son asir Türk Şairleri

A - H

İbnülemin Mahmud, Kemal İNAL

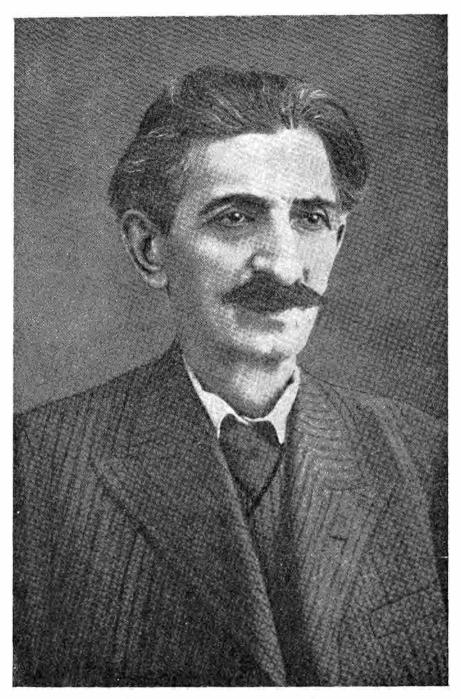
Ciiz : I

Bu cilt A, B, ve harflerini ihtiva etmektedir.

DEVLET KÎTAPLARI

Bu fasikül Millî Eğitim Bakanlığı Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 19/IX/1959 tarih ve 13166 sayılı emriyle birinci defa olarak 4000 sayı basılmıştır.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal

MUKADDIME

Hakayıkı basitedendir ki saadeti beşeriyeyi temin eden medeniyet, marifetten tevellüt eder. Marifetten mahrum olan insanlar, vahşetin mesaibi gûnagûnundan tahaffuz edemezler. Medenî milletlere arzı dîdar eden saadet ve gayrımedenî milletlere isabet eden musibet meydandadır.

Her milletin mertebei medeniyeti, yetiştirdiği erbabı marifetle mukayese olunur. Marifet sahipleri — ziri zeminde kalan âsarı kadime ve nefise gibi — mahkûmu nisyan olursa sahai medeniyette ihrazı mevkî etmek müşküldür. Erbabı marifete hürmet eden milletlerin, mileli saire arasında ihraz ettikleri mevkîi mümtaz izaha muhtaç değildir.

Kâinatta hâkimi hakîkî yalnız marifettir ki bu müddeanın mahzı hakîkat olduğuna marifetten kemalile nasibini alan milletlerin, hükûmet ve hâkimiyetleri şahidi âdildir.

Marifetin müvakkar olduğu bilâdı mütemeddinede marifet sahiplerine ve eserlerine — hayat ve mematlarında — ne suretle riayet edildiği görülüyor.

Eslâf ve muasırın hakkında âsarı adide vücüde getirenler, onları izaz ve nam larını ihya eylemekle beraber en ziyade — Vatanı azizin muhafızı âtisi olan — ahlâfa hıdmet etmek emelindedirler.

Milletimizin yetişdirdiği erbabı marifet ve himmet de her asırda, mesaliki muhtelifeye mensup eshabı kemâlin tercemei hallerine dair eserler yazmışlardır. O sayededir ki meziyyetmendanı eslâftan bir kısmının vücudundan haberdar olabiliyoruz.

Meşahirin teracümü ahvaline müteallik müellefatı mevcude, milletin efradı fazılasını tamamen havi değildir. Her asırda vatanın muhtelif cihetlerinde zuhur eden nice erbabı hüner tesbit edilmemiştir. Onların ömrü sanisi mesabesinde olan nice âsarı nafia da muhafaza edilemeyerek müessirlerile beraber nâbud olmuştur.

Binaenaleyh — irfanı vatanın timsali olan — eslâfı sahip kemalin mikdarı hakîkîsi ve hüviyetleri ile eserleri ahlâfa mechul kalmıştır.

Esasen madut olan teracümü ahval kitaplarını nazarı dikkate alıp da maarifin muhtelif şubelerinde ibrazı vücut eden kıymetli adamların zavatı mazbutadan ibaret olduğuna hükmetmemelidir.

Mukaddema tarafı devletten nasbolunan vak'anüvisler, vekayi ve eşhası — iyi kötü — yazarlar, ahlâf — az çok — istifade ederdi. Bu resmî müverrihlerin ademi ittilâ sebebile yahut bililtizam kaydetmedikleri hadisat ve eşhas da unutulup gitmiştir.

Bilâhara resmî ve hususî surette zabtı vakayi, büsbütün ihmal edildiğinden vekayi ve eşhası güzeşteye vukuf için âdeta keşf ve keramet sahibi olmak icap etmektedir.

Muasırinden bazı erbabı himmet, eslâfın isrine tebeiyyet ile — sunufı muhtelifeye mensup — meşahiri milletin bir kısmını kaydetmişlerse de eserleri meydanda yoktur. Meydanda olanlar da ziyaa mahkûmdur.

Fındıklı'lı İsmet Efendi merhum, Şeyhî'nin "Şekayık" zeyline ve şeyhülislâm Esad Efendi merhumun اطراب الآثار namındaki tezkirei musikîşınasanı ile Müstekîm Zâde merhumun "Tuhfei Hattatin" ünvanlı eseri mühiminine — 1314 senei hicriyesine kadar — yazdığı zeyillerin hanesile beraber yandığını söylerdi.

1272'de Köstendil'de vefat eden müfti Şem'î Efendinin "Tuhfei Hattatin" zeylinin ne olduğu malûm değildir.

Mülga jandarma dairesi şube müdürlerinden Miriliva İsmail Paşa merhumun — kırk sene oğraşarak — vücude getirdiği «ايضاح المكنون ve اسها المؤلفين و آثار الصنبن namındaki eserlerinin bir sahaf nezdinde merhun bulunduğunu işidiyorum. Vücudundan haberdar olamadığım bu kabil âsarın bir akibeti elimeye oğradığı muhakkak gibidir.

Fatin Efendi merhumdan sonra tezkirei şuara tertib eden bir ehli himmet zuhur etmediğinden ve "Kafilei Şuara" ikmal edilmediği gibi şair Ali Ruhi Bey merhumun — muasırını şuaraya mahsus — bir tezkire tahriri hakkındaki teşebbüsü neticesiz kaldığından 1271 senei hicriyesindenberi yetişen müntesibini şiire dair malûmat almak hayali muhâl hükmüne geçmiştir.

Binaenaleyh edebiyat ve tarihi edebiyat ile teveggul edenler, üç yüz sene evvel gelen şairlere dair — mümkün mertebe — malûmat alabildikleri halde beş on sene evvel yaşayan bir şaire dair menbai malûmat bulamıyorlar.

Cenabi hak, muharrirlerinin ruhlarını şad etsin, Ahmed Rıfat Efendinin "Lügâtı Tarihiye ve Coğrafiye", Şemseddin Sami Beyin "Kamusul'a'lâm", Süreyya Beyin "Sicilli Osmanî", Faik Reşat Beyin "Eslâf", muallim Naci Efendinin "Osmanlı Şairleri" ve "Esamî", Bursa'lı Mehmed Tahir Beyin "Osmanlı Müellifleri" ve "Kırım Müellifleri", Recaî Zade Ekrem Beyin "Kudemadan Birkaç Şair" ünvanlı eserleri, İsmail Hakkı Beyin "Muasır Şairlerimiz'", Muhtar Beyin "Şair Hanımlarımız" namındaki risaleleri gibi müellefat ve sair âsarı mümasileden müteehhirîni meşahir hakkında malûmatı kâfiye alınak kabil değildir. Zira o eserler, muharrirlerinin tayin ettikleri eşkâl ve hüdut dahilinde meşahirden bir kısmına ait, yahut fihristi esamî mesabesindedir.

¹ Nabî Zâde Nâzım, Ali Ruhî, Emin Humayî Beylerle Cûdî Efendiye dairdir.

Türk şairlerinin teracümü ahvaline dair şimdiye kadar yazılan tezkireler şunlardır:

- Sehî Edirne'li Sehî Bey. Tezkirenin ismi مثت به tir. 945 te yazıl-mıştır. Sekizinci, dokuzuncu, onuncu asır şairlerini havidir. İstanbul'da Âmid matbaasında 1325'de tabolunmuştur.
- Lâtifî Kastamoni'li Lâtifî. 935'de yazılmıştır. Sultan Murad'ı sâni devrinden telifi tarihine kadar gelen şairleri muhtevidir. 1314'de İkdam matbaasında tabedilmiştir.
- Ahdî Bağdat'lı Ahdî. Tezkirenin ismi « کاشن شعرا 971" dir ki tarihi telifidir. 960 dan 971 senesine kadar gelen şairleri havidir.
- Aşık Çelebî Tezkirenin ismi « مناعراك » dır. 974 te telif olunmuştur. Sekizinci, dokuzuncu asır şairlerile kendi muasırlarını havidir.
- Hasan Çelebî Kınalı Zâde. 994'de telif edilmiştir. Evvelki tezkirelerin muhteviyatı tevsî, yahut muhtasaran nakl ve muasırlar ilâve olunmuştur.
- Beyanî Rusçuk'lu Mustafa Beyanî ibni Carullah. Hasan Çelebi tezkiresinde münderiç şairlerden en maruf olanların teracümü ahvali hülâsatan nakl ve muasırlardan birkaç şair ilâve olunmuştur².
- Riyazî Mehmed Riyazî. Tezkirenin ismi « وياض الشعرا» dır. 1018 de telif olunmuştur. Dokuzuncu, onuncu asırlarla on birinci asır mebadisinde yetişen şairleri havidir.
- Faizî Kaf Zâde Abdülhay Faizî. Tezkirenin ismi « زيدة الأشار » dır. 1030 da telif olunmuştur. Dokuzuncu asırdan birkaç ve onuncu, on birinci asırdan müteaddit şairi eş'arı ve her şairin yalnız tarihi vefatile eş'arından nümuneleri havidir. Tercemei hallerine dair malûmat verilmemistir.
- Riza Zehri Marzade Seyyit Riza. 1000'den 1050 senesine kadar gelen şairleri havidir. 1316 da İkdam matbaasında tabolunmuştur.
- **Yumnî** Şuarayı Kudattan Yümnî. Faizî tarzında ve ona zeyl olarak 1030 dan itibaren gelen şairleri yazmağa başlamışsa da ikmal edemeden 1073 te vefat etmiştir. 29 şair kaydedebilmiştir².

Beyanî mukaddimede der ki: "Hasan Çelebî tezkiresinin bir nüshası ariyet tarikiyle rakimülhurufun eline düşüp mütaleasından safalar kesbedüp bizemamihi yazmaya vaktım müsaade etmemeğin ceste ceste şuaranın meşhur olanlarını ve şiirlerinin elsinei nasta şöhret bulanlarını yazıp gayrısını tay ve vasıfların telhis etmekle güya bir kitaptan bir risale ahzeyledim Ve bunu halk görüp pesend ve tahsin etsün deyu etmedim. Belki kendim ahyanen okuyup kesbi safa ve eshabına dua için eyledim". (Darülfünun kütüphanesi No. 1560, Veliyyüddin efendi, 2659).

^{2 &}quot;Tezkiretüşşuara tesvidine mübaşeret eyleyip zemane şuarasını bir miktar tahrir eylemişti. Lâ-kin itmamına ömrü müsaade etmedi. Fakiri camiilhuruf kendi hattile müsveddesini görmüştüm. (Zeyli şeyhî).

- Asım Mehmed Asım. Faiziye zeyldir. 1030 dan kendi zamanına kadar (vefatı 1086) gelen şairlerin eş'arı müntehabesini nakleylemiştir. Bazılarının kenarlarına tarihi vefatları yazılmıştır. Tezkirei şuaradan ziyade mecmuai müntehabat denilmesi muyafıktır.
- Güftî Kudattan Edirne'li Ali Güftî (vefatı 1088). Tezkirenin ismi « تشريفات الشعر » dır. Müteveffa ve berhayat bazı şairlerden tarzı mizahta bahsetmiştir; manzumdur.
- Safayî Mustafa Safayî. Tezkirenin ismi « مخبة الآثار من فواندالاشعار » dır. 1132 de telif edilmiştir. 1050 den itibaren 82 senede gelen şairleri havidir.
- Sâlim Mirza Zâde Mehmed Emin Sâlim Efendi. Kendi tarihi velâdeti 1099 dan 1132 senesine kadar yetişen şairleri yazmıştır. 1315 de İkdam matbaasında tabolunmuştur.
- Belig Bursa'lı İsmail Belig. Tezkirenin ismi خبة الاَ أَوْلِ لذيل زيدة الاشمار dır. Evvelce yazılan zeyilleri nazarı itibara almayarak Faizî'ye zeylen 1030 dan 1139 senesine kadar zuhur eden şairleri muhtasaran yazmıştır.
- Saffet Kemiksiz Zâde Mustafa Saffet. Tezkirenin ismi « نخبه الأثار » dır. 1197 de Safayî tezkiresinden bazı şairleri intihap ederek tercemei hallerini ihtisar ve o tezkirenin telifinden sonra hayatta bulunanlara dair bazı malûmat ilâve eylemiştir².
- Ramiz Aziz zade Mustafa Naim efendinin oğlu Hüseyin Ramiz. Salim tezkiresine zeyl olarak yazmıştır².

Bazılarının tercemei halleri noksan, bazılarının nümunei eş'arı gayrı münderictir. Eserin ikmal olunmamış yahut eldeki nüshanın tebyiz edilemeyerek müsvedde halinde kalmış olması melhuzdur⁴.

- ¹ Åsım nihayette diyor ki: "Bu abdi fakir yani Mehmet Âsım ibni Abdurrahman ülkadî biaskeri Rumeli sabıka bu fennin yegânesi olan Faizî Efendi lisanı Türkide olan lisanları cemedüp pür mazmun olan eş'arları intihap edüp zübde denmiş. Bu fakir andan sonra gelen erbabı nazmın divanların cemi' ve intihap edüp zeyli zübde deyu tesmiye etmişimdir. Kusuru dameni af ile mestur buyurula." Mehmet Emin Münip ibni Ahmedül Hısınülmansurî kalemiyle 1121'de yazılmıştır. (Darülfünun kütübhanesi No. 778).
- ² Saffet'in oğlu Hüseyin Reşid hattiyle 1235'de yazılan nüsha Darülfünun Yıldız kütübhanesinde 2695 numarada mukayyettir.
- 3 Darülfunun kütüphanesinde 6074 numarada mukayyet «رَيْمَةَالُوادَهَاتُ» namındaki eserinde Ramiz, tezkiresinin ismi ve tarihi hitamı "1189 "دُونِ عَلَّ وَالْ اللهِ اللهُ ا
- A Kudemayı üdebadan Veys paşa zade Zeynülâbidin Reşît bey, Halep vilâyeti mektupçuluğundan tekaüt edilerek refikasının memleketi olan Edirne'de ihtiyarı ikamet ettiği sırada bana bir tezkirei şuara göndereceğini bildirmişti. Müteakiben vefat ettiğinden tezkire gelmemişti. Bilâhare merhumun bezmi ülfetine dahil olan Edirne eşraf zadelerinden bir zat tarafından gönderilen mektupta mezkûr tezkirenin «خرة واسيد» olduğu ve methumu müşarileyhin kerimesinin damadı nezdinde kaldığı iş'ar olunmuştu. Damadın netede bulunduğu malûm olmadığından tezkirenin istihsaline imkân bulunamamıştır.

Silâhtar Zâde — Mehmed Emin Beyin eseridir. İtmam edilmemiştir. Müsvedde halinde ve gayrı müretteptir.

Kaf Zâde tezkiresi tarzındadır. 1166'dan 1204 senesine kadar vefat eden ve 1204'den sonra berhayat olan şairleri birer satırdan ibaret olarak kaydetmiştir¹.

Mir'atı Şiir (رم آن شور) — Koca Bekir Paşa ahfadından Enderun'lu Akif Beyin eseridir. Eserin ismi ikmaline tarihtir (1211). Muasır olduğu Enderun şuarasından 23 zatın tercemei hallerini yazmıştır².

Esrar Dede — Şuarayı mevleviyeden Esrar Dede 1211 senesine kadar gelen mevlevî şairleri yazmıştır.

Sema'hanei edep (ساع خانهٔ ادب) — Mevlevî şairlerin tercemei hallerini ve şiirlerinin nümunelerini havidir. Ali Enver Efendi, Esrar Dede tezkiresini telhis ederek bu eseri vücude getirmiştir. 1309 da tabolunmuştur.

Şefekat — Şefekati Bağdadî. 1206 da vefat eden Ahmed Ratip Paşa Zâde şair İbrahim Naşit Beyin müntehabatı eş'ar mecmusaı hurvfu heca sırasile tertip ve ilâve edilmiştir. 1143 den 1229 senesine kadar gelen şairler yazılmıştır. Tercemei haller Kaf zade tezkiresi tarzında birer ikişer satırdan ibarettir. Tezkirei Ramiz gibi bu da salim ve safyî tezkirelerine zeyl addedilebilir³.

Bahçei Safa enduz (بَا عَنْ صَالَمُون) — Sahaflar şeyhi zade Esad Efendinin eseridir. İsmi, tarihi tertibidir (1251). Tezkirei Salim'in hitamından 1251 senesine kadar gelen şairlere dairdir. Müşarileyhin hattiyle müsvedde halinde ve kütübhanesinde hafidi Esad Arif Bey kısmında 84 numarada mukayyettir. Tercemei hallerin kısmı tamam ve müfit değildir. Şiir nümuneleri dercedilmemiştir.

¹ (Darülfünun Kütübhanesi No. 5559).

² Müellifin hattiyle muharrer olan nüsha kütübhanemdedir. Diyarıbekir'li Emirî Efendi, bundan istinsah ettirdiği nüshayı Millet kütüphanesine koymuş ise de nereden istinsah ettirdiğini işaret etmemiştir.

³ Veliyüddin Efendi Kütübhanesinde Cevdet Paşa kısmında No. 130.

⁴ Süleyman Faik Efendi, mecmuasında der ki: "Tezkirei Salim'den sonra birkaç kimesne Tezkiretüşşuara cem'ine şuru' eylemiş ise de mükemmel olmayıp cümlesi nakıs ve rabıtasız olmağla itibara şayan değildir. Vak'anüvis sahaf Şeyhî Zâde Esad Efendi, Süruri'nin tevarihi intihabî mecmuasını tezyil ve o münasebetle şuaranın ekserisinin tercemei hallerini tezkir ve tekmile sây etmekte ise de teracümü eslâfa ademi vukufu cihetiyle ekser yanlış tahrir etmekte olduğunu işitiyordum. Kendü zatında haşud ve gaddar âdem olduğundan ekserine gadren kelimatı namünasıbe ile haklarında ıfkü iftiraya tasaddi etmekte imiş. Hattâ muasırı olan şuaranın rengin ve âbdar mıstaı tarihlerile tevarüd eyledim deyu kaydedermiş. Tevarüd olur, amma nadir olur. Yoksa bir senede söylenen kırk kadar tevarih mıstalarının on beş kadarında tevarüd olmaz, halkı bilmez sanır. Hali âlem garip. Yalan ve iftira ve hased ve nifak her asırda eksik olmaz. Amma asrımızda bir dereceye varmıştır kı bunlardan hali âdem bulunmaz oldu. Allah salâh eyleye."

Tezkirei Arif Hikmet — Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin eseridir. Natamam ve müsvedde halindedir. Tercemei haller, ekseriyetle birer ikişer kelimeden, yahut satırdan ibaret ve nakıstır. 1000 senesi şairinden bahsedildiği gibi 1252 de vefat eden şairler de dercolunmuştur. Mukaddime yazılmadığından hangi tarihten itibaren ve hanği noktai nazardan tertip olunduğu malûm değildir. Nüshai asliye, jandarma dairesi şube müdürlüğünden mütekait İsmail Paşa merhumun nezdindeydi. Arif Hikmet Beyin muhtelif devirlere mensup ulema ve şuaraya dair « ﴿ وَعَالَمُوا الْحَامِ الْمُعَامِّةُ الْمُوا الْمُعَامِّةُ الْمُوا الْمُعَامِّةُ الْمُوا الْمُعَامِّةُ الْمُعَامِ الْمُعَامِّةُ الْمُعَا

Fatin — Davud Fatin Efendi. İsmi (مَامَةُ الْاَحْمَارُ dır. Salim ve Safayî tezkirelerine zeyl olarak 1269 senesine kadar yazmıştır. Salim ve Safayî tezkirelerinden sonra yazılan tezkireleri görmemiştir. Görseydi onlara zeylederdi. 1271 de âdî kâğıda basılmıştır. 8 muharrem 1273 tarihli Ceridei Havadis gazatesine dercedilen mufassal bir ilânda: Tezkirei Fatin'den haylı satılmışsa da kâğıdının uygunsuzluğu cihetile bazı mahalleri okunmaz surette tabolunduğundan ve tabhanei âmirede huruf ile basılacağından tezkireye dahil olanların şiirlerini tebdil etmek istedikleri halde diğer bir şiir göndermeleri, tercemei hallerinde hata edilmiş olanların tashih etmeleri, tezkirede ismi ve eseri bulunmayanların tercemei hallerile gazellerini sahibi tezkire Fatin Efendiye isal olunmak üzre nihayet dört aya kadar ceride haneye tevdi etmeleri lüzumu bildirilmiş ise de öyle musahhah bir tezkire vücude getirilmesi kabil olmamıştır. Tezkirenin tashih ve islâhı ve havaşii münasibe ilâvesi ile yeniden tab'ına teşebbüs olunan teracümü ahval ve eş'arın gönderilmesi bilâhara Şinasî merhum tarafından Tasviri Efkâr gazetesine yazılan makalede¹ ilân olunmuşsa da bundan da bir netice hasıl olmamıştır.

^{1 &}quot;Âli Osman devletinin bidayetinden beri zuhur eden şuaramızın tercemei hallerine dair mevcuz olan tezkirelerin en muahharı mahkemei ticaret ketebesi mütehayyızanından şairi meşhur rifatlu Fatin Efendinin eseridir ki hicretin 1135 tarihinden asrımıza kadar müntehî olup 1271 senesi Litografya ve def'ai ülâ olarak neşrolunmuş ise de ne çare ki bize nisbetle "Tarihi şuarayi müteahhirin" olan böyle İsir telif, müverrihlik vazifei uzması bulunan usulü bitarafiye tevfiken mahv ve ispat edilmeye muhtaç idi. Binaenaleyh tekrar tab ve temsili müellifi canibinden murat ve bazı tarafın vâd ve iltizamın'a istinat olunarak keyfiyet mukaddem ve müahher gazeteler vesadetiyle ilân olunmuş iken yalnız kuvvede kaldıydı.

Berminvali muhartiri tezkirenin islâh ve tab'ı maddesinin ise müşevvikı evveli olduğum gibi nihayetülemr fiile çıkarılmasına dahi müteahhit olmaklığımı musannifi mumaileyh iltimas eyledi. O halde mevkufün aleyhi addettiğim şeraitin dahi kabulünü mübeyyin yedi âcizaneme bir senet tevdi eyledikten başka meclisi maarif umumîyede verdiği takriri şifahi üzerine oradan dahi bir tasdikname ita olundu. Bunların müfadı hükmünce ikinci kerre olarak tekrar ve bundan böyle defaat ile berveçhi inhisar tezkirei mebhusünanhanin tab ve furuhtu imtiyazı ve masraf ve temettüü uhdeme ait ve suveri âtiye üzere islâhına müellifi müsait bulunmuştur.

Evvelâ: Tarafı hakiranemden mebahisi edebiyeye dair havaşii münasibe ile tezkirenin tavşihi.

Saniyen: Tercemei hallerde bazı zevatın mahiyeti, haiz oldukları nüfuz ve mertebei resmiyeleti nisbetinde îzam olunmak gibi müstear olan rişveti kelâmiyei şairane makulesinin külliyen tenkihi.

Kafilei şuara (اقلافترا) — Eslâf ve muasırıni şuaranın tercemei hallerini ihtiva etmek üzere "Çaylak" ve "Çopur" namlarile maruf olan Mehmed Tevfik Efendi tarafından tertip ve 1290 da tabolunmuştur. 208 sahifeden ibarettir. "d" harfınde kalmıştır. Tevfik Efendi, o tarihten sonra yirmi bir sene yaşadığı halde — her ne sebebe mebni ise — alt tarafını tahrır ve neşretmemiştir.

*

Hammer tezkiresi — Hammer, Osmanlı devletinin bidayeti teşekkülünden 1250 senei hicriyesine kadar 2200 şairin tercemei hallerile şiirlerini ihtiva etmek üzere dört ciltten mürekkep bir tezkire tertip eylemiştir.

Fudalâyı nüvvaptan merhum Âsım Beyin oğlu merhum Sıracüddin Bey, bu tezkirenin dördüncü cildinin iptidası olan 1113 senesinden 1123 senesine kadar terceme ve nevakısını ikmal ederek المعاملة namiyle 160 sahifeden ibaret bir tezkire vücude getirmiş ve 1325 senei hicriyesinde tabettirmiştir. Hammer'in bırakdığı 1250 senesinden 1296 senesine kadar yetişen şairlerin tercemei hallerini de ilâve edeceğini ve Fatin tezkiresine zeyl yazılmadığından, 1269 dan 1325 senesine kadar zuhur eden şairleri ayrıca bir cild olarak tertip etmek tasavvurunda bulunduğunu söylemiş ise de Hammer tezkiresinin dördüncü cildinin tercemesini ikmal ve tabedemediği gibi zeyl hakkındaki tasavvurunu da mevkîi fiile koyamayarak vefat etmiştir.

* **

Şeyhülislâm Zekeriyya Efendinin hafidi Rumeli kadıaskeri Vişne Zâde şair İzzeti Efendinin (vefatı 1092) "bir mıkdar tezkirei şuarası" olduğu mervidir.

*

Salisen: Sehviyatı lafziye ve mâneviyenin tashihi,

Rabian: Eş'ardan hangisinin eseri intihal olduğu tebeyyün ederse tasrihi.

Hamisen: Herbir şairin miktarı eş'arı ve ulûm ve fünun ve sanayide maharet ve âsarı ve umuma ait hıdmeti mücibetül'iftihatı her ne ise asıl anların mümkün mertebe beyan ve tavzihi mültezemdir. İşte bu hallere göre tebdilen veyahut müceddeden dahili tezkire olmak icabeden tercemei ahval ve eş'arın lüzumundan ziyade mutavvel olmayarak serian (Tasviri Efkêr) gazetehanesine tisyar buyurulması tabiatı maslahat iktizasından olduğu defai ûlâ ve ahire olarak umuma ihtar olunur. Zira meb'husünanha olan tezkirenin berminvali muharrer tab'ına şimdiden ibtida olundu. Böyle bir emri hatirde eshabi tasallütün garazı seyyiesinden erbabi hünerin kuvvei mümeyyezesine iltica ederim."

Sinasi

¹ Bu tasavvur ve tasvirleri ottaya koyan zâhiren Sıracüddin Bey, batınen Diyarbekir'li Emirî Efen di idi. Birkaç yüz şaire dair tezkire yazmak, birkaç âşinaya tezkire yazmak kabilinden olmadığı için nice tasvirat ve tasavvurat âlemi hayalde kalmış, cihanı misale çıkmamıştır.

Üsküdar'da Himmet Efendi dergâhı şeyhi Himmet Zâde Şeyh Abdî Efendinin (vefatı 1122) Tezkirei Şuara tertip eylediği "Osmanlı müellifleri" nde¹ muharrerdir.

Merhum Faik Reşad Beyin Tezkirei Lâtifi'ye yazdığı makalede de bu tezkireişaret edilmiştir. Fakat Vişne Zâde tezkiresi gibi bu tezkire de ortada yoktur.

* **

Veys Paşa Zâde şair Ali Ruhî Bey, üdebayı asrın "seramedanına" mahsus olmak üzere bir tezkire tertibine teşebbüs etmişti. Her şairin kendi kalemiyle yazacağı tercemei hali ve âsarından lâakal bir kaside yahut "kaside yerini tutacak" bir manzume ile beş gazeli tezkireye aynen dercederek altına mumaileyh tarafından "mükaddırane bir mütalea" yazacağı ve İstanbul'dan başka yerlerde bulunan "mütehayyızanı üdebanın" da tercemei hallerile eserlerini göndermeleri (Tercemanı Hakîkat) gazetesile, ilân edilmişti. Bu kabil teşebbüsatı müfide, bizde ekseren neticesiz kalmakta olduğundan Ruhî'nin tezkiresi de — doğarken ölenler gibi — henüz başlamakta iken ademabâda gitmiştir.

*

Şekayıkı Numaniye ile zeyilleri ulema ve meşayiha mahsus olarak tertip olunmuşsa da bu zatlardan bazıları şairdir. Binaenaleyh şairlere dair tetebbuatta bulunanlar — tezakiri şuara gibi — bu eserlerden de istifade edebilirler.

Meşahiri efadıldan Taşköprü Zâde Usamüd-din Ahmed Efendinin eseri mühimmidir ki Osmanlı devletinin zuhurundan 965 senesine kadar gelen ulema ve meşayihi havidir.

Lisanı arapla muharrer olan bu eser, Edirneli Mecdî Mehmed Efendi tarafından niçe fevait ilâve edilerek «حدائق الشقائق» namiyle terceme ve 1269'da tabolunmuştur.

Nev'i zade Ataî'nin beyanına göre "Şekayıkı Numaniye" yi kudattan Âşık Çelebî, Sultan Selim'i sanının evasıtı saltanatına kadar Türkçe tezyil ettiği gibi mevaliden Ali Efendi de Âşık Çelebî'nin yazdıklarını tekrar ve Muradı salisin evaili saltanatına isal eylemiştir. Diğer birkaç zat da 1015 senesine kadar tezyil etmişlerdir.

Nev'î Zâde Ataî Ataullah Efendi, Şekayıkı Numaniye'yi 965'den 1042 senesine kadar «حدائق الحقائق » ismiyle tezyil etmiştir. 1268'de tabedilmiştir.

Cilc 2, s. 313.

Ricali ilmiyeden ve şuaradan Uşşakî Zâde İbrahim Hasip Efendi, Ataî'ye 1106 senesine kadar zeyl yazmıştır'.

Şeyh Hüseyin Feyzî Efendi Zâde Şeyh Mehmed Şeyhî Efendi, Uşşakî Zâde zeyli hakkında "manzurum olan, safahat, ayinei pür gubaratı kedernaki tesamuh olduğundan maada cümlenin ahvalini cami olmamakla" diyerek Ataî'yi 1136 senesine kadar « المنافلة» namiyle tezyil eylemiştir² ki ulema, meşayih, kudat, şuara, Kırım hanları, Derya kaptanları, yeniçeri ağalarının tercemei hallerini muhtevidir. Müşarileyhin oğlu da 1142 senesine kadar ilâve etmiştir. Zeyli şeyhî'yi, sultan Abdülhamid'in kitabcılarından İsmet Efendi 1314 senesine kadar tezyil eylemişse de o sene Fındıklı'da zuhur eden harikte hanesiyle beraber yanmıştır."

*

Sakip Dede'nin « دوحة الشاخ » namındaki eseriyle « دوحة الشاخ » ve zeyilleri ile « دوحة الشاخ » « اطرب الا أن » « دوحة النبا » و diğer bu nevi eserlerde şairlere de tesadüf olunur.

Bazı zevat, vilâyatta yetişen ulema, üdeba, şuaraya dair eserler yazmışlardır ki Bursa'lı İsmail Belig'in « كلدستة رياض عرفان و فيات دانشوران بادرودان » namındaki eserile zeyilleri ve Edirne vilâyetine dair « ابيس المسامرين » ile Ahmed Badi Efendinin « رياض بلدة ادر به » ünvanlı eseri, Balikesiri meb'usu İsmail Hakkı Beyin (karesi meşahiri), Burusalı Tahir Beyin (Aydın vilâyetine mensup ulema, meşayih, şuara), Diyarbekir'li Ali Emirî Efendinin « نذكرة شعراى آمد » Sadüddin Nüzhet ve Mehmed Ferit Beylerin (Konya vilâyeti halkiyat ve harsiyatı) ve Sadüddin Beyin (Halk şairle-

Osmanlı müelliflerinde Bursa'lı Mümin Zâde Hasib Ahmed Efendinin zeyli Atai'ye "Bir miktar ilhakatı olduğu tezkirei Salimde münderiçtir" deniliyorsa da tezkirei Salim de: "Mümin zadenin tercemei halinde öyle bir kayıt yoktur. Tezkirei mezkûrede Uşşakî Zâdenin tercemei halinde "Atai'nin iki cilt de maruf olan kebir tarihi — tarihi kebir dediği şüphesiz zeyli şakayıktır, — şerefine bir nazik ve zarif zeyl" yazdığı beyan olunmaktadır. Binaberin Uşşakî Zâdenin eseri, sehven Mümin Zâdeye atfedilmiştir.

² Darülfünun kütübhanesinde 2960 numarada mukayyet Şeyhi'nin hattile muharrer olan zeyl müsveddesi sultan Süleyman'ı sâniden sultan Ahmed'i salise kadar 22 senelik teracümü ahvali havidir.

³ Sekiz ciltten müteşekkil olan bu eserin iki cildini vaktiyle tebyiz ederek sultan Abhülhamid'e takdim ettiğini ve eserin müsveddatı yandıktan sonra tahattur edebildiği teracümü ahvali dört cilt olarak yazıp nezdinde mahfuz olduğunu söylerdi. Saraya verdiği formaların bir kısmını — tarafı hükümetterə teckikine memur edildiğim — Yıldız evtakı arasında perakende bir halde bulunarak cemetmiş ve yıldız kütüphanesinde mevcut formalarla birleştirilmiştim. Bu formaların bir kısmı, Türk Tarih Encümeni mecmuasına dercedilmiştir.

ri), Ziyaüddin Fahri Beyin (Erzurum şairleri) ünvanlı matbu eserlerile Trabzon'lu Hamamı Zâde şair İhsan Beyin (Trabzon şairleri) isimli gayrımatbu eseri ve emsali o cümledendir.

* **

Her sınıf meşahiri millete mahsus muhtasar ve mufid bir kamus tertip edilmesi için beni teşvik ettiler. Bu emri mühim, bir iki âdemin gayreti ile ve şeraiti hazıra ile az zamanda vücude gelecek şeylerden olmadığı için teşvikata ehemmiyet vermedim. Bahusus senelerdenberi çalışarak mesaliki muhtelifeye mensup birçok kıymetli zatlar hakkında istihsal eylediğim malûmatı ihtiva eden evrak ve vesaiki mühimme — mütareke senelerinde hanemi cebren işgal ve eşyamı yağma eden — Fransız ve İngiliz kuvayı askeriyesi tarafından imha edildi. O malûmattan bir kısmının manbaı olan zevatı fadıla rahmeti hakka kavuştu. Yeniden menba bulmak ve malûmat almak ihyayı emvat kabilinden bir kârı muhal oldu. Binaenaleyh zararı nefsimle beraber memleketime de taallûk eden işgal hadisei feciası şevk ve cesaretime halel verdi.

Zayı olan evrak ve vesaikten muhtelif mesleklere mensup bazı meşahir hakkında senelerdenberi tertip etmkte olduğum eserin bir kısmı elde kaldı. Bu eserde münderiç müteehhirini şuarayı bir araya toplayıp (تذكرة فطين) e zeyl olarak başlıca bir eser vücude getirmek istedim. Yeniden teşebbüsatta bulundum. O kadar müşkilâta giriftar oldum ki izah edilse dinleyenler müteessir olurlar:

Lâl olursun dinlesen bir fikra tâbı sineden Bir sahife acsam ağlarsın kitabı sineden

Meselâ müteveffa şairlerden birinin oğluna müracaatla büyük babasının ismini ve asl ve faslını sorsam sükût ederdi.. Çünki merak edip de öğrenmemiştir.

Diğer bir şairin tarihi vefatını tahkık için kabrini arasam — garaipten olarak henüz muhafazai vücut eden — mezar taşlarının bana güldüklerini hisseder gibi olurdum. Çünki o şairin ailesi tarafından taş dikilmemiş, yahut dikildiği halde tesviyei tarik vesilesile ve sair bir sebebi âdî ile kırılmış; kaldırım yapılmıştır.

Bir şairin divanı eş'arı mukaddema tabedildiğini haber alıp da evlâd ve ahfadına müracaat etsem, hayretlerle karşılanırdım. Çünki onlar, babalarının, yahut cetlerinin şair olduğunu ve divanının tabolunduğunu ilk defa benden işitmişlerdir.

Vilâyatta bulunan evlât ve ahfada, peder ve cetleri hakkında malûmat vermelerini reca etsem cevap vermezlerdi. Çünki bu hususta malûmat edinmeğe nefislerince aslâ lüzum görmemişlerdir. Yahut bilfarz malûmata malik olup da benim recamı is'af ederlerse kendi menfaatlarını, benim menfaatıma feda etmiş olacaklarına kanidirler. Çünki babalarına dair kendilerinden aldığım malûmatı neşredersem ben binlerce lira kazanacağım. Bana kazandırmaktan kendileri ne kazanacaklar, binaenaleyh süalime cevap vermemek pek tabiî bir şeydir.

Bir de yangınlar ve yangınlardan ziyade cansuz olan kıymet naşinaslıklar, eshabı kemalden ailelerine intikal eden evrak ve vesaiki mahvetmiş olduğundan kıymet bilen ve bilmeyen ailelerin elinde bir şey kalmadığı gibi her fert kendi ailesine ait malûmatı cem ve kaydetmek ve vekayii şahsiyeyi zebteylemek bizde mutad olmadığından müracaat ettiğimiz aileler sorulan şeylere cevap vermek isteseler de vermeğe muktedir değildirler.

Resmî kütüphanelerimizde, kitapçı dükkânlarında malûmdur ki her istediğimiz kitap bulunmaz. Şayet kitapçıda aradığımızı bulsak almağa imkân bulamayız. Çünki vaktile on guruşa satılan bir kitab için şimdi birkaç yüz guruş isterler. Bu kadar mevani ve müşkilât arasında şuarayı merhumenin teracümü ahval ve âsarına kesbi vukuf etmek mubah olduğundan onların mezarlarının başında oturup istediğimiz malûmatı galiba kendilerinden sormak icab edecek!..

Ya berhayat olan şuarayı kiramdan bazılarına ne diyelim? Gençleri yaşlılarından garip ve yaşlıları gençlerinden daha acip...

Bir kısmında pek fazla ve pek câlı tevazu âsarı görülür. Bir kısmı kendi hal ve kaline dair malûmat vermek ister. Fakat — tahammül edilemeyecek derecede — naz ve girişme gösterir.

Bazıları, niyazı maatteşekkür kabul eder. Tercemei həlini ve âsarını vereceğini kaviyyen ve mükerreren vadeyler.

Aradan seneler geçer, hazreti şair hâlâ vadini ifa edeceğini iddiada musırdır.

Diğer bir şair vaitte daha ileriye gider; bir iki gün sonra istenilen şeyleri getireceğine dair teminatta bulunur ve hakkında gösterilen teveccühten dolayı teşekkür eder. Ondan sonra öyle "sırra kadem" basar ki bir daha yakasını ele geçirene, bir daha yüzünü görene aşkolsun.

Fazıl Ahmet Beyin:

Durmadan aylar geçer, yıllar geçer gelmez sesin Hasretin gönlümde lâkin kimbilir sen nerdesin

Şarkısı —suzi dil mekamından da okunsa — sırra kadem basan şairden ses «çıkmaz.

Bir başkası, daha ben istemeden "kabul buyurulursa tercemei halimi ve âsarı acizanemi huzuru üstadanelerine takdim ederim" der ve hakkımda — lüzumundan fazla — hürmet gösterir. Üç gün sonra sokakta karşı karşıya gelince o zatı garabet sımat, beni görmeyormuş gibi davranarak sür'atle geçer, yahut karşıki kaldırıma göçer.

Dilberi nazperverinin bir niğahı iltifatına nail olmak için niyazkârlık eden bir âşıkı şeyda gibi yıllarca ardında dolaştığım şairler de vardır ki gösterdikleri etvarı tarrarane ile beni teşebbüsümden nadim etmişlerdir.

Bunlardan İstanbul haricinde bulunanlara yazdığım niyaznameler âdeta dosyalar teşkil etmiştir. Böyle münasebetsiz nazlar ve mânasız niyazlarla bir eser nasıl vücude gelir?...

Bir yerde lâtifeten "tamüşşüur olanlar, tam şair olamazlar" demiştim. Niyazıma karşı ibrazı naz edenler, tam şair iseler, o sözün kendi haklarında iradımı arzu ediyorlar demektir!..

"Çok naz âşık usandırır" meselinden gafil yahut mütegafil olan o zatlar birkaç satırlık tercemei hallerile birkaç manzumelerini bana vermekle galiba benim seri iftiharımın göklere kadar yükseleceğine kanidirler. Bu kanaatlarile bana nefsi hakiranem için:

Evvel ne idi ne oldu bilmem Lebriz idi ol ne doldu bilmem

dedirtmek mi istiyorlar?..

Müracaat ettiğim zatlar, akıllarını başlarına toplayıp da biraz düşünseler, takdir ederler ki ben, nefsimden ziyade kendilerine hidmet ediyorum. Maddî bir menfaat mukabilinde olmayarak Hasbetenlillâh arzettiğim hidmeti onlar lâyık olduğu derecede hüsnü telekkî edip de — bazı kiramı şuara gibi — bana sühulet göstermeleri, hattâ muavenet etmeleri lâzım gelirken mevaidi urkubiye ile ferdadan ferdaya salmaları, envai müşkilât göstermeleri yahut âdeta vaz'ı vazıane addolunabilecek bir tevazuu barid ile itizar etmeleri, yahut her ne sebebe müstenit ise kendi haklarında malûmat vermekten sakınmaları "Erbabı kalem terbiyet amuzu ümemdir" hakikatinin aksini iddia ettiklerine delâlet eyler.

Bizim gibi onlar da çok iyi bilirler ki — gavaili günagûn içinde — böyle bir eser meydana koymak için çekdiğim zahmetler, ihtiyar ettiğim tekellüfler, bana bir faide temin etmiyecektir. Esasen faidei maddiye hatırımdan geçmemiştir.

Evlâdı vatandan biri, bu eserde aradığı bir şeyi bulur, az çok istifade eder de mahzuz olursa benim faidem, işte o mahzuziyettir.

Hele o veledi necip, mürüvet eder de namı hakiranemi rahmetle yad eylerse, işte o zaman zahmetimin mükâfatını görmüş olurum.

Kemali ihlâs ile ilân ederim ki bundan başka hiç bir emelim yoktur.

*

Riyazî tezkeresinin mukaddimesinde "mukaddeme tezkire imlâsı kaydına müptelâ olanlar, şairi müteşairden tefrik etmemişlerdir. Fakiri camiülhuruf, şairi yazıp müteşair tarh eyledim". Riza "Fi zamanina tezkiretüşşuara eylemek hatay mahzolup belki marifet sefahet addolunmak mertebesindedir. Zira güruhu şuaraya vukuf muhal olduğundan mada nice yaranı müşfik ve nice ihvani gayrı muhik sekameti

tab'ını fehme kadir değil iken kenduya bir mahlâs isnad ve elbette şairim deyu feryad eder. Bu fakiri pür taksir ise müteşairleri matruh ve merdud edüp bu çeridei muhtasara ve mutebereye tedhil ve tahrir etmemek üzre karar vennişimdir" diyor.

Şairle müteşairi tefrik ve "müteşairleri matruh ve matrud" etmek için evvelâ kimlere şair itlâkı lâzım geleceğini tayin eylemelidir. Her şair, şairi bir suretle tarif etmiştir: Meselâ Şeyh Galip der ki:

"Şair deme ehli dil demektit Yoksa bir alay erazili nas Peymanekeşi eda olur mu Şairliğe suzü dert lâzım. Ruyi lebe etmeyip tenezzül Her râhta eyleyip tekâpu Girdikte giriyei hayale

Hoş meşrebü mutedil demektir Pesmande horu nevali vesvas Vahyı dile âşina olur mu Enduhü belâ olur mülazim Açsın çemeni görülmedik gül Şahini hayali ala âhû Çarpılmaya divi kîlü kale

Namık Kemal Bey der ki:

"Şair nedir; tabiatın en sevdalı zamanlarındaki hazin hazin tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk. Handelerinden gülde şebnem gibi girye eserleri, giryelerinden bulutta kavsi kuzah gibi ibtisam alâmetleri görünür. Tabiata her mahlûktan ziyade esir iken tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücudunu lâyıkile idareye muktedir değil iken kütrei zemini zaif kollarile sürükleye sürükleye başka bir noktaî feyze, başka bir merkezi kemale götürmeye çalışır. Bu kadar takat gelmez ikdam ile tâbü tüvanı kesilince ya kafes perdeler içinde mahpus olmuş olan bülbüllerin nağmesi kadar hazin ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sedası kadar acı feryatlara başlar. İşte şiir o türlü feryatlar, şair ise o mizaçta, o fitratta yaratılan biçarelerdir. Yalnız on beş hecayı efailü tefaile tevfik etmeye, yirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmaya muktedir olanlar değil."

Yenişehirli Avni Bey der ki:

"Söz yok güheri elsinei âleme amma Zira şuara zümeresinin tab'ı selimi Bin safsata bir mısraı bercesteye değmez Şair O hümadır ki iki âleme pinhan Amma ki bu tarif olunan şairi mahir Ey hace lisanı şuara başka lisandır Ayinei ilhami hüdavendi cihandır İndimde esatırı Felatun hezeyandır Bir cevvi mukaddesde hafiyyuttayarandır Nadir bulunur cevheri nayabı zamandır

Muallim Cûdi Efendi der ki:

Şair hazinedarıdır esrarı hilkatin
Hassas kalbi maderi müşfik kadar rakík
Billûr tab'ıdır adesi camı şule suz
Hissile ahzeder ve hayalile resmeder
Şirin teressümatı değil sathı bîhâyat
Her nağmesi bir yeni ilham perdesi
Zihnen hayale dalsa da tab'an olur yine
Ziynet verir furugu dürugu kakikate
Şair tahakkûm eylemek ister tabiate
Cudî, kifayet eylemeyor hissi şaire

Bir tercemanıdır suhufi sun'i kudretin
Anlar lisanı halini tifli tabiatin
Akseyledikçe anda büyür hüsnü san'atin
Naksi hazâr rengini elvahi fitratin
Umkunda mevc urur sesi hüznün, meserretin
Telzîz eder sunahını aşki bedaatin
Şair esîri cazibesi bir hakikatin
İcazı anda zahir olur kabiliyyeti
Güya âsasıdır kalemi harki âdetin
Setmayei beyanı bediin belâgatin

Canap Şehabeddin Bey der ki:

"Şair o demektir ki, kâinatı mer'iye ve gayrı mer'iyeyi bize kendi adesei ruhundan geçirdikten sonra alacakları eşkâli bediiye ile gösterir. Bu hususta en ziyade isabeti nazar ve isabeti bediiye gösteren eze büyük şairdir."

Abdurrahman Fehmi Efendi der ki:

"Şair, feza içinde tanın endaz olan bir vücudu asümaniye benzer. Maneviyat ve maddiyatın kâffesinden müteessir olur. Letafeti ile ruhu cezbeden veya kalbe nüfuz eyleyen eşyaya hassai in'ikâs verenşairdir."

Memleketin en liyakatlı şairlerinden Halil Nihad ve Âlusî zade Ahmed Haşim Beylerle — altı yedi sene evvel — bir gün şiirden, şairden bahsederken şiir ve şairi nasıl telâkkî ettiğimi sormuşlardı. "Her güzel şey, şiirdir. Her güzel şeyi hisseden ve ettiren şairdir" demiştim.

Diğer bir yerde de şu sözleri söylemiştim: "Ruhun münbasit, yahut münkabız olduğu her şeyde bir şiir vardır. Şair, o şiiri, görüp başkalarına da gösterebilendir".

Bu tariflere göre birçok şair bulmak muhal değilse de her halde müşkildir. Yahut manzum söz söyleyen her ferdi şair addetmek memnu değilse de mücaz da değildir.

Asırlardanberi tezakiri şuarayı dolduran binlerce erbabı nazım içinde — umumun ittifakile — bihakkin şair namını ihraz ve şühretini muhafaza eden kaç zat gösterilebiliyor?

Riyazî ve Riza'nin dedikleri gibi "şairler yazılıp müteşairler matruh ve merdud" edilmek lâzım gelse bu esere kaç isim kaydolunabileceğini artık siz tahmin ediniz.

Bir de her şair nazımdır. Fakat her nazım şair değildir, kaziyyesi malûmı olduğu halde fülân şairdir, fülân nazımdır demeği muvafık bulmadım. Çünkü şiir ve şairden anlayanlar benim vereceğim hükme arzı ihtiyac etmezler. Lâyık olan hükmi bizzat verirler. Şiir ve şairden anlamayanlar ise benim hükmümden de bir şey anlamazlar. Şirin letafet ve tesiri, herkesin zevkine göre tahakkuk ve tehallüf eylediğinden birinin şiir olarak kabul ettiği sözleri, diğeri nazım bile addetmez. Birinin okudukca ağladığı bir manzumeye, başkası güler. Fakat ezvakın tahalüfı, esasen kıymetsiz olan bir söze kıymet veremez. Yahut kıymetli olan bir sözü kıymetten düşüremez. Güzel daima güzeldir. Çirkin de her vakit çirkindir.

Bu hakikat müsellem olmakla beraber ezvakın tahalüfü noktai nazarından ve sair esbabtan dolayı da şiir ile az çok iştigal edenlerden tercemei hallerine ve eserlerine muttali olabildiklerimi yazmağa lüzum gördüm. Bir divan, bir mecmuai eş'ar vücude getirenlerden, yahut bir gazetede, bir risalei mevkute de beş on manzume neşr edenlerden bazıları, tarihi edebiyata geçmişlerdir. Anların da kendilerine mahsus karileri ve takdirkârları vardır. Bihakkın, yahut bigayrı'hakkın namı tarihi edebiyata geçen ve karileri ve takdirkârları bulunan bir âdemi tezkireye kayd etmemeği

gayrı makbul bir kayıtsızlık addedenler bulunur. Bu halde bana lâyık olan şiir namına az eser vücude getirenleri de yazmaktır. Size muvafık olan da yazılanlardan istediğinizi almak, istemediğinizi terk etmektir. Esasen şirin kıymetini, azlığı tenkıs, çokluğu tezyid edemez. "Eğer maksud eserse mısraı berceste kâfıdır".

Şuarayı merhumeden ziyade hayatta bulunanların zatlarına ve eserlerine dair — uzun uzadı — beyanı mütaleadan mümkün mertebe tevakkî eyledim. Hakkı kabul eden, hakkına razı olan erbabı insafın vücudu münker değildir. Amma nefsine müteallik en küçük bir tenkıdi bile zihninde büyülten zihnine sığdıramayan, daima takdir olunmağa müntazır ve tenkid edilmekten müteneffir olan zatlar da mevcuttur. Nefsimde iktidarı edebî ve hakkı tenkid farz edip de hâle ve kale dair birkaçı söz söylesem o hal ve kal sahiplerinin iğbirarını celbedeceğime şübhe yoktur. Zirahakka razı olanlar, hakkın razı olduğu kullar gibi nadirdir.

Yazabildiğim sözlerden ve derc ettiğim eserlerden erbabi basiret ve fitnat, bir mâna çıkarır ve "kelâmından olur malûm kişinin kendı mıkdarı" mealine muvafık olarak sahibi kelâm hakkında bir hüküm verir.

Aruz şairlerini kabul ve heca şairlerini red etmedim. Çünki söz güzel ve şiir denilmeğe lâyik olduktan sonra aruz ve hecanin farkı yoktur. Heca veznile güzel söz söylemek aruz veznile söylemekten daha zor olduğu için heca veznile söylenilen güzel sözleri daha ziyade şiir ad eylemek muvafıkı insaftır. Aruz veznindeki ahenk dinleyenlerin kulaklarına hoş gelir, ekseren sözün kusurlarını örter, aruz ile söylenilen nazımlar, müzeyyen elbise ile arzı vücud edenlere benzer, zînet, anların kusurlarını enzarı tetkikten mümkün mertebe saklar. Heca ile söylenilen nazımlar çıplaklara benzer. Her türlü kusurları ilk nazarda göze çarpar. Kusurdan azade ve her vech ile güzel olmalıdır ki gözler, gönüller incizab etsin. Bazı şairlerin bizzat yazdıkları tercemei hallerini aynen derc ettim. Herkes, kendini elbette başkasından eyi bilir.

Şinasi Efendi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ekrem, Abdülhak Hâmid Beyler gibi haklarında evvel ve ahır pek çok yazı yazılan pek maruf üstadların tercemei hallerinde ihtiyarî ihtisar eyledim. Çünki malûmu îlâmda bir faide tasavvur etmedim. Bilinenlerden ziyade bilinmeyenler hakkında mümkün olduğu kadar itnabi makalı muvafık gördüm.

Tezkirei Fatin'de münderic ve tezkirenin hini tab'ında berhayat olan şairlerden bir kısmının tercemei halini ikmal ve bir kısmını ihmal eyledim.

İhmal ettiğim zatların ekserini halen ve kalen haizi ehemmiyet görmedim. Bazılarının da bütün âsarı, birkaç nazımdan ibaret olduğu için — şahıslarının kıymet ve ehemmiyeti ile beraber — tercemei hallerini bu esere yazmağı nabemahal addettim.

Bir kısmının ise — bir suretle iştihar edemeyerek isimlerile beraber eserlerinin de unutulmasından dolayı — tercemei hallerini bulup ikmal ve eserlerini istihsalı etmek kabil olamadı.

Bunların heman umumu — şahısları, yahut eserleri itibarile — şayanı nazar olmadıklarından tercemei hallerinin ve nazımlarının bulunup derc edilememesi, bu eser için noksan addolunamaz.

Tercemei halleri derc olunan zevatın kısmı âzamı, devlet memuru oldukları için rütbe, nişan, memuriyet gibi — o devirlerde en büyük esbabı şeref ve mübahattan madud ve bazan hayra ve ekseren şerre sebeb olan — hususatı da yazmağı faidesiz görmedim. O zatlar, o esbabı şerefi istihsal için her vesileden istifade ederek yüzlerce beyitten müteşekkil kasideler, manzumeler tanzim ve erbabı ikbale takdim etmişlerdir ki çektikleri zahmet, döktükleri âbı ru mukabilinde kazandıkları şerefi mevhum, ahlâfın nazarı ibretine arz olunmak her halde faideden halî değildir.

Vücutlarından ve eserlerinden haberdar olamadığım şairler ile mükerreren müracaat ettiğim halde is'afı recaya himmet etmeyen zatlar, tercemei hallerini bu eserde bulamadıkları için beni mâzur görürlerse isbatı insaf etmiş olurlar. Zira gaibten malûmat almağa, malûmat vermeğe muktedir olmadığım gibi tercemei hallerini ve eserlerini tevdi etmemekte israr edenler hakkında da kuvvei cebriye istimaline ne hakkım, ne de kudretim vardır.

Diğer âsarı âcizaneme kıyasen bu esere الشراء » namını vermiştim. Bence o nam bakîdir. Türk tarih encümenince tab'ına teşebbüs olunduğu sırada Encümen hey'eti muhteremesi tarafından "Son Asır Türk Şairleri" ünvanı münasib göründü ve kitabın başına o ünvan yazıldı.

Envai mezahim ve müşkilât ile vücude getirilen bu eseri naçizin kıymetini iddia etmem. Kıymetsizliğini iddia edenlere de bir şey demem. Hiç bir ferd vüs'unun fevkinde hidmetle mükellef olamaz. Bahusus mehazların, menbaların fikdanı ve senelerce oğraşarak tedarük ettiğim evrak ve vesaikin, gazete koleksiyonlarının İngiliz ve Fransız kuvayı askeriyesi tarafından kısmen yağma ve kısmen imha edilmiş olması nazarı itibare alınınca — cisimleri gibi isimleri de nâbud olan — zevat hakkında az çok malûmat vermek, şayanı tebcil büyük bir himmet değilse de her halde bir hidmettir. Herkes, kudreti nisbetinde ibrazı hidmet etse millet için menafii azime hasıl olur.

Nefsi hakîranemi milletin en âciz, fakat en halis hadimlerinden addettiğim için kiramı ahlâfın namı naçizanemi hayır ile yad etmelerinden başka emelim yoktur.

Seinerei hayat, hayır ile yad olunmaktır.

İbnül'Emin Mahmud Kemal

ABDÜLHAK EFENDI

Abdülhak Efendi, Mısır'da Tanta'da medfun Şeyh Abdülhak Sünbatî ahfadından ve hacegânı divanı hümayundan Mehmed Emin Şükûhî Efendinin oğlu ve

hekimbaşı Hayrullah Efendinin kerime zadesidir. 1 Rebiulevvel 1201'de doğdu. Yeğen Ali Paşa Zâde Mustafa Hamdi Beyin manzumei tarihiyesi:

Semiyi fahri âlem mihri burcı kevkebi irfan Siikuhi mahmedet pîra cihanın marifet kârı Serefrazi gürühi ehli daniş zübdei küttab Amiki bahrı fazlu rüstüne nisbet olur olsa Mekalî levhai hasiyei mecmuai irfan Hidivi mülketi sirü maarif zatı pakidir Eder cevlân her rahı meale cedveli riişdi Yene sulbi sedef asa'ı pakinden Cenabi hak İlâhi daima kıl davei hıfzı ana vaye Tefekkür eyler iken hamdıya tebriki mevludun Düşürdüm seb'ai seyyare veş pertevli bir tarih Gült sad berki es'aru maarif bülbült zarı Zeka bahsinde idraki Felanın cüz'ı enharı Netice serhi adabi selef endamu etvari Sipahı nazm içün tuğralı bir fermandır eş'arı Zerafet tab'ına merküz hemçün payı pergârı Inavet kıldı lutfile ana bir dürn sehvarı Ola tevfik padasü zekâvet hem kafadarı

Bugune oldu mizabi zebani hamedan cari Muammer ide Abdülhakkı tuli ömr ile Bari¹

Aileye mahsus bir mecmuada münderic olan bu tarihin altına — şeyhülislâmı esbak Piri zade Sahib Beyin oğlu İbrahim Beyin ihtarile — Abdülhak Hâmid Bey şu beyitleri yazmıştır:

İki yüz birde gelmiş âleme tam Bende itmiş onun hayatı devam Düşünen der bugün benimle onu

Bu o mecmua ki vasfında bugün Sahibi zatı şükûhi mahlâs Hattı destîle müzeyyen bu kitap Dileyor ruhuna rahmet haktan Ceddi pakim cenabi Abdülhak Ona yahut ben olmuşum mulhak Bir sabî ceddin ihtiyar torunu

Olamaz her ne desek biz zaid Dedemizdir bize ondan varid Şimdi ahfadına olmuş ait Oğlunun oğlunun oğlu Hâmid Maçka 1 Şevval 1346 22 Mart 1928

**

Bugün bilistihkak riyaseti suata makamında bulunan Abdülhak Hâmid beyin ceddi muhteremetun — hurufı heca tertibi ile — birinci sahifeyi işgal etmesi tesadüfatı hasenedendir. 1216'da Tariki tedrise dahil ve müahharen saraya tabib oldu. 3 rebiulahir 1237'de büyük biraderi ser etibba Behcet Efendi ile beraber Keşan'a nefy olundu.

Küçük biraderi Hıdır İlyas Efendi "Vekayii letaifi enderun" da hekim başı ve Anadolu kadıaskeri Behcet Efendinin "şan ve şühretini muallel bilağraz olan kimseler çekemeyerek hakkında muhataralı mukaddimeler tertib edip aklına itinaen erkânı devleti terhib ediyor deyu âlemi balâye arz eyledikleri sebebi nefi ve tagrib olup müteaddid çavuş tayini ile Keşan'a iclâ ve maiyyetinde sarâyı atika tabib olan müderris Abdülhak Efendi dahi birlikte isra" olunduğunu söylüyor.

Ricali ilmiyeden biri cezayı nefye oğrayıp Abdülhak Efendinin yalısının önünden geçirirlerken Abdülhak Efendi, pencereden bakarak tebessüm eder. O zat, menfasından:

Niçin bakıp güldün bana

Rencidedir gönlüm sana¹

şarkısını söyleyip gönderir. Bir müddet sonra Abdülhak Efendi, biraderile beraber Keşan'a nefy olunur.

Hıdır İlyas Efendinin ifadesine nazaran Abdülhak Efendiyi saray hekimliğine memur etmesi için etibba recada bulunmuşlarsa da hekim başı Behcet Efendi "hadaseti sinni vardır" diye eski saraya tayin etmişti. Oraya devam eylemekte iken Keşan'a nefy olunması üzerine hekim başı Mustalah Saif Efendi, sarâyı atik hekimi ünvanını Abdülhak Efendiden nez eylemişti.

Menfadan avdette ramazanı şerifte birgün Üsküdar'da İskele Camiinde bulunduğu esnade berber başı Ali Ağa, müsahib Abdi Beyle birlikte camii mezkûre vürud ve Abdülhak Efendinin yanına kuud ederek hatırını sordu. Akşamüstü saraya iftara götürdü. Ertesi gün yeni saraya hekim tayini için irade istihsal eyledi.

¹ Sevkefza makamından bestelenmiştir.

1243''de asakiri hassa hekimbaşılığına nasb ile Selânik, 1244'de Yenişehir mevleviyeti, 5 safer 1245'de Mekke pâyesi tevcih kılındı.

Müşarünileyh « الربخ لوا » da diyor ki: Sultan Mahmud "abdi çakerlerine bizzat hitab edüb Mekkei Mükerreme pâyesi ihsan buyurduklarını emrettiler."

1248'de İstanbul payesine nail ve 22 zilhicce 1249'da seretibba oldu. 1252'de Anadolu payesi tevcih ve 18 zilhicce 1252'de seretibbalıktan azl edildi.

Müşarünileyh, hattı destile muharrer, hasır kaplı bir mecmuada diyor ki:

"... Pertev Paşanın² tabibi, Uzun Hafız Efendi Zâde ketebeden Ahmed Efendi idi. Cehelei nastan tesvidi tebyiz ederdi. Sureti ne kadar bed ise de ahlâkı hamide sahibi, edib bir adem idi. Reisül'etibba iken ecza ambarına taalükatımızdan olmakla müdir tayin etmiştim. Azlimiz icab ettikce Vessaf Efendi, mabeynde muteber kâtıb olmakla pederinin³ tabibi olan Ahmed Efendiyi hekim başı etmişti."

Safer 1255'de Anadolu kadıaskeri, rebiulevvel 1255'de — ikinci defa — seretibba, 1 zilhicce 1257'de Rumeli kadıaskeri oldu. Şevval 1261'de ser etibbalıkdan infisal etti. Safer 1264'de Meclisi Maarif Riyasetine, zilkıde 1264'de — üçüncü defa — seretibbaliğa, safer 1265'de — ikinci defa — Rumeli Kadıaskerliğine nasb edildi.

Zilhicce 1265'de seretibbalıkdan azl olundu. 1269'da reisül'ulema⁴ ünyanını ihraz eyledi.

21 şaban 1270'de vefat etti. Sultan Mahmud Türbesi haziresine defn edildi. Saib Efendinin⁵ söylediği tarih:

Gitti hak hak diyerek hakka bû dêm Abdülhak!

"Sicilli Osmanî" de "âlim, tıbta mütefennin, edib, natuk, şairdi" ve tezkirei Fatin'de "eshabı dirayet ve erbabı fehm ve fırasetten olup mezamini şiire âşina ve dekayiki maarifi sairede müşkil küşa olduğu müsellemı eshabı akıl ve zekâdır" deniliyor.

Âli Paşa Hüdavendiğâr valiliğinde bulunduğu esnada Cevdet Paşaya yazdığı 5 remezan 1270 tarihli mektubda, "Abdülhak Efendinin vefatı filhakika mucibi tees-

¹ Tarihler hicridir.

² Mülkiye Nâzırı Pertev Paşa.

³ Kayınpederi Pertev Paşa.

⁴ Bu ünvanın ilme taallûku yoktur. Rumeli kadı askerliği payesini haiz olanların en eskisine itlak olunur.

Münderic olduğu mecmuada "Zürefadan Saib Efendi" denmiş ise de hangi Saib olduğu anlaşılamadı.

⁶ Bir noksandır. Tamiyesi olacak. Birinci mısra, muharrer olmadığı için tamiyesinin şekli malûm değildir. Birinci mısra, "ehli haktan biri geldi okudu tarihinin" suretnde olsa tamiye hakkıyle eda edilmiş olur.

sur oldu. Merhumun vakia mizacı biraz acaib idi. Fakat eski zürefadan ve erbabı tabiattan miri kelâm, nadirülmisl bir adem olduğu cihetle yerini boş bırakır. المعالمة علم المعالمة ال

Atideki beyit, Abdülhak Efendinindir. Möhrüne hâk ettirmiştir:

Caresaz ol a hekimi mutlak

Bula her derde deva Abdülhak

Eczahanesinin kapısına bu mısraı ihtiva eden bir levha asmıştı:

Ne aransa bulunur derde devadan gayrı

*_

Müşarünileyhin oğlu Hayrullah Efendinin kerime zadesi mülga hey'eti âyan âzasından, esbak adliye nazırı İbrahim Beyin kütübhanesinde bulunan mecmualarda Abdülhak mollanın eş'arı müteferrikası münderictir. Keşan'da menfiyyen mukim iken bir meddahın nakl ettiği hikâyeyi 333 beyit olarak nazm etmiştir.

"Tarihi liva" namında bir eseri de vardır ki Rus muharebesi esnasında Sultan Mahmud'u saninin Rami kışlasında ikametinde (5 rebiulevvel 1244 — 16 şevval 1245) cereyan eden vekayii adiyeyi havidir. Müşarünileyhin hattile muharrer olan müsveddesi kütübhanemde mahfuzdur.

Sultan Mahmud'un mevtini intac eden hastalığa dair — hekim başı sıfatile — yazdığı ruzname natemam olarak İbrahim Beyin nezdindedir.

*

Abdülhak Efendi, padişahın hem tabibi, hem de nedimi olduğu anlaşılıyor ki bazı vekayi bunu teyid ediyor. Meselâ Sultan Mahmud, 1244'de Silâhdar Ağanın Ayas Paşadaki çiftliğinde bulunduğu esnada bir gece Abdülhak ve müsahib Sait' Efendilerle Abdi Bey — "vekayii letaifi enderun" da nakl olunduğu üzere — "tuhaf söz bulmakta birbirine tefevvuk" ettikleri gibi "Abdi Beyin tıbca merakına dokunacak söz söylenmesi" irade edilmesi üzerine Abdülhak Efendi, "hekimane zemin ve zaman bularak şu simada görünen kimseler mutlaka düçarı istiskadır, dikkat buyurulsun, dedikce miri mezbur külliyyen bîhuzur olup yalan gerçek yaptığı şeyler gülünecek şeyler olmağla" padişah "hayli eğlenerek sabah olunca gece pek mahzuz olduğunu bunlara hikâyet" eylemiştir.

Abdülhak Efendi vükelâdan bazı zevatı Bebek'teki yalısına¹ davetle — pek dilrüba olan — bağçede bezmi işret tertib edilir. O sırada Sultan Mahmud, vürud etmekle Abdülhak Efendi, vükelâyı bahçenin bir köşesindeki ahıra sokar. Padişahı istikbal ederek bahçeyi gezdirdiği esnada ahırın kapısını açar, "vükelanız burada" der.

Vükelâ mahcub olurlar. Ertesi gün molla efendi hekim başılıktan azl olunur.

Abdülhak Molla — hattile muharrer — bir mecmuada diyor ki: Halil Hamid Paşa Zâde Arif Bey, imamı evveli şehriyarı Zeynî Efendi, Lebib Efendi bir gazel söylemişler, matlâ beytini bu fakire tahmil eylemişlerdi:

> Leylavü Mecnun vakfıdır geldi müselsel muttasıl Meşrutadır zenciri aşk divaneden divaneye

Bebek'teki yalısının havlısına mevzu olduğu halde bilâhare Bebek'li Saib Beyin Beykoz çayırındaki köşkünün bahçesine nakl olunan çeşme sütununa Abdülhak Molla'nın hâk ettirdiği beyitler:

Çar musluktan birinci maksadım Su içildikçe ikinci çeşmeden Buluna derde deva üçüncüde Lafzı "sager" oldu tarih tastamam Mülki Han Abdülmecid âbad ola Ruhi Han Mahmud Adlî şad ola Atşı ateşten içen azad ola Namı Abdülhak'da bunda yad ola

Gazel

Tabi hicranınla müstevli bana sui mizaç Kapkaranlık perçemin fikrile hergün gün bana Zülfi sevdasile cuyı eşkimi gördü demiş Cem'i ezdad eylemiş hakka hekimi lemyezel Sükrü hamd eyle Cenabi hakka Abdülhak heman Vuslatın darüşşifasından inayet kıl ilâc Giceler ahım şuai şem'a vermez ihtiyaç Def'i sevdaya akar sudan eyu olmaz ilâç Leblerin lâlinde kılmış abu ateş imtizac Sayesinde Han Mahmud'un değildir kimse ac

Okuyup imsâk edüp kılmış namaz Bir de hırsız geldi öptü mushafı Saimen sofi ederken rahati Çekti tesbihi ve çaldı saatı²

- Bilâhare mütercim Rüşdi Paşaya, daha sonra Cevdet Paşaya, daha sonra Sultan Abdülhamid'in kurenasından Lütfi Ağa'nın oğlu Faik Beye intikal ederek Sultan Abdülhamid tarafından iştira ve kerimesi Ayşe sultana temlik idilen, muahharen yıktırılan binadır.
  - ² Müstekim Zâdenin şu kıt'asını takliden söylemiştir:

Girüp bir beyte göz açmaya sarık Gözüne kestirip bir seyfi katî Uyur gördükde hüddami kiramı Çekiip ol tiği hem çaldı niyatnı Bulamadım dost aradım âyinei devranda Ağladım ağladı güldümse beraber güldü Buldum âyinede bir yan muvafik o da ben Ben ne dersem der idi ser idi amma ehven

*

Dünyede çok yaşamak istersen Fukara lokması **s**eytun oldu

Fukara lokinası çıksın senden Ağacı cümle ağaçlardan esen

* **

Desti cerrahta yok zerre kadar istidat Lutfi hak geldi yetişti hele yok Abdülhak Elli dört günde zaif eyledi gayet bedem Yareden etti halâs yâreden Allah beni

**

۲

Tezkirei Fatin'deki kıt'ası:

Göz yum cihandan aç gözünü dem gelir geçer

Sen göz yumup açınca bu âlem gelir geçer

**

Abdülhak ådem ol da bırak nam dünyede

Alemde nam kalır niçe adem gelir geçer

Güli sad berke söyle dinlesün sadpare güş olsun

Benimdir nöbeti feryad bülbüller hamuş olsun1

Aşıkı olmayan bir güzel dilber

Hastası olmayan tabib gibidir

**

Riza Paşa hakkında:

Bu meseldir denilir « الولد ميرابيه » Farisi bildi acem, Paris'i gördü kâfir İşte Destan beyin oğlu porodestan oldu. Oldu şayestei lân âleme destan oldu.

**

صورتکری که نفش عدو خرطهی کشد نوبت بریش او چورسد ضرطهی کشد .

¹ Ikinci misra' Vecdî'nindir.

ABDÜLKADİR EFENDİ

Seyyit Abdülkadır Efendi, sülâlei Hüseyniyeden Özkend hükûmdarı Seyyit Bürhaneddin Kılıç ahfadından Şeyh Seyyit Süleyman Efendinin oğludur. 1255'de Belh civarında Kunduz denilen mahaldeki hanikahta doğdu.

Belh'de mezalimin tekessüründen dolayı üçyüz kadar tevabii ile hicret eden pederile — dört yaşında iken — İran ve Irak'a geçip Konya ve Bursa'ya ve bilâhara İstanbul'a geldi.

Pederinden tahsil marifet ve ahzı tarikat etti. 1294'de pederinin irtihali üzerine Şeyh Muradülbuharî dergâhı meşihatına tayin kılındı.

Son zamanlarda üç sene kadar istiğrak hali zuhur edip söz söylemez oldu. İntikalinden biraz evvel küçük biraderi Seyyit Bürhaneddin Efendiyi celbettirdi. "Burhanı can" diye kucaklayıp parmağile yol göründüğünü işaret etti. Efradı aile ağlamağa başlayınca "Allaha ısmarladık, hakka emanet ettik" dedi.

27 recep 1341'de seksen altı yaşında ve meşihatının kırk yedinci senesinde irtihal eyledi. Hazreti Halid camii şerifinde namazı cemaatı kesire ile eda edilerek dergâhın haziresinde pederinin yanına defin olundu.

Abid, Zahid, hüsni zanna lâyık, fazıl bir merdi arif idi. Türk, Arab, Fürs, Çağatay lisanlarına vakıf idi.

«سنوحات الهيه» ، هشموس انواره ، «كنوزالمارفين» ، هشمس رخشان» ، هينابيع الحكم، Asarr: «كاشن اسرار ، «الهامات ريانيه»

Türkçe eş'arını görmedim¹.

هاسرازالتوحيد» matbudur. Selânik valii esbakı Nazım Paşa, nazmen — Farisi'den Türkçe'ye — terceme etmiştir.

ه بناسم الحكم » 644 sahifedir, manzumdur, şöyle başlar:

آفرین ای آفرین جان خدا موج ران شد قدرت صنعت مهم قدرت صنعت بذاتت بود نهان

¹ Türkçe eşarı varsa göndermesini büyük oğlundan tahriren reca ettim. Şayanı hayrettir ki cevap bile vermedi.

Nihayetinden:

بحفظ آن خداوندی بماند بناسع الحکم شد بهراین نام شود مقبول جمله خاص و علمی هر آن کس کتاب ما مخواند بعون حق رسبد منظوم با عام بنابیعالحکم چون شد تمای

علثن اسرار» 382 sahifedir, manzumdur, şöyle başlar:

که جز او نتبست هر چه هست آمد است زجودش صنع و قدرت شد هویدا بنام آن خداوند جهان است ز قدرت شد جهان و صنم بیدا

ABDI EFENDI

Abdî Efendi, Akkoyunlulardan Şeyh Süleyman ahfadından Osman Ağanın oğludur. Şarkî Karahisar'ın Avutmuş mahallesinde doğdu.

İstanbul'a gelip tahsili ilim ettikten sonra Belgrad muhafızı Selim, Harput valisi Husrev Paşaların kitabetlerinde, Haleb valisi Mustafa Mazhar Paşanın divan kitabetinde istihdam kılındı.

1266'da meclisi valâ mazbata odası hulefası sınıfına dahil oldu. Bir müddet sonra Bosna meclisi kebiri baş kitabetine tayin olundu. 1269'da azl edildi. Bazı kaymakamlıklar ve ınutasarrıflıklarda bulundu. Rüşdı Paşaya' yazdığı manzum müzek-kerede:

Sekiz on sancak etmişken idare O da üç mah içinde çıktı elden Maaşım varidi üç kise evvel Bu sikletten beni kurtar efendim

Geçenlerde verildi bir riyaset Yene oldum giriftarı meşakkat Riyasetle kesildi bu maişet Livalardan birin eyle inayet

diyor.

Şarkî Karahisar'ı bidayet ceza mahkemesi reisi iken 1302'de vefat etti. Hüsni hatta malik ve hâkkâklik san'atına vakıf idi.

Bosna'da iken mafevkındeki zevatın mesalihi hükûmette görülen "halâtı garibe ve ârayı acibesi" üzerine "iradı ferizai zimmet olduğu halde — maiyyette bulunmak hasebile — ifadesinde tesiratı görülemeyen ve yalnız akıl ve nutuk miyanelerinde münazera ve münakaşa ile iktifa olunan mütaleatı" havi "Nevpeyda" namile bir risale yazmıştır. İstanbul'da "Asır" gazetesine tefrika edildikten sonra risale şeklinde 76 sahifeden ibaret olarak 1287'de Terakkı matbaasında tab olunmuştur. Risalenin başına "nutkı bîperva ile aklı dâna beyninde muhavere" işaret edilmiştir.

Divanı eş'arı tab olunmamıştır. 260 sahifeden mürekkeb olan bir nüshasi Darülfünun kütübhanesindedir². Divanında "Kasidei Osmaniye" ünvanile dasitanı Âli Osman vardır ki alt tarafları Sultan Abdülaziz'in medhine dairdir.

Divanında münderic terkibi bendilerden biri matbudur.

Darülfünun kütübhanesinde³ Tuhfei Vehbî tarzında on beş sahifeden ibaret ve nakıs bir risale vardır ki üstüne "Erzurum lehçesi" işaret" edilmiştir. Kimin eseri olduğu gösterilmemiştir. Müzeler ve kütübhaneler müfettişi fazılı Ahmed Tevhid Bey, bu nüsha bir zaman kendi nezdinde iken bir zat tarafından ariyeten alınıp iade olunmadığı ve Abdî Efendinin eseri olduğunu söyledi.

Sirvanî Zâde Rüşdi Paşa olması melhuzdur.

² No. 207.

³ No. 520.

Mumaileyh, Ahmed Tevhid Beyin amcası valâ evrak müdiri merhum Rüşdi Efendinin ehibbayı kadimesinden olduğu için İstanbul'a geldikce hanesinde ikamet edermiş. Taşradan yazdığı mektublara bir gazel, bir kaside leffedermiş. Tevhid Bey bunlardan istinsah ettiği bazı eş'arı mukaddema bana ihda etmişti ki birkaç adedi buraya nakl edildi.

Abdî Efendinin erbabi danişten olduğunu âsarı gösteriyor. Müretteb divanında nazmın her nev'i vardır. Divanın muhteviyatı aruz veznile söylenmiş eş'ardan ibarettir. Bayburt'lu Zihni'nin, heca vezinli manzumei meşhuresi tarzında söylediği bir manzume, Anadolu şarkılarını toplamak üzere üç sene evvel vilâyata gönderilen musikî hey'etinden bir zatın defterinde görülerek istinsah ve aşağıya derc olundu. Belki bu yolda daha başka manzumeleri vardır.

Atideki manzumeyi memleketine çekildikten sonra söylemiştir. Tercemei haline taalluku itibarile derc olundu:

Müjde zahit keyfin üzre bir kabahat eyledim Hanikahü mescidü meyhaneden çektim ayağı Oldu islâhı adû hakkında sâyim pek abes Geçti ömrüm ârzuyı mansıbu ikbal ile Şimdi geldi gülşeni ikbalime taze bahar Cebhe sayı barigâhı şahı tedbir olarak Sad hezaran fahr ile oldum abapuşı vatan İşte bu hale getirdi devleti tenperveran Ayşü işret, zevkü suhbet lâfın etmem badezin Aferin bu sür'atı idraki maderzadıma Olmadım hiç meyve çini nahli gülzarı ümid Behri celbi rızkı maksumı iyali bimecal

Dersü devri aşkü sevdadan feragat eyledim Kâbei ulyayı tevhidi ziyaret eyledim Cildi hinziri cehaletle debagat eyledim Bundan artık sanma dünyada gabavet eyledim Bagu bostanımda teşkili ziraat eyledim Kişveri ayşimde ibrazı liyakat eyledim Şekli dihkanide tebdili kıyafet eyledim Eklü şürbü kisvede terki zerafet eyledim Hayf bu âne değin niçe sefahat eyledim Altmışımdan sonra bu âlî dirayet eyledim Şarku garbi âlemi geştü seyâhat eyledim Kaşıdı himmet ile Abdî refakat eyledim¹.

Gazel

Can vermektir bizim canana ahır kârımız
Bir dirahti serbülendi bosıtanı himmetiz
Olmuşuz biz aşiyansazı nihalistanı aşk
Gönlümüz verdik o nahli nazı bağı işveye
Levhi dilden eyledik mahvı vücudu masiva
Kesdik aldık merzıbumu vahdeti kıldık makar
Dehr içinde hanümansuzu âlayık olmuşuz
Dergehi sultanı aska ilticamızdır kadim

Oldu bu, âlemde ancak nuhbei efkârımız
Senki tânü dahl ile düşmez yere esmarımız
Bir güli rânâ içündür herdem ahü zarımız
Bundan özkeh yok bu gülşen içre berkü barımız
Yârden gayre tallûk eylemez enzarımız
Kalmadı âlemde artık yarımız ağyarımız
Hazreti sultanı aşka hep fedadır varımız
Sanma hadis Abdiya bu yoldaki ikrarımız

¹ Beylerbeyli Hakkı beyin eş'arı arasında bu gazel de münderictir. Fakat anın gazelinde 2, 5, 12 nci beyitler yoktur. Dördüncü beyit, Hakkı beyinkinde makta olup, 1 inci mıstat "Hayf ömrünı geçti hakkı iltızamı sıdk ile" şeklindedir. 7 nci beyitteki "dıhkanıde" ve 10 uncu beyitteki "altmışımdan", Hakkı Beyinkinde "dervişide", "ellişinden" suretindedir. İntihal mi, tevarüd mü nedir, anlayamadım.

Bu Ali Sina'ya hikmethan olur madunumuz İndimizde müflisi bivayedir karûunlar Rabt olundu rıştei müstahkemi tevhit ile Sudmend etmez bizi alâyışı zühdü riya Bağrı yânıklardanız ruzi kasemnadan beru Ez'ezel peygule pirayı sarayı vahdetiz Biz mecazı âkıbet olduk mücayiz Abdiya

Aklı Eflâtuna harf endazdır mecnununuz Mahzeni genci maanidir dili meşhunumuz Rahnedar olmaz hele şirazei kanunumuz Aşktır sermayei feyzi dili pürhunumuz Suyi hakten böyle geldi hükmı kâfu nunumuz Kaydı zenciri teselsül ile yok mescumunuz Badema aşkı hüdadır masrafı mazmunumuz

*

**

**

Bülbül bağa girip yapmış yuvayı Bozulmuş gülşenin abu havası

Öfkelenmiş kanbur felek Bülbüle Düşürmüş gülşene büyük gulgule

Abdî derdin sana söyler iken gül Küskün küskün gezer zavallı bülbül Görmüş ki gülleri cümle har almış Gülün her yânmı mutu mar almış

Pejmürdelik vermiş güle sünbüle Sanki bu âlemi sitemkâr almış

Gördüm boynun eğmiş bir yanâ sünbül Benzer ki felekten ahü'zar almıs

"Erzurum lehçesi" nden:

Müfteilün failün Erzurum'a gel de gör

Failatun failatun failun

Kavurga oldu kavrulmuş olan buğday unu kavut

Yogurdu kurutup derler adına keş dahi kurut

Nice olur ruzu şeb turp ile şalgam yemek

Erzurum'un öksürür içen suyunu

ACZI AĞA

Müridzade elhac Mustafa Aczî Ağa, Edremit ve havalisinde âba ve ecdadı derebeği olan Müridzade Mehmed Ağa'nın oğludur. Mehmed Ağa'nın babası Ali, anın babası da Mürid'dir. Aczî Ağa 1220'de Edremid'de doğdu.

Ali Ağa Edremid voyvodası iken oğlu Mehmed Ağa, azl ettirerek kendini voyvoda nasb ettirdi. Ali Ağa, Menkuben 1232'de vefat etti.

Mehmed Ağa'nın mezaliminden dolayı ehali, padişaha mahzar takdim ve azlini reca etmelerile tahkikat icrası için Edremid'e gönderilen Midilli Nazırı Kulaksızoğlu'nun kethudası Hacı Ebubekir Ağa'yı, mumaileyh boğdurmuş, isticvab olunmak üzere İstanbul'a davet edildiği halde Kütahya'da Tatar yetişerek getirdiği ferman mucibince idam olundu.

Emval ve emlâki zabt edilmek üzere gönderilen dergâhı âli kapıcı başılarından Beşir Ağa'ya Aczî Ağa bütün emval ve emlâki teslim ederek hiçbir şey saklamadığından istikametine Beşir Ağa hayran oldu.

Aczî Ağa, o vakta kadar silâhşorluk ve süvarilik ile meşgul olup tahsili ilim edemedi. Babasının yerine kaim olarak bir müddet icrayı hükûmet etti. Fakat esasen âbid ve zahid olduğu halde hanedanının akibeti elimesi büsbütün intibahını istilzam ettiğinden terki hükûmete karar verdi.

Meşayihi kiramdan Hasanı Şirvanî'den haizi hilâfet olduğu halde — Midilli'de idarei hükûmet eden — Kulaksız zade Mustafa Ağa'nın kitabet hizmetile iştigal ve o suretle setri hal eden tarikati kadiriyye meşayihinden Biga dahilinde Bayramiçli Dombayzade Ali Efendiden istifaza etmek üzere Midilli'ye gitti ve şeyhi müşarileyhin telkin ve irşadı ile karirülâyn oldu.

İki sene sonra işareti mürşidle İstanbul'a gelip tariki şabanî kibarı meşayihinden Kuşadalı İbrahim Efendinin suhbeti arifanesile bir sene müddet tenviri dil etti.

Edremid'e avdetinden iki ay sonra Dombayzade Şeyh Ali Efendi canibinden icazetname gönderilip "Akif" mahlâsı verilmesi üzerine:

Hayatı cavidani niydüğün şeyhten süal ettim Ölümden evvel ölmektir dedikte intikal ettim mealine muvafık olarak terki masıva ve hanesinin bir köşesinde senelerce inziva etti.

Dombayzade Efendi tarafından mahlâsı "Aczî" ye tahvil edilince inzivadan feragatla divanı eş'arını tertib ve niçe müridanı terbiye eyledi.

1283'de bir gün ehibbasına mektub gönderip cuma günü büyük alayda bulunmalarını iltimas ve o gün vefat etti. Edremid'de "Karayer' namındaki mahalle defn olundu.

Beynelhalk "Ağa hazretleri" namile yad edilen bu mübarek âdemin ümmî iken maarifi ilâhiyeye dair irad eylediği kelimati ârifanenin eseri keramet olduğu şüphesizdir.

Enderun tarihi sahibi Tayyar Zâde Ahmed Ata Bey, 1286'da Karesi mutasarrıfı iken Edremit'e azimetinde Ali Şefik Bey' pederi Mustafa Aczî Ağa'nın divanı eş'arını tevdi ve tab'ını ima etmekle Ahmed Ata Bey 1290'da İstanbul'da Mektebi Sanayi matbaasında tab ettirmiştir. Divanın başında Ahmed Ata Beyin yazdığı mukaddime ve nihayetinde Ağa'nın, kendi gazellerinden birine ve Niyazii Mısrî'nin bir gazeline yazdığı şerh münderictir.

Gazel

Mevci kestet nevbenev hep bahri vahaletten gelür Arsai mülki vücude nefyü isbat cengine İzzü devlet âdeme ruzı ezelden gerçi kirn Meşrebim budur ezelden dembeden nuş ettiğim Derde derman denilen tesiri haktır ey tabib Göremez veçhi hakikat anını peyker perest

Alemi imkâne her var vahidiyetten gelür Kâfü nunun askerı orduyi kudretten gelür Lüttu kahra mazhariyyet kabiliyetten gelür Badei camı hayatım bezmi hayretten gelür Cırmı eczaye o tesir sırrı hikmetten gelür Aczıya ol div siyret semti suretten gelür

Bilüp kadrı kelâmı gevher âsa gûşe menkuş et Vücud ıklimini seyrü sefer kıl durma oturma İde gör nefsini tecrid kâmu hazzi libasından Uyubun görme halkın kendi haline olup nazır Müradın bermurad olmak ise ey âşılu mevlâ Bu kesret âleminde mesti mağrur kalma ey Aczi Uyan gafletten ey dil aşk ile derya gibi cuş et
Fena ender fena iste yürü bu kârı birhoş et
İriş المقر وخرى sırrına kendin aba puş et
Yakan al nefs elinden merd isen gel pendimi güş et
İçüp mevti iradi camını bu nefsi medhuş et
Yürü var bezmi irfan içre vahdet cürasın nuş et

^{1 1248&#}x27;de tevellüd ve 1311'de tedavi için İstanbul'da bulunduğu esnada vefat etti. Edirne kapısı kabristanına defn olundu.

ADILE SULTAN

Âdile Sultan, Mahmudi saninin kerimesidir. 22 şevval 1241'de doğdu. Mü şarünileyha "Tahassürname" ünvanlı manzumesinde validesinden şu suretle bahs ediyor:

> Validem sevgili canınım Zernigâr Gitti dünyadan beni koydu yetim Esma sultan haletem cennetmekân Etmiş ihda daderi âlisine

Halü ahlâkı güzel takva şiar Meskenin yarabbi kıl darünnaim Yani kim hemşirei Mahmud han Hidmetinde bulunup hayli sene.

Tophane müşiri Mehmed Ali Paşaya tezvici tensib olunarak ilân için sadır olan hattı hümayun baş mabeyinci Hamdi Beye (Paşa) tevdian Mehmed Ali Paşa birlikte olarak Babiâli'ye gönderildi. Hırkai seadet dairesinde 19 rebiulâhır 1261'de akıtleri ve cümadelâhırede düğünleri icra olundu'.

Müşarünileyha bir manzumesinde Mısır valisi Mehmed Ali Paşa ile oğraşıldığı sırada Sultan Mahmud — o vakıt mabeyinci olan — Mehmed Ali Beyi (Paşa) serdar nezdine göndererek vazifei mev'dueyi hüsnı ifa eylerse kendini tezvic edeceğini vad etmişse de serdar esir olduğundan ifayı vazifeye imkân kalmadığını söyledikten sonra diyor ki:

Daderim Abdülmecid etmis murad Var imiş gerçi ki pek çok talibim Her ne ise Hazreti Rabbül' enam Cün Muhammed Ali Paşa bir zaman Bövle devüp evler imis sövle ah Lütfu tebsirinle bulurdum meram Hazır idim vâdinin ifasına Muktazai talim olmak gerek İşbu efkâr ile olmuşken harab Korkulu bir hale duçar olmuşum Ol belâdan kurtarıp almış beni Hüsnı tevil ile tabir eylemiş Ben ise bu hallerden bihaber Ben de gördüm bir garib rüva o dem Hazreti Abdülmecid'i Kâmran Vâdü nutku validim Cennetmekân

Birine verip beni de ide sad İzdivacını mebhasinde ragibim İstediğin eyler icra vesselâm Hali mazi aklına gelse heman Sağ olaydın hazreti Mahmud sah Olur idim devletinde şadgâm Nazır idim rahminin icrasına Dönmedi vefkı mürad üzre felek Görmüş idi bir gece tüyayı hâb Öyle bir kayda giriftar olmuşum Kenduye ol vâdi tebşir eylemiş Semti ihlâsa heman salmıs beni Hiç düşünmezken cihanda hayrüser Sardı etrafım hayalatü elem Kıldı icra izdivacım nağehan Bak nasıl geldi verin buldu heman.

¹ Bir hafta devam eden bu düğüne dair Lütfi tarihinde (C. 8, s. 24) tafsilât vardır.

Mehmed Ali Paşa'dan "Hayriye Hanım Sultan" namında bir kızı doğdu'.

Âdile Sultan 1 şevval 1316'da yetmiş beş yaşında vefat etti. Eyyub'da`Bostan İskelesinde zevcinin yanına defn olundu.

Yıldız kütübhanesi memuru Kalkandelen'li Sabri Bey, şu tarihi söyledi:

"Çar yar imdad edip idi visal etti bugun

Ruhi paki Adile Sultani Cennet âşiyan"

Müşarünileyha, meşayihi nakşbendiye'den Mehmed Can Efendi hulefasından bâlâ tekkesi Şeyhi Ali Efendi'ye müntesibdi. Abid, zahid, sahi, kerim, hayrat ve hasenat sahibi bir muhadderei muhtereme idi. Fındıklı'daki sarayı ulema, meşayih, huffaz, eytam ve eramil mecmai idi.

Divanı eş'arı münacat, nât, mersiye, ehli beyt ve eshabı kiramın, piran ve meşayihin medhine, pederinin, biraderlerinin, hemşirelerinin, kerimesinin vefatlarına aid teessüratı havi manzumat ile gazeliyattan mürekkebtir; gayrı matbudur. Darülfünun kütübhanesinin yıldız kısmında mahfuzdur.

Sultan Abdülhamid, müşarünileyha hakkında riayeti kâmile gösterirdi. Hattâ vefatından birkaç sene evvel saraya gittiğinde asker dizdirtip muzıka çaldırarak müşarünileyhayı bir hükûmdar gibi kabul eylediği mesmudur.

Münacat

İlahi bana tevfikin itaatta medar olsun Seni zikr eyleyim herdeni dil agâh ola bu zevka Bula bu sineti canım süruri sâkin ol ey dil Açılsın lâleler aşkına sinem dağ dağ olsun Beni yak aşkına gönlümde olsun masiva madum Hayatı taze bulsun âşina kıl aşkını daim Beni benden helâs eyle gönül aşkınla zar olsun Vücudun zulmüni mahv et derunum şuledar olsun İlâhi istemem gönlümde senden gayri yâr olsun Dili virane yansın ateşinle bahtiyar olsun Uyansın dide gafletten visalin paydar olsun Hiidaya kuvveti aşkın dilimde berkarar olsun

Sultan Süleyman'ı evvelin gazeline nazire:

Babı lütfun çakeri uşşak' sevdadan geçer Vechi cânan kıblegâhıdır cenabı âşıkın Mürgi dil bulsa havayı kuyı yarı can atar Vechi dilberde ümidi olsa aşk erbabının Can nedir bincan fıda eyler bu hayret zevkıne

Mülki bakiden gelen bu fâni dünyadan geçer Hayret ile pür sefadır canü eşyadan geçer Şem'i vasla yandırıp kenduyu gavgadan geçer Mihnete bakmaz sefağâhı temaşadan geçer Adile mâşuki âşık bulsa ukbadan geçer-

^{1 1282&#}x27;de İşkodralı Mustafa Şerifî Paşa Zâde Rıza Beye tezvic olundu. 1286'da vefat etti.

ARIF EFENDI

Elhac Mehmed Arif Efendi, reisül ulema Kethüda Zâde Elhac Hafiz Mehmed Sadık Efendinin oğludur'. 1185'de doğdu. "Kethüda Zâde" ünvanı pederinden kendine intikal etti.

Pederinin esnayı hayatında sadrı esbak Yusuf Paşanın kızile izdivac ederek Ali Riza Bey tevellüd eyledi. Hanım, evde oturmayıp araba ile bir düziye akrıbasına gidermiş. İhtaratı mükerrerenin tesiri görülemediğinden tatlıke mecbur oldu. Sadrı esbak Alemdar Mustafa Paşa, vaki olan reca üzerine Efendiyi davetle hanımı tekrar almasını tavsiye eylediyse de telakı selâseden bahs ile reddetti².

Pederinin Medinei Münevvere kadılığına tâyininde birlikte gitti ve ferizai haccı edadan sonra avdet etti. Fatih camiinde Tırnava müfti zadesi Abdürrahim Efendinin dersine devam ederek akaidi celâl okuduğu sırada üstad vefat etmekle Milası müfti zadeden ikmali nüseh ile icazetname aldı.

Kamus mütercimi Ahmed Âsım, Ayvansaray'lı münzevi Salih, Kadızâde Mehmed, birader zade hafidi Sâkib, meşhur hoca Neş'et, reisülmüneccimîn Rakım, Lâz Mehmed Efendiler gibi efadılı ulemadan ulûmı şetta tahsil eyledi ve meşhur pala bıyık³ dan ilmi hey'et ve —hendesehaneye giderek — Gelenbevî İsmail Efendiden riyaziyat, Bulgarî İsmail Efendiden tesavvuf okudu¹. Fünunı hikemiye ve riyazivede ve ulumı sairede iştihar etti.

1210'da tariki tedrise dahil oldu. 1238'de Haleb, 1248'de Burusa mevleviyyet lerine nasb olundu. 1252'de Mekke, 1254'de, İstanbul, 1263'de Anadolu kadıaskerliği payeleri tevcih kılındı.

¹ Arif efendinin talebesinden muzıkai hümayun farisi hocası binbaşı Emin efendi müşarünileyhin tercemei hal ve menakibine dair tertip ve neşir eylediği eserde (Sahife 8) validesi cihetinden nesebinin meşhur Hasan Cana müntehi olduğunu söylüyor.

² Bu hanım, bilâhere Bağdat valisi meşhur Ali Riza paşaya varıp birlikte gitmiştir. Arif efendinin o hanımdan tevellüd eden oğlu Ali Rıza bey de onlarla beraber giderek orada vefat etmiştir.

³ Palabıyık merhum, balıçesinde bir bostan kuyusu kazdırıp, "Arif molla, şu kuyuya bir beyit söyle, amma cem'iyetli olsun" demiş. Müşarünileyh de "ümidin risımanın boşlama bu çehde delv'asa döner dulabı çerb elbette bir gün abutab üzre" beytini söyleyip ertesi gün götürmüş, hoca efendi pek mahzuz olmuştur. Bu beyti ihtiva eden levha, Arif efendinin odasında duvarda dururmuş.

^{*} En değerli talebesinden evkaf nâzırı esbakı Tevhid Efendi tarafından yazılan tercemei halde Arif Efendinin, Sünbül Zâde Vehbi merhumdan da tederrüs ettiği gösterilmekte ise de andan okumadığını bezzat nakl eylediği Emin Efendinin eserinde muharterdir.

Haleb ve Burusa mevleviyyetlerinde bizzat bulunup diğerlerini rütbe ile geçerek memuriyetlerini ihraz eylemedi. Kadıasker Fındık Zâde Efendi "niçin İstanbul mesnedine" oturmadın, bizzat hükûmet etmedin, andan beş yüz kise olur" demiş.

Arif Efendi, meclisine devam edenlere "siz, beni halîm ve selim görüyorsunuz. Amma ben hükûmetde değişirim. Mürafaa esnasında vekayi kâtibinin takririne kanaat eylemem, kendim zabtı dâva ederim, tarafeyni kendim dinlerim. Şahidleri mahallelerinden tezkiye ederim. Oda kapısının arkasında tezkiye etmem. Bu gidişle beş yüz değil, iki yüz kise bile olmaz. O mekamda ihtiyar edilecek mesarife bile kifayet etmez. Burusa mevleviyyetinden geldiğim vakit sehmimi sattım da mevleviyyette ettiğim borcu verdim. Şimdi sehmim de yok, borcumu nereden vereyim" demiştir.

1241'de Bektaşilerin nefyinde ulemadan kürd Abdürrahman Efendi "Kethüda Zâde Bektaşi'dir, mezhebsizdir. Şanî Zâdeyi nefy ettiğimiz gibi bunu da nefy etmeli" diye bağırması üzerine — bilâhara kadıasker olan — Çerkeş'li Mehmed Rafi Efendi "adam, utanın, Kethüda Zâde hepinizin hocasıdır. Ben de okudum, mezhebi, itikadı pâk bir adamdır" diyerek müşarünileyhi nefiyden kurtarmıştır.

Arif Efendi, 5 rebiulâhır 1265'de seksen yaşında vefat etti. Beşiktaş'da Yahya Efendi türbesinin haziresindeki kabristana defn olundu. Mezar taşında şu sözler yazılıdır:

Hüvelbâkî

"Anadolu Kadıaskerliği payelularından ve a'lemi ulemadan merhum ve mağfur الحتاج الى رحمة رمه الغنور Kethüda Zâde demekle mâruf ve meşhur olan cennet mekân Mehmed Arif Molla Efendinin ruhiçun fatiha".

5 R 1265

Arif Efendi, vefatından beş on gün evvel eş'arını verip "al yaz da yine getir" dediğinden badettahrir iade ettiğini ve istinsah ettiği eş'arı Tevhid Efendiye verip müşarünileyh, kendine sonnadan bastırdığını ve bazı eş'ar sehven müşarünileyhe verilemediğinden kendi eserine derc eylediğini Emin Efendi söyliyor.

Arif Efendinin; kirk elli yaşına kadar pek çok şiir söyleyüp "bir Arnavud uşağım vardı, düşürdü, zayı etti" dediği ve matbu divandaki eşarın ekserini elli yaşından sonra söylediği Emin Efendinin cümlei rivayatındandır.

Muallim Naci Efendi, mecmuasında "... divançeden istidlâl olunduğuna göre müşarünileyh, milletin şiirde birinciliği ihraz eden rıcalinden değil, bunların mutavassıtlarından bile ad olunmamak lâzım gelir. Olabilir ya, bir âdem hâkim olur da şair olamaz, bununla beraber hoşça beyitleri de yok değildir. Binaenaleyh şuara arasına katılabilir, denilebilir ki en değerli eş'arı kendisine isnad olunan zarifane fıkralardır" diyor.

Müşarünilevh, bazan şi'rin bahrını bulmak için yavaşça taktı ederek dermiş ki:

"Takti, şiirin hademesindendir. Şiirin selaset ile kıraetini bırakıp da takti ile okumak, uşağı efendinin yerine geçirmek gibidir. Şiiri lâkırdı gibi okumalı. Şiir, lâkırdıdır, selâset ile kıraet başka, takti başkadır. Selâsetle kıraatı muallimin ağzından almalı. Asıl okuyuşu öğrenmeli. Mâna kolaydır, şerhler vasıtasile de çıkarılabilir. Eğer şiir yolile okunmazsa okurken mâna bozulur."

Emin Efendinin beyanatına nazaran: Arif Efendi, orta boylu, doğan burunlu, açık alınlı, beyaz yüzlü, al yanaklı, hafifüllihye idi. Yanaklarında sakal yok gibiydi. Fransız enfiyesi çeker, nargile kullanır, şekerli kahve içerdi. Birçok kedisi vardı. Haleb'e giderken uşağı Seyyid ağa'ya "kedilerin ciğerini kesme, yine bir sırık ciğer gelsün" diye tenbih etmiştir. 1251'de yirmi kedi kalmış.

Hanedanı nübüvvete muhib, kaydı kesret ve masıvadan azade idi, mal ve mülke rağbeti yoktu. Vefatında bir leğen ibrik ile sırtındaki elbiseden başka bir şey çıkmadı. Fakat kırk sepet sandık dolusu yazma kütübi nefisesi vardı. Bu kitabların ekserini Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey aldı. Fakru zarurete tahammül ederdi. Hattâ kırk yıllık uşağı Beşiktaşlı Seyyid Ağa, bazı kerre kayıkçılık, balıkçılık ederek efendiyi beslerdi.

"Allahın bir velisi idi. Lâkin halk başına üşüp ahvali maneviye ve telezzüzatı ruhaniyesini yağma etmemeleriçün bazı evliyaullahın âdeti gibi kendileri de melamet perdesile istitar" eylerdi.

Hanesi pederinin hayatında Kumkapı Nişanca'sında ve Çarşamba cihetlerinde idi. Muahharen Beşiktaş'da uzunca ovada ev aldı. Sultan Mahmud "evini mi yaptırayım, başka ev mi alayım" diye sordurmuş. "Bu mahalleden hoşnud değilim. Başka mahalde bir ev alsunlar" cevabını vermesi üzerine Beşiktaş Sarayının arkasında Arab İskele namındaki mahalde ev alındı.

¹ Emin Efendinin eseri: sayfa 7.

Müşarünileyh: "Ben, bir ev isterdim ki imam evinden ve çeşmeden uzak olsun. Bize bir ev nasib oldu ki çeşmenin ta üstünde ve imam evinin de ta karşısındadır" dermiş. Sultan Mahmud, kadrü kıymetini bildiğinden atiyeler gönderir, o da başkalarına verirdi.

Mısır meselesinin zuhurunda Sultan Mahmud, kurenasından Mehmed Ali Beyi (Paşa) gördererek meselenin neticesini sordurduk da "bu sene Mısır valisi ahzü girift olunacaktır" demiş. Kazıyenin aksi zuhur ederek, Arif Efendiyi müaheze eyledikde "hilâfım zuhur etmedi. Doğrusunu söyledim. Aynıle dediğim gibi çıktı. Zira ahzü girift olunan Mehmed Reşid Paşa bilfiil Mısır valisi değil miydi?" demiştir.

Sultan Abdülmecid'de atiyye gönderir ve mesaili müşkileyi sorardı. Hattâ bir gün de mühim bir meselenin ne netice hasıl edeceğini sormak üzere mabeyn müdürü Mustafa Ağa'yı beş bin guruş atiyye ile gönderir. Mumaileyh henüz söze başlamadan efendi "o iş şöyle olacaktır. Efendimiz müsterih olsun" dediği mumaileyhten menkuldür.

Müşarünileyh, seksen senelik hayatını ilme vakf eden erbabı kemaldendir. Evaili ömründen son nefesine kadar müracaat edenlere talimi ulûm etti. Henüz talebeden iken Farisi'de maharet ve şühreti olduğundan Fatih Camiinde ders okuduğu esnada hocasına Gülistan okuttu. Fakat diğer talebe görüp de "bizim hoca bir şey bilmiyormuş" dememeleri için Fatih'de Şekerci Hanında bir oda da tedris eyledi.

Her sınıf halktan pek çok kimse müşarünileyhden istifade etti. Kendi "İran'da Turan'da şakirdim vardır" detmiş.

Meşhur İsmail Ferruh Efendinin Ortaköy'deki sahilhanesinde içtima eden hey'eti ilmiyenin âzayı fazılasındandı. Cevdet Paşa tarihinde² bu cemiyetten bahsettiği sırada "o zaman meşahiri felâsifei islâmiyeden olan Kethüda Zâde Efendi dahi haftada iki gün devam ile gerek felsefiyata ve gerek edbiyata dair olan mübahasatta bulunurmuş" diyor.

Tekellüfden vareste, lâubalî meşreb, bir filesofi deryadil olduğundan meşreb ve mezhebi, halk arasında kılükale ve suizanna sebeb oldu.

Müşarünileyh demiş ki: "Yeniçeri zamanında Beyoğlun'da Erganunlu kilisaye gider, yukarda otururdum. Başımdan kavuğu çıkarmazdım. Enfiye verirler. odalarına götürürler, hoşlanırlardı. İngiliz balosuna da giderdim. Belki beş altı vüz kara şapkalı frenk bulunur, benden gayrı müslim bulunmazdı. Ben, beyaz sarıklı kavuk ile otururdum. O kadar frengin içinde bir müslim tuhaf olurdu; amma nizam çıkup yeniçeri lâğv olunduktan sonra gitmedim".

O devirde bir hoca efendiyi — kıyafetı ilmiyesile — kilisade papaslar içinde, baloda dans ve reverans edenler mıyanında görenlerin, yahud işitenlerin sövlenecekleri tabiidir.

Lütfi tarihi cilt 4, sayfa 62.

² Cilt 12, sayfa 213.

Müşarünileyhin güzel sözleri vardır. Meselâ birgün ziyaretine gelenler "Tıbbiye mektebinde Allah'ı inkâr ediyorlarmış. Bu olan şeyleri tabiat yapar, diyorlarmış" demelerile "öyle ise anlar, Allah'ın adını tabiat koymuşlar. Çare yok bir Allah'a mühtacız" cevabini vermiştir.

Saray sazendelerinden meşhur tanburi Zeki Mehmed Ağa¹ ömrünün sonlarında hacca niyet edüb hareket üzere iken Beşiktaş'da etendiye tesadüfle "hoca efendi, ben hacca gidiyorum. Artık tanbura orada tövbe edeceğim" demesi üzerine müşarünileyh "yok, sen Arafatta'da çal" demiştir.

Müşarünileyh'le bittabî görüşmüş olan Fatin Efendi, tezkiresinin ancak sekiz satırını müşarünileyhe tahsis etmiştir. Ozada diyor ki: "İtikadı felâsifeye zahib olduğundan menasıbı tariki rağıb olmamış iken muahharen Darülhılâfetülaliye hükûmeti ve bir müddet mürurunda Anadoliz Sedareti pâyesini hâmil olduğu halde tariki mansıbı dünya olmuştur. Ulûmı akliye ve nakliye ve fununı arabi'ye ve farisiye'de bîmislü hemta bir şairi maanî âşına olup müzetteb divamı belağat ünvanı vardır".

Gazel

Rüh kim veray kakülı terden zuhur eder Elbette serefrazı hakikat olur mecaz Mercan bedid olsa sadefden aceb midir? Fer'ın şerafetin dahi inkâr eylemem Serüfkeni deriçei fikr olma Arifa

Ciryaki alikah seherden zuhur eder Commez misin ki gu'le şererden zuhur eder Baram eşki dide ciğerden zuhur eder Nahli bülend, suhmu şecerden zuhur eder Bir gin o mah canib derden zuhur eder.

Beyit

Göz ucile âşıkı dilhasteye etmez tügâka Aşıkırı bir bi vefa yârin elinden dad dad

***

Gayrın elile bakma gönül arzı baline

Ey kânnkân naz mübarek elinle bak

Meşhur tanburi büyük Osman beyin bahasıdır. 1262'de Hicaz'da vefat etmiştir.

ARIF BEY

Mehmed Arif Bey, Cebbar Zadelerden (Çapan Zâde) Şakir Efendinin oğludur. Boğaz içinde Baltalimanında doğdu.

(Mektebi İrfan) da ikmali vahsil ettikten sonra Babiâlî ve Babiseraskeri aklâmında îfayi hizmet ve bilanare ilitiyan tekand eyledi. Telifat ile meşgul oldu.

15 muharrem 1339'da yüz yaşını zanrecaviz olduğu halde Çengelköy'ünde Bekâr Deresinde — müsteciren ikanıcı eylediği — hanede vefat etti. Vasiyyeti mucibince Nakkaş kabristanına defin edildi.

Âlim ve kuvvei hafızası metin idi. Asarı:

- . (Massica socialis) الضاح المرام على ولادة صدالانام ... [المناح المرام على ولادة صدالانام ...
- 2 Hadisi erbain şerhi (beş cilmir).
- 3 Atiyyei Sübhaniye Şerhi Garsa Gerlâniye (marbudur).
- 4 Hazinei Nur (matbudur).
- 5 Tercemei fikitu kevdani.
- 6 Güldestei İsmet (İsmen Buharinin gezelinin şerhidir).
- . Simbal Efendinin nutkunun şerhidir) مفتاح حصين رهانيه في ارض رحود رحماييه 🗕 7
- 8 دفرالظه في تلوب الاعم (Hazzeri Velle san nutkunun şerhidir).
- 9 Tuhfei semsiye (Fiazresi Meylânê zon modunum şerhidir).
- 10 Istidai Merhamet (Sayria Bedevian murkuman şerhidir).
- 11 Celbi Sürur ve Selbi Kücher (Kreines mindesicenin şerhidir).
- 12 Tuhfei Seyfiye.
- 13 Varidatı seferiye.
- 14 Zeyli Varidat.
- 15 Hazaini Envar ve Defaini Esvar (Estrator faranno teraccimi ahvalidir).
- .(Valagii İslâmiye 3 cilnir) شبولات عن على ماحراي السو 16
- 17 Divancei es'at...

Bu eserlerin ekseri, mumaîteyîtên hali îtayatızıda Bursa'lı Mehmed Tahir Beyin delâletile Üsküdar'da hazreti Hüdai dergâhı kütüphanssine vaktedilmiştir. Müahharen dergâhtaki kitaplar, Selim ağa kütüphanesine naklolunmuştur. Divasçerin nered kaldığı malûm değildir.

Gazei

Mahfî iken nurı zatın sonra ifşa eyledin Kendi hüsnün hubler vechinde peyda eyleyüp Nuhı seylabı belâdan lutf edüp kıldın reha Gülşen ettin narı Nemrudi Halilullaha kim Merhemi rahminle Eyyube şifalar bahş edüp Kurtarıp sıcın belâdan Yusufı Ken'anı sen Ruhi kudsi neş'ei Meryem'den ettirdin zuhur Ey mütercim¹ lâmekân ilin mekân et durmakim

Sinei bî kinemî ol nurdan iğna eyledin Çeşmi âşıktan dönüp anı temaşa eyledin Fülki cismim ka'rı bahrı aşka ilka eyledin Narı hübbünle vücudum yakdın ifna eyledin Ehli derdin zümresinde beni ibka eyledin Eşki' çeşmim çahı gönlüm içere icra eyledin Tıflı gönlüm mürdi'i vaslınla ihya eyledin Feyzi akdesden bu şeb bana tecellâ eyledin

Herkesin halince vardır bir tecelligâhı aşk Hamrı sakı'i ezelden nuş eden mestaneler Çeşmi ibretle nazar kılsan eğer bir dive sen Gec nazarla fil manzuri olan na keslere Bu fena darı seni sermestü hayran etmesün Zahida sen Arifin kalbini zan etme tehî Bisütun Ferhad olursa Tur şeklin gösterir Kendözün her halde mahmur şekle gösterir Cennetül' Firdevs içinde hur şeklin gösterir Bunca esrarı hüda bir mur şeklin gösterir Feyzi Hak âsarıdır mamur şeklin gösterir Zatı Hak âyınesidir nur şeklin gösterir²

¹ Eski bir beytin aynı gibidir.

² "Atiyyei Sübhaniye" namındaki eserinden naklolundu. O eser, mütercem olduğu için mahlâs makamında "Mütercim" kelimesini kullanmıştır.

^{3 &}quot;İzahülmeram" dan naklolundu. Orada matlasız olarak mündericdir.

AZIZ EFENDI

Ali Aziz Efendi, Girid Defterdarı tahmisci Mehmed Efendinin oğludur. Girid'de doğdu. Pederinin vefatından sonra kendine intikal eden emvali, sefahet yolunda itlâf ederek ailesile beraber İstanbul'a geldi. Silâhşoranı hâssadan olmak münasebetile İstanbul'da ihtiyarı ikamet eyledi.

Valide Kethüdası meşhur Girid'li Yusuf Ağa'ya intisab ederek Sakız muhassılı oldu. Belgrad'ın mütegallibler elinden kurtarıldığı esnada tarafı devletten memuren gönderilip iki sene serhadde îfayi hizmet ve ihrazı şühret etti. Muahharen İstanbul'a döndü.

1211'de Mirimiranlık pâyesile Prusya Devleti nezdine sefir tâyin kılındı'. 1213'de Berlin'de vefat etti.

1298'de Girid'de intişar eden "İntibah" gazetesine — Girid şuarası sırasında — derc edilen muhtasar tercemei halinde "lisanı farisîde melekei fevkalâdesi olup kırk binden mütecaviz Farisî beyit mahfuzu ve kendinin de Türkî ve Farisî eş'arı selâset ve letafetten gayri hali idi" deniliyor.

1211'de telif eylediği "Muhayyelât" namındaki eseri meşhur 1268'de Matbaai Âmire'de tab olunmuştur. Aziz Efendi mukaddimei kitabda diyor ki:

"Nihadei takı nisyan olmuş lisanı Süryanî ve İbranî ve elsinei saireden didei takı nisyan olmuş lisanı Süryanî ve İbranî ve elsinei saireden didei ibret didem olup mucibi intibah ve ibret ve müstevcibi pendü nasihat olacak bir nushai hikemî olmağın kıssahayı garibe ve menakıbı acibelerinden bazısı intihab ve ifraz olunub usuli dervişan üzre sade ibare ile hame zibi inşa kılınmıştır. Her ne kadar muhayyelât kabilinden ise dahi nısabı metali evkate tatbik ile tesvid olunmağın mütaleası mutlak def'i kasveti hatır etmek havvasındandır".

Kitabın başına şu satırlar yazılmıştır: "... Ulûmı tasavvuf ve hikemiyede mahir ve her fende es'ilei gamıza ve ecvibei müskitei vazıha îradına kadır olduğundan Avrupa hukemasından müşarünbilbenan olan bazı kesanın devri felekiyat ve anasır ve saireye dair vaki olan suallerine îrad eylediği cevabı hakimanesini mahsus risaleigûne tertib ve tahrir etmiş olmağla anın mutaleasından merhumı mumaileyhin derecei malûmatı malûmı erbabı ilim olur. Ve tasavvuftan "Varidat" namında telifi ve sair müellefatı vardır. Lâkin varisleri kadrini bilmeyerek telef etmişler ise de bazısı mer-

Berlin'e muvassalatile sureti kabulüne dair Cevdet Paşa Tarihinde (Cilt 6, sayfa 232) birax malûmat vardır.

humun bazı ahbabı eline geçerek tahrir ve neşr eylemişler deyu işbu kitabın zahrında mesturdur".

Kütübhanemdeki mecmualardan birinde Girid şairlerinden bazılarile beraber mumaileyhin de gazelleri mündericdir. Anlardan ikisi nakl olundu. Nazımları ekseriyetle mütesavvıfanedir.

Gazel

Bildio nedir aşkı hüda hayran olaldan ben bana Nakdı dili etmem telef yoktur bu evde na halef Ben gaybe ikrar etmedim göz göre inkâr etmedim Gönlüm gemisi serteser ettim niçe mülke sefer Olmaz Aziz ile cidal yoktur bu yolda infial Gördüm hüde yüzün iyan bürhan olaldan ben bana Ettim suali bertaraf mihman olaldan ben bana Gayriyi inkâr etmedim cânan olaldan ben bana Aldım o ilden ben haber Umman olaldan ben bana Baş eğdi cümle ehli hal sultan olaldan ben bana

O levend âfeti bazusuni teşmir etti Gördü puşide bu şeb zülf ile rühsarın o meh Vermeden hatı lebi yâre gubarı hatır Var mı bir suhbetine mazharı lütf olmuş hiç Çini ebrusuna bak var mı nişanı insaf Var ise bendesinin katline tedbir etti Bürcı akrebde hüsuf olmaya tâbir etti Piçişi zülfi ile âşıkı dilkir etti Mihri kudret femi makudını temhir etti Sureti mihri Aziza sana tastir etti

AZIZ EFENDI

Abdülaziz Efendi, Mektubîi fetva İzzet Efendinin oğludur. 1216'da İstanbul'daz doğdu. "Mektubî zade" namile maruftur.

1235'de müderris oldu. Beş sene sonra niyabet mesleğine duhul ederek Nazilli, Cisr Ergene, Mağnisa, İsparta, Tırnava, Tekirdağ'ı, Uzuncaabad, Hasköy, Kütahye, Kayseri tekrar Mağnisa niyabetlerinde bulunduktan sonra 1262'de beytülmalkassamlığına tayin ve 1263'de İzmir mevleviyyeti payesi tevcih olundu. 1268'de Şam mevleviyyetine ve muahharen — üçüncü def'a olarak — Mağnisa niyabetine nasbedildi. Mekke ve İstanbul payelerini ihraz eyledi. Safer 1279'da evkaf müfettişi oldu.

Cumadelulâ 1279'da vefat eyledi. Üsküdar'da Hüdaî dergâhı haziresinde medfundur.

Müstekım zadenin « دوحهٔ مشارخ » namındaki eserini tezyil etti. Âlim ve şairidi. Hayli eş'arı olduğu "Tezkirei Fatin" de muharrer ise de o tezkiredeki gazelinden başka şiiri görülemedi.

Gazel

Ne zaman fikri lebi hatırı nâgâme düşer Daima fikri sürur eyleyen ehli âmal Pek sühuletle eğer matlebe el ermez ise Düşürür birgün olur lagzişi payi ikbal Gördüğüm şevkı hisab etsem Aziz âlemde Sanki bir danë kiraz sageri gülfame düşer Şivei cevri felekle bütün alâme düşer O zaman desti emel dameni ibrame düşer Fikri rıf'at ile ol kim hevesi gâme düşer Yılda bir iki olursa o da bayrame düşer

AZIZ BEY

Mehmed Aziz Bey, esbak Hicaz valisi Yozgad'lı Vecihi Paşanın oğludur.

Safer 1264'de İstanbul'da doğdu, hususî muallimlerden Arabî ve Farisî ve şer-'hi akaide kadar ulûmı diniye okudu.

1281'de pederile Hicaz'a gitti. Vilâyet tahrirat kalemi başkitabeti vekâletine bilâ maaş tayin olundu. Pederinin rebiulevvel 1284'de irtihali üzerine Hicaz'dan avdet eyledi. Meclisi valâ kavanin dairesi kalemine dahil oldu. Şûrayı devletin teşkilinde mülâzimliğine ve muahharen muavinliğine, daha sonra âzalığına terfi edildi. İlâveten intihabı memurin ve tesrii muamelât komisyonları âzalıklarında bulundu.

Tahkikat icrası için Trabzon'a ve zelzelede müsab olanların rahatını temin etmek üzere Balıkesri'ye gönderildi.

Tedricen ulâ sınıfı evveli rütbesini ve birinci rütbe Mecidî, ikinci rütbe Osmanî nişanlarını, altıın liyakat madalyasını ihraz eyledi.

22 zilhicce 1326'da tekaud edildi. Hayli müddet mefluc olarak yaşadı. 30 receb 1332'de vefat etti. Rumelihisarı kabristanına defn olundu. Terbiyeli, nazik, ehli danış idi. Mecmuai eş'arının oğlunun nezdinde bulunduğu mesmudur.

Gazel

Getir piyaleyi rindane ülfet eyleyelim
Bahardır gidelim sakiya çemenzare
Getir getir demidir badei ferah bahşı
Varup o gon femin andelibe gülşende
Gumumı gurbeti terkin zamanı kıldı hulûl
Kaza huzuruna yarin iriştirirse bizi
O bî vefayı bilirken vefa nedir bilmez
Kenatı vasla çeküp yari işve perdazı

Seninle nuşi şarabı mehabbet eyleyelim Sefayı bal ile bir hoşça sohbet eyleyelim Bu vaktı fursatı addi ganimet eyleyelim Gamı fırakını bir bir hikâyet eyleyelim Vatan diyarına artık azimet eyleyelim Hadengi gamzelerinden şikâyet eyleyelim Nasıl rakibimize atfı tühmet eyleyelim Cihanda biz de Aziza rekabet eyleyelim

Dün bir güzel getirdi dile vehleten vele Almış çemende sünbüli keysusini ele Kaddü rühün ne yahşı yamandır dedim dedi Kaddi fidane benzer idi rühleri güle Saldım görünce gülşene nâremle velvele Nevres nihali bağı cinanündürür senin Gördüm sipide dem dolaşır bağda nigâr Baktım yüzünde haleti şevku neşatı var Aşkın deruni dilde nihandır dedim dedi

Açmış sehabı zülfün o nev bavei meram Ettikçe şevkü naz ile gülzarda hıram Ey şahı mısrı dil bu ne andır dedim dedi

Düştüm ayağına ederek arzı suzü tab Bus eyledim dehanını ol reşki afitab Gül rühlarınde jale ıyandır dedim dedi

Ebrulerin görünce misali hilâlı îd Demdir hadenki gamzen ile kıl beni şehid Çahı zekan ne cansitandır dedim dedi Her sui gülistana verir revnekı bahar Kıldım heman cesaret edip razım aşıkâr Hoş tut enisi ruhı revanındürür senin

Salmış füruğı ruyini manendi bedri tam Kıldı niçe gönülleri fermanı aşka ram Sevkü sefası canü cihanındürür senin

Lâli lebinden almak için bir içim şarab Oldu arak feşani hicab, etti ihticab Durdanei sirişk feşanındürür senin

Kurbanı olduğum dedim ey hasılı ümid Güldü olunca zakınesi dideme pedid Şeyda Aziz mezbehi canındürür senin

AZIZ BEY

Abdülaziz Bey, Umurı Mülkiye Nazırı Pertev Paşa Zâde Ahmed Cemalüddina Beyin oğludur. 2 muharrem 1267¹ de İstanbul'da doğdu.

1285'de Babıâlî'de ahkâmı adliye riyaseti mektubî odasına, ahiren sadaret mektubî kalemine girdi. Meclisi meb'usanın zabıt kitabetinde ve Rusya muharebesi esnasında meclisi vükelâ müzakeratının zabtı hizmetinde ve ianei harbiye komisyonunda bulundu. Şûrayı devlet ve sicilli ahval komisyonu kitabetlerinde îfayıhizmet ve bilâhare istifa etti.

Evkaf nezareti maruzatı mühimme memuriyyetine, 1316'da bu memuriyet uhdesinde kalmak üzere evkaf idare meclisi âzalığına, ilânı meşrutiyeti müteakiben. — Recai zade Ekrem Beyin zemanı nezaretininde — mezkûr meclis riyasetine nasbolundu. Hamade Paşanın hengâmı nezaretinde meclisi idare ilga edilmekle emlâ-

ki vakfiye müdüriyetine ve Şerif Ali Haydar Paşanın nezaretinde Edirne ve Selânik vilâyetleri Evkaf müfettişliğine tâyin kılındı, envaı mezahime giriftar oldu². Müfet-

Yine geziyorum ben diyar diyar Sıkıldım artık burada yeter Unutulduk kaldık burada Gökyüzü bulutla kara bağlıyor Yahudi semtinde çıfıt evinde Kadermiş insan zarurî çeker Elde yokdur ne çare ihtiyar
Her günün hali diğerden beter
Beni bir soran yok zannım urada
Bütün gün yağmur yağıyor bana ağlıyor
Çekilir mi bu hal altmış deminde
Böyle yazılmış ezeli meğer...

¹ Aziz beyin vefatında maliye nazırı esbakı — Hammer Tarihi mütercimi — Atâ Bey tarafından "İkdam" gazetesine yazılan makalede merhumun, Gülhane Hattı okunduğu gün yedi sekiz yaşında bulunduğu halde lalasile beraber hazır olduğu, hatta hattın mahallı kıraetini — Tarih encümeni mecmuasında münderic resmi görerek — tespit ettiği beyan edilmiş ise de muvafıkı hakikat değildir, eseriz zühuldür.

² Tekirdağından bana yazdığı bir mektubun bazı beyitleri:

tişliğin lâğvında İstanbul vilâyeti tahriri musakkafat komisyonuna memur edildi. En sonra maliye nezaretininde araziî mevkufe komisyonu riyasetine ücretle tayın kılındı. Bir zaman sonra tekaud edildi. Evvel ve ahır müteaddid komisyonda bulundu.

Maışetin darlığile beraber uzun müddet tasallübî şerayinden ve mesane illetinden muztarib olduğu halde 1337 rebiulevvelinin 27 nci gecesi vefat etti. Üsküdar'da Selimiye dergâhı haziresinde pederinin kabrine defn olundu.

Kuvvei nutkiyesi meşhurdur. Söze âşık idi. Bir mecliste bilâ fasıla saatlarca söz söyler, söylemekten lezzetyab olurdu. Sözlerini herkese dinletirdi. Dinleyenler usanmazlardı, mahzuz olurlardı. Fakat kendi başkalarını dinlemeğe mütehammıl değil idi. Başkası — fırsat bulup da — söze başlasa merhum, yüzünü divara çevirir, somurturdu.

Edirne'li şair Güfti tarzında — yirmi sekiz sene evvel — tertib etmeğe başladığım manzum tezkirede Aziz Bey için şu sözleri yazmıştım:

"Bir de var miri azizi devran Kesreti lâf ile mevsufdur ol Ne kadar eylese tavtili mekal Çünki ol merdi zerafet pira Söze başlarsa eğer lezzetle Bulğarı hutabayi Yunan Kalır elbette yanında ebkem Derdi aşk olsa da şayet serde Bulmuyor kendine amma çare Var mı yaran arasında aya Olamaz öyle natukı hoşku Ceddi alisi gibi şairdir Zatı da namına benzer elhak

Mırimirani cihanı irfan
Datbı nutkile de mârufdur ol
Eylemez kimseye irası melâl
Söze can vermede mahirdir ha
Dinletir merdü zene hayretle
Füsehay şüray İran
Girseler bahse olurlar mülzem
Lâf ile çare bulur her derde
Kaplamış cismini birçok yâre¹
Öyle bir yârı letâfet efza
Susdurur âlemi etse arzu¹
Belki her şeyde Aziz mahirdir
İki âlemde Aziz eyleye Hak''.

Salâhiyettar olsun olmasın her şeyden bahs eder, herkesle mübahaseye girişir idi. Mütaleat ve muhakematı, tavr ve kıyafeti kendine mahsus idi. Hal ve kali ile nev'i şahsına münhasır olanlardan sayılabilir idi. Vefakâr, dilnevaz, hayirhah idi. Elinden ve dilinden geleni esirgemezdi. Büyük pederinin âhval ve akvalinden daima bahs ederdi. Müşarünileyhin leh ve aleyhinde ne söylenmiş ise bir araya toplayub bir deftere kayd ile kendine tevdi eyledim. Söylenilen sözlere cevab vermekle beraber mükemmel bir tercemei halini yazarak büyük babasının ruhunu şad etmesini ve bu vesile ile Akif Paşanın "Tebsıre" sına karşı da müdafaada bulunmuş olacağını söyledim. Aziz Bey, benim gayreti kadrışınasanemden pek ziyade mütehassıs ve mürteşekkir olarak işe başladı. Hattâ yazdığı bazı sahaifi bana gösterdi. Fakat aradan yirmi sene geçtiği halde bu eseri ikmal edüp ortaya koymadı.

Buradan bazı ebiyat hazf olundu.

Vaktile verdiğim defter ile anın yazdığı parçaları vefatından sonra arattım, bulduramadım. Bu parçaların, nezdinde mahfuz olduğunu ve amcesı — düyunı umumiye ketebesinden — Mehmed Ata Bey merhumun, büyük babasına dair "Osmanlı Edebiyat ve Tarih Mecmuası" na derc ettirdiği bazı mekalelerle pederinin yazdığı tercemei halin bir münasebeti olmadığını ahiren Aziz Bey zade Nurullah Bey söyledi.

Âdatı kadimemize dair — münasebet geldikce — verdiği malûmatı zabt ve ahlâfa yadigâr etmesi için de teşvikatta bulunmuştuk. Öyle bir eser yazmağa da başlamış ve bazı mebahisini gösterip mutaleâmı sormuş idi. "Merasim ve Âdatı Kadimei Osmaniye" tesmiye ettiği bu eserin bir kısmını, Nurullah Bey irae etti.

"Diyaneti Muhammediye" namile yazmağa başladığı eseri ikmal edememiştir. Evkaf nazırı Hayri Efendinin, mükemmel bir evkaf tarihi vücude getirilmek üzere teşkil ettiği encümen, şubelere ayrılarak birine Aziz Bey riyaset etmişti. Benim riyaset ettiğim şubeden madası bir eser vücude getirmeden dağılmıştı. Aziz Bey, evkafa dair ancak beş on kâğıda yazıp müsvedde halinde bırakmıştır.

Eş'arını ihtiva eden büyük bir mecmua, mektubatını havi defter, manzum ve mensur letaif, eslâf ve muasırının bazı ebyatı müntehabesini muhtevi mecmua ve — üluhiyet, nübüvvet, ruhullah gibi unvanlarla tab edilip sokaklarda halka dağıtılan — hutbeler hakkında reddiye olarak yazdığı "Hutbelere Hitab" ve "Cümeli Hakemiyei Aziziyye" ve mücerreb olan ilâclara dair "Mücerrebatı Mualecat" namındaki risaleler de oğlunun nezdindedir.

Hazreti Hüseyin « رضى الله عنه » hakkındaki mersiyesi matbudur.

Ev Arifi sırrı nefes Her kârdır zira ames Bi asle etme ittikâ Bir kimseden olmazsa vefa Müstagni ol eflåke sen Her gördüğün napake sen Ähir eder bu dehri dun Her canibi kaplar sükun Eyler küzar her inü an Bir gün uçarsa mürgi can Akmaktadır sevli havat Mazi olurken hadisat Yek ruzedir ömri beşer Eyler küzer her hayrü şer Bir ferd ile etme cidal Bir kimseye olmuş mı mal Sence hakikatsa meram Eyle bunu zikn müdam

Bu dehri dunden meyli kes Allah bes bakı heves Yokdur birinde hic beka Allah'dır ancak dad res Etme tenezzül hake sen Konma sakın misli mekes Halkı cihanı ser nügûn Ol dem duyulmaz gayrı ses Hep böyledir hali cihan Her ten kalır bos bir kafes Yok keremü serdinde sebat Bir hal olur mu mültemes Beyhude etme gel heder Geçsün hayırla her nefes Verme elem alma vebal Gör kim bu dünyayı ahes Budur aziz havrülkelâm Allah bes baki tieves.

Gazel.

Hayli demdir gönlümün her kârı yâr endişesi Saklıdır sinemde razı aşkın etmem aşikâr Camı zerrinü sebulerle donandı bezmimiz İtilaf ettik gumumı dehr ile şimdengeru Saye veş dur olmamaktır senden ey servi hıram Rindi bî pervayı âşkız yok alaikden eser Bulmaz âlemde Aziza ehli dil cavı huzur Gün olur ki âşıkın belki uyar endişesi
Gizli gizli ahlar hep intişar endişesi
Kalmadı âlemde artık lâle zar endişesi
Merdi firkat dideyiz olmaz mesar endişesi
Bendei üftadenin leylü nehar endişesi
Zahdı bîçarenin vardır hezar endişesi
Bülbüli zarın da var gülşende har endişesi

Herkesin bir derdi bir davası var Boş değil sahrayı derdü ibtila Geçme de ruzü leyal amma yine Ehli irfan söylemez her halini Rehrevi semti ademken herkesin Rindi mes'udun ne hoşdur bak Aziz Birbirine benzemez şekvası var Bir niçe Mecnuni var Leylâsı var İbtilânın bitmiyor ferdası var Hal olur ızharı var ıhfası var Bi âdet sevdası var hulyası var Hem ne havfi hem ne de pervası var

Âşinalardan bir zatın evinde bir gece bazı ehibba ile buluşarak meşahirin teracümi ahvalinden bahs eylediğimiz esnada Aziz Bey sıkılarak teabbüs etmiş ve ertesi gün atideki manzumeyi söylemiş idi:

Dün gece başbaşa verdik aradık tabesabah Anasından, babasından, nesbinden sorduk Öyle tamik edilüp hali bürün keşf oldu Baktık her uzvine bir bir, takarak gözlüğmüz Melekül mevtde bile yok bu kadar malûmat Arabü Türkü Acemden ne kadar varsa ölen Dizilüp karşımıza cümle milel emvatı Behtü hayrette kalır görse mezarcı Mahmud Güç idi gerçi tahammül bereket versün kim

Mürdeler defterine her ne ki olmuş mestur Cümleten etti kıyam bir gecede ehli kubur Sebebi mevti olan illeti rıhı basur Pişü pesden hele hiç kalmadı bir yer mestur Kabzı ervaha olunmuşsa da zatı memur Ederek resmi geçit, geçmede tabur tabur Ne garipdir o gece sanki çalınmış idi sur Çünki etmiş niçe hem mesleği âlemde zuhur Bana vird oldu o şeb durmayarak ismi sabur-

AGÂH PAŞA

Osman Agâh Paşa, Trabzon valisi hazinedar zade Osman Paşanın kavas başısı Mustafa Ağanın oğludur. 1247'de Trabzon'da doğdu.

İbtidaî tahsili ikmal etdikden sonra 1266'da kitabet mesleğine girdi. Muahheren gönüllü olarak asakiri bahriye silkine dühul ile İstanbul'a geldi. Gemi hocaliği ve kalyon kâtibliği hıdmetlerinde kullanıldı.

1269'da Rus muharebesinde tarafı devletden ve İngiltere hükûmetinden gümüş madalyeler verildi.

Sakız'a gitti. Kitabet ve hesab vazifelerile terfi'an Midilli'ye gönderildi. Kalyon kâtibliği rütbesile tersanede fabrikalar kâtibi oldu.

Midilli'de bulunduğu esnada Cezair Bahri Sefid valisi olan Hüsni Paşaya intisab ederek onun delâletile ve binbaşı

rütbesile fırkai zabtiye âzalığına, daha sonra Hüdavendigâr, Hicaz, Pürzerin vilâyetleri alay beyliğine nasb edildi.

1294'de İstanbul'da meclisi fırka âzalığında, ahiren Van, Bitlis, Erzırum, Diyarıbekir, Kosova, Haleb, Selânik, Manastır, Ankara vilâyetleri alay beyliğinde ve kumandanlığında bulundu. Miri miran rütbesini ihraz eyledi.

Tekaüdü icra edildikden sonra — refikasının mahalli tevellüdü olan — An-'kara'da ihtiyarı ikamet etti. Orada yerli hukmüne geçdiğinden yedi sene meclisi idare âzalığında bulundu.

20 muharrem 1324'de vefat etti. Hacı Bayramı Veli türbesinin civarındaki kabristane defn olundu.

"Bülbül name" namındaki risalei manzumesile divanı eş'arının, refikası nezdinde bulunduğu işidilmişdir. Bunların tab olunamaması şayanı teessüfdür. Bazı eş'arını havi on sekiz sahifelik bir risale Ankara matbaasında tab edilmişdir.

Eş'arı, hakîmane ve mutasavvıfanedir. Hayatı, zabtiyelikde geçen âdemlerin değil, mehafili şiir ve edebde dem küzar olan zevatın ekserinden de güzel şiir söylemişdir.

Pederim Muhammed Emin Paşa merhum, Malatya'da bulunduğu esnada küçük biraderim İsmail Hakkı orada vefat ederek defn olunurken Agâh Paşa tesadüfle pek ziyade müteessir olup bir manzumei tarihiye tanzim eylemiş; mezar taşına hâk olunmuştur.

Gazel

Etmez havayı aşk ile asla karar mevc İcrayı meddü cezri tevazula cabeca Haddin taşırma hiddete gelsen de bahr veş Pervane gönlüm eyledi deryayı nure gark Âgâh anında çektiği var ruzigârdan Durmaz koşar sevahili vaslı arar mevc Etmek diler o mahveşi derkenar mevc Cuşiş deminde sahili etmez güzar mevc İzhar edince şem'ai rühsarı yar mevc Etmezdi yoksa boş yere feryadü zar mevc

Serdi gamla dil unut eş'arı da dildarı da Dilde suzi aşk, cuyi eşkı firkat didede Îtimat etme kelâmı mülhidi bîmezhebe Bir görür mir'atı dilde dost ile âdayı rind Eyleme karuni dehre serfüru dünya için Çar suyı âlemi vahdette yok lâfı hilâf Bahri tab'ı şairan Agâh olunca mevchiz

Terk eder bülbül şitada zarı da gülzarı da Çeşmi uşşakın nümayan narı da enharı da Sabit olmaz münkirin ikrarı da inkârı da Eylemez eşkiste hatır yarı da ağyarı da Yere geçsün genci cevherbarı da dinarı da Başka bir tarzü edadır kârı da bazarı da Gevheri mâna saçar efkârı da güftatı da

"Paresız" redifli uzun muhammesten birkaç parça:

Gam değildir kalsa da sofîi şeyda paresiz Bulmak âsand Koymasun hak rindi mey aşami amma paresiz Neş'e bahş ol Çare yok def'i gamu enduha asla paresiz

Bulmak âsandır ana nanpare zira paresiz Neş'e bahş olmaz dile camı musaffa paresiz luha asla paresiz

Alemi fakrın çoğalmış merdümi bivayesi Fili insafın çekilmiş Kafe zillü sayesi

dümi bîvayesi Ağniyanın kalmamış himmette anka payesi zillü sayesi Nukrei dağı eseften başka yok sermayesi Kâse berkef devr eder gerdun hatta paresiz

Akçasız dükkâne bastırmaz ayak bakkaliyan Et değil vermez Âdeme ot yoldurur bir bağa girsen bağban Parelensen yok v Nişlesün ehli şikem kaldıkça amma paresiz

Et değil vermez bile bir üstühan kassap Yuvan Parelensen yok veren badihava bir pare nan

Gevzei çeşminden aksun eşki gam seylap tek Nale senci el'atş olsan susuzluktan köpek

Merhamet ümmid edüp gel urma başın her dere Ağlayıp halini s'akın arzetme şahsı ahare Bil husuli maksadın mevkufdır simü zere Hiç isale eyleme eşki niyazın boş yere Bu sularda dönmeyor dulabı dünya paresiz Sanma halis dost olur her kem ayaru ebteri, Aç gözün her kârda daim gözet nef'u dari Son hisabı kor se

tem ayaru ebteri, Ur mehekki imtihana farik ol senkü zeri lözet nef'u dari Hep fesad alûdedir serrafi kevnin defteri Son hisabı kor seni anhaŭ minha paresiz

Basma bezmi suhbeti ehli havaya hiç ayak Var ise namusun ol namussuzlardan uzak

navaya hiç ayak Kılmasunlar ta seni sagerkeşi derdi nifak suzlardan uzak Ezkaza bir zalimin mağduru olsan derde bak Eylemez hukkâmı asrın faslı dava paresiz

> * * *

Musul valiliğinde bulunanlardan biri hakkındaki hecviyesinin bazı ebyatı:

Rih faslında hoş gör at sürersem nagihan pa.5a
Ne dersem hakku şanında kulak tur vasfı halindir
Eşeklikle seni teşhir eden diğer kasidemde
Nasılsa kendine buldun bir uygun kadıi menhus
O merkeb sen ise ondan beter cehli mürekkebsin
Değilken kesmeye kadir hususa bir tavuk başı
Mezalim ehlinin kârı nihayet böyledir işte
Yakışmaz irtikâbı irtişa artik bu sinnin'de

Ki zira çıktı desti ihtiyarımdan inan paşa Hilâfı irtikâb etmem sözüm hak bil inan paşa Bihakkı sırrı âdem yazmamıştım hiç yalan paşa İki bedbaht için geldi husule iktiran paşa Heman hak sırtınızdan eksik etsin bir palan paşa Kesildin herkesin başında bir sahib kıran paşa Görür bir faide amma çeker yüz bin ziyan paşa Yaşın yetmiş, işin bitiniş, zaman geçmiş utan paşa

AGÂHÎ EFENDÎ

Şakir Agâhî Efendi, Rize'li Elhac Memiş Efendinin oğludur. 1254'de Rize'nin Eminüddin mahallesinde doğdu.

Memleketinde tahsili ibtidaîde bulunduktan sonra İstanbul'a gelerek Fetva Emini Nuri Efendinin dersine devam etti, icazeti ilmiye aldı.

Tedricen bilâdı hamse pâyesini ihraz eyledi. Mektebi Sanayi'de ve Tophane'de Feyziye mektebinde senelerce Arabî ve Farisî tedris etti. 1320'de İstanbul'da vefat eyledi.

Arabî, Farisî lisanlarile Türkçe eş'arı vardır. Terciibent şeklinde Türkçe iki cüz Bahariye Risalesi 1299'da Mektebi Sanayi matbaasında tab olundu. Yine terciibent tarzında Farisî Tarabnamesi vardır ki gayrı matbudur.

Bahariye'sinden:

Çekmez havayı gülşene hiç bir hava beni Ol goncei tere o füsunsaz nergise Sünbül kelaleler ne aceb kim döküp durur Buldukça buldu revnekın amma ki eyledi Feryadü nalem ey güli ter hali arz eder Girse müsabakat yerine sebkat idemez Ne seyri gül'izare ne gülzara dil kanar Ey gülşeni vefa dilerim hiç bir zaman Dikmiş gulamı nergisi şehlayı bezmine Cismim sefine, aşki hava, dilse nahüda

Bir taze gül havası çeker ol yana beni
Aşkın belâsıdır ki eder müptelâ beni
Zenciri aşkına çekecek galiba beni
Alüftei çemen güli nazik eda beni
Ger anlamaksa sorma sakın hiç bana beni
Aşüftelikte bülbüli ateş neva beni
Serdarı âşıkan edecek iştiha beni
Bezminden etmesün o güli ter cüda bani
Hidmet güzarı bezm ise görmez mi ya beni
Hostur heva o sahile at nahüda beni

Sahnı çemende barigehin kurdıı taze gül Çekti lâtif arızı gülgûne gaze gül

Gazel

Şahsı namerde temellûk etme dökme âbru Maliki mülki kanaat rizku maksumun bilüp Abı nabı lâli canana atar can teşne dil Âlemi imkânda danadile bir cür'a yok Bulamaz nasazû kem tali olan bir katre ab Taşa baş koymuş yatur teşne garibi lamekân Nuşhandi çeşmei lâli tebessüm etmese İktisabı feyz ise kasdın mülayim pişe ol Suyu sudan fark için agâhiî şirin mezak

Hahişi feyz etme bir boş çeşmeye tutma sebu Gezmez abü nan için kişver bekişver kubeku Fikri batıldır muhal endişdir tahkık bu Abü tabı ayş ile nadan reyyan ta gulu Arasa fevvarei yenbuu dehri subesu Hiç bir sırabı nimet halin etmez cüstcu Abı lûtfun teşne diller eylemezdi arzu Abı ateş zâ ile hemhal olur camü kedu Attı dehre çeşmesarı hameden bir taze su

ASAF EFENDI

Mehmed Emin Asaf Efendi, Diyarıbekir ulemasından elhac Ahmed Efendinin oğludur. 1236'da Diyarıbekir'de doğdu. Henüz dört yaşında iken pederi Şam'a nakli mekân eyledi. Evaili halinde andan biraz Arabî ve Farisî okuduktan sonra Şam'da mukîm Şeyh Yakubı Buharî'den Farisî tederrüs etti.

1262'de İstanbul'a geldi. 1276'da vefat etti.

Tezkirei Fatin'de "Nahifülvücud, bir şairi maarifnümud olup hayliden hayli kasaidi güz'de ve gazeliyatı pesendide tarh ve tanzimine muvaffak olmuş ise de muahharen mazbatai eş'arını izaa eylemiş olduğundan eş'ar ve güftarı madum ve namevcuttur" denildikten sonra bir gazelinin yalnız üç beyti derc edilmiştir:

Devri cemden bezmgâhı dehre ziverdir şerab Abü tabile gezer elden ele ilden ile Sureta pendi pederveş telhdir amma müfid Rehrevanı rahı aşka pirü rehberdir şerab Sed çeker ye'cüci ekdare Sikenderdir şerab Namı duhterdir velikin zevka maderdir şerab

ASAF BEY

Süleyman Asaf Bey, Reisülküttablıkta ve Bosna ve Mısır valiliklerinde bulunmuş olan vüzeradan Sopasalan Kâmil Ahmed Paşa Zâde Rumeli valisi meşhur Ko-

ca Hakkı Paşanın oğlu hüdavendigâr valii esbakı Ahmed İzzet Paşanın oğludur.

Silsilei nesbi Sokullu Mehmed Paşa zade vezir Hasan Paşaya vasıldır.

Validesi, sadrı esbak Koca Yusuf Paşanın damadı Bağdad ve Şam valisi şuarayı vüzeradan Lâz Ali Riza Paşanın kerimesi Melek Esma hanımdır.

1255'de¹ Bağdad'da doğdu. 1263'de pederile İstanbul'a geldi. Mebadii ulûmı hususî muallimlerden tahsil etti.

1273'de sedaret mektubî kalemine memur edildi. Muahharen — pederinin tâyin olunduğu vilâyetlerde — mektubî mümeyyizliği ve muavinliği gibi hizmetlerde bulundu.

Hüdavendigâr vilâyeti mektubî muavini iken Mithad Paşa, Bağdad valiliğine tâyin olunduğundan — sılai rahm etmek üzere — birlikte Bağdad'a gitti. Bir müddet ikametle hasta olduğundan İstanbul'a avdet etti.

"Basiret", "İstikbal", "Vakit" gazetelerine islahatın lüzumuna dair mekaleler yazdı. Üsküdar ehalisinin intihabile İlgayi Kavaim Komisyonuna tâyin olundu.

Talebi vaki üzerine oğlu Ali Riza Paşa tarafından tahrir ve tevdi olunan tercemei halinde deniliyor ki:

"Rus ordusunun Ayastefanos civarında bulunduğu sırada Rumeli'nde istilâdan masun kalan mahaller ehalii islâmiyesini o cihetlerde kalan kıtaatı askeriyenin inzimamı müşareketile Rusların hattı ric'atı üzerinde bulunan Rodop balkanında mü-

Süleyman Asaf beyin oğlu teftiş ve tetkiki hisabat komisyonu riyasetinden müteakid miriliva Ali Rıza Paşa merhumun verdiği verekada bu suretle muharrerdir. "Kafilei Şuara" da tarihi veladet şevval 1257 olarak mukayyettir.

sellâh bir kıyamı millî seklinde tertip ile vaziyeti fenalasmakta olan Rus ordusunu daha müşkül bir vaziyete düçar ve diğer taraftan Avrupa düveli muazzamasından bazılarının o sırada lehimizdeki temayülâtından istizhar ederek Rusların metalibi muzirresini vüs'atlıca tadil ettirebilmek için — ötedenberi tereddüdi bulunduğu ve pek ziyade meftuni fezaili olduğu -- Sultan Muradı hamis hakkındaki teveccüh ve itimadı umumîden berayi istifade müsarünileyhi mahalli mezkûre kaçırmak ve kıyamın başına geçirmek üzere Ali Suavi ile o havali erbabı nüfuzundan mürekkep Üsküdar'da bir cemiyeti hafiyye tesis kılınmıs ve icap eden mahaller ile bilmuhabere işin filiyatına dahi teşebbüs edilmiş ise de Çırağan vak'ai malûmesinde hâkanı müşarünileyhin biraz tereddüt ile vakit geçirmesi sebebile teşebbüsi vaki, akim kalmıştır. Süleyman Asaf Bey, bu cemiyetin âzayı nafizesinden bulunmasından dolayı divani harp kararile kal'a bentliğe mahkûm olarak Sakız'a gönderilmiş idi. Hareketi arz esnasında memuren Sakız'a vürud eden Aydın valisi Mithad Pasa, Asaf Beyi İzmir'e îzam ile konağında müsafir etmiş ve bu suretle mumaileyh kal'a bentlikten tahlisi kiriban eylemiştir. Müddeti mahkûmiyetin ikmalinde de İstanbul'a gelmesine müsade olunmayarak bir müddet daha İstanbul'a gelmemek kaydıle zalimane ve bîrahmane nefyi müebbet suretile duçarı ceza edilmiştir. Otuz üç sene Şam ve Izmir'de ikamet ettirilmis ve bu müddette uğradığı bircok felâketlere göğüs vererek af ve itlakı için hiç bir suretle tezellül ve serfüru etmeyerek metanet ibraz eylemiştir. Merhum "hurriyet ve meşrutiyet, dahilde vaki olacak irşadat ve mücahedat ile istihsal kılınır. Memaliki ecnebiyede icra edilen tesebbüsat ve nesriyat, bir faideyi intac etmeyerek bilâkis ricali siyasiyenin bundan bizim zararımıza olarak istifade etmelerine yol verilmiş olur" fikrinde olduğu için tahlisi nefs maksadile de bazı emsali gibi diyarı ecnebiyeye firarı mesleki vatanperveranesine muvafık bulmamış idi. Zadei tab'ı olan:

"Feyzi hürriyet vatanda münteşir olsunda gör

Şimdi ölmüş sandığın millette arslanlar çıkar."

beytinde dahi bu fikrini izhar etmiştir".

İlânı meşrutiyeti müteakıben İstanbul'a geldi. 16 rebiülahır 1331'de Üsküdar'da Sultan Tepesi'ndeki hanesinde vefat etti. Karaca Ahmed'te Miskinler dergâhı kurbinde pederinin ve valdesinin civarı kabrine defn edildi.

Ali Riza Paşa diyor ki: "Îlânı meşrutiyetten sonra vuku bulan taşkınlıklar ile takip edilen gayri şuurî idare ve siyasetin vatan hakkında tevlid edeceği felâketleri vukuundan evvel keşf ve teferrüs eden merhum son demlerini dahi büyük bir elem ve endişe içinde geçirerek mustarip bulunmakta idi".

Muarrifi hali olan şarkîi âti eş'arı müntehabesine pişrev ad olundu:

Ali Süavi vak'asında zi medhal olmasından dolayı divanı harbce muhakeme edilerek cinayeti beşinci derecede görülüp üç sene müddetle Sakız'da kal'a bendliğine hükmolunmuştur.

Şarkı

Cismin o gün ki haki siyehte nihan olur Elbette yâre söylenecek bir zaman olur Ben şimdi siyasî bir mehabbet esiriyim Bir padişahı derdü felâket veziriyim Oldu vatan mehabbeti bir imtihan bana Tab averi mukavemet olmaz zaman bana Söndürdü badı muhalif ocağımı İtler üşüştü başıma kırdı çanağımı

Çektiklerim zemanede bir dasitan olur Uşşak içinde sırrı mehabbet iyan olur Dikkat olunsa halime Kaysın naziriyim Ruzi cezade dağı nihanım nişan olur Yad eyledikçe halimi ağlar cihan bana Ol dem ki huni çeşmi alilim revan olur Yıktı hücumu eyşi mezalim otağımı Asaf bu şarkî halime bir terceman olur.

Gazel

Bir gün olur dağı derun şuledar olur. Yatsuyedek yanar mumu namerd olanların İdbare bakma eyleme ikbale îtimad Dünyada nik nam ise maksad adalet et Bir hırkaya kanaat eder biniyaz olan Giryan olursa didesi tayib olur mu hiç Asaf mizacı yakte heman hidemet etmeli Sabr eyleyen belâyı game kâmyar olur Sürmez sabaha püfzedei ruzgâr olur Dehrin sefası mihneti hep bîkarar olur Zalimlerin avakıbi ahvali har olur Zira kabayı cismi de insana bar olur Azürdei felâket olan dağdar olur. Peyrev olan hakîkate âlî tebar olur.

Olur müzdad feyzi ateşin elbet havalardan Nevayi nalei uşşak artar eksilür sanma Çıkar mı hatırımdan huni eşkim döktüğüm demler Dökersem abru kanım dökülsün yerlere zalim Kocaldım dert içinde piri fanii gumum oldum Ne mühlik yâredir bilmez misin sen derdi hurriyet Cihana serfüru etmez iken Asaf ne hikmettir Gönül kuvvet bulur rencide oldukça cefalardan Dem urdukca zeman mutribleri böyle sebalardan Ne hacet şimdi bahse eski kanlı maeeralardan Kalender meşrebim âzadeyim ben ilticalardan Göğüs verdim kazaya yılmadım gitti belâlardan Tabiba vazgeç artık böyle tesirsiz devalardan Henüz kurtulmadım hubanı devrane recalardan

Sergüzeştim hatırımdan geçti bir rüya gibi Kısmetinden bihaber ihnayı âlem muttasıl Şuh meşrepdir cihan aldanmayın ikbaline Bezmi nuşanuşi hestide kalender meşrep ol Mesti camı mihnetim Asaf beni mazur tut Älemin gönlümde mevcudiyyeti hulya gibi Cüstcu etmektedir bir merdi nabina gibi Baisi enduh olur meftununa sevda gibi Nişveyab eyler sabır erbabını sahba gibi Ratbu yabis söylerim bir rindi biperva gibi

ASAF

"DAMAD MAHMUD CELALEDDİN PAŞA"

Sadrı esbak Husrev Paşanın kölesi ve Sultan Mahmudı sanının kerimelerinden Saliha Sultanın zevci Gürci Halil Rifat Paşanın diğer zevcesinden mütevellit oğludur.

1270'de İstanbul'da doğdu. "Halil Paşa zade Mahmud Celalüddin Bey" ibaresi — Ebced hesabile — tarihi veladeti olduğunu bana söylemişti.

Pederi 1272'de vefat ettiğinden iki yaşında yetim kaldı.

Mebadii ulumu tahsil ettikten sonra sedaret mektubî kalemine, bir müddet sonra Amedî odasına memur edildi.

18 zilkade 1293'de Hırkai seadet dairei celilesinde — Sultan Abdülmecid'in kerimelerinden Seniha Sultan ile akidleri icra² ve rutbei ulâ sınıfı evveli tevcihi ile Şûrayı Devlet âzalığına tâyin olundu.

1 rebiülevvel 1294'de vezir ve 15 rebiülahır 1295'de — Sadık Paşanın kabinesinde — Adliye nazırı oldu.

Hadâseti sinninden ve bu memuriyet için lâzım gelen evsafı haiz olmamasından bahs ile Sadrazam Saffet Paşa tarafından vaki olan arz üzerine 2 şaban 1295'de şûrayı devlet âzalığına iade olundu³.

- ¹ Mükerreren kapudanı derya, serasker ve meclisi vâlâ reisi olmuştur.
- Rivayete nazaran pederinin Beğlerbeğindeki sahilhanesinde ikamet eylediği sıralarda sultan Abdülmecid'in mehadiminden Kemalüddin Efendinin ikametgâhının önünden geçtikce arabadan iner ve tavrı hürmet gösteritmiş. Bu hal, şehzadenin nazarı dikkatini celp ederek hüvviyetini tahkik ve sıhriyete şayan olduğunu padisaha arz etmesile damad olmus.
- 3 Arz teskiresinin sureti: "Malûmı âlî buyrulduğu üzere mesalihi adliye şüabatı muhtelifei devletin pek ziyade itinaya şayan bir şubesi olup nazırı bulunan devletlu Mahmud paşa hazretleri ise hadâseti sinni ve bu memuriyet için lâzım gelen evsafı haiz olmaması cihetile müşarünileyhin yine Şûrayı Devlet âzalığına tâyini ile yerine âyanı kiramdan devletlu Server Paşa hazretlerinin malûmat ve dirayet ve liyakati malûmesi cihetile Adliye Nezareti Celilesine memuriyeti münasip gibi tasavvur olunmuş ise de olbabta her ne veçhile... 2 şaban 1295",

Yirmi dört yaşında vezir, yirmi beş yaşında Adliye nazırı olduğu halde bir daha mevkii iktidare gelmeyerek kûşei inzivada kalmasından müteessir idi.

Birgün¹ Pendik'deki köşkünde görüştüğümüz sırada rutbe ve maaşımı sordu. Emsalim derecesinde terakki edemediğimi anlayınca terakki etmek için casus olmak lâzım geleceğini söyledi. Böyle bir denaeti irtikap edemeyeceğimi ve hükmi kadere tabi olduğumu anlattım.

"Âlemde gam ve şadi pek çabuk geçer. Binaenaleyh gamdan meyus ve şadiye mağrur olmamak icap eder" dedi. "Şadi çabuk geçiyor. Fakat gam temadi ediyor" dedim. "Hayır, gam da çabuk geçer. Sürurun sür'atle geçmesi insanın andan doyamamasından ileri geliyor, çabuk geçmede gamdan farkı yoktur" dedi.

İki gün evvel hava bozuk ve deniz coşkun olduğu halde küçük yelkenli bir sandalla adalara doğru giderek gark olmasına remak kaldığını söyledi. "Bililtızam hayatı tehlükeye koymak reva mıdır,, bir kaza zuhur etseydi ne yapardık" dedim. "Zaten ben ölmek için o mehlekeye atıldımsa da ölümden mahrum kaldım" dedi. "Vücudunuz devlet ve millet için lazımdır. Bahusus o vücuttan maddî ve manevî intifa edenler var" dedim. "Yüzümden intifa edenler, elbette başka bir yüzden def'i ihtiyac ederler. Ben ölmek isteyorum. Hayatın bence hiçbir kıymeti ve lüzumu yoktur" dedi. O vakit pek genc olduğum gibi kendi de pek, ziyade müteessir göründüğünden uzun uzadı münakaşaya girişmeği ve fikrini cerh etmeği muvafiki edep görmedim.

Müteakiben vükelâ ve küberadan şikâyet ve anların ahvali cahilâna ve mürtekibanelerini hikâyet ile "İngiltere gibi milyarlarla varidatı olan bir devleti muazzama, başvekiline üçyüz lira maaş veriyor. Bizim varidatımız birkaç milyondan ibaret iken sadrazama binlerle altun veriliyor. Bu memleket de kesbi ikbal etmek için ya casus olmalıdır yahut hilyei insaniyetten tecerrütle hayvan menzilesine inmelidir. Zira lütüf ve inayet, casuslara ve hayvanlara muhtasdır" tarzında birçok söz söyledi.

Mektubcu muavinliği ile Haleb vilâyetine teb'it edilen Üsküdar'lı şair Safî'ye yazdığı cevabnameyi okuyarak buna derc ettiği rübaî'nin ezberlenmesini tavsiye etti:

o mektubu, bu rübaî'nin hatırı için yazdığını anlattı.

¹ 1 Eylül 1315.

Son zamanlarında gayz ve buğzunu herkesten ziyade Bahriye nazırı Hasan Paşaya hasr etmişti. Anın aleyhinde yazdığı kasaidi tavile beynelhak münteşir ve makbul oldu ve bazı şuara tarafından tahmis edildi.

Bir aralık tedavii vücut vesilesile Mısır'a gitmek istedi; müsade olunmadı. 1317 senei hicriyesinde mahdumlarile birlikde Avrupa'ya gitti¹. Divanı matbuunun mukaddimesinde diyor ki:

"Pencahe takarrüb etti salim Yıllar yılı arzı hidmet ettim Tefhimi merame çok çalıştım Sandım ki meram olundu isma Ancak eşiden kulak ağırmış Savruldu emeklerim havaya Bir yerde ki cehl hükmrandır En sonra çekildim inzivaya

Yaklaşmada saati zevalim
Her şey'i beyana cür'et ettim
Hüsrani cihane de alıştım
Hak meş'alesi edildi ilma
Hayfa ki felek meğer sağırmış
Hep çıktı neticeler hebaya
Ol yerde ziyayı hak nihandır
Geldim bugün iste Ayrupa'ya."

kâh Paris'te; kâh Londra'da ve biladı sairede bulunarak bir müddet de Mısır'da

¹ O sırada bir gün bermutad paşanın ziyaretine gideceğini — sedaret mektubî kalemindeki rüfekayı necibeden — Selânik'li Ömer Paşa hafidi Ahmed Melek Bey merhuma söylediğinde mumaileyh, paşanın Fenerbahçesinden bir istimbota binip — evvelce mukavele ettikleri veçhile — Bahti sefide gitmekte olan bir ecnebi posta vapuruna rakiben Avrupa'ya gittiğini mahremane haber verdi. Alelgafle gidip de bir belâya uğramadığım için Cenabi hafızı mutlaka hamd ettim. Paşa, Avrupa'ya gideceğini evvelce bana ihsas eylediği gibi Hersekli Arif Hikmet beye alenen söylemiş ve birlikte gelmesini teklif etmiş ise de red eylediğini Hikmet Bey bize anlatmıştı.

İstanbul'dan tebaüdü, hırsı ikbalden mütevellittir dediler. Bağdat şimendöferi imtiyazının bir devlete verilmesi hakkında paşa, delâlet ve teşebbüste bulunarak o devlet tarafından güya mebaliği vefire vadedildiği halde imtiyazın Almanlara verilmesi üzerine münfeil ve bu sebeple Avrupa'ya müntakil olduğunu da söylediler. Amma bu güftügüyu teyid edecek elde senet yoktur.

Yıldız evrakı içinde imtiyaza dair tesadüf edilen arizanın sureti nakl olundu:

"Vazifei ubudiyet ve sadakati memlukiyetimi mingayrı haddin ifa eylemek ve bu vesile ile rizavı meyamın ırtızay hümayunlarmı kazanmak ümidile bir müddetten beridir âcizane icra eylemekte olduğum teşvikat ve terğibat neticesi olarak Bağdad şebekei hadiyesini bu kerre dilhahı alii veliyyün nimeti âzamîleri veçhile hukumeti seniyyelerine en nafi bir surette bilâ teminat inşa eylemeği teahhüt eden Macarlı "Ernest Rehinçer" sureti inşaata dair Nafıa Nezareti Celilesince kabul edilmiş olan şartınamenin bir suretini bu kerre çakeri keminelerine göndermiş olduğundan heman atebeyei felek mertebei cenabi hilâfet penahilerine ref ve îlâye mücaseret eyledim. Ancak Almanlar istedikleri iradei esasiye ile zatı akdesi mülukânelerini ağır bir taahhüt kabulüne muvaffak olamayınca şimdi de bu maksatlarını Bağdad harıı üzerine gûya icrayı tetkikat etmek için bir komisyon hey'eti göndermeye mecbur eylemek gibi bir sureti hud'akârane ile işi uzatarak sair talipleri usandırıp çekilmelerine bir yol araştırmaktadırlar. Kâtıbei ehvalde emrüferman... 10 temmuz 1315 Kulları Mahmud".

ikamet ve muahharen Avrupa'ya avdet eyledi¹. Sultan Abdülhamid aleyhinde neşriyatta bulundu. İstanbul'a avdeti hakkında vaki olan ihtaratı mükerereyi red etti. Hattâ avdetine dair saraydan zevcesi sultanın möhrile yazdırılan mektuba paşanın gönderdiği 28 eylül 1900 tarihli cevabnamei mufassalda: Şikâyatı muhikkasından başlıca birini memaliki Osmaniye'de dehşetli bir surette hüküm süren haksızlık ve adaletsizlik teşkil eylediğini, kendinin ve oğullarının selâmeti din ve devleti temin hususunda hisselerine düşen vazifei maneviyeyi ifadan başka hiçbir maksatları olmadığını, devletin tek bir çarei halâsı olan islahattan yüzde onu kabul olunursa başka bir şey talep etmeyerek derhal "hakipayi şahaneye yüz vermeğe şitap" edeceklerini söyledikten sonra "ben, kendim için zerre kadar bir şey, bir menfaat talep etmiyorum. Hiçbir şey istemiyorum. İsterlerse emlakimi de büsbütün zabt etsünler. Rutbei vezaretimi de ref etsünler. Bunların nazarımda hiçbir ehemmiyeti yok. İndimde hayatın bile ehemmiyeti yok. Ben necat ve selâmeti kendim için değil, fakat vatanım için istiyorum" diyor.

Müşarünileyh "Hoca Kadri" nin remezanda yıldız cıvarına dinamit vaz'ını kararlaştırdıkları ve dinamit getirmek için Avrupa'ya "Siret nam şahsı" gönderdikleri Hidivi Mısır tarafından bildirilip bu ihbar, evvelce Atina'dan alınan haberler ile müeyyet olduğundan devletlerce anarşistlere karşı Roma Kongresinde ittihaz edilen mukarreratın bunlar hakkında da tatbiki için devletler nezdinde teşebbüsat icrasile bulundukları ve gittikleri mahaller hükûmetlerinden talep ve istirdat edilmeleri ve bir taraftan da muamelei kanuniye ifa olunmak üzere Adliyede müteşekkil komisyona tevdii keyfiyet kılınması hakkında irade sâdır olarak mabeyin baş kitabetinde 11 remazan 1319 da mekamı sedarete tebliğ olunmuştur.

Bilâhara — firarilere kıyasen — idamına hükm edildiği gazetelerle resmen ilân kılındı. Paşa, kansere müptelâ olarak 1320 şevvalinde (18 kânunusani 1903) Brüksel'de vefat etti. (Perlaşez) e defn olundu.

¹ Paris sefiri, mabeyn başkitabetine yazdığı 2 temmuz 1317 tarihli telgrafda "... bunların Avrıpa'da taayyuş için nereden para bulabilmekte oldukları bahsine gelince: Kendileri her ne kadar hali sefalette ve perişaniyet içinde yaşamakta ve meselâ Mahmud paşa bazen Galata ve Beyoğlu caddesinde tesadüf olunan ve piyasada top atan fıkara düşman tatlı su firenkleri gibi pejmürde kıyafetle ve yüzüne kadar inmiş yağlı bir şapka ile otuzbeş derece sıcak havada bile rop döşambriye benzer kışlık ve soluk paltolu ve kirli yakalıkla ve küçük yelek ve kirli alacalı palyaçovati kostüm ve bir buçuk franklık hazır didon şapkasıyle sokaklarda volta urmakda ve her üçü de (paşa ve iki oğlu) en âdi hanelerin tavan arası katında ve uşak makulelerine mahsus ucuz odalarda ikişer olarak yanı paşa uşağile ve beyler dahi ikisi birlikte yatmakta ve fukara güruhuna mahsus boyunbağı ve elde gözlükleri lokantalarda beygir kotletleri ve hınzir sucuğu yemekte iseler de Paris'in pahalığı icabınca böyle bir haleti mezellet içinde yaşamak için herbirinin lâakal ayda on beş frank (miktarda sehy olsa gerek) sarf etmesi tabiidir. Vakıa gerek Fransa polis nazıtının ve gerek sefareti seniyyenin tahkik memurlarının verdikleri habere göre kendilerinin öteye berive yemek ve oda kirası olarak borçları varsa da cümlesinin eline ayda tahminen elli altmış lira para geçer, bu patanın bir miktarının muntazaman Mısır'dan gönderildiği muhakkakdır..." diyor.

² Şair Hüseyin Siyret bey.

Halil Edib Bey, şu manzamei tarihiyeyi söylemiştir:

"İrtihali dağdar etse beca yaranını
Asafı yekta idi Mahmud paşa doğrusu
Zatı sıhriyetle de mümtaz ve müstesna iken
Hıfzı ikbalı vatandı en güzide maksadı
Hemserü kâşanei iclâlden mehcur vah
Çıktı üçler söyledi tarihı tamı¹ rihletin

Dideden oldu nihan efsus fahri şairan Az gelir dünyaya bir öyle veziri nüktedan Olmadı ikbaline mağrur asla bir zaman Eyledi hatta o yolda terki darü izzü şan Pek garibane fida etti garib illerde can Kıydı damada arusı fitne perdazı cihan".

27 şevval 1320 tarihli gazetelerle atideki îlân neşr edildi:

"Bundan evvel Avrupa'ya firar etmiş olan Damad Mahmud Paşanın hakkında usulen icra kılınan takibatı adliye neticesinde lahık olan hüküm mucibince rütbe ve nişanı ref ve nez olunmuş olduğu halde bu kerre Brüksel'de vefatı vukuuna mebni naşının pederinin makberesi yanına defn olunmak üzere Dersaadete nakl ve irsali hakkında Hariciye Nezareti Celilesinden Paris Sefareti Seniyyesine tebligat icra kılınmıştır".

Beğler, İstanbul'a avdet ederlerse kemakân haklarında ihtiramda bulunacağına dair vaki olan tebliğe ve pederlerinin naşini göndermeğe muvafakat etmediler.

Îlânı meşrutiyeti müteakıben 21 ağustos 1324'de îzamı İstanbul'a getirilerek cemmi gafir ile vapurdan alınıp pek müdebdep bir alayla Eyub'da pederinin civarı kabrine defin olundu. Merhum,

"Pay lağzide isem de vatanımdan, birgün

Yine dilşad olacaktır dönüşümden medfen".

demişti, öyle oldu.

**

Mukaddema beylerin muallimi iken bir maddeden münfeil olarak terki vazife eden hoca Hayret Efendi, Paşa hakkında dehen'bazı zem iken îzamının tazimle getirildiğini görünce tahvili lisan ederek Millet gazetesine² su sözleri yazmıştır:

"Ey Mahmud ibni Halil! Ey sanadidi istibdadın zulümi tazyikinden Diyarul'habeşei garbe hicret eden büyük muhacir! Habeşe muhacirleri kimi fethi Hayber'de, kimi fethi Mekke'de memleketlerine geldiler. Sen de muhacir edildiğin şu beldenin gelüp işte ikinci fethinde bulundun. Hayatı dünyeviyyem ile bulundum deme. Bulundun. Mahmud! Senin hayatı dünyeviyyen bir sabahüddin oldu. Hele şu dine, hele şu sabahıne bak! Mahmud sabahüddinin gözlerile şu fethi mübinî seyr et. Bütün arzunu arzuların gibi temaşa kıl!

Sabahüddin! Sen de gözlerini kapama. Kapama ki pederi büzrükvarın şu ikinci fethi İstanbuli senin gözlerinden seyre gelmiştir.

- ¹ (Edibi Hayran) namıyle yad ettiğim edip merhum, tarihi vefatta da hayranlığını göstermiş. Hem Ta'miye, hem tarihi tam olur mu?
  - ² 25 ağustos 1324.

Ey gözlerden nihan olmak derecelerinde îtila edüb gitmekte olan ruhi ulvî! îtilanı tebrik ederim ki yıldızlar, evet yıldızlar aşağı kaldı. Âdeta ecramı süfliyeden oldu. Hakkımız sana helâl olsun. Sen de helâl et.

Elverir. Gayri oyalandırmayalım. Yürü. Mekamı Mahmud'a doğru îtilâna devam et. Haydi Allah selâmet versün. «حسجان ربك ..... العاصي »

* **

Mahmud Paşa merhum, nazik, dilnevaz, kadirşinas, suhenperdaz, nüktedan bir zatı irfan sımat idi. "Asaf" mahlâsile üstadane şiir söylerdi. Bu mahlâsın, Manastır'lı şair Faik Bey tarafından verildiğini Paşa bana söylemişti.

Meclisi, encümeni şiir idi. Erbabı şiir, o encümene devam eder ve mebahisi edebiyye cereyan eylerdi. Hersek'li Arif Hikmet Bey de bazan encümende isbatı vücut ederdi. Paşanın senakârlarındandı. Şair Üsküdar'lı Tâlat ve Safî Beyler, encümenin âzayı daimesindendiler. Erbabı kemalden diğer zevat da müdavim idiler. Fudaladen Abdürrahman Süreyya Efendi ile Hüseyin Daniş Bey, Beylerin müallimlerindendiler.

Paşa, son zamanlarda bazı eş'arını "M. Asaf" imzasile "Resimli Gazete" ye ve resaili saireye derc ettirirdi. "İntakı hak" "Hizbüilbahir" "Tebliği hakikat" gibi ekseri ebyatı Bahriye nazırının mesavisini mübeyyin olan mutavvel ve metin kasidelerinin suretlerini yazdırır ve "Damad Mahmud" imzasını koyarak âşınalarından sühanşinas olanlara ihda ederdi, bana da vermişti. Tab'ına zaman müsait olmadığı için o eserleri bu suretle neşr eylerdi.

İstanbul'da bulunduğu esnada Divanı eş'arını Mısır'a gönderip tab ettirmek istedi ise de muvaffak olamadı. Bilâhare Mısır'a azimetinde tab ettirmiştir, (507) sahifedir. Üsküdar'lı Safî'nin pek lâtif bir takrizı menzumunu havidir.

Paşanın, biraz istihzaya mail olduğunu söyleyenler varsa da ben, öyle bir hal görmedim. Gördüğüm, terbiyesile kadirşinaslığı idi.

Bir bayram sabahı² Üsküdar'da Tophaneli oğlundaki kasrına gitmişdim. Huzurunda bulunan bazı şuara, idarei akdalıı mehabet ediyorlarmış. Vürüdüm haber verilince Tâlat Beye "Mahmud Kemal Bey geliyor, tepsiyi kaldırın" demiş. Tâlat Bey, tepsiyi yakalamış, telâşla saklayacak bir yer aramış, nihayet bir kanepenin altına sokmuş, paşanın emrile öteyeberiye kolonya serpmişler. Bilâhare Tâlat Bey hikâye eyledi.

¹ "Bazen serayı hazreti şahı zemanye Bazen meratibi ulyayı devlete beyitleri bu kasidenin muhteviyatındandır.

Asaf gibi hüdayi tanır bendegân verir." Bahriye nazırı gibi bir kalteban verir."

^{2 1316} Îdi fitrî.

Ben, o zeman genç idim. Sedaret mektubî kaleminde kâtib idim. Mahmud Paşa, sin ve salime ve mevkii resmime hürmet etmeye bilirdi. Gösterdiği hareketi Mahmud Paşa, fazileti hulkiyesine şehadet eder.

* * *

"Himmeti kulzümidir hazreti Feyzullahın Başkadır âlemimiz mastabei feyzinde Asaf o pirimizin husni teveccühleridir Abımız katre iken gitgide derya oldu Bize dünya bile ukba gibi uhra oldu Veledi kalbimize baisi ihya oldu."

Azizi müşarünileyhin türbesinde Paşanın eseri olan:

"Bu kabre gurub eyledi hurşidi hakikat Âdab ile gir sahai gülzarına zira Bundan dili uşşaka hüviyyet mütecelli Bu ravzadadır feyzi velâyet mütecelli".

kıt'ası muallâk idi. Avrupa'ya azimetinden sonra türbeden kaldırıldı. İlânı meşrutiyetten sonra yine talik olundu. Bilâhara büyük bir yangında türbe ile beraber yandı.

Paşa, pederi Halil Paşanın Beylerbeyi'ndeki yalısı Sultan Abdülaziz tarafından Damad Mehmed Ali Paşaya verilmesi üzerine teşebbüsatı günagün da bulunarak men'ine çare bulmağa muvaffak olamadığı sıralarda birgün yine saraya gidip istitaf etmeğe karar verir. Beylerbeyi iskelesinden kendi istimbotuna binmek üzere iken iskelede azizi müşarünileyh ile hulefasından Edirne'li Mehmed Nuri Efendiye tesadüf eder. Vapur beklemekte olduklarını öğrenince kendilerini Sirkeci iskelesine çıkarmak üzere istimbota rağbet etmelerini reca eyler. İstimbotta Mehmed Efendi vesadetile yalının iadesine himmet buyurulmasını temenni eder.

Hazreti Aziz, badelmürakabe "Mahmud Bey, Allah mübarek eylesün" buyurur. Birkaç gün sonra yalının iade edildiğini Paşa, bana nakl eylemişti.

Paşanın, Yunan muharebesi esnasında tanzim eylediği "İntakı hak" ünvanlı kasideyi Ziya Paşanın "Zafername" si tarzında şerh etmek istemiştim. Evvelâ bir mukaddime tertibine lüzum görerek sekiz on sahife yazmıştım.

Sedaret mektubî kalemindeki rüfekamızdan Ahmed Melek Beye bundan bahs etmiştim. O sırada vücuda getirmekte olduğum hututı meşahir mecmuasına Paşaya yazdırmak istediğimi de söylemiştim. Ahmed Melek Bey, Beylerbeyi'nde komşusu olan — Paşanın diğer zevcesinden mütevallid — oğlu Asım Beye keyfiyeti anlatmış.

¹ Vefatı: 1293.

Bir cuma gününe davet olundum. Mukaddime henüz ikmal edilmediğinden o gece zahmetle birkaç sahife daha karaladım. Ertesi sabah¹ Paşanın Tophaneli oğlundaki kasrına gittim. İbrazı iltifat ve hürinet ederek pederimi eskiden tanıdığını söyledikten sonra "bizim kasideye şerh yazıyormuşsunuz" dedi. Mukaddimeyi verdim. Derhal nihayetine kadar okudu. Hitamında mânalı bir tavr ile "bu, üstad elinden çıkmış bir yazı" dedi. Benim elimden çıktığına kanı olmadığını ihsas etti.

Bahriye nazırı hakkındaki diğer bir kasidesini vererek bana okuttu, kemali itina ile dinledi. Galiba beni imtihan etmek istedi.

Nezdinde bıraktığım Hututi Meşahir mecmuasına üç rübaî yazıp birkaç gün sonra tezkire ile iade etti. Mâruf zatların yazılarını ve imzalarını ihtiva eden bu mecmuanın Babıâlî'de mevkii memuriyetime gönderilmesi — o vaktın hükmünce — pek tehlükeli bir madde idi.

**

Med'uvven Pendik'teki köşküne gittiğim günlerden birinde Paşa, büyük mahdumunu celb ve benim fudelâdan olduğumdan bahs ederek, "Beyefendiyi mektebe götürünüz, sizi imtihan etsin" dedi. Mektep ittihaz edilen dairei mahsusaya gittik. Mahdum Bey, İbni Haldun mukaddimei arabiyyesinden lâalettayin bir sahife açarak lisanı maderzadı gibi kemali sühulet ve fasahat ile okudu; vukufi tam ile terceme etti. Biraderi de bilmünasebe nahv ve beyane ve mevzui bahsa dair bazı dekaiki mühimme irad eyledi. Lisanı arabdaki rüsuhlarına hayran olarak Paşanın yanına avdette arzı takdirat ettim. "Evet, ilmin lezzetini aldılar çalışıyorlar" dedi.

Birgün yine Pendik'teki köşke gittiğimde — cıvardaki Dolayba köyünde mukim — defterdarlıktan mütekaid Tahsin Efendiyi celb ile — beni taltifen — ud çaldırdı. Saray sazendelerinden bir hanımın oğluna da şarkılar okuttu. Kendi eseri olan şarkılardan birinin "gözler süzülmüş, saçlar çözülmüş" mısraı okunurken Paşa, bu şarkıları — talim ve terbiye edilen — rekkaseler terennüm etmekte olduğundan bilhassa o mısra, zevcesi sultan efendinin şüphesini davet edeceğini söylemesile "zülfi yâre dokunan sözleri terk etmelidir" dedim. İrticalen söylenilen bu adî mısra'dan nasılsa pek hoşlandı.

Müşarünileyh, hakikaten arif, zarif, nüktedan, seriül'intikal bir edibi kâmil olduğundan bezmi irfanında niçe nikkâtı rekika irad edilirdi.

^{**}

⁹ kânunisani 1313.

Birgün Paşa, esnayı suhbetde Reşid Akif Bey (Paşa) tarafından gençlik resmi taleb edilmekte olduğundan bahs ederek "bu beytimin kendisine okunmasını reca ederim" demişti, seneler geçtikten sonra okumuştum:

> "Dün cin olup bugün bizi çarpmaklık istiyor Asaf ne dersin ah peridir o sivekar"

> > * **

Zamanındaki istibdaddan şikâyet vadisinde söylediği şiirlerden:

Gazel

Sen istidad arz et bi hisab üstad olur pevda Ne rütbe devleti zalim metin olsa devam etmez Heman tehzibi ahlâk et uluvvi rülbe tahsil et Hüda hıfzeylesün âfakı afatı cehaletten Cihan virane hem kâşanei mamurdur Asaf

Heman sirini göster låvüad ferhad olur pevda Ki Firavne bir musavı ateszad olur pevda İbadından, ilâhından hezar imdad olur peyda Gecerse caha cahiller ne istibdad olur peyda Değiştikçe nazar bir başka istishad olur peyda

*

Su didarı nigâre bak ne müjgân var, ne ebru var Bu imalar işaretler harimi vasla davetdir Hümarı dehre daruyı müferrihdir, müheyya ol Gelir bir gün zemine rüstem olsan püşti ikbalin Tecavüz hazreti lavüs'le haddim değil amma

Ayak atmazdım eyyama bana sorsaydılar Asaf

Gazanferler sikår eyler aceb bir cesmi ahu var Kabul olmus dualar müjde ey dil azmi minu var Bu şeb ol şuhi şenle işreti zanu bezanu var Bu darı darü girada bükülmez hangi bazu var Elemler, zahimler bi had, ne merhem var ne daris

Ne bezminde baka kabil, ne de bir camı memlu

Vat

Zehi melahati suret, zehi taraveti ten Kemali şühreti afakı tuttu gözlerinin Nasıl firakına sabr eylesem o bence muhal Benim hayatı vücudum seninle kaimdir Açılsa gül gibi gülşende ruyi handanın

Nedir bu lehcei pak ey nigân sim beden Esirkesin heman Allah kem nazarlardan Tenimde ruh yaratmış seni beni yaradan Sen olmayınca bana terki can olur ehven Gönül de bülbül olur mübtelayı mihnet iken

**

Tabassürün ile leylü nehar ağlıyorum Bakındı müşkile görsem de görmesem de seni

Vatan deni('e de bîihtiar ağlıyorum Bilâ sebep oturup zar zar ağlıyorum

Rubaî

Fikrimce benim' yek tene benzer bu umum Eşyada bir incizab var birbirine Bak surete siyret ile lâzım melzum Pervane yanat mı boş yere yanmasa mum

*

Ey nurı nigâr sanma senden dûrum Pervanei envarı cemalin olalı Her yerde seni görmeye ben mecburum Sensin der isem cümle cihan mazurum

**

Cühhal ile ülfet, kuru vaveylâdır Bin dinle de bir söyle demişler lâkin Herkesle müsahebet dahi bicadır Bu asırda hiç söylememek evlâdır

ASAF EFENDI

Asaf Efendi, Antakye müftii esbakı elhac Yahya Efendinin oğludur. 1297'de Antakye'de doğdu. Mektebi Rüşdi'de ikmali tahsil ettikten sonra bir müddet pederinden ve bilâhara ulemayı mahalliyyeden Attar zade İzzet Efendiden tederrüs eyledi.

Memleketinde emlakinin idaresile ve tetebbuatı ilmiye ile iştigal etmektedir.

Gazel

Birlikte bu akşam yine mey nuş edelim gel Bir buseye kani değiliz talibi vaslız Cem'iyyeti uşşaka hıram et yeter artık Mutrib nagamatı neyü santurü kemanla Vash ruhi cananeye dair yazıp eş'at Dur eyleme hatırdan aman Asaf'ı bir dem Peymanekeşi zevk olalım, cuş edelim gel Candan seni ey can deraguş edelim gel Gel gel demi hicranı feramuş edelim gel Ahengi ferahnakını de güş edelim gel Bir beyt ile bin şairi hamuş edelim gel Birlikte bu akşam yine mey nuş edelim gel

Dilerse âşıka evler nizar didelerin
Verir neşatı ebed pür melâl olan kalbe
Gehi firaku gehi vuslat eyliyor ima
Gözümden olsa da mehcur olmaz elbette
Füsunı gamze ile dağdarı hasret idüb
Aceb tahassüri canan mıdır sebeb asaf

Mürad ederse eder bahtiyar didelerin Kerem dilerse eğer kâmkâr didelerin Nedir sebeb bilemem bî karar didelerin Dili nizardan ol işvedar didelerin Bırakmasun dile bir yadigâr didelerin Niçin müdam oluyor eşkbarı didelerin

ASAF BEY

Ali Asaf Bey, mülga dahiliye nezareti şifre kalemi müdiri erbabı salâh ve danişten Mehmed Said Halet Beyin oğludur. 23 zilkade 1325 (1907) de Cihangir'de doğdu, valide cihetinden — Silistre muhafızı iken şehid olan — Selânik'li Musa Hulûsi Paşa ile nakibüleşraf Kıbrıs'lı Tahsin Beyin ahfadındandır.

Galatasaray mektebi sultanisine sekiz sene devam etti. Anadolu demiryollarında merkez mağazasında memuren bulundu. Bir aralık Sanayii Nefise Mektebine girdi, üç ay sonra oradan da çıktı. Adliye meslek mektebinden mezun olarak Üsküdar Asliye Ceza Mahkemesi zabt kâtibliğine tâyin olundu.

Tercemei haline dair verdiği verakada diyor ki: "Sekiz on yaşımda mevzun sözler okur, hattâ bazan tefevvüh ettiğim de olurdu. Âsarı müteehirini tedkik ettikten sonra edebiyyatı atikaya merak sardım. Derin bir aşk ve şevk ile takibe başladım. Pederimden tahsil ettiğim Edebiyatı Farisî'ye, Pendi Attardan, Mesnevi'nin evveliyatından Hafızı Şirazi'ye gelmişti. Bilhassa Hafız'ın aşk ve kemalâtına hayran oldum. İki eserim vardır, biri: Molla Cami'nin « » namındaki eserinin mukaddimesine aiddir. Diğeri: Paris musiki ansiklopedisinde münteşir Türk musikisine müteallık mebahisin tercemesidir".

Gazel

İçüp içüp yine mesti şerabı nab olalım Cihanda olmadı bir lâhza gönlümüz abad Bakayı âlemi bildim efsanedir âhir Kadeh kadeh içerek abı âteş efruzı Bakup harab halimize gamzei harabile Hicab manii vaslı nigâr imiş Asaf Düşüp de yerlere aludei türab olalım Bu bağı kühne harab olmadan harab olalım. Olursa cem gibi bir hoş hayalü hab olalım. Sonunda içmek için bî tüvanü tab olalım. O şuhdan ne olur lâyıkı itab olalım. Çekip peyalei serşatı bî hicab olalım. Tesiri yok şerabın dilde olan melâle Nisyan ise müradın vaslı şarab dursun Hali harabı şerh et nayınle ben hamuşum Vechim gibi mükedder, fikrim gibi perişan Yok bir nedimi hosgû Asaf bizimle hayfa Olsun şikest elinden gönlüm gibi piyale Çokdan şuurı kılmış camı lebin izale Mestim o rütbe ey gül yok dilde tabı nale Benzer baharı hüsnün ermektedir zevale Farz et ki gül açıldı hem geldi devri lâle

**

Safiri nayı ne dem istimaa başladılar Enîni çenkimi güş eyleyüb benatı felek Duyımca fehmü hired vecdi cinnet efzamı Gören huruşumuzı bezmimizde lâl oldu Şuai şemsi cihantabı aşktan Asaf Huzurı aşka varup ittibaa başladılar Nigâhı mestim önünde semaa başladılar Harab hanei dilden vedaa başladılar Gamı cihanı koyup irtidaa başladılar Garikî nur olarak iltimaa başladılar

ASIM EFENDI

Seyyid Ahmed Asım Efendi, Meraş nevahisinden Pazarcık ovasında medfun Şeyh Osmanı Semerkandî sülâlesinden « نظم اللا ل » sahibi Şeyh Ahmed Efendi

neslinden Ayıntab'da şair Husuli Efendi Zâde Ayıntab mahkemesi başkâtibi şuarayı ulemadan Mehmed Cenanî Efendinin oğludur. Ayıntab'da doğdu¹.

Arabî sarf ve nahvi Ömer Zâde Hafız Efendiden ve bazı mukaddematı ulûmi Hacı Hasan Zâde Efendiden tahsil ve fünuni saireyi Hoca Necib Efendiden² tekmil eyledi.

Şiir ve inşayı pederinden ve Ayıntab'a gelen Killis'li Ruhî'den³ taallümle elsinei selâsede nazın ve nesre kesbi iktidar ve memleketinde teferrüd ve taayyün etti. Bir müddet mahkemeye devam eyledi. "Şafiî Efendiler" namile yad olunan muhaddisinden elhac Mehmed ve birade-

zi Ahmed Efendilerden hadisi şerif okudu.

Ayıntab hanedanından Battal Zâde Mehmed Nuri Beye mirmiranlık rütbesile. Ayıntab hükûmeti tevcih olundukta divan kâtibi oldu. Nuri Paşanın isaetinden dolayı izalei vücuduna karar verilerek 1204'de Ayıntab'a hücum ve emval ve eşyası yağma idildiği esnada kendi hanesine de tevcüh olunmasile Asım Efendi, bir faki-

¹ Ebüzziya Tevfik Bey (Nümunei Edebiyat) ta Asım'ın resminin altına — tarihi velâdeti olmak üzere — 1169 işaret etmiş ve İstanbul'a tarihi vürudu olan 1204 senesinde sinninin otuzu mütecaviz olduğunu yazmış ise de bu malûmatın menbai meçhulümüzdür.

² Şıfai Şerif, Şemaili Şerif, Devri Âlâ, Mefatihüddürye, Âraisi Hadimi Şarihi ve (Nazmı Nefis) üsvanlı manzumenin nâzımı, Ayıntab'da erbabı kemâlin yegânesi olan zattır ki Medinei Münevvereye hicret ve orada vefat etmiştir.

³ Kilis'te 1213'de vefat etti. Yaşı sekseni mütecaviz idi. Pendi Attar üzerine (ruhüşşüruh) nâmında bir şerhi ve divani eş'arı olduğunu Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey, Teracümi Ahvâl risalesinde nakl ediyor.

rin hanesine iltica ve bir "garı pür mar" içinde ihtifa eyledi. Bir aç saat sonra oradan rehayab oldu. İçeriden dişarıdan muharebeye mübaderet olunmakla ehali firar etti. Haneler, dükkânlar garet olundu. O hengâmede müşarünileyh de Kilis tarafına savuştu. Bütün emval ve eşyası yağma edildi. Bir kütübhane dolusu kitabından bir varaka kalmadı. Diyarı gurbette duçarı zaruret oldu.

Ailesini ve Malatya tarafına kaçan biraderini nezdine celb ile Kilis'te sekiz ay ikamet ve dainlerin tekazası aram ve kararını ihlâl etti. İstimdad için:

"Kalmadan haki mezellette heman ey Asım Azımı suyi sema sayi Sıtanbul olalım"

diyerek 1204 muharreminde Ayıntab'dan hareket ve İstanbul'a muvasalat eyledi. Reisülküttab ve vak'a nüvis Vasıf Efendi vesatetile kadıasker meşhur Tatarcık Abdullah Efendiye taalluk hasıl etti.

> "Nimeti Hazreti Sultanı Enàm Arpalık emrini hem kendi verir

Kılmadı şimdiyedek Asım'ı aç Eylemez habbece gayre muhtac".

kıt'asile de bu hali inba ediyor.

Şair Safvet "beranje" manzumesinde der ki:

"Değil kim arpalık cüz'i maişet vermedi eyvah Fakat İzmir'e Molla oldu ol nihriri bi hemta

Mütercim Asım etmişken piyaz ibni Semaniden² Cemii fende malûmatı çokken Kastelâniden".

Bir gece mahallesinde zuhur eden harikte müşarünileyhin hanesi de yandı. Padişah, haberdar olunca atiyye göndererek tatyib ve tesliye etti. 1217'de farizai haccı eda ve sılai rahm ederek ailesini İstanbu!'a getirdi.

¹ Asım tarihi, cilt 1, sayfa 334.

² Şeyhülislâm Samânî Zâde Ömer Hulûsi Efendi. Vefatı: 1227.

Asım Efendinin, nefsi için en ziyade şikâyet eylediği zat, Şeyhülislâm Şerif Zâde Ataullah Efendidir, tarihinde münasebet getirerek müşarünileyh hakkında itâlei lisan ve bastı şikâyet eylemektedir.

Meselâ der ki: "Bu bikes ve bineva hakirin İstanbul'dan resen vücuduni hasbice istiskal idüp hususa bazı mertebe mazharı teveccüh olduğumda gerek gendusi ve gerek hocası olacak Aziz¹ kat'a mütehammil olmadığı ol vaktin ehli im'anına ıyan idi²".

"Ataullah Efendinin bu hakire muhasedei ilmiye cihetile kemali buğzı derunisi olduğuna mebni evvelen ve ahiren hakkımda ne gune dun muamele eylediği hususa zemanı meşihatında perişanı halim bilvasıta arz ve beyan birle medarı maaş olacak bir maişet istida olundukta ne resme yeis ve tekdiri mutazarımın muamele kıldığı cümlei muasıra malûm ve bu cihetle kat'a tarafeynde sureti iltiyam ma'dumdur³".

Sultan Selim tarafından "bazı ataya zuhurile seddi remak olunurken" müşarünileyhin şehadeti üzerine "ol kapu mesdudı garibüddiyar olub suret âsâ bîtab ve tuvan" kaldığı bazı ahbabın malûmu olduğundan inhilâl eden yüz elli guruşluk bir kadı maaşile pravadi maişetini mübadeleye müsaade etmesi niyaz olundukta Ataullah Efendi "kanuna muhalif evzaa mübaderet, bigânei dairei meşreb ve hasletimdir" cevabını verdiğini bilâhara işitmekle "hezar suziş ile ol ahbabe levm ve serzeniş" eyledi. 1222'de istifa eden Amir Beyin yerine vak'a nüvis oldu.

Sultan Mahmudi Sani de biddefeat ataya ihsan ve maaş tahsis eylediği gibi medrese rütbesini de terfi ve hane⁵ iştira ederek çektiği mihneti unutturdu.

Şani Zâde, tarihinde 1229 senesi vekayii sırasında der ki:

"Süleymaniye müderrisi ve vak'a nüvisi zaman Ayıntabî esseyd Ahmed Asım Efendi, sahibi ilm ve kalem ve bidaat ve hüneri maarif şinasani tariki indinde müsellem olmağla şayanı atıfeti Sultanı valâ himem olarak mazharı kerem olup rebiulevvelin on beşinde Selânik kazası tevcihile mükerrem ve şadgâm ve himmeti şahanelerile tariki seyyalei tedris mumaileyhe on beş senede pezirayı hitam oldu".

Selânik mevleviyetinden mazulen 9 safer 1235'te vefat etti. Üsküdar'da Karaca Ahmed'te Harmanlıktaki kabristana defn olundu⁶.

¹ Allamei meshur Ayintablı Münib efendi.

² Asım tarihi, cilt 1, sayfa 334.

³ Asım tarihi, cilt I, sayfa 336.

⁴ Asım tarihi, cilt 2, sayfa 72.

Necib Asım beyin (İkdam: 9 ramazan 1341) bir mekalesinde Asım efendinin hanesi Üsküdar'da Toptaşı civarında olduğu ve bilâhare aktör Burhanüddin Beyin pederi "Greziella" mütercimi Yusuf Neyyir beye intikal eylediği beyan olunmuştur.

[•] Asını'ın medfun olduğu hazirede oğulları Hamid (25 zilhicce 1258) ve İsmail Nevres Efendiler (10 muharrem 1235) ve zevcesi Kerime Hanım (25 muharrem 1259) medfundırlar.

Mezar taşının kitabesi:

ولنمم ذكرالتقين

« هذا قبر فاض الزمان وحيدالدوران مترجم القاموس المحيط والبرحان القاطع ومترجم السير المنظومة الحلي وشارخ منظومة الامالى وصاحب التصانيف في الفنون المتنوعه اعنى والدنا واستاذنا ابى الكمال الحاج السيد احمد عاصم المينتابي المأمور في تحرير وقائم الدولة المحمودية العثانية سابقا رحمة الله الى يوم البقا لرحمالة الحمودية العثانية ما مفر ١٩٣٥ »

*

Asarı:

- 1 «Tibyanı Nafi der Tercemei Burhani Katı'». Metn, Hüseyini Tebrizi'-
  - 2 "Tercemei Kamus". Metn, Mecdüddini Firuzâbâdînin'dir1.
- 3 "Tercemei Siyeri Halebî". Metn, Ragıb Paşa hocası namile mâruf Haleb'li İbrahim Efendinindir.
- 4 «ررح المالى». Siracüddin Ali bini Osmani Uşi'nin mesaili itikadiyeyi havi kasidesinin serhidir.
  - 5 "Tarih". Vak'anüvis sıfatile yazmıştır, iki cilddir².
- 6 «رجة مظهر التقديس مخروج طائعة الفرانسيس». Fransızların Mısır'a girip çıktıkları müddete aid vekayıî havi olarak Şeyh Abdülrahman Ceberti'nin yazdığı tarihin tercemesidir. Hekim Başı Behcet Efendi de terceme etmiştir.
- 7 "Tuhfei Asım". Lûgatı Arabiye'yi havi, Tühfei Vehbi tarzında bir eseri

Nihayetine şu kıt'ai tarihiyyeyi yazmıştır:

"Ben dahi tanzîre Vehbi Tuhfesin Simdi tekmilinde tarihin dedim İbtidar ettim bu nazme ibtida Tuhfei Asım da buldu intiha" 1213

Ebbuzziya Tevfik Bey "Numunei Edebiyat" da Asım Efendinin "Ebediyeti iştiharına Kamus ve Burhan'dan alâ hucceti irfan mı olur?" demekte nekadar haklı

- ¹ Hacce azimetinde Medinei Münevverede mücavir bulunan hocası Necib Efendinin, kamusî tercemeye tergib eylediği (Âyineyi Zürefa) da muharrerdir.
- ² Sadn esbak Said Paşa merhum bana dedi ki: "Vaktile bir Fransız lirasına mütercim Asım'ın yazma tarihini almıştım. Bir gün Prens Mustafa Fazıl Paşanın nezdinde bulunduğum sırada bu tarihden bahs olundu. Paşa, bulamadığını söyledi. Nezdimde bir nusha bulunduğunu söyledim. "Bana verirseniz memnun olunum" dedi. Verdim. Üçyüz lira gönderdi, tarihi de bastırdı".

İkinci cildin nihayetinde Ceridei Havadis matbaasında tab edildiği muharrer ise de hangi tarihie, bangi tarafdan bastırıldığı gösterilememistir; tarihin mukaddimesi yoktur.

olduğunu ikrar etmemek kabil değildir. Bütün eserlerinde, bilhassa kamus tercemesinde gösterdiği eseri kemal, milletin evliyayı irfanından olduğuna şahidi kâmildir.

Türk, Arab ve Acem lisanlarındaki iktidarı fevkalâdesinden başka Fransız lisanına da vukufı, fünunı şettadaki malûmatı vasiası, nevadirden madud olduğunu göstermektedir.

Hattâ Sünbülzâde Vehbi merhum «Burham Katı'» tercemesine yazdığı takrizde "her fende mehareti zahir ve fadl ve recahati bahir ve elsinei selâsede şiir ve inşaya kadir, ulemayı zamanın ercümendi rehberi bülendi" diye tavsif ediyor.

Asım Efendi de kendi kemalâtı ilmiyesini tarihinde bilmünasebe zikr etmektedir. Bu fıkra, o cümledendir: İran şahı tarafından sefaretle İstanbul'a gönderilen ulemadan Huy müftisi Ak İbrahim namındaki ahond, şeyhülislâmla mülâkatında ulemayı mahliyenin gelip görüşmelerini iltimas etmekle kibarı ulemaya tebligatta bulunuldise de hiç biri muvafakat etmediğinden elçiyi ziyaret eylemesi Asım Efendiye tenbih olundu. Müşarünileyh, elçi ile mülâkatte tercemesine başladığı kamusun otuz cüz'ünü gösterdi, elçi uzun uzadı mütaleadan sonra tahsınhan oldu. Refakatındeki müneccim ve şair ile de mübahase ve müşaare ederek fadl ve irfanını teslim ettirdi. Elçi Şeyhülislâma Asım hakkındaki takdıratını arz etti. O da bilâhara Asım Efendiye teşekkürle nakl eyledi.

Müşarünileyh, bu maddeleri tarihinde¹ hikâye eyledikten sonra Şeyhülislâma telmihan "malûmları olan hali perişanımıza rahm ve imdad birle iânetten sukutle icrayı cezaı hayret efza eyledi" diyor.

Fazileti ilmiyesi nisbetinde riayet görememekten mütevellit teessür ve infial saikasile tarihinde şekvesaz olmakta ve mahrumiyetine sebeb olanlara levm etmektedir.

Gelenbevî gibi, Şani Zâde gibi eazımı efadılın, tesadüf ettikleri mahrumiyyet ve mihnetlere sair söyledikleri gayet nazikâne ve hazımkârane birkaç söze, bir de hazreti Asım'ın uzun sözlerine bakınca insan "kâşki şu sözleri söylemeseydi, elbette daha ziyade ibrazı kemal ederdi" demeğe mecbur oluyor. Tenkidat ve teşniatın, menfaatı ammeden ziyade menfaatı nefse taalluk etmekte olması, fadılı muhterem için elbette bir şeref temin edemez. « هُوَرُدُ اللّهُ مَالَى دَارِدُ » kaziyesi müsellem olmakla beraber bu kabil eazımı efadılın daha hazımkâr, daha sabur ve mütehammil olması arzu olunuyor. Şeyhülislâm Ataullah Efendi ve — Şani Zâde "Muallimi amme" namile yad ettiği — Hoca Münib Efendi' ve zevatı saire hakkındaki kelimatı gayri lâikası şanı fazilete yakışacak şeylerden değildir.

^{, 1} Cilt 2, sayfa 125.

² Ahmed Midhad Efendinin "Tarihi Ulum" namile yazmağa başladığı esere — talebi üzerine— Cevdet Paşa, yazdığı intikadnamede — ki müsveddatını müşarünileyhin evrakı arasında görmüştüm — "Münib Efendinin hemşehrisi olan Asım Efendi, ilmen anın kâ'bına varmamış ise de Kamus ve Burhani Katı', tercemelerile daha büyük hizmet eylemiş olduğu müsellematdandır" diyor.

Meselâ, "Asım'ın metrukâtı kalemiyesinden birkaç parça" unvanile Tarihi Osmanî Encümeni mecmuasına derc olunan evrakta Asım Efendi, İbrahim Gethuda'nın katlınden bahs ederken der ki:

"... Bazılarının dahi lâhm parei hinzirisinden beş on dirhem mikdarına nail olanlar, kedi peynir tulumu çekiştirir gibi etlerini ağzile çekiştirip guzatı (yani tuğat) mezkûreden biri götüne bir meşe odunu sokup odunun ucunu rengi kazuratile sapsarı ettiğini ol hengamda benden gayri Et Meydânında bulunanlardan kati çok kimesnelerin meşhudi olmuştu".

Müşarünileyhin görebildiğim eş'arı, tabiatı şa'irane mahsuli değildir. "Sana ahval yazar havvasım cümleten ruşen" mısraı gibi sözler, şiir değil muntazam bir nazm bile ad olunamaz. Zaten müşarünileyh, şairlik iddiasında bulunmadığı gibi şairlikle de maruf değildir.

Ebüzziya Tevfik Beyin, "Nümunei Edebiyat" da söylediği vechile tarihinin ibaresi "rekâketten ve ıstılah perdazlıktan halî değil" ise de Kamus ve Bürhan tercemelerinde "ittihaz ettiği üslubı ifade başlı başına bir lisanı beyan ıtlakına şayandır denilebilir".

Bayezid'daki Kütübhanei Umumî'de mahfuz 834 numaralı mecmuada bazı âsatı manzumesi mündericdir, âtideki gazeller, oradan nakl olundu.

* *

Asım Efendinin kısa boylu, uzun sakallı olduğu — kendini gören bir zatın ifadesine atfen — Darülta'lim müdiri elhac İbrahim Efendi merhumdan menkuldur. Fakat Asım Efendinin "Nümunei Edebiyat" da münderic resmindeki sakal ile İbrahim Efendiden menkul sakal arasında pek çok fark vardır. Nakilde, yahud resimde yanlışlık olmak melhuzdur. "Nümunei Edebiyat" da Asım Efendinin resminin altına "Sultan Selimi salis tarafından Gelenbevî İsmail Efendi ile birlikte aldırılmış ve Mustafa Fadıl Paşanın Meşahiri Osmaniye koleksiyonunda bulunmakla andan istinsah ettirilmiş' olduğu yazılmıştır.

Asım Efendinin 1204'de İstanbul'a geldiği, Gelenbevî'nin yine o sene Yenişehre azimetle irtesi sene orada vefat eylediği malûm iken resimlerinin birlikte aldırılması, bahusus Asım'ın İstanbul'a vurudile beraber iştihar ve Gelenbevî gibi bir allamei maruf ile birlikte resmi yaptırılacak derecede padişah nezdinde ihrazı itibar etmiş olması müstabad görünür.

Gelenbevî'nin evvelce aldırılan resminin bilâhare Asım'ın resmile birlikte yaptırıldığına ihtimal verilse bunu da teyid edecek elde bir vesika yoktur.

Gazel

1

Mey içüp gerdi kederden dilini saf eyle Gerçi rindanı safapervere hürmet lâzım Bu girişme, bu teğafül, bu nigâh, bu eda Gitme ey şahsüvarım yalınız seyrana Âramam gayrilere cevrü cefa eylediğin Rühi dilber gibi âyineni şeffaf eyle Sakiya lik demem badeyi israf eyle Beni öldürdü a kâfir yeter insaf eyle Uğur olsun yoluna bendeni irdaf eyle Derdmend Asım'ı tek mazharı eltaf eyle

Hasılın bilmem nedir varz bu kilü kalden Hattı nevhizin sana izharı ol mehpeykerin Ben senin zalim bilürdüm böyle gaddar olduğun Perçemü lâlinle hüsnün başka suret bağlamış Asıma tanzire bu nazmın neva yok kimseden Var mı nehyi mahbubü şerabi âlden Sureti mihrü vefa arz etmedir icmalden Ah gönlüm dediği divane bilmez halden Şuhu şirin olduğun hakka o yalü bâlden Lik bilmem Kudsii¹ üstadı bî emsalden

*

Aşüfte olduğun güzel ey dil Haleplüdür Babülfereç gibi deri vaslı küşadedir Hattı siyahın ile beyaz rühin şeha Sofi eder müdam gıdasını hal ile Almış gibi peyamı visalin o gülrühin Perverdei kibardır elhak lekablüdür Amma tariki medhali gayet taablüdür Şehba misal hasılı şurü şegablüdür Zira o duhteri rez ile yek neseblüdür Zira hezari hamei Asım tarablüdür

*4

Bürhanı katı' tercemesinin mukaddimesinde ve tezkirei Fatin'de münderiç gazel:

Nige bir hidmeti mahluk ile mahzul olalım Akalım payine bir bahri hamiyyet bulalım Bizde suret verelim kendimize kabil ise Getir ey sakı yeter eyledin işgal bizi Kalmadan haki mezellette heman ey Asım Saili hak olalım naili mes'ul olalım Silei himmetine ma gibi mevsul olalım Girelim ehli safa bezmine makbul olalım Bir zamanda meyi bi gış ile meşgul olalım Azımı suyi sema sayı Sitanbul olalım

į

² Halep müftisi,

ASIM EFENDI

Yakub Asım Efendi, mevaliden Kûtâhyali Halil Rüşdi Efendinin oğludur. Takriben 1220'de doğdu. Tarikı tedrise dahil oldu.

Bir müddet evkaf müfettiş kalemine devam eyledikten sonra niyabet meslekine girdi. 1265'de Trabzon, 1269'da Kıbrıs, 1271'de Tırnava, 1274'de Mısır, 1277'de Medineî Münevvere mollası oldu.

1280'de İstanbul payesi tevcih edildi. 1287'de İstanbul kadılığına, 1291'de Anadolu Kadıaskerliği pâyesile Meclisi Meşayih Riyasetine tâyin olundu.

Kanunî esasi aleyhinde sözler söyledikten başka hecv tarzında bir de gazel tanzım eylediğinden rebiül'evvel 1295'de niyabetle Kûtahya'ya nefi edildiği mervi ise de hakikati hale muttali olamadım.

Şaban 1298'de Kara Hisari Sahib niyabetine tâyin edildi. Bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Rumeli Kadıaskerliği pâyesini ihraz eyledi.

1301'de vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına defn olundu.

Taşındaki kitabe:

موالحىالباقي

Namdaşı hazreti Yakub Asım molla kim رجي emri sudur ettikte hakkında anın Cevheri ferd idi kıldı ruhı eflake uruc Şairi şirin eda allamei yekta idi Bundan akdem Kuşadalıdan¹ inabe eylemiş Af idüp isyanını ol saliki ruşen dilin Fevtini i'lâmen inşad eyledim tarihi tam İlmü fazlile sudurı ruma idi pişüva Çare ne elhükmü lıllah eyledi azmi beka Kânı irfan idi kaldı cüssesi عتااشي Emri istiftade ekvali idi müftabiha Subhu şam evradı idi zikrü tesbihi hüda Nurı tevhid ile kabrın eyle yarab pür ziya Didi Asım molla ya hak kıldı terki masıva

Vefatından otuz bir sene evvel tab'olunan "Tezkirei Fatin" de "Mezamin aferin bir şairi nüktebin olup divan olacak eş'arı rengini vardır" ve "Sicilli Osmanî" de "Şiir ve inşası; ilm ve marifetinin mıkyası olup rindmeşreb idi" deniliyor.

Sadrı esbak Yusuf Kâmil Paşa, Medineî Münevvere'den avdetinde Mısır'dan Ali Paşaya gönderdiği 21 saban 1277 tarihli mektubda — tanzim ettiği — nati şe-

¹ Tarikati şabaniye kibarı meşayihinden İbrahim Efendi merhumdur. 1262'de vefat etti.

riften bahs ederken "bazı ebyatı muntahebesinin hattı talik ile tenmiki ve bir cayı münasibe taliki zımnında Medinei Münevvere'de Molla ve hattı talikta şühreti mechuli erbabı imlâ olan Asım Efendi daîlerine tev'di kılınan..." diyor.

"Tarihi Lûtfi" de "Medineî Münevvere ebniyei aliyesinin tamirine o vakit Medine kadısı olan Asıın Molla'nın tanzim ve takdim eylediği tarihin vürudı Sultan Abdül'azizin cülusına tesadüf etmekle sadrı vakit Fuad Paşa, tarihi mezkurı Abdül'aziz namına tashih ile arz eylediği rehini tahkik" olduğundan bahs ediliyor.

Ebniyei aliyenin yazılarını yazmağa memur edilen meşahiri hattatinden Abdullah Zühdi Efendinin — oğlu İbrahim Bey tarafından îare olunan — defterinde manzumenin aslile musahhahı münderic ise de tashihin Fuad Paşaya mı, Asım Molla'ya mı aid olduğuna dair bir işaret yoktur.

Kâzım Paşanın, "sana Asım diyen âlemde olurken âsım" mısraile başlayan hoş, fakat müstehcen bir kıt'ai hecviyesi vardır. Asım Efendi — Kâzım Paşanın Amavud olduğunu ibhamen — ciğer, yürek, işkembe, şirden, bumbar, sırık kelimelerinden mürekkeb, nahoş ve mustakbah bir kıt'a ile mukabele etmiştir. İkisinin de dercine edeb mani'dir.

* **

Yukarıda bahs olunan manzumei tarihiye:

Sahı cihan hazreti Abdülmecid Hidmetin evler Haremevnin eda Buldu zamanında saadet cihan Zatı olup mâsadakı ... Ebniyei mescidi peygamberi Mülhemi tamiri olup serbeser Evledi erkânını tadil hen Mevzii aslisine her üstüvan Nisbet ile kubbei ulvasına Levhu kalem naksine havrandır Revzeni valas cilasi eder Zavi kanadili minaratıdır Huri cinan etmede bu ravdanın Ruzu seb etmekte melaik tavaf Olmadı eslafta bir padişah Böyle gerektir eseri muteber Eyle ilâhi o sehi ekremin محامالي Omri füzun ola Revnakı evrengi hilafet buyur Abdi kadim Asımı daî idi Söyledi tarihini şükr eyleyüp

Zilli Hüda naibi havrülenam Sıdk ile ol fahri mülûki kiram Her eseri hayrı eder iltizam Min tarafillah edüp iğtinam Eyledi mamur çü beytülharam Sureti ahsenle kılup ihtimam Nivveti halisle buvurdu kıvam Vaz olunup buldu ne ziba nizam Habbe kalur kiinbedi firuze fam Ars eder fersine bastı garam Mehrii mehi mehbiti envarı tam Ikdi sürevava veren intizam Verdi mutarrasını itri meşam İnsü peri melceidir bu mekam Ta bu kadar mazhari hayri tamam Böyle gerektir hele ibkayı nam Devlerini sevketini berdevam Afiyet ile geçe her subhu sam Bunda okundukça salatu selâm Tayyibe de kadii belde bu âm Ebniyei aliye oldı hitam¹

1277

² Atidekiler, manzumenin tådil olunan beyitlerindendir:

Sarfı himem eyledi Abdülmecid Tahta : çıkup daderi Abdülâziz Daderinin ruhi hemin şad əla Daii dirinesi Asım idi Söyledi tarihini şükr eyleyüp

"Tezkirei Fatin" deki gazeli:

Ol peti adni hüsünde hur şeklin gösterir Bu ne sırdır kim bakın âyinei endamı yar Öyle bir sakîi simin saka sad tahsin kim Giryesi meşşata olmuştur arusi handeye Mülketi mânayı Asım hame teshir eyledi

Kande bir ehli hired kim rütbei vâlâsı var Cümlesi Ferhadı şirini meramı hasıdır Etmeyiz ehli cünuni asrı biz kayse kıyas Böyle gelmiş şöyle gitmiş denilür sabıklara Bilmeyiz kimdir mecaliste veren reyü karar Birmidir her mürtekib insafla eyle nazar Kalmadı hey'ette hazmü ihtiyat endişesi

Aferin seraskeri¹ hak naşınasın reyine Askeriden tard ile nefi eyleyüp Kâzım² beyi Bu eseri hayn idüp iltizam Oldu zamanında binası tamam Cenneti âlayı îde Hak makam Tayyibede kadii belde bu âm Ebniyei aliye oldı hitam¹

1278

Dideü cismi lâtifi nur şeklin gösterir Bir mücessem nurdur billûr şeklin gösterir Çeşmi geh mestü gehi mahmur şeklin gösterir Matemi erbabı aşkın sur şeklin gösterir Bir Süleymandır velikin mur şeklin gösterir

Devletin bak meclisi ahkâmı var şuarası var Bîsutunı kârii bara tişei arası var Her birinin vadii matlabta bin leylâsı var Yerlerinde anların amma yine hâlâsı var Kim bilür aya mezabıtta kimin imzası var İrtikâbatın dahi a'lâsı var, ednası var Rüzgârın Asıma germası var serması var

Âlabet nâmerdliğile tüşdin isbat eyledi Sairane körlük ol zata mücazat eyledi

Mütercim Rüşdi Paşa.

² Şair Kâzım Paşa.

ASIM EFENDI

Abdülaziz Asım Efendi, Bağdad'da a'zamiye medresesi müderrisi Seyid Mehmed Besim Efendinin oğludur. Cümadelulâ 1218'de Bağdad'da doğdu.

Mezkûr medresede pederinden fenariye kadar okudu. O esnada pederi vefat ederek yerine müderris tâyin olunan Mehmed Kasım Şarzuri'den ikmali tahsil eyledi.

1243'de Bağdad'da Mevlevihane camii şerifi imamet ve hitabetine, 1261'de ilâveten mezkûr camii şerif medresesi müderrisliğine tâyin olundu. Haftada üç gün Bağdad hükûmet dairesinde Arabî, Farisî, Türkî, Kürdî lisanlarında tercemanlık ederdi. 1294'te oğlu Ali Haydar Efendi ile beraber İstanbul'a geldi. Şehzadebaşında Emin Nurüddin mahallesinde bir hanede ikamet eyledi. 1299'da mevaliden olduğunu bir kıtasında söylüyor.

1305'te vefat etti. Fatih türbesi haziresine defn olundu¹. Türkî ve Farisî eş'arını ihtiva eden divanı (175) büyük sahifedir. Bir nüshası, Bayezıd'da Kütübhanei Umumî müdiri fadılı İsmail Efendinin nezdinde mevcuddur. Hafidi Behaüddin Efendinin ifadesine göre divanından başka eserleri olup tab ettirileceği va'dile Reşid Akif Paşa tarafından alınmış.

Naat

Ayni îcazi lebindir halkı İsa'dan garcz Suzişi vaslın idi ey Yusufi gül pirehen Zatı pakindir senin ey validi aştı çihar Cümle izhan cemalü hüsnü anındır senin Hassai icadı yücudi Ahmedidir Asıma Nuri hurşidi ruhundur narı Musa'dan garez Aşkı bi payanı Yakubu züleyhadan garez Penci hissü çar mader heft abadan garez Hüsni azra, nazı selma, ânı Leylâdan garez Hilkati dünyaü mafihaü eşyadan garez

Gazel

Mali dünya ile kim mağrur ola menfur olur Sırrı hakkı her kim etmezse nihan mahlûktan Gadr gelmez ilme halk içinde bîkadr olsa da Şemsi ilmü fazlü hikmetten kim etse kesbi nur Idemez si'ri Saidi kimse tanzir Asıma Ger Süleyman'ı zamansa hem celisi mur olur Payedar olmaz seridare çıkar mansur olur Sanma ebr altında ger kala güneş bi nur olur Refte refte bedr olur manzur olur düstur olur Eyleyen etse nazirin belki na manzur olur

¹ Taş dikilmediğini ve Ali Haydar efendi 13 28'de vefat ederek pederinin kabrine defn edildiğini Ali Haydar Efendinin oğlu Usküdar'da Valdei Atik Camii şerifi imamı sanisi Behaüddin Efendi bildirmiştir.

ASIM BEY

Mustafa Asım Bey, huzurı hümayun ders mukarrirlerinden Filibeli Abdullah Efendinin oğludur. 1273'te İstanbul'da doğdu. (Küçük Filibeli zade) namile muarreftir.

Sibyan mektebinde okuduktan sonra amcası ders vekili Filibeli Halil Efendiden ve diğer ulemadan tahsili ilim etti. Bir müddet dairei meşihat aklâmına devam eyledi. Muahharen tebdili tarik ile Kudüs mukavelât muharriri ve müteakiben tahrirat müdiri oldu.

Kudüs'te on yedi sene ikametten sonra Basra, beş sene sonra Trabzon mektubculuğuna tâyin olundu.

1322'de Trabzon'da vefat etti. İmaret kabristanına defn edildi. Arabî, ve Farisî'ye vakıf ve iki lisanda tekellüm vetahrire muktedir idi. Kudüs'te iken fransızca tahsil ve muhtelif risaleler terceme etti. (Telemak) tercemesi de bu miyandadır. Fakat nakıs ve gayrı matbudur.

İlmî hey'ete müntesib olup her bulunduğu şehrin arz ve iklimine göre takvimler tertib ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa ile muhabere ederdi. Kudüs'te, Basra'da, Trabzon'da takvimler tertib ve neşr etti.

Hattı talikde, bilhassa tırnakla yazmakta mahir idi. Bu suretle yazdığı hılyei nebeviye mukaddema Medresetülhattatinde teşhir ve hattatın tarafından takdır olundu.

Kâzım Paşanın "Riyazı Esfiya" namındaki mersiyesine nazire olarak "Nalei uşşak" unvanile vak'ai Kerbelâ'yı tasviren yazdığı mersiye, 1301'de tab olundu. Bir divançe teşkil edebilecek eş'arı vardır. Oğlu, üdeba ve şuarayı asrın mütehayyizanından Sivas meb'usu İbrahim Alâüddin Beyin nezdinde mahfuzdur. Namık Kemal Bey için otuz beyitli güzel bir mersiye söylemiştir. Hüner ve marifet erbabından olduğuna âsarı, burhanı kâfidir.

Gazel

Vechin bu mütbelaya ey mihri tab göster Aç bürkai siyahın olsun rühun nümayan Kim ayeti cemalin eylerse reddü inkâr Vâd et de busi lâlin ver bari tabı ümmid Ey necmi bahtı varun olmaz isen de tali' Bigâne tab'a etme razı dilin küşade İkbal ile müsayi idbarı dehrin Asım Yüz verme hiç rakibe vaz'ı itab göster Enzara tarı şebde bir afitab göster Bürhanı hattın arz et nassı kitab göster Dilsuhtegânı deşti aşka serab göster Afakı intizara ban şehab göster Bedbaht isen de kendin dil kâmeyab göster Dünane etme minnet ulvi cenab göster

* **

Yanıma her dem elinde o peri cam gelir Deme ağuşuma gelmez o gazali vahşî Bize eyler mi temayül o nihali işve Hakka tefvizi umur eyle ki rahat bulasın Eyledik haki deri kudsile tatiri meşam Olamaz kabili iskânı sürur ey Asım Gelmemek mümkün olur mu hevesi kâm gelir Sana da bir gün olur da o peri ram gelir O hevalarda eser mi acab eyyam gelir Her ne takdir ise elbet başa encam gelir Dile artık hevesi azmi rehi şam gelir Gami eyyam demadem dile madam gelir

Sarkı

Ales edip rengi izarın camei gülfamına
Hoş gelir bu hey'etin üftadei nakâmına
Seyri derya ile teşrif et de semti sahile
Değinesün amma nazar saklan beyaz maşlah ile
Sakla şemsiyyenle ruyün aç fakat meftununa
Rengi lâlin şule vermiş camei gülgünuna

Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endamına Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endamına Medhi hüsnün gezsün ömrüm hasilı dilden dile Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endamına Hüsnı leyli suzun arz et yalınız mecnununa Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endamına

ATIF EFENDI

Mehmed Auf Efendi, Rize'li Şakir Agâhî Efendinin oğludur. 1291'de Rize'de doğdu.

İstanbul'da ikmali tahsil ettikten sonra mektebi nüvvaba girdi, şehadetname aldı. Burhaniye, Tavas, Filorina, Edremid kadılığında, Kastamoni Hukuk Mahkemesi riyasetinde, Diyarıbekir merkez kadılığında, İstanbul ikinci bidayet mahkemesi âzalığında, ikinci hukuk riyasetinde, evkaf kadılığında, istinaf ve temyiz mahkemeleri âzalığında bulundu.

Mecelle tadil komisyonunda iki sene ifayi hizmet ederek kitabülicare hakkındaki tadilâtın yetmiş sahifelik esbabı mucibe lâyihasını yazdı. Bilâhara tekaüd edildi. Divançei eş'arını yaktığı mesmudur.

Gazel

Süveydayı dilimde bir mehabbet varki mevlâya Tutuldısın ta ezelden cezbei aşkı ilâhiye Bütün seyrü sülûkumden muradını zatı baridir Gönül ister ki yansun ateşi aşkile kül olsun N'olur yansam şehidi ateş olsam feyzi aşkından Feranus etme Atıf pirinin tebsirini asla Değişmem zevkini aslâ ne dünyaya ne ukbaya Kapılmaz ta ezelden mest olanlar zevkı dünyaya Aninçün bakmayor gönlüm ne ulâya ne uhraya Nasib etsün hüdavendim bu feyzi abadı ednaya Yazılsa sergüzeştim huni dille arşı âlâyâ Olursun sayesinde vasıl elbet kurbi mevlâya

Neden Mecnun gibi oldum hayali ruyi Leylâdan Gülista... tarikatte demadem scyr eden gönlüm Çıkar her zerreden bir banki lâ mevcude illa-Hu Bu hal içre kalır ını salikin bünyadı hestisi Nedir bu sür'ati seyrin nedir bu himmeti pirî Neden şamu seher ağlar gönül sevdayı mevlâdan Neden zevk almayor ezharı günagünı dünyadan Gelir âvazei tevhidi zatî zirü balâdan Olur elbette fani vahdeti Hakkı temaşadan Uçarsın sanki ey Atıf demadem arşı âlâdan

AKIF BEY

Mehmed Akif Bey, vüzeradan Koca Bekir Paşanın' evlâdından mir âlemi hassa Mehmed Beyin hafididir. 1193'te Enderuni hümayunda kilârı hassaya çırağ edildi. Orada tahsili marifet evledi.

Muasır olduğu enderun suarasının teracümü ahvaline dair (Mir'atı siir) namile bir tezkire tertib etti. Kendile beraber 23 şairi havidir. Eserin ismi, tarihi tertibi olan (1211) senesini göstermektedir. Sırkâtibi Ahmed Efendinin "lühazai enzari kadr perver ve eseri atufeti daniş nevazanelerile tertib ve tensik" ve Sultan Selim'i salise takdim eylediğini hatimede söylüyor. Mukaddimede sultanı müşarünileyhe hitaben tanzim eylediği kasidede:

Edayı şahidi mazmunı rengini unutturdu Ezaü cevri dehrin Akifi aşüfte samana Gumumu mihneti takat güdazı cevrü enduhi Peşiman etti billah geldiğime mülki devrana

diyorsa da gumunun neden münbais olduğunu söylemiyor.

Kendi tercemei halinde tarihi velâdetini bile yazmamıştır. Tarihi vefatı da tahkik olunamadı.

Gazel

Derdü firakı hasreti mehcur olan bilür Efsuni çeşmü gamzei hunrizi nazını Rencü hümarı badei hictan neydüğün Zahmi hadengi gadri adu cane geçtiğin Nahsi belâyı kevkebi varuni Akifa

Oldum kemendi aska esir ister istemez Evci saadet de sanma kalursun sermedi Ey yekke tazi sahni gurur etti mi eser Deli kazayı mübrime bir çare yok gönül Oldun fütade hufrei çahı mehabbete

Kadri sefayı sihhati rencur olan biliir Cadû nigâhı fitneye meshur olan bilür Cami firakı yar ile mahmur olan bilür Tigi zebani tân ile mağdur olan bilür Necmi saidi talii mestur olan biliir

Gamla vücudum oldu hamir ister istemez Eyler zeval mihri münir ister istemez Ahı hadengi nalei tir ister istemez Olduk zebuni emri kadir ister istemez Ey Akifi sikeste zamir ister istemez

^{1 1136&#}x27;da çavuş başılıktan rütbei vezaretle Mekkei Mükerreme Şeyhülharemliği ve Cidde ve Habes valiliğine tâyın olundu. Ve bilâhare Mısır ve Bosna valiliklerini, derya kaptanlığını, More valiliğini ihraz ve sultan Mustafa'i saninin kerimesi Safiye sultanla izdivaç etti. 1171'de mütakaiden vefat ederek Aksaray'da yaptırdığı mektep haziresine defn olundu.

AKIF PAŞA

Mehmed Akif Paşa, Kuzat'tan Ayintabî zade Mehmed Efendinin¹ oğludur. 15 rebiulevvel 1202'de Bozok'ta (Yozgad) doğdu.

1208 de pederile beraber Hicaz'a gitti. Avdette ve mevsimi tahsilin hulûlinde ulemayi mahalliyeden taallüm ettikten sonra Bozok âyanından Cebbar Zâde Süleyman Beyin divan kâtibi oldu. Mumaileyhin vefatı üzerine İstanbul'a geldi. O esnada reisülküttab bulunan amcası Mustafa Mazhar Efendinin sevkile 1229'da divanı hümayun kalemine girdi.

Altı ay sonra amedî odasına nakl olundu. Üç gün sonra Sultan Mahmud tarafından müstevfa tayınat tahsis edildi. Emsali hakkında vaki olmayan bu iltifat ile beynelakran kesbi imtiyaz eyledi. 2 muharrem 1241'de amedci, 5 şaban 1242 de beğlikci, 2 zilkide 1247'de reisülküttab

oldu. Dört seneye karib mekamı riyasette bulunduktan sonra riyaset, hariciye nezaretine tahvil² ve Efendi unvanile rütbei vezaret tevcih kılındı.

Seyhülislâm Arif Hiknet beyin tezkirei şurasında "Diyari bekriülmenşe ve Bozokiülmevtin Mehmed efendi nam fazılın necli hâlâ reisülküttab ve her fende fazlu kemali müsellemi ulilelbab Mehmed Akif efendidir" deniliyor.

Kütüphanemde mecmualar kısmında (344) numarada mukayyed bir mecmuai muharrerat vardır ki Akif Paşanın babasının hattı destile muharrerdir. Hatimesinde Âbâü ecdadının isimleri gösterilmiştir.

Kadızâde Mehmed bin Mustafa Efendi ibni elhac Mehmed Efendi bin Hüseyin bin Mehmed bin Osman غفره sakini İslambol elmahrusa tabii sadrı âli 21 receb 1182.

Akif Paşa Zâde Nail Beyin oğlu mezahib müdiri İzzet Beyin damadı ahfadı hazreti Mevlânâ'dan ve âli Ramazandan İsmail Halid Bey merhumun silsilenameden istinsah ederek verdiği pusulada Akif Paşanın büyük babası Kadı Mustafa Efendinin Ayıntab'lı ve cedlerinden Osman Efendinin babası Abdullah Efendinin, Veysel Karani hazretleri ahfadından olduğu gösterilmiştir.

² Kethüdayı sadrı âli ünvanının umuri mülkiye nazırlığına ve reisülküttablık unvanının umuri hariciye nazırlığına tahvili ve müteferiatı hakkında sadır olan hattı hümayun, Lutfi tarihinde (cilt 5, sayfa 29) da münderictir.

Hengâmı mazuliyetinde yazdığı "Tabsıra" da beyan eylediği üzere 1 rebiulevvel 1252'de nezaretten azl olundu. Sadır olan hattı hümayunda deniliyor ki:

"Devleti aliyyemizde umuri hariciye nezareti mutena hidmeti cesime olduğundan memuru bulunan daima işi üzerinde olmak lâzimeden olup hattâ geçende bu hidmete müşirlik rütbesi ve nüfuzi mahsus ve müstevfa maaş itasından muradımız bu ümniyeden ibaret ise de Hacı Akif Efendi illeti mizacı sebebile mesalihi memuresine devam edemediğinden azl ve tebdili lâzın gelmiş...".

"Emekdarandan olmak hasebile şehrî on bin kuruş maaş tahsis" edildi.

Lütfî Efendi der ki: "Akif Paşa "Tabsıra" namile yazdığı risalei nakısada bu Paşalık unvanile hariciye nezaretine tayinine mütenasip olmak üzere mülkiye nazırı Pertev Efendiye de Paşa itlâk olunmasından bahs ettikten sonra der ki: "Akif Paşa ile Pertev Paşa beyninde olan münafeseyi işbu husus dahi teşdit eylemiştir ki en nihayetinde Pertev Paşanın mahvını ve Akif Paşanın menkûben ve mazulen vefatını mucip olmuştur. Müşarünileyhima ibtidayi neşetlerindenberi rekabetle imran evkat eylemiş ve amedi hulefasından bulundukları zamanlarda Akif Paşa, Pertev Paşayı hoş görmez ve yazdığı şeylere îtirazını esirgemez imiş. Bununla beraber Pertev Paşa derviş nihad bir zatı safvet mutad olup, Akif Paşa ise gayet bagiz ve kindar ve huşunet şiar olduğundan bu muameleye Pertev Paşanın esması yanarak hasbelbeşeriye sırasını bulup Akif Paşanın mutekifi kûşei infisal ve infial olmasına gazeteci, Çorcil meselesini alet ittihaz etmiş olsa gerektir".

İngiltere tebasından Çorcil namındaki tacir, avda bir müslüm çocuğunu saçma ile cerh eylemesi üzerine darp ve tersanede haps olunduğundan sefaret protesto etmesile merkum, hapisten çıkarıldı ve tarziye mekamında hariciye nazırı Akif Efendi azl edildi.

Lutfî Efendi, der ki: "Akif Paşa "Tabsıra" namile yazdığı risalei nakısada bu meseleyi kendi mizacına göre detmiyan eylemiştir. Aradan bir müddet mururunda Akif Paşanın ianei ruzigârı zaman ile meşalei ikbali pertevlendikte Pertev Paşanın fetil şemi hayatını büridei mıkrazı intikam etmiştir".

Bir sene üç buçuk ay mazul kaldıktan sonra Pertev Paşanın Edirne'ye nefyi üzerine 11 cümadelâhire 1253'de Paşa ünvanile Umurı Mülkiye Nazırlığına tâyin kılındı.

Pertev Paşanın nefyinden biraz evvel Akif Paşanın saraya takdim ettiği — curnal tarzındaki — cümadelâhire 1253 tarihli tezkire, müşarünileyhin garazkârlığına delâlet ediyor.

O tezkirede envai isnadat sırasında neler söyleyor ki her biri kavli mücerret şeklinden çıkabilmek için vesaiki kaviyye ibrazına ihtiyaç vardır. Tezkirede: "... Damadile bilittihat heman akçeler kapmak ve devleti aliyyeye muzir şeyler yapmak misillû sui harekâtı ağraziyyeye inhimak ile niçe zamandanberu müstekini zamiri olan

infirad ve istiklâl emeli mahsusunu tahsilden gayri ne iş görmüş olduğu bilinmediğinden", "re'yi sakim ve karihası akim bir hodbin ve hotpesent bir âfeti mahz olduğundan", "şimdiyedek hâsıl olmadığı gibi bundan böyle dahi yüzünden hayır ve menfaat husuli müyesser olmayup belki bilâkis masebakı haline mümasil büyük zararlar çekileceğinden", "maksadı aslisi mücerret İngiltere politikasını kendi ikbaline alet etmek garazından ibaret olup yoksa velinimete hidmet etmeğe çalışmak demek olmadığından", "İstanbul'da ve Bursa ve sair mahallerde bütün meşayih ve dervişana 'bir düziye akçeler dağıtarak leylünehar zikr ve fikirlerini kendisiçün dua ve teveccühlere hasr ve kasr ettirmesi ve ahvali sairesi dahi bu mânaları müeyyit ve musaddık olarak beynennas teshirata mahmul olmak gibi söz söylenmekte ve gazeteler dahi uygunsuz şeyler yazmakta olduğundan" bahs etmiştir.

Düşman ad ettiği Pertev Paşanın izalei vücudile yerine geçtikten sonra "Umurı mülkiye nazırı" tabirini gûya müşarünileyh ihdas ve nefsine tevcih ederek bu suretle de "adabı ubudiyete münafi" harekette bulunmuş olduğunu ima edercesine "Mülkiye Nezareti tâbiri âdâbı ubudiyyete münafi olub hariciye ile mütenasip olmak üzere mülkiye lafzının dahiliyeye tebdilile dahiliye nazırı itlâk olunmasını padişahtan niyaz" etmekle müsaade edildi.

Altı ay on beş gün nezarette bulunduktan sonra 4 muharrem 1254'de azl olundu. Dahiliye Nezareti inzımamı ve sadaret ünvanının başvekâlete tahvili ile Rauf Paşaya tevcihi hakkında sadır olan hattı hümayunda "Dahiliye Nâzırı bulunan Akif Paşa her ne kadar hüner ve dirayet erbabından ise de illeti mizacı sebebile mesalihi cesimede istihdama elvetmiyeceği derkâr ve hususile bundan akdem zuhura gelen keyfsizliğinden beru bütün bütün vücudile oğraşup umuri devleti aliyyemize merkezi lâyikinde bakamamakta olduğundan mücerret saltanatı seniyyemizin mesalihini vikayeten kendusine mikdari vafi maaş tayinile hane ve sahilhanesinde ikamet ve devamı ömri devletime muvazabet eylemek üzere umurı dahiliye nezareti hidmetinden azli icap etmekle..." denildi.

Hariciye Nezaretine tâyin olunan Mustafa Reşid Paşa, Pertev Paşanın yetiştirdiği nimetşinasandan olmakla Akif Paşayı tenkil ile ahzisar ettiği mervidir.

Sultan Abdülmecid'in cülûsundan sonra "umur dide ve mıham âşina zevatın bilâ memuriyet izaei evkat etmeleri tecviz olunamayacağı" mukaddimesile 14 receb 1255'de Kocaeli iyaleti mutasarrıflığı ve 21 zilkade 1255'de Hüdavendigâr, Bolu, Viranşehir, Karesi sancakları da ilâveten tevcih olundu.

Ehali tarafından vaki olan şikâyet üzerine 12 safer 1256'da azl ve rütbesi refi ile Edirne'ye nefi edildi. Rakibinin mekamı ikbaline kaim olduğu gibi mahalli idbarınde de yerini işgal etti.

Şikâyet olunan ahvalde müşterek olan kitabcisinin İstanbul'da ve kendinin Edirne'de muhakeme edilmelerine irade sadir olarak meclisi vâla âzasından Maz-1ûm Bey (Paşa) ile ricalden Selâmî Efendi, Edirne'ye izam ile muhakeme ettirildi. 4 rebiülevvel 1256'dan itibaren iki sene müddetle nefyine karar verildi. Ebuzziya Tevfik Bey, "Muhakeme ve Divanı Âli" ünvanile mecmuasına yazdığı makalede "Akif Paşanın muhakemesi sırf Raşid Paşanın garazı şahsisi neticesi idi ki bu, meslek ve içtihadlarında olan ihtilâf ile beraber Pertev Paşanın îdamı hususunda Akif Paşa temamile beriyyüzzimmedir diyor.

Müddeti mahkûmiyeti 14 rebiülevvel 1258'de ikmal ettise de ıtlâk olunmayıp Yozgat, yahut Bursa'da ikamette muhtar bırakıldığından Bursa'ya giderek altı ay kadar oturdu. Sultan Abdülhamid'in velâdetine:

"Beca olmaz mı bu eyyamı ferruh fali şadide Niyaz etsem duagûyane ben de affü itlâkı"

beytini havi olarak tanzim ve takdim ettiği manzumei tatihiye üzerine af olunup İstanbul'a geldi. Süleymaniye civarında bimarhane³ karşısındaki konağında ve Boyacı köyündeki yalısında ikamet etti.

1260'da ifayı hacca niyyetle surrei hümayun emanetini istida eyledi. Emanet, evvelce diğer bir zate tevcih kılındığından gelecek sene için vâd edildi. Fakat müşarünileyh, beklemeyip padişahın huzuruna kabul olunduktan sonra hareket etti. Mısra vusulünde sair Memaliki Osmaniye'den gelen büyük küçük herkesin — maksadı mahsusa müstenit olarak celbi kalbine itina eden — Mehmed Ali Paşa tarafından pek ziyade ikram ve riayet gördü.

Hicaz'a azimetle farizei haccı eda etti. Hini avdette İskenderiyye'de vapura bineceği esnada birkaç gün hastalanarak 3 rebiülevvel 12614 de (59) yaşında vefat eyledi. Danyal « عله السلامك » kabrinin civarına defn olundu.

Akif Paşanın tercemei halinde tetkik olunacak başlıca iki nokta var. Biri Pertev Paşaya adaveti, diğeri de edebiyattaki mevkiidir.

Müşarünileyh "Tabsıra" da sadrı esbak Galib Paşa, amcesi Mustafa Mazhar Efendiyi sevmediğinden vaktini sui muamele ve izharı gayz ve nefsaniyyet ile geçirüb vefatlarından sonra adavet — Galib Paşanın lûtuf didelerinden bulunan — "Şerrülhalefi Kırımiyülasla" (Pertev Paşa) ve ammin hali kendine intikal eylediğini ve "yıldızlarının barışmamış" olduğunu söylemektedir.

¹ No. 119.

² Ne malûm?

³ Simdi matbaai askeriye olan binadır.

⁴ Hafidi Akif bey tarafından — bazı mektubatını havi olarak — bastırılan risalenin başına; yazılan tercemei nalde bu tarih mukayyettir. "Numunei Edebiyat" da receb 1264, "Tezkirei Fatin" ve "Sicilli Osmanı" de 1263 seneleri muharrerdir. Bulak'da 1262'de tab edilen Münşeatı Akif'in mukaddimesinde "merhum ve mağfurünleh Bozok'lu Mustafa Mazhar Efendinin bitaderzâdesi elhac Mehmed Akif Efendinin ..." ibaresindeki "merhum ve mağfurünleh" amcasına değil de, kendine ait ise 1281'de vefat ettiği teeyyüt eder.

Pertev Paşanın hafidi Aziz Beyin rivayetine nazaran riyaseti küttap mekamının inhilalinde Sultan Mahmud, münasip bir zat intihabını emr eyledikte Pertev Paşa, Akif Efendiyi tavsiye eder. Padişah "o, umurı hariciyeye vakıf değildir, başkasını bulmalı" der. Pertev Paşa, Akif Efendi müddeti medide Babıâlide istihdam olunarak dekayıki umura kesbi vukuf ettiğinden umurı hariciyeyi de hüsni idare edebileceğini arz etmesile kendi tarafından mazherı muavenet olmak şartile reisülküttap tâyin olunur.

Pertev Paşa, müşarünileyhi saraya götürmek üzere konağına davet eder. Saçı sakalı kirli paslı, uçkuru meydanda, yakası düşük, pejmürde kıyafet olan Akif Efendiyi hamama sokar. Yiykanıp çıktıktan sonra sakalı uzar.

Bu rivayet, muvafiki sihhat ise Akif Paşanın bahs ettiği adavet, yalnız kendine ait ve Pertev Paşaya gayri varit olmak icap eyler.

Akif Paşa, Reisülküttap iken Sisam Beyi İstifanaki Beye yazdığı tezkirede¹ "... Şu konak hususunu çoluk çocuk cümlemiz çoktanberi emel etmiş olduğumuzdan ve hususa hasbelmemuriye ihtiyacı küllî olduğundan devletlu übbühetlu veliyünniami alî himem efendimiz hazretlerinin hakkı âcizanemde dürlu dürlu iltifat ve ihsanı âlilerinden başka şu hususta olan efendiliklerile cümlemizi esir ettiler" dedikten ve "hazinei mekârim definelerinden on bin kuruş dahi ihsanile bendeperverliklerini katkat icra buyurduklarından" bahs ettikten sonra ısmarlamış olduğu bir çift mineli çubuk takımının müşarünileyhin "hakipayi âlilerine" takdimine vesatet ve himmet eylemesini reca etmektedir.

Bu "Veliünniam" ın — musarrah değilse de — Pertev Paşa olması muhtemildir. "Efendilikler" eden filhakika Pertev Paşa ise anın Akif Paşayı riyaseti küttabasevk ettiğine dair Aziz Beyin sıdkı ifadesi teeyyüt eder.

Kethüdalık ve reisülküttablık unvanlarının umurı mülkiye ve hariciye nezaretlerine tahviline ve uhdelerine vezaret ve müşirlik tevcihine ve varidatı kadimelerinden başka müceddeden on beşer bin kuruş maaş tahsisine ve müteferriatına dair hattı hümayun yazılmakta olduğundan tebşiri keyfiyeti mütezammin — Mülkiye nazırı olan Pertev Paşanın damadı — Mabeyni hümayun kâtibi Vessaf Efendi, — Hariciye nazırı olan — Akif Paşaya gönderdiği tezkirei mahremanede "... Müşarünileyh pederim (Pertev Paşa) ile zatı devletlerinin indi âcizanemde hiç farkı olmayup gerek müşarünileyh hazretleri ve gerek efendim kendi pederim olduklarınıza binaen sureti iradei seniyye alelacele yalnız hakipayı devletlerine iş'ar olunmakla bugün şimdi Babıâli'ye bitteşrif hattı hümayunı mezkûrun şeref vürudunda vaktı icrasına kadar kimsenin malûmu olmamak üzere ketmi hususuna himmet ve canibi ubeydanemi ziveri teveccühatı bendeperverilerile vayedarı mübahat ve mesetret buyurmaları babında..." diyor.

¹ Kütüphanemde mecmua: 331.

Vessaf Efendinin ibraz ettiği mahremiyet ve mehabbete karşı Akif Paşanın — fursat bulunca — ocaklarını yıkmak suretile kayın peder ve damad hakkında izharı adavet etmesi, mehasini ahlâktan nasibi olmadığına delildir.

Bunların hali, şu iki suretten hâlî değildir: Tarafeyn, mehabbeti ca'liye göstererek birbirini iğfal ediyordu, yahut yalnız bir taraf « وروى اسلام عامد دل كافر دارد mealine muvafık olarak münafıkane muhadenet arz eyliyordu.

Pertev Paşanın da bir Tabsırası, yahut Tabsıraya reddiyesi olsaydı hakikati hal anlaşılır ve Akif Paşanın tarizat ve taarruzatta ne dereceye kadar haklı olduğu tahakkuk ederdi. Binaenaleyh yalnız Akif Paşanın sözlerini dinleyip de onu mâsum ve Pertev Paşayı mahkûm mevkiine koymak muhalifi hakkaniyettir.

Akif Paşa, saraya yazdığı tezkirede Pertev Paşanın "damadile bilittihat akçeler kaptığından" ve "Tabsıra" da "gayet mürtekip ve tam'ma iken afif ve perhizkar" göründüğünden bahs etmektedir. Kendi hakkında da bir Tabsıra, yahut saraya tezkire yazılsaydı kimbilir neler söylenirdi.

Lutfi Efendi, tarihinde 1249 vekayii sırasında Sırplıların istediklerinin verildiğinden bahs ederken: Sırp vekilleri, "bizim bu derece musade olunacağını aklımız kesmeyip Babiâlî, memulümüzden ziyade musade eylemesine teaccüp ettik" dediklerini ve olvakit hariciye makamında bulunan reis Akif Efendinin Süleymaniye civarında Timarhane karşısında kâin konağı yapılmış olduğu — iş içinde bulunmuş olan — bazı zevattan mesmu olmuştur, diyor ".

Ne dereceye kadar karini sihhat olduğu malûm olmayan şu maddeyi nakilden maksat, Akif Paşa, Pertev Paşaya nasıl irtikap isnat ediyorsa kendine de ayni suretle isnadatta bulunulduğunu enzarı dikkate arz etmekten ibarettir.

Akif Paşanın saray ricaline takdimelerde bulunması da şayanı nazardır. Meselâ, Sultan Mahmud'un musahiplerinden "Küpeli Çavuş" namile maruf olan Abdi Beye yazdığı tezkirede: Saraya azimetinde" Veliyünniam devletlû inayetlû Riza Bey Efendinin³ iltifatına mazhar olduğu cihetle "edayı teşekkürü zımnında arzı ubudiyyet, şeraiti sadakat şiariden ve istikrarı âsan teveccühlerini istidaya zeriai hasene" olduğu cihetle "hezar şerm ve hicap ile" takdim ettiği yirmi beş bin kuruşun kabulüne delâlet eylemesini reca etmektedir.

Eslâfı üdebadan bazılarının garip kelimeler ve muğlak ve müselsel cümlelerle yazdıkları yazıları, bir de Akif Paşanın açık ve kesik ibarelerle yazdığı "Tabsıra" yı,

¹ Cilt 4, sayfa 117.

² Lürfî Efendi der ki: "Bu bàlâ hanesin Akif Efendi eyledi bünyad" mısraını tarih olarak olvaköz abdi fakir tıflâne eda tanzım ve imlâ eylemiş idim".

³ O esnada kurenadan olan serasker Hasan Riza Pasa.

şeyh Müştaka mektubunu, hafidesine söylediği mersiyeyi görenler, müşarünileyhi edebiyatı cedidenin müesesislerinden ad etmişlerdir. Bu hususta en ileri gidenlerin biri Ebuzziya Tevfik Beydir.

Şemsüddin Samî Bey gibi "şiir ve inşası pek makbul olup en evvel bir tarzı cedidi ifade icad edenlerdendir¹" ve Bursa'lı Tahir Bey gibi "en evvel tarzı cedidi icad eden müessisîni edebden olduğuna Tabsırasile "Tıflı Nazeninim" matlalı mersiyei müesseresi hücceti katıadır²" tarzında beyanı mütalea edenler ise tetkikatı edebiye ve tarihiyeye lüzum görmemiş olanlardır.

Bu zatlar, Akif Paşanın hafidi tarafından yazılan tercemei haldeki "fenni kitabet ve inşada icadı tarzı cedit ile erbabı kaleme imam olmuştur" ibaresini görerek ana binayı hükm etmiş olmalıdırlar.

Muallim Naci Efendinin, "bir münşi şairdir ki Lisanı Osmanı'nin zemanımızda peyda eylediği letâfetin mukaddimatını âsarında göstermiştir³" ve Abdurrahman Şeref Efendinin "lisanı resmiyi sadeleştirmeğe ön ayak olan zattır. Bu sadelik yavaş yavaş inşayı âdiye dahi tesir ederek uslûbi tahririmiz hali hazıra tahavvül eylemiştir⁴" mütaleasında bulunmaları, diğer mütalealara nisbetle mutedildir.

Açık ibare ve kısa cümlelerle ilk yazı yazan Akif Paşa değildir. Said Paşanın dediği gibi "bundan" seksen sene evvele kadar gerek tarih lisanında, gerek mükâtebatı resmiyede cümleler munkatı idi. Cümeli mefsule ile yazı yazmak usuli takriben 1245 tarihlerine doğru başladı".

Köprülü Zâde Mehmed Fuad Bey, "Millî Edebiyat Mübeşşirleri" namındaki eserinde der ki:

"Tabsırasının bazı parçaları, şeyh Müştaka mektubu, torununa hecâ veznile yazdığı mersiyesile Akif paşayı canzimattan sonra inkişaf eden "Avrupai Türk Edebiyatı" nın ilk mübeşşiri saymak, Namık Kemal'den ve bilhassa Ebüzziya'nın "Nümunei Edebiyatı Ösmaniye" sinden sonra edebiyatımızda âdeta bir an'ane haline gelmiştir. Halbuki münhasıran Şark terbiyesi görmüş ve Avrupa medeniyetine bigâne kalmış olan Akif paşayı eski klâsik edebiyatın son mümessillerinden ad etmek şüphesiz daha doğrudur. Onun bazı nesirlerinde gördüğümüz sadeliğe eski asırların nestinde daima tesadüf edildiğini, heca vezniyle şür yazmasına gelince bir taraftan saz şiirinin diğer taraftan (mahallileşme) temayülünün neticesi olarak bunu Nedim'den itibaren daha birtakım klâsik şairlerimizde de gördüğümüzü biraz düşünürsek bunu dada iyi anlarız".

¹ Kamusülalâm.

² Osmanlı Müellifleri.

⁸ Esami.

⁴ Tarih Musahabeleri.

⁵ Said Pasanın o risaleyi yazdığı tarihten.

⁶ Gazeteci lisanı.

⁷ Sahife 33.

Süleyman Nazif Bey, "Akif Pasanın Mücedditliği" ünvanlı makalesinde Namık Kemal Beyin âsarında açık yazılmış satırlar gördüğünden dolayı Akif Paşaya tevcih ettiği rütbenin fevkalistihkak olduğundan bahs ettiği sırada der ki:

"Akif Paşanın muasırları ve hattâ kendisinden evvel gelenler arasında bile onun gibi bazı muharreratında açık ibarelerle ifadei meram etmeye çalışmış ve muvaffak olmuş münşiler vardır", "Akif paşanın fikrimize ne yolda talimi hikmet etmiş olduğu² bilinmez. "Tabsıra" sı rakibi Pertev Paşa aleyhinde Sultan Mahmud saniye verilmis³ — tâbiri marufile — bir curnaldır. Pertev Pasayı kahr ve mahv eden gadabı padişahiyi ihtimal ki paşanın ef'alinden ziyade Yozgat'lı rakibin hoş yazılara bürünmüş ilkaâtıtahrik etmiştir". "Tabsıre benim zannıma göre edebiyatı cedidenin me'hazı içtihadı olan âsardandır. Fakat Akif Paşa, o yolda mucitlik şerefini haiz değildir". Akif Paşadan evvel de o yolda şeyler yazmış haylizevad bulunduğunu söyledikten sonra Akif Paşaya ne kalıyor, hiç4". "Şeyh Müştaka olan cevabnamesinin yegâne meziyeti söylendiği gibi yazılmış olmasıdır. Bu cevapnamenin satırları arasında yeni bir fikre, hattâ bir fikire tesadüf edilemez". "Mersiyesi o tarihlerde havasın pek de rağbet etmediği bir tarzda heca veznile açık ve sade yazılmış olmakla nazarı dikkati celbeder, yoksa yeni değildir".

Akif Paşanın lehinde olmayan bu mülâhazaları nakl eylemekle fezaili ilmive ve edebiyesini tehvin etmek sevdasında bulunanlardan değilim. Müşarünileyh, zemanının ekâbiri üdebasındandır ki bunda iştibaha mahal yoktur. Eslâfı kiramı izaz ile mükellefiz, istihfaf ile değil. Maksat, Pasanın "en evvel bir tarzi cedîdi ifade icad" etmediğini göstererek hakikate hidmet etmektir.

Akif Paşanın münşeatı (164) ve eş'arı (39) sahifeden ibaret ve birlikte olarak 1262'de Misir'da Bulak matbaasında basılmıstır.

Tercemei halile bazı tezkirelerini — (23) sahifelik bir risale olarak — hafidi mezahip odası hulefasından Akif Bey 1290'da İstanbul'da tab ettirmiştir. Bunlardan başka eski mecinualarda bazı âsarı nesriyesine tesadüf edilmektedir.

ه رسالة الغراسة والسياسية» Amedi kalemi hülefasından iken — sadrı vaktin — emrile namındaki risalei arabiyeyi terceme ve bazı fevait ilâve etmiştir. Tab olunmamıştır,

Müşarünileyh, zamanında güzel "Rık'a" yazı yazanlardan maduttur.

Mekaleye nihayet vermezden evvel bir fıkranın tashihine lüzum gördüm. - Mukaddiina Çaylak Tevfik Efendi tarafından neşr olunan « شعروح ادب » namındaki risalei mevkutede5 şu fıkra münderictir:

Serveti Fünun; numara: 94 - 1568.

² Ebüzziya'nın "Nümunei Edebiyat" da "Fikrimize talimi hikmet edenlerin, kalemimize Türkçeyazmayı öğretenlerin en büyüklerinden ve bugünkü erbabı kalemin evliya'ı niaminden..." demesine cevaptır.

¹ Îkmal edilmemis olan bu eserin sultan Mahmud'a takdim olunup olunmadığı malûm değildir.

Bu mütaleada ifrat var. Kendinden evvel açık yazanların isrinde devam etmek de bir şeydir. "hiç" değildir.

⁵ Sahife 43.

"Reşid Paşa encümeni danişi teşkil eylediği sırada encümene reis intihabı müzakere olunurken bir zat "Akif Paşa sağ iken başka reis aranır mı" demesile, Paşa: "İlmü fazlı cihetile hakkınız var. Fakat hayatı insaniye¹ aleyhinde bulunmuş bir zat, bu meclise riyaset edemez" demiştir.

Encümeni daniş, 1267 senei hicriyesinde teşkil olunarak Akif Paşa andan altı sene evvel vefat etmiş olmasına nazaren riyasete intihabı bittabi mevzuı bahs olamaz. İhtimal ki, Akif Paşayı tavsiye eden zat "sağ olsaydı başka reis aranır mıydı" demiş ve Reşid Paşa da "... riyaset edemezdi" cevabinı vermiştir. Yahut Akif Paşanın ismi sehven yazılmış; bahs — berhayat olan — bir zat hakkında cereyan etmiştir.

Gazel

Ne dem ki bezmde ol şuhi işveger bulunur Sivadı azamı aşkın hasisindendir Bu gice bezme o mehru rakib ile geldi Zamiri fikri siva aşkdan eder mi tehî Heman kendini zan etme Akifa dilriş Hayalhanei uşşakda neler bulunur Ki her mahallede bîçare bin kader bulunur Şu hayre, benzedi meclis içinde şer bulunur Telâtum eylese derya yine güher bulunur Bu kârhanei gamde ne dertliler bulunur

Şarkı

Seb midir bu, ya sevadi ahi punhanim midir Bilmez oldum sakiya derdi firaki yar ile Ahi serdim girye-i kemim midir bilmem sebeb Dinle zalim dinle bak bezmi mehabbette aceb Dil zahmdaru nigeh hayranu dide eşkbar Hasili oldum harab amma ki bilmem asikar Sem'i meclis şulei dagı nümayanım mıdır Mey midir yahud sirişki çeşmi giryanım mıdır Kaldı gitti goncei maksud böyle besteleb Ney midir efgan eden ya kalbi suzanım mıdır Sine pür suzü ciğer pür hunü ten zarü nizar Eyleyen böyle beni canım mı cananım mıdır²

Hafidesi hakkındaki mersiye²:

Tıflı nazeneynim unutmam seni Telhikâm eyledi fırakın beni Kıyamaz iken öpmeğe tenin Andıkca gülşende gonce dehenin Tagayyürler gelüp cismi semine Sırma saçlar yayıldı mı zemine Feleğin kinesi yerin buldu mu Acaba çürüyüp toprak oldu mu Aylar günler değil geçse de yıllar Çıkar mı hatırdan o tatlı diller Şimdi ne haldedir nazik bedenin Yansın ahım ile kül olsun güller Döküldü mü siyah ebru cebine Dağıldı mı kokladığım sünbüller Gül yanağın rengi ruyi soldu mu Öpüp okşadığım o pamuk eller.

^{1 &}quot;Adem" kasidesine işaret edilmiştir.

² Kadiasker Mustafa İzzet efendi merhum tatafından bestelenmiştir.

AKIF EFENDI

Hasan Akif Efendi, Selânik'li Ali Ağa'nın oğludur. Selânik'te doğdu. Tahsili marifet ettikten sonra Evrenos zadelerden Abdürrahman beyin ve Selim Sırrı Paşanın hizmeti kitabetinde bulundu.

Siros'lu Yusuf Muhlis Paşa, müsellimlikle Selâniğe vürudunda kendi kâtiplerile beraber mumaileyhi de istihdam etti. Paşa, diğer vilâyete naklinde — müsin olan — Akif Efendinin maaşını kesmeyerek Selânik'te bıraktı.

1243'de vefat etti. Tarikati mevleviyeye nisbetinden dolayı Selânik mevlevî hanesi hatîresine defn olundu.

Selânik şuarasından Meşhurî Efendi, şu tarihi söyledi:

"Söyledim fevtine Meshuri mücevher tarih

Eylesün Akif'e hak kevseri cennet ihsan"

Ahfadi nezdinde bulunan tercemei haline müteallik bir verekada şiir ve kitabeti sena edildikten sonra "hututı muteneviada da mehareti kâmilesi" olduğu ve "Muştak" mahlesile de şiir söylediği, Selânik'te Vardar Kapısı haricinde iki çeşme inşasile masarifi için bir sebze bağçesi vakf eylediği beyan olunmuştur.

Divanı eş'arının perakende bir nüshası ahfadındadır. (144) küçük sahifeden mürekkep bir nüshası da Fatih'te Millet kütübhanesindedir.

Gazel

Verme dil şahedi bazare vefadar olmaz Yardan gayre nigâh etme velev mah ise de Manii ülfet olur söylemem dildarım Çarı ebruye gönül vermem o tifl var iken Damenin tutsa nolur suzi niyazı Akif Öyle hercayi güzel âşıkına yâr olmaz Devri ebvab eden etba emekdar olmaz Gezıçtir cevheri aşki anı ikrar olmaz Bir olur dilde mehabbet eseri çar olmaz Matlaı kevkebei şemse şafak bar olmaz Billûr hamiresi mi nedir gerdenin senin
Ey mah tal'at ermedi desti niyazımız
Buy lâtifi cismin ile emiş imtizaç
Ta böyle hubter büyümüşsün sad aferin
Akif o şuh dise kimin mübtelasısın

Nuri mahz mi bilmem efendim tenin senin Perçidedir çüzeyli felek damenin senin Berki güli semenle mi pirahenin senin Ey gül nihâl nerededir gülşenin senin Billâh binuhaba der idim senin senin

Hasan Akif Efendinin kızı ile Petriç âyani Hacı Abdüllâtif Ağuş Beyden mütevellit Akif Beyin de bazı âsarı nazimesi vardır. Mümaileyh, kaymakamlıklarda, mütesarrıf muavinliklerinde, Selânik beledi riyasetinde bulundukdan sonra Tütün A'şarı Müdürü iken 1300'de Kavala'da vefat etti.

AKIF EFENDI

Akif Efendi, Trabzon tüccarından Hacı Derviş Ağa'nın oğludur. 1253'te Trabzon'da doğdu.

Tahsili iptidaîyi bitirdikten sonra Trabzon ulemasından Köle Zâde Hacı Süleyman Efendiden Arabî ve hoca Hacı Fehmi Efendiden Farisî okudu. Trabzon muhasebe kalemine devam etti. 1278'de umun ticariye kalemi kitabetine, bir müddet sonra Batum muhasebe başkitabetine tâyin olundu. 1293'de Trabzon'a avdetle teşkil ettiği gönüllü taburile harbe girdi. Bir tepeye cephane sevkinde hüsni hidmeti görüldü.

Batum'un istilâsı esnasında Trabzon valisi Yusuf Paşanın maiyyetinde bulundu. Bilâhare Muş, Erzincan, Mardin sancakları muhasebeciliklerine nasb edildi. 1305 senesine kadar orada kaldı.

İstanbul'a vürudunda — Rus muharebesinde tanıdığı — Bahriye nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından Şûrayı Bahriye Başkitabetine tâyin kılınarak vefatına kadar on bir sene bu memuriyette kaldı.

1316'da vefat etti. Üsküdar'da Karaca Ahmed türbesi civarına defn olundu.

Trabzon şuarasının teracümi ahvalini yazan Trabzon'lu Hamamî Zâde şair İhsan Beyin, Akif Efendinin eş'arı hakkında verdiği malûmat, şundan ibarettir: "Trabzon mecmualarında şiirlerine tesadüf edilir".

Gazel

Safayı badei lâli hayat efzayı can olsa
Sipihrin vaz'ı nasazı sezayı itimad olmaz
Yine ol serv kaddin maili semti visal olmaz
Görünmez çeşmime deycuri hasretle cihan aslâ
Gaminle ben de mecnuni sergerdanü risvayım

Bize sakîi sahba böyle bir şuhi cihan olsa Eğer her zerrei naçizi ta hurşidi şan olsa Ne denlu payine hunabei çeşmim revan olsa O mahi ışvesencim bir gece gözden nihan olsa Aceb mi Akifa halim cihana dasitan olsa

AKIF BEY

Mehmed Akif Bey¹ Fatih müderrislerinden İpekli Hoca, Mehmed Tahir Efendinin² oğludur. 1290 (1873) de İstanbul'da doğdu.

Pederinden Arabca okudu. Muahharen diğer fudalâdan da istifade etti. Fatih Mektebi Rüşdisine ve İstanbul Mektebi İdadiî Mülkisine devam ile şehadetnâme aldı.

On dört on beş yaşlarında iken pederi vefat etti. Müteakiben Sarıgüzel mahallesindeki haneleri yandı. Mihnetler içinde tahsili ilme ikdam eyledi. Mülkî baytar mektebine girerek sınıfının birinciliğile mezun oldu. Orman ve ziraat nezaretinde baytarlığa ait bir memuriyete tâyin kılındı. Baytarlık işlerini teftiş için bazı vilâyeti dolaştı. Mesleğine müteallik sair memuriyetlerde istihdam edildi.

İlânı meşrutiyetten sonra — Meşihat dairesinde tesis olunan — Darülhikmetilislâmiye âzalığıle başkitabetine nasp olundu. Memuren Arabistan'a ve Almanya'ya gönderildi. Bir aralık meb'us oldu. Bilâhare Mısır'a gitti.

¹ Ebced hisabile tarihi velâdetini göstermek üzere pederi fadılı rarafından verilen " عند أ 1290". خ. Emir vezninde gerde tabir olunan etmeğe denir (Kamus tercemesi). — Mahlâsı mektebde "Akif" e tahvil olunmuştur.

² Pederimin üstadlarından ve ricali ilmiyeden Kırşehir'li Hoca Mahmud Efendi merhum, en faziletli mezunlarından olan Tahir efendiyi eyyamı sabavetimizde muəllimliğimize intihap etmişti. Benimte beraber biraderim Ahmed Tevfik bey merhumu, amcamızın çocuklarını, diğer müteallikatımızı kışın İstanbul'daki hanemizde okuturdu. Yazın ailesiyle birlikte Yakacık'taki sayfiyemizin bir dairesinde ikametle bizi müstefit ederdi. Salih, fadıl, vefi, sahi, âlicenap, mürüvvetkâr, mustakim bir üstadı kâmil idi. Bir aile efradı gibi senelerce beraber yaşadık. Hadidülmizac, seriülinfial olduğu halde bizi hiç bir suretle incitmedi. Aşlen Buhara'lı olan refikası da hüsni ahlâk sahibi muhterem bir hanımdı. Cenabı hak ikisini de mazharı rahmet buyursun.

Âsarı şiiriyesi "Safahat" unvanı altında neşr edildi. "Sebilürreşad" risalesinde bazı makalâtı intişar eyledi. Son senelerde Kur'an'ı Kerim'i tercemeye memur edildiğinden o hidmeti şerife ile meşgul olduğu işitilmektedir.

*

Erbabı meziyyetten her ferd hakkında olduğu gibi mumaileyh için de birçok söz söylendi. Kimi, şairdir dedi. Kimi, nazımdır iddiasında bulundu. Bazıları, lüzumsuz tafsilâta giriştiğini ve pek âdî şeyleri mevzui bahs ettiğini söylediler. Bazıları, tafsilâtın lüzumunu ve mevzuların ehemmiyetini iddia eylediler.

Meselâ, "Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi" nde deniliyor ki:

"Aruzu kimse artık ondan ziyade tabiileştirecek değildir ve vuzuhla selâsete kimse ondan daha fazla hâkim olamayacak". "Mahalle kahvelerine girdi. Köse imamın evinde konuştu. Küfeci çocuğunun iniltisini dinledi. Bayram meydanında sevinen çocuklar, meyhanelerin dumanında tüssülenen kafalar, talâkın fecialarile inleyen kadınlar hep rötüşsuz birer fotoğraf sadakatile Akif'in nazmına geçti. Hüseyin Rahmi'nin romanları, Ahmed Rasim'in makaleleri, Mehmed Akif'in manzumeleri ayrı ayrı yollardan aynı şeyi yapıyorlar. Tasvirler, bir zerre şiir karışmadan, kuru fakat bünyesi sağlam bir nazmı ile çıplak bir hakikat halinde kâğıda aksetmiştir". "Mükâlemeleri çok defa en olmayacak teferruata kadar iner. Bir arkadaşla konuşarak köprüden Fatih'e doğru gevezelik yapa yapa, cadde üzerinde ne görülmüşse, aklımıza ne esmişse, tuhaf veya hantal hangi nükteyi yakalamışsak daldan dala, savruk savruk konuşup gidiyoruz. Bütün bunlar hiç biri kaçırılmadan, hayret veren mihaniki bir hünerle nazına bürünmüştür. Bir tanesini atlarsak hakikatten bir şey düşürmüş gibi olacağız. Hakikati zerrelerine kadar kavramak, amma bu ağır oluyormuş şiirden bin fersah uzak kupkuru, kap kalın bir nazm oluyormuş, ne zarar". "Kuru bir nazm üstünde metanetle yürüyen nazımın, vecd anlarında şiire çıktığını görüyoruz".

Cenab Şahabüddin Bey der ki:

"Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûri beyan içinde menazırı milliyeti teşhir edememiştir".

En ileri giden takdirkârlarından Süleyman Nazif Bey, "Mehmed Akif" namile neşr ettiği kitabda mumaileyhin "zatı ve âsarı" hakkında mufassal malûmat vermiş ve bezli takdirat etmiş olduğundan burada ıtnabı makale ihtiyaç yoktur.

"Asım" dan:

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın Hercümerc ettiğin edvara da yetmez o kitab Bu, taşındır diyerek Kâbeyi diksem başına Sonra gök kubbeyi alsam da rida namile Ebri nisanı açık türbene çatsam da tavan Sen bu âvizenin altında bürünmüş kanına Türbedarın gibi ta fecre kadar bekletsem

Gökten ecdad inerek öpse o pâk alnı değer Bedrin arslanları ancak bu kadar şanlı idi "Gömelim gel seni tarihe" desem sığmazsın Seni ancak ebediyyetler eder istiab Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına Kanayan lâhdine çeksem bütün ectamile Yedi kandilli süreyyayı uzatsam oradan Uzanırken gece mehtabı getirsem yanına Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana Sen ki son ehli salibin kırarak savletini Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran O demir çenberi gönlünde kırıp parçaladın Sen ki âsara gömülsen taşacaksın.. heyhat Ey şehid oğlu şehid isteme benden makber Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana Şarkın en sevgili sultanı Selâhüddini Sen ki islâmı kuşatmış boğuyorken hüsran Sen ki ruhunla beraber gezer ecramı adın Sana gelmez bu ufuklar seni almaz bu cihat Sana ağuşunu açmış duruyor peygamber

*

Henüz on dokuz yirmi yaşlarında iken cihanı ervaha teali eden İpekli Hilmi Bey hakkında:

Nihayet oldu nazardan nihan o nun mübin Zeval, o emri tabiî kemale derpeydir Fakat bu necmi emel sanki berki hatif idi Tenezzül etmedi nâsuta, döndü lâhuta Hayali yâdı hazinimde, ruhı balâkerd Tahallül eyledi güya o nurı yekpare Bir âsümani maali muhatı oldukca Kitabe senki mezarında hep kitabı ledün Sütunı merkadine Hakka yükselen tehlil Zemini hakine ferraş desti nazı nesim, Nücum, türbesinin türbedarı bidarı Açılmadan solan ol gonçai sabahat için Havada mevcesidir şehperi melâikenin Leyal, o tayfı lâtifin harimi ismetidir Bütün mekân nazarında o ruha nüzhetkâh

Peyinde kaldı ufuklarda bir hayali defin
Fezada yükselen encüm olur ufule karîn
Ki birden etti gurubile ufku leylâkin
Kemine payei iclâli oldu illiyyin
Vücudi bisteri makberde iğtirab güzin
Nigâhi barikabin oldu bir de harikabin
Nazarda arş ile yeksan olursa çok mu zemin
Siracı fevki serinde ziyayı nurı yekin
Revakı meşhedine nazilati arşı berin
Fezayı kabrine saki sehabi nesrâyin
Bahar lahdine puşide sütrei rengin
Seherde nevhai bülbül teranei "Yasin"
Eden riyah değildir bu servilikte enin
Şefak ki hatırai iğtirabıdır ne hazin
Egerçi yükselerek oldu lâmekânda mekin

Ş

Ey aslına iltihak eden nur Olsan da zılâl icinde mestur

Sensin bana her tarafta manzur Bir an değilim o lem'adan dur

Ruhumda eder karar sulen

Mevvac sabahatin seherde Şeb, sahni haremserane perde Berk urmada nasiyen kamerde Matvi evrak virdi terde

Bir semme kitabı nükhetinden

Nağmendir eden riyazı tehziz Tayfin beni eyliyor seherhiz Senden bu nevayı şurişengiz Ey hâtırasile ruh leb'riz

Îndimde bu kâinat hep sen

Ey lem'ai şulei ilâhî Hic bulmava tabisin tenahî Ey subhi ebed karargâhî Envarına gelmesün tebahî.

Bir böyle bekanı isterim ben

Sönmez yanan ihtimali yoktur Yok, nare demem zevali yoktur Sönmek sözünün meali yoktur Nurun fakat öyle hali yoktur

Olmaz ona hiç âdem neşimen

Ey. hâtırasile kaldığım yar Sen gökte sefagüzini didar Artık aramızda bir cihan var Ben yerde azab içinde bîzar

Gûşümde bütün terane şiven

Şiven demi nayı nağmekârın Siven sesi badı bîkararın Şiven cereyani cuybarın Şiven bana ah yadigârın

Siven siven hezar siven

18 Kânunievvel 320

ALAÜDDİN BEY

İbrahim Alâüddin Bey, Trabzon mektubcusu iken vefat eden şuaradan Filibe'li zade Mustafa Asım Beyin oğludur. 1307 - 1889'da İstanbul'da doğdu.

"Şemsülmaarif" namındaki hususî mektepte ve Trabzon ve Vefa idadilerinde iptidaî ve talî tahsilleri ikmâl etti. 1328-1910'da Mektebi Hukuktan mezun oldu. Müteakiben Adliyeye intisap ederek heyeti ittihamiye zabt kâtipliğinde bulundu. 1329-1911'de Darülfünunda açılan müsabaka imtihanında muvaffak olarak Trabzon Lisesi Edebiyat Muallimliğine tâyin edildi.

1332-1913'de Maarif Vekâletince İsviçre'ye gönderilerek ilmi terbiye ve ruhiyat tahsil eyledi, Cinevre Darülfünunu ruhiyat laboratuvarından ve "Janjak Ruso" terbiye enstitüsünden diploma aldı. 1334-1916'da avdet etti. İstanbul Darül-

muallimini âliye ruhiyat ve terbiye muallimliğine ve iki sene sonra ilâveten müdir muavinliğine, daha sonra müdirliğine tâyin kılındı. Bu müessesede on sene hidmet etti. Bir sene mülga talî kısmın felsefe muallimliğini ifa ve bir sene müddette vekâleten Darülfünun tecribî ruhiyyat kürsisinin derslerini talim etti.

1344 - 1926'da Maarif Vekâleti Ta'im ve Terbiye Dairesi âzalığına nasp edildi. 1345 - 1927'de Sivas meb'usluğuna intihap olundu.

Alâüddin Bey, vatanında ve Avrupa'da — vaktini boş geçirmeyerek — ciddî surette tahsili ilim eden ve ilminden memleketi müstefit etmeğe çalışan erbabı kemaldendir.

Nezih, nazik, edip, mütevazı, kadrşinas, hayrhah bir zatı meziyyetperverdir. Bütün âsarı şayanı istifadedir. Evaili şebapta söylediği eş'arı ihtiva eden "Güftügû" namındaki eseri bile tab'an şairi mahir olduğuna şahittir.

Süleyman Nazif Beyin üslûbunu takliden yazdığı bir makale, her istediği tarzda yazı yazabileceğini ispat etmiştir. Matbu âsarı:

- 1 Çocuk Şiirleri.
- 2 Güftügû.
- 3 Çocuklarda Zekânın Mıkyası (tercemedir).
- 4 Sulh ve Harp (manzum bit perdelik temsil).
- 5 Jan Mari (tiyatro ,tercemedir).
- 6 Bedii Terbiye (ruhiyat ve terbiye tetkikleri).
- 7 İlk Genclik (ruhiyat ve terbiye tetkikleri).
- 8 Çanakkale İzleri (harbe ait manzumeler).
- 9 Şen Yazılar (küçük hikâye ve fıkralar).
- 10 Çocuk Kalbi (hikâye, tercemedir).
- 11 Cocuk Ruhu (muallim mektepleri ruhiyat kitabıdır).
- 12 Ruhiyat ve Terbiye (muallim mekteplerinde tedris olunmaktadır).
- 13 Terbiye Tarihi (tab edilmek üzeredir).
- 14 Victor Hugo Hayat ve Eseri (Maatif Vekâletince tab olunmaktadır).

"Çocuk şiirleri" nden:

Mum

— Kızım Nişideye —

Güzel değil mi bak kuzum Vücudu tertemiz, beyaz Eğilmeyen boyunda var Şerefli, haklıdır kuzum Onun içinde var ateş Sever bütün hakikati Hemen döker ateşli ter Yolunda doğruluk arar, Onunla şenlenir her ev, Ki titreşir durur ucu Sevinçle çırpınan şu mum Yüzünde aybi yok biraz Şerefli, haklı bir vekar Olunca böyle doğru mum Başında bir küçük güneş Boğar önünde zulmeti Biraz tutup da eğseler Bu yolda hep yanar, yanaç Başında tacıdır alev Duman ucunda sorgucu 22 Teşrinievvel 1920

"Güftügû" ndan:

Bayrak

— Girid burcunde —

Damanını deryalar öpen burc üzerinde Bekler geceyi sahirü zinde Ervahı eazımla olup gâh müşafih Bazan düşünen hale müşabih Mağlubi teheyyüc gibi bazan da huruşan Bazan görünüp sahili Yunan Şehbali melâik gibi peyvestei âfak Şarkın o büyük cephesi, bayrak Pehnayı serairde bilinmez ne fısıldar Bir lâhza durur, sonra kımıldar Ezlâli muhitata vurur şehperi nefrin Meş'um haberler verir engin Ey heykeli pür an'ana, timsali şeref, ey Ey harbe döküp sayei rahman Fevkindeki ervahı da işhad ederim ki Kan olsa şu pişindeki derya Ertuğrulun ahfadına terk ettiği ferman İnsana ölüm zevki veren şey! Pamal edemez desti teaddî seni aslâ Cebhen yere düşmez yine haşa.

18 Haziran 1909

* **

"Çanakkala izleri" nden:

Yaralı

İri, geniş çehresinde dalgalı
Çatık kaşlar gösterir ki kavgalı
Çene enli, elmacıklar az çıkık
Geniş göğüs, iri, metin omuzlar
Şimdi yerde bin güçlükle kımıldar
Geçmiş olsun nasıl oldu
Cevab budur, çok söylemez asil Türk
Ruhundaki derinliği anlatır,
Orda köyü, evi, aşkı hep vardır.

— Nerelisin a hemşehrim;

Parça, parça güneş, barut lekesi.
Alnındaki büklümlerde öfkesi.
Kahramanca yüzden taşar gür bıyık.
Bazusuna burc eğilen bir civan.
Bir yıkılmış kal'a gibi perişan.
— Döğüştük.
Çok söylemez, fakat o saf gözleri
Orda harbı, intikamı, zaferi,
Ah o gözler bütün, hicran, kan dolu!
— Konyalu!

Mayıs 1915

ALI EFENDI

Âlî Efendi — Mahmud Paşa başında — bir kahvecinin oğludur.

Divan kalemi defterlerinden birinde şu fıkra muharrerdir:

"Erbabı istihkaktan Mahmud Paşa sakinlerinden Hasan Paşa merhumun Tatar Ağası müteveffa Mehined Ağa Zâde Ali Efendi. İk'adı: 5 zilkide 1252 "Âlî" mahlâsı verilmiştir".

Âlî Efendinin, şair Âlî olduğu şüphesizdir. Pederinin, mukaddema Tatar ağası iken bilâhare kahveci olması müsteb'at değildir.

Âlî'nin — muharrirlerinden bulunduğu — "Ceridei Havadis" de görülen bir ilânda² mumaileyhin, Mahmud Paşa civarında sakin olduğunu müeyyittir.

Âlî'nin, tarihi velâdeti gayri mazbuttur. Fakat vefatından iki sene evvel kırk bir, kırk iki yaşında olduğunu Arif Hikmet Beye söylemesine nazaran 1231, yahut 1232'de doğduğu anlaşılıyor.

On yedi yaşına kadar kahvehanede babasının hidmetinde bulunmakla beraber tahsili ilme de çalıştı. "Osmanlı Müellifleri" nde "Sultan Ahmed camiindeki mahfil dairesinde Sultan Mahmudı Adlî tarafından küşad olunan (Mektebi İrfan) dan neş'et eylemiştir" deniliyorsa da bu hususta malûmatım yoktur.

Yukarıda işaret edildiği vechile divan kalemine ve bir müddet sonra — kalemi mezkûre mülhak — mühimme odasına dahil oldu. Kemakân iktisabı marifet etti. Hattâ sadrı esbak Midhat Paşa, Dahiliye Müsteşarı esbakı Celâl Bey, zurefayı erbabı danişten Kanlıca'lı Şeref Efendi merhumlarla beraber Mahmud Paşa camii şerifinde ulemayı İraniyeden Mirza Safadan da Farisî tederrüs eyledi.

Ali'nin ehibbasından Hersek'li Arif Hikmet beyden mesmudur.

² Ceridei Havadis: 14 cümadelula 1267.

[&]quot;Mahmud Paşa civarında Meclisi Maliyye Reisi Seaderlu Lebib Efendi hazretlerinin devlet haneleri arkasında sokak içinde üç oda ve matbah ve kilar ve bir miktar açıklık ve müştemilâtı saire ile meclisi muhasebei maliyye ketebesinden Âlî Efendinin hanesi satılık olub iştirâsına talib olanların Ceridei Havadis haneden süal eylemeleri ve behası dahi ehvence olabilecği ilân kılındı".

Bu ilân üzrine hanenin şatılıp satılmadığı, satılmış ise Âlî'nin hangi semte nakli mekân eylediği malûm dğildir. Lebib Efendinin ahşab konağı, tahminen yirmi beş sene evvel yıkılarak tarzı ceditte yine ahşap olarak inşa edilmiştir.

Mirza Safa, Medinei Münevvere'ye azimetinde Celâl Beye âtideki mektubi manzumu göndermiştir:

خاطر «عالی » من در حرم فخر انام تاکه افتاد مراکار عمکتوب پیام هیچ کس را نبود کردش ایام بکام نوش کن بادهٔ عرفان جتر کوش مدام برسان ازمن مهجور ناو عرض سلام . ای «جلال» ای که ه شرف ه یافته از د مدحت ه تو قدر ایام وصال تو عیدانستم دل عیخواست جدایی زیو اما چه کنم کوش کن پند مرا روی زمیخانه متاب هرکه مستفسر احوال صفا شد وفا

1261'de kitabet hidmetile Şam'a gitti. Orada ikamet eden meşahiri meşayihi kiramdan Kuşada'lı İbrahim Efendiye intisab etti. Rivayeti vakıaya göre Şam'a bilhassa Azizi müşarünileyhe mulâki olmak maksadile azimet eyledi. Kuşadalı'nın ziri cenahında terbiye gördü.

Fuzalayi benamdan Abdi Bey¹ merhumun, kütübhanemde bulunan mecmuasında — Âlî'nin hattı destinden naklen — münderic olan manzumei atiye, Âlî'nin Kuşadalı merhum hakkındaki hissiyatı hürmetkâranesine tercemanı beliğdir:

Ey gönül tahtına sultanı cihan kuş adalı Görünür arife vechı ahadiyyet sende Secde kıldım görücek iki kaşın mihrabın Seyri fillahe varup kafı fena ankası د ئل عوم هو في خان ile itlaka varup Zebi destarim edüp bağı beka güllerini Kendini kendine verdim arada Âlî hiç Aşıkın hanei kalbinde nihan kuş adalı
Canı can canı cihan canı cenan kuş adalı
Bülbüli sırden irüp güşe ezan kuş adalı
Çağırır derd ile ba savtü zeban kuş adalı
Bulamam senden o vadide nişan kuş adalı
Olmuşum ben dahi bir gülşeni can kuş adalı
Cismü can çeşmü lisan kevnü mekân kuş adalı

Şam'da bulunduğu esnada tahrir ettiği « هدية الولى في واردات قوش اطالى » isimli gayri matbu eserinin —ki nushası enderdir — mukaddimesinde irad ettiği tabiratı tebciliyede hakkı müşarünileyhdeki tazimatı fevkalâdesine şahittir.

Bir müddet Şam'da ikamet ettikten sonra İstanbula' döndü. Meclisi muhasebei maliye kalemine girdi².

Muahharen "Ceridei Havadis" e kâtib (muharrir) oldu.

Pederinin vefatından sonra bir kavasa varan validesile birlikte ikamet ederdi. Âlî'nin — hanede hidmet eden — "Hürmüz" namında bir kıza ruyi iltifat göstermesini, valide hanım hoş görmeyerek bir karlı gecede biçare kızı sokağa atar. Kız, zatüccenbe tutularak az müddette vefat eder. Âlî, ağlayarak Hersek'li Arif

¹ Kuşada'lı merhumun müntesiblerindendir. "Sefiri Kasir" namile maruf Muhacirin Komisyonu Reisi esbakı müteveffa Yusuf Rıza Paşanın biraderidir. 1303'de vefat etti.

² Lebib Efendinin "Bezmi Edeb" ine her sınıf üdeba ve şuara devam ederlerdi. Âlî de müdavim, bahusus komşu olduğundan — o sırada Meclisi Maliye Riyasetinde bulunan — Lebib Efendinin delâletile meclisi muhasebei maliye kalemine memur edildiği şüphesizdir.

Hikmet Beyin hanesine gelir, merhametsiz validesinin tevlid eylediği vak'ai faciayı nakl ile kıt'ai atiyeyi okur:

Bir garibüddiyar idi Hürmüz Bir yezidin elinde oldu şehid Çalışırdı hüda mehabbetine Gitti hakkın civari rahmetine

Âlî — emsali erbabı şiir ve inşa gibi — mübtelayi işret olduğundan anın tesiratı muharribesile verem döşeğine serildi. 1273¹ de vefat etti. Silivrikapı'sındaki kabristana defn edildi. Taş dikilmediğinden² hangi noktada medfun olduğu mechul. dur. Ziya Paşanın kıt'ai tarihiyesi:

Bir yegâne şaire kıydı yine Ağlayup tarihi fevtin söyledim Çerhi gerduni sitemger hayfü hayf Göçdi Âlîi suhanver hayfü hayf

Âlî'nin teehhül etmediğini, dul hemşiresi, Babıâlî kavaslarından Ali Ağa isminde birine vardı ise de bilâhare ne olduğu bilinemediğini Arif Hikmet Bey söylerdi.

Âlî, orta boylu, irice gözlü, kumral sakallı, zaif ve nahif idi.

Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa" ünvanlı mekalede der ki:

"... O yere geçecek usuli kalem seyyiatındandır ki teliflerde, matbuatta âsarı marifetlerini ibraz ile edebiyatta bir inkılâbı azim husuline sebep olan zevatın ekseri (olmağla, bulunmağla...) dairei fâsidesinde inhisara tenezzül edemedikleriçün kalemlerinde lâyıkile müstahdem değillerdi. Âlî gibi, müşfik gibi birçok giran kıymet, cevheri fetanet, kadirlerine lâyik olan riayti görmiyerek kimi cünun getirdi, kimi işretle telefi nefs eyledi".

Ziya Paşanın dediği gibi erbabı liyakatin "kadirlerine lâyik riayeti" görmemeleri bizde kaidei kadime olduğu müsellem ise de ekseri erbabı liyakatin ta mebadii şebabdan başlayarak hatemei hayatlarına kadar işret denilen belâyı hanümansuza tevdii mal ve can etmeleri de kaidei kadime olduğundan kabahati yükletecek bir cihet aranırsa başkasının liyakatini takdir etmeyen zalûmı cehullerle beraber — kendi kıymetini takdir etmeyerek hayatına düşman olan — erbabı liyakati de nazarı dikkatten dur tutmamak içab eder.

Ebuzziya Tevfik Bey de "Ricali Mensiye" mekalesinde der ki:

"... Muasırlarımızdan niçe kiramı fuzala vardır ki hayal meyal izlerini takip ile şerefyab olduğumuz halde cidden melâl iştimal olan tercemei hallerini zabta muvaffak olamadık. Meselâ Âlî Efendi merhum, Hafız Müşfik merhum, Emin Firdevsi merhum gibi zevat ki kimi verem döşeklerinde, kimi cünun sahralarında, kimi meyhane köşelerinde can vermiştir. Bu üç zatın üçü de kâh müctemian ve kâh münferiden Ceridei Havadis kitabetinde bulunmuş eshabı kalemdendir. İşte fitratin birçok fezaili nadire ile tezyin eylediği Âlî ile Hafız Müşfik, haiz oldukları kuvvei irfanı görenek dairesinin haricinde kullanabilmeye Ceridei Havadisi bir güzel vasıta ittihaz etmeleri ve binaenaleyh mürebbii ruh ve müzekkii ahlâk olan

¹ Süreyya bey "Sicilli Osmani" de 'Alt'nın tercemei hali olarak yazdığı iki üç satırda 1272'de vefat ettiğini söylüyorsa da tarihi vefatın 1273 olduğuna Ziya paşanın tarihi en muteber vesikadır.

² Arif Hikmet beyden mesmudur.

edebiyyatı elfaz ve ibarat oyuncağından tecrid ile halkın tenviri efkârına hadim olacak bir vadiye tahvil etmeleri iktiza ederken Rindlik, Kalenderlik beliyyatından bir türlü tahlisi giriban edememişlerdir. Âlî, işret belâsile verem döşeğine serilüp genç yaşında tıhlet etmiştir. Evaili neş'etinde divan kalemine dahil olmuştur. Fakat kalem işile mukayyed olmak mecbul olduğu şimei azadiye muvafık düşmediğinden kalemini terk ile bir aralık divan kitabetile Şam'a gitmiş ise de hidmeti devleti nefsince mukayyedlik ad eden bir âdem, her halde mizaca hidmet demek olan hidmeti hususiyyeyi kendine hiç yakıştırmadığından iki ay sonra¹ İstanbul'a avdet etmiş ve andan sonra Ceridei Havadis'e kâtib olmuştur. İşte ahvali melâl iştimaline terceman olmak istediğimiz bu iki zat (Âlî ve Müşfik) hakkında kendilerine karin olan bazı zevattan öğrendiğimiz malûmat sureti ibtilalarile esbabı felâketlerinden ibaret olarak çehrei manevilerini tasvire medar olacak surette hususiyyeti hallerine ittila' kabil olamamıştır. 1268'den 1272'ye kadar neşrolunan Ceridei Havadis nüshalarına malik olanlar, bu iki nadirei irfanın mahsulâtı kalemiyyelerini tetebbu'le ihtimal ki bir dereceye kadar havası ruhiyyelerine intikal edebilirler..."

Fatin Efendi de tezkiresinde der ki:

"Fenni inşada olan mükennet ve kudreti ne merkezde olduğu zamanında neşr olunan Ceridei Havadis nüshaları mealinden anlaşılacağından tafsili mekalden sarfı nazar olunmuştur".

Tevfik Beyin ve Fatin Efendinin söyledikleri "Ceridei Havadis" nushalarını tetkik ettim. Mekale ve fıkralarda imza bulunmadığından muharrirlerini tâyin etmek kabil olamadığı gibi o mekale ve fıkraları, sahiblerinin "havası ruhiyyelerine intikal" ettirebilmeğe musaid görmedim.

Hafız Müşfik'in bazı eş'ar ve mektubatı risale halinde tab edilmiş ise de Âlî'nin âsarı şiiriyye ve nesriyyesi cem ve tab olunmadığından zayi olmuştur.

Fatin Efendi, tezkiresine Âlî'nin birkaç satırlık tercemei halile bir gazelini derc eylemiştir. Âlî'nin âşinalarından ve şairlik itibarile de meslekdaşlarından olduğu gibi tezkireyi de anın zamanı hayatında yazmış iken mufassal ve müfid bir tercemei halini istihsal ve tezkireye derc ile ahlâfın istifadesini temin etmeyişine teessüf ve teaccüb olunur.

Fakat bu eseri vücuda getirmek için — müracaat ettiğim — şuarayı zamandan bazı zevatı garabetsimatın, beni ferdadan ferdaya salmalarını, envai mevaidi urkubiyede bulunup bilâhare vaidlerini ifa etmeyerek beni teşebbüsümde nadim ve her vechile müteessir ve müteellim eylediklerini düşündükce Fatin merhumun da benim gibi çileler çektikten sonra bahsı kısa kesmeğe mecbur olduğunu tahmin edirorum. Belki benim tahminim, hüsni zandan ibarettir...

Alî'nin "Tezkirei Fatin" deki gazelinden ve «شعروخ ادب» namile mukaddema intişar eden risalei mevkuteye "Ceridei Havadis muharrirlerinden merhum Alî Efendinindir ki ekseri eş'arı bu yolda âşıkanedir" mukaddemesile derc olunan هشمع وبروانه» manzumesinden ve "Harabat" da Esad Muhlis Paşaya isnad edilmesinden dolayı Namık Kemal Beyi "Tâkib" de bu beyit, Alî'nindir. Hanı şiire teveğğulı samileri

^{1 &}quot;Tezkirei Fatin" de "birkaç sene ikâmet" eylediği beyan olunuyor. Fatinin de, Ebüzziya'nın da söyledikleri müddeti ikamet, zaüddeti hakikiyye değildir.

zamanında Hafız Müşfık'la beraber İstanbul'un meşahiri üdebasından madud olan ve nihayet Ceridei Havadis kitabetinde vefat eden Âlî'nindir.

Harabatı ülfetlerine duhul eden şuaradan hangisine süal olunsaydı, sahibi pek kolay anlaşılabilirdi" demeğe mecbur eden:

"Neșve tahsil ettiğin sağer de senden gamlidir

Bir dokun bin ah dinle kâsei fağfurdan"

beyti meşhurundan başka Âlî'nin matbu eş'arı yoktur. Belki vardır da ben göremedim. Görenler, göstermelidirler.

Kütübhanemdeki mecmualarda birkaç manzumesi müharrerdir.

Ziya Paşa, Âlî'yi "şairi yegâne" vasfile izaz ediyor. Hersek'li merhum da nazm ve nesirde Hafız Müşfik'e racih olduğunu söylerdi.

Değerli bir şair olduğunu — görebildiğim — eş'arı iş'ar ediyor. Ulûvvi tabına nazaran cilvegâhı bedayi olmak lâzım gelen eş'arı, elbette üç beş parçadan ibaret değildi. Bu kıymetli eserlerin düçarı ziya olması, tarihi edebiyyat hisabına büyük bir zarardır.

Kudemayı üdebadan Faik Reşad Bey merhumun — Âlî ve Hafız Müşfik'e mülaki olan — bir zatten nakl eylediğine göre Âlî, pek mağrur imiş, hattâ bir gün mesnevîi şerifden bahs etdiği sırada "şöyle bir gayret etsem ben daha alâsını yazarım" demiş imiş. Saikai bed'mesti ile böyle bir lâf savurmuş ise mazur görülür. Aklı başında iken saçmalamış ise o dakikaden itibaren aklını kaçırdığına hükm olunur. Maahaza Âlî gibi bir sühan şınastan böyle bir hefvei hadnaşınasâne zuhur etmeyeceğine kaniiz.

Yine o zattan menkuldur ki Âlî ile hemdemi olan hafız Müşfik, Kadıköy'ünde bir mesirede işret ettikleri sırada oradan geçen surre alayının arkasına takılarak yayan Hicaz'a gitmişler, yine İstanbul'a dönmüşler imiş. Bu ifadenin de mesnevii şerif hakkındaki saçma ile hem hal olmadığına şüphe etmemek lâzım gelir.

Âlî'nin eş'arı, ekseriyetle mutasavvıfanedir. Zevki tasavvufun, Kuşadalı merhume intisabtan neş'et eylediği aşikârdır. Fakat islahı hal ve tezkiyei nefesten ibaret olan tasavvufun yalnız kalde kalıp hal ve bale tesir etmediği görüliyor.

Yukarıda bilmünasebe söylediğim « هدية الولى في واردات توش اطلى » namındaki eserinin kütübhanemde mevcud nühası, gayet ince rık'a hatla muharrer, ondokuz satırlı, xikini bir sahifedir. Mukaddeme ve beş bab ile hatimeden mürekkebtir. Mukaddeme, sebebi telifi, birinci bab, Kuşadalı merhumun menakıbı şerifesini, ikinci bab, inabetin delili ile azizi müşarünileyhin silsilei mürşidinini, üçüncü bab, alâi ilâhiyenin tefekkür edilmesi ve zatullahın tefekkür edilmemesi hakkındaki hadisi şerifin rûmuzını, dördüncü bab, Müşarünileyhin mektubile şerhini, beşinci bab hakikatı rabıtayı, hatime, rabıtaya müteâllik bazı fevaidi havidir. Üç manzume de münderictir.

"Hancerli Hanım" ismindeki hikâyesi 1268'de Ceridei Havadis matbaasında tab olunmuştur. Başına "Hancerli Hikâyei Garibesi" yazılmıştır. Hatimede "Mir'atı Aşk" tesmiye edildiği gösterilmiştir. Manzumatı müteaddideyi muhtevi ve musavverdir. 112 sahifedir. Bugün nüshası mefkuddur. Niçe yıllar aradıktan sonra mukaddema bulmuş, almış idim.

Kitabın nihayetinde atideki süturı müşevveşe münderictir:

"Bu hikâyei ibretnüma, Hancerli hanım hikâyesi namıyle fena kaleme alınmış ve ibaresinin uygunsuzluğu cihetle lafzından fehmi mezayaya tamamıyle güzergâh bırakılmamış olduğundan bu defa Mir Süleyman Arif ferzendi Halil Çelebî tercemei halidir deyu başında tahrir olunmuş bir varakpare ele geçmekle sergüzeşt maddesi tafsilâtında aynıyle görülmüş ve münasebetli ebyat ve kelâm ile oldukça mutaleası ağırlık vermiyecek surete konup "Mir'atı Aşk" tesmiyesile Matbaai Ceridei Havadis'te tab ve fıkraların sebkat ettiği arada resimleri dahi vaz ve temsil ettirilmiştir".

Hikâyenin tarzı tahririne itina ve manzumeler ilâve edilmiş ise de mevzuu pek avampesendâne ve cümleler, muhavereler gayri tabiîdir. Kocakarı hikâyeleri tarzı edibanede yazılmışıdır. Kimsenin zevkine karışmak muvafık değilse de Âlî merhum, vaktile saçmasapan yazılmış olan bu hikâyeyi, ihtiyarı tekellüfle münşiyane kaleme almağa oğraşmayıb da mevzuu akl ve mantıka mutabık ve muhaveratı tabiî olarak yeniden bir hikâye tahrir etseydi elbette daha iyi olurdu.

"Ceridei Havadis" in kudemayı muharririninden Zarifi Ahmed Tevfik Bey¹ merhum "bir ramazanı şerifte rakıdan vaz geçmesini, rakı yerine esrar içmesini ehibbası tavsiye ettiklerinden Âlî, esrara başladı. "Hançerli Hanım" ı esrar içerek yazdı, demişti, taaccüb etmiştim. Hikâyeyi okuyunca esrara vakıf oldum.

Maazalik tarzı tahriri ve resimleri, tarihi matbuat ve edebiyat noktai nazarından şayanı tedkik ve nüshası nayab`olduğu cihetle tafsilât vermeği münasib gördüm.

Âlî'ye aid, âtideki üç fıkrayı Zarifî Ahmed Tevfik Bey nakl eyledi. Âlî ve emsali hakkında bugün malîmat verebilecek erbabı vukuf kalmadığından vaktile işidilen şeyleri — şayanı ehemmiyet olmasa da — kayd etmek, her halde faidesiz ad olunamaz zan ederim.

^{1 1324} cumadelulâsının sekizinci gecesi Üsküdar'da Selimiye'deki hanesinde yatmakta iken odadaki lamba nasılsa devrilerek ateş elbisesine sirayetle belinden aşağısı yandığından vefat etmiştir. Selimiye dergâhı haziresinde medfundur. Vaktile Ceridei Havadis muharrirliğinde, Suriye mektubculuğunda, Akkâ mutasarrıflığında, bazı mecalis âzalıklarında, Haremişerifi nebevi müdirliğinde bulunmuştur. Vefattına dair gazetelere yazılan fıkrada doksan yaşında olduğu beyan edilmiş ise de 26 zilhicce 1246'da doğduğunu kendinden işitmiştim. Beyaz sakallı, uzun boylu, zaif, zarif, lâtifeperdaz bir zat idi. İki defa görüşerek mülâkî olduğu bazı üdeba ve şuataya dair malûmat almıştım. Kendi eş'arından da birkaç parça okumuştu, kuvvei hafızaya itimad ederek yazmadığıma müteessifim.

Âlî, bir akşam — bermutad — meyhanede ayş ve nuş ile mesti lâyakıl olduktan sonra — dıvardan dıvara baş vurarak — hanesine gitmekte olduğu esnada tomruk müdiri Vahid Paşa tesadüf eyler. "Şu herifi daireye götürün" emrini vermesile Âlî, "hanem daha yakındır, oraya götürsünler" der. Vahid Paşa, bu sözden zevkiyab olarak yanındaki zabıta memurlarına, "efendi hazretlerinin koltuğuna giriniz, devlethanesine götürünüz" der. Âlî, birkaç gün sonra Zarifî Ahmed Beye nakli macera ile "kaşki hanem daha uzak olsaydı da böyle izzetle gitseydim" temennisinde bulunmuş olduğunu söyler.

Ş

Âlî, Zarifî Bey, ticarethane ketebesinden musannif Emin Efendi bir gün Beyoğlun'a giderler. Esnayı rahta karşılarına çıkan bir derviş, "Âlî Efendi siz misiniz, görüşmek isterim" demesile, Âlî: "şimdi işim var, bir yere gidiyoruz. Akşam tavuk pazarında fülân meyhaneye geliniz, orada konuşuruz" cevabını verir. Akşam meyhaneye giderler. Dervişi orada bulurlar. Âlî ile derviş bir köşede hayli müddet görüştükten sonra derviş gider.

Arkadaşları, keyfiyyeti süal ederler. Âlî: "Bu derviş, Bağdad'da şeyhinden bir mesele sormuş. O da: "İstanbul'da Ceridei Havadis muharriri serhoş Âlî vardır, git anı bul, meseleyi sor" demiş. Zavallı derviş de buraya kadar gelmiş, beni bulmuş" der. Fakat meselenin neden ibaret olduğunu söylemez.

Nakili zarifin sıdkı kelâmına şübhe edilmezse de garib bir mesele!..

§

Âlî'nin (Samur kaş Ali) namında bir mahbubu varmış, ismini "Mukbil" koymuş. Zarifî Ahmed Bey, bir gün Âlî'yi hanesinde ziyaret eder, ağlamakta olduğunu görür, sebebini sorar, şu cevabı alır: "Bir kışlık paltom vardı, bizim Ali Mukbil'e verdim, pazara gönderdim. Doksan kuruşa satmış. Bize me'kûlât, hattâ biraz da rakı getirmiş. Doksan kuruşluk nesnem kaldığına ağlayorum".

Demek ki şair, sırrı fakra mazhar ve her şeyden âzadeser olmuş! Fakat Samur kaşla badeden âzade olamamış.

§

Çaylak Tevfik Efendi merhum (Hazinei Letaif) ünvanlı eserinde nakl eder:

"Ceridei Havadis muharrirliği ile meşhur Âlî merhum ki asrımızın ecellei erbabı kaleminden idi, bir ramazan bayramı ehibbasile hanei bî minnette meşguli ayş ve sefa iken mahalli mahuda bir sail girer. Âlî merhuma "az sadaka çok belâyı def eder" der. Ehibbadan biri "sadaka belâyı def eder mi" diyince, Âlî, saile on para

vermesini o zate teklif eder. O zat on para verince sail gider. Âlî de "işte bir belâ def oldu" diyip zarifane hali şübhe eder.

*

Âlî, bir fakir kahvecinin oğlu olduğu halde — envai mevania mukavemet ederek — evlâdı ağnıyanın fevkinda tahsili marifete çalıştı. Dört kelimeyi bir araya getirip düzgünce bir ibare yazmanın büyük bir meziyet addedildiği öyle bir zamanda eli kalem tutanlar arasında temeyyüz etti.

Marifetin mahalli tatbiki ve maişetin yegâne menbai zan olunan hidmeti hükûmete — emsali bî hisabi gibi — dahil oldu. Kalemdeki mahdum ve damad beyleri ve sair mensubini, liyakatca kendi dûnunda ve mertebece fevkinda görerek tahammül edemedi. Ademi tahammülde zaruret ve ihtiyac ile beraber "dün mektebe vardı, bugün üstad olayım der" mealince az zamanda çok mesafe katetmek emelinin de tesiri olduğu muhtemildir.

Kalemde aldığı beş on kuruş maaşla temini maişet kabil olamadığından ve alârivayetin Şam'da bulunan Kuşadalı merhuma mülâki olmak arzusu da galebe ettiğinden Şam'a gitti. Fakat orada da sebat edemedi. İstnbul'a avdetinde yine hizmeti hükûmete girdi. Az müddette infikâk eyledi.

Sebatsızlıkta, infialde işretin âmili mühim olduğu aşikârdır. İşrete hayatının hangi devresinde mübtelâ olduğu mazbut değilse de erbabı şiir ve inşa ile ihtilâta başladığı demden itibaren demkeş olduğuna şübhe yoktur. Malûmdur ki bizim diyarda işret, musikî ve şiirin lâzımı gayrı müfariki ad olunur. İşretsiz musikî dinlenemeyeceği gibi işretsiz şiir de söylenemez zan edilir.

Hafız Müşfik ile Âlî ve diğer ezkiya, Ceridei Havadis'te müctemian idarei kalem eyledikleri gibi meykedelerde de müctemian idarei akdah ettiler. Güzel nesirler, güzel şiirler yazdılar. Amma seyyiei işretle bazılarının şuuru, bazılarının da hayatı zail oldu. Kendileri vatandan, vatan da kendilerinden istifade etmeksizin bilnisbe genc denilecek bir sinde, otuzar kırkar yaşında dünyaya vedâ ettiler. Şayamı ibrettir ki kendilerile beraber âsarı kalemiyyeleri de napedid oldu. Elimizde bulunan birkaç şiir, birkaç nesr ile, bahusus o şiir ve nesr sahiblerine müteallik malûmatı cüz'iye ile tarihi edebiyatın — muzlım kalan — sahaifi ahiresini tenvir etmek pek müşkil, belki gayrı kabildir. Hem o kıymetli zatlerin akıbeti elimelerine, hem de tarihi edebiyatın oğradığı zarara teessüf olunur.

Gazel

Çekmeyen kaydı cefa kâhkülünün tarından. Bulmayan neş'ei sehbayı visalin şimdi Alevi ateşi ah ile vücudun kül eden Şah olup mülki tecellide bekadan dem urur Aşkdır masdarı îcazı celi¹ kim eseri Eşki matem sebebi keşfi hakikatdır bil Seni incilse de incinme cihan ey Âlî

Seçemez riştei imanını zünnarından İçemez vâd olunan kevserin enharından Sakarın korkmaz olur nari şerer barından Dinleyen nağmei mansurı fena darından Görünür narı Halil'in güli gülzarından Sürmenin ibret alub gözdeki âsarından Kıl nazar gülşene kim gül görünür harından

Tezkirei Fatin'deki gazeli:

Cana geçsün tigi gam cisminde canın duymasun Dağ yak suzi nihandan sinei hurşidde Zerre zerre, katre katre, lem'a lem'a, bad bad Naleden kıl âlemi suziş peziri iştiyak Tut ki bulsun Aliya senden tecelli kâinat

Parelensün cismi zarın üstühanin duymasun Sinei hurşidde suzi nihanın duymasun Unsurun dağıt vücudi natuvanın duymasun Her sözün âreş feşan olsun zebanın duymasun Kâinat ahvali seyri bî nişanın duymasun

Kütübhanemdeki mecmualardan birinde, "Cerîdehane Kâtibi Âlî Efendi merhumun bil'bedahe natemam olarak inşad eylediği gazeldir" serlevhasile mündericdir:

Gördü düşmanlarım ağlaşdı yeman peykerimi Ateşim sinei hürşide yetürdüm eserim Benim ol mürgi melâmet peri âli pervaz Dost kıldım hele bu hal ile düşmenlerimi Zerre zerre uçurub göklere hakisterimi Göremez çeşmi kader cünbüşi balü perimi

Arif Hikmet Bey şu iki beyti okurdu:

Devrei arş ile Mecnun benim ardımca gelir Benim ol mürgi melâmet peri âli pervaz Boş komaz hasılı sultanı mehabbet yerimi Tenk olur cayi kader dökmeğe balü perimi

Hersek'li Arif Hikmet bey "celi" yi "nebi" suretinde okumuştu.

Sem'ü Pervâne

Bir sebangeh ki Sem'ü pervâne Döndü pervâne basına sem'in Sensin ol serfirazi her meclis Sensin ol semsi çerhi mıhrü velâ Sen nedimi şehi mehabbetsin Söyle rusen güherliğin cana Tuttu etrafı cünki envarın Kendi yağınla kavrulub her dem Nardan nura inkılâb ettin Ateşe munis olmuş etvarın Bana cıtlat ki sevdiğin kimdir Kim ile hem nisinü hemdemsin Zulmet icre edersin arzı beden Bir cevab ile gel beni kandır Parlayub şem'a suzi dille ana Ne dilersin ki halimi sordun Haber almaksa kasdın ol yari Devüb ol demde tarafı ruhsarın Döndü pervâne, sem'a kıldı hitab Yaklasub sem'a oldu sırra habir Bulsa âsık nigârın ey Âlî

Cem olub bezmi mevde bir vane Dedi ey zeyni meclisi ahbab Sensin ol sulesazı her meclis Sensin ol necroi talii urefa Sen muhibbi kadimi devletsin Melekût âlemin eder îma Ceberut halleridir etvarın Kimseye eylemezsin arzı elem Suzisi kendine hicab ettin Gösterir nun zatını narın Yane yane o, dediğin kimdir Ya nasıl bezmi yare mahremsin Abı havvan kinavemi senden Narı sevkinle canımı vandır Dedi ey "sıkı belâ peyma Gâh döndün başımda geh durdum İçeru gel de anla esrarı Gösterüb kat kıldı güftarın Bakdı hayretle yaşına şem'in البه مصدر Geldi andan nida olur hali لا وجود سواه

ÂLÎ BEY

Hasan Âlî Bey, Teleğraf ve Posta nazırı esbakı Trabzon'lu Hasan Âlî Efendi zade Teleğraf ve Posta müfettişliğinde mütekaid Ali Riza Beyin oğludur. 1315'de İstanbul'da doğdu.

İbtida Koska'da Yeşil Tulumba'da Yolgeçen mektebinde okudu. Bilâhare Vefa idadisine girdi. İdadi liseye kalb edildiğinden, üç sene daha devam etti. Şehadetname alacağı sırada seferberlik ilân olunduğundan asker oldu. İhtiyat zabitleri talimgâhına gitti. Üç buçuk sene askerlik etdi. Esnayı terhisde rütbesi mülâzım idi. Terhis olunduktan sonra darülfünun edebiyat fakültesine dahil olup felsefe derslerine devam ve edebiyat ile de iştigal eyledi.

Bir müddet sonra darülmuallimini Âlîye'ye kayd olundu. İkmali tahsil ederek bir muallimliğe tâyini için Maarif Nezaretine müracaatta bulundu ise de bir neti-

ce hâsıl olmadığından muallimlerinin delâletile Edebiyat Fakültesine inzibat memuru tâyin edildi. Bu hidmet 1338 kânunuevvel'ine kadar devam ettikden sonra İzmir Muallim Mektebi, edebiyat muallimliğine nasb olundu. Bir sene sonra İstanbul'a gelerek Darülfünun Coğrafya ve Tarih Müzerlerine memur oldu. Kuleli ve İstanbul Liseleri felsefe muallimliğinde bulundu. Kuleli'deki ders Galatasaray Lisesine nakl olundu. Nihayet Maarif Müfettişliğine tâyin kılındı.

Balkan harbi esnasında — on dört onbeş yaşlarında iken — ilk yazısı (Mektebli) gazetesinde intişar etti. Muahharen; Muallim, İnci, Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Akşam, Dergâh, Mihrab, Hayat, Millî Mecmua ile şiirler ve mekaleler neşretti.

Liselerde okunmak üzere yazdığı "Tatbiki Mantık" ile "Ruhiyat Alfabesi", "Sanat Musahabeleri - tercemedir", "Edebiyat Numuneleri" matbudur. Tevfik Fikret Beyin iki şiiri kendinin bir şiirini yeni harflerle bastırdı.

Hasan Âli Bey, edib, nazik, kıymetli, meziyyetli gençlerdendir.

Bu günden düne

Perişan gönlümün yoktur mezarı Arar her gözde bir rindi fazilet Bu gün "isri nebiye muktefiyiz" Gönül tahtından indirdik nihayet Beka iklimine göçmek gözüktü Şehidi hak olan bir ruhun eyvah Seraser bir dem olmuştur bu devran Solan güller, susan bülbüllerin ah Yeter Âlî bu viran bezmi gamde Niçin mutad edinmiş ahü zarı Bulur umkunda zıt leylü 'neharı Vatan baştan başa hicret diyarı Sediri hak olan bir şehriyari Dilin, kalbi tabiattir mezati Yazık nisyan olursa türbedari Adem vasl eylemiş ye'sü mesarı Hazanlardan hazin oldu baharı Niçin tanzir edersin sen hezarı

Sarkı

Sen bezmimize geldiğin akşam seher olmaz Ölsem de senin uğruna canım heder olmaz Dalgın ve ilâhi, eriten bir bakışın var. Karşımda periler gibi nazan akışın var Sermest ediyorken beni aşkın keder olmaz Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz Bir anda bütün ruhumu birden yakışın var Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz,

Yeni hayat

Doymadan düşünmek yok dinimizde İnsanız, insanlık esastır bizde Keşkülle âsayı çöllerde bıraktık Gönülde muvakkat kandili yaktık Mücerred değiliz, ailemiz var Bir kârvan tutacak kafilemiz var Fark ettik nihayet aç ile toku Birak o kitabları gel bizi oku Okuyup okutmak işimiz bizim Her yerde bulunmaz eşimiz bizim

Biz millet adamıyız, gönül eriyiz
Ne cinniz, ne melek ne de periyiz
Külâhı, hırkayı çiviye taktık
Bu ince işlerin hünerveriyiz
Başımızdan aşkm gailemiz var
Varlık diyarının seferberiyiz
Anladık nihayet var ile yoku
Bizler ki hilkatin son eseriyiz
Haram lokma kesmez dişimiz bizim
Biz yeni hayatın erenleriyiz.

ANDELIB BEY

Mehmed Esad Bey, Edirne kadıi esbakı Paşmakcı Zâde Zühdi Molla Efendinin oğludur. 1290'da İstanbul'da doğdu.

Pek genc iken "Faik" bilâhare "Andelib" mahlâslarını kullandı. Ahmed Rasim Bey, bir mekalesinde² "adı Esad idi. Süruri'nin, Şeyh Galib merhumu hecv ettiği sırada "bilmem ey menhus adın Esad mıdır? Galib midir?" demesinden ürkerek³ "Andelib" tahallüs ettiğini söylerdi" diyor.

Hususî surette tahsili ilim etti. Arab ve Fars edebiyatını öğrendi. Memuriyete heves etmeyerek matbuat mesleğine intisab eyledi. Resaili mevkuteye eş'ar ve edebî mekalat yazmakla meşgul oldu. "Mekteb", "Hazinei fünun", "İrtika" risalelerinin baş muharrirliklerinde bulundu.

Mebadii şebabında yazdığı manzum ve mensur asar ile Arab ve Acem'in asarından terceme ettiği eş'ar, hikemiyat, edebî fıkarat ve saireyi ihtiva eden, "Sabahı Hayatım" ve edebî ve hikemî mekalatı ve tercemeleri havi olan, "Gül Demetleri" ile "Bir Demet Çiçek" ve "Arabların Hikâyatı Şairanesi" namındaki eserini neşr eyledi. Biraderi Eşref Beyin rivayetine nazaren hazinei maarif (Ansiklopedi) tertib etmeğe başlamış.

¹ Zühdi mollanın babası pek genç iken vefat eden Ahmed Eşref molladır. Silsilei nisbi şu suretledir: Anadolu Kadıaskerlerinden İbrahim Molla, Şam Kadısı Abdullah Molla, Rumeli Kadıaskerlerinden Mehmed Molla, Şeyhülislâm Abdullah Efendi, Şeyhülislâm Ali Efendi, Üsküdar Kadısı Mehmed Molla, Meşayihi Bayramiyeden Bursa'da medfun Paşmakcı Zâde Hüseyin Abdi Çelebi. Bu zatlardan ekseri Edirne Kapısı haricinde Paşmakcı Zâdelere mahsus kabristanında medfundur.

Yeni gün 17 kânunevvel 1335.

³ Garip ürküntü!

Şair ve muharrirlerden bazıları gibi eşhası muzirreden ad edilerek — nefy suretinde — Malatya Tahrırat Müdirliğine tâyin kılındı. 1320'de orada vefat etti.

Biraderi — talebi vaki üzerine — gönderdiği varakada der ki:

"Gayet kalender meşreb ve hürriyyetperver idi. Pederinin hanesinde tahsis edilen daireye, Babiâli caddesindeki gayrı muntazam ve süflî apartman hayatmı tercih eder ve serbest bir hayat sürerdi. Eline geçen paralan derhal arkadaşlarıyle birlikte sarfeder, ferdaya kadar saklayamazdı. İç çamaşırlarını bile muhtaç arkadaşlarına tevzi ettiğini bilirim. İşrete fevkalâde münhemikti. Sözünü hiç sakınmadığından hafiyeler daima arkasında dolaşırlardı. Genç yaşında Rauf Paşa namında mutasarrıflıktan münfasıl bir zatın kerimesile izdivaç etti. Fakat gayet serbest ve kaynısız bir hayata alışmış olduğu cihetle zevcesile imtizaç edemeyerek pek çabuk iftirak etti. Evlâdı olmadı".

Ahmed Rasim Bey - yukarıda bahs olunan - mekalesinde der ki:

"Bu zavallı arkadaş da cidden biçare idi. Tab'ında kendinden büyük bir istiğna vardı. Anın için idi ki pederinin bir çini cebininden münfeil olarak hanesini terk ile Babıâli caddesinde Meserret apattmanı karşısındaki sucu müteveffa Yorgi'nin dükkânı üzerinde Müstecabi Zâde ile müştereken bir oda¹ tutmuştu. İşte bu oda envaı mudhikât ve hecviyata, hezliyat ve siyasiyata, o zaman için pek büyük tehlikeleri calip tefevvühat ve teşniata masdar olmuştu".

"Mehmed İhsan" imzasile "Maarif" risalei mevkutesine² yazılan mekalede deniliyor ki:

"... Andelib bey vaktini daimi surette Babiâli civarındaki kütüphanelerde geçirir. Mütaliatı, hususile Arabî ve Farisi'deki malûman vasidir. Ekseriyet, edebiyatı kadime taraftarı olmak üzere tanılırsa da bu fikir pek yanlıştır. Kendi ibtida tarzı atikte ibrazı maharet etmek, sonra mesleki cedid üzere şiir yazmak ister. Gazelleri, gazele misal olarak gösterilebilecek letâfeti haizdir. Eş'arında müsamehatı lafziyeye pek az tesadüf olunur".

Andelib'in Babıâlî civarındaki kütübhanelerde demküzar olduğu zamanlar, ben de matbuat ile meşgul olurdum. Kendine kitabçi dükkânlarında ve sokaklarda ekseren tesadüf ederdim. Fakat bir kerre görüşmedik. Gayet ağır ve durgun görünürdü. Hemdemleri, — etrafına bakamayacak derecede — mesti müdam olduğunu ve Malatya'ya nefy edilmesi de serhoşluktan ileri geldiğini söylerlerdi.

Memleketin zadegânından ve erbabı danişinden ma'dud olan bu zavallı şairin de niçe emsali gibi işretle hayatını imha etmesine teessüf olunur.

Hilâli seher

Eğerçi etmede meftun beni cemali seher Dîriğ kim beni mahzun eder melâli seher Sana da etti mi tesir söyle hali seher Eğerçi kalbimi pür nur eder visali seher Eder dü çeşmimi pür girye hep meâli seher Benim gibi neye mahzunsun ey hilâli seher

§

Ahmed Rasim bey, bu odanın ahvalinden diğer bir mekalede uzun uzadı bahs ederek meyhane, taamhane, kütüphane, yazıhane, müzahrafathane olduğunu söyliyor.

^{2 11} rebiülevvel 1314 tarihli nüsha.

Yegâne zeyneti sendin leyali deycurun Kılardı âlemi pür neş'e hali mesturun Ukul valıhidir hep bu emri mesturun Ederdi dehri münevver cemali pür nurun – Zebuni kahrımısın şimdi aşkı pür zurun Neden bu rütbe zaif oldun ey hilâli seher

§

Nolur sualime versen benim cevabı savab Safa bulur seni valı ettikce ruhum isticvab Nedir nedir seni bu rütbe evleven bîtab Keder mi verdi \$ana yoksa ettiğim bu hitab Aceb benim gibi çektin mi dürlü dürlü azab Neden sarardı yüzün söyle ey hilâli seher

§

Kimi arar da gezersin sipihri minada Semada mı acaba sevdiğin, ya gabrada O suhı dilkese mi yoksa oldun üftade Niçin neden dolaşırsın cihanı bâlâda Dili hazinü garibin senin ne sevdada Nedir bu tavrı elemnakın ev hilâli seher

Ş

Neden kızardı ufuk böyle oldu âteşzar Demek ki geldi zemanı vedaimız nâçâr Yarın edince telâkî seninle biz tekrar Tulua başlamış eyvah neyyiri nevvar Ne hoş da dalmış idik hasbihale her iki yar Bu yolda söyleşelim bari ey hilali seher

**

Nedim'e nazire

Nuri simayı sabahat yalü bal olmuş sana Nuri esved, talii uşşak ile hemrenk olup Gülnihali nurdan kopmuş iki verdi sefid Sevdiğim mahlûksun nuri sabahı feyzden İbtisamı gonce, buyi yasemen, nuri safa Subhdem ezhare revnakbahş olan gül jaleler Bir nazirin yok iken nazmı bedayı'de Nedim Sulei gölgona rühi âl âl olmuş sana
Gerdeni pür nuruna düşmüş de hâl olmuş sana
Böyle pistanı lâtifi bîmisal olmuş sana
Hurlar reşk etmemek billah muhal olmuş sana
Toplanıp gülgoncaya gancü delâl olmuş sana
Hep sirişki şadii feyzi visal olmuş sana
Andelibi hoşneva şimdi hemal olmuş sana

ATAULLAH EFENDI

Mehmed Ataullah Efendi — Medinei Münevvere mevleviyetinde bulunduğu esnada vefat eden — Şani Zâde elhac Mehmed Sadik Efendinin¹ oğludur. İstanbul'da doğdu. Velâdet tarihi mazbut değildir. (Şani Zâde) namile maruftur.

1200'de Dürri zade Mehmed Arif Efendinin birinci meşihatında akibi imtihanda tedris rüusi verildi. 1203'de pederi Ordu kadısı bulunmağla "vafirce müddet" maiyyetinde oralarda bulundu. 1231 cümadelahiresi gurresinden zabt eylemek üzere havasi refia kazası² (Eyub) tevcih olundu.

Vakanüvis Ahmed Asım Efendinin taundan vefatı üzerine bu hidmeti hüsni ifaya muktedir olan erbabı liyakat Sultan Mahmud tarafından soruldu. Tarafı sadaretten arz edilen esami arasında padişah, Ataullah Efendiyi intihab eyledi. 15 safer 1235'de vak'a nüvisliğe tâyin kılındı.

Şani Zâde³, vak'a nüvisliğe tâyin olunduğu sırada Şeyhülislâm Halil Efendinin nezdine giderek müşarünileyhin gösterdiği bed muameleden bahs ile tarihinde der ki:

"Hatta abdı naçar bu hidmeti aliyyeye henüz selefimin vefatından haberdar değil iken mahzı inayeti hazreti şehriyari ile memur olduğum vakitte bendelerine pür çini cebin izharı igbirar ederek, "senden bu günlerde hiç bir taraftan bazı yazuya müteallik bir şey istediler mi?" deyu sual buyurduklarında, "hayır ola efendim" dedim. Ol vakit "ya senin vak'a nüvisliğe kudretin olduğunu şevketlu efendimiz neden

¹ Şeyhülislâm Arif Hikmet beyin bazı fudalanın teracümi ahvalini havi olarak tertip etmeye başladığı Arabiyülibare bir eserin içinde görülen Türkçe varakada şu sözler muharrerdir: "Elhac Mehmed Sadık efendi, ibni elhac Mustafa efendi, ibni Şani Ahmed dede. Ba imtihan tariki tedrise duhul ve 1200 de Mekkei mükerreme payesiyle orduyı hümayun kadısı ve 1206'da payei sabıkile Medinei münevvere kadısı olup Medine'de irtihal etti. Eyyamı tedrisinde hıdematı müteaddidei şeriyede müstahdem olmakla fıkılıı şerifte mütefennin ve evkatı haliyede cevami ve medariste tedrisi ulûm ve neşri fünun ile meşgul olduğundan mesaili dekikai şeriye ve ulûmı âliye ve Âlîye'den bahis ondan mütecaviz resaili nefise tasnif ve hususa cemi muhakimde muteber ve mütedavil olan "Sakki Şani zade" namındaki kitabı cem ve telif eylemiştir. Bu sukukin bazısı pederleri elhac Mustafa efendi ibni Şani Ahmed dede merhumun vakın hükûmetlerinde vakı olan mevada dair tertip ve inşaları ise de ekseri kendilerinin evkatı hükûmet ve hizmetlerinde vukua gelen mevada mütaallik telif ve imlâlarıdır. Tedrisi ulûma "Sefericeylâni" merhumdan ve hattı sülüs ve neshde reisülhattatin İbrahim Namık Efendiden ve hattı talikte Kâtib Zâde Mehmed Refi Efendiden mezun olmuştur. Tabiatı şiriyeleri dahi olduğundan Türkçe ve Arapça bazı kasaid ve tarihleri vardır".

² Şani Zâde, tarihinde der ki (cild 2, sahife 255): "Kazayı havası âliye, ba musulei Süleymaniye der Çorlu medresesi bimennihi taalâ tarihi rüusumin otuz birinci senesinde tevbih buyuruldu".

³ Cilt 4, sayfa 197.

biliyorlar" dedikleri gibi abdı zaif kaziye ne idüğini teferrüs ederek derakeb bir kuvveti kalb hâsıl olmağıla, "ya devletlu efendim, kulunuz şimdiye kadar hakpayı hümayuna dürt kıt'a kitab telit ve 'takdim etmiştim" cevabına cesaret ettiğimde "pek güzel Allah mübarek eyleye" deyu kapu çukadarlarına terfikan ilbası hil'at zımnında Babıâli'ye irsal buyurdular. Meğer mektubîleri yamağı olub hadaseti sinnine göre fenefsilemir fenni inşada bazı istidadı olan muderrisinden Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Molla'yı sevk edüb lâkin hakkı na müsthakkımda mukadder iduğinden sui zan birle muğber olmuşlar idüği yine lisanlarından neşr ile müştehir olarak badezin azillerine kadar dahi meclislerine vardıkça birer abes behane ile abdı ahkarı tekdire mazhar ederlerdi".

Tarihi Asıma zeyl olarak yazacağı tarih için tahrir ve Sultan Mahmud'a takdim eylediği mukaddeme, makbul olup — istidası mucibince — sultanı müşarünileyhin cülusından başlamasına müsaade olundu. 1223 senesi bakiyei vekayiinden itibaren zabta mübaşeret eyledi. O esnada — sadrıazamın nezaretinde bulunan — evkaf müfettişliği de tevcih ve muharrem 1237'de Mekkei mükerreme payesile taltif edildi.

İstanbul'da Tulumbacı konağında açılan Mektebi Tıbbiye'de ilmî tıbbı fransızcadan terceme ve tedris eden Abdürrahim Efendi Zâde Osman Efendinin hekim başı tarafından istirkab ile müneccim başı nasb edildiğinden bahs ettiği sırada Cevdet Paşa¹ der ki:

"O devirlerde tariki ilmi pek ziyade resme dökülüp (الأقدم فالاقدم) kaidesi meriyülicta olduğu halde ara sıra tafaratı mahdumane eksik değildi. Şerefi intisab ile dahi tafralar husule gelirdi, amma ilmüfadl ile terâkki pek müşkil idi. Bazan serpilüp çıkan ehli kemal de düçârı sadematı hased ve istirkab olurdu. O zaman ilmî tıbda mehareti müsellem olan Şani Zâdenin hekimbaşı nasb olunacağına vak'a nüvis edilmesi de bundan naşi idi."

O asırda müellefatı cedide Padişaha arz ile irade istihsal olunmadıkca neşr edilemez ve âsarı cedide telif edenler Padişah tarafından taltif olunurlardı.

Şani Zâde « ميار الأطبا » namındaki eseri mütercemini — alelusul — Şeyhülislâm Dürri Zâde Abdullah Efendiye takdim eyledi. Eyyamı sebavetlerindenberi "muarefe ve ülfetleri" olan mektubcunun "rekabet ve muhasedetine mebni kitabı mezbur" Şeyhülislâm nezdinde kaldı, arz olunmadı.

Şani Zâdenin, "tekellüfü mucib ise" kitabın iade edilmesi hakkında mükerreren vakî olan müracaat üzerine "maalkeraha" Silâhdar Ahmed Paşa Zâde Ali Beye gönderildi. Hekim Paşa Mustfa Mes'ud Efendinin, kitabı Silâhdar nezdinde "ibka ve zatı şahaneden ketmü ihfa" eylediği ve "gadr garezile değil, gûya tıb kitabını mütalâayı şahaneye takribi tensib eylemediğine mebni ketm etdiği" bilâhare Silâhdar'ın ifadesinden anlaşıldı. Müşarünileyh, tarihinde² bu kitabı "ağrazı fasideden âri olarak te'lif ve mücerred menfaatı müslimin " maksadile "halisane ve tahdisı nimet gûne tasnıf" eylediğini söyledikten sonra:

¹ Sahhaflar Şeyhi Zâde Eşad Efendidir ki vak'a nüvislikte Şani Zâdeye halef oldu.

² Cilt 11, sayfa 13.

⁸ Cilt 2, sayfa 335.

"Ama ne çare, ifadei hal, muhali mutlak ve rakibi gaddar yedile babı ümid muğlak ve takriri mafilbab diğer bir kitab takdimine muallâk olmakla bade zamanin kitabı mezkûrun mevkufün aleyhi olan
fenni teşrihten المناف

Cevdet Paşa, tarihinde1 bu eserlerden bahs ettiği sırada der ki:

"Padişah, ulûm ve maarifin terakkisini ister. Şani Zâde gibi malûmatı sahiha eshabından bir zat dahi ol vakit henüz lisanımızda ıstılâhatı mezzu olmayan İlmi tıbdan bir güzel kitap yapat da ani huzuri hümayuna arz için yol bulamaz. Çünki Sultan Mahmud, Şani Zâdenin değerine gereği gibi muttali olsa hekim başı olsun diyivermesi melhuz idi. Binaenaleyh meratibi resmiye eshabı türlü vesileler ile anı örtbas etmeye çalışıyorlardı. Ve ekseriyet anların tarafında bulunduğu cihetle buna muktedir olurlardı".

Müşarünileyh, diğer âsarının da takdiminde, yahut tab ve neşrinde envaı müşkilâta tesadüf eyledi. Meselâ, hamsei Şanî Zâdenin birinci cildi bin müşkilâtla üç senede tab edilebildi. Tabhane nazırı Abdurrahman Muhib Efendinin hini tabda gösterdiği münasebetsizliklerden şikâyetle² der ki:

"Nazır mumaileyh, kisei fakir gibi hüner ve maariften bîbehre kaldığından ve zikri ve fikri mansıb ve akçe olup hizmeti mezbureye naehl olduğundan kitabı mezkûrun esnayı tab ve temsilinde mukaddema sudur eden emrü iradei hayr ifadei şahaneye imtisalen ibaresinin tashihine her ne kadar sayi cezil eyledim ise de kılleti ücretine tamaan istihdam eylediği Üsküdar Yeni camii kayyiumi, tashihatı fakire rağmen inadı cahiliyetle yine gerek hurufat imlâsını tahrif, gerek bütün kelimeyi taklib ve tashif etmekten fariğ olmadı. Ezan cümle meselâ dibacei kitapda « جهتة و سهته , kelamı müseccai yerine yazub iki defa tashih ve tâmir ve mahsus bir mufassal tezkire dahi tahrir olun- « فاذا انحته و سجنه » muşken yine öylece tab ettirmiş olduğu manzurı abdi hakir olub tekrar sebebini istifsan eylediğimde ol cahili bîar, mugalatai nadaniye ibtidar ile taannüdi hamiranesinde ısrar eylemekle « حوات احق حكوت » lâzimesince naçar sükût ihtiyar olundu. « اءو ذاقف ن ١ كون من الحاملين ». Eğerçi kitabı mezburda ahkâmı mebahısını mugayir olur hata ve halel olmadığı zahir ve bî hilâf olub ancak müellif olan kimse tahsini ibare ve imlâsiçün bunca himmet ve meşakkat sarf olduğu eserinin cüz'ice kusuruna bile razı olamayacağı müsellemi ehli insafdır. Hâsılı bu kitabı nayabı bî bahtın maddei mezkûre yanında hiç mekulesi olur. Hezar sergüzeşti pür garabeti olub lâkin anların her biri birer mahalli muvafık ve zamanı cesbanda beyan ve tahrir olunur. Binaenaleyh fenni cerrahî ve eczayı tıbbiyeyi havi iki kitapdan ibaret cildi saninin payei seriri muallâya arzı hususî telifi abdi hakiri عنه حنيه meseline nazîr ettiren fenni mezburda bakıyei hüsemayı gaddarın vakti nekebinine tevkif ve tehir olundu".

Cevdet Paşanın beyan eylediği vechile³ hekim başı Mesud Efendinin azlinde yerine, Şani Zâde var iken başkasının tâyini nabeca ise de Behcet Efendi mukadde-

¹ Cilt 11, sayfa 13.

² Şani Zâde Tarihi: Cild 3, sahife 125.

³ Cevdet Paşa Tarihi: Cild 11, sahife 15 ve 76.

ma hekimbaşılıkta bulunmasından ve adabı meclise vakıf olmasından dolayı sairlerine tercih olundu. Şani Zâdenin, "edebiyatına nisbetle malûnatı hikemiyesi sad çendan ziyade idi. Alelhusus ilmi tıbda olan malûmat ve mehareti ol asra göre fevkalâde idi. O zaman İstanbul'da sahihan reisi etibba idi. Lâkin hekimbaşı olan Behcet Efendi, Halet Efendiye çatkın ve enderuna girğin olduğu halde Şani Zâdeyi istirkab eylemekte olduğuna nazaran vaka'nüvislik gibi bir memuriyetle İstanbul'da oturmak Şani Zâdeye nimeti uzma idi'".

Müşarünileyh ilmi tıbda — ulûmi saire gibi — yedi tulâ sahibi olduğu halde tarihinde² bilmünasebe "ilmi tıb ile hakirin münasebetim takribile..." kelimelerile hazmı kemal ediyor. İcrayı tababet ve tedavîi hastegâne himmet eylediği de "abdi hakire tedbir ve deva içün gelen merzaye ve emrazı redie ve ileli asabiyye ve ikle ve kuruhi mütemadiye ve seyaleye mübtela rical ve nisaye kanunı etibba mucibince sebebi marazları süal olundukca..." demesinden müsteban oluyor³.

1236'da zuhur eden Rum ihtilâlinden sonra Babiâli'nin Rumlar'dan emniyeti münselib olduğundan Firenkce ve Rumca evrak mühendishane hocalarından Yahya Efendiye' terceme ettirilmekle beraber heveskâr olan kâtiblere elsinei ecnebiyeyi talime de mumaileyh memur ve kâtiblere maaş tahsis edilerek Babiâli'de bir terceme odası açıldı. Bundan sonra divanı hümayun tercemanlığına müslimlerin tâyinine karar verilerek Şani Zâdenin iktidarı meclisi vükelada mevzui bahs oldisa da mevaliden bulunmasına binaen Babiâli ricali silkine idhali münasib görülmedi.

Müşarünileyh, tarihinde⁵ der ki:

"Bu hidmeti pür menfaata eben anceddin ehli islâmdan bir muktedir kimse tecessüs olundisa da o makule mearife mükaddemlerde kendiliklerinden heveskâr olanlar bazı kibar indinde sakitül'itibar ve bel-ki düçarı hezl ve istihkâr olduklarından hidmeti mezkûreyi (divanı hümayun tercemanlığı) ifaya kadir bir müslim bulunamadığı cihetle biraz eyyamdan sonra yine Yahya Efendiye mühendishane hocalığı maniinden kati'nazar ilbası haftanı tercemanı olundu. Ol esnada tercemanlık umuru etrafile abdi hakirin uhdei âcizanemden gelebilmek üzere erbabı meşveret medisinde tezkir eylemişler ise dahî sayei devleti aliyyede mevaliden bulunduğum takrible tensip buyurulmayarak lûtfı cenabı bari ve hidmeti vak'anüvisi şehriyarî, o makule şuğli kesir ve envâı meşak ve mehazirden fakiri bu tarikle mâsun eyledi".

Şani Zâde, pek mühim ve mutena ad edilen her memuriyete herkesden ziyade lâyık ve fünunı mütenevviada emsaline her suretle faik olduğu halde birtakım vesaili garazkârane ile kendi, hakkından ve mülk ve millet, hidematı âlimanesinden mahrum

¹ Cevdet Paşa Tarihi, cild 11, sahife 15 ve 76.

² Şani Zâde Tarihi, cild 2, sahife 163 ve 164.

⁸ Şani Zâde Tarihi, cild 2, sahife 163 ve 164.

Şani Zâde Tarihinde (cild 1, sahife 214) İstanbul Etibbasına dair mühim malûmat ve mütalâat serd etmişdir.

⁴ Ahmed Vefik Paşanın büyük babası.

⁵ Cilt 4, sayfa 34.

edilmekle de iktifa olunmayarak âkibet memleketinden, hattâ hayatından da dur edildi.

Hekimbaşı Behcet Efendinin siayetile 15 safer 1241³'de vak'anüvislikten azl edilerek yerine İstanbul kadılığı vekayi kâtibi sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Efendi tâyin kılındı.

Şani Zâde, tarihini 1236 senesi nihayetine kadar yazıp zamanı azline kadar beş senelik vukuatı tahrir edemedi. Zabtı vekayyi ceridelerini halefine devr eyledi. Esad Efendi tarihine 1237 senesi ibtidasından başladı.

Ötedenberi Taifei Bektaşi'ye namile yâd olunan Yeniçerilerin ortadan kaldırıldıkları sırada Bektaşilik namının da kaldırılmasına teşebbüsle Bektaşilerden bazıları ifna, bazıları da biladı baideye iclâ kılındı.

Bunlardan Kapan Veznedarı Aziz ve Zahire Veznedarı Arif Efendilerin de birer mahalle tâyinine dair arz olunan takrire yazılan hattı hümayunun zeylinde "Bektaşilerin pek meşhurlarından vak'anüvis Şani Zâde Ata Efendinin Tire'ye ve Cegale Zâde hacegândan Tahir Beyin Hadıme nefilerine irade sudur ederek derhal mübaşirlere terfikan tağrib edildiler².

Takrirde Şani Zâde ile Tahir Beyin isimleri olmadığı halde padişahın karihasından zuhuruna sebeb, Tarihi Lütfî'de³ beyan olunduğu ve vech ile — Şani Zâde "o vaktin İbni Sinsası makamında mamurücevanib ve tariki ilmide bulunmasile beraber bazı elsinei ecnebiyeyi ârif, hekim meşreb olduğu halde Bektaşilik namile azl ve nefyi, hekimbaşılık mesnedine olan liyakatini istirkab edenlerin eseri siayeti olduğu varestei kaydı irtiyabdır. Müşarünileyhin münferiden nefyinden açığa çıkacak illeti rekabetin setri, Tahir Beye baisi müşareket olmuştur, denilebilir".

Cevdet Paşa⁴ ve Lutfî Efendi⁵ tarihlerinde beyan olunduğu üzere o esnada Bektaşilik isnadile nefy olunanlardan birtakım zevatın Ortaköy'de yalıları olup daima birleşirler ve meclislerine bilmedikleri ademleri kabul etmezlerdi. Bu meclis, bir cemiyyeti ilmiye idi. Maarife heves edenleri talim etmeği, yahut ettirmeği müteahhid olub talim olunacak ders, fünuna dair ise Şani Zâde ve edebiyata dair ise Şıkkı Salis Defterdarı ve "Tefsiri Mevakib" mütercimi İsmail Ferruh Efendi deruhde ederdi.

Âzayı cemiyyet ekseren Ferruh Efendinin Ortaköy'deki sahilhanesinde toplanırdı. Müşarünileyh, Londra'da elçilik etmiş, gayet muteber bir merdi maarifperver olduğundan cemiyetin riyasetinde bulunurdu.

Cevdet Paşa Tarihi, cild 12, sahife 151.

² Şani Zâde Tarihinin başında muharrer olan tercemei halinde "bazı hüssadı bed nihadın tesiri fesadile 1241 tarihinde vak'anüvislikten azl ve 1242 saferinde şanına lâyık olmayan bir tühmeti şer'iyye ile medhul olmağla — arpalığı olan — Tire kazasına nefy ve iclâ edilmiştir" deniliyor.

⁸ Cilt 1, sayfa 168.

Cilt 12, sayfa 212.

⁵ Cilt 1, sayfa 168.

Felâsifei islâmiyeden Kethüda Zâde Arif Efendi de haftada iki gün devamla felsefiyat ve edebiyata ve fünuni şettaya aid mübahasata iştirak eylerdi. Âzadan kadıasker Melek Paşa Zâde Abdülkadir Bey, talime muktedir değilse de cemiyetin işlerine nezaret ve muavenet ederdi.

Cemiyetin masarifi, cemiyete dahil olanlar tarafından tesviye olunur ve taşradaki âza da hissalarını gönderirlerdi. Cereyan eden müsahabat ve müzakerat mahrem tutulduğundan ve içlerinde yabancı bulunmadığından hariçten isnad olunan mezhebsizlik ve bektaşilik, yeniçerilerin ilgası sırasında bunların da dağıtılmasına vesile ittihaz edilerek birer mahalle nefiy olundular¹.

Cevdet Paşa, bu zatları Bektaşilikle itham etmenin insafsızlık olduğunu söyledikten sonra der ki:

"Şani Zâde ise ulûmi riyaziye ve tabiiyede mahir ve ilmi tıbda emsali nâdir, zatile iftihar olunur bir zati memduhul'measir olub bektaşilik efkârından pek baid idi. Lâkin hekimbaşı Behçet Efendi, am istirkab edip ara yerde bazı suhanı için dahi ifsadı zatel beyinden hâli olmazlardı. Hattâ Şani Zâde gû-ya "Behçet Efendi hekimbaşı ise ben de başhekimim" der imiş yollu sözler şayi olmuştu. Bir de Behçet Efendi mukaddeme Tarihi Cebertiyi lisanı Arabî'den Türkçeye terceme eylemesi mülâhazesile kendisinde bir müverrihlik şiarı var idi. Binaenaleyh Behçet Efendi, hekimbaşı ve Şani Zâde vak'a nüvis olduklarında İzzet Molla "Erkânı devletin haline bak, bir müverrihi, hekimbaşı ve başhekimi vak'a nüvis ettiler" demiş. Bu sözü, Şani Zâdenin söylediği işae ve Behçet Efendiye isal edilmiş olduğundan müşarünileyh, Şani Zâdenin bütün bütün aleyhine düşmüş ve anı evvelce vak'a nüvislikten azl ettirmişti. Bu cihetle Şani Zâde, Tarihinin âhırında? « المنافقة عند المنافقة عند المنافقة المنافقة المنافقة المنافقة والمنافقة ال

Kethüda Zâdenin menakibini havî eserde3 deniliyor ki:

"Hekimbaşı Abdülhak Efendi* familyasının, Şani Zâde hekimbaşı olur diye korkularından ilmi tibdaki hazakatine hasedleri varmış ve bu zatlar, bektaşiyeden değilse de anların istedikleri gibi övle sofu da olmadıklarından hazır meydanda olan vakayi'i bektaşiyeyi bu hasudlar kendilerine serriştei adavet ad edüp İstanbul'dan def ve tard etmek içün bunlar da bektaşidir diye kalkışmışlar, Şani Zâde hakkında hoca efendimiz (Kethüda Zâde) "Çelebi dayanamadı, menfada öldü" diye buyururlardı. Çünki Şani Zâde daha genç imiş. Allah o ilimleri kendine gençliğinde ihsan etmiş. Öyle ilimler ki telifatı olan kitablara Frenkler, ne malûmatlı imiş diye şaşarlar, teaccüb ederler imiş".

¹ Bursa'ya nefyine karar verilen Ferruh Efendi, o esnada ه نفعه مواكب » in tercemesile meşgul olduğundan anı itmam etmek üzere menfası Kadıköy'üne tahvil kılındı.

² Cevdet Paşa, bir makalede der ki: «الفيا بسبب جهت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت غالبتا والمجت ا

³ Sayfa 34.

⁴ Hekimbası Behcet Efendinin kücük biraderi.

Tire'ye nefiy olunduktan sonra "daı üdalı küduret bir müddet geçer geçmez Tire'de baisi rihleti oldu"".

"Âyinei Zürafa — Osmanlı Tarih ve Müverrihleri" nde de deniliyor ki:

"Arpalığı olan Tire kazasına nefiy ve iclâ kılındıkta ol zatı pâk damen maarif ve hüneri indel'ukalâ müsellem ve müberhen olup bu makule iftiradan müteellim ve müteessir olmakla menfasında biraz müddet teayyüş eyleyüp dünyadan nakl ile sebilini tahliye eylemiştir".

Bir nüshası Darülfünun Kütübhanesinde bulunan ve "Mehmed Daniş" isminde bir zatın eseri olan « تنبجة الوقايم » de,

"Bundan iki mah mukaddem Aydın'da Tire nam mahalle nefiy ve iclâ büyurulan Mekkei Mükerreme pâyesini ihraz ile sabıka vekayi nüvis Şani Zâde Efendi menfasında hülûli eceli mev'udile menzili bekaya rihali irtihal eyledi' deniliyor.

Menfada iki ay kaldıktan 'sonra ıtlaki hakkında ferman sadır olması üzerine tebşiri keyfiyyet içün ikamet eylediği haneye voyvada tarafından telaşle âdemler koşuşdukta îdamına haber geldiğine zahib olarak « " vefat (1242) vefa

Tire'de kışla civarındaki kabristana defn olundu. Hangi tarafdan yaptırıldığı malûm olmayan mezar taşında şu sözler mahkûkdür:

Müyesser olmadı bana şahadet İlâhi sen nasib eyle saadet Bulam tâ ki resulinden şefaat

Şani Zâde Mehmed Ataullah Efendi ba emri Âli Tire'ye memur ien merhum oldu⁵.

Sene 1242

Şani Zâdenin, ulûmi nakliye ve akliyede, bahusus tıb, teşrih, hendese, hisab, heyet, resm, musikî, inşa, şiir fenlerinde nadirül akran olduğu müttefekun aleyhtir.

¹ Lütfi Tarihi, cild 1, sahife 249.

² Bir adem katl ve darb ve gark ve hark misillû ârıza ile miiteessir olmayarak döşeğinde yahu. olduğu yerde vefat etse « مات حقم » derler (kamus tercemesi).

^{3 1242} saferinde nefiy edilmesine ve iki ay sonra vefat eylemesine nazaran 1242 rebiülâhırında yahut cümadel ulasında vefat etmiş olması melhuzdur.

⁴ Cilt I, sayfa 249.

Milletin ekseri eâzımı gibi müşarünileyh hazretlerinin kitabesi de garabete misali muhaccer ve kadırdanlığımıza delili ekberdir.

Müşarünileyhe yetişmiş olan takvimi vekayi musahhihi Mehmed Cemalüddin Efendi "Ayinei Zürafa" da:

"Ulumi şettada mahir ve fünuni bîhemtada haysiyyeti bahir olub camii ilmi ebdan ve edyan ve fenni musikide Farabîi zaman, ilmi nücumda şühreti âşikâr, şiir ve inşada sahibi iştihar idi. Lisanı Fransa'da tercemanı terzeban ve fransızca kitabette müşarünbilbenan idi. İlmi tıb ve teşrihten telifatı beyneletibba muteber ve ilmi hisab ve cüz'iyyatta beynelmuhasibin ser defter idi. Cemii sanayı'de üstadlarını haklamış, kumaşı hünerini destgâhı mearifde taraklamış, üstadane tanbur çalar, pek binazir saat yapar, musavvirlikte behzad ve gayet tiz dest sayyad idi. هو المنافرة عنه عنه عنه arif, zarif, nazik, mütevazı, nadirül'akran idi" diyor.

Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin yukarıda bahs olunan eserine merbut varakada — ki Şani Zâdenin esnayı hayatında yazıldığı « طال بقاء » ibaresinden anlaşılıyor — şu sözler görülüyor:

Cevdet Paşa, Ahmed Midhat Efendiye yazdığı bir mekalede der ki:

"Tarihi dahi şayanı mütaleadır. Lâtinceyi de pek iyi bilenlerdendir. Teşrihi ve Hamsesi ilmi tıbdə meharetini isbata iki şahiddir. Doğrusu asrının yegâne tabib ve filozofudur.

Cevdet Paşa — yukarıda bahs edilen — mekalesinde ve tarihinde "Lisanı Osmanı'de ibtida istilâhatı tıbbiyyeyi vaz ve tesis eden Şani Zâde Efendidir" diyor.

Faik Reşad Bey, "Eslâf" namındaki eserinde, Şani Zâdenin büyük hidmeti sebk etmiş ise de anın zamanına kadar yazılan kütübi mütenevviai fenniyede her fennin istilâhatı mevcud olmasına ve kütübi cedidenin terceme edildiği sırada yeniden tesadüf edilen istilâhat ve tabiratı fenniyyeden tıbba aid olanlarının müşarünileyh tarafından (terceme) ve tâbiri aharla (vaz) edilmesine nazaran anın vazılığı (İstilahati Cedidei Tıbbiyye) ye münhasır olmakla beraber kimyevî ve riyazi tâbiratın bir çoğunu baş hoca İshak Efendi bitterceme vaz eylediğinden Şani Zâdenin bu husus-

Cild 10. sahife 206.

ta yalnız olmadığı ve Kethüda Zâde Arif ve müneccim başı Osman Saib Efendil**erin** de müşareketleri olmak iktiza edeceğini söyleyor.

*

Asarı:

- 1 Tarih. 1223'den 1237 senesine kadar geçen vekayii havidir. Dört cilddir.
- قوانين الساكر الجهاديه 2
- 3 Usuli Sak.
- 4 Tenbihatı Hükümran ba Seraskeran.
- 5 Tanzimi Piyadegân ve Süvariyan.
- مرآت الابدان في تشريح اعضاءالانسان _ 6
- قانون الجراحين _ 7
- معبار الاطباء _ 8
- 9 İstilahtı Etibba.
- 10 Müfredati Eczayı Tıbbiye.
- 11 Mürekkebatı Eczayı Tıbbiye.
- اصول الطبيعية 12
- 13 Usulı Hisab.
- 14 Usuli Hendese.
- 15 Cebr Mukabele.
- 16 Tarifatı Sevahili Derya.
- 17 Divanı Eş'ar1.

* **

Şani Zâde — emsâli fazılası gibi — birtakım âdayi faziletin daima garaz ve hasedine hedef olmuşdur ki tarihinde — münasebet geldikce — bahs eder.

¹ Fatin Efendi, divandan haberdar olamamış ve tezkiresinde "haylice eş'arı pesendide tanzimine muvaffak olmuş ise de âtideki ebyatından başka âsarına destres olunamadığını" beyatı ve beş beytini nakl etmiştir.

Divanın bir nüshası, Şeyhülislâmi esbak Sahib Molla Bey merhumun mehadiminden iştira olunan kitablar miyanında Darülfünun Kütübhanesinde mevcud ve (436) numarada mukayyeddir. Sahib Beyin pederi Rumeli kadı askerlerinden İbrahim İsmet bey merhum, güzel talik hat ile rebiulahir 1262'de yazmışdır.

Meselâ, 1227'de İstanbul'da zuhur eden taunu nakl ettiği sırada der ki:

"Hakir dahi dairei âcizanemde zükûr ve inasdan on beş kadar nüfusı mahfuz ile ol sahti azimden cümlemiz من كل الوجره müsterih ve emin olub şu kadar ki ta'nı nadan ve mezemmeti bazı ekâbiri bî irfan ve nifakı süfehayı akran ile azürde ve gamkin olduk ise de;

"Gördüm zemane halkı nifak üzre sabita tesliyetile melâli hatırı teskin ederdik¹". Naçar cümleden kesilüb üzlet eyledim"

Şehzade Ahmed'in velâdetinde tanzim ettiği tarihin takdimini de şöyle nakl ediyor:

"Yar ve yaverim olmadığından hazini sadrıâlî tarafından teslim ile hakipayi padişahiye resîde olması ümidile tefrihi fuad eylemiştim.

> Hased ehlinde budur resmü adet Tutar jengi hased ayinesini Olur her devlet ehlinin hasudi

Görse bir kimsede rüşdü saadet Yakar hem reşk ödine sinesini Haseddir bahtü devlet o dürudı

Maarif tarihimizde nazirlerine pek nâdir tesadüf olunan Şani Zâde gibi kıymetli ademlerin garazkâr cahiller yüzünden çektikleri çile nedir?

Meselâ, müşarünileyh, kimseye dil uzatmadığı halde esnayı taunda bile "ta'nı nâdan ve mezenineti ekâbiri bîirfan ve nifakı süfehayı akran ile gamkin" oluyor, âkıbet bektaşilik isnadile perişan ediliyor.

Erbabı garaz ve haseddeki mel'anete bakınız ki padişah bektaşilerin izalesine azm etmiş, fursattan bilistifade Şani Zâde de bektaşi güruhuna idhal ve imha edilmiştir.

Padişah, Hıristiyanların izalesine teşebbüs etseydi biçare adem, — ilmine düşmen olan hasede ve fesede tarafından — Hıristiyan ad edilerek daha feci surette ocağına incir dikilecek idi.

Böyle camiülfezail bir kemali müşahhası istirkab ve menfalarda mahv ve harab eden gaddarlara — tabiri kadim ile — büzak efşanı şütum olmakda insanın ihtiyarı elden gidiyor.

Her meclis ve mahfilde söz söylemek hakkı, erbabı kemale aid olmak lâzım gelir iken — makbul yahud medhul bir vesile ile ihrazı rüteb ve menasıb eden — cehelei cemaatten bir hemhali himarın bezminde bile erbabı kemal, iradı makal edemiyor. Çünkü mevkii resmisi müsaid değildir. Çünkü tahsili menasıb ve rüteb yerine tahsili ilim ve edeb etmişdir. Çünkü rütbei resmiyye, rütbei ilmiyye ile kabili kıyas olamıyacak derecede sahibini şeref ve haysiyyetini son mertebesine îlâ etmişdir. İlim ve fazilet ise hamilini esfeli safiline indirmiştir.

¹ Cild 2, sahife 111.

İşte kemalâtı ilmiyesi sebebile mecalisi ekâbirde söz söylemekden mahrum edilenlerden biri de Şani Zâdedir. Tarihinde¹ der ki:

"Evâhırı şehri siyamda muharriri hakir resm üzre sadrı âli iftarı ferdası iftarı Şeyhülislâmda dahi hazır idim. Ba'deliftar Müşartinileyh, fişenklein birini ihzar ve rüfekamızdan dört zate irae eylediler. Fakir dahi muhtassi rütb âliye olarak mehcuri olduğum fursatı güftar ile izharı telâkat ve temdidi suhbetle bu âlemde her milletin mertebei izzet ve rağbet ve derecei emniyet ve selâmeti, kadrı ilm ve marifetine nisbetle ihzar eylediği esbabı galibiyetine göre olduğu müsbettir, vadisinde haylı mütecasirane suhbet eyledim".

Bereket versin ki mekamı meşihatta — Gelenbevî İsmail Efendi mezunlarından — Yasinci Zâde Abdülvehhab Efendi gibi fazileti ilmiye eshabından bir zat bulunuyordu. O makamda bir cahil bulunsaydı Şani Zâdeyi "mehcuru olduğu fursatı güftar" dan istifade ettiği içün meclisinden dur ve "fursatı güftar" dan daha pek çok zaman mehcur ederdi.

Hersek'li Arif Hikmet, diyor ki:

"Nedir ciirmi fazilet kim anın erbabını yarab

Perisan halü mahzunü hakiru bineva gördüm'

Yukarıda söylendiği vechile Şani Zâdenin, şer'iyat, edebiyat, tarih, tıb, riyazi-yat², nücum, heyet³, musiki, hüsnihat, resm gibi ulûm ve fünuni mühimmede, hattâ "bînazir saat yapmak" da, "ustadane tanbur çalmak" da ihraz ettiği kudret ve meharet teemmül olundukca insana hayret geliyor.

Bahusus o zamanlarda tariki ilmiye mensublarından bir hoca efendinin — en mühim — mesaili terceme edebilecek, divanı hümayun tercemanlığına kesbi istihkak edebilecek derecede — Frenkce¹ tahsil etmesi, Şani Zâdenin ulûvvi şanını müeyyid şevahidi âlîyedendir.

Yalnız bir tanesi bir adem için medarı zinet ve mefharet olmak icab eden bu kadar ulûm ve fünunu, kırk elli senelik hayatında iktisab eden bir zatı adimülmisal hakkında ne söylemek, ne türlü tekrimatta bulunmak lâzım geleceğini tâyinden âcizim.

¹ Cild 4, sahife 132.

² "Şürekâyı muharriri hakirden bazı esatizi mühendisinden mesmu'i âcizi olduğu üzre..." (Şani Zâde Tarihi, cild 2, sahife 142).

[&]quot;Rumca tahrir ve neşr olunan fesad talimatnamesinden bahs ederken (cild 3, sahife 166). Müşarünileyh der ki: "Kalemi müverrihi natüvan ile bilâziyadetin velâ noksanın terceme olunarak..." ve İngiltere ve Felemenk ile vaki olan müsalehadan bahs ederken (cild 2, sahife 277) "Frengi mazbatalarından tefekkud ve sayd olunarak ameli âcizanemle terceme ve bu mahalle kayd olundu" ve Ser etibba Mes'ud Efendinin Avrupa'ya azimetini nakl ettiği sırada "mayühtaci ileyhi fenni tababet olan lisanı Firengistan'ı dahi kat'a tahsil etmemiş" diyor. Avrupa şehirlerine ve hane ve sokaklarına ve sigortaya (cild 2, sahife 401) ve Frenk meb'usan Meclisine dair (cild 4, sahife 2) verdiği malûmat, Frenkce'ye ıttılaının semeratındandır ve şayanı mütaleadır. Fakat bu lisanı nerede ve kimden tahsil ettiğini anlamak hayali muhaldir.

Müşarünileyhin hangi fuzalâdan ahzı ilim ettiği tamamile malûın deği!dir. Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin — yukarıda bahs edilen — eseri gayrı mürettebinin içindeki varakada "neşr ve tedrise" — بعد تكميل السخ — mevaliden madrubî Ahmed Efendi tilâmizinden hoca İslâm Efendiden mezundur" deniliyer.

Kendi de tarihinde birkaç üstadını gösteriyor. Meselâ, Hekimbaşı Mesud Efendinin tercemei halini yazdığı sırada:

"Mumaileyh, devri esbakda bir müddetcik reisi etibba olub riyasetinden mukaddem, yani ders vekâleti evanında ilmi tıbda evveli esatizi abdı natuvan olan merhum Numan Efendinin mahdumudur" diyor.

Sadrı esbak Emin Paşa Zâde Emin Beyin tercemei halinde, "alâtı irtifaiyyeden rubu daire ve basite resmi gibi sanayii lâtifede üstadı evveli Benlî Zâde Efendi olduğunu söyleyor.

Şehremini İbrahim Efendinin vefatından bahs ederken:

"Hüsni hat ve kitabetde tahsili maharete niyetle halen mevaliden Mustafa Rakım Efendinin biraderi olup hattı sülüsde üstadı muharriri hakir olan zemanının Şeyhülhatatini İsmail Zühdi Efendi merhumdan hattı nesh ve sülüs meşkine muvazabet eylediğinden bu takrible beynimizde husuli rabitai şirkete mebni aralıkta Ortaköy'de sahilhanei fakire gelip Zühdi Efendi merhumla beraber haftalarca beytutet ederlerdi?" diyor.

Arif Hikmet Beyin eserine merbut varakada, "hattı sülüs ve neshde reisülhatatın İsmail Zühdi Efendiden mezun olup hattı ta'likte sanii imad Esadi Yesari Efendiden vefatlarına kadar meşki kitabeti itiyad edip derecei izn ve ruhsata tahsili istidad eylemişlerdir" deniliyor. Hattı sülüs ve tâlik ile muharrer lâvha ve risalelerile yaptığı resimler kim bilir ne oldu, nerelerde kaldı, yahut nerelerde yandı, mahv oldu.

Müşarünileyh, "dairesinde on beş kadar nüfusu" bulunduğunu söylüyor. Bu nüfusun bir kısmı evlâd ve iyali olmak melhuzdur. Bugün Şani Zâdelerden bir ferd mevcud olub olmadığı malûm değildir.

¹ Cevamii şerife ve medarisde okunan ulûmu neşr ve tedrise demekdir.

² Müşarünileyh, İbrahim Efendi bahsına devam ile der ki: (Cild 2, sahife 195) "ber mucibi emri kader muharriri ahkarin akli maaşım muhtasar ve belki aksar olduğundan merhumla (İbrahim Efendi ile) evail halinde beynehümada bunca ülfeti fakiranemiz güzer ve yahtemil ki hakki âcizi uruk ve asabına eser etmişken vakti ikbalinde hiç bir tefekkud ve süali bile müyesser olmadı. Binaenaleyh bu abdi kemter dahi istiğnayı kalenderane zaviyesini müstekar edinip razii emri mukadder oldum".

Vak'anüvislikte halefi olan sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Efendinin kütübhanesinde bulunan (Şani Zâde) Tarihinin bir iki sahifesinin kenarında « ﴿ ﴿ ﴿ ﴾ » işaretile üç beş kelime muharrer ise de müşarünileyhin yazısı olub olmadığına hükm edemedim.

Diyarıbekir'li Emiri Efendi, yirmi sene evvel bir mecmua iştira etmişti kı bazı sahifelerinde Şani zadenin fransızca yazıları vardı.

Vaktile Fatih camii şerifi civarında bir kitabcının barakasındaki kitabları karıştırırken fenni nücumdan bir risale zuhur etdi ki baş tarafında boş bir sahifede hattı ta'lik ile «من كت النقير اله عن شانه شاني زاده محمد عطاءالله عنرله » ibaresini görerek o sahifeyi — birkaç kuruş mukabilinde — koparıp almıştım, nezdimde mahfuzdur.

Sultan Selimi salise takdim etdiği bir kasidede:

"Felekde gerçi sühandan hayli çok lâkin Kemali mertebe eylerdim iddia amma Bir iki belki çıkar sadri beyiti şiire mukim Ne hacet ol şehi dânâye eylemek tefhim"

diyor. Bu kasideyi evaili halinde söylemiştir. Evahıri hayatında söylese idi böyle bir fahriyeye lüzum görmezdi.

Ulûmi şettada mertebei kemali haiz olan bir allâmei zufünundan, en kıymetli şairler derecesinde şiir beklemeğe hakkımız yokdur.

İlimdeki mertebei kemali, şiirde kemali mertebe iddiasına hacet bırakmaz. Andan daha iyi şiir söyleyenler vardır. Amma anın gibi cami' kemalât olan enderdir. Bu milâhazalar:

"Şimdi bilinezler Ata kadrimiz ebnayi zeman

Asrımızda nola Nabi kader üstad olsak"

fahriyesi hakkında da variddir.

Gazel

Yareb beni azâdei fikri dü cihan et Haki rehi uşşak kılub tıneti cismim Zerrat gibi âyuni âlemde vücudum Surette tenim savmaai zahide kandil Rindane kelâmım ola şehdabi mehi îd Tire dilime idüb ata nuri hakikat Varestei kaydı emeli âlemiyan et Lütfün ile yekta güheri aşkına kân et Müstağrak edüb mihri hakikatle nihan et Şîrette dilim camı meyi ehli dilan et Zühhadi şikem pervere subhi ramazan et Yareb beni âzâdei fikri dü cihan et Nur olmasa çeşm olmaz idi hüsnüne nazır Tenviri basarla küm olur ahteri âyan Endişem olub hali siyahi ruhi canan Uryan ten oldukda gedayı seri kûyi Bir zate varır çün dû cihan bed'ü meadi Düşmez peyi edvara Ata mazharı külli Çeşm olmasa hiisn olmaz idi nur ile zahir Şemsi ezel oldukda kemahî mütebadir Rengin hayal ile bulundu bu mezahir Ol şaha olam bende bu fakrun ile fahir Ol âyndır elbette bize evvelü âhır Cüz'i olan esmaye nazardır o devair

لا يمكن الى يوحد غيراك دبار Eşyayi cihan hadisü sen zatı kadim

Sen vacib iken mümkini etmem ikrar Etdin bizi âsarı kıdemden izhar

* **

* **

Verdik sana dil sanma belâlar çekeriz Tiri siteme gerçi mukabil sinem Deşti ademi aşkda bir ser çekeriz Ey ruhı revan anı beraber çekeriz

Koyduk rehi aşka cana başı Bu surii serin baisi elhak sensin Olduk elemi hasretin padaşı Biz atf ederiz gayre edebden naşi

ATA BEY

Ahmed Ata Bey, enderuni hümayun kudemasından baş lâlâlıkdan mütekaid Tayyar Efendinin oğludur. 1225'de İstanbul'da doğdu. "Tayyar Zâde" namile maruftur.

1231'de baş muhasebe kalemi rüusi verilerek 1239'da kaleme devam etti. 1240 remezanında bir gün pederi Ayasofya camiine giderken Sultan Mahmud tesadüfle iltifat ve Ata Beyle biraderinin enduruna kaydını irade etti.

1249'da pederinin vefatı üzerine yirmi nüfusdan ibaret olan hane halkının iaşesine mecbur olduğundan 1250'de endurundan çıktı.

O devrin maruf kâtiblerinden — sadrı esbak koca Yusuf Paşanın birader zadesi — Sadrüddin Beyden kitabet teallüm etmekte olduğu sırada mümaileyhin, bir sancak iltizam etmek üzere Anadolu'da bulunan sadrı esbak Mehmed Reşid Pa-

şanın nezdine azimetinde birlikde gitti. Anadolu'nun birçok mahallini gezdi, muahharan İstanbul'a döndü, Darı Şûrayı Askerî mukayyidliğine tâyin olundu'.

Çerkes Hafız Paşanın Kürdistandağı hizmetini takdiren etrafı pırlanta ile müzeyyen tasvir ve hattı hümayun ve talimatı îsale memur edilen Hüseyin Paşanın maiyyetinde Malatya'ya azimet ve bir müddet sonra avdet eyledi.

Malatya'da ve yolda yazdığı raporu seraskere takdim etmesile mücevherli hamise nişanı verildi.

¹ Bir gün sokakta babasının chibbasından — Musul valisi iken vefat eden — Mehmed Tayyar Paşa tesadüf ederek Ata Beyi serasker Halil Rifat Paşaya götürmüş ve orada bulunan fudalayı ehibbadan Hacı Reşid Paşa, Ata Bey hakkında istitaf ederek dârı şûraya tâyin edilmiştir. Vaktile ehibba, kendilerine müracaat ve istidayı muavenet eden ve etmeyen ehibba zadelerinin temini maişetlerine delâlet ederlerdi. Teessüf olunur ki bilâhare insaniyet ve mürüvvet kelimeleri yalnız lûgat kitablarında kaldı, medlûlleri htç kalmadı.

Purusya devleti usuli askerisine dair ser askeri müşarünileyhin eline geçen almance bir kitab terceme ettirilmek istenilmesile binbaşı Ömer Ağa (Serdari Ekrem Ömer Paşa) kitabın muhteviyatını lisanen tarif edebileceğini, fakat tercemesini yazamayacağını söylediğinden ifadatını zabt ve tahrire Ata Bey memur edildi. Bir sene müddet, Ömer Ağa'nın ifadatını dinleyerek yazdı.

Mısırlılarla muharib bulunan Çerkes Hafız Paşa ordusunun teftişine memur edilen Tayyar Paşanın maiyeti kitabetine tâyin olundu. İfayı hizmetle avdet etti.

Dârı şûrayı askerî'deki hizmetine devamdan istifade edemeyeceğini teemmül ederek eviddasından hariciye kâtibi Nedim Efendi'ye beyanı hal eyledi. O da müntesibininden bulunduğu Hariciye nazırı Mustafa Reşid Paşaya arzı keyfiyet etmekle Paşanın tensib ve teklifi ile Girid Valisi Mustafa Nailî Paşanın divan kâtibliğine memur oldu ve hini avdette — arzu ederse — devam etmek üzere namı, divanı hümayun mühimme kalemine de kayd edildi.

Girit isyanının teskininde hizmeti sebk edenlerden olduğu için kaydı mükâfa ten sadaret mektubî odasına tahvil olundu. Bir müddet sonra Mustafa Nailî Paşa ile İstanbul'a gelip yine birlikte döndü. İki buçuk sene ifayı hizmetten sonra 1259'da terki memuriyet etti.

Tekrar dârı şûraya memur edildi. Vaktile arkadaşlarından olan dârı şûra reislerinin ikisinden gördüğü muamelâtı gayrı lâikadan müteessir olarak vazifesine devam etmedi.

1261'de rütbei salise, müteakiben rütbei saniye ile Adana iyaleti mal memuriyetine nasb olundu. 1263'te infisalini müteakiben — o sırada münhal olan — Haleb mal memurluğuna tâyin ve bir zaman sonra bilâsebeb azl edildi.

1265'de rütbei mütemayizi ile İstanbul ordusu muhasebeciliğine tayin kılındı. 1269'da Sadrıazam Damad Mehmed Ali Paşanın tensibile — menzul olan — Tunus valisi Ahmed Paşanın istifsarı hatırına ve Trablusigarp ehalisi Malikî mezhebinde vali ve hakim talep ettikleri ve bu talebin tervici kabil olamıyacağı cihetle maslahatın hüsni suretle tesviyesine ve Girid'e de oğrayarak ahvali ehaliyi teftiş etmeğe memur oldu.

Avdetinde Rusya muharebesi münasebetile teşkil olunan ordulardan Rumeli ordusu müsteşarlığına rütbei ulâ sınıfı evveli ile tâyin edildi. Müsteşarlığın defterdarlığa tahvili üzerine avdet etti. Dört sene maaşsız olarak hanesinde oturdu. 1273'te Cebeli Lübnan islâhatına memur oldu.

Bazı iyalet valiliklerinin mutasarrıflığa tahvili sırasında 1276'da Cezayiri Bahrisefit iyaleti mutasarrıflığına nasb edildi. Mukaddema ordu müsteşarlığında bulunduğu zamana aid muhasebe ve muhakemenin icrası için azl olundu.

Beraeti tahakkuk etmekle 1282'de Filibe sancağı kaymakamlığına nasb ve muahharan ünvanı memuriyeti mutasarrıflığa tebdil edildi. 1285'de mâzul, 1286'da İzmit ve muahharan Karesi mutasarrıfı oldu. Sekiz ay sonra infisal eyledi. (5000) kuruş ma'zuliyet maaşı tahsis kılındı.

1293'de rütbei balâ ile Haremi Şerifi Nebevî müdiri oldu. 16 rebiülevvel 1297 tarihli Vakit gazetesinde Müşarünileyhin vefatına dair bir fıkra derc olunması üzerine Medinei Münevvere'den gönderdiği mektubda üç sene mukaddem Haremi Şerifi Nebevî Müdürlüğüne tâyin edilerek on ay ifayı hizmet ettikten sonra bazı agraz sebebile infisal eylediğini ve o mahalli mübarekte ikamet etmekte olduğunu bildirmiştir.

Tarihi vefatı¹ tahkik olunamadı ise de 1300 senesinden evvel vefat etmiş olduğu melhuzdur.

Tarikatı mevleviye meşayihinden Şeyh Nazif Efendi merhuma müntesib olduğu bir manzumesinden anlaşılıyor.

Beş cildden mürekkeb olan enderun tarihi matbudur. Bunu Cevdet Paşanın teşvikile yazdığını söylüyor. Bazı hatalarile beraber mühim ve nafi bir eserdir.

Divanı eş'arı da vardır ve gayri matbudur. Kendi yazısile muharrer nüsha Fatih'de Millet kütübhanesinde (360) nümeroda mukayyetdir. Kendi yazısile bazı eşarını havi bir mecmuada kütübhanemde mevcuddur. Emsali gibi Müşarünileyhin şiirleri de mevzun sözlerden ibarettir.

On beş sahifeden mürekkeb ve Sultan Abdülazizin medhine müteallik » namındaki kasidesi 1279'da tab olunmuşdur.

Ahmed Ata Bey ile — sadrı esbak Yusuf Kâmil Paşanın amcası vüzeradan gümrükcü Osman Paşanın oğlu — Rumeli kadıaskerlerinden Nuri Bey müştereken bir gazel tanzim ve Paşaya takdim ile tanzirini reca ederler. Kâmil Paşa derhal aynı kafiye ve redifde:

"Üsküdar sakinlerinden iki miri ekremin

Şi'rini tanzir için manada gelmez hatıra"

beytini söyler.

Gazel

Eylemez bir can için uşşak, canından ferağ Hastai derdi mehabbet olan eyler mi ilâc Vardır gerçi şu âlemde kati çok âşina Var iken asâyişi hatır ederdim arzu Belki cananı içün uşşak eder candan ferağ Belki eyler daruyi tiryakü detmandan ferağ Bahş eder yok bir teselli kıldım insandan ferağ Mansıbu cah ile ettim şimdi ünvandan ferağ

^{1 &}quot;Sicilli Osmani" de zilhicce 1294'de ve "Osmanlı Müellifleri" nde 1297'de vefat eylediği muharrerdir. İkisi de yanlıştır,

Alemin ehvali meyl itdirdi günci üzlete Dil temenni etmede her halde tevfikini Eylemekte fikrimiz ikbali devrandan ferağ Ey Atâ kılmam cihanda lütfi mennandan ferağ

Kıt'a

Suret bulup âyinei mücellâyı kaderde Fark eylemedim kıl kadar uşşak ile yari Mir'âtı rühi yare bakup ben beni gördüm Kande beni gördümse efendim seni gördüm

AVNI EFENDI

Mehmed Avni Efendi, Temirci Zâde namile marufdur. 1225'de Trabzon'da doğdu. Trabzon meşayihindendir. 1265'de vefat etti.

Trabzon'lu Talib'in divanında müşterek bir gazelinin altına — divanı istinsah eden — İbrahim Hakkı Efendi tarafından yazılan fıkrada, "bir şairi şirin güftar olmakla beraber feyzi enfasından istifade olunur meşayihi kiramdan idi" denmişdir.

Tercemei haline dair fazla malûmat istihsal edilemedi ve müteaddid gazeli görülemedi.

Gazeli müşterek

T Maksad ancak ârızındır bedri kâmildir deyu

A Kayse isnadı cünun etme hıred mendanı asr

T Yokluk isnad ettiler ey dil dehani dilbere

A Dil şehidi naveki çeşmi siyahi şuhudur

T Eşki çeşmü ahı dilden Talibe geldi fütur

Mihre bakmam ey ızarı mah zaildir deyu A Nüshai aşk içre gördüm yazmış âkıldır deyu T Vakıfı esrarı pünhan olma müşkildir deyu A Gamzesi eyler şehadet çeşmi katildir deyu T Avniya nezzarei didare maildir deyu A

A Aksı hüsnün göricek didi nigâr âyinde

T Görünür aksinin aksi gözüme dildarın

A Zülfi anber şikene baksana rühsarında

T Geh hatın gâh ruhi safın alur ağuşa

A Sikkei şahı hünerdir bu gazel ey Avni

Oldu bir mahi diger nur nisar aynede T Acaba özkeh bir ayniye mi var aynede A Bu ne hikmet ki zuhur cyledi mar ayînede T Bulsa hayret ne aceb cayı karar ayinede A Talib ile zeri eş'arı âyar aynede

AVNI EFENDI

Ali Avni Efendi, Diyarıbekir'de berberler kethüdasi Hacı Rağıb Ağa'nın oğludur. 1243'de Diyarıbekir'de doğdu.

Biraz tahsili ilim etti. Diyarıbekir hükûmetinde mukayyidlikte ve evrak müdür muavinliğinde bulunduktan sonra evrak müdürü oldu.

1289'da vefat etti. Ciddiyat ve hezliyattan müteşekkil divançe olacak kadar âsarı nazmiyesi olduğu menkuldur.

Gazel

O maha münhasırdır gurrei garrayı istiğna
O şahı kişveri hüsnün debiri hamei kudret
Yedi takdiri hikmet işlemiş tarı nezaketten
Boyunca desti hayyatı kader biçmiş de giydirmiş
Hakikatte adem ta âlemi balâya naz etdi
Aman ey servinazım durbin ol bezmi işrerde
Bilir erbabı mänâ kadrini es'arımın Avni

Abesdir mahrular eylese dâvayı istiğna
Beratı hüsnüne çekmiş zehi tuğrayı istiğna
Çıkarmış bir musanna muteber kâlayı istiğna
O mevzun kameti zibaye bir dibay istiğna
Cihanda kalmadı hûbani dehre cayı istiğna
Deler senki siyahı penbei minayı istiğna
Mukarrerdir ki her nazmımda var mânâyı istiğna

AVNI BEY

Hüseyin Avni Bey, Yenişehir Fenar eşrafından, mirül'ümera rütbesini haiz Bekir Paşanın¹ oğludur. Takriben 1242 - 1243² senelerinde doğdu.

Fadılı meşhur Abdurrahman Sami Paşa, Tirhala mutasarrıfı iken Bekir Paşa, kethüdalık hidmetinde bulunduğundan Avni Bey, Fadılı müşarünileyhten tahsili marifet etti.

Sami Paşa Zâde Damad Necib Paşa hakkındaki kasidesinde der ki:

Sami Paşanın Vidin valiliğine tâyininde kitabetle hidmetinde istihdam ve 1270'de rütbei rabia ile taltif olundu.

Muahharan İstanbul'a geldi. 1272'de hemşehrlerinden Beşiktaş mevlevihanesi Şeyhi Nazif Dede Efendiye damad oldu³.

"Kafirim münkir isem nimeti isna aşeri Terbiyet gerdei lûtfi pederi efhaminim Nice fahr eylemeyem olmuş iken üstadım Neş'emend etti beni meşrebi mevlanadan Feyzi mihri nazari atıfeti Sami'den

Hanedanında bulundum on iki sene tamam Benzemem saire ey reşki veziranı fiham Sami Paşa gibi allamei cami fercam Mesnevinin reşehatile verüb feyzi müdam Oldu senki hünerim hevheri silki eyyam"

"Perisan hal olup naçar yazdım Avniya tarih

Bekir Paşayı sıddikan ile yar eylesün mevlâ" 8 Ramazan 1278

- ² Şeyh Nazif efendiye damat olduğu esnada her halde otuz yaşında bulunmasına nazaran 1242. 1243 senelerinde doğduğu tahmin olunabileceğini, izdivaçtan dokuz sene sonra zevcesi vefat ettiğini, on altı sene bekâr kalub tekrar teehhül eylediğini kayınbiraderi Bahariye mevlevihanesi şeyhi Hüseyn Fahrüddin Dede Efendi söyledi.
- ³ Samih Rifat bey eski Resimli gazetenin 29 numaralı nüshasına yazdığı makalei edibanede Avni Bey, İstanbul'da bulunduğu zaman Beşiktaş Mevlevihanesine sıkca devam eylediğini ve Bağdad'dan avdette Şeyh Nazif Efendiye cildi ve hattı acemkârî bir divani kebiri Mevlânâ getirüb Şeyh Efendi, bu hediyeden

Pederinin vefatına söylediği manzumei tarihiyenin makta'ı:

Sır kâtibi Mustafa Nuri Paşanın 1276'da Bağdad valiliğine ve Irak müşirliğine tâyininde divan kâtibi olub birlikde gitti.

İstanbul'a avdetinden sonra hangi memuriyetlerde bulunduğu tahkik edilemedi. Son zamanlarda Üsküdar bidayet mahkemesi âzasından olduğu mesmudur. Sadrıazam Said Paşaya takdim ettiği kasidede:

"Mahkemei adlde kıldın beni

Hakimi âsude seri rüzgâr"

diyor.

15 zilhicce 1301'de vefat etti. Vasiyeti mucibince Behariye dergâhında zevcesinin merkadine defn olundu.

İran'lı Feyzi Efendinin tarihi:

"Ey diriğa ki serefrazi güruhi şuara Oldu dembestei fermani gelu giri ecel Tarlaşub kafiyei ömri azizül'kadri Fevtine yazdı bir ihlâs ile Feyzi tarih Avni ol şairi hoş lehçeü ferhünde kelâm Kaldı hep gevheri endişesi mahrumi nizam Kıldı ol vech ile beytüşşerefi adne hîram Avni'ye darı diyarı melekut oldu mekam"

Üsküdar'lı Talât Beyin tarihi:

"Hayf bir günde iki şairi hoşgû gitti Yazılır cümleye tarih gelir bir gün olur Birisi hazreti Hilmi biri miri Avni Kodular ah iki şairi mahir kevni

"Tercemanı Hakikat" gazetesile neşr edilen bu tarihin altına muallim Naci Efendi şu satırları yazmış ve bilâhare, "Mecmuai Muallim" e nakl etmişdir:

"Kemali teessürde Talât Beyefendi ile iştirâk etmemek elimizden gelmez. Tesiri iki dağı derun besler bir hüzne mukariniz. Trabzon'lu Hilmi Efendi ile Yenişhir'li Bekir Paşa Zâde Avni Bey asrın yetiştirdiği üdebamızın, şuaramızın ser âmedanından idiler. Hele Avni Bey, hakikaten zübdetül'ahkab denmeğe lâyık olan efadılı sühanverânı Osmanîden bir vücudı nadir idi: Lisanında tutukluk olduğu halde pekçok natukları lâl edecek sözler söylerdi. Tasavvufi âlî mesleki ârifesine şiddeti intisabı cihetile âfeti şühretten ihtiraz üzre bulunmasından olmalıdır ki bir divanı azîm teşkil edebilecek kesrette olan eş'arı üstadanesinden bir kısmını olsun tab ettirerek istifadegâhı umumîye çıkarmamıştır. Neşr olunmuş âsan iskaside serayı meşhur İsmail Paşa Zâde Hakkı Beyefendinin divanı matbuu gibi bir iki kitaba yazdığı rengin
takrizlerle Harabatı Ziyayı tenvir eden bazı ebyatı bergüzidesinden ibaret gibidir.

Avni Bey, edebiyatı Osmaniye'de olduğu gibi edebiyatı İranîye'de dahi müintazdı. Birçok âsarı Farisîyesi vardır. Bunlar muasırinîmizden bazı Şuarayı Osmaniye'nin yazdıkları parçalar gibi lisanı Farisî'yi gerçekten bilenlerce âdî addolunacak şeyler değil, fusahayı Acemî dahi mecburı tahsin edecek eser-

pek ziyade mahzuz olarak "oğlum biz dervişiz. Senin bu hediyene mukabil şayanı takdir bir şey bulamayız. Dünyada bir kerimem var. Eğer kabul edersen bende anı sana veririm" demesile Avni bey heman hazreti Şeyhin dizini öpüb mazharı sıhriyet olduğunu söylüyorsa da Müşarünileyhin izdivacı, Hüseya-Fahrüddin dede'nin kavlince 1272'de ve Bağdad'a azimeti ise — aşağıda gösterildiği veçhile — 1276'da vaki olmuştur.

Resmî tercemei halini arattım, bulduramadım. Samih Beyin makalesinde kabletteehhül bir memuriyetle Gelibolu'ya da gîdüb birkaç sene orada kaldığı beyan olunmuştur.

lerdir. İtikadımıza göre Avni Bey, nazmı eş'arı Farisi'ye cihetince şuaramız beyninde münferiddi. Avnı'nın gaybubeti gibi bizce nâkabili izale bir elem ancak âsârının tab ve neşrile tadil olunabilir. Bu hizmetin hüsni ifasını ise akrıbasının, hususile bunlardan en ziyade tanıdığımız Mehmed Ali Efendi biraderimizin himmeti kıyınet şinasanesinden bekleriz''.

"Mecmuai Muallim" de şu sözler de muharrerdir:

"Avni Bey "alafranga" denilen yolda şiir tanziminin aleyhinde bulunmakla beraber lisanı kudemanın — tabiatı asra göre — ıslâhını arzu edenlerdendi. Kendisine "edebiyatı garbiyenin bazı mehasını ınkâr olunamıyor. Bunlardan niçin iktibas etmemeli? Böyle şeylerde taassub etmek "terakki etmeyelim" demek değil midir?" denildikçe "Terakki edelim, fakat gençlerimizin bazı âsarında görüldüğü üzere iktibas namile mânasız söylemeğe alışmayalım" cevabını verirdi. "Müşarünileyh ile birinci defa olarak Yenişehir Fenarde görüşmüştüm. Bir nadirei irfan idi. Musahebetinden pek çok istifade etdim. Lisanı farisi ile olan tavaggülü cihetile ekseriya edebiyatı İraniye'nin en müntehablarını mevzuı bahs ederdi. Tarikati mevleviye saliklerinden olduğundan "mesnevî" nin en âlî beyitleri dembedem lisanından işidilirdi".

"Eş'arı mütesavvifaneden başkaca zevkyab olurdu".

Veled Çelebi Efendi, bir makalede1 der ki:

"... Selçukiye devrinde cenabı Mevlânâ ile oğlu Sultan Veled tarafından vaz olunan orta Asya edebiyatı her devirde yine eazımı mevleviyeden bir üstadı kâınıl tarafından mazharı teceddür •la ola şeyn Nazifi mevlevînin damadı Yenişehir'li Avnîi mevlevî ile hitama ermiştir. Avni merhum, hakikaten başkalarına artık eski yolda ağız açtırmayacak surette o kapıyı kapamıştır. Edebiyatı kadimenin her vadisinde kimsenin kendisile hem înan olamayacağı bir surette muvaffak olmuştur".

Fudalâyı şuaradan Besim Bey, Avni Beye dair bir makalede² der ki:

"Mebanii meraziye ile maanii hakikiye iblâğ ve ifazasında en âlî muvaffakiyet gösteren mutesavvifini şuaramızn bihakkın seramedanındandır". "Nevayi hakikati perdei mecaze nefh ve idâ etmekte ve hüsni
ezele nikabı suri teberku ettirmekte anın kâbına takarrub, değme arifi serairi sühanın kârı değildir sanırım".
"Sanihatı nazarı im'an ile tetkik ve mukayese edilse kendinin fahrülvasilin şairi ilâhî Muhammed şirini
mağribînin bihakkın hem neşe ve hem înanı olduğu münkeşif olur". "Hayf sad hayf ki henüz ne şeref ve
kadrile mütenasip bir tercemei hali kütübhanei millîmizde mevcut, ne de sanihatı âliyesini cami külliyatı
âsarı intiba peziri vücut olabilmiştir".

Avni Bey müteehhirini şuaranın en mümtazlarından, yahut en mümtazı olduğu halde — birkaç derece madununda bulunan — şairler kadar iştihar ve asarı bediasının intişar edememesi şayanı hayrettir. Her vadide her şairin fevkinde şiir söyleyen Avni'nin mislini, tarihi edebiyat az gösterebilir.

Ş

¹ İkdam 28 mayıs 1339.

Mahfil, No. 29.

"İktida etmeğe mecbur bana ehli suhan "Benim ol arifi muciz suheni mana kim Hezeyan eyler isem mahkemei vicdanda

Mezhebi hakkı maanide benim şimdi imam" Değil izhar: hakikatle hakimane peyam Sözümü hükmi semayi gibi dinler hukkâm"

§

"Bana has oldu hallâki maani rütbesi zira

Berayayi beyanın kabzai hükmündedir cam"

8

"Farisî söylemeğe tövbe ederdi Nef'î

Farisiyatı bülendimden alaydı peygam"

Tarzinda tarifi meziyyet etmesi, alelâde bir fahriyei şairane, yahut bir iddiayı hodpesendâne ad etmemelidir. Divanının hangi sahifesine bakılsa fahr etmekteki hakkını ve iddiasının sıdkını isbat edebilecek şuhudı âliye müşahede olunur.

Hele mutesavvifane şiir söylemekte hakikaten kemali fevkalâde ibraz etmiştir. Bütün eş'arı mutesavvifanesi:

> "Nakşı nabudum ki mir'atı vücudundur senin Cilve güster bende sen, madumi mutlak sende ben"

beyti icazkâranesinden — ki sahifeler dolusu hakayıkı gamızayı icmal etmiştir — ibaret olsa Avni'nin ulüvvi şanını isbata kifayet eder.

Namık Kemal Bey merhum gibi şiir ve şairin ne demek olduğunu bittabi herkesten iyi bilen bir şairi müşahhasın "gerçek unuttum, zamanımızda Avni Bey de şairdir¹" demesine ne demek icab edeceğini tâyinden âcizim. Asrın şairleri zikr edilirken Avni Bey unutulur mu? Her şairden evvel Avni Beyi tahattur etmek lâzım gelmez mi?.

Yine müşarünileyhin, "Avni Bey oldukca güzel şiir söyler bir ademdir. Hattâ Harabat'ta da âsarı vardır²" buyurması da calibi hayrettir. Avni Bey "oldukca" güzel şiir söylerse diğer şairler acaba nasıl söyler? Avni Beyin eş'arı dilrübası "oldukca güzel" ad olunursa başkalarının sözleri ne ad edilir?

Hazreti Kemalin — her ne sebebe müstenid ise — Avni'yi istihfaf ve ihmal ettiği anlaşılıyor. Fakat tarihi edebiyatın, o büyük şairi ve kıymetli âsarını istihfaf ve ihmal etmeyeceği muhakkaktır. Çünkü güneş balçıkla sıvanmaz.

^{1 &}quot;Nümunei Edebiyyat" ın şiir kısmına dair Ebüzziya Tevfik Beye yazdığı 24 cümadelâhire 1296 tarihli mektubdan.

² Abdül'hak Hâmid Beyin 15 teşrini evvel 1294 tarihli mektubuna yazdığı cevabdan.

Tokadî zade Şekib Beyin, Avni Bey hakkında — Avni gibi söylediği — bir kasidei garranın bazı beyitlerile bu bahsi tenvir etmeği münasib gördüm:

"Avni ki serefrazı kibarı suaradır Mefhumi deha tabi cebininde pedidar İcaz ana bir mevhibei münzili kur'an Tab'ımca benim zemzemei dilkesi tesnim Üstadı sema kevkebe kim tabı havalî İrfanü edeb mektebi feyzinde sebekhan Mir'atı mücellâvı zamirinde demadem Her bahsi tasavvufta o üstadı muhakkik Bir haveri hikmettir anın tab'ı bülendi Afakı maaniye cebininden akan nur Her nüktesi bir dürri giranmayei tahkik Vermiş ana şevki ebedî nağmei Manendi neyi cezbefeza kilki bülendî Etmez mi su hâkîleri cusanü hurusan Mahsus ana lûtfu keremi pir ile elhak Ev sairi ulvî hukemanın, udebanın Ummanı tasavvuftur o divanı celilin

Levhi dili âyinei ilhamı hüdadır. Nazmında temasili hikem şaşa zardır İlham ana bir âşıkı ferhünde likadır Sirindeki ahengi safa bahşe fidadır Resk averi hursidi behar olsa revadır Babında nüha müntazırı lûtfu atadır Esrarı hafahanei hu cilve nümadır Bir kudreti külliye ile ukde l'üşadır Füshat gehi efkârı da mağbutı fezadır Elvahi maali yaradan tabi dehadir Her misrai bir mevcei dervavi safadır Bî gavet olan vecdine bais o nevadir Bir haleti kudsiyye ile nağme seradır Tesiri ki vecd averi sükkânı semadır Bir başka safa, başka neva, başka edadır Kametleri hürmetle huzurunda dütadır Her hikmeti bir gevheri bî mislü behadıt".

Erbabı kemalin kısmı azamı gibi Avni Beyin hayatı da zaruretle geçmiştir. Bazı eş'arında fakrı halinden bahs etmektedir. Meselâ uzun bir müseddesinde:

"Geçmektedir otuz iki sali gam iştimal Avni bırakmadı beni bir lâhza fakri hal Memur olub gedayı zaman olma zinhar diyor.

Hidmetle eylemekteyim imrarı mahü sal Bir kerre hali fakrıme bak da benden ibret al Muhtacı nan eder seni dunanı ruzgâr".

Liyakatca akranının ekserine faik olduğu halde meslekî resmisinde terâkki edêmemiştir. Sultan Abdülhamid'e takdım ettiği bir kasidede:

"Avni kulunuz bihakkı iman
Ol zümreye mültehik değil kim
Hayfaki tariki irtikada
Sermenzile erdi hem rehanı
Altında şu kubbei azimin
Bir evde hazin yatar ki sahni
Ol rütbe maziku tenkü tarik

Bir çakeri sadıkülcenandır Sermayeleri yalan dolandır Cernmazei bahtı kaltebandır Yollarda anın işi figandır Hasretkeşi vüs'atı mekândır Manendi cahinı, pür dühandır Güyaki mezarı kâfirandır"

beyitlerile şekvesaz oluyor.

Sami Paşa Zâde Damad Necib Paşaya yazdığı kasidede zaruret ve ihtiyacını — sureti mizahda — beyan etmektedir ki bu beyitler, o kasidedendir:

"Müteaddit arebi esbi girankıymet ile Şimdi bir kürbeye malik değilim, olsam de Bir piyade kulunum zümrei küttab içre Yalnız mâşeri insana değildir gibtam Meselâ cenneti ıstablı şehinşahide Satarım nan için üstümdeki eski sakoyi Sinemi dağlayub gam yimeyim de ne yiyem Vardı bir rütbeye fakrım ki köle zadeleşin Bende tırnaklarımı kesdiririm bayramlık¹ Bana miras bırakmışdı düyunun ancak Fikri icar ile her ay başı mecnun olurum Bende hanemde tamam on iki aydır hükmü

Tekü taz eyler idim fahr ile beynel'akvam Edemem sureti infakına ifrazı taam Çiğnedi geçti beni rayzi bahtı hodgâm Bazı hayvana dahi etmedeyim reşki tamam Benden âlâ geçinir mısr eşeği, esteri şam Rağbet etseydi eğer eskici kör, kel Avram Bende hanemde efendim, ne kömür var ne taam Kursı bedri feleğe el uzadır her akşam Kesdirir her kişi esvab, gelince bayram İrtihal eylediği ruzde merhum babam Başlarım etmeğe divane gibi haltı kelâm Gerçi kim salde bir kerre gelir şehri siyam²"

2

Avni Beyin vadii ciddiyatta, bahusus mebahisi âlîyede gösterdiği kudret ve letâfeti beyan, mizah tarzında söylediği eş'arda görülemiyor.

Müşarünileyh gibi âlî tabiat bir şairi ciddiyyet perverin, tabiatı aliyesile mütenasib olan mevadı ulviyeden kemali ciddiyetle bahs etmesi, tuhaflık göstermek için cebri tabiata ve âdî mevzular ihtiyarına tenezzül etmemesi lâzım geliyor.

Tasavvuf ve hikmetin en dakik noktalarını, garamiyatın en rakik nüktelerini kemali metanet ve nefasetle tebliğ eden o müstesna şairin kaleminden "benden âlâ geçinir Mısır eşeği, esteri şam" kabilinden lâflar zuhur ettiğine, manmak kabil olamıyor.

*

Eş'arının bir kısmı 1306 senesinde damadı Şevki Bey tarafından Mahmud Bev matbaasında bastırılmıştır. Bazı ebyat birbirine karışmıştır. Heman her sahifede yanlış vardır.

Veled Çelebi Efendinin kütübhanesindeki tam ve müsahhah nüshadan divanın istinsah ettirilmesine ve sureti nefisede tab'ına "Âsarı Müfide" encümeninde karar verdiğimiz halde muvaffakiyet hasıl olmadı.

Ebüssüud zade şair Suud Bey senelerce uğraşarak divanın mükemmel ve doğru bir nüshasını vücude getirmiştir. İnşallah bu nüshanın tab'ı müyesser olur.

- 1 "Kesdiririm" kelimesi "kesdireyim" suretinde olarak bu mısra Hafız Müşfik'indir.
- ² Bu kasidenin muhteveyatından olan:

"Arabî bilmediğimden beni darb etmeseler Mevkibi surrade her sal olurdum akkâm"

beyitini mizah değil, ciddî olarak söylemişse arabî bilmemesi şayanı nazardır. Arabî bilmese, o sözleri nasıl söyleyebilir? Avni Bey, "Mesnevî" nin üç cildini nesren terceme etmişdir. Pek çok sahifesi noksandır.

"Abname" namındaki manzum ve mensur eesri abdarı, suya taallûk eden bütün mezamini havidir. "Eşref" gazetesile neşr olunmuştur.

"Mir'atı Cünun" ünvanlı eseri hitama takarrub etmişdir. Kısmen hezl vadisinde bahri seri'den lâtif bir mesnevidir.

"Ateşgede" isimli natemam hikâyei manzumesi, Şeyh Galib'in "Hüsnü Aşk" ını takiben yazılmıştır.

"Muhteşemi Kâşani" yi tanziren yazdığı Farisî mersiye muhalledatı edebiyedendir.

"Nihanı Kaza" ünvanlı eseri Nefî'nin, "Sıhamı Kaza" sı gibi hecviyattan terekküb edüp, bunun mucibi mazarrat olacağını damadı Şevki Bey¹ ihtar eylediğinden sobaya attığını Şevki Bey Zâde Hüseyin Avni Bey söyledi².

*

Cenabi Hak, gariki rahmet buyursun, Avni Bey merhumun — ekseri şuarayı benam gibi — esiri bade olduğu bu esarete, refikası Emine Hanımın müteverrimen vefatından ve elli gün sonra da oğlu Husamüddin'in ziyaından mütevellid ye'sü kederin sebeb olduğu mervidir.

olduğunu kendi de bir rübaîde ve bir beyitte şöyle takrir edi-yor:

"Sermesti müdam olduğuma subhü mesa Birbirimizin kanını nuş etmedeyiz

Tan eyleme Allah için ey ehli vefa Ben came kadım düşmenım cam bana"

§

Sermest odur ki Avniyi mesti müdam veş

Hep came dair ola zebanında kîlü kal

Müşarünileyh bir gazelinin maktaında:

"Avni bana da habı safa kısmet olurdu

Bidarlığım bahtı siyahımda bulunsa"

diyor. Filhakika merhumun, sabaha kadar bîdar bulunduğu ailesinden menkuldür. Fakat, bîdarlık, sermestlikten mi, yahut illeti seherden mi³ yoksa — uşşakı ilâhî

¹ Ankara defterdarlığından münfasılan vefat etmiştir.

² Avni Beyin kerimesi ve kendinin validesi Muhsine Hanıma maaş tahsis olunmuş ise de diğer oğlu maaşını elinden alup zarurete dûçar edildiğinden ve kendi o sırada ihtiyat zabiti olup Hint ve Çine götürülen esirlerden bulunduğundan zavallı validesinin darülâczeye nakl edildiğini ve tahminen 1335 senesinde orada vefat edip medfeni malûm olmadığını Hüseyin Avni Bey söyleyerek bizi müteessir etmişti.

a السير —fetheteynle gece oyumayıp uyanık durmak mânâsınadır. Mütercim der ki: Beyneletibba sener, illeti marufdur. Mübtelâsı beher gece uyuyamaz. Sebebi safradan ya sevdadan ve malihulya عوالم المعالمة المعال

gibi — habı gafletten bilihtiyar iba ve vazifei abdiyyeti ifa etmekten mi münbais olduğu bittabi mechulümüzdür.

Sadrı esbak Said Paşa, Sabri merhumun, "Rüzgâr" redifli kasidei meşhuresi tarzında bir kaside söylemesini teklif etmesi üzerine Avni Bey:

"Sakin olup kerrü feri rüzgâr

Geçti hirasü hatarı rüzgâr"

matlâlı ve altmış dokuz beyitli bir kasidei bedia tanzim ve Paşaya takdim etmiş, mektebli bir çocuğa tebyiz ettirdiğini söylemiş.

Tekrar gözden geçirilmemiş olacak ki bazı kelimelerinin okunması kabil olamadığını ve evrakı içinde bulursa bana ihda edeceğini Paşa, söylerdi.

İhtaratı mükerrere üzerine aramış, bulmuş. Okunamayan kelimelerin islâh edilmesini ve kendi tabirile "caize olarak" bir nüsha yazılmasını arzu ettiğinden zahmetle tashih eyledim.

Yazdığım iki nüshadan birine — yine o vezinde ve kafiyede — otuz altı beyit ilâve ederek asliyle beraber Paşaya verdim. Mükerreren takdir ve teşekkür etti. Avni Beyin divanında "der hakkı sadrıazam Said Paşa" serlevhalı farisî bir kıt'a münderictir:

Bu kıt'a "Ruzgâr" kasidesine taallûk ediyorsa, Avni Bey, o kaside de Paşanın kendini mahkemei âdilde hakim yaptığını ve şükrini ifa edemeyeceğini söylüyor.

Kıt'a diğer bir kasideye aid ise divanda Said Paşa hakkında başka.kaside yoktur.

Galiba Avni Bey, "Ruzgâr" kasidesi üzerine bir lûtfi cedide intizar etti. Tahsini lafziden başka bir şey zuhur etmedi, bundan münfeil olarak kıt'ayı söyledi. Fakat bu mulâhaza, bir senede müstenid değildir, zandan ibarettir.

İlâve ettiğim ebyatı medh âmiz için yalnız takdıratı lafziyeye mazhar olduğumdan Hazreti Avni gibi ben de « جز تحسين مها چيرى نداد » mısraını irad ederim.

Avni Beyin yukarıya konulan resmi, vefatından hayli zaman evvel yapılmıştır. Son zamanlarında sakalında siyah kıl kalmadığını Hüseyin Fahrüddin Dede Efendi söylemişti.

Sabihülvech bir zat olduğu görülüyor.

Ey gönül sırrı tekaddes ve taalâ sen idin Sen idin nazıru manzuru tarabgâhı şuhud Hucubi halveti lâhuti edüp berçide Runüma oldu heyulayı vücudunla suver Sen idin cilve eden âyinei mânâda Demi canbahşın ile hızri sen ihya ettin Sen idin arızı Yusuf'da olan hâli siyah Sen idin kays'ı çeken silsilei azara Telhkâm eyleyen azarın idi ferhadi Evvelin noktası sensin kalemi icadın Cevherindi sebebi cuşişi deryayi adem

Şahedi vahdete mir'atı mücellâ sen idin Sureti hüsnü beha çeşmi tamaşa sen idin Razı mesturi elesti eden ifşa sen idin İlleti gaiyei hılkatı eşya sen idin Yusuf'un gördüğü rüyayı dilâra sen idin Nefesi mucizei ruhı mesiha sen idin Suzişi dağı süveydayı zeliha sen idin Halkai zülfi siyehkârei leylâ sen idin Lebi şirinde olan vadei ferda sen idin Seri menşuri iradetteki tuğra sen idin Bu kadar arızadan maksadı aksa sen idin Çeşmi Musa sen idin nuri teceliâ sen idin O sözün Avni'ye bildirdiği mâna sen idin

*

Nuri dü serasın ki mezahirde nihansın Årazı mekân cevheri zatınla muayyen Zühhada teselli veren esrarı cınansın Zahidlere sermayei takvaü itaat Nurunla görür iki gözü canu cihanın Manzura nigâh üfkenü nazırlara manzur Adadı kesiri kesera içre demadem Bu cazibei aşk ile ey kulzumi vahdet Batinda hafî sureti zahirde iyansın Amma yine müstağnii imkânü mekânsın Uşşaka tecelli eden envarı cenansın Âşıklara pertev dihi çeşmi nigeransın Ya canı cihansın ya cihanı dilü cansın Hem âyine, hem mıskale, hem âyine dansın Manendi ahad naşırı sırrı sereyansın Enharı suunata medarı cerevansın

**

Zulme isnad eylemez dil, yâr bîdad etse de El verir tahribine bir gamze, üstadı kaza Bir dili âzadeyi âbad et ki reşk etsün sana Sadmeî idbar ile berbad olur hatırşiken Nağme senci şükr olur surette feryad etse de Kişveri iffette bin kâşane bünyad etse de Padişahın günde yüz bin abd âzad etse de Kasrı istibdadını mahsudı şeddad etse de

Gün yüzü görmez yine Avni bu zulmetkâhta Asiiman bin şem'i mihr âsar ikad etse de

*

Cevheri cansın letâfet maden olmuştur sana Gün gibi tenvir eder bu nükteyi şemsi rühin Taru pudi pertevinden afitabi iffetin Hak seni izhar için bir ruh tasvir eylemiş Rengi gül, buyi semen, ruhı revan, nuri basar Nurdan bir gülsin ey sermesti ateşruy kim

Nakdi ömrümsin ki sinem mahzen olmuştur sana Matlaı mihri kıyamet revzen olmuştur sana Bir perend icad olunmuş damen olmuştur sana Sonra gülberki haya pirahen olmuştur sana Bir birile etmiş amiziş ten olmuştur sana Avnii zarın hayali gülşen olmuştur sana

Gel seri kabrimde dur bir lahza ey simin beden

Manevi emvattır dünyada cümle zindegán Came giydirsen bana dibayı firdevs olsa da Nakşı nabudum ki mir'atı vücudundur senin Yarsız Avni bana meyhane duzehzar olur	Nurdan bir serv dikmişler hayal etsun gören Herkesin düşür le iç yüzden kefendir pirehen Ben şehidi tigi aşkını iktiza etmez kefen Cilve küster bende sen, madumi mutlak sende ben Yardan mehcur olan uşşaka gurbetür vatan
,	*
İster misin ey dil açılıp perdei pindar	Kâfir bile hem nağmei mansur görünsün * *≠
Avniya terbiyeti nefsin içindir taat	** Yoksa Allaha ne taat, ne ibadet lâzım
, ,	* **
Goriir sabahı kıyamette hakkı didei dil	Bu habgâhı fena içre intibahı kadar
•	*
Nukuşi mümkinatın ihtilâfı aynı vahdettir	Hurufi muhtelif inşada bir manaya tabidir
•	* **
Tahayyürden olur mabeyne kat kat perdeler peyda	Karib oldukca dildare hi ss bım arta r eksilmez
Öyle bir arzı cemal eyle ki ey reşki melek	Seyr eden sureti didarını Allah desün
	*
Āṣıklara ol gün ki tecelli edecektir	Didar bana sureti cananda görünsün
*	*
Her tarafta sad peri âmadei teshiri dil	Dehri pür aşubde divane insan neylesiin
*	* *
Zemin handan olur mu girye perdaz olmadan eflâk	Gamı âlem kibarı âlemin gamsızlığındandır
	* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *
Intizamı kâr için düşmenden istifsan rey	Rahı firdevsi berini sormadır iblisden

Nurdan bir serv dikmişler hayal etsün gören

AVNI EFENDI

Osman Avni Efendi, Trabzon ehalisinden olduğunu "Gücayî dense ey Avni cevabın ver Trabzonî" mısraı acibinde söylüyor. "Ünvanı Nazım" ünvanlı manzumesinde de asl ve faslını şöyle nakl ediyor:

"Vatanım semtini sordu ahibba
Dedim sancağımı dilden Trabzon
Köyüm Hıdarı namında olubdur
Anam Hayrünnisa Zehra adaşı
Benim adım ki zinnureyne uygun
Vatanı asliden hicret buyurdum
Nasibim Aydın içinde virildi
Anı mesken edindim ben zarurî

Cevabın vermeğe oldum müheyya Kazamı Görele yazdım anınçün Kara Osman bana anda lâkabtır Babam bamda o şübbere arkadaşı Özüm uymadığıçün dide pürhun Diyarı gurbete yolum çevirdim Sığacak kal'ası meva görüldü Kime küsem bana buldum kusuri..."

Sığacık kalesini mesken edindiği halde orada ne ile meşgul olduğunu söylemiyor. Bir manzumede ders vekili Ahmed Asım Efendiden, "şeriat ilmi" ahz eylediğini bildirmesine göre İstanbul'a da gelmiş olduğu anlaşılıyor.

"Bir mecazi bir hakikî iki divan yapmışım Bu kelâmın menşeinden ki sorarsan ey ahî Ki bulursam ikisin bir cilde kovmaktır emel Biri doksan biri üçyüzde arası pek irah Gaib oldu anların bir tanesi ettim çirah Hem ikisi bir kap içre tab olunsun iki sah"

Beyitlerinde gösterildiği üzere — ikisi bir arada bulunan — bu divanların 24 sahifeden ibaret ve taşbasması olan birincinin nihayetinde safer 1290 ve 23 sahifeden müteşekkil olan ikincinin nihayetinde safer 1300 tarihleri ve ilk sahifesinde "asakiri şahane serçavuşlarından Rüşdi Efendinin marifetile 14 haziran 1303'de" tab olunduğu muharrer ise de matbaası tasrih edilememiştir.

Türkçeden başka lisan bilmediği şu beyitten müsteban oluyor:

"Kimi farisî kimisi de arabca söyledi eş'ar

Lisanı aheri bilmem dilimce söyledim destan"

Trabzon şuarasını cem ve tertib eden şair Hammamî Zâde İhsan Bey, bu zat hakkında malûmatı olmadığını söyledi.

İki divanın mündericatı, şiir değil alelâde nazım bile ad olunamaz. Mütekaddemin ve müteehhirinden bihakkın şair olan niçe zevatı zarifenin divanları tab olunmıyarak zayi olduğu halde Kara Osman Avni gibi şairlerin, divanlarının tab ve neşr edilmesine erbabı divan değil, divaneler de izharı, hayret eder.

Sahibi bastırdıysa "kuzgune yavrusu anka görünür" ve Serçavuş Rüşdi Efendi kemali takdirinden dolayı — tab ettirdiyse "merhaba ey semti irfanın baidi ebtarı" demek icab eder. Mahaza:

"Ummiyim divanımı Türkce ettim intisah

Yalvarırım kem demesün okuyup tutan simah"

beyitile itizar etmesine nazaran "kim etti sana bu kârı teklif" itabında bulunmamak ve divanı Avni'nin emsali nadir olmadığından sahibi divanı da, tab ettireni de mazur görmek lâzım gelir. Sahibi divan:

"Mulakkin kabrim üstünde çığırsun namımı Osman Bu divanım okuyan eylesün bir fatiha ihsan" diyor. Fatiha han oluruz.

"Kamu ahbabu yarana bu nazımı yadigâr ettim Okuyup dinleyüp yazanı affet ey gani yezdan" diyor. Âmin deriz.

Duaya bir vesile olmadır maksad bu zahmetten

Cefayı çekmesem kâhî dolar mı gönlüme irfan

diyor. İhtiyar ettiği zahmete, çektiği cefaya acırız. Rahmeti rahmana nail olması için dua ederiz.

Fakat gönlüne dolan irfanın ne türlü irfan olduğunu anlamaktan izharı acz eyleriz.

Divanın muhteveyatı garibesi arasında âtiye nakl olunan iki gazel — diğerlerine nisbetle — lafzen, mânen, veznen eş'arı bediadan ad olunur.

Gazel

Ya ilâhî aşkını ver cümleden akdem bana Gayrı nesne istemek aslâ yaraşmaz âşıka Hep bu mânaya delildir evliyanın sözleri J. 2. dan sorarsan zahida sen arife Çüm güruhi âşıkanın haşrü neşri bundadır Zümrei uşşak içinde kıl temaşa ey gönül Cami aşkın cür'asından nuş edersen sen eğer Aşk odine yak bu cismi tarümar et evvelâ
كل شيّ مالك
hükmünde burhan var buna
Kim ki îman eyledise oldu küfründen cüda
Al haber bunda cevabın olmadan ruzi ceza
Bu ıyandır nefhai surî görürler daima
Gayre bakma derler ise de ezelden kutub ana
Varlığın mahv eyleyüb yeksan olursun Avniya

**

Kim bu mânayı beğenmezse yanında durma kaç الن تراني dır cevabı işbu derde kıl ilâç Kalmasun aslen ve kata diğere hiç ihtiyac Bu şarabın katresinden içen olur başa tac Salika bu remzi anla masivayı cümle saç Gözlüye gizli şey olmaz buldu hüsnün çün revac Avniya âmâ olupsun al eline bir ağaç

AVNI BEY

Nurüddin Avni Bey, dahiliye nezareti muhasebe kalemi müdiri Münir Beyin oğludur. Zilhicce 1283'de İstanbul'da doğdu.

Soğuk Çeşme Askerî Rüşdi mektebinde ve Mektebi Mülkiye'de tahsil etti.

2 muharrem 1305'de (600) kuruş maaşla Sadaret Mektubi Kalemine memur oldu. Esbak Başvekil Abdurrahman Paşa merhumun Edirne valiliğine tâyininde vaki olan istidası üzerine müteallikatı taltif olduğu sırada hemşiresinin damadı olan Nurüddin Bey de terfian rütbei salise ile Amedî Kalemi Hulefalığına tâyin olundu. Muahharen — yine Paşanın delâletile — rütbei ulâ sınıfı evvelini ihraz etti.

Meşrutiyetten sonra icra kılınan tensikatı umumiyede (3000) kuruş maaşla Meclisi vükelâ ve Mâruzat kalemi zabt kitabetinde ibka edildi.

İttihad ve Terakki hükûmetince def'aten Amedî muavinliğine tâyin olunan zat, hükûmetin tebeddülünde Amedî kaleminde kâtibliğe tenzil ve kıdemi ve ehliyeti cihetile Nurüddin Bey muavinliğe terfi edildi. Amedci ile imtizac edemediklerinden — mülga divanı hümayun beylikciliğine nasbında münhal olan — Babıâli müdevvenatı kanuniye ve Takivmi Vekayi müdiriyetlerine (4000) kuruş maaşla 1 ağustos 1338'de terfien ve taltifen tâyin kılındı. Fakat maaşca ve teşrifatca Amedî muavinliğinin fevkinde bulunan bu iki memuriyeti mühimmeye nasbından memnun olmadı. Zira bir gün amedci olacağına ve amedcinin şikâyetile muavinlikten çıkarıldığına kaniydi. Halbuki, "nifak etmişler amma manevî himmet buyurmuşlar" mealini teemmül ile memnun olması lâzımgelirdi.

Bådel'inkilab açıkta kaldı. Bilâhare Darülfunun Edebiyatı Farisiye muallimliğine tâyin olundu.

28 zilhicce 1346'da (17 haziran 1928) vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına defn edildi. Mütedeyyin ve liyakatmend idi.

Oğlu Münir Bey, zemanın hoş elhanları arasında serefraz, bir muşikişinasi mümtazdır.

Vefatından otuz üc sene evvel sövlediği manzumelerden:

Gördüm yine kâinat gülmüş Bir müidesidir bu nev baharın Mevsimleridir gülün, hezarın Her canibe feyzler dökülmüş

Meftun oluyor gönül bahara

Vecd averidir cihanvanın Feyzi tarab üfkeni baharı Oldukca bu nes'e kalbe sari Canlandi teessürati canın

Sad etti bahar cesmi canı

Her sude birer bedia zabir Her nazrada sun'i Hak hüveyda

Gönlümce bu hal olur ferahza Tezyidi garam eder mezahir

Efgan edecek zaman midir bu

Seyr et çemeni zümürrüdini Esbabı tatab dahi mükemmel Bülbüldeki sevka bak da evvel Terkeyle gönül heman enini

Bülbül gibi sen de sadkâm ol

Yer yer berekan feyzi Mevlâ Döndürdü bihiste hâk danı

Artırdı rebi sevki canı Bir başka safalı her temaşa

Gittikçe tuheylâtım artar

Gönlümde cihan cihan meserret Dünya nazarımda başka âlem

Pek nes'eliyim bugun hakikat Etmekte beni bahari hurrem

Sadan olurum gülü cemenle

Bak bak şu safalı cuybara Eşcardaki safayı anla

Sathı nazar olma sen bahara Kuşlarda olun nevayı anla

Esrarı hüdaya bir nişandır

Canan dahi çıkmıyor gönülden Bir baska rebiîdir zemanın

Bülbül gibi kalbı natüvanın Ayrılması güçtür ah gülden

Aramı dilim o mahrudur

Meclûbi kemali sununum ben Ey haliki bî çeraü bi çun Olmaz mı gönül bu zevke memnun

Bildim bu tecelliyat senden

Hayretteyim işte kâinata

AVNI BEY

Hüseyin Avni Bey, Tırnava'lı saatçi Mustafa Efendinin oğludur. 1297'de Yenişehir Fener'de doğdu.

1301'de İzmir'e hicretle iptidaî ve rüşdî tahsilini ikmal ve üç sene mektebi îdadiye devam etti.

1320'de hizmeti hükûmete girerek Alaşehir, Eşme, Kula orman ve Aydın muamelât memuriyetlerinde, İzmir orman ve maadin kontrol memuriyetile müdiriyet baş kitabetinde bulundu. Yunanlıların İzmir'i işgalinde vazifeden çekildi.

İstirdadi müteakiben İzmir yaprak tütün ambarları, fabrika levazım müdiriyetlerine ve tütün idarei inhisariyesi baş müdiriyeti mahakim şubesi müdir muavinliğine tâyin kılındı.

"Rebabi Dil", "Manzum ve Resimli Masallar", "Âşık Sazı", "Milletle Hükûmetin Vazaifi Mütekabilesi" namındaki eserleri matbudur.

Var hazin bir keder ki halimde
Sanırım bir şikeste, hasta hayal
Bir hazan dideyim siyeh güller
Bir perinin cefayı hicranı
Öyle nalişkerim ki ben, âhım
Terki darü diyarı cezm ederim
Nazlı yarın hayali bi bedeli
Mündemictir uküsi vechile
Saklıdır en rakik nalelerim
İsterim bir nigâhı yuslatını

Görünür aksi her mekalimde Yaşar âmakı ruhu bâlimde Açılır bâgı gül nihalimde Gizlidir kalbi pür melâlimde Duyulur bi sukûn leyalimde Vakt olur anı infialimde Dolaşır pişi ibtihalimde Kiryever bir ziya hayalimde Kataratı dümu'i âlimde Göreyim hini intikalimde

Cenk yerinden selâm

Ahmed! köye dönersen selâm söyle "Zinet" e Sehid için yas tutarak hak yolundan çıkmasın Benim içün ağlamasın kendisini sıkmasın Ben vuruldum gidiyorum güle güle cennete

§

Niçe canlar fida oldu vatan için bu yerde Hep bunları nişanlıma sevgilime duyur da

Ne emeller ne sevdalar kurban oldu bu yurda Ağlamasın, sıkılmasın düşmesin sakın derde

§

Ayrılırken demiş idim bekle Zinet yolumu Fakat şimdi benim için ağlayacak bilirim Birgün elbet gazi olur, şeref alır gelirim Ağlamasın herkes görür bir gün gelir ölüm&

§

Ulu Tanrım böyle yazmış... ne yazmışsa o gelir Bana kefen olacakmış yavuklumun gömleği Nasib etmiş vatan için şahadeti, ölmeği Gazi olup dönemedim, başa gelen çekilir

S

Ne mutludur saldırırken görmek gürbüz erleri Yanımdaki ol sancağa, yerde yatan düşmana Bakıyorum güle güle göğsümden akan kana Kumandanım emr ediyor, haydi asker ileri

§

Anam, babam, kardeşlerim köyümüzde kim varsa Tanrı için çocuklara imam versin bir öğüt Toplansunlar benim için okutsunlar bir mevlûd Yaşayamaz, sefil olur kim ölümden kaçarsa

§

Bir parçacık su yeriniz çoğalmakta ateşim Kısmetimde var kavuşmak cenkde ölen atama Şelâm söylen sevgilime babam ile anama Alsun bütün öclerimi gelsin küçük kardeşım

AYETULLAH BEY

Mehmed Ayetullah Bey, füzalâyi vüzeradan Abdurrahman Sami Paşa Zâde Abdüulâtif Subhi Paşanın¹ büyük oğludur.

30 cümadelûlâ 1262'de Mısır'da doğdu.

Abbas Paşanın Mısır valiliğine tâyinini müteakiben 1265'de ceddi ve pederi ile beraber İstanbul'a geldi. Hususî muallimlerden tahsili marifet etti.

Evvelâ defteri hakanî ve divan kalemlerinde ve bir müddet Babıâlî terceme odasında bulunduktan sonra — pederinin tahriri emlâk komisyonu reisi iken tesis eylediği — tahriri emlâk idaresinde tahrir kalemi müdürü oldu. Bilâhare şûrayı devlet muavinliğine tâyin kılındı.

Âlî Paşanın vefatından sonra makamı sedarete getirilen Mahmud Nedim Paşanın icra eylediği tenkihatta muavinlikten infisal eyledi.

Sami Paşa tarafından oğlu Suriye valisi Subhi Paşaya² yazılan ve nezdimde bulunan 14 zilhicce 1288 tarihli mektubda "Ayetullah Bey tenkihat sırasında kalemden çıkarıldı. Lâkin harice olmayarak yine buraca bir memuriyete nasbı pek uzamıyacaktır. Kâmil Paşa hazretleri³ bayramdan evvel teşrif etmişti, bilmüzakere ya meclislerin birine âzalık veya eklâm memuriyetlerinden birine muavinlikle kayırılmasına karar verdik. Umarım ki inşallah uzamaz" deniliyor.

Vefatt: 11 Rebitilâhir 1303.

² Suriye vilâyetine 14 receb 1288'de tâyin olundu. O vakit "Tâlii subh oldu Şam'ın Suriye sur eylesün" mısratını Cevdet paşanın söylemiş olduğunu — sözleri muhtacı teyid olan bir adamtın ihbartına binaen — "Evkaf Nezaretinin Tarihçei Teşkilâtı ve Nüzzarın Teracümi Ahvali" namındaki eseri naçizde beyan ettim ise de o mısratın "Tâlii subh oldu Şamın eylesün Suriyye sur" şeklinde olarak Sadri esbak Yusuf Kâmil Paşa Zâde Abdülvehhab Bey haber verdi.

³ Yusuf Kâmil Pasa.

Galiba İstanbul'ca bir memuriyete tâyini kabil olmadığından pederinin valiliğinde bulunduğu, Suriye vilâyeti dahilinde Balebek ve Bukaül'aziz kaymakamlıklarına nasb edildi.

Safer 1293'de Tuna vilâyeti mektubculuğuna tâyin¹ ve cümadelahire 1293'de mütemayiz rütbesi tevcih kılındı. Tahkik edilemeyen bir sebebten dolayı Tuna valisi Asım Paşa tarafından vaki olan şikâyet üzerine azl edildiğinden o vakit makamı sedarette bulunan Midhat Paşaya çektiği telgrafta, "vazifesini ifa etmediği için bir Padişah hal ettik. Vazifesini ifa eden bir mektubçu niçin azl ediliyor, cevap itası mürüvvet muktezasıdır" dedi. Fakat:

"Güle gûş ettiremez boş yere bülbül inler

Verakı mihrü vefayı kim okur kim dinler"

maali muvafiki hali oldu.

14 şevval 1294'de — Edhem Paşanın zemanı sedaretinde — Erzurum vilâyeti mektubculuğuna tâyin olundu.

Erzurum'dan büyük pederine yazdığı 2 kânunusani 1293 tarihli mektubda²: "Samimî olarak arz ederim ki Erzurum mektubculuğunun uhdei âcizaneme tevcihi gününden beri mükedder ve münkesir olmuştum. Lâkin ne çare ki mevkii harbe gitmekten çekinmek hilâfgirlerimin türlü türlü tân ve teşniine sebebiyet vereceğini fehmetmiş olduğumdan mütevekkilen alâllah azimeti ihtiyara mecburiyet elvermiş idi. İnsan için görmediği şeyleri görmek ve bilmediğini öğrenmek dahi çekilen sıkıntılara bedel oluyor. Mevkii harbi, harekâtı askeriyeyi, muharebeyi, muhasarayı hep görüp hallerini lâyikile tetkik ettim" diyor.

Erzurum'dan Erzincan'a gelirken 12 rebiülâhır 1295'te tifodan "Tercan" da terkican etti. Memleketin kabristanına defin olundu.

Vefatına dair "Basiret" gazetesine derc edilen fıkrada, "henüz genc ve fenni inşa ve kitabette ve ulûmi şettada yekta olduğu halde vukui vefatları milletimizce hakikaten pek büyük zayiattan madudtur" denilmiştir.

Şiir ile müştehir değildir. Ziya Paşa tarzında tanzim eylediği "Terkibi Bend" matbudur. Fransa şuarasından "Volney" in "Tüdmür Harabeleri" unvanlı eserini kısmen terceme ve neşr eylemiştir.

Ayetullah Bey, Tuna mektubçuluğuna tâyıninde vapurdan çıkınca Varna'ya uğramaksızın şimendöferle Rusçuğa geçmesi üzerine o sırada Varna'da bulunan muallim Naci Efendi bu beyti tanzimeylemiştir:

[&]quot;Tenezzül etmediyse Varna'ya mektubiî lâhik Değil cayi taaccüb Varna'ya ayet nüzul etmez"

² Nezdimde mahfuzdur.

Sadri esbak Âlî Paşa me hum aleyhinde — Ziya Paşanın meşhur rüyasını takliden — yazdığı "Rüya" risalesi de matbudur. Rüyanın hulâsası:

Zabtiye müşiri Hüsni Paşanın tâyin ettiği casuslar vesatetiyle mazuliyet hengâmında ahvali tahkik ve bu suretle tahkir edildiği için sadri esbak Kıbrıs'lı Mehmed Paşanın ve bir alacak verecek dâvasından dolayı ticaret mahkemesinin verdiği hükmi gıyabî ilâmının suretini mahkemenin divanhanesine astırmak suretile hakarette bulunduğuna dair Serdarıekrem Ömer Paşanın ikame ettikleri dâvalar ile Âlî Paşanın makamı iktidarda bulunduğu esnada vukubulan muzır işleri men etmediğine, kendi ikbal ve zevkinın idamesine calışarak devleti devası müşkil illete oğrattığına, kârğir konaklar yaptırıp âvan ve ensarile emvali hazineyi taksim ettiklerine, Fuad Paşa ile beraber envai hile ve hud'a ile Mısır'dan yirmişer kırkar bin lira aldıklarına, istikraz paralarını yediklerine, ehali maarif diye bağırdıkları halde lâyıklı bir mekteb açtırmadığına, yollar yaptırmadığına Belgrda kalesini verdiğine, memleketeyn kendi zamanında birleştiğine, devletin Hariciye nazırı değil en müteneffiz devlet hangisi ise anın İstanbul'da sefiri olduğuna dair müşarünileyh Mehmed Paşanın millete vekâleten ikame ettiği dâva mahkemei ahırette rüyet olunarak ve ruzi haşirde icabına bakılmak üzre Âlî ve Fuad Paşaların — dünyada yüzünden ne kadar cefa çekmiş we çekecek adam varsa hepsini kendi çekmeğe mahkûm olan — meşhur Halet Efendinin yanında tevkif edilmelerine karar verildiğini mutazamınındır.

Bu rüyayı Âlî Paşa hayatta olup ta tabir etse idi, rüyayı sadıka mı, yahut rüyayı kâzibe mi olduğu o vakit anlaşılırdı.

Ayetullah Beyin gazetelerde makaleleri vardır. Yukarılarda da söylediğim vech ile mütareke esnasında Fransız ve İngiliz kuvayı askeriyesi tarafından Mercan'daki ikametgâhım cebren işgal ve birtakım eşya ve âsarı nadire ile beraber bir oda dolusu eski ve yeni gazete ve mecmua kolleksiyonları da zabt ve yağma edilmiş olduğundan Ayetullah Beyin makaleleri hakkında şimdi malûmat ita ve mütalâa beyan etmeğe muktedir değilim.

*

Fransa - Almanya muharebesi esnasında "şûrayı devlet muavinlerinden Ayetullah' imzasile gazetelerden birine yazdığı makalede Fransızların inhizamından dolayı izharı memnuniyet eylemiş olduğundan Sadrıazam Âlî Paşa, gazeteyi zarfa koyup şûrayı devlet reisi Yusuf Kâmil Paşaya gönderir.

Reisi müşarünileyh, makaleyi badelmütalâa Ayetullah Beyi celb ile "bu, nedir?" der. Ayetullah Bey, mütalâatının isabetini arz edince, Paşa: "Bana bak, devlet memuru böyle makale yazmaz. Git evinde otur, on beş gün mahbussun" der. Ayetullah Bey — pederinin ve büyük pederinin muhibbi kadimi ve kendinin en büyük âmiri olan — reisi müşarünileyhten aldığı emir mucibince hanesinde on beş gün habsi nefs eder.

*.

Ayetullah Beyin tercemei haline dair mufassal malûmat verilmesini, amcası
— esbak Basra valisi erbabi danişten — Abdurrahman Hasan Bey merhumdan

reca ettim. Müşarünileyh, maruf avukatlardan Abdurrahman Âdil Beyin müracaatı üzerine Ayetullah Beye ve pederine dair bir makale yazdığını ve bu esere derci lüzumunu bildirdi. Talebi vaki üzerine Âdil Bey, makaleyi derhal tevdi etti². Bazı fıkaratı — biraz takdim ve tehir ile — aynen nakl olundu.

"... Ayetullah Beyin tahsili, pederinin konağında hususî muallimlerin tedrisatı neticesidir. Fakat tahsiline pederi tarafından ziyade itina edilmiştir. O zamanlar Mekâtibi rüşdiyeden mâda mektep yoktu.

Ayetullah Bey, kâfi derecede fransızcayı tahsil etmiş ve Fransa tarihine merak sarmıştı. Büyük ibtilâlin hukukı beşer beyannamesine takdirkâr, fakat birinci Napoleon'a da meftun ve perestişkâr idi. Beyannamenin ilân ettiği hürriyet ve Napoleon'un ilân ettiği kudret kendini mest ederdi.

Âlî Paşa hükûmetine karşı daima itiraz eder ve monarchie taraftarlığı dolayısıyla pederine karşı cidalcuyane bahislerden çekinmezdi. Lâkin birinci Napoleon'a karşı büyük bir zâfı vardı. Maharetile müştehir Granşan namında bir Fransız ressam, kendine fenni tersim talim etmişti. Hâlî vaktında resim ile iştigal etmek istedikçe daima birinci Napoleon'un (Bust) heykelini ezber kâğıt üzerine tersim ederdi. Bu heykeli tersimden bıkmaz usanmazdı.

Pek genclikte birinci Napoleon'a aşk ve sevdası kendini çok hatarnak bir hülyaya düşürmüştü. Napoleon'un Avrupa'da Fransa namına temsil ettiği kudret ve azameti kendinin de Cezirerülarab'da Osmanlılık namına temsile muvaffak olabileceğini tahayyül etmiş ve maddî ve manevî vesaiti lâzimenin bir birine mâlik olmadığı halde Ceziretülarab'a azimeti zihninde takarrür ettirmişti. Bu tasavvurunu ailesi efradının cümlesinden ketin etti. Ancak vechei teveccühü Arabistan olduğundan aslen Arab olan Musullu Sami Efendiyi² gördüğü ihtiyaca mebni tasavvurunu fiile çıkarmak hususunda kendine mahrem ittihaz etti. Sami Efendi, teşebbüsüne tamamile vakıf olduktan sonra meseleyi pederine bildirmekte teahhur etmedi. Zannıma göre kendi de kâbusu hayalden uyanmış olmalı ki tasavvuru acib suhuletle bertaraf oldu.

Ayetullah Bey merhum Namık Kemal Bey gibi devletin mühim ve büyük memuriyetlerinde bulunmadı. Her ikisinin mesleki müttehazi hükûmete muhalefet olduğundan mutena memuriyetlere tâyinleri kabil değildi. Kemal Beyin en büyük memuriyeti vali muavinliği ve sancak mutasarrıflığı oldu. Ayetullah Bey de ancak şurayı devlet muavini ve vilâyet mektubçusu olabildi.

Ayetullah Bey, mahut Veli Efendi Çayırındaki içtima meselesine gelinceye kadar Kemal Bey merhumla birlikte idi. O zamanın tâbirince "darünnedve" dedikleri Tasviriefkâr matbaasına müdavemet ermekte idi. Fakat Veli Efendi Çayırı içtimaının Ayetullah Bey tarafından haber verilmiş olması ahvalde küllî bir tagayyüre sebep olduğundan Kemal Bey, Prens Mustafa Fazıl Paşanın tertibkerdesi olan zümreye hadisatın eteyanile zarurî dahil olmuştu. Şu halde Ayetullah Beyle artık birlikte bulunamazdı. O zamana kadar münasebetleri pek samimane idi. Veli efendi ictimaında istihdaf olunan gaye millî mi yoksa şahsî mi idi, hangi ciheti iddia etmiş olsam elde vesak olmadığından sözlerim ekvali mücerrede ad edilir. Bir gûna iddiada bulunmıyacağım. Erbabı insaf, Ebuzziya Tevfik Bey merhumun keyfî (Fantaziye) sözlerini bir tarafa bırakarak Cemiyetin sureti teşekkülünü ve içtimaın kararını nazarı mütaleaya alınca cemiyetin sıfatı lâzımesini takdir eder. Bu cemiyete Namık Kemal ve Ziya Beyler (Paşa) ve Suavi Efendi dahil değiller idi. Cemiyetin elebaşısı Mahmud Paşanın³ büyük biraderi sağır Ahmed Beyin oğlu Mehmed Bey idi. Cemiyetin malî ve siyasî müdürü Prens Mustafa Fazıl Paşanın kethüdası Azmî Bey idi.

Adil Bey bu makaleyi müahharen (Hadisatı Hukukiye ve Tarihiye) ünvanlı mecmuasına derc etmiştir.

^{2 (}Arab Sami) namile maruf idi. Muhtelif memuriyetlerde, Adliye umuri hukukiye müdiriyetinde, şurayı devlet mülkiye dairesi âzalığında bulundu. İlânı meşrutiyetten sonra tekaüd edildi. 1335 senei hicriyesinde vefat etti. Erbabı danişten idi. « جلاسة الركاري في ما ترالا بيلام » namında bir eseri matbudur.

² Sadri esbak.

'Veli Efendi Çayırındaki içtimada verilen karar, intihap ettikleri kırk nefer fıdaî tarafından Babiâli'devükelânın hali içtimada iken katlı ve Mahmud Nedim Paşanın sadarete tâyini hususundan ibaret idi. İşte cemiyetin şekli, işte içtima kararının mahiyeti.

Ebüzziya Tevfik Bey, bu cemiyete (Jön Türk Cemiyeti) demek için cemiyetin Meşrutiyer tesisi ve yahut tanzimatın hîni tesisinde Gülhane'de kıraat olunan ferman nev'inden bir islâhat tertibi ile iştiğal ettiğini isbat etmesi iktiza ederdi. Cemiyetce tanzim olunmuş bir kanunu esasi lâyıhası veya bir islâhat tertibi müsveddesi Ebuzziya Tevfik Beyin makalelerinde görülmedi. Ben görmedim; zan edersem kitnse de görmedi. Böyle olunca nasıl oluyor da bu cemiyete Jön Türk Cemiyeti ismini veriyor.

Namık Kemal Bey Meşrutiyet şahadetnamesini (Kuriye Doryan) başmuharriri Jan Piter mektebinden almış ve Ziya Paşanın evrakı metrukesinin belki nısfını Meşrutiyete dair mektubat teşkil etmiş ve Midhat Paşanın efkârı ise bütün memleketce tanınmış olduğu halde bu adamlar böyle bir cemiyetle nasıl alâkadar olabilirler.

Bu cemiyetin Ayetullah Bey tarafından haber verilmesi hakkında tahkikatı hususiyem olmadığından malûnat ita edemem. Ancak Ayetullah Beyin kendini müdafaa eden sözlerini beyan edebilirim. Şöyle ki: O zaman ben ve birader Abdülhalim Bey meclisi valâ mektubî kaleminde hulefadan bulunuyorduk. Ekser akşamlar Ayetullah Bey kaleme gelir. birlikte gezintiye çıkardık. Bir gün serhalife Atıf Bey¹ beni yanına istedi. Bu Atıf Bey, Abdülâziz Hanın hal'inde mabeyn başkâtibi olan Atıf Beydir. Yer gösterdi, oturdum. Bir sigara da ikram etti. Çağırıldığım kaleme ait bir iş için olmadığını anladım. "Ortalıkta hükûmetce bir cemiyeti hafiyye meydana çıkarıldığına ve bazı kesan tevkif edilmekte olduğuna dair rivayetler deveran ediyor. Siz de işitmediniz mi?" dedi. Henüz bilmiyordum. Menfi bir cevap verdiğimde "acayip, Ayetullah Beyin haber verdiğini söyliyorlar" demesi üzerine büyük bir hayret içinde kaldığımı halimden anladı. Derhal "rivayetler ekseriyetle hakikate tevafuk etmez" diyerek mükâlemeyi kesti ve elimekaleme ait bir kâğıt verip beni başından savdı.

Akşam Ayetullah Bey kalerne gelince işittiğim rivayeti kendinden sordum. Rivayesin bu kadar azbir zaman içinde meydanı şuyua atılmasına biraz hayret ettikten sonra meseleyi benden ketme artık lüzum görmeyerek dedi ki: "Ben samimiyetle cemiyete dahil oldum. Ve, Veli Efendi Çayırındaki içtimaa kadar işittiğim sözlere de inanmıştım. Lâkin ictimada, başta Prens Mustafa Fazıl Paşanın müdiri umuru Aznı Beyi cemiyeti idare eder ve müzakeratı da vükelâyı katl ve Mahmud Nedim Paşayı sadarete ik'at sadedinde deveran eyler gördüğüm zaman hasıl olan nefret, bende zihnen tam bir inkilâba sebep oldu. Ortada usuli hükûmetin islâhına dair bir tedbir ve menfaatı memleket hakkında yapılacak bir hüsni tesir görmediğimden başlıyarak acı acı tenkidatta bulundum. Hey'eti ictimaiye bu cesaretime hayret etti. Mehmed Bey telâşla: "Bu cemiyete birçok rical ve ezcümle pederiniz dahildir" dediğinde kendinin bu mertebeye varmasına tahammülüm kalmadı. Heman ayağa kalktım ve "Eğer şahsa hizmet ediyor ve menfaan şabsiye uğrunda insan katl etmek istiyorsanız Allah sizi kahr etsin" dedim. Atıma atıldım; an sür'atla sürdüm, nasıl olup da arkamdan bir kurşun göndermediklerine taaccüp ederim. Kurşun menzili mesafeyi geçinceyekadar buna muntazır olmustum. Aksam pederime, onun da dahil olduğunu sövledikleri cemiyetin hal ve şanını anlattım. Pederimin böyle şeylerden nekadar nefret edeceğini bilirsin, pek müteheyyic oldu. Âlî Paşa ile dargın olduğundan serasker Mehmed Rüşdi Paşaya gidüp malûmat verdi. Mesele bundan ibarettir. Cemiyette dahil olduğunu söyledikleri bir adama haber vermekle sözümde hulf etmiş olmam".

Cemiyet inhilâl edince hükûmetin tedabiri tahaffüzkâranesi yalnız cemiyetin mürettiblerine münhasır kalmayıp umum muhalifine şamil olduğundan jön Türklerin müteayyin olan liderleri de terki diyara mecbur kalmışlar idi. Diğer taraftan Prens Mustafa Fazil Paşa bu kıymetli zevatı yanına toplamak vebunlarla haricte yeniden işe başlamak emeline düştü ve bunların haizi ehemmiyet olanlarını yanına celp ve iaşe etti.

^{1 18} Zilkide 1335 te vefat etti. Tarafımdan vaki olan teşvik ve muavenet üzerine yazdığı hatırazı nezdimde mahfuzdur.

Ayetullah Bey, Filip Efendinin tesis etmiş olduğu Vakit gazetesine makaleler yazardı. Başka bır gazeteye makale yazdığını hatırlamıyorum. Vakıa Basiretci Ali Efendi, merhumu kendine cezbetmek arzusile bazı mesaide bulunmuş ise de Ali Efendinin hal ve şanı pek âmiyane olduğundan kendine ceveccih göstermedi. Filip Efendiyi bırakmadı. Mamafih Filip Efendi, zemin ve zamanı gözedir ve hürriyeti fikriyedin aykırı mertebede âlem efrazı olan makalelerin bilâhara kendini perişan edecek derecede zarar vereceğini bilir bir adam olduğundan Ayetullah Beye makalelerin münderecatında bazı tadilât icrasını reca etmişti. Ayetullah gibi tam genclik çağında ateşinfitret bir adam, babasile bahse giriştiği zaman babasının biraz sert ve tekdire mail sözlerine "Bir sahibi fikre, oğlunuz da olsa hürmet etmeğe borclusunuz" mukabelesinde bulunurken Filip Efendinin sözlerini nasıl havsalasına sığdırabilir. Filip Efendinin bu tarz düşünceleri az çok aralarına bir muhalefet zuhuruna sebeb oldu. Musul'lu Sami Efendile müştereken ayrıca "Utanıt" namiyle bir gazete neştine başladı. Ancak Filip Efendinin düşünceleri pek mühik olduğu zamanda fiilen sabit oldu. Çünkü "Utarıt" tulûile beraber uful etti. Eğer hatıram beni iğfal etmiyorsa bir hafta yaşadı. Sed ettiler.

Ayetullah Beyin makaleleri münderecatından bahsedebilmek için Vakit gazetesi koleksiyonunu tetebbu etmek iktiza eder. Teessüf ederim ki mezkûr koleksiyona malik değilim.

Ebuzziya Tevfik Bey, "Yeni Osmanlılar Tarihi" nde Ayetullah Beyden bahs ederken der ki:

"Sayei pederde zamanındaki erbabı şebabın kâffesinin fevkinde iktisabı marifet etmiş ve hanei pedere müdavim olan ulemayı garbtan Avrupa usuli siyasiye ve ictimaiyesi hakkında bir haylı malûmat edinmiş ve bu malûmatını o mesaile müteallık müdevvenatı mütalea ile tevsi ve ikmale çalışmış, hasılı bugünkü günde bile o sinde bugünkü mekâtibi aliyemizden yetişmiş genclere isbatı tefevvuk edecek iktidarı ihraz eylemişti. Kendisi ise fıtraten artist olduktan başka filozof (Kritik), şair, diplomat, politik bir muharrir olmak istidatlarını haiz idi. Fakat hiç birinde bittabi tekemmül edememiş ve fakat her birinde tekemmül üstidadını haiz bulunmuş idi. Hilkaten natuk ve bir lisanı ateşin beyana malik, derecei müfritede sevdayı hüriyetle serder hava idi".

Terkibi bendinden bir parça2:

Bir kerre bu sahraya düşen desti kazadan Rehyab olayım dersen eğer kılma tehalük Bir bikesü biçare bilüp zatını elhak Her kahrına bir türlü tahammül olur amma En muktedir ad eylediğin âcizi bilsen Bir âlet edüp herkesi bir kasdına gerdun Bedbaht ana derler ki olup vehmine mağlub Bu halka sen ahkâmı felekten ne sorarsın Bu kubbede bir güş yok âvazını duysun Bir melceü me'men bulamazsın bu fezada Allaha sığın kimseve ram olma cihanda

Rehyab olamaz pençei hünharı belâdan Birgün geçirüp gitmeğe bak mülki fenadan Hayr umma sakın baş eğerek ehli riyadan Minnet çekilir şey değil aslâ cühelâdan Tefrik edemezdin o zaman bayü gedadan Başın alamaz kimse bu ahkâmı kazadan Rehyab olamaz dağdağai çunü çiradan Bir doğru cevap almayıcak geç bu ezadan Mâna alırım sanma sakın aksi sedadan Gaflet edüp ayrılma sakın babı rizadan Ademde vefá umma sen illâ bu zamanda

¹ Tasviri Efkår - tefrika numarası: 16.

² Yıllarca önce söylemiş olduğu bu kıt'a sanki bu zaman için söylenmiştir. Allah rahmet eylesin.

AYETULLAH BEY

Ayetullah Bey, Süleymaniye dersiam hocalarından ve Osman Efendi oğullarından Kırşehir'li Vehbi Efendinin oğludur. 11 kânunuevvel 1308'de Kırşehir'de doğdu.

Kırşehir Mektebi İdadi'sinde ve 1325'de İstanbul'a gelerek Hadikai Meşveret namındaki hususî mektebde tahsili marifet etti.

1328'de Darülfunun Edebiyat Fakültesinin İlâhiyat kısmına devam eyledi. Seferberlikte asker edildi. Terhis olunduktan sonra Ankara'da Menbai Füyuzat namındaki Mektebi İbtidai Başmuallimliğinde, 1334'de Kırşehir ve Mecidiye tedrisatı ibtidaiye müfettişliğinde bulundu. Millî cidal teşkilâtile meşgul oldu. 1336 mayıs'ında Çelebi'nin ahvalini teftiş için Hacı Bektaş Nahiyesi Müdürlüğüne tâyin kılındı. Dört ay sonra vazifesi bittiğinden istifa etti.

1337'de bilimtihan Çorum tahrirat müdirliğine, 1338'de Alucra, 1341'de Hizan kaymakamlıklarına tâyin olundu. 1927'de tekaüde sevk edildi.

Çanakkale tarihçesini ve oradaki kahramanlık vak'alarını, millî cidalin tarihçesini havi millî vezinde bir destan ile millî cidal esnasında yazılan "Memiş - Güllü" mektublarından ve türkülerinden mürekkeb iki yüz sahifelik "Altın Destan" namındaki eseri büyük Erkânı Harbiye Dairesince tetkik ve kabul olunduğundan tab edilmek üzere olduğunu mumaileyh haber verdi.

Acı günlerin acı duygularından:

P. 1 I U

Gurbetin kahrını çekemez oldum Yedi yıl gurbette sarardım soldum		Varayım sılaya gideyim dedim Sılada bayramı edeyim dedim
, ,	§	•
Vardım ki hep solmuş, kırmızı gülü		Ötmüyor bağında şakrak bülbülü
Açmıyor dağında lâle, sünbülü		Bir an durdum öyle nerdeyim dedim
,	§	
Anamın ninnisi, hicran uyutmuş		Bülbülün yerini baykuşlar tutmuş
Yadırgar oğlunu, bakın! unumuş		Gel! anam bir ağlar dideyim dedim
	§	•
Ne oldu? ocağın, neden türmüyor		Çobanın yamaçda, koyun gütmiyor
O, cennet bağında, bülbül ötmüyor		Kanlandı hicranım, nideyim dedim
	§	

Cobanin o, yanık kavalı nerde Oğramıs ilimiz unulmaz derde Dağlara gerilmis bir vaslı perde Bu kara perdevi didevim dedim Ş Babasız, anasız, öksüz kuzular Oturmus viranda, ağlar, vozular Öksüz kuzuları giidevim dedim Yüreğin tas olsa vine sızılar Ş Derelerde, bütün hicran cağlıyor Yetimler ağlıvor, dullar ağlıvor "Avet" ıssız kalmıs vollar ağlıvor Ağlavım, borcumu ödevim dedim * ** "Memiş - Güllü" mektublarından: Memisten Güllüve Saldığın mektubu sevincle aldım Sükr ettim Allaha, pek cok sevgilim! Okudum, kokladım, bir zaman daldım Tatlı hülvalara, o. dem sevgilim! § Yakıyor bağrımı hasretin gülüm Koymiyor gelmeğe yaralı gönlüm Kudurmuş yunanlı, saçıyor ölüm Kurtarmak lâzımdır, yurdu sevgilim! § Sevgilim anarım nazlı adını Getirir aklıma, ölker vadun Derim ki Allahım ger kanadını Ermesin bir ziyan yurda sevgilim! Ş Yıldızlar selâmim iletsin sana Bakar misin bir an aceb bu yana Zülfünün kokusun gönder sevgilim! Saba yeli ile lûtf edip bana Ş And ictim sevgilim mahmur gözüne Yakarım dünyayı bir çift sözüne Bakamam elbette o gül yüzüne Boğmazsam düsmanı kanda sevgilim? § Değemez eline düşmanın eli Boğacak dünyayı, kanımın seli Kazıyor mezarın derin sevgilim! Yunanlı kudurmuş, ya olmuş deli Ş Bu yurdu, tarihler Türk diye yazar (Yanime) yataktır. (Ağama) mezat Yarin yatağına olur mu pazar?. Yıkarım varlığı bütün sevgilim! § Sanmayın ki bizler bunalıp kaldık Düşmanı az daha içeri aldık İsimizi, evvel Tanrıva saldık Boğmaktır kolayca maksat sevgilim? § Selâm söylen benden hep eşe dosta Kavustu cennete kahreman usta Bakmayın kusura geldi bir posta Silâh bası varmıs simdi sevgilim!

AYNÎ BEY

Mehmed Ali Aynî Bey, Serfiçe'li Mehmed Necib Efendinin oğludur. Şubat 1285'de Serfiçe'de doğdu. Ecdadı Serfiçe'nin hini fethinde Konya'dan getirilerek

orada yerleştirilen Türklerden ve Sipahilerdendir. Ailelerine "Aynî oğlu" derler.

Pederi İstanbul'a nakli mekân eylediğinden İstanbul'da tahsilini ikmal etti. Mektebi Mülkiye'den mezun olduktan sonra meslekî talime intisab eyledi. Edirne, Dedeağaç, Haleb, Diyarıbekir, Mektebi İdadî ve Maarif Müdürlüklerinde, müteaddit ders muallimliklerinde, Mülga Maarif Nezareti İstatistik Kalemi Başkitabetinde, Kosva, Kastamoni vilâyetleri mektubculuklarında, Taiz, Ammare, Karesi, Lazkiye, Trablusışam mutasarıflıklarında, evvelâ vekâleten ve bilâhare asaleten Mamuretül'aziz, Bitlis, Yanya, Trabzon valiliklerinde bulundu.

Darülfunun felsefe müderrisi Emrullâh Efendinin tedristen çekilmesi üzerine anın sevkile Darülfünunun felsefei umumiye ve tarihi felsefe müderrisliğine tâyin olundu. Müderrislik uhdesinde olduğu halde — tevsii maişete medar olmak üzere — İstanbul rıhtım ve dokantrepo şirketi müdiri umumiliği de tevcih edildi.

Mütarekenin akdile fransızların şirkete tekrar vazı yed ettiği zamana kadar o hidmeti ifa ve medresetül'irşadda da felsefe tedris etti. Harbi umumî senelerinde istilâh encümeni âzalığında Emrullâh Efendiyi istihlâf etti.

Ankara'da hükûmeti milliyenin teessüsü üzerine Şer'iye idaresinde teşekkül eden Tetkikat ve Telifatı İslâmiye hey'eti âzalığına nasb olunarak bu dairenin ilgasına kadar orada kaldı.

Darülfünunda tekrar tesis olunan İlâhiyat Fakültesinin Tasavvuf Tarihi Müderrisliğine, Harbiye Mektebi Felsefei Ahlâkiye Muallimliğine tâyin kılınarak bu muallimliği 1925'den 1928 senesine kadar ifa eyledi. Muahharan Harb Akademisinde siyasî tarih muallimi oldu.

1926'da Dahiliye Vekâletince taksimatı mülkiyenin tadili için teşkil olunan hey'etlerden Malatya, Ergani, Genc, El'aziz vilâyetlerine memur hey'etin riyasetine intihap edildiğinden — derslerin tatili esnasında — o vilâyetlere gidip üç ay dolaştı.

Memur olduğu mahallerde Maarif ve Nafia işlerine itina ederek mektebler, yollar, hastahaneler, camiler yaptırdı. Asayişin idamesine çalıştı.

1926'da Kembriç'de Harvard Darülfünunda toplanan beynelmilel felsefe kongresine davet olunarak Darülfünunun tasvibi ile oraya gitti. Kongrede İstanbul Darülfünununu temsil etti. Amerikalı profesörlerden bazılarının tavsiyesi üzerine Londra'da Tetkikatı Felsefiye Cemiyetine âza intihab olundu.

Edebiyatı Mektebi Mülkiye'de Recaî zade Ekrem Beyden okuyarak anın teşviki ile mektebde iken birkaç arkadaşı ile beraber şiir söylemeğe başladı.

O zamanın mecmualarının bazılarında manzumeleri neşr edildi. Muahharan Diyarıbekir'de Süleyman Nazif Beyle müşaare ederek söylediği manzumelerden bazıları 1310 - 1311 senei hicriyelerinde İstanbul'da intişar eden edebî mecmualarda mündericdir.

Şiirde mahlâsı "Aynî" dir.

Mathu âsarı:

- 1 Nazarî ve amelî istatistik.
- 2 Küçük tarihi umumî,
- 3 Fakir,
- 4 Tarihi edebiî âlem,
- 5 Hükmi cumhur,
- 6 Huccetül'islâm imamı Gazali,
- 7 Ürfiyatı siasiye,
- 8 İlim ve felsefe,
- 9 Ruhiyat dersleri,
- 10 Farabî,
- 11 Türk mantıkcıları,

- 12 İstanbul Darülfünun tarihi,
- tefsiri İsmail Hakkı روح البيان 13
- 14 Tasavvuf tarihi,
- 15 İntikad ve mülâhazalar
- 16 Şeyhi Ekber,
- 17 Şeyhi Ekber'in fransızca tercemesi (Paris'te basılmıştır),
- 18 Reybilik, bedbinlik, lâîlâhilik nedir?
- 19 Hacı Bayramı Veli,
- 20 Hukuki düveli Bahriye (Tab olunamamıştır).

Gazel

Na ümidi sihhati yarim firavan ağlarım Cevheri candan muazzezken dili uşşakta Dasitandır âleme gerçi maaliyyatı ah Güşi huşa ermeyor feryadı istimdadı hayf Dilharabı nazrai gamnakiyim kan ağlarım Tirekti baht ile oldu perişan ağlarım Eyleyince halini sencide pünhan ağlarım Kalmadı nezdinde bir sadık niğehban ağlarım Ah ey maşukai vicdan fıda canım sana Kim değil perverdei mihri inayatın senin Cennetül'firdevse de 'girsem bihakki Mustafa Ahı serdim vermesün jengi küduret ruyine Ben esiri zülfünüm rahında her an ağlarım Hakkına lâyıkmı ey bedbaht kûfran ağlarım Pîşğahımda seni gördükce viran ağlarım Gizleyim alâmımı oldum peşiman ağlarım

* **

Bu darı mihneti yarab bize cennet eser göster Miyani lüccei cuşanı bedbahtide nevmidiz Değiştir ruyini bu ravzai haşaki mesturin Küşad ettir künuzi arzını erbabı irfana Tului mihri nev ikbal ile eshâbı ihlâsı Uyan ey yari âlî menkabet âfakı himmette Tutup dilbesteğanı aşkını ziri cenahında Hayalî böyle bir bîdarîi bahtın uyandırdı Gel ey mihri sabahat yanıma zulmetteyim zira Eğil al destine cami musaffayı levendane Bırak ihrazı cahi busi lâlin eyleyim, benden Bakıp cuşi ğarami kalbime rahm eyle bir lâhza

Cemîi canibin revnak dihi nuri nazar göster Bize bir nahüdayi rehşinası bahrü ber göster Füyuzi nevle herbir şevkini gülberki ter göster Uyuni âleme her taşını dürrü güher göster Bihakki Mustafa herkârda sahib zafer göster Kemali şevketü iclâl ile bir balüper göster Safayi kalb ile reşk averi nev'i beşer göster Heves tasviri yare sen de ey hame hüner göster Açup kâküllerin gül ruhlarınla bir seher göster İçir bu teşnei sevdana bir feyzi diğer göster Bu lütfı şaz ile âlem içinde muteber göster Civanım arzı hissiyyat için bir gizli yer göster

BAKİ EFENDİ

Abdülbaki Efendi, âşar ve ağnam memuriyetlerinde müstahdem Diyarıbekir'li Mehmed Ali Efendi namında birinin oğludur. Takriben 1282'de Diyarıbekir'de doğdu.

Diyarıbekir mektubî kalemine girdi. O vakte kadar ismile yad olunmayıp "Kara Ağa" denirdi. Kalemde yirmi kuruş maaşla tavzif ve muahharan evrak kalemine nakl olundu.

İlâvei hidmet olarak Rüşdî Askerî mektebine imlâ muallimi tâyin kılındı. Fransızca tahsiline çalışdıysa da öğrenemedi. Hicri 1330 ve 1335 seneleri arasında Diyarıbekir'de vefat etti.

"Nale" namındaki mecmuai eş'arı — takrizler ve mukaddeme ile beraber kırk şekiz küçük sahifeden ibarcı olarak — 1211'de tab edildi. Mumaileyhin ihda ettiği "Nale" den dolayı hemşehrlerinden Süleyman Nazif Bey yazdığı teşekkürnameye şu kıtayı ilâve eylemiştir:

"Savtı hazini dilleri rikkat pezir eder Bakî, bekayı namını temin için yeter Ağaz edince naleye kilki hünerverin Meydanı intişara çıkan nalei terin"

Gazellerinin ekseri, Muallim Naci'ye nazire olarak söylenmiştir.

Gazel

Etti esir gönlümii ahır edaların Zahmı marizi aşka deva vaslı yardır Bigâneler naimi visalinle şadgâm Hep durmuşuz yolunda sana arzı hal için Serriştei ümidini kat' eyleme sakın Kıl merhamet esirine terk et cefaların Arz etine ey tabip yanımda devaların Zehrabe nuşi derdi firak âşınaların Ey şehsüvar haline rahm et gedaların Yetmez mi Bakî'ye dahi cevrü ezaların Sırrı aşkı sorma benden gözlerimden bellidir Didei dikkatle bak nuri terakki dembedem Sözlerim kanunî hikmet oldu ey erbabı dil Fikri ulviyetile hakisterde olsam ben yine Askı inkâr eylemek Baki bana kabil midir Garkı hunab olduğum eşki terimden bellidir Hamei îcazı hikmet perverimden bellidir Dinleyin kanunî hikmet sözlerimden bellidir Tab'ı ulvî perverim hakisterimden bellidir Günki askım nağmei hüzn âverimden bellidir

Gönlümü bend eyleyen bir dilrübanın anıdır Oldu gönlüm şevkı hüsnünden seraser garkı nur Iztırab efzayı âlem olsa ahım çok mudur Nabeca evzaına dehrin tahammül eyleyen Mevkii takdire Bakî koymuyor âsarını Gözlerim âyinei didarının hayranıdır Rühlerin âfakı hüsnün mihri feyz efşanıdır Kalbi huninim anın azürdei hicranıdır Nev'i insanın mükemmel merdi hikmet danıdır Yoksa her nazmı anın bir hücceti irfanıdır

BAKÎ EFENDÎ

Mehmed Abdülbaki Efendi, Yenikapı mevlevihanesi şeyhi erbabı kemalden Mehmed Celalüddin Dede Efendinin oğludur. 15 ramazan 1300'de mezkûr mev-

levihanede doğdu. Civardaki sibyan mektebinde ve darültahsilde okudu. 1314'de Davudpaşa Mektebi Rüşdî'sinden şahadetname aldı.

Molla Cami'ye kadar Demircili Ahmed Fuad Efendiden okuduktan sonra kütübhanei umumî müdiri İsmail Saib Efendiden taallüm etti ve 1326'da icazetnamei ilmi aldı.

Mesnevihan Esad Dede Efendiden kavaidi farisî'ye tahsil eyledi. Senelerce pederinin mesnevî dersinde bulundu. Bilâhare Sütlice dergâhı şeyhi Elif Efendinin mesnevî dersine devam etti.

Pederinin vefatında yerine geçti. 1327 de meclisi meşayih âzalığına tâyin ve 1336 da azl edildi. Dergâhların seddi üzerine

bir müddet kütübhanelerde tasnif işlerinde bulundu. Muahharen Darülfünun İlâhiyat Fakültesinde farisî muallimliğine nasb olundu.

Bakî Efendi, edib, nazik, nüktedan, suhanşinas ve istediği vadide şiir söylemeğe muktedir bir şairi mahirdir.

Natı Farisî

جبریل چو عقل کاملش بود مرآت علی مقابلش بود پینام رس فضائلش بود پک ذرۂ بور فاضلش بود آن شاهکه عرش حق داش بود خودرا بصفات حق بدیده چون جمه پیامبران ذیشان خورشید ومه ونجوم وا کوان زلف خوش چون سنابلش بود مفهوم همه شمائلش بود یک همت قرب مناش بود اجرام سما قناداش بود آن وصلت باز حاصلش بود پیشمبر بی مماثلش بود یک شمله شدم مخفلش بود چون بندهٔ زار ومقبلش بود

مقصود زرونق کاستان اندر ورق کتاب حلقت آن خواجه که سر (لی معالله) آنراکه زمین مسجد آمد موسی طلبیده و ندیده آدمکه میان ماه وطین ود بوسف که بدیده جمال پر تاب باق زدم ازل که حمدا

Rubaî

By nağmei nayi kibriya mevlâna Maksud bize nayü nevadan sensin Suzi dili ihvanı safa mevlâna Avazei hak banki hüda mevlâna

Gazel

Çeşmi kebudi yar gelince hayalime
Evci safayi vahadete ben yükselir idim
Bir zerreyim zuhurda, mânada âfitab
Kaddim büküldü gerçi tenim olur bîtüvan
Kalbim hazinei güherî bî nazirdir
Ben bendei keminei evlâdı hayderım
Bakî başımda tacı ola fahrı mevlevî

Nur indi sanki kalbi melâl iştimalime Terk euniş olsalardı beni kendi halime Noksan irer mi tânı adudan kemalime İdi visale erdi bakanlar hilâlime Bir lokma nan yoksa da ehlü iyalime Şahid semaü arz ola sıdkı makalime Dilbesteyim bu fahr ile Molla celâlime

Gördüm ol meh âşikâr olmuş nikabı işveden Musiki ahengi reftarından olmuş âşikâr Zanrum ol mahi safa on dördi ikmal eylemiş Pek yakışmış zülfi zerrini rühi dilcusuna Nazü işve toplanıp gûya ki olmuş yalü bal Sevdiğim Bakî gibi çeşminde mesti iney midir

Didesi mahmurdur nuşi şerabi işveden Bir ilâhî nağmedir bir çıkmış rübabi işveden Feyzyab olmuş vücudi âfitabi işveden Bir müzehheb safhadır sanki kitabi işveden Bir yere gelmiş mehasin incizabi işveden Şimdi mi bidar oldun yoksa habi işveden

O yolun yolcusu

Elimde bir âsâ tamam kirk sene
Bir yudum su yoktu uyurken bile
Bin renkli çiçekler açmıştı periler
Ben çiçek sanmıştım dikenmiş meğer
Sevgisiz bu cihan loştur dediler
Mehabbet şarabı hoştur dediler
Bir innak içinde gümüş su vardı
Bir yudum içince gözüm katardı
Elime verdiler benim bir kitab
Biçare gönlümü eyledi harab
Bu korkunç vadide kaldım bikesim
Yalnız ümidim, askım, hevesim

Dolaştım aşkımın sahralarında
Serablar göründü rüyalarında
Uçardı üstünde şen kelebekler
Kanattım kalbimi sevdalarında
Sevdasız yaşamak hoştur dediler
İçtiğim zehr oldu sehbalarında
Gelip geçenleri bütün suvardı
Sandım ki alev var mecralarında
Maalî dediler aşk ile şebab
Hakikat bulmadım manalarında
Bağırmak istedim çıkmadı sesim
Kırık rübabımın nevalarında

BAKI BEY

Mustafa İzzet Baki Bey, Ruscuk eytam müdiri Kiyami Mustafa İzzet Efendi Zâde Ahmed Ağâh¹ Efendinin oğludur. 10 ramezan 1917'de İstanbul'da doğdu. Asıl

isim ve mahlâsı "Mustafa İzzet" iken babasının çocukları yaşamadığından teyemmünen "Abdülbaki" tesmiye edilerek asıl ismi unutuldu.

Menbaülirfan idadisinin son sınıfında iken 1333'de babasının vefatı üzerine mektebi terke mecbur oldu. Bir müddet memurlukta, bir müddet Menbaülirfan farisi muallimliğinde bulundu. Bir aralık Veznecilerde dükkân açarak kâğıt ve kitap satdisa da temini maişet edemedi. 1336'da ehibbasından birinin davetile ve valdesile Çorum'un Alaca kazasına gitti. Oradaki Kenzül'irfan mektebine başmuavin ve bir sene sonra başmuallim oldu. 1340'da İstanbul'a gelerek Muallim mektebinin son

sınıfına bilimtihan kabul edildi. Şahadetname aldıktan sonra bir taraftan muallimlik ederek kendini ve valdesini geçindirmeye, bir taraftan da İstiklâl Lisesinin son sınıfına girüb mecburi devam müddetini ikmale çalıştı. Darülfünun Edebiyat Fakültesine dahil oldu. O vakte kadar hayatı zaruret ve mihnet ile geçti.

1930 şubat'ında Darülfünun tahsilini bitirerek Konya Lisesi edebiyat muallimliğine tâyin kılındı.

"Çok hey'ete girdim geleli bezmi cihane

Bin surcte koydu beni evzai zamane"

beyti muarrıfi halidir.

^{1 1294&#}x27;de Rus harbinde İstanbul'a hicret ve teehhül etti, Ruscuk'da ailelerine "Gölpınarlı Zâdeler" denirmiş. Ahmed Efendi "Tercemanı Hakikat" gazetesinde muhbirlikle istihdam olunarak "Şeyhülmulıbirin" ve "Baba" namlarını ihraz eylemişti. Vefatına 21 gün kalıncaya kadar muhbirlikte devam etmiştir. Tercemanı Hakikat'a yazı yazdığım sıralarda Ahmed Midhat Efendi merhum, umûrı tahririye için bazan bana gönderirdi. Terbiyeli ve gayretli bir gazeteci idi.

Mecmuai Eş'ar. Melâmilik ve Edebiyatı. Bektaşilik Hakkında Bir Tetkik. Halk Şairlerinden Ustrumca'lı Vasfi.

Namlarında gayrı matbu eserleri olduğu kendinden mesmudur.

Gazel

O lâli dilberi her gün teraneler öpüyor Şemimi zülfi siyahin sebadan istişmam Habibim ah aceb hangi bezme mihr oldun Firakü hasretine mübtelâ dilü didem Dedikçe sevgili yârim vefadan el çektin Nisar kılmada "Bakî" lealiyi hasret Hased ki ruyini rengin fesaneler öpüyor Ederken ah onu bîderd şaneler öpüyor Kudumi nazikini hangi lâneler öpüyor Hayalini nigehi âşikaneler öpüyor O gül dudakları mugfil behaneler öpüyor Rühi hazinini hep şahdaneler öpüyor 21 Ağustos 1926

Müstağrakı âşkı lâyezalim
Nurunla tenevvür etti didem
Pervanei şulem oldu ervah
Ben magzı kelâmı mesneviyim
Her zerrede müstetir vücudum
Didan müsahhar etti gıryem
Bir haleti aşka erdi kim dil
Aynımde nihan benim hakikat
Sultanı seriri maneviyim
Bir şemsi şeirarepaşım amma
Dilsiri sururi feyzi mevlâ

Hurşidi avalimi cemalim
Bigânei zulmeti leyalim
Gayetresi seyri ehli halim
Âlî bu huruftan maalım
Her mazhara neş'ever kemalim
Raksanı beşairi visalim
Takririne dilde yok mecalim
Gaybimde ıyan olur hayalim
Hayyı ebedim ki yok zevalim
Nezdinde keminei zilâlim
Müstağrakı aşkı zülcelâlim

4 Testinievvel 1926

Rubaî

Cevrü siteminle dağdar oldu gönül Meftuni füvuzi fikri hürrivet iken

Gül goncei ruhsara hezar oldu gönül Eyvah esiri zülfi yar oldu gönül

بی نام شدن اوج کالست کال زاهد شدنی امر محالست محال آوازهٔ بی سحر حلالست حلال در پیش تو آه ایبت یغما کر دین

BEDRİ PAŞA

Hasan Bedrüddin Paşa, Ümerayı Askeriye'den Vasfi Efendinin oğludur. 1267 de Kütahye dahilinde Simav'da doğdu.

Pederinin Arabistan ordusuna naklinde birlikte Sam'a gitti. Arabîyi camii Emeviye'de Attar Zâde Ömer Efendiden ve farisî'yi Şeyh Abdülresul Efendiden tahsil ettikten sonra Şam mektebi îdadii askerisine girdi. Muahharan Mektebi Harbiye'de erkânı harb kısmında - sınıfının birincisi olarak — ikmali tahsil evledi. Erkânı Harbiye yüzbasılığı ile hassa ordusu dördüncü taburunda hidmet etti. Sekiz av sonra besinci ordu suvari alayına nakl olundu. O esnada Dragon alayının teftişine memur olduğu halde mekteb için Belcika'dan celp olunan muallimlerin tertip evledikleri kitapları terceme ve tedris etmek üzere Mektebi Harbiye muallimliği-

ne tâyin kılındı. 1292'de kolağası bilâhare binbaşı, kaymakam ve miralay oldu.

"Serveti Fünun" gazetesine 1 yazılan bir makalede deniliyor ki:

"Devri istibdadın ilk sadematile İstanbuldan uzaklaştırıldı. Senelerce beşinci ordu erkânı harbivesinde bulundu. Suriye ve Filistin havalisinde bütün âşinalarının ihtiramına mazhar ve bununla mütesellî oldu. Emsali mirliva, ferik, müşir oldukları halde o, miralaylıkta kaldı. Bir iki sene evvel (ilânı meşrutiyetten) bedhahan, rütbei askeriyyesini nez etmeğe kadar vardılar. Şam'da tedrisatla ve dâva vebâletile temini maişet etti".

Nekbetine sebep, Sultan Abdülazizin hal'inde Mektebi Harbiye talebesinin istihdamında — refiki Manastır'lı Rıfat Beyle beraber — mektebi mezkûr muallimliğinde ve Mekâtibi Askeriye Nâzırı Süleyman Paşanın maiyyetinde bulunmasıdır.

İlânı meşrutiyeti müteakiben İstanbul'a geldi. Nez olunan miralaylık rütbesi badel'iade mirlivalığa ve muahharan ferikliğe terfi ve İşkodra vali ve kumandan-

^{1 12} eylûl 1324.

lığına tâyin olundu. Hastalığından dolayı vali ve kumandanlıktan istifa ve İstanbul'a avdet eyledi.

1330'da vefat etti. Fatih türbesi haziresine defn edildi. "İlmi ahvali sema - kozmoğrafya" ile "Fenni remi" ye müteallik iki eser ve "İskati cenin" facianamesile "Bir günlük ikbal" ve "Jirofle", "Madam Lar Şiduk" namındaki operaları terceme etti. Manastır'lı Rifat Beyle müştereken "Temaşa" unvanı altında bir tiyatro külliyatı tertip eylediler.

"Kafilei şuara" da "inşadı şiirde gayet seriüttab olduğundan Kırım hanlarından gazi Girayin gazelini bilbedahe tahmis etmiştir" deniliyor. "Bilbedahe" kelimesi galiba bizim bildiğimiz mânada kullanılmıyor. Çünkü bilbedahe bir mısra, yahut bir beyit söylenebilir. Fakat dokuz beyitlik bir gazel, bilbedahe tahmis olunamaz. Binaenaleyh "Bilbedahe" kelimesinin mahallinde irad edilmediği mertebei bedahettedir.

* **

Bedri Paşa ile Hikmet Beyin1 müştereken tanzim eyledikleri münacat:

В	Ey olan yokluk içinde daimü hayyü ebed	Kâinata zatı pakinden gelir feyzü meded	H
В	Yok şerikin hakimi külsün büyüksün bîkünend	Kudretin her bir femi tarizi etmiş seddü bend	Н
В	Birliğin bürhanı çünki قبل هو الله احد	Senden özkeh Tanrı yoktur sensin	H

§

H Cehd edüb deryayı bîpayanı vahdaniyyetin	Âleme verdi vücud fermanı vahdaniyyetin	В
H Zahir oldu muktazayı şanı vahdaniyyetin	Münceli her zerrede bürhanı vahdaniyyetin	В
B Birligin bürhanı günki الما الله Tanrı voktur sensin 4-41141	H	

§

B İmtizac etti anasır buldu her âlem nizam	Kıymeti mahiyyetince tuttu her unsur mekam FI
B Verdi hükmün hey'eti eşyaya şekli intizam	Müstefizi kudretü tevfikin oldu hasü âm H
B Birliğin bürhanı çünki على هوالله احد	Senden özkeh Tanrı yoktur sensin 4-411 1-1

§

- Anda bürhanı müniri kudretindir ahteran B Sahidi îcaz nümavi vahdetindir âsüman
- B Her felekte bin güneş olmaktadır pertevfeşan

Zerredir nisbetle mahlûkatına bu nakdan

H. Н H

قل هوالله احد B Birliğin bürhanı çünki

Senden özkeh Tanrı yoktur sensin

Ş

Udeba arasında "deli Hikmet" namile yad olunan zattır. Bu münacat 10 zilhicce 1298 tarihlis Vakit gazetesinden nakl olunmuştur.

H Cümle eşya hey'etile maili semti zeval	Her nefeste niçe eşbah eder tahvili hal B
H Nev'i insana hususile beka emri mühal	Kârgâhı sun'un içre sensin ancak lâyezal B
B Birliğin bürhanı çünki قل هوالله احد	Senden özkeh Tantı yoktur sensin كالحالف
. §	
H Ric'at eyler aslına emrinle bir gün mümkinat	Var iken nabud olur bir an içinde kâinat B
H Mahv olur âlem biter dünya söner şem'i hayat	Sen münezzehsin halelden sendedir ancak sebat B
B Birliğin bürhanı çünki قل هوالله احد	Senden özkeh Tanrı yoktur sensin H
§	
B İnkılâbı hadisata dâldir reybül'menun B Daim olmaz Bedriya bu gerdişinde çerhi dun B Birliğin bürhanı çünki عن هو الله احد	Fehm olunmaz nüshai esrarı kudrettir şiiun H Anı da Hikmet eder hükmı ezel elbet zebun H Senden özkeh Tanrı yoktur sensin الله الصدا H
§	
* **	k
Kırım Hanlarından Gazi Giray'ın gaze	lini tahınis:
Koklarız badı gaza sevsenü şebbu yerine	Seyfi tercih ederiz zeyneti bazu yerine
Daima kan içeriz badei minu yerine	Rayete meyl ederiz kameti diku yerine
Tuğa dil bağlamışız kâh	kült hoşbu yerine
Gerçi sây etti dili bende o şuhi râna	Lik kâr eylemedi eylediği istiğna
Biz ki sabit kademiz merdliğimizde hâlâ	Hevesi tiru keman çıkmadı dilden asla
Naveki gamzei dilduz ile	e ebru yerine
Bezmi dilber ne kadar olsa dahi dafii gam	Neş'e bahş eylemede cenk ile olmaz tev'em
Pek hatâ neş'ei sehba ile olmak sersem	Süreriz tiğimizin zevkü sefasın herdem
Simtenlerle olan lezzeti p	oehlû yerine
Ko çalışsın o sanem gönlümüzü etmeğe bend	Ederek zülfı girehgirini çapraz peyvend
Bu teşebbüste o âfet olamaz faide mend	Gerdeni tevseni zibada kıtasi dil bend
Bağladı gönlümüzü zülf	ile kisu yerine
Dilberanın bizi iskât edemez güftarı	Bozamaz işvei cansuzları efkârı
Merdlerin harbü cihad etmedir ancak kârı	Süreriz esbi hünermendi saba reftarı
Bir peri şekli sanem gözl	eri âhu yerine
Fikri ümmidi gaza gönlümüze yer ideli	Nefse duş oldu kesel cümlemizi etti deli
Hâsılı sây ederiz etmeğe derdest emeli	Sefetin cevri çok ümmidi vefa ile veli
Olduk âşüftesi bir şuhi c	efacu yetine

Levhai dilde olan nakşı sevadı sildik Canı şirinimizi din yoluna hası ettik Varımız terk ederek babı gazaya girdik Gönlümüz şahidi zibayı cihada **virdik**

Dilberi mah rühü yarı peri ru yerine

Bedriya din yoluna sıdk ile can bahş edene Lezzeti huni adu lik elezdir bilene Abı kevserden olur gerçi atayı hasene Olmuşuz can ile billah gazayı teşne

İçeriz düşmeni dinin kanını su yerine

Gazel

Buyur servi revanım saye endaz ol çemen üzre Münevver tal'atından anberin bu kisu vanınla Baharı nimeti hüsnündür üstadı ezel dökmüş Hemişe muttasıldır cismi billûrine ey fettan Yine hakkile tavsif edemezsin hüsni rühsarı Salın feyzi küşayiş sal dili ehli mihen üzre Seni tercih eder dil yusufi zerrin resen üzre O kare haller kim vardır çahı zekan üzre Seza reşkaver olsa âşikan ol pirehen üzre Sakın lâf açma Bedrî midhatı şirin dehen üzre

Kendi resminin altına yazdığı kıt'a:

Hasr etmişiken hidmetini devletü dine Bir lâhza bakın didei ibretle bu resme Kaldı yine mağduri muadatı zemanın Ser defteridir sahibi mihnet zedegânın

BAHAI EFENDI

Ahmed Bahaüddin Efendi, İstanbul'da Şehremini'nde Pazar Tekkesi Şeyhi Ahmed Zarifi Efendinin halifesi ve kürkçü Ahmed Şemsüddin mahallesi imamı Nurüddin Efendinin oğludur. 1289'da İstanbul'da doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde okuduktan sonra maliye nezareti eklâmından birine devama başladı. Senelerce maliye nezaretinin muhtelif şubelerinde bulundu. Muhassesatı zatiye dairesinde müstahdem iken tekaüde sevk olundu.

"Sefinei Evliyai Ebrar" muharriri Ebrar'dan Hüseyin Vessaf Bey merhumun tevdi eylediği verekada deniliyor ki:

"Hoş suhbet, meclis ârâ, mesleki sofiyeye mütemessik iken kırk yaşından sonra işrete ibtilası kendini sadematı günagüna uğrattı. Kızını, Şehreminin'de ümmi sinan hanıkahi Şeyhi İbrahim Şükrü Efendizade şeyh Mustafa Enver Efendiye tezvic etmekle son zamanlarında anın yanında otururdu. Şaribülleyli vennehar olduğundan taş toprak üstünde yatardı. Tesiri işretle zehirlendi. Hâsıl olan yara sebebile etibba, kolunu kestiler. Tesemmümün önüne geçemediler. Rebiülâhır 1342 de vefat etti. Vasiyyeti mucibince Yenikapı ve Silivrikapı arasında üç kozlar namındaki mahalle defn edildi. Orta boylu, şişman, kumral sakallı, melihülvech, davudî sedaya malik idi. İlâhiler, besteler okurdu. Tarikati sinaniye şeceresini tertip etti. ( ) dan sonraki suveri celinenin — tefasirden telhisen — tercemesine teşebbüs ettiyse de ikmal edemedi. Eş'arını görmek üzere damadına müracaat eyledim. "Hanıkahın kütübhanesindeki kitablar arasında askerin işgalinde kısmen zayı olduğundan elde bulunanları görünüz" diye bir torba evrak getirdi. İçinde bir iki defter gözüme ilişdi, anlardan birkaç gazel, yazdım. Evrakı perişanı tedkik ile eş'arı kayd olunsa büyük bir divan olur. Kendi bir aralık cem'e teşebbüs etmiş iken istiğrak zuhurile maksat hâsıl olamamıştır. Farisi eş'arını gören, anı tahsili mükemmel görmüş zan eder. Mebaniî diniye ve hayatiyenin inşasında ve tamirinde pek çok tarih söylemiştir. Şiirde "Behâi" tahallus eder.

Ayaş'lı Esad Muhlis Paşanın gazeline nazire:

Perçemi julidei yarın nice meftuni var Bir nigâhı naz ile teshir eder mülki dili Vuslatı dildara mağrur olma firkatten sakın Dil harabı çeşmı mest oldukca her subhu mesa Bir demi subhin seması rengine benzer yüzü Öyle bir dildare meftun oldu kim avare dil Dürretüttac etse lâyıkdır Behaî nazmını

Âşıkı şuridesi, âşüftesi, mecnuni var Çeşmi sehharın ne keskin nazrai efsuni var Çerhi geç reftarın ey dil meşrebi varuni var Şahidi zibayı aşkın hüsnı ruz efzuni var Zülfünün rühsarının elvanı güna güni var Hubruyan içre bir mafevki yok maduni var Ol şehi huban ki böyle lü'lüi meknuni var

Çıkar âfaka feryadı dili divanei âşık Şerabı vuslatı dildar ile olmaz ise serşar Verir mürgi dili uşşaka ruhsat bağı vuslatta Açar giryan olunca dağı dil mânendei lâle Tarikı canküdazı aşk içinde ey Behaî bil Yine insaf edüp gûş eylemez enanei âşık Dolar hunabı eşki gam ile peymanei âşık Perü balı semenderden olursa lânei âşık Döner gülzare kâhı sinei viranei âşık Sirişkı çeşmi huni dildir abu danei âşık

*

اکر رخصت دهی آید بسوی سیر کازارت کند ماندهٔ جنت زمینش سرو رفتارت بیا ای ور چشام بینیم ماه رخسارت بکن رحمی چه رنجس میکشد دلحسهٔ زارت میراسر اهل دل باشد شهید عشق دیدارت خدا را وامکن آن عقدهٔ کیسوی زر تارت متاع دردو غم ارزان بود در شهرو بازارت دلم تاکی کشت جانا جفای حور و آزارت الله قد دلجویت اکر باشد بیاغستان فروغ طلمت رویت جهانرا تاب وفر محشد خناده در سر راهت بین وقت حرامیدن اکر خنجر کشد مژکان اروی و ای مهوش حل مجاره در زنجیر زلفت بسته شد آخر جانا دود جانا

BEHAÎ EFENDÎ

Ahmed Behaî Efendi, Tebriz'in Ehrab mahallesi ehalisinden Mehmed Bakır'ın oğludur. Takriben 1291'de Tebriz'de doğdu.

Memleketinde tahsili ilme mübaşeret ve talik, nestalik, şikeste, neshi arabî temeşşuk eyledi.

Pederi, san'atile geçinir ve ailesi kesir olduğundan kesbi maişet için eniştesi Mehmed İsmail Ağa'nın refakatile Tiflis'e gidip dokuz ay sonra avdet eyledi. 1310 da İstanbul'a geldi. Tüccardan Aka Ahmed Efnanı Şirazi'nin hidmeti kitabetinde bulundu. Büyük zelzeleden sonra ticaret için Aka Ahmed ile İskenderiye'ye gittiler. Mumaileyh, Hindistan tarikile Şiraz'a giderken beraber götürmek istedise de İskenderiye'de giriftar olduğu sıtmanın iştidadı korkusile gitmedi. Kıbrıs ve Girid yolu ile İstanbul'a döndü.

Girid'de bulunduğu esnada hattat "Müşkin Kalem" den icazet ve "Mübarek Kalem" lâkabını aldı.

Yunanistan'a ilânı harp edildiği esnada gazete idarehanelerinden müvezziliği toptan deruhde ederek seyyar müvezzilere tevzi suretile bir sene bir mikdar para topladı. Köprünün Üsküdar iskelesinde kitab, gazete, bardak, tabak, kâse satmak üzere bir dükkân açarak temini maişet etmekte iken — veresiye verdiği eşyanın esmanını istediğinden dolayı münfail olan — hak naşinas bir kaptan, serhoşluk saikasile vapuru dükkâna bindirerek eşyanın mahvine sebep oldu. Bir sene zaruret ve mihnet içinde kaldıktan sonra — Mısır'da mülâkî olduğu — kitab tâbi ve taciri Ferecullâhı Kürdî İstanbul'a gelip kütübhanelerden bazı âsar istinsahını teklif ettiğinden mumaileyh ile diğer talibler için üçyüzden ziyade kitab yazdı. Hüsni hattı ve farisî inşada mümaresesi olduğundan sefarethanede işleri olan İranî'ler, istidanamelerini ana yazdırırlardı. İran sefirlerinden ve müsteşarlarından bazıları, sefarethaneye almak istedilerse de kendi arzu etmedi.

Vefatından beş sene evvel şehrî yirmi beş lira ücretle Bayezit'teki kütübhanei umumî hademeliğine tâyin olundu. Hem hidmet eder. Hem de kütübhaneye aid yazıları yazardı.

«(کشیم کید)» illetine duçar olarak bir buçuk ay yattıktan sonra 14 zilkıde 1344'de vefat etti. Merkez Efendi kabristanına defin olundu.

Siirde mahlası "Behaî" dir.

Kütübhanei umumî müdiri fazılı İsmail Efendi, mumaileyhin tercemei haline dair verdiği varakada diyor ki:

"... Pederi' valde cihetinden sadatı hüseymiyedendir. İraniler, Seyyidin kitabetinde şerefi seyadetin manevi bir eseri yümnü bereketi bulunduğuna mutekid olduklarından ekseri, anın yazısı ile bir kıt'a, beyit, bir satır dua edinmeği yümün ad ederlerdi. Bir de bağlılara yumurta üzerine vefk yazardı, tesiri görülürdü¹. Yirmi beş senedenberi kendini bilirim, hilâfı edep ve namus hiçbir kelâm ve hareketi vakî olmadı.

Farisî ve Türkî eş'arı vardır. Memleketinde iken Azerbaycan türkçesile « العادة » namında yoğunt ve ayran hakkında bir manzume yazıb tab ettirmiştir. "Musavver Terâkki" ve haftalık "Malûmat" gazetelerile bazı âsarı şiiriyesi neşr edilmiştir. Türk musikisine merakı olduğundan bir neşidenin hangi makamdan okunduğunu derhal söylerdi. Vefatından beş sene evvel zatüccenb'e ve anın neticesi olarak dıkı nefese oğradığından toprak kokusu alıp derdine devasaz olmak ümidile bağçeye ve çiçeklere merak etmiş ve kütübhane bağçesini gülistan haline getirmişti. Ulvî, nezih, lâtif şeylere tab'an meyyal ve âşıktı. Şair, hattat, bağban, musikişinas, kanaatkâr, sabur idi. Kütübhanedeki ücretinde teraküm ettirdiği birkaç kuruşla Topkapı haricinde bir bağçe ve kulube alınıştı. O arada münzevî bir halde yaşamak emelinde idi ki badı gayret evrakı huzurunu perişan eyledi.

Tariimar eyler evrakı huzurin rüzgâr

Bir seramed gonceyi bir lahza handan görmesim"

Kütübhanei umumî'ye gidip geldikçe bu adamcağızı görürdüm. Orta boylu, kara bıyıklı, esmer, sessiz idi. Hen kütübhanedeki hidmetini görür hem de müdiri fazılın — kemali memnuniyetle hidematı şahsiyesini ifa ve bu suretle nakden ve taamen intifa ederdi.

Kendi faziletini izmar, fakat başkalarının marifetini izhar eden müdiri nezihül'ahlâk, nasılsa bu bîçare adamın hal ve kaline dair bir şey söylemediği gibi ben de kendi ile müşafehe etmediğimden bittabi liyakatine muttali olamadım. Vefatından sonra müdirin kemali teessürle nakl ettiğine göre beni gördükçe nazarı niyaz ile bakar, "ah ne olur, benim tercemei halimi ve eş'arımı da kitabına yazsa" dermiş. Vaktile vakıfı halü kal olsaydım hasisai kadirşinasînin icab ettiği surette hareket ederdim. Vefatından sonra arzusunun husuli, bir dereceye kadar telâfii mafat etmiş demektir.

Tebriz'li bir fakir Acem'in İstanbul şivesile söylediği eş'arı beligaya atfı nazarı im'an ettikçe, "ferzendi Sitanbulum ferzendi Sitanbul" maalîle ilânı mübahat eden bir şairi şehri ile hem zeban olduğuna hükm etmemek kabil değildir.

İranî'ler arasında güzel Türkçe şiir söyleyenler vardır, fakat bir zavallı hizmetcinin lafzen ve mânen düzgün ve şivei şehre uygun şiir söyleyebilmesi şayanı dikkattır.

Yazısında yünnü bereket olduğuna kanat edenler, alnının kara yazısına atfı nazarlarla biraz da kendileri ana yümnü bereket bahş etseler, bahusus yumurtalara yazdığı vefk ile yumurtalarındaki bağı gözen bağlılar, anın taliindeki ukdei nahsi teemmül ederek keselerinin bağını çözselerdi biçare âdem, ehli kalem olduğu halde ücreti cüz'iye ile hadim olmağa mecbur ve rencur olmazdı.

Malin kemale tevekkuf ettiğine kanaat edenlerden olsaydım, şu fakir ve muktedir şairin halile beraber kemaline de teessüf ederdim.

**

Yadı canan

Vakta ki semsi garib olur dideden nihan Ceyşi zalâm sathı zemine eder hücum Gök üzre ne sitare ne encüm ne mahitab Her semtü her tarafta olur samt semümun Hep kâinat lüccei levne dalup gider Bu tarz ile takarrür eder leylei fırak Suyi diyara yüz çevirip eylerim nigâh Cular misali cuşü huruş ile çağlarım Dünvaü masıva nazarımdan olur baid Mir'au dilde cilve eder ruyi dilberim Ba sad sürur seyr ederek gül cemalini Vehm âleminde bus kılıp destü ruyini Razi derunimi ederek şerha şerha baz Ev kalbimin vegâne enisi güzidesi Subhi hayatımın sefakı renk perveri Sem'i ümidimin lemeatı müniresi Kanuni sazı razımın en gizli perdesi Her anü her dakika da yad eylerim seni İste bu nev' ile sebi firkat eder mürur Nağmatı andelibe edüp hasrı gûşi huş

Simürgi ruzi rusen eder mevli asivan Mağlubi desti zulmet olur leşkeri nücum Ecsamı nuri setr kılar perdei sehab Bir makberi siyeh gibi âfak pür sükûn Mesgul habı naz ile sükkânı bahrü ber Kanuni dilde sulelenir narı istivak Yadı vatan kılup cekerim hasretile ah Hunin sirişkimi akıtup ruye ağlarım Yüz gösterir o vakitte bir âlemi cedid Yani ruhi biraderi ba can beraberim Kisuvi tabdarını ebruvü halini Kâhı siyah didesini kâh muyini Eş'ari âtiyeyle olur teranesaz: Ev nahli ruhumun semeri nev residesi Eflâki ömrümün kameri nur küsteri Enzarı çeşmimin fereh efza mesiresi Amali fikrü zikrimin aguş gerdesi Yad et unutma sen dahi ey sevgilim beni Evler tulu subh, öter bülbüli sühur Murgi hazan gibi kalırım nutkdan hamuş¹

Gazel

Neden ey âfeti can pişi çeşmimden nihan oldun Düşerken hakü hun içre şehidi hanceri gamzen Çek ey sinem demadem nale ahı aha peyvend et Akt ey ebri didem lâl gûn hunabei hasret Unuttun âşiki zarı rakibe mihriban oldun Teessüf eylemek lâzımgelirken şadüman oldun Ki bundan böyle tiri mihnete sen de nişan oldun Ki senden ben gibi cami elemden sergiran oldun

Şair Esad Andelib'in riyaseti tahririyesinde intişar eden "Terakki" gazetesine (11 cumadelahire 1316) da derc edilen bu manzumenin altına şu satırlar yazılmıştır: "Şiirini neşr ettiğimiz Ahmed Bahaî Efendi, gayur bir müvezzi olup hüsnı hatta dahi maliktir. İstidadı fevkalâdesinden dolayı kendini tebrik eyleriz".

Değil dildardan şekve kabahat sendedir ey dil Düruğ âmiz olan bir handei canane aldandın Yetiş ey şehsuvrı merk öldür de beni kurtar Bahaî halini anlatmak isterdi o bed mihre Ki piri akla sormazdan rehi aşka revan oldun Cenahı vehm ile evci visale perfeşan oldun Mematım ser zemininde niçün ahesteran oldun Teşekkür eylerim hame benimçün terceman oldun

Gül gibi nazik olan kalbine ey simberim Nazarımdan benim ey nuri basar dur olalı Bırakub badiyei hicrü tahayyürde beni Suzişi nairei hasreti didarın ile Kapan ey perdei nevmidi siyeh fami firak Razı serbestei âmalimi terkim ederek Etmez efsus eser zerre kadar nalelerim Gözlerimden feveran etmededir eşki terim Kaldı matuf güzergâhına meddi nazarum Ah pervane sıfat yanmadadır balü perim Açıl ey levhai ümmidi visali seherim Kala cananıma bir hatırai ask eserim

BAHARÎ BEY

Ahmed Midhat Baharî Bey, Kısmeti Askeriye Başkâtibi Kütahya'lı Emir Zâde Mehmed Nuri Efendinin oğludur. 1295'te İstanbul'da doğdu. Pederinin vefatile

sinni sabavetini Bahariye'de — validesinin pederi — Meşayihi Sâdiyeden Süleyman Efendinin nezdinde geçirdi. Mukaddematı ulûmu, Eyup'ta "Darülfeyzi Hamidi" mektebinde tahsil etti.

Bilâhare büyük biraderi, Ankara defterdarı esbakı İsmail Zihni Efendi ile birlikte Bitlis'e gitti, oranın mektebi idaelisinde okudu.

Farisî'yi muallimini mahsusadan ve mesneviyi Bahariye mevlevihanesi Şeyhi Hüseyn Fahrüddin Dede Efendiden tederrüs etti.

Bayezit Dersiâm hocalarından Arapğirli Hüseyin Avni Efendinin dersine devam etmekle beraber fudalâdan Said

Efendiden edebiyatı arabî'ye tahsil etti. Medariste okunan ulûmdan 1316'da icazetname ve emsalile beraber gümüş liyakat madalyası aldı.

1311'de Maliye muhasebe kalemine girdi. Bir sene sonra maadin müdiriyeti umumiyesine nakli memuriyet etti. 1335 nisan'ında maadin mümeyyizi oldu.

Muahharen Beyoğlu Tali Mübadele Komisyonu âzalığına, daha sonra Akşebir Hatib Mektebi, Edebiyad ve Türkçe Muallimliğine tâyin olundu.

Memuriyeti hazırası Türkiye Sanayi ve Maadın Bankası Muhaberat Baş Kitabetidir.

Vaktile "Hazinei fünun", "Mektep" risalelerinde bazı âsarı şiriye ve nesriye neşrile âlemi matbuata hizmet eden erbabı daniş ve irfandandır. Mebadii şebabda bazı rüfeka ile eski "Resimli Gazete" yi çıkardığımız esnada muaveneti tahririyede bulunur ve hüsni hal ve kali ile bizi hoşnud eylerdi.

Matbu âsarı:

Ravza — Edebiyat ve ahlâka aid küçük bir eserdir.

كاني معانى — İbni Kemal merhumun "Beyanülvücud" namındaki eserinin tercemesidir.

Sünbülistan Şerhi — Kavaid, lügat ve lisan noktai nazarından ve malûmatımüfide ilâvesile yazılmıştır. Vaktile mekteblere kabul edilmiştir.

Küşvar — Çocuklar için ahlâkı islâmiyeye dair yazılmış kıraat kitabıdır.

Ruhı Kur'an'dan Bir Sahifei Nur — Kur'an'ı Kerim'in rumuzına aid bazı âyatı celilenin tercemesidir.

Deste Gül — Hazreti Mevlâna'nın Divanı Kebir'inden ve Mesnevi'sinden toplanılan eş'arı latife ile tercemelerinden müteşekkildir.

Terennümî âşikane

Ey kaşları aşk ehline mihrabı tecelli Ruhumda yanan gözleri, ey meş'ali irfan Her şey sana, envarı füyuzatına muhtac Aydınlatıyor arşı ilâhiyi cemalin Aşkından alır tairi kudsi perü bali Mehsin ezeli burci hariminde hüdanın Kim görse senin hüsnünü der. لايس جنه Zaten yücedir rütbei tavsifi beşerden Hüsnün gibi yok lûtfuna, ihsanına payan

Ey sureti rahmanü rahimü mütealî Bir lem'ai lûtfunla verir aşka teselli Ervahda, eşbahda emrin mütecelli Kur'anı eder ismi şerifin mütehalli Ey canlata can, neş'e veren ruhi mealî Hayran ediyor şa'şaan erbabı kemali Olmaz onun aylarda, güneşlerde misali Ey sığmayan idraklere nuri hayalî Lûtfun ebedî midhate olsun mütevali

Gazel

Lâli lebin ey yâr benim, mül senin olsun Gel sineme vaslan, öpeyim gerdeni safın Bir göz bebeği oldu cemalindeki halin Bir şöyle bakar âşıkı mestane geçersin Dil bestei hüsnüm, yetişir tabı cemalin Bir deste çiçektir sana al şiri Baharı

Aşık gülü neyler, bana gül, gül senin olsun Cana bu vakurane tecahül senin olsun Lütf et, o benim gonce, karanfil senin olsun Ey gamzei canan, bu tegafül senin olsun Gülbuse benim, gülle tecemmül senin olsun Koy gögsüne ey kahkülü sünbül senin olsun

•

Kıt'a

Ey nigâr, ey afitabı hüsnü mafevkal'hayal Fikrimi aldı o lebler, gamzelerle nazlar Ruhi pertevbarının billâh ben meftunuyim Sen gibi leylâyı hüsnün şimdi ben mecnunuyim

BAHAÜDDİN BEY

Yusuf Bahaüddin Bey, esbak şeyhül'harem Ziver Paşanın oğludur. 25 cümadelûlâ 1267'de İstanbul'da doğdu. Validesi Nefise hanım Çerkes'tir.

Cağaloğlu sibyan mektebinde ve Darül'maarifte okudu. Pederile beraber Hicaz'a gitti. Müşarünileyhin vefatında avdet etti. Büyük biraderi Selâhüddin Beyin¹ kayin biraderi Âlî Paşa zade Reşid Beyle beraber fransızca tahsiline başladı.

Bahaüddin Bey, ailelerinin teracümi ahvalini havi tertib eylediği mecmuada Salâhüddin Beyin tercemei halinde "bu âciz, on yaşında pederimden yetim kaldığımda büsbütün biraderimin desti idare ve terbiyesine girmiştim. O tarihten vefatına kadar geçen sekiz sene zarfında gerek maişetim, gerek tahsil ve terbiyem yolunda pek çok inayetini gördüm. Bana karşı hem âlicenap ve merhametli bir birader, hem

de şefkatli bir peder vazifesini tamamen ifa etmişti" diyor.

1281'de rütbei salise ile divanı hümayun kalemine mülâzemetle girdi. Muahharen mühimme, hariciye muhasebe, tahriratı ecnebiye, şûrayı devlet mazbata, Adliye muhakemat dairesi kalemlerinde bulundu. 1290'da şûrayı devlet mülâzimliğine tâyin olundu.

¹ Mehmed Selâhüddin Bey 1252'de doğdu. 1271'de Âlî Paşaya damad ve amedî kalemine memur oldu. Fuad Paşanın maiyyetinde 1272, konsoliderlerin tasdiki için 1281, sergi komiserliği ile 1284'de üç defa Paris'e gitti. Avdetinde Girid'de bulunan kain pederinin nezdine azimet etti. İstanbul'a vürudlarında altıncı dairei belediye riyasetine tâyin kılındı. 1285'de vefat etti. Yenikapı Mevlevihanesi kabristanına defin olundu. Hüsni hattı ve musikide mehareti vardı. Alaturka piyano çalanların birincilerinden idi. Nedim'in, "güzelsin, tazesin, tersin, civansın" ve Edhem Pertev Paşanın, "gelen yok kûyi canandan giden yok" nakaratlı şarkılarına güzel besteler yapmıştır. Fransızca'ya âşina idi. (Plutar) in "teracümi ehvali meşahir" namındaki eserinin bir mikdarını ve (Volney) in "meditasyon" ünvanlı eserini terceme etmişdir. Şiir de söylerse de tabiatı şiiriyesinin pek müsait olmadığını Bahaüddın Bey söyledi. Oğlu Kemalüddin Bey deşiir söylerdi.

Hastalık sebebile memuriyetten istifa ve üç sene inziva etti. Bu sırada kışı geçirmek üzere Mısır'a gitti. 1293'te Edirne vilâyetine bazı tahkikat ve islâhat icrasına memur edilen Raif Efendinin (Paşa) maiyyetinde bir ay kitabet hidmetinde bulundu.

Avdetinde Suriye valiliğine tâyin olunan Ziya Paşanın möhürdarlığı ile Şam'a gitti. Müşarünileyhin dört buçuk ay sonra Konya vilâyetine tahvil olunması üzerine ailesile beraber Konya'ya gidemedi. Şam'da kaldı. Âşar müfettişliğine tâyin edildi. Altı ay sonra hitamı müddetle açıkta kaldı. Yine Şam'da bir memuriyet istihsali için İstanbul'a geldi.

11 şaban 1295'de — rütbei mütemayizi ile — Suriye vilâyeti mektubculuğuna nasb olundu. Cevdet, Midhat, Hamdi Paşaların valiliklerinde maiyyetlerinde bulundu.

1302'de Aydın vilâyeti mektubculuğuna tahvil kılındı.

Kendi Şam'da iken zevcesinin İstanbul'da vefatı üzerine üç sene kadar hali tecerrüdde kaldı. 1300'de Recai Zâde şair Celâl Beyin kerimesi İclâl Hanımla izdivaç etti.

Siroz, Dedeağaç, Yozgad Mutasarrıflıklarına tâyin olundu. Rütbei ulâ sınıfı evvelini ihraz eyledi.

Ehibbayi kadimesinden Ankara valisi Memduh Paşanın, idaresizliğinden bahs ile vaki olan şikâyeti üzerine Yozgad mutasarrıflığından azl edildikten iki gün sonra "reviyyetü iktidar" ından dolayı Hüdavendigâr, dört sene sonra Ankara vali muavinliğine, bir iki ay sonra da defteri hakani nezareti muavinliğine nasb edildi. 1319'da becayiş suretile meclisi maliye âzalığına nakl edildi.

İlânı meşrutiyeti müteakiben meclisi maliyenin ilgası üzerine açıkta kaldı. Bilâhare tekaüd edildi.

12 şevval 1334'de vefat etti. Yenikapı mevlevihanesi kabristanına defn olundu.

Kumral sakallı, orta boylu, zaif, pederinden illeti sameme mütevaris idi. Müstekim, afif, nazik, muktedir, meslek sahibi, muhterem bir zat idi. Hiddet ve inadından şikâyet edenler vardır.

Âsarı şiriiyesini "Mecmuai Eş'arım" namı altında cem etmiştir. Kendi yazısı ile olan yegâne nüshayı oğlu Ziver Bey iare eyledi. Atideki eş'ar andan nakl olundu. Manzumelerinin ekseri mutavveldir. Bahusus "Sergüzeşti şiri Osmani" ünvanlı manzumesi 205 beyitten mürekkebtir ki 1311 kânunıevvelinde Burusa gazetesile meşr olunmuştur. "Sünusii asgar" ünvanlı mersiyei mensuresi matbudur, nihayetinde bir manzume vardır, 14 sahifedir.

Bezmi telâkî

Leylei mehtab esmer hüsnü anı nevbehar Her tarafta ince bir buyi teravet mevcever

anı nevbehar Dilnişin sayfiyyede zerrin neharı tabü **fer**eravet mevcever Hem derunimde mübeşşır tatlı bir çarpıntı va**r**Bu mahal âva - dedim - meshuri canan olmasın

Gerçi rahminden eminim işlemez cevrü cefa Hayli demdir ki yine vaslından olmakla cüda

emez cevrü cefa Lâkin istiğna sever de bazen eyler ihticab ndan olmakla cüda Sızlatırdı gönlümü bin türlü rencü iztirab Ah bir kimse esiri derdi hicran olmasın

Zannü tahminim meğer sadıkmış ol şuhi cihan 'Bak şu tedbiri lâtifi hali şefkatkâre bak

lıkmış ol şuhi cihan Bezme gelmiş iltifatü zevk için pür iştiyak fkatkâre bak Neşveriz olmakta hem çeşminde bir keyfi **ni**ha**n** Övle his ettim ki bilmem varê bühtan olmasın

Evvelâ takdimi hasret badehu arzı niyaz Şimdi de mahfice eylerken ana ifşayi raz

ı arzı niyaz Kendisindense nevaziş nükteli envai naz ıa ifşayı raz Bir sükûn ister havadan başladı aheng**î saz** Sövlevin bülbüllere gülsende efgan olmasın

Ud aguşunda, baygın bir garamı sine çâk Hale uygun şarkılarda pür tebessüm işvenâk

aramı sine çâk Nağmeler destinde kaynar cuybarı ah<mark>ü zar</mark> tebessüm işvenâk Gamzei şuhi ile imalar mı yapmaz dilş**ikâr** Can nasıl - allah için - bu yare kurban olmasın

Bir değil ah olsa bin canım da hep kılsam fida Ta şakırken sihri ahenginle bu feyzi cemal

a hep kılsam fida Ben sana ey ömri şirinim aman hiç du**rma çal** bu feyzi cemal Vecdi aşkından helâk olsın da gönlüm bir daha Derdi hicaranınla gâbi zarû nalân olmasın

15 Ağustos 1315

Namık Kemal Beye nazire

Adalettir eğer âmaline bünyad lâzımsa
Usuli zulm ile dünyada bir şey paydar olmaz
Nedir bu keşmekeş tevil içün ahvali âdemde
Tevehhuş eylemek caiz midir aya mehalikten
Lüzum ister felek o rütbe el'alinde kim lâbüd
Gami çünü çirayi mutlaka terk etme lâzımdır
Beha piri kemale peyrev olsunlar hünerinendan

Hakim ol aklü tedbirinden istimdad lâzımsa.
Tevarihi seleften eyle istişhad lâzımsa.
Bütün esbabı hükmi âleme üstad lâzımsa.
Bu meydanı vegada herçi bad abad lâzımsa.
Eder mazlume de gaddare de imdat lâzımsa.
Cihanda herkime ömrün geçirmek şad lâzımsa.
Eğer nazmen güzel bir mesleki icad lâzımsa.

(1294)

Rubaî

Sây et ki zamanların semerdar olsun Bî sud geçen zaman hederdir, hiçtir Lâkin her işinde akl ana yâr olsu**n** İsterse bahan cenneti âsar olsun

Türkü

Heves etti gönül aşkü sevdaya
Dayanırım sanup cevrü cefaya
Hicran gördü sitem gördü canandan
Yazık şimdi geçüp candan cihandan
Gönül kendini urma taştan taşa
Çare ne gençlikte talihsiz başa
Sâkî durma getir meyi gülfamı
Zira bu mecliste mehabbet camı

Düşmek istedi püsküllü belâya Bir kumral saçlının esiri oldu Çekmediği mihnet kalmadı andan Kopmuş çiçek gibi sarardı soldu Gözüm sen de bulanma kanlı yaşa Bu da kader imiş yerini buldu Kederin kalmasun âlemde .namı Şerab yerine zehirlerle doldu (1289)

BAHAÜDDİN BEY

Mehmed Bahaüddin Bey, esbak mabeyin başkâtibi âyandan Tevfik Beyin¹ oğludur. 17 muharrem 1261'de İstanbul'da doğdu.

Bayezid Mektebi Rüşdî'sinde müretteb dersleri ve Şehzade camiinde Arabî ve Farisî okudu. Muharrem 1275'de mülâzemetle meclisi valâ mazbata odasına ve bilâhare tahriri emlâk kalemine dâhil oldu. Adalar emlâk komisyonu riyasetinde, şehir emaneti emlâk dairesi, ticaret ve nafia nezareti istatistik kalemi müdürlüklerinde, mahkemei cinayet başmümeyyizliğinde, Aydın ve Hüdavendigâr vilâyetleri istinaf mahkemesi ceza dairesi riyasetinde, İstanbul İstinaf Mahkemesi âzalığında bulunduktan sonra 9 cümadelûlâ 1314'de mahkemei temyiz âzalığına, 29 zilhicce 1317 de Mahkemei Temyiz Ceza Dairesi Riyasetine tâyin ve maaşı (8000) kuruşa iblâğ olundu.

1279'da tevcih edilen riitbei salise, 1318'de riitbei balâya terfi ve ikinci riitbe mecidî nişanı ita kılındı. İlânı meşrutiyeti müteakiben tekaiid edildi.

Receb 1335'de (mayıs 1333) vefat etti. Beşiktaş'ta Yahya Efendi türbesi haziresine defn olundu.

Kendini lâyiki ile tanıyanlardan Üsküdar'lı şair Talât Bey gönderdiği varakada "nüktedan, zarif, mülatafayı sever bir zat idi. Kitabeti resmiye ve hususiyesi veciz idi. Münekkah şiir söyler, tannan kasideler yazardı" diyor.

Eş'arından bir kısmı "ufak mecmuai şiir" unvanile (36) küçük sahifeden ibaret olarak 1329'da tab olunmuştur. Üstüne "Yazıcı Zâde Bahaüddin Tevfik Beyin eski tarzda ve çoğu genclik vaktınde söylenmiş eş'arından bir parçasını muhtevi ufak mecmuai eş'ar" işaret edilmiştir. Sami Paşa Zâde Subhi Paşanın damadıdır.

Gazel

Namerde ihtiyacım ahbaba külfetim yok

Bir âfete kapıldım çıkdı o da vefasız Binlerce bildiğim var surette rindi ülfet Çok arzularımdan encamı fariğ oldum Nabzın tutup Baha'nın derdi dilin sorarsan Hamd sad hamd kim bu yüzden ukdem kasavetim vok

Varsa budur günahım başka kabahatim yok Hayfa ki meşrebimce hemrazı sühbetim yok Lâkin gamile dehrin meyden feragatim yok Af et beni tabibim teşrihe kudretim yok

¹ Şıkkı sani defterdarı Mehmed Rüşdi Efendinin oğlu ve Alemdar vak'asında katl olunan defterdar Tahsin Efendinin amcasının oğludur. 1297 de vefat etti.

Demi heremde de sevdayi yâr mümkündür Bu piri badei lâlinle tazeden taze O mertebe sıkı tuttum ki dameni vaslm Küçük suya buradan azmimizde usret var Bahayı dün gece gamz eylemiş sana hüssad Sever isem seni bi ihtiyar mümkündür Eder isen nekadar neş'edar mümkündür Kolayca sanma elimden firar mümkündür-Fener sefasına versek karar mümkündür O zümreden gün olur ahzı sar mümkündür-

Tarih

Fevt olup Ahmed Efendi nami meddahi zeman Yad edüp rahmetle ol piri dedim tarihi tam Taşı zade şühretin kazdırdı ahır taşına Vah taşcı zac'.nin de kondu taşı başına

* **

Âyine düşmiyor gece gündüz elinden ah

Hayran mısın cemaline hayranın olduğumı

* **

Sad hayf kim ahbabuni vakti kederimde

Birbir aradım sureti bigânede buldum

* **

BEHCET EFENDI

Mehmed Behcet Efendi, Trabzon tüccarından İsmail Efendinin oğludur. 1244de Trabzon'da doğdu. Rüsumat memuriyetlerinde bulunduktan sonra Hicaz vilâ-

veti mektubculuğuna tâyin olundu. Bir aralık infisal eyledi ise de memuriyeti iade kılındı. 1296'da Mekkei Mükerreme'de vefat etti. Cenneti mualla kabristanına defin Büyük oğlu İsmail Sefa Beyin, edildi. «خد ما صفا دع ما كدر» 1308'de nesr eylediği unvanlı mecmuanın mukaddemesinde peedrinin tercemei haline dair verdiği malûmat vilâdet ve vefat tarihlerinden ibarettir. Mukaddemede der ki:

"Pederimin bazı ehibbasından işittiğime göre büyük bir divan teşkil edecek kadar eş'arı olduğu halde bunları bir aralık zavi evlemis. Hatırımdadır ki Taifte bir gün kendi âsarı olmak üzere bana birtakım evrakı perişan göstererek "oğlum, şunları beyaza çek sonra ararsın" demişti. İşte bugüne kadar

hıfz ettiğim eserler onlardır. Kendi vücudi gibi âsarının da fenayab otmasına vicdanım kail değildir. Binaenaleyh kardeşlerim kadar sevdiğim o mahsulâtı pederi, evlâdım kadar sevmekliğim lâzım gelen: eserlerime takdimen, fakat birlikte olarak âlemi matbuata çıkarıyorum".

Sefa Bey, pederinin vefatına söylediği mersiyei tarihiyede der ki:

Sair idi, fazıl idi, âlim idi, âmil idi Bir merdi ilâhiydi hem doğruluktu mesleği Bir itisamı tam ile şer'i mübini Ahmede Vardı müebbed secdeye bir köşesinde Mekkenin Fermanberiydi daima ahkâmı islâmiyyetin Pek irtika hahi idi cidden hususa milletin Etmiş idi rabtı fuad yarab Muhammed Behcetin Mihmanı zîikbalidir ol beyti rabbi izzetin

§

Memuren oldu Mekke'de merhum bir kaç yıl Mektubçuluktu en sonu bir haylı memuriyetin mukim

Genci mürüvvet olduğu malûmdur ahbabına

Bir ilticagâhı idi erbabı fakrü hacetin

Tarihi cevherdardır mısraı âtî ey Sefa

Kasrı bihişt oldu bu yaz en son mekânı Behcetira (1296)

Eş'ari münteşiresi 2 kaside, 20 gazel, 2 gazeli müşterek, 1 lügaz, 1 farisî kıt'a, 1 farisî muhammes, 1 türkçe muhammes, 26 tarihi vilâdet ve vefattan müteşekkildir. Bazı ebyatı:

Şairiyyetten eser yok bende ancak Behceta

Sirü inşa mahzı mutadı tabiattır bana

demekte haklı olduğunu teyid edecek mahiyyettedir. Fakat refikasının vefatına söylediği manzumei tarihiyeden nakl olunan beyitler gibi hazin ve samimî şiirleri de vardır.

Gazel

Cemalin şem'inin petvanesiyim Meyi gülgûne yoktur ihtiyacım Gamı hicrinle çok doldum boşandım Müsellemdir bana etvarı mecnun Biri sormuş sana kaç âşıkın var Gamı sevdayi zülfün yanesiyim Hayalı lâlinin mestanesiyim Firakın bezminin peymanesiyim O leyli kâkülün divanesiyim Demişsin Behcetin bir danesiyim

Gösterir dairei neşvei nuşanuşum Güşimali gamı devran beni inlettikce Sebzei haki çeker narei reşki ya hay Nüh kıbabın bana haysiyyetin eyler işrab Oldu acz averi serhamei işrakıyyun Bana girdabı belâ didei derya cuşum Nagamı mutribe mecliste serapa güşum Erse ger kabri felâtuna sedayı huşum Yek hababı kadehi keyfi heva serpuşum Behceta hikmeti esrarı lebi hamuşum

1290'da vefat eden zevcesi Ayşe hanunın vefatına söylediği manzumei tarihiyeden:

Benim şu âlemi mihnette gamküsarım idi Sana emanetim olsun kulun gelinceye dek Haramdır bana ansız cinanü canü cihan İlâhî, hanei ridvanda kıl anı mihman

İltifat etme salan güftü şınidi dehre

Behceta her sözü tevil edecek günlerdir

BEHCET BEY

Mehmed Behcet Bey, Mehakimi Adliye reislerinden kâtib zade Mehmed Beşir Beyin oğludur. 1306'da Haleb'de doğdu.

Haleb'de Feyziye mektebi ibtidaisinde ve Selânik idadiî mülkisinde tahsil ettikden sonra İstanbul'da Darülfünun Hukuk Fakültesine devam eyledi. 1326'da aliyyül'âlâ derecede mezun oldu.

Mülga adliye nezaretine intisap ederek Ceridei Adliye muharrirliğinde, istatistik kalemi kitabetinde, Beyrut sultanisi edebiyat ve felsefe muallimliğinde, müdir saniliğinde ve müdirliğinde, Beyrut resmî matbaa müdir ve resmi gazete ser muharrirliğinde bulundu.

1335'de İstanbul'da Ortaköy Darüleytamı, 1336'da Kastamoni sultanisi, 1337 de Ankara'da matbuat müdiriyeti umumiyesi istihbarat, 1339'da Kastamoni Maa-

rif Müdürlüklerine, 1339'da Maarif Vekâleti müfettişi umumîliğine ve ilâveten Devlet matbaası müdir vekâletine ve bilâhare muallimliklere tâyin olundu.

Matbu eserleri:

- 1 Erganun (Eş'ar mecmuasıdır).
- 2 Beyrud Vilâyeti Cenub kısmı (tetkikatı ilmiye ve edebiye).
- 3 Beyrud Vilâyeti Şimâl kısmı (tetkikatı ilmiye ve edebiye).
- 4 Buhurdan (Fanteziler).
- 5 Kastamoni Asarı Kadimesi (tetebbuati tarihiye).
- 6 Sinop Kitabeleri (tetebbuatı tarihiye).

Gayri matbu eserleri:

- 7 Yeni Akademi (mekteb temsilleri).
- 8 Meslek (mektep temsilleri).

Sevgilinin hatası

Ben silerken gözümün yaşlarını Beni titretti yaman sözleriniz "Her riyakâr olan ağlar..." dediniz Bekleyin ben de dedim siz yarını.

Ş

Beklemek, belki sizinçün müşkil Gönlünüz, inciterek zevk bulur Belki her sevgi, bit efsane olur Bunu bilmek dahi kabil mi, değil.

Ş

Bildiğim şey bu ki, aşkım yakıyor Sevgilim sen de dokundur elini Yüzümün, gözlerimin her yerini Bak gözümden nasıl ateş akıyor.

§

Yanıyor işte vücudum ve elim Lûtf edin, siz bunu tashih ediniz "Her riyakâr olan ağlar.." dediniz Her vefakâr olan ağlar, güzelim,

Gönül

Yıkık bir evim var.. ey yabancı, sakın gelme Bu kapkara ev, bu sönük bucakta için kapanır Yanan ve yakan bir rüzgâr esiyor.. sen uzak Dudak kuru, saç dağınık ve göz sönük ey bezgin Senin de gözün yaşarır, bu evde derinden esen Ki bir saray istersin harabelere gitme Ve simdi yanıp da kül olmadan çekil artık sen Bu tozlu, örümcekli ve penceresiz evime
Senin gibi bir sevdalı kumru nasıl dayanır
Bulun.. bu donuk zindanda gülbedenin solacak.
Yabancı! gelirsen eğer, uçar o güzel rengin
O sert ve o azgın sam yakar, kül eder, ey sen
Sülün gibisin sen, baykuş olmaya meyl etme
Bu tozlu, örümcekli ve penceresiz evden

BEHCET EFENDI

Ahmed Behcet Efendi, Meyvehüşk gümrükü ambar kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendinin oğludur. 1309'da İstanbul'da doğdu.

Mektebi ibtidaî ve riişdide okudu. Seferlik hengamında vazifei askeriyeyi askerî müzede kâtib ve kütübhane memuru sıfatile ifa etti. Mütarekeden sonra da iki sene o hizmette bulundu. Maaşının azlığından dolayı istifa etti. Şimdi Ilgın kazası müstantikidir.

Mumaileyh, tercemei haline dair mukaddema verdiği verakada, okumaya başladığı zamandan itibaren şiire heves ettiğini söylüyor. Divan teşkil edecek kadar âsarı manzumesi vardır.

Vaktile Kasım Paşa'da mülga âsitanei uşşaki şeyhi fuzalayi sulehadan Mustafa Safi Efendi merhumdan istifaza ederdi.

Dergâha her gidişinde bir defter dolusu manzume götürünnüş. Atideki nazım, eski eserlerindendir.

**

Gülüm gel bade nuş eyle yine rühsarın al olsun Olub mest, ehli irfanı dahi işvenle mest eyle Güzel yüzlerde envarı hüdayi seyr eder tindan Bizi ta'n etmede daim, bulun meclisde her şeb sen Değil âdem haberdar olmıyanlar hâlî sevdadan Erüp feyzi kemali aşka ârif olmıyan kimse

İç ey şirin dehen dilber sana bâde helâl olsun Şu gülzarı fenanın derdü âlâmı hayal olsun Bu sıtrı anlamaz zahid nasıl ehli kemal olsun Ana rağmen mehabber bezmi cennetten misal olsun Düşenler kîl ile kale ne mümkün ehli hal olsun Değil kabil ki, Behcet dahili darı visal olsun

Yunus Emre tarzında:

Dedim sarı çiçeğe neden benzin sararmış
Dedim sarı çiçeğe aşkın keyfiyeti ne?
Dedim dosta gönlünü veren neden bellidir
Dedim kimdir dilberin en vefalı âşılar
Dedim kimdir en alçak, dedi kıymet bilmeyen
Dedim söyle ey çiçek aşka yanmak kolay mı
Dedim söyle ey çiçek Behceti tanır mısına

Dedi bana ey âşık kaderimde bu varmış
Dedi anı tatmayan insan değil davarmış
Dedi insan her kimi severse çok anarmış
Dedi ki ol kişidir başa cana kıyarmış
Tuti şeker severmiş, karga konarmış
Dedi evvel yanmayan sonunda çok yanarmış
Dedi o cevhermiş misli nadir çıkarmış

Düştü derde münkiri gaddara bürhan gösteren Dersen ey yâr, cümleden ârif olan kimdir derim Buldu rahat kendini nadana nadan gösteren Setri irfan eylemekle halka irfan gösteren

Elbette su vermez ipsize kuyu

Dinleyen olmayor "Edeb yahu" yi

Çıkması pek güçtür amma inmesi gayet kolay

Çoğu yüz vermeden ister astarı

Çok hizmet etmiştir etmedim diyen

BÜRHANÜDDİN EFENDİ

Seyyid Mehmed Bürhanüddin Efendi, efadılı sulehadan Şeyh Süleyman Efendinin¹ dördüncü oğludur. 1265'de Kunduz'da doğdu.

Pederinden tahsili ilim etti. Türk, Çağatay, Fürs edebiyatile senelerce meşgul oldu. Bu üç lisanda söylediği eş'ar, üç divan teşkil edebilecek miktardadır. Bin kadar Türkî ve Farisî rübaî tanzim etti. Bir rübaîde:

"Nazım lâkabı tab'ı sühendanıma mahsus Namık sıfatı kilki dür efşanıma mahsus Du dide yaşile çok rubai yazdım Her mısraı canperveri cânanıma mahsus" diyor.

Hattı taliki Bursa'lı Abdülkadir Ne sib Efendiden temeşşuk ederek 1290'da icazet aldı. Bir memuriyette istihdam olunmadı. Hükûmetce pederine tahsis olunan maaş, anın vefatından sonra kendine in-

tikal ederek bunun mümkün mertebe taayüş etti. Bu maaşın ınkıtaile hayli müddet esbabı maişetten mahrum oldu. Bilâhare bazı erbabı daniş tarafından tanzim olunan mazbata üzerine müstehikkini ilmiye kısmından 650 kuruş maaş tahsis kılındı. Seyyid Mehmed Musa Efendi, Şehid Ali Paşa kütübhanesi memuru Süleyman Celâlüddin Bey, Ahmed İsa Bey namlarındaki üç oğlu berhayattır.

1348 şevvalinin üçüncü gecesi (4 mart 1930) Heybeliada'da vefat etti. Ada kabristanına defn olundu.

Silsilei nesebi, Türkistan'da Özkend'de icrayı hükûmet eden Aylek Hanın hafidi Bürhanüddin kılıç hana müntehidir. 1220 de Belh dahilinde Hankahi çal karyesinde doğdu. Buhara da ikmali tahsil etti. Bir müddet tedrisatta bulunarak talebesine icazet verdi. 1259'da Hindistan'a giderek Delhi'de üç sene oturdu. 1269 da emlâkini ve arazisini vakf ederek terki diyar etti. Evlâdü iyali ve müridanı ile Konya'da dört sene ikamet ettikden sonra 1278'de İstanbul'a geldi. 1284'de Eyüb'de Şeyh Muradülbuharî dergâhı meşihatine nasb edildi. 6 Şaban 1294 de vefat etti. Dergâhın haziresine defin olundu. د قبطة الامان » مشرقالا كوان » د اعجاز القرآن » د اعجاز القرآن » د اعجاز القرآن » مشرقالا كوان » د اعجاز القرآن » د اعجاز القرآن »

Merhum, edib, terbiyeli, halim, dilnevaz bir şairi mahir idi. Fakrı halile beraber ahval ve akvalinde eseri necabet gösterirdi.

Şiiri gızayı ruh ad etmişti. Dahil olduğu mecliste söz söylemezdi. Şiir okurdu, okumaktan zevkyab olurdu. Hattâ sokakta tesadüf ettiği âşinalara merhabadan sonra istifsarı hal ve hatır yerine şiirler inşad ederdi. Bu sebeble kendini "şiiri seyyar" namile yad ederdim. Farisî eş'arı, Türkî eş'arından daha metindir. Hattı tâliki pek nefis yazardı.

Gazel

Bir bülbülüm ki aşk odudur verdi ahmerim Hicri ruhi nigâr ile ateş kesilmişim Düşdüm diyarı gurbete zadımde nakdi can Gönlüm ki bezmgâhı gamı aşk olalı Her nevbahar cuşü huruşi füzun olur Nola çerağım olsa kara gicelerde ah Meftunudur arabla acem bikri fikrimin Şiri fürugı şiir ile meşhurı âlemim Meslekdaşım ki Nâsırı Husrev midir nedir Muciz nüma âsayı kelim şimdi yoksa da Sehharlar kelâmımı icaza haml eder

Yanınış şirarı âhım ile bâlü şehperim
Gûya ki ateş içre yaşar bir semenderim
Eşki revan çeşmi belâ tuşe rehberim
Ney gibi dağı sinem ile şule küsterim
Ceyhuni hun mudur aceba didei terim
Ben kim esiri zülfi siyehkârı dilberim
Cevza mı taliimde Utarit mi ahterim
Şemsi ziya feşan mı şu tab'ı münevverim
Ben hayderiyim eş'arî değilim lâkin eş'arım
Vardır elimde kilki terim gibi ejderim
Bürhan gibi mesih demim ruhpervetim

Gözlerim merdümleri girdəbi gam içindedir Siyretim Yusuf gibi arzı cemal etmektedir Bak ne hoş davudî elhanile gönlüm bülbülü Camı canbahşim benim lâli lebi cananedir Tab'ımın şemsi felek gibi tuluan bütün Kalıbım maruz ise azarına dehrin ne gam Hanikâhın güşesin etmiş idim evvel mekam Sade levhan tanımazlarsa beni mazurdur Her leimi harini duymaz nevayi hasımı Gerçi bir merdi fakirim zikri hayrım haşredek Aşk ile razı nigârı yazdı çok Bürhanı Belh

Derd keşlerdir ki hep emvacı yem içindedir Suretim zindanı hicranü elem içindedir Küyi yar âsa gülistanı irem içindedir Sanma ey bidered ayşim bezmi cem içindedir Subhı farruh makdemı ferhunde dem içindedir Kalbi derrakım maani veş nıam içindedir Şimdi de halvetgehim darüssanem içindedir Hep nişanü namım erbabı kalem içindedir Hep sadavü sıytım eshabı kerem içindedir Şîri merdanı rehi Edhem şiyem içindedir O da eş'arı gibi kenzülhikem içindedir

آيينة دل برهان

کوبجان نخشد حات حاودان عندایب کاشن جان است دل بشنو از دل راز بار دلستان عاشق نالان جانان است دل از تر عهای بلبل خوشتراست بشنود الا که اورا کوش هوش چون توای دل روان افروز بیست نشهای دیگر انست جزؤ وی بشنود الحان داوی ازو شیعو دل فهامهٔ در دهر بیست علم ازو آموزد عقل مستفاد معنی آدم مسیحا دم دل است در دل است فیض دم روح القدس در عالم چون او کامل بیست بیست میرد دل عمیرد والسلام

*

Hayyam'ın rübaisine nazire:

خندان کل ونالنده هزازی بوداست کان خون دل ماشق زاری بوداست پیش آزمن و توباغ و بهاری وداست هر لالهٔ حراکه زخاکی روید

* **

Rehgüzarında müheyya kıldı Bürhan kabrini

Sayelensün ta ki servi kametinden medfenim

BESIM BEY

Mehmed Besim Bey diyor ki:

"Pederim, mülkiye kaymakamlarından Ali Riza Efendi merhumdur. Safer 1279'da İstanbul'da tevellüd eyledim. Davudpaşa iskelesi cıvarında Taş mektebde

okumağa başladım. Sonra İskilip'te sulehayı ulemadan Nuh Efendiden teallüm ettim. Tahsili Rüşdî'yi Pizren Mektebi Rüşdî'sinde gördüm.

Pederimin kaymakam bulunduğu Vulçtırin kazası tahrirat kalemine devam ve fuzaladan Receb Tevfik Efendiden ulûmi arabî'ye ve edebiyatı farisî'ye tederrüs eyledim.

Merkezi Priştine olmak üzere teşekkül eden Kosova vilâyetine vali olan sadrı esbak Halil Rıfat Paşanın mahsuli kalemi olan muharrerat mühimmei resmiyenin ve vilâyet gazetesinde imzasız intişar eden siyasî, idarî mekalâtı hakimanesinin mütaleasından resmî kitabet ve usuli ida-

rei hükûmet nikatı nazarından pek çok istifade ettim.

Eşvakı şiiriye ve ezvakı tasavvufiyede ilk rehberi vicdanım, Şeyh Sadîi Şirazi ile « دوح البيان » nın reşehatı âsarı aliyyeleridir.

Ziya Paşa merhumun terci ve terkibi bendelerile üdebayı askeriyeden müşir Süleyman Paşa merhumun « مبانى الانشا » sı ve sahhaf Hacı Nuri Efendinin tertib ve tab ettirdiği « منشآت عزيز ه » ile münşii meşhur Nüzhet Efendi merhumun « منشآت عزيز ه » ı şiir ve inşada başlıca rehberi şevk ve hevesim olan âsar sırasında sayılabilir.

Vaktaki Mevlâna Celâlüddin «قدس حره» nın Mesnevii Şerifile teşerrüf ettim. Hakayiki kudsiyeyi ahadiye ve kemalâtı mukaddesei Ahmediye'nin envarı ulviyesini o asumanı irfandan istifaze ile karirülaynı iman oldum. Arif billah hakanı Mehmed Bey merhumun — ayinei cemali Muhammedi olan — hilyei celilesinin bazı ebyatı mübarekesini ve — eş'arı cihan — cenabı Fuzuli'nin nuutı lâtife ve gazeliyatı muhrikasını okuduktan sonra ateşin bir inhimakile âşıkı şiir kesildim, kaldım. Şiire olan şevk ve incizabım kâffei mekaside galebeçaldı. Vulçtırin'den İstanbul'a avdetimizde bir müddetcik meşhur hoca Tahsin Efendinin ilmi hey'ete müteallik takriratı vâkıfanesine müdavemet edebildim.

O vakit Bayezid müderrislerinden olan esbak meşihat müsteşarı Kayseri'li Derviş Ali Riza Efendinin — komşumuz olmak münasebetile — geceleri ulûmı arabiye ve mesaili kelâmiye müzakerelerinde bulunur, müstefid olurdum.

Namık Kemal Bey merhumun kâffei âsarı münteşiresini bu sıralarda kemali itina ile tetebbua koyuldum. Şairi âzam Abdülhak Hamid Beyefendile Recai Zâde Ekrem Bey merhumun eserlerinden mehasini fikriye ve hakayiki hissiyece istifadeler ettim.

Yine o sıralarda Muallim Naci Efendi merhumla kesbi ülfet ederek mühim faideler gördüm.

Gerek hakayiki tasavvufiye, gerek mehasini şiiriyece istifadelerin derecatı mühimmesini Merzifonî şairi efdal İbrahim Cudi Efendi ile senelerce devam eden mükâtebatı edebiyye temin etmiştir. Bu muhaberat bazan uzun, bazı kerre de kısa fasılalarla yirmi seneden ziyade devam etmiştir. Fadılı müşarünileyhin minnetdarı nevali kemaliyim.

Ümena ve ürefayi ricali ümmetten Seyyid Mehmed Emin Paşa merhumun iki necli necibi fudalayı üdebadan Mahmud Kemal ve Ahmed Tevfik Bey Efendilerle rub'u asırdan ziyade devam eden muhaleset, muhaletet, mücaleset de mânen, fikren müfizi kemal esbabı istikmalden sayılmak vecaibi nîmet şinası ve kadirdanidendir.

Yenişehir fenari Bekir Paşa Zâde Avni Bey merhumun matbu ve gayri matbu. Türkî ve Farisî eş'arı âliyesinden vicdanen istişmam eylediğim nefehatı enfas hakikaten rahmanıdır.

Şeyhi muazzam Mahmud Şebüsteri'nin « کاشن دال » 1 abdi âcizin dü çeşmi binşinin çerağı basefası ve Ebu Said Ebülhayr hazretlerinin rübaiyatı bariasi da zaikai vecdimde firdevsi hakikatın kevseri musaffası olmuştur.

Memuriyetce olan silsilei terakkıyatıma gelince: hidmeti devlete Vulçtırin'de âşar kitabetile girdim. İstanbul'a avdetimizde Rusumat emaneti evrak kalemine devam. ettim. Hüdeyde'de Yemen Rusumat Nezareti Tahrirat Başkitabetine tâyin olundum. Trabzon Rusumat nezareti tahrirat kalemi müsevvidliğine, bilâhare emanet mektubi kalemi müsevvidliğine terfien nakl edildim.

Bu kalemde yirmi seneden ziyade devam eden müddeti hizmetimde ser müsevvidlik, mümeyyizlik, mümeyyizi evvellik, müdirlik ile terfii sınıf ederek nihayet meclisi rusumat âzalığına, meclisin ilgasında Yemen ve Trabzon baş müdiriyetlerine, Mudanya ve en sonra Bandırma Gümrük Müdiriyetlerine tâyin kılındım".

Besim Bey, son günlerde — hasbessin — tekaüde sevk edildi. Bedenen, fikren, liyakaten erbabi şebabe mütefevvik bir halde bulunduğiçün bir zeman daha hidemati vâkıfanesinden istifade edilmesi arzu olunurdu.

Kavlü filinde müstekim, vazifei resmiyesini hüsni ifaya mukdim, eshabı reviyet ve hamiyettendir. Fazileti ilmiye ve hulkiyesi kendini tanıyanlarca müsellemdir. Eski ve yeni tarzlarda — bilerek — şiir söyleyen ve her vadide şiir söylemeğe muktedir olan mütehayyizanı şuaradandır. Eş'arını zabt ve cem etmek mutadı olmadığından resaili mevkutede neşr olunan âsarından mâdası kısmen zayi olmuştur. Bununla beraber elde bulunanlar, bir araya getirilse büyük bir divan teşekkül edebilir.

**

Gazeli Tevhid Amiz

Sanma Mecnun'un hayalinde rühi Leylâsı var Encüme envarının, ezhara rengi nurunun Mahvi hestile beka billahe doğru bihisab Ol bedii zülcelâlin barigâhı şanına Mülki bipayanına sığmaz o hallâki cihan Sureti rahmandan ilhamı füyuz almak ile İstiaran mezamine yeter ruhsarı yâr

Hüsnüni Leylâ'da ihfa eylemiş Mevlâsı var İnikâsiyçün hüdanın bîaded meclâsı var Her biri pervane olmuş âşıkı şeydası var Ferşi ruy etmekte yüzbin necmi nur arası var Müminin kalbiade lâkin lânei ulyası var Daviyi hakkın niçe mansuri bipervası var Şivei nazmı Besim'in vahdeti mânası var

Hem bezm olunca dilberi âli cenab ile
Doğmazsa bedri tal'atı her şeb hayalime
Dünyada bulmadımsa da ber vefkı dil safa
Rengi bahar fikrime revnak verir durur
Bîgânei mehabbet olan kalbi istemem
Sanma o dilberi severim كيف ما تنقق
Var suhbetinde başka bir abı hayatı feyz
Sevki mecaz zevki hakikat verir Besim

Hem paye olmuşum sanırım âfıtab ile Bulmam letâfeti şebi bin mahitab ile Yetmez mi hem dem olmak o nuri şebab ile Canan edince arzı cemal abü tab ile Zevki hayat bence olur incizab ile Tahsisi aşk kıldım ana intihab ile Yoksa geçerdi ömri aziz iztirab ile Buldum saadet ol güzele intisab ile

17 Mayıs 1312

21 Nisan 1930

İlhamı Manazır

Nasıl mahmurü sâkin, şu gaşy aver manazır Geçüp leylin gışası, durur timsali hazır Bütün dağlar sanırsın sukûni hıfza nazır O timsale bulutlar bu dağlar da mezahir

Sönüp yıldızlar artık, durur baygın ufuklar Birazdan yükselince güneş, kalmaz tutuklar	Ziyayı nevbüruzi seher, olmakda sarî Yayar bir nuri sair neharın intişarı
	§
Açar bir nanümude sahaif hep ağaçlar Tutar eşcarı badi sabadan ihtilâclar	Okur bir naşinide nağam, mürgani vadî Gusunundan bu vecde olur kuşlar münadî
	§
Sutuhi mail üzre ağaçlar duş berduş Suhuri sahti vadi, o vecde karşı hamuş	Fısıldar her biri bîzeban esrarı hilkat Uzak devri tahavvül ana vermiş suhunet
	§
Akar menbalarından hemişe abı simin Çemenler naze dalmış, dururlar hepsi nermin	Nedir bu eşki şadî döker yer yer tabiat Bulurlar abı nabın füyuzundan taravet
	§
Olub lebteşne sahil, kucaklar fevci mevci Kılar bazen tezayüd, müheyyic hercü merci	O fevci mevc eyler bu istikbale pertab Bu cuşişler içinde olan kimdit giranhab
	§
Peyapey mevcelerle eder bu bahrı natik Görüp bin meddü cezri tahavvül hep menatik	Kuuri muzliminden, geçen edvan tarif Niçe elvahi hilkat edilmiş anda teksif
	§
Cibalinde mekanet, biharında temevvüc Biri tavri tefekkür, biri hali teheyyüc	Ederler başka başka maali hilkat ifham Manazırdan tebadur eder eşkâli ilham
	§
Ziyayı şəmse olmuş yemi yekrenk medâ Uyuni nazırıne verir feyzi tecellâ	Kılar sâmanı nurın seraser anda teşhir Sutuhi bahre eyler süturi nur tahrir
	§
Semalardan inen her ziyayı ruhperver O bezmi sermediden taşan sırrı dökerler	Bana munis gelirler, nedir esbabı bilmem Açarlar lem'alarla gönülde razı mübhem
	§
Havayı surnaki saçar durmaz hiyaban Ne rütbe saklanırsa güzelliklerde canan	Tenevvü'de letaif, teselsülde mehasin Cemali manevisi olur kalbe mukarin
•	§

Nedir medlûli tehlil, söyler bîzebanan Bu serpilmiş mehasin birer medlâyı yezdan Ki amaki amadan eder ifşayı esrar Münekkaş her birinde nükuşi levhi settar

§

§

Tenahi bilmez aslâ bu elvahi tabiat Çıkar daim çihanlar, saçar âsan kudret O hüsni mütlakın hep birer meclâsı lâreyb Suhudi çeşme hazır, fakat esrarı dergayb

Olub mevkufi hayret, temaşa kıl şuhudi Şuhudinde iyandır nihayetsiz vücudi Haberlerdir muşaddak, iberdir hep müekked Mühendisden nişane bu bünyanı müşeyyed 23 Tesrinievvel 1926-

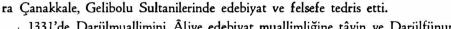
CANIB BEY

Ali Canib Bey mülga evkaf nezareti cihat kalemi hulefasından Halil Saib Beyin oğludur. Haziran 1303'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar'da Toptaşı Askerî Rüşdisinde ve Selâmsız'daki (İmmaculée Conception) Fransız mektebinde okudu.

Pederinin ağustos 1318'de Selânik'e nefy edilmesi üzerine Selânik Mülkî İdadisi'ne devam etti. Selânik Hukuk Mektebinde dört senelik tahsili ikmal eyledise de bazı derslerden mezuniyet imtihanına girmedi. 1328'de Selânik'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'a geldikten sonra Hukuk Mektebinde mezuniyet imtihanını vermeğe vakit bulamadı.

İlânı meşrutiyeti müteakiben Selânik'te tesis edilen İttihadı Terakki Mektebi Tarih ve Edebiyat, Ziraat Mektebi âlisinde kitabeti resmiye ve hususiye, Romanya Mektebinde Türkçe tedris etti.

"Genç Kalemler" mecmuai edebiyesine müdir öldu. Rumeli'nin ziyaından son-

, 1331'de Darülmuallimini Âliye edebiyat muallimliğine tâyin ve Darülfünun'da müteşekkil "Tetkikatı Edebiye" encümenine âza intihap edildi.

1337'de Hükûmeti Milliye'nin daveti üzerine Anadolu'ya geçti. Trabzon Lisesine müdir oldu. 1338'de Giresun Maarif Müdürlüğüne ve 1339'da Maarif Müfettişi Umumiliğine tâyin olundu. Hâlâ o vazifeyi ifa etmektedir. Türk Tarih Encümeninde de âzadır.

Selânik'te münteşir "Bağçe", "Kadın", "Genç Kalemler" ve İstanbul'da "Serveti Fünun", "Aşyan", "Türk Yurdu", "Halka Doğru", "Türk Sözü", "Yeni Mecmua", "Büyük Mecmua", "Hayat" namındaki mecmualarda şiir ve makaleleri intişar etti. "Geçtiğim Yol' ünvanlı şiir mecmuasile "Millî Edebiyat Meselesi ve Cenab Beyle münakaşalarım" ve liselerin ikinci devresinde tedris edilmekte olan "Edebiyat" ile "Epope", "Naima Tarihi", "Leylâ ve Mecnun" isimli eserleri matbudur.

Son beş altı senelik mesaisi, on ikinci asır meşahirinin hayatını tetkika masruftur. Hicri on ikinci asırda "Türk Edebiyatı ve Türk Şairleri" adlı gayri matbu büyük bir eseri vardır.

Otuz - otuz beş yaşlarına kadar şiirle iştigal eyledi. "Martin Hartman" ve "Oto Havtman" gibi bazı müsteşrikler, manzumelerini terceme etmişlerdir. Şimdi münhasıran tarih ve edebiyat tarihi ile uğraşmaktadır. "Biyografi", kendini en zi-yade alâkadar eden şubedir.

Mesleki edebisi hakkında, "Nevsali Millî" de ve "Millî Edebiyata Doğru" namındaki eserde malûmatı kâfiye vardır.

Ali Canib Bey, nazik, dilnevaz, kadırdan, vazifeşinas, mütetebbi, müdekkik bir edibdir. Kûşei istirahatte bilâ tetkik telifi âsar edenlerden değil, kütübhaneleri dolaşarak, mezahime katlanarak yazı yazan erbabı gayret ve himmettendir. Hangi kütübhaneye gitdisem orada Ali Canib Beyi gördüm.

Gazel

Eyaği bade elimde, o yar gönlümde Ababeduş ser âzadeyim taşır dururum O zülfı tarü perişan hambeham işte Ne çare aşki şebabım bugiin tebah oldu Yazıldı safhai divane Caniba bu gazel

Çeraği hicri yanar gamnisar gönlümde Melâli aşkı diyarü diyar gönlümde Takıldı kaldı yazık tarümar gönlümde Defin olunduğu lâkin mezar gönlümde Eyaği bade elimde o yar gönlümde¹

Eylûlün denizi

Eylûlün denizi niçin gözlerin
Daha dün her dalgan gürlerdi derin
Eylûlün denizi sen şair misin?
Sonra bir kötürüm, sonra bir miskin
Hani bazan senin "hicranı unut!"
Hani sis ufuklar uzakta, yakut
Dalgalar, ey büyük deniz, dalgalar
Benim dalgalarda çarpan kalbim var
İstersen öyle pek çılgın olmasın
Yüksek kayalarda irkilen dalgın
İstersen kapansın gökler üstüne
Haykırsın kıyıdan bir hasta nine

Kapanmış rüyasız boş bir uykuya? Coşkun bir belâ en gizli kuytuya Şimdi bir afacan çocuk, bir deli İhtiyar ki bikmış hayattan belli Diyen mavi, baygın bakışın vardt Bir Cennetten sana nurlar yollardı Dualar indirsin sana göklerden Bir şeyler haykırır uzak bir yerden Buseden, hayalden olsun gözleri Genclere koynunda arasın şiiri İstersen bir tekne parçalanırken Yalnız gözlerini böyle yunmasını!

1330

Bu gazeli çocuk denecek bir sinde iken söylemiştir.

Yaprak

Anıyordum baharı, çırpınarak Düştü bir gölge şey avuclanma; Yine ölmüş zavallı bir yaprak

Ey hazan artık intikam alma, Şimdi zulmetlerile haykıtasak Sana hüsran bakışlı mavi sema

Bu hazan belli çok fidan kıracak, Örtecek dallarile yollarımı Sen fakat söyle ey güzel yaprak,

Söyle çehren kadar ölüm sarı mı?

7

CAZIM EFENDI

Cazim Efendi, İstanbul'da doğdu. Babı defteride metruk başmuhasebe kalemine devam ettikten sonra 1251'de divanı hümayun kalemine ve bilâhare divan mühimme ve maliye mektubi odalarına nakl ve hacegânlık rütbesi tevcih edildi.

1265'de rütbei salise ile Ankara Mal Müdürlüğüne nasb ve bir sene sonra azl olundu. İstanbul'a avdetinde bir müddet daha maliye mektubî odasına devam etti. 1268'de Erzurum Defterdarlığına tâyin kılındı. Müahharan İzmir Dühan Gümrüğü Nazırı oldu. Daha birkaç vilâyet defterdarlığında bulundu.

İzmir'de iken Yusuf Kâmil Paşa merhumun sadaretine söylediği kasidei tarishiye'de:

"Bu perişanii efkârü gami gurbet ile Dili mecruhuna bir çare ara lütfünden Semti İzmir'de mâlülü perişan oldun Vakti merhunu bugündür olur ازجاء الله Kailim, sayei lütfunda kanaat edetim Cazima kande safa kande mekalâti sena Belki gurbetten eder merhameti ile reha Halin evvelce dahi eyledin arzü inha Küli âmal, küşayişle meserret pira Az maaş ile tusumat'e olursam âza"

diyor.

Takriben 1286'da vefat eylediği "Sicilli Osmani" de muharrerdir.

1292'de basılan "Kafilei Şüara" da, "beş altı sene evvel" vefat eylediği gösterilmesine nazaran 1284, 1285 senesinde vefat eylediği anlaşılıyor. "Kafilei Şüara" da "merhumun şiir ile tevağğulu vardır. Kandilli'de sahilhanesinde mazulen oturduğu halde ekseri evkatını âsarı şiiriye tetebbu ile imrar eylediği görülürdü. Tertibi divan edüb edemediği tahkik kılınamadı" deniliyor.

Cazim Efendi, Trabzon Defterdarı iken — Sürmene ve Vakfıkebir kaymakamlıklarından — azline sebep olduğu için Bayburt'lu Zihni, elli beş beyitli bir hecviye tanzim etmiştir. Ahlâk ve ahvaline dair bazı malûmatı havi ise de pek müstehcen olduğundan naklini muvafıkı edeb görmedim.

Cazim Efendinin "Çukadar Zâde" olduğu hecviyenin şu beyitinden anlaşılıyor:

"Bu taazzum, bu tekebbür, bu vekarü bu eda

Çukadar zadeliğe çok bu cesaret Cazim"

Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin gazelini tahmis:

Aceb kimlerle saki tarhı bezmi ülfet etmiştir Olub yakut renk elde eyağ ünsiyyet etmiştir Arakriz olduğundan belli zannım sür'at etmiştir Lebi meykûni yarin nuşi câmı işret etmiştir

Soruldukca anınçün keşfi razı haclet etmiştir

Süzün**e**e çeşmin ol şehbazi evci naz mestane Bırakup yeknazarda âteşi fitne dilü cane Olur rem gerde mürgi dil düşer elbet beyabane Gazali vadii vahşet iken ol çeşmi bigâne

Nigâhı şuhi merdümle aceb ünsiyyet etmiştir

Arakdır maye bahşi tendüristi âlemi âbe Peri ruyim tekellüfle vücudin sokma itabe Rakib oğramasun virir kesafet badei nabe Misali ruh olur hiffetle cismi bezini ahbabe

Miyanı ülfetinde kim ki tarhı ülfet etmiştir

Bakılsa didei im'an ile bilcümle mevcudat Nakıştan fili nakkaşı gerektir eylemek isbat Olur vahdet nümayı sırrı hak manendei âyat Değildir çeşmi siyretle hakayikbini masnuat

O kim ayinesin meşguli hüsni suret etmiştir

Baharın var hazanı goncelerde hârdan şekva Gülistanı cihanın rengü buyi böyledir hâlâ Zamanı inbisatın feyzi filcümle olur peyda Füyuzatı bahari sun'la hallâkı bihemta

Güli ruhsara hatti renği müşki nükhet etmiştir

Neler zahir olur günden güne bu rubimeskûnda Ne suretler nümayandır bakılsa talii dunda Ne sırdır kimse bilmez Cazima âciz Felatunda Temasili havadis safhai mir'atı gerdunda

Nice hikmet sinası mübtelâyı hayret etmiştir

CEHDI EFENDI

İbrahim Cehdi Efendi, Diyaribekir Müftisi Seyyid Kasım Efendinin hafidi Süleyman Efendinin oğludur. 1185'de Diyaribekir'de doğdu.

Tahsili ilim etti. Siir ve insada meleke sahibi olduğundan bazı vüzeranın, bahusus Mus sancağı ümerasından Alâüddin Paşa Zâdelerin divan efendiliğinde istihdam olundu.

Ahfadından Diyaribekir'li Said Pasa Zâde Süleyman Nazif Beyin verdiği varakada 1223 ve "Tezkirei Amid" de 1204 senesi leylei regaibinde Diyaribekir'de vefat eylediği muharrerdir.

Mecmuayi eş'arı zayi olmuştur. Ailesinden müteaddit ve muktedir şair yetişmistir.

Gazel

Hemişe şişei dil sevdiğim meksur dursun mu Nigâhı iltifatın yok dili mahzuna cevrin çok Sana senden sikâyet eylerim sen Kûs tutmazsin Bana dersin ki lâlim sirrını gönlünde pinhan et Çıkardım genci dilden Cehdi zikıymet mücevherler

Aduyi bed likayı seyr edüp mesrur dursun mu Yine dersin ki viran olmasun, mamur dursun mu Senin mülkinde şahım zulmi namahsur dursun mu Sinik billûr içinde badei engûr dursun mu Yazıktır bövle nazmı pâkler mestur dursun mu

Hemişe camı mey hali, bu dil meksur dursun mu Rakibi bedmeniş nəlem görüp mesrur dursun mv

Tahsili kemalâta eden arifi tahris

Enzarı mürüvvetle olan lütfü atadır

İyan oldukca gonce dembedem yanında hâr artar 🛮 Bu gülzarın rakibi pür cefası artar eksilmez

¹ Ebced hisabile رغائب kelimesi 1204 senesini gösterir.

CELÂL PAŞA

Seyyid Ali Celâlüddin Paşanın pederi Kilis'ten — çeteci Abdullah Paşa ile beraber — Diyaribekir'e gelerek tavattun eyledi. Müşarünileyh, 1170'de Diyaribekir'de doğdu.

Ulemayi mahalliyeden bilhassa küçük Ebubekir Efendiden tahsili marifet etti. Pederi vefat ettiğinden valdesile küçük biraderini Kilis'deki akribasının nezdine gönderdi. Kendi Diyaribekir'de tahsili ilme devam eyledi.

1198'de İstanbul'a geldi. Bazı kadirşinas ricalin himmetile divanı hümayun kalemine girdi. Liyakatini çekemeyenler, hiddetinden şikâyete başladılar. Terakki edemediğinden kalemi terk etti.

Cevdet Paşa1 der ki:

"Her fende bahse kadır ve emsali nadir, şairi mahir ve münşii celilül'meassir olduğu halde gayet hadidülmizac olduğundan ihvanile imtizac edemeyüp منم ديكر سبت vadilerinde dolaşarak Babiâlice ilerliyemediğinden bazı zevatın hizmeti kitabetile taayyüş eylerdi."

1204'de Madın emini Yusuf Ziya Paşanın divan kâtibi oldu. Paşa sadrıazam ve serdari ekrem olduğu zamanlarda da divan kitabetinde ve muharebelerde maiyyetinde bulundu. Paşanın 1223 senesi evahirinde ikinci defa sadarete tâyininde Celâl Efendi birlikte geldi. Sadaret mektubî kalemine devam eyledi. İlâveten darbhaneye de memur edildi. Liyakatinden dolayı darbhane nezaretinde bulunan ulemadan Trabzon'lu Şakir Ahmed Paşanın iltifatına mazhar oldu. Müşarünileyhin sadaret kaymakamlığına nasbında Celâl Efendi hacegânlık rütbesile taltif olundu.

Bazı münafıklar, sadaret mektubcusu Abdülhamid Beyle Celâl Efendinin aralarını açdılar. Ve ilkaatı vakıa, sadrıâzam ve kaymakama da sirayet ettirildiğinden Celâl Efendi, mektubî kalemini ve darbhane memuriyetini terk ederek Vezir hanında ikamete mecbur oldu. Abdülhamid Bey, mumaileyhin nefyine de teşebbüs eyledi. Celâl Efendi, keyfiyetten haberdar olarak « مخرور قلم روادان من سوداه وجهه » mukaddimesile başlayan bir tezkire ile bir de hecviye gönderdi. Kendi eseri olan:

Dehr içre ferü cah ile fahr eyleme cahil Sahib nazar ister recüli mesnedi kârın Zişt olsa kişi hıl'at ile fahir olur mu Büstane seri laşei har nazır olur mu

kıtasını ve :

Hilkatin necsi mugallezmdir ey cifei kelb gibi galiz beyitler derc eyledi. Ne bu cismindeki siklet, ne bu ruhundaki bâr

1 Cild 12, sahife 76.

Vak'anüvis Esad Efendinin ifadesine nazaran Vezir hanında garibane otururken, "bazı kurena tarifile dirayet ve reviyeti malûmi şahane oldukta uhdesine rütbei vezaret tevcihi tasmim ve sırren kendine tefhim" olundu.

Şevval 1230'da nişancı payesi ve Anadolu muhasebeciliği ile kadri îlâ ve Niş defterdarlığile o tarafa isra kılındı.

19 zilhicce 1230'da' rütbei vezaretle Niş muhafızlığına, 1231'de Vidin ve Niğbolu vali ve muhafızlığına 1233'te Edirne, 1235'de Bosna valiliğine tâyin olunarak her tarafta mütegallibe ve eşkıyayı tenkil etti.

Mora isyanının teskini için 12 rebiülevvel 1238'de Rumeli seraskeri ünvanile Rumeli iyaletine nasb olundu. Esnayı rahte vefat eyledi.

Vak'a nüvis Sadullah Enverî Efendi Zâde Ali Enver Efendi "her fende mali kemale malik olmakla manendi celâli devvanî ناقد الدانى ve ulumi arabiye ve fünuni edebiyede sahibülnısab, elsinei selasede şiir ve inşaya" muktedir olduğundan bahs ediyor.

Sadaret kaymakamı Şakir Ahmed Paşanın hazine kâtibi ve bilâhare divanı hürmayun beğlikcisi olan mumaileyh Enverî Efendi Celâl Paşanın müsveddatını toplıyarak "Münşeatı Celâl" ismini vermiştir.

Celâl Paşa ilmü fazilet ve şiirü edeb ile maruf olduğu halde zamanında tertip olunan "tezkirei şefekat" de ismi yad edilmediği gibi Fatin Efendi de namı Celâli ağza almamıştır. "Tezkirei Amid" de tercemei hali münderictir.

Müşarünileyhin, eski mecmualarda âsarı nesriyesine tesadüf ettim ise de **âsarı** şiiriyesini görmedim.

Eş'arı zabt olunmadı mı, yoksa ziyaa mı uğradı, bittabi malûmumuz değildir. Aşağıya nakl olunan gazelile matlâ, paşanın fazileti ilmiyesi müsellem olmakla beraber şairiyetten pek o kadar nasibedar olmadığını gösteriyor. Ne yapalım, âlim baska. sair baska.

Vak'a nüvis Esad Efendinin ve ondan naklen Cevdet Paşanın beyan ettiklerine göre Celâl Paşa Edirne valisi iken ceheleden Keşan naibi, bir ilami — o zeman Keşan'da menfiyen mukim ve nazmen ve nesren inşayi kelâma muktedir olan — Cabirî Zâde Abdullah Efendiye tesvid ve — yine orada menfi bulunan şuarayi mevaliden ve tâlik hattatlarından — Keşşaf Zâde Nazif Efendiye tebyiz ettirip gönderir.

Celâl Paşa, ilâmı okudukta derhal icabını icra ederek "vilâyetimiz dahilinde böyle bir naib bulunması bize medarı mefharettir" der ve ikramı için naibi davet eder. Naib huzuruna girdikte fevkalâde ibrazı hürmet eyler.

Naib, esnayı suhbette hasbeccehale kendini kaybederek hezeyana başlamasile Paşa "ilâmdan haberin var mı" der. Naibi merkum "Cabirî Zâde müsveddesini yaptı. Keşşaf Zâde tebyiz etti. Mahkeme kâtibi de möhrünü bastı. Benim anda bir hissam yoktur" cevabını verince "Celâl Paşayı celâl bürüyüp" naibi tard eder.

Ehil değil iken bir işi deruhde etmek, emanete ihanettir. Umurı ibade naehli memur edenler ise ihanette o memura mukaddemdirler. Binaenaleyh Celâl Paşa, naibi cahilden ziyade anı Keşan ahalisine taslit edenlere celâllenseydi daha doğru hareket etmiş olurdu.

Gazel

Cemalinden cüda düşmek benim cana celâlimdir Cemalin pertevinden aks alur ayinei kalbim Celâlin bezmi hüsnünde bana bir özke halettir Cemalin şem'ine cem' oldular üftadeler amma Celâlin bu perişan haline rahm eyle sultanım Celâlinle bana cevr eylesen mahza cemalimdir Seni bir lâhza şahım görmemek amma celâlimdir Şehidi gamzen olsam bilmiş ol cana cemalimdir Benim pervaneveş per yaktığım hâlâ celâlimdir Esiri zülfünüm cevrü gamın zira cemalimdir.

**

Bir gazelinin matlaı:

Mihrü mahı marifet eflaki idrakimdedir

Revnaki gülzarı himmet hâki idrakimdedir

CELÁL BEY

Mehmed Celâl Bey, üdebayı ricalden Recaî Efendinin büyük oğludur. Recep-1254'de İstanbul'da doğdu.

Bayezit ve valde rüşdî mekteblerine devam ve pederinden de istifade etti.

1270'de Babıâlî terceme odasına, üç sene sonra hariciye mektubî kalemine girdi ve salise ve saniye rütbelerini ihraz eyledi.

1279'da Petersburg sefareti başkitâbetine tâyin olundu. O sırada Cevdet Paşa, Bosna ve Hersek cihetlerini teftişe memur olmasile — teftişin hitamından sonra Petersburg'a gitmek üzere — müşarünileyhin kitabetine nasb edildi. Aradan bir sene geçüp başkâtibin izamı sefaretce istical olunduğundan başkitabet diğer zata tevcih kılındı.

Cevdet Paşanın 1282'de Halep valiliğine tayınınde mektubî muavini oldu. Altı sene ifayi hizmet etti. Mütemayiz rütbesi verildi.

1288'de vilâyat mektubî muavinliklerinin ilgasında açıkda kaldı. Muahharen (3500) kuruş maaşla Kastamonu vilâyeti mektubculuğuna, badelinfisal safer 1294'de yine o maaşla Aydın vilâyeti mektubculuğuna tâyin ve 7 recep 1298'de azil edildi.

11 safer 1300'de (23 kânunuevvel 1882) de vefat etti. Karacaahmed'ten Selimiye'ye giden tarikte Divar Dibi caddesinde medfundur.

Lisanı fürsde mahirdi, tekellüm eder ve şiir söylerdi. "Hayali Celâl" namında musavver bir hikâyesi matbudur. Eş'arı tab olunmadı, biraderi ekremi nezdinde mahfuz idi. Mizah âmiz ve hezl engiz eş'arı, ciddî eş'arından fazladır.

Ekrem Bey merhum, büyük biraderinden ve eş'arından bahs olundukça "size göstermek isterim. Metin, fakat müstehcen manzumelerdir. İnsan okumaktan sıkılıyor" derdi. Müşarünileyhin irtihalinden sonra ferzendi ercmendi, amminin şiir mecmualarını iare etti, hepsini okudum. Hakikaten sıkılacak derecede fahiş, fakat pek beliğ sözlerdir.

Müteveffa Hoca Hayret, "fuhş, manii belagat değildir" derdi. Düsturi Hayret'e tevfikan eş'arı faihşenin binnisbe ehvenlerinden de misâl irad edildi.

Hezliyatta "zevkî" mahlasını kullanmıştır.

"Sanına şeyn değil mi zevkî

Şiir içinde bu kadar lâfü güzaP'

dediği halde şanına şeyn verecek niçe lâf ve ğüzaf savurmuştur.

Meşrebini şu mısrala anlatıyor:

"Recai zadeyim amma reca nedir bilmem"

1277 senesinde Hersek'li Arif Hikmet Beyin hanesinde teşkil olunan encümeni şuaraya dahil olan kıymetli şairlerdendir.

"İktisabı feyz eder tab'ım kelâmından Celâl Arifi Hikmet mükemmel bir kitabımdır benim" beyti, encümene devam ettiği demlerin mahsuli olmak melhuzdur.

Celâl Beyin eş'arını ihtiva eden mecmualardan birinde "Dibace" unvanile nar temam bir makalei acibe vardır ki hezliyata mahsus olan divanı için yazmış olması. muhtemildir. Mecmua, perişan olduğundan makalenin alt tarafı yoktur.

"Dibace"

"Lânü nefrini bî payan ve tanı şenaat karini firavan ol şeytanı şekavet ünvan barigâhı delâlet penahve damgâhı hiyel iktinahına bünyan ola ki güruhi insanî envai mekrü füsun ile hah nahah gümrah ederek dergâhdan matrudiyetine bâdi ve sebebi âdi oldu.

Ve bâdı şutumı.... şümumi bihad ve.... Linet mektumi lâyuad ol merdi vacib üttardı verred meşamı kerahet istişmamına vezan olsun ki o makulelerle ihtilat ve ittifak baisi fesadı ahlâk ve murisi tezayüdi. nifak olacağı derkârdır. Binaen alâ zalik bu abdi ahkari bî edeb, yani mektubii hariciye hulefayı layüflihunundan "Recai zade Mehmed Celâli cem meşreb" 1254 senesinde âlemi berzaha kadem nihadei fesad ol**duğum** halde sığarı sinnimden beru pederim müşarünileyh hazretlerinin her vech ile hüsni terbiyeti تربیت نا اهلار چوں اردکان بر کنیدست . âcizaneme sarfı mesai ve gayretleri bîdiriğ buyurulur idise de mâsadakınca cibilletimde merkûz ve mermuz olan cevheri şuhi ve habaset iktizasile gâh dairede bulunan etfal ve emsal ile cevz oynamakta ve gâhice eşhebsuvarı dili bîkarar olarak mahbesi mektebten mürtekibi firar ve tenha ve sahralarda evkat güzar olduğum cihetle bir vech ile tahvili tabiat ve tebdili fitret mümkün olamamış ve haliya müteallikat ve akriba bu husustan naşi cümleten hatırmande olmalarile taraflarından fi mabâd hayır ve şer ve sud ve zararıma karışılmayacağı tefhim ve bu inkisar ile ın'anı ihtiyarım büsbütün yedi iktidarıma hamden lillahi teâla teslim olunmuş olmakla artık böyle bir serbesti üzerinakülli yevmin mecmai civanan ve..... olan mesirelerde puyan ve bermuktezayi istidadi dilü can her gördüğüm civanım âteşi aşkile suzan ve geceleri bekârlık mülabesesil pirimugan denilen zatı şerifin devlethanesinde mihman olur idim. Bununla beraber kavaidi askiyeyi tahsil etmek dahi akdemi âmalim olmagla evvelâ saz çalmağa teşebbüs etmiştim. Çünki sadık veya münafık bir âşık saz çalmadıkça ve şiire mütesilik söz bilmedikçe beyneluşşak âşık denmeye gayrı lâyik olacağına ve iktizayi cehalet ve gabavet ile şua rayî salifenin mecazen yad ve irad eyledikleri kelimatı nikat âyın ve istiaratı dilnişin ki ne suretle nihadeisandukai hayal olduğu anlaşılamayacağına ve bu sebeblerle badiyei hayret ve hasrette Mecnun var maho

zun ve dilfikâr kalarak ve hayali dilberanı dilsitan ve mahabibi kiramı melâhat ünvan ile evvelâ Köroğlu türküsünden başlayarak ve şayet 'bizim de nâm ile âlemde Ferhad olmamız vardır'' ümidile gülünki ahueferyad ve tişei kalemi mişezad ile ırgadlar gibi...''

* **

Gazel

Yar âşina olaydı mehabbet belâsına İster mürüvvet eylesün isterse etmesün Her rast gelişte seyr ederiz cevrü nazmı Aşık nevaz olmuş olaydı o tünd hu Biz ibtidadan eyledik aklu dili heba Bu güftügüye mayei enfas sarf edüp

Nedem ki derdi mehabbetle nalekâr olurum Nedem ki hahişi vuslatla eşkbar olurum O rütbe nefreti var gönlümün bu hestiden Şehidi gamzei yârim ki ruzi mahşerde Helâk olur giderim görmesün o kisuyi «Cenabi daderi sahib kemale gerçi Celâl Rahmü mürüvvet eyler idi mübtelâsına Biz itiyad ettik o şuhun cefasına Yârin tesadüf etmedik amma vefasına Bin can fida olur idi bir merhabasına Aşkın cünun derler iken intinasına Verdik Celâl cevherimiz yok behasına

Fezayi gülşeni aşka hezarı zar olurum Anınla makademi dildara dür nisar oluru. Fena fena diyerek akibet gubar olurum Libası sürh ile kabrimden aşikâr olurum Görünce gör ki temaşayı tarümar olurum Nazire söylerim anıma ki şermsar olurum

فارسى محس

برك كل و باسمن ابواى واى بسته گفن بر كفن ابواى واى کشته خزان رس چمن ایوای وای ملبل جان در دهن ایوای وای

وای من ایوای من ایوای وای ی دردکش و بوحه کرم وای وای عاك بسر درىدرم وای وای

بلبل شوریده سرم وای وای بی سر وبال ویرم وای وای

وای من ایوای من ایوای وای

دست فلخا ندرد عفتم حاك بدامن نزند محنتم یوسف کل ببرهن عصمتم باهمه این همت وماهیتم

وای من ایوای من ایوای وای

بار دل وجان شده بنداشتم آخر ازم دغدغه بكداشتم در جکری داغ چنان داشنم صف زدم از آه علم افراشتم

وای من ایوای من ایوای وای

غم نخورد منصل ایوای وای پای سلامت بکل ایوای وای آه جلال آه دل ایوای وای کته زجان منفدل ایوای وای

وای من آبوای من آبوای وای [۱]

¹ Sirem Bey herhum, bu muhammesin kenarına şöyle yazmış: "Aferin birader: İşte bu nazmun gerçekten güzel bir şiir."

Sairi turfa eda kukla likasın zevkî Uymayor cümleten âzayı familyâya huyun Mahlasından da zerafetle îyandır bu ki sen Halkı bastan çıkarır dahiyei dehyasın Olmadın hiç bir edib ile iki gün hemdem Nazmı pâkinle fakat velvele saldın dehre

Aleme masharai hande fezasın zevki Kimbilir belki de mahsuli zınasın zevki Zibi serdefteri hayli übenasın zevki Düsmeni irzü hava basa belâsın zevki Ruzü şeb hayf karini süfehasın zevki Gıbta bahşayi güruhi şuarasın zevkî

Bir gazeli hezl engizden:

Kimse yüzünü silmez idi havfi hayadan Alemde mehabbet bedeli nefret olurdu Emniyyet eden olmaz idi makadını hiç

Kassab dahi almaz idi sünger olaydım Askın eseri kalmaz idi dilber olaydım Bir kimse oturmazdı bana minder olaydım

Yine vardır yüzünde rindi meyhari gamin humret Ne rütbe olsa da bîçare nenkü ârdan arî

l

CELÂLÜDDİN BEY

Süleyman Celâlüddin Bey, ulemadan Ömer Efendi Zâde Salih Efendinin oğludur. 1254'te doğdu.

Pederinin hanesinde ibtidaî tahsilde bulunduktan sonra fuzalâyı marufeden. Eyyub'te şeyh Mürad dergâhı, şeyhi Feyzullah Efendiden elsinei selâse edebiyatınış ve ulumi nakliye ve akliyeyi tahsil eyledi. Bir müddet Babıâli'de meclisi vâlâ mazbata odasına devam ve bir müddet Kastamonu Evkaf muhasebeciliğinde ifayı hizmet etti.

Genç iken mefluc olarak yirmi beş sene bu halde yaşadı. 1308'de vefat eyledi. Eyyub'de kâşgarî dergâhı haziresine defn olundu. Mezar taşında Girid'li Muhtar-Efendinin manzumei tarihiyesi mahkûktür.

"Mevlidi Cenabı Ali", "Devr Name", "Sakî Name" namlarındaki manzum eserleri matbudur. "Devr Name" de Abdurrahman Sami Paşanın mensur ve muhtasar bir takrizi vardır. "Sakî Name" Şeyh Osman Şems Efendinin manzum bir takrizi ile müzeyyendir.

Süleyman Celâlüddin Bey, şeyhülislâmı esbak Uryanî Zâde Esad Efendin'inedamadı ve adliye nazırı esbakı Cemil Molla Beyin pederidir.

* **

"Devr Name" den :

Nazar kıl aşk ile mir'ata her bar İdüp fermanına sür'atle taet O mir'atı müsanna oldu ancak O mir'attır zuhuri hakka mazhar Heman setr eylemiştir tutkı gaflet Tabibidir o derdin ehli vicdan Bil aşkı mayei her dü cihandır Olan sultanı aşka bende ey can Gel aşk ile sen imhayi vücud et Dilersen yarı yar ara ademde Sana cananın ede arzı didar Heman celbi rizaya eyle gayret Mecarîi füyüzi aşkı mutlak Hafayayı görürsün anda ezhar Budur insan için bir mühlik illet Eder derd ehline derd ehli derman Muhiti cümlei kevnü mekândır Eder seyrü sülûki gayet âsan O mahv ile hem ihyayı vücud et Ademde var olur varın o demde

"Sakî Name" den :

Sakiya lûtf et bana bir camı mey Serseri etti beni bu dehri dun Evvelâ dilbeste kıldı bir hayâl Sureti ferhundede bir hayri fâl Lânesaz olmak için bir hayli dem Erdi sevk efza hevayi nevbehar Açtı gül nahli çemenzarı ümid Mürgi dil eyler idi her den. tavaf Rüzgâr eylerse de azürde har Devri ömrümden geçüp faslı rebi Anladım âlem pezirayı zeval Gerçi eyler ademi sirin mezak Simi gaflette tevakkuf ta bekey
Behtü hayret her cihetten runümun
Yani barı mthneti kaydi iyal
Açtı ankayi muradım perrü bâl
Zemheriri talim etti sitem
Kıldı büstanı ümidim sebzezar
Gonceler oldu letâfetle pedid
Nahli gülzarı neşatımdı metaf
Goncele: le dil olurdu neş'edar
Gör hazani zâfü acz oldu bedi
Pertevi şevk ile hasıl bir hayal
Olmasa saki czer derdi firak

CELÂLÜDDİN EFENDİ

Mahmud Celâlüddin Efendi 1293'de doğdu. 1314'de İzmirde tab olunan « ستحبات محاثق الرب » unvanlı risaleye "Ali Nazmi" imzasile yazılan mukaddimede deniliyor ki:

"Bu günden itibaren neşrine başladığımız şu « جان الادب» tercemesi geçen sene (1311) teşrinievvelin 21 inci günü henüz on sekiz yaşında iken âlemi faniye veda eden mektubî kalemi (İzmir vilâyeti) hulefasından merhum Yanya'lı Zâde Mahmud Celâlüddin'in âsarı metrukesindendir.

Celâl, benim kardeşimdi. Fakat üç günlük bir hastalığı neticesi olarak intikal edince kendini tanıyan ve cümlesine kendini kardeş gibi sevdiren Yaran'ı da benim ile beraber ağlamışlardı. Kardeşim olduğu için söylemem. Hattâ muhibbanın bile söylediklerini istemem. Eğer var ise ağyarı söylesin. Celâl, edib, şair, musikişinas, ressam ve bununla beraber güzel de bir sedaya malik idi. Bir aşrı şerif kıraat ettiği zaman müstemi'lerini ağlatmamak mümkün değildi.

Celâl, edibti. Şu tercemei lâtife anın edibliğine bir bürhan olabilir. Celâl, şair idi. Bundan sonra neşr edeceğimiz manzum parçalar, anın fenni şiirdeki maharetine delil olabilecektir. Atideki gazel, bu babta bir şahidi âdildir.

Celâl musikişinas idi. Şarkı ve gazel okumakta, kanun ve piyano çalmaktaki mahareti kendini tanıyanlarca malûındur.

Celâl, ressam idi. Bu gün İzmir'de gerek ekâbirden birkaç zatın yanında, gerek nezdimde mahfuz olan yağlı ve sulu boya lâvhalar, anın fenni tersimde behresine delili alenî olabilir.

Sanayii nefisenin birkaçında behredar olan merhum, eğer zaman müsaade edeydi beş on sene sonra mükemmel bir adam olurdu. Fakat heyhat! Tarihi vefatından on sekiz ay evvel "Kâmım aldım ben felekten çok şükür hakka Celâl" dediği halde hadikai hayatından gerek kendi gerek biçare valdesile zavallı birader ve hemşireleri bir gül olsun koparmağa muvaffak olmaksızın o vücudi nadir mahv olup gitti".

Gazel

İşte teşrifi çemenzar eyleyüp ol gül'izar
Gel gel Allah aşkına şad eyle ben bîçareyi
Şevke gelsün çağlasun cuşu huruş etsün bugün
Neyleyim âyinei billûuri cânânım bana
Badei gülgûne tercih eylerim ben leblerin
Sad hezaran nağme yapsan dinlemem bülbül seni
Kâmım aldım ben felekten çok şükür hakka Celâl

Olsun ağuşum bugün cânânına cayi karar Ben senin hasretkeşi didarınım ey şivekâr Vakti hasrette benimle ağlayan şu cuybar Sinei tabanını arz eyleyor âyine var Came minnet eylemem oldukca ağuşumda yâr Nağme perdaz olmada sinemde şimdi bir nigâr Bir gün olsun meşrebimce esti artık ruzgâr

3 mayıs 1310

CELĂLUDDIN PAŞA

Mahmud Celâlüddin Paşa, sadrı esbak Çorlu'lu Ali Paşanın ahfadındandır. Maliye nezareti muhasebeciliklerinde ve vilâyat kapukethüdalığında bulunmuş olan. Mehmed Aziz Efendinin oğludur. 1255'de İstanbul'da doğdu.

Bavezid Mektebi Rüsdî'sinde ve Darülmaarif'te okudu. Sultan Abdülmecid'in huzurunda iki defa icra olunan imtihanda gümüş ve altın iki nişanı aferine nail oldu. Mektebte iken akribasından enderun hocasi Mustafa Sakir Efendiden de avrica Arabî tederrüs etti. 1269'da meclisi vâlâ mazbata odasına ithal olundı. Gösterdiği zekâ ve istidat ile kendini âmirlerine sevdirerek on dokuz yaşında 1274'de meclisin mühimme cemiyetine başkâtip, muahharen meclise zabit memuru, 1278'de meclis başkâtip muavini, 1279'da baskâtip oldu. 1284'de Girid'in islâhına memur olan Sadri âzam Âlî Pasanın maiyyetinde Girid'e gitti1. Meclisi valayı ahkamı adliye yerine şûrayı dev-

letin teşkilinde azalık inzimamile başkâtip olarak 1286 senesine kadar ifayı hizmet-

1287'de rütbei bâlâ ile dahiliye nezareti müsteşarlığına tâyin kılındı. O sırada Fransa İmparatoriçesi Üjeni'nin istikbaline memur edilen heyet arasında bulundu.

Müsteşarlığın ilgasında âmedîi divanı hümayun memuriyetine nasb ve 1288'de Âlî Paşanın vefatında azl edildi.

¹ Âlî Paşa, Girid'e giderken — Yusüf Kâmil Paşanın tavsiyesile — Mahmud Bey kitabete tayin olunur. Âlî Paşanın meşreb ve mesleğini bilmediğinden ne yolda hareket edilmesi lâzım geleceğine dair irşadda bulunmasını Kâmil Paşadan niyaz eder. Müşarünileyh "her sözüne ferinan, her yazdığına hayran" düsturuna riayet etmesini söyler. Mahmud Bey, bu düstura riayet etmek suretile Âlî Paşanınteveccüh ve iltifatına mazhar olduğunu ehibbasına nakl edermiş.

Âli Paşanın müntesiblerine iltifat etmeyen Mahmud Nedim Paşanın sedaretinde iki seneye yakın mazul kaldı¹.

1290'da divanı ahkâmı adliye muhakemat dairesi âzalığına tâyin olundu. Bir sene sonra Yusuf Kâmil Paşanın tebdili hava için Mısır'a azimetinde birlikte gitti.

1292 evahirinde — ikinci defa — amedci oldu, 1295'de infisal etti.

Üç ay sonra şûrayı devlet tanzimat dairesi âzalığına, 1297'de riyasetine nasb ·edildi.

Rütbei rabiadan başlayarak 1298'de vezir oldu2.

1301'de Tophane'de müteşekkil Umuri Nafia Komisyonu âzalığı ilâveten tevcih kılındı. 1304'de zuhur eden şurişin izalesi ve âsayişin iadesi için memuriyeti fevkalâde ile Girid'e gidüp kırk günde izalei gaile ve esnayi avdetinde Sisam'daki heyecanı da teskin etti. Mükâfaten mürassa Osmanî nişanı ve altun ve gümüş imtiyaz madalyaları verildi.

1304'de muvazenei umumiyenin tedkiki için teşkil olunan komisyon riyasetine, 1205'de maliye nezaretine tâyin ve o senenin sonlarında azl olundu.

1306'da zuhur eden heyecanın teskini için — ikinci defa — memuriyeti fevkalâde ile Girid'e gitti.

1307'de tanzımat riyasetine tâyin olunduysa da istifa etti. Bir müddet sonra Hüdavendigâr valiliğine, 29 muharrem 1309'da ticaret ve Nafia Nezaretine, altı gün sonra Girid vali vekâletine tâyin olundu. Murassa mecidi nişanı, altun Girid ve liyakat madalyaları verildi. Vekâlete Turhan Paşanın nasbı üzerine Girid'den ayrıldı. Otuz bin kuruş mâzuliyet maaşı tahsis kılındı.

Cümadelûlâ 1313'de — ikinci defa — Ticaret ve Nafia Nezaretine, Rumeli vilâyatı islâhatı ve bütçe komisyonları riyasetlerine nasb ve Ziraat bankası müdirliği maaşı da, nezaret maaşına zam olundu. Murass' iftihr nişanı tevcih edildi.

İran'ın birinci rütbe şirü Hurşid, Saksonyan'ın Gran Kruva, Bulgaristan'ın birinci rütbe Sent Aleksandır nişanlarını da ihraz eyledi.

1316 ramazanın 6 ncı gecesi (18 kânunisani 1899) da vefat etti. Beşiktaş'da Yahya Efendi türbesi haziresine defin olundu.

Henūz on beş yaşında iken Babıâlı aklâmına girdi. Eazımı vükelânın tahtı terbiyesinde bulundu. Mesalihi mühimmede kullanılarak umuri devlete tahsili vukuf etti. Zekâ ve fetanette ve kitabeti resmiyede emsali gençlere faik ve kabili hitab,

¹ Hasbelmazuliye düçarı zaruret oldukca — evaili halinde kalem arkadaşlarından bulunan — pederim Mehmed Emin Paşa merhum vesatetile Yusuf Paşanın atifetine mazhar olurdu.

² Kemal Paşa zade Said Bey, İranî muallim Feyzi Efendi lisanından tuhaf bir tarih tanzim **et**o**m**iştir.

nabz âşina ve şuh meşreb olduğundan maiyetinde bulunduğu efahimin nazarı teveccühünü kazandı. Bir zamanlar Babıâli'nin en değerli kâtibi ad olundu. Sureti mükemmelede tahsili ilim etmediği halde kesreti istihdam ile umuri devlette hâsıl ettiği meleke ve rüsuh, bilâhare irtika eylediği makamatı âliyede muvaffakıyetine sebeb oldu.

Şûrayı devlet tanzimat dairesi riyasetinde — kalemen ve fikren — gösterdiği iktidar, refakatınde ve maiyyetinde bulunanlar tarafından ikrar olunmaktadır.

Nesri, nazmına galibtir. Musikide de mahir idi. Makamı uşşak'dan bestelediği "mir'atı ele al da bak Allahı seversen" şarkısı ne kadar lâtiftir. Diğer şarkıları da usule ve zevki selime tevfikan bestelenmiş güzel eserlerdir. Kendini dinleyenlerden, pek hoş okuduğunu dinledik. Rık'a yazısı pek güzeldir.

"Mir'atı Hakikat" namındaki tarihi matbuu mühimdir. Yusuf Kâmil Paşa merhumun namına izafe ettiği « روضة الكاملين » isimli eseri — ki "Şefik Name" nin şerhidir — matbudur. Bu eseri, Mahmud Nedim Paşa tarafından âmedcilikden azl edildiği hengâmda yazmıştır. Âsarı manzumesi Girid valisi iken tab olunmuştur. Resmî nutuklarile muharreratı hususiye ve resmiyesi de ayrıca basılmıştır.

Hattı destile muharrer olan mecmuai eş'arı, sahaflarda satılmış ve ahibbamızdan bir zat tarafından alınmıştır.

* **

Mahmud Celâlüddin Paşa, Ticaret ve Nafia Nazırı iken bir bayram günü Dahiliye Nazırı Memduh Paşanın nezdinde bulunmuştuk. Mahmud Paşanın Bursa'dan getirip Nezaret Muavinliğine tâyin ettirdiği Cemal Beye hitaben Memduh Paşa, "pederim merhum, der idi ki: Mahmud ile Memduh birbirinin maklûbudur. Siz, ismen birbirinizden ayrılamadığınız gibi madamel'hayat ruhen ve cismen de birbirinizden ayrılamazısınız" diyerek Mahmud Paşa ile olan muvalât ve muhadenetten mufassalan bahs emişti.

Mahmud Paşanın vefatını takib eden bayram günlerinden birinde yine bezmi Memduh'ta bulunduk. Bilmünasebe müşarünileyhin vefatından bahs olunduğu sırada Memduh Paşa "evet, mecliste nedim, ülfette müstedim, bir âşinayi kadim idi" diyerek bahsi kısa kesmişti.

**

Gazel

Dün gece bir mah gördüm âlemi tenvir eder Söyle pertev verdi kim zulmet sarayı kalbime Bir gülüşde gül dehanı nun, iki kaşı kalem Sanma ey dil yalınız sensin esiri kâkülü Gizlesem de derdi aşkı isfirarı suretim Hayretimden kalmadı nutka mecal amma Celâl Naz burcundan çıkub can mihverin tedvir eder Bir yıkılmış hanede avizeler tasvir eder Safhai ruhsarı da nur ayetin tefsir eder Ol peri ru bir kıliyle bin kulu teshir eder Hastai hicranı cânan olduğum teşhir eder Kılki sevda macerayi halimi tasvir eder

Esmekdedir nesimi baharı ferah resan Güller kızardı lâle açıldı taraf taraf Culer çemende parladı yer yer gümüş gibi Bülbül figana başladı gülzarın aşkına Aşıklar aldı yanına cânanını gezer Ol katreler ki goncelere zibüfer verir Tahsini nazmi miri nezi¹ ile hameme Geldi hayata mürdei ezhari bustan Her berki sebz oldu bahara birer nişan Sahraların yüzünde zer efşan çiçek iyan Her nağmesinde vardır anın dürlü destan Şimdi tahassür âlemi dillerdedir nihan Şebnem mi yoksa ebri baharan mi dürfeşan Geldi Celâl rağbeti arayişi beyan

¹ Mutasarrifinden Tayyar Zade Nezih Bey.

CELAL PASA

Paşa Zâde Ali Tevfik Paşanın oğludur. 1263'de Siruz'da doğdu. 1279'da Harici-

ye Mektubî Kalemine girdi. Müntesible rinden bulunduğu Mahmud Nedim Paşanın valiliği esnasında — on sekiz yaşında olduğu halde — Trablusgarb Meclisi Tahkik Rivasetine tâvin olundu, Mezkûr vilâyette diğer memuriyetlerde ifayi hidmet ettikten sonra 1288'de - Mahmud Nedim Pasanın Bahriye Nezareti hengâmında — Meclisi Bahriye Başkâtibi oldu.

Haleb, Girid, Trablusgarb vilâyetleri mektubculuklarında ve Humus, Urfa, Mazkerd, Ergani Madeni, Karahisarı Sahib, Kütahya, Cebelibereket, Mus, Gergük, Menteşe, Yozgad, Trablusı Şam, Hama mutasarrıflıklarında bulundu. Bi-

Abdullah Celâlüddin Paaş, Selânik valii esbakı vüzeradan Siruz'lu İbrahim

rinci rütbe Osmanî ve ikinci rütbe Mecidî nişanlarına ve Rumeli Beğlerbeğliği payesini ihraz eyledi. Hastalığından dolayı Hama mutasarrıflığından istifa ederek İstanbul'a geldi.

Mübtelâ olduğu iltihabı hançereviden kurtulmayarak 3 rebiülevvel 1321'de vefat etti. Eyyub'de Otakçılar dergâhı haziresinde ailesinin makberesine defn olundu.

Tarikatı mevleviyeye müntesib ve Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede Efendiye muhib idi. Tabutunun basına sikkei mevlevî konularak medfenine o suretle nakl edildi.

Celâl Paşa zamanının kıymetli şairlerindendi. Eski tarzda güzel şiir söylerdi. Es'arının ekseri mutasavvıfanedir.

Divanı eş'arı tab olunmadı, nüshai asliye damadının nezdinde mahfuzdur. Edebî mecmualarla bazı eş'arı neşr edildi.

Nesirde de mahir idi. Hakkı âcizanemde mahabbet ve hürmet gösterenlerden olduğu cihetle taşradan edibane mektublar gönderirdi, itina ile sakladım. Evimin işgalinde diğer evrak ve âsar ile beraber o güzel mektublar da gitti.

Son Asır Türk Sairleri - 14

Mütevazı, nazik, zarif, nüktedan, ehli zevk ve cismen zaif idi. Lâtife olarak söylenmekle beraber:

"Neş'ei zevki ademiyyeti ben Âdem evlâdı âdemim ki Celâl ... Perestide iddia ederim
... Icin cenneti fada ederim"

kıt'ası şayanı dikkattir.

Elli sekiz yaşında vefat eylediği halde yetmiş yaşında gibi görünürdü.

Gazel

Aşk tutmuş âlemi feyzi zuhuri bende hep Gönlümüzde berk urur nuri mübini vahdetin Emr edersin ihtirazı fitneden amma yine Aşıkım yareb belâyi aşkı âlem sözünün Her sözüm sihri beyanın andelibidir Celâl Cilve, hüsn olmuş tecelli eylemiştir sende hep Gör Cemalullahı mir'atı dili ruşende hep Her nigâhın fitnedir ey dilberi nazende hep Her tecelliyatını gönlümde kel tabende hep Etse dembeste nola bülbülleri gülşende hep

Olmaz müfid mukteziyyati fetanetin Bir devri derdü mihnet olur her nefes hayat Düşme ümidi siyt ile dünyada mihnete Bir lafzına inanmış idik eyledik hesar Etme leim olandan ümmidi kerem Celâl Cari olur iradesi ancak meşiyyetin Minnet ise medarı bu darı maişetin Âfet olur müradifi terkibi şühretin Gessün zemine lûtfi müeddası himmetin Yoktur muhale ruhsatı kanunî hikmetin

Bir dil ki suzi aşk ile sine tab olur Ervahı neşvedarı şerabı fena eder Aşubi tuzgâra verir aklı evveli Yok itibarı muziletin rahi aşkta Sığmaz hayale şimdi adadı cefayı çerh Etmez nigâh barigehi arşa ey Celâl Kemter şuaı dağı dili afitab olur Gamzen ne dem ki hişm ile mesti harab olur Ahımla zülfi yar ki pür piçü tab olur Her kim ki, paymal olur âlî cenab olur Seyr eyleriz o demde ki ruzi hisab olur Her kim ki hakisarı deri bu turab olur

Kıt'a

Cahil ikbalü saadetle yaşar dünyada Ah eğer böyle ise kaide ukbada dahi Ömrü mihnetle geçer kesbi kemal eyleyenin Yanarım hikmeti icadına icad edenin

CELÂL BEY

Mehmed Celâl Bey, Jandarma Dairesi Reisi Esbakı Ferik Hakkı Paşanın oğludur. 1284'de İstanbul'da doğdu.

Büyük biraderinin ifadesine nazaran mekteblere gittise de belli başlı tahsili yoktur. Pederi riyaziyat ve Farisî okutdisa da istifade etmedi.

On beş yaşında, pederinin jandarma dairesinde bulunduğu esnada Tahrirat Kalemine girdi, bilâhare müneyiz oldu. Son zamanlarında vazifesine devam etmiyerek ayşü nuş ile demküzar olduğundan tekaüd edildi.

Bir müddet hususî mekteblerde kitabet ve kavaidi Türkiye tedris etti.

On iki yaşında iken iki telli sazla saz şairliğine başladı. Pederinin Adana'dan İstanbul'a avdetinde şair Kâzım Paşa ve muallim Naci Efendiye devam ey-

ledi. Ve "Tercemanı Hakikat" e yazı yazmağa başladı.

Mukaddema babası, anın eş'arını tashih ederken bilâhare o babasının şiirini tashih etti.

Suhulet ve sür'at ile şiir söylediği için meslekdaşları arasında "Şairi Zi İrtical" ünvanile yad olunurdu.

Reşad Faik Bey diyor ki1:

"Bir gün nazmen tercemesi lâzım gelen fransızca bir manzumeyi maalen tefhim ile terceme etmesini reca etdim. Derhal bir kıt'a olarak yazıverdi. Andan sonra daima hitab ve gıyabda namını "şairi
zi irtical" diye andığım için bu tabir beynelehbab kendine unvan olmuştur. Filhakika pek az şaire nasib
olan bu hali irtical Celâlde harikulâde denecek bir mertebede idi. Selâtini Osmaniye'den bazılarının teracümi ahval ve tasviri vekaiine dair neşr emiş olduğu manzumeleri ki her biri üçer beşer yüz beyitli bir
mesnevidir, birer ikişer gecede yazmıştır. Bazan gezmeğe giderken, yahut bir mahalde otururken eğlence
olmak üzere nazmen mükâleme ederdik. Ben söyleyeceğimi bir mısra haline sokuncaya kadar o, beş on
mısra, beyit meydana koyar idi. Her vadide nazma kadir, hassas, hayalpetver bir şair idi. Amma ne faide ki görgüsü pek az idi. Buna bir de pürkülük inzimam etmekle ekzeri eş'arı nekaisi lafziye ve mane-

Sâlnamei Osmani (1328 senesi).

viyeden hali olmadığı gibi fikrini muhtelif mevzular üzerinde cevlan ettirmek istediği halde tenk ve mahdut bir daireden harice çıkaramadığından âsarı heman yek maaldır. Etvar ve güftarı laübaliyane, Derviş, Nihad Safi Fuad, Halûk, Beşuşı Sıddık, vefakâr, civanmerd idi."

Beş def'a teehhül ve zevcelerini tatlik etti. Zevcelerini maşuka ad ve arzı mehabbet eylediği halde anların bir kısmı mukabele bilmisilde bulunmamışlar.

En ziyade sevdiği "Fehime" namındaki zevcesinin on dört yaşında — vazı haml esnasında — vefatı üzerine "Küçük Gelin" namile bir eser neşr etti. Ali Canib Bey "Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektub" ünvanlı makalede¹ der ki:

"Mehmet Celâl, pek lirik bir şairdi. Kendi bedbaht hayatını tahkiye eden "Küçük Gelin" ünvanlı bir romanı vardır ki ben Türkçe'de bu kadar nafiz ve sâri bir eser okumadığımı itiraf ederim. Mehmed Celâl'in manzumeleri pek hazin, pek samimîdir. İşretle serseriliğin uçurumları arasında yuvarlanıp mahv olduğu söylenen bu maderzad şairi, bence daha yaşarken behli öldürmüştür. Hiç ve hiç şüphe yok ki eğer "zadei şair" sahibi okuyan bir âdem olsaydı bu gün Türk edebiyatı anınla iftihar ederdi".

Köçeoğlu Kirkor Efendinin küçük kızı "Anna" ya dildade idi. Bu kızı başkası tezevvüc ettiğinden Celâl, dûçârı melâl oldu. Hangi kızla izdivac ettiyse Anna'yı unutamadı. "Adada Söylediklerim" namındaki eseri Anna'ya aittir.

Hasan isminde bir Çerkes uşağa alâka ederek birlikte Yalova'ya kaçtı. Hasan' dan ayrılması ihtar olununca, "andan ayırırsanız padişah hakkında tefevvuhatta bulunurum, mahv olursunuz" tarzında tehditte bulunduğundan babası, Beşiktaş muhafızı Hasan Paşaya teslim etti.

Hasan Paşa, on gün karakolda tevkif ederek aralıkta eline para verir, tahtı muhafazada araba ile gezdirirdi. Celâl gördüğü hüsni mumeleden dolayı medhiyeler yazardı.

Hanesi arainldikta padişah aleyhinde yazılar ve — bilvasıat ihtaratı hayırhanede bulunan — Gazi Osman Paşa hakkında hecviyeler zuhur ettiğinden Hasan Paşa, sıyanet edilemiyeceğini anladı, mecnun olduğunu arz eyledi. Fransız hastanesinde iki ay tedavi edildi.

Muahharen kesreti işretten "hezeyanı mürteiş²" illetine giriftar olarak tekrar Fransız hastanesine yatırıldı. Bir ay kadar kalıp epi iyileştise de yine işrete daldı. Beş altı sene bu hali bedmestane ile vakti mukadderi bekledi. Nihayet işret karaciğerini rahnedar eylediğinden 1330 saferi'nin 5 inci gecesi vefat etti. Ailesinin müntesib olduğu Yenikapu mevlevihanesi kabristanına defin olundu. Biraderinin ifadesine göre âlicenab, vefakâr idi.

Sokaklarda tesadüf ettikce hakkımda ibrazı hürmet eder ve şiirler okurdu. Bicare âdem, sarhoş doğdu, sarhoş öldü.

¹ Hayat: Numero 10.

² Büyük biraderi Halid Bey, Hüseyin Rahmi Beye, Celâl'in hastalığından bahs ettiği sırada "Délirum térmens" diyorlar, demesile Hüseyin Rahmi Bey "delileyorum teres" demektir, demiş.

Beyti — mânayi zahirisi itibarile — halini tarife kâfidir.

İkinci zevcesinden "Mümin" namında bir oğlu vardır. Musikide istidadı olduğundan mülga musikai hümayuna girüp kemanda kesbi meharet etmiş. Bilâhare orayı terk ederek hususî keman muallimliği etmekte imiş.

Ahmed Rasim Bey "Yenigün" gazetesine yazdığı makalelerden bir kısmında Celâl'in Hasan Paşaya teslimine ve maşukı ile firarına dair der ki:

"Celâl'in pederi Hakkı Paşanın da âsarı nazmiyesi vardı. Celâl, gazeliyatından bir kısmını tanzir, bir kısmını da tahmis edip takdım eder, bu suretle kendinden para koparır idi. Bir gün dediler ki: Celâl, Hasanpaşa karakolhanesinde imiş.

- Neden? - Galiba pederi teslim etmiş.

O esnada Celâl, padişahların manzum bir tarihini yazıyordu. Zavallıya bu heyes Naci'nin Terceman'dan infikâkinden sonra "Tarihnüvisi Ali Osman" memuriyetile taltif edilmesi üzerine gelmişti. Aradan
biraz geçtikten sonra yine dediler ki: Celâl, Fransız hastahanesi mecanin kısmında imiş. — Bu da ne?
— Çıldırmış. Peksevdiğim için ertesi gün Taksim'e kadar gittim. Biçare beni görür görmez hüngür hüngür ağlamağa başladı. Boynuma sarıldı ki bunun o an için tehlükeden ad edilmesi icab ederdi. Fakat
ben; onun deliliklerinin dürlüsünü bildiğim için buğazımı sıkmayacağından emin idim. Heyecanı biter
bitmez iri; elâ gözlerini yukarıya kaldırarak, ellerini havada sallaya sallaya:

"Peder hiddetli, dader hale hayran, valde matuh Bu esbabı cünunı seyreden divane olmaz mı"

beytini okudu. Anı müteakib, "işte beni timarhaneye sevk eden esbab bunlardır. Paşa, beni Hasan Paşaya teslim etti. Yazdığım tarihi manzum müsveddelerini de verdi. Böyle şeylerle oğraşmaklığımı menafii ubudiyet ad etmiş. Halbuki ben padişahlarımıza hidmet ediyordum. Beni istintak bile etmediler. Peder, sonradan nadim olmuş olmalı ki yine Hasan Paşaya müracaatla tahlisimi reca etmiş. O da, "deli imiş, diyelim de muvakkaten bir hastahaneye yatıralım. Bundan başka çare yoktur" demiş. Bu karar üç gün sonra tatbik edildi. Beni yanımda bir polis ile arabaya bindirdiler, buraya tıktılar. Fakat ben, burada bütün bütün çileden çıkacağım. Saçmanın, hezyanın, dürlü dürlü hareketlerin, oturmaların had ve hesabı yok. Dün bir Arnavud deli, belki beş saat kabak duracağım diye odada öyle oğraşdı durdu kı görse idin gülmeden kırılırdın. Fakat güle bilirsen gül. Ya kızarsa kafamın, gözümün yarıldığı gündür" dedi, idi.

Biçare Celâl, bütün hayatında pederinden şikâyet edip dururdu. Zan ederim ki birkaç defa teehhül etmiş idi. Asarının içinde talihsizliği abaşikâr durur. Sevdiği (Anna) nın hatırai garamını ölünceye kadar onudamamış idi. İşrete inhimaki şedidi neticesinde bazan cünuna müşabih alâim gösterdiği vaki idi. Hattâ bir gün Fevziye kıraathanesinde Ali Ulvi Beyin fesini kapıp Saraçhane tarafına kaçmış, beni de Galata'da aynı muamelede bulunacağını söyleyerek tehdid etmiş idi.

Kitabularla açtığı hisabı cariden de kırma, kırdırma suretile bedbaht idi. Büyükada'da oturduğum senelerde bir gün "Andelib" ile beraber çıkageldiler. Eyvah! burada ben iki deliyi nasıl idare edeyim? Der-'hal merkebleri çağırdım, bindik, "Diyaskalos" deyip yürüdük. Büfeye uzak çamlar altında oturduk. Bir saat sonra ikisi birden ayaklandılar. Celâl bağırıyor, Andelib bağırıyordu. Susun! demek, onlara: sesiniz

¹ Ikinci mısra, 1071'de idam olunan beğlikçi Abdülbaki Vecdi beğindir.

ne oldu kısıldı mı? bağırsanıza mânasına geliyordu. Bırakıp gitmek de elimden gelmiyordu. Gelen geçen bize bakıyor, hattâ kadınlardan çocuklardan pek çoğu korkuyordu. Ennihaye, bilmem ne oldu ikisi birden ağlamağa başladılar. Meğer Celâl, Anna'yı hatırlamış, Andelib de onun ağladığını görünce kendini zapt edememiş imiş. Bana da bu hal dokundu. Celâl, beni de müheyyai bükâ görünce yerinden fırladı. Anna'nın hanesi istikametine dönerek bilirtical:

"Ada! Ey meskeni dildare sende sonbahar ağlar 🥏 Celâlü Rasım ağlar, Andelibi dilfikâr ağlar"

diye avazı çıktığı kadar bağırdı. Şükürler olsun ki geceyi pek sakitane geçirdik idi. Onları bağlayacuk zenciri elde etmiş idim: bol sık sık raki! Kaç defa Celâl'i, Andelib'i, ellerinde yarı yazılmış bir gazel veya bir manzume olduğu halde sızmış görmüşümdür. Zavallı Celâl, kaç defa bana rüyasında söylediği şiirleri uyandıktan sonra derhatır edemediğinden dolayı izharı teessüf eylemiştir. Andelib, me'lûfı nisyan olduğu halde Celâl de bu hal heman yok gibi idi. Yalnız kendi âsarını değil, meşahirden heman cümlesini, hattâ yeni yetişmelerin bile zevkine giden nazmiyatını hafızasında tutmuştu. Vezne son derece alışkın olduğu için ilk mısraı ikmal eder etmez diğerlerini diziye koyardı. Andelib ise güç, mustalah sövlerdi. Her ikisi de daima âşık geçinirlerdi. Bir mahbub veya bir mahbube kâfi gelmediği demleri bilirim.

Bir gün Celâl'in pederi, kitabcı dükkânında beni pürtelâş yakaladı. Hasan namındaki genc bir uşak ile beraber kaçtığını söyledi. Bulmak için kendine yardım etmekliğimi reca etti. Bütün gün Galata'da dükkân dükkân, hane hane gezdim. Bütün gece Beyoğlu'nda tarassuda yattım. Ertesi sabah uykusuzluktan bitab kalmış olduğum halde üç dört gün evvel bana Şemsüddin Sami Beye gideceğini söylediğimi tahattur edince ta Bostancı'ya kadar gittim. Sami Bey çalışıyordu. Celâl'i aradığımı söyleyince gülümsedi. "İki gün evvel gelmişti. Yanında kadını da vardı. Bir öğle üstü idi. İkindiye doğru gittiler" dedikten sonra "galiba pederile kavgalı imiş. Eve gitmiyormuş. Biraz da para istedi, verdim" sözünü ilâve etti. Istasyona avdetimde Haydar Paşadan gelen trene bakub dururken Hakkı Paşayı gördüm. O da beni görünce "gel gel" diye çağırdı. O trene bindim. Meğer Paşa, mülhakata telgrafnameler vermiş imiş. Celâl'i Karamürsel'de tevkif etmişler. Tahtelhıfz bir sandala bindirmişler, Kattal'da teslim edeceklermiş. Filvaki Kartal'da karşılaştık. Mesti lâya'kil denecek derecede idi. O halinde bile:

"İsmi mânada güzel kendisi suretde güzel İkisinden de güzel bir Hasenim var benim¹"

diyüb duruyordu. Acıdım idi. Bu hayâlperest şair, her şeyi gayb ediyor, Hasan'ı bir dürlü kayb edemiyordu. Pederine yan yan bakıyor, felâketlerinin müsebbibi olduğunu söylüyor, bunları müteakib Hasan'a dönerek, "bu da püsküllü belâsı" diyordu. Trende ayrı kompartımana bindik. Hasan'da yanımızda idi. Tren kalkar kalkımaz üç günlük mahsulü idrak etmeğe başladık. Cebinden bir yığın kâğıd çıkarmıştı. O okuyor, ben dinliyordum. Hasan gülüyordu. Arada parmağile işaret ediyor, Hasan cebinden akardığı kadehle kendine rakı veriyor, o da cebinden mezeleniyor, gûya hiç bir şey olmamış gibi davranıyor, bana, trenden iner inmez Paşanın fesini kapub kaçayım mı" diyordu.

Manzum âsan:

1 — Teracümi Ahvali Selâtin. 2 — Ada'da Söylediklerim. 3 — Elvahı Masumane. 4 — Zadei Şair. 5 — Sürud. 6 — Âsarı Celâl. 7 — Gazellerim. 8 — İstiğrak. 9 — Elvahı Şairane.

Bu beyti babasının Mektebi Harbiye'de iken gönlünü kaptırdığı Hasan Bey namında bir genç için tanzim ettiğini, Celâl'in büyük biraderi söyledi. Şu halde oğul babadan aldığını satıyor demektir,

Romanlar:

1 — Cemile. 2 — Venüs. 3 — Zehra. 4 — Bîvefa. 5 — Mev'idi mülâkat. 6 — Mükâfat. 7 — Elvahi Sevda. 8 — Mavi Sünbül. 9 — Damen Âlude. 10 — Küçük Gelin. 11 — Orura. 12 — Dehşet. 13 — Oyun. 14 — Margirit. 15 — Vicdan Azabları. 16 — Mehabbeti Mederane. 17 — Bir Kadının Hayatı. 18 — Rene¹. 19 — Teverrüm. 20 — İki kanarya. 21 — Âşinayî Nikâh.

Diğer eserleri:

1 — Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri. 2 — Sevda lûgati. 3 — Şiri Gaza.

Celâl, Sultan Abdülhamid'e hitaben tanzim eylediği kasidede kendisini şöyle tarif ediyor:

Fahr edersem yaraşır sayei şahanende Ben ki tarihi selâtini izamı yazdım İftiharım şuki sayende yetiştim bende Pertevi şiirim ile meşriki tenvir ettim Her sözüm çevheri ilhamı hüdadır ederim Çok mudur Bakii şair ile olsam tevem Yazmamış kimse anı şiir ile benden akdem Abdi memlûkum olan şairi görsün âlem Belki de mağribi Allahü tealâ âlem Namı Bakî'ye yemin, ruhi Fuzuli'ye kasem

Dumanlı dağlar

Bir hüzne dalar iken şu bağlar Yarin de hayali yâre bağlar Siz söyleyin ey dumanlı dağlar

Bir asık olursa gamla demsaz Bir kuş öterek ederse pervaz Siz söyleyin ey dumanlı dağlar

Agreb dili zarü rikkat efza Eyler ise bir inilti peyda Siz söyleyin ey dumanlı dağlar

Bir sinede huni âl görsem Bir vechi soluk hayâl görsem Siz sövlevin ev dumanlı dağlar Dil sureti inkisar bağlar Birdenbire cuyibar çağlar Gönlüm neye gizli gizli ağlar

Ş

Bir kız çıkarırsa gamlı âvaz Bir cuy olursa nağme perdaz Gönlüm neye gizli gizli ağlar

8

Bir meşcerei letâfet âra Birdenbire cuş ederse derya Gönlüm neye gizli gizli ağlar

δ

Bir çehrede bir zılâl görsem Bir nuru donuk cemal körsem Gönlüm neye gizli gizli ağlar

Biraderi Halid Bey dedi ki: "Şato beriyanın", "Rene" ismindeki romanını Celâl'e şifahen nakleyledim. Müzeyyen surette ve mevzuu değiştirmeksizin yazdı".

Fuzuli'yi taklid

Kıldıın belâyi aşka yine âşina dili Çeşmi siyahı âşıkı biçare katili Ey nazlı yar bu ne resendir dedim dedi

Aldım nigâhi rikkate serhoş nigâhını Güş etti âşıkının nağami ahü vahını Aşıkdaki sühan ne sühandır dedim dedi

Her mevce belki bahri adendir dedim dedi Gelmişti bezme dün gece ol yâri gonce fem Gönlüm tutuşdu ateşi hicran ile o dem

Oldum esiri hasreti düştüm ayağına Geldün bu suzi hicr ile sevda ocağına Güller açıldı vakti çemendir dedim dedi Tebriz elinde bir güzelin oldu maili Gördükte sinesinde o simin hamaili Ahir gününde katili canındürür senin

Ş

Fehm eyledi nigâhımı, eğdi külahımı Pürgü görünce gamzeü çeşmi siyahını Küvimde aksi ahü figanındürür senin

§

Ağyare karşı güldü bana eyledi sitem Aldı o demde çevremi seylâbı eşki gam Sevda içinde eski revanın dürür senin

§

Ah ettim, ağladım yine geldim otağına Ben güller isterim diye bakdım yanağına Gülmek zamanıdır bu cinanündürür senin

Gazel

Ne şu baygınlık o mahmur nigâhında senin Ne kadar aşk ile perverdesin ey dil, vardır Ey felek dilberimin hüsnünü seyr et, var mı? Beni bir nim tebessümle edersen ihya Bir nigâhile bu şeb mestü harab oldu Celâl Yine bir neş'emi var çeşmi siyahında senin Bülbülün hüzni garibanesi ahında senin Bu kadar cazibe mihrin ile mahında senin Ahdim olsun öleyim aşk ile rahında senin Yine bir neş'emi var çeşmi siyahında senin

CELÂLÜDDİN DEDE EFENDİ

Ahmed Celâlüddin Dede Efendi, Gelibolu Mevlevihancsi Şeyhi Hüseyin Azmi Dede Efendinin oğludur. Muharrem 1270'de Gelibolu'da doğdu. Pederinin Ge-

libolu'dan Mısır mevlevihanesi meşihatına naklinde Camii Ezherde tahsili ilim ile icazetname aldı. Farîsi'yi Manastır'lı şair Nailî Efendiden okudu. Vaki olan reca üzerine Ahmed Celâlüddin Efendi, gönderdiği varakada diyor ki:

"Mir'atı kalbte müncelî olan aşkı ezelinin sevki ve o sevki mânevinin zevk ve şevkile 1290 senei hicriyesi evailinde matbahı şerife soyonup ayakcılıktan bed' ile hidematı malûmeyi aledderecat kat' ederek ve bir müddet meydanı kazgani hidmetlerini de badelifa himmeti mevlâna ile tekmili çillei merdani hüdaya ve hidmeti ihvani safaya muvafık oldum. İkmali cileden sonra uzun müddet ser kudumi

ve daha sonra senayi hidmetlerini ifa ettim. Pederim merhumun şeyhuheti hasebile irtihali tarihine kadar adabı şeriat ve erkânı tarikatı icraya kemali dikkat ve dergâhın inzibat ve intizamını muhafazaya bezli mahasalı gayretle dahili ve harici kâffei umur ve hususuna nezaret eyledim. Pederi azizimin âlemi cemale intikalile inhilâl eden meşihat büyük biraderim Mehmed Bahaüddin Efendi uhdesine tevcih olundu. Müddeti medide vuku bulan sâyi medid neticesinde istirahate hâsıl olan ihtiyacı şedid üzerine İstanbul'a nakli mekân ile Üsküdar'da tedarüküne muvaffak olduğum hanede mekin ve alâik ve avayiktan damençin ve üzlet güzin olarak mütaleai âsar ile evkatgüzar olmakta iken hasbel'kader 1326 senei hicriyesinde vekâleten ve 1327'de asaleten Üsküdar mevlevihanesi meşihatı ile mesnevinhanlığına tâyin olundum. Bu vazife uhdemde iken 1328 recebi şerifi gürresinde ilâvei hidmet olarak Galata mevlevihanesinin şeyh vekâletile mesnevihanlığına memur oldum. Selefim Ataullâh Efendi merhumun senei mezkûre remezanı şerifinde irtihali üzerine asaletim içra olundu. Dergâhların seddi tarihine kadar dergâhı şerifi mezkûrun hidmeti meşihatında bulundum. İki sene Üsküdar ve on altı sene Galata mev-

levihanelerinde nezri mevlâna vechile on sekiz sene bilâ inkita mesnevii şerif dersi takrir eyledim.

Elsinei selâsede şiir söylerim. Eş'arım bir divançe teşkil eder. O lisanlarla yazılmış bir hayli mektubatım vardır. Arabî ve Türkî muhtelif mevzulara dair tertib ettiğim dualar cem edilse mükemmel bir dua mecmuası vücuda gelir. Elyevm inzivağâhımda bazan nazmı eş'ar ve mütaleai âsar ve bazan suhbeti ahbab ile demgüzar olmaktayım''.

Ahmed Celâlüddin Efendi, fazileti ilmiye, siyreti hasene ve vekar ve temkin ile maruf olan erbabı kemaldendir.

Gazel

Dehre gelmekten ne suret ne heyuladır garaz Zahirin bir batını her suretin mânası var Kûyi yâri cennetü hura değişmez ârifan Âlemü âdem merayadır zuhuri zatına Dinü mezheb, maksadü matlab hudadır âşıka Zakirin varsa murdi zikrden mezkûrdur Marifet tahsilidir hakka hakikatte Celâl

Olalı manzarım cemalullah اجا ع sırrı aşikâr oldu Bütün esya mezahiri hakdır Senin olsun ibadetin zahid Rindi mevhar badeve kanmaz Net kim doymaz etse âşıkı zar Farkı ne vasl ile firakın ana Asıka subh ile mesa birdir Küfrü imana iltifat etmez Kaydi dünyaü ahiret ne reva Hestiü nisti kuvudundan Fark olunmaz bir özkeh halettir Fakr ile fahr eder nemed pusan Hümmü gamden helâs için yokdur Söylerim vecd ile sema ederek Hamdülillah Celâl aşkı huda Kalmadı dilde meyli hubbi siva

Sureti mümkünde vacibten tecellâdır garaz Sureti elfazdan bîşübhe mânadır garaz Âdemi mânaya ne havva ne havradır garaz Vechi yâri ol mezahirden temaşadır garaz Talibi hakka ne dünyaü ne ukbadır garaz Ârifi billâhe esmadan müsemmadır garaz Hilkati insandan ancak bu mânadır garaz

Evledi kalbimi tecelligâh د فئم وجهالله » Neve baksam Cümle esma buna delilü güvah Bana lâzım değil sevabü günah Olur içtikce hali mestü tebah Vechi yâre ne rütbe hasrı nigâh İki halette evler ah ile vah Nuru zulmet ile sefidü siyah Hakka nazırdır arifi billah Ana kim olmak ister ehlullah Gecen olmaz esiri mansıbü cah Alemi aşkda geda ile şah Yekdir efserden anlara bu külah Derkehi mevleviden özke penah د واشوقاء » Nar ezen payi küpi Bana oldu delilü mürşidi rah « لاالهـواه » Besdir Allah «

Rubaî

Yarab rehi aşkında beni çalâk et Mihrı rühun görmeğe bu çeşmi şuhud Levhi dilimi nakşi sivadan pak et Her zerreyi bir âyinei idrak et

CELÂL SAHİR BEY

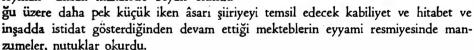
Celâl Sahir Bey, Yemen valisi ve kumandanı iken vefat eden Botgoriçe'li Ferik İsmail Hakkı Paşanın oğludur. 17 eylûl 1299 (29 eylûl 1883) de İstanbul'da doğdu.

Celâl Sahir Bey diyor ki:

"Ben daha pek çocukken annemle babam, müşterek hayat rabıtalarını kırmışlardı. Babam sonradan saraydan çıkmış bir hanımla evlenmiştir. Babamı beş yaşımdan sonra görmedim. Annem, babamla ayrıldıktan sonra tekrar evlenmiştir. Üvey babam, bana bir baba şefkatile bakmıştır¹³".

Nümunei Terakki Mektebinde ve Davutpaşa Mektebi Rüşdî'sinde ibtidaî tahsili bitirdikten sonra Vefa Îdadisi'ne girdi. Mektebi Hukukta da iki sene kadar bulundu.

"Nevslı Millî" de "Şehabüddin Süleyman" imzalı makalede beyan olundu-

Celâl Sahir Bey, on dört yaşında şiir söylemeğe başladığından bahs ettiği sırada diyor ki:

"Valdemin de şiirleri, eski usul şarkıları, gazelleri vardı. Şiir yazmak meraki eğer ırsî bir şey ise bu bana annemden geçmiştir. 1314, 1315'de esaslı olarak yazmağa başladım¹".

1325'de teessüs eden Fecriati mahfili edebisine girdi. Bilâhare meb'us oldu. Âsarı manzumesi "Beyaz Gölgeler", "Buhran", "Siyah Kitab" namlarile neşr olundu.

¹ Sevdiklerimiz.

Nüzhet Haşim — 1918'de intişar eden — "Millî Edebiyata Doğru" ünvanlı eserinde diyor ki:

"... Tekmil Türk şairleri içinde tahavvül ve teceddüde Celâl Sahir Bey derecesinde muştak ve müsteid kimseyi tanımıyorum. Bir zamanlar "Serveti Fünun" edebiyatının genç şairlerinden idi. Meşrutiyerin akibinde teşekkül eden "fecri âti" zümresine dahil oldu. Ve bu zümrenin en ileri giden şairi Ahmed Hâşim Bey gibi serbest nazımlar vücude getirdi.

1326'da Selânik'te toplanan gençler, yeni lisanı neşre başlayınca İstanbul'daki edibler arasında en evvel Sahir Bey kendilerine muzaheret gösterdi. Vaki olan davet üzerine oraya giderek müzakerelerine iştirak etti. Hece veznini ilk kabul edenlerdendir".

Fitreten sair olan Celâl Sahir Bey, natuk, nazik, muktedir, kadirsinas bir zattır.

* **

Vaktile bir gün biraderimle Yakacık'taki sayfiyemizden İstanbul'a inerken ehibbamızdan bir zatın yedi sekiz yaşındaki çocuğu bostan kuyusunun dolabına kapılarak yüzü yaralandığından hastaneye götürülmek üzere tirene koymuşlardı. Ben hastanın halini sorarken civarımızda oturan on üç, on dört yaşında bir çocuk — altmış yaşında bir ihtiyar tavrile — elini başını sallayarak "ah çocukluk, akibeti düşünse kendini bu hale koyar mıydı" demişti. Bu halü kal hoşumuza gitmişti. Bilâhare öğrendik ki o çocuk, atiyen maruf şairler sırasına geçen Celâl Sahir Bey imiş.

Gönülle başbaşa:

Dudakları bir dal ateş mercan gibi Yürürken titreyen o narin endamı Saçlarında bağlı aşkın kör düğümü Bir tatlı rüyamı, bir canlı büyü mü? Karşımda duruyor, rüya değil gerçek Hali öyle nazlı, nazı öyle ürkek Gönül! Neden böyle kesildi nefesin? Korkarım bu sevda seni inciltmesin Yaşı henüz aşkın alev senesinde Buseler uzanmış penbe çenesinde Acelen mi vardı? Neye doğdun erken Gönül! Düşünmeden açma sakın yelken

Bakışları masum bir heyecan gibi
Penbe bir gül açmış taze fidan gibi
Fark edemiyorum gözle gördüğümü
Elim dokunuyor, fakat yalan gibi
Sesi bülbüllerin ahı gibi titrek
Ormanda avcıdan kaçan ceylân gibi
Sen ki aşk işinde bir ehli hibresin
Yaşlı gibisin sen, o pek civan gibi
Arar yakacak can o pervanesinde
Beni kopar diyen bir erguvn gibi
Bak sen perişansın, o böyle güzelken
Yolun umman gibi, bahtın yaman gibi!

21 mayıs 1928

Rüzgârla başbaşa:

Nerden geldin, rüzgâr bu ne Doğrusunu söylese ne: Söyle: rahat mı uykusu? Keskin yasemin kokusu? Yar evinden geçdin yine! Söyleme, rüzgâr, söyleme!

Tahammülüm yok eleme

Ş

Rüzgâr! onu yatağında Ruhu bir rüya bağında, Bense onsuz uvkusuzum! Gördün sen öyle mi kuzum? Güller açmış yanağında Söyleme, rüzgâr söyleme,

Tahammülüm yok eleme

§

Penceresi açık mıydı? Üstü açık saçık mıydı? Sen mi yavaşça taradın? Açdımı yoksa kanadını? Saçları karışık mıydı? Söyleme, rüzgâr, söyleme!

Tahammülüm yok eleme

Ş

Fisildadin mi adimi Duymadi, uyanmadi mi? Bakub soluna, sagina? Küçük, penbe kulağına? Aramadı, yanmadı mı? Söyleme, rüzgâr, söyleme! 18 Haziran 1928

Tahammülüm yok eleme

Yeis

Matemî bir güneş ufuklarıma Kalbimin sakı râşedarında Açarak hande, gül kanadlarını Yine kış geldi, girye bâranı Daha gencim, bahara müştakım Yine nuri siyahını saçtı Yine bir goncei siyah açtı Uçtu artık lebi melâlimden Dökülür çeşmi pürleyalimden Gülmek, eğlenmek en büyük hakkını

Cekil, ey çehrei şitayi azab

Ne kadar benziyor yüzün ölüme

Durma karşımda, istemem, gelme

Gülme beynimde, ey sedayi gurab!

4 Temmuz 1326

CEMAL NABEDID BEY

"Nabedid" namı müstarile neşri eş'ar eden Cemal Bey — 2 kânunuevvel 1326 da gönderdiği varakda — diyor ki:

"İnsanın kendi tercemei halini yazması ne kadar güç iş imiş! Tercemei hal değil, bazı notlar vereceğim. Dilediğiniz surette hülâsa buyurunuz.

1285 senei maliyesinde Selânik'te doğmuştum. Pederim Celâl Beydir. Memuriyet mesleğinde bulunduğu halde medrese tedrisatından mezun idi. Kalem arkadaşlarına sabahları evimizde ders okuturdu. « ابى خلون » tarihinin bakiyei mütercemesinden bir buçuk cildini gayet mükemmel surette terceme ve tavzih eylemiştir. Konya Defterdarlığında irtihal etti. Hazreti Mevlâna haziresinde metfundur. Büyük pederim Ahmed Reşid Efendi Selânik Ceride Kâtibi ve Mevlevî tarikine mensub idi, Selânik Mevlevî-

hanesinde metfundur. Anın pederi Hoca Mehmed Efendi isminde bir zat imiş.

Validem Rabia Hanım, Tekelioğulları ailesine mensubtur. Ecdadı Antalya'da dûçarı kahr olarak bakiyyesi Selânik'e hicret ettirilmiş. Zabt olunan çiftliklerine mukabil tahsis olunan yurtluk, ocaklık maaşını yakın zamana kadar alırdı.

İbtidaî ve rüşdî tahsilini Selânik'te gördüm. Sabahları medreseye de devam ederek mantıka kadar ders okudum.

1300'de İstanbul'a geldik. Leyli olarak Mektebi Mülkiye'ye girdim, 1305'de mezun oldum. Selânik Mektebi İdadisi muallimliğine ve muahharen müdürlüğüne tâyin olundum. İki sene sonra İstanbul'a gelerek Darülmuallimini Âli'de on beş seneden fazla hey'et, mihanik, müsellesat, usuli defteri okuttum. Muallimlikle beraber bir sene kadar Meclisi Kebiri Maarif Zabt Kitabetinde bulundum. Oradan Maliye Mektubî Kalemine geçtim. Mühimme Kalemi Müdiriyetine kadar terakki ettim. Üçüncü rütbe Osmanî nişanı ile ula sanisi rütbem ve dört bin guruşa karib maaşım vardı. Meşrutiyet beni bu vaziyette buldu.

Maliye Tensikat Komisyonunda çalıştım. Teşkilâtta, Maliye Memurin Müdiriyetine tâyin olundum. Maaşım beş bin guruş oldu. Levazım Muhasebei Maliye, Evrakı Matbua ve saire gibi bilâhare beş müdiriyete ayrılan vezaif üzerimde idi.

Bir aralık teftiş için Adana, Suriye, Kudüs'e gönderildim. Bu fursattan istifade ile Mısır'ı da gezdim.

Bir müddet de Anadolu demiryolları tahvilatının imzası için Brüksel'e gönderildim, başlıca Avrupa paytahtlarını dolaştım.

Maliye Memurin Müdiriyetinde iki sene bulunduktan sonra Divanı Muhasebata Müddei Umumiliğe, bir müddet sonra âzalığa, daha sonra Riyaseti Saniye'ye tâyin edildim.

Divanın lâğvile emsalim gibi gayri faal o'dum. Bir müddet Balya, Kara Aydın madenleri müdiriyetinde bulundum. 1926 mart'ında Petrol Benzin İnhisar müdiriyetine tâyin olundum.

İrfanî hayata alâkam, mütalâayi pek ziyade sevmekten ibarettir. Divanı muhasebat vezaifinin müsaadesine binaen yalnız okumakla taallûk eylediğim edebiyata on sene kadar evvel tesadüfen bir iki yazı ile iştirak etmek istedim. Bazı rüfekanın teşviklerine ve zamanımın müsaadesine binaen arasıra bazı manzumeler yazdım. Bunların pek çoğunu henüz neşredemedim. Hey'eti mecmuasını birkaç gruphalinde görüyorum. "Ölü Dalgalar', "Vesaiti Nakliye", "Toprak", "Çiçekler Arasında", "Eskiler Alayı" gibi.

Gazel

Verdik cihanı âteşe bir zerre nur için Fitrat baş eğdi bizdeki bazuyi kudrete Bir serveri belâ peder evlâdıyız ki biz Yollarda serseridir ezellerce neslimiz Duzeh şaşırdı bizdeki bürkânı gördü de Bir sırra mazharız ki bilinmez şuaımız Mecnuni, aklü fikre imam eyleyen biziz Biz hilkatin savurduğu en şanlı sayhayız Bir aşka şulezarı tecelli ki sinemiz

Saldık fezayı fitneye bir dem huzur için Arzın suhuri kahrını yardık zuhur için Bağı bihişti çiğnedi bir tek kusur için Hulya yetişmeyen bir emelzarı dur için Yıkdık sıratı kalmadı perva mürur için Bizden ziya sunuldu semavata tur için. Bizden haber dilendi Felâtun şuur için Bizden seda diler melekül'bas sur için Eflâki yaktı desti hüda o nur için

Eski derd

Bir dudak büktün, devirdin badei gülgûnumu Dehri ihsan eylesen af eylemem medyunumu Saçların rabt etse de zabt eylemek divaneni Haklısın tahrikte müjgânı cellâdaneni Beklerim fermanı lâlinden behayi hunmu Beklerim fermanı lâlinden behayi hunumu Rühlerin yakmakla rahlis eylemez pervaneni Beklerim fermanı lâlinden behayi hunumu

Öküz arabası

Ne vardı bilmiyorum önde, cadde dolmuştu Yığıldı at, deve, merkeb, çeşit çeşit araba Motör hırıltısı, çan, çıngırak, düdük nara, Piyade kaldırımından kenar kenar sürünüb Önümde kafilenin reisi âkibet görünüb, Zamanı Nuh'a yetişmiş cesim bir nakil... Çadır, kazgan, aba, organ falan filân, denk denk

Paçavra, hurda, sakat, kühne şeyleri hamil

Öküzler önde seferber ataletü sıklet.
Boyunduruk hele tisali heybet ve haşmet.
Gacır gucur sayıyor hep yerinde, divi mihen.
Tıkanmıştı memer kâmilen, öbür yandan
Adamcağız dönerek baktı heyeti sefere
Bağırdı arkada en çok homurdayan şöföre

Akup giden koca yol sanki çıkmaz olmuşdu.
Tram, oto... otoboslar, piyadelerde caba
Karıştı, mahaşerallah ne var ne yok o sıra
Yavaş yavaş yürüdüm, sonra fırladım ileri;
Bilindi kimdi bırakmış olan bu halkı geri:
Sedir, divan, keçe, kürsî, kafes, çanak-çömlek,
— Olanca eski ebatılı fikr ile hem renk—
kühne sevleri hamil

Yanındaki kaba adem, numnei gaflet
Nazar takımları, püsküller, aynalar... dehşet!
Sokak mı dar, omu vasi? ne hal ise görülen
Gürültü yükseliyor, artıyordu; tam bu zaman
Katıp edasına mânalı, tatlı birde çalım
"Ne zırlayıp duruyorsun be! gel de sür bakalım!"

1919

CEMIL BEY

Mahmud Cemil Bey, mabeyn kâtibi Vassaf Efendinin¹ oğludur. Validesi, Mülkiye Nazırı Pertev Paşanın kerimesi Fatma Cemile Hanımdır. Zilkide 1249'da Üsküdar'da Pertev Pasanın sahilhanesinde doğdu².

Atik Ali Paşa sibyan mektebinde okumağa başladı. Gerdan kıran Ömer ve Çorlu'lu Ali Paşa medresesi müderrisi Ankara'lı Mustafa ve Manisa'lı Hüseyin Efendilerden şerhi akaide kadar tederrüs etti.

Meşhur Hoca Neş'et Efendi tilmizlerinden mektebi irfan Farisî muallimi Hoca Fida Efendiden Farisî okudu.

Sultan Abdülmecid'in yazı muallimi Tahir Efendiden sülüs ve nesih hatlarını temeşşuk ederek icazet aldı. 1265'de divanı hümayun mühimme odasına devam ve kudemayi hulefadan Hoca Nasuh Efendiden divanî ve — bilâhare Beylikci olan — Raif Efendiden rik'a temeş-

şuk ve Babıâlî ketebesinden bazılarına rik'a meşk eyledi.

1267'de Meclisi Vâlâ Tahrirat Odasına, dört beş sene sonra Hariciye Mektubî Odasına nakl eyledi. Sadrı esbak Safvet Paşanın — sedaret müsteşarlığı hengâmında memleketeynin tecdidi nizamatına memuren — Bükreş'e îzamında hidmeti kitabete tâyin edilerek birlikte gitti. Dokuz ay sonra hastalandığından avdet ve kalemine devam eyledi.

Âlî Paşa, liyakatini takdir ederek 1282'de rütbei mütemayizi ile âmedî odasına memur ettirdi.

"Kıldı Mahmud tevellüd ola her tavrı Cemil"

Bu mısra, 1247 senesini gösteriyor, tamiyesi olacak.

¹ Köprülü Mehmed Paşa sülâlesinden Yahya Bey zade divanı hümayün mühimme kalemi hülefasından Numan Beyin oğludur. Yirmi sekiz yaşında olduğu halde 1253'de Varna'da mutasarrıf Fazıl Pasanın hademesinden Topuz Ahmed namındaki kavas elile mahnukan vefat etti.

² Vak'anüvis sahaflar şeyhi zade Esad Efendi şu tarihi söylemiştir:

Âmedî odası hülefası tarafından tahrir ve beynelvükelâ takdir olunan müsveddat, ahlâfa nümune ve müsevvidine medarı mübahat olmak üzere defteri mahsusa kayd edilirdi. Mahmud Cemil Beyin üç müsveddesi kayd olunduğundan mağbutül'emsâl oldu.

1316'da âmedî muavinliğine, 1319'da Defteri hakanî nezaretinde tevkiî divanı hümayun memuriyetine tâyin kılındı. Mayıs 1320'de tekaüd edildi.

Ula sınıfı evveli rütbesini ve üçüncü rütbe Osmanî, birinci rütbe Mecidî nişanlarını ve altun ve gümüş imtiyaz madalyalarını haiz idi.

3 rabiülevvel 1332'de vefat etti. Yahya Efendi türbesi haziresinde — valdesinin yanına — defn olundu.

Orta boylu, cemilül'vech idi. Nezafete pek ziyade itina ederdi. Musalli, afif, vakur idi. Yahya Efendi türbedarı meşayihi nakşbendiyeden Nuri Efendiye, anın irtihalinde Yenikapu Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Selâhuddin Dede Efendiye intisab eylemişti.

Mazmun perdazlığı severdi. Âsarı kalemiyyesine ehemmiyet vermediği için ekseri zayi oldu. Eş'arının bir kısmını ihtiva eden mecmua, kerimesinin nezdindedir.

Eş'arda ceddinin mahlâsını kullanırdı.

Kıt'a

Kıl tövbe seyyiatına gözler kapanmadan Allahdan günehlerine mağfiret dile Vaktile gör hisabını defter kapanmadan Semti icabete açılan der kapanmadan

Çeşmi termiden eşki melâlim revan olur Baran sanma dökdüğü hasret sirişkidir Açmazsa gün yüzünden o mehveş nıkabını Ağlar felek de görmez ise âfitabını

Nazire¹

Ruhi hüsni melâhet olmuşsun Nazeriinim melek misin acaba? Kudreti fatıra neler yaradır Deme âşüftei cemalin için Görüp âyinede güzelliğini Rengi vechi sabahet olmuşsun Ne mücessem letâfet olmuşsun Sen de bir nuri fitrat olmuşsun Hayf esiri mahabbet olmuşsun Sen dahi vakfi hayret olmuşsun

¹ Tahir Selâm Bey merhumun — bu kafiye ve redifdeki — bir gazeli lâtifine vaktile nazire söylemiş ve suarayı ahibbaye nazireler söyletmiş idim. Bu da o cümledendir.

Reșid Âkif Beye (Paşaya) cevabname:

Ev miri Residi pür fezail Ey sahibınamei dil efruz Tavizi vefa misal geldi Bir name ki şivei bihini Münşileri lâlü ebkem eyler Her nüktei hikmet intiması Havret dihi zümrei ediban Tab'ın ki hazinei güherdir Hazır sana zirvei taalî Ta şulei feyzin ide her bar Kasdım bu ki neoni taliinden Pür nur ola çesmi kâinatın Sernamei nüshai kemal ol Erbabi hired refikin olsun Ta ruzi kıyam hanedanın Oldukca ziyası âfitabın Fahri pederi büzürkvar ol

Vev ibni veziri bî muadil Vey nazımı nazmı hikmet âmuz Manzumei bî himal geldi Bir şiir ki tarzı dilnişini Şairleri denkü epsem eyler Ya lafzı lâtiti bi behası Vecd averi sairanı devran Hamen ki nihali pür semerdir Yüksel yürü ey edibi âlî Aktarı cihana neşri envar Hurşidi safa metaliinden Rusen ola gözleri dühatın Ahlâfa misali imtisal ol Ben gibi cihan sadikin olsun Memduhi ola bütün cihanın Durdukça esası bu kıbabın İkbal il: âfiyetle var ol

CEMIL BEY

Hacı Mustafa Cemil Bey, Hicaz mevki kumandanı iken Mekkei Mükerreme'de 1308'de vefat eden Hacı Yahya Rıfkı Paşanın oğludur. 1282'de Medinei Münevvere'de doğdu. Validesi misafirîni ecnebiye teşrifatcısı yaverandan ressam Şeker Ahmed Paşanın hemşiresidir. Kırk günlük iken Ravzei mutahhareye konmak şerefine nail oldu.

1596'da Üsküdar'da Atlama Taşı Mektebi Rüşdî'sinden ve 1306'da Galatasaray Sultanisi'nden şehadetname aldı.

Şam İdadisi müdiriyetinde, Babıâlî Terceme Odası hulefalığında, Galatasaray Sultanisi ders nezaretinde ve Dahiliye müfettişliğile müdir muavinliğinde, Maarif Nezareti müfettişliğinde, Tedrisatı İbtidaiye Şubeleri müdirliklerinde ve en sonra Mektebi Sultani Türkçe muallimliğinde bulundu.

Şam'da iken Mekkei Mükerremeye gidip farizei haccı eda etti.

10 cumadelula 1347 (30 teşrinievvel 1928) de vefat etti. Merkez Efendi kabristanına defin olundu.

"Sarfi Arabî" isminde bir eseri vardır. Bu esere Baban Zâde Naim Bey tarafından temrinat kısmı ilâve edilerek "Sarfı Arebî ve Temrinat" namile ayrıca tab edildi.

Cemil Bey, terbiyeli, halim, danişmend, sükûti idi.

"Söylemez söylemez amma dürri meknun söyler"

Maaline muvafık olarak nükteli sözler ve güzel tarihler söylerdi.

On dört yaşında vefat eden oğlu Ahmed Besim Lûtfi için söylemiştir:

Şarkı

Sen idin âramı canım ey büti ziba hiram Nitnaigâhınla olurken bir zamanlar şadgâm Şimdi hicranınla ah oldu bana dünya haram Şimdi hicranınla ah oldu bana dünya haram¹

¹ Bu şarkıyı Muallim Kâzım Bey "şevk efza" makamında bestelemiştir.

Gazel

Düşdüğüm didarı pakinden cüda yetmez mi ya Yar cevrin çekmeğe takat mı kaldı sinede Yoksa mürgi canemi kasdin eya şehbazi hüsn Vasıl olmakçün şebistani visali nazına Şiri Vahyı'ye nazire söylemek mümkün müdür? Olduğun ey âfet, agyar âşina yetmezmi ya Olduğun hahişkeri nazü eda yetmezmi ya Dami piçapiçi zülfün bir belâ yetmezmi ya Şulei ahi derunim rehnüma yetmezmi ya Ey Nihanî¹ günci hamuşi sana yetmezmi ya

299

Mektebi Sultani'nin yandıktan sonra yeniden inşası hakkında:

Yine hak darı ilmi kıldı ihya Gelip âli aba tarih yazdı فيا لتقديس محيها احق وإن المحث بعد المرت حق 1326

ug Š

Doğdu akşam üzeri bedr gibi destine Sanmayın mahi nevi şehri rebiüssani Hem şebanğah idüp ikadi kanadili nücum Bu ne destine ki ihsani hüdayi biçun Yani zül'izzü himem miri ziya² kim dedekân Ehli dil, ehli tarik, ehli hüner, ehli kerem Sözü kes gayri Cemil eyle düaya ağaz Telhkâm eylemesün miri ziyayi mevlâ İste tarihimi cevhar ile ettim tarsi

Nur ile doldu gözüm, taşdı süruri sine Şad olup taktı felek başına bir ay iğne İştirak etti semavat bu şehr âyine Hadimi dergehi âlîi Celâlüddine Baş keserler ana ol girse ne dem "âyin" e Safdıri sineyi bikinesi çün âyine Söz hitamında budur ananei dirine Lûtfi daim ola yaranı dekayik bine Mehde azinede fer verdi bilin destine

1332

¹ Evaili halinde bu mahlası kullanmıştır.

² İhtifalci Ziya Bey merhum.

CENAB ŞEHABÜDDİN BEY

Cenab Şehabüddin Beyin, tercemei haline dair Florina'lı Nâzım Beye verdiği ve Nâzım Beyin "Süs" namındaki kadın mecmuasile neşr eylediği malûmat aynen derc olundu.

Plevne muharebesinde şehid olan binbaşı Osman Şehabüddin Efendinin kıymetli oğlu diyor ki:

"1286 veya 1287 senesinde olacak, Manastır'da doğdum. Hanemiz, Hamamönü mahallesinde idi. Validem, "o, Fransa, Avusturya muharebesinde doğdu" diyordu. Her halde mart'ın yirmi birinci pazar günü tuludan iki saat evvel.

İstanbul'a altı yaşında geldim. İlk mekteb olarak Tophanede Mektebi Feyziye'ye girdim. Ondan sonra kıraati evde akrıbamdan öğrendim. Bir sene Mektebi Feyziye'de kaldıktan sonra Eyub Rüşdiyei Askeriye'sine girdim. Oradan da birincilikle çıktım. Tıbbiye'ye girdim, Tıbbiye

Sarayburnun'da idi. Tibbiye'de altı sene müddeti tahsilimde dört sene sınıfımın birincisi idim.

Son sınıfta birinci olduğum için ikmali tahsil zımnında Paris'e hükûınetce gönderildim. Dört sene kadar orada kaldım.

O zaman bir taraftan Fransa'da naturalistlerin modası idi. Bir taraftan da Verlen, Malarma modası idi. Malarma'yı çok iyi anlayamıyordum. Verlen'i çok sevmiştim. Fransız şairlerinin genç, yaşlılarile münasebette bulundum. Ezcümle "Şarl Kreren" ile çok beraber bulundum. Sonra Türkiye'ye avdet ettim. Müsabaka ile karantınaya girdim. Sırasile Mersin, Rados karantıne tababetlerinde bulunduktan sonra Cide ispektörlüğüne ve oradan da merkezde müfettişi umumî muavinliğine ve daha sonra sıhhiye meclisi riyaseti sanisine ve nihayet müfettişi umumîliğine tâyin olundum.

^{1 17} teşrinisani 1339, No. 23.

Harbi umumî bidayetinde kendi talebimle tekaüd oldum.

Sihhiyede yirmi sene kadar bulundum, otuz iki sene hizmetle tekaüd edildim. Harbi Umumi'nin ilk senelerinde Darülfunun Fransızca muallimliğinde, mütarekeden sonra da Türk Tarih Edebiyatı muallimliğinde — muvakkaten ücretişehriye ile — bulundum. İlk şiirim bir gazeldi. "Saadet" gazetesinde basılmıştı. Bir mısraı hatırımdadır:

"Gamzei hazır cevabından ceval) ister, cevab"

O vakit on dört yaşında filândım.

"Saadet" ten evvel — elyüvm istinaf âzalığından mazul — Âsım Bey "Şafak" risalesini çıkarırdı. Orada "Perestiş" redifli bir gazel neşr olunmuştu. Ben de ona bir nazire yazdım. Onu neşr etmediler. Gazelinizi aldık, neşirde mazuruz dediler. Çünki matlaı şu idi:

Etmekte cihan halkı çelipaye perestis Etmezmi gönül, bu büti tersaya perestis?

İşte bu! Halbuki cihan halkının çelipaye perestiş etmesi, o zaman İslâmiyete dokunmuş, neşr etmediler. Sonra ilk neşredilen gazelin, işte o "Saadet" gazetesindeki idi.

"Şafak" tan sonra Leskovik'li Hayrüddin Beyle "Sebat" ünvanlı bir risaleyi edebiyeyi müştereken neşr ettik, kaç nüsha çıktığı hatırımda değil. Sonra birçok databiî Fransızca müntehebatı âsardan tercemeler yapardım. Küçük parçalar: manzum, mensur, filân!."

Memleketin en muktedir şair ve nasirlerinden olan Cenab Beyin mahiyet ve meziyetini tarifte:

beytini irad etmek kâfidir.

Âsarı üstadanesi gazetelerde, mecmualarda ve bilhassa "Serveti Fünun" da intişar etmiştir.

Matbu âsarı:

1 — Tamat (Mebadii şebabte söylediği eş'arı havidir). 2 — Hac Yolunda. 3 — Avrupa Mektubları. 4 — Afakı Îrak. 5 — Evrakı Eyyam. 6 — Nesri Harbve Nesri Sulh. 7 — Tiryaki Sözleri.

Üç küçük temaşa eseri de vardır:

1 — Yalan. 2 — Kör Ebe. 3 — Küçük Beyler.

Yakazatı leyliye

Gel bu akşam da serbeser güzelim İhtizazatı leyli dinleyelim Ta uzaklarda işte bir piyano Taze parmakların temasile Ağlayor bir hazan havasile..

Dinle ey yârim işte ağlayan o Gecenin kari pür sükûnunda Zulmeti ebkemin derununda..

Kâh onun ihtizazı pestile Mütevehhiş, hazin, rakikü nizar Dağılır cevve bir sürurdi hezar...

Kâh onun irtiaşı mestile Dolaşır kâinatı naimeyi

Bir umumî şehiki tenhayî..

Onu kim desti râședarile Çalıyor perde, perde inletiyot;

Onu kim böyle gamla söyletiyor?

Tellerin lahni inkisarile Hangi metruke böyle éğleniyor Hangi matem bu sesle söyleniyor?.

Kâh olur ince, nazenin bir ses Leyl içinde sürüklenir inler Onu zulmet, sükût ile dinler..

Kâh olur bir figani tiz heves Bütün âsabı kâinatı gerer Kalbi habidei cihan titrer..

Sonra bir şehkai bükâ olarak Düşer ağuşi leyli tarike Calısır ruhi samtı tahrike..

Sonra tedricen alçalub solarak O kadar pest olur ki öksürerek Zannedersin tebah olub gidecek..

Sonra beygın, kesik sükût eyler Musikii sükûti okşayacak Bir enini hafi kalır ancak..

Kimbilir, kimbilir neler söyler Bu süreksiz bevesli zemzemler Bu susup durma sonra söylemeler..

Bu nevazişli, nazlı, boş nağamat Bu rekâket, bu lükneti elhan Bu tereddüdlü musikii figan?

Bu, yarım cümleler, yarım kelimat Belki leyli hamuşa yalvarıyor Belki bir nuri tesliyet arıyor..

Kâh mestane bir şetaretle Badı pürgüyi eyliyor taklid Uçuyor cevve pür hayalü ümid..

Kâh bir mugşiyane haletle İnliyor, muhtazar, zebunü harab Oluyor can beleb tuyura cevab..

Ta uzaklarda işte bir piyano Onu bişübhe bir kadın çalıyor

Musikiden cevabi ye'is aliyor.. Dinle ey ruhum işte ağlayan o..

CENAB MUHIDDIN BEY

Cenab Muhiddin Bey, Kozanoğlu Mehmed Beyin oğludur. Mehmed Bey 1295'de İstanbul'dan Kozan'a kaçarak büyük kardeşi Ahmed Paşa ile birlikte isyan etmesi üzerine Trablusgarb'a nefi olunduğundan Cenab Muhiddin Bey, ağustos 1308'de orada doğdu.

1282'de kurşuna dizilen Kozanoğlu Yusuf Bey, Cenab Beyin validesinin bahasıdır.

Cenab Bey, Trablusgarb'da Askerî Rüşdî'sinden ve Mülkî İdadi'sinden şehadetname aldıktan sonra hususî surette tahsili ilim etti. İlânı Meşrutiyetten sonra ailesile beraber İstanbul'a geldi. Vefa İdadîsine girdi. Adana'lı Hayret Efendiden Arabî, Musul'lu âmâ Hafız Osman Efendiden Farisî okudu. Gözü açık olduğu için ikisinden de istifade etti.

İdadî tahsilini ikmal ettikten sonra bir müddet Darülfünun Edebiyat ve Hukuk Fakültelerine devam eyledi.

Cenab Bey, tercemei haline dair gönderdiği varakada diyor ki:

"Bir taraftan edebiyat tetebbu, bir taraftan muhtelif mecmualara bir şeyler karalamak, bir taraftan da hususî mekteblerde sırf gösteriş için fahrî edebiyat okutmak bir araya gelince zaten çapraz girdiğimi bilâhare anladığım mektebi hukuku da terk ettim".

Harbi Umumî'nin ilânında milis yüzbaşı sıfatile gönüllü olarak harbe iştirak etti, Kafkasya'ya gitti.

Beş altı ay sonra Erzurum'a gelerek Ömer Naci Bey idaresinde teşekkül eden kuvvei seefriye ile İran'a geçti. Tifüse yakalanarak mezuniyet aldı, İstanbul'a geldi. 1336 senesi nihayetlerinde Anadolu'ya gitti. Sıvas Liessi Edebiyat ve Felsefe muallimliğine, 1339'da Van Lise Müdürlüğüne, yedi ay sonra Kars Maarif Müdürlüğüne tâyin olundu.

Bir sene hizmet ettikten sonra Uf İmam ve Hatib Mektebi Türkçe muallimliğine tenzil edildi, istifa etti. Üç buçuk sene açıkta kaldı. Muahharen Erzurum Muallim Mektebi edebiyat muallimliğine tâyin edildi.

Cenab Bey, Arab ve Acem şairlerinden bir kısmını ve Türk şairlerinden belli başlıların hepsini tanıdığını anlattıktan sonra diyor ki:

"İbni farıza âşıkım ve dünya yüz'üne bunun kadar büyük şair gelmediğine kailim. Garbî çok az tanıdım. Aruz ve hece vezinlerinin ikisini de kullanırım. Aruza meylim daha fazladır. Her selikada nazım yazmayı tecribe ettim ve muvaffak oldum. Tasavvuf edebiyatına bigâne değilim".

Cenab Muhiddin Beyin görebildiğim eş'arı,

"Ben şairim, sözüm de benim şairanedir"

demekte muhik ve muallim mektebinde edebiyat muallimliğine lâyik olduğunu gösteriyor.

Nefi'yi yetiştiren bir diyarda öyle müstaid bir muallimin, evlâdı vatana edebiyat talim etmesinden ruhi Nefi, bilfarz şad olmazsa naşad da olmaz.

İstiğrak

Her mısraım tutuşmuş alevden nişanedir

Renginden aldı feyzini toprak sifalemin
Bir neşeyimki benden içen daimi huzur
Sermestir gönüller ezelden müdamimin
Her şerri kalb edüp bu avalimde hayre ben
Kırdım bu rahmet uğruna ürbin menafini
Lütfumla cennetimde yarattım fazileti
Hep hasirane geçti önümden birer birer
Peygamber etti aklı ilâhı iradetim
Kendinde buldu hep bu büyük dinin ümmeti

Her mısraım tutuşmuş alevden nişanedir

Ben şairim sözümde benim şairanedir:

§

Yıldızlar oldu parçalarından peyalemin Sonsuz neşat içinde yaşar layemut olur Hayrandır cihan ebedî ihtişamımın Hergüller oldu vehlede pencemde Ehremen Yıktım Berehmenin o büyük sumenatını Yaktım cehennemde de kahren rezileti Bin bir hürafe zadesi mevhum ilâheler Bir anda erdi âleme safi hidayetim Mâbudı, abdi, mâbedi, herdem ibadeti

§

Ben şairim, sözümde benim şairanedir

Gazel

Ah kim kaysi dilim olmasa divane sana Öyle bir tabı cihan tabı müebbedsin ki Nalei aşkım için hamei kudret yazmış Zülfi zertarına bel bağlamayan kâfir olur Feyzi cavid ile bünyanını tekrim etmiş Sen ne gencinei pünhanı melâhetsinki Mesti sahbayi füsun olmasa karşımda cenab Arzıhal etmeye gelmezdi o "divan" e sana Gönlüm olmuştur ezelden beri pervane sana Dasitanı gülü bülbül gibi efsane sana Narı duzehte yanar gelmeyen imana sana Mübdii lemyezelin sundığı peymane sana Kalbimin füshatı mamuresi virane sana Böyle bakmazdı anın gözleri mestane sana

Gurbet yolunda

Şu gümüş ırmağın elmas akışı Dinmeden dökülen tükenmez yaşı Yoluna verdiğim cana benziyor Vefada aldığım şana benziyor

§

Tan yeri bürünmüş kızıl kisveye Uğrunda düştükçe bir giriveye Bayıldım gönlüme uyan cilveye Başımda dolaşan kana benziyor

§

Savdamı üstünde şu gülğun güneş Başında bir duman, içinde ateş Udamı ben gibi olmuş cefakeş Şu dağın yanışı bana benziyor

§

Ovayı nazlayan sükûn uykusu Şu uzakta öten bülbül yavrusu Bende sızlatırken gurbet duygusu Sefalı ötmede sana benziyor

CEVDET PAŞA

Ahmed Cevdet Paşa, Lofca eşrafından Hacı İsmail Ağa'nın¹ oğludur. 1238 de Lofca'da doğdu. "Ahmed" tesmiye olundu. Validesi Lofca'lı Topuzoğlu ailesinden Ayşe Sünbül Hanımdır.

Lofca'da müftiden tederrüs ve bir müddet müfti nezdinde müsevvidlik ettikten sonra 1255'de İstanbul'a geldi. Çarşamba civarındaki Papasoğlu medresesine girdi. Bilâhare Fatih'te Başkurşunlu medresesine çıktı. Müretteb olan ulûmu tahsil ederek icazetname aldı. Medrese tahsili haricinde de erbabından ahzi marifet etti. Murad Molla Tekkesi Şeyhi Mehmed Murad ve şair Süleyman Fehim Efendilerden Farisî okudu.

1259'da Hamidiye Medresesi imtihanına girerek bir odanın maaş ve tâyinatına nail oldu.

1260'da tariki kazaya dühul ve Piremedi kazasını zabt eyledi. 1261'de İstanbul müderrisliği rüusu ve maaşı verildi.

Reşid Paşa 1562'de makamı sadarete geldiğinde kavanini cedide tertibi ile meşgul olduğundan mesaili şer'iyeden malûmat almak üzere Babı Meşihattan münevverül'fikr bir zat istemesi üzerine Ahmed Efendi gönderildi ve Paşaya o günden itibaren intisab etti. Ve pek çok lûtf ve iltifatını gördü.

Amedîi divanı hümayun Fuad Efendinin (Paşa) memuriyeti fevkalâde ile Bükreş'e azimetinde Reşid Paşa tarafından bazı mevad tebliği için Bükreş'e gönderildi. Fuad Efendinin kaplıcalara girmek üzere Bursa'ya azimetinde birlikte giderek orada müştereken "Kavaidi Osmaniye" ile "Şirketi Hayriye" lâyihasını yazdılar.

1266'da Meclisi Maarifi Umumiye âzalığına ve Darülmuallimin müdürlüğüne ve 1267'de Encümeni Daniş âzalığına tâyin olundu. Encümeni Daniş'te tarih kısım kısım ayrılarak her kısmı âzadan birine havale olunduğu sırada 1188'den 1241 se-

¹ Ecdadına "Yular Kıranoğulları" itlâk olunurdu,

nesine kadar olan vakayiin tahriri de müşarünileyhe havale edildi ve "Tarihi Cev-det" yazıldı.

Mısır valisi Abbas Paşa ile âzayı hanedan ve ümera arasındaki muhalefeti izale ve miras meselesini hal etmeğe memur olan Fuad Efendi ile beraber 1268'da Mısır'a gitti.

1271'de vak'anüvis oldu. 1273'de Meclisi Âlii Tanzimat âzalığına ve ilâveten Arazi Komisyonu Riyasetine tâyin olundu.

1275'te Sadrazam Kıbrıs'lı Mehmed Emin Paşanın Rumeli ahvalini teftiş ve islâh için azimetinde maiyyetine memur edildi.

1278'de Meclisi Vâlâ âzalığına nasb ve Yusuf Kâmil Paşanın tensibi ile İşkodra islâhatına memur edildi. Bosna ve Hersek cihetini teftişe memur olan Ziya Beyden (Ziya Paşa) şikâyet olunması üzerine Anadolu Kadıaskerliği pâyesi tevcihile müfettişliğe, 1281'de Müşir Lofca'lı Derviş Paşa ile birlikte Kozan islâhatına ve avdetinde meclisi hazain âzalığına memur edildi.

20 şaban 1282'de rütbei ilmiyesi vezarete tahvil ve (60.000) guruş maaşla Haleb valiliğine tâyin kılındı.

1284'de — şûrayı devlet ile beraber teşkil olunan — Divanı Ahkâmı Adliye riyasetine tâyin edildi. Muamelâtı fikhiyeye dair "Mecellei Ahkâmı Adliye" namile bir kitab tertib eylemek üzere Babıâlî'de teşkil kılınan Cemiyeti İlmiye Riyaseti de ilâveten tefviz olundu. Mehakimi nizamiye ilâmlarının usuli sebkini tesis ve Cemiyeti İlmiye âzasile birlikte mecellenin dört kitabını itmam ile tab ettirdi. Bilâhare diğer kitablar da tertib edildi.

Muahharen Şûrayı Devlet âzalığında, Meraş valiliğinde, Divanı Ahkâmı Adliye âzalığında, iki defa Evkaf, üç defa Maarif Nezaretlerinde, Şûrayı Devlet reisi Yusuf Kâmil Paşanın rahatsızlığı esnasında Riyaset Muavinliğinde, Yanya ve Suriye valiliklerinde, Dahiliye Nezaretinde, Kozan Islâhat memuriyetinde, Ticaret ve Ziraat Nezaretinde, Sadrazam Hayrüddin Paşanın istifası üzerine bir hafta kadar Meclisi Vükela Riyasetinde, beş defa Adliye Nezaretinde, bir defa Meclisi Vükela memuriyetinde bulundu.

Birinci defa maarif nezaretinde bulunduğu hengâmda maarif memurlarından bazılarile mekteb muallimlerinden mürekkeben bir komisyon teşkil ederek sibyan mekteblerinden âlî mekteblere kadar ders cedvelleri tertib ve müceddeden elifba cüzü tab ettirdi. Nuruosmaniye camii civarında usuli cedide üzere bir mekteb ibtidaî açtırdı. Komisyonca kendi hissesine ayrılan "Kavaidi Türkiye", "Miyarı Sedad", "Âdabı Sedad" namlarındaki risaleleri yazdı.

1312 senesi zilhiccesinin üçüncü gecesi vefat etti. Fatih türbesi haziresine defn olundu.

¹ Cevdet Paşa, ahiren tertib edilen kitablar için allamei meşhur Şam müftisi جود اخزاوى Efendi merhum ile muhaberei ilmiye icra ve allamei müşarünileyhin ilm ve reyinden istifade eylediği evrakı muhabereden müsteban olmuştur.

1335'de tab olunan "Evkafı Hümayun Nezaretinin Tarihçei Teskilâtı ve Nüzzarın Teracimi Ahvali" ünvanlı eseri nâçizde şu satırları yazmıştım:

"Cevdet Paşanın fazileti ilmiyesi tariften müstağnıdır. Ulûmi şarkiye'de yedi tula sahibi idi. Türk, Arab, Acem lisanlarının gavamızına vâkıf, her seyden bahse kadir bir merdi fazıl idi. Sadrı esbak Resid Pasa merhumun dairesine intisab eyledikten sonra Fransızca tahsiline başlamıştır. Fransızcayı anlarsa da tekellüm edemezdi. Bulgar lisanına da âsina idi. Nesri, sehli mümteni kabilindendir. Siiri kuvveti ilm ile söylemiştir. Tab'an şair olmadığı manzumelerinden anlaşılır. Beynel'müverrihin bihakkın mevkii mümtaz sahibidir. Bu iddianın en vazıh delili, on iki cild teskil eden tarihi matbuudur. Mahdumu merhum Ali Sedad Bey ve kerimeleri Fatırna Aliye ve Emine Semiye Hanımlar da sahibi marifettirler".

Müşarünileyhin âsarı:

- mutavvel, netavicül'efkâr, bina, emsile üzerine talikat.
- 2 Kavaidi Osmanive.
- 3 Medhali Kavaid.
- 4 Kavaidi Türkive.
- 5 Belagati Osmaniye.
- 2 سان المنوان 6
- تريف الارتفاع 7
- 3 رساله الوفا 8
- 9 Malûmatı Nafia.
- تَقُومُ الأدوار 10
- 11 Miyarı Sedad (Mantıka dairdir).
- 12 Âdabı Sedad (İlmi âdabı münazaraya dairdir).

- المان في تألِّف القرآن 13 أ غاية اليان Hacib [غاية اليان] 13 Arab (Arab) خلاصة المان في تألُّف القرآن cadir).
  - 14 Tarihi Cevdet.
  - 15 Kısası Enbiya ve Tarihi Hülefa.
  - 16 Mukaddimei ibni Haldun tercemesi.
  - 17 Divanı Saib tercemesinin tetümmesi4.
  - 18 Maruzat (Sultan Abdülhamid'in emri üzerine tahrir ve takdim eylediği mecmuai tarihiye, gayrı matbu ve Türk Tarih Encümeninde mahfuzdur).
  - 19 Divançei Eş'ar (Gayrı matbu).

Bursa'lı Mehmed Tahir Bey merhum, "Osmanlı Müellifleri" nde "Mecmuai «الترهب والترغب » « Aliye - Aliye'nin Dersleri⁵", "Kırım ve Kafkas Tarihçesi", « الترهب والترغب » ünvanlı eserin tercemesi, "Esmai Şerifenin Şerhi", "Mecmuai Ahmed Cevdet" (ka-

- Papas oğlu medresesinde iken şafiyei ibni Hacibi okutmuş ve talikat yazıp [غاية ليان] tesmiye evlemistir.
- Medresede iken kitabların hutbe ve dibacelerine dair beynettalebe cereyan eden ebhas hakkında yazmıştır.
  - Yanya valisi iken mecelle cemiyetine gönderdiği bir eserdir.
- Şair Fehim Efendi, divanı Saibi şerh etmekte iken vefat etmekle nakıs kaldığından ikmali içm akribası tarafından vakî olan reca üzerine Cevdet Paşa ikmal etmiş ve Fehim Efendinin hemşirezadelerine maaş tahsis olunmuştur.
  - 5 Fatma Aliyye hanıma tedris eylediği mecamii ilmiyedir.

buli islâm eden iki zata babı meşihatten yazılan cevabnameler ve Mahmudülhamzavî ile mesaili şer'iyeye dair cereyan eden muhaberatı camidir) namlarında da eseri olduğunu söylüyor.

Cevdet Paşaya ve âsarına dair kerimesi Fatıma Aliye Hanım "Cevdet Paşa ve Zamanı" ve İsmail Hakkı Bey, "On Dördüncü Asrın Türk Muharrirleri" isimlerile birer eser neşr etmişlerdir.

Divançesine dair Cevdet Paşanın, Sultan Abdülhamid'e takdim eylediği arizenin sureti:

"Eş'arı perişan ubeydanemin cem'ile bir nüshasının takdimi, şifahen şerefyabı telekki olduğum enrü fermanı hümayun icabı celilinden olub kulları ise otuz bu kadar senedenberu âlemi inşad ve inşavi eş'ardan çekilmiş olduğum cihetle harabelerde antika arayanlar gibi eski evrakı perakende içinde eş'arı perişan arayup taradım. Bulduğum eş'arı âcizane ve naçizanemi cem ile bir divançe tarzında tertib eyledim ve hatımei eş'arım olmak üzere bir kaside ve hitamı divançede bir de tarih söyledim. Bu âlem ise âlemi teceddüdat ve tahavvülât olduğundan insanların ürf ve ıstilâh ve âdetleri gibi lisanların lehce ve tarzı ifade ve mazmunları dahi nevbenev tahavvül etmekte olduğuna binaen kırk elli sene evvel söylenmiş olan sözler usul ve efkârı hazıraya temamile tevafuk edemez. Eski madin tabaklar, tecemmüllâtı haneden mâdud olur amma hatcı âlem olan yeni fabrikalar mamulâtidir. Kullarının usul ve efkârı hazıraya taklid ve ittiba ile meydanı şiire at sürmesi ise bir esbi natüvan ile yarış atlatına karışmak gibidir. Maamafih imtisalen lilemrilâlî minvali meşruh üzere tertib olunan divançeye bir kaside ve bir de tarih ilâve olunup şifahen arz ettiğim vech ile yaveranı padişahiden miralay Faik Bey¹ kulları da bir hidmeti mabihil'mefhare olmak üzere anı tebyiz etmekle nüshai mübeyyezesi melfufen takdım kılındığı maruzdur".

Bunu müteakiben takdım ettiği 12 safer 1310 tarihli arizada:

"... Hattı sülüs ve nesihten icazet aldığım zaman çakerlerine "Vehbi" mahlası verilmişti. 1259 senesine kadar Vehbi deyu tahallus ederdim. Şiire heves ederek arasıra manzum sözler söylerdim. Lâkin mübtedilik âleminde söylenen sözler encümeni şuarada okunacak şeyler olmadığından evaili halimde söylenmiş olan eş'ar bittabi mahv olmuştur".

"1258 senesinde şeref vuku bulan velâdeti hümayuna şuarayı asır tarafından tarihler söylenmeye başladıkda kulları dahi bir tarih söylemiştim... O sırada söylediğim bir iki gazel de beyneşşuara karini kabul olduğundan o sene şuara sırasına geçmişdim. Arası çok geçmeyip Fehim Efendi, "Cevdet" deyu tahallusumu tensib etmekle andan sonra bu mahlası ihtiyar ile akdemce söylenmiş olan eş'arın mahlas (Vehbî mahlâsı) beyitleri dahi bu vech ile tashih olmuştur..."

Gazel²

Anılsun yar elinden cam nuş ettiğim demler Anılsun bari² şimdi bezmi yaranı Sıtanbulda Aceb gülşende olsun hatırı ehbabe gelmezmi Tararken turrasın yadına gelsün bari³ cananın Neşau vasl ile dehri feranuş ettiğim demler Boğaz içinde mevci mey gibi cuş ettiğim demler Hezarı ahü feryadımla hamuş ettiğim demler O sevda ile aklım hane berduş ettiğim demler

Damadı.

² Mısıt'da tanzim etmiştir.

Bir gazel üç "barıl"

Meğer sermayei şadî imiş kuyi dilarda Sirişki âlimi gör bari² zalim yadına gelsün Anub İstanbuli feryadım ile eylerim ahenk Gelince yade Cevdet ağlarım sadrı keremkârın Reşid Paşayı deryadıl ki neyl aşa akar eşkim Sirişkim nakdini hâk ile mağşuş ettiğim demler Senin şevki lebinle hunı dil nuş ettiğim demler Burada udi kanun perdesin güş ettiğim demler Deri lütfunda ekdarı feramuş ettiğim demler Gelüb yade meyi feyzi ile cuş ettiğim demler.

* **

Geçüp göçmüşsede ehli sefanın namı kalmıştır Niğahı mest amma neş'ei küsnü geçüp şimdi Cihanda ferşi himmet tay olunmuştur fakat halkin Safası kalmamış bu saydgâhı âlemin ancak Esiri fursat olma ki niçe balârevi ikbal Günüş servi temaşa etsün ol meh bahri eşkimde Ne cem kaldı ne camı neş'esi var bezmi âlemde Yemşi içmiş selef bezmi sühanden şimdi ahlâfa Benim nazmımda yok'evvelki cevdet tab'ımın ancak O fahri cahi fetva Arifi Hikmet şinasi ast Hünermendanı eslâfı geçüp nazm ile insada

Çemende yadigârı olmak üzre camı kalmıştır Melâhat bezminin ancak acı badamı kalmıştır Dilinde hatemin efsanei in'amı kalmıştır Hevayı cah namında kuru bir namı kalmıştır Uçup hayli peri nahvet ile encami kalmıştır Gözümde çün hayali kaddı sim endamı kalmıştır Fakat sakilerin resmice bir ibramı kalmıştır Tenekkul etmeğe esmarı nazmin hamı kalmıştır Rehi hikmette puyan olmağa ikdamı kalmamıştır Ki midhat etmedik bir ferdi müstesnamı kalmıştır Yanında Saibii Vassaf'ın ancak namı kalmıştır

**

Eden vuslat deminde fikri hicran ağlasın gülsün Gelüp bezme yine bin naz ile ağuşa gelmezsin Güli ömrün hazanı kesret üzre hande etmektir Hadenği gamzen ile can vermek cana minnettir Peyamı yar elbet tazeler derdü gami hicri Lebi can tazeler bimar çeşmi can alur Cevdet

Dökenler eşki şadi böyle her an ağlasın gülsün Bu hale sakıya şem'i şebistan ağlasın gülsün Gülüp güller açıldıkca hezaran ağlasın gülsün Bu şirin merk ile ruhi şehidan ağlasın hülsün Sabanın müjdesile piri kiri Ken'an ağlasın gülsün O şuha dil veren dilhasta heran ağlasın gülsün

Kıt'a

Bezmi meyde kusura bakma sakın Meyi ikbali hazm eden amma Alemi ab başka âlemdir Meşrebimce hakikat âdemdir

CEVDET EFENDI

Ahmed Cevdet Efendi, dâva vekillerinden Çemişkezek'li Hüseyin Aşkî Efendinin oğludur. Zilhicce 1289'da Bergama'nın Ali Beğli karyesinde doğdu.

Mukaddimatı ulûmi Bergama'da tahsil ettikten sonra İstanbul'a geldi. Ayasofya dersiâm hocalarından Eğinli İbrahim Efendinin dersine devam ile icazetname aldı. 5 şevval 1315'de tedrise başladı. 1318'de İstanbul rüusu aldı. Receb 1326'da talebeye icazet verdi. Sultan Abdülhamid tarafından — bir zamandanberi ittihaz edilen usul mucibince — âtiye ve madalya verildi.

İlânı meşrutiyetten sonra Meclisi Mesalihi talebe âzalığına tâyin kılındı. Hayri Efendinin zamanı meşihatında bir sene kadar mazul kaldı. Yine müşarünileyhin hengâmı meşihatında icra olunan Medaris Teşkilâtında darül'hilâfe medarisi kısmı âlî ikinci sınıf edebiyatı arabiye müderrisliğine nasb edilerek "Makamatı Harirî" ve Darülfünunun İlâhiyat Şubesine fıkıh muallimi olarak "Hıdaye" ve hukuk şubesinde de vekâleten mecelle tedris eyledi. Darülfünun İlâhiyat Şubesinin ilgası üzerine tesis edilen medrestül'müthassisin'in tefsir müderrisliğine tâyin olundu.

Musa Kâzım Efndinin ikinci defaki meşihatında "Darülhikınetil'islâmiye" namı muşaşaı ile tesis olunan Meclisi Bîhüde âzalığına ve muahharen huzur dersi mukarrirliğine nasb ve Mustafa Sabri Efendinin meşihatında — ittihadiyundan olmak sebebi ile — âzalıktan azl edildi.

Tedrisatın tevhidi ile medarisin ilgasında Darülfünun İlâhiyat Şubesine tefsir müderrisi oldu.

15 receb 1344'de Kızıltoprak'ta vefat etti. Sahrayı Cedid kabristanına defn olundu. "Mahfil" mecmuası sahibi Tahir Beyin söylediği tarih:

"Gitti beka mülkine Cevden İrfan penah Muhtırai mevtidir Karşıci çıksın ona Lûtfi amimi ilâh Bergamalı öldü ah"

Îmamı maverdinin ובי الدنيا والدبن namındaki eserini terceme ve dört cüzünü neşr etti.

"Âyatı Müteşabihe" hakkındaki eserinin bir parçası "Mihrab" mecmuasına — ibaresi tasarruf edilerek — ders olunduysa da tasarrufa razı olmadığından natemam kaldı.

Medrese ve mektebdeki "Tarihi Tefsir" ve "Üsuli Tefsir" tedrisatından müteşekkil eserinin bir kısmı "Tefsirler ve Müfessirler" ünvanı ile "Mahfil" de intişar etti.

ve eş'arı hakkında gayri matbu bir eseri ve perakende bir mikdar eş'arı vardır.

"Eş'ar ile iştihari yoktur

Sairlige intisabi azdır"

Boyu kısaya mail, tıknaz, sakalı kırca ve kısa, gözünün biri sakatca, zeki, ehli dâniş, letaiften mahzuz, nükte âşina, mezmun perdaz, kahkahası bol, güftar ve etvarda Adana'lı Hoca Hayreti mukallid idi.

Mebadii neş'etinde o hocanın delâletile Darülfakir'e gelerek senelerce devam etmişti. Bilâhare:

"Kimsenin kimseye yok faidesi

Herkesin faidesi nefsinedir"

maali herkesin muvafıkı hali olunca devam edememişti.

Evaili halinde emsâli gibi zaruretten muztarib olduğundan "ne vakit vüs'ati hale nail olacağım' diye teessür ve tahassür ederdi.

"Ne lâzım serfüru, bed gevheranı asra ey Cevdet' demekle beraber ilânı meşrutiyetten sonra erbabı hallü akd ile müttehid ve müterakki oldu, epi refahati hal buldu.

Teessüf olunur ki — genç denilecek bir sinde — göçtü. İstidad ve liyakatte ak anının ekserine faik idi.

*

Gazel

Visalin gerçi dilde bir güli handan ider peyda Kitabı iffeti teftiş kıldım bend bend anma Girişsem aşktan bahse garamım eylesem tasvir Hadisi şevkim eyler bir niçe şehnameler teşkil Ne lâzım serfüru, bed gevheranı asra ey cevdet Firakın püskürür ateşleri volkan ider peyda Rakibi müfterinin katline ferman ider peyda Midadi hâmei çalâk bir umman ider peyda Makali ismetim billâh bir divan ider peyda Tevekkül şevki dilde başkaca saman ider peyda

Meşaını can ararmı zülfi anber famdan gayrı Sadayı kûsi şühret gulguli derdü belâdır hep Libası nevbenev sanma kabayi fahrdır mirim Bubezmin zevki nuşanuşu değmez bunca eskame Kıyas ettim cihanın girü darın bir bir ey cevdet Sorarmı kaysı âyâ leylii nâkâmdan gayrı Görürmü kimse rahat merdüini binamdân gayrı Değil serpuşi kâbe bir siyah ihramdan gayri Nedir keyfi cemin cami humar encamdan gayri Netice vermedi hayfa gamü âlamdan gayri Mülga kelâmı dergâhı Şeyhi Esad Efendinin gazelini tahmis:

ای دل چهکنی نطق فلاطون زمن را سالوس شمن را دم ملای فتن را از پیر کلامی شنو این در عدن را های سرمه کش دیدهٔ آهوی ختن را مخشندهٔ طوطی چوشکر نظم سخن را ۹

درسینهٔ بلبل نشود شوق وشطارت در چهرهٔ کل مینشود بوی ملاحت ای مبدأ فیاض درین باغ حضارت «هرکز نشود سرو باین حسن وطراوت تاخود بلطانت ندمی آب چن را »

در وصف توعنقایی بیانست شکاری در وادی ادراك خرد خرده غباری یاقوت دل میخورم این حلف که آری دارن که و داری بیرون کنند از فکر کهن حب وطن را »

از فیض تو اجرام ذلك ثابت و بریا «مان و جاری زرمین تابتریا «مان تو ساری بهمین بای و کدار! «مان تو ساری بهمین بای و کدار! «مان همچومه و مهر بهرجا در بیش توال توبکیرند صحیرد!»

خالی زغرام توکس هیچ نیابد ورعشق بودارد بداش خوف نیابد در ممرکهٔ عشق میرندکه شاید هخونیکه ززخ دل عشاق توآید

مهتر کمند ازجامهٔ زربانی کفن را » سوی مدرسه مارازجه خوانی

ای خواجه سوی مدرسه مارازچه خوانی درکوی خرابات مرا ذوق جنانی دائم بیتین کین اثر عشق جوانی در نشئهٔ ثانی

می تازه نمود از سر نو عشق کهنرا »

جودت توکیئی بکذر ازین دعوی یسود مادامکه طبعت بدر این بحث نیازمود استاد سخن شیخ دل شمر می آلود از شیخه دل شمر می آلود

اسمدكه زوصف توكند باز دمن را »

CEVDET BEY

Abdullah Cevdet Bey, tabur kâtibi Elhac Ömer Efendinin oğludur. 9 cylûl 1869'da Arabkir'de doğdu.

Tercemei halini havi verdiği varakada, "mensub olduğum aile, kadı, imanı, hoca, hacı, ilmiye sınıflarından ve şiddetle mütteki ve bazıları pek müteassıb kimseler ihtiva etmiştir" diyor.

Okumaya babasından başladı, mahalle imamı olan amcasından da mahalle mektebinde okudu. Babası, taburile Elâziz'de yerleştiğinden orada Askerî Mektebi Rüşdî'ye devam etti. Şehadetnamc aldıktan sonra Hendesehanei Mülkiye girmek üzere İstanbul'a geldi. Mukannen olan talebe evvelce alındığından girmeğe imkân bulamadı. Mektebi Tıbbii Mülkiye yazıldı. Fakat muallimler devam etmemekte olduğundan oradan çıkup Mek-

tebi Tıbbii Askerî Idadisine, üç sene sonra Tıbbii Askeri'ye girdi. 6 sene sonra tabib yüzbaşı olarak çıktı.

Göz hastalıkları muallimi doktor Dikran Beyin muavini oldu. Bir buçuk sene muavinlikte kaldıktan sonra Zabtiye Nezaretince tevkif ve efkârı faside eshabından olmasından dolayı sureti teb'idde Trablusgarb Merkez Hastanesi tabibliğine tâyin olundu. Bir buçuk sene hastanede göz hekimliği ettikten sonra Kala'da hapsedildi.

Dört ay sonra tahliye olunduysa da Fizan'a sevki tekarrür ettiğinden Tunus'a savuştu. Oradan Paris'e ve Cenevre'ye gitti. Birkaç arkadaşla iki sene "Osmanlı" isminde Türkçe ve Fransızca bir gazete neşr etti. Muahharen Viyana sefareti tebabetine tâyin kılındı.

Munaileyh diyor ki:

"Bu memuriyeti Trablusgarb'da mahbus yetmiş beş güzide siyasî mahkûmun af ve terfihi şartile kabul edeceğimi bildirdim ve bu şartın Sultan Abdülhamid tarafından icrası üzerine kabul ettim."

¹ Biz de « الولد صنوابيه diyelim mi?

Üç sene kadar bu hizmette kalarak azl olundu. Neşriyatı hainanede bulunmak tühmetile müebbed kal'abendliğe gıyaben mahkûm oldu.

1904'de Cineve'de (İçtihat) mecmua ve matbaasını tesis etti. İsviçre'den çıkarılarak Mısır'a gitti. Göz hekimliği etmekle beraber İçtihat matbaa ve kütübhanesini de idame eyledi.

1910'da İstanbul'a geldi. Burada da göz hekimliği etmekte ve İctihad'ı çıkarmaktadır.

Son on senedenberi yazdığı şiirleri "Karlı Dağdan Ses" ismile neşr olunacakınış.

Şiir mecmuaları:

1 — "I-liç". 2 — "Tuluat". 3 — "Türbei Masumiyet". 4 — "Lahdi Masumiyet". 5 — "Kahriyat".

Terceme ettiği eserler:

1 — Hamlet. 2 — Makbes. 3 — Kral Lir. 4 — Romeo ve Jülyet. 5 — Antuvan ve Kleopatra. 6 — Felsefei İstibdad. 7 — Hükümdar ve Edebiyat. 8 — Rühul'akvam. 9 — Dün ve Yarın. 10 — Asrımızın Nüsusı Felsefiyesi. 11 — Amelî Ruhiyat. 12 — İlmî Ruhî İçtimaî (Ruhülcemahir). 13 — Terbiye ve Veraset. 14 — Bir Ahlâkın İcmali (Maarif Vekâletince henüz tetkik olunmaktadır). 15 — Bir Filosofun Şiirleri. 16 — Amerika'da Terbiye Usulleri. 17 — Tarihî İslâmiyet¹. 18 — Aklı Selim. 19 — Dilmestii Mevlâna. 20 — Rubaiyatı Ömer Hayyam.

Mumaileyhin Fransızca matbu şiir mecmualarının isimleri şunlardır:

Fievre d'âme, La Lyre Turque, Les Quatrains Maudits et les Rêves Orphelins, Rafales de Parfums (Sonnets). Viola Semperflaerns (Sonnets).

Mütercim, verdiği varakada "bu kitabın tercemesi fahiş sui tefehhüme ve bilhassa sui tefehime oğramış ve mütercimin başı etrafında bir husumet halesi vücude getirmiştir" diyor. O tercemeyi okuyasılar da:

"Tarif edemem çekdiğim **âlâmı** felekden Zira ki anın zikri de bir g**û**ne elemdir"

beyti kadimini takliden yazılmıştır.

[&]quot;Elbette getirir.

Tarif edemem, ettiğin envaı hatayı Zira ki anın zikri de bir gûne hatadır" diyorlar.

Bu beyt,

Saikai hayat

Ş

Ş

Ş

Ş

Husvaran, deli gönlüm gibi cusan olsa Hakka, haysiyeti milliyeye, istiklâle

Kanlarında tutuşan nairei şan olsa, Ah bir aşk bir imanı huruşan olsa!

Bunlar olsa bu kadar düsmeğe imkân olamaz Bağımızda idemez bülbülü baykuş iskât

Boynuna kimse bu zenciri elile dolamaz Solmayan gülleri, sünbülleri ada yolamaz

Yanmayı, yakmayı ey kavm güneşten kapdın O büyük şaikadır ruhumu hâlâ yaşatan

Besledin gözlerini nur ile nara taptın Ey büyük şaika adsızları hakan yaptın

Siirimin natikasi bestei ahengindir Olmayanlar ne kadar var ise şimdi olacak Kalbimin darbeleri demdemei cengindir Bagatorlarla cihani medeniyyet dolacak

Tanımam kudreti kılmıssa ınukadder zillet Acarak suri havalata bu müdhis deliği

Milletim, milletim ey uykuya kanmış millet Sana kan yapmak içindir ki, erittim çeliği 2 Kânunuevvel 1328

* **

روح عرافي

وز آتش صمم ظلام آفتاب شد سحر بيان من سحر انقلاب شد ائی محر ر خروش مدی زان حیان شد شانش سرش حق وعلا انجداب شد در حشم عدل وداد نكاه عتاب شد ای قلب شر ترکه غذای کلاب شد: « آن مصر معادات که تودیدی خراب شد آن نیل مکرمت که شنیدی سراب شد . » 9 Temmuz 1906 حاوان

خونم برزم اهل زمان سراب شد افتادنم و ای کره بانك قمام زد افروختم ينور محمد دل عباد روحم که کرد باد وجود وعدم شناخت عمر شموس محشرو آفت مدار من خون ہاش وزحم کیر وہرنمم زمان مکو

Senden cüda olunca

Baharsız bir yıla benzedi ömrüm Gelme hatırıma, girme rüyama

Kurudu yapraklar, yandı çiçekler Cehennem bağında¹ gezmez melekler

Bir rübaî

Başımda yanan hasretine tac derim, Hem sairi azade ve hem bendei hüsn Rahında düşüp ölmeye mirac derim, Ben gönlüme şahinşehi muhtac derim.

Pur toi

Ma lyre agonise: Tes yeuz ont
Dans tes regards, ô ma reine, o mon
J'ai des rythmes d'airain et tu causes,
De ma lyre, un candide frisson
Oh! Sur ma lère sois la rosée
Contre le feu de ma soif d'aimer
Et dans mes nuits tu fais apparaître

La caresse qui tue et tu poses
Ange, des pleurs, des chanse et des roses
Lorsque tes mots par fument le son
Dans mes verves âpres et mor oses
Qu'une aube suprême aurait posèe
Le jour ton image me pénétre
Des rêves d'étoiles par semée¹

Senin için

Udi şairiyetim muhtazardır: Gözlerinde öldüren nevazişler var. Ey melikem ve ey meleğim sen nazarlarına giryeler, nağmeler ve çiçekler koyuyorsun.

Bende ahenin ahenkler var, senin kelimelerin Udi şairiyetimin sedasını tatir ettiği vakit, Haşin ve mağmum ilhamlarımda saf ve masun Raşelerin husuline sebeb oluyorsun.

Ah dudağımın üzerinde, sevmek susuzluğumun Alevine karşı ilâhî bir tuluun koyacağı bir Şebnem ol. Gündüzleri hayalin bana nüfuz ediyor ve Gecelerimde içine yıldızlar saçılmış rüyalar zuhur emiriyorsun.

¹ Tercemesi:

CUDI EFENDI

İbrahim Cudi Efendi, Trabzon'da İskender Paşa Medrcsesi müderrisi Yumra'lı Hacı Mehmed Efendinin oğludur. 1280'de Trabzon'da doğdu.

Trabzon'da Debbağhane Mektebi İbtidaisinde okuduktan sonra Müfti Medresesine girdi. Hoca Derviş, Hacı Faik, Semerci Zâde Hacı Mehmed Efendilerin derslerine devam ile yirmi senede ikmali tahsil ederek Semerci Zâde'den icazetname aldı.

1300'den 1319 senesine kadar bazı hususî mekteblerin müdiriyetlerinde ve lisanı Türkî, Arabî, Farisî, Tarih, Kitabet muallimliklerinde, Trabzon Ticaret Mahkemesi âzalığında, Mektebi Sultani Arabî ve Rüşdîi Askerî Kavaidi Türkiye muallimliğinde, fahriyyen Maarif Meclis âzalığında, Trabzon Gazetesi başmuharrirliğinde bulundu.

Harbi Umumî esnasında Trabzon'dan Ünye'ye nakl etti. Bir sene sonra Ankara Sultanisi Arabî ve Darülmuallimat Ulumi Diniye muallimliğine tâyin kılındı.

Mütarekeden sonra Trabzon Sultanisi'ndeki vazifesine avdet ve Farisî muallirnliğini de deruhde etti.

1324'de Musilei Süleymaniye rüusu verildi. Bilâhare Trabzon müftiliğine nasb olundu. Hançerede zuhur eden kanserden müteessiren 30 ramazan 1344 13 nisan 1926) da vefat etti. Trabzon'da Hatuniye camii haziresinde pederini civari kabrine defn edildi. Hemşehrilerinden Hammamî Zâde İhsan Beyin söylediği tarih:

Desti bidadi zeman fevtile Düştü bir cevheri tarih İhsan Açtı bir safhai huninü siyah Gitti Cudi gibi Fazıl eyvah

Cudi Efendi İhsan Beye verdiği tercemei halinde "Elsinei selâse ile tekellüm ve kitabet ederim. Mekkei Mükerreme'de bir müddet mücavirliğim hasebile Arabca'-yı Farisî'ye nisbeten daha serbest ve şiyvei araba muvafık surette tekellüm ederim" diyor.

Eserleri:

1 — Nevadiri Nefise. 2 — الحيط الابيض في شرح الاسماء الحسن في شرح الاسماء الحسن في شرح الاسماء الحسن في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح الاسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح المسماء في شرح الاسماء في شرح المسماء في شرح الاسماء في شرح ال

Münacat

مجهاناك الهم ياوب السموات العلى حجهاناك الهم ياوب السموات العلى sensin

Sensin hüdavendi ehad sübbühü kürddusü samed
Ey varlığın ruşen, iyan der her celi der her nihan
İdraki künhünde ukul dembeste manendi nukul
Fikrinde Fikretler alil derkinde dikkatler kelil
Ey lâyezulü lâyezal hayyü kadimü bî zeval
Her lahza hamdi lâyuad her bar şükri lâyuhad
Varsın ve birsin bî küman her zerre her şey, her

Nuri cemalin âşikâr âsarı sun'in dilşikâr Emrinle dair her felek hükmünle sair her melek Zerratı elvan subesu haındınle hep tesbih gû Gül gonce, sünbül ergavan, aşkınla hep tehlil han

Aşkınla canlar vecdnâk şevkinle diller çâk çâk Aşkın ilâcı her mizac şevkin revacı ibtihac

Senden alır nakşü nigâr eşcarü ezharı bahar
Her sahada feyzin revan manendi enhari cinan
Ey hoş o abdi müstetab ol ârifi kudsi cenab
Yadınla ba kalbi hazin geh geh olup naliş güzin
Amakı ruhumdan müdam alsın hezaran ihtiram
Şapaş o izzü rifate الفيطة ol ulviyyete
Ey hazreti rabbi kerim mevlayı rahmanü rahim
Sensin bize merci, masir, sensin bize nimennasir
Yarab bu abdi kemterin cudii tarik ahterin
Lûtfunla ber vefki meram her kârına sen ver

Sen ol veliyyül'emri ta her emri olsun daima

Mahsustur hakka sana arşi celâlü kibriya
Can bahşü Fikret aferin ferman dihü derman resa
Rabbi kerimi zi meded perverdigarı zi atâ
Ey birliğin meşhudi can der her halâ der her melâ
Sun'un hired suzi fuhul sırın veleh bahşi nüha
Fehminde hikmetler zelil vasfında fitnatlar heba
Dilteşne ummanı hayal tahmidine subhü mesa
Kaldıkca bi ferda ebzd dergâha olsun cebhe sa
Halen ve kalen yek zeban natık bunu serta bepa

Tabi kemalin tabdar الحمد في وسط السيا المرش استوى الحمدات الحمدات الحمدات المحداث المن على المرش استوى Ervahi ebdan mubemu vecdinle hep raks azüma Mürgan, anadil, kumruyan şevkinle hep destan sera

ماطار روح فی هواک ۱۱ و قد اللانی Her derde sendendir ilâc, her ferde sendendir deva

Senden olur nükhet nisar âfaka sertaser ziya
Her sahnede sırrın vezan manendi buyi can feza
Kim her seher eyler şitab temcidine ruber hasa
Eyler bu sun'i âteşin dergâha ref'i intima
Ol saliki ulvi meram ol nasiki hürrem lika
Eyler o zevkü halete dil masivallahı fida
Fettahi ebvabi naim kadii hacatı vera
Senden umar kalbi kesir her derdine derman şifa
Asii muzlim defterin tefvizi emr eyler sana

Bir natüvandır kıl müdam tevfikini terfik ona mevsuli hüsni intiha الما من الها المناه

Gazel

Güzelsin pek güzelsin şivegersin işveperversin Sen ey âramı ruhum ruhi neş'em neş'ei ömrüm Nedir bu hüsni can efruzü evzai tahammülsüz Açıl ey gonce fem olsun baharı aşk nükhet zar Serapa can evinden sözlerin Cudi büruz eyler Nigârı nazeninsin dilrübayi nazenintersin Hayatı canüdilsin canüdil tahtında muzmersin Meğer sen ey ferişte zad bir ruhi musavversin Nesimi can ile perverde üşkufei tersin Ne ruh engiz bir hissi rekiki aşka mazharsın

CUDI EFENDI

İbrahim Cudi Efendi — vaki olan reca üzerine — mukaddema gönderdiği varakada diyor ki:

"İbrahim Cudi Bini, Hüseyin Bini, Ahmed Bini, Mustafa Bini, Abdullahi Merzifonî.

Muharrem 1267'de Merzifon'un Hacı Bali mahallesinde pederim Hüseyin Efendinin hanesinde tevellüd eyledim.

İki yaşımda iken pederim vefat etmekle validemle beraber validemin pederi hanesine çekildik. Bu hane halkı, gerek rical gerek nisa مسلم) لا طلب العلم فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم) لا همالية فريضة على كل مسلم المسلمة المس

Biraz daha büyüyünce mahalle mektebine göndererek Hıfzı Kur'an ve ondan sonra sülüs yazmak üzere bir hattata ve daha sonra Rüşdîye'ye devam ettirdiler.

Rüşdîye'den sonra medrese derslerine devam ile sarf, nahv, mantık, fıkıh, okuduktan sonra 1291'de İstanbul'a gelerek ikmali tahsil etmekte iken 1292'de bir müsabaka imtihanile Beşiktaş Askerî Rüşdîsine Türkçe muallimi tâyin olundum. Şairi meşhur merhum Nabi Zâde Nâzım ilk talebemizdendir.

Üç sene mezkûr muallimlikte kaldıktan sonra Selânik'te "Terakki" namında henüz tesis olunan hususî mektebe nakl ettim, yedi sene tedristen sonra İdadii Mülkiye tahvili memuriyet eyledim.

Selânik Askerî Rüşdî'sinin Türkçe ve bilâhare Arabca muallimliğine tahvil olundum. 1324'te Amasya meb'usluğuna intihab olunduğumdan meclisin feshine kadar bulundum. 1328'de Gelenbevî İdadisine Edebiyat ve Mercan İdadisine Türk-

¹ Bu fotograf yirmi yedi sene evvel Selânik'te yapılmıştır.

çe muallimi oldum. Bir sene sonra mezkûr mektebler, Sultani'ye tahvil edilmekle Gelenbevî Sultanisinin edebiyatı uhdemde ibka ve felsefe dersi zam olunarak hidmetim Gelenbevî'ye münhasır kaldı.

1331 mart'ında terfian Bezmi Âlem Valide İnas Sultanisi edebiyat muallimliğine nakl olundum.

1333'de Isparta meb'usluğuna intihab edilerek feshe kadar kaldım. Bezmi Âlem muallimliği uhdemde baki olup meclisin içtima zamanına kadar derslerimi okuturdum.

21 eylûl 1337'de hasbessin tekaüdüm icra olundu.

Selânik'te 1301'de teehhül ettim. Şimdiye kadar üç erkek evlâdım dünyaya geldi. Birincisi olan Mehmed Nurülhüda dünyadan gitti. Diğer ikisi ki, Ahmed Azmi ve Hüseyin Safi'dir, berhayattırlar. Kimse ile görüşmez, ikbal arkasında koşmaz, merdüm güriz, münzevi meşreb, haline kani bir adamım. Bu da 1271'de pederim vefat ederek yetim kaldığımdan ana südünden sonra zehri hüzn ile nemapezir olarak bu halin uruk ve âsabıma işlemiş olması neticesidir".

Muallim Cudi Efendi, fazileti ilmiye erbabının en mümtazlarındandır. Senelerce okumuş, senelerce okutmuş, ilimde rüsuh hâsıl etmiştir.

Arab ve Acem lisanlarına, lisanı maderzadı derecesinde vakıf ve üç lisanda, o lisanların en mütehayyiz şair ve nasirleri mertebesinde nazın ve nesre muktedirdir. Fransızcaya da âşinadır. Hattâ Lamartin'in "Göl" manzumesini, nazmen terceme etmiştir. Kemali sür'at ve sühuletle şiir söyleyenlerdendir. Şiirleri tekellüften âzadedir.

Şeyhülislâm Ebüssuud merhumun, Sultan Süleyman hakkındaki Arabca mersiyei meşhuresinin terceme edilmesini vaktile bazı fuzalayı ehibbaya teklif etmiştim. O zaman Selânik'te bulunan Cudi Efendi, — birkaç saat içinde — kemali metanet ve letâfet ile hem nazmen hem de nesren terceme etti. Tercemlrini Ebüssuud merhum görse takdir eder.

Eş'arı ekseriyetle mutasavvıfanedir. Yenişehir'li Avni Bey istisna edilirse Cudi Efendi, mutasavvıfane şiir söyleyenlerin umumuna tefevvuk edebilir.

Hikemî ve garamî şiirlerinde de metanet ve nefaset arzı didar etmektedir.

Eski ve yeni yolda söylemiş olduğu eş'arı bedia, birkaç divan teşkil edecek miktardadır. Teessüf olunur ki bu kıymettar eserler, kitab halinde tab olunamadı, ziya tehlükesinden kurtulamadı.

Fazileti ilmiye ve hulkiyesi bütün âşinalarca müsellem olan biraderim Ahmed Tevfik Beyin irtihalini müteakiben Cudi Efendi — o zaman ikamet eylediği — Yeşilköy'den gönderdiği mektublardan birinde (6 haziran 1339) der ki: "Kimin kimden ev vel gideceği belli değil. Şayet ben sizden evvel yolcu olursam beni Sünbül Éfendiye nakl ve defin ediniz. Piri müşarünileyh, Merzifon'lu olduğundan hemşehrimdir, elbette civarında bana bir yer verir. Etkıyayı üdeba, bir kadirşinaslık gösterip de kabrime taş dikmek himmetinde bulunursa kitabe olarak su gazelimi nakş etsinler:

Şiirden başka sefa peymanesi nuş etmedim Mesti fikrim, neş'ei idrak ile demsaz olup Bî sada ahenği ilhamata ettim vakfı güş Neş'ei ülâyı aslâ bulmadım halis ayar Hissi hayvaniyi buldum bir kalender iştiha Kılmadım der yuzei mirü vezirü padişah Enderunui sineyi rüşdümle tevşih eyledim Tacü destarın gururundan tehaşi eyledim Çok şey öğrendim, unuttum, nakşi hatır namina "Yetmiş üç" yıldır geçirdim nikü bed çok ruzkar

Bikri mazmundan öte duhter derağuş etmedim Vakti söyletdim, zebanı hali hamuş etmedim Sazi ruhani tarabdan başka ses gûş etmedim Neş'ei uhrayı beyi nakdi mağşuş etmedim Sabra habs ettim, gezer bir hane berduş etmedim Hırkei haysiyyeti bir baba mefruş etmedim Sadrimi tiflâne zibayişle menkuş etmedim Nuri irfan üstüne tereihi serpuş etmedim Bir teselli kaldı kim, hakkı feramuş etmedim Ben tebehhür eyledim Cudi fakat cuş etmedim

"Yetmiş üç" yıl kaydı hale nazarandır. Hini nakşinde vezne halel gelmemek üzere bir şair tara fından sali intikale tevfik olunsun".

Kemali afiyetle daha çok zaman yaşaması eltafı ilahiyeden temenni olunur.

سر العروج الى سرج البروج

Bu verde sanmaki ben itilâvi cah ederim Tariki ilme gidersem çıkar cehalete yol Bu yerde bir melek olsam da hasılı masum Bir incizabı diğerdir beni ülâya çeken Ben itilâ görürüm mevkibi peyemberde Zemine sakıt olan necmi sakıbı ruhum Büni sütuni tahayyürde benim tekye künan Alınca hab su bir kabze haki mağruru Gubari kevnü mekânı silüp dü çeşmimden Ben ol gice göremem zulmeti tenevvürden Gülen güneş, açılan nurı nevbaharı bırak Cihana perdei gaflet çeken ziyayi nehar Nehari tire sahayif edince tayyi sicil Karire sazı uyunı ülünnühadır şeb O cebheler ki doğar âsümanı esrara Nücumi leylei hicranda eşke benzedirim Misali gumrehi bevda zelamı havrette Sevabihi gemi sübbuh olan kevakibi leyl Bu imtidadı siyehgûnı zilli kat' edemem Peri nigâha tüvansuz olunca berki celâl Kalınca desti tahayyürede bimecalü garib Hebab olur peyi azmimde rize rize nücum O rünbe garkai deryayi fikr olur giderim

Ulüvvi cah uğurunda sukuni çah ederim Yakinen anladığım sevde istibah ederim Peri nezaheti âlûdei günah ederim O miknatise bu meczub ruhu kâh ederim Peyinde kendimi bir âcezi sipah ederim Edince yadi vatan terki habğah ederim Benan beriş semavata itticah ederim Nücumi mükhülei çeşmi intibah ederim Sebi mükevkebe çeşmanı mihrümah ederim Furugi fikreti pevverdi subhgâh ederim Ben anları bu tezavire zor küvah ederim Sana sefid ise ben rüyeti siyah ederim Şebin bedayii âsarına nigâh ederim Nikatı beyzi hayalimde hep cibah ederim Gözümle bus ederim nutki bişifah ederim Nigâhi giryeden âlûdei miyah ederim Şıtabi kafileyi mevkibi ilâh ederim Önümde meş'ale çekdikce azmı rah ederim Eğerçi hatvede bir tayyi lâtenah ederim Revani pakimi refrefsüvari ah ederim Harımi kalbe "dahilek" diyüp penah ederim Yemi amiki süveydada kim şinah ederim Ki kendi hestii hicimden intizah ederim

Feza mezayi geçüp bivücud nokta gibi Lehibi (em'ai bi şem'veş döner dururum Bir ihtizazi acibüttanıne tar olurum Bürün avalimin aheagi cem olup bende Muhiti hiçe dili merkezi tebah ederim Serab nuşii feyfayi ittilâh ederim Bir anlaşılmayacak neş'e iktinah ederim مراع نفعة لانفيد حواه

Mişkâtı bî intifa

Cihan kur olmasa bir lahza dur olmaz huzurundan Değildir ol tecelli merdümi Musa ile sönmüş Tenevvür etmeyen hazırda kur'anı şuhudundan Akar envarı vahdet kesreti mevci buhurundan Bütün afakü enfüsten, nefaisten, hasaisten Uçar elvani şevk, ahenği enharı neharından Ne feyzi aşkı tufan hızü sur engizi bi teskin Birer fevvarei envardır her zerrei hesti Çıkan lebbeyktir ikrarı müş'ir har leblerden Nedir Cudi bu mişkâti ezel peyda ebed zahir Nedir Cudi bu envari ezl peyda ki taşmıştır

Amayi hayret almış âlemi farti zuhurından Henüz envar akar damanı berki berki turundan Ne bekler muntafi Tevratü İncilü zeburundan Nücumundan, şümusundan, hilâlinden, büdurundan Süruşi azamindan, en hakirü hürde murundan Doğar envari şebrenği safa kisuyi hurinden Cehennem fışkırır her katra mevci mevci şurundan Eder yekdiğerin cezbü temas icbarı zurundan Muvafıktan, muhaliften, şekûrundan, kefurundan Ki taşmıştır şuhudundan, ki aşmıştır şuurundan Şühudi bî hududundan şuuri bî sugurundan

Gazeli mutasavvifane

Geh narü nur gah şecerden zuhur eder Pervaneye olur lehebi şem'den iyan Erbabı aşka hüsni suverde nişan verir Bir zerre yok ki mazharı envari olmasın Kılmış yegâne vasıta sun'i bedii'ne Amacı iltifatı olan mübtelâlara Vabeste hali zülfüne cem'iyyeti kulûb Yok hakkımız şikâyete ağyarü yardan

Allah cihaniyane eserden zuhur eder Bülbüllere şükûfei terden zuhur eder Āriflere safayı nazardan zuhur eder Zan etine nurı şemsü kamerden zuhur eder Hakkın kemali nev'i beşerden zuhur eder Gökten yağar belâ oku yerden zuhur eder Bir mülkin intizamı makarden zuhur eder Her ne zuhur ederse kaderden zuhur eder

Rübaî "Nat"

سلمت بك القلب وصلبت عليك لبس الغلك الدائر يبدى مثلك وجهت فوأدى وتوجهت اليك لاالشمس تضاهبك ولاالبدر ببين

Rubaî

روشن نئود شبئهٔ مینای غرور کوراست ممان دیدهٔ بینای غرور

چون مینم کشیفست دربن جای غرور کور ارچه نبیند دکران، بیند خویش

Ahkâmi ezel ruhi tekevvün bulmuş Mizanı meşiyette sekamet yoktur Her tuh bir uslûbi taayyün bulmüş Her tarttığı şey hüsni tevazün bulmuş

*

Ağuşı zemane düşen ağlar ne aceb Hep girye midir dehre selâm ile veda Ağlar düşen aguşi zemandan agreb Bunda gelen ağlar giden ağlar yareb

* **

Âşık Yunus varî ilâhî:

Ey filesof ey filesof Sana da fikrine de yuf Ben Allahsız yaşayamam Ben Allahsız yaşayamam

§

Doğru yoldan şaşar isen Sen Allahsız yaşar isen Küfr eline taşar isen Ben Allahsız yaşayamanı

§

Allahsız çıkmaz bir nefes Allah bes baki heves Allahla dolu bu kafes Ben Allahsız yaşayamam

§

Düşünürüm şu dünyayı Suyu, toprağı, havayı Yeri, gökü, günü, ayı Ben Allahsız yaşayamam

§

Yeller eser, deniz coşar Bu sözle taşlar yumuşar Her şey Allahına koşar Ben Allahsız yaşayamam

§

Gönüldedir tecellisi Sana sözün temellisi Odur kulun tesellisi Ben Allahsız yaşayamam

Ş

Âşık Cudi hakka tapar Allah yıkar Allah yapar Hér şeyden bir ibret kapar Ben Allahsız yaşayamam

CAKER EFENDI

Mehmed Çaker Efendi, 1205'de Zile'de doğdu. 1237'de tahsili ilim için İstanbul'a geldi. Bir topçu neferine tesadüf etti, belayi aşka kiriftar oldu. "Saib" divanına yazmağa başladığı şerhin¹ mukaddimesinde söylediği vechile "havayı ilmü ameli, aşkı mahbubi bî bedele tebdil" etti. Mâşukunun ibramile asker oldu. Üç sene "talim ve taallümı sanayii âteş bazı ve tahsili fünunı tob endazi ederek" kesbi maharet eyledi.

1240'da Mehmed Reşid Paşanın maiyetinde harbe gitti. Maşuki şehid oldu. Artık karara mecali kalmadığından Manastır'a azimet etti. "Ruz ve şeb giryan olarak masivavi bütün bütün terk ve günden güne arzuyi merk" eyledi.

Nihayet arzuhalcı oldu. Türk, Arab, Acem edebiyatile iştiğal etti.

1251'de Rumeli valisi Mahmud Hamdi Paşanın kitabetine girdi. "Beliyei istirkab ile kâmyab olamıyarak, "vermeyince sana mabud ne yapsın Mahmud" mısraını tekrar etmekte olduğu halde" Paşa vefat etti. Rumeli valisi Ahmed Zekeriya, İşkodra valisi Yenişehir'li Hasan Rıfat, halefleri Halil ve Dilâver Paşaların divan kitabetinde bulundu.

1259'da İşkodra valiliğine nasb edilen Bosna'lı Süleyman Paşa Zâde Osman Mazhar Paşanın on bir sene devam eden valiliğinde kitabet hizmetini ifa etti. Müşarünileyhin Selânik ve Trablusgarb valiliklerinde de birlikte gitti. İki üç ay sonra hastalandığından oğlu Mustafa Safi Efendiyi bırakarak İşkodra'ya döndü.

İşkodra valisi Agâh ve Menemen'li Mustafa Paşaların da divan kâtibi oldu. İki üç ay sonra nehafetinden dolayı terki hizmetle divanı eş'arını tertibe başladı.

1 cumadelulâ 1274'de İşkodra'da vefat etti. Çukurçeşme camii havlusuna defn olundu.

Âsarı nazmiyesi çokdur. Bir gazelinde:

"Şairi pür huylukta Çaker emsalin senin Gelmedi zan eylerim vakti saa'detden beri" diyor. Kıymet pürgûylukta değil, hoşgûluktadır.

Diyarıbekri Emirî Efendinin İşkodra şairlerine dair İkdam gazetesine tefrika ettiği makalelerde Çaker efendiden bahs ederek mumaileyh, Saibin elif harfindeki gazellerini şerh ettiği ve ikmale ömrümün vefa eylemediği beyan edilmiştir.

Gazel

Yetiş ben ölmeden ey şahı dilsitan yetiş Hazanı deyle cehennem gamında kaldım ben Bilirsin imdi ki ker bihelâke duçarım Misali tir eyâ kadimüssekimim gel Cüyuşı bahtı siyehle hemişe cenkedeyim Bırakma desti garimde bu Çakeri medyun Serim dolaşmada celladı bi aman yetiş Eyâ nesimi baharı behiştiyan yetiş Hayatıma sebeb ol ey hayatı can yetiş Ecel bu kametimi kılmadan keman yetiş Misali müjdei teyidi asüman yetiş Eya atayı hüdavendi müstean yetiş

Kıssai derdi dili kimlere takrir edelim Sureti gayrdan azade iken camii dil Ålemi habda nuş ettiğimiz bâdeleri Ömr tâcilde iken müddetini itmaına Daima sevk eder idbara bizi ey Çaker

Kime dinlettirelim kimleri dilğir edelim Nice bir deyr misali dolu tasvir edelim Hasılı devleti dünya ile tabir edelim Nice bir âhiret amalini tehir edelim Kadetin del'ine bilmem ki ne tedbir edelim

کوهر مدعا فرستادم بی نهایت ثنا فرستادم طی کردم دعا فرستادم سوختم پنبه را فرستادم نکتهٔ دلکشا فرستادم آرزوی لقا فرستادم نامه ام یاررا فرستادم صد هزارش سپاس میکفتم راه طول ودراز مفلطهرا سورشم از برای فهمیدن در هجر وفرافرا بستم سوی آن طفل ارنبود مرا

DANIŞ BEY

Mehmet Daniş Bey, mîriahorı evvel Hasan Paşa Zâde Hasan Beyin¹ oğlu silâhşoranı hassadan Ali Rıfat Beyin oğludur. 1220'de doğdu.

"Ünfüvanı tufuliyetten beri tahsili ilmü maarife sarfı himmet ve erbabı fazlu kemale hasrı ünsü ülfet ve mütâleai kütüb ve devavin ile terki habü rahat ederek fartı zekâ ve dirayeti hayret efzayi ukul ve âsarı karihai sabihası Memduhi dühat ve fuhul idi². Divanı hümayun kalemine devam ve muahharen mühimme kısmına nakl ile mühimme nüvisandan oldu.

"Kendi zadei tab'ı olarak.

Fürugı mihrü maha şu'lei idrâk gəlibdir

Felek anınçün erbabı kemale dağ berdildir

neşidesince biçare, âdemi müsaadei talii nahemvarından naşi irtikayi süllemi hünerü marifet ve kenzi bifenayi kanaatden mada feleğin bir lûtfına nail olamayub illeti vereme² mübtelâ oldu."

Arif Hikmet Beyin tezkirei şuarasında "hasbelzahir gururı malûmat ve haysiyetten naşi meratibi sin ve cah gözetmeyerek muhaveresi dilhiraş ve bu münasebetle def'aten neylı emelinden me'yus olarak mübtelâyı dıkı maaş olduğu halde mebtun" olduğu beyan olunuyor.

Dikı maaştan kendi de şu suretle şikâyet ediyor:

"Medarı rızk değilmiş kemalü kesbi vukuf Çalıştık olmadı tahsili kadri marufa Hisabı çerh ne geç dir ki bilmeyen elifi Ki bir atıyeye oldu maaşımız mevkuf Deriğ olmadı âlemde kadrimiz maruf Olur maisete malik burunı hadı ülüf"

Akif Paşa "Tabsıra" da Pertev Paşanın aleyhinde idarei makal ederken der ki:

"Divanı hümayun kaleminden merhum Daniş Bey elsinei selâsede eş'arı pâkizesi mevcud, zatında danişi ve dirayetle nadirülvücud bir çelebi iken esnayi riyasetinde bilmünasebe ben zebanğüzarı sitayiş ve sena oldukca iltifat etmeyüp bilâhare "ne yapalım, devleti aliyede İran devleti gibi Reisüşşüaralık mesnedi yok ki tevcih edelim" deyu fakiri tezyif ile hasrı matlab etmiş olduğu hocalık emelinden meyus etmekle biçare gayreti akran ile verem olarak genç yaşında telef oldu gitti".

Daniş Beyin divanına üvey biraderi İrfan Paşanın yazdığı tercemei halde böyledir. Şeyhülislânı Arif Hikmet Bey merhumun tezkirei şuarasında, "asrı Mustafa hanı salis sadrıazamlarından Mustafa Paşa Zâde ser bevabın Hasan Beyin oğlu silâhşorandan Ali Beyin pür zekâ mefturu" deniliyor. Mustafai salis sadrıazamları arasında Bahir Mustafa Paşadan başka Mustafa Paşa yoktur. Bahir Mustafa Paşanın ise Hasan Bey namında oğlu olmayıp yeğeni vardır ki kapıcılar kethüdası vekili idi.

² İrfan Paşanın yazdığı tercemei halden.

Daniş Beyin, divanında Pertev Paşa hakkında bir kaside yoktur. Fakat Akif Paşa hakkında kırk yedi beyitli ve:

Matlâlı bir medhiye vardır ki bundan Akif Paşaya müntesib, yahud muhib olduğu istidlal olunabilir. Pertev Paşanın Daniş Beyi "hasri matlâb etmiş olduğu hocalık" dan mahrum etmesi, اسب من الأسباب garezden münbais ise tâyib olunur. Daniş Beyin hadaseti sinninden ve usuli mevzuanın âdemi müsaadesinden mütevellid ise mazur görülür.

Maazalik Daniş Bey gibi müstesna şahıslar hakkında müstesna muameleler icrası tecviz edilmelidir.

"Tâliba mucemle yaz tarihini

Genc idi Danis Bey etti irtihal"

Beytinde gösterildiği vechile 17 ramazan 1245'de yirmi beş yaşında olduğu halde vefat etti. Hoca Paşa civarında Ferhad Ağa camiinin minaresinin kurbüne defn olundu.

Diğer bir zat da "Mir Daniş hayf gitti genç idi" tarihini söylemiştir.

Lütfi Efendi tarihinde¹ "Esad Efendi der ki: «آية من آيات الله » dekayıkı Farisîye'yi bilir, her mesmuatı المائة hayalinde kalır, elsinei selâsede nazmü nesre muktedir, bir nevcivan iken vefat etti." Filvaki derecei ehliyeti bazı âsarı kalemiyesinden malûmdur. Rütbe ve iltifattan mahrumen ve mağmumen merhum olduğu ahibbasından mesmudur. 45 senesi üç şair vefat etmiştir: İzzet Molla, Daniş Bey, Buhara'lı Kîrami. Bunların bir sene içinde vefatları tarihi bir mısrada hisab ve ifade olunması lâkırdısı 1250'de vak'a nüvis Esad Efendinin meclisinde güzeran eyledikte, "İzzetü Daniş, Kîrami hep ide Cenneti ca" mısraını tarih olarak² o mecliste irticâl etmiştim" diyor.

Hulefayı halidiyeden Kudsi Elhac Ahmed Efendiye inabe eyledi. Bilâhare — İstanbul'a gelüb Şehzade camiinin türbe bahçesinde bir odada ikamet eden — hulefayı halidiyeden Süleymaniye'li Şeyh Mehmed Salih Efendiden seyrü sülûk gördü. Şeyhi mumaileyh, "bu derece kabili feyz kimse pek nâdir gördün" demiştir.

Daniş Bey, "Gülşeni Daniş" namile Şeyh Galib merhumun "Hüsnü Aşak" ını tanzire mübaşeret ve hitama takrib etti. "Menazırül'inşa" yi şerha başladıysa da dibacesini bile ikmal edemedi. Mantıkdan bir risale tertib ve hayli mebhas tahrir etti. Fakatı anı da itmama muvaffak olamadı.

Arif Hikmet Beyin tezkirei şuarasında:

"Zekâ ve dirayet ve hafıza ve fitnatı şol mertebe idi ki mukaddimatı ulûmu temamile görmeden we esbi istifadeyi fezayi medarise sürmeden mütuni muhtasarayi nazrei ûlâda ezber ve bu takrible muh-

¹ Cild 2, sahife 199.

² Tarihi mücevherdir.

təsar dekayıkını hodbehod istihrac ederdi. Elsinei selâsede nazmı mutebere kadir ve her bir lisanın dekayıkını istihrac ve istimale muktedir bir vücudi nadir idi. "Celâl ve Cemâl" namındaki mesnevii türkisi ve sebkı farisi'de ber kaidei vassafane ibtidar kıldığı tezkirei şuarasından biraz evrak ve bazı kasaid ve gazeliyatı görülmüştür" deniliyor.

Âsarı nesriye ve şiriyesi, bahusus Arabî ve Farisî eş'arı tedkik olunursa — sinnü haline göre — hakikaten ibrazı kemal ettiği tebeyyün eder. Bir gazel zeylinde Esad Muhlis Paşayı medh ederken şöyle diyor:

"Ben de küstahantı eylersem beyan mahiyetim Oldu abı ruyi bazarı sühan nazmi terim Af kıl zira efendim bu hüner davasıdır Hasidin sermayesi ancak kuru gavğasıdır"

İrfan Paşa tarafından yazılan tercemei halde deniliyor ki:

"1249'da Vidin'de Ağa Hüseyin Paşa merhumun mektubculuk hidmetinde bulunduğum halde mumaileyhin (Daniş Beyin) eş'arı tertib, yani bu vechile divan şekline vaz olunup¹ Dersaadete getürülerek Daniş Beyin ahibbasından Sahhaf Hacı Hızır Efendi merhum, birkaç gün mütalea etmek üzere bu nüshayi abdi fakirden ahz ile bir müddet gaybubet edüb teksiri nüsahle temettu etmek için talik hattatı sade levh ve hata ve sevabi gayri farik Üsküdar'lı Abdi Efendiye istinsah ettirmekle o nüsha tekessür ederek ele gectikce sehvü hatadan gayri hali olduğu görülmüstür ve dibacei mezkûr dahi müellifinin hali hayatında neşrü ilânı gayri caiz derecede mesavii ahvalden bahisle şikâyeti rüzgârı mutazammın bir eseri beliğ olmakla sadrı esbak Ali Paşa merhumla söz sebk ederek vaki olan emri üzerine tebyiz ve kendülerine takdim olunup ekseri zevat taraflarından istinsah edildiğinden nüshai kesiresi eyadii sühanveranda dair ve maadası alâhalihim mahfuzi abdi kasırdır ve işbu tercemei hal dahi muahheren kaleme alınarak işbu nüshai sahihaya derc ve ilâve olunmuştur." Darülfünun kütübhanesinde « سنبحه الوقايم » namında bir eser mevcuddur. Ve müellifinin Mehmed Daniş olduğu nihayetinde muharrerdi ki şaban 1241'de hitam bulan Nusret camiine 30 saban 1241'de cuma günü Sultan Mahmud'un vürudundan baslanarak zilkâde 1241'de Yenicerinin ilgasına müteallik vekayii havidir. "Osmanlı Müellifleri" nde bu eserin Daniş Beye aidiyyeti beyan olunmakta ise de hakikati hal bence malûm değildir. Eserin nihayetindeki "Abdi Kadim" kaydine nazaran 1253'de vefat eden Safiye Sultan Zâde Daniş Beyin eseri olmak melhuzdur.

**

نت شریف
یا باهمالکمال ویا افصحالسرب یا احسنالقال و یا طاهمالنسب
انتالشفیم عند حساب الحلایق یا ارفعالمقام ویا رافع الرت

Daniş Beyin divanını ehibbasından "Fehim" de cem etmiştir ki, şair Süleyman Fehim Efendi ölduğu şüphesizdir.

نام تو درسها وزمین شد حبیب رب ارجو رضاك حینند تكشف الكرب دیوانه وار چاك گربیان كند دول اختیارك الذی حلق الحلق و انتخب ای كاشف سرائر علم لدن رب قد كان عامراً ومریداً من اجنف زائل شود هرآینه از نور مهر شب والاً ل كاهم وعلی كل من احب كر عاجزان تست ایا ابطحی اقف

ای ذات تست نحمهٔ صف پیران مالی سواك خد بیدی وم بیشون درمانده كشت عقل زاوصاف ذات و بوسی و خرد الانام ویا سیدالوری قد فازمن تمسك بالشرع والستن رفت ازجهان زور جبینت ظلام شرك یارب صل خیر صلاة علی الرسول دانش شفاعت طلبت روز رستخر

*

Gazel

* **

*

Aceb mi olsa ger makûs eser meyhanei âlem Hezaran nevcivanı simten hâk oldu âlemde Kırıb zenciri aklı şevk ile meczubi aşk olmaz Harab olsa nola mürği dilin seylâbı eşkinden Eder mi meyl dehre zülfü halin var iken Daniş Sipihri baz gûndur gerdişi peymanei âlem Nice genç eyledi pünhan bu viranei âlem Değilmi fikr olunsa zahidan divanei âlem Esası harü hasden bir binadır lânei âlem Olurmu ehli sevda saydı damu danei âlem

Feraget eylemem ölsem de ümmidi visalinden Niçin şayestei nakdi visalin olmadım bilmem Gönül kim şebnem asa mahvi hurşidi cemalindir Gelüb ehli sülükün vecdü halin seyr kıl zahid Ne kıldın güş feryadı ne terk ettin bu bidadı Demadem kaldı çeşmü dil miyani abü ateşde Enisi iştiyakı olduğum ol kaddi mevzunun Kıyamet kopsa geçmem kameti tüba misalinden Kedayi kûyi aşkın şahım incinme süalinden Kemali irtifai kadı ruşendir zevalinden Ne gördün maziü müstakbelin bu kilü kalinden Hüda kılsın seni agâh ehli dirdinden O şuhî turfa vazin geh cemalü geh celalinden İyandır mısrat feryadımın daniş maalinden

Ey ahi sine suz eserin yok mudur senin Sukı cihanda faide görmez mi sahibin Ey nahli ateşin semerin yok mudur senin Ey kalei hüner değerin yok mudur senin

Ümidi kâmı bırak kim cihanda kâm olasın

Tahammül eyle ki a'dâdan intikam alasın

Senden kime eyleyim şikâyet

**

Senden sanadır yine bu feryad

Encam getirdi za'fi piri

*

Derdinle bana şebab sensiz

DANIŞ BEY

Hasan Daniş Bey, Rusya Harbinde Silistire'de muhafız iken 1271'de şehid olan Selânik'li Musa Hulûsî Paşanın oğludur. 1249'da Selânik'de doğdu.

Mukaddimatı ulûmu Selânik'de tahsil etti. Pederinin Tophane Reisliği esnasında Humbarahane Topçu Mektebinde ikmâli tahsil ile yüzbaşı oldu.

Vücudunun nehafetinden dolayı bilâhare terki meslek etti. Mahreci aklâma devam ederek mezun oldu. Mudanya kaymakamlığına tâyin olundu. 1293'de Mudanya'da vefat etti.

Hind ulema ve meşayihinden Sibgatullah Nuri Efendiden maddeten ve mânen müstefiz olanlardandır. Divanı eş'arı tab olunamadı. İki kasidesile tercemei hali, oğlu Şevket Gavsi Bey tarafından 1314'de tab ettirildi, otuz iki küçük sahifeden mürekkebdir.

Gazel

Neşvei busi lebi dilcu bana sahba sana Ol ne kâfir sureti müşkil ki ey di! olmada Şöyle mesti işvebazın tavrına minnetkeşiz Rahmi zahm ile gönül sehhari sersam eyledin Böyle Daniş terki aşk ile hitab eyler gönül Ey gönül cuşi kenari cu bana derya sana Fikreti âyinei zanu bana sevda sana Cünbüşi tari seri ebru bana ima sana Hayret eyler gamzei cadu bana halâ sana Zur kılmış ol semen bazu bana Dünya sana

Şarkı

Ş

Ş

Duşi istiğnada hiç bir kimseye bar olmadım Vasla yar oldu müsaid ben talebkâr olmadım Goncei maksuda damengir olub har olmadım Baht yar oldıysa d.. ben bahtıma yar olmadım

Şadgâm olmuş kadar memnuni dehrim namurad Naza çekdim vaslı tali'den olub mahrumu yad Bahtı naşadı bırakdım şimdi oldum işte şad Baht yar oldıysa da ben bahtıma yar olmadım

Merdi âlî himmetim farig nişinim daima Düşmenin dost eyledim ben düşmen oldum Danişa Etmedim hiç kâm için bahtımdan etmem iştikâ Baht yar oldıysa da ben bahtıma yar olmadım

DANİŞ BEY

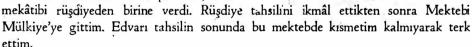
Hüseyin Daniş Bey diyor ki1:

"1870 senei milâdiyesinde İstanbul'da tevellüd ettim. İsmim Hüseyin ve şiirde

mahlâsım Daniş'dir. Pederim İsfehan ahalisinden Mehmed Haşim ibni Abdülmecid'dir. 1850'de İsfehan'dan memaliki Türkiye'ye gelüb ticaretle meşgul olmuş ve nihayet İstanbul'da ihtiyarî ikamet etmiştir. Mısır'lı merhum Mustafa Fazıl Paşa hanedanı terbiyetgerdelerinden olan validem Çerkes Fatma Hanımı tahtı nikâhına almıştır.

Hiç bir mektebi âlîde tahsili ulûm etmedim ve hiç bir Darülfünunun tasdiknamesine mâlik değilim. Her ne biliyor veya bilmiyor isem hep kendi cid ve cehdimin mahsülüdür.

Evanı tufuliyetimde mebadii elsine ve ulûmı ikmalden sonra pederim, beni

Beyoğlunda "Enstitüsyon Fransez" namındaki mektebin talebesi miyanına dahil oldum. İki sene de orada fünun ve Fransız edebiyatı ile iştigal ederek ve imtihan vererek tahsilden farig oldum.

Farisî ve Arabî lisanlarındaki nevakısımı itmam için Debistanı İraniyan'a gittim. Ve orada maarifperveranı İran'dan Hacı Rızakulii Horasani ve "Ahter" gazetesinin muharriri Hacı Mirza Mehdii Tebrizi'nin ziri idarelerinde kâh şakirdlik sıfatiyle, kâh muallimlik suretile birkaç sene meşgul oldum.

Bir müddet de "Sahib Kalem" ünvanile mâruf olan mirza Akayi Erumie'den hattı nestaliki temeşşük ettim. O sıralarda Faris lisanile "Coğrafiya'yı İran" namile bir kitab da yazmış idim ki birkaç nüshai matbuası halen Debistan'da mevcuddur.

¹ Hüseyin Daniş Beyin "Eyyamı Medayin" ünvanlı risaleye fürsce yazdığı ve biraderim Mehmed Selim Beyin aynen rerceme ettiği mufassal tercemei halinden hülösa edilmiştir.

O hengâmda her ikisi İran tarihi edebiyatında bir mekamı mümtaz sahibi olan Aka Hanı Kirmani diye mâruf olan Abdülhüseyin Han¹ ve Mirza Habibi İsfehanî, Debistan'da Zebanı Farisî'yi talim ile meşgul idiler. Bu iki zattan ayrıldıktan sonra Debistani İraniyan'da kalmakta bir faide görmiyerek bir müddet hususî muallimlerden 'lisanı Fransavî'nin tekellüm ve tahririni ikmâl ve edebiyatını tamik ve İngiliz lisanını taallüm ile meşgul oldum ve 1894'de "İkdam" gazetesinin hey'eti tahririyesine dahil oldum.

Bundan başka "Serveti Fünun" risalesine her hafta Türkçe bir şiir verirdim. Yine o senenin sonunda Prens Sabahüddin ve Prens Lûtfullah'ın hususî muallimliğine memur edildim ve bilâfasıla altı sene anları Acem ve Fransız edebiyatile meşgul ettim.

O sıralarda makalâtı ilmiyeden mürekkeb "Nevayi Sarir" ile Lamartin'in âsarı mümtazesinden "Rafael" in tercemesini neşr ettim.

Bu iki prensin, pederleri Damad Mahmud Paşa ile beraber İstanbul'dan mübaadetleri esnada ben de anların refakatinde Avrupa'ya gittim ve tahminen on dört ay Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya ve Mısır taraflarında anlarla beraber dolaştım. Bu uzun seyahat esnasında Avrupa'nın Fuzalasından ve müsteşrikin ve muharririnden bazı zevat ile görüşerek iktisabı fevaid ettim ve kazandığım tecrübeleri ömrümün bakiyyesi için sermaye ittihaz eyledim.

Avrupa seyahatinden İstanbul'a avdetimde tekrar temini maişet fikrine düştüm. Düyuni umumiyeye mütercim sıfatile dahil ve tedricen terâkki ederek terceme kalemi müdiriyetine vâsıl oldum ki bu, yirmi üç senelik hizmetin mahsulüdür.

Meşagili resmiyemle kanaat etmiyerek yine talim ve tedris işini tuttum. Muallim Feyzi'nin, Mektebi Sultani'den tekaüdünden sonra onun yerine lisanı Farisî muallimliğine nasb olundum.

1909'da İstanbul Darülfünununda "Tarihi Edebiyatı İran" müderrisliğine memur edildim. Mektebi Sultani muallimliğinden istifa ile Darülfünunda Edebiyatı Farisî'ye tedrisine başladım. 1910'da İran'da ilk Meclisi Millî'nin küşadında Tebriz'liler, beni Azerbaycan vilâyeti meb'usluğuna intihab ettiler. Bazı mevani zuhur etti, cevabı muvafakat veremedim. Yine bu günlerde "Suri İsrafil" muharriri Aka Mirza Ali Ekber Han ile İstanbul'da "Süruş" gazetesini çıkarıp sekiz on numero neşr ettik.

Meşagili resmiyemden kendime kalan vakitleri Darülfünunda edebiyat tedrisine ve "Ser Amedani Sühan", "Talimi Lisani Farisi", "Hediyei Sâl", "Terceme ve Şerhi Hali Ömer Hayyam" ve sair âsarımın telifine sarfettim. Türkçe ve Farisî gazetelerde eş'ar ve makalâtım var-

Nasirüddin, şahın katilini tahrik etmek ve bu işte Cemalüddini Efganî ile hemdest olmak tühmetile 1896'da Tebriz'de idam olunmuştur.

dır. Bir zamanda Bombay'da « حبل الحين » gazetesine muaveneti tahririyede bulundum. Darülfünunda on dört sene müderrislikten sonra istifa ettim".

Düyuni umumiyedeki memuriyetinin ilgası üzerine bir müddet açıkta kaldı. Şimdi Osmanlı Bankasının İstanbul şubesine mütercimdir.

Türkçe eş'arını "Kârvanı Ömr" namile 1926'da tab ettirmiştir.

Hüseyin Daniş Bey, Türk ve Fürs edebiyatına senelerce hizmet eden erbabı danişdendir.

Köyün mezarlığı

Bir akşamiydi yaz gününün, validemle ben Bir zihayat yoktu o dem rehgüzarda, Gittikçe biz divarları çatlak, yosunlu bir Bir pirî münzevî gibi vakfı sucud idi Mahsur idi yeminü yesarı kubur ile Solgun ziyasını güneşin çalkayan deniz Gördüm o anda sahai nisyanı bî hudud Binlerce bövle håke düsen cinsi âmdan İrfan volunda bir adım atmıs mı hic biri? Ben bir dakika böyle düşündüm dalâl ile Birden silindi gitti gözümden benim gubar Yok, yok, bu köylüler -dedim - elbette zindedir Durdukca karye, belde, cemaat, beni beşet Bir gün bakup bu yerlere der: vardı bir zaman Arzın bu noktasında onun cehdü himmeti Evden mezaradek velev ömründe üç kadem Olmuş çarıklı kisvesi pejmürde köylüler (الله دو المان) Kalmazsa hiç beşer kalır Malûm olur o günki değil, olmuyor heder

Cıktık köyde gezmeğe hiç bir gelen giden Dalmış idi sükûta tabiat mezarda Mabed göründü; göçmeğe her anda muntazır Mabed o dürlü gözlere haşyetnümud idi Çökmüş, yıkılmış, ekseri cevri dühur ile: Püskürmedeydi sahile emvaci muhterız, "Bir zerre müntefi' aceb olmuşmudur vücud Yok cünkü farkı onların asla hevamdan Tarihe, ilme namını katmış mı hiç biri? Lâkin vürudi yakazai ibret maal ile İlham girdi ruhuma manendi buyi yar: Mahsuli sâyi her birinin bak yerindedir Her eyleyen bu karyei mamureden küzer Bir kavmi ber güzide ki tutmuştu âşiyan Hiçden yarattı işte bu imranü mükneti Kat'ı mesafe eyleyerek tu'mei adem Ol dem yaşar bizimle beraber birer birer Vicdanı hakda yer tutar ef'ali hayrü şer; Asla ne bir yudum su, ne bir söylenen sühan

16 Teşrinievvel 1918

Suzişli bir sürud

Mevc olmak istemem ki kabardıkca sahile Çarpub döner ve desti avasıfta serseri Sermest kıvrılıp kırılır gayzü ah ile

Hatta saba da istemem olmak ki faş eder Ezhara benden aldığı esrarı, örseler Nermın kiyahı, gölleri çalkar geçer, gider

Mevcü nesime benzemeği istemem. Neden? Onlar koşar zaman ile birlikte bi derenk Niçin bu sahneden gideyim, süyle gelmeden?

Yok bende aşkı şühretü şevki şuyui nam Arkamdan akmasın yaşı hiç bir gözüm ve hiç Bir ruh yanmasın bana; bir tunc ya rüham Sanduka olmasın bana varsın karargâh Kalsın, fakat, göçünce ben ebnayı nev'inse Pür feyzü cud bir sözüm, olsun delili rah!

Bir şi'ri etse bir dili mecruha zerki ruh, Ya vecde gelse savtı rubabımla ehli raz, Kabrımde ben o dem duyarım nes'eyi sabuh

Ey nefhasile mürc'eyi ihya eden vedud, Et son nefeste kalbime ilham, her izi Mahv eyleyen bu kubbede suzisli bir sürud!

12 Hazirar: 1925

Periî ilhamıma

Saydı dil badiyei işvede mutadındır
Sende ey şuhi dilara, nedir ol cazibe kim
Beni meclûbun eden, haleti kütşi varın
Gördüğün zineti hep iğretidir nisvanın
Vadii ruhta izler bırakan dudi siyah
Senledir mes'adetim, senle benim aramım
Haddi zatında bu nazmın bilirim yok hüneri

Ağlatan, inleten âşıkları bidadındır
Her gören valihi etvarı melekzadındır
Beni meftunun eden, meş'yi ser azadındır
Sana ârayişi ten hüsni hüdadadındır
Hüsnünün yıkdığı dillerdeki feryadındır
Benliğimden beni vareste kılan yadındır
Hüner eş'arımı ilham eden üstadındır

Ömer Hayyam ve Şeykispir

— Kuru insan kellesine —

22 Ağustos 1918

Madameki bir gün gelecek ey seri derrak İç durma heman, fursati fevt etme ki dolsun Boşluklarına hep dolacak hak ile haşâk Toprak dolacak yerle sahbayi tarabnâk 18 Teşrinievvel 1924

EDHEM EFENDI

İbrahim Edhem Efendi, Sakız Kalesi'nde topcu kol ağacı Mustafa Efendinin oğludur. Tahminen 1234'de Sakız'da doğdu.

Babasının vefatından sonra amcesi sağ kol ağası Hasan Efendi tarafından küçük biraderleri ile birlikte İstanbul'a gönderilerek tahsili ilm ettirildi.

Hazinei Hassa Nâzırı ve Valide Sultan Kethudası Girit'li Mazlum Paşa ile valilikler ve sefirliklerde ve ticaret nezaretinde bulunmuş olan Kabulî Paşanın kitabetlerinde istihdam olundu. Bilâhare bazı memuriyetlerde ve şehir emaneti âzalığında bulundu.

Tahminen 1303 senei maliyesinde Beşiktaş'da biraderi Sadri Esbak Esad Paşa merhumun konağında vefat etti. Eyyub'da Bostan İskelesinde medfundur. Mezar taşı yoktur.

Tercemei halini ve âsarını bulmak kabil olmadığından küçük biraderi mütekaid müşirandan Kâzım Paşaya mükerren müracaat ettim. Cevab almadım. Biraderzâdesi Celâl Esad Beyden sordum, malûmatı olmadığını söyledi.

Akrıbasından Sakız'lı doktor Ali Haydar Paşa dedi ki:

"Edhem Efendi, orta boylu, kır sakallı esmer, büyük başlı, saçları uzun ve perişan idi. Ömrünü bekâr olarak geçirdi. Zevki edeb ile iktifa etti. Rindi deryadil, lâkayd, laübâli meşreb idi. Hiç bir şeye ehemmiyet vermezdi. Hattâ biraderinin makamı sedarete nasbına da ehemmiyet vermedi. Az kimse ile görüşür, pek az yemek yerdi. Zarif, nüktedan, suhan senc, mütevazi idi". Mukaddema "Servet" gazetesile' neşr olunan iki gazelinden ve birkaç beyitinden başka eserini görmedim. Vücudu nakl olunan âsarının hangi ellerde kaldığı, kimlerin âsarına karıştığı meçhuldür.

Gazel

Feyzi yezdan iledir bezli her ehli keremin Sureta doğrulara faik olur gec nigehan Matemi suruna galib our ehli hünerin Vuslatü firkati tevem bilür erbabı kemal Sagari bezmi sühande o kadar dair kim Etme hamüşü giran gûşi gurura feryad Artırır vasf ile mehparelerin pertevini

Karelenmiş gamı dehrile vücudu kalemin Farkı ne harfü şümarinda emelle elemin Derdi ser vermededir neş'esi mezmuni cemin Nalenin methali yok güşine lâlü asamın

Olmasa bad güher paş olamaz mevci yemin

Nazar et tavrina fevkinde menarin âlemin

Her makarri ola burcı kamer ehli rakamin

Numero: 1, 17 Cümadelule 1305.

Edhem etmekte beni bir güli ter zarü hazin Ey şuh öpüp ayağın eder iftihar senk . Kimdir eden felâhini cevrine nasbı nefs Çenberli taşta sarmış o sengin dili rakib Sarsın kilâbı kûyi dilâra rakibi de Tavşan taşında bir tavşan dilrubasına Ey kebki nazım oğrama kız taşına sakın Oldu bedel yedi kuleye nazmım Edhema

Bülbüli şimdi benim gülşeni cevrü sitemin Etmezmi âsitanini cai karar senk Ol tünd hu elinden eder dadü zar senk Bağrına badezin basar üşşaki zar senk Taş çatlasında bulmasın ol bed şiar senk Attı berayi sayd bir ehli şikâr senk Belki atar sana bir iki nabekâr senk İsterse merdümi rezm ana atsun hezar senk

Tekü tenha o ateş meşreb ile sine bersine

Senin halvetnişini çifte hamam olduğun var mı

Okunur mektebi tibbiyyede de tercemesi

Kaldı peygulei nisyanda şifa tercemesi

*

Maaşının teehhüri tesviyesinden müteessir olarak maliye muhasebecisi Haşmed Efendi hakkında yazdığı manzumeden:

Dinleyen yok deri himmette dua tercemesi Matlebim ruha gıda, maili haşmet değilim Anlayan var mı aceb hali geda tercemesi Mürtekam levhai kalbimde gina tercemesi

**

Yusuf Kâmil Paşa merhumun riyasetine söylediği tarihdir ki¹ keremkâri müşarünileyh canibinden caize olarak meblâğı vefir ihsan olunmuştur.

Şimdi buldu meclisi vâla reisi kâmili

Hastalığında ziyaretine gelen bir komşu çocuğunun jeneral namındaki kedisine söylediği tarih:

Fareler çıktı o dem söylediler tarihin

Jeneralı kediler ordusunun etti vefat

Doktor Ali Haydar Paşa tevdi eylemiştir. Tarih çıkmayor, belki mazbut olmayan diğer mısrada dahili hisab edilecektir, yahut tamiyesi vardır, yahut lafzan tarihdir.

EDİB BEY

Ali Edib Bey, İslimye eşrafından Arif Hikmet Efendinin oğludur. 1287'de İslimye'de doğdu.

Pederi, medresede ulûmi mütedavileyi ikmâl etmişti, tabiati şariyesi vardı. Babası hoca Said ve büyük babası Hacı Hasan Efenediler de ulema ve şuaradan idiler. Arif Hikmet Efendiye pederinden ve ceddinden intikal eden birkaç bin cild kitab, Rus Harbi'nde İslimye'deki hanesinde yandı.

Edib Bey, ibtidayi ve rüşdî tahsilini İslimye'de gördükten -sonra 1302'de İstanbul'a geldi. İki sene Galatasaray Sultanisinde okudu. Muahharen Mektebi Mülkiye'ye girdi, 1310'da şahadetname aldı.

İbtida Gümülcine, bir müddet sonra Üsküb Mektebi İdadisi muallimliğine tâyin olundu. Üsküb'de hasta olarak İstan-

(Gençliği)1

bul'a geldi, altı ay tedavi edildi. Kendi talebile Manastır Mektebi İdadisi müdür muavinliğine ve muallimliğine tâyin kılındı. İki ay sonra kemik vereminden 1315 senesi hicriyesinde Manastır'da vefat etti. İki kü ük kızı kaldı.

Hemşirezâdesi fazili muhterem Köprülü Zâde Mehmed Fuad Beyin verdiği malûmata nazaran:

"Edib Bey, biraz asabî, fakat gayet rahim ve şefik, ifrad derecede vazifeperver, mesleğine âşık, ailesine fevkalâde merbud iid. Edebiyat, fiizk, kimya muallimliklerinde bulunarak Fransızca'dan bazı ders kitabları terceme emişse de sair âsan kalemiyesile beraber Manastır'da ötekinin berikinin elinde kaldı. Daha çocuk iken şiir söylemeğe başladı. Fevkalâde çalışkan idi. "Hazinei Fünun" da ve "Mekteb" in ilk nüshalarında gazelleri mündericdir".

¹ Henüz şiir söylemeğe başladığı sıralarda alınan resmidir. Son resmi bulunamadı.

Eyyami sebavetimizde biraderim merhumla Mektebi Mülkiye'de bulunduğumuz esnada Edib Bey, sınıf arkadaşımız idi, bir sırada oturduk. Biyaz yüzlü, büyük başlı, zaif, afif, uslu, ağır, terbiyeli bir genç idi. Tanzim eylediği eş'arı bize okurdu.

Şairliğin muktazayı tabîîsi olarak âşık idi. Hattâ arkadaşlarımızdan,

"Şiirime kafiye etsem nola ahı mahi

Bir vesile ararım anmağa Abdullahi"

beytinde ismi mezkûr olan bir talibi matlûba mail idi. Ekseri eş'arını anın şevki ile söylerdi.

Dildarinin nazarı dikkat ve iltifatını celb etmek emeli meclubanesile bir gün elinin birkaç yerini kalemtıraşla çizerek kan akıtmıştı. Ah gençlik...

Edib, hulkan Edib idi. Müddeti refakatimizde bir münasebetsizliğini görüpişitmedik.

Mebadii şebabımda "Hazinei Fünun" da "Edib" imzasile neşr olunan gazelleri okur, takdir ederdim. "K. Nalânî" namı müstearile nazireler yazardım. Bu, "Edib" in hüviyetini senelerce aradıktan sonra refiki kadimimiz Edib olduğunu Süleyman Nazif merhum ihbar etti. Cenabı Hak, ikisin de naili mağfiret buyursun.

Gazel

Seraser cüstcuyi babı kudsiyyet meab ettim Niçin ustadı Ammet sây eder imare beyhude Benim bezminde benden gayrı kimse neş'eyab olmaz O rütbe naz perver olma kim ey mihri istiğna Yeter ahvalime tân etmesün bigâne mesrebler Nihayet dergehi piri mugane intisap ettim Bu viran kalbimi ben kendi gönlümle harab ettim Enini kalbi zarı nağmei şevki rübab ettim Seni bir zerrei naçiz iken ben âfitab ettim Harab oldumsa sevdadan fazilet iktisab ettim

Asümani fikrimin hurşidi nur efşanısın
Tıflı nev sevda dilin hadii ismet perveri
Masivadan ettiren sensin tevekki ruhumu
Terki can etmek reva olmaz benimçün sevdiğim
Müntehayi vasfını haddimmidir bulmak benim
Aşık oldum ben sana gönlüm teâlî eyledi

Gülistani tab'ımın bir goncei rahşanısın Hamei muhrik nevanın bassi irfanısın Şübhe yok ki ruhumun sen pertevi imanısın Cismi bi aramımın hem canı hem cananısın Fıtratın sen âleme en mûtena ihsanısın Hemser oldun sen bana dilberlerin zişanısın-

Nigâhın eyledi tesir ta cenane kadar Hulusi aşkıma ey yar şahid olsunlar Dirig lûtfuna şayan değil imiş gönlüm Saba firak ile ben hâk olur isem durma Cihane ben geleli yirmi üç¹ hazan gördüm Değil cenane kadar belki mürği cane kadar-Beni beşer ile sûkkâni asümane kadar O keysuvanı öpen bir hakir şane kadar Götür gubarımı lûtf et o bî amane kadar Elemle geçti günüm şimdiki zemane kadar

¹ Bu gazeli 21 teşrinievvel 1310'da yazmıştır.

Kıt'a

Nigâhımla tekabul eyleyince naztei hışmın Kıyametler koparsan başıma ey mihri istiğna Hayali yıldırımlar çıktı çeşmi igbirarından Yine geçmem temaşayi cemali tabdarından

Mecmuai eş'arına sername ittihaz ettiği kıt'a:

Mümkün mü ki şair olsun insan Nevzad tekellüm eyleyor mu Evvel müteşair olmayınca Her bir söze kadir olmayınca

EDİB BEY

Halil Edib Bey, Seyyar Tahriri Emlâk memurlarından ve Rürtbeyi Hoceğani eshabından Buras'lı Hacı Halil Ağa Zâde Ali Melekî Efendinin oğludur. 25 şaban 1279''da Bursa'da doğdu.

Sebavet evanını — babasının memur olduğu — Kütahya, Uşak, Çanakkale, Sakız, Kıbrıs, İsparta'da geçirdi. İsparta Rüşdi Mektebinde okudu.

1295'de Hüdavendiğâr Vilâyeti Mektubî Kalemine devam eyledi. 1297'de İstanbul'a gelerek, iki sene kadar Şûrayı Devlet Mazbata Odası hulefalığında bulundu. Bu sırada Fransızca tahsil etti. 1298 martında Sanayiî Nefise Mektebi ve Müze Kitabetine tâyin kılındı.

Muahharen Maarif Nezareti Mektubî Kalemi Müsevvidliğine, birkaç ay sonra Mümeyyizi Saniliğine, 1317'de Meclisi Maarif Başkitabetine, Mekâtibi Rüşdî'ye Müdüriyetine nasb edilerek ûla sı-

ruft evveli rütbesini ihraz etti. İlânı Meşrutiyetten sonra Mekâtibi Ecnebiye Müfettisliğine tâyin olundu. Bir müddet sonra kadro harici kaldı.

Mekâtibi Rüşdî'ye de, Darüşşafaka, Mektebi Sultani ve Mercan İdadisi'nde lisan ve kitabet muallimliğini ifa etti.

Kadro harici kalmasından fevkalâde müteessir ve dilfikâr oldu.

23 zilkide 1330'da vefat etti. Eyyub kabristanına defn olundu.

"Resimli Gazete" nin ve sair mecmua ve gazetelerin muharrirliğinde bulundu, manzum ve mensur hayli eser ve "Sây", "Hamiyyet" ünvanile iki risalei mevkute neşr eyledi.

Aleksandır Dümafis'in, "Bir Mektub Paketi", "Gümüş Mahfaza", "Sezar'ın" mamlarındaki hikâyelerini, "Lamartin" in "Jeneviyö" isimli romanını terceme etti.

Resmi tercemei halinde 1274'de doğduğu gösterilmiştir.

Diğer eserleri şunlardır: "Âşikane Bir Dram", "Mesirei Etfal", "Cümeli Hi-kemiyei Ecnebiye", "Terkibi Bend", "İki Refika Yahut Bir Nümunei İzdivac", "Ressam Roland", "Paris Esrarı", "Güvercin Mükâfatı", "13 Numerolu Araba" ve zeyli "Jak Judi", "Penbe Ev Faciaları", "Mesire", "Mis Mari Yahut Mürebbiye".

Şiiri, suhulet ve sür'atle söylerdi. Pek çok âsarı nazmiyesi vardır. Vefatındarı sonra — kendi yazısıle muharrer — eş'ar mecmuasını bir kitabcıda görerek almak istemiştim, kitabcı pek gâli bir fiat istediğinden alamamıştım.

Müstekim, nazik, dalgın bir şair idi. Bazen söylenilen sözleri anlamıyacak derecede deryayı hayrete dalardı. Bu sebeble "Edibi Hayran" namını vermiştim.

Hele şiir söylemekle meşgul olduğu demlerde — kulağının dibinde — davuş çalınsa duymazdı.

Kendi nakl ederdi: Bir gün sokakta validesine tesadüf etmiş, tanıyamamış. Valide, "Ha!i beni tanıdın mı?" dedikce kadıncağızın yüzüne hayran hayran bakarmış. Tanıdıktan sonra gülmekten bayılmış.

Üstadı fazilimiz Hoca Hüsni Efendi merhumla bir gün evimizde bulunduklarsesnada — hasta olan — peder merhumu görinek istediler. Biraderim Ahmed Tevfik Bey merhum, önlerine düşerek gûya yatak odasına götürüyormuş gibi — sofadadıran — uzun masanın etrafını birkaç defa devr ettirdi. Bu muhterem zatlar, lâtifenin, hattâ devr ettiklerinin farkında olmıyarak kemali ciddiyetle "paşanın odasz ne kadar uzakmış" dediler.

Şu tuhaf seyrü seferden aralıkta bahs eder, gülerdik:

Merhum, şedidütteessür, rekikül'kalb, safdil, sehlül'iğfal idi. Ne söylense çocuk gibi inanırdı. Hukukî kadime cihetile benim her türlü ahvalime vakıf olduğu halde—ciddî, yahut lâtife olarak— bana isnaden kendine söylenen lâflara inanır, gücenir, uzun müddet semtime oğramazdı. Bilâhare hakikati anlayınca yine devama başlardı.

Birkaç defa teehhül etti, geçinemedi. Daima her halden, her şeyden şikâyet ederdi. Ye'sü elm, ana tabiati saniye olmuşdı.

Matbuat âleminde bulunduğum sıralarda Bursa'da intişar eden bir mecmuai mevkuteye Emile Zola hakkında yazılan bir manzume için "Tercümanı Hakikat'" gazetesine derc ettirdiğim makale üzerine Edib merhum da bir makale yazdığından muhalifleri tarizatta bulundu, bir mübahesei münazia âmiz vuku buldu.

Muhalifler, anı cehl ile ittiham ettiler.

"İnsan edince kendi kemalile imtizac Tenzili kadri ahare his etmez ihtiyac"

Hikmetine dikkat etmediler. Kemalden nasibedar olduklarını zan edenlerin, başkalarına isnadı noksan etmekten sakınmaları lâzım geleceğini düşünmediler.

Edib, okuduğunu anlar, anladığını okur, yazdığı okunur bir ehli kalem idi.

Ediblik, âlimlik iddiasında bulunan, yahut edib ve âlim âd olunan bazı zevatta, Halil Edib'den fazla edeb ve ilim görülemedi.

Edib, Muallim Naci merhume — alâka derecesinde — muhib ve hürmetkâr idi, daima anı müdafaa ve kadrini ilâ ederdi. Her eserine ehemmiyet verirdi. Eş'arını virdi zeban edinmişti.

Merhumun — eski ve yeni yolda söylenmiş olan ve defterler dolduran — âsan nazmiye ve neşriyesinin tab olunmaması, ziyaa mahkûm olması mucibi teessüftür.

Nezdimde birçok eseri vardı, evimin işgaliade hepsi zayi oldu.

Mecmualarımdan birine yazdığı iki gazeli . — nümune olarak — derce mecbur oldum.

Gazel

Bahar geldi fakat sendeki taravet yok
Nevayi bülbüle benzermi hiç teranelerin
Sen olmadıkca sefayi rebiü sehbadan
Cihanı vaslını andıkca ah bilsen sen ah
Bu ihticabü tegafül yeter a mihri emel
Görün ki bir daha görsün bütün cihanı gözüm

Sebuh cuş ediyor bende eski halet yok Şükûfelerde cemalindeki letafet yok Ne anlarım bunu takrire, şerha hacet yok Geçirdiğim elemi can güdaze gayet yok Azabi firkate artık gönülde takat yok Geçen zamanlar için ihtimali avdet yok.

13 Mart 1319

Macerayi gami sevda dili cuşan ediyor Bir daha var mı aceb böyle tecellisi garib Hakperest ol diyor uşşakına ebrusu fakaı Kasdı can eylese bin can ile müştak olurum Cismü canım eriyor sanki bütün haşyetle Bana bu şiddeti sevdayi veren bilmem ah Göremem şekveye hacet var iken talii dun Giryemi silsile bendi demi tufan ediyor Yardan çekdiğim agyari da hayran ediyor Ettiği zülmi ne kâfir, ne müslüman ediyor Lebi can bahşını ateşzeni saman ediyor Nigehi işve yüzünden nice bin kan ediyor Neden ol gamzeyi garetgeri iman ediyor İşte biçare Edib'i o perişan ediyor

19 Mayıs 1319

EDIB BEY

Mustafa Edib Bey, Çapanoğullarından (Cebbar Zâde) Akdağ Mâdeni kaymakamlığından mütekaid Osman Nuri Beyin oğludur. 1275 senei maliyesinde

doğdu.

Yozgad İbtidai ve Rüşdî mekteblerinde okuduktan sonra Yozgad'da Demirli medresesinde ikmâli tahsil eyledi. Tahrirat Kalemine devamla Evrak memurluğunda ve muhasebe bas kitabetinde, Akdağ Mâdeni ve Sungurlu kazaları Mal müdürlüklerinde, müteaddit kaza kaymakamlıklarında, Dersim, Corum, Yozgad Mutasarrıklıkları vekâletinde, Nablüs ve iç il ınutasarrıflıklarında bulundu. Her mahalde inşaatı nafiaya muvaffak oldu.

İlânı Meşrutiyeti müteakiben Yozgad meb'usluğuna intihab olundu.

1336 senei maliyesinde Yozgad Harekâtı İsvaniyesi sebebile Kayseri'de ikâmete memur oldu. 1341'de orada vefat etti.

Âsarı nazmiyesi "Mecmuayi Eş'ar" namile tab edildi. Reşid Akif Paşaya yazdığı bir kaside de garb edebiyatı ve şuarası hakkında:

Gam değildir deseler de kudmaye peyrev Söylemişdir kudema nazm ile birçok hikmet Hugo'nun sözlerini dinleyemem hem ginnez Var iken bizde nice nazmi hikmet sair Anlara peyrev olanlar ola dursun varsun Her gönül başka bir üslüba olup üftade Nazmi nef'ide olan siveye metfunum ben Anların da görünür sözleri rengin amma Söylemis ehli dilin birisi böyle evvel Yarmı bir sairi efrenc Fuzuli âsâ

Husni tasvirimi takdire gerek hüsni nazar Bize kâfi mi değil öyle hakimane eser Küşi takdirime meth eyleseler de ne kadar Neye taklide seza olmalı Lamartinler Öyle julide edayi kim okur kim dinler Muhtelif suretü sima gibi efkâri beşer O firenkâne edada bu selâset ne hezer Berki zekkum ile bir mi tutulur goncei ter Hüsni tabir verir mâniye hüsni diker Reşehatı kaleminden dökülür hikmetler

Tarzında garib ve acib mütalealarda bulunarak « المره عدو لما جهل » hakikatini teyid ediyor.

Nazire

Zan etme kesbi şühretü şan etmek isterim Meftuniyim o rütbeki fikri sadakatın Görsem ne yerde düşmeni ehli hamiyeti Şehrahi istikamete sâlik olanlara İkbale şimdi olsa da bâdi riya Edib Fikrimce adlü hakkı iyan etmek isterim Hainleri bi namü nişan etmek isterim Amacı tiri kahrı zeban etmek isterim Bî şüphe bezli cânü cenan etmek isterim Ben hak yerinde hakkı beyan etmek isterim

Merhum Abdülhalim Memduh Beyle müşterek gazel

Memduh	Edib
Tali o rütbe etti ki cevrü cefa bana	Bir dem müyesser olmadı gamden reha bana
E Devran o değlu mesti meyı yos etti kim	His eylemem gelürse de şevku sefa bana M
M Ben görmeden cihanı daha bu garibtir	Dehşetle bahtı sahtim eyledi arzı lika bana E
E Cay huzur şimdi bana kuşei ferağ	Geldi cihanı görmeden artık gina bana M
M Fikrim hatayi âlemi setr etti dîdeden	Gâlib gelince dildeki hubbi siva bana E
E Yine bende itmami kusur etti endişem	Kendi hatalarımdan edüp ibtida bana M
M Kendimden özke kimseyi tühmetli görmedim	Gönlüm esiri derdü gam olsa reva bana E
E Lahik olunca hatıra el'alim anladım	Eyvah kim benim yine bâri belâ bana M
M Nez eylesiin bu benliği benden veren azim	Olma gönül bu acz ile hesti niima bana E
E Bari bir ehli fazla olaydım esir ben	Zillet eğerçi lâzım ise mutlaka bana M
M Hüznü sürur bahşi tekellüfte bir gelür	Yeksan çıkar netayici zevkü ına bana E
E Sevk etti muktezası zamanın tenezzüle	Zahmet verir idise de lûtfu âta bana M
M Memduh o rütbe ünsiyet ettim ki yes ile	Vermez kemali neşe meyi dilküşa bana E
E Bastı simati ayşe heves kalmadı Edib	His eylemem gelürse de şevku sefa bana M

Kıt'a

Renği ruhsarına gül derse rakib aldanma Hüsni tâlil ile tahsili meram eylemedir Abru dökmesine payine asla kanma Herkesin her sözüni aynı hakikat sanma

EKREM BEY

Mahmud Ekrem Bey Üdebayi Ricalden Recai Efendinin oğludur. Rebiülevvel 1263'de — pederinin Vaniköy'deki yalısında — doğdu. Validesi Teymurtaş Pa-

Bayezid Mektebi Rüşdî'sine ve Mektebi İrfaniye'ye bir müddet devam ettikden sonra 1275'de Mektebi İdadii Harbiye girdi. Ulûmi Riyaziye'ye meyil ve istidadı olduğu halde bilâhare edebiyata heves ettiğinden mektebi hoş görmemeğe başladı. Bir aralık sıhhati de muhtel olduğundan Recai Efendi, oğlunun asker olmiyacağını anlıyarak anı 1279'da Hariciye Mektubi Kalemine memur ettirdi.

1283'de (600) guruş maaşla Vırğü İdarei Umumiyesi Kalemine ve müehheren esham muhasebesinin mühimme odasına nakl olundu.

Şûrayı Devletin hini teşkilinde (3000) guruş maaşla muavinliğe tâyin kılındı.

Dört sene muavinlik ve dört buçuk sene baş muvanlik vazifesini ifa etti.

1294'de Şurayı Devlet âzalığına terfi edildi. Bu esnada Hey'eti Âyan ve Mebusana Şûrayı Devletden komiser nasb olundu.

1314'de Şûrayı Devlet Temyiz Mahkemesi ve iki ay sonra Tanzimad Dairesi âzalığına tâyin ve maaşı (11300) guruşa iblâğ kılındı .

İtalyanların Trablusgarb'a tecavüzlerini men edebilecek esbabı tedkik etmek üzere Trablusgarb'a gönderilen hey'et âzalığında ve müteaddid ve mütenevi komisyonların âzalık ve reisliğinde bulundu. Mektebi Mülkiye ve Mektebi Sultani'de Edebiyat muallimliği etdi.

İlâni Meşrutiyeti müteakiben 9 receb 1326'da Evkaf ve 27 şaban 1326'da Maarif Nezaretlerine tâyin olundu. Müahharen istifa etdiğinden 20 zilkide 1326'da Hey'eti Âyan âzalığına memur oldu.

1280'de tevcih olunan Rütbei Rabia, 1307'de Rütbei Balâya terfi kılındı Birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarını, gümüş imtiyaz madalyasını ihraz eyledi

1332 rebülevvelin dördüncü cumartesi gecesi (18 kânunisâni 1329) Şişli'deki hanesinde vefat etdi. Nâşı, ertesi gün Ayasofya camiine nakl ile cenaze namazı eda ve cemmi gafir ile Sirkeci iskelesine isâl edildi. Vapurla Anadoluhisarı'na götürülüb, Küçüksu kabristanında oğlu Nijad'ın yanına defn olundu.

* **

Üstadi Ekrem'in, kendi için 1307'de yazdığı kitabe "Senki kabrine ve bir sahifei matubeye derc edilemediğinden" bahs ile "Serveti Fünun" a¹ derc olunan manzume:

Zair! tekarrüb et şu muhakkar mezarı gör Bak halime şu cayi sükünet kararda Bak dahmei melâlı hayatı garibime Mahiyeti tefekkürümün tercemanıdır Fehm et küduri tinetimi haki tireden Mevtin ne nimet olduğuna eyle intikal Mehcuri yari mahremü bigâneyim bugün Bir ahi bidevam, demi vapesin imiş Yareb beaşkı hazreti peyğamberi güzin Ey ümmetin şefii Muhammed demi hisab

Valâ makami şairi şühretşiarı gör
Encamı kârı dağdağai ruzgârı gör
Etrafını ihata eden iğbirarı gör
Benden gubarıma şu hazin yadigârı gör
Bak hüzni tabıma şu yığılmış gubarı gör
Gârı => huzuri dili bikararı gör
Ahir ne oldu dayiyei iştiharı gör
Mefhumi şevki zemzemei iftiharı gör
Şayani merhamet bu günehgârı zari gör
Aynı keremle Ekremi feryadkârı gör

* **

Matbu âsarı:

1 — "Talimi Edebiyat". 2 — "Takdiri Elhan". 3 — "Takrizat". 4 — "Kudama'dan Birkaç Şair". 5 — "Nağmei Seher". 6 — "Yadigâri Şebab". 7 — "Nâçiz". 8 — "Pejmürde". 9 — "Zemzeme". 10 — "Şemsa". 11 — "Nefrin". 12 — "Tefekkür". 13 — "Nijad Ekrem". 14 — "Saime²". 15 — "Muhsin B.". 16 — "Araba Sevdası". 17 — "Vuslat". 18 — "Çok Bilen Çok Yanılır". 19 — "Afife Anjelik³". 20 — "Meprizon³". 21 — "Atala³".

**

Ekrem Beyin vefatı esnasında her türlü ehval ve ekvaline dair yevmi gazetelerle mecmualarda, "Türk Yurdu" risalesinin nushai fevkalâdesinde, İsmail Habib Beyin, "Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi", İbrahim Necmi Beyin, "Tarihi Edebiyat Dersleri" ünvanlı eserlerinde malûmatı kâfiye verildiği gibi Kemâl Zâde Ali Ekrem Beyin, Darülmualliminde takrir ederek bilâhare risale halinde neşr olunan müsahabelerde Üstadi Ekrem'in hayat ve âsarı mükemmel suretde izah edilmişdir.

^{1 27} ağustos 1341.

^{2 &}quot;İkdam" da tefrika edilerek henüz yarısı ikmal edilmeden sansür memuru tarafından men olunmustur.

³ Tercemedir.

Binaenaleyh üstadi müşarünileyh hakkında söylenilen sözleri burada tekrar etmeğe lüzum görmiyerek anlardan birkaç fıkranın naklile iktifa eyledim.

Ali Ekrem Bey diyor ki1:

"Ekrem Beğin hayatı resmiyesinden maada bir hayatı siyasiyesi de var mıydı? Bu suale hayır eevabını vereceğiz.

Recai zadenin cıhadi siyasisi "Tenviri şebab" terkibile hülâse edilebilir.

Mektebi Sultani'de, Mektebi Mülkiye'de senelerce tedrisatile gencleri irşad eden odur, genclere vatanlarını sevdiren odur. Servetifünun edebiyatını tesis eden odur, irticai edebiyi kökünden söken odur.

Ekrem, rikkati his ve hayal ve tasviri dekayık şairidir. Hayatında oğradiği musibetler kendisinde fıtrı olan hüzn ve elem kabiliyetini pek ziyade inkişaf etdirmişdir. Tarihi edebiyatımızda rikkati his ve bayalın vadii hüzünde en zi kudret tairi Recai zade Ekrem'dir. Şuaramız arasında Nedim gibi rikkatı hayal, hattâ bikri hayal ile mümtaz şairler vardır. Fakat hissin rikkati yalnız Recai zade Ekrem de bu kadar samimiyet ve mümtaziyetle tezahür eder. Bu şairde kuvvei muhayyile yüksek değildir, hattâ pek mütevassıttır. Fakat rıkkati hissini bir vücudu münevver halinde yaşatmak için Ekrem de tahayyül, hususile rıkkati tahayyül tecelli ediyerir.

Eş'an arabî tetkik etmiş olduğuna pek kani değilim. Çünki şiir ve edebiyattan bana saatlerce bahs ettiği olurdu. Acemin her değerli şairinden mutlaka birkaç şey okur, Fransız şairlerinden istişhad eder, fakat şuarayı arabî kale almaz idi. Demek ki yalnız İran ve Fransız edebiyatına vukufu vardı.

Musiki ve resim ile de ülfeti vardı. Alaturka piyano çalardı. Bazı şarkıları da bestelemişti. Merhume "Üstadı Ekrem" namını veren "Serveti fünun" şairleridir".

Köprülü Zâde Fuad Bey diyor ki2:

"... Müdakkik bir hikâye nüvis, hassas bir şair, fazıl bir üstad olan Ekrem Bey onların fevkında büyük ve necib bir insan, felâketzede bir babadır. Hayatının her safhasını mutlaka elem ve matemle geçirmiş, gözleri daima yeni matemlerin siriski ye'sile malâmal kalmıştır".

Gökalp Bey diyol ki3:

"Ekrem Bey şair olduğu kadar şuurada malikti. Ekrem Bey, şiirimizin şuuri idi. Hamid Bey, عمور مسعيمة بالتا والمنافقة ا

Ahmed Hikmed Bey diyor ki4:

"... Ekrem Bey, yetmiş iki yaşında nasıl ihtiyarlamadan vefat etmiş ise asarından bir çoğunda o suretle muhafazai teravet edecektir".

Hüseyin Daniş Bey diyor ki5:

- "... Eğer bu iki edib arasında bir mukayese mümkün olsaydı Türkiye'nin "Haınid" Şeykesperi ve "Ekrem" Lamartinidir, deinek münasib olacaktı. Hamid, Türk inkılabi edebisinin pişüvası, Ekrem ise eski mektebi edebin münevver ve nüktedan bir muakkıbıdır.
  - Musahebelerden.
  - ² Türk vurdu Nushaî fevkalâde.
  - 3 Türk yurdu Nushaî fevkalâde.
  - Ilâveî Peyam: 23 kânunısani 1329.
  - 5 Tarihi edebiyat dersleri.

Ekrem Bey mesaliki sabikai edebi ikmal eder. Hamid ise baştan aşağıya yeni bir meslek ve mekteb ibdas eylemiştir".

İbrahim Necmi Bey diyor ki:

"... Ekrem Bey gayet nazik, vakur, âlicenab, nezih ve asil bir zat idi. Memuriyeti resmiyesinden en âdi mesaili beytiyesine kadar fevkalâde bir itinai intizame malikti. Neşriyatı edebiye ve mübahasat ve tenkidatından en basit mükâtebat ve muharreratına kadar bütün yazılarında emsalsiz bir itinai mükemmeliyete malik olduğu gibi, kıyafeti, tavrı, edayi beyanı, reviş ve reftarı, her şeyi de bu itinai zarafet ve nezahete delâlet ederdi".

İsmail Habib Bey diyor ki1:

"... Ekrem Beyde engin fikirler de göremiyoruz. O bazan Hamid gibi derin yazmak ister, "Makber" deki girdibadlı düşüncelere üzenir, fakat bakınız ne kadar sönük kalıyor.

Ekrem Beyin manzumelerinde Hamid'in pek çok tesirini görüyoruz.

Ekrem Beyde en bariz meziyetin "hassasiyet" olduğu malûmdur. Fakat bu hissi de derin değil, tului sever, gurubu sever, yıldızları sever, fakat bütün bu sevgilerde ibdaî bir his göremeyiz. Herkes təbiata nasıl alelâde bakarsa o da öyle görüyor. Denizin, yıldızların, tabiatın karşısında bir şey his ediyor, fakat bu hisler kapalı bir havuzun hareleri kadar sathî ve belirsizdir".

Ustadi Ekrem

Bülend nasiye simayi zi vekarı deha
Urur şağafzede bir kalbi sermedi heyecan
Ki en ferahh, en âsude mevci satrında
Bütün gumumi beşer düşi ihtisasında
Rakik sislerin altında pür sükün, bihab
Şebi hayalini okşar, peri cenahı gibi
Sever tefekküri, demsazi bihemali odur
Onunla tay eder aşubkâhi nasutî
Odur hayatını telziz eden biraz ancak
Bir ihtişami nezahet lebi hitabında
Bu nutki pak ile eyler ukulu isticvab
Kemali sıtını te'yid içinse kâfidir

Güzide heykeli ruhul edeb ki sadrında
Lisanı kalbi kur bir nişidei giryan
Derin, derin düşünür bir melâli müstesna
Hayatı bir mütefekkir hazan sabahı gibi
Hazan sabahı kadar mesti girye bir mehtab
Bir ihtizazi münevverle her temasında
Leyali tar melâlinde, lâlü müstağrak
Onunla sair olur huld zan lâhuti
Nedimi ruhu odur, mahremi hayali odur.
Tekellümatına bir nükheti necibe verir
Yaşar gidayı kemalile bir cihanı şebab
Şebaba verdiği dersi edeb kitabında

Tevfik Fikret 7 Kânunisani 1314 (Rübabı şikeste)

Ekrem Beyefendi merhum, pederim Mehmed Emin Paşa merhumun mebadiî şebabtan beri muhibbi ekremi idi. Hukuk ve meveddet pederinden intikal etmişti.

Şurayi devletin hini teşkilinde memleketin en değerli ve haysiyetli erbabı marifetinden terkib edilen hey'eti tahririyede senelerce refakat ettiler.

Pederimi "Nushai Nadirei Fezail" namile yâd ve tevkir eden o nushai nadirei fezail benim hakkımda da lûtfen ibrazi meveddet ve hürmet ederdi.

¹ Türk teceddüd edebiyatı taribi.

Vükelâlık mesnedinde bulunduğu zamanlarda da evime gelir, bazen Babıâlî'deki mevkiî memuriyetimde de ziyarete tenezzül eylerdi.

Hattâ — en hazin, en dilnişin eseri olan — "Nijad Ekrem" i bizzat mevkiî memuriyetime getirmişti. Bu eseri güzîne dair "Tercemani Hakikat" gazetesine¹ derc ettirdiğim makalei nâçizi mükerrer okuyarak pek memnun olmuştu.

Bir aralık Göztepe'de ikamet etmişti, akşamları — o vakit mâmur ve abadan, şimdi kalbi âşık gibi viran olan — Yakacık'daki sayfiyemize giderken biraderimle beni görünce tirende yanımıza gelir, Kartal'a kadar bizi şerefi refakatile mübahi eder, Göztepe'ye dönerdi.

Bu sörleri, kendime pâye vermek için değil müşarünileyhe kibr ve azemet isnad eden mütekebbirleri fiilen tekzib ettiğini gösterinek maksadile söylüyorum.

Ekrem gibi bir merdi mükerreme nasıl kibr ve azemet isnad olunur? Haysiyetini gözeten, izzeti nefsini muhafaza eden vakur, müeddeb bir âdeme mütekebbir ve müteazzim denilir mi? Mütekebbir ve müteazzim bir âdem, — benim gibi evlâdı ve şakirdi mesabesinde bulunan — bir âcize istihkakının fevkinde hürmet gösterir mi?

Fazilet hanesinde teşerrüf ettikce niçe mebahisi lâtife ile kesbi sefa ederdik.

Bir kış gecesi benimle beraber biraderim Ahmed Tevfik Bey ve Pertev Paşanın hafidi Aziz Bey merhumları¹ Şişli'deki konağına davet etmişti. O soğuk havada bize tabak dondurma ikram etmesi üzerine — edebiyattan ad olunabilecek surette — o kadar güzel sözler söylenmiş, o kadar hoş lâtifeler edilmiş idi ki daima mükedder görünen, pek az gülen merhum, neşveyab olmuş, kahkahalarla gülmüştü.

Hele Aziz¹ Beyin — benim israrım üzerine — nakl ettiği bir fıkra, merhumu ne kadar güldürmüştü. Umum haneci ihtiyar bir Ermeni kadını tavşan postundan kürk giymiş, toprak mangalın başında oturmuş, hem mesleklerinden birine hitaben Ermeni şivesile "kırk yıldır ırzımla, namusumla şunda kerhanecilik ederim. Şükür Rabbim Allahım kimse ile söğüşüp hırlaşmadım" dermiş.

Aziz Bey bunu, teferruatile o kadar zarif bir tarzda nakl etti ki gülmemek kabil değildi.

O gece mahalle bekçisi, semtimizde yangın olduğunu ilân etmesile huzur ve rahatım muhtel oldu. Avdet için müsaade istedik. Bey merhum, bizi konağın üst katına çıkardı, dürbin ile Bayezıd semtine baktı. "Bir şey yok, merak etmeyiniz" dedi. Dürbini benim elime verdi. Ortada bir şey olmadığı halde — sayikai asabiyetle— gözüme her taraf alev içinde göründü. Gösterdiğim telâş ve ızdırab üzerine merhu-

¹ Kânunisani 1327.

² Ekrem Bey, Evkaf nezaretine tayin olunduğu sırada tebrik için makamına gittim. Yanında erkâni nezaretten birkaç zat vardı, bunları hüsni suretle savduktan sonra kimsenin bırakılmamasını emr etti. Esnai suhbette nezaret memurlarının hallerinden ve kendinin evkaf işlerine ademi vukufundan bahs ettikten sonra dairei nezarette tanıdığım mütemen ve umure vakıf kimse varsa ihtar olunmasını söylediğinden — kendininde biraz tanıdığı — Aziz Beyi tavsiye ettim. Birkaç gün sonra mumaileyhi — âzasından bulunduğu — Evkaf meclisi idaresinin riyasetine nasb eyledi.

mun söylediği — lâtife ile karışık — teseliyet âmiz sözler zabt olunmağa lâyik idi. Yangının sehven ilân edildiği tahakkuk etmesi üzerine zarif muhavereler oldu.

Esasen şedidütteessür, rakikülkalb, fevkalâde hassas olan bu büyük şairi "Pirave" sinin, "Emced" inin, "Nijad" ının ziyaı, ebediyen giryerizi matem etti. Hun alud olan gözlerine bakıldıkca daima ağlayor zan olunurdu.

Mustakim, afif, nezih, ciddî, intizamperver, seriül infial olan bu zati Ekrem'in meclisinde her hal ve kalde ihtiyatlı bulunmak, lâübaliyâne tavırlar göstermemek, fazla söz söylememek, fazla gülmemek icab ederdi.

Ben, fıtratan ülfette külfete tahammül edenlerden olmadığım için pek ihtiyatlı bulunamazdım.

Merhum, bundan dolayı hiç bir vakit eseri infial göstermedi.

Alelekser benimle mülatafe ederdi. Bir gün Haydarpaşa vapurunda bulunduğumuz sırada elimdeki küçük çantayı sordu, "yemek çantası" dedim. Lâtife âmiz bazı sözler söyledikten sonra karşımızda oturan defteri hakani memurlarından bir zati göstererek — anında işitebileceği bir sesle — "böyle küçücük bir çantanın alacağı yemekle insan doyar mı? Şu adamın midesi her halde sizin çantadan çok büyüktür" dedi.

O âdeme — bir sebeble — münfeil mi idi, yoksa bir maksada müstenid olmayarak mı böyle söylemişti, anlayamadım.

Süleyman Nazif merhum "üstad, her söze, her şeye dikkat eder, ilişir, fevkalâde, alıngan, gayet titiz bir zat iken, siz de andan geri kalmazken senelerce hüsni imtizacınıza hayret ederdik" derdi.

Üstadı Ekrem bir gün fakirhanemize teşrif ederek biraderimle oturduğumuz odaya girince "elimi öpmek isteyeceksiniz, fakat iğreneceksiniz. Abdest aldım, bileğim temizdir, orayı öpünüz" diye bileğini açmasile hem bileğini, hem de elini öptük.

Odanın divarlarında — birbirine muttasıl olarak asılan — yazı levhalarına mütehayyirane baktıkdan sonra "burası tekkemidir" süalini pek zarif bir surette irad etti.

İltizamı ciddiyette âdeta ifrata varan bu merdi vakurum, bize bileğini öptürmesi, her hali, her sözü samimî ve halis olduğuna kanaat ettiği âdemlere karşı her vech ile müsamehakâr ve müsait bulunduğunu gösteriyor.

Müşarünileyhi "imamül'üdeba" namile yâd ve izaz eden ve birbirlerini can ve gönülden seven reji komiseri Yusuf Paşa Zâde Nuri Bey merhumun — bizi vakfı elem eden — irtihalini müteakiben kemali teessürle yazdığım "Nurülkemal" ünvanlı eseri mufassali, hazreti üstad tetkik ederek bir takdırnamei mutavazıan ile beni taltif etmisti. Takdırnamede:

"... O ünmuzeci üluvvi ahlâkı (Nuri Beği) en rakik hututi vechiyesinden en dakika alâimi tahassüsat ve infialatına kadar hiç bir şeyi ihmal etmeksizin bütün şemaili hasene ve fezaili âliyesile enzatu iman, ebsatı vicdan önünde teşahhus ve tecessüm ve hattâ tekellüm ettirmekteki mehareti hurde nigârasesile canlı fotoğraflara reşk endaz olacak bir kilki icaz, o bahtsızlıkların ikisinin de tadiline lûtfen çatesaz oldu..."

tarzında ibzal eylediği iltifatlar, benim fazileti mevhumemden değil, kendinin fazileti muhakkakasından munbais olduğu âzadei izahtır.

Üstadı Ekrem'in hidematı maarif perveranesine dair — malûmu ilâm kabilinden — ıradı makal etmek lâzım ise derim ki:

Ekrem Bey, edeb ve irfanı memlekete — ahlakile, âsarile — bihakkın hizmet ve vazifei insaniyesini ifa ve müsterihülkalb olarak âlemi cemale intikal etmiştir. ووجالة روحا

Yad et1

Vakta ki gelüp bahar... yekser Vakta ki hezari aşk perver — Bilmem kime karşı hasretinden — Kıl gök yüzünün letafetinden Eşyada iyan olur tegayyür.. Yapraklar ile edüp tesettür Başlar nevhata bî teehhür Safiyeti aşkımı tahattür

Yad et beni bir dakika yad et!

§

Bir leyli sükûn numada tenha Kıl çeşmini atti semti balâ Oldukca derunune gamım efza.. Pişi nazarında sathi derya Olduk ta nişimenin seri ab Sevdalar içinde nuri mehtab Eyle o geçen demi tezekkür Ettikce temevvücü tenevvür

Yad et beni sakinane yad et!

§

Vakta ki sabaha karşı nakâh Hasretle çeküp bir ateşin ah Ol ahi hazini âşikane.. Bî şübhe edince kalbü cane Bir zevrek içinde tek bir insan Titrek ses ile olur gazelhan Ol gamli teranei tahassür İcabı tekeddürü teessür

Yad et beni gizli gizli yad et!

§

Bir kalbi rakikü natuvanla Hicranla... sitemle... imtihanla... Sevdimse seni bu türlü sevdim Ettikce lisanım üzre daim Firkatte ne çektiğim bilinmez Ammaki vefai dil silinmez Sensin bana mayei tefekkür Ezkâri mahabbetin tekerrür

Yad et beni sen de kâh yad et!

Ş

Vakta ki hülûl edüp te eylul Vakta ki bir iğbirari mechul Seyr et o sahabeyi semada Bir rikkat ile hilâfi ade Müstağraki hüzn olur tabiet.. Eyler dilini esiri kasvet.. Ettikce hazin hazin takattür Şayed ola yaşla gözlerin pür

Yad et beni ol zamanda vad et!

§

^{1 &}quot;Alfred demüsse" den muktebestir.

Vakta ki durup şu kalbi gamnak Vakta ki dolup dehanima hak Tenha gecelerdê bir hayalet Yum çeşminî ba kemali rikkat Toprakta nihan olur vücudum. Şevkinle tamam olur surudum. Manzurun olunca bittahayyür. Bedbahtii aşkım et tasavvur.

Yad et beni gamlı gamlı yad et!

25 Subat 1302

Bir kuş!

Nerden uçmuş zavallıcık bir kuş O kedernak, o sakinane duruş Bana bak hiş! sakın kaçıp gitine
— Böyleyim ben — dokundu rikkatime:

Münkesirsen benim de var elemim Gel. vakın gel: seninle dertleselim

§

Ne içindir gönüküğün meksur Mütehassir, benim gibi meftur Bunu ben etmek isterim tahmin: Bu yerin sen de bir garibi misin?

Dertliyim, oh bakma güldüğüme Yok mu ruhunda bir hazin nağme

§

Söyle ben anlarım lisanından.. Ne zeman düstün asumanından Bu sükûtun yakışmıyor söyle Yaşamak pek mi güç tahassürle?

Sana, lâkin, bütün ufuklar açık.. Pek sıkıldınsa asumanına çık

§

Duracaksın sebeb ne rencide Hic kalır mıvdı haki süflîde Uç bu berzahtan oynasın kanadım. Ah olavdı kanatları nijadın?

Uriyor işte kalbi mecruhum..

İşit, ey kuş! ne söyliyor ruhum:

"Mütelevvin sema bu yerlerde Nes'esiz ekseri saherlerde... Müntehi daima hezane bahar Soluyor hep açılmadan ezhar

Mütahavvil ve bî baka her şey Ruha racî kederse peyderpey

Ş

Bize hayr etmeyen bu gülşenden Gezelim kehkesanı hoş memen... Kaçalım sen de, ben de kurtulalım Zevki rüyayı sermedî bulalım

Olalım her beliyeden salim Uçalım asumane dönmiyelim!.."

Ah Nijad!.

δ

§

§

Ş

Hasret beni cayır cayır yakarken Hayaline çılgın çılgın bakarken

n çilgin bakarken

Dağda kırda rast getirsem bir dere Yollardaki ufak ufak izlere

Güneş güler, kuşlar uçar havada Yalnız mısın o karanlık yuvada?

Can isterken hasret udile yansun Bu kayğuya yürek nasıl dayansun

Bu ayrılık bana yaman geldi pek Ya gel bana, ya oraya beni çek Bedenimde buzdan bir el yürüyor Kapanası gözümü kan bürüyor

Göz yaşlarım akıdarak çağlarım Senin sanup bakar bakar ağlarım

Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler.. Yok mu seni bir kayırır, bir bekler

Varlık beni alil alil sürüyor Bedenciğin topraklarda çürüyor!

Ruhum hasta, kırık kolum kanadım. Gözüm nuru oğulcuğum, Nijadım! Büyükada 22 Mart 1316

* **

Gül hazin, sünbül perişan ,bağzarın şevki yok

Başka bir haletle çağlar cuyibarın şevki yok

Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok

§

Farkı yoktur giryeden ruyi çemende jalenin Meh bile gayretle ağuşunda ağlar halenin Gönlüme resiri olmaz ateşi seyyalenin Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok

§

Ruha verdikçe peyami hasretin her bir sahab

Cane geldikçe temaşayı ufuktan piçü tab

İhtizaz eyler çemen, izhar eder bin iztırab

Hem tabiat münfail hicrinle, hem gönlüm harab

Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok¹

Şarkı

Saklayup kalbi mükedderde seni Bulurum neşvei sağerde seni Bülbülü ağlamadan gûş edemem Seni bir lâhza feramuş edemem Her çiçekten alırım nükhetini Söyleyüp cullere keyfiyetini

Anarım ah ile her yerde seni
Anarım ah ile her yerde seni
Zar olan gönlümü hamuş edemem
Anarım ah ile her yerde seni
Her fidanda görürüm heyetini
Anarım ah ile her yerde seni²

Sarkı olarak bestelenmiştir.

Bestelenmiştir.

Pederimin irtihalinde bana yazdığı taziyetname ile bir tezkireme gönderdiği cevabname — hini işgalde her nasılsa mahfuz kaldığından — ziya'dan sıyanet maksadile buraya derc eyledim:

Bu hakikat herkesce bilinmek ve hattâ bazılarınca daima derpişi ibret ve intibah bulundurulmakla beraber mevt gerek gidenler, gerek kalanlar için acıların en zehrnâkidir. Bunda şübhe yok, Mamafih ev lâdın aba ve ummühatı tedfin etmesi mevt hakkındaki kanunî tabiatın en âdi bir hükmünü teşkil eder. Bu hükme evlâd razı olmamak isterler. Aba ve ümmühatın ise en büyük, en muhik arzuları bu hükünden haric kalmamalarıdır. Ne oldu? İki gün evvelki mülâkatta emri mükadderin karibülvuku olduğuna dair bir imada bile bulunulmamıştı. Nihayet desti cellâdı ecel o nushai nadirei fezailide eydii istifadei ahlâfından bağteten nez ile çahi adimülgavri ademe fırlattı öyle mi?

Hiç olmazsa felâketten vukuu günü haberdar olaydımda naşı mübareki karargâhi ebedisine kadar akib edenler arasında bendenizde bir muhibbi kadım sıfatile isbati vücud edeydim.

Hasenati amalile merhum, kurbi ilâhide mazhari niami namütenahi oldukçe bilcümle efradı hanedana älilerinin mazhari ömri tavil ve naili ecri cezil olmaları düasını tertil ederek iki birader pakize küherlerile beraber zatı valayi fazilanelerine arzi taziyeti ihtiramkâriye müsaraat eylerim, efendim.

Sişli, 22 teşrinisani 1324

Recai zade Ekrem

**

Müşarünileyhin diğer tezkiresi:

Muhibbi Azizi Ekrem, miri edibi muhterem efendim hazretleri;

3 kânunievvel 328 tarihli lûtufnamenizi aldım ve kemali memnuniyet ve şükran ile okudum. Derhal cevab arz etmediğim Babiâli'de ziyareti âliyenizi tasmim ve emel ettiğimden münbaistir. Husuli emel bazı mevanii gayri melhuzenin haylûletine maruz olup gittiğinden şu yerakpareyi maalkusur takdime mecbur oldum. Bayramın her gününü Babiâlide geçirdiğinizden bahs buyuruluyor. Bendeniz ise bu yakınlarda bir bayram geçtiğinden temamile bihaberim. Benim bildiğime göre geçirdiğim bayram değil, müteselsil eyyamı felâket ve matem idi ki bunlarında tamam olup olmadığını kesdirememekle endişe ve elemden tahlisi nefs edemiyordum. Hasbuhal ve mümkünse tadili melâl için arzuyi mülâkat bendenizde çoktanberi mevcud idise de bunu zatı kerimanenize ihsase — rahatce ve külfetsizce amdü şüd vesaitinin mefkudiyetinden dolayı — cesatet edemiyordum. Ve hâlâ de öyle. Hele ahvali umumiyenin biraz daha. kesbi selah etmesine intizat edelim. Haleti merhumun:

Dide pür ab, dil pür ateştir Zahirü batının müsevstir

Küftesini eczayi vatani azizimiz lisani halile ve pir edayi samia suz ile senelerdenberi terennüm edüp duruyordu ise de pek te kulak asanlar bulunmiyordu. Ne yapalım. Bu tecellii hanei suunde geçmeyecek sey olmadığına göre د رئي تكذر د diyerek müteselli ve avakıbı ahvale mütevekkilâne muntazir olmaktan başka elden ne gelir. Baki ihlâs ve hürmet efendim hazretleri.

6 kânunievyel 1328 Recai zade Ekrem

EKREM BEY

Ali Ekrem Bey, Namık Kemal Beyin oğludur. 1284 senei hicriyesinde İstanbul'da Hubyar mahallesinde doğdu.

Büyük babası ser müneccim Mustafa Asım Bey, ilmi nücum ile müştağil olduğundan hafidini — eşrefi saat düsturuna ittibaan — dört yaşında, dört günlük, dört saatlik olduğu halde Hubyar mahalle mektebine başlattı.

Bir sene kadar Fatih Askerî Rüşdî'sine devam etti. Bilâhare hususî muallimlerden Îdadî tahsilini ikmâl eyledi. Pederinin Rodos mutasarrıflığında bulunduğu esnada füzelâdan Şeyh Abdullah ve naib Sıtkı Efendilerden ulûmi şeriye ve Sakız'da bulundukları hengâmda da Kürd Said Efendiden hadis ve edebiyatı Arabi'ye ve Farisî'ye tederrüs etti. Bir taraftan da Fransızca âsarı edebiye okudu. Babasından bir şey okumadı.

Kemal Bey, oğlunu asker yapmak istedi, hattâ Almanya'ya izamını Sultan Abdülhamit'den istida ettise de büyük babası mâni oldu.

Ekrem Bey, yirmi yaşında İstanbul'a geldi. Büyük babası, Şûrayi Devlete, yahut Hariciye Nezaretine tâyinini reca etmesile Padişah, "benim onun için başka bir tasavvurum var" deyüp rütbei saniye tevcih eyledi. Babası, gönderdiği mektubda şöyle demiştir: "Ekrem, rütben sinnine göre büyük, emsaline nazaran küçük, şimdi ne diyeyim?"

Kemal, bir ay sonra vefat ettiğinden Ekrem Bey, mabeyn kâtibliğine tâyin olundu. Hakkındaki tasavvur bu imiş.

Ekrem Bey, Mabeyn kâtibliğinde on sekiz sene kaldıktan sonra 1322 senei maliyesinde Kudüs Mutasarrıflığına, İlânı Meşrutiyet'de Beyrud valiliğine tâyin kılındı. Beyrud'da üç gün kalarak istifa etti.

Müteakiben Cezairi Bahri Sefid valiliğine nasb edildi. Bir sene sonra tensikat icra olunarak İstanbul'a geldi.

Darülfünun (Tarihi Edebiyat) müderrisi oldu. Uzun müddet bu derslerle uğraştıkdan sonra (Nazariyatı Edebiyye) müderrisliğine nakl olundu. Darülfünun için (Lisani Nazın) ve (Lisanı Nesr) ünvanlı iki kitab yazdı. Üçüncü kitabı yazmak üzere iken ikinci defa Cezairi Bahri Sefid valiliğine tâyin kılındı. Balkan muharebesinde İstanbul'a döndü.

Darülfünunda erkek ve kız talebeye tekrar "Nazariyatı Edebiye" muallimi oldu. 1335 mart'ında dersi lağv ile Galatasaray Mektebi Sultanisi muallimliğine tâyin olundu ise de istifa etti. Said Bey Maarif Nezaretine gelince muallimliği kabul eyledi. 1339 ağustos'unda Darülfünun (Şerhi Mütun) müderrisliği tevcih olundu.

Ekrem Bey, tercemei haline dair mukaddema gönderdiği verakada memuriyetlerinden ve muallimliklerinden bahs ettikten sonra "işte tercemei hali resmîsi, buna nişanlar ve rütbelerin ilâvesi lâzım gelirse imtiyaz nişanile vezaretten başka hepsini almışdır" diyor. Yine o verakada verdiği malûmata göre dokuz, on yaşında iken ilk söylediği manzumedir:

Vatanı bin arı gelmiş sokuyor

Mahmud Paşa küpe altın tıkıyor

Zahmet çekme balık baştan kokuyor.

Babası birinci mısraı şöyle tashih etmiştir:

Vatanı bin yılan gelmiş sokuyor.

Ehemmiyetlice nazımlarını on yedi, on sekiz yaşında iken Rodos'da yazdı, fakat bunları kendi de unuttu. İlk neşr olunan eseri "Dağ" ünvanlı bir nesirdir. İlk nazmı da İsmail Safa'ya söylediği naziredir ki birincisi 1306'da "Resimli Gazete" de, ikincisi "Mirsad" mecmuasında mündericdir.

Şiirleri "Mirsad" dan başlayarak kısmı âzamı "Serveti Fünun" da olmak üzere mecmualarda, yevmî gazetelerde intişar etti. Bu şiirlerin ekseri "Zilâli İlham" ünvanlı mecmuada mündericdir.

"Lisanı Osmanî", "Ordunun Defteri", "Ana Vatan", "Ruhi Kemal" namlarındaki eserleri ve "Baria", "Sukut", "Engel", "Mamadadım Darılır", "Eğlenirken" isimli tiyatroları ve "Sultan Selim" namındaki piyesi Recai Zâde Ekrem Beyin hayatı edebiyesine dair risalesi matbudur. Son zamanlarda Maarif Vekâletinin talebi üzerine babasına dair bir eser yazdı, tab olundu. Gazeteler ve mecmualarla edebî ve tenkidî makaleleri, küçük hikâyeleri neşr olundu.

Galatasaray Mektebi Sultanisi için "Usuli Kitabet" ve "San'atı Tahrir" dersleri yazdı.

Gayri matbu birçok eş'arı mevcuttur. "Tairi İlâhi" namile yazmağa başladığı yüz elli, iki yüz sahifelik "Timsali" şiir o cümledendir.

Ali Ekrem Bey, "Serveti Fünun" şairlerinin ileri gelenlerindendir. 1317 senesi nihayetine kadar "Serveti Fünun" e devam ettikten sonra oradan ayrıldi. Üç ay

kadar "Malûmat" gazetesini neşr etti. Jurnal edildiğinden gazetelere yazı yazmak-

İki, üç sene sonra Kudüs'e gittiğinden birinci devrei şiiriyesi nihayet buldu. İkinci devrei şiiriyesi ilânı meşrutiyetden sonra başladı.

Her vadide aruz ve heca vezinlerile güzel şiirler yazmışdır. Hecv ve hezl yolunda da meharet göstermiştir. Nesri de üstadanedir. Fakat keyfiyet ve kemiyet itibarile nesirden ziyade şair ad edilmesi daha doğrudur.

En güzel şiiri — Tisalya Yunan muharebesinde neşr olunan "Serveti Fünun" nüshai mümtazesi için yazdığı — "Vasiyet" manzumesidir ki kıymetini daima muhafaza edecektir. Bütün âsarı bu manzumeden ibaret olsa Ekrem Bey, şairim diyenlerin pek çoğuna meydan okuyabilir.

« فریاد از بن نوع وجود عدم آلود » mısraını tesdis suretile yazdığı — âtideki — manzume ve babası hakkında söylediği mersiye de nefis eserlerdir.

**

Feryad

Umid cihandan da büyük zevk ise mahdud, Mazi mürevali ezeli sayei memdud, Hal ise seadet gibi, rahat gibi mefkud

Feryad... budur son sözü her şanlı hakimin Ta arşına belki varacak rabbı rahimin, Tabuti muallâsı olur dideme meshud,

Úç beş sene seyr etmek için mülki fenayi Varsa çekecek ruhu da belki o belâyı Yokluk gibi varlık da niçin olmaya nabud

Makberleri mahv eylemese gerdişi devran Taş zan ederek kullanıyor da anı insan Sağlarla dolu makberedir âlemi bisud

Bir yandan ölürsem ecel katili cangâh, Mutlak yaşamak mı gerek ölmek için eyvah Bir türbe için mi seni hak eyledi mevcud Her saati ömrün emel efza, elem efzud Müstakbel ebedle dolu bir makberi mesdud * فرياد ازين وع وجود عدم آلود »

Ş

El'an çıkıyor göklere feryadı Selim'in Feryad dedikce o şehinşahi azimin د فرياد ازس نوع رجود عدم آلود ،

8

İnsan çekiyor inleyerek bari kazayı Hiç bilmeyecekse dili naşadı safayi « فرياد ازين موع وجود عدم آلود

Ş

Bir ev yapacak yer bulamaz hane nişinan Mevta kemiğinden oluyor bir nice eyvan د فرياد ازين نوع وجود عدم آلود ع

§

Bir yandan emel ruhu verir Hazreti Allah Ey didesine mülki cihan az görünen şah د فرياد ازين نوع وحود عدم آلود ،

§

Bu mısta Sultan Selimi evvelindir.

Feryad... bu söz tercemei hali felektir Madameki insana bütün nevha gerektir Bilmem ki yaratmakta nedir şivei mabud

Ey haliki âzam, nasıl etmeye seni bizar Dehşetli bir avaz ile der zatına her bar Gökler, küreler, eyler iken arşını mescud Her ani cihan bir ebedî ah demektir Madameki feryad ile âlem bitecektir د فریا دازین ثوع وجود عدم آلود ع

Ş

Gûş eylediğin bir nice ahi şererbar Dağlar, uçurumlar, ovalar, dalgalar eşcar د درياد ازين نوع وجود عدم آلود ع

Vasiyet

Donukca bir fenerin nuri saye darında Nöbet değiştirilen bir ferahlı saatte Buluştular iki hemşehri kahraman asker: — Gel arkadaş, bakalım gel, su mektubu anlat

Yeminlidir, bana korkma yalan demezki ninem, Memiş, eğer ben ölürsem sakın acınma dedi.. Bekir selâm ediyor, Pehlevan selâm ediyor Çoban selâm ediyor..

Bak hele! deyindi bana
 Bekir nişanlanıvermiş; Bey Irmağı taşmış;
 Yoğundu.. amma su ha!. Coşğun olmalı bu sene
Şu mektubu bitir artık, bizim kadın nicedir?

Düşümde görmedim artık..

Çekirge çok düşüyormuş, ögen hele yoğumuş; Senin buzak büyümüş, gök ağaç çiçek açmış; İmam dua okumuş cenge.. Ha selâm ediyor, Ömer gilin kızı doğmuş.. Sadık selâm ediyor.. Ne saklıyon bana ser.. Anlamammı halinden? Çadırların arasında zemani rahette, Ağaçlı bir tepenin kuytu bir kenarında Çemişkezekli Memiş'le bölüm emini Ömer Babam nasıl?

Eyidir.

— Çok şükür. Nasıl Eminem? Çarık takındığımız gün ağırca hasta idi Baban selâm ediyor, Daltaban selâm ediyor Ninen selâm ediyor, ami kızların hakeza

Bizim kadın nice olmuş.. Bizim kadın Emine Sular Yeşil Oyukün üstünü basıp aşmış.. Kızıl pınar bu kadar taşmadıydı, sen de hele — Memuş durundu..

— Bırak ben tamam sekiz gecedir.
 — Bu yıl da sazlı ele

Ağılda üç koyun ölmüş; sıcak biraz çoğimiş Zavallı Çöp Hasan'ın kırtopu dağa kaçmış Çakır selâm ediyor, Mustafa selâm ediyor, — Bırak, bırak, yetişir anladık...

— Selâm ediyor!

Bizim kadın., diyiverdi, Düşümde gördüm ben

§

Memiş... o namı musağğar, vücudu heykel er O seyfi bariî gayret, o kalbi dinperver Yıkıldı bir haberin sadmeî nihanı ile! Dilinde ye'sü emel, karşısında sevdiceği Peride pertevi sevda soluk cemalinden, Geçer zılâlı ecel çehrei melâlinden; Garib.. can veriyor zan olundu. Sordu yine: Biraz da ağladı durdu, melul, bî helecan Şafak henüz söküyordu, bir ibtisami hazin: Ağaçların arasından, çadırlar üstünden Cebini muğbirine kondu askerin... o zaman

O şiri saika bazûu ahenin peyker,
O dağ kadar topa karşı göğüs geren asker
Ezildi, koptu yerinden o kahraman yüreği,
Nasib alır gibi bir kabrin infialinden,
Gelir enini hayat iztirabı lâlinden,
Gunude didei şiranei müniri bile.
— Bizim kadın gidivermiş, değil mi? Ah Emine!.
Lisani ruhi elemnaki eyliyordu figan,
Nigâhi şevki sebavet, zıyayı aşki nevin,
Süzüldü geldi, güzel bir hayale nazır iken.
Zemine gayz feşan, asümane hande künan

Son Asır Türk Sgirleri - 19

Emin imis gibi allahine vusulunden Şehid olursa eğer kimse bir şey almayacak; Biraz ekin buzağı, gağani, bir de sazlı dere Ne var ne yoksa satup savmalı.. bahasile Kızıl boya, sarı altın yazile süslemeli, Memis nefer mi, ya zabit mi kim bakıp soracak - Bir asmacık dikiversin babam, fidan salsun! İmam efendiye söylenki hak rizası için, Bir "Amme" cik okusun bir vanık ilâhî desün... - Şuna bakındı, tamam...

Memiş sen ağlar isen şimdicik kaçıp giderim Teselsül eyleyecekdi selâmlar amma Calındı bir boru...

- Yazindi yaz Ömer, Osman gile selâm ederim.

Ne malı var bu fakirin? beş on koyun, kösemen

Hazin vasiyetini başlamıştı taktıre:

Kadıncağız gidiyerdi...

Bu sevlerin birisi arkasında kalmavacak

Emine've vakısır bir tas almadır emeli

Taşın yüzünde kılıç resmi olmalı mutlak

Bir ince süngü yapılsın kılıc değilse bile...

Bidanecik Eminem gölgesinde hoş kalsun!

Mezarcığın baş ucunda üç ayda bir akşam

Kalk kalk Memis... silâh basına!.

Memis o mektubu müstağrak etti göz yaşına, Yüzünde âni şehadet, atıldı meydana

Tüfek sustu, top sustu hep süngüler Tanin averi fushai kâinat, O "Allah, Allah!" yine berdevam, Göğüs göğse, can cana oğraşdılar, Firar etti düşmen olup hakisar: Bir osmanlı ettikce azmi sefer

Memiş bu mahşeri hica içinde ber zede hal Alevli bir dumanın mevci tarumarından, Hümayı ruhuna ruhile per küşayı visal... Yüzünde şevki beka, közlerinde nuri ümid,

Kıvırdı koynuna koydu... dilinde aşkı hüda, Kavuşmak isteyerek ahrette canana!

Ş

امنالفه Takılmısdı... adave Girivi havatü enini memat. O, "Allah, Allah!" ile abe şam, Delirane, sirane oğraşdılar Bir osmanlı etmez bunu ihtivar Zaferdir zaferdir zafer!

§

Bulutlu mağribin eşkâli bî kararından, Hayalini sezerek lemai izarından Emine'nin ariyordu cemali ismetini, Uruldu ta yüreğinden, hüdaya gitti şehid,

Götürdü yarîne koynundaki vasiyetini

20 Ağustos 1313

ELIF EFENDÎ

Hasirî Zâde Şeyh Mehmed Elif Efendi, Sütlüce dergâhı Şeyhi Ahmed Muhtar Efendinin oğludur. Receb 1266'da Sütlüce'de doğdu.

hir Hoca Hüsamüddin Efendiye¹ takdim edilerek telkini besmele ile taltifi niyaz olunması üzerine azizi müşarünileyh, besmele ve elifba talim ile dua buyurdu.

Tahsili İbtidaî'den sonra Arabî'yi evvelâ Vilâyat Kapı Kethüdalarından Hoca Faik Efendiden² okumağa başladı. Muahheren Tarikati Muhammediye şarihi Kutbul'hadimi evlâdından ve Bayezıd müciz dersiâm hocalarından hadimi Ahmed Hulûsî Efendi Eyüb'da Zal Mahmud Paşa camiinde derse çıktığından Elif Efendi derse devam etti.

Ders şerhi akaide geldiği sırada üstad, intikal eylediğinden Bayezıd müciz dersiâm hocalarından İstanbul'lu Ahmed Nüzbed Efendinin — bitmek üzere olan

Pederi tarafından Mesnevi Hanı Şe-

Nüzhed Efendinin — bitmek üzere olan — dersine devamla 1303'de icazetname aldı. Hoca Efendinin ibramile meclisi icazette Elif Efendi dua etti.

Hususî derslerle de meşgul olarak Fatih hocalarından meşhur Hafız Şakir Efendi³ ve Meclisi Maarif Reisi Haydar Efendi gibi zevattan da istifade eyledi. Zeki Dededen⁴ hatti talik temeşşuk etti. Sadiye, Şazeliye, Mevleviye, Şeybaniye tariklerinden müstahlef oldu.

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selâhüddin Efendinin mesnevi dersine devamla 1303'de Tarikati Mevleviye'den hilâfet ve Mesneviden icazet aldı. Mesnevî tedrisile iştigaline ve kudemai hulefadan olmasına binaen dergâhi Mevlâna

¹ Süleha ve füzelâi milletin eazımındendir. İrtihali: 1 şevval 1280.

² Sadaret mektubi hulefasından iken kapı kethüdası oldu. Seksen yaşını mütecaviz olduğu halde 10 receb 13 13'de vefat etti.

³ Zamanının en kıymetli ülemasındandır. Vefatı: 24 ramazan 1315.

⁴ Bursalıdır. Talik hattatlarının en değerlilerindendir. Pek çok talibe Mesnevî okutmuştur. Vefatı: 6 safer 1290.

post nişini Abdülvahid Çelebi tarafından 1316'da Meşayihi Mevlevîye'ye mahsus destari mümtaz ve müstesna sikke giymeğe izin verildi. Pederi 1297'de hacca giderken Elif Efendiyi makami meşihata ik'ad ve avdetinde inziva etti. Elif Efendi, pederinin vefatına kadar niyabeten ve bilâhare esaleten post nişin oldu. Dergâhda Mesnevî, Şemaili Şerif, Meşariki ve Kütübi saire takrir ve hatm eylediği gibi sabahları tedris ettiği ulûmi 1325'de ikmâl ve oğullarıle sair talebesine icazed verdi. 1325'de Meclisi Meşayih Riyasetine tâyin olunarak müteferrik dersleri tatil ve Buharî ve Mesnevî tedrisine devam etti.

28 cumadelahire 1345'de irtihal etti. Dergahın haziresine defn edildi.

İlâni Meşrutiyet'den sonra bir ramazani şerif akşamı Ortaköy'de bir zati multeremin davetine icabetle iftarda bulunmuştum. O zatın Tarikati Mevlevîye'de Şeyhi olan Elif Efendi merhum da meduv idi, sahura kadar niçe hakayıktan bahs edilerek kemalâti ilmiyesine vakıf olmuştum.

Meşayihin bihakkın fuzalasından idi. Müddeti hayatınca talim ve ifadeden ve teliften hali kalmadı.

Âsarı:

- 1 «مختار الانباء في الحروف والظروف وبعض الاسماء»:: Hurufi maani ve edevati Arabîye'den bahis ve Türkçedir. 1309'da yazılmıştır.
  - 2 «البداء» İsagoci şerhidir. Arabcadır. 1310'da yazılmıştır.

7900 0 1970 0 1 1 **

- 3 « عُرة الحدس في معرفة النفس»: Kumeyl bini Ziyadın Hazreti Ali وضى الله عنهه nefs hakkında vaki olan suallerine verilen cevabın şerhidir. Arabcadır. 1311'de yazılmıştır.
- 4 «الدر المنثور في خزانة أمرار التور»: Âyeti nurun tariki muhakkikin üzere tevilidir. Arabcadır. 1322'de yazılmıştır.
- 5 « ווועטי »: Kendi kelimatı hikemiyesindendir. Arabcadır. 1325'de hitam bulmuştur.
- 6 « دنم الوجل بحنة الاحل »: Bir zatın ecel hakkındaki süallerine cevabdır. Türkçedir. 1325'de yazılmıştır.
- 7 « الكمات الحجملة في شرح الثنة المرسله »: Vahdeti vücude dair Şeyh Muhammed bini Fadlüllâhül Hindîyül Burhanburi'nin Arabî risalesinin şerhidir. Türkcedir. Matbudur. 1339'da yazılmıştır.
  - 8 « لنور الفرقان في عمر م المةالقر آن » : Türkçedir. İki cilddir.
- 9 « التيبيه »: Zikr ve meratibi zikr hakkındadır. Arabcadır. 1341'de yazılmıştır.
- 10 «النهج الغويم لمن اراد ان يستقيم»: Akaide dair kasidei taiyyedir. Arabcadır. 1342'de yazılmıştır.

11 — « تنشيط الحين بمناقب خواجه حسام الدين » : Mesnevî hanı şehir hoca Hüsamüddin Efendi hazretlerinin menakıbına dairdir. Türkçedir. 1342'de yazılmıştır. Matbudur.

12 — «نصريح الامة توضيح حكم الصلاة بالترجه»: Terceme aleyhindedir. Türkçedir. 1344'de yazılmışdır.

13 — « ارشاد الغاوين رد نظرية داروين »: Türkçedir. Vefatından beş altı ay yazdığı son eserdir.

14 — Divanı eş'ar: Arabî, Farisî, Türkî kasaid ve gazeliyatından müteşekkildir.

Gazel

*

Deruni âşina ol cahilân bigâne sansınlar
Urup bünyanı nefsi tışei himmetle tahrib et
Girip sen bezmi nuşanuşi yare mestü hayran ol
Takayyüd etme suret ile olsun nikü bed yeksan
Gönül imanü ihlas ile mamur olsa kâfidir
Yanub şemi tecelliyatı yare nura maklub ol
Selâmet hırkası ceybinde sakla cevheri zatın
Takayyüd gûftü gûyi halk ile beyhude külfettir

Heman vaktin gözet sen gafilan divane sansunlar Dışı kalsunda halk mamur bir kâşane sansunlar Velev suret görenler huftei meyhane sansunlar Yedi dildarden sen kevser iç peymane sansunlar Teessüf etme varsun zahidan virane sansunlar Teessüfle bakup mahv oldu bir pervane sansunlar Cihan ister hazef pare diler dürdane sansunlar Elfi'a huşyar ol tavtuni mestane sansunlar

فی کال الحسن من حاذاه قط مرفی الحسن من حاذاه قط مارأی مثلی من اخفاه قط لم ازل فی القلب من ذکراه قط لم اکن ابدی کن ابده قط است بالجهر کن آذاه قط مارجی سری سوابشراه قط ینقطع من فکر من بهواء قط لم یعد بعد الی مثواه قط

مارأیت مثل من اهواه قط
کل حسن ناشی من حسنه
منذ ما اهویته اخفیته
الترمت الصحت من وشی المدا
کاد آن یقتلنی کم الهوی
لم اقل سامی وما قلت سماد
کنت فی هر و روحی عنده
هام فی وادی الهوی

تا سرایت می کند زان جرعه درجانم صفا از شکنج عقل وازدشنام ارباب نهی عقل نهم می کند کوشد عقال دست و پا جان مجواهد تابیروا زد زنن باید رها که مربح این امتحان اوست در صدق و و فا از خیال وی شده شیرین تلخیها مرا طفل دارا شیر شد زین رو الیفا هر جنا

ایهاالساقی انانی سؤر من ذاق الهوا جد وزدنی منه انی مغرم حتی استریخ عشقی جویدکه من جز اوندارم مشئله آه ازین هیجا وریج وکشکش دل تنك شد تسلیت یام زوحی عشق کوکوید نهمت ورنه کی بتوانم این احوال طاقت سوزمن عشق شهرینست شهرین باهمه دشواریش

EMIN EFENDI

Mehmed Emin Efendi, Mehmed Emin namında bir zatın oğludur. Büyük ceddi Kastamonu'da Solaklar Kethüdası diye anılırdı. Takriben 1240'da İstanbul'da

doğdu. Biraz tahsili ilim ettikten sonra Maliye Aklâmına intisab eyledi.

1273'de Kastamonu İyaleti Mal Başkâtibi, 1280'de Trabzon, 1284'de Erzurum muhasebecisi, bir sene sonra Erzurum, daha sonra Sıvas ve Cezairi Bahri Sefid Defterdarlıklarında, Bahriye Nezareti mektubculuğunda ve muhasebeciliğinde, 1295'de Edirne, 1299'da Manastır Defterdarlıklarında bulundu.

1305'de İstanbul'da Aksaray'daki hanesinde vefat etti. Eyüb'de Hacetkapısı civarına defn olundu.

Hafidinin nezdinde bir mikdar gazeliyat ve mektubatı görüldü. Nazımlarında bazan "Vahid" mahlâsını kullanmıştır.

Nazire

Aceb fitrimidir herdem figanü zarın ey bülbül Cefayi hari gülmüş baisi zariü nalânı Müdaradır güle zannım bugüne sabrü temkinin Nevasazi tarabsın şahi gülde hem de gülberke Değil gülbün çıkup gül camii kürsisine gûya Usuli gülşeni üzre kıyamın virdi eshara Vahid âsa hezarı âsarını neşr eylemişler hep

Edersin nale girmişken güle minkarın ey bülbül Garibtir kuşca halinle ola ağyarın ey bülbül Gül eyler harı yoksa ahi ateşbarın ey bülbül Sirşik efşan olursun bülacebtir kârın ey bülbül Nikân gülistani şerh eder güftarın ey bülbül Bütün gülzarı teshir etmedir efkârın ey bülbül Yine bazara çıkmış riştei esrarın ey bülbül

1350

^{*}

¹ Münif Paşanın gazeline — Manastır Defterdarı iken — söylediği naziredir ki, "Vakit" gazetesile nesr olunmuştur.

Gazel

Ebrüvanındır keman, müjgâni diden tirdir Halka halka zülfi amberbuların cana senin Gelür ol rühler ki güya levhai sim üstüne Noktadır hali siyehier safhai rühsarda Görmedim mısrı melâhatte eşin rüyada da Sen hadisi aşka bak tafsil edersin zahida Gencliğinde gör Emin'i derdmendin halini Katle uşşakı serapa muntazır şemşirdir Bend için mecnuni aşki birtakım zencirdir Lâl ile behzad yapmış nev resmi tasviridir Hatta uşşaka peyamı vaslını tahrirdir Namına Yusüf denilse çok güzel tabirdir Yoksa bu ebhasi hüsni muhtasar tefsirdir İhtiyarî kahri gurbetle civanım pirdir¹

^{1 1273&#}x27;de Kastamoni'de söylemiştir.

EMIN BEY

Mehmed Emin Bey, bir balıkcı kayığı reisi olan Salih Reisin oğludur. Ecdadı Terkos civarında Zekeriya köyündendir. Validesi, Edirne civarından İstanbul'a gel-

miş köylü bir aileden Emine Hanımdır.

Emin Bey, mayıs 1869'da Beşiktaş'da doğdu.

Yedi, sekiz yaşında Sibyan mektebine, üç sene sonra Beşiktaş Askerî Rüşdî'sine devam etti. Rüşdî tahsilini ikmâl edince Mülkiye İdadî'sine yazıldı. Tasdikname alarak çıktı.

Sadaret evrak odasına maaşsız olarak girdi. İki sene sonra Hukuk Mektebine yazıldı. İkmâli tahsil için Amerika'ya gitmek ümidile mektebi terk etti. Amerika'ya da gidemedi.

"Fazilet ve Asalet" namile 1890'da tab ettirdiği risaleyi Sadrazam Cevad Paşaya¹ takdim etmesi üzerine 700 kuruş maaşla Rüsumat Mektubî Kalemi Mü-

sevvidliğine, bir müddet sonra Rüsumad Evrak Müdürlüğüne tâyin edildi.

Bilâhare Erzurum ve Trabzon Rüsumat Nezaretlerine, Bahriye Nezareti Müsteşarlığına, Hicaz vali vekâletine, Sıvas ve Erzurum valiliklerine nasb olundu. Daha sonra Musul meb'usu oldu. Türk Ocağının başlangıcında İdare Hey'eti âzalığında ve reisliğinde bulundu.

Şimdi Şarkî Karahisar meb'usu ve İlim ve San'at Hey'eti reisidir.

Matbu eserleri:

1 — Fazilet ve Asalet. 2 — Türkçe Şiirler. 3 — Türk Sazı. 4 — Turana Doğru. 5 — Zafer Yolunda. 6 — Türk'ün Hukuku (Mensur). 7 — Mustafa

¹ Erbabı istidadı takdır ve teşvik eder, kadirşinas, kerimüttab bir merdi âlî cenab idi. Eshabı liyakatten nahoşnud ve « ماع الحبر...» mealine masdak olan Babıâli'nin ileri gelenlerinden bazılarının muhalefet ve mumaanetine rağmen ben de sadrı müşarünileyhden takdir ve iltifat görmüştüm. Allah rahmet eylesin.

Kemal (Manzum ve mansur). 8 — İsyan. 9 — Dante'ye (Mensur). 10 — Sesler (Dünya edebiyatından mütercem hürriyet ve inkılâb şiirleridir, Maarif Vekâletince tab edilmek üzeredir.)

* **

Akçuraoğlu Yusuf Beyin tertib ve 1928'de neşr ettiği "Türk Yılı" ünvanlı eserce Emin Bey hakkında yazdığı makalenin bazı fıkraları aynen nakl olundu:

"... Türkçe şiirler şairi, bütün Osmanlı şairleri arasında ilk defa şuurlu bir surette dilinin Türkçe, milletinin Türk, millet ekseriyetinin halk olduğunu anlamış ve bunu gür sesile haykırmıştır.

Türkçe şiirlerin, ikinci manzumesi, Türk dilinin, Türk şiirinin, Türk milletinin Dömeke tepesinden bütün âleme harb borularile ilânı gibidir:

"Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur!"

Emin Bey, edebî mesaisinde Osmanlı - Türk dilinin İstiklâline son derece ehemmiyet ve kıymet verdiğini görüyoruz. Türkçe şiirler nazımından evvel nazım veya nasir hiç bir Türk muharriri, onun kadar müstakil bir Türkçe ile yazı yazmamıştır.

Emin Beğin dost ve düşmanlarınca musaddak şaheseri olan "Cenge giderken" türküsü ne kadar halkcıdır. "Ben bir Türk'üm" diye bağıran Türk, bir Anadolu köylüsüdür.

"Cenge giderken" Cumhuriyetci bir millet şarkısıdır. Profesör "Hom" nun dediği gibi bir millet "hymne" sidir. Yunan harbi sırasında şairin bağrından pek tabii bir surette kopmuş bir millet sesidir.

Zan ediyorum ki Mehmed Emin Beyden evvel hatta sonra onun kadar halkın, köylünün hayatını, tztırab ve elemlerini, ümid ve heyecanlarını terennüm etmiş bir Türk şairi gelmemiştir.

Bütün mevzuları Türk halkının hayatıdır, elem, ıztırab ve hamasetle dolu, Anadolu köylüsünün hayatıdır. İlk şiirleri, yaşadığı günlerde Anadolu köylüsünün hayatından alınma müselsel levhalardan müteşekkil bir millî destandır.

Onun şiirleri merhamet ve şefekat dolu, halk ve insaniyeti seven, zavallı Türklerin yaralarına merhem arayan birer feryad, birer istimdaddır.

Sonradan yazdığı, "Benim şiirlerim" manzumesi bu gayesini ne iyi anlatır:

Zavallı ben, elimdeki şu üç telli saz ile Milletimin felâketli hayatını söyleyeyim

Dert lilerin göz yaşını çevrem ile sileyim.

Anadoludan bir ses yahud Cenge giderken

Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur İnsan olan vatanının kuludur. Sinem, özüm ateş ile doludur Türk evlâdı evde durmaz, giderim.

Muhammedin kitabını kaldırtmam Düşmanımı vatanıma saldırtmam Osmancığım bayrağını aldırtmam Tann evi viran olmaz, giderim.

§

§

Bu topraklar ecdadımın ocağı İşte vatan, işte Tanrı kucağı

Tanrım şahid, duracağım sözümde Vatanımdan başka şey yok gözümde

Ak gömlekle göz yaşımı silerim Vatanım için yücelikler dilerim Evim, köyüm hep bu yerin bucağı Ata yurdun evlât bulmaz, giderim-

Ş

Milletimin sevgileri özümde Yar yatağın düsman almaz, giderim

Ş

Kara taşla bıçağınıı bilerim Bu dünyada kimse kalmaz, giderim

Anadolu

Gençliğe:

Yürüyordum: ağlayordu ırmaklar Yürüyordum: sararmışdı yaylalar Bir ses duydum, dönüp bakdım, bir kadın: Derileri çatlak bağrı kapkara Başında bir eski püskü peştemal;

Ne o bao?Tarlan vok mu?

Buğünedek ırgat gibi didindim; Bundan sonra?..

- Ben dulum...

- Soyun, sopun?

Ah efendi bize karşı İstanbul

Yürüyordum: düşüyordu yapraklar Yürüyordum: ekilmişdi tarlalar Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azğın Sağ elinin nasırında bir yara Koltuğunda bir yamalı boş çuvall...

Ş

Ot yiyoruz ne olacak!..

- Ne öküz var, ne toprak.

Çifte gittim; ekin biçtim, geçindim,

— Kocan nerede?

Kocam şehid, bir nenem var, bir oğlum.

- Onlar dahi hep yoksul!

Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi?

Taşraların hayvanlık mı nasibi?

Hayır kardeş, bu nasibi almak için doğmadın Ocağının karşısında saadete iresin Evlâdına südün gibi pak duyğular viresin Senin sesin hayat için döğüşmeğe koşturur Senin yüzün insan için bir merhamet duyurur

Lâkin bizler bu hakları unuttuk Nenen gibi sana dahi hor baktık

Evet, seni genc kocandan uzun yıllar ayırdık Bir ihtiyar kadın gibi haykırarak saç yoldun Bir muradin ölkerini görmeden dul oldun Ağaç gibi içlenerek, yaprak gibi solarak Kadınlığın duyğusunu genc bağrında uyuttun Bugün sende en yaralı bir rencberin derdi var Sana yalnız ot ve diken demetleri söktürür Sana gece yarılatı acı yaşlar döktürür

Onun için doğdun ki sen kadınlığın hakkile Göğüsünü kabarttıran anneliğin aşkile Sen bir aziz yoldaşsın: Senin sevgin vatan için fidakârlık öğretir Senin ile insan oğlu yer yüzünü senletir

Kadınlığı hayvanlıkla bir tuttuk Seni dahi garib, yoksul bıraktık

Sen zavallı duvağına doyamadığın bir günde Birçok parlak dileklerle dolu olan gönlünde Günden güne bir kırık

Tırtıl üşmüş dallar gibi kurumağa yüz tuttun Ve dedin ki: "Artık bana ne bir bahar, ne şafak" Ağaların hesadını biçen paslı orağın Aç yavrunu çırılçıplak uyuduğu ocağın Her şey seni hırpalar: Memleketin ağır yükü senin zaif sırtında Senin ömrün, kara bahtın demir eli altında

Kinler için karaları bağlayan Acı gören, cefa çeken, ezilen

Sen şu güzel vatanında cehennemde gibisin Sana her yer bir çöl gibi cıvıltısız, çiçeksiz Sana herkes bir kurd gibi merhametsiz, yüreksiz Ayrılıksız, yoksulluksuz bir dünyaya kalmıştır O melekce sevgilerle birbirini okşarlar Bu yük senin kemik kalmış vücudünü ezüp yer Bu el senin kocan gibi oğlunu da sürükler

Zevkler için zelil sefil ağlayan Irzdan başka her şeyini viren sen

Göz yaşınla ıslattığın kanlı toprak üstünde "Ekmek" diye ağladığın sağır bir halk önünde Senin her bir ümidin

Oraya ki masum çiftler hıçkırıksız yaşarlar Ve burada Allah bütün dilekleri yaratır!

EMIRI EFENDI

Ali Emirî Efendi, Diyarıbekir Kudemai Şuarasından Seyid Mehmed Emirî Çelebi'nin ahfadından Mehmed Şerif Efendinin oğludur. 1274'de Diyarıbekir'de doğdu.

Sibyan mektebinde okudu. Bilâhare büyük amcesı Şaban Kâmil Efendiden ve diğer zatlaradı taallüm etti.

"Tezkirei Âmid" deki tercemei halinde okuduğu şeyleri saydığı sırada:

"Hazreti Ali Efendimizin kelâmi kibarları ezberlendi. Telgraf fennindeki seyyalei berkiye harikasına merak ederek 1292'de altı mah kadar bazı günler Diyarıbekir telegrafhanesine devam ve az vakitte pek ziyade meleke ve vükuf hasıl eyledim. Tarihler mutalâasına dahi öyle bir meslekî ciddiyane ile sarti evkat eyledim ki rahatı ve uykuyu kayıb ettim. Lâmba kenarında kitab mutalâa ederken sabah olmak defatla vaki oldu. Uyusam kimse yanımda yatamazdı. Okuduğum kitabları savti alenî ile tekrar edermişim. Artık zaif ve bitab düştüm. Birçok şuarayı arab asarını nakştırazı hafıza ederek Arabî şiir söylemeğe yeltendim. Hele zabti lûgat hususunda öyle bir selikaya malik oldum ki bir gün ehibbadan birinin lûgati Osmaniye'ye müracaat ettiğini görünce, "anda lûgat var mıdır ki müracaat ediyorsun" demiş bulundum. İhvani kiram ittifak ederek lûgati Osmaniye'de ne kadar lûgati gamiza varsa süal eylediler. Lehulhamd hiş birisinin mânasını isabet ettirmekten âciz kalmadım. Sultan Murad'ın cülûsunde tanzim ettiğim kaside "Vilâyet" gazetesile parlak bir serlevha ile neşr olundu. Bu kaside, vilâyet dahilinde velveleyi mucib oldu. Bizim kârigâhi endişemizden nesc edilmiş olmayup ceddimizin divanından me'huz olduğu hükm olunuyordu. Vezn ve kafiyesini bazı ehbaba intihab ettirmek suretile yine aynıle 93 beyitli olmak üzere bir kaside daha tanzim ve kasidei sabıkanın mahsuli tabiatimiz olduğunu yar ve ağyara tasdik ettirdim".

Bu beyit o kasidedendir:

Onaltı, onyedi sinnimde yazdım çok güzel sözler Hadisiissin iken ben mazharım feyzi mesihaya

Diyaribekir'li Said Paşa bir gazelinin tanzirini hemşehrlerinden Mahir Efendiye ve kendine teklif ettiğinden bahs ile diyor ki:

"Mahir Efendi, bendenizin odamda müsafir idi. Mumu söndürüp yattık. Ben evvelce istihzar eylediğim kırk kadar küçük verakparayi sağ yanıma aldım. Karanlıkta inşad eylediğim bir beyti kurşun kalemle bir verakparaya yazar, sol tarafa atardım. 37 beyitli bir kaside yazdım. Mahir Efendi uykudan kalkınca keyfiyeti hikâye ile kasideyi okudum, taaccüb etti. Kasideyi yek şebeyi tebyiz edüp Said Paşaya götürdüm. Ol kadar takdir buyurdular ki gayri kabildit".

Bu beyitler o kasidedendir:

Çıkmamıştır böyle bir sahib kemali bînazir Hasü âmi sureti bîruhe döndü halkın Kandaharü İsfehandan Kufe'den Beyrut'tan Ruh idi ayrıldı güya Mer'aşü Harbut'dan

1296'da Abidin Paşa bir hey'eti islâhiye ile Diyarıbekir'e geldiği esnada Emirî Efendiyi müsevvidliğe tâyin etti. Hey'etle Harbut ve Sivas'a giderek Diyarıbekir'e avdet edileceği hengâmda Abidin Paşa Selânik valiliğine tâyin olunmakla birlikte Selânik'e gitti. Bilâhare Kozan Sancağı Aşar Müdüriyetinde, Adana Aşar Nezareti Başkitabetinde, Leskovik, Kırşehri ve Trablusşam sancakları muhasebeciliklerinde, Mamuretülâziz ve Erzurum vilâyetleri defterdarlıklarında, Yanya ve İşkodra maliye müfettişlerinde, Haleb defterdarlığında ve Yemen maliye müfettişliğinde bulundu. Rütbei ulâ sınıfı sanisini ihraz eyledi. İlânı Meşrutiyet'den sonra ihtiyarî tekaüd eyledi.

17 cumadelâhire 1342'de (23 kanunisâni 1340) Şişli'de Fransız hastahanesinde vefat etti. Fatih Türbesi haziresine defin olundu.

Âsari:

1 — « لُولِمَ الْحَدِية ». 2 — "Cevahirülmülûk Mukaddimesi mensur ve manzum". 3 — "Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Eş'arının Tahmisi". 4 — "Ezhari Hakikat". 5 — "Osmanlı Vilâyati Şârkiyyesi". 6 — "Tezkirei Şuarai Âmid¹". 7 — "Âmid Mecmuası". 8 — "Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası".

Sadrı esbak Fuad Paşa — hâl ve kali garib, fakat erbabı danişten madud olan — akribasından bir zat hakkında "âkil desem değil, mecnun desem değil, âlim desem değil, cahil desem değil, elhasıl bizim... beyi ben tariften âcizim" dediği gibi ben de — eyyamı sabavetimden beri tanıdığım — Emirî Efendi merhumu hakkile tarif ve tavsiften âcizim. Maamafih anlayabildiğim kadar birkaç söz söylemeği muvafık gördüm.

İslâm ve Osmanlı tarihine, edebiyata ve ilmî ahvali kütübe vakıf olan, bazan akilâne sözler söyleyen ve yazan bu zatı muhterem, bazan da öyle acib lâflar savurur, öyle garib haller gösterirdi ki samiin ve nazırin dûçan hayret olurdu.

Nefsine fevkalâde itimadı vardı, kendini her âlimin, eserlerini her eserin fevkinde görürdü. "Fazılı muhterem, üstadı muazzam, emirî mülki sühan" ünvanlarile alkışlayanlardan kısmı âzamının, istihza ettiklerini hissedemeyerek kendini ha-

¹ Emirî Efendi, "Millet" kütübhanesinde bulunan tezkirenin perakende müsveddatının nihayetine 1295 tarihini koyup bu eserin mukaddimesinde "Amid şehri şuarasının teracimi ahval ve âsarına ait olmak "Ezere itmamına muvaffak olarak בי סוֹב ולפּוֹג פֿי ירוּב, בי בי בי ולפּוֹג פֿי ירוּב, בי בי ולפּוֹג פֿי ירוּב, בי בי ולפּוֹג פּי ירוּב, בי בי פּרוּצ היי tesmiye ettiğim tezkire bir kitabi kebir olmasına binaen muhtasari olarak bu eseri tahrir ve "Tezkirei Şuarai Amid ismile tevsim eyledim" diyor. Kenarına şu satırları yazmıştır: "Sonra 1296 evasıtına kadar da ilâveler yaptım. [ɔ] harfine kadar matbudur. Yazık, gerek şu bir senelik gerek ondan sonra topladığım bir hayli esami ve asar perişan kaldı. Şimdi hasta olduğum için". Bundan aşağısını silmiş olduğundan ne yazdığı anlaşılamadı, anlaşılan şey, " בּ בּ וֹנִי וּלִּבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹבּ וּלֹב וּלֹבּ וֹנִי בּ יַ זְּלַב וּלַבּ וֹנִי וְלַבְּיִלְּיִ אַ namını verdiği eserin ikmal olunmasıdır.

² Risalei mevkutedir ibtidai mesrutivette altı nüsha nesr olundu.

⁸ Bu ünvan ile (31) ve "Tarih ve Edebiyat Mecmuası" namile beş nusha neşt eylemiştir.

kikaten mülkî sühanın emiri ve âlemi ilmin hâkimi bî naziri ad eder ve mütehakkimâne, bülfüzulâne tavırlar ibraz eylerdi.

Bazı zevatı âliye ile kesbi münasebet ederek anların — münasebetli münasebetsiz — iltifat ve riayet etmelerini de tezyidi nahvet ve hüşunete vesile ittihaz ederdi.

Kemalâtı şahsiyesini isbata savaştığı zamanlar habbeyi kubbe, katrayi derya mahiyetinde gösterir, başkalarının ilminden bahse tenezzül ettiği demlerde ise deryayı katra, kubbeyi habbe suretinde ortaya koyardı. Fevkalâde mağrur, hodbin ve hodpesend olduğundan nefsini medihde mübalâğai mufritanede bulunurdu. Meselâ:

"Tisalya Osmanlı Şairleri, namile beş altı yüz sahifelik bir kitab yazdım. Bununla beraber benim Yenişehir'de müddeti ikametim yirmi dokuz günden ibaret idit".

buyurur. 29 günde beş altı yüz sahifelik eser telif olunup olunmıyacağını düşünmez.

Bir zate hitaben yazdığı iki varakai acibede der ki:

"... Ben, sabavet zamanımda Nef'inin "Sihamı Kaza" sına karşı (المنافة » isminde mücelled ve müretteb bir hecv kitabı yazdım. Fakat hecv mezmum bir şey olduğu için kimseye hitap etmedim. İsim beyitleri açıktır, istersem bir gün o kasidelere senin ismini kor, âleme karşı senin hanümanını berbad ederim. Aklını başına çevir². Benim divanı eş'arım, yüz bin beyitten ziyadedir. Senin, ne gazeliyatımın, ne de kasaidimin beş beyitine nazire söylemek haddin değildir. Umum kasidelerimin bir beyti bile noksan bırakılmamak üzere inşallah, vaktım müsait olursa on cildli bir divan olarak neşr edeceğim. Sen hasedinden istediğin kadar parla³".

"Benim şark kitablarındaki ihtisasıma değil sen, dünyada hiç bir kimse bana makis olamıyacağını⁴ otuz kırk senelik tecribe ile muhterem umum kitabcı esnafı pekâlâ bilirler. Görüyorsun ya, hiç bir hususta sen benimle boy ölçecek bir adam değilsin. Daima mağlub oluyorsun. Benim yazmış olduğum o birinci makaleye ömrün oldukca yazı yazsan, yüz binlerle şetmler, edebsizlikler icra etsen yine o hakikate, o irfane, o belâgate, o hamiyyette ceyab veremezsin.

Pederim beni çok severdi. Lâkin asla yüz vermezdi⁵. Pek vakurane bulunurdu. Salih, mütteki idi. Vefatında "Emirî, Emirî" diyerek üç gün can çekiştirmiş⁶, gidip yazımla olan levhalardan bir levha getirip göğsü üstüne koyunca teslimi ruh etmiş⁷.

Akribadan gayet ârife ve zekiye bir hanım İstanbul'a geldiği vakt gidip sandığımı açınış, yadgar olarak o levhayı bana getirmiştir. Ben de Millet kütübhanesinin müze kısmına talik eyledim⁸. Validem de böyle idi. Gece ve gündüz virdini ikmal etmeyince benimle de konuşmazdı. Bir akşam eve gelince elini öptüm. Dedi ki: "Emirî, ben sana südümü, emeğimi can ve gönülden helâl ettim. İnşallah, hiç zaruret görmezsin ve arkan yere gelmez". Eğildim mübarek elini öptüm, sözüne devam ederek dedi ki: "Bu gün seyir mahalline gittim, birçok kadınlar oturuyordu, birçok erkeklerde gelip geçiyordu. Uzaktan bir adam

- Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara 1, s. 14.
- ² Bu söz, koca Hakkı Paşanın, Silivri naibine yazdığı mektubi meşhuru andırıyor.
- ⁸ İleri gazetesi, 17 kânunıevvel 1337.
- 4. "Su sözü âlim olan söyler mi?"
- 5 Demek ki peder efendi, vaktile takdiri hal ve keşfi istikbal etmiş! Mevlâ rahmet eyleye.
- 6 Baba hakkında ne kadar nazik ve nezih bir tabir!
- Galiba yazının letâfet ve nefasetine dayanamamış!
- 8 Yazanın kıymeti, yazının letâfeti ve teslimi ruhi teshil etmek gibi bir hassai mümtazeyi havi olması itibarile asarı nadireden madud olan bu levhai garra, elbette müzeye talik olunmağa sezadır.

göründü, işte geliyor odur. O değil. Vallahi odur. Yanlış görüyorsun, o değil, sözleri devam ediyordu. Sonra müttefikan, "evet odur, maşallah Allahın birliğine emanet. İşte bahtiyar analar doğurursa böyle evlâd doğursun demeğe basladılar. Gözüm uzaktan fark etmediği icin acaba bu gelen kimdir diyordum. Bir de pek yakın gelince baktım ki sensin. Benim için bundan büyük bahtiyarlık yoktur. Anınçün, südümü, emeğimi helâl ertim". Ben, belki kusur ederim diye valideme hürmeten teehhül etmedim. Validem, pederim gibi seksen dört vasında vefat etti. Tenesir üstünde vıkayan kadın "bu nasıl beslenmis ki bu sinde iken vücudu terü taze kalmıştır" deyince akribadan bir hanım, "bunun oğlu bunu küş südi ile beslemiş tir. Elbette terü taze kalır" demişti. Sebebi vefatı da koltuğunun altında çıkan bir çıbandır. 66 yasımda olduğum halde vaktile kazaen kelepten belâsına oğrayan bir dişimden başka dişlerim tamamdır ve hiç bir illete mübtelâ değilim. On iki on üç yaşında iken beni imtihan için bir kere okudukları halde kaside hâlâ ezberimdedir. Sünbül zade Vehbi divanını dokuz-on yaşımda iken defat ile okumuş ve ondan sonra bir daha elime almamışım. Aradan elli yedi sene geçmiş iken birinci makalemdeki (Kızıl elma) beytini ezberden yazdım. Sen ise bana matuh diyorsun, bu nasıl sey?"¹. "Berı müddeti ömrümde rakı, şarab ağzima koymadim. Kumar oynamadim. Hatta sigara, enfiye, nargile, kahve ile de meluf olmadim. Yirmi seneden ziyadedir İstanbul'da mükim olduğum halde araba veyahud tranvay (!) ile mürur etmek gibi zaruretler müstesna olmak üzere ben henüz Beyoğlu'nu, Tokatlıyanı, Tepe bahçesini görmedim. Adaya bir kerre olsun gitmedim2".

> * **

Bu zati muhteremin, sözlerinden, yazılarından anlaşılırdı ki mukbili başlar üstünde gezdirir. Mudbiri ayaklar altında ezdirir idi.

Meselâ "Vicdannâme" ünvanı garibini ihtiva eden makalede "Sadrazam Paşa Efendimiz Hazretleri³" ve diğer bir fıkrada "Dahiliye Nazırı Âlisi Reşid Mümtaz Paşa Efendimiz Hazretleri⁴" suretinde mütemellikâne kelimeler yazmıştı.

Mevkii ikbalde bulunduğu esnada:

"Miyanede pirayei silki subut olan lüalii mergubei hubbu muvalât, pazari ühüveti hakikatta bir mertebede kesbi kıymet ve iktisabi zinet etmişti ki bu lüalii mehabbetin her biri bir gevheri giranbahaya ve belki dünya ve mafihaya muadil idi...5".

Tarzındaki mehabbet âmiz ve hürmet engiz sözler ve "Danişveri Maali Haslat⁶" gibi ünvanlar ile izaz ettiği bir zatın semti idbara teveccühünü hissettiği anda:

"Bala şeyhi bilmem ne efendi, antikacıya bir kur'an satmış" diyorsun. Terbiyesizlik etme. Şeyh efendiler hazeratı, antikacılara değil Kur'an'ı Kerim, hattâ bir ayet parei mübini semavî bile satmazlar. Ne ahmak adamsın be. Senin yaşın gelmiş amma hâlâ aklın gelmemiş. Vaktile gelmiş ise orasını pek çirkâblı bir mahal görerek bir daha avdet etmemek üzere firar etmiştir. O kadar alçak bir adamsın ki beynini çıkarup yerine ..... beyni koysalar hiç olmazsa iki uzun kulaklı bir ..... kadar aklın olarak senin için ezeli bir iftihar ve şerefi mucib olurdu. Sen nasıl bir Ebucehil imişsin, behey zıddı nısfı mukaddem. Ne kadar iz'ansız bir şerir adam imişsin. Seni terbiyesiz han alçak sen. Amma nasıl alçak bilir misin? Me-

¹ İleri gazetesi: 20 kânunievvel 1337.

² Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 3.

Smanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 21, sahife 493.

⁴ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 31, sahife 944.

^{5.} Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 31, sahife 929.

⁶ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 19, sahife 436.

selâ bir hanenin damı yüksek ve zemini alçak mahalleridir, senin alçaklığın bu kabilden değil, esfelei safiline kadar alçaksın. Sana ne söylesem hep boş. Çünkü baştan tırnağa kadar bir çirkâbi mücessem olan adama artık ne denilir² zehir yutmuş ..... gibi tepiniyorsun. Meğer insan sıfatında bir ...... imişsin. Bana "her iki satırda Allahtan bahs eden bu müzevvir herif" diyorsun. Ben kırk sene memuriyette bulundum, kimse bana müzevvir bir herif demedi. Siz dağlar başındaki haydutlardan daha alçaksınız". "Kalbinde yerleşmiş olan hased icabinca islâhi hal etmezsen en nihayet kuyruğunu titretir, dört ayağını havaya di-kersin¹".

Dedikodu ile değil, daima ilin ile müteveggil, pek muhterem bir zat hakkında diğer bir zata hitaben yazdığı tezkirei edeb şikenanede de:

"... kendi gibi birtakım eşeklerde baş sallayarak el çırparak takdir etmediler mi? Eşeklerin dahi ke mali hayretle gülmelerini mucib olacak surette .... sözlerini tekrar ile vücudi irfanının her tarafını illeti cehl istilâ etmiş ahmak bir hastaı edebiyat olduğunu cinayeti edebiye kabilinden olarak kendi lisanile iti raf etmedi mi? Böyle bir edebiyatcılar eşğının namı meşumun gerçi nefrinane bir suretde mübarek ağzınıza almakta mazur iseniz de lâkin yine her halde o mübarek dehanızı külâb ile, zemzem ile birkaç kerreykamış olduğunuza sübhe etmem?".

Kabilinden — huzurı âmmede değil, tenha köşelerde bile tefevvüh edilemiyecek derecede müstehcen — saçmalar saçmıştı.

Bir muharrire:

"... bir daha ismimi ağzına alırsan senden, gazetenden, silsilenden başlarım3".

demişti.

Diğer bir zat hakkında da:

"... Hazreti ilm yumruğunu cehaleti gırtlağına soktuğum gibi aklı başına geldi ve biraz daha ileriyegitseydi o ilm yumruğile hayatı cehlinin gırtlağını parça parça ettikten sonra pençei ahenini kemalâtımı
ciğergâhı temerrüdüne kadar yerleştirüp cehalet ciğerlerini meydana atacağımı anlayınca dayak yiyen maymun gibi elpençe divan durmak suretile sükûta mecbur oldu. Eğer böyle değil derse buyursun, hele ağzunaçabilsün de mucizatı ulûmun yeni baştan başına ne kadar yıldırımlar yağdıracağımı bir kerre daha tecribe etsin" demişti*.

Bu türrühata karşı erbabı edeb "kelâmından olur malûın kişinin kendi mikdarı" mısraını okumaktan başka ne diyebilir? Yahut kendi "tavuğun tecennün etmiş olduğuna hükmettim" dediği gibi o acaib sözleri okuyanlar da böyle bir hükümde bulunmağa mecbur olur.

Hukukî kadimeye rağmen ehemmiyetsiz bir meseleden dolayı bana münfail olarak "Divanı Yahya" vesilesile aleyhimde yazmadığı ve yazdırmadığı, söylemedi-

İleri gazetesi, 20 kânunievvel 1337.

² İleri gazetesi, 17 kânunievvel 1337.

³ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara 25.

⁴ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, numara: 19.

⁵ Îleri gazetesi, 14 kânunievvel 1337.

ği ve söyletmediği lâf kalmadığı halde mülga divanı hümayun beğlikciliğine tâyinimde Maarif Müfettişlerinden Ahmed Tevhid Beye ve Amasya tarihi müellifi Hüseyin Hüsamüddin Efendiye "Haberin yok mu? Beğlikci oldu. Ben, gidip iadei münasebet edeceğim" demiş. Nezdime gelip — gûya hiç bir şey olmamış gibi — meveddetler, hürmetler göstermiş, beni daha âli makamatta görmek için temenniyatta bulunmuştu.

*

Osmanlı "Tarih ve Edebiyat Mecmuası" namında ayda bir kerre çıkardığı risaleyi neşr etmesinin sebebi hakikîsini kendinden dinlemek daha muvafıktır. Diyor ki:

"Benim bu mecmuayı neşr edişim, mükemmel bir (Edebiyat mecmuası) çıkarmak maksadile olmayıp vatan ve milletime hidmet için her neye teşebbüs etmiş isem ve hükûmeti seniyyemiz bu maksadı edebî uğrunda hangi bir vazife tevdi etmiş ise bir erzeli kevneyn olan "millî tetebular" ve sonra "Yeni Mecmua" gibi vebayi haysiyeti millet olan iki hezeyan parede benim aleyhime düştü. Hem Osmanlı tarih en cümeni âzalığından, hem âsarı islâmiye ve milliye encümeni riyasetinden istifaya mecbur oldum. Tamam iki sene sabrü tahammül ve sükût ettiğim halde yine yakamı bırakmadı. Muktedayi rezalet ve pişüvayı cinnet ve cehaleti olan bazı iki ayaklı öküzlerde haydi yürü bakalım dediler. On beş vilâyatı şahanede bu kadar memuriyetlerle bulunmuş ve milyonlarla insanların hiç biri aleyhimde şakki şefe etmemiş iken lu gayri adamlar aleyhimde yazdırmadık, söylemedik söz bırakmadılar. İşte ben de bunun için, "Osmanlı Ede biyat Mecmuasını" çıkarmağa mecbur oldum. Böyle bir mecmuadan birtakım firavniyanı cehaleti kahr ve tedmirden başka bir şey beklemek abestir ve olamazı", "... beni de başkası gibi zan ederek etrafıma dolaşmağa cesaret etmesi üzerine mücerred ona mübarek hatırı için dört yüz lirayı aşk edüp iki senelik kâğıdını birtehiyye hamiyyeti ilmiyyem ve vatanı pakıme olan mahabbeti ciddiyyem icabınca "Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuasını" çıkarmağa mecbur oldum.

Bu mecmuada muğber olduğu zevat hakkında — haklı haksız — tecavüzatta bulunduğu gibi tarih ve edebiyata taallûku olmayan şeylerden, meselâ Dahiliye Nazırının geceleri polisleri teftiş ettiğinden, Evkaf Nazırlarının cevamii şerifeye gidip hadmeyi teftiş etmediklerinden, filân mahallin suları akmadığından, vazifesine taallûk etmeyen işlerden bahs ile şikâyetnâmeler, vicdannâmeler (!) yazar, daima eğlence aramakla meşgul olanları güldürür, taarruz ettiği erbabı ilim ve edebî ve anların muhiblerini müteessir ederdi. En edibâne ve nazikâne hitabı "eşek, köpek, alçak, çirkâb" gibi kelimelerden ibaret olan bir âdemle mübahese ve münazaraya girişmek bittabi kabil olamazdı.

Fatih'de Şeyhülislâm Feyzullah Efendinin kütübhanesine, kendi kitablarını — bin velvele ile — vakf etti, bu suretle irfanî memlekete hizmet etti. Hizmeti şayani takdir ve teşekkürdür.

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, No. 12.

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, No. 19.

Fakat muamelei vakfiyeyi icrade öyle müşkülât gösterdi ve umuma karşı öyle imt nane başladı ki herkes bıktı, usandı.

Evkaf Nezaretinden aldığı paralarla kitab iştira ve kendi kitabları sırasında kütübhaneye vaz'ettiğinden ve sair muamelâti acibesinden bilâhare bir meclisde bahs edilerek "kendi kitablarını götürmesün diye sükût edildi" denilmesile — Şurai Evkaf âzalığında bulunmuş ve hakikati keyfiyete kesbi vükuf etmiş olan — ezkiyayı füzeladan Abdülaziz Mecdi Efendi "kitablar gitmesin diye neler gitti" demiştir.

"Millet Kütübhanesi Nazırı" namına koca bir möhür kazdırmıştı. Bu möhürle devaire tezkirei resmiye yazar, selâhiyetinin haricinde birtakım umura karışırdı. Hattâ Sadrı esbak Tevfik Paşaya bir tezkire yazarak Evkaf Nazırının azlile yerine —kendince münasib gördüğü — diğer bir zatın tâyinini inha etmişti.

Evkaf Müzesini takliden Şeyhülislâm ile bazı vükelâdan mürekkeb kütübhanede bir İdare Meclisi teşkil ederek aralıkta anları toplar, birtakım beyhude işlerle işgal ederdi.

Bir gün müzede inikad eden İdare Meclisine riyaset ettiğim esnada Emirî Efendi, Şeyhülislâm ve vükelâdan bazı zevat ile gelerek — müze umuruna dair vazifesi haricinde sözler söylediğini işitince — vükelâdan pek muhterem ve necib bir zata işittirecek surette yaverine, "bu âdemin işi gücü yok, buralara geliyor, acaba vükelâ hazaratının da işleri yok mudur ki bu âdemin ardında dolaşıyorlar" dediğimi müteakiben Şeyhülislâmdan maadası avdet etmişlerdi.

Ali Kemal Beyin "yazdıkları, yaptıkları, hâsılı bütün hayatı mânasız bir âdem¹" diye tavsif ettiği Emirî Efendinin, yine Ali Kemal Beyin "... O hani yağmadan o da istidadına, haline göre meselâ Evkaf Nezareti gibi bir lokma kavramağa çabalıyordu¹" demesinin ne dereceye kadar karini sıhhat olduğunu bilemezsem de nezareti, bahusus âyanlığı pek ziyade arzu ettiğini, bütün ef'al ve akvalinin bu arzunun istihsaline matuf olduğunu hemdemleri söylerlerdi.

Bir âdemin, bir büyük makamı arzu etmesi, aslâ tayib olunamaz. Bu cihet mevzui bahs değildir. Lâkin vakf ettiği kitablara mukabil ecri manevî beklemesi lâzım gelirken bu hayri, ecri maddî istihsaline vesile etmek ve emeli hakikîyi hamiyyet ve fazilet perdeleri altında gizlmek şayanı nazardır.

Yine hemdemleri, kitablarını vakf ettiği için esasen mazhari hürmet ve muavenet oluyordu. Bu kadarla iktifa etmeliydi, fazla emellere düşmemeli idi diyorlar.

Memleketin en mühim kütübhanelerinden bazılarını, Feyzullah Efendi Kütübhanesine nakl ve umumunı (Millet Kütübhanesi) namı altında cem ettiği halde bu kütübhaneyi sırf kendi malı imiş gibi enzarı nase arz etmesi ve — Evkaf Müzesini takliden — tesis eylediği müzedeki âsarın kısmı âzamı, diğer kütübhanelere aid iken bunlara da tesahüb eylemesi hırsı piriden ziyade hırsı ikbale atf olunuyor. Kendi de "gelmiyor imâne terki hırsa razı olmiyor, neylesem bilmem şu kâfir nefsi

Peyam Sabab, 14 kânunievvel 1337.

ırza eylesem¹¹" diyor. Amali de, hırsı ikbali de hayatile beraber zail oldu. Amma ortada bu gün bir kütübhane mevcuddur, sureti tesisi ne dürlü makasıde müstenid olursa olsun bir eseri hayrdır.

Binaenaleyh ben, - kendi hisabima - anın namını hayr ile yad ederim.

Emirî Efendi, "Halis Efendi, kitablarını şu kadar bin liraya sattı, şöyle etti böyle yaptı" diyerek sütunlar dolusu yazılar yazdı, Halis Efendi ile beraber Maarif Nezaretine de musallat oldu. Hattâ bir dereceye geldi ki anın vaveylâsını dirileyenler "kâşki sen de Halis gibi kitablarını satmış olsa idin de ortalığı böyle yelveleye vermeseydin" dediler.

Mumaileyh, söylediği sözlerin bir kısmında pek haksız değildi. Fakat Darülfünun kütübhanesine gidip de aradığım mühim kitabların ekserini, Halis Efendiden iştira olunan kitablar arasında buldukca — velevki gali fiatla ve bir kısmı noksan alınmış olsun — bu kitabları cem edib de satana ve kıymetini bilip de alanlara kemali şevk ile "Allah taksiratınızı af etsin" diyorum.

* **

Emirî Efendi, ağraza mağlûb olmaz ve cinnet mertebesinde hiddete oğramazsa gerek nefsi gerek başkası hakkında munsifane sözler söylerdi. Zadei tabı olan ebyatı âtiye o sözlerdendir:

İnsanların olur kimi şeddadı bi şuur Amma gelince haline bu abdi müznibin Verdi binayi cisme halel şeyli ma'siyet Vaveyl emiri ruzi kıyamette halime Bir derde düşmüşümki bu âlemde hasılı Ettim ne hizmet vatana candan ihtimam Lihyem tutubta başıma yumrukla darb eder Nadanların olur kimi nemrudi bî haya Bir zerre şükri nimetini etmedim eda Oğrar cezayi hedme çürük olsa bir bina Herkes beni eyi sanıyor ben isem fena Bakdıkca kendime ederim nefretü haya Ne ilme itibar ne taata itina Gelseydi şimdi nezdime Cibrili zülkuva

§

Tâ'n eyleme dünyaya fena sensin Emiri

Var sende kabahat deme te'siri du'a yok

**

Müteveffa müteehhil değildi. Hayatının son senelerinde evinde yalnız otururdu.

Ahmed Refik Bey diyor ki:

"Sinni yetinişe yaklaştığı halde müddeti ömründe hiç evlenmemişti. Onun için aşk, saadet, hayat kitablarıydı. Hayatını ekseriya vakf ettiği Millî kütübhanede² geçirir, etrafına toplanan genc dimağların ülfet ve mesa'isinden, kendisine karşı gösterdikleri ihtiramattan son derece mahzuz olurdu. Vukuf ve malümatına kıskanırcasına meclubtu³".

¹ Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, No. 31, sahife 947.

² Miller kütübhanesi.

⁸ Türk Tarih Encümeni Mecmuası, No. 78.

Tab'an maili nezafet olmamasına bekârlıkta inzimam ederek vücudu, elbisesi, hanesi taharetten ınuarra bulunurdu. Taklimi ezfarda ihmal göstermesi de tahrişi enzar ve tehvişi efkâr ederdi.

Bazı insanlar, mahrumı nezafet olduklarını bilirler de taharete meyl edemezler. Merhum o bilgiden mahrum idi.

Vaktile Kırşehir muhasebecisi iken arabadan düşüp sol kolu kırılmıştı. Lâyikile tedavi ettirmediğinden çarpık kalmıştı. Son hastalığından bir müddet evvel Bayezıd meydanında tesadüf ettim. Çarpık kolunun altına büyük bir toprak otrak sıkıştırmış, gidiyordu. — Tâbiri kadim ile — hem namı zebihullah bir zatı muhterem ki fazileti ilmiye ve hulkiye ile maruf ve — lüzumundan fazla — hilm ve tevazu ile mevsuftur, iki elinde iki büyük otrak olduğu halde Emirî Efendinin arkasından yürüyordu. Bu manzaraya hem güldüm hem teessüf ettim.

Bir akşam Emirî Efendinin bir tezkiresini aldım. Biraderim Mehmed Selim Beyle beraber heman gelmemizi reca ediyordu, derhal gittik. Yatakta yatıyordu. Pek muztarib idi. Techiz ve tekfinine, nakdi mevcuduna dair vasiyette bulunduktan sonra hakkımızda gösterdiği münasebetsizliklerin affını reca etti. Ameldeki kusurundan mükerreren bahs eylediği esnada sıra ile dizilmiş ve üzerlerine birer kâğıt örtülmüş olan mahud otraklardan intişar eden buyi kerih, odanın havai fasidile birleşerek bizi tahammül olunamayacak bir halde iz'ac ettiğinden — lâtife olarak — "Efendi, amelde kusurun vardır da bunlar nedir?" diye otrakları gösterdim. O hali ıztırabda hayli güldü.

Bir hafta sonra yine bizi dâvet etti, bu defa yalnız gittim. Yüzü gözü, üstü başı temiz ve sıhhati epi yolunda idi. Geçen gece vücudundan bahs ettiği paranın evvelce sarf edildiği halde unutmuş olduğunu, şimdi nakdi mevcudü olmadığını, bir ferde bir şey söylenmemesini anlattıkdan sonra, "Hazret, dün gece beni şeytan aldattı. Ehibbadan biri beni hamama götürdü. Yıkandım, yeni elbise giydim, rahat ettim" dedi. "Aman efendi, bir hokka kalem ver" dedim. "Ne yapacaksın" dedi. "Şeytana teşekkürnâme yazacağım ve reca edeceğim ki seni her gece aldatsın" dedim. Pek hoşuna gitti.

Birkaç gece sonra Süleyman Nazif merhumla birlikte gittiğimizde âdeta hâleti nez'de gibi idi. Hali perişanını görünce müteessir oldum. Nazif'i "niçin geliyorsun" diye tekdir etti. Hayli söylendikten sonra itizar etti. Niçin ihtiyarî zahmet edüb de geliyorsun demek istediğini anlatmağa çalıştı. O geceden sonra görmedim. Zira iki üç gün sonra hastahanede vefat etti.

Hali tabiide bulunduğu zamanlar lâtifeler eder, zevkyab olurduk. Darılacak şeylere darılmaz, ehemmiyetsiz bir meseleden âdeta kudurur, ağzına geleni söylerdi.

Kış yaklaştığı bir sırada Yakacık'daki sayfiyemizde bulunduğumuz bir gün Babıâli'deki mevkii memuriyetime gelmiş, beni bulamayınca şu beyti yazıp masanın üstüne bırakmış:

Ben de su beyt ile mukabele ettim:

"Düşme ey dil bu sözünden eleme

· Delinin kali gelir mi kaleme".

Bir gece fuzelayı vüzeradan bir zatı âlî kâşanesinde bulunduğumuz esnada kitabdan bahs olundu. Emirî Efendi birdenbire alevlenerek o sırada Şûrayi Devlet Tanzimat Dairesi Reisi olan — Mahmud Esad Efendiye hitaben "ben bir Türk uşağı olduğum halde enfesün nefis binlerce kitabım var. Sen muazzam koca bir kadıasker olduğun halde kaç kitabın var be adam" diyerek nâre endaz oldu. Mahmud Esad Efendi böyle itabe oğrayacak söz söylemediği için hüzzar, hale hayret ettiler. Mahmud Esad Efendi aslâ tavrını bozmadı ve bir şey söylemedi. Emirî Efendi biraz sonra Mahmud Esad Efendinin elini öpüp istifayı kusur etti. Mahmud Esad Efendi yine ses çıkarmadı. Sükûtunun sebebini sorduğumda "bu haldeki bir âdeme ne söylenir" dedi.

* **

Emirî Efendinin nazmı, nesrine galibdir. Nazmında da rekâket varsa da nesri derecesinde rekik ve müşevveş değildir. Sür'at ve sühulet ile kelâmı manzum yazardı. Böyle olmasa "yüz binden ziyade" dediği ebyatı nasıl söylerdi.

Şair namını taşıyan nazımlardan ekserinin eserleri gibi anında "yüz bin" hey'eti içinde şiire pek nâdir tesadüf olunur, yahud hiç tesadüf olunmaz. Merhum, kıymetin kesrette olduğuna zahib idi. Halbuki eserin kıymeti, kesretinde değil, metanet ve letâfetindedir.

Sözleri de sakatattan hålî değildi. Bazı kelimeleri, aslına muhalif ve acib surette telâffuz ederdi.

Garib fikir ve mütalâaları vardır. Vaktile bir gece bezmi suhbetinde bulunduğumuz bir Şeyhülislâm, devletin şevketi kadimesinden ve Macar Kıralının, Sultan Süleyman'ın huzuruna girerken tesiri mehabbetle yere düşmek üzere iken Sadrazam altına iskemle koyduğundan bahs edince Emirî Efendi kemali ciddiyetle "Efendim, mehabette elfazında tesiri vardır. O zamanlar meselâ "dürür, olubdur" gibi kelimeler kullanılırdı. Şimdiki kelimeler, cümleler zenne! sözü gibi kuvvetsiz ve tesir sizdir" demesile bu mütalâaya umumen hayran olmuşduk.

Şair Rami Paşa, selefi Sadrıâzam Daltaban Mustafa Paşanın galatatını "İstilâhatı Daltabaniye" namile cem eylediği gibi bizde Emirî Efendinin bazı tâbiratını kayd etmişdik.

Âtideki tâbirat o cümledendir:

Baba peder — pedere ihtiram makamında.

Serseri âlî cenab âdem — makamı medihte.

Hayırsızın — kaidei arabiye üzere hayırsızın cemi.

Kapaza — kepaze.

Müstear kör — sun'î göz takan.

Kap yemeği — sahana, tabağa konulan yemek.

Zulmi âlîlerile beraber... — haccacı zalimi tavsif sırasında.

Vapur biletiniz kaçıncı makamdan — kaçıncı mevkiden.

Vürdü zeban — virdi zeban.

Kabinei cedide — yeni kabine.

Süleyman Nazif Bey merhumun, bana hitaben yazdığı 10 teşrinievvel 1926 tarihli tezkirenin Emirî Efendi ile kendi ailesinin derecei karabet ve münasebetinden bahis olan birinci kısmın nakline lüzum görmiyerek diğer kısımlarını derc eyledim:

"... Ali Emirî Efendi, biraderi tüccardan Mahmud Efendinin, Ketenciler çarşısındaki dükkânı civarında mumaileyhin mu'avenetile küçük bir tuhafiyeci dükkânı açmıştı. Ahzü itadan ziyade kitab mütalâasile vakit geçirirdi.

Pederim, Emirî Efendiyi sever ve takdir ederdi. Fakat bu mahabbet ve takdir, babamın ağzından, "Emirî Efendi, Hazreti Âdem'den bugüne kadar senin gibi bir şair dünyaya gelmemiştir" tarzında gulüv ve istiğrak derecesine varacak hezeyanı mahmumanenin sudurunu istilzam edecek kadar heyecan alud değildi.

Ben de hazırdım, babam, şu sözleri söyledi: "Mecmuai eş'arını serapa gözden geçirdim. On sene evvel ayrıldığımız zaman müstaid bir şair idin. Şimdi ise mesleğinde tekemmül ettin. Tebrik ederim, cidden şair olmuşsun".

Bendeniz, Emirî Efendinin eş'arından ziyade tetebbuatı tarihiyesini takdir ederdim. Nazımda büyük bir kudreti yoktu. Hattâ kendinin tevellüdünden 237 sene evvel irtihal etmiş olan ceddülceddi Mehmed Emirî, hafidinden daha ve pek çok şairdir.

Malûmatı umumiyesinin İslâm tarihine ve bilhassa şuara ve üdebamızın ahvaline taallûk eden kısmını bilhassa müfid ad ederim.

Ali Emirî Efendi, nev'i şahsına münhasır insanlardandı. "Hüb ve gayz" gibi halâtta heyecanına mağlub, yani ifrata esir idi. Mamafih sevdiği, sevmediği anlarda da samimiyetten ayrılmazdı. Nasılki zatı âlinizle her safhai münasebatında böyle oldu. Firaşı ihtizarında bilhassa sizi görmek istemişti. Vefatından iki gün evvel Gedikpaşa'daki hanesinde sizinle vedai ebediyi ifa veya ebediyette de size muhib kalacağını temin ederken ben de hazır bulundum. Safhai meveddetinizi bir aralık karartan ehemmiyetsiz hâdise, onun hatır ve hayalinde vicdanını mezare kadar ta'zib eden bir ukde kalmışdı. Merhumu, mevtine karib zamanda berayı tedavi Usküdar'daki "Zeyneb Kâmil" hastahanesine götürdüğüm zaman vakf ve te'sis etmiş olduğu kütübhanenin nezaret maarifperveranenizle idamei tanzim edilmesini temin için birader Beyefendiye² orada bir vazife arz etmek fikrini izhar ve emri tebliği bendenize tevdi etti. Siz, bilmem ne mülâhazaya³ ve hangi hatırlara⁴ binaen o bî garaz mes'ulü is'af cihetine yanaşmadınız.

- ¹ Bu, böyle mi idi ya?
- 2 Mehmed Selim Bey.
- ³ Merhum "Ezharı Hakikat" unvanlı eserinde "Erbabı kin, ne kadar hoş âmed ve İâtif ve nerm görünse sözlerine ve iltifatlarına itimad etme. Bunların çekirdekli pamuk gibi tuhmı senkini adavetleri kulubi kasiyelerinde müstetirdir" buyuruyor. Bu hikmeti amika, is'afı mes'ule müsaade etmedi.

Sabit diyor ki:

"Didem olsa adedi çeşmi kader girbalın". Birini tecribesine veremem kehhalın".

4 Bahusus o hizmette bulunan genc, muallimlerimizden birinin oğlu. Muallim zademizin değil, düşmenimizin bile medarı maişetine göz dikmek bizim elimizden gelmez.

Ali Emirî Efendi ile benim aramda üç asır evvelden ayrılmış bir kan münasebeti var. Sizinle olan karabeti fikriyesi ise kendi eseri ihtiyarınızdır. İkinizde aynı mesleki irfanının salikleri ve aynı ma'şukun âşıkları idiniz. Onun cismi toprağın altına çekilmiş olmakla beraber, ruhlarınız hâlâ birlikte aynı gayeye müteveccih bulunuyor. O, sizi severek ölmüştü. Siz de onu severek yaşayınız ve çok zaman izzü afiyetle-yaşayınız. Mahmud Kemal Beyefendi".

*

Gazel

Zerrelerde vahdeti mevlâye burhandir bütün Çeşmi istidadını remz aşinai kudret et İhtiyarile değildir kerdişi bir zerrenin Nuri kudret didei idraki eyler hirenak Sen kemali himmetü temkin ile say ette bak Azce mecbur eylemiştir en büyük ârifleri Aczi idraki beşerdir ihtilâfın menşei Arif'in kalbi kabul etmez Emirî iştibah Cüz'ü kül feyz ehlinin çeşminde siyyandır bütün Bak zeminü asumane sun'ı yezdandır bütün Mübtedaü münteha münkadı fermandır bütün Hikmeti hakkın cihan keşfinde hayrandır bütün Herkesin güç sandığı hizmetler asandır bütün Levhi ma'nada o mazmunlarki pünhandır bütün San'atı feyyazi kül bi aybü noksandır bütün Her cihette kudreti mevlâ nümayandır bütün

* *

Müstezad

Bedmaye olan kimsede hüsni edeb olmaz Davayi neseb etsede sahib neseb olamaz İzzü şerefi gerçi verir haliki ahkem Esbabe tesebbüsle olur bi sebeb olmaz Sav etmeli tahsili kemalata taable Kesbi hünerü feyzi cihan bî taab olmaz Sahrai temeddünde gerek sür'ati ikdam Ol badiyede ukdei payi taleb olmaz Miistagrak olur Nure biladi medeniyet Mamurei firdevsi muallada şeb olmaz İksiri ulume çalışub merdı hüda ol Merdani hüda maili simü zeheb olmaz Ehli hasebin kadri olur herkese malûm Bî terbiye ademlere nef'î haseb olmaz Ettirdi bu seb encümene sofii hamus Bir evdeki mevta ola sevkü tarab olmaz Bigânei envari safa ettin Emirî Gevherde cilà olmaz ise muntahab olmaz

Olmaz gözüm olmaz Olmaz gözüm olmaz Say etmede elzem Olmaz gözüm olmaz Ahlâkü edeble Olmaz gözüm olmaz Bî gafletü aram Olmaz gözüm olmaz Kalmaz gamı zulmer Olmaz gözüm olmaz Bi havfü reca ol Olmaz gözüm olmaz Amma bu da meczum Olmaz gözüm olmaz Her zevki feramuş Olmaz gözüm olmaz Layik mi zamiri Olmaz gözüm olmaz

Telsiz - telgraf hakkında

Ayet saldı kudreti yezdane telsiz telgraf
Oldu bir berki celi manendi nuri afitab
Sureta pünhan iken yadi cihan pira gibi
Mucizatı san'at eyler bak ne kudretler iyan
Aklımız ermezdi telli telgrafın sırrına
Gülşeni kudrette var binlerle san'at goncesi
Seyr idin seyyalei berkiyenin asarını
Bu ne sırdır sureti asarı zahirken yine
Oldu cismi kainat sanki bir ruhi lâtif
Namına şayeste sultanı sanayi söylesem
Aldı gam bahrınde emvaci belâ etrafımı
Ey Emiri bem iyan hem sırrıne irmez ukul

Oldu bir şekli garib ekvane telsiz telgraf
Kâinat üzre gelir cevlâne telsiz telgraf
Nakş olur ayinei devrane telsiz telgraf
Baisi fahr oldu her vicdane telsiz telgraf
Çıktı şimdi sahai imkâne telsiz telgraf
Öyle âli goncadan bir dane telsiz telgraf
Oldu burhani mubin insane telsiz telgraf
Siğmiyor ayinei iz'ana telsiz telgraf
Hükm eder peyda ile pünhane telsiz telgraf
Bak ne âli san'atı şahane telsiz telgraf
Halimi arz eylesün yarane telsiz telgraf
Verdi hayret âlemi irfane telsiz telgraf

* **

Kimsaden esmem şikâyet cümle bendendir bana
Etmedim hemcinsimi tatyib için bezli vücud
Hüsnı niyyet ehli olsaydım bulurdum itila
Hep olur fikri selim eshabı elbette aziz
Tabii nefsü hevayun müstehikki her itib
Ali eyler pak vicdan sahibin labüd Huda
Füri ulvi gösterir asarı feyzülfeyzini
Simdi terk ettim Emîri cümle mekrü sirreti

Kimseye bulmam kabahat cümle bendendir bana Bende etmem kesbi rahat cümle bendendir bana Bende var hali sefalet cümle bendendir bana Çünki yoktur bende izzet cümle bendendir bana Terki hüsni kabiliyyet cümle bendendir bana Bulmadım ben feyzü rif'at cümle bendendir bana Bende var iflası fikret cümle bendendir bana Anladım cünki nühûset cümle bendendir bana

EMRAH

Emrah, Erzurum civarında "Tanbura" köyünde doğdu. Erzurum'da Medresede tahsili ilim etti. Tariki nakşbendii Halidî'ye salik oldu. Kendinde şiire istidad gördü. Saz şairi oldu. Anadolu'da dolaştı. Sivas'da ihtiyarî ikamet etti, sazını "Sulu Kahve" ye astı. Halk anı dinlemeğe geldiler. Az zamanda şühret kazandı.

Sivas'da "Mahi" Hanım namında taze dul bir kadına gönlünü kaptırdı.

"Yare açtı bağrıma mehpareler Emrah benim Gelmeseydim kâşki sağlıkla Sivas'a ben" diyor.

Kadın teehhülden iba, Emrah'da saikai aşk ile vaveylâ etti. Nihayet eşrafı memleketten bazılarının tavassutu ile izdivac ettiler.

Emrah, Niksar'a gitti. Maişetini memleketin zenginleri temin ettiler. Orada bir kadın daha aldı. "Tanbura" köyünde bir torunu bulunduğu rivayet olunmasına göre seyahate çıkmazdan evvel memleketinde teehhûl ettiği anlaşılıyor.

1271'de Niksar'da vefat etti. Tekke Bayirî kabristanına defn olundu.

Eş'arının bir kısmı aruz, bir kısmı da hece vezniledir. Aruz veznile söylediği şiirlerin ekseri — divan şeklinde olarak — meşayihi rüfaiyeden Erzurum'lu Abdülaziz Efendi tarafından 1332'de İstanbul'da tab ettirmiştir. 56 büyük sahifedir. Üstüne "Tarikatı aliyyei nakşbendiye hülefasından ârif billâh vâsıl ilâllah Şeyh Emrahi Erzurumî ندس الغزير Hazretlerinin divanıdır" yazılmıştır.

Köprülü Zâde Mehmed Fuad Bey, Emrah'a dair yazdığı eserde¹ diyor ki:

"Emrah'ın aruz ile yazdığı eserlerin, san'at itibariyle bir kıymeti, bir hususiyet olmayıp kaba, basit taklidlerden ibaret bulunduğunu ve ona klâsik bir şair denilemiyeceğini tesbit ettikten sonra hece veznıle yazdığı eserlerin tahliline geçebiliriz. Emrah'ın asıl şahsiyetini, edebî kıymetini gösteren parçalar bunlardan ibarettir".

Edebiyat muallimlerinden Eflâtun Cem Beyin, Emrah'ın hayatına ve eserlerine dair malûmatı ve hece vezinli şiirlerini havi tertib eylediği eser 1928'de Sivas'da tab olunmuştur, 169 sahifedir.

Muallimlerden Ziyaüddin Fahri Bey, "Erzurum Şairleri" namındaki eserinin on sahifesini Emrah'a tahsis etmiştir.

1 1929'da basılmıstır. 38 büyük sahifedir.

<u>.</u>

Gazel

*

§

Ş

**

§

Ş

Ş

Dostum bir an tecelli etse bî perva bana
Olkadar dolmuş gözüm gönlüm hayali yar ile
Sırrı aşkım olkadar bulmuş kemali saltanat
Tabi aşkile içim dışım kamu pür nurdur
Rindi aşkım mesti hayranım lebin atşanıyım
Ol zaman kim hil'ati insani giydim eynime
Neylesün Emrah sensiz huri ayni cenneti

Gün gibi zahir olur dünya değil ukba bana Kande baksam vechi yari gösterir eşya bana Görse mecnundan füzun tahsin eder leylâ bana Zerre gelmez şulei mihri cihan âra bana Sanma kim tesir kılmıştır meyi sahba bana Va'di didar eyledi ol şuhi bihemta bana Asitani devletindir sevdiğim me'va bana

Yine bahar oldu, açıldı güller Bir saçı Leylâ'ya gönül verenler Bülbüli şeydalar, bağlarda gezer Elbet mecnun olur dağlarda gezer

Ne yaman ateştir, aşkın ateşi Yar senin elinden gözümün yaşı Gittikce artıyor, dilde savaşı Bahar seli gibi çağlar da gezer

Emrah'ı dinleyin, bağrı yanıklar • Sevdiğinden cüda düşen âşıklar Bezmi mehabbette kalbi sadıklar Ruzü seb âh eder ağlar da gezes

Deli gönül melûl olub gam yeme Düşmana intikam kalır mı sandın Elbet ağlamanın gülmesi vardır Herkes ettiğini bulması vardır

Hak için ibadet eder sadıklar Bî vefa dilberi seven âşıklar Merrebesin bulur bağrı yanıklar Kâhi böyle melûl olması vardır

Aşıklık dediğin kıldan ince Dilberin de kendi gönlü olunca Âşıka naz eder ol gül gonce Tenhaca yanına gelmesi vardır

Bîçare Emrah, söylenir ezel: Zengince bir âsık bulsa bir güzel

Dilber akçe ister, dinlemez gazel Züğürdü sevdaya salması vardır

EMRÎ EFENDÎ

Murad Emrî Efendi, Sadık namında bir âdemin oğludur. Yenişehir Fener civarında Tırnava kasabasında 1268'de doğdu.

Mebaidi şebabında saraçlığa sülük etti. Muahharen Yenişehir eşrafından birinin çiftliğine nazir oldu. Bursa'ya hicretle o zat namına iştira edildiği çiftliğe nezaret etti. Daha sonra bir kitabhane tesis ve bir müddet kitabcılık etti. Camii kebir civarındaki kitabhane, matbaa ve mücellidhane vuku bulan harikte dûçarı hesar oldu.

Bursa'da neşr ettiği "Fevaid" ünvanlı risalei mevkutenin mukaddimesinde diyor ki:

"Pederim vefat ile beni dört yaşında bir yetim olduğum halde terk eyledi. Nimeti maariften mahrum olan müteallikatım beni pek az bir zaman mektebe gönderdilerse de yine çıkardılar. San'at cihetine sülûk ettim. Feleğin bilmecburiye germ ve serdini öğrendim. Zamanı şebabımda birçok şedaidi

dünyeviyeye hedef oldum. Okumak yazmak, öğrenmek hevesi samimisinde bulunduğum halde tahammülsüz birçok maniler zuhur ettiği cihetle muvaffak olamadım.

Kendimi anlamağa başladım. Görülen lüzuma mebni Dersaadete gidüp geldikce okumak yazmağa olan meylü mehabbetimin icbarile kırkar ellişer parça kitab iştira ediyordum. Böyle böyle mükemmel bir kütübhane yaptım. Vakt buldukca bunları kendi kendime okuyup anlamağa çalışırdım. Yazıda karalıyordum. Bu hal ile büyüdüm. Düşündüğümü kâğıt üzerine koyabilecek, hısabımı kitabımı dürüstce yapacak bir dereceye geldim. Badehu bazı çiftlikler nezaretinde bulundum. Vatanımın Yunanistan'a terki hasebile Bursa'ya hicret eyledim. Fıtratan âşıkı olduğum maarife velev ufak olsun bir münasebet peyda etmiş olmak ve erbabi marifete mingayri haddin hizmet etmek için bu kere Bursa'da bir kütübhane tesis eyleyüp akıbet kitabcı oldum..."

Divanı matbuunun mukaddimesinde diyor ki:

"1297 vak'ai elimesinin (Yenişehir ve havalisinin Yunanistan'a terki) saikai tabiiyesile 1300 tarihinde maskatı re'sim olan Tırnava kasabasından Bursa'ya hicret eylediğim zaman kesafeti zülm ve cehil içinde puyan olan bu payitahtı kadimde nuri maarifle tenviri ezhan için şehri şehirin namına izafetle (Bursa) gazetesini ve edebiyatın, sanayiin temini terakkıyatı fikrile de (Fevaid) ve (Sanayi) gazetelerini neşre şuru etmiştim. Zemin ve zamanı idare edebilecek zevata mânen, maddeten istifade temini ile hide matıma teşrik ettim. Tabiî o müstesna kalemlerin parlak zekâaların muarefei hususiyesile fikren müstefi> oldum. Tahsıfım sathî olmakla beraber son zamanlarımda mahza bir eğlence kabilinden olmak üzere şiire heves ettim. Karaladığım gazellere bir kıymeti edebiye atf etmek aklımdan geçmez. Fakat zadei tab olmak için remadi nisyan ile mensi kalmasını arzu etmediğimden işbu divanı tertib ettim..."

Bursa'da tesis eylediği matbaada bazı resail de tab ederek maarifi memlekete hizmet etti.

1335 senei hicriyesinde Bursa'da vefat eyledi. Bursa meşayihi sabıkasından Şemsiî Mısrî Efendi şu tarihi söylemişdir:

"Bî nukat bir çıkdı tarih, Şemsii Mısrî ana

İrcii emri gelince oldu Emri emre ram".

"Y. Sabri" imzasile divanına derc edilen bir makalede:

"... Bir mevhibei ilâhiye olmak üzere Emrî Efendi fitri, hakikî bir şairdir ve söylediği şiirlerde darma iltizamı nezahet eder, hecvden hoşlanmaz ve bütün bu fezaili maneviyesine bir de mahviyet ilâve eden Emrî Efendi, on bine¹ karib gazeliyat ve Muhibbi, Nef'i, Nabi, Baki وقس على على tarih edebiyatı osmaniyenin dairei muhakematına idhal ettiği efazılın en müntahab ve güzide şiirlerini, gazelletini tahmis etmiştir ki bunları sırasile, "İhyai Esarı Eslaf" namı altında bir mecmuai edebiye ile enzarı katiine vaz'edeceğiz".

Divanı eş'arı, büyük bir cilddir. Münacatlar, naitler, mersiyeler, tahmisler, muhammesler, gazeller, kıt'alar, beyitlerle malamaldır. Ziya Paşanın terkibi bendini tahmis eylemiştir. 1329'da Bursa'da Matbaai Emrî'de basılmıştır.

Bursa'da reji nezareti muavinliğinde bulunmuş olan Mehmed Naili Efendinin tercemei haline dair Şemsiî Mısrî Efendi tarafından gönderilen verakada "Emrî Efendinin matbu divanındaki bilcümle âsar, Naili Efendinin tashihatı kalemiyesinden geçdiğinde şübhe yoktur. O divanın tab'ına bir tarihi vardır" deniliyor. Hakikati hal bizce meçhul olmakla beraber divanındaki kıt'ai tarihiyeye bakılınca Naili Efendinin, eş'arı Emrî'yi "Tashihatı Kalemiye" den geçirecek bir liyakati şi'riye sahibi olmadığı anlaşılıyor.

Divanın kabına (İhyai Âsarı Eslâf), (Mudhikâti Dehir), (Hâtırat), (Alacalı Defter) namlarındaki eserlerinin de neşr olunacağı işaret edilmiştir.

Emrî Efendi, vaktile hemşehrilerinden Hüseyin Haşim Bey merhumle birlikte bir gece fakirhaneye gelmişti. Şen ve şuh, zeki, terbiyeli bir zat idi. Şiir ve nesir ile bir münasebeti olmadığı halde hayatının sinini ahiresinde koca bir divanı eş'ar ortaya koyması, hemşehrilerile beraber benim de hayretimi mucib olmuşdu. Şemsif Mısrî Efendi ile hem zeban olarak:

"Kendisi ummi iken bilâhare himmet edüb

Sayü gayretle mükemmel şair olmuş ol hümam2"

Beytini okuyub başka söyleyecek söz bulamadık.

Kıymeti şiriyeye gelince, şiir denilebilecek güzel sözler — beş on sahifeden ibaret olsa da — kadimdenberi tab olunmamağa mahkûmdur demekle iktifa ederim.

^{*} **

¹ Müteveffa Ali Emitî Efendinin kulağı çınlasun!

² Emrî Efendinin vefatına, Şemsî Efendinin tanzim ettiği manzumei tarihiyenin bir beytidir.

(İlk defa söylediği) kaydile divanına derc edilen gazel:

Bir zamanlar ben geçirdim vaktımı huban ile Kuşei vahdet benimçün gelmiyordu hatıra Sen sakın mağrur olub gezme ne görsen fanidir Yıkma bir kalbi çalış imare beytullahtır Gayri emri pir olub tuttum tariki rihleti Şimdi pir oldum da ah ile efgan ile Ben sanırdım dehri vermişler bana ferman ile Bir düşün elbet bulursun kendini irfan ile Anî isbat eylemişler hazreti furkan ile Ben gidersem bahtiyarun dehrden iman ile

Öyle bir divaneyim divaneler hayran bana Ettiğim bilmem, beni aşk eyledi giryan bugün Dudi ahım arşe çıkdı kimseler fark etmiyor Öyle sermestim ki bakdıkca senin didarına

Mesti lavakil olub ben ta ezelden ta ebed

Öyle mestim içtiğim peymaneler hayran bana Ben şaşırdım menzilim hep lâneler hayran bana-Yandığım görse olur pervaneler hayran bana Gül yüzünde gerdeninde daneler hayran bana Emri bilmem kendimi meyhaneler hayran bana

* *

*

Sen nesin bilmem ki baksa doymaz insanlar sana Bezmine vardım görüb didar hem etvarını Dami zülfünde esir olmuş durur üftadegân Her ne istersen yaparsın var iken bu hüsnü an Her gören yok der nazirin ben de tasdik eylerim Olsa emsalin olurdu Yusufi Kenanlar sana Öyle bakdım hem dem olmuş pak damenler sana-Eylemez gayri tahammül tendeki canlar sana Hükm edersin öylekim hayran Süleymanlar sana-Emri görmüş eylemiş âlemde imanlar sana

ENVER EFENDI

Mustafa Enver Efendi, Defterhane ketebesinden bir zatın oğludur. 1240'da İstanbul'da doğdu. "Şeyh Mustafa Bey" namile maruftur.

Ayasofya camii baş imamı Abdi Efendiden taallüm etti. Karin abadî Abdur-şahman Efendiden ve muahharen Üsküdar müderrislerinden Kara Hüseyin Efendiden ulûmi âliye tahsil eyledi. Harirî Zâde Kemalüddin Efendinin «פֿיַד וּצֹית ער פֿר ברובווע » ünvanlı eserine yazdığı arabiyyül'ibare takriz, lisanı araba vukufuna delildir.

Kuşadalı İbrahim Efendi قدس سره müntesiblerinden deavî nezareti muavini naşir ve tariki şabani meşayihinden Ahmed Reşid Efendi ile hem bezmi suhbet olduktan sonra müşarünileyh İbrahim Efendinin halifesi Çinili Hamam sahibi Bosna'lı Mehmed Tevfik Efendiye intisab eyledi. Üsküdar'da nalçacı Halil Efendi dergâhı meşihatına tâyin olundu. 19 receb 1289'da vefat etti. Dergâhın haziresinde Nalçacı Efendinin türbesinde medfundur.

Uzun boylu, beyaz yüzlü, kara gözlü, uzunca siyah sakallı, nazik ve halûk idi.

"Usuli Aşere" yi muhtasaran ve fütuhatı mekkiyeden « باب الشيوح » u ve ماله عنه in Hazreti Ali كيل رضي الله عنه den hakayika müteallik süallerine dair عبد الرزاق بن ابن الغنام الكاشي nin risalesini Arabca'dan terceme ederek üçü bir arada 1285'de Tasviri Efkâr matbaasında tab olunmuştur.

İlâhiyatı havi mecmuası gayri matbudur.

Gazel

Camı aşkı saf billür olmayınca bilmedim
Mahv edib pervaneyi suzan eden aşk ateşin
Mazharı feyzi hayatı bakii ba'delfena
Kafı dilde calisi tahtı Süleyman olmağı
Aradım envarı lâhüt neş'esin vicdanda
Rü'yeti didarı hakta remzini
*Kisvei âli aba Enver hakikat sırrını

Zevki mesti abı engûr olmayınca bilmedim¹. Cezbei zikr ile tennur olmayınca bilmedim Nef'hai tevhid ile sur olmayınca bilmedim Yok olup bu varlığım mur olmayınca bilmedim Kaydi nasut aradan dur olmayınca bilmedim Zerre zerre aşkle tur olmayınca bilmedim² Vahdeti mürşidle pürnur olmayınca bilmedim

¹ Diğer nüshada "zevkı hakkı zikri mezkûr olmayınca bilmedim" suretindedir.

Diğer nüshada "cismi zarım aşk ile tur olmayınca bilmedim" suretindedir.

Cezb etti gönlüm ol kadı dilcuyi serbülend Hüsni peri, hısali melek, nazı cangüdaz Müjgânı çeşmi pürham olub her şikencile Tefkini şevk edince gözün kûşi canıma Enver husuli nazmı melih arzu eder Kıldı kemendi zülfi ile damı aşka bend Olmuş yeğân yeğân reveşü tavn dilpesend Eyler niçe gazaleyi pabendü derkemend Girmez hevayi aşktan âvazi nushü pend İhsanı pirden dileyüb himmeti bülend

**

Didedi pürhundur aşkınla dolu sahba bana Goncei gülzarı hüsnündür beni nalan eden Gönlümü mecnun eden sevdayı zülfündür senin Hem siyeh zülfün kılar temşiyyeti âyini küfr Safhai hüsnünde vardır talibe tedrısi aşk Dembedem ahım yeli tahrik eder emvacı yem Gerçi yoktur tab'ıma Enver fesahat behresi La'li nabın şevki oldu badei hamra bana Aşkta demsaz olur mu bülbüli şeyda bana Sünbüli kisune ermek vuslatı leylâ bana Hem kaşın mihrabı eyler secdei ima bana Nüshai rühsarın oldu muhbei inşa bana Nil olur eşki sirişkim aşktır derya bana Lik nadir gu Senihin¹ himmeti balâ bana

¹ Bursa'lı Senih Efendi.

ENVER BEY

Enver Bey, mülga hademe kol ağalarından Hakkı Beyin oğludur. 1293'de İstanbul'da doğdu.

Mektebi İdadiî Mülki'de ve hususî surette taallüm ettikten sonra mülga maliye nezareti aklâmına intisabla sicilli ehval ve mektubî kalemleri mümeyyizliklerinetâyin olundu. Bir aralık nezaret möhürdarlığında bulundu. Bilâhare Küçükpazar tahsil şubesi memuru oldu. Şimdi Beykoz'da kundura fabrikasında muhasebe kaleminde müstahdemdir.

Mukaddeme resaili mevkutede bazı manzumeleri intişar etmiştir. İki defa tertib ettiği mecmuai eş'ar yanmıştır.

_

Gazel

Sonma her gümşudeye nuri tecellâ görünür Vasılı mertebei sıdk olan ehli hakka Zevkı vahdetten eğer varsa nasibin ezeli Pertevi hüsnı ilâhiden uçan bir zerre Kara sevdayi nigâr oldu süveydada iyan Minnet Allaha ki ref etti nikabı bizden Refrefi aşk süvaranına olmaz hail

Sen gönüllerde nuhbei amal Sen peri hande çehrei ikbal Sen seherler neşide zarında Sen leyalin hafai tarında Sen ufukdan gülen sitarei nur Ben de yeldayi hasretin meftur Sen hilâlin nigâhı nazile Ben riyahi şebin niyazile Nafi gulğoncei sabahetsin! Suhsun bir bulunmaz affetsin Çeşmi hakbin olana ان راك كا görünür Künhı esrarı seraperdei esera görünür Bu mezahir sana âyinei esma görünür Kâh hurşid, kehî mahı dilara görünür Zirü balâ gözüme ol saçı leylâ görünür Nereye baksak o nazendei mâna görünür Kâbe kavseyni geçüp kürbi evedna görünür

Ben uzaklardan aks eden bir ah Ben tahassür elinde ömn tebah Bülbülün şaikane feryadı İshakın nalei gam icadı Duhteri asümani şule nikab Bir kevakib şümarı, bir bi tab Sinei cevde mürtesem bir gül Nüktei aşkı şerh eden bülbül Şebnemı katra katra rizarıim Sen güzelsin, ben aşki suzanım

Şarkı

Seni kim görse derununda melâhet uyanır En güzel nazlı periler bile senden utanır

la melâhet uyanır Pişi çeşminde melâhet güneşi doğdu sanır ile senden utanır Bu ne behcet ne sabahet buna can mı dayanır-"Sen meleksin sana insan deseler kim inanır²"

Bestelenmiştir.

² Bu mısra' Hüseyin Siret Beyindir.

ERBABI

Hüseyin Firakî Efendi, Bekir Efendi ibni Veli namında birinin oğludur. 1220 de Erzurum köylerinden "Kara Arz" da doğdu. Bilâhare Erzurum'a nakli mekân eyledi. Ecdadı Konya'lıdır.

Genç iken intisab ettiği Şeyh, "Erbab" dediğinden manzumelerinde "Erbabî" mahlasını kullandı.

Asker olarak muhtelif beldelerde bulundu. Sultan Abdülmecid devrinde İstanbul'a geldi. Askerlik müddetinin hitamında Erzurum'da Caferiye mahallesindeki hanesinde ikametle şiir söyler, kahvehanelerde şiirlerini sazla terennüm ederdi.

1300'de Erzurum'da vefat eyledi. Üç Künbedler civarında medfundur. Mezar taşı yapılmamasını vasiyet eyledi.

"Erzurum Şairleri" ünvanlı eserde Erbabi'nin "Tuhfei Vehbî" yi çok okuduğu, Fuzulî'yi pek sevdiği, müretteb divanı eş'arının hafidlerinden polis komiseri Hüseyin Bey nezdinde bulunduğu ve parmak hisabile söylediği manzumelerin divana dahil olmadığı muharrerdir.

Gazel

Hasretinden hastayım teşne zebanım bir su ver Ateşi hicranıma bak yar rahm et halime Gör neler eyler o dilber gamzelerle bağrımı Söledikde her sözün indimde bir dürdanedir Namü şanı şühretin hub söylerim dillerde hoş

Ehli aşk eyler niyazı yare nazı dinlemez Nevbenev bir devri daimdir bu dünya devr eder Tâbi olmuştur ezelden beru az çok kimseye Meclisi irfanı kor kalkar gider cahil gibi Bellidir ef'ali erbabı riya meşreblinin Hürmet eyle gel bana ey mihribanım bir su ver Ey hayalî sine de sözi nihanım bir su ver Tiri müjgânin deler ebru kemanım bir su ver Tuti femi lâli lebi sükker lisanım bir su ver Sayei aşkında erbabı divanım bir su ver

Nice yar olur ki naz eyler niyazı dinlemez Güz giderse kış gelir vaktinde yazı dilemez Böyle bir darbı meseldir çoklar azı dinlemez Kalbi gafil mahremi esrarı razı dinlemez Kendi söyler gibeti dinlerde sazı dinlemez¹

¹ Bir mecliste saz çalınırken Erzurum hocalarından bir zat hiddet edüp meclisten çıkması üzerine bu gazeli söylediği, "Erzurum şairleri" nde beyan olunmuştur.

Abdülganii Nablüsi merhumun — Müstekim zade tarafından terceme olunan — tariki mevlevive aid risalesinde "zî ruhta himardan gayrı musikiden müteessir olmayan yoktur, demişlerdir. Hüsni sada ve hüsni lika mevahibi ilâhiyedendir. Bunların tenşit eylemediği tab'a ilâc eylemek lâzımdır ki ol illet kendinden zeval bula" deniliyor.

Sem'i füsuk ile dinlenen hüsni sada ve çeşmi fücur ile temaşa edilen hüsni lika bittabi bahsin ha ricindedir.

Koşma

Niçin böyle garib garib ötersin Sen de bencileğin yardan mi ayrı

§

Şu karşıki karlı karlı dağlarım Ötme garib bülbül şimdi ağlarım

§

Bağların önünden geçilmez yardan Yüzseler derümü vaz geçmem yardan Bulalım derdine çare bülbülüm Düşersin ah ile zare bülbülüm

Viran oldu bağçelerim bağlarım Götür figanım var yare bülbülüm

Yanamaz olmuşum ah ile zardan İsterse çeksinler dara bülbülüm

٥

ESAD EFENDI

Mehmed Esad Efendi, Medinei Münevvere kadısı Sahhaflar Şeyhi Zâde Elhac Ahmed Efendinin oğludur. 1201'de İstanbul'da doğdu.

Pederinin Kudüs ve Mısır kadılığında beraber bulundu. Pederine Medinei Münevvere kadılığı tevcih olunarak birlikte gitmekte iken gemi Süveyş'de batarak içinde bulunanlar telef oldular. Esad Efendi ile biraderzâdesi Divanı Hümayun kâtiblerinden Abdurrahman Efendi¹ bir sütuna sarılıp bir gece denizde kaldıktan sonra sahile çıkdılar. Bir köye vardıklarında Mısır valisi Hurşid Paşanın etbaından biri zuhur edib kazazedeleri Valii müşarünileyhe götürdü. Muazzezen İstanbul'a izam olundular.

Esad Efendi, Halet Efendiye intisab etti. Rüusi tedrise ve maişeti müderrisine nail oldu. Hoca Emin Efendinin uzun müddet dersinde bulundu. Fakat ailei infak için esbabı maişeti ihtihsal ile iştigali, neşri ülume mâni oldu. Rumeli'de ve Anadolu'da bazı kazalar niyabetinde istihdam olundu. Babı meşihate mülâzemet ederek sırasile vakiy kâtibi oldu. Yeniçerilerin ilgasına dair sadır olan fermanı Sultan Ahmed camiinde okudu.

"Üssi Zafer" i takdiminde Nezareti Sadrıâzamide bulunan Evkaf Müfettişliğine tâyinine, mevleviyet tevcihine ve eserin tashihine kendinin bakmasına iradei seniye sudur etti. Lütfi Efendi, tarihinde der ki: "Müşarünileyhin muahharen Matbai Âmire ve Takvimhane Nezaretine işbu tashih memuriyeti mukaddime olmuştur".

Şanî Zâdenin infisalinde — İstanbul kadılığında vekayi kâtibi olduğu için şer'î dâvaları takrir ve zabt etmek üzere — 15 safer 1241'de Babıâlî'de bulunduğu esnada vak'a nüvisliğine tâyinine iradei seniye sadır olarak Sadrıazamın huzurunda hılat ilbas edildi. 1242'de Üsküdar Mevleviyeti verildi. 1243'de Rus Harbinde ordu kadılığı ile Rumeli'ye gitti. Bir müddet sonra yerine Çerkeşi Mehmed Efendi tâyin olunduğundan İstanbul'a avdet eyledi.

Üsküdar kazasını bilfiil zabt etti. Hitamı müddetde Mekkei Mükerreme pâyesile taltif ve bir sene sonra tahriri nüfus için Sofya ve Şehirköyü taraflarına memur edildi.

Esad Efendi babasının vefatına şu tarihi söylemiştir:

Medine mansıbile azın ederken validi macid Şikest oldu sefine ezkaza deryayi kulzümde Bükâyi bî nihayetle dedi tarihini Esad Ecel geldi ana ömrü tükendi gitdi âlemden Meded hemsenki fazlı taşkendı gitti âlemden Tariki Mekke'de Ahmed efendi gitti âlemden

Bilâhare İstinye'de gariken vefat etmiştir. İstinye makberesinde medfundur.

Avdetinde tesis olunan "Takvimi Vekayi", Ceridei resmiyesi ve ilâveten Darüttibaa nezaretleri, 1248'de İstanbul pâyesi, 1249'da İstanbul kadılığı tevcih kılındı.

İran Şahının vefatında Mehmed Şahın cülusunu tebrik için — nezaret uhdesinde olarak — Anadolu kadıaskerliği pâyesi tevcih ve sefareti muvakkate ile İran'a izam olundu. Bir sene sonra avdet eyledi.

Dûçar olduğu illet, imtidad ettiğinden ve Maliye Nazırı Nafiz Paşa ile araları açık olduğundan takvimhane nezaretinden azl edildi.

Bilâhare karantine nezaretinde bulundu. İnfisalinden sonra Rumeli kadıaskerliği pâyesi ile tatyib olundu. 1255'de Meclisi Ahkâmı Adliye âzalığına nasb edildi. İki sene ifayi hizmet eyledi.

Cumadelâhire 1257'de nakibüleşraf, 1260'da bilfiil Rumeli kadıaskeri oldu.

1262'de Mekâtibi Umumiye Nezaretine tâyin ve Nezareti Mezkûre 1264'de Meclisi Maarifi Umumiye riyasetine tahvil olundu.

4 safer 1264'de vefat etti. Cenaze namazı Sultan Ahmed camii musallasında cemaati kesire ile eda ve Yerebatan'daki kütübhanenin' havlusuna defn olundu.

"Sahhaflar Şeyhi Zâde" denilmekle mâruftur.

1193'de vefat eden Şeyhülislâm Şerif Zâde Mehmed Efendinin hafidi Rumeli kadıaskerlerinden Mustafa Edib Efendinin damadıdır².

Kuvvei nutkiye sahibi, daima mütalâa ile meşgul bir zat idi. Kütübhanesindeki kitabların bazılarında tâlikatı vardır. Tesvid ettiği sahaifin başlarına « • yazırdı.

Lütfi Efendi tarihinde3 der ki:

"Nahifülmizac ve gayet fatin ve ârif ve her bir umura vakıf, zevkini mütalâayı kütüb ve âsara sarif bir nüshai nadirei maarif idi. Takvimi Vekayi de matbû bunca âsarı kalemiyesile şiir ve inşa ve teracime dair pek çok eserleri var ise de ekseri vefatından sonra zayi olmuştur. Kendi hattı destile devleti âliye tarihi yere batan mahallesinde cadde üzerinde vaki konağından ifraz eyleyüp hali hayatında bina ve ikmaline muvaffak olduğu kütübhanesindedir. Kitabların çoğu bu kütübhnededir. Kendisi de orada med-fundur".

Âsarı:

- 1 1237'den 1241'e kadar yazdığı gayri matbu tarih.
- 2 Yeniçerilerin ilgasına dair « اس ظفر » matbudur.
- 3 «المستطوف من كل فن مستظرف» tercemesi4 iki cilddir. Matbudur.
- ¹ Kitablar bilâhare Süleymaniye medresesine nakl olunmuştur.
- ² Esad Efendi, damadlığın kütübhanesindeki 2265 numaralı «ورجة الشاع» in kenarına işaret etemiştir.
  - 3 Cild 8, sahife 164.
- 4 "Mehmed bini Ahmed المناب الاباد عن المعرف i iradei seniye ile Ekmekci zade Hafız Ahmed Efendi terceme etmiştir. Esad Efendi de iradei seniye ile "tağyiri ibarat ve intarata ibtidar" edüb (عند) işaretile bazı fevaid ilâve etmiştir.

- 4 «شواهدالورخين» müntehab, manzum tarihleri ve sahiblerinin pek muh-₹asar tercemei hallerini havidir. Nüshası enderdir.
- 5 « ديران اشعار » üdebayi ricalden Tahir Selâm Bey tarafından tertib olunanuştur. Gayri matbudur. Esad Efendinin yazısile musahah nüsha, kütübhanemdedir.
  - « منشأ ت ».
- 7 « ۱۲۰۱ منا الدوز » ismi telifine tarihtir. Tezkirei salimin hitamı olan 1135'den 1251 senesine kadar gelip geçen şairlerin tercemei hallerini havidir. Şür nümuneleri yoktur. Kendi yazısıle müsvedde halinde ve kütübhanesinde hafidi Esad Arif Bey kısmında 84 numarada mukayettir.
  - « رجه كوك الجندر » 8 ».
  - 9 Mebahisi müteferrikaya dair resaili muhtasara.

Süreyya Bey "Sicilli Osmanî" de der ki:

"Oğlu müderris ve sonra salise olan Ahmed Ziyaüddin efendi, kendine çekmeyüp bazı kütü**bunü** zâyi etti. Bu da 1271'de yirmi dött yaşında vefatla yanına defn olunmuştur".

Lütfi Efendi Tarihinin 8 inci cildini tahşiye ve neşr eden Abdurrahman Şeref Efendi, haşiyede diyor ki:

"Esad Efendi, tuli emel eshabından olub makamı meşihati islâmiyyeye pek ziyade yeltenir ve ortalığa tebeddüli meşihat havadisi çıkdıkca pek kulak kabartırmış. Nazardan dur olmamak için hava soğuk
olduğu zeman Kanlıca'daki yalısından pazar kayığına tandır kodurarak muayedei hümayune gittiğini iştrenişim".

Ben de işitmişdim.

Makamı meşihata nasb olunacağına intizar etmekte iken o makamın Arif Hikmet Beye verilmesi üzerine fevkalâde müteessir olarak şu kıt'ayı söylemişdir:

> "Bu beytim yadigâr olsun cihana Bana lâyik iken¹ cayi meşihat

Tahallüften derunum gamle doldu Hudanın hikmeti Arif bey oldu

Arif Hikmet Bey de:

"Hikmetinden arifa etme sual

Şeyhülislâm eyledi yezdan beni"

and the letter of the

Herkesin mesalibinden bahs etmek itiyadında bulunan Süleyman Faik Efendi, mecmuasında der ki:

"Tezkirei Salimden sonra birkaç kimesne Teskiretüşşüera cem'ine şuru eylemiş ise de mükemmel volmayub cümlesi nakıs ve rabıtasız olmakla itibate şayan değildir. Vak'a nüvis sahhaf Şeyhi zade Esad

[&]quot;Bana mev'ud iken" suretinde de görülmüştür.

Efendi, Sururi'nin tevarih intihabi mecmuasını tezyil ve o münasebetle şuaranın ekserinin tercemei hallerini tezkir ve tekmile say etmekte ise de teracimi eslâfa ademi vukufu cihetile ekseri yanlış tahrir etinekteolduğuna işitiyorum. Kendu zatında hasud ve gaddar adem olduğundan¹ ekserine gadren kelimatına münasibe ile haklarında ifk ve iftiraye kasd etmekte imiş. Hattâ muasırı olan şuaranın rengin ve abidar nusra' tarihlerile tevarüd eyledim deyu hile edermiş, tevarüd olur ama nadir olur. Yohsa bir senede söylenem kurk kadar tevarih mısralarının on beş kadarında tevarüd olmaz. Selefi bilmez sanur. Hali âlem garib, yalan ve iftira ve hased ve nifak her asırda eksik olmaz amma asrımızda bir dereceye varmışdır ki bunlardan hali adem bulunmaz oldu. Allah islâh eyleye".

Gazel

Harfi nazımım cemale dairdir Perde çekmiş meğer ki didelerin Kim görür neşvesinde renki sebat Sakın ehli semadan dönme Garre olma kemale kim şemsin Pür günahım su rütbe kim esad

Noktalar anda hale dairdir Fikri seyri hayale dairdir Bezmi meyde peyale dairdir Anlar ismi celâle dairdir İrtifar zevale dairdir Taliimde vebale dairdir

Dünya nedir ki akıl anınçün keder çeker Her neşveyabı nuşi riyaset şu bezmde Şol ahmakan ki rıştei tuli emel ile Kasaba benziyor şu zamanın muhassılı Hilenet nedir bilinmedi Esad felekde kim Sevdayi sudi derdi ucundan zarar çeker Peyveste âhüzar ile derdi ser çeker Dünyada kâma ermek için gör neler çeker Sokmuşdu desti batnı fakire ciğer çeker Nadan sürer safa, gamı ehli hüner çeker

Açıldı lâle dağı eşki çeşmi hunbarımdan Cihanın geremü serdin görmeyen var ise fehm etsün Benim keşti nişini bahri gaflet kim rehi ömrü Sığar mı hiç kebirem bilmezim pehnayi mahşetde Inai kalbini altun eden fakr ehli Esad der Nola demsazi âh olsa hezar işbu baharımdan Sirişki çeşmü suzi sinei leylü neharımdan Ederken tay gurur âludum ahvali kararımdan Usata yer kalır mı cürmü âsamı sığarımdan Sikesti senki tân olsamda korkmam inkisarımdan

¹ Kavli mücerred, isbati hakikat edemez. Bahusus Süleyman Faik Efendi bahs ettiği her zatæbir kusur isnad etmek itiyadında olduğundan Esad Efendinin gaddarlığına dair sözü de ihtiyatla telâkkirolunur.

ESAD EFENDI

Ahmed Esad Efendi, Manisa müftisi Naimî Halil Efendinin oğludur. 1193'de Manisa'da doğdu.

Bir müddet pederinden tahsili ilim ettikten sonra İstanbul'a geldi. Eaizimi ülemadan hoca Abdülrahim Efendinin' ve meşhur hoca Neş'et Efendinin derslerine devam ile iktisabî marifet eyledi. 1239'da tariki tedrise girdi. Memleketine avdetle 1252'de müfti oldu. 1269'da Kudüs mevleviyeti tevcih olundu.

1274'de Manisa'da vefat etti. Pederinin civarı kabrine defn edildi.

Erbabı faziletdendir. « فسحة المارك » i terceme ve mütercim Asım Efendinin, Tühfei Vehbi tarzındaki lûgati arebiyyesini yarısına kadar şerh etti.

Meşayihi Kadiriyye'den ve sahib divan şuaradan Borlu Ahmed Kudusî Efendiden' müstahlefdir. "Tezkirei Fatin" de münderic âtideki nati şerifden başka âsarı manzumesi görülemedi.

Nati şerif

Du âlem nuri zatından eserdir الم ورولات Cebinin ahteri bürci hidayet ehli irfana Nihalin sayesi mürgi hümadır hake meyl etmez Dili uşşakı bülbül veş neva saz eyleyen her dem Adüvvi bed zebane cayi emin olmazdı dünyada Ne mümkündür beşer kühni şerifin eyleye idrak Sefaatle bula fevzü felahı Esadi asi

yücudunden halâyik behreverdir يا رسول الله Dü çeşmin manzari levhi kaderdir يا رسول الله Ulüvvi şanına burhani ferdir يا رسول الله Cemalin goncesinden buyi ferdir يا رسول الله Veli asari feyzin serteserdir با رسول الله Sana vessaf olan rabbi kaderdir يا رسول الله Eğer olmazsa hali derbederdir

Meshur Palabiyik hocanın biraderidir.

² 1265'de vefat etti.

ESAD DEDE

Mehmed Esad Dede, tüccardan Selânik'li Receb Efendinin oğludur. 1257'de 'Selânik'de doğdu.

On altı yaşında Selânik Muhasebe Kalemine mülâzemetle devam etti. 1280'de İstanbul'a geldi. Fatih civarında Çayırlı Medresesine girdi. Meşhur Hoca Şevked Efendiden ve muahharen Gelibolu'lu Âdil Efendiden tahsili ilim ile icazetnâme aldı. Şeyh Temimi, Şeyh Şetvan ve Hoca Abdülkerim Efendi gibi efazılı marufeden de istifade eyledi.

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Salâhüddin Dede Efendiye intisab ve andan mesnevî ve füsus tederrüs etti. Eskişehir Mevlevihanesi Şeyhi Hasan Hüsni Dededen tarikati mevleviyeden müstahlef oldu. Tarikati İdrisiye'yi Mekke'de Süleymaniye Medresesi Müderrisi İsmail Nevvab'dan ve Tariki Şazeli'yi mağribî Mustafa Efendiden ahz etti.

Mükerreren Hicaz'a ve iki defa Hazreti Mevlânâ «قدس سره» yi ziyaret için Konya'ya gitti. Kudüs, Halilürrahman ve Şam'a da azimetle makamatı mübarekeyi ziyaret etti.

Mekkei Mükerreme'de ekâbiri ümmetten Hind'li Şeyh Mehmed İmdadullah hazretlerine mülâkî ve mazharı iltifat oldu.

Davudpaşa, Mahmudiye Rüşdî mekteblerinde ve Nümunei Terâkki mektebinde Farisî okuttu. Fatih camiinde mesnevî ve medresedeki odasında bazı taliblere Kasidei Taiye, Fususülhikem ve ve sair kütüb tedris eyledi.

Ekseren okuttuğu âsar:

Mesnevî, Divanı Hafız, Gülistan, Bostan, Pendi Attar, Kasidei Sülukiyei Hakani, Rübaiyat ve Levayihi Camî, Kasidei Taiye, Kasidei Hamriye, Zevra Havra, Fususülhikem, Menakibi Sipehsalar, Gülşeni Raz.

Vefatından iki sene evvel Kasımpaşa Mevlevihanesinin mesnevîhanlığına tâyin kılındı. Son zamanlarında Çayırlı Medresesinden dergâha nakli mekân etti.

Mâlik olduğu kitabların bir kısmını mukaddema Bayezıd'daki Kütübhanei Umumiye ihda eyledi. Bir kısmı Yenikapı Mevlevihanesinde yandı. Bakiyesi de vefatından sonra Hakkâklar çarşısında satıldı¹.

Senelerdenberi göğsünden ve basurdan muztarib olduğu halde Fatih camiindeki dersine devam ederdi.

Müzayede esnasında bu kıymetdar kitablardan beş on danesini almak istedim, kabil olmadı.

13 şaban 1329'da vefat etti¹. Kasımpaşa Mevlevihanesi haziresine defn olundu. Mezarındaki kitabe:

Mesnevî han kenzi esrarı hikem Esad Dede Feyzi nutkun ahz edenler söyledi tarihini Alemi devranda dervişi hüma pervaz idi Gitti suyı lâmekâne nasıhı mümtaz idi

Âsarı:

- 1 Nümunei Kavaidi Farisî,
- 2 «ضاه القاوب» tercemesi (eserin aslı Şeyh Mehmed İmdadullah'ındır).
- 3 Mesneviî Şerif Tercemesi (Birinci cildden 360 beytin şerhidir).
- 4 Tevhidnâme ("görünen cümle eşyadan hüdadır sakın sanma ani senden cüdadır" matlali 294 beyti havi manzumedir).
  - 5 Ebu Said, Ebu Hayr'ın rübaîlerinin şerhi ve tercemesi.
  - 6 Molla Camî'nin tariki hacehâniye dair eserinin tercemesi.
  - 7 Usulî Tarikata Dair Risale.
  - 8 Meade Müteallik Risale.
  - 9 "Cevahiri Aynî" namındaki eserden bazı cevherlerin tercemesi.
- 10 Hazreti Ömer « دفى الله عنه» in, oğlu hakkında ikâme buyurduğu haddi şer'iye dair Farisî risalenin tercemesi.
- 11 İbni Farız'ın Kasidei Taiyesinin ilk beyitlerinden birkaçına şerhi mufassal.
  - 12 Yine o kasidenin 53 beytine şerhi mücmel.
  - 13 Mesnevî'nin ilk beytine şerh.

Birçok kaside ve gazeli müteferrik surette şakirdlerinde mevcud ve bir kısmının yangında kitabları ile beraber mahv olduğu menkûldür.

Müşarünileyh, bir merdi ilâh idi. Daima beşuş görünür, sokaklarda tesadüf ettiği âdemlere selâm verir, halini yâr ve ağyardan setre çalışır, ârif, kâmil, fazıl, zaif, nahif, rahın ve şefekati galib idi. Hattâ Hicaz'a azimetlerinden birinde odasındaki kedinin bir senelik ciğer esmanını bir zate tevdi etmişti.

Gazel

Nüktei zühhadı ettim cüstücu Rindlerin meyhanei viranede Çıkmadı âvazı hiç pervanenin Bir takım âyine farz et âlemi Can fida et ger dilersen Esad'a Bulmadım esrarı aşktan zerre bu Tuttı feryadı cihanı subesu Nan aşka yandı cismi mubemu Lem'a salmış anlara envari hu Can ile canan olsun ruberu

Esad Dede, üç dört senedenberi mücavıret suretile Hicaz'da bulunduğu halde vefat eylediği 2 tamazan 1317 tarihli gazetelerde beyan kılınması üzerine "Tercemani Hakikat" gazetesine gönderdiği tnektubda Mekkei Mükerreme'de tedris ile meşgul olduğunu bildirmişdir.

Çekmem elim talebden maksude ermeyince Bu rakın evvelinde pek çok elem, keder var Canın fida edersen gel gir tariki aşka Berhar olur o kimse bustanı cavidandan İster isen teayyüş sen hanei cihanda Sürmez isen sivayi sen hanei dilinden Ālemleri âdem bil meyil etme masivaye Ya can çıkar bedenden ya vasl olur müyesser² Lâkin nihayetinde ölmek anın mukarrer Bari, dirahtı aşkın kan ile oldu müsmer İstek ile ederse katlı hayata mü'ser Terk eyle rahı aşkı bul bir tariki diğer Görmez sefayı ruhun miratı dil mukadder Terk eyle custücuyi her şeyi bil mukadder

Dili Arif olunca gevheri aşk ile malamal Hemişe budü nabudi cihandan hem kabul etmez Olan mesned nişini çarsuyi âlemi vahdet Verilse serteser mülki Süleyman hem kabul etmez Uzakdır öyle kanuni şifadan yarei hüssad Hezaran lütfu ihsan eylesen merhem kabul etmez Mutahhardır eyadii ehli dil çırkâbi âlemden Verilse kenzi âlem serbeser dirhem kabul etmez Görenler veçhi paki yarı Esad darı dünyada Hezaran huriü gilman verilse hem kabul etmez

¹ Hafızı Şirazi'nin atideki beytinden mütercemdir:

EŞREF PAŞA

Mustafa Eşref Paaş, Bursa'lı Sıdkı Zâde Ahmed Sıdkı Efendinin oğludur. Zilhicce 1235'de Bursa'da doğdu.

Biraderinden — medrese usulünce — tasdikata kadar tederrüs etti. Bursa müftisi Ankara'lı Abdurrahman Efendiden bazı ulûm ve Mektebi Harbiye'de müretteb dersleri okudu. Mülâzımı evvel rütbesile çıkıp 1260'da tabur kâtibi, 1270'de binbaşı oldu. Serdarı Ekrem Ömer Paşanın yaveri harbliğine tâyin kılındı. 1273 de kaymakam, 1279'da üçüncü ordu redif birinci alayına miralay, 1283'de miriliva ve mezkûr ordu erkânından oldu.

1286'da feriklik ile hassa ordusu riyasetine, oradan altıncı ordu riyasetine, bir sene Bağdad'da kaldıkdan sonra 1288 de (285) altun maaşla Tahran sefaretine tâyin kılındı. Bir sene sonra istifa etti.

Bir müddet Darışurai Askerî'de bulunarak 1293'de rütbei müşiri ile Selânik, bir sene sonra Trabzon valiliğine tâyin kılındı. Trabzon'a gitmeden Tuna ciheti kumandanlığına nasb ve dört buçuk ay sonra azl edildi.

1293'de vaki olan Rus muharebesindeki mağlûbiyetten dolayı Serdarı Ekrem Abdülkerim Nâdir Paşa ve diğer zatlar gibi müşarünileyh de mes'ul tutularak Limni'ye nefy olundu. Bir gazelinde:

"Hayli memurinu mazlumine olmuş caygâh

Beldei limni evailden beri menfa imiş"

diyor.

Muahharen İstanbul'a getirildi ve bir müddet sonra selâmlık resmine memur

Muhtelif tarihlerde ikinci rütbe Mecidî, Tuna cihetinde kumandan iken birinci Osmanî nişanı, Kırım muharebesi esnasında altun Kırım madalyası ve İngiltere ve Sardunya hükûmetlerinden de mezkûr madalyadan birer adet, İran hükûmetinden birinci rütbe şirü hurşid ve Avusturya devletinden birinci rütbe plâklı koron düfer nişanı verildi.

8 cumadelâhire 1312'de vefat etti. Merkez Efendi kabristanında kayınpederê Kâni Paşanın civarına defn olundu.

Arabî ve Farisî'ye âşina, müstakim idi.

"Emri hak vaki olub varım çıkınca zahire

Malden madud Esref çıksa bir divan çıkar"

Beytinde söylediği divanı eş'arı 1278'de Matbaai Âmire'de tab edildi.

O tarihden vefatına kadar tanzim ettiği eş'arı havi defter, oğlu — erbabi salâhdan — Rüşdî Bey tarafından iare olundu, 34 gazel ile diğer manzumelerden ve tarihlerden müteşekkildir. Bekir Ağa¹ Zâde Kitabci Ahmed Efendinin iare ettiği matbu divanın kenarlarında Limni'de söylediği gazeller ve tarihler muharrerdir.

"Terzeban olmalıdır şair olan ey Eşref

Kühne küftar ile davayi belâğat olmaz"

ve

"Elde mizani belâgat var iken tab'ım gibi

Etmem Eşref kimseyi taklid hiç eslâfdan"

beyitlerinin ne derece muvafıkı nefsel emr olduğu âsarı, sencidei mizanı tetkik edilince tebeyyün eder.

"Unvanımız güruhi hurufiyyedir velik

Suret peziri harf değildir makalimiz"

ve

"Haydari puşü kadeh nuşü teber berduşüz

Ahdü iktare durub can ile serden geçeriz"

beyitleri, filhakika kendinin muarriffi meşrebi ise şayani nazardır.

Kemal Bey merhuma, "Namık" mahlâsını müşarünileyh vermiş ve bir "Mahlâsname" yazmıştır ki âtiye derc olundu.

Gazel

Değil razı dili izmar desti ihtiyarımda Edersem terki can ey servi kad sevdayi zülfünle Gazalani huten rahtü rıkâbım eyler istikbal Şerer paşi mahabbet olmasam bir kaysi lakaydim Hevayi arzuyi 'ıali anberfam ile Eşref Bana sermayei ahdi nühistin hübbi hayderdir Ki rengi aşk zahirdir izari iztirarımda Kıyamı haşredek sünbül biter hâki mezarımda Beraber olsa ol âhu hiramım rehgüzarımda Ki vahşiler tutarlar aşiyan saf saf kenarımda Esir olmuş dili biçare çini zülfı yarımda Nola gevher füruşi nati olsam cümle kârımda

Cevheri âdemdir icadi heyuladan murad Nefhai tekrime ruhullah tabir etmeğe Şem'i cemülcemi'den göstermedir bir zerre tab Eylemektir bülbülü hemyaze darı şemmü bus

Mazhariyettir bu teşkili merayadan murad Sureti takribtir milâdı İsa'dan murad Şahi sari turda berki tecellâdan murad Handei şuriş fezayi verdi ra'nadan murad

Mülga babı ser askeride namına izafetle yad olunan meşhur bölüğün zabiti meşhur Bekir Ağa'dır.

Cezbei tahkiktir hep vaslı canandan garaz Sun'i bima'na tahayyül etme ey zahirperest Esrefa Nabii devran olduğum telmihtir Feyzdir zerrata mihri âlem âradan murad Bezmi aşk ârayişidir heft minadan murad Haveri i'cazda bu nazmı ğarradan murad

**

Olur olmaz sühan şayanı sem'i hurdedan olmaz Sorulmaz merdi kâmil suki ehliyyette cahilden Hayali hamdır hemyazei üftadegân artık Periler mahv olur əl âfetabın devri hüsnünde Zülâli nazmı ta'rif istemez kendi mükerrerdir Tanini babtan bir gune ma'na müsteban olmaz Zeri mahbub muhtacı mehakki imtihan olmaz Demiş kim meyvei gulbusum ol servi revan olmaz Edince mihr Tal'at şerhde encüm iyan olmaz Olur sair ve lik Estef gibi sirini zeban olmaz

**

Görmem fazlü kemalin fuzalayı asrın Oldu üstadı maarif bütün evlâdı vatan Neleri var koca destarü kabadan gayri
Cühelâ kalmadı şimdi ulemadan gayri

Namık Kemal Beye yazdığı mahlasname:

Hafidi ekremi Abdüllâtif Paşanın
Zehi ki kesbi kemalata bezli himmet edüb
Okur kemali hucendi kemaline tahsin
Dehanı kilkinin âvaresi siyakatı feyz
Cemali tab'ına meftun arayisi ilham
Ulüvvi kadrine Allahü ekber oldu İmad
Sabahi feyzini kılsa ihalei iksir
Metin selâseti endişesi
Muhibbi abadır o safderi irfan
Güzide mersiye güdur ki kerbelâ kerbin
Kabul kıldı tevazula nutki naçizim
Zehi tilmizi mergubü habbeza üstad
Senası havsalei zabta sığmaz ey Eşref
Hemişe mahlası pakilc mısraı Ömer'in

Kemal Bey ki mücessem kemaldir tahkik. Lebidi tab'ına yar oldu bikri fikri dakik: Eder tabi'atini ruhi Enveri tasdik. Devatı fikrinin âşüftesi hatı ta'lik. Kemali nazmına merhun nefayisi tevfik. Devamı ömrüdür eyyamı ümreü teşrik. Sabuhi fikrine mizabi vahy olur inbik. Ki şirini eder icazü vahyle tatbik. Hemişe feyzi Ali'dir ana sühande refik: Yazar sahifei feryadda arizü amik. Edince zatına Namık tahallusin teşvik: Biri meali tevazu biri müfadı şefik. Duayı mahlasını eyle badezin tensik. Kıla nemikai te'yidde hüda tenmik.

EŞREF EFENDÎ

Mehmed Eşref Efendi Gelenbe'de Usulî Zâde Hafız Mustafa Efendinin oğludur. 1263'de — Kırkağaç kazası dahilinde — Gelenbe'de doğdu. Resmî terceznei halinde Gelenbevî sülâlesinden olduğu muharrerdir.

Manisa'da Hatuniye Medresesin**de** Arabî ve Farisî okudu².

1287'de Manisa Tahrirat Kalemine mülâzemetle devam etti. Muahharen Turgutlu, Akçahisar, Alaşehir kazaları Mal Müdürlüklerinde bulundu. 1295 muharrem'inde istifa ederek İstanbul'a geldi. Bilimtihan Fatse kazası kaymakamlığına tâyin olundu. Ayşü işretle me'lûf olarak ifayı vazife etmemesi ve enzarı nasta vekarı hükûmete noksan iras eder harekette ve iskânı muhacirin işinde yolsuzlukta bulunınası sebeblerile azl edildi. Şûrayı Devletce icra kılınan tahkikatta beraeti tebeyyün ettise de ma'zul kaldı.

Muahharen Çapakçur, Hizan, Ünye, Tirebolu, Akçadağ — oraya gitmeden — Grazan, Garbî Karaağaç, Buladan, Kula, Kırkağaç, Tatay kazaları kaymakamlıklarına nasb olundu. Şu kıt'ayı yazdı:

Hüsni hizmet bence bais oldu mağduriyeti Ben Tataye olsa da bağı irem gitmem yine Padişahım lûtfuna arzı dehalet eylerim Kışveri çin içre vayhayvaye hicret eylerim

diyerek Tatay'dan istifa etti. Gördüs kaymakamlığına tâyin kılındı.

Gördüs kaymakamlığı uhdesinde iken İzmir'de ikâmet eylediği haneye 2 ramazan 1320'de polis memurları gelerek evrakını toplayup dairei hükûmete götürdüler. On gün sonra İzmir'li Hafız İsmail Efendi ve Tevfik Nevzad Bey ile beraber İstanbul'a getirilerek tevkif edildiler.

¹ "Muallim Ziyaüddin" imzasile "Peyam Sabah" a (14 mart 1338) yazılan makalede Eşref, "Sün-bül zade Vehbi'nin "Nuhbe" sini şerh eden Yayaköylü Ahmed Efendinin ahfadından olduğunu söyledi" deniliyor.

² Magnısa'da Sultaniye müderrisi Rıza Efendiden medrese usulince fenariye kadar okuduğu ve sbütün tahsilinin bundan ibaret olduğu menkuldur.

Eşref Efendi, "Deccal" da bu vak'adan bahs ederken İstanbul'dan gelen İstinaf Müddeî Umumî Muavinlerinden bir zatı "kurbağa yapılı, ihtilâmdan hâsıl olmuş gibi cansız bir herif idi" diye tavsif ediyor.

Eşref'in riyasetinde bir fesad komitesi mevcud olduğunu Mektebi Hukuk talebesinden Eskişehir'li Mehmed Ali Tekiyüddin namında bir ihbar eylediğinden tevkif olunduğu muahharen anlaşıldı.

Eşref, yedi ay mevkuf kaldıktan sonra icra kılınan muhakemede nezdinde evrakı muzırra bulunmak tühmetile bir sene mahkûmiyetine karar verildi. Evrakı muzırra denilen şeyler, vükelâ ve kurenadan bazılarının hecivlerine dair manzumeler ve Damad Mahmud Paşanın — Avrupa'ya gitmezden evvel — yazdığı mektublardır.

Mahkûmiyeti, muharreme tesadüf eylediğinden şu kıt'ayı söyledi:

"Nisbeti âdile yok cürmü ceza beyninde Bendei âli resul olduğumun bürhanı Kerbelâyi getirir hatıra mahkûm oluşum Yetişir mahı muharremde şu mahkûm oluşum"

Müddeti mahkûmiyeti olan bir seneyi — on gün fazlasile — ikmâl ettikden sonra biçare âdem hem kendinin ve yanına terfik edilen polisin, hem İzmir'e gidecek birkaç sürgünün harcırahlarını cebinden vermek şartile İzmir'e gönderildi.

Eşref "Deccal" da diyor ki:

"... böyle emniyetsiz bir zamanda burada kalub da vaktile söylemiş olduğum şu kıt'ayı:

Vatanın hali garibanesine bakdıkca Günde bin türlü mazalim olarak mesmuum Giryei hunı hamiyyetle gözüm doldu benim Hafızam hanei cellâde şebih oldu benim

okuyub durmakdansa,

Ey vatan ver elini bir sıkayım Çeşmi şefkat ile bakdıkca sana Elimizden gidiyorsun adiyö Beni mahzun ediyorsun adiyö

diyerek ihtiyarî gurbet etineği hayırlı buluyordum".

4 ağustos 1319'da İzmir'den hareketle Mısır'a, bir aralık Paris'e ve İsviçre'ye gitti. Bir müddet de Kıbrıs'da bulundu.

Mısır'da iken birinci "Deccal" i neşr ettiğinden dolayı emlâkinin haczile gıyaben mahkûm edileceği İstanbul gazetelerinde görüldüğünden kıt'ayi atiyeyi yazub cinayet reisine göndermiştir:

Koçan şeklinde hıfz ettim getirdim Mısır'a birlikte Gıyaben hacz edin kim müşterisi kum kadar çokdur. Hicab etmekdeyim anıma efendi doğrusu lâfın ... kimden başka bende hacze lâyik mamelek yoktur.

Meşrutiyyetin ilânından sonra İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Adana vali muavinliğine tâyin kılındı. Bilâhare tekaüd edilerek memleketine çekildi. 5 cümadelâhıre 1330 (9 mayıs 1328) da Kırkağaç'da Bahçıvan Pazarındaki hanesinde vefat etti. Validesi Arife Hanımın yanına defn olundu.

Yusuf Ziya Bey diyor ki1:

"Dün şair Eşref'in oğlundan perişan bir mektub aldım: "Babamın Kırkağac'da istasyon yolu kenarında kabrinin taşını dün gece mechul bir şahıs iki parça etmiş." diyor. Kendi kendime düşündüm: korkunc dehası, çelik dikenlere bürünmüş bir kirpi gibi her uzanan eli iğneleyen bu şairin mezar taşını acaba kim kırdı? Sağlığında dehrin bütün kahrine göğüs geren bu müdhiş adanın tam kabrinde ihtifal yapacağımız ve heykelini dikeceğimiz bir devrede mezar taşının kırılması şayanı hayrettir, tevekkeli sağlığında iken bizzat yazdığı kitabei senki mezarında:

Kabrimi kimse ziyaret etmesün Allah için Gözlerim ebnai âdemden o rütbe yıldı kim dememis.." Gelmesün red eylerim billâhi öz kardaşımı İstemem ben fatiha tek çalmasunlar taşımı

**

Eşref, "nev'i şahsına münhasır" denilen adamlardandır. Kimseden korkmaz, bir şeyden gözü yılmaz, ateş içinde kalsa yanıyorum, denize düşse boğuluyorum demez, acib, garib, zahirde korkunç bir âdem idi.

Ahlâkını bilmeyenler, yahud bir suretle kabahati olanlar andan, anın sözlerinden "rkerler idi. Bir mahalde tesadüf etmeden, yahut hatırına gelip de hecv olunmakdan sakınırlar idi.

Halbuki o, hoş meşreb, lâtifeye mail, dilnevaz, erbabı namusa fevkalâde hürmetkâr ve namusdan mahrum olanlara düşmeni saika bar idi. Namuslular, hiç bir suretle ürkmeksizin anınla ülfet ve lâtife ederler, istedikleri sözleri bî perva söyliyebilirler idi.

Bir müddet pederim merhumun refakatinde bulundu. Kimseyi medh etmek âdeti olmadığı halde anın adalet ve faziletine hayran olarak her vesile ile senâ ederdi. Müşarünileyhin, Denizli'de — hazinei hükûmetden on para sarf etmeksizin — yaptırdığı Dairei Hükûmetin kapusına hâk edilmek üzere Eşref, "burası babı Emin'dir, herkes emniyyetle gelebilir" kabilinden sözleri havi bir manzumei tarihiyye yazmışdı. Bu manzume, kapuya yazılsa idi, Dairei Hükûmetle beraber, belki anı yapdıranı da yıkarlar idi.

İlânı Meşrutiyet'den sonra — namına mensub olarak İstanbul'da neşr olunan gazeteye — yazdığı bir makalede².

¹ İkdam, 10 haziran 1928.

² Eşref, No. 3.

[&]quot;... Ahiren şerefyabı mülâkatı olduğum esnada gazetemize ihdayi âsar edeceğini vâd buyurmuş olan .... Ibnül'emin Mahmud Kemal ..... in pederi hamiyyet perverleri Emin Paşa merhum, adalet ve nasafet ile muttasıf bir merdi ârif olmakla vilâyetin yolsuz bazı ahvaline ve milletin duşi aczü iftikarına bī rahmane vaz'ü tahmil edilmiş olan barı giranı tekâlife tahammül edemiyerek günün birinde dayatıvermişdi. Namusile azlı olundu" diyor.

Müşarünileyhin vefatında yazdığı manzumei tarihiyye, Eşref'in erbabı iffet ve fazileti nasıl îzaz ettiğini gösterir.

Bu manzumeden ve benim için söylediği bir kıt'adan dolayı Eşref'e hitaben yazdığım tezkirede¹:

".... Sizin gibi;

Emri hidmetlerini canıma minnet bilerek İsmimin evvelini, âhınnı tay ederek Cümle ahbabıma bir bendei ahkar olurum Eşrefa düşmenime doğrusu bir şer olurum

Maaline muvafık olarak — hasbeten lillah — eşrafı tebcil ve eclâfı terzil eden bir şairi Gazanfer Nijad'ın latamatına hedef olmak ne kadar şayanı hazer ise tatyibatına mazhar olmak da o nisbette sezavarı arzudur. Bir âdemin hasenat ve seyyiatına hükm etmek için sizin beyanatı hak güyanenizden daha âdil bir şahid tasavvur edilemez. Zira âsan savaik nisannızı etetkik edenler, itiraf ederler ki siz bir ademi bigayri hakkın ne kadh edersiniz, ne de medh edersiniz. Ülüvvı tab'ınıza en büyük bürhanda bu şiannız dır. Ejderi kelim ile hem hasiyet olan kılkı sertiziniz,

"Niçe firavne bir Musa kesildim turı mânâde Medlulini fi'len isbat etmişdir ki Akar nurı hamiyyet Eşrefa her gülsıtanımdan" « اد الروا الفاجر بما فيه حتى بحدوه الناس »

Emri celilini infaz eden ateş zeban şuaranın serdarı olduğunuza ahyarda, eştarda kanidir..." demiştim.

Biçare âdem, خارب الليل والنهار denilen seramedanı mestandan idi. Serhoş olunca daha hoş olur, envaı letâif söylerdi. Anın esası suhbeti, kendi hecviyelerini okumaktan ve hecviyeleri söylemeğe sebeb olan halleri anlatmaktan ibaret idi.

İlânı Meşrutiyeti müteakiben İstanbul'da bulunduğu esnada heman her gün Babıâli'de mevkii memuriyetime gelir, uzun müddet oturur, tuhaf sözler söylerdi. Zevcesi olduğu halde Kıbrıs'lı bir hanımla da izdivac etmişti. Kayınbiraderi olan bir gence taşıttırdığı küçük bir çanta — kendince mühim olacak ki — yanıma geldikce — oturduğum odada evrakı resmiye duran — dolaba koyarlar, dönüb dolaşıb gelirler, çantayı götürürler, yahud bırakırlardı. Kayınbiraderine bazan hiddet, bazan lâtife şeklinde acayib sözler söylerdi, hem kendi gülerdi, hem biz gülerdik.

Gece evimize gelmesini birkaç defa teklif ettim, kemali memnuniyetle geleceğini söylediği halde gelmedi. Çünki gelse mutlaka işret edecekti. Edevat ve levazimi işreti ihzar ve bezmi mestaneyi idare etmek vazifesi bittabi bize teveccüh edecekti. Ben ve biraderim merhum, işretle me'lûf olmadığımız için bizi izac etmekden sakındı. Bu hal, anın saygılı, irfan sahibi bir âdem olduğunu teyid eder.

Bir gün bermutad mevkiî memuriyetime geldiği sırada cebinden bir kitab çıkardı. Bu, « الملكمه » idi.

"Tamamile okudum. Hikmeti ihya etmişsin, Allah da seni ihya etsin. Şukıt'ayı söyledim:

¹ 21 numaralı Eşref gazetesile neşr olunmuşdur.

Bahsini İbnil'eminin etse Cibrili Emin Ba's ba'delmeytten eyyelce matbuat ile Hazreti Allaha karşı böyle derdi ihtimal Hikmeti ihyaya himmet etti Mahmudülkemal¹

Böyle bir eseri, ahbab değil, evlâd bile yazmaz. Hikmet gibi benı de senden başka kimse düşünmez. Hikmeti ihya ettiğin gibi bana da himmet buyur..." diyerek izharı teessür etmişti.

Eş'arının bir kısmını vaktile pederim merhume ihda etmişdi. Mısır'da tab ettirdiği eserlerinin müteaddid nüshasını da bana ihda etti.

Merhumu tekaüd edildikten sonra görmedim. Memleketine çekildi, sesi kesildi. Az zaman sonra da irtihal eyledi.

Şahsen babasına benzeyen ve babasından "Şatim" mahlâsını alan Mehmed Mustafa² — ki pek küçük iken Buladan'da görmüşdüm — bir Nahiye Müdürlüğü ihtihsal etmek üzere İstanbul'a geldiği hengâmda Babıâli'de beni mükerreren ziyaret etti.

Babasının arzusunu anlattıktan sonra tercemei haline ve âsarına dair kendinin bildiği ve bilenlerden öğreneceği şeyleri mufassalan yazub göndermesini, göndermez ise "Şatım" ben olacağımı söyledim ve "Vehbî" yi "Eşref" e tahvil ederek Sünbulzâde Vehbî merhumun şu beyitini okudum:

"Var mı bir faidesi dünyada

Deseler de sana Esref Zâde"

Eşref Zâde, sözlerimi hüsni telâkki ve envai mevaid ile beni temin etti. Müdürlüğüne tâyin olunduğu mahalle gitdi.

Bir mektubunu aldım. Vaidlerinin kariben neticelendireceğini bildiriyordu.

Aradan yıllar geçti. Belki babasının dirileceği demler yaklaşdı. Hâlâ oğlu, vaadini ifa edecek. Heyhad...

Eldeki malûmat ile inükemmel bir "Eşrefname" yazmak kabil olamadığından merhumun arzusunu bizzarure is'af edemedim.

"Mazhar olmuştur Muhammed Mustafa'nın namına Sükkeri imanına muri sefalet üşmesün Sakla Allahım anı her bir günehten bahusus Ālemi meyhaneye ben düştüm oğlum düşmesün"

Bir şair, "Sükkiri iman" a ilişmiş. Eşref, Hersek'li Arif Hikmet merhuma bundan bahs ettiği strada müşarünileyh "imanda halâvet vardır. Binaenaleyh, "sükkiri iman" tabiri pek muvafıktır. Galiba o zat da iman yok da anın için halâvetini takdir edemiyor" demiştir.

¹ Jsmimi "Mahmudülkemal" şeklinde yazması, Hersek'li Arif Hikmet Bey merhumun, beni o suretle yad etmesinden münbaistir. Lisani Arebe vâkif olanlar, "Kemal" deki harfi ta'rifin ne mâna ifade ettiğini anlarlar.

Eşref gibi nüfuzi nazar erbabından bir merdi hakşinasın, böyle bir kıt'ai lâtife ile takdir ettiği nin bazı zevaidi tay ve nevakısı ikmal ile "Divanı Hikmet" e mukaddeme olarak derc edildikten sonra Diyarıbekri Emiri Efendi, edebiyyat ve tarih namına neşr ettiği garaznamede, gûya Hikmet merhamu bu mukaddeme ile tezlil ettiğimden bahisler açarak ve ortalığa velvele vererek niçe türrühat savurmustu.

² Eşref, oğlu için şu kıt'ayı söylemiştir:

Kemali ihlâs ile yazdığım şu satırları Eşref merhum, -- arzusuna mukabil — kabul ederse müteselli olurum. Cenabı عقارالذوب taksıratını af ve ruhunu şad eylesin.

**

Eșref merhumun, Misir'da tab olunan âsari:

1 — İstimdad. 2 — Şah ve Padişah. 3 — Hasbühal. 4 — İran'da Yangın Var. 5 — Deccal. 6 — Külliyatı Eş'ar. Bu eser, son senelerde İstanbul'da tab olundu.

İlânı Meşrutiyet'den sonra İstanbul'da "Eşref" namile neşr olunan haftalık gazeteye merhumun bazı eş'ar ve fîkaratı derc edildi. Bunların kısmı âzamı matbu eserlerinden menkuldür.

*

Biraderim Ahmed Tevfik Bey merhumun 20 haziran 1319'da yazdığı makalenin bir kısmı:

"Eşref'in Buladan'a bir gece biraderimle mihmanı olmuştuk. Orada kaymakamdı. Pederimiz o tarihte Denizli sancağında mutasarrıf bulunmak cihetile hareketimizden Buladan'a malûmat verilmiş. Eşref, tav'an değil, kerhen memurlarla beraber istikbale çıkmış. Kasabanın haricinde telâki eyledik. Bizi görünce yanındakileri itüb kakub kollarını açdı. Muaneka ettik. "Canım, madameki gelecekler sizler idiniz, kendiniz niçin bildirmediniz? Ben de paşanın oğulları diye kimbilir nasıl zübpe, hobpa katırlar göreceğimi düşümüyordum" dedi. Yanındaki ademleri "haydi sizlerde dağılın, gidin, lüzumunuz yoktur. Bunlar benim misafirim" deyüb savdı. Bizi evine götürdü. Geleceklerin bizler olduğunu bilmediği için başka yer hazırlamışlar. Bize karşı tekellüfe lüzum görmediğinden ihzar olunan yemeklerin de getirilmemesini, kendi evinde ne varsa anınla kanaat olunacağını söyledi. Evin bahğçesinde oturduk. Eşref, hizmetçisine, rakı takımıle bir seccade, bir tesbih, bir kitab getirilmesini emr eyledi. Getirdiler. "İsteyen rakı içsin, dileyen kitab okusun, arzu eden tesbih çeksin, namaz kılsın" dedi. Kendi içmeğe başladı.

Biz tab'an tekellüften müteneffir bulunduğumuz için Eşref'in bu muamelei laübaliyanesinden memnun olarak mastabai işrete değil, halkai musahabete dahil olduk.

Eşref, bizi böyle bir mahalde görebildiğinden dolayı his eylediği meserreti tekrar etti. Baba**mızı**n istikamet ve adaleti cihetile birlikte bulunmakdan zaten müftehir iken müşarünileyhin, bizim babamız olmasından dolayı daha ziyade mübahi ve mesrur olduğunu da ilâve eyledi.

Uyku yerine doyulmaz bir suhbeti sefa bahşaya daldık. Kıt'a kıt'a dolaşan, ellerde dillerde gezen kıtaatını, fıkaratile okudu.

Ne sözler söyleşdik, ne derin derdleşdik. Gecenin karanlığında yalnız gökteki yıldızlar, bu **söz**leri tecessüs ediyor gibi batup çıkıyordu.

Yataklarımıza sabaha yakın çekildik. O gün avdetimiz mukarrer olduğu için bir iki saat sonra kalkırık. Biraz gezindikten sonra yola çıktık.

Eşref, bittabi kalkamamıştı. Geceden memur etdiği bir âdem, yanımıza gelib o gün de kalmamızı Eşref tarafından — reca ettise de bazı esbabtan dolayı kalamadık. Eşrefi hayli senelerdenberi tanırdık. Bir aralık dahiliye nezaretinin memurin kalemine devam ederdim. Eşref'i zaman mazuliyetinde ora ya geldikce görürdüm. Sonra ülfet hasıl olmuş, birçok defa görüştilmüştü.

.... zalemeyi, haveneyi lisanen ve kalemen tehzil ve tezlil yolundaki himmet ve gayreti müminanesinden dolayı Eşref, beynel'müminin eşraftan sayılır. Çünki, kıt'alarının ekserinde ağrazı şahsiye şaibesi değil, müdafaai hak saikası görülür, saika gibi seçikir.

Müdafai hak ve âdildeki ihtimamı cesuranesine bakılınca zatı metanet maabına "müddeii umumıi adalet" ürvanı da verilebilir. Müddeii unumii hükûmet, adliye binasının temelini sarsacak bir eda, azanı hakperestani patlatacak bir sada ile Eşref'in mütecavizi hak ve âdil sıfatile mahkûmiyetini taleb eder. Varsın etsin.

Umid ve tazarru olunur ki Eşref gibi hadimini hakkın mazlûmiyeti, adaleti mutlakanın vesilei zuhuru olur..."

Tokadî Zâde Şekib Beyin, "Serveti Fünun" a¹ yazdığı makalenin bazı fıkraları:

"Eşref'in hayatı şiriyesinde tahsilin namer'i ad edilecek kadar küçük bir mevkii vardır. Muveffekiyatı harikası güneşler kadar parlak bir istidadın âsarı satıası idi. İlhamın ona karşı inkiyadı mutlakdan bir an bile ayrıldığı görülmezdi.

Eşref'ten bahs edilirken, "kendi vadisinde ilimden müstağni idi..." 2 diyen Süleyman Nazif Beyefen"... Âlim olmak, edib olmak çalışmakla olur. Fakat şairlik bahsine gelince bu mesleğin tabakati âliyatında neşri envarı kemal eden Ziya Paşa merhum ve emsali gibi hem âlim, hem şair olmak aliyyül'âlâ
ise de ervahı ezelde feyyazı tabiat biraz bezli âtifet ettiği bir cahil de nasibi kadar şair olur. Misâli:
"Ben" im.

di şu veciz sözile onun kabiliyeti mümtazesini pek parlak bir suretde alkışlamıştır.

O şairi ateşin nihad, kendi vadisinde müsellem bir kudretle temini infirad etmsti.

Eşref'n zarif, rengin nüktelerle müzeyyen beyitleri, kıt'aları eski şairlerimizin en menfur, en müstekreh şütum ile vezni aruzu telvis eden hecviyelerine benzer mi?

Eşrel'in tel'ini âteşîni en bîaman gayzile casuslara, mürtekiblere müteveccih idi. Her ne zaman ontarın birine tesadüf ederse kendisine mahsus tavrı tezyif ile mübarek ağzını açar, şahsı tayin edilmemiş olsa da kendi halini bittabi pekiyi bilen o bedbaht besmele duymuş şeytana döndürürdü.

Eşref'in meziyyatı hulkiyesi sırasında başlıca üç meziyyeti nazarı hürmeti celb eder. Tam bir istikamet, namuslulara hürmet, namussuzlara husumet. Yalnız hecviyelerini görenlerce imtizaçsız, mücade leye mail kimselerden ad edilebilecek olan Eşref, sevdiği zevata karşı fevkalâde mülâyim meşrebli bir dost sıfatından hiç tecerrüd etmezdi. Eşref'in vfakârlıkta da msaline pek az tesadüf edbiliriz. Bu nadirei hilkar; diyebilmek hakkına hakikaten malikti.

Beher ki yar sevem ta beahiret yarem

Hezar aybem eğer hest, in hüner darem

Küremizin bir kuyruklu yıldızla çarpışarak dağılacağını Avrupa gazeteleri o sıralarda yazıyorlar, halkı endişeye düşürüyorlardı. Eşref bu şayıadan da istifade ederek bir kıt'a yazmış, üç mısraını hatırlayamadığım bu kıt'ayı:

Mükaddermiş harabîsi bu dünyanın bu yıldızdan

mısraile itmam etmişti. Yıldız sözile o devrin makarrı istibdadı kasd edilmiş olduğu için bu kıt'ayı bir. hafiye yamağı, hademe feriki tatar Şakir Paşaya vermiş, zaten şiddetli bir tarassud altında bulunan Eştef'in de bu sebeble isticvabına lüzum görülmüştür...

İsticvabı Kâmil Paşa ile Şakir Paşa icra ediyorlardı... Şakir Paşa kıt'ayı barid bir tavurla Eşref'e göstererek, "bunu sen mi yazdın" süalini irad edince Eşref, "evet paşa hazretleri, ben yazdım, fakat kıt'ayı

- 27 kānunisani 1927.
- ² Eşref, "Hasbuhal" de diyor ki:

tahrif etmişler" dedikten sonra son mısraı, "mukaddermiş harabisi bu dünyanın o yıldızdan" şekline kovarak okumus ve buradaki yıldız sözile kuyruklu yıldızı kasd ettiğini söylemis; Sakir Pasa hakikati bildiži, efendisme arzı sadakat için hiç bir fenalıktan çekinmez bir kimse olduğu halde Esrel'in astiçvab edilirken söylediği güldürücü, güzel sözlerden pek ziyade mahzuz olduğundan kendisini serbest bırakmıştır. Sakir Paşanın o sırada odadan çıkması üzerine Kâmil Paşanın, "Eşref! o güzel kir'ayı simdi sen bozdun, o güzel kıt'ayı şimdi sen bozdun!" dediğini Eşref hikâye ederdi.

Abdülhamid devrinin en büyük mağdurlarından, makhurlarından bahs ederken Eşrel'in şerefli ismini de hürmetle yad etmemiz lâzımdır. Muhterem, yüksek ruhlu şair mahkemei cinayetin haksız bir hükznü ile hapishaneye atılmış, müddeti mahkûmiyetini ikmal edince İzmir'e gönderilmişti. Orada birkaç ay kaldıktan sonra birkaç dostunu haberdar ederek Mısır'a kaçtı, huriyetperverane neşriyatile vazifei vataniyesini ifa etti."

Tokadî Zâde Sekib Beyin, yukardaki makaleye zeylen yazdığı manzumei nefise:

Hasmi tezlilde Neli bile olmaz sana denk

Buldu eyyamı hayatın o tahassürle hitam

Bezmi ukbada sen ey şairi firdevs mekam!

Aferin ey koca heccavı metinü yekrenk Ettin adai siyeh bahtıne dünyaları tenk Takı iclâline olmuştu savaik âvenk Verdi âfaka sükûhun ebedi velveleler Zulmi tahkir idi şiddetle senin mutadın En büyük hasm idin erkânına istibdadın Halka her darbesi hevl aver iken bidadın Fartı gayretle coşup meşrebi ateşzadın Seni her hamlede itmisdi serefvabı zafer Sanki bir menfezi bürkân idi ağzın dehhas Yaktı zalimleri yıllarca olup naire paş Bilmedin müddeti ömründe nedir havfü telâş Çok değil kendine kendin de okursan şapaş Buna savestesin ev piri gazanfer pevker! Sule püskürdün içip narı cığer suzi muzab Yaşadın hale bakıp yes ile sermesti harab Oldu düşmenlerinin her biri bir türlü musab Yoktu dehşetli sevaikte de hecvindeki tab Nevki hamen dili fuladdan evlerdi güzer Vardı her darbei bidade tehammül sende Hür idin havf ile bir ferde değildin bende Kalbin âlâm ile ruhun gibi inlerkende Zail olmazdı şetaretli yüzünden hande Etmedin mabesi tarında da izharı keder Zülmı, haksızlığı gördükce ederdin galeyan O zaman zan edilirdin koca bir şiri jeyan Seni mahkûmı süküt etmedi tazyiki zaman Etti zalimleri müthiş darabatin lerzan Oldular havf ile mecburi taharri mefer Gece gündüz demedim yes ile ettin mey nes Oldun icdikce denizler gibi pür cusü hurus Acdı her dem sana ebkârı maani aguş Nükte sencani zaman oldu huzurunda hamuş Sen meded kâriî ilham ile sacdıkca güher Siire, şairliğe elhak şeref verdin sen Rind idin, merdi sühandani kalenderdin sen Sözü son kudreti icaz ile söylerdin sen Hakı vazihle heca gülere serverdin sen Biliriz yoktur o vadide şebihin bir er Olsun ey şairi şühretveri nadide eda En küçük nüktene bin dürri giranmaye fıda Kime vermiş bu kadar kudreti icazı hüda Sözde son kuvveti şiirinle sen ettin peyda

Nesveyab ol içerek desti aliden kevser

Oldu sitin gibi iclâli sühan balâter

En muazzez emelin milleti görmekti bekâm

Gülmedin hayf ki bir dem bile ber vefkı meram

Hakkı Tarık Beyin yazdığı makalenin¹ bazı fıkraları:

"... Şiir ve şair tanıyanlar içinde Eşref'e bîgâne kalacak pek az kimse tasavvur edebilirim. Vakva Eşref, bugünkü edebiyat noktai nazarından mevcudiyeti şairiyesini çokdan gayb etmişti. Eşref, bize beldelerdeki akşamları, nehar ve şamin telâkilerini intak edemiyordu, hattâ edemenişti de.. Son asrın edebiyatında hasıl olan tahavvül, Eşref'in lisanında bir tebeddüle badi olmamıştı. O kendi vadii nazmında söylemiş, söylemiş ve şayanı hayret bir telâkat ve hususiyetle nadiren beşeriyetin ve ekseriyetle beşerin zemayimine hasrı hitab etmiş durmuş idi.

Eşref, sihamı kaza nazımı sıfatile Nef'iye her zaman il-razı rüchan ederdi. Eşref kelimedeki kuvveti ihsasda değil, kelimelerle en ince ve en hiredfersa nükteleri edade muvaffak oluyordu ve sözlerine vezinden, kafiyeden öyle bir sihri beyan iare ediyordu ki bu istidada şaşmamak elden gelmiyordu. Fakat ahlaf ona bu manzum ve pürnükte sözlerinden dolayı hayret göstermekle kalmayacak. Bu sözlerin zulme, tecebbüre karşı bîpayan muhacemelerinden dolayı eşref namını samimî bir ihtirama terdif edecekdir. Hakikaten Eşref'in hayatı her dem sail bir pençe, her dem feveran bir bürkân idi. O, canlı bir cıdal idi. Eşref kadar insanların simai ruhilerindeki şemaili görecek ve gösterecek, yani hem misâl hem mümessil olacak kimse yetişemez. Eşref, bütün sinini ömrünü istibdada levm ve şetm ile imlâ etmiş, fakat bir müstebid, hayrhah bir müstebid olmaktan kurtulamamıştır".

Eşref merhumun, bana gönderdiği mektuplardan biri:

"Mümkün olsa kaçarım âlemi ervaha kadar Şol kadar eyledim ibnayi beşerden neftet İhtilâa eylemem ecsam ile makberde büle İstemem yüzlerini görmeği mahşerde bile"

"Mirim Efendim hazretleri

Arizamın gecikmesi İzmire gidib bir resim çıkartmak ve resmin arkasına kıt'ayi atiyeyi yazmak içindi:

Ey eden tasvirime atfı nikâhi iltifat Bak ne hale koydu kırk yıllık cefayı rüzgâr Fikrimin alâm, badin perişanısıdir Eşrefin işte şu suret nushai sanisidir

Fakat vaktım olub gidemedim. Resmi de çıkardamadım. Binaenaleyh balâdaki kıt'ayı yazdım. Peder Paşa hazretlerinin ellerinden, birader bey efendinin gözlerinden öperim efendim".

Kırk ağaç kaimekəmi Esref

18 Teşrinievvel 1314

Pederim Mehmed Emin Paşa merhumun vefatına, Eşref'in söylediği tarihi mefisdir ki koca şairin nufuzi nazarına ve hukul-perverliğine şahidi âdildir:

"Öyle namusi mücessemdi şu sahib terceme² Bir müsibet gelse Allaha tevekkül eyleyüb Eğriyi şöyle bırak doğru olan bir iş için Varligile iftihar eylerdi « محرائرساین » Bin belâya karşı göstermezdi hiç çini cebin Etmemiştir müddeti ömründe bir kerre yemen

¹ Yeni Gazete, 16 mayıs 1328.

² Esref merhum bu tarihi, pederinin yazılacak tercemei haline derc edilmek üzere tanzım etmiştir.

İşte dünyada bir âdem böyle âdem olmalı Hücceti namusudur evlâdının yoksulluğu Orda ervahi rüsül etse sezadır iltifat Ağladı gaybubetile yer yüzünde esfiya Girmemişdir defteri âmaline hatı hata Geldi vakatakim "ecel" Eşref dedim tarihini *

"Merhum müşarünileyhin ruhuna hediye edilen" serlavhasile yazdığı kıt'a:

Bakayı namın hadim "Kemal" in kaldı dünyada Dolaş alnı açık firdevsi âlâda vekurane

Tariki cennete nuri hüda fanusun olmuşduc Emin ol necli pakin vârisi namusun olmuşdur -

Kıt'a

Eylemem ölsem de kızbi ihtiyar Bir güzel mazmun bulunca Eşrefa

Bir takım ehli nıfakü küfrü şırki hecv için Olduğiçün emrini infaz bundan maksadım

Ben ol seyyadı cellâdımki meydanı hamiyette Deniler balı ikbalin açupta yıldıza çıksa Neler çekdim neler ben anlatın islahı emrinde Kabuli hakka dair görmedim anlarda tesirat Kolaydır mahvi islahından ol hainlerin amma Ölürsem anlar islah olmadan ben yıldırım asa Nice firayne musa kesildim tuyrı manada Doğruyu söyler gezer bir şairim Kendimi hecv eylemezsem kâfirim

Kemendi himmeti terk eylemem bir lâhza yanundan. Yine azade olmaz dami "şemşiri zeban" undan. Semanın kubbesi gümbürdedi aksi figanundan. Ne ahı ateşinimden ne kılkki hoş beyanundan. Değil it uğruna olmakta lâyik kendi canundan. Çıkar envarı fosforiye her şeb üstühanundan. Akar nuri hamiyyet Esrefa her gülsitanından.

Gazel

Bir günüm asude geçmez ahü efgan etmeden Her felâket baş urur bir kerre babı lütfuma Pek düşünmem bir belânın zeyli melhuz olsa da Olduğuyçin bir misafirden ziyade hürmetim Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime

Şimdi ekser tekkeler hırsız yatağıdır bütün Başka millette bulunmaz bizdeki hammaller Seyr edüb kelle kulak var sanma millette kafa Milletin evlâdı indinde öküzse pirlet Biz hüdayı nabitiz bizde muallim hakkı yok Bir gecem bulmaz sabahi gamle idman etmeden-Boş birakmam kudretimce bende ihsan etmeden Bir belâdan önce tahlisi kiriban etmeden Git dimem hangi musibet gelse mihman etmeden Geldi bin gam bin keder bir kerre ilân etmeden

Medrese sakinleri asker kaçağıdır bütün Ümmeti merhuma güya kürd uşağıdır bütün Gördüğün bunca kafalar tuz kabağıdır bütün Anlara hayrülhalefler de buzağıdır bütün Bizdeki üstadlar bizden bayağıdır bütün Garbe nisbet biz henüz insan değil müsveddeyiz Birbirin gûya yuvarlanmış da bulmuş Eşrefa Ah kim mektebliler bizden aşağıdır bütün Ehli mansıb tencere millet kapağıdır bütün

Eşref, "Deccal" de zabtiye nazırından bahs ederken diyor ki:

"... Bir gün yine bana hitaben "bu hecviyeler, ayıb değil mi?" diyerek tekazaya başladığında "rezaletleri yapanlara ayb olmayıp da söyleyene niçin ayb olsun" diye verdiğim cevab üzerine sükût buyurmu: idi. Ben de anın sükûtundan bilistifade heman atideki kıt'ayı söylemişdim".

Eylemem hecvi edani eylemekten ihtiraz Bir zarar gelmez o alçaklardan aslâ gelse de Olsun anlardan deni ducarı vehmü bim olan Ateşi nemrud'den korkar mı İbrahim olan

Kendine muğber olan bir polis, gece vefa meydanından geçerken fenersizdir diye Eşref'i karakola götürmek için iki arkadaşile teraber oğraşdığı sırada birbirlerile çarpıştıklarından iş adliyeye düşmüştür. Müstantik Ohanis Efendi, tertib etdiği süal varakasını Eşref'in eline vererek cevablarını yaz demesile Eşeref, cevab yerine şu kıtayı yazmıştır:

Elinde yok adalet olsa da sen kim adalet kim Polisler üstüme saldırdı ben de sille aşk ettim Kimi maznun görürsen hep kabahat sendedir dersin Be mustantik efendi söyle sen olsan ne bok yersin

Kıt'a

Muktezayı hükmi kanuni tabiat böyledir Çok mu namerdîn felâketten selâmet bulması Düşmek üzre yıldırım ekser muallâ tak arar Herkese gelmez belâ, erbabı istihkak arar

Padişahım bir dirahte döndü kim gûya vatan •Gam değil amma bu mülkin böyle elden çıkması Daima bir baltadan bir şahı hali kalmayor Git gide zulm etmeğe elde ehali kalmayor

Güller kuruyub dikenlik oldu Bicare vatan teverrüm etti

Şenlik bize dilşikenlik oldu Rayatı zafer kefenlik oldu

Mümkün oldukca çalışdım mihneti zevk etmeğe Habsü tazyikin dahi envaını gördümse de Ömrümü demle geçirdim gamle meşgul olmadım Lendi vicdanımda mesul olmadım

Tefrika saldın mıyanı millete şol rütbe kim Padişahım verme beyhude hafiyye aylığı

Alet etmekte seni agraza dostun, düşmenin millet hep hafiyyendir senin

Agob paşayı lutf et padişahım sadrı azam yap. Sadaret möhrünü memnu ise vermek müsülmane

Deninin üstüne varsın gelen de bir deni olsun Yahudiden usandık bir zaman da ermeni olsun

Etme bahtınden şikâyet işte valisin bu gün Validen lutf eylemiş hakkında yoksa ey teres Bir zaman bin bir direk üstünde bir berber idin Sen babandan olmuş olsaydın bu gün ester idin

FAHRI BEY

Süleyman Nazif Bey merhum, mukaddema tevdi eylediği varakada diyor ki: "Fahri Bey, Kastamonilidir. Cidden muktedir ve âteşin bir şair idi. "Müntehabatı Tercemanı hakikat" de münderic "bir mübtedi" imzalı manzume ile gazel bunundur. Muallim Naci merhum, sahibini tanımadığı halde o zeman sena etmişdi. Gazelden şu beyit hatırımdadır.

"O nurı çeşmi canımın yanımda ağlama diyor Nasıl olur da terk eder gözüm o eski âdeti"

Siyasî bir meseleden dolayi diğer bir kaç zat ile birlikte 1304 de tevkif edildi. Bir kaç ay zabtiye nezareti binasında ve habishaneyi umumîde mevkuf kaldıktan sonra Ali Kemal Beyle beraber "Vilâyet mayetine memur" namile ve bin kuruş maaş ile Temmuz 1305 de Halebe nefy olundu.

1306 senei maliyesi evailinde Halebde müntehiren vefat etti.

Ali Kemal "ömrüm" de Fahriden bahs eder. Düyuni umumiye sicil dairesinden tercemei halini tahkik buyurabilirsiniz¹.

"Sükûtun vakti geçmiş şimdi iş feryada kalmışdır"

Misrai da Fahrinindir".

Gazel

Tükendi cismi zarımın olanca tabü takatı Nigârımın cefasına sebeb ne anlaşılmıyor O nurı çeşmi canımın yanımda ağlama diyor Geçer mi böyle günlerim ümidi aynı vasl ile Seninle bir gece hani ne suhbet eylemiş idik Fezaî mihnetin daha görünmüyor nihayeti Nedir zavallı gönlümün bilinmiyor kabaheti Nasıl olur da terk eder gözüm o eski âdeti Gelir mi yoksa sevdiğim anında vaktü saati Bilirmisin ki neydi ah o suhbetin halâveti

Meyusane bir istimdad

Nazır sana çeşmi eşek barım Beyhude değil bu intizarım

Hali dili şerhe var mı hacet Etdim sana iltica nihayet Sun duruma bana şarab saki Gönlüm yine pek harab saki

§
Ey yarü enisi derd mendan
Yok derdime çünkü başka derman

Aratdırdım bulduramadım.

Ş

Ben hastei ibtilayi yesim	Ver nuş edeyim şarabı nabi
Çoktan beri mübtelay yesim	Artık çekemem bu iztirabı
§	
Bir şubede bazı bi vefanın	Hicrile esiri şiyven oldum
Ol şuhı hezar âşinanın	Bigânesi yalnız ben oldum
§	
Yar oldu rakibe âkibet yar	Kaldım bu mühin azab içinde
Gaddar beni bırakdı naçar	En sonra șu iztirab içinde
§	
Eksilmiyor artiyor demadem	Giryem, helecanım, ahü zarım
Hoş gör seni bihuzur edersem	Zira değil elde ihtiyarım
§	
Kurtarda dili azab nakı	Bu hüznı garibi matemiden
Şu meykedenin sediri paki	Olsun bana badezin nışimen
§	
Tesirmi yok meyinde saki	Mest olmuyorum neden bugün ber
Sen söyle, kalır mı böyle baki	Gitmez mi şu ıztırab benden
§	
Ah! olmayacak bu renc zail	Kan ağlamadıkca çeşmi yarın
Lâkin bude akmadıkca müşkil	Al kanı çakibi hilekârın
§	
Tezyid eden iftirakdır hep	Gönlümdeki iştiyakü kamı
Tevlid eden iştiyakdır hep	Bu hissi şedidi intikamı1

¹ Muallim Naci merhum, bu manzumenin altına şu satırları yazmıştır:

[&]quot;Şahsını tanımadığımız mübtednin bir infiali âşıkane tasavir eylediği cihetle eşari müessireden mədud olan bu manzumesinde müntehi bir şairin lisanına yakışacak kadar intizam ve insicam görtnekdeyiz, müveffekiyerini tebrik ederiz".

FAHRÜDDIN EFENDI

Hüseyn Fahrüddin Dede Efendi, Beşiktaş mevlevihanesi şeyhi Hasan Nazif Dede Efendinin oğludur. 10 Muharrem 1271 de Beşiktaş mevlevihanesinde doğ-

du¹. Velâdeti, hini mukabelede devri veledide tebliğ edilmekle pederi müşarünileyh, nevzadı (Hüseyn) tesmiye eyledi. O gün mukabelede hüseyni âyini okunuyordu.

Nazif Dede 1278 de vefat ettiğinden Hüseyn Efendi, sekiz yaşında olduğu halde Sadrüddin Çelebi Efendi tarafından Beşiktaş mevlevihanesi meşihatına tâyin olundu. İcazeti pederindendir. Anın vefatından sonra Karahisarı sahib mevlevihanesi şeyhi Kemalüddin Çelebi Efendiden, andan sonra da Mısır Darülmevlevisi şeyhi Azmi Dede Efendiden tecdidi icazet etti.

Meşihatın tevcihinden evvel Beşiktaş mektebi rüşdisine devam eyledi. Muahharen Hindli İskender Efendiden Farisi ve Fransızca, kayin pederi Yeni Kapu mevleihanesi şeyhi Osman Salâhüddin Dede Efendiden arabi, Sami Paşadan mesnevi okudu. 15 Rebiülevvel 1289 da Osman Selâhüddin Efendinin Kerimesi Fatıma Aliye Hanımla izdivaç ederek Fatıma Mümine Hanım, Hasan Nazif Efendi, Fatıma Fasiha, Fatıma Destina Hanımlar doğdu.

Abdülhalim Çelebi, İstanbula vürudunda mevlevihanelerde mesnevi takririni ihtar etdiğinden Hüseyn Efendi de evahiri hayatına kadar çarşanba günleri mukabeleden evvel mesnevi takrir etti.

Maçka'daki mevlevî hanenin itmamı binası ve derkâha naklimiz: 27 şevval 1288 çarşanba.

Maçkadaki mevlevî haneden çıkıp maadervişan Bahariye'de kâin Sahilhaneye naklimiz ve Bahariye mevlevî hanesinin vazi esası: 30 zilhicce 1291 pazarirtesi.

Bahariye mevlevîhanesinin itmami binasile naklimiz ve bed'i mukabele: 18 rebiülevvel 1294 çarşanba-

¹ Hüseyn Fahrüddin Dede Efendinin el yazısile muharrer mecmuasından nakl olundu: Çarâgandaki mevlevî haneden çıkıp maadervişan' Fındıklı'da kara cehennem İbrahim Paşanın konağına naklimiz: 1 zilkide 1284.

Behariye mevlevihanesi —tarihi tesisi olan— 1924 senesinden beri tamir edilmediğinden tamirine mübaşeretle hîtamında 14 Zilkıde 1328 (3 teşrinievvel 1326) çarşanba günü Sultan Mehmed Reşad Kâathane tarikile bahren dergâha geldi. Hüseyn Dede Efendi, önünde buhurdan çekerek resmi istikbal ifa olundu. Mukabelede «Merhaba ey canı baki padişahı kâmkâr» matla'lı nât okundu. İsfehan ayinile semaa başlandı.

Hüseyin Efendi 21 remezan 1329'da (Eylül 1327) vefat etti¹ cenaze namazı Eyüb Camii şerifinde eda ve dergâhda pederinin yanına defin olundu.

Üsküdarlı Talât Bey

"Vasil ola cemale vasil ola cemale

Gitdi Hüsevn efendi dergâhı zülcelâle"

Divanı hümayun dairesi müdür muavini İsmet Bey

"Aşki mevlâna ile gitdi Hüseyni mevlevî"

Bahariye mevlevihanesi dervişlerinden Manisalı İbrahim Zuhuri dede
"Serbekef geldi zuhuri söyledi tarihini Dari cennetde Hüseyn olsun Ali'nin hemdemi"
tarihlerini söylediler.

Hüseyn Dede Efendi, kumral sakallı, beyaz yüzlü orta boylu, müeddeb, nazik, meclis ârâ, hal ve tavrı kibarane, kendi güzel, sözleri güzel ricali mevleviyeden idi.

Eş'arda (Fahri) tahallüs ederdi. Menakıbı Mevlanayı nazmen tercemeye başlayıp mukaddime ile bazı aksamı ikmal etmişdi. Türkçe gibi fürscede güzel şiir söylerdi.

Merhuma dair (Nevsali Osmani) ye² bir mekale yazan ihtifalcı Ziya Beye, Rauf Yekta Beyin gönderdiği tezkirede deniliyor ki:

"...Hüseyn Efendi, pek genc yaşında iken musikiye intisab ederek ibtida neyzeni şehir Yusuf Paşadan³ müddeti medide ney tallüm etmiş ve muahharen Dede Efendi ahassı tilâmizinden mutaf zade Hacı Ahmed Efendiden pek çok âsarı nadirei musikiye alarak tevsii malûmat eylemiştir. Bu âsarı nadire arasında Nayî Osman dedenin miraciyesi bilhassa şayanı zikirdir.

Mutaf zadenin vefatından sonra Zekâi Dededen de birçok fasıllar geçmiş idi. Neyzenlikdeki iktidari fevkalâdesi dinleyenlerin malûmu olup ruhnevaz, hazin ve gayet kıvrak nağmelerile sıma'i dilü cane lahuti bir tesiri cazibedar ifaze ederdi. Savti lâtifi müessir olduğundan kendine mahsus bir edayi dilnişin ile nağme sera olduğu vakit erbabı vecdü hal, ruhlarının avalimi ulviyeye doğru yükseldiğini duyarlar idi. Acem aşiran makamından bestelediği ayini şerif, bestekâtlık san'atı dekikasinde ne derecelere kadar ileri giniğini ifhama kifayet eder. Hele bu ayini şerifin (devri kebir) usulündeki parçasını — birinci usulün hitamile nagamat munkati olmayıp ikinc usul ile beraber hitame ermesi gibi — cidden (Rehi narefte) it

¹ Çarşanba günü biraz rahatsızlık his ederek başı dönmeğe ve terlemeğe başladığından celb edilen belediye tabibi — kolera ihtimalile — Harem dairesinin kordon altına alınmasını ihter eyledi. Şeyb Efendi telâş ederek ertesi gün vefat etti.

^{2 1328} senesine mahsus.

lakina şayan bir tarzda bestelemesi fikiri ihtira ve teceddüde malik dühatı musikiyeden olduğunu gösterir. Müşarünileyhin daha birçok âsan muteberei musikiyesi vardır. Ezan cümle kain biraderi Celâlüddin Efendinin (Dügâh) âyini şerifi için tanzim etdiği piştev kıymetdar, emsaline nadir tesadüf olunan bir eseri bedayi küsterdir. Makamati saire arasında pek sevdiği (Karcıgar) makamından da mükemmel bin (kâr) tasnif etmiş ise de notaya almadığı için bugün ziyama teessüf etmekten başka bir sey yapılamaz...".

Gazel

Dehre gelmeden ne davadır ne gavgadır garaz Ey tabibi canü dil maksad cemalin görmedir Kuyi yare gitmeden maksud bir didardır Yar kendin görmeğe âyine icad eylemiş Fahriya malûmudur erbabı irfanın bu raz

Gel dergehi muallâye de bak gör ne sefa var Efsanei zühhad gibi zerkü riya yok Düş hâkine ey talibi didar o pîrin Bir cür'a verirler sana kim rayihasında Bir cam sunarlar sana kim rengi meyinde Çek sagarı bir demde sen ifnai vücud et Baş koymuş o babı kereme sen gibi Fahri

Gerçi zâhirde ben hakir oldum

**Ja.z ki babı Haydara ben

Yok gözümde bu âlemin varı

Si-dü harfi vechi ademde

Sayei pîri destgirimde

Fahr edersem becadır ey Fahri

Hüsni ruy-i yarı her yüzüden temaşadır garaz Sanma derdi aşkıma senden müdavadır garaz: Cüstücuyi turdan nuri tecelladır garaz Suteti icadı âlemden bu manadır garaz Lafzi mevlânadan ancak zatı mevladır garaz

Her bir elemi mühlike bin dürlü deva var Avazi kudumü neyü tanburü neva var Gör meşrebi pakinde ne cevdet ne saha var Buyi demi cibril gibi sırri hüda var Ruhsari güli ter gibi al ziya var Kim anda beşarati tecellî-i beka var Bin aşıki şurideü bin mahlika var

**
Mülki mânada bi nazir oldum
Ta ezelden düşüb esir oldum
Faler ile fahr edüb fakir oldum
Okuyub sırrına habir oldum
Nuri irfanla müstenir oldum
Pirimin hizmetinde pir oldum

Genç iken vefat eden kerimesi Fasıha hanım için tanzim eylediği mersiyeden:

که دارم از کردش روزکار
دی را اضطرام رهای دهد
زهران وزخم وزجور طك
مصبحه بدی نام آن تو جوان
که با حسن حافش بیاراسته
که بایار واغیار کرد امتزاج
که راحت ندیده زکردون دون
زجور طك هم شکایت نکرد
که بیاری وی نکرد امتداد
دو نیحل امیدیش مازا سپرد

بیا ساق ماآن می خوشکوار بیابی بده تاکه مستم کند بینده بو بشنو زمن یک بیک مرا دختری بوده شیرین زبان خدا نازی را داد درو خواسته کریم الطع بود نازك مزاج بولی طالی وی شده واژ کون نه احوال خود او حکایت نکرد خود القصه یک روز حت افتاد خصیحه ازین نگنا رحت برد

FAIK EFENDI

Omer Faik Efendi, möhürdarlık hidmetile vüzera kapı kethüdaları maiyyezinde istihdam ve muahharen hacegânlık rütbesi tevcih olundu.

Vilâyatta bazı memuriyetlerde ve İstanbulda menasıbı divaniyyede bulunduktan sonra şıkkı salis defterdarı oldu.

Mukaddema Sadüddini cibavi ندس من sülâlesinden Şeyh Mehmed Sadik Efendiye münib olarak tarikati Sadiye'ye ve bilâhare Neccar zade Mustafa Rizaüddin Efendizade Şeyh Mehmed Sıddık Efendiye inabe ederek tarikati Nakşibendiye'ye salik oldu.

1245 de İstanbul'da vefat etti.

"Tezkirei Fatin" de "bir mikdar eş'arı vardır" deniliyor sada eş'arı divan olarak tertib olunmuştur. Darlfünun kütübhanesinde bulunan nüshalardan birinin kenarlarında kendi yazısı ile şiirleri münderiçtir. Farisi eş'arı da mürettebdir.

Mürşidi Mehmed Sıddık Efendinin menakibine dair "Mekalâtı Sıddıkiye" ünvanlı eseri —pederi muhtereminin tercemei halini ihtiva eden "ahvali Rizaiye" ve resaili saire ile birlikte— matbudur. 1210 da bizzat tebyiz ettiği nüsha kütübhanemdedir.

1219 da bir gün Sultan Selimi salisin sır kâtibi meşhur Ahmed Efendinin meclisinde bulunduğu esnada nizamı devlete dair suhbet edilmekle Ahmed Efendinin ısrarı ile Ömer Faik Efendi de bazı mütaleat serd etmiş ve müteakiben نظام المتبق في محر العبيق namile bir risale yazmıştır ki kenarlarında —kendi yazısı ile— bazı fıkarat muharrer olan nüsha, kütübhanemde mahfuzdur. Bu nushanın ilk sahifesinin arkasına « روزنامهٔ اسهام حالا ۱۹ شوال ۱۹۲۷ « نظام المتبق في محر الميق عن خواجكان دوان هاون.

Gazel

Aşıkı dilhasteye olmazsa canan aşına Tabedamen camei namusu aşk eyler düşâk Kalbi safı tire diller ile ülfet eylemez Kenzi tab'ı mazharı teyz olmadise olamaz Afvi cürmi mücriman mev'uddur yevmi îd Ka'rı bahrı kulzümi irfanı fehm eyler olur 'Her ne deklu olsalar ahuyi vahşi veş yine Çeşmi pür huni olur elbette giryan aşina Pençe: zur âvare olmaz giriban aşina Zahide olmaz güruhi merdi rindan aşina Manii dürdaneye her bir sühandan aşina Mazharı ihsan olur ol demde isyan aşina Garkai derya olanlar dürrü mercan aşina Faik'in gönlile herdem çeşmi huban aşina Noktai vahdeti zahid bize takrir etme Aslını fer'ini bil mebdeine eyle nazar Sadrı kürside usatı ümemi terbiye kıl Günci meyhanede ger piri harapati görüb Meclisde hele bak varmı nisaba malik Sen o mahbubı dil aşubı nedir bilmezsin Bezmi irfanda divanei yek cam olarak Kesrete dil vererek sen anı teksir etme Yok yere aklı maad ehlini tekdir etme Cürmünü muterife duzehi tebşir etme Ayağın öpmez isen geç yürü tekfir etme Heb zekât ayetini anlara tefsir etme Âşıkı dilşüdeyi nafile teşhir etme Faika mest misin kes sözü zencir etme

FAİK EFENDİ

Süleyman Faik Efendi, Kıbrıs muhassıllığından mazülen 1211 Şabanının ahirinde — vefat eden Elhac Hafız Ali Ağa¹ nın oğludur. Pederi Sakızd'a muhassıl iken 1198 saferinin evasıtında Sakızda doğdu.

Pederi "Mehmed Said" tesmiye etmek niyetinde iken validesine rüyada "Süleyman" namı verilmesi ihtar olunduğundan "Süleyman Faik" tesmiye edildi.

İki yaşından sonra babasile beraber İstanbul'a geldi. Reisülkurra Salih Efendiden Kuranikerim taallümüne başladı. 1208 senesine kadar mektebe giderek o sırada hattat Bosnalı Abdülrahim Efendiden sülüs ve nesh hatlarını temşşuk ve gürcü Osman Efendiden farisi ve İslâm Efendiden arabî tederrüs eyledi. Namına mensub mecmuada muharrer tercemei halinde söylediği vech ile "bu tahsil esnasında hiç bir şey öğrenmeksizin" Cümadelulâ 1211 de sadaret mektubi odasına girdi.

Odanın mütehayyizlerinden olan —ve bilâhare sadaret kethüdaliğinden mazulen Silistirede vefat eden— Abdülkadir Kadri Efendiden divani ve rika hatlarını temşşuk ederek mübeyyizlikde istihdam olundu. Şevval 1214 de haceğandan oldu.

1217 de Rikab kaimekamlığından münfasıl ve Mora mansıbına âzım olan Yenişehirli Mustafa Paşa, kitabet hizmetile Moraya götürdü. Yirmi ay kadar Morada bulundu. Müşarünileyhin Moradan azlinde İstanbul'a avdet ve kalemine müdavemet eyledi.

1222 de Rus seferinde diğer hülefai kalem ile Silistireye gitti. O senenin şevval tevcihatında sergi nezaretine tayın olundu.

Muharrem 1223 de Selânik'de vefat eden esbak surre emini Ahmed ağanın muhallefatını zabta memuren Edirne'den Selâniğe gitti. Hitamı maslahatte —ordu Edirne'den İstanbul'a avdet etmiş olduğundan— İstanbul'a döndü.

1224 de Rus muharebesinde ordu ile haslar mukataacısı ve seramedi hülefa olarak azimet etdi. Şevval tevcihatinde kağdı birun emanetine nasb edildi.

Muharrem 1226'da Sadaret mektubcusu Rauf Bey² Ordudan İstanbul'a azimet etdikde —emsali olmadığı halde— hulefadan iken mektubculuk vekâletinde bulundu. Bir ay sonra vekâlet ühdesinde olarak kalâme baş halife oldu. Birbuçuk ay sonra mektubculuk ile arabacılar kitabeti hizmetlerine nakl edildi. Şevval 1227 de mektubculuktan, dört ay sonra arabacılar kitabetinden infisal eyledi.

^{1.} Tunus'lu Abdullah'ın oğludur.

² Sadriesbak Mehmed Emin Rauf Paşa.

Safer 1228 de İstanbul'a avdetle bir sene mazul kaldı. Bilâhere iki defa maliye teskereciliğinde ve esham mukataacılığında bulundu.

1233' Rebiül ahırınde köstendil ayanının muhallefâtına, avdetinden sonra bosnalılar ile Nemçeliler arasındaki münazaayi hal için Bosna'ya memur oludu. Yirmi dokuz ayda ifai vazife etdi.

1236 Şevvalinde — sipah kitabeti tevcih olunarak — kendi tabirile "Mecruhül Fuad" ve 1238'de — saniyen — esham mukataacılığı ile "bermürad" oldu.

1239 da Bòz ok tarafına memur ve 1340 Şevvali tevcihatında kalyonlar kitabetine nasb edildi.

2 Muharrem 1241 de —tebriki sal için babıaliye gitdikde— sadaret mektubculuguna nasbina iradei seniye sadir oldu. Yirmi ay sonra azl olundu.

1244 de İşkodralı Mustafa Paşayi sefere tahrik için memur edildi, bir müddet sonra hastalanarak avdet eyledi.

Anadolu ve haremeyni şerifeyn muhasebeciliklerine tayin ve 1246 da ilâveten Saruhan sancağı tahririnede memur edildi, avdetinde cizye muhasebeciliğine nakl olunduysada o hizmet, ceride nezaretine ilhak olunduğundan yirmi gün sonra infisal etti.

Beş altı ay sonra Kıbrıs tahririne ve muahharen göprülü âyanının muhallefatını zabta memur edilmek teklifini kabul etmedi.

Bir gazelinde:

Anadolu Rumeli'de gezmediğim yer pek az kaldı

Meşakı gurbeti bilmek dilersen gel de benden sor

diyor.

1247 Sevaal tevcihatında ruznamçei evvel mansibile "naili gayri memul" oldu.

1247 Şevaal tevcihatında ruznamçei evvel mansibile "naili gayri memul" oldu. 1248 Şevvalinde duçari infisal ve iki sene mazuliyetle "perişan hal" oldu.

Şaban 1250 de Cizye muhasebeciliği ilhakıle ceride nezaretine nasb olundu.

9 muharrem 1254 te vefat etti. Rumeli hisarı kabristanında medfundur.

« منه الرؤب » ya bir mikdar zeyli vardır. Müstakim zade'nin « منه الرؤب » namındaki eserinin zeylilnide 1222 den 1248 senesine ve Şeyhülislâm Şerif efendi zade Ataullah efendiden Kadı zade Mehmed Tahir efendiye kadar tezyil etmiştir.¹ Bu matbu değildir.

En meşhur esri, mecmuasıdır. Nüshası nadirdir. Cevdet paşa, tarihinde bunu mehaz ittihaz ederek bazı mevadı tarihiye nakl etmiştir. "Süleyman Faik efendi mecmuası" denilen bu mecmua, tarih şeklinde, yahud belli başlı bir eser olarak yazılmayıp "erbabı merak mecmuası" namile yad olunan mecmualar kabilindendir. Bazı vekayi, fikarat, eş'ar, letaif ve kendi âsarı nazmiyesini yazmıştır.

¹ Müstakim zade merhumun hattile muharrer «وحالث بالداع» nüshası, zeyillerile beraber ve bazı sahifeleri noksan olarak ebüssüud ahfadından Süud Beydedir. Büyük babası İsa zade Sadüddin Efendiden intikal etmiştir.

Tuhfei hattatin mukaddimesinde¹ söylediğim vechile: Ta'ne zenlikte faikül akran olan Süleyman Faik efendinin ismi ve mecmuası şahsından daha meşhurdur.

Süreyya bey "Sicili Osmanî" de "doruluğu sever, şairi mahir idi" diyor, doğruluğu sevmesi şayanı takdir ve teşekkür ise de doğruya, eğriye Ta'n etmesi sevilir bir hal değildir. "Tezkirei Fatin" de münderic "Ta'n edelim" redifli gazeli de herkese, herşeye Ta'n etmek itiyadında bulunduğuna delildir.

O gazelde "mukbilin cahına, maline, müdbirın kârına, haline, hocanın kiline kaline, rühsari yarın âline haline, feleğin mahine saline, en nihayet kendi tabına ve kaline Ta'n ediyor.

Ahlâkını ve asarı nazmiyesini tetkik edenler:

Hazreti miri sühan pervere olmaz tanzır

Faikin tab'inami kaline mi ta'n edelim

Beytinin ikinci mısraını tekrar etmeğe mecbur olurlar.

Bir gazelinde:

Temelden hanei es'arına Faik metanet ver

Fesad olsa esasında binanın paydar olmaz

Tarzında nefsine nasihat etmiş ise de "hanei eş'arına temelden metanet" verememiştir.

Tahtı şiirde şimdi biziz padişahı nev

Olsa acabmı nabiü sabit gulamımız

ve

"Alırdım şairin her bir sözün bin altına Faik

Eğer kim nutku bu şi'rin gibi hüsni beyan olsa"

demesi, senedsiz iddiayi hak kabilinden maduddur.

Müstakim Zâde hakkında "şi'ri şayani tahsin değildir" diyen Süleyman Faik Efendinin şi'rine "Şayanı tahsindir" diyenler bulunacak mı?

Süleyman Faik Efendi, mecmuasına derc eylediği âsarı nazmiyesinin başına şu satırları yazmıştır: "Aralık aralık cünuni aşk galebe eyledikce söylediğimiz eş'ardır. Şi'ir ile hiç münasebet ve ülfetimiz yok iken ibtida vaka nüvisi esbak merhum Pertev efendinin gazeline eylediğimiz tanzirdir":

Ateşi hasretle yare name tahrir eyledik Firkati cevrile dil daim yanub yakıldığın Sen benim azar ile yıktın binayı gönlümü Ah yarin gülşeni hüsni dilarasın görüp Şi'ir ile hiç ülfet etmemişiken tab'ım benim İşbu çend beyti dilâvizle hak budur ki biz Yane yane suzişi hicranı tezkir eyledik Ol şehi bi rahme etrafile takrir eyledik Biz dili viraneyi sabr ile tamir eyledik Hayret ender hayreti aşkile tasvir eyledik Pertevi hoşgunun asarına tanzir eyledik Mülketi mânayı Faik şimdi teshir eyledik

^{* *}

Mecmuasında müstakim zade merhumu — bigayn hakkın — dan ettiği içün bu mukaddimede Süleyman Faik Efendi merhumu — hak namına — şiddetle muahaza etmiştim.

Kani ol vaslı dildar ile dilşad olduğum günler Çekip ağuşa yarı lâlı nabi ile şirin kâm Kani ol dürlü dürlü renkler ile levhi hülyaya Kani ahû nigâhı görmeğe sahraya gittikde Felek mürgi vücudüm etmede dami cefaya bend Şikâyet dehrı dundan adetidir ehli irfanın Sitambul'da görüp Fati'n efendiyi disem Faik Kani ol suhbeti yar ile mutad olduğum günler Kani ol ayşü işretle berbad olduğum günler Cemali yari tasvir ile behzed olduğum günler Kararım kalmayup naçar sayyad olduğum günler Kani kaydi sitemden bir kez âzad olduğum günler Bu günlerdir enisi ahü feryad olduğum günler Kani ferman ile memuti yozgad olduğum günler

Belâyi ibtilayi zahidi har tab'a hiç sorma

Sorarsan macerayi aşki başından geçenden sor

*

Sana dil vermezden evvel dost idi âlem bana

Şimdi halkı hayf kim kendime düşmen eyledim

Yarin görünce hüsniinü şaşırdı kıblevi

Mihrab sandı kaşların akşam imamıınız

FAİK EFENDİ

Mehmed Faik efendi, Boluda medfun esfiyadan Diyarbekirli şeyh Mustafa Safi efendinin oğludur. 1240 da doğdu.

Tahsili marifet etti. Pederinden bir sene evvel 1262 de Boluda vefat eyledi. Hayli âsarı nazmiyesi vardır.

Gazel

Her seherde ah eden ol bülbüli gülzare bak Ey gönül aşkdır senin halin perişan eyleyen Mübtelâ kılmak içün mecnunı aşka daima Yokdur ihlâse sebeb derdi derunundan sana Gülşeni hüsnünde yarin andelib olmak güzel Aşık ol yarin vısali hüsnüne didare bak Sinei sad parene var mı süal et çare bak Dilberi nazik tenin gösterdiği reftare bak Bir garib üftadesin netmiş yazık mehpare bak Faika lâkin gider elden dili pür yare bak

Ey gönül cami safadan badei gülgün içen
Ey gönül bağı fenada dil verip candan geeçn
Ey gönül kisuyi dilberde esiri mihnet ol
Bend olup zülfi dilâraya nedimi hidmet ol
Ey gönül sehbayı aşkı kane kazıe içe gör
Mübtelâyi yar olup agyarı yardan seçe gör
Ey gönül titi belâsı dilberin bu sinemi
Serbeser cismim harab etti anın cevrü gami

Bezmi meyde behreyab üftadedir kan ağlasun Nârı hasrezle yanan pervanedir kan ağlasun Sineni çâk et seherde andelib firkat ol Kul olan sultanına biçare derman ağlasun Talibi didar olup hep masıvadan geçe gör Derdi aşkile yanup cananına kan ağlasun Pare pare eyledi aslâ bulunmaz merhemi Faika âşüfte dil leylü nehar kan ağlasun

FAIK BEY

Salih Faik Bey¹ Manastırlı Haseki Hacı Ahmed Beyin oğludur - 1241 de Manastır da doğdu.

Muallimi mahsustan arabî ve farisî okudu. 1259 da Manastır askerî kalemine mülazemetle dahil oldu. 1266 da İstanbul'a geldi.

Siverek kaimekamliğinda, İstanbul emtia gümrüğü manifatura memurluğunda, Bosna rüsumat nazırlığında, kömür madenleri nezareti inzimamile Ereğli mutasarlığında, Selanik ve Adana vilâyetleri merkez mutasarrıflıklarında, Varna ve Kudus mutasarrıflıklarında, muhacirin idare komisyonu azalığında, şehr emaneti idare meclisi riyasetinde bulundu.

1303'de — Sureti teb'idde — Burdur mutasarrıflığına tayin edildi. Oradan oğlu Cevad Beye gönderdiği şarkının mak'tainda:

> "Rabbimizin lûtfuna mazhar idik Kande o demler ki beraber idik

Bir kıt'ada da:

"Ben her gece âlâmı firak ile figanda İki yakası gelmiye hiç bir yere yarab

diyor. Sebebi teb'id, öğrenilemedi.

Ailece şir ile şekker idik Şimdi hayalinle gönül eğlenir"

Bilmem aceb ol meh getirir mi beni yade Her kim sebeb oldıysa vatandan beni yade"

1304 de Gümüşhane mutasarrıflığına nasb edildi, bir müddet sonra hastalığından bahs ile tahvilini istida etdi. 1306 da Sinop mutasarrıflığına tayin olundu. Müsaade istihsal ederek İstanbul'a geldi. İfai vazifeye muktedir olmadığını söylemesile 1308 de azl ve bilahare tekaüd edildi.

Ehibbasından biri "ben, baban olaydım "muhtar" tesmiye ederdim" demişdir. "Muhtar" tarihi veladeti işar eder.

Bir ikisi müstesna olarak memuriyetlerinin haman hepsinden bir müddet sonra istifa suretile ayrılması garibdir.

1269'da tevcih olunan dergâhı alî kapucu başılığı rütbesi, tedricen 1302'de rütbei balaye terfi ve 1297 de ikinci rütbe mecidi nişanı ita olundu.

Remezan 1317'de İstinye'deki yalısında vefat etdi. Rumeli hisarı kabristanına defn edildi. Vasiyeti mucibince mezar taşına —kendi eseri olan— şu rübaî hâk olundu:

Ben muterifi aczü kusurum yarab Yarab keremü lûtfuna düştüm şimdi Alûdei çirkâbi şururum yarab Ben mültecii ismi gafurum yarab

مانية السنية namındaki bin hâdisî şerif şerhi, divanı eş'arı, müntehab rubaiyatı havi "peymane" isimli eserleri tab olunmadı. "Türkce Aruz" risalesi matbudur.

Faik Bey, en değerli şairlerdendir. Eş'arı üstadanedir. Divani mukaddema oğlu Cevad Beyden alınarak biraderim Ahmed Tevfik Bey merhum tarafından istinsah edilmişdi.

Meşayihi halidiyenin eazimından Feyzullah Efendi وقدس صره ye müntesib idi. Divanında azizi müşarünileyhin medayihine dair bir kasidei garra ile Midilli'de ikamete memur oldukları esnada takdim eylediği arizei manzume ve "Sefer sen eyledin amma beni garib etdin" misraı meşhurinin tesdisini havi bir manzumei latifede mündericdir.

Tevhid

Ey aşkın ile cümle cihan valihü şeyda Sensin olan ârazü cevahirde nümayan Bezmi ezelin neş'esi âsarı değil mi Ezdad tecellii sıfatınla mübeyyen Âsarı celâlinle cemalindir eden hep Her anda iradendir olan sanii mutlak Faik gibi dergâhı rizana sığınanlar Vey nurin ile kevnü mekân zahirü peyda Her katrada her zerrede her seyde hüveyda Başlardaki şuriş ile dillerdeki sevda Envarı neharü zulümati şebi yelda Tesvidi nevasi ile tenviri süveyda Kün emrini hem sensin eden masdatı ibda Çelamez gami imruz ile endişei ferda

Rijbaĵi nât âmiz

Medhinde ne dense sen ana elyaksın Medhinde ne dersem derim ancak yalnız İklimi risaletde şehi mutlaksın Allah diyemem zatına amma haksın

Gazel

Kasdın ey âfet, dili azâhı söyletmek midir Cebhen üzre vaz'i engüşti teemmülden murad Meşhedin teşrifden maksad şehidi aşkına Ey vefa düşmen, bu ifratı tegafülden meram Bağı naz içre hiraman olmadan bilmem garez Arzı lâlinden murad âya şerabın hilline Nazmını sihri helâl etmekden ey Faik yine

Bir dildeki tevhidi hüdadan eser olmaz Bir canibi bi semte revan oldu gönül kim Sabit kademi babi riza olda huzur et Vabestedir ahkâmı ilâhiye şüunat Faik o gubarı rehi aczim ki benimçün Peyrev olalı zerre sıfat hazreti şeinse¹ Yoksa sırrı nalei cangâhı söyletmek midir Maha icazı resulullahı söyletmek midir Macerayi razı besmelgâhı söyletmek midir Hatırı âşıktaki dilhahı söyletmek midir Nahle esrarı tecelligahı söyletmek midir İtikadi zahidi gümrahı söyletmek midir Meclis içre maksadın ol mahı söyletmek midir

Beytüssanami şirktir ol anda fer olmaz Cibrile dahi ruhsatı seyrü sefer olmaz Seyr eyle ne canlar verilir kerrü fer olmaz İbzali iradat ile hiç hayrü şer olmaz Melce' olacak babı riza gibi der olmaz Cevlângehi maksudume gerdun siper olmaz

Rubaî

Mazurum eğer oldum ise şifte ser Bir kerre kıl âyineye arzı didar Bir âşıki şuridenim ey meh peyker İnsaf ile bak var mı sana hiç benzer

§

ş

Ş

§

§

Sadrı esbak Ali paşa'ya hisabul benan ile tanzim ve takdim etdiği kasideden:

Gönül ocağında aşk odu yandı
Sinem gül gül oldu kana boyandı
Kemalini bulmuş hüsnünün çağı
Büklüm büklüm olan zülfün tuzağı
Gitmiş yabana müjen okları
Konuklasın dilde gamzen hanceri
Uçar koşar aşkın dağı taşında
Uslanmadı gitti koca yasında

Aşkın ellerini harab eyleyen

Sınık yürekleri yebab eyleyen

Kanlı kılıncının macerasıdır Kirpiğinin okları kaşın yasıdır

Tanrının evinde çerağ uyandı Varsa aşkın bu da bir sefasıdır

Gözüm kamaştırdı yüzün çerağı Gönül bülbülünün kıl yuvasıdır

Sinem üzre her birinin var yeri Sinem anın eski âşinasıdır

Hep kavak yelleri eser başında Gönlümün çektiği hoş cezasıdır

Sevdası odune yanmağı ister Bu belâlar onun us bahasıdır...

Kande görse yalın yüzlü bir dilber

Ateşler içinde ah eder gider

¹ Meşayihi kiramdan Osman Şems Efendi merhum.

FAİK ÂLİ BEY

Mehmed Faik: Áli bey¹ füzelayi ricaldan Diyaribekirli Said paşanın oğludur.

Safer 1293 (10 mart 1292) de Diyaribekirde doğdu.

İbtidai, rüşdî ve kısmen îdâdi tahsili Diyaribekirde gördükten sonra 1311 de İstanbula geldi. Mektebi mülkiyeye girerek îdâdî ve âlî tahsilli ikmal eyledi. 1317 senesi maliyesinde şehadetname aldı.

Büyük biraderi Süleyman Nazif Bey, Hüdavendigâr vilâyeti mektubcusu iken 1317 şubatında mezkûr vilâyet maiyet memuriyetine ve muahharen sındırgı, Bürhaniye, Pazarköy, ilânı meşrutiyette Mudanya kazaları kaymakamlıklarına ve tensikatta Midilli mutasarrıflığına tâyin olundu.

Balkan muharebesi esnasında Kırşehir mutasarrıflığına nakl edildise de gitmedi, Bilâhara Beyoğlu, Üsküdar, Kütahya mutasarrıflıklarında bulundu. Kütahyadan Geliboluya tahvil olundu. Oraya gitmeyerek dahiliye heyeti teftişiyesi baş kitabetine, tekrar Beyoğlu mutasarrıflığına ve bâdelmütareke Diyaribekir valiliğine tâyin edildi. Bir kaç ay sonra istifa ederek İstanbula geldi. Dahiliye nezareti müsteşarlığına tâyin kılındı. Bir müddet sonra infisal eyledi.

O zamandan beri tahrir ve tedris ile meşgul olmaktadır.

"Fâni teselliler" "Temasil" "Midhat paşa" "elhanı vatan" namındaki şiir memuaları, "Paytahtın kapusunda" ünvanlı manzum temaşası matbudur.

En mûtehayyiz muavinlerinden bulunduğu Serveti Fünun" ile muhtelif resaili mevkutede intişar edenlerle henüz neşr olunmayan —beş altı cild mikdarda— eş'arı vardır.

Süleyman Nazif Bey merhum, tevdi eylediği varakada:

"En eyi eseri —henüz tam' ve itmam edilmemiş olan— manzum "Nedim" tiyatrosudur" diyor.

¹ İsim ve mahlesi "Mehmed Faik" dir. Neşriyata başladığı zaman — ki henüz îdâdinin aşağı sınıflarında bulunuyordu — "Faik Âli" imzasını ihtiyar ve bu isimle iştihar eyledi.

Eflatunun "Cumhuriyet" ve Aristonun "Siyaset" ismindeki eserlerini Türkçeye terceme etmiştir.

Faik Âli bey, Fıtratan şair olan zevatı mümtazedendir ki intişar eden eşarı, bu müddeaya şahiddir. Türk edebiyat âleminde mevkii mahsus sahibi olduğu müsellemdir.

Çok söyleyenler, güzel söyleyemedikleri halde o, hem çok söylemişdir, hem güzel söylemişdir.

Sabit olan hakları, tekrar isbat etdirmek isteyenler, hakka karşı teami etmiş olurlar.

Tahmid

Muazzez olsun o kudret ki haki hicranı Mükerrem olsun o fitrat ki ufkı hüsranı Mübarek olsun o saniki leyli hırmane Mukaddes olsun o mübdi ki kalbi insane Senai namütenahiyü şükri bi payan Cihanda şah eser suni kibriyasi olan Açup bir ufkı behişti hayalü amale Menekşelerle ve güllerle daima süsler Derin ve pembe seherlerle âşina cyler. Sitarelerle teselli ve zinetaverdir. Füyuzi aşk ile bir füshati sema getirir O sermedi, ezeli halikı mahasine ki Güzelliğin bu temasili bî adile Unutturur bize menfai haki gannaki

Her lâhza bir terane veya bir fifanı aşk

Aşık doğan gönüller için yok zemani aşk Bin yıl muammer olsa da bir mürde zaddır Bir cilvei garibi meşiyetle olmuşuz Hep renkü revnekile durur pür şemimi his Ruhum hazer aşk ile olmuş nedimi his Bugün benim de maskatı âramım olmadan Füshatserayi kaysu füzulide ben dahi Bir kâbedir bu sahada her âşiyanı aşk Faik bu nâşinide nevayi havayi dil Onlar yaşar heremde de her dem civanı aşk Bir lahza olmayan ebediyet revani aşk Sen hüsnü an ciham ve ben bir cihani aşk Kalbimde bir mesuni hezan gülsitani aşk Şayan denilse ömrüme bir dasitani aşk Vadii samt o menzili her gârbanı aşk Yaptım bir özke lânei ınâbed nişanı aşk Zira eder tavaf onu kerrubiyani aşk Olsun seven gönüllere bir ermeganı aşk

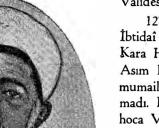
Simayi Ruhum

Her tenezzüh ve her müsamereden Rehgüzarımda her tesadüf eden Daima böyle âşimayi hayal Gündüz âvarei kelalü melâl Her güzel yüzde, her hakikatta Her tecelliyi kalbi san'atde İste simayi ruhumun ezeli Yeni bir rabıta ile ayrılarak Hüsni mümtaze âşıku müştak Geceler gurbet azümayi firak Her zeman peyrevi mühal olmak Hep o rüyayı görmek isteyerek Bir hayali baide kalb etmek Ve müebbed hututü eşkâli

FAKRÎ EFENDÎ

Şeyh Ali Fakrî Efendi, Arabgirli Vezir Cafer Paşanın ahfadından Üsküdarda Hallac Baba dergâhı şeyhi Ali Ağa Zade Mehmed Emin Efendinin oğludur.

Validesi Cerkesdir.

1270 de mezkûr derğâhda doğdu. İbtidaî ve Rüşdî Mekteblerinde okudu. Kara Hüseyin Efendi zade hoca Ahmed Asım Efendiden tahsili ilm etti. Üstadı mumaileyh vefat etdiğinden icazet alamadı. Hayli zaman sonra Üsküdar'da hoca Vildan Efendi, talebesine icazet verdiği esnada teberrüken andan icazet aldı

1290 da pederi tarafından tarikati sadiyeden hilâfet verildi. Pederinin vefatı üzerine dergâhın mehişatı kendine tevcih olundu.

1294 de Rus muharebesi esnasında Cibali'de züafai askeriyenin istirahatine

tahsis kılınan şadiye kalyonunda (400). kuruş maaşla hastalar ağalığına tayin edildi. Sulhun akdinden sonra hizmete nihayet verildi.

Muahharen (200) kuruş maaşla nüfus kitabetine ve umum tahriri nufusda (1500) kuruş maaşla tekkelerin tahriri nüfusuna memur oldu. Hitami tahrirde nüfus kitabetine iade edildi. Bir müddet sonra istifa ve zamanını mütalaya hasr eyledi.

1315 de Üsküdar'da Selim Baba dergâhı şeyhi Ömer Efendiden tarikati nakşbendiyeden ve sair meşayihden tarikati rüfaiye ve sünbüliyeden icazet aldı.

İstanbul'da Seyyid Ahmedelbuharî dergâhi şeyhi Ali Efendinin irtihali üzerine meşihat uhdesine tefviz kılındı. Tekkelerin seddine kadar meşihatda bulundu.

1347 recebinin 19 uncu cuma gecesi (11 Kanuni sâni 1929) da vefat etdi. Göztepede Sahrayi Cedid kabristanına defn olundu.

Orta boylu, beyaz yüzlü, beyaz ve uzun sakallı, beşuş, zaif, âlim, halim, zarif, ruhu hafif idi. Herkesle hüsni imtizac ederdi. Mütaleası çok ve hafızası metin idi. Dahil olduğu mecalisi ülfetde idarei kelâma muktedir idi. Türkî ve Farisî eş'arı vardır.

Bir gece bir mahalde suhbet edilirken Ali Fakrî Efendi, evaili halinde bir bektaşiden mesnevi okuyarak esnayi kıraetde tütün içtiklerinden bahs ile "üçüncü dersde hocam, tütün kesesini uzatdı, "bundan yap" dedi. Yapdım, içdim. Biraz sonra zeminü asuman birbirine karışdı. O hali istigrakta esrar içdiğime kanaatle kendi kendime "acaba esrarı nereden aldım dedim" demesi üzerine "esrarını mesneviden aldım¹ demeliydiniz" dedim. Kendi ve nükteşinasanı huzzar neşvemend oldular.

* *

Nâtı şerif

Zıllı memdudı azimin arşı âlâdır senin Gösterir âsarı kudret kilkatınde gayeti Pertevi nurı cebinin aksidir levhi kaza Cephe sayi dergehin kılmaz temenni cenneti Şeb çırağı feyzinin bir zerresidir afitab Selsebili cudunun atşanı olmuştur hızır Görünür her yüzde gerçi ârife envari hak Ey zilâli kametin timsali tubadır senin Hilkatin mutlak kemale hatmi imzadır senin Ebruvanın hamei takdiri mevlâdır senin Haki kuyun cennetülâlâdan âlâdır senin Nuri zatın âfitabı mülkı mânadır senin Nim zebanı feyzinin müştaki musadir senin Veçhi pâkin Fakri'ye mir'ati mevlâdır senin

Gazel

**

Neşatü zevki tevhidi sebük mağzane vermezler Ezel nakdi gerek sofi bu bazarı hakikatte Revaki kalbini pâk et bu taklidü tezebzübten Nigenbani edeb ol dil bu vadii mukaddeste Süleyman veş tefehhüm kıl lisanı kali eşyayı Abayı Fakri berduş et külâhı edhemi berser Edimi arzın olsan da yegâne merdi meydanı Menatı dersi tecridi sebak hanane vermezler Metai feyzi irfani tehî destane vermezler Mezakî cem'i tahkiki ki bedkesane vermezler ki المائة sırrın nazar bazane vermezler Beğim bu mülki mâna mihtini divane vermezler Kabai atlası şahı kolay insane vermezler Yine bu baht ile Fakri sana bir dane vermezler

ملوا من المدام جام جهان نمارا هوشم بدوشم افکن دلردا بدلربارا حتی اری بقلبی آن وجه بی بهارا دردت دوا دل شد جانا بهل دوارا آب حالت عشقت افنا کند فنارا یك روهمی ببیم اعبار و آشنارا یك شعله است فروزان امکان کما مسارا جلجلالك ای دوست شدیم زدل سوا را همچون حزین سرایی این نظیم خش ادا را صاح الصباح قوموا با ایهاالسکارا ساقی بمن رها ده مران بادهٔ دل افروز اکرم علی عشفک ردفی الفؤاد شوقک داویتنی بداء لیس له دواء ٔ بروانکان شمت سوزند ولی نمیزند همت ریاح وحدت رفت ازمیان چو کثرت خواه از نجوم و کوک خواه از شموس فانوس هرحانظر بکردم مهر رخت بدیدم فقری خوکه آموخت این طرزهم زبانی

Bu misra', Şeyh Galib merhumundur.

FANI EFENDI

Mehmed Abdülbakî Fanî Efendi, musannifinden Ebubekir zade Süleymaniveli Ahmed İnayet Efendinin oğludur. 1266 da Süleymaniyede doğdu.

Sibvan mektebinde Kur'an-ı Keriin'i hifz etti. Medrese usuliince tahsili ilm ile Bağdad müftisi allâmei meshur Mehmed Fezii Zehaviden icazet aldı.

Sevval 1292 de kozan sancağı dahilinde kars zülkadriye (Kadirli) mektebi riisdisi muallimliğine tavin olundu, vedi sene sonra istifa etti.

Kozan nüfus memurluğunda ve âşar baş kitabetinde, Feke âşâr memurluğunda, Kozan âşâr Müdüriyetinde bulundu. Bu müdüriyete tayininden bes ay sonra âşâr memuriyetleri ilga olundu. Ücretle Kozan sancağı agnam müfettişi ve hitamı teftişte Feke mal müdürü, tekrar agnam müfettisi oldu. Subat 1303 de

İstanbul'a geldi. İmtihan edilerek intihabname aldı. Cebeli bereket, daha sonra Meraș sancakları tahrirat müdürlüklerine tayin ve kânuni evvel 1309 de Bingaziye tahvil olundu. İstanbul'a geldi, manzum tercemei halinde1:

"Beni Bingazi'ye bahtı siyahım eyledi tahvil Mevani hep müheyya bende yokken bir aded lira Yedî etfal ile Bingazi'yi bulmak ne külfettir Haziran altısında 311 sali malide

İlâhi sen bilirsin halimi bilmem ne hikmettir Yine tayin olundum Meras'a lütfi sadarettir."2

Sekiz sene Mer'aşda ifayi hizmet etdikten sonra —kendi rizasile— ikinci defa Cebeli bereket; daha sonra Mersin tahrirat müdürlüğüne nasb edildi.

İlânı meşrutiyetden bir müddet sonra tazminat alarak hidmetden çekildi. Tedrisat ile mesgul oldu. Hali hazırda —rafikasının memleketi olan— Kadirlide sakindir.

Conabi hak, Sadri milisarünileyhe de, möhürdarına da rahmet eylesin.

^{1 1} subat 1321'de Adana'da tab olunmuşdur.

² Fanî Efendi, vaktile az müddet tedris etdiği kurenaden birinin ınevaidi urkubyesine rabtı dil ederek uzun müddet İstanbul'da kaldı. O sırada sedaret mektubî kâtiblerindendim. Sadrıazam Cevad Paşa, marifet ve meziyyet sahiblerini tatyib etmekden mahzuz bir merdi kadrdan olduğundan möhürdarlığında bulunan Tayyar Efendiye, Fanî Efendiyi takdım eyledim ve taltıfını reca etdim. Yazılan arzuhali möhürdarı insaniyet mend, paşaye takdim ve kelimatı tayyibe irad ederek Fanî Efendi — arzusu vechile derhal Meras tahrirat müdürlüğüne tahvil olundu.

Manzum tercemei halinde:

Beser benden şikâyet etmemiş mevlâya şükr olsun Kaderden ben de şekva eylesem küfranı nimettir.

diyor. Filhakika ne bir ferd andan, ne de o bir ferdden şikâyet etmiştir. Mehasini ahlâkile mafevkinde ve madununda bulunanları hoşnud etmişdir.

Pederim merhumun 1302 seneî hicriyesi evahirinde Kozan mutasarrıflığını ihtiyare mecbur olduğu sırada Fani Efendi, orada âşar başkâtibi idi. Bana ve biraderim Ahmed Tevfik Bey merhuma edebiyatı arabiye ve farisiye tedris ve hattı talık talın etdi. Kemalâtı edebiyesinden müstefid olduk.

Bu merdi sühandan, hangi meclisde bulunsa hüzzara irası sefa eder. Hangi meseleden bahs etse herkes, kemali lezzetle dinler.

Zeki, edib, hafifürruh, nüktedan, suhen şinas, afif, münevver bir üstadı fazıldır. Adana ve mülhakatında pek çok genç, üstadın fazileti ilmiye ve edebiyesinden istifza etmişdir. Türk, arab ve acemin binlerce şiiri mahfuzu iken kendi eş'arını cem ve tab etdirmemiştir.

Gazel

Senin âya esiri desti gaddar olduğun var mı Seri mu aşkile rabtü alâkan yoktur ey zahid Merizi aşka müşküldür şifa ey İbni Sina ah Enelhak narasınden urma dem ey şeyhi bi nusrat Beşer şeklindeki iblisi pür telbise aldanma Ne mucizdir, ne sahir âdeta bir sairi mahir

Baranı belâ yağsa semadan hazer etme Yaranı safanın kadehi kalbini kırına Âyinei vicdanına bak çeşmi edeble Manendi sadef ağzını açtıkça güher saç Ey şahsı fürumaye çıkıp sadra oturma İnsaf kıl ey hayrü şere muktedir âdem Her lâhza rakib ile niçin böyle gezersin Bakî kalacak âlemi fanide sühandir Teselli verme candan böyle bizar olduğun var mı Senin zülfü perişane giriftar olduğun var mı Niğaht çeşmi mahmur ile bimar olduğun var mı Deminden piri mansurın haberdar olduğun var mı Mazallah zelili kaydı mekkâr olduğun var mı Lebi fani gibi sende dürerbar olduğun var mı

Tufanı fena bassa cihanı keder etme
Bintülinebin kanını zahid heder etine
Pertevsiz olup aybi cihana nazar etme
Mercan gibi bir kimseyi hunin ciğer etme
Miktarını bil meclisi zirüzeber etme
Nefin yok ise kimseye bari zarar etme
Ey ömri azizim ecel ile güzer etme
Fanı bu yeter cok tamai simüzer etme

Pederim Mehmed Emin Paşa merhumun vefatına söylediği tarih:

Adili Kâmil Muhammed Sadıkülvadülemin Geldi gitti bir dedim hicrile mali salini Me'meni alada oldu عندى دىالمرش مكين Cennetülme'vaye vardı tairi ruhülemin

**

"... bir encümeni danişin yapabileceği ağır bir vazifeyi yapayalnız duşi hamiyete aldığımızdan dolayı zati fidakaranenizi cidden takdir ve davati hayriyenizi tezkir ile bu kitayi tahrir eyledim:

Hazreti ibnül emin Mahmudi memduhülhisal Sayini meşkurü kalbin pür sürur etsün hüda Cemü tasnif eyledi âsarı eshabı Kemal Eylesün ruhül'emin amin ile hatmi mekal'

FARUK NAFIZ BEY

Faruk Nafiz Bey, mülga orman ve maadin nezareti baş kâtiblerinden Süleyman Nafiz Beyin oğludur. Onun babası — iltizam işlerinde ve maliye meclisi âza-

lığında bulunmuş olan— Moralı Molla Murad Zade Rifat Efendidir. Valide cihetinden büyük babası, meşayihi halidiyenin ekabirinden Feyzullah Efendi hazretleridir.

Faruk Bey 18 Mayıs 1898 de İstanbul'da doğdu.

Bakırköy mektebi rüşdisinde, hadikai meşveret mektebi idadisinde okudu. Bilâhara Tıb Darülfunununa devam etti.

İlk eserlerini "edebiyatı umumiye" mecmuasında ve "yeni mecmua" da neşr etdikten sonra 1917 - 1918 de "ileri" gazetesi hey'eti tahririyesine dahil oldu. Yine o gazetenin haftalık nüshasının müdiri olarak da çalıştı.

1922 de Kayseri lisesi, 1924 de Ankara erkek muallim mektebi, 1925 de kız lisesi edebiyat muallimliğine tâyin ve bir şirketin daire şefliği ile de tavzif edildi. Şirketin infisahında "Hayat" mecmuasının müdürlüğünü deruhde etti.

Şimdi Ankara kız ve erkek liseleri edebiyat muallimliğini, "Türk Yurdu" mecmuası müdirliğini ve "Hakimiyeti milliye" gazetesi fıkra muharrirliğini ifa etmektedir.

Eserleri:

1 — "İlk göz ağrısı" 2 — "Vazife" namile fransızcadan adapte iki piyes. 3 — "Canavar" isimli manzum temaşa. 4 — "Suda Halkalar" ünvanlı artız, 5 — "Çoban Çeşmesi" isimli hece vezinli eş'arı havi iki mecmua.

Bunlardan başka perakende makale ve şiirleri, hikâye ve romanları, manzum piyesleri vardır.

Faruk Nafiz Bey, emsalinin en güzidelerinden bir şairi fitridir, bu müddeaye —aruz ve hece vezinlerile söylediği— şiirler şahidi beliğdir.

Gazel

Hasretin dost yeter hatırı naşadımıza Cane kâhküllerinin halkası zencir olalı Destan olsa ne var dehre perişanlığımız Seni gördükce gider tabı tefekkür bizden Sihri var suzi beyanında Nazif'in¹ Faruk Nola ses vermese dağlar bile feryadımıza Esdi bir badı cenub ömri serazadımıza Şekli viranımız uymuş dili abadımıza Sen gidersen de o hengâme gelir yâdımıza Aynı âfet mi ki ilham eden üstadımıza

Firarî

Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin Topladım saçdığı altınları yüzlerce elin Sana çirkin demedim ben, sana kâfir demedim Yaşadın beş sene gönlümde, misafir demedim Zülfünün yay gibi kuvvetli çelik tellerine Sen bir ahu gibi dağdan dağa kaçsan da yine Sana kafir dediler, diş biledim hakka bile Kahbelendin de garaz bağladım ahlâka bile.. Bence dinin gibi küfründe mukaddesti senin? Bu firar aklına nerden, ne zaman esdi senin? Takılan gönlüm asırlarca peşinden gidecek Seni aşkım canavarlar gibi takib edecek...

Hayat

Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın
Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını
Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle
Sırtında bir tüy gibi taşı taşdan yükünü
Başında şakladıkca atlıların kırbacı
Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın
Hayda, sarıl yollara.. Ardına bakma Hayda!
İnce bir iz birakır yere sızdıkca kanlar
Bu ağrılar duyurmaz sana yalnızlığını
Fırtına, yağmur, soğuk.. ne varsa üstüne çek
Sırma saçlar saracak her kan akan yerini
Ağzında şarkılıktan çıkmış iniltilerle

Dağ taş deme, arkadaş gün batmadan ilerle! Varsın omuz başların kamçılardan kızarsın, Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını Dağ taş deme arkadaş, gün batmadan ilerle! Görmesinler belinin sakın büküldüğünü Anla ki her gün sana hız veriyor bir acı Varsın omuz başların kamçılardan kızarsın, Sen yük altında haykır, el uyusun sarayda... Seni bulur izinden ıslığını duyanlar Kızıl dudaklarından bırakma ıslığını Bu çetin yolculuğun sonunda, gün gelecek, Gül dudaklar, öpecek o kırbaç izletini... Dağ taş deme arkadas gün batmadan ilerle!

Süleyman Nazif Bey merhum.

FATIN EFENDI

Davud Fatin Efendi, Dırama âyanından Hacı Halid Beyin oğludur. 1229 da Dıramada doğdu. 1243 de Mısır'a giderek amcesi Mehmed Hücrev Beyin¹ nezdinde sekiz sene ikamet ve tahsili marifet etdi.

Bulak matbaası musahhihi Kandiye'li Salih Racih Efendiden kavaiid şiriye tallüm eyledi. 1252'de İstanbul'a geldi. Divanı hümayün kaleminde mühimme nüvisan silkine dahil oldu. Kalemin usuli müttahezesi mucibince "Fatin" mahlası verildi. Muahharan sadaret mektubî kalemine ve 1264 de ticarethanei âmirede ilâmat odasına devam ederek mukabeleci oldu.

Saffeti Paşanın meclisi valâ riyasetine tayinine dair söylediği manzumei tarihiyede:

Güruhi bikesanın muktezayi talii üzre Ticaret nazırı oldukta ol düsturi adl âra Sekiz yüz zam edüp lütfen maaşım bin kuruş etti Bu ihsanın ne mümkün resmi şükrün eylemek ifa diyar.

"Tezkirei Salim" e zeyl olarak tertib ettiği "Hatimetül'eşar" ünvanlı tezkirei şuaraya mükâfatan rütbei rabia tevcih olundu.

Âşinalarının "Fatin Efendi, o tezkireyi —aksayı emel ad etdiği— bu rütbeye nail olmak için tertib eyledi" dedikleri Hersekli Arif Hikmet Beyden mesmudur.

8 Safer 1283 de vefat etti. Anadolu Hisarında Göksu deresine nazır kabristana defn edildi².

"Hatimetül'eş'ar" 1271 de tab olundu. Eş'arını, oğlu Rasim efendi cem ve tertib ile 1288 de tab etdirdi. Manastır'lı Nailî'nin "bir ibanet name tanzim eylemiş miskin Fatin" mısraile başlayan bir kıtasına nazaran Fatin'in o yolda bir

Dırama hanedanından ve dergâhı âli kapucu başılarından Halil İbrahim Ağa'nın oğlu ve Mısır valisi Mehmed Ali Pasanın damadıdır. Mısır defterdarı iken 1249'da vefat etti.

Fatin Efendi, Mustafa Fazıl Paşaya takdim etdiği manzumede:

Mısrı darunnasıda yüz elli kise akçelik Hanei mevrusumu zabt etdi bir şahsı şerir Hanei mevrusu, mefruşatını hep zabt edip Vermedi bu varisi murafe bir eski hasir diyor. Bu hanenin amcasından mevrus olduğu şüphesizdir.

² "Ruznamei Ceridei Havadis" de (numara: 435) deniliyor ki: "Meşahiri kudemayi şuaradan ve ticarethane ketebesinden Fatin Efendi bir müddetdenberi ziykı sadır illetile malülen sernihadei balini birmari olduğu halde geçenlerde hululi ecli mevudile âzimi dari beka olmuştur. Müteveffayi mumaileyh şuarayi eslafın bazı âsarı şiiriyesini cem ve tertib ve hulâsai tercemei hallerini dahi tahrir ve tezyil ile (tezkiretüşşüara) namile bir kitab tab ettirmek gibi tarikatdaşlarına pek büyük bir hizmet ifa eylemiştir".

manzumesi olduğu anlaşılıyorsa da ben görmedim. Bu kabil şeylere merakı olanlar, belki görmüşlerdir.

Fatin Efendi ehibbasına eş'arını okudukça "âcizana" dermiş. İsmail Paşa Zade Üsküdarlı şair Hakkı Bey "Fatinin her sözü yalandır. Doğru bir sözü varsa eş'arının "âcizane" olduğunu her vakit itar etmesinden ibaretdir" dediğini Arif Hikmet Bey naklederdi.

Fatin Efendi, Anadolu hisarına nakli mekân etdiğinde Arif Hikmet Bey;

Fatin süstii idrakü zâfi akli ile Metanet eyledi peyda hisara nakl edeli
beytini söylemişdir.

*

Ebuzziya Tevfik Bey, "Nümunei Edebiyat" da Ziya Paşadan bahs ederken: "Babıâliye devama başlayup da zamanının erbabı irfanile düşüp kalktığı sırada şuaradan teskire sahibi Fatin Efendi merhumla da muarefe peyda eder. Yine kendi itirafatına göre inşai nazma iktidarı andan sonra kuvvet bulur."

Diyor.

Fatin Efendi merhumun divanı eşarı bağdan bağa nazarı tetkikdan geçirilince "İşte meydanı suhan deva eden gelsin Fatin Şiiri öğrensün bu nazmi dilnişinimden benim"

Tarzındaki davayi kazana bilmesi şübheli görünür.

"Siir ile sijhret kazanmış kimdir âlemde? benim"

Fahriyesi ve

"Hazreti miri Ziyata peyrev olmazdım Fatin Tab'ı mevzunum, gazel kulukda mahir olmasa"

Yolunda tab'ı mevzuu hakkında gösterdiği hüsnı zan, beca görünmez.

merhumun

"Dikkat olsa belki kâtiblikde isnaddır bana Her hususda sahibi noksan ararsan işte ben Bir işim yok saçma sözler söylemekden maada Bir aceb mecnuni sergerden ararsan işte ben"

deriz. Fakat استغفر الله deriz. Fakat

"Tab'ı nahemvar ile arzı kemal etme Fatin Kuvvet ister şairi üstadı kâmil etmeğe"

Kabilinden olan sözlerinde muhik olduğunu ve hak şinaslık gösterdiğini tamamile kabul ve namını rahmetle yad ederiz.

"Ben het ne kadar şairi mahirde değilsem Akranıma nisbetle benim de hünerim vat"

beytinde söylediği vechile şairi mahir değilse de akranına nisbetle hünerver olduğu müsellemdir. "Şiir" denebilecek sözler söylenemiş ise de emsali şairler arasında yalnız o —mükemmel, nakıs her ne ise— ortaya bir tezkirei şüara koymuştur.

Son Asır Türk Şairleri — 24

ki tarihi edebiyat ile iştigal edenler için —az çok— bir faide temin eder. Binaenaleyh bu da bir hünerdir, bir hizmetdir¹.

"Deftere kayd olacak sade bu nazmım mı Fatin

Söylenilmiş niçe yüzbin eserim var eserim"2

demesine bakılırsa oğlunun cem ve neşr etdiği asarı nazmiyesinden başka eserleri olduğuna hükm etmek, yahut "niçe yüzbin" sözünü kesretden kinay ad eylemek lâzım geliyor.

Divanında —galebelikte merkeble gezen bir şahs hakkında söylediği—:

"Bu izdiham arasında eşekle böyle geziş

Efendi sövle eseklik değil de başka nedir?"

beyiti gibi hoş sözler olduğu gibi

"Bir ay oldu sana hasret çekerim ey mehru "Çekebilsem bu gece ol mehi aguşa Fatin "Bu tavru eda binde bir oğlanda bulunmaz "Bir cefakâr sitemkâr püserim var püserim Nola çıksam seni seyr etmek için dama kadar" Çekdirirdim seheri halveti hammama kadar" Zannım o peri peykere duhterde demiş var" Bana sorma neler itdi nelerim var nelerim"

kalbinde neler, ne acaib şeylerde var...

* **

Bir gece fakir hanemizde Hersekli Arif Hikmet Bey ve bazı edibler ve şairlerle suhbet edilirken şair Fıtnat Hanımın mufassal tercemei halini yazacağımı söylediğimde hüzzardan biri "tezkirei Fatin" i mehaz olarak tavsiye etmesile "Fatinde Fırnat yoktur" demisdim. Bu sözü Hersek'li merhum, pek ziyade takdir etmişti,

Gazel

Her nedem aksi lebin âyinei came düşer Meyl eden haline olmaz mı esiri zülfün Hat ber averde olub yar eder arzı didar Geçer evkatı meserretle sitemkârların Olamaz nazmı azizi suhan âraya nazir Dili hayretzede bin tamai hame düşer Mürgi zeyrek hevesi dane ile dame düşer El verir vuslatı bir gün ola akşame düşer Bütün alâmı felek âşıkı nakâme düşer Acz ile desti Fatin'den verakü hame düşer

Öyle mest ol kim sana peymaneler reşk eylesün Bir bütün zünnar bendi aşkı ol kim namını Öyle bir şem'i cihan efruze ol dildade kim Düş havayi zülfüne sadpare eyle kendini Vasfı dendanında yarin bir gazel yaz kim Fatin Aşinalar ağlasun bigâneler reşk eylesün Berehmenler söylesün büthaneler reşk eylesün Suzişin seyr eyleyüp pervaneler reşk eylesün Şühretin dünyayı tussun şaneler reşk eylesün Gevheri mazmununa dürdaneler reşk eylesün

Bu tezkirenin müsahhah ve daha mufassal olarak tekrar tab'ına iki defa teşebbüs kılındığı halde bir netice hasıl olmadığı mukaddimede beyan edilmişdi.

² Diyarıbekri Emirî Efendinin bu "yüzbin" den de kulağı çınlasın!

Tarihi lâtife âmiz

Bazı viran hanelerde Hakkı Bey¹ baykuş gibi Gayrı konub göçmeğe kolu kanadı kalmamış Yapdılar çörçöpden ana bir acaib lâne kim Birbirine kargalar arz eylesün tarihini Hayli demlerdir ki eyler idi aramü kıyam Bir mücedded hane inşa etmeği etmiş meram Şöyle dursun serçe, karga semtine etmez hiram Müjde ahbab Hakii bum etti tecdidi makam

* **

Reşk ederdi raksına her demde nahidi felek Hüzn ile sehhakaler tarihi menkutun okur Etti bir rekkasei devran dünyadan zuhul Ziri hâke kıldı yıldız kol başı nageh nüzul 1273

¹ Usküdar'lı şair Hakkı Bey olması melhuzdur.

FAZIL PAŞA

Mehmed Fazil paşa, Ebülbekai kefevî sülâlesinden ve kuzattan Ahmed Şerif Efendinin hafidi Sofya kadıi esbaki Mustafa Nurüddin Efendinin oğludur¹ Bosnada doğdu.

"Şerif zade demekle şehir miriliva esseyid Mehmed Fabilül mevlevi ibni Seyid Mustafa Nurüddin-ün nakşbendi ibni Esseyid Mehmed Haşim, ibni Esseyid Şerif Ahmedül Hüseyniyül Hanefi Yülkırimiyül Kefevî".

Tahsili ilme gayret etti. 1239 da Edirne müderrisliği rüusu verildi. 1242 de Bosna nakibüleşraf kaymakamı oldu. 1249 da Belgrad mevleviyetine, bir müddet sonra Bosna mütesellimliğine tayin ve 1250 de salise ve 1253 te mirilivalık rütbesi tevcih olundu.

Bilâhâra İstanbula geldi. 1260 da Galata mevlevi hanesi şeyhi Kudretullah Dede Efendiye inabe etti.

Bir zaman şeriklerile Bosna iltizamatını derühde edip bu sebeble senelerce maliye ve muhakemat dairelerinde oğraştı.

Âli Paşaya intisab ile İzmit mutasarrıfı oldu. Ziya Paşa "Zafername" tesmiye ettiği kasideyi bu zatın lisanından tanzim eylemiştir. O kasidede:

"Fazılı pire ateh gelse de söyler medhin Dalkavuklukta müdarada zamanım geçti Acizim şükrünü ifadeki etti lütfun Mutasarrıflığa bir kıt'a sebeb olmuş idi Soy köpek olmasa da dişler durmaz battal Olmadını şimdiyedek mazharı feyzü âmal Şem'i maksudumu ahir nefesimde iş'al Bu kasidem beni valiliğe eyler isal''

Ve "Zafername" şerhinde de Hüsni Paşa lisanından:

"Meclisi vala âzasından Ziya Bey, Âli Paşanın rizayı devletlerine muvafık harekâta muvaffak ola mamasından dolayı Kıbrıs mutasrırflığı behnesile İstanbul'dan tebid olunmak istenildikte bilistifa Avrupa'ya savuşmuş ve Âli Paşa bundan dolayı pek hiddet buyurmuş idi. İşte ol esnada Fazıl Paşa, miri mumaileyhin Avrupa'ya azimetini mutazammın mezkûr kıt'ayı tanzım ve hakipayı âlîye takdim eyledi. Ana mukâfaten kendine İzmit mutasarrıflığı ihsan buyurulmuştu".

Diyor.

Fazil Paşa muahheren Bosnaya avdet etti. 1295 te Avusturya devletinin Bosna kıt'asını işgal ettiği esnada yine İstanbula geldi.

¹ Evradı mevleviye şerhinde pederini ve cedlerini şu suretle kayd etmiştir:

30 Muharrem 1300¹ de vefat etti. Üsküdar kabristanında medfundur. Vefatını ilân eden "vakıt" gazetesinde yaşının doksana karib ve "Sicilli Osmani" de sekseni mütecaviz olduğu muharrerdir.

"Tezkirei Fatin" de "tabi latif bir fazılı zarif olup bir mikdar tavaridi güzidesi vardır" deniliyor.

152 büyük sahifeden mürekkeb ve "Mehmed Haşım bini Davud Arif" yazisile 1296 da muharrer olan divanı eş'arının bir nüshasını Halet Efendi kütübhanesine vakf etmiştir.

Evradi mevlânayı² mufassalan terceme ve şerh ederek "Şerhi Hakayıki Ezkari Mevlâna" tesmiye ve nihayetine çelebilerin muhtasar tercemei hallerini ve İstanbul ve vilâyatta ki mevlevihanelerden ve şeyhlerinden bahs etmiştir. 458 sahifeden iba ret olarak 1283 de tab edilmiştir.

Gazel

Meclise verdi kesel del'e kıyam etmekte güç Bir dem eshabi hıred olmaz muarizden beri Tab'ı erbabı dile vaz'ı zaman müşkil gelir Kendini mahv etmeyüp ehli hamiyyet neylesün Ger mesih olsa tabi çaresaz olmaz ana Sabiti eşheb süvarı nazma peyrevlik muhal Hazreti molla gibi varken ulu sultanımız

Hezarin zahmi gûna gûni cevri hardandır hep Düşer dünyayı tane aslını fark etmeden adem Kelâmı nasezai söyleyen nadim olur elbet Rakibi hilekâra faşi esrar ettiğim böyle Dürug üfken olan ahbabtan daim hazer eyle Cünunni aşkımın böyle tezayüd bulması saki Teşekkür eylerim fazılki gayre etmedi muhtac

> Yar elinden nuş eden bir katra su Mey taleb etdim o sakiden bu şeb Nail oldum bir güli nazik tere Hüsni nev vermiş o çar ebruya hat Babı hünkâra yar iken nisbetin

Zahidi bir cam ile mesti müdam etmekte güç Emri nahemvarda zabtı kelâm etmekte güç İstikamet yok müdaraya devam etmekte güç Bu cihanda kubh ile ibkayı nam etmekte güç Şerhai tigi cefayı iltiyam etmekte güç Esbi tab'ı çapiki ziri lıcam etmekte güç Fazıla sahanı gayre ihtiram etmekte güç

Benim gördüğüm derdü mihen ağyardandır hep Bu mihnetler değil ikrardan inkârdandır hep Kişinin çektiği, gam ettiği kardandır hep O şuhin ettiği evza'i nahemardandır hep Cihanın gördüğü kahru sitem bi ardandır hep Bana arz ettiğin ol sageri serşardandır hep Cihanda bulduğum rif'at deri hünkârdandır hep

Abi hayvani eder mi arzu Vermedi beyhude dökdüm abıru Halimi görsün hased etsin adu Başıma bir başka sevda verdi bu Fazil etme ehli cahe serfüru

^{1 &}quot;Vakit" gazetesinde bu suretde muharrerdir. "Sicilli Osmani" de 14 Muharrem de velat et diği gösterilmişdir.

² Kara Hisarı Sahib müftisi Aliyyül Feyzi ibni Osman, Fazıl Paşadan evvel muhtasaran terceme ve "tercemei suğra" tesmiye evlemisdir

FAZIL AHMED BEY

Fazıl Ahmed bey, diyor ki:

"10 temmuz 1300 de İstanbul'da Bayezidde Yahni kapan sokağında doğmusum.

Babam Mehmed Cemal Bey, bitida Mektebi Harbiyede erkâni harbiye sınıflarına kadar tahsil gördükten sonra silki askerîyi bırakarak —fakat Vidin muhasarası esnasında asakiri muavine binbaşılığı edip iki defa yaralandıktan sonra—hizmeti mülkiyeye geçmiş olan bir zat idi. Sanayii nefiseye, tababete ve bilhassa tasavvufa pek merak etmiş olduğu ve beni de pek küçük yaşımdan itibaren heman daima yanında gezdirdiği için ben de ibtida pek dindarane ve mutasavvifane bir havayi terbiye teneffüs ettim. İbtidaî tahsili nümunei terakki mektebinde gördüm ve hususi olarak ayrıca arabi ve

Farisî okuduğum gibi uzun müddet hıfza çalıştım.

Bilâhare babam, Gümüşhane sancağı mutasarrıflığına tâyin edildiğinden livayi mezkûr rüşdisini ve sonra Musul idadisini ikmal ile bir müddet medreseye devam ve sonra Musul idadisini ikmal ile bir müddet medreseye devam ve Süleymaniye kasabasında danayi mütebahhir ve ârifi raz aşina şeyh Mahvî Efendiden farisi okumağa sarfı ihtimam eyledim.

Pederimin İstanbul'a avdeti üzerine fransızca tahsili için lise franseye girdim. Daha sonra senayii nefise mektebi mimari şubesine devam ve Parisde ulumi siyasiye ve hukukiye mektebi tarafından bilmuhabere tedrisat kurlarını takib ve ikmal etdim. Almanca ve ingilizce ile de biraz tevaggülüm vardır.

On beş yirmi sene kadar bir müddet Darülmuallimini Âliye ile Galatasaray Lisesinde ve diğer bazı millî ve ecnebi müessesatı terbiyevide ahlâk, felsefe, ilmi terbiye, ruhiyat, fransıca, usuli terceme ve edebiyat muallimliği ettim. Kale almağa değer bir eser ve hizmetim yoktur...

Gazetelerde intişar etmiş ve kitab halinde basılmış bazı tamatım var. (Allah zaksiratımı af etsin). Bunları düşündükçe mevcud nüshaları olsun ortadan kaldırmanın bir çaresini arayorum. Çünkü ekseri pek büyük yanlışlara mustağrak çocukça şeylerdir.

Simdiye kadar basılan manzum ve mensur kitablarım sunlardır:

1 — Terbiyeye dair. 2 — Divançei Fazil. 3 — Harman Sonu.

5 — Sevtan Diyor ki. 6 — Tarih Dersi. 4 — Kirpinti.

Fazıl Ahmed Bey, emsali fazılası madud olan erbabı edebdendir.

Yazdığı mizahi eserler -edebin iki manasile- haizi kıymetdir.

Müsellem olan kudreti kalemiye ve edebiyesinin fevkinde bir meziyeti mümtazesi vardır ki tevazu ve kadirdanlıkdır. Bence en büyük meziyet, bu iki hasleti fazıladır.

O -Pannağının ucunda biraz süt bulaşığı görmekle mandıra açtım¹ zannı batılına düşen— hodbinlerden, hod füruşlardan değildir. Meziyeti başkalarında gören ve gösteren meziyet sahiblerindendir.

Bütün es'arı müntehabdir. Bahusus —müteaddid bestekâr tarafından— muhtelif makamlardan bestelenen2

Durmadan aylar geçer yıllar geçer gelmez sesin Sızlayan kalbim benim ister misin her dem desin Hasretin gönlümde lâkin kim bilir sen nerdesin

Hasretin gönlümde lâkin kim bilir sen nerdesin

sarkısı ne dilruba, ne ruh nevaz siirdir.

Vaki olan taleb üzerine şairi fazılın gönderdiği şiirlerden bir kaçı derc olundu. Münkün olsa anin her şiiri nakl edilir.

Sakin! Sakin!:

— Saire cevab —

Her ne cadan esse devrin ruzigârından sakın Haklıdır Allah için her gün diyenler âlemin Âmil ol nushumla kari, her zaman insanların Sen bu devrin gel zivaret evleme nüzzarını Her ne yapsan kurtulus yok, ol sebebten ben demeni Terk edip bir caye artık kâmilen agyarını Pür hatar bir yol imis rahi edeb, oğlum anın Görmemişsen bin zarar Allaha çok şükr et heman Yani Fazıl terk edüp hülyayı dehrin badema

Cumasından vazgeç attik, hem pazarından sakını Şimdi gencinden hazer kıl, ihtiyarından sakın Evlisinden ihtiraz et, hem bekârından sakın Varsa aklın bence hatta müsteşarından sakın Muhtekirler sınıfının git ihtikârından sakın En samimî bildiğin dostunla yarından sakın Ortasından geçme asla, hem kenarından sakın Yoksa sen şairliğin bahs etme kârından sakın "Hem gillunden ihtiraz er hem de harından sakın"

Anadolu'nun bazı mahallerinde kullanılan bir darbı meselden muktebesdir.

Bimen Efendinin hüseyini makamından tertib etdiği beste, — dinledikce his etdiğim ezvaki ruhaniyeye istinaden söyleyorum - her dürlü tahsine sezadır.

Eski hikmetler

— Tazmini mezamin —

Yok şübheki bir damla dahi tatmağa değmez Doldurma ağır yükleri mizanı mekale

Zan etmiş idim şühreti bir tatlı çörektir Hemrah olurum sanma sen ikbale bütün gün

Hatun kişidir düşmeni her habü huzurun Sür fişleri, ver resteği ayrılma pokerden

Gezmekle sokaklarda bugün bir kuru sandık Bulsam da aceb Tal'atı devranı desem mi Alemde siyaset denilen tortulu pekmez "Zira bu terazu o kadar sıkleti çekmez"

**
Gördümki fakat nışfı kireç nışfı kepekdir
"Zira feleğin meşrebi na sazı dönektir"

**
İç bade güzel sevme fakat varsa şuurun
"Dünya var imiş, ya ki voğ olmuş ne umuzun?"

**
Milyarla mücevher yağacak yerlere sandık
"Eyvah bu bazıcede bizler yine yandık!"

**

Yazın

Yavaş yavaş denize Çamlıca'yla diz dize

Uzaklarda şimdi var Hep tiryaki bacalar

Pağdaş kurmuş bir hacı Düşüncesi pek acı

Uyuklayor uzakda Marmara'ya sıcakda

Suya düşdü gezinen Hacı baba elinden

Dalgaları dinleyen Kelmiş gibi Kâbe'den

Çekiyor bir küçük (muş) Hep martiler tutdurmuş

Hele var ki bir tablo Ördeklerden bir filo Uzanıyor birçok bağ Akşamları kayış dağ

§ Kımıldanan bir buğu Tellendirmis çubuğu

§
Tüttürüyor nargile
Dipsiz anbar boş kiler

8 Tek başına bir yalı Sermis postu (Kınalı)

§
Gölgelerin bir ucu
Attı artık marpucu

Sade kızıl yamaçlar Yeşil giymiş ağaçlar

İri, tenbel bir salı Yine eski masalı

Görse şaşar (Anibal) : Birde kazdan amiral

FAZLI EFENDI

Mahmud Fazlı Efendi, hacegânı divandan Süleyman Şükrü Efendinin oğludur. Zilhicce 1256'da Ruscuk'da doğdu.

Mahalle mektebinde ve bir müddette muallimi mahsustan okudu. Bilâhare İstanbul'da Bayezıd camiinde tahsili ilm ile icazetname aldı.

Ruscuk telgrafhanesine kayd ve kânunievvel 1275'de tavzif olundu. Hezargrad, Tulçi, Bergoz, Hasköy, Akkâ, Nablüs, Beyrut telgraf müdürlüklerinde, Beyrut Baş Müdür Muavinliğinde bulundu.

1313'de Telgraf ve Posta Nezareti İdare Meclisi âzalığına tâyin kılındı. Rütbei ulâ sınıfı sanisini ve gümüş liyakat, niykel Hicaz demiryolu madalyalarını ihraz eyledi.

İlânı Meşrutiyet'den sonra icra olunan tensikatta (12000) kuruş ikramiye verilerek 13 eylül 1325'de tekaüd edildi. Takriben 1327 senei hicriyesinde vefat eyledi.

Orta boylu, zayıf, esmer, büyük gözlü, gözlüklü, hafif ve mülevven sakallı, mülevven saçlı, garibülmanzar, lâtife perdaz, nükteşinas, pürgu teklif ve tekellüften âzade, serbest, lâübali meşreb, mütedeyyin, mümtezic, iyi âdem idi.

Müsin olduğu halde meşyü harekette, eklü şürbde ve sair hususatta genclerle omuz öpüşürdü. Tab'an mizaha meyyal olduğundan ciddî sözlerinden ziyade mizah âmiz sözleri daha hoştu.

Bu zatı ilk defa bir akşam iftarda Sadrıazam Halil Rıfat Paşa merhumun konağında gördüm. Serbestane ve lâübaliyane hali ve kali, bahusus siması nazarı dikkatimi celb etti. Daha sonra Hersek'li Arif Hikmet Beyin hanesinde tesadüf ettim. Bilâhare senelerce evimize devam etti. O zamanlar — haftada iki gün — fakirhanede bezmi edeb teşekkül ederdi. Fuzeladan, üdeba ve şuaradan bazı zevat gelirdi. Fazlı Efendi de dahili bezm olurdu.

Bir tavrı garibde ayağile usul tutarak kalın ve tuhaf sedasile Bektaşi nefesleri okur, hini kıraatte yüzü, gözü acayib bir manzara hâsıl ederdi.

"Fiļân festegiz" diye tutturarak acib fıkralar, maceralar nakl eyler. Kendinin ve kudemayı şuaranın ebyatı garibesini okurdu.

Ehibbayi kadimeden Şerif Osman Paşa Zâde Rauf Paşa, bir gün sarayda başkâtibin odasında bulunduğu esnada ihtiyarlıkdan, saçtan, sakaldan bahs olunmasile — mülevvenüllihye olan — Memduh Paşa "genc görünmenin usulünü size öğretelim" demesi üzerine Rauf Paşa boş bulunup "ben sahtekârlıktan hoşlanmam" œvabını verdiğini ve bu sözden padişaha tariz mânası çıkarılmasından biraz endişe ettiğini bana nakl eylemişti.

Bir gün bilmünasebe bu fıkrayı hikâye ederken huzzardan bazıları öksürüp, gözlerile kaşlarile işaret edipde bana tahvili mekal ettiremeyince umumen gülüşmeğe başladılar.

Mahmud Fazlı Efendi, mutadı vechile gözlüğünü ve bıyığını düzelterek, "bizim lihyemizin boyalı olduğunu birbirinize remz ve işaret ile gülüyorsunuz, eğleniyorsunuz" diye izharı teessür ve iğbirar ettiğinden hüzzar büsbütün kahkaha endaz oldular. Badi ben olduğum için, hali de ben tamir ve islâh ettim.

Kendi ifadesine nazaran mukaddema mey ve mahbub ve sair uyub ile meluf olduğundan eski demleri tahatturla nakli macera eder ve müstehcen manzumeler okurdu.

Bir gün Arif Hikmet Beyin hanesinde tesadüf edilerek biraderim merhum ve ehibbadan iki zat da beraber olarak köprüde Adalar iskelesindeki gazinoya gidildi.

Hikmet merhum — daima mülâtafa etmekte olduğu — Fazlı Efendiye hacl engiz sualler irad etti. O da Şerm âmiz cevablar ile merhumu şad ettiği sırada yine o, bazı uzva dair acayib şeyler sormasile beriki bîperva ve bülend âvaz ile söylenmez sözler söyledikden sonra tekrar tekrar « … هذا من فضل » diyerek pek müstehcen bir manzume okudu, bizi şermsar ve civardaki samiini mecburi firar etti.

Fazlı Efendi, esiri suhbet, kesirülkelâm olduğundan âşinalarının, hanesine gelmelerini ister, kendi de âşinalarını sık sık ziyaret eder, herkes avdet ettikden sonra "hele bir sigara daha içeyim de ben de yollanayım" diyerek temdidi ikamet ederdi.

Aksara'da Şekerci sokağında bir ev alarak bir odasını selâmlık ittihaz etmişti. Bir bayram günü ziyaretimize geldiğinde "bayram münasebetile şeker, kahve, hizmetci ihzar ettim. Selâmlık odasının pencerelerini, kafeslerini açtım. Köşeye oturdum. Müsafirlerin kudumuna intizar etdim. Yalnız mahalle bekcisi geldi. "Canım bekci ağa, konukomşuya, gelen geçenlerden tanıdıklarına söyle, sabahdan beri teşriflerini bekliyorum buyursunlar" dedim. Bekci, civardan geçenlere, komşulara gelmelerini reca etdiyse de aldıran olmadı. Mahzun oldum. Ne yapayım, esiri suhbetim, tayib etmeyiniz, mazur görünüz" dedi.

*

Leskofça'lı İsmail Paşa Zâde Galib Bey, Midhat Paşanın maiyetinde Ruscuk'da bulunduğu esnada Fazlı Efendi, aralıkda ziyaret eder, müstefid olurmuş. Bir gün müşarünileyhle arkadaşları bir mesireye giderler. Fazlı Efendi, âmirinin mümanaatile gidemez. Şiddetli yağmur yağar, teferrüce gidenler su içinde kalarak avdete mecbur olurlar.

Fazlı Efendi âtideki kıt'ayı söyler. "Fazlı Efendi, sizi hecv etdi" diye Galib Beyi iğdab ederler. Bundan haberi olmayan Fazlı, bir akşam bermutad ziyarete gidince Galib Bey, Kemali hiddetle kovar. Bir müddet sonra kıt'ayı görüb hakikati anladıkdan sonra evvelki gibi iltifat æder:

Tolu ile o kadar yağdı bir sedid yağmur Girişdi bağda kaz gibi yüzmeğe herkes Ki halkı sellere dökdü misâli mürg abi
... Kilmis ördeğe döndü teferrüc erbabı

Gazel

O gülru kim eder güldükce dendanü dehen peyda Hazin biz nayı aşkım getmi raze cehd edersem de Nigâh etmez felekde bir gönül bin mihre bin maha Muvafık merdi dil yok keşfi razı aşkı canane Takaza etdi Fazlı şivei hükmi kader yokşa Olur dürci feminde sübhai dürri aden peyda Yine nalem olur surahi daği sineden peyda Olursa sinede hübbi Hüseyn ile Hasen peyda Anınçün müşkil, etmek bir mühibbi mütemen peyda Bu şiven gehde olmazdık ne sen peyda ne ben peyda

Bilmez gönül ahvalini yar anlatamam ki Derdile o gül goncei nevrestei hüsnün Bizar oluyor halk bu feryadlarımdan Bilmem kederin hangisini eyleyim iş'ar Fazlı sebebi mevtimi yazsan da taşımda Gamden ne çeker bu dili zar anlatamam ki Bülbül gibiyim zarü nizar anlatamam ki Oldum o kadar nalegüzar anlatamam ki Var öyle keder dilde hezar anlatamam ki Anlatmaz anı sen ki mezar anlatamam ki

Nazire

Sen bir âfet kıyafet olmuşsun Bu vücudi lâtifü nazik ile Renğü buyünle taze ruyünle Şiveden, şermden o gonce ruhun Hep sanadır teveccühi âlem Çünki sensin neticei maksud Fazliya anlaşılmaz ahvalin Äfet amma ne åfet olmuşsun Bir mücessem letåfet olmuşsun Aynı gülden ibaret olmuşsun Terleyüb pür letåfet olmuşsun Kıblei ehli hacet olmuşsun Her temennaye gayet olmuşsun Bende bilmem ne halet olmuşsun

Şair İsmail Sefa Bey, Kadıköy'deki hanesinde salıncak kurmuş, sallanırken düşmüş, vücude zedelenmiş, âtideki manzumei söyleyüb Fazlı Efendiye okumuş.

Araba, kürde yakışmaz lâzlık Kurbağa mandayı taklid edemez Herkesin tutduğu meslek başka Daima derse çalışmak olmaz Her sene bağa salıncak kurarım Sözde cimnastik ederken düşdüm Tepe taklak düşen insan ne olur Kalçam incildi yarıldı kellem

Tavuğa, hindiye uymaz kazlık Yakışır mı deveye kazzazlık Bir kuyumcu yapamaz ayvazlık Arada etmelidir haylazlık Budur eğlence benimçün yazlık Bana mı kaldı hüner perdazlık Altı olmazsa çemenlik sazlık Neme lâzımdı benim canbazlık

Fazir Efendi bu manzume ile mukabele etmiş:

Uvmaz ördekle kaza sahbazlık Nazenine yaraşır cilveü naz Eseğin haddi mi halk aldatmak Bülbülün kargamıdır demsazı Mel'anet ehli nifaka yakışır Bazı sahsa hoş olur aynacılık Håsili her tosunun bir isi var Kurbağa mandayı taklid eyler Zevki vaktinde olur her hünerin Karagöz perdesi altında olur Olamaz küp gibi... le amma Birde sen söyle bana kim var mı Yarılırdı... tünün dünbeleği Oğramazdın bu cezave vine sen Gevsemezdi kıcının cercevesi Uçamazsın cebele çıksan da İste düstün başını patlatdın

Tutive hos yakısır dilbazlık Şuhi kıbti vapamaz rannazlık Yine dilgûva düser kurnazlık Hüdhüdun san'atını cemmazlık Sade levhan edemez gammazlık Yaraşır bazına də ayvazlık Kart öküzlerde olur haytazlık Deve yapmazsa dahi kazzazlık Simdi bak var mı cirid endazlık Hacı ayvaze hacı yatmazlık Bir salıncağa çıkıp canbazlık Şeiriyyette ulâ pervazlık Düstüğün verde olaydı sazlık Ahır emrin düsünevdin azlık Yaptıraydın yanına pervazlık Var iken sende Sefa bu kazlık Nene lâzımdı senin canbazlık

*

Fazlı Efendi, vefat eden ilk zevcesinin biraderi Müşir Receb Paşa merhuma müracaat ederek himmet ve muavenetini görmemesi üzerine söylediği kıt'a:

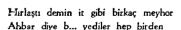
Senin ben anladım ey meh cemazel'evelini İriştirir beni de elbet evcı maksude Muharrem olsa da bakmam kapında ihsane Yetiştiren recebülferdi şabana

**

Rübaiyatı müstehcenesinin ehvenlerinden ikisi:

Kazsın yine tavşan gibi birden seksen Toptan yediğin... ler olur ad etsek İnsan mısın âlemde aceb ey seksen Bir milyon iki yüz bin iki yüz seksen

Ben anlamadım sözlerini sen git sor Bedros, Garabet, Artin, Apustol, Kirkor

FEHIM EFENDI

Süleyman Fehim Efendi, İstanbul'da 1203'de doğdu.

Divanı Hümayun Dairesinde umuri mühimme odasına devam ve muahharen Darbhanei Âmire'ye nakli memuriyet etdi.

Memuriyeti mahsusa ile Rumeli'ye gitdi. Müddeti medide voyvodalık ve mütesellimlik gibi hizmetlerde kullanıldı.

İstanbul'a avdetinde Karagümrük civarındaki hanesinde — arzu edenlere — Farisî okuttu. Cevdet Paşa, fuzelayi üdebadan Nüzhet Efendi, tezkire sahibi Fatin Efendi gibi birçok erbabı daniş, andan istifade etti. 15 rebiulevvel 1262'de İstanbul'da vefat etdi.

Şuarayi hattatinden Kıbrisi Zâde İsmail Hakkı Efendi, şu tarihi söyledi:

"Nale kılsun insü cin gitdi Süleyman'ı Fehim"

Hali hayatında tertib eylediği divançe — bilâhare söylediği — eş'ar, şakirdlerinden Nüzhet Efendi tarafından ilâve edilerek — "Abdi" nin tâlik yazısile — 1262'de tab ettirilmişdir. (49) sahifedir.

Nüzhet Efendi, Dibace'de diyor ki:

"... Âfitabı âlem ârayı ifadesi hayli müddet şua endazı revzenei kulubi müsteidan olan üstadül'ecel, mevlanel'ekmel, ser zümrei üdebayi zerafet intüma ve haizi kasabüs sabaki şirü inşa kudemayi haceğânı divanı hümayundan Süleyman Fehim Efendi merhum..."

"Baht Şahı Farisi" namile meşhur olan derviş, devletşah bini Alâüddevle'nin 998'de tertib eylediği tezkirei şuarayi — diğer tezkirelerden de ilâve ve işittiği nevadır ve letâifi zam ederk — 1233'd meşhur Halet Efendi namına terceme ve « سفنة الشر ا » tesmiye etmişdir. 1259'da Tabhanei Âmire'de tab olunmuşdur.

"Tezkirei Fatin" de:

"Sühan perver bir üstadı sahib hüner olup tezkiresi ve gazeliyatı Saib'in müntehablerine otuz cüz'î şâmil şerhi vardır..." deniliyor. Esnayi şerhde Fehim Efendi vefat ederek şerh, nakıs kaldığından akrıbasının recası üzerine Cevdet Paşa ikmâl etmiş ve Fehim Efendinin hemşire ve hemşire zâdelerine hükûmetce maaş tahsis olunmuşdur.

Muzika Dairesi Farisî hocası Emin Efendinin "Kethüda Zâde" nin menakıbini havi matbu eserinde:

"İstanbul'da Karagümrük tarafında sâkin olan Farisî hocası Fehim Efendi Ferruh İsmail Efendinin kalpaklısı, yani uşağı idi. Hem hizmet etdi, hem okudu yazdı" deniliyor.

"Ahmed Cevdet Pasa ve Zamanı" ünvanlı eserde de su satırlar muharrerdir: "Fehim Efendinin hanesi de bir mahfili edebî idi. Fehim Efendi, tefsiri mevakib yazan Ferruh Efendinin terbiyegerdelerinden olup Arabî'de hiç kuvveti yoksa da Farisi'yi mükemmel bilir, güzel şiir söyler, zürefadan, filosof mesreb bir zat idi. Masrafını iradına uydurmuş, konağına çekilmiş, kendi âleminde yaşar, gelip gidenlerle görüşür, Farisî divanlar okutur idi. Vaktile Ferruh Efendinin dairesinde büyümüş, memuriyetle pek çok zaman taşralarda dolaşmış, umuri dahiliye ve ecnebiyeye vakıf, ârif bir zat olub hanesi mecemai üdeba ve urefa olmakla gâh maarifden, gâh politikadan bahs olunurdu".

Gazel

* **

Etmeyiz varid olan hükmi kazadan biçü tab Aynı mizan, arifane didei insaftır Eşki çeşmimden cemali yar revnak yab olur Gerdeni yari nümayan etti ol sulfi siyah Ruzk icin gam cekme fem meycud iken sende fehim. Dikkat et kalur mi bi dane dehani asiyab

Ta ezelden etmişiz babı rızaya intisab Her günü ehli basiret ad eder ruzi hisab Fevzi barandan gelir gülzəre daim abü tab Zahir olur leyli müzlimde sefayı mahtab

Alessabah cihan halkı kârü bare gider Kebabı lahti ciğerdir şerabı huni sirişk Human badei aşkın çeken siyeh mestan Gider seninle beraber cezayı cinsi amel Bu dar içinde fehima kelâmi hakkı diyen

Belâ keşani mahabbet te kûyi yêre gider Müretteb isret edenler bizim diyare gider Havayı lâli lebinle kızıl hisare gider Nukudü mali kıyas etme mezare gider Misali hazreti mensur payidare gider

Şarkı

§

§

§

Azmi gülzar ile bülbül devridir Gam gidüb gelsin sefa mül devridir

Gitti eyyamı şita geldi bahar Böyle işrab etti cuşı cuybar

Tevbeler olsun fida peymaneye Mesti nazım gelsene meyhaneye

Gel gülüstane temaşa kıl güli Sakii gülçehre gezdirsün müli Bade nus ol gül açıl gül devridir Bade nuş ol gül açıl gül devridir

Gül açıldı bülbül eyler ahü zar Bade nuş ol gül açıl gül devridir

Cam lâli sun dili mestaneve Bade nuş ol gül açıl gül devridir

Dinle efganı Fehimi bülbüli Bade nus ol gül açıl gül devridir

FEHMI BEY

İbrahim Fehmi Bey, İşkodra dahilinde "Beglin" kasabası eşrafından Süleyman Paşanın oğludur.

Hanedanı memleketden ve Tarikati Mevlevîye'ye muhib şuaradan idi. 1270 de "Beglin" de vefat etdi.

Hafidi Salim Bey şu tarihi söyledi:

"Nuktai eşkımle Salim Fevti tarihin dedim

Oldu Fehmi Bey bekade bülbüli bağı naim"

Divanı eş'arı 1287'de Salim Bey tarafından tab ettirilmişdir.

Gazel

Nadim olur cihanda şürurü fesad eden Yokdur hulusü sıdk gibi mucibi necat Lecc'ü sitiz eder mi ya bahtü ya çerh ile Ben görmedim ki başkasına bir ziyan ede Kalbi beşer çu arşi ilâhidir ey gönül Dilbestei mahabbeti âli aba olur Menkubdur o haleti her itiyad eden Mihrabi sidka rahat eder istinad eden Şartınca bikmeti kadere itimad eden Kendi işin bozar yine hep bir inad eden Meszur olur mu kesti kulubi ibad eden Fehmi iki cihanda selâmet murad eden

FEHMİ MAZLUM PAŞA

Mustafa Mazlum Fehmi Paşa, Kandiye'li Attar Molla Osman'ın oğludur. Takriben 1224'de Kandiye'de doğdu.

1235'de validesi ile beraber İstanbul'a geldi. Tahsili marifete çalıştı. 1241'de Harir Nâzırı Ömer Lütfi Efendiye damad oldu. 1252'de Afyon Müdürlüğüne, 1253'de Tophane Müdüriyetine, 1255'de Tersane Müsteşarlığına, 1256'da Meclisi Vâlâ âzalığına tâyin olundu.

Kapudani Derya Ahmed Fevzi Paşanın Mısır'a götürdüğü donanmayı celbetmek memuriyetile Mısır'a gönderildi. Avdette Mesarifat Nezaretine, bir sene sonra yine Meclisi Vâlâ âzalığına, 1258'de Mısır Kapı Kethüdalığına, 1259'da Daavî Nezaretine nasb edildi.

1264'de — Valii cedid İbrahim Paşayı İstanbul'a getirmek üzere — Mısır'a gönderildi. Valii müşarünileyhi getirdiğinde rütbei bâlâ tevcih kılındı. 1265'de Kethüdalıktan ve 1268'de Daavî Nezaretinden azl edildi.

1269'da Namık Paşanın memuriyeti mahsusa ile Londra'ya azimetinde Ticaret Nezareti Vekâletine, şevval 1270'de Serasker Müsteşarlığına, cumadelula 1271'de Meclisi Vâlâ âzalığına, cumadelula 1276'da Tersane Müsteşarlığına, Sultan Abdülaziz'in cülusunda valide kethüdalığına ve muharrem 1278'de ilâveten Hazinei Hassa Nezaretine tâyin ve bir müddet sonra Rütbei Vezaret tevcih kılındı.

Münif Paşa merhum, o vakit âtideki kıt'ayı tanzim ettiğini söyledi:

Miri mazluma vezaret verilince dediler Cünki devlette görüldü nice zalim pasa Gelmemişti daha bu isim ile mevsum paşa Ne olur olsa dedim bir dahi Mazlum paşa"

Cumadelula 1278'de kethüdalıktan ve nezaretten azl olundu. Sadari esbak Said Paşa merhum nakl etti:

Sultan Abdülaziz'in — cülusundan biraz sonra — İzmit'e vukubulan seyahatinin masrafını Mazlum Paşa, Meclisi Vükelâda Maliye Nâzırı Taşçızâde Tevfik Paşadan taleb eder. Tevfik Paşa, cevab vermez. Mazlum Paşa yüksek sesle vehiddetle tekrar para ister. Beriki yine ses çıkarmaz. Sadrazam Âli Paşa bu halden münfail olarak hissettirmeksizin saraya tezkire yazıp Mazlum Paşanın azlini arz eder. Meclisin hitamından evvel iradei seniye gelir. Âli Paşa, "Paşa hazretleri infisal etti, yazı takımını kaldırınız" der. Mazlum Paşa neye oğradığını bilemiyerek medisten çıkarken Tevfik Paşaya "Allah belânı versin, bu hale sen sebeb oldun" der.

Mazlum Paşa Mecalisi Âliye'ye memur oldisa da birkaç gün sonra azl edildi. Receb 1278'de Meclisi Valâ âzalığına nasb edildi.

Bir hafta sonra oradan da infisal eyledi.

5 zilhicce 1278'de vefat etti. Eyub'de Taşlıburun tekkesi haziresine defn olundu.

Müşarünileyhin hali hayatında yazılmış olan "Tezkirei Fatin" de:

"Sipihri aklü dirayetin mihri cihan ârası ve evci kemalü marifetin mahi Ziya bahşası olub havlidan hayli eş'arı belâgat şiarı ve münşeatı fesahat disarı olduğu müstağnii tahrir ve iş'ar" dır.

Ve "Sicilli Osmanî" de:

"Melih, vecih, Fatin, şair idi. Hüsni idareye malik ise de damad Mehmed Ali Paşanın istirkabından naşi hastalanmışdı" deniliyor.

Hizmeti kitabetinde ve möhürdarlığında bulunan Karahisarışarkılı şuaradan Niyazi Efendinin — kütübhanemde bulunan — mecmuasında bazı eş'arı muharrerdir. Âtideki gazeller, anlardandır.

Gazel

Girdi hayalime o mehi nevcivan bu şeb Suzanı hicri olduğumu duydu bir mehin Bir nazenin o tifli sitemhu ki aksine Ben dastanı aşkı beyan eyledim Veli Meş'al keş olmadı semti dilaraya ahı dil Gelmiş iken o mahı felek bezini vuslata Mehtabe Fehmi çıkdığmı gördü ol mehin

Cismi nizare gelse ne var taze can bu şeb Yangın çağırdı suziş ile pasban bu şeb Yan çizdi came habe girince heman bu şeb Meclisde mesti naz idi ol dilsitan bu şeb Vadii aşka düştü yolum nagihan bu şeb Naz etdi yatdı subha kadar el'aman bu şeb Encüm nisarı reşk oluyor asumân bu şeb

Başladıkca âşıkın ey gülbeden feryade gül Şem edelden nükheti gül goncei ruhsarını Bülbüli şuride veş başlar figane âşıkın Renkü buyi arizi dilc'ara olmaz itimad Fehmiya renk etdiği çün bülbüli biçareye

Handeler eyler figân bülbüli naşade gül Gelmez oldu ey gül endamım çemende yade gül Şevki rüsharınla görse âlemi manade gül Var mıdır ey dil aceb hiç solmamış dünyade gül Olmiyor harı sitemden her zaman azade gül

Kıt'a

Felege azvi kusur eylemek olmaz zira Şu kadar varki felek görse bir ehli hüneri Her ne eylerse bize şivei takdir eyler Cevrin efzun ederek haylice tazir eyler

FEHMI EFENDI

Malkoç Zâde Hoca Elhac Mehmed Fehmi Efendi 1239'da Trabzon'da doğdu. İbtidaî ve medrese tahsilini ilanâl eyledikten sonra ulema ve şuarayı memleketten hayli zata hocalık etti.

Henüz genc iken lisanı fursün şivesini tetkik ve İran üdebasile muarefe hâsıl etmek üzere Tahran'a gitti. İki sene kadar o havalide kaldıktan sonra Bağdad ve Hicaz'a azimet ve ifayı hac etti. İki sene Medinei Münevvere'de mücavir oldu. Avdette Mısır'a oğrıyarak 1265'de İstanbul'a geldi. Gezdiği bilâdın ekâbirile görüştü.

"Tezkirei Fatin" de Anadolu kuzatı sınıfına dahil olduğu muharrerdir. Mahakim teşkilîtında Trabzon Bidayet Mahkemesi âzalığında ve sair suretde hizmeti hükûmette bulundu.

1291'de vefat etti. Sâkinlerinden bulunduğu Yenicuma mahallesinin kabristanına defn edildi. Mezarında kitabe yokdur.

"Mumaileyhin tercemei haline dair Trabzon'lu Hamamî Zâde Îhsan Beyin verdiği varakada "Gevheri Hikmet" isimli edebiyattan bahis gayrı matbu bir risalesile bir kısım eş'arını görmüş isem de rivayet edilen ilmî âsarile — mevcud olması lâzımgelen — Farisî menzumatına tesadüf edemedim. Müretteb divanı bulunduğu muhtemildir. Fakat erkek evlâdı kalmadığından âsarı ve kitabları kadınlar elinde mahv olmuşdur. Eş'arı ekseriyetle şuhanedir" deniliyor.

Gazel

Bulunca badeyi zahid yemin ederde içer Kadeh duasını her şeb okur yaturda müdam Hisabü sehvi beraber şümar edip de hezar Şarabı aşkı içenlerde var mı büyi humar Süali badei nab eyledikce rindi müdam Gelipte meclise sofi görünce camı meyi Harabi badei aşka gelir mi Fehmi humar Değil yemin ani hille karin ederde içer O lâli nabe bedel ca nişin ederde içer Çemende Sadei aşkı emin ederde içer Dü lâli yar ile hep anberin ederde içer Cevabı sakiye sad afarin ederde içer Sivakü sübhayı vaz'ı zemin ederde içer Binayı zevki yerinde metin ederde içer

FEHMI HÜSAM DEDE

Fehmi Hüsam Dede, Derviş Efendi namında bir zatın oğludur. 1265'de İstanbul'da doğdu.

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selâhüddin Dede Esendiye inabe eyledi. Bilâhare dergâhda müdiri umur oldu.

1330 senei hicriyesinde vefat etti. Merkezefendi camii havlusuna defn olundu. Nekregu, miri kelâm, hoş hu, şiir ve musikiden behredar bir Dede idi. Eş'arda "Fehmi" tahallüs ederdi.

"Müstear" makamında bir âyin besteledi. Mahirane keman çaldığını, dinleyenlerden dinledim.

Müretteb divanı eş'arının akrıbası elinde zayi olduğu mervidir.

* **

Aç sineni ey mihri vefa nur görünsün Kaldır yüzünü halime bak, merhamet eyle Çâk eyle giribanını billûr görünsün Ahu gibi ol didei mahmur görünsün

**

Bir şarkısından:

Meftun ideli hak beni hüsnündeki âne Cevri feleğin kaddimi döndürdü kemane Atfi nazar etmem çemenistanı zemane Huni ciğerim başladı gözden cereyane

FEHMI BEY

Hasan Fehmi Bey, Trabzon dahilinde Of kazası ehalisinden kereste taciri Zaim Zâde Mehmed Midhat Efendinin oğludur. 1295 senei hicriyesinde Varna'da doğdu. Tahsili ibtidaiyi ikmâl ettikten sonra 12 mayıs 1308 de mühendishanei berriye bilimtihan kabul olundu. Îdadî kısmını bitirerek istihkâm sınıfı harbine dahil oldu. Rahatsızlığından dolayı meclisi etibba kararile 1312 de mektebten çıkarıldı.

Müteakiben istidası üzerine hariciye nezaretinde umuri şehbenderi kalemine maaşsız olarak kabul edildi. 1313 haziranında Defteri Hakani Muhasebe Kalemi'nde 100 kuruş maaşla tavzif kılındı.

O senenin ağustosunda tühmeti siyasiye ile tevkif ve Taşkışla'da mün'akid divanı harbce müebbeden kalebendliğe ve Fizan'a nefye mahkûm edildi. Sair mahkûmin ile beraber Tarabulusığarba teb'id ve dokuz ay habs olunduktan sonra yine anlarla beraber af edildi. 1314 de Trabzon vilâyeti terceman muavinliğine ve vilâyet gazetesi muharrirliğine tâyin kılındı. 1315 ağustoosunda Mısıra' firar etti. Mısır fevkalâde komseri Ahmed Muhtar Paşanın delâleti ile 25 nisan 1316 da ba irade Mısır'dan Viyana'ya gitti, hukuk fakültesine devam ile ulumi hukukiye ve iktisadiye tahsil ve Ahmed Muhtar Paşanın arzusu ile Mısır'a avdet eyledi. Müşarünileyhin hususî kâtibliğine, 1322 martında Mısır komserliği tahriratı ecnebiye kitabetine, 1325 mayısında komiserlik başkitabetine tâyin olundu. 1328 de infisal etti.

1329 haziranında Tebriz baş şehbenderliğine, o senenin ağustosunda Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsus Müdüriyetine tâyin edildi. Bir gün mevkii memuriyetinde yüksek sesle şarkı terennüm ettiğinden tecennün eylediği anlaşıldı. Hastahaneye götürüldü. On beş gün sonra 4 rebiülâhır 1334 de vefat etti. Fatih türbesi haziresine defn edildi. Boyu kısaya mail, esmer, zaif idi.

Arabca, Fransıca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rusca tekellüm ve kitabet ettiğini tercemei hali resmisine yazmışdır.

Muhtelif mecmualarda, eş'ar ve makalat neşr etmiştir. İngilizceden "Çar", Almancadan "Devleti Âliyenin Za'f ve Kuvveti" ve İtalyancadan "Deha Nedir?" ünvanlı üç kitab terceme ederek Kahire'de tab ettirmişdir.

"Haclei Ebkâr" namındaki manzum eseri 1331 de İstanbul'da tab edilmişdir. Bu eserin kabında "Elem ve Sitem" ünvanlı mecmuai eş'ar ile Alman şairi Göte'nin "Ekemont" isimli dramının tercemesi tab olunacağı gösterilmişdir.

Bir manzümesinde:

Zevk ile rahat ile geçmedi hiç bir ânım

Ölmedim kurtulayım ben ne garib insamm

diyor. Filhakika otuz dokuz senelik hayatının kısmı âzamı mihnetle geçdi. Mübtelâ olduğu bir dai deva napezirin neticesi olarak ihtilâli şuur ile kendinden geçdi. Genc denilecek bir sinde göçtü.

**

Gazel

Gehi semaya bakub eşkimi nisar ederim Gehi tülu'da sahil nişin olub pür suz Gehi melâlimi def eylemek için tenha Fakat yine olamam şətiru haliyyül' bal Nasıl çağırmayayım mevtimi muavenete Fezayi fikretimi kapladı zalâmı leyâl Gelirse bir gün olub da bana demi rihlet Zalâm içinde geçen ömre inkisar ederim Bu bahri mihnetin âlâmını şümar ederim Çikub cibale temaşayı nevbehar ederim Cihanda öyle ise ben nasıl karar ederim Hemişe ben bu hayatımla kirü dar ederim Gözükmedi güneşim subha intizar ederim Bu şiir pâremi cânâne yadigâr ederim

* **

Eder merareti ömn izale bir hande Gidince mihri münevver cıvarı kühsate Bulunsa bir güzelin karşısında bir insan Nasıl ki zehrelere inkişaf lâzımdır Denilse doğrusu fikrimce pek münasib olur Gehi sebeb de olur infiale bir hande Eder gibi sanırım ufkı âle bir hande Heman dilin ana eyler imele bir hande Yine lüzumlu ber meh cemale bir hande Bu şi'ri ceyyidü dilkeş meale bir hande

"Haclei Ebkar" dan:

Hizmetçi kız

Kim bilir hangi bineva yuvadan Kim bilir hangi ağlayan anadan Kim bilir, kim bilir ne hâuralar Yaşıyor şimdi kinisesiz, muztar Bir harab âşiyanenin yükünü Müftehir kızcağız bu gün yaşıyor Desti aczinde başka bir kuvvet Onu tahrik eden gariziyet Ona peyveste birçok ömri tebah Onda birçok emel nazırı kiyah

Uçarak muztarib cüda olmuş
Buse alûdei veda olmuş
Terk edüb lanei harabında
Mübhem âtîlerin azabında
Duşa aczinde müftehir taşıyor
Yaşıyor bir emel havasile
Başka çalâkii hararet var
Başka bir menbai vefadan akar
Çalışır birçok ömri muztarla
Bitecekdir o bir hazin tarla

FENNÎ EFENDÎ

Mehmed Said Fennî Efendi Yozgadlı Sadık Efendinin oğludur. 1267 senei hicriyesinde Yozgad'da doğdu. Demirli medresesinde tahsili ilm etdi. Sadık Efendinin birader zâdesi ve Yozgadlı Âkif Paşanın yeğeni Ömer Ragıb Efenediden de Arabî ve Farisî okudu.

1290 da Yozgad İdare Meclisi Başkâtibliğine tâyin olundu. Bilâhare vergi başkâtibliği, tahrirat kâtibliği gibi hidmetlerle uzun müddet Kaysedi'de ve Ankara'da bulundu.

Ankara Mektebi İdadisi'nde edebiyat ve diğer mekteblerde yazı muallimliği etdi. Son memuriyeti olan Ankara İdare Meclisi Başkâtibliğini — rivayete nazaran kendine lâyık görmiyerek — çekildi.

27 remezan 1336 da Ankara'da vefat etdi.

Edebiyat muallimlerinden Sadüddin Nüzhet Beyin verdiği varakada:

"Fennî, iyi bir şair olmakla berabet hattatlık ve hâkkâklık" da muhitinin üs-

tadı olarak tanınmıştır. Fenni'yi edebiyat âlemine ilk defa tanıtan Cebhaneci oğlu Reşid Beydir. Tercemei hâli ile bir iki manzumesini 21 mart 1928 tarihli Yozgad gazetesinde neşr ederek 170 parça şiirinin kendi nezdinde mahfuz olduğunu söylemiştir. Bir kısım şiirleri hece vezniledir. Biraderi Müfid Efendinin torunlarında divanı mahfuzdur. Birçok yazısı ailesinin nezdindedir. Ayva yaprağına yazılar ve pirinç danesine surei ihlâs yazınışdır. Tırnakla yazdığı yazılar da güzeldir. Dört kızı vardır' deniliyor.

¹ Usküdar'da Selim Ağa kütübhanesi müdiri ezkıyayı üdebadan Ahmed Remzi Efendi içün 1315 de talik yazı ile hâk etdiği möhür görüldü, Güzel hâk etmişdir.

Gazel

Halimi cânânıma arz eylesem şekva çıkar
Ah ne müşkil derd imiş dilde mahabbet saklamak
Bir hakikî iltifatın görmedim görsem bile
Ben ne rütbe ağlasam olsam talebkârı visal
Kabre girsem de kalır aşkın benimle paydar
İşvebazım tıflı nevresken tanırdın ben seni
Zübdedir âsan kilki zülfünunım Fennya

Etmesem sabrü tahammül etsem istiğna çıkar Söylesem diğer sükût etsem diğer mâna çıkar Ruz ise âsan hülya şeb ise rüya çıkar Merhametsiz kâfirin ağzından ancak lâ çıkar Yâni ben ölmekle benden sanma bu sevda çıkar Der idim şu panbe ten bir şuhi müstesna çıkar Şerh olunsa dürlü dürlü nükteü ima çıkar

Matemin şadı sürurin peyrevi alâm olur Öyle üstadı fiten kim didei fettanı yar Yâre ettikce nigâh artar gönülde iztirab Telhii hicrin çeken tutii dil bir gün gelir Marifet bi aşk olan dilde tecelli eylemez

Cevri devre kıl tahammül tiz geçer bu kare gün

* **

> Her şebin bir gündüzü her ruz için bir şam olur Nim nigahın görse âhuyi remide ram olur Şulei şem'î gören pervane bi aram olur Sayei lâli şeker barında şirin kâm olur Şemse maruz olmıyan her meyve mutlak ham olur Fenniya vakti zemistanda çabuk akşam olur

Vavelayı Şebane

§

§

§

§

Ey kâinatı seyr eden ahterler Şulenizi saçub o gül ruhsare Bisteri nazına yattı mı aceb Tab endazı nazar olunuz yâre Ne haldedir görün ol ağyar perver Baline kâküller dağıldı mı heb

Ey badi şebangeh hafif vezan ol Bir nebze buyinden al da gel n'olur Bilirim her ehli aşka yarsın Aman sırma saçlar rencide olur Meşamı canıma anber resan ol Bicaregânı hicre gamharsın

Git fevki dildâre ey meş'alı mah Tenvir lâzım değil âşık dârını Olsun da yâr bezmi nur ile memlu Mahv eyle yüzünden zülfi tarını Hicran gicesinde besdir bana ah Tek benim gamhanem olsun karanu

Ey ah yalnız mı, yokla, yâr bu şeb Kebkı âşiyanında bir mar mı vardır İller mi nazırdır o gül yüzlere

Yoksa ah nezdinde ağyâr mı vardır Olmuş mu ağyârla bezmi pür tarab Ağyâr mı bakıyor âhu gözlere

Uç semti nigâre ey mürgi şebhiz Aman mümkün ise beni de al git Yine mi bigâne ile ülfetde Mihnet keşi hicran halini arz it Per açub varalım cânânıma tiz Meclisi nusanusi ünsiyetde

§

Kime müyesserdir lûtfı şebane Gülnahlı ruyinden kim buse çindir Eyler mi bu yolda ağyarı hürrem

Şimdi kangı ağuş cilvegâh ana Kimlerle geçirdi eyvah bu şebi Gayr ile gördükce o sim teni

Bezmi yâre keşki şem'adan olsam Cilâ sazı çeşmim, olsa o dilber Naziik endamına bakasam serapa Devleti vuslatla kim kâmbindir Kim yüz sürer aceb o kisuvane Bu şeb ol yâri sitem hu bilemem

§

Aceb kim meyharı şerabı lebi Bilirim çün tabı ağyâr âşina Öldürür şübhesiz bu gayret beni

§

Karşımda bulunsa o lâtif manzar Giryan giryan dursam da suzan olsam Tâ sönünce şem'im etsem temaşa

FENNÎ BEY

İsmail Fennî Bey Tırnavi hanedanından ve idare meclisi âzasınından Mahmud Beyin oğludur. Remezan 1272 de Tırnavi'de doğdu.

Mithad Paşanın, Tırnavi'de ilk defa açdığı Mektebi Rüşdî'den şehadetname aldıktan sonra bir müddet camii şerif ve medrese derslerine devam etdi.

1287 de muhasebe kalemine girdi. 1293 de istilâ sebebile İstanbul'a geldi. Maliye tahsilât idaresi, müahharen divanı muhasebat tahrirat kalemine devam eyledi. 1306 da muhasebat mümeyyizliğine, 1316 da ikinci daire baş mümeyyizliğine, 1317 de divanı muhasebat âzalığına, 1319 da dahiliye nezareti muhasebeciliğine tâyin olundu. Rutbei ulâ sınıfı evvelini ihraz eyledi. 19 cümadelâhire 1327 de tekaüd edildi.

Divanı muhasebatda iken lisan mektebine devam ederek diploma aldı. Husu-

sî surette İngiliz lisanını tahsil etdi. Fransız ve İngiliz lisanlarına vükufı sebebile maliye, iktisad, usulî muhasebe ve edebiyata müteâllik eserler mütalâa etdi. Usuli defteriyi divanı muhasebatta okudu. Memuriyetde bulunduğu esnada geceleri de evrakı resmîye ile meşgul olduğundan fursat buldukca mütalâa ile teveggül ederdi.

Tekaüdünün icrasından sonra âtideki âsarı mühimmeyi vücude getirdi:

1 — Lügâtçei Felsefe. 2 — İzalei Şükûk (Dozi'nin "Tarihi İslâmiyet" isimli eserine reddiyedir). 3 — Maddiyun Mezhebinin İzmihlâli (Bühner'in "Kuvvet
ve Madde" ünvanlı eserine muhakematı akliye ve tarakkiyatı ilmiyeye müstenid
reddiyedir). 4 — Vahdeti Vücud ve Muhyiddini Arabî (Bu dört eser matbudur).
5 — Asrı Hazır Maddiye Mezhebi (Pol Jape'nin bu ünvanla telif etdiği eserin
tercemesidir). 6 — Hürriyet (İstüart Mil'in bu nam ile yazdığı İngilizce eserin
tercemesidir). 7 — Usulî Maliye Hülâsası (Lerüvabulyo'nun "İlmî Ahvali Ledün"
namındaki eserinden hülâsa edilmişdir). 8 — الدرة الدرة المنابعة (İbni Mukaffaa'nın ablâka dair eserinin tercemesidir.) 9 — Tarihi Osmanî (Harbi umumîden biraz ev-

vel "Müverrihlerin Tarih Âlemi" ismile İngilizce intişar eden tarihi kebirin Türklere aid kısmının tercemesidir). 10 — Ebyatı Müntahabei Arabiye (Kısmı âzamı hikemiyata müteâllik dört bini mütecaviz beytin tercemesidir). 11 — Hey'eti İc timaiyede ve Hayatta Muvaffak olmak İçin Malûmatı Ameliye (Baron İstaf'ın bu namla yazdığı küçük bir eserin tercemesidir). 12 — Müntahabati Farisiye (Müntahab kıt'a, beyit, mısra ve cümeli hikemiyeyi havidir). 13 — İngiltere Ülemasından (Olivir Loc'un) "Hayat ve Madde" ünvanlı eserinin tercemesi (Hekel'in "Âlemin Muammaları" namındaki eseri hakkında tenkidatı havidir.)

Fennî Bey, ilmî musikide malûmatı amika erbabındandır. Keman ve kanun çalamkta mahirdir. İstanbul'dan Tırnavi'ye giden Bulgar Dimitri'den kanun ve Tırnavılı Pamuk oğlundan keman öğrendi. Musikî üstadlarından Mutaf Zâde Ahmed Efendinin tılamizinden Tırnavi muhasebecisi Cudî Efendiden şarkı meşk etdi.

İstanbul'a vürudunda meşhur Kemanî Ağadan (ismi Aleksandır) keman teallüm etdi. Tanburî Ali Efendi merhumdan ve bestekâr Şevki Beyden hayli müddet musikî meşk eyledi. Beste, semaî, saz semaisi, pişrev, şarkı olarak iki yüz kadar eseri üstadanesi vardır. Şiirle iştiharı ve iştigali olmamakla beraber bu eserlerin güftelerinin heman umumu kendi zâdei tab'ıdır.

Âsarı ilmiyesi memleketimizde son zamanlarda intişar eden eserlerin en mühimlerindendir. O kabil eserler vücude getirmek büyük iktidar ve fazilete tevakkuf eder. Fennî Bey o iktidar ve fazileti haiz zevatı nâdiredendir.

Musikiye müteâllik eserleri intişar etse erbabı tarafından kemâli şevk ve hürmet ile karşılanacağı şübhesizdir.

Fennî Bey halk ile ihtilâttan, beyhude lâflarla izaei vakitten müctenib, daima ilm ile mütevaggil, tevazule melûf, müstakim, halim, selim, nazük, müeddeb bir ehli kemaldir.

Şarkı

Yaz geldi çiçeklerle yüzü güldü zeminin İhya edelim bizde heman bezmi safayı

Bir şuhi dilâra bulalım evvel emirde Bir eğlenelim Göksuda ya semti Fenerde

Arayişisin meclisin ey şuhi kamer tab Lûtf et bizi kıl camı musaffa ile sırab Günden güne gitmekde gamı kalbi hazinin Yok faidesi derdi dile ahü eninin

Terreb edelim meclisi bir gizlice yerde

Yok faidesi derdi dile ahii eninin¹

***

Gel bezmimizi eyle cemalinle şerefyab Sayende senin bir gece zevk eylesün ahbab

§

Ussak makamından bestelenmişdir.

İstersen eğer şarkıları söyleme tizden Bari bu kadar lûtfu diriğ eyleme bizden

Acılsun gülşeni hüsnün gönüller neş'edar olsun

O gülru bezmi nurı behcetinden vayedar etdi Rakibi bed likadan böyle uşşak ahzi sar etdi

Donansın sageri gülgun sefalar ber karar olsun

Mey içmez isen içme yine al mezemizden Sayende senin bir gece zevk eylesün ahbab¹

* **

> Saçılsun kâkülün cana fikirler tarumar olsun Bizi şad eyleyen dilber cihan durdukça var olsun

§

Meserretle pür olsun kalbi çünkü pür mesar etdi Bizi şad eyleyen dilber cihan durdukca var olsun²

¹ Bayati makamından bestelenmişdir.

² Ferhafeza makamından bestelenmişdir.

FERHAD PAŞA

Ferhad Paşa, Bostancı ocağından yetişdi. Haseki, cumadelûlâ 1200 de Bostancıbaşı, 8 muharrem 1204 te rütbei vezaretle Rumeli sürücüsü oldu. Tarihi vasıf zeylinde deniliyor ki:

"Ferhad Ağa'nın Bostancı başılıkta kasrı şirini âmali destiyarii kûhkeni ikbal ile müçeyyed olmuştu. Nağah velvelei rüstahiz eseri azlı bi henğam ile telhkâm olmuşken âğayanı enderun ile hüsni sülûk ve muaşereti ve hidinetinde ademi kusur ve rehaveti baisi tulûi tebaşiri rif'atı olub filhal kapıcı başılık ile bekâm ve birkaç günden sonra münharifi ikdül'lüâli vüzerayi izam olub Rumeli sürücülüğü ünvanile âsitaneden hareket ve canibi maksuda azimet eyledi."

Bir müddet sonra Hotin muhafızlığına, 1207 de Adana valiliğine, 1209 da Adana iyaleti inzimamile Silistire valiliğine tâyin olundu. Adana iyaleti, müşarünileyh tarafından mütesellim nasbile idare edildise de oranın validen hali kalması eşkiyanın tasallutuna bais olduğundan 13 şaban 1209 da iyaleti mezkûre diğer zata tefviz kılındı. 1209 şevvalı tevcihatında Selânik, az zaman sonra İnebahtı valiliğine nasb edildi. İnebahtı'nın havasile imtizac edemediğinden diğer bir mahalle tahvilini istida eyledi. 13 cümadelûlâ 1210 da Hanya valisi oldu. Müşarünileyh, "Naili vezaret olalıdan beru nemalu mansıba destres olamadığından zaruret ve iztırabı berkemal olduğunu inha ve civarında olan kandiyenin kenduye tevcihini istida etmekle bir müddet Kandiye'den kesbi nema eylemesi irade ve 17 rebiulevvel 1211 de tevcih ile kaydı muzayekadan âzade buyruldu".

Cümadelûlâ 1213 te Kandiye'de vefat eyledi.

Ferhad Paşanın asıl ve faslı hakkında malûmat istihsaline imkân bulunamadığından vak'a nüvis "Halil Nuri Bey tarihi" ile tarihi "Vasıf" zeylinde ve "Sicilli Osmanî" de verilen malûmattan yukarıdaki satırlar vücude geldi.

Müşarünileyhin şairliğine dair bu mehazlarda bir kayıd yoktur. Esasen Nuri Beyin tarihinde ve Vasıf'ın zeylinde tercemei hali muharrer değildir. Vekayi sırasında valiliklere nasbı ve vefatı gösterilmiştir. Darülfünun kütübhanesinin edebiyat kısmında 313 numaralı divanda bir gazelle tahmisinin üstüne yazılmış olan "Gazeli Hazreti Ferhad Paşa, tahmisi salacî zâde" serlevhasına ve Ferhad Paşanın o tarihlerde Hanya valiliğinde bulunmasına nazaran — 1220 senesine kadar berha-

³ Vak'a nüvis Halil Nuri Bey tarihi.

yat olan — şuaradan ve meşayihi celvetiyeden Hanya'lı Salacı oğlu Mustafa Efendinin tahmis etdiği gazelin ve Darülfünun kütübhanesindeki Ferhad divanının — mevzuı bahs olan — Ferhad Paşaya aidiyeti anlaşılıyor. 600 beyti ihtiva eden bu divanın münderecatı ekseriyetle mutasavvifanedir.

Hususî ve umumî kütübhanelerin bir köşesinde unutulmuş ve yangınlarda ve kıymet bilmiyenlerin ellerinde mahv olmuş niçe divanlar, isimleri ve eserleri unutulmuş niçe şairler ve nazımlar vardır ki bunlar hakkında malûmat bulmak, bugün hayâlî muhal hükmüne geçmiştir.

Îşte Ferhad Paşa da o kabil ricali mensiyeden ve divanı da o nev'i âsarı met-

Gazel

Bir kimse ki eyyami bahara nigerandır Bir dide ki nerkis gibi göz dike bahara Hiç buyi vefa lâleden olsun mu nümayan Bir şuhî cefa pişeye dil oldu giriftar Ruhsarma suhbet mi olur berki semenden Erbabi niyaz cümlesi aşüftei haldir Bunca sühani nadire Ferhad ne ki sende Bu bende gibi bülbüli efgan künandır Sun'ı hakka ibretle nazar bazı cihandır Kalbi karadır dağı derun icre nihandır Kim silsilesi buy gibi sünbüli andır Kaddine kıyas eyleme ki servi tevandır Meydanı maarifde hele şi'ri demandır Zahid edinür bunca taaccüb ne ki candır

Yendir serseri gezsem ne vârim ne divarım var

Rehi gamde düşüb kaldım zaifi bi mecal cana Kani düşkünlüğüm var âşıkı şuride hal oldum Diyeri gurbete düşdüm cüda oldum mekânımdan Yine vadii hicrinde gamile olmuşum hemrah Beyabanı tecerrüdde gezüb Ferhad misâli ben Ne gönlüm gibi derdim dökmeğe bir gamküsarın:» vas:

Ne günci gamde hâlim yanmağa yarigarım var Ne dilde takatı hasret ne elde ilatiyarım var Garib ellerde kaldım ben, ne hub ruy nigârım var Safayı hatırım yok gayer ile inkisarım var Ne bir yerde havayı zülfi vâr ile kararım var

FERDÎ EFENDÎ

Elhac Abdullah Ferdî Efendi, İstanbul'da doğdu. Tahsili ilm etdikden sonra Mağnısa sancağı dahilinde "kasaba" kasabası müftiliğine tâyin olundu. Orada uzun müddet ifta ve tedris ile meşgul oldu. Hicaz'e azimetinde Mekkei Mükerreme'de mukim meşayihi nakşbendiyeden Hindli Mehmed Can Efendiden müstahlef oldu. Evahırı hayatında kasabadan İstanbul'a avdet eyledi. Şeyhülislâm Arif Hikmed Beyin tensibile Fatih civarında Emir Buharî dergâhı meşihatine nasb edildi. 1274 senei hicriyesinde vefat etdi. Dergâhı mezkûr haziresine defn olundu¹.

Bursalı Tahir Beyin, "Aydın vilâyetine mensub meşayih, ülema, şüara, müverrihin ve etibbanın teracimi ehvali" namındaki eserinde:

"Kasabada Paşa camii şerifi havlısınde erbabı hayr ve yesardan Hacı Hüseyn Ağa tarafından 1257 de bina olunan kütübhanede âsârı ilmiye ve irfaniyesinden olmak üzere 1259 da hattı destile muharrer bir mecmuada « چمان القامة » şerhi ile Celâlüddini süyutinin ayatı mensuha hakkındaki menzumesinin nazmen terceme ve şerhlerini havi mucibi istifade âsârı menzurı âcızı oldu" diyor.

"Osmanlı müellifleri" nde de divanının Emir Buharî dergâhında mahfuz bulunduğunu söyleyor. Dergâh, yandığından divanın da yandığı muhtemildir. Ferdî Efendinin vefatından evvel tab edilmiş olan "Tezkirei Fatın" de "kasaba" da tavattun eylediğinden bahs olundukdan sonra "Eshabı fazl ve kemalden olub haylıca eş'arı rengîni vardır" deniliyor.

Beyazid'de hakkâklerde meşhur bölük zabiti Bekir Ağa Zâde kitabcı Ahmed Efendinin ihda etdiği on üç verekada Ferdî Efendinin Türkî, Arabî, Farisî bazı eş'arı mukayyeddir.

T T

Gazel

Aksi ruyin koydın ey meh sinei bi kînede Âteşi aşkınla daim çerh urub dönmektedir Zevkı dünya telhkâm eyler seni etfal veş Hürdebin ol surete kılma nazar siret gözet Tiri gamzen Feridi'i avareyi etmiş nişan Ateşi habs eyledin cadu gibi âyînede Mihrü meh serkeşte oldu künbedi dîrinede Akibet vardır nedamet cünbişi âzinede Nice bin kalleş vardır hırkai peşminede Sun elin bir kez nice peykân bulursun sinede

¹ Hazirede sağlam kalan mezar taşları arasında Ferdi Efendinin taşı yokdur. Belki yapılmamış, yahud mahv olmuşdur Mumaileyhin orada medfun olduğu — dergâhın son şeyhi — merhum Mustafa Efendiden de menkuldür.

Şahı hubansın güzellik izzü cahındır senin Dil esiri zülfün olmuş beste bir divanedir Mektebi hüsn içre nazü şiveyi talim içün Çeşmü ebrularda bend olmuş kaza ile kader Bir nişanındır kalem destinde güya Ferdiya Nazü istignaü şive heb sıpahındır senin Can fidayi şivei çeşmi siyahındır senin Gamze bir allamei bi iştibahındır senin Fitne bir mevkufı emri nim nigâhındır senin Genci mâna tudei dürci sifahındır senin

* **

دی دارم پریشای که در زیر کله باشد که در ظل همایش عاشق مسکین شه باشد برید قلب در راه نظر بازی نکه باشد که فقرت بر رباط کهنه در آخر رفه باشد سزاوار است اس خاکی بزیر با نبه باشد که هم دم در محاذات جمال همچو مه باشد که دیگر سالکا نرا فردیا اس کاه که باشد مرا جمیت حاطر در آن زاف سیه باشد نظر بر کاکل آن شاه خوبان اصل دولت شد مران شبد بر حشت هرسوی مکار دل داری میوی اندر طلب کاری سیاحت در دلت باید مرا جز آستان بار هیچ جای قراری بیست عجب نه از وجودم همچو کتان ریزه ویزه شد مرا از وصل دائم وای داری همت از بیراست

FERDI BEY

Muammer Ferdî Bey, asker kayınakamlarından Tahsin Beyin oğludur. 1309 da İstanbul'da doğdu. Beşiktaş İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde ve Mektebi Mülki-ye'de tahsili ilin etdi. Sureti hususiyede Arabî ve Farisî okudu. Harbiye Nezaretine memur oldu.

1334 te Harbiye Dairesinde arkadaşlarından yakışıklı bir gencin kurşunile terki can eyledi.

Pek sevdiği o gence — gûya — bir maksadı şeni ile taarruz etmesi üzerine muhafazai ırz için âleti katil istimal edilmiş. Bu madde hakkında rivayatı gûnagûn deveran etti. Merhum muhaddeb idi.

Akribasından ve erbabı kaleınden Selâmi Bey — gönderdiği varakada — diyor ki:

Muammer Bey, nazmı eş'arda büyük bir sür'at ve sühulet ve isticale mâlik olduğu gibi zerafet mendane hazır cevablıklarda, nükteperdazlıkta ve mebzul bir ilham ve zarif bir üslûb ile anî surerce mâni ihdasında enderül'emsal idi. Pek cazib ve sehhar bir kudreti inşad ile velûd bir şairi halûk olan mumaileyhin ahlâkı hamidesi, şiirine de faik idi. Umum akriba ve ehibbasının tahtı tesliminde olduğu üzere halim, nazük, büyüklere hürmet, küçüklere mahabbet ve şefekatte bir hilkatı müstesnaya mâlik olduğu halde şayanı esef ve pek garib bir cilvei kaderdirki kalem arkadaşlarından bir hunhar tarafından gündüz harbiye nezaretindeki vazifesi başında rüvelverle şehid edilmiş ve mücazatı kanuniyeden tahlisi giriban için şehidi mağfur aleyhinde şeni bir iftira da tertib edilerek ikinci bir cinayet daha irtikâb olunmuş idi. Muammer Bey merhum, yalnız şiirde değil, nesirde de haizi kudret bir şairi nasir idi. Lâtif, zarif, metin bir uslûbı var idi.

"Şebabı nurani" ve "Şebabı zulmani" unvanlarile iki manzum risale neşr etmişti.

"Sebabi Nuranî" den:

Esselâm ey şebabı nuranî Anlılık, şanlılık, ziyaverlik Adl, himmet, sebat, azın, vekar Neyli necdet, ulüvvi kalbü lika İşte bunlar senin sıfatındır Aşamazdın cibali onlarsız İstemezdin o ülkeden hareket İstemek güçtü zâfı meşreb ile Çekerek bin belâyı, bin derdi Ne keniş ya o azım dairesi Su hakikiyetin hayâli karib

Ey mübahatı nesli turanî
Cenkleşmekte bahtı yaverlik
Hak yolunda hayatı istihkâr
Kudreti ruh, mazharii baka
O maali tenin hayatındır
Yaşamazdın şu hâli onlarsız
Umamazdın o fiskeden bereket
Gelemezdin ki istesen de bile
Gelmiş olsandı öldürürlerdi
Bizde Turan düşün bu yer neresi
İftihar eylemekte sarkı karib

*

"Şebabı Zulmanî" den:

Lâkin sen ey şebabı muhannes, büyük fesad Cemiyyeti hüzale düşürdün kıvamdan Bir aşktır: çıkardı şu meydana tinetin Zahirde bir akamete mahkûmsun fakat İrfanedir hücumı leimanen ey zalûm Sem'i şebaba ah okudun da füsûnlar Ervahı desti sefhine aldın hisabsız Sevda demek nezaheti merdanedir dedin Şübban, esiri aşkı zalûmun nizarü zar Asaba zâf, akla sehafet, revana felc Heb sade heb fazilete isyanı safilin

Ey menbai tenasüle mecrayi pür kesad Efradi ibtizale düşürdün garamdan Havlinde döndü canlanub en'va cinnetin Senden değil de kimden o âsârı pür sakat Bin mektebin felâketi her yaptığın hücum Darücc'ünuna döndü ne darül'fünunlar Eşbahı tahtı gerhine aldın hicabsız Sevdalı öldü mü kara sevda nedir dedin Piran, o aynı derd ile heb nâzırı mezar Her şeyde her hususta senden bu hercü merc Heb nahse, heb rezilete iz'anı gafilin

FERID EFENDI

Ferid Efendi, Yenişehir Fenar'da tarikati sadiyeden dergâhı atik şeyhi Mehmed Vehbi Efendinin küçük oğludur. 1283 de Yenişehir'de doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî tahsili ikmâl ettikten sonra babasından ve diğer zevattan Arabî ve Farisî okudu.

1297 de Yenişehir'in Yunan tarafından işgalinden sonra babasile İzmir'e gitti. 1300 de babası vefat edince İstanbul'a geldi. Medreseye girdi. Bilâhara meşihat müsteşarı olan Ödemişli Mustafa Efendiden icazet aldı.

1313 de Selâniğe giderek — İstanbul'da Abdüsselâm dergâhı şeyhi iken Selâniğe nefy olunan ve babasının hülefasından bulunan — Yahya Efendiden tarikatı sadiyeden hilâfet aldı. Selânik'ten avdetinden sonra hususî muallimliklerde bulundu. Daha sonra Molla Gûrani Mektebi Rüşdî'sine ve Halıcıoğlu'nda Musevi mektebine muallim oldu.

Üsküdar'da tarikatı sadiyeden Hallac Baba dergâhı şeyhi Ali Fakarî Efendinin, Ahmedül'buharî dergâhı şeyhliğine naklinde yerine tâyin olundu.

1326 mayısının birinci gecesi vefat etti. Mezkûr dergâhın haziresine defn olundu.

Hemşire zâdesi edebiyat muallimlerinden Sadüddin Nüzhet Beyin verdiği tercemei hâl varakasında:

"Ferid Efendi, kendini tanıyanların kâffesine sevdirmiş, halûk bir merdi kâmildi. Mahviyet ve tevazuu herkesi hayran ederdi. Büyük küçük herkese "Be pirim" diye hitab ederdi. Eş'arı ve bahri tavilden yazdığı mektublar, müteferrik bir haldedir" deniliyor.

Kârı nâtık

Tariki rastı sor rahı aşkın muktedasından Bileydi sofiyan bu hilkatin aslu fer'inden Bulanlar şevki dil suzi dilâradan bu kesrette Havası perdesi sazı derunun heb dügâh olmaz Sefayab eyle uşşakın makamatı hümayunun Hüseyni olduğum suzi dilimden anla ey zahid Niyazım buseliktir sakii gülçehreden anımâ Dönerse âşıkın halvetgehinden ol köçek zâde

Bu hestide olan devri kebirin rehnümasından Bilirdi pençkâhı zatı hakkın istifasından Reha buldu sipihrin napesendide edasından Düyekler mutriba kanunî şevkin iktizasından Saba ol gül'izarın lûtf edüb buyi safasından O sultanı Irakın suzi nâk ol kerbelâsından Muhayyerdir bu kârım dembedem reddü atasından Nevası bi kararın tiz çıkar evci semasından Hisarı aşkını sînemde sengin eyle ey şehnaz Bayatîdir yeter bu zemzemen ey mutrib yürü Dilâ ol gülşeni kudsîdeki şevki tarab noldu Dilim berdan gerdaniye eyle ey keman ebru Figanü ahü vahı tâ seher varsın segâh olsun Değil evfer açılmak bezmi şevk efzayi işrette Safayı sünbüli hatı ezelden rahatül'ervah Hicazü işfihanın nağmesin bilmez isen gürdi Hayatı müstearın hoş geçir zevku tarablerle Yeğah oldu girince vahdete saliklerin sorma

Kerem kil mayei can tahir olsun masivasından Biraz da binevalar nağmesin dinle nevasından Meğer dembestesin zenciri zülfün ibtilâsından Açulsın tabemahşer çenberi gisu hâvasından Neden hüzzam eder gül bülbüli hârın edasından Nühüfte razını söyler isen nayın sedasından Ferahnâk oldu âşıklar rühi revnak nümasından Acemden sorma hubanı İrakın maverasından Sakın beste nigârım olma dehrin macerasından Bu kesret Ferdiya devri tevanın ihtifasından

FERID BEY

Ömer Ferid Bey diyor ki:

"Pederim etibbayı askeriyeden İstanbullu Ahmed Muhtar Paşa merhumdur.

1280 senesi Beğlerbeğinde doğdum.

Beğlerbeği Rüşdîyesini ikmâl ettikden sonra pederimin tensibi ile hususi muallimlerden muhtelif dersler aldım. Babamın hayatında iki sene kadar Mektebi Tıbbiyei Mülkiye'ye devam ve hatırımda kalmıyan bir sebebten dolayı bu mektebi terk etdim. Yine pederimin emrile 1300 de bil'imtihan Hukuk Mektebine devama başladım. Devamımın ikinci senesi pederim irtihal etti. Ben de mektebi terk etmeye mecbur kaldım. Fakat ötden beri öğrenineğe heveskâr olduğumdan Polonyalı meshur Hayrüddin'den Fransızca, Keşmirî İskender Efendi merhumdan da Farisî okudum. Fehmi Efendi isminde bir hocadan Arabî dersi aldım. Rıdvan Paşanın pederi Nüzhed Efendi merhumdan da çok istifade etdim.

İsimlerinin tasrihine lüzum görmediğim bazı zevattan da hususî dersler aldım.

1302 de Maarif Nezaretinde Fransızca muallimliği imtihanı açılmışdı. Bu imtihana girdim ve kazandım. Beğlerbeği Rüşdiyesi Fransızca muallimliğine tâyin edildim. Bu vazife inkılâbdan birkaç sene geçinceye kadar devam etdi.

1304 de Babiâlî terceme odasına mülâzemeten devama başladım. Bu kalemde yedi sene zarfında yüz kuruş maaşa nail olabildim. Bu halden dolayı çok canım sıkılıyordu. Bir gün Sadrıâzam Said Paşanın konağına gitdim. Hâlimi arz etdim. Ba na bir şey kaleme aldırdı. Ve "mîri mumaileyh mûstaid ve şayanı taltif olduğumdan bütcede münhal buldurularak maaşına üç yüz kuruş zam edilmesi" mealinde nezarete kat'iyyül müfad bir tezkirei samiye gönderdi. O gün maaşıma üç yüz kuruş zam edildi. Ondan sonra kalem zabitlerinin bana karşı nazarları değişti. Bu kalemde müdir muavinliğine kadar irtika ve inkılâbda yine mümeyyizliğe rücu et-

dim. Merhum Agâh Beyle (Terceme odası mühimme müdiri) on seneden ziyade mûnavebeten Hariciye Nâzırı Tevfik Paşanın evine gider ve orada evrakı müstacele ve mühimmeyi terceme ederdik. Tevfik Paşa zamanında ûlâ evveli oldım. İkinci Osmanî ve Mecidî nişanları aldım. İran'ın Derseadet sefiri Rıza Dâniş Hanın Lâhey Sulh Konferansı hakkında nazın etmiş olduğu şi'ri nazmen terceme etdim. Bundan dolayı ikinci Şirü Hurşid nişanı aldım. Terceme odasında da böyle bazı manzum tercemeler yaptığımı hatırlıyorum .Bunlar Avrupa'dan Abdül'hâmid'e takdım edilmek üzre gönderilen bir iki Fransızca manzume idi. Sonra şair Mehmed Âkif Beyin israrile bazı şeyler yazmağa başladım. Bu yazılar hoşa gitdi.

Bundan on altı sene evvel Darülfünun Edebiyat Muallimliğine tâyin edildim. Bu ders bilâhara şerhi mütun namile başka bir şekle ifrağ edildi. Medresei Süleymaniye'nin kûşadında Felsefei Umumiye Tarihi Müderrisliğine tâyin edildim. Sekiz sene kadar orada bu dersi okuttum. Darülhikmetil'islâmiye âzalığında da bulundum.

Zaferi Millî'yi müteakib Ankara'da Tetkikat ve Telifatı İslâmiye Hey'eti namile tesis edilen daireye âza olarak tâyin edildim. Bu esnada gerek Darülfünun, gerek Medresei Süleymaniye müderrislikleri uhdemde idi. Fakat Darülfünun tarafından vuku bulan davete icabet edemediğim cihetle Serhi Mütun müderrisliğinden istifaya mecbur oldum. Müteakiben İstanbul'a geldim. Ve Darülfünun İran Edebiyatı Tarihi müderrisliğine tâyin edildim. Hâlâ o dersi tedris eylemektevim. Biraz Arabî ve Farisî, biraz da Fransızca bilirim. Zikre şayan bir eserim yokdur. Henüz on yedi on sekiz yaşında iken şiir söylemeğe heves ederek saçma sapan birkaç şey söyledim. Ve 1302 tarihinde "Türrühat" ünvanile bunları küçük bir mecmua suretinde tab ettirdim. Diğer eserlere gelince bunlardan biri "Dinî, Felsefî Musahabeler" diğeri "Vahdeti Viicud" ünvanile neşr etmiş olduğum risalelerdir. Fransızcadan mütercem bir de "Mabadettabia" ile "Mebadii Felsefeden İlini Ahlâk" ünvanlı iki eserdir ki bunların ikisi de matbudur. Gerek Medresei Süleymaniye'de, gerek Darülfünun'da tedris ettiğim derslerden forma halinde ve gayri matbu yazılarım vardır. Nazm ile çok meşgul olmadım. Şairler arasında ismim zikr edilecek kadar eserim yokdur. Hal böyle olmakla beraber surada burada mevcud olan türrühatım cem edilecek olursa küçük bir mecmuai eş'ar vücude gelir."

Sabık Efgan Kralı Amanullah Hanın İstanbul'a vürudunda kırk dokuz beyitten mürekkeb Farisî bir manzumei garra tanzim etmiştir ki Evkaf matbaasında nefis surette tab edilmiştir. Lisanı fürste ki iktidarını, bu manzume isbat eder.

Ferid Bey, şairler arasında ismi zikr edilecek kadar eseri olmadığını söyliyor. Kesret, esere kıymet veremez. "Ben yüz bin beyit söyledim" diyen bir zat gibi niçe nazımlar vardır ki — şiir ad olunabilecek — on beyit söyleyememişlerdir.

Bazı şairler de vardır ki "söylemez söylemez amma düri meknun söyler" mealine muvafık olarak az, fakat şiir itlakına lâyık güzel sözler söylemişlerdir. Ferid Beyde bu kısımdandır. Nâti, hayata dair Farisî kıt'ası ne güzel şiirlerdir. Danişmendanı memleketin mümtazlarından olan bu zatın — türrühat ad ettiği — bütün eş'arının bir mecmua halinde tab'ı arzu olunur.

**

Nât

Bir mislini getirmiş olsaydı kilki kudret Mısrassın ki sun'in berceste tâ ezelden Beytül'kasid olurdun manzumei cihanda Ferdiyyetinle kaldın diyanı kün fekânda

Kabristan

**

*

Ey meb'dei vücudın ser haddi intihası Ey nesvenin, gumumun me'vayi vapesini Fikrimce varsa sensin mihnet saravı dehrin Bir meclisi kazasın hükmünle münakiddir Ev nesvenin, gumumın mevavi vapesini Bahsi hakikatindir mebhut eden ciham Dalgin nazarlarından cusan olan mealin Fecrinde müncelidir bir lem'ai sebabın Leylinde mündemirdir bir ye'si zi sükûnın Bidar olan kulubi eyler hudua davet Şeb zinde darı derdin ahile yek edadır Bir gerdibadı hasvet teskil eder önümde Bir başka hal vermiş bu mahseri sükûna Pirameninde dair bir musikan huznun Binlerle hanümanın eczayı tarüman Binlerle nâzeninin cismi lâtifi olmuş Bin vak'ai ciğer suz eylerdi aklı talân Sensin muhiti derdim ey mehbiti maali

Ev safiline hakkın dünyada son nidâsı Ey kâinatı hüznün suzişli bir bükâsı Azadei gavail bir cayi dilküsası Bu cenki bi mealin sulhi ebed nüması Ey cuşişü sükûnın ağuşi ilticası Ey meb'deü meadın meydanı iltikası Mensiyyeti âdemdir mir'atı in'ikası Son saatinde cusan elvani intifasi Ulviyeti vekari, ciddiyeti edası Fevkindeki tuyurin elhani canfezasi Bumun kuluba vahset ilka eden sedasi Ervahı âfilinin tekbiri itilâsı Balâyi âsmandan mahın sönük ziyası Muhrik teranesinden aks eyleyen nevası Her kabzai türabı, her zerrei havası Cevfindeki hevamın en müntehab gıdası Bir kabzai türabın söylense macerası Hakkın muhat olaydı âfakı kibriyası

کا دی را آنجنان مستی شود بار بدن هرکس از مردن بترسد بیم من از زیستن

زندکانی هر که را دشوار باشید مرده به سستیٔ بیری کربرام کرفته است ای فرید

dığında nice ehli hünerin

Bir tutam tuz bile yokdur aşına

Sonra bir türbe yaparlar başına

Sağlığında niçe ehli hünerin Öldürüb evvel anı aclıkdan

FERID BEY

Süleyman Ferid Bey, Ketebe'den Mehmed Tevfik Efendinin oğludur. 1302-1886 da İzmir'de doğdu.

İbtidaî ve idâdî tahsilleri orada ilenâ! ettikten sonra Mektebi Mülkiye'ye girdi. 1324 senei maliyesinde şehadetnâme aldı.

Müteaddit mualliklerde ve bilâhara kaymakamlıklarda bulundu. Torbalı kaymakamlığından müsta'fi ve İzmir'de mukimdir.

Tercemei haline dair gönderdiği varakada diyor ki:

"Şiire mahabbetim çocukluğumdan başlar. Merhum babamın geceleri Ziya Paşanın terkibi bendini bir edayi mahsus ile okumasından pek lezzetyab olur ve vezin ve kafiyenin imtizacından doğan ahengi sevyale kapılır giderdim. Şiir okumak ibtilası ve gittikce şair olmak ve şiir yazmak hevesi bu meftuniyyetle uyanmıştır. Aruz ile heceden birini diğerine tercih edemiyorum."

Gam ve Garam

Senin hayâlî azizinle eylerim ihya Senin hayâlî azizin önünde mesti bükâ Alışmış öyle ki leyli siyahı yeldada Görür de belki düşersem telâşü feryada Melâlü hasret imiş heb mukadderi ömrüm Muhiti kahrü ezasında lâlü bi hande Füsunı aşka mı aid bu hoş tecelliler Leyâli hasretü hicranı ey melikei ruh Bulur penahı teselliyi bu dili mecruh Tecelliyatına nuri hayâlinin ruhum Deyüb hakikati hüsnünden ah korkuyorum-Şu hârı zârı cihanın muhiti cevrinde Melâl içinde cihanı fakat güzel görürüm Gumum içinde teselli, sürur içinde keder

İzmir - 1329-

FERIDE HANIM

Feride Hanım, Kastamoni ulema ve şuarasından Bahar Zâde Hannmamî Mehmed Raşid Efendinin¹ kızıdır. 1253 de Kastamoni'de doğdu.

Yedi yaşında Kurân'ı Kerimi hıfza çalışarak muvaffak oldu. Babasından Arabî, Farisî teallüm ve hatı sülüs ve nesih temeşşük etti. Tuhfei vehbi okumağa başladığı esnada şiire heves etti. Bir gün validesi şiddetle tekdir ettiğinden:

Duhterine böyle ider mi måderi söyle bana

Görmedin billah cihanda böyle bir azar ana

kabilinden beş altı beyitli bir manzumei tıflane yazub babasının medresesine gitti. Manzumeyi çekmecesinin üstüne bırakarak savuştu. Altı yedi yaşında olduğu halde ilk söylediği manzume odur. Bir müddet sonra babasının eş'arını tanzir ve şiirler tanzim etmeğe başladı.

Yazıdan icazet aldıktan sonra sekiz on aded mushafı şerif, o kadar Muhammediyye yazmıştır ki birer nüshası oğlu Cemal Efendi Zâde ziraat mektebi mezunlarından Raif Beyin kütübhanesinde mahfuzdur.

Zabtiye müşiri esbakı Bolulu İzzet Paşanın divan kâtibi olub, bilâhara zabtiye meclisi âzalığına tâyin olunan Kastamonili Ali Raif Efendi, Kastamoni'ye giderek on altı yaşında bulunan Feride Hanımla izdivac etti. Biraz sonra 1269 da birlikte İstanbul'a geldiler. Raif Efendi, muahharen refikasile beraber Batum'a gidib avdetinde hasta oldu. Tebdili hava için Kastamoni'ye azimet etti. 1274 te orada vefat eyledi. Yirmi bir yaşında iken zevcini gaib eden Feride Hanım fevkalâde müteessir olarak mersiyeler söyledi. Bir daha teehhül etmedi. Tetebbuati edebiye ile meşgul oldu. 1288 de ikinci defa İstanbul'a geldi. Pederi müsin ve alil olduğundan uzun müddet kalamadı. Kastamoni'ye avdete mecbur oldu. Babasının 1295 de vefatı, Feride Hanımı büsbütün müteellim ve âlemi inzivaye sevk etti. Gencliğinde — "Âlem bu ya" kafiye ve redifli gazelinin maktaında söylediği vechile — Kastamoni'de medfun Şabani Veli

¹ Bu zat, Kastamonide camii, mescidi, hamamı bulunan Selçuk ümerasından Fırenk Şah Cema-lüddin Aksarayi ahfadındandır ve vakfımın mütevellisidir. Vakfın hamamını bir aralık bizzat idare ectiğinden "Hammami" namile yâd olunmuşdır. Balıkesir mebusu İsmail Hakkı Beyin, Kastamonide intişar eden "Doğu" mecmuasına (1 No. 2 cümadelûlâ 1340) Feride Hanıma dair yazdığı makalede Fırenk Şahın "688" tarihli Arabiyülibare vakfiyesi olduğu muharrerdir ki bu vakfiyeyi, Feride Hanımın hafıdı İstanbul 28 inci mekteb muallimlerinden Hâmid Bey bana gösterdi.

Marazı şahımden müteessiren altmış sekiz yaşında olduğu halde 10 cümadelûlâ 1321 de vefat etti. Kastamoni'de Ağa İmareti denilen Yakub Ağa camii haziresinde pederinin ve validesinin yanına defin olundu.

Kastamoni şuarayi ulemasından Sofî Zâde Tevfik Efendinin söylediği tarihtir:

Esüb badı ecel bağın baharın eyledi ifna Feridi asr idi tab'ı nezahet perveri, şi'ri Kadınken bezmi mânada ricali eyleyüb racil Getirdim çar tekbir eyledim tarihini tam tevfik Bütün ehli kalem nazmı teessüf eyles**ün inşa** Safayı ruh bahş eyledi her dil mürdeye güya Denildi ziri ünvanında üstadı sühan pirâ Fetide Hanımın olsun makamı cenneti âlâ

1321

Feride Hanım, dışarıya nâdiren çıkar, davet vukuunda icabet eder, lâtifeleri ve hazır cevabları ile meclisi suhbeti tezyin eylerdi.

İki defa Kastamoni niyabetinde bulunmuş olan Tırnakcı Zâde Ziver Beyin, Feride Hanım hakkında söylediği kıt'adır:

Bahar zâdei Dânişver'in ketimesidir Nisada ehli sühan nâdirattandır anı Sühan şinasü hünerver Feridetül'eyyam Huda o pîri sühandane eylemiş in'am

Fatin Efendi, tezkiresine Feride Hanım hakkında yazdığı dört satırda:

"Balâda muharrer olan gazeli bi halel¹ yedi sekiz sene akdem bedri sipihri hüsnü an olduğu evanda keşidei silki sutur eylediği eş'ardandır." diyor.

* \$

Feride Hanımla mülâkat ve müşaare eden Leylâ Hanım Efendinin tahrir ve tevdi eylediği makale:

"Müntehabatı mîri nazifde, yahud tezkirei Fatinde gazelini gördüğüm Feride Hanımla Kastamoni'ye ilk gidişimde¹ görüşinüşdük. İkinci defa gidişimde² birçok aradım. Nihayet cahil kadının biri "Bahar zâde kızı" diye ekmeğini kalemi ile kazandığını hoş görmeyerek "şükka yazar, name yazar, arzıhal yazar, yazısını hiikûmetde erkekler okur" takbihi ile yerini haber verdi. Gitdim. Odacığının köşesinde buldum. Dallı koyu pembe başma entarisinin üstüne küçük bir şal parçası kuşanmış, kesik saçlı başını oyalı koyu renk yemeni ile kundalayub incecik örgü saçını yandan kundağın arasına sokmuş, İstanbul'da gördüğü yaşlı hanımların kıyafetinde derli toplu tertemiz odasının erkân şiltesine oturmuş bir kitab mütalea ediyordu. Beni kapı eşiğinde görünce mülâkatımız yirmi seneyi geçdiği halde derhal taniyub istikbâle şitab niyetile yerinden fırladı. Fakat ilk adımda sendeledi, düşerken kavradım, kucak laşdık. O halı metrukiyetde kendini arayub buluşum o derece memnun etdiki teessüründen tittiyordu birkaç dakika sükûtdan sonra hasbıhale başladık, rafdaki kitablarını sordum. "Eslafın divanları ve tarihler" dedi. Kendi âsârını istedim. "Eser sahibi olınak haddım mi? Ben kimim ki eserim olsun" dedi

¹ Fikr edüb bahtı siyahım kati yandım bu gice Cevri dildər ile canımdan usandım bu gice matlalı gazeldir.

Zevci Sırrı Paşa merhumun valiliğinde.

Damadı Mehmed Ali Aynı Beyin mektubculuğunda.

"Kimsiniz" süalime "hiç" deyince "hiç de bir şeydir, fakat şâyânı hürmet, edibe bir hanımsınız" dedim. Gözleri yaşardı, mülâkatımızın yadigârı olmak üzre müşterek bir şey yazmamızı teklif etdim", "ben ne yazabilirim, uzun senelerdenberi kalemim..." diyerek sükût etdi ise de ibram ve recamla müşterek bir gazel yazdık. Ertesi gün bana mükemmel bir kaside gönderdi. Bedbaht hatunla bir daha görüşemedik. İrtihalini İstanbul'da haber aldım. Zârif, nazük bir hanımdı."

Gazel

Aṣık isen salikâ âyinei didare bak
Dürri pendin guşuna menguş idersen ey gönül
Masıvanın kesretinden fariğ ol itme niza
Na'rei sırrı الله الله dan haberdar olmağa
Talibi askı hakikat buldu encamı necat

Masıvanın zulmetinden kurtulub envare bak
den dembedem keşf olunan esrare bak
Hazreti şeyhin tutub destin heman bu kâre bak
Aşk yolunda terki can etmiş olan berdare bak
Ey Feride sen heman ihlâs ile ezkâre bak

Babasının gazeline nazire:

Hâdisi aşkı söyler perdeden tanburı söyletsen Neyin avazesinden bezmi işretgâhda görsen Ne kanlar yutduğun lâle gibi mecrayı aşkında Sual etme yürü Musaye esrarı tecelliden Süleyman, insü cinne lûtfını mebzul ider iken İder mecliste gulğul sagarı fağfurı söyletsen Ne resme darbı mutrib hordedir santurî söyletsen Bilürdün hakipayinde dili meksurı söyletsen Ne sır idi o sırrı bilmez idi turı söyletsen Yine kurtulmadı havfden Feride murı söyletsen

Zevcinin yadigârı olan saati gaib olmasından dolayı pek ziyade teessür ederek şu gazeli söylemiştir:

Ah kim çıkdı elinden koynumun zer saati Yadigârı yâr idi doğru gider gamhar idi Zer gibi zerd ola ruyi hem ayarı nakş ola Yelkavan veş ruzü şeb zevki içün çeksün taab Kıldı rekkası felek çerh gibi sergerdan beni Yekdürür zinciri zülfi yâr ile bend olması Ben Feride veş gamü mihnetle ferdim dehrde

Hasretile kalmamışdır gönlümün hiç rahatı Yirmi beş yıldanberu itmiş idim ünsiyeti Mekr ile biganeler ger eyledise sirkati Soksun akrebler vücudın göre rencü mihneti Nice dolablar ile virdi bana çok zahmeti Kayd olub derdü game çekmekden ise firkati Geçmedi alansız biçarenin bir saati

FERRÎ EFENDÎ

Mehmed Ferrî Efendi Rumeli'de Tatar Pazarı ehalisindendir. Divanı eş'arını otuz yaşında iken 1200 senei hicriyesinde tertib etmesine nazaran 1170 de doğduğu anlaşılıyor. Genc olduğunu reisül'küttab şair Hayri Efendiye takdim ettiği "Gül" redifli kasidede söyliyor:

Hurde salim gerçi sultanım veli zur averim

Sal horde şairan eyler ise inkârı gül

Mültezim olduğu ve 1220 senesinden sonra vefat eylediği "Sicilli Osmani" de muharrerdir.

Mesleğine dair divanında bir kayd yoktur. Bazı zevata yazdığı kasidelerde halinden şikâyet etmekte ise de esbabı musarrah değildir. Âtideki beyitler o kabil şikâyetlerdendir:

"Davera şimdi benim pejmürde berki ruzıgâr Gerçi fenni şiir ile üstadı mazmun perverim Gitdi samanın meded mişli hezarı zarı gül Böyle mahzun mı olur her eyleyen timarı gül"

Kime verildiği işaret edilmiyen bir kasideden:

"Bir zaman mekri felek etmiş idi üfkende Bezmi naşüstei dünane idüb ünsaüns Gerçi vadii rezalette baş eğdirmedi hak Tamau âze düçar etmedi ömrümde beni Fakr ile oldum eğer rahı fenaye sâlik Sonra sen âsafı zişane olub çakeri has Düşürüb damı ganıe talii varunı bahil
Beni baht etmiş idi semti erazilde sefil
Üstüne eylemedi menni esafil tahmil
Hırs ile olınadını etrafı temennada hacil
Himmetim eylemedim mertebesinden tenzil
Kerrü ferrü şerefim oldu emîrâne bedil"

Darülfünun kütübhanesinde 6393 numarada mukayyed divanı, iki bin beyitten mütecavizdir. Farisî gazelleri de vardır.

"İlleti sevdayi dafi çünki eftimundur" mısraile başlıyan ve rükabası tarafından sui tefsir edilen gazelini "Hikâyei manzume el'mulakkab bımekrı acib" ünvanile bir saatte şerh etmiştir, tabiratı müstehceneyi havidir.

"Sicilli Osmanı" de gösterildiği vechile filhakika mültezim güruhundan ise eş'arı şayanı dikkatdir. Zira mültezim olduğu halde şairi mahir geçinen eşhasın pek çoğundan daha güzel sözler söylemiştir.

Selim Ağa Zâde meşhur Ahmed Nazif Efendiye takdım eylediği kasidede şöyle diyor:

"Vaktimizde gerçi şairden geçilmez zahira Şairi rindi cihanım laübali meşrebini Var mı insaf eyle böyle şirini ter gösterir Bir gazel tarh eyleyim seyr ile kimler gösterir" divanının başında «الما الفقير محد سعيد الذهبي الكشاني مآستانه حالا » imzasile yazılan ve bazı mahalleri yırtılmış olduğundan okunmayan takrizde deniliyor ki:

"Efsahi bülegayi ve ebleği füsehayi ..... lakipayi erbabi kandi Mehmed Ferri Efendi ..... Rumeli'nde vâki Tatarpazarı menbamdan feveran ..... hakipayı erbabi kemal olarak kûh ve deşti cihamı keşt ve güzar ..... katrai vücudin bahri malihi itlâka isal ve dürrei idrakin şemesi hidayet ve tahkika ilhak ve ..... idüb hâlâ otuz yaşında sebaveti mâncviyyeden helâs ve bülûğı meblâğı ..... ve işbu 1200 tarihinde envai ulûmı şetta hususa fünunı eş'ar ve inşada eshabi şastin bin yüzcileri gibi taş diktiğine bu divanı belâgat unvan şahadet eder ki her mısraı ماله ألم المنافعة المنافعة والمنافعة المنافعة المنافعة والمنا

"Sicilli Osmanî" deki tercemei hâli:

"Ferri Mehmed Efendi Tatar Pazarlıdır. Mültezim olub 1220 salinden sonra fevt oldu. Şairi sehir idi".

Gazel

Ey hadengi gamze her gez bir nişan lâzım sana Ey büti nev bave resmi nazı icra etmeğe Sayesinde nevbenev kumrii dil ârâm ide Canı gark it bahrı tevhidi mahabbette dilâ Damı zülfünde sikeste itme perrü balini

Hiç dimezsin âşıka amına ki can lâzım sana Eyleme tacil zira çok zaman lâzım sana Ey gönül bir serv'kad taze fidan lâzım sana Âlemi aşk içre çünkü bir mekanı lâzım sana Ferrii üftâde cânâ her zaman lâzım sana

Sensiz görünen turı tecellâ dahi olsa İtmem anı sencidei mizanı derağuş Bir busei can bahşına kanı dili şeyda Kıymakda tekâşül mı eder ol büti lâkayd Ferriden irağ olma gel ey âfeti vahşi Girmez gözüme halveti sina dahi olsa Sen olmayıcık Yusüfi ziba dahi olsa Gör bahti ki virinez anı rü'ya dahi olsa Zünnarına vabeste mesiha dahi olsa Arz eyleyemez halini tenha dahi olsa

Meyü mahbub zikrinden sühan tezyinidir maksad

Sühandanı selef böyle letâfet verdî mânaya

¹ Bu kadarcık malûmat verebilmesi de bir himmetdir ki Süreyya Bey methum daima rahmetle yâd olunmağa lâyıktır.

FERRUH BEY

Ali Ferruh Bey, Kudüs mutasarrıfı esbakı Kaya Zâde Reşad Paşanın¹ oğlu-

dur. 1282 senei hicrivesinde İstanbul'da doğdu.

Mektebi Mülkiye'de tahsili ilm ederek 1300 senei maliyesinde Paris'e gitti. Ulumı Siyasiye Mektebine devamla me'zuniyet rüusı aldı. Paris sefareti üçüncü kitabetine tâyin olundu.

Paris sefareti ikinci, Londra sefareti birinci kitabetlerinde, Petersburg sefareti müsteşarlığında bulundu. 1313 de Vaşington sefaretine, 1317 de Bulgaristan komiserliğine nasb edildi. Rütbei Bâlâyi, Murassa Osmanî ve Mecidî nişanlarını ihraz eyledi.

10 şaban 1322 de (6 teşrini evvel 1320) Sofya'da vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Kadıköyü'nde Mahmud Baba türbesinde babasının yanına defn olundu.

¹ Reşad Paşanın babası İskender Bey, sadaret kaymakamı Erzururulu Rüşdi Paşanın birader zâdesi olub mutasarrıflıklarda bulunduğu ve Yozgad mutassırıfı iken kahtü galâ zuhurile ahalinin tazyıkından şuurunu gaib ederek hayli müddet hasta kaldığı ve 1304 de vefat eylediği "Sicilli Osmani" de (Cild I, sahife 348) muharrerdir.

"Osmanlı müellifleri" nde, "Çürük sulu Reşad Paşa" deniliyor.

Reşad Paşa vaktile Ziya Paşa, Kemal Bey ve zevatı saire ile Avrupa'ya giden "Yeni Osmanlılar" dandır. Zeki, lâtife perdaz, lâübâli meşreb, vücudunun bir tarafı mefluc idi. 28 cümadelahire 1321 de vefat etdi.

Tuhaf manzumeler yazardı. Nel'iye nazire olarak tanzim etdiği kasideyi ve diğer şiirlerini bana vereceğini vaad etmişti. Bir müddet sonra vefat etti. Manzumeleri kim bilir ne oldu. Oğlunun "üssül'esas" ında bir manzumesi mündericdir. Nazireden hatırda kalan birkaç beyit:

Çingâne meşteb cem gibi Şairlenür Ekrem gibi Bu tatlı bu ekşi deme Yaz zemzeme yaz demdeme Çarta çekem serdar içün Tersimi kû ... yâr içün Ey mişon nazları ko Çağır yetişsin zambako Çarta çeker Rüstem gibi Zumalar etdikce neğem Ziftlen ne varsa bok yeme Şairlere olsun sitem Birde sipehsâlar içün Alam ele kurşun kalem Setren yok ise gey sako Âşık Kerem oldu verem Gayet zeki, babası gibi mizaha mail ve pek serbest bir zat idi. Tuhaf şeyler söyler, tuhaf şeyler yazardı.

Vaşington sefiri iken —o vakit Maarif Nâzırlığında bulunan — merhum Zühdi Paşaya "ve dahi malûmı nezaretpenahileri olduğu üzre..." mukaddime'i garibesile bir tahrirat yazub "Mecmuatül'zühdiye" namındaki dinî eserinden Amerika kütübhanelerine gönderilmesini taleb eylediği işitilmişti.

Bulgaristan komiserliğinde bulunduğu esnada reisi nuzzar ile mükâlemesine dair Sultan Abdülhamid'e takdim ettiği 23 nisan 1318 tarihli arizada "İnşallah ömri resmisi kısadır. Zaten mumaileyhin üzerine birkaç def'a « اذا وقت » surei ce-lilesini okuyub üfledim. Artık o âdem içiin muvaffakıyyet mutasavver midir?" demişdir.

Vefatında İstanbul gazeteleri, medh âmiz fıkralar neşr etdiler. O cümleden olarak "İkdam" gazetesinde:

"Ali Ferruh Bey, memleketimizce vücudile iftihar edilen zevatı muktedireden idi. Zekâsı, malûmatı, Ludreti siyasiye, edebiye ve ilmiyesi, tab'ı maali perveranesile mütemeyyiz ekâbiri memurinden bulunduğu halde sinni henüz devlet ve memleketine daha pek çok seneler hidmere musaid bir derecede idi. Ekjeri berceste ad edilecek manzum ve mensur onu mütecaviz matbu eserleri ve resaili münteşirede makaşeleri vardır. Kendine mahsus gayet selis ve metin bir üslûbi vardı' denilmiştir.

**

Matbu eserleri:

1 — Hikmeti Ahlâk (mensur). 2 — Laklakiyâtı Edebiye (manzum). 3 — Devlet (Tarihçei Osmanî: manzum). 4 — Hoşenk (Facia'i Tarihiye: manzum). 5 — Kanunı Tabiat (Volney'den mütercem: mensur). 6 — Şâyan (manzum). 7 — Üssül'esas (manzum). 8 — Küfran (mukaffa). 9 — Kerbelâ (Kısmı evvel: manzum). 10 — Teşhiri Ebatil (Renane reddiye: mensur).

Gayrı matbu eserleri:

1 — Kerbelâ (Kısmı sani: manzum). 2 — İbnürreşad (Kısmı evvel ve sani: manzum ve mensur). 3 — Turab (manzum). 4 — Safvan (mensur). 5 — İlmi Ensab (terceme). 6 — Ziya Paşa (tercemei hal: manzum). 7 — Rişvet (manzum). 8 — Taklibi Elfaz (mensur).

Ebüzziya Tevfik Beyden sonra ilk künye kullanan Ali Ferruh Beydir ki âlemi »matbuatda "İbnürreşad" künyesile mârufdur.

"Şâyan" dan:

Mazi! ey eden hâtırası kalbimî tenvir
Hal ey olan endişeme bir zehri ecelgir
Müstakbel! ey ebri siyeh ey dudei mechul
Tahyilin olur olsa dile badii te'srir
Rehzen gibi çıkdın önüme rehgüzerimde
Temhid ile tehdid ile kıldın beni tazir
Senden bu te'essür, bu tazallum yine senden
Senden geliyor beynime ateş gibi bin tir
Kimden edeyim kimlere bilmemki tazallum
Bilmemki nedir eyleyen âsabıma te'sir
Bazan bulurum kendime idrakimi zaid

Viraneyi tamir
Ettin beni tahkir
Tutmam seni mes'ul
Eyler seni tezkir
Ey harıkı ade
Kıydın bana şerrir
Ey hazreti rehzen
Bin şiveli şimşir
Bir bi haber oldum
Enzarımı tahzir
Halık buna sahid

"Laklakiyâtı Edebiye" den:

Var idi karşımızda bir mâbed Minberi reşkbari burci sema Tarımı sarhı bir sipihri celi Perdei babı haili âsam Bir de yüksek minaresi var idi O kadar sun'ı bi menend idi ki Andırırdı âsâyi "Musa" yi Şerfei sadrine zuhal kandil Her gün ol manzari mukaddesi ben Melce'i evliyaü beyti samed Makberi iftiharı dürci "Ziya" Sarımı nakşi zülfikarı Ali Nurı mihrabı kıblegâhı enam Bakanın igtirabı artar idi O kadar yüksek ve bülend idi ki Sandırırdı cilâyı "Tubâ" yi Gurfei kadrine mahal tenzil Sevr ederdim safakda revzenden

¹ Ziya Paşa merhum.

FETHI EFENDI

Fethi Mehmed Ali Efendi, 1219 da Ruscuk'da doğdu. Memleketinde "Osman Bey Zâde" denmekle mârufdur.

Pek genc iken tahsili ilm için Edirne'ye gitti. 1239 da İstanbul'a geldi. Bir müddet ders okuttu. 1245 de Ruscuğa avdet etti. 1251 de yine İstanbul'a gelerek tariki tedrise dahil oldu. Birkaç sene neşri ilm etti.

1255 de Maarifi Adliye mektebi muallimliğine tâyin olundu. 1263 de bazı esbabdan dolayı istifa etti. Fatih camiinde tefsiri şerif tedris eyledi.

1266 da Meclisi Maarifi Umumiye âzalığına nasb edildi. Bilâhara Haleb Mollası oldu.

Rebiülâhır 1274 de vefat etti. Eyub'de medfundur.

Ekâbiri meşayihden Kuş Adalı İbrahim Efendi قدس سره müntesiblerinden idi. Hilyei Nebeviye tercemesine dair «خيرالحسن ق شرح المستشار المؤمن », ه حلية ملطاني », bazı ehadisi şerife tercemelerini havi "Sermayei Necat", "Tercemei Nasayihi Eflâtun" ve « علم طقات الارض » namlarında eserleri ve şiirleri vardır.

İstanbul kütübhanelerindeki kitabların esamisini ihtiva etmek üzere tertibine « mübaşeret ve birinci cildini ikmâl eylediği « الا الله ف خزاش الكت » ünvanlı eser kütübhanei umumîdedir.

Gazel .

Benim ol mebdei feyyazı vücud Banadır cümle hitabatı ilâh Hele gez gönlümi başdan başa bak Fatihi memleketi gaybim ben Bildiğin aynı Ali işte benim Benim ol menşei esrarı şühud Benim ol hamii misaku uhud Görki ekvanı dile var mı hudud Baş keser seyfime adayi anud Fethi suret sana gösterdi vedud

FETHI EFENDI

Mustafa Fethi Efendi, 1208 de Aydın dahilinde Boztoğan'da doğdu. Orada tahsili ilm etti. Tarîki nakşbendî'i Halidiye intisab ile ahzı hilâfet eyledi. Bir gece rüyada üç defa "Nazilli'ye git, orada abdest al" denildiğinden yaya olarak Nazilli'ye gitti. Meşayihi uşşakiyeden müfti Mehmed Tevfik Efendiye mülâkı ve bir müddet sonra tarikı uşşakıyeden de müstahlef oldu.

Mukaddema, Kola'da ve son zamanında Boztoğan'da müftilik etti ve birçok tâlibe ders okutdu. 9 cümadelûlâ 1341 de yüz otuz yaşını mütecaviz olarak vefat etti. Boztoğan'da medfundur.

Ehli fazilet, hoş suhbet idi. Boztoğan'da yirmi dört odalı bir medresesi, ittisalinde bir camii şerifi, bir tekkesi vardır. Camiin dıvarları, mumaileyhin tanzim ettiği nuutı şerife ile müzeyyendir.

Gayrı matbu divanından başka birkaç torba dolusu manzum âsarı olduğu mervidir. Seyr ve sülûke dair "Bir Âşıkın Seyranı" ünvanlı risalesi vardır, o da tab olunmamışdır.

* **

Gazel

*

Mahi taban isterim mahi hilâli neylerim Fakr ile fahr eylerim asûde kalmak isterim Dide pür nem, dilde gam, dehşetli hey hey nâreler Cahidim nefsimle her dem kahremanım kahreman Bir o, bir ben, bir de nayü suzü sazü dem yeter Ben cemâli yâre meftunum celâli neylerim Kenzi aşka mâlikim ben başka malı neylerim Ruzü şeb budur enisim başka hali neylerim Taci « La S » yi geydim zibü şanı neylerim Fethinin fikri budur başka kemâli neylerim

Bilmezsin efendim ki bu kemterde neler var Dâvayı reşadet sana ne vechile şâyan Elfazı bırak anla nedir dürri maani Sen sureti tezyin edemezsen ayıb olmaz Halk içre çünun sühretim öldise de fethi Gencinei gönlümdeki ezberde neler var Açdırma benim ağzımı muzmerde neler var Tedkiki huruf eyle bu defterde neler var Ben siretini yokladım enberde neler var Karşında su leyli gibi dilberde neler var

FEVZI EFENDI

Elhac Mehmed Fevzi Efendi, Kureyşî Zâde Elhac Ahmed Şakir Efendinin oğludur. Tavas kazasının merkezi olan "Yaran Küme" kasabasında doğdu.

Hadimî Said ve Erzincanlı Mehmed Efendilerden tahsili ilm etti. Manisa müftüsi Hacı Evliya Zâde Ali Rıza Efendiden icazetnâme aldı.

Bir müddet Mekkei Mükerreme'de mücavir ve meşayihi nakşbendiyei halidiyeden Abdullah Efendiye münib oldu.

Kayseri'ye, Bitlis ve Medinei Münevvere, Haleb, Edirne ve sair mahallerde niyabet etti. Uzun müddet Edirne müftiliğinde bulunduğundan "Edirne Müftisi" namile iştihar ve tedricen Rumeli Kadıaskerliği pâyesini ihraz eyledi.

28 rebiulâhir 1318 de İstanbul'da Karagümrük'deki hanesinde vefat etti. Fatih türbesi haziresine defin olundu.

Vücudı — eş'arı gibi — zaif, lihyesi mülevven ve hafif, talâkatı lisaniye sahibi idi. « نهرتالا ثار » ser levhasile neşr eylediği risalenin mukaddimesinde diyor ki:

"... Elhac Mehmed Fevzi Efendinin kırk, elli senedenberu evvelâ gidüb mücaviret ve hayli sene sonra gidüb yalnız hac ve avdet eylediği Mekkei Mükerreme'de ve kezalik evvelâ gidüb ziyaret ve avdet ve muahharan gidüb mevleviyetle bir sene ikamet eylediği Medinei Münevvere'de ve mukaddema neşri ulûm eylediği Edirne'de ve daha sonra hasbelkader niyabet eylediği bilâd ve memalikde bihasebiliktiza bazan Arabî ve bazan Farisî ve bazan Türki kâh menzum ve kâh mensur olarak tasnif ve te'lif eylemiş olduğu kitablar ve risaleler bazan kendi tarafından ve bazan Sahhaflar taraflarından tab ve temsil etdirilüb hâlâ Derseadet ve Anadolu ve Rumeli ve Arabistan diyarlarının camilerinde ve medreselerinde beynelulema vettuleba tediris ve tederrüs tarikile okunub ve okudularak münteşire ve müştehire ve kitab furuhr olunan mahallerde alınub ve satılmakda iseler de yine bazan sual olunub aranılmakda ve bazan hiç işitmemiş kinse dahi bulunmakda olduğundan sual edenler bulsunlar ve işitmeyenler işidib bilsinler ve alıb ve okuyub intifa eylesinler diyerek işbu « نهر ست الا نار » terkim ve kır'ai âtiye tanzım kılınması münasib mütalâa olunmusdur:

Kılma tayib ilme hizmet eyleyen zatı sakın. Az ve çok neşri ulûma sa'y eden ihvanına Hâşidü fâşidlik etme gel azizim mutlaka Bu recamı ker kabul eyler isen sen dadera Afv eder noksanı da olsa anın rabbi muin Daima eyle iâne, olma zemmamü mühin Çün hased, hüddamı ilme kârı şeytanı laîn Bil seni eyler muazzez zati rabbülâlemin"

« فهرستالآثار » tefsire, bazı ahkâmı diniyeye, âlet derslerine ve mevadı şettaye dair (65) aded eserinin ismi mündericdir. Bunlardan (20) adedi manzumdur ki şunlardır:

قدسة الاخبار في مولد احمد المختار برس x المجال الكلام في مولد التي عله السلام برس 3

قدمي المنهاج في اجمال بحث المراج - 5

2 - قدس الكلام في مولد الذي عليه السلام

4 - قدالسراج في نظم المراج
 6 - أوارالكواكب في للة الرغائب

7 — مفتاح النجاة (Kasidei bürdenin Arabî, Farisî ve Türkî tahmisidir). 8 — Tuhfei Fevzi (Nuhbei vehbi ve emsali gibi lügâti arabiyeyi hâvidir). 9 التوسيلات الفوزية في النموت النبوية 11 — Kasidei Ulya. 12 — Kasidei Medeniye. 13 — Kasidei Kudsiye. 14 — Sünuhatı Kudsiye. 15 — نظير المنتوى 15 — كناس المنتوى 16 — Divam Fevzi. 17 — Müntehebatı Divanı Fevzi. 18 — Hediyei Fevzi. 19 — Tercii Bend. 20 — مختار جيمات 18 — خير عنالة جيمات 19 — Tercii Bend. 20 — خير عنالة جيمات 19 — Tercii Bend. 20 — خير عنالة جيمات 19 — Tercii Bend. 20

**

Edirne Müftisi Efendi, Gülistanı Sadi ve Beharistanı camiyi tanziren bir de, "Bülbülistan" telif etmiştir. "Sünbülistan" isimli bir eser yazan ve takriz isteyen bir zate hitaben Yusüf Kâmil Paşa merhumun söylediği beyti âtiyi, — "Sünbülistan" 1 "Bülbülüstan" e tahvil ederek — müfti efendiye de hitaben irad eylemek pek muvafık olur:

"Beharistanü bostanü Gülistan

Yetişmez mi ne lâzım Sünbülistan"

Hâline vâkıf olanlar, mekamı meşihata fevkalâde heveskâr olduğunu, ne vakit tebeddüle dair bir söz işitse piçütab eylediğini söyliyorlar.

Fuzalâyı ehibbadan bir zat, Fâtih camiinde bulunduğu esnada — o civarda herkesce malûm olan fakir bir Arab, bir kuruş posta parası ister. O zat, müfti efendiden istemesini söyler. Fakir, müftiye yanaşır. Müfti, para verdikten sonra eğilir, kulağına bir şey söyler. O zat, ne söylediğini sorar. Fakir, der ki: "Beş kuruş verdi, efendi şeyhülislâm olsun diye dua et, dedi".

O zat da müftinin kulağına demeli idi ki: "A efendi. 🌬 kuruşa şeyhülislâm-lık için dua edilir mi?"

Gazeli na't âmiz

İsmini yad ile eyler bu lisan istilzaz Baisi cümle vücud oldu vücudi pakin Ânı seyyal ile her badı vezan geçtikce Vakti hüznünde demadem seni andıkca gönül Ümmetin Fevziyi şad eylerisen hamdü senam

Kûşi namınla eder hem de bu can istilzaz Ye aceb mi ede her kevnü mekân istilzaz Buyi suyinle eder badı vezan istilzaz Mutlak eyler bu dili nâle künan istilzaz Duyulunca eder ol ehli cîhan istilzaz

Bu gönül, ruzü şeban etmede dâvayı heves Sad diriğ hiç çekilir mi bu fena dünyada Merdi akil bevesi batılı zevk etmez imiş Kalbi gafil nice bir olmada zulmet amiz Şöyle kim şükri ilâhiyi edada ebkem Talabinde nice can oldu helâk zira kim Her zaman gelmededir başına kavgayi heves Ömri ifna ederek çillei belvayi heves Çünki nişdir dili şeydaye o helvayi heves Kaplayub her tarafın öylece sevdayi heves Emelin söylemede tutii güyayi heves Tobtolu semmi helâhildir o minayi heves

FEVZI EFENDI

Mustafa Fevzi Efendi, Eğinli Numan namında birinin oğludur. 1288 de Eğin'de doğdu.

Eyyâmı sabavetinde İstanbul'a geldi. İbtidaî tahsilden sonra vaizînden Kasab Zâde Efendinin dersine devam ve nüsahı mürettebeyi ikmâl eyledi. Hocasına damad oldu. Bahriye Dairesine intisab ederek Bırik ve Kalyon kâtibliğine ve Kolağalığına irtika ve bilâhare ihtiyarı tekaüd etti.

Ulemai hâdisden ve meşayihi halidiyeden Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddin Efnedi hazretlerine intisab ve müşarünileyhin intikalinden sonra halifesi Hasan Hilmi Efendi merhumdan hilâfet iktisab eyledi.

Harameyni muhteremeyni ziyaret etti.

Son zamanlarında lâstikci Mürteza ticarethânesinde dört sene kadar veznedarlıkda bulundu.

1 muharrem 1343 de Çarşamba'da Drağman'daki hânesinde vefat etti. Edirne Kapısından Eyub'e giden yol üzerinde Mustafa Paşa Tekkesi civarında medfundur. Uzun boylu, kumral sakallı idi.

Matbu eserleri:

- 1 Menakibi Ziyaiye (Manzumdur. Gümüşhâneli Ahmed Ziyaüddin Efendi merhumun menakibini hâvidir).
- 2 Menakibi Haseniye. (Manzumdur. Mürşidi Hasan Hilmi Efendi merhumun menakibini hâvidir.)
  - (.Manzumdur) أَبَاتِ المَالِكِ فِي رَابِطَةِ السَّالِكِ _ 3
  - (Manzumdur.) مرأت الشهو دي في مسئلة وحدة الوحود 4
  - مزان العزفان 5
  - شمس الصنافي أوصاف المصطفى 6
  - 7 İzharı Hakikat (Abdullah Cevdet Beye reddiyedir.)

Gayri matbu eserleri de vardır. "Rehberi Zakir" o cümledendir. Divanı eş'atı yoktur. Manzumatı ekseren mesnevî tarzındadır "Ceridei Sofiye" de mutasavvıfane makalâtı mündericdir.

«المات المالك» mukaddimesindeki na'tden:

Açılub didei canım bana cânân görünür Görünür feyzi mukaddes görünür nuri hüda Bana suretde bakub rengime aldanma bugün Gerçi gurbetde garib olduğumu görmede halk Bu rehin zevkini gel âşıki bi dillere sor Bana bakma sana bahş eylediğim cevhere bak Tende canım görünür sinede iman görünür Görünür şemsi hidayet mehi irfan görünür Dili pür neş'eme bak ravdai rıdvan görünür Aşkı mahbubı hakiki bana mihman görünür Neye baksan gözüne ol şehi adnan görünür Gerçi suretde behayim bana yeksan görünür

«Nağmei ن زانی » serlevhalı manzumesinden¹:

Gönül mirâtı aşka mâkesı mânayi fitratdir Taleb kâri cemâl olmak eğerçi kelimiyetdir Seriri « لى مم الله » tahtıgâhı ahmediyetdir O aşkın cilvegâhı safhai ihfayi vahdetdir O bürcin neyyiri hası makamı hatemiyetdir Dili musayi aşka « هزير الى » aynı rüyetdir

§

Nice yüz bin kelime ﴿ لَنْ تُوالَى ﴾ karşu gelmişdir Bu sevda çok sebükpa zümrei uşşakî çelmişdir Serir ﴿ لَى مَمَالِيَّ ﴾ tahtıgâhı ahmediyetdir

Toğunca tal'ati nuri sıfatı şarkı izzetden

Kitabı askı tevhidi oku insanı mânadan

« اناان » nağmesi peyda olur eşcarı kesretden Seriri « لى مرالله » tahtıgâhı ahmediyetdir

« نفحت » remzini anla çıkar bu şekli suğradan

Seriri « لى مع الله » tahtıgâhı ahmediyetdir

Ne bi had âşıkı şûride turi kalbi delmişdir Bunu irfanı turi hatemi ancak ki bilmişdir Dili musayi aşka « لن مرائي » aynı rüyetdir

§

Hicabı «كَنْرَانَى» vely eder zati hüviyetden Sanır biçare âşık da nişan buldu o hazretden Dili musayi aşka « لن ترانی » aynı rüyetdir

§

Yürü kurtar dilü canı hayalâtı müsennadan Bütün işrak eder atzı vücudun nuri mevlâdan Dili musayi aşka « لن راك » aynı rüyetdir

§

Muhammed, nurai kübra, hakayık anda peydadır Odur mebde bu varlıklar zuhurundan hüveydadır Seriri « الى مع الله » tahtıgâhı ahmediyetdir Odur ankayi lâhuti vücudi laü illâdır Anın sırrında mahv olmak müsemmayi () » dır Dili musayi aşka « ل راد » aynı rüyetdir

Bu manzume on kıt'adan mürekkebdir.

FEVZI BEY

Abdülbâki Feyzi Bey, Çorum'da Alay Beyi Zâdeler ailesine mensub Fazlı

Efendinin oğludur. 1885 de Çorum'da doğdu.

Çorum İbtidaî, Rüşdî ve İdadî mekteblerinde ikmâli tahsil ettikten sonra hususî suretde Arabî, Farisî, Fransızca, tarih ve hukuk tahsil etti.

1509 da Çorum ilk mektebleri müfettişliğine, 1910 da Çorum Darülmuallimin müdürlüğile, Tarih Coğrafya, Türkçe ve Fennî Terbiye'i Etfal muallimliklerine, 1911 de — açılan müsabaka imtihanında kazanarak — İzmit İdadîsi Tarih ve Coğrafya, 1913 de İnebolu Numune'i Ticaret İdadîsi Türkçe ve Edebiyat muallimliklerine, 1918 de Kastamoni Sultanîsi, 1919 da İstanbul'da Davud Paşa Sultanîsi ser muidliğine tâyin olundu. Üç sene kadar orada kaldıkdan sonra Üsküdar Sultanîsi

Farisî muallimliğine tâyini inha idildise de kabul etmedi.

Matbuata intisab ile 1921 den 1924 senesine kadar ticaretle iştiğal eyledi. 1929 şubatında eski mesleğine avdetle Üsküdar Erkek Orta mektebi Türkçe muallimi oldu.

Abdülbâkî Feyzi Bey, mizah ve lâtife vadisinde en güzel yazı yazan şairlerdendir. Ciddî eesrleri de güzeldir. Gazeteler ve mecmualarla intişar eden eş'arı bir araya getirilse ciddî ve mizahî büyük bir divan vücude gelir.

Terceme'i halini ve şiirlerini istemişdim. Gönderdiği tezkirede diyor ki:

"... Evrakı perişan arasında bulabildiğim eski yazılarımdan birkaç parça takdim ediyorum. Esasen birkaç senedenberi şiir ile, matbuat ile alâkamı kat etmiş olduğumdan yeni eserlerim yokdur. Toplayabılsem hemen Fuzuli divanı kadar olacak olan yazılarım, iki üç senede meydana gelmişdir. Alelacele yazıla zazetelere yetiştirdiğim bu yazılar hep ya tramvayda başlanmış, vapurda bitirilmiş, yahud mektebde dera aralarındaki teneffüs zamanlarında karalanmış, yanı üzerlerinde düşünülmemiş şeyler olduğundan maal-hicab takdim ediyorum."

Fikret gibi..

"Dirler ..." den:

Bu yerde gevhere sanki türabdır dirler Safanı terk ile beyhude cüstcu etme

Sürudı bülbüle lahni zübabdir dirler Vefa zemanede aynı serabdır dirler Çeker kemâli olan kâmilen gamı dehri Muhalled ad ederek türrühatı cühhali Zemanküzar olanın mektebi faziletde Bu arzı dune büzuri denaet ekmeyenin Bugünkü günde azizim zeheb cüda olana Maaş alındığı gün dainan tutub yakamı Nasıl gönülleri imar edei sürurü safa Livayi hamene cayi münasib ey Fevzi Belahet ehli bütün kâmyabdır dirler Kelâmı kâmile nakşı ber abdır dirler Mekânı cendere'i iztırabdır dirler Hemişe biçdiği kahrü azabdır dirler Hicaze kitsede bâtıl zihabdır dirler Efendi, gel beri yevmülhisabdır dirler Binayi himmete hâlâ harabdır dirler Fitazı güngire'i nüh kıbabdır dirler

28 Ağustos 1922

Fikret gibi...

"Sis" Nazire

Her gün sarar etrafımı bin davini barid Mağlubü perisan düşerim hake nihayet Bir gamlı ve dehsetli hecalet ki su gözler Zira o tehi sine hevulâ dahi her ân Bakdıkca verir çeşmime bin girye'i muzlim Ey sahnı mezalim, evet ey sahne'i tenha Ey ha'ilenin, hacısenin mehdi kararı Ev lå vuad alâmü mihan, ve'sü küduret Ev ceblerimin ka'rı hazininde demadem Ey validi gam, ey koca mefluci muhakkar Ruvinde bütün eksiliğin dürdi huveyda Alûde'i eşkâb açılan gözlere her gün Muhiş, evet abarı cehennem gibi muhiş İmâl olunurken daha bir desti hiyanet Heb derdü elem dalgalanır örkülerinde Heb cevrü cefa, zulmu eza, kahru eziyyet Milyonla barındırdığın ahzan arasından Def ol, yeter ey fakrü sefalet yeter artık Ey ben gibi bivaye, tehi kise olanlar Ey tek papelin uğruna bin taklak atanlar Yerlerdeki ev sakinii sakit vatun ecdad Davinleri gördükce dolasmakda sokaklar Ey belde, eya masdarı enva'ı belâya Tevlid eden ev bir sürü medvunü mürehhin "Gamdide ocaklar ki meraretle somutmus Ey servetü sâman, ey eden bizleri her ân Ey şuhı cefa pişe, eya haini mutlak Ey halıkı simü zeheb, ey kadı'i hacat Ey ilmü kemal, ey iki merdudı muhakkar Ey kalbi elem menkabe, ey girye'i zehrin Ey çingare amâde duran hemseri muğber Def ol, yeter ey fakrü zaruret yeter artık

Bir melhame baslarki demadem mütezayid Kaplar rühi mecruhimi bir gamlı hecalet Bir dürlü teveccüh edemez kiseve ürker Bakdıkca eder kalbimi müstağrakı ahzan Arz eyliyerek pisime bir sahnı mezalim Ev sahne'i zi dağdağa'i ga'ile pima! Ev en acı zehrabelerin mneba'i tarı Perverde eden sine'i menhusi sefalet Ölmüş gibi yatmakda olan ecvefi mudgam Ey tek metelikden de ciida müflisi ekber Bakdikca nasil titremez enzari temasa? Cesmanı alilinle ne muhiş görünürsün Te'sir edemez kalbine hiç giryeü nalişi Her nescine katmis nice bin tari zaruret Bir katra'i sadi de bulunmaz içerinde Yok sende evet zerre kadar behre'i şefkat Bir kaime olsun cıkamaz satıru handan! Artik yeter, artik bu rezalet yeter artik!... Hicran ile her låhza solanlar, sararanlar Ev evdeki esvayı tamamile satanlar Bir kerre bakın şimdi neler çekmede ahfad Rü'yada bugün her biri bir lokma sayıklar Ey lâne'i nekbet, ey olan kasvete me'va Ey her yeri bir çıplağa, bir yoksula mevtin Yıllarca zemandan beri tütmek ne... unutmuş" Sevdavı cemalile perisanü pür efgan Ağuşı sefilanda yatan ey koca ahmak Kâfi mi değil, etdiğimiz bunca münacat? Ey maye'i fazlu hüner, ey gevheri kemter Ey natıka'i kahrü cefa, nazre'i gamkin Ey aç uyuyan körpe çocuklar hele sizler, hele sizler... Artik yeter, artik bu rezalet yeter artik!..

16 Ağustos 1923

FEYZÎ EFENDÎ

Ahmed Feyzî Efendi, Tebriz civarında Serab müzafatından Türkanpor karyesinde ulemadan Esed Molla'nın oğludur. 1258 senei hicriyesinde mezkûr Karye'de doğdu.

Mebadii ulûmı pederinden taallüm etdi. 1276 da necefe azimetle — İran gencleri için o zeman Darülfünun hükmünde
bulunan — medreseye dahil oldu. İkmâli
tahsilden sonra feriza'i haccı eda etdi. Hicaz'dan Mısır'a azimetle camii ezhere devam eyledi. Tebdili hava için Mısır'a giden füzalayı vüzeradan Sami Paşaya mülâki oldu. Paşa, İstanbul'a avdetinde birlikde getirdi ve konağında müsafir etdi.

Feyzi Efendi, Paşanın hem bezmi olan ulemayı İran'dan Mırza Safa'nın müstefizi irfanı oldu. Bilâhare tevellüd eden oğlunu üstadının ismile tevsim eyledi. Müahharen terki tabiiyetle Hükûmeti Osmanî'ye memuriyetine sülûk ederek Amasya Tahrirat Kitabetine tâyin olundu. Bir

müddet şehr emaneti mektubî kalemi mümeyyizliğinde bulundu.

Mirgûn Mektebi Rüşdî'sinde ve Robert Kolej'de muallimlik etdi. Amerikalıların, İslâmiyet aleyhindeki kitabları kendine terceme etdirilmek istemelerile muallimlikden çekildi.

O sırada Galatasaray Mektebi Sultanîsi Farisî muallimliği münhal olmakla Maarif Nâzırı Münif Paşanın daveti üzerine müsabakaya girdi. Şehr emanetindeki memuriyetini terk ederek mezkûr muallimliğe nasb edildi. Otuz üç sene bu muallimlikde bulundu.

1328 de sinni haddı nizamiyi mütecaviz olduğundan — talebei kadimesinden — Tevfik Fikret Beyin Galatasaray Sultanisi müdüriyeti hengâmında tekaüde sevk edildi.

Şiddetli soğuk alma neticesinde iki gün hasta olarak 16 safer 1328 de vefat etdi. Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi kabristanına defn edildi.

Kendi vefatına söylediği tarihdir:

Geldim kapuna Yarab, elim boş, yüzüm siyah Nefse uyub da olmıyacakdım günahkâr İsyanıma tekabül eder bir cemil fiil İllâki ehli beyti resulün mahabbeti Feyzi değilse mazharı gufranı zülcelâl

Feyzî Efendi, "Süruş" nâmı müstearile "Tercemanı Hakikat" in kısmı edebîsine hayli müddet yazı yazdı. Beynelüdeba "Muallim Feyzî Efendi" nâmile mârifdur. Mütedeyyin, müeddeb, ehli daniş idi. Fransızca tefehhüm' ve terceme eder, tekellüm edemezdi.

Âsarı:

Usuli Farisî — On dört def'a tab olundu.

Kamus — Oğlu, Tahran sefareti müsteşarı esbakı Safa Beyin verdiği malûmata göre yirmi sene çalışarak Türkçeden Farisîye ve Farisîden Türkçeye olmak üzere vücuda getirmişdir ki âsarı meşahirden emsile ve şevahid ile tezyin etmişdir. İkmâlini müteakiben tab'ı için naşirle mukavele akd ettikden sonra Cihangir'de Karadut Çeşmesindeki hânesinde 1308 senei hicriyesinde zuhur eden harikda mahv oldu.

Müntehabati Farisîye — Üdebayı acemin âsarı meşhuresini cemi ve telfik² suretile ve tercemelerile birlikde tertib olunmışdır. Bunu da yirmi senede vücuda getirmişdir. Bu da yandı.

Vaveyla — İmamı Hüseyn رضى الله عنه hakkında 1315 senei hicriyesine kadar yazdığı mersiyelerden mürekkebdir. Matbudur. O tarihden sonra söylediği mersiyeler tab olunmamışdır.

Divanı Eş'ar — Harik tarihine kadar söylediği eş'arı ihtiva eden divan da yandı. Mevcud eş'arı, şuradan buradan toplanan ve yangından sonra söylenilen parçalardan mürekkebdir.

Suzügiidaz — Şarkı küftelerini havidir. 1300 de tab olundu.

Rübaiyatı Hayyam — Hayyam'ın bazı rübaiyatının tercemesidir ki yukarıda beyan olunan "Müntehabatı Farisiye" namındaki eserden ifraz ve risale'i mahsusa şeklinde tab edilmişdir.

Ceyb Lûgatı — Badelharik eviddasından Muallim Naci Eefndinin tavsiyesile talebe için Türkçeden Farisî'ye ve Farisî'den Türkçeye olarak tertib edilmişdir. Oğlunun nezdinde mahfuzdur.

¹ Tekellüfle anlamak, idrak emek.

² Toplayip bir arada birleştirmek.

Gazel

Eninü nâle, seherhize ney nevası gelir Suhanverin eseri bir hayatı sânidir Benim vücudum olur napedid o dem yoksa Abes tabib arama derdi dil ara yahu Kederden özkeh garibuddiyarı kim yoklar Sitem geranı huda naşinas hakkından Azabı kabri setaretle atladır Feyzi

Kıyametler kiyam eyler hıramı nazeninden Ayağı bâde zan etme yedi sakide musa veş Görürsün ziri pâyinde baharistanı lâhuti Bihakkın cüstcu yok, yoksa caridir fürat âsâ Hazer ahü enininden huda guyânı şebhizin Değişmez sureti ahvali hiç erbabı mânanın Zeman, ebratı sad etmez zemin, ahratı hos tutmaz

Bükâdan ârifi billâha mey sefası gelir Giderse dân fenadan yine sedası gelir Cihan bu halde kalmaz kadr şinası gelir Ki derdmend olanın gaybden devası gelir Mariz iyadetine gelse aşinası gelir Efendi tecrübe etdim seher duası gelir O demki baş ucuna âli mustafası gelir

İyandır şurı mahşer dide'i sihr aferininden Yedi beyzadır olmuş aşikâra asitininden Nigâh etsen o ikliem mahabbet durbininden Hakikat, teşenegânın heb yesarından yemininden Huda guyânı şebhizin hazer ahü eninimden Ne hasının itirazından ne halkın aferininden Usandım Feyziya dehrin zemanından zemininden

FEYZI EMIN BEY

Mehmed Emin Feyzi Bey, Süleymaniye kasabası ahalisinden Derviş Abdülkâdir Ağa'nın oğludur. 1278 de Süleymaniye'de doğdu. İbtidaî ve Rüşdî mekteb-

lerde okudu. Bağdad'a gönderilerek İdadi'i Askeriye kayd olundu. Şahadetnâme aldıkdan sonra İstanbul'a gelerek Mühendishanenin topcı kısmına girdi. Enva'i eskam ve âlâm içinde ikmâli tahsil ederek 20 haziran 1299 da mulazımı evvel rütbesile şehadetnâme aldı.

Tebdili hava için Buğdad'da bulunduğu esnada Askerî Rüşdî'si lisan ve muahharan Rüşdî'i Mülkiye'de hisab ve coğrafya muallimi, 2 mayıs 1302 de yüzbaşı oldu. Bir müddet Mektebi Harbiye dahiliye hizmetinde ve Kuleli İdadî'si Kitabet muallimliğinde bulundu.

Altıncı ordu kumandanı Receb Paşanın inhasile 14 nisan 1308 de Kol Ağalık rütbesile Bağdad Rüşdî'i Askerî'si müdür-

lüğüne nasb, yine müşarünileyhin inhasile Bağdad Topcı Alayı Binbaşılığına terfi edildi. İdadî ve Rüşrî mekteblerini bir sene daha idare etdi.

28 teşrini evvel 1320 de Bağdad'dan hareket ve Hindistan tarikile Hicaz'a azimet ederek ifayı hac eyledi.

31 ağustos 1324 de kaimmakam oldu.

27 rebiulâhır 1329 da Miralaylıkla Musul'daki Sahra Topcu Alayı Kumandanlığına tâyin olundu. Edebiyat ve riyaziyat ile iştigal ve vazifede ihmal isnadile tekaüd edilmek üzere açığa çıkarıldı.

Feyzi Bey "Eseri Hayatı Feyzi" de bu isnadın mahzı iftira olduğundan bahs ile diyor ki:

"Şu kadar var ki zamanı istibdadda Bağdad gibi bir yerde emsâlimin zevku sefa ile geçirdikleri hali vakitleri ben kitab mütalâasına hasr etmiştim. Müzevvir ve münafık kimselerin gizli işaretle aleyhimda medan istinad ittihaz ettikleri teliflerim o mütalâaların mahsulidir."

İstidayı adalete dair vaki olan müracaatlarının hiçbir faidesi olmadı. 11 mayıs 1329 da tekaüd edildi.

Musul valisi Süleyman Nazif Beyin ibramile Musul Belediye Mühendisliğini dört ay ifa etdi. İstanbul'a geldi. Bütün emsaliinn tekaüd edilmiş olduğunu görünce takibatdan sarfı nazar eyledi. Memaliki mütemeddineyi görmek, hem tedavi'i vücud etmek üzere Viyana ve Paris' egitdi. Harbi Umumînin zuhurile 13 ağustos 1330 da İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Haleb'e ve Musul'a gitdi.

Musul'da Fransız papaslarına aid kütübhanede mevcud yirmi bine karib ve ekseri Fransızca kütübi müteneviayı tedkika me'mur oldu. Diğer iki zatla dört ay çalışarak defterini tanzim ve vilâyete tevdi eyledi.

Bağdad'ın sukûtile 'ehlüke Musul'a yaklaşınca bazı memurinle beraber Haleb'e gitdi. Üç dört ay sonra orası da aynı âkibete oğradığından kemâli meşakkatle Konya'ya can atdı. Baharda İstanbul'a geldi. Mahmud Paşa'da Baltacı Hanında oturdu.

Emin Feyzi Bey diyor ki:

"Muarızlarımı kimsesizliğini ve bekâr olarak kışla ve han köşelerinde kalmaklığımı iztırarı olarak birçok zarar ve ziyane değil, bilâkis külli servet ve samana delil ittihaz ederlerdi. Müddeti ömrümde irtikâb etmedim. Her sene aldığım maaşların adedi, dördü yahud beşi geçmezdi. Bu ahval dairesinde cem'i mal, benim için gayrı kabil olduğuna kimseyi inandıramadım. Galayi es'ar, günden güne tereffu etdiğinden muhafaza'i hayat müşkil bir devreye girdi. Ekseren kendi elimle çorba pişirmeğe ve onunla seddı remak etmeğe mecbur oldum. Hayatımı anbe an gemirmekde olan hastalığımın önünü almak için doktor ücretini ve edviye masrafını tedarükde hayretlere düçar olduğum günler oldu. Eğer gayet basit bir tarzı idare ihtiyar etmeseydim ne seyr ve sıyahate, ne de kitab telif ve neşrine muvaffak olurdum."

Mumaileyh, son zamanlarında Üsküdar'da bir handa ikâmet eyledi. Felc isabet etmekle Haydar Paşa hastahanesine yatırıldı. Bilâhare Bursa, Gümüş Suyu, Gurabayi Müslümin hastahanelerine, daha sonra Bakır Köyü'ndeki İleli Akliye hastahanesine, nihayet Darülâcezeye nakl olundu.

25 zilkide 1347 (6 mayıs 1929) da Darülâceze'de vefat etdi. Kasım Paşa'da Ok Meydanı'nın alt tarafındaki Tekke civarına defin edildi.

Matbu Asarı:

- 1 Havayı Nesimi (Havanın hikemî, kimyevî, sıhhî ehval ve havasından bahisdir.
  - 2 İcmalı Netayic (Riyaziyat ve hikemîyatdan on fennin hülâsasıdır).
  - 3 Şuâât (Mecmua'i eş'ardır).
  - 4 Eseri Hayatı Feyzî (Kendi terceme'i halini havidir).
  - 5 Tefrika'i Riyaziye (İlmi cebrin bazı kavaidi âliyesini mübeyyindir).

Gayrı matbu âsârı:

- 6 Topcu Cüzdanı (Endaht ve tabiyeye dairdir).
- 7 Hayvanatı Maîye (Bazı hayvanatı maîyenin ahval ve havasından bahisdir).
- 8 Îlm ve Îrade (Maddiyun mesleğinin delâili aklîye ve fennîye ile reddine dairdir).
- 9 Encümeni Ediban (Kürdcedir. On beş kürd edibinin eş'arı müntehabesini camidir).
- 10 Şüunı Kürdistan (Türkcedir. Kürdistan'ın ve Baban hükûmetile Baban kürdlerinin ehvalı tarihiyelerini muhtevidir).

Gayrı matbu eserlerinin ne olduğunu bilmiyorum. Zavallı âdem hastahanelerde ve Darülâceze'de bulunduğu demlerde eserleri kim bilir kimlerin elinde kaldı. Hem müessirin, hem âsârın âkibeti elimesine — irfanı memleket namına — teessüf olunur.

Emin Feyzî Bey "Eseri Hayatı Feyzî" nin sonunda diyor ki:

"Hâsılı ömrüm, ha keder ve elem ile geçdi. Sergüzeşti ahvalim şu suretle hülâsa edilir: illet ve zillet gurbet ve gürbet, fakr ve zaruret ,makhuriyyet ve mağduriyyet, cilve'i kader, bu ahvalın cümlesimi bana gösterdi. Zan olunurki mesaw göstermek içün beni dünyaye getirmişdir.

Filhakika 69 senelik hayatı, enva'i alâm ile geçdi.

Henüz üç dört yaşında iken iki ayağı temamile yandı. Muahharen sol ayağı — ikinci def'a — diz hizasına kadar tutuşdu. Daha sonra sür'atle yanından geçen bir tay, sağ ayağına basub parmaklarını ezdi. Muhtelif zemanlarda birkaç def'a tifo, intifahı ri'e, lekeli humma kabilinden mühlik illetlere de giriftar oldu.

Anası, babası, kardeşi vefat etdi. Mükerreren emval ve eşyası çalındı. Mesarifi külliyye ihtiyarile teehhül etdi. Az zeman sonra ayrıldı, bir daha evlenemedi. Tâyinatile temini maişete çalışarak bütün maaşatını İranî ve Ermeni matbaacılara ve kitabcılara vererek birkaç eserini tb ettirdi. Hebsinden mutazarrır oldu.

Birbirini vely eden bunca musibetden sonra Darülhâceze köşelerinde göcdi.

Emin Feyzî Bey, Süleyman Nazif merhum delâletile birkaç kerre evime geldi, eserlerinden birer nüsha getirdi. Gayet müeddeb, mütedeyyin, mütevazi, mütefennin, edib bir zat idi. Müteaddid mes'eleden bahs etdik, hebsinde liyâkatmı gösterdi.

Gergüglü şair Şeyh Rıza'nın müddeti medide meclisine devam ve edebiyatca istifade etdiğini söyledi.

Paris'de müteşekkil beynelmilel tarih ce'miyyeti ilmiyesinde âza idi. Ce'miyyet tarafından gönderilen şehadetnamenin fotoğrafyasını ve ce'miyyetin neşr etmekde olduğu:

"Revue İnternationel" namındaki risalesinin — kendi terceme'i halile resmini ihtiva eden — 30 haziran 1922 tarihli nushasını tevdi etmişdi ki yukarıya derc olunan resim, o nushadan alındı.

Biçâre âdem bir aralık görünmez oldu. Üsküdar'da oturduğu handa aratdım, bulduramadım. Süleyman Nazif Bey, mesmuâta nazaran Hayder Paşa hastahanesinde bulunduğunu, bir gün birlikde aramamızı söyledi. Biraz sonra Nazif, zayi oldu. Zavallı Emin Feyzî'yi hastahanelerde takib etdim. Yukarıda söylediğim vechile hastahaneden hastahaneye nakl olundu. Bizzat görüşmeğe hâli müsaid olmadığından telefonla aralıkda sorardım. Bazan aklen, bazan bedenen rahatsız olduğunu haber verirlerdi. Bakır Köyü'ndeki Emrazı Akliye hastahanesinde bulunduğu esnada da hatırını sorduğumda kimin sorduğunu merak etmiş. Tabib ismimi söylemiş, zavallı âdem pek memnun olmuş.

İlm ve fen ile mâruf olan ekseri zevat ile hem ayar iken hâli mechuliyet ve metrukiyetde kalarak malûmatından istifade olunamaması, bahusus — bir silsile'i nekbet teşkil eden — eyyamı hayatının feci bir neticeye müncer olması her suretle şayânı teessüfdür.

Dünyada seadet yüzü görmeyen bu bedbaht âdemi, Cenabı Hâk, ukbada mazharı seadet buyursun.

Redia

Bad eser damdanı gülden şahsan titredir Dil nasıl takat getirsin na'raı mestaneye Desti bidadi sabadan goncadır aşüftehal Dillerin sayyadidir çeşmi siyahî dilberin Yıldırım tesirini icra eder hicranı yâr Şairin desti kemalâtında seyr it hameyı Olsa zahir kûşe'i ebruyi merdi mustakim Yaveri eltafi hakdır ehli sidku safvetin Sabit ol azınınde ey merdi mücahid gayret et Aşıkın âhı hazini zülfi yarı titredir Bülbülün feryadı sahni lâle zârı titredir Zurı bazuyı mahabbet kalbi zârı titredir Her nigâhı sahiri saydu şikarı titredir Sine'i süzanü kalbi dağdari titredir Sanki desti murtazadır zülfikarı titredir Derakab bünyani ömri hilekâri titredir Dehşeti ruzi ceza eshabı nârı titredir Gayreti merdâne, guhi zi yekari titredir

Heykeli aşk

**

Hareketsiz niçin şu dağ duriyor Görünür onda çok menazın aşk Dağlara mevci müncemid demeli Mevci cuşi mahabbeti derya Yok mu tabında hiç measırı aşk Belki bir emre intizar ediyor Çünki evvel denizdi heb dünya Hasil etdi heyakili cebeli Şu cebel muhbiri tabiattır
Hâdisatı cihanı bildiriyor
Şu selasıl, şu muhteşem dağlar
Mahzeni mekmeni bedayıdır
Dağdaki karların şuaatı
İn'iraf eyledikde basiraya
Nakşı damânı kuhı seyr idelim
Sahne'i gülşeni letâfettir
Zirvesinden akan küçük cebelin
Halbuki bir hayati sâridir
Görünür heb metalibi ervah
Aşkın sebze'i mazarında

Bize tarihi kâinat okuyor Tabakati kitabi hikmetidir Mazhari zubde'i vekayıdır Zineti kalbi lâleyi dağlar Aks edince uyunı nazireye Mahv eder dildeki küduratı Lavha'i şi'ri pür teravetdir Mazharı lütfi nevbahar olalım Zan olunmuş ki âbi caridir Neşr eder Feyzi lütfunı ezelin Dağların sahnı lâlezarında Heykeli aşkdır bütün eşbah

Beyrut - 1321

Top

Bir berkı cangüdaz ile bir ra'dı hevlak Bir lerzişi musibet ve bir havfı bi eman Volkan fezaye ateşini püskürür gibi Bir savtı dilşikâfü pür aşubü canhıraş Ehvali ruzı mahşeri tasvir eder o savt Kahrı hüda tehacüme gelmiş gibi mehib Feryad eder gadab ile bir ejderi cahim Âteş saçar alâvlar haşyet verir dile Topdır bu kahrü şiddeti icra eden bütün Top iddiayı batılı tahkirü tard eder

Bir dehşeti zemin ile bir âfeti zeman Gökler zemine saikalar yağdırır gibi İnsanlara tehiye eder varta'i helâk Tarrakası cihanı eder raş'edan mevt Bahrı kaza telatuma gelmiş gibi garib İras eder nizâmı şüunata iğtişaş Tehdid eder halayıkı nân azab ile İlka eder cihane bir endişe'i elim Topdır eden ketibe'i adayi ser nügûn Yaylım âteşle mülküni zirü zeber eder

Bağdad 1324

FİRAKÎ EFENDÎ

Hüseyn Firakî Efendi, Fahrüddin Efendi namında birinin oğludur. Niğde'lidir. Medresede taallüm etdi. On beş sene Niğde Mektebi Rüşdî'sinin muallimi saniliğinde bulundu.

1307 senei maliyesinde vefat etdi. Niğde'de Ateşli Medresesi haziresine defn olundu.

Mumaileyh hakkında verilen malûmat: Âşinaları "İlmi az, görgüsü çok" derler. Farisî'ye epeyi vâkıf idi. Son demlerinde tarikatı mevleviye'ye intisab etdi. Bir müddet mesnevî okutdu. Manzumeleri ekseriyetle mutasavvıfanedir. Âşıkane nazımları azdır. Yedi kızı vardır. Fakirülhal, ganiyülbal idi. Herkes hürmet ederdi.

Gazel

Dildar edeli terki vefa kaldı hayâli
Dil bağı zemininde hıram eyler iken ol
Bir nesneki âlemde ola haddine vâsıl
Elbette sitemkâre komaz âhımı devran
Erbebi kıyamın sitemi haddini geçdi
Rubah heman nisbet eder kendini şire
Ressadı ezel etse gerek atfı nigâhı

Beyhudeye bilmem kime vad etdi visali Kim çekdi usuletden aceb servi nihâli Memul olunur yetse gerek vaktı zevali Şimdi taşısını dur hele boynunda vebali Bu emri fazihin aceba yok mı süali Herhangi zeman bulsa eğer vadiyi hali Fırrakt¹ sen ol çakeri rabbı mütealı

Mehlikalar sinem üzre öyle yâre açdılar Öyle bir âteş bırakdılar vücudüm şehrine Sonra merhemdir deyu kantar ile tuz saçdılar Suzıne katlanmayub pervaneler heb kaçdılar

¹ Vezne gelmek için bi çare "Fırakı" mahlasının başına gelenlere bak.

FITNAT HANIM

Fitnat Hanım, Trabzon valisi Hazinedar Zâde Vezir Abdullah Paşanın kızıdır. 23 şevval 1258 de Trabzon'da doğdu.

1261 de pederile İstanbul'a geldi. Talimine itina olundu. Mektebi Rüşdî muallimlerinden Fındık Hafız Efendiden Kurân'ı Kerim, Hoca Lâtif Efendiden Arabî ve Farisî, esbak misr mollası Hoca Şakir Efendiden divanı hafız okudu. Erzurumlu Osman Efendiden hattı sülüs meşk ederek icazet aldı. Ketebeden Ali Şakir Efendiden hattı rık'aya temeşşuk ve inşa teallüm eyledi.

Henüz sinni sebavetde iken te'ehhül ettirildi¹. Validesi, te'ehhülden sonra da tahsile devam ettirdi. Zevcile imtizac edemediğinden ayrıldı. Bilâhare Bahriye Nezareti Mektubcısı Mehmed Ali Efendiye² tezvic edildi³.

Zihni Efendi "Meşahirünnisa" de der ki:

"Manzum ve mensur birçok âsârı edebiyeleri olduğu yakinen malûm olub fevkalâde fıraset ve fetanetleri muktezasınca bazı mesaili hikemîye ve fikrîye hakkında muhakematı muşıkâfaneleri erbabı ukule hayret verecek derecelerdedir. Müşarünileyhanın ragıb ve fıtnatı ulâ ve sair üdeba âsârını tahmis ve tesdis yolunda birçok eş'arı ve nait ve mersiye tarzında sair âsârı varsa da onlara destres olunamanışdır."

Süleyman Nazif Bey, "Garb Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri" ünvanile yazdığı makalede der ki:

"... Edhem Pertev Paşa, Trabzonlu Hazinedar Zâde Abdullah Paşanın hidmeti kitabetinde bulunduğu zeman kerimesi Fıtnat Hanım Efendiye şiir ve inşa talim etmeğe memur olur. Fıtnat Hanım, evahın eyyamında Bursa'ya gelmişdi. Orada biddefat gördüm. Ben onu tanıdığım zeman sinni altmışı mütecaviz idi. Edhem Pertev Paşanın taliminden feyzyab olmuş bulunduğunu söyledi idi. Edhem Pertev Paşa, veli nimet zâdesinin istidadı fıtrisını o kadar terbiye ve tenmiye etmeğe muvaffak olmuş ki, hanım, se sekiz yaşında iken hocasının gazellerine tefevvuk edehilecek kuvvetde şiirler vücude getirmiş.

"Her yerde senin saye sıfat heindemin olsam Bilsem kimedir meyli nihani'î derunin Kâhi rühini kâh bina kûşini öpsem Gark eyler idim katra'i nâçize vücudum Kalb eyleseler sana beni müdgamın olsam Girsem yüreğin içine heb mahremin olsam Avihte'i zülfi ham endur hamın olsam⁵ Gülberki cemalinde senin sebnemin olsam"

- ¹ Zevci evveli tahkik olunamadı.
- 2 Damad Ferid Pasanın amcesidir.
- ³ Bahriye mektubî kaleminden neşetle bilâhare mektubcu olan eviddayı kadimemizden Hasan Tevfik Efendi merhum, hanımla muşaare etdiklerini söylerdi. Hanıma dair verdiği malûmatı o vakit kayd etmediğimden maatteessüf şimdi tehattur edemiyorum.
  - 4 Peyam Sabah: 24 kanuni evvel 1337.
  - ⁸ "Meşahirünnisa" de bu beyt muharrer değildir.

beyitleri bu Fıtnat Hanımındır. Zeki olduğu kadar müstesna bir hüsnü ane de sahib bulunan şairenin zevci hılkaten pek kıskanc ve muvesvis imiş¹. Haremini tanzimi eşardan, hattâ mutalâadan men ederek kabiliyeti fıtriyesini boğa boğa öldürmüş olduğunu Hanım teellümlerle söylerdi. Edebiyattan memnu olunca hilkatindeki ihtiyacı ibdai hattatlıkla tatmin etmeğe çalışmış. Kendi elile yazmış olduğu bir mushafı şerifi bana ziyaret etdirdi, cidden nefis bir eseti sanat idi. Yukarıya kayd etdiğim dört beyti ne kadar müessir bir tavru eda ile okumuşdı. Okurken kırk beş sene evvelki tabü feri gözlerine avdet etmiş, ünfüvanı şebabının pür galyan demleri sesinde ve evzaında titriyordu. Zavallı kadın, ne kadar his etmiş ki aradan o kadar uzun ve yorgun seneler geçmiş iken duyduğunu hâlâ şiddeti evveliyesile ihsas edebilmekde idi. İşte muhitin cehline kurban olmuş bir istidad daha. İşte Edhem Pertev Paşanın desti rüzgâr ile tarümar olmuş âsârından biri ve belki en bed bahtı..."

Fitnat Hanım, İstanbul'da 1327 de vefat etdi. Edirne Kapusı haricine defn edildi.

Gazel

Semiğûn etdi felek asâyışım peymanesin Azmi suyi meykede elvermedi çekdim ayağ Ayşü nuşü suhbeti değmez anın hiç bir pula Cura nuşi bade'i eltafı olmakdır muhal Vadii alâmu gamda kaldım ey sakii dehr Şema'i suzane hacet kalmadı çünki yeter Pertevi camı cemim dâra ile fahr eylesün

Çünki dilşad eylemez neşveyle ben mestanesin Başına çalsun heman ol bîvefa demhanesin Neylerim zilli serab asâ şu mihman hanesin Bendegân terk etmesün mı meclisi şahanesin Mahrem etdi yâr zira meclise bigânesin Āteşi cevrinde yakdı âkibet pervanesin Badezin yâd etmesün Fıtnat gibi divanesin

Muhammes

Etme rağbet düşmeni bed kâre Allah aşkına Olmasun mahrem rakib esrare Allah aşkına Verme fursat öyle her mekkâre Allah aşkına Sen edersen razıyım azâre Allah aşkına

Kıl mürüvvet verme yüz ağyare Allah aşkına

Kapladı miratı kalbim ol kadar jenki melâl Hasreti didarın ey meh eyledi pek hasta hal Bisteri gamda yatub derdinle oldum bi mecali Öyle zar oldu tenim gelse ecel bulmak muhal

Ben şehidi gamzenim bir çare Allah aşkına

Ey tabibi canü dil rahm eyle bu bimarına Bari bir gün mazhar eyle mihrı lûtf âsârına Muntazırdır göz göz olmuş zahmler tımârına Desti lütfınla deva kıl hasta'i nâcarına

Merhemi kâfur ister yâre Allah aşkına

¹ Fıtnat Hanımın, "İlk zevcim, beni o kadar kıskanırdı ki güzel giyinmekden, şiir yazub okumakdan bile men ederdi. Hattâ, "Kirpiklerinin uzunluğu gözlerine pek çok letâfet veriyor" diye kirpiklerimi keserdi. Onun mumanıatile şiirde eski kuvvetim kalmadı." dediğini Süleyman Nazif Bey, pu makaleyi yazdıkdan beş sene sonra bana nakl eyledi.

Ahmed Midhat Efendi, Hanımın teyzesinin oğlu olduğunu Hanımdan naklen yine Nazif Bey söyledi.

Hey ne sihr etdin bana ol çeşmı caduler ile Saneveş sad çâk sinem fikri giysuler ile Eyledin aklım perişan zülfi şebbuler ile Pâre pâre eyleme müjgânü ebruler ile

Yine zahm açma reki bimare Allah aşkına

Kalmadı dilde tehammul gayrı derdi fırkate Sun lebi can bahşını bu mübtelâyi mihnere Eyle mahrem sevdiğim bir kere bezmi vuslate Lâli nabın ile can ver na ümidi sıhhate

Son nefesde bir meded nå çare Allah aşkın

Servi kaddin sureti ayrılmaz aslâ dideden Nev nihâlim kaçma lûtf et âşıkı gamdideden Rühların gitmez hayâli hatırı rencideden Saklama gel ruyunı bir bülbüli şurideden

Arzı didar eyle ey mehpare Allah aşkına

Gamzeler kim tabı meyden kâh hun âlud olur Nazre'i hışmın dahi ihsandan madud olur Lâhzada bin âşıkı aşüfte dil nâbud olur Her nigâhın âfeti can, dil yine hoşnud olur

Ne belâye düşmüş ol âvâre Allah aşkına

Jenki gamden saf eyle sevdiğim ayineni Şöyle dilsuz eyledi bu bende'i dirineni Kıl çerağı bezmi vaslın âcizi bi kineni Sine sine yandı sine görmeyelden sineni

Merhamet kil Fitnati gamhare Allah aşkına

FUAD EFENDI

Mehmed Fuad Efendi, 1285 de Menemen kazasının Değirmendere köyünde doğdu. Mağnisa'da Yeni Cami medresesinde tahsili ilm ederek icazetnâme aldık-

dan sonra İzmir Darülmualliminine girdi, oradan da mezun oldu. Mezkûr Darülmuallimin müdiri Meraşlı Kâmil Efendiden lisanı Farisî tahsil eyledi.

Bir müddet Menemen Mektebi Rüşdîsi muallimi saniliğinde ve bilâhare Mektebi İbtidaî muallimi evvelliğinde bulundu.

Meşrutiyetin ilânından evvel İttihad ve Terakkî Cemiyyetine intisab etdi. 1325 de İzmir murahhaslığına, muahharen cemiyyetin Aydın vilâyeti müfettişliğine, 1326 da İzmir Darülmuallimin muallimliğine tâyin ve 1329 da vilâyet umumî meclisinin Menemen âzalığına intihab olundu. Temmuz 1329 da vefat eyledi.

İstanbul ve İzmir gazete ve mecmualarında edebî makale ve şiirleri mündericdir. 1325 de İzmir'de "Gencinei Edeb" namile haftada bir defa intişar eden edebî risalenin ser muharrirliğini ifa etdi. Bu risale ile hayli eş'arı neşr olunduğu gibi gayrı matbu şiirleri de mevcuddur.

Sehab Pare

Viisatlı fakar melâlet efza Hâkim mi sana cunudı sevda

§

Meftunt mısın o âfitabın Nâbudii hict içinde böyle Cevlangehin ey sehab pâre Mahkûm değilsin iktidare

Âvâreliğin nedense söyle Beyhude midir bu picu tabın

§

Bir neş'e ile vücud bulduk Bir damı bedayıa tutulduk	§	Bu sahnı fenada sende bende Olduk ikimizde aşka bende
Sen cevvı havada ben zeminde Bir tatlı belâya mübtelâyız		Hem meslekı aşku ibtilâyız Yok fark, kemalı ânü inde
	§	D 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
Gönlümce değil fakat kemâlin Sevdasını gösteren şu halin		Bu mektebi aşku ibtilâda İsbatı vücud eder ulâda
	§	
Varlık dediğin şu zılli mühtez Danâyı serairi bu babın		Bir pertevidir o afitabın İsbatı vücudi rifat etmez
	§	
Yükselki şuun teceddüd eyler Meydanın olur mahallı hüsran		Kalmaz sana bu vesi meydan Kirdabi havada kalma muztar
	§	
Yükselde şuhuddan nihan ol Aşkın şereri kemal bulsun		Evrenki ådem seririn olsun Resk averi mülki asüman ol
	§	
Yükselki açık saçık dolaşma Alayışı kesrete bulaşma	§	Maksudına sen hicab olursun Pejmürde'i ığtırab olursun
Kesretdeki ihtişamı mefruz	Ü	Zannın gibi mütemen değildir
Vahdet hedefi mihen değildir		Tazyiki havaya kalma maruz
	§	
Tazyiki hava, o hali hail Eyler seni bu hazıza tenzil		Mahiyetini eder de tahvil İkbalin olur muhalü bâtıl
,		

FUAD BEY

Mehmed Fuad Bey, Sultan Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerinde berber başılıkda ve sarayca ve hükûmetce diğer hidmetlerde bulunmuş olan Hüseyn Beyin oğludur. Pederi, Alâiye Sancağı kaimmakamı iken 1 rebiülevvel 1272 de

Alâive'de doğdu.

Mektebi İbtidai'de ve Besiktas Mektebi Rüsdî'sinde mukaddimatı ulûmı tahsil eyledi. Bazı ulema ve üdebadan sureti hususiyede taallüm ve şair Osman Nevres Efendinin irşadatı edebiyesinden istifade etdi.

1 zilhicce 1289 da mülâzımeten Sadaret Mektubî Kalemine dahil oldu. 1 rebiülâhır 1316 da kalemi mezkûr müdir muavinliğine ve 4 safer 1319 da İvâlâtı Mümtaze ve Muhtare Kalemi Müdiriyetine nash edildi.

Sisam Meclisi İdaresi'nin vezaifile Beyin vazife ve selâhiyetini tefrik eden ferman hükmünün tasrihi ve meclisin ferman ahkâmına riaveti esbabının istikmali icün

Şûrayı Devlet âzasından Mavrokordato Efendi ile birlikde Sisam'a gitdi ve ikmâli vazife ile avdet eyledi.

6 şaban 1326 da âzalık inzimamile Şûrayı Devlet Baş Kitabetine tâyin olundu. İngiltere Kıralı Edvard'ın cenaze merasiminde bulunmak üzere Londra'ya azimet eden Veliaht Yusüf İzzüddin Efendinin maiyyetinde Londra'ya girdi.

23 remazan 1330 da Dahiliye Nezareti Müsteşarlığına nasb edildi. 12 kânuni sani 1328 de infisal etdi. 21 safer 1338 de tekaüdü icra kılındı.

Ulâ sınıfı evveli rütbesini ve ikinci Osmanî, birinci Mecidî nişanlarını ve Yunan muharebe madalyasını ihraz eyledi.

Sırb ve Bulgar kırallarının İstanbul'a vürudlarında Veliaht tarafından müsavir sıfatile pırezanta edildiğinden birinci rütbe Sen Sava ve Merid Sivil nişanları verildi.

Mehmed Fuad Bey, fezaili ahlâkiye ve malûmatı edebiye ile mevsuf bir zâtı muhteremdir. Bezmi ülfeti lâtif ve ekvali zarif olduğu halde;

"Kår etdi câne, artık isitsin kulaklarım

Candan tehassür evlediğim bir ezan sesi"

ve

"Ruhin gidasidir, ne ilâhî teranedir

Dünya benim olurdu isitsem ezanları"

beyitlerinde söylediği vechile kuvvei samiayı — bir otomobil kazası neticesinde gaib eylediğinden eviddası uzun uzadı musahabeden mahrum kalmaktadır.

Bir divançe teşkil edecek kadar eş'arı vardır. Yusüf İzzüddin Efendinin intiharı üzerine söylediği mersiye ile zevce'i edibesi Makbule Lemeân Hanım merhume hakkındaki Terkibi Bend, eş'arının en güzellerindendir.

Hidematı resmiyyede bulunarak gördüği ve işitdiği vakayı'ı ve istitrad suretile bazı vukuatı ihtiva eden hâtıratın birinci cildini ikmâl etmiş ve ikinci cildi de yazmağa başlıyarak kendi âsârı manzumesini de derc etdiğinden "Gördüklerim, İşitdiklerim, Söylediklerim" tesmiye eylemişdir.

"Nevha'i Matem" ünvanlı mersiyenin birinci bendi:

Devr etdi havf aksine cerhi zeman vine Elden kacırdı vah seadet hümasını Verdi lâtif sarsarı âfetle ber zemin Ceşmi neşatı hayli açılmışdı âlemin Etdi sururı ef'ide'i halkı ber hava Ruvi zemin kan ile heb lâlgûn iken Cerhi sitizekâr, nedir maksadın senin Hakkın meşiyetindeki hikmet bilinmeyor

« سنحان من تحير في صنعه العقول» Dehr atdı ah Yusüfi çahı felâkete

Suzisli bir felâketi gördük aman yine Cay oldu bu mu kürbete bir âşiyan yine Dönmüş harabe zare yazık gülistan yine Sevki elemle simdi kapandı heman vine Bir kerdbadı hâdise'i nâgihan vine Cellâdı bi emanı felek hunfeşan yine Yetmez mi itisafın elinden figan yine Sen ki kazaya sine'i millet nışan yine Olsun kemali hüzün ile virdi zeban yine Cerhin bu vazı dağı derun oldu millete

Kıt'a

Gördüm cihanda ben dahi enva'i müşkilât Terk etmedim metaneti, sabr eyleyüb dedim

Mihnetle geçdi hayli zemanım şen olmadım Dünyada mübtelâyı elem bir ben olmadın

Olsun vatan kemali seadetle paydar Kår etdi cane gayrı yeter hasreti vatan Merbutum ol cınane değer gülşen istemem Garbin safasi kendinin olsun ben istemem

*

Enisi akdesi kalbim vatan mahabbetidir Kemali emnü seadetle paydar olsun Vatan mahabbeti imanü din alâmetidir Vatanki cümlemizin bir veliyi nimetidir

Bakdıkca aynı ibret ile ben hayâlime Her şey tegayyür etdi vücud oldu pek nızar Bir zılli iken o cayı bülende nihadedir **

*

Mahzun olur ve pek acırım kendi halime Bak bak şu resme hali kadiminde berkarar Elbet cihanda ömrü de benden ziyadedir¹

Müstefid olmaz imamı âzam olsa hacesi

Bir kişi mahrum olursa feyzi istidaddan

¹ Bir fotografisinin altına yazmışdır.

FUAD BEY

Fuad Hulusî Bey, esbak Maarif Müfettişlerinden ve Konya Kadastro Hey'eti azasından merhum Samakovlu Ahmed Hulusî Efendinin oğludur.

1293 de İstanbul'da doğdu. Pederi Trabulusışam Mektebi Rüşdî'si muallimi evveli iken İbtidaî ve Talî tahsili orada ve Bevrut'da bitirdikden sonra İstanbul Hukuk Mektebine girdi, 1317 de mezun oldu. Gelibolu Müddeiyi Umumî Muavinliğinde, Manastır Mahkeme'i Fevkalâdesi âzalığında, 1324 - 1328 de Trabulusışamı ve 1329 - 1334 de Antalya meb'usluğunda bulundu. Bir müddet avukatlık ettikten sonra 1340 da İzmir Birinci Hukuk Mahkemesi Rivasetine, 1341 de İstanbul Cinayet Müddeiyi Umumîliğine, 1 temmuz 1926 da İstanbul Müddeiyi Umumîliğine ve muahharen Mahkeme'i Temyiz âzalığına tâyin olundu. Şimdi Mahkeme'i Temyiz rüesasındandır.

Muhtelif tarihlerde mülga darülhilâfe sahn ve Süleymaniye medreselerinde ilmi hukuk, mukayese'i kavanin ve ilmi ictima tedris etdi.

Matbu eserleri:

- 1 Hukuk ve Kavanin Dersleri (Dersin ilgası üzerine natemam kalmışdır).
- 2 Borclar Kanunu Şerhi (Sabri Beyle müşterekdir. İki büyük cilddir).
- 3 Kır Menekşeleri (Mecmua'i eş'ardır).
- 4 Yabani Güller (Mecmua'i eş'ardır).
- 5 Harbin Etrafında (Mecmua'i eş'ardır).
- 6 Tanrının Yollarında (Heca vezniledir).
- 7 Âşık Garib (Manzum piyes şeklindedir).
- 8 Kerem ile Aslı (Manzum piyes şeklindedir).

Gazete ve mecmualarla münteşir güzel şiirleri ve gayrı münteşir birçok man zumeleri vardır. Mesleki aslisinde ha'iz olduğu mahareti, edebiyatda da ibraz etmişdir. Neşr olunan âsârı bu müddeaye şahiddir.

> * * *

> > §

Ş

Ş

§

§

"Bomba Tepesi" kahremanları için:

Duşmen! Bu zehirli bombalarla Bir şairi belki ağladırsın Dil teşne'i sagari şehadet Düşdüm yine hüznü ıztırabe İnsanlığa fartı nisbetim yar

En şanlı şehide ağlarım ben Olmuş o, hayatı hulde mazhar Boğmakda beni şehikı hasret Feryadıma hak veren bulunmaz Düşmen bu figanıma bakubda

Hüznüm kadar intikama azmım Encamı bu sabrımın zaferdir Elbet ederim seni perişan Kiynimle zehirlidir silâhım Kiynim dahi pek nezihü ülvi

Tarihe sorun bilir mi kat'i Kurban olacakları muhakkak Osmanlı fidailerdir onlar Zanu bezemini şükürü tektim Onlar ki ateş yağan siperde

Bir kısmı da muntazır ki zabıt Mutlak kefen olması mükarrer Gûya ki onun nazarkehinde Şevki ebediyatin yanında Bekler mütehalikâne nevbet...

Yareb! ne büyük gönüllü etler. Bir mevti muhakkaka atılmak Ancak bu kadar olur müyesser İslâmı muzaffer et ilâhi! Nezdinde şefaat ehli olsun Türkün gözi bir vakıtda yılmaz Lâkin öci bilki sende kalmaz Erler doğuran vatan yıkılmaz His eylediğim elem yazılmaz Hamem bunı yazmadan sıkılmaz

Kalbimdeki zafi etmem inkâr Lâkin beni terk eder mi ekdar Bakmakda bana o, serzenişkâr Ben böylece gizli gizli gamhar Aldanma hakikatimde zinhar

Hakkım gibi muhkem itikadım Hak uğrunadır büyük cihadım Türküm ve zaferdir itiyadım Ağlar gülerim.. hazinü şadım Ben hadımı haku adlü dadım

Bir mevte sevinçle gitmiş insan Onlar yine müsterihü handan Tazim o yiğitlere ey ihvan Takdislerine olun şitaban Bekler kefen elde, kurbi yezdan...

Sevk etsin o cayi itilâye Esvabi muatraru müheyya... Bir hacle o hufre'i belâye Artık anılır mi zevki dünya "Öl" etnri eder o merdi ihya...

Yareb! ne hevarikı celâdet Bilmek bunu en büyük seadet... Yarebbi! yolunda harkı adet Etsin yine evcı sane avdet Her naili rütbe'i şehadet

1 Temmuz 1331

Pirayemi isterim

Piraye ağır hasta diyorlar, nasıl olmuş Anmış beni bir gün, o güzel gözleri dolmuş Piraye biyaz gül gibi bir nazlı güzeldi Koşdum iki gün yol bana bir yıl gibi geldi Piraye nasıl söyleyiniz çok mu ağır ah Ben çıldırırun yoksa bu âlâm ile billâh Piraye benim sevdiceğim, şuhi şenemdir Dünyade o şen kız biricik yasemenimdir

Piraye mi? lâkin... bu kadar söyleyebildi Eyvah! o demek şimdi bu dünyade değildi Piraye! biyaz gül! kara toprakda mısın sen? Piraye! benim, söyle gülüm, nerde o medfen Pirayeciğim, gonca gülüm derdile solmuş Elmas cicimin, sevgilimin gül yüzü solmuş Nişter gibi endişe ciğergâhımı deldi Hançer gibi keskin sızı cangâhımı deldi Piraye nasıl gösteriniz nerde o nev mah İnsaf ediniz, gösteriniz, nerdedir eyvah! Piraye benim, hem de bugün sade benimdir Sen kurtar ilâhî o benim, sade benimdir

§

Biçâre gözünden boşanan yaşları sildi Hemşire hanım ağlayarak döndü, çekildi Piraye! unutdun mu ki sensiz yaşamam ben Göster geleyim birleşelim Rabbe giderken

FUAD BEY

Mehmed Fuad Bey, esbak divanı hümayun beylikcisi Köprülü Zâde Afif Beyin mahdumu esbak Bükreş sefiri Ahmed Ziya Beyin ortanca oğlu, Beyoğlu İkinci Ceza Baş Kitabetinden mütekaid İsmail Faiz Beyin oğludur. Validesi, İslimiye eşrafından ve ulemadan Arif Hikmet Efendinin kerimesi Hatice Hanımdır.

21 rebiulâhir 1308 (22 teşrinisâni 1306) da Sultan Mahmud türbesinin karşısındaki konakta doğdu.

Ayasofya Merkez Rüşdî'sinde ve Mercan İdadî'sinde okuyarak aliyyülâlâ derecede şehadetnâme aldı. Mektebi Hukuka girdi, üçüncü sınıfa kadar takib etdi. Hususî olarak Fransızca tahsiline çalıştı.

Mercan ve Kabataş İdadîlerinde vekâleten edebiyat, İstanbul Sultanisi Türkce ve Edebiyat, Galata Saray Sultanisi Edebiyat Muallimliğinde bulundu.

7 kânuni evvel 1329 da Halid Ziya Beyin istifasile münhal olan Darülfünun Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisliğine tâyin edildi. O zamandanberi Darülfünunda birçok teşkilât ve tensikat yapıldığı halde şimdiye kadar dersini bilistihkak muhafaza etdi.

Mülga Maarif Nezaretinde teşekkül eden İstilâhatı İlmiye, Edebiyat, Âsân İslâmiye ve Milliye gibi birtakım encümenlere iştirâk ederek son Encümen Kâtibi Umumîliğine intihab olundu ve "Millî Tetebbüler" Mecmua" sını neşr etdi.

Mekâtibi Sultaniye'nin ilk edebiyat programlarını 1326 da tertib eyledi.

1923 de Maarif Vekâleti Telif ve Terceme Hey'eti Riyasetine tâyin edildise de kabul etmedi. Yine o sene Darülfünun Edebiyat Fakültesi Riyasetine intihab olundu,

1924 de Maarif Vekâleti Müsteşarlığına nasb edilerek sekiz ay ifayı hizmetden sonra istifa etdi. İlâhiyat Fakültesinin Türk Tarihi Dinîsi Kürsisine verildi.

1923 den 1929 a kadar altı sene Mektebi Mülkiye'de Tarihî, Siyasî ve Türkiye Tarihi, 1926 dan 1929 a kadar da Sanayi'i Nefise Akademisinde Medeniyet

Tarihi muallimliklerinde bulundu. Bunlardan istifa ve Darülfünuna hasrı mesa'i eyledi.

1924 de Türkiyat Enstitüsünü tesis ve şimdiye kadar idare etdi.

1927 de Türk Tarih Encümeni Riyasetine intihab olundu. Edebiyat Fakültesi reisliğini de muhafaza etdi.

1923 de Paris'deki Tarihi Edyan Kongrasına, 1925 de Rus Ulûm Akademisinin iki yüzüncü sene'i devriyesi merasimine, 1926 da Bako'da Türkiyat, 1928 de Oksford'da Müsteşrikler, 1929 da Londra'da Tarihî Edyan ve Harkof'da Müsteşrikler kongralarına Hükûmet ve Darülfünun namına murahhas olarak iştirāk etdi. Bu kongralarda okuduğu raporlar, kongra zabıtnâmesine derc olundu.

1925 de Rus Ulûm Akademisi muhabir âzalığına ve Macar görüşü Çoma İlmî Encümeni âzalığına intihab edildi.

1927 de Haydelberg Darülfünuni tarafından fahri felsefe doktorluğu diploması verildi.

1929 da Çekislovak Şark Cemiyeti ve Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü muhabir âzalıklarına intihab olundu.

1913 senesinden beri yalnız tarihî tetkikat ile iştigal etmektedir.

Âsârı:

- 1 Ruhuccemaat ("Küstay lö Bon" dan terceme 1325).
- 2 Hayatı Fikriye (Makalâtı edebiye ve felsefiye 1325).
- 3 Paris Kadını ("Hanri Bek" in piyesinden mütercem 1324).
- 4 Ruhî Sivaset ("Küstav lö Bon" dan mütercem 1327).
- 5 Selimi Salis ve Napolyon ("Diriyo" den mütercem 1327).
- 6 Türk Edebiyatı Tarihinde Usul (Bilgi mecmuasının ilk nüshasında münteşir 1329).
- 7 Millî Tetebbüler Mecmuası (5 nüsha 1331).
- 8 Nasrüddin Hoca (Manzum hikâyeler 1918).
- 9 Tevfik Fikret ve Ahlâkı (Küçük risale 1918).
- 10 Türk Edebiyatında İlk Mutasavvifler (1919).
- 11 Türk Edebiyatı Tarihi (1928).
- 12 Türkiye Tarihi (1923).
- 13 Bugünkü Edebiyat (1923).
- . 14 Türkiyat Mecmuası (İki cild, 1925 1928).
- 15 Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri (1928).
- 16 Anadolu Saz Şairleri (Dört cild, 1929 1930).

Almanca intişar eden eserleri:

- 17 Anadolu Tarihi Dinisi Hakkında Mülâhazat (1922).
- 18 Selçukîler Devrinde Anadolu'da Türk Şairleri (1922).

Bunlardan başka Almanca ve Fransızca neşr edilen din ve edebiyat tarihlecine müteallik muhtelif makaleleri, beynelmilel bir hey'eti ilmiye tarafından neşr edilen İslâm Ansiklopedisinde de mütnevvi makaleleri, ibtidayı meşrutiyetden beri çıkan gazete ve risalelerde edebî ve tarihî makalâtı ve eş'arı, mekâtıbı ibtidaiye ve taliye için yazdığı kıra'et, tarih, sarf ve nehv ve edebiyat kitabları da vardır.

Köprülü Zâde Mehmed Fuad Bey, neşriyat ve tedrisat âlemlerinde memleketin irfanına hizmet eden erbabı himmet ve marifetin en genclerinden, fakat en deri gidenlerindendir.

Tedrisatı müdakkıkanesi ve âsârı münteşiresi gayret ve liyâkatinin derecesini gösterir.

Anın iktisab eylediği sıytı ehliyetden kulakları müteessir olanlar, bahusus — sil-sile'i nesebine bile tarız ve taarruzdan başlıyarak — ehlieyti sabitesini izale etmek zumi batılıle "Tarih ve Edebiyat Mecmua" ları neşr edenler, Fuad Beyin ortaya koyduğu âsârı müfidenin onda birini vücude getirebilseydiler, cisimlerile beraber isimleri de zail olmazdı.

Fuad Bey gibi — en ziyade — edebiyat tarihile iştigal ve o yolda müteaddid eserle ibrazı kemal eden bir zatdan — divanlar dolduracak, en mühim şairleri de mecburî takdir edecek mertebede — birçok şiir beklemeğe hakkımız yokdur. Şiirleri çok değildir. Fakat istediği vakit — erbabının istediği gibi — nefis şiirler söylemeğe muktedirdir.

Kaprülü Zâdenin, kendine müracaat edenlere karşı diriği muavenet ve delâlet edenlerden olmadığı da müsellematdandır. Şiarı insaniyet kâranesi, fitrî ve irsî necabetine delil olduğuna — bir suretle insaniyetini görenler— şehadet ederler, yahud kalben itirafda bulunurlar zan olunur.

Evvelce yazılan bu terceme'i hal, tab'ı edilmek üzere olduğu sırada Fuad Beyin yerine Edebiyat Fakültesi Riyasetine diğer bir zat intihab olundu.

Baremin hini tatbikında da — âli mekteb mezunı olmaması vesilesile — Fuad Bey, Darülfünun divanınca beşinci derece müderrisliğe tenzil edildi.

"Son Asır Türk Şairleri" ile beraber şu hali garibe hayret etdik.

Bütün mesa'isi ilme masruf olan ve âsâr illmiyesile namını Şarka, Garbe tanıtan bir âdemden aşı şehadetnâmesi ve emsâli şehadetnâmeler aranabilirse de mekteb şehadetnâmesi aranacağı hatıra gelmezdi. Hatıra gelmiyen, başa geliyor.

Şehadetnâme, hamilinin ilmine şehadet etmek için verilir ve ilmi sabit olmıyanlardan aranır bir varakadır.

Her satırı, isbatı ilm eden binlerce sahifelik eserler, müessirin ilmine şehadet edemez mi? ve o eserler, bir şehadetnâme kadar ha'izi kıymet olamaz mı?

Her eseri, hakkal insaf şehadetnâmeden daha mühim olan bir zatdan mekteb şehadetnâmesi aranırsa o zatın — her şeyi kolayca beğenmeyen — Garb âlimlerince mazharı takdir olan eserlerinden ve senelerden beri talim tdiği talebeden teâmi etmek lâzım gelir.

Bahusus bir âdemin ilm ve şühretyab olmasından ve şühretini yıllarca muhafaza etmesinden daha mühim ve muteber şehadetnâme olmıyacağı tabiîdir. Çünki şühreti hakikiye, sür'at ve suhulet ile iktisab edilemiyor.

Fuad Bey, bir manzumesinde "Etfalı bağ cümle sebak hanı feyzimiz" diyor. Şimdiye kadar yetiştirdiği yüzlerce talebe'i kiram, Darülfünun şehadetnâmesini hâmil oldukları içün âlim ad olunsunlar ve âlemi ilimde naili ihtiram olsunlar da muallimleri — âli mekteb şehadetnâmesine mâlik olmadığı içün âlim saylımasun ve mertebe'i ilmiyenin tenzili gibi bir muamele'i acibeye lâyik görülsün, buna — mekâtıbı âliye şehadetnâmesini taşıyan — âlimler değil — en basit şeylerde de tefekkür nasiyesini kaşıyan cahiller bile taacüb ederler.

Vatanını sevenler, ilme ve ehli ilme hürmetkâr olmalıdırlar. "İşte o kadardır ol hakikat.."

Gazel

Hamunı gamde sanma ki cuyayi vahdetiz Etfalı bağ cümle sebakhanı feyzimiz Mansur bezmimizde nola çaker olmasa Bir katrayız ki her sadafı aşk içindeyiz Musayı len terani'i vusletle mest eden Raz etmesek bu sırır fuad anlamaz cihan Şahıgül üzre bülbüli guyayı vahdetiz Mansur perdesinden öten nayı vahdetiz Biz dâre inmeyen yüce babayı vahdetiz Lü lü değil sadafdaki deryayı vahdetiz Huyizki sırrı turı tecellayi vahdetiz Biz razdan levlei esratı vahdetiz

(Sad abad akşamları) ndan:

Ziya, füsun, ebedî raksı nağme, busişi ab Sulardaki gölgeli, nazan çerağlar titrer Gunude duşı bulurunda atlası mehtab Sediri naze uzanmış o nev civan dilber Yavaş yavaş süzülür çeşmi mestü şehbazı Miyanı bezme çöker nagihan perişanlık Zavallı şair olur mey bedesti istiğfar

Teraneler, nice mestane ahü hasretler
Kamer buharı hayalat içinde bir şebtab
Başında hale'i destar, elinde nilüfer
Yanar havayi tahassürle udü nayü rubabı
Şikest eder bütün akdahı kâküli nazı
'Eknarı cude solar tacü kayserü zertar
"O çeşini sahiri zehra misâle aldandık"

GALIB BEY

Mustafa Galib Bey, Şehsuvar Paşa Zâde Üsgüb vali'i esbakı vüzeradan İsmail Paşanın oğludur. 1244 yahud 1245 senei hicriyesinde Leskofça'da doğdu.

İsmail Paşanın ceddi Hasan Paşanın, muharebelerde hüsni hizmeti görüldüğünden devletce uhdesine Sirbistan'da "Alaca Hisar" sancağı âyanlığı tevcih ve Niş sancağı dahilinde Ürgüb ve Leskofça kazalarında geniş malikâneler ihsan olunarak ailesi o havalide tavattun eylediler. Şehsuvar Paşanın ailesi "Şehsuvar Zâde" nâmile mârufdur.

İsmail Paşanın ikinci zevcesi ve Galib Beyle Dilâver Beyin¹ validesi Tuti Hanım Nişli Hafız Paşa Zâde Mahmud Paşanın kızıdır.

Galib Bey — menfiyyen Karahisari Sahibde mukim iken itlâk olunan — babasile beraber 1263 de İstanbul'a geldi. 1266 da Sadaret Mektubî Kalemine girdi. 1268 de Bosna valisi Veliyüddin Paşanın Divan Kitabetine, zilhicce 1268 de Panaloka kaimmakamlığına tâyin edildi. Şaban 1269 da infisal ederek İstanbul'a avdet etdi.

Rus Muharebesi esnasında Bahriye Ordusu Kitabetine nasb olunarak Kırım'a gitdi. Babasının Hakkâri-Van valiliği henkâmında Van'a azimetle Divan Kitabeti vazifesini ifa eyledi. Avdetinde Sadaret Mektubî Kalemine devam etdi.

1276 senesi evailinde Kâni Paşanın İstanbul Emti'a Gümrüğü emanetine nasbında Galib Bey, Tahrirat Baş Kitabetine tâyin kılındı. Memuriyetinde gayreti görüldüğünden şaban 1276 da ünvanının mükâfaten Gümrük Tahrirat Müdürlüğüne tahviline irade sadir oldu.

Diyarıbekir vali'i esbakı Selânikli Faik Psaa nakl etmişdi:

Kâni Paşa, Babiâliden kâtib istemesi üzerine Galib Bey — Sadaret mektubî kaleminden — gümrüğe gitdi. Namık Kemal, Halet², Mehmed Sadi³ Beyleti, Edhem Efendiyi² beni birlikde götürdü. Kemal Bey, kendinin muavini idi. Bizi de umurı tahririyede istihdam ederdi. Kâni Paşa — istikameti nisbetinde — Halid Galib Beyde — liyakati mertebesinde — med mest olduğu halde ehliyetine hürmeten haline tahammül eder, riayet göstrirdi. Mühim bir şey yazdıracağı zeman, "Galib Bey, reca ederim, bugün işme, şu işi yaz" der idi."

Yahya Kemal Beyin validesinin babasıdır.

Esbak Maarif mektubcisi.

Esbak Düyunı Umumiye mektubcısı.

Esbak Adlive Havale müdürü.

Safer 1278 de Tarabulusıgarb iyaleti gümrük emanetine tâyin olundu. Vali Mahmud Nedim Paşa¹ ile geçinemediğinden bir buçuk sene sonra azl edildi.

Mithad Paşa, 1281 de Tuna valiliğine tâyininde erbabı liyakâtden bazı zevad ile beraber Galib Beyi de götürerek Meclisi İdare Baş Kitabetinde ve Tuna gazetesi muharrirliğinde istihdam etdi.

Haleb vilâyetinin yeniden teşkilile valiliğine Cevdet Paşanın tâyininde mektubculuk ve muhasebecilik için Tuna vilâyeti memurini muktediresinden iki zatın izamı Babıâliden taleb olunması üzerine Galib Bey, "Mahareti kalemiyesile beraber bidayeti teşkilinden beri vilâyet refakatinde bulunarak ehliyet ve liyakati malûm ve mücerreb olduğundan" remazan 1282 de mektubculuğa nasb ve terfian rütbe'i mütemayizi tevcih edildi. Cevdet Paşa ile 16 şevval 1282 de Haleb'e gitdi. Beş altı ay sonra istifa ederek İstanbul'a geldi. Veys Paşa Zâde Zeynelâbidin Reşid Bey, bana gönderdiği bir mektubda diyor ki:

"... Galib Bey, Haleb mektubcılığına tâyıninde mektubcı muavinliğine Halet Beyi sevk etmişdi. Halet Bey ise tâyıni gününden itibaren mektubcılığı kurar ve Cevdet Paşa ile Galib'in arasını bozub verine geçer. Pederim, o atalık Adana mutasarrıfı idi, Galib Bey, Haleb'den İstanbul'a gelmişid. Sahhaf Kayseriyeli Mehmed Efendinin dükkânında Hamse'i Atai'yi mütalâa ederken yanına gitdim. "Haleb'den ne vakit teşrif buyuruldu" dedim. "Dün geldim" dedi. "Hoca Paşa ne yapıyor" dedim. "Ne Hoca, ne Paşa.... dedi".

Galib Beyin Haleb'den avdetinden sonra bir memuriyete tâyin olunduğuna dair malûmat yokdur. Haleb'deki ehibbasından birine — vaid etdiği arabayı göndermesine dair — Girid'den yazdığı mektubun² tarihile murselünileyhin hüviyyeti ve Galib Beyin Girid'e sureti azimeti mechul ise de mektubu, Haleb'den geldikten sonra yazmasına nazaran Girid'e 1283 de gitdiği anlaşılmaktadır.

Zuhur eden ihtilâlin tahkikini ve umurı idarenin tanzimi için sadrı esbak Mustafa Naili Paşa, o tarihde Girid'e gönderilmişti.

Galib Bey mukaddema müşarünileyhin oğlu Veliyüddin Paşanın divan kitabetinde bulunarak o aileye kesbi münasebet etmiş olduğundan Mustafa Naili Paşa — oğlunun tavsiyesile — Galib Beyi hizmeti kitabetde istihdam etmek üzere Girid'e götürdüğü istidlal edilebilir. Girid'den avdetinden sonra bir memuriyete tâyin kılınmadı.

14 şaban 12841 de vefat etdi2.

- Sadrı esbak.
- ² Letaifi inșa: Cild 5, sahife 51.
- 1 Udebadan Süleymaniyeli Abdurrahman Nacim Efendi, "Bir sene evvel vefat etseydi (miri Galib) tarih olurdu" diyerek izhari teessüf edermis.
- ² Topkapu kabristanına defn edildiği Hersekli merhumdan ve babasının Edirnekapusu kabristanında medfun bulunduğu Galib Beyin biraderinin damadı ve Yahya Kemal Beyin babası Nişli İbrahim Beyden işidilerek biraderim merhum Ahmed Tevfik, ihtifalci Ziya ve Balıkesir mebusu İsmail Hakkı Beyler ile aradık. Ne babasının, ne de oğlunun kabrine tesadüf etdik. Belki mezar taşı yapılmatmış, yahud emsali bihisabi gibi imha edilmişdir.

Galib Bey, Bosna'da bulunduğu esnada eşrafi mahalliyeden bir zâtın kerimesile izdivac eyledi. Vefatından sonra zevcesi Bosna'ya avdetle orada rıhlet etdi.

1272 de doğan oğlu Mehmed Besalet Bey, Mektebi İdadî'i Harbî'ye devam eylemekde iken babasının irtihali üzerine Leskofça'ya gitdi. Çiftliğinde ziraatle meşgul oldu. On dokuz, yirmi yaşında Bosna'da vefat etdi.

1274 de doğan kızı Ayşe Hanım — Bosna ve Hersek'in Avusturya Devleti tarafından işgali üzerine — zevci Hacı Rical Zâde Ahmed Âtıf Efendi ile birlikde Bursa'ya hicret ve bir müddet sonra vefat eyledi. Zevci, İzmir'e nakli mekân etdi. Ayşe Hanımın kerimesi, İzmir'de avukat Mehmed Galib Beyin refikasıdır.

*

Galib Beyin, resmini aldırdığını:

"Cevheri ayine'i nurı hudadır suretim Nusha'i kübravı fitratdir vücudim tâ ezel Ruşenadır ehli tab'a suretimden siretim Gösterir bir âlemi hikmet mükemmel heyetim"

kıtasile

"Maderi zişanıma ihtarı namü şekl için

Galib etdim gönderub resmim beyanı iştiyak"

beytinden istinbat ederek pek çok aradım, bir eli göğsünde olarak resmini yaptırdığı, dadisinde mahfuz iken evlâd ve ahfadının ellerinde dolaşarak bilâhare zayi olduğu anlaşıldı. Tuna'da bulunduğu esnada vilâyet memurlarının birlikde aldırılan resimleri arasında Galib Beyin — tarif edilen — şekline müşabih bir resim varsa da bugün tanıyan kalmadığından anın resmi olduğuna hükin etmek kabil değildir.

Hersekli Arif Hikmet Bey der ki:

"Galib Bey, koyu kumral sakallı, melihülvech, müeddeb, asabiyülmizac, fevkalâde zeki idi. Ben, iki odalı bir evi kendime geniş buluyorum, Şinasi ile Galib, kâinatı kendilerine dar görürlerdi. Bunlara dünya müteveccih iken dünyaya sığmadılar, kendilerini yediler. Hele Galib inhimaki işretle mahv oldu."

Ebüzziya Tevfik Bey, mecmuasında¹ Kara Kulak kanının havlisindeki gazinodan bahs ederken der ki:

"... Yine burada idi ki Leskofçalı Galib Bey merhumu tanımış ve hal ve tavruna ve vecahari simasile telakatı harikûlâdesine ve hususa Hersekli gibi, Kemal ve Kâzım² Beyler gibi etvarı lâûbaliyane ve küftan bi bakânelerile meşhur olanların, anın huzurunda şakkı şefe etmeksizin mebhutane anı dinlediklerine hayretde kalmışdım. Pos bıyıklı, kumral ve gür sakallı, hadekaları şiddeti nazar infaz eden çeşmanındaki ülviyyeti mehibe ile beraber gayet mültefit olan bu zat, bazan evzaile öyle bir haleti şe-

Numaro 131, sahife 67.

² Sair Ferik Kâzım Paşa.

kime izhar ediyordu ki insan o azametin karşısında bayağı lerzenâki hıras oluyordu Pişi nazarda guyaki Nel'i canlanmışda sıhamı kazasından bir beyit okuyormuş gibi bir haleti haşyet tecelli ediyozdu. Galib Beyin vechen Midhat Paşa merhuma garib bir şebaheti vardı."

Selânikli Faik Paşa der ki:

"Galib Beyin lisanında lüknet vardı". Sözü zahmetle söylerdi. Yazısı okunmazdı. Yalnız benimle daha bir kişi okuyabilirdi. Dâvayi liyakat etmezdi. Bende yüz kadar gazeli vardı. Kendi eşatızıde beraber zayi oldu."

Zeynelâbidin Reşid Bey, bana gönderdiği mektublardan birinde der ki:

"Galib Bey, gayet nazük ve mahviyetli, hülâsa'i irfan denilecek bir vücud idi."

Galib Bey, zâde'i tab'i olan:

"Kalub nef'iyi muciz guden evrenki suhan mahlul Edince şimdi dâva tabım ol cahı muallayi Suhan sencanı rum olmuşdu her bir asırda talib Dedi hükkâmı divanı kaza الحكم لذاك

kıta'i fahiranesile iddeayı galebe ediyor. Kemal gibi, Arif Hikmet gibi ekâbiri suhan sencanın, dâvayı galibi tav'an kabul ile anı üstad tanımaları « المساح » kıt'asının bir iddeayı mütehekkimaneden ibaret olmadığına hücced ad olunabilir. Muasını olan sair erbabı şiir ve edebde hakkı teslim ve müddeiyi galibi tekrim etmişlerdir.

Arif Hikmet Bey, Nailiyi kadimin terceme'i haline dair bir risale neşr eden Müstecabî Zâde İsmet Beye yazdığı tezkirede:

"... Galib Bey Efendi ki, gerek berı, gerek Kemal Bey kendisinden telemmüz ederek nevheveslik semanımızda ikimizin de üstadı idi".

diyor ve divanında:

"Müstefidi Feyziyim Hikmet, cenabı Galib'in

Nazmi paki virdi canımdır hayâli kalbile"

kabilinden beyitlerle ihtiramati kalbiyesini arz ediyor.

Namık Kemal Bey de bazı gazeliyatında tekrimat ve takdiratını gösteriyor:

"Hırka puşum şimdi hikmet hanei endişede Reşk eder divanı şevket nüsha'i âsârına Mürşidi âli cenabım galibi agâhdır Hükmi galib, kendi mülki nazma şahinşah**dur^{ın}**

Alemi idrak yekser kabza'i hükmündedir

Şimdi tab'ı miri Galib'dir cihan saları feyz

Aşıkım hüsni hayâli Galibi üstada kim

Şive'i icaz ile eyler beyanı hüsnü aşk"

8 Ebüzziya, "Telakati fevkalâdsinden" bahs etdiği halde Galib Beyin hafidesinin zevci Mehmed Galib Bey, "Lisanında rekâket vardı" demiştir.

§

§

Zeynelâbidin Reşid Bey de "Kumkuma" da, "Miri Galib, peltek idi, kimsenin yanında kendi şiirini bile okuyamazdı" diyor.

1 « النا » kıtasının sıdkını teslim etmekdedir.

Müşarünileyh, "Takibi Harabat" daki muahezatında da Galib Beye âid tevziratını ibraz ediyor:

"Galib Bey merhumun —ki heman lâkırdı anlamağa muvaffak olduğum zamandanberi İstanbul'da Babiâli'de ve hattâ efendimiz gibi ekâbirin meclisinde ifnayı ömr etmiş bir zat idi — nereli
olduğum şiirinin kenarında göstermek iltizamı malayelzem kabilinden olmaz mı? "Harabat" sanırım ki
suhan şinas olanlar için tertib olundu. Asrımızın suhan şinaşları arasında ise Galib Bey, şairlikce heprimizden maruf idi. Bir derecedeki vezn bilen bir çocuğa sorulsa şahsını bilmezse namını bilir. Hal
böyle iken eğer hârabatda münderic olan kıtayı evvel görmemiş olsaydım en mahremi olan ahbabından
elduğum halde kulunuz Galib'in kim olduğunu bilmeyecek idiin. Çünki Galib, Pılaslı değil, Leskofçalı idi...

İtikadı âcizanemce mastaba'ı intihabı âlilerine dahil olan yarânı safadan Kâzım Paşaya, Hakkı Beye, Hikmet Beye, Faik Memduh Beye, Manastırlı Faik Beye, Avni Beye hâsılı şair zan etdiğimiz zeyatın hangisine sual etmeğe tenezzül buyrulsa idi Galib Beyin pederini, maskatı re'sini kendi hallerinden bahs eder derecelerde suhuletle haber verirler idi...

Edibi müşarünileyh, hepimizin indinde vacibüttazim olan hakayıkculardan ve her halde hepimizi aciz bırakan nükregulardan idi. Doğduğu mahalli değil, defn olunduğu yeri bile unutmak Türkistan'da eli kalem tutan bir edibe ve bahusus muktedayi üdeba olan bir hak şinas edibe lâyık değildir de anın için söylendim durdum".

Ekrem Bey, "Talimi Edebiyat" da Galib Beyi "Nevadiri marifetden" diye yad ediyor.

Ahmed Mithad Efendi, Naci Efendiye gönderdiği bir mektubda:

"... Tuna vilâyeti mektubî kaleminde iken mektubimiz, mümeyyizimiz ve bahusus erkânı müsevvidicin seramedi olan Galib Bey merhum gibi behrei edebî ile mümtaz olan büyüklerimiz, bize birtakını trüsahı edebiye virerek tanzirlerini emr ederler ve nazm ve nesirde terakkimize bir gayreti hayır hahane üle himmet buyururlar idi."

Galib Beyin — edeb ve marifetden nasibi olan — ricali devlet nezdinde muazzez olduğuna Zeynelâbidin Reşid Beyin nakl eylediği şu fıkra şahadet eder:

"Bir gece amedi'i divanı hümayun Kenan Beyin hânesine gitdim. Galib Bey geldi. O lâübali meşzeb olan Kenan Bey, memnuniyetinden ne yapacağını şaşırdı. Galib Beye etdiği tazim, tarif olunus derecede değildi. Älemi abda münasebet geldikce eş'ar okumak mutadı olan Kenan Bey, o gece teeddüben sükûtı ihtiyar etdi. Galib Beyi üstadi kül ad eyledi. Kendini tıflı ebcedhan menzilesine tenziletdi."

*

Galib Beyin nerede tahsili marifet ettiği tahkik olunamadı. Yalnız babasile beraber Van'da bulunduğu esnada ülemayi mahalliyeden Arab ve Acem lisanla-cile edebiyatını taallüm eylediği malûmdur.

Âba ve ecdadından tevarüs eylediği hasleti bahadırâne, pek genc iken kendini süvariliğe, silâhşorluğa sevk eylediği halde tabiatı şiriyesi, muahharan her dürlü havesat ve iştigalâtına galebe ederek kahramanlığı, meydanı beyanda göstermeğe başlamışdır.

"Ruhı Sânı" tesmiye ettiği ilk divanı eş'arı Van'da yandı. Bunu vücuda getirdiği zeman yirmi altı, yirmi yedi yaşında idi.

İkinci divan, birinci divanın ziyaından vefatına kadar geçen on senelik sanihatina zarfi zarifidir.

Bu divanın bir nüshasını Namık Kemal Bey — tab'ı olunmak üzere — Mağosa'dan Zeynelâbidin Reşid Beye göndermişdir.

Kemal Bey, bir mektubunda:

"Galib divanı basılırsa mucibi memnuniyet olur. Deli Hakkiler fülanlar eski yolda şiir nasıl söşlenir imiş öğrenirler" demişdir.

Kemal Beyin müteallikatınından Mahir Bey, "mükabele edeyim" diyerek, divanı ve — Mearif Nezaretine verilmek üzere Reşid Beyin yazdırdığı — sureti almış, iade etmemişdir.

Nasıl tedarük edildiği bence malûm olmıyan divanın müşevveş bir nüshasını — vaktile umurı tahririyesini bazı rüfeka ile deruhde ettiğim — "Resimli Gazete'" idarehanesinde görmüşdüm, bundan on altı gazel, gazeteye derc edilmişdi. Gazetenin tatilinden sonra o nüshayı arattırdım, bulduramadım.

1284 de ıslâhat için Pirzerine gönderilen hey'etin kitabetine tâyin edilen Mücib Beye¹ Üsgüb valisi Leşkofçalı İsmail Paşa, mahabbet ederek akşam sabah konağına celb edermiş, bir gün ağlıyarak "Oğlum Galib'in vefatını haber aldım, mükedder oldum. Biçâre işret yüzünden malıv oldu. Ben bilmezdim, meğer şair imiş. Şair olduğu halde yine benden para çekerdi. Bana divanını verdiler. Ben de sana vereyim Sahibi gibi zayi olmasun. Bir aralık basdırırsın" demiş.

"Âsârı Müfide Kütibhanesi" ni teşkil ve âsârı eslafın ihyasına teşebbüs ettiğimiz esnada bu nüsha, — ki bir kısmı Galib Beyin yazısile muharrerdi — Mücib Bevin oğlundan alınarak tab'ı edildi. Arkadaşların arzusile Galib Beyin terceme'i halini envaı müşkilât içinde mufassalan yazdım, divana derc olundu.

Hersekli merhum, bir mektubunda:

"... Ustadı müşarünileyh (Galib Bey) naili, ciyadetı lafz ve mâna itibarile pek mümtaz bir stahanver olduğundan anın meslekine taklidi tavsiye buyururdu" diyor.

Galib Bey, şakirdi kâmiline mesleki Naili'yi tavsiye eylediği gibi kendi de Naili ile Fehimi kadim vadisini ihtiyar eylemişdir. Eş'arında kühne mazmunlar ve mübalegakârane hayâllere az tesadüf olunur. Fakat ârifâne, mutasavvıfâne, hâkimâne ve âşıkane sözler çokdur.

¹ Divanı Muhasebat Reisi Sanisi iken 25 şaban 1327 de vefat etdi. Ehli daniş idi.

Ömri vefa edübde edebiyatı cedidenin revac bulduğu zemanlara idrak etseydi, tarzı kadimde gösterdiği kudreti beyanı, tarzı cedide daha lâtif surette ibraz edebilirdi. Şiirlerinde:

"Olub mecruh, pevgani kazadan² tairi devlet

Demadem hun akar çeşmim gibi şehbalı milletden"

beyti gibi yeni edebiyatın takdirler ve tevkirlerle karşılayacağı efkârı nevin ve güzin meycuddur.

Galib Beyin şiir gibi nesirde de mahareti kâmilesi olduğuna âşinaları şehadet ettiler. Eski yolda yazılmış iki mektubunu gördüm. Midhat Paşanın maiyetinde Tuna ve Cevdet Paşanın maiyetinde Haleb vilâyetlerinde umurı tahririyeye memur edilmesi, zemanının en mâruf kâtiblerinden olduğuna bürhandır. Zira Midhat Paşa gibi kudreti kalemîyesi ve Cevdet Paşa gibi kudreti edebîye ve ilmîyesi müsellem olan zatlara beğendirecek derecede yazı yazmak, elbette büyük bir iktidare tevakkuf eder.

Sür'ati kalemîyesi, yaranınca meşhurdur. Refakatindeki kâtibler, müsveddeleri kemâli sür'atle yazdığı için harfleri, kelimeleri okumakda zahmet çekdiklerini kendine söylerler, o da hak verirmiş. "Lâkin ne yapayım kalemimi tutamıyorum" dermiş.

Galib Bey, bir sabah fâzılı meşhur Yusüf Kâmil Paşanın bezmi irfanında bulunur. Paşa, Fehimi kadimin bir gazeline nazire söylemesini — makamı taltifde — teklif eder. Galib Bey, avdetle yarım saatte tanzir ve zeylen üç dört beyt ile de Paşayı medh eder¹.

Galib de emsâli gibi işretle hayatını ifna etmişdir. Garibdir ki kendi de « طبيب يداوى فهو مريض » mealine muvafık olarak,

"Zehirdir âkıl isen olma meye üftade

Olayımla öleyim bir yazılır imlâda"

demişdir. Bu sözünün imlâye gelmediği, kalinin haline tevafuk etmemesile sabitdir.

Ziya Paşa, bed mestliğinden şikâyet ederken "kilarcı, işret tebsisini eline alub hareket eder etmez Galib Bey serhoş olurdu" dermiş.

Galib Beyin asâleti irsiyesine munzam olan necabeti fıtriye ve istikameti vicdaniyesi, muhibbanı tarafından tasdik olunuyor. Divanına yazdığım mukaddimede söylediğim vech ile: Merdi mesud, seyiatı mâdud olandır. Kabaheti işrete münhasır olan bu şairi muktedirinde rahmeti gaffarüzzünube mazhariyeti memuldur.

² Namık Kemal Bey, bir mektubunda "kaza" dan yerine "havadis" yazmışdır.

¹ Nazire, divanda mündericdir. Fakat medhe aid beytler yokdur. Fıkranın ravisi olan Zeyneläbidin Reşid Bey, "nazire, Galib Beyin yazısile bende vardı, gaib etdim." demişdir.

Gazel

Haremgâhı beka billahda hükmi fena yokdır Ezel yekta idi sanman huda elân kemakândır Hatadır akl ile dâvayı derki hikmeti âlem Serapa müntemidir hikmeti bariye mahlûkat Mürekkebdir mavadı y'esü ganıden serteser dünya Rıza aczü garazdır menfeat vermez hakikatda Varan aksayı hüsni itikade inhıraf etmez

Sanma eyler abü tab ol mahı garradan zuhur Garkı envarı şühudiz bir aceb gülşendekim Fikri hattınla gönül şiraze bendi aşk idi Neşvedarı lalınım olsam cemade feyz bahş Feyzi hüsninle dili zahidde sanma nurı aşk Nurı aklı Ahmedidir lâmekân pervaz olur Âlemi hüsn içre düşse perteyin ey meh cemal Gilvesazı safha'i mir'âtı yahdetdir bize

Ehli dil suhbeti na cins ile şadan olmaz Eyle tahsili kemal etme felekden şekva Suru takdiri vukuatı cihandır nazar et Mazharı feyzi ubudiyet olandır insan İlm ise maksad eğer arifi nefs ol Galib Kıdem mülkinde haddı ibtidaü intiha yokdar Hakikat âşinayanı vücude masıva yokdır Hudanın yoksa efâlinde ey gafil hata yokdar Gülüstanı cihanda bir kiyahı na beca yokdır Zamiri tıneti âlemde eczayi safa yokdır Rızaye mezhebi erbabı himmetde rıza yokdır Temaşa kıl hattı mihverde Galib inhina yokdur

Nuri vahdetdir eder mihri tecalladan zuhur Şahedi maksud eder çeşmi temâşadan zuhur Kılmadan âsârı fıtrat gilki âlâdan zuhur Nefha'i tekrim eder nakşı mesihadan zuhur Ruhı âzam eylemiş senki musalladan zuhur Mürğı himmetkim eder arşı tevelladan zuhur Şule-i mihri cünun eylerdi Leylâdan zuhur Her ne suretkim eder Galib heyuladan zuhur

Bezmi cühhal gibi ârife zindan olmaz Müddeti ömri gibi âkıle devran olmaz Çeşmi ibret gibi hiç âdeme mizan olmaz Yoksa mânide kişi şekl ile insan olmaz Kendini bilmeyen âdem gibi nâdan olmaz

GALİB PAŞA

Abdülhalim Galib Paşa, İstanbul'da doğdu. Maliye Mektubî Odasına girdi. Kapudani Derya Çengeloğlu Tahir Paşanın möhürdarlığında ve müşarünileyh, Aydın iyaleti müşiri iken hacegânlık rütbesi tevcihile divan kâtibliğinde, Marmara voyvadalığında, sadrı esabk Dârendeli İzzet Paşanın divan kitabetile Şam'da, postahane kitaebtinde, posta nâzırı Hüseyn Beyin möhürdarlığında ve mabeyn baş memuru Hamid Paşanın kitabetinde bulundu.

Muahharan rütbe'i salise ile Viranşehir kaimmekamlığına, bir müddet sonra Ankara Defterdarlığına tâyin olundu.

1264 de infisal ile İstanbul'a geldi. 1265 de Batum, 1267 de Tirnavi kaimmekamlığına nasb edildi. Miri ümeralık ve 1269 da mirimiranlık rütbesi tevcih kılındı. Bazı elviye mutasarrıflıklarında bulundu.

Sultan Abdülaziz'e takdim ettiği kasidede ordulara pek çok hizmet etmişken rütbesinin refi ve Bursa'ya nefy edildiğini söyliyorsa da hangi memuriyetde iken, hangi sebeble nefy cezasına oğradığını tasrih etmiyor.

Amasya mutasarrıflığından munfasılan İstanbul'da mukim iken 20 şaban 1293 de vefat etdi. Üsküdar kabristanına defn edildi.

"Mütayebatı Türkiye" nâmındaki divanının mukaddimesinde: Gelüb geçen şairler, "Hadika'i mezamin perverinin esmârı müntehabesini yemiş gitmiş ve ahlafa ancak kışrını terk etmiş olduklarından artık o meslekde ityanı lâf, muhilli insaf görünmesile anların isrine gitmekden kadem keşide olarak başka bir rehi narefteye" girdiğini ve:

Eş'arıma giydirüb zemane Meydane çıkub edayı nevle Ücube külâhı türkiyane Girdim yine bir dasıtane

fehvasınca kaba Türkce elfazla Kastamoni vâdisinde mazmunfüruşluk" kendine verilmiş olduğundan "ratb ve yabis silki nazına çekilen eş'arı Türkiyâne, nemeki bezmi zarifâne olmak üzere tertib ve tab'ı" edildiğini söyliyor.

Divan (55) sahifedir. Nerede, hangi tarihde basıldığı işaret edilmemişdir. Nüshası pek nâdirdir. Münderecatı ekseriyetle müstehcendir.

Galib Paşanın damadı esbak Şûrayı Devlet Reisi ve Adliye Nâzırı Hasan Fehmi Paşa merhumla daima görüşdüğüm halde kayın babası halkında mufassal analûmat almadığıma te'essüf ediyorum.

Gazel

Daima bir kays bir leylâ olur âlem buya İltifat et herkese, etme hakaretle nigâh Leyle'i hicrü firaka kıl tahammül çekme gam Usrü yüsrı kıl tefekkür rüzü şeb zevkinde ol Bir kuluna Rabbim eyler ise tevfikın refik Gerçi bi berkü semerdir nahlı ümidim veli Sikkesi altına Galib kim girüb olursa kul Bir güle bin bülbüli şeyda olur âlem buya Vakt olur kim rütbesi âlâ olur âlem buya Doğmadan gün bak neler peyda olur âlem buya Gündüz olur leyle'i zalma olur âlem buya Mâliki dünyaü mafiha olur âlem buya Giderek pür berkü müstesna olur âlem buya Mahremi esran mevlâna olur âlem buya

Yukarıda bahs olunan kasideden:

Sadakatle kulun ordulara çok hizmet etmişken Kulun etdiin nefiden gerçi avdet üç sene evvel Huda hakkı içün ben aç kalurdum günci mihnetde Eninim çıkdı evci asımane rencişü gamden Firenkistanda iflâse çıkan taçirler asa vah Uşaklarım dağıldı gel dedikce bana derler heb Bu sözde hakları vardır ne aylık var ne de yıllık Münakkaşdır tebaşir ile babı hane'i âciz Çalâ çalâ aşındırdı hele bakkal kapuyi Helas it kâfiri fakrin elinden Galibi zari

Hakaretle sürüldüm ref'i rütbeyle Burusaye Vatanda çekdiğim alâm elân gelmez imlâye Ehibba esdika celb etmeseydi kâhi lokmaye Derunum inlemekde gice gündüz benzedi naye Tob atdım müflis oldum kalmadı hiç elde sesmaye Kaçan at hey efendi hiç gelürmü boş torbaye Hususa kılleti ekl ile dönmüşlerdi mevtaye Yığıldı kaldı borc etmekci ile atlu sakkaye Kulun abluka etdi gidemez oldum ehibbaye Bırakma kuşe'i nisyanü meyuside bivaye

"Mütayebatı Türkiye" den:

Gazel

Yaz geldi şükür bak yine çillendu hüyükler¹ At eşşeke eşşek ata garman garuş oldu Gargur dune benzer eslemez³ emmi Eyan çağurunca helebi⁴ varmada gor⁵ bak Gundak⁸ burağurda⁹ araya eyan ağa heb Varsun yunesün niğdelu, Galib gara manca Fik fik ötüşürler uçuruşlar ibübükler Gök gubbeyi gumletdiriyor dağda gölükler² Gişde otururlar çatur altında yürükler Halta⁶ dakarak⁷ boynuna it denlu sürükler Yanguncu gibi sonra döner hem de körükler Ağzın dadunu hiç ne bilür öyle hödükler

¹ Tepe.

² Hergele.

⁸ Kayd etmez.

⁴ Hele bir.

⁶ Gör.

⁶ Tasma.

⁷ Takarak.

⁸ Kundak.

⁹ Bırakırda.

GALIB BEY

Mehmed Galib Bey, devriyye mevalisinden Niğdeli Şerif Efendi Zâde Mehmed Said Efendinin oğludur. 1270 de Niğde sancağı dahilinde Olmason köyünde doğdu.

1286 da Muş Tahrirat Müdiriyeti Muavinliğine tâyin olundu. Bir sene sonra İstanbul'a gelüb Maliye Mektûbî Odasına devam etdi. 1290 da Süleymaniye Tahrirat Müdiriyetine, sekiz ay sonra Bağdad Temyiz Meclisi Baş Kitabetine nasb edildi.

Muhtelif tarihlerde Tuna Mektûbî Kalemi Ser Halifeliğinde, Teke Bidayet Ceza Riyasetinde, Konya, Selânik, Adana, Bağdad, Tirabzon, Sivas, Ankara Bidayet ve İstinaf Riyaset ve Müddeiyi Umumîliklerinde, Kosova, Manastır, Cezairi Bahri Sefid ve Aydın, Selânik Adliye Müfettişliklerinde bulundu. Rütbe'i ula sınıfı evvelini ihraz eyledi. İlânı Meşrutiyeti müteakiben İttihad ve Tarakki Hükûmetince Meclisi Âyan Âzalığına tâyin ile tevkir olundu.

24 rebiülevvel 1333 de vefat etdi. "Altıda bir üstüde birdir yerin" hikmetine ademi dikkatle öteden beri küberay'i emvate tahsis kılınmış olan Sultan Mahmud türbesi haziresine defn edildi.

Mısır'da ve Paris'de neşr olunan "Meşveret" ve "Şûrayı Ümmet" ve Manastır'da münteşir "Neyiri Hakikat" gazetelerinde nâmı müstearla manzumeler neşr ettiği mervidir. Süleyman Nazif merhum, bana gönderdiği bir varakada diyor ki:

"Müntehabatı tercemanı hakikat" de "Fikri" imzasile gayet metin ve muallim Naci'yi bile metanetile i'cab etmiş bir gazel ile bir iki mensur vardır. Bu gazel, Meclisi âyan âzaılğında iken vefat eden Niğdeli Mehmed Galib Beyindir. Böyle olduğunu Basra'da bulunduğum sırada müşarünileyhim dostlarından Ammare mutasarrıfı Rakım Efendiden işitmiş ve İstanbul'a avdetimde bizzat kendisinden tahkik ve tevsik etmiştim. Mehmed Galib Bey de Eşref'in belâyı hecvinden kurtulamadı. Eşref, Galib Beyi Bağdad İstinaf Ceza Riyasetinde bulunduğu zaman « المساحة meselini tazammun eden bir kıt'a ile hecv etmişti."

¹ Cild 3, sahife 162.

Muallim Naci merhum tarafından gazelin altına şu satırlar yazılmışdır:

"Cenabı Fikri'nin "Züğürt Tesellisi" ve "Mahallemizin Kaldırımları" ünvanlarile neşt etdiğimiz iki parça nesrinde görülen letâfet, kendisinin hakikaten şairâne bir tabiata mâlik bulunduğuna ve
istediği halde âsârı manzume dahi vücude getirebileceğine şehadet etmişti. Fakat doğrusunu söyleyelim: Bu kadat metin bir gazel nazm edebileceğini hiç ummayorduk. Fikri'nin me'mulümüzün fevkindeolan bu iktidarı nazımanesini görünce şairin kuvve'i nazmiyesini tahminde yanılmış olduğumuzu an
lıyarak;

"Urma dem keşfi hakayıkdan belâyı vehmile Katra tahmin ettiğin dil marifet ummandu beytini yâd eyledik. Bundan böyle Hazreti Fikti'nin manzum ve mensur birçok âsarını neşte vəsxav olarak nevbenev iktisabı şeref etmek ümidindeyiz."

Gazel

Gel ne korkarsın ecel simayı zerdimden benim Bir huda'î âşıkım tahlil olunsa tınetım Radü berki bak ne müdhiştir havayı aşkımın Dil teselliyab olur rengi sırişki âlden Sen tabibim ol yetiş kurtar bu gamden carumı Kurtar Allah aşkına dünyayı derdimden benim Dehre bin mecnun gelir her cuz'i ferdimden benim Runüma bin yıldırım bin ahı serdimden benim Bir nişandır çünki rengini'i verdimden benim Gel ne korkarsın ecel simayı zerdimden benim

Nagamatı cezbe¹

La mekâm paye'i endişeme olmaz mikyas Benim ol ârifi âzade seri kaydı hevas Feyzi vahdet bulur elbette tesaviri şüun وماسوى المشقى edemez fikrim ile istimzac Çok mudur cezbe'i hüsnünle disem Edemem tabim ile âlemi imkânı kıyas Aklı gül feyzi cünunımla eder istinas Sırrı âyine'i ikanıma etdikce temas Giremeze hatırı sevda zedeme havfü hıras Aşkı hüsnündür olan ahseni takvime esas

Veys Paşa Zâde Zeynelâbidin Reşid Beyin "Sefine'i Nuh" namındaki eserine takriz:

Bu bir fülki edebdir nahudası feyzi rabbani O tahlis etdi tufani belâdan cinsi hayvani

Muvafık nisbeti keşti'i nuha işte bürhani Bu te'min etdi tuğyanı fenadan mülki ixfam

¹ Müntehabatı tercemanı hakikat. Cild: 3, sahife: 632.

GALIB EFENDI

Mehmed Galib Efendi, Kayseri'ye Tapu Baş Kâtibi Kayseriyeli Seyid Efendinin oğludur. 1293 de Kayseriye'de doğdu. Memleketinde "Çivici Zâde" nâmile yâd olunur.

Karakimseli Zâde Hoca Mehmed Efendinin dersine devamla icazetnâme'i ilmi aldı. 1315 de Ahmed Paşa İbtidaî Mektebinde imtihanı umumî esnasında irad eylediği nutk, mutasarrıf Safvet Paşanın takdirini mucib olduğundan Tahrirat Kalemine alındı. Muhibbanından Semih Fethi Beyin verdiği varakada deniliyor ki:

".. Galib Efendi, bir müddet İstanbul'da yaşamış, Farisî öğrenmiş, anlıyacak kadar Fransızca okumuş, bir güzelin füsunkâr gözlerine kapdırdığı aklını istirdad içün iki sene kadar timarhanede kalmış ve nihayet "kemer küseste, peralende kuşe'i destar" Kayseri'ye avdet etmiştir. Babası, ailesini güçlükle geçindirebiliyordu. Babasına yardım etmek içün mekteblerde vekâleten hocalık yapmak, isteyenlere Arabî ve Farisî okutmak suretile tatmine çalışdı. Tab'en şair ve âşıkdı. Taşıdığı cübbe ve destar, bu coşkun ruhun taşkınlık-

larma yakışık almıyordu. Bu sebeble de hemşehrlerinin düşnamına hedef oluyordu."

Şair Nâzım Paşanın mutasarrıflığı hengâmında Terâkki İbtidai Muallimliğine tâyin olundu.

Sıvas valisi Reşid Âkif Paşaya rütbe'i vezaret tevcih edilmesi üzerine Galib, bir kaside gönderdi. Paşanın yazdığı teşekkürnâmeden teşevvuk ederek bir kaside daha tanzim etdi. Vezaret menşurının resmî kıraetinde bulunmak üzere müşarünileyh tarafından Sıvas'a davet edildi.

Samih Beyin ifadesine nazaran "daima vilâyet erkânının üst tarafında oturmak ve sofrada Paşanın sağında bulunmak suretile üç hafta kadar Sıvas'da kaldı.

Sıvas İdadî Müdiriyetine tâyini içün Paşa; Maarif Nezaretine yazdığı tahrirat ile Galib'i İstanbul'a yolladı. Bir İbtidaî Mualliminin İdadî Müdiriyetine tâyini kaideten kabil olamıyacağı tabiî idi. Uzun muhabereden sonra İdadî Müdir Muavinliğine ve Türkce-Tarih ve Edebiyat Muallimliğine nasb olundu. Bu da usule muhalif idi. Galib, sarığını ve cübbesini değiştirerek Sıvas'a döndü. Samih Bey diyor ki:

"Şair Galib Efendinin vali konağında işgal etdiği mevkii ihtiramı, idadî müdir muavini Galib Efendi alamıyordu. Bu hal, anı müteessir etmiş olacakdır. Çünki Sivas'a avdetinden sonra evvelki şetaretini gaib etmişdi. Eskisi gibi bol bol şiir yazmıyordu. Âdeta dilsizleşmişdi. Paşa, ilitfatı ziyade-leşdirmişdi. Fakat o, mütezayid bir teellümle inzıvaye meyl ediyordu¹.

İşte böyle bir sırada Paşaya murassa ittihar nişanı verildi. Bu münasebetle konakda eğlenceli bir gece geçirilmek istenildi. Galib Efendi ile telgraf odasına gitdik. Yanımıza iki üç dost daha geldi. O esnada kapu açıldı, Vilâyet Defteri Hakanî Müdirinin on dört yaşlarında bulunan oğlu odaya girdi. Galib Efendi, lâtifekâr bir taabbüsle "Neredesin, kaç gündür mektebe gelmiyorsun" dedi. Çocuk, hasta olduğunu söyledi. Galib, "Hasta olsan yatakda bulunurdun. Yarında gelmezsen kulağını çeketim" dedi. Çocuk, "Sen kendi kulağını çek. Sana gulampara diyorlar." cevabını verince. Galib, bembeyaz kesildi, şair tâ kalbinden yaralandı. Ne reca, ne teselli müsmir oldu, ölü rengi yüzünden silinmedi. Biraz sonra Galib'i araba ile mektebe götürdüm. Ertesi sabah henüz uyuyordum, "Galib Efendi kendini urmuş" dediler, (3 safer 1324 - 11 nisan 1322)² Reşid Paşa, ağlaya ağlaya taburunu taşıdı. Bütün memleket cenazesinde bulundu. Keçeci Zâde İzzet Molla'nın yanına defin olundu³. Galib, zekâ, vukufı edebî ve tarihî, kudreti beyan ve telâkatı lisan sahibi idi. Divanı mürettebdir, ailesi nezdindedir. Mesneviyi kısınen ve nazman terceme etmişdir."

Sıvas İdadîsi muallimlerinden müntahir İhya Efendinin söylediği manzume'i tarihiye:

"Kayseriyülasl idi kasrı hayat etdi dırığ Öyle bir sahib suhan merdi ebülirfandı ki Zannı galib öylekim mağlub olurdu reşkine Mektebi idadi'i mülkide ol şem'i edeb Sade tullabı değil, meclub olurdu zatına Hücre'i hasında bir trübhem kederden nâkıhan Valideynile biraderler nasıl yanmaz buna Yazdı İhya bakiyen kursun kalem tarihini

Görmemişdik zalı gerdunun bu yolda fendini Dehri dun imsak eder tevlid içün manendini Şeyh Galib de göreydi tab'i ateşmendini Ustüne yakmışdı tullabı edeb üfkendini Kimki bir kerre görürse çehre'i gülhandini Sıkdı bir kurşun güzar etdi fena derbendini Dağdar etdi bu gam ahbabü hişavendini Bir sehar Galib Efendi urdı nageh kendini'

^{*} Kadirşinaslık, pek büyük bir meziyetdir. Fakat her şeyde olduğu gibi bunda da itidâl lâzımdır. Galib'e evvelce — sal ve halinin fevkinde — bir mevkii ihtiram gösterillibde müvazenesi teşviş edilmeseydi bilâhare tenzil olunduğu mevkiden dolayı müteessir olmasına mahal kalmazdı. Bahusus iki sene timarhanede kalan bir sevdazedeye ne kadar mutedil muamele etmek lâzım geleceğini — merdi reşid olan — Paşa, takdir etmeliydi. İfrat ve tefrita makrûn olan haller — niyeti hayriyeden de tevellüt etse — yine irası zarar eder. Binaenaleyh kendilerine ve başkalarına iyilik etmek isteyenler, kavil ve fiilde mutedil olmalıdırlar.

Ehibbasından Afyon Kara Hisarlı Vehbi Efendinin mersiyesinde:

[&]quot;Ah aşk eyvah aşk ey hadımı cangâhı aşk Tirı tesirinle işte Galib etdi irtihal" denmesine ve hemşehrilerinden Usküdar'da Selim Ağa kütübhanesi me'muri Ahmed Remzi Efendinin tevdi eylediği eşarının muayyen bir "maşuk" içün söylendiği üzerlerindeki işaretlerden anlaşılmasına göre saika'i aşk ile intihar etmiş olması muhtemildir. "Olmayan âşık, olur mu şair?"

³ Yolları genişletmek içün makbere izale olunarak Molla'nın kemikleri İstanbul'a nakil ve Galibile diğer medfunların kabirleri yola kalb edilmişdir.

"İbni Seyyid Galib" imzasile neşri âsâr ederdi. Hemşehrlerinden Ahmed Remzi Efendi tarafından haber verilen gayrı matbu eserleri:

احسن القصص — Kayseriye'de ikamete memur edilen Baban Zâde Halid Beyin iltimasile "Yusüf ve Zeliha" kıssasını nazma başlayub birkaç yüz beyt yazmışdır.

Fazaili eyyam ve leyali'i mubareke (na temamdır).

Terceme'i بات ماد — Bu kasideyi ehibbasına okuttuğu esnada terceme we izah etmişdir. Müsveddesi birâderindedir.

Şerhi نظم الغريد — Ahmed Remzi Efendinin — ismi nazmına tarih olan — 120 beytden mürekkeb manzum ve matbu kava'idi Farisi'ye risalesini okuttuğu sırada şerh etmişdir.

Reşid Âkif Paşanın medhine dair 99 beytden mürekkeb tanzim eylediği kaside, şâyânı takdirdir. Matla'i şudur:

"Sipide demki olub darveri erike'i nur

Ulüvvi şan ile meşrikda şulepaşı zuhur"

Gazel

Tecelli eyliyordu gözlerinde lema'ı kudret Habiri aşk idin nimnigâhı iltifatın vardı uşçaka Füsum işveye vâlif nikâtı raze arifdin Değil ben, şemsı carım asman, dilteşne'i, aşkın Gazelhan eyledin Galib gibi bir nükteperdazi Yüzünde münkeşif ey melek envarı ülviyyet Sen ey şuhi füsunkârım değildin rubsız suret Perilerde bulunmaz doğrısı kâbında bir âfet Sarartmış rengini biçarenin de suzişi hasret Ulüvvi şanı hüsnünçün b'u da pek şanlı bir hüccet

Ş

§

§

Sarayi sineme ateşzen oldun Neden ruhum hayate düşmen oldun

Salub sevdalara zülfi siyahın Beni mahv evledin az mı günahın

Fırakınla gidüb zevku sürurım Bana rahm eyle muhteldir şüurım

Yazıkdır Galibi şeyda senindir Seninle girdi can nevbet tenindir Bu şeydalıklara ba'is sen oldun Bu şeydalıklara ba'is sen oldun

Dokundu kalbime tiri nigâhın Bu şeydalıklara ba'is sen oldun

Senin aşkınla bi hâbu huzunm Bu şeydalıklara ba'is sen oldun

Hezari nevhakârı gülşenindir Bu şeydalıklara ba'is sen oldun

Aşkınla dil harabım
Saki getir şerabım
Gönlüm o maha düşgün
Artmakda böyle her gün
Gamden reha bulursam
Derdinle mahv olursam
Ukbada barı mevlâ
Aşku cinunu sevda
Hicran ile gidersem
Son demde her ne dersem
Meydanı haşre konsa
Divan günü okunsa
Can verdiğimde Allah
Galib benimdir eyvah

5

32453 A.

Mevkufi iztirabim
Beyhude piçü tabim
Bahtım benimle küskün
Aşkı anıl giyabim
Son demde kurtulursam
Kan ağlasun şebabim
Etmez ya böyle risva
Pek bellidir hisabim
Suzişle ah edersem
Cananedir hitabim
Âşıklara dokunsa
Divan elur kitabim
Bilsernki dermi ol mah
Mahv eyledi itabim

GARİBÎ

Yusüf Garibî Efendi, Erbilli'dir. Âmâdır. Bir gazelinde:

"Bir Yüsufı hüsnin gami hicrinde garibî

Yakub gibi mahrumi sevdai basar oldum"

diyor.

"Osmanlı Müellifleri" nde "1210 küsur tarihlerinde" vefat eylediği muharrerdir. Terceme'i haline dzir malûmat almak kabil olamadı.

129 sahifeden mürekkeb olan divanı eş'arı, Bağdad valisi müşir gözlüklü Reşid Paşa Zâde Ruşdi Bey tarafından tab'ı ettirilmişdir.

Divanın başında "Haza kitabı Garibî âmâ Yusüf Efendiyülerbili" yazılmışdır.

**

Gazel

Sevdayı zülfi yarı giriftar olan bilür Benden sorun havasini ol mah talatin Almaz nesimi feyzi seher çeşmi habdar Tiri nikâhı mestini ol şuhi âfetim Ey dil sefayı keşmekeşi damı hüsnüni Ol sade levhi bülheves anlar mı kıymetin Simdi Garibî ask kati müskil olduğun Zinciri aşki kaysi dil efkâr olan bilür Kadri cemali talibi didar olan bilür Ol devletü saadeti bidar olan bilür Amacgahi Gamze'i hunhar olan bilür Gerden betavkı zülfi sitemkâr olan bilür Kâlâyi vasli yarı haridar olan bilür Ol âfeti zamane giriftar olan bilür

Sahni çemeni keştü güzar eyledi bülbül Berki çemen olmuşdu hezan dide yeniden Efganı ile yakdi kodu bağu behâri Yüz sürmek içün damenine konce'i pakin Bir kuşca olan canını şeyk ile Garibî Gül bistirine geçdi karar eyledi bülbül Hunabı sirişk ile behar eyledi bülbül Adın bir iken şimdi hezar eyledi bülbül Şahi güle kendin yine bar eyledi bülbül Meydanı mahabbetde nisar eyledi bülbül

GAVSI BEY

Mahmud Şevket Gavsi Bey, Silistire muhafızı Şehid Musa Paşa Zâde Daniş Beyin oğludur. 1290 da İstanbul'da doğdu.

Edirne Askerî Rüşdî'sinde ve Mülkî İdadî'sinde tahsil ettikden sonra İstanbul'a geldi. Bir müddet Mektebi Mülkîye'ye devam eyledi.

Mülga Harbiye Nezaretinin muhtelif devairinde yirmi sekiz sene seyr ve tarakki etdi. Tekaüdü icra olunduktan sonra resmî mekâtibde muallimliğe hasri mesaî eyledi.

Daniş Zâde, Daniş ehlidir. "Gülzârı Şebab" ve "Behârı Hevesim" isminde iki mecmua'i eş'arı, "Müntehebatı Farisî'ye", "Kavaidi Farisî'ye", "Nesirlerim" ünvanlı üç risalesi ve babasının terceme'i halini havi kücük bir eseri matbudur.

Uzun senelerden beri musikî ile meşguldir, besteleri vardır. Üstadâne "ney" üfleyenlerdendir.

Gazel

Våkıfı sırn süveyda olmadan danayi aşk Aşıku maşûk mazmunile nâsutilere Eylemiş ervahı illiyyini sermesti müdam Mebde'i ilmülyakinü menba'i ilmi ledün Sahedi ismet sarayı mânevidir masdarı Atlı çeşmi ibtisar et çar bağı unsura Kâinatı etmiş esrarı tevella mevlevi Mesnevi han oldu tuba üzre mürgi bağı huld Aşk tahsil eylemek müşkildir ey suret perest Aşdo nalişgerim fırkatta Gavsi elğıyas Zevki sevdaviyi iclâl eylemiş mevlâyı aşk Feyzi lahutiyi tazmin eyliyor mânayı aşk Neşve'i vecd averile cüra'i sahbayi aşk Pür maalidir seraser Genzı la yefnayı aşk Tınetı pâkı beşer olmuşsada me'vayı aşk Cezbe, mahiyata vermiş Çehre'i zibayı aşk Nale senc olmakla bezini evliyada nayi aşk Valihi esrarı aşk oldukda mevlânayı aşk Ah kim bir bahrı mevca mevc imiş deryayı aşk Vakfı sahrayı cünun itdi beni leylâyı aşk

"Efsane'i Hayat" ünvanlı uzun manzumeden birkaç parça:

Karısma hikmete, bu dünya ru'va

Bir demki vok idi bende bir nefes Nefes idim o zaman değildim kafes İmkân caddesine calındı ceres Koydular bu parlak eyvana beni Ş Dediler gördün va urvan geldin sen Bilir misin niçün giryan geldin sen Cektiler en sonra divane beni Unutdun aslını heb yan geldin sen § Bildimki bilmek değil imis bilmek İlim defterini hüner imis silmek Vuslatmıs götüren hicrane beni Yasamak demekmis candan cekilmek Ş İçdiğim sularsa heb serab imiş Serab dediğim bütün serab imis Renk renk görünenler heb türab imiş Attıran benmişim zindane beni § Gelmissin madem su gabra vüzüne Uyma nefsin her tatlı sözüne Ruhundan gelsin yükselmek özüne Erdiren bu voldur sükrane beni § Serini verde sırrını sakla Cikarma kurusa agzında bakla Gülecek seyler cok sen gülme aslâ Belledi cok kimse divane beni § Güzeli ruhunla sev edeb, takın Muhabbet var iken sehvetten sakın Sokmasın seni, sokan kane beni Sehvetine galibdir hakka yakın Son sözüm şudur kardeşim sana Her şeyi hoş görüb yaşa pür sefa

8 Ağustos - 1928

Korkuyu ne hacet beyane beni

GAZALÎ BEY

Mehmed Gazalî Bey, Tütün Ziraat Şubesi Müdiri Şeyh Fazlı Efendi Zâde Ferdi Beyin oğludur. 1305 sene'i hicriyesinde İstanbul'da doğdu.

Darüttâlim ve Bürhanı Terâkki Mekteblerinde, Bursa İdadî'sinde ve Darülfünun Edebiyat Şubesined okudu. Bağdad İdadî ve Sultanî Mekteblerinde üç sene Türkce, Edebiyat ve Tarih okutdu. 1328 senesindenberi tedrisat ile meşguldir. Şimdi Balıkesir Muallim Mektebinde Edebiyat Muallimidir.

* *

Mathu eserleri:

1 — Balıkesir Coğrafyası. 2 — Balıkesir İlhamları (Mecmua'i eş'ardır), 3 — Varlığım (Manzumdır. Balıkesir'de "Gencler Yolu" mecmuasında mündericdir). 4 — Türk Kadın Şairleri (Balıkesir'de "Irmak" mecmuasile nesr olun-

du). 5 — Türkcenin Tedrisi Hakkında Tavsiyelerim. 6 — Usuli Hitabet. 7 — Tarihce'i Mezahib.

Gazete ve mecmualarda da tarihî ve edebî makaleleri vardır.

Aruz ve heca vezinlerile güzel manzumeler söylemişdir. Bir manzumesinde:

"Kabiliyet bana bahş eylememiş hak, azıcık

Ne kadar şi're çalışsam yine şa'ir olamam"

diyor.

Kendini şa'iri mahir zan eden her zat, Gazalî Bey gibi hakikati itiraf etse kendi şa'ir ve itirafda şi'ir ad olunur.

Güzelim gel

Geçdi ömrüm bu kış da nâle ile Geçen eyyamı zarı söyleşelim Güzelim gel, baharda birleşelim Kalmasın beynimizde sır böyle

Boş nıı geçsin, yazık değil mi hayat Unutub derdi aşkı mest olalım §	Ateşin buselerle kâm alalım Her taraf bak çiçekli pür nagamat
Sırrı hilkatten âşina kuşlar Yaşayorlar baharda mestane §	Değil onlarda aşka bigâne Hepsinin işte yarı, sevdiği var
Güzelim gel, seninle kırlarda Yâd için sinemizde saklayalım §	Lâle, sünbül, menekşe toplayalım Açılır gönlümüz çemen zarda
Ele girmez gidince devri şebab Artık ersin hitame hicri elim	Güzelim gel, civarda birleşelim Doğsun afakımızda bir mehtab
*** Yahu	
Yıllarca gezdim gurbet ellerinde Çok oynadım ben canbaz tellerinde §	Nam aldım yurdun çamlı bellerinde Bize de çaka satılır mı yahu
Niçün Leylâye gönül verdin dedin Armud diyerek ahlat yedirdin dedin §	Aramızda bir perde gerdin dedin Herkese bühtan atılır mı yahu
Aşıkım amma aşkımda izrar yok Öterim amma şimdi çemenzar yok	Serhoşum amma başımda humar yok Sessiz bülbüle çatılır mı yahu

GULÂMÎ

Abdülkâdir Gulâmî Efendi, Şeyh Abdürrahmanı Talebanî hülefasından ve meşayihi kadiriyeden — Sivas'da medfun — Nur Ali Babanın oğludur. "Genc denecek bir yaşda 1303 de vefat ederek babasının yanına defn" olunduğu "Osmanlı Müellifleri" nde muharrerdir.

1290 da ikmâl eylediği divanı eş'atı — 48 büyük sahifeden mürekkeb olarak — 1291 de Matbaa'i Âmire'de tab'ı olundu.

Her şeyden ziyade "Gulâmî" mahlâsı garib görünüyor. Bu mahlâsla mensub bulunduğu Tarikatı Kadirîye Pirî Âzamımın Gulâmî olduğunu kasd ettiği anlaşılıyorsa da "Abdülkadir" isminden ayrı olarak kullanıldığı zaman maksad te'min edilemez.

Divanda:

"Canibi gülden uruldu telgraf bülbüllere

Busitani dilde kilsunlar donanmayi sefa"

gibi tuhaf ve

"Kalmadı cismimde candan gayri cana zerre sağ"

gibi garib sözler az değildir. Farisî nazımları da vardır ki Türkce manzumelerle hem haldir. Fakat nâdiren güzelce sözlere de tesadüf edilir.

Gazel

Bak yarı bi vefaye geçer sad eda ile Ufkendesin fütade'i haki melâl eder Sad hayf gitdi fursatı tahsili marifet Tesbihi zerki, hırka'i tezviri nâre yak Cevri zemane bükdi Gulamî belin seha Bak çerhi pür cefaye döner bin belâ ile Bigânelik nümayiş eder âşina ile Beyhude geçdi ömri azizim hava ile Cennet muhaldir sana zahid riya ile Pîr oldu geldi elde âsayı reca ile

Ey hoş ol günkim gönülde aşkı yârim var idi Farığ idi dil temaşayı bahru bağdan Kör ola bahtım gözü gözler idim ol rahi kim Olsa idi derdü hicranile hatırda gubar "Fikri nuş ile Gulamî nişe oğratdım teni Sine'i pür suzü çeşmi eşkbarim var idi Eşkı giilgünun yanında lâlezarım var idi Esbi naz üzre o yolda şehsüvarim var idi Kim nigâh ile siler bir gamküsarım var idi Mar tıner yâr ile bilmem ne kârım var idi

**

Şehrı aşka girdik amma sevmedik bir hub dost Kuşe giri üzlet olsak da yine rahat mı kor Halk içinde namımız gerçi bizim mahub dost Çeşmi dilber hile cudur, dil ise aşub dost

Bir müseddesden:

Firkatı cananla ciğer dağlarız Leylü nahar yâr diyerek ağlarız Hak buna razı mı ola ey felek Mâtem edüb başa kara bağlarız Sel gibi hasretler ile çağlarız Yardan ola yar cüda ey felek

§

Sen vatan etdin bize ah gurbeti Yâr ile ağyar süre işreti Hak buna razı mı ola ey felek Biz çekelim bunda belâ firkati Bula Gulamî gam ile mihneti Yardan ola yar cüda ey felek

*

Cani tæk etmekdir ey dil hubbi cânandan garaz

Vuslatı cânandır ancak hilkatı candan garaz

*

Sizkat edepin elleri ser'an kesilir de

Ya söyle niçün sarıkı dil desti kesilmez

HABIB EFENDI

Mirza Habib Efendi, 1251 de İsfahan mülhaktınden bir karyede doğdu. İsfahan'da bir müddet tahsili ilim etdi. Memur ve gayet müteassıb olan babası ile serbesti'i efkârından dolayı intizac edemiyerek Tahran'a gitdi. Tahsili ilme

devam etdi. Muahharan Bağdad'a azimetle dört sene kadar usuli edebiyat ve fikih tahsil ederek Tahran'a döndü.

Kütübhane'i Umumî'de mevcud ve kendi el yazısile muharrer mecmuada ki muhtasar terceme'i halinde sadrı âzam sipehsalar Mehmed Hanı hecv eylediğinden te'dibine tasaddi olunmasile 1283 de memaliki Osmaniye'ye firar ve İstanbul'a vürud ile devlete iltica ettiğini söyliyor.

Oğlu Kemal Bey tarafından yazılan terceme'i halinde': Bağdad'dan Tahran'a avdetinde Nasırüddin Şahın amcesinin oğlu ile birlikde İran'ı istibdaddan kurtarınağa çalıştığı sırada Şah taraftarlarının galebesi üzerine firar ve iki ay Rumiye'de bir Fransız manastırında karar et-

di. Papasların verdikleri bir merkeb ve beş lira ile yola çıkdı. Düşmenleri tarafından takib olunarak mecruhan Osmanlı toprağına dahil oldu. İstanbul'a gelüb sadrı âzam Âli Paşaya takdim edildi. Sadrı müşarünileyhin ve Ahmed Vefik Efendinin (Paşanın) himayesile Galatasaray Mektebi Sultanı'sinin bidayeti te'sisinde Farisî ve Arabı muallimi oldu.

Ali Süavi vak'asından sonra mektebden alınub Maarif Nezaretinde En cimeni Teftiş ve Muayene Âzalığına tâyin kılındı.

Yine oğlunun rivayetine nazaran: İstanbul'a geldikden bir iki sene sonra Şahın müteallikatından sefir sipehsalar, Habib'i öldirene yüz lira vad eder. Oturduğu odanın sahibi olan bir Ermeni, Acemce bildiğinden keyfiyeti istihbar ve ihbar eylemesile Habib Efendi — ders verdiği — İngiltere sefareti baş tercemanının sahabetile on beş gün sefaret hanede kaldıktan sonra Osmanlı tabiîyyetine girer ve su'i kasddan kurtulur.

¹ Süleyman Nazif merhumun talebi üzerine Habib Zâde, bu terceme'i hâli yazmış ve bilâhate Nazif merhum bana vermiştir.

Ruhsarü kaddü kamet ile genci hüsndır Ey dil inantna gerçi oyalandırır seni Feryadını işitmededir kuşi çerh ger Atşanı vadi'i game vermez sehab ab Bari gami firak helâki dile yeter Rahi talebde meşvereti akli terk kıl Etmişdi lâli renki lebi halimi tebah Zülfi siyahı hıfzı içün bişümare mar Gerdunı pür sıtare'i dun kâhvare var Bahtı siyahı görmede çeşmi sitare tar Dilserdi nazı vasldan eyler kenare nar Koyma melametinle rakiba dad yâre yâr Payi vusuli maksadadır istihare har Feryadıma yetişdi hati sebze tare tar

Rubaî

بر حرف تو اعباد نتوان من بعد ان كمنتم صادقين متى هذاالوعد ای تحس جهان از وخ مینوی توصد دیریست از دهان براندی وعدی Darüşşafaka'nın bidayeti te'essüsünden beri Farisî ve Fransızca tedris eyledi. Mülga lisan mektebinde muallimlik etdi. Tedricen rütbe'i mütemayiziyi haiz oldu. Mübtelâ olduğu alâmı asabiyyenin tedavisi içün Bursa'ya gitdi. Orada 1 mayıs 1309 da elli sekiz yaşında vefat eyledi'.

Bursa'da İranî'lere mahsus kabristana defn olundu.

Hafızası metin ve kendi lisanından başka Arab ve Fransız lisanlarına da vâkıf idi. Çağatayca ile sair elsine'i Türkiye'ye merakı vardı.

Oğlunun ifadesine göre: Muhyiddini Arabî تدس سرة ile İbni Haldunı, Ebültılayi, İbnülrüşdî, Kemâlüddini İsfehanî'iy, Hakanî'yi, Sadî'yi, Hafızı, Kaâni'yi, Füzulî'yi, Nefî'yi, Âsıın'ı², Volter'i Molyer'i severdi, Şinâsi ve Namık Kemal'i çok medh ederdi.

Fransız hükûmetinden Akademi nişanı ve Paris Ce'miyyeti Asyaiyyesinin âzası ve muhabiri fahrîsi ünvanı verildi.

"Düstur: Sühan", "Debistanı Farisi", "Düsturçe", "Rehnumayı Farisi", "Hat ve Hattatan³", "Merdünkiriz⁴" namlarındaki eserleri matbudur.

"Ahter" gazetesinde pek çok şiiri mündericdir. "Hacı Babayı İsfahani" ünvanlı eserini on bin nüsha olarak Bombay'da ruhsatsız bastırdı.

Manzum Farisî Mevlidi Nebevî ve altmış beyitden ibaret "Tarihi Âli Osman" yazdı. Bu iki eserle "Jil Pılas" in Farisî tercemesi tab'ı olundu. Bir sahife doldurmayan muhtasar terceme'i halini ve eş'arı müntehabesini havi kendi el yazısile muharrer mecmua ve müntehabatı âsârı meşahiri ihtiva eden diğer mecmuaları Bayezid'deki Kütübhane'i Umumî'dedir.

Evaili halinde eş'arda mahlâsını gösterirken evahirinde mahlâs zikr etmediğini terceme'i halinde söyleyor. Türkce nazımları Acemce nazımları derecesinde değildir, biraz acemicedir.

Gazel

Açmış dili fikarıma bin dürlü yâre yâr Zahnıi firaka çare aranmak ne faide Vazı sühan hakikati ruhsarına mecaz Ahü figânım eylemez ol işve kâre kâr Beyhude olsun ister ise çeşmi çare çar Gonca sözü dudaklarına istiare ar

¹ Ehibbasından Burhanüddini Belhî Efendi şu tarihi söylemiştir: "Ah öldü bülbüli bağı onnanü can Habib 1310 sene'i hicriye".

² Hangi Asım olduğunu oğlu tasrih etmemiştir. Şuaradan ise küçük Çelebi Zâde İsmail Asım Efendi, müellifinden ise kamus mütercimi Asım Efendi olmak melhuzdur.

³ Su Yolcu Zâde ve Müstekim Zâde merhumların eserlerinden ve diğer âsardan hülâsa edilerek yazılmışdır, oldukca şayanı istifadedir. Fakat kendi zamanına âid kısmı bilâ tahkik yazıldığından yanlışdır ve pek muhtasardır.

⁴ Moliyer'in bir tiyatrosının nazmen ve tadilen tercemesidir.

HABIBE HANIM

Habibe Hanım, Hersekli Ali Paşanın kızı ve Hersekli Ârif Hikmet Beyin halasıdır. 1262 sene'i hicriyesinde Hersek'de doğdu. İstanbul'a gelerek ketebeden Mehmed Medhî Efendi ile izdivac etdi.

Bilâhare Konya Defterdarı Numan Fikri Efendiye vardı, birlikde Konya'ya gitdi. İmtizac edemediğinden valiye tezkire yazub nikâhın feshini taleb etdi. Fesihden sonra İstanbul'a geldi.

Konya'da iken tarikati mevlevîyeye intisab ederek — Hikmet Beyin tâbiri vechile — "sikke puşı melâmet" oldu.

Şaban 1308 de irtihal etdi. Topkapu kabristanına defin olundu. Mezar taşı yapılmadığını Hikmet Bey söyledi.

Gazel

Cièerde tigi gamzen zahmi varken atma peykânın Nigâhı mestine cânâ ki şayan gördün agyarı
O gafil bihaber nâdan aduye hemdem olmuşsun Umidi merhamet kılmak abesdir senden ey kâfir Habibe bi deva derdden helas olmak da miiskildir.

Yeter ey kaşı yay artık yeter debretme müjkânin Yine nev yâreler açdı derune tigi hicranın Visalinden bizi dur eyledin var olsun ihsanın Seni bidin demişlerdi ezelden yokdur imanın Umid etmez esiri derd olanlar gayri dermanın

HÂDI BEY

Ali Hâdi Bey, Gümrük memurlarından Ahmed Vahyi Beyin oğludur. 1317 de Alaiyye'de doğdu. İki yaşında iken pederi vefat ettiğinden validesi, İzmir'e gö-

türüb büyük babası polis müdürlerinden Cemal Beye tevdi eyledi. İzmir'de İbtidaî, Rüşdî ve Sultanî mekteblerinde tahsil etdi. Dört beş sene memuriyetde ve gazete muharrirliğinde bulundukdan ve hizmeti askeriyyesini ifa ettikden sonra Ankara Hukuk Fakültesine girdi. 1929 da ikmâli tahsil eyledi. Şimdi Dörtyol Müddeiyi Umumîliğinde bulunmakdadır.

Terceme'i halini havi gönderdiği varakada: Küçük yaşından beri şiir ve edebiyat ile iştigal ve mecmualar ve gazetelerde şiirleri intişar eylediğini, şiirde inkişafına Tokadî Zâde Şekib Beyin âmil olduğunu, "Nefîyi Zeman" nâmile mizah vadisinde de bazı manzumeler yazdığını ve

hukuk hayatında bile mahbubesi olan edebiyatdan ayrılmadığını söyleyor. Mizahî manzumeleri "Sıhami Kazayı Zeman" ünvanile 1340 da İzmir'de basılmışdır.

Şarki

Uçsun adadan gönlüme sinendeki gamlar Mehtab ile gönder bize binlerce selâmlar

Akşamları hüsranı esen rüzgâra sorda Hicran, okunan besteyi başlarken akorda Yelpazelesün ruhutu şen "dil" deki çamlar Yelpazelesün ruhunu şen "dil" deki çamlar

§

Biz ah edelim sen şakı bülbül gibi orda Yelpazelesün ruhunu şen "dil" deki çamlar

Çıkıyor

Yolumun üstüne bir şuhı dilâra çıkıyor Ne zeman ruhı Fuzuli'yi çağırsam yanıma Nek zırıltı çıkarır evde akortsız piyanom Yine derdli başa endişe'i sevda çıkıyor Mutlaka karşıma Mecnun ile Leylâ çıkıyor Hangi bir perdesine basmış isem lâ çıkıyor Ådem oğlile alaydır feleğin cilveleri Kızıyor bazısı "nefî'yi zeman" olduğuma Bugün edna görünen yarıne dânâ çıkıyor Kalemim hame'i nefî ile hempa çıkıyor

Yol verin dağlar!

Eminem sılada yas tutub ağlar
Çözülsün bahtıma dolanan bağlar
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar
Senimle gidenler orada kaldılar
Benimle gidenler orada kaldılar
Sel gibi köyümün yoluna akdım
Terhis tezkiremi size bırakdım

HAFID PASA

İbrahim Hafid Paşa, Diyarıbekir mutesellimi Şeyh Zâde Seyyid İsmail Ağanın oğludur. 1160 da Diyarıbekir'de doğdu.

Şeyh Yusüfî Veli'nin hafidi olduğundan "Hafid" mahlâsını ihtiyar eyledi.

1202 de Diyarıbekir voyvadalığına tâyin ve Kapucu Başılık rütbesi tevcih kılındı. Devlete isyan eden millu aşireti reisinin izalesi kendine havale edildiğinden kuvve'i askeriye sevkine lüzum gösterdi. Bu suret hoşa gitmediğinden 1207 de voyvadalıkdan azl olundu. İstanbul'a gelüb üç sene oturdu. Ricali devlet, ülema ve üdeba ile ülfet etdi. 1210 da Reka mütesellimliğine ve 1211 de — kendi istidası üzerine — rütbe'i vezaret ile Reka iyâleti valiliğine nasb edildi. Ponapart, Mısır'ı istilâ etmesile asker toplayıb Mısır'a gitmek üzere 1214 de ilâveten Diyarıbekir valiliği de tefviz kılındı.

1215 de Habeş ve Cidde valiliklerile Medine'i Münevere muhafızlığına tâyin edildise de ordudan ayrılmasını Serdan Ekrem Yusüf Ziya Paşa münasib görmediğinden uhdesindeki valilikler mütesellimler vasıtasile idare olunmak üzere orduda kaldı.

Oğlunun hastalığından dolayı Habeş ve Cidde valiliklerinden affını reca etdi. Mısır'ın istirdadından sonra Diyarıbekir'e döndü. Oğlunun vefatile müteellim oldu. Muahharen daha bazı valiliklerde bulunduktan sonra 1224 de tekrar Diyarıbekir valisi oldu.

1228 de vefat etdi. Diyarıbekir'de Fatih Paşa Cami'i ittisalindeki kabristana defn olundu.

"Tezkire'i Şuara'i Amid" de beyan edildiğine göre: İlm ve irfan ile mümtaz ve ülema ve şüaraya riayetkâr idi. Bulunduğu vilâyetlerde halkı hoşnud etmeğe şalışırdı. "Hande ru, küşâde hu, lâtife gu olduğundan birçok lâtifesi el'an dillerde destan" imiş. "Her muamelesinde bir dirayet, her teşebbüsünde bir fetanet icad"."

Müretteb divanı Millet kütübhanesinde mevcuddur.

Müteveffa Ali Emirî, tezkiresinde: "Akşamları üç dört bin fükara ve âcezeyi it'am ederdi" diyor.

Bu, adedi sahih olmayub kesretden kinaye olsa gerekdir².

¹ Emîri'nin tabitan garibesindendir.

Esasen müteveffa, üçe otuz, onıza üç yüz... derdi.

Gazel

Ne kadar kuvvetü fer verse dahi tedbire Eyleme zeyli niyazi A gönül tulü diraz Hayreti aşkın ile eyledi teşbih âşık Rakamı hattı mâniden edub kat'i nazar Cami'i gülşeni aşk icre görüb haddü rühün Göricek kametini âsıkı dil haste hafid

Suzanı gamı şule'i hüsnüm dönerim yok Eflakı vakar ateşi aşkım benim amma Ey mevce'i derya neye bu çinı sebinin Gelse o bütı vahşi eğer haneye tenha Donmam görüb ol âfeti sadiyi civanı¹ Olamaz kimse muarız kalemi takdire Vasla müntic olamaz bais olur tenfire Çeşmi tatare, müjen tire, kaşin şimşire Gördü nur âyetini başladı dil tetsire Andelibanı çemen başladılar tekbire Serv âsâ dikilüb döndü heman tasvire

*

Pervane gibi yanmadan özke künerim yok Ådaya eser eyleyecek bir şererim yok Zan etme derunumda benim de güherim yok Candan verecek gayri gönül ma hazarım yok Ben mevleviyim gayri havadan dönerim yok

¹ Tarikati saydiyyenin donmak usuline işaret etmiştit.

HAFIZ MEHMED AĞA

Hafız Mehmed Ağa, Ayintab hanedanından Hasırcı Zâde Elhac Abdullah Ağa İbnülhac Mehmed İbni Abdullah Ağanın oğludur. Babasının vefatından altı ay sonra 1218 de Ayintab'da doğdu. Dört yaşında iken validesi vefat ettiğinden büyük birâderi Elhac Mustafa Ağanın ziri himayesinde terbiye ve tahsil gördü. Sekiz yaşında Kurân'ı Kerim'i hıfz eyledi. Ulumı İbtidaîyye'yi Ayintab ülemasından tahsil ettikden sonra Haleb ve Şam'a azimetle dört sene Ulumı Âlîye tahsiline çalışdı.

Şam'da bulunduğu esnada Mevlânâ Halid • • • • hazretlerine intisab etdi. Müşarünileyhin bir gazelini tanzir ve takdim ettikde nazireyi tahsin ile beraber sorduğu şeylere muvafık cevablar aldığından istidadını takd'ren — yanında bulunan bir zate — "kabiliyyet dared" buyurduğunu müftehirâne yâd ederdi.

1242 de Ayintab'a döndü. Bu esnada memleketde hükm ferma olan ta'ûn, ailesinin bir kısmını imha ederek iki küçük birâder zâdesinden başka kimse kalmadığından gaile'i aileyi bilmecburiye yüklendi. Bu sebeble tahsile nihayet verdi.

1254 de Mısırlı İbrahim Paşənın maiyetinde Meraş'da bulunduğu kendinden menkul ve Hidiv İsmail Paşaya gönderdiği bir mektubda da pederinin pek çok iltifat ve ihsanını gördüğü muharrer ise de ne suretle İbrahim Paşanın maiyetinde bulunduğu tahkik olunamadı.

Memleketce zuhur eden ahvali fevkalâde sebebile maişetde müzayekaya ve müteakiben felce mübtelâ ve istifade ve ifade'i ilmîyeye devamdan mahrum oldu. Yedi sene yattıkdan sonra âfiyet buldu.

1279 da İstanbul'a gelerek vükelâ ve rical ve üdeba ve şüara ile te'sisi ülfet ve kesbi şühret eyledi. Herkesden iltifat ve riayet gördü. İstanbul'a gelmekden birinci maksadı, Haleb valisi İsmet Paşanın ref'i taaddiyatına çare bulmakdı. Müşarünileyhin azli üzerine memleketine avdet eyledi.

Tevfik Efendi "Kafile'i Şuara" da der ki:

"İstanbul'da tulı müddet ikâmetini lâtifegûna kendisine isma içün şuarayı asırdan biri bu beyti söylemişdir:

Girdiği hanelere kim serilüb yatmakda

Hasr olub kaldı Sitanbul'da Hasırcı Zâde

Kendisile ittifakı olarak Göksu mesiresinde görüşüldü. Hakikaten meclisine doyulmaz zürefadan idi. Edebiyatı Arab ve Fürs ve Türkün hafızı idi".

İstanbul'da bir sene ikâmetle Ayintab'a avdet ettikden sonra — zahiren bir sebebe müstenid olmiyarak — yedi sene hanesinde inziva etdi. Bilâhare mükerreren Haleb'e ve mülhakata siyahet eyledi. 1290 da son defa Haleb'e giderek bir sene oturdu. Andan sonra Ayintab'dan çıkmadı. Umuri beytisini oğlu Ahmed Efendiye havale ederek bakiyye'i hayatını âzâde serâne geçirdi.

1304 cümadelâhire'sinin 22 nci günü hummayi muhrıkaya giriftar oldu. Sekiz gün sonra vefat etdi.

Ayıntab'da Karlık kabristanında — vasiyeti mucibince — pederinin kabrine defin olundu'.

Uzun boylu, uzunca sakallı, alnı geniş, kaşları sık, gözleri ufakca ve siyah ve biraz çukur, buğday benizli, burnu büyük idi.

Entari, cübbe giyer, başına — esnafa mahsus olan — Hind kuşağı sarardı. Kurân'ı azimüşşan tilâvet etdikce dinleyenler müteessir olurlardı.

1322 sene'i hicriyesinde — vaki olan talebim üzerine — hafidi Sami Efendi tarafından gönderilen terceme'i halinde² deniliyor ki:

"... Herkesin meşrebine, meşleğine göre musahabet ederdi. Bir İstanbullu ile konuştukda dinleyenler, kendini de İstanbullu ve kaba bir köylü ile görüştükde köylü zan ederlerdi.

Muhaveratı nadiregulukdan hali kalmazdı. Hatır ve hayâle gelmeyen lâtifeler icad ve fıkralar irad ederdi.

Hâfızasını birçok ebyat ve nevadırı edebiyye ile tezyin eylemişti. Arab ve Fürs lisanlarını selâsetle tekellüm ederdi. Ömrünün en şevkli zamanını iztirabat ile geçirdiğinden ahlâfınını müstefid edecek âsan nafi'a vücude getirmeğe meydan bulamamıştır.

Pederinden mevrus emlâkin varidatile kaniane taayyüş ederdi. Âlemin sürur ve hüznüni yeksan bilirdi. İkbale meftun, idbardan mahzun değildi. Hiçbir kayd ile mukayyed olmazdı. Âlemi hürriyetde yaşardı. Huzurını, menafii şahsiyesi yoluna bile fida etmek istemezdi. Fakat ebna'i nevinin mazarratını da'i bir hâl vukuunda izalesi içün son derece gayret etmekten geri durmazdı. İstanbul'a ve mükerreren Haleb'e siyahat etmesi memleketce — nefsine taallûki olmayan — birtakım mezalimin ref'i maksadına müsteniddir.

Herkesin gönlünü almağa ve elinden geldiği mertebe saadeti halini te'rnine çalışırdı. Bu cihetle umumun mazharı ihtiramı olmuşdu. Bazan talebeye ders verirdi. Talebe kendini nerede bulurlarsa derslerini orada alırlardı. Böyle çarşı ve bazarda ders okumak münasebetsiz olduğundan bir mahalli mahsus tâyinini reca eden şagirdanından birine «الحرية المناف المنا

¹ Hafız Mehmed Ağa: "Vefatında beni pederimin mezarına defin ediniz. Zira hayatımda pederimi görmedim" dermiş. Mezarı, bir asır evvel dikilmiş dört kocaman taşdan ibaretdir. Üstüne bir şey yazılmamışdır.

² Bu terceme'i halin sureti Sami Efendi tarafından menfiyyen Haleb'de ikamet eden Divanı Muhasebat Reisi Esbakı Zühdi Bey merhuma verilmiş olacak ki müşarünileyhin veresesi tarafından, Yeni Kaou Mevlevihanesinde Nafiz Paşa Kütübhanesine teberru edilen kitabları arasında zuhur ederek kütübhaneler müfettişi Ahmed Tevhid Bey (Türk Tarih Encümeni) mecmuasına derc ettirmiştir. Sami Efendiden bilistizah fevaidi zaide istihsal ettiğimden bendeki, nüsha'i münteşireden daha mufassal ve müfiddir. İzmir Lisesi Müdir Muavini Hikmed Turhan Beyin ahiren muavenet maksadile gönderdiği terceme'i halde Sami Efendinin verdiği malûmatın bir kısmını muhtevidir.

edilen mesailde izharı acz ile mahcub olmaktan ise Ağalıkla iştihar ederek gayri me'mul fazilet ibraz etmek büyük bir şerefdir" derdi¹. En garib âdeti yazdığı şeylere ehemmiyet vermemesidir. Meselâ bir şey yazar, bunu göndereceği yere gönderdikten sonra müsveddesini mutlaka mahv ederdi. Esnayı teoyizde yanında bir kadirşinâs bulunub da bir takrib suretini alabildise aldı, yoksa bir daha görülmek ihtimali kalmazdı. Hini vefatında zuhur eden binlerce evrakı arasında kendi âsarından bir parçasına olsun tesadüf olunamadı. Âsarının birçoğu ötede beride zayı olub gitmiştir.

Şuurunu hayatının son dakikasına kadar muhafaza etmiş, feraizi ilâhiyyeyi edadan bir an geri kalmamıştır... Evvelce çubuk kullanırmış. Bilâhare sigara kullanırdı. "Sigara sarmayı dağdaki çobanlar öğrendi de ben öğrenemedim" diye nefsini tevbih ederdi... Pederi elhac Abdullah Ağanın eseri hayrı olarak Ayıntabda bir cami'i şerif ile bir han mevcuddur. Hayri ve Ahmed namında iki oğlu, sekiz kızı vardı. Hayri Efendi, şa'ir idi, 1269 da pek genc iken ve kızlarından dördü hayatında irtihal eylemiştir."

Sami Efendi, Ahmed Efendinin oğludur.

Hafız Mehmed Ağa, eyyamı şebabında şiir ile iştigale başlamış, evahiri hayatına kadar devam etmişdir. Haleb valisi Cemil Paşanın rütbe'i müşiri'yi ihrazından dolayı 1300 senesinde tanzim eylediği kaside'i tarihiyyede:

"Müşira davera vasfında âciz hame'i Hafız Bu za'fı hal, bu teşvişi bal ile edüb gayret Hususa sali ömri haddi tis'ine yanaşmışta Yine evsafının binde birini eyledim ihsa"

ve Ayintablı Ali Rasid Efendi hakkındaki 1301 tarihli kasidede:

"Efendim sinnü sale nisbet ile pirî fâniyim diyor. Bihamdillâh havasimde hâlel yok nev civan âsâ"

Cemil Paşaya ve andan kırk yıl evvel pederi Namık Paşaya söylediği kasidelere dair vak'a nüvis Lûtfi Efendi nazmı âti ile sitayişhan olmuşdur:

"Her nedem nazmı terin dehre olunsa tebyin Aferin ey seri esnafı kumaşı mâna Sana ey piri suhan eskiden olmuş mahsur Kırk yıl evvelki ile şimdiki nazmın hakka Yaşayub saye'i şahide daha çok yıllar Erdiren sinnini doksane senin rabbı ahed Cami'i nazmını ey Farişi dergâhı edeb

Döşenür safha'i terkibe hasırı tahsin Nola şagirdin olursa üdebayı pişin Tarü pudi nükte'i nazmı mezaminı nevin Biri zâde diğeri validi tab'i temkin Kaleminle yazıla niçe niçe vasfı bihin Tâ ebed şahı zemanı ide tahtında mekin Bastı kaliçe'i takriz ile etdim tezyin"

Sadrı esbak Safvet Paşa, Hasırcı Zâde hakkında âtideki iki kıt'a ile beyanı takdırat etmişdir:

Yayılub kaldım görünce kali'i uşşak veş Atlası çerh benim olsa gelince haneme Verdi âsârı bana hayret hasırcı zâdenin Ferş ederdim payine Safvet hasırcı zadenin

§

¹ Münif Paşanın pederi Mısır'da mukim Abdülnafi Efendiye gönderdiği mektubda: "... Bendenize (Ağa) tâbiri neden gelmiş idüğinden bahs ile .... Paşa Efendimiz ile miyanemizde bir haylı lâtife sebkat etmiş olduğu tahrir ve imlâ ve (Efendi) tâbir olunmak evlâ olduğuna karar verildiğine ima buyurulmuş. Vakıa çakerleriniz cehl ve noksandan efendiliğe liyakatım ve üzür ve illet ve mükneti mahviyetden Ağalığa münasebetim olmayub kulunuza Efendi ve Ağa demek isimi bi müsemma ve lâfzı bi mâna kabilinden olacağı zahir olmakla ve (Ne idüği belürsiz) dimek dahi pek uygunsuz olduğu tarifden müstağni bulunmakla artık başımıza bir (Zemane) lâfzı ianesile (Zemane Ağası) yahud (Zemane Efendisi) tâbir buyuruldukda ikisine dahi liyakatım olabileceği gayri setir olduğu..." diyor.

Keçeci zâde efendi görse derdi âferin Okuyanlar buriyadır derseler kezabdır Mürtecil nesc etdiği bir mısra'i âzâdeyi Eylesem tatvil evsafı hasırcı zâdeyi"

İrfan Paşa da şu suretle takdirde bulunmuşdur:

Zekâŭ ilmü suhan senciü sebükruhi Bu çar hilye iledir hisabı terbi'i Hasırcı zâde Mehmed Ağa dedir mevcud Zira'i naze çekub eylemekde bey'i vücud"

Hasırcı Zâde, kendi eş'arı hakkında munsifane beyanı mütalâa ediyor. Haleb valisi Süleyman Re'fet Paşaya takdim eylediği bir kasidede:

"Bakma noksanıma ey daveri dara azemet

Taşrada ancak olur böyle suhan, böyle edâ"

Dediği gibi Haleb niyabetinden infisal eden şuaradan Tırnakcı Zâde Ziver Beye gönderdiği bir mektubda da "... İnfisali valâlarına iki kıt'a tarih inşa ettim. Gerçi kaba saba sözler oldu. Fakat "kenarın dilberi nazük de olsa nâzenin olmaz" meali malûm ve taşra halkının tabiatı ancak bu kadarca olacağı meczumdır. Belki zatı ulyaları dikkat buyursanız şu bir iki senedir tab'ınızda tagayyür fehm olunur. Beşik kertme taşrada terbiye olanlar ne halt etsün" diyor.

Maamafih emsâlinden daha düzgün, daha güzel söylediği — bilmukayese — teslim olunur. Her halde nev'i şahsına münhasır, yahud emsâli nâdir zevatı fatineden olduğu kabili inkâr değildir.

Darülfünun kütübhanesinde Hasırcı Zâden'n eş'arını ihtiva eden (865 numarolu) mecmua, 204 sahifedir. On beş gazel vardır. Münderecat, kaside ve tarihden ibaretdir. Müretteb divanının bir nüshası Millet kütübhanesindedir.

Hasırcı Zâdeye müteâllik bazı fıkralar:

Hafız Mehmed Ağa, İstanbul'da bulunduğu esnada Sadrı âzam Fuad Paşanın huzuruna gire,

"Hakipaye ferşı ru etmek için âmâdeyim Muktazayı tinetimdir ben Hasırcı zâdeyim¹"

beytile tarifi nefs eder. Paşa "işitdiğime göre İstanbul'a geleli hayli müddet olmuş. Sizinle gaibane muarefemiz şöyle dursun, geçe-hasir münasebetile birde karabetimiz olduğu halde mülâkatın bu ane kadar tehiri caiz midir?" demesile, mumaileyh "efendimiz, geçeyi sudan çıkardınız, kulları ise ayaklar altında sürünmek-

Bu fıkrayi hafidi nakl etmişdir.

Eyyami sebavetimde Kozan'da bulunduğumuz esnada Tahrirat Müdüri Kilisli Recai Efendi, ağanım, bu beyti Sadrıâzam Yusüf Kâmil Paşaya hitaben irad eylediğini söylemişdi. Bu halde fıkranın ikinci kısmı, Fuad Paşa ile aralarında cereyan etmiş ayrı bir vak'adır. Darülfünun kütübhanesindeki mecmuada bu beytin başına şöyle yazılmışdır:

"Nazımı nıhrir faziletlu ağa hazretleri derısandetde iken bir meclisde kendusını izhar ve ilân için vükelâyi izama söylediği müfreddir."

den hâlâ kurtulamadım¹. Bu hal ile müsade'i zemana nail olmaksızın hakipayinize yüz sürmeğe nasıl cesaret edebilirdim" cevabını vermişdir.

Vükelâ vapurile boğaz içine giderken vapurun ağır yürüdüğünden bahs eden bir zare:

"Hâmil olmuş ne giranmayeleri bu vapûr

Nola ağırca yürürse bu sularda mazûr"

beytile mukabele etmişdir.

Antakyalı şuarayı ülemadan Yahya Efendi Ayintab'a gelüb bir müddet sonra memleketine avdet sırasında Ağa, Ayintab'ın haricindeki kabristana kadar teşyi etmiş. Yahya Efendi, artık dönmesini reca etmekle, Ağa kabristanı göstererek "Biz, "Yemut" i buraya kadar teşyi ederiz. "Yahya" yı daha ileri götürmeliyiz" demişdir.

Ayintab Naibi Yek Çeşim Abdulmuhsin Efendinin tebdili istirhamına dair makamı meşihata takdim ettiği arizaya gelen cevabda naibin tebdil edildiği bildirilmesile yanında bulunanlara,

"Dideniz ruşen ola kör kadı mazul oldu"

demişdir.

Haleb valisi İsmet Paşanın Ayintab'da icraya kalkıştığı yolsuz muamelelerden şikâyet içün İstanbul'a vürudunda görüşdüğü zevata sebebi sıyahatini,

mısraile iham ettiği gibi Paşanın azli üzerine avdet edeceğini de

suretinde ifham etmişdir.

Gazel

Gözden geçürdüm elhak mir'atı kâinatı Lebriz reşhalerle ben anı hali sandım Hame sikender âsa âbı bakaye teşne Ey hace'i melâhat artar nisabı husnün Hiç görmedim içinde bir sureti sebatı Bakdım kitabı hüsne fehm etmedim nikâtı Devr etmede anınçün bu zulmeti devatı Vir sim gabgabınden saillere zekâtı

[&]quot;Siz geçeyi sudan çıkardınız. Biz, hâlâ hasır örüyoruz" suretinde de mervidir.

Milhi ücacı çeşmim acıtdı tatlı canım Mihrabı ebruvane yaklaşmaz idi asla Manzur olurdu Hafız nazmın bütün cihane Virsun ana uzubet rikı femin furatı Bilseydi çeşmi mestin « مُرَوْ الصلام » Etse o zatı kâmil bir nim iltifatı

**

Hayret efzai ukul olsa da minayı vatan Bir hava ile atar sahili gurbetgedeye Kaysi dil silsile'i gurbete pabend olmaz Dehri süflide garib olduğuma pek acırım Âdem İskenderi vakt olsa dahi gurbetde Hasreti Rasidü Fazıl ile hafız simdi Pek de mest eyleyemez akili sahbayı vatan Keşti'i cismimizi cuşişi deryayı vatan Eline girse eğer dameni sahrayı vatan Hâtıra geldigi dem âlemi balayı vatan Cilve eyler vine gönlünde merayayı vatan Aynı gurbet görünür çeşmime me'vayı vatan

Münif Paşanın gazelini tahmisinden:

Zemanı ömrüne Hafız irişdi vakti harif Bırak civanlara etsünler anları tavsif Sana yakışmayacak bülbüli, güli tarif İşitdi nağmeni gülşende oldu kilki Münif

Kemalı şevk ile şapaş hanın ey bülbül

* **

ز مالا خط زهی منزل کتاست مه رخمار را مشکین نقابست بر ای حرمت صهای اماش خطش جون ار در بالای حسنش

*

Ali Süavi'nin katline tarih:

Bir vak'a'i uzma idi devletce bu vak'a
Yazılmalı tarihde elbette vukuat
Hafız der idim ben de bu efkâr ile her dem
Geldi iki mısra iki tarih bu kazaye
Vah vah o da Nuh oğlu gibi didi « سأوى »

Bir kimse beyan eylemedi bahsini havi Her neki olursa ya mahasın va mesavi Bir başluca tarih ile olsam bunu ravi Hasbelkader oldu biri birine müsavi Tufanı belâye düşerek batdı Suavi

HAKKI PAŞA

İshak Hakkı Paşa, kamus mütercimi Asım Efendinin birâderi Ayintab nakibüleşrafı kayınmakamı Emin Efendinin oğludur. 1223 de Ayintab'da doğdu.

Ayıntab ülemasından küçük Hafız Efendiden biraz tahsili mazifet eyledi.

1254 de Konya valisi Çerkez Hafız Paşaya hazınedar oldu. Dergâhı âli kapucu başılığı rütbesi, 1267 de Istabli âmire müdürlüğü pâyesi tevcih olundı.

Arabistan ordusu müşiriyetine tâyin olunan Kıbrıslı Mehmed Paşaya gethüda oldu. Şam'a gitdi.

Şam valisi İzzet Paşanın Cidde iyâletine naklinde dört buçuk ay Şam vali kayimmakamlığında bulundu.

İstanbul'a avdet ettikten sonra 1270 de rütbei mirimirani ile İzvornik kaimmakamlığına ve şavval 1272 de Rumeli Beylerbeyliği pâyesile Hersek ve rebiülevvel 1274 de Kıbrıs mutasarrıflığına nasb edildi.

1276 da vefat eyledi.

Esbak baş vekil Kadri Paşanın pederidir. "Tezkire'i Fatin" de deniliyor ki:

"Nazm ve nesre muktedir bir şairi mahir olub divan olacak mikdar eş'arı ve haylice tevarılı letâfet disari vardır. İlmi kitabet ve fenni inşada olan malûmat ve mahareti sadrı esbak Mustafa Reşid Paşanın terceme'i hali seadet iştimaline dair keşide'i silki imlâ eylemiş olduğu müsvedde'i gevher bahanın' mufadı dilârasından müstefad olacağı cihetle tafsili mekaleden sarfı nazar olundu".

Gazel

Bağı hüsnde servi revan söylerim sana Nur âyeti cebinü cemalin, sıfatıdır İkbali dehr kesreti derdü mihenledir Ey nefsi bi edeb bu kadar seyiat ile Tiri müjen aman ne yaman sine duzdır Ziver² Efendi hazretinin nazmı pakini Gülzarı naze taze fidan söylerim sana İşte bu gizli sırrı iyan söylerim sana Nefsimde tecribemle inan söylerim sana Halin olur netice yaman söylerim sana Seyr eyle şerha şerha nişan söylerim sana Hakkı misâl ruhı revan söylerim sana

^{1 &}quot;Tezkire'i Fatin" de münderic tereeme'i haldir.

² Şeyhulharem Ziver Paşadır.

HAKKI EFENDI

Kıbrisî Zâde İsmail Hakkı Efendi Tersane emini elhac Ali Ağa'nın oğludur. 1200 de İstanbul'da doğdu.

1220 de Tarıkı Tedrise dahil ve 1258 de Selânik ve 1268 de Bursa Mevleviyetine nail oldu. 1274 de Mekke pâyesini ihraz eyledi.

1279 da vefat etdi. Koca Mustafa Paşa camii hazinesine defn olundu.

Mezar taşındaki kitabeyi şagirdanından hattatı şehir Sami Efendi, hattı sülüs ile yazmışdır. Sebk ve rabtı biraz bozukdır:

"Mekke'i Mükerreme payelulerinden olub şair, ilm ve kemal ile mevsuf ve talimi hattı talik ile maruf ârif billâh ve muhibbi hanedanı resulillah olan tarikı Sadiye meşayihinden İsmail Hakkı Efendi عليه 1279 Ketebehu Sami".

"Tezkire'i Fatin" de deniliyor ki:

"Tezkire'i Fatin" de deniliyorki: "Mumaileyh, muhibbi âli aba bir müverrihi tarih âşina¹ olub daima eshabi kemale mütevaziane hareket ve erbabi maarif ile cabeca tarhi encümeni ülfet evleyerek imranı vakt ve saat eylemektedir. Her ne kadar gazel guluk vadisine esbran değilse de nazmı tarihde Süruri Efendi merhume hem inan olan müverrihlerden olduğu gün gibi zahir ve nümavandır. Hattı talikde manendı imdi meşhuri ibad olan hattatinden olduğu haysiyetle kendusunun çırağı bi had ve şagırdanı bi idadı vardır."

İşkodralı Zâde Hasan Hakkı Paşa 1261 de — bayram tebrikine dair — tanzim eylediği manzume'i tarihiyede diyor ki:

Hazreti allame İsmail Hakkı kim huda Ol yegâne sahibü ilm, ârifi estarı hak Büssüud tab'ı lâtifinden eder feyz iktibas Sairi mucizdeni İsa netes tesir kim Eylemişdir zatını fazlu hüner ile ferid Tıfli ebced hanı şagırdanıdır İbnülamid Neyyiri re'yinden olur İbni Sina müstefid Ruhi Hassan nutka geçildikce bulur şevkı cedid^a

Mecmualarda güzel tarihlerine tesadüf olunuyor. Manzumeleri nâdirdir. Tab olunmıyan âsâr, bittâbî ziyaa mahkûm olduğundan ihtimal ki mumaileyhin âsârı manzumesi vardı da zayi oldu.

Hattı taliki, Yesarî Zâde Mustafa İzzet Efendiden temeşşük etmişdir.

Merhum, ilmi nücume vâkıf olduğundan bir gün Sami Efendi ile diğer şagırdı Galata Mevlevihanesi Şeyhi Ataullah Efendiye, fülân saatde büyü zelzele olacağını söyleyüb intizare başladığı sırada şagırdler aşağı inerler. Zelzelenin vakti

¹ Ebæd hisabile güzel tarihler söylemekde mahir olduğuna işaretdir.

gelince — tab'an lâtif ve aşüfte'i letaif olan — Sami Efendi, şiddetle tepinmeğe, hoca efendide zelzele oluyor zannile bağıra bağıra istiğfare başlar. Zelzelenin arkası kesilmediği halde bir tarafın yıkılmadığına, bir tarafdan bir ses gelmediğine dikkat edince Sami Efendinin oyununa aldandığını anlar. O günden sonra Sami Efendivi sıkmakdan geri durmaz.

Hattâ bir gün Galata Mevlevihanesinde mutribhanede bulundukları esnada hoca efendi, huzzare işittirecek suretde "ilâhi Sami, için çıksın" diyerek andan bir kabahet sudur ettiğini ilân ve biçâreyi şermsar eder.

Gazel

Arz eder giil rühlerin heb arezi dildare gül Gonce gevmiş başına güva veşil bir vüfsüfi Sariki giilşen midir bilmem bu rengi al ile Geldi güya bir gulami şahı faslı nev behar Cem olur erdi behiştin müjdesile bağda Bağbanı tab'i şirim saf besaf Hakkı heman Gars eder heb gülşeni mecmua'i eş'are gül Geldi çıkdı şahı ezharım deyu şülzare gül Meclisi tarhı cemende yağlanur bi çare gül Al cameyle yeşil kaftan ile bazare gül Bir kıyametdir kızılca mahşerı gülzare gül Gars eder heb gülşeni mecmua'i eş'are gül

Tarihlerinden bazıları:

Nâle kılsun insü cin kıtdı Süleymanı Fehim § Meded sır oldu kıtdı Kâbe'de mol'ia idi Sırrı §

Kaçdı dünyadan firarı kapudan Paşa bu yıl²

Ecel bozdı bu şeb kız Ahmed'in bikrı hayatın hey?

Kıldı mekki zâde Asım⁴ Kâbe'i huldı mahal 8

Rahatülervah çaldı göcdi tanburi Zeki⁵

Veys ola cennetde yareb hemdemi Veyselkaren 8

Arşe pervaz eyledi Allah deyüb ruhulemin

¹ İsmail Hakkı Efendi, bu gazelini, İşkodralı Zâde Hasan Hakkı Paşanın mecmuasına yazmışdır Mecmua kütübhanemdedir.

² Mısır'a kacan Kapudanı Derya Ahmed Fevzi Paşa.

Meddahı meshur.

Sevhülislâm Mustafa Åsım Efendi.

⁵ Tanburi büyük Osman Beyin babası tanbur'i şehir Zeki Mehmed Ağa,

HAKKI BEY

İsmail Hakkı Bey, sadrı esbak Koca Yusüf Paşanın birâderi Süleyman Bey Zâde Sudur'dan Kâmil Beyin oğludur. 1243 de doğdu.

Meclisi Vâlâ Mazbata Odasına devam etdi. Hasib Paşa Evkaf Nâzırı iken 1275 de Evkaf mektubculuğuna tâyin ettirdi. Badelinfisal diğer memuriyetlerde ve İstanbul Tahrir memurluğunda bulunarak rebiülâhir 1295 de Adana Defterdarlığına tâyin olundu.

Male müteallik bazı mevaddan dolayı vali Ziya Paşa ile şedid ve medid münaza'a ederek nihayet azl ve bir müddet sonra tekaüd edildi.

"Benim tarihî azlim, Ziya Paşanın tarihî vefatına tesadüf etdi" dermiş. Kalb illetinden müteessiren Beylerbeği'ndeki hanesinde 1301 de vefat etdi. Nakkaş kabristanına defin olundu.

devî Şeyhi Seyid Efendi elile — hietmişdir. Vefat ettiği gece — on iki getirdüb hepsini birden yaktırmışdır. h eylediğini ve eş'arı tab'ı olunmak

Üç zevcesi vardı. Tarikatı Kadiriye'den müstahlef idi. Hilâfetnâmesinin, Beylerbeği'nde Bedevî Şeyhi Seyid Efendi elile — hini defininde — kendi eline verilmesini vasiyet etmişdir. Vefat ettiği gece — on iki imame işaret olmak üzere — on iki şem'adan getirdüb hepsini birden yaktırmışdır. On ikinci mum yanub bittiği sırada teslimi ruh eylediğini ve eş'arı tab'ı olunmak üzere vefatından sonra bazı eşhas tarafından alınub zayi olduğunu damadı esbak mutasarrıflardan Rıza Bey ifade etdi ve merhumun son zamanlarında söylediği eş'ardan (30) gazel, (4) tarih, (1) tahmis, (1) kıt'a tevdi ederek bunların merhum tarafından Maarif Nâzırı esbakı Hâşim Paşaya ve birâderi Ali Haydar Beye, anlar tarafından da bilâhare kendine verildiğini de söyledi.

1282 de neşr olunan "Mecmua'i İbret Nüma" da iiç gazeli mündericdir.

Gazel

Düşmenlik eden âdeme gerdun mu nedir bu Sevda zede'i zülfün imiş ey saçı Leylâ Baranı belâ her dem akar didelerimden Gendüm kıbı ezdi beni tahun mu nedir bu Zincire urun gönlürnü Mecnun mu nedir bu Feyvare'i pür hun mu ya ceyhun mu nedir bu Ah eyliyor aheste işitdim o periyi Tesiri beliği ediyor Hakkıyı teshir

Zalimlere mehl olmasa matlubı ilâhî Zahirde nihân san gibi cânânımız amma Lâzım değil âşıklarına hattı hümayun Her bir gazelim böyle nev üslûb olamazdı Mecnun gibi lâkayd olur erbabı mahabbet Gendi gibi bir afete meftun mu nedir bu Suhbet değil efsane mi efsun mu nedir bu

Bir demde yıkar âlemi mazlumların âhi Âyanı mezahirde iyan sırı kemahi Kâfi bize can vermeğe bir emri çifahi Evsafın eğer olmasa gayri mütenahi Akılleredir Hakkı evamirle nevahi

HAKKI EFENDI

Hüseyn Hakkı Efendi, Bursa'da Dergâhı Mısrî Şeyhi şair Zaik Efendinin oğludur. 1248 de Bursa'da doğdu.

1262 de İstanbul'a geldi. Babı Ser Askerî'de Masraf Nezareti Tahı'ırat Odası ketebesi silkine girdi. Muahharen bazı elviye kitabetlerinde, Mekke'i Mükerreme Emirî'nin Divan Kitabetinde istihdam olundu. 1304 de Mekke'den infikâk etdi.

1307 de Hazine'i Hazreti Nebevî Baş Kitabetine tâyin edildi.

15 safer 1309 da Medine'i Müneyvere'de vefat etdi.

Mumaileyhin evaili halinde yazılmış olan "Tezkire'i Fatin" de deniliyor ki:

'... İsmail Paşa Zâde Hakkı Beyin şagırdanından olub mesleki şi'irde mumaileyhin isrine puyan ve etvar ve güftarda kendusuna akran ve hemzeban olduğundan izae'i şairiyet etmemek hulyasile muah haren "Fevzi" tehallus etmişdir."

Hakkı Bey, bir zeman bihuş olmasına nazaran şagırdının "etvar ve güftarda kendusuna akran ve hemzeban" olduğunu işaret etmekteki maksad anlaşılıyorsa da Fatin Efendinin, son cümleden ne kasd ettiğini anlamak kabil olmadı.

« المنى في بطن الشاعر ».

Gazel

Her nigâhı cansıtanından ki dil me'vus olur Etmem ol nahvet peresti nâze arzı iştika Dilki bezmi gamde serger mi hayâlindir o dem Rahibi deyri mecazım kim befeyzi aşkı pâk Ålemi mânide hakkı eylesem bastı kelâm Ruh! küdsi ser beceybi kuşe'i efsus olur Çakı sinem korkarım ayıne'i namus olur Dudı âhım şem'i dağı sineme fanus olur Vecdü hali tab'ıma badı demi nakus olur Feyzi enfası mesih endişeme me'nus olur

HAKKI BEY

İbrahim Hakkı Bey, 1236 da Humbaracı başı iken Mora'da Misori muhafazası şartile Bolu, Kastamoni ve Viranşehir sancakları riitbe'i vezaretle uhdesine tev-

cih olunan ve "Boğaz Nâzırı" nâmile mâruf olan İsmail Paşanın oğludur.

1238 sene'i hicriyesinde Misori'de doğdu.

Bir buçuk yaşında iken pederi Gelibolu'da ikâmete me'mur olmasile orada on dört sene birlikde bulundu. Bilâhare pederi menzul olmasile afv edildi, 1258 de İstanbul'a geldiler. Hakk: Bey, Babı Defterî de Haremeyn Muhasebesi Kalemine' hayli müddet devam ettikden sonra 1267 de Evkaf Nezareti Mektûbî Kalemine talivil olundu.

"Fikri pür piçi gamı zülfün ile hakkı"i zar

Kıldı âhir dilini silsile pirayi cünun"

ve

"Hanezadı dudimanı aklı külken havf kini

Oldu her vazim benim hayret fezayi şeyhu şab"

beyitlerinde söylediği vechile 1270 de aklına hiffet gelerek 1282 senesine kadar on iki sene² bihuş kaldıkdan sonra şuuru avdet eyledi.

Tahsis olunan bin kuruş maaşla³ te'mini maişet ve ömrünün sonuna kadar Üsküdar'da ikâmet eyledi.

Gözleri malûl ve sol gözünden mahrum oldu.

20 safer 1313 (30 temmuz 1311) de Çamlıca'daki hanesinde vefat etdi. Çamlıca'da Selâmi Ali Efendinin kabrinin civarına defn olundu. "Tezkire'i Fatin" de deniliyor ki:

¹ "Kafile'i şuara" da bu suretle mukayeddir. Matbu divanın nihayetindeki terceme'i halinde ve "Tezkire'i Fatin" de Evkaf muhasebe kalemine devam etdiği gösteriliyor.

² Divanındakı terceme'i halinde "18 seneden mütecaviz" müşeveşülakl olduğu beyan olunuyor.

Asir fethine dair tanzim eylediği kaside Abdurrahman Sami Paşa tarafından ser karin vesatatile Sultan Abdülaziz'e takdım olunması üzerine on bin kuruş caize ve maaşı kadimine altı yüz kuruş ilâve kılınmışdır ki Paşanın bu hususa dair iki tezkiresi "İnşayi Sami" namile oğlu Damad Necib Paşa tarafından tabı ettirilen eserde mündericdir.

"... Mumaileyh, hakikati vech ile mezayayı şi'iri tetkika muktedir bir şair olub müddeti ömründe bir kıt'a tarih söylememiş ve evaili halinde bir vakit gazelgüluk meydanında azmayişi tabiat eylemiş ise de muahharan kaside perdazlık tarafını iltizam ederek kenduye malısus olan vadiye puyan ve ol suvretle cabeca silsile'i medh ve hecayi cünbandır."

Sami Paşa merhum, serkarine yazdığı tezkirede Hakkı Beyi ve sözlerini "şuarayi asrın eblağ ve efsahı ve küftarı bediülinsicamı küftehayi zemanenın mümtaz ve ercahı" suretinde tavsif ve tevkir ediyor.

Hakkı Beyin divanına Yenişehirli Avni Beyin yazdığı kaside'i takriziyede — ki birkaç divanı bedia muadil.idir — diyor ki:

Ş

Ş

Ş

Ostadı suhan Hazreti Hakkı Beyefendi Ol mahşeri envaı fezail ki vücudı Kim zati vücudı hünere ruhı revandır Badiyi mubahatı edibanı zemandır

Bir mislini ibraz edemez bezmi cihanda

Tedbiri felek kim deveran ber deverandır

Yok kuvveti mânada o İsa deme hemta

Var ise yine Nefi'i şimşir zebandır

İcazını Allah bir inkâr edemezler Sagirdiyiz ol mürşidi agâhı kemalin Ol taifekim münkiri rabbi dü cihandır Davatı bize vacibe'i ruzü şebandır

Müşarünileyh bir beytinde de diyor ki:

Avniya gelmiş idi gerçi mukaddem Nefî

Badezin gelmiyecek Hakkı'i üstad gibi

"Kafile'i Şuara" da deniliyor ki:

"Nefi'i zaman vasfına şayeste bir sahibi divandır."

Süreyya Bey "Sicili Osmanî" de:

Arabî ve Farisî ve Türki nazım ve nesre muktedir ve şi'irde Nefîyi taklide muvaffak idi. Divameş'arı ve bazı âsan te'lifiyesi vardır." diyor.

Fakat "Âsârı te'lifiye" nin neden ibaret olduğunu söylemiyor. "Sabah" gazetesinde müteaddid kütüb ve resaili olduğu ve "Nuhbe'i Âmal" namındaki eserinin derdesti tab'ı olduğu söyleniyor.

Vefatında "Hazine'i Fünun" a1 yazılan makalede deniliyor ki:

"... Nefi'nin vadisini ihtiyar ederek daima anı taklid eder ve muvaffak olurdu.

Bazı kerre mütefahirane, "Ben şu beyitde Nesi'yi geçdim" der idi. Kendini esatize idadına idhal eden uluvu hayâli değil, cezaleti mekalidir..."

Serie: 3, aded: 12.

Gazelleri, garamiyat icin lâzim olan rikkati his, nezaheti beyan gibi meziyyati haiz değildir...

Kudreri hakime anı alcddevam yirmi sene firaşı bihuside rencide ruh etmiş idi. Asarından bir kışanı da bundan sonra yazılmışdır. Bir nüzali asabinin bakiye'i te'siratı içinde tahayyül eylediği mahasini siriyeyei üstadane bir lisanı belâgatle tebliğ etmek iktidarı garibdirki o zaman kesbi vüs'at etmistir. Tabiati havalâtı acemane cihetine pek müsaid olduğundan tahavülâtı garibe ile oğrasmışdır...

Cidden nevadırı edebiyyeden ad olunacak birçok güzel eserleri bulunduğu kabili inkâr değildir... Kendini yakından tanıyanların malûmu olduğu üzere edebiyatı Arabîye ve Farisîyeden maada bircok fünunda¹ haizi yedi tulâ eshabı ilm ve marifetden bir zatı kâmil bulunduğuna nazaran gecende 💞 zakı havadisden birine2 terceme'i halı yazıldığı sırada müşarunileyh hakkında,

"Eğer ciddiyat ile iştigal etmiş olsaydı elbette vayedarı terakki olurdu" yolunda ilâve olunan bir mütalâa, doğrusu büyük küstahlıktır."

Hakkı Bey, sadrı esbak Sarim Paşaya takdim ettiği bir kasidede:

"Dad elinden çerhi gec evzai dunun kim bana Etti şehri Butsayı menzilgehi مُثْدِ المقاب " diyor.

Bursa'yı ne suretle "menzilgeh" ettiğine dair malûmat bulamadım. Sultan Abdülaziz'e takdim ettiği kasidede ki:

"Olmadım zerre kadar kâmreva âlemde

Devletinde pederim olmuş iken gerçi vezir"

Ve bilâhare Subhi Pasava verdiği kasidede ki:

"Bir vana eskamü illet bir vana diki maas Koydular bir özke hâle inifak idub beni

Bir yana âlamii mihnet bir yana derdii belâ Virdim olsa varasur ve kasreta va vevleta"

Beyitlerinde söylediği vechile biçâre âdemin hayatı illet ve killetile geçmişdir. Bu hal ile beraber Türkce ve Fürsce pek güzel şürler söylemişdir. Âtideki kaside ne dilrüba eserdir.

(Nefî'i Zeman) nâmile yâd edilen bu zâtın en ziyade beğendiği şair, Nefî'dir ki daima andan bahs eder, meselâ:

Sani'i Nefî'i rumum ki ederler tahsin

Kuvveti tabımı bilcümle esatizi benam

§

Tumturakı suhanü mani'i renginim olur

Ruhı feyz averi Nefi'ye safa küsteri bal

§

Reșhai camı safa küstezi tâbi pakim

Ruhi Nefi'yi eder mesti şerabi gülrenk

der.

Senelerce cismen ve aklen malûl olmasaydı — pek beğendiği — Nafî'ye de begendirecek sözler söyliyebileceği âsârı mevcudesinden istidlal olunuyor.

Nefî tarzında hecviyeler de söylemişdir. Meselâ "Sami" namında biri hakkında (37) beyitli ve pek galiz sözleri havi bir hecviyesi vardır ki şu beyitler andandır:

O fünun nedir, göstermel: låzım gelmez miydi?

² Sabah: 24 safer 1313.

Mülhidi ifrit heykel yani Sami kim odur İncila'i re'yi, şem'i havre'i kavmı yehud Sensin ol bi mezhebi ruyi zemin kim yakışur Bir gaza etdim ki ruhı Hamzeyi şad eyledim Peyrevi Nemrudı müşrik kâfiri duzehkârin Tarıkiyi ruyi çün küfrı şenii facirin Başına ... sa kılabi evvelinü ahirin Nola reşk etse bu fevze Rüstemi zur âferin

Kudemayi üdebadan Lebib Efendi (24) beyitli bir manzume ile bu hecviyeyi takriz ve takdir etmişdir ki bu beyit andandır:

Kuvveti endiseni tahsin etmisdir senin

Hazreti Davud¹ Paşa gibi üstadı güzin

(51) sahifeden ibaret olan divanı eş'arı, Bursalı Eşref Bey vesatetile 1292 de Hüdavendigâr vilâyeti matbaasında tab'ı olunmuşdur. Nihayetine yazılan terceme'i halinde "miri mumaileyhin bir dost ve halili taraflarından olunan emr ve teşvik üzerine işbu divan tab'ı olundu" denmesine nazaran bu "Halil" in, Sultan Abdülaziz'in ser yaveri Halil Paşa olması melhuzdır.

Divanın tab'ından vefatına kadar geçen (21) senede söylediği eş'arın nerede kaldığı mechuldur.

**

Şair Kâzım Paşa, Hakkı Beye "Seni gördükce karına acıyorum." demiş, o da "Karımı görsen bana daha ziyade acırsın" cevabını vermişdir.

:‡: * *

Hakkı Bey, "Ebülburun" tesmiye edilen Hasan Efendi namında biri ile bir âyin günü Beşiktaş Mevlevîhanesine giderler. Şeyh Said Efendi ile görüşdükleri esnada Hakkı Bey, "Sizin ney üflemekdeki meharetinizi işittik, geldik. Biraz çalınız da dinliyelim" demesile şeyh efendi hüzzar içinde bu lâübaliyâne hitabdan sıarzuları isaf olunmaz mı, insaf buyur..." der.

Hakkı Bey, "Benim başım kel, bir gözüm kör, bir ayağım topal (Hasan'ın burnuna parmağile urarak) şu herifin burnuna bak, böyle burun gördün mü? Böylesini bul da üstüne sı.... bakalım. Bizim gibi acaib iki herif, uzakdan gelirler de arzuları isaf olunmaz mı, inasf buyur.." der.

Şeyh efendi, bu tuhaf söze ve — fevkalâde kızmış olan — Hasan Efendinin haline gülerek neyini getirtir, kemâlî letâfetle üfler, hüzzarı safayab eder.

*

Sami Paşa Zâde Sezai Bey « دموزالادب » de diyor ki:

"... Geçenki makalede bir münasebetle ismini yâd ettiğim Nevres Efendi, Hakkı Beyi, Kâzım Peşayı, sonraları Avni Beyi, haftada veya on beş günde bir, bize geldikleri hal ve heyetlerile hatırlatı. Kâzım Paşa o nigâh ve tebessümı müstehziyanesile, Hakkı Beyi o galeyan ev heyecanile, zavallı Nevres

Bağdad valisi, Fazılı meşhur.

Efendi dudaklarından eksik olmayan bir ah, elinden düşmeyen bir ilâc şişesile, sonra hepsinin genci olan Avni Bey, bunlara karşı hıcab ve hürmetle "o zeman edebiyatda saygı vardı" bize gelirlerdi. O sene Hakkı Bey, pederimin vesatetile ihsanı şahaneye ve maişetini te'min eder maaşa nail olduğu içün pur şevk ve tarab idi. Parisli bir Fransız hocasına, Almanya ulemasından M. Murtman'a velhâsıl sofranın teşrifatına rağmen elinde bir kadeh birdenbire ayağa kalkarak sofada gök gürler gibi bir sada ile Nefi'nin:

"Merhaba ey camı minayı meyi yakut renk

Devri gelsün senden öğrensün sipihri bi derenk"

beytini okurdu. O edebiyatın şairleri neş'eyi bilirlerdi. O zeman Kâzım Paşanın çehre'i manidarı bie takdır ve kinaye ile tenevvür eder ve bu neşve Avni Beyden geçerek Nevres Efendiye sırayetle o bi-le gülerdi.

Hakkı Bey, cidden gibta bahş olacak bir aşk ve şevk ile Nefî'yi okurken kasidelerin o ahengi fevkalâdesine elile, ayağile usul tutatdı."

Sezai Bey söyledi:

Hakkı Bey, kısa boylu, kulaklarının içi kıllı imiş. Şiirlerini pantolonunun cebinden çıkarır, tek gözile ve ahengi mahsus ile okurmuş.

* **

Güzel bir zat hakkında kaside1:

ey mehi hurşidi devran iştihar بارك الله Tab'ı ruhsarın katında mihri rahşan bi füruğ Piçi turranda hezaran ruhı leyli derkemend Tan merğubunda avizan huten ender huten Mevci vaveyla kiyamında huruş ender huruş Neşve lâli bi misâlinde rahik ender rahik « بلم المصر » Ruzi hicrinden kinayet dergehi Böyle eyler vasfı hüsnünde ser agazı sunan Afitabı dilberan, çeşmü çerağı « كن فكان » Unsuri ruhi mücerred, fitrati yusüf nazır Dürri şehvarı necabet, şebçerağı âtifet Hazreti miri ..... ol yusüfi kenanı hüsn Ol mehi küdsi nijadı bi bedel kim yaraşur Sem'ı bezm ara'yi turı cezbe'i hakkım urur Pertevi ruhsarına bir zerre envarı nücum Badı sevkile hurusan lücce'i ummanda mevc Bahri irfanidir ol kulzüm ki tâyin etmedi Olsa gerduna revan berki nigâhi hişmi ger Bir darir olsa mukabil lähza ger didarına Ger nesimi turrasından olsa bir semme vezan

Cezbe'i hüsnünle evler mahı kenan iftihar Lalı canbahşin yanında abı hayvan nâ güvar Her hami zülfünde bi had canı sirin zar zar Gency ferhalinde misk efsan tetar ender tetar Fevci istigna hiramında katar ender katar? İsve gülzarı cemalinde bahar ender bahar² Beznii vaslından ibaret neşe'i darülkarar Bülbüli muciz demü ates nevavı ruzgâr Asmanı hüsnü ân, ferdülferidi her diyar Bihterin sun'i bedi'i hazreti perverdigâr Zineti gulzarı devlet, fahri efradı kibar Kun odur var ise mülki dilde daim berkarar Rahı aşkında olursa şemsü encüm haksar Üstüne hayli melek balü perin pervanevar Lali gevherbarine yek katra âsân bihar Siddeti askile cusan sahe'i volkanda nar Anda coğrafî'i fıtratta eezl haddü kenar Göz yumub açınca eyler cirmi mihri tarümar Ola müjgâni ucı tâ haşredek hurşid bar Reşki gülkeşti cinan olurdu deştü kuhsar

Divanın tabından sonra tanzim etmisdir.

² Süleyman Nazif merhum, Usküdarlı Talât merhumdan yalnız bu iki beyti işiderek kemalê takdir ile okur, nazarı takdire alınmasını bana ihtar ederdi. Kasideyi uzun müddet aradım, bulamadım. Nihayet şairi müdakkik Muhyiddin Raif Bey bir suretini ihda etdi.

Mahı kerrubi şiara, âfitaba, servera
Afvü safhü lûttı bi pâyanına mağrur olub
Ger kusurum var ise mazur tut kim sinede
Bu kasidem yerime bus ide pâyi Ekrem'in
Gayri ey Hakkı dua hengâmıdır besdir suhen
Taki vasfı dilberanı dehr ile vasf averan
Sadrıâzam mesnedinde gösterüb mevlâ seni

Gazel

Ne çerhi bi vefa, ne tali'i pür kinden feryad Mugayir perde'i sazi şekibe nağmesi her dem Ne dem tiğin çeke cellâdı gamzen katlı uşşaka Olur hune mübeddel ahuvanın nafesi tekrar Fırakile kesilmez Hakkıya ol şuhı tannazin Heman ol çeşmi mestü gamze'i bi dinden feryad Figâni bi usuli canı hüzn âyinden feryad Eder ruhı şehidan evcı illiynden feryad Varub çine edersem kâkülı müşkinden feryad Gözümden eşkı hasret, sine'i gamkinden feryad

Eldeki nüshada birkaç kelime açıkdır.

HAKKI PAŞA

Hasan Hakkı Paşa, şeyhulharem İşkodralı Vezir Mustafa Şerifî Paşanın oğludur. Muharrem 1242 de İşkodra'da doğdu.

13 safer 1245 de — üç yaşında iken — rütbe'i mirimirani tevcih olundu. Pederinin yimi seneye karib İşkodra valiliğinde bulundukdan sonra İstanbul'a celbinde birlikde geldi.

Arnavud libasile Sultan Mahmud'un huzuruna kabul edildi. Nizamiye libasi giymesine müsaade olunmasi hakkındaki istirhami isaf ve Murassa saat ihsanile taltif kılındı.

Tahsili marifet ettikden sonra 1262 de — kendi istidası üzerine — Mirimiranlık, saniye sınıfı sanisi rütbesine tahvil ve Sadaret Mektûbî Kalemine me'mur edildi.

6 rebiülevvel 1278 de Midilli ve 1 rebiülâhir 1280 de Rados kaimmakamlıklarında, sırasile Bi-

ga, Varna, Kütahya, İzmit, Hersek, Filibe, Yenipazar, 29 rebiülevvel 1293 de rütbe'i balâ ile müstakil Mamuretül'aziz mutasarrıflıklarına, 3 muharrem 1294 de rütbe'i vezaretle Van, muahharan Selânik valiliklerine, Umurı Nafia Komisyonu âzalığına ve iki defa Haleb valiliğine nasb edildi.

Kifayetsizliğinden bahs ile Haleb valiliğinden azl olundu.

Muhtelif tarihlerde birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarını, İmtiyaz nişanının altun ve gümüş madalyalarını, İran hükûmetinin birinci rütbe Şi.ü Hurşid ve papanın birinci rütbe Pi Nöf nişanlarını ihraz eyledi.

1313 senesi zilhiccesinin 3 üncü gecesi vefat etdi. Eba Eyübî Ensari Hazretlerinin türbesi civarına defin olundu.

Asîl, mustakim, edebiyata ve tasavvufa, Arab, Acem, Fransız, Arnavud lisanlarına vâkıf, boyu kısa, vücudu küçük idi. Vefatından hayli zeman evvel yapılmış olması melhuz bulunan yukarıdaki resminde mülâhham görünüyorsa da son zemanlarında zaif, nahif idi.

Erbabı marifetden olan babası gibi nefis kitablara mâlik idi. Kitablarının arkasına "Hasan Hakkı'i Mevlevî" imzasını koyardı. Memleketimizde çok kitaba mâlik olanlardan birinin de bu aile'i necibe olduğu — hâlâ ellerde dolaşan ve bususî kütübhanelerimizde bulunan — kitablarla sabitdir. Pederinin Konya valiliğinde bulunduğu esnada Hemdem Çelebi Efendiden ahzi inabet ve İstanbul'a avdetde Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Kudretullah Efendiden tecdidi inabet eyledi. Bilâhare Safvet Çelebi Efendi tarafından Hilâfeti Mevlevî'ye verildi ve destarı gisudar ile müzeyyen sikke gönderildi.

Hazreti Mevlânâ'nın divanı ile Mesnevî'i Şerifî yanından ayırmazdı, daima mütalâa ederdi.

Vefatından on bir saat evvel doktor celbi hakkındaki istizane karşı,

ه ضعف قوت یافت قوت ضعف در ترکیب ما می دوری جان از بدن نزدیك شد دور از شها beytini okumuşdır.

Kütübhanemde — kendi yazısile muharrer — bir mecmuada hayli eş'arı vardır. Divanının müretteb olduğu kendinden menkuldır.

Ali Kemal Bey, "Ömrüm" nâmındaki hâtıratında diyor ki:

"... 1305 de Haleb valisi Hasan Hakkı Paşa, İşkodralı Zâde demekle mâruf idi. O tarihden altı sene sonra ikinci defar olarak Haleb'e valilikle geldi. Asilzâde, fevkalâde müstekim, bir dereceye kadar sa'ir, si'ire âsina, o nokta'i nazardan muktedir bir âdem idi. Lâkin son derece garibülahlâk, acibületvar idi. Ömründe hiç evlenmemişdi, hattâ kadından mütevahhiş idi. Vaktile Sultan teklif olunmuşdu, kabul etmemişdi. Zuhd ve takva ile müttasit, son mettebe perestişkârı mevlâna idi, mesneviyi elinden ve dilinden düşürmezdi. Gündüzleri evinden çıkar, hükûmete gelir, hükûmetden çıkar evine gider, geceleri kimseyi meclisine kabul etmez, hiçbir tarafa müsafir gitmez, yalnız başına yaşardı. Salı günlerini, cumalardan ziyade bir yevmi tatil ad eylerdi. O gün kabil değil, meydana çıkmazdı. Fevkalâde müvesvis, vehham, padişaha gayet merbut idi. Günahı kadar sevmediği ecnebilerden ziyadesile korkardı. Çünkü Selânik'de vali iken bir ecnebi şehbenderinin şikâyetile azl olunmuşdu. Artık her gördüğü ecnebiyi iltifatlara boğar, ecanibe âid isleri derhal fasl eyler, en bayağı konsoloslara hadden efzun tevazula muamele ederdi. Zaten alelitlak kimi sevmezse, kimden korkarsa ona tabasbus eyler, sayed bir maiyyet me'muru ise taltiflerde bulunurdu. Ecnebilerden korktuğu dillerde dairdi. Hattâ vilâyetce bir mesulünün bir dürlu isaf edilmemesinden yüreği yanan bir maslahat sahibi, bir bastonun ucuna bir şapka geçirerek kapunun perdesini hafifce kaldırır, pasanın odasına uzatır, perdenin arkasından sövleveceğini sövler, bilmem yalan, bilmem sahih, bu fıkrayı hikâye ederlerdi. İşkodralı Zâde pek afif, salih idi. İrtikâb nedir bilmezdi, mürtekibleri sevmezdi. Fakat bu faziletlerile beraber âdi bir vali idi. Kendini padişaha beğendirmekden başka bir endişe gözetmezdi. Bir sızıltı çıkartmadan dulabı idareyi olduğu gibi döndür meyi gaye'i âmal bilirdi. Ne bir yol, ne bir bina yapdırdı..."

Kudemayi üdebadan Veys Paşa Zâde Zeynelâbidin Reşid Bey — bana gön derdiği — mektublardan birinde diyor ki:

"İşkodralı Mustafa Paşa ile ceddim Elhac Darbaz Ağanın oğlu Hasan Paşa ile pederim Veys Paşanın beyninde zeval nâpezir bir muarefe'i uhuvvetmendane mevcud idi. Firka'i islâhiye baş kitabetile ve Yusüf Paşa maiyetile Van'a gitdiğimde vali Hasan Paşa idi. Hukukı mevruseden dolayı senli benli görüşürdüm. Müşarünileyh sözü özü bir âdem idi. Yani insanî kâmil idi. Zirü balâ vanında bir idi. Ciddiyatı letaif şekline ifrağ etmişdi, hiç bir şeye ehemmiyet vetmezdi. Bazı evliyayı umurun vatanperverâne gösterdikleri sahte nümayişleri bir pula almazdı. Biga mutasarrıfı iken Bahriye Nezaretine âid ve

bin dürlü su'i istimalâta menba olan kereste mes'elcsini ve tahtında müstetir zemayırın esamisini meşdane koymak istediğinden dolayı oğradiği felâketden üslûbi hakimane ile kendisini tahlis etdiği cihede sizin Kâmil Paşa¹ merhumdan pek memnun ve mütcşekkir idi. Tetabu'i izafatı müteselsile ile yanı haştafat ve hayide tabirat ile ifade ve tekellüm, müşarünileyhin hoşuna giderdi."

Gazel

*

Saki ne demki bade'i nahvetle mest olur Hüsni nevaziş ile kabul etmez iltiyam Kemkadr, kâh mesnedi izzetde serfiraz Erbabı mansıbın hele ahvalin anladıra Camı meyi mahabbetle zinde dil olan Uşşakı hunfeşanı o dem meyperest olur Senki giranı tan ile dilki şikest olur Kâhi bülend mertebe zilletde pest olur Mazul olunca ekseri mescid nişest olur Hakkı sakarde olsa da mesti elest olur

Demlenür her dem havayi aşk ile divane ney Bülbüli nâlişgeri hamuş eder gülzarda Dem urur her dem makamı âlemi lâhutdan Sinesi suzan, dili pür dağ, muhrik nâlesi Naveki dilduzi çeşmi neyzeni mahbubdan Başka bir halet verir sermesti bezmi vahdete Bende'i mollayı rumun çok mudur Hakkı eğer Neyle seyr et arz eder suzi dilin canane ney Başlayınca nağme'i dilsuz ile efgane ney Razı aşkın perdesin keşt eylemez nadane ney Guiyya aşk ile yandı ateşi hicrane ney Şerhalar çekmiş serapa sine'i suzane ney Neş'e bahşayi safadır metlisi rindane ney

Her neses demsaz olursa bu dili nâlane ney

Fazili meşhur sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşa.

HAKKI BEY

Mehmed Hakkı Bey, Adana hanedanından Anamorlı Yeğen Ağanın oğludur. 1270 de Adana'da doğdu.

Tahsili marifet ettikden sonra Adana Mektûbî Kalemine dahil ve bir müddet sonra Meclisi İdare'i Vilâyet İkinci Kâtibi oldu. Vali Ziya Paşanın aleyhinde tefevvühat ve teşebbüsatda bulunduğundan tevkif olundu. Paşanın vefatı üzerine Daire'i Hükûmete devam etdi.

Mektûbî Kalemi Mümeyiz Muavinliğine ve bir müddet sonra Adana Merkez Mutasarrıflığı Tahrirat Müdiriyetine, Kozan Aşâr Müdiriyetine, Meclisi İdare'i Vilâyet Baş Kitabetine tâyin olundu.

Padişah hakkında tefevvühatda bulunduğu ihbar olunması üzerine İstanbul'a celb edildi. Esnayi rahda Sakız Mutasarrıfı Namık Kemal

Beyle görüşdü. Bilâhare Gelibolu Tahrirat Müdiriyetine tâyin kılındı.

Arnavud İsmail Kemal Bey, Tarabulısıgarb valiliğine tâyininde mektubculığa nasb ettirdi. Rütbe'i ulâ sınıfı sânisini ihraz eyledi.

Tarabulus'dan infisalinde İskodra, muahharan Yanya Mektubculuklarına me'mur oldu. Yanya valisi Osman Paşanın şikâyeti üzerine Van Mektubculığına tâyin kılındı, kabul etmedi. Âyandan Rauf Paşa merhumun mensubininden bir zat, Van Mektubculuğuna tâyin olunduğu halde gitmiyerek Paşanın himmetile Hakkâri Mutasarrıfı olması üzerine Hakkı Bey, âtidelci kıt'ayı söylemişdir:

"Van'a mektubcu olubda geri kalmaksa sebeb Bir kulun himmeti eylerse kifayet bu işe Ben dahi bir mutasarrıf olmazsam sad yuf Sendeki kudrete bir şey mi bu ey rabbı Raur

O sırada Dahiliye Nâzırı bulunan Memduh Paşayı telmihan ve kemanî Memduh Efendiye hitaben söylediği (çal Memduh çal) nakaratlı şarkı bestelenub ötede beride terennüm edilmesile Memduh Paşa münfail oldu. Hakkı Bey, bir mutasarırıflığa tâyinini istida ettikde Nâzır fevkâlme'mul iltifat ibraz ile isafı mesule çalışacağını te'min ve Van Mektubculuğuna diğerini tâyin etdi. Aradan yıllar geçtiği halde bir memuriyete tâyin etmiyerek şarkıdan dolayı ahzı sar eyledi. Meşrutiyetden sonra Niğde Mutasarırıflığına tâyin olundisa da istifa etdi.

Evaili şebabından beri mübtelâyı ayş ve nûş olduğu halde yeğeni Mersin meb'usu Ârif Hikmet Beyin zevcesi olan kerimesinin, uşak tarafından katlı üzerine büsbütün serhoş ve te'süratı amika ile medhuş oldu.

Bin kuruşa baliğ olmıyan mazuliyet maaşile te'mini maişet edemediğinden son zamanlarında zarurete oğradı. Âşinayânı kadiminden istianeye mecbur oldu. Fakat eline geçen parayı rakıya verdi. Bir aralık hal ve kıyafetine de pejmürdelik geldi. Hayli müddet hasta olarak İran hastahanesinde tedavi olunınkda iken muharrem 1331¹ (kânunıevvel - 1328) de vefat ederek Eyyub kabristanında kerimesinin civarına defn olundu.

Şiir ve inşası metin, zeki, seriülintikal, seriülinfial, fevkalâde vehham, gayet hassas, nüktedan, suhanşinâs, kabili hitab, feylesof meşreb idi. Kâh ağlar, kâh güler, bazan nefsine beddua, bazan cenabi erhamürrahiminden afvını istid'a eder, garibülhal, garibülmakal idi.

Vaktile ehibbamızdan bazı şuaranın ahlâk ve ahvaline dair — cid ve hezl ile memzuc olarak — yazdığım manzum tezkire'i şuarada hakki hakkide serdi mütalâa ettiğim sırada şu beyitleri de irad eylemişdim ki merhumun tamamile muarrıfı ahvalidir:

Birde hakkivi hakavikı perdaz Geceler subha kadar demkestir Tevbe etmişdi meye biçâre Öyle vehham ki yanında insan Girye eylerse sanıı istihkâr Vehmi galib ne garib şairdir Bazı def'a gidiyor ukbaye Yoklayub canını bulsa tende Celbi emniyet eder mi kali Niçe âlâm ile şimdi meftûr . Asabiyyet ani etmiş berbad Fartı irfan ile olmuş mevsûf Dehninden sacılan gevherler Naili ömri tabii olsun Pesü pişinde dolaşsun gilman Saire lâzım olan dilberdir

Varki ihvan arasında mümtaz Sonra akşama kadar ateştir Oldu bayramda yine âvâre Gülemez ağlayamaz hiç bir ân . Hande eylerse sayar istikbar Vehmi halinde anın zahirdir Yine avdet ediyor dünyaye Vehmine kendi de eyler hande Marta benzer o edibin hali Nice ezvak ile simdi mahmûr Yoksa ol merdi fezail mutad Nezdi erbabi edebde marûf Sübhe yok kadrini eyler berter Gönli envan ferahla dolsun Meyi vuslatla olunsun reyyan Çünki dilberle suhan bihterdir

Pek genc iken saçı sakalı ağarmış idi. Görenler pek müsin zan ederlerdi. Hattâ bir remezani şerif gecesi direkler arasında çayhanede oturduğumuz sırada Sultan Mahmud devri vakayı'inden bahs eden bir pirî fertut bize hitaben "sizler o zemana yetişmediniz amma (Hakkı Beyi elile göstererek) efendi birâder pek iyi bilir" demişdi, bu sözü günlerce vesile'i mekal ederek gülmüşdük.

Pederim Mehmed Emin Paşa merhum 1302 sene'i hicriyesinde bilmecburiye Kozan Mutasarrıflığında bulunduğu esnada Hakkı Bey, Âşar Müdiri idi. Ülfeti-

¹ Muharrem'in 16 yahud 18 inci ve kanunı evvelin 13 yahud 15 inci günü vefat etmişdir.

miz o vakitden ibtida ve irtihaline kadar devam etdi. O bize hürmeti mahsusa da bulunurdu. Biz de riayetde kusur etmemeğe çalışırdık. Beynimizde niçe lâtif lâtifeler cereyan etmişdir.

Merhum, rufekayı kadimesinden Diyarıbekirli Ali Emirî Efendinin tabiratı garibe ve mütaleati acibesine bayılırdı. Bir gün sokakda tesadüf ettiğimde o zemanlar evimize pek sık gelen — Emirî Efendinin yeni tâbirat ve kelimatı olub olmadığını sordu. Emirî Efendi, o günlerde "virdi zeban" i "vürdü" suretinde virdi zeban etmiş olduğundan "şimdi vürdümüz var" dedim. Mutadı vechile "Allah belâmı versün" diyerek gülmeğe başladı. Bu sözi "Femi Muhsin" den dinlemek içün heman Emirî'nin hanesine gidilmesini teklif etdi.

İşimizi, gücümüzü terk etdik, gitdik. Emirî, henüz uyanmış, acib bir yatakda yatıyordu. Ziyareti nabehengâmdan pek memnun oldu. "Vürdü zeban" i söyletmek içün oğraşdıksa da yolunu bulamadık. Nihayet bir münasebet getirüb "vird" in harekesini hafif geçerek "efendi efendi, senin ismin şu âdemin virdi zebanıdır" dedim. Emirî, kahkaha endaz olarak bağıra bağıra "anın ismi de benim vürdü zebanımdır" demesile Hakkı ,kendini zabt edemiyerek "Allah belâmı versün" diye gülzmekden bir tarafına devrildi.

Kaimmakamlık, mutasarrıflık, valilik, vükelâlık hizmetlerinle ve meb'uslukda bulunmuş olan oğlu Ali Münif Bey, pederinin vefatında taşra'da idi, merhumun evrak ve âsârı şunun bunun elinde mahv oldu.

Merhum, İşkodra'da vefat eden zevcesine dair — Abdülhak Hâmid Beyin "Makberi" tarzında — "Mezar" nâmile bir risale'i manzume yazmışdı. Vaktile kendinden alub istinsah ettirmişdim. Diğer eş'arından da kendine bazı parçalar yazdırmışdın. Bir bayram gecesi şişe şişe içerek evimize gelmişdi. Etrafa bakmadan önüme oturub "benim gibi bir b......k herifin hezeyanlarına ehemmiyet veriyorsın da yazdırıyorsun. Senin ..... tünü öpmek elzemdir" diyerek söylediğini yapmağa kalkışmışdı. Fevkalâde hürmet ettiği pederimin hüzzar arasında bulunduğunu anlayınca istifayı kusur makamında ağlamağa başladı.

Eserlerini bilâhare birâderim Ahmed Tevfik Bey merhum — ki Hakkı Beyle pek sevişirlerdi — istinsah ederek tabı ettirmek üzere oğluna verdik, gaib etdi, tekrar yazılub verildi amma tab'a dair bir teşebbüs görülmedi.

Güzel sözler, dakik nükteler söylerdi. Bizde bu dürlü nefaisi zabt etmek âdet olmadığından niçe bedayi'i letaif — mübdileri gibi — nabud olmuşdır. Hatırda kalan bir sözünü nakl edeyim: Füzulî'nin "Selâm verdim, rişvet değildir diye almadılar." cümle'i lâtifesinden bahs olunduğu sırada "Bu cümleyi, selâm verdim rişvet zannile derhal aldılar, suretine koymak zemanımıza muvafık olur." demişdi

Tevhidi namiitenahi

Ş

δ

Ş

O ki bir cevvi ezelde mevcud Biriyor âlem'i seyyale'i cud Ne zuhur: ceberuti gayret

> O ki bir nurı muhitüzzerat Rasad olsa derecatile kürat Lematü hikemi sırrı amâ

Budir o şiddeti kürbi mevlâ Rasadi kalb ile olmak evlâ Kabiliyata mukabil ola tâ

Ferdlerdir ki gariki vahdet Edecek aslına her şey avdet Ne şerike, ne nazire yer var

Uçurumdan müteşekkil dehşet Germü serdile duhurın inler Bu da bir haile'i hissiyat

Bu ne ifrit kıyafet rüya Bu nasıl div tabiat gayya Dökülür belki nucumı şetta Deveran ber deveran lema'i zat O bevarikle havarık, hayret Ki iyan oldu küratü havezat

\$
Lamekân cayi cihanı ıtlak
Adesat olsa ana nevenma
Yine aksayi nazardır iğlak

Ki zuhurunda hafadır zahir Ki odur manzarı nuri yekta Bu nihayetde tezahür, bahir

Sania mümkün olur mu işrak Ahadiyetle müsahhar edvar Bu hakikat edilir istidrak

Bu da bir rakküzerdir ki hayat Tayflerden mütecessim vahşet Helecanlarla fezayi dinler

Sarü matemle mükedder kanlar Göpürür şiddet ile volkanlar Açılub umlu makabir hattâ

Uçuşur sanki uyuni mevta §

§

§

§

**

Ş

Yayılub gavrı semayı pâyan Görünür cevheri sırrı hilkat Bilinir vazımın niyati

O ne sübhancke süphanî şev**k** Mütenevvirlere lâyık gülşen O ne ayinei' mahiyetdir

Ötesi mertebe'i illiyin Bütün ervahı ilâhî âyin Buna idrakı âvâlim hayran

Yine kudrette nihayet olmaz Halku icadına gayet olmaz Ki bula budü nebudi pâyan Açılır kenzi ledünniyyat Derilub sathı ulumü edyan Bürünür âczine çeşmi dikkat

Eseri na mütenahiyetdir O nasıl âlemi ruhani zevk Ki olur sırrı mezahir ruşen

Yine vahdet mütecelli aynen Dolaşır şevk ile perran perran Hali vahdetde görenle görün**en**

« كل يوم هموني شأن » ezelî Mutasavver mi ana südü ziyan Ebedî kârgehi lein yezeli

Gazel

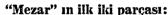
Hüsnüni âyinelerde sureti tanzir eder Öyle bir nazende âsârı tecelli kim anın İncılayi hüsni taket suzüni seyr eyle kim Perde perde nazlarla lem'a lem'a talati Abü tabı hüsnün aşkile dilden dem bedem Hikmeti aşkı hired suzun aceb tesiri yar

Bir kandeki gülgunce küşadır lebinizde Bir tavrı taassubla nihanı görünüşler Şebbuyi vefa kâkülünüzle ruhı taban Yükseldi sizin hüsnünüz ol rutbeki bence Elvanı şafak renk alıyor gerdeninizden Bülbülleri dembeste eder meşrebinizde İzharı tesettür mı disem mezhebinizde Nevruzı bahar andırıyor her şebinizde Terk eyledi ulviyetini kevkebinizde Envari seher feyz bulur gabgabinizde

* **

Gülün altında diken var diyerek Diken üstünde o nazük çiçeği Nazar azürde olub üzme yürek Bulabilmekle mubâhât gerek

**

Feryad nedir disem de feryad Bilmem bu revayı hak mı? Heyhat Olsun ne demek bu lâneden yâd Durmakda iken bina yerinde

Birdenbire düşdü Allah Allah Her nâlede bir niyazı imdad Oldukca tabibden deva həh Bir çare bulunmadı hülâsa Feryad, gönülde bir hazin yâd Düşdü başıma bütün semavat Hiç yavrulu kuş urur mu seyyad Nagâh uçar ını böyle bünyad

Bi fasıla bir figanı cangâh Dembeste tabib, zevc, evlâd Şiddetleniyordu derdi billâh Gitdi o melek nihad, eyvah

**

Ş

Diyarıbekirli Emirî Efendinin pertevsuzla yazıya bakarken daima "kendini görmek içün gözlüğe mühtac oldum" mısraını okuması, nazarı dikkatini celb ederek bu mısra anın zâde'i tab'ı olduğuna zıhab ile manzume'i âtiyeyi inşa eylediğini ve bazı ebyatın damadı ve yeğeni Ârif Hikmet Bey tarafından söylendiğini Hakkı Bey söyledi idi:

Şu cihan halkına meydanlar okurken eyvah O kadar oldu ki binai'i tabım gutah Neden oldum aceba böyle dil azürde'i cah Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum Ne garib ådem idim darta feşandim dehre Beni mahv etdi fakat böyle tesadüf kahre

Bir said nam şaki fıtrata düşdü rahım Bunu gördümse de ben neyleyeyim Allahım

Salname aramakla geçiyor eyamım O kadar ki kara su indi göze, nağamım

Kalbi görler seçilubde ala heb rütbe nişan Kendimi görmemek olmaz bana cayi hüsran

Kalbi görler aranır bir sırada yoksa yerim Kendimi görmemek olsun sebebi feyz derim

Erzurum'da ne ubudiyetdi Rauf Paşaye¹ Görmedim lûtfun kaldım da yine biyaye

Leskovikde ne idin, şimdi nesin ...... Eşeri lûtfını görmek nerede ey bi din

Beni ulâ yapacakdın nerede kaldı bu söz Lûtinı, himmetini gözleyecek kalmadı göz

Bir zemanlar güvenirdim bu gihi namerde Neden aya bu kadar vakfı nigâh etdim de Naz ederdím feleğe yok da değildi behre Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldura

§
Anıda eyledi berbad figanü ahım
Kendimi görmek için gözlüğe muhtac olduzu.

δ

δ

δ

Ş

Hizmeti devlete şayeste olan hengâmım Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum

Çıka madameki balâlara guteh binan Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum

Bana geldikde basiret mi ararsın şekerim Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum:

Seni belki çıkarır derdim o, bir ulâye
Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum.

Bana yüzcek görünüşlerle olur mu te'mın Kendina görmek için gözlüğe muhtac oldum

Kesdit ümmidi, inam dili ihlasını çöz Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum

Ya bugün ya ki yarın vad edilir günlerde Kendimi görmek için gözlüğe muhtac oldum

Testinievvel 1319

¹ Âyandan Rauf Paşa Erzurum valisi iken Emiri Efendiyi Erzurum Defterdarlığına tahvil &&traişdi.

HAKKI PAŞA

İsmail Hakkı Paşa, Binbaşı Mehmed Efendinin¹ oğludur. 1255 de İstanbul'da doğdu.

1265 de Maçka Mektebi İdadî'i Askerî'sine girdi. 1274 de Mektebi Harbîye'den piyade mülâzımı saniliği ve birincilik ile çıkdı.

1277 de Karadağ muharebesinde Yeniköy mevkiine taburile süngü hücumı yaparak Karadağlıların firarı üzerine serdarı Ekrem Ömer Paşa tarafından rütbesi sol kol ağalığından sağ kol ağalığına terfi edildi. İstanbul'a avdetinde Sultan Abdülaziz, harb gören zabitandan yaveri harb istemesile Daire'i Askerîyece yaverliğe intihab olundu. Sekiz sene kadar yaverlikde istihdam ve rütbesi kaimmakamlığa terfi edildi.

1284 de Sultan Abdülaziz'in maiyetinde Avrupa'ya gitdi. 1288 de beşinci ordunun üçüncü piyade alayına miralay oldu.

İki sene Şam'da ve Beyrut'da bulunarak me'zunen İstanbul'a avdetinde Sofya demiryolları inşaatına memur ve dört ay sonra karini saniliğe ve bilâhare ser kurenalığa nasb olundı.

Sadrıâzam Şirvani Zâde Rüşdi Paşa, saraya gelerek "Para yok, borclarımızı veremiyeceğiz. Hidivin takdim ettiği altı milyon liralık eshamı, Efendimiz ihsan buyursunlar, bilâhare yerine koyarız" demesile Hakkı Bey, arz etmiş. Padişah "Demek ki heriflerin paraları kalmamış, haydi götür" demiş. Esham verilüb bir müddet sonra alınmıs.

Şırvanî Zâde ve bazı vükelâ "Baş mabeynci, yalnız Padişahı tanıyor, bizi tanımıyor" diye söylenirlermiş.

Şırvanî Zâde, sarayda bulunduğu bir gün "Esham alındığı sırada efendimize sened takdım etmişdik, iade buyrulmamışdı. Efendimizden isteyiniz" demiş. Baş

Buharalı Osman Efendi namında bir zat, takriben bir buçuk asır evvel Buhara'dan İstanbul'a gelüb evlenmiş, Mehmed Efendi doğmuşdır. Mehmed Efendi askere girüb binbaşı olmuşdır, Kırım muharebesinde Üsküb taburıle Tolçide çatal tabyasının müdafaasına me'mur edildiğinden muhacimlerle günlerce oğraşarak iki bin mevcudlı taburı yirmi otuz kişiye enmişdir, gendide on iki yerinden kurşunla mecruh olarak sol kolu tobdan parçalandığı halde tabyaların kapularını açdırmış ve şehid olmuşdır.

mabeynci "Efendimizin yanında kâğıd kalmaz, öyle sened fülân yok" cevabını vermişse de sadrıâzam israr ettiğinden arza mecbur olmuş. Padişah, fena halde hiddetlenerek "Be herif, ben sarraf mıyım? Benden ne senedi istiyorsun' 'demiş, koğmuş. Müteakiben azl ederek sadrın ve diğerlerinin arzusu bu suretle hâsıl olmuş.

Badel infisal yine Sofya'ya, muahharen dördüncü ordu meclisine ve 1293 de Rus harbinde gönüllü olarak liva kumandanlığına tâyin olundu. Büyük Yahniler muharebesinde Kars'a yetişerek ordunun hattı ricatını kesen Ruslara hücum ve muhasarayı ref eyledi.

Harbden sonra Erzincan'da, Antakya redif miralaylığında ve Adana redif livalığında bulundu. 1296 da me'zunen İstanbul'a vürudında Jandarma Dairesi Şube Müd'rliğine, muahharen ferik rütbesile dairenin riyasetine nasb edildi. Daha sonra Muhakemat Dairesi âzalığında bulundu. Hasbelkanun tekaüd edildi.

1331 senesi saferinin dokuzuncu gecesi vefat etdi. Yeni Kapu Mevlevihanesi kabristanına defin olundu,

"Hikmeti Edebîye" namında matbu ve "Emsâli Askerîye" isminde gayrı matbu eseri vardır.

Gazel

Bir şeyle olma memnun her şey fenaye makrûn Budü nebudi âlem berhemzeni tegafül Varsa başında aklın görmek gerek cihanda Hükmi kader ne ise infaz eder meramın Tefriki haku bâtıl müşkilter oldu Hakkı Âdem olan olur mu bu inkılâbe meftûn Fikri cihan perişan ahvali de diğer gûn Mecnunda aklı kâmil her kâmili fılatûn Olmaz rehini tağyir bulmaz fena bu kanun Vicdanen olma me'sul her ne olursa olsun

Kit'a

* **

Hatıra geldi yine eski Ceməl âşıklığı Sahnı gülşen mi aceb bu ravza'i cennet midir Hâşimî destar ile camide gördüm bir peri Hoş hıraman çifte hurilerle dolmuş her yeri i

İhtiyar elde değil her ne kadar pir olsam

Mübtelayı hevesi aşkı civandır gönlüm

HAKKI BEY

Mustafa Hakkı Bey, esnafdan Ağlarca Zâde Ahmed Ağanın oğludur. 1285 de İsparta'da doğdu. Dört yaşında iken babası vefat etdi.

Sibyan mektebine devam ederek on bir yaşında Kur'ân'ı Kerim'i hıfz eyledi. Biraz Rumca, Ermenice ve Yahudice öğrendi.

Mel:tebi Rüşdî'den sınıfının birincisi olarak şehadetnâme aldı. Medreseye ve hükûmete devam etdi. Konya gazetesine yazı göndermeğe başladı.

Isparta Tahrirat Kaleminde mübeyyiz, me nafi sandukı kâtibi ve muahharen memurı, Ziraat Bankası baş kâtibi ve iki sene sonra mem rı oldu.

Fransızca tahsiline çalişdı. Öğrendiği şeyleri, bilmiyenlere öğretmeye oğraşdı. Bir manzumesinde diyor ki:

"Bulmadım ben, görmedim mekteb, muallim şehrde Avni mevlâ sayime yâr oldu cahil kalmadım

Vakıa bir kimseden hakkile bir ders almadım Sanki yokdan var edüb gendim, vetişdim dehrde"

Bursa'da çıkan "Nilüfer" ve "Fevaid" mecmualarına manzum ve mensur parçalar yazdı,

1312 de memleketinden ayrıldı. Şam, Beyrut Ziraat Bankası Müfettişi oldu. Dolaşdığı yerlerde Arabca tahsiline çalışdı.

Müfettişlikde gösterdiği gayret ve ehliyet, merciinin takdirine mazhar olarak İstanbul ve mülhakatı şube memurluğuna tâyın olundu.

1323 de Emniyet Sandukı muhasebeciliğine nakli memuriyet etdi.

Mektebi Hukuk'dan mezun oldu. Bazı hususî mekteblerde Türkce okutdu. İkinci ve üçüncü devre'i intihabiyelerde İsparta meb'usu oldu. Bu iki meb'usluk arasında Konya Kadastero Tahrir Hey'eti âzalığında bulundu. Bezmi âlem inas sultanîsinde muallımlik etdi.

On iki sene tedavi edilen şeker hastalığından kurtulamıyacağını anlıyarak:

"Hatm oldu benim havaye meylimi Kalsın mı ya masıvaye meyilim İkmali dem etmek üzreyim ben Allahıma gitmek üzreyim ben" kıt'asında söylediği vech ile işlerini tesviye ederek seferi ahrete hazırlandı. 1341 cümadelâhire'sinin 19 uncu (6 şubat 1339) gecesi vefat etdi. Merkezefendi kabristanına defn olundu.

Hamiyetli, gayretli, namuslu, zeki, mütevazı, lâtifeye mail bir zat idi. Mukaddema bazı rüfeka ile çıkardığımız "Resimli Gazete" de Hakkı Bey de refakatde bulundu. Vaktile fakirhanemizde muntazaman ictima eden üdeba ve füzela arasında o da isbatı vücud ve mubahasata iştirak ederdi. Senelerce görüşüldüğü halde beni gücendirecek bir hareketde bulunmadı. Zaten herkesle hoş geçinirdi. Kimseyi incitmek istemezdi. Çok söz söyler, uzun yazılar yazar, takib ettiği fikirde sebat ederdi.

Lisanı sadeleştirmeğe, maarifi neşre oğraşırdı. Gazetelerde bu yolda manzum, mensur pek çok yazı yazdı.

Nazmı ve nesri, imlâsı, tarzı beyanı kendine mahsus idi. Büyük oğlu Doktor Selâhüddin Bey, suret ve siretce babasının aynıdır.

Bedialar

§

Bu çiçekler nedir, bu mezher ne? Bunların her biri bir âşıkadır Anlayan anlasın neler dimedir Ne görür göz bu levhi garrada

Beşeriyyet, nedir bu hırsı amik O semaviyetile ruhı beşer Ne için bir zemini peste düşer Sade hayvan mıdır melek mi beşer

Ey tamaşa gen bedayı'i kevn Cism kim mayedarı zulmetdir Cismi tarh eylede letâfeti gör Cismi tarh et, tecerrüd eyle de gel

Kim eden bir avuc türabı beşer Kim eden narı nura cayı kabul Kim eden hübbı illetü malûl Ne için koydu böyle daneü dam O nazarlar, o handeler kimedit? Onların her biri bir âşıkadır Bu kıyamet nedir bu mahşer ne Süzülür mest olur tamaşada

Neye kanmaz gönül tamaşaya Uçacak yerde arşı âlâya Anlaşılmaz nedir bu Sırrı dakik Bu garabetde yerde tek mi beşer?

Pertevi pâkı mihri fitrati gör Nure benzerse de kesafetdir Nûmı ru'yet olmasın bir levn Ruhı mahaz ol, tefekkür et, yüksel

Kim eden hâki tîreyi pür nur? Kim eden aklü hikmeti meshur Anlaşılmaz tecelliyatı kader Halikı zül celâlı velikram

**

§

§

1904 de Rusya ile Japonya arasında zuhur eden muharebeye dair "Harbi Hazır" ünyanlı manzumesinin mukaddimesi:

Beşer tariki terakkide sözde puyandır Denir ki felsefe, hikmet tekâmül etmiştir Beşer hakikati bulmuş, zünunı terk etmiş Beşez hakikati bulmuşsa ya nedir bu hilâf Beşer zünunı bırakmışsa, vehmi atmışsa Beşer sorulsa bütün hayre, adle saidir Beşer ki rahmile, şefkat ile mübahidir Ne katli âmlar etmiş ibadi piçapiç Ne şurü fitneler etmiş biladi hiça hiç Beşer bu arsada hâlâ durur zalumü cehul

Fakat hilâfı bunun her işinde tabandır
Bütün müşahed olan — hayf — cehlü noksandır
Olur mu? İşre şu dâvası mahzı butlandır
Cidal eder mi? Niçün dest der giribandır
Niçün yılan gibi vadi'i şerde picandır
Ne dirki pişesi izrarü cevrü udvandır
Niçün fialde hayret dihi pelengândır
O melâmetlere şeytan da belki hayrandır
Harikler ona nisbetle belki asandır
Ne yapsa aksi amandır, hilâfı peymandır

Eski bir manzumesinden:

Mudhik o eda, ol kırılış, ol dökülüşler Birkaç papağan kâri söz etmek ile ezber Zevzeklik için olsa da lâzım yine irfan Zibayişiniz etmede nisvane tefevvuk İnsanlığınız zib ile eyler mi tahakkuk Bin kerce şükür dense de bir taş şeker olmaz Aklınca bu şeyleri mi nezaket bey efendi Göstermedesin sanki fesahet bey efendi Sökmez bu hemakatle zerafet bey efendi Pek şıksınız Allaha emanet bey efendi Ey bir kuru suretden ibaret bey efendi Boşdut kuru unvanı asalet bey efendi

HAKKI BEY

İsmail Hakkı Bey, Trabzonlu şair Agâh Paşanın oğludur. 1274 de Trabzon'da doğdu.

Dört yaşında iken ailece İstanbul'a nakl etdiler. Sibyan mektebinde okudukdan sonra üç sene kadar Bahriye mektebine devam etdi. Babası 1288 de Pizren vilâyeti Alay Beyi olunca orada Mektebi Rüşdî'ye ve Mektûbî Kalemine devam etdi.

1290 da İstanbul'da Zabtiye Nezareti Mektûbî Kalemine girdi. Divanı Harb Kâtib Muavini ve Divan âzalığı ile mülâzımı sâni ve biraz sonra mülâzımı evvel oldu.

1293 de yüzbaşılıkla Trabzon, Rize ve Giresun'da zabite memurluğunda, Selânik, Pizren, Piriştine ve Haleb Jandarma alaylarında bulundu. Haleb'de iken ulemadan Kundakcı Zâde Hacı Mehmed Sıdkı Efendiden edebiyatı arabîye okudu.

1313 de binbaşılıkla Cebeli Berekete, 1316 da Ayintab, Antakya ve Edlibe memur oldu. Bilâhare Jandarma Alayına müsafireten Selâniğe gitdi.

1319 da Malatya Jandarma Binbaşılığına tâyın olundu ise de havasile uyuşamadığından talebi üzerine tekaüdü icra edildi.

1320 de Bursa'ya gitdi. 1323 den sonra da İstanbul'da ikâmet etdi.

1333 de meykifler arasında Rumeli şömendüfer memurları için açılan dershanelerde bir aralık Türkce okutdu.

13 rebiülâhir 1336 da (27 kânunısâni 1333) Şişli'de hemşiresinin hanesinde vefat etdi. Hasköy'de Kulaksız kabristanında ailesinin haziresine defn olundu.

Eş'ar mecmuası ve "Yeni Usul Elifba" namında risalesi vardır. Kaside'i bürdeye « خطب الروم تحميس الروم » isimli Arabca tahmis yazdı, Türkceye de terceme etdi. Bunun bir forması 1328 de "Necmi İstikbal" matbaasında basıldı. Hammamî Zâde İhsan Bey "Trabzon Şairleri" nde "ihyanen yazmış olmakla beraber şiirleri tasavvuf ve hıkemîyat vadisindedir" diyor. Eş'arının bir kısmı ceride'i sofiye ile neşr edildi.

Gazel

Nuş eden sahbayı aşkın bezmi rından istemez Nimeti hüsnün ile dilsir olan üftadeler Söylemez hali derunun yüz nıtub bir kimseye İhtiyarı günci istiğna eden çolunca elem Rengi ruhsarın gören bülbül, gülistan istemez Başka suret başka nimet, başka ihsan istemez Derdine razı olan bir hasta derman istemez Mülki aşkın âşinası sahte unvazı istemez Aşiyan səzı nihali marifet ol er isen Kıymetin pamalı istihfaf eden insan değil Ehli temkin dehrin azarından olmaz nâ ümid

Hoş gelir berceste şevk âra gazel tanbûrdan Düşmeyiz girdabı duradurı bimi rüyete Sagarı dil neşve'i cavid ile lebrizdir Bisütuni vehmden varestedir kâşanemiz Guşı canla dinle bir kerre sariri hameyi Mesned ârayi hakikatdir vücudı arifan Nefsini tağyir eden şuride diller şübhesiz Senki nadanı yagar danişveranın başına Nazrudur piraye bahşi şahedi mülki sühan Şimdi âlem başkadır nadânı devran istemez Kâmilan candan geçer minnet ile can istemez Lûtfu kahrı bir bilir çaki giriban istemez

Nale'i (hu) dir çıkan herdem neyî mehcûrdan Birbirin vely etse emvacı tecelli tûrdan Zevk alır mı ehli temkin bade'i engûrdan Huşmendi müknetiz âzadeyiz mahzûrdan Gör ne mânalar çıkar ser nâme'i mestûrdan Dest şudur came'i âlayişi menşûrdan Müstefid olmaz demi ediye'i me'sûrdan Eşki şadi beklenilmez dide'i rencûrdan Mahi nur efza doğar duşize'i mensûrdan

HAKKI EFENDÎ

İbrahim Hakkı Efendi, Erbil'de doğdu. Bağdad'daki Hayderî Zâdeler aile-

Erbil'de tahsili ilm ettikden sonra İstanbul'a geldi. Musul vilâyeti dahilinde Elcizre kazası niyabetine tâyin olundu. Hitamı müddetde İstanbul'a avdetle hey'eti mümeyize huzurunda imtihan edilerek hâkimlik sehadetnâmesi aldı.

Cidde Ticaret Mahkemesi Riyasetine, muahharen Musul Müddei'i Umumiliğine nasb olundu. Birkaç sene sonra infisal etdi.

Hayli müddet açıkda kaldıkdan sonra Meclisi Maarif âzalığına ve bilâhare ilâveten Darülhayr² Müdiriyetine ve Maarif Nezareti Mübayeat Komisyonu Riyasetine tâyin kılındı.

İlânı Meşrutiyetden sonra icra edilen tensikatda Diyarıbekir Merkez Niyabetine, muahharen Defterî Hakanî Şer'iyat memurluğuna ve sekiz sene sonra Daire'i Meşihatde Darülhikmetil'islâmiye âzalığına tâyin olundu.

Mütarekenin akdini müteakiben 6 safer 1337 de Tevfik Paşanın riyasetinde teşkil kılınan Hey'eti Vükelâye Şeyhülislâm olarak dahil oldu. Kabinenin — tasfiye maksadile istifası üzerine 10 rebiülâhir 1337 de Tevfik Paşa kabineyi tekrar teşkile me'mur olması üzerine müşarünileyh, meşihatde ibka edildi. Kabinenin 1 cümadelâhire 1337 de tebeddülünde infisal etdi.

Damad Ferid Paşanın sadaretinde 23 şaban 1337 de Meclisi Vükelâye me'mut oldu.

¹ Hayderî ailesi arasındaki Safavîlerin ceddi Şeyh Safiyüddin'in evlâdından Hayder Pirüddin'in oğfu Mehmed, Şiî'liğin Şah İsmaili Safevî tarafından te'sisi üzerine Kürdistan cihetlerine nakli aile etdi. Bu havaliyi Sultan Süleyman feth edince mezkûr aileyi göyleler ve maaşlar tahsisile taltif eyledi.

² Bayezid'de — şimdi Fen Fakültesi ve Yüksek Muallimler mektebi olan — Yusüf Kâmil Paşs 73 halile'i muhteremesi Zeyneb Hanum Bfendinin konaklası bir zeman "Derülheyi" e taksis olunmuştu.

Ali Rıza Paşanın mesnedi sadarete nasbında 6 muharrem 1338 de tekrar makamı meşihate tâyin olundu.

Salih Paşanın sadaretinde 17 cümadelâhire 1338 de meşihatde ibka edildi, kabinenin istifasında 15 receb 1338 de infisal eyledi.

Bilâhare Bağdad'a gitdi. Bir müddet sonra Irak hükûmetinin Meclisi Âyan âzalığına tâyin kılındı.

Şaban 1349 da Bağdad'da vefat etdi. Uzun boylu, siyah sakallı, esmer, zaif, edib, nükteşinâs, zekâsı ilmine galib, mütevazı, nazük, nabz âşina, laübâli meşreb ve tekellüfden âzade idi.

"Darülhayr" müdiri iken ne hal ve tavurda gördükse makamı meşihatde bulunduğu esnada da o hal ve tavurda gördük, nezaket ve tevazuunnu muhafaza erdi.

Ali Rıza Paşanın sadarete, kendinin de meşihate nasbı hakkındaki hattın arz odasında okunduğunu müteakiben Babı Âli ricalile beraber âlelusûl tebrik ettiğimizde — herkesin işitebileceği bir sesle — bana hitaben "teveccühi âlinizle oldu" dedi. Bu sözü işitenler, gûya tâyin hususunda benim sun'um varmış gibi mütehayyirane yüzüme bakınmağa başladılar.

Birkaç gün evvel esnayi suhbetde meşihatı arzu ettiği anlaşılmasile "inşallah kariben yine o makama gelirsiniz" demişdim. "Teveccühi âlinizle oldu" demesine sebeb, bu temennidir. Bu sözde anın tevazu ve nezaketine delildir.

İlânı Meşrutiyet'den biraz evvel bir remazan akşamı vükelâdan birinin iftarına gitmişdim. Konağın sahibi yokdu. İftardan sonra bir odada oturan müsafirler arasında sükût devam ediyordu. Yanımda — evlâdı kibardan gayet yakışıklı — bir genc oturuyordu. İbrahim Efendinin şairliği galeyan ederek yüksek sesle:

beyti lâtifini okuyuverdi.

Odada kerli ferli on beş kimse bulunduğu halde garibdir ki ne okunduğunun farkına varan olmadı.

Müşarünileyh ile aralıkda görüşürdük. Lâtif lâtifeler, zarif suhbetler vaki olurdu.

"Terkibi Bend" ve "Irak Ordusuna Hitab" ünvanlı iki manzum eseri matbudur. Perakende bazı eş'arı da vardır. Evasfı Celile'i Nebevîye'ye dair "Lamartin" in yazdığı eserin tercemesini tanzim etmişdir ki "93" 'beytden mürekkebdir.

*.

"Lamartin" in eserinin tercemesinden:

Kime bahş etci Hazreti mabud Kudreti hakkı halka anlatsun Beşeri rabt kılsun Allahe Etdi ihya bu azmı makbulı Ta zemanı hubutı ademden Böyle bir kuvveti kalile ile Rahı vahdetde ferdü bi perva Böyle bir iktidan nå mahdud Kåinatı yerinden oynatsun Bakmasun hubbı şevketü cabe Böyle bir itikadı makulı Geçmemişdi hayali âlemden Böyle bir niyeti celile ile Hem mübeliğ hem âleti icra

"Terkibi Bend" inden:

Yareb kerem et muztarıbı dağı nihanız Âsabımı tehyic ediyor şevki teali Dudı siyehiz nura fakat nisbetimiz var Evlâddeniz babı Ali kevser açıkdır Ferhada halef kays ile hemderdü refikiz Hiç bir şerefim olmasa dünyada bu kâfi Feyzi kadehimle bana bir yarı refik ol Her devrde bir derd ile mahkûmı figanız Bir nefha'i can bahşı hayate nigeranız Haydar güheriz biz neseben sahibi şanız Zan etme ki sâki sana bir barı giranız Sanma seri guyündeki bi namü nişanız Oldukca biraz mürşidi ebnayı zemanız Bu rindi harabate biraz sende şefik ol

"Irak Ordusuna Hitab" dan:

Nesli etrak fıtraten erdir Rabt edüb bir makame akvamı Hicretin on üçüncü asrında İtikadında gıllü gış yokdır Tå ezelden er oğlu erlerdir Kurdular İttihadı İslâmı Dökdiler kan bu dinin uğrunda Türkün İslâme hizmeti çokdır

HAKKI BEY

Uzun Çarşılı •ğlu İsmail Hakkı Bey, Mehmed Lâtif Efendinin oğludur. 1305 de Eyub'da odğdu.

Tahsili ilme gayretle Darülfünun'dan aliyülâla derecede me'zun oldu.

1328 sene'i maliyesinde Kürahya Sultanîsi Tarih ve Coğrafya Muallimliğine tâyin kılındı. Muahharen Kastamoni Lisesi Müdir Muavinliğile Tarih Muallimliğinde, Karesi Lisesi Müdirliğinde, Karesi Maarif Müdirliğinde, Maarif Müfettişi Umumîliğinde, İlk Tedrisat Müdiri Umumîliğinde ve birinci Sınıf Maarif Müfettişliğinde bulundu. 1927 de Balıkesir meb'usu oldu.

Matbu eserleri:

1 — Karesi Meşahiri (2 cild). 2 — Karesi Tarihcesi (1 cild). 3 — Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler (2 cild). 4 — Mekteb Salnâmesi. 5 — Sivas Şehri (Rıdvan Nafiz Beyle müşterek). 6 — Kütahya Şehri.

Basılmak üzre bulunan eserler:

1 — Tarihî Lûgat. 2 — Anadolu Tarihinde Üç Mühim Sima. 3 — Eyub Rehberi. 4 — Kastamoni Şehri ve Candaroğulları. 5 — Tarihî Aileler.

Basılmamış eserler:

1 — Mecmua'i Eş'ar. 2 — Selçuk Tarihinde Mühim Simalar. 3 — Osmanlı Devletinin Teessüsünde Mühim Simalar.

İsmail Hakkı Bey, hüsni hulk sahibi, gayur, tetebuatla meşgul, irfanı memlekete hizmeti sebk edenlere riayetkâr, kadirşinâs bir zatdır.

Kenzi mahfiden haberdar olmayan dünya arar Olmada her zerrede bin dürlü cilve runüma Dilberin mihrabi hüsni vaizi taklid eder Hamdülillah bir bihişti ehli beyte dahiliz Nuri hak etdikce taban saha'i idrakimi Hubbi cahe neşve'i camı değişmez arifan Meşrebi ehli fenayı söyleme biganeye Neş'emendi bezmi vahdet olmak isterse gönül Gazel

Zevki vuslat bilmeyenler başka bir sevda erar Zerrede hakbin olanlar cilve'i mana azar Ebli irfan nükte'i (قرسن او او ق ا عاد القرسة العالم المالة القرسة المالة القرسة المالة ال

Demadem haste'i hicran olan merhem kabul etmez Meta'i kâinati sunmuş olsan ârifi rinde Temaşayi cemal olmazsa camında uşşakın Sefayi hatırı buldum bugün bezminde rindanın Fezayi kudretin hayranıdır erbabi dil Hakkı Marizi aşk olanlar herkesi henden kabul etmez O bir kenzı hakikatdir ki bir dirhem kabul etmez Anı âyini nuşanuşa aslâ cem kabul etmez Gönül âzadedir havfü recadan gam kabul etmez Kemal ehli riya erbabını mahrem kabul etmez

HAKKI BEY

Bıçakcı Zâde Ahmed Hakkı Bey, tütün bıçakcısı Sinoblı Hacı Osman Efendinin oğludur. 1277 sene'i maliyesinde — validesinin memleketi olan — İzmit'de doğdu.

İzmir'de İbtidaî ve Rüşdî Mekteblerine devam ettikden sonra Tire'de İbni Melek Medresesinde Yozgadlı Mustafa Keşfi Efendiden Ulumı Dinî'ye ve Felsefî'ye ve Edebîyatı Arabî'ye tahsil etdi.

1305 de Mektebi Hukuk'da mertebe'i sâniye imtihanı verdi. Üsküb'de Mahkeme'i Fevkalâde Baş Kitabetinde, Yanya, Suriye, Haleb ve Hicaz vilâyetleri mektubculuklarında bulundu.

Hicaz mektubcusı iken Harbi Umumi'de esir olarak İskenderiye'ye götürüldü. "Sidi Beşir" de üç buçuk sene esaret hayatı geiçrdikten sonra İstanbul'a geldi. Bilâhare İzmir'e gitdi.

1308 den 1323 sene'i maliyesine ka-

dar İzmir'de "Haftalık İzmir" ve "Yevmî İzmir" gazetelerini neşr etdi. On beş sene İzmir İdadî Mektebinde Edebîyat ve Felsefe tedris eyledi.

Terceme'i haline dair mukaddema gönderdiği varakada: Arab, Fürs, Alman, İtalyan ve İngiliz lisanlarına vâkıf olduğunu ve şiirde ekseren "Nakıd' 'mahlâsını kullandığını ve — matbu ve gayrı matbu — âtideki eserleri yazdığını söyliyor:

- 1 Maarifi Umumiyeden Bir Nebze (Hikâye).
- 2 Medeniyeti Hakikiye Dünyanın Neresindedir.
- 3 Çocuklar İçin Ahlâki Lûgat.
- 4 Kamer (Fennî hikâye),
- 5 Alemi ab (Fennî hikâye'.
- 6 Her Şeyden İbret (Temasil).
- 7 İlmülruh (Arabi).
- 8 Yodda (Almancadan terceme).
- 9 -Allahca ve İnsanca (Almancadan).
- 10 İtalyanca Usuli Kıraet.
- 11 İngilizce Usuli Kıraet.

- 12 Türk Öğütü (Manzum).
- 13 Oğlum Süreyya'ya (Manzum).
- 14 Oğlum Sadi'ye.
- 14 Altın Heykel (Felsefî ve manzum).
- 16 İlmi Din (Aklı delail ile).
- 17 Lesink'in Hikâyeleri (Almancadan).
- 18 Rüya Lûgatı.
- 19 Türkcenin İmlâsı.
- 20 İlmin, Hayatın Bencesi.
- 21 Tarihi Zafer (Manzum).
- 22 Gayri Müretteb Aşârı Şi'irîye ve Edebîye.

Tabibi aşka gönül ağlarım şikâr olalı Hazin çağıltısı ağlendirirmiş ol meleki Perestiş etmedeyim nerde bir çiçek görsem Tulua, kâh gurube bakub onu ararım Safayi dehn deniye tenezzül eylemedim

Bin bir çeşit unvan alan enva'i mesalık Var, yok değil anka gibi bir gizli hakikət Heb birbirine uymayan efsunü fesane Nabud bugün, dün koca mabud idi halka Bir sahneki eşhası, temasili, esası Sernayesi aldatma bu bazarı cihanın Dün başka, bugün başka, yarın başkadır elbet Bir hüsni müvakkat ki dikenlerle müzeyyen

Gazei

Gözümden oldu nihan, derdina aşıklar olab. Sırişki dide firakile cuybar olalı Anub letafeti ruhsarını bahar olalı Hayali mihri cemalile demgüzar olalı Belâyi hicri gönülde safa medar olalı

Boş velvele, dâvasına, imanına kanmam "Bildim" diyenin hüccetü bürhanına kanmam Darvinine, Laypçinine, hermanına kanmam Ehramlara, fıravnlere, hamamına kanmam Mahrumı beka, seyrine, seyranına kanmam Her gün değişen şive'i ilânına kanmam Vaktin değişen hak ile butlanına kanmam Bin gülse bu bağın güli handanına kanmam

HAKKI EFENDÎ

Hakkı Efendi, Niğde'de bakkal esnafından bir zatın oğludur. 1290 senesi nisanında Niğde'de doğdu.

Sıbyan mektebinde hıfzı kur'ân eyledikden sonra Rüşdî Mektebine girdi. 1305 de şehadetnâme aldı. İstanbul'a geldi. Üç sene medrese tahsili gördü.

Niğde'ye avdetle ikmâli tahsil için Kayseriye giderek sekiz sene kaldı.

1316 da Niğde'nin Kal'a Altı İbtidai Mektebi muallimi evvelliğine tâyin olundu. 25 sene müteaddid mektebde muhtelif dersler okutdu.

Terceme'i haline dair beş altı sene evvel gönderdiği varakada 1341 eylülünden beri açıkda olduğunu beyan etmişdir.

Niğdeli müstaid genclerden Hüseyn Avni Beyin mukaddema Niğde'den getirdiği bir defterde: "Hakkı Efendinin "Nâle" isminde büyük bir mecmua'i eş'arı, Farisî berceste mısralara üçer mısra ilâve ederek "Tünel Eğlenceleri" nâmile tertib eylediği risalesi, "Levha'i Seadet ve Sefalet" ve "Bir Ailenin Felâketi" ünvanlı piyesleri, "Bir Çimdik Tuz" serlevhasile istilâhat ve kinayatdan mürekkeb lûgatcesi ve perakende bir halde çocuk şiirleri vardır. Hebsi gayrı matbudur" deniliyor.

Hangi şehidin yavrusu

Fioș bir bahar zabaha gelirdim mesireden
Bakdım göründü karşıda bir yaylı hoş hıram
Gördüm hizama geldi, kadınmış hamulesi
Var yanlarında bir ikide tıflı nazenin
Yokdu birinde derdü elemden nişaneler
Besbelli işbu debdebeyi haddı gayete
Eşheb suvar bir de nefer pür gururü şan
Kimdi bu yokular? Bu sözüm gitmesin güce

Gitmişdi zevka gerçi bu mesud kafile
Varmış bu levhanında meğer başka safhasa
Takib eder imişde bu seyyar neş'eyi
Ben görmeyormuşum, geride nazlı bir çiçek
Bir kızki altı yaşlarını geçmemiş henüz
Pejmürde bir libase bürünmüş nabif vücud

Dalmış idim tefekküri mutada yolda bez Sevk eyleyordı şevk ile pür neş'e bir gulâm Dört beş kadın ki hebsi de şeytan makulesi Neşr eyleyordı elbiseler buyi anberin Avazelerle kahkahalar, handeler, neler... İsal içün ilâve olunmuş nihayete Gûya zaferden avdet ederdi bu kahreman "Bilmeza kimin" haremleri çıkmış teferrüce

Ş

Lâkin sürekli olmadı bu zevk nafile Badı semume döndi nesimin o nefhası Bir hüzni zi hayat bu füsunkâr neş'eyi Zümrüd balaşlı, inci şetaretli bir melek Mesud kim, felekzede kim, seçmemiş henüz Nârin ayaklarile yetişmek diler anud Lâkin bırakmayordı bu masumu boğcası Uç beş adımda bir yere kor dinlenir yine Kan ter içinde kalınış iken koşmak isteyor

Oğreş zavallı! Baht sana kısmet etmemiş Bir lokma nane âdemi kurban edenlere Dalmış iken tefekküre ben böyle bi me'âl Sıttında böyle yük taşıyan nazenin kuzu Vardı yanında kendi kadar bir de torbası Berduş eder hamulesini kendi kendine Tahtı revanın ardı sıra uçmak isteyor

§

Ağuşı mihri maderi ... koş, koş, çabuk yetiş Koş, koş zavallı! Koş da yetiş tez gidenlere Varid olurdu hatırıma şöyle bir süal: Hangi şehidi muhteremin nazlı yavrusu

29 Mayıs 1333

Krt'a

Bakma yareb! kabahat etdiğime Nadim oldum nedamet etdiğime

**

Anka imiş meğer ... onu hilkatde bulmadım Hulyadaki safayi hakikatda bulmadım

**

Meyl etmeyiz derum siyah renk lâleye Tutul değildir oğrayacak istihaleye

Bir günah işlesem heman derdim: Anlayınca şumulı gufranı

Bir zevk arardı şa'ibesiz kalbı fatırım İster hayale haml edin, ister hakikate

Biz buyi gülle tulı zeman ülfet etmişiz İnsan doğanlar öylece insan kalır yine

HAKÎ BEY

Emin Hakî Bey, Aziz Mahmud Hüdaî قدس حره türbedarı Hafız Hasan Aynı Efendinin oğludur. 20 rebiülevvel 1307 de Balat'da Hacı İsa mahallesinde doğdu.

Bir müddet sonra babası vefat eyledi. Validesi, fakr ve sefalet içinde büyüterek Eğrikapu Rüşdî Mektebinde tahsil ettirdi.

Fartı zeruret, ikmâli tahsile müsaede etmediğinden bir zatın delâletile 1322 de Defterihakanî muhasebe kalemine kayd ve ilk münhalde on guruş maaş tahsis olundu. Validesinin verdiği iki guruş yevmiye ne kaleme devam ederken bu paranın bir mikdarile kitab alır ve kesbi marifete çalışır idi. İlânı Meşrutiyet'den sonra icra kılınan tensikatda (400) guruş maaşla Mektûbî Kalemine nakl edildi.

Mektebi Rüşdî'ye devam eylediği esnada şiire heves etdi. Bir arkadaşından arıyeten aldığı "Sema hane'i edeb" de mevlevîliğe meyline sebeb oldu. Bir aralık bek-

taşi babalarından şair Edibî Harabî'nin bezmi rindanesine devam ettise de az zeman sonra ayağını çekdi. Dergâhı Mevlânâ'ya iltica ve Bahariye Melevîhanesi Şeyhi Hüseyn Fahrüddin Dede Efendiden semaa müsaede aldı.

İttihad ve Terâkki Cemiyetine girdi, çıkdı. Balkan Harbi'nde gönüllü asker kayd olunarak hudude gitdi. Harbi Umumî'de hizmeti askeriye'ye davet olundu. Baş çavuş oldu. Mütarekeyi müteakiben terhis edilerek İstanbul'a avdet etdi. Mektûbî Kalemi'nde maaşı (600) guruşa iblâğ olundu.

Verem, biçareyi vakfı elem etdi. İlleti zerurete de giriftar oldu. Bazı zevat, muavenetde bulundular. Derdmend validesi, evin bütün eşyasını satarak oğluna ilâc tedarük eylediği halde son günlerde satacak bir şey kalmadığından oğlunun potinlerini satmağa mecbur oldu.

1339 senesi recebinin 23 üncü gecesi Üsküdar'daki hanesinde vefat eyledi. Aşinalarının himmetile techiz ve tekfin edilerek tabutunda sikke'i Mevlânâ bulunduğu halde epi galebelikle kaldırıldı. Banduma dergâhi haziresinde meşayihi şuarayı mevlevîyeden Ahmed Resima Dede ile şuaradan Ahmed Rasim Efendinin ci-varına defn edildi.

Üsküdarlı Talât Bey, şu tarihi söyledi:

Kabrini nuri Muhammed Mustafa olsun emin Ref'i yed etdim samaye söyledi mi tarihini Rahmetin envan tabanile güleşen eyledi Ruhı Hakî âlemi eflakı mesken eyledi

Şuaradan İhsan Mahvî Bey "Mahfil" mecmuasına yazdığı mekalede diyor ki:

"... Pek ibtidaî bir tahsil gördüği halde meftur olduğu zekâyi harikûlâde onu bir şair olarak yetiştirdi. Meşrutiyetten sonra neşr olunan edebî mecmualara son demlerine kadar şi'ir yazdı, "İnkılâbı Edebî" isminde bir mecmuada kendi neşr etmiş, bilâhare "Mektebli" gazetesinin umurı tahririyesini derühde eylemiş idi. "İkaz" ve "Teassubun Neticesi" namlarında biri menzum, diğeri mensur iki matbu eseri vardır. Takriben iki yüz sahifelik bir divance olabilecek eşarı havi mecmuası mahfuzı fakiranezı olduğundan zemanı münasibde beynelihvan tab'ına çalışılacakdır."

Yaşar Şadi Bey "Yâdı Hazin" ünvanlı mekalesinde vefatından altı yedi ay evvel Hakîye Kulekapusı Mevlevîhanesinde tesadüf ettiğinden bahs ile diyor ki:

"O esnada hastalığı henüz ayakda geçiriyordu. Gayet hassas ve berrak olan kalbi, âkibeti hazitiini temamen idrak etmiş olacak ki o gün beyti evveli, izturabı hayatından iştiyakı, beyti sanisi felekden alıza sarı hayi olan su kıt'asını okudu:

Ne nefes kaldı, ne ses, ten kafesinde bezdini Öksürüb aksırazak geçdi hayatını amma Hani ey desti ecel bade'i zehrazehria Vechi mürdanna bir havli tükürdüze dehria

Son niyaz

§

§

§

Gelmedin mevidi telâkiye Gelmedin nevbehan ömrümde Bekledim muztarib, şikeste emel Acı lûtfen de son baharıma gel

Gözlerim muntazırdı gözlerine Ah sen gelmeden gəlirse ecel

Samiam müftekirdi sözlerine Dilerim tiri inkisanma gel

Çekiyor hufre'i siyahe beni Seni dünya gözile görmek için Bir kavi pençe, bir hıyanet el Sen balinı ihtizarıma gel

Düşdüm en sonra bisteri mevte Sana en son niyazım işte budur

Şimdi ömrüm, azabı kabre bedel Bari ey bi vefa mezarıma gel

Mahrum olaydın

Ezeliyet kadar derin mübhem Gözlerimden bilir misin bilmem		Ebediyet kadar karinı elem Okunur bir nişide'i matem
	§	
Mütebessim görübde aldanma Bestesiz bir terane'i hicran		Seni ağlatmamak için gülerim Gibidir heb benim o handelerim
·	§	
Masiyem şahidi yegâremdir Yeni bir hattı bi huruf mevud		Çekdiğim ıztırabı dembedeme Çünki her gün zavallı nasiyeme
	§	
Yaşasaydım garame bigâne O zeman belki müsterihane		Kalbim olsaydı hisden azêde Dolaşırdım bu sahnı dünyade
	ŝ	
Ah ben hüsnü kublı bilmekden		Kêşki mahrum olaydım Allahın

HALET BEY

İbrahim Halet Bey, Abdülkadiri Geylânî قدس سره sülâlesinden Maliye Nâzuri Mehmed Halid Efendinin oğludur. 1253 de Üsküdar'da doğdu.

Tahsili marifete çalışırken 1267 de —o vakit divanı hümayun âmedcisi olan—sadrı esbak Mahmud Nedim Paşanın delâtetile ba irade'i seniye Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemine girdi. Kaleme devam etmekle beraber mesnevihanı şehir Hoca Hüsamüddin Efendi hazretlerinin dersinden istifaza eyledi.

Tuz Cemiyeti Baş Kitabetine nasb edildi. Hayli müddet "Ruzname'i Ceride'i Havadis" muharrirliğinde bulunarak — o zemanın tâbirince — güzel "Bendi mahsuslar" ve edebîyyata dair makaleler yazdı ve cerideye tefrika ve bilâhare kitab şeklinde de neşr edilen Napoleon tarihinin bazı sahaifini tashih etdi.

Rüsumat emanetinin teşekkülünde — baş kitabetine tâyın olunan — Leskofçalı Galib Bey, diğer müstaid zevatla beraber Halet Beyi de Rüsumat Hey'eti Tahririyesine memur ettirdi.

1281 de Samsun rüsumat kitabetine tâyin kılındı. Samsun'a giderken vapur da bu beyti söylemişdir:

"Ben hayatım düşmeni bir rindi firkat dideyim

Ey felek sem sun bana Samsun'a gitmekden ise"

Cevdet Paşanın Haleb valiliğine nasbında maiyetinde bulundu. Mektubculu ğa tâyin olunan Galib Beyin sevkile mektubcu muavini oldu. Cumadelula 1283 de rtitbe'i saniye sınıfı sanisi ile mektubculuğa terfi olundu.

Veys Paşa Zâde Zeynelâbidin Reşid Beyin ifadesine nazaran: "Halet Bey, muavinliğe tâyini gününden itibaren mektubculuğu kurar. Her ne yapılmak lâzım gelirse yapub Cevdet Paşa ile Galib'in arasını bozar, yerine geçer."

¹ Kabulı ammeye mazhar olan kibarı ümmetden, zahit ve batını mamur bir merdı âli kadr idi. 1280 de ittihal eyledi.

Mektubculuğu esnasında "Furat" ve "Gadirülfurat" gazetelerini neşr ve "Fihristi Vilâyeti Haleb" nâmile istatistik tarzında bir salnâme tertib eyledi. Bu salnâme takdire mazhar olmakla vilâyate birer nüsha irsal ve bu yolda salnâme neşri emrolundu.

Cevdet Paşanın delâletile safer 1285 de rütbe'i ula sınıf sânisi ve âzalık inzimamı ile Divanı Ahkâmı Adliye Baş Kitabetine tâyin kılındı. Adliye teşkilâtile meşgul olmasından dolayı mükâfaten rütbesi ula sınıfı evveline terfi edildi.

Baş kitabetden azlinden sonra bir müddet açıkda kaldı. Zilkide 1291 de Bağdad mektubculuğuna nasb edildise de gitmedi. Safer 1293 de Maarif Nezareti mektubcusu oldu.

9 rebiülahır 1295 de vefat etdi. Hazreti Halid türbesi civarında medfundur.

Vefatında "Vakit" gazetesine yazılan fıkra:

"Maarif mektubcısı Halet Beyefendi, biraz hasta yatdıktan sonra cuma günü irtihalı darı beka eylemişlerdir... Asrımızın en büyük erbabı kariha ve en lâtif üdedasından olub matbuat âleminde fiilen sebkat eden hidematı cümlemiz içün bir yadigârı ebedî olmuşdır."

Tevfik Efendi "Kafile'i Şuara" da diyor ki:

"Âsarı şiriyesini üçe taksim edüp zemanı şebabinda söylediğini "haletüşşebab" namile tedvin etmişdir ki derdesti tabıdır. Bazı gazetelerle "Dolab" risalesinde ve "Ceride'i Havadis" ile "Furat" ve "Gadirülfurat" da neşr ettiği âsardan intihab eylediklerini cemi ve "Âsarı Tarümar" namile bir tisale tertib eylemiş ve ومن المنافقة أن المنافقة الم

Halet Bey, Osmanlı devletinin zuhurundan bed' ile her padişahın devri saltanatı bir cüz ve her cüz icabına göre birkaç fasla taksim olunarak dahilî ve haricî vekayii, her asrın fuhulini, ulema ve meşahırı üdebasile vekayi'i lâtifesini ve hatımesi, vekayiin muhakemesini havi olmak üzere "Âli Oman" nâmile bir tarih tertibine başladığını — o tarih içün yazdığı ve "Dolab" risalesine derc ettiği — mukaddime'i tarihde söyliyor. « و « سيرالاقار » و « طل الآثار في سرالاسرار » », her bir dersi bir padişahın hülâsaten vekayiini ihtiva ederek mekâtib talebesi içün tertib eylediği "Mebde'i Kitabet" ve "Ünmuzec" matbudur. "Dolab'da" da bazı âsârı vardır.

"Haletüşşebab", "Sefinetülinşa" ünvanlı eseri ve birkaç tiyatrosu tab olunamadı.

Oğlu dâva vekillerinden Hâmid Bey, babasının âsârını Fatih'deki "Millet" kütübhanesine konmak üzre Emîri Efendiye vermişdi. Kütübhanenin müdiri ile her tarafı aradık, bulamadık.

Aklı naçar eylemiş âlemde imkân gösteren Bin avarız eylemiş âyanı aynı kâinat Herkesi halince etmiş mübtelâyı dilhıraş Nef'i her eşyayı ezdad ile tebyin etmeğe Sabru saman eyleniş ihsan Halet dillere

Beyti ahzan oldı hurrem gördüğüm meyhaneler Şol harabzarı hicranım imaret na pezir Lafzı âbade hayal ender muhal olmuş meal Ehbi rüşdün çekdiği derdi seruzi seyr edin Âşinayı derdimin halet kıyas et halini

Gazel

Derpeyi düşvar kılmış kârı asan gösteren Tende sırrı gevheri ervahı pünhan gösteren Eyledi pür har nahlın verdi handan gösteren Dâ iyead eyledi bin dürlü derman gösteren Ol büti səbr üfkenü tannazü fettan gösteren

Huni dille doldu neş'e bulduğum peymaneler Kalbime nisbetle abadan kalır viraneler Hoşca bak viraneden viranedir kaşaneler Erşedi evlâdı âdemmiş meğer divaneler Yâr olur hali diki sad zarıma bigâneler.

!

HALID EYYUB BEY

Halid Eyub Bey, İzmirlidir. "Yenişehirli Zâde" nâmile yâd olunur. İzmir mekteblerinde mebadi'i ulumu tahsil etdi ve "Ahenk" gazetesine yazı yazdı. İz-

mir'de mahkeme riyasetinde bulunan Mahmud Esad Efendinin şakirdlerindendir. Müşarünileyh, Maliye Nezareti Hukuk Müşavirliğine tâyin olunub İstanbul'a geldiği zeman Halid Eyub Beyi de beraber getirdi. O vakit sarıklı ve zaif bir çocukdı. Bilâhare sarığı çıkardı. Hukuk müşavirliği kalemine ve Mektebi Hukuk'a devam etdi. Şahadetnâmeyi vefatından bir gün evvel aldı.

Baba Tahir'in çıkardığı "Malûmat" ve "Servet" gazetelerinde muharrirlik etdi, anın inhasile rütbe tevcih olundu. Vefatından bir sene evvel Ahmed Mithad Efendiye damad oldu.

Veremden müteessiren 28 şevval 1319 da Beykoz'da vefat etdi. Beykoz kabristanma defn edildi.

Müstaid bir genc idi. Aarbî, Farisî, Fransızca, İngilizce tekellüm ve kitabete muktedir ve muhibbi mahviyet, uslu bir genc olduğu menkuldur.

Şairlikden ziyade muharrirlikle mâruf idi.

Matbu eserleri:

1 — İslâm ve Fünun. 2 — Goriller İçinde. 3 — Tarihçe'i Efganistan. 4 — Sevdayı Nihan. 5 — Şadî. 6 — Kayıkla Cevelan. 7 — Gütenberg. 8 — Alb Dağlarında Temâsa ve Edvarı Arz.

Bir düşünüş

Nedir bu takı mukevkeb, sema'i encüm puş Bakın selasili kuhsare her biri ne mehib Zenine, mihrü nücume, semaye nazır olan Nedir zemini müzeyyen, tarabnüma metrus Ki olmada sanılır bahrü bere nahvet türuş Cihet cihet göriyor başka levha, başka nukuş

Son Asır Türk Sairleri - 34

Deniz, kehi görünür pek lâtifü ruhperver Sımaha zevkü letâfet verir sada'i tuyur O levhalar, o bedayi, o âsmanı vesi' Cihanı zulmeti leylin rıdası örtünce Zalam etse de her kuşeyi garikı sükût Nedir hakaiki eşya bilinmiyor heyhat Kehi bir âfete benzer eder de latmū huruş
Zemine sanki semadan gelir neva'i süruş
Dakikabin olanı eylemekdedir medhuş
Sükût içinde uyur heb tuyurı şebnempuş
Verir o sumtı amika halel sadayi vuhuş
Bu mes'ele ediyor her dakike senci hamuş

Rahar

Vakta ki baharı behcet âsâr Güller açılır sabahatınden Bak bak ne kadar sabih gülzar Deryadeki mevceler de sakit Fikrim gibi cuş eden ey enhar Cuşişgehiniz değişdi bir dem Yareb! bu sükûneti tabi'at Çırpınmada, ötmede hezaran Zannım bu ki serteser bu eşya Gûş etmede nağme'i hezarı Hayret ki bununda tab'i cuşan Dağlar, dereler sükûnet âver Yareb! bu ne hali hikmet âmiz Şebnemlete, gonceye, bahate

Nazan nazan olur numudar Revnak saçılır letâfetinden Dağlarda da başka bir safa var Bir sahneki pür sükûnü samit Nerde o sadayi nağme âsâr? Kış gitdide mi kesildi bilmem Arz etmede bir diğer letâfet Güller arasında şir gûyan Sakit görünen cibalü derya Ol şa'iri itilâ şı'arı Tabımca olur şefak da handan Gûya ki hemişe nağme bekler Kim bülbüli eyledin dilâviz Subhu şefaka ve lâle zare

HALID EFENDI

Hasan Halid Efendi, zabtiye yüzbaşılarından ve Rüfa'î şeyhlerinden Salih Ağanın oğludur. 1261 de İstanbul'da doğdu.

Merkezi Şumniye tahvil olunan ikinci orduya 1279 da intisab eyledi.

Tedricen tarakki ederek — bilâhare Edirne'ye nakl edilen — mezkûr ordu Erkânı Harbiye Dairesi mümeyyizliğine, muahharen üçüncü şube müdir muavinliğine, 13 mart 1311 de dördüncü şube müdirliğine ve 3 ağustos 1312 de levazım ikinci şube müdirliğine tâyin olundu. 13 kânunıevvel 1320 de — kendi arzusiel — tekaüd edildi.

7 şaban 1324 (12 eylül 1322) de Edirne'de vefat etdi. Mevlevîhane civarındaki Muradiye cami'i kabristanına defn olundu.

Oğlu Ahıned Remzi Bey tarafından verilen varakada:

"Kendi say ve azmi ile Arabî ve Farisî tahsil eylemiş ve Edirne mevlevihanesine mesnevihan tâyin kılınmışdır. Mevlevihane ile eski camide vefatına kadar vaız etmişdir. Ömrünü tetebbuatı ilmiye ile geçirmiş ve zemanının üdeba ve şuarası ile mahabbetde bulunmuş, hoşğû ve fukara perver bir insanı kâmil idi. Yazısı güzeldi. Muradiye ve eski camilerde yazıları vardır. Edirne'de muharebat esnasında kütübhanesi mahv olduğundan vaktile "Hazine'i fünun" a derc edilen aşağıdaki gazelinden başka eş'arı bulunamanışdır. Beş erkek evlâd yetiştirmişdir. Halen ordu hidematı muhtelifesinde müstahdem üç oğlu ve on yedi hafid ve hafidesi mevcuddur."

"Osmanlı Müellifleri" nde deniliyor ki:

"Mevlevidir. Eva'ili halinde meşayihi Halidiyeden Feyzullah Efendiye intisab eylemişdir. "Şerhi, aşk name" den bir kısmı matbudur. İstilâhatı meşayihi mübeyyin bir eseri, muallim Naci'nin "Rengi ruhsarın gibi her renginin hayranıyım" matlalı gazelinin iki beytnie şerhi, Mevlâna Celâlüddin ve Sadrüddini Konevî قدس سرها nın kemalâtı aliyyelerine dair bir eseri ve bir şehidin ahvali hakkında risalesi gayti matbudur."

Vaktile bir zâtı mükerremin terceme'i haline dair tahriren istizahda bulunmuşdum. Muvakkaten İstanbul'a geldiği esnada beni ziyaret ederek istizahıma cevab vermişdi. Münevver, natuk, müeddeb, tekellüfden âzade bir zat idi.

Arz etmek eğer ister isem dildeki razi Sofi edemez halli rümuzatı hakikat Gel mutekifi hücre'i dil olda nazar kıl Meyhanede bahş oldu bana neşve'i idrak Halid deri feyz êveri mollaya kulum kul

Meydeki keyfiyeti teşvişi idrak eyleriz Nesve yabi camı feyzi mevleyiyiz tâ eebd

Gazel

Hamem tutuşur şerh edemez suzü güdazı Yokdur kütübi medresede dildeki yâzi Vahdet elinin nice imiş bahsı dirazi Bildim ne imiş şuri meyi, nəle'i sazi Yuf eyler isme gəyri yere arzı niyazi

Nale'i neyle gönül mülkin tareboâk eyleriz Nuşı meyle guşı neyle raksı bi bak eyleriz

HALID FAHRI BEY

Halid Fahri Bey, Doktor Miriliva Mehmed Fahri Paşanın¹ oğludur. 1307 de İstanbul'da doğdu.

Pek küçük iken validesi vefat etdi. Bundan pek ziyade müteessir oldu. Galata Mektebi Sultanî'sine girdi, tahsil müddetini ikmâl etmeden çıkdı. On altı seneden beri mekteblerde muallimlik etmektedir. Şimdi Galatasaray Lisesi sekizinci ve dokuzuncu sınıfların edebîyyat muallimidir.

"Şıhabüddin Süleyman" imzasile "Nev Salı Millî" de münderic makalede:

"Halid, eski şarkı bize terennüm etmiş, uzun anaziler arasında ölü kalan masalları vezn ve ahenkle, taze bir lisan ile bize nakl etmişdir" deniliyor.

Halid Fahri Bey, memleketin mâruf ve kıymetli şairlerindendir.

Manzum eserleri:

- 1 Baykuş (Üç perdelik faciadır.)
- 2 İlk Şairler (Dört perdelik masaldır. Bu iki eser, aruz vezniledir.)
- 3 Sönen Kandiller (Üç perdelik piyesdir. Hece vezniledir.)
- 4 Nedim (Şair Nedim'in hayatı ve vefatı hakkında üç perdelik piyesdir.)
- 5 Cenk Duyguları (Hece veznile şiirler.)
- 6 Rü'va (Uzun bir efsanedir.)
- 7 Gülüstanlar, Harableer (Aruz veznile şiirler.)
- 8 Paravan (Hece veznile şiirler.)
- 9 Bulutlara Yakın (Hece veznile şiirler).

Bunlardan başka mensur tamâşâ eserleri ile "Edebî Kıraat Nümuneleri" ünvanlı üç cild müntehabat ve edebiyat kitabı vardır.

"Grubda Yağmur" namında aruz ve "Gönül Buzlu Bir Camdan" isimli hece veznile şiirleri de intişar edecekdir.

w .

Kayb oluş

Akşam, Kırkçeşme'de, yangın yerinde Gün söndü karşıda, su kemerinde Yanımdan geçti ak saçlı dedeler Yalnızım şimdi bu viranelerde Ben de geçmeliyim artık bu yerden Anamın tabutu geçen kemerden Aradım doğduğum evin gülünü Garibler baktım ki çekilmediler Sürüyüp bir veli tevekkülünü Boğuldu son ayak sesi ilerde Bu yerden, evet, bu otuz yıl önce Bense yol üstünde kaldım bu gece

19 - 5 - 1930

Bayram mektubu

Bu gice bayram gicesi İsidilmeyorsa bir davul sesi Yalnız mısın ninem, ocak basında Oğlun bir kahraman bu genc yaşında Bütün gün arslanca döğüşdük yine Kaçtılar, atıldık biz peşlerine Yanımda bir donuk fener ısığı Siperin önünde bir sarmasığı Dağınık yıldızlar bir yığın inci Uyumayan bir ben, bir de nevbetcı Ne tatlı uvuvor bizim viğitler Yarabbi, bize sen her gün zafer ver Para yollamışdım, aldın mı bu ay Bu yıl bereketli diyorlar boğday En son kâğadını henüz dün aldım: Saklayub ağlayor..." şaşırdım kaldım Söyle, ağlamasın güzel Eminem Uzat ellerini, öpeyim, ninem Bayramın mübarek, ömrün çok olsun Dua et, düşmenler saçını yolsun

Mavzerim dizimde, siperdevim ben Toplar inildevor tå derinlerden Bu ande ben senden, sen benden uzak Üzülme, bayramım benim pek parlak Düşmenden üç siper aldık bu akşam Zafer bizde kaldı... Ne büyük bayram Üstümde yapraklar, dallar titreyor Gitdikce büyülten gice açık mor Bir ateş parlayor karşıki yarda Top sesleri sustu, cit vok civarda Hücum borusunu bekleyor gibi Din düşmenlerini kahr et Yarabbi! Göyde ne var, ne yok? Harman bitti mi? Koyunlar yaylaya çokdan gitdi mi? Nişanlın, diyorosun, "düşündüğünü Türk kızı ağlar mı intikam günü? Allah bilir her gün onu özlerim Cünkü artık uzun sürdü sözlerim Beni soranların hebsine selâm Bizi de her zeman güldürsün meylâm

(Cenk duyguları)

HALİLİ PAŞA

İbrahim Halilî Paşa, İşkodra civarında Boşat karyesi hanedanından Mustafa Paşa Zâde Vezir Koca Mehmed Paşanın oğludur. İşkodra'da doğdu.

İşkodra ulema ve şuarasından Mürteza Safi Efendiden tahsili marifet etdi. 1211 de birâderi Kara Mahmud Paşanın şehadeti üzerine İşkodra ve 1218 de — ser askerlik ünvanının inzimamile — Rumeli iyâleti valiliğine tâyin olundu, eşkiyayı te'dib eylemesile rütbe'i vezaret tevcih kılındı. Yine İşkodra valiliğine avdet etdi.

1223 de — valiliğinin on ikinci senesinde — vefat eyledi. İşkodra'da — pederinin eseri olan — Kurşunlu cami haziresine defn edildi.

Peder ve birâderleri ve gendi İşkodra ve havalisinde cami, medrese ve kütübhaneler inşa ve din ve ilme hizmet ettiler.

Müşarünileyh "Halilî" mahlâsile şiir söylerdi. İşkodra'ya celb eylediği şairlerle müşaare ederdi.

Diyarıbekirli Emîri Efendi "İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairlerin" nâmile "İkdam" gazetesine tefrika ettirdiği makalelerde İşkodara ve mülhakatında gördüğü mecmualarda müşarünileyhin eş'arile nazirelerinin münderic bulunduğunu söyliyor.

Gazel

Ey saba benden cüda düşdü nigârım kandedir Doğmadan subhi visal irdi yazık şamı fırak Bahri bi payanı aşka nagehan saldı beni Düşmüşüm bir aleine kim anda yok subhu mesa Naleü efganla geçdi car faslı bağı dehr Geldi geçdi düş gibi kaldı hayâli didede

Gül nikabın ref edüb şekvaye hacet kalmadı Kaddı mevzunun görüb ey şahı hubanım benim Meclisin darüşşifa yakutı ahmerdir lebin İçmem ey vaiz seninle badezin artık nihan Serseri gezdim cihan iklimini Mecnun gibi Ey Halilî ben bugün oldum cihanın mukbili

Bir peyamın var mı âya gülizarım kandedir Dostlar bilmem benim subhu neharım kandedir Matlabım sahil değildir nazlı yârim kandedir Kimse hiç bilmez dila darü diyarım kandedir Bağban söyle, cihanda nevbehatım kandedir Ey Halilî pes bugün sabrü kararım kandedir

**

Cenneti ruyin görüb dünyaye hacet kalmadı Servi bağı cennetü tubaye hacet kalmadı Ruh bahşadır sözün İsa'ya hacet kalmadı Bendedir hamrı ezel sahbaya hacet kalmadı Dilde buldum yârimi Leylâ'ya hacet kalmadı Yâr ile yâr olmuşum dârâye hacet kalmadı

HALIM EFENDI

Hafız Abdülhalim Efendi, Mora müftisi elhac Ahmed Efendinin oğludur. Mora'da Anaboli'de doğdı.

Tahsili ilm ile Trapoliçe ve havalisi müftisi oldu. 1236 da vaki olan isyanda Trapoliçe'yi âsi Rumlara teslim etmemek içün ahali'i islâmiyeyi topliyarak şebri müdafaa eylediği esnade âsiler tarafından tutuldu. Yaralı olduğu halde üstüne gaz ve reçine dökülerek ihrak edildi. Zevcesile baldızının birer gözleri çıkarıldı. Aile'i âlile İstanbul'a hicret eyledi.

*

Mumaileyheden müntekil ve 1217 de muharrer bir mecmuanın muhteviyatından olan "Ehli irfâne bazı nesayihi müştemil vakıatı zeman" ünvanlı ve iki yüz beyitli manzumeden hafidi üdebadan Ahmed Hikmet Bey merhumun intihab ve tevdi eylediği bazı ebyat:

Avni ibretle bak ev can åleme Kimse bilmez gerçi kâr encamını Aklü din ehli olur ehli âvar Düzme koşma söz bulubde söylesen Gerçi artar rağbetin indelkibar Bir musibetdir vefatı fazılan Fakr ile şimdi kimi hayrandır Eyleyen arslanları rubeh mizac Yok taalüm, halı mekteb, medrese İhtiyare şimdi hürmet kalmadı Bed asıl ihsanın ile bed olur Halk ister simdi kesbi istihar Itibare geldi her beyhude dun Etdiler İskender'e birgün süal Yervüzün cümle müsahhar evledin Didi: "Etdim kâre erbab ihtiyar Anın içün vâr mülkümde nizam

Gör neler gördün, irişdin ne deme Lik saymak farzdır fercamını Akıbet ehvalini evler sumar Kendini herkesle yeksan eylesen Lâkin olur hayme'i din rahnedar Göcdü bugünlerde nice kâmılan Gaflet ile kimisi sekrandır İhtiyac oldu cihanda ihtiyacı Kalbı tâlib cilvegâhı vesvese Merhamet yok, tufla sefkat kalmadı Aslı pake lûtf edersen abd olur Bazılar itdi tesevvüdle star Ehli irfan hâki zilletde zebun Az zamanda nice oldu böyle hal? Düsmene avsi mükedder evledin Etmedim na ehle aslâ itibar Söylenür namım ilâ yevmil kayana

Beyt

Bade'i saf ile aklım nice ünsiyet eder

Tevseni serkeşi zabt eyleyemez tuflı za'il

احتیاجیت احتیاجیت احتیاج »

۱۵ ۱ کچه شیران را کند رو به مراج

bevtinin tercemesidir.

HÂLIS

Şeyh Abdürrahman Hâlis, Şeyh Amedî Talebanî'nin oğludur. 1212 de Gerkük'de doğdu.

Ceddi, Şeyh Mahmudı Talebanîdir ki — asrının ecille'i mürşidininden Şeyh Ahmedî Hindi'den iktibası feyz eden — kibâri sofiyedendir.

Sülâleleri Aslan "Zengene" aşiretinin rüesasındandırlar. Gerkük'e mülhak "Taleban" karyesinde ikâmet eylediklerinden "Talebanî" nâmile şühret buldular. Müşarünileyh, Gerkük ulemasından ulumı zâhireyi ve pederinden ulumı bâtıneyi ahz ile Gerkük'deki dergâhda tarikatı Kadirîye usulince halkı irşad eyledi.

1275 sene'i hicriyesinde irtihal etdi. Dergâhı mezkûra defn olundu.

Hayderî Zâde İbrahim Efendi "Tasavvuf" namındaki mecmuaya yazdığı mekalede der ki:

"Şeyh Abdürrahman Hazretleri, maaliyatı sofiye ile meşgul oldukları zaman, o kadat teâli edarlerdi ki lisanı hakikat beyanları,

Fahriye'i arifanesile terennümsaz olur, bir mertebe'i kemale irtika ederdi. Yâranile hembezmi subbet oldukları zemanlar dahi o kadar rind ve hoş beyane ve o kadar fesahatı lisan ve hürriyeti vicdanzı mâlik idiler ki,

Düsturı ahlâkısile âmil olduğu her hal ve tavrundan nümayan olurdu. Hanıkahlarında nevale şini ataya olan birkaç fakir miyanında gayrı müslimlerden de birçok muhtacîn bulunurdu. Hattâ fukara arasındaki bir mecus seyyahın kendusına mahsus olan âyini dininsını hanikah derununda icra etdiği müridan tarafından görülerek tardına teşebbüs edilmiş ise de müşarünileyh men' etmişdir. Hele seha ve keremde,

beytine masadak olub nazarlarında emval ve tecemmülâtı dünyeviyenin zerre kadar meziyet ve kıymeti yok idi. Erbabı zarurete verecek para bulunmadığı zemanlar esbabı alayıkdan ad etdiği elbiseden bile recerrüdle ihsan ederlerdi.

Fenni şiirde dahı fevkalâde bir kudrete mâlik idiler. Mecmua'i eşarının mütalâasından anlaşılacağı üzere mesleki şiirde en ziyade Mevlâna Celâlüddini rumî ve nurı alı ve mağribî gibi ekâbırı şuarayı sofiyenin mesleklerine ittibai daha ziyade tercih eylediklerinden şiirleri serapa zevki hakikatle memludur. Şeyh Abdürrahman, âlemi hakikatın ne kadar büyük bir merdi kâmili olduğunu anlayabilmek içüne vektrn ezimi ulema ve üdebasından olan kadi Hüseyini Berzenci'nin müşarünileyh hakkında Gerkük'den Süleymaniye'ye yazdığı âtideki beyitlerle istişhad eylerim:

> بر مسند فقر چون امیری وحشان شده از برای جمی کوبی هم مایهٔ سروراست بر جان دلش فرح نشیند در بوزه کند در آستانش پیداست که شیخ طالبان اوست

دیدیم چه دمدیم ۴ بنشست بصدر تکمه پیری افروخته از جال شممی سرتا قدمش چو رهره بوراست مام زدم کر رخش میند مه کاسه کف ز هندوانش امروز بیش دشمن و دوست

nazımdaki rikkati âşikâne ve belagatı rındanesile müntesibini edebî gendusına meftûn etmiş olan ikindi mahdumı merhum Şeyh Abdülkadir Efendi, müşarünileyhin meslekî kalenderanelerinin yegâne varısı adedilse sezadır."

Abdülkadiri Geylânî قدس سره nın menâkibi âliyesine dair Şeyh Ali nur bahşın « محةالاسرار » namındaki eserini, pederi Şeyh Ahmed'in emrile 1232 de terceme etmişdir.

Mesnevî'nin on sekiz beytinin Farisîülibare nazmen şerhi olan عرا المارك » تا المارك في نامريك تا نامرك تا نامرك تا تامرك تا تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك تامرك المركز تامرك المركز تامرك المركز تامرك المركز تامرك المركز تامرك تامرك المركز تامرك المركز تامرك المركز تام

**

Gazel

Aşk olub ruzi ezelden sakiyi peymanemiz Âlemi canda şarabı vaslden mest olmuşuz Damı zülfün, dane'i halin olub pabendimiz Mazharı nurı cemalin Kâbedir âşıklara Rindü rüsvayü kalender ıneşreb olduk aşkdan Mazharı her zerreden tâban olur ol âfitab Niçe yıllardır ki Hâlis hicr ile zulmetdedir Alemi gavgaya salmış nare'i mestanemiz Sırrı vahdetdir hemişe bade'i meyhanemiz Yoksa yokdur âlemi dünyada abü danemiz Ol cemalin pertevinden Kâbedir büthanemiz Aleini başdan başa tutmuş bizim efsanemiz Aşk çeşmile temaşa eyleriz cananemiz Şimdi feyzi gavsden ruşen olub kâşanemiz

Hublar ruyinde hüsnin aşikâre eylemiş Ruyin üzre zülfi müşkinin selasil bağlayub Mevkibi hüsnin sığınımaz âlemi afakda Mahveşler suretinden gösterir ruhsarını Aşk sevdasında Hâlis ilmü aklınden geçüb *

**

Aşkın çeşminden öz hüsnin temaşa eylemiş Alemi divane'i zinciri sevda eylemiş Ben aceb kaldım gönülde niçe me'va eylemiş Her bakan âşıkları mecnunü rısva eylemiş Aferin olsun bu kanune ki inşa eylemiş له اظهارش بر خلق حهان دستور بست حاوه کاه حسن حابان خاص کوه طور بست [۱] کرچه خود دوراست اما بر بو آن دور بست کنج پنهان درمان خانهٔ معمور بست میر حاده در رهش مها همین منصور بست المتفاتش برخ غلمان و حس حور بیست ورنه حابانش زجان وجانش ازوی دور بیست

جاوهٔ جانان مجیم عاشقان مستور بیست هاشقان را جههٔ هر دره طوری میشود دات و وصفش همچو حورشید حهان و پر و است صر عشق المدر دل و پرانه میکردد قرار درره حانان بسی عشاق جانرا باختند هرکه از صهبای عشقش جرعهٔ را وش کرد خود محود خالص میان جان و جانان حائل است

L Bu beyti ârifaneyi görmeden evvel

[&]quot;Cilvezarı vechi kudret sanma yalnız turdır Dide'i hak bine her bir zerre turı ourdır."
beyti nâçizini söylemişdim ki Leskofcalı Galib Bey divanının mukaddimesinde de işaret etmişdim.

HÂLIS EFENDI

Yusüf Hâlis Efendi, Tahir Ömer Zâdelerdendir. 1220 de İstanbul'da doğdu.

1230 da Divan Kalemine ve üç sene sonra Terceme Odasına girdi.

Mumaileyh "Kıyafetnâme'i Cedid" mukaddimesinde diyor ki:

"... Halı sabavetden beru Babıâlide iktisabı ilm ve hünere ikdam ve Fransızca tahsilile destmaye'i malûmata ihtimatn ve mehma emken kesbı liyakat olunarak...".

Âkif Paşa "Tabsıra" da der ki:

"Ben, terceme odası ketebesinden Hâlis Efendile otururken İngiliz tercemanı gelüb ilâmı şer'i hakkında zeban dırazlıkda bulunmasile Hâlis Efendi "druva de jans" yanı "hukukı milel" namile beyinlerinde maruf ve muteber olan kitabı efrenciden söz açarak bazı mertebe mubahaseye mübaderet etmiş ise de Avrupa'da bizi mileli mütemeddineden ad etmediklerinden terceinan "o size göre değildir" cevabile yıkılub gitmişdir".

1249 da Namık Paşanın Londra sefaretine tâyininde baş kitabet vazifesile Loondra'ya gitdi.

^{1 «}خاساسه و کشف اسیاسه » namındaki eseri nəçizde (mətbu değildir) bundan uzuwə wzadı bahs etdiğim sırada şu sözleri de söylemişdim:

[&]quot;... Mesaili hariciyeyi hal ve fasla me'nnur ve ulumı siyasiyevi öğrenmeğe mecbur olan bir zatın, Avrupa'da pek çok zemandanberi malûm olan bir ilmi lâzımüttahsilden hâlâ gafil ve o ilmi "druva de jans namında bir kitabı efrencî!" ad edecek mertebede cahil bulunması bittabi mucibi tahttedir. Akif Paşadan evvel hariciye nezaretinde (re'isülküttablıkda) ve sefaretlerde bulunan bazı zevat, hukukı milelden mükâleme meclislerinde bahs etmişlerdir. Akif Paşa, Pertev Paşanın mesaib ve mesavisine dair "Tabsıra" ünvanlı bir risale'i sitiz engiz yazmak içün sarf erdiği zemanı, hukukı milelin "Kitabı Efrencî" değil, ilmi mahsus olduğunu öğrenmeğe tahsis eyleseydi hem ilânı maayib gibi bir isaetden, hem — hukukı mileli kitabı efrencî zan etdiği içün — ahlafın tayibinden masun kalırdı..."

Hâlis Efendi de, tercemane hukukı milelden bahisler açroakdan ziyade hukukı milelin "Kitabı Etrenci" değil, belli başlı bir ilim olduğunu re'isülküttabe öğretse idi daha isabet etmiş olurdu.

1252 de hacegânlık rütbesi ve 1253 de "emekdarandan olmasına binaen" — mütercimi evvel Safvet Efendiden' münhal olanın — Hâmise nişanı verildi.

Lütsi Efendi, tarihinde2 der ki:

"Hâlis Efendiye o tarihde emekdar itlak olunurmuş. İşbu mecellenin tarihi tahriri olan 1295 se nesi (42) sene mürur etmişdir. Acaba mumaileyhe şimdi ne unvan yermeli, bilmem."

1260 da ikinci mabeynci Selim Beyin refakatinde Tunus'a ve 1261 de kitabet hizmetile Tarabulusı Şam'e gitdi³. Avdetinde rütbe'i saniye ile Babıâlî Terceme Odası Arabî mütercimliğine tâyin olundu.

1272 de Babıâlî'de teşekkül eden Telgraf Komisyonında âza sıfatile bulundu.

Rebiülevvel 1278 de mütercimi sâni oldu. Kıdeminden dolayı 1290 da — memuriyet maaşile — tekaüd edildi.

28 şaban 1300 de vefat etdi4. Eyub kabristanına defn olundu.

"Şehnâme'i Osmanî", "Kıyafetnâme'i Cedid", "Miftahı Lisan", "Sulhnâme'i Hâlis" namında dört eseri matbudur:

Çaylak Tevfik Efendi "Kafile'i Şuara" da:

"Hâlis Efendi şuara'i astın namdarıdır⁵. 1269 da zuhur eden Moskof muharebesi esnasında "Şehname'i Osmani" namile inşad eylediği manzumasında tahtiki urukı hamiyyet ve teşci'i erbabı gayretde kuvvetce kelâmı Tusi derecesine varabilmişdir⁶. Müretteb divanı ve birçok tevarih ve mesneviyatı vardır" diyor.

Müretteb divanı, tarih ve mesneviyatı ne görüldü, ne işitildi. Belki Tevfik Efendi görmüş, yahud işitmişdir.

"Şehnâme'i Osmanî" 32 sahifeden ibaret bir risaledir. Tarih, fahriye'i askerî'ye, destanı askerî, münacat, kıt'alar, donanmalara dair şarkı, Fuad Paşa hakkında kaside, fetihnâme'i Sivastopol, nusretnâme, vatan kasidesi kabilinden manzumeleri havidir. Hangi tarihde tab'ı olunduğu gösterilmemişdir.

"Levate" namındaki müellifin ilmi kıyafeye dair te'lif eylediği eseri telhis veterceme ederek "Kıyafetnâme'i Cedid" ünvanile resimli olarak tab' ettirilmişdir. Han-

Ebüzziya Tevfik Bey, 1300 senesi recebinde tab' etdiği "Tabsıra" nın "Ben, Hâlis Efendile otuturken..." fıkrasının altına şöyle yazmışdır:

Sadri esbak Safvet Paşa.

² Cild: 5, sahife: 105.

^{&#}x27; ³ Vefatında "Vakit" gazetesine (3 ramazan 1300) yazılan fıkrada "Damad Halii Paşa maiyetinde donanmayı humayun ile Beyrut'a gitdiği" muharterdir.

^{4 &}quot;Tezkire'i Fatin" deki tarihi veladetine nazaren "80" yaşında vefat etmiş olması icab eder. "Valit" gazetesindeki fıkrada "86" yaşında ve "Ceride'i Havadis" de "90" yaşınt mütecaviz olarak yefat etdiği gösterilmişdir.

[&]quot;Hâlis Efendi, elyevm "96" yaşında tamüşşüur olarak ber hayat bulunmuş bir pirî vacibüttevkirdir."

⁵ Caylak merhum, fazla uçunnuş.

⁶ Çaylak, bunda da pek yüksek havalarda uçmuş "pek ileriye varmış.

gi tarihde ve nerede tab' edildiği muharrer değildir. Sultan Abdülmecid'in evaili cülusında terceme edildiği mukaddimesinden anlaşılıyor.

"Tuhfe'i Vehbi" tarzında tertib eylediği "Miftahı Lisan" isimli Fransızca - Türkce manzum lûgati 1266 da ikmâl ederek "Ceride'i Havadis" matbaasında basılmışdır. (52) sahifedir.

"Sulhnâme'i Hâlis", 17 muhammesden ibaretdir, 1272 de tab olunmuşdur.

Îstanbul'a gelen Mısır valilerinden biri ber mutad Babıâlî ketebesine atiye verdiği sırada - o vakit terceme odasında bulunan - Hâlis Efendi kudemadan olduğu içün hissesine mühimce bir meblâğ isabet edeceğini ümid ederken üç lira verirler, hiddetlenüb âtideki kıt'ayı söyler. Kıt'a intisar ettiğinden Hâlis Efendi, âmin leri tarafından tekdir olunur:

> "Rütbeve göre ative olunurken i'ta Rürbe'i saniveme nisbet iki olmalıdır

Verdiler üç aded altun bana ihsan güva Alın ücün birini kalsun iki bari bana"

"Tezkire'i Fatin" deki gazeli:

Bülbül misâl gül yüzini andım ağladım Bir sem'i meclis oldum o cânâne dun gice Göz kane kane ağlamağa teşne dil idi Zevki visale almış idim yâri koynuma Düsdü gözümden esk düri itibar ves

Manendi gunca kanlara boyandım ağladım Tâ subh olunca halimi heb yandım ağladım Huni sirişki hasret ile kandım ağladım Rü'ya görürmişim meğer uyandım ağladım Hâlis o şuhı rahm edecek sandım ağladım

"Sehnâme'i Osmanî" den:

İbni vakt oldu aceb şimdiki ebnayi vatan Malü serden gecerek devletü din uğrunda Lâf uran sıdku hamiyetde eğerçi çokdur Îlm ile varlık ile cah ile olmaz azamet Cümle Yusüf gibi damenkes olub aşkından Suarayi, Arabu, Rumu, Acem bunda hamuş Sairan yazmada tarihü kasideyle gazel Buyi gisuye, sefayi meye benzer sanma

Vatana can fida eyledi âbayi vatan Can virüb millet içün etdiler ihyayı vatan Lik pek az bulunur övle fidavavı vatan Vatanın hizmetidir rütbe'i balâyi vatan Bilmedi kimse nedir hüsni zelihayı vatan Olmanış hiç biri tuti'i seker hayi valan Nel'î nefsine düşüb etmedi hulyayı vatan Şemmesi can verir anberi sarayı vatan

"Miftahı Lisan" ın birinci kıt'asından:

Allah (Diyeu) gökler (Cieux) yer (Terre) (Komanse) ibtida Daim (Toujours) bâki (Éternel) (Înfini) bi intiha

Peygamberin adı (Prophête) sadık (Fidel) (Guide) rehnuma

"Sulhnâme'i Hâlis" şöyle başlayor:

Fethü nusratla barış oldu heman şükr olsun Yine asayişini buldu zeman şükr olsun Dünyeden matemü gam gitdi aman şükr olsun Topun avazeleri müjderesan şükr olsun

Hele dört üstüne zevk etdi cihan şükr olsun

İstanbul'da zuhur eden kolera esnasında söylediği kıt'a:

Yedi ay oldu maaş almadığından halkın Şimdi de eylediler hafri kuburı teshil İlleti cu' ile gelmiş idi hulkumına can Olman ölmek içün böyle müsəid devran

HÂLIS EDHEM EFENDI

İbrahim Edhem Hâlis Efendi, Binbaşı Hasan Beyin oğludur. Pederi, Ankara Redif Binbaşılığında bulunduğu esnada 10 rebiülevvel 1269 da doğdu.

vellüd etmesi melhuz olduğunu oğlu Darülfünun kütübhanesi müdiri erbabı liyakat ve meziyyetden Fehmi Bey söyledi.

Eyub'da Kalenderhane Sibyan ve Ayvansaray Rüşdî mekteblerinde okudu.

1283 senesi tesrini evvelinde Tophane Birinci Daire'i Hisabîye Kalemine girdi. Tedricen terâkki ederek 1298 haziranında Muhasebe Kalemi Müdirliğine, 1323 de "4000" guruş maaşla Tophane Muhasebeciliğine tâvin kılındı.

Ulâ sınıfı evveli rütbesini, ikinci rütbe Osmanî ve Mecidî nisanlarını ihraz etdi. İstidası üzerine 1325 de tekaüd edildi.

2 receb 1335 de vefat etdi. Eyub'da imaret karşısındaki kabristana defn olun-

Si'irde "Hâlis" mahlâsını ihtiyar etmisdir. Teehhül ettikden sonra şi'ir söylemediğini, bu halin kesreti mesgaleden te-

Gazel

Vasfinal yazsam gazeller gerçi na madud olur Arzı hacet eylemek mümkin mi aya zatına Mest olub âzade ser gezsem cihanda serteser Esbi giişiş her ne denlu etse irhayı inan Hâlis kullukladır cahı ülave irtika

Nårı hasret parlayub gitdikce åhum dud olur Hâli ruhsarın görünce âşıkın bihud olur Dilde gam aşkınla çana dembedem mevcud olur Kişveri vaslın şeha meftuh iken mesdud olur İstikamet ehline didarı hak mevud olur

Tarihi vefat

Nazımı nihriri yekta nevresi dana diriğ Menbe'i ilmü maarif idi kim etmekdedir Fevti tarihinde Hâlis hame esk efsan olur Gitdi mihmanhane'i dehri denide mislidayf Neşe'i sahbayi nazmı ehli tab'a bahşı keyf Şairi Hassan Suhan Nevres Efendi göçdi hayf 1293

**

Diriga nağme sencan eylesün feryad nay âsa Anın tutmuş idi sıyti hicaz ile nihavendi Hakikat rastgu tutiyi şehnazı tabiatkim Ferahnâk eylesün mevlâ makamı huldı akdesde Çıkub bir mevlevî döndü dedi tarihi menkutın Zekâî gitdi pür şevku tareb dergâhı mevlâye Aceb mi rahatülervah olsa zatına maye Nevayi şühreti çıkmış idi tâ evci âlâye Karargâhın edüb ruhi resulullaha hemsaye Zekâî suzi dildir fırkatın kalbi ehillaye

1315

Kıta'i miri Hakkı1 berayi konfarans:

سهر آسایش روی قانون و دستور آمده مثل (دررائیل) حکمت سنج و پر زور آمده سهر عقد قونفرانس باران از دور آمده اتحاد معنوی باروم پر ور آمده همچو قوت (اندارسی) معار مشهور آمده مؤده ای اسلامیان (مارکی سازور) آمده هیچو (دربی) فطین پیراست دربی دیپلومات دربی خطیم امراست (رغوان) کاردان بهدما ماراچه ماك از زور مكر (اغنائیف) می خشند آثر دركاه ما زلزال روس

Cevab:

آمده لیکن همه مدهوش و میخور آمده لانهٔ اسلام را آنان چو زخور آمده هینچ نشناسند (سالزبور) یاکه (روشنور) آمد حلیا کفتی که چون مژده (سالنزبور) آمده نیست سودی از نداببری که ایشان کرده اند نصرت از نیص خدا خوا هند جمله مسلمان

Usküdarlı.

HAMDI EFENDI

Ahmed Muhtar Hamdî Efendi Kethüda Zâde Ârif Efendinin biraderidir. Eva'ili halinde ismi müderrisin defterine kayd olunduğu halde menasıbı dünyevîyeye rağbet etmedi. Fatin Efendinin kavlince "mecazıbı hakikî mesleğine sülûk" eyledi. Tekkelere devam ederdi.

"Tezkire'i Fatin" de deniliyor ki:

"Ahvali malûmesile bu mertebe tahsili ulumı âliye eylemesi ve bu metanetde inşa ve nazma muktedir olması, doğrusu hayret dihi havsıla'i ukalâdır."

"Sicilli Osmanî" de deniliyor ki:

Müderris iken terk ile derviş ve badehu meczub oldu. Senelerce bu halde kalub 1270 salinden sonra vefat eyledi. Âlim, fazıl, şa'ir idi".

Bu zatın — "Tezkire'i Fatin" de münderic — âtideki gazelinden başka eserini görmedim. Mecmualarda şi'irlerine tesadüf olunan aynı mahlâsdaki müteaddid şa'irin hüviyetlerini tâyin etmek ekseren kabil olamıyor.

O şa'irlerin eserleri, mecmualara kayd olunduğu esnada hüviyetleri kendilerince malûm olduğundan mukayidler, izaha lüzum görmemişlerdir. Fakat aradan yıllar geçdikden sonra hüviyetlerini anlamak, ahlaf içün muhal derecesinde müşkildir.

*4

Gazel

O şuhi nazperver mahı tâban oldu gitdikce Silâhşor olmuş ebru gamzeler cellâdı hunrizi Firakt la'li etdi rize'i elmas veş te'sir Açınca badbanı hasreti ummanı eşkimde Nola peyrevlik etse Arifi mazmun perdaze Gönülde şevki mihri âteş efşan oldu gitdikce Güzellik kişverinde mirimiran oldu gitdikce Ciğerde dağlar kâm bedahşan oldu gitdikce Nazardan keşti'i ürnid pünhan oldu gitdikce Bu vadilerde Hamdî pek suhandan oldu gitdikce

HAMDÎ EFENDÎ

Mahmud Hamdî Efendi, 1210 da İşkodra'da doğdu. Tahsili ilm ettikden sonra mekteb hocası oldu. Gayet tuhaf idi. Şuna buna hecviye yazardı.

1250 de İşkodra valisinin hizmetinde bulunan bir âdem, Hicaz'e gideceğinden avdet edüb edemiyeceğini sormasile Hamdî, şu beyti söyler:

"Valiye hizmet eden hacce giderse müjdelik

Kåbeden cekrar valiye gelirse mürdelik"

Beyt, valinin kulağına giderek sair ağır lâtifeleri de buna inzimam ettiğinder memleketden çıkarıldı. On beş sene şurada burada dolaşdı. Bilâhare İşkodra'ya avdetle muallimliğe ve camilerde va'za devam eylemekde iken remezan 1277 de vefat etdi.

Divanı eş'arı olduğu mervidir. İşkodraca tuhaf hikâyeleri söylenmektedir.

Köylüler, hediye vererek nüsha yazdırırlannış. Hamdî Hoca, her birinin haline muvafık bazı letaif yazarak nüsha şeklinde verir ve te'siri görülürmüş.

Bir avcuda balık getirerek tazısının tavşan avlaması içün bir nüsha yazmasını reca etmesile:

"Tama etdim semeke nusha yazdım köpeğe

Ya tavşanları o tutsun ya dayansun köteğe"

beytini yazarak tazının boynuna asılmasını tavsiye etmiş.

Diyarıbekirli Emirî Efendi, İşkodra şairlerine dair "İkdam" gazetesine yazdığı makalelerden birinde diyor ki:

"Hakikaten garib mazmunları ve bulunmaz misâlleri vardır. Ben, hiç bu vadide bir şair görmedim".

Gazel

Gurur erbabının kârı akislikden emin olmaz Cefayı tabı devranın sebatın mayesi olmuş Çıkar mı süfle kesbi cah ile çahı sefaletden Habaset gerdine âlûd olan, olmaz kerimülhulk Haramdan kaçmıyan âdem, cihanda zevk eder Hamdî

Sücude inmeyince hatemin hatti yemin olmaz Bükülmüş olmıyan iplik, burulmuşdan metin olmaz Giderse hacce har mihre gelüb dürri semin olmaz Teharetsiz huzurı izzete vaz'i cebin olmaz Bu pis dünyaye bak hergez necasetsiz ekin olmaz

**

Dilriş etme kimseyi ömrün zevalıdır

Kelbı akûr bir iki günde katil olus

Umera ardına daim pidiler ce'm oluyor

Ki taamın kokusundan kediler ce'm oluyor

HAMDÎ EFENDÎ

Elhac Abdülhamid Hamdî Efendi, kaside'i bür'e şarihi Ömer Naimî Efendinin oğludur. 1245 şevvalinin 18 inci gecesi Harpud'da doğdu.

Âba ve ecdadı, sekizinci asrı hicriden beri Harpud'da neşri ulum etdiler. Bu hanedanı ilmîden Mehmed Said Efendi ile oğlu ve hafidi Ahmed ve Ömer Naimî Efendiler bir asır kadar müteselsilen hizmeti iftayi ifa ettiler.

Abdülhamid Hamdî Efendi, pederinden ahzi ilm ettiği esnada — madununda bulunan — talebeyi okuttu. Henüz on sekiz yaşında iken avamil tuhfesini tahşiye ve bir divançe olacak kadar eş'ar tanzim eyledi.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey hakkında istilâhatı ilmîye ve senayi'i bediayı havi tanzim ve takdim eylediği:

"Zebanı hameyi ter buldum elbet bunda hikmet var Ki ahenki tekellüm eylemezdi hayli müddet var"

matla'lı kaside, müşarünileyhin pek ziyade takdirine mazhar olarak — birkaç rütbe yukarı — ruus itasile taltif eyledi.

1272'de pederinin huzurunda ulumı isna aşerden icazet aldı. Esnayı tahsilde birkaç ayda Kur'ânı Azimüşsanı hıfza muvaffak ve reisül kurra Harputî Hafız Yusüf Efendiden ilmi eda ve kıraatden mücaz oldu.

Mükerreren teveccüh eden müftülüğü ve memuriyeti resmîyeyi kabulden istinkâf etdi.

Zemanında âlimülvüzera ünvanına kesbi istihkak eden sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşanın Harput'da inşa ettirdiği medresenin müderrislik ve mutevellilik vazifesi uhde'i faziletine tevcih olundu.

Evvelâ 1279 da ve ikinci def'a 1283 de pederile beraber Îstanbul'a geldi. Pasanın iltifat ve riayetine nail odular¹.

1290 da feriza'i haccı eda etdi. Mülâki olduğu ulema ve füzela canibinden hakkı fazılanesinde ibrazı hürmet edildi.

Ulumı mütenevviaya dair etrafdan vaki olan mühim suallere derhal cevab vermek itiyadında idi. Arab ve Acem uleması ve me'murini devletin füzalası mü-

¹ Harput'da yapılan ipekli kumaşlardan beş on top getirerek Harput hediyesi olmak üzere takdim ederler. İrtesi akşam, Paşa bu kumaşlardan birine kablanmış olan gürkü labisen selâmlık dairesine gelerek kumaşları pek beğendiği için kürklerine kablatdığını söyler. Kürkleri en nefis ve en kıymetdar kumaşlara kaplanmış olduğu halde kendilerinin getirdikleri binnisbe âdi kumaşlardan dolayı Paşanın gösterdiği dilnevazlığa, âlicenablığa hayran ve minnetdar olarak arzı şükran eyledikleri, Abdülhamid Hamdî Efendi Zâde Kemalüddin Efendiden mesmudur.

şarünileyh ile daima muhabere'i ilmîyede bulunurlardı. Bu cümleden olarak mutavvel mütercimi fazılı meşhur Abdünnafi Efendi ve füzelayı vüzeradan Giridli Sırrı Paşa gibi zevat, yazdıkları âsârı, üstadın nazarı tedkikine arz ederler, üstadda mütaleatını sahife altına yazar ve birer takriz ile müelliflerine iade ederdi. Abdünnafi Efendi « مزانالبرهان » mukaddimesinde:

"Vücudı, nadırı âsârdan madud olarak füzelayı benamın nuri hadeka'i iftiharı denilse sezavar ve vera ve takvada mağbutı ebrar olan Abdülhamid Efendi Hazretleri..." diyor.

Sırrı Paşa, Diyarıbekir valiliğine tâyin olunub giderken üstadın Harput'daki fazilethanesine müsafir oldu.

Müşarünileyh, ikinci def'a Diyarıbekir'e vali olduğu esnada üstadı davet ettiğinden 1311 sene'i maliyesinde Diyarıbekir'e gitdi. Hakkı fazılanesinde fevkalâde ibrazı hürmet edildi.

Müşarünileyh, zemanı sebavetinden beri zühd ve takva ile me'lûf olduğundan Kadirî ve Şazilî tariklerine intisab etmişdi. Ahmed bini İdris Hazretlerinin tariki Şazilî'de açdığı meslek üzere yaranını irşad eylerdi.

Vezaifi dinîyeyi ifadan ve ilm ile iştigalden gayrı hali ve romatizmeye mübtelâ olduğundan akranına nisbetle ihtiyar görünürdü.

Son senelerde medresedeki tedrisatının âlet ilimlerine müteallik kısmını, mahdumu ve varisi ulumı Kemâlüddin Efendiye tevdi ederek gendi, yalnız ulumı âliye tedrisile meşgul oldu.

4 safer 1320 (29 nisan 1318) de — zatürrieden müteessiren — vefat etdi. Harpud civarında "Kürdler Türbesi" kabristanında pederinin yanına defn olundu.

Vefatından birkaç ay sonra — talebim üzerine — Kemâlüddin Efendi, gönderdiği varakada diyor ki:

"... Şeriatı vefa ve hukukı edaye pek ziyade itinası vardı. Eviddasının ve evlâd ve ekaribinin dinî ve dünyevî menfaatini isterdi. Hususa medresesinin banıi' muhteremi ve bu cihetle zati arifanesinin mânen ve maddeten veliyünniami olan Yusüf Kâmil Paşa merhum ile zevce'i muhteremeleri Zeyneb Hanum Efendiyi kat'iyen unutmayarak ezkarı cemilerini tekrar ve namlarını hayr ile yâd eylerdi.

Yedi sekiz del'a icazeti ilmiye vererek pek çok füzela yetişdirmişdir. Sakalı kumraldan mübeddel kır, gözleri açık mavi, burnu uzun ve sağ tarafa biraz mail, yüzü geniş, yanakları kırmızı, elleri ve ayakları irice, vücudu gayet beyaz, mizacı demevî idi. Sağ yanağında siyah bir ben vardı. Nezafeti pek severdi. Elbise'i fahire giyer, tahdisi nimet ederdi. Meclisinde mehabet, sözlerinde kuvvet, hal ve kalinde letâfet vardı. Melihulvech, mütebessim, mütevazı idi."

Pedetim Mehmed Emin Paşa merhumun « دررالتها ع namındaki eserini de tedkik etmişdir.

Hemşehrlerinden Rahmi Efendinin, Abdülhamid Hamdi Efendiye gönderdiği manzumeden:

> Zatı pakin senin ey nuri basat Tab'ını görse idi İskender Dili safın senin ey hayrı halef Ciheti camia'i rüşdü kemal Oldu tevfiki hüda üstadın

Hikem âmuzı debistanı hüner Hergez âyineye etmezdi nazar Güheri nadire'i ilme sadef Nasiyende görünür malamal Zirve'i ilmedir istidadın

* *

Müşarünileyhin fazileti ilmiyesinde, umum erbabı fazilet müttefikdir. Yusüf Kâmil Paşa gibi bir nihiri kâmilin, anı medresesine müderris nasb etmesi de faziletinin şahidlerindendir.

Pederimin, Amasya mutasarrıflığından Malatya'ya tahvili memuriyetinde birlikde gidilmişdi. Kâmil Paşa merhuma karabetimizle berabet ilme ve erbabına olan mahabbet ve hürmetimiz, Paşanın Harput'daki medrese ve kütübhanesini, bahusus — giyaben hürmetkârı olduğum — üstadı mükerremi ziyaret etmek arzusunu uyandırdı. Meşakı seferiyye ile bitab olduğumuz halde Malatya'ya vusulumuzdan bir gün sonra birâderimle Mezrea'ya gitdik. Ertesi gün eviddayı kadimeden Mamuretülaziz valisi Nasuhi Bey¹ bizi Harpud'a götürdü. Medrese civarındaki hanesinde — biraz rahatsız olan — üstad ile teşerrüf etdik. Karabet derecesinde münasebetimiz olduğundan — kemâli nezaketle — bahs ederek birkaç gice fazilet hanelerinde kalınmasını teklif eyledise de bazı mevani sebebile, daha doğrusu çocukluk saikasile o şerefi ihraz edemedik.

Medreseyi ve kütübhaneyi de ziyaret ederek bani'i kâmiline rahmet han olduk ve hüsni idare eden müderrisi fazıla arzı şükran etdik.

İstanbul'a avdetden sonra senelerce muhabere ve kemalâtı ilmiyesinden istifaza etdim. İstanbulda ve vilâyetlerde mülâkat ettiğim efazılı ulema arasında Abdülhamid Hamdî, zahir ve batınî mamur, enderülemsal bir âllamedir.

Âsân:

Müşarünileyhin tahsil zamanlarından son demlerine kadar müteferrikan zabtı mesail ve halli müşkil yolunda nazmen ve nesren talebeye tevdi eylediği âsâr ve talikat, bi hisabdır. Başlıca matbu müellefatı şunlardır:

¹ Abdülhak Hâmid Beyin büyük biraderidir.

Bu tahmis, oğlu Kemâlüddin Efendi tarafından Türkceye terceme ve şerh edilerek basılmışdır².

Gayrı matbu âsârı:

Gayet mufassal ve mükemmel bir hâşiyedir. İkmâl olunmamışdır.

Mamuretülaziz valilerinden Süleymaniyeli Abdullah Musib Paşanın istifta ve ihtan üzerine yazılmışdır.

13 — "Velediye Hicabisi" üzerine pederinin yazdığı natamam hâşiyeyi ikmâl etmişdir.

*

Diyarıbekirli Said Paşanın gazeline nazire:

Lâzım mı rızk içün bu kadar itina sana Darülbevarı hasret encam olur yolun Bir niknam koy kala âlemde yadigâr Çün sernivisti âdemiyan oldu derdi aşk Yad eyleyince lalini gayretle huu olur Sürhü sefid dökmiyecek nakdi eşkini Gilki Saidi hüner pedidi belagate

Sevk eyler anı razıkın ey bineva sana Zağı hevayi nefs olucak rehnüma sana Kalmaz bu kârhane'i gaflet bana sana Ruzı ezelde oldu gönül mübtelâ sana Yad oldu dil çü gayr •lalı âşina sana Etmez o şuh kâle'i vaslın ata sana Şayeste peyrev olsan eğer Hamdîya sana

Gazel

Bir naveki dilduzi siyehkâre uruldum Tari şebi vuslatda şitab üzre yürürken Bir sağer ile aklımı taracı gam etdi Artık kızılı çıkdı bu bahtı siyehin de Bus eyler iken ruyini Hamdî gelüb ağyar

Tiri nigehi gamze'i dildare uruldum Gümkerde reh oldum derü divare uruldum Meyhanede bir saki'i gaddare uruldum Keh laline yarın kehi ruhsare uruldum Gülçide olurken şaşırub hare uruldum

² Baş tarafında — Giridli Sırrı Paşamın üslübuna tatbikan yazdığım — mensur ve manzamı bir takriz mündericdir.

HAMDI BEY

Ahmed Hamdî Bey, Yeni Bağçe'de Gureba hastahanesi tabibi sanisi kaimmekam İsmail Beyin oğludur. 1267 sene'i hicriyesinde İstanbul'da doğdu.

Dariilmaarif ve mahreci aklamda tahsili ilm ederek 1288 de şahadetnâme aldı.

Fatih müderrislerinden Şakir ve Bingazili Şeyh Ahmed Şetvan Efendilerin derslerine devam etdi.

Hariciye Mektûbî Kalemine dahil oldı. Bilimtihan Kuleli İdadî'i Askerîsi Kitabet Muallimliğine ve Altıncı Daire'i Belediye Kontrol Baş Kitabetine tâyin olundu.

Aksaray civarında "Medrese'i Edebîye" nâmile bir mektebi hususî te'sis ve senelerce idare etdi.

Matbuâtı dahiliye sansör memurluğuna nasb olunarak rütbe'i ulâ sınıfı evveline nail oldu.

Muahharen Meclisi Maarif âzalığına nakl edildi. İlânı Meşrutiyetde tekaüde sevk olundu. 1335 recebinin 16 ncı gicesi Çamlıca'da vefat etdi. Selâmi dergâhı haziresine defn edildi.

Aslen Dağıstanîdir. Âşinaları, bazı halatını, bahsus sansörlükdeki makbuliyetini teemmül ve tefahhusada me'muriyetini tahayyül ile muhteriz bulunurlardı. Her makbulın mütefahhis olması icab etmezse de hakikati hal bizce mechuldur.

Türk, Arab, Acem edebîyatına vâkıf idi. Güzel şiir söylerdi. Külliyatı eş'arı matbu değilse de gazete ve mecmualarda hayli eş'arı intişar etmişdir.

Muallim Naci "Tercemanı Hakikat" in edebîyat kısmını idare ettiği sıralarda Hamdî Beye "Nazimülhikem" ünvanını verdiğinden beynelüdeba o namla yâd olunurdu.

Muallim "Tercemanı Hakikat" de der ki:

"Mes'udı harabatının bir haylı gazellerini tahmis eylediği cihetle sair Hamdilerden temyiziçün "Hamdı'i Muhammis" unvanna müstehak görülmekde olan şaire "Nazımülhikem" sıfatı mümeyyizesi-

ain tahsisini tensib edenlerden bulunduğumuzdan nişanı ihlası mukaddıranemiz olmak üzere kıta'i âtıyeyi mendisine ihda eyleriz:

Hamdi! Midadı hikmet ile gilki mahırın Etmekdedir zeman seni bir şairi hâkim Zinetliyor sahaifi icazı dembedem Ünvanın olsa hikmeti var nazmiilhikem"

Ali Tevfik Paşa Zâde Celâl Paşanın, gazeli naıt âmizine nazire:

İyandır vechi bakı, aksı hüsnü anıdır hüsnün Ne âli sayrefidir kuvve'i feyyazesi hakkın Seni hakkıle tasdik etmeyen dil hak şinas olmaz Ziya paş oldu aktarı kulubı hak perestane Mukaddem hüsni mutlak muhtefi bir kenz iken olmus

Behayı hüsnüni takdire kim kadir olur zira Ne var mesti ser endaz olsa Hamdî bezmi askında Umumun ruşena'i bahşi çeşini canıdır hüsnün Kı res'sulmalı feyzi kudretü ihsanıdır hüsnün Havası ehli aşkın maye'i imanıdır hüsnün Cihanın enfüs ârâ mihri feyz efşanıdır hüsnün Uyun ârayi âlem, bu sözün bürhanıdır hüsnün

O kenzın gevheri şehdane'i zişanıdır hüsnün Medarı izdiyadı neşve'i irfanıdır hüsnün

Olmayan bigane'i aklü tabiat âşina
Behredar ol hikmetül âynı cünunı aşkdan
Gey melamet¹ kisvesin kesbi sefayı batın et
Arifan, esran feyzi kudretin hayranıdır
Çık hazızı ten perestiden saade dârına
Vechi bakının tecellisinden olmaz mustefiz
Bakmayan mirâtı kevne dide'i hakbin ile
Anlamaz irfanı surî ehli vahdet bahsini
Ben kitabullahı natıkdan sebak hanım bu gün

Terki evham eyleyüb olmaz hakikat âşina Olmak istersen bu mihnet gehde rahet âşina Vakıfı manamıdır zühhadı suret âşina Cezbedarı şevk olur rindanı hayret âşina Maksadın mansur veş olmaksa rif'at âşina Dide'i ahvel nigahı merdi kesret âşina Hiç olur mu böyle kesretgehde vahdet âşina Olmadıkca hadımı üstadı hikmet âşina Mektebi feyz icre bak oldum hidayet âşina

Kendi de kisve puşı melâmet olan melamiyundan idi.

HAMDI BEY

Hamdi Bey, ecdadının memleketi olan Bursa Yenişehir'inde 1294 de doğdu.

İdadî derecesinde tahsil gördükden sonar Bursa'da Ziraat Bankasına girdi. 1 ağustoos 1318 denberi Bankanın Hey'eti Teftişiyesinde bulunub şimdi birinci sınıf müfettişlerdendir. 1310-1313 senelerinde — başda vilâyet mektubcusı Süleyman Nazif Bey bulunduğu halde — Bursa'da üdeba ile ihtilat ve edebîyat ile iştigal ederek "Fevaid" risalesine manzumeler yazmağa başladı. Daha sonra İstanbul'da münteşir "Malûmat", "Musavvırı Fen ve Edeb", "İrtika" mecmualarile manzum ve mensur eserler neşr eyledi. "Şükufe'i Şebab" namında gayrı matbu bir eseri vardır.

*

İlıtiyarlığa doğru

Hezan resideleriz gayrı bağı kudretde
Ne şanlı bir gül idik, yüz çevirdi şimdi bize
Atılmışız yedi cevri felekle bahri game
Bürehne pa gezeriz şurezarı gurbetde
Tebah olub giden ömrün niyazı avdetini
Biz öyle pirî kühen bir cüdayı vaslız kim

Filiz salar nüvemiz kalmamış behare kadar O zümreler ki bütün hardan hazare kadar Tutub çeken dahi yokdur bizi kenare kadar Ulaşmaz âhımız eyvah, Kurbi yâre kadar Duyarsa haykıralım sem'i ruzgâre kadar Sürer bu nalişi hicranımız mezare kadar

Sebi deycur

Bir çehre'i mehabet nümud kimi Bir perdedir o vechi kesafet füzud kim Eyier kulubı sakineyi garka³i hı**ras** Etmez uyunı âleme hiç bir cihet temas

Azade hayı huyı beşerden bütün cihan	Aksı sadayı gayb ile rıkkatteza zemin
Encüm bütün revakı felekde ziya feşan	Bakmakda kendi âlemine arşı pür tanın
	§
Yekser garikı habü hayalet zevilhayat	Heb ruhlar süradıkı manaye per küşa
Çınlar tanini hayret ile guşi kâinat	Aks eyledikce zemzeme'i âlemi sena
	§
Seyr et su kârkâhın acıb inkısammı	Günler bu zindegəne səfə bahşı iştigal
İbzal edüb esiri letâfet kıvamını	Ruhaniyane me'men olur sine'i leyal
	§
Erbabı ibtisare şu bir leyle'i siyah	Serper şua'i feyzini mişkân hikmetin
Şol perdeden serairini gösterir ilâh	Taz'if edüb müfüzmı enzan ibretin

HAMDULLAH SUBHI BEY

Hamdullah Subhî Bey, füzelayı vüzeradan Sami Paşa Zâde Abdüllâtif Subhî Paşanın oğludur. 1301 de İstanbul'da Horhor'da doğdu.

Galatasaray Sultanî'sinde ikmâli tahsil etdi. Mektebde iken yazdığı şiirleri — amcası Sezaî Bey tarafından Paris'de neşr edilen — "Şûrayı Ümmet" gazetesine gönderirdi.

Sezaî Bey, şiirlerin sahibini bilmezdi. Hamdullah Bey, neşriyat âlemine o şiirler-le girdi. İlânı Meşrutiyetden sonra "Şûrayı Ümmet" İstanbul'a nakl edilince şiirleri tekrar neşr olundu, bir kısmı da mekteb kitablarına derc edildi.

"Fecri Âtî" namındaki zümre'i edebîyyeyi teşkil edenlerden biri de Hamdullah Beydir.

1324 de Ayasofya Rüşdî mektebine "Kitabet", "Malûmatı Medenîye" ve Fransızca, 1325 de Darülmuallimine ve

Darülfünune "Edebîyait Türkîye" ve "Fennî Terbiye" daha sonra "Türk ve İslâm Sanayi Nefise Tarihi" muallim ve müderrisi oldu.

19 sene Türk Ocakları riyasetinde bulundu ve ocakların idame ve tarakkisine pek çok çalışdı. Üstad hâlen dahi Türk Ocakları Merkez Hey'eti Reisidir.

Yusüf Akçora Bey "Türk Yılı" nda¹ diyor ki:

"Ocağın tarihinde fasıla yokdur. Türk Ocağı, bu fasılasız hayatını en ziyade re'isi Hamdullah Subhi Beye medyundur. Kendi hayat ve istikbalini ocakla mezc etmiş olan Hamdullah Bey, enerjisi, fikr'i takibi, ruh âşinalığı ve emsâli nâdir bulunur tabiyeciliği sayesinde Türk Ocağını, millî Türk devletinin te'essüsüne kadar alub getirebildi."

1336 da Saruhan'dan ve Antalya'dan meb'us intihab olundu.

1336 ve 1341 de iki def'a Maarif Vekâletine tâyin kılındı. Hali hazırda Bükreş sefiridir.

¹ Sahife 454.

Hamdullah Beyin âlemi edebîyatda haiz olduğu mevki, şiirlerinden ziyade hitabelerile tarif olunmak iktiza eder. Hitabetde birinci dereceyi ihraz edenlerdendir. "Dağ Yolu" namındaki eserinde hitabelerinden bir kısmı ve "Güne Bakan" ünvanlı eserinde nesirlerinden bazıları mündericdir. Edebî mecmualarda hayli eş'arı intişar etdi.

Hamdullah Bey, ilin ve fazilet ocağı olan bir hanedanı samimin necli necibidir. Necabeti fitrîye ve irsîyesini daima ibraz etmişdir. İlme ve erbabı ilme hürmet ve irfânı memlekete hizmet etmek, onun şi'arı mahsusudur. Saha'i marifetde en mâruf simalardan olduğu içün tarifi meziyet vadisinde itnabı makale ihtiyac yokdur.

Vefatı: 10.6.1966 cuma, cenazesi 12.6.1966 pazar günü kaldırılarak Merkez Efendi kabristanına defn olunmuşdur.

Askerlerin sarkısı

Duydum, büyük harabelerin, dul kadınların Bir ukde'i siyah ile maziye bağlanan Hergün bir inhitat ile hep sarsılan, düşen Bir kıt'ai sefilenin evlâdı matemi Bir ric'atı feci ile bi kayd ve bi nişan Birçok zavallı göylünün asker çocukları Bir kaydı ihtiram ile durdum ve dinledim Ecdadımın hitabını duydum, bu sesde ben Haysiyeti vatan gibi bir yadı zâilin Siz söyleyin bu sesde dönen kıvranan, giden Maziye gölgesinde gider beklerim bugün

Issız, geniş ufukları üstünde het yarın
Her asrı itilâ ile mâkûsen alçalan
Her uzvu inkisarına bin aç ağız üşen
Her bir adım mukabili birçok adım geri
Bir ufkı bi ziyaretü hicrada haşr olan
Bir türkü söylüyor, gülüyorlardı, ben yarı
Bilmem bu seste hangi zamanlarda mün'adim
Birçok büyük mezarların üstünde inleyen
Bir aksi ihtişamını gördüm, devam edin
Bir bayrağın temevvüci rengini var ki ben
Ey yadı ihtişamı vatan dur, biraz görün

(Musavver Muhit: 23 Teşrini evvel 1324)

HÂMÎ EFENDÎ

"Tezkire'i Fatin" in "58" inci sahifesinde Hâmi Efendinin, Selânik'de doğduğu ve bazı vüzeranın divan kitabetlerinde bulunarak 1258 de vefat eylediği beyan ve:

"Sevdiğimde hüsnü an olsun derim meşreb buya

Nevreside nev civan olsun derim mesteb buya"

mat'lalı ve:

"Geç revişle Hâmiya şebdizi gilkı zaika¹

Esbi tab'ım hem inan olsun derim meşreb buya"

mak'talı gazeli derc olunmuşdır.

"Millet" kütübhanesinde "Selânikli Hâmi" namına kayd edilen "123" numerolu divan ise "1284" de sahibi tarafından tertib kılınmışdır. "1258" de vefat eden bir şairin "1284" de divan tertib edemiyeceği tabiîdir.

Bahusus bu divanda ve Dıyarıbekirli Hâmi'nin divanında "Meşreb Buyâ" redifli bir gazel yokdur. Binaenaleyh "Millet" kütübhanesindeki divanın, "Tezkire'i Fatin" de bahs olunan "Selânikli Hâmi" ye değil, — "1284" senesinden sonra vefat eden — diğer bir Hâmi'ye aid olduğu anlaşılıyor.

Fakat bu Hâmi'nin terceme'i halini yazmak kabil değildir. Çünki hiç bir eserde ana dair malûmat olmadığı gibi kendi divanında da şahsına, memleketine ve mesleğine dair bir kayd yokdur.

Vatanımızda yetişen erbabı marifeti bilen ve bilmeğe çalışan da kalmadı. Kimden öğrenüb kime öğretelim².

Hâmi'nin tariki nakşbendi saliklerinden olduğu ekseri eş'arından anlaşılıyor." "Etmiş idim hanedanı hacegâane intisab Şahı dehre eğmedim baş, anlara oldum gulam" beyti o cümledendir.

Mürşidinin emrile divanını tertibe başladığını âtideki beyitlerde söyliyor:

"Her ne yazdım ise evrak içre anın cümlesi Birgün ol evrakı bir divanıçe tertib et deyu

Ben tek³ olmuşdı perişan cem'in etmezd~~i~~m meram Etdi fernan zatı vâlâ mürşidi âlî makam"

Güzel Farisî şiirlerde söylemişdir. Emsâline nisbetle değerli bir şairdir. Âtideki şarkı ne hoşdır.

¹ Bursalı Şeyh Zaık'dır ve o redifde gazeli vardır. Selânikli Hâmi, ihtimal ki divan kitaberile 'Bursa'da bulunduğu esnada Zaık'ı tanzir etmişdir.

² Evet, kime ve nasıl öğretelim? Öğretdiğimiz zatler, az zeman sonra kendilerinin bize öğretdiklerini ilândan sıkılmayorlar. « يك لحظه بى حياتى و باق همه حصور».

⁸ Benim gibi,

Gazel

Desti kudret safha'i ruhsarını tezyin eder Görmemiş zülfün gibi bir nafe'i anber şemim Dalden dale konub bağı hüsnde mürgi dil Zar kalmış bisütunı gamde feryadı dili Âfitabı arezi cananeyi Hâmi sıfat.

Bir dilberin aşkile divaneliğim vardır Bülbül gibi ol gülden nalânü perişanım Ser defteri uşşakım canü seri vermekde Mecnun olalı gönlüm ol kameti Leylâye Camı ezeli içdim hüşyar olmam bir dem Peygule'i firkatde Hâmi değilim tenha Görse Yusiif bu melâherle seni tahsin eder Bunca yıllardır saba seyranı mülki çin eder Zor ile kendin esiri pence'i şahin eder Kâmyab etse yine lâlı lebi şirin eder Şübhesiz her kim görürse terki aklü din eder

Bi camu meyü sâki mestaneliğim vardır Hem şem'i cemaline pervaneliğim vardır Meydanı mahabbetde merdaneliğim vardır Hamunı mahabbetde ferzaneliğim vardır Tâ ruzi ebed zahid sekraneliğim vardır Canane havâlile hem haneliğim vardır

Şarkı

Nuşi sahba vaktidir geldi bahar Arezin görsün gül olsun şermsar Baş egüb sünbül, bezenmiş yasemen Reşki cennetdir bu dem sahnı çemen Lüf edüb gülzare gel ey gül izar Lüf edüb gülzare gel ey gül izar Gül kızarmış, goncalar açmış dehen Lüff edüb gülzare gel ey gül izar

HÂMÎD EFENDÎ

Halil Hâmid Efendi, Diyarıbekir Gümrük Müdiri Osman Efendinin oğludur. 1185 de Diyarıbekir'de doğdu.

Diyarıbekir'de bazı hidematı tahrirîyede bulundukdan sonra 1215 de İstanbul'a geldi. O sırada Belgırad iyâleti — kadimen mensub olduğu — Çavuş Zâde Hasan Paşaya tevcih olunduğundan 1217 de divan kitabetile Belgırad'a gitdi, bir seneden ziyade ifayı hizmet etdi.

On iki sene vüzera hizmetlerinde vilâyetlerde dolaştıkdan sonra 1230 da Diyarıbekir'e avdetle gümrük kâtibi ve yedi sekiz sene sonra divan kâtibi oldu. 1245

de Divaribekir'de vefat etdi.

"Tezkire'i Şuarayi Amid" de beyan olunduğuna göre: Hututı mütenevvi'a da mahir idi. Meşahirin sülüs ve nezih yazılarını karşısına alarak makas ile "aynını kırkardı, sonra bir levha üzerine yapışdırub tezhib ve tezyin" ederdi. Birçok divan ve âsârı sa'ire istinsah etmişdir. Eslaf ve muasırından müteaddid şairin eş'arına nazire söylemişdir.

Gazel

**

Bir varatmış zatı pakin kudreti mevlâ, senin Fasl olurdu defteri hicran ile dâvayı dil Geçmem ey mehpare bir muyinden olsam çakçak Bezmi tari ruşen eyler şule'i şem'i ruhın İster öldür ister et şayeste'i lûtfı hitab Yok cihan bağında mislin ey güli rana senin Ger müyesser olsa birgün vuslatın tenha senin Dilde nakş olmuş hayâlin ey mehi yekta senin Nür ile tahmir olunmuş kametin güya senin Canü dilden âşıkındır Hamidi şeyda senin

Bezme geldin göz yumub açınca âram etmedin

Bilmem ey ahuyi vahşi gördüğüm tü'ya mıdır?

cevrü lûtfun heb bana oldu nasib

Vermemiş mevlâyı âlem böyle devlet biz kula

HÂMID BEY

Abdülhak Hâmid Bey, Hekim Başı Abdülhak Molla Zâde Tahran Sefiri Kebiri Müverrih Hayrullah Efendinin ikinci oğludur. 1268 rebiül evvelinin onuncu

pazartesi sabahı ezanî saat 11 de (5 şubat 1852) Bebek'de büyük babasının yalısında doğdu. Beş yaşında iken Bebek mektebine, bir müddet de Rumelihisar'ı Mektebi Rüşdî'sine devam ettikden sonra hususî suretde tahsile başladı. Meşhur Hoca Tahsin Efendiden, Nafı'a Nezareti mümeyyizlerinden Bahaüddin Efendiden ve diğer zevaddan ulûmı ibtidaîye'yi tederrüs eyledi. Bu sırada Robert Koleje de devam etdi.

On yaşında iken büyük birâderi Nasuhi Bey ve Hoca Tahsin Efendi ile beraber Paris'e gitdi. Hâmid Bey "İkdam" gazetesine¹ yazdığı hâtıratda tesadüf ettikleri fırtınadan bahs ederek diyor ki:

"Bu fırtına devam etdiği müddetce benim en ziyade düştindüğüm İstanbul'da kalan dadım ve halam idi. Çünkü onlara son derece meclub ve me'luf idim. Büyük validemle pederimi de düştintiyordum. Bulutların, dalgaların arasında onların hayâllerini görüyor ve uçan martılardan hal ve hatırlarını sormak isteyordum. Gözlerimden yaş gelmiyor, fakat düşüncem ağlayordu. Ve galiba kendim farkına varmıyarak şairliğe hazırlanıyordum."

Paris'de bir mektebe girdi. Maarif müsteşarı olan babası Darülfünun teşkilâtını, âlî ve talî sa'ir müessesatı tahsiliyenin usûl ve nizamatı tedrisiyesini tahkike me'mur olduğundan Paris'e gitdi.

Yine o hâtıratda² peder ve birâderile Paris'de oturduldarı haneye celb edilen kadınlardan bahs ederken diyor ki:

"Bu kadınlar miyanında şen ve şatır ve oldukca nevazende'i hatır bir Madam Mari vardı ki vak tile Edhem Bey namında bir Türk zabitinin hemseri ve ondan bir duhteri oldukdan sonra harcı âlem olmuşdu. Bu şuh ve şen kadın on bir yaşına basmak üzene olan bu Türk çocuğunu da derağuş ve zanu

^{1 4} subat 1340.

² Ikdam, 18 subat 1340.

ve bazularile bi huş ederek bırakmış ve herkesi eğlendirmiş ise de lala Bilâl, bu hâdiseye hayretinden lal olmuş ve sanki hüzzarın böyle bir lâtifeye müsaade etdiklerinden dolayı lisanı hal ile şikâyetde bulunmuş idi¹. Işitdiğim rivayate istinaden ben öyle zan ediyorum ki mensub olduğum hekim başı ailesinin âbâ ve ecdadında daima bir çocuk haleti ruhiyesi hükm ferma olmuşdır. Bilâhare ben ilk defa olarak bu çocukluğa o müsamerede ve kendi pederimde şahid olmuş idim. Çünkü o, bana Madam Mari hâdisesinden sonra tehdid gune bir vaz'ı ve lisan ile "benim Paris'de yapdıklarımı İstanbul'a gitdiğimiz zeman, annene söyleyecek olursan bende ona senin kabahatlerini söylerim" demiş idi. Bu tenbih ve tehdidin sır ve hikmetini ben o zeman anlamamışdım. Bana o kabaheti işletmekde bir çocukluk hem de yaramazca bir çocukluk, fakat tehdidde masumâne bir dur endişlik görüniyor zan ederim. Her halde aramızda tıflâne bir haleti ruhiye, bir kabahet ve bir düzen vardı."

Hayrullah Efendi, İstanbul'a avdetinde oğlunu beraber getirdi, yine Robert Koleje devam ettirdi.

Hâmid Bey "Hâtırat" ında² diyor ki:

"Esatizemizin haklarını inkâr etmemekle beraber iftihar ile ikrar etmek isterim ki bu tilmizi âciz, bu debistanı hayatda ne öğrendimse muallimlerden ziyade muallimelere minnetdanın diye bilirim..."

Muahharen Bâbiâli Terceme Odasına girdi. Bir sene sonra — Tahran sefiri olan — pederile ve muallimi Bahaüddin Efendi ile beraber İran'a gitdi. Bahaüddin Efendiden Arabî ve sefaret münşisi Mirza Hasan Şevket'den Farisî te'allüm etdi. Tahran'da iki sene ikâmetden sonra sefaret ma'iyyet me'murluğuna tâyin olundu.

1283 de pederinin Tahran'da vefatı üzerine İstanbul'a avdet eyledi .

(400) guruş maaşla Malîye Mektûbî Kalemine³ daha sonra Şûrayı Devlet ve Sadaret Mektûbî Kalemlerine me'mur edildi.

Bilahare Paris sefareti ikinci kitabetine tâyin olunarak iki buçuk sene ifayı hizmet ettikden sonra me'zunen İstanbul'a geldi.

Sadrı esbak Safvet Paşanın Paris sefaretine nasb edildiği sırada me'muriyeti ilga olunduğundan iki sene mazul kaldı. Belgırad ve Berlin sefaretleri kitabetlerine tâyin kılındısa da oralara gitinek istemediğinden Poti şehbenderliğine, Golos ve Bombay baş şehbenderliklerine me'mur oldu. Dört sene oralarda bulundukdan

¹ Bu hâdise'i acibeyi hazreti şa'ir — Süleyman Nazif merhum hazır olduğu halde — tafsilæs bana da nakl ve tarif etmişdi. Tâbiri kadimle "enküşt ber deham hayret" olmuşdum.

² İkdam 22 Mayıs 1340.

⁸ Eniştesi — Şeyhülislâmı esbak — Sahib Molla Bey merhum, Hâmid Beyi — ahibbasından — Maliye Nâzırı Şirvanî Zâ'de Rüşdî Paşaya takdim ile kaleme me'mut etdirir. Hâmid Bey, "Cami yikıldisa mihrab yerinde duriyor" meseli meşhuruna masadak olarak hengâmı şebabında bittabi daha güzel olduğundan kalemin — ac gözlü ve bed özlü — kudemasından bazıları yan yan bakarak ve enfiye kutularına parmak urarak kendine işitdirecek suretde "elbette bir hikmeti olacak, bakalım anlarız" derler. Genclik ve güzellik galiba o devirlerde — alelitlak — su'i zannı davet edermiş. Hattâ Hâmid Bezi — yine hengâmı civanide — büyük biraderi Nasuhi Bey, Mahmud Nedim Paşaya götürmüş, görüşmüşler. Paşa, avdetde Nasuhi Beye, "sen her vakit gel, fakat kardeşini getirme, söz olur" demiş.

Vaktile Hindli Hasan Efendi namında birinin, ramazanlarda Bayezid camii havlısınde açdığa sergide, Hâmid Bey, Toprakdan ma'mul gayet dilber ve iştiha aver Hindli bir kız resmi görüb aldığıra bana hikâye etdikden sonra "Bombay'a gidişime bu resim sebeb oldu..." dedi.

sonra Londura sefareti baş kâtibi, sefaret müsteşarı sanısı, sefir muavini, nihayet Lahi sefiri olarak orada iki buçuk sene kaldı.

Müsteşarlık ile ve orta elçi maaşile tekrar Londura sefaretine iade ve on sene istihdam olundu. Londura'da üç def'a maslahâtgüzarlık etdi.

Madrid sefaretine tâyin edildise de gitmedi. Me'zuniyetle İstanbul'da bulunduğu esnada büyük elçi maaşile, fakat orta elçilikle Bürüksel sefaretine nasb olundu. Bürüksel'e gitmeden evvel Meşrutiyet ilân edildiğinden tensikat sırasında maaşından on bin guruş kesilerek başkalarına zam edildi.

İlânı Meşrutiyeti müteakiben Sadrıâzam Kâmil Paşa tarafından Maarif Nezareti teklif kılındısa da zevcesi İngiliz hanımın hastalığından dolayı kabul edemedi. Bürüksel'e gitdikden sonra — o vakit Hariciye Nâzırı bulunan — Tevfik Paşanın teklif eylediği Tahran sefaretini de kabul etmedi. Kâmil Paşanın son sedaretinde Bürüksel sefaretinden azl olundu.

Ali Kemal Bey "İkdam" gazetesine yazdığı makalede diyor ki:

"... Hariciye nâzırımız, etrafının ilka'atı menfaat cuyanesine kapılarak şimdiye kadar icraat namına o koskoca Hâmid'i, şiirde yeni bir lisan, hatta yalnız bir lisan değil, edebiyata da bülend bir çiğir ibda ederek bu millete bahş eyleyen öyle bir sahib dehayi bi perva azl ediveriyor. Medarı ma'işetinden mahrum bırakıyor. Altdan alta Babıâli'de herkesin lisanında çirkin mübalegalarla dolaşan bu sırrı acibi ifşa edebiliriz.

Gûya Hâmid, lüzumundan fazla zendost imiş, rütbe'i me'muriyetine tevafuk etmeyen bir kadınla beraber yaşıyormuş... Bir şa'irden böyle bir hata sadır olabilir. Ancak Hâmid, Hâmid olduğu için nusn ile yola yatırılır, fakat azl edilemez. Garib o ki o dehadan bir zerreye olsun mâlik olmamakla beraber aynı hati'eyi Hâmid'in yerine giden zat da mürtekib imiş..."

Süleyman Nazif Bey, Sadrıâzam Mahmud Şevket Paşaya yazdığı tezkirede² diyor ki:

"... Îmrî'ilkaysler, Ebülulalar, Sadi ve Füzuliler de dahil olduğu halde Şark, Abdülhak Hâmid kadar büyük ve feyyaz bir şa'ir yetişdiremedi". İşte bu kadar büyük ve fevkalâde bir dehaye sahib olan bu Osmanlı bedayı sazı, bugün ecnebi bir memleketde ac duriyor. Şikârını intihab etmekde pek ziyade musib clan o ihtiyar sırtlan (Kâmil Paşa) en evvel ve bılhassa Abdülhak Hâmid Beyin üstüne atıldı. Bu büyük âdemin ciğergâhı maişeti hâlâ o savleti mühinenin pençelerile parçalanıyor. Kadirşinâs olan memleketlerde Abdülhak Hâmid gibi e'âzım namına cabeca âbideler ibda olunur. Biz ise yedi istih-kakındaki medarı zindegâniyi pelenkâne gasb etmekden ahlâf ve tarih huzurunda olsun utanmıvoruz. Hakanı mahluun, zat ve zemanına musibet olan her hali iade yolunda her kanunu ve resmı, ahlâkı her kaideyi panıal eden Kâmil Paşa hiçolmaz ise onun şa'iri âzamımız hakkındaki ihtimamını taklid etseydi! Böyle yapmış olsaydı yemin ederim ki o pirî musibete bugün daha az bugz ederdim..."

^{1 25} kânuni evvel 1328.

² Hak yolu: 1 şubat 1328.

³ Sevdiğini göklere çıkarmak, sevmediğini yerlere geçirmek itiyadında bulunan Süleyman Nazif Bey merhum, bu bahisde mutedilâne idare'i kelâm etseydi, hakikate daha ziyade hizmet etmiş olurdu. Birinin kadrini ilâ etmek için diğerinin kadrini tenzil etmemek, adl ve insafın insanlara tâyin etdiği bir vazife'i mühimmedir.

Bilâhare Meclisi Âyan âzalığına tâyin kılındı.

Badel'inkılâb tekaüd edildi. Hükûmetce hidmeti vataniye tertibinden maaş ve Şehr emanetince ikametgâh bedeli tahsis olunarak¹ kadir şinaslık gösterildi. Nihayet İstanbul meb'usu oldu.

Çocukluğunda — emsâli gibi — ilmîye tarikinden iken mülkîye mesleğine tebdil olunarak rütbe'i balâyi ve mürassa Osmanî ve birinci rütbe Mecidî nışanlarını, Hollanda'nın Oranj, Belçika'nın Leopold, İran'ın Şirühurşid nişanlarını ve İtalya'nın da nişanlarından birinin birinci rütbesini ve İngiltere'nin iki madalyasını ihraz eyledi.

Heniiz yirmi yaşında değil iken Pirî Zâde ailesinden Fatma Hanım ile izdivac ederek bir oğlu ve bir kızı dünyaya geldi. Refikası ,Bombay'dan avdet esnasında Beyrud'da vefat etdi. Bu ziya, müşarünileyhin hayatında meraretler husule getirdi. "Makber" o meraretlerin tevlid ettiği âsârdandır. Beş sene sonra Londura'da bir İngiliz hanımı ile evlendi. Senelerce birlikde yaşadıkdan sonra o da vefat etdi. Üçüncü zevcesi Lüsiyen Hanımdır².

Hâmid Bey, yirmi sene evvel — bir zatın recası üzerine yazub sureti Filorineli Nazım Bey tarafından bana tevdi olunan — terceme'i halinde diyor ki:

"... Abdülhak Hâmid Beyin hava'iyate meyli ziyade olduğundan bu hal, maişetze kendini büyük hasarlara oğratmışdır. Kendini bildiği günden beri perestarı mahasın olmuş ve hüsn perestliği bir mezhebi tabî'i gibi nefsinde bulmuş ise de hiç bir vakit de bir hüsn kanaat etmemiş ve birine nâ'il olduğu zeman bir diğerin hasretile feryad etmişdir.

Umurı ciddiyede gayet cesur ve ihtiyatkâr ise de umurı adiyede acul ve bi perva bir tabiate ve âni ve nagihanî hiddetlerile beraber ekseriyet üzre mahcub ve mülâyim bir hilkate mâlikdir. Dostlarını da, düşmenlerini de sevmek, herkesin kusurundan ziyade kemâlini görmek, kabili ıslah olmıyanları ıslah etmeğe çalışmak ve kendi şahsı da dahil olduğu halde bütün mahlûkata kâh terahhümen, kâh da bir istihzayi nihanî ile gülmek gibi garaibi ahvali vardır. Çocukluğunda meyli ve merakı askere ve askerliğe iken Fransa ve Avusturya muharebesi hitamında Avusturya'nın mağlûbiyetine dair İmparator Fransuva Jozef'in beyannamesini Şinasi'nin tercemesile "Tasviri Efkâr" da gördükden sonra kendisine bağteten bir edebîyat hevesi gelmiş ve denilebilir ki hayatı edebîyesi o gün başlamışdır. Bu meyelânı nevhevesane, Tahran'a gittikden sonra pederinin ve muallimlerinin teşvikatı ve İran'ın havayı şi'ir alûdının te'siratı ve biraz da te'siri istidadı maderzadı ile büsbütün art-

1 Üsküdarlı Talâd Bey — lâtife olarak — şu kıt'ayı söylemişdi.

Etdi tahsis şehr emanetimiz Birde kaydı hayat sartile Şairi âzâma bina bedeli Virmeli Hazrete ..... bedelî

² Bu hanım, Hamid Beye ihda etdiği resminin altına Lâtince bir mesel yazmış, müşarünileyh, c meseli "sensiz de seninle de yaşanmaz" mısra'ı bedî'i ile terceme ederek Lüsiyen Hanımın resminin altına yazmışdır.

mış ve Tahran'dan İstanbul'a avdetinden sonra ise Şinasi'nin, Kemal'in, Ekrem'in mütalea'i âsân ve bir de galiba birçok mahasini hilkatin seyri didârı ile bir hacıse'i naire halini kesb ettiğinden askerlerile yalandan muharebeler tertib eden Abdülhak Hâmid Bey, artık serdarlıkdan istifa ederek bir edib olınağa karar vermiş ve daha on yedi yaşında var yokken birtakım romanlar, tiyatrolar ve şiirler karalamağa başlamışdır. Yirmi yaşına karib iken "Macerayi Aşk" nâmile yazdığı tiyatroyı neşr etmişdir. Bu eser, üstadı Ekrem'den bir takrize mazhar olmuşdur. Ebüzziya'nın "Eceli Kaza" sı, Kemal'in "Vatan ve Silistiresi" ve Ekrem'in "Atala" tiyatrosu ile "Macerayi Aşk" heb yaşıtdırlar. "Macerayi Aşk" ı Ahmed Vefik Paşa merhum okudukdan sonra bazı vesayada bulunmuş ve bu vesayaya ittibaen Abdülhak Hâmid Bey "Sabr ve Sebat" oyununu yazmıştır¹.

Daha sonra merhum Kemal'in "Zavallı Çocuk" ünvanlı tiyatrosına gûya bir nazire olmak üzere "İçli Kız" faciasını yazub nesr etmişdir. Hâmid'in üçüncü eseri olan bu "Îcli Kız" Kemal merhum ile muarefe'i gıyabîye husuline ve muhabere'i edebîye küşadına sebeb olmuşdır. Bu üç eserde nazımdan eser yokdur. Lâkin dördüncü tiyatrosu olan "Duhteri Hindu" de Sevh Galib merhumun tardiyeleri tarzında bazı manzumat ile tecrübe olarak es'arı garbîye usuli takfiyesini takliden yazılmış bir manzume vardır. Bunu takib eden "Sahra" memleketimizde husule gelen inkılâbı edebîye pisüva olmus ve pek çok üdeba bu tarzı es'arı eski usule tercih etmisdir. Hâmid Bey, bir de hisabülbenan tarzını tecrübe etmek istiyerek "Nesteren" namındaki manzum ve mukaffa tiyatroyı neşr eylemişdir. "Sahra" yi pek ziyade takdir eden Kemal merhum, "Nesteren" i beğenmemiş ve Ekrem de bunun için bir güzel tenkid yazmışdır. "Nesteren" Paris'de basılmış ve müellifin Paris sefaretindeki me'muriyetinin lağvına vesile olunuşdır. Bundan sonra bir perdeden ibaret bulunan "Nazife" isimli facia'i manzume çıkmış ve yine Paris'de yazılan "Târık İbniziyad" tiyatrosu bunu takib eylemişdir. Paris'den avdetini müteakıb mâzul kaldığı iki sene zarfında "Tezer" ve "Eşber" namındaki manzum faciaları neşr eylemişdir.

Bombay'dan İstanbul'a avdetinden sonra "Makber", "Ölü", "Bunlar Onlardır", "Hacle", "Divaneliklerim" namlarile bazı âsârı manzumesi münteşir olmuşdır ve bunlar takdıratı umumîyeyi celb etmişdir. "Sardanapal" nâmile Edirne'de bir facia'i manzume yazmışdır ki ancak ilânı meşrutiyetden sonra tefrika suretinde olarak Selânik'de çıkan "İttihad ve Tarakki" gazetesinde matbudur.

¹ Hâmid Bey, bana dedi ki: "İlk eserim olan "Macerayi Aşk" ı Ahmed Vefik Paşa gördü, pek çok yerine itiraz etdi. "Efganistanda, Hindistanda dolaşacağına millî eserler yazmağa çalı.ş Durubi emsalden mânalar çıkararak güzel şeyler yaz" dedi. "Sabr ve Sebat" ı yazdım. Vefik Paşa okudu. Bu hikâye değil, durubi emsal mecmuası olmuş" dedi. Memduh Bey (Paşa) bir gün biraderimi ziyarete gelmişdi. Masanın üstünde bazı hikâyatın müsveddatını gördü. Birkaç sahifesine göz gezdirdikten sonra "Edebiyat ile meşgul olunuz. İstikbali edebîniz parlak görüniyor" diyerek beni teşvik etdi. "İçli Kız" Maarif Nâzırı Safvet Paşa görüb pek ziyade takdir etdiğini Memduh Bey, muahharen söyledi."

Yine o tarihlerde yazılan ve Londura sefareti baş kitabetinden muvakkaten infisaline bais olan "Zeyneb" namındaki facia dahi inkılâbdan sonra tab'ı ve neşr edilebilmişdir. "Finten" namındaki eserinin bir kısmını "Serveti Fünun" gazetesi tefrika olarak tab'ı etmişdir. "Bir Sefilenin Hasbihali" namile bir manzum eseri daha vardır ki mukaddema basılmışdır. "Finten" Londura'da yazılmışdır.

"İbni Musa", "Liberte", "Garam", "Heb Yahud Hiç", "İlhan" namlarile bazı âsârı gayrı matbuası ve yine gayrı matbu bir mecmua'i eş'arı mevcuddur. "Hazine'i Evrak" namındaki risale ile "Gayret" ceride'i edebîyesinde ve resaili sairede birçok eş'arı mündericdir. "Kürsi'i İstiğrak" ve "Gülbe'i İştiyak" namındaki manzumeleri ile "Yavuz Sultan Selim" ve "Fatih" mersiye ve medhiyeleri pek çok takdirati mucib olmuşdır.

"Tezer" ile "Târık" ve kısmen de "Nesteren" ile "Eşber" sahne'i temaşaye vazı olmuşdır.

Hâmid Beyin peyrevleri olduğu gibi muhalifleri de vardır. Lütfi Fikri Bey "Dühteri Hindu" için bir tenkid yazmış ve "Tezer" ile Târık" için de şuaradan Celâl Sahir Bey tenkidatda bulunmuşdır. Usûlî sahneye muttali bulunan zevad Hâmid Beyin tiyatrolarını o usule muhalif bulmuşlardır. İngiltere müsteşriklerinden Mister Kib, Hâmid Beyin meziyyatı edebîyesinden bahs etmiş ve bazı âsârını nakl ve terceme bile eylemişdir.

Fransızcaya dahi bir iki küçük manzumesi terceine edilmişdir. Hâmid Bey, Arabî ve Farisî ve Fransız ve İngiliz lisanlarını tahsil içün müteaddid muallimler refakatınde bulunmuş ise de anın asıl üstadları Şark ve Garb'den kendisinin intihab ettiği esatize olmuşdır. Behre'i ilmîsi mefkud derecesinde olan bu zatın âsârı kalemiyesinde malûmatlı görünmesi kendisini yakından tanıyanları hayretde bırakmış ve hattâ bazıları Abdülhak Hâmid'in şiir yazarken mülhem olduğuna kail olmuşdır. Filvaki Hâmid Bey, hiçbir ilm ve fende mütehassıs değildir. Arabî'de vukufu nakıs, Farisî'si nisbetle müreccah, Fransızca ile İngilizcesi ise zaifdir. Hiçbir lisanda kaide ve usule riayeti olmadığı halde yazdığı şeyler o usul ve kaideye misâl olarak gösterilmişdir ve denilebilir ki kendisi birtakım kaideler ve usuller vaz etmişdir. Eş'arının birçoğu hafıza'i üdebaye girmek şerefine mazhar olmuşdır. Kendisi cehlinin muterifi olub vaktile manzumelerinin birisinde:

Fikrimi âsınan eder terfi Bana lâzım değil beyanü bedi Şi'irimi ahteran kılar tarsi Köydeki çeşmesarı pek severim

demiştir. Filvâki "Makber" mukaddimesinde dediği gibi köydeki Çeşmesârı fâniyet desâr ile manevî bir fezayi ahter nisar arasında bu şairi garibülâsar, hiç durmıyarak keştü güzar etmişdir. Tarzı tahriri, harekâtı zatîyesinin tasviridir, denilebilir.

Çok kerre müzeyyen ve müşaşa bir üslûb ile yazub dururken hazizi adiyete iner gibi görüldüğü ve yarı yolda kendini topliyarak birdenbire yine itilâ ettiği görülmüşdür. Kemal merhum, bu zate yazdığı mektubların birisinde yalnız "Hâmid" diye hitab etmiş ve "sana hitab için bundan büyük lâkab bulamadım" demişdir.

Muallim Naci merhum, Hâmid'in eş'arını anlaşılmazlıkla ittiham etmiş ise de Menemenli Zâde Tahir Bey müdafaa etmiş ve Kemal Paşa Zâde Said Beyin muhacematına karşı ise Ahmed Mithad Efendi müskit cevablar vermişdir.

Hâmid Bey, üçüncü eseri olan "İçli Kız" dan sonra çıkan tiyatrolarının heman kâffesinde zemanın müsaid olduğu suver ve eşkâlde olarak istibdaddan feryad etmiş ve kari'lerini hürriyete davet eylemişdir.

Bu sebeblere mübteni olmalı ki kendisi ikinci def'a olarak Londura sefareti baş kitabetine iadeten tâyin olunduğu zeman neşri âsâr etmemeğe mecbur edilmiş ve akdemce neşr olunan âsârı da toblatdırılub mübayea ve mütalaesı tahtı memnuiyete alınmışdır. Hal böyle iken ne garibdir ki ilânı meşrutiyetden sonra Hâmid Bey, bazı garazkâran indinde hakânı mahluun mensublarından ad olunmuşdır. Abdülhak Hâmid, hidematı edebîyesinin ve anda mündemic olan efkârı hürriyet perveranesinin mükâfatını görmüş ve bununla müftehir bulunmuşdur".

Bilâhare "Validem" ve "Tayflar Geçidi", "Yadigârı Harb", "Turhan", "Ruhlar", "Arzîler", "Yabancı Dostlar", "Bâladan Bir Ses", "Cünunı Aşk" isimli eserleri yazmışdır.

.

Son zamanlarda "Şairi Âzam" ünvanile bilistihkak tebcil olunan Abdülhak Hâmid Beyin zâtı ve âsârı hakkında o kadar çok yazı yazılmışdır ki burada benim söyliyeceğim sözler, evvelce yazılan sözleri tekrar etmekden başka bir şeye yaramıyacakdır.

Abdülhak Hâmid gibi birkaç asırda ancak birkaç dePa yetişen büyük şairlere dair madunlarında bulunanların mütalealar, takdirler, yahud tenkidler serd etmekden ziyade anların eserlerini kemâlî dikkatle okumaları elbette daha müfiddir.

"Finten" in — âzasından bulunduğum "Âsârı Müfide" hey'eti ilmîyesince — tab'ı ettirilmesi üzerine bizim muhterem arkadaşların, Beyoğlu'nda Tokatlıyan lokantasında tertib ettikleri ziyafetde memleketin üdeba ve şuarasından ekseri bulunarak bunlardan ikisi, muhavere şeklinde Hâmid Beyin hissiyatı şairanesine ve âsârına dair uzun mütalealar beyan emişlerdi. Hâmid Bey, bu mütaleaları mütehayyirane bir sükût içinde dinlemişdi. Çünki kendi hakkında söylenilen sözler, kendi hatırından geçmiyen şeylerdi.

Tarif olunan şairin, kendi ve tahlil olunan hissiyatı şairanen'n, hissiyatı şahsiyesi olduğunu ancak o giin öğrenmişdi. Âdeta lisanı hal ile "acâ'b, söyledikleri âdem ben imişim ve tedkik ve tenkid ettikleri eserler de benim imiş" demişdi.

İşte tenkid ve tedkiklerim zin kısmı âzamı, bu kabil tenkidler ve tedkiklerdir ki tenkid olunan zati ekseren mütehayyir eder. Fakat kımseye bir faide te'min edemez.

Abdülhak Hâmid Bey gibi — tarihi hicri hısabile — seksen yaşında bulunduğu halde cismen ve ruhan melâhet ve letâfetini, hattâ teravetini ve kuvayi bedenîyesini muhafaza etmekde, kırk sene evvelki gibi kemâlî suhulet ve metanet ile dakik ve rakik şiirler ve zarif ve lâtif nükteler söylemekde, herkesin maksadına sür'atle intikal edüb sür'atle cevabı sevab vermekde ve mebadi'i şebabda ihraz ettiği şühreti muhikkayi ve mertebe'i bâlâ terini idame eylemekde olan nevadirden madud bir şair hakkında mutlaka bir söz söylemek lâzım ise bence o sözü kendine bırakmak münasibdir.

Ben yalnız şu kadar söyleyebilirim ki:

Her güzel şey, şiir olmasına nazaran her şeyi güzel olan — Abdülhak Hâmid'e "şi'iri mücessem" dimekle iktifa etmek — söylenecek bütün sözlerden ziyade nefselemre muvafık olur.

"Uzun müddetdenberi Viyana'da mahrum ve münzevî bir hayat geçiren şairi âzam Abdülhak Hâmid Beyin bu del'a İstanbul'a gelen bir dost elile lûtfen göndermiş olduğu âtideki manzumeyi kemali mübahat ile ve aynı zamanda büyük bir teessür ve hicab ile neşr ediyoruz. Düşünüyoruz ki Viyana sokaklarında dolaşan bu heyyulâ, "maber", mübdi'ü ebed iştiharının kendisidir. Velinimeti edebine karşı pek nimetşinâs olmıyan nesli hazır için bu, ne ayıb şey. - H. T."

Mukaddimesile "Tanin" de (25 kânunı evvel 1338) görülen manzume:

Mevki Vivana. Heb tersine dönmüsdür onun giydiği seyler. Onlarla yatub kalkar imis kendisi söyler. Cümlesi solmus. Bir paltosu vardır. Yareb ne havat. Lâkin ne zarar var ki delikden düşecek yok. Meyhanelerin saati tatili pek erken... Mendilidir o. Durmaz ayağından kaçar ekser. Kalpakda değildir. Bir baska sekildir. Milliyetini farık olan yok. Soruyorlar. Ürkütmeyelim sus! Bazan de müheyyayı tasadduk, duruyorlar. Ancak biri vardır ona der: şairi âzam.

Bir darba'i makus ile düşmüş o yana.
Hem biddefat.
Vaktile bütün (pol) da yapılmışsa da heyhat.
Vaktile siyah, şimdi fakat yemyeşil olmuş.
Tek gözlüğü vardır, giceler kandilidir o.
Cebler delik az çok.
Bir korkusu vardır.
Bir kirli paçavrayla gezer.
Lâstikleri bir başkasınındır ki yürürken
Serpuşi, ne fesdir, ne külâhdır. Ne sarıkdır.
Bir şapkamı, haşa! o anın kendine mahsus.
Keşkül gibi bir şey.
Kimdir bu âlâmet? Bu musibet ne kılıkdır.
Bir kahkaha, bir avave kopmakda peyapey
Zül fakrına bir zam.

Kürsi'i istiğrak

Kenan bahrde hos bir mahaldir nåzırı âlem Hayâletdir oturmuş fikt ile meşguldür her dem Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda hep mahrem Tehaccür eylemiş bir mevcdir üstünde bir âdem Giyinmişdir beyaz amma bakarsan arz eder mâtem Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem Bu tenha yerleri gördün mü sen zan etme hâlidir Muhatı aczdir hem la tenahi birle malidir Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem

Sükûnetle kuşanmış hayü huyı şehri guş eyle Ağaçlardan çıkan efkârı seyr et nehri guş eyle Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem

Düşün ol zâtı kim emrile zâtından iyan olmuş Düşün deryayı her bir katra mevci bi geran olmuş Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafunda heb mahrem

Odur hiçi'i mazi lücce'i sürhı meşiyetde Durur bir kibriyayi bi nihayet nurü zulmetde Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem

Eder yekdiğerin takbil daim zühre'ü zerre Otur su minberi derya muhatı senke bir kerre Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem

Yürür her mevc bin asrı mücessemdir, mümasildir Bu heyet zirü bâla merci'i asliye maildir Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem

Döner vadide duradur bir ses rudlar çağlar Şefakdan, fecrden etmekde cem'i simü zer bağlar Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafında heb mahrem

İner sisler içinde bir küçük kız guhden tenha Geçer peyki seba duşunda aksi cuşişi derya Bulutlar, dalgalar, ahterler etrafımda heb mahrem Heyalatımla meskundur bu yerler pür mealidir Bu mevkidir yerim sahilde bir kürsi'i âlidir Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Sehhabi hande rizü berki yekser kahrı guş eyle Bu vahşetgâhda sen gel benimle dehri guş eyle Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Vücudi sermedisinden zeminü asman olmuş Hafayayı ilâhidir ki yekdil, yekzeban olmuş Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Bu tariki'i müstakbel kebudı sermediyetde Beraber cümle mevcudatü eşya heb mahabbetde Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Yürür bir yolda mürgu mahiyü mehtabü şebperre Heman Allahı gör şâmil semadan bahr ile berre Ağaçlar, cuyler, luşlar, çiçekler daima hurrem

Zılâle sureta zan etmek lâkin cismi zaildir Giderler şadü handan cümlesi bir feyze naildir Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Çemen ma'i, koyunlar penbe, renkâ renkdir dağlar Bu şenlikde benim gönlümdür ancak varsa bir ağlar Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Doğarken necmi bihabı seher peyda'ü napeyda Ceres yadı vatanla dilde eyler derdi mi ihya Ağaçlar, cuyler, kuşlar, çiçekler daima hurrem

Selimi evvelin kabrini ziyaret

§

§

δ

§

Ş

§

§

Bu yerde mutekif olmuş o çehre'i haşmet Şu kâinatı kemâlata bak ne heyetde Seriri saltanatı gör türab ile mestur Bu yerde münkesif olmuş o sırrı yezdanî Önünde namütenahiliği kılar tenvir Ádem cihanına ermiş baka zevalinden Aceb ne hale girerdi devran huzurunda Bu yerde muğterib olmuş o neyiri şevket Mezar şekline girmiş semaye sad hayret Türab ile dolsa şayeste dide'i ibret Bu yerde münhasif olmuş o lema'i fıtrat Peyinde sayesi kalmış bu devletü millet Verir başındaki destar, mevte bir heybet Gelir zevaline bakdıkça dillere dehşet

Memat cekmede pisinde mesali tekbir Selà iner seri balinine cevamiden Seher ziyaretin etmekde zühd ile takva Bu şehriyar değilmidi hadımülharameyn Edeb, sükûneti kübrasına durur divan Kitabi hazreti vezdan seri mezarında Hemise velvele'i kibriyaye makes olur Nazire perde'i gaybe ridayi tabuti Kalem sezadır olursa giriste'i mâtem Deminde rakibi rahşi gaza; ne âfet imiş Kopardı rehküzerinde kıvameti âdâ Bu şâhâ kılmak içün anda bi'atin tecdid Müyesser eyledi mevla ziyaret etdim ben Bu save'i ebedivverde habe vermis ruh Deminde namına Sultan Selim derlerdi Nazardan oldı ise dür, olur mu hatırdan Cihane indigine suyi sermediyetden İnerdi sadme'i sıvtile burclar hâke Birinci hatvede mazivi evlevüb tamir Elinde meşale'i maneviye'i tevhid İkinci himmete mutlak düserdi Hind ile Çin Zalâm icinde hakikat tenevvür etmisdi Bu kubbe türbe'i Sultan Selimi evveldir O denlü sade ki hürriyeti eder teskil Cihanda pevrev idin sahi enbivave heman Ceküb kılıncını vüksel mezarı pakinden Huzuri satvetine dahil ol da ey Hâmid Sen celâline döksün felek sitarelerin

Hayat, kılmada ardında nale'i hasret Urur minare'i bâla derinde bes nevbet Tavaf eder gice kurbünde akl ile hikmer Muta'i cümle'i akvam iken o zikudret Zekâ, tutar cihetevninde sema'i türbet Olur bu hal ile perverdikâre hem suhbet Sükût içinde bu hiçiserayı pür vahdet Veva türabına viğmis gazâ siyeh rayet Kılıç becâdır olursa tapide'i fırkat Aceb bu saika'i serbebisteri rahet Akardı pavine mahser misâl bir millet Deger olur ise devran sefer beri rihler Bakayi seyr ile oldum fenaye bi minnet Bu nuri hak ile pusids fikri ulvivet Fida zivareti oğrunda ravza'i cennet Ki irtihaldedir nezdimizde her saat Delalet etmede herdem birakdığı sühret Kılardı cilve'i tiğile berkler ric'at İkinci hatvede âtiye verdi bir kuvvet Ederdi sark ile garbi ziyasına davet Yetisdi Mısı ile İrani fethe bir himmet Yazık ki barıka'i ömri söndü bi müddet Bu türbe, kıble'i Osmaniyandır ey ümmet O rutbe sade ki ulviyete verir zinet Mülûki saireve pisüvasin ev hazret Nezare sal vine bu safiline bir nevbet Bu padisahe, bu hâki siyahe kıl bi'at Hurusii cus ide payinde bin yemi rahmet1

¹ F\u00e4tih hakkındaki manzumesile bu manzumeden hangisinin gendince kıymetli olduğunu Abd\u00fclhak
H\u00e4mid Beyden mukaddema sormuşdım.

[&]quot;Selim'e aid olan ilham ile, Fâtih'e aid olan ihtar ile yazılmışdır" demişdi. İlhamın, ihtare rüchanı tabiidir.

[&]quot;Kürsi'i istigrak" ile bu manzume, Hâmid Beyin arzusile derc olundu.

HASBI EFENDI

Hasbi Muharrem Efendi, Helvacı Mustafa Ağanın oğludur. Haziran 1279 da Balıkesir'de doğdu. "Helvacı Zâde" nâmile yâd olunur.

Medreseye devam ederek Balıkesir müftisi Osman Nuri Efendiden icazeti ilmîye aldı. Balıkesir Mektebi İdadî'si Türkce Muallimliğine tâyin olunarak on beş seneye karib tedrisatda bulundu. 1323 de İzmir paye'i mücerredile taltif olundu.

1324 teşrinisânisinde açılan Meclisi Mebusane Karesi meb'usu olarak iltihak etdi. Müddetin hitamında Balıkesir'e avdet eyledi.

1329 de Meclisi İdare'ye ve muahharen Meclisi Umumî'ye âza nasb edildi.

Kânunisâni 1330 da vefat etdi. Balıkesir'de Lutfullah cami'i haziresine defn olundu.

İsmail Hakkı Bey "Karesi Meşahiri" namındaki eserinde diyor ki:

"Merhum zarıf, hoş suhbet, meclis âra idi. Afyon'a inhimaki olduğundan bu ibtilâ ile vücudını yıpratdı. Kudemâ tarzında güzel şiirleri vardır, bir divan teşkil edecek kadardır."

Uzun bir manzumeden:

Gönül bu hesti'i gam mayeden bi zardır ağlar Olanlar neşeyabı zevki hikmet bezmi hestiden Nasıl ifhamü istifham olunsun mâni'i hikmet Gelir mi her dile ezvakı na fercamdan şadi Gül ağlar, sünbül ağlar, bülbüli şuride hal ağlar Olurken bir zeman garetzeni sermaye'i âram Varub bezmi cenabı dilbere ey âteşin feryad

Gözüm encüm şümarı leyle'i ekdardır ağlar Garibi bi neva, hasret keşi dildardır ağlar Kimi gümgerde'i hayret, kimi hüşyardır ağlar Cihanda her gönül kim vakıfı esrardır ağlar Cihanda her gönül bir har elinden zardır ağlar O gözler şimdi nem âludı istiğfardır ağlar De ki Hasbi esiri bahtına hemyardır ağlar

Gazel

Hakikat âşinayı zevk olan bendi hayâl olmaz Hatâ etdimse de ser germi'i sevda ile af et Kabuli inhiraf eyler mi dil rahi mahabbetden Olan serdade'i fermanı aşkın kalbi hakiye Gönül serşarı feyzi aşk olunca Hasbi âlemde Görenler bedri tâmı tâlibi vechi hilâl olmaz Bu yolda âşıkı serkeşteye cürmü vebal olmaz Tarikı aşkdan dönmek gibi tahi delâl olmaz Yolunda can fida olmak gibi feyzi kemâl olmaz Deri dünyaye rumalı niyazü ibtihal olmaz

HÁŞİM BEY

Hüseyn Hâşim Bey, Yenişehir Fenar eşrafından Şerif Abdülkadir Efendinin oğludur. 1277 sene'i hicriyesinde Yenişehir Fenar'de doğdu.

Tahsili marifete hasrı mesai etdi. Yenişehir mutasarrıflığına tâyin olunan Said Paşanın (Esbak Haricîye Nâzırı ve Şûtayı Devlet Reisi) kitabet hizmetile Yenişehir'e gelen muallim Naci Efendi ile tanısdı.

Yenişehir'in Yunanistan'a terkinde 1297 de ailesile İstanbul'a hicret eyledi. Babıâlî'de İyalâti Mümtaze Kalemine dahil oldu.

Fatih cami'i şerifinde Şehrî Hoca Ahmed Remzi Efendinin dersine devamla icazeti ilmîye aldı. Senayii Nefise mektebinde yağlı boya ve kara kalem resim tahsil ve diploma ahz etdi. Rik'a, sülüs ve tâlik hatlarını temeşşuk ve kesbi maharet eyledi.

Hututı mütenevviadan mürekkeb tertib ve sadrı kadirden Cevad Paşa merhuma takdım eylediği albüm atebeye arz olunması üzerine atiye ve nişan ile taltıf edildi.

Sadrı meziyyet şinas, Hâşim Beyi daha ziyade taltıf içün möhürdar muavinliğine tâyin eyledi ise de galiba möhürdar efendi tarafından istirkab edilerek az müddetde kalemine iade olundu.

Evvelâ Zekâi Dede ve muahharen bol ahenk Nuri Bey merhumlardan musikî öğrendi.

Askerî Baytar ve Bayezid Rüşdî mekteblerinde tedrisatda bulundu.

Senelerce İyalâti Mümtaze Kalem'ne devam ettikden sonra Mektebi Harbî'ye Baş Kitabetine ve İlânı Meşrutiyeti müteakiben Harbîye Nezaretinde Kıteatı Fennîye Baş Kitabetine nasb edildi.

Ula sınıfı evveli rütbesini ve ikinci Mecidî, üçüncü Osmanî nişanlarını ihraz eyledi.

Enver Paşanın Harbiye Nezaretinde bulunduğu esnada sair me'murlarla beraber tekaüd edildi. Maişetce muzayeka yüz göstermeğe başladı. Mümkün mertebe tehvini zeruret etmek üzere — Evkaf Nezaretince mükerreren bana teklif edilen — medresetülhattatin tarihi hutut ve hattatin muallimliğine tâyin ettirdim.

Daha sonra — asırlardan beri Topkapu Sarayında durmakda iken İlânı Meşrutiyeti müteakiben Babıâlî havlısındeki kütübhaneye nakl olunan — evrakı kadimeyi gûya tedkik eden ücretli memurlara tarafımdan nezaret edilmesi, yahud emniyetimi haiz, muktedir bir zat bulunması Makâmı Sadaret Müsteşarı Emin Bey tarafından musırrane ifade olunması üzerine Hâşim Beyi bu işe me'mur ettirdim'.

Medreselerden birinin edebîyat muallimliğine de tâyin kılındı.

20 şaban 1336 da zuhur ve İstanbul'u tekrar perişan eden büyük yangında Sarıgüzel civarında müsteciren ikâmet eylediği ev, kitabları, yazıları, resimleri ve bütün eşyası ile yandığından zavallı Hâşim, mânen, maddeten yandı tutuşdu.

Bir müddet sonra da Damad Ferid Paşanın hengâmı sadarctinde birkaç küşteninin si'ayetile vesaiki tarihîye hey'eti riyasetinden çıkarıldı. Tahsisatı mestureden tesviye edilmekde olduğu vesilesile müterakim ücretleri de verilmemek istenildi. O zaman Dahilîye Nezareti Müsteşarlığında bulunan meziyyet şinasânı ahibbamızdan Refik Beye vâki olan tavsiyem üzerine biçâre âdemin hakkı verildi.

Yangın, o merdi kıymetdarın ocağını söndürdüğünden tekaüd ve muallimlik naaşlarile te'mini maişet edemedi.

Devri fetret olan o zemanda bir hizmete tâyin ettirmeğe ben, küdretyab olamadım. Diğer ahibbası ise bir gune muavenet ve delâletde bulunmadılar, yahud bulunamadılar. Fartı zaruretle hali harab oldu. Tab'an şen ve şatır olan o zavallı şair, envai teessiirle ye'si mücessem kesildi. Handesi giryeye, neşvesi game tahavvül etdi.

Nihayet — Anadolu Hisarı'nda refikası, iki kızı ve bir oğlu ile — müsteciren barındığı evde 1339 rebiulevvelinin 13 üncü gecesi (25 teşrinisâni 1336) vefat etdi. Göksu kabristanına defn edildi.

En eski eviddasından Üsküdarlı Talât Beyin söylediği tarih:

"Şairi hoş gu yeni şehri fenarî Hâşimi Yazdı tarihin gelüb Tal'ât yedile kabrine

Rahmetile eylesün şadan hüdavendi kerim Cilvegâh oldu cenabı Hâşim'e huldi naim"

Vesaiki tarihiyyenin tedkik ve tasnifine müteaddid heyet ve komisyonlar tarafından senelerce teşebbüs edildiği halde bir netice hâsıl olmamışdı. Bilâhare teşkil olunan heyeti ilmiyenin riyaseti Maarif Vekâletince 19 mayıs 1340'da ühdeme tevcih olunduğundan kemâli gayret ve itina ile tedkik ve tasnife mübaşeret edilerek — milyonlara baliğ olan — vesaikin bir kısmı tasnif ve şayamı istifade bir şekle vazı olunduğu esnada bazı ilkaat ile heyet ilga ve mesai'i vakıa imha edilmişdir.

Vefatı müteakiben gazetelerden birine bilmünasebe yazdığım tezkireden:

"... Hâşim'in ziya'ı — otuz senelik bir yarı vefakârı gaib etmek itibarile benim için bir derdi elimdir ki madamelhayat müte'essir olacağım. Millet için de bir zarardır ki bir avuç toprağa sığan o vücudi muazzezin memlekette boş kalan yerini doldurmak muhal değilse de her halde müşkildir. Bizi girdabi mesaibe sevk eden eshabı haileden biri de kadir şinaslık denilen hasisa'i fazihadır. "Ehli hünerin kadrıni bilmek de hünerdir." Galiba biz, ehli hüner olmadığımız için ehli hünerin kadrıni bilmiyoruz. Âlemi matbuatda, mekteblerde, medreselerde tenviri ezhane hasrı hayat eden bu münevverülfikr, münevverulkalb âdemin leyali'i ihtizarında odasını tenvir edecek bir kandil bultınmadı. Yalnız nuri iman o fazılı müttekiye ziya efşan oldu. Merhum, son ziyaretlerinden birinde maişetce pek ziyade sıkıntıda olduğundan bahs etmişdi. "Mâdâme ki verdi hak sana can" dedim. Derhal "elbette verir sıkılma bir nan" mısraile ikmâli kelâm ve rezzakı kerime olan kemâli tevekkülünü i'lâm etdi. Kemâli fazlile beraber biçarenın giriftar olduğu derdi ihtiyace bakdıkca:

demekde insan, muztar kalıyor..."

米字

Hâşim Bey, mütedeyyin, afif, müstekim, müeddeb, hamiyyetkâr, zarif, lâtif, nazük, mümtezic, rakikulkalb, hassas, müteheyyic, fazıl, edib, şair, hattat, ressam, musikîşinâs, hoş sada, hoş eda, beyaz sakallı, mavi gözlü, orta boylu, sabihülvech, şen ve şatır bir zat idi.

Pek genc iken saçı sakalı ağırmışdı, fakat yüzünde sabahet ve taravet bâki idi. Bu kıymetli âdemi, mebadi'i şebabda İyalâtı Mümtaze Kalemine me'mur edildiğim esnada tanıdım, ülfet ve meveddet, vefatına kadar devam etdi. Niçe lâtıf muhaverelerimiz, mülâtafalarımız vardır ki tahattur etdikce müteessir olurum.

Mülâkatımızın arası biraz uzasa tahriren serzenişlerde bulunurdum. Yazdığım manzum, mensur tezkireleri itina ile saklar, sözden anlıyan ahibbasına okur, neşveyab olurdu.

Bu kabil tezkirelerden birine — مبى على المحكام ve mahza lâtife olarak — ilâve ettiğim ve temamını tahattur edemediğim âtideki sözler, uzun müddet beynelevidda tekrar olunmuşdu:

"Habbeyi kubbe yapan Hâşim Bey Taş kasabe taşınır taşkındır Sari gezde gezinir dilberle Saçmalarla kaçırır yaranı Cadde'i vehme sapan Hâşim Bey Sakini yahri kapan Hâşim Bey Sanami hüsne tapan Hâşim Bey Her sözü saçma sapan Hâşim Bey"

Büyükada'da ikâmet eylediğimiz esnada bir gece¹ Fatih civarında — ikimizin de muhibbi olan — bir zâtı şefikin hanesinde kalmışdım.

Evi beş dakikalık mesafede bulunan Hâşim Beyin de o bezmi ülfetde bulunması arzu olunduğundan gelmesi için haber gönderildi.

^{1 15} kânunisâni 1323.

O sırada hırsızlar öteye beriye saldırmakda olduğundan herkes tahaffuz ediyordu.

Ekseri umurda filhakika "Habbeyi kubbe yapan Hâşim Bey" herkesden ziyade ürkerek geceleri dışarıya çıkmamakda olduğundan davetimize icabet edemiyeceğini bildirdi. Davet te'kid edildi. O da itizarı te'kid eyledi. Kurşun kalemle şu sözleri yazub gönderdim:

"Havfi halik eylese ihkâmı kalbi merdü zen Havf edübde sariku hayduddan Hâşim Baba Kimse tahvif eylemez idâme olsa destzen Destgâhı vehmde viren hayâle sen düzen"

Beş dakika sonra Hâşim, zuhur ve enva'i letaifle hüzzarı mesrur etdi. Bir gün Babıâlî'de yanıma geldi. O sırada tahriren ve şifahen hakkımda hezeyanlar savuran ve savurtan iki hasudı bed buddan bahs olunurken "sen anlarla oğraşamazsın" demesile fena halde hiddetlendim.

Maksadını izah etmek için oğraşdı ise de dinlemiyerek şiddetle tevbih ettim. Maalmecburiye avdet eyledi. O henkâmı melâmet encamda Fransız ve İngiliz askerleri, hanemizi işgal ve mamelekimizi yağma etmiş olduklarından Babiâlî karşısında bir eve iltica etmişdik.

Bir sabah evin alt katından bol ahenk Nuri Bey merhumun müstear makamundan pek lâtif suretde bestelemiş olduğu:

> "Mihneti firkatle oldum serseri Terki ülfet emenin var mı veri

Bi mürüvvet gel eefadan ol beri Bi mürüvvet gel cefadan ol beri"

şarkısının hazin ve dilnişin bir sadâ ile okunduğunu işittim. Üst kattaki merdivenden aşağıya bakdım. Hâşim, sokak kapusunun arkasındaki kanepeye oturmuş, çay içiyor, öte beri yiyor, terennüm ediyordu. Bir müddet kemâli teessürle dinledikden sonra infialim zail oldu. "Tâ can alacak yerimden urdu" mısraını okuyarak yukarıya çağırdım.

Bir gün nezdimde — kemal ve cemal sahibi — muhterem bir genc bulunurken Hâşim geldi. O güzel gencin güzel sözlerini kemâli dikkatle dinledikden sonra yüksek sesle ve memleketinin şivesile "Kemal Beyefendi, bu zâtı canım pek sevdi" demesi üzerine "Allah lâyıkını versin, meğer sen hiçbir şey bilmiyor muşsun, bu çehredeki insanı can sever mi?" dedim. Huzzar, bu sözden derhal bir şey anlavamıyarak bir bana, bir gence bakınmağa başlayınca genc, tebessüm etdi. Hâşim ise bir şey söylemek istediği halde söyleyemiyerek mebhût oldu. Bilâhare bu lâtifeden bahs olundukca gülmekden bayılırdı.

Bir gün de Babıâlî'de yanımda bulunurken erbabı mesalihden sabihülvech bir genc geldi. İşini anlattığı sırada — evvelce derin sükûta dalan Hâşim Bey, bahse, karışarak o gence — mütalea kabilinden birçok söz söylemesi üzerine:

"Şakkı şefe etmiyordu Hâşim

Bir gonca görünce bülbül oldu"

dedim.

Merhum, bu sözden o kadar sefayab oldu ki — saika'i zeruretle — ağzını bı-çak açmazken uzun müddet güldü.

* **

Haşim, son nefesine kadar iffet ve nezahetini muhafaza etdi. Her dürlü menahiden sakınır, salihe, talihe hüsni muamele eder, herkesi honşud etmeğe çalışırdı.

Son zemanlarında Kur'ânı azimüşşanı hıfz etmek saadetine nail oldu ki bu da hüsni halinin berahini mübârekesindendir.

Bazı halleri çocuk gibi idi. Pek ehemmiyetsiz şeylere ehemmiyet verir, "habbeyi kubbe yapan Hâşim Bey" mısraının ifade ettiği vechile filhakika bazan habbeyi kubbe yapardı. Çok yer, çok su içerdi. "Ben oburum" derdi¹.

Pek mütevazı olmakla beraber nefsine itinası ziyane idi.

Türk, Arab ve Acem lisanlarına ve edebîyatına lâyikile vâkıf ve tab'an şair ve letaife mail olduğundan en dakik nükteleri derhal anlar, neşveyab olurdu. Tu-haf bir söz işidince, tuhaf bir hal görünce gülmekden bayılırdı.

Mâlik olduğu kitabları, yazıları, resimleri daima temiz bir halde bulundurur, kemâli itina ile muhafaza ederdi.

Kitablarını, yazılarını ehibbasından birine göstereceği zeman temiz bir mendili ile tutar, yine o suretle tuttururdu.

Derece'i ifrata varan itinasından dolayı söylediğim, yaptığım tuhaf şeylere o vakit birlikde güldüğümüz halde şimdi yalnız ağlayorum...

Muallim Naci merhumun riyaseti edebîyyesinde intişar ettiği sıralarda "Tercemanı Hakikat" gazetesine "Hüsnî, Avnî, Eddâ'i Kemâl, Vecdî, Keşşaf, Hüseyn Mevcî" gibi müstear namlarla gazeller yazardı.

Muallim, merhumun ve meslekî edibîsinin en ileri giden hürmetkârlarından ve gayretkeşlerinden idi.

³ Birlikde yemek yediğimiz zeman, diğer ehibbamızın önlerine birer dilim, Hâşim'in önüne — lâ-tife olmak üzere — kesilmemiş bir okka ekmek koydururduk, gülmekden yemek yiyemezdi.

Ber mutad bir gün ziyaretimize geldiği sırada yanımda — kendini pek ziyade seven — pederisə merhumla birkaç müsafir bulunuyordu. Oturur oturmaz susuzlukdan yandığını işaretle anlatdı. Kahve getiren hizmetcinin kulağına fısıldadı. Ben de aldırmamasını göz ucile hizmetciye anlatdım. Nihayet merhum, hal ve tavrile yalvarmağa başladı. Dışarıya çıkdım. Küçük bir su küpünü yüklenerek büyük bir maşraba ile beraber odaya getirdim. Huzzar, hayretle bakınırken maşrabayı doldurub eline verdim. Gültenekden gaşy oldu. Huzzar, bir müddet sonra işin zevkına varub gülüşdüler.

٦.

Hini veaftında hemşehrlerinden Yusüf Nihad Beyin "Vakit" gazetesine yazdığı makale'i kadir şinasanede deniliyor ki:

"... Bilâhare edebiyatı cedideye terki mevki eden bu meslekî edebin Hüseyn Hâşim Bey, mezare kadar muhafazakâr bir mürevvici kıymetdari oldu. Saha'i edebîyatda herhangi bir cereyan dahi zevkyab olduğu bu ahenki şi'irini ihlâl edemedi.

1305 de neşr olunan "Şihab" 1, 1315 de neşr edilen "Mülhemat" 1 kanaati edebîyyesinin birer beliğ şahididir. Bu iki eser, yalnız Naci meslekî edebini değil, aynı zemanda nazmın şahsiyeti mümtazesini dahi tensil edet."

"Şihab" ve "Mülhemat" ın neşrinden sonra söylediği eş'ar tab'ı olunamadı, kısmı âzamı, belki umumu, yangında mahv oldu.

Son senelerde "Rübaî" ye merak etmişdi, dört başı mâmûr rübaniler söylerdi. Nazmı gibi nesri de güzeldi. Birlikde neşr ettiğimiz "Resimli Gazete" de ve "Osmanlı Ressamlar Cem'iyyeti Gazetesi" nde yazıları vardır.

Ali Kemal Beyin "Peyamı Eyyam" a yazdığı makale:

"Zavallı Hüseyn Hâşim! O tab'ı lâtifi, o hüsni hûlki gibi sakit ve sâkin sönüverdi. Ananatımızı böyle unutuvermiş olmasaydık, eslafa hürmetde bu mertebe kusur etmeseydik matbuatımız, bilhassa edebiyyatımız, fünunı nefisemiz bu zata karşı bu derece bikâne davranmazdı. Biz henüz Mektebi Mülkiye'de idik, yarım yamalak şi'ire heves ediyorduk. Hüseyn Hâşim, Naci marhuma o hüceste, o berceste nazirelerile umumun takdiratını kazanıyordu. Hattâ bu gazellerinden birini galiba kafiye hatırı için,

"Nurı didem elaman etmez misin atfi nigâh Göz göz etdi sine'i zari kemâli gözlerin"

maktaile bitirmişdi ve "Eddâ'i Kemal" imzasile neşr etdirmişdi. O vakit bazı kari'ler bu şi'iri bana att etmek istediler, bu galat pek hoşuma gitdiydi. Çünkü Hüseyn Hâşimle benim aramızda şairlikce büyük bir fark vardı, o üstad, ben tilmiz!.. Aradan yirmi beş, otuz sene geçmişdi ,bir gün bedestanda bir sahhaf dükkânında beni bu pakize edâ şairimize takdim etdiler. Bütün o parlak mazi yâdımda dalgalandı. Fakat o sima o safiyetini, nuranîliğini esasen muhafaza etmiş olmakla beraber ne derece sonmüşdü. Şi'irimden, şairliğinden, musikisinden, hattatlığından âdeta korku ile, ihtiraz ile bahs ediyordu, bu toprağa âdeta yabancı imiş gibi görünüyordu. Muartî der ki: « الأصل المراقبة » hakikaten Hüseyn Hâşim böyle bir tavrı garib almışdı. Zaten bütün âsarını, kitablarını, şi'irlerini, yazılarını hanümansuz bir yangında zayi etmişdi. Lisani halile "müsafirim vatanın bir harabe zarında" diyordu. Pakat bir kerre de bize sorunuz, şebabimizin o ruhanî sanihalarıle ne hoş dakikalar geçirdik.. Ahl. "Ne söylesem ki harabım, ne eylesem ki harabım". Filhakika o maziden bile istikbalimizi pek parlak butmazdık, lâkin hiç bir zeman hatırımıza getirmezdik ki bu istikbal bu derece fecî olacakdı, bir Hüseyn Hâşim rahmeti rahmana kavuşunca matbuatımızda, edebiyatımızda bir gün, bir lâhza bile mâtem tutılmavacakdı".

²³ kânuni evvel 1336.

Yaşar Şadî Beyin manzumesi:

Erkânı dehre dur düşen intisabdan Ehli kemâli kaidedir istemez felek Cahil kabuli bahtle olmaz hekimi Rey Mülhid teveccühat ile Mehdi olur mu hiç Âli yezidi itdi felek şadü kâmkâr Ey ismū cismi zâde'i Hâşim olan edib Sen fazılı yeğâne idin, zufünun idin Hulki huda pesendine hayran olurdu halk Ey üç lisâne hâkim olan şairi bülend Devran hezar derd ile nalende eyledi Kabrinde ağladırıdı şu ömri hazinine Sad hayf kimse kıymeti vâlânı bilmedi Çerhin şita zemanına kalmış güneş idin Etsün garikı nur hüda ruhî pâkini Ruhun büyükdü. fartı tevazudu âdetin

Lokmanda olsa kurtulamaz iztirabdan Memnun olur mu zâlim olanlar sevabdan Kâmil hücumi fakrle düşmez nisabdan Bir feyz alır mi çeşmi alil aftabdan Evlâdi Hâşim inler iken piçütabdan Ey nuri vechi ezher olan mahtabdan Ketm eyledin kemâlini farti hicabdan Lezzet alırdı ruh sana incizabdan Dört günlük ömrün olmadı salim azabdan En sonra etdi dur mekândan kitabdan Bir ah geldi guşüme ziri türabdan Kurtulmadın a mihri vefa ihticabdan Şemşin şitada nurı görünmez sehabdan Olsun yerin civan risaletmeâbdan Kaldın tevazuunla da mechuli milletin

25 Kânunı evvel 1336

"Tevhid" den:

İtdikçe avalime nigeh dil
Her şeyde büyüklüğü iyandır
Her şey eseri kemâli halik
Yâreb ne zuhurdır zuhurun
Bir nurı muhitdir Cemâlin
Bir kuvvet önünde bunca insan
Ol kuvvetedir benim sücudum
Mahv oldu tahaddusatı kesret
Kimden bu müvahhidane tekrim
Ref eyle su perdeyi gözümden
İdrakimiz ey kadim olan zat
İtdikce ulüm kesbi yüsat
Olsun özzbat kalbe mu'tad

Olmakda mükebbirü mühellil
Her zerrede bin cihan nihandır
Bir nura varır bütün halayık
Her verde celi ziyası Turun
Her vech ile münceli kemalin
İtmekdedir ihtizaz her an
Allah diyor bütün vücudum
Alem nazarımda dârı vahdet
Kimden bu neva bu feyzi tekrim
Görsün ne çıkar gözüm özümden
Mahiyetine varır mı heyhat!
Bulmakdadır izdiyad hayret
Hakkındaki behtim eyle müzdad
(Mülhemat)

Gazel

Vücudının haberin var mıdır kemâlinden Şirare var zuhur itdi sad hezar cihan Kesilmesin mi safâ zârı sine tur âbad Bu kühne bir küredir مرعليا فان عليا Sörün tabiatı âliyi âlemi irfan Teemmül et ne hakikat çıkar mealinden Ezelde meş'aletullahın iştialinden Bu rütbe rahşişi didârı la yezalinden Bekaye nur yağar vechi zülcelâlinden Gariki feyz oluyor şive'i mekalinden (Şihab)

On sekiz sene evvel bir gece Karagöz seyr ederken Karagözcünün, maşukaya hitaben âşıka "gül üstüne gül koklarsam ömrüm gül kadar olsun" dedirtmesi hoşuma gitdi. Hâşim merhuma "şu sözi nazın et" dedim. Âtideki rübaî'yi tanzim etdi:

Ey ruhleri gül, zülfi lâtifi sünbül Ālemde benim gül kadar olsun ömrūm

Aşlan il e buldı ömri cavid gönül Gül üstüne gül koklar isem ey yüzü gül 13 Kânuni evvel 1329

"Asrı Müfide kütübhanesi hey'eti tarafından basdırılan "Yayha Divanı" içün bana hitaben söylediği rübaî:

Medfundu bu divam dekaik âyât Ey ruhı kemâlat, Kemâli zi ruh Bir tab'i mesihane ile buldu necat Binler yaşa işte geldi Yahya'ya hayat

HÂŞÎM BEY

Abdullah Hâşim Bey, Medine'i Münevverede'de Hazine'i Nebevîye Veznedarı Ali Rıza Beyin oğludur.

Muharrem 1278 de Taif'de doğdu. Medine'i Münevvere'de tahsili ilme şalışdı.

1297 de Hudey'de muhasebe kalemi mukayyidliğine ve muahharen âşâr kâtibliğine tâyin olundu. Erzincanlı Hacı İzzet Paşanın ikinci def'a — Hienz valiliğinde dokuz ay kadar — divan kitabetinde ve 1300 de Cidde Rüsumat Nezareti Senedi Makbuz Kitabetinde bulundu.

Pederinin Beşinci Ordu Vezne Müdüriyetine tâyininde birlikde Şam'a giderek Ordu Tahrirat Kalemine devam etmekde iken pederinin vefatı üzerine İstanbul'a geldi. Mülkîye Tekaüd Sandukî Tahrirat ve Muhasebe Kalemlerine devam eyledi. 1302 de Sadaret Şifre ve birkaç ay

sonra Sadrıâzam Said Paşanın emrile ve (200) guruş maaşla Sadaret Mektûbî Kalemine me'mur edildi. 1320 de ulâ sınıfı sânisi rütbesini ihraz eyledi.

1324 de Müdir Muavini ünvanı verildi. 7 şaban 1326 da (4000) guruş maaşla Mektûbî Kalem Müdir Muavini evvelliğine nasb olundu. Bir sene sonra icra kılınan tensikatta memuriyetinin ünvanı, Tahrirat Kalemi Birinci Şube Baş Kitabetine tahvil ve maaşı (2000) guruşa tenzil edildi. 1 mart 1330 da memuriyeti ilga olundu.

Bilâhare ihtiyarı tekaüd eyledi. Ücretle Düyunı Umumîye'ye devam etdise de bir müddet sonra bazı müstahdemin ile beraber vazifesine nihayet verildi.

Mumaileyh, Arab ve Fürs lisanlarında nazm ve nesre muktedir ve bilhassa hattı tâlikde mahir, erbabi hüner ve danişdendir. Tâlik yazılarının altına » şeklinde imza koymakdadır.

Eş'arında "Alikâr" mahlâsını kullanmakdadır. Şiirlerini cemi ve tedvin etmemişdir.

Gazel

Başdan çıkardı aklımı kalpaklı bir levend Mahşerler andırır nereden geçse naz ile Cismi lâtifi âbide'i âlemi garam Hubanı asr saye sıfat paymalidir Cemi eylemiş vesaiti teshiri cümleten Gönlüm şikâr, canım esir oldu aşkına Kaildir ahkâr olmasa da naili visal

Civansın, nüktedansın, mihribansın kânı ihsansın Kıyamı kametinle şuri âşuri kıyametsin Yayılmış hüsni sıytin, sıyti hüsnün, hüsni savtınla Tenim gülberkdir, nazük miyanın tarı berki gül Sana mecmua'i şi'ri mahasın dinse ahradır Buyin mi, rengi ruyin mi, melek huyin midir bais Dilersen güldürürsün, öldürürsün nâze başlarsan Kemanın sinesi mecruhdur oklarla reşkinden Bu abdi ahkârın ümmid yarı bâbı lütfundur

Dik başlı, yan bakışlı, çatık kaşlı hod pesend Eyler memerri nası, güzergâhr seddü bend Tahribi ruzgâr ana hiç virmesin gezend Gülzan hüsnü anda odır servi ser bülend Cezbi kulube zülfi resen, kâküli kemend İtse kabul ile birini bari şad mend Tek iltifatı kesmesin ol şuhi şehlevend

Değil takdire ciyak, secde'i takdise şayansın Hıramı naz ile samangüdazı aklü imansın Bütün âfâkı istilâ eden bir şemsi tabansın Bu gülşende bahar endam bir servi hıramansın Tefekkür bahşi ezhanü kulubi ehli irfansın Nedir bu kudreti teshir sende, sen ne fetransın İder ihya, imate sanki bir İsa'yı devransın O billurî sesinle andelibi gülşeni cansın Civansın, nüktedansın, mihribansın kânı ihsansın

بر کندمش زبیخ و بریدمش بار و رک در دل کنون نماید بجز آرزوی مرک هر نخل آرزوکه زمینکیر دل بود نه از وصال شاد و نه غمکینم ز فراق

HÂŞİM BEY

Ahmed Hâşim Bey, Âlûsî Zâde Ârif Hikmet Beyin oğludur. 1301 de Bağdad'da doğdu. Validesi, Bağdad'ın asil ailelerinden olan Kâhya Zâdelerdendir.

Validesinin büyük babası, Ricali İlmiye'den ve ilk Meclisi Âyan Âzasından Bağdadlı Emin Efendidir. Ahmed Hâşim Bey, talebim üzerine terceme'i haline dair mukaddema verdiği varakada pederinin kaimmekamlıkla dolaşdığı memleketlerden bahs ederken diyor ki:

"Pederim, beni de beraber dolaşdırdı. Bu mütemadi cevelân yüzünden ibtidai tahsilim münkatı oldu ve on iki yaşıma kadar uzadı.

1312 de İstanbul'a geldiğimde Türkceyi iyi bilmiyordum. Sırl lisan öğrenmek için Numune'i Terakki mektebine ve bir sene sonra Mektebi Sultani'ye kayd etdirdi."

Galata Mektebi Sultanî'sinden 1323 de şehadetnâme aldı. Bilmüsabaka (400) guruş maaşla reji idaresinde bir hizmete tâyin edildi ve Hukuk Mektebine de de-

vam eyledi. Bilâhare İzmir Sultanî Mektebi Fransızca muallimliğine ve iki sene sonra Malîye Nezareti tercemanlığına tâyin olundu.

Harbi Umumî'nin ilânında ihtiyat zabiti olarak tahti silâha alındı. Bu sebeble —son sınıfına kadar geldiği — Hukuk Mektebini ikmâl edemedi.

Badelharb bilimtihan Düyuni Umumîye'ye girdi ve Senayi'i Nefise Mektebinin Bediiyyat ve Esatir Muallimliğine nasb olundu. Düyuni Umumîye'den çıkdıkdan sonra Osmanlı Bankasına memur ve Güzel Sanatlar Akademisinde Edebîyat ve Bediiyat ve Mektebi Mülkîye'de Fransızca Muallimi oldu. Muahharen Anadolu Demiryolu Şirketi Meclisi İdare Âzalığına tâyin kılındı.

Henüz Mektebi Sultanî'nin ikinci sınıfında iken "Mecmua'i Edebîye" nâmile intişar eden risaleye manzumeler gönderirdi. Daha sonra "Resimli Kitab" ve "Serveti Fünun" ile şiirler neşr etdi. Edebîyat mebahisine dair makalelerinin ekseri "Akşam" gazetesinde intişar etdi. "Göl Saatleri" ve "Piyale" isimli iki mecmua'i eş'arı

tab'ı edildi. "Gurebahane'i Lalakan" ve "Bize Göre" namlarında mensur eserleri de vardır.

Bağdad'da birkaç asırdanberi devam eden bir hanedânı ilmin, Âlûsî Zâdelerin necli edibi olan Ahmed Hâşim Bey, her dürlü mânasile şairdir. Şiirleri, nesirleri, bu müddeaye şahiddir.

Pek güzel söyliyenler, pek az söyliyorlar. Ahmed Hâşim de o zümre'i mübecceledendir. Sözlerinin güzelliği nisbetinde çok söylemesi arzu olunur.

Piyale

Zan etme ki güldür ne de lâle

Karşında şu gülgun piyale..

İçmişdi Füzulî bu alevden

Şi'irin sana anlatdığı hâle..

Yanmakda bu sagarden içenler

Başdan başa efgan ile nâle..

Åtes doludur tutma yanarsın

Ates doludur tutma yanarsın

Ates doludur tutma yanarsın

Karşında şu gülgun piyale

Bir mehtablı gecenin hâtırası

İşveyle, fısıltile, gülüşle Oklar gibi saplanmada kalbe Buseyle kilidlenmiş ağızlar Ucmakda bu âteşli hevada Olmuş şebi sevda yine bi hab Vurdukca semâdan yere mehtab Gözler neler eyler, neler işrab Vuslat demi bir kuş gibi bitab

Merdiven

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden Eteklerinde Ve bir zeman bakacaksın semâye ağlayarak Sular sarard Kızıl haavları seyr et ki akşam olmakda

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak Sular sarardı, yüzün perde perde solmakda

Eğilmiş arza kanar, muttasıl kanar güller Sular nu yandı, neden tunca benziyor mermer? Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüll**er** Bu bir lisanı hafidir ki ruha dolmakda

Kızıl haavları seyr et ki akşam olmakda

HAYÂLÎ EFENDÎ

Ahmed Hayâlî Efendi, Diyaribekir ulemasından Şeyh Mehmed Şaban Kâmî Efendinin oğludur. 1266 da Diyaribekir'de doğdu.

On bir yaşında mütenevvi hututdan icazet aldı. Tırnakla da yazı yazar ve insan ve çiçek resimleri yapardı.

Emirî Efendi "Tezkire'i Şuarayi Amid" de Hayâlî Efendinin yazıdaki meharetinden, en meşhur hattatların yazısını takliddeki kudretinden ve on bir yaşında iken yazdığı yazılardan bahs eylediği sırada "on iki kalemden on iki adet öyle elvahı bi nazir tahririne muvaffak oldular ki eğer Yakutı Mustasamî, görseydi esiri hayret olurdu" tarzında mucibi hayret, acib ve garib sözler söyliyor.

Her sözü tuhaf olan mumaileyh, Diyarıbekir'e gelen bir seyyah tarafından cami'i kebirin dıvarına yazılan büyük çifte vavdan bahs ederken de "Hayâlî Efendi,

kazganlar dolusu mürekkeb ihzar eyledi ve dülgerlere cesim kalemler isna ettirdi. Birtakım furçalar müheyya etdi. Bir gice teravih nemazından sonra çitfe vavun yanına on metro tulünde gayet mevzun ve mükemmel bir elif tahrir eyledi" der.

Hayâlî Efendi, tahsili ilme çalışdığı esnada da arzu edenlere Arabî ve Farisî okutur ve — Emirî Efendinin tâbirince — "hututı mütenevvi'a temşik!" ederdi.

1293 de Diyarıbekir Rusumat Nezareti Evrakı Sahiha Müdürlüğüne tâyin olundu, 23 şaban 1304 de Diyarıbekir'de vefat etdi. O vakit Diyarıbekir'de Mahkeme'i Ceza Reisi olan Abdürrahman Nacim Efendinin söylediği tarih:

"Eyledim hayli tahayyül âlemi ey ehli hâl Söyledim nacim Hayâlî eyledikde irtihal Hâdîsin her ferdini gördüm hayâl ender hayâl Oldu tarihi vefatı: ha hayâlî ha hayâl"

Emirî, diyor ki:

"Şi'iri ve inşası gayet selis ve tabiatı irticale mâlik ve seridir. Bazı müşaare esnasında başkeları bir beytin tanzimile oğraşmakda iken kendileri bir gazel ikmâl ederler. Hurufi heca üzere tertibi divan etmişdir. Hüsni hulk cihetile de bir mevki'i mümtaz tutmuşdur."

Gazel

Gülleri şermende eyler reng'i ruhsarın senin Terki gülşen etdi hasretle hezaran reşkden Nazü istiğna yüzünden cevr idersin dembedem Düşmeni candır helâkuyi zemandır âlemi Alma dil aşüftenin badi hazanı âhını Can verüb aldın meta'i vaslı yâri ey gönül Peyrev ol Raif Efendiye Hayâlî nazında Öğredir serve edâlar nêzı reftarın senin.
Gördüler nâdide rengin hüsni reftarın senin.
Ah bilseydim nedir gönlünde efkârın senin.
Kırdı geçdi gamze'i hunrizi gaddarın senin.
Sevdiğim tâ solmasun gülşende ezharın senin.
Uygun aldı sukı aşkında bu bazarın senin.
Şairan tahsin ide gördükde güftarın senin.

HAYDER EFENDI

Ali Hayder Efendi, Kısmeti Askerîye Mahkemesi Ketebesinden Kastamonili Numan Efendinin oğludur. 1253 sene'i hicriyesinde İstanbul'da doğdu.

Validesinin pederi 1241 de Rusya devletile vâki olan mütarekede murahhası sâni nasb olunan vekayi kâtibi İbrahim İffet Efendi, Hazreti Nasuhî تعسره sülâlesinden olduğundan bu münasebetle "Nasuhî Zâde Hafidi" nâmile yâd olunurdu.

Sibyan mektebinde bir müddet okuduktan ve Kur'ânı Kerimi hıfz ile ilmi vücuhi kıraati tahsil ettikden sonra "Darülmaarif" e ve "Muallimhane'i Nüvvab" a devam ederek şehadetnâme aldı.

Fatih camiinde Ruscuklu Hoca Mustafa Efendinin dersinden istifade etdi. Anın vefatı üzerine ders şeriklerinden meşhur Hafız Şakir Efendi ile beraber Tikveşli Yusüf Efendinin dersine devam ede-

rek icazetnâme aldı.

Meşahiri ulemadan Şeyh Galib Efendiden usulî fıkıh ve Maarif Nezareti Encümeni Teftiş ve Muayene Âzasından Hoca Şakir Efendiden¹ coğrafiya, hey'et, cebir, hendese, müsellesat ve tabib Miralay Ahmed Beyden mevalid, hikmeti tabiîye, kimya, nazarî teşrih okudu. 1270 de ibtida'i haric rüusi ve iki sene sonra (50) guruş rüus maişeti verildi. Pek genc olduğu için niyabetle taşra'ya gönderilmeyüb 1274 de muallimhane'i nüvvab müdir muavinliğine ve 1280 de fıkıh ve fera'iz muallimliğine tâyin olundu.

Karesi ve Mihalic dahilinde iki çiftlik dâvasına iki def'a muvakkaten müvellâ nasb edildi.

¹ Eyyamı sebavetimizde birâderim merhumla Mektebi Mülkiye'ye devam ettiğimiz esnada boca ve Koca Şakir Efendi, Arabî muallimi idi. Uzun boylu, kalın vücudlu, kısa beyaz sakallı, fazıl, anüsin bir zat idi. Vazife kâğıdlarımızın bir kenarına mükâfat talebini havi yazdığımız sözlerin altına tuhaf şeyler yazardı. Hattâ bir kerre — sınıfın yaşca en küçüğü olan — birâderime cevab olarak "bu kadar serbesti, Basrabya kıt'asında bile olamaz" cümlesini yazmışdı.

Bosna vilâyeti müfettişi hükkâmlığında, merkez niyabetinde ve mükerreren vali vekâletinde, Tuna ve İzmir vilâyetleri merkez niyabetinde ve divanı temyiz riyasetinde, meclisi tetdikatı şer'iye âzalığında, 1295 de ikinci def'a İzmir niyabetinde bulundu.

1297 de Hayrat'ın şeraiti vakfiyyesinin idaresi ve ıslahı me'muriyetile Şarkî Rumeli'ye gönderildi.

İcab ettikce Şarkı Rumeli'ye gidiib gelmek üzere 1299 da Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi âzalığına ve Mektebi Hukuk Mecelle Muallimliğine, Mecelle Cemiyeti âzalığına ve 5 safer 1302 de Meclisi Kebiri Maarif Riyasetine tâyin ve şevval 1303 de Anadolu Kadıaskerliği pâyesi tevcih olundu.

Muahharen — ilâve'i me'muriyet olarak — Şarkî Rumeli Cemaati İslâmiyesi Nezaretine nash edildi.

Birinci rütbe Mecidî ve ikinci rütbe Osmanî nişanlarını ihraz eyledi.

7 remazan 1321 (14 teşrinisâni 1319) da vefat etdi. Üsküdar'da Hazreti Nasuhî türbesi haziresine defn olundu.

Kısa boylu, zaifülvücud, kaviyülfikr, zeki, fâzıl, edib, fıkıh ve usuli fıkıhda mutahassıs, edebîyate ve Osmanlı tarihine vâkıf idi.

Divançe teşkil edecek kadar âşârı varken — kitablarının bir kısmile beraber — Aksaray'da büyük yangında yandığı mesmudur.

Bulgaristan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'da bulunan cemaati islâmiyenin ümuri mezhebîyelerine ve Şarkî Rumeli cemaati islâmiyesi nezaretinde bulunduğu esnada teşkil eylediği cemaati islâmiye meclislerinin vezaifine ve evkafı islâmiye muamelâtına dair yazdığı üç talimatnâme hükûmetce ve Mektebi Hukuk talebesine takrir ettiği usuli fıkıh derslerinin bazı aksamı mekteb idaresince tab'ı ettirilmişdir.

İlânı Meşrutiyetten sonra tilmizlerinden Hacı Âdil Bey tarafından tab'ı ettirilen usuli fıkıh dersleri müşarünileyhin derslerinden müteşekkildir.

**

Müşarünileyh, Meclisi Maarif Reisi iken meclisin baş kitabetinde bulunan Halil Edib Bey, — Maarif Dairesinin kurbündeki — Çemberlitaş hamamına gider. Soğuklukta minderde oturan reis efendi, baş kâtibi görünce "bir beyit tulû etdi, okuyayım, dinle" diyerek — ahengi mahsusla — şu beyti okur:

O kızıl kanı ki dil besledi didem döktü Allha Allah kazanan kim idi kim etdi telef

Gazel

Ruzü şeb subhu mesa sayfü zemistan geçiyor Bize mümkin mi bu âlemde vusul âmale Sığmıyor şahirehi devlete erbabı tama İhtilâf üzre güzergâhı fenada insan Ah kim terki âdem eyler idi varlık içün Geçelim zülfi havasından o kâfir peçenin Tarümar etmek içün dildeki hatır cem'in

Dikkatle bak bu âleme nakşi hababdır Te'min eder mi âkılın âramını bu cay Tevfiki hâk refakatidir baisi necat Bir gayete tezahüm eder maksadı enam Erbabı hazme neş'e'i sertiz aşk ola Hayder bu asra sakladığım cevheri kemal Ol zatı bi âdil ki vücudı mukaddesi Sersebz olub mezatı'i âmali şurezar Re'yinde durmaz ise kazada hatâ eder Kabil değil sitayişinin zabtı hameye

Evci ülâda sabit ola necmi tâli'i

Vaktimiz bihüdeü bi serü saman geçiyor Ömrümüz seyli revan gibi şitaban geçiyor Birbirin sebkat içün arbede cuyan geçiyor Kimi gamnâk, kimi hurremü handan geçiyor Her gelen kantara'i dehre peşiman geçiyor Andan elbette saba dahi perişan geçiyor Haydere leşkeri gam bi hadü payan geçiyor

Tarhı esası rahne zeni inkilâbdır Zerratı hâdisat helâke pa der şitabdır Akle uyub hilâfe gidenler musabdır Meslekte ihtilâf, uyune hicabdır İkbal mahek, tecribe rengin şerabdır Müftülename¹ vasıta'i intisabdır Haktan bize inayeti bi irtiyabdır Ehli zülâlı lûtfı ile feyz yabdır Endise'i bedi'asi zira sevabdır Evsafı bi nihaye meniulcenabdır Tâ devri cerh vasılı ruzi hisabelir

Turşucu Zâde Ahmed Muhtar Efendi merhum

HAYDER BEY

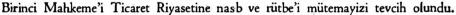
Ali Hayder Bey, Bağdad vali'i esbakı Mehmed Necib Paşa Zâde Posta ve Telgraf Nâzırı Ahmed Şükri Beyin' oğludur. 1252 sene'i hicriyesinde Mihalic'de

doğdu.

Muallimi mahsusdan Arabî ve Farisi okudu. 1267 de Rabi'a nişanı verilerek sadaret Mektûbî Kalemine devam ettirildi. 1270 de Babıâli Terceme Odasına nakl edildi. 1273 de Paris sefareti maiyetinde kâtib sıfatile bulunmak ve tahsili ulûm etmek üzere Paris'e gönderildi. Paris'den avdetinde 1277 de Meclisi Tanzimat mütercimliğine, 1280 de Meclisi Vâlâ Kavanin ve Muhakemat ve Mülkîye Daireleri mütercimi evvelliğine tâyin olundu.

Şûrayı Devletin teşkilinde mülâzımlığa me'mur edildise de istifa etdi. Altı ay mazûl kaldıkdan sonra İkinci Meclisi Ticaret âzalığına tâyin kılındı.

1288 de amcesi Mahmud Nedim Paşanın sadaretinde (3800) guruş maaşla

1289 da - Mithad Paşanın sadaretinde - azl edildi.

1292 de — amcesinin ikinci defaki sadaretinde — ulâ sınıfı sânisi rütbesile Mecilsi Rüsumat âzalığına tâyin ve birkaç ay sonra maaşı (4000) guruşa iblâğ olundu.

1294 de icra kılınan tensikatda açığa çıkarıldı. 1298 de — amcesinin nezaretinde — Dahilîye Nezareti Evrak Müdüriyetine nasb ve maaşı — muhtelif tarihlerde zam ile — (8675) guruşa iblâğ olundu.

1314 de terfian rütbe'i balâ tevcih kılındı. Birinci rütbe Mecidî, ikinci rütbe Osmanî, nişanlarını ihraz eyledi.

12 remazan 1326 da (5900) guruş maaşla tekaüd edildi.

^{1 &}quot;Sağır Ahmed Bey" namile marufdur.

16 cümadelâhire 1332 (29 nisan 1330) da seksen yaşında vefat etdi. Eyub kabristanına defin olundu. Müşarünileyh, uzunca boylu, beyaz sakallı, beşuş, halim, selim, nazük, müeddeb, edib, şair ve danişmend idi.

Vücudunun her tarafında, bilhassa ayaklarında şiddetli romatizma olduğundan zahmetle yürürdü. Küçük biraderi meşhur Mehmed Beyin¹ vefatından sonra— ailesinin himaye ve idaresi için— zevcesi Salike Hanımefendi² ile izdivac ederek vefatına kadar birlikde yaşadılar. Boğaz içinde İstinye ile Yeniköy arasındaki yalılarında, bazan Büyük Ada ve Yakacık'daki köşklerinde ikâmet ederlerdi.

Âsârı:

"Beyanı Hakikat" namındaki eseri üç fasla munkasimdir:

- 1 Devleti İslâmîye idaresindeki Hıristiyanlarla düveli Hıristiyanîye idaresindeki tebea'i gayrı Hıristiyanîye'nin ahvaline,
  - 2 Hıristiyanlığa,
  - 3 Dinî İslâm hakkında Firenk'lerin zihabı bâtılına dairdir.

Birinci fasıl (70 sahife) 1293 de, ikinci fasıl (23 sahife) 1303 de tab'ı olunmuşdur.

Faslı salis gayrı matbudur.

"Sergüzeşti Perviz" 1282 de tab'ı olunmuşdur. Mukaddimede diyor ki:

"... Şiirimize bir tirajedi yolu açdım. İkmâl ve intizamına bu yolda beni takib edecek zevatı kiramın muvaffak olmalarını temenni eylerim." "Rü'ya Oyunu" 1292 de tab'ı edilmişdir. Tiyatroya müteallik (Ersas) namındaki eserini görmedim.

Ali Hayder Bey, bir gün "Tasviri Efkâr" matbaasına gider. Şinâsi Efendi, Kemal Bey ve Ayaşlı Hayri Efendiyi orada bulur. O esnada — aşağıya derc edilen — "Vardır" redifli gazeli tanzim ettiğinden Kemal Bey, Hayri Efendiye hitaben" Ali Hayder Beyin bir gazeli var, okusun da nazire söyle" der.

Ali Hayder Bey, gazeli okur. Hayri Efendi, Ali Paşaya fevkalâde hürmet ve aleyhinde bulunanlara adavet etmekde olduğundan bu gazelden de hıssa'i tariz çıkararak söylenmeğe başlar. Kemal ile Hayri tutuşur, söz uzar. Hayri, Kemal'e "Âli Paşa Efendimiz hakkında söz söylemek senin haddin değildir" dediğinden dâva uzar.

Ali Hayder Bey "Durun, hocaya müracaat edelim, dâvayı fasl ettirelim" der. Şinâsi — mutadı vechile — hafif hafif gülerek "Dâvayı fasl edeyim? Biri (Kemal) muannid ve serkeş, diğeri (Hayri) mutabasbıs ve mütezellil" cevabını verir.

^{**}

¹ Jön Türkler rüesasından.

² Sadrı esbak Muscafa Nailî Paşanın kerimesidir.

İlâhî büyüksün büyük Kreemine muhtac bay ile geda Büyüklük yanında kalır pek küçük Canım olsun Tanım yolunda fida

Nevzemin gazeli

Alemde akıllı kişinin nedreti vardır Akil ana derler ki cihanda yaşamakdan İnsan ana derler ki derununda riyasız Hâkim ana derler ki adalet ile daim Hasretkeşi âlemdir o millet ki cihanda Dünya evini beklemem amma ki ne çare Leylâye akıl bahsini etmek ne hatadır En âkili nâsın yine bir cinneti vardır
Olmaz mütelezziz ki bilir mihneti vardır
Hem milletü hem devletinin gayreti vardır
Mahkûmunun âsâyişine himmeti vardır
Başında âdâlet gibi bir devleti vardır
İnsan olanın anda biraz hizmeti vardır
Mecnun gibi divane ile ülfeti vardır

"Rü'ya Oyunu" nâmındaki manzum komedyasından:

Lürfunun şükrüni edâ düşvar
Bir de çeşmi siyahın aşkına sun
Durma bâşın içün bana mey sun
Tâ ki fark etmeye bu demde gören
Mest olub keşfi razı aşk edeyim
Ola malûmı devletin ey yar
Dinle ne söyliyor tanini dilim

Kuluna çünki iltifatın vac Bir de şirin nigâhın aşkına sun Eleman ey peri peyapey sun Beni bir neşe'i mücessemeden Bahsi durü dirazi aşk edeyim Sana dilde nasıl mahabbet var Ahdır heb seninçünn eylediğim...

Yine andan:

Ne güzel gülşeni dilâra bu
Güller açmış, küşade sünbüller
Gör nasıl dilküşa çemenzari
Nerkisü sünbülan ile zerrin
Şahi gül goncesile serefraz
Raks eder bak ne hoş bu fevvare
Ne çok eşcarı meyvedarı var

Her çiçekten gelir birer hoşbu Dem çeker âşikâne bülbüller Niçe turna gözü sular cari Ne hoş etmiş bu gülşeni tezyin Salınır ruzgâre eyler naz Katre'i âbi san güher pâre Her birinin birer hebari yar

Sadrı esbak Keçeci Zâde Fuad Paşanın Kanlıca'da yaptırdığı köşk içün söylediği manzume:

Sahibi hüsni tabiat bir veziri binazir Mislini çeşmi cihan görmüş değil dirsem seza Altı bir nâdide kaskad, üstü dilber bir şâle Mevki'inde yapdı bir nev tarz kasrı dilpezir Böyle bir cayi dilârâda tabii bir bina Balkonundan seyr olan derya gümüşden bir vale

¹ Bu unvan ile muharrem 1281 de "Tasviri Efkâr" masbaasında tab olunan "Mecmua'i ibeci entibah" da mündericdir.

Bir ağaçlık sayesi var kim yanında bi nazır Bir şükufezare nazır kim görenler maili Bir tarafda güller açmış, bir tarafda yasemen Bir tarafda renk renk eyler çiçekler arzı rû Her seher teşrif edüb ol suyi mürganı seher Lütfu ihsanı Füad Paşayı âli himmete Altına örmüş tabiat çimden ra'nâ hasir Reşk eder görse anı çeşmi behan daimî Arasında neşesinden serpilüb yatmış çemen Bir tarafda bülbülan güflerle eyler güftügu Tâ tulu'i şemsedek bir su içer, bin şükr eder Kim odur feyaz olan gülşen serayi devlese

Bu manzumeyi takdır makamında Fuad Paşa "amce paşa hazretleri" görse, peder beyefendi duysa memnun olurlardı" demişdir.

¹ Kör låkabile måruf Mahmud Paşa.

² Sağır lâkabile meşhur Ahmed Bey.

HAYRET

Mehmed Bahaüddin Hayret [Efendi¹], erbabı ziraatten Hacı Hüseyin Ağa'nın oğludur. 1848 [1264 hicri] Adana'da doğdu.

Adana ulemasından tahsili ilm etti, icazet aldı. İstanbul'a gelerek Süleyman Subaşı Medresesine girdi. Muallimlik için imtihan olunarak Darülmuallimin şehadetnamesine nail oldu.

1870 [1 Şubat 1286] da Adana Rüşdî Mektebi ikinci muallimliğine, 1873 [26 Teşrinisâni 1289] da Söğüt Rüşdî Mektebi birinci muallimliğine tâyin olundu. Bir müddet sonra istifa etti. İstanbul'a geldi. Prens Mustafa Fazıl Paşanın konağında hocalık etti.

1876 [1 Eylûl 1292] de Üsküdar'da Paşakapısı, 1878 [3 Kânunisâni 1294] de Gülhane Askerî Rüşdî Mektebi Sarfı Türkî Muallimliğine nasb edildi. Oradan da istifa ettikten sonra 1879 [1 Şubat 1295] da Mektebi Sultanî Edebiyatı Türkiye muallimi oldu.

1880 [21 Haziran 1296] de infisal eyledi.

1881 [20 Temmuz 1297] de kütübhaneler müfettişliğine, 1882 [1 Teşrinievvel 1298] de Kütübhaneler Tahrir Müdür Muavinliğine, 1886 [2 Kânunuevvel 1302] de Maarif Nezareti Encümeni Teftiş ve Muayene âzalığına tâyin kılındı. Muzır kitaba ruhsat verdiğinden bahisle azlı Maarif Nezaretinden Makamı Sadarete inha olundu. Hangi kitaba niçin ruhsat verdiği anlaşılmak üzere isticvabı cevaben iş'ar kılındığından azlı hakkındakı teşebbüs neticesiz kaldı. Altı ay sonra Nezaretten Sadarete yazılan tezkirede bir mektebe bin kuruş tahsisi hakkında irade sadır olduğundan ve Nezarette bin kuruş mahlûl bulunduğundan bunun mektebe verilmesi istizan edilmesile müsaade olundu. Münhal olan gûya Hayret'in maaşı imiş gibi 1890 [3 Ağustos 1306] da kaydı terkin edildi. Bu hokkabazlığa Hayret'le beraber herkes hayret etti. Sadarete müracaatı üzerine tezkire yazıldı ise de Nezaretten cevab verilmedi.

Hayli zaman sonra Kandiye İdadî Mektebi Edebiyat Muallimliğini ihtiyar eyledi. 1892 [30 Ağustos 1308] de istifa etti. Evrakı içinde görülen bir tezkire müsveddesinde —ki Kandiye Mutasarrıfına yazılmış olması melhuzdur — "Talebe-

Doğduğu sırada Tarikati Nakşbendiye hulefasından bir zat tarafından "Mehined Bahaüddin" tesmiye olunduğunu ve gencliğinde şiire heves ederek bir mahlâs kullanmak istediğini, bir gün Adana'da bağlara giderken hatırına "hayret" kelimesi gelip bunu kullanmağa başlayınca asıl ismi unutularak "Hayret" namile istihar eylediğini bana söylemişti.

nin kendi lisanları olan Rumcayı altı senedenberi lâyıkile öğrenemedikleri halde Arapcayı bir senede öğrettiğini ve hiç birinin "teşekkür ederim" bile demediğini ve böyle nankörlere tedrisi ilim, şer'an caiz olamadığı gibi böyle bir kavm arasında bulunmak da caiz olmadığından istifa ettiğini" söylüyor.

İstanbul'a avdetinde vâki olan teşebbüsatı üzerine Şûrayı Devletten tanzım olunan mazbatada Maarif Dairesindeki memuriyetinin iadesine ve müterakim maaşatının tesviesine lüzum gösterildise de bir netice hâsıl olmadı. Bir müddet (235) kuruş mazuliyet maaşile geçindi. Senelerce uğraşarak 1899 [1 Şubat 1315] da tekrar Encümeni Teftiş ve Muayene Âzalığına nasb olundu. İcra kılınan tensikatta açıkta bırakıldı. 1908 [20 Ağustos 1324] te Darülfünun Ulûmı Diniye ve Edebiye Şubeleri Müdüriyetine tâyin kılındı.

1909 [31 Mart 1325] da zuhur eden ihtilâl hareketlerini takdiren "Islâm" namındaki gazete ile neşreylediği makaleden dolayı İdarei Ürfiye Kararnamesi mucibince beş sene müddetle 1909 [12 Temmuz 1325] da Rados'a nefy olundu.

Eşref merhum, İzmir'den Mabeyin Başkâtibi Halid Ziya Beye gönderdiği 1910 [8 Teşrinievvel 1326] tarihli inektubda affine çalışılmasını reca etti. Zarfın üstüne "mürteci diye Rados'a nefy olunan Hoca Hayret Efendiye" adresini yazarak posta ile gönderdiği mektubda Başkâtibe müraacatından dolayı canının sıkılmamasını ve kendi de "lâzım gelenlere ikişer satırlı arzıhal yazmasını ve inadı bisud göstermemesini" tavsiye etti. Âtideki kıt'ayı Halid Ziya Beye ve Hayret Efendiye gönderdi:

"Vakti Hürriyet'te Hayret, dendi nâmın mürteci Bir zaman yanımda istibdadı derdin düşmenim Mutlaka bir sehve mebnidir bu mahkûmiyetin Nefye sen lâyık değilsin çünkü isbatın benim"

Hayret, nefiyden kurtarılması hakkında bir zate yazdığı niyaznamede:

"Benim emlâk ve akarım, maaşımdan ibaretti. Memurin tensikatında kadro haricine çıkarıldık. Sonra yapılan ahali tensikatında da memleket kadrosunun haricine çıkarılarak Rados'a kadar sevk olunduk. Bu muamelenin adına da beş sene nefiy demişler. Ben, beş parasız olarak buraya gönderildim. Efradı ailem de beş parasız olarak orada kaldılar. Şimdiye kadar ne bana, ne efradı aileme beş para verilmemiştir." diyor.

1910 [4 Kanunuevvel 1326] da affolunarak İstanbul'a geldi. 1911 [Haziran 1327] de tekaüd edildi.

1913 [1331 şevvalinin 14 üncü gecesi] de Yüksekkaldırım'da Kazasker Camii civarındaki hanesinde vefat etti. Merkez Efendi kabristanına defn olundu.

Yenişehir Fenerli Hüseyin Hâşim Bey — müteveffaya münfail olmakla beraraber — şu rubaîyi söyledi:

"Bir şairi zi fazilet etti rihlet Vermişdi kemâli dehre cidden hayret Tab'ında nümayan idi her dem şiddet Sığmazdı cihana sığdı kabre Hayret"

Yaz ve kış gibi kâh hararet, kâh burudet ile senelerce devam eden münasebet, Hoca Hayret Efendi merhum hakkında birkaç söz söylemek hakkını bana bahş etmiştir. Hakkı istimalde, hakka riayet etmeği vazifei insaniyet bilirim. Ahlâfe — oldukları gibi gösterilmesi lâzımgelen — zevatı mühimmenin yalnız bir yüzünü göstermek, diğer yüzünü gizlemek, tarihi taglit etmek demektir ki bu hareketle ensali âtiyeye ihanet edilmiş olur.

Halbuki bizde bazı nas, hakikatle istinas edememiş olduklarından yalnız meziyetlerin gösterilmesini ve kusurların gösterilmemesini arzu ederler. Meziyetlerle beraber kusurlardan da bahs edildiğini görünce bahs eden adamın garazkârlığına haml ederler¹.

Eşhası tarihiyeyi "oldukları gibi göstermekteki" faide, onların bazı kusurlarını söylemekte tevehhüm olunan zarardan daha mühimdir.

Hayret Efendi — evrakı arasında gördüğüm — bir müsveddede tercemei hal yazmak istiyenlere ihtar ediyor ki:

"... Tercemei hal, sahibi tercemenin mesavisinden kat'a bahs olunmayıb mücerred mehasinini tadad etmek ve mehasinini madudesi ve tadad olunan fezaili kâfi görülemediği halde de lüzumu kadar muharrir tarafından ilâve edilmek demek olmayıp belki sahibi tercemenin ef'al ve harekâtını olduğu gibi yazmaktır."

Diğer bir müsveddede de diyor ki:

"Hecvi alelûmum takbih edenler, insafı şairane ile muttasıf olmıyanlardır. Çünkü sırf mehasin, yahud sırf mesavî ile muttasıf hiçbir kimse bulunamaz. Mehasin medih ve ınesavî zem olunmak muktezayi şimei insaniyettir."

Bu sözler, doğru olmakla beraber bir şahsın halini olduğu gibi söylemek başka, hecv etmek yine başkadır. Birinci surette garaz, yer bulamaz. Fakat ikincide garazden tamamile tecerriid etmek kabil olamaz.

Sadede taallûku olmadığı halde bu Cevdet "Son Asır Türk Şairleri" nde "Ali Emirî hakkında kaleminden sadır olan evsaf ve ibaratı şeniayı havsalasına sığdıramadığını" da yazmıştı. Eserimde Ali Emirî Efendi hakkında "evsaf ve ibaratı şenia" yazmadım. Merhumu yakından tanıyan ve benim sözlerimi dikkatle okuyan zevatın da teslim ettikleri vechile onu kendi sözlerile tasvir ettim, olduğu gibi gösterdim. Fakat garaz, çok defa hakikati başka şekilde gösterir de "evsaf ve ibaratı şenia" yazıldığından bahsetdirir. Garaz tedavisi müşkil marazdır.

Meselâ: Mekteb muallimlerinden müteveffa M. Cevdet, Arapcaya benzer bir lisanla evvelce neşr ettiği kitabda: Bana müracaatında istediği kitabları göstermediğimden, fakat müşkülât gösterdiğimden — hakikate muhalif olarak — bahs etmişti ve kendini tevbih ettiğimi — doğru olarak — yazmış ise de tevbihin asıl sebebi olan maddeyi söylemeğe yanaşmamıştı. Burada söylemek istediğim şudur:

Hayret Efendi, Eşref merhum hakkındaki medhiyesinin:

"Gazabullalıtan mı halkoldun, Nedir aslın ne denlü müştaksın"

beyitinde söylediği vechile "Gazabullahtan mahlûk" bir merdi acib, yahut bütün vücudü sinirden mürekkeb" bir mahlûki garib olduğu bütün âşinalarınca malûmdur. Bu sebeble halü kalini uzun uzadıya muhakemeden ziyade bazı vekayi ve fıkaratını nakl ederek merhumu gördüğüm gibi göstermeğe çalıştım.

* * *

Edebiyat ve üdeba ile meşgul olabilecek bir sinnü hale geldiğim hengâmda "Hayret Efendi" namını da işitmeğe ve sair üdeba ve şueranın nazım ve nesirlerine benzemiyen sözlerini okumağa başladım.

Şair Besim'in' "İnşayi ilâhîde garabete misâl" ve Mehmed Âkif'in "Görgülü "kör" tarzında tarif ettikleri Hayret Efendi ile ilk mülâkatımız — Kandiye'den avdet ettiği sıralarda — bir remazan günü Bayezid Camiinde vâki oldu. Kendini şahsen tanırdım. Bayezid kütübhanesi birinci hafızı kütübü Hoca Hasan Tahsin Efendi merhum, kardeşim Ahmed Tevfik merhumla beni Hayret'e, Hayret'i de bize tanıttı.

O zamanlar — pek genc olmakla beraber — matbuat ile meşgul olduğumuzdan Hayret gıyaben bize âşınalığını imâ eyledi.

"İmâ" kelimesinin maksadı imâ edemediğine eminim. O kelimeden maksud olan mâna şudur: Merhum — tanıyanların malûmu olduğu üzere — seramedanı mütekebbirinden idi. Bu cihetle bizi tanıdığını açıktan açığa inba edemezdi, tevazuan! imâ edebilirdi.

O akşam Tahsin Efendinin teklifile iftarımızda bulundu. Başka müsafirler de vardı. Lâtif suhbetler oldu.

Hoca Efendinin ziyaretleri tevali etmeğe başladı. Civarımızda bir mahalleye nakl ettikten sonra daha sık görüşüldü. Sükûn ve neşad deminde suhbeti hoş olan bu zat, aralıkta feveran etmekle beraber bize karşı — mürnkün olduğu kadar — muhafazai itidale gayret ve ibrazı riayet ederdi. Kadihte semih, medihte mürnsik olduğu halde bazı ehibbasına bizi tanıttıkca "Beyler, iki mânasile edibdirler" mukaddimesile sena ederdi.

Sevdiği zatlerden Pertev Paşanın hafidi Aziz Beyle² bazan beraber gelirlerdi. Tab'an nefaise mail olan kardeşim, kış geceleri nefis çaylar ihzar ettirir, bahar geceleri turunç, portakal, mandalina, limon ve kız memesinden mürekkeben bizzat yaptığı lâtif şerbetten eski kapaklı billûr bardaklarla müsafirlere ikram ederdi. Güzel

¹ Tercemei halleri, 185, 90, 44 üncü sahifelerdedir.

² Tercemei hali, 44 üncü sahifededir.

şeylere dildâde olan Hayret, yüksek sesle "ya sahibelhayrat, tavvellâlahü ömrek" diye alkışlardı. Zarif müsahabeler, nafi mübahaseler cereyan ederdi.

Hayret, Adana'nın yaylalarından bahseder, yaylada mehtaba karşı açıkta yattıkca dakik manalar, rakik mazmunlar tulü ettiğini, hatta bir parlak gecede:

"Kandilimi mah eder füruzan Üstümde semâ çiçekli yorgan"

beyiti sanih olduğunu kemâli vecdile anlatarak — hiçbir şairin söyliyemiyeceğine kâni olduğu — bu beyiti senada itra ederdi. "Sizin Yakacık, bizim Adana'nın yay-lâlarına benziyor, beni götürünüz" derdi.

Bir gece götürdük. Kartal'da bizi bekliyecek olan arabamıza — bir saat evvelki trenle gelen — kadın müsafirlerin binip Yakacığa gittiklerini söylediler. Araba, at, merkeb, birşey bulamadık. Bilmecburiye yayan yola dizildik.

Havanın letâfetine munzam olan şaşaai mahitab, Hayret'i oyaladı. Bir müddet halden memnun göründü. Fakat yokuşlar tevali edince ikide bir oturup dinlenmeğe, yorgunlukla beraber açlıktan da şikâyet etmeğe başladı.

Yolun yarısını boylamış idik ki yukarıdan inen bir beygire tesadüf ettik. Sürücü, hayvanın yorgunluğundan bahs ederek geri dönmemek istedi. İcbar ettik, döndü. Hocayı zahmetlerle bindirdik. Hayvanı yürütebilirsen yürüt. Sürücü ve biz, başını Yakacık tarafına çevirdikce beygir, Kartal cihetine çevriliyor, yola getirmek için vurdukca çifteler atıp hem üstündeki Hocayı, hem bizi ürkütüyordu. Hayvan, bir aralık ayağa kalktı. Az kaldı Hoca, arkası üstü düşüyordu. Hem kızdık, hem güldük. Yine yayan yola düştük.

Hayret, bir müddet atıp tuttuktan sonra kardeşime "Yâsahibelhayrat, yedireceğin yemeklerden bahs etde telezzüz edelim, çektiğimiz çileyi unutalım" demekte idi ki arkamızdan — kendi kendine söylenerek — biri geldi. Bu, Yakacık ile Kartal arasında posta tatarlığı eder, hastaları okur, kendi kendine konuşur, meczubumsu, sarhoş bir şahsı garib idi. Ağzına girercesine yaklaşıp saçma sapan sözler söylemeğe başlayınca Hayert korktu. Adımlarını sıklaştırdı. O, yürüdükce beriki takib etti. Bu hale gülerken Hoca'nın hakikaten korktuğu anlaşılınca herifi def ettik.

Evimizin civarına geldiğimiz sırada Hayret Efendi, kıyamet kopsa yerinden kımıldayacak hali kalmadığını söyleyip yere yığıldı. Aşçı, arabacı, bağcı, uşak bizi istikbâle gelince Hayret şu uzun yolculuğun nihayet bulduğuna kanaat etti, sevindi.

Eve girince soyundu. Tamamile yıkanırcasına abdest aldı. "Yâsahibelhayrat, ne yedireceksen yedir de kendimize gelelim" dedi. Yolda yemek namına ne tahayyül ettise hepsini önünde bulunca birâderin yalnız "sahibülhayrat" değil sahibülkeramat olduğuna da hükm etti.

Babamız merhum, vakit geç olmakla beraber mahza müsafiri izaz etmek maksadile ayrı bir ev olan — selâmlık dairesine geldi Vaktile Prens Mustafa Fazıl Paşanın dairesinde kendini tanıdığını bir münasebetle söyliyerek hukukı kadimeyi ihtar ettikte beriki, bu âşinalıktan — her ne sebebe mebni ise — hoşlanmadı, evet filân diye geçiştirdi. Faili, mefuli mahzuf bir vak'a anlatmağa başladı. Babamız "affedersiniz, vak'anın sahibini anlıyamadım" dedi. Mihmanı hayret res'an, hiddetlenerek "dinleyeydin de anlayaydın' 'cevabı acibini verdi. Kardeşimle muztarib olduk. Çünkü babamız, gayet edib, dilnevaz, mihmanperver bir merdi kâmil olmakla beraber Hayret'in değil, en büyük âdemlerin bile bed muamelesine tahammül edemezdi. Hayret'in hakikaten şayanı hayret olan dürüştane muamelesine fazlasıle mukabele eder de onun ve — böyle huysuz bir müsafir getirdiğimiz için de — bizim mevkiimiz müşkil olur mülâhazasile deryâyı hayrete daldık.

Teşekkür olunur ki faziletli babamız "olub sakit, zebanı ta'nı bedgûyanı iskât et" nasihatine riayetle sükût etti.

İstemiyerek söylüyorum ki Hayret Efendi, gayet haşin, hodbin ve mütekebbir idi. Kendinden başkasını adam yerine koymamak isterdi. Herkesi tekdir etmeğe nefsinde hak ve salâhiyet farz ederdi. Fakat başkalarının kendine dürüştane değil, nazikâne hitab etmeğe de hakları olmadığına kâni idi.

Ertesi sabah, yanına gittiğimizde gece yollarda çekilen zahmetin, rahmet hükmüne geçtiğini, rahatla uyuduğunu, kahvaltı olarak şimdi yiyip içtiği şeyler Adana yaylalarını ihtar ettiğini, böyle lâtif bir mahalle getirdiğimiz için müteşekkir olduğunu — kendine mahsus tavırla — söyledi. Daha birçok şeyden bahs etti. Lâkin gece evinde müsafir bulunduğu muhterem zâte gösterdiği huşunetkârane tavırdan bahs ve itizare lüzum görmedi. Niçin lüzum görsün ki her ferdi tevbih ve tahkir etmek, onun hakkıdır!..

Babamız, müteessir olmakla beraber — hasbennecabe — mihmanperverlik vazifesine halel vermemek için sabah yemeğinde bulundu ve tavrı iğbirar göstermedi. Öyle bir mümini kâmile lâyik olan muamele bu idi.

Yakacığın yegâne mesiresi olan Ayazma mevkiine gittik. Hayret'in nazarında güzel şeyler, güzel yerler için "müşebbehünbih' 'Adana olduğu için o mevkii de Adana yaylalarına benzetti. Havanın ve mevkiin letâfetinden neşveler içinde kalarak bazı eş'ar inşad ve letaif irad ettiği esnada gözü Pendiğe ilişti. Pendik'te oturan Damad Halil Paşazâde Damad Mahmud Paşadan¹ bahs etti. Bahs ilerledikce gözleri döndü, rengi değişti, attı tuttu. Mukaddema Paşanın oğulları Sabahüddin ve Lûtfullah Beyleri okuturmuş. Hakkında fevkalâde hürmet gösterilirmiş². Beylere — merasimi mahsusa ile — ilimden icazet veriniş, ikram olunmuş. Gördüğü lûtufları, hürmetleri nakl eylediği sırada — şükür ve minnet ibraz etmese bile — gayri münasib tâbirler kullanmaması lâzım gelirken ağzına geleni söylüyordu.

Dairede ecnebi bir kadın varmış ki beylere lisan talim edermiş. Ona verilen maaş, kendi maaşından fazla imiş. "Biz, lisanı şerifi Arab talim ediyoruz. O karı

Tercemei hali, 55 inci sahifededir.

² Hayret Efendi Kandiye'de bulunduğu esnada Mahmud Paşaya portakal göndermiş, Paşa yazdığı teşekkümümede "Efendimiz Hazretleri" gibi tazimkârana tâbirler kullanmıştır.

gâvurca öğretiyor. Onun maaşı her halde bizimkinden eksik olmalı" diye ayak basmış. O sırada bermutad bir gün Pendik'deki köşke gitmiş. Selâmlık boyanıyormuş. Yaz mevsimi olduğu için bahçeye gayet müzeyyen bir çadır kurmuşlar. Halılar, minderler, koltuklar koymuşlar. Gümüş liğen ibriğe varıncıya kadar her dürlü levazımı ihzar etmişler. Hoca Efendi hazretlerine mükemmel bir mekân hazırlamışlar.

Hoca Efendi, boyanmakta olan köşkte oturtulmayıp çadıra çıkarılmasını bir nevi istiskal addetmiş, somurtmağa başlamış. Hiddetini izale için "bizim Adana yaylalarına benziyen şu tarlalarda mehtaba karşı gezineyim" diye çıplak ayağile yürümüş. Ayağına diken batmış. Müşevveş gözlerile dikeni görüb çıkaramadığı için büsbütün hiddetlenmiş, sabahleyin savuşmuş. Mükerreren vâki olan itizar ve davete rağmen o daireden ayağını çekmiş, amma dilini uzatmış...

Paşa hakkında galiz sözler söylerdi. Hattâ Veys Paşazâde Zeynelâbidin Reşid Beyin bana gönderdiği mektublardan birinde, Haleb Mektubculuğuna tâyin olunarak İskenderiye yolile giderken Kahire'ye oğrayıb görüştüğü esnada Paşa, Hayret'in kendi hakkında tefevvüh ettiği — şairâne, fakat edeb şikenâne — sözleri aynen nakl ile şikâyet ettiğini ve "vezin bilmez, mevzunu, namevzunu fark eylemez. diye beni tahkir ve teşhir etti" dediğini yazmıştı.

Paşa, bir gün bana Hayret'in münasebetsizliklerinden bahs ettiği sırada dediği:

"Ötede beride aleyhimde lâflar savurdu. Hattâ Bahriye Nâzırı Hasan Paşaya da giderek aleyhimde sözler söylediği için Maarifdeki paralarını kopardı. Biz de şu kıt'ayı söyledik:

> "Seni âdem sanıyordum mütekebbir Hayret Anladım ben de senin olduğunu kör şeytan Hakka küfretmek içinmiş yediğin nanü nemek Vakıâ meşrebi iblise gerektir küfran"

Teessürünü teskin için ben de dedim ki:

"Hayret Efendi, zâtı devletinize dua ve senâ etmektedir. Aleyhinizde bulunduğunu işitmedik. Maarifdeki paraları, Mabeyin Şifre Kâtibi Kâmil Beyin himmetile kopardığını söylemektedir."

Paşa, bu sözlere kâni olmıyarak:

"Hayret olmuş, mayret olmuş lânet olsun istemem Zühdi barid, şugli fasid ehlini, erbabını"

beyitini okudu ve bununla yukarıdaki kıt'anın Hayret'e okunmasını reca etti.

Yakacık'da kaldığı geceler, Hayret'le evde, bazan bahçede otururduk. Havanın ve mehtabın letâfeti, hissiyatı şairanesini galeyana getirerek "mâna tulû ediyor, biraz halvet olsun" der, bizi yanından savardı. Bir müddet sonra davet eder, görüşür, konuşur, müteakiben yine "halvet olsun" derdi.

Zâdei tab'ı olan:

"Gelmesin hiç kimse şimdi nezdime etmem kabul Halvet ettim şahedi nazendei mâna ile"

beyitini galiba kanun hükmünde tutarak herkesi hükmüne ram etmek sevdasına düşmüştü.

Aşağıda görüleceği vechile "fıtraten cihangir" olduğuna kanaat eden bir âdemin bu dürlü sevdaya düşeceği tabildir.

Fakat bu derece hodkâmlığa, hodendişliğe, hodpesentliğe, hodbinliğe, tahakküme, tagallübe, istibdade tahammül etmek pek kolay olmasa gerektir. Biz senelerce tahammül ettik. Lâkin bu garib adamı hoşnud edemedik.

Hattâ eski âşinalarından Dersvekili Hoca Halis Efendi "Hayret, bir gün ziyaretime geldiğinde odanın soğukluğundan şikâyet etti. Mangala bol ateş koydurduk. Bu def'a sıcaktan şekvada bulundu. Bizi tevbiha kalkıştı. Bu adamı, doğrusu siz idare ettiniz, cevrine tahammül eylediniz. Biz tahammül edemedik" demişti.

Hemsehrlerinden Hakkı Bey merhum¹ nakl ederdi:

Yine hemşehrlerinden bir zat, bir remazan akşamı iftara davet etmiş. Hayret'le beraber gitmişler. Hayret önüne konulan yemeklerin herbirine bir kusur bularak hiçbirini beğenmemiş, taam sahibini tekdire başlamış. Tahammülü pek fazla olmıyan hane sahibinin ihtiyarı elden giderek Hayret'i kapı dışan edivermiş.

Vefa'da Beliğ Efendinin evinde aylarca beytutet ettiği esnada Beliğ Efendi Zâdeler, hasbetenlillâh hizmet ederlermiş. Bu zatler, aylıkla tutulmuş uşak imişler gibi Hoca Efendi, bazan hizmetlerini beğenmez, azarlarmış.

Bir gece bizim evde bulunduğu sırada Yenişehir Fenerli Hüseyin Hâşim² yanındaki masada duran bir kitaba bakarken Hayret, kemâli unf ile kitabı elinden alab bana verdi Bir tavrı hâkimane ile "Kemal Bey, şu kitabı kaldır, biz söz söylüyoruz" dedi. Hilim ve nezaketile beraber hiddeti yaman olan Hâşim, pek ziyade müteessir olarak şiddetle mukabelede bulunmağa hazırlanırken önü alındı.

Gösterdiği unf ve şiddetten kat'ı nazar, Hayret bu işte haklı idi. Zira bir mecliste bir adam söz söylerken dinlemek, başka şeyle meşgul olmamak adâbı meclistendir.

Bir remazan akşamı³ Hayret Efendi ve — bilâhare Hicaz valisi olan — pek eski ehibbamızdan Hacı Reşid Paşa ile birlikte vüzeradan Hasan Fehmi Paşa merhumun konağında iftarda bulunduk. Diğer müsafirler dağıldıktan sonra Paşa, bizi bırakmıyarak çay hazırlanmasını emretti. Derin suhbete daldık. Bir müddet sonra çay takımını getirdiler, Paşanın önüne koydular. Paşa, çayı bardaklara taksim ettikten sonra Hayret Efendiye kendi elile verdi. Hayret, önündeki masaya işa-

¹ Tercemei hali, 490 ıncı sahifededir.

² Tercemei hali, 557 nci sahifededir.

^{3 1900 (19} remazan 1318).

retle "oraya koyunuz" dedi. Paşa, izaz etmek için tekrar "Buyurunuz" diyince, beriki tavrı hiddetle "Canım, oraya koy alırım" dedi. Paşa ile biz de sıkıldık.

Bir gece evimizde on onbeş müsafir bulunduğu esnada bilmünasebe "Bir camide Mir'at okutmak niyetindeyim" demesile mahza kendini tatyib ve tevkir için "öyle bir himmette bulunursanız biz de camiin kapısında oturur uzaktan, istifade etmek cür'etinde bulunuruz" dedim. "Gazabullah" dan halk olunan bu zatı mütekebbir, hiddetlenerek: "Kemal Bey, benim dersimde sizler değil, sizlerin hocalarınız bile bulunamaz" demesile iki taraftan irice dirice birkaç söz söylendi. Bir aralık hiddetle yerinden fırlayıp dışarı çıktı. Beş on dakika geçtiği halde avdet etmediğinden gittiğine kanaat edilerek aleyhinde huzzar tarafından ağır lâflar savruldu. Ben büsbütün çoşarak atırıp tutarken cenabi Hayret, zûhur etmesin mi.. Meğer sofada namaz kılar, sözlerimizi dinlermiş. Ben asla tavrınıı bozmadım. Hayret'de hiçbir şey olmamış gibi söze devam etti. Fakat mütekebbirâne evza ve akvali hayli değişti.

Kibrü huşuneti âmmece malûm olan bu zat, bir gün Hersekli Ârif Hikmet Bey merhumun nezdinde bulunurken ateş püskürerek dâvayi fazilet etmesile Hikmet "Canım Hayret Efendi, neye kibrediyorsun? İlmim var, dersen, senden daha büyük âlimler mevcud. Malım var, dersen, ayağında çorabın yok, cemâlim var, dersen, senin gibi, benim gibi heriflerin yüzüne sadaka olarak bakarlar. Amma efendim, insaf et. Bu kibrü huşunete sebeb ne?" diye haşlamıştı.

Yine o zati hayret bahşa, bir gazelini hâmilen Hikmet'e girniş. Baş tarafa oturduktan sonra "yanıma geliniz de size lâtif bir gazelimi okuyayım" demiş. Hikmet, muhatabının mütekebbirâne tavrına hayret etmiş iken bu teklif, nefsine büsbütün ağır gelerek "Bana bak. Sen, beni ayağına davetle şiir okuyacak adam değilsin, sen benim önüme gel de okuyacağını oku. Amma efendim, münasebetsizlik ediyorsun" diye tevbih ettiğini Hikmet, bir gün sonra bize nakl etti.

Pek genc iken yazdığım "Sabih" namındaki nâçiz eserin tab'ına aid muamelenin ifası için bir gün Maarif Dairesinde, Encümeni Teftiş ve Muayene odasında Reis Abdullah Hasib Efendinin nezdinde bulunduğum sırada Encümen âzasından olan Hayret Efendi içeri girdi. Reis, kıyam ve ihtiram etti. Beriki asla aldırmıyarak kendine mahsus sandalyeye oturdu. Reis, seslenerek "merhaba" dedi. Beriki dönüb yüzüne bakmadı. Abdullah Hasib Efendi, — terbiyeye muhalif olan — bu halden bana şikâyet etti.

Bu zat, nefsine ve sözlerine pek ziyade ehemmiyet verirdi. Nefsini ve sözlerini herkesin ve her sözün fevkinde tahayyül ederdi.

Bir gün "Nef'i" den bahs ederken "Nef'i ve ona benziyen diğer bazı adamlar, cihangir olmak üzere halk edildikleri halde cihangir olmalarına zaman müsaade etmemiştir. Çünkü sözlerine bakılsa herbir kelimesinde cihangirlik eseni görülür. Bihamdillâh fakirde dahi o hassa vardır. Sözlerime dikkat edilse cihangirlik fıtratında bulunduğuma hükm olunur" demiş ve bunun bir yere kayd olunmasını bana tavsiye etmişti. O vakit bir deftere kayd etmiştim. Otuz yedi sene sonra da buraya kayd ediyorum.

Rados'a nefiy olunacağı esnada hemşehrlerinden birkaç meb'us, menfanın Adana'ya tahvili için teşebbüsatta bulunacaklarını kendine söylediklerinde "Rados'a da gitmem, Adana'ya da gitmem. Bursa eski payitahttır, hem yakındır, oraya giderim" dediği ve tevkifanede kendine refik olan bir adamın, elindeki sigarayı yakmak için kibrit tutmasına hiddetlenerek adamcağızı fena halde tekdir ettiği o meb'uslardan işitilmişti.

Bir aralık "Seyhanım nasıl" kafiye ve redifinde ve

"Daderü hemşire kaldık ben de anlardan cüda Kardeşim bilmem nider, hemşiremiz hanım nasıl"

beyitini havi olarak tanzim eylediği uzun bir manzumeyi okurken başını açar, göğe kaldırır, böyle bir ferdin söyliyemiyeceği harikulâde şiirleri kendi söylemeğe kudretyab olduğu için hamdü senâ ederdi.

Mahrukîzâde Cafer Beye "Bu şiirim hakkında ne dersiniz" demiş. O da evza ve etvarile hayret izhar ederek "Böyle harikulâde şiirler hakkında söz söylemek kimin haddidir" cevabını vermiş. Hayret, bu takdiri pek ziyade takdir ve Cafer Beyi senâ ederek "Siz de birşey söyleyiniz" demesile yüksek sesle ve kelimeyi uzatarak 'Hayret, hayret, hayret..." demiştim de bundan pek hoşlanmamıştı. Çünkü nükteyi anlamıştı.

Bu acib ve garib haller ve kallerin sebebi aslîsini kendi söylüyor, bize söyliyecek söz kalmıyor:

"Bais bu cünuna fıttatımdır Zülfü lebü hâl olup behane..."

Hodbinliğe, hodpesentliğe, nefsini her ferdin fevkinde tasavvur ettiğine kendi sözleri arasında daha pek çok şahid vardır. Meselâ:

"Ferdi tarif etmeğe mantık da pek kadir değil Etmem istiğrab söyle olsun akranım nasıl Yerde ünvandır bana Hayret aceb devletliyim Söylen ey ruhaniyan göklerde ünvanım nasıl"

§

"Bu tab'ın bence ferdaniyetin isbata hacet yok Kalemler çünkü lâdır hepsinin illâsıdır ham**em**"

8

"Divanı Hudada müfredim ben Zanneylemeyin mücerredim ben" "Hem fâtihim işte hem de hâtim Şahidse tabiatım beratım"

§

"Bir raha salik etti beni himmeti bülend Yennez bu kâinat benim harcırahıma"

Bu kabil hodbinâne ve hodpesendâne sözlerile beraber munsifane sözleri de wardır, âtideki beyitler o cümledendir:

"Dinliyen yok boşuna böyle senin de Hayret Durmayıp eylediğin bu hezeyan boştur boş"

8

"Hakkı bâtıldan etmedik temyiz Hezeyan ile geçdi ömri aziz"

8

"Bilmedi dünya beni dünyayı da ben bilmedim Bilmezim ben mi garibim yoksa bu dünya garib Bunca gezdim bulmadım gönlümce bir şeyda dahi Kaldı dil darüşşifayi aşkta hâlâ garib Kimseler fark etmese Hayret aceb mi şiirimi Ben garibim sözlerim de böyle sertâpa garib"

Niçe garib fikirleri, acib sözleri, bazan da mühim ve şayanı dikkat mülâhazaları vardır. Yüzü, gözü, özü, sözü, gülüşü, söz söyleyişi, yürüyüşü, yemek yiyişi, elhâsıl her şeyi kendine mahsus idi, başkalarına benzemezdi. Şübhe yok ki "nev'i şahsına munhasır" denilen adamlardan biri de budur.

Encümeni Teftiş ve Muayenede âza iken maaşının tezyidile diğer bir memuriyete nakline dair sadarete yazdığı arzıhalde:

"... Meclisi Maarife reis ve âza olmak için devletce bir müsabaka imtihanı usul ittihaz buyurulmamış ki daileri de o imtihane girevim de şu hali zaruret ve ataletten halâs olarak hem devlete hizmet edeyim, hem de refahi hal nasıl şeymiş ben de göreyim" diyor.

Meşrutiyet ilânından sonra yine Sadarete verdiği arzıhalde de:

"... Madame ki Maarif Nezaretine gelmek için sülûk edilecek yol tesviye olunub hattâ müddeiumumîlerin [Celâl Paşa], dâva vekillerinin [Hakkı Paşa], şairlerin [Ekrem Bey] Maarif Nezaretine gelebilmelerine müsaid bir halde kesbi sühulet etmiştir, bendeniz de elhaletü hazihi açık bulunmakta olan nezareti müşarünileyhaya tâyin buyurulmaklığımı taleb ve istirham ederim" diyor.

Kütübhanelerin muhafazası hakkında tanzim ettiği lâyiha da:

"... Müze denilen âsarın vereceği malûmat, tarih ve sınaate müteallik altı üstü yok, ufak tefek parçalardan ibaret olmakla bunlar kütübhanelerin vermekte olduğu malûmatın âdeta döküntüsü ve kütübhanelerdeki cevahiri âsara nisbetle âdi birtakım taş kırıntısından ibaret kalıb Rüşdî'ye ve İdadî'ye ise kütübhaneler ulûmunun yanında Ebced Hevvez gibi kalacakları beyandan müstağnidir" diyor.

Garib, fakat pek doğru olan mülâhazalarına âtideki cümleler misâl olabilir:

'Bir ehli dile âdi bir beyit söyleyip de ıslâhını teklif etmek, eski bir kunduranın bir usta kunduracıya tamirini teklif etmeğe benzer"

8

"Kitaba müracaat ederek cevab vermek, kabak bağlayıp yüzmek gibidir."

§

Namık Kemal Beyin (Talimi Edebiyat) a¹ yazdığı takriz hakkında der ki: "... Siz takrizleri yakı kâğıdı mı zannediyorsunuz ki bir kitabın arkasına yapıştırıldığı gibi heman içinde bulunan hatiatı çeksin alsın. Daha fennî tıb o derecelere gelmemiştir. İleride böyle bir kitab yakısı keşf ve ihtira olunursa o vakit takriz ile istidlâl etmek hususunda ben de sizinle beraberim".

Bazan pek güzel sözler söylerdi. Meselâ "fuhuş, manii belâgat değildir" cümlesi ne güzel sözdür.

8

Namık Kemal Beyin tarihi — kendi arzusile — Encümeni Teftiş ve Muayenede Hayret Efendiye muayene ettirildikte "tab'ı caizdir" yerine "tab'ı caiz değil, müstahabdır" yazdığını Hayret, nakl ederdi.

8

Âli bir aileye mensub pek dilrüba bir gencten ikide birde bahs eder ve o genc hakkındaki manzumesini kemâli şevku tarab ile okuyarak nice zamandanberi ru'yeti didar şerefinden mahrum olduğunu müteessirane söylerdi. Bir temmuz gecesi mehtabın en parlak bir zamanında Fenerbahçe'ye davet olunmuştum. Ehibba ile bir kenarda oturup — o devrin büyüklerinden birinin hususî surette tertib ettiği — sazı uzaktan dinlerken Hayret'in bahs ettiği genc yanımıza geldi, uzun suhbet ettik.

Aradan seneler geçtikden sonra Ekrem Bey, Maarif Nezaretine tâyin olundu. Tebrik için dairei nezarete gidip yanında oturduğum esnada — Darülfünun sube müdürlerinden buluran — Hayret Efendi, muhteriz bir tavırla gelüp ayakta durdu, çünki oturması teklif olunmadı. Bana dargın olduğu için gözlerinin ucile beni süzdü. Nazıra söyliyeceğini söyledi. Müşarünileyh, nezaketle — fakat hafif bir vaz's igbirarle — cevab vezdi. Hæyret gitti.

¹ Hayret Efendi "Takdırı Talim" ünvanile yazdığı makalelerde "Talimi Edebiyat" ı şiddetle teakid ve muahaze etmişti. Eserin müellifi bittabî müteessir olmuştu.

Ertesi gece Hayret, bizim eve geldi. Dün geceki tesadüf ve teserrüfi! - onun zevkyab olacağı bir tarzda — hikâye ettim. Derhal yanıma gelip "onu gören gözler öpülür" diye gözlerimi öpmeğe kalkışmıştı. Şairlik bu...

Bir gece güzellerden bahs ediyordu, güzel beyitler okuyordu. "Ben, iffetsiz güzeli sevmem" dedim. O, "Ben de, o kadar iffetlisini sevmem" dedi1.

Münasebet geldikce derdi ki: "Müteveffalara mersiye söyliyen adamlara taacüb ederim. Asıl hüsnü zail olan mehabibe mersiye söylemelidir ki söyliyen de. söylenen de, dinliven de müteessir olsun."

Ş

Esbak Maarif Nâzırı Münif Paşa merhumun Süleymaniye civarındaki konağında kapının iç tarafına — içi doldurulmuş — büyük bir ayı konmuştu. Hayret "bu, hane sahibi için beraati istihlâl hükmündedir" demiş ve bu söz Paşanın kulağına gitmiştir.

Kandiye'de bulunduğu esnada bir camiin yeniden yapılan minaresi için söylediği dört defa "Allahüekber" den mürekkeb tarihi bir gün vapurda Cevdet Paşaya okur. Paşa, itiraz eder. Hayret: "Bu tarihi beğenmiyen kâfirdir" dediğini bize nakl etmişti ve o tarih derecesinde bu sözünü de pek ziyade takdir eylemişti.

Cehilden ve erbabından bahs ettikce "Bizde cehli mürekkeb tâbiri kâfi değildir. Cehli mükkâb tâbirini de kullanmalıdır" derdi.

Ş

Maarif Dairesine gittikce kâtibler, bazı mesail sorar, halli müşkil ederlermiş. Bir gün yine sualler irad ettikleri sırada — tavrı mahsusile — "canum ne vakit gelsem bir sey soruyorsunuz" demis. Muhatablarından biri, zarif bir fıkra nakl ettikten sonra "zâtı âliniz de Maarifin sağmal ineği gibisiniz, elbette istifade edeceğiz" demiş. Hayret, başını geriye, kamını ileriye uzatıb "Ben, tek memeliyim. Fakat süt-

1 Nabi merbum da:

demistir.

"Fevt olmamak muradın ise lezzeti visal

Dil verme mahparelerin nik hususuna"

Şu kat'ayı o sıralarda söylemiştim:

"Hüsni biifferen evle ihtiraz

Ademi seytan gibi idlâl eder Tâlibi matlûbuna isal eder"

Hüsni pür ismet de benzer mürside

lüyüm. Sağmak istiyorsanız işte hazırım" cevabını verdiğini kemâli beşaşetle bize anlatmıştı.

Ş

"Sevmem o rütbe zenleri hattâ şarabı nabı da Nuş eylemem kim ismine bintülineb derler deyu"

dediği halde son demlerinde teehhül etmişti. Hatta bir kızı olmuştu. "Fatıma Ümmülcemil" tesmiye etmişti. Hazret — görenlerin malûmu olduğu üzere — yüzü acib, gözleri müşevveş bir zat olduğu halde "Ümmülcemil" i "Ümmülcemal" addolunacak derecede güzeldi. Tebriki velâdet için Topkapı civarındaki evine gitmiştik. Çocuğu — başının üstünde tutarcasına — hümneti kâmile ile yanımıza getirdi. Kendini tatyib etmek maksadile çocuğu öpmek istedim. Derhal men ederek "aman öpmeyiniz, cemâlini soldurursunuz" demişti. Vefatından sonra biçare çocuk ne oldu bilmem.

*

Yukarılarda da söylemiştim ki Hayret Efendi, gılzet ve huşuneti tab'ına rağımen bize riayet ve mehabbet gösterirdi. Bazan — muktezayı fıtret olarak — münasebetsiz halü kallerde bulundukca ihtiyarlığına ve ilmine hürmeten tahammül ve tatyibi hatırda devam ederdik.

Hersekli Ârif Hikmet, Divanının mukaddimesinde de söylediğim vechile bir aralık "Edirne'li Güftî" nin hezl vadisinde yazdığı manzum tezkirei şuara tarzında, fakat ciddî hezline galib olmak üzere ehibbamızdan bazı şairlerin menakıbını yazmak istedim. Bir herzevekil, beni teşebbüsümden tenfir ettiğinden tezkireyi ikmâl edemedim.

Bir remazan akşamı, üdebadan, şuaradan sekiz on zat ile evimizde iftar edildikten ve suhbete germi verildikten sonra Ârif Hikmet merhum — evvelce görüb beğendiği — o tezkireyi istedi. Tezkireye dahil olan huzzardan Hayret ve Emirî, menkabelerinin huzuri huzzarda okunmasını arzu etmezlerdi, tezkireyi okutursam bana muğber olacaklardı. Hikmet'i fikrinden döndürmek kabil olamadığından Hayret'e ve Emirî'ye — lisanı hal ile — itizar ettikten sonra tezkireyi getirdim.

Hikmet, evvelâ kendi menkabesini, müteakiben Hayret'in menkabesini okudu. "Efendim, bu zat siz misiniz?" dedi. Muhatabından — maalkerahe — "evet" cevabını aldı. Huzzar, safayab oldu. Lâkin menkabe sahibinin hoşlanmadığı çehresinden anlaşıldı. Diğer zatların menkabelerini de okuduğu esnada o zatlerden Emirî'nin kahkaha ile güldüğünü, fakat yüzünde eseri infial peyda olduğunu görerek şu fıkrayı nakl etti:

Bursalı Şeyh Zaik, Tanzimattan evvel Bursa eşrafından bazılarını "Karunı Bursa", "Mel'unı Bursa" kafiye ve redifli bir manzume ile hecv eder. Herifler, va-

isiye şikâyet ederler. Vali, şâkiler hazır iken şeyhi celb ederek manzumeyi okutur. İsimler geçtikce "Mel'unı Bursa kimdir?" diye sorar. Eşraftan biri ayağa kalkıb temennâ ederek "kulunuz efendim" der. Manzumede ismi geçen eşhasın her birine bu suretle sorub cevab aldıktan sonra "Be âdemler, bana niçin şikâyete geldiniz? Zaik Efendi, size ne nam vermişse kabul etmişsiniz. Kabulünüzü burada da itiraf ediyorsunuz. Artık şikâyete mahal var mı?" der. Evvelce telâşa düşen Zaik, zaika senci safa olur, şâkilerde mahcuben avdet ederler."

Hikmet merhum, bu fıkrayı o kadar hoş bir tavır ile nakl etti ki tezkireden hoşlanmıyanlar bana mün'atıf olan nazarı infiali, nigâhı iltifata tebdil ettiler. Amma kindarlıkta pek ileri giden Hayret Efendi, bu kadarcık bir lâtifeye tahammül ademiyerek o geceden sonra evimize gelmedi. Âdeta münasebeti kesti.

Tezkirede söylenen sözler şunlar idi1:

Bir de var hayreti âli fıtrat Bu da merdanı sühanden biridir Lâkin ol zatı feridi devran Darbi nutkile olur ehli beyan Kimse lâf eyliyemez nezdinde Batsü siddetle verir kalbe hesar Nâri hışmile olanlar suzan Su kadar var ki o siri savlet Bir de ol merdi letâfet küster Demi sevkinde sorar varâne: Havret'in haline âlem havran Ne kadar varsa kabihülmanzar Gerçi ifrat ediyor hiddetde Öyle fazıl ki o merdi hak bin Eylemiş suki ukâzla îlâ Simdi erbabı meziyet çokdur Ana manend olamaz ehli ukul Bilmivor kadrini amma devlet Böyle harler arasında âdem Sensin ey padişehi mülki kemal Sana hâllâkı maanî derler Mefhari ehli meziyetsin sen Cümlenin a'kalisin, ekremisin Hayretinden edemez kilki fakir Rehberi ehli hünersin bişek

Matlaı mihri kemâlü fikret Nâmı tâ ruzi kıvamet dîridir Fartı hiddetle hemişe cuşan Mübtelâyi elemi bipayan Kimsenin kıymeti yok indinde Sanki bir saikai ates bar Istiaze eder anden her ân Bisebeb kimseye etmez hiddet Sade ruyane mahabbet eyler Var mı haccin acaba sübbane Çünkü âzarını görmez huban Dinlemez lâfını tekdir eyler Fakat emsâli de yok fitnatde Ana akran olamaz Sadüddin Kadri irfanı o zatı dânâ Kâbı âlisine varmış yokdur İşte levh, işte kalem, işte fühul Etmiyor şanına lâyık hürmet Kalır elbette ayakda her dem Şahedi ilme eden bahşi cemâl Sözlerin mürdeyi ihya eyler Bizlere badii rifatsın sen Ümmetin efdalisin, â'lemisin Fazlü irfanını cidden tasvir طولالله تمالي عمرك

¹ Tezkire, otuz yedi sene evvel tertib olunmuştu.

Însaf etmeli, bunda gücenecek, münasebeti kesmeğe sebeb olabilecek ne var? Bilâkis memnun olacak söz çok. Acaba benden başka bir ferd, kendini medhetti mi?

Fakat kabahat onda değil, bendedir. Ne demek istediğimi erbabı irfan anlar.

*

Arif Hikmet merhumdan bahs etmişken şunları da söyliyeyim:

Hayret imzasının üstüne — o zamanlar konulan — "bende" ye mukabil olmak üzere "Abdullah" koymağa başlamıştı. Salâbeti diniyeden ziyade kibrü azamete müstenid olan bu halden hoşlanmadığı için Hikmet, ne vakit hitab etse "Abdullah Hayret Efendi" derdi. Hayret homurdanarak "buyurun" demeğe mecbur olurdu. Çünkü Hikmet'ten ürkerdi.

Takazayi şehveti çıldırmakla tavsif eden Hikmet — kendi gibi bir müddet evvel teehhül eden — Hayret'e bir gün "Abdullah Hayret Efendi, ben haftada bir defa çıldırıyorum. Sen kaç defa çıldırıyorsun" diye sormuştu. Bu soruş, berikinin canını bihakkın sıkmakla beraber istenilen malûmatı vermişti. Hayret'in o sıradaki tavrü nazarı, Hikmet'in pek ziyade hoşuna gittiğinden suali ma'hudu aralıkta iracl eder, kahkaha ile gülerdi.

*

Hayret, hiddetlendiği esnada bazan «الحمدة تسترى خبار امق » hâdisi şerifini okuyarak kendini hiyari ümmetten addetmek isterdi. Fakat hâdis'deki hiddet başka, nefse aid meselelerden dolayı şuna buna karşı gösterilen hiddet başkadır.

Hiddet ettiği esnada âdeta mecnune hayret verirdi. Bir işden, bir şeyden memnun olub da hali inbisatda bulundukca, bahusus —

"Hubanı dehre etme alâka behey gönül Heb biyefadır ande hakikat ne s... tirir"

dediği halde — bezmi ülfetinde bir hoş lika bulundukca lâtif sözler, zarif nükteler ve siirler ile meclisi tezyin eylerdi.

En küçük bir itiraza bile tahammül edemezdi. Zira bir söz ki kendinden sadır olurdu, mutlaka hakikat ve mahzı hikmet idi. Müstebidlerden şikâyet ettiği halde kendi en yaman müstebidlerden idi.

Her şeyi başka türlü idi. Hatta şiiri de başka türlü söylerdi. Bir gün kardeşim merhumla evine gittiğimizde beni minderin bir tarafına oturttu. Diğer tarafında büyük bir kağıd duruyordu. Üstüne birçok kafiye ile vezinlerden biri, altınada o kafiye ve vezninde beş on beyit yazılmıştı. Şiir söyliyeceği vakit, o kafiyelerden mülhem olarak tertibi kelâm ettiği ve yazdığı vezne, mesela "müfteilün müfteilün failün" e bakarak vezni bozmamağa çalıştığı anlaşıldı.

Bu sabah söylediğinden bahs ile bize o beyitleri okuduğu sırada "Hoca efendî, siz evvelâ kafiye ve vezin yazarak mı şiir söylersiniz?" dediğime hiddetlenerek "Canım efendim, kâğıda niçin bakıyorsunuz?" diye mırıldanmıştı.

Arab ve Türk edebiyatında kemâli müsellem idi. Sair ilimlerden bahs etmezdi. Kendinden bir meselei ilmiye sorulsa kızardı. Kimse de sormak hakkı yoktu, ne isterse ondan bahs etmek hakkını ancak kendi haizdi.

Son senelerde tasavvuf ve eski kimya ile iştigale başlamıştı. Birtakım nebatat ve madeniyatı eritib biribirine halt ederek altun yapmak sevdayi bisuduna düşmüştü. Hattâ sahhaflarda tesadüf ettiği Arabca kimya risalelerile, kütübhanesindeki kimya kısmını tamamladığını bize söylemişti. Birkaç ot ve kalay parçası ve cıva gibi şeylerle altun istihsal olunabileceğine kanı idi. Eslâf ve muasırından — aklına veda etmiş — niçe ahmakın bu yolda mal ve mülklerini imha ettiklerini düşünmek istemezdi.

Bu haline ve diğer ef'aline baktıkca bir merdi sadedil olduğuna hükm etmek zarurîdir. Bir gün evimizde kemâli iştiha ile yediği yemeklerin ve bilhassa pilâvın lezzetinden bahs ederek kardeşime "Yâ sahibelhayrat, bu pilâvdan av tadı geliyor, hangi kuşun suyile pişti? diye sormasile kardeşim bilâ teemmül "Atmaca suyile!" cevabını verdi. Şayanı hayrettir ki Hayret, bu söze inandı.

*

Hayret Efendi — rivayete nazaran — binriisbe genclik zamanında bir mektebin leylî talebesinden "Bedri" namında bir çocuğa dildâde olmuş. O çocuk, hafta başlarında çıktıkca Hayret, mekteb kapısında bekler ve seyri didar edermiş².

Bir akşam bütün talebe çıkıp da ötekinin çıkmamasına merak ederek sormuş. Dört hafta izinsiz olduğunu söylemişler. O da bu beyiti söylemiş:

"Bir ay kala mekteb icre bir ay Hay bedrine yandığım felek hay"

**

Hayret, menfadan avdetinde Hakkâk'larda bir kitabcının dükkânında orururken — oradan geçen ve bazı halleri ona benziyen — Ali Emirî, koşub elini öpmüş, beriki mukabelede bulunmamış. Emirî, fena halde hiddetlenerek "Ben, onun elini öptüm de o, benim elimi öpmedi" diye sokaklarda bağıra bağıra veriştirmişti.

Hayret'in eş'arı da kendi gibi perişan oldu. Manzumelerinin bir kısmı — vefatından sonra — bazı takdirkârları tarafından "Eş'arı Hayret" namile bir deftere

Büyük şairlerden iki zatın da bazan kafiye yazarak şiir söylediklerine bilâhare vâkıf oldum.

² Biçarenin gözleri müşevveş idi. Gözlük kullanmazdı. Kitabı gözüne sürercesine yaklaştırır, öyle okurdu. Bu gözlerle kim bilir nasıl seyri didar ederdi.

kayd olunmuştur ki Bayezid'deki Umumî Kütübhanede mahfuz olan perakende evrakı arasında görinüştüm. Kayd olunmıyan kısmı o kadar perişandır ki birbirine eabt etmek muhaldir. Bazılarının başına "Licenabı ma" işaret etmiştir.

Şiir addolunabilecek güzel sözleri vardır. Bilhassa hecv ve hezlde kudret göstermiştir. Meselâ Ali Ruhi merhume söylediği:

"Şairi ateş zeban bilmem fülânım ben deyu Şimdi bir zırlak zuhur etmiş gezer pek lâfzen Bikri mazmundan da dem urmuş bakın divaneye Bikri mazmun nerde sen nerde behey eşşek..."

kıt'ası — müstehcen olmakla beraber — güzeldir.

Şiir namına saçma sözleri de çoktur. Şu beyitler gibi:

"Bihudım ben, sen de söylersin bana Hayret deyu Ey peri hayret miyim ben hayret ender hayretim"

§

"Feleğin mahı nevi arzı cemal eylese de Yine ben ana değişmem kesilen tırnağını"

§

"Hayreta beyitlerim haclegehi mânadır Düzdüğüm bikri mazamine nihayet yoktur"

§

"Ah eder gördükce hur, elgibta der gilman sana Kız misin oğlan misin şaştım behey cânân sana"

§

"Bulub bir madmazel damanını tut bahse zeyl olsun Makali hikmeti Yunan'e istitrad lâzunsa"

Şühreti ilmiyesi nisbetinde eser bırakamamıştır. "Suki ukkâz" namında mensur ve "Şehr Âyin ve Sihri Beyan" isminde manzum iki risalesi matbudur.

Hissi rakik olduğu halde elfazı galizdir. Gılzet, halü kalinde de görülürdü. Mizacını bilmiyen bir âdem, konuşurken görse muhatabına karşı elile, dilile, yüzile, gözile ilânı husumet ediyor zannederdi. Gülmesi de, başkasının gülmesine benzemezdi.

Vaktile hafiyelerden tevahhuş edildiği sıralarda o, ileri geri söz söylemekters sakınmazdı. Övle bir zamanda cezaya uğramaması sayanı hayrettir.

Bir gün Sadaret mektubcusunun yanına girdiğimde Hayret Efendiyi orada buldum. Maarif Nezaretinden istediği paraya dair kemâli hararet ve hiddetle söyleniyordu. Mektubcu "sayei şahanede matlubunuzu alırsınız" demesi üzerine beriki mütehvirane bir tavırla "Sayei Hudade" deyib gitmişti.

Muallim Cudi Efendi derdi ki:

"Hayret, mücehhez bir gemi idi. Fakat dümeni olmadığından nereye gittiğini bilmezdi. Hayatı öyle orsa boca geçti".

Merhum hakkında söylenecek sözlerin en doğrusu budur.

Cudi merhum, bir mektubunda da şöyle demişti:

"Biçare âdemin [Hayret'in] ciddî bir eserini göremedim. "Suki ukkâz" ciddî olmak lâzım geldiği halde acib sacidler, râkiler, imamlar, müezzinler, kayyımlar, bilmem neler tedarük ettiği gibi "Miratülharemeyn" e yazdığı takrizde de kalme hacı kalem, hokkaya da Bi'ri Zemzem demek gibi tuhaflıklar yapmış durmuş. Durmamış, pek aşırmış. Geçelim...".

Cenab Şehabüddin "Remazan Geceleri" ünvanlı makalesinde Hacı Reşid'in Direklerarası'ndaki çayhanesinden bahs ettiği sırada der ki:

"... Oranın en sebatkâr müdavimlerinden biri Hayret Efendi merhumdu ki yarasa kadar ziyagüri» we Sultan Hamid'den çok ziyade hasmı teceddüd idi".

Ahmed Râsim, bir makalesinde der ki1:

"... Nehafeti vücud mümessili gibi bir şahsiyet. Kalıbsız fes üzorine geçirdiği düzensiz bir sarık, buruşuk bir alın. Amâya karib bakışlarla muhtecib gözler, kır, seyrek bıyık, sakal, kadınların dediği çöpten bir ense, iki büyücek kulak ile kirli bir cübbe üzerine eğri yapışmış zannedilebilecek derecede bir vaziyette gelip geçer, ilk dinleyişte hımhım olduğuna, sonraları nezle'i muannideden bu hale geldiğine kanaat hâsıl olurdu. Asabî, mağrura yakın müddei, kitablar içinde yatar, kalkar. Medreseden kıraatharıe odalarına intikal etmiş ayaklı bir kütübhane meziyetile hakkında âsârı ihtiram gösterildi. Bir iki konuşuşta bana Tarihi İslâm bilmekte büyük bir faidei asriye olduğunu telkin ederek (ravdat ülahbab) ... ve emsâlini kütübhane kütübhane arattırdı. Fakat bunları okuyup içinden çıkmak pek müşküldü. Bereket versin ki Hoca Hayret, şâyânı hayret olan o hali zâf iştimalile yine şâyânı hayret derecede bulunan sür'atr intikali ile suallerimi bittahlil izahatı mükemmele vererek onun kör denecek derecede gayrı faal olan gözlerine aşıkâr görünen eşkâli tarihiyeyi, nikât ve tecnisati maziyeyi anlatıyordu.

"Keşfeyledim hakaiki de iş mi eyledim Dünyayı cahil eyledin ey hurdebin utan."
beyiti meşhur Pastör lehinde mikrop nazariyesinden dolayı kaleme aldığı bir nemikai teşekkür idi".

Alemdar: 20 remazan 1338,

^{2 (}Muharrir, şair, edib).

Eşref merhum, Encümeni Teftiş ve Muayene âzasını tezyif ve Hayret'i tekrim için yazdığı bir kıt'anın ikinci beyitinde şöyle demiştir:

"Geçen gün Encümende yok imiş Hayret, bütün hey'et Arabca bir eser zanneyleyüb Kur'ân'ı çizmişler"

*

Hayret'in resmi yoktur. Yakacık'da müsafirimiz bulunduğu esnada fotoğrafını çekmek için pek çok uğraştıksa da muvafakat etmemişti.

* * *

Su uzun sözlerden çıkan netice budur:

Hayret Efendi "nev'i şahsına münhasır" tâbirine en ziyade lâyık olan kıymetli bir zat idi. Mütedeyyin idi. Türk ve Arab lisan ve edebiyatında mahirdi. Tab'an şairdi. İlim ile meşgul olduğu halde yetmiş senelik hayatında mühim eserler vücude getirmeğe muvaffak olamadı. Hayli yazma ve basma kitabı vardı. Bu kitablardan ettiği istifade, şahsına münhasır kaldı, muhit istifade edemedi.

İnbisat halinde ülfeti pek hoş ve hiddet zamanında pek nahoş idi. İfrat derecedeki huşunet ve hiddeti, hodbinliği ve kibri, müddeti ömrünce kendine rahat vermedi, emsalinin nail olduğu tefeyyüzden mahrumiyetine sebeb oldu. Hayatının yarım asırlık müddeti, uğraşmakla geçti.

Son zamanlarında maişetini te'min edebilecek bir hizmete me'mur olduğu halde yine rahat durmadı. Nefy olundu. Ailesi bittabî perişan oldu. Bu hal, hepimizi mükedder etti. Menfadan avdetinde artık belini doğrultamadı, göçtü.

Şu beyti nâçiz, bu bahse hatime olsun:

"Muktezayı fıtrete etmekte cümle ittiba İsmi zâhir, herkese bir neş'e izhar eyledi"

Gazel

Şöyle bir baktım ki hayret geldi kendimden bana Olmuşum bir şey ki dehşet geldi kendimden bana Vecde gelmiş cümle zerratım aceb bir gulgule Dinledim bir vecdü halet geldi kendimden bana Nisbetim yok bir yere neysem bütün kendimdenim Yokladım kendim de hayret geldi kendimden bana Senden ey perverdigârım geldi kendi kendime Ol sebebten böyle kudret geldi kendimden bana Kimseden ahzi fazilet etmedim şükrüm budur Menkebet, himmet, fütüvvet geldi kendimden bana Himmetimle oldum ahır böyle bir abdülgani Hey ne kimyayi saadet geldi kendimden bana Verseler dünyavü ma fihayı almam bir pula Gel gör ey Hayret ne devlet geldi kendimden bana¹

* **

Bir gazelinden:

Ey tündhu, nigârı cefacu ne yapmadın Ettiklerin yazılsa senin bir kitab olur Aşkınla erdim ey güli ter bir makama kim Yâdı rûhunle ağlarım eşkim gülâb olur

Bir müseddesinden:

Bir kerre al da âyineyi pişigâhına Pişi cemâli pâki melâhat penahına Atfeyle bir nigâh o âhu nigâhına Bilhassa söyle benden o çeşmi siyahına Gördükde ah dikkat ile süzmesin beni Lâzım değil mürüvveti tek üzmesin beni

Rubaî

*

İnsan nazar etse şöyle bir ekvane Suhbet deyu zeydü amre gitmek tâkey

Bilcümle hakayikı çıkar hep efsane Kendinle görüş biraz da hey divane

Geldi bir hâle gönül Arzular hep yandı da İnleyim dinle gönül İmil imil yanalım Ah eder inler gönül Ruyünden ateş almış Yolladım seni gönül Derdin şimdi gelirim Gelmez hayâle gönül
Kaldı bir nâle gönül
Dinleyim inle gönül
Söyle seninle gönül
Mecnundan beter gönül
Zülfünden tüter gönül
Unuttun beni gönül
Yıl oldu hani gönül

____

Bu gazele Hersekli merhum, nazire söylemiş, bana da söyletmişti.

Kendi yazısile bir nüshasını bize ihda ettiği ve pek ziyade beğendiği "Eşvak" ve Ezvak" ünvanlı ve 57 beyitli kasidenin ilk beyitleri:

ماشاءالله كان

Nerde kaldın hey saba ol yerdeki canım nasıl Hazreti ruhi revânım cânı canânım nasıl Yâd edüb de hiç derler mi nider Hayret deyu Hiç anarlar mı beni ihvanü yâranım nasıl Pürbaharü şadü handan mı yine etrafı şehr Andırır mı nağmei mürganı elhanım nasıl Tab'ı nalânım gibi inler mi ol dolablar Fikri cuşanım gibi çağlar mı seyhanım nasıl Arz eder mi ol diyar afakına âhım felek Akseder mi ettiğim feryadü efganun nasıl Al da bir şöyle saba âhı derunum inle git Dinlesünler suzinâki nağmei canım nasıl Sonra dön yaylâya çamlardan geçib de inle gel Dinleyim bir ben de uşşaku âşiranım nasıl

Tutarmış kendini bir şairi mümtazü müstesna Zuhurı kibrü fahrin pek abestir şahsı müflisten Ne müstesna ki olmuş halkai rindandan haric Hakikat ruhii nâdan eşektir hâşe meclisten

Eskimişken yüzü seyret ki ne yüzsüzlüktür Diyecekmiş bize yüz kıt'a bakındı sözüne Söylesin, biz ona söz söylemeğe hacet yok Yamarız söylediği kıt'ayı kendi yüzüne

HAYRI

Salih Hayri [Efendi] Ayaş'da doğdu. Gencliğinde İstanbul'a geldi. O sıralarda Hocapaşa semtinde bir yazıcı dükkânı açıb müsteid gencler, orada edebiyata dair musahabe ederlerdi.

1840 [1256 H.] da Tahaffuzhane'ye [Karantine İdaresine] girdi. İstintak kâtibi oldu. 1845 [1261 H.] de icra olunan surı hümayunda Hacegânlık rütbesi tevcih olundu.

Yusüf Kamil Paşa merhuma — makamı sadarette bulunduğu esnada — takdim ettiği kasidede:

> "On dokuz yıl bulaşıklıkla karantinde kalıp Pirü pâk etti beni illeti sad derdü sekam Tezkire yazmış iken Hazreti Âli Paşa Yine red ile cevab aldı o zatı ekrem Orada kaldığımı istemez aslâ amma Hakipâye sebebi menini şerh eyliyemem Vasıta oldu Şinâsi gibi bir merdude Devri sabikta ana buldu tariki eslem Dahi bir mürtedi ettirdi tekaüd o zeman Varsa da nakili maasile giden üç âdem Oldu mâni yine icrayi garezle işime Etti bünyanı cefayı yeni baştan muhkem¹ Asafa merhametü lûtfuna kalmıştır işim Kurtar Allah'ı seversen beni evkânı kerem Suradan nakli maasımla halâs et kulunu Ya tekaüdlük ile eyle çerağü hurrem"

Müşarünileyhe takdim ettiği bir manzumede de:

"Davera çakeri dîrinine himmet yok mu Yoksa kullanmağa bir vechile niyet yok mu Yalıda halimi arz etmeğe fursat bulamam Dameni devletini öpmeğe nevbet yok mu

¹ Şikâyet ettiği zat, o vakit Karantine Baş Kâtibi olan Kastamonili Ahmed Efendidir.

Boş durub böyle oturmaktan ise beyhude İstikametle devam etmeğe hizmet yok mu Etseniz Meclisi Maliyeye âza ne olur Hayri'de gayriye nisbetle liyakat yok mu Dahi Evkafca icra olacak iş var imiş Hâsılı her ne münasibse delâlet yok mu"

diyor.

Tekaüdünün icra olunduğu Ziya Paşanın "Zafernâme" deki beyanatından anlaşılıyor:

"Hayri dahi bir işe yaramadığı halde beş bin kuruş tekaüdiye maaşı ile hənesinde ikâmetle duai vacibüledayi cenabı sadrı âlî kadre² muvazıbet etmekte iken Ziya Bey ile Kemal Bey ve Süavi Efendicuin azimetleri için tarih söyleyib isbatı müddeai intisab eyledi. § Hayri Karantine kitabetinden şehtiye beş bin kuruşla müteakaid bir şairi köhne edadır. Kırım Muharebesi üzerine manzum bir tarih yapmak sevdasile bir zamanlar uğraştı. Sonra tarih gûylûğa kanaat eyledi. Hattâ Âli Paşa Efendimize ihlâsını te'kid için "Be meded kaçtı Ziya Beyle Süaviyü Kemâl'" tarihini söyleyüb mazharı iltifat olmuştu".

Ziya Paşanın "Zafername" yi Hayri Efendi tarafından tahmis edilmiş gibi göstermesi² onun, Âli Paşa müntesiblerinden ve gayretkeşlerinden olduğu içindir. Hayri, bilhassa Yusüf Kâmil Paşanın dairesine müdavim ve lûtfü ihsanından mütena'im idi.

Senelerce menzul oldu. Menzul iken Fariza'i haccı ifa ettiği mervidir. 1876 [1293 H.] yahud 1877 [1294 H.] de İstanbul'da vefat eyledi.

Çaylâk Tevfik Efendi "Kafile'i Şüara" da "Şuarayı asırdan Karantine Başkitabetinden mütekaid Ayaşlı Hayri Efendi, el'an menzul olub tercemei haline destres olunamadığından ve kendileri de himmet buyurmadıklarından mechul kaldı" diyor.

"Türk Hayri" namile marufdur. Hayli eş'arı varsa da müdevven değildir. "Hayr âbad" ünvanile yazdığı manzum tarih, kitab halinde tab'ı olunmadığından yazma nüshası pek nâdir bulunur. 1852 [1269 H.] de vâki olan Rus Muharebesini musavvir ve (256) sahifeden müteşekkildir. Babam Mehmed Emin Paşa merhumun yazdığı nüsha, kitabhanemizde mevcuddur. Bu nüshanın son sekiz sahifesi Hayri Efendinin yazısiledir.

² Ali Paşa.

[&]quot;Küskünüz biz vükelâye diyerek bazı sefih Yaptı tarih bir eksikli firariler içün

Savuşup Paris'e birbirine oldu dünbâl Be meded kaçtı Süaviyü Ziya Beyle Kemâl*

² Hayri Efendi, kasidenin şarihi olarak ortaya konulan Zabtiye Nâzırı Hüsni Paşaya **mürs**-caatle tahmisten aslâ haberdar olmadığını, kendine iftira edildiğini söyleyerek tebrie'i zimmete çalışması üzerine Hüsni Paşannın "Efedi, merak etmeyiniz. Siz, ben yazdım deseniz de kimse inanmaz" de diği menkuldür.

Mukaddimede deniliyor ki:

"Zirde bastolunan hâlâtın Cemü telifini kıldı teklif Böyle bir vak'ai kübraya seza Rakımülmesele Salih Hayri Âcizü ahkar isem de ne kader Eyledim bir eseri nev inşad O vukuatı zafer âyatın
Bir iki zat, berayi taltif
Bir Zafernâme olunmak inşa
Etti tanzimine cüret gayri
Yani bibehrei idrâkü hüner
Namına dense nola Hayr âbad"

"Vakit" gazetesinin 1883 [1 Cumadelulâ 1300] tarihli nüshasına derc olunan ve gazetenin Baş muharriri Kemal Paşa Zâde Said Bey tarafından yazılması melbuz olan imzasız yarakada:

"Kırım Muharebesine dair henüz bir tarih görülmemiş iken bu tarihçeyi sıkıntı vermiyen kavafiyo mutabık ve evrakı resmiyeye muvafık bir manzume şeklinde "Hazine'i evrak" nam risale'i edebiyede okumaktayız. Bunda vüzerayi saltanatı seniyeden ekserisinin terceme'i haline dahi destres olunacağı anlaşılmaktadır. Bu manzum Kırım tarihini merhum Hayri Efendiye yakıştırmak güç oluyor. Fevkal'îde selâseni tab'a ancak bu eserile mâlik olduğunu isbat ediyor. Sadrı Âli Âli Paşa merhum tarafından vukubulan muaveneti maneviye istişmam olunmuyor diyemez. Zira ekseri cihet pek parlak düşmüştür.

> Bir iki zate edip vadi nukd Calisip havlice Hüsrev Pasa

Kördü kim almağa cüret mefkud İşe suret verecekti gûya

gibi külfetten âzade sözler ile güzel nükteler, keyfiyetler meşhud oluyor. Böyle ciddî ve cümle için mucibi intibah olacak âsarın intişarını daima arzu edenlerdenim" deniliyor.

Bu varaka, Hayri Efendinin manzumeleri görülmeden gafilâne, yahud görülüp de mütegafilâne yazılmıştır. Âsarını gören bir ehli vukuf için Kırım tarihi manzumunu ona "yakıştırmak güç olmaz". "Fevkalâde selâseti tab'a ancak bu eserile mâlik" olduğunu söylemek suretile diğer eserilerinde selâset görmemiş olduğunu anlamak istiyor. Halbuki nazımdaki kuvvetini ve "selâseti tab'a mâlikiyetini" nazımdan anlıyanlar, anlarlar.

"Ekser cihetin pek parlak düşmüş" olmasının, Âli Paşa merhum tarafından "muaveneti mâneviye vukuunu istişmam" ettirdiğini söylemek de nefselemre muvafık değildir. Zira Hayri Efendinin nazımdaki kudreti, Âli Paşanın muavenetine müftekir değildir. Muavenet, Vekayiin tahkikına aid olabilir. Çünkü vakayiin hakaikını Âli Paşa, elbette Hayri'den iyi bilir.

Memduh Paşa "Mirati şüunat" da:

"Çıkanp leşkeri küffarı dedim tarihin

Belgrad Kalesini aldı Mehemmed Paşa"

tarihini irad ederek diyor ki:

"Asrımızın zürefai suhan sencanından Hayri Efendi, evvelki meal ve hayâlin aksi olarak zirde muharrer kıt'ayı söylemiştir:

"Kalenin terki mükerrer olununca teklif Çıkarıb leşkeri İslâmı dedim tarihin Vükelâ âkıbeti kârdan oldu âgâh Belgrad Kalesi Sırp'lu eline geçdi vah''

Dahiliye Nezareti Evrak Müdürü Ali Haydar Bey¹ merhum, nakl etmişti: "Bir gün Tasviri Efkâr matbaasına gittim. Şinâsi Efendi, Kemal Bey, Hayri Efendi ile diğer birkaç zatı orada buldum. O günlerde "niçe âkilde cinnet vardır" mealinde bir gazel söylemiştim. Kemal Bey, Hayri Efendiye hitaben "Ali Haydar Beyin bir gazeli var, okusun da nazire söyle" demesile gazel okundu. Hayri Efendi, bu gazel, Âli Paşaya tariz maksadile tanzim olunduğuna zahib olarak söylenmeğe başladı, söz uzadı. Hayri Efendi, Kemal Beye "Âli Paşa Efendimiz hakkında söz söylemek senin haddin değildir" dediğinden müşafehe, münazaaya tahavvül etti. "Durunuz, hocaya müracaat edelim, dâvayı fasl ettirelim" dedim. Şinâsi Efendi—mutadı vechile hafif hafif gülerek— "Dâvayı nasıl fasl edeyim? Biri [Kemal] muannid ve serkeş, diğeri [Hayri] mütebasbıs ve mütezellil" dedi".

Bir tercii bendinin ilk ve son kısmı:

Geldik bu dârı mihnete bir vakti tarda Yok inbisat, tab'ı sıgarü kibarda Gün görmedik bu devri felâket medarda Gerdişdeyiz felek gibi bu ruzgârda Herkes birer beliye ile ahü zarda Tabü tüvan mı kaldı dili bikararda Yoktur huzurı kalb kararü firarda Uzlet müyesser olsa dahi bir kenarda Âsarı zevk kalmadı hiçbir diyarda Erbabı fisku fuhşü fücur iştiharda Fi'li şeni' gizli değil aşikârda Medhul ehli ırzu sefih itibarda Gerdun edib meramına her dunı muktedir Devrin bu cevri ârifü âgâha münhasır

8

Zail olub musadakatü ülfetü vefa Kat' oldu lûtfü merhametü şefkat âdeta Peygulei âdemde kerem etti inziva Var ismi, cismi yok himemin misli kimya

¹ Tercemei hali, 573 üncü sahifededir.

Etti züğürtlük âlemi imsake mübtelâ Güç arzı ihtiyac, zaruret daha fena Bir kimseden iane ümid eylemek hata Rezzakı kâinata niyaz eyle Hayriya Ey çaresazı âcizü bitabü bineva Kıl illeti muzayekaye lûtf ile deva Yâreb hazinei kereminden edib atâ Ver ümmeti Muhammed'e iflâsdan reha Yârab refahi hal ile rahat müyesser et Seyfi şeriatinle cihanı mutahhar et

Hâk söze herze diyen ehli dâlâlet gibidir Herzegûyane ceza mahzı inayet gibidir Terbiye etmelidir bazı müdahin köpeği Haddini bilmeze had urma adalet gibidir Bu cihan, âleme bir âyinei ibretdir Gafili bibasara perdei zulmet gibidir Ey kaba puşi gurur aç gözünü kör olma Görmeyen kendini mahrum basiret gibidir Etmiyen nikü bedi âlemi farku temyiz Adilim derse de Köroğlu'na nisbet gibidir Uniformayla nümayişler eder nevcahan Levhalarda görünen resmü kıyafet gibidir Birtakım rütbe alan nafile, nevreste civan Gecse bir maslahatın basına suret gibidir Mucibi feyz imiş ifratı tebasbus şimdi Uhdei millete öğrenmesi zimmet gibidir Ne evamir, ne nevahî, ne namazü ne niyaz Asrımız sayei şahanede cennet gibidir Rast gûyanı zamane şuaradır ancak Hak bu kim her biri bir nüshai hikmet gibidir Kalbi çirkâbı garezden kişinin pâk gerek Ah kim şimdi bu haslet de hamaket gibidir Hakkı nanü nemeği Hayri gözetmek gerek Acı söz söyleme bakkala kabahet gibidir Bir kuru nane teşekkür ederiz bulsak eğer Şükri nimet dahi Mevlâye ibadet gibidir

HAYRI

Süleyman Hayri [Bey] Kayseri'nin Tavulsun Karyesi eşrafından bazı kazalar kaymakamlığında bulunmuş olan Kürd Abdülkadir Efendi ile Nevşehirli Damad İbrahim Paşanın ahfadından Fatma Hanımın oğludur¹. 1844 [20 Muharrem 1260] de Nevşehir'de doğdu.

Nevşehir ve Kayseri'de biraz okuduktan sonra İstanbul'a geldi. On iki yaşında iken Sadrı esbak Mustafa Reşid Paşa tarafından Enderun'a kaydettirildi. Enderun mektebinde tahsili ilme başladı. Üç sene eski Mülkiye mektebine ve Darülfünun'da hikmeti tabiiye, kimya ve mevalid derslerine devam etti.

1857 [1273 H.] de (100) kuruş maaşla Enderun hademeliğine ve bilâhare Enderun Mektebi İnşa Muallimliğine tâyin olundu.

Her sene Sultan Abdülâzize takdim ettiği kasideler üzerine ihsana nail olduğu gibi 1871 [1288 H.] de takdim ettiği kaside üzerine de (500) kuruş maaşla Rüsumat Emaneti Tahrirat Müsevvidliğine,

Mahmud Nedim Paşanın sadaretinde vilâyetlere tâyin olunan Jurnal müfettişleri sırasında Yanya vilâyetine me'mur edildi. Bu hizmet, dokuz ay sonra ilga olunduğundan yine müsevvidliğe avdet etti. 1874 [1291 H.] de (2000) kuruş maaşla Rüsumat Emaneti Muavinliği refikliğine terfi olundu.

1876 [27 Remazan 1293] da "Basiret" gazetesine Hersek meselesine dair yazdığı bir makaleden dolayı Rusya elçisi İgnatiyef tarafından şikâyet edilmesi üzerine Sadrazam Mütercim Rüşdi Paşanın emrile Kayseri'de ikamete me'mur oldu. (300) kuruş maaş tahsis kılındı.

Kayseri'de bulunduğu esnada müteveffa babasının evrakı arasında çıkan (240) liralık borc senedini borclu inkâr ettiğinden vâki olan takibattan dolayı borclunun ve kendi eniştelerinin tesvilâtı üzerine kalp kaime yapacağı (Muhbiri sadık) imza-

¹ Abdülkadir Efendi, Nevşehir kaymakamı iken bu hanımla izdivac etmişti.

sile ihbar olunduğundan Hayri Bey tevkif edildi. Kayseri Bidayet Mahkemesince tahkikat icra olunarak 1879 [21 Şevval 1296] da beraetine karar verildi. Kayseri Mutasarrıfı, ligarazin menfasını Yozgad'a tahvil ettirdi.

1882 [1 Remazan 1299] da irade ile İstanbul'a getirildi. Evvelki me'muriyetine iade olundu. Tedricen ulâ sınıfı sânisi rütbesini ve üçüncü rütbe Mecidî nişanını ihraz eyledi.

1891 [1309 Şabanının 3 üncü gecesi] Kadıköyü'ndeki evinde vefat etti. Kuşdili civarındaki makbereye defn olundu.

Hazinei Hassa Müdüri Umumîliği Vekâletinde ve Mabeyin İkinci Kitabetinde bulunmuş olan Said Bey, şu tarihi söyledi:

"Cümle siyeh noktası tarihimin Köhne kütük sahibi Hayri Beyi Gûhkeni mateme verse gerek Bâdı ecelle yere yıkdı felek"

İsmail Safa Bey de şu kıt'ayı söyledi:

"Mesnevî'yi çalışıb tercemeye Hayri Bey Dinle naydan dedi çok geçmedi çaldı düdüğü Şeceri ömrü hazan berzedei merk oldu Yadigârı olarak âleme kaldı kütüğü"

**

Eserleri:

"Güvahı Dil" — Kaside, gazel, şarkı ve beyitleri havi ve 32 büyük sahifeden mürekkebdir. 1874 [1291 H.] de basılmışdır.

"Levhatülkavaid" — Farisi'nin kavaidini muhtasar surette tertib ve rik'a yazı ile büyük bir kâğıda tahrir edib o sırada Maarif Nâzırı olan Kemal Efendinin [Paşa] tensibile "Levhatülkavaid" namını vermiş ve 1866 [1283 H.] da litoğrafya ile bastırmıştır.

"Hayri Bey Kütüğü" — 1304 Muharreminden 1499 Zilhiccesine kadar doğacak çocuklar için Ebced hisabile otuzar isim ve mahlâsı havidir, matbudur.

Kitabın ismi [1304 H.] senesini gösterir ki telifine tarihtir.

Manzum mukaddimede:

"Kütüğümdür beni ihya edecek Nâmımı haşredek ibka edecek" diyor. Filhakika "Kütük" deyince Hayri Bey hatıra geliyor.

"Mesnevi Tercemesi" — Mesnevi'nin bir kısmını nazmen terceme etmiştir. Kendi yazısile gördüğüm müsveddelerin birinde 1888 [Safer 1306] da bitirdiğini işaret etmiştir. Bu beyitler ondandır:

"Dinle neyden ne hikâyet eyliyor Bir kamışlıktan ki kestiler beni Ayrılıklardan şikâyet eyliyor Nalişim inletti her merdü zini" "Hayrüllûgat" — Türk, Arab, Acem lisanları üzerine üç bin beyittir. Bu beyit, o eserdendir:

> "Sehhil emri, kârımen âsankün, işim it kolay Yâ İlâhi, ey Huda, ez tu kerem, senden âta"

"Adabiilmülûk", "Adabülüdeba", "Bahrülkafiye" namında da eserleri **bulun**duğunu kendi söylüyor. Basılmıyan bu dört eserin müsveddelerini görmedim.

Hayri Beyin, sülüs, nesih ve tâlik yazıları güzeldir. 1871 [1288 H.] de girift sülüs yazı ile yazıb hâkkettiği "Esseydi Süleyman Hayri" mührü ve on yedi yaşında iken "Enderunî Esseydi Süleyman Hayri" imzasile yazdığı tâlik kıt'a görüldü. Hattat yazısı denilecek derecede güzeldir.

1886 [1 Muharrem 1304] de doğan oğlu Bay Feyihman, zamanımızın kıymetli ressamlarındandır. Babasının tercemei halini yazabilmek için evrakını bana tedkik ettirdi. Yukraıda görülen resim, onun karakalemle yaptığı resimden kopye edilmiştir.

*

"Mesnevî" tercemesine dair "Sipasnâme" ünvanlı uzun manzumesinde Hayri Bey kendini şöyle tavsif ediyor ki başkalarının sözüne kulak vermiyerek herkesin, her istediğini söyliyebileceğine misâl gösteriyor:

Kasidemle tefahur eyler eslâf Tevarihim cihana verdi hayret Sühanda Nefî'ye meydan okuttum Hele şarkılarım dilrübâdır Taşı medhetsem olur aynı gevher Cihanı marifet hamemle mahkûm Bütün âsarı pâkim buldu şühret Tabiatsız ne mümkün şair olmak Başında gezdirirse çok mu ahlâf
Nasıl vermez ki mümtazım ben elbet
Niçe Sami'lere divan okuttum
Değil Vâsıf da öyle şire kadir
Güher, hecvimle olur senki kemter
Elimde lâfzu mâna kırmızı mum
Senin sayendir Allahım bu nimet
Anınçün sây ile boşdur yorulmak

**

"Kütük" mukaddimesinde de şöyle diyor:

Şairim ben dahi bu âlemde Bir zaman Nefî'ye meydan okudum Oldum âsibi felekle hemraz Bana mahkûm idi mülki eş'ar Yine tab'ımda safa bâkîdir Yokdur evzaı felekden bakim Nevki hamemle sipihri yıkarım Bana misl az bulunur âdemde Sabrii Şakir'e divan okudum Bahti dunum bana az etmedi az Nasıl istersem ederdim iş'ar Kerçi gönlümde cefa bâkidir Varken elde kalemi çalâkim Nârı nâlemle cihanı yakarım Banki hamemle cihan gulguledar Havfi hamamle felek sersemdir Tuttu âfakı sariri kalemim Şivesinden bilinir eş'arım Yazarım öyle ki lâfzu mâna Sulhu yazsam okuyan zanneyler Eylesem nazm ile tarifi vega Bana fahriye ne lâzım ki sühen Tab'ı pâkimle sühan buldu kemâl Oldum evci sühani âleme bedr Nola reşk etse sipihri gaddar Kalemim tiği kaza tevemdir Ben yine nâle füzuni elemim Nerdeyse seçilir âsarım Okur eş'arı selisim âma Kan karındaşıdır ebnayi beşer Hercümerc oldu sanırlar dünya Gösterir kendini mahvolsam ben Şi'rime dendi benim sihri helâl Olmadımsa nola ceddim gibi sadr

Bir terkibi bendinden:

Geçince mültemesan re'sikâre böyle olur Düşünce kârı cihan, nabekâre böyle olur Kalınca naehilânın elinde âsayiş Belâ yağar hemedem her diyâre böyle olur Uyunca ehli hıred, hodemnişlerin yoluna Zamane serteser uğrar hasare böyle olur Girince ehli garaz işte meclisi düvele Nizami kârgehi bikarare böyle olur Olur mu harbü sitiz ile yeryüzi mâmur Olursa işte vahim istişare böyle olur İçerse birbirinin kanın Avrupa çok mu Kalınca sulhu salâh öyle çare böyle olur Yakıb yıkıb da harab etmeli ki uslansın Bu âlemi ger olursa idare böyle olur Tabiatinde terâkki adimülistidad Nasıl bulur mendeniyet bu dârı kevnü fesad

Gazel

Ben ah ettikce rikkatle bütün kevnü mekân ağlar Sehabü encüm ağlar nüh kıbabı kehkeşan ağlar Figanü âhü zârım pürtanın ettikce âfakı Safiri sûzi aşkımdan zeminü asüman ağlar Şafak sanma sirişki hunidir ehli semavatın Hüseyni Kerbelâ'nın aşkına kan üzre kan ağlar Gülen kimdir bu bağı gam enisin deşti cevrinde Nesimi gülşen ağlar, gonce ağlar, bülbülân ağlar Ne dem kanlar döker derdü elemle didem ey Hayri Ciğergâhımda sad dağı belâyi binişan ağlar

HAYRI

0

Mehmed Hayrullah [Efendi] 1876 da meb'us olan Harpud ulemâsından Hacı Mahmud Efendinin oğludur. 1855 [1272 H.] de Harpud'da doğdu. "Harpud'lu Hayri" nâmile mârufdur.

Harpud'da Sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşanın esen hayri olan medresede tahsili ilm eyledi. 1875 [1292 H.] de mülâzimetle Evkaf Nezareti Mektubî Kalenine girdi. 1879 [1296 H.] da Ma'muretülâziz Sancağı Temyiz Meclisi Müstantik Vekâletine, sırasile Bidayet Mahkemesi Zabt Kitabetine, Ergani Bidayet Mahkemesi Başkitabetine ve 1881 [1298 H.] de Ma'muretülâziz Vilâyeti İdare Meclisi Başkitabetine tâyin ve otuz dört ay sonra azl olundu.

1884 [1302 H.] Divani Muhasebat Tahrirat Kalemine devam etti. 1885 [2 Rebiulevvel 1303] te Dersim Mektubculuğuna nasb ve sâniye rütbesi tevcih kılındı. Dersim vilâyetinin livaya kalbinde infisal eyledi.

Ma'muretülâziz vilâyeti resmî gazetesinin muharrirliğini ifa ederek 1890 [1308 H.] da mütemayiz rütbesi verildi. Ma'muretülâziz İdadî Mektebi Müdir Vekâleinde, iki def'a Vilâyet İstinaf Mahkemesi Âzalığında bulundu.

1899 [1 Safer 1317 H.] da Musul, 1900 [29 Safer 1518] de Diyarıbekir Mektubculuğuna, 1905 [21 Safer 1323] de Ergani mutasarrıflığına, muahharen Dersim mutasarrıflığına tâyin olundu. Ulâ sınıfı sânisi rütbesini ve üçüncü rütbe Mecidî nişanını ihraz etti.

Mazulen İstanbul'da bulunduğu esnada 1910 [28 Zilkide 1328 H.] vefat etti. Edirnekapısı kabristanına defn edildi.

Yirmi beş yaşına kadar söylediği eş'arı ihtiva eden "Hâtırai Ahdi Şebab" ünvanlı mecmua 1884 [1302 H.] de İstanbul'da Matbaai Osmaniye'de basıldı.

Bir gazelinin maktaında:

"Hayri yine şevk aldı gönül nazmı terinle Baktım niçe mecmuaya fikrimce gazel yok"

diyor. Biz de ikinci mısraı "Baktımsa da mecmuana hoş bir gazelin yok" suretinde inşad ederiz. Hayatının ortalarında ve nihayetlerinde söylediği eş'ar takdire şayandır.

1891 [1309 H.] de Harpud'a azimetimizde — o esnada vali bulunan — pek eski ehibbamızdan Nasuhi Bey ile birlkite — akribasından bulunduğumuz — Yusüf Kâmil Paşanın medresesine ve kütübhanesine giderek eazımı ulemâdan Müderris
Son Asır Türk Sairleri — 40

Abdülhâmid Hamdi Efnedinin ziyaretile müşerref olmuş idik. Hayri Efendiyi ilk defa orada görmüştüm. "Hoca Efendi Hazretleri" dedikce "Hazretleri" ni, "Hadratlari" tarzında telâffuz etmesi, hoşumuza gitmişti.

Murabba

Eğerçi bâde içer biz de neşveyab oluruz Düşünmeyiz ki nihayette pek harab oluruz Huzurı haşre de vardıkta pür hicab oluruz Yazık yazık bize şayestei azab oluruz

Uyanmadın mı gönül hâliya bu gafletten Utanmadın mı aceb bunca gün sefahetten Düşün avakıbı çek kendini dalâletten Aman hazer kılalım mazharı ikab oluruz

Gönül bu nefsü havadan aceb ne kâr olacak Demi firakta kimdir seninle yâr olacak Karargâhını bilmez misin mezar olacak O gün dahi gelir âlûdei türab oluruz

Nedir bu keşmekişü ibtilâyi budünebud Demi şebabte pirî âlile döndü vücud Abes abes gidiyor ömrümüz nedir maksud Bu halden geçelim Hayriya musab oluruz

ead Ministra

Gazel

Oldise de pür şerha gönül sehmi kazadan Bir vechile yüz döndüremem bâbı rızadan Olsam dahi pamali gamı çerhı sitemkâr Çekmem yedi ümmidimi dergâhı Huda'dan Çoktanberi ma'kûs gider ahteri bahtım Bâri emelim munkatı olsaydı sivadan Bir hırkai peşmine de bes ehli kemâle Erbâbı hüner sâde gezer zibi gınadan Gülzârı cihan âhiri viran olacaktır Ma'murei âlemde eser var mı bekadan Muhtacı mükâfatı visaliz kerem eyle İhsanını dur eyleme şahım fükaradan

Îstekle değil içtiğimiz bâde ve lâkin Derd âteşini zehr ile söndürmek içindir Mey neş'eye de keyfe de mahsus değildir Erbâbı gamı belki tez öldürmek içindir

Rahat etmez olmiyan rahi kanaat saliki Kaydden âzade olmaz çokca malın mâliki Gerçi İstanbul'da envai niam mebzuldür Harpud'a gitsem de bir keşkek yeseydim kâşki

Mesti müdami Hayret iken bak şu halime Meyhanei emelde daha olmak isterim Ulâ olunca rütbei balâya göz dikip Halkın başında ben de belâ olmak isterim

HEMDEM ÇELEBİ

Mehmed Said Hemdem Çelebi [Efendi] Elhac Mehmed Emin Çelebi Efendinin oğludur. 1807 [1222 H.] de Konya'da doğdu.

Babası¹ vefat etmezden üç gün evvel dergâhdaki dedeleri ve dervişleri celb ile meşihatı oğluna tefviz ederek keyfiyeti merciine yazdı, Berat gönderildi. O esnada Hemdem Celebi sekiz yasında idi.

Mürebbi ve vekil nasb edilen babasının amcası Ebubekir Çelebi Efendinin halifesi sertarik Hasan Emir Dede Efendiden âdabı tariki öğrendi. 1819 [1235 H.] de Hasan Dedenin vefatı üzerine halifesi Seyyid Süleymanüttürabi'den seyr ve sülûkü ikmâl ile müstahlef oldu. Kırkbeş sene Dergâhı Mevlânâ Meşihatinde bulundu.

Hind kibar zâdelerinden olduğu halde dârü diyarını terk ile bir müddet Şiraz'da ve muahharen Konya'da ikamet eden Ho-

ca Vecdi Efendiden Farisî tahsil eyledi.

İbrahim Paşa, Mısır ordusile Konya'ya geldiği esnada Hemdem Çelebi, İstanbul'a savuşarak padişahın iltifatına mazhar oldu. Ordu çekildikten sonra makamına döndü. Bir müddet sonra vâki olan davet üzerine oğullarile beraber tekrar İstanbul'a geldi.

1859 [26 Receb 1275] de Konya'da vefat etti. Bosna'lı Fazıl Paşa^a şu tarihi söyledi:

Erike zibi Mevlâna Muhammed Hemdemi efham Gidib ukbaya oldu sakinani cennete mülhak Muhibbi Mevlevî Fazıl dua gûne dedi tarih Saidi bezmi cennette kıla pirâne Hemdem hak

¹ Vefan: 1814 (1230 H.)

² Tercemei hali, 370 mci sahifededir.

Hemdem Çelebi, kendi hakkında:

"Niçe aktab, niçe ârifi billâh gelir Dergehî pire veli ben gibi hemdem gelmez"

diyor.

7

"Fatin" tezkiresinde "Kâmil ve Ârif ve esrarı tarika hakikati vechile âşina bir mürşidi müstecmiülmaarif olub ilmü irfanı derecei kemâle reside ve eş'arı fesahat beyanı cümle indinde makbul ve pesendidedir" deniliyor.

"Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı" namındaki eserde "âlim ve ârif olan bu zatın Türkce ve Farisî pek çok şiirleri vardır ve şu manzume kendisinindir" denilerek "Fatin" tezkiresindeki tercii bendi ve Farisî gazeli ile Türkce bir gazeli ve iki beyiti derc edilmiştr.

Yine o eserde "Fatin tezkiresi, vefat tarihini (1276) gösteriyor" deniliyorsa da Fatin tezkiresinde vefat tarihi yoktur. Çünkü tezkire, Çelebi'nin vefatından dört sene evvel tab olunmuştur.

"Terciibend" den:

Ah geldi hatıra yine o lûtfi nevbahar
Haymesin kurmuştu bağa naz ile ol şivekâr
Meclisi o meclis idi kim kaydi âlem yok idi
Devr ederdi badeyi bizzat lûtfile o yâr
Gam nedir, gussa nedir, hicran nedir bilmez idim
Hatıra geldikce oldum simdi böyle zarü zar
Ayrı gayrı yok idi cümle beraber bir idi
Cümleye didârını arz eyler idi ol nigâr
Kerçi kalmadı o demler lik kaldı şevkimiz
Aşk derler adına kalbime düştü bir şerar
Ateşe yandı derunum şevki rühsarınla ah
Bir kadeh meyle yetiş imdadıma ey şehsüvar
Sakiya Allah için mahzun etme bendeni
Red edib meyhaneden magbun etme bendeni

* **

Gazel

Ruyi hake sayeveş düşmem yine âzadeyim." Ehli dünya zillete daldıkca ben âlâdayım Tiği âhım sineni mecruh eder bir gün senin Surete etmem nazar ey müddei mânadayım Münkesir kalblerdeyim dedi cenabi Girdgâr Ben belâyi aşkı yarı çekmeğe âmadeyim Mey verir uşşakına daim cenabı şemsi aşk Ol sebebdendir müdam payi hume üftadeyim Gıllü gışdan pâktir levhi zamirim neyleyim Hemdema şiirim gibi âyine âsâ sâdeyim

چه غم دارم دلی دارم چه غم دارم دلی دارم چو آن مرآت ذات حق دلی پس منجلی دارم جااش آیت قرآن دهانش سر کن فکان علامش وسف کنعان من بی دل کلی دارم من آن معشوقه را دیدم ولی نادیده می دیدم جهان بر ماده کرشد میم را که همی ماندی کند مدهوش ولا یقل همه را من بلی دارم شدم همدم می رسوا شراب خاص وحدت را نه از اول بلی دارم سنلی دارم

HIFZI

İbrahim Hıfzı [Efendi] Hanya'lıdır. Hanya'da "Farisî Hocası" nâmile mâruf ve sıbyan mektebinde muallim idi. Hayatının sonlarında meziyyetini takdir etmiyen bazı eşhasa münfail olarak Kandiye'ye gitti. Altı sene sonra Hanya'ya döndü. 1799 [Remazan 1213] de taundan vefat etti.

Girit'te ilk nüshası 1881 [5 Safer 1298] de intişar eden "Întibah" gazetesine "Girid'de mehd ârayi vücud olan bazı şuaranın teracimi ahvalile âsarı şiriyelerini mutazammın bir mecmua tesadüfen elimize geçmiş olmağle muhteveyatı şâyanı mutalea görüldüğünden tefrikamızda neşr olunmasını faideden hali göremedik" mukaddimesile derc edilen teracimi ahval sırasında onun üç beş satırlık tercemei halinde "lisanı rum ile mülemma eş'arı Hayret'dihi nuzamayi devran ve hecviyat ve letaifi gıbta fermayi kasaidi Haşmet ve Selman olub her şiveye kadir, eş'arı vafir, bir şairi mahir idi. Mükemmel ve müretteb divanı olub bu birkaç eş'arı âbdar, bilintihab sebti ceridei âsar kılındı" deniliyor.

Madame ki "hecviyat ve letaifi gıbta fermayi kasaidi Haşmet ve Selman" imiş, bir iki misâl gösterilmek icab ederdi.

Bahusus bu kadar sena olunan "bir şairi mahir" in yalnız sıbyan muallimi olduğu söylenmekle iktifa olunmayıb tercemei haline dair tafsilât verilmek lâzımgelirdi.

Bizim tercemei hallerimiz, işte böyle seci'li ve kafiyeli, faideden hali birtakım lâflardan ibarettir. Böyle boş lâfların ahlâfa bir şey öğretmiyeceği tabiidir. Tercemei hal namına şa'şaalı, tantanalı sözler yazanlar, zannediyorlar ki gelecekler, o sözler sayesinde geçmişlerin her türlü ahval ve akvaline vâkıf olacaklardır. "Zehi tasavvurı bâtıl, zehi hayâli muhal".

Bir de Hıfzı Efendi "her şiveye kadir, eş'arı vafir" bir sahibi divan olduğu halde yalnız Arab ve Acem lisanlarile mi şiir söylemiş, Türkce şiiri yok mu? Varsa Türk şairi olduğu için evvelâ onları yazmalı idi.

Nat

1

ای وصف نو در ألسنه بیك و بدی را ما مثلك فی الکون شدیها و نظیرا از حسن عبودیت ای صدر سوت قد گذت الحالة حرباً و حدر ا ای منتخب حصرت حق بهر دو عالم قد ارتساك الله شیراً و نذیرا آنكس كه بدركاه باندت شده روسا الحنة كاث له ماوی و مصیرا و آن اله كه كردون كشداز جهل چو بو جهل یلقون شاً و یصاون سمیرا ای حفظی صندیش زاهوال قبامت اذكان هناك لك عوناً و تصرا

> * **

Gazel

الا یا اجاالساق چشام کاسهٔ ملها افتای بالبدالیضا که بالم همچو بسلها مهها در چین دوست مهها در این در این در این در این در این در این در این در این در این در این شد همه افاق طراوت داد عالم شد یا استاده سنسها اشارت می کند برکس که می وش اجالنافل که حالات رسرمستی برو پاشیده کا کلها چهسان باشد رهای حفظا ران چشم ماروتی که در عارض به هم دم یی تسخیر هانها

HIFZI

Hafız Mehmed Hıfzı [Efendi] Ayaş'lıdır. Takriben 1729 [1142 H.] de doğdu. Ayaş fetvahanesinde müsevvid, mahkemede baş kâtib ve Eski cami'de hatib idi. Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Efendi¹ "Bağçei safa enduz" namındaki natemam

eserinde:

"Tedrisi ulûmı şetta ve tesvidi fetvada bazil olub muktesidi bülgai kalilei maişet ve kaydı dağdağai tarikten âzade seri nisbet, bezlegû, nikhu, şairi mahir, icadı mânaya kadır idi" diyor.

1807 [1222 H.] de vefat etti.

Aşağıdaki gazeline nazaran ağzı düzgün bir zat olduğu anlaşılıyor. Âsarı, elbette bir iki şeyden ibaret değildi. Binlerce emsali gibi bu şairin eserleri de memleketinde mahfuz değilse — gazelinde söylediği vechile — iş'arını hakikaten "yelpaze kâğedi" ne yazınıştır ki rüzgâr, adem âbada götürmüştür!..

Gazel

Ne rencişi üstad, ne suzi pederim var Kalbimde Baba tağı kadar bin kederim var Sarf etmedeyim yok yere gencinei ömri Âlemde benim hiç gelirim yok giderim var Eş'arımı hep kâğedi yelpazeye yazdım Yârana benim badhava bir eserim var Baştan kara olmuş o bütün keştii hüsni Bu kara haberden meded ah derdi serim var Şevk vermek için tutii tab'ına da Hıfzı Her levha kenarı gazelimde şekerim var

Ayaş fetvahanesi için söylediği tarih:

"İlmü irfana mahal oldu bu cayi fetva"

¹ Tercemei hali, 321 inci sahifededir.

HIFZI TEVFİK

Hıfzı Tevfik, İdarei Mahsusa Muhasebeciliğinden ve Seyrisefain İdare Meclisi âzalığından mütekaid Selânikli İshak Tevfik Beyin oğludur. 1892 de Selânik'de

doğdu.

Selânik'de Feyziye ve İstanbul'da Nümunei Terâkki ve Tefeyyüz mekteblerinde ve İstanbul Leylî İdadî'sinde okudu. Mülkiye Mektebine bilmüsabaka girdi, 1913 de şehadetnâme aldı.

Kabataş, Vefa ve İstanbul Sultanî'leri Edebiyat Muallimliğinde bulundu. 1928 de Hususî Feyzi Âtî Mektebinin Müdürlüğüne tâyin olundu. O mektebin ve İstanbul Erkek Lisesinin Edebiyat Muallimliğini de ifa etmektedir.

Tercemei haline dair yazdığı varakada diyor ki:

"Fransızca bilirim. Şiir hayatına 1912 de başladım. İlk şiirlerim "Şehbal" mecmuasında Balkan Harbi'ne dair yazdıkla-

rımdır. Bilâhare "Serveti Fünun", "Şehbal", "Türk Yurdu", "Hürriyeti Fikriye", "Nedim", "Şair", "Donanma" mecınualarında ve muhtelif gazetelerde yazılarım intişar etti. Henüz şiir mecmuamı bastırmadım. Hammamî oğlu İhsan ve Hasan Âli ile müştereken yazdığınız "Türk Edebiyatı Nümuneleri" namındaki eserimi zin birinci cildi matbudur".

Bay Hıfzı, takdire lâyık gayret ve meziyyet erbabındandır. Tercemei haline derc edilmek üzere yalnız bir gazel gönderdi. Bu gazel, eski vadide de güzel şiir söylemeğe muktedir olduğunu isbat ediyor.

Gazel

Nesimler gibi gülşende ahü zar ederiz Hezarı bestelebü bağı girye zar ederiz Yazar sahifei dilde belâyi aşku firak Mezakı vusleti bilsek de terki yâr ederiz Safayi vasla değil derdi hicre müştakız O bülbülüz ki güli âşıkı hezar ederiz Sevadü zulmete pervaneyiz bu şeb saki Görünce şem'i şebangâhı biz güzar ederiz Biş âşinalarıyız macerayı Ferhad'ın Hayâli gamzei Şirin'i derkenar ederiz Düşerse dil lebi Leylâ'ya lûtf eder de ana Kitabi kıssai Mecnun'ı yadıgâr ederiz Diyarı aşka şehinşah olursak ey Hıfzı Seriri hüsni cefakârı tarümar ederiz

HIKMET

Seyyid Ahmed Arif Hikmet [Bey], İsmail Raif Paşa Zâde Sudur'dan 10-rahim İsmet Beyin oğludur'.

1786 [1201 senesi Muharrem'inin 25 inci Pazar gecesi] doğdu.

On yaşında tariki tedrise dahil oldu. 1814 [1229 H.] da farizai haccı edâ etti. 1816 [1231 H.] da Kudüs, 1820 [1236 H.] de Mısır, 1823 [1239 H.] de Medinei Münevvere mevleviyyetlerini ve 1826 [1242 H.] de İstanbul pâyesini ihraz eyledi.

1828 [1244 H.] de İstanbul Kadılığına tâyin olundu ise de kabul etmedi. Lûtfi Efendi, tarihinde² der ki:

"İstanbul payelilerinde ikinci taddede bulunan Ârif Hikmet Beyin İstanbul Kadılığına irade taallûk edetek fermanı yazıldıktan sonra lieclittebşir Şeyhülislâm Efendi, Dersvekili Hacı Ömer Efendiye Ârif Beye göndetdikde medyun ve alil olduğundan ve konağı' bulunmadığından bilmübahase afvını niyaz eder. Şeyhülislâm "Emri şahane kat'i'dir, tahallüfi mümkin değildir" diyerek Babıâli'ye ifadei hali eylemesini bittensib kedhüdasını terfik ile Babıâli'ye gönderip Makamı Sadaret'e beyanı mavaka olunmuş ise de muvafakat görülemediği Şeyhülislâm Efendiye bildirildikte "Ben iradei şahaneye karşı telhise cesaret edemem" demesine mebni keyfiyet Babıâli'den tarafı şahaneye arz olundukta Ârif Beyirs itizarı karını kabul ve Başeski Kudsi Etendi, İstanbul Kazasına mevsul olmuştur."

1829 [1245 H.] da nüfus tahririne me'mur olarak Rumeli'ye gitti. Avdetinde 1830 [1246 H.] da nakibüleşraf ve 1833 [1249 H.] de Anadolu Kadıaskerliği pâyesini haiz oldu. 1834 [1250 H.] de nakiblikten istifa etti.

1838 [1254 H.] de Rumeli Kadıaskerliği pâyesi tevcih ve 1839 [1255 H.] de Meclisi Valâyi Ahkâmı Adliye âzalığına tâyin kılındı.

Tanzimatı Hayriye usulünün icrasına itina olunub olunmadığını teftiş için 1840 [1256 H.] Rumeli'ye gönderildi¹. Avdetinde Dârı Şûrayı Askerî âzalığına nasb olundu.

Arif Hikmet Bey, Teracim risalesinde silselei nesebini şu suretle gösteriyor:

Cild: 2 sahife: 152.

¹ Kürübhanemde bulunan hâtırat defterinde Bergos'a vusulünden bahs ederken diyor ki:

[&]quot;Reaya mahallesinde bir harab hane tutmuşlar. İçinde bir saat ikametimizde üzerimize yüzden mütecaviz tahtalcurusu bücum etti. O esnada vücuh geldi. Mülâkatımızda anlar dahi bu hali müşahede edip içlerinden Camii Cedid'in imamı ve medresenin müdertis vekili Hafız Ömer Efendi bizi medreseye davet etdi".

Mekkî Zâde Mustafa Âsım Efendinin vefatında 1845 [2 Zilhicce 1262] de Şeyhülislâm oldu, Sultan Abdülmecid'in isdar eylediği hatda:

"... Miri müşarünileyhin fazaili zâtiye ve hasaili hamidesi velhâsıl câmii kemalâtı insaniye olduğuherkesin müsellemi olmağla mesalihi mevkûlesinde tevfikatı samadaniyeye mazhariyetini eltafı Rabba
niyeden me'mul ederim. Çünkii muhafazai hukukı nas, daavii şer'iyyenin bervechi dikkat görülmesine
mevkuf olarak miri müşarünileyhin bu hususa sarfı mesaii cemile eyliyeceği misillu irfamı bahirülbürhanıcihetilə mesalihi nazükei mülkiyede vükelâyi devleti aliyemize muini kavi olacağına dahi iştibah yoktur. § Ba
bı fetvaya azimetinde teşrifatı mutade ve merasimi ihtiramiye maazıyadetin ifa olunsun".

Denmiştir ki Makamı Meşihata nasb olunan diğer zevad hakkında böyle iltifatkârane hat sâdır olmamıştır.

Yedi sene, altı ay ve on dokuz giin o makamda bulundu. 1854 [21 Cümade-lâhire 1270] de infisal eyledi.

Ziya Paşa "Veraset mektublarında" der ki:

"Merhum Ārif Hikmet Bey, geçen yetmiş senesinde Makamı Meşihatten infisal ettikte işbu veraset meselesinin tağyiri için ol vakit zirvei ikbalde bulunan Reşid Paşa tarafından vukubulan teklifamuvafakat etmeyişi sebeb olduğu şâyi olmuştu. Müşarünileyhe münasibeti mahsusam olduğundan orr
gün bu hususu mahremana kendine açub sahihan böyle bir teklif edilip edilmediiğni sordum. Cevabında "Ben, Reşid Paşadan hoşnud değilim. Lâkin dirayetini itiraf ederim. Bu zat, Mecnun mudur ki böyle bir hayâli muhale vücud versin. Meğer binayi saltanatı esasından hedm etmek murad eyliye. Hayır,
bu söz bütün bütün yalandır da diyemem. Fakat yanlışı vardır. § Reşid Paşa, bana nefsaniyetinden değil, belki Ārif Efendinin Meşihatte bulunması, kendinin tariki ilmiye şubesine dahi nüfuzunu istilzametmek maksadı üzerine meselâ zâtı şahaneye "İşbu veraset işi husule gelmek için bir fetvâyı şer'iye iştinad olunmak iktiza ediyor. Hikmet Bey ise sofî mşreb ve efkârı atika sahibi bulunduğundan şayed taannüd eder. Anın tebdilile yerine yumuşak huylu füâln getirilmek münasib gibi hatırıma geliyot" diyerek
istihsali meram eylemiş olmalıdır..." demişti.

Ârif Hikmet Beyin divanında şu beyitlere tesadüf olunuyor:

"Olur olmaz işe karışma deyu Cahı fetva karıştırıb cebren Mümkin ise sülûki rahı halâs

Nushu pend eylemişti eslâfım Şurişe düştü cümle evsafım Girmesin bu tarika ahlâfım"

Hangi "olur olmaz işe" karışdığını da söylese idi infisalinin sebebini anlardık.

Fatin Efendinin âtideki tarih manzumesinin beşinci mısraına nazaran müşarünileyhin istifa ettiği anlaşılıyor.

Cevdet Paşa "Maruzat" ta Şeyhülislâm Ârif Efendinin âfiyetinden me'yusolarak istifa ettiğinden bahs eylediiğ sırada diyor ki:

"Meşihate selefi Ârif Hikmet Bey, sairinden ehak ise de onu Âli Paşa, sevmediğinden Makamı Meşihate getirilemezdi". Makamı Meşihatten infisalinden sonra Medinei Münevvere'de bir kütübhane tesis ederek beş bin cildden ziyade kitab vakf ve varidat tahsis eyledi.

"Kuşei taybede tahassun için Şerefâbadı dârı hicretde İtiraz eyliyen ehibbaye Terki dârı Hisar idib gidelim Arzuyi civar edib gidelim Âcz ile itizar edib gidelim"

ve

"Eali ziri pâde hemçu papuş Tasarrufta ibadın ırzu malin Kimi bey'eyleyüb emvalü darın Vücdı nazenini dinü devlet Tahallûs kasd edib bir hayli insan Leked harı tariki zillet oldu Cünudü padişeh hem şirket oldu Kadem peymayı semti hicret oldu Frengiden esiri illet oldu Hicaz'a rehneverdi rihlet oldu¹"

beyitlerinde söylediği vechile Medinei Mübareke'ye hicret ve ömrünün sonuna kadar ikamet etmek emelinde iken 1859 [1275 Şaban'ının 16 ncı Pazar gecesi] vefat etti. Üsküdar'da Nuh Kuyusu'nda babasının yanındaki kabre defin olundu.

¹ "Ärif Hikmet Bey, bu kütübhaneye konmak üzere — o sırada Mısır'a gitmekte olan — Yusüf Kâmil Paşadan iki üç yüz kitab getirilmesini teca eder ve defterini verir. Esmanı tesviye edilmek üzere pusulasının göderilmesini de söyler.

Kitablar tedarük edilerek Mısır'dan avdette babam Mehmed Emin Paşa, Beyin Rumelihisar'ındaki yalısına gider, kitabları ve defteri takdim eder. Arab lisanı ve yazısıle yazılmış olan deftere müşarünileyh, göz gezdirerek yekûununun hayli meblâğ tuttuğunu anlayınca "Canım efendim, bu defteri bir dürlü anlıyamıyorum" der. Babam "Acaba Arab yazısı olduğu için mi anlaşılmıyor" demesile Beyefendi "Ben sizin pederden daha iyi Arabca bilirim" cevabını verir. Babam "Zaten defteri anlamağa lüzum yok. Paşa muhlisiniz, kitabları zâtı devletinize ihda eyledi. Kabul buyurursanız teşekkür eder" deyince müşarünileyh, memnun olarak "Teşekkür ederim amma esmanını verseydim daha iyi olurdu" der. Koynunu karıştırıp, birçok düğme çözüp müteaddid kese açarak içinden beş aded yirmişer kuruşluk altun çıkarır, vermek ister. Babam, alırsa Paşa tarafından tekdir olunacağını anlatır. Bay, verdiği hediye kabul olunmazsa kendi de kitabları kabul etmiyeceğini söyler. Babam, bilmecburiye parayı altı, yalının rıhtımından kayığa binerken Beyin, pencereden kendine baktığını görerek — teşyi için orada bulunan — uşaklara parayı verip "Beyefendimiz, sizlere ihsan buyurdu" 'der.

Avdette vak'ayı hikâye edince Paşa, memnun olur, takdır eder. Babamın almamak istemesi, paravı az bulduğundan dolayı değil, kimseden para almağa alışmış olmamasındandır.

¹ Bu beyitleri ihtiva eden manzume matbu divanında yoktur. Ârif Hikmet Beyin yazısile muhatter olarak kütübhanemde bulunan "196" numaralı mecmuada mündericdir. Yine o mecmuada görülen ve Sultan Mahmud devrinde kıyafetin tebdili esnasında söylenmiş olması melhuz bulunan,

> "Meşrebü mellebesi efrenci ile Saliki nehci olub bendeleti

Padişah eyliyeli istinas Aşikâr oldu rumuzi ennas"

kıt'ası gibi yukandaki beyitlerin de o devirde mi, yahud Sultan Abdülmecid zamanında mı söylendiğini tâyin edemedim. Tırnakcı Zâde Ziver Bey, şu tarihi söyledi:

"Düştü dehrin bir sütuni yine bu tarihde Oldu Hikmet Beyefendi rehrevi sııyi beka"

Tezkire sahibi Fatin Efendi de bu tarihi tanzim eyledi:

"Bağteten allâmei asrın vukuı rıhleti
Heyeti mecmuaya birdenbire verdi kesel
Müfti'i âlem olub ol nüshai ilmü kemâl
Cahi fetvaye şeref verdi sekiz yıl bihalel
Kendi istifa edib olmuş idi uzlet güzin
Yok iken ilmü hünerde zatına mislü bedel
Güyiya ruhı musavver idi ol zatı şerif
Çeşmi âlemden nihan oldu vücudi bi ilel
Levha tahrir etti tarihin kiramen kâtibin
Hikmet Ârif Bey Efendi kıldı me'vada mahal"

Arif Hikmet Bey:

تلوح بافقها شمس الممارف فيوم ولدت الممبنى بعارف، د الم تعلم بان سماء فكرئ تفرس والدى في المزايا

kıt'asında söylediği gibi zamanında hakikaten ârifi kâmil idi. Erbabı faziletin nâdir olmadığı o devirlerde bile nevadirden madud idi. Tarikati nakşbendiyenin en ârif saliklerindendi. İlmin icab ettiği zühdü takvada ve fazileti ilmiye ve hulkiyede haizi kemâl idi. Makamı Meşihate gelen en mümtaz fuzalâ arasında da mevkii mümtaz sahibi olduğu şüphesizdlir.

Vak'a nivis Esad Efendi, tezkiresinde Hikmet Beyin 1201 de doğduğundan bahs ederken "iki yüz birde değil, bin yılda bir gelen..." diyor .

Meşahur fukahadan Kadıasker Seyfüddin Efendi "Ârif Hikmet Beyin meclisi, cennetten nümune idi. Erbabı kemâl, ekseren geceleri o mecliste toplanarak pek mühim mübahasatı ilmiye cereyan ederdi. Huzzara gayet nefîs çörekler ikram olunurdu" dermiş.

Hikmet Bey, pek afif ve âlî cenab bir zâtı necib idi. Îffet ve istikamet ve ulüvvi cenabına âtideki satırlar da şehadet eder. Otuz yaşında Kudüs Kadısı iken İstanbul'da bir zate yazdığı mektubda diyor ki¹:

"... Kudüs'e duhulümüzde emraz ve eskam — vücuhi belde gibi — bizi istikbal edip dört ay muz tarib oldum. İdi Fıtır'da kerimem Hasibe ve İdi Adha'da ıyalım hanım vefat ettiler.

"Çeşmi alili eşkim ile pürnem eyledim

Il idi ekber eyledi ben matem eyledim"

¹ Kütübhanemde "196" numerolu mecmua.

İfakat buldukca binnefis deavi istimamı terk etmedim. Ahalii beldeye nigâh endazı dikkat oldum, mecmuu kenduye tasadduk ettiğimiz fükara makulesinden olub böyle kimselerden resim almayı bir vechile nefsim kabul etmeyüb "Beni, beldenin ahalisine bir sene ücretsiz edayi hizmete göndermişlerdir. İki aye karib hastalık münasebetile ifadede kusur olundu. Badelyevm herhangi ferdin maslahatı varsa bilâ ücretin sened vereceğim" diye esvakta dellal nida ettirdim. Lâkin bu makule nesne meşhudlatı olmadığından bir zeman tasdik etmediler. Zımnında akçe olmadığından şimdi ahzi vesaik için bir derece hücum ettiler ki evraka para yetiştirmek adimülihtimal oldu. Bu makule nesneye tecasür, nezdi âlinizde cünunı daiyaneme haml buyurulacağı biiştibahur. Lâkin bir sarrafa edayi deyn için on bin fakire medyun ve her bir resm ahzinde mahzun olmağa tahammül edemem. Nihayet mevrusı valid olan sahilhanenin ismini defteri zimmetten hâkkettiğim gibi asudenişini kuşei istirahat olmak mümkindir. § Mesalib ne olduğun ve para ne kune ahz olunacağın bu beldede fehm edip bendenizin de hükûmete ademi ka biliyetimi derk eyledim".

Rifat Efendi, "Devhatülmeşayih" zeylinde diyor ki:

"Müşarünileyh, ulûmı akliye ve nakliyede yegânei cihan ve lâsiyyema maarifi edebiye ve eş'azı Arabiye ve Farisiye ve Türkiye'de adımûlakran olup şemaili memduha ve celâili haseili bergüzidesi psrayei ser safhai tevarih olmağa şayandır".

Müşarünileyhin, vefatında "Ceridei Havadis" e1 yazılan fıkrada deniliyor ki:

"Sıfatı memduhai insaniye ve siyeri marziyei melekiyeyi câmi gayet âlim, nadirülvücud bir zan nuranî nümud olmasile pek çok fiikara, kendulerinin mütene'imi ve niami ihsan ve müteşekkiri lütfi bapâyanı olduğundan vukui vefatları cümleye müstelzimi esefü keder olmuştur".

Cevdet Paşa "Maruzat" ta vefatından bahs ederken diyor ki:

"Ulûmı akliye ve nakliyede mahir ve elsinei selâsede şiir ve inşaya kadir olup hele lisanı Arabi üzere — Arabiyülasıl olan — üdeba gibi yazardı. Bilâdı Osmaniye'den başka İran ve Turan ve Hindistan'da sıtü şühreti vardı. Şark ve Garb seyyahlarının seyahatnamelerinde en ziyade hürmet ile yâd olunan Arif Hikmet nâmı idi."

Abdurrahman Şeref Efendi, "Tarih Musahabeleri" namındaki eserinde diyor ki:

"Ârif Hikmet Bey, tam manasile edibi kamil idi. Afif ve tab'an halim ve zarif idi. Hayası o met tebe galibti ki yanında kabaca bir lâkırdı söylense hicabından kızarırdı. Gendiğinde gayetle natuk olun و خيرالكارم ما قل و دل المعالفة المع

Ders vekili Hoca Yahya Efendi Zâde Ziya Molla Efendi nakl eyledi:

"Hikmet Bey, zaif, uzun boylu, gayet mehib idi. Kaşları uzun ve kılı çok olduğundan ekseren parmaklariyle kaldırırdı. Bir gün pederimle görüşürken berbe-

^{1 17} Saban 1275.

rinin vefat ettiğini, istediği gibi bir berber bulamadığını söylediğinden Yahya Efendi — ikametgâhı olan — Kanlıca'da kahveci Hurşid Ağayı tavsiye etmiş. Berber, Beyin yanına götürülmüş. Bey, bunun traşından memnun olduğundan bir müddet sonra yine istemiş. Hurşid Ağa "Beyin heybetinden dehşet içinde kaldım. Elim, ayağım titredi. Birkaç yüz kuruş için halâcana uğrayıb da kendimi öldüremem" demiş, gitmemiş.

Mesnedi Meşihatte bulunduğu esnada cuma günleri daireden Süleymaniye camiine giderken havlının iki tarafına fukara dizilirdi. Beyefendi, camiden dönerken çuhadarlar, torbalarla para dağıtırlardı.

, Bey, daima dizüstü otururdu. Yaz, kış kapısının perdesini indirirdi. Oğlu Muti Bey de dizüstü otururdu, pek genc iken vefat etti".

Arif Hikmet Bey, kendi şiiri hakkında:

"Azm edib bezmi suhanden şuarayı eslâf Sanma bezmi suhanın kalmadı Nef'i Bâki Neş'ei badei nazmımla serasime yatır Haremi mastabai hâkde Nef'i Bâki"

diyor.

Muallim Naci Efendi "Osmanlı Şairleri" nde ve "Esami" de:

"Müşarünileyh meşayihi İşlâm içinde nadirülvücud addolunan zevattandır. Elsinei selâsede eş'arı vardır. Arabî, Farisî âsarına dair söz söylemek bize aid olmıyabilir. Türkce eş'arı derecei vustada bulunan şuara arasında kendisine bir mevki tâyin etmiştir. Tarih söylemekte dahi hayli meharet göstermiştir. diyot.

ESERLERÎ

Divanı Eş'ar — Türkce, Arabca ve Fürsce söylediği eş'ar, müteferrik bir halde mecmualarda münderic olduğundan Şeyhülislâmı esbak Hüsamüddin Efendi, cem ve tertib ederek 1866 [1283 H.] de « دار الطباعة العام » de litoğrafya ve ta'lik yazı ile bastırmıştır.

Divanın başındaki tercemei hali, bezmi irfanına devam edenlerden Tırnakcı Zâde Ziver Bey yazmıştır.

خلاصة القالات في مجالس الكالمات — Babası İsmet Beyin murahhas tâyin olunduğu Mükâlematı Siyasiye Meclislerinde tanzim edilen muahedatı, onun emriyle cem ve tertib etmiştir. Nefîs bir nüshası Üniversite Kütübhanesindedir.

² Numara: 3791.

Tezkirei Şuara — Natemamdır ve müsvedde halindedir. Tercemei haller birkaç kelimeden, yahud satırdan ibarettir. Muhtelif devirlerin şairlerinden bahistir. Nüshai asliye, "Bağdad'lı" nâmiyle yâd olunan merhum İsmail Paşa'nın nezdinde idi. Sureti Millet Kütübhanesindedir.

— Arabcadır. Muhtelif devirlere mensub ulema ve şuaranın tercemei hallerini havidir.

Bunlardan başka yine İsmail Paşa da ulema ve üdebaya dair henüz tertib ve tedvin olunmamış, dosya halinde bir cild görmüştüm. Bazı fudalâ tarafından gönderilen teracimi ahvale dair verakalar, bu cilde aynen rabt edilmişti. Fursat elde iken bu cildin muhteveyatını tamamiyle istinsah etmediğime daima müteessifim. Şimdi kimbilir nerededir?

Keşfüzzunun Zeyli ve Esamii Müellifin — Nüshai asliyenin müsveddelerinden çoğu, İsmail Paşada idi. Bu gayretli zat, kırk yıl uğraşarak vücude getirdiği « ايضاح الدكنون في ذيل على كشف الظنون » ve « احادالوالمين » namındaki gayri matbu Arabca eserlerinde Ârif Hikmet Beyin müsveddelerinden pek çok istifade etmiştir. Müsveddelerin bir kısmı, benim kütübhanemdedir. Bu mühim eserin de tebyiz ve tab edilemiyerek — İsmail Paşanın zeyli gibi — ziyaa mahkûm olmasına teessüf olunur.

Kaydettiğim eserler, Ârif Hikmet Bey gibi timsâli kemâl addolunan bir allâmei nâdirülemsâle lâyık şeyler değildir. Öyle bir allâmeden pek mühim eserler beklenirdi. Kudreti ilmiyesi gibi ekseren vakti de müsaid olduğu halde şanına yakışacak âli eserler telif edememesinin esbabını anlıyamadım.

Ârif Hikmet Beyin kitabları:

Namına mensub olan tarihin yazılması Encümeni Danişce kendine havale olunduğundan bahs ettikce Cevdet Paşa, dermiş ki:

"Bu vazife, bana tevdi olundukda ürktüm. Çünki icab eden mehazlara mâlik değildim. Keyfiyeti Reşid Paşaya arz ettim. Beni Arif Hikmet Beye götürdü. Bey, kütübhanesinin anahtarlarını verip istediğim kitabları almamı, fakat aldığım kitablara lüzum kalmayınca getirib yerine koymamı söyledi. Kütübhanede kütübi nefisenin envandan başka resmî ve hususî muharrerat da vardı."

"Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı" namındaki risalede deniliyor ki:

"Ārif Hikmet Beyden de iyilik görmüş olduğu cihetle mazul bulunduğu zamanda anı terk eylemeyi insaniyete münafi görüyordu. Bir de muhtac olduğu kütübi nâdireyi başka yerde bulamadığı cihetle daima o, iare eylemek lûtfunda dahi bulunurdu."

Beykoz'lu merhum İzzet Beyin metrukâtından olan kitablar, 1899 [1317 H.] de Bedestan civarındaki Sahhaflar çarşısında salı günleri bilmüzayede satılınağa başlamıştı.

İzzet Bey, Arif Hikmet Bey'in birâderi Abdullah Refet Beyin oğlu olduğu malûm ise de amcasının kitablarının, Medinei Münevvere'deki kütübhanesinde mahfuz olduğunu ve İzzet Bey gibi ilim âleminde malûm olmıyan bir zatın bırakabileceği kitabların pek o kadar kıymetli olmıyacağını zannediyordum.

Bir de evvelce "Ceridei Havadis" kolleksiyonunda şöyle bir ilân görmüştüm:

"Şeyhülislâmı esbak merhum Arif Hikmet Beyin terekesinden zuhur eden envai kütübi nefise beher hafta pazartesi ve salı günleri Babı Fetva penahide Kadıasker Dairesinde bey'olunmakta olmağla ilátınıa ibtidar kılındı."

Bu ilân, müşarünileyhin — Medine'ye gönderilmiyen — kitablarının hiyni vefatında satıldığını gösterdiğinden şimdi Sahhaflar'da müzayede edilen kitabların, İzzet Beye aid olduğuna şübhe kalmamıştı.

O sırada Yakacık'da oturmakta ve salı günleri inmemekte olduğumdan Sahhaflar çarşısına uğrıyamıyordum. Bir salı günü bir iş için İstanbul'a gelmiştim. Çarşıdan geçerken tanıdığım, tanımadığım kitab meraklılarını orada gördüm. Ehibbadan iki zat, müzayede haftalardanberi devam ederek nelîs ve nâdir kitablar satıldığı halde gelmediğimden dolayı itab ettiler.

Sahhafların en eskisi ve kâhyası olan Urfalı Mehmed Efendi, daha fazla darıldı. Çünkü ben çarşının çocukluktanberi müdavimi idim.

Medinei Münevvere'ye gönderilenler, Ârif Hikmet Beyin hususî kütübhanesindeki nâdir ve kıymetdar kitablar değil, haricden iştira olunan kitablar olduğu ve kıymetdar kitabların, yeğeni İzzet Bey nezdinde kaldığı anlaşılınca müzayede de bulunmadığım için kendimi ben de tevbiha başladım. Ne faide, iş işten geçti.

O gün müzayedenin sonu imiş. Herkes alacağını almış, sandıklar boşalmıştı. Kâhya, önünde duran boş sandığı göstererek "Harman sonu dervişlerindir. Dibinde ne kaldise siz alınız" dedi. Elimi soktum, sandığın mevcudu olan dört kitabı çıkardım. Kâhya, müzayede ettirmeksizin bir fiat takdir ederek benden parayı aldı, kitabları verdi.

Bunların biri, Ârif Hilmet Beyin büyük babası İsmail Raif Paşanın yazısile şiir ve nesirlerini havi olan mühim bir mecmua idi. Diğer üçü de kıymetdar eserlerdi.

Birkaç gün sonra — müzayede de bulunmuş olan — Sahhaflar'dan da birkaç kitab aldım. Ârif Hikmet Beyin yazısile Arabca bir eser, kitablarının isimlerini mübeyyin bir defter ve babası İsmet Beyin yazısile eş'arının müsveddesini ihtiva eden bir mecmua bu cümledendir.

Ayakta kitab satanlardan biri, müzayedede iki torba evrak almış, kime gönderdise rağbet etmemiş. Ademceğizin sermayesi bu torbalara verdiği paradan ibaret imiş. Torbaları alırsam minnetdar olacağını söyledi. İstediği ehemmiyetsiz bir

² Ceridei Havadis: 1859 (3 Cimadelâhire 1276).

parayı verdim, torbaları aldım. Beş on gün sonra tedkik ettim, Arif Hikmet Beyin » zeylinden bir kısmının müsveddeleri, Beyin Hicaz'a, Mısır'a ve Rumeli'ye gittiği esnada görüp, işitip kayd ettiği şeyleri havi defterler, İstanbul'da bazı şairler tarafından takdim olunan kaside ve gazellerle diğer evrak zuhur etti.

Müşarünileyhin kütübhanesindeki kitabların nekadar kıymetdar ve nadir olduğunu defterden ve adi kâğıd parçası bahasına satıldığı haber verilen birkaç sandık dolusu evrakın ehemmiyetini de — satın aldığım — iki torba muhteviyatından anladım. Müzayedede bulunub da birkaç kitab ve evrak alamadığıma hâlâ teessüf etmekteyim. O mühim eserler, şunun bunun elinde kalarak erbabı tetebbuun istifadesini temin etmeden yok oldu, yahud bazı emsali gibi gideceği yere gitti.

Divandaki tercemei halinde:

"... Validi macidlerinin irtihalinden bu vakte kadar Kuzguncuk مس عمانا dilküşada tavun müzeyyen bâl âsâ per küşayı iştihar olan ceddi erncedlerinden müntakil sahil hanei ferahfezalranda kemâli asayiş ve safa ile yirmi beş seneye karib müddet âramsazı ikbal ve mahfili maarif kâfili âlileri mevridi eshabı fadlü kemal iken şirazei nizamı halleri halel yaftei desti cevri rüzgâr ve Üsküdar'da Eski Hamam civarında tedarük buyurdukları saadethanelerinde halvet güzini sabrü karar olmayı ihtiyar buyurmuşlar ise de « شرف المكانيا لكن » medlülünce dairei mekârim bahireleri kemakân müzdahamgâhı sıgarü kibar oldu..." denilmektedir.

Yukarıda bilmünasebe nakl olunan:

"Tasarrufda ibadın ırzu malin Cünulü padişeh hem şirket oldu"

beyitinde iyham ettiği vechile yalının, devlet tarafından zabt olunmak, bilmecburiye satılmak, yahud yanmak gibi sebeblerden hangisile elden çıktığı anlaşılamadı.

Makamı Meşihatde bulunduğu esnada padişah tarafından Rumelihisarı'nda bir yalı ihsan edilmiştir.

Medine'deki kütübhanesinin Hafızı kütübü Harput'lu İbrahim Efendi, müşarünileyhin tercemei halini Arabca olarak « الدرالنظم في مناف عارف الحكم » namile Sultan Mehmed Reşad zamanında yazmıştır. 59 sahifedir. Nüshai asliye, kütübhanemdedir. Mühim mebahisi havi değildir.

Ârif Hikmet Bey eslâfı şuaara hakkında şu yolda beyanı mutalea ediyor:

"Bakiyü Nef'iyü Nabiyü Necatiyü Fehim Sabitü Ragıbü Samiyü Fuzuliyü Nedim Rehnümayanı esalibi sunan bunlardır Birinin mesleğine peyrev olur tab'ı selim Çire destanı hünerden niçe mahir dahi var Silki telfika olur her suhani dürri nazîm Maadası müteşairdir ider cem'i huruf İdüb evzanü kavafiye muvafık tersim Kimisi sârıkı mazmun ve kimi hâtıbı leyl Kiminin sebki rekik ve kiminin lâfzı sakîm"

Cazel

Guban håksarı rengüzar ol Tutuşsun hanümanı çerhi gaddar Bu şeb aklım dağıttın ah ey zülf Sabahı haşredek ey şu'lei ah Akıb ey eşki hasret cuyibar ol Görüb mir'atı cuda aksin ey ah Güli sadberki ruyi yâre Hikmet Taallûk bestei dâmanı yâr ol Şerar efşanı ahı şu'lebar ol Siyeh baht ol, perişanı ruzgâr ol Seri hâkimde kandili mezar ol Açıl ey dağı firkat lâlezar ol Misâli âşikan hayret şiar ol Nidayi nazm ile herdem hezar ol

Tuti kafes nişini felâket değil midir Hıfzı lisan medârı selâmet değil midir Dil desti gamde olsa da perkârı inkılâb Devri firakın ahırı vuslat değil midir Mecbur eden mezalime erkânı devleti İsrafı bilüzumu sefahet değil midir Mest olsa bezmi işvede çeşmin aceb değil O lâ'li leb peyalei işret değil midir Çeşmi zevilbesaire her sengi makbere Mir'atı safı çehrei ibret değil midir Âyinei felekte bu eşkâlı hâdisat Enzarı hâlka baisi hayret değil midir Hikmet bu kârhane, sermayei gına Kenzi belâ nefadı kanaat değil midir

Kit'a

Ceybi gül çâkü gonceler dilhun Böyle bir bağı mihnet enduzün Lâle pür dağü cuyler gıryan Olur elbette bülbülü nâlân

Ruberu âyine veş safvet ile cilve idüb Kandedir bezmi visal içre görüştüklerimiz Ey güli bağı beha bülbüli şivende gibi Ağlarım hatıra geldikce gülüştüklerimiz¹

¹ Kendi yazısıle kütübhanemde bulunan mecmualardan birinde 1256 H. da Ruscuk'da tazmin şarikile tanzim eylediğini beyan ermiştir.

HIKMET

Hikmet [Efendi], Eyub Ağa namında birinin oğludur. Urfa'da doğdu. Medresede tahsili ilim ederek Urfa ulemasından Vaiz Mustafa Lâmi Efendiden icazet aldı. Kendi de tedris etti.

Memleketinin yetiştirdiği meşahirden Nâbi'nin eş'arından ekserini tanzir eytedi. Bütün gazellerini tahmis etmek emelinde bulundu ise de ömrü vefa etmedi, (r) harfine kadar gelebildi.

1870 [1297 H.] de Urfa'da vefat etti. "Anadolu Mecmuası" nda² seyrek sakallı, çatık kaşlı, alını geniş ve çıkık olduğu, bir gözünün görmediği, Arab ve Acem lisanlariyle de şiir söylediği ve kardeşi Şevket Efendinin de şair olduğu beyan olunmaktadır.

Şiir denilebilecek söz söylemek pek müşkil bir iş olduğunu Urfa'lı Hikmet'in sözleri de teyid ediyor. Fıtraten şair olmıyanların şiir söylemeğe kalkışmaları, âmanın eşyayi rengile, şeklile tersim etmek istemesine benzer.

Duymıyan duyuramaz, görmiyen gösteremez. Duyurmak ve göstermek için duymak ve görnrek icab eder.

Gazel

Aceb ki nerdedir ol meh cebinim Aceb kimlerledir suhbette şimdi Diyârı gurbetin pamali oldum Hayali yâr çıkmaz hatırımdan Esiri aşkı yâd eyler mi şimdi Kime şerh eyleyim bu hali Hikmet Ciğer kuşem efendim nuri aynım Benim artmaktadır ahü eninim Gamiyle doldu bu kalbi hazinim Gice gündüz gam olmuş dilnişinim Aceb gelmiş mi rahme nazeninim Refikim derddir, mihnet karinim

Gazel

Gelenler cümle esrarı cihandan bihaber gelmiş Bilen esrarını namünişandan bihaber gelmiş Olanlar vâkıfı esrar, oldular hamuş Bu hikmet haneye cümle beyandan bihaber gelmiş

Gülzârı cihanda niçe bin servi semen var Amma diyemem sen gibi bir gonce dehen var Zahid bize medh eyleme sen huri cinanı Dünyada dahi sâki ile sahni çemen var

v.

³ Numara: 10, 11, 29.

HIKMET

Mukaddema Türk Tarih Encümeni Mecmuasına "Meşahiri Mechule" ünvanile yazdığım makalede isimleri meşhur, fakat şahısları mechul olan bazı üdebadan bahs etmiştim. İşte "Deli" nâmile mâruf olan Hikmet Bey de o kabil meşahiri mechuledendir.

Senelerdenberi bu zat hakkında malûmat aradım, bir şey bulamadım. Bu cümleden olmak üzere Meclisi Maliye âzalığından mütekaid, Koca Hakkı Paşa ahfafından Celâl Beyin, Hikmete dair malûmatı olacağını Necib Âsım Bey söylediğinden ona da müracaat etmiştim.

Celâl Bey, evi bütün muhteveyatile yandığından Hikmet'e aid bazı eş'arın da o sırada mahv olduğunu ve tercemei halini bilmediğini, fakat birkaç zatten malûmat alabileceğini bildirmişti.

Aradan hayli zaman geçtikden sonra tekrar muhabere ettik. Ümid ettiği zatlerden işe yarıyabilecek surette malûmat alamadığını ve "Cumhuriyet" gazetesinin 8 Teşrinievvel 1933 tarihli nüshasile âtideki ilânı neşr ettiğini haber vennişti:

İLÂN

"1293 Rusya Muharabesinde Şevkot Paşa fırkasının mühimme kâtibliğinde bulunduğu anlaşılara şair Hikmet Bey ki harekâtı ahrarane ve serbestanesinden dolayı kendisine (Deli Hikmet) de deniliz ve bu suretle o vaktin şuarasından Hersekli Ârif Hikmet Beyden de tefrik edilirdi. Bu zatın Namık Kemal Beyle müşterek eş'arı ve hâlâ arasıra tagannı edilen (Gurub etti güneş dünya karardı) ve (Sanki geldim de ne buldum bu harab âbade) gibi şarkıları da vardır. Mumaileyhin tercemei hali yazılmak isteniliyor. Hüviyetini bilen veya malûmat alınabilecek bir yol gösteren olursa kendisinin rahmetle yâdına yardım etmiş ve sevaba girmiş olacağından gazetemizde Muallim Fahri Bey adresine ihbar ve iş'anı reca olunur."

Celâl Bey, son tezkiresinde bu teşebbüsten de bir faide hâsıl olmadığını söyledikten sonra diyor ki:

"Hikmet'in Niğdeli olduğunu işitmiştim. Bununla beraber konuşması ve giyinib kuşanması tam bir İstanbul'lu gibi olub Anadolu şivesi de yoktu. Orta boylu, tıknaz kalın kaşlı, tokça bıyıklı, top çehreli kara gözlü, buğday renkli ve burnunun kanadları açıkça idi. Kendisile tanıştığım zaman işsiz, güçsüz ve içkiye mübtelâ olduğu halde temiz giyer ve temiz gezerdi. Bekâr ve haneberduş gibi idi. Ekseren maiyetinde — mühimme kâtibi olarak bulunduğu — Meclisi Âyan âzasından Ferik Şevket Paşanın' hanesinde yatar kalkardı. Bu paşa ile sılırı bir münasebeti-

² Şevket Paşadan malûmat almakta gaflet gösterdiğime teessüf ediyorum.

miz olduğu için muaveneti kalemiyede bulunmak üzere Hikmet'i bizlere sevk etmişti. O vakit tanıştık. Resmi bende vardı, evimle beraber yandı.

1879, 1880 [1296, 1297] senelerine Kuleli Askerî İdadî'sinde kendine nisbetle epeyce küçük bir birâderi olduğunu ve kendine benzemediğini tahattur ediyor gibiyim.

Vefatından takriben yirmi yirmi beş gün evvel Sirkeci'de bir otelde hasta olarak yattığını işiterek ziyaretine gitmiştim. Yatakta idi. Pek ağır hasta görünmüyordu. Bilmem ne münasebet gelmişti de "Ermenilerde Tahta Burunyan varsa bizde de Tahtabacak müşir var" demişti. Birkaç gün sonra hastalığının arttığı ve irade ile hastahaneye kaldırıldığı işitildi".

Bazı zevad, Said Pertev Paşa ile Edhem Pertev Paşayı biribirine karıştırdıkları gibi Hersek'li Hikmet ile de Deli Hikmeti biribirine karıştırırlar. Hattâ Deliye aid olan "Mezaristan" redifli gazeli ve:

"Sanki geldim de ne buldum bu harab âbada"

mısraile başlıyan şarkıyı Hersekli'ye isnad ederler.

Mebadii şebabta "Rahşan" nâmile yazdığını hikâyede bu şarkıyı ben de Hersekli'ye isnad etmiştim. Bilâhare Hersekli ile görüşüldükte o şarkının kendine taallıku olmadığını söylemişti.

Hikmet Bey, askerî kâtibliklerde müstahdem idi. 1876 Rus Harbinde Ferik Şevket Paşa ile beraber Plevne'ye girmişti. "Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa" ünvanlı risalesinde²:

"... Orhaniye Fırkai Hümayunu Kitabetine me'mur olduğum ve kumandanımız Şevket Paşanın muzafferen getirdiği kafilei cesime ile Plevne'ye gitmek ve Hazreti Gazi ile Plevne'nin ateş kanlı mücahidlerini ziyaret gibi nefsimc kâinata mürccah olan bir şerefini kazandığım zaman gördüm ki Osman Paşa çizmesini ayağından çıkarmazdı...3"

Ve Plevne'ye girdiklerinde Osman ve Şevket Paşaların musahabelerinden bahs ederken:

"... Benim gibi askerlik fitratinde, askerlik mahabbetinde yaratılmış iken saikai kaderle o mesleki celile intisab şerefinden mahrum kalmış ve fakat yine mahabbeti mukaddesei askeriyetle ve hiç olmazsa asker yazıcılığı delâletile canını cenk mevkilerine atmış bir askerlik perestişkârinin o musahabeti celileden ne derece lezzetyab olacağını attık "tasavvur etmelidir4" diyor.

Muahharen Birinci Kolordu Başkitabetine tâyin olundu. Son me'muriyeti Tarablusı Garb Fırkai Askerîyesi Başkitabetidir.

Kardeşinin oğlu Hikmet Bey "Peyamı Edebî" ye gönderdiği tezkirede:

- 1 Selânik'te intişar eden "Asır" gazetesinde tefrika edildi. Kitab şeklinde tab olunmadı.
- 2 1878 (11 Mart 1294) de Basiret Matbaasında basılmıştır. "40" küçük sahifedit.
- 8 Sahife: 24.
- 4 Sahife: 27.
- ⁸ 1920 (26 Subat 1336).

Hikmet'in, Tarablus'ta bulunduğu esnada kansere mübtelâ olarak padişaha çektiği telgraf üzerine irade ile İstanbul'a gelerek Haydarpaşa Hastahanesinde tedavi olunmakta iken vefat ettiğini yazmıştır.

Bir zat, 1886 [1304] da vefat ettiğini haber vermişti. Tercemei hali (R) harfinde görülecek olan İran'lı Remzi Baba'nın mezar taşına yazılmak üzere bir kıt'a söylediği rivayet olunuyor. O kıt'a, hakikaten Hikmet'in ise Remzi'nin 1888 [1306 H.] de vefat etmesine göre Hikmet'in daha sonra vefat etmiş olması tabiidir. Vefatında tahminen 45 yaşında olduğunu da Celâl Bey söylemişti.

Hikmet Beyin tezkiresinde: Vefatından sonra âsarının birtakım kadirnaşinaslar tarafından perişan edildiği ve birâderi Fehmi Bey, vefatı pek geç haber alarak Trablusı Garb'den avdetle mümkün mertebe toplıyabildiği eserleri hıfz eylediğini beyan etmiştir.

Ahmed Râsim "Eski Deliler Neredesiniz?" ünvaniyle yazdığı makalede¹ diyor ki:

"... Deli Hikmet Beyi de birkaç defa gördüm. Şivei Kemal mukallidininden olduğu söylenirdi. Filvâki:

"Gurub etti güneş dünya karardı Felek de böyle matemler arardı Güli bağı emel soldu sarardı Güli bağı emel soldu sarardı"

ve

"Nedir bu halin ey meh cemâlim Aman söyle perişan oldu halim Nasıl kıydı sana ol kanlı zalim Nasıl kıydı sana ol kanlı zalim"

şatkıları ve bunlara mümasil şarkıyat ve manzumatı, Kemal Bey ile beraber müştereken tanzim ettikleri rivayet edilen bir vatan manzumesindeki "Tepelettin bizi Yarabbi Karadağlılara" mısraz telehhüf averi sonradan okuduğum bazı makalâtı, sahib kariha bir sahib felm olduğunu anlatır."

"Deli" nâmile yâd edilmesinin sebebini bilmiyorum. Rivayete nazaran:

"Cülûsundanberi zulmile millet ruzu şeb bakî Ana nisbetle âdemdir bizim Gömlekci Kostaki"

beytini yazıb Galata'da bir gömlekcinin dükkânına asmak derecesinde gösterdiği pervasızlıklar ve saikai işretle ibraz ettiği lâubaliyâne ve garib hal ve tavırlar "Deli" ünvanını tevcih ettirmiş olsa gerektir.

Deli denilen bu zatın pek akılâne ve edibâne sözleri vardır. Muallim Kaymakam Kâmil Bey 1880 [1 Mart 1296] da Mektebi Harbiye'de Dahiliye Kanunu tedris ettiği esnada talebeden Kâmil Beyin tebessüm ettiği vesilesile fena halde hiddetlenib — "Kâmili Kâmil eder mi tahkir" dakikasına dikkat etmiyerek — yüzüne ve ensesine şiddetle beş altı tokat vurur ve pek şeni sözler söyliyerek yerine

¹ Vakit 1921 (10 Nisan 1337).

kovar. Şu münasebetsiz muameleden — pek necib ve asil olan — biçâre çocuk, fevkalâde müteessir olarak birkaç gün sonra vefat eder.

Sultan Abdülâziz'in intikaline aid muhakemenin hitamında Kâmil Bey merhumun zavallı annesi tarafından Hikmet'in — rüya tarzında manzum ve mensur olarak — yazdığı mufassal arzıhal pek hazin ve pek güzeldir¹.

1877 [1294 H.] Hersekli Arif Hikmet'le birlikte bir akşam Yenikapı meyhanelerinden birinden çıkarken Deli Hikmet bilmünasebe:

"... nisbetle tezek anberi sâra gibidir"

misram okumuş. Hersekli de:

"... nisbetle tezek anberdir"

demiş.

Bu mısraı nakarat ittihaz ederek o zamanın vükelâsı hakkında müştereken bir hecviye tanzim ettiklerini Hersekli merhum söylerdi. Hecviye, hâfızamızdadır.

Hikmet'in görebildiğim sözleri gösteriyor ki şair dediğimiz zatlerin bir çoğundan daha güzel, daha metin söylemiştir.

Mukaddimede bir münasebetle — lâtife olarak — "tamüşşüur olanlar tam şair olamazlar" demiştim. Yine lâtife olarak söylerim ki Hikmet merhum, "Deli" ünvanını haiz olmasına nazaran tam şair addedilmek lâzımgelir.

Eserleri zayi olmayıb da elimizde bulunsa idi, elbette güzel sözlere tesadül ederdik.

Müessirle beraber eşerin de ziyat, her memleketten ziyade bizim diyara mahsus ahvali müessifedendir.

Gazel

Ukul erbabına meydanı ibrettir mezaristan
Fenayi âleme bürhani kudretdir mezaristan
Gelenler bilmemiş dünyayi hem bilmek de müşkildir
Bulunmaz sahili ummanı hayrettir mezaristan
Hakayık herkesin mahiyeti keyfince zahirdir
Hayat ehli sanır zindanı mihnetdir mezaristan
Yatar dehşetli aguşunda bin evlâdı hürriyet

Bu arzuhalin sureti Kâmil Beyin — yukarıda bahs ettiğim — Kardeşi Celâl Bey tarafından bana terdi edilmiştir.

Sanırsın mâderi şübbanı millettir mezaristan Bilinmezse müsavatı beşer devranı fânide Anı tefrik için mizanı hikmettir mezaristan

*

Gözümde huni felâket, ciğerde mızraklar Zevali ömre nişandır başımdaki aklar Şafak hasedle ider rengi dağımı tanzir İder figânımı taklid akarken ırmaklar Felekde sanki ne buldum cihane geldimse Nedir bu bir dilim ekmek nedir bu tokmaklar Zemini bir zaman almışdı ziri sayesine Bugün hakîr gördüğün şu bayraklar Güvahı vahdeti hakdır nigâhı hikmette Nihâli gülşeni tezyin iden şu yapraklar

Sanki geldim de ne buldum bu harab âbade Bezmi gamda bana huni ciğer oldu bâde Her gün envaı belâ, türlü cefâ âmâde Âleme geldiğime ben de peşiman oldum

Çekemezken bu kadar çillei germü serdi Feleğin derdi unutturdu bana her derdi Geldiğim âlemi bâlâ ne mübârek yerdi Neye bu hâki mezellette perişan oldum

Görmeden bugünü vaktile ölenler gülsün Gül gibi hâki mezare dökülenler gülsün Ben yine ağlayım âlemde gülenler gülsün Ben bu gamgâhe gelirken bile giryan oldum

Kırdı fanusı ümidi emeli sengi kaza Ağlarım kuşei mihnette garibü tenha Bir tarafdan eseri lûtfu vefa napeyda Her tarafdan hedefi naveki udvan oldum¹

^{*} Trabluss Garb'te tanzim eylediği, kardeşinin oğulunun tezkiresinde muhamerdir.

Kâmil Beyin annesi tarafından yazdığı arzıhaldeki iki manzumenin birincisi şu beyitlerle başlıyor:

Ey derdi hasretimle perişan olan ana
Ey ateşi firak ile suzan olan ana
Hiç kimse merhem urmadı mı zahmı sînene
Ey zahm harı hanceri devran olan ana
Bir kimse ah silmedi mi eşki çeşmini
Ey cevri ruzgâr ile giryan olan ana
Bir kimse yanında yakmadı mı şem'i tesliyet
Tenha nişini kuşei hicran olan ana
Terk it figânı gayri meserret zamanıdır
Ey fikri intikam ile nâlân olan ana

HIKMET

Ârif Hikmet [Bey], Hersek valisi İstolça'lı Ali Paşa Zâde Zülfikar Nafiz Paşanın oğludur. 1839 [1255 senesi Remazanının 16 ncı gecesi] "Mostar" da doğdu.

On bir yaşında iken — büyük babasının inhasile — Timarlı Süvari Miralaylığı tevcih olundu.

Babasının ve müteakiben ceddinin vefatı üzerine ailece Hersek'den Bosna'ya nakl ettiler. 1854 [1270 H.] de İstanbul'a geldi. Tahsili ilme başladı.

Haiz olduğu Miralaylık, 1854 [Receb 1270] de Rütbei Hacegânîye tahvil ve Sadaret Mektûbî Kalemine me'mur edildi. Yedi sekiz sene kaleme devam ettikten sonra çekildi:

Bir aralık Hersek ve Bosna'ya gitti. Beş altı ay seyahat ettikten sonra İstanbul'a döndü.

1868 [Muharrem 1285] de — Cevdet Paşanın sevkile — Divanı Ahkâmı Adliye Muhakâmatı Cezaiye Zabıt Kitabetine tâyin olunarak Adliye mesleğine intisab etti.

Adliye devairi mümeyyizliklerinde ve Hudavendigâr, Manastır, Kastamoni, Adana, Cezairi Bahrisefid vilâyetleri Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi riyasetlerinde bulundu.

1897 [1315 H.] de — Adliye Nâzırı Abdurrahman Paşanın himmetile — İstanbul İstinaf Mahkemesi âzalığına, 1900 [1318 H.] de İstinaf Hukuk Riyasetine ve 1901 [1319 H.] de — 6000 kuruş maaşla — Mahkemei Temyiz âzalığına tâyin olundu. 1900 [1318 H.] de ulâ sınıfı evveli rütbesi tevcih ve ikinci rütbe Mecidî nişanı itâ kılındı.

1903 [1321 senesi Saferi'nin 22 inci gecesi] Şehzadebaşı'nda — müsteciren oturduğu — evde vefat etti. Topkapı kabristanında validesi Çerkes Ayşe Hanunın yanına defn olundu.

"Levayihülhikem", "Levamiülefkâr", "Sevanihulbeyan", "Mısbahulizah" namlarında hikemî, tasavvufî ve siyasî dört eseri ve Mecelle'nin bazı maddelerine dair bir risalesi ve Divânı Şi'ri vardır.

Bu eserlerin kardeşimle bana tevdiini vasiyet eylediğinden müşkülâtla bir kısmı aynen ve bir kısmının sureti alındı. Bu kabil âsarı muhafaza etmek, o devrin kümünce pek tehlükeli bir işti. Tehlükeye katlanarak muhafaza ettik.

Bunlardan yalnız Divan — müessislerinden ve âzasından bulunduğum — "Âsarı Müfide Kütübhanesi" Hey'eti İlmiye'si tarafından Matbaai Âmire'de tab olundu. Diğer eserlerden bir kısmının bazı mebahisi, müşarünileyhin zamanı hayatında edebî mecmualarda neşr edildi. Kitab halinde tab'ü neşre muvaffakiyet hâsıl olmadı.

Ârif Hikmet'in tercemei halile menakıbını — Meşrutiyetin evailinde — neşr edilen "Kemalülhikme" ünvanlı eserle Divanına derc ettiğim mukaddimede yazmış olduğumdan burada tekrarına lüzum görmedim, birkaç sözle iktifa ettim.

Hikmet "Ben kimseye benzemem. Hattâ yazım da başkasının yazısına benzemez" derdi. Hakikaten öyle idi. "Nev'i şahsına münhasır" denilen âdemlerden idi.

Hâfızası pek metin idi. Kırk sene evvel ezberlediği bir manzumeyi — bir kelimesinde hata etmeksizin — okurdu. Türk'ün, Arabın ve en güzel şiirleri, efadılı ümmetin en mühim sözleri mahfuzu idi. Acem'in, zeminü zeman icab ettikce kemâli talâkatla okurdu.

Şiirde "Nailî'i Kadîm" vâdisini ihtiyar etmişti. O vâdide pek güzel şiirler söylemiştir. Nesri, selis ve metin idi. Nazmen ve nesren istediği ve istenildiği gibi yazmağa muktedir idi. Edebiyatımızı en iy bilenlerin ileri gelenlerinden idi. Edebiyata dair mülâhazatı, dersi edeb addolunurdu.

Pek muntazam ve bazan pek mühim ve ciddî söz söylerdi. En ciddî mebahisten, en tuhaf şeylere kadar arzu edildiği yolda fıkralar, menkabeler tertib ve tasni' edebilirdi. Lâubaliliğinden, açık saçık lâf savurmasından şikâyet edenler vardır.

Cahiller ile ihtilâttan pek ziyade sıkılır ve sakınırdı. İrfandan mahrum olanları insandan saymazdı. Lâubali meşreb ve deryadil olduğu halde ehemmiyetsiz bir söze, bir hale ehemmiyet verir, muhatabını haşlardı.

Rütbeye, mansıba aslâ kulak asmazdı. Halini beğenmediği âdemler, en âlî tabakalarda bulunsalar da yüz vermez, riayet etmezdi. O, kimseden ürkmezdi. Herkes, ondan ürkerdi. Sevdiğini cidden severdi. Sevmediğini sever gibi görünmezdi. Tab'an hür olduğu için bir ferde baş eğemezdi. Lâimin levminden, zalimin tasallûtundan ihtiraz etmezdi. Herkesin — dilsizler gibi — biribirine işaretle anlattıkları korkunç maddeleri o, alenen söylemekten sakınmazdı. "Müslümanlık, hak yolunda kahramanlıktır" derdi.

Vezaifi resmiyede pek ziyade müstakim ve hakperest idi. Hukuktaki malûmatı gibi hukukı ibadı sıyanetteki gayreti de meslekdaşlarının müsellemidir.

Haysiyeti zâtiye erbabından idi. Herkes, hürmet ederdi. Bulunduğu meclislerde söz, kendinde kalırdı. O, söylerdi. Huzzar dinlerdi.

Vaktile hanesini, meyhane haline kovan sarhoşlardan olduğu halde son zamanlarında işreti terk etti. Esasen sahihülitikad idi. Erbabı imana hürmet ve imansızlara hakaret ederdi.

Nişide'

Olaydı dadı felek rencisi sitadı kadar Bulurdu feyzi tabiî cihan muradı kadar Husuli kârı emani kaderdedir cahil Ceker vehameti tedbire itiyadı kadar Olur hulûs ile herkes mukarini tevfik Harimi barikehi Hakka istinadı kadar Tasavvuratı beşerden Huda münezzehtir Belâyi cehle düser gafil itikadı kadar Bilinmez akl ile sırrı hatırı vahdeti Hak Görür hatasını her salik ictihadı kadar Mukaddimatı şüundan neticedir maksud Verir mi mebdei âlem, safa maadı kadar Husuli matlaba serristei vusul olmaz Cihanda kesreti efkârın ittihadı kadar Bulur nizamı cihan hakka mail olsa eğer Kibarı devlete ihlâsü itimadı kadar Hazer tefahüri dâna hıraşı nahvetten Bulur belâsını ehli gurur, inadı kadar Şehanı gurfe nişinan, seriri saltanatını Sürer safasını âsarı adlü dadı kadar Sikeste takat olur cismi tevseni devlet Zimamı desti esirraya inkiyadı kadar Reva mıdır ki terâkkide ehli fazlü kemal Cihanın olmaya cühhali bed nihadı kadar Neşatü rahatı bulmuş cihanda var mı aceb Harimi meygedenin rindi namuradı kadar.

Nafli Kadîme naziredir.

Butunu siyrete baksan ıyan olur hikmet Hulusi her kişinin safveti fuadı kadar

Gazel

Hırka berduşı ferağız tariki seccadeyiz
Namuradı âlemiz amma müridi bâdeyiz
Neş'ei hüsni ezeldir gayeti maksudumuz
Mesti aşkız sanmakim hayranı ruyı sadeyiz
Kesretinden âlemin kat'ı nigâh etsek nola
Şahedi halvetsarayı vahdete dildâdeyiz
Farığız hengâmei hicrü visâli yârden
Ârifi mânayi aşkız başka bir sevdadeyiz
Sinei mecruhumuzdur tâ ebed âmacı aşk
Tiri takdiratı yâre her zaman âmadeyiz
Olmuşuz biz aşk ile âzadei havfü reca
Sanma kim Hikmet gamı endişei ferdadeyiz

Yok mu bir âramı aşkın çeşmi giryanım gibi Durmayıb tuğyan eder eşki firavanım gibi Cebhei dildarda ey turrei julide mu Sende mi tarac oldun sabrü sâmanım gibi Derdi aşkın sineden etmez kabuli infikâk Caygir olmuş gönülde nurı imanım gibi Napezirayı imaret bu harab âbâdde Var mı bir virane âya kalbi viranım gibi Hikmeta geçmem yine sevdayi vaslı yârden Çâk çâk olsa giribanım da damanım gibi

HIKMET

Ali Hikmet [Bey], Mülkiye Kaymakamlarından Kergük'lü Mehmed Emin Efendinin oğludur. 1878 de Mersin'de doğdu.

Adana Rüşdî Mektebinde ve Musul'da medresede tahsili ilm etti. Muhasebe kitabetlerinde, vergi mümeyyiz muavinliğinde bulundu. 1891 de İstanbul'a geldi. Maliye tahakkuk memurluğuna tâyin kılındı. Maliye Mektebine de girerek Malî İlimler tahsil eyledi.

1914 te Ankara vilâyeti muhasebe mümeyyizliğine, Kırşehir muhasebeciliğine, Konya, Aydın ve kırk gün sonra 1925 te İstanbul Defterdarlıklarına nasb olundu.

Eskişehir Defterdarlığında bulunduğu esnada üç gün hasta olduktan sonra 31 Mayıs 1934 te vefat etti.

Âsarı nazmiyesi eski tarzdadır ve ekseri hakîmânedir.

Tercemei halini (A) harfi sırasında neşr etmediğim için gücendiğini, fakat bana bundan bahs edilmemesini tenbih ettiğini — vefatından sonra — ehibbasından biri anlattı.

Bir şeyin sebebini anlamadan gücenmek, haksızlıktır. Merhum, tezakiri şuarayı tedkik edenlerden olsaydı tercemei hallerde ismin değil, "mahlâs" ın nazarı itibaxe alındığını bilirdi de haksız olarak bana gücenmezdi.

Gazel

Mihneti hicrinle ey gül, dil perişan oldu hep Hasreti didârı dildârınla nalân oldu hep Etmesün ya Rab tearuz derdi fırkatle visâl Çünki vuslet sernügûn, fırkat hükümran oldu hep Arzuyı vusleti cânan ederken iştidad Cane te'sir eyliyen hicran nümayan oldu hep Müsteniddir vuslet, ehliyet gibi bir hikmete Mülki cânanda beka, mevkufı irfan oldu hep Gül hayatında vefadan olduğiçün binasib Gül bedenlerde vefa mânası hicran oldu hep

İnsan içün cihanda odur en büyük azab Eyler kader, karinini nakabili hitab Mümkin değil izalesi fıtrîdir olması Her hainin mehafeti encam ile müsab Mechul iken tehalüfi rüyetle her nazar Yoktur sihamı dideden imkânı ictinab Müstelzimi hicab olan ef'ali naseza Teşkil eder mi herkese bir levhai hicab Tarif eder hakayıkı siması mücrimin Şahsı olsa da izalei âsara fürceyab Çıktı muhil sadakate hayfa şiarı yâr Nâçar yâri diğere dil etti intisab Vermez fütur kalbime hatır şikenliği Olmuş benim de kısmeti nasazım ıstırab

C

HIKMET

İsmail Hikmet, Mülga Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Müdürlüğünden mütekaid Hacı Mehmed Reşad Beyin oğludur. 1889 da Beylerbeyi'nde doğdu.

Galatasaray Sultanîsinde ikmâli tahsil ederek 1908 de Türkce ve Fransızcadan edebiyat ve fünun şehadetnâmesi aldı ve "Tanin" gazetesine yazı yazmağa başladı. Tevfik Fikret Beyin Galatasaray Sultanîsi Müdürlüğü sırasında te'sis olunan mürebbiliğe bilmüsabaka tâyin edildi. Müdirin istifası üzerine istifa etti. Düyunı Umumiye Me'murin Kalemine girdi. Mülkiye Mektebine. de devam ederek 1911 de şehadetnâme aldı. Beş altı sene sonra Düyunı Umumiye'den çekildi.

"Robert Kolej" mektebine Türkce ve Edebiyat Muallimi oldu, dokuz sene orada kaldı. Kadıköy Sultanîsi Edebiyat Muallimliğile İkinci Müdürlüğünde bulundu.

1914 te Fransa, İsviçre, İtalya, Almanya ve Norveçya'ya gitti. Bilâhare Matbuat İdaresinde Tedkik ve Telhis Mümeyyizliğine tâyin kılındı.

1923 te Azerbaycan Hükûmeti Maarif İdaresinin talebi üzerine iki arkadaşile Azerbaycan'a gitti. Azerbaycan'ı, Türkmenistan'ı, Özbekistan'ı, Dağıstan'ı, Kırım'ı ve Kazan'ı gezib kütübhanelerde tedkikatta bulundu.

Bakû mekteblerinde ve Darülfünunda dört sene Türk ve Garb Edebiyatı Tarihi Müdertisliği etti. "Profesör" ünvanı ve "Türk Edebiyatı Tarihi" kûrsisi verildi. Bakû'dan avdetinde Ankara Kız Lisesi Müdürlüğüne ve Edebiyat Muallimliğine tâyin olundu.

Ankara'da Orta Muallim Mektebi Edebiyat Tarihi Muallimliğinde, Dil Encümeni âzalığında, Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Edebiyat Tarihi Muallimliğinde, Dil Encümeni Türk Lûgatı ve Derleme Komisyonları Reisliğinde bulundu.

Millî Kuvvetlerin, Yunanlılarla harbe giriştiği sıralarda millî destanlar yazıb bastırdı. Bakû'da bulunduğu esnada "Türk Edebiyatı Tarihi" namile büyük bir

esere başlıyarak Osmanlı kısmını tanzimattan zamanımıza kadar dört cild ve Azerî kısmını 1905 senesine kadar iki cild olarak yazdı, Azerbaycan Hükûmeti tarafından hastırıldı.

"Yunan Edebiyatı Tarihi" namındaki eseri matbudur. "Haftalık Gazete" de "Falcı" adlı manzum bir piyesi tefrika edildi. "Düşünce" namında edebî bir mecmua neşrine müsaade alarak Tevfik Fikret'in vefatında bir nüshai mümtaze neşr etti. İbtidaî mektebler için tertib eyldeiği "Kıraat Dersleri", çocuklar için yazdığı manzumelerden müteşekkil "Kır Çiçekleri", "Vuslatı Memnua" adlı roman, "Ateş Olur da Yakmaz mı?", "Binamazın Otuz Gecesi" namındaki küçük hikâyeler, "Ziya Paşa Hayatı ve Eserleri" isimli kitabı, musikî muallimi Zati Bey tarafından bestelenen "Mekteb Marşı", "Bayrak Marşı", "İmdad" adlı çocuk oyunu, "Hisab Îmtihanı" adlı mekteb piyesi ve "Arı ile Kelebek" ünvanlı manzume matbudur.

Gazetelerde ve edebî mecmualarda "Perestar", "Muallim Mukdim" ve "Suad Fahir" namlarile ve kendi ismile manzumeler ve hikâyeler neşr eyledi.

Bay İsmail Hikmet, nazük, terbiyeli, malûmatlı ve gayretli muhterem bir zattır. Fransızca okur, yazar ve konuşur. İngilizce okur anlar. Biraz Rusca ve İtalyanca da bilir.

Sidrei Huzur

Bir inşirahı saf ile âsude bir yamac
Seyran ederdi (Bosfor) un emvacı nurum
Bir yanda sersefili şüun eski bir ağac
İnler füsürde dalları ye'si gururunı
Bazan remide, pürhazer, âvare, derbeder
Bir kuş gelir figan ile süsler civarını
Sarsar o kühne ruhunı garrende recfeler
Gökler lehibi kahr ile yırtardı bağrını
Yaslar şu hasta cismimi zahmetle bir taşa
Gölgende dinlenir görür âlâmı ruhumı
Nisyan ederdim âlemi ye'simle başbaşa
Geldim tavaf için yine ey sıdrei huzur!
Buldum bütün civrını birkaç soluk, kuru
Vahşi dikenli örtülü bir menheli fütur

Geldim gördüm yine dergâhı viran Âşıkı nâzenin yârdan ayıran

Kurumuş lebinde elmas jâleler Vuslat bağında açan lâleler

Sâkıya seninle hani her seher Dolaşır, gezerdik şimdi o yerler

Kalmamış çemende gizli niyazlar Bigâne ellerde kırılmış sazlar

Tâbı ruhsarınla kızaran güller Kemendi zülfünle bağlı gönüller Hicran demlerinde âya ne olmuş Tâli mi bu hale behane olmuş

Kaplamış nerkisi verem hâleler Sahbayı hicrana peymâne olmuş

Gülşenler içinde gelir serbeser Baykuşlara 1881z bir lâne olmuş

Gönüller sayd eden işveler, nazlar Âşıklar meclisi virane olmuş

Bülbülsüz bağlarda kimsesiz, muğber Sâkıya gel de gör, divane olmuş

HÌLMI

Elmastraş Zâde Mustafa Hilmi [Bey], Divânı Hümayun Kalemi hülefasından Elmastraş Ahmed Beyin oğludur. 1840 [21 Receb 1256] da İstanbul'da doğdud

Darülmaarif'te ve Mahreci Aklâm'da okudu, şehadetnâme aldı. Bilâhare hususî surette tahsile devam eyledi.

Mahreci aklâmdan çıktıktan sonra Rüsumat Emanetine girdi. Tütün, Müskirat ve Evrakı Sahiha müsevvidliğinde istihdam olundu.

1881 [1298] de vefat etti. Kuzguncuk'ta Nakkaş Kabristanına defn edildi.

İki divânı eş'arı, "Tesiri Aşk yahud Zahmetsiz Ölüm" ünvanlı mensur ve "Bahtiyar yahut Son Görlüğü" isimli manzum iki tiyatrosu vardır. Musikîye de vâkıf idi, besteleri mevcuddur.

Oğlu tarafından yazılan tercemei halinde "iki kıt'a divanı" Bursa'lı Tahir Beyin "Osmanlı Müellifleri" namındaki eserinde "biri matbu, diğeri gayri matbu iki divanı" olduğu gösteriliyor.

"Divanı Belâgat Unvanı Hilmi" serlevhasile 1857 [Muharrem 1274] de Tabıhanei Âmire'de litoğrafya ile basılan büyük kıt'ada (62) sahifelik divan, Elmastraş Zâdeye aid olsa gerektir.

Divanın sahibi, mukaddimede: "Bu bendei bineva, şakirdanı bergüzidegânı darülmaariften bulunmağla beş sene zarfında iktisab eylediği ulûm ve maariften şemmesini izhar ve ilân eylemek niyeti halisesile tab'ü temsiline teşmiri sakı himmet eylemiştir" diyor.

Velâdet tarihinde yanlışlık yoksa divanın tab'ı esnasında on sekiz yaşında olduğu anlaşılıyor. Bu yaştaki bir çocuğun, divan vücude getirebilmesi şayanı nazardır.

Tahir Beyin nakl ettiği:

"Ey ızarı güli biharı cihanı ezeli Kaddı nevreste nihâli çemeni lemyezeli matlalı muahammes na't, matbu divanda yoktur. Belki gayri matbu divandan nakl olunmuştur.

Gazel

Müjde ey dil müjde kim bir nevcivan buldum sana Can fida kılınağa bir ruhi revan buldum sana Bülbüli nalendei gülzarı aşkım der idin İşte bir gül çehreü gonce dehan buldum sana Vermeğe önünde can bir biaman ister idin İşte bir hunrizi zâlim cansitan buldum sana Olmağa ey murgi dil, damı belâyadan emin Turrei dilber denir bir âşiyan buldum sana Fariğ ol Hilmi o şuhı bivefadan ba'dezin Bir melek hu dilberi şirin zeban buldum sana

Ben ki dermandei aşkım bana devlet imiş Bilmez âşık olan âlemde saadet ne imiş Kays veş şührei aşk olmadır âlemde hüner Gayr ile kesb olunan mayei şühret ne imiş Bana sık sık bakıyor deyu gücenmiş cânan Bukar bendesinin aybına dikkat ne imiş Derdi aşk ile heman olmalıdır biperva Yoksa beyhude bu âlemde ikâmet ne imiş Servi kaddin beğenüb bağda hıraman eyler Var temaşaya ki görsün kadü kamet ne imiş Sen bilirsin yine kâşanei gamda ya Rab Hilmi'i dilşüdenin çekdiği mihnet ne imiş

HILMI

Emiri Hilmi [Efendi] Hüseyin Alemdar Zâde Hacı Ârif Ağa'nın oğludur. 1831 [1247 H.] de Trabzon'da doğdu.

Trabzon ulemasından — dayısı — Hoca Pir Efendiden tahsili ilm etti. 1849 [1265 H.] da Trabzon valisi Hayrüddin Paşanın Divan Kitabeti refakatinde bulundu. 1856 [1272 H.] da Trabzon Meclisi Kebir âzalığıle Sandık Eminliğine tâyın kılındı. On sene sonra Erzurum vilâyeti Defterdar Muavinliğine nasb olundise de gitmediğinden on beş ay açıkta kaldı.

1868 [1285 H.] de Trabzon vilâyeti Mektûbî Mümeyyizi ve ilâveten Vilâyet Gazetesi muharriri oldu. Def'aten sâniye rütbesi tevcih edildi.

İlk defa toplanan Meb'usan Meclisine Trabzon'dan intihab olundu. Meclisin tatilinden sonra İanei Muhacirin Encümeni Kitabetile âzalığına me'mur edilezek on ay meccanen devam etti. Mükâfaten mütemayiz rütbesi verildi.

Batum ve havalisi muhacirlerinin iskânı me'muriyetile Trabzon'a gönderilerek dört sene çalıştı. Bu me'muriyet ilga edildikten sonra İstanbul'a geldi.

1882 [1299 H.] de İdarei Mahsusa Vapurları Muhasebeciliğine, bir müddet sonra Bahriye Nezareti Mektûbî Kalemi Müdiriyeti ile Matbaai Bahriye Nezaretine tâyin ve rütbesi, ulâ sınıfı sânisine terfi olundu.

1884 [15 Zilhicce 1301] de sabah namazını edâ eyledikten sonra kalb illetinden vefat etti. Edirnekapı'sı haricindeki kabristana defn edildi.

Nakşbendî tarikına mensubtu. Arab ve Acem lisanlarile tekellüm ederdi. Divanı eş'arile birlikte Münşeatı 1876 [1293 H.] da tab' olundu. "Muhakemei ye'sü emel" ünvanlı risalesi ve Agâh Paşanın "Pâresiz" kasidesinin şerhi matbudur. "İstiğfarnâmei Hilmi", "Muhakemei İdbar ve İkbâl", "Mevzun Durubı Emsâl" namlarile başlayıb ikmâl edemediği risaleleri itmam edeceğini ve vefatından bir gün evvel tanzim eylediği yüz beyitli "Kasidei Kur'aniye" ile matbu divanına girmiyen eş'arını "Eş'arı Mütebakıyei Hilmi" namile tertib ve tab edeceğini — bilâhare mutasarrıflıklarda istihdam olunan — oğlu İlyas Sami Bey ilân etmiştir.

Vefatına takaddüm eden gece — son eser olarak — her mısraı Hicrî 1302 senesinin hulûlüne tarih olmak üzere Sultan Abdülhâmid'e bir kaside tanzim etmiştir.

Divanında güzel sözlere bazan tesadüf edilir. Fakat

"Ruhi kamer veşini şab deyu öperdim eğer Geleydi gizlice bir şeb o şuhı şab bana" "Şevkı ruhunla şimdi kebabi ciğer bana" خىرالطداء ماحضر

§

"Ta'nı sefahet etme kapudane Hilmiya Nunun sukûtı ile sefine sefih olur"

8

"Bildim esası hilkatimi eyledim iba Ey dil getirmiş âlemi kevne beni meni"

gibi garib sözler ise mebzulen göze ilişir. Bir kaside de:

"Görünce şi'rimi eshabı nazmı devranın Tutar eyadii şerm ile yüzüne peşgir"

demesinden iki yüzlü mâna istinbat olunarak hoş görülürse de:

"Denirse Nesî'i âteş zebana muciz gû Benim de şi'rime sihri helâl dense cedir"

demesine ne demek lâzungeleceğini, yine kendinin irfan ve insafına havale ederiz.
Fakat nazmı da nesri de her halde marifetten nasibi olduğuna şehadet ediyot.

Gazel

Etinek ümidi vuslatın ey serv kad abes Bâlâyı nahle hahişi isali yed abes Hakka sipariş etmelidir hayrü şerrini Tâbiri hamı vakıai nikübed abes İnsana kendi marifetidir medarı feyz Fahrı kemâlü marifeti ebü ced abes Baştan aşağı her neresinden bulursan öp Zira o tende buseye tâyini had abes Oldu dahili haki derin Hilmi'i niza Cânâ gedayi babı ekârimde red abı Hâli süruru hüzn demadem gelir gider Ruzi muziü leylei muzlim gelir gider Însanı kâmil arar isen nâdir ey gönül Gerçi cihana muttasıl âdem gelir gider Bak farkı var mı sayei çahı hayâlden Ezharı bağı sahei âlem gelir gider Ey hace tapma simü zere hüşyar isen El kiri kalır âdeme dirhem gelir gider Ey hüzn etme böyle takarrür fuadde Züvvarı pâki beyti mükerrem gelir gider Ben diyemem o mehveşe Hilmi vefası yok Gel semti kûyi vuslata dersem gelir gider

HILMI

Mehmed Ali Hilmi [Dede Baba] Sultan Ahmed camii civarında Güngörmez mahallesi imamı Nuri Efendinin oğludur. 1842 [1258 H.] de o mahallede doğdu.

Babası ile anası Emine Bacı, Merdivenköy'ünde Şahkulu Sultan Tekkesi Postnişini Hasan Babadan 1854 [1270 H.] de ve kendi de 1857 [1273 H.] de Ahçı Ali Baba rehberliğile ikrar aldı.

1858 [1274 H.] de Hasan Baba'nın vefatile yerine geçen Ali Babanın da 1763 [1280 H.] de yürümesi üzerine posta — cümle muhibbanın intihabile — Mehmed Ali Baba ik'ad olundu.

O sene Hacı Bektaşi Veli Dergâhına gitti ve postnişin — divan sahibi — Türabî Ali Dede Baba'dan — Türbedar Mehmed Tahir Baba'nın rehberliğile — Tarikı Bektaşi ıstılâhı üzere "sırrı tecerrüde mazhariyet suretile naili feyzü kemal" olarak makamına döndü.

1869 [1286 H.] tekrar dergâhı pîre giderek posta oturan Selânik'li Hasan Dede babadan — Türbedar Mehmed Yesarî Baba rehberliğile — "Hilâfet erkânına dehalet" etti ve şu beyti söyledi:

"Hamdülillah devri itmam eyleyib devraneden Pirim ihsan etti doğdum Hilmi dört gez aneden"

Makamına avdette tekkeyi tevsian tamir ettirdi.

1907 [8 Muharrem 1325] de vefat etti. Tekkenin haziresine defn edildi.

Tekkenin ahçısı Filibe'li Ahmed Mehdi Baba tarafından 1909 [1327 H.] de tab ettirilen divanı eş'arının 97 nci sahifesinde Mehmed Ali Babanın, dergâhı pîre postnişin ve Dede Baba tâyin olunduğu ve Merdivenköy'ündeki tekkede diğer bir zatın üç sene vekâleten postnişin olduğu beyan edildiği halde divanın başındaki tercemei halde buna dair bir kayd yoktur.

Divanda:

"Yârin yuyüb ayağın nuş etmek ister uşşak Derdi dilin devası var ayağın tozunda"

beyiti gibi tab'ı selimin istikrah edeceği şeyler varsa da güzel sözler de eksik değildir...

Gazel

Oldu gül ruyün görüb gülşende gül hayran sana Andelibü gül değil hayran bütün devran sana Tarfı ruhsarında rengârenk olub nakşı ezel Bir bisatı rengi nev olmuş şükûfistan sana Reşkten sahraya düşmüş müşki ahuyi haten Ol kadar ziba yaraşmış nerkisi mestan sana Böyle hüsn endam ile gördükte kaddi nazükin Hak için güftare gelsin kim demez cânan sana Nakdi hüsnün vir, alib bend it kemendi zülfüne İdi vaslında yeter bu Hilmi koç kurban sana

Dost cemâlin görmeğe
Pâyine yüz sürmeğe
Cuş itti can aşk ile
Buldum yâri şevk ile
Dost iline varmağa
Kalmadı dere tepe
Dağu sahra serteser
Rindane idi ekber
Her eşya bir harf olmuş
Aceb ilmi sarf olmuş
Kalmadı gayri ağyar
Ref olub tirü tar
Hilmiya bazare gel
Gevheri aşkı ezel

Her bir âzam göz oldu
İçim dışım yüz oldu
Doldu gönlüm zevk ile
Geceler gündüz oldu
Varıb yâri görmeğe
Dört yanım dümdüz oldu
Giydi yeşil cameler
Çün bugün nevruz oldu
Hem mazruf hem zarf olmuş
Eir nokta bin söz oldu
Yâr ile doldu diyar
Her taraf efruz oldu
Nakdi canın ver evvel
Sanma kim ucuz oldu

Hayatın sarf eder Hilmi menazil almağa uşşak Karib oldukca kuyi yâre arzuyi visal artar

Hemdem olma hakkı bilmezlerle bir dem ey ahi Bu meseledir kim yanar daim kuru yanında yaş

Camı aşku şevk ile sermest olan hüşyar imiş

HILMI ISTEPAN

İstepan Gordikyan Hilmi diyor ki:

"1865 de Bursa'da doğdum. Ermeni Mektebinde Rüşdî ve İdadî tahsilimi bitirdikten sonra hususî muallim ve müderrislerden Arabî ve Farisî okudum.

1883 te Bursa Ermeni Mektebi Türkce Muallimliğine ve birkaç sene sonra Ermeni Erkek ve Kız mektebleri müdürlüğüne tâyin olundum. Bu vazifeyi ifa etmekle beraber Arabî ve Farisî'deki malûmatımı arttırmağa çalıştım. Türk edebiyatile de meşgul oldum. Bursa'nın Hisar Kütübhanesinde bulunan bazı divanları ve İbni Kemal'in Farisî Nigâristan'ı gibi eserleri okudum.

Muallimlerim, ulemadan Mustafa, Ulu cami müderrislerinden Hâfız Mehmed Sabit ve İran'lı Halil Hâki Efendilerdir. İlk Farisî manzumelerimi Hâki Efendi tashih etmiştir. Aruzu da ondan öğrendim.

On iki sene Bursa'da tedrisatta bulunduktan sonra 1895 te İstanbul'a geldim. Müteaddid Ermeni ve ecnebi mektebleri Türkce muallimliğinde bulundum.

İran Sefarethanesi Baş tercemanı müteveffa Akçağlayan Ohanes Han'ın arzusile bir aile albumüne yazdığım Farisî uzun bir mesnevî'yi ve Türkce gazetelerde arasıra intişar eden Türkce manzumelerimi görmüş olan Recaî Zâde Mahmud Ekrem Beyin teşvikat ve irşadatına mazhar oldum. Müşarünileyhin Maarif Nezaretinde bulunduğu esnada Mercan İdadîsi Kitabet Muallimliğine tâyin olundum.

Şimdi de Maarif Vekâletinin müsaadesile birkaç Ermeni Lisesinde Türkce ve Edebiyat okutmaktayım.

Muhtelif tarihlerde bazı Türkce manzumelerim, Bursa'da Hüdavendigâr gazetesinde ve İstanbul'da Türkce gazetelerde neşr olunmuştur.

Dört matbu eserim vardır:

1 — « رآت النكات »: Hikemî ve ahlâkî Arabî ve Farisî manzume ve mensureleri ve bunların istinad ettiği bazı âyat ve ehadis ile tercemelerini,

- 2 "Gülşeni Edeb": Farisî'ye terceme ettiğim bazı hikemî ve ahlâkî manzum ve mensur hikâyeler ile Farisî manzumelerimden bir kısmını havidir.
- 3 "Osmanlı aruzı": Ermenicedir. Türkcede çok kullanılan evzan ile takti ve nazmın şekilleri ve kafiyenin nevileri hakkında malûmatı ihtiva eder.
- 4 "Hâtıra" 1929 da muallimliğimin 46 ncı senesi münasebetile talebem tarafından yapılan ihtifalin hâtırası olmak üzere Türkce manzumelerimin bir kısımı "Hâtıra" nâmile risale halinde tab ve neşr edildi".

**

Kudreti ilmiyesi gibi tevazu ve terbiyesi de şayanı takdir olan bu kıymetla muallim hakkında şu kıt'ayı irad ile iktifa ederim:

İddiayı ilmü irfan eyleyen had naşinas İstepan Hilmi gibi isbatı kudret etmeli Üç lisanda eyledi ibrazı âsarı vukuf Üç lisan erbabı bundan ahzi ibret etmeli

> * * *

Gazel

Aceb meyhanedir dünya, içen bir katra âbından Hemen sermest olub fark eylemez âbı serabından Nedir manzur olan mestane halet halkı âlemde Safayi sermedi bekler neharın afitabından Lisanı kâinatın « يولج البلو » i eder tertil Ne şad ol âfitabından, ne mağmum ol sehabından Ne muciz bir tecelli zarı hikmettir cihan ya Rab Ki sırrı « بن سدالوت » olur zahir türabından Avalim bir kitabullahtır âyatı heb zerrat İyandır « کت کنز ا » sırrı âyatı kitabından Cihanın âfitabından, sehabından, serabından Eder kat'ı taallûk mest olan aşkın şerabından

Kıt'a

Şikâyet etme dehrin hayü huyundan, sükûnundan Heman sen kâinatın dersi ibret al şüunundan » sana virdi zeban olsun Bu sırrın urma dem aslâ çırasından ve çünundan

*

اذا سل سيف على الصلح دل فازال يسطو عليك العدا

وما الصلح الا بسبف يسس ومادام في تمده راقدا

* **

که چه امروز چه فرداشکمی راکه "پیست چه غم آن راکه خود آلودهٔ چرك كـنهيست هم فردا خورد آن کس که بود سیرامروز می مراسد زکته حرکه ندارد کنهی

HULÚSI

Şaban Hulûsi [Bey], mirimiran rütbesi ashabından Mustafa Paşanın oğludur. 1775 [1189 H.] de İşkodra dahilinde Akçahisar'da doğdu. Toptanoğlu ailesindendir.

Tahsili marifet etti. Babasından intikal eden çiftliklerin varidatile ve refahet ile yaşadı.

1833 [1249 H.] de memleketinde vefat etti. Hüsni ahlâk sahibi olduğu mervidir. İşkodra ve Tiran şairlerile müşaare eder ve İstanbul şairlerine de nazireler yazardı.

Gazel

Âşık olsa vasılı dilber hem ağlar hem güler Mevsimi hicranı zikr eyler hem ağlar hem güler Zevku şevkin geçtiğin fikr etmemek kabil değil Olsa da insan şehi kişver hem ağlar hem güler Ebr içinde mihr olur kâhî ıyan kâhî nihan Nevbaharı gülistan perver hem ağlar hem güler Tevem olmuş surına kahbe cihanın matemi Duhterin tezvic eden mâder, hem ağlar hem güler Gâh handan gâh olurlar şebnemi eşke karin Anladım gülşende de güller hem ağlar hem güler Bu Hulûsi'nin gelir idbarı hüsnün fikrine Vechine baktıkca ey dilber hem ağlar hem güler

Diyarıbekirli Emirî [Efendi], İşkodra vilâyeti şairlerine dair "İkdam" gazetesine yazdığı makkalelerden birinde diyor ki:

[&]quot;Bu beyti 55 sene evvel memleketimde ezberlemiştim. Bu kadar meşhur olan bu metin, beyit, gazele karışmış olmak ihtimalile bu zatın olduğuna tereddüd ettim. Lâkin Tiran'da birkaç mecmua içinde muharter gördüğüm bu gazel erkânına dahil bulunduğu gibi bazı piranı memleket de, bu zatın olmak üzere kendilerince meşhur olduğunu beyan eylediklerinden dolayı hakikatini henüz bilmediğim için gazalden ihrac emedim."

HÛMAYÎ

Mehmed Emin Hümayî [Bey] Nafıa Nezareti Mektubcısı İbrahim Tevfik Beyin¹ oğludur. 1862 [1279 H.] de İstanbul'da doğdu.

Mahmud Paşa Rüşdî Mektebine ve bir müddet de Galatasarav Mektebi Sultanî'sine devam ettikten sonra Menşei Küttabı Askerî'. ye girdi.

1877 [Remazan 1294] de (300) kuruş maaşla Nafia Mektûbî Odası, 1881 [Rebiülâhir 1298] de Turuku Maabir İdaresi Tahrirat Kalemi Hulefalığına tâyin ve maaşı (800) kurusa iblağ olundu.

Hususî mekteblerden Medresei Hayriye'de Kitabet Muallimliğinde bulundu.

Dört beş gün hunnaktan muztarib olarak 1884 de [1301 Receb'inin 29 uncu pazar gecesi] vefat etti. Eyub kabristanına defn edildi.

Muallim Naci merhumun "Nazımülhikem" ünvanını verdiği Hamdi Beyin söylediği tarih:

> "Dedi pabestegânı damı kesret böyle tarihin Hümayî asümanı vasla doğru kıldı bak pervaz

Naci Efendi "âlemi edebiyatımızda bir mahzuniyet" ünvanile "Tercemanı Hakikat" gazetesine yazdığı makalede merhumun ahlâk ve istidadını sena ve vefatından dolayı ilânı teessürle:

> "Şi'rin gibi âli idin ey fahri ediban Cennette de şairler ile gurfe nişin ol Dünyada edeb namını andıkça lisanlar Ta'zim ile tekrar olunur namın emin ol" kıt'asını ve:

"Sana imanla vâsıl oldu emin Ani ya Rab muazzez et âmin"

^{1883 [29} Cümadelulâ 1300] de vefat etti. Eyub'da kayınpederi Miriliva Dayezâde Cemalüs din Yusuf Paşanın yanında medfundur.

Naci Efendi "Ali Ruhi Beyde şiddeti teessür" ünvanile yazdığı makalede diyor ki:

"Hazreti Ruhî ile Cenabi Emin'i tanıyarılar bilirler ki merhum, ötedenberi Ruhî Beyi üstadı edeb zanımış ve "Hümayi1" mahlâsını ondan almıştı. Yekdiğere olan mahabbetleri bir muallimi kadr âşina ile bir müteallimi terakkinüma beyninde tasavvur olunacak münasebetlerin en ziyade şayanı takdis olanlarından idi. Zaten zeki olduğu kadar halûk bulunan Emin'i kim sevmezdi? Ruhî Bey, intikali Emin'i işitmez ağlıyarak bir kıt'ai beliğa inşad buyurmuştur ki hakikaten ruhı merhumun suud eylediği âlemi â'lâdan nuzül etmiş denilecek derecede âlîdir:

"Avalimden edip kat'ı taallûk Emin'in etti ruhı arşe pervaz Çekildi bezmi Rabbülâlemine Bu âlem tenktir ruhulemine"

Bu kıt'ai rengin, senki mezarı Emin için intihab edilse yakışır."

Naci Efendi "Nevbaharım" a yazdığı mukaddimede de der ki:

"Şu eser, gereği gibi münbasıt olmadan sahibine veda etmiş bir fikrin mahsulüdür. Henüz yirmi yirmi bir yaşlarında iken terki hayat etmiş bir Osmanlı gencinin ömri sânisidir. Şayanı ihtiramdır. Hac-mi küçük ise ifa edeceği hizmet büyüktür. "Emin" nâmı bununla beka bulacak, edebi osmanî, bâkî oldukca genc şair unutulmıyacak. Emin'in mecmuayi teşkil eden âsarından her biri ulüvvi istidadı ediba-nesinin bir bürhanı bahiridir."

Nesirleri ve şiirleri, Naci merhumun teşvikile ve onun verdiği "Nevbaharım" ismile Emin Beyin kardeşi tarafından 1884 [1301] de cem ve neşr edilmiştir².

İsmail Hakkı [Bey] "Muasır Şairlerimiz" de der ki:

"Eserin "Nevbaharımın" mütaleası kailinin filhakika bir mevhibei şairiyete mâlik olmakla beraber henüz genc ve tecribesiz olduğunu göstermektedir. Ekseriyetle Mesudî Harabatî'ye yani Naci'ye nazire olarak yazılmış gazeliyattan ibaret olan kısmı manzumunda Cenabi muallimin ve alelhusus Ruhî Beyin tesiratı görünmektedir. Naci merhumun "Dünyada edeb namını..." suretinde bir hükmi kat'î itasına kadar şitabı, şiddeti mahabbetinden mütevellid fartı teessüründen neş'et etmiş olmak münasebetile mübalegadan hâli kalamamış olduğundan kemali itidal üzre ve bir hissi bitarafî ile "Nevbaharım" 1 mutalea edenlerin gnc şaitini takdir ile beraber cümleten bu fikre iştirak edecekleri meşkûktür. Çünki nazımının hadaseti sinni itibarile eserin kıymeti takdir olunmakla beraber bu dercee tezhibata tahammül edemiyeceği de asikârdır."

Bu sözler doğrudur. Fakat o zamanlar da Türkce gazeteyi doğru okuyamıyan kırk, elli yaşındaki kalem kâtiblerine mukabil, edâ ve müeddası düzgün manzumeler yazabilen yirmi, yirmi bir yaşındaki bir kalem kâtibinin, Muallim Naci gibi kadirşinasları — mübaleğakârane olsa da — takdire mecbur edeceği tabiîdir.

Muallim merhum "Tazim ile tekrar olunur nâmın emin ol" mısraındaki "tazim" i "takdir" e kalb etseydi, yahud "Nâmın da tahattur olunur bundan emin ol" deseydi mübaleğadan bahs edilmeğe mahal kalmazdı.

¹ "Aşkî" mahlâsile de gazelleri vardır.

² "Nevbahatım" daki gazelleri "Manastırlı Rıza Nuri" namında bir zat, tahmis ederek "Tah- ; znisatı Nevbaharım" nâmile 1890 [1308 H.] de İstanbul'da tab ettirmişdir.

Gazel

Mürtesemdir gözde tasviri safa barın senin Sâye salmış cuyı aşka bidi etvarın senin Kande olsam ben, gelir buyun meşamı canıma Nağmei badi sabadır peyki reftarın senin Tâbı hüsnün hıyreyabü eşkriz eyler beni Allah Allah derd olur uşşaka didarın senin Gâh eder fikri visalin geh hayâli fırkatın Bisteri gamda can alıb can verir zarın senin Ruhı üstadın rumuz âmuzi mânadır sana Yoksa mümkin mi Hümayi felmi güftarın senin

Etmeyiz âlemin endişei keyfü kemini
Vermeyiz bâde tecerrüd deminin bir demini
Buluruz rahatı biz günci melâmet içre
Süreriz böyle fena âleminin âlemini
Aşk meydanının ol erleriyiz kim attık
Vadi'i vahşete Mecnun gibi çok Rüstemini
Aşk ile kerçi fida eylemişiz canü teni
Etmeyiz lik fida kimseye can mahremini
Takmışız boynumuza bir sürü divâneleriz
Dilberin silsilei zülfi ham ender hâmini
Taparız hüsni melek suzine zira biliriz
Secdegâh etti melekler bile hak âdemini

HÜSNI

Hüseyin Hüsnî [Efendi], Siruz dahilinde Cuma [Cuma'i balâ] kasabası ahalisinden ve tarikatı Nakşbendî'ye saliklerinden olduğu şu beyitten anlaşılıyor:

"Hasan Hüsnî duacı bir fakirdir Vatan Cuma, giyer nakşî külâhı"

Divanını 1847 [1263 H.] te tertib ettiğini bir manzumede söylüyor. Münderecatı umumiyetle mutasavvıfanedir. Üç kaside, Besmeleye dair elli dört ve hurufı hecayi tarif eden seksen yedi beyitli iki manzume ile diğer birkaç manzume ve 335 gazelden müteşekkildir.

Hüsnî Efendinin tercemei halini tahkika imkân bulunamadı. Divanın tertibi tarihine bakılırsa Sultan Abdülmecid devrinde yaşamıştır. Fakat memleketinde mi, diğer bir mahalde mi, yahud İstanbul'da mı yaşadığına dair bir kayda tesadüf edilememiştir.

Manzumeleri — emsâli nâzımların sözleri gibi — şiir ad olunabilecek şeylerden değildir.

Gazel

Âşıkı sadık olan şühretü şanı aramaz Vuslata talib olan huri cinanı aramaz Kecmişi kor, gelecek kaydına düşmez ârif Ânı daimde döner devri zemanı aramaz İki âlem hevesin terk eder erbabı kemâl Meskeni aşka göçer gayri mekânı aramaz Ehli dil, mur ise de mülki Süleyman'a erer Mülki baki dileyen fâni cihanı aramaz Bülbüli aşk olana verdi maanî açılır Subhdem eylediği âhü figanı aramaz Can atar şem'i cemâle göricek âşıklar Rahı dildâre giden baş ile canı aramaz » dersi nedir ârif olan fehm eyler من عرف » İlmi hakkı okuyan sarfü maanî aramaz Kâmilin gönlüne gir kim eresin maksuda Yol eri yoldaş arar yolda kalanı aramaz Hüsniya aşk ile azm eyledi cânan iline Aldı ahbabını ol ehli gümanı aramaz

³ Universite kürübhanesinin yıldız kısımındadz.

HÜSNI

Hüseyin Hüsnî [Paşa], Erzurum Defteri Hakanî Müdürlüğünden ma'zu! Mora muhacirlerinden Abdülkerim Efendinin oğludur.

Gençliğinde Zabtiye Müşiri Pepe Mehmed Paşaya intisab ederek kitabet hizmetini ifa etti. Muahharen Zabtiye Meclisi Kitabetine tâyin olundu. Paşanın Yanya ve Tırhala valiliğinde Tırhala Kaymakamı ve Mirimiran, bir müddet sonra Ru-

meli Beylerbeyliği pâyesile Tırhala Mutasarrıfı ve 1858 [Muharrem 1275] de vezaretle Yanya valisi oldu.

Daha sonra Girid, Selânik ve tekrar Yanya valiliğine nasb edildi. Sami Paşa Zâde Subhi Beyin [Paşa] müfettişliği sırasında şikâyet etmesi üzerine azline ve bir sene me'muriyetsiz kalmasına karar verildi.

1864 [Şaban 1281] de Cezayiri Bahrısefid ve Bursa valisi ve 1869 [Zilka'de 1285] da Zabtiye Müşiri oldu. Hâmisi olan Âli Paşanın vefatile Sadarete Mahmud Nedim Paşanın tâyininde azil ve rütbesi ref edilerek Kıbrıs'a nefiy olundu.

Midhat Paşanın Sadaretinde 1872 [Cü-madelâhıre 1289] af edildi. Konya, sonra-

Bursa ve Pizren valiliğine ve 1874 [Safer 1291] de ikinci def'a Zabtiye Nezaretine nasb edildi.

Vak'a nivis Lûtfi Efendi, tarihinin tab olunmıyan kısmında ve 1875 [1292 H.] vakayıinde der ki:

"Zabtiye Nâzırı Hüsnî Paşa, kitabet yolunda neş'et etmiş olmasile Türkce eş'ar nazmında dahi oldukca iktidarı vardı. Zabtiyece idaresi, Nezdi âlide karini hüsni kabul olduğuna dâl ve senei cedide tebrikine dair takdim ettiği sene tarihine caize olmak üzere maaşına şehrî on bin kuruş zam ve Muhacir'in İdaresi mesalihi dahi Zabtiye Nezaretine ihale olunmuştur."

1876 [1293 H.] da üçüncü def'a Yanya valisi oldu. 1877 [10 Cümadelâhıre 1294] de orada vefat etti.

Rüfaî tarikına müntesib ve dervişlere muhib idi. Resmî muamelâtta şedid ve hadid olduğu meşhurdur.

Lûtfi Efendi, 1873 [1290 H.] vakayıinde Müşir Rauf Paşarın azlile Ferik Ahmed Paşanın Zabtiye Nezaretine nasbından bahs ederken der ki:

"Zabtiye İdaresine merhum Pepeyî Koca Mehmed Paşa ve Hüsnî Paşa gibileri getirilir ise âsayişi belde muhafaza olunur. Çünki bu misillûlerin hasbelicab bir mesleki hafileri vardı ki Türkcesi idarei örfiye demektir. İşte o idare sebebile erbabı ceraim ictayi habasete kolaylıkla cüretyab olamazlar."

"Sicilli Osmanî" de "İlim ve şiir ve kitabete intisabı vafir idi" ve "Teceddüdi Edebiyat Tarihi" nde Ziya Paşanın "Zafernâme" sinden bahs olunurken:

"Bu tahmisi de Ali Paşa yardakçılarından cehaletile meşhur Zabtiye Müşiri Hüsnî Paşa, nesrea şerh eyliyor. Bu şerhte Hüsnî Paşaya yakışacak tecahüller, tegafüller göstererek onun ağzından gaflar, potlar devirerek Ziya Paşa eserine çok kıymetli bir tehzil kudreti verebilmiştir." deniliyor.

Hüsnî Paşanın "ne ilim ve şiir ve kitabete intisabı vafir" dir, ne de cehaletle şühreti vardır. Ziya Paşa'nın "Zafernâme" yi Hüsnî Paşaya şerh ettirmesi, onun "cehaletle meşhur" olmasından değil, Âli Paşanın gayretkeşlerinden ve Jön Türklerle onların neşriyatı hakkında pek şiddetli davranmasından dolayıdır.

Hüsnî Paşanın divanı eş'arı — vaktile Aksaray'da Horhor'da oturan — kızı Fatma Seniye [Hanun] ın nezdinde bulunduğunu, o divanı gören bir zat söylemişti.

Ta'lik yazı ile levha şeklinde basılmış olan "Nefsi emmare" redifli uzun bir kasidesi bende vardı. Mütareke esnasında evimizin Fransız ve İngiliz askerleri tarafından cebren işgal edildiğinde diğer âsar ve eşya ile beraber o kaside de zayı oldu.

"Manzumei Hüsnî Eser" isimli ve yüz beyitli matbu bir eseri vardır. Bunun sonunda elli üç beyitli bir na't münderictir.

8

Hüsnî Paşanın Zabtiye Müşirliği hengâmında mahalle bekcilerine düdük verilmesi üzerine Namık Kemal Bey merhum, âtideki "Naseza" kıt'ayı söylemiştir.

Zabtiyede Müşir olacak naseza teres Çok ehli iffeti yüzü üzre sürükledi Âfakı tuttu velvelei sıytü şühreti Bekcileri dahi yola koydu düdükledi

8

"Manzumei Hüsnî eser" den:

Bir kişi ki gitmeye doğru yola Bir kişi ki meyli ola şührete Bir kişi ki doğruya olmaz muin Bir kişi ki her dem ola türş ru Samma anın âkibeti hayr ola Uğrıyacak gayeti bir âfete İşte odur haini duzeh karin Olma, o kesden sakınıb hayr cu Bir kişi ki eyliye teksiri lâf Bir kişi ki cemede daim nukud Bir kişi ki cehlini farık değil Bil anı kim sözleridir hep hilâf Nakdi olur canına nârı vekud Ülfetü ünsiyete lâyik değil

§

Hayf ona kim nesyederek aslını Âdem iken nefhai Rabbülkerim Âdem iken nüshai kübrayı hak Âdem iken mazharı sırrı sücud Âdem iken mahremi razi ezel Âdem olan halkr bütün hak görür Âdem olan sahibi irfan olur Âdem olan suzişi hasrettedir Nefse fida etti demi vaslını
Etmeli mi kendini nefse hadim
Olma gerek mi ona risvayı halk
Gayeti olsun mu bu rutbe kenud
Şimdi neden iblise oldu-bedel
Hakkı ise âdem olan halk görür
Mülki dilü cane Süleyman olur
Olmaz o, üftadei çahi gurur
Ney gibi hem nalişi firkattedir

§

Son defa Yanya valisi iken Meb'usan Meclisinin açılmasından dolayı yazdığı manzumeden birkaç parça:

Eylemek kasdile isri yarı hakka iktida Eyledin nassı « وشاورهم » le kâre ibtida Ettiğinçün sünneti ihyaya böyle itina Sayei ihsanına her millet eyler iltica

Ş

Mündefi oldu miyanı nasden her ihtilâf Büri tam kesb eyledi renci muzırrı inhiraf Hak bu ki yoktur bunu dünyada etmez itiraf Badezin mümkin değil kale alınmak itisaf

Ş

Ehli sıdkın paymal olmuştu kadrü kıymeti Hubbi cah mahv eylemişti fikri şanı devleti Bir hâkim isterdi çünki devletin bu illeti Verdi Hâk, işte hakîmi hazıkı pür hikmeti

HÜSNI

Mehmed Hüsnî [Efendi], Konya mülhakatından İsmil Karyeli Mülâzim Halîl Ağa'nın oğludur. 1851 [1267 H.] de doğdu.

Pek küçük iken babası vefat ettiğinden akrabasının himmetile Konya Rüşdî Mektebinde okuduktan sonra medresede Arabî ve hususî surette Farisî tahsil eyledi. Konya Adliyesi Zabit Kitabetinde ve Nevşehir Mahkemesi Başkitabetinde bulundu.

Konya vilâyeti İdare Meclisi Başkâtibi iken 1888 [1306 H.] de vefat etti. Konya'da ikâmete me'mur olduğu esnada merhum ile daima birlikte bulunan Abdülhalim Memduh, mezartaşı yaptırarak şu kıt'ayı hâk ettirdi:

> "Ah ey kenzi hamiyyet ma'dini sıdku vefa Kıl bu ülviyat ile nezdi hudada iftihar İtimadı tam ile tarihi tamın söyledim Eyledi Hüsnî Efendi cenneti cayı karar"

"Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı" ünvanlı eserdeki tercemei halinde namuskâr, pak nihad, müstakim, musallî, mütedeyyin, mütevazi olduğu söyleniyor.

Manzumelerinden bir kısmı Konya gazetesinde ve "Konya Mahsuli" nâmile toplanılan mecmuada mündericdir.

Gazel

Gitsin âhım yâre derdi bişümarım söylesin Istırabı kalbi ye'sim, iğbirarım söylesin Handei ruhsarı gülgûni firakile heman Ağlamakta eşki didem ıstırarım söylesin Fikreti aşkile her an çektiğim mihnetlerin Şiddetin cismimdeki dağı hezarım söylesin Hastei nevmidi hicri olduğum ma'şukuma Banki feryadım bu âhı ihtidarım söylesin Ben fidayi nefse hazırken sezayi fırkati Kendi vicdanınca bir söz Hüsnî, yarım söylesin

4 N

Sanma biz maili tavrü emeli nahalefiz Hıfzı temkin ederiz haizi kadrü şerefiz Eyleriz her işimiz hükmi kazaya tefviz Ki bu mihnetgedede salimi hüznü esefiz Gec fikir ehline iffette tehalüf ederiz Naveki ta'nına nasın da bu yüzden hedefiz Öyle rengi hazefi dehre firifte değiliz Bahri irfanda müdam talibi dürrü sedefiz Hüsniyâ gerçi harabat sıfatız lâkin Aşıkız ârifi remzü hîkemi « » iz

HÜSNI

Hüseyin Hüsnî [Efendi] İstanbulludur. Genc ve melâmî meşreb idi. Tebdili hava için Mısır'a gitti. 1890 [1308 H.] de orada vefat etti. Mevlevihane kabristanına defin olundu. Eş'arının bir kısmı "Mecmuai Edebiye" ünvanile tab edildi. Eş'arı emsâline nisbetle güzeldir.

**

Gazel

Mevceler peyda olur sahrayı dilde nurdan Bir tecelli zardır tefrik olunmaz Turdan Vechi bakinin temaşasında hayretdar gönül Ol sebebten fariğim sevdayi huldü hurdan Urduğu dem şevki vahdetle « » na'resir Nurı mutlak müştaildi sureti Mansur'dan Zannı mevhume vücud isnad edib zâhid, yine Zan eder bir bahri bipayan serabı durdan Bir hakayık hanedir âlem ki Hüsnî serbeser Bin hakikat keşf eder hakbin olan bir murdan

HÜSNÌ

Hüseyin Hüsnî [Efendi] Tüccardan Çizmeci Zâde Trabzon'lu İsmail Efendinin oğludur. 1840 [3 Teşrinisâni 1256] da Trabzon'da doğdu.

Annesinin vefatı üzerine babasile beraber İstanbul'a geldi. Sıbyan mektebinde okudu. "Darülmaarif" de ikmâli tahsil ederek birincilikle şehadetnâme aldı.

1859 [Muharrem 1276] da Şehzade camiinde evvelâ Hoca Ahmed Efendinin, muahharen Rizeli Sinan Zâde Seyid Osman Azmi Efendinin derslerine devam etti. Onların vefatından sonra — bilâhare Şeyhülislâm olan — Bodrumî Ömer Lûtfi Efendinin dersinde bulunarak 1878 [Cümadelâhıre 1295] de icazetnâme aldı.

Ruus imtihanına girerek birincilikle tedrise me'zun oldu. 1879 [14 Şevval 1296] da Süleymaniye camiinde Emsileden derse çıktı. 1894 [Receb 1312] de yine o camide talebesine icazet verdi.

Birkaç sene muvazzafen Fetvahaneye, daha sonra Meşihat Mektûbî Kalemine devam etti. Galatasaray Sultanî Mektebi, Darülmuallimin, Mülkiye Mektebi ve Mercan İdadîsi Farisî Muallimliğinde uzun müddet tedrisatda bulundu. 1904 [1322 H.] de farizai haccı edâ ve Kudüs ve Şam ile diğer mahallerdeki makamatı mübarekeyi ziyaret etti.

Mukaddema Şeyh Şetvan Efendiden hâdisi şerif okuyarak icazetnâme aldı. Medinei Münevvere'de bulunduğu esnada meşhur muhaddislerden Şeyh Zahir, hâdisi şerif tedrisi için icazet verdi.

Arabî ulûmı edebiyeyi — 1886 [1304 H.] de İstanbul'da bulunan — Şeyh عود الشينقطى التركزى den taallüm etti. İran üdebasile ihtilât ederek Fürs lisanının dekayikını öğrendi.

Senelerden beri böbrek ve mesane illetinden muztarib olduğundan Fener'de Musevî Hastahanesinde mesanesinde ameliye icra edildi.

1909 [23 Cümadelâhıre 1327] da vefat etti. Vasiyyeti mücibince Eyub'de Hatuniye dergâhı haziresinde Mesnevîhan Hoca Husamüddin Efendinin türbesinin kurbüne defn olundu.

Halil Edib, şu tarihi söyledi:

"Hak bilir, hak âşina bir merdi dil âgâh idi Görmemişti bir zaman dünyayı şayan rağbete Rıhleti tarihi natıktır ulûvvi kâbını Gitti yahu Hak deyib Hüsnî Efendi cennete" Hüsnî [Efendi] merhum, hayatını okumağa ve okutınağa vakf eden ahyârı fümmetten idi. Gencliğinde ilim ile gece ve gündüz uğraşmaktan ve — bir rivayete göre — aşk saikasile şuurı müşevveş olarak hayatı bir müddet buhran içinde geçmişti. Öyle olmasaydı zekâsı nisbetindeki mesaisi, kendini ilim sahasında pek âlî mertebelere isal ederdi.

Cami ve mekteblerde tedrisat ile iştigalinden ve mütaleadan hâli kalmamasından, daha doğrusu "kitab telif etmekten ise telif olunan kitabları anlamağa çalışmak" ekseri ulema indinde mühim bir düstur hükmünde olmasından dolayı fazileti ilmiyesile mütenasib surette mühim eserler vücude getiremedi.

Yazdığı risaleler şunlardır:

Hüsni Eser — Ahlâkı hasene ve seyyieden bahis, mesnevî tarzında (205) beyitten mürekkebdir, matbudur.

Kasidei Tevhid Şerhi — Feyzi'i Hindi'nin Mülemma kasidesinin Türkce şerhidir. Yazma nüshası Süleymaniye kütübhanesindedir.

Bağban — Son zamanında "Gülüstan" a yazmak istediği Türkce şerhin mukaddimesidir.

Galatat — Türkcede kullanılan muharref kelimelere dairdir. Hurufı heca üzere mürettebdir. Matbu değildir.

Mukaddema Süleymaniye civarındaki evi yandığı sırada bazı kitabları zayi olduğu gibi vefatından sonra ailesinin Vefa'da oturdukları evde de kitablarının bakiyesile âsarı kalemiyesi yanmıştır.

**

Şehzade Rüşdî Mektebinde¹ son imtihanda Hüsnî [Efendi] Farisî Mümeyyizi sıfatile beni imtihan etti. Kendini ilk def'a o gün gördüm. Sorduğu şeylere cevab veremiyen talebeyi bağırarak tekdir ettiğinden hepimiz ürkmüstük.

Mektebimizin muallimi evveli olan Ahmed Vasfi Efendi² Hüsnî Efendiye "bağırıb çocukları korkutma, bildiklerini de unutturacaksın" diye darılmıştı.

Bir müddet sonra Mülkiye Mektebinde Farisî muallimi olarak bulduk. Ders esnasında — belli etmiyerek — talebe ile eğlenir, niçe nükteler sarf ederdi. Gülenlere kızardı. Selâm verirken, ders takrir ederken garib tavırlar gösterirdi. Talebeden biri Farisî bir beyti veznini muhafaza ederek okuyamayınca, yahud o beyitin hangi bahirden olduğunu sormak icab edince tiz sadâ ile "haniya bunun efailü tefaili" derdi, bütün talebenin yüzlerinde hande alâimi görünürdü.

¹ Şimdi Türk ve İslâm Asarı Müzesi olan Süleymaniye imaretinin üstünde imaret müstahdemlerine mahsus güzel bir bina idi. İlânı Meşrutiyet'ten sonra "Îmaret binasını çirkin gösteriyor" diye âkil nüma bir mecnunun ihtarile yıktırılmışdır.

² Zile'lidir. "Kara Ahmed" nâmile mâruf idi. Hüsni idare ve zabtü rabt ile emsâli arasında mütemayiz idi. Meclisi Maarif âzasından iken vefat etti.

Arkadaşlarımızdan Selânikli Ömer Lûtfi'yi pek ziyade takdir eder, heman ber derste (aferin) yazardı.

Bir gün onunla ve kardeşim Ahmed Tevfik merhumla mektebin havlısında dolaşırken Hoca Efendi zuhur etti. Acib bir tavr ile bize selâm verdikten sonra mekteb binasına girdi. Henüz çocuk denileeck bir yaşta bulunduğumuzdan metaneti muhafaze edemiyerek üçümüz de güldük. Hoca Efendi girdiği kapının aralığından başını uzatıb bizi tarassud ettiğini anlattıktan sonra çekildi.

Müteakiben derse girildi. Daha nefes almadan — sınıfın yaşça en küçüğü olan — kardeşimi kaldırdı, ismini ve numarasını öğrendikten sonra derse müteallik bir şey sordu. Henüz cevab almadan — yine garib bir tavr ve acib bir sadâ ile — "otur, otur" dedi. Deftere bir şey yazdı. Aynen bana, benden sonra da Ömer Lûtfi'ye o yolda muamele ettikten sonra dersi takrire başladı. Biz, selâmına hürmetle mukabele edişimiz belki hoşuna gitmiştir de "aferin" yazn...ştır hulyasında bulunduk. Ders bittikten sonra deftere baktık. Kardeşimle bana "muallime karşı münasebetsiz hareketlerinden dolayı ikişer tevkif" ve arkadaşımıza "hüsni hâlü hareketinden dolayı iki aferin" yazmış.

Başkalarının pek ehemmiyetsiz addettikleri bu kabil cezayı biz, pek mühim addettiğimizden, bahusus şu gayri âdilâne muamele bize pek giran geldiğinden kardeşimle hocanın ardına düştük. Biz söyledik, o söyledi. O bizi tevbih etti, biz onu tevbih ettik. Ademceğiz, bize o kadar gücenmiş ki kendile eğlendiğimizi tekrar tekrar söylüyor, teessüründen âdeta buhranlar geçiriyordu. Onu teskin ve ikna edemeyince Sermubassır Ali Rıza Bey merhuma şikâyet ederek tevkifleri sildirdik.

Mektebden çıktıktan sonra merhum, bizi gördükce sıkılır, sokakta tesadüf etse başka sokağa sapardı. Biz de lâtife ile karışık serzeniş âmiz sözler söyliyerek büsbütün ürkütürdük.

Bu hal, senelerce devam ettikten sonra vahşet, ülfete münkalib oldu. Hoca Efendi, evimize gelmeğe ve hakkımızda mahabbet göstermeğe başladı.

Günün birinde Buhari'i Şerif okutacağını, dersde bulunmamızı söyledi. İbtida sabahları Beyazid, bir aralık ikindiden sonra Şehzade ve bilâhare yine Bayezid camilerinde okuttu. Ümidi kadar talebe zuhur etmedi. Bizden ve diğer iki üç zatten başka devam eden olmadı, madame ki derse gelen yoktur, soğuklarda boş emilerde iki saat oturub sıhhati ihlâl etmekten ve kayyumlar camii süpürürken mikroplar yutmaktan ise hanemizde sıcak bir odada diğer talebe de hazır olduğu halde derse devam edilmesi hakkındaki temenniyatımıza kat'a kulak vermez ve "Hadîsi şerif, camii şerifte okunur, talebe ve cemaat de orada dinler. Yuttuğunuz tozlar mahzı şifadır. İstiyen gelir, istemiyen gelmez" der, bildiğinden dönmezdi.

Fakat derse gitmiyecek olsam derhal eve gelir, beni kandırmağa çalışır, Bo-yoğlu'ndan nefîs ekmek, Kâğıdhane köyünden kaymak getirirdi.

² Mülga Maliye Nezareti müdürlerinden idi. Yakında vefat etti.

Dersi — teneke borular içinde gezdirdiği — müteaddid şerhlerden, müdekkikane ve gayet mufassal takrir ettiğinden her derste ancak üç dört hadîsi şerif okutabilirdi. Bu sebeble ders senelerce devam etti, maddeten ve mânen müstefiz olduk.

Bir aralık Bayezid camiinde tefsiri keşşaf da okutmağa başladı. Kendi en müşkil ibareleri sühuletle okur, gavamız ve dekaikı hallederdi. Talebenin de aynı suretle okuyub keşfi keşşaf etmesini isterdi. Nihayet "sizler, bu işin henüz ehli değilsiniz" diyerek dersten sarfı nazar eyledi.

Bir sene de yine Beyazid camiinde Feyzi'i Hindî'nin:

bevitile başlıyan kasidesini müdekkikâne ve muhakkikâne okuttu, Fürs lisanındakî kudretini bize gösterdi.

Dinî mes elelerden — diğer mes eleler gibi — ne sorulsa cevab verirdi. Amma mu'terizâne münazara ve münakaşaya kıyam edilecek olsa kızardı. Çok def'a — benim lâtife ile karışık, kardeşimin tamamile ciddi olarak — serd ettiğimiz mülâhazattan ve onun tevlid eylediği münazarattan hiddetlenerek bana "sen zaten fırkai mu'teziledensin" ve hakikaten mü'mini kâmil olan kardeşime "sen de rafızisin" der idi. Halbuki sözlerimizin itizal ve rafz ile asla münasebeti yoktu.

İlme hizmet etmek, bu muhterem zatın şiarı mahsusu idi. Bir mes'eleyi hal için kütübhaneleri dolaşmağa, kitabları karıştırmağa vakit bulamadıkca, yahud üşendikce o mes'eleyi — kendi tâbirile — bir şukkaya yazardık. Hazreti üstad, — o mes'ele mahfuzu değilse — aslâ üşenmez, kütübhaneleri devr eder, arar, bulur, müşkili hallederdi.

Merhum, letaife mail, mazmuna aşüftedil olduğu için daima mülâtafa eder, derste bile — münasebet geldikce — zarif ve lâtif nükteler, mazmunlar sarfından o da, biz de geri durmazdık.

Derslerine muntazaman devam ettiği halde bir aralık gaib oldu. Bize de haber göndetmedi. O sırada deniz aşırı bir mahalde otururdu. Zamanın büyük paşalarından birinin kızile bir Çerkes'in Bandırma'ya gittikleri şâyi olmuştu. O paşa ile ve müteveffa babasile hukukı kadimeleri olan Hoca Efendinin, kerime hanımı kandırıb İstanbul'a getirmek üzere Bandırma'ya gittiği de rivayet edilmişti.

Gabyubetinden beş on gün sonra üstad, tekrar derse başladı. O gün âtideli sözleri yazıb yavaşca rahlenin üstüne bıraktım:

"Aldık haber azmeylemiş
.... Paşanın bintini
Sevmiş anı Çerkes Beyi
Çalmış düdüklerle neyi
Başlar açık sine çözük

Hüsnî Hoca Bandırma'ya Avdet için kandırmaya Sürmüş heman ahır peyi Aşkı ile yandırmaya Saçlar saçık, gözler süzük Takmış ana birkaç yüzük Düzgün sürüb ruhsarına Cismi sakilin, yârına Almış kızı ağûşuna Vızlar dururmuş gûşuna

Parınakların bandırmaya Vermiş düzen her kârına Gayet güzel sandırmaya Mıhlar kakıp papuşuna Vuslet demin andırmaya"

Dersin hitamında — şukkai ilmiye zannederek — manzumeyi okudu. Şakkı şefe etmeyib cebine soktu. Onu takib eden dersten çıkarken gadubane şu beyti okudu:

"Gitmeden taşraya gitti dediler

Müfteriler vine bir b.... yediler"

Sırf lâtifeden ibaret olan bir sözü ciddiyete haml ile mükedder ve birkaç gün bana muğber olması, kendine mahsus garaibten idi.

Bir zaman eski billûr bardak ve kâse toplamak merakına düşmüş, hayli nefais elde etmiş idim.

Hoca Efendî, mensub olduğu Tarikati Halidiye Meşayihinin Fuzalâsından Süleymaniye'li Süleyman Efendi ile görüştürmek üzere bir cuma günü benimle kardeşimi ve fuzalâdan Hattat Mehmed Vasfi Efendiyi Aksaray civarında Mercimek Dergâhına götürdü.

Yolda billûrdan bahs olundu. Bir kahvehanenin önünden geçtiğimiz sırada Hoca, ciddî bir tavır ile "gelib geçtikce görüyorum, burada güzel parçalar var, gir de sor" dedi. Bu sözün lâtifeye müstenid olabileceğini düşünemiyerek kahvehaneye daldım. On on beş delikanlı tulumbacı oturuyordu. İçlerinde birkaç hoş lehce görünce hakikati maddeye intikal ettim. Ne istediğimi soran kahveciye — ki onun da tulumbacı olduğu sırtındaki sırmalı saltadan anlaşılıyordu — Mercimek Tekkesi'ne hangi yoldan gidileceğini sorub savuştum.

Kardeşim de maddeyi anlıyarak bir mesele hudusundan ürkmüş. Vasfi, gülmekten bayılmış. Hoca ardına bakmadan tekkeyi boylamış.

Tekkeye gittiğimizde semahanenin ortasında halka teşkil eden zevad arasında hocanın mürakabe halinde bulunduğunu gördük. Ayak sesinden murakabedekiler, yalnız birer gözlerini açıb bize baktıkları halde — kahvehanede fitne ikaz etmesine ramak kalan — Hoca Efendi, gözünü açmadı. Ben hiddetlenerek mırıldanmağa başladığımdan, fakat hâlin tuhaflığı üçümüzü de güldürdüğünden orada barınamıyacağımızı anlayıb çıktık. Bu hâdiseden dolayı Hoca Efendiyi aralıkta tevbih ederdim, gülmekten bayılırdı'.

Niçe tuhaf halü kalleri vardı. Bir gün Yakacık'daki evimize gelmişti. Pek sevdiğimiz ehibbadan Reji Komiseri Nuri Bey merhumun ziyaretine gitmiştik. Mer-

Ağzı anp dişleri göstererek gülmek, merhumun nazarında en büyük ayıblardan idi. Kendi, ağzını kapatarak genizden ve burnundan gülerdi. Bize de böyle gülmeyi ihtar ederdi. Bazan onun gibi gülmek isterdim, beceremezdim. Beceremediğime yine kendi usulünce gülerdi.

hum, bizlere iltifatlar bezl ettikten sonra sigara vermek üzere kutuyu aramağa başładığı sırada Hoca Efendi bize hitaben — Nuri Beye işittirecek surette — "Galiba bize sigara verecek, alalım mı" demesi, kahkahalara sebeb olmuştu.

Aramızda senelerce niçe lâtif lâtifeler vâki olmuştur. Kendi gibi zeki olan büyük oğlu Hayati ile de tuhaf mükâleme ve muameleleri vardır.

Bir remazan akşamı Hoca Efendi ile birlikte Esbak Maarif Nâzırı Münif Paşa merhumun konağına gitmiştik. Paşa, yemek esnasında huzzardan Zehavî Zâde Cemil Sıtkı Efendiye hitaben Hocanın ilmü fazlını inba ve "Hoca Efendi şairdir de" diyerek vaktile kendi hakkında söylediği hecviyeyi imâ eylemesile maksadı anlıyan üstad, sandalya üstünde dizinin birini dikerek garib bir şekilde oturdu, genzinden öksürmeğe başladı, bir şey söylemedi.

Îstardan sonra mütemadiyen bana işaretle namaz kılınmasını anlattığından sofaya çıktık. Seccade istemeğe lüzum görmeksizin odalardan birinin kapısındaki perdeyi indirdi. İmamet etti, akşam namazını kıldık. Kapı perdesini seccâde yaptığımızı gördüler, şübhe yok ki hoş görmediler. Çünki seccâde istenmiş olsaydı elbette bulur, getirirlerdi.

Paşanın yanına avdetimizde Cemil Efendi — irticalen tanzim etmekte olduğunu söyliyerek — yüze, göze, kâküle ve saireye dair birkaç beyit okuyub — imtihan ve istihza ile karışık bir tavr ile — "Ya şeyh, biz kendi beyitlerimizi okuduk, siz de başkalarının beyitlerini okuyunuz da dinliyelim" dediğinden Hoca Efendi, üç lisanda lâtif beyitler okudu ve muhatabını hürmete mecbur etti.

İlmen kendi kâ'bında bulunmıyan bazı ulema, Hoca Efendiye ehemmiyet vermez gibi görünürlerdi. Hoca Efendi de onları istihfaf ve bir suretle istihza ederdi.

Yukarıda söylendiği vechile vücudünü ilme vakf etmişti. İktisabı fazilete — rütbe ve pâye kapmak için değil — mahza âlimi kâmil olmak için çalışmıştı.

Zekâsı da sâyı gibi muvaffakiyetini temin eden eshabın en mühimmi idi. Yukarıda söylediğim vechile gencliğinde zihnen muztarib olduğundan ilim âleminde lâyık olduğu mertebeye irtika edememişti. Teşevvüşi şuur gibi bir musibet isabet etmeseydi ilmen ve mertebeten emsâlinin birkaç derece fevkine itilâ ederdi.

Tab'ı, mizaha mail olduğundan en iyi söylediği manzumeler, mizahî olanlardır. Elfaza itinası vardı. Meselâ kendi eseri olan:

> "Her suyü kûy dopdoludur hub ruy ile Ruyi zemin meğer ki periler yuvasıdır"

beytini, elfaz itibarile pek beğenirdi. "Hakkı abdi edemez Hakka ibadet imha" mısraı gibi hâkimâne sözleri de vardır.

Manzumeleri cem olunamamıştır. "Kur'an" ve "Medinei Münevvere" manzumeleri fotoğrafla istinsah edilerek bazı camilere ve Beyazıd'daki Umumî Kütüb

haneye asılmışdı. Şiir ile aleddevam meşgul olsaydı güzel eserler vücude getirebilirdi.

Arab ve Fürs lisanlarına hakkile vâkıftı. İran şairleri tarzında şiir okurdu. Çünki onlarla uzun müddet ihtilât etmişti, lisanın şivesini tamamile almıştı. O lisanın edebiyatında emsâli nâdir idi. Türk edebiyatında da mehareti vardı. Nazmen idarei makal eylediği halde — arzu ettiği derecede — nesir yazamadığını söylerdi. Kendi işlerine dair kardeşime bir müsvedde yazdırdıkca sözlerin insicamına ve cümlelerin intizamına hayret eder ve "şu tesviddeki kelimeleri ben de biliyorum, amma yanyana getirib dizemiyorum" derdi.

Merhum, cidden ilmile âmil bir merdi kâmil idi. Efkâr ve güftarında bazı garaib göze çarpardı. Fakat netice, salâbet ve gayreti diniyesine müncer olurdu.

Orta boylu, uzunca kır sakallı, yüzü beyaz, burnu ince ve sivri, gözleri küçük ve parlak, vücudu zayıf, sarığı ve elbisesi gayri muntazam idi.

Oğulları Hayati ve Necati hayattadırlar. Küçük oğlu Sebati, pek genc iken vefat etti, müteehhil idi. Necati, daima babasının hizmetinde bulunurdu. Birlikte evimize geldikce "Üdeba meclisinde cühelânın yeri yoktur" diye Necati'yi bazan aşağıda oturtur, yanımıza sokmazdı. Merhumun cahil dediği Necati, senelerdenberi Almanya'da bir darülilimde profesördür.

Gazel

Rinde zibende kaba olsa da hoş olmasa da Tiği bürrane cilâ olsa da hoş olmasa da Muntazır dil nazari pâki azizana heman İltifatı cühelâ olsa da hoş olmasa da Fazlı serinayei izzet bilen ehli hünere Zerü sim ile gına olsa da hoş olmasa da Çeşmi mestanei cânan ile serhoş olana Camı enduh reva olsa da hoş olmasa da Hüsnî yoksullara ihsan olur ahsen yoksa Mâliki male ata olsa da hoş olmasa da

*

E y kerimüşşiyem e y yemmi nevali mevfur Keştii bahtın ola badı muhaliften dûr Zevrakı rahatımı taifei ehli hava Kıldı tahkir ile üftadei girdabı cefa Fülkeci başı saadetli . . . . paşa

Etti bir iş ki olur herkese hayret bahsa O reisi süfeha bağını etti icar Bendene beş liraya sonra da kıldı ızrar Bağı tenha bilerek yolladı dört yağmaker Sovdular dört tarafın mevvelerini ver ver Biri nazırde müezzinlik eden yüzbaşi Bilemem kimler idi esleri üc evbasi Gemi arslanı gibi yüzbası bir hevkel idi Bakmadım kellesine zannıma başı kel idi Geldi yelken kürek, etti acele iskandil Abloka altına aldı seceratı bed dil Geçti yanımdan alarga olarak verdi selâm Aklı garette idi etmedi bendenle kelâm Yüz kızartıb dedi yüzbaşı, nefer bekciye kim Girecek verde harem var mi su ka'id hoca kim Kılavuz oldu nefer bekci Halili makir Gördü andan da zarar komşusu Bağcı Şakir Nefer ol an dedi yoktur harem amma bu bahar Şu hoca etti bu bağı kışadek isticar Meyvenin bazı erik bazısı da visne olub Kaba armudu kesirdir o da onca matlûb Girdi aç kurt gibi bağa o güruhi bâğî Kurtlu armutları yoldu kuruttu bağı Daldılar dallara dehşetle güruhi erzal Dal harfi gibi eğrildi serapa her dal Dalı, yaprağı bozuldu seceratın kiminin Arması fırtınaya sanki tutuldu geminin Postaya başladılar rampa edib esmare Sanki safra aliyor idi gemi anbare Etti bir hamle biri vişneye hunrizane Vișnenin dalları ol demde boyandı kane Zedelendi güzelim vişne ağacı derhal Cenkten çıkmış olan hastaü mecruh misâl Yüzbaşı manda misâli su başında kaldı Bir kumandası haramîleri bağa saldı Yüz bulub yüzbaşı âvaz ile na'ra attı Har gibi kâh yuvarlandı kehi yan yattı Manca ziftlendi biraz karnını etti kalafat Nehbe kalktı hepisi meyveye düştü âfat Yüzbaşı yüzsüzü verdi su başından ta'lim

Etti avcı neferatın secerata taksim Her biri orsa poca meyveye saldı ol an Yol kesenler eline düstü sanırsın kervan Yüzbaşı soysuzu soydurdu nice escarı Yüzbası yolsuzu yoldurdu niçe esmarı Oldu talânla ağaclar semerinden ürvan Kimimiz valihii hayran kimimiz de giryan Yediler hirs ile armutlari hersani cebel Hers ile re'si cebelde olamaz cengü cedel Pis boğazlı paşa bağında boğaz kavgası Hocanın meyvesi gûya hoca bey yağması Kullanırlar diyerek bizlere siddetli lisan Şaşırıb puslayı hiç eylemedik fethi dehan İki oğlum dedi bunlar bizi de soysa gerek Dedim evlâd, ana baba günüdür yok diyecek Siz benim meyvei kalbimsiniz etsin Hak sağ Zeğanü zağlara kısmet olur meyvei bağ Lengerendazi sükûn oldu mola verdi biraz Kıldılar sonra da mecmuı cemaatle namaz Eyledim mayna kenara çekerek fülki teni Carkımı bozdu felek bir kıyıya çekti benı Yüzbaşı verdi ezan dağları çınlattı temam Eşkiya zümresine oldu müezzinken imam Aldanır mı bu mürailiğe hâşâ Mevlâ Hakkı abdı edemez Hakka ibadet imha Bak şu kalyonculara yelkenim indirdi suya Taliim şum idi çattırdı beni şum soya Geldik âsayişe yüzbaşı gelib verdi keder Yüzleri ak ola baştan kara gittik bu sefer Akla yelken ederek çokca açıldım ben de Na hudalarla görüşmekte kabahat bende Poçaladım buradan çengele kanca attım Masrafa boğdum işi bahri düyuna battım Dedi herkes ki Çakal dağına kurtlar doldu Tilki paşanın erik, armudunu hep yoldu Dağ başında ne denir geçsin ayın dördü beşi Donatır nazmım üç anbarlı gibi beş kebeşi Üç yıl evvel de yine bağı kiraya venniş Yollatub dört neferi baklaları devşirmiş Bağa girmekliğe asla değil iznim lâhık

Yüzbası oldu mücazata bu vüzden lâvık Esbi paşayı donattı o harı gec reftar Geldiği vakt piyadeydi giderken de süvar Yüzüme bakmağa yoktu yüzü gittiği zeman Yüzbaşı bir mil açıktan heman oldu güzeran Evvelâ verdi bana yüzbası yüz dürlü suda' Saniyen dûr olarak etti tabasbusla veda' Sahama girmesidir mucibi kesri namus Böyle menhusi eder hükmi nizamı mahbus Dalgalandı bu ışe bahri derunı daî Düreri nazınımın izharına oldu dat Aldılar ellerine havli sepet doldurarak Gittiler yüklü sefine gibi yalpa urarak Sayei devletinizde değilim zârü zebun Su zebun küşlere hem keşlere olmam mağbun Var iken mahkemi adl niçin ağlıyayım Sahibi bağı kefilü senede bağlıyayım Hâkimi adle gidip olmalıyım talibi dad Armudun akçasını etmeliyim istirdad Bana bes lirayı versin geri alsın bağı Edecek kendi gibi bendeni dağı bağı Yine her halde ey sahibi lûtfü ihsan Hazreti menlehülemrindir efendim ferman1

Manzumeyi, o zaman Selânik'de muallim bulunan Cudi'ye göndermiştim. Bana yazdığı mekzabta şöyle demişdi:

[&]quot;Hoca Hüsnî, sapına kadar şairdir. Sabit mektebinde muallimi beşşaş ve Sünbül Zâdeye sebakdaştır. "Söylemez söylemez amma düri meknun söyler" kabilinden arada öyle cevherler yumurtluyor ki ortaliği kahkahaya boğuyor. "Gemi Arslanı ...." ve "Pis Boğazlı ...." beyitleri bulunur, söylenir sözlerden değildir. Hüsni tabiat olursa bu kadar olur. Mudhikenin derecei i'cazı. "Eşkiya zümresine ...." de pek hoş. Hülâsa hoca, şair vesselâm. Bahriye istilâhatına kemâli vukufı ve hüsni isti'male hüsni muvafakiyeti de şayanı hayrettir."

SON ASIR

Türk Sairleri

İ . N

İbnülemin Mahmud Kemal İNAL

Cüz: II

DEVLET KITAPLARI

Bu fasikül Millî Eğitim Bakanlığı Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 19/1X/1959 tarih ve 13166 sayılı emriyle birinci defa olarak 4.000 sayı basılmıştır.

IFFET

Hatice Îffet [Hanım], Diyarıbekir hanedanından Ahmed Beyin kızı, Diyarıbekir ulema ve şuarasından Azmi Zâde Hâfız Mehmed Efendinin zevcesi ve şair Sırrı Hanımın kardeşidir.

Diyarıbekir'de doğdu ve 1860 [1277 H.] da orada vefat etti. Behram Paşa Camiinin yanındaki kabristana defn edildi.

Diyarıbekir ulemasından Şaban Kâmî Efendi ile müşaare ve mübahase eder ve irfanını takdir ettirirdi.

**

Gazel

Çünki agehsin gönül sırrı nihan lâzım sana Varlığı mahv eyleyib terki cihan lâzım sana Sen adem sahralarında bir güzel şehbaz idin Şimdi damı hestiye düştün figân lâzım sana Damı cisme düşmeden Mevlâyı bulmaktır garez Razı aşkı bâdezin etmek ıyan lâzım sana Cümle benlikten geçib mahvı üvcude ermeğe Hanikahı aşkta pirimuğan lâzım sana Feyzi istidad sende zâhir oldu Îffeta Her cihet şimdengeru darülâman lâzım sana

IFFET

Hatice İffet [Hanım] Reisülulema ve Nakibüleşraf Hasan Tahsin Beyin oğlu, Cezayiri Bahrisefid Vilâyeti İstinaf Ceza Mahkemesi Reisi ricali ilmiyeden İbrahim Necib Beyin kızıdır. 1854 [1271 H.] te İstanbul'da doğdu.

Oğlu Doktor Ali Fuad Bey, gönderdiği tezkirede der ki:

"Şiire ve edebiyata olan meyli, fıtrî ve ailevî bir istidadın mahsulüdür. Zira babası ve büyük babası şair oldukları gibi ecdadından hayli şair yetişmiştir. Türkceyi Arabi ve Fatisi'yi babasından caallüm etmiş ve bilâhare kendi gayretile terakki ettirmiştir. Genc iken şiir söylemeğe başlamıştır. Eş'arı, üslübi kadımdedir. Âsarı, evrakı perişan halinde nezdimde mahfuzdur, küçük bir mecmua teşkil edebilir, malûmatına ve kudreti edebiyesine nisbetle pek azdır. Çünki hayatının en mühim kısmını eile gailesile geçirmiştir."

1912 [Muharrem 1331] de İstanbul'da vefat etti. Vasiyyeti mucibince Erenköy'ünde Sahrayıcedid kabristanına defin olundu.

Gazel

Tahayyül eylesem maziyi bali pür melâlimde Tecessüm eyler ol dem fırkati, yârin hayâlimde Ne hacet vasfına tâbir ararsın ey dili Mecnun Hatâ etmem ana Leylâ desem de hasbıhalimde Kişi düştüğü yerden kalkar elbette meseldir bu Aman sâki getir o bâdeyi sermest halimde Bana ölmek daha asandır âlâmı hicrinden Neler çekmekteyim ey verdi ter ruzü leyâlimde Durunca genci mahfide kıdem peyda eder gevher Bilirler şi'rimin kadrini Îffet irtihalimde

Gamzei cellâde bak tığı kazayi ağlatır Bir belâdır derdi aşk bin mübtelâyi ağlatır Ağladıkca gözlerimden fışkıran huni sirişk Yeis ile fevvarei âbı safâyı ağlatır Giryeme nisbetle hiç hükmündedir nehri Fürat Nâlei hicrü gamım, arzü semâyı ağlatır Boş yere teşhise sarfı zihn edersin ey tabib Yârei sad pâremi seyr et devayi ağlatır Ey felek meşreb senin bu laubâli ülfetin Güldürür ağyârı amma Îffetayi ağlatır

IFFET

Ali Îffet, Arab Zâde Mustafa Esad Beyin oğludur. 1869 [4 Muharrem 1286] da Resmo'da doğdu. Resmo İdadî Mektebinde okuyarak şehadetnâme aldı. Hususî muallimden fıkıh, feraiz ve Mesnevî okudu.

Memleketinde bazı kitabetlerde bulundu. Girid'in irtibatı kesilince İstanbul'a geldi. Vilâyetlerde Adliye memuriyetlerinde kullanıldı. Üsküb'de İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi Başkâtibi iken Meşrutiyet ilân olunduğundan "Envarı Hürriyet" nâmile bir gazete neşr eyledi.

Memuriyetinden istifa ederek İstan bul'a geldi. "Hürriyet" ve "Siperi Saikai Hürriyet" gazetelerinin başmuharzirliğini ifa etti. Pangaltı ve diğer mevkiler merkez memurluğunda bulundu. Hukuk Mektebinde imtihan edilerek birinci sınıf Dâva Vekâleti ruhsatnâmesi aldı.

Beyoğlu Polis Müdiriyeti Kısmı İdarî Riyasetine ve Umumî Harbin bidayetinde İzmir Emniyet Müfettişliğine tâyin olun-

du. Vali Rahmi Beyle araları açıldığından kendi talebile takaüd edildi.

Iffet Bey, nazük, terbiyeli ve liyakatlı bir zattır. Pek çok manzumesi varsa da bir araya toplanıb basılmamıştır.

Fuzulî'yi Taklid

Küştei aşkın ki hâki makberinde yan yatur Dağ dağ olmuş cesed şeklinde yekser kan yatur Aşktır sermayei derdi derunı şairan Cânü dilde tâ ezel ol derdi bidetman yatur Çok mudur olsa ziyaretgâhı huban merkadim Çünki anda bir şehidi hanceri müjgân yatur Bahş eder âbı hayatı câvidan busi lebi Ziri lâ'linde o şuhun çeşmei hayvan yatur Doldu nârı duzehi hicranı cânânımla âh Kalbi pür derdimde pek dehşetli bir vulkan yatur Rahm edib dün, sevdiğim gösterdi ruyi iltifat Şimdi kalbimde hezaran ravdai rıdvan yatur İffet'in hoş gör Fuzulî! cür'eti taklidini Aşkı lâhutî gibi kalbinde bir arslan yatur

Nalekârı matemin kalbü zebanımdır benim Andelibi zar, tilmiz figânımdır benim Umkı ruhumda yatan tığı cefayı aşkı yâr Tâ bemahşer en muazzez mihmanımdır benim Fikretim ki hem demü hem razı Cebraildir Arsı rahmandan gelir peygam resanımdır benim Kisveri aşkın benim sahib kıranı tâ ezel Kaysü vamık, bendegânı natüvanımdır benim Kalbi zarımdır tecelli hanei aşku cünun Pertevi hüsni ezel, zibi cenânımdır benim 🦯 Eylemez mi feyzi tesirile ihyayi kulûh Ruhi kudsî, hamei muciz beyanımdır benim Nazıru manzurum ol şuhi cefa mu'taddır Sevdiğim hem âyine, hem âyinedanımdır benim Can fezadır cilvesi, cellâdı candır gamzesi Dilberim, hem yari can, hem hasmı canımdır benim Eyliyen dilteşnegânı aşkı sirabı zülâl Îffet, ancak kevseri şi'ri revânımdır benim

IHSAN RAIF

İhsan Raif [Hanım] Ayan'dan muteveffa Köse Raif Paşanın büyük kızıdır. Babası, mutasarrıf iken Beyrud'da 1877 de doğdu.

Hususî muallimlerden taallüm etti. Fransız lisanını da öğrendi. İlk defa Ali Bey namında bir zatla, sonra muharrirlerden Şehabüddin Süleyman Bey ve bilâhare Mühtedi Husrev Bey ile izdivac etti.

"Rübab" namındaki mecmuada "E. R." imzasile şarkıları ve "Göz Yaşları" isimli bir şiir mecmuası intişar eyledi.

Paris'de 4 Nisan 1926 da vefat etti. Na'şı, İstanbul'a getirilip — vasiyyeti mucibince — Rumeli Hisan kabristanına defn olundu.

Doktor Rıza Tevfik "Nevsâli Millî" ye yazdığı makalede diyor ki:

"İlk şiirlerini câmi olan defterde bir iki manzume ile beraber şarkılar vardır. Bu şarkıların kısımı küllisini bizzat bestelemişti. Âşık tarzında yazmış olduğu şiirler, lirizm ve hele eda itibarile şübhesiz emsâline faiktir. İbsan Həmmin her sözü bir şiirdir."

Nüzhet Hâşim "Millî Edebiyata Doğru" ünvanlı eserinde diyor ki:

"Hece veznile yazmış ilk şairemizdir denilebilir. "Göz Yaşları" nda cidden zarif manzumelere tesadüf olunuyor ve bunlar lezzetle okunuyor. Amma hepsine de ancak sadece "Güzel" denebilir, hari-kulâde denemez. Esasen Rıza Tevfik Beyi adım azım takib etmiştir. Şu fark ile ki Doktorun muvaf-fakiyetini temin eden vasıflar kendisinde pek zayıftır. Tıpkı Rıza Tevfik Bey gibi • da lisan cihetinden yenilik gösterememiş, Arabca, Acemee terkiblerden, eski klişelerden kurtulamamıştır."

Burhan Cahid "Milliyet" gazetesile neşr ettiği "Hassas Bir Şairin Ölümü" serlevhalı makalede diyot ki:

"İhsan Raif Hanım, lisanımızın hüviyetsiz, gayesiz bir şekil aldığı Edebiyan Cedide devrinde kalemini sadece kalbine bağlıyarak eser yazmış hemen hemen yegâne şairdir. Bu ince ruhlu kadın, san'at yapınak için zamanındaki üstadlar gibi kılı kırk yarmamış, üzenmemiş, kalemini sadece kalbinin ahengine bırakmış ve böyle yaptığı için yazıları bugün için taze ve renkli kalmıştır."

"Serveti Fünun2" de "***" imzalı fıkrada deniliyor ki:

"Hece vezninin daha henüz bugünkü tekâmülünden pek uzak bulunduğu bir zamanda seyyâl we ateşli mışralarla aşkı terennüm eden şairenin son devir edebiyatında bir mevkii olduğu inkâr edilemez. Tanzimattan itibaren bugüne kadar gelen edebiyatımızda Nigât Hanım, nasıl aruz vezninin son kadın

^{1 2} Mayıs 1926.

² 15 Nisan 1926.

sən'atkân oldise İhsan Raif Hanım da hece vezninin coşkun müterennimi oldu. Şiirleri içinde ihtimal bir kısmı lisan itibarile şimdiden eskimiş addedilebilir. Ancak gönülden kopan hıçkırık ve cuşişlerin aksi olan bararetli mısraları hiç şübhesiz uzun müddet hâtıralarda yaşıyacaktır."

Genc Günler

Ey genc kanı gibi kaynıyan pınar Söyledikce hâlâ yüreğim yanar Ey kumrulu bağçem, sünbüllü bağım Sizinle geçti en güzel çağım Mahabbet bağında kendimden geçtim Yandı yüreciğim kanarak içtim Ey altında yatıb kaldığım çınar Gölgende okudum kitabı aşkı Ey bülbüllü derem, mineli dağım Orada dinledim rübabı aşkı Ateşler içinde bir lâle seçtim Kızıl dudağından şarabı aşkı

Hicran

Ağaclar devrilmiş, çiçekler solmuş Billûr peymâneler kanlarla dolmuş Bülbül yuvasına baykuşlar konmuş Kimler kan ağlamış, kim gülmüş, önmuş Atılmış bir yana ney, keman, rübab Kırılmış kanunlar, dökülmüş şarab Çiğnenmiş duvaklar, elmaslı taclar Sürünür yerlerde kanlı kırbaçlar Bitmiş o evvelki saltanat, darat Uğuldar her yanda bir seyli memat

Aşıklar meclisi selhâne olmuş Ses sadâ kesilmiş meyhanelerde Lâleler üstünde kızıl kan donmuş Şu harab edilen boş lânelerde Ezilmiş kalemler, yırtılmış kitab Ecel şerbeti mey peymânelerde Yolunmuş o güzel nâzenin saçlar O bezmi zevk olan kâşanelerde Parçalanmış heyhat mızrâbı hayar Heyyulâ geziyor virânelerde

İHSAN MAHVÎ

Îhsan Mahvî, Bedesten Hacekilerinden Hayâlî Rıza Efendinin oğludur. 1891 [16 Muharrem 1309] de İstanbul'da doğdu.

Amca Zâde Hüseyin Paşa İbtidaî, Fatih Rüşdî ve Vefa İdadî mekteblerinde okudu, şehadetnâme aldı. Hoca Hâlis Efendiden biraz Arabî ve Tahirülmevlevî'den Farisî taallüm etti. Şeyh Celâlüddin Dede ve Esad Dede merhumların Mesnevî takrirlerini zabt ederek Mesnevîhanlık icazesi aldı.

(10) kuruş maaş ve (50) kuruş aidat ile Evkaf Mahlûlât Kalemine girdi. Tensikatta kadro harici kaldı. Asker oldu. Balkan Harbinde bacağından yaralandı. Tedavi olunduktan sonra Taksim Kışlası'nda gönüllü çetelere muallim olarak Rumeli dağlarında dolaştı. Muahharen bilimtihan Tabur Kâtibi Muavini ve hisab memuru oldu. Harb cebhelerinde bulundu. Suriye, İrak, İran taraflarında seyahat ve Hemedan'da bir sene Farisî edebiyatı tahsiline gayret etti.

Avdetinde Ankara Ahzi Asker Şubesi ve mülga Meclisi Âyan Dairesi Muhafızlığı hisab memurluğunda istihdam olundu. Muahharen istifa etti. Darülfünun'da imtihan edilerek Türkce ve Edebiyat Muallimliği sertifikası aldı. Bir müddet Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Mümeyyizliğinde bulunduktan sonra muallimlik mesleğine intisab etti.

Muallim Naci hemdemlerinden Sultan Selim'li şair Hâmid Efendi tarafından "Mahvî" mahlâsı verildi, Manzumelerinde bu mahlâsı kullandı.

"Bâbilik" namındaki risalesi "Mahfil" mecmuasında tefrika edildi. Tercemei haline dair mukaddema verdiği varakada "Mesnevi" nin 18 beytini şerh ettiğini, tab edilmediğini ve "Esrar Dede Tezkiresi" ne zeyl yazmağa teşebbüs ettiğini bildirmistir.

Tedarük edebildiği kitablar, büyük yangında Fatih'deki evile beraber yandı. Gergük'de iken İngilizlerle vuku bulan harbde eş'ar mecmuası zayi oldu. 1936 Kânunuevvelinin 30 uncu gecesi vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına şair Nedim'in civarına defn olundu.

Üsküdar'da Selim Ağa Kütübhanesi Müdiri Bay Ahmed Remzi şu tarihi söyledi:

"Düştü bir bendesi tarih, Celâlüddin'in Mahvi hesti ederek gitti cemâle Mahvî"

Müteveffa, verdiği varakada "muasırini arasında belki dördüncü, beşinci derecede şiir söyliyebilen İhsan Mahvî, iştihar edememiş, ancak erbâbı fazlü kemâlin teveccüh ve iltifatlarına mazhar olabilmiştir" diyor.

Gazel

Ben de oldum derdi aşka mübtelâlardan biri Telhgâm etti dili şirin likalardan biri Eyledi lemhi basarda sagari sevdamı hûn Dün yine gülşende şehrî dilrübalardan biri Kâşki görmez olaydım ârezi pürtabını Eksik olmaz derdli başımdan belâlardan biri Yâre tesir etmiyor feryadlar bilmem neden Yok mu Yârab, müstecab olmuş dualardan biri Merhamet âlemde vehmimden ibaretmiş meğer Gitmedi imdadıma hiç âşinalardan biri Mahvî'i şair beni sevmez demiş bir nevcivan Pek fena isnad olunmuş iftiralardan biri

* *

Düşüb teheyyüce faslülhitabı aşkından Tenimde kalmadı tâb, incizabı aşkından Garikı şulei ezvakı sermedi oldum İçince çeşmei lâ'li müzabı aşkından Safayı kalbi hayâlinde bulsa ger, bidar Olur mu haşre kadar dide, hâbı aşkından Lisânı ehli maarifte bir kinayettir Nısabı feyzi ilâhî, nısabı aşkından Sevilme, sevme, gönüllerde meyli gülçehre Galat değil mi o da iktisabı aşkından Meğer sahifei yekpâreden ibaret imiş

Cihanı hüsnü temâşa kitabı aşkındar. Ziyayi mihrde bir zerredir cihan âra Füruğı dergehi şevket meabı aşkındar. Neyin nevası, dilin âhı, bülbülün zârı Birer enini hazin ıztırabı aşkından Vusul için bana ey kâ'bei emel yetişir Fezayı dilde kalan iz, şihabı aşkından Bu nev nazireyi yazdım Cenâbı Bâkî'ye¹ Düşüb teheyyüce faslülhitabı aşkından

Mülga Yenikapı Mevlevinnaesi şeyhi merhum Abdülbâki Efendi.

IHSAN

Mehmed' İhsan, Trabzon eşrafından Hammamî oğlu Hâfız Ahmed Efendinin oğludur. 1884 te Trabzon'da doğdu.

Trabzon İdadî Mektebinde okuyarak şehadetnâme aldı. Yedi yaşında iken babası vefat etti. İntikal eden emlâk ve arazinin idaresile ve küçük yaşındanberi heves ettiği şiir, tarih, teracimi ahval, edebiyat ve kitabiyat ile meşgul oldu. Trabzon'daki mekteblerde edebiyat, kitabet ve tarih muallimliklerinde, Resmî Trabzon Gazetesi muharrirliğinde ve bazı cemiyet ve hey'etler reisliğinde ve âzalığında bulundu

1913 te İstanbula' geldi. Umumî Harbin zuhûrile deniz yolunun kapanması üzerine memleketine gidemedi. Trabzon'un Ruslar tarafından istilâsından sonra emlâk ve akarından istifade edemedi. İstanbul Yüksek Ticaret Mektebinin, Serbest Amelî Dersler ve Ticarethane Memurları Şubelerinde Türk-

ce ve Usulî Muhaberatı Ticariye Muallimliğine tâyin edildi. Bir aralık me'zunen Trabzon'da bulunduğu sırada Türkce ve Usulî Muhabere ve Neşriyat Muallimliği ilâvesile Trabzon Yüksek Ticaret Mektebi Müdirliğine nasb olundu. Şimdi yine İstanbul Yüksek Ticaret Mektebinde muallimdir.

Şiir ve makalelerinden bir kısmı, Trabzon ve İstanbul ceride ve mecmualarile intişar etti.

Basılan eserleri:

1 — Kâtib [Kitâbet tarifatını ve müsveddatını havidir]. 2 — Divanı İhsan. 3 — Yolculukta [Seyahatnâme]. 4 — Türk Edebiyatı Numüneleri [Müşterektir]. 5 — Tüccar Kâtibi [Ticaret Mektebindeki takrirlerden müteşekkildir]. 6 — Hamsinâme [Hamsi balığının ahvaline dairdir. Ciddî ve mizahîdir]. 7 — Bilmeceler. 8 — Baba Salim [Halk şairi].

Son Asir Türk Sairleri - 45

¹ İhsan'dan ismini sordum. Bir müddet düşündükten sonra "Galiba Mehmed idi" dedi. Kendi ismini derhal bilemiyen bu şair, hemşehrilerinden niçe şairlerin isimlerini bildirmiştir.

Basılmayan eserleri:

1 — Hammami Zâde Ailesinin Tarihçesi. 2 — Trabzon Matbuatı Matbaa ve Kitabları. 3 — Trabzon Sairleri [Fetihtenberi yetişen şairlerin tercemei hallerile şiirleri]. 4 — Trabzon Sehrinde Kitabeler. 5 — Trabzon Mânileri. 6 — Trabzon'da Halk Masalları. 7 — Trabzon Lehcesi. — Trabzon [Umumi ahvali]. 9 — Mahfuzat [Trabzon'a dair kayıdlar ve inâtıralar]. 10 — Rize Lehcesi. 11 — Fatih Camii Haziresinde Medfunlar [Kitabeler ve tercemei haller]. 12 - Manzumat [Nev heveslik zamanına aid manzumeler]. 13 — Hususî Mektublarım. 14 — Resmî Mektublarım. 15 — Gölgeler [Muhtelif makaleler]. 16 — Edebiyat Mecmuası. 17 — Vatan ve Cumhuriyet Kasidelerinin Tahmisi. 18 — Sair Figanî [Tercemei hali ve şiirleri]. 19 — Türk Rubaîleri [Türkce rubaîlerle sahiblerinin tercemei halleri]. 20 — Hayyam'dan Rubaî Veznile Tercemeler [Üç yüz kadar rubaînin tercemesi]. 21 — Sevgi ve Gençlik [Gülüstan'ın beşinci babının nazmen ve nesren tercemesi 7. 22 - Lâf Olsun Dive [Kendine aid zarifeler, nükteler]. 23 - Divançei Yâran [Şair arkadaşlarile müşaareler]. 24 --Türkce Gramer, Tahrir ve Ticarî Kıraat. 25 - Müntehabat [Eslâfın âsar ve es'arile tercemei halleri].

**

Hammamî oğlu, en değerli şairlerden ve en hassas nükteşinaslardandır. Duyduğunu anlar, anladığını duyurur. Bir müddet görünür. Uzun müddet gaiblere karışır. Zuhûr ettiği zamanlarda kendini sevenlere değil, kendinin sevdiklerine görünür. Güzel sözlere, güzel yüzlere incizabı, her halü kali — her mânasile — şair olduğunu gösterir.

Âbı hayat içenler gibi Hammamî oğlu da, galiba âbı şebab içmiş ki otuz sene evvel ne şeklü renkte görüldise hâlâ o şeklü renkte görünmektedir.

Malûmdur ki şairiyet şebabe nâzırdır. Fıtraten şair olan bu zat de daima manzuru olan şebabtan istifaza ediyor. Ne kendi şebabtan ayrılıyor, ne de şebab kendinden.

*

Gazel

Yedi bidadi kaza yıktı bizim lânemizi
Dinleyen kalmadı feryadı garibânemizi
Oldu efsus hava hâsılı sermayei kâr
Atmışız şurei hüsrâna meğer dânemizi
Ukalâmız ki eder Kaysi umurunda vekil
Var kıyas et bu şifahanede divanemizi

1200

Yanub ağlardı bu ahvali perişanımıza Âşina eyleseler düşmeni bigânemizi Durınayıb şem'i cemâl üzre heman can atarız Yakarız kendimiz ateşlere pervanemizi Bize yâr olmadı sakii devakâr İhsan İçelim derd ile zehrabei peymânemizi

* *

Şebi vuslatte ki gözler süzülür duş açılır Çeker ol meh veşi can halvete ağuş açılır Yedi sakîden alırsan iki sahbayi revan Gönül eyler gamı devranı feramuş açılır Natıkam bülbüli ağlar güler ol gülbüni naz Jâle görmüş lebi gülgoncei hamuş açılır Rindi peymânı ezel mest gelir mest gider Sanına ferdayi kıyamette o bihuş açılır Açılır bahtım o demlerde ki yârın İhsan Dağıtıb zülfi siyehgârını serpuş açılır

Kıt'a

Vayedarı istirahat olmasın bir sayeden Sayei eltafı ref'eylerse kim bivayeden Gayei hilkat, tarikı rahm iken bulmaz necat Ayrılan bir ömri süfliçün bu akdes gayeden

Rübaî

Mirati mahabbette budur nakşü tıraz Nevbetle olur cilvenüma nâzü niyaz Bir devrine erdik ki bu hayretgâhın Dilberler eder niyaz, âşıklar naz

**

İhsan yine düştü fitnei keysuye Biçâre rübaî söyleyib gezmededir Sayd oldu bu dâm için de bir ahuye Naçar duçar oldu o çar ebruye

İHYA

Ömer İhyaüddin [Efendi] Sıvas'lı Mütevelli Zâde¹ Musa Efendinin oğludur. 1874 [1291 H.] de Tokad'da doğdu.

Rüşdi Mektebinden şehadetnâme aldıktan sonra medreseye girdi. Müfti Osman Efendiden icazetnâme aldı. Kur'anı Kerimi hıfza muvaffak oldu. Bilâhare Sıvas'a gitti. Yazdığı gazelleri, ehibba meclislerinde terennüm ederek ve camilerde hutbe okuyarak kendini tanıttı.

1889 da Sıvas Askerî Rüşdî'sine Kavaidi Osmaniye muallimi tâyin olundu. Reşid Âkif Paşa, Sıvas valiliğinde bulunduğu esnada diğer şairler gibi İhya'yı da meclisine kabul ve teşvik etti. Maişet derdinden kurtarmak için Bidayet, sonra İstinaf Hukuk Mahkemesi âzalığına tâyin ettirdi.

1907 de muallimliği ve memuriyeti bıraktı. Memleketinde babasından kalan araziyi satıb İstanbul'a geldi. Hukuk Mektebine

girdi. Sarığı ve cübbeyi çıkardı. Reşid Âkif Paşanın tavsiyesile bir İdadî Mektebine muallim tâyin edildi. Meşrutiyetin ilânında dahiliye nazırlığile İstanbul'a gelen ve müteakiben istifa eden paşanın delâletile mektebdeki maaşı artırıldı.

Buhrani dimağî neticesinde 20 Haziran 1909 da kendini astı. Edirne Kapısıkabristanına defin olundu. İhya'nın resmi ile tercemei halini veren Bay Samih Fethi'nin ifadesine göre intiharından bir hafta evvel söylediği:

> "Zaruret hiç kalır, bin dürlü kahriyat ile bittim Ne hakkı lâkin aldattım, ne bir ziruhi incitdim"

matla'lı manzume, mezar taşına yazılmıştır.

1 Bir gazelinde:

diyor.

"Olah sühreti zatim Mütevelli Zâde

Ve "Hasbihal" ünvanlı manzumede:

"Asil zâdeyimki ceddimiz Cenabı Rahati

Bir güzel aşkına vakf eylemişim ben özügnü"

Fakat demem ki fahr edib de ben asilzâdeyim"

"Darabatı Aşk" namındaki divançesi ile Sadi'nin Bostan'ından terceme edecek vücude getirdiği "Bakûre" isimli küçük risalesi matbudur.

Samih Fethi diyor ki:

"İhya'nın şairliği, eserlerinden ziyade yaşayışında görülür. Bir çiçek, bir nağme, bir mevce ve bir nazar, onu günlerce meshur ederdi. Güzelliğe karşı bu kadar meclûbiyet ve hassasiyet değme şairde görülmemiştir. Bir güzel bakış için aylarca ağladığı vâkidir. Güzellerin gece yarılarında evlerinin önüne gider, kapının eşiğini öperdi. Güzeller, onu istiskal ederler, bazan incidirlerdi. Fakat o yine, her gördüğü güzelin esiri olmakta devam ederdi. Kendini çıldırtan, ölüme götüren işte bu hassasiyettir. Yüksek mikyasta izzeti nefs sahibi idi. Güzellerin cevri müstesna olmak üzere en küçük bir telmiha, bir ta'riza tahammül edemezdi."

Pek aziz ehibbamızdan — dini bütün — nâmile mâruf Ferik Mustafa Hilmi Paşa merhumun evinde İhya'ya bir iki defa tesadüf ....iştim, kendi sözü olan:

> "Beni rahat komiyor ah dili divane Sanki mecnuni belâ dide ile yan yanayım"

beytinin medlûlü, halü kalinde tecessüm ediyordu.

Nefsine fazla itina ettiği:

"Hakka hamd olsun kemâlim sühretimden fazladır"

ve

"Neşr eylesem âsarı perakendemi ihya Ahlâfü muasırlarıma şanımı söyler

gibi sözlerinden anlaşılıyor.

Divançesinde:

"Nigâhı itibar ettim kitabı âleme ihya Değil esrarı لا، وجود الاالة dan halî"

8

"Eğerçi âleme herkes gelir gider ihya Kemal sahibi ibkayi nam eder de gider"

Š

"Adüvler ağladı ey yâr, hali İhya'ye Cefaların ana, dillerde destan olalı'

beyitleri gibi — başka kelimelerle pek çok söylenmiş mazmunları ihtiva etmekle

² Ali Ruhi'nin gazeline naziredir, amma ruh nerede cesed nerede!

beraber — binnisbe güzel sözlere bazan tesadüf olunabilirse de şiir denilecek sözler, göze ilişmez.

> "Yemek mümkin iken şeftaluyi bağı mahabbetten , Pür etme midei ümmidi zerdalu gelir gelmez"

gibi mide bulandırıcı sözler ve:

"Tuhaf bu sevdiceğim reftegânı hüsnü bahade Kalır bakıyyei vechülhasen, sen öyle değilsin"

Š

"Hali seyranım bu yolda gündüzün lâkin gece Bir şehirdir menzilim, ya sâde bir handır yerim"

kabilinden låflar az değildir.

"Kadeh âsa mı gezer ismim ağızdan ağıza Dilleri düssün aceb kadlım ederler mi yine"

beytindeki cinas o kadar âdidir ki âdeta kadhe lâyıktır. Bazan "Fuzulî" ile hemzeban olmak sevdasına düşer,

> "Dameninden üzme gel biçâregânın ellerin Göklere açmağa mu'tad etme lûtf et, gitme gel"

der de koca Fuzulî'ye ellerini açıb izharı hayret ettirdiği zan olunur. Bazan "Nedim" e yaklaşıb onunla bir ağızdan terennüm etmek ister,

> "Bir meleksin sana isnadı zükûret edemem Güneşin duhterisin, mahı münirin püseri"

beytini söyler de Nedim'i ter zebanı — bezmi hayâlindeki melekler, duhterler ve püserlerle beraber — güldürdüğü his edilir.

"Nisbeti âdile yok cünnü ceza beyninde"

mısraı, Eşref merhumun,

"Nisbeti âdile yok filü ceza beyninde"

mısraının — bir kelime farkile — aynıdır.

Bu sözlerden sonra şunu da söylemelidir ki zavallı İhya gibi aziz vatanın bir köşesinde yaşamış, kendini kendi yetiştirmiş olan bir genc ve fakir medreselinin — emsalinin ekserine faik surette — manzumeler yazabilmesi, her halde bir şeydir ve "âferin" e lâyıktır.

Gazel

Seyr edib bir deste gülden bağı da bostanı da Günci vahdetle değiştim zevki de seyranı da Geçmeli serden diye nutk eylemiş darayı¹ aşk Hazretin baş üzre olsun emri de fermanı da Destime nakdı nedemden başka bir şey geçmedi Çâki çâk ettim kiraren ceybi de damanı da Öyle fehm ettim ki cânan, derdnâk ister seni Gel feramuş eyle gönlüm, reyi de dermanı da Çare ne, sen talib olmuşsun ezelden haline Ah tecdid eyle İhya âhı da efgânı da

Bakışları lâtif olan gülüşleri hafif² olan Hem içli hem nahif olan likalar ağlatır beni Hüseyniyâne bir enin eder beni keder güzin Kemandaki hazin hazin nevalar ağlatır beni Kederden anlıyor gibi derunı dağlıyor gibi Benimle ağlıyor gibi sadalar ağlatır beni

Meclisi yâran de bu cezbeyi Naye olmak için şeriki şiven Hacesiz öğrendim nevayı aşkı Zannım, serimdeki sevdayı aşkı Aşk ile can etmiş âşinalığı Cânan yolunda ben can fidalığı Cemâli ezeli yerleşmiş câne İhya bu aşkı ben yâne yâne Neydeki suzişli efgandan aldım Desturı hâkimi vicdandan aldım Dûdı âhım tuttu semâyi aşkı Dağlar başındaki dumandan aldım Terk etmek imkânsız bu şeydalığı İsmail'e inen kurbandan aldım Cemâli zahiri ana behane Ezeldeki ahdü peymandan aldım

^{1 &}quot;Dara" verine "serdar".

² Hafif yerine "zarif" dense daha lâtif olurdu.

ILHAMI

Ali İlhamî [Efendi] Eşkişehir dahilinde Seyyid Gazi kasabasında medfun mülga Seyyid Battal Gazi Dergâhı Şeyhi ve türbedarıdır.

Dergâhın tesisindenberi post'a oturanların altmış dördüncüsüdür. Bir gazelinde "bana ta'nen deme zahid, bu bir cahil kızılbaştır", diğer bir gazelinde "Hacı Bektaşî Veli çar defteri piranımız" ve bir muhammesinde:

"Merkezi sırrı hakikatte durur bir Nakşîyiz Mevlevîyiz pâk diliz ikrarda Bektaşîyiz"

diyor.

Dergâhın zaviyedarı olan torunu Şükrî Efendi tarafından "Divanı Şeyh İlhamî ve Seyyid Battal Gazi" ünvanile 1915 [1334] te İstanbul'da bastırılan eserde Şeyh İlhamî hakkında kâfi derecede malûmat verilmemiştir. Yalnız mukaddimede "Nüktedan ve lâtifegûyan ve mütehayyizanı şuaradan nazmü inşada sahibi yedi tulâ olmakla beraber birçok secaya ve hasaili güzide ve pesendidesi miyanında bilhassa sehayi Hatemaneye mâlik halim ve selim ve gerçekten saliki mesleki hakkı kavim idi. Hurufı heca üzerine müretteb mükemmel ve muntazam divanı eş'an mevcud idise de tevalii hâdisat ile ziyaa uğramış ve elde vesilei rahmet ve dua olacak şu birkaç manzume ve eş'ardan müteşekkil mecmuacık kalmıştır" deniliyor. Mecmua "38" sahifedir.

Kalbi zârım, ey güzel, feryadgâh etmek nedir Derdime agâh iken halim tebah etmek nedir Âşıka cevr eylemekten zevkyab olmaktasın Zevk edib sen, âşıkı pür ahü vah etmek nedir Şahrahı lûtfi ağyâre küşade eyleyib Can fida üftadegâne seddi rah etmek nedir Hanümanı kalbi âteşzâr kılmak, sonra da Pişgâhunda durub nasbı nigâh etmek nedir Evvel İlhamî'yi şadı bezmi lûtf etmiş iken Şimdi bu biçârenin bahtın siyah etmek nedir

Bir görüşte gönlümi hüsnünle hayran eyledin Âkibet ey meh, beni meşhurı devran eyledin Kavsi ebru, tiri müjgânından artık elâman Sînemi pür şerha kıldın, didemi kan eyledin Çâk çâki hasret oldu camei sabrü sükûn Fartı sûzişten beni bir düşmeni can eyledin Neydi evvelki inayetler, nevazişler, diriğ Gördüğüm ol demlere şimdi peşiman eyledin Hâsılı biçâre İlhamî'yi yaktın ateşe Âbı nâbı lûtf ile ağyârı şadan eyledin

**

Bulmadım âlemde İlhamî, hayatın zevkini Anladım teslimdir cânane canın rahati

Ne âlemler ne demlermiş geçen eyyam, İlhamî Safalar zevklerle geldi amma pek yaman geçti

Gördüm bir bülbül feryâde düşmüş Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın Yoksa gülüne harlar mı üşmüş Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın

Bir dahi bağçene gelib girmeyim El uzatıb güllerini dermeyim Söyle, sırrın yâd ellere vermeyim Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın

Bülbül seni gördüm feryâde düştüm Ben de senin ateşine tutuştum Unuttum bildiklerim kendimden geçtim Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın

Söyle söyle derdin ben de bileyim Ağladıkca göz yaşını sileyim Münkin ise imdadina geleyim Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın Ağyâre faş etme tenhace ağla Gönül yâresini sabr ile bağla İlhamî'yi bari nârinle dağla Bülbül ne ağlarsın nedir feryadın

17 MÎ

Şeyh Seyyid Abdülrezzak İlmî [Efendi], Erzurum Nakibüleşrafı Şeyh Gıdayî Zâde Mehmed Efendinin oğludur¹. 1842 [1258 H.] de Erzurum'da doğdu.

Medresede okunan ulûmu, babasından tederrüs ederek icazet aldı. Babasının vefatından sonra Erzurum'da İbrahim Paşa Medresesi Müderrisi Solak Zâde Ahmed Tevfik Efendiden de taallüm etti, ikinci defa icazet aldı. Erzurum'da Ahmediye Medresesinde tedrise başladı.

Nakşbendî Tarikati Meşayihinden Trabzon'lu Şeyh Hakkı Efendiye intisab ederek yirmi üç sene terbiye gördü. Şeyhi "İlmî" nâmile yâd ettiğinden o nâmı, mahlâs olarak kullandı. Üç dört senede bir kerre İstanbul'a gelirdi. Bir defasında Sünbül Efendi hanikahında bir höcrede altı sene inziva ve mücahede ve riyazet ile hayatını ihya etti. Ramazanda Bayezid Camiinde vaaz suretinde mesnevî takrir ederdi. İstanbul'a son gelişinde yazıdan icazet aldı. Yazdığı levhaları, Sünbül Efendi civarındaki evinde teşhir ederdi. Ehibbasına Erzurum'un Gaziler helvasından yedirerek dualarını taleb eylerdi.

1907 [22 Muharrem 1325] de Erzurum'da vefat etti. Büyük Camiin haziresine defn olundu.

"Sefinei Evliya" müellifi Hüseyin Vassaf merhumdan işitilmiştir ki:

"Vefat ettiği gün Erzurum'da halk, meşgalesini tatil etmiş ve cenazenin naklınde pek ziyade ihtiram gösterilmiştir. Erzurum'daki evi zairler ve seyyahlardan hali kalmazdı. Gelenleri it'am ederdi. Ulema ve urefa ile ilmi mübahaselerde bulunurdu. Faidesiz şeylerle meşgul olmazdı."

Orta boylu, kır sakallı, vücudu nahif idi. Yeşil sarık sarardı.

Erzurumlu şair Hazık merhumun divanını 1900 [1318 H.] de İstanbul'da bastırdı.

Tab olunmıyan eserleri:

1 — Risalei Helâl ve Haram. 2 — Manzumei Nüfusı Seb'a. 3 — Müsavatı Adedi Hurufat. 4 — Divanı Eş'ar.

¹ Ceddi Seyyid Mehmed 1645 [1055 H.] de Şəm'dən Erzurum'a hicret etti. Erzurum'da Nakabüleşrəf oldu.

Gazel

Cemalullahe ol âşık, hava ile sivaden geç Karışma fili Hakka ey gönül çunü çiradan geç Arama hokkai gerdunda bu aşk için derman Bu aşkın derdi dermandır bilib dârü devaden geç Bekadan neş'edar ol bâdei tevhid ile ey dil Gönülden hazır ol Hakka heman mülki fenadan geç Tevekkül eyle Mevlâye ümidin cümleden kat'et Vezirü şahü sultane tekâpuden, recaden geç Gına ile inayi fark eden bir noktadır ancak Înayi görmemek ister isen gel bu gınaden geç Gönül, bu âşina gördüklerin bigânedir şimdi Selâm verme, kim almazsa selâmü merhabadan geç Libasi fahrı neyler, camei aşk âşıka kâfi Kâbâyı aşkı gey İlmî tamamen masivaden geç

Ey gönül, erbâbı cahe etme arzı ihtiyac Bâbı hak meftuh iken gayre ne lâzım iltica

Tevfiki Huda bir kuluna olsa eğer yâr Ağyârını yâr eyler anın harını gülzar

ILMI

Alî İlmî, üdeba ve fuzalâdan Süleymaniyeli Muallim Abdülbâkî Fânî Efendinin oğludur. 1878 [Zilkide 1295] de Kozan dahilinde Kadirli [Kars Zülkadriye] kasabasında doğdu.

Babasının, Tahrirat Müdürliği ile Maraş'da bulunduğu esnada Rüşdî Mektebinde okudu. Muahharen Haleb İdadî'sine bir sene devam ettikten sonra Adana İdadî Mektebine girdi, şehadetnâme aldı. Babasından Farisî ve Adana ulemasından Kayseriyeli Mustafa Efendiden Meanî ve Hoca Hayret'in kardeşi Halil Âsımı Efendiden İlmî Kelâm okudu.

Adana'da resmi gazete muharrirliği ile matbaa müdürliğinde, Cebeli Bereket Tahrirat Müdürliğinde, Adana Mektûbî Kalemi Mümeyyizliğinde ve Adana Sultanîsi Edebiyat ve Farisî Muallimliğinde bulundu. Bir aralık Kozan meb'usu, daha sonra Bolu Tahrirat Müdiri oldu. Muahharen azl edildi. Adana'da intişar eden "Anadolu" ve "Teceddüd" gazetelerinin Başmuharrirliğini ifa etti. "Rehber" ve "Ferda" namlarile iki gazete neşr eyledi.

İnkılâbtan sonra emsalile beraber memleket haricine çıkarıldı. Antakya Lisesinde Türk Edebiyatı Müderrisi olduğu gazetelerde görülmüştür.

Maraş'da Nâdir'in, Kenan Beyin' ve Adana'da Ziya Paşa ile onun valiliği hengâmında ve daha sonra yetişen Adana şairlerinin şiirlerini okuyarak şiir söylemeğe heveslendi. Yazdığı manzumeler, arkadaşları tarafından takdır edilmeğe başlandı. Zaman geçtikce güzel manzumeler yazmağa kudret hâsıl etti.

Damla

Saba, serin nefehatile bir sabahı lâtif Baharı andırıyordu esib hafif hafif Bu subhı neş'e feza, bir hazan sabahidi Ki hâtıratı gönülde yaşar, durur idi Gülümsiyordu tabiat, yine taravetle Az önce düşmüş olan bir zülâli rahmetle O selsebili semâyı yudum yudum içerek Ne tatlı vecd ile açmıştı renk renk çiçek

Amedo Mer'aşlı Ken'an Beydir.

Semadan arza döküldükçe şulei mahmur Yeşillenen ovalarda uçardı lem'ai nur Saçılmış incilere benziyor idi katarat Bütün nebata hulül eylemişti taze hayat

8

Sudur anasırı uzviyeyi eden ihya Vücudümün de esası değil mi bir damla Geçince mayei aslım tefekküratımdan Süzüldü düştü birer damla yaş hayatımdan O damlalar ki olunsa birer birer tahlil Şüunı ömrümi eylerdi serteser tafsil O damlalarda nihandır meali hicranın O damlalarda ıvandır cemâli cânânın O damlalar ki akar gizli gizli didemden Süriri hüznümü en çok odur ifade eden Saadetin açılıb gelmiyen nevalinden Felâketin uzayıb bitmiyen melâlinden O damlalarda uzun macerayi gam vardır Boğan ümidimi bir mevcei adem vardır Ne benliğimde beka var, ne varlığımda kıdem Serab içinde tenim, sanki katrei matem

Bir Temennî

Nolurdu nesimi olsam baharın
Nolurdu ziyasi olsam neliarin
Füsunler toplayıb ince nazından
Nolurdu bir nağme olub sazından
Hasret ateşinden bir dem kurtulsam
Nolurdu bir damla göz yaşı olsam
Taliim soldurnuş şen gülşenimi
Nolurdu pervâne olub tenimi
Seni seyr eylesem bir top çiçekte
Nolurdu bir yıldız olsam felekte

Sünbül saçlarına dağılıb koksam Cilvei hüsnüne berk urub çaksam Evtarı aşkıma ihtizazından Gönlüne bir gizli sevda bıraksam Ruhunda kaynayıb sonra durulsam Süzülüb de o gül yüzüne aksam Ararım koynunda son medfenimi Şem'i ruhsarına atıb da yaksam Serpilmiş yatarken sırma döşekte Doya doya sana her gece baksam

IRFAN

Mehmed Hayrüddin İrfan [Paşa], Medinei Münevvere ahalisinden ve Tevkiî Küçük Mustafa Paşa mensublarından Seyyid Ahmed Efendi Zâde Şıkkı Evvel Defterdarı Mektubcusu Hâfız Halil Efendinin oğludur. 1815 [Safer 1230] te İstanbul'da doğdu.

Dokuz yaşında iken babası vefat ettiğinden validesile izdivac eden esbak Mirahorı Evvel Hasan Bey Zâde Silâhşoranı Hassadan Ali Rifat Bey tarafından talim ve terbiyesine himmet edildi. Üvey babasının ihtisabı memuriyetile Manastır'a gidib 1828 [1244 H.] de orada vefatına kadar üvey kardeşi şair Daniş Beyle¹ birlikte bulunarak ondan Arabî ve Farisî okudu.

1826 [1242 H.] da Defterdar Mektubcusu Odasına girdi. Mısır Kapı Kethüdası Necib Efendinin [Paşa], Edirne ve Vidin valisi Ağa Hüseyin Paşanın kitabetinde bulundu.

1835 [1251 H.] de Darbhane Defterdarı Ali Rıza Efendiye Mühürdar ve 1836 [1252 H.] da Mansure Defterdarlığı Mektubî Odası'na memur oldu.

Maliye Nezaretinin teşkilinde Mektubî Odası Mümeyyizliğine ve Serhalifeliğine ve iki defa mektubculuğa, Evamiri Maliye Müdürlüğüne ve Maliye Hazinesi Anadolu Defterdarlığına tâyin kılındı.

1858 [1275 H.] de Rumeli ve Anadolu Defterdarlıkları birleştirilerek ihdas olunan Maliye Müsteşarlığına nasb olundu. Kendine müteveccih olan Maliye Nâzırı Safvetî Paşanın azlile yerine, onun muhaliflerinden Hasib Paşanın tâyınınde azl edildi.

Rivayete nazaran Hasib Paşa, Nezaret erkânını toplıyarak "Ben bu makamın ehli değilsem de kader sevk eyledi" mealinde bir nutuk iradına başladıkta Müsteşar İrfan Bey — zahirde kaderin sevk eylediğine ve hakikatte o makamın ehli ol-

¹ Tercemei hali 256 ncı sahifededir.

madığına işaret etmek için — iki defa "ona şübhe mi var efendim" demesi üzerine infisal eyledi.

1859 [1276 H.] de kendi arzusile tekaüd edilmiş iken tekrar memuriyet hayatına avdet ederek muhtelif tarihlerde Meclisi Valâ ve Divanı Ahkâmı Adliye âzalıklarına, Muhakematı Cezaiye Dairesi Riyaset Vekâletine, Mahmud Nedim Paşanın sadaretinde rütbei vezaretle Edirne valiliğine, muhakematı cezaiye riyasetine, Şûrayı Devlet Riyaseti Vekâletine, Memurun Muhakemat Dairesi ve Mahkemei Temyiz Riyasetlerine, Hey'eti Âyan ve Sicilli Ahvali Memurin Komisyonu âzalıklarına ve Komisyonun Riyasetine tâyin ve kendi istidası üzerine 1885 [26 Şevval 1303] te tekaüd edildi.

1888 [20 Rebiülevvel 1306] de vefat etti. Haydarpaşa'da Ayrılık Çeşmesi kabristanına defn olundu.

Bazı eş'ar ve mektubatı "Mecmuai İrfan Paşa" namile tab edildi. Dibacede "Bir müddettenberi terki camei hayat eden erbabı suhanden ekserinin eserleri, kadrini bilmiyen ve yahud mesaliki eslâfa muarız olan nevresidegân ellerine geçib de izaa edilmekten mi her ne vech ile ise zuhûr etmemekte olmağla..." denilmesini, Namık Kemal Bey "Tarzı cedidi edeb tarafdarlarını kadir bilmemek ve meleki eslâfa fuzulî muarız olmak gibi iki seyyie ile itham" edildiğine haml ile intikad ve itabı havi 1874 [1291 H.] te Magosa'dan İrfan Paşaya mufassal bir mektub yazmıştır ki "İrfan Paşaya Mektub" nâmile Ebuzziya tarafından basılmıştır.

Paşanın, hezl ve istihzaya mail olduğu rivayet olunuyor. Maliye Nezareti erkânından bulunduğu esnada bir akşam Yusuf Kâmil Paşa merhumun konağına gider. Kahve, çabuk getirilir. "Kör Mustafa Paşa" nâmile yâd olunan Mustafa Fâzıl Paşa ve sair zevad hazır oldukları halde Kâmil Paşa "Beyefendi, maliyenizde ne var, ne yok" der. İrfan Bey [Paşa] gafilâne, daha doğrusu mütegafilâne "Bir kör döğüşüdür gidiyor efendim" cevabını verir. Huzzar arasında tek gözlü, müfahham bir zatın vücudünden göz yumarak körü körüne ortaya atılan bu lâf, o yek çeşim zate dokunacağından Kâmil Paşa — o vaktın usulünce — el urub içeri giren ağalardan birine "Beyin çubuğunu al" emrini vererel meclisten çıkarır. İrfan Bey [Paşa] bir iki gün sonra konağa gelir, hefvesinden dolayı afvını reca eder. Paşa, Mustafa Fâzıl Paşanın hatırına hürmeten meclisten çıkarmağa mecbur olduğu bu zatı, taltif ve tatyib eyler.

Gazel

Ol dem ki bezme sakii mehveş zuhûr eder Rindanı hem teranei ahengi sûr eder Didarı, çeşme bezli atayayı nur eder Güftarı, tab'a bahşişi kandi sürur eder Îlhama mazhar olsa gerektir zamanede Her kim ki hallü akdi mihamı umur eder Faslı baharü gül gibidir ömri nâzenin Îfayi hazza sây olunurken mürur eder Îrfan gönülde hahişi vuslat füzun olur Hat kim izarı yâri çeragâhi mûr eder

Goncedir fem o nihâlin giili ruhsarından Noktadır hali ruhı hattı siyehgârından Kâh olur guli beyaban edemez ettiğini Kârı hemvardır insana hazer, carından Güli ebnayi zamanda ne gezer buyi vefa İhtiyat etmeği hikmet biliriz hârından Aynı idbar görenler feleğin ikbâlin Hiç fark edemez ikbâlini idbarından Almadı gûhkeni zar, cevabı Şirin Ah der ah işidirdi yine kühsarından Vakti ikbâlde İrfan olamaz emri asir Farku temyiz gibi yârını ağyârından

Müstakimin yeri olsaydı eğer dünyada Servler böyle mekabirde hiram etmez idi

İRŞADÎ

Şeyh Talib İrşadî [Efendi], 1820 [1235 H.] de Bayındır'da doğdu. Derebeyî Zâde Helvacıoğlu Ahmed Efendi nâmile yâd olunurdu.

Medresede tahsili ilin etmekte iken Meşayihi Uşşakıyyeden Ömer Hulûsî ve Hüseyin Hakkı Efendilere mülâki ve muhib oldu. Ömer Hulûsî Efendi "Talib benim, irşad senin" diye Hüseyin Hakkı Efendiye teslim eyledi. On beş sene mücahede ile meşgul ve "Talib İrşadî" nâmile meşhur oldu.

1854 [1270 H.] te zuhûr eden bir hal üzerine yedi sene dağlarda, sahralarda inziva etti. Saçını, sakalını uzattı. Bilâhare o hal zail oldu. Mal ve mülkünü veresesine terk eyledi.

1860 [1277 H.] de Hüseyin Hakkı Efendiden müstahlef oldu. Uşşakî tarikının "İrşadiye" şubesini tesis etti. Şubesine mensub olanlar da saç ve sakallarını uzatırlardı. Yirmi bir sene Balıkesir, Karabiga, Çardak, Lâpseki, Çanakkale, Bayramiç, Kumkale, Edremid ve Gelibolu cihetlerinde dolaştı. 1881 [1298 H.] de Kilidülbahir'de vefat eyledi. Orada medfundur.

Uzunca boylu, zayıf, kara gözlü, uzun saçlı ve sakallı idi. Divanı tab olunmamıştır.

** Gazel

Nakdi canı harcedib bazarı aşkta ey gönül Al Enelhak sırrını ber dârı aşkta ey gönül Bülbüli şeyda gibi kıl zârı efzun her seher Zevki bâkî ile ol gülzârı aşkta ey gönül Çok nasihat ettim amma koymadın serkeşliği Geçmedin hiç bildiğinden kârı aşkta ey gönül Vuslatı yâre erişmezsen eğer napuhtesin Yâr Hicrile kebab ol nârı aşkta ey gönül Ben sena oldum enis, gel sen de ol hemdem bana Mahremimsin sen benim esrarı aşkta ey gönül Badezin irşadının nushunu eyle sen kabul Sadık isen sadık ol didârı aşkta ey gönül

* **

Canını ver sevdiğin cânâne sen İster isen vuslatı Mevlâyi sen

Can olur cisminde cânânın senin Aşkı hakta mahvola canın senin

ISMET

İsmail İsmet [Efendi] Kemal paşa Mahallesi İmamı Konyalı Ali Efendinin oğludur. 1842 [1258 H.] de Maliye Hazinesinde Esham Muhasebesi dahilinde Ma'den Kalemine girdi. 1851 [1267 H.] de Trabzon Tahrirat Kitabetine tayin olundu.

Bilâhare postahanede ve Nafia Nezaretinde kâtib ve kazalarda kaymakam oldu. Son memuriyeti İşkodra Vilâyeti Mektubculuğudur. İnfisal ettikten sonra "Ceridei Havadis"in edebî kısmını idare etti.

1884 [Safer 1302 H.] de vefat eyledi.

"Mahzenülhikem" unvanlı terkibi bendi 1884 [1302 H.] de "Ceridei Havadis" matbaasında tab olundu.

Vefatında "Tercemanı Hakikat" aşağıdaki fıkrayı neşr eyledi:

"Ceridei Havadis'in kısmı edebîsile iştigal etmekte olan İsmet Efendinin bu kerre vukuı irtihalile Edebî Osmanî âlemini bir hüzni azîm istilâ etmiştir. Merhum, ruzgârın öteden beri pek çok kermü serdini görmüş geçirmiş ve evahiri ömründe dahi,

"Belâya karşı sebatım tebeyyün etmedi Edibî hikmet usanmaz mı imtihanımdan" diyecek kadar şairane ibtilâlar içinde bulunduğu halde cerideye âsarı edebiye yazmakta devam ve bu suretle bir kat daha teşhiri nam eylemiştir. Gaybubetinden her muhibbi edebin vicdanı kadar bizim vicdanımız da mütecssir olduğuna ve kendisi, cihanı matbuatta daima ibrazı hizmet eylemeleri arzu olunur. Zevatı marifet simattan bulunduğuna mebni namına olarak şu birkaç satırın kısmı edebîmize dercile ifayı vazifei kadrâşinayi eyleriz."

Ahmed Rasim, bir makalede —bilâhare "Malûmat" Gazetesini neşreden—Baba Tahir vesatetile "Ceridei Havadis" idarehanesine intisabından bahs ederken diyor ki:

"... merdiven, bir kapısının biraz önünde bitiyordu. Bizim hini vürudumuzda fessiz kalan saçları karmakarışık, ihtiyar, biyiği, sakalı bellisiz, gözleri az kanlı, fakat nazarları âdeta dönük, ceketsiz, hattâ pantalonsuz, çorabsız biri orada duruyordu. Tahir, doğruca, gitti, elini öptü. Bana "Cümlemizin hocası şair İsmet Beyefendi" diyerek elini öpmemi işaret etti. Öptüm. Oldukca pis bir koku duydum. "Pek âlâ, pek âlâ" diyerek çekildi. Oda kapısını kapadı. Ömer Efendi [Gazetenin sahibi Nuri Efendinin kardeşi] "Sen gel, çalış. Bak burada şair İsmet Efendi gibi büyük bir hoca var, andan da istifade edersin" diye teşvikatta bulunuyordu. İsmet Efendi, yine o kapıdan zuhûr etti. Biraz evvelki kıyafetini muhafaza etmişti. Elindeki şişeyi Mehmed Efendiye uzatarak "Konyak alsınlar" emrini verdi. Zihnimde yer etmiş olan büyük bir hakikate ermiş idim: Büyük şairlerin cümlesi de şaribülleylivennehar olurmuş!.."

"Ali Ulvî" imzasile "Terecmanı Hakikat" Gazetesine yazılan kıt'a:

" (ارجمى) emrine münkad olarak vahayfa Hoş eda kâtib idi, nadiregû şair idi Dân dünyaye veda etti Cenabı İsmet Eylesin Hazreti Allah mekâmın cennet"

Tarihe dair bir eser yazdığı —"Ceridei Havadis¹" te görülen— manzumeden anlaşılıyor.

"Fenni tarihe dair telifimizin mukaddimesinde mastur olan manzume":

Ettiler gerci ruvati kudemayi akvam Fenni tarihte her vech ile tahriri meram Eseri her birinin bir güheri nadide Maksadı cümlesinin sıhhati hali ilâm Oldu lâkin revisi maksadı tame mani İhtilâfatı ekavil ile tatvili kelâm Kudema bir cihete hasrederek efkârın Etmedi halli vukuati umume ikdam Müteehhirler olup ol yola salik malik Ederek havlice mechul vekavı ifham Kıldılar gerci nice vakıa temyiz amma Etmedi maksada anlar da tamamile kıvam Kimi tevilini merhuni kinayat etti Kimi temsilini makrunı hayalü evham Kimi tahkikte rabtetti makalin esere Dedi âsarı atika bunu evler iham Kimi ser menzili zu'munde hakikat gözetib Etmedi isri sahihülesre atfı licam Hasılı muhtelif imlâ ile kavli kudema Köhne takvim gibi kaldı adimülahkâm Ehli fazlın birisi simdiyedek lâzım idi Evleye bunların akvalini temyizü temam Kimseler evlemedi lâkin o vadive sülûk Hamd ola lûtfı hudavendi amimülinam İsmeti acizi ol fazla muvaffak kıldı Gayri bed' eyliyelim maksada ber vefkı meram

Arab ve Fürs lisanlarında da namza muktedir olduğunu "Ceridei Havadis"te intişar eden eserleri gösteriyor. Bu zatın elbette divanı, yahud mecmuai eş'arı vardı. Ne oldu, ve tarihe müteallik eseri, kimlerin elinde kaldı, anlamak bugün muhal bükmündedir.

Ahmed Rasim merhumun naklettiği gibi perişan kıyafet ve emsali gibi sermest olmakla beraber her halde zamanın değerli âdemlerinden olduğuna şüphe yoktur.

*

¹ Numara: 5272.

Terkibi bendinden bir parça:

Bir dilde kim cevahiri irfan nihan olur Daim ana künuzı maani ivan olur Nef'i havatını bilemez arif olmıyan Alemde hâsıl ettiği ancak ziyan olur Tasviri levhi hatır et imkânı gayreti Miratı dilde vechi emel müsteban olur Dil verme dakki baba ki erbabı marifet Müstağnii vesilei her inü an olur Arayiş et zebanına evradı hikmeti Esrarı feyzü mevhibete terceman olur Encamın eyle her işin evvel mülâhaza Zira isabetince nedamat nisan olur Fikr et ki sonradan olunur kesbi ıttılâ Her vak'anın hitamı ne hikmet resan olur Her suret emri Hak iledir hasılülkelâm İnsanlar ande valih olur natüvan olur

> سبحان من تحمر في فعله سواه سبحان من هو الملك المدل والا له

Gazel

Ey şuh sanma nazü gamın her zaman geçer Bir gün olur ki sendeki ol hüsnü àn geçer Geçmem cihande hahişi vaslı nigârdan Müşkil odur ki müddeti ömri cihan geçer Geçmez niyazı camı vefadan müzakere Bezmi hayali gamzede ebhası can geçer Yoktur demi humarı firakın nihayeti Gerçi neşatı mevsimi vuslat hemen geçer İsmet cihanda her suhanın aşikârdır Hussade bakma kim it ürür kârban geçer

ISMET

Mustafa İsmet [Efendi] Kuzattan Mustafa Enis Efendinin oğludur. 1832 [1248 H.] de İstanbulda doğdu.

Süleymaniyede Edebiye Mektebinde, daha sonra hususî muallimden taallümetti. 1850 [Muharrem 1267] de Hariciye Nezareti Mektubî Kalemine maaşsız olarak devama başladı. Sekiz sene sonra (30) kuruş maaş tahsis olundu. Hariciye Kitabeti maiyetinde, Kapı Kethudaları Kitabetinde, Muhacirin Komisyonunda, 1867 [Rebiülevvel 1284] de İstanbul Mutasarrıfliği Başkitabetinde, Mutasarrıfliğin 1870 [1287 H.] de ilgası üzerine Üsküdar Bidayet Hukuk Mahkemesi Zabit Kitabetinde, Telgraf ve Posta Nezareti Muhasebe Kalemi Müsevvidliğinde ve muahharen mukabeleciliğinde istihdam ve bir müddet sonra o kalemin mümeyyizliğine terfi edildi.

1892 [11 Muharrem 1310] de vefat etti.

"Pepe İsmet" namile maruftur. Letaif perdaz ve suhansaz olduğundan hoş sözleri ve fıkraları vardır, fakat zabt olunmamıştır.

İstitrad olarak söyliyeyim: Güzel sözleri zabt etmek bizim âdetimiz değildir. Bir suhbet meclisinde güzel bir fıkra, ince bir nükte dinleriz, kahkahalarla güleriz. O fıkranın, o nüktenin devamı, kahkahalarımızın devamı müddetincedir. Kahkaha bitince fıkraların, nüktelerin hayatı da biter, unutulur, gider. Şayed dinleyenlerden biri — garaibten olarak — o fıkrayı, o sözü zihninde tutup da bir mecliste nakledecek olsa mutlaka başını gözünü yarar, ruhunu kaybeder. Bir nükteyi, bir fıkrayı, tecessüm ettirircesine nakletmek, onları icad etmek derecesinde müşkil bir iştir. Her ferd, işittiğini —tamamile hıfz etmiş olsa bile— ruhlandırarak nakledemez, bu da başka bir meseledir. Güzel söz söylemek, güzel fıkra nakl etmek fıtratın, herkese bahş ettiği hasisalardan değildir. O hasisadan pek az kimsenin nasibi vardır. Nasibi olanlar, bildikleri ve işittikleri güzel şeyleri —nasiblerinin feyzini gösterecek surette, biraz da tezyin ederek — yazsalar, muasırın ve ahlafa pek büyük hizmet etmiş olurlar.

Hersekli Arif Hikmet merhum, naklederdi: "Bir gün Sarachane civarından geçerken "Gel gidelim Çinili Hammamına" mısraı zuhûr etti, bunu kendi kendime mırıldanırken karşıma İsmet çıktı. Mısraı işidince derhal "....." mısraını¹ söyledi".

¹ Mısra güzel ise de yazılmaması daha güzeldir.

İsmetin, bünyesi kavi, cüssesi büyük imiş. İkamet mahalli olan Emirgânda sahilde duran çeki taşını "Ayak altında bırakıyorlar" diye kızarak —hamınalların zor kalkırdığı— o taşı yakalayıp koruya yakın olan evine götürdüğü mervidir.

Birçok eserini görmedim. Gördüklerim birkaç manzumeden ibarettir. En güzel eseri —parmak hesabile— söylediği manzumedir.

Gazel

Hilâli bedr eden Hâlik, yine bedri hilâl eyler
Bu kudret var iken anda dilerse mahi sâl eyler
Cihanın varına mağrur olup yoklukta gam çekme
Gedayi şah eder şahi bir anda payimal eyler
Kanaat eyle aldanma sakın emvali dünyaya
Ki Karun olsa da âdem yine terki menal eyler
Mehabbet ehli ol, âlem mahabbetle kurulmuştur
Bu bahsi bilmeyen cahil, ne der de kilü kal eyler
Değil namerde hattâ merde muhtaç eyleme Rabbim
Kapında daima İsmet bu yolda arzıhal eyler

Tekellüf bertaraf bağı emel bihar olsaydı Güli ümid açılsaydı gönül gülzar olsaydı Hele bir kerre yar olsun bana bu talii gec rev Hazer etmez idim gayri cilian ağyar olsaydı

Saçın bükümleri gönül bağıdır Hep ovalar yeşillere büründü Halim yaman oldu seni göreli Sevgin can yurduna girdi gireli Bağrıma öd düştü aşk ocağından Bülbül yad olmasın gül kucağından Eşin görülmemiş insan oğlunda And içsem yalan mı a güzel bunda O ceylân bakışın akıl dağıdır
Servi gibi salınmanın çağıdır
Yürek yanık ciğerciğim bereli
Gözden akıttığım kan ırmağıdır
Bir yerlere gitmem yar bucağından
Ayrılık acısı keskin ağıdır
Koçlar kurban olsun kuzum yolunda
Sana melek demek sözün sağıdır

ISMET

Mahmud Raif İsmet [Bey] Divanı Humayun Kalemi Başkâtibi Vazıh Efendinin¹ oğludur. 1847 [11 Rebiülevvel 1263] de İstanbulda doğdu.

Rüşdî mektebine devam eyledise de şahadetname almadı. 1860 [14 Şevval 1277] de Divan Kalemine girdi. Bir sene sonra — alelusul — "İsmet" mahlâsını aldı. Asıl ismi ve mahlâsı unutularak kalem mahlâsıyle yâd olundu.

Muhtelif tarihlerde terakki ederek Baş Defterci, Başkâtib Muavini, mümeyyiz, 1895 [6 Rebiülâhır 1315] te Başkâtib, 1909 [23 Ağustos 1325] de icra kılınan tensikatta —"Divanı Humayun Beğlikciliği" unvanı kadîmi "Divan Dairesi Müdiriyetine" tahvil edilerek² —Müdir Nasır Beyin sevkile— Müdir Muavinliğine tayin ve (3000) kuruş maaş tahsis olundu. Sırasile tereffü ederek ulâ sınıfı evveli rütbesini ve ikinci rütbe Mecidî ve üçüncü rütbe Osmanî nişanlarını ibraz eyledi. Bilâhare kanun mucibince tekaüd edildi.

1916 [29 Zilhicce 1334] te vefat etti. Mensub olduğu Yenikapı Mevlevihanesi kabristanına defin olundu.

Mevlevihanede döner, tarih söyler, dem çeker, mahbub sever, deryadil, rind meşreb, halim, terbiyeli, nazik, iyi bir âdem idi.

Kaside, gazel tarzında nazımlarını görmedim. Gördüğüm eserleri, manzum tarihlerden ibarettir.

Merhume Adile Sultan, manzumelerini kendine tashih ettirerek atiyye ile satyib eylemek itiyadında bulunduğunu İsmet söylerdi.

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Celâlüddin Dede Efendinin intikaline:

Cenabı Şeyh Osmanı Velinin necli mes'udı Yirmi iki yıl hüsni idare etti dergâhı Dedi Derviş İsmet, hini fevtinde bu tarihi Celâli Mevlevi aşk ile buldu vuslatullahı

1326

Maliye Nêzen Muhtar Paşanın Vekiliharo Haffaf İbrahim Edhem Efendinin oğludur. Asık mün ve mahlâsı "Mehmed Sa'düddin" dir. "Vazıh" Kalem mahlâsıdır.

² Muahharan eski unvan iade edildi.

Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Fahrüddin Dede Efendinin irtihaline:

Dergehin sahib makamu mesnevî hanı iken Kıldı terki masiva nageh bu merdi manevî Ruhunu takdis edib İsmet dedi tarihini Aşkı Mevlâna ile gitti Hüseynülmevlevî

1329

*

Musiki üstadı Bol Ahenk Nuri Beyin vefatına:

Şemsi evci marifet, bedri kemal Ehli tevhidü muhibbi hanedan Musikide ekmeli erbabı fen İki âyini şerif bahusus Kıldı uşşakın makamatında seyr Ruhunu şadü ferahnâk eylesin İsmeta tarihi hüzn engizdir Mevlevî Nuri Beye erdi zeval Hoş suhan, şirin neva, nigû hisal Olduğuna enfesi âsarı dal Ruhı piri eyledi pür vecdü hal Akıbet buldu karargâhı visâl İltifatı Hazreti Molla Celâl Vay kıldı Miri Nuri irtihal

1327

*

Yenikapı Mevlevihanesinin yandığında dedegândan bazıları muvakkithanede ikamet ettiklerinden İsmet [Bey] şu beyti söylemiştir:

Tarih taz'if eyledi nari dili viranemiz Oldu muvakkıthanemiz hayfa muvakkat hanemiz

ISMET

İbrahim İsmet [Bey] Karesi dahilinde Balya kazasının Müstecab köyü zürraından —Balıkesirde mütevattın— Mehmed Ağa Zade İcra Memuru Mehmed Ali Efendinin oğludur. Annesi Hafiza Hanımın büyük babası Vidinlidir. 1868 [1285 H.] de Balıkesirde doğdu.

"Müstecabî Zade" namile yad olunur. On yaşına kadar tahsilden kaçtı. Vaktini oyunla geçirdi. 1885 de tesis edilen Karesi İdadî Mektebine ilk şakird olarak

girdi. Altı sene sonra ilk mezun olarak çıktı. Arabî, farisî ve fransızca öğrenmeğe çalıştı. İstanbula geldi. Hukuk Mektebine devam etti. 1897 de aliyyüâlâ rüus aldı.

Bir aralık Sultan Abdülhamidin Tüfenkcilerinden ve yaverlerinden —ser hafiye namile maruf olan— Çerkez Ahmed Celâlüddin Paşanın hususî kâtibi oldu.

Gazete ve mecmualara yazı yazdı. Erbabı kalemin ekseri gibi şüphe altında bulunduğu halde —Konyaya nefyedilen—Ebuzziya Tevfik Beyle ve diğer zatlarla muhabere ederdi. Balıkesir Meb'usu Bay İsmail Hakkının "Karesi Meşahiri" namındaki eserinde beyan edildiğine göre 1901 [Ramazan 1319] de bir akşam saraya davetle bilvasıta padişahın iltifatına mazhar

oldu. İttihadcılarla ittihad etmemesi ve memleketin menafiine çalışması tenbih olundu. Bundan sonra tarassud edilmeğe başlandı. O zamanın hükmünce muzır addedilen evrakı ortadan kaldırdı. Müteakıben vaki olan iftira üzerine¹ evi basıldı ve kendi tevkif olundu. İcra kılınan muhakeme neticesinde beş sene müddetle kal'a bendliğe mahkûm olarak² Bodrum Kal'isına gönderilmek üzere arkadaşlarile İzmir'e

Midilli'de Abidin Paşaya verdiği manzumede:

[&]quot;Ne ettise etti gidip ehli tezvir Zuhûr etti andan bu suzişli takdir" diyor.

² Hersekli Arif Hikmet Divaninin mukaddimesinde [Sahife 49] nakl ettiğim fıkra, bu muhakemeye aittir.

çıkarıldıklarında Vali Kâmil Paşaya müracaat ettiler. Onun arzı üzerine menfaları Midilli'ye tahvil edildi, Cezayiri Bahrisefid Valisi Abidin Paşanın müsaadesile menfa hayatı hafif geçti.

Mahkûmiyet müddetini bitirdikten sonra Ayvalığa ve İzmire gitti. Kâmil Paşanın tavsiyesile Tütün Reji İdaresi Umurı Hukukiye Müdirliğine tayin kılındı.

Foça eşrafından Yunus Beyin kızile evlendi. Bir müddet Foça'da oturdu. Meşeutiyetin ilânında İstanbul'a geldi.

"Karesi Meşahiri" nde deniliyor ki:

"İsmet, müstekilülefkâr idi. Bazı meseleler dolayısile mensub olduğu İttihad ve Tarakki Fırkasından çekildi. Meşrutiyetten sonra ilmen ve iktidaren kendinin pek dununda olan bazı zevatın mekamatı mühimmeyi işgal ettiğini görerek müteessir oluyordu. Kimseye serfüru eder takımdan olmadığı için memuriyet hayatında durmak istemedi. Fırka dedikodusundan müteneffir idi. Teklif edilen Kütahya mutasarrıflığını ve Anadolu Vilâyatı Hey'eti Teftişiye Kitabetini kabul etmiyerek İzmir'e avdet eyledi."

İstanbulda bulunduğu esnada bir gece Şair Eşref merhumla birlikte davet olunduğumuz bir eve gitmek üzere Yeni Gazete İdarehanesinde buluştuk. Eşref, orada bulunan İsmeti de birlikte getirdi. Saatlerce ayşü nüş ve kafalar bihuş edildikten sonra İsmet, memleketin irfanına ettiği hizmetlerden ve o sebeble uğradığı mihnetlerden bahisler açarak o hizmetler ve mihnetler mukabilinde büyük mükâfat beklerken —kendi tabirile— "Devri dilârayı meşrutiyet" dalavere devri imiş gibi hizmetleri unudulub hiçbir lûtuf görmediğini —yana yakıla— huzzara anlatmış ve kendi haline yine kendi teessüf etmiş idi.

Galiba "Varakı mihrü vefayı kim okur kim dinler" hakikatini bilmiyordu, yahud unutmus idi.

İzmirde ikamete karar verdikten sonra —Hukuk Mektebinde arkadaşı olan—Bay Necmüddin [Molla]ya müracaati üzerine İzmir İstinaf Hukuk Mahkemesi azalığına tayin kılındı. Dört sene sonra istifa ve dava vekâletile iştigal etti.

Muhiblerinden Ebussüud Zada Bey Süude Izmirden gönderdiği mektubta:

"Hayatı memuriyet, bahusus şu zamanı füyuzat nişanda tab'ı âzadii hakiranemle itilâf kabul etmediğinden o suretle çekilmeyi hoş buldum. Evvel mahkûm, sonra hâkim, daha sonra muhami oldum." diyor.

İzmirde "Hıyaban" namile edebî bir mecmua neşretmeğe başladise de rağbet görmedi. Umumî Harbin zuhûru da mâni olduğundan beşinci nüshadan sonra mecmuayı neşredemedi. Bir mektubunda söylediği üzere "Akşamlara kadar yazıhanede sinek avlamakla vakit geçirdiğinden" dava vekâletini terkederek memuriyete dönmeğe mecbur oldu. İsparta İstinaf Hukuk Riyasetine tayin olundu.

İstibdat devrinde kalemine itimadı fazla olanlar "Matbuat serbest olsa neler yazarız, ne mühim eserler ortaya koyarız, kalemimiz sayesinde ne paralar kazanırız. En büyük memuriyetleri bile kabule tenezzül etmeyiz" kabilinden sözler söylerlerdi.

Matbuat serbest oldu. Ehil ve nachil, kaleme sarıldı. Çıkarılmıyan gazete ve mecmua, yazılmıyan kitab ve risale kalmadı. "Neler yazarız" diyenler, hakikaten neler yazdılar... Fakat para kazanmak şöyle dursun —evvelce azçok ve haklı haksız— kazandıkları şöhretle beraber eldeki sermayeyi de kaybettiler. Kabule tenezzül etmiyeceklerini rağrurane iddia eyledikleri en büyük memuriyetleri değil, en küçük hizmetleri de cane minnet bilerek ele geçirmek için başvurmadıkları yer kalmadı.

Merhum İsmet, kalem erbabının liyakatlilerinden ve kalemile geçinebileceğine kanaat edenlerden olduğu halde ne kalemile geçinebildi, ne de ilmiyle.

Kalemine güvendi. "Hıyaban"ı neşr etti, satamadı. İlmine itimad ederek dava vekâletine başladı. Kendi tabirile "Yazıhanede sinek avlamakla vakit geçirdi". Ondan da bilmecburiye vaz geçerek "Tab'ı âzadi" si ile "İtilâf kabul etmediğinden" dolayı çekildiği memuriyet hayatına avdet eyledi.

1917 [Receb 1335] de İspartada vefat etti. Süud, şu tarihi söyledi:

"Bir ilâhî edibi kâmil idi Oku bir fatihayle tarihin Vasıl oldu Hudaya İsmet Bey Rıhlet etti bekaya İsmet Bey"

İsmet merhumun tercemei haline dair verdiği varakada Süud diyor ki:

"Lisanı Arab ve Acemceye esaslı surette vukufu var idi. Fransızcayı pek iyi anlar ve terceme ederdi. Şiir ve nesri letâfetce biribirinin aynıdır. Kemâli derece istiğnayi şairane ashabından vekur ve halûk bir zat idi. Evaili halinde ayşü nuş âlemlerinde imatei zaman etmiş ise de bilâhare kesbi salâh eylemiştir. Tariki sofiyeye muhib ve Nurüddini Cerrahî قادس سرة ye müntesib idi. İman ve itikadı pâk bir şairi zi idrâk idi. Şiirde Naci Mektebine mensub olmakla beraber nev'i şahsına münhasır ve tarzı kadılının esatizesinden ma'duttur."

Arkadaşları, hodbinliğinden, hodpesendliğinden bahsederlerdi. Ben, o cihete dikkat etmedim amma halü kalinden nefsine pek ziyade itinası ve hüsni zannı olduğu istidlâl olunurdu.

İzmirden Süude gönnderdiği mektub ta "Hıyaban" a derc olunmak üzere Hersekli Arif Hikmetin —vasıyeti mucibince benimle kardeşime tevdi edilen—eserlerini benden istemiş ve "Ben, İstanbulda bulunsa idim, Arif Hikmet, bütün âsarının bana tevdiini vasıyet ederdi" demiş idi. Kendi hakkında yine kendinin taşıdığı bu hüsni zannın hangi senede müstenid olduğunu hâlâ keşfedemedim, galiba bundan sonra da edemiyeceğim. Hikmetin, İsmet Beyden ve bizden daha eski ve itimada lâyık ehibbası bulunduğu halde eserlerinin bize tevdiini vasıyet etmesinin elbette bir hikmeti olduğunu İsmet Bey, bir az düşünseydi, yahud Hikmetin Mahremlerinden sorsaydı o sözü söylemezdi.

ESERLER

Terane — Bir kısmı şiir bir kısmı nesirdir. "31" küçük sahifedir.

Dastanı Zafer — Şehzade Süleyman Paşanın Rumeliye geçmesini musavvirdir.

Naili'i Kadîm — Naili'nin muhtasar tercemei halini ve eş'arına dair mutaleatı havidir.

Füruki Elfaz — Lisanımızda mâna ve istimal cihetlerinden aralarında fark olan kelimelere dairdir.

Refail Tercemesi - İskender ile müşterektir.

Şukûfe Çin — Edebî ve tarihî ricale ait hikâyatı ve rumuzu şamildir. Îzmirde "Ahenk" gazetesine tefrika edildikten sonra kitab şeklinde basılmıştır.

Tetümmei Lûgati Naci — "F" harfinden sonrasını yazarak Nacinin lûgatini ikmal etmiştir ¹.

Midillide iken "Ömer Hayyam" ın rubailerinden "177" sini terceme etmiştir. Basılmamıştır.

Gazel

Can henüz endişei sevdayı ruhsarındadır. Dide, hâlâ seyri talâtgâhı envarındadır Avdet etmez aşiyanı sinei mecruhuma Mürgi dil, hâlâ kemendi kâküli tarındadır Ben dilimle aşkımı inkâre cehd etmekteyim Gözlerim biihtiyar amma ki ikrarındadır Mazharı aşkım ki esrarı garamı kânat Cismimin ümmülkitabı ruhi bidarındadır. Zindeyim aşkile kim keyfiyeti abı hayat Yârimin gönlümce şirinii güftarındadır Duzehi ilka eder hakisteri şerm altına Şu'leler kim hasreti didarının narındadır Fikreti asudegiden fariğ ol kim ey gönül

Yarıda kalmış idi bir lûgati, ikmâli Çıktı meydana vefatında bunu bilmez idik

-:

Hazreti İsmet için kısmet imiş Naci'nin Kısmı süflisi dahi İsmet imiş Naci'nin

İsmet, kıt'ayı tekrar ettirdi. Yerinden fırlayıp Eşrel'i tokatlamağa davrandı. Mâni oldum."

¹ Zamanımızın kıymetli şairlerinden Bay Muhyiddin Raif söyledi: "Eşref ve İsmet methumlarla bir birahanede konuşurken İsmet'e "Hazretin, sana dair bir kıt'ası var, gördin mü dedim" Görmediğini 20yledi. Şu kıt'ayı okudum:

Âşıkın ârâmı ziri hâki idbarındadır Geçmedim hâlâ bu sevdadan eminim İsmetin Aşkı didarın harimi hatırı zarındadır Hırzı aşkındır siper tiri nigâhe yoksa ah Çok keman ebru beni sayd etmek efkârındadır

Hâsılı Hayat

Gönlümce bu yeldayi felâkette bulunmaz Bir necmi hidayet ki benim rehberim olsun Simayi gam âkini hidayette bulunmaz Bir hande ki revnak dihi çeşmi terim olsun

§

Bir zulmeti bigaye içinde mütemadi Mazmunu bütün gerçi figandır bu vücudun Ancak ne imiş kim biliyor varlığa badi Girdab ötesi akle göre bunda hududun

§

Her dil bu sitemgâhda mahkûmı figandır Duşında sabanın gezer âvare enini Deryayi muhiti ebediyülcereyandır Âfaka düşen nalelerin tufı hazini

§

Âmalimizin gayeti yok bizse cihanda Husran ile her lâhzada feryad künanız Manzurı şebabı ebedi ruyi zamanda Bir hiçliğe bivakfei âram revanız

'§

Bir nalei mevkuf yedi mahfii fıtret İmlâ ile efvahe birer kabza türabı Vermekte bu nalişgehi şivende nihayet Hayfa ki o memdud figane bu cevabı

IZZET

Keçeci Zade Mehmed İzzet [Molla Efendi] Sudurdan Mehmed Salih Efendinin¹ oğludur. 1875 [1200 H.] de İstanbulda doğdu.

On dört yaşında² iken babası vefat etti. Kardeşlerile kendine Avret Pazarındaki harab konaktan başka bir şey kalmadı. Zaruret ve mihnet içinde tahsili ilme çalıştı. 1797 [1212 H.] de müderris rüusu verildi.

Ailesinin iaşesinde müşkilâta uğradığından hayata karşı nefret hissetmeğe başladı. Zamanının hecvühezl ile maruf olan şair ve nedimlerinden ve Mollanın pek sevdiği ehibbasından Nihad Beyin, Molladan naklen Hersekli Ârif Hikmet'e, onun da bize hikâye eylediği vak'ayı işittiğim gibi yazıyorum:

Molla, babasının vefatında eniştesi Müderrisînden Şair Meş'aleci Zade Es'ad Beyle' yaşadı. Bu sebeble tabiati şairanesi in-

1 İzzet Molla د دومة الحالد في ترجمة الوالد > de babasının babası Konya'da bir Keçecinin sulbünden 1688 [1100 H.] de doğduğunu ve tahsili ilme gayret ve babasına haber vermeksizin İstanbul'a azimet ederek Pirî Zâde Mehmed Sahib Efendiye intisab ile oğlu Osman Molla'yı okuttuğunu ve bilâhare Kudüs ve Bursa Kadılıklarında bulunduğunu ve kırk yaşında iken Davud Paşa imamının kızını alip 1150 de Salih Efendinin doğduğunu söylüyor.

İzzet Molla'nın tercemei hali — « كومة المحامد » e zeyl olmak üzere — ahfadından Hikmet Fuad Bey tarafından yazılmış ve bir nüshası Reşad Fuad Beyde görülmüş idi. Orada silsile şöyledir: İzzet Molla — Mehmed Salih Efendi [Vefatı: 1799 · 1214 H.] — Konyalı Mustafa Efendi [Vefatı: 1767 · 1181 H.] Süleyman Efendi [Konya'da Toprak Sokak Camii İmamı].

İzzet Molla'nın — Reşad Beyin imzasile — "Tarihi Osmanî Mecmuası" na derc edilen tercemet hali, kardeşi Hikmet Beyin yazdığı tercemei hal midir, yoksa ayrıca ızı yazılmıştır bilmiyorum.

- 2 Oğlu Fuad Paşa da on beş yaşında iken yetim olmuştur.
- 2 Molla "Mihnet Keşan" da:

"Diger bir efendim ki Hâmiddir ol Sabiydim olub haherim hemseri

Ne zati kesirülmehamiddir ol Büyüdüm elinde küçükten beri"

beytlerile — 1824 [1240 H.] de vefat eden ve şair Leylâ Hanımın babası olan — Kadıasker Morela Zâde Hâmid Efendi, eniştesi olduğunu söylediği halde başka bir enişteden bahs etmemiştir. Esad Bey, diğer henşiresinin zevci ise ondan da bahs etmeli idi.

bisat kesbetti. Ayşü nuşa da mübtelâ oldu. Babası gibi hasis değil, pek cömerd olduğundan eline ne geçti ise bitirdi. Husaması, sefahetini ileri sürerek tarikı ilmîden ismini hâk ettirdiler. Molla, büsbütün sefil ve mey'us oldu. Hayatına nihayet vermeği kararlaştırdı. Bir binlik şişe rakı alarak Göksu'da intihar etmek üzere bir kayığa bindi. Vani Köyünden geçerken oradaki yalısında pencerenin önünde oturan Bükreş beylerinden biri, okumakta olduğu Vassaf Tarihinin bazı cümlelerini anlamadığından ulemadan bir zatın oradan geçişini nimet bilerek yanına gelmesini reca etti. Molla Göksuya gideceğini söyliyerek itizar ettise de bey, ısrar eylediğinden yalıya girmeğe mecbur oldu.

Bey, soracağını sorup cevabını aldı. Molladan pek ziyade hazzetti. Molla ikide bir "Artık müsaade ediniz, Göksudan sonra gideceğim yol pek uzundur. Geç kaldım" dediğinden bey, birkaç saat sonra kayığını hazırlatarak mollayı Göksuya gönderdi. Sahile yanaşınca hoş manzar delikanlı hâdimler, koltuğuna girip kayıktan çıkardılar. Gayet mükellef bir işret sofrasına götürdüler. Biraz sonra bey de geldi. Sazlar çalındı, şarkılar okundu. Nefis yemekler yendi molla, rüya gördüğüne kanı oldu.

Bey, o gece Mollayı yalıda müsafir etti. Molla zaruret ve mihnet ile hayatından bizar olarak intihar maksadile buralara geldiğini anlattı.

Meşhur Halet Efendi, o sıralarda beyden bir hediye istermiş. Ertesi gün bey, Mollayı Halet Efendiye götürdü. "İşte efendimize kıymetli bir hediye takdırı ediyorum" dedi. Efendi, mollanın ismini işitince —sefahatinden dolayı tarikden tard edilmiş bir âdemin kendine takdımınden — hoşlanmadı. Fakat molla ile konuştukça kıymetini takdıre başladı. Bir ev verdi. Maişetini temin etti. Efendi sayesinde Sultan Mahmudun hüzuruna girmeğe, hattâ birlikte işret etmeğe imkân buldu.

Resad Fuad Beyin makalesinde bu vak'a su suretle naklolunuyor:

"Molla, pek ziyade zarurete dûçar olmasından dolayı intihara karar vererek bir gün alesseher Bahçekapısından bir kayığa râkiben ve telefi nefse vesilei cür'et olacak bir binlik rakı müstashiben Göksu'ya azimet etmek üzere Kuruçeşme sahilinden geçerken yalısının penceresinin önünde Saib Divanını mutalea eden meşhur. lûgat sahibi "Hançerli Bey" bu genç molla da müşahede eylediği etvarı zarifaneden istidlalen "Efendi, şu beyitten böyle anlıyorum, istihracını muvafık mıdır? demesi üzerine muvafık bulunduğunu beyan etmesile Hançerli Bey, Molla'nın ilmü irfanını takdır eyledi. "Buyurun biraz istirahat edersiniz" diye vâki olan davetine icabeti, o gün intihara möni olduğu gibi tevalii mülâkat ile beyinlerinde hâsıl olan muhabbet, bilâhare Halet Efendiye intisabına da delâlet etmiştir."

Molla "Mihnet Keşan" da:

"Dedim ben bilir mi idim Haleti Olunca gelip devlete kethüda Nasib oldu bunca bana ni'meti Adın bilmezidim bilir kim Huda"

² Halet Efendiye yazdığı kasidede taliinden gördüğü cefalardan ve kendinden gördüğü lütuf-lazdan bebs ederken diyot ki:

[&]quot;Vermedi zehr alacak para felek yoksa bana Kendimi suadiye dek coktan edardim teamim"

demesine ve Halet Efendinin Rikâbi Hümayun Kethüdalığına 1810 [1225 H.] da tayın olunmasına göre o tarihten sonra nisbet hâsıl eylediği anlaşılıyor.

Bu nisbetin semeresi olarak padişah tarafından aralıkta celb olunduğu ve bazan zülfiyâre dokunacak surette sarfettiği nükteler, lâtifeye haml ile hakkında gadab gösterilmediği menkuldur.

Makamı Meşihatca 1809 [1224 H.] da Bursa'ya müfettiş tâyin olunduğu, divanındaki "Tarihi müfettiş şüdeni fakir be Bursa" serlevhalı kıt'adan anlaşılıyor.

1820 [1236 H.] de Galata Kadısı oldu. Halet Efendinin 1822 [1238 H.] de nefi ve katlinde mensubları bir gûne belâya uğramış ve nedimi hası İzzet Molla, her nasılsa yakayı kurtarmış iken — Cevdet Paşanın beyanına nazaran — "Suhan perdazlık vadisinde Halet Efendinin medhine ve âdasının kadhine dair söz söylemekten hali değildi. § Halet Efendi sayesinde pek çok mütemetti olduğundan onun gayretini güderdi. § Hattâ ol esnada:

Halet'in canını Hak, malını aldı miri Kaldı ehli hasede¹ hayelerile kîri

beytini tanzim eylediği ve Sadrazam² aleyhine söz söylediği mesmu olmağla³" 1822 [15 Cümadelâhire 1238] de Keşan'a nefiy olundu.

"Mihnet Keşan" da diyor ki:

"Galata kazasında hâkim idim Edip dudmanı kaza iltihab Ne halet! ise oldu ol bertaraf

- § Mecaliste nefyim havadis idi Beş ay böyle etti zamanım murus § Kaçın gittim İstayroza hir zaman
- § Kaçıp gittim İstavroza bir zaman. Sükût eyledim kahrı var dediler. Şaşırdım hülâsa pesü pişimi.
- § Yedim Haletin nanı ihsanını

Ne sahibi adalet, ne zalim idim Turuştu bizim dameni intisab Yine kavli âlem oldu muhtelef Benim kılü kalim mebahis idi O pençe bana haylica verdi zor Yine kalmadı bildiğinden cihan Biraz söyledim zahrı var dediler Bıraktım Hudaya bütün işimi Çalıştım halâs etmeğe canını"

Molla, Düzoğlunun mezadında sarrafın para çaldığını Halet Efendiye haber verdiğinden bahs ederken:

"Edip Ahmed Ağa¹ ile ittifak § Yahudiye Ahmed Ağa vasıta Yahudi⁵ bizi etti gamzü nifak Verirlerdi tezvire hoş rabıta"

diyor ve o mezaddaki hırsızlığı söylerken bunun Halet'e vesilei intisab olduğunu anlatıyor:

"Sebebi intisabım olub Halete § O dergâhı cudi gelib Kâbe var Fakat bana azv ettiler tühmeti Düşürdü felek böyle bir mihnete Tavaf eylemişti ricalü kibar Keşan berkeşan çektiler İzzeti"

^{1 &}quot;Kaldı düşmenlerine" şeklinde de görüldü.

² Abdullah Hamdullah Paşa.

³ Cevdet Tarihi, Cild 12, sahife 87.

⁴ Aşağıda bahsi gelecek olan Tekirdağlı Ahmed Ağa olduğu şübhesizdir.

Sarraf.

Cümadelâhire'nin 15 inci Salı günü İstavroz'daki evinden İstanbul'a geldi. Eniştesi Kadıasker Moralı Zâde Hâmid Efendinin evinde bulunan ailesini görmek ve gece orada kalmak üzere — yanında şair Nihad Bey bulunduğu halde — hamama gitti. Oraya bir çavuş gelerek Keşan'da ikamete memur olduğunu tebliğ etti.

Tedarük olunan iki beygirden birine kendi, diğerine de çavuş bindi. Topkapı'dan çıktıklarında çavuş, nefiy emrini eline verdi. Menfilerin uhdelerindeki mensıb, nez' edilirken kendi mansıbı olan Galata Hâkimliğinin ibka edildiğini görünce hâsıl olan meserreti "yeniden dirildim gelib cisme can" mısraile tarif ediyor.

Molla'nın bacenahı¹ Vak'a nivis Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad Efendi gayri matbu' tarihinde diyor ki:

"Sühan şinas ve talâkat istinas olmak takribile Halet Efendinin hayli müddet meclisi hâsına dahil ve izzetü riayetine nail olmuştu. Halet Efendi hâdisesinden sonra lâan aslin takazayi mezamini şirive ile mumaileyhe mersiyehani sena ve sadri vakre harf endazı itirazı naseza olmuş olduğu sem'i sadre ve saiti siat ile reside olup güşmalini zamimei işareti şeyhülislâmile hakipayı saltanattan istirca etmekle bakıyyei müddetini naibi zabt etmek üzere berayi terbiye ve ıslah mahı mezburun 15 inci günü Keşan'a iclâ elundu."

Ârif Hikmet Bey şu tarihi söyledi:

"Izzette bile kalmadı eski halet"

"Vekayii Letaifi Enderun" de deniliyor ki:

"Teferrüd etmiş şuarayı sihr azmâden sultam şuara faziletlü İzzet Molla'ya bazı a'dası, aklü fikse gelmedik şeyleri azv ederek gece ve gündüz işi ve gücü hecvdit deyu teveccühi şahaneyi tağyir ve Kasabai Kesana nefiy ettirdikleri zu'mi batıllarınca tekdir oldu."

Keşan'da bulunduğu müddetce Reisületibba Behcet Efendinin, mektublar ve ihsanlar ile dilşad eylediğini Molla "Mihnet Keşan" da söylüyor.

Menfada hayatını mihnetle geçirirken Galib Paşa Makamı Sadarete geldi.

"Senin müntesib olduğun hanedan Huda şimdi yazdı ana fırsatı Ümidi şifa eyleme zehrden Anın hasmı canı idi bir zeman Bozar görse divarda İzzeti Sürerdi o bulsa seni sehrden"

beyitlerinde söylediği vechile Molla'nın hâmisi olan Halet Efendi, vaktile Paşanın hasını canı olduğundan namını ihtar ve affını istirham etmeğe bir müddet cesaret edemedi. Nihayet bir kaside takdim etti. Sadrı keremkâr, hâmisinden gördüğü adavetten dolayı — Keşan menfasında mihnetkeş olan — bir biçareyi ezmeğe tenezzül etmiyerek affını padişaha arz etti ve iradesini aldı. Molla, 1833 [15 Cümadelâhire 1239] te İstanbul'a geldi.

¹ Es'ad Efendinin Vak'a nivisliğe tâyinine söylediği manzumede: "Bacenah olmak ile nazm ile nesr etti kerem Bacenahım kuluna şimdi şehi sahib cud" diyor.

Vak'a nivis Es'ad Efendi divor ki:

"Itlakı zimamı kelâmı malâyani hefvesile bundan akdem ber tariki terbiye Keşan'a idâ olunan sabıka Galata Kadısı Keçeci Zâde İzzet Molla, bir salden beru hem hali mihnet keşanı gurbet olduğunu beyan ma'rızında arzı kasaidi istirham ve izharı suzu güdazı malâ kelâm etmekle ıtlakına emri hümayun sadır ve ba'delhusul tarafı şeyhülislâmiden minba'd haddü vazifesinden haric kelimat neşr etmemek üzere memnu devri ebvabi ekâbir ve esağir oldu."

İstanbul'a avdetinden bahs ederken Molla, "Mihnet Keşan" da diyor ki:

"Stanbula oldum yalıdan revan Görüp her biri iltifata seza Stanbulu keşt ettim akşama dek Olundukta bu farzı zimmet edâ Umidim kesip düşmenü dostdan Çekip henede hırkaya başımı Bu kıt'ayla Mevlâya ettim niyaz Ziyaret kılındı kibarı zeman
Kimisi sevincinden etti bükâ
Girib her kapıya öpüp el etek
Ne kapılar açmıştı lûtfi Huda
Dilerdim meramım وست dar
Maaşım ile uydurup aşımı
Nola eylesem bahtı varune naz"

Kıt'a

"Nakl edip gördüğümüz zilleti İzzet Beyden® Eyledim Halet Efendiye dua nefyinde Medhü zem eylemeden kurtulayım kullarını Bazı ihvan dediler ni'mete etti küfran Gayret ni'meti terk et dedi ebnayi zeman Bana bivasıta kıl rızkımı Yârab ihsan"

Halbuki "hanede hırkaya başını" çekmedi. Başını her tarafa uzatz. Hattâ evvelki gibi padişahın iltifatına nail olmağa başladı.

1825 [1241 H.] de Mekke ve 1826 [1242 H.] da İstanbul pâyesi tevcih olundu. Haremeyn müfettişi oldu.

İvalâtın tevzi defterleri teftişine² Babiâli'den Gümrükci Nafiz Efendi [Paşa] ile Matbah Emini Tahir Bey [Paşa] intihab ve bunlardan birinin memuriyeti arz olundukta Sultan Mahmud, bu işe ulemadan memur tâyinini tensib ve Ârif Hikmet Beyle İzzet Molladan birinin ihtiyarını irade etti. Makamı Sadaretce İzzet Molla tercih ve 1827 [4 Şaban 1243] de tâyin olundu.

Senelerden beri devam eden Yunan meselesile Eflak, Buğdan ve Sırb imtiyazından ve saireden dolayı Rusya devletinin ilânı harb etmesi üzerine Babı Meşihatte toplanan Umumî Mecliste bilmukabele muharebeye hazırlanılmasına karar verildi.

Vüzeradan Yenişehirli Osman Paşanın oğlu Rumeli Kadıaskerlerinden Mustafa İzzet Bevdir. Her istediğini söyliyenlerden olduğu için mükerreren nefiy olundu. 1826 [1242 H.] da vefat etti. Parası bol ve taamı nefis, bir piri sadedil idi.

² Bu memuriyetin vazifesine dair [Lûtfi Tarihi, cild 1, sahife 266] da malûmat vardır.

Mecliste bulunanlardan esbak Şeyhülislâm Sıdkı Zâde Ahmed Reşid Efendi "beher hal cenk etmeliyiz ve memuruz" demesile Sadrazam Selim Paşa "Ah efendiler, bizim hep maksudumuz düşmen ile muharebe etmektir. Lâkin vakitsiz oldu. Askerimizi biraz daha teksir etmeli idik" dedi. Haremeyn Müfettişi İzzet Molla da "Vallahi efendim, çok fenadan az iyi, iyidir" dedi.

Lûtfi Efendi, Molla'nın bu sözünden bahs ederek "Şair için mezheb yok ya, bu mecliste İzzet Molla böyle der. Sonra müstakil lâyiha ile bunun hilâfına gider de Sıvas'a kadar gider" diyor.

Mecliste muharebe ekseriyetle kabul olunmuş ise de bazı zevat, bahusus İzzet Molla, kalben muhalefette bulundukları halde işin doğrusunu söylemeğe cesaret edemediklerinden Molla'yı ön ayak ederek muharebenin aleyhinde lâviha tanzim ettirdiklerini Lûtfi Efendi söylüyor.

Ahmed Ata Beyin, Hekimbaşı Behcet Efend'den naklen "Enderun Tarihi" nde beyan ettiğine göre "Muharebenin mukaddimesi olan ilk meşverette Molla bir def'acık harb taraftarı iken talim ve taallümde henüz meharet kesb edemiyen on beş yirmi tabur asakiri nizamiye ile" Rusya devletine mukabele edilemiyeceğini düşünerek ve "Bazı ukâlâ ile de müzakere ederek harbin sulha tahvilindeki hayır ve menfaati mutezammın Defterdar Kesedarı Elhac Ömer Râsim Efendi ile birlikte gururı ikbâl ile biraz dürüşt ve dürüstce kaleme aldıkları lâyihayı Silâhdar Ağa vasıtasile takdim ettikte" Sultan Mahmud, Kaymakam Ahmed Hulûsi ve Serasker Husrev Paşalarla Reisülküttab Pertev Efendiyi celb ile "Şu lâyihayı beyninizde mütalâa ediniz. Eğer mealine imtisal lâzım ise şûrayı umumîyeden sonra tarafıma arz edin, iktizası vechile hareket edelim. Eğer müfadı safsata ve hurafattan ibaret ise kailine kalemen cevabı red ve müskit ita olunsun" diyerek lâyihayı verdi.

Beylikci Âkif Efendinin vazıb Pertev Efendinin tashih ettiği reddiye arz edildiğinden 1828 [25 Rebiülâhir 1244] de İzzet Molla Sıvas'a ve Râsim Efendi Rados'a nefiy olundu.

Molla, lâyihada "... bazı hayrhahanı devlet, gayreti İslâmiyyeye muharebe tarafı şayan olduğundan ol semti ihtiyar eylediler. Mukatele fisebilillâh vacib olduğundan biz de ittiba eyledik" diyor.

Madameki evvelce muharebe taraftarlarına ittiba etmiştir, muahhatan muharebe aleyhine lâyiha vermemesi lâzım gelirdi. Sonra gösterdiği cesareti, evvelce müzakere esnasında gösterib de fikrini alenen söylese idi belki ceza görmezdi. Evvelâ muvafık, sonra muhalif görünmesi, bahusus padişaha yazdığı lâyihayı, padişaha takdim etmeden şuna buna okuması, ceza görmesine badi oldu.

Padişah, Reisületibba Behcet Efendiye, İzzet Molla'nın bir lâyiha hazırladığı mesmuu olduğunu söylemesi üzerine Behcet Efendi "Evet, öyle bir lâyihası var, kulunuz da gördüm" dediğinden padişahın gadabı istidad etti.

Molla ile arkadaşının cezalandırılmasına dair Sultan Mahmud'un, Serasker Husrev Paşaya gönderdiği hat¹:

"Serasker Paşa,

Dürkü gün sen ve Kaymakam Paşa ve Reis, üçünüz hazır olduğunuz halde ma'hud İzzət ve refiki Râsim için ne vechile müzakere olunduğu ve Kaymakam Paşaya Efendi daimize² emir ve iradei şahanemizin ne gune ifade olunacağı tarafı hümayunumuzdan sipariş ve tenbih kılınmış olduğu malümundur. Hususı mezküreye dair efendi'i müşarünileyh daimizin Silâdar Ağa tarafına şimdi bir tezkiresi vürud etmiş, merkumun tarikten hâk olunduğundan bahsile evlâdlarına merhameten idamı hususunda af ve merhamet kılınmasını niyaz eder. Ancak merkumun mütecasir olmuş olduğu kabahat, aher şey'e makıs olmayıp şu günkü günde bundan büyük hiyanet ve ıdlâli âlemi mucib olacak fezahat olmamakla nizamı âlemin vikayesi için izalesi farz menzilesinde olduğu zahirdir. Müşarünileyh daimizin evveli emirde tehevvür gösterip de sonra af olunması suretini göstermeleri aceb Kaymakam Paşanın ifadesinde katı irademiz olmamasından mı iktiza ediyor. Yoksa tarik beyninde bu husus için levm ve mezemmetimde olurlar hulyasına sapmış olmalarından mı lâzım geliyor. Velhâsıl merkumanın ileriki mutaleaya göre böylece durmalarından ise gerek sırren ve gerek alenen tertibi cezaları iktizayı halden görünür. Maazallahütealâ bunların tutmuş oldukları usul tefrikayı mucib olacağından başka dahı niçe niçe hasarâtı müstelzim olacağı edna mülâhaza ile malûmdur. Sen bu hususu Reis ile mahremâne söyleşüp tarafı hümayunumırey ve karatınızı arz edesin...".

Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad Efendinin "Mihnet Keşan" a — Molla'nın vefatından sonra tercemei halini havi — yazdığı manzum takrizde, padişahın iltifatından ve rütbe ve mansıbca terakkıyatından bahs ettiği sırada diyor ki³:

"Zamime edib emri teftişi hem Edib nâzırı defter anı İsabet edib aynı kemal
\$ Hilâli seferde düzer hod behod Eder silmi tercih cenk üstüne Eder yarü ağyâre bu sırn faş Makalâtının hüsni zahir iken Eracife bais olur suhbeti
\$ Tarikın edip tay kazayı Huda Dokuz maha vardıkta hengîmı hicr Edib tenknayı fenadan sefer Olub şemsi Sıvasiye hem civar Muhibbi mükibbi dilagâh idi

Maaşında kem oldu teşvişi hem Nüfuzinde mükemmel kıldı anı O aynı kemale yetişti zeval Bir efsaneni şurü kavga nümud Veli gitmedi pek direnk üstüne Nola aklı feale gelse telâş Sitizin ise kubhı bâhir iken Denip düre tard ettiler İzzeti Sürer suyi Sıvas'a esbi celâ Bakın ne doğurdu acuzı sipihr Seferde bekayı edindi makar Makamı münevver denilse ne var Dilinde şebü ruz Allah idi"

Bu hat, Husrev Paşanın evrakı içinde zuhür etmiştir. Terekeşini yazmağa memur ve bilihate Kadıasker ve lâfzan Reisülulema olan Necib Efendi, alub saklamıştır. Oğlu Vahid Beyin müsaadesile Reşad Fuad Bey, fotoğrafisini aldırarak o vakit bana göstermiş ve istinsahını ihtar etmiş idi, suretini yazmıştım. Reşad Bey, bilâhare bu hattı, Tarih Encümeni Macmuasına derc ettirmiş idi. Hattın aslı, Aksaray yangınında Vahid Beyin evile beraber yanmıştır.

² Seyhülislâm Yasinci Zâde Abdülvehhab Efendi.

⁸ Kendi yazısile musahhah olarak kütübhanemde bulunan divanından nakl edildi.

"Vekayii Letaifi Enderun" da deniliyor ki:

"Tariki İlmiye'de rütbei resmiyesi pâyei refiası İstanbul'a mevsul ve lezzeti güftarı nükte âsarı, cemi diyar ve emsarda mergub ve makbul olan nadirei ruzgârdan İzzet Molla Efendinin zamiri müniri ruşen ve kendusi bir şairi şuhü şen olmaktan nâşi bitehaşi bulunduğu mecalis ve mahafilde, açılan seferi pür hatarı takbih ve sulhu salâhı cenge tercih ettiğinden padişahı zafer peyker "Leşkeri hahişker, mansur ve muzaffer olmaksızın sulh niçe olur? Hasım, ne teklif ederse kabul etmeli mi?" deyu Molla'yı müşarünleyhe muğber olub bunca seneden beru envai iltifatlarına mazhar olmuş bendei kerem didelerin kahrı sipihri dehre siper ederek tarikını tekih ve arpalığını ref ile nefyini Sıvas'a tasrih buyurub heman çavuşanı biaman ile gitmelerini ferman ve işbu rebiülâhırın 25 inci salı günü mevkibi hümayundan gönderdikleri neticei meali iradei daveri zeman oldu."

Muharebe münasebetile Sultan Mahmud'un, Râmi Kışlası'nda ikâmeti esnasında cereyan eden vukuata dair yevmi jurnal tarzında Abdülhak Molla, "Tarihi Liva" nâmile yazdığı eserde diyor ki:

- "21 Rebiülâhır 1244: Husrev Paşa gelib hayli oturdu. İzzet Molla'nın lâyihası matlûb olub Baş Ağa tarafından âdem gibi taleb eylemiş.
- "23 Rebiülâhır 1244: Akşam İzzet Molla ve Hüsni Bey ve Tahir Bey Ahmed Ağa ve birâder efendi² mevcud idi.
- 25 Rebiülâhır 1244: Bugün hava ziyade fırtına idi. Ärif Efendi bizde, İzzet Molla, İmam Efendide müsafir idi. Seheri merkum, İmam Efendiden bizim odaya gelip Arif Efendi ve birâder efendi ile suhbet ederken fakir, bir maslahat için oda kapısından çıkım idi. Bir dane al kaputlu, karabıyıklı âdeın görüp "Neye gelmiş" deyu sual eyledim. İzzet Efendiyi göreceğim" demiş idi. Birâder efendi çıkıp bazı şey sual eyledim. Ol esnada mezkûr uşak, İzzet Efendinin yanına varıp kaldırmış. Yanımızdan mürur ederken "Niçin kalktınız?" deyu sual eyledik. "Memur olmuşuz, gidiyorum" dedi. Haberimiz olmadığından "Niçin, daha erkendir" derken "Nefye gidiyorum" deyip yanımıza geldi ve birâder efendinin damenine sarılıp "Aman efendim, emri padişahiye itaatim vardır. Ancak bir habbeye mâlik değilim" deyip bükâ etmeğe başladı. "Ne tarafa memuriyet" deyu süal olundukda "Süal etmedim" deyüp uşak dahı verasında olmakla uşaktan süal olundukda "Kıbrıs Ceziresine" dedi. Mesmuu oldukta bir kat daha melûl olup "Ne malen, ne bedenen kudretim vardır" deyip bükâ ederken fakir bir tarafa gizlendim³. Andan veda edib gitmiş. Memur olan uşak, doğru gümrüğe isal edip hemzebanı olan Râsim Efendiyi bulmuş. Ol dahi Rados Ceziresine menfi olmağla ikisi bir kayığa binip Usküdar'a gitmişler. Mezkûr

¹ Kendi yazısile olan nüsha, kütübhanemdedir.

² Behcet Efends.

³³ Gizlenmenin sırası mı? İmkân varsa iki kardeş, el ele verip biçâre âdemin tahlisine, yahud cezasının tahfifine, hiç olmazsa beş on kuruş bulmağa çare aramak icab ederken "Neme lâzım, ne yaparlarsa yapsınlar" kabîlinden gizlenmek, mürüvvete muhaliftir. Molla'nın musibet ortağı olan Râsim Efendiyi — ehibbasından bir zatın evinde bulunduğu esnada — menfaya götürmek üzere memur geldi. Râsim Efendinin kesesinde yirmi, öteki zatta seksen kuruş vardı. O zat, musibeti haber vermek için vükelâdan dört zata koştu. Râsim Efendi gümrüğe gittikte — yol masrafı olmak üzere — selâm ve tesliyet âmiz kelâm ile Darbhane Nâzırı Hüsni Bey ve kardeşi Defterdar Ali Necib Bey [Paşa] yirmi beşer bin, Çavuşbaşı Ataullah Efendi yirmi bin ve Baruthaneler Nâzırı Necib Efendi [Paşa] otuz bin kuruş gönderdiler. Bundan başka Hüsni Beyin yazdığı mektub üzerine Rados mutasarırlı Şükri Paşa, Râsim Efendiyi bir konağa yerleştirdi. Günde iki tabla yemek gönderdi. Her ay beş bin kuruş verdi. Râsim Efendinin gadaba uğradığını bildikleri halde bu mürüvvetli, merhametli zatlar — Abdulhak Molla gibi — gizlenmeğe tenezzül etmiyerek alenen lûtfü insaniyet gösterdiler. Allah ruhlarını şâd eylesin.

ziyade zebandraz, hoş suhbet, şair mizac olmağla kâh menkabe arasında vazifesi olmıyan şeyleri tefevvüh edip faslu mezemmet eylediğinden maada bazı sahif reylerini kaleme alıp bir takrib isma' ve matlüb ertirmiş idi. Bu dahi kuvveden gadabı şahaneyi fiile getirib tarikı hâk ve nefyi ebedle menfi olmasına sebebi müstakil oldu. Zira lâyihası olan kâğıdı havsalası alır almaz ve Devleti Âliyenin umuri dahiliye ve hariciyesini bilir bilmez eşhası kesireye gösterib tamamında ricali Devleti Âliyeye ta'n eylediğinden maada seb ve lâ'n eder idi. Bir kimse hilâfına cevab vereyim derse seb eylediği şahsı bırakıp derece bederece tehevvür ederek ol kimseye itab ve seb etmeğe¹ başlar idi."

Mükerreren Meclisi Valâ Riyasetinde ve Hariciye Nezaretinde bulunmuş olan Mehmed Sadık Rifat Paşa hususî mecmuasında diyor ki:

"İstanbul payesini ihraz etmiş Eazımı mevalii fihamdan ve zübdei şuarayi asırdan Keçeci Zâde İzzet Molla Efendi, seferi hümayuna teşebbüs olunduğunu takbih ve behemehal musaleha tarikına bakılmasını hasbelhal muharebeye tercih ederek olbabta bir kıt'a lâyiha kaleme alub icab eden mahalle takdim etmeksizin şuna buna irae etmiş olduğu vâsılı sem'i âli olarak lâyiha celb ile ledelkırae mumaileyhin bu vechile aefevvüh ve harekete ibtidarı hilâfı riza ad ile Kıbrıs'a ve kendisine tahriri lâyihada muavin olan Defterdar Kesedarı Râsim Efendi, Rados'a nefiy ve tağrib ve birkaç gün sonra bunların bu suretle hareketleri tehyici gadabı şahaneyi mucib olarak haklarında uygunsuz iradei celâdet âde sudur etmiş iken bazı şefaat ile İzzet Molla'nın tarikı hâk ile kal'e bend olmak üzere menfasının Sıvas'a tahvili ve Râsim Efendinin dahi hacelığının ref'i ile iktifa olunup menfalarına tesrib kılındı. Biçâre İzzet Molla, çok geçmeden menfada derdi cangâhı maraz ile mübtelâyi eninü ah ve âkıbet o tarafta mütevarii hâkı siyah oldu. Fatin ve âkil ve avakıbı ahvali tefekkür eder² bir merdi kâmil olduğundan maada şiir ve güftarda sanii Sami ve inşaü kitabette âdili Veysiü Nâbi bir zâtı âli idi".

Süleyman Faik Efendi, mecmuasında diyor ki:

"İzzet Molla Yasıncı Zâde Abdülvehhab Efendinin bir gûna zararını götmemiş ve belki bazı cı hetle lûtfunu götmüş iken ve Halet Efendinin envai kerem ve iltifat ve esnafı mekârimü taltifatı ile müstağrakı ihsanı iken Yasıncı Zâde'nin del'ai ulât azlınde Halet Efendinin dahi nefiy ve iclâsı vâki olmağla Molla Hazretleri, şairliği ele alıp: *

"İbni Yasincinin âhir hizmeti

Haleti nez'e getirdi devleti"

beytini insad eylediğine kâni olmayıb.

"Îbni Yasin ile Haleti ne aceb Birisi haleti nez'e getirip Åkıbet devleti bu hale kodu Birisi³ üstüne Yâsin okudu⁸

kıt'asını dahi inşad ile etrafa neşr ve işaa ve bazı rivayete göre celi kalem ile bir kâğıda yazdırıb mektub şekline koyub Yasinci Zâdenin menfası olan İzmit'e irsal eylemiş olmağla sısı sur'i mücazatı olmak üzere Molla'yı merkumun aher cünha ve taksirat ile Yasinci Zâdenin del'ai saniyei meşihatinde hâki tarikile Sıvas'a nefiy ve iclâsı vâki olmuştur. § Bu İzzet Molla, eslâfta Haşmet ve asrınuz ricalinden Seyyida* gibi dokunaklı sözler söyler bir âdem idi."

Molla'nın bu naseza haline karşı "Sezayi tiğ olur haddin tecavüz eyliyen mular" demek zaruridir.

² Böyle ise nicin öyle oldu?

^{8 &}quot;Öbürü" suretinde de görülmüştür.

⁶ Reisülküttab şair Hayri Efendinin kardeşidir. Müderrisindendir. "Gayet läübâli ve haliul'izar" olduğu menkuldür.

Kütübhanemdeki mecmualardan bazılarında İzzet Molla namına mukayyed olan o kıt'ayı, hakikaten Molla söylemiş ise hukuka riayetsizlik etmiştir. Çünkü lütufu inayetini gördüğü Halet Efendiyi ikbâl deminde medh ve idbar hengâmında kadh etmek, insaniyetin nefret ettiği çirkin hallerdendir. Yasinci Zâdeyi:

"Müsteşarüddevle olmuştu kemâli akl ile Hüsni tedbirile bulmuştu memalik intizam"

tarzında sena edib de sonra ona — Haletin, haleti nez'e getirdiği — devletin üstüne Yasin okutmak, mahasini ahlâkın kabul edeceği şeylerden değildir.

Nasılsa herkes hakkında bedbin olan Süleyman Faik Efendinin söylediği gibi kıt'ayı, menfada bulunan Yasinci Zâdeye gönderdiği muhakkak ise buna zebunküşlük derler ki en kötü bir haslettir. Diğer taraftan da ihtiyatsızlıktır ki bu da eseri belâhattir.

Tahkirine yeltendiği âdemin, günün birinde mevkii iktidara avdetinde hoşa gidecek bir muamelede bulunmıyacağını düşünmek lâzım gelir.

Yasinci Zâde, menfadan geldi, tekrar mevkii iktidara geçti. Molla'dan intikam alabilirdi, almadı. Bilâkis — Sultan Mahmud'un hattında görüldüğü üzere — Molla'vı idamdan kurtardı.

§

Bir mecmuada kaili işaret edilmemiş olan,

"İbni Yasinin ikinci nevbeti" Haleti nez'e getirdi devleti" beyti de görüldü. Belki bu da Molla'nın sözlerindendir.

Ş

"Menakıbı Kethüda Zâde" de:

"İzzet Molla, Sıvas'a nefiy edilirken "Pederim, nefiy olunmağa Kadıaskerlikten sonra² başladı, üç def'a nefiy olundu. Biz Galata Mollalığında başladık. Bakalım kaç def'a nefiy olunuruz" der. Lâkin dayanamayıp menfada iken vefat eder. Lâyihadaki şeyler bilâhare çıkar. Sultan Mahmud "Merhum İzaet Molla'nın hakkı var imiş" derse de iş işten geçer" deniliyor.

Ahmed Ata Beyin, nakl ettiğine göre:

Âkif Paşaya münasebeti olan Hızır Ağa Zâde şair Said Bey vesatetile — Molla'nın nefyinden yedi sene sonra — lâyiha ve reddiye meselesi soruldukda Âkif Paşa, tafsilâta girişmeyib "İzzet Molla, halka haklı gibi görünmüştür" demekle iktifa etmiştir.

§

¹ Yasinci Zadenin ikinci meşihati: 1827 - 1832 [1243 H. - 1248 H.].

² Molla'nın babası Kadıaskerlikten sonra değil, İstanbul pâyesile Ordu Kadısı iken ilk defa Kon-7a'ya nefiy edildi.

Molla, Sıvas valisi İsmail Paşaya yazdığı:

"Sürerken mihrveş yüz, hakipayi zıllı Yezdane Sürüldü nasıyem Sıvas ilinde hâki hızlâne"

Matla'lı kasidede de:

"Cenabı âdeme bir de bana oldu bu âlemde Naimi cenneti terk eyleyib düşmek beyabane"

diyor.

Bu beyte mukabil, Sünbül Zâde Vehbi'nin oğlu Hayri:

"Veliyi nimetinden dûr olub düşmek beyabane Sana oldu müyesser¹ İzzeta bir dahi şeytane"

beytini söylemiştir.

Molla, kat'a nisbeti yok iken İsmail Paşadan muavenet ve insaniyet gördüğünü kasidede şu beyitlerle anlatıyor:

O düsturi kerem mevfure kat'a nisbetim yokken Süal etti perişan hatırı zarı vezirane Şehinşahı cihanın bendei matrudı hakkında Bu rütbe merhamet, hürmettir ol sultanı zişane § Hususa zatımı ol âsafı ekrem, kerem kıldı Yine müstağrak oldum ni'meti sultarıı devrane § Unusma bendei nâçizini vaktile yâd eyle Müsaittir o şehinşah, dilhahi müşirane".

Nefyinden dokuz ay sonra 1829 [Safer 1245] da Sıvas'da vefat etti. Şemsii Sıvasî merhumun civarına defin olundu.

Muharebenin neticesi, Molla'nın sözlerini isbat ve mağduriyeti tahakkuk eylediğinden affı ve ıtlakı hakkında ferman yazılarak Sıvas'a gönderilmiş ise de vürudundan bir iki saat evvel vefat etmiş olduğundan ferman "teberrüken" göğsü üstüne" konularak birlikte defn edildiğini Reşad Fuad Bey söylüyor. Ben bu ifadeyi müeyyid bir kayde tesadüf edemedim.

Fakat — Mısır Kapı kethüdası Necib Efendinin [Paşa] tevassutile Sadaret kaymakamlığından Sır kâtibi Mustafa Efendiye [Paşa] vâki olan reca üzerine — Râsim Efendi itlak edilmiş olmasına kıyasen Molla hakkında da böyle bir tevassut vukuu ile afvine ferman sadır olduğu tahmin olunabilirse de kat'î hüküm verilemez.

Lûtfi Efendi, tarihinde "Füceten" ve Süreyya Bey "Sicilli Osmanî" de "Kazaen" vefat eylediğini söylüyorlar.

^{1 &}quot;Müyesser" yerine "mukadder" deseydi daha muvafık olurdu.

Bunda teberrük edilecek ne var, mahşerde beratı necat mı olacak?

Ziya Paşa "Veraset Mektubları" nda:

"... Gûya Fuad Paşanın, bu tedbirden (Veraseti saltanatın tebdili) maksadı, yalnız istiklâl ile sa dareti kapmak değildir. Belki pederi İzzet Molla'nın, hâkanı cennet mekânın emrile tesmim ve idam olunduğu itikadında bulunarak ahzi intikam daiyesi ötedenberi menvii zamiri olmakla..." diyor.

Ziya Paşa, bu sözü, halkın kilü kali kabilinden olarak söylediğiçin bittabi vesika ittihaz edilemez.

Padişah, Molla'yı "tesmim ve idam" etmek isteseydi Sıvas'a gönderdikten dokuz ay sonra değil, gadab ettiği dakikada yapacağını yapardı.

Süreyya Beyin "Kazaen" kaydını koyması ve mezar taşındaki kavuğun kırık bulunmasının bazılarınca idamına işaret ad edilmesi de bir senede müstenid değildir.

Molla'da — oğlu Fuad Paşa ve torunları gibi — kalb illetine mübtelâ olduğundan "Fücaeten" vefat etmesi, rivayetlerin en doğrusu olsa gerekdir.

Bir zeman kardeşimle Harput'a gitm'ştik. Dönüşte Sıvas'ta bir gün, bir gece kaldık. İzzet Molla'nın kabrini aradık, bulduk. Mermer sütunun başındaki kavuk kırılmış, bir kenarda duruyordu. Kavuğu sütunun başına koyduk. Sütunda kitabe yoktu. Kurşun kalem ve kalın ta'lik ile:

"Şairi mahiri sahib sühret

Keçeci Zâde Muhammed İzzet"

beytini yazdım. Bu beyit, oğlu Fuad Paşa tarafından yaptırılan ve "Mihnet Keşan" a rabt edilen resminin altında yazılıdır.

Kabristanın yerine park yapılmasını Sıvas valilerinden Muanımer Bey, tensib ettiğinden Molla merhumun kemiklerini, torunu Reşad Bey İstanbul'a getirtti. Avret Pazarı'nda Canbaziye mahallesinde Mustafa Bey mescidinin havlısındaki kabristanda babasının yanına defin ettirdi.

Ârif Hikmet Beyin tarihi:

"Keçeci Zâde Muhammed Îzzet Yine bir dahiyei dehyanın Böyledir âdeti bezmi âlem Yekdeme handesi peymânelerin Kaydi tarihi olub hüzn âlûd Nuhbei nâdire sencani zeman Nârına yandı dili nükte veran Kim bulur devri neşatı payan Niçe mestaneyi eyler giryan İzzeti şairede kıydı cıban"

Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad Efendinin tarihi:

Meded bir yılda üç şairden olduk Ezan cümle kiramii Buhari Gazel hanlıkta şevket idi nutku Biri İzzet Efendi kim sözünden Dahi Daniş Muhammed¹ Bey ki hakka Sühanda her biri olmuştu yekta O Şeyhülfen civan tab idi hakka Olurdu bülbül âsâ nağme pira Neşat âlûd olurdu pirü berna Zekâsı olmuş idi hayret efza

Tercemei hali 256 no sahifededir.

O genci marifet genc iken erti Koyub bunlar şu bezmi bisebatı Teessüfle dedim tarih Es'ad Maarif bezmini eyvah tenha Meded şikeste oldu camı mâna Kiramî, Daniş, İzzet göçtü hayfa"

Üç şairin bir senede vefatları tarihinin bir mısrada ifade edilmesi — bunların vefatlarından beş sene sonra — Es'ad Efendinin meclisinde mevzuı bahs oldukta Lûtfi Efendi — mücevher olarak — şu tarihi söylemiştir:

"Îzzetü Daniş, Kiramî hep ede cennatı ca"

Universite kütübhanesinde bir mecmuada görüldü:

"Şuaradan İzzet Molla'nın yüzüğü taşına muharrer olan mısraı, bade vefatihi şeddeli harfler okunduğu gibi ikişer def'a hisab olunarak vefatına tarih çıkmıştır:

«Fevtine nakşi nigini tarih

ه ه يافت نامم ز محمد عزن

Kütübhanemdeki mecmualardan birinde şu suretle muharrerdir:

"Âbruyi ulemayi devlet Geldi bir gün deri Mevlâneye Fevtine nakşi nigini tarih Keçeci Zâde Muhammed İzzet Dedi Yahu bize geldi nevbet , « يانت نام ز محمد عن .

§

Merhumun, miriye olan (193948" kuruş borcuna mukabil, terekesi "36048" kuruş tutmuştur.

Molla, umurı maliyeye müteallik lâyihasında bilmünasebe "bu abdi kesirüddüyunı adimülirad" diyor ki borcu ile terekesi, bu sözünü isbat ediyor.

**

Merzifonî Kara Mustafa Paşa ahfadından — olduğu Reşad Fuad Beyin makalesinde söylenen — İsmail¹ Mekki Beyin kızı Hibetullah Hanımla izdivac ederek,

"Budur İzzete çar bağ ola şâd Fuadü, Reşadü, Muradü, Sedad" beytinde gösterdiği vechile dört oğlu doğdu. Fuad, Sadrı esbak Mehmed Fuad Paşadır.

Sultan Mahmud, kaç evlâdı olduğunu ve isimlerini sormasile — sonları dallı olan — isimlerini arz eder. Padişah "bir daha olursa, ne tesmiye edersin" demesile "Allahdan imdad" cevabını vermiştir.

Süreyya Bey, bu zatın ismini "Mehmed" gösteriyor ve Mekke pâyelilerinden olduğunu, 1805 [1220 H.] de vefat eylediğini söylüyor.

"Keşan" da iken oğlu Murad'ın doğduğu ihbar olunduğundan bahs ettiği sırada "Mihnet Keşanda" diyor ki:

"Ûç erkek veled¹ verdi Rabbi ahed Değil ya bu da "Halet" in ni'meti Anın gelmedi dehre ferzendi hiç Eder mi ana dahi ihvan, hased Bana ol mı verdi reculiyeti Ederdi tebenni eğer bulsa piç"

吟 本 本

Keşan'a giderken arabanın ayinesine bakarak kendini şu beyitlerle tarif etmiştir:

"Aceb şairi pâki azbülbeyan Edibü natuku vezaif şinas Bu âlemde ancak hünerver odur Suhandanı sihr aferini zeman Lebibü haluku letaif şinas Nazirim benim var ise ger odur"

Molla, gayet uzun boylu, büyük vücudlu, sakalı azca idi. İnce bir hissin, keskin bir zekânın böyle dağ parçası gibi bir vücudda nasıl barındığını tâyinde zekâlar, mütehayyir kalır.

Kendi hakkında diyor ki:

"Uzun boylu, kösec, cesimülvücud

Cihanda adilî adimülvücud"

Ş

"Ey Süleymanı zeman biz iki² ehli suhanız Cismimiz fil gibi kısmetimiz mur kadar Bu cesamet var iken bizde sen insaf eyle Yok cihanda yerimiz hanei zünbur kadar"

Ş

"Af eyle ki ey Şeyh Süleyman zatî Bu cüsse ile hangi kapuya varayım Dergâhına verdikce vücudüm siklet Divanı Süleymana gelir fil elbet"

Ş

Halet Efendiye yazdığı bir kasidede diyor ki:

"O kadar müflis iken gör ki belânın büyüğün Hey'eti cismimi de eylemiş Allah, cesim"

§

³ Dördüncüsü sonra doğmuştur.

² İkinin biri Enderuni şair Vâsıf Beydir. Molla'nın divanında bu kır'anın serlevhası şöyledir: "Arzıhal ez zebanı fakir ve Mir Vâsıfı şi'rin makal."

Süleyman Faik Efendi, nakl ediyor:

Rum vak'asından ve muharebeden bahs olunurken Halet Efendi "Bir muharebe olsa İstanbul'da kimse mukabele edemez, cümlesi firar eder" demesile İzzet Molla ve — bilâhare Kadıasker olan — Ömer Ağa Zâde Tevfik Bey ve Evkaf Nâzırı Said Efendi Zâde Reşid Bey "mübalâğa ile mülâhham ve cesim" olduklarından İzzet Molla "muharebe olub da herkes kaçsa bile biz üç kimseyiz ki İstanbul'da padişahın evinden gayri kalesiz bir mahalle firar edebilmek ihtimalimiz yoktur" demiştir.

§

Şehsüvar Zâde Hamdullah Paşanın oğlu Mirahuri evvel Derviş Bey ile Molla Divanyolu'ndan geçerken — tebdilen gezen — Sadrazam "Molla Efendi böyle nereye bakalım" demesile — esasen kısa boylu, çocuk gibi küçük vücudlu olan — Derviş Bey, kendi yanında büsbütün küçüldüğünden Molla "Lala değil miyiz, beğimizi gezdiriyorum" demiştir.

**

Molla'nın 1818 [1234 H.] de Beylerbeyi'nde aldığı ev için bacanağı Es'ad Efendi, şu tarihi söylemiştir:

"Hanedanı suhanveranı zeman Yani İzzet Efendi kim yeridir Aldı Beylerbeyinde bir menzil Ola darüssürur o mahduma Yazdı Es'ad bu babda tarih Şah beyti kasidei üdeba Olsa ser mesnedi fuhul seza Kadri gibi bülendü bi hemta Dura ta kim bu menzili dünya İzzeti buldu hanei vala"

"Mihnet Keşan" da menfadan avdetini söylerken,

"Göründü Fıstıklı'da hanemiz Dedim cemi' dağılan danemiz" diyor.

**

Molla divanınında "Tarihi vefatı Sürurii şair üstazı fakir" serlevhalı kıt'ada "Teessüf eyleyib üstazına İzzet dedi tarih" diyor. "Üstaz" kelimesini sırf ihtiram için mi, yoksa Süruri'den istifade ettiğinden dolayı mı kullandığını anlamak kabil olmadı.

ÂSARI

Baharı Efkâr — Divanı eş'ardır. Ârif Hikmet Beyin teşvikile 1825 [1241 H.] te tertib eylemiştir. 1839 [1255 H.] da Bulak'ta basılmıştır.

Hazanı Âsar — Son zamanlarda söylediği eş'arı havidir. 1841 [1257 H.] de Matbaai Âmire'de basılmıştır.

Mihnet Keşan — "Keşan" a nefyini ve çektiği inihnetleri hâki manzumedir. Perakende evrak içinde kalmış iken — bilâhare şeyhülislâm olan — Âtıf Zâde Hüsamüddin Efendi 1824 [1240 H.] te cem ve tertib ve — muahharen Kadıasker olan — Âtıf Zâde Vahid Efendi tebyiz eylemiştir. 1852 [1269 H.] de Ceridei Havadis matbaasında basılmıştır.

Kitaba ilsak edilen resmin¹, oğlu Fuad Paşa tarafından tarif ile yaptırıldığı mervidir. Bunun büyük kıt'ada yağlı boya ile yapılmış olan aynı ve "Mihnet Keşan" ın, Molla'nın yazısile olan nüshası, Reşad Fuad Beyde idi.

Gülşeni Aşk — Aşka dair manzumedir. "22' sahifedir. Molla, bunu 1812 [1227 H.] de yazmıştır. 1848 [1265 H.] de talik yazı ile basılmıştır.

Lâyiha — Sultan Mahmud, 1827 [1243 H.] de Memaliki Osmaniye'nin "dəhl ve harcı" nı tahkik ve tahrir eylemesini "sadakat ve dirayetinden" dolayı emretmesi üzerine tahkikat ve tetkikatta bulunarak lâyihayi tanzim ve takdim etmiştir.

Sadrı esbak merhum Said Paşa dedi ki: "Bir gün sarayda esbak Mısır Hıdivi İsmail Paşaya tesadüf etmiştim. Bilmünasebe "İzzer Molla'nın muharebeye aid lâyihasından başka bir lâyihası daha vardır ki vaktile hayli² para vererek elde etmiştim. Fuad Paşa pek ziyade reca ettiğinden vermişdim, onda kaldı demişdi. "Reşad Beye sorunuz, varsa aman görelim". Sordum, Reşad Bey görmediğini söyledi. Kitabcılarda aramağa başladım. Bir zaman sonra Sahhaflar Çarşısı'nda alayla satılan âdi kitablar arasında lâyihayı görerek — İsmail Paşa merhum gibi — ben de "hayli para" vererek aldım. Kütübhanemde mahfuzdur. Güzel nesih yazı ile yazılmıştır. Her sahifesi "15" satır olarak "157" sahifeden ibarettir.

Cümleler açık ve kesiktir, kim okusa anlar. Merhum Ebuzziya, bu lâyihayı görmüş olsaydı — bazı zevata tercihan — Molla'yı "Nümunei Edebiyat" a kayd ederdi.

Lâyihada:

"Bu yezdığını mevad, ripki tahririm üzeredir deyu cezm ve itikadım olmayıb erbabi vukufla yegân yegân stişereye muhtactır. Zira bir âdemin aklile verilmiş nizam, makbuli âmme olmaz".

Ş

"Kazanclarımız ciheti ma'kule ve meşruadan olmamakla ettiğimiz irtikâbattan faide görmek şöy le dursun iradı kadimimize dahi halel gelip کل برم mücazatı ilâhiye zuhûrile ne malimizde bereket ve ne kulûbumuzda emnü rahat kaldı".

§

¹ Bu eserdeki resim de ondan alınmıştır.

² Bu hususta "hayli" kelimesini kullanmak, bizim gibi — esasen maişetine kifayet etmiyen varidatı cüz'iyesinin bir kısmını da, kitab almağa tahsis eden — âdemlerin hakkıdır. Halbuki bizim keseler, bazılarının kafasına benzerken ilim uğrunda sarf ettiğimiz para ne kadar çok olursa olsun — verdiğimize acınır gibi — "hayli" kelimesini kullanmıyoruz.

"Tersane ve Tophane ve mühimmatı hıyamiye nizamlarına vukufumuz olmadığından kütübi ektenciye terceme olunup şer'an caiz olanları icra olunmak lâzımdır. Zira nizamatı biz, anler kadar düşünemeyiz. Çünki İslâmın nısıf akılları me'ade masruftur. Hazıt tamam anlar akıllarını maaşa sarf esmişlerdir, biz de anların şer'a dokunmaz nizamlarına maslahatımızı uydurmakla iki kat kâr etmiş oluruz."

kabilinden makûl sözler söylemekle beraber bazan öyle garib mütalealar serd ediyor ki — müsellem olan — fetaneti ile asla telif olunamaz. İşte o garib mütalealardan biri:

"Reaya menazilinden külliyen hamamlar ref olunmak. Reaya berberi, ehli islâmı ve ehli islâmı berberi, reayayı tıraş etmemek, hamamlarda reaya bilinmek için arkalarına havlu yerine peştemal verilmek¹. Na'lunsız gezmeleri ehli İslâma muzırdır. Zira عدداً الله وربائله وربائله وربائله وربائله الله وربائله الله والمائلة والمائل

*

Molla, tab'an şair ve hezlü mizaha mail idi. Uğradığı musibetler, hep dilindendir. Hattâ kendi de "düştük lisan belâsı ile ahü zare biz" diyor ki söylediği sözlerin en doğrusu budur. "Geldi kafiye, gitti safiye" meseline muvafık olarak — sırası gelince — güzel, fakat nefsi için muzır sözler ve tehlükeli şiirler söylemekten sakınmazdı. İşte nümunesi:

Eyledi kahtı rical, ehli mesanidden bizi Oldu insan zümresinden bir sürü hayvan diriğ Ehveni mevcud, İzzettir varın fehm eyleyin Kaldı nadanlar elinde meclisi irfan diriğ"

Hangi mecliste, hangi şahsa karşı olursa olsun dilini tutamaz, taşı gediğine koymaktan çekinmezdi. Bakınız ne diyor:

"Benim gibi âlemde var mı cesur Yaraşmaz değil şaire kilü kal Taarruzda hiç etmemiştim kusur Bu oldu heman baisi hasbıhal"

"Kilü kal" de ileri gitmesidir ki evvelâ Keşan'a, sonra da Sıvas'a kadar gitmesine bais olmuştur. Abdülhak Molla'nın söylediği vechile "Zebandrazlıktan", "Fas-lü mezemmet" ten, "Ricale ta'nü lâ'n" den ve sözlerine muhalefet edenlere "tehevvür ve itabü seb" ten sakınmaması, idbare uğradığı sırada bir taraftan bir suretle yardım görmemesini intac etmiştir.

Musibet arkadaşına edilen nakdî muavenetten Molla'nın mahrumiyeti, kendini sevenlerin mefkud, yahud ma'dud olduğuna şahiddir. İkbâl zamanında Süleyman Faik Efendinin tâbirile — "dokunaklı sözler" söylemesinden müteessir ve

¹ İzzer Molla, galiba Sadrazam Kalaylı Koz Ahmed Paşanın ruhunu şadetmek için bu yolda tavsiyede bulunmuşdur. Zira Kalaylı, hamamda müslimlerden tefrik için Hıristiyanların ayağına çıngırak taktırmıştı.

muğber oldukları halde — daha ağır söz işitmemek için ca'li surette hürmet ve mahabbet gösterenlerin, nekbet evanında muavenette bulunmıyacakları şübhesizdir.

Molla — Rifat Paşanın dediği gibi — "Avakıbı ahvali tefekkür eder, fatin ve âkıl bir merdi kâmil" ise dilile, kalemile cerh ettiği âdemlerin, fursat bulunca inti-kam almağa kalkışacaklarını, kötülük etmeseler bile her halde iyilik de etmiyeceklerini "Tefekkür" etmesi lâzım gelirdi.

Bir âdem, ne kadar faziletkâr olursa olsun kendini lisanen, kalemen rencide edenleri — hini fursatta — affetmek için nefsile uzun mücadeleye düşer. Affetmek faziletini gösterenler, pek nâdirdir.

Fıtraten şair olanların, fıtraten hür olmaları tabiidir. Fakat hürriyeti şairane, diğer insanların hürriyetini ve izzeti nefsini ihlâl etmek için şairlere bir hak, yahud bir kuvvet bahş etmez ve edemez.

İzzet Molla gibi, pek kıymetli bir zatın, dilinin ve kaleminin belâsına uğrıyarak kırk beş yaşında mihnet ve nekbet içinde dünyadan elini çekmesine teessüf olunur.

Merhumun matbu iki divanile iki manzum eseri, tedkik edilse değerli bir şair olduğu anlaşılır. Her vadide istediği ve istenildiği gibi güzel şiirler söylemiştir. Muhib ve mensub olduğu Nakşıbendî ve Mevlevî tarikatlerinin feyzile mutasavvıfane şiirler yazmakta da kudret göstermiştir.

"Rengi vahdet, zatına bizzat mahsus olmasa Ruyi dünyada olurdu herkesin siması bir"

beyti ârifanesi, Molla merhumun yalnız "ruyi dünya" da değil, ruyi ukbada da yüzünü ağartır.

* *

Her ferdin hasaisına terceman olan fıkraları zabt etmek bizde âdet olmamıştır. Bir suhbet bezminde nakl olunan fıkratı dinleriz, güleriz, bir gün sonra unuturuz. Şayet sa'milerden biri, o fıkaralardan birini hâfızasına tevdi edib de bilâhare nakl edecek olsa mutlaka Ali'nin fıkrasını Veli'ye, Velininkini de Ali'ye isnad eder ve fıkranın mahiyetini değiştirecek surette başını, gözünü yarar. Pek güzel olan ofıkra, pek çirkin bir şekle girer, dinliyenlerin sözden anlıyanlarını mütelezziz etmez, müteezzi eder.

Fıkra ne kadar güzel olursa olsun lâyikile zabt olunmadıkca, bahusus tecessüm ettirecek surette nakl edilmedikce dinliyenler üstünde istenilen tesiri gösteremez.

Vatanımızda asırlardan beri binlerce söz ehli geldi, geçti. Zabt olunan fıkraları, binde bir nisbetinde bile değildir. Bu cümleden biri de İzzet Molla'dır. Öyle fatin, natuk, zarif, nüktedan, serbest ve zamanımıza binnisbe yakın bir söz erinin acaba kaç fıkrasını nakl edebiliriz?

Ben vaktile işidib, yahud bir kitabda, bir mecmuada görüb de zabt eylediğim² fıkralardan birkaçını buraya kayd ettim.

Arabın dediği gibi:

« خذما صفا دع ما كدر»...

Ş

Gümrükcü Tekirdağlı Ahmed Ağa'nın Beylerbeyi'nde Saray civarında yaptırdığı büyük yalı, Molla'nın sinirine dokunduğundan "herif saray kadar yalı yaptırdı" diye her yerde söylenmeğe başlar. Ahmed Ağa "bu âdem, beni diline doladı, başıma bir belâ getirecek" diye ürkerek Molla'nın dilini tutmağa çalışır. Kendinin Mühürdarı ve Molla'nın eniştesi olan Nafiz Efendi [Paşa] vesatetile Molla'yı yalıya davet eder. Fevkalâde ihtiram ile istikbal olunur. Molla derhal maksadı anlar. Avdette de o suretle izaz edilir. Kayığa binince önüne bir boğça konur. Molla, kethüdaya hitaben "Boğça yolunda. Fakat yalı, Ağa'ya yine büyük, yine büyük" der.

Ş

Halet Efendi, konağının bahçesinde Molla ile gezerken bir incir ağacının çıkarılmasını bahçıvana emreder. Mola "çıkarttırmayınız, yerinde dursun, belki bir hanedanın ocağına dikersiniz" der.

Ş

Sıvas'a nefy olunduktan sonra derebeyleri bakayasından ve şair geçinenlerden biri Molla'nın şairlikteki şühretini işiterek tanzim ettiği eş'arı nefiseden (!) birkaç parçasını, zahiren tashih etmek recasile ve hakikatte ibrazı hüner maksadile — hizmetinde bulunanlardan birine tevdian — Molla'ya gönderir.

Molla, o lâtif (!) şiirleri görünce "Beye selâm söyle, perhiz etsin" der. O âdem, geldiği beldeye avdetle Molla'nın sözünü tebliğ eder. Bey, bir müddet yeyip içmekte, perhiz ettikten sonra yeniden yazdığı eş'arı dilpeziri (!) gönderir, aynı cevabı alır.

Bu hal, tekerrür edince gelen âdem "Aman Efendim, Beyin perhizden kımıldavacak hali kalmadı. Bundan sonra perhiz edemez" demesile, Molla "Perhiz ediyor da bu ...... ları kim ...... çıyor" cevabını verir.

§

¹ Muhtelif vesilelerle mükerreren söylediğim vechile mütareke hengâmında Fransız ve İngiliz askerleri tarafından — müzeye benziyen — evim cebren işgal ve kitablarının bir kısmile birçok eşya yağıma edildiği sırada defterlerim de zayi olduğundan meşahire aid fikraların pek çoğunu şimdi tahattur edemiyorum.

Bir mecliste Halet Efendiden bahs olunurken "Efendiye ib..... diyorlar, ne buyurursunuz" derler. Molla "Bunca zaman onunla ihtilât ettim, pek çok şeye vâkof oldum, söylediğiniz hale dair bir şey hissetmedim. Fakat ".....ne" lik de hasbaya pek yakışır" der.

Ş

Molla, Yesarî Zâde Mustafa İzzet Efendi ile huzurda bulundukları sırada Sultan Mahmud, Yesarî Zâdeye yaşını sorar. Yesarî Zâde, Mollayı da kendi gibi yaşlı göstermek için "Molla dainizle bir medresede birlikte okuduk. Kulunuz seksen yaşımdayım" demesile, Molla "Efendi dainizin kizbine ikimizin de malûm olan cehlimizden a'del şahid mi olur?" der.

§

Ehibbasından biri, evine davet etse Molla çocuğu yanına getirmemek, yemekte teklif ve ısrar etmemek, odada yer göstermemek şartlarile davete icabet edermiş. Sebebini sormuşlar, demiş ki "Herif, çocuğunu yanıma getirir. "Öp amcenin elini" der. Çocuk burnundan sümükler, ağzından salyalar akarak elimi öpmeğe davranır, ruhum mütezzi olur. Yemekte and vererek teklife başlar, hazmedemiyeceğim şeyleri yedirir, midemi bozar. Odada münasebetsiz bir yere oturmamı musırrane reca eder, vücudum rahatsız olur".

§

Molla, bir mecliste bulunur huzzardan biri "Fransa'da bir memeleket vardır ki geceleri bir kandil ile tenvir olunur. Kandil o kadar büyüktür ki, memuru içinde sandal ile gezer" der. Dinliyenlerden biri "o kandile yağ nereden gider" diye sorar. Molla "Efendi, yalan söyler. Herkes naçar dinler. Dinledikce yüreklerin yağı eriyib o kandile akar" der.

§

Hekimbaşı Behcet Efendi, bir gün Göksu'ya gider. Derenin kenarına dizilmiş olan destilerin İzzet Molla tarafından ısmarlandığını öğrendikten sonra desticiye beş on kuruş verib destilerin birine şu kıt'ayı yazdırır:

"Sana nisbetle gevherî şair İzzeta eski bildiğin çamlar Şenfera¹'ü Ferezdak¹ olmuştur Kırılıb şimdi bardak olmuştur"

Molla, destileri aldığı sırada kıt'ayı görüb kimin yazdırdığını sorar. Destici, "bir hoca efendi yazdırdı" der. Behcet Efendi ile görüştüklerinde kıt'ayı, kendinin yazdırdığını söyleyince Behcet Efendi "benim yazdırdığımı neden bildin" der. Molla "neden bilmeyim, Şenfera ve Ferezdak'ı İstanbul'da bilen, senden, benden başka kim kaldı" cevabını verir.

Ş.

¹ Eski Arab şairlerinden.

Yukarıda ismi geçen Hançerli Beyin yalısında bir mübahasei ilmiye esnasında — âlim kıyafetinde — bir cahil, Beyin ilmine hayret ederek İzzet Molla'ya hitaben "bu zatın bu kadar ilmi varken niçin ihtida etmiyor" demesine mukabil, Molla "senin de bu kadar cehlin varken niçin tanassur etmiyorsun" der.

Gazel

Meşhurdur fisk ile olmaz cihan harab
Eyler anı müdahenei âliman harab
Bilmez ki iki kat yıkılır kendi, halktan
İster cihan yıkıldığını hanman harab
A'mali hayr, süllemidir kasrı cennetin
Mümkin mi çıkma, olsa eğer nerdüban harab
Bir mevsimi baharına geldik ki âlemin
Bülbül hamuş, havz tehi, gülistan harab
Çıkmaz bahara değmede biçâre andelib
Pejmürde bâl, vakt şita, âşiyan harab
Elbette bir sütunı olurdu bu kubbenin
İzzet nihayet olmasa kevnü mekân harab

Sel ve ateşten emin olmaz yapılmış haneler Rahat isterlerse ma'mur olmasın viraneler Bir gelen bir dahi gelmez bak sana ey dehri dûn Böyle tekdir eylemez mihmanı sahib haneler Sahni tenki akle sığsa tevseni halâtı aşk Eylemezdi azmi sahrayı cünun divaneler Hüsnü aşkın şulesi birdir nigâhı vahdete Yandı bilmezlikle kendi nârına pervaneler Buyi damanı şarab alûdum eyler halkı mest Ben o serhoşum ki gezdim bunca yıl meyhaneler Pâre pâre olmayınca ermedi maksuduna Tesliyettir sinei sad çake İzzet şâneler

Mühtedi bir tabibin intiharına söylediği mizah âmiz tarih:

Müslüman olmuştu gûya bir tabib Habli iğvayi şeyatine çekib Olmadan İslâm ana bir ay nasib Kendini asmak kurarmış çün salib Riştei fikri olunca târü mar Fenni cerrahide cok üstad imiş Kıydı kendi neşterile kendine Şükr kim kendinde etti tecribe Küfrü İslâma yarar âdem değil Azm edib darüşşifayi berzaha Hamei tarihim oldu garkı hun

i de

*

Bulmamış aklınca bir uygunca ip Misli meşhud olmadı vakti karib Çâk edib habli veridin bi şekib Hastegânı sakladı Rabbi mücib Bana kalsa oldu reyinde musib Bir hikâye oldu bu emri acib Neşterile kendiye kıydı tabib

IZZET

Seyyid Mustafa İzzet [Efendi] Tosya'da Destban Ağa' Zâde Mustafa Ağa' nın oğludur. 1801 [1216 H.] de Tosya'da doğdu. Ana tarafından nesebi — Tophane'de bina ettiği Kadirî Dergâhında medfun — sadattan Şeyh İsmaili Rumiye müntehidir.

Babasının vefatından sonra anası, İstanbul'a gönderdi. Müteallikatından olan dersiâm hocalarından bir zate tevdi eyledi. Fatih'de Baş Kurşunlu Medresesinde tahsili ilme çalıştı.

Sultan Mahmud, Bahçekapısında inşa ettiği Hidayet Camiine bir cuma günü geldiği esnada Mustafa Efendi — en dilrüba eserlerden olan "Aldım hayali berçemin ey mah dideme" matla'lı hüzzam bestenin sahibi ve padişahın müsahibi — Kömürcü Zâde Hâfız Efendiden meşk ettiği bir Na'ti şerifi, müezzin mahfilinde pek lâtif bir sadâ ve edâ ile okudu. Musikîde kudreti müsellem olan padişah, mahzuz oldu. Terbiyesine itina olunmasını ve bilâhare Enderune alınmasını Silâhdar Gazi Ahmed Paşa Zâde Ali Beye [Paşa] emreyledi. Üç sene onun dairesinde tahsili ilm ile meşgul oldu ve yazı meşk etti. Sonra Galatasarayına çirağ edilerek orada da üç sene tahsile devam eyledi.

1820 [1236 H.] de İlyas Ağa'nın Silâhdarlığında sabık Silâhdar Ali Paşanın iltimasile Enderune alındı. Uzun müddet nayzenlik ve hanendeliğe çalışarak o san'atlerde terâkki etti.

"Vakayii Letaifi Enderun" da, 1819 [1235 H.] valeayii sırasında deniliyor ki:

"... Ali Beyin dairesine bilmünasebe vurud ve hüner ve maarife bezli vücud eden hattat Mustafa Efendinin sadâyı Davudî edâsı âliyülâlâ ve nayi nalânı cümleden balâ olduğundan maada hüsni hattâ emsâli nâyab iken miri müşarünileyh, tezayüdi feyzine sebeb olmak mutaleasile evvel beevvel Galata Sarayına tesyir edilib orada istidadı teşhir olunca Enderunı Hümayuna alınması mukarrer oldu. Ali Bey, Silâhdar İlyas Ağa'ya haberler irsal ve "Böyle ehli kemal, Galata Sarayında kalmak revayı hak mıdır?" diye sual edince Silâhdar, filhal celbine şu kadarını isbal ve oradan geldiği ande Mabeyni Hümayuna isal ettikte ibtida Nayi'nin istimaına ikbal ve ol dahi Acem Aşiran makamında bir taksim edib her nağmede meharetini ikrar ettirdikde huzurı Hümayunda bulunan bazı ehli dil "Bu kulunuzun çaldığı nay gibi kutbı Nayî değil, Çalılı dahi çalamadığı şübhesizdir" dediği her tarafdan tasdik ve Çavuş tarılarıa girmesi teşvik olunub birçok ihsan verilerek kilara çırağ buyurulduğu Silâhdar Ağa'ya ifade ve quvuştara mülâzim olması, neticei meali irade oldu."

Hamidiye Evkafı Kaymakamı Hattat Çömez Mustafa Vâsıf Efendiden sülüs ve nesih ve Yesarî Zâde Mustafa İzzet Efendiden ta'lik temeşşuk ederek icazet aldı. Kendinin ve hocalarının isimlerinin "Mustafa" olması garib tesadüflerdendir.

² Süreyya Bey "Büstan Zâde" yazmıştır.

Padişah Rami Kışlası'nda iken asker zabitliğile çirağ edilenler sırasında bir hizmete memur olmak emelinde bulundu ise de — hakkındaki teveccühten dolayı padişahın yanından ayrılmasını — mukarribler, münasib görmediklerinden emelini arza cesaret edemediler. Bu sebeble hac için ruhsat istedi.

"Vakayii Letaifi Enderun" da 1829 [1245 H.] vakayiinde deniliyor ki:

"Ağayanı hünermendandan Kilarda nayzen Mustafa Efendinin nayı nalânda naziri nâdir ve sadasının dahi emsalsizliği zâhir olduğundan fazla yazısı Yakutı Müsta'same mümasil ve sülüste şeyhin hattına mukabil gibi iken seferi pür hâtar zuhûrundanberi çok şeyler tab'a fütur verdiği herkesi, güra keşte rahı şuur ettiğinden mukarribanı hazret, mümaileyhin haysiyetinden bahse istihsali ruhsat edentediklerini iz'an ve bir zeminü zeman ile Haccı Şerife gitmeyi istizan ettikte tarafı şahaneden yüz kuruş mahiye ihsan buyurularak çıraklığı istihsan buyuruldu."

Bilâhare Bağdad valisi olan Gürcü Necib Paşanın Surre Emanetinde 1830 [1246 H.] da — evvelce intisab eylediği — Nakşbendî tarikati meşayihinden Kayseriyeli Ali Efendi ile birlikte Hicaz'a gitti. Abdullahı Dehlevî القدس حرب hulefasından Mekke'de mukim Şeyh Mehmed Can Efendiye hizmetle tekmili sülûk etti. Avdette yedi ay Mısır'da kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Mahmud Paşa hamamı çiyarında ey aldı.

Başında Nakşî tacı ve arkasında Dehlevî hırkası olduğu halde bir Remazan günü Bayezid Camiinde müezzin mahfilinde kendi hatmini okurken birkaç zat, namazda kamet almasını reca ettiler. "Ekseren bu camie padişahımız geliyor, benim sesimi işitecek olursa iyi olmaz" dedi ise de padişahın bugün İstanbul'a gelmediğini ve gelmiyeceğini temin ettiler.

İkindi namazında bülend âvazla ve kemâli letafetle kamet alırken padişah, camie girdi ve namaza iktida etti. Namaz ve tesbih bittikden sonra Yaver İşkir Ali Paşa mahfile çıkıb "şevketli efendimiz sual buyuruyorlar, kamet alan kimdir" demesile müezzinbaşı, efendiyi gösterdi. Ali Paşa — kapı yoldaşlarından olduğu halde oruç halile tanımayıb — bir Özbek derviş olduğunu arz eyledikte — bir kerre gördüğü âdemi, bir kerre işittiği sesi bir daha unutmıyan — padişah "Mustafa Efendinin sadâsını ben bilmez miyim, Özbekdir diye beni mi aldatıyorsunuz" dedi. Müezzin mahfilinde bulunanların birer birer aşağı inmelerini emretti. İnenler arasında Efendi görünmediğinden diğer bir âdem daha göndererek onu da indirtti. "Mustafa Efendiyi ben bilmez miyim" dedi.

Hizmetini terk ederek bu kıyafete girdiğine pek ziyade kızdı. Derhal imhasını parmağile ve şiddetle işaret eyledikte Husrev Paşa "ferman efendimizin" dedi. Padişahı daima hayra sevk eden Musahib Said Efendi "Paşa sen çocuk musun, ne yapıyorsun" diye eteğinden çekti.

Padişah, kemâli hiddetinden camide durmayıb Dolmabağçe Sarayına gitti. O gece teravih namazından sonra musahiblerden Kömürcü Zâde Hâfız Efendiye

¹ Keyfî olarak bir faninin bir faniyi ifna etmek istemesi, ne garib şey.

"Senin hac refikine ne dersin? Özbek kıyafetile Bayezid Camii mahfiline çıkıb "Ey cemaati müslimin, işte beni gördünüz mü? Padişahı zemane sinini vafire hizmet eyledim. Emeğim şu kıyafette karar verdi" diyerek halka teşhir ediyor. Bunun için ifnası hakkındaki fermanım, Said Efendinin ilhahile Husrev Paşanın istid'a ettiği affe müsaade edişim, nefyine netice verdi" dedi.

Kömürcü Zâde, ertesi gün Bayezid Muvakkithanesinin önünde Mustafa Efendiye tesadüf ederek "Şevketmeab efendimiz, Özbek kıyafetile göründüğüne infial buyurdular. Cameni tebdil et, başına fes giy" demesile "sikkeyi başka kisveye tebdil edemem" cevabını aldı. Kömürcü Zâde "Öyle ise bir daha nazarı şahaneye taallûk edecek yerlerde bulunma, zira hakkında mazarrat memuldür" dedi. Mustafa Efendi, nasihati kabul ederek evine gitti.

O gece yine teravihten sonra padişah, Kömürcü Zâdeyi ihzar ederek "Kerçî nefiyden de afvettim. Amma şu kıyafetle beni ilân edişine pek canım sıkıldı" dedi. Kömürcü Zâde "Bugün Bayezid Muvakkithanesinin önünde gördüm. Tekdir âmiz pek çok söz söyledim. "Bir bende, veliyyi ni'metine halini arz eder mi, etmez mi' dedi. "Evet, eder" dedim. "Bu hey'eti ihtiyarım, veliyyi ni'met efendimize arzı ahvale vesile olur mütaleasına münhasır idi. Hali acz iştimalimi anlamadığımı anladığımdan pek meyus oldum" dedi. Ağlıyarak evine gitti demesile padişah, önüne baktı. Bir şey söylemeksizin odasına gitti.

Ertesi gece yine teravihden sonra "Hâfız Efendi, ne dedi idi" diye sormasile Kömürcü Zâde evvelki arzını tekrar etti. Padişah "Benim, ana dargınlığım yoktur. Ancak hüner ve kadrini zayi etmek sevdalarında gördüğümden canım sıkılıyor" dedi. Huzurdaki bendegânı, arzı şükran ve müttefikan Mustafa Efendiyi sena ettiler.

Efendi, ekseren Necib Paşanın konağında bulunurdu. Bayramdan sonra oraya bir âdem geldi. "Bugün mabeyinde saz faslı olacağından Mustafa Efendinin bulunması emir buyuruldu" dedi. Efendi, o sırada Kuruçeşme'de Esma Sultanın Başağası — zurefa ve urefadan — Hâfız Dilâver Ağa'nın nezdinde misafir bulunduğundan oraya — Necib Paşanın oğlu Ahmed Bey tarafından — yeni elbise ile nay gönderildi. Efendi saraya götürüldü. Huzurda nay taksim etti. Âtiyeye nail oldu. Muahharen iki defa daha celb olundu.

Bir gün ahenk arasında padişah, kendi şarkılarının okunmasını ve Mustafa Efendinin dinlemesini emretti. Birkaç şarkı okunduktan sonra "nasıl olmuş ise beyan eylesin" dedi. "Efendimizin şarkıları da şarkıyatın padişahıdır. Tahsınden ve tesirinden başka bir şey denilebilir mi" tarzında ma'ruzatta bulundu.

Onlar, hünerin kadrini bilir, hayrı sever, mürüvvetli insanlar imişler ki bu yolda hareket et mişler. Marifet düşmeni, bedhah, bedmaye, hasud, hakud şahıslar olsaydılar, fitnekârlık ederler, padişahı yeniden kızdırırlar, şerre sevk ederlerdi. Cenabı Hâk — başta müsahibi Said olduğu halde — hepsinin ruhunu şâd eylesin.

Padişahın, faslın nihayetinde "Üç def'adır Mustafa Efendiyi dervişane davet ve hakkında olan hüsni teveccühümüzü ifham eyledik. Bundan sonra bir işi olmadığı halde bazan saz növbetlerine gelsin" dediği tebliğ olunması üzerine efendi, hayret ve tereddüd gösterdi. "Efendimiz, haremi teşrif buyurmak üzeredir. Ne durursun, cevab ver" denildiğinden "Şunu teemmüldeyim ki ber muktezayi memlûkiyet, şevketli efendimizin duayi şevketi şahanelerinden başka acaba ne işim var ki böyle buyuruluyor" cevabını verdi. Bu sözü padişah işitti, mahzuz oldu, tekrar âtiye ile taltif etti.

Efendi, Sultan Mahmud'un âhiri ömrüne kadar saz növbetlerine devam ederek niçe lûtfü iltifatına nail oldu.

Sultan Abdülmecid'in cülûsunu müteakiben — tebdili meslek maksadile — Eyüb Camii hitabetini niyaz etti. Müsaade olundu. Maişetine medar olmak üzere Lâleli Camii Evkaf Kaymakamlığı da ilâve edildi.

1845 [Muharrem 1261] te Sultan Abdülmecid, bir cuma günü Eyüb Camiine gitti. Hutbeyi Efendiye okuttu. Pek ziyade takdir ederek kendine ikinci imam yaptı.

Muhtelif tarihlerde Selânik, Mekke, İstanbul ve 1849 [Receb 1265] da Anadolu Kadıaskerliği pâyeleri tevcih kılındı. O senenin zilhiccesinde baş imam oldu. Rumeli Kadıaskerliği pâyesini verdiler. Bir sene sonra Şehzadelerin Yazı Muallimliğine ve Veliahd Abdülâziz Efendinin müzakerecilik hizmetine tâyin olundu. 1852 [1269 H.] de imametten infisal etti. İki defa Meclisi Valâyı Ahkâmı Adliyeye âza, biddefat fi'len Rumeli Kadıaskeri, hasbelusul Reisülulema, Nakibüleşraf ve Meclisi Vükelâya memur oldu.

1876 [27 Şevval 1293] de vefat etti. Tophane'de Kaderîhane haziresine defn olundu. Mezar taşındaki kitabe, şakirdlerinden Muhsin Zâde Abdullah Bey tarafından yazılmıştır. Yazı güzel ve ibare müşevveştir.

*

Mustafa İzzet Efendi, orta boylu, mülehhamca, mavi gözlü, güzel ve güler yüzlü, sarıdan mübeddel biraz sakallı, yanakları penbe idi. Pek nazik ve edib bir merdi kâmil olduğunu, teşerrüf edenler söylediler.

Hattatlar ve musikîşinaslar arasında "Kadıasker Efendi" nâmile yâd olunurdu. Havas ve avam nezdinde pek muhterem idi.

Oğlu Ata Bey, resmini yaptırmak için pek çok uğraştı. Efendi, muhalefet etti. Ve المقلمة المراقبة المراقبة المعالية ben zail olduktan sonra suretimin kalmasına razı değilim. Resmini yaparsanız übüvvet hakkını helâl etmem" dediğini kızının oğlu Tahsin Bey söyledi.

Tayyar Zâde Ahmed Ata Bey, tarihinde der ki:

"Ulûmı Arabî'ye ve edebiye ve Farisî'ye ve mütesavvifede üstadı kül¹ ve hutun mütenevviada hâdissübül² ve şiir ve ilmî musikîde bülbül³ olduklarından başka mâneviyatcaya gelince melcei âşikan olub ezcümle ilmî tevhidin mehazi² denilse seza ve ulûmı mütasavvifede müşkil küşa ve imamı mukteda oldukları teslim gerdei ashabı nüha ve vefadır. § Hüsni hattı sülüste Şeyhi Sâni⁵ ve ta'likte İmata İrani⁰ oldukları emri celidir."

Efendi merhumla senelerce Bebek'de komşuluk ederek suhbetinden müstefid olan babam Mehmed Emin Paşa merhum, mülâki olduğu o kabil erbabı kemal arasında Efendiye mümtaz bir mevki verir ve emsali mefkud olduğunu söylerdi.

'11" Mushafı şerif, o kadar delâilül hayrat, "30" dan ziyade En'am, "200" den fazla hılyei saadet ve pek çok kıt'a ve murakkaa yazmıştır. Ayasofya Camiinde müze haline konmazdan evel — asılı bulunan büyük levhalar Efendinin hüsni battaki kudretine şahittir. Camilerde, sair mahallerde ve evlerde pek nefis levha ve kitabeleri vardır.

Yusüf Kâmil Paşa merhum için yazdığı Mushafı şerifi görenlerin hayran kaldıkları meşhurdur. Pek çok, pek kıymetli, şakirdler yetiştirmiştir. Şefik ve Muhsin Zâde Abdullah Beyler, Vahdetî ve Abdullah Zühdî Efendiler, Hacı Ârif Bey ve Mehmed Hilmi Efendi, şakirdlerinin en güzidelerindendir.

Musikide ihraz ettiği bülend mertebe, musikî üstadlarınca müsellemdir. Dellâl Zâde, Hâşim Bey ve Rifat Bey gibi o devrin pek değerli üstadları, Efendi hakkında "Hacei zemandır" derlermiş.

Nay üflemekte emsâli nâdir gelenlerden olduğunu dinliyenlerden dinledik. Nayını Sultan Mahmud, pek ziyade takdir edermiş.

Pek lâtif, pek üstadane şarkı ve semaileri vardır. Üniversite kütübhanesinin müze kısmınde kendi yazısile nefis bir şarkı mecmuası mevcuddur ki kendinin ve diğer esatizenin eserlerini havidir.

- "Kül" fazladır.
- 2 Pek yolunda bir tavsiftir.
- 2 Musikide bülbüllerin bülbülü addolunacak derecede hoş sada bırakanlardandır.
- Ehli tevhid olduğum halde "Esli tevhidin mehazi" tâbirinden maksad ne olduğunu enliyaanadım.
  - ⁵ Evvel ve sonra gelen hattatlar, bu hakikati teslim ederler.
- 6 Ta'likte üstadı olan Yesatî Zâdenin tarzı, İmade muhaliftir. "İmadı İranî" den maksad, Bleadinin ta'lik yazıda da son mertebeye vardığını anlatmak ise ta'likteki mehareti, sülüs, nesih ve celi yazılardaki mehareti fevkalâdesi nisbetinde değildir.
- ⁷ Bu levhalar, yazılıb yerlerine asıldıktan sonra uzaktan tedkik ederek kendince bir kusur bulmuş olacak ki — müteessirane "Ah kabil olsa da şu levhaları tekrar yazsam" dediği mervidir.
- 8 Efendi merhumun musikideki kemâline ve âsarına dair "Hoş Sada" nâmile yazınakta olduğum eserde ve "Kemalülhattatin" de tafsilât vardır.

Abdurrahman Şeref Efendi "Tarih Musahabeleri" namındaki eserinde söylüyor:

"Meşhur hanende Ali Bey, naklederdi ki: Âli Paşanın huzurunda bazan akşamları saz tertib olumur ve ekseriya Hoca Efendi (Mustafa İzzet Efendi) de bulunur idi. Bize genc hanendeler, tize çıktığımız zaman paşa "Beyefendiler, Hoca Efendi hazretlerini dinliyeceğiz" emrile bizleri pes perdeye davet ederdi."

Efendi, Bebek'de Yusüf Kâmil Paşanın komşusu olduğu için yazın yalıya, krşın da İstanbul'daki kâşaneye gelir, gece kalırdı. Vükelâ ve küberadan bazı zevat da gelirler, Efendinin canfeza nağmelerini dinlemek emelinde bulunurlardı. Efendinin resmî mertebesinden ziyade şahsının ulviyetine hürmet edildiğinden sair musikî erbabına söylendiği gibi "bir şey okuyunuz da dinliyelim" denilemezdi. İrfani kâmil erbabından olan meclisin sahibi, sözü bir münasebetle musikîye intikal ettirdikten sonra el urup içeriye gelen hademeden birine "Ağaları çağır, gelsinler, Efendi Hazretlerini eğlendirsinler" der ve — konakta daima hazır ve emre muntazır olan — hanende ve sazendeleri, pek kibarane ve zarifane tarzda celb ederdi.

O vaktin tâbirile "Ağalar" dediği hanende ve sazendeler — ki mesleklerinde mahir, efendiler idi — odanın münasib bir yerinde oturarak Efendinin intihab ettiği makamdan mühim bir peşrevi — kemali letafetle — çalarlardı. Müteakiben yine Efendinin istediği bir besteyi okumağa başlayınca Efendi oturduğu minderden kayarak yavaş yavaş hanende ve sazendelerin yanlarına gider, onlarla birlikte okumağa başlardı. O dakikadan itibaren nağmeler, başka halet ve halâvet peyda eder, huzzar, cennet nağmeleri dinliyor muşcasına mesti safa olurlardı.

Yazı ve musikî derecesinde şiir ile meşgul olmadığı anlaşılıyor. Çünkü meydanda pek çok yazısı ve musikî eserleri olduğu halde elde pek az şiiri vardır. Benim gördüğüm beş altı parçadan ibarettir. Belki bunlardan başka eş'arı vardır da ben görmedim. Yahud zayı olmuştur. İki hafidinden kırk yıl evvel şiirlerini sormuşturı, bir şey istifade edememiştim.

Gazel

Bezmi vahdetten cüda bir nay, bir ben, bir gönül Fanii baki nüma bir nay, bir ben, bir gönül Hayretinden geh güler, geh ağlar, inler dembedem Bül'aceb divane ha bir nay, bir ben, bir gönül Cismi zarı hençü nâlü hasta halü bi mecal Hasbihali her belâ bir nay, bir ben, bir gönül

Kendi söyler, kendi dinler kimse bilmez halini Ehli aşka kimya bir nay, bir ben, bir gönül Kârı natık, abdi âbık, zaıkı iksiri Hak Sana benzer İzzeta bir nay, bir ben, bir gönül

*

Hıdır Ağa Zâde Said Beyin gazelini talımis:

Âşık oldum olalı doğrusu ey mah sana Bir tarik ile gönül olmadı hemrah sana Nice takrir edeyim derdi dilim ah sana Etmedi gitti eser nalei cangâh sana Merhamet vermedi mi Hazreti Allah sana

Eyeldin gönlümü avizei mehdi ülfet Garaz eğlenmek imiş sonradan ettim dikkat Böyle tıflâne edaya kim eder emniyet Nâlem etmiş seni hâbîdei habı nahvet Galiba ninni gelir âhı sehergâh sana

Nalei aşkı ciğer suzimi sandın kuru lâf Sana takriri gumumı dil olub cümle hilâf Halime eylemedin atfı nigâhı insaf Âkıbet ömrümü hüsnün gibi kıldın itlâf Kaldı sermaye heman ah bana vah sana

Nedir ey çerh, sitemdideye kahrın öyle Ettiğin lûtfü bana sen de bilirsin söyle Ahü feryadımı sen sanma tehice böyle Beni şç-d eylemedin bir kere insaf eyle Aceba neyledim ey talii bedhah sana

Her ne rütbe görünürse sana surette baid İzzeta kesme sakın şahedi ma'niden ümid Zâhir oldukca gönülde hele sırrı tevhid Tükenir bîhaberane reviş elbette Said Zannıma rehber olur bu dili agâh sana

Kıt'a

Var olan hak varlığıdır benden eylersen sual Yokluğun irfanı kâfidir sülûk erbabına sırrını bildinse eğer Hırzı can et söyleme zannü şükûk erbabına

Ruzü şeb gönlümün evradı olub Tanrı adı Nakşi didarına bend eyle vukufı adedi Cezbei aşk ile fark edemeyüb nikü bedi Gözlerinden silip eşki terini böyle dedi Varamam yârime âma sıfat oldum ebedî Vâsıl et yâre beni

Çeşmi ibretle nigâh et zahida eşyaye sen Ma'nii sun'i Îlâhide ne sen varsın, ne ben

O felek meşrebin aldanma va'dine zira Nisbeti padişehi İzzeti derviş etti

İzzeta dem de geçer, gam da geçer âlemde Vaktini hoş geçirip şöylece eğlenmelidir¹

Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Nazif Dede Efendi merhum, Mustafa İzzes Efendiye şu beyti göndermiş:

"Gönül seninle sıkıldık ne şeyle eğlenelim Ne ile eğlenelim meyle neyle eğlenelim"

Fiendi de bu beyit ile mukabele etmis:

"O dem ki geldi amadan cihan gözümde değil Gönül arar o demi neyle meyle değil"

¹ Kütübhanemdeki mecmualardan birinde "Serhenk Mustafa Efendi" serlevhasile münderic olan yedi beyitli bir gazelin maktaıdır. Bu gazel, Mustafa İzzet Efendinin henüz Erderun'da ve genc ikan yazdığı nazımlardandır. Kafiye ve terkibler biraz sakattır. Epiy düzgün olan âtideki beyit, o gazeldendir:

[&]quot;Atılan ok geri dönmez düşüneydin evvel

IZZET

Hacı Ahmed İzzet [Paşa], Kapı Çukadarı Halil Efendi Zâde Vüzeradarı Girid valisi Erzincanlı Hacı Osman Hâşim Paşanın oğludur. 1813 [Şevval 1228¹] de Resmo'da doğdu.

Babasının 1824 [1240 H.] te vefatı üzerine İstanbul'a geldi². Bir müddet ikâmet ettikten sonra Erzincan'a gitti.

1826 [1242 H.] da Erzincan Voyvodalığına tâyin ve muahharan azl edildi. 1835 [1251 H.] te Erzurum eyaleti dahilindeki asakiri redife binbaşılığı ile asker silkine girdi. Bir sene sonra miralay oldu. 1840 [1256 H.] da Çıldır kazası kaymakamlığına ve 1841 [1257 H.] Mirilivalıkla Anadolu Ordusu Erkân Meclisi âzalığına tâyin edildi.

1848 [1264 H.] de İstanbul'a geldi. Ferik ve muahharen Irak ordusuna memur oldu, Bağdad'a gitti.

1849 [15 Ciimadelâhire 1265] da rütbei vezaretle Hâkkâri iyaleti valiliğine nasb ve bir sene sonra azl edildi.

Muhtelif tarihlerde Şam, Cidde, Diyarıbekir, Tarblusı Garb vilâyetleri valiliklerine, Muhaçirin Komisyonu Riyasetine, iki def'a Sıvas valiliğine, Rus Muharebesi esnasında Erzurum vali vekâletine, tekrar Hicaz, Hudavendigâr ve 1884 [1301] H.] te — Kadri Paşanın vefatında — Edirne valiliklerine tâyin olundu.

1228

[&]quot;Sicilli Osmani" de Erzincan'da [1213 H.] de "Fatin Tezkiresi" nde [1229 H.] da Resmo'da doğduğu muharrerdir. Resmo'da doğduğuna, Hanya eşrafından ve şuarasından Osman Nuri Beyin tarih söylemesi de şahadet ediyor. Tarih manzumesinin makta'ı:

[&]quot;Duayi hayr edib tarihi Milâdın yazub böyle Muammer ola ya Rab İzzet Ahmed Bey bedid oldu"

^{2 &}quot;Sicilli Osmani" de "Asakirin bidayen teşekkülünde Enderun'dan oraya intikal" ettiği söyleziyotsa da Enderun'da bulunduğuna dair Enderun tarihinde bir kayd yoktur.

Birinci rütbe Mecidî, murassa Osmanî, murassa imtiyaz nişanlarile altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını ihraz eyledi. "Şeyhülvüzera" ünvanı Namık Paşadan kendine intikal etti.

Bir hafta kadar hasta olarak 1892 [14 Şevval 1310] de vefat etti. Edirne'de Üç Şerefeli Camiin karşısında ve İbtidaî Mektebinin havlısında inşa olunan küçük kârgir türbeye defin olundu'.

* *

Nev'i şahsına munhasır olanlardan biri de İzzet Paşadır. Aklı başında bir zat iken ahvalindeki garabet, aklı başında olanlara hayret verecek mertebededir.

Yakından tanıyanların nakl ettiklerine göre yiyeceği et kebabını piştikten sonra yıkamak, eski hocalar gibi giydiği mesti ayağında iken tamir ettirmek, çorapsız mest giymek, mestin içine su döküb abdest almak, her şeyden, herkesten iğrenmek gibi hallerile sakalını boyaması² setresinin baştanbaşa yağlı olması, elbisesinin fena kokması ve tırnaklarının uzun müddet kesilmiyerek içine müzahrafat dolması, telif kabul edecek şeylerden değildir.

Paşa, Sıvas valisi iken Karahisarı Şarkili Abdi Efendi⁸ tanzim eylediği hecviyede der ki:

> Olur nahünleri ser pençei sübbae bir örnek Meram eylerse yırtar sinei çerhi hıramanı Mukayyidir tabiba ziri ezfarındaki kirler Anı göster de kustur hastegânı nev'i insanı Eyadii cünudi kamleü bürguse geçmiştir Rehayab olamaz isterse de mülki giribanı

- § Belâ bu ki şu halile eder herkesten istibra Eder tathir yani her kime dokunsa damanu Oruz desti su ile ancak alur bir vüzu, miskin Bununla güldürür kendusına ebnayi şeytanı
- § Tamamile olur bir hali diğer halinin zıddı Ne kavlinde sebatı var, ne de fiilinde idmanı
- § Hele u'cubei hayret fezadır şeklü endamın Olur tasvirden âciz musavvir olsa da mâni
- § Hele senden mülevves görmedim âlemde bir âdem Değil çok, eylesem Pinti Hamidi zâtına sâni4"

"Yaş düşüb iki gözünden dedi Bâdi tarih Göçtü Firdevsî ulâya Hacı İzzet Paşa"

^{1 1912 [1331} H.] de Edirne'ye gittiğimde türbeyi görmüştüm. Üstünde Edirneli Bâdi Efendiain — iki gözünden yaş düşerek — söylediği uzun manzumei tarihiye mahkûktur. Makta'ı şudur:

² Siyah mürekkeble boyadığını sadrı esbak Said Paşa söylemişti. Ciddî midir, lâtife midir? bil-miyorum.

³ Tercemei hali 28 inci sahifededir.

⁴ Abdi Efendi, Paşanın maiyetinde bulunarak bir suretle gücenmiş olacak ki hecviyede pak ağır söylemiştir.

Bununla beraber rüzgârın germü serdini görmüş, tecrübekâr, maslahat şinas, nabz âşina bir zat olduğundan resmî mesalihi ve zirü balâyı hüsni idare ederdi.

Sultan Abdülhâmid'in — birkaç sebeble ürktüğü, şahsınca ve devletce mühim gördüğü — Edirne vilâyetinden — hakkındaki emniyet ve teveccühü sebebile — Paşayı vefatına kadar ayırmamıştır.

Vefatında "Sabah" gazetesine yazılan makalede deniliyor ki:

"Kendini bilenlerin umumen müsellemi olduğu üzere merhum, kuvvetli zekâ erbabından ve hususa kevkalâde kuvvei hafıza ashabından ve tesviyei mesalihi hükûmetce secaribi kâmileye mâlik ve afif ve zaüstakim olduğundan memuriyetlerde mazharı muvaffakiyet olmakta idi".

Hâfızasının metanetine şehadet eden vakayidendir ki:

Sıvas valiliğinde bulunduğu esnada bir iş için idare meclisine giren bir köylü, Paşayı evvelce de gördüğünü söylemesile Paşa, dikkatle yüzüne baktıktan sonra o tarihten yirmi bu kadar sene evvel miralay iken Sıvas civarında bir köyün kenarından geçtiği sırada bir ağaç altında istirahat ederek bu âdemin getirdiği yemeği yediğini ve aralarında geçen sözlen anlatarak köylü ile beraber huzzarı mütehayyir etmiştir.

İnşada meleke sahibi olduğundan ehemmiyetli işleri, tekellüfsüz ve zahmetsiz dikte edib yazdırdığı menkuldür. Resmî binalar için söylediği tarih manzumelerinden ve bir iki Na't ve gazelinden başka âsarı nazmiyesini görmedim. Bütün âsarı, elbette benim gördüklerimden ibaret değildir. Fakat nerelerde, kimlerde kaldığını keşfetmek muhaldir.

Abdi Efendi hecvivesinde der ki:

"O rütbe iddiayi bâtılı var şirü inşada Bilir şakirdi dersi mektebi Veysiü Hassani Hele icadı kizbü mattavalü fıkra hanide Kalır ol rütbe şühretle Yesari Zâde sol yani"

Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad Efendi, kütübhanesinde mahfuz "3852" numavalı mecmuada şu satırları yazmıştır:

"Erzurum eyaleti Redifi Miralayı ve Osman Paşanın necli elmasparei i'caz âyini Erzincanî Mehzned¹ İzzet Bey nam suhanveri civan tab'ın bu fakir nekabetine tarihidit ki nihâli hattı destile bir masyaı tarihi "Şahidülmüverrihin²" de balâyı babına tahrir olundu.

> "Müjdeler, oldu nakib âli Resûlullaha Söyledi bendei diyrinesi İzzet tarih

Hazreti Es'adi bülfazlı celilülâtaf Es'adi âli Resûl, oldu nakibüleşra?"

Bu kıt'a İzzet Paşanın ta'lik yazısile mecmuanın bir sahifesine merbuttur.

- B Es'ad Efendi sehven "Ahmed" i "Mehmed" olarak yazmıştır.
- 3 Müntehab tarih mısralarını havi. Es'ad Efendinin bir eseridir.

Ârif Bey "Başımıza gelenler" de der ki:

"Erzurum'un Topdağı istihkâmına Moskof'ların hücumile vukubulan muharebede Muhtar Paşa gülle atmakla uğraşırken Erzurum vali vekili olan Sıvas valisi şairi meşhur Erzincanlı Hacı İzzet Paşa hazretleri, bu muzafferiyeti mutazammın bir kıt'ai tarihiye inşa ederek debdebei veziranesile Muhtar Paşanın olduğu yere getirdi. Cebinden çıkarıb hulûs âmiz, bildiğimiz bazı beylik sözler ile muzafferiyetimizi tebrik ettikten sonra kıt'asını okumak istediğinde Muhtar Paşa "şiindi tarihin ve şiirin sırası değil, işe bakalım" diyerek birden arkasını dönüverdi ve topun başına çıkarak işile meşgul oldu. Tabii'dir ki İzzer Paşaya bu halden bir bozgunluk müstevli olup oradaki halka karşı mahcub oldu. Herkes muharebenin verdiği dağdağa ile meşgul iken zahir Paşamız da "şayed düşmen mağlûb olursa mağlûbiyetine bir tarih bulmuş olayım. Zira metai şairiyetimi pazara çıkaracak böyle bir fırsatı mühimme, müddeti ömürde pek az tesadüf eder. Bu fırsatı fevt etmek caiz olamaz" diye bir hevesi nevcivani ile zamanı piride uzun uzamanda vali bulunan zatın meşguliyen böyle şeylere mi münhasır olacaktı? Lâkin ne çare terbiyemizin hükmü bunlarla iştigali bir marifet sırasına koyuyor".

*

Sultan Abdülhamid zamanında saray erkânından birine yazdığı mektubda:

"İhsan buyrulan nişanı zişanı âliler, mülkiye üniforması sırmaları arasında lâyikile görülemediğinden kıyafeti kadimei çakeranem olan askerî üniforması iktisasına müsaade buyurulsa da nişanı âliler tamamile görünse deyu arzu etmiş idim. Eyyamı mubareke ve resmiyeler hulûl ettikce ol arzu dahi kalbimde teceddüd etmektedir. Eğerçi askerliğim biraz eskimiş ise de hamdolsun edayı hizmette vücudüm dinc ve gönlüm genc olduğu misillu:

Mazhar etmiş hak, veliyyi nimeti şol feyze kim Bir nigâhı lûtf ile piranı eyler nevcivan Balü per açsun firazı çerha pervaz eylesün Âstanından geçen mürgi nizarü natuvan

Medlûlünce nazarı füyuzat eseri Zıllullahi bir eski kulunu genc ve naili genc eyler" diyor.

Ben, bu mektubun — kendi yazısile — müsveddesini gördüm. Tebyiz olunub gönderildi mi, arzusuna müsaade edildi mi, bilmiyorum. Hayatının son demlerinde — her ne maksada mübteni olursa olsun — böyle bir istidada bulunması, her halde hırsı piriden ileri gelmektedir.

İstikametle mâruf olan vüzeradandır. Erbabı servettendir. Kendinden kırk sene evvel vefat eden oğlu Hurrem Paşanın namına Erzincan'da bir cami inşa ve evkaf tahsis eyledi.

Bu camiin inşasına başlandığı sırada bir müneccim "cami ne vakit biterse ömrün de biter" demiş imiş. Paşa bu sözden ürlenüş, camii senelerce ikmâl ettirmemiş. Hattâ bir şair "Bitmedi ömrü gibi camii İzzet Paşa" mısraını söylemiştir.

Vehminin galib olduğu şundan da anlaşılıyor ki meclisinde cenazeye müteallik söz açılırsa rahatsız olur, derhal kapattırır imiş.

Evlâdı, ahfadı ve zevcesi yoktu. Hayatının kısmı âzâmını tecerrüd âleminde geçirdi. Güzel yüzlere dildade olduğu mervidir.

Sadrı esbak Said Paşa merhum söyledi:

"Pederim vaktile Es'ad Muhlis Paşanın divan kâtibliğinde bulunmuştu. Ordunun mesarif nazırı da olmuştu. O sıralarda Erzincanlı İzzet Paşa, genc ve müstaid olduğundan peder, kendini himaye ve mirlivalığa kadar terâkkisine delâlet etmişti. Bu cihetle pedere pek ziyade hürmeti vardı. Bana âdets veliyyi nimet zâdesi nazarile bakar ve o suretle muamele ederdi. Halkın bildiği gibi değil, âkıl ve hukuk-perver bir zat idi. Devletin hayatından ümidi kesmişti. Zevcesi de tuhaf bir kadındı, Erzincan'daki konağının üç dört odası altın ve gümüş ile dolu olduğu halde bağçesinde yetişen meyvaları damda kuruturdu. Mükerreren gördüm. Kuruttuğu meyvaları sattırırdı. Konağında ise birçok müsafir bulunur, ikram olunurdu.

Edirne'ye pek ziyade ehemmiyet verildiğinden oraya vali tâyin edilmiş idi. Sarayda bulunduğu esnada heman Edirne'ye gitmesi emr olundukda "Sadrıazama ubudiyeti kadimem vardır, onu görmeden gidemem. Kendini Sadrıazam olduğu için değil¹, hukukı kadimeden dolayı görmek isterim" demiş ise de Edirne'ye hareketi için ısrar olunmuş. O da "müsaade edilmezse valilikden af ediniz" demiş. Yarım saatte gidip gelmesini söylemişler. Bizim eve gelmiş, meşguliyetin vefretinden dolayı geceleri uyuyamazdım. Uşak da haber vermemiş. Paşa iki saat bekledikten sonra uşak geldi, söyledi. Mahcub oldum. Herifi tekdir ettim. Paşanın yanına gidip itizar ettim. Bize nasıl geldiğini hikâye edince büsbütün sıkılıdım.

Edirne'ye gittikten sonra daima bana mektub yazardı. Ben de yazardım. Bilâhare bu mektublara bizim dolabdan aşırmışlar. Muhabereden sarfınazar etmeğe mecbur oldum. Paşaya da muhabere etmemesini bilvasıta tebliğ eyledim.

Paşa, birkaç defa Edirme Rüsumat Nâzırı Kâmil Efendiyi² Edirme'den gönderip bana nefyi mülk etmek istediğini³ ihbar etti. Teşekkürle beraber "Allah, kendilerine ömür versin. Böyle şeylere hacet yoktur. Teveccühleri bana kâfidir" dedim, kat'iyyen kabul etmedim. Sonra zâtı şahaneye nefyi mülk etmiş."

İzzet Paşaya aid bazı fıkralar:

Paşa, vilâyetlerde bulunduğu esnada İstanbul'a gitmek üzere oradan geçen muteberanı davet eder, hürmet gösterirmiş. Başka yerlere gitmek üzere İstanbul'adın gelenler, kendini ziyaret etmek istedikce "meşgulüm" diye savarmış.

§

Paşa, Edirne'ye giderken, Sultan Abdülhamid, huzuruna kabul ve ibrazı iltifat ederek bir münasebetle "siz, herkese "teres" dermişsiniz, aslı var mıdır" der.

- Orasını ancak Cenabı Hâk bilir.
- ² On ikilerden meşhur Arab Abdullah'ın büyük kardeşidir. Liyakatli zat idi.
- 3 Kardeşim Ahmed Tevfik merhum "İzzet Paşanın, nefyi mülke kalkışması, kendi tâbirile "inan-du." deyüb gönül eğlendirmek için olsa gerektir." demişti.

Paşa "aslı yoktur Efendimiz, "teresler" kulunuza iftira etmişler" cevabını verir, mahzuziyeti mucib olur.

Ş

Mabeyin kâtiblerinden Reji Komiseri Nuri Bey merhum, bir gün bir iş için sarayda Başkâtib Ali Riza Paşanın odasına girer. Orada kirli paslı bir âdem görür. Zarif fıkralar söylediğini işiterek oturur. Bu zatın, Edirne valiliğine tâyin olunan. Hacı İzzet Paşa olduğunu anlar. Paşa o sırada şu fıkrayı da nakl eder:

Vaktile vezirlerden biri bir vilâyete tâyin olunur. Huzurunda Kadı ile Vekayi kâtibi bulunarak bir dâvanın rü'yeti esnasında Kadı "Zeyd, Amri darbetse..." yolunda dâvayı tasvir ederken vali, silâhşorunu çağırarak kulağına bir şey söyler. Silâhşor, mütereddidane ve müfekkirane oradan çıkar. Kadı, valinin münasebetsiz bir enir verdiğini, silâhşorun tavrından anlıyarak "efendim, bir şey mi emir buyurdunuz" der. Vali "canım, hangi vilâyete gittimse şu "Zeyd" ve "Amr" denilen habisler, arkamdan ayrılmadılar. Artık ellerinden kurtulmak için şimdi kendilerini gebertmesini silâhşora emrettim" der. Kadı "Bu defa da benim hatırım için af buyurunuz. Bir daha edebsizlik ederlerse öldürtürsünüz" demesile vali, affeder.

İzzet Paşa fıkrayı bitirdikten sonra "İşte efendim, bizde o kabil vali paşalara salef olduk da Edirne'ye gidiyoruz..." der.

§

Bir vilâyette vali iken memurlardan birini azl ettirir. Memur, Îstanbul'a giderken gayet mültezimane bir tavsiyename verir. Âdemceğiz, bu hale taaccüble "Efendim, hem şikâyet ettiniz, azl ettirdiniz, hem tavsiyename yazıyorsunuz, bu nasıl şey" der. Paşa, kemâli vekar ile "o muktezayı maslahat idi, bu da icabı şanı vezarettir" cevabini verir.

Ş

Edirne valisi iken asker muayyinatı için İstanbul'dan iki defa para isterler, bulub gönderir. Üçüncü defa yine isterler. Defterdar, sandıkta para bulunmadığını ve bulmak ihtimali de olmadığını söyler. Paşa, İstanbul'a yazar. İstenilen parayı bir iki gün içinde tahsil edib getirmek üzere dairei askeriyeden bir yaver gönderildiğini cevaben bildirirler.

Yaver gelir, görüşürler. Paşa "Vaktile pederim, âdemlerinden birini bir memlekete gönderir. Müteakiben "Malûm olan renklerin hiç birinde olmamak üzere bir at bul. Nihayet bir haftaya kadar göndermezsen seni asarım" mealinde bir mektub yazar. Âdemceğiz, hayret içinde kalarak düşünür taşınır şu yolda cevab verir: "Emrettiğiniz gibi bir at buldum. Haftanın malûm olan günlerinin hiç birinde olmamak üzere bir âdem gönderib aldırınız". Bu söz üzerine yaver dışarıya çıkar. Paşa, ona işittirecek surette yanında bulunanlara "anladı teres, anladı teres" der. Esbak Şûrayı Devlet Reisi Hasan Fehmi Paşa merhum, nakl eylemişti:

İzzet Paşa, Sıvas valiliğinde bulunduğu esnada vilâyetlerde pamuk yetiştirilmesı hakkında Babıâli'den tamimen yazılan tahrirat — memleketin ahvali tabiîyesi düşünülmeksizin — Sıvas'a da tebliğ edilir ve bir miktar pamuk tohumu da gönderilir.

Aradan birkaç ay geçtikten sonra bir gün Paşa, çarşıda gezerken gözüne bir hallac dükkânı ilişir. Yanında bulunan âdemlere birkaç okka pamuk aldırır, süslü kâğıdlara sararak evvelce gönderilen tohum ekilib şu kadar kıyye pamuk istihsal ve manzuri âli olmak üzere irsal olunduğuna dair cevab yazar.

Her işi pamuk ipliğile bağlamak itiyadında bulunan Babıâli sâkinleri, Paşanın himmetini fevkalâde takdir ederek teşekkürnâme ile beraber bir de nişanı zişan gönderirler. Paşa, teşekkürnâmeyi okuduktan, nişanı da göğsüne taktıktan sonra "teresleri aldattık" diyerek kahkaha ile güler.

§

Edirne şehrinde bir aralık arsız, hırsız ve sarhoş çoğalır. Jandarma ve polis kâfi miktarda olmadığından Paşa, başka çare düşünür. Jandarma Alayına memur olan becerikli bir zabiti celb eder. "Sana bir ağız öğreteyim de şehirde türeyen çapkınları terbiye et. Akşamdan sonra atına bin. Yanına birkaç süvari al. Meyhanelerin ve kahvehanelerin yanından telâş ile geç. Tesadüf edeceğin eşhasa bağırarak "ulan, şimdi buradan bir bölük jandarma geçti mi" diye sor. Ben yirmi jandarma bulsam edebsizleri terbiye ederim amma ne çare.. Sorduğun âdem bittabi görmedim der. Herife bir kamçı vur, haydi kerata sen de. Şimdi buradan bir bölük jandarma geçer de görmemek kabil olur mu" diyerek azarla. Biraz öteye git, kahveciye "Buradan bir bölük süvari asker geçti, acaba hangi tarafa gittiler" diye sor. O da görmediğini söyliyeceğinden herifi şiddetle tekdir et. Elhasıl oturan ve gelib geçen âdemleri ürkütecek surette yaygarayı bas. Bakalım, neticesi ne olur" der.

Zabit, aldığı talimatı lâyikile tatbik eder. Birkaç gün sonra hırsızlığın, arsızlığın hayli arkası alınır.

§

Bir vilâyette vali iken arzıhal yazdırmak için para bulamıyan iş sahiblerinden birinin alnına tebeşirle "Mektubcu Beye" yazarak müstedinin ifadei şifahiyesini havvale eder.

¹ Ahmed Vefik Paşa da Bursa'da vali iken — şifahî arzıhâl veren — ma'zul bir nahiye mëdiri pin setresinin arkasına tebeşirle "Tarafı Defterdariye" yazmıştır.

Bu tarzı havalenin mucidi ve mukallidi paşalardan hangisidir, yahud ikisi de mucid midir, bilmiyorum. Paşaların garabetce biribirlerine az çok şebahetleri vardır.

Gazel

Etmedi halime våkıf eseri ah seni
Hak ede derdi dilimden meğer agâh seni
Eylemiş zümrei uşşaka beni serdefter
Hüsn ile leşkeri hubane eden şah seni
Nârı hicranına bir lâhza tahammül edemez
Görmek ister dili sevdazede her gâh seni
Halimi arzı beyan eyle var ol dildâre
Ey saba eyliyelim âhıma hemrah seni
İzzeta etmedi azadei gam bir dem çerh
Edeli müştagili dağdağai cah seni

IZZET

Mehmed İzzet [Paşa], Kayseriye dahilinde Tavulsun köyünde Ateşzâde İsmail Efendinin oğludur. 1843 [1 Zilhicce 1258] te o köyde doğdu.

Büyük babası Hâfız Mehmed Efendiden taallüm ve Kur'anı Kerim'i hıfz etti. Babasile İstanbul'a gelerek Bayezid Rüşdî ve Askerî İdadî Mekteblerinde okuduktan sonra Harbiye Mektebine girdi. 1867 [1 Şaban 1284] de Erkânı Harbiye Yüzbaşılığile çıktı.

Erzurum İstihkâmatı İnşaat Komisyonuna memur oldu. Yedi sene Erzurum, Erzincan, Diyarıbekir, Dersim, Mazkird, Harpud, Kars, Ardıhan, Batum yollarının keşfinde ve haritalarının tanziminde, Akkâ Kalesinin tamir ve tashihi ile cebhanelikler, istihkâmlar, varoşlar yapılmasında, Kavala civarının müstahkem kılınmasında, Zamando suyunun Kayseriye ovasına akıtılması için güzergâh haritasının alınmasında, Hicaz emakini emiriyesinin teftişinde, Alasonya'da Ah-

med Eyub Paşanın kumandasında toplanan orduda Receb Paşa fırkasının ve Selânikte teşekkül eden kolorduların Erkânı Harbiye Riyasetinde ve muharebelerde ve Darülâcezenin inşaatında pek çok gayret ve hüsni hizmet etti.

Bilâhare Harbiye Nezaretinde inşaat dairesine memur oldu. Rütbesi 1893 te Mirilivalığa terfi olundu. Meziyet ve iffet sahiblerinin mümtazlarından olduğu halde rütbe ve memuriyetce emsâlinden geri kaldı. Mahrumiyet, galiba o mümtazlıktan ileri geldi. 1909 da tekaüd edildi.

1914 [4 Şaban 1332] te Erenköy'ündeki köşkünde vefat etti. Karacaahmed kabristanına defn olundu.

Afif, muktedir, hoş suhbet, lâtifekâr, gayur, mukdim ve daima ilim ile müteveggil bir merdi fâzıl idi. Bizi pek seven ve bizim de pek sevdiğimiz fazilet erbabından olduğu için buluşur, görüşürdük. Meclisinde âdi söz söylenmezdi, ilimden bahs olunurdu. Herkes, idrakine göre müstefid olurdu. Aramızda nice lâtife geçerdi. O lâtifeler de edebî faideler tevlid ederdi.

**

Eserleri:

Kamusı Farisî — Senelerce uğraşarak büyük bir kamus yazdı. Bu eser için bazan benden kitab alırdı. Vefatından hayli zaman sonra, Millet Kütübhanesine kondu. Bunun vücude getirilmesi için sarfedilen gayret ve himmete her kelime serhadet eder.

Yusuf ve Zeliha — Molla camiinin eserinin nazmen tercemesidir.

Guncai Bustan - Şeyh Sa'dinin "Bustan" ın nazmen tercemesidir.

Nanü Helva — Behaüddini Amili'nin eserinin tercemesidir.

Nan ve Peynir — Behaüddini Amili'nin eserinin tercemesidir.

Hikâyatı Hace Nasrüddin — Cümadellulâ 1278 de Mısır'da basılan Hoca. Nasrüddin fıkralarının Arabcadan tercemesidir. Bu eserin nihayetine Paşa, şu beyitleri yazmıştır:

> "Rahmet etsin Hace Nasrüddine Hak Oldu bizden bu duaya müstahak Her sözü şayestei takdırdır Her rumuzi kabili tefsirdir Sanmaki ebleh idi o hurdedan Her sözü bir nükte eylerdi beyan Hem gülüb hem yazma düştü İzzete Erdi 318 de gayete"

Rus - Japon muharebesine dair felsefî ve hikemî mutaleaları havi olarak uzun bir manzume yazmıştı.

Daha başka manzumeleri ve risaleleri vardır. Kendi tâbirile "kendine mahsus bir cdayi türkî ile" şiirler de yazmıştır. Merhumu ehibba arasında "Mütercim İzzet Paşa" nâmile yâd ederdik.

Gazel

Gör çeşmi ibret ile a gafil akar suyi
Ömrün de işte böyle geçer sanki kar suyi
Allah yolunda sarf ede gör âbi ruyuni
Her haksare sarf olunmaz vekar suyi
Havfi Hudade gözden akan iki katra su
Makbuldür, sen aynına alına kokar suyi
Âlim yanında bahse girişme sükût et
Sahilde eşme kuyu ki acı çıkar suyi
Bir cism kim gadab küpüdür hercü merc olur
Nârı gadab alâvlana İzzet yakar suyi

"Yusuf ve Zeliha" tercemesinden:

Küşad et guncai ümidi ya Rab
Bağından ver güli cavid ya Rab
O gonca lebden it ma'mur bağım
Hem o gülden muattar kıl dimağun
Şu bi eltaf olan mihnet serade
Beni ni'met bilenden eyle sade
Zamirim hep sipas endişe eyle
Dilim daim sitayiş pişe eyle
Kıvamı akılden ver kalbe ziver
Kıl iklimi suhan üzre muzaffer

الهی غنجهٔ امد مکشای
کلی از روضهٔ جاوید نمای
کخدان از اس آن غنجه ناغم
وزان کل عطر رورکن دماغم
درس محنت سرای بی مواسا
ضمهای خویشم کن شناسا
ضمع مرا سپاس اندیشه کردان
زیام را سنایش پیشه کردان
زیام را سنایش پیشه کردان
ر قویم خرد مرروز م نخش
ر افلیم سخن میروز م نخش

Bana ihda eylediği — yukardaki — resmin arkasına yazmıştır:

Her kim ki kıyam eyleye dâ'vayi vücude Izzet sakın olma bu gibi fikre rübude Elvahına, eşkâline aldanma bu dehrin Sabit nesi var dikkat ile bak ki sipihrin 2 Eylûl 1321 Düşmüş çehi cehle Girme rehi cehle Yoktur buna pâyan Baki yine Mennan

IZZET

Mehmed İzzet [Efendi] Antakyalı Attar Zâde Abdülkadir Efendinin oğludur. 1864 [1281 H.] te Antakya'nın Cemaliye Malıallesinde doğdu.

Kendini tarif için:

"Muktezayı fıtratımdır bendeki bûyi vefa Kim beratun var elimde sühretim Attardır"

diyor.

Antakya ulemasından Kömür Çukurlu Hoca Ali Efendiden okuyarak icazetnâme aldı. Umumî ve hususî surette Türkce, Arabca ve Fürsce okutur ve emlâkinin idaresile meşgul olurdu. Bir müddet Antakya İdadî Mektebinde de o lisanları tedris eyledi.

1914 [15 Şaban 1333] te Antakya'da vefat etti.

Ehibbasından biri şu tarihi söylemiştir:

"Böyledir Attarı dehri pür füsunun âdeti Nagehan bir gün sunar ma'cunı derdü mihneti İşte Attar Zâde kim bir şairi şirin nefes Miskü anberden dahi hoşter gelirdi suhbeti Bağdeten dükkânçei şiirü ulumı sed edib Micmeri kabre kodu udi teni pür nükheti Mazharı feyzi feridüddin ede Mevlâ âni Sen oku bir Fatiha terk eyle zair gafleti Fevtinin tarihin işmam eyledim ba ta'miye Buldu Attar Zâde İzzet bûyi pâki cenneti"

Divançesi, oğlu Bay Ahmed Remzi'dedir. Nazımlarında bazan "Azmi" mahlâsını da kullanırdı.

* *

Gazel

Gönlüme feyzi tecelli nurı sahbadan gelir Gûşûme avaz suhbet Turı Sinadan gelir Nügehti zülfi meşamı hasrete geldikte ben Anlarım badı saba küyi dilâradan gelir Kimlerin bilmem aceb dilhanesin etmiş harab Çeşmi fettanın ey âfet böyle yağmadan gelir Görmemiştim böyle hunrizane tavr ile seni Naveki dilduzı gamzen sanki kavgadan gelir Görmesin ağyâr hattâ kameti servim deyu Nâzeninim bezmi ayşe gelse tenhadan gelir Çok mu İzzet yazsa nazik şür, tab'ı ruşenim Gönlüme feyzi tecelli nurı sahbadan gelir

Ben şikâyet etmez oldum bu dili naşaddan Her kimi gördümse hali bulmadım feryaddan Feyzyab olmak dilersen akla yar it tali'i Yoksa bir şey hâsıl olmaz sade isti'daddan Âkibet me'yus olub pejmürdei mihnet kalır Masrafı efzun edenler daima iraddan Her nigâhin gösterir bir şivei hayret feza Korku gelmez hatıra hiç gamzei cellâddan Mektebi devr içre adabı mahabbet öğrenir Dersi aşkı okuyan İzzet gibi üstaddan

KUDSÎ

Ahmed Kudsî, Düyuni Umumiye Müdürlüğünden Mütekaid Eğinli Hacı Hasan Zâde Abdürrahman Beyin oğludur. 1901 de Kudüs'te doğdu.

İlk, orta ve yüksek tahsilini Türkiye'de yaptı. İki sene Paris Darülfünununa devam etti.

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Felsefe Şubesinden me'zun oldu. Şimdi Yüksek Tedrisat Şube Müdürü ve Lise Edebiyat Muallimidir.

Hece veznile söylediği manzumeleri — 28 küçük sahifeden mürekkeb olarak — "Şürler" nâmile 1932 de Sivas'ta bastırdı. Aşağıdaki manzume onlardandır.

NİYLÜFER

Ovaya ilkbahar çiçek serperken Her yıl tazelenen, taşan bir keder Üzgün Niylüferin derinlerinden Bir titrek hüzünlü, sesle inilder

Ne için bu güzel mevsimde Keşiş Dalgındır ve sular neden ürpemiş O zaman ıtmaktan gelen inleyiş "Koynumda sarışın bir yâr gizli" der

Mazinin yâdıyla artıp hüzünü Ne zaman kaplasa suyun yüzünü Niylüfer bir insan üzüntüsünü Bir çiçek halinde suya mezceder.

KUDDUSI

Şeyh Ahmed Kuddusî [Efendi] — Niğde dahilinde Bor kasabasında tavatturı eden — Maraş'lı Şeyh İbrahim Efendinin oğludur. 1760 [12 Rebiülevvel 1183] ve Bor'da doğdu.

Îbtida babası tarafından Nakşibendî tarikına sülûk ettirildi. Bilâhare Kadirî tarikına girdi. Uzun müddet Anadolu ve Rumeli'de seyahat etti. Daha sonra Hicaz'a giderek on yedi sene mücavir oldu. Bor'a avdetinde zaviyesinde inziva etti.

Manzum bir icazetnâmenin başına şu satırları yazmıştır:

Lakir Arabistanı ve Rumi gezip Valide rizası için teehhül eyledim. İsmimi "Şeyh Ahmed" devu söylerler idi. Lâkin Şeyhi Kâmil olamayup peder efendimiz icazet vermeğin nasa meşayihi kiram üslûbu sizere vârzlık ve nasıhlık eyler idim ve nakşbend tatiki üzere zikre icazet verir idim."

Bir manzumede diyor ki:

"Vefat etti peder ben on sekiz yaşımda iken Kararım kalmadı hiç başladım âhü efgane Mecazi aşka oldum mübtelâ kalmadı hiç sabrım Havalandı düşüp divane gönlüm hubbi nisvane Beni risvayi âlem eyledi aşkı mecazi pes Atardım kendimi pervane âsa şem'i hubane Tezevvüc eyledim çok doğurdular niçe evlâd Kimisi oldu yâr bana, kimisi oldu bigâne Kimisi gitti ukbaye, kimisi kaldı anların Kalanlar oldu fitne, giden düşürdü ahzane."

1849 [Cümadelâhire 1265] de Bor'da vefat etti.

Hierî 1269 senesinde yazılmış olan "340" sahifelik divanının nihayetinde Kuddusî Efendi, "Bu fakir Arabî ve Türkî bazı risale dahi terkim ve çok kasaid tanzım eyledim ve bu esnade medayihi şehinşahi adl âyini [Sultan Abdülmecid] mutazammın kasidei dervişanenin tanzimini bir güne feyz ve menfaat addeyledim. Her

Maliye Mektubî Kalemi Ser Halifesi Ali Rıza Beyin oğlu Mehmed Cemil Bey tarafından güzal rık'a ile yazılmıştır. Kütübhanemdedir. Divan, Hicri 1308 senesinde adi nesih ile harekeli olarak pek adi kâğıda basılmıştır.

nekadar ilmim yoksa da kütübi lûgate bilmüracaa kasidei mezkûreyi pirliğim ve hastalığım halinde yirmi bir günde itmam kıldım" diyor.

Gazel ve kaside tarzında yazılan manzumeler, mutasavvifâne ve dervişânedir. "İlmim yok" diyen bu merdi dâna, "İlmim var" diyen niçe nâdandan daha iyi manzumeler yazmıştır:

Şiir hakkında şu yolda beyanı mutalea ediyor:

"Ehli halin kalbine ilham eder şi'ri Hûda Ehli zahir sözleri irşadı ihvan eylemez Var niçe şi'ri fasih, mevzun, belâgatli, dakik Okuyanlar dinleyenler kesbi irfan eylemez Kuvveti ilm ile söyler şi'ri çok ehli kemal Âşıkın bağrın yakıp aşk ile büryan eylemez Bitekellüf söylenen söz, âşıka halet verir Külfet ile söylenen iskai atşan eylemez Hâl ile söylenmiyen söz, şi'ri Kuddusî gibi Masiva hubbile abad gönlü viran eylemez."

GAZEL

Sabr eyle gönül derdine derman gelir elbet Sen hastaya bil şöyle ki Lokman gelir elbet Zühd ile kişi sanma ki hakkı bulur ancak Aşk olmasa yoldaş ana hüsran gelir elbet Nalân olur âşık olan üftade bu yolda Bülbül, gül için gülşene giryan gelir elbet Aşkı ede gör başına tac deme mecazî Âşık olanın gönlüne irfan gelir elbet Her gece temellûk ederek yârine yalvar Nalân ola gör ki sana ihsan gelir elbet Kuddusî'i biçâre koma gayriyi dilde Şol hane ki âbad, ana sultan gelir elbet

Aradın bulmadım Rum'da Hicaz'da Eğlenüben kaldın aşkı mecazda Kandedir ey gönül turağın Hakikat rahına gitmez ayağın Kalıbın bünyadı buldu vehanet Ben seni eyledim Hakka emanet

Yikilemeyüp bir dem feryad edersin Daima Leylâ'nın izin güdersin

Aceb niçin gelmez uyku gözüne İnanınazım şimdiden geru sözüne

Coşkun sular gibi akıp çağlarsın Gece gündüz efgan edüp ağlarsın

Meyl verme derdim nakşi cihane Aşk derdini ettin özürü behane

Gel gec mecaziden divane gönlüm Dost elinden nûş et peymâne gönlüm

Kuddusî'ye cefa etme ey gönül Gel meyli masiva etme ey gönül Etmedin sen anı aslâ sıyanet Söyünmesin her gez nurü çırağın

Mecnun olup sahralara gidersin Yerin oldu başı pes yüce dağın

Bir kimse de mahrem olmaz razine Bellisizdir zira sol ile sağın

Kendini odlara yakıp dağlarsın Eridi kalmadı yürekte yağın

Tutmadın sözümü attın yabane Duymadı pendimi aslâ kulağın

Talib ol ilm ile irfâne gönlüm Dersen yakın olsun eğer irağın

Hem ömrünü heba etme ey gönül Bâki kalır sanma geçer bu çağın

KÂMÎ

Mehmed Şaban Kâmi [Efendi], Hoca Ahmed Efendinin oğludur. 1805 [15 Şaban 1220] te Diyarbekir'de doğdu.

Kur'ânı Kerimi hıfz ve memleketin ulemasından tahsili ilin etti. Camii Kebir'de Abdürrahman Paşa Kütübhanesinde tedrisde bulundu. Talebesinden bazılarının askere alınması üzerine İstanbul'a geldi. Arzusuna muvafık emir istihsal ederek Diyarbekir'e döndü. Fakat Ordu Kumandanı Hafız Paşa, talebeyi asker yapmak için ısrar eylediğinden dolayı gücendi.

1838 [1254 H.] de Mısır'a gitti. Mehmed Ali ve İbrahim Paşaların iltifatlarına nail oldu, maaş tahsis olundu.

Mısır'da Rufaî tariki meşayihinden İbrahimülbacuriye intisab ve farizai haccı ifa ettikten sonra İstanbul'a geldi. Diyarbekir'e avdetinde yaptırdığı evin bir tarafını tekke haline koydu. Âyini tariki icra etti.

1850 [1266 H.] de Gergük'te Şeyh Abdürrahmanı Talebanî'den Kadiri tarikini ahzeyledi. Irak havalisine gitti. Asfiya'nın merkadlerini ziyaret etti.

1854 [1270 H.] te vukubulan Rus Harbinde Erzurum ve Kars cihetlerinde harbe iştirak etti. Memleketine döndükten sonra tekrar İstanbul'a gelib beş sene oturdu.

1884 [1301 H.] te Diyarbekir'de vefat etti.

Bir münacat, bir mi'raciye, birkaç naat ve medhiye ile birkaç kasideyi ihtiva ettiği halde "Divan" nâmı verilen mecmuası "27" sahifeden ibarettir. 1863 [1280 H.] te taş basmasile İstanbul'da tab olunmuştur.

Bu mecmuanın tab'ından sonra söylediği nazımlardan mürekkeb diğer mecmuasına, vaktile kibar hakkında tanzim eylediği kasideleri "şimdi o kapılardan yüz çevirdik diyerek" derc ettirmeyip yalnız gazellerini yazdırdığı ve gencliğinde "Refik" mahlâsile söylediği gazellerin bazı mecmualarda mukayyed bulunduğu, Hazreti İsa'nın nüzulüne ve deccale dair risalesi, kasidei Bür'e şerhi, Protestantığın reddi hakkında Türkce risalesi, münşeatı mevcud ve kasidei Büre'ye nazire olarak yazı

¹ Tercemei hali (522) nci sahifededir.

द्धार्ष्ट्रा "201" beyitli kasidei Kamisiyenin matbu olduğu, merhumun mütealikatından ee talebesinden müteveffa Ali Emirî'den menkuldur.

Kâmi Efendinin gördüğüm mevzun sözleri — emsâlinin sözleri gibi — şiir değil, hattâ nazmı muntazam addolunabilecek mertebeden de hayli uzaktır. İşte bir misâl:

> "Tüfek endazii seyfü kalem fenninde yektadır Savuştu kaç kadem yekser selâtini delirani"

Sevdiğini göğe çıkarmak, sevmediğini yerin dibine indirmek itiyadında buluman Emirî Efendi — pek ziyade hürmet ettiği — Şaban Kâmi Efendi için söylediği vefat tarihinde — kendine mahsus edâ ile — şu beyitleri irad ediyor:

"Hafızı kur'ân mücevvid, âlimü şeyhü fakih Musikîdan, şairü münşiyü hattatı cihan Kadirîü Nakşibendîü tasavvuf âşina Hikmetü hey'et, nücumun vâkıfı ferdi zaman Vafıku sabih, muabbir, mantıkî, sahib nefes Hem müfessir, hem muhaddis, hem sahi, hem nüktedan Etti ol pirî mübarekten fazail iktibas Oldu altmış yıl bu kişverden çıkan hep fazılan"

MÜNACATI'NDAN:

Hudaya sensin ol rahmanı deyyan

- § Hudaya sensin ancak kenzi mahfi Ilâhi sensin ol ma'budi bilhak
- 🕯 Münezzeh şeş cihetten pâk zatın
- 🕈 Benim ol mücrimü âsi günahkâr
- 🕏 Diriga sinü sâlim oldu altınış
- \$ Hemişe razı ol benden keremkâr
- \$ Ne lâyıksa ulûvvi şane elhak

Nesak sazii âlemsin kemakân
Ne mümkin zâtı pâkin ola vaşfı
Vücudı vacibin mevcudı mutlak
Sığışmaz akla ef'alü sıfatın
Benim ancak menahiye giriftar
Gönül gaflet bisatında yan atmış
Beni lûtfunla razı eyle her bar
Bu Şaban Kâmi'ye sen eyle elyak

Sultan Mahmud hakkında söylediği kasidedeki gazel:

Dil nesimi peyki vaslın oldu câna mazharı Turrei zülfünden aldıkca şemimî anberi Menba'i âbı hayatı cavidani leblerin Ehli aşka bahş eder zevki şerabı kevseri Seyr eden siminberi mir'atı hüsni şahedin Neylesün âlem nüma âyinei İskenderi Nokta dökmüş sahfei ruyünde hikmet hamesi Seb'ai seyyare veş ahkâma girmiş her biri Daima cevrü cefa etmek dilersin âşıka Mezhebi lûtfi kerem verde aceb var mı yeri Dil süveyda kâmiya her dilbere meyl eylemez Illâ istisna eder sevdası şuhi esmeri

KÂMÎ

Hüseyin Kâmî [Bey] bir manzumesinde:

"Hamiyetsiz olaydım yan gelirdim şimdi Kafkas'ta ...."
Bizim çoktan Rus olmuştur Dağıstan ......"

ve

"Dehrî, bu nazmı dilkeş Kafkasya şairinden"

VE

Bir makalede "Hemşehrim Dağıstanlı..." demesine göre Dağıstanlıdır.

Aşinalarından bir zatın' verdiği malûmata nazaran vaktile İstanbul'da Valide Hanı'nda oturan Rus tebeasından Revan'lı matbaacı Hacı Abbas'ın oğludur. Annesi Kafkasya'lı Çerkestir. Takriben 1878 [1295] H.] de doğdu.

"Nazımülhikem" nâmile yâd olunan Dağıstanlı Hamdi Beyin Aksaray'da tesis ettiği "Medresei Edebiye" de okudu, şehadetnâme aldı, tahsile devam eyledi.

Babıâli'de Matbuat Kalemine memur edildi. Bilâhare Keraci Şehbenderliğine tâyin olundu. Beş altı sene orada kaldı. Yunan Harbinde evlâdı şüheda ianesinde sui istimâlde bulundu denilerek azledildi. İstanbul'a geldi.

Bir müddet sonra Mısır'a savuştu. Meşrutiyetin ilânında avdet etti. 31 Mart vak'asında on sekiz gün tevkif edildikten sonra Divanı Harbce beraetine karar verildi. Bebek'te Gaffarof'a damad oldu.

Hecvü hezeli ihtiva eden manzumelerile bazı nesirlerini "Divançei Dehrî" nâınıle iki defa tab ettirdi. Bundan dolayı da tevkif olundu. Divançe'yi tab'ü neşre

Kitabcı Iranî müteveffa Nastullah Efendi.

² Terecmei hali 552 noi sahifededir.

vesatat eden Kürdî Zâde Ahmed Râmiz [Efendi], Divançe'nin Hüseyin Kâmi'ye değil, kendine aid olduğunu söyliyerek onu kurtardı. Fakat kendi Kastamonu'ya nefyedildi.

Hüseyin Kâmi, İttihadcılarla kalemen uğraşdığından' Karaman'a gönderildi. Tahminen 1912 [1331 H.] de vefat etti.

Gördüğüm manzumeleri, hep hecvü hezele müteallik olanlardan ibarettir. Tab'ındaki zarafet ve kalemindeki kudret, manzumelerin her beyitinde görülüy**o**r.

Meşrutiyetin evailinde "Sabahı Hürriyet" nâmındaki piyesi, tiyatrolarda oynanarak halkın rağbetine mazhar olmuştu.

**

SU

Dökme hortumdan sakın etraftaki damlara su Kim bu ahsab evlere yangında vermez çare su Ey diyen vardır vatanda âfeti kahturrical Surezar olmaz mı? Elbet vermesen gülzara su Ümmeti atşanı sirab eylemektir marifet Yoksa herkes bahs eder âvan ile nuzzare su Tesneleb kalsın demem ağyarı kat'iyen fakat Yâri reyyan et mukaddem sonra ver ağyâre su Kurt elinden çok şükür kurtuldu amma Kûsfend Verme kendin hırs ile ol tığı ateşbâre su Aldanıp pek dalma altından miyahı rakidin Bir muhalif bâd ile derya atar kühsare su Ehl olan naehla asla eylemez atfı umur Kim verir âlemde rahmen beççei şeh mâre su Söyleyin yavrum nasıl versin temettü vergisi Köprü başında satanlar bardağı beş pare su Geçti üç yıl hep kapıp aldık elinden varını Vermeden bir katre olsun ümmeti gamhare su Cebr ile mümkin değildir celbi hoşnudii âm Meyve devşirmek olur mu vermeden eşcare su Bir kanal, bir cedvel olsun açmadık üç yılda biz Mülki Osmani'de varken lâyuad âvâre su Cehl ise, ısrar ise artık yeter Allah için Vermeyin israf ile cühhali bed girdâre su

¹ Divançenin nesir kısmında uğraşmalara dair bahisler vardır.

Bir gün olsun fikredip zürraı insaf eyleyin Tabekey cehlen götürmek kulzümi zuhhare su Sanmayın tasmayle bağlansın dehanı marifet Muntafi olmaz dökülse şemsi feyz âsare su Yol açarken makdemi Musa için deryayi Nil Öptürür destin bizmi Musa'ya şimdi kare su § Tabekey meşguli hezl etmek bu âli milleti Versin erbabı fazilet badema eş'are su Fecri âti ufka karşı sembolik ebyat ile Daima mezc ede dursun sageri serşare su Vaktı ciddiyatı katl etmek reva mı hezl ile Siz dahi zam etmeyin peymânei eşrare su Kafiyem tenk oldu artık korkarım tazyikten İnficar eyler gelirse çünkü pek te dâre su

KÂMI

Ali Kâmi Akyiiz, Hicaz Vilâyeti Mektubcusu Trabzon'lu Behcet Efendinin¹ oğludur. 1873 te Mekke'de doğdu.

Fatih Askerî Rüşdî Mektebinde ve Darüşşefeka'da okuyarak birincilikle şehadetnâme aldı. Hazinei Hassa'ya memur oldu. Tedricen terakki ederek Sicil ve Memurin Müdüriyetine ve 1914 te — birinci sınıftan olan — Köprülü Şehbenderliğine tâyin olundu. Umumî Harb esnasında Hariciye Nezareti emrinde kaldı.

1918 de Posta ve Telgraf Kalemi Mahsus Müdürlüğüne nasb edildi. 1920 de yerine başkası getirildi.

Darüşşefaka'da, Galatasaray Lisesinde, Mühendis ve Telgraf Mekteblerinde İktisat, Edebiyat, Fransızca ve İçtimaiyat muallimliklerinde bulundu. 17 Temmuz 1920 de Darüşşefaka Müdürlüğüne tâyin kılındı.

"Pol e Virjini" ve "Adolf" romanları-

nı, "Verter" i ve "Kör - Kalb" isimli eseri "Mekteb Âlemi" nâmile Fransızcadanı Türkceye terceme etti.

"Yurd Bilgisi" ve "İçtimaiyat" unvanlı mekteb kitabları vardır.

Bay Ali Kâmi, hüsni siyret ve meziyet, bahusus nezaket sahibi ediblerdendir. Şiir ile meşgul olmadığı halde istediği zaman güzel yazılar yazabilenlerdendir.

YAKIN GEL

Yakın gel, öyle yakın gel ki refrefi ruhun Teması harü seminile, buyi ıtrile

Şu hasta ruhuma bir feyzi taze bahş etsin

^{*} Tercemei hali 175 noi sahifededir.

Yakın gel, ah yakın gel, bu kalbi mecruhun Tehassüsatını ruhunla massü tahlile

Muvaffak olsan acırsın da böyle üzmezsin

Yazık yazık sen bana gel dedikce hep kaçtırı Su yorgun aşkıma bir ufkı bikenar açtın

Kaçındı şi'ri terimden meali mübtesimin

Uzak git istemem artık, uzak ufuklardan Uzak, uzak şu semadan, uzak ve her yerden

Görünmesin bana artık hayâli mübtesimin

DARÜŞŞAFAKA MARŞI

Yüzler güldü, göz yasları hep dindi Nurlu yolun yolcusuyuz biz şimdi Ana baba bize simdi bu mekteb Bu mektebde yer, içer, oynarız hep Bu mektebde okur yazar anlarız Hayat nedir, azar azar anlarız Vatan nedir, millet nedir, din nedir Dünya nedir, düşmen kimdir, kin nedir Bu bilgiler bize nerden gelirdi Olmasaydı su ulu yurd ebedî Vatan için borcumuzu öderiz Türk oğluyuz, itaattir türemiz Gani değil müstağniyiz ezelden Demir pence, celik kollar ve beden Mâbed gibi yüksek, ulu bir yürek Azim dolu, iman dolu bir yürek.

1926

KÂMÌL

Yusüf Kâmil [Paşa] Gökbeği hanedanı kadiminden İsmail Bey Zâde Mehmed Beyin oğludur. 1808 [1223 H.] de Arabgir'de doğdu.

Pek küçük iken babası vefat ettiğinders amcası meşhur vezirlerden Gümrükcü Osman Paşa, yanına alarak tahsil ve terbiyesine itina eyledi. Tahsili ilm eyledikten sonra Divanı Hümayun Kalemine memur ettirdi

Kâmil Bey, bir gece rüyada Mısır valisa Mehmed Ali Paşaya mülâki olur. Bir çemenzarda otururlar. Paşa, oradan ayrılırken murassa enfiye kutusunu birakır. Bey, kutuyu alır, saraya gittiklerinde hareme gönderir. Paşa, gösterdiği sadakatten pek memnun olur, kutuyu kendine bağışlar.

Rüyayı bir muabbire nakl ettikte — irfan sahibi olan — o muabbir,

"Yusüf gibi envai mihen çekineğe muhtac Asan değil, ihvane veliyünniam olmak"

mealini tizkâr ederek Mısır'a gitmesini söyler. Malûm olan mesailden dolayı o sırada Mısır'a gitmek mümkin olamadığından bir müddet hâdisatın neticelenmesini bekler. Nihayet 1833 [1249 H.] te bir gece amcasının Üsküdar'da Ayazma'daki yalısından Kızkulesine geçerek — evvelce kaptanla kararlaştırdıkları vechile — bir yelken gemisine biner, gemi heman hareket eder.²

Mısır'a vürudunda bir memuriyete tâyini için Mehmed Ali Paşaya arzıhali verdi. Paşa arzıhali pek ziyade beğendi. Kâmil Beyi huzuruna celb etti. Uzun uzadı

Ecdadı arasında üç vezir bulunduğu için eyyamı məhsusada konaklarının kapısına dokuz tuğı dikilirdi. Nesebinin Akkoyunlular sülâlesine müntehi olduğu menkuldür.

² Sadn esbak Said Paşa "Gazeteci Lisanı" namındaki eserinde "... İstanbul'a gelip de Babiâk aklâmına dahil oldukta hal ve müstakbelden her nasılsa nevmid olarak Mısır'a gitmiştir." diyor.

konuştu. Zekâsını, liyakatini anladı. Derhal Hazinei Mısriye Kitabetine, yedi sekiz ay sonra Sami Paşa merhumun birinci muavin bulunduğu Divanı Vilâyete İkinci Muavin nasb eyledi.

Kâmil Bey, bir tarafdan vazifesini kemâli reviyetle ifaye, diğer tarafdan — herkesce müsellem olan — ilmü fazlını ikmâle çalıştı. Fransız lisanını da — zamanın icabatını en büyük hâkimler derecesinde takdir eden — Mehmed Ali'nin emr ve teşviki ile tahsil etti.

Günler geçtikce Mehmed Ali'nin teveccüh ve iltifatı arttı. Kaymakamlık rütbesinden başlıyarak mirliva oldu. Vaktile gördüğü rüya, aynıle zuhûr etti. Mehmed Ali Paşa — evlâdı arasında aklü fatanet ve keremü mürüvvet ile kendine benziyen — üçüncü kızı Zeyneb Hanımı, evlâd ve ekaribinin muhalefetine rağmen Kâmil Paşaya tenkih eyledi.

1845 [1261 H.] de Adile Sultanın izdivacında icra olunan merasimde bilvekâle bulunmak üzere Mehmed Ali Paşa tarafından İstanbul'a gönderildi. Sultan Abdülmecid, mükerreren huzuruna kabul etti. Hakkında fevkalâde ıltifat gösterdi. Rütbei miri miranı tevcih eyledi.

Paşanın Mısır'a avdetinde izdivac resmi icra kılındı. Padişah, kıymetdar hediyelerle ifayi tebrike kurenasının havassından Mehmed Beyi memur ederek hattı hümayun ile Mısır'a gönderdi.

Sihriyete en ziyade muarız olanlardan Abbas Paşa, mevkii iktidara gelince Kâmil Paşayı Asvana nefi etti ve hanımı cebren tatlik ettirdi.

Paşa, menfada üç ay çillesini doldurduktan sonra Sadrazam Mustafa Reşid Paşaya mahremâne müracaat etti. Bizzat menfaya giderek Kâmil Paşayı sâlimen ve muazzezen İstanbul'a göndermesi için Abbas Paşaya fermanı hümayun sadır oldu.

Paşanın yarı kadimi Sami Paşa merhum tarafından tanzim edilerek türbeye asılan manzumede Mehmed Ali'nin vefatından ve Abbas Paşanın gadrinden balısolunduğu sırada deniliyor ki:

"Bahusus bendei bikes dahi ol esnade Aks edib bu haberim padişehi devrane O şehinşahı melek siret o sultan Mecid Haremim kalmış idi pençei gurbette hazin Habsii menfada idim menvii katlii idam Etti ihzarima ferman o hudavendi enâm Celb edip bendesini dergehine etti gulâm Anı da desti keramet ile çekti o hümam".

Paşa, 1849 [1266 H.] da İstanbul'a gönderildi. Bir müddet sonra Hanım da irade ile celb edildi, Reşid Paşa, Paşanın ve Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, Hanımın vekili olarak nikâh tecdid olundu.

1850 [Muharrem 1267] de Rumeli Beylerbeğliği pâyesile Meclisi Vâlâyi Abkâmı Adliye, Maarifi Umumiye ve Encümeni Daniş âzalıklarına tâyin ve müteakiben rütbei vezaret tevcih kılındı. Muhtelif tar hlerde iki defa Ticaret Nezaretinde, bir defa Meclisi Âlii Tanzimat, beş defa Meclisi Vâlâyi Ahkâmı Adliye, üç defa Şûrayi Devlet riyasetlerinde, bir defa Ahkâmı Adliye Nezaretinde, altı defa Mecalisi Âliye memuriyetinde, birer defa Sadaret Kaymakamlığında, Sadaret Vekâletinde, Makamı Sadarette ve Sultan Abdülâziz'in Mısır'a azimetinde Payıtaht Kaymakamlığında bulundu.

Murassa Osmanî, Mecidî ve İftihar nişanlarını ve ecnebi devletlerden bazılarının en muteber nişanlarını ihraz eyledi.

1876 [1293 Ramazanının 22 inci gecesi] Bebek'teki yalısında yetmiş yaş**ında** vefat etti. Üsküdar'da Nuh Kuyusunda zevcesile¹ inşa ettirdikleri hastahanenin bahçesindeki türbeye defnolundu.

*

Yusüf Kâmil Paşa, irsî ve fitrî necabet ve asaletini, fezaili gûnagûn ile tezyin eden büyük âdemlerdendir. Müddeti hayatında bir ferdi izrar etmedi, bil'âkis her ferd, onun yüzünden müstefid oldu. İlmile, hilmile, keremile, hamiyetile, istikametile ve haysiyeti şahsiyesile âmmenin hürmetini kazandı. Şahsen ve liyakaten gerçekten veziri âzam idi.

Gayet vâkur ve o nisbette mütevazı idi. Vekarına bakanlar, azametine kanı olurlardı. Fakat hakikat öyle değildi. Kimse hakkında kin ve garez beslemezdi. Kimsenin de kendine kin ve adaveti yoktu. Halile, malile, kalile, irfanile, zarafetile, kadırdanlığıle kalbleri teshir ederdi. Bir fazilet sahibi hasta olsa hatırını sordurur, derdine derman olur, bir meziyyet ehli zarurete düşse para verir, zaruretini izale ederdi.

Letaife mail, mütebessim ve mültefit, halim ve selim bir merdi deryadil olduğu halde karşısında bulunanlar, mehabetinden müteessir olurlardı. Şahsını tanımayanlar bile, ilk nazarda büyük âdem olduğuna hükmederlerdi.

Şark'tan, Garb'ten gelen her sınıf meziyyet ve marifet sahibleri mutlaka kendini ziyaret ederler, ilmü faziletine yakın hâsıl ederek sitayişhan olurlardı.

Pek değerli bir şair olan İran Şahı Nasırüddin Şah, İstanbul'a geldiği esnade görüşerek Paşanın avdetinde yanında bulunanlara takdir ve tebcil makamında "Yahşi kişi, yaman kişi" dediği meşhurdır.

Leskofça'lı Galib, Namık Kemal, Hersek'li Ārif Hikmet, Recaî Zâde Ekrem ve sair zevat gibi — hulûskârlığa tenezzül etmiyen — büyük şairler, pek kıymetli kasidelerle senakârlık ettiler.

Paşayı pek yakından tanıyan kudemayi vükâlâ ve âyandan ve zamanının ileri gelen kâtiblerinden Bursa'lı Riza Efendi merhum "Kâmil Paşa öyle bir kerim idi ki naziri pek nâdir görülür. Herkes, kendinden memnun idi. Herkesi bir suretle tatyib ederdi. Görseydiniz alâka ederdiniz" demişti.

¹ Zeyneb Hanımın vefatı: 1884 [12 cümadelâhire 1301].

Hakikaten kerem ve mürüvvet sahibi idi. Vücudu, birtakım muhtacine hakkın lütfi idi. Hattâ Nevres merhum bir kasidesinde:

> "Lûtfi haksın sana esmaı ataü lûtfi Etti talim eden, âdeme esma talim"

demiştir.

Fıkara her zaman, bahusus ramazanlarda kapısına yığılırdı. Nefîs yemekler yer, âtiye alırlardı. Amcasının torunu Süreyya Paşa Zâde esbak Vaşington Sefiri Şekib Bey merhum, Paşanın ve Hanım Efendinin vefatlarından sonra bir ramazan akşamı konağın önünden geçerken kapının iki tarafına kaldırım taşı yığıldığını görüp "Sübhanallah, bir vakit şuraya fıkara yığılırdı. Şimdi taş yığılmış" diyerek teessüf ettiğini bana söylemişti.

Paşanın keremine müteallik letaiftendir ki bir ramazan giinü Ayasofya Camiin-de ihtiyar bir hocanın va'zını ayakta dinlerken hoca "Musa Ağa hoş geldin. Canım nerede kaldın? Kaç senedir yüzünü görmedim" der. Paşa, yanında bulunanlardan birine, beş altın verilmesini emreder. Hoca altınları görünce kendinden geçerek teşekkür makamında: "Benim tanıdığım Musa Ağa, beş altın verecek âdem değildir. Galiba sen, başka Musa Ağasın" der.

Hâfızası fevkalâde metin ve zekâsı gayet keskin olduğundan gördüğünü, işittiğini unutmazdı. Sabavet zamanındanberi tahsili ilme itina etmiş, ömrünün sonuna kadar ilm ile meşgul olmuştu. Merhum Ebuzziya "Şark encümeni daniş ve irfanı riyaseti vâlâsını haiz bir sahib kemal" diye tavsif etmekte haklı idi. Huzuru, haki-katen daniş ve irfan encümeni idi. Şark ve garb uleması, üdebası ve şuarası o encümende toplanır, ilmî ve edebî musahabeler ve mübahaseler cereyan ederdi. Her türlü mebahiste mübahaseye, ilzamı hasma ve isbatı müddeaya kadırdı.

Türk, Arab ve Fürs lisanlarının dekayikına vâkıftı. Fransız lisanını da pek iyi bilirdi. "Telemak" tercemesi¹ buna şahittir. Yanılmıyorsam Fransızcadan ilk edebî

¹ Mükerreren basılmıştır. Bir defasında babam Mehmed Emin Paşa tarafından Şinasi merhumun nezaretile "Tasviri Efkâr" matbaasında bastırılmıştır. Şinasi "Tasviri Efkâr" gazetesine şu fıkrayı yazınıştır:

[&]quot;Fenelon nam Fransız münşii meşhurunun "Sergüzeşti Telemak" unvanile mevsuf olan telifi hakîmanesi, suretde efsanei aşkı gibi ise de mânada adlü dad ile efradı nası bermürad etmekten ibaret bulunan tedbiri mülk kavaidi külliyesini şâmil bir kanunı hikmettir. Böyle şahane bir fenne dair esen bihinin Türkçe tercemesi ise tab'ı şairane ve uslûbı vezitaneye muhtaç idi. Binaenaleyh maarifi edebiyei İslâmiyede cümlenin müsellemi ve vaktın sadrazamı olan Fehametlû Devletlû Yusüf Kâmil Paşa Haz rederi bunun lisanı Osmaniye nakline muvaftak olmuştu. Bihakkın neşre şayan olan bu kitabı güzin mukadema Tab'hanei Âmirede tab olunmuş ise de nüshası nedret bulduğundan del'ai saniyesi sıhhatı ibare ve letafeti tab ve tefriki fusûl ve muhassenatı saireyi câmi olmak üzere Tasviri Efkâr matbaasında bir müddettenberi basılmakta olduğu halde şimdi hitam bulmuştur. Matbaai mezkûre böyle bir teliti celilin neşri hizmetinden hissedar olmakla iftihar eder." No. 68 2 Ramazan 1270.

eser terceme eden odur. Bu terceme pek çok zaman erbabı kaleme muallimlik etmiş, edebiyat kitablarında ondan misâller nakledilmiş iken üslûbu hakkında muahharen itirazda bulunanlar, zamanın hükmünden igmaz ediyorlar demektir. Her devrin bir üslûbu vardır. O devirde makbul olan üslûb öyle imiş, öyle yazılmış. Bugün terceme edilseydi elbette bugünkü üslûba riayet edilirdi. Dün yazdığımızı, bugün ağır buluyoruz. Bugün yazdığımızı da yarın ağır bulacağımıza şübhe etmemelidir.

*

Paşa, liyakat ve istidad erbabını lisanen ve nakden himaye ederdi ve mesleklerinde terakkileri için her türlü teşvik ve tergibde bulunurdu.

Âli ve Fuad Paşalar tarafından "Rütbesinin ref'i memuriyetinden def'i, maaşının kat'ı" ibaresile tahkir ve ta'zib edilmek istenilen Şinâsi'yi Reşid Paşadan sonra Yusüf Kâmil, himaye ve daha ağır muamelelerden sıyanet etmiştir ki Ebuzziya "Nümunei Edebiyat" ta bundan bahs eylemiştir.

Meclisi irfanına devam edenlerden ve daima iltifatını görenlerden Namık Kemal'in reftar ve güftarından Âli ve Fuad Paşalar ve diğer bazı zevat şikâyetle "Onu asmalı" dediklerinde Kâmil Paşa, "Siz asınız, ben altında oturur ağlarım" demiştir.

Kemal, Kâmil'e takdim eylediği bir kasidede diyor ki:

"Oldu Namık yine nazma baisi tezyidi şevk Sadrı dehrin iltifatı feyz meşhunı bana Kâmkârı lûtfun oldum yere geçsin asüman Verdi gûya iltifatın mali Karunı bana Belki nâmım, bezmi ikbalinde mezkûr olmasa Cevr için gerdun değiştirmezdi kanunı bana Himmet ârayi kemal eylerse tab'ı kâmilin Sözlerim hayran eder ruhı Felâtunı bana Sen, muini ehli irfansın sana Hakdır muin Söyleten ilhamı kudsîdir bu mazmunı bana"

Kemal, "Barikai Zafer" in — bilhassa tebyiz ettiği — bir nüshasını, görünebilecek surette cebine koyup Paşaya gider. Paşa "Cebindeki nedir?" diye sorar. Ke-

² Kênilin bu zarifâne ve kadirşinasâne sözünü kemalden naklen Reji Komiseri Nuri Beyle diğer zatlerden ve Paşanın ağzından işittiğini babamdan mükerreren dinlemiştim. Recaî Zâde Ekrem Bey merhum, "Talimi Edebiyat" ta o sözü, Fuad Paşaya isnad etmiştir. Bilâhare hakikati, üstadı Ekrem'e anlatmıştım. Bu maddeye dair Ebüzziya'nın sözleri, kemalin tercemei halindedir.

¹ Bu hürmetkârane sözleri söyliyen Kemal Beyin, bilâhare Magosa'dan Abdülhak Hâmid'e yaz dığı mektubda "Zor Nikâh sahibinin ve edibi sami ve münsiyyi kâmil veya kendi itikadlarınca şeyhülreisi efadıl hazarat veya haşaratının (!') reylerine ittiba değil, sözlerini bile okumak senin için tenezzüldür" diyor. Bu kadırnaşinasâne sözlere karşı ne demek lâzım geleceğini aklı başında olanlar takdir eder.

mal, "Geçen gün Sahhaflardan aldığım eski bir mecmuada güzel bir esere tesadüf ettim. Efendimizin böyle şeyleri sevdiğinizi bildiğim için istinsah ettim. Müsaade buyurursanız okuyayım" der. Birkaç satır okuduktan sonra Paşa "Kemal Bey, dur. Eskiler böyle... yiyemezler. Bu eser, senindir" der. ²

Paşa, devlet ve millet umurunda pek müstakim ve adaletkâr idi. İcrayi adalette kimseden ihtiraz etmezdi. Reji Komiseri Nuri Bey, gencliğinde Meclisi Vâlâ Evrak Odasına devam eylediği esnada kardeşini, damad Nuri Paşanın kardeşi, sebebsiz tatlik ve mihir ve nafaka vermekten imtina etmesile Nuri, Deavî Nâzırına şikâyet eder. Nâzır: "Damadı Şehriyarinin birâderini celbetmeğe cesaret edemem, başımdan korkarım" der. Nuri, hayrette kalır. Mecliste, Başkâtib Muavini Ali Şefik Beye müracaatla yavaşca tazallüm eder. Paşa, tazallümü uzaktan hissederek sorar, işi anladıktan sonra kemâli hiddetle "Ne demek, bir âdem, Damadı Şehriyarinin kardeşi olmakla mahkemeye celb olunmaz mı imiş? Her ferd, hukukı şahsiyede müsavidir, kimsenin imtiyazı yoktur. Şimdi o âdemi getirsinler, ihkakı hak etsinler" emrini verir. Birâder Bey derhal celb ile muhakeme edilir, mazlumun hakkı ihkak olunur.

Adalet âşıklarından olan Nuri merhum, bu meseleyi nakl ettikce teessüründen gözleri yaşarır, Kâmil'e rahmet okurdu.

Paşa, nefsi için tehlike de görse doğruyu söylemekten çekinmezdi. Pek sevdiği ve takdir ettiği genc ve tecrübesiz bir zatın — vaktınden pek çok zaman evvel — Sadaret makamına nasb olunması üzerine galebelik içinde alenen, "Efendimiz, bu gidişle kapıcıları da Sadrâzam yapıp kapıya gönderecek" der. Birtakım fitnekârlar, bu sözü Sultan Abdülâziz'e yetişt rirler. Birkaç gün sonra huzura girdiğinde Padişah "Bu sözü sizden beklemezdim" demesile Paşa, "Fakat hakikat bundan ibarettir efendimiz" cevabını verir.

Paşanın, birçok âsarı hayriyesi vardır. Harput'ta — varidatını temin ederek — gayet mükemmel bir medrese ve bir kütübhane yaptırmıştır ki oradan senelerce niçe fâzıl yetişmiştir. Türklerin hakikaten medarı iftiharı olan en büyük âlimlerden Harput'lu Abdülhamid Hamdi Efendiyi müderris ve mütevelli tâyin ederek medrese ve kütübhaneyi en mühim bir ilim ocağı haline koymuştur.

² Kemal, bir şiirinin en güzel mısramı okurken — o vakit kâtibi olan — Sadrı esbak Hüseyin Hilmi Paşa, takdir ve tebcil makamında "Viktor Hügo'da böyle... yiyemez" der. Kemal, "Demek ki ben yerim" dedikten sonra "Barika: Zafer" fıkrasını söyler. Bana, Kemal'in damadı esbak Âyak Reisi merhum Rifat Bey nakleyledi.

Binlerce cild nefîs ve nâdir kitabı ihtiva eden hususî kütübhanesi, refikasının hayatında Beyazid'deki konakta mahfuz idi. Babam, bu kitabları Harput'taki kütübhaneye göndermek için — son zamanlarında — Paşanın ve vefatından sonra Hanımefendinin müsaadesini istihsal ettiği halde Kethuda, ipe un serdiğinden kitablar gönderilemedi. Hanımın vefatından sonra kardeşi merhum Halim Paşanın kitabları ne yaptığını bilmiyorum.

Üsküdar'da Nuh Kuyusu'nda refikasile beraber yaptırdıkları hastahane, niçe merzanın hayatına hizmet etmiştir.¹

Birbirinden hayırperver olan o iki keremkâr, camiler, mescidler, tekkeler, mektebler, çeşmeler, yollar ve fükara evleri inşa, yahud tamir ettirmişler ve niçe biçarenin derdine derman olmağı kendilerine borc bilmişlerdir.

Darüşşafaka'nın tesis ve inşasında pek çok kerem ve himmet göstermiş ve talebeye mahsus olarak bir de hamam yaptırmıştır.

Üdebadan Veys Paşa Zâde Zeynülâbidin Reşid Bey "Taktuka" namındaki edebî eserinde Darüşşafaka müessislerinin ileri gelenlerinden Yusüf Paşa merhumu pek çok sena ettikten sonra der ki:

"Müşarünileyh, "Darüşşafaka, Kâmil Paşanın himmeti hafiyei müşkil berendazanesile yapıldı" der idi ve vükelâyı maziye içinde müşarünileyhi ve Midhat ve Safvet Paşaları tazim ile yâd ve ruhlarını tuhfei Fâtiha ile şâd ederdi²".

Bebek'te Zincirlikuyu'ya ve Kartal'dan Yakacığa kadar şose yaptırmıştır. Yakacık yolunda "Hayratkuyu" nâmile yâd olunan bir kuyu, namazgâh ve istirahat mahalli yaptırarak namazgâha dikilen sütuna şu tarih yazılmıştır:

"Hem yolu hem dahi tarihini kıldı inşa Şu yolu açtı güzel, himmeti Kâmil Paşa³"

¹ İsmi "Nisa Hastahanesi" iken banilerinin vefatından sonra "Zeyneb Kâmil" nâmı verilmiştir. Bu nâmı verenler, limaksadın iki isim arasına (ve) koymıyarak yalnız Zeyneb Hanıma mal etmişlerdir. Hastahaneyi o iki hayır sahibi, müştereken yaptırmışlardır. Bu hususa dair Paşanın, Sultan Abdülaziz'e takdım ettiği istizan tezkiresi "Eseri Kâmil" isimli matbu kitabda mündericdir. Hastahanenin hakila ismi "Zeyneb ve Kâmil Hastahanesi" dir.

¹ Sahife 90.

² Darüşşafakayı yedi sekiz sene evvel ziyaretimde bir salonun divarlarında — mektebin tesis widaresinde az çok hizmeti görülen — miteveffa ve berhayat, eski ve yeni birçok zatın resimleri arasında Yusüf Kâmil Paşanın resmini göremediğime pek ziyade taaccüb ederek sebebini sormuştum. Merhumum resmi bulunamadığını söylediklerin. t. "aransa bulunurdu" dedikten sonra güzel bir fotografisini ihda etmiştim ve arkasına Yusüf Paşanın kadirşinasâne sözünü ve şu kıt'ayı yazmıştım:

[&]quot;Merdi kâmil dense lâyıktır bu Yusüf siyrerte Çeşmi âlem, bir daha görmez o türlü Kâmili

Çünkü eltafile kıymet verdi insaniyete Ruhunu gark eylesin Allah, nurı rahmete"

Namazgâhin etrafındaki demir parmaklıklar, Malta taşları ve kuyunun tulumbası evvelce eşerildi. Birkaç sene evvel yol tamir redilirken tarih sütunu da ortadan kaldırıp civarda bir çukura atıldığı görüldü. Yerine koyduruncaya kadar akla karayı seçtim.

Hakkın her türlü nimetine nail olan o kâmil âdem, evlâttan mahrum olduğu için mahzundu. Meşhur olan servetü sâmanını, refikasına terketmiş olduğundan o muhterem kadın — zevcinin gaybubetinden mütevellid âlâmı unutturacak surette — akrabasını ve bendegânını iaşe etmiştir. O büyük kadının — vaktile zevci kâmilinin teşvikile — yaptığı evkaftan bugün hayli aile mütena'im olmaktadır.

Paşanın vefatına kadar mühürdarlığında bulunan akrabasından babam Mehmed Emin Paşa — bütün âşinalarının müsellemi olduğu üzere — resmî ve hususê mesalihde son derece afifane, namuskârane ve reviyet mendane hareketlerle ve daima hayre sevk etmekle Paşanın — esasen âlî olan — şânü şerefini bir kat daha ilâya çalışmıştır.*

* *

Paşanın mufassal tercemei halini "Kemalülkâmil" nâmile yazdım, tab olunmadı. Sadrazamların tercemei hallerini ihtiva eden "Hadikatülvüzera" nın son zeyli olan "Verdülhadaik" a zeylen yazdığım "Kemalüssudur'da" da haylı mufassal tercemei hali vardır, bu da gayri matbudur.

Meşrutiyetin ilk senelerinde merhum Abdurrahman Şeref Efendinin "Fuad Paşa konağı nasıl Maliye Dairesi oldu" unvanile "Tarihi Osmanî Encümeni" mecmuasına yazdığı uzun makalenin¹ bazı fıkralarına reddiye olarak, "Kâmil Paşanın Sadareti ve konak meselesi" nâmile yazdığım risale matbudur.

本 未未 :

Paşanın siyasî ve hususî muharreratı ile şiirleri — pek kıymetli kütüb, evarak ve eşyamızla beraber — 1864 [1281 H.] de Mercan'daki evimizde yanmıştır. O tarihten sonra yazılan hususî mektublarla tarihler ve kasidelerden babamın topliyabildiklerini — çocuk denilecek bir yaşta bulunduğum esnada — kitabcı Kirkor'a tevdi etmiştim, o bastırmıştı. Ben "Eseri Kâmil" ismini vermiştim. Kirkor, yahud kütübhanesine gelip giden muharrirlerden biri — esere kıymet verir ve satılmasına yardım eder hulyasından ileri gelmiş olacak ki — "Paşa" kelimesini de ilâve etmiştir.

⁴ Paşa merhumun — hasbelkader diyelim — en az lûtfunu gören yine o emin âdemdir. O daireye mensub olanlar, ailelerine epey servet bıraktıkları halde Mehmed Emin Paşa merhum, servet değib borç bıraktı. Vefatında Eşref merhum, yazdığı tarih manzumesinde:

[&]quot;Hücceti namusudur evlâdının yoksulluğu Hepsinin de çehrei zerdi züğürtlükten hazin" deniştir.

¹ Makalenin hatalarını — reddiyeyi tab etmezden evvel — Abdurrahman Efendiye ihtar ettiğirade "Yazdığım şeyleri, Said Paşadan [Sadrı esbak] dinledim" demişti. Bu sözü, Said Paşaya söylediğimde "Ben, peder Paşa merhumdan ne işittimse Abdurrahman Efendiye aynen nakleyledim. O naklimin haricinde fikralar ve mütalealar yazmış, ne diyeyim" demişti.

Bu kitabın ihtiva ettiği mektublar ve manzumeler — yanan ve diğer suretle zâyi olan âsara nisbetle — ehemmiyetsiz şeylerdir. Paşanın, yazdığını saklamak ve saklatmak itiyadında bulunmaması da âsarının ziyana sebeb olmuştur.

Burada nümune olmak üzere gösterilecek şiirler mahduttur. Çünkü uzun kasidelerle — Süruri'nin ruhunu şâd edecek derecede Ebced hisabile söylediği — vefat ve bina tarihlerini tazammun eden manzumeleri, nümune ittihaz etmeği muvafık görmedim. Onları görmek istiyenler — yukarıda bahsettiğim — "Eseri Kâmil" e müracaat edebilirler.

*

Güzel bir Mısır prensesine ihda edilmek üzere imâl ettirilen el âyinesinin altın çerçevesinin dört tarafına yazdırılmak için söylediği kıt'a:

> "Ayineye bakdıkca olur ol güli handan Ayine gibi kendi dahi hüsnüne hayran Ayineyi vermem eline ben o perinin Ayinede tâ olmıya bir misli nümayan"

> > *

Refikası Zeyneb Hanımın — birçok para sarf ve babamı memur ederek — Yakacık dağlarından toplattırılıb Kartal'a akıttığı su için yaptırdığı çeşmeye Paşanın, yazdığı mensur kitabeye ilâve ettiği kıt'a:

"Oldu Kâmil bekayı name sebeb Bunda icrayı ab, aynı savab Dârı dünyada hayre dair şey Ki « من الماء كل شي حي »

* **

Üdebadan biri "Gülistan" a nazire olmak üzere "Sünbülistan" namında bir eser yazarak takriz reca edince Paşa derhal,

"Beharistanü Bostanü Gülistan Yetişmez mi ne lâzım Sünbülistan"

demiştir.

*

Biri Bosna, diğeri İzmir valiliğine tâyin olunan iki Osman Paşa, teşekkür için yanına girdikleri esnada Paşa, şu kıt'ayı söylemiştir:

"Yaşları yetmişe yetmiş iki Osman Paşa Dişleri, işleri bitmiş iki Osman Paşa Biri İzmir'e, biri Bosna'ya olmuş vali Valilikte neler etmiş iki Osman Paşa".

*

Prens Mustafa Fâzıl Paşa, gencliğinde Paşanın konağında gördüğü eski şallardan ister. Paşa da şallarla beraber şu kıt'ayı gönderir:

"A beğim, eski gördüğün şallar Şal satan Maviçon ile Daviçon Eskimiş te paçavra olmuştur Saili bâbı havra olmuştur".

*

Gelgel Oğlu namındaki sarraf, bir para meselesi için senelerce Ticaret Nezaretine gider gelir, komisyonlar toplanır, destelerle dosyalar vücude gelir, bir netice hâsıl olmaz. Paşa da Nâzır olunca Gelgel Oğlu, gelerek senelerdenberi çektiği mihnetten şikâyet ve istimdad etmesile Paşa, şu beyti söyler ve herifin işini neticelendirir:

"Gelgel Oğlu giderek müflis olur Çok komisyon daha çok meclis olur".

Daima vükelâ ve kübera meclislerinde bulunan ve niçe lâtifeye vesile olan Kadıasker İmamzâde Vehbi Efendinin Hacdan avdetinde Paşanın lâtifeten söylediği manzume:

"Kâbe'den gelmedi Hacı gibi Vehbi Molla Arafat'tan sürülüp hemdemi husran geliyor Hanı ihsanı şerifi yemiş içmiş amma Gözü açtır herifin ni'mete küfran geliyor Kâbe'ye gittiğine oldu peşiman, zemzem İçmedi neş'ei konyak ile sekran geliyor Atmayıp barı günahı orada artırdı Vizrü isyanını, azadei gufran geliyor Burnuna¹ sivrisinekler sataşıp çöllerde

¹ Mollanın burnu — birkaç burundan teşekkül etmiş zannolunacak derecede — büyük imiş. Bu da büyüklerin gönül eğlendirmelerine vesile olurmuş.

Baş açık, yalın ayak, elde mekesran geliyor Geçdi germabei Firavnı meşakkatle hele Bahre gark olmadı müstağrakı buhran geliyor Cidde'den şehri Süveyş'e oradan Kahire'ye Uğradı kahrolası sersemü hayran geliyor Kendi gelsin gelecek çare nedir müşkili bu Ta'nü teşhir verasınca hezaran geliyor Çıkdı muhlisleri karşuda görünce dediler O değildir bu gelen, Kadii Havran geliyor''.

**

"Hükûmet hikmet ile müşterektir

Vezir olan hâkim olmak gerektir"

"Emelin kalbi elem olduğunu bilmelidir"

*

"Katreden bahre eder ehli kulûb istidlâl"

KÂMİL

Hoca Zâde Şeyh Ahmed Kâmil [Efendi], Silivri Müftisi Gürcü Osman Efendinin¹ oğludur. Babasından okudu. Onun vefatından sonra Silivri'deki malü mülkünü sattı. İstanbul'a geldi. Nakşibendî tariki meşayihinden « معتاع التفاصيد » müellifi Kütahya'lı Evliya Zâde İsmail Hakkı Efendinin² namına Edirnekapısı dahilinde Keçeci Piri mahallesinde Tekke sokağında bir tekke yaptırdı. Orada âyını tarikati icra eyledi.

1894 [12 Safer 1312] te vefat etti. Tekkesine defnolundu. "68" sahifeden ibaret olan divanını 1872 [1289 H.] de taş basmasile bastırmıştır.

Gazel tarzında söylediği mutasavvıfane sözler, aruz veznine tatbik olunmuştur. Fakat kelimeleri yerli yerinde kullanamamak, sözü muntazam surette tertib ve maksadı lâyikile ifade edememek gibi kusurlara pek çok tesadüf edilmekte ise de,

"Macerayı aşkımı bilmez benim erbabı kal Her ne derlerse desinler mutriba kanunu çal"

demesine göre bizim gibi kal erbabı, şeyh merhum gibi hâl eshabının, kalü haline karışmamak icab ediyor.

**

MÜSTEZAD

Uşşakı cihan aşkını eylerse hikâyet Âşık kişi ma'şukunu görmekliğe talib Derdine deva etmeğe muhtac mı tabibim Lokman dahi bulmazdı bunun şimdi devasın Ârif olayım dersen eğer kal ile olmaz Bir mürşidi hak emrine gir bakma gerüden Bildire senin aslını insan ne demektir Ric'at ede gör aslına ahlâkı hamidle Gel tevhide gir cânü gönül muhkem olasın Kâmil bu imiş lezzet heman gayriye bakma

Sen sanma şikâyet Elbet ola ragıb Ah öyle Habibim Hâşa ki gedâsın Kimsede bulunmaz Ayrılma sürüden Bahr içre semektir Sen çalış edeble Allahı bulasın Billâhi burakma

Silivri'de Piri Mehmed Paşa Camii haziresinde medfundur.

² Kayseriye'de medfundur.

KÂMİL

Hüseyin Kâmil [Bey], Tepedelen'li Ali Paşanın torunu Vüzeradan İsmail Rahmi Paşanın oğludur. 1865 [1281 H.] te İstanbul'da doğdu.

Aksaray'da Mahmudiye Rüşdî ve Mülkî İdadî Mekteblerinde okuduktan sonra Şûrayı Devlet Reisi Âkif Paşanın tensibile Tanzimat Dairesi Kalemine maaşsız olarak devam etti. Sâniye rütbesi tevcih olundu. Maaş tahsis edilmediği halde devam için icbar olunduğundan münfeil olarak kalemi terk ve birkaç sene inziva etti.

İki defa Tesalya'ya gidip oradaki arazisini sattı. Vefatına kadar bir işle meşgul olmadı. 1921 [18 Rebiülâhır 1340] de Haydarpaşa'da Koşuyolu'ndaki evinde vefat etti. Merkez Efendi kabristanında annesinin yanına defnolundu.

MEZARINDAKİ KİTÂBE:

BASILMIŞ OLAN ESERLERİ:

1 — Muhaberelerimiz. 2 — Validem [Manzumdur]. 3 — Barbaros Hayrüddin Paşa [Manzumdur. Preveze Muharebesini musavvirdir.]. 4 — Yazdıklarım [Eş'ar mecmuasıdır.]. 5 — Ma'şuka Yahud Muhafazai Aşk [Manzumdur]. 6 — Bir Müteverrime'nin Hissiyatı [Manzumdur]. 7 — Nümunei Şecaat [Manzumdur].

Aşağıdaki eserlerinin basılmak üzere olduğu, matbu eserlerinin kabına işaret edilmiş ise de basılıp basılmadığı tahkik olunamadı:

1 — Perişan [Eş'ar mecmuasıdır]. 2 — Tahassür [Manzum ve mensurdur]. 3 — Ezharı Tefekkür [Manzumdur]. 4 — Lâtife [Manzumdur]. 5 — Hezeyanlarım [Manzumdur]. 6 — Mesruk Çocuk [Romandır]. 7 — Bir Deste Kâ-

ğıt [Mensurdur]. 8 — Edirne'ye Seyahat [Manzumdur]. 9 — Müsveddelerin. 10 — Bursa Seyahati [Manzumdur]. 11 — Serab [Eş'ar mecmuasıdır]. 12 — Nalân [Manzumdur]. 13 — İkinci Valide [Manzumdur]. 14 — Sirişki Hicran [Manzumdur]. 15 — Bir Deste Kâğıt [Küçük hikâyelerdir]. 16 — Perakende [Evrakı perişandır].

GAZEL

Felek mahzun, ziyayı mah muzlim, ahteran muğber Değişmiş renki şevk engizi âlem inü an muğber Hafi bir lâhni hüznâmiz şâyi cümle eşyadan Mükedder çehrei nasut, sertaser cihan muğber Çiçekler nevhager nalân, bulutlar nalezen giryan Hava mağmum, devran mihnet efza, asüman muğber Müessir bir sadâ olmakta peyda semti deryadan Sevahil inliyor bimar, bahri bigeran muğber Likayı dehr bir dudi siyah içre zalâm âver Teakub eyliyen eyyam gam perver, zaman muğber

§

§

§

Altı yaşındaki kızının mezarında bir annenin tahassürü:

Ah mazlûmei hayat kızım Etme mahrumı iltifat kızım Sen azabı memat ile muztar

O güzel rengü talâtın birden Seni mahzun görünce ağlar iken Pek çabuk terki inü an ettin

Nevehatı hafiyei kabrin Mütebessim hayâleti hicrin Dağılan âleme mealindir

Sen de ey kuşcağız figân etme Beni elverdi imtihan etme Kızımın zevk alıp hayâlinden Yine geldim senin ziyaretine İştirâk eyleyim felâketine Ben belâyı hayat ile muğber

Ne çabuk soldu ah evlâdım Şimdi bitmek bilir mi feryadım Daha dünyayı görmeden gittin

Karışır nalei mükedderime Görünür nerde olsa gözlerime Gördüğüm daima hayâlindir

Dinlemem kıssai mehabbetini Yetişir kes nevayı hikmetini Dinlemek isterim sükûtunı ben

KÂMİL

Mustafa Kâmil [Ef^endi], Şirevî Zâde Dabbağ Halil Ağa'nın oğludur. 1857 [1274 H.] de Maraş'da doğdu.

Maraş'da ve Kilis'de ilmin mebadisini tahsil ettikten sonra İstanbul, Balıkesir ve Kırkağaç'ı ziyaret etti. Manisa'ya gidip Hacı Evliya Zâde Ali Riza Efendinin

dersine devam eyledi. Muahharen İzmir'e giderek Yozgad'lı Hoca Mustafa Keşfî Efendiden istifaza etti ve 1886 da icazetnâme aldı.

Evvelâ Mora'lı, sonra Sultan Selim'in Kurşunlu Medresesi Müderrisliğine tâyin olundu. Hayli talebe yetiştirdi. Sanayi Mektebinde de senelerce muallimlik etti. Edebiyata vâkıf olduğundan İzmir ve İstanbul gazetelerine yazı yazdı. Şair Eşref ve diğer zevat ile münakaşada bulundu.

1924 [15 Temmuz 1340] te İzmir'de vefat etti. Uluyol Kabristanına defnolundu.

Merhumu tanıyanlar, mantıktaki vukufu, erbabınca müsellem, kalender meşreb ve deryadil bir zat olduğunu söyliyorlar. İki üç parçadan başka nazmını göremedim. Görebildiklerimin ikisini buraya nakl ettim. Bunlar,

"hoş şeyler değildir. Kıt'anın son mısraındaki "Ne rıfk ve ne" deki vav ise büsbütün nahostur. Belki görmediğim güzel sözleri vardır.

BASILAN ESERLERT:

1 — İbni Sina. 2 — Usuli Ekyise. 3 — Sarfı Osmanî. 4 — Güftei Kâmil. 5 — Maraşî [Âdabdan Abdülvehhab hâşiyesidir. Arabcadır.]. 6 — Dinî ve Tarihî Menakibi İmâmı Âzam [Muhaddisinden Şeyh Muhammed bini Ahmedüddimışkî'nin « عَدُودا لَهُ اللهُ » namındaki eserinin tevsian tercemesidir.]. 7 — Kavaidi Arabiye. 8 — Manzumei Harb. 9 — İbni Sinâ'nın kasidei ruhiyesinin tercemesi [İzmir'de Hizmet gazetesine derc olunmuştur.]

BASILMIYAN ESERLERİ:

1 — Zübdei Baharistan. 2 — Hey'eti İslâmiye. 3 — Tağliti Galatat. 4 — Risalei Yaiye.

Harb manzumesinden:

Åferin ey kahraman, ey şanlı evlâdı vatan Hasma karşı ettiğiniz merdane imdadı vatan Behremend olsun vatan kadrin bilip takdir eden Yerlere batsın bütün nâmile bed zadı vatan Ey vatan, ihlâs ile özler öz evlâdın seni Baksalar her sînede bir türlü var yâdı vatan Kim çeker işkencei dehri vatansız, namsız Ölmek evlâdır bize gördükce bidadı vatan Merd değil muhlis değil, hakkile evlâdın değil Vermiyen canın berayi fikri âbadı vatan Gurbet ilde hoş geçer ömri garibanın bile Esse semti külbei ahzanına bâdı vatan Gün gelir elden giderler bâdı izmihlâl ile Olmıyanlar hadimi teşyidi bünyadı vatan

KIT'A

Bir kusur işliyeni kalkma heman tedibe Uslanır belki biraz sabrü sükûnet göster Etmeden bir işi evvelce güzelce tahkik Hakkı maznunda ne rıfku ne huşunet göster

KÂMİL

Mustafa Kâmil [Bey], Tophane Ketebesinden Salih Efendinin oğludur. 1867 [1283 H.] de doğdu.

1882 de maaşsız olarak Düyunı Umumiye Muhasebe Şubesine girdi. Tedricen terakki ederek Tatbik Kalemi Müdür Muavini, Emtiai Ecnebiye Gümrüğü Resmi

Munzam memuru, Resmi Munzam Hey'eti Müfettişi, Âşar Şubesi Müdür Muavini oldu.

Fransızca bilmiyenler, Düyunı Umumiye İdaresi Şube Müdürüyetlerine tâyin edilmedikleri halde onun liyakat ve istikametine munzam olan devamı ve ikdamı 1920 de — birinci sınıf olan — Âşar Şubesi Müdürliğine tâyinine sebeb oldu.

Kadronun küçültülmesi sebebile Müdürlük ilgi edildiğinden 1925 te idareyi terk ve muahharen tekaüdünü taleb eyledi.

Hayli zaman hasta olarak 19 Kânunievvel 1927 [24 Cümadelâhıre 1346] de vefat etti. Eyub'de Bahariye Kabristanında babasının yanına defnolundu.

Vefat ettiği gece irticalen şu tarih sünuh etti :

"Miri kâmil Cenneti âlâye etti intikal 1927"

Mütedeyyin, afif, müstakim, mütevazı, vakur, nazik, kerim, rakiku!kalb, sabihulvech, kabili hitab ve ismine lâyık bir merdı kâmil idi. Tarikati Halidiyeye müntesib idi.

Şiirle müteveggil değildi. Fakat istediği vakit güzel söylerdi. İlk nüshası 1891 [14 Mart 1307] de neşrolunan "Mırsad" ta gazelleri mündericdir. Neşrolunamış manzumeleri de vardır. "Mırsad" ta intişar eden gazellerinin birinden dolayı diğer muharrerlerle beraber Zabtiye Nezaretine götürülerek bazı sualler vâki olmasından pek ziyade ürkerek o vakittenberi gazete ve mecmualara yazı yazmamıştır.

Hükûmet şeklinin tebeddülü üzerine — otuz senede nail olduğum — Divanı Hümayun Beylikciliğinin de umum sırasında ilgasından hayli müddet sonra kimseye müracaat etmediğim halde kadirşinas ehibbamızdan Şair Halil Nihad'ın delâleti ve bazı eviddanın hayırhahane israrı ile Düyunı Umumiye İdaresine devamım takarrür etti. Herkesten senasını işittiğim Kâmil Beyin refakatine memur edilmemi taleb eyledim. Şahsı naçizime hürmeten bir oda hazırlattı. Halen ve kalen beni tatyib ve tekrime çalıştı. Şahıs ve mazi ne olursa olsun, hali hazırda maiyetinde ücretli bir memur olduğumu bana hissettirmedi. Sekiz aya yakın olan müddeti memuriyetimde beni bir gün nezdine çağırmadı. Bilâkis kendi yanıma gelerek beni âmir, kendini memur suretinde gösterdi. Beni bir fâzılı kâmil, kendini bir tilmizi cahil hükmünde tuttu. Her sözümü, itina ile dinledi. Benden pek çok müstefid olduğundan bahs ile daima teşekkür etti. Bu faziletkârane muamelelerile insanı kâmil unvanına elyak olduğunu bihakkın isbat eyledi. Allah rahmet eylesin.

Bu nâçiz esere derc edilmek üzere tercemei halini yazmasını mükerreren reca ettim. Yazmakta olduğunu söylediği halde bana tevdi etmeden hayata veda eyledi.

Gözlerimde ateşi dilsuzı firkat berk urur Dilde lâkin pertevi ümmidi vuslat berk urur Bir tecelligâhı aşk olmuş dili sevda penah Serteser envarı feyza feyzi kudret berk urur Kâinata atfı enzar eyledikce subesu Pişigâhımda hezaran nurı vahdet berk urur Bak ne ruh efza temaşa arz eder nüzzarına Şevk ile mir'atı hüsnünde letâfet berk urur Âfitabım, pertevinden müstenir oldu cihan Nurı vechi safvetinde sermediyet berk urur

Mülga Yenikapı Mevlevîhanesi Sertabbahı Behaüddin Dedenin mezarına kitâbe:

Sezadır eylemek yârane matem, yâri cân gitti Esiri aşkı Mevlâna, muhibbi hanedan gitti Görünce eller üstünde giderken mahmili nâ'şın Dedim âli Beha gəvher değil, genci nihan gitti Bu darülmevlevîde hayli dem olmuştu Sertabbah Beka zevkin tadıp fânilere biimtinan gitti Eminim zikrü tevhidi Hudaden olmadı hali Sonunda lâfzatullahı edip virdi zeban gitti Hayâli, sohbeti yâd âveri hatır olub kaldı Hayâli, sohbeti yâd âveri hatır olan gitti Bu bir ma'ber ki elbette geçer ergeç zevilervah Hudusünden beri bilmem niçe pirü civan gitti Lisani efsahi âli abadan geldi bu tarih Behaüddin Dede davet olundukta heman gitti

*_

Abdülhak Hâmid'e yapılan ihtifale tarih: Yaptı millet bir muazzam ihtifal Dört taraftan geldiler tevkir için

Gösterip ibcale isticalini Hâmid'in yetmiş beşinci salini 1343

·)

KÂMİLE.

Fatma Kâmile [Hanım] Keşkek Zâde ailesinden ve Hayriye Tüccarından Hacı Mehmet Efendinin kızıdır. 1839 [1255 H.] da Balıkesir'de doğdu.

Babasının gayretile hususî surette tahsili marifet etti. Fuzalâdan Tırpancı Zâde Fahrüddin Efendiden Arabî ve Farisî okudu.

Evine gelen kadınlara va'zü nasihat ederdi. Hoş suhbet ve natuk idi. Nakşibendî tarikine mensub idi. Zevci Hacı Mehmed Efendiden evlâd ve ahfadı vardır.

1921 [Cümadelulâ 1339] de Balıkesir'de vefat eyledi. Mi'raca dair gayri matbu, manzum eseri vardır. Velâdeti Nebeviyeyi hâvi « هادى الجنان » isimli eseri 1888 de tab olundu.'

*

Mutasavvifane bir manzumeden:

Dinle imdi aşk ile mecruh olan Gûş edip mi'racını ol şadıman Var ise aşkın derununda eğer Gün begün aşkın tarakkisi hüner

Mürşidim, göster yolum, cânâne yol ver, varayım Ölmeden cemiyeti yârâne yol ver, varayım Ben usandım masivanın fitnesinden elâman Bizi yoktan var eden Sübhane yol ver, varayım

Bu benim divâne gönlüm cümleden geçmek diler Desti sâkiden şarabı aşkı nûş etmek diler Bu vücudi ariyetten soyunup göçmek diler Vahdet içre göc eden kervana yol ver, varayım

¹ Mehaz, "Karesi Meşahiri" ile 4 Cümadelâhire 1339 tarihli "İleri" gazetesidir.

KÂZIM

Musa¹ Kâzım [Paşa], Koniçe'li Hüseyin Hüsnî Beyin² oğludur. 1821 [1237 H.] de Koniçe'de doğdu.

Küçük yaşta babasile beraber İstanbul'a geldi. Yaşı ve tahsili biraz ilerledikten sonra Babıâli'de Divânı Hümayun ve Mühimme kalemlerine ve bir müddet de Maliye Nezareti Mektubî Kalemine devam etti. Muahharen kitabet hizmetile Asakiri Hassa silkine girdi. Birkaç senede Liva Kitabetine ve Alay Eminliğine terfi olundu.

Ashabı menasıbı hecv ve tezyif etmekten sakınmadığı için mütercim Rüşdî Paşanın Seraskerliğinde uhdesindeki Binbaşılık rütbesi nezi' ve Kıbrıs'a nefy olundu.

Evvelce birbirini hecv ettikleri halde tard ve nefy hâdisesinden Yakub Âsım Efendi,³ müteessir olarak şu kıt'ayı söyledi:

"Âferin Seraskeri haknaşinasın reyine Âkibet namerdliğile rüşdin isbat eyledi Askerîden tard ile nefy eyleyip Kâzım Beyi Sairane körlük ol zate mücazat eyledi"

1863 [Receb 1279] de itlak ve rütbesi iade edildi. O esnada Sadrâzam bulunan Yusüf Kâmil Paşa merhum, yirmi bin kuruş göndererek borcunu ve yol masrafını tesviye etti. İstanbul'a vürudunda şükür ve minnetini arz ettiği sırada Paşa, "Erbabı kemalin bu türlü sadmelere uğraması tabiîdir. Fakat ihtiyata riayet etmek te muktezayi kemaldir" tarzında nasihatte bulundu.

Tedricen terakki ederek ferik oldu. 1877 Rus Harbinde Dördüncü Ordunun Erkân Reisliğinde bulundu. Bâbı Seraskerî Muhasebat Dairesinde uzun müddet hizmet etti. O daireye Reisi sâni oldu. Bir aralık Masarifat Nezareti vekâletinde bulundu.

O esnada para istiyenlerin kâğıtlarına "Verile" işaret eder. Ser veznedar, veznede herkese verecek kadar para bulunmadığını söylerse de Paşa, kulak vermez, "Verile" de devam eyler. Ser veznadarın şikâyeti üzerine Serasker, Paşayı celb ile

¹ İsmi "Musa" olduğu halde "Osmanlı Müellifleri" nde "İbrahim" olarak kayd edilmiştir.

² Haremeyn Muhasebeciliği ve Ruznamei sanı gibi bazı mansıblarda bulunduktan sonra 3 Muharrem 1259 da vefat etti. Haydarpaşa kabrıstanında medfundur.

³ "Sicilli Osmani" de "sinni sekseni mütecaviz idi" deniliyorsa da "Tezkirei Fatin" de mukayyed olan tevellüd tarihine göre yetmiş yaşında vefat eylediği anlaşılıyor.

tenbihatta bulununca, "Ben varidat nâzırı değilim, masarifat nâzırıyım. Varidatı düşünmem, sarfiyata bakarım. İstiyene para verilmesini işaret ederim" der ve birkaç gün sonra tebdil olunur.

Divânı Harbi Daimî Âzasından iken 1889 [17 Ramazan 1307] da Üsküdar'da Açık Türbe Mahallesindeki evinde vefat etti. Hazreti Hüdaî Türbesinin haziresine defnolundu.

Muallim Naci, mücevher olarak,

"Göçtü ya hay diye hassan gibi Kâzım Paşa"

tarihini söylemiştir.

Aşağıdaki tarih de Aleybeyi Zâde Naci Efendi merhumundur:

"İrtihal eyledi şeyhuşşuara Cem olup bir yere erbabı sühan Yazalım her birimiz bir tarih Şuaradan birisi çıktı dedi

Ruhu firdevste rahat bulsun Dediler kim bu tegafül nolsun Tâ ki vasfile kitablar dolsun "Göçtü Kâzım Paşa" tarih olsun".

Namik Kemal Bey "Takib" de der ki:

"Kâzım Paşanın kendi lisanından işittim: "Nevhevesliğimde söylediğim şiirleri kimseye dinletemez idim. Evde bir ayvaz var idi, ona okurdum. Herif, anlamadığı şeyleri dinliye dinliye ruh sıkıntısından verem oldu. Ben de o sırada şiir söylemeyi öğrendim" demişti.

Kemal, yine o eserde der ki:

"Hakikati hal aranırsa Kâzım Paşa, gerçekten şairdir".

Kâzım Paşa, mersiyegûlukta ve lisanen ve kalemen hecivde en ileri giden şairlerdendir.

"Şehir Mektubu" nâmile ve "Şiir - Heciv" unvanile — imzasız olarak — 12 Safer 1294 tarihli "Basiret" gazetesine yazılan makalede deniliyor ki:

"... Maksadım, Saadetlu Kâzım Paşa Hazretlerinin ötedenberi heciv ile sui şühretini muhakemedir. Paşa Hazretleri, ötedenberi hecivde şühret almış ve bedzebanlıkla şührete firifte olarak en bayağı sınıfın pek güç kale alacağı sözleri, nazmen pek büyük âdemler hakkında söylediğinden dolayı birkaç varta atlatmış idi. Hattâ kendileri, mesleki kitabetten yetiştikleri ve bu rütbeye dahi medhiye ve kasidelerle nail olduğu cihetle fenni askeride behresizliği semeresi olarak Karadağ'da verdiği bozgunluk¹ üze-

Bozgunluktan dolayı Kâzım Paşayı değil, onu askere baş yapan nadanları muhakeme etmek ve cezalandırmak icab eder. Çünkü askerlikle asla münasebeti olmayan bir şairi — mahza asker kıyafetinde bulunduğu için — kumandan nasb etmek, bir askere "mademki sende kılıç vardır, elbette kalem de vardır" diyerek şiir söyletmeğe kalkışmak kabilindendir.

KÂZIM

Musa¹ Kâzım [Paşa], Koniçe'li Hüseyin Hüsnî Beyin² oğludur. 1821 [1237 H.] de Koniçe'de doğdu.

Küçük yaşta babasile beraber İstanbul'a geldi. Yaşı ve tahsili biraz ilerledikten sonra Babıâli'de Divânı Hümayun ve Mühimme kalemlerine ve bir müddet de Maliye Nezareti Mektubî Kalemine devam etti. Muahharen kitabet hizmetile Asakiri Hassa silkine girdi. Birkaç senede Liva Kitabetine ve Alay Eminliğine terfi olundu.

Ashabı menasıbı hecv ve tezyif etmekten sakınınadığı için mütercim Rüşdî Paşanın Seraskerliğinde uhdesindeki Binbaşılık rütbesi nezi' ve Kıbrıs'a nefy olundu.

Evvelce birbirini hecv ettikleri halde tard ve nefy hâdisesinden Yakub Âsım Efendi,³ müteessir olarak şu kıt'ayı söyledi:

"Âferin Seraskeri haknaşinasın reyine Âkibet namerdliğile rüşdin isbat eyledi Askerîden tard ile nefy eyleyip Kâzım Beyi Şairane körlük ol zate mücazat eyledi"

Tedricen terakki ederek ferik oldu. 1877 Rus Harbinde Dördüncü Ordunun Erkân Reisliğinde bulundu. Bâbı Seraskerî Muhasebat Dairesinde uzun müddet hizmet etti. O daireye Reisi sâni oldu. Bir aralık Masarifat Nezareti vekâletinde bulundu.

O esnada para istiyenlerin kâğıtlarına "Verile" işaret eder. Ser veznedar, veznede herkese verecek kadar para bulunmadığını söylerse de Paşa, kulak vermez, "Verile" de devam eyler. Ser veznadarın şikâyeti üzerine Serasker, Paşayı celb ile

¹ İsmi "Musa" olduğu halde "Osmanlı Müellifleri" nde "İbrahim" olarak kayd edilmiştir.

² Haremeyn Muhasebeciliği ve Ruznamei sanı gibi bazı mansıblarda bulunduktan sonra 3 Muharrem 1259 da yefat etti. Haydarpaşa kabristanında medfundur.

^{3 &}quot;Sicilli Osmani" de "sinni sekseni mütecaviz idi" deniliyorsa da "Tezkirei Fatin" de mukay-yed olan tevellüd tarihine göre yetmiş yaşında vefat eylediği anlaşılıyor.

tenbihatta bulununca, "Ben varidat nâzırı değilim, masarifat nâzırıyım. Varidatı düşünmem, sarfiyata bakarım. İstiyene para verilmesini işaret ederim" der ve birkaç gün sonra tebdil olunur.

Divânı Harbi Daimî Âzasından iken 1889 [17 Ramazan 1307] da Üsküdar'da Açık Türbe Mahallesindeki evinde vefat etti. Hazreti Hüdaî Türbesinin haziresine defnolundu.

Muallim Naci, mücevher olarak,

"Göçtü ya hay diye hassan gibi Kâzım Paşa"

tarihini söylemiştir.

Aşağıdaki tarih de Aleybeyi Zâde Naci Efendi merhumundur:

"İrtihal eyledi şeyhuşşuara Cem olup bir yere erbabı sühan Yazalım her birimiz bir tarih Şuaradan birisi çıktı dedi

Ruhu firdevste rahat bulsun Dediler kim bu tegafül nolsun Tâ ki vasfile kitablar dolsun "Göçtü Kâzım Paşa" tarih olsun".

Namık Kemal Bey "Takib" de der ki :

"Kâzım Paşanın kendi lisanından işittim: "Nevhevesliğimde söylediğim şiirleri kimseye dinletemez idim. Evde bir ayvaz var idi, ona okurdum. Herif, anlamadığı şeyleri dinliye dinliye ruh sıkıntısından verem oldu. Ben de o sırada şiir söylemeyi öğrendim" demişti.

Kemal, yine o eserde der ki:

"Hakikati hal aranırsa Kâzun Paşa, gerçekten şairdir".

Kâzım Paşa, mersiyegûlukta ve lisanen ve kalemen hecivde en ileri giden şairlerdendir.

"Şehir Mektubu" nâmile ve "Şiir - Heciv" unvanile — imzasız olarak — 12 Safer 1294 tarihli "Basiret" gazetesine yazılan makalede deniliyor ki:

"... Maksadım, Saadetlu Kâzım Paşa Hazretlerinin ötedenberi heciv ile sui şühretini muhakemedir. Paşa Hazretleri, ötedenberi hecivde şühret almış ve bedzebanlıkla şührete firifte olarak en bayaşı sınıfın pek güç kale alacağı sözleri, nazmen pek büyük âdemler hakkında söylediğinden dolayı birkaç varta atlatmış idi. Hattâ kendileri, mesleki kitabetten yetiştikleri ve bu rütbeye dahi medhiye ve kasi-delerle nail olduğu cihetle fenni askeride behresizliği semeresi olarak Karadağ'da verdiği bozgunluk¹ üze-

Bozgunluktan dolayı Kâzım Paşayı değil, onu askere baş yapan nadanları muhakeme etmek ve cezalandırmak icab eder. Çünkü askerlikle asla münasebeti olmayan bir şairi — mahza asker kıyafetinde bulunduğu için — kumandan nasb etmek, bir askere "mademki sende kılıç vardır, elbette kalem de vardır" diyerek siir söyletmeğe kalkısmak kabilindendir.

rine edilen muhakemesinde pek büyük ceza görecek iken terahhumen hayatına hizmet eden en büyük kumandanı hecvetmiş idi. Fesübhanallah. Bunun üzerine uğradığı felâketten halâs için Fuad Paşa merhuma takdim ettiği kasidenin birkaç beyti vardır ki medhiye olduğu halde Huda bilir, insan öyle şeyleri nefsine isnad değil, tekellümünden çekinir..."

Bu sözlere karşı Kâzım Paşanın ne dediğini bilmiyorum. Erbâbı tarikatten olmakla beraber her halde dervişâne "Eyvallah" dememiştir.

Ekseren Fuzulî vadisinde söylediği şiirler, bilhassa mersiyeler, kudreti edebiyesine şehadet ediyor. Hersek'li Ârif Hikmet'in — tercemei halinde söylediğim vechile — Çukurçeşme'deki hanesinde haftada bir gün içtima eden Encümen Edebî'de Osman Şems ve Lebib Efendiler, Ziya Paşa, Kemal, Halet², Recaî Zâde Celâl² Beyler ve Manastır'lı Nailî gibi o zamanın en kıymetli şair ve edibleri arasında Kâzım Paşa da isbatı vücud ederdi.

Ehlibeyt hakkındaki mersiyeleri "Makalidi Aşk" ve ilânı Meşrutiyetten sonra bazı eş'arı "Divanı Kâzım Paşa" nâmile ve 93 küçük sahifeden ibaret olarak tab olunmuştur. Paşanın oğlu Şehremaneti Âzasından Hasan Paşa tarafından merhum şair Bürhanüddini Belhî'ye² verilen ve Paşanın yazısile muharrer olan divanı eş'arı vaktile görmüştüm.

Üsküdar'lı Hakkı Bey², Kâzım Paşadan bahsettikce "Bereket versin ki Amavud cahildir. Biraz ilmi olsa onunla başa mı çıkılabilirdi" dermiş. Halbuki Paşanın şiirlerinde cehline hükmettirecek bir şey yoktur. Belki onun sözleri, Hakkı Beyin sözlerinden daha âlimanedir.

Veys Paşa Zâde Zeynülâbidin Reşid Bey merhum "Edebiyat Kumkuması" nda: "Amcam Salih Rifat Beyin³ kayınbiraderi şairi meşhur Kâzım Paşa da şiiri gü-

"Amcam Salih Rifat Beyin" kayınbiraderi şairi meşhur Kâzım Paşa da şiiri güzel okuyamazdı. Bu kusurdan madud değildir" diyor. Elbette öyledir. Çünki güzel şiir söylemek başka, şiiri güzel okumak yine başkadır.

Paşa, Bedevî tarikinden müstahlef idi. Celvetî tarikinden de tac giymişti. Âşinalarının husni zannını kazanmış olduğundan hastalara nefes ettirdikleri menkuldür.

Bir gün Üsküdar vapurunda kamarada oturduğu esnada orada bulunan birkaç âdem, bir münasebetle nefesin hiçbir tesiri olmadığından bahsederler. Paşa, pencereden bakarak yavaşca "Eşek" der. Berikiler, bu hitabın kime aid olduğunu anlamıyarak bahse devam ederler. Paşa evvel söylediği kelimeyi tekrar eder. İçlerinden biri kime "eşek" dediğini sorar ve tavrı teessür gösterir. Paşa, "Madameki nefesin tesiri yoktur, niçin benim nefesimden müteessir oluyorsunuz" cevabını verir.

² Tercemei halleri 512, 200, 182, 481 inci sahifelerdedir.

³ Tercemei hali "Tezkirei Fatin" de 255 inci sahifededir.

Bir gece, bir suhbet meclisinde Âli Beyte mahabbetten bahsolunurken Paşa, "Âli Beyte candan mahabbet edenleri Allah, yakmaz" dedikten sonra parmağını, önünde duran mumun alevine sokar, bir müddet durduktan sonra çeker, huzzare, gösterir, parmağın alevden müteessir olmadığı görülür. Bu hali, orada bulunanlardan bir zat, hikâye etmişti.

*

Kâzım Paşanın — pek iyi âdem olmakla beraber — tab'an hecve meylini ve sırası gelince önünü ardını düşünmiyerek ağır sözler söylediğini teyid eden bazı fıkraların naklini münasib gördüm.

Bir gün Bâbı Seraskerî'de Masarifat Nâzırının yanında otururken bir kadın gelip aylığını ister. Nâzır "veremem" der. Muhavere uzar. Kâzım Paşa, "Hanun, beyhude ısrar etme. Bu ayı veremez. Fakat öbür ayı verebilir mi, veremez mi, bilemem" der.

Kendine telmihan söylediği bu sözü, Serasker Gazi Osman Paşa merhum işiterek bittâbî canı sıkılır.

Kâzım Paşa — pek ziyade arzu ettiği — Şeyhulharemi nebevî hizmetine tâyin olunması üzerine Osman Paşa, padişaha "Bu âdem Şiîyülmezhebdir, Şeyhulharemliğe tâyini, Haremeyn ahalisine sui tesir eder" diyerek memuriyetine mâni olduğu mervidir.

Kâzım Paşa, "Ayı" mazmununu "Maaş" redifli manzumesinde:

"Bu ayı verse de vermez öbür ayı malûm Etmesin âdem olan gayri temennayı maaş"

şeklinde irad etmiştir.

Tab'an hecve mail olanlar, mutlaka ligarazin hecv etmiyorlar. Bazan "Geldi kafiye gitti Safiye" meseline ittiba ederek bir mazmun, bir nükte için şunu bunu hecve kalkışıyorlar da tanıdıkları, hattâ tanımadıkları birtakım insanların hatırını incitiyorlar, adavetlerini celbediyorlar. Bazan da kendi başlarını belâya sokuyorlar, yahud nefislerini niçe saadetten mahrum birakıyorlar.

İşte Kâzım Paşanın da aksayı emel addettiği memuriyeti mukaddeseden mahrumiyetine bir "Ayı" mazmunu sebeb olmuştur.

Bir âdemi, istihkakı olmadığı halde — göklere çıkarırcasına — medih etmekle — yerin dibine sokarcasına — bigayri hakkın hecvetmenin farkı olmasa gerektir.

Meddahlar vardır ki — cüz'î bir menfaat uğrunda — niçe namerdi, merd olarak ortaya koyarlar. Hatır ve hayâle gelmiyen mübalâğalar ve yalanlarla başkalarını da o namerdin merdliğine inandımak isterler.

Kaddahlar vardır ki — ehemmiyetsiz bir şeye münfail olarak — niçe merdi namerd olarak teşhir ederler. Okuyanları ve işitenleri ikna için kalemlerinin, yahud dillerinin en son kuvvetini istimal ederler. Yalancılıkta bu iki fırkanın ne farkı vardır?

Her suretle medhe lâyık olan bir zatı sena etmek gibi her yüzden kadhe istihkakı olan bir şahsı hecvetmek te hakikate hizmettir ki fazilet iddiasında bulunan bir âdem, bunun aksine hareket edemez.

Kâzım Paşa, zamanındaki hükûmeti ve erbabı hükûmeti hecv ve tezyif etmekten geri durmadığı halde bir kerre Kıbrıs'ı boylamaktan başka cezaya uğramaması— o devrin hükmünce— garaibten madudtur. Hecv ve tezyiflerinin ağırlığını anlatmak için şu birkaç misâl kifayet eder:

"Padişahım, nazar it haline askerlerinin Sevbi sad pâre ile sekmede keklik gibidir Ne itaatte tekâsül, ne maaşü tâyin Serteser cümlesi efradı melâik gibidir."

§

"Kurulsun konferanslar mecmai bidad lâzımsa Sivaset ehli dolsun âleme cellâd lâzımsa Etibbayı umurun elverir daruyi tedbiri Mizaci sıhhatü asayişi ifsad lâzımsa Hıredmendanı asrın cümlesi sahib kifavettir Fünunui cinneti talim icin üstad lâzımsa Yine bir meclisi millet teşekkül etsin İslâme Eğer âzadelik namında istibdad lâzımsa Haleb andayse arşın bundadır azmeyleme Şam'a Hülâgû'larla tahrib etmeğe Bağdad lâzımsa Ricali devletin erbabı zühdü iffetin göster Cihanda bağı cennet yapmağa Şeddad lâzımsa Tevazün hâsıl etmez masrafa kat'ı, maaşatın Aransın varidatın sirkati, irad lâzımsa Temâsâ eyle matbuatımızda imtiyaz ehlin Delili kavın olan efrada istidad lâzımsa Fidayı canı Şirin etmeğe ben hazırım Kâzım Bu kasrı bisütun bünyade bir Ferhad lâzımsa"

Ş

"Rubu humsu südüsü cümle maaşın kesilip Şimdi de geldi üçün birini kat'a növbet

1-2-41

Ikide birde bu hamyazeyi çekmekten ise Bâri vaktile olunsaydı dibinden sünnet".

Mustafa Reşid Paşa hakkında söylediği:

"Zamanenin şu tabibi Reşidini gör kim Revac vermek için kendi kârü san'atine Mizacı nazüki devlet karini sıhhat iken Düşürdü reyi sakimi frengi illetine".

kıt'asını Kâzım Paşa, ehibbasından birine, o da Paşaya okuduğundan Paşa Kâzım'ı celb ve iltifat ettikten sonra "Beyefendi, insan kusursuz olmaz. Benim birçok kusurum vardır. Kıt'anızla kusurumu ihtar etmişsiniz, pek memnun oldum. Fakat doğrudan doğruya bana ihtar etmiş olsaydınız daha ziyade memnun olurdum" demiş we bir kordonlu altın saat vermiştir.

Kâzım Paşa, yine dilini tutmıyarak Paşayı ve Maliye Nâzırı Nafiz Paşayı evwelkinden daha ağır bir lisanla hecveylemiştir. İşte onlardan biri:

"Yekvücud idi Mıgırdıç'la Reşidü Nafiz Habs olup şimdi Mıgırdıç teresi kesti sesi Gûyya gir idi ol.... ni zebellâya girip ... asa baka kaldı geri yandan ikisi".

Merhum Midhat Paşanın İstanbul'dan çıkarıldığında şu naseza kıt'ayı söylemiştir:

> "Midhat'ı tard etti mülkinden Emirülmüminin Nitekim iblisi cennetten Cenabı gerdigâr Eyledi o, Âdemi iğfale bezli makdiret Eyledi bu, âlemi idlâle sa'yi bişümar"

İktidar mevkiinde iken âcze düşenlere tariz ve taarruz etmek pek çirkin bir harekettir. Nefsini müdafaa edemiyecek bir halde bulunanlar hakkında istenilen her söz söylenebilir. Fakat söyliyenleri mürüvvet, takbih eder.

Yukarıdaki kıt'a, bir tarafı tevkir ve diğer tarafı tahkir için söylenmiştir. Halbuki bir taraf, istediğini yapmağa kaadir bir sahib taht ve diğer taraf, eli ayağı bağlı bir âcizi bedbahttır. Mürüvvet ve fazilet, bu kabil tevkir ve tahkirleri aslâ tecviz etmez.

Zebunküşlük, pek kötü bir haslettir. Bu hasletle melûf olanlar, nefislerini izzetten mahrum ve zillete mahkûm ederler. Merd olanlar, söyliyecekleri sözü muktedir olanlar hakkında söylerler, âciz olanlar hakkında değil.

Însanlığın şerafetini bilenler için,

"Âcze düşmüş görünce düşmenimi Düşmeni intikam olur gönlüm" mesleğine sültik etmek elzemdir.

*

Fındık Zâde İbrahim Efendi, Rumeli Kadıaskeri iken Üsküdarlı Bektaşi Tabsin Efendiyi bazı tefevvühatından dolayı nefy ettirdiğinden Kâzım Paşa, şu kıt'ayı söyler:

> "Senki ta'n urduğiçün âli Yezide tahsin Kırılıp gayreti âba ile Fındık Zâde Cevz açtırdı o mazlûma rehi nefye kadar Teresin kırdığı koz gelmez iken tadada".

Fındık Zâde, ikamei dâva ederek Kâzım Paşayı Meclisi Valâya celbettirir. Kıt'a, alenen okunur. Paşa, isticvab olundukta "Efendi Hazretleri gibi efadılı ulemadan bir zate teres demek, edebü terbiyeye sığar mı? Efendi Hazretleri hakkında "Teres" kelimesini tefevvüh etmeği asla kabul edemem" tarzında müdafaada bulunarak hem kendini kurtarır, hem "Teres" i mecliste tekrar eder.

**

Kâzım Paşa vapurda kamarada otururken orada bulunan ve Avrupa'yı gördüklerini imâ eden birkaç genc, Avrupa'yı görmiyenlerin eşek olduklarını söylemeleri üzerine Paşa, "Sizin babalarınız, Avrupa'yı gördüler mi?" diye sorar. Berikiler "görmediler" cevabını vermelerile Paşa "Öyle ise siz, eşşek oğlusunuz" der.

**

Âli Paşa, bir gün ziyaretine gelen Kâzım Paşaya bilmünasebe hecvi terketmesi için nasihat eder. O sırada gelen ecnebi mutebranından birinin Âli Paşa hatırına sorar. O âdem kiraladığı eve girdiğinin ertesi günü karısının, biraz sonra oğlunun öldüğünü, diğer evlâdının hastalandığını söylemesile Kâzım Paşa, Âli Paşaya bitaben "Babıâli o eve nakil buyrulsa" der.

Paşa, verdiği nesayiha ve aldığı teminata karşı işittiği o söze hem güler, hem teessüf eder.

**

Gazi Ahmed Muhtar Paşa merhum "Sergüzeşti Hayatımın Cildi Sânisi" unvanlı eserinde Dördüncü Ordu Müşiri iken İstanbul'a davet edildiğinden bahsettiği sırada der ki:

¹ Sahife 311.

"Garibe: İsmail Paşayı [Kurt] Vekâlete tâyin ettiğim ande müşarürileyli, mai-yetinde kalacak olan reisi erkân şairi meşhur Ferik Kâzını Paşaya kendisini incitme-mekliğini tenbih etmemi reca etmez mi? Meğer müşarünileyli, İsmail Paşayı incidir imiş. Recasını kabul edip Kâzım Paşayı davetle müşarünileylin recasını yerine getirdim. "Acayip, bu âdem incinmeyi de bilirmiş" diyerek badema ilişmiyeceğini vadeyledi idi".

**

Kâzım Paşa, vefatından birkaç gün evvel, eviddayı kadimesinden Osman Şems Eferdi merhumu ziyaret ederek ötedenberi pek çok kimseyi dilile, kalemile incittiğinden ve ömrü nihayete erdiğinden bahisle ağladığını ve tövbe ve istiğfar eylediğini Efendi merhum, nakl eylemiştir.

**

Paşa evlâdının musirtane recalarma rağmen resmini yaptırmamıştır. Orta boylu, seyrek sakallı, vücudu zayıf olduğunu, tanıyanlar söylediler.

GAZEL

مات كاماً من مدام المشق يا نور الهدى Âşıkı sadık, rahiki aşktan olmaz cüda Aşktır ol vechi bâki kim yüzündendir anın Gülde envarı letâfet, mülde âsarı rida Feyzi akdes, âlemi mânide feyzi aşktır Kim olur feyzi mukaddes zatına sagar geda Ey kılan her dilharabe aşk derdinden sual Sen de öz canından ussaka haber ver ibtida Ask mekrinden selâmet sanma hem zühd ehlini Kim bu mekre vermiyen can, eyler imanın fida Aşıku maşuk farkın sorma ehli aşka kim Fer'i aslından ayırmaz mesti camı ihtida Rahi aska girmiyen çıkmaz huzurı İzzete Aşktır her saliki nehci hüdaye pişva Ask zevki aldı ey Kâzım bugün benden beni Öyle kim etfali zarı mesti hâb eyler sada

Nurı sinen, sine suzi şulei idrâk olur Seyreden çâki giribanın giriban çâk olur Pâk bir mihri ınünevversin ki aşkın narına Yandıran canın, cihan alayışınden pâk olur Mihr saldıkca dilü câne hilâl ebruların Nalişiin hancer güdazi sinei eflâk olur Görse rıdvan, ravdai darusselâmı vaslını Bağı cennetten geçip gûyünde edna hâk olur Açsa yek şehper, ukabı zülfün ey sayyadı can Nüh felek gerden betavkı halkai fitrâk olur Bendei mukbil odur Kâzım bugün âlemde kim Seyyidü Mevlâsı şahı hıttai levlâk olur

İntizar, âşıkı nagâmına fırkat gibidir Merdi me'yuse teselli de şematet gibidir Mütekebbirlere kibretme tasadduk sayılır Zalime cevrii eza kılma ibadet gibidir Çeşmi im'an ile baksan işine dünyanın İstikamet su asırlarda ihanet gibidir Oldu mutadı duruğ ol kadar ebnayı zaman Doğru söz söylemek izharı kabalıet gibidir Keremi nabemahal, cuddan olmaz ma'dud Zemmü medh olmada tebzir, denaet gibidir Görünür haddi tecavüz eden emrin zıddı Fartı tevkirü tekâpu da hakaret gibidir Halkı tevile alıştırdı usuli tahlif Simdi her vavı kasem sirkate âlet gibidir Gectik ihsanlarındar küberavı asrın Bir mazaratları değmezse inayet gibidir Kâzım, âlemde Fransızcayı talim etmek Nazarı kadri ekâbirde diyanet gibidir

KEMAL

Ahmed Kemal [Paşa], Sultan kethüdalarından Hacı İbrahim Ağa'nın¹ oğludur. 1808 [1223 H.] de İstanbul'da doğdu. Tahsili ilme çalıştı.

1825 [1241 H.] te Defterdar Mektubî Kalemine girdi. 1829 [1245 H.] da tahriri nüfus için vilâyata tâyin olunan memurların gönderdikleri defterleri tetlek

ve icabini icra etmek üzere tesis edilen Ceride Nezaretine Bâbi Defterî Mektubaisu Said Efendi ve Başkitabetine de damadı Kemal Efendi nasbolundu.

Sefaretle İran'a gönderilen Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Efendinin² namına tertib eylediği "Müntehabatı Şehnâme" ile tanzim ettiği Farisî kasideleri Esad Efendi takdır ederek Sefaret Başkitabetile Baş Telcemanlığına tâyin ettirdi, birlikte Tahran'a götürdü.

Avdetinde Mülkiye Nâzırı Pertev Paşa, Sadaret Mektubî Kalemine memur etti. İstanbul'a gelen İran şehzade ve sefirlerile mükâlemede istihdam olundu. Tekrar Tahran ve Isfahan'a gitti, iki sene ikamet etti.

Said Bey "Hediyei Sâl" ve "Medayin Harabeleri" isimli risaleye dair Hüseyin Daniş'e yazdığı tezkirede diyor ki:

"... Tahran Sefaretinde Başkatib bulunan pederim Kemal Paşa, o zaman Sefir bulunan meşhur vak'a nivis Esad Efendi ile — Şah için Esad Efendi tarafından gösterilen bir hürmetsizliğe mebni — fena halde bozuşmuş ve Sefarethaneyi terk ile ayrı bir haneye çıkıp Es'ad Efendinin inhası üzerine azledilmiştir. Zurafadan olan Sultan Mahmud, pederimi, İstanbul'a gelince nezdine celb ile sebebi münazaayı sormuş ve pederim dahi bervechi âti cevab vermiştir:

"İlim ve fazlına diyecek olmıyan Es'ad Efendi, İrani'lerin nüktedanlıklarını ve zekâlarını bilmemek gibi bir eseri humk ve cehil gösterdi. Gayetle büyük bir lûtuf olmak üzere tarafı hümayununuzdan Es'ad Efendiye tasviri hümayun ihsan buyuruldu. Fevkalâde olan bu ihsanı şahanelerine mukabil Şah

İbrahim Ağa 1847 [1264 H.] de vefat etti. Oğlu Kemal Paşa, şu mücevher tarihi söyledi:
"Kıldı Seyvid Hacı İbrahim Ağa azmi beka"

² Tercemei hali 321 inci sahifededir.

dahi tasvirini verdi. Kulunuz, Sefarethanede yok iken tasviri hümayunu kabul salonunun divartna astırmış. Kezalik tasviri şahiyi dahi mukabilindeki divara ta'lik ettiriniş. Gerçi bu suret pek münasib ise de tasviri hümayunun altına "Şahı devran bana tasviri hümayun verdi" ve tasviri şâhinin altına "Şahı İran dahi bir sureti meymun verdi" mısralarını ta'lik yazı ile tahrir ve ta'lik ettirdiğinden Sefarete avdetimde bunları görünce şaşırdım. Sefaretten dışarı fırladım. Bir daha ayak basınadım. Kendisi "meymun" un zaânayı lûgavisi meymenetli demek olduğu tevili amiyanesile İranîler gibi nüktedan âdemleri iğfal ederan zannetmiş. Bendeniz de işte vatanıma geldim."

Lâkırdıyı peder kesince Sultan Mahmud, derhal Es'ad Efendinin azlini ve pederin sefirliğe tâyinini irade eylemekle peder, müteşekkiren çıkıp Tahran'a gitmiş ve senelerce münasebatı tarafeyni hüsni idare etmiştir..."1.

1840 [1256 H.] da Sadaret Mektubî Kalemi Mümeyyizliğine ve Farisî Mütercimliğine tâyin kılındı. Devletlerle cereyan eden müzakere ve ittihaz olunan karar üzerine tanzim edilen fermanı Mehmed Ali Paşaya tebliğ için Mısır'a gönderildi.

Cizre mütesellimi Bedirhan Bey ile Van Sancağında bir Nesturî kabilesi arasındaki mukatelenin tahkikı ve husumetin izalesi için 1843 [1259 H.] de Cizre'ye gönderildi. Musul, Diyarıbekir ve Bağdad cihetlerini devr ederek on altı ay sonra döndü.

Lûtfi tarihinde2 deniliyor ki:

"Kemal Paşa, bu mesele için [Bedirhan meselesi] birkaç defa Musul'a gönderilerek o tarihe kadar memurini devletten kimsenin gitmemiş olduğu Cizre'ye varub memur olduğu evamir ve tenbihatı Bedirhan Beye bizzat ifade etmiştir. Bedirhan Bey, Türkçe bilmediğinden Kemal Paşa, Farisi lisanıle ifadei meram eylemiştir. Nihayet sözün ademi tesiri, kat'a niza için lisanı sinanı istimale badı olmuştur."

İhdas olunan Mekâtibi Umumiye Nezaretine 1846 [Muharrem 1263] da Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad Efendinin tâyininde Nâzır Muavini oldu. Meclisi Maarifi Umumiye Reisi Emin Paşanın Rumeli Ordusu Müşirliğine tâyininde riyaset, Es'ad Efendiye tefviz ve Mekâtibi Umumiye Nezareti, Mekâtibi Umumiye Müdirliğine tebdil ile 1847 [22 Muharrem 1264] de Kemal Efendiye tevcih kılındı.

O sene mekâtibi Rüşdiye şakirdanı Sultan Abdülmecid'in huzurunda imtihan edilerek pek ziyade takdir olunduğundan bu hususta ibraz ettiği sa'yü gayretten dolayı uhdesine terfian ulâ sınıfı sânisi rütbesi tevcih ve müdiriyet unvanı, nezarece tahvil olundu.

Evkaf Nâzırı merhum Hayri Efendinin gösterdiği arzu üzerine — bir menfaat mukabilinde olanıyarak — yazdığım eserde Evkaf Nâzırları sırasında Kemal Paşanın tercemei haline müteallik bazı maddeler için malûmatına müracaat ettiğim Said Bey merhum, bu fıkranın tercemei hale ilâve edilmesini ibtar etmişti.

² Cild 8, sahife 143.

⁸ Es'ad Efendi, Sefaret Başkitabetinden azlettirdiği halde kendi yerine sefir tâyîn olunan ve eralarında az çok husumet tehaddüs etmiş olan Kemal Efendinin, Mekâtib Nezaretinde Es'ad Efendiye muavin nasb olunması pek garibtir. Fakat bizde garib seyleri tabii addetmek, umun tabiiyedendir.

Cevdet Paşa "Maruzar" ta der ki:

"... Tanzimatı Hayriye'nin icrasile beraber Maarifi Umumiye'nin neşrine dahi ikdam olunmak lâzimei halden görülmüştü. İbtida Meclisi Maarifi muvakkat teşkil olundu. Bu Meclisi Muvakkatte texbiyei umumiye üç derece üzerine tertib olunmuştu ki Mekâtibi Sıbyaniye ve Mekâtibi Rüşdiye ve Darülfünun dereceleridir. Meclisi Muvakkat buna dair üç kır'a lâyiha kaleme alarak vazifesini ikmal etti. Ve bu lâyihaların ahkâmını icra için bir Meclisi Maarifi Daimî teşkil olundu. Meclisin âzasından Kemal. Efendiye Mekâtibi Umumiye Nezareti dahi ilâvei memuriyet kılınmıştır. § Bir Darülmuallimin inşa olundu. Çünki Kemal Efendi, nümune olarak bir Mektebi Rüşdiye küşad eylemiş olduğundan teksir olunacak imekâtibi Rüşdiye'ye hoca yetiştirmek üzere bir Darülmuallimine ihtiyaç vardı. Fakat işin ortasından başlanmış idi. Zira Meclisi Muvakkatın karatına göre ibtida Mekâtibi Sıbyan ıslah olunub da sonra Rüşdiyelere çıkılmak lâzımdı. Lâkin o zaman Mekâtibi Sıbyan, Evkaf Nezaretine merbut olmakla Nezaret, Kemal Efendinin Mekâtibi Sıbyan'a müdahalesine mâni olmuştu. Garibdir ki bir taraftan dahi Darülfünun inşasına çalışılıyordu. 1262 de Serasker Rıza Paşa ikbalden düşüp Reşid Paşa Sadrazam oldukta meşri maarife daha ziyade gayret ve ikdam gösterildi. Lâkin vükelâ beyninde runüma olan şıkak ve nıfaktan nâşi matlûb derecede terakkiyat görülemiyordu. Mamafih Mekâtibi Rüşdiye haylice teksir olundu."

Avrupa mekteblerinin nizamat ve tedrisatını tetkik etmek üzere iradei seniye ile Avrupa'ya gönderildi. Fransa, İngiltere ve Almanya'daki mektebleri tetkik ile İstanbul mekteblerinin nizamatına nafi' maddeler ilâve etti.

"Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı" namındaki risalede deniliyor ki:

"Valide Sultan Hazretleri, Sultan Mahmud Hanı Saninin Türbesi civarında "Darülmaari?" nāmile güzel bir mekteb yaptırmıştı. Kemal Efendi, Darülfünuna mukaddime olmak üzere Mekâtibi Rüşdiye şakirdanının müntehilerini oraya koymak üzere onu Mekâtibi Rüşdiye'nin fevkinde bir mektebi mahsus ittihaz eyledi. Valide Sultan, Mekâtibi Sibyan, çocuklarla dolu olduğu halde kendi mektebindeki çocuklar neden az olduğunu Valide kethüdası Hüseyin Beyden sormuş. O da mekteb görmüş bir âdem olmayıp mekteblerden ve mekteblerin derecatından bihaber bulunduğundan bunu Vehbi Molladan [Mekâtibi Umumiye Nâzır Muavini] sormuş. Bu Molla, artık kendisine bir sermaye bulmuş gibi sevinerek "Kemal Efendi, kendi icad eylediği Mekâtibi Rüşdiye'nin şânü şerefine halel gelmemek için Valide Sultan Efendimizin mektebine ziyadcce çocuk koymak istemiyor. Yoksa emrolunduğu halde ben bir günde mektebi şakirdanla doldururum" diye birtakım tezvirata girişmiş. Hüseyin Bey de meseleyi Valide Sultana arzeyleyince pek ziyade mucibi hiddet olmuş. Keyfiyet, Vehbi Mollaya havale olunmuş. Molla, derhal etraftaki Mekâtibi Sibyanın çocuklarını toplayıp mektebi tıka basa doldurmuş ve öyle güzel bir mektebi, sibyan raddesine indirmiş. Zavallı Kemal Efendi, ne kadar çalışmış ise meramını anlamağa muvaffak olamadığından Avrupa'ya kapağı atmağa mecbur olmuş."

Bu sözlere dair Said Bey, bana gönderdiği tezkirede diyor ki:

"... Mekteb hakkındaki fıkra ve Avrupa'ya kapağı atmış olmak gibi saçma lâkırdılar, biaslü esastur. Hezeyanlar, adi memurlar arasında cereyan etmiş kılü kallerden ibarettir."

Said Beyin tezkiresindeki sair malûmatı da aynen nakl ettim:

"Valide Mektebini, Valide Sultana yaptıran pederdir. Tarihî inşası dahi onundur:

"Yazdı tarihin Mekâtib Nâzırı abdı kemin Mehdi Ulya bak pek âlâ mekteb inşa eyledi"

"Birinci imtihanı umumîde Sultan Abdülmecid, bizzat bulunmak arzu buyurduklarından ve poderin Avrupa usulü üzere mekâtib küşadına sâyeylemesi, cehelei mutaasıbini dilgir eylemişse de Sultan

Sahife 52.

Abdülmecid, bu sureti pek tasvib eyledikleri cihetle imtihanın huzurda icrası herkesce nazarı makbuliyetle görüldüğünden o imtihan, bir büyük mukaddimei terâkki olmuştu. Pederin duçar olduğu müskülâttan birî de terbiyei nisvan maddesinde zuhur etti. Birtakım vaveylâlar kopardılar. Lâkin Kemal Efen di, metaneti hamiyetmendanesine fütur getirmediği gibi Sultan Abdülmecid dahi himavette sabit kadem kaldılar. Vakta ki imtihan günü geldi, o padişahı maarifperver, Sultan Murad ve Fatma Sultanı Müstashiben mektebi teşrif buyurunca herkes, hayrette kaldı. Badelimtihan padişah, pedere hitaben "Âferin Kemal Efendi, sermayei saadeti dareyn olan maarifin tebaamızın zükûr ve nisvanı hakkında tamımine gayretinizden dolayı size teşekkür ederim. Halkın evlâdını terbiyeye nasıl sâyediyorsanız kendi 🗫 cuklarımı dahi terbiyeye himmetinizi beklerim" buyurub Sultan Murad ile Fatma Sultana pederin ellerini öptürmüşler. Peder, isbati ehliyet eden şakirdana mükâfat hediyesi tertib ettiği gibi aliyülâlâ çıkanlar için "Nişanı âferini imtihandır" ibaresini muhtevi birer nişan yaptırmıştı. Şehzade ve Sultana birer nişan takdim ettikte padişah "Bu nişanları şimdi bir hediyei teşvik olarak alınız. Lâkin takmağa hakkınız yoktur. İnşallah siz de gelecek imtihanda ibrazı iktidar edersiniz, o vakit Nâzır Efendi, kendi elile nişanınızı size takar" buyurmuşlardır. Peder, saraya muallimler izamile infazı iradei seniyeye başlar. Bu tantanai maarif perveri, Avrupa usulü üzere mektebler tanzımı ve nisvanın dahi tamimi maariften zükûr gibi behredar olmaları aleyhinde bulunanları mecburı sükût eyler. Lâkin Kemal Efendinin maarif hakkında bir hali marazî derecesine varan gayreti bu kadarla iktifa etmez. Bu iltifatı görünce medreselerin ıslahına kalkar. İste kıyametin en büyüğü o vakit kopar. Meshur İmmzâde¹ ref'i âlemi itiraz ve birtakım kendisine hempa olan âdemleri ikna ile Kemal Efendinin aleyhinde âlem küşayı fesad olduğundan ve Kemal Efendi dahi siddetli cevablar gönderdiğinden ikisi birden Meclisi vâlâya celbolunmus ve orada şiddetle kavga ettiklerinden Kemal Efendi, Avrupa mekâtibini teftiş ve avdette buradaki mekâtibi o yolda tanzim etmek üzere Avrupa'ya ve İmamzâdenin Hicaz'a izam olunmalarına karar verilmiştir. Her ne hal ise işin Kemal Efendiye aid ciheti, şerden hayır çıkmak nev'inden bir şey olmuşsa da medreseler ıslahsız kalmış ve merhumun ömrü oldukça takib ettiği bir emel, akim bırakılmıstır. § Badehu Sultan Abdülmecid, merhumu şehzadegânın ders nezaretine tâyin eylemiş ve her şehzadenin meyli fikrisine göre tedrisatta bulunulması, muvaffakıyetin en büyük vasıtalarından olmakla tedrisatın o cihetine dahi itina kılınmıstır."

Avrupa'dan avdetinden üç sene sonra Darülmaarif şakirdanından oğlu Mehmed Ziyaüddin'in² vefatından müteessir olarak Mekâtibi Umumiye Nezaretinden afvini istida etti. Orta elçi unvanile 1853 [26 Ramazan 1270] te Berlin Sefaretine tâyin olundu.

1856 [15 Zilkıde 1273] da azledildi.

Komiserlikle Karadağ'a gitti, bir buçuk sene sonra döndü. 1858 [Şevva! 1275] de Meclisi Âlii Tanzimat Âzalığına ve şehzadelerin ders nâzırlığına, 1859 [Rebiülâhır 1276] da Haremi Hümayun Mesarifat Nezaretine, 1861 [22 Cümadelûlâ 1278] de rütbei bâlâ ile Maarif Nezaretine tâyin ve 1861 [1 Şaban 1278] de Takvimhane ve Tabhane Nezareti ilâveten tevcih kılındı. Muhtelif tarihlerde Meclisi Vâlâyı Ahkâmı Adliye Âzalığına, ikinci defa Maarif Nezaretine ve Evkaf Nezareti Vekâletine nasbedildi.

¹ Es'ad Efendi.

² Arabî, Farisî ve Fransızca'da, riyaziyat ve şiirde terakki ederek on dört yaşında 1853 [Şaban 1270] te vefat eylediği "Tezkirei Fatin" de muharrerdir.

1865 [Şevval 1282] te Belçika Kralı İkinci Leopold'un cülüsunu tebrike ve nâmei hümayun isaline memuren Brüksel'e gönderildi. Kral tarafından Leopold nişanının büyük kordonu verildi. Brüksel'den avdetinde Paris Sefiri Safvet Paşa ile birlikte Fransa İmparatorile mülâkat etti ve İstanbul'a döndü.

Atebatı âliyeyi ziyaret etmek üzere Bağdad'a gelen İran Şahı Nâsıriiddin'in 1870 [11 Cümadelûlâ 1287] de mihmandarlığına tâyin ve Rütbei Vezaret tevcih olunarak Bağdad'a gönderildi. Şah tarafından birinci rütbe Şirü hurşid nişanı ihda edildi.

Bağdad'ta iken Evkaf Nâzırı oldu. İki defa bu nezarette, iki defa Meclisi Valâyı Ahkâmı Adliye, üç defa Şûrayı Devlet Âzalığında, altı deva Maazif Nezaretinde bulundu.

Mukaddema Enderun ağalarının avaidini kaime yerine metelik vermelerinden dolayı tebeyyün eden ziyanın tahsili için o zaman Evkaf Nâzırı bulunan Kemal Paşa ile Müsteşar Halim ve Muhasebeci Kâmil Efendilerin muhakemelerine — 1887 [1298 H.] de Subhi Paşa merhumun Evkaf Nezaretinde bulunduğu esnade — karar verildi. Şûrayı Devlet Muhakemat Dairesinde cereyan eden muhakemede Paşanın — müdafaa vekili tâyin ettiği — oğlu Said Bey, müdafaatta bulundu. Bahsolunan paranın o suretle verilmesi, Babüssaade Kethudasının, doğrudan doğruya istihsal eylediği iradei seniyeye mübteni olduğu anlaşılarak — muhakeme iki saat bile sürmeden — Paşa ile diğerleri hakkında ademi mes'uliyet kararı verildi.

Said Bey, bu mesele hakkında da bana gönderdiği tezkirede "Dairei Evkafın vekili tarafından vukubulan münasebetsiz tarizata mukabil verdiğim cevablar, zülfi yâre dokunacak fıkaratı adideyi müştemil olmasile müdafaa nâmei âcizînin gazetelerle neşri Mabeyni Hümayundan men edilmiştir." diyor.

1878 [7 Muharrem 1295] de Hey'eti Âyan Âzalığına, Haremi Hümayun Masarifat ve şehzadegânın ders ve Sultan Abdülâziz hanedanı umuru nezaretlerine tâyin olundu. 1882 [Zilhicce 1300] de Murassa Osmanî Nişanı verildi.

1886 [15 Rebiülâhır 1304] da vefat etti. Süleymaniye Camii haziresine defnolundu.

Alim, edib, şair, afif, lâtif, ehli irfan, mütevazı ve münevver, muhterem bir zat idi. Ehibbasından olan babam Mehmed Emin Paşa merhum, fazilet ve zarafetini daima sena ederdi.

Memlekette mearifin intişarına ve Evkaf Nezaretinde bulunduğu zamanlarda Mebanîi Dinî'ye ve Hayriye'nin tamirine çalışmıştır.

Arab, Fürs ve Fransız lisanlarında mahir ve Almancaya âşina idi. "Müntehabat: Şehnâme" ile Farisî tekellümüne ve Kavaidi Farisîye'ye dair risaleleri vardır. Türkce ve Fürsce eş'arı bir araya toplanmamıştır. İlmî ve edebî iktidarına göre eserleri, bahse değer şeyler değildir.

Kemal Paşa, memleketimizde nefîs kitablara mâlik olmakla iştihar ezenlerdendir¹. Kütübhanesinin divarına şu beyti asmıştır:

"Her kime verdimse zâyi ettiler Ariyet ben kimseye vermem kitab"

Kitablar gibi bu beyti ihtiva eden levha da elden ele dolaşıp nihayet benim elime geçmiştir.

Paşanın kitablarından bir kısmı da, üvey oğlu — mülga Hariciye Nezareti Terceme Odası Farisî mütercimi — Nâzım Bey tarafından 1901 [1319 H.] de Hâk-kâklar'da en eski kitabcılardan İranî Abdullah Eka'nın dükkânında — müzayede suretile — satılmıştır ki bunların yazma olanlarından bittesadüf beş on adedini de ben almıştım.

**

Sadedin haricinde sayılsa da sırası gelmişken söyliyeyim:

Vaktile Kemal Paşa mertebesinde değil, ondan birkaç derece aşağı bulunan zevat da zengin kütübhanelere mâlik idiler. Marifere müntesib, yahud makib olanlarda kitab mahabbeti pek tabiî bir şeydi.

Büyük Çarşı'da Bedesten dışında "Sahhaflar Çarşısı" namile yâdolunan — we bugün halı satılan — dükkânlar baştan başa kitabcılara muhassas ve kitabla dolu idi. Bilhassa yazma kitablar, o çarşıda satılırdı. Kitab meraklıları, salı günleri orada bulunur, müzayede ile satılan kitablardan — hiç olmazsa — üç dört tane alırlardı.

Dellâlın "Alayıma on kuruş var" diye bağıra bağıra dükkândan dükkâna gezdirdiği perişan kitab ve evrak alayında öyle nâdir ve mühim eserlere tesad. f edilirdi ki on kuruşa değil, on liraya tedarüki mümkin olamazdı. O nâdir kitab ve evrak, birlikte bulunduğu âdi eserler arasında — çakıl taşlarına katılan — pırlantaya benzerdi.

Evime yakın ve yolumun üstü olduğu için ben, her gün o çarşıdan geçerdim. Sahhaflar beni davet ederler, kitab gösterirlerdi. Tahdisi ni'met makarında söylüyorum: Benim elime geçen paraları, şebabe mahsus zevkler, safalar yutmadı, bu çarşı yuttu. Kaşki munkarız olmasaydı da yine yutsaydı...

Oradan geçtikce fevkalâde müteessir oluyorum.

"Geçtim diyarı yarden ol dare baktım ağladım Solmuş, sararmış gülleri gülzare baktım ağladım".

beytini lâhni hazin ile okuyorum.

¹ Paşanın vefatından sonra müzayede ile satılmak üzere tanzim ve tabolunan defterde yazına ve basına "630" adet kitab ismi mukayyettir. Kütübhanede bundan başka birçok Fransızza eser, üç lisanda birçok risale, küreler, haritalar, resimler ve yazı levhaları bulunduğu defterde muharrerdis.

Beni mükedder eden hallerden biri de, Kemal Paşanın ve sair zevatın riçe zahmet ve fidakârlıkla uzun senelerde toplanan kitablarının — vefatlarından sonza satılıb — şunun bunun elinde kalarak, bahusus yabancı ellere düşerek irfanı memleketin mutazarrır olmasıdır.

Vaktile lâyık olduğu derecede ehemmiyet verilip te aziz vatanımızın her köşesinde mebzul olan nefîs ve nâdir kitabların, terekelerde yok bahasına satılmaktan, yangınlarda yanmaktan, birtakım kıymet bilmez evlâdü ahfad elinde mahv olmaktan, bahusus yabancı illere düşmekten muhafazasına itina olunsaydı bugün kütübhanelerimiz, her suretle marifet hazinesi olurdu.

GAZEL

Sen hirasan olma tenkii rehi tedbirden
Bak ne vüs'atler olur peyda sana takdirden
Olmayınca gerdişi peyderpeyi camı safa
Öyle bezmin farkı yoktur meclisi tasvirden
Gördü âhır merhamet gelmez dili senkinine
Kaldı gönlüm ahden, âhım dahi tesirden
Tişei cevrinle sen bir kat daha etme harab
Yoksa ben geçtim dili viranemi tamirden
Fikri müjgânın koyub düştü gamı ebrusuna
Dil rehayab olmadı geh tirü geh şemşirden
Cürmü isyanım nedir bildir bana Allah için
Yıkma böyle kalbimi vaz geç beni tekdirden
Aşktır bir mebhası müşkil ki âcizdir Kemal

ŞARKI

Gördüğüm gündenberi ey şivekâr Korkarım ki olamazsın bana yâr

Eylerim aşkınla daim âhü zâr Aslını bildirmeğe hacet mi var

Sen civansın sevdiğim ben ihtiyar

Çare yok çünki seninle ülfete Razı ol artık efendim kısmete Sabrolunmaz dilbera bu fırkate Sen gül oyna ben alıştım mihnete

Sen civansın sevdiğim ben ihtiyar

Böyle söyler birtakım ehli nifak

Pir ile taze eder mi ittifak Sen heman sağ ol efendim zevke bak

Sen civansın sevdiğim ben ihtiyar

*

GAZEL

از محت شام، صباح من مسکین باشد سر عقرب زده کی رسر بالین باشد خاصه آن روزکه در باغ رباحین باشد مالک باقوس ر آید که حدا این باشد می دانم که نکارم یجه آیین باشد همچو کنجشك که در چنکل شاهین باشد تا ر حدار و آن طرة منكس باشد با خال سر زاند همه شب بدارم ساغر راه مرا درهمه ابام خوشست بت من كر بصم خانه رسا آيد مكند دست زحون همه حلق نكار دل من درخم آن طرة طرار كال

³ Bu misra, bulunamadı.

KEMAL

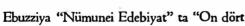
Mehmed Namık Kemal [Bey] Meclisi Maliye Âzasından Ser Müneccim Mustafa Âsım Beyin¹ oğludur. Annesi Zehra Hanımın babası Koniçe eşrafından Abdüllâtif Paşa, Tekirdağı muhassılı iken 21 Kânunıevvel 1840 [26 Şevval 1256] da orada doğdu. Şuaradan Ârif Efendi, şu tarihi söyledi:

"Erdi şeref bu dehre Muhammed Kemal ile"

İki yaşında iken annesi vefat ettiğinden Abdüllâtif Paşa, kızının ziyanıdan mütevellid alâmı tâdil etmek üzere Kemal'i, babasından aldı. Sabavet zamanı onun yanında ve muhtelif sancaklarda geçti.²

İstanbul'da bulunduğu esnada üç ay Bayezid ve yedi sekiz ay da Valide Rüşdî Mekteblerine devam etti. On iki yaşında iken büyük babasile birlikte Kars'a gitti. Bir daha mektebe girmedi.

Üstünde mekteb hakkı olmadığı halde mekteb hocalarını okutacak derecede kendi kendini yetiştirerek edebiyat âleminin medârı iftiharı oldu.

¹ Silsilei nesebi şöyledir: Mustafa Âsım Bey - Şemsüddin Bey [Sultan Selimi Salisin ser karini] - Şair Ahmed Ratıb Paşa [Kapudanı Derya] - Topal Osman Paşa [Sadrazam] - Konyalı Ebubekir Ağa.

Ebuzziya, Kemal'in vefatında yazdığı risalede der ki:

[&]quot;... Kemal Bey neseben dahi fezail ve celüil ile âraste bir hanedanın ferzendi necibi idi. Mamafih Kemal, mâruf bir hanedana mensub olmamış olsa dahi kendisi bir hanedanı şeref vücude getiren ealii fitrattan idi. Çünki Kemal, ecdadile iftihar edenlerden olmadığı halde zaman onun vücudile iftihar eylerdi. Binaenaleyh silsilesi, kendisinden başlaması tabifdir."

² Ali Ekrem, bana gönderdiği bir mektubda babasının, doğru söz söylemekten sakınmadığını bilmünasebe nekl ederken diyor ki:

yaşında iken Sofya'da şiiir söylemeğe başlamıştır." diyor. Kütübhanemde — Kemal'in sabavet hengâmında Sofya'da yazdığı — bir mecmua vardır ki muhteviyatından hecv âmiz bir tarih manzumesinin altında hicrî 1273 senesi muharrerdir.

Şiirde "Namık" mahlâsını, Eşref Paşa¹ vermiş, bir "Mahlâs nâme" de yazmış-

"Hafidi ekremi Abdüllâtif Paşanın Kemal Bey ki mücessem kemaldir tahkik"

beytile başlar. Şu beyit de o "Mahlasnâme" dendir:

"Kabul kıldı tevazule nutkı nâçizim Edince zâtına Namık tehallûsun teşvik"2

Eşref Paşa, Abdüllâtif Paşanın Sofya'da yaptırdığı hükûmet sarayı için söylediği altı beyitli kıt'ada:

Kemal'in, birinci safdaki hürmetkârlarından olduğum için bu lâyıksız sözleri ena yalaşuramadım. Kemal'in, Yusüf Kâmil, Sami ve Ahmed Vefik Paşalar gibi efazıl hakkında "haşarat" demesini de kendine lâyık görmediğimi Yusüf Kâmil Paşanın tercemei halinde söylemiştim. Zeynülâbidin Reşid'in, Haleb'den bana gönderdiği 16 Teşrinisâni 1321 tarihli mektubda Kemal'e aid fıkraları kemâli teessürle nakl ediyorum: "Mârızı tefahurda söylemiyorum, sırası geldi de söylüyorum. Mağusa'da iken muaveneti uhuvvetmendâne olmak üzere kendisine gönderdiğim paraları hisab etmiş olsam beş yüz lirayı tecavüz eder*. Eşyayi saire ise buna dahil değil, pederim merhumdan belki daha ziyade muavenet gördü. Maruzatım, cevabnamelerile, mektublarile sabittir. Mevkii ikbale kadem basar basmaz ikimizi birden unutu. Haftada iki üç mektub gönderirken aylar, seneler geçerdi iki satırlık bir mektubuna nail olamazdık. Son derecede vefasız idi. Dostluğuna itimat olunmazdı. Çünki çalıkuşu gibi bir dalda durmazdı, sebassız idi....".

Ben Kemal'e yeşişip ahlâkını tecrübe edenlerden olmadığını için bu hususta bir şey söylemek bekkını haiz değilim.

[&]quot;... Onun için huzurı hakikatte babanın da hükmü yoktu. Valide tarafından büyük babası olan Abdüllâtif Paşanın irtikâbından bahsedip durması buna delili kâfidir. Hattâ validem, Paşayı tebrieye kalkıştıkça "Senin aklın ermez, ben Lâtif Paşanın hırsızlığını gözümle görmüş kadat bilirim. Kendisi öldüğü zaman borçlu çıkarak emval ve eşyasının satılmış ve bana bir habbe bile kalmamış olmasından dolayı Cenabı Hakka müteşekkirim. Malî mesruk nasibim olmadı" derdi.

¹ Tercemei hali 330 uncu sahifededir.

² Eşref Paşanın — henüz çocuk denilecek bir yaşta bulunan — Kemal hakkında "Mücessen Kemal" demesine mukabil, Kemal — kardeş mertebesindeki arkadaşlarından ve onu en iyi bilen ve eziyade sevenlerden — Zeynülâbidin Reşid Beye yazdığı 29 Şaban 1294 tarihli mektubda: "... Serdar ve Redif ve Eşref dedikleri müteşair(!) hari (!) zarif ve daha birkaç herif, Limni'ye teşrif buyurmuşlar. § Belâ bu ki ben Sakız'daki kedi [Mahmud Nedim Paşa] ile Limni'ye gelen köpeklerin (!) arasında kaldını' diyor.

^{*} Süleyman Nazif "İki dost,, sahife 82, diyor ki: "Ziya Paşanın masarif defterinde ve 1293 Haziranında Kemal Bey'e "2500" kuruş göndermiş olduğu mukayyeddir. Bu tarihte Kemal mahbus idi". Aferin Ziya!

"Yolum tesadüf edip Eşrefa bu memlekete Görünce tarlını bir kıt'a eyledim inşad"

diyor. Mahlâsı da o sırada Sofya'da verdiği tebeyyün ediyor.

Bu mecmuada Hafız Müşfik ile başkalarının nesirleri ve Eşref Paşa ile diğer zevatın nazımları vardır. Kemal, "Murabba Dasıtanı Sofya" unvanlı manzumede Sofya müftisinden başlıyarak muteberanı hecv etmiştir.

"Ifadei hal tarzında bir gecede söylenip Edirne Valisi Devletlû İsmail Paşa¹ Hazretlerine takdim olunan kaside yollu nazımdır" serlevhalı bir kaside münderictir ki,

"Telhkâm etti bizi tâ okadar kim dünya Dembedem surumada sahbayı gamı lâyuhsa"

beytile başlar. Sofya'dan Edirne'ye geldikleri sırada yazmış olduğunu,

"Çekerek derdü gamı rahı gelip Edrene'ye Bizi şâd eyledi şevkiyle o şehri ra'na"

beyinden anlaşılıyor.

On altı yaşında iken Sofya'da teehhül etti. 1857 - 1858 [1274 H.] de İstanbul'a geldi. O zamanın değerli şairlerile birleşti. Daha sonra Hersek'li Ârif Hikmet'in evinde teşekkül eden encümeni şuaraya devam etti. Encümen âzasının muhtarı olan Fehim ve Naili'i Kadim mesleğinde ve kendinin takdir ettiği Nef'î vadisinde pek nefis şiirler söyledi. Bihakkın iştihar etti.

Babıâli Terceme Odasına girdi. Bir taraftan tahsilini ikmâle çalıştı. 1862 [1279 H.] de "Tasviri Efkâr" a muharrir oldu. Gazetenin müessisi ve muharrir olan Şinasî 1864 [1281 H.] de Paris'e giderken gazeteyi Kemal'e tevdi eyledi. Ebuzziya'nın tâbirile "Tab'an şair yaratılmış olan bu nâdirei fıtrat, mahbubı kalbı olan şi'ri terketmeğe ve ona bedel siyasiyatı maşukai vicdan edinmeğe mecbur oldu'.'

Zamanın ekâbirile görüşmeğe başladı. En ziyade Yusüf Kâmil Paşaya devam ederdi. Daima iltifat ve riayet görürdü. Paşa, Kemal'den hoşnut olmıyan eazıma karşı onu müdafaa ve himaye ederdi.

Ebuzziya "Yeni Osmanlılar" tarihinde diyor ki:

"... Yusüf Kâmil Paşa, Şark Encümeni daniş ve irfanı riyaseti valâsını haiz bir sahibi kemal olduğundan Kemal'in öyle genc yaşında Arab ve Acem'in en benam şuara ve üdebası âsar ve edebiyatı bakkında serdeniği efkâr ve muhakeman dinledikçe bu ihatasından dolayı irfan ve itkanına meftunane senahan olmuş idi. Kâmil Paşa — bir nevi muazziblik ile — neşat âveri nadii urefa olacak ifşaatta bulunmakla mütelezziz zevattan idi. Bir gene Kemal ile edebiyat ve üdeba üzerine mubahase ederlerkere.

¹ Tepedelen'li Ali Pasanın torumu İsmail Rahımi Pasa.

"Haberin var mı Kemal Bey, Nâzır Paşa Hazretleri senin için ne diyorlar? Kemali yola getiremediğim için mümkin olsa asarım. Astıktan sonra da altına geçip ağlarım" diyorlar, der. Kemal de bilâteemmül "Kalb kalbin âyinesidir derler, meğer sahih imiş. Ben de Nâzır Paşa Hazretleri için aynı fikirdeyim" cevabını vermiş ve Kâmil Paşa, bu bedihegûyane mukabeleden fevkalgaye zevkıyab olmakla kat'a münfail olmıyacağından emin olduğu Fuad Paşa merhume dahi ertesi günü Kemal'in cevabını yetiştirmiştir. Kemal Bey, bu iki büyük âdemin o günlerde heman her gece aşırı meclislerine devam ediyordu. Bu lezzetten yalnız Âli Paşa mahrum idi. Çünki ne Fuad Paşa, ne de Kâmil Paşa, Kemal'i. Âli Paşa ile görüştürmeğe ikna edebilmişlerdi. Kemal'in bu iki zatın konağına müdavemeti ve şatafat ile onların teveccühünü kazanmağa gayreti zarur: idi. Çünki vakit kazanmağa ihtiyaç vardı. Haibuki bir taraftan Babıâli bir an evvel Erzürum'a azimetini tâcil ediyordu...".

Yangınlara dair neşrettiği bir makaleden dolayı Âli Paşa, Kemal'e defaten rütbei sâniye tevcih ettirdi. Kemal, "Mukaddimei Celâl" de bu tevcihi şöyle naklediyor:

"Tercemei hali fakiranemin cami olduğu garaibdendir ki İstanbul'un harikten muhafazası hakkunda bazı mutaleatı havi "Tasviri Efkâr" da neşrettiğim bir makale, bir dereceye kadar bedia mutabık yazıldığı için o zaman Babiâli'nin en büyük mesanidinde bulunan ve kalemlerini müttekâyi âlem kıyas eden bazı zevad tarafından fevkalâde bir şey addolunarak — arada olan fikrü meşreb muhalefetile beraber — def'aten rütbei saniye ile taltif olunmuştum...".

Ebuzziya'nın "Yeni Osmanlılar" tarihinde ve diğer eserlerde mufassalan söylendiği vechile Mahmud Nedim Paşanın kardeşi Ahmed Beyin oğlu Mehmed Subhi Paşanın oğlu Ayetullah, Yusüf Paşanın oğlu Nuri, İskender Beyin oğlu Reşad Beyler ve diğer zatların teşkil ettikleri Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ihzar eylediği hareketten hükûmet, haberdar edilmesi üzerine 1867 [Muharrem 1284] de Ziya Bey, ikinci defa Kıbrıs Mutasarrıflığına, Kemal — rütbei mutemayizi ile — Erzurum Vali Muavinliğine tâyin edildi.

Meclisi Hazain Riyasetinden azledilerek Avrupa'da bulunan Mustafa Fazıl Paşa, bunları evvelce davet eylediğinden ikisi de 17 Mayıs 1867 [13 Muharrem 1284] de hareket ettiler. Diğerleri de biribirini müteakiben savuştular.

Kemal'in "Tahribi Harabat" ına Ziya Paşanın 74 beyitten mürekkeb cevabi vardır. Fakat — o sırada menfiyen Mağusa'da bulunan — Kemal'e göndermemiştir. O cevabda:

"Çün mudara ve hulûs etmiştik Ya niçin Avrupa'ya gitmiştik Gitmeği ben sana evvelce dedim Hem düşün sen kim idin, ben kim idim"

¹ Kemal, hareket ettiği gün köprü üstünde babam Mehmed Emin Paşaya tesadüf ederek telâşla, "Aman kardeşim, biraz seni göreceğim" demesile babam, "Nereye istersen gidelim, götüşelim" cevabını vermiştir. Kemal, muhterizane bir tavır ile etrafına bakınarak "Uymıyacak, sonra görüşelim" demiş re süratle ayrılmıştır.

diyor. Bundan anlaşılıyor ki Avrupa'ya gitmeği, Kemal'e tavsiye eden Ziya Paşadır. Kemal, Zeynülâbidin Reşid Beye yazdığı bir mektubda Ziya Paşayı ne vakit

tanıdığını şöyle anlatıyor:

"Kendilerini [Ziya'yı] en evvel bir ramazan günü ki 1276 senesi idi, Manastır'lı Naili ve Faik¹ ile Bayezid camiinde gördüm. Ben de o zaman on sekiz, on dokuz yaşımda idim. Naili, kendilerine bir gazelimi arzetti.

"Cemali dilbere hattı siyehtir gazei pertev Füruği maha bâis tiregii rengi şebdir heb" beytini fevkalâde beğendiler ve bana pek mükemmel bir şair olacağımı tebşir ettiler."

Avrupa'ya gittikten bir zaman sonra "Hürriyet" gazetesini neşrettiler. Sultan Abdülâziz'in Avrupa seyahatinde Mustafa Fazıl Paşa, İstanbul'a avdete mezun oldu. Davet ettiği zatları, hâmisiz ve parasız bıraktı. Veliahd Murad Efendi de vadeylediği muaveneti ifa etmedi.

Kemal, Paris'ten Recaî Zâde Ekrem Beye gönderdiği mektubda:

"Bugün Paris'e geldim. Bizim Mustafa Paşanın Viyana'ya gittiğini haber aldım. Galiba hünkârla beraber İstanbul'a kadar gidecek, Merak etmeyiniz. Zannederim ki biz de yakında geliriz. Ş Gerek bizimki [Sultan Murad] ve gerek Mustafa Paşa tarafından ve gerek sair taraflardan size ne teklif vukubulursa bulsun kat'iyen kabul buyurmayınız. Zira herkes, kendi maksadı uğruna fida edecek âdem arıyor. Boş yere belâya girmekte ne mâna var" diyor.

Mustafa Fazıl Paşa, İstanbul'a döndükten sonra Ziya Paşa, Cenevre'ye çekilerek "Hürriyet" i münferiden idare etmeğe başladı. "Hürriyet" ile bir alâka ve münasebetleri olmadığına ve arkadaşlarının da bunun ilânı arzusunda bulunduklarına dair Kemal'in yazdığı varaka "Hürriyet" e konmadığından bu varakayı bir kâğıda bastırıp İstanbul'a gönderdi. Zabtiye Müşiri Hüsni Paşa² "Terakki" gazetesine³ dercettirdi.

Hüsnî Paşa, altı ay sonra — babası vasıtasile — Kemal'e gönderdiği iki mektubda avdet etmesini ve yol masrafı için üç bin frank verilmesinin Paris Sefiri Mehmed Cemil Paşaya yazıldığını ve rüfekadan gelmek istiyenleri de beraber getirmesini iş'ar etti.

Kemal, 1870 [1 Ramazan 1287] de İstanbul'a döndü. Âli Paşa, siyasiyattaki vukufunu anlamak için Fransa - Prusya Harbinin esbabı hakkında bir lâyiha istedi. Kemal. birkaç günde yazdı. Paşa, vefatına kadar Kemal'e riayette bulundu.

Mahmud Nedim Paşa, Sadaret makamına gelibde acib ve garib işler görmeğe başlayınca Kemal, mücadeleye lüzum gördü. Âli Paşa hakkında:

"Âli, bu devleti sana muhtac gösterip İkbâlü mesnedinde bekadan ümidi kes Bilmem nedir lüzumu vücudı habisinin Dünyayı boynuzun mu tutar hey öküz teres"

Tercemei hali 356 no sahifededir.

² Tercemei hali 664 üncü sahifededir.

⁸ Zilhicce 1286,

demişti. Âli Paşa gibi Avrupa'da bile en değerli diplomatlardan addolunan kıymetli bir âdem hakkında "öküz" ve "teres" dedikten sonra — evvelce Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından Makamı Sadarete getirilmek istenilen — Mahmud Nedim'in — öküzleri ve teresleri de hayrette bırakan — mecnunane hareketlerine baktıkça hakkı Âlide söylediği sözlerden elbette peşiman olmuştur.

Kemal, Mahmud Nedim Paşanın azlinden iki ay evvel "İbret" gazetesini neşretti. Avrupa'daki arkadaşlarile beraber yazdıkları makaleler, herkesin nazan dikkatini celbeyledi. Mahmud Nedim, o yazılardan ürkerek Kemal'i, Gelibolu Mutasarrıflığına tâyin ettirdi.

Kemal, "B. M." [Baş muharrir] imzasile yine "İbret" e ve "N. K." [Namık Kemal] imzasile de "Hadika" gazetesine yazı yazdı.

Gelibolu'da kuduz illetinin zuhûrundan dolayı köpekleri memleketten sürdürdüğü için mutasarrıflıktan azledildi.¹ Mahmud Nedim, daha evvel infisal etmişti. Kemal, İstanbul'a gelince "İbret" e yazı yazınakta devam etti.

Bir gece Güllü Agob'un Gedikpaşa'daki tiyatrosunda "Vatan-Silistre" namındaki oyun temaşa edilirken huzzar "Kemal, çok yaşa" diye bağırdılar ve Kemal'i mükerreren sahneye davetle alkışladılar. Avdetinde ellerinde fenerler olduğu halde büyük bir kalabalık ardına düşerek "Yaşasın millet, yaşasın Kemal" tarzında nümayiş yaptılar ve "Allah, muradımızı versin" gibi sözler de söylediler. Bunun ne demek olduğu izaha muhtac değildir.

Ertesi gece "Vatan" ikinci defa oynandığı sırada Kemal ve arkadaşları tevkif olundular. "İbret" ilga edildi. Kemal Beyin Mağusa'ya, Ebuzziya Tevfik Beyle Ahmed Midhat Efendinin Rados'a, Nurî Beyle talebeden İsmail Hakkı Efendinin Akkâ'ya nefiyleri takarrür etti. Gülerek, eğlenerek "kolkola verip azîm alayla" Sirkeci iskelesine götürüldüler. Vapura bindirildiler.

Kemal'in, Mağusa'da kalebend edilmek üzere Kıbrıs'a nefyi hakkındaki ferman 11 Safer 1290 [10 Nisan 1873] tarihlidir. Bu fermanda "İbret gazetesinin muharrıri Kemal Beyin bazı neşriyatı muzırreye ibtidarı cihetile tedib ve terbiyesi lâzımgelmiş olduğundan kendisinin lieclittedib Mağusa kalesinde kalebend olmak üzere Kıbrıs'a tard ve nefyi hususuna emrü iradei âliyem müteallik olmuş olmağın..." deniliyor.

Ali Ekrem, "Namik Kemal" adlı eserinde "Gelibolu mutasarrıflığında ancak iki ay kaldı. Sonra istifa ederek İstanbul'a döndü" diyor.

² Bilâhare Mahkemei Temyiz Baş Müddeiumumîsi olan erbabi kemalden Bereketzâde İsmail Hakkı Efendi merhumdur.

³ Nuri Beyin "Akkâ" ve Ahmed Midhat Efendinin "Menfa" nâmile bir kısmı neşrolunan eserlerinde ve İsmail Hakkı Efendinin "Yâdı Mazi" isimli eserinde nefiy meselesine dair malûmat vardır. Nuri merhum, söylerdi: "Kemal — hapishaneden Sirkeci iskelesine kadar yollara dizilen — balkın avaklanıp bizi hükûmetin elinden alacağını ümid eder, buna her adımda intizar eylerdi. Hattâ — yolda bazı izansızların saçma sapan lâflarını işittiği halde de — vapurun hareketine kadar yine bu ümid ve intizarda bulunurdu. Kimse de öyle bir niyet ve hareket göremeyince bittabi müteessir oldu."

Süleyman Nazif merhum "İki Dost" isimli risalede diyor ki:

"... Ziya Paşanın Avrupa'dan avdetini müreakib ittihaz ettiği meslek, muhterizane ve hattâ ikbalcuyane idi. § Namık Kemal ise her gün biraz daha tezyidi tecellüdle belâculuk (!) ediyordu. "Vatan yahud Silistre" oyunu Abdülaziz'in zaten müheyyayı infilâk olan hışmü gadabını feverane getirdi ve Kemal'in "Mazinnei tühmet!.." olan birkaç refikile birlikte nefiy ve hapsedilmelerini emretti. O vakit Sadrıâzam, Sakız'lı Es'ad Paşa idi. Derler ki Sadrıâzam, muhakemesiz hapis ve nefyin Tanzimat Kanunile mennu olduğunu arz ile, sadır olan iradenin hükmünü infaz etmemek istediği için padişahtan birkaç tokat yemiştir".

Sultan Murad'ın cülûsunda ilân olunan umumî af üzerine Kemal, Mağusa zindanından İstanbul'a geldi. Padişahı mecnun buldu.

Sultan Abdülhamid'in cülûsunda Midhat Paşa, Şûrayı Devlet âzalığına tâyin ettirdi. "Kanunıssasî" lâyıhasını tanzim için teşkil olunan komisyona da Ziya Paşa ile birlikte memur edildi.

Padişah, Kemal'i haftada iki üç defa huzuruna kabul ederek millete tam bir hürriyet vermek için nasıl bir Kanunıesasî yapmak lâzımgeleceğine dair müşaverelerde bulunurdu.

Midhat Paşa teb'id ve Ziya Paşa Suriye valiliğine tâyin edildikten bir müddet sonra Kemal tevkif olundu. Bir mahalde Sultan Abdülâziz ve Murad'ın hal'larından bahsederek ا في الا أنى الا وقد علت » mısraını okumuş. Bu mısrala, Sultan Abdülhamid'in de hal' olunabileceğini iham ettiğine dair jurnal vermişler.

Kemal'in sözü, cinayet addolunarak — o esnada Mahkemei İstinaf Reisi evveli bulunan Subhi Paşanın riyasetindeki — mahkemede muhakeme edildi.

"Yeni Osmanlılar" Cemiyetinin teşebbüsatını, babası vasıtasile Âli Paşaya haber vermesinden dolayı Ayetullah Bey³ ve babası, hattâ onun da babası hakkında gösterdiği buğza mukabil, intikamcuyane muamele göreceğine Kemal, muntazır iken Subhi Paşa — tâbiri mâruf ile — levmi lâimden ve şerri zalimden asla tahaşi etmiyerek beraetine karar verdi.

Fazilet, adaletten başka metbu tanımaz. Subhi Paşa da sevki faziletle o metbua hizmet etti. Kemal, şer beklediği bir hâkimden hayır görünce bittâbi minnetdar oldu.

Subhi Paşanın vefatından dolayı birâderi Halim Beye yazdığı 4 Şubat 1301 tarihli mektubda diyor ki:

"... Hanedanı âlileri âzasının kâffesi, bendenizi sevmiş ve hattâ mehabbetlerini, birçok münasebet sizliğimi çekmek derecesine kadar tevsi etmiş olduklarından ayrı ayrı hepsinin minnetdarı telâttufatıyım. Fakat Subhi Paşa merhum, Mahmud Celâlüddin Paşanın pençei zulmünden hürriyetimi tahlis ederek bana bir nevi velinimetlik etmiş ve bu lûtfü de sair eltafına munzam olmuştu."

Rivayet olunduğuna göre Es'ad Paşanın da onlarla mürtehid olduğu ligarazin arzedilmesi üzerine padişah, paşayı celbederek böyle uygunsuz bir hale mâni olmadığından ve vazifede gaflet gösterdiğinden bahs ile tekdir etmiş ve hiddetini yenemiyerek dehşetli bir tokat indirmiş.

² Kemal'in tashih ettiği Kanunıesesi müsveddesini gördüm.

⁸ Tercenei bali 145 inci sahilededir.

Kemal, beraet ettiği halde bir müddet sonra Midilli'de ikamete memur ve bilâhare oraya mutasarrıf oldu.¹

Kemal, Midilli'den Manastır'lı Rifat Beye gönderdiği 10 Şaban 1294 tarihli mektubda:

Midilli'den Rados'a ve — Rados'un vilâyet merkezi olması üzerine — Sakız'a tahvil kılındı. Son resmî rütbesi "Bâlâ" dır.²

Nezlei sadriye ile ihtilâf eden zatürrieden 2 Kânunievvel 1888 [28 Rebiülevvel 1306] de vefat etti. Nâşı, Sakız'dan Bolayır'a nakil ve — arzusu vechile — Şehzade Süleyman Paşanın kurbünde ihzar olunan kabre defnedildi.

"Her kemalin zevali var mutlak "كل شئ بزول الاالحق"

Süleyman Nazif, Kemal'in vefatını haber verince babası Said Paşa, ağlıyarak "Millet dedi, millet dedi, millet dedi, millet dedi, gitti" demiştir.

¹ Ehibbamızdan Cezayiri Bahrisefid valisi Abidin Paşa merhumun davetile Midilliye gittiğim esnada hükûmet dairesinde Kemal'in resmî müsveddelerini tedkik etmiştim.

^{2 &}quot;Halen ve daima rütbei ubudiyeti mülûkânelerini meratibi beşeriyenin kâffesinden bâlâ bulmak inadında ısrar eden abdi ahkarları..." imzasile Sultan Abdülhâmid'e yazdığı 8 Zilkade 1298 tarihli arizada diyor ki:

[&]quot;... Abdi kemterlerine rütbe hevesleri geldiği zaman intisabı mefharet meabı hazreti cihandarilerini a'lâyı meratib addeylemiştim. Bir nebzei nâçize ziyanın taallûku kabilinden olarak istihdamıma tenezzül buyurulduğu zaman, mübarek lisanı cevher feşanı hümayunlarından "Sen, devletini, milletini seversin. Ben de seni onun için severim" hitabını işittim. Bir iki gün sonra hazinetülgaybı ihsanı cihan olan inayatı celilei mülûkânelerinden defaten ulâ evveli ile taltif oluduğumu mübeşşir bir ferman aldım. Mertebei ubudiyette derecat olduğunu o zaman anlamağa başladım. Şimdi ise takdimine cesaret ettiğim bir eseri nâçız için o rütbenin bir derece daha terfii hakkında iradei keramet ifadei hazreti cihandarîleri sadır olduğu haber veriliyor. § Rütbei hakiranem, a'lâyi meratib olan ilim olsa vicdanı kemteraneme göre ne yapayım ki yine rütbei ubudiyeti padişahilerine tefevvuk edemiyor. § Her halde emrü ferman ve lûtfü ihsan ahlâkı hamidesile bihakkın padişahı âlemyan olınağa lâyık olan şevketlû kudretlû merhametlû veliyyi nimeti biminnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinindir."

³ Muallim Feyzi Efendinin, Kemal için söylediği mersiyenin sonu.

ESERLERÍ

Teracimi ahval ve tarih: "Salâhüddini Eyyubî", "Yavuz Sultan Selim", "Fatih" [Bu üçüne "Evrakı Perişan" ismini vermiştir.] "Emir Nevruz".

"Osmanlı Tarihi", "Devri İstilâ", "Kanije", "Barıkai Zafer".

Tiyatro ve hikâyeler: "Vatan - Silistre", "Gül Nihâl", "Âkif Bey", "Zavallı Cocuk", "Intibah", "Cezmî", "Celâlüddini Harzemî", "Kara Belâ".

"Divanı Eş'ar".

Muahazeler: "İrfan Paşaya Mektub", "Meprizon Muahazesi", "Tahribi Harabat", "Takib".

Risaleler: "Baharı Daniş", "Rüya", "Mukaddimei Celâl", "Hikmetülhukuk" [Basılmadı], "Rönan Müdafaası".

Tasviri Efkâr, Muhbir, Hürriyet, İbret, Basiret, Hadika, İttihad, Sadakat, Vakit gazetelerinde neşrolunan mütenevvi makaleler.

Ehibbasına ve edebiyat müntesiblerine yazdığı birçok mektub.2

*

"Osmanlı Tarihi" nin birinci cüz'ünün neşrinden birkaç gün sonra Kurena'dan Besim Bey tarafından Kemal'e yazılan telgrafta:

"Bazı tâbirat ve elfazı birtakımları tarafından sui tefsirat ve talilâta uğratılarak hakkı samilerinde berkemal olan teveccühatı seniyenin zevaline sebebiyet verebileceği mutalea kılınmakta olmasına mebni men'i neşri ile beraber mevcud nüshalarının ortadan kaldırılması için lâzımgelenlere tarafı âlilerinden heman ifayı tebligatta olunulması" denilmiştir.

Kemal, Besim Beye yazdığı cevabda:

Tarihin tab'ından sarfınazar olunduğundan, ailenin ihtiyacatı arttığından, hastalıklar ise birtakım masraflara lüzum gösterdiğiriden, borçlarının yekûnu "1500" liraya vardığından, tarih basıldığı halde hâsıl edeceği faide, borcun belki on mislini ifa edeceği anlaşıldığından, kitabın münderecatında devletce memnuiyeti müstelzim olacak bir şey bulunmadığından, mahkemeden bu hafta içinde nısfından ziyadesi faiz olmak üzere "750" bu kadar liralık bir mahhûmiyet ilâmı geldiğinden ve şimdiye kadar tarihin zuhûruna talikan oyalanmakta olan sair dainlerin de takazaya kıyam etmeleri mukarrer göründüğünden bahs ile "Hali âcizanem bütün bütün merhameti seniyei hazreti padişahîye kalmıştır." demiştir.

Eski tarzda söylediği şairâne, mütesavvifâne ve hâkimâne şiirlerini havidir. Tab olunmamıştır. Kendi güzel rık'a yazısile muharrer olan nüshayı oğlu Ali Ekrem, bana getirmiş, göstermişti. Midilli'de divanın bir nüshasını bir zatte görmüş, İstanbul'a avdetten sonra o zat vesatatile istinsah ettirmiş idim. Yazan cahil, eldeki nüsha müşevveş olduğundan bana gelen nüsha da bittâbi bozuktur.

² Bunlar toplanub başılmalı idi.

Bu cevab üzerine ne yapıldığını bilmiyorum.

Tarihi, Matbai Âmire Müdürlüğünde ve Posta ve Telgraf Reis Vekilliğinde bulunmuş olan Salâhî Beyin jurnal ettiği zannedilmiş ise de Meşrutiyetin ilânından sonra onun "Kemal Beyin Tarihi Meselesi" unvanile neşreylediği risalede, "Tarihi jurnal eden — Dahiliye Nâzırı Memduh Paşanın Mühürdarı ve Nafia Nezareti Mektubî Muavini — Şahin Bey Zâde Said Beydir. Kadri Beyin [Hafiye] odasında yazılmıştır. Sansar Hacı Mahmud [Gidiş Müdiri] jurnalı içeriye arzedip tarihi men ettirmiştir." diyor.

Namık Kemal merhum hakkında, — biribirinden muktebes, yahud biribirine müşabih — birçok yazı yazılmıştır. Hattâ benim yazdığım şu satırların bir kısmı da o kabildendir. Kemal gibi vatanın en meşhur, en mühim bir edibi hakkında ne yazılsa malûmu ilâmdan, yahud mükerreri tekrardan ibaret oluyor. Bu sebeble daha fazla yazmağa lüzum görmedim.

Kemal'in eserlerini neşre vesatat ve her suretle hizmet eden Ebuzziya Tevfik merhum, "Nümunei Edebiyat" ta ve "Kemal" namındaki risalede der ki:

"... Anın zuhuruna kadar lisanı edebimiz ebkem hükmünde idi. Natıkamıza inbisat veren onun nağmatı irfanıdır. Tasviri Efkâr'da hergün bir başka zeminde serdi mutaleat ettikce o zamana göre suhanver geçinen gühenperverler bile hayran olurlar idi. Kemal, lisanımızda arzu ettiği inkılâbı icraya muvaffakiyetle bugün bize bir natikai irfan yadıgâr eylemiştir. § Bu harikai fıtratın yazı yazmakta gösterdiği iktidarı tenevvü bir ferdde görülmüş hasisalardan değildir. Ş Kemal'in en büyük hassası, mesleki edebte iltizam ettiği fikri hakikati muasırlarının kalbine ilka edecek tarzda yazı yazması idi. Bu sebeple ciddü hezilden hangi yola girdi ise tâbir mazur ola, moda oldu. Herkes, o yolu iltizam ve taklide başladı. § Tekellüfatı lâfziyeden beri olmak şartile bir de nesri şairane meydana çıkardı. Nazımda ise Arab ve garb yolunda en evvel şiir söyliyen o idi. § Arabide, Farisî'de edebiyattan meşhur olup ta görmediği ki tab yoktu dense mübalegaya hamledilmemelidir. Bahusus kuvveti hafızası, fitratın kendisine raygân kıldığı havası âliyenin birincilerinden madud olacak derecelerde fevkalâde bulunduğundan bir kerre manzur veya mesmuu olup ta hıfzettiği şeyleri unutmak şanından değildi. Ciddü hezilden olmak üzere hıfzında Türk, Arab, Acem ve Fransız lisanlarında söylenmiş beş binden ziyade ebyatı müntehabe vardı. § Bizce isimleri işitilmemiş Osmanlı şairlerinden yüzden ziyadesinin gazel ve beyitleri onun hıfzında idi. Akvanni fazıladan herhangisini olursa olsun, siyasiyat ve edebiyattan olup ta Fransız İsanına terceme ve nakl olunnuş âsan meşhuresini heman kâmilen okumuştur.² Bunlardan başka Fıkıh gibi, Kelâm gibi iki fenni celilede mensub ve anlara müteallik mesaili gamızanın ekserisini mütefehhim idi. Hele tarihte zamanımızda bir ikincisini görmediğimizi hiçbir vakit iddiadan geri durmayız.3 Avrupa'dan avdetinden sonra "Serhi mevakıf" ı tercemeye başlamış ve üç beş faslını yazmıştır. Paris'te bulunduğu zaman "Emil Akula" dan fenni hukuk ve idareyi tahsil ettiği gibi bilhassa ekonomi politikle de iştigal eylemiştir."

¹ Bu söz, galiba mübalegaya misâl olarak irad edilmiştir.

² Bunu da mübalegaya nümune addedenler bulunur.

³ Bu da öyle. İnsan, yalnız görebildiklerini değil, göremediklerini de nazarı dikkate almalı, ondan sonra böyle sözler söylemeli.

Said Pasa "Gazeteci Lisanı" namındaki eserinde diyor ki:

"... Kemal'in şanını mücmelen tarif edersek, her ehli kalemi hayrette bırakan bir dahii edeb idi de riz. Şanında teşbihi iltizam edersek o bir şemsi kemal idi ki afakı vatanı tenvir edince,

"Görüp nekaizi oldu semsten mahcub

Nikabi halevi givdi kamer Kemal'den"

Bütün ekman marifet birer sehabi ihticabe bürünüp iğtiyab etmek istiyorlardı, demeliyiz. Fakat anın bedayi kalemini ferdine has olan nev'ine mi hamletmeli, yoksa Viktor Hügo'nun bir kavliki Cevder Paşa, belagat derslerinde istişhad etmiştir ve barikai hakikat tesadümi efkârdan çıkar mânasınadır. Bu mânanın da o bedayie testiri var mı? Mahalli sualdir. Şübhesiz ikinci maddenin pek büyük dahli vardı. Kemal, ibtida Şinasi medresei edebinde bulunmasaydı, sonra da sernivişti, kendisini şarktan garbe sevkedip te başka cemiyetlere değil — istifaza garazile — ancak mahafili üdebaya mukarin olmasaydı, tiyatrolar ki ma'rızı edebtir, anlarda da — eğlence niyyetile değil, istifade azmile — hazır olup ta nefsi natıkanın müteessir yahud başkalarında müessir olacağı gamızaları samıai itibara almasaydı, vakıa fıtratı fevkalâdesi sebebile Feridun'ları, Okçuzâde'leri, Veysi'leri, Nergisi'leri yine geçerdi. Amma Viktor Hügo gibi siht âferın bir eda ile tasviri efkâr edemezdi. Viktor Hügo namını tahsis bizzikir olarak irad ediyoruz. Çünki Kemal, şarkın Viktor Hügosu'dur, başka misâli gelmedi. Ustazı olmakla beraber Şinasi ikinci, Ziya ve Sadullah Paşalar üçüncü derecede kalırlar. Elhasıl Kemal'in her beyanı bir bedia olmakta esbabı maneviye, kendisi harıkai tabiat olmakla beraber elsinei garbiyeden birindeki i'timaki eseridir."

Zeynülâbidin Reşid Bey "Edebiyat Kumkuması" nda der ki:

*... Hazreti Kemal'in okuduğu şiir başkalaşırdı. Âdeta elfazı tecessüm ederdi. Ş Kemal Bey merhum ya şiirden, ya tarihten bahsederdi. Fıkralar, güzel hikâyeler arasında münasebet getirerek eş'ar okurdu. Bu sebeple muhatabını sıkmazdı. Afaki suhbetten asla hazzetmezdi. Farisi, Arabi, Türki birçok ebyat ezberinde olduğu gibi Nef'î Divanı da minelbab ilelmihrab Farisisile beraber hıfzında idi. Altı yedi beyitli bir gazeli iki defa okusa ezberinde kalırdı."

Reşid Bey, bana yazdığı 24 Ağustos 1319 tarihli mektubda da der ki:

"... Kemal Bey namusile doğmuş, namusile ölmüştür. Fazayihten külliyen beriyüssaha idi. § Aşku alâka nedir bilmezdi. § Okuduğu şeyleri hatırında tutmak için dinletecek ahmak arardı. Bunlar ise her biri, bir maksada mebni bu sıkıntıya tahammül ederlerdi. Kemal, hergün defaatle, hıfzetmek istediği eş'arı okuyacak, tarihteki vakayii söyliyecek. Evde, sokakta, sahrada, gabrada, denizde, karada hep bu, başka lâkırdı yok. Usandığını, can kulağile istima etmediğini hissettiği dakikada talâk vâki olur."

İbrahim Necmi "Tarihi Edebiyat Dersleri" isimli eserinde der ki:

"... Kemal Bey, pek kuvvetli, pek ilzamkâr, fakat garazdan büsbürün gayri salim, biraz tarafgir bir müahizdir. Lâkin muahizliği birinci defa olarak tatbik eden kendisi olduğu cihetle bu gibi nevakısını mazur görmek lâzımdır. Mübahaselerinde dahi Kemal Beyi aynı vaz'ı ilzamda görürüz. Şahsiyat, edebiyat, siyasiyat, efkârı ilmiye hep biribirine karışır. Fakat neticede biaman bir kudreti iskât tecelli eyler."

Kemal'in oğlu Ali Ekrem "Namık Kemal" namındaki eserinde der ki:

"... Yeni şiirleri, ancak dört beş formalık küçük bir mecmua teşkil eder. Kendisi istemiş olsaydı meşguliyetini şiire hasreder ve fıtratında olan o şedid hassasiyet, o mümtaz ulviyet ile pek büyük bir şair olurdu. Lâkin o şiiri de bir "gaye" değil bir "vasıta" telâkki etmiş ve bütün vicdan ve irfanı ile siyasiyat sahasında vat'an hizmetine atılmıştır. Binaenaleyh büyük bir şair değildir. § Vatanperverane şiirde Namık Kemal'in en yüksek, en heyecanlı şairimiz olduğu bilittifak kabul olunmuştur."

Ebuzziya, "Bugün eli kalem tutan, ne kadar genc var ise Kemal'in evlâdı maneviyei irfanıdır²" ve Süleyman Nazif, "Âsarı Kemal'i yalnız kitablarda, gazete ve mecmualar koleksiyonlarında aramayınız. Recaî Zâde Ekrem'den Faruk Nafiz'e kadar hepimiz, edibî âzamın kendi istidad ve kabiliyetimize göre büyük küçük birer eseriyiz³" diyor.

Ben de "Yenişehir'li Avni Beyin "Şakirdiyiz ol mürşidi agâhı Kemal'in⁴" mısraını kemali teşekkürle tekrar ederim.

Küfranı nimet fezahatini irtikâb etmiyelim, maddeten ve manen istifade ettiğimiz insanların namını hürmetle yâd ve ruhlarını şâd edelim. Küfranı nimet, eldeki nimetin zevalinden başka netice vermez.

Bu sözleri, kendime pâye vermek için değil, Ekrem'in muavenetimi inkâr etmediğini göstermek maksadile nakl eyledim. Aczimin kemalile beraber bana müracaat edip te az çok müstefid olanlardan pek çoğunun, ertesi gün sokakta tesadüf edince benden bir selâmı bile esirgemek derecesinde gösterdikleri mürüvvetsizliği, bahusus benden istifade ettikleri halde — "Bana yaptırıp şi'ri rengin eda benimdir deyu gösterdi bana" mealline muvafık olarak — benim kendilerinden iktibas eylediğimi! ve mehaz göstermek külfetini ihtiyar eşmediğimi utanmadan gazetelere yazan nankörleri düşündüm ve bu itibarla Ekrem'in teşekkürünü nâdirattan buldum da buraya kaydettim.

Ne elim tesadüftür ki bu satırları yazmadan birkaç gün evvel Ali Ekrem'i ziyaret ederek mahzun olduğum gibi birkaç gün sonra da vefatını haber alarak mükedder oldum. Allah rahmet eylesin (Vefatı: 27 Ağustos 1937). Tercemei hali 285 inci sahifededir.

- * Cevabnâmede ر الجود من الموجود demiştim, Ekrem buna işatet etmiştir.
- ** "Sözdür amma Haktaalânın sözü".
- ² Nümunei Edebiyat.
- 3 Darülmuallimin konferans salonundaki musahabeden.
- 4 İsmail Paşa Zâde Hakkı Beyin divanına yazdığı manzum taktizden.

¹ Ali Ekrem, Maarif Vekâleti'nin talebile bu eseri yazarken bana gönderdiği mektubda:

[&]quot;... Sahib Molla Zâde İbrahim Bey de sorduğum şeyleri bilemedi. Fakat zâtı âlinize müracaat tavsiyesinde bulundu. Bunun isabetini derhal takdir eylediğimden müsellemi enam olan vukuf ve irfanınızdan istifade etmek ümidile bazı sualler arzediyorum." demişti. Suallerine derhal cevab verişimden pek ziyade memnun olarak şu satırları yazmıştı: "... Lûtfi saminize nasıl arzı şükran edeceğimi bilemem. Minelmevcud* inayetiniz, bendeniz için öyle azim bir cudtur ki emsâline heman müddeti ömrümde hiç nail olmadım. Bizde ﴿ قَمَا وَ وَاعْلَى الْمُورِ الْمُقْلِي عَلَيْهِ الْمُورِ الْمُقْلِي عَلَيْهِ الْمُورِ الْمُقْلِي عَلَيْهِ الْمُورِ الْمُقْلِي عَلَيْهِ الْمُورِ الْمُقْلِي عَلَيْهِ اللهِ اللهِ عَلَيْهِ اللهِ اللهِ عَلَيْهِ اللهِ ال

Gözümüzü açtığımız zaman, Kemal'in eserlerini gördük. Okuduk, meşk ittihaz ettik. Hatalarımızı o meşke bakarak tashih ettik. Eserlerinin bize hocalık ettiğini nasıl inkât ederiz?

Babam Mehmed Emin Paşa merhum, Namık Kemal'in her yazısını zevk ile okur, başkalarına da okutur, neşveler içinde dinlerdi. Yedi sekiz yaşımda olduğum halde bana da dinletirdi. Dinlediğim sözlerin onda birini bile pek zor anladığım halde okuyanların ve dinliyenlerin inbisatı bana da sirayet ederdi.

Yaşım gibi anlayışım da biraz ilerledikten sonra ben de okumağa başladım. En ziyade hoşlandığım "Cezmi" idi, kimbilir kaç defa okudum. Onaltı yaşıma gelip te « عروز » fehvasınca gazetelere, mecmualara yazı yazmağa başladığım zaman "Cezmi" hakkında başka heves uyandı. Bir müddet o hevesi izhar edemedim. Ondokuz yirmi yaşıma gelince ve yazılarım biraz beğenildikce tam zamanıdır diyerek "Cezmi" yi takliden bir hikâye yazmağa cüret ettim. İşte o hikâye "Sabih" tir. Selânik'de intişar eden "Asır" gazetesinde tefrika edildikten sonra yine Selânik'de kitab şeklinde basıldı. Vatanın her tarafına dağıldı. Selânik'de ve İstanbul'da sansürün tahribatına uğradığı halde bir casusun, "Bu hikâye tarzında yazılmış ihtilâlnâmedir" diye Sultan Abdülhamid'e verdiği jurnal üzerine matbaada kalan nüshalar yakıldı. Kitabcılarda bulunanlar toplandı. Şunda bunda kalan nüshalar, pek gizli olarak yüksek fiatla alınıp satılmağa başladı. Haddinin fevkinde rağbet görmesi, eserin kıymetinden değil, zamanın vehamet ve ehemmiyetine rağmen ağır sözleri ihtiva etmesinden dolayı idi. Men edildikten sonra daha ziyade rağbete mazhar oldu.

O devirde, o yaşta bir gencin, tehlükeye kulak vermiyerek böyle bir eser yazabilmesi, milletin kadirşinasları tarafından takdir olundu. O vakit herkesin bebendiği bu eseri, şimdi ben beğenmiyorum, tahattur etmek bile istemiyorum. Fakat pek genc iken ismi hakiranemi her tarafta yâdettiren o nâçiz eserdir. Ben "Cezmi" yi görmeseydim, izinde yürümeseydim kendi kendime ne yazabilirdim? İnsafı elden bırakmaz da hakikati söylersem ismimin yâdına sebeb olan, benim eserim değil, eserinden istifaza ettiğim Kemal'in feyzidir. "Hak tealâ, ruhunu şâd eylesin".

* **

Hatır ve hayâle gelmezken vaktü halin ilcaatile babamın, Kozan Mutasarrıflığını kabule mecbur olması üzerine Kozan'a gitmiştik. İki sene sonra kardeşimle beraber İstanbul'a gelmek üzere Mersin'e vürudumuzda — o esnada Adana Defterdarlığında bulunan — eski ehibbamızdan Menemen'li Zâde Rifat Bey merhum ile refikasını ve Ali Ekrem'i orada bulduk. Babalarını ziyaret etmek üzere Rados'a gidiyorlardı. Vapurda bir aile efradı gibi birlikte oturduk, birlikte kalktık.

Rifat Bey, kayın babasının, babamızla olan hukuk ve meveddetinden bahsettikce kendini görmek arzusu gönlümde galeyan etti. Vapur üç dört saat Rados'ta kalacaktı. Kemal'i görmek kabildi. O vakit ben, on iki on üç yaşımda idim. Kardeşim daha küçüktü. Çocukluk saikasile merhumu görmek fursatını kaçırdığımıza hâlâ teessüf ederim.

GAZEL

Girmemişken kimsenin nurı nigâhı koynuna Gizli girmiş dün gece zülfi siyahı koynuna Vâkıa görmez melekler de firaşı nazını Gönlüm amma kim girer rüyada gâhi koynuna Sayelikle fahredib düşmüş ziyalar pâyine Rengi ismet saklanıp olmuş mübahi, koynuna Ayrı düşmüş birbirinden şerin ile hurşidü mah Mâderi ol günde kim almış o mahı koynuna Sinesinde sanma pistandır o mihri ismetin Şakkedip koymuş yedi i'caz mahı koynuna Gerdeninden cuş eder subhı tecelli mevc mevc İzdiham eyler dolar nurı İlâhî koynuna Bir görüşte göğsünü buldu şebi vuslet hitam Saklamış gûya sabahı intibahı koynuna

Zuhûri rengi kesret, pertevi mihri Hudadandır Televvün heyeti eşyada tesiri ziyadandır Olurlar vâsılı cayı kemal erbabı mahviyet Suudu dudun evci rifate feyzi fenadandır Tutan murganı hırsı danedir hep hâki zillette Sükûn bu âlemi süflide kaydi masivadandır Tahammül eylemez zuri havaya perdei ısmet Giriban çakii gül, desti bidadı sabadandır Dahi bitabü bi derman eder bimarı fervadı Tezayüd süstii ta'lide fartı iştikâdandır Felek sermayei baranı cezb etmektedir yerden Kibarın bahsisü ihsanı emvali gedadandır Olur pabeste damı ibtilâye murgı vahşet saz Belâyi nagehanî mahzı fıkdanı rızadandır Kalır dillerde bâki nâmı Anka haşredek Namık Beka bu âlemi fanîde âsarı fenadandır

Değişmez fen mi vardır müstakar eşya mı kalmıştır Delili sabit olmuş binde bir dâva mı kalmıştır Dime insana malûm olmadık mâna mı kalmıştır Eğer mechul ararsan her işin encamı kalmıştır

Sipihrin bahtini ikbâlini hep paymal ettim Hamiyet mesleğinde terki evlâdü iyal ettim Hayatımdan muazzezken vatandan infisal ettim Sebatü azmine hail deni dünya mı kalmıştır

Mematı görmedim ömrümde bir inkâr eder mezheb Fenadır bir fena dünyadayız intacı her matleb Firakı hapsü nefyi kadrü namusumla gördüm hep Cihanın bir belâsından bana perva mı kalınıştır

Musırrım sabitim tâ can verince halka hizmette Fidakârın kalır ezkârı daim kalbi millette Denır bir gün gelir de sayei feyzi hamiyette Kemal'in senki kabri kalmadise nâmı kalmıştır

KEMAL

İsmail Sadık Kemal [Paşa] Vüzeradan Yozgat'lı Vecihî Paşanın oğludur. 1828 [1244 H.] de doğdu. Tahsili ilim ederek icazetnâme aldı.

Kalemlerde ve bazı memuriyetlerde bulundu. Miri miran rütbesi ve 1856 [Ramazan 1273] da Rumeli Beyler Beyliği pâyesi tevcih olundu. Bir aralık Meclisi Maliye Âzalığına tâyin kılındı. Hayatının kısmı âzamı ma'zulen geçti. İlk defa teşkil olunan Meclisi Âyan Âzalığına nasbedildi.

1892 [10 Safer 1310] de vefat etti. Hürmetkârlarından bulunduğu Düğümlü Baba'nın Sultan Ahmed'deki türbesine defnolundu.

Sulâhadan muhterem bir zattı. Türk, Arab ve Fürs lisanlarında nazma muktedirdi. Ayıntab'lı Hasırcızâde Hafız Mehmed Ağa¹ 1842 [1258 H.] de Vecihî Paşaya yazdığı kaside de Kemal Paşa hakkında der ki:

"Şehi mülki maarif olduğu şundan nümayan kim İki çaker edinmiş dergehinde şirü inşayi Kemal ehlini mâ'nada sorardım İbni Hacib'ten O miri zülkemale kıldı ebrusile imayi Ahmedi Sadık sıdkile ihlâsı tefsir eylemiş vermiş Hadisüssin iken nazmı kadîme taze mânayı albı olursa böyle olsun kuvvei idrak Huda hıfzında kılsın ol Kemali hikmet ârayi".

ESERLERî

"Tefsiri Surei İhlâs", "Ruhı Kemal", "Müflihini Hazine", "Kitabı Tefeyyüz", "Şerhi Delâili Şerif - Manzum", "Şerhi Fezaili Salâvat", "Hayrülkısas - Manzum".

"Kemal Nâmei Düğümlü Baba" - 1866 [1283 H.] da vefat eden mecazibi ilâhiveden Amassa'lı Hacı Hafız Mustafa Efendinin tercemei halile menakıbi ve keramatını hâvidir, manzumdur. İki büyük cildden mürekkebdir. Müellif 1881 [1298 H.] de yazdığı nüshayi, Pertev Paşanın kütübhanesine konmak üzere torunu Aziz Beye vermiş. Senelerce onun nezdinde kaldığından tedkik etmiştim.

¹ Tercemei hali 469 uncu sahifededir.

Düğümlü Baba'nın defnolunduğu tekye, Evkafta Arabacı gediği nâmile mukayyed ve bu sebeble satılması muhtemil olduğundan Kemal Paşa, gedik namını lâğvettirmiş ve bir kütübhane tesisile beraber hafızı kütübe, şeyhe ve imama maaş tahsis ve sair levazım istihzar edilmek için kendi malından bir mikdar vakfeylemiştir. Basılmıyan eserleri bu kütübhanededir.

"Âsarı Kemal" — Esmai hüsnanın, esmai Nebeviyenin ve binbir hâdisin nazmen şerhini, bazı evliya ve asfiya hakkında manzumeleri hâvidir. Eserin münderecatını şöyle ifade etmiştir:

> "Şerhı esma, enbiyanın, evliyanın kıssası Bin ahadisü akayıd şerhi, âsarı Kemal".

> > **

1867 [1284 H.] de basılmıştır.

Arabî Natin'den birkaç beyit:

احاء فالدارض فيضك يرشد كان الاله بها لذاك يشاهد اشفع لاسماعيل المك سيد انت الاحب الى من روحى لقد فاق الممون ضياء حيك ابما سمى لنعتك لى كال صادق

KIT'A

**

Geçip baharı sabavetlé hükmi sayfü şita Hazanı şeyb irişti gelir şitayi memat Kemal gayret edip kış tedarükâtını gör Havaya bakma fusulün birinde var mı sebat

Düşmesin nefsü havan içre sakın gevheri dil Pâreler kendi elin sonra eder mi pâre Âbı tevbe ede bed buyı uyubı tathir Fikri tedkik ile bul derdi zünube çare

Refiki sadıkı izrar olur mu kim lâyık Kılıc gılıfını hiç kesmediğidir dergâr Görünce nef'ini hayvan dahi bilir kişiyi Ki kendi bekçisini şir, etmiyor ızrar

KEMAL

Ali Kemal [Bey], Balmumcu Esnafı Kethudası Çangırı'lı Hacı Ahmed Efendinin oğludur. 1867 [1284 H.] de İstanbul'da doğdu.

Ehibbasından Süleyman Nazif merhum, bilhassa yazıp bana gönderdiği varakada der ki:

"Asıl ismi, "Ali Riza" dır. Mektebi Mülkiye'nin ilk sınıflarında iken bazı rüfekasile birlikte tesis ettiği "Gülsen" adlı mecmuai mevkuteve "Ali Kemal" imzayi müstearile yazdığı için bu nam ile iştihar etti. "Ali Riza" ismi zaman ile büsbütün unutuldu. Pederi keddi yeminile kazanılmış, oldukca cesim bir servetin sahibi idi. Ali Kemal'in husaması, babasına kadar teşmili taarruz ettiler. Fakat Haa Ahmed Efendi, hâlis müslim ve pek namuslu ve vefalı bir Türk idi. Ali Kemal Bey Hacı Ahmed Efendinın - Cerkes olan - ikinci hareminden mütevellittir. Bu kadın, Maliye Nâzın meşhur Nafiz Paşanın büyük mahdumu Refi Mollanın hanesinden Hacı Ahmed Efendiye satılmıştır. Ali Kemal, tercemei halini mufassalan tahrir ve birçok aksamını "Peyam" gazetesinin nüshai mahsusasına tefrika ederek neşretmişti. Mülkiye'nin dördüncü sınıfında iken Paris'e gitti. Ve biraz sonra Cenevre'ye nakl etti (1886). Faris'ten ve Cenevre'den öteye beriye bazı şeyler yazardı.

1888 de İstanbul'a geldi. Maksadı, pederinin metrukâtını diğer hissedarlarla birlikte taksim ve istifa ederek Paris'e çekilinekti. Bir taraftan da Mektebi Mülkiye'deki imtihanları vererek şehadetnâme almaku. Vaktile mensub bulunduğu sınıfın terfiinde hazır bulunmadığı cihetle bir sene sonrakinin imtihanlarını vermek üzere iken siyasî bir meseleden dolayı Abdülhalim Memduh, Mektebi Mülkiye müntehi sınıf talebesinden Midilli'li Hüsamüddin, Düyunı Umumiye Ketebesinden şair Kastamoni'li Fahri¹, Uşşakî Zâde Süleyman ve İzmir'li Tahir Kenan Beylerle birlikte tevkif edildi (1888). Birkaç ay Zabtiye Nezareti binasında ve Hapishanei Ümumî'de mevkuf kaldıktan sonra Fahri ile birlikte "Vilâyet maiyetine memur" nâmile ve bin kuruş maaşla Haleb'e nefy olundu (1889 - Termuz 1305). Haleb'te Meclisi İdarei Vilâyet Müstantikliğile işgal olunduğu gibi Mektebi İdadî Lisan ve Edebiyat Muallimliği de uhdesine ilâveten tevdi edilmişti. O mektebden yetişen ezkiya, bu vazifedeki himmet ve liyakatını sena ederler. Haleb'de beş sene kaldıktan sonra bilâ ruhsatın İstanbul'a geldi. Tekrar diğer mahalle nefyi için Sadaretten Zabtiye Nezaretine mahremane tezkire yazılmakta olduğunu arkadaşlarından biri habr vermesi üzerine Paris'e firar etti (1894). Paris'ten "İkdam" a ve diğer bazı evraku mez-

Tercemei hali 345 inci sahifededir.

kuteye uzun uzadıya yazılar yazmıştır. 1897 de Brüksel Sefareti İkinci Kitabetine tâyin olundu ise de Sefir Münir (Paşa) ile araları açık olduğundan memuriyetinin unvanını muhafaza ve galiba maaşını da bir müddet istifa ettikten sonra ibtida Ferik Ahmed Celâlüddin Paşanın haremi ve Prenses Fatma Hanımın kerimesi hanımın, bilâhare Mahmud Muhtar Paşanın haremi Nimet Hanım Efendinin Mısır'daki çiftliklerine nâzır olmuştur. Mısır'da galiba "Türk" adlı bir gazetede çıkarıyordu. 1908 inlalabından birkaç gün evvel İstanbul'a geldi. Ondan sonrası malûm."

Meşrutiyetin ilânından pek az sonra Îttihad ve Terakki Cemiyetine karşı şiddetli neşriyatta bulundu. İtilâf ve Hürriyet Fırkası mevkii iktidara gelince, Damad Ferid [Paşa] nın kabinesinde 1919 [1 Cümadelâhire 1337 - 18 Şaban 1337] de Maarif ve [18 Şaban 1337 - 30 Ramazan 1337] de Dahiliye nezaretlerine tâyin olundu.

Nezaretten ayrıldıktan sonra — mukaddema neşrettiği "Peyam" gazetesini, Mihran'ın "Sabah" gazetesile birleştirerek — "Peyamı Sabah" ismini verdi ve gazetenin başına geçti. "Artin Kemal" namile yâd olunmasının esbabından biri de bu birleşmedir.

Gazetede ilişmediği iş ve şahıs kalmadı. Umumî Harbin meş'um neticesi olarak vatanın her tarafı, düşmenlerin ayakları altında kaldığını, mülkün her köşesi yangın yerine döndüğünü ve ırzımızın, canımızın, malımızın imha edilmekte olduğunu² gördüğü halde millî harekât aleyhinde yazdığı yazıların, bir gün kendini mes'ul edeceğini düşünmedi, yahud düşünemedi. Âkibet kendini mahvetti.

O esnada Ali Kemal ile diğer erbabı kalem arasında vâki olan münakaşalar vesilesile Ebuzziya, mecmuasının Receb 1315 tarihli ve 74 numaralı cüz'ünde der ki: "... Üç senedenberi Paris'de bikesane ve fakat dosta düşmene nefsi için ilkayi hürmet ve mehabbet ettirecek bir tavrı mukdimane ile geçirdiği maişeti haysiyetkâranesi ve bahusus meftur olduğu sevdayi maarifin sevkile iki mektebi ilide kemalâtı beşeriyeden zevkine giden ulûmu istikmale gösterdiği verzişi, kendisini pek çok erbabı fazlü irfana tanıttırmış ve pek çok fuzalâ ile muarefesine sebep olmuştur. § Siyeh bahtane dûçarı iğtirab olduğu bir zamanda mevrusi peder olan medarı zindekisini — ki kendisi gibi birkaç genci Paris gibi bir beldede müreffehen yaşatmağa kâfi idi— iddiayi vesayet eden birtakım süfehanın eydii tahribkârane: sine terke mecbur olmuş ve altı sene sonra Paris'e vusulünde ise sıfırülyed kalmıştı. İşte elde bir akça medarı maişet bulunmadığı ve fakat dilde sevdayi gûna gûnı marifet bulunduğu bir zamanda Ali Kemal, bir taraftan derslerine devam etmekle beraber bir taraftan da İkdam'a yazı yazarak o memba yegâneden eline geçen beş on frangı akrabasının israfı muhribanesinden kurtulabilmiş bir hıssai iradda:3 gelen birkaç altına ilâve ile muhafazai haysiyet eyliyecek kadar temini maişet etmekte idi. § Paris e düştüğü gündenberi devlet kesesinden harceden süfeha gibi değil, her şahsı âkile nümunei kemalât olan efazıl gibi kendisine hiçbir vakit hiçbir suretle baisi muahaze olamıyacak bir meslekî savab intihab er miş ve anın mükâfatını ise padişahı maali agâh efendimizin sayei lûtfunda idrake muvaffak olmuştur."

² Vaktile mamur bir kâşane iken pek kıymetli eşya ile beraber yanan ve bilâhare bin mihnet!e yapılan evimiz — mükerreren söylediğim vechile — mütareke esnasında Fransız ve İngiliz kuvvei as keriyesi tarafından cebren işgal edilerek — şiddetli yağmurlar yağıp seller aktığı bir gün — ailemiz, ihtiyarlarile, hastalarile sokağa atıldı. Niçe mühim ve nâdir kitab ve evrakımız, niçe nefis eşyamız yaşıma edildi. İşgal müddeti olan iki senede ev, dört divardan ibaret kaldı. Her türlü tâbirile ocağımızı incir dikildi. Hâlâ iki yakamı bir araya getiremiyorum. Hâlâ o büyük musibetin acılarile muztarib olu yorum. Evim, harb mahallinde bulunsaydı ancak bu kadar perişan olurdum.

O vakit gazetelerin verdiği malûmata ve bilâhare "Vakit" gazetesinin Evlûl 1931 tarihli nüshalarına "M. A." imzasile dercolunan makalelerde beyan olunduğuna göre:

1922 Teşrinisâni'sinin 18 inci Pazar günü akşamı Beyoğlu'nda bir berberde tıraş olurken iki memur gelip tevkif olunacağını söylemelerile Ali Kemal, tıraştan sonra yıkanmak için müsaade istiyerek savuşmağa teşebbüs ettise de kollarından tutulup otomobile kondu. Samatya'da bir eve götürülüp orada akşam yemeği yedirildi. Gece Samatya sahilinden motöre bindirildi. Fırtınadan ve makinenin sakatlanmasından dolayı Değirmendere'ye, sonra İzmit'e götürüldü. Hükûmet dairesinde isticvab edildi. O sırada Birinci Ordu Kumandanı Nurüddin Paşa çağırttı. Fakat odasına kabul etmeyip birkaç dakika sonra kendi çıktı. Şöyle bir muhavere geçti:

- Artin Kemal denilen herif sen misin?
- Hayır, ben Artin Kemal değilim.
- Bütün âlemi İslâm, seni Artin Kemal olarak tanıyor.
- Paşa, beni tahkir etmeyiniz. Öldürebilirsiniz, fakat tahkir etmeyiniz.

Nurüddin Paşa, Divanı Harbe götürülmesini söyledi. Hükûmet dairesinin bağçesine çıkarıldı. Çocuklar, gazete satar gibi "Peyamı Sabah" diye bağrışıyorlardı. Halk, oraya toplanmıştı. Bir çocuk taş attı, gözlüğüne tesadüf ettiğinden Ali Kemal "Ayab ayıb" dedi. Her taraftan taş yağdırılmağa başladı. Ali Kemal yere düştü. Birkaç dakika sonra hayattan eser kalmadı. Cesedi, köprünün başındaki ağaca asıldı. Linç edildiği sırada Ankara'dan gelen telgrafta sür'atle merkeze gönderilmesi iş'ar olunuyordu.

*

Müteveffa, çocukluğundanberi neler yaptığını "Ömrüm" serlevhasile yazdığı makalelerde hikâye eder. Fırtınalı bir hava gibi gelip geçen hayatının hangi safhasına bakılsa "Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzur" mısraını okumak lâzımgelir.

"Muktazayı fıtrata etmekte cümle ittiba İsmi zahir, herkese bir neş'e izhar eyledi".

Matbu eserleri vardır.

* *

"Fırat Vadisinde" isimli manzumeden:

Ne hoş bu âlemi nüzhet, şu nehri hoş cereyan Şu haymeler, şu koyunlar, şu fevc fevc develer Sehabeler bu semayı safayı devr eyler Kenarı âbda birkaç çiçek temevvüc eder O vechi sade bu iklime ziynet olmuştur Güzellik işte bu arza tabiat olmuştur

§

Cemaliniz bu zemini münevver eyler iken Neşatu şevkı dilim haddi müntehayi bulur Sizin o vechi safanız, o hüsni rânanız Bu sathı safta bir lüccei letâfet olur Gülerseniz feminizden emellerim saçılır Cemâlinizde ne güller, ne goncalar açılır

Ş

Semâ, o rengi sabahatle membai sevda Zemin, o hâki sükûnetle haclegâhi visal Çemen, çadır, emeli hüsnü aşka me'vadır Bu yerdedir ki hakikat olur baidi hayâl Bu yerde bir iki buseyle mesti şevk oluruz Necati aşkı, felâhi mihneti buluruz.

"Bir Bedevî Kızına" unvanlı ve "88" beyirli manzumeden:

O ne vahşî nazarı cezbe nümud Vaz'ıma heyetime aldanma Niami hüsnünü takdir ederim Pertevi barikai behcetini Beni bigânei sevda sanma Zâhiri hale inanma, kanma Severim rengi ruhi ismetini Tavrini, tabişini, rikkatini

§

Şehrin en hoş güzelinde yoktur Sendeki sıdkı mehabbet pira Seni gönlüm nekadar saf bulur Hüsnü ânı bedeviyet sensin Sendeki kalbi sadakat peyma Sendeki buyi emelzarı vefa Nahli nazendei vahşet sensin Kenzi mesturı taravet sensin

§

Bu semânın, bu zeminin senden Daha ranâ gülü yok, duhteri yok Daha hoş bir mehi yok, ahteri yok Hâsılı bir eseri bihteri yok Bu çölün mâlikei behcetisin Surei hüsnünü tertil eyler Bu kevakib seni tebcil eyler Şu çemen payini takbil eyler

Ş

Sanırım busei vaslında senin O dudaklarda halavet vardır Koklasam zülfünü ısmet duyarım Bence hurşidi melâhatsin sen Başka bir şevki hararet vardır O güzel sinede safvet vardır Gerçi bir neclei vahşetsin sen Gıbta bahşı medeniyetsin sen

§

Ne için öyle müheyya oldun Yoksa üftadeni terketmek mi Gitme ey yâr, Jahilek! lûtfet Yine mihnetkeşi hicran olurum Maksadın bir tarafa gitmek mi Dili avaremi incitmek mi Sen gidersen yine nalân olurum Bahti zarım gibi giryan olurum

*

Pek genc iken söylediği bir kıt'a:

Ah bir dem âfitabı bahtım etseydi tulû Böyle gam alûd görmezdin sehabı ömrümi Dad elinden ey gönül Allah kurtarsın beni Dürlü sevdalarla telh ettin şerabı ömrümi

Hakikat bildiğin bir gayeye vakfı meram eyle Hayatın varsa ancak lezzeti bir böyle gavgada Yaşarken lânetü tahkir ile dilhun idilsen de Ölünce hakkını teslim ederler aynı dâvada

KEMAL

Ahmed Kemal Akünal, Ocakağası oğullarından Kaymakam Râsim Beyin oğludur. 1873 [Şevval 1290] de İstanbul'da doğdu.

Darüşşefaka'ya girdi. Okumağa orada başladı. Her sınıfta birinci olarak 1894 te şehadetnâme aldı. O sene Darüşşefaka Edebiyat ve gayrı uzvî Kimya Muallim-

liğine ve Galata İttihad Postahanesi Müdiriyeti Kâtibliğine tâyin olundu.

İsmail Safa merhumla "Maarif" risalesini neşretmekte iken Tevfik Fikret "Serveti Fünun" un edebî kısmını idareye başlaması üzerine oraya toplanan ediblere iltihak etti. Bilâhare emsali gibi siyasiyata karışarak üç defa tevkif edildi. Üçüncü tevkif esnasında 1900 [15 Ağustos 1316] da Zabtiye Nâzırı Şefik Paşanın odasından bir kolayını bulup sıvıştı. Müteakiben Avrupa'ya savuştu.

1907 de Kafkasya'ya davetle Mekâtibi İs-Jâmiye Müdürlüğüne tâyin kılındı ve "Güneş" ceridesinin başmuharrirliğini de ifa etti. Türklerin ittihadı için propaganda yapmak tühmetile

1910 da tevkif ve idama mahkûm edildi. Amasya meb'usu İsmail Hakkı Paşa, Meclisi Meb'usanda Hariciye Nâzırı Rifat Paşadan bazı siyasî meseleleri istizah ettiği sırada Ahmed Kemal'in mevkufiyeti, Rusya ile aradaki dostluğa münafi olduğundan da bahsetmesile vâki olan teşebbüs üzerine Rusya sefiri, hükümetine telgrafla müracaat ederek idam hükmü, hudut haricine çıkarılmak şekline kalbedildi.

İstanbul'a geldi. Bir sene Ankara Sultanî Mektebi Müdirliğinde bulunduktan sonra memuriyetten çekildi. Sonra Tahriri Müsakkafat Komisyonlarında ve Belediye Cemiyeti Umumiyesinde müntahab âza oldu. Şimdi Beykoz Belediyesinde Başkâtibdir.

Îlânı Meşrutiyetten evvel ve sonra neşrolunan mevkut risalelerde birçok manzumesi vardır. Bunları bir araya toplayıp bastırmadı. İntişar etmiyen manzum eserleri de vardır.

Güzel sözlerin toplanıp basılması çok defa kabil olamıyor. Fakat basına kalıp lâfların cild cild basılıp ortaya konması her vakit mümkin oluyor.

HİÇİİ AŞK

Bugün de zılli sükûnunda bir yeşil çınarın Hayatı aşkımı yâdeylemekle meşgulüm Bugün de bir müteverrim hayâli muhtazarın Nigâhı serzenişile harabü malûlüm

Ş

Şebabı, aşk ile ancak gıdalanır gibidir Şebab için çekilir hep bu mihneti sevda Onun hakikate karşı nigâhı perdelenir Hayat onun nazarında medid bir rüya

§

Bugün önümde yalan bir meali davetle Durur saadeti sevda serabe halinde Bugün alâkası yok kalbimin mehabbetle Uyur adem gibi boş bir harabe halinde

GÜZELSİN

Güzelsin hicr ile lerzende bir hüsnün hayâlinden Güzelsin aşk ile perverde bir kalbin melâlinden Güzelsin dildeki sen hissi mahmurı mehabbetten Güzelsin göz yaşında aşkının tabı celâlinden Güzelsin rengi hüsnün müstear olmuş seherlerden Güzelsin sen onun her nüktei şiir iştimalinden Güzelsin tab'ı mevca mevci şevka aksi sevdadan Güzelsin kuşların nazende samti infialinden Güzelsin asmane renkler uçmak ümidinden Güzelsin gökten arza nur yağmak ihtimalinden Güzelsin cuybarı giryemin gayet hazinane Erince subhgâhı vasle nagâh inşilâlinden Güzelsin şairi şeb zindedarı hicre duradur O muzlim serv zarı makberin samti melâlinden O demler ki havayi aşk kalbinden güzar eyler

Çıkar bir nağmei ah ihtizazi yalü balinden Heman gûş eylerim ol nağmeyi bir şir olur peyda Güzelsin aşka dair sen o şirin de mealinden

DEVECİ

Hastalanmıştı ihtiyar Cemmal Develerden çağırdı baş deveyi Ölürüm belki hakkınız vardır Develerden gidip reca eyle Eylesinler helâl haklarını Deve anlattı hepsi bir sesle Geçeriz söyle her ne ettise Yalnız affi, safhı müşkil bir Bir harın arkasında kırkımızı

Etmek isterdi bir gün istihlâl
Dedi: "Hâlim değil benim pek iyi
Hakkınız korkarım ki bende kalır
Iztırabı derunumı söyle
Öperim hepsinin ayaklarını"
Dediler: "Sen de şöyle git söyle
Geldi mademki şimdi son nefese
Pek büyük bir kabahat etmiştir
Sürdü, affetmeyiz bu hakkımızı"

KEMAL

Yahya Kemal Beyatlı, Nişli Yunüs Bey Zâde İbrahim Naci [Bey] in oğludur. 2 Kânumevvel 1884 [14 Safer 1302] de Üsküp'te "Karaağaçlar" denilen semtte doğdu.

Babası 1877 hicretinde Niş'ten ve annesi — Leskofça'lı İsmail Paşanın oğlu Dilâver Beyin kızı — Nakiye Hanım, yine o tarihte Vranya'dan hicret ettiler ve

1883 te evlendiler. Yahya Kemal, ilk oğullarıdır. Leskofça'lı Galib Bey' büyük babası Dilâver Beyin kardeşidir.

İlk ve orta tahsilini memleketinde gördükten sonra İstanbul'a geldi. 1903 te Paris'e kaçtı. Ve "Meaux" Kollejinde Fransızcayı kuvvetlendirdi. 1904 de "Paris Siyasî İlimler Mektebi" ne girdi. Haricî siyaset mesleğine hazırlanmak için Müverrih Alber Surel ve Alber Vandal'ın derslerini takib etti ve 1908 de mektebden çıktı.

23 Temmuz 1908 inkılâbından **son**ra dört sene daha Paris'te kaldı. Bilhassa edebiyatla meşgul oldu. 1912 de İstanbul'a döndü. Darüşşefaka'da tedrisatta bulundu. "Medresetülvaizin" de tarih okuttu. Bayezid'de Türk

Ocağı'nda millî cereyanlara, Türkceye, tarihe ve edebiyata dair konferanslar verdi. 1915 de mülga Darülfünun Müderrisiyni Hey'etince "Medeniyet Tarihi" Müderrisliğine intihab olundu. Bu müderrislikte 14 Teşrinievvel 1915 ten 24 Mart 1919 a kadar kaldı. "Garb Edebiyatı Tarihi" ve 11 Teşrinievvel 1922 de "Türk Edebiyatı Tarihi" Müderrisliğine geçti.

1922 de Lozan'a giden Musaleha Mürahas Hey'etine müşavir olarak alındı. Sulhun akdınden sonra Teşrinievvel 1923 de Urfa meb'usu oldu. 12 Mayıs 1924 de Darülfünun Müderrisliğinden istifa etti.

1925 de Ankara İtilâfnâmesi'nin Suriye'de hudut tahdidine taallûk eden abkâmının tesviyesi için murahhas intihab olundu. Vazifesini hüsni ifa etti.

¹ Tercemei hali 441 inci sahifededir.

1926 da Varșova sefirliğine tâyin kılındı. 1929 da Madrid sefaretine tahvil 1931 de ilâveten Lizbon sefareti de tevcih edildi.

1934 de Yozgat ve 1935 intihabında da Tekirdağ meb'usu oldu.

* **

Yahya Kemal'in şiirlerini, ötedenberi takib ve tedkik eden bir şair, bana tevdi eylediği makalede diyor ki:

"Yahya Kemal'in asıl kendi çığrında olan başlıca manzumeleri "Açık Deniz", "Deniz", "Ses", "Rindlerin Ölümü", "Geçmiş Yaz" dır. "Mehlika Sultan", "Leylà yahud Nazar" manzumeleri, şazekıları, genclik eserleridir. Bu eserler, 1912 den sonraki neslin bir zümresi tarafından sevildi ve Türk şiirinin yeni bir ifadesi olarak telâkki edildi. Maamafih evvelki nesilden bazı şairlerle şiir âşinalarda, bu tarz şiiri iyi anladılar ve neşrettiler. Ezcümle Tevfik Fikret, Rumeli Hisarı'nın tepesinden Yahya Kemal'in mısralarını hararetle yaydı.

Şiirde şahsî inkişafı, Paris'de 1905 ten sonra başlamıştır. İlk mısraları, 1912 den sonra yayılarken şiirden anlıyanlar, bu mısralarda. Türkcenin kudret ve selâsetini görmüşlerdi. "Şiir, sözün musikisidir.. Zemini ister his olsun, ister fikir olsun, ister tasvir olsun, hâsılı zemin ne olursa olsun, musra, tıpkı bir tayyare yerden kalkar gibi uçmadıkca yanı kulağımıza bir güfte gibi değil, bir beste gibi gelmedikee şiiri ifade etmiş sayılmaz. Kuru selâset, edebî bir meziyet sayılsa bile şiir değildir."

Bu tariften sonra, esaslı bir müşahede gelir: Mısrada lâfız ayrı, mâna ayrı oldukca yani fisas, şairin kafasında doğmuş bir fikre tercemanlık vazifesini gördükce yine şiir mevcud değildir. Müsbest olarak şiirin vâki olabilmesi için hissin yahud fikrin mutlaka lisan halinde tecelli etmesi lâzımgelir. Meselâ bir manzume, şairin dimağında doğar. "İrtical" hâdisesi, yalnız bundan ibarettir. Şairin başında doğmuş olan ve henüz vücudu olmıyan bu manzume, ibtidasından sonuna kadar, bir bir, bütün mustaların, asıllan âdeta "levhi mahfuz" da yazılmış gibi mevcuddur. Şair, o mısraların "mukadder" olaz "en mükemmel" şekillerini yavaş yavaş bulur ve manzumeyi, tıpkı ipek kozası gibi, örer. Manzume, tam biteceği yerde biter, istenilse bile temdid edilemez... Üçüncü bir noktayı da izah etmek lâzımdır. Asıl şiirde şair yayılmaz, bilâkis daima kuvvetle toplanır. Elli mısralık kuvveti, mümkünse, bir mısradız ifade etmeğe oğraşır. Bu ifade etmek vasıtası ise "nazım" yabud "ahenk" tir. Ahengin dimağımızda tıyandırabileceği âlemi, bazılarının zannettikleri gibi en nadir teşbihler, en süslü istiareler ve san'at marifetleri uyandıramaz. Bâki kalacak mısralar, ancak içinde mânanın teksif edilmiş olanlarıdır.

Yahya Kemal'in şiirini tarif için bu hulâsa ile iktifa ediyoruz. Bugün elli üç yaşına varan bu şair hakkında taayyün etmiş birkaç hakikati tesbit etmek icab eder: Evvelâ, ömrünü yirmi otuz manzumeye vakfetmek fidakârlığını göstermiş, boş cildlerle göz doldurmaktan ve kolay olan bu usulle külliyat sahibi görünmekten feragat etmiştir. Şiiri az olduğu için muarızlarının "şiirsiz şair" gibi zithamlatına karşı gülümsemekle iktifa eylemiştir. Buna mukabil "Az lâkin öz söyler" tarifi de, hakkın da sarfedilmiştir. Her manzumesi, kulaktan kulağa geçerek birçok şiir âşinalar tarafından ezberlenmiştir. Şiir mecmuaları olanlar arasında bu mazhariyete erenler pek nâdirdir. Diğer bir hakikat budur: "Açıl» Deniz" ve "Deniz" manzumelerinde görüldüğü gibi en engin ve en esrarengiz hisleri, en başıc Türkče kelimelerle ifade etti. Bundan başka manzumeyi yani başlıyan, devam eden ve biteceği yerde biten bütün bir eserin nümunesini gösterdi. Muarızlarından biri, "İyi, lâkin birkaç yüz mısra, bir eser sayılmaz." demiş, fakat Yahya Kemal'in şiirini seven biri, cevab olarak: "Gördüğünüz kocaman divanlarda, şiir mecmualarında onun mısraları adedince mısra yoktur. O, o divanlardaki fazla mısraları söylememekle isabet etmiştir." demişti.

Asıl kendi çığrından başka yirmi kadar gazeli intişar etmiştir. Bu gazeller, eski millî manzaralarımızdan, neşelerimizden, hâtıralarımızdan bazılarını tasvir etmektedir. Bunlar da, Yahya Kemal, Türkænin eski şarkkârî lehcesini ve eski şiirin usullerini itina ile tatbik etmekle beraber tazelik vücude getirmiştir. Gazeli, birbirine bigâne ve şaşı bakan mısralar silsilesi addetmiyerek mısraları müteselsil bir levha halinde tanzim etmiştir. Bu suretle eski şiirin bariz bir nakisası olan terkibsizlik kaldırıldığı takdırıdı ancak gazel, bir gülte değil, bir beste olmak şartile ne kadar güzel bir netice elde edileceğini göstermiştir."

**

Benim mülâhazam da şudur: Yahya Kemal'in şiirlerini tarif ve medheylemek, o şiirlerin kıymetini tenkis etmek demektir. « שלבה מבולם » ve "Āfitabın nurunı tarife yokdır ihtiyac" mısralarının tazammun ettiği hakikat, izahtarı müstağnidir.

Medhe muhtac olan şiirler, esasen şiir addolunmamalıdır. Çünki hakikaten şiir olsa medhe ihtiyacı olmaz. Medhe muhtac olduğu içindir ki şiir olamaz.

Her kelimesi, şiir olduğunu âdeta terennüm eden sözler — güneşin ziyası, ruhnevaz bir dilberin hüsni gibi — ne tarife muhtactır, ne de medhe..

Yahya Kemal'ın, pek çok zamanda pek az şiir söylemiş olmasını, kusur olarak ileri sürenler,

"Sözü az söyle güzel söyle nedimaki suhen Zer gibi sayılı, cevher gibi sencide gerek"

tavsiyesine kulak vermeli ve Yahya Kemal'in "pek az" denilen sözlerini dinledikten sonra da,

"Söylemez söylemez amma düri meknun söyler"

itirafında bulunmalıdırlar.

Çok söz söyleyip te bir şey söylememek hüner değildir. Hüner, az sözle pek cok şey söyliyebilmektir.

Yahya Kemal'in büyük amcası ve zamanının büyük şairi olan Leskofça'lı Galib Bev merhum, genc denilecek bir yaşta, 39, 40 yaşında ebediyen sükût ettiği için — bir kısmını söyleyip bir kısmını söylemeğe vakit bulamadığı — özlü sözleri galiba veğeninin ruhuna nefhetmiş ki aradan yıllar geçtikten sonra o sözler, Yahya Kemal'den zuhûr etmiştir.

**

RİNDLERİN ÖLÜMÜ

Hâfızın kabri olan bağçede bir gül varmış Yeniden her gün açarmış kanıyan rengile Gece, bülbül, ağaran vakte kadar ağlarmış Eski Şiraz'ı hayâl ettiren ahengile Ölüm asûde bahar ülkesidir bir rinde Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter Ve serin serviler altında kalan kabrinde Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter

Balkan sehirlerinde geçerken çocukluğum Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum Kalbimde vardı Bayron'u bedbaht eden melâl Gezdim o yaşta dağları, hulyam içinde lâl Aldım Rakofca kırlarının hür havasını Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını Her yaz şimâle doğru asırlarca bir koşu Bağrımda bir akis gibi kalmıs uğultulu... Mağlubken ordu, yaslı dururken bütün vatan Rüyama girdi her gece bir fatihâne zan Hicretlerin bakıyesi hicranlı duygular Mahzun hududların ötesinden akan sular Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı! Bir gün dedim ki istemem artık ne yer, ne yâr! Çıktım sürekli gurbete gezdim diyar diyar Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin Hâlâ dilimdedir tuzu engen denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıdan, en gürültülü Bir med zamanı, gökyüzü kurşunla örtülü Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi Gördüm güzel vücudünü zümrüdliyen deri Keskin bir ürperişle kımıldandı anbean Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan Sonsuz ufukta ah o ne coşkun gelişti o Birden nasıl toparlanarak kükremişti o Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara Yalnız onundu kockoca meydan ve manzara Yalnız o kalmış ortada âsi ve bağrı hun Bin mağara ağzı açmış ulurken uzun uzun

Sezdim, bir âşina gibi heybetli hüznünü Ruhunla karşı karşıya kaldım o med günü Şekvanı dinledim, ezeli muztarib deniz! Duydum ki ruhumuzla bu gurbette sendeniz! Durdurmaz, anladım bunu, hiçbir güzel kıyı Bir bitmiyen susuzluğa benzer bu ağrıyı

NAİLÎ KADÎM'İN RUHUNA GAZEL

Dil uyur mest olarak yârı dilâra sövler Gül susar şerm ederek bülbüli şeyda söyler Şebi yeldada uzar fecre kadar kıssai aşk Tâ ki Mecnun bitirir, nutkunu Leylâ söyler Görmüş âyinei sâfında o serv endâmı Cuy, gülşende bu hicranını her an söyler Ehli akl anlamaz efsus lisanı dilden Zanneder âşıkı divane muamma söyler Böyle beş beyiti bu güyende redif üzre Kemal Nailî söylese bir âlemi mâna söyler

Bir hiyabandır ki hasret gûyi cânândan geçer
Her geçen cânânâ peyvest olmadan candan geçer
Cümle lezzetten leziz iksirsin ey zehri aşk
Camı derdinden içen her ruh, dermandan geçer
Meyvei memnudan Âdem tat aldıkdanberi
Kârbanı aşk bitmez bir beyabandan geçer
Pir olur Yakub uzaktan bir ceres gûş eylese
Tuhfei Yusuf sanır vadii Kenan'dan geçer
Dinlemekçün macerayı hicri nayinden Kemal
Mevkibi yâran, civarı beytülahzandan geçer

KEMALÜDDİN

Mahmud Kemalüddin¹ [Efendi], Golos eşrafından Ömer Ağa'nın oğludur. 1863 [1280 H.] de Golos'ta doğdu.

Golos İbtidaî Mektebine devam etti. Babası vefat ettiğinden — annesinin memleketi olan — Yenişehir Fener'e gittiler.

"Ne yaman mihnete dûçar oldum Ki çocuklukta ihtiyar oldum". beytile başlıyan "Nevhai Masumâne — Bir tıflı bikes lisanından" unvanlı manzumede çüphe yok ki kendi halini tasvir ediyor.

Yenişehir Rüşdî Mektebinde okudu. O sırada Yenişehir'de bulunan Muallim Naci Efendiden taallüm eyledi. "Teranei Tıflane" nin mukaddimesinde diyor ki:

"Âdeta tıflı mektebidim ben

§ Şiire hep hasrı iştigal ettim

§ Sonra oldum musahhihe muhtac Bir zaman eyledi bu yolda mürur Eyledi Hace Nacii ekrem Hızr idi sanki geldi imdade

§ Öğrenip tarzı serdi eş'arı Yaşasın Nacii suhanperver Hevesim çoktu şiire her fenden Öyle teskini iştial ettim Güç bulundu fakat bu derde ilâc Lûtfı hallâk sonra etti zuhûr Yenişehir'i Fenar'e vaz'ı kadem Dahil oldum huzurı üstade Anladım hep nikâtı güftarı Herkesi böyle müstefid eyler".

1882 [1299 H.] de Bursa'ya hicret etti. Yeşil Cami Medresesine girdi. Ulu Cami dersiâm hocalarından Köse Mehmed Efendinin dersine devam eyledi. Bir taraftan da — hemşehrilerinden Emrî Efendinin neşrettiği — "Nilüfer" ve "Fevaid" risalelerinin, bir müddet de Hudavendigâr vilâyeti resmî gazetesinin başmuharrirliğini ifa etti. "Ceridei Havadis", "Tercemanı Hakikat", "Saadet", "Trabzon" gazetelerine ve "Berk" risalesine de yazı yazdı.

Camide tahsil etmekte olduğu ulûmdan icazet alacağı sırada 1888 [15 Rebiülevvel 1306] de vefat etti. Hazreti Emir Türbesine giden cadde üzerindeki kabristana defnolundu.

Mahlâsı "Hilmi" iken Kemalüddin'e tahvil eyledi.

² "Teranei tiflâne" sahife 29.

MEZAR TAŞINDAKİ KİTÂBE:

"Ağlamasın mı gönül, etti veda Mihri dirahşan idi, etti gurub Eyledi mihnetgedei sînede Cismimi ihrak ediyor dembedem Geldi bana bir haberi ateşîn Aleme bir şairi şirin makal Kapladı vicdanı zelâmı melâl Narı revan sûzi firak iştial Ateşimin sönmesi emri muhal Ağla gönül, buldu zeval ah Kemal

Şu merhum, hayatının faslı evvelinde irtihal eden ve nevresidegânı üdebayı Osmaniye miyanında bir mevkii mümtaz ihraz eyliyen Yenişehiri Fenarî Mahmud Kemalüddin Efendidir. Ruhu için elfâtiha - Sene 1306".

Orta boylu, uzunca geniş çehreli, rengi sarıya mail, saçı ve sakalı kumral ve kısa, sarıklı ve cübbeli idi. Resmi yoktur. Sükûn ve inzivaye mail, mahcub, mahzun, müstaid bir şair olduğunu âşinaları söylediler. Zavallı annesi, arkasında kirasesiz kaldı.

Muallim Naci, Kemalüddin'e yazıp bilâhare "Sünbüle" ye derceylediği mektubun serlevhasında "Edebiyatımızın medarı emni istikbali olan genclerimizden..." diyor.

Manzum ve mensur "Teranei Tıflâne" ve "Nevayı Şebab" ile "Mektubatı Manzume" adlı eserleri "Âsarım" unvanile 1304 de Bursa'da tab olundu. "Ruhulkemal" namındaki eseri ve diğer perakende yazıları, vefatından sonra yandı.

GAZEL

Sergiran olmaz mey âşamanı aşkı cavidan Gülşeni lâhutta yoktur gamı bîmi hazan Feyz alır her nazrada çeşmi hakikat bîni aşk Bir tecelligâhı hüsn alûddur kevnü mekân Lâmekanı feyizden cevlân hah oldukta aşk Çıktı tâ kudsi fezayı dilde tuttu âşiyan Söylesem mafizzamiri aşkımı almaz mütûn Çok mu teşkil etse her şerhim, hezaran dastan Öyle mecnuni zamanım saha peyma olmama Tenktir füshat sarayı hâkdanü asüman Seyr idelden tab'ı feyza feyzi hassananemi

¹ Bu kitabeyi otuz beş sene evvel Bursa'da mukim Yenişehir'li Selim Ecrî [Bey] vesatatile gotâttıniştim.

Atıfet cuşanı istihsandır nazm averan Sanma bir savtı zarurîdir sariri hamemi Âlemi sihrülbeyane essalâ! der her zaman

Her nevayi ney gelir bir nefhai matem bana
Fartı hüznümden cihan olmuş cihanı gam bana
Her safa, ducret fezayı kalbi hicran ibtilâ
Serteser matem nümayi aşktır âlem bana
Dinliyen yok âhı hayret bahşı nevmidanemi
Bir garibi derdmendim yok mu bir hemdem bana
Ses veren feryadıma aksi figânımdır yine
Bak ne hüzn âbadı feryad oldu viranem bana
Seyr edeydi neşvei biimtinanı tab'ımı
Âferin bahşayı istiğna olurdu cem bana
Fartı istidadım oldu kâşifi sırrülbutun
Kalmadı bir nüktei razi suhan mübhem bana

KEMALÜDDİN

Mehmed Kemalüddin [Efendi], Harput'ta Yusüf Kâmil Paşa Medresesi Müderrisi Abdülhamid Hamdi¹ Efendinin oğludur. 1866 [1283 H.] da Harput'ta doğdu.

Harput'ta Cevheriye medresesi mektebinde okuduktan sonra 1877 [1294 H.] de babasının dersine devam etmeğe başladı. Hem okur, hem — madununda bulunan — talebeyi okuturdu. 1894 [1312 H.] de icazet aldı. 1307 Ramazanının birinci gününden nihayetine kadar Kur'ânı Kerim'i hıfza muvaffak oldu. Şam ulemasından muhaddis Şeyh Bedrüddin Efendi de ilmî hâdisden icaze verdi.

Türk âlimlerinin en büyüklerinden olan babası, yaşı ilerledikten sonra tedrisatını yalnız âli ilimlere hasrettiğinden Kemalüddin Efendi, Kâmil Paşa medresesinin tedrisatını on seneden ziyade bilvekâle idare etti.

Babasının 1902 [1320 H.] de vefatı üzerine müderrisliğe tâyin olundu. Medrese ders-

lerini muntazaman okutmıkla beraber — babasının başlayıp ta vefatı cihetike bitiremediği — ilmi fıkıhtan "Hidaye" yi, mukaddema birlikte icazet aldıkları ulemaya tedris ve kırk üç ayda ikmâl etti. Büyük ceddi Müfti Ahmed Efendinin inşa ettirdiği Sare Hatun Camii vaizliği ve dersiam hocalığı da tevcih olunduğundan muayyen günlerde "Camii Sagir" okuttu.

Muhtelif komisyonlar ve meclisler âzalığında ve reisliğinde, merkezi vilâyet kadılığı vekâletinde, mektebler ve medreseler muallimliğinde bulundu. 1916 [1334 H.] da Mamuretül'aziz Vilâyeti Merkez Müftiliğine tâyin olundu. Rütbesi, tedricen Haremeyn pâyesine irtika eyledi.

Oğullarından birinin, bir mektubda bedi san'atını hâvi olarak lâtifeten yazdığı bir cümle, nasılsa sansör tarafından sui te'vil edilerek Samsun'da ikâmete memur oldu. Bir müddet sonra beraeti tebeyyün ederek Harput'a döndü. O sıralarda

¹ Tercemei hali 531 inci sahifededir.

müftiliğe başkası tâyin olundu. Uhdesinde bulunan dersiamlık, müderrislik ve sair vezaifi vakfiye maaşat ve muhassasatı kesildi. Kâmil Paşa Medresesi aidatı da evvelce nezedildiği gibi medrese de muhasebei hususiyece satılarak hedm olundu.

Vâki olan istidası üzerine — memuriyet müddeti otuz seneden üç gün eksik olduğundan — "990" kuruş maaşla tekaüd edildi.

Mübtelâ olduğu mesane illetini tedavi ettirmek üzere son senelerde iki defa İstanbul'a geldi. Şifayab olamadı, avdet eyledi. 2 Şubat 1936 [9 Zilkâde 1354] da vefat etti.

Mensub olduğu hanedanı ilmin vârisi kâmili idi. Vücudü nekadar zaif ise ilmi okadar kavi idi.

Merhum da emsâli gibi şair değildi, nâzım idi. Pek çok manzumesi vardı. Naklimelen ettirildiği hengâmda çoğu zâyi oldu.

NEŞREDİLEN ESERLERİ

"Kasidei münferice tahmisinin şerhi" matbudur.1

Aşağıdaki eserler, ilmî, edebî ve tasavvufî mecmualara tefrika edilmiştir: "Kasidei tantaraniye şerhi", "Hamriyei İbni Farız şerhi olan Levamii Cami şerhi", "Kasidei Feride tercemesi", "Makamatı Sofiye tercemesi", "Mertebei Hakanî tercemesi", "Ulviyeti İslâmiye", "Makalei Edebiye", "Hayrı Ümmet", "Mülâhazai Edebiye".

NEŞREDİLMİYEN ESERLERİ

"Kasidetülbürde Tahmisinin Şerhi", "Muallekatı Se'ba Şerhi", "Lâmiyetül Arab Tercemesi", "Lâmiyetül Acem Tercemesi", والطروف في معانى الحروف والطروف بي الطاح التام في رحمة الاشعار الوحوده في تاموس الاعلام », "Kavaidi Edebiyat", « الإيضاح التام في رحمة الاشعار "Risalei Vahdetülvücud", "Risalei Murakabe Tercemesi", "Mukatteatı Müntehabe Tercemesi", "ألفتول المعتره » ه عوالد التهوم المعتره » « عوالد التهوم » « عوالد التهوم » « عوالد التهوم » « عوالد التهوم » « عوالد التهوم » « تأمين المعارم » « عوالد التهوم » « تأمين المعارم » « كفاية الراض في احوية استالة القاضى » " و شيت المهوم في تحقيق تحمة العلم المسلوم و fetvayi hâvi sicilli ifta. Naat, Kaside, Tahmis, Gazel kabilinden manzumeler.

*

Sarihin arzusu üzerine Evaili Şebabta — Girid'li Sırın Paşa merhumun nesri tarzında — mensar ve manzum bir takriz yazmıştım. Eserin başında mündericdir.

Arabkir m
üftisinin istifsarı üzerine yazılmış ve vil
äyetlerden m
ükerreren istinsah edilmiştir

⁸ Erzincan Kadısı Ahmed Efendinin mühim suallerine cevaben yazılmıştır.

GAZEL

Hâke pertevbahş olunca aşkı hak, insan olur Masdarı esrarı Mevlâ, mazharı irfan olur Âdeme talimi esma eyliyen hem aşk idi Aşkdan mahrum olan bi şübhe kim nadân olur Nuhi naci garkden rehyab oluptur aşk ile Keştii aşka giren âzadei Tufan olur Aşk idi tur üzre Musa'yı Kelimullah eden Şehperi aşk ile İsa göklere puyan olur Enfüsü afaka aksettikte nuri şemsi aşk Kûhu mürgan Hazreti Davud'a hem elhan olur Aşkdır dağlarda da feryad eden kalbî sada Âşıkın efganı da bak sahibi efgan olur Bil Kemalüddin kim dinin kemali aşktır Aşktan haz almıyan üftadei niran olur

Utan ey nefsi gafil! Hakka dön şirkü riyadan geç Dil agâh ol, tecerrüd eyle, meyli masıvadan geç Yetişmez mi bu gafletle tekâpu ehli dünyaye Yazık beyhude ömrün geçmesün çunü çerâdan geç Husuli maksadın maksud ise gel bâbı Mevlâye Rezalettir deri mahlûkı dûne ilticadan geç Tekâmül eylemek bişübhe varlıkla münakızdır Yok ol, yoklukla var maksuda ilmü iddiadan geç Karar ister isen evvelce tashihi karar eyle Mürid oldunsa takibi murada itinadan geç Âsaya virmesün gönlün rıza şehrahi irfanda Minafii edebdir masıvaye ittikâdan geç Eğerçi ehli isyandır Kemalüddin kulun Yârab! Bırakma narı hicre ittiği cürmü hatadan geç

KEMALÜDDİN

Ahmed Kemalüddin Perrî Dede [Bey], Kerbelâ Mutaşarrıfı Ali Rıza Paşanın oğludur. Annesi Münire Hanım, sadrı esbak Derviş Paşanın kızıdır. 1864 [1281 H.] de Manastır'da doğdu.

Altı aylık iken İstanbul'a getirildi. İbtidai tahsili bitirdikten sonra Şair İrani Remzi Baba'dan Farisi ve diğer zevattan Arabi okudu. İngiliz ve Fransız lisanlarını Amerikan mektebinde tahsil eyledi.

Babiâli'ye çırağ edildi. Muahharen Şûrayı Devlet Muavinliğine tâyin olundu. Kendi ifadesine göre: "Derununu müstevli olan aşkı ilâhî, dünyayı deniden feragate badî olarak memuriyetten istifa etti. Yenikapı Mevlevihanesine ikrar verdi. Postnişini irşad olan Osman Salâhüddin Efendiden sikke puşi inabet oldu. Mesaili siyasîyeden dolayı maznun olan o dergâha dehaletinden nâ'şı hükûmetce idareten teb'id edileceği bir zâtı sütude simat tarafından hasbeluhuvve ihbar edilmesile Avrupa'ya firar etti. Bir aralık Mısır'a giderek

mevlevihanede ikmâli çille ile hücrenişin oldu". 1907 de Paris'te bulunduğu esnada söylediği müseddeste diyor ki:

"Diyârı gurbete bivaye düşdük yarımız yoktur Gamı hicran ile yanmakta dil, gamharımız yoktur Medârı istinadı hatırı bimarımız yoktur Eğerçi yarı sadık, müstakim etvarımız yoktur Cenabı haydarı kerrar âsa şahımız vardır Perişan rüzgâr olsak dahi Allahımız vardır".

İlânı Meşrutiyetten sonra İstanbul'a geldi. Şûrayı Devletteki eski arkadaşlarından Vagleri Efendi Sisam Beyliğine nasbolunduğu esnada Sisam Tahrirat Müdürlüğüne tâyin ettirdi.

Son memuriyeti, İzmir vilâyetinde Seferihisar kaymakamlığıdır. Bilâhare tekaüd edildi. Son zamanlarında teehhül eyledi, zevcesinin Saınatya'daki evinde 29 Nisan 1937 de vefat etti. Cenazesi — müdavimlerinden bulunduğu — Prens Halim Said'in ve Abbas Celâl'in muavenetlerile kaldırıldı. Yenikapı Mevlevihanesi civarında Dedeler Kabristanına defnolundu.

Sarıdan mübeddel beyaz sakallı, küçük gözlü, orta boylu, terbiyeli, nazük, halim, sükûte mail idi. Halü kalinden, liyakatlı bir zat olduğu anlaşılamazdı. Halbuki liyakat sahibi idi. Mukaddema hatırı sayılır demkeşlerden olduğu halde son demlerinde, şeyhuhate munzam olan illet, terki işret ettirmişti.

Mülga Babıâli'de on dört sene iyalâtı mümtaze ve muhtare müdiriyetinde bulunduğum esnada — diğer mümtaze memurları gibi — merhum da gelir giderdi. O suretle ülfet hâsıl olmuştu. Vefatından az zaman evvel evine gittim. Yüksek ot minderin üstüne mangal koymuş, diz üstü oturuyordu. Gidişimden pek ziyade memnan oldu. Bir sepet getirdi. İçinden defterler, kâğıdlar çıkardı. Bazı manzumelerini okudu. Hocası Remzi Baba'nın ve kendinin manzumelerini ve resmini istemiştim. Vücudü rahatsız, hava da soğuk olduğundan — soğuk yerde bulunan — sandığı karıştıramıyacağını, hava ısınınca istediğim şeyleri ve resmini getireceğini vadetmişti. Getirmeden ahrete gitti.

Buraya dercettiğim manzumeler, sekiz on sene evvel verdiği âsardandır. Emsaline nisbetle güzel söylediği bunlardan anlaşılır.

GAZEL1

Sahbaye aksedince ruhı, tabı mah ile Demler döküldü ortaya kasdı şenah ile Çok dilleri harab eder encamkâr o şuh Mestane bir nigâh ile, çeşmi siyah ile Pirane ser çekip gideriz gûyi dilbere Pejmürde bir aba ile serde külâh ile Ruzi hisab solda kalan sıfrı andınır Binlerce secde itsek eğer iştibah ile Mesturdur kitabı hakikatte hüsnü aşk Seyreyle kâinatı biraz intibah ile Hüsni cihan şümulü fakat göz kamaştırır Yok beynimizde perdei hail İlâh ile

Mülga Yenikapı Mevlevihanesi Şoyhi merhum Abdülbâki Efendiye naziredir. Tercemei halâ
158 inci sahifededir.

Kalmaz bu hâki siflede elbet suud eder Arşı berini aşka gönül dudi ah ile Zira huzuri izzete ben çıkmak istemem Nasıyei siyah ile, cürümü günah ile Alûdedir mahabbet ile tınetim Kemal Geldim cihane aşkı fazilet penah ile

*

Cihani ehli aşka bir mahalli imtihan gördük Safa tahsiline sây eyledikce hep ziyan gördük Lisanın eylemiş dembeste telhîi gami hicran Gülüstanı cihande biz niçe şirin zeban gördük Felekle pençeleşmek isteyüp meydanı gayrette Serilmis haki mağlûbiyete çok pehlevan gördük Cihanı serteser keştügüzar ettik, bütün halkı Cefa iklimine konmus büyük bir kârban gördük Olup serder havayı kâküli bir servi dilcunun Beharı âlemi seyreyledik amma hazan gördük O mahın bilmedik mahiyetin manada surette Büyüttük olkadar kim âdeta semsi cihan gördük Yakıp mahvetmeğe gelmiş iken hestîi mevhumi Bu ateshanede canlar yakar biz nice can¹ gördük Sarıldık dameni ihsanına bir kâmili asrın Ebülyakti cihan zanneyledik ibni zaman gördük Yetistirdik gönülde bir müridi müttaki meşreb Anı sayestei terbiyeti pirimugan gördük Ne gördük bunca yıllar tekyede hizmet idüp şeyhe Yine meyhanede bir cam ile bir nevcivan gördük Gönül medhus olur Perri² semaindan, safasından Deri hünkân biz ehli dile darülaman gördük

¹ Tariki Mevlevî ıstılahında "can", çillede bulunan nevniyazlara tesmiye olunduğunu, Kemalüddin Petrî, manzumesinin altına işaret etmiştir.

² Bazz manzumede "Perri" mahlasını kullanmıştır.

KENAN

Yusüf Kenan [Bey], Bayezid oğullarından Meraş Valisi Vezir Meraş'lı Kalender Paşa Zâde Diyarbekir Valisi Vezir Süleyman Paşanın oğludur. Annesi Şerife Hanım, Zülkadr evlâdındandır. 1830 [1246 H.] da Meraş'ta doğdu.

Çocukluğunda Mirülümeralık rütbesi tevcih olunarak Paşa oldu. Meraş'ta tahsili marifet etti. İstanbul'a geldi. İstidası üzerine rütbesi 1845 [Şevval 1262] de rütbei saliseye tahvil ve Sadaret Mektubî Odasına memur edildi. Daha sonra Hariciye Mektubî Odasına girdi.

1860 [Rebiülâhır 1277] da ulâ sınıfı sânisi rütbesile hariciye, yine o sene içinde Sadaret Mektubculuğuna tâyin olundu. 1862 [Şafer 1279] de ulâ sınıfı evveli ve ikinci rütbe Mecidî nişanı verildi. 1867 [Cümadelûla 1284] de Tunus Kapı Kethudalığı da Mektubculuğa ilâve edildi.

1868 [9 Zilhicce 1285] de rütbei balâ ile Dahiliye Müsteşarlığına ve 1869 [5 Cümadelâhire 1286] da Mahkemei Nizamiye Âzalığına tâyin kılındı.

Mahmud Nedim Paşanın Sadaretinde 1871 [5 Receb 1288] de ikinci defa Sadaret Mektubculuğuna, müteakiben [Şaban 1288] de Divanı Hümayun Amedciliğine ve Hüseyin Avni Paşanın Sadaretinde 1874 [25 Rebiülâhır 1291] de Şûrayı Devlet Âzalığına, dört ay sonra [2 Remezan 1291] de tekrar Amedciliğe ve Mahmud Nedim Paşanın ikinci sadaretinde 1875 [Zilkade 1292] de Divanı Ahkâmı Adliye Muhakemat Dairesi Âzalığına tâyin olundu.

1876 [9 Receb 1293] da vefat eyledi. Merkez Efendi Kabristanına defnedildi. Manzum ve mensur âsarından bazıları "Âsarı Kenan Bey" ve "Gülşeni Suhan" namlarile tabolundu. Basılmıyan resmî ve hususî bazı müsveddeleri damadı merhum Cevad Beyin nezdinde mahfuz idi.

Merhum şairlikten ziyade nasirlikle mâruf idi. Babıâli'nin en muktedir kâtibi addolunurdu. İşretle meluf ve meşhur idi. Meclisi Vükelâ'nın mühim mazbatalarını ve arz tezkirelerini içerek yazdığı mervidir.

Vefatında "Vakit" gazetesinde şu fıkra derc olunmuştur:

"... Merhum, meherei erbâbı şirü inşâdan olarak zahirde vefatına sebeb olan şey, işrete ifratı inhimaki olmağla bu cihetle gaybubeti her halde mucibi teessüf ve sair işret mecburları için şayânı ibret ve intibahtır".

Uzun boylu, esmer, seyrek sakallı idi. Resmi yokdur.

Vaka nüvis Lûtfi Efendinin söylediği tarih manzumesi:

"Meras'ın rükni iken ben sığari sinnimde Validemle gelüp İstanbul'a mirane edâ Paşalık namını terk ile yazıldım kaleme Hamei savi alup destime manendi asa Şirü inşada kariham giderek oldu küşad Yazdığım maddeleri hep beğenirdi vükelâ Bu sebeble mütehayyiz olarak beynelenam Kalemimle niçe hizmetleri ittim ifa Zulmümün dairesi nefsime mahsur idi hep Etmedim ben bilerek devletime cürmü hata Görmedim bir düzüve ömrüm icinde rahat Doymadım gencliğime hayf bana valı bana Yazı yazmak gibi buz üstüne gecti ömrüm Geçiyordu çabucak ahdü zemanım hayfa Günahun her nekadar çoksa da andan çoktur Afvü ihsanı İlâhiye ümidim Hakka « ارجم » emrine oldukta muhatab nefsim Can atup oldum o dem rahrevi semti beka İsmimi senki mezarımda gören ehli kerem Bana lûtfen ideler, yalvarırım hayr dua Haberi fevtime bu noktalar olmus tarih Mir Kenane Huda Cenneti kıla me'va"

*

Devletce gizli tutulması lâzımgelen bazı mühim meseleleri, Mısır Hıdivi İsmail Paşaya ihbar ettiğine Sadrıâzam Âli Paşa nasılsa zahib olarak Kenan Beyin bir şarkısındaki "Âşıklığımı nalelerim halka duyurdu" mısraını "Casusluğumu namelerim halka duyurdu" şekline ve memuriyetini de Dahiliye Müsteşarlığına tahvil eyledi, — o zamana yetişen — bazı zevattan işitilmişti. Resmî kitabetteki mehareti gibi iffet ve namusu da herkesce müsellem olan bir zata casusluk isnadı, hased ve rekabet saikasile Âli Paşaya ilkaatı müfsidanede bulunulmuş olmasından başka bir şeye haml olunamıyacağından bu husustaki malûmatını damadı Cevad Bey merhumdan sormuştum, aşağıdaki varakayı göndermişti:

"Babıâli'ye aid ahvali, Hıdiv İsmail Paşaya yazmak bahsi şayânı tedkiktir. İsmail Paşa, bir ecnebi memuru, yahud düşmeni devlet değil idi ki anınla muhabere edilmek casusluğu istilzam etsin¹. Âli Paşanın meşhurı âlem olan kin ve garazı, kendinden gayrı erbabı ikbale intisab eden, yahud zevatı sairenin teveccühünü kazanmış

Devlete taallûk etmiyen hususî işlere dair muhabere etmek başka, gizli tutulması lâzımgelen devlet umurunu haber vermek yine başkadır. İhbar, maddî bir menfaate müstenid olmasa ve bir zarar tevlid etmese bile yine tecviz olunamaz. Herhalde kâtib, kâtim olmalıdır.

olan âdemler hakkında biaman bir surette tecelli ettiği nakabili inkârdır. Kenan Bey, Fuad Paşa tarafından iltizam ve o asrın ekâbiri canibinden takdir olunduğundan ve bilhassa Yusüf Kâmil Paşa gibi fazilet ve irfanı ile mümtazülemasil olan bir zatın mazharı teveccühü bulunduğundan¹ Âli Paşa, âdeta kıskanma derecelerinde evza gösterirmiş. Ubudiyetleri şahsına hasretmek istiyenlerden olduğu için Kenan Bey ne yaptise bir türlü yaranamamıştır.

"Âşıklığımı nalelerim halka duyurdu" mısraını hâvi olan şarkıdaki "Feryadımın aksi geliyor semti semâdan" mısraını takdiren Yusüf Kâmil Paşanın ibzal eylediği taltifat da Âli Pasanın infialini tesdid eylemistir.

Kenan Beyin mizacını bilenler tasdik ederler ki esrarı devleti ifşa emnek şöyle dursun, kendi ailesinin mâlen harabını intac eden konsolid hakkındaki kararı Meclisi Vükelâda kendi yazdığı halde evlâdına bile söylememiş ve ellerindeki binlerce liralık konsolidin bir gün evvel satılmasını temin emmemiştir. Sattıkları evlerinin bedelile tedarük edilen ashamın mahvine seyirci olmak derecesinde ketumiyyeti muhafaza eylemiştir.

Onu herkes sevdiği gibi Hıdiv de severdi. Hattâ padişaha takdım eylediği bazı arızaları — inşadaki şühretinden dolayı — ona yazdırırdı.

"Vakit" gazetesinin yazdığı işret fıkrası üzerine aile namına ikâmei dâva edilmesile fıkranın muharriri istifayi kusur etmiştir. Kenan Bey, zevku safaya maildi ve fazla işret ederdi. Fakat âlemi âbde hali tabiîden daha halûk ve nazük idi. Hanesinde daima musikî ve şiir erbabından hayli zevat bulundurur ve onları geçindirirdi.² Seha ve keremi mebzul idi.³ Mücessem hiisni hulk olup ağzından fena bir kelime,

1 Tanıdığı âdemleri, bilhassa kemal erbabını aramak, hastalıklarında halü hatırlarını sormak Yusüf Kâmil Paşanın şiarı olduğundan Kenan Beyin rahatsızlığında — muhiblerinden olan — babam Mehmet Emin Paşa merhumu, hatırını sormak için göndermiş ve muhterem hasta, bu iltifattan müteşekkir ve minnetdar olarak yatakta aşağıdaki mısraları yazıp takdimini reca etmiştir:

"Asafa efzun ter olsun devletin Bihazan olsun baharı sıhhatin Mürdeyi ihya buyurdu şefkatin."

- 2 Diyarbekirli şair Talib, bir manzumesinde Kenan Beyden gördüğü misafirperverlikten misnetdarane bahsediyor.
- Babası Veys Paşa ve kendi, Kenan Beyin pek eski dostlarından olan Zeynülâbidin Reşid Bey, bana gönderdiği mektublardan birinde "Kenan Bey merhume vekilharclık kolay değildi" unvanile şu satırları yazmıştı:

"Miri müşarünileyhin akrabasından Said Efendi, berayi hatır vekilharclığı deruhde ile nakdi mevcudu olan altı yedi yüz lirayı iki üç ay zarfında sarfeder. Masarifi vakıanın defterini Beye verir. O da tedkik için Pepe İsmet'le* Bursa'lı İsmail namındaki dalkavuklara tevdi eder. Bunlar, ictima ederler. Her kalemde "Vay insafsız, Beyefendiyi batırmış. Vay hain, hanedanını kül etmiş. Vay mel'un biri beş yazmış" gibi hakaretamiz sözlerden maada bir de temiz dayak atarlar. Mumaileyh "Ben Beyi batırmadım. O beni batırdı. Ettiğim masrafa mukabil beş para alamadım" diye feryad ederek ve inliyerek soluğu, ehibbasından Aziz Paşanın Sultantepe'sindeki hanesinde alır. Bir hafta kadar esiri firaş olur. Yol masraftu Paşa, tesviye edip Meraş'a avdet eder. Bu vak'ayı Trabzon'da valı iken Aziz Paşadan işitmiştim."

* Tercemei hali 713 üncü sahifededir.

şiddetli bir söz bile işitilmemiştir. Hakikati hal, böyle olmakla beraber her insan gibi onun da kusurları olabilir."

*

Kenan Beyin eş'arı, Medhiye ve Yeni sene tarihleri kabilinden manzumelerle şarkılardan ibarettir. Kaside gazel, kıt'a, rubaî söylememiştir. Söylemiş ise ben, görmedim ve işitmedim.

ŞARKI

Sislendi hava tarfı çemenzarı nem aldı Bülbül yuvadan uçtu gülüstanı gam aldı Bağlar bozulup bezmi vefa şekline girdi Gülzârı mahabbette yine şenlik azaldı

Ş

Bir gün seni elbette eder vâsılı cânan Bu âhı sehergâh ile bu hâli perişan Bak bülbüle sabreyle gönül eyleme efgan Hengâmı güle, nuşi müle şunda ne kaldı

§

Hayrette benim suzişime ateşi suzan Tufanı kaza cuşişi çeşmanıma hayran Canımdan usandırdı beni nazı tabiban Biçare gönül bisteri mihnette bunaldı

Ol kaşı keman, cevrü cefa yayını kurdu Tiri nigehi murgı dili zârımı urdu Peykânı gamı geçdi ciğergâhıma durdu Âşıklığımı nalelerim halka duyurdu

Sultanı kader neyleyim böyle buyurdu

Mehcur olalı ol güli nâdide edâdan Kurtulmadı biçare gönül harı cefadan Feryadının aksi geliyor semti semâdan Âşıklığımı nalelerim halka duyurdu

Sultanı kader neyleyim böyle buyurdu

Müjgân oku sinemde edip kârını icra Hum ciğere çeşmi teri eyledi mecra Yârin işidip güldüğüne ağlamam amma Âşıklığımı nalelerim halka duyurdu

Sultanı kader neyleyim böyle buyurdu

* **

Gönül tesiri gamla nalezendir Belâyi fırkatten mi ne denir Cihan şimdi bana beytülhazendir Cihan şimdi bana beytülhazendir

à

§

Saba var yâre bahtimdan figan it Sorarsa halimi böyle beyan it Götür hunabı çeşmim armağan it Cihan şimdi bana beytülhazendir

§

Beni men etti hicranın emelden Ben artık ihtiraz etmem ecelden Yıkıldı hanei hatır temelden Cihan şimdi bana beytülhazendir

KEŞFİ

Ömer Keşfi [Efendi], Şekilî Ali Efendinin oğludur. 1835 de doğdu. Kırım muharebesinde —Seyyid Hamza Nigâri Efendi merhumun kumandasında Kafkas-ya Zadegânından teşekkül eden — süvari alaylarının kitabetinde kullanıldı.

Anadolu orduları maiyetinde iken ibraz eylediği hizmetlerden dolayı kaydı hayat ile maaş tahsis ve diğer suretle de taltif olundu.

Harbden sonra Erzurum İskânı Mahacirin memuriyetinde ve Muhasebe Kitabetinde bulundu. 1867 de otuz iki yaşında vefat etti. Erzurum'da Derviş Ağa Camii Haziresine defn olundu.

Hayli manzum söz söylediği menkuldür. Her şeyin güzeli gibi sözün güzeli de azdır. Herkes, nefsinde söz söylemek salâhiyetini tehayyül etmese, yahud söylediği sözlerin güzelliğine kanı olmasa, güzel söz söyleyene ve güzel söze tesadüf olunur.

Keşfi'nin oğlu — Düyunumumiye merkez idaresi yazı işleri müdir muavinliğinden müteakid — Hafız Mehmed Kâşif Efendinin de [1863 - 1921] manzırmeleri vardır.

Tepti sevda, yine dil, menzili cânâne gider Baş açık, yalın ayak derkei sultane gider Cuşeşi şevku niyaz ile o meydane gider Galiba şahi şehid aşkına kurbane gider

Sinei âşıka ey dil, çekilür dağı hezar Vadii gamde niçe yıllar ider naleü zar Can verir etmek içün gûyi dilâraya güzar Tepti sevda, yine dil, menzili cânâne gider

Aşka pabeste olanlar, hiyelü âle düşer Kâh çahı game, keh vesvesei bâle düşer Yolda bin türlü meşakkatle yaman hale düşer Tepti sevda, yine dil, menzili cânâne gider

Zerrece yok ki tehammül, ide aramu sükûn Ol kadar camı heves sunmuş ana bahtı nigûn Aşktan gayri gerekmez ana hiç rah nümun Tepti sevda, yine dil, menzili cânâne gider

Kimde aşkın eseri eylese bir zerre zuhûr Olur elbette o dem merhalei rahate dur Zevkı vuslatla fakat bir gün ider kesbi huzur Tepti sevda, yine dil, menzili cânâne gider

Müşki Çiniden gelir sanma meşame feyzi aşk Bir Peri'nin kâküli anber feşanından gelir Şimdi bildim gûşume âvazı hayyi lâyemut Piri aşkın nüktei cennet nişanından gelir

KESFİ

Keşfi Baba, 1835 [1251 H.] de Erzurum vilâyeti dahilinde Zur köyünde doğdu. İstanbul'a gelip bir müddet eniştesinin yanında kaldı. Bir işle meşgul olmadı. Âşık Paşada mülga Tahir Ağa dergâhına devam ederdi. Sank ve cübbe ile gezerdi.

Ümmî dinecek derecede okuyup yazması az olduğu halde — âşinalarının rivayetlerine göre — fikiha, tefsire, hadis'e ve tasavvula dair bahis açılsa vakıfâne söz söyler ve dinleyenleri hayrette bırakırmış.

Âşık Yunus tarzında büyük bir divanı olduğu mesmudur. Nakşibendî ve Kadirî tarikatlerine müntesib idi. Erzurum'a avdetinden bir sene sonra 1907 [1325 H.] de vefat etti.

**

Muhammed nurunu ihsan iden sen Melekler dan âciz
Bütün ruhlar gelüp andan zuhûra
Alanlar ol sadadan zevku şevki
Kimisi kaldı İblis meşrebinde
Cihan halkın kimin kâfir, munafık
Halil'i odlara Nemrud atınca
Eridüp Turisinayı cemalin
Yusüften ayırup Yakubı zarı
Muhammed'dir nebiler serveri hem
Ne güçlük var bizi af eylemekten
Virüp aşkı Yakup odlar içinde
Düşürüp dağa taşa ehli aşkı
Kamu varlıklarından geç beni bul

Anınla âlemi taban eden sen
O sıttı Âdeme ihsan eden sen
ferman eden sen
ferman eden sen
Ölari talibi niran eden sen
Ölari talibi niran eden sen
Ölari talibi niran eden sen
Kimin âşık, kimin irfan iden sen
Yakup odları gülistan eden sen
Musay'ı valihü hayran eden sen
Niçe yıl âh ile giryan eden sen
Anı derdlilere derman eden sen
Benim Gaffar deyu ilân eden sen
O şûleye beni pervan iden sen
Derununda özün pünhan eden sen
Buyurup Keşfi'yi irfan eden sen

* **

Nedendir böyle ağlarsın Ümidin Hakka bağlarsın Bu dünya mülkine geldin Bu hayret bahrine daldın Ninni oğul ninni Ninni oğul ninni Meleklerden öğüt aldın Ninni oğul ninni

Nedir bu ağlamak çok çok Cehennem havfi sende yok Huda gönderdi dünyaye Gönül arz eyle Mevlâ'ye Sana iğva verir şeytan Bu dünya mümine zindan Bu dünya işi mihendir Serapa bize ibrettir Bunun safasına bakma Tariki aşktan çıkma Halâlinden olur her kâr Çalış ez cânü dil her bar Ciğerden ağlayup durma Beni ateşlere urma Bu Keşfi'den nasihat al Taatte eyleme ihmal

Sanırlar saplanır bir ok Ninni oğul ninni Sakın boş düşme hayhaye Ninni oğul ninni Sözünü dinleme bir an Ninni oğul ninni Bunun her kârı firkattır Ninni oğul ninni Ahiret mülkünü yıkma Ninni oğul ninni Kesel ehli olur nâçar Ninni oğul ninni Melûl melûl boyun yorma Ninni oğul ninni Maarif bahrine gir kal Ninni oğul ninni

LEBIB

Mehmed Lebib [Efendi], Tophane Ruznamçecisi Mustafa Efendinin oğludur. 1785 [1199 H.] de¹ İstanbul'da doğdu.

Tahsili ilmetti. Ruznamçe kalemine devam ederek babasının 1813 [1 Rebiülevvel 1228] de vefatında yerine tâyın olundu. On üç sene bu hizmette bulundu.

1826 [1241 H.] da Yeniçeriliğin ilgasında — Koca Mustafa Paşa civarında bir tekkenin postnişini olan Feyzullah Efendinin oğlu küçük şeyhin dervişlerinden ve erbabi fesaddan — Yeniçerilerin Mumcusu Arnavud İsmail'in oğlu Süleyman'ın ihfa edilmesini küçük şeyh, müntesiblerinden Tophane Nâzırı Sadık Efendiye söylemesi üzerine Efendi, — maiyetinde Ruznamçeci olan — Lebib Efendinin evinde saklattırdı. Süleyman'ın, Serasker tarafından arattırıldığını Lebib Efendi işitince kendi evinde bulunduğunu hafiyyen kalyoncu zabitine haber vermeğe mecbur oldu. Zabit de Sadrıâzam Selim Paşaya ihbar etmekle Süleyman oradan alınıp idam olundu.

Sultan Mahmud, Sadık ve Lebib Efendilerin de ifnasını emreyledi. Pertev Paşa vesair vükelâ, ölümden kurtarmak için Sadrıâzamı ikna ettikten sonra Padişahtan istirham ettiler, Sadık Efendi idama bedel 1826 [28 Zilkide 1241] da Amasya'ya nefyolundu.

Lebib Efendi, keyfiyeti haber vererek sadakat göstermiş ise de birkaç gün tehiri, kabahat sayılarak Kütahya'ya iclâ edildi. Bir müddet sonra affolunarak İstanbul'a geldi.

Müteakiben vâki olan Rusya muharebesinin mukaddimatında Tuna kalalerinin muayenesine ve harbin ilânında Şumnu Ordusu Mühimmatı Harbiye nezaretine memur oldu. Musalehadan sonra avdet etti.

Muhtelif tarihlerde Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna cihetlerine muvakkat memuriyetlerle gönderildi. Mevkufatiliğe, zecriye muhassıllığına, Tersane Müdiriyetine ve Harir Nezaretine tâyin edildi.

Bir müddet mazul kaldıktan sonra Şûrayı Babıâli, Ziraat Meclisi âzalıklarına memur oldu. 1838 [1254 H.] de teşkil ve Ticaret Nezaretine rabtolunan karantine işleri, ertesi sene müstakil bir nezaret şekline konularak Lebib Efendi tâyin olundu.

¹ Kızının oğlu fudalayi ricalden İzzüddin Bey merhum, velâdet tarihinin böyle olduğunu söylemiştir. "Fatin" tezkiresinde [1203 H.] olarak mukayyeddir.

² Cevdet Paşa Tarihinde bu suretle muharrerdir. İzzüddin Bey, "Bazı casusların keyfiyeti Sadrazama, onun da Padişaha bildirdiğini" bana söylemiştir. Lütfi Efendi, tarihinde "Hanesinde misafir eylediği mün'akisi samiai padişahi" olduğunu Lebib Efendiden naklen söylüyor.

1840 [1256 H.] da ulâ sınıfı sânisi rütbesile Haleb Defterdarlığına nasbedildi. Havasile imtizac edemediğinden iki sene sonra istifa etti.

1843 [1259 H.] de Rumeli iyaleti [Manastır] defterdarı oldu.

1845 [1261 H.] de istifa etti. 1846 [1262 H.] da Meclisi Valâyi Ahkâmı Adliye âzalığına tâyin ve şehzadelerin sünnet düğünü esnasında ulâ sınıfı evveli rütbesi tevcih kılındı.

1849 [1265 H.] da Meclisi Muhasebei Maliye Riyasetine ve Encümeni Dâniş âzalığına, 1854 [Rebiülâhır 1270] de tekrar Meclisi Vâlâ âzalığına, 1857 [Zilkade 1273] de Takvimi Vekayi ve Matbaai Âmire Nezaretine nasbolundu. Rütbei Balâyı ve ikinci rütbe Mecidî nişanını ihraz eyledi. 1862 [1278 H.] de Takvim ve Matbaa Nezaretinin, Maarif Nezaretine ilhâkı üzerine açıkta kaldı. "15000" kuruş mazuliyet maaşı tahsis kılındı.

1867 [20 Şaban 1284] de vefat etti. Eyub'de Bostan iskelesinde imaretin karşısındaki kabristane defnolundu.

MEZAR TAŞINDAKİ KİTÂBE : HÜVELBÂKİ

"Kudemayi Ricali Devleti Aliyyeden esbak Takvimhane Nâzırı merhum ve mağfurünleh Mehmed Lebib Efendinin ruhı şerifi içün elfatiha 20 şaban 1284."

Başı büyük, beyaz sakallı, kısa boylu, vücudü enli idi. Resmi yoktur.

% * *

Lebib Efendi, zamanının ilmü irfan ile mâruf olan ricalindendir. Mahmud Paşa Camii civarında Menge mahallesindeki konağına üdeba, şuara vesair erbâbı marifet devam eder, ilmî ve edebî suhbetler edilir idi. Daniş sahiblerini himaye eder, bilhassa müstaid genclerin terakkisine çalışırdı. Şair Safvet'i, yorgancı kalfalığından ve meyhane köşelerinden çıkarıp üdeba kafilesine katan odur.

Efendiyi pek sık ziyaret edenler arasında Ziya Paşa ve "Ceridei Havadis" muharriri meşhur Âlî gibi pek kıymetli edibler ve şairler vardır.

Ricali devletin ve erbâbi kemalin kudemasından yaşlı başlı bir zat olduğu halde 1861 [Hicrî 1277 senesi evahirinde] Hersekli Ârif Hikmet'in evinde toplanan Encümeni Şuaraya devam ederdi.

Meclisine mülâzimet edenlerden Lûtfî Efendi, tarihinin basılmıyan kısmında Efendinin vefatından bahsederken der ki:

"... Şuh meşreb, piri cevan nüma, hüsni tabiat ve ülfet ve musahabette yekta, meclisile iğtinama olunur bir şairi bihemta idi. Hanedanı ehli beyte olan şiddeti ittibat ve mahabbeti âsarı olarak her sene muharremülharam dühulünde müstakillen beşer onar sahifelik matemnameler tanzimini itiyad edinmişti."

Bu sözlerin, hakikate muvafık olduğunu, — zamanının bütün fuzalasile tanışmış olan — babamdan ve Ârif Hikmet'le diğer zevattan işittiğim medayih, müeyyiddir. Ancak Lûtfî Efendinin "Şair Bîhemta" tâbirini — üst taraftaki — "musahabette yekta" ya seci' olmak için kullandığını söylemek de hakikate tevafuk eder.

Fazilet sahibleri, munsif olur. Bihakkın fazilet ve insaf sahibi olan Efendi merhum da bakınız ne diyor:

> "Eski mazmunları tazmin ile çaldın çarptın' Sana şair mi desem vah Lebib vah sana"

> > ξ

"Bana mecmuasın okuttu geçenlerde Lebib Sâde sözler de bu âlemde esenniş bildim".

Âsarı nazmiyesi "2832" sahifeli — büyük küçük — on iki mecmuadan mürekkebdir. Mecmualardan birkaçı, Ziya Paşanın yazısiledir. Ahfadı fazılasından Mehmed Şerif Paşa, kütübhanesinde mahfuz olan bu mecmuaları, umumî kütübhanelerden birine koymak istedi. Efendinin pek eski ehibbasından Pertev Paşa merhumun — Üsküdar'da Selimiye dergâhından — Fatih'de Millet Kütübhanesine nakl olunan kütübhanesine koymağı münasib gördüm ve bizzat teslim ettim².

On iki mecmuanın muhteveyatı, tensik ve en güzelleri intihab olunmak suretile tertib edilen Divanı Kebir, bastırılmak üzere — Efendinin meclisine devam edenlerden — Manastır'lı Şair Nailî tarafından Mısır'a götürüldüğünü ve neticenin mechul olduğunu Şerif Paşa söylemiştir.

Divanın basılmadığı, bir nüshasının Mısır'da ve burada görülmemesile sabittir.

BASILAN ESERLERI:

1 — "Cevahiri Mültekate". 2 — "Tuhfei Vehbi Şerhi". 3 — Tuğrai'nin "Lâmiyetülacem" namındaki kasidesinin Türkce şerhi. 4 — Fuzûlî'nin "Sıhhat ve Maraz" adlı Farisî risalesinin tercemesi.

Bu terceme, tabolunmak üzere iken Abdülhak Molla, okuyub iade etmek üzere alır. İade etmeden vefat eder. Müsveddesi de yanar. Bu sebeblerle yeniden tercemeye mecbur olduğunu, Lebib Efendi — 1856 [1273 H.] da basılan nüshanın mukaddimesinde — söylüyor. 5 — «رمان الهدى في رد المارى» . « محنه الأرب في رد اهل الصلب» isimli eserin tercemesidir. Beş bab zeyledilmiştir. Basılmamıştır. 6 — Sokakların

- ¹ "Aldın sattın" dese idi, "çalmak, çarpmak" hücnetine mahal kalmazdı.
- ² Bazı kitab ve mecmuaların arkalarında ve kenarlarında görülen imzasız ve işaretsiz yazıların kimlere aid olduğunu anlayamıyoruz, metak ediyoruz. Bizden sonra gelecekler içinde de bizim gibi merak edenler bulunur zannile söylüyorum ki: Lebib Efendinin mecmualarının ilk sahifelerinin arkalarındaki yazılar benimdir.

tathir ve tanzimi hakkında risale. Bu da tabolunmamıştır. 7 — On iki mecmuadan mürekkeb divanı eş'ar.

GAZEL

Tirinin peykânın alma sinei uryandan Bir o kaldı ittiğin inamdan, ihsandan Baştan ayağa kadar endamına âyineyim Sensin ey mehru görünen çeşmime her yandan Neylesün dilhastegânı aşka baksun da tabib Fark müşkildir ogüne derdleri dermandan Çok temaşa eyledim seyrangehi uşşakda Görmedim asla müri vvet görmişi hubandan Hiç değil çâki kiriban etmeğe hazırlanur Bazı kerre âşıkın el çekse de damandan Yâr pünhan olsa gönlünde aceb olmaz Lebib Bilmiyor musun periler gizlenür insandan

**

Äşıkım dilde âhu zarım var
Derdi hasretle kâru barım var
Aşka dirdim ne ise nakdi heves
Ey gönül, işte bunda kârım var
Beni gösterdi bülbüle, didi yâr
Böyle feryad ider hezarım var
Hoşça tut kim gönül dinür adına
Sende ey şuh yadigârım var
Bir şeyim var dimem Lebib, ancak
Nazmü nesr ile iftiharım var

Bir kimse değil sırrı kaderden agâh Mâni de ve mu'ti de Cenabı Allah Lâzımsa da esbaba gönül rabtitmem لا حرل و لا قوة الا طائ

Âşıklığı terk itmek içün vaiz Efendi Ezberlemiş idim ne didise bana anma Bir harfi dahi kalmadı zihnimde unuttum Nagâh görünce seni ey şuhı dilâra

Aranur ehli deyu olmaz idi Devletin cahına herkes tâlib Şimdi nâehl olanlar buluyor Ehlinin himmeti ile mansıb

BİR MANZUMENİN BAZI EBYATI

Yer bulmaz idim yağmağa barân oluvirsem Gökler yıkılurdu mehitaban oluvirsem Derd olsam eğer kimse devâmı bulamazdı Bir derdli bulunmaz idi derman oluvirsem Mahileri mar olur idi ben deniz olsam Toprak kesilürdü suyu umman oluvirsem Mısr olur isem Nili mübarek akamazdı Göz sürmeyi görmezdi sıfahan oluvirsem Bağ olsam eğer meyveye hasret olur âlem Bir sebze yetişmez idi bostan oluvirsem Her kokla yanın burnu düşer nefret iderdi Gülzârı cihanda gülü reyhan oluvirsem Her taze firar evler idi Kartala doğru Mahbub sevüb maili huban oluvirsem Derhal kıyamet kopar âlem yıkılurdu Seddadın eğer yaptığı bünyan oluvirsem Viran olurdu Yemen iklimi Lebiba Håkinde biten kahveye fincan oluvirsem

Ateş, pamuktan korktu savuştu kömürlüğe Bad, eyler oldu sivri sineklerden ihtiraz

Kediye pis dime zinhar Lebiba zira Peşeler filleniyor, murlar arslan oluyor

LEYLÂ

Leylâ [Hanım], Sudur'dan Moralı Zâde Hâmid Efendinin kızıdır. Hangi senede doğduğu malûm değildir. Babasının 1824 [Receb 1240] de vefatı üzerine tanzim eylediği mersiyede:

"Çenk veş kaddin büküb Leylâ fakir Derdü gam itdi anı genclikte pir"

demesine göre o tarihte genç olduğu anlaşılıyorsa da kaç yaşında bulunduğu tâyın edilemiyeceğinden velâdet tarihinin de tesbiti mümkin olamaz.

Dayısı¹ Keçeci Zâde İzzet Molla'dan teallüm etti. Piri Zâde Yahya Beyin ikinci defa Rumeli Kadıaskerliğine tâyininde yazdığı tarih manzumesinde Molla, dayısı olduğunu söylüyor:

"Sekiz mah oldu kim bu bendegânın deşti gurbette İderken çerhi gaddarın elinden naleü feryad Firakı daderile! maderim âh eyleyüp her dem Felekten çektiğim cevrü sitem olmaz iken tadad".

Atiye Sultanın velâdetine söylediği tarih manzumesinde — menfiyen Keşan'da bulunan — Molla'nın afvını istirham ettiği sırada:

"İzzet kulun ki daim tashih ederdi şi'rim Şimdi burada yok kim olsun bana nigehban"

ve Yahya Bey hakkındaki manzumede:

"Hıdiva zatını medh etmede af eyle noksanım Suhan kande bulur şakird! Menfada ola üstad"

demesinden de Molla, üstadı olduğu anlaşılıyor.

Leylâ, gencliğinde evlendi. Zevcinin kim olduğunu öğrenmek kabil olamadı. İzdivacının haftasında ayrıldı.

Cevdet Paşanın kızı Fatma Aliye [Hanım] "Namdaranı Zenanı İslâmiyan" namındaki eserinde diyor ki:

¹ Leylâ'dan pek az bahseden eserlerde İzzet Molla, onun dayısı olduğu gösterilmeyip "akriba-sından Keçeci Zâde İzzet Molla..." denmiştir.

"... Düğün gecesi Leylâ, gelin elbisesile telli duvağı ile bulunurken zevc efendi, ilk gecesinden zevcesini hizmetine alışdırmak ve kendini saydırmak fikrine itikaden mi olacak ne olacak, "Hanım, gel şunu değişdir" diye nohud yakısı bulunan kolunu geline uzatmış. Leylâ, dışarı fırlamış ve artık içeriye gıtınıyeceğini etrafındakilere söylemiş. Aktıba ve taallûkatı telâşa düşüp kendisini kandırmağa uğraşnışlarsa da mümkin değil kızcağızı hücrei zifafa gönderememişler. Leylâ, "Ömrüm oldukca beni nohudlu yahni yemekten iğrendiren bir herifin yüzünü görmeğe mümkin değil tahammül edemem" demiş. Leylâ gibi bir kızı öyle bir erkeğe vermek, Leylânın asla kadrını nazarı itibar ve itinaye almamak denek olmaz mı? En sonunda bicare Leylâ'yı.

"İç bâdeyi gülşende ne derlerse desinler Âlemde nedir farkı bana medhile zemmin Âlemde sen eğlen de ne derlerse desinler Sağ olsun ehibba da ne derlerse desinler."

demeğe kadar vardırmışlardır. O kadar zemler, hücumlar Leylâ'yı susturmak içün de değil. Anı söyletmek te istiyorlardı. Bir yandan kadınların okuyup yazdıklarını dahi istemedikleri halde bir yandan da Leylâ'yı söyletmek için olanca zekâlarını, irfanlarını sarfediyorlardı."

Nohud yakısı maddesi, hakikaten vâki ise Leylâ'nın kocasından ayrılmakta yerden göğe kadar hakkı vardır. Yüzünü henüz gördüğü bir Kadıasker kızına — kopası — kolundaki yarayı gösteren, temizlenmesini emreden bir herifin, zaman geçip de iki tarafın yüzü açıldığında neler göstermeğe, neler temizletmeğe kalkışacağını keşfetmek pek kolaydır. Öyle tabiatsiz, terbiyesiz, hissiz bir herifin firaşı izdivacına girmek, birlikte yaşamak için Leylâ gibi hassas, ince bir kız, bahusus bir şair değil, o herif gibi kaba bir nadan, bir hayvan olmak lâzımgelir.

Leylâ'yı ilk hamlede erkekten tevahhuş ve teneffür ettiren, bilâhara düşname uğratan, hayatını, şerefini ve istikbalini rahnedar eden o kalın kafalı herif, biçare kadına isnad olunan fiilî gayrıtabiînin de hakikî mes'ulüdür.

Zihni Efendi merhum gibi — nezahet ve fazileti herkesce müsellem olan — bir zâtı muhterem "Meşahirünnisa" da bakınız ne diyor:

"... Bazı ebyatı, kadınlarca matlûb olan sıfatı memduhai muhadderiyete kılleti mübalâtını mulindir. Şu beyitleri, lisanı hali menzilesinedir:

"Kıl meclisi âmada ne derlerse desinler Âlemde nedir ...... Iç dilber ile bâde ne derlerse desinler Sağ olsun ......

kendisi alüftei zenan ve serdestei güruhi tabak zenan imiş. Asrı zurafasından Sahhaf Hatif Efendi, mumaileyha hakkında söylemiş olduğu:

"Leylii pişin idi haymezeni rüzgâr

Simdiki Leylâ Hanım mihrezeni rüzgâr."

beytini Leylâ'ya bir mahalde hâtifi gaybi gibi isma ederek tuhaflığı mucip olmuşdır.

Hakkında ileri geri söylenilen sözlerden haberdar ve isnadatı vâkıadan müberra olduğunu şu beyitlerde müteessirane imâ ediyor.

¹ Bu, Leylâ'nın tercemei halinde pek mühim bir meseledir. Fakat mehaz, hangi eser, hangi zat? Fatma 'Aliye Hanım, bu vak'ayı babasından, yahud sözüne itimad olunur diğer bir zattan işidüp de nakl etmiş ise söylemeliydi. Menkulâtta mehaz göstermemek, insanı tereddüde düşürüyor. Bir eserin şayanı itimad ve haizi kıymet olması arzu olunuyorsa mutlaka mehaz gösterineli, vesika ibraz etmelidir. Mehazsız, vesikasız eserleri kıymeti ilmiyeden mahrumdur.

"Gam mı bugün eylerse ehibba beni tayib Birbir çıkar ukbada ne derlerse desinler Bu kare yüzüm, ağ ola da ruzi cezada Şimdi bana dünyada ne derlerse desinler".

Bir taraftan da:

"İç bâdeyi gülşende ne derlerse desinler Âlemde sen eğlen de ne derlerse desinler"

demekten geri durmuyor.

Esbabı maişetinin yolunda olmadığı bazı beyitlerinden istidlâl olunuyor. Meselâ, Sultan Mahmud'a takdim eylediği kasidede:

> "Yani daiî kadimin Morevî zâde fakir Sağ ol padişehim eyledi azmi ukba Kalmadı külbei ahzanda metai kühne Gurema eylediler her ne ki varsa yağma"

diyor. Muahharen padişahın hemşiresi Esma Sultana takdim ettiği manzumede:

"Meskenim olmuş iken yani harapü viran Himmeti bu dili viranımı etti tecdid"

ve

"Bezli ihsanını saysam o kerimüttab'ın Şükrünü eyliyemem tabekıyamet ifa Hanei kalbimi mamur edip ihsanı ile Eyledi beyti Hudayı yedi lûtfile bina"

diyerek gördüğü lûtuflara şükrettikten sonra padişaha halini arzedip hanesinin masrafını gümrükten tâyin ettirmesini niyaz ediyor. Mevlevî tarikatine müntesib idi.

1848 [1264 H.] de vefat etti. Galata Mevlevîhanesi haziresine defnolundu. Kütübhanemdeki mecmualardan birinde şu kıt'a yazılıdır:

> "Cihandan gitti Leylâ kaldı dillerde yazık nâmı Olup hem akıle, hem şaire, dervişe vü agâh Dedi mecnunı aşk tarihi fevtin hakkıya şöyle Demadem ruhuna velleyl okunsun gitti Leylâ ah"

¹ Birinci ve dördüncü mıstalar, ebced hisabile tarihtir. Birinci mıstadaki "yazık" kelimesi "gitti" ye râci olduğu halde zayfı telif, yahud sui tertib neticesi olarak "namının dillerde kalmasına" taallığık ediyor. Bu kıt'ayı ihtiva eden mecmuada Kıbrısî Zâde İsmail Hakkı Efendi' ile İşkodralı Zâde Hasan Hakkı Paşanın' manzumeleri ve tarihleri vardır. Kıt'a Hakkı'lardan hangisine aid olduğu anılaşılmıyor.

Terænei halleri 476 ve 487 nci sahifelerdedir.

"Osmanlı Müellifler"inde şu üç mısra irad olunmuştur1:

"Evvelin zaidi sani**s**ine oldu merhun² Tutiî şekkeri eş'ar idi göçdi Leylâ Kıldı erbâbı dili rıhleti Leylâ mecnun"

Şeref Hanım da şu tarihi söylemiştir:

"Hazreti Leylâ Hanım göçtü verir3 elbet şeref

Hüzni tab'ı şairane, nazmı mevzune halel Sağ olaydı derdi Mecnun fevtinin tarihini Adne aldı gitdi Leylâ Hanımı Kaysi ecel''.

Kıbrısî Zâde İsmail Hakkı Efendinin "Tezkirei Fatin" deki tarihi:

"Aldı Leylâ'yı telef etdi ecel Mecnuni".

"Osmanlı Müellifleri" ndeki iki üç satırdan ibaret olan tercemei halinde "Bilbedahe şiir söylemekte mehareti olup gayet hazır cevab ve seriatülintikal idi" deniliyor. Tahir merhum, bu söylediği şeyleri nasıl keşfetti bilmiyorum. "Bilbedahe şiir söylemekteki meharet, hazır cevab ve seriatülintikal" tevcihi, galiba bir Balmumucu güzelile geçtiği mervi olan müşafehe ve mücameleden ileri gelmiş olsa gerek.

Leylâ, pek genc, pek güzel bir Balınumucu görür, hoşlanır, dükkânına sıkca gider, alış veriş edermiş. Hâle vâkıf olan zürefadan biri, gence:

"Şem'î ruhıma dikkat ile bakma yanarsın"

mısraını belleterek "Hanım, buraya gelince oku" diye tenbih etmiş. Hanımın yine bir gün gelişinde genc, mısraı okuyunca Hanım, derhal:

"Hattın gelicek sen de beni mumla ararsın"

demiş. Bu müşafehe, belki vâkidir. Yahud Fitnat Hanımla Ragıb Paşa ve Haşmete isnad olunan fıkralar kabilinden müretteb bir şeydir.

"Sicilli Osmanî" de "Şaire ve zarife ve edibe idi. Hüsni şiiri, hüsni vechine faik olmakla bülbüle teşbih edilmiştir." deniliyor.

Zihnî Efendi'nin söylediği "güruhi tabak zenan') e "zürefa" ıtlakı meşhur olduğundan Süreyya Beyin "zarife" kelimesini, telmihan kullanıldığı tahmin oluna-

¹ Her halde, bu, dört mısra idi, biri Leylâ ile beraber fevt olmuş.

² Birinci tarih olan. "Tutii..." mısrarının harfleri, ebced hisabile 1266 ve ikinci tarih olan "kıldı..." mısrarı da 1262 tutar. Birinci tarihin fazla olan iki adedi, buna zam olununca tarihi vefat olan 1264 senesi hâsıl olur demek isteniliyor.

^{3 &}quot;Verir" kelimesi "şeref" e değil, "hüzn" ile "halel" e râcidir. "Şeref", tarihin sahibi olan şair hanımın ismidir.

bilirse de "hüsni veche" ve "bülbüle teşbih" maddelerini nereden öğrendiğini keşfetmek müşkildir.

Leylâ, Mısır valisi Mehmed Ali Paşaya takdım eylediği kasidede şairliğinizşöyle. tarif ediyor:

"Bilmedi kimse hazefpare kadar kıymetini Şiri pürsuzumı tahsin eder iken Hassan Benim ol şairi muciz nefesü İsa dem Medhi düştur ile vermekte sözüm mürdeye can Benim ol şairi ruşen dili pakize edâ Bikri mazmunuma etmez mi cihan istihsan"

Hanımın bu sözlerine mukabil "kadın öğünmesi" der geçeriz. Bununla beraber kadınların değil, erkeklerin bazılarından iyi söylediğini itiraf etmemek namerdlik olur.

Muallim Naci merhum, "Esami" de "eş'arı ceyyidesi pek azdır" diyor. "Merdi suhan" geçinen erlerin bile "eş'arı ceyyidesi" çok değil iken bir kadınınki az olacağı tabiîdir. Leylâ, diyor ki:

"Mazur ola şi'rimde bir iki sakat Sinei mecruhumun âsarıdır Leylâ benim"

Divanı tâlik huruf ile ilk defa 1844 [Cümadelulâ 1260] de Bulak'da tab olunmuştur. İkinci defa 1851 [1267 H.] de taş basmasile "Takvimhânei Âmire" de basılmıştır. Nihayetinde:

"İşbu Leylâ Hanım divanı, geçen 60 senesi dahi tabı olunmuş ise de anden sonra mumaileyha hayli müddet berhayat olup daha bazı mersiye ve gazel gibi âsarı olmakla onların dahi ilâvesile 67 senesi Cümadelulâsının evailinde residei destgâhı hatm ve tekmil olmuştur."

**

Leylâ Hanımın, Lebib Efendi merhumla hemdem olarak idarei akdahı müşaere ve musahabe eyledikleri mervidir. Bakınız, bir müstezad gazelde ne diyor:

"Eyyamı şebab etti güzer bâdeyi, Leylâ Terk etmedi hâlâ Rindan iledir ülfetimiz, rindi cihanız Biz âşıkı cânız".

**

GAZEL

Her seherde Kâbei kûyında estikce nesim Âşıka zülfi siyahından gelir anber şemim Naveki müjgânı gönder sinei mecruhuma Kûşei gamda dili mahzunuma olsun nedim Kailim bu aşk ile yanmaktan ey meh ruzüşeb Yok bana derdü elemden başka bir yarı kadîm Şiddeti düzahla korkutma beni gel zahida Aşkıma nisbet benim bir şey midir narı cahim Kûşei cennet dahi olsa safayab olmayız Aşk ile olduk hele külhan bucağında mukim Zulmu çok ettin bugün Leylâ'ye ey şahı cihan Ruzi mahşerde seninle eylesin bahsi azîm

Hayâli ârızın bağı gönülde gülizarımdır
Açıldı dağlar kim sînede evvel beharımdır
Güli ümmidim açılmaz açıldı soldu hep güller
Bu gülşende figandan bihaber ancak nigârımdır
Hikâyettir sana şerhi derunımdan değil şekva
Senin aşkınla yanmak tabemahşer iftiharımdır
Neden küstün bilir hep cürmün inkâr eylemez âşık
Sebeb bu infiale nalei bî ihtiyarımdır
Salın ey nahli nâzım gel nolur bir kerre serv âsa
Sarayındır bu gönlüm ande eşkim cuyibarımdır
Emanet eyledim bir tuhfecik ol şahı hubane
Gönül derler anın adına Leylâ yadigârımdır

RUBAİ

از غم دلدار سینه همچو الر آمد امروزم سام از سوی بار من نمی دائم صفای کلعذاز شاد شد لیلی زعم کربان بود

LEYLÂ

Leylâ [Hanım], Vüzeradan Hekim İsmail Paşanın¹ kızıdır. 1850 de İstanbul'da doğdu.

Babası, Hekimbaşı olmak münasebetile çocukluğunda saraya alındı. Ekseren Sultan Abdülmecid'in kızı Münire Sultanın maiyetinde bulundu. Ömrünün yedi senesi saraylarda geçti. Saray kalfalarının birinden okudu.

1860 da babası, Girid valiliğine tâyin olunup birlikte giderken vapurda Madmazel Elizabet Kantaksaki namında bir kadına tesadüf ettiler. Beş lisan bilen bu kadın, Atina Darülfünunı hocalarından iken vazifesini terkedip memleketi olan Girid'de ihtiyarı ikamet etmişti. Leylâ Hanımı pek ziyade takdir eylediğinden Girid'de bulundukları müddetce ücretsiz olarak tedris etti.

Hanım, Rumca ve Fransızca öğrendi. Rumca manzumeler yazdı ve terceme etti. On altı yaşında Türkçe şiir söylemeğe başladı. Şiirlerini, babası, — o zaman Girid vilâyeti İdare Meclisi Başkâtibi ve muahharen Dahiliye Nezareti Mektubcusu olan — Girid'li Kutbî Efendi Zâde Sadık Efendiye tashih ettirirdi. Aruz ilmini, ondan tahsil eyledi.

Babasının ikinci defa İzmir valiliğinde bulunduğu esnada 1869 da Vilâyet Mektubî Muavini Girid'li Sırrı Efendiye² tezvicc olundu. Zevcinin Pizren ve Tuna vilâyetleri Mektubculuklarına, Trabzon ve Kastamoni valiliklerine tâyininde birlikte gitti. Hayatının bakıyyesi İstanbul'da geçti.

Pek küçük yaşta alafranga musikî tahsiline başladı. Saraya gelen muallimlerden alaturka musikî meşk ve piyanoda meharet kesbetti. Meşhur bestekâr ve hanende Nikogos Ağa'dan da şarkılar geçti. Daha sonra musikî üstadlarından Medenî Aziz Efendiden teallüm etti.

¹ Saktzlı Rumdur. İhtilâlde İzmir'e götürülerek orada bir zat satın alıp ihtida ve cetrahlık tabsil ettirmiştir. Zamanında "Ekselâns" unvanile yâd olunurdu.

² Fudela ve üdebadan Sırn Paşa merhumdur.

Bir kısmı, kendi güftelerinden olarak iki yüzden fazla şarkı besteledi. Fakat bugün hepsi mazbut değildir. Bazıları notaya alındı.

Manzum ve mensur pek az eseri intişar etti. Çünki tab'ı ve neşrine muvafakat etmedi. Bu eserlerle "Harem ve Saray Âdatı Kadimesi" unvanile cemettiği hâtırat ve İzmir, Girid, Pizren seyahat hâtıraları ve musikî notaları Bostancı'daki köşkündeyandı.

Uzun bir manzumede yangından bahsederken diyor ki:

"Yandı kösküm, pılı pırtım, bucağım - Heder oldu çekilen bunca emek Ne sazım kaldı, ne nağmein, ne nota Ne kalem kaldı, ne defter ne kitab Bir ağızdan iderek hep feryad Yandı mahvoldu bütün âsarım Dedi gözden geçirüp her birini Yapılır ev, alınır hepsi yine § Başka her sindeki his, vak'a, hayal Fikri icad bulunur mu basta § Ben ki hiç tab'ıma şair diyemem Hepsinin belki hatası çok idi § Nesre meftun idi şevkim, kale:nim Yok ki destimde değerli bir eser Suya mı yazdım aceb anları ben Simdi bibehrei irfanım ben Yoksa da hoşca teganniye sesim Okudup çaldırup hem çalmış idim O güzel besteler, ulvi elhan Anarım ah ile her bir eseri Aradım, topladım, ittim itmam § Diyorum hem bu imiş hükmi kader

Söndü hic tütmemek üzere ocağım Ne evim kaldı, ne bağçem, ne çiçek Ne masam kaldı, ne minder, ne oda Her ne yazdımsa bütün oldu yebab Elbet etmişler idi istimdad Varmıs oğlumda biraz eş'arım Bülbülün serce tutar mı verini Konmaz âsarı güzidem yerine Simdi tektarı ise emri muhal Ne duyar da ne yazar bu yasta Öyle ibrazı hüner eyliyemem Bence pek fazla soğukluk vok idi Nazma dilbeste idi her nagamim Ne ile evlevim isbatı hüner Öyle nabud oluverdi birden Tıflı nevzad gibi uryanım ben Musikiye var idi çok hevesim Kimini ben kovana almıs idim Acaba uctu mu eflâke heman O fusulin cok idi cok değeri Bende mevcud idi mevcud makam Gam de ömrüm gibi elbette geçer."

Hâtıraları — mümkin olduğu kadar — yeniden yazıp "Vakit" ve "İleri" gazetelerile neşredildi. "Harem ve Saray Âdatı Kadimesi" nin "Haremi Hümayun ve Sultan Sarayları" kısmını büyük oğlu, esbak Şehremini muhterem Yusüf Razi¹ Fransızcaya terceme etti. Paris'te tab ve neşredildi. Fransızcadan da Almancaya terceme ve Viyana'da mecmualara derc olundu. Çek lisanına da nakledilerek Prağ'da kitabşeklinde basıldı.

Manzumelerinden hatırda, köşede, bucakta ve ellerde kalabilen parçalar bir araya toplanıp "Solmuş Çiçekler" nâmile 1928 de tab olundu.

6 Kânunievvel 1936 [21 Ramazan 1355] da sabahleyin Kızıltoprak'ta damadı:

Diğer oğlu, büyük mimarlardan Vedad'dır.

Mehmed Ali Ayni'nin evinde vefat etti. İstanbul'a nakl olunarak Nuruosmani'ye Camiinde cenaze namazı kılındıktan sonra Edirnekapu'sunda Şehidliğe defnedildi.

*

Mülâki olduğum kıymetli kadın ve erkekler içinde Leylâ [Hanım Efendi] yi pek mümtaz mevkide gördüm. Seksen altı yaşında, gözleri teşevvüş etmiş, vücudü erimiş, bir kadın iken merdane şiir söyler, üstadâne şarkı besteler, mahirane piyano ve armonik çalar, nezdinde terennüm eden hanende ve sazendelerin kusurlarını derhal görür ve unuttukları nağmeleri derhal ihtar ederdi. Şiirden ziyade musikîde kuvvetli olduğunu mükerreren bana söylemişti. Musikîye olan mahabbetinden dolayı son zamanlarında soy adı olarak "saz" kelimesini ihtiyar etmişti.

Hakkımda daima mahabbet ve riayet gösterirdi. Aralıkta ziyaret eder, müstefid olurdum. Son günlerinde bile beni sorar, görmek istediğini söylermiş.

Birkaç defa merhum Hafız Aşır, Hafız Osman ve diğer hanende ve sazendelerle evine giderek musikî fasılları yapmıştık. Yirmi yaşındaki bir kız gibi neşveyab olmuştu.

Bir gece okunup çalınan eski bir bestede pek müşkil ve mühim birkaç nağmenin hakkı verilemiyerek falsolar yüz göstermeğe başladığından o kıymetli kadın, armoniğin başına geçerek okudu ve çaldı, falsoları ıslah etti. Hepimizi hayrette bıraktı.

Unutmıyalım ki o besteyi üç gün evvel değil, elli yıl evvel geçmişti. Her telden çalan ve kendini üstadı zaman zanneden genc ve ihtiyar bestekârlarımız, hanende ve sazendelerimiz bu hallerden ibret alınalıdırlar.

Ölümile nihayet bulan ve bir ay süren son hastalığında kımıldanmaktan ve söz söylemekten âciz olduğu halde kuvvei akliyesini muhafaza etmişti.

Son demlerinde, — evvelleri ziyaretine gelen ve meşkeden — Kemanî İhsan ve Hanende İbrahim yine gelirler. "Biraz saz çalalım mı, arzu buyurulur mu" derler. Hanım, Mâhur peşrevi ister. Çalınır. Bir aralık iki parmağile işaret eder. Meğer peşrevin ikinci hanesinin bir kısmı atlanmış.

Yine son günlerinden birinde büyük oğlu yanında bulunduğu sırada tanıdıklarından bir fakir kadın gelmiş. Biraz sonra gayet hafif bir sadâ ve Fransız lisanı ile kadına para verilmesini söylemiş. Türkce söylemeyişi, kadının anlayıb da sıkılmaması maksadına müstenid nazikâne ve kibarâne bir harekettir. Heman bir asırlık ömründen bir iki nefes kalmış olduğu bir demde bile bir fakire para vermeği ve mahcubiyet tahmil etmemeği düşüninek her dimağın kârı olmasa gerektir.

Zihni Efendi merhum, "Meşahirünnisa" da¹ diyor ki:

"... Şiir ve insada nâdirei devtan ve mümtazei muhadderatı zamandır. Gazeli âti² eş'arı beşgüzideleri cümlesindendir. Bu gazeli o kadar güzel söylemişlerdir ki değil Leylâ'nın, Fıtneti ulânın bile unvanı istiharına ta'nezeni tahfil olmuşlardır."

Süleyman Nazif, Hanım'ın bir gazelini tahmis ederek sonunda diyor ki:

"Beyanın nefhi ruh etmekte ey hallâkı mahiyet Nazif itsün mü tasriha cesaret var mıdır hacet Seninle iftihar eyler bugün bir ırk, bir millet Bilirler mefhari nisvanı İslâm olduğun elbet Güzel bir nazmını tahmise ben ettimse de cür'et Seni tebcile kâfi kudreti kilki beyanım yok'"

1338

*

GAZEL

Aksi hüsni yâr, eşki çeşmi biferden geçer Fülki gevherdir o, gûya Bahri Ahmerden geçer Yekten olmak isteyen ol gül bedenle ey gönül Pirehen-veş sînesin çak eyleyüp serden geçer Bak bu lûbetgâhı dehrin ruzü şeb mihrü mehi İki tıflı nazenindir sanki çenberden geçer Kametin seyreleyen Tuba'ya eyler mi nigâh La'li can bahşin emen elbette kevserden geçer Sanma tesir eylemez Leylâ o senkin tıynete Naveki âhı derun puladü mermerden geçer

*

SÜLEYMAN NAZİFİN GAZELİNE NAZİRE

Nesi var sanki şu dehrin eleminden başka Nesi var kahrü azabü siteminden başka Yârı cânıın diye pür rahmü vefa sandığımın Görmedim lûtfunı va'di kereminden başka Runüma olmadı âyinei pür jenki hayat Bana bahtım ile tesiri gamından başka

Bu eserde tercemei hal namına yalnız babasının ismi yazılmıştır.

^{2 &}quot;Gecer" redifli gazeldir.

Neşvedar olmadı gönlüm feleğin bezminde Kalmadı çekinediğim camı ceminden başka Dilberimle şu cihan bağını gördüm geçtim Sevmedim bir çiçeği gonce feminden başka Duymaz oldum bu tarabgâhı emelde bir ses Kırılan sazı dilin son neğaminden başka Beni peyrevliğe teşvik iden olmaz Leylâ O sühan sazı Nazifin kaleminden başka

*

Bu yer, sublii saadet bahşe puyan olduğum yerdir Bu yer, annemle evlâdımla şadan olduğum yerdir Bu yer, makbuli bezmi ehli irfan olduğum yerdir Bu yer ki bir zaman mesrurü handan olduğum yerdir Bu yer, simdi elemle zarü giryan olduğum yerdir Bu yer, virmişti hissiyyatıma bir zevkı ruhanî Bu mevkide duvup zevki havati, zevki vicdanî Bu cayı canfezada hasta gönlüm buldu dermanı Bu yerde girdi firdevse bu yerde buldu Yezdanı Bu yer, bir başka Leylâ, başka insan olduğum yerdir Bu yerde kalbime akseyleyince nuri istikbâl Geçüp te pişi çeşmânımdan ol mâzideki ahvâl Gelince ye'is ile, ümmid ile bir anlaşılmaz hâl Nasıl düstüm nasıl oldumdu bilmem hakine rumal Bu yer, elhak sezayı lutfü sübhan olduğum yerdir Bu yer, her mevsiminde bir gamü şadi ider ihtar Neye atfı nigâh etse heman eyler anı izhar Grubi, mahitabi fikre ülviyyet ider isat Bu yerde ağlamakta başka halet, başka lezzet var Bu yer, fikren semâya doğru perran olduğum yerdir Bu yerde seyreden böyle tuli mahi garrayı Bulutlarla semâyı, âfitabı âlem ârayı Görür sahrayı, şehri, sahili, kûhsarı, deryayı Ne hoş halk eylemiş Mevlâ bu cayi nüzhetefzayı Bu yer, her haline mebhutü hayran olduğum yerdir

ŞARKI¹

Geçen şimdi bu yerden bâdı ömri bikararındır Demadem çağlayan eşki duçeşmi girye barımdır Değildir lahni bülbül, bu enini kalbi zarımdır Açıl ey goncei ümmid açıl ki son baharımdır

Açıl da çeşmi cana bari bir rengi vefa göster Sen îsal it meşamı kalbe bir buyı safaperver Bu gün güldür beni yoksa sabahı haşrı kim bekler Açıl ey goncei ümmid açıl ki son baharımdır 1308

¹ Kendi, hicaz makamından bestelemiştir.

LÛTFI [DERDLI]

İbrahim Lûtfi Derdli, Gerede civarında Çağa nahiyesinin Şahneler köyünde Kara Hüseyin oğullarından Bayrakdar Ali Ağa isminde bir rencberin oğludur. 1772 [1186 H.] de doğdu.

İsmi ve mahlâsı unutularak "Derdli" nâmile iştihar etti. Çocukluğunda kırlarda öküz otlatırdı. Babasından kalan tarlaları, nahiyenin âyanı Halil Ağa gasbettiğincen diğer bir köye gitti. Orada bir âdemin hizmetkârı oldu. Rahat edemedi. İstanbul'a geldi. Bir müddet oturdu. Kendini geçindirecek bir iş bulamadığından Konya'ya gitti. Bir kahvehanede üç sene çıraklık etti. Sonra Mısır'a gidip on sene oturdu.

Mülâki olduğu âşıklardan saz çalmağı ve şiir söylemeği öğrendi. "Lûtfi" mahlâsını aldı.

Uzun müddet devam eden seyahatten köyüne avdette Sarayköylü "Hafize" ile evlendi. İki oğlu oldu. Maişet derdile köyünde oturamayıp ekseren seyahate çıkardı. Fakat ailesini iaşe edemiyerek,

"Taksimde derd vermiş dili naşadıma Ne yâre hayrım var, ne evlâdıma Anın içün Derdli dendi namıma Ahır haram oldu hanüman bize"

diye teellüm ederdi.

Son zamanlarında seyahatleri Ankara ve Kastamoni vilâyetlerine münhası**r ol**du. Ekseren Ankara'da oturan Haymana Aşireti Beylerinden Alişan Beye intisab ederek pek çok lûtfunı gördü.

Köyünde kendini bekliyen karısını untup âşıklık saikasile güzellere gönül vermek ve sarhoşluk ilcaatile şuna buna söz atmak gibi hallerden başka Beyinin kız kardeşine ilânı aşka kalkışınca tardolundu. Bilâhare Bolu Beylerine intisab etti.

İkinci defa İstanbul'a geldi. Âşıkların bulunduğu yerlere devam ederek sazile, sözile kendini tanıttı. Diğer âşıklara tefevvuk etti.

Halka fes giydirildiği esnada — diğer şairler gibi — o da:

"Al renkler bahşeder ruhsarei hubane fes Benzemez mi şahı gülde goncei handane fes"

ınatlalı bir manzume yazarak Sultan Mahmud'un lûtfuna nail oldu. Vaktile zūlmuna uğradığı Hendekcioğlunun yerine Çağa âyanı yapıldı. Bolu valisi Sadrıesbak Husrev Paşayı ziyaret eder, iltifatını görürdü. Devlete aid birçok parayı zimmetine geçirdiğinden az müddette azledildi. 1309 senesine kadar tahsil olunan "Derdli Bakıyesi" nâmile ahaliye bir derd bıraktı. Onun çarptığı paraları, ahaliye ödettiler. Saz şairi, âyan olursa yalnız saz çalınaz, para da calar.

Mübtelâ olduğu sefalet ve sefahetten canı yanarken çaldığı paralardan dolayı hükûmetce gösterilen tazyikde derd üstüne derd olarak onu hayatından usandırdı. Ustura ile boğazını keserek intihara teşebbüs eyledi. Hançeresinin yaralanması, sadâsını bozdu.

İntihar teşebbüsünden sonra "Derdli" mahlâsını aldı. 1845 [1261 H.] de¹ Ankara'da vefat etti. Koyun Pazarı'ndaki camiin haziresine defnolundu.

Oğlu Ali'den menkul olduğuna göre, Derdli "Hamid devrinde doğdum, Mecid devrinde öleceğim" dermiş.

Sadullah Efendinin risalesinde beyan olunuyor ki: Bir gece serhaş olarak Alişan Beyin konağına gider. Dua ve senadan sonra vedaa geldiğini, çoktanberi göçmeğe niyet etmişse de kendine olan mahabbeti mâni olduğunu ve perçeminden öpmek istediğini söyler. Öptükten sonra semâh edüp çıkar. Bir kenarda eski bir hasır üstüne uzanıp göçer.

*.

Arıız ve hece vezinlerile söylediği manzumeleri ihtiva eden divanı mükerreren basıldı. Hece veznile söylediği sözler, aruzla söylediklerinden daha serbest, daha düzgündür.

Aruz veznile — bilhassa — Fuzulî'yi takliden yazdığı gazeller içinde de — bazı sakatatile beraber — güzellerine tesadüf edilmektedir. Meselâ:

"Mevsimi gül geldi seyrettim şükûfe kesretin Sırrı Haktan her çiçek gösterdi bir ibret bana"

δ

"Buseler ikrar eder durmaz, sözünde tiz döner Mevlevidir sevdiğim her gün külâh eyler bana"²

δ

"Er odur çekmez cihanın gussai ferdasını Sakii gülçehre destinden meyi alımer çeker"

¹ Ankara'lı Sadullah Efendinin Derdli'ye dair yazdığı manzum risalede vefat tarihi "1261" olarak mukayyed ve risalenin, nezdinde mahfuz bulunduğunu ve kendi Derdli hakkındaki eserinde "1263" kaydetmiş ise de Sadullah Efendinin gösterdiği tarihin daha sahih olduğunu muhterem Ahmed Talât, vaktile bana bildirmişti.

² Bu mısram — "her gün" kelimesi "her dem" olarak — daha eski şairlerden birine aid olduğunu zannediyorduk,

beyitleri gibi — hudayi nabit saz şairlerinin değil — tabiati şiriyesini marifetle takviye edenlerin şiirleme benzyen güzel sözler vardır.

Derdi'nin sebkü rabittan ari, lafzu manası müşevveş sözlerine baktıkca güzel sözlerin kendine aid olduğunda insan tereddüd ediyor.

"Derdli" nin tercemei hali ve menakibi, Çangırı meb'usu erbâbi kemalden Çangırı'lı Ahmet Talât tarafından mükemmelen yazılarak ve divanı da tashih ve ikmâl olunarak 1928 de Bolu Vilâyet matbaasında basılmıştır. Bu makalenin mehazı, o kıymetli eserdir.

GAZEL

İkbâle zeval irse ne var sende kemal var Mağrurı kemal olma ki ardınca zeval var Her bir kişinin talii devlette bir olmaz Bir lokması yoktur ki yesin bunca rical var Ahvali perişanımı sormazsın Efendim Vallahi Beyim boynuna bu işte vebal var Bir başıma kalsam şehe, sultane kul olamam Viran olası hanede evlâdü iyal var Dur olmayı ister mi kişi öz vatanından Ey derdlii biçare bu esrarda ne hal var¹

KOŞMA

Bahar seli gibi dağlar başında Bir darüşşifadan boşanmış gibi Gör nice torlandım, nice bulandım Sürüyüb zenciri hayli dolandım

Ömrüm helâk ettim dehrin peşinde Hicran ocağında, aşk ateşinde Yüz bin çile vardır her bir işinde Ciğer kebab oldum, gör nice yandım

Kâhi sail gibi düştüm yollarda Bir kısmet arayıp gurbet ellerde Kâhi sahralarda, kâhi çöllerde Çok meşakkat çektim, çok yuvarlandım

¹ Şiir ile miinasebeti olmiyan eşhasin. Namik Kemal'e isnad ettikleri bu gazel, vaktile musiki illemlerinde terennüm olunurdu.

Bıktım o sofinin ibadetinden Geçtim o tekkenin kerametinden

Himmeti bu imiş bizlere pirlerin Hayli müsellimin, çok vezirlerin Usandım mürşidin icazetinden Çilei felekden bezdim, usandım

Hizmetini ettim niçe mirlerin Sayesinde bir "Derdli" lik kazandım

*

Girdâbı mihnette kapandın kaldın Anladım gafilsin, uykuya daldın

Âlemde bir candan korkulmaz iken Arslana, kaplana yırtılmaz iken

Derdliya çıkar mı bu işin ucu Evvel beğenmezdin mesti papucu Vermedin bir yandan sen kara bahtım Deli poyraz gibi esen kara bahtım

Pençenden kimse kurtulmaz iken Dedirdin tilkiye pes! kara bahtım

Şimdi fark eden yok altımı, tuncu Verdirdin çarığa mes kara bahtım

LÛTFÎ

Ahmed Lûtfi [Efendi], Nalıncı esnafından Mehmed Ağa'nın oğludur. 1817 [1232 H.] de İstanbul'da Alacahamam mahallesinde doğdu.

Mahalle mektebinde okudu ve Kur'ân'ı Kerim'i hıfzetti. Babasının ilme nisbeti yoksa da mahabbeti olduğundan oğlunun ilim tahsil etmesine çalıştı. Bir gün

eğlenmek için keser ile ağaç yontmak istedikte babası, keseri elinden alarak: "Sen, şimdi yazı meşk ediyorsun. Kalemle keser bir yerde cem olmaz" dedi.

1828 [1244 H.] de Hendesehanei Berriye kaydolundu. Kendinde askerliğe istidad görmediğinden bir sene sonra mektebden çıktı. Amcazâde Hüseyin Paşa medresesine girdi. Sekiz sene Arabî, Farisî, tefsir, hadîs ve fıkıh tahsil etti.

1831 [1247 H.] de mülâzimetle Tariki İlmiye ve 1834 [1250 H.] de Tariki Kazaya dahil oldu. 1836 [1252 H.] da İstanbul Müderrisliği rü'usu verildi.

1837 [1253 H.] de Takvimhane mukabeleciliğine ve Huzur derslerine memur oldu. Tariki İlmiyeye mahsus mücevher nişanla taltif olundu.

1841 [1257 H.] de mukabelecilik uhdesinde olarak rütbei ilmiyesi, rabia rütbesine tebdil ve muvakkaten Sadaret Mektubî Kalemine tâyin edildi.

Tanhinde1 diyor ki:

Tebdili meslekte feyiz olmadığı mücerrebdir. Fakir, evaili hâlimde o tecribeden bihaber olduğumla beraber 1257 tarihinde kibarı müderrisinden ve Huzurı Hümayun dersleri muhatablarından bulunduğum halde و تعلم المتارع عمله xazı kitabı arabiyi ilâvei mebahisi müfide ile Türkceye terceme es-

tiğim nüshai mubeyyaza ve müzehhebesini huzurı âliye takdim esnasında sevku rekabetle nüshai mezkürenin düçarı gıyab ve zâtı nayab olması, rütbei rabia ile mektubii Sadaret odasına nakle badî olmuştur. O mesleki kalemiyede dahi akranıma faik ve rütbei ulâ sınıfı evveline kadar nail olarak bası manasıbı divaniyede bulunduğum halde daima meyli derunim, yine Tariki İlmiyeden ayrılmaz idi. Sultan Abdülaziz'in evahiri saltanatlarında vak'a nivis bulunduğum halde rütbei fakiranemin mukabili bulunan İstanbul pâyesile aslıma tic'at ve

¹ Cild 8, sahife 184.

"Bana sertacı saadettir amamem Lûtfi

Sarılursam nola dört el ile zeyli ilme"

bedihesini gûyan olarak هذه الله علام bulunduğum rütbei ilmiyeye mazhariyet mefhareti, ifayi hakkı şükrü mahamidette abdi fakiri âciz bırakmıştır."

1842 [1258 H.] de mukabelecilikten istifa etti. İki sene kadar Sadaret Mektubî Kalemi mümeyyizliğinde ve Farisî mütercimliğinde bulundu. 1845 [1261 H.] de Vidin ve Niş taraflarının İmar Meclisi seyyar kitabetine tâyin olundu. Bir sene o havaliyi dolaşdıktan sonra İmar Meclislerinin lâğvı üzerine İstanbul'a döndü.

Zabtiye Nezaretinin teşkilini müteakiben Zabtiye Meclisi Kitabetine ve "Takvimi Vekayi" nin her hafta muntazaman tahrir ve neşrine çalışmak üzere tekrar Takvimhâneye memur edildi. Salise rütbesile nişanını ihraz eyledi.

1849 [1265 H.] da maaş ve memuriyetini muhafaza etmek üzere bekaya tahsili için Filibe'ye gönderildi. Dokuz ay sonra avdet ve Takvimhâneye devam etti.

İki sene Anadolu teftiş kitabetinde bulundu. Teftiş hizmetinin lâğvında İstanbul'a döndü.

1853 [1269 H.] de Takvimhâne musahhihliğine tâyin ve dört sene sonra rütbesi, mütemayize terfi olundu. Bu hizmet, uhdesinde olduğu halde 1861 [1278 H.] de Tibbiye Meclisi Âzalığına ve Tibbiye Mektebinin Türkce İnşa Muallimliğine tâyin kılındı.

1864 [1281 H.] de ulâ sınıfı sânisi rütbesi, Meclisi Maarif Âzaliği ve "Takvim Vekayi" nin umun tahririyesi inzımamiyle Matbuat Nezaretine nasb edildi.

Tarihinin basılmıyan kısmında diyor ki:

"Matbaai Âmire ile Takvimhane, üdebadan ve eshabı rürbe ve haysiyetten bir zatın nezaretile idare olunur idi. Matbaa ve Takvimhanenin, Babı Seraskerinin arka cihetinden Sarayı Cedide naklı esnade Nezareti mezkûre lâğv ile vazifesi Maarif Nezaretine ilhak olunmuştu. Bu hal ile bir müddetcik idareden sonra nezareti mezkûrenin matbuat nezareti nâmile iadesine lüzum görünmüş ve abdiâcize — Takvim Vakayı Muharrirliği uhdemde kalmak üzere — Meclisi Maarif Âzalığı inzımamile ve rütbei ulâ sınıfı sânisi ve 7500 kuruş maaş ile tevcih buyuruldu."

On ay sonra Nezaretin ilgasile tekaüd edildi. İki ay sonra — ikinci defa — Meclisi Maarif Âzalığına ve 1865 [1281 nihayeti] de ilâveten vak'a nivisliğe tâyin olundu. 1869 [1286 H.] da vak'a nivislikte ibka ve âzalıktan tekaüdi icra kılındı. 1873 [1290 H.] de rütbesi ulâ sınıfı evveline terfi edildi. Kendi arzusile 1876 [1293 H.] da rütbesi İstanbul Kadılığı pâyesine tahvil ve 1877 [1294 H.] de Şûrayı Devlet Âzalığına nasbolundu.

1879 [Muharrem 1297] da Anadolu ve 1881 [11 Muharrem 1299] de Rumeli Kadı Askerliği pâyesi tevcih kılındı.

Mekkei Mükerreme emiri ile Hicaz valisi arasındaki ihtilâfın esbabını tahkika 1896 [11 Muharrem 1314] da Amedî Muavini Evveli Müfid Beyle birlikte memur oldu. 1887 [1 Cumadelulâ 1305] de Rumeli Kadi Askerliğini zabit ve bir sene sonra Şurayı Devlete avdet etti. Birinci rütbe Osmanî ve Mecdî nişanlarını ve gümüş imtiyaz madalyasını ihraz eyledi.

Daima memuriyette bulundu. Yalnız iki ay — tekaüd edilmek suretile — memuriyetsiz kaldı.

1907 [2 Safer 1325] de Boyacı köyündeki yalısında vefat etti. Aksaray civarında Sofular Camii haziresinde ihzar ettiği kabre defnedildi.

Uzun boylu, zayıf, sarıdan mübeddel biyaz ve seyrek sakallı, mavi gözlü, nazük, terbiyeli, mütevazı, hatırnevaz, zeki, hafızası metin, hoşgû, ehlidil, edebiyata vâkıf, afif ve mütedeyyin bir pîri muhterem idi.

ESERLERT:

Tarihi Lûtfi — Cevdet Paşanın, tarihine nihayet verdiği 1825 [1241 H.] senesinden başlıyarak on beş cild yazmıştır. Yedi cildi zamanı hayatında basılmıştır. Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsunu müteakiben vak'a nivis tâyin edilen Abdurrahman Şeref Efendi², sekizinci cildi, ilâveler ve hâşiyelerle tab ettirmiştir. Diğer cildler tab edilemedi, mülga Türk Tarih Encümeni kütübhanesinde mahfuz idi.

Bu tarih hakkındaki itirazlardan bir gün bahsettiğimiz esnada Ahmed Midhat Efendi merhum, vekayi, sâde bir üslûbla, münakkah ve müvazzah surette yazılarak fazla söz karıştırılmadığı için müfid ve kıymetdar ve itirazın nabemahal olduğuna dair uzun mütalea serdeylemişti.

Abdurrahman Şeref Efendi, bastırdığı sekizinci cilde yazdığı mukaddimede:

"Bu cildin muhteveyatı da sevabıkı misillû tetebbuatı ciddiye ve tenkidatı fenniyeye müstend olmıyarak müellifin itirafı vechile "Takvimi Vekayı" nüshaları hülâsasından ve bazı evrakı resmive münderecatından ibaret gibi ise de vekayii dahiliyeyi cami olmak itibarile mütaleası büsbütün faidesız addolunamaz".

Lûtfi Efendi, on beşinci cildde 1874 [1291 H.] vekayiinde Kâşgar Emiri Yakub Han'dan gelen sefirden bahsederken der ki:

"... şu fıkrayı âti'de mütalea edenler, sebebini bilmiyerek fakire azvi kusur edeceklerine şübhe yoktur. "Böyle serübüni yok sözlerle gayet mühim bir meseleyi geçivermiş" derler ve hakları da vardır. Çünki vak'a nivislik hizmetinin vazifesi, devleti aliyyenin vukuat ve ahvali cariyei zamaniyesinin على وقوعها zabt ve tescilile ahlâfe miratı ibret bırakmaktır. Bu vazifenin icrası için vak'a nivislik devletce mute-

Vefatına dair "Sabah" gazetesine yazılan fıkrada "110" yaşında vefat ettiği gösterilmiş ise de vefatından iki sene evvel tashih için verdiğim tercemei haline kendi kalemile tevellûd tarihinin Hicrî 1232 senesi olduğunu yazmıştır. Bu hisaba göre "93" yaşında olması lâzım geliyor.

² Lûtfi Efendinin vefatından sonra Sultan Abdülhâmid, vak'a nivisliğe kimseyi tâyin etmemi~~şti.~~

med olarak kendisine ebvabı devairi resmiyenin küşade bulunması lâzımdır. Sade hazinei evraka ve gazetelere müracaatla iş bitmez. Mesaili mühimmenin suveri hakikiyesi, kulubı erbabı devlette mesturdur. Bu suretlerin meaniyi ledûnniyeleri hazinei mezkûreye bırakılan evrakta gayri mesturdur. Elhâsıl söyleyen bilmez, bilen söylemez. Kime gidersin, kimden malûmat alırsın. Bulunduğum rütbei sadare:i ilmiye ki vezaret rütbesine muadildir, zatı memuriyetim ise hüsni kabule ve itimada şayan menasıbı resmiye ve mühimmeden olduğu halde ayda yılda bir kerecik olsun nakdinei havadis deryuzeliği ile ara keşkûli niyaz marızında evliyayı ümurun mevakii resmiyelerine azimetim vukuunda doğrudan doğruya hüsni kabule mazhar olamıyarak kâh Amedci Efendi ve kâh terceman var gibi sözlerle savuşturulan ve hiç aranıp sorulmıyan vak'a nivisin işte elinden bu kadar gelebilir."

Robenson tercemesi.

Divançe — Manzum eserlerinin bir kısmını hâvidir. 1884 [1302 H.] de basılmıştır.

Lûgatı Kamus — Arabî Kamus tercemesindeki lûgatleri hurufı heca üzerine tertib etmiştir. Yalnız iki cüzü tab olunmuştur.

Lûtfi Efendiyi ilk defa 1898 [26 Zilhicce 1315] de yalısında ziyaret ettim. Ziyaretimin sebebi, o esnada meşahirin yazılarına mahsus olarak tertib ettiğim mecmuaya yazı yazdırmaktı.

Efendi, denize karşı bir odada pencerenin yanında oturuyordu. Önündeki masanın üstünde "Hakayikülvekayi" gazetesinin kolleksiyonu duruyordu. Kurşun kalemle bazı fıkralara işaret ediyordu. Sordum, "Bizim tarih için işaret ediyorum, sonra onları yazarlar" dedi.

O gazete nüshalarından birinde vaktile karantinaya dair yazılan mühim bir talimat kaydına tesadüf ettiğini ve bu talimat, sıhhiye dairesinde bulunacağından tedkik edilmesini söyliyerek kaydın puslasını verdi, Ahmed Midhat Efendiye tevdiini reca etti. Sıhhiye dairesine gittim. Puslayı verdim. Ahmed Midhat Efendi, evrak müdiri Ârif Efendiyi çağırttı, talimatın aranmasını söyledi. Lûtfi Efendiye teşekkür etti.

Meşahir yazılarını ihtiva eden mecmuayı Efendiye gösterdim. Bir iki satır yazmasını niyaz ettim. Bazı eşhas gibi naz ve istiğnaya kalkışmıyarak titreyen elile — pek çok zaman evvel söylediği — şu kıt'ayı yazdı:

> Ölmeden çıktım arasata yayan yapıldak Dilerim hak, arasatta beni koymaz çıplak Alnımın kare yazısı mıdır âya bilmem Satılub sim devat hem dahi yan çizdi uşak¹"

Gençliğinde, uşağı gümüş divitini [devat] çalıp satmış ve müteakiben savuşmuş. Efendi de bu kıt'ayı söylemiş.

Şu sinnüsalde gösterdiği hüsni kabul ve nezaketi takdir ve tebcil ederek ayrıldırı:

Aralıkta ziyaret ve saatlerce suhbet ederek müstefid olurdum. Zeki ve hafızası metin olduğundan eski vak'aları nakleder, mühim fıkralar ve menkabeler söylerdi. Hakkımda daima mahabbet ve iltifat ibraz ederdi. O sıtalarda resmî tercemei halini yazıp kendine tashih ettirmiştim.

Keçeci Zâde müteveffa Reşad Fuad Bey, "Efendi, Nüzhetiye şarkısını, Meclisi Maarif Reisi Haydar Efendiye okumuş. Birkaç defa hediye ile gidip şarkıyı okutmak istedim. Efendi, okumağa yanaşmadı. Bakalım, siz okutabilir misiniz?" demişti.

Basmacı Abdi Efendinin Mâhur makamından bestelediği bu dilrüba şarkıyı¹ ilk defa Darülmuallimat hocalarından piri cevan meşreb Halil Efendiden dinlemiş ve bu sebeble "Nüzhetiye Halil Efendi" tesmiye etmiştim. Merhum, ehibba arasında bu namla yâd olunurdu.

Bilâhare diğer birkaç zattan da dinlediğim bu şarkıyı bir kerre de Lûtfi Efendi gibi asırdide bir zattan dinlemek istedim. Bir gün ziyaretine gittiğimde bilmünasebe şarkıdan ve bestekârından bahsettim. Efendi, sözlerime cevab vermeden usûl tuttu. Sadâsının yettiği mertebede şarkıyı üstadâne okudu. Bitirdikten sonra "Bu yaştaki adamın okuyacağı şarkı böyle olur. Gencliğimde Sultan Mahmud'un baş imamı Zeynülâbidin Efendinin konağına devam ederdim. Oğlu Cemalüddin Efendi' ile musikî meşk ederdik. Bu şarkıyı da o zaman meşk etmiştim" dedi.

Reşad Fuad Bey, Efendiyi nasıl kandırıp şarkıyı okuttuğuma hayret ve bana gıpta etti.

"GÖNÜL" UNVANLI MANZUMESİNİN BAZI BEYİTLERİ

Nazargâhı İlâhîdir Hududı namütenahidir Hevası nefhai vahdet Zemini kişveri hayret Görünmez bir süveydadır Makamı ünsi Mevlâdır Ne ummanı hakikattir Melâik secdegâhidir Gönül bir başka âlemdir Safası başka bir cennet Gönül bir başka âlemdir Ne beyzadır ne hazradır Gönül bir başka âlemdir Ne seyrangâhı fıtrattir

Nüzhetiyyedir bu kasrı dilküşa Nüzhetiyyedir bu kasrı dilküşa"

^{1 &}quot;Gülşeni ezhar açtı her yana Kandedir gelsin hazarı hoş neva

² Reisületibba, Rumeli Kadı askeri ve reisülülema olmuştur. Hafifülilim ve hattat idi. 18 Receb 1301 de vefat etti.

Bilinmez bir hüviyettir Eridir mihr ile mâhı Yaşatmaz nefsi gümrahı Nice mümkindir ifşası Gelir mi kale mânası Kitabı müsteanidir Füyuzatın mekânidir Çözülmez ukdesi aslâ Meğer agâh ide Mevlâ Ne türlü eylesem tarif Bulunmaz gayei tavsif

Gönül bir başka âlemdir Şuai ateşi âhı Gönül bir başka âlemdir Müyesser mi tamaşası Gönül bir başka âlemdir Deruni pür maanidir Gönül bir başka âlemdir Bilinmez nüktesi kat'a Gönül bir başka âlemdir Sımahı eylesem teşnif Gönül bir başka âlemdir

NİYAZİÎ MISRÎ'NİN GAZELİNE NAZİRE

Ålemin her zerresinde nurı irfan gizlidir Didei bînaye sanma emri pünhan gizlidir Heb zuhûrı tamıdır ihfaye badi zatının Bu sebebtendir ki zâtı pâki sübhan gizlidir Gizlesen de aşikâr etsen de yoktur faide Çeşmi amaya mufadı nev'i elvan gizlidir Katradır deryadilanı âleme kevnü mekân Kalbi ârifde anınçün bahri umman gizlidir Zahidi suret perestin cenneti nefsincedir Aynı efkârında Lûtfî Hurü Gılman gizlidir

Eşki terdir âşıkı biçarenin sermayesi
Can fida etmektir ancak ol tarikin gayesi
Pakdir çirki taallûktan ulüvvültab olan
Suretinden bellidir na puhtegânın mayesi
Merd olan alayişi dünyayı saymaz bir pula
Dürri şehvarı mahabbettir anın pirâyesi
Tahtıgâhı dilde şahi aşk oldukca mekin
Her taraftan kaplar iklimi vücude sayesi
Meclisi « عن فسنا » de verilmiştir nasib
Lûtfi'nin aşku mahabbettir ezelden vayesi

MAHIR

Hâfız Ahmed Mahir [Efendi], Kastamoni Ticaret Reisi Mehmed Said Efendinin oğludur. 1860 [1277 H.] da Kastamoni'de doğdu. "Ballıklı Efendi Zâde" denmekle mâruftur.

Nasrullah mektebinde Kur'ân'ı Kerim'i hıfz ettikten sonra "Hibetullah" diğer nam ile "Merdiye" medresesine devam ve ulema ve meşayihten Seyyid Ahmed Hicabî Efendiden tahsili ilim ile 1882 [1300 H.] de icazetnâme aldı. Tedrise başlıyarak üç defa birçok tâlibe icazet vermeğe muvaffak oldu.

Yirmi sene Kastamoni İstinaf Mahkemesi âzalığında bulundu. 1896 [1314 H.] da Hicaz'a gitti. Avdetinde, irade ile Haleb'e gönderilen teftiş heyetine — mukaddema Kastamoni valisi iken münasebet kesbettiği — Adliye Nâzırı Abdürrahman Paşanın intihabile iltihak etti. Vazifesini bitirdikten sonra Kastamoni'ye döndü.

1901 [1319 H.] de tebdili hava için İstanbul'a geldi. Abdürrahman Paşanın himmetile İstanbul Bi-

rinci Hukuk Mahkemesi Âzalığına, muhtelif tarihlerde Beyoğlu İkinci Hukuk, İstanbul Birinci Hukuk ve İstinafı Hukuk Mahkemeleri riyasetlerine tâyin olundu.

Meşrutiyetin ilânında Kastamoni'den meb'us intihab edildi. Üç devrei intihabiyede meb'usluğu devam etti.

Muahharen Şûrayı Evkaf riyasetine, Adliye dairesinde müteşekkil Şer'î Mahkemei Temyiz ve Mahkemei Temyizi Hukuk dairesi âzalıklarına naklolundu. Bu memuriyetlerin her birinde üçer sene bulundu.

Yaşından dolayı tekaüd edildikten sonra ücretle Şehremaneti Hukuk Müşavirliğine tâyin kılındı. Bir sene sonra Büyük Millet Meclisinin ikinci devrei intihabiyesinde Kastamoni meb'usu oldu.

Darülfünunun İlâhiyat şubesinde ve Medresetülvâizinde on üç sene tefsir ve ilmi kelâm okuttu. İstanbul pâyesini, ikinci rütbe Mecidî ve üçüncü rütbe Osmanî nişanlarını ihraz eyledi.

16 Eylûl 1925 [14 Safer 1344] de Kastamoni'de vefat etti. Evinin yanındaki kabristana defnolundu.

Fazileti ilmiyesi müsellemdir. Nazımda — emsâli hocalara nisbetile — mahir idi.

ESERLERI:

الفاتحه في نسير سورةالفاتحه ه المحكم في شرح الحكم "Mucizâtı Kur'aniye", "Hutbe Mecmuası" namındaki eserleri basılmıştır.

"Mucizâtı Kur'aniye" nin ikinci kısmı ve "Mecmuai Eş'ar" ı basılmamıştır. Yazmağa başladığı Türkçe mufassal tefsiri bitiremedi.²

ه عين العلم» in mensur ve "Bostan" ın manzum tercemeleri de müsvedde halinde kalıp tanzim ve tebyiz edilememiştir.

GAZEL

Öyle bir tûfanı vecdim katradir derya bana Bî geranım olmaz aslâ mebdeü mersa bana Ben o mecnun fıtratım, sahra neverdi hayretim Arzı didar etmede bir demde bin Leylâ bana Nurı vahdet, meddi zıllı kesret ettikee hemin Seyri vechi yâr için âyinedir eşya bana Încilâyi mahe zulmet olduğıyçündür sebeb Şevki vaslın leylei gamde olur peyda bana Her sözüm bir şahidi irfan iken Mahir benim Sivei icaz olursa çok mıdır şeydâ bana

Görüb ruhsârı âlin gül kızarmış şermsar olmuş Gami halinle nerkis sineçâkü dağdar olmuş Zemini intisabı vaslınla sürmek için ruyin Kapunda nurı vechinden güneş cevher nisar olmuş Baharı arezzın suretnümayi aksidir cennet

^{1 &}quot;Hikemi ataiye" nin tercemesi ve şerhidir.

² Vefatında Kastamoni gazetesine yazılan makalede yirmi cüz surei şerifenin tefsir edildiği beyan olunmuştur.

Lebinden lezzet almış âbı kevser neşvedar olmuş Tahammül mihneti agyâre lâzım yâr içün nâçar Şemimi verd eden tab averi alâmı har olmuş Geçit vermez bana semti visale korkarım bir gün Sirişki didei hunini hasret cuyibar olmuş Hazanı hicri intac ettiğinden nev baharı vasl Gül olmuş mübtelâyı harü bülbül zar zar olmuş Fena ender fenayi vahdetim aslâ hayâl etmem Düâlem serteser Mahir ha yok olmuş ha var olmuş

MAIDE

Hasibe Maide [Hanım], Miriliva Bekir Paşanın kızıdır. Tahminen 1830 [1255 H.] da doğdu.

Evkaf Nazırı Hacı Said Efendinin oğlu Zabıta Meclisi Reisi Âtıf Beyle² izdivac etti.

Bir manzumede diyor ki:

"Yarı garım idi miri Âtıf Felek andan da cüda kıldı beni Gitti ol kendime hem dem bulamam O bırakmıştı iki goncei ter Birini gurbete attı devran O idi hâli derune vâkıf Mihnetü derde seza kıldı beni Sînemin zahmine merhem bulamam Biri terk etti beni gitti gider Hasreti yakmada cismim el'an".

Bir gazelde diyor ki:

"Îrad olarak konsolidim vardı mukaddem Bir parça da dinar idi elden o da gitti Hanemce olan masrafa kâfi idi evvel Kâhice de artar idi elden o da gitti".

1881 [Ramazan 1299] de fücaeten vefat etti. Beşiktaş'ta Yahya Efendi dergâhı kabristanında kızı — ve saray tabiblerinden Müşir İsmet Paşanın zevcesi — Kevser Hanımın kabrine defnedildi.

Mülga Dahiliye Nezareti Müsteşarı Beşiktaş'lı Berberbaşı Zâde Mehmed Fuad [Bey³] şu tarihi söyledi:

"Hüzn ile tarihi cevherdir safayi zâdeye Maide bîşek gidip Cennette buldu kevseri".

Beşiktaş Mevlevîhanesi Şeyhi Nazif Efendinin müridlerindendir. Onun bir gazelini terbi ve oğlu Hüseyin Fahri Dede Efendinin bir gazelini tahmis etmiştir.

Berber Başı Zâde Fuad Beyin, Bekir Paşanın kızı ve Beşiktaş'ın eski eşrafından Safayi Zâde Ahmed Beyin kızının kızı olduğunu söylediği halde Maide Hanımın oğlu Adliye memurlarından Reşad Beyin kızı Cavid Hanım, Safayi Zâde Ahmed Beyin kızı olduğunu bildirdi.

² Vefatt: 1870 [3 Remazan 1287].

³ Tercemei hali 432 nci sahifededir.

Berberbaşı Zâde Fuad [Bey] bana gönderdiği tezkirede diyor ki:

"Beşiktaş kadınları arasında hürmet olunur, sözünü bilir, terbiyeli bir hanım idi. Tahsili mahdud ve manzumelerinin bir kısmında imâle ve zihaf gibi kusurlar mevcud olmakla beraber eserleri — mâna itibarile — güzeldir."

Tercemei halile âsarına dair — kızı Kevser Hanımın oğlu ' Ecved'den gelen cevabnâmede deniliyor ki:

"Tercemei haline vâkıf değilim. Vaktile tab olunmak üzere bana tevdi edilen divançesini o zaman Maarif Nezaretince bazı tadilât ve tenkihata uğratıldığından dayım Reşad Bey merhum, tabından vazgeçip kızı Cavid Hanıma vermişti. Safayi Zâde Ahmed Beyin kızı Vahide Hanım, mutalea için divanceyi alıp iade etmemiştir. Henüz hatırımdadır ki Rus muharebesinde Batum'da bulunan babamın [Muşir İsmet Paşa] binbaşı olduğunu haber alan merhume, Beşiktaş'ta vapur iskelesi civarında Safayi Zâde yalısında âtideki kıt'ayı yazmıştı:

Ey Felek bu gördüğün Nilü Fırata benziyen Ah kim mecrayı dilden döktüğüm göz yaşıdır Gelsin inşallah alsın sana cevheri kılıc Kıl teşekkür Ecvedim, bak Bey baban binbaşıdır."

Cavid [Hanım] dan gelen cevabnâmede de deniliyor ki:

"Büyük Valide merhumenin müsvedde halindeki eş'arını takdım ediyorum. Mukaddema Çelebi Efendinin talebi üzerine muntazam eş'arı Konya'ya gönderilmiş ve kütübhanede hıfzolunmuştur."

Aşağıya dercedilen manzumeler, Cavid tarafından gönderilip müteakiben iade olunan mecmuanın muhteveyatındandır. Bu mecmua bir divan teşkil edecek kadar manzumeleri hâvidir.

GAZEL

Eyledim hali dili bimarım ol sultane arz
Hasta eyler görse elbet derdini Lokmane arz
Zülfünün her tarına bağlandı gönlüm şübhesiz
Eyledi zenciri aşka kendini divâne arz
Çok mu olsa şulei ruhsarına canım fida
Şem'ine her şeb eder öz canını pervâne arz
Gösterüp sînemde dağım dilde yarem hâsılı
Macerayi aşkı ettim ol şehi hubane arz
Etmesem tâciz eğer bu nâlei cangâhtan
Maide her dem ederdim halimi cânâne arz

Dilerse şadgâm olsun diler gönlüm hazin olsun Bana şimdengeru lâzım değildir kâmbin olsun Bana hep bir gelir şimdi ne türlü eylese âhenk Gerek nayü keman olsun gerek ahü enin olsun Benim zulmettedir gönlüm görünmez çeşmime âlem Gözüm yok mihrü mahında felek benden emin olsun Gelir nerde olursam gam komaz bir dem beni tenha Bulur kâşanei hicri baid olsun yakın olsun Bu denlü iftiraka can tahammül eylemez yoksa Meğer kim Maide biçareye Allah muin olsun

ŞARKI

Gülşeni şevk içre hezar olmadı Beklediğim leylü nehar olmadı

Kendime hemdem edinip fırkati Her nekadar ettim ise gayreti

Uğraşırım ahı sehergâh ile Ben ya nasıl ağlamayım ah ile

Dilde elemler var iken subhu şam Neylesin avare gönül vesselâm Nâfile gönlümce bahar olmadı Talii nasaz bana yâr olmadı

Zevku safâda ederim mihneti Talii nasaz bana yâr olmadı

Bahtı siyahım gibi bedhah ile Talii nasaz bana yâr olmadı

Maidei zar olmaz şadgâm Talii nasaz bana yâr olmadı

KIT'A

Niçe derdü belâye mübtelâyız Kusura bakmasınlar ehli diller² Ki hem biz derdliyiz hem bîdevayız Bizim nakıstır aklımız nisayız

Kime şekva edeyim âhı sehergâhımdan Kime feryad edeyim talii bedhahımdan Maidi zare safa bahşeder elbet bir gün Kesmem ümidimi ben Hazreti Allahımdan

Bu gazelin birinci, üçüncü, beşinci beyirlerini Selânik'li Ahmed [Efendi], hicazkân kürdî makamından şarkı olarak bestelemiştir.

² "Kusura bakmasınlar merd olanlar" deseydi daha merdane olurdu.

Şimdi işimiz bir niçe hargûşlara kaldı Meydanı mahabbet dahi serhoşlara kaldı Şimden geru gülşende teravet mi ararsın Bülbüller uçup meskeni Baykuşlara kaldı

1876 [1293 H.] da Rus muharebesinde yazdığı manzume:

Nasıl dökmiyelim kanlı yaşlar Bire gayret ey vatandaşlar Askere ağlıyor hep dağlar taşlar İane verelim gelin kardaşlar

Fidadır bu yolda can ile başlar

İrişelim bâri biz de imdade Er gibi gitmeyiz çünki cihade Bir katra âbımız olsun deryade İane verelim gelin kardaşlar

Fidadır bu yolda can ile başlar

Değil Beşiktaş'tan daha uzaktan Biz de korkmaz mıyız Cenabı Haktan Evvel davranmışlar Kızıltoprak'tan İane verelim gelin kardaşlar

Fidadır bu yolda can ile başlar

Yalan değil, sözüm inan Hanımlar Aman yoldaşlarım aman Hanımlar Bütün cenge gitti cihan Hanunlar Tane verelim gelin kardaşlar

Fidadır bu yolda can ile başlar1

Bu manzume, 22 Sater 1294 tarihli "Basiret" gazetesile neşrolunmuştur.

MAKBULE LEMEAN

Fatma Makbule Lemean [Hanım], Beşinci Sultan Murad'ın kahveci başısı¹ Hacı İbrahim Efendinin kızıdır. 1865 [Rebiülevvel 1282] de Beşiktaş'ta doğdu.

"Lemean" muahharen intihab ettiği edebî mahlâsıdır. Darülmuallimin müdiri iken vefat eden Osman Hilmi Efendi, Beşiktaş Rüşdî Mektebi muallimi evveli iken büyük kardeşlerini evde de okuttuğundan — beş altı yaşında bulunan — Makbule de okumak ister. O sırada göz ağrısı geçirdiği için tabibler, gözlerinin yorulmamasını ihtar ettiklerinden hoca ile yalnız kaldıkları zamanlarda gizli taallüm edermiş.

O vakit Sadaret Mektubî Kalemi hulefasından bulunan Beşiktaş'lı Berberbaşı Zâde Mehmed Fuad [Bey] ile evlendi. Bir müddet sonra evlerinin selâmlık ciheti kız mektebi yapıldı. Makbule, fahriyyen Kavaidi Osmaniye dersini deruhde ve zevcile dersleri müzakere ettiğinden hem öğrendi, hem öğretti.

2 Teşrinisâni 1898 de Göztepe'de vefat etti. Vasiyeti mucibinde Eyub'de Siyavuş Paşa türbesi haziresine defnolundu.

MEZAR TAŞININ KİTÂBESİ ALLAH

"Razıyım ben zâtı Peygamber dahi hoşnuddır Sayemendi rahmet olsun makberi Makbulemin Cevheri eşkimle yazdım zevcemin tarihini Baği Firdevsi berin olsun yeri Makbulemin

16 Cumadelâhire 1316

Sadaret Mektubî Kalemi Müdir Muavini Mehmed Fuad Beyin zevcesi ve merhum Hacı İbrahim Efendinin kerimesi edibei şehire Makbule Lemean Hanımın ruhiçün rızaenlillâhi Tealât Elfâtiha".

¹ Zevci Fuad [Beyin] ifadesine göre: Saray ıstılahınca "Kahvecibaşı", dairenin en mütehayyiz memuru, müdiri umurudur. Kahve pişirenlerin başı demek değildir.

AYAK UCUNDAKİ TAŞTA

"Tahattürile beni bir zeman eden tedhiş Kemali matem ile gördüğüm şu halindir Teessürüm ebedîdir, vasiyetin câri Gönül vefate kadar makesi hayâlindir".

Hayatının on dört senesini hastalıkla geçirdi. Zevcinin bir mersiyesinde:

"Üç beş söze yoktu iktidarın

Dört kerre yarıldı cismi zarın"

beytinden de anlaşıldığı vechile son derece muztarib olduğu halde yine zevcinin söylediği kıt'a gösterir ki halinden şikâyet eylemezdi:

"Cid ile melûf idi etmezdi aslâ iştikâ Görmemişken istirahat hayli müddettenberi Hazreti Allahın eşfakından ümid eylerim Cenneti aden oldu nuri dide lem'anın yeri".

Tevfik Fikret "Servetifünun" la neşreylediği manzumede:

Bir ruhi zi daha ile bir cismi na tuvan Çekdin bu kahrı kaç seneler ey edibe sen Yıllarca ıztırabı maraz, sonra terki can Buymuş nasibin öyle mi dehri sefilden Mümkin, şu mevsimin bakarak ihtizarına Bir sonbahara benzetivermek zavalini Erdin göz açmadan şebi ömrün neharına Bittin bitinneden daha deviri kemalini"

diyor.

*

Gazete ve mecmualarla neşriyatta bulunan ilk Türk kadınlarındandır. Yazılarının çoğunu yatakta yazmıştır. Nesirleri, nazımlarından ziyadedir.

Ahlâkî eserlerini, Şûrayı Devlet Reisi Said Paşa takdir ettiğinden makamı sadarete tavsiyesi üzerine şefekat nişanı verildi.

Edebî eserlerinin bir kısmı: "Hanımlara Mahsus Gazete" sahibi İbnülhakkı Tahir [Bey] tarafından tab edilmiştir. Merhumenin "Makesi Hayâl" namını verdiği mecmuai âsarının nüshası kalmadığından diğer âsarile beraber vefatında gazetelere yazılan makaleler, yine "Makesi Hayâl" ismile tab ettirilerek hâsılatı "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti" ne ihda olunmuştur.

MÜNACAT

Ey lûtfi azîm Zülcelâlim Malûm sana şu gamlı hâlim Mihnetle ne rütbe bîmecalim Takririne yoktur ihtimalim Malûm sana şu gamlı hâlim

§

Mekşuf sana bütün melâlim
Darusi bulunmuyor da asla
Etmekte maraz, vücudüm ifna

Bir sende ümidi şevki balim

§

Pek müdhiş olur derim zevalim Ermezse zevale derdü illet Fikrimce iki garibi elbet Berbad kılar bu hicrü firkat

Bir sahibi mâderü iyalim

§

Ey Haliki Mutlakı Avalim Esrarın eder ukuli nâçar Reftarü hiram içinde âsar Bin şekli letâfet eyler izhar

Emrinle mevasiminde daim

§

Vaktınde açar bütün çiçekler İhtar kim eyliyor nihani Gûya ki bahar imiş zamanı Meşşatei nuri hüsnü ani Kim etti baharı ya mübeşşer

Š

Baran olarak inen zemine Göklerdeki renk renk sehaib Yerden mi çıkar göke acaib Ya kimdir olan o hake sahib Mensub İlâhî âlemine

§

Tarikiî leyl içinde tâban Bak kevkebü mahi ruhperver Derler şu sebeble lem'a küster Hurşid imiş eden münevver Hurşide kim etti nuri ihsan

§

Sensin veren intizamü darat İnşad buyurduğun cihane
Ey sahib olan bu cismü câne Mâruz ise can imtihane
Şâyan değil midir mükâfat

§

Etmekte celâletin Efendim Emvatı beka içinde ihya Bir şey mi bana cihanda hâşâ Bir taze hayatı sıhhat ita

Bir haste zaifi müstemendim

MECBUR

Ahmed Mecbur [Efendi], Mülkiye kaymakamlarından Abdullah Nâbi Efendinin oğlu Mehmed Said Efendinin oğludur. 1853 [1269 H.] de Çankırı'da doğdu. Ceddi Şeyh Mehmed Zaim Efendiye nisbetle "Zaimzâde" denilirdi.

Bir müddet medreseye devam ettikten sonra — yeni açılan — Rüşdî Mektebine girdi. Okutulan dersleri bitirdi. Ticaret Mahkemesi Zabıt Kâtibliğine ve bir müddet sonra Baş Kâtibliğine tâyin edildi.

Muahharen memuriyetten istifa ve Müfti Mustafa Hazim Efendinin derslerine devam etti. 1884 [1301 H.] de icazetnâme aldı. Osmanlı medresesine müderris oldu. Onar sene fasıla ile iki defa talebesine icazet verdi.

İdadî Mektebine akaid ve yazı muallimi tâyin olundu. İmaret Camiinin hatibi idi. 1898 [1316 H.] de Tariki Nakşibendî'ye intisab eyledikten sonra inzıva etti. Oğullarının ve kızlarının ziyai üzerine ruhan ve cismen muztarib oldu. 1919 [Teşrinievvel 1335] da Çankırı'da vefat etti. Sarı Baba kabristanına defnedildi.

Kadri kemâli tanıyan erbâbı kemâlden Çankırı meb'usu Ahmed Talât, mukaddema bana gönderdiği tercemei halde ve bilâhare bastırıp bir nüshasını ihda eylediği "Çankırı Şairleri" namındaki kıymetli eserinde diyor ki:

"Mecbur Efendi, uzun boylu, gür sakallı, müşekkel, dinc, hoç suhbet, çok haşin, sert idi. Huşuncti, ahlâksızlığa karşı idi. Meltreb talebesinden dayağını yemiyen yok gibidir. Çarşıda, kahvelerde oturmazdı. İlmile mağrur idi. Medresesini genişletti. Kârgir bir kütübhane tesis ve 1200 kitab vakfetti. Çocukluğunda şiire heves etmiştir. Tokatlı Âşık Suzi tarafından "Vefdi" mâhlası verilmiştir. Divanını tertib ederken bu mahlâsı "Mecbur" a tahvil eylemiştir. Arabî ve Farisî'ye lâyıkile vâkıf idi. Bu iki lisanda manzumeler yazmıştır. Veled Çelebi zamanında Çankırı Mevlevihanesi mesnevî hanlığı tevcih olunmuştu. Lisanı, Çankırı şairlerinin içinde en düzgün olanıdırı. İfadesi selistir. Heca ile pek az yazmıştır. Derviş, medrese âlimi, cami hatibi, abid ve zahid olmasına rağmen mutaassıb değildi. Bedayi perverdi. Bir mecliste saz çalınmağa başlanınca nadanlardan biri, haram olduğunu söyler. Mecbur Efendi "Benim için çalgı dinlemek farzdır" der, herifi susturur."

**

Lüzum varsa tekrar edelim: Erbâbı bilir ki âlimlik başka, şairlik yine başkadır. Her âlim, şair olamadığı gibi her şair de âlim olamaz.

Âlimlik, sây ve ikdam ile iktisab olunabilir. Hilkat, mükemmel olmazsa ilim, insanı âlim etmez, bu da ayrı bir bahis.

Lâtife:

"Dili en düzgün olan böyle olursa Talât!

Var kıyası et ki nasıl dilli imiş bâkiler"

Şairlik için de gayret lâzımdır. Fakat Hilkatte feyzi şairiyet yoksa gayretin gayesi, aruz ilmini öğrenerek divanlar dolusu mevzun söz söylemekten, yahud parmak hisabile birçok lâf düzmekten ibaret kalır. İşte şiirlerimiz, işte şairlerimiz. Binlerce divan sahibi içinde kaç kimseyi hakikî şair addediyorsunuz?

"Bunu elbette bilir şairler Şair olmak nekadar müşkildir."

Mecbur Efendi merhumun da fazlü kemalile beraber şairlikten hayli uzak mesafede bulunduğunu söylemeğe mecburuz.

"Ben de severim hüsni sedâ, hub cemâli"

Mısraı gibi çirkin sözleri şiir de, nazımda, "hüsni sedâ" da, "hub cemal" de kabul etmez.

Sözlerinin şiir ile münasebeti olmıyan bazı zatları da bu esere dercettiğimi hoş görmiyecek olanlara derim ki:

Ne yapalım, en değerli ve müntahab şairlerimize münhasır olarak bir eser tertib etmiyoruz ki değerlileri istikbal ve değersizleri istiskal edelim. Eserimiz, bir nevi tarihtir, tarihe eşhası vak'anın değerlisi de girer, değersizi de.

Bahusus koltuklarında — son senelerde her evde çoğalan mütenevvi ve müzeyyen yastıklar büyüklüğünde — bir koca cild divanla, yahud mecmua ile ortaya çıkan, kendilerine okuyucu bulan ve — haklı haksız — isimlerini edebiyat tarihine geçirten âdemleri nasıl kapı dışarı edelim?

GAZEL

Tâlib olan âlemde kemalâtı bekaye
Kılmaz nazarı rağbeti bu kevni fenaye
Sây ile bulur tâlib olan feyzü kemâli
Gitmez emeği ehli dilin mahvü hebaye
Her kim bu rehi aşka olur sıdk ile sâlik
Elbet anı Hak, vâsıl eder semti Hüdaye
Bu rahe vusulin sebebi himmetü irşad
Hizmetile bir pür himem erbâbı vefaye
Çün zâtını ilân içün ebhası sühande
Bir ismi lâtif lâzıın olur her şüeraye
Mecbur dedi ilham ile mahlâs sana Hazim
Yazup kalemi himmet ile levhi semâye

ch., ,

Bu gice beytülhazende firkati cânan ile Âlemi bidarü bizar eyledim efgan ile Nalişi dilsuzuna hayran kıldım bu seher Gülşen içre andelibi goncei handan ile Heft derya eylemez teskin dili suzânımı Ol kadar yandı derunum ateşi hicran ile Çünk: Yâreb olmadı yâr ile ikbâl yâr bana Yektir ölmeklik sürünmekten bu hâlü şan ile Arzıhal et rahmeder Mecbur bîşübhe o dost Yanarak yakılarak bu didei giryan ile

MECDI

Abdülâziz Mecdî, Bölükoğlu Hâfız Hasan Efendinin oğludur. 1865 de Balıkesir'de doğdu.

Rüşdî Mektebini bitirdikten sonra o mektebe ikinci muallim tâyin olundu. Ulema ve üdebadan dayısı Yahya Nef'î Efendiden medresede tedris olunan ulûm ile

Farisî okudu. İstanbul'da Meclisi Maarif'te imtihan edilerek ehliyeti tebeyyün ettiğinden Balıkesir İdadî Mektebi ve muahharen Girid Mektebi Kebiri İslâmî Edebiyat Muallimliğine nasbedildi.

Bir müddet sonra İstanbul'da Darülmuallimini Âliye Edebiyat Muallimliğine tâyin kılındı ise de ahalinin ısrarı üzerine Hanya'da bırakıldı. Orada dört sene muallimlik etti. Girid'in ziyas üzerine İstanbul'a döndü. Tedristen feragatle — o zamanın en mâruf tüccarından olan — Tantavîzâde Halid [Efendi] ile birlikte ticaret etti. Mısır'a gidip geldi.

Meşrutiyenin ilânında Karesi meb'usu yapıldı. Meclisin kâtiblik vazifesini de ifa etti.

Dördüncü intihab devresinde tekrar Karesi meb'usu ve Meclisin ikinci reis vekili oldu. Meclisin feshinden sonra Şûrayı Evkaf âzalığına ve bir buçuk sene sonra Şûra'nın ilgasında Ankara'da Şer'iye Vekâleti müsteşarlığına tâyin olundu. Vekâletin ilgasına kadar o hizmette bulundu.

Kendi arzusile memuriyetten feragat ve İstanbul'da ihtiyarı üzlet etti.

Vaktile arkadaşlarından bir zat tarafından yazılıp üstad Abdülâziz Mecdî'nin bana gönderdiği tercemei halinde deniliyor ki:

"Gençliğinde Balıkesir camilerinde halk vatz ve nasihat ile iştigal ve taktırdeki selâset ve kudreti ile iştihar etti. Düsturı hareketi, nef'i nas ile hayrūnnas olmaktır. Tedrisatından pek çok genc istifade etmiştir. Meb'usluk, az çok siyasetle iştigalini mucib olmuş ise de hayatının kısmı âzâmını — hakikati azime tanıdığı — ilmi tasavvufa sarfeylemiştir. Eş'arının ekseri mutasavvifanedir."

Ustad, fuzalânın ezkiyasından, edib, nükteşinas, kabili hitab, letaife ve mehasinü bedayie mail, melihulvecih bir zattır. Şiirleri güzel ve emsâline faiktir. Bazı manzumeleri mecmualarda intişar etmiştir.

GAZEL

Şûle salmış ruyine envarı Mevlâ renk renk
Nuri kudsiyet cemâlinden hüveyda renk renk
Mazharı nurı nigâhın olduğum gündenberi
Sîneden pertev feşandır nari sevda renk renk
Aşkı feyyazın füruğundan mehasingâh olup
Safha safha gülşen oldu dilde peyda renk renk
Sînedir Hakkın hakikî şûlegâhı akdesi
Nurı Hak'tan olsa da vadii Sina renk renk
Renk renk ezhare düşmüş sanki nurı âfitab
Aksi ruhsarınla olmuş nakşı diba renk renk
Münceli sayende her fikrimde bin nurı sürur
Runümadır her sözümden feyzi âlâ renk renk
Sîneden Mecdî huruş ettikce aşkın şûlesi
Kâinatı dildedir arşı muallâ renk renk

Uzubet oldu nihayet çıkan azabımdan İrişti nure gönül nare incizabımdan İşin nedir senin ey gam bu bezmi vuslatta Çekil benim şu safagâh olan cenabımdan Harabedir diyerek geçme iltifata değer Tefehhus eyle künuzı dili harabımdan Huda Huda diye feryad eder rübabı derun Sadâyı Hakkı işit gel benim rübabımdan Ne sönmez ateşi varmış garamı pirinin Lehibi dil daha muhrik demi şebabımdan Bu nazmı dilkeşi Mecdî kopardı kilki beliğ Riyazı dildeki ezharı bihisabımdan

SÜUN

Cihan darülbedayidir, bedayihanei gülgûn Fezasında ne varsa hüsnüne insan olur meftun Süunı sermediyette ilâhî neşveler efzun Seriri ihtisamından güler memnun ile mahzun Kederlerde safa meknun, safalar gam ile meşhun Şüunatı cihanda mevc urur esrarı günagûn

Ş

Kesafetle olur sükenayı haşmet narı beyzadan Cihan revnak bulur ezdad ile icrayı gavgadan Bedayi runümundur dildeki esrarı sevdadan Gelir hayret temevvücgâhı âsarı temaşadan Kederlerde safa......

Ş

Bu haşmetgâhı devvarın haber yoktur medarından Çıkar avazei tekbiri kudret her kenarından Akar hayret fürui neyyiratı bikararından Bütün ezmanü edvarı mücerred ihtiyarından Kederlerde safa......

§

Haber aldınsa kalbinde olan sırrı hüveydadan Tekevvün cuşı hılkat mevcelerdir bahri mânadan "Dekart" ın ruhuna bir deste gül at semti balâdan Şemimi mefharet duysun bu destavizi dünyadan Kederlerde safa......
Şüunatı cihanda.....

MEMDUH

Mehmed Memduh [Paşa], vüzeradan Mazlum Fehmi Paşanın' oğludur. 1839 [1255 H.] da İstanbul'da doğdu.

Bayezid ve Valide Rüşdî Mekteblerinde okudu. Yedi yaşında hacelik² ve dokuz yaşında rütbei Rabia nişanı² verildi.

1854 [1271 H.] de Hariciye Nezareti Mektubî Kalemine memur ve salise rütbesi tevcih edildi.

Sultan Abdülâziz'in culûsunu müteakiben "7500" kuruş maaşla Mabeyin Kitâbetine tâyin ve rütbesi mütemayize terfi kılındı.

Babam īviehmed Emin Paşa merhumla, Dahiliye Nâzırı iken bir gün evine gitmiştik. Bir münasebetle dedi ki:

"Evaili halimde altı sene maaşsız olarak Hariciye Mektubî Kalemine devam ettim. Kalemin ser halifesi Saib Bey, mahlûl vuku buldukca yirmi beş kuruş teklif ederdi, kabul etmezdim. Sultan Abdülâziz merhumun cülusunda dört beş beyitli bir tarih takdim ettim. Bir gün Mabeyin Kitâbetine memur edildiğimi haber verdiler. Hu-

zura girdiğimde Padişah, fesini ve cübbesini çıkarmış oturuyordu. Ben, girince fesini giydi, cübbesini arkasına aldı. Resmî tazimi ifa edip geriye çekildim. Benimle beraber giren Başkâtib Halkı Paşaya hitaben "Pederi³, büyük birâderinin⁴ hizmetime, bunun da birâderinin yerine Âmedî Kalemine kabulünü iltimas etmiş ise debana tarih söyliyen budur. Bunun mükâfatını birâderine vermek adalete muvafık değildir, dedim ve kendini hizmetime aldım" dedi. Hakkı Paşa da "Merhamet ve adaleti hümayunları öyle icab eder" cevabını verdi. Maaşsız kaleme devam ettiğim müddetin her senesine bin kuruştan fazla düştü".

¹ Tercemei hali 382 nci sahifededir.

² Takvimi vekavi 27 Sevval 1262, 24 Zilkide 1264,

³ Babası, o esnada Valide sultan kethüdası idi.

⁴ Tevkii Tevfik Bey.

Bir sene sonra Mabeyin Kitâbetinden infisal ederek Âmedî Kalemine memuroldu. 1872 [Receb 1289] de "5000" kuruş maaşla Maarif Nezareti Mektubculuğuna tâyin ve ulâ sınıfı sânisi rütbesi tevcih kılındı.

1875 [1292] de "10 000" kuruş maaş ve ulâ sınıfı evveli rütbesi ile Sadaret Mektubcusu oldu.

1876 [1293 H.] de "7000" kuruş maaşla Maliye Nezareti Mektubculuğuna tahvil ve on dört ay sonra azledildi.

1881 [1298 H.] de "5000" kuruş maaşla Şûrayı Umurı Maliye, 1882 [1300 H.] de Şûrayı Devlet Âzalığına, 1887 [1304 H.] de rütbei balâ ve "17 000" kuruş maaş ile Konya ve 1889 [1306 H.] da Sıvas Valiliğine tâyin olundu. 1893 [1310 H.] de azledildi.

Babiâli'ye tebliğ olunan irade de "Sıvas vilâyetinde bulunduğu esnada Ermeni'ler tarafından hakkında vukubulan şikâyet, bunların harekâtı mefsedetkâranelerine meydan vermemesinden münbais olup kendinin ashabı reviyet ve iktidar ve sadakatten bulunduğu nezdi âlide dahi malûm olduğundan ve Ankara vilâyetinin ehemmiyeti hazırasından" bahsedilerek 1893 [1311 H.] de "17 000" kuruş maaşla Ankara vilâyetine nasb ve 1894 [1312 H.] de rütbei vezaret tevcih olundu. 1895 [1313 H.] de "40 000" kuruş maaşla Dahiliye Nezaretine getirildi.

* *

Sadrı esbak merhum Said Paşa "Sultan Abdülhamid'in Başkitâbetine tâyinimden birkaç gün sonra bermutad huzuruna girdiğimde oda kapısının bir tarafında Mahmud¹, diğer tarafında da Memduh Beyleri görüp ne zeman, ne suretle intisab ettiklerini anlıyamamıştım" demişti.

Memduh Paşanın bilâhare neşrettiği "Serairi Siyasiye ve Tahavvülâtı Esasiye" adlı eserinden anlaşıldığına göre Sultan Murad'ın cülûsundan biraz sonra yalı komşusu olan Şeyhulislâm Hayrullah Efendi, bir gece davet eder. "Bu sabah görüştüğümüz sırada Valide Sultan, "Padişahımız, âfiyet kesb etmektedir. Lâkin efvahde efsaneler deveran ediyor. O nevi ekâzibi reddeylemek üzere "Nisbetiye²" kasrında büyük şehzadelere bir ziyafet tertib olunacaktır³" demesile şu tasavvurdan fevkalhad muztarib kaldım. Veliahd Abdülhamid Efendinin, biraderlerile oraya azimetleri muhataradan salim değildir. Bir dakika bile vakit geçmemek üzere seni mahremi raz ittihaz eyledim. Valide Sultanın tasavvurunu ihbara çare elzemdir" der.

¹ Ticaret ve Nafia Nâziri Mahmud Celâlüddin Paşa.

² Bebek'in tepesinde 1881z bir yerdedir.

³ Sultan Abdülâziz'in hal'inde ve irtihalinde alâkası olanların muhakemeleri icra olunduğu surada esbak Maarif ve Evkaf Nâzırı Ayandan Kemal Paşa, tanzim eylediği mersiyede diyor ki:

[&]quot;Hal'den sonra mürur etmişti üç gün nagehan Anladı maksad nedir Sultan Hâmid'i nüktedan

Memduh Paşa, mekteb arkadaşı ve veliahdın eniştesi olan Tophane Müşiri Mahmud Celâlüddin Paşanın¹ Kabataş'daki ikametgâhına o gece gider. Kendi tâbirile "Muterizi ef'ali ashabı ikbâl ziya ve edibi mahasin hisal Kemal Beyler" orada bulunduklarından "Bu Sadaret Mektubcusudur. Size elbette bir husus için gelmiştir, biz sonra görüşürüz" derler, ocladan çıkarlar.

Memduh Paşa, keyfiyeti anlatır. Mahmud Paşa, "Bana geldiğin çok iyi oldu. Veliahdın emekdarlarından Osman Efendiyi² bekliyorum, gelecektir. Onunla Efendiye malûmat veririm" der.

Ertesi gün Meclisi Vükelâda bulunan Mahmud Paşa, Memduh Paşayı diğer odaya çağırtarak "İhbaratınızı, Efendiye arzettirdim. "Biraderim, süferayı ecnebiyeyi resmen kabul ve bizzat mükâleme etmedikce kendisile görüşmiyeceğim. Ziyafete de gitmiyeceğim. Mektubcu Bey, mutmain olsun. Şöyle fevkalâde calibi nazar bir haber vermesi, sadakatine delildir" buyurulmuş. Memnuniyet ve selâmlarını size tebliğe memurum" dedikten üç ay sonra Sultan Abdülhamid cülus eyler. Biat resminin icrasından sonra Memduh Paşayı Bağdad Kasrına celb ile iltifat eder.

Memduh Paşa diyor ki:

"Dairei hümayunlarına evvelden hiçbir irtibat ve ihtisasım olmadığı halde mahza kazadan taharrüz ve tahaffuz elzemiyetini bilâ ifatei vakt ihbar etmekliğim tuli müddet açıkta kalmadığıma belki vesile olmuştur."

Dahiliye Nâzırı iken Sultan Abdülhamid'e takdim ettiği arizalardan birinde de diyor ki:

"Cülusi mülukânelerindenberi atebei ulyayı şehriyarı âzamilerine enva istitlaata ve siyasiyata dair maruzatı mühimmeye ictisar eyledim. Muktezayı sadakat ve memlûkiyet dahi bu idi".

Nezarete tâyini, nisbeti kadimesinin ve maruzatta bulunmasının seneler geçtikten sonra ıktıtaf olunan semeresi olduğu anlaşılıyor.

* **

Dahiliye Nezaretinde bulunduğu esnada murassa Osmanî, Mecidî, iftihar ni-şanlarını ve müteaddid madalyayı ihraz eyledi.

Almanya, Rusya, İran ve Bulgaristan hükûmetleri tarafından birinci rütbe nişan verildi.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben 1908 [4 Receb 1326] de azledildi.3

İlândan on dört gün sonra evine iki polis gelip Sadrıâzamın, kendini Babıâli'de görmek istediğini ve gitmez ise kapıda biriken halkın içeriye dalarak cebren çıka-

¹ Damad Fethi Paşa Zâde.

² Bilâhare Başmabeyinci olan Osman Beydir.

⁸ Resmi tercemei halinde bu suretledir. Kendi, nesrettiği risalelerde "Elli beş sene hizmetten sonra Nezareti Dahiliyeden ihtiyarile bilistifa çekilmis" olduğusu söylüyor.

racaklarını söylediler. Maaalmecburiye muvafakat etti. Arabasına bindi. Polisin biri yanına oturdu. Polis, ibtida zabtiye dairesine, sonra Babıâli'ye gidileceğini söyliyerek oraya götürdü¹.

Evvelce ve sonra getirilen Bahriye Nâzırı Hasan Rami, Tophane Müşiri Ze-ki, Şehremini Reşid Mümtaz ve Mabeyin Başkâtibi Tahsin Paşalarla gece yarısı mahfuzan Harbiye Dairesine sevk olunarak bir odaya konuldular². Otuz gün orada tevkif edildikten sonra "Enkazı İstibdad" nâmile ve "Efendi" unvanile Büyükada ya, daha sonra Sakız'a gönderildiler.

Haklarında verilen karar:

"Payıtahtda bulunmaları asayişi mahalliyi ihlâl edecek derecede süitesir hâsıl etmekte olduğu ledettahkik anlaşılan hükûmeti Hamidiye enkazının evveli emirde 10 Temmuz 1324 tarihinden sonra icra ettikleri intikal ve ferağ muamelâtı nazarı mütaleaya alınmamak şartile emval ve emlâklerinin tahat hacze alınması ve rütbe ve nişan ve madalyalarının ref ve istirdadı ve hakkı tekaüdten iskatları ve kandilerinin Memaliki Osmaniye'nin bir kalesinde tahtı nezarette bulundurulmaları, temini asayiş noktai nazarından ehm ve elzem görülmüş olduğundan bilâhare elde bulunan vesaiki müteaddidenin tetkikile haklarında hükmi kanun icra edilmek üzere iktızasının icrasına divanı harbi örfi kararile bilistizan ira-dei senive sadır oldı."

İtalya devleti tarafından, Trablusı Garb'den sonra Cezayiri Bahrisefid'e de taarruz edildiğinden arzu edenlerin İzmir'e gitmelerine hükûmetce cevaz gösterilmesi üzerine Memduh Paşa, oraya gitti. Bilâhare ilân olunan affı umumî üzerine İstanbul'a geldi. Münzeviyâne yaşadı.

Yaşı seksen sekizi bulmuştu. Birkaç senedenberi idrak ve hareketden mahrum kalmıştı. 9 Nisan 1925 [3 Ramazan 1343] de Boğaziçi'nde Kireçburnu'ndaki ya-

İyiliğini gören birkaç hayâsızın o âcz ve iztırar zemanında başına çürük yumurta ve kırmızı domates atmağa ve tahkirâmiz hezeyanlar savurmağa kalkıştıkları kemali hayret ve nefret ile işitilmişti.

Memduh Paşa, Meclisi meb'usana istidanâme tarzında yazdığı "Serairi siyasiye ve Tahavvülâtı esasiye" unvanlı risalede Zabtiye dairesine götürüldüğünden bahsederken "Dört gün evvel intihabımla Zabtiye Nezaretine tâyin kılıtımış olan Ziver Bey, kendi odasında oturuyordu da ne için şu sureti muhakkiranede celbime lüzum hissedildiğini memuriyeti iktizasınca şifahen veya bilvasıta tefhim etmek bir vazife olduğu halde tarafıma diriği tebliğ olundu" diyor.

Memduh Paşa dahiliye nâzırı iken bir akşam iftarında bulunduk. Kendi saraya gitmiş, oğlu vekâlet etti. Ziver Bey ve şair Manastır'lı Faik Bey ve diğer birkaç zat, yemeklerin, bahusus pilâv "Efendinin" nefasetini o kadar sena ettiler ki her biri bir kasidei tavile yazsa bu derece mübalâğa edomezlerdi. Dünya bu, hazan medhi taam, bazan da diriği kelâm olunur!

² Oradan Sadrıâzam Kıbrıs'lı Kâmil Paşaya yazdığı resmî istidanâmede:

"... Dahiliye Nezaretinden bilistifa çekilerek tekaüd ihtiyarile müddeti hayatiyemi muhafaza evlemek azminde bulunduğumdan ve fakat bazı emsal gibi zammı maaş ve mahlûlâttan istifade tamaına düşmemekle medyun kaldığımdan nizamen tahsisi lâzım gelen maaşın muamelesi ne kadar ukdei tâvika girerse ahiren bilâsebebi kanunî gördüğüm tazyika tavik dahi başkaca bir hal addedilinek tabiî olmasile tesrii icrayı icabı recasına ibtidar eyledim" demiştir.

Sadrıâzam tarafından arzuhalin arkasına "verakı mihrü vefayı kim okur kim dinler" yabud "unuturlar seni biçâre heman ölmeye gör" mısraları yazılmış olsa gerek!

lısında vefat etti. Cenazesi, Fâtih Camiine nakil ve namazı edâ edildikten sonra.
— vasiyeti mucibince — müntesib olduğu Şarşamba'da İsmet Efendi dergâhı haziresine defnolundu.

Tabutunun üstüne — bir camiden getirilen — sırma ile "Elsultan ibnüssultan Ibrahim Han" yazılı puşide¹ konması, garaibdendir.

Merhum, gencliğindenberi mâruf, kesirülahbab zevattan ve büyük memuriyetlerde bulunarak pek çok kimse tarafından tanınmış, bahusus en eski üdeba ve şuaradan bulunmuş olduğu halde cenazesini takib eden cemaat, kendi akribasile müteallikatından ve bizim gibi beş on âşınasından ibaret idi. Bu hal, kadirşinaslığa dâlı olduğu şüphesiz ise de Hakkın rızasını ve halkın hüsni nazarını kazanmağa çalışmak da aklı selim ve tab'ı müstakim icabatındandır.

MUKADDEMA BASILAN ESERLERT

- 1 "Berki Sebz". Taş basmasiledir. Hangi tarihde basıldığı işaret edilmemişdir. Birkaç kaside, manzume ve gazelden ibarettir. "22" sahifedir. Münderecatı, bilâhare divanına nakl olunmuşdur.
- 2 "Eseri Memduh". Kalemin kılıca rüchanına dairdir. 1872 [1289 H.] de basılmışdır.
- 3 "Tercemei Hikâyei Jönevyö". Nihayetinde "... lisanı Türkiye nakli arzurgerdei bendei kalilülbidaa olmak cihetile..." diyor. Fransız lisanını bildiğini bilmediğinden aslından mı, yoksa tercemesinden mi ibareyi tezyin ederek naklettiğini de bilmiyorum. 1868 [1285 H.] de tab olunmuşdur.

MEŞRUTİYETİN İLÂNINDAN SONRA BASILAN ESERLERİ

- 4 "Divanı Eş'ar".
- 5 "Bedayii Âsar". Mektublarından bir kısmını havidir.
- 6 "Feveranı Ezman".
- 7 "Mir'atı Şüunat".
- 8 "Tasviri Ahval Tenviri İstikbal".
- 9 "Hal'ler İclâslar".
- 10 "Kuvveti İkbal Alâimi Zaval".
- 11 "Esvatı Sudur".
- 12 "Yemen Hakkında Bazı Malûmat".
- 13 "Serairi Siyasiye ve Tahavvülâtı Esasiye".

¹ Cenazede bulunan ve Dahiliye mektubcusu iken Nâzır Memduh Paşanın pek çok ültifattusgören Ali Fuad [Bey], Hariciye mektubcusu Münir Beyin tabutunda da bu puşidenin bulunduğunu. söyledi, O cenazede de hazır olduğum halde örtüye dikkat ememişim.

Resmî tercemei halinde Fransız hükemasından Gato'nun "Kor de Fizik" ve "Fizik Elemanter" namındaki eserlerini Türkceye terceme ettiği gösterilmiş ise de bunları ben görmedim.

**

Memduh Paşa merhum, zeki, fatin, nüktedan, zâhiren nazük ve dilnevaz bir zat idi. Fakat — zillet derecesinde — tevazu gösterenlerden hazzederdi. Haysiyet ve ve-karını muhafaza eden ve tevazude itidal gözeten insanlardan pek hosnud olmazdı.

Ben, pek genc ve mülga Sadaret Mektubî Kaleminde kâtib, Paşa da Dahiliye Nâzırı iken bir gün bir iş için yanına gitmiştim. İlk mühürdarı olan Said [Bey] de¹ orada idi.

Paşa, dedi ki: "Oğlum, Fahri âlem Efendimiz « مَن رَّ اَضَعُ وَهُ الله » buyuruyor-lar. Zâtı seniyeleri, sokakta tesadüf ettikleri insanlara teveccüh ederek selâm verirler-di. Kimseye yan durarak selâm vermezlerdi. Binaenaleyh isri Resulûllaha ittiba elzem-dir. Babiâli'nin mâruf olan terbiyesi muktezasınca kalem Efendileri, Sadrıâzam haz-retlerine ve vükelâyı fıhama tesadüf ettikce kendilerine teveccüh eder, selâmlarına muntazır olurlardı. Sizde yine o terbiyenin eseri vardır. Fakat çoklarında görmüyorum. O gibi zevatı âliyeye tesadüf ettikce kendilerine teveccüh eder, selâmlarına muntazır olurlardı. O gibi zevatı âliyeye tesadüf ettikce kendilerine doğru dönerek selâm-larına muntazır olmanızı ve yandan mukabele etmemenizi ihtar ederim."

Bittabi lâzımgelen cevabı verdim. Sözü uzattırmamak için "Bu sözleri ben, başkasına söylemem. Siz, evlâdım olduğunuz için söylüyorum" dedi.

Bu nasihat, halisane olsa,

"Kale bak, kailine kılma nazar Budur işte revişi ehli iber"

fehvasınca hürmetle dinlenir ve nasıha teşekkür edilir. Lâkin Paşa merhum, mütekebbirlerin kebirlerinden olduğu halde bize tevazu tavsiye etmesi, — kendi tâbirile — bizi "Birader zâde" ve "Veledi Es'ad" addettiğinden değil, kendine ve — resmî mertebece bizden büyük olan — birtakım küçüklere tapınırcasına arzı tazimat etmiyerek uzaktan — edeb ve terbiye dairesinde — temenna etmekle iktifa edişimize ve "Di-

¹ Namık Kemal'in tarihi hakkında jurnal vererek tab'ını menetdiren bu adem olduğu 828 inci sahifede yazılıdır. Bir gün Nâzırı görmek istedim, pek meşgul olduğu anlaşıldığından mühürdar Said'e giderek "Azledilen pederimin İstanbul'a gelmesi için Nâzır Paşa Hazretleri, telgraf yazılıcağını söylemişlerdi, günler geçdi, yazılımadı. Kendilerine söyliyeniz, telgraf yazılınazsa peder, heman hareket edecektir" dedim. O da "arzederim" ddi. Ben çıkdıktan sonra — yanında bulunan — ehibbamızdan şair Adana'lı Hakkı Beye "Ne garib şey, eazımı vükelâyı fihemdan bir veziri âlişana "söyleyiniz" denilir mi? "Hakipayı devletlerine arzediniz" demek icab etmez mi? Babıâli terbiyesine yakışan bu değil midir?" tarzında saçınalar saçarak beni tayib etmiş. Hakkı merhum da "O, Babıâli terbiyesini en iyi bilenlerden ve tatbik edenlerdendir. Fakat teessür ve telâş ile öyle söyledi" demiş. Bu muhavereyi duyduktan sonra her yerde verdik, veriştirdik. Babıâli'nin terbiyesini gösterdik! Babamız da telgrafı beklemeden çıkageldi. Çünki bir fitne ikaz edilmesi melhuz idi.

lencilik etmek ne kadar ellez ve eaz olduğunu bilen'" lerden, "El açarak, boyun bükerek arzı ihtiyac'" edenlerden ve erbabı ikbalin "Kademeyni muhteremeynini öpmek: niyazı mahsusunda bulunan'" lardan olmadığımıza canının sıkılmasından dolayı idi.

Dahiliye Nâzırının vazifesi, gûya tevazu tavsiye etmekten ve selâm verilirken nasıl vaziyet alınacağını öğretmekten ibaret imiş gibi bizimle meşgul olması, ihraz ettiği büyük makamla, bahusus edebiyat âlemindeki mertebesile ve sinnü salile mütenasib değildi.

Yukarıya karşı zillet, aşağıya azamet göstermekten ve tevazu namına tezellül tavsiye etmekten hayatının son devrelerinde nasıl müellim neticeler zuhûr ettiğini maatteessüf gördük, pek eski olan hukuk ve meveddet sebebile yine biz, fevkalâde mükedder olduk.

Bir bayram günü kardeşimle beraber ziyaretine gittiğimizde —o günlerde bir dáirenin müdirliğine tâyin ettiği — alçak gönüllülerden! bir kallaş te ardımızdan gelerek yere yatıp ayağını öpmeğe davrandığında paşa, telâşla men eder gibi görünmüş ise de şu zelilâne harekete bizim şahid oluşumuzdan tahassul eden memnuniyetini de yüzü ilân etmişti.

Bir ramazan akşamı — o zemanın usulüne ittibaan — yine kardeşimle iftarına gitmiştik. Yemekten sonra hepimize sigara verdiler. Gayet küçük birer ağızlığa takarak — herkes gibi — biz de içtik.

Ertesi gün — maiyetinde bulunan — bir başkâtibe, huzurunda sigarayı uzun çubuklara takarak içtiğimizden şekva ettiği — mahremane olarak — bize söylenmişti.¹

Zemanı ikbalinde ayaklarını öpmek "Niyazı mahsusunda" bulunduğu Cevad Paşanın demi idbarında babamla beraber ziyaretine gittiğimizden dolayı beni nezaret makamına davetle tahziratta bulunmuş ve Paşa merhum hakkında da birkaç kelimei naseza irad etmiş idi.

Sadrı esbak Said Paşanın matbu hâtıratında, kendini ziyaret ettiğimiz için de Memduh Paşa tarafından itabe uğradığımıza dair bir bahis vardır.

Menfadan avdetinde bazan ziyaretine giderdik. Zemanı ikbalinden ziyade hürmet gösterirdik. İdbarını fürsat addedip te aleyhinde hiçbir şey söylemezdik. Bir gün, lütfunu görenlerin nankörlüğünden ve nekbet demlerinde gösterdikleri küşteniyâne hareketlerden şikâyet ve bizim asalet ve necabetimizden ve insaniyetkârane muamelelerimizden bahsederek müteşekkirâne ve edibâne sözler söyledikten sonra, verdiği sigaraları kendi yakmak için ısrar etmesinden sıkılmış, fakat ibret almış idik.

¹ Büyüğe karşı ne kadar mütezellil olmak lâzım geleceğini yine merhumdan öğreniyoruz. Nişantaşı'nda boş bulunan bir konakta ikametine müsaade olunmasına dair Sultan Abdülhâmid'e takdim ettiği arizada "Veliyi nimete ilticaen dilencilik etmek ne kadar ellez ve eaz olduğunu ancak bendegân bilir", Kuruçeşme'de bir yalıda iskânı hakkındaki arizasında "Köleler, mâliki zişanına el açarak boynunu bükınok ve arzı ihtiyac eylemek tabiîdir." ve Ankara'dan Sadrıâzam Cevad Paşa merhuma yazdığı tebriknâmede "... İdi saidi adhanın hulûlü hasebile bilcümle bendegânı musadıkat nışan, takbili kademi! sami ile şerefü şan bulurlar. Abdi kemineleri ise kademeyni muhteremeyni hazreti vekâletpnahilerine rumali ibtihal ve müktesibi fahri bihimal olmak niyazı mahsusunda bulunabilirim. Bunun birisi idi mübarek sebebile ifayi tazim ve diğeri, min gayri istihkakın mazhar olduğum taltifat ve mesaili mühimmede ibraz buyurulan teshilât ve müsaadat için edayi vecibei mahmidet babında kademil cenabı da veri efhamilerini telsimdir..." diyor.

Kendi Sıvas valisi ve babamız hasbelkader Amasya Mutasarrıfı iken — burada izahına lüzum görmediğim — bazı esbabtan dolayı, yarım asrı geçen hukuk ve ülfetin intac ettiği kardeşlik mertebesindeki mahabbet, iki tarafca şiddetli infiale inkılâb etmiş idi.¹

Bilâhare iadei meveddet edilmiş olduğu halde fürsat düştükce — maiyetinde küçük ve kimsesiz, fakat pek afif ve muktedir bir kâtib olan — kardeşimle ve senelercec mazul bırakılan babamızla uğraşmaktan geri durmazdı. Biz de — mudafaaiz nefis makamında — ileri geri söz söylemekten sakınmaz idik.

Aralıkta kardeşimi çağırır, gayet uzak ve idaresi karma karışık mahallerin mutasarrıflığını kabul etmesi için babamıza haber gönderir ve kardeşimin itizar yolunda söylediği sözleri red ile "söz uzayınca yılan olur" diye susturmak isterdi.

Yīne bir gün — tazib maksadile — müsin ve romatizmalı bir âdemin gidemiyeceği Süleymaniye sancağının kabulünü musırrane ve müheddidane söylemesile kardeşim "İstanbul'daki Süleymaniye'ye gidemiyen bir âdem, Bağdad'a yakın olan Süleymaniye'ye nasıl gidebilir" mealinde cevab vermesi üzerine Nâzır, "Yakın yer olsun diye Adalar'ı mutasarrıflık yapalım da, buyurunuz Paşa Hazretleri mi diyelim" tarzında müstehziyane sözler söyler.

Garaibtendir ki pek az zaman sonra Adalar mutasarrıflık yapılır, babamız tâyin olunur, Memduh Paşa, Dahiliye Nâzırı sıfatile gece telgrafla — Yakacık'ta mukim bulunan — babamıza keyfiyeti tebliğ eder.

Bir gün âdemlerinden birini kardeşimin bulunduğu kaleme göndererek "Kâğıdlar kirli ellerle tutuluyor, kirleniyor. Temizliğe dikkat edilsin" dedirtmiş. Babası gibi sözünü asla esirgemiyen kardeşim de "Bizim ellerimiz, temizdir. Kâğıdları kirleten, kendi âdemlerinin elleridir. Paşa Hazretleri, temizliği onlara emretsinler" demiştir. Bu türlü sözler, derhal ve ilâvelerle kendine yetiştirildiğinden kardeşime münfail ve terakkisine hail olurdu.

Yukarıda söylediğim başkâtibe bir gün de bir münasebetle benim mümtezic ve müsteid olduğumdan², babamın ve kardeşimin imtizacsızlıklarından ve bazı halü kallerinden bahsederek, "Onlar şahıstan ibarettir, boştur³" dediği işitilmişti. O sıralarda yazdığım "Kemalülhikme" de şöyle demiştim:

¹ Hatâ Amasya dahilinde bir kazadan babamıza — imzasız — bir tehdidnâme de göndermiş-6. Allah, taksiratını affetsin.

² Babamızın bir işine dair yazdığım bir tezkireyi Paşa, pek ziyade takdir ve kendi kâtiblerine revdi ederek "Bu tezkireyi mecmualarınıza kaydediniz. Yazının nasıl yazılacağını bundan öğreniniz, taklid ediniz: "Araste", "vareste" gibi birkaç seci yapmakla ve herkesin bildiği tâbirler ve cümleleritekrar etmekle insan, kâtib olmaz. Bihakkın kâtib olanlar, böyle bir tezkire yazanlardır." dediğini orada bulunanlardan işitmiştik. Hakikati ikrar etmek gibi inkâr etinemek de bir meziyettir.

⁸ Halbuki ikisi de — kendilerini tanıyanlarca müsellem olduğu üzere — pek liyakatli, pek faziletli zatler idi.

⁴ Sahife 83.

"Müşkilâtı gûnagûnesine gelerek kendilerine bir mesleki müstahsen tâyin edenler birtakım ahlâkı gayri memduha erbabının "Onlar şahıstan ibarettir, boştur" gibi tarizatı hak naşinasanesine, birtakım ashabı sitiz ve hasedin taaruzatı tahammül berendazanesine hedef olurlar. Zulmeti leyl içinde hangi tarafın boş, hangi tarafın dolu, kimin muhakkar, kimin muvakkar olduğu seçilemiyor. Hele sabah olsun da hakikati hepimiz görürüz, anlarız"

Bu satırlar yazıldıktan az müddet sonra sabah oldu, hakikat görüldü. Fakat müntekimane değil, hasbelinsaniye mütelehhifane görüldü.

Bir ramazan akşamı sofrasında hayli müsafir bulunduğu sırada — makamı iltifatta — mânalı tebessümle bana hitaben "Beyefendi, Peder Paşa Hazretleri, ramazanı şerif ile de mubareze ediyorlar mı?" dedi.

Bu sözden maksadı, mukaddema lisanen ve kalemen mübareze edildiğini iham ve bizden ahzi intikam etmekti. Sofrasında bulunan ve tatyibleri, mihmannevazlık iktızasından olan âdemlere karşı bu yolda söz söylemek, büyüklüğe yakışır mı? Ağzımda — o söz gibi yutması zor — katı bir lokma bulunduğundan derhal yutup ta "Evet efendim, hem mübareze, hem galebe ediyorlar" cevabını verinceye kadar diğer bir müsafire tahvili hitab etti.

Bir bayram günü — tebrike gittiğimizde — birbirinin akribasından olan üç vali mazuli geldi. Paşa — mânalı bir tebessüm ile etrafa bakarak —, "... Paşa Hazretleri serdi rüzgârı³, ... Paşa Hazretleri germi rüzgârı², ... Beyefendi ise germü serdi rüzgârı³ görmüşlerdir" dedi. Kendi, valiler ve bizim gibi nükteyi anlıyanlar hep birden güldük.

Paşanın bu nüktesi, hakikaten şairane ve zarifane idi. O Beyefendi ile senli benli! konuşup da neler görmüş, neler geçirmiş olduğunu uzun uzadı söylemek ve söyletmekten ise mâna engiz bir tavur ve tebessüm ile "Germü serdi rüzgârı görmüş" demek daha müfid, daha beliğdir. İşte nükte ve iham böyle zarif ve lâtif olur. "Mübareze" gibi zebun küşane nükteleri ne edeb, ne edebiyat tahsin eder.

Yine bir bayram giinii dedi ki: "Dün sarayı hümayunda Âdem Beye⁴ tesadüf ettim de "Hazreti Âdemi Cennette gördüm" dedim".

Bu söz Âdem Beyi tevkir için değil, Sarayın cennet olduğunu anlatınak maksadile söylenmiştir.

Menfadan geldikten sonra ziyaretine gittiğimiz günlerden birinde — karabetimizden dolayı — Yusüf Kâmil Paşa merhumdan bahsetti. "Paşa, Mısır'da iken bir aralık Mehmed Ali Paşa ile araları açılır. Sami Paşanın ihtarile — herkesin büsni zannettiği — muhterem bir zate giderler. O zat, Kâmil Paşanın gömleğini çıkart-

¹ Soguk vilâyetlerde.

² Sıcak vilâyetlerde.

³ Her yerde, her şeyde ve her işte bulunmuştu.

⁶ O vakit Makamı Sadarette bulunan Avlonya'lı Ferid Paşa merhumun kayın babası,

tırır, arkasına ve önüne âyine tutturur. Arkasındaki siyah, küçük "ben" i gösterir. "Sende bu ben varken kimse sana bir şey yapamaz. Sen, Mehmed Ali'ye damad olursun, sonra İstanbul'a g'dersin, Mısır valilerini azil ve nasbedecek bir makama çıkarsın" der. Hakikaten öyle de oldu" dedi.

Ben ac tabii bir tavur ile "Ah efendim, şimdi ne o ben! kaldı, ne o sen!" dedim, pek hoşuna gitti.

*

Paşa, Dahiliye Nezaretine tâyin olunup İstanbul'a geldiği gece — jurnallar verilerek hiç yoktan başına işler açılmasına mahal kalmamak üzere Beşiktaş muhafızı Hasan Paşanın evine müsafir olur. Kendi sadaret mektubcusu iken kalemde refakatınde bulunan Raif Beyi — entari ile — orada görünce Paşaya nisbetini sorar. Oğlunun kayın babası olduğunu öğrenince "Âkıl — zuhur eden — fürsattan istifade eder. A'kal, fürsatı icad ile müstef'd olur. Hasan Paşaya olan nisbetinizi büyük fürsat bilip istifade etmenizi hasbelihlâs ihtar ederim" demiştir.

*

Meşahirin yazılarına tahsis ettiğim mecmuaya birkaç satır yazmasını — Dahiliye Nezaretinde bulunduğu esnada — bir varaka ile reca etmiştim. "Varakanızı okudum. Mecmuayı da ileride görürüm" demişti.

Yazacağı yazıdan — o zamanın hükmünce — belki başına bir iş açılacağından ürkmüştü. Yahud bir küçük kâtibin bir büyük nâzırdan yazı istemesi hoşuna gitmemişti.

Aradan yıllar geçti. Hasbelkader menfaya gitti, geldi. Bir mülâkatta mecmuadan bahsettim. Vaktile müracaatımı tahattur edemediğini lisanı hal ile anlattıı Biraz nazdan sonra sadrı esbak Said Paşanın o mecmuadaki yazısını gösterdim. Bunun üzerine "Ben de yazıvereyim. Fakat Said Paşadan pek uzak olarak yazayım" dedi. Mecmuayı alıp diğer odaya gitti. Avdetinde "Bir kıt'amı yazdım. Daha başka şeyler yazardım amma kalem, hokka, gözlük bozuk. Her ne ise bunu hoş görünüz" dedi. Yazdığı şu kıt'adır:

"Büyük küçük ilci dil halk olmuş insanda Küçük dil olmada sakit büyük dili söyler Lisandır âdeme herbir belâyı davet eden Küçüklere oluyor hep büyükler âleti şer"

> 14 Nisan 1329 Abdi âciz Memdub

Paşanın nazmı, nesrinden güzeldir. Nesirde pek ziyade külfet iltizam eder. Cinası lâfziye itinakârdır. Lâfza mânadan ziyade ehemmiyet verir. O külfet ve itinanın ictinasından bazan zevki selimin hoş göremiyeceği — merhumu takliden söyleyim — gayrı cemil cümel tevellüd eder. İşte — şâyânı imtisal olmıyan — birkaç misâl:

"Saf evsafı esfiyadan da sefalar buldum".

"Nisarı ezhar ve isarı esmar etmiş".

"Duşa düş hem revişi süruş".

"Daratı Darayı red ve deri müdarayı sed".

"Taştı deşti kerbelâ".

"Bir şahsar, senksar edilmeyince şikâr, aşikâr olmaz".

"Dehen alayi dühüni müdahene olarak".

"Naili ferri evfer".

"Arzuyi çar ile nâçar ihlâl".

Şiirde "Memduh", bazan da "Faik" mahlâsın kullanmıştır. Divanının mukaddimesinde diyor ki:

"Pederim "akrana faik ol oğlum" buyurmuş olduğundan bazı eş'arımda "Faik" mahlâsını istimal eyledim."

Vaktile Leskofçalı Galib, Namık Kemal, Hersekli Arif Hikmet, Halet, Nailî ve Kâzım Paşa gibi değerli şairlerle buluşarak birbirlerinin gazellerine nazire söylemişlerdir.

"Memduh dâdı hakdır tab'ım içün ezelden Tarzı gazel tırazi tavrı kaside gûyi"

demekte haklı olduğunu ekseren isbat etmiş ve :

"Mansurı sanma eyledi berdar, gafilân Hakgûların makamını Allah bülend eder"

δ

"Nâzırı didar olan görmez bu zulmet hâneyi Çeşmi dünya tar olur ettikce hurşide nigâh"

gibi güzel sözler söylemiş olduğu halde,

"Yürüse nola aleyhinde cihan Mecnunun Çünki divanelerin üstüne etfal yürür"

§

"İkbal ile büyür güçülür halk, dehrde Bu saati vücud meğer zenbereklidir" Ş

"Lalinin zevkin cihane hâli anbersa satar Hande ru tıflı Habeştir Kâbe'de hurma satar"

Ş

"Cânı Şirin'den geçirmiş çerh, lûtfetmek diler Ol acûze pişi Ferhad'a gelür helva satar"

gibi "Hurma satan tıflı Habeş" in de, "Helva satan acûz" un de beğenmeyeceği tatsız sözler de söylemiştir.

> * **

Memduh Paşa, edib, şair, sühan şinas, nüktedan, meclis âra ve seriulintikal idi. Tavrı mahsus ile güzel şiir okurdu ve güzel söz söylerdi.

Siyasiyun, ulema, üdeba, zürefa ve sair meziyyet sahibleri ile — çocukluğundanberi — ihtilât etmiş, birçok şey görmüş ve işitmiş, büyük memuriyetlerde bulunmuş ve 88 senelik hayatı beyhude geçmemiş idi.

Maddî ve ilmî serveti ve birçok fazileti ile zemanının merdi kâmili olan Yusüf Kâmil Paşa merhumun, "Yeni Osmanlılar Tarihi" nde Ebuzziya'nın söylediği vechile — "Şark Enciimeni Danişi" — ve — Şeyhulislâm Ârif Efendi Zâde Kadıasker Sıddık Beyin ifadesine göre — "Söz ve marifet ekspozisyonı" olan bezmi irfanına senelerce devam ederek pek çok müstef d olmuştu.

Karabetimiz münasebetile Kâmil Paşanın — âdeta çocuk denilecek bir yaşta iken — tab ettirdiğim bir kısım mektub ve manzumelerine dair Ankara'dan bana yazdığı mektubda¹:

"Hazinei rüzgâr, bir zeri kâmilülayar ile niçe zeman zinetdar idi. § Müşarünileyhin âsan ede biyesini yıllarca kendi huzurunda okurdum ve okudukca inbisatı ruhanî ve neşatı cavidanî bulurdum. Tercemei hali ihtifal iştimalde rekamzedei kilki beraat nigârı edibaneleri bulunduğu üzere merhum, Mısır'dan Mehmed Ali devrinde limaslahatin azmi hıttai Rum eylediği hengâmda pederim, Daavî Nâzırı ve Mısır Kapukethûdası bulunduğu cihetle Kâmil Paşa sahilhanemize teşrif ve bu rakımülhurufu sinnen pek küçük olduğum sırada "Sana Mısır'dan bir at hediye getirdim" iltifatile taltif eylemiş il maktan nâşi kâmilülasra o demi hurremden bed ile ihtisas ve ihlâsı hâs hâsıl ettiğime mebni deri izzer medarından ömri giranmayeleri hitamına kadar dûr olmamıştım. Miyanede baba oğul muamelesi ve tarefeynin letaifde mükâlemesi, ravda tarazanı baharistanı şeref olan ekâbirin bile gıptalarını davet ederdi..." diyor.

ENINI HAZIN

Uçdu şehbazım âşiyanından Yükselüb dideden nihan oldu Hep urulmuşlar ah o şehbaze Maili semti âsman oldu Anladım kuşların figanından Eyliyorlar nigâh o şehbaze

[&]amp; "Bedayii asar" sahife 28,

Süzülünce bu şehbaz gehi Var mıdır böyle tavr tihude Süzülen göz müdür yahud şehbaz

Neyleyim şimdi şehbazım yok Nazarımda cihan serapa dâm Demdir uçsun hayâli çeşmimde

Kayalar şahbaze me'vadır Belki şehbaz eder bu taşda karar Kayse senki melâmet etti zuhûr

Hüzn ile tâ peride renk olduk Çekmesün şahbazımız zahmet Şahbazın kaçırsa bir sayyad Cünbiş eylerdi şahı ahûde Ki ide hane kâr her nigehi Tairi kuds ile eder pervaz

Mergzarın safası oldu haram Dilşikârım, o çaresazım yok Oynasun perü bali çeşmimde

Bağrıma taş basub da olsam zar Vadii derd dehşet efzadır Lane tarh eyledi serinde tuyur

Nâmeye yok, kebutere hacet Bülbül âsa esiri çenk olduk Her uçan kuşdan eyler istimdad

GAZEL

Mezalimden bulur hâli teşettüt kuvveti millet Olur adlı ile hâsıl iktidarü serveti millet Medârı âzamı her devletin âlemde milletdir Değildir devlete vabeste emma satveti millet Ne devlettir o mülke daima kim ittihad üzre Gelirse gayrete devlet, olursa himmeti millet Miyanın tiği ateş bar ile tefrik müşkildir Teşebbüs kılsa bir kâre eğer cemiyeti millet Bu gaflet hanede tahsili ilme bestedir faik Terekkii şükûhü izdiyadı rif'ati millet

Asman pertev bulur dağı serimden renk renk Mihrim olmuştur cihan tabü ferimden renk renk Husrevi fakrım serimde zahmi gûna gûn değil Oldu cevherler nümayan efserimden renk renk Ben tılısmi « کنت » im bir güherdir her sözüm Garkı envar oldu âlem cevherimden renk renk Dide duzi ravzai fahrı cihanım tâ ezel Feyz alur ruhaniyan çeşmi terimden renk renk

Mesti ser geremi elestim şî ile nuşi hayretim Nur akar meydanı haşre sağarımdan renk renk Bir aceb tavusı kudsüm gülşeni lâhutde Cennet olmuş cünbişi bâlü per mden renk renk Nakşbendî dergehi aşkım ki sırrı insıbağ Runümundur ehli hale peykerimden renk renk Mazhari esmai hüsnayım ki nakşi mümkinat Faik olmuştur dili feyzaverimden renk renk

Evvel olurdu ehli reca bir vezire bend Şimdi vezirler ne aceb kim cezire bend Hürriyetin esiri muazzez tutulmuyor Âdet imiş urulması payı esire bend Aklın ikalı âdeme her barı çektirir Ahmali sikletile müreteb baire bend Mahlûkdan kuyudu koparmak muhaldır Seyrit semâda halesi mahi münire bend Zenciri zulmi destine alma azab eder Ağları ateşin budur ehli saire bend Cevfinde iki kalbi Huda etmemişti halk Allah var iken neden olmak emire bend Memdun içün esarete hiç yoktur ihtimal Hürriyet oldu zahmi derune cebire bend¹

¹ Başına "Tenknay ıbtıla olan Sakız adasında iken söylemiştim" diye işaret etmiştir.

MEMDUH

Abdülhalim Memduh [Bey] in tercemei haline dair, eski aşinalarından Süleyman Nazif merhumun verdiği malûmat, aynen dercolundu:

"Tarihi velâdeti 1868 [1285 H.] olduğunu söylerdi. Ben bir iki yaş daha fazla tahmin ederdim. Pederi Hakkâri sancağı muzafatından bir kazada kaymakam iken 1890 [1306 Rumî] da vefat eden Ali Ragib Beydir.

Validesi, oğlunun mezahimi menfasına yalnız ruhan değil, cismen de iştirak ettikten sonra vefat etti. Gayet zarif, zevki edebîsi mükemmel ve oğlu gibi müstehzi ve mukallid bir kadın idi.

Memduh, muntazam bir mekteb tahsiligörmem şti. Bir müddet lisan mektebine ve oradan şahadetname almaksızın Mektebi Hukuk'a girdi. Habsü nefiy edildiği zeman, bu mektebin ikinci sınıfına devam ediyordu. Ben, kendini tanıdığım zaman, Hariciye Nezareti Hukukı Muhtelite Kaleminde "300" kuruş maaşlı bir kâtib idi. İlk menfası olan Konya'ya gidinceye kadar bu maaşı aldı. O zeman İstanbul'da intişar eden "Mizan" gazetesinde ayda "400" kuruş ücretle muharrir idi.

Habsü nefyi, siyasî bir meseleden tahaddüs etmişti. Ali Kemal², Midilli'li Hüsamüddin, Şair Kastamonu'lu Fahri³, Uşşakî Zâde Süleyman, İzmirli Tahir Kenan Beylerle beraber tevkif ve beş ay sonra da ayrı ayrı nefiy edildiler. Memduh'un hisses ne Konya düşmüştü. Mersin tarikile menfasına giderken vapura kadar teşyi ettim. O sırada bana vermiş olduğu resmin zahrına şu kıt'ayı yazmıştı:

"Seksen üç sali rebiinde gelip Geçti mihnetle rebii ömrüm Aleme, dehri görür görmez ben Sürmedim zevkini gam çekmekten"

^{1 1866 [1283} H.] da doğduğunu şu kıt'ada söylüyer:

² Tercemei hali £37 inci sahifededir.

³ Tercemei hali 345 inci sahifededir.

"Kalsın Nazif, sende şu zılli belâ ile Bir yadigârı mihneti pür zulmet ömrümün Bu iğtirabı nabezemanı teemmülen Didarı in:ilâkına et lânet ömrümün".

Ondan sonra bir daha dünva gözile görüşmedik ise de âhırı ömrüne kadar meveddet ve mükâtebem'z devam etti.

Konya'ya gittiği zeman, Vali Ali Sürurî Paşa idi. Bilâhare Hacı Hasan Bey [Paşa] vali oldu. Memduh'a "Vilâyet maiyetine memur" nâmile "1000" kuruş menfiy maaşı tahsis etmişlerdi. Hacı Hasan Bey, evvelleri Memduh'a iltifat ed yor, yazılarını yazdırıyor, devre gittikce refakatine aliyordu. O sırada aldığını mektublarından birinde diyordu ki:

"... Bazı teşebbüsatı cüz'iye ile Dersaadet'e gitmek mümkin olmadığını zâtı âlii vilâyetpenahî temin ediyor. Fakat,

"Ahi istimdad çıkmaz sinei rencurdan Sadir olmaz öyle bir zillet dili mağrurdan".

O "Teşebbüsatı cüz'iyenin" ne olduğunu veya olacağını Memduh, tasrih etmiyordu. Fakat o zemanın teşebbüsleri malûmdur.

Hacı Hasan Beyin teveccühünü bazı gammazların siayetile bilâhare gaybetti. Hasan Beyden sonra giden Ali Kemalî Paşanın vilâyetinde Memduh, vilâyet tercemanı olmuştu.

Günün birinde menfasının Trabulusı garb'e tahvil edilmiş olduğunu haber aldık. Sebebi bence malûm değildir. Yolda İskenderiye'ye firar ederek Afrika'nın havasile imtizac edemiyeceğinden menfasının başka münasib bir mahalle tahvilini sultanı zemandan istida etti. Kendi ihtiyarına bıraktılar. O da İzmir'i istedi. Kâmil Paşa, vali idi. Evaili ikametinde hoş bir zeman geçirdi. Yine vilâyet tercemanlığını ifa ediyordu. Orada da rahat vermediler. Bir kış günü ince bir pardesü ile karadan beygir üstünde Bitlis'e nefyettiler. Rüfekayi felâketi Tokadî Zâde Şekib, Tevfik Nevzad Beylerle Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi idi. Başka arkadaşları olup olmadığını bilmiyorum.

Memduh'un validesi, bu iğtirab esnasında da oğlunun refikai felâketi oldu. Rivayet ederler ki dağların birinde muhnik bir kar fırtınası bu kafileyi boğmağa şitab ederken bindiği esterin üstünde büzüle büzüle incimad etmekten tahafıuza çalışan bu kadına Tevfik Nevzad, acı bir kahkaha ile "Valide! oğlunuzun mürüvvetini görüyorsunuz. Pad şaha dua ed niz" demiş. Bu rivayet, mevsuktur. Memduh'un hayatı mazlumiyetini pek beliğane icmal eder.

Badelmeşrutiye Zabtiye Nezaretinde bulunmuş olan Çerkes Ferik Ali Paşa, Bitlis Vali Vekili idi. Memduh'u B tlis'ten tahlis ederek yine İzmir'e avdetine delâlet etti. Memduh, son nefesine kadar Ali Paşaya minnetdar kalınıştır.

Memduh, İzmir'de ikinci defa uzun müddet ikamet edemedi. İkinci bir felâkete uğratılacağından korkuyordu ve bu end şesi biesas değildi. Bana en son yazdığı bir mektubda kendinden iş'ar vukuuna kadar bir şey yazmamamı ihtar ediyordu. Bir hafta sonra arkadaşlarından biri, Memduh'un Avrupa'ya gittiğini bir mektubla iş'ar etti. Avrupa'dan yalnız bir mektubunu aldım ki yine Avrupa'da bulunan bir Rum dostunun Bursa'daki validesini tavsiyeyi mutazammın idi. Avrupa'da çok eziyet çekti. Nihayet İngiltere'nin "Folkeston" şehrinde vefat etti. Cenazesini bir Mısır'lı hayırhah, Tunus'a naklettirmiş ve hayatında vasiyet eylediği bir mahalle defnettirmiştir.

Pek çok zeki, zarif, hoş suhbet, dostuna muh'b ve muarızına biaman bir âdemdi. Muntazam tahsili olmamakla beraber çok şey bilirdi. Kendine mahsus ve pürsamimiyet bir üslûbi beyanı vardır. Nesri, nazmından akva idi.

Namık Kemal'e yevmi vefatında başlanarak bir haftada ikmâl edilmiş uzun ve muhtelif vezinlerde parçalardan müteşekkil bir mersiyesi vardı. Bendeki nüshası zâyi oldu.

"Vatan" kütübhanesi sahibi Ohanes "Muhit" namile haftalık bir mecmuai mevkute tesis ve umurı tahririyesini Abdülhalim Memduh'a tevdi eylemişti. On nüsha kadar intişar etti. Recaî Zâde merhum, mecmuayı himaye edeceğini vaad ile bir gazel de ihda etmişken Memduh. Ekrem Beyin:

> "Ey harisi şanü şühret, bittiğin bilmez misin Bir hazin feryad ile avazei şanın sonu"

beytini, kendi yazdığı nazirede,

"Narei mestaneden dûr olmasın nevi beşer Bir hazin feryad ise avazei şanın sonu"

suretine ifrağ ettiğinden dolayı alınganlığı malûm olan üstadı Ekrem, bundan münfeil ve münasibeti munkatı' olmuştur.

Memduh'un vefatına şairi meşhur Eşref'in mersiyesi, samimiyette nadirülem-sal sünuhatı kalbiyedendir zannederim''.

*

Memduh'un "Folkeston" da 1905 Temmuzunun 21 inci günü sabahı vefat eylediğini Londra Sefaretinden Hariciye Nezaretine gelen telgrafta gördüm.

Abdülhak Hâmid merhumdan işittim: Prens Mustafa Fâdıl Paşanın — Tunus'ta bir zate varan — kızı ve esbak Hariciye Nâzırı müteveffa Halil Şerif Paşanın zevcesi Nazlı Hanım, kendine yetmiş İngiliz lirası göndererek Memduh'un — mukaddema Tunus'ta nezdinde müsafir bulunduğu esnada — pek beğendiği bir

¹ Süleyman Nazil'in sözü burada bitdi.

tepeye defnolunmak üzere naşinin irsalini yazması üzerine medfenden çıkarılıp Tunus'a gönderilmiştir.

Nazlı Hanım, bilâhare Memduh'un annesini celbetmiş, o da Tunus'da vefat evlemişdir.

Abdülhak Hâmid'le Memduh'u ve d'ğer bir zatı İngiltere'de bulundukları sırada hezaraşına bir madmazel! yemeğe davet etmiş. Önlerine sığır kuyruğundan mamûl bir yemek konması üzerine Memduh, "Başka yedirecek bulamamış da bize sığır kuyruğu yutturuyor" demiş, kahkahalara bâdi olmuş.

Ben, bu sözde kahkahalara bâdi olabilecek bir zarafet göremedim. Sofranın sahibi olan kadının haline ve kuyruk yedirmesine göre daha zarif ve "kahkahalara bâdi" olabilecek söz söylenebilirdi. O sözü ben, burada söylerdim amma "kuyruğu" yiyen ben değilim!

Hamid, Memduh'un pek hoş suhbet olduğunu söylerdi.

Eşref merhumun, — "51" beyitten mürekkeb olan — mersiyesi. Mısır'da basılan "Hasbihal" namındaki mecmuai eş'arında mündericti. "37" beyti, Sultan Abdülhamid hakkında hecviyedir. Memduh'a taallûk eden kısmı, şu beyitlerdir:

"Dinleyin simdi biraz da menkabe Memduh içün Vakıâ ye'sü füturun hame bidermanıdır Sormavın dahilde merhumun ikametgâhını Habsü nefyin daimî suretle bir mihmanıdır Sürgün olmak üzre bicare vatan da muttasıl Birtakım jurnal nivisin mazharı bühtanıdır Son zemanlarda firar etti vatandan harice Cünki menfiyen seyahat eskiden idmanıdır Kâinata az gelir öyle nedimü nüktedan Her zarafet bezminin bir murgı hoş elhanıdır Bahşederdi girdiği mećlislere şevku surur Suhbeti şirininin hâlâ gönül hayranıdır Gölgede kor meclis aralıkta eski Haşmeti Hasmini hecveylemekte asrinin hassanidir Rihlet etti, galiba sultanı istikbal içün Cünki ömri padişahinin de son avanıdır Etti Folkeston tarikile azimet cennete Sübhesiz gurbette hakkın mazharı gufranıdır Bir bilenden eyledim tahkik metrukâtını Bir kırık hame, fakirin servetü sâmanıdır İşbu tarihi kıraet eyleyen ihvandan

Maksadıra merhum içün bir fâtiha ihsanıdır Ben daha çok söylemek isterdim ey Eşref fakat Susmağa mecbur eden kafiyenin fıkdanıdır¹ "Kabri" haricte kalınca söyledim tarihini Şahidi hürriyetin Memduh Bey kurbanıdır"

1323

*

Abdülhalim Memduh, Bitlis'e nefyini, Süleyman Nazif'e gönderdiği 12 Mayıs 1316 tarihli mektubda söyle naklediyor:

"... Beni bir gün Vali Muavini Hasan Bey [Sami Paşa Zâde] yanına çağırdı. Fartı teessürte o gün içün nezdinde, yani dairei hükûmetteki odasında "müsafir" kalmaklığım lüzumuna dair bir iradei seniye sadır olduğunu söytedi. Fen ise bir gün evvel Kâmil Paşa [Vali] ile beraber Çeşme'den vapurla İzmir'e avdet eylemiş ve o aralık pek tekessür eden işlerimle uğraşmakta bulunmuş olduğumdan biç bir taraftan makûl bir iftiraya olsun zemin olabilecek bir şey görememekte idim. Naçar itaat ettum. Ve yalnız validemi işden haberdar etmek üzere eve kadar gitmekliğime müsaade taleb eyledim. Namusun kıymet ve mânasını tanımış olan Hasan Bey, benden avdetim içün namus üzerine söz alarak retamı isaf etti. Eve gittim. Valideme işi anlattım. Evdekilerle veda ettim. Bastonumu ve bir de Zola'nın "Pars" ını alarak hükûmete geldim. Ertesi gün Kâmil Paşa, çağırdı. Nezdinde o vakit bir iki ay evvel İzmir'e gelen Ferik Şakir Paşa da bairadei seniye hazır bulunuyordu. Kâmil Paşayı elinde bir zabıt varakası tutmakla meşgul gördüğüm zeman hayretim artıt. Bana edilen sual aynen şudur: "Selthane gazinosunda Mabeyin kitabetinden mattud Mustafa Bey yanınıza geldiği zeman "Buyurun bakalım. Sizi de cemiyetimize aldığımızdan dolayı bahtıyarız" demişsiniz. Bunun aslı var mı?" Verdiğim cevab da aynen budur: "Ben hiç bir vakit bu gazinoya gitmedim. Mustafa Beyi sevmem. Cemiyet namile bir sey bilmem, Ayıp oluyor, Maksat biraz mânalıca irade buyrulsa."

Ertesi günü idi ki Bitlis'e gitmekliğin lâzimgeldiği tefhim edildi ve ben, Bitlis'e gittim. Bitlis'teki tahkkatı mevsukaya nazaran İradei Hazreti Padişahi, Bitlis'e benim İzmir'de tevkifimden bir hafta ve gazinoda oturduğum isnad olunduğu günden on üç gün evvel tebliğ olunmuş. Hakikati hal komedilikten tecrid edilirse bazı âdayı insaniyetin Kâmil Paşa hakkında o vakit peyda ettirdikleri bir zannı sahifin Şakir Paşa tarafından teyid edilmesine bir mecburiyeti leimei menfaatkârane his olunmasından ibarettir. Artık ilerisini sen anla..."

Tokadî Zâde Şekib merhum, İzmir'de intişar eden "Yeni İzmir" adlı mecmuaya yazdığı makalede diyor ki:

"... Abdülhalim Memduh'u sevmek içün kendisile bir kerre konuşmak kifayet ederdi. Mülâkatın birkaç defa tekerrürü ona karşı herhalde kuvvetli bir incizab husulüne sebeb olurdu. Mükenmel bır terbiye, fevkalâde bir zarafet ve nüktedanlık hiç tesirsiz kalır mı? Memduh'u yakından tanıyanlar arasında namus perverliğini, vefakârlığını ve hususile kudretinin fevkinde olan sehasını teslim ve tebcil etmiyecek bir kimse bulunamaz. Zavallı Memduh, Konya'ya sürülmüş, orada senelerce kaldıktan sonra yine menfi suretile İzmir'e gönderilmiş idi. Onun İzmir'e izamı merhum Kâmil Paşanın valiliği zemanına mütesadiftir. Kendisini herkese sevdirmek iktidarına mâlik olan Memduh, az zeman zarfında bu şühretli ihtiyar veziri de teshir etmişti. Kâmil Paşanın ona yalnız muhabbet değil, iki tarafın halite

[&]quot;Susmağa mecbur eden, kafiyenin mi Eşrefa Yoksa sende söylemek azzusunun fidanı mi?"

mürenasib bir hürmet de gösterdiğini pek iyi biliriz. Memduh, pek rind meşreb ve meclisâra idi. Bir mecliste kendim hazır bulunmamış olsam can sıkıntısından ölürüm¹⁹ dediğini bidJefat işittim. Evet, » her zeman ve hususile birkac kadeh atınca güler, güldürür, en kederli simalarda bile besasetler pevda ederdi. Kendisinden hiç ayrılmadığımız, ayrılamadığımız Memduh'un karlı dağlar arasına sıkışmış kalmış olan Bitlis'de de bizi neşat aver musahabesile zevkyab etmesi mukaddermiş. Bizi nefyederlerkçü ikişer ikişer yola çıkarmışlar. Doktor Edhem'le beni son yolcu olarak trene bındirmişlerdi. Bitlis'e onun vusulünden sonra vâsıl olmuş idik. Memduh, bizi gülerek karşıladı ve tabiî zan edilecek bir Kürd Türkcesile merasimi hos amediyi ifa etti. Bes on günde Bitlis'in erkânı hükûmeti, esrafı da kudreti teshirine tam olmuşlardı. Orada bulunduğumuz müddetce Vali Mecid Efendile kumandan Ferik Çerkes Ali Paşadan ve aziz vatandaşımız Miralay İsmail Beyden pek büyük ve âlicebane lütuflar gördük, sayelerinde naili huzur olduk.2 Memduh, zaten pek bedbin ve pek fena bir halde bulunduğu içün hepimizden zi yade müteessirdi. Fakat yine gülmek, güldürmekten geçemezdi. İran, Efgan tarikile Mısır'a kaçmağa karar vermiş, ne suretle hareket edeceğimizi müzakereye başlamış idik. Nevzad, Doktor, ben bir gün yine bu iş içün konuşurken yanımıza Memduh geldi. İran tarikile kaçmak istediğimizi anlayınca kendisine mahsus tavir ile "Allah askina o yolu birakiniz, Sultan Hamid, Sah Hazretlerine on bes lira ikraz eder, bizi alır" diyerek mağmum çehrelerimizi güldürmüştü. Azız komşumuz ve hemdinimiz olan İmai'lerde o zeman müstebid bir hükümdarın elinde kanlı müstekreh bir mutlakiyetin tesirinde intivordu. Memduh, sağ olsaydı bugün tabiî öyle bir söz söylemezdi. Eflâke ser cekmis karlı dağlardan gecerek Erzurum, Trabzon, İstanbul tarikile İzmir'e gelirken de Memduh bizimle beraberdi. İzmir'e avdetinden bir müddet sonra Avrupa'ya kaçtı. İlânı mesrutiyetten evvel Londra'da fücaeten vefat etti. Mısır prenseslerinden Nazlı Hanım, meziyetlerini takdır ettiği için Avrupa'da bulunduğu müddetce ona pek kerimane muavenetler göstermiştir. Merhum, İstanbul'da doğmuş, ilk tebidinden sonra o güzel memlekette bizimle beraber Bitlis'den gelirken yalnız dört gün kalabilmiştir. Abdülhamid, onu hiç sevmez, İstanbul'a uğrarmazdı. Memduh'un vefakârlığı, izzeti nefsi, hayırhahlığı, herkese iyilik etmesi namını tebcil ettirecek meziyyatının başlıcalarındandır. Erbabı iktidar arasında mümtaz bir mevkie mâlik olan merhum, iyi Fransızca bilir, güzel şiirler yazardı. Ş Menakıbı, letaifi yazılsa³ şad, naşad, sahifelere mâlik ve kıymetli bir risale vücude gelir. Bu nâdirei zekâ sağ olsaydı, şimdi altmışıncı sâli hayatini geçmiş bulunurdu. Ondan her ne zeman bahsedilirse hayatımın en kıymetli zemanlarına merbut telekkürler ve saf, zakik hislerle lisanımdan su nidayi teellüm yükselir: Ah Memduhl.."

Süleyman Nazif, Muallim Naci hakkında yazdığı bir makalede4 diyor ki:

"... Bu teceddüd perestler arasında en ziyade ileriye atılan Abdülhalim Memduh idi. Dinini Hazıld'e, kinini de Naci'ye hasretmişti. Muallimin "Füruzan" adlı mecmuai eş'arını "Varan" kütübhanesi sahibi Ohanes Efendi, o sırada neşretti. Rivayet ederler ki Naci merhum, bir gün bu kütübhanede bulunurken Memduh da gelir, karşısında oturur. O sırada muallimin bazı rüfekasile birlikte çıkartırakta olduğu "İmdadülmidad" mecmuai mevkutesinde ve yine muallim tarafından muntazaman yazıl-

² Bu güzel söz, mizah değilde ciddi olarak söylenmiş ise pek fazla hodbinlik ve hodpesendliktir. Fakat Memduh'un özünde, ciddiyet aramak da pek ciddi bir şey olmasa gerek!

² Herkes gördüğü lûtfu insaniyeti senin gibi kemali teşekkür ve minnet ile ikrar etmiyor, kendinden bile sıkılmaksızın inkâr ediyor. Aferin Şekib sana!..

³ Yazılsa değil yazılmalı. Böyle şart, yahud temenni sıgaları çekmekten bilâhare nelar çektiği-mizi biz biliriz. İhmaller, imhaller, mûnasız şartlar, faidesiz temenniler yüzünden niçe meziyet sahibini — dualarda söylendiği vechile — "isimleri unutulmuş, nesilleri kesilmiş" biçareler katarına kattık, hâ'a katmaktan kanmadık. Mesleğime tamamile muhâlif olmakla beraber bilmecburiye söylüyorum: Ben de gözümü kaparsam gelip geçen güzide âdemlerimizi bilen kalmıyacak. Ey gencler gözünüzü açınız, gelmiş geçmişlerinizi tanıyınız!.

⁴ Peyamı Sabah, 7 Kânunievvel 1337.

makta olan "Havadisi Edebiye" kısmında Naci, Memduh ile - fakat isim tasrih etmeksizin - temes hur etmiş imiş. Naci ile Memduh, karşı karşıya sakit ve abus otururlarken dükkânın kapısından bur köpek başını içeriye doğru sokar. Memduh, derhal "Ohanes Efendi baksanıza. "Füruzan" a müşteri gelmiş, bir nüsha veriniz" der. Hakikaten nalâyık ve şimdi belki Memduh'un da ruhuna vesiler tazib olan bu bedmuameleden muallim merhum, mütcessir olarak sakkı sefe etmeksizin kütübhaneden çıkıp gitmiş. § Bir ramazan günü Memduh'la beraber Kalpakçılar çarşısının Nuri Osmaniye kapısı tarafındaki mahallebici dükkânına gittik. Dükkânın cam ile tefrik edilmiş arka tarafına oturmuştuk. Memduh'un istediği tavuk göğsünü mahallebici vermek istemedi. Sebebi alenen nakzı sıyyamı men için o ramazanda siddetli iradeler sådır olmuş bulunması idi. Memduh, ayağa kalktı. Zannettim ki dükkândan çıkıp gidecek, Gitmedi. Dilâkis redingotunun düğmelerini ilikliyerek ve bir elile mermer masanın üstüne basarak Mirabo'nun mahud vaz'ını andırıs bir tavır ile "Bana bakınız efendi, insanların hukukunu ikiye ayırmışları tabif, mevzu. Dişine tırnağına güvenen herkes, hukukı mevzuaya istediği gibi müdahale edebilir. Bu, onun insafına ve kudretine bağlıdır. Fakat hukukı tabiiyeye kımse karışamaz. Bunu Allah vermiş, yine Allah alır. Benim Allaha olan borcum ise benim bileceğim şeydir. Bunun için hiç birinizi kefil veya şahid göstermedim. O iradeyi tebliğ edenlere böyle söyleyiniz" dedi. Ben, gülmemek için cebri netis ediyordum. Ne dersiniz, Memduh o tavrı ve sözleri ile herifi manyetizme etti. Bir tabak tavuk göğsünü yedikten sonra çıkarken takındığı azamet görülecek seylerdendi. Askı hürriyetten mütevellid çılgınlıklar... § Memduh, çok çekti. Felek onu yere sermiş, fakat azmü metanetini kıramamıştı."

Ahmed Râsim, "İstibdadı Edebîde" makalesinde diyor ki:

"... Abdülhalim Memduh da Ali Ferruh Beyin² peyki idi. Zayıf, sivri bir kafa, sivrî bir yüze çizilmiş siyah ve gayri mütenazır iki kaş, isterse şehlâlaşır bir çift göz, sivri uzunca bir burundan mürekkeb olan bu sima üzerinde kalıpsız, püskülü ekseriya tablası etrafında seyyah ve biâram bir fes geçirin, endamı nahifine mutlaka düğmelerinden biri veya ikisi eksik, hangi renkte olursa olsun bir ceket, vine anın gibi iliklenmesi tam olamıyan bir yelek, bazan paçalarından biri bazan ikisi potininin koncuna binmiş bir pantalon giydirin, koltuğuna behemehal Roso'nun "Konfesyon" "Kontrat Sosyal" 1 veya Volter'den cildli ve cildsiz bir iki kitab, birçok evrakı fersudenin huruc ve duhulünde tabâveri mukavemet olamıyarak ileri tutar yeri kalmadığı için yerine başka renk astardan dikilmiş torbası iç cebine de risale, gazete, yazılı yazısız kâğıd, pek aceleye gelecek olursanız mendil, para çantası veyahud elinize ne geçerse doldurunuz, bu vücudu biraz yanpuru yürürken enzarına gelip geçenlerle istihza eder bir tarzı in'itaf veriniz, kendisini görmediniz ise bile yevmi kıyamette teşhis hususunda güçlük çekmezsiniz! Biz de, Viyana muhasarası hâtıratını ihya kasdile yazdığı beş on sahifelik manzumesindeki,

"Eydurı dun dura Ey şurı şurı şura Mahsur idi Viyane Bu zibü şane"

beyirlerini okuyup kendisile eğlenir, hattâ son derece kızdırırdık. Bahusus bâkiyetüleslâfa mensub gencler, biçarenin yüzüne karşı "Sairi cahil" olduğunu söylemekle edebiyatı cedidenin açtığı zahmi bidevaya çare ararlardı. Evet, biçare idi. Zeki, şen, hazır cevab, mürüvvetmend arkadaş bir gencti. Tahir Bev namında birinin siayetile İzmir'e nefiy edildi diye bir rivayet çıkmıştı. Bilâhare Tahir Bey af olunarak İstanbul'a geldiği zeman bu rivayeti red ve tekzib ederdi. Fakat her nedense inanamazdır. Esmer, zayıf siması üzerine hiç yaraşmıyan açık çividi gözleri, etvan merdi füruşı bizi şübheden şübheye atardı..."

Ali Kemal, "Peyamı Edebî³" de "Ömrüm" unvanlı makalelerinde diyor ki: "... Abdülhalim Memduh, hem pek zeki idi, hem de garibületvar idi. Naci'ye derin bir husumetle, Hâmid'e mecnunane bir mahabbetle sahai matbuata atıldı. Kabına sığmazdı. Lisan mektebine,

Yeni Gün, 17 Kânunievvel 1335.

² Tercemei hali 408 nci sahifededir.

^{8 30} Testinievvel 1335.

Mektebi Hukuk'a devam ederdi. Lâkin "Vatan", "Asır" kütübhanelerinden çıkmazdı. Abdülhak Hâmid Beyi heman harfiyen taklide yeltenirdi. Meselâ "Divaneliklerim" e nazire tarzında "Türrühat²⁸ diye bir mecmuai eş'ar neşreylemişti. Fakat o ne şiirler idi!

"Ey duri duri dura Ey şuri şuri şuri şuri

gibi. Maamafih Memduh, bu tuhaflıkları herkesi mebhut kılmak için kasden yapardı, arzu edince makûl, muntazam, mevzun söz de söylerdi.

§ 2... Memduh bir garibei hilkat idi. Sırt gösteriş için elinden ne gelirse yapardı. Daima herkesi harikulâde hareketlerle, hallerle mebhut kılmak isterdi ve garib o ki kılardı. Halbuki hakikatte öyle bir harikulâde istidade mâlik değildi. Evvelâ Muallim Naci'ye fevkâlhad bir adavettir tutturdu. Hattâ bir kere "Muallim Efendi..." diye mecnunane bir mektub bile yazdı. Sonra Abdülhak Hâmid Beye olgancasına bir mahabbet izhar etmeğe kalkıştı. Cihanın aleyhinde bulunurdu. Alemi zemmederdi. Önüne gelenin mübaleğa ile taklidini yapardı. Fakat hoş suhbet idi. Her meclisi şenlendirirdi. Lâkın hıfa lisan nedir bilmediği için o devre göre mücessem tehlüke idi. Öyle tazyık altında bile,

"Bu halkın mülkünü seyret harab âbad lâzımsa Bu mülkün halkını söylet sana feryad lâzımsa"

diye alenen şiirler söyliyen o idi. Padişahtan en ufak bir zabıta memuruna kadar bütün o idare erkânını biperva istihfaf eylerdi. Bazan tahkir bile ederdi. Bir gün Tepebaşı bahçesinde idik, Sultan Abdülhamid'in marşı çalınıyordu. Memduh, kurşun kalemle masanın mermerine şu beyiti yazdı:

"Milletin vaesefa son demin ihbar eyler Marşırun sem'a gelen ..... gibi murdar sest".

Biz gildük. Lâkin korkaklar aramızdan sıvıştılar, gittiler. Onlara nazaran Memduh, o derece tehlükeli bir ademdi. Fahruddin Reşad³ o ve ben haftada üç kerre Kulekapısı'ndakı İsviçre Mektebine gider, "Rauh" isminde bir hocadan Almanca ders alıtdık. § Memduh, mahza gösteriş olmak için bu derşlere gelirdi. Hiç çalışmazdı. Hakikatte ciddi bir sây, bir iştigal nedir bilmezdi. Havaiyattan, nümayişten öyle mesaiye vakit bulamazdı. Lâkin zurif, lâtif bir arkadaş idi. Bizi suhbet ve şatareti ile teshir ederdi. Hattâ temkin ve teennimize rağmen hoppalıklara bile sevk eylerdi..."

Cenab Şehabüddin4 "Aziz Hâtıralar" serlevhalı makalede5 diyor ki:

"... Memduh, validen bed' ile bütün rüesayi memurinin ve Memduh'un validesi de bütün rüesayi memurin ailelerinin taklidini yapardı. Katılıncaya kadar gülerdik. Memduh'un validesi pek ince, lâtif bir hanımdı. Oğlunu delice severdi. Dünyada onun Memduh'tan ve Memduh'un ondan başka kimseleri yoktu. Menfa yollarında hiç biribirinden ayrılmadılar. Ölüm yolunda da ikisi biribirini pek yakından takib etti."

Bir asra yakın zemandanberi oturduğumuz Mercan mahallesinde Mühürdar Emin Paşa sokağında⁶ Şah İsmail ve Ahmed Çavuş namında Konya'lı iki ihtiyar kardeş vardı ki Şah, ticaretle ve Konyalıların işlerini — bir nevi kapıçukadarı tar-

¹ Bu isimle intisar etmis bir mecmuai eş'arını görmedim.

² Peyami Edebî, 31 Mart 1330.

³ Damad Ferid [Paşa] kabinelerinin bitinde Maarif Nazın olmuştur.

^{*} Tercemei hali 230 uncu sahifededir.

⁵ Peyami Sabah, 14 Temmuz 1337.

Bu sokak, "Muradiye" namile yad olunurken bilahare babama ismi verimiştir.

zında — tesviye ile meşgul olur, Çavuş mahallede yıllardanberi kahvecilik ederdi. Namuslu, müredeyyin âdemlerdi. Şah, kendince mühim ve muteber olan zatlere göndereceği mektubları bana yazdırırdı. Okumaktan, yazmaktan mahrum olduğu halde tumturaklı ve gulguleli sözler yazılmasını — lisanı hal ile — reca ederdi. Ben de eski divan kâtiblerine rahmet okutacak derecede garib lûgatler ile tumturaklı cümleler yazardım. Yazdığım mektub da münderic olmadığı halde gulguleâmiz kelimeler ve ibareler de ilâve ederek okurken Şah, sermesti safa olur ve "yaşa" kelimesini dört elif mikdarı medhederek beni alkışlardı. Hâle vâkıf olan kardeşim ve diğer huzzar, Şahın haline baktıkca gülmekten bayılırlardı.

Abdülhalim Memduh'ta, Konya'da bulunduğu esnada işleri için Şah'la muhabere ederdi. Şah tarafından yazdığım mukaffa, müsecca, pürhikmet, tesliyetamiz, bişaretengiz nâmeler, Memduh'a tesir eder, cehalet hıttasının şahı olan İsmail Ağa'ya sahifeler dolusu hürmetkârane ve minnetdarane cevablar yazardı ki bunlar, ancak en büyük ediblere, hâkimlere yazılabilirdi. Ehemmiyet verib de bu mektubları Şah'tan almadığıma şimdi teessüf ediyorum. Bunlar, elde bulunsaydı, Memduh'tan bahsederken işe yarardı.

* *

BASILAN ESERLERİ

- 1 "Tasviri Vicdan". Eş'ar mecmuasıdır. 52 küçük sahifedir.
- 2 "Tasviri Hissiyat". Eş'ar mecmuasıdır. 47 küçük sahifedir.
- 3 "Bürhan". Manzumdur. Birinci Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Kara Süleyman Pasanın bir muzafferiyetini havidir. 20 küçük sahifedir.
- 4 "Reşid Paşa". Sadrıesbak Mustafa Reşid Paşanın tercemei haline dairdir. Esaslı bir eser değildir. 15 küçük sahifedir.
- 5 "Tarihi Edeb'yatı Osmaniye". Güzel yazılmış ise de tarihî ve ilmî bir kıymeti haiz olmadığı söylense haksızlık edilmiş olmaz. 134 küçük sahifedir.
  - 6 "Bedriye". Hece veznile tiyatrodur. 43 küçük sahifedir.
- 7 "Türk Eş'arı Garamı". Fransa üdebasından Edmon Fazi ile müştereken Fransızca yazdıkları bir eserdir, edebiyat tarihim'ze dairdir.

Süleyman Nazif merhum, Memduh'un, babasının imzasile neşrettiği "Hukukı İdare" ile "Takvimi Edebi" adlı iki eserinden bana bahsetmiş ise de ben bunları görmedim.

Memduh, "İclâl — Viyana muhasarası", "İğb'rar", "Abdülhalim Memduh" namlarında manzum ve "Şeraiti İctimaiye" isminde mensur ve mütercem ve "Askerlik" adlı mensur ve gayri matbu eserleri bulunduğunu "Büthan" in başındaki sahifeye işaret etmiştir.

"Nokta" mecmuasında tefrika edilmeğe başlanmış olan "Nâlân" unvanlı hece veznile bir tiyatrosu daha vardır.

*

Hayatının en çok kısmı menfalarda geçen Abdülhal'ın Memduh'un İstanbul'da bulunduğu zemanlar, benim pek gencliğime tesadüf ettiğinden onunla görüşmedim. Hattâ yüzünü görmedim. Bu cihetle ahval ve ahlâkına dair söz söylemeğe selâhiyetim yoktur. Fakat kendini pek yakından tanıyanların söyledikleri sözlerden anlaşılıyor ki:

"Fartı zekâ âdemi mecnun eder" mealine mâsadak olacak derecede zeki, şuri-de şuur, şair ve nâsir, şen ve şatır, hezlgû, belâcu, hoş suhbet, meclis âra, herkesle eğlenir, herkesi eğlendirir, aşkın, taşkın, kabına sığmaz, önünü ardını gözetmez, yaptığını ve yapacağını düşünmez, her istediğini söyler ve yapar garib bir mahlûk idi. Bu sebeblerle rahat ve huzurdan mahrum olarak yaşadı.

"Vicdan, nam gayri matbu tiyatrodan bir parça" adlı manzumede:

"Ey baht, eya hayali muzlim Bak suretime garikı ekdar Gûya ki refikim olmuş âlâm Bak gönlüme oldu cayı hicran Bir hissi rakika girdi vicdan Yüz bin esefü belâ içinde Hiç kalmadı bir tarik hulâsa Gel kanlı ecel amen aman gel Ben pür kederim memat yok mu Güldüm mü hayat içinde bir gâh

Olmaktasın hep belâyı mülhim Bak hey'etime hariki ekdar Zindan bana kesildi dünyam Viran viran viran hezat viran Dünya başıma kesildi zindan Bin mihnetü ibtilâ içinde Bu ka'rı kederden ah halâsa Yok bu kederc tüvan aman gel Öldüm mü aceb hayat yok mu Bir handeye âşık oldun eyvah"

diyor, hakikatte kendi halini tasvir ediyor.

Konya'da bulunduğu hengâmda yazdığı "Merkadi Mutahhari Cenabi Mevlâna vasfındadır" unvanlı uzun kasidede de¹:

"Benim ol şairi şabı belâ perver ki bu demde
Suhan bezminde benden başka kimse kalmadı hayfa
Niçe erbabı dil, ashabı vicdan, ehli ulviyet
Tevarii türab etti ki kaldık biz tekü tenha
Meramım fahr sanma maksadım tahkiri tali'dir
Ki etmiştir cefası, kalbi cayı

"Teselliden teneffürden mi bilmem bir teselli yok
O meyusum ki fikrimden uzaktır fikreti ferda
Rumuzı ömrı bigayet, hududı akl ise maksur
Kılar vicdanı fikr ıdlâl, fikri kalb ider iğva
Gönül tevfik kılmaz azmını hükmi tabiatle

Bu kaside, 69 beyittir.

Bu varlık dahiliyü haricî bir daimî kavga
Ustandım itisafı bahti şebgirimden illâllah
Cihan ma'dud iken derdü cefası bihadü ihsa
Bu fikrim de galattır merd içün meslek tevekküldür
Ki yoktur hakkı da erbabı aklın etmeğe şekva
Baharında gönül pamali ahzanı hazan oldu
O gülşende şikeste bestedir bu destei bûya"

diyor.

"Keskin sirke kabına zarardır" derler. Bu kadar coşkunluk, bu kadar taşkınlık ile ancak o kadar rahat yaşanır. Kalinde, halinde — mümkin olduğu kadar — itidal ve ciddiyete riayet etseydi hem kendi hayatını zehirlemez, hem memleket zekâsından istifade ederdi.

Memleketimizde böyle heder olup giden niçe zekâ sahibi vardır ki kendi kıymetlerini kendileri bilmedikleri için başkaları da bilmedi. Kendi kıymetini bilen, yaptığını ve yapacağını bilir de başını belâya sokmaz. İnsana her istediğini söylet mezler. Her istediğini yaptırmazlar. Çünki — kendinin mahallebiciye söylediği — "hukukı mevzua" gibi "hukukı tabiiye" de mutlakulinan değildir, mukayyeddir.

Recaî Zâde Ekrem Beye nazire:

Gülüstanı gırivü ah ile şeb fam eder bülbül Benim gûya ki hissiyatını i'lâm eder bülbül Zevali gülşeni berki güle ifham eder bülbül Tehi mi böyle ahü zârı istilzam eder bülbül

Zevali âlemin esbabın istilâm eder bülbül

Meali nistiye gülşeni âlem olur mesken Zalâmında bu bağın bu hakikattir olan ruşen Kemali âczimi bilmem meramım sâvü gayretten Bakın bin vech ile tasviri hissiyata kadirken

Beni bir bimeal efgan ile ilzam eder bülbül

Uzaklardan gelir bir ses sadayı sermediyettir O ses eflâke aksetmiş figanü âhı millettir Bu mahzun gönlüme derdü safanın bahşı rikkattır Dili hassase her şeyden tahazzün bir tabiattir

Dili mahzunumu hüzne anınçün ram eder bülbül

Uyunum eşki hicrette, gönül bahri sükûnette Cihan habide tali gun şu nısfülleyli zulmette Garik olmuş mehü kevkeb sönük bir nurı rikatte Cihan sakit, gönül mahzun, akar cular o halette

Bu pestide tealiye beni ibram eder bülbül

Hilâfı hükmi hilkat âdeme mesken sefalettir Teali bunda insandan ziyade bir tabiattir Bu âciz kuşta âya böyle ulviyet ne halettir Küçüklükle büyüklük gösterir kim cayi hayrettir

Ne ulvîddir ki hep ulviyeti ilham eder bülbül

**

Bkrem Beye nazire:

Munkalibdir ibri nabudiye peydanın sonu Bir tereddüd arzeder tedkiki esyanın sonu Evvelü âhirde bir rengi selâmet görmedim Gelmiyor payan ile hayfa ki payanın sonu Narei mestaneden dûr olmasın nevi beşer Bir hazin feryad ise avazei şanın sonu Evvelinde şevki ümidi safa pevma nümun Gam feza bir vestir tahsili irfanın sonu Noktai deycurı ömrüm ömre çekmez hatime Devr ile kabil midir gelmek bu devranın sonu Talii sebrengim aslâ subha makrun olmadı Subh olurken dembedem her leyli yeldanın sonu Cehrei matlûbumu ümididir deycur eden Ben derim bahşi elemdir kasdi insanın sonu Sulei ümid olurken rehberi ye'sü fütur Zulmet efza olmasın mı her tecellânın sonu Bu suturı makberi eslâfa tahrir eyledi Fikri Ekrem'den doğan ol zulmet âranın sonu

MÜHİM BİR VAK'A

Mest idim yâr ile ben çıkmış idim sahraye Bir tesellâyı muvakkatti dili meyuse Her taraf sakitü tenha, bütün eşya hamuş Bisteri deşte yayılmıştı seraset buse

Ruzgâr esmede şiddetle cemadatü nebat Eğilip birbirine meylini eyler isbat Gördüm âsarı umumiyesini dünyanın O zeman nazrei sevda ile yekser buse

Rühüne doğru eğildim dedim ol gül rühe ben Bir güzel şey daha gördün mü bu manzaradan sen Dedi bir busei canan daha hoştur, filhal Öptüm ol vechi göründü bana her yer buse

*

MEMİŞ'İN NİYETİ'

Aceb yârim hangisinden gelecek Beni sever sağ yanımdan gelirse Böyle dedim niyet tuttum, bekledim O yolların hiçbirinden gelmedi Iki yol var şu ovanın yüzünde Soldan gelse sevgi yoktur özünde Sürü geldi, kuşlar geçti, gün battısı Bahtım beni sevgide de aldattı

[&]quot;Ali Seza" imzasile İzmir'den "Serveti Fünun" a göndermiştir.

MEHMED

Mehmed Emin [Bey], esbak Posta ve Telgraf Nâzırı Ahmed Şükri¹ Beyin küçük oğludur. 1843 [1259 H.] de² İstanbul'da doğdu.

"Mehmed Bey" nâmile mâruftur. Hususî surette tahsili ilim etti. Süleymaniye'li Kâmil Efendiden de³ — büyük kardeşi Ali Haydar Beyle' beraber — Farisî oku lu.

Muahharen üçü birlikte Paris'e gönderildi. Orada tahsillerini ilmal ettiler. İstanbul'a avdetlerinde Mehmed [Bey] Fatih medreselerinden birine ve Hariciye Nezareti Terceme Odasına devam eyledi.

Büyük kızı Şefika [Hanım] ın ifadesine göre: Prens Mustafa Fâdıl Paşa, Yakacık'ta halası Zeyneb Hanım Efendinin ve Mehmed [Bey] de babasının köşkünde ikamet eyledikleri sırada Nanık Kemal, Nuri, Ayetullalı⁵, Reşad Beyler, Agâh Efendi⁶, Pazarköylü Ahmed Ağa ve diğer zevat birleşerek "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" ni teşkil ettiler.

Mehmed [Bey] kolalı gömlek yerine mintan giyerek Fatih medreselerini dolaşır ve hocaları cemiyete girmek için teşvik ederdi⁷.

- Esbak Bağdad Valisi Gürcü Necüb Paşanın oğludur. "Sağır Ahmed Bey" namile mâruftur. 1878 [1294 H.] de vefat etti.
- ² Büyük kızı, babasının Ali Haydar Beyden yedi yaş küçük olduğunu söylemesine göre 1843 [1259 H.] de ve 29 yaşında vefat eylediğini beyan etmesine göre 1846 [1262 H.] de doğmuş olması icab eder.
- 3 Ahmed Kâmil Efendi, Paris'de hukuk tahsil etti. Adliye ve Rüsumat memuriyetlerinde bulundu. Beyrut Rüsumat Nâzırı iken 1905 [1323 H.] de vefat etti. Sultan Abdülhamid'in son zemanlarında اغرب الغرائب den olarak Mirülümera ve İzzetlu Paşa olan meşhur Arab Abdullah, bu zatın kardeşidir.
  - Tercemei hali 573 ün cü sahifededir.
    - * Tercemei hali 145 inci sahifededir.
- ⁶ Çapan Oğullarındandır. "Tercemanı Ahval" gazetesini neşretmiştir. Atina sefiri iken 1886 [1303 H.] de vefat etti.
- Babam derdi ki: "Mehmed Bey, "Devlet ve millet batıyor. Sizin gibi erbabı haysiyet ve namusun gayret etmesi elzemdir. Birlikte çalışalım, devleti kurtaralım" diyerek beni, cemiyetlerine iştirak ettirmeğe çalışırdı."

Ebuzziya, "Yeni Osmanlılar" tarihinde Kemal, Ayetullah, Mehmed, Nuri, Reşad ve Mir'at sahibi Mustafa Refik Beylerin Belgrad Ormanında ictimalarından bahsederken der ki:

"İşte muahhaten "Yeni Osmanlılar" namile meydana çıkan cemiyeti inkılâbiyenin esası o gün mevzu bahs ve müzakere olur ki 1865 Haziranında bir pazar günüdür. Ogünkü müzakere, idarei murlakanın idarei meşrutaya tahvili içün ittihaz olunacak tedabiri evveliyeye, yani bir cemiyeti inkılâbiye teşkiline teşebbüs hakkında cereyan eder."

Ayetullah Bey, cemiyeti babası Subhi Beye [Paşaya], o da — Sadrıâzam Âli Paşaya münfail olduğundan — mütercim Rüşdî Paşaya haber verdiğinden hükûmetce lâzım gelen tedbirler ittihaz edilmesi üzerine Mehmed Bey, Paris'e savuştu.

Babasının Yeniköy'deki yalısını zabıta memurları basarak Mehmed Beyi bulmak için yataklara şişler soktular. Yalının etrafı günlerce muhasara ve tarassud edildiğinden Ahmed Şükri Bey, Âli Paşaya şikâyetname yazdı. Âli Paşa, kimden sorulsa cemiyetin reisi, Mehmed Bey olduğu müttefikan söylendiğinden ve zabıtanın tahkikatı da tamamile, bunu müeyyid olduğundan tedabiri müttahzenin zarurî olduğunu ve kendinin mâzur görülmesini kemali ihtiramla zeylen ve cevaben iş'ar eyledi¹.

Abdürrahman Şeref Efendi "Yeni Osmanlılar ve Hürriyet" unvanlı makalede² diyor ki:

"Yeni Osmanlıların maksadı, Âli Paşanın ağır ve ezici politikasına nihayet vermek ve devletde bir idarei ahrarane vaz eylemek idi. Bunun içün evvelâ Âli Paşayı iskat ve saniyen anın yerine usuli cedideyi tervic ve hürriyetkâr idareyi temin edici bir hey'et tedarük ve ikâme eylemek lâzım geliyor idi. Programlarında icab ederse Âli Paşayı izale etmek dahi var imiş. Cemiyet halini alan bu gencler arasıra içtima ile teatii efkâr eyledikleri gibi vesaiti icraiyelerini kararlaştırınak ve yeni kabineyi terkib edecek zevatı tâyın eylemek üzere bir günde Ayasofya camiinde toplanup ceryan eden müzakerede 3-tihadı ârâ ile bir karar verememişler idi3. Mehmed Bey, sadarete amcası Mahmud Nedim Paşayı ve diğerleri Ahmed Vefik Efendiyi tavsiye eyliyorlar idi.

Cemiyetin ruhu ve reisi Mehmed Bey idi. § Ziya Bey [Paşa] zümrei ahrardan olmak hasebile bilâhare Paris'te genc Türklerin fikren ve mevkian en büyükleri olmuştu. Ayasofya içtimanıı müteakib keyfiyeti zabıta haber alup taharriyat ve takibatı şedideye başladı. Bir gece Sağır Ahmed Beyin yalısını elek elek aradılar. Miri müşarünileyhin büyük oğlu Ali Haydar Bey merhum, nakl eder idi ki:

Taharriden bir gece evvel geç vakit Mehmed Bey, yalıya gelub yanına bir mikdar eşya aldıktan ve validesi şefekati maderane ile nukudı mevcudesini ve iki dal elmas iğne kendine verdikten sontra yalıdan savuşup Avrupa'ya firara muvaffak olmuş. Mahdumunun teşebbüsatına kâfi derecede muttali olmuşan Ahmed Bey, hanesinde icra edilen taharriyatı narevadan müteessif olarak ertesi gün Ali Haydar Beyi Fuad ve Âli Paşalara arzı şikâyat için göndermiş. Ali Haydar Bey, ibtida Kanlıca'ya Fuad Paşa yalısına geçerek ayak üzerinde Paşaya hikâyei hal edebilmiş. Ve anın tavsiyesi üzerine doğru Bebeğe Âli Paşa yalısına inmiş ve Âli Paşaya pederinin maruzatını iblâğ etmiş. Ahmed Bey, kidem ve

Bu tezkire, Ahmed Şükri Beyin torunu Necib Beyin nezdinde bulunduğu halde vefatından sonra nerede kaldığını bilemediğini. Şefika [Hanım] söyledi.

² Sabah: 12 Nisan 1334.

Bözziya'nın "Yeni Osmanlılar" tarihinde cemiyete ve içtimalara dair tafsilât vardır.

ınarufiyetinden ve hanesine yapılan muamelei haysiyet şikenaneden bahs ile ne cürm ve kabahat işlediğini bilmediğini ve hükûmeti seniyece kendisinden emniyet münselib olmuş ise taşrada tensib ve irae olunacak bir mahalde ikamete müheyya bulunduğunu söylemiş imiş. Âli Paşa "Peder Bey Efendive mahsus selâm ederim. Kendisine yerden göğe kadar emniyetimiz vardır. Lâkin zabita istihbaratında Menmed Bey Efendinin ismi deveran edub duruyor. Kendisinden bazı şeylerin tahkiki lâzım geliyor. Aranıyor, fakat bulunamıyor. Müsterih olsunlar ve Mehmed Bey nerede ise bulup hükûmete göndersinler, hükûmetin başka maksadı yoktur" gibi sözlerle Ali Haydar Beyi nazükâne savmış. Mehmed Bey ile firare muvaffak olanlar Nuri ve Reşad Beyler idi. Doğru Paris'e gittiler. Arkalarından Ziya Bey æ Agâh Efendi ve Namık Kemal dahi gelub Paris'te toplandılar. Talebei ulûmdan Ali Suzvi Efendi danı İstanbul'dan kaçmış idi. § Paris'te bulundukları müddetce Mısır'lı Mustafa Fadıl Paşa tıer birine alâmetatibihim aylık bağlıyarak maişetlerini temin etmiştir."

Hal'den sonra Yıldız Sarayından Harbiye Dairesine ve oradan kısmen Babiâli'ye nakl olunan evrakın tedkikına makamı sadaretten memur edilerek tetkikatta bulunduğum esnada Sultan Abdülhamid'in dikte edüp kuranasından Besim Beye yazdırdığı mühim bir muhtıraya tesadüf eylemiş ve suretini alub bilâhare Türk Tarih Encümeni Mecmuasına dercettirmiştim. Sultan Abdülhamid o muktırada diyor ki:

"... Hattâ birkaç defa Sağır Ahmed Beyin oğlu müteveffa Mehmed Bey ki ceniyeti mezküre âzayı müfsidesinden idi. Murad Efendi tarafından efendimize gelerek Sultan Aziz merhumun alayılınde çalışmak üzere kendilerile birleşmelerini teklif etmiş ve prensin sefahetinden bahs ile anın dahi tahtı saltanatta durumıyacağını bilbeyan her dürlü eltaf ve inayatı ve devletin ihyasını kendilerinden beklediklerini ilâveten ikna ve iğfale çalışmış idi. Buna cevaben efendimiz, bendelerinden birisi yanı İsmet Bey vasıtasile merhum Mehmed Beye böyle efkâr ve niyat fasidenin gayet muzır ve vahim olduğu ve kariben böyle bir şeyin behemehal duyulacağını ve olvakit gerek amcalarına ve gerek biraderlerine büyük bir hiyanet etmiş olacaklarından maada esası devletce muzır ve vahim olan bir teşebbüse müşariket etmiş bulunacakları cihetle fimabaad böyle bir sözü istima edemeyeceklerini ve eğer bir daha bu fikirle nezdlerine gelecek olursa bir müfsid nazarile bakılarak heman tevkit ve Sultan Abdülâziz merhumun serkurenasına teslim olunacağı ifade kılınmış ve bu vechile defi edilerek şer ve mefsedetine ihaisi semi itibar buyurulmamıştır. İşte bu misillu fesadatdan anlaşıldığına göre prensin tahtı riyasetinde bulunan cemiyeti fesadiyei mezkürenin ruzü şeb mesaisi, merhumun hali veya katlı hususuna münbasır idi"

Mehmed Beyin, Sultan Abdülhamid'e nisbeti olup Şehzadeliğinde ziyaret eder ve iltifat görürmüş, hattâ Mehmed Beyin vefatında bir zata "pek sevdiğim bir zati zayı ettim" dediğini o zattan naklen kardeşi Ali Haydar Bey söylemişti. Halbuki muhtırada Mehmed Beyin "birkaç defa" geldiği ve Sultan Abdülâziz aleyhindeki teklifinden dolayı "defi" edildiği beyan olunuyor. Hakikati hal bence meçhukdur.

Mehmed Bey ve rüfekasının firarlarından sonra İstanbul'da giyaben icra kılınan muhakeme neticesinde — cemiyetin reisi olmak itibarile — Mehmed Beyin idamına hükmedildi.

Babasının o sırada şirpençeden muztarib olduğunu haber alması üzerine — idama mahkûmiyetinden haberdar olduğu halde — cezvit papazı kıvafetine girerek İstanbul'a geldi. Yalılarında onbeş gün kaldıktan sonra Paris'e avdet etti.

7

Rüfekasile beraber Paris'te bulunduğu esnada Almanya - Fransa muharebesi zuhür eylediğinden fesli ve şalvarlı asker kıyafetinde Fransız ordusuna duhul ve harbe iştirak etti. Fransızlar, bu hale taaccüb ve iştirakin sebebini süal eylediklerinde niçe müddet memleketlerinde ikametle taayyüş ettiği halde memleketin muhtac olduğu bir zemanda elden geldiği kadar ibrazı muavenete vicdanen mechur olduğunu söyledi ve harbe girişti.

Fransız lisanında mahir olduğundan Paris'te bulunduğu müddetce "Liberte" gazetesinin başmuharrirliğini ifa etti.

Fransız İmparatoru Napolyon, böyle zeki ve cesur bir cemiyet reisini görmek

istediğini kendine tebliğ ettirdise de mahza hükümdar ve istibdadkâr olduğu için görüşmekten iba' ettiği ve Sultan Abdülâziz'in Avrupa'ya seyahatinde Mustafa Fadıl Paşa, ayağını öpüp İstanbul'a avdet ettiğiçün bir daha onunla görüşmediği mervidir.

Firarından biraz evvel akidleri icra olunan Sadrıesbak Mustafa Nailî Paşanın kızı Salîke Hanım ile yedi sene ayrı yaşadılar. Âli Paşa, izdivactan sarfınazar edilmesini tavsiye eylediği halde Hanım, reddétti.

Amcası Mahmud Nedim Paşanın sadaretinde — evvelce sadır olan — idam hükmü affolunarak İstanbul'a davet ve memuriyet teklif olunduğu halde kabul etmedi ve idarei meşrutayı tesise muvaffak olmadıkca avdet etmiyeceğini bildirdi ise de sözünde sebat edemedi. Firarından itibaren Paris ve (Oşi) de yedi sene kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Menkûhasile izdivac etti, iki kızı oldu.

Boğazında zuhûr eden kanserden müteessiren 1874 [1291 H.] de Yeniköy'deki yalıda vefat etti. Rumelihisarı kabristanına defnolundu.

Mezar taşında şu kitâbe¹ menkuştur:

"Ey birader kabrini Allah pürnur eylesün Ruhunu bağı cinanda şadü mesrur eylesün

Ağlayup herdem karındaşın Ali Haydar diyor Ey birader kabrini Allah pünur eylesün

Otuz sene evvel merhumun kabrini arayıp bulmuş, bu kitabeyi istinsah etmiştim. Mezar taşı hâlâ yerinde midir, yolun tesviyesi esnasında binişan mı olmuştur, bilmiyorum.

Esbak Bağdad valisi elhac Mehmed Necib Paşa Zâde utufetlû Ahmed Şükri Bey Efendi Hazretlerinin mahdumı âli kadirleri merhum ve mağfurünleh Mehmed Emin Bey Efendinin ruhu için elfâtiha 1291".

**

"Güldan" namında (15) küçük sahifeden mürekkeb mecmuai eş'arı 1871 [1288 H.] de basılmıştır. Nerede, hangi matbaada basıldığı gösterilmemiş ise de Avrupa'dan avdetinden sonra İstanbul'da bastırmış olması muhtemildir. Nushası kalmamıştır. Münderecatı, "Vahdet, Bahariye, Ayş, Sitayiş, Serzeniş Hayf, Firak, Lâtife, Sakîname", "Cihan dide bisyar.." unvanlı manzumelerle beş müfredden, Şair Hayâli'nin Mehmed Beye hitaben ve cevaben söylediği Farisî bir muhammesden ibarettir.

"Bahariye", "Üstadı Azizim Hayâlî'ye" serlevhasını hâvidir. Hayâlî'nin muhammesi, buna cevabdır.

Hayalî de Mehmed Bey ve rüfekası ile birlikte Paris de bulunmuştu.

Recaî Zâde Ekrem Bey merhum, "Talimi Edebiyat" da "... miri müşarünileyh, fevkalâde hüsni tabiati şairaneye mâlik olan Ezkiyayi erbabı şebabtan idi. "Güldan" namında beş on parça mnzumeyi hâvi müntahab ve matbu eseri hakikaten şâyânı mütaleadır" diyor. Filhakika "Güldan" da görülen şiirleri, tab'ının kuvvet ve letâfetini isbat ediyor.

Siyasiyat ile uğraştığı kadar şiir ile de teveggul etseydi pek güzel eserler vücude getirebilirdi. Ömrünün azlığı da eserinin azlığını icab edebilir.

Fakat — şair olan — amcasının ve büyük kardeşinin isrine ittibaan mebadii şebabından beri şiir ile iştigal etmiş olması melhuzdur. Bahusus tab'an şair olan bir zatin, beş on manzume ile iktifa etmiyeceği tabiîdir. Bu sebeble bütün eş'arı "Güldan" muhteveyatından ibaret olmamak, daha başka eserleri bulunmak lâzımgelir. Matbu nushanın üstüne "Birinci Cüz" işaret edilmiş olması da diğer cüz'lerin vücuduna delâlet eder. Teessüf olunur ki ortada şiiri değil, bir satır yazısı bile kalmamıştır.

En eski arkadaşlarından ve en samimî takdirkârlarından Reji Komiseri Nuri Beyin evrakı arasında Mehmed Beyin bir tezkiresine tesadüf etmiş ve istemiş idim. Merhum, "Bu torbada ne kadar kâğıd varsa hepsini al, fakat Mehmed'in tezkiresini alma, yadigâr olarak saklıyacağım" demişti. Vefatından sonra o kâğıdlar¹ casusların şerrinden ihtirazen oğlu tarafından yakılmıştır.

¹ Ekseriyetle Namık Kemal Beyin, Sadullah Paşanın, Agâh Efendinin, Yusüf Cemil Efendi Zâde Âli Beyin, Anadolu Vilâyatı Müfettişi Müşir Şakir Paşanın ve diğer bazı zevanın mektublarından ibaret idi. Bunlardan beş on danesini almıştım.

Mehmed Beyin fevkalâde zeki, cesur, cüretkâr, önünü ve ardını gözetmez, olanı ve olacağı düşünmez, kabına sığmaz, nev'i şahsına munhasır, garibülhal bir zat olduğu her halü kalinden tahakkuk ediyor.

Îdamına hükm edilen bir memlekete, idamına hükm edenler arasına papas kıyafetile gelmek, girmek ne cürettir. Papas kıyafetine girmesi de o devirde idamına sebeb olabilirdi. İnsan bu türlü hal ve hareketleri gördükce, işittikce zekânın bir ismi de cinnet olduğuna kanaat edeceği geliyor.

"Ah etmek ile ah işitmekle geçer ah
Geldim geleli âleme her lâhza zemanım
Her lâhzada bin türlü belâ hazıru nâzır
Her bir soluğumda geliyor ağzıma canım
Sad hayf ki dünyada safa görmedi gönlüm
Ukbada dahi böyle olur hali kümanım"

Beyitlerinde söylediği vechile — zaten müddeti pek az olan — hayatı uğraş makla yıpranarak dünyadan kâm alamadı. Şiddetli ve sür'atli bir fırtına gibi gelip geçti. Yıkınadı, yıkıldı.

Efkâr ve ef'ali daha mutedil, ömrü daha uzun, tetebbüat ve tedkikatı daha geniş, tecribesi daha çok olsaydı şübhe yok ki kendi, hayattan, memleket de kendinden istifade ederdi.

* *

Nuri Bey merhum hikâye ederdi:

Paris'te bir gece âşinalarından bazı zevat ile Madamları hazır olduğu halde millî marşlardan bahsolunarak Fransızlar, Türklerin millî marşları olup olmadığını sormalarile Mehmed Bey, derhal arkadaşlarına Tekbir edilmesini ihtar ettikten sonra "arzu ederseniz millî marşımızı terennüm edelim" demiş. Fransızlar, memnuniyetle dinliyeceklerini söylemişler. Mehmed Bey ve rüfekası, bülend avazla ve kemali mehabbetle Tekbir etmişler. Samiin, müteessir olarak takdiratta bulunmuşlar.

Yalnız şu vak'a, Mehmed Beyin fartı zekâsına hüccet addolunmağa lâyıktır.

Mehmed Bey, Paris'te bulundukları esnada bir gün nefis yemek yedireceğini söyleyip arkadaşlarını lokantaya götürmüş. Yenip içildikten sonra Mehmed Bey, "tütün alacağım, şimdi gelirim" diyerek lokantadan çıkmış. Arkadaşlar, hayli zeman avdetini bekledikten sonra lokantada daha fazla kalınaktan ve yanlarında lüzumu kadar para bulunmadığıçün hisablarını görememekten fena halde sıkılarak lokanacıya itizar etmişler ve borçlarını biraz sonra getirip vereceklerini söylemişler. Lokan-

¹ Musikî üstadlarının ekâbirinden [1123 H.] de vefat eden İstanbul'lu Buhuri Zâde Itrî Mustafa Çelebi tatafından bestelendiği mervidir.

tacı giden arkadaşları tarafından hisablarının iki saat evvel tesviye edildiğini anlatmış.

**

Merhumun büyük kardeşi Ali Haydar, diğer kardeşinin oğlu Necib ve en yakın ve mahrem dostlarından Nuri Beyler, pek eski ehibbamızdan oldukları halde onlardan malûmat istihsal etmediğime, bahusus Nuri Beyin mükerreren nakl eylediği mühim hâdiseleri ve lâtif fıkraları — kuvvei hafızaya itimad ederek — kaydetmediğime müteessifim. Fürsat elde iken ziyade malûmat alsaydım, hiç olmazsa kaydettiğim mesmuatı havi evrak, mütareke zemanında evimin cebren işgalinde zâyi olmasaydı şimdi bu sahifelerde Mehmed Bey hakkında mühim malûmat vermeğe muktedir olurdum.

Nuri Bey, mükerreren vâki olan ihtarım üzerine — Avrupa'ya azimetlerine müteallik — hâtıratının bir kısmını yazmıştı. Bunda Mehmed Beye ve arkadaşlarına dair malûmat vardı. Vefatından sonra oğlu Yusüf, bana tevdi etti. Müteakiben evleri hafiyeler tarafından arandı. Hâtırat, nezdimde bulunduğu için zıya'dan kurtuldu. Muahharen hâtıratı Yusüf'e iade ettim. Galiba âşinalarından birine verdi, ne olduise oldu, hâtırat yok oldu.

Bugün Mehmed'i de, "Güldan" ı da bilen kalmadığından şu sahifelerdeki malümat, istifadeyi mucibdir.

Mehmed Beyin "Talimi Edebiyat" a dercedilmiş olan birkaç mısraından başka ortada eseri yoktur. "Güldan" ın ise — yukarıda söylediğim gibi — nüshası kalmadığından — babam Mehmed Emin Paşa merhunun kütübhanesindeki nüshadan — birkaç manzume naklettim.

"VAHDET"

Aşıkı cilve eğer bulmasa zillette hayat Cilveli olmaz idi ana tecellâyı memat Gulguli sageri bezmi ezelin aksidir Eyleyen sur ile her mürdeye tebriki hayat

Her sıfat mazharı ism oldu zuhûr etti cemai Cümle ism olsa gerek mazharı esmai sıfat Bu tecelli, bu şuunat, bu esma, bu sıfat Zatte zahir olur hem, hem olur zatte zat Zirübalâ mı görür halka hakikatle bakan Yok hakikatte ne pestî, ne bülendî, ne cihat

SERZENIŞ

Ey yadı bana enisü gam har Yadın gibi dil bulur mu dildar Ey yadı bana rakibsiz yar Yadında vefasızım vefa var

Yadınla bulur gönül teselli Buldum hele ben vefalı bir yâr Mecnununa yardır o leyli Yadında vefasızım vefa var

Kârı dili zare yarlıkdır Yadın gönül almağa taleb kâr Her gamliye gamküsarlıkdır Yadın da vefasızım vefa vai

Yadın gibi yare oldu nail Haksız mı olur firakı inkâr Minbad eğer ider ise dil Yadında vefasızım vefa var

"SAKÎ NÂME" DEN

Meydir enisi dilfikâr Meyle bulur şuride dil Meydir refiki gamküsar Sabru tesellüyü karar

Var mı cihanda mey gibi Gam ehline uygun nikâr

Girdikde sehba şekline Nefhi nevayi can ile Meclisde yer yer neşeler Âyati aşkı vahy eder

Rindanı bezme ney olup Fartı sefadan bi karar

Külhandi dilber aksimi Vakti seher gül aşkına Ya nağmei gulgul mi bu Ya dem çeker bülbül mi bu

Yahud kemali şerm ile Vadi visal eyler nikâr

Çeşmi süzülmüş handeden Kaymış miyanından kemer Ruhsarı olmuş pür şerar Pistanın etmiş âşikâr

Düşmüş sarılmış cismine Ask ile zülfi tarumar

Ben sevdiğimle kalmışım Görsem ki açup çeşmimi Demlerce mestü bihaber Etrafa ettikte nazar

Altım çemen üstüm semen Sinemde hab âlûde yâr

"FIRAK"

Ümidi vaslı beni etti mübtelâyı firak
Meğer visali imiş baisi belâyi firak
Visali istemeseydim firakı çekmezdim
Beni cezayı ameldir kılan sezayı firak
Harab bağçesiyim ben hazanı hicranın
Gurabı taliimin nevhası nevayı firak
Firaka çare bulunmaz güzel bulundukca
Güzellerin köküni kesmedir devayı firak
Cihanda hoş yaşamak, rahat etmek istersen
Ne sür safayı visali ne çek cefayı firak

"CİHAN DİDE BİSYAR GÜYED DÜRÜĞ..."

Sofrai ehli gınanın köfte harın görmüşüz Kâselisin hem hakirin hem kibarın görmüşüz Haceki olmuş dolab kurmuşlarız vaktile biz Biz bedestanı cihanın kesbü kârın görmüşüz Nalbendi çarsuyi zillet olmuşsak da biz Bargiri devletin birçok kayarın görmüşüz Hem fakiri bikesin gönlü ganisin görmüşüz Hem ganiyi nakesin bin nabekârın görmüşüz Bir nihali nevresin devşürmüşüz şeftalusun Bostanı vusaltın evvel beharın görmüşüz Baş açık divane olduk daga düşdük bir zeman Bizde vadii cünunun senksarın görmüşüz

MEKKI

Mehmed Mekki [Efendi], Meclisi Valâ Müftisi Sudur'dan Siruzi Zâde Tahir Efendinin torunu ve Ali Riza Beyin oğludur. 1843 [1259 H.] de Mekkei Mükerreme'de doğdu.

Tahsili ilim etti. Emsali gibi on altı yasında iken İstanbul Müderrisliği ruusu verildi. İstanbul Bab Mahkemesi kitabetinde, Labseki, Bergama, Silistire niyabetlerinde, Adana Divanı Temyiz Riyasetinde, Teke, Sakız, Musul, Karahisarı sahib, Diyarıbekir, Sivas, Adana, Haleb, Suriye, Hudavendigâr ve Selânik niyabetlerinde, Emvali Eytam İdare Meclisi Âzalığında bulundu.

1904 [1322 H.] de Teftişi Evkaf Müsteşarlığına tâyin ve 1907 [1325 H.] de Anadolu Kadıaskerliği pâyesi tevcih olundu.

İlânı Meşrutiyetten sonra haddi nizami**y**i ikmal ettiğinden tekaüdi icra edildi.

1910 [14 Zilkide 1328] de vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

* *

SALÂHÜDDİNİ EYYUBİYE HİTAB

Ey milletin mücahidi sahib şecaati Sensin sunan bu ümmete camı inayeti Tâ müntehayı garba ilettin adaleti Eltafının, inayetinin yok nihayeti Rahat yüzüne hasret idin padişah iken Gün görmedin zemanede âlem penah iken

Verdin hemişe devletine şevketü şan Buldu adaletinle cihan âhır intizam Kıldın cihadı seyfin ile aldın intikam Bir padişahı âdil idin hâsılı kelâm Allah yolunda eylediğin gün gazaları Tertib olundu düşmeni dinin cezaları

İhlâs ile gazaya şitab ettiğin zeman Tekbir alırdı şevk ile sükkânı asüman Her hamlede aduyi perişan idüb heman Bulmazdı çünki seyfine baş eğmeğe zeman Tebrik içün gazanı senin yade geldiler Ervahi enbiya bütün imdade geldiler

Adayı dine hamlei şirane eyledin Teşkili safı harbi emirane eyledin Yıkdın bilâdı düşmeni virane eyledin Sen ahı intikamı dilirane eyledin Saffi gazade taki görünce vekarını Düşmenlerin de anladılar iktidarını

Ehli Salib azm ile cemiyet ettiler Mahvı vücudi millet içün niyyet ettiler Kudretlerine her biri emniyet ettiler Allaha karşı çünki enaniyet ettiler Az askerinle anları sen tarumar edüb Serdin zemini hake bütün zar zar idüb

Seyfin asıldı arşı müallaya aşikâr Namın yazıldı kâbei ulyaya yadigâr Dünyaü âhıret sana, ey madilet nisar Verdi bu şanlı nusreti lûtfile Kirdigâr Şâd eyledin guzat ile ruhı Muhammedi Aldın yedi adalete menşurı Ahmedi

Göstermedin bu âlemi fâniye iltifat
Aldanmadın nümayişine ey melek sıfat
Mevlâ idi zebanzedin oldukca berhayat
Verdi anın mukabilin Allah, kat kat
Var şimdi huriler ile cennetde ülfet it
Din uğrına yorulmuş idin istirahet it

Yokdur sebeb temayüle fâni iken cihan Bâki kalır mı bir nazar it cismi natuvan Bir gün gelir ki faide vermez aman aman Besdir Cenabı Hazreti Allah, bi güman Mekki gelen bu âlemi fâniye hep gider Âdem odur ki hayr ile ibkayı nam ider

GAZEL

Gönül gamden haberdar olmadan şâd olmak istersin Kimin şakirdisin kim bizden üstad olmak istersin Nasib aldise söyle ruzigârin germü serdinden Meserretten ne gördün gamden azad olmak istersin Haber vir sergüzeştin defteri uşşaka kaydolsun Miyanı ehli dilde sen nasıl yâd olmak istersin Aceb sen gûh kenlik eyledin mi nâmı şirine Ne koz kırdın ki bilsem şimdi Ferhad olmak istersin: Bu işretgâhda Mekki kangi camın mesti oldun sen Esasından harab olmuşken abad olmak istersin

MEŞHURÎ

Ahmed Meşhuri [Efendi], Selânik'li Mehmed Çavuşun oğludur. 1783 [1198 H.] de Selânik'te doğdu.

Tahsili ilim etti. "Debbağlar Babalığı" nâmile yâdolunan memuriyette, Filibe Nâzırının kitabetinde ve Selânik'te bazı hizmetlerde bulundu.

Şeyhulislâm Ârif Hikmet Beye' takdım ettiği kaside üzerine Edirne Müderrisliği rüusüne nail oldu. Arzu edenlere Farisî okuttu.

Resmî hizmetlerden el çekerek tedarük eylediği çiftliğe çekildi. "Kasdı ziyaretle gelen ehibbasını letaifi ahbar ve halâveti eş'are dair güftar ile hem eğlenüp hem eğlendirmeğe hasrı vakit eylemiş olduğu halde" 1857 [1274 H.] de vefat etti.

Selânik hanedanından Gazi Evrenoszâde Mehmed Şefik Paşa, divanın başınas yazdığı tercemei halde diyor ki:

"Mevası daima mecalisi fudalâ ve kübera ve enis ve celisi üdeba ve zürefa idi. Muasırı olan Hâmi Efendi" ile aralarında pek çok letaifi şairane sebkat edip ezcümle Meşhurî, bir defa bilicab Aynaroz manastırına memuriyetle gittiğinden Hâmi'nin söylediği gazelin:

Aldı dil banki nakusı felekten haberi Eyledi kişveri mamurei Kudse seferi Bezl idüp malini altuna yatırmak ister Turisinada görüp bir sancmı sım beri Yok mealini bilür ancilaylin İncil'in Söylenür Metrepolidan arasında hüneri

beyitleri ve çiftlik hakkındaki:

Her zeman şevk ile mer'aya çıkar Meş Çiftliğine iki göz ile bakar Meşhuri

beyti gibi lâtifeleri pek çokdur. Merhum, memleketimizde yetişmiş üdebanın gerçekten meşhurı olup lisanı Hikmet beyanından mesmu olan niçe nevadiri beynelahbab dillerde dair ve zarifane tab ve edâsı meseli sairdir. Divanını tedvin eylemiş ise de tabına muvaffak olamamıştı".

^{1.} Tercemei hali 620 nci sahifededir.

² Şefik Paşanın yazdığı tercemei halden.

³ Fatin tezkiresinde [1258 H.] de ve Meşhati'nin divanındaki tarih manzumesinde [1260. H.] de vefat eylediği yazılıdır.

Divanı 1875 [1292 H.] de Selânik'te basıldı. Karaağaç Müftisi Zâde Emin Sahib Efendinin, divanın tabına söylediği tarih:

> "Selânik şehri içre var idi üç rindi zi şiihret Biri Hâmi, biri Ākif1, biri bu zati Meşhurî Mecalisten bular kangı mahalde ictima esse Mehabbetten şaşardı herkesin mikatı Meşhurî Kasaidden, revarihden dahi bazı zarailden Var idi anların hep nutkı biğayatı Meshuri Hele bu merdi Meshuri'i merhumun letaiften Çok idi Hace Nasrüddin gibi hâlatı Meşhurî Bu haletle garabet bundadır seyreyle eş'arın Nedir bu dürlü dürlü böyle mesnuatı Meshuri Müruri vakt ile gerçi nihan olmuş idi gözden Arandıkca ele gecmezdi manzumatı Meshuri Bu kere toplanub tab'ı oldu divanı Selânik'te Yeni basdan bulub sühret yine ayati Meshurî Konulsun gûşi cevzaye mücevher tarihi sahib Okunsun simdi her yerde heman ebyan Meshuri"

"Fatin Tezkiresi" nde tercemei hal olmak üzere yazılan altı satırda birer defa "mahrusai Selânik'te" ve "memaliki mahrusede" ve iki defa da "mahrusai mezbure" denildikten sonra "mahrusai mezburenin sairi meshurî ve bir kâtibi maarif mevfurıdır" tarzında mühim! bir mütalea serdolunuyor.

GAZEL

Evyamı feyz bahşi meyi hosgüvardır Saki tevakkuf etme aman nevbehardır Manendi verdü lâle yine dağı tazemiz Piraye bahşı ravzai cismi nizardır Düşmüş yine havasına bir nahli işvenin Sular gibi hemişe gönül bi karardır Ol gülizara ben değilim mübtelâ heman Ben gibi mübtelâsı anın sadhezardır Ağazı puselikten et ey musikisinas Bezm âhir oldu növbeti busu kenardır.

¹ Tercemei hali 89 uncu sahifededir.

Bir hub ru kalmadı sayyad olmadık Bilmem bu sayd kehde gönül ne şikârdır Meşhurî hemçu tutî seni söyleden bugün Mir'atı feyzi Hazreti perverdigârdır

**

Aldı gaddar felek can gibi cânânımızı Genci candan kodu tenha teni viranımızı Badezin biz dahi bülbül gibi feryad edelim Eyleyüb gül gibi sadpare giribanımızı Sübhkehde çemene, cuye varub baktıkca Analım ağlayalım servi hıramanımızı Yanalım yakılalım her gece pervane sıfat Sübhadek yandıralım şem'i dilü canımızı Sagarı pür mey ile her gece kan ağlamadan Yine yek renk edelim kâsei çeşmanımızı Ruzü şeb nalişü hasretle misâli Yakub Pür tanin eyleyelim gülbei ahzanımızı Rizisi eski firavan ile bir pâre heman Ola ki defedelim âteşi hicranımızı O mehin zülfi semenbuyi firakile bugiin Seyredenler acısun hali perişanımızı Gitti ol ruhi revan çare nedir Meşhurî Hazreti Bari heman hıfzede cismanımızı1

> * **

Felek is'ad idüb bi mayekânı sadrı valâye
Hüner mendanı çekti saffı na'lini berayaye
İdüp pakize damananı hüsni nazreden iskat
Nigâhı rağbet etti merdümanı suhre piraye
Hususa herzegûyanı zemanı eyledi tercih
Sühen dananı muciz güftegânı nükte fermaye
Nice takat getürsün zümrei danişveran ey dil
Bugüne vaz'ı nabercayı çerhi hayret efzaye
Berayi celbi ruzi bir alay kâvü har tab'a
Alıştırdı bizi bi ihtiyar dürlü müdaraye
Giriban çak olup desti cefayı çerhi gerdûndan
Ne yüzden eyleyim ağaz bilmem basti şekvaye
Cihande görmedim kâm almışın Meşhurîya herkez
Yetiştim salhurde bir niçe üstadı danaye

Nahoş olan "cismanımızı" yerine "yaranımızı" deseydi hoş olurdu.

MIDHAT CEMAL

Ahmed Midhat Cemal Kuntay, İşkodra eşrafından Selim Surrı [Bey] in oğludur. Annesi, Tırhala'lı Samiye [Hanım] dır. 1885 de doğdu.

İlk tahsili Aksaray'da Mektebi Osmanî Rüşdî'sinde gördü. Galata'da Sen Jozef Mektebinde altı ay kadar okudu.

Vefa İdadî'sini bitirdikten sonra Mektebi Hukuk'a girdi. Aliyyülâlâ derecede şahadetnâme aldı. 1908 de doktora hukukı idare imtihanında — o vakit mektebin muallimlerinden olan — Sadrı esbak Hakkı Paşa takdir ederek muallim muavinliğine aldı.

İmtihanla Mülga Adliye Nezareti kalemi mahsus birinci sınıf kâtibliğine, muahharen kalemin müdir muavinliğine, Birinci Hukuk Mahkemesi Âzalığına ve kendi talebile Beyoğlu Dördüncü Noterliğine tâyin olundu.

Kendi ifadesine göre: "Edebiyat mehabbetini çocukluğunda annesinin¹ okuduğu "Cezmi" den almıştır. İctimaî, vatanî mevzularda şiirler söylemiş, pek genc yaşında Mehmed Âkif'le beraber yazdığı "Acem Şahı" ad-

lı manzume ve "Resimli Kitab" da çıkan "Elhamra" ismindeki şiirile tanınmağa başlamıştır. Millî mücadele esnasında "Vatan Hisleri" namındaki manzumesinin:

Ölmez bu vatan, farzı muhal ölse de hattâ Çekmez kürenin sırtı o tabutı cesimi

beytini Atatürk, Büyük Millet Meclisinin kürsüsünde okumuştur."

Ummuî harb esnasında "Çanakkale 28 Kânunievvel" adlı manzum piyesi basıldı. Alman hukuk âlimlerinden Yering'in "Hukuk İçin Mücadele" unvanlı eserini Fransızcadan Türkceye terceme ederek Ceridei Adliye de tamamen ve "Maupassant" dan terceme ettiği "Yvette" namındaki roman "Serveti Fünun" da kısmen tefrika edildi.

¹ Zeki ve terbiyeli bir kadın idi.

Son zemanda "Anatol France" in "Epikürün Bağçesi" isimli eserini Yesari oğlu Bay Servet'le birlikte Türkceye terceme ederek tab ettirdiler. "Ladam o Kamelya" yı da terceme ve neşretti. "Üç İstanbul" ismindeki romanile müteveffa Âkif hakkındaki eseri basılmaktadır. "Maureen Fleming" in "İmparatoriçe Elizabet'in Hayatı" unvanlı eserini S. Ziya ile beraber terceme etmiştir, "Cumhuriyet" gazetesinde tefrika edilmişdir.

*

Gördüğü insaniyet ve muaveneti — bazıları gibi — unutmıyan ve kadirdanlığını her vesile ile isbata çalışan Süleyman Nazif merhumun, bir eserime dair yazdığı makalede' söylediği vech ile ehibbanın fudelası tarafından raktile "Darülkemal" nâmı verilen darülfakire - içtimaın şediden memnu olduğu en tehlükeli zemanlarda tarassud ve tecessüslere rağmen Cuma ve Pazar günleri ülemadan, üdebadan, şueradan ve musiki erbabından pek kıymetli zatler muntazaman devam eder, ilmî ve edebî mübaheseler cereyan eylerdi.

O zemanlar Vefa İdadî'si talebesinden bir genc olan Bay Midhat Cemal de — ailemizin efradından ad olunacak surette — evimize pek sık gelir, gider, ictimalarda bulunurdu.

Edebiyata hevesini değil, ibtilâsını her hal ve kali ile gösterirdi. O henkâmlarda yazup verdiği nazımlar ve nesirlerden bazıları mevcuddır. Benim için yazdığı bir kıtayi, genclikdeki istidadına nümune ve iki tarafın hâtırai şebabı olarak buraya kaydettim.

> "O şevketli olan imanü vicdanınla ey Mahmud Edersin herkese irası haşyet bi müdanisin Fakat indimde yalnız sahibi vicdan değilsin sen Olursun hak nüma elhak bana vicdani sânisin"

> > 19 Teşrinievvel 1319

O vakitler, on sekiz yaşındaki gencler, öyle bir kıt'a söyliyemezlerdi, belki şimdiki gencler söyliyebilirler.

> * **

DUMLUPINAR KAHRAMANLARINA

Dağ demez, derya demez çarpar nasıl kandır bu kan? Sanki seyyaratı kopmuştur da göktür çağlayan! Sormak isterdim esatirin gidüp Mirrihine: Hiç nasib olmuş mudur bir milletin tarihine Böyle akmaktan yorulmaz kan, bu iman, böyle şan

¹ Serveti Fünun, 5 Ağustos 1926, Numero 90 - 1564.

Ufka çökmüş dağla bir sızlar kemiktir çarpışan Bir kemiktir gayzı lâkin yıldırımlardan şedid Bir şehidin göksüdür, lâkin ne müdhiş bir şehid Kan sızan ağzında kaynar bir alev mahiyeti Ürperen bir fecri söyler hurduhaş olmuş eti Çarparak edvarı sarsar, titretir, aydınlatır Nâ'şı en satvetli bir destane bir bitmez satır

§

Kan değildir, bir şafak tufanıdır âfakımın Parçalanmış bağrının her parçasından ırkımın Fecri istiklâli haykırmakta, fışkırmaktadır Haklı kuvvet bir yalandır, varsa kuvvet Hakdadır Dasitanım her şehidin boş kalan ağzındadır Kurtulan ser haddim artık vurmayan nabzındadır

TESADÜFEN

Hayatı siz benim gözümle seyredin, gülersiniz: Müessiriz mi sandınız? hayır, hata! esersiniz. Talakatile, kuvvetile en serefli zi hayat: Kitabı hilkatin içinde tek sadalı bir edat! Zavallı bir edat evet: doğan "bu" dur, ölen "şu" dur, Bu koşmalar, didinmeler hamakatin huruşudur. Ya gölgeyiz: bizimdir aslı faslı olmıyan su yüz, Ya yıldırımdır ismimiz: parıltıyız, gürültüyüz. Safa, cefa, zekâ, deha, şeref, cehalet, ilmü fen: Tesadüfen, tesadüfen, tesadüfen, tesadüfen. Tesadüfen bu çehre parliyor, o çehre kapkara; Tesadüfen bu annedir, bu muhterem, bu mültefet, Tesadüfen o bir paçavra, bir kucak kiralık et. Neticeler içindedir gizlenir sebeb tesadüfen, Tesadüfen, tesadüfen, hulâsa hep tesadüfen! Tesadüfen sakatsınız, tesadüfen hekimsiniz, Tesadüfen laf anlamazsınız, muhalif misiniz, Tesadüfen fülânla fikrü hisde müstereksiniz, Tesadüfen fenasınız, tesadüfen meleksiniz, Tesadüfen güzelsiniz, tesadüfen değilsiniz, Tesadüfen zekisiniz, değil de sadedilsiniz,

Tesadüfen Arabsınız, tesadüfen Acemsiniz, Tesadüfen ya meysiniz, ya bezmi meyde cemsiniz... Ya hilkatin zavallı bir esiri kâfü nuniyiz; Ya ceddimiz dinen uzak hayaletin zebuniyiz... Bu, muntazam, tesadüfen! o, münhedim tesadüfen! Siz anlayın ne söyledimse söyledim tesadüfen!

BİR MEZAR TAŞI KİTABESİ

Babasıydım bu mezarın, bu hayalin, bu taşın, Ben de gördüm güneşin bende doğup battığını... Basma ey yolcu, bugün, kabrine toprak diyerek, Daha dün yirmi yaşındaydı bu toprak yığını! Fırtınaysan bile ey yolcu geçup çiyneme, dur! Bu mezar oğlumdur.

MİHRÜNNİSA

Abdülhak Mihrünnisa [Hanım], Abdülhak Molla'nın oğlu, esbak Tahran sefiri müverrih Hayrullah Efendinin kızıdır. 1864 [1281 H.] de Bebek'te doğdu.

Bir iki ay evvel babası, ikinci oğlu Abdülhak Hâmid ile beraber Tahran'a giderek orada vefat ettiğinden Mihrünnisa, yetim olarak büyüdü.

Henüz yirmi yaşına varmadan Keçeci Zâde Fuad Paşanın torunu Hikmet [Bey] e vardı. Bir oğulları oldu.

Süleyman Nazif, bir makalede diyor ki:

... Peder nazar ve nevazisinden mahrum kalmış olmanın hâtırası, bîmenend sairemizin kalbi rakikını daima telîm ve ibkâ etmis olan meraret alûd tahassürlerdendir. § Hayatı izdivacında mes'ud olamadı. Sebebi de zevci muhtereminin —birçok evsafı hamideye mâlik olmakla beraber — fevkalâde hırçın ve imtizac giriz olması idi. Birkaç senelik muaşereti müteakib ayrıldılar. Hikmet Fuad Bey vefat ettiği zeman Mihrünnisa Hanım, pek çok ağlamış ve hayatında kendini bermürad etmiyen bu zevc için senelerce matem tulmuştu. Şairei muazzezemizin pek az âsar ve eş'arı sahaifi matbuata intikal etmiştir. Henüz intişar etmemiş bir hayli eseri güzidesi olduğuna vâkıfız. O. Çamlıca'nın bir tepesinde ve yüzünü hiç görmediği bir pederle cevrini pek cok cektiği bir zevcin matemi iftiraklarını tenmiye eden bir peygulei hicran içinde derdini yalnız kâğıdlara dökmüş ve kaleminden akan sirişki hicrana gözlerinin en samimî yaşlarını mezcetmiştir. § Tekemmül için senelerin sây ve lûtfuna muhtac olmadı. "Bir kız ki tanırdım" manzumesile "Hasbihal nazire" si ve "Küçük bir aslın büyük bir fer'i" makalesi on sekiz, on dokuz yaşlarında iken ibda olunmuş neşaidi bediadandır. Yazılarında biraderi muazzamının muaveneti kalemiyesi bir aralık zan ve isaa edilmişti. Fakat çok geçmeden tahakkuk etti ki kudreti ibdaı - her iki mânasile büyük - kardeşi gibi aynı menbai hilkatten alan Abdülhak Mihrünnisa Hanım Efendinin zati müstesnasında da fıtrat bir harikai veleh feza göstermiştir."

¹ Bay Nâzun, pek terbiyeli ve kıymetli bir zattır.

BİR KIZ Kİ TANIRDIM

Göğsünün kan içinde yareleri Açılup lâleden nişan olmuş Şemsi gaarip gibi ıyan olmuş Boyanup rengi âle zülfi zeri Bu ne mahlûktur, ne âfettir Ruh iken olmamış semaye revan Eylemiş bir de ihtiyari mekân Her gören zanneder budur cânan O kadar camii letâfettir Ey sehabı siyah içinde melek Came habın mı giydiğin gömlek?

Ş

Aşka mağlûb o hüsni mâsumun Görürüm ben hayalini nâlân Eseri var o pençei şûmun Okşuyor hüsnü ânını hâlâ Münkalib hake nevbeharında Duruyor tazelik mezarında Gezinirken anın civarında Bir teessürle ben tekü tenha Sanırım kabirden çıkıp nâgâh Olacak şevk ile bana hemrah

Š

Hüsni bir öyle şulei bîtab Sönüyor muhtezır yatağında Rengi sevda gülüp kucağında Ağlıyor pisterinde nuri şebab Ne reva bir vücudı nadide Böyle bir hal ile nümayandır Refte refte karîni payandır Benzedirsem bu hali şayandır Kalbi meyus içinde ümmide Sarı bir güldün ey âdem çiçeği İstemezdim sana verem demeği

§

O mücessem hayat, o mahı münir Böyle kalsın mı bahri zulmette Gün doğup evci sermediyyetde Anı etmez mi bir daha tenvir?
Benziyor aynı servi simine
Ne kadar dilrüba şu senki mezar
Anın altında ah cânan var
Acaba olmuyor mu cismine bar
Âcizim ben o cismi tinnine
Halini şerhe bir zarif lisan
Üzerinde açan güli handan

VİYANA CİVARINDAN GEÇERKEN

Yâreb ne büyük dağ, ne güzel mevkii uzlet Cinler mi, periler mi eder bunda ikamet Örtmüş seri ulvisini karlarla bulutlar Şimşeklere bir haclegehi vahdetü halvet Timsâli mehabet ki semavata karışmış Salmış bütün etrafına bir halei rif'at Lâkin yine bir hüzni garibane içinde Mesguli tefekkür o, ya mesguli ibadet Pişinde ufuli niçe bin leylü neharın Vermekte yeşil rengine bir zılli küduret Yalçın kayalıklarla durur ebkemü hamuş Evzai garibile olur calibi rikkat Etmekte o hamûşîi hüznaveri giryan Şellâlelerin cuşişi her barına hayret Vâdisini çamlar bürümüş bir siyeh orman Bir leylei yelda gibi bulmazdı nihayet Şebtabe döner pertevi hurşidi cihantab Zira o kadar dahili müstağrakı zulmet Câri olan enhar o karanlıklar içinden Etrafü havaliye eder bahşı rutubet Bilcümle cibalin arasından o serefraz Afakı zer endude verir sayesi zinet Payinde müselsel ve müsekkel nice dağlar Etmekte o kühsarı nücum efsere biat Birdenbire pişimde o dem oldu nümayan Rüya gibi bir ceyşi hayalâtı hamiyet Vaktile o mevkileri işgal eden erler Ecdadım olan kafilei rahmetü cennet

SOLAN GÜL

Ey gül neye böyle sernigûnsun Kim attı seni bu rehgüzare Yaprakların öyle pâre pâre Topraklar içinde runümunsun Hüsnün görünür bana ziyade Soldukca o rengi dilpezirin Ağlar sanırım senin nazirin Hemsiren olan felek semâda Sahninde nihan hazin bir âvaz Ey gönlümü hun eden zevalin Eyler gibi rengi ruyi âlin Nuri ezeliye doğru pervaz Ayrılmış o zülfi pürzerinden Bir nâdirei sefak izarın Yahud ki nesimi nevbeharin Düşmüş bu yere güzel perinden

Abdülhak Hâmid merhumun, edebiyat âlemine pek kıymetli yadigârı olan kardeşi muhterem Mihrinnüsa'nın tercemei hali ve şiirleri ile bu sahifeleri tezyin etmek istedim. Yukarıdaki satırları yazabildim.

Fazla malûmat almak için kendine müracaat ettim. Gönderdiği tezkireyi — **zi**yadan muhafaza maksadile buraya naklettim:

"Muhterem efendim,

İltiftiniza teşekkürler ederim. Tasnif ettiğiniz zevat arasında yer tutacak iktidarı haiz değilim. Affınızı reca ederim.

Müstahzaratımdan bir şey yok. Şurada burada, evrakı perişan arasında kalan bazı manzumeleri ise gidip Çamlıca'dan getirmeğe muvaffak olamadım. Çünki rahatsızım. Biraderimin müfarekati ebediyesi beni berbad etmiştir. Hiçbir şey yapamıyorum. Efkârım, o kadar perişan ve gönlüm, o mertebelerde nalândır ki söz söylemeğe bile kudretyab olamıyorum desem şayandır.

Yalnız arada sırada kendisine:

Yok şübhe ki sen Hûdayı buldun Kaldım ben ise marizü nalân Ey necmi müebbedü münevver

Müstağrakı bahri rahmet oldun Ermez mi nihayete bu hicran Kıl nurunu ben garibe rehber

yolunda feryad îsal ediyorum.

Her ne ise... ben, Bebek'te tevellüd etmişim. Pederim vefat ettiği zeman pek küçük olduğumdan bu büyük noksanı validem ve kardeşlerim, bana hissettirmemeğe çalışırlardı. Anların şefekat ve mehabbetleri sayesinde sabavetim hoş geçmiştir.

Tahsil zemanım gelince, evde ve Atpazarı İnas Rüşdîyesinde okuduktan sonra biraderlerimin hocası olan Tahsin Efendiden¹ mütenevvi ulûn ve fünuna dair dersler aldım. Âsarı edebiyede merakım vardı. Madmazel Döla Gıranj'dan Fransızca da okudum. Fakat bu lisanı istediğim derecei kemale getirmeden Keçeci Zâde Fuad Paşa hafidi Mustafa Hikmet Beyle izdivac ettik. İki evlâdım dünyaya geldi, biri erkek, diğeri kız. Kızım pek küçük iken vefat etmiştir. Oğlum Ahmed Nâzım ise elhamdülillâh berhayat olup ihtiyar ve her vechile nabahtiyar olan validesine mefaheret ve muavenet etmektedir. Bâki hürmetler efendim. 14 Şubat 1938 A. Mibrūnnisa".

³ Meshur hoca Tahsia.

MUHLIS

Yusüf Muhlis [Paşa], Siruz ayânı İsmail Rasih Beyin oğludur. 1783 [1198 H.] de Siruz'da doğdu.

İsmail Bey, iki oğlunu ilmiye mesleğine intisab ettirdiği gibi Yusüf Paşayı da hükûmet âdemi olarak yetiştirmeğe çalıştı. Siruz'da bulunan ve İstanbul'dan celb

olunan muallimlere talim ve terbiye ettirdi. Yusüf Paşa, babasının yazılarını yazar ve seferlerde beraber bulunurdu.

İsmail Bey, 1808 [1223 H.] de İstanbul'a getirildi. Âyanlardan mürekkeben teşkil olunan cemiyette bulundu. İttifak senedinin tanziminden sonra muhtelif surette taltif edildiği sırada — idaresi altındaki diğer memleketlere zamimeten — Selânik vilâyeti de uhdesine ihale olunduğundan vilâyetin idaresini oğluna tevdi eyledi. 1813 [12 Cumadelâhire 1228] de vefan üzerine oğlu, Siruz âyanı oldu.

1818 [1233 H.] de memuren Yanya'da bulunduğu esnada rütbei vezaretle Ağrıboz muhafızlığına, muahharen Saruhan, 1823 [1238 H.] de Haleb eyâlen valiliklerine tâ-

yin kılındı. Lûtfî tarihinde' beyan olunduğuna göre: "Sefihane hareketi ve idarei memlekete ademi dikkati azlini mucib oldu. Dairesi halkını maiyyetine alıp esnayı rahde masraflarını kendi görerek Rumeli tarafına azimeti iş'ar kılındı" ve Kütahya'da ikamete memur oldu.

Az müddet sonra Menteşe ve Karahisarısahib sancaklarının tevcihile Karaburun ve İğne Ada muhafızlığına nasbedildi.

1829 [1244 H.] da Rusya devletile vâki olan muharebede — Lûtfî tarihinde² sövlendiği üzere — Ruslar Varna kalesini istilâ ve muhafızı Yusüf Paşayı esir ettiler. Kapudanı Derya İzzet Paşa, Sadrıâzama "Amiral, kalenin teslim edilmesini teklif ettikte, "Ben kaleyi muhafazaya memurum. Vekili mutlak dört saatlik mesa-

¹ Cild I, sahife 263.

² Cild 2, sahife 46.

fededir. Bize yol verilsin. Yirmi dört saat meks olunsun" diye divan kâtibim Sadri Beyi gönderdim. Amiral: "Divan kâtibini istemem. Yusüf Paşayı göndersin" dediğinden tereddüd ettim. Yusüf Paşa hodbehod gidip avdetinde halkı meyus edecek sözler söyliyerek askeri ve ahaliyi ifsad etti. Zarurî Vire'ye razı olduk. Yusüf Paşa, "Varayım, Vire cevabını vereyim, Amiral muntazırdır" diyerek divan kâtibimi beraber götürdü. Arası uzadıkta haber gönderdim. "Bundan sonra nefsimden emin değilim. Üç yıldanberi başka bir devlete ilticayı kurmuş idim. Şimdi fürsatı düştü" demiş ve divan kâtibini, Rus memurlarile iade eylemiştir" demiştir.

Vak'a Nüvis Es'ad Efendi diyor ki:

"Hulâsa ademi vukuf ve hamakati İzzet Paşa ve hiyaneti Yusüf Paşa ile kale gitti".

Lûtfî Efendi de diyor ki:

"Yusüf Paşanın hiyanetini hükme medar, sened görülmediğinden burası sübuta muhtactır."

Yine Lûtfî Efendi diyor ki:

"Rusya gemileri Varna'yı şiddetle tazyika başlayınca lieclil müzakere İzzet Paşa, Yusüf Paşayı Rusya Amiraline göndermiştir. Yusüf Paşa gemide meşguli suhbet olduğu halde kaleden atılan topu Amiral, sorunca Yusüf Paşa "gideyim sebebini anlayım" demiş ise de Amiral: "Madame ki hilâfı muhabere hareket olundu, sizi Hoca Beye göndermeğe mecburum" diyerek tevkif etmiştir. Diğer rivayete nazaran Yusüf Paşa, İzzet Paşadan emin olmadığından tahlisi can için ârı firarı ihtiyar etmiştir. İki rivayete göre Yusüf Paşanın gidişi çirkin düştüğünden miri ile saire olan düyunı külliyesinin tesviyesiçün Siruz'da ve başka mahallerdeki emlâk ve eşyasının zabtına Yenişehir Defterdarı İbrahim Efendi memur edilmiştir."

Sefaretle Rusya'ya gönderilen Halil Rifat Paşanın Hoca Beye vüsulünde Yusüf Paşa, ziyaretine gelip oğlu Mazhar Beyle dairesi halkından yirmi iki kişinin avdet edecek gemi ile İstanbul'a gitmelerine müsaade olunmasını reca ettiğinden muvafakat olundu.

Babiâli'ye gönderdiği tahriratta Varna meselesinde zerre kadar kusuru ve vücudce hizmete iktidarı olmadığından bahsile Hicaz'a azimet edeceğini ve feyz ve terbiye iktisab etmek üzere oğlunu İstanbul'a gönderdiğini bildirmiştir.

Seraskerle bilmuhabere "Hacce azimeti, korkusundan ileri geldiğinden temini, şian şanı merhametdendir. Gelüp burada münasib mahalde ikamet etdirilsün" denildi ve İstanbul'a vürudunda Vezneciler'de Kandiye muhafızının konağında ikame ve iaşe edildi.

Bu hususun istizanına dair gayet mufassal olarak arz olunan takrire Sultan Mahmud, şu sözleri yazmıştır:

"Muhafızı müşarünileyhin hanesi münasibdir, ancak birtakım tekellüfatın iltizam sırası olmayup uyarına gidilmek lâzım iken bu kadar iltizamane tutulması

mucibi istiğrabdır. Hane mefruşatı münasibi üzere bittanzim yanında olan âdemlerinin mevcuduna göre tâyin itasile iktifa olunsun".

1835 [1251 H.] de Belgrad muhafızlığına tâyin olundu. Devletce oralarda daha mutedil bir siyaset takibi lüzumu hissedildiğinden hastalığı vesile ittihaz edilerek İstanbul'a getirildi.

Tanzimat idaresi altına alınan mahallerin birbirine rabtı sırasında İzmir'in Aydın'a ilhakile Aydın müşirliğine ve 1841 [1257 H.] de Rumeli valiliğine nasbolundu. İzzet Paşa, makamı Sadarete gelince — ihtiyarlığını ve hastalığını sebeb göstererek — 1842 [1258 H.] de valilikten azil ve Siruz'daki çiftliğinde ikamete memur ettirdi.

Yusüf Paşa, 1843 [1259 H.] de vefat etti.

Vezaret tevcih olunduğu sırada — resmî muharreratta kullanılmak üzere — yaptırdığı mühre şu kıt'ayı hâkkettirmiştir:

"Bu âciz bendene Yâreb, vezaret Değil iken seza, kıldın inayet Bana her demde tevfikin refik et Bihakkı hatemi mühri nübüvvet".

Abdühu Yusüf Muhlis

Yusüf Paşanın akribasından İzmir Evkaf Müdiri Siruz'lu Bay Esad'ın yazıp bana gösterdiği tercemei halinde deniliyor ki:

"Paşanın menkûhelerinden başka cariyeleri de vardı. Harblerde esir ettiği kadınlardan beğendiklerini alırdı. İstanbul'daki âdemleri vesatetile de — tâyin ettiği evsafı haiz — birçok cariye iştira ederdi. Bilâhare bunlardan bir kısmını âdemlerine ihda ve bir kısmını azad eylerdi.

İstanbul'daki âdemine cariye intihabı için yazdığı manzum "Vasıfnâme" meşhurdur.

Vefatına kadar elinden 700 cariye geçtiğini, bunların isimlerini hâvi defteri gördüğünü torunlarından bir zat nakleylemiştir. Kırk evlâdı olmuştur. Vefatında bunlardan 7 erkek, 7 kadın hayatta idi."

Es'ad Paşanın vefreti servetinden, darat ve haşmetinden, debdebe ve tantanaya meclûbiyetinden bahsederken diyor ki:

"Siruz'da yaptırdığı konağın selâmlık kısmının 120 ve harem kısmının 80 oda ve salonu vardı. Bayram günleri konakta icra olunan merasim, âdeta mülükâne olduğundan "Padişah saraylarının hayatını taklid ediyor" tarzında ihbarat vâki olması üzerine İstanbul'daki eviddası tarafından "tâbi ile metbu arasındaki farkı gö-

zet" diye ihtar edildiğinden konağın fevkalâde muhteşem olan âyineli salonunu bozdu. Muayede salonunun tezyinatını azalttı. Merasimi de sadeleştirdi.

Eski ve nefîs eşyaya merakı vardı. Hayrat ve hasenata muhib, sahi ve mükrim idi".

** * *

Mebadii şebabdanberi şiir ve inşa ile meşgul olurdu. Selânik'li Ākif Efendi gibi şair ve münşileri, divan kâtibliğinde bulundururdu. Bunların kudreti kalemiyelerinden istifade ve civar beldelerde yetişen şairler ve edibler ile de muhabere ve muşaere ederdi. Divanı eş'ar tertib eylemiştir.

GAZEL

Sen sanma ki zahid sanadır sıkletimiz hep Rindanı mey âşam iledir ülfetimiz hep Ol dilberi meh lehce kadehkârımız olsun Ârnade bu şeb lâzimei işretimiz hep Sûzanı iken ateşi aşkile gönüller Kül etmeği ister bizi ol âfetimiz hep Cular gibi aksak nola pâyinde senin biz Sayendedir ey nahli revan rahatimiz hep Kıymış yine bir âşıka cellâd nigâhı Selboldu o hunhareden emniyetimiz hep Vaktin düşürüp ol şehi iklimi cemâle Arzeylemedir hali dili niyetimiz hep Bildirmedi çerh, vakti safa hiç bize Muhlis Mihnet ile geçmekte heman saatimiz hep

Yârin cefası âşıkına eski kâridır Senki sitemleri de bana yadigârıdır Sager keşanı vuslatı risvayi âm eder Bintülineb dedikleri bir kahbe karıdır Lemhulbasarda âlemi teshir eder heman Dil verdiğim o şuhe benim ıztırarîdir Ahbabı bezmi bâde perest eyliyen bu şeb Camı lebile çeşmi sîyahın humarıdır Şahin bakışlı mürgi dili kaptı âl ile Bendetti tarı zülfi siyaha, şikârıdır Bu nazmı taze kilki küherbarı Muhlis'in Erbabı tab'a başkaca bir bergüzarıdır

Bezme teşrifin ile geldi eğerçi cuşlar
Bir iki sehba sununca gitti amma huşlar
Çakiçak olsun giriban fütaden gibi hep
Kaküli anber feşanın setreden serpuşlar
Payınali edhemi kahrın dahi olsam eğer
Dameni nazın girerse destime kim buşlar
Badei lâli revan bahşına diller teşnedir
Diş biler nahli zenhdane veli meynuşlar
Başka bir halet verir vakti şitada Muhlisa
Yâr ile tenhaca zevkazevkü nuşanuşlar

MUHLIS

Mehmed Esad Muhlis [Paşa], Ayaş'lı Şeyh Bünyamin ahfadından Ayaş Müftisi Hasan Efendinin oğludur. 1780 [1194 H.] de Ayaş'ta doğdu.

Tahsili marifet etti. Ayaş Voyvodası oldu, Silâhşorluk pâyesini ve 1806 [1221 H.] de Dergâhi Âli Kapucu Başılığı rütbesini ihraz eyledi.

İstanbul'a geldi. Vükela ve rical ile ülfet ederek kendini sevdirdi. Bir müddet Taşra memuriyetlerinde kullanıldı. Muahharen küçük Mirahurlık ile taltif olundu.

Dırama'lı Mahmud Paşanın muhallefatını tahrire memuren Dırama'ya gönderildi. Vazifesini hüsni suretle ifa ettiği Sultan Mahmud'un malûmu olunca 1823 [1239 H.] de — Edirne'de oturmak üzere — Rütbei vezaretle Çermen Mutasarrıflığına tâyin ve ordu maiyetine memur edildi.

1828 [1244 H.] de "Harb veziri olmadığından azil ve Bursa'da ikamete memur ettiğini" Sadrıâzam Darendeli İzzet Paşa, Babıâli'ye inha eyledi.

1829 [1245 H.] de — Konya'yı merkez ittihaz etmek üzere Adana'nın ilhakile — Karaman eyâleti valiliğine tâyin kılındı.

1830 [1246 H.] da "Erzurum eyâleti, henüz istilâdan kurtularak iadei imarına muktedir bir veziri sütude tedbirin vücuduna lüzum görünmüş ve Esad Paşa, beynelvüzera iktidan kâmil eshabından bulunmuş olduğundan" valiliğine nasbedildi.

1836 [1252 H.] da — Van vilâyeti ve Muş sancağı ilhakile — Erzurum Redif Mansure Müşirliği unvanı verildi. Bir sene sonra azil ve Gelibolu'da ikamete memur edildi. Gelibolu'ya gitmek üzere İstanbul'a geldiğinde "emekdar ve sadakatkâr bendegândan olmasına binaen" istidası vechile İstanbul'da ikametine müsaade olundu.

1837 [27 Zilhicce 1253] de Dârı Şûrayı Babiâli âzalığına tâyin olundu. Reis Davud Paşanın, kendine takaddümünü hazmedemiyerek münazeaye ve diğer âzaya karşı da mütekebbirane muameleye kıyam etmesinden ve sair harekâtı müstebiddanesinden dolayı azil edilerek istediği mahalde oturmak üzere müstevfa maaş tahsis kılındı.

1839 [1255 H.] de Gelibolu sancağı ilhakile Bahri Sefid Boğazı Muhafızlığına, muahharen Sıvas, Haleb, Sayda, ikinci defa Erzurum ve Sıvas, Musul ve Diyarı-bekir valiliklerine nasbedildi.

Madameki "emekdar ve sadakatkâr idi, niçin azil ve nefy ediliyor?" yoksa "emekdar ve sadakatkêr" olmak, azil ve nefyimi icab ediyor? bu suallere cevaben "a kuzum, böyle olur bizde de mantık dediğin" denilirse buna — hayvanı natık olen — insanla beraber mantık da hayret eder!

O devirde vezirlere "Utufetlu" ve vükelâye "Devletlu" yazıldığı halde — şahsına hürmeten — resmî muharreratta ona da "Devletlu" yazılması emrolundu.

Mübtelâ olduğu zatülcenbden müteessiren 1851 [21 Rebiülevvel 1267] de Diyaribekir'de vefat etti.

O zeman on sekiz yaşında bulunan oğlu Nusret Beyin¹ yazdığı tarih manzumesi mezar taşına hakkolundu:

"Sahibi seyfü kalem, âlimü şeyhulvüzera

Îbni müftii Avas hazreti Es'ad Pasa

Mahlesi Muhlis olup şairi mahir idi kim

Suhani gevheri nayab idi beynassuara

Emri şahane ile vardığı mansıblarda

Neșri adl ile ahaliden alur idi dua

Mansıbı ahırı hem hittai Kürdistan olup

Hükmi kanun ile eyler idi emrin icra

Yetmişi sinni teccaviz edicek Amidde

« ارجمي » emri gelüb eyledi azmi ukba

Herkesin âlemi fanide serencamı budur

Çeşmi im'an ile bak bir pula değinez dünya

Dide hunabe feşan, sine pür ateş olarak

Pederin fevtine mersiye ederdim insa

Dedi tarihini Nusret, ederek Hakka niyaz

ki ola kasrı cinan merkezi Es'ad Paşa

Divanı 1852 [Remezan 1268] de takvimhanede talik yazı ve taş basması ile basılmıştır. 47 sahifedir. Nüshası nâdirdir.

Divanın başına yazılan tercemei halden naklen "Şehidî" imzasile "Hazinei Fünun" a dercedilen makalede:

"Ehibbasından bir zatin kavline nazaren taşralı olmak münasibetile lisanı pek kaba imiş. Eş'arına bakılınca lisanı kaba bir âdemin böyle rakik, lâtif, münakkah şiir söylediğine taaccüb olunur" deniliyor.

Bu mülâhazaya da taaccüb olunur. Dilin kaba olmasile yazının da kaba olması icab etmez. Çünki yazıyı yazan dil değildir, kalemdir.

Rivayet olunduğuna göre Âkif Paşanın da dili pek kaba imiş. Fakat yazılarının ne kadar ince olduğu görülüyor.

Divandaki tercemei halinde:

"Edib ve vakur ve sidku îstikameti sahiha ile malûm ve meşhur ve bilâ mucib kimesneyi incitinek ve izrar etmek gibi hiç bir gûne sui el'al ve narekâtı vukua gelmemiş idügi elsinei nasda mezkûrdur." deniliyor.

^{1 .854 [1271} H.] te vefat etti.

Vak'a nivis Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad Efendi, İran sefiri olup giderken — o vakit Erzurum valisi olan — Esad Paşa ile görüşerek riayetine mazhar olmuştur. Paşanın zemanı hayatında yazdığı "Bağçei Safa Enduz" isimli tezkirei şuarada:

"Muhibbi evliya, mīrrebbii fudala, münşii İbni Abbad adîl, suhan sazi Mir Ali şir misil, kalemi muşikâfane rakamı her hatta sahıbi yedi tulâ ve bafızai dekayık lâhizaları gencinei cevahirı fünuni şetta, kerimü kâmran ve vahidi devran..."

tarzında sena ediyor.

Paşanın, güzel talik yazı ile yazdığı « لا يسئل عمايف » âyeti celilesini hâvi levhaya da şu kıt'a ile takdırhan oluyor:

"Bu ayeti hattı hub ile Esadülvüzera Beyazı levhai tazime nassi nur âsa Eğer göreydi Yesari yemin edip der idi Îmadi kasrı metini butut iken hamem Yedi müeyyedi irfanını edip izhar Keşide eyledi talik olunsa arşa ne var Edersen işte sözün sağını benden istifsar Sunu bu şivede yazmak olur bana düşvar".

Esad Paşa merhum:

"Lâfı dâvayı enaniyet ne lâyık âkile Herkesin âlemde bin mafevki, bin madunu var" demiş iken fartı azamet ile iştiharı, kendi sözüne kendinin riayet etmediğini gösteriyor.

**

Lûtfî Efendi, tarihinde¹ Dârı Şûrayı Bâbı Âlî âzalığından azlini yazdığı sırada: "Müşatünileyh, vüfuri vekarü azamet ve şirü inşa ve ilmü büner ve matifet ile şehir veziri binazir idi. Reşmi teşrifata riayette trüfridane hareketi beynemnas mütevatirdir. Kibrü azametine müteallik, hakkında isnad olunan hikâyelerin çoğu asılsızdır. Azline sebeb olarak gösterilen maddelerde mübaleğa olmak gerek ise de öteden beri mehafili uzama ve küberada hikâye olunan ahvali vekariyesi ile kulaklar dolmuş olduğundan ve çoktan beridir İstanbul'də bulunmadığından kendisini görenler, velev kir fevkalâde tevazu ve nezaket izhar etmiş olsa bile her vaz'nu azametine hamlederler idi. Bu yolda olan etvar ve ahlâkın birinci haşmı ve ol vaktın en mukbil ve makbulü olan Hariciye Nâzırı Reşizi Paşa, işbu icrayı icad eylemiştir. Esad Paşa, bunca mansıb ve memuriyetlerde gayet müştekimane hareket ve adalet ve hakkapiyet ile mevsuf bir zat idi."

diyorsa da Paşanın hüner ve marifeti, istikamet ve adalen gibi kibir ve azameti de meşhurdur. Mübalega, her şeye burnunu soktuğu gibi bu meseleye de karışmış olabilir. Fakat azametin büsbütün asılsız olduğu iddia edilemez. Resmî bir meclisde reise tekaddüm etmek istemesi de azmetinin delâilindendir.

Dairesi mensublarından Vecihi Gürci Yusüf ve Reşid Paşalar gibi vezirler vesair rical yetişmiş ve ilmü marifet ile emsali arasında temeyyüz etmiş bir zat olduğundan kibrü azametten ve teşrifat merasimine lüzumundan fazla riayetten meni nefsedemediği, hatta traş olurken berbere hitab etmeği vezaret şanına yakıştıramıyarak karşısında duran kethüdasına "berbere söyle, şu kılı alsın" dediği, zemanına yetişenlerden menkuldür.

¹ Cild 5 Sahife 127.

Bir zeman şirpence çıkardığından cerrah, çıbanı yarıp canını yaktığı halde tabammül göstermesinden dolayı yanında bulunanlar, tebrik ve takdir ettiklerinde, "öyle bağırıp çağınnak şanı vezarete yakışmaz" demiştir. Bu sözü, "şanı vezaret" den kat'i nazar, takdir ve tebcile lâyıktır. Halkın büyük gördüğü âdemler, büyüklere yakışacak surette hareket göstermeli, her türlü mezahime karşı mütehammil görünmelidir.

Paşanın oğulları Sadullah Paşa ve Said Bey, bir gün huzurunda bulundukları esnada Yusüf Kâmil Paşa merhum, Said'in kılleti malûmatile beraber azametine ve Sadullah'ın ilim ve marifetile beraber tevazuuna dikkatle "Sadullah Bey, babanızın ilim ve irfanı sana, Said Bey, kibir ve azameti de sana intikal etmiştir" diyerek babalarının mirasını iki kardeş arasında âdilâne taksim etmiştir.

Esad Paşanın, umum mütekebbirler gibi mafevkına temellûk ve madununa temerrüd edenlerden ve huluskârlıkta meharet gösterenlerden olduğunu — eğer sahih ise — şu fıkra, teyid eder:

Rusya Harbinde Sultan Mahmud, Râmi kışlasında bulunurken Paşa, huzura gireceği esnada padişahın çadırının önünde bağlı olan köpek huylanıp hırlamağa başlayınca, "Yok, kapı yoldaş, ben bu kapının senden eski emekdarıyım. Bana karşı böyle yapmağa hakkın yoktur" dediğinden padişah, pek ziyade mahzuz olarak taltif etmiştir.

*

"Tarihçei Erzurum" da nakl olunuyor:

Diyarıbekir'li Küfri Zâde İbrahim Efendi, Erzurun'a nefi olunur. Memlekete takarrüb edince Vali Esad Paşaya mektub göndererek nereye ineceğini, nerede ikamet edeceğini sorar. Paşa, "Küfri Zâde" lâkabını görünce mektubun üstüne « و صيق الذي كفروا الى حهام زررا » âyetini yazarak divan kâtibine verir. Ezkiyadan olan kâtib, Kara Cehennem Zâde Abdullah Efendiye müsafir verileceğine zahib olur, İbrahim Efendiyi onun evine gönderir. Bunun üzerine Kara Cehennem Zâde, Paşaya müracaatla lâkabının "Cennet Zâde" ye tahvilini reca eder.

* **

"Şehidî" imzalı makalede:

"Lâtaifi edebiyedendir ki bir gün Esad Paşa, hakkâki meşhur Fâni Dede'nin dükkânında oturuyormuş. Henüz Anadolu'dan gelen çarıklı, gocuklu biri, Dede'den bir mühür ister. Bu mührün içine memleketinde arısı olduğu, san'atının eskici, evinin mahkemeye yakın, gözünün şaşı, bir de bağı bulunduğu, lâkabının Koşalak, babasının hatib, isminin Öksüz Ömer olduğu yazılacak. Fâni Dede, Ömer'i kemâli hayretle dinledikten sonra böyle bir mührün hâkki kabil olamıyacağını anlatmış. Ömer, aldığı cevab üzerine avdet etmekte iken Paşa, çağırarak bilbedahe,

Son Asır Türk Sairleri - 62

"Aselî, kefeşkeri, mahkeme cari, a'ver Bağbani, Koşalak, ibni hatib, öksüz Ömer"

beytini okuyup mühürün o suretle hakkini Dede'ye tavsiye etmiştir" deniliyor.

Bu, esasen uydurma bir fıkradır. Paşaya isnadı ise büsbütün bi esastır. Çünki onun azameti, — her şeyden evvel — bir hakkâkın dükkânında oturmasına mânidir. Öksüz Ömer'e mühür beyti tanzim etmesi ise hâtıra gelecek şeylerden değildir. İsnad kolaydır amma, isbat zordur.

**

GAZEL

Rakibe lûtf edersin her zeman cevrin banadır hep Gel insaf eyle cana böyle şeyler nabecadır hep İnanmam kim dese ben, mihriban var dilrubada Niçe hubane dil verdi ki kâfir maceradır hep Felek mahvetmiş âsarı vefayı tab'ı âlemden Güzeller hakkına beyhude derler bivefadır hep Bilirken ittihadı hüsnü aşkı gayretin yok mu Bana ettikleri azarı ağyârın sanadır hep Hezar efsus kim ömrümde ey meh görmedin lûtfün Ne mihnetler, emekler çektim aşkında hebadır hep Varub ol şuha Muhlis infialinden sual ettim Cevabın gamzei pürgüden aldım mamezadır hep

Hicrinle ten ol mertebe bi tabü tüvandır Sensiz bana canım dahi bir barı girandır Dil gevheri aşka dediler kânü mekândır Amına ne güherdir o nihan içre nihandır Meh, gayreti hurşidi cemâlin ile puyan Mihr ise hayâli mehi ruyinle devandır Ol âfeti can, canıma can katmağa gelmiş Billâh o âfet dediğim ruhı revandır Fikr eyle ki cu gibi güzer etmede ömrün Ko gafleti genclik dediğin badı vezandır Bir yekke suvarım ki güzerkâhı belâde Mecnunı melâmet zede bu yolda yayandır Muhlis yatarım bir gece sende diyerekden Aldar yatır ol şuh beni hayli zemandır

Çalış gamkinleri şad etmeğe şad olmak istersen Sevindir kalbi nası gamden azad olmak istersen Binayı ömri berbad eyleme tekdiri hatırla Gönül yap lûtf ile mamurü abâd olmak istersen Mürüvvetkârlığa gûşiş kıl adaü ehibbaye Şu âlemde hemişe hayr ile yâd olmak istersen Hazer endişe etme nişei cevri mahabbetden Efendi bisütunı aşka ferhad olmak istersen En evvel Muhlisa gaflette olma nefsi dunundan Vezaret mesnedinde mazharı dad olmak istersen

Nevhevesler kim ider tanzırı şiri kâmilân Suhbeti sadre karışmak gibidir dehlizden

Zâdei nuha şeref vermeyecek hazreti eb Aherin oğluna bilmem ne verir izzeti eb

Adaye mürvetde bir başka safa vardır

MUHSIN

Mehmed Muhsin, Düyunı Umumiye memurlarından Mustafa Efendinin oğludur. 1883 de Yozgad'da doğdu.

Ankara'da İbtidaî Mektebinde, Darüttâlimde, Yozgad İdadî'sinde ve medreselerinde bir müddet tahsili ilmetti. Hususi suretde tahsilini ilerletdi.

1898 de devlet hizmetine girdi. Ankara'da Nüfus Kitabetinde ve memuriyetinde, Vilâyet Matbaa Müdürliğinde, Resmî Ceride başmuharrirliğinde, Meclis İdare Baş Kitabetinde, Tahrirat Kalemi Ser Müesevvidliğinde, Dahiliye Vekâleti İdarei Umumiye Mümeyyizliğinde, bir müddet o idarenin müdiri umumî vekâletinde, Kartal ve Susığırlık Kaymakamlıklarında ve mülga şehremaneti Umumî Meclis ve Daimî Encümen zabıt baş kitabetinde ve Muamelât Şubesi mümeyyizliğinde bulundu. 17 Temmuz 1932 de vefat etti.

Ankara Resmî Ceridesi başmuharrırı iken bir nüshai fevkalâde neşretmişdi. Ankara'da mukaddema intişar eden "Mefkûre" adlı mecmuada "Elem Kasideleri" ünvanile — Ummuî Harb esnasında — yazdığı manzumeler mündericdir. Uslu, terbiyeli bir zat idi.

HÜVİYETİM

Başım, o şahikai hâdisata benzer ki Bütün kazayı şuunun ruudı tehdidi Bir intirakı tesadümle öyle duradur Cebini yesime bin zahmi ıztırab vurur

Elem dinen o zehir dişli bir sihamı ikab Açar sudurı hasarımda bin şuruhı azab Sımahı bahtıma her lâhza bir sadâyı itab Diyor hayatına, mev'ud bir sukutı harab

Dudaklarımda yanık bir kasidei heyhat Şu bahtı şume olur tanesazı telinat Ezer hüviyetimi bin ezayı kahriyat Verir şuuruma dehşet bu iztırabı hayat

Ve ben o sahili esrare benzerim ki bu gün Yağar suyuli elem cevvi kâinatundan Hemişe sarsarı emvacı girdibadı şuun Taşar taşar dökülür sahnei hayatımdan

Şu zindegânii bisudde yetim gibi Ne bir tesellii ruhum, ne bir enisim var Umuzlarımda şu mat'un hayatı muztaribi Sürükleyup dururum öyle sernigûni hasar

Eser başımda humalarla bir havayı cünun Yakar dimağımı aşüfte bir hayâli füsun Mühayyelem, yanarak narı incizabile İçin için tutuşur bir cemali mechule

Fakat o sahire kim olmiyor neden manzur? Kimin measiri sun'i aceb o heykeli nur O bir bediaî hilkat mi, ya ilâheî hur Ki nakşi hüsnüne fecrü semâ meshur

25 Kânunievvel 1335

**

ELEM KASIDELERINDEN BİRİ

Ey çerhi kinever! Bu ne zulmi müdamdır Yıllar ki var bu ümmete rahat haramdır Meş'um bir iftiras ile düşmen taraf taraf Savletnümayı beldei ehli selâmdır Bir intırakı rad ile toplar gürüldiyor Güya zemine lerzeveri inhidamdır

Ates, demir gürültüsü, bin kanlı girdibad Bir sarsarı gadab gibi ateshıramdır Her yerde bir tesadümi dehşet füzud ki Şurişnümayı arsai haşri kıyamdır Yangın, ölüm gibi binlerce haile Bir savleti feci ile yekser temamdır Afakı kâinat, bütün garkai elem Haki, semâsı mahseri vesü zalâmdır Benzer bu zuruzar ile bir kanlı mahsere Gûya vatan, nümunei yevmülkiyamdır Her cenkzar, sanki birer gavrı in'idam Bir bihudud mahseri hunü ızamdır Pek kanlı bir karanlık içinde bütün küre Yekser sumüshanei cev, tirefamdır Sail būtün memalike bir düsmeni akur Mel'un bir ihtiras ile sermesti kâmdır Sarmış bütün dimağını bir sar'ai cünun Hunin bir iftiras ile mahmunı kâmdır Benzer o divi gayza ki kanlarla dovmiyor Zira bu bir senia değil, katlıâmdır Sarsar bütün ufukları bin âhı dilhiras Mazlum figanlarile semâ pür gamamdır Makhur şehkalarla şu bitab iniltiler Akseylemiş semâlara veyli enamdır Zulmün zalâmı dehşeti müzdadü müzdeham Müstakbelin fezaları hemrengi samdır Sızlar bu ızurab ile vicdan müebbeden Tufanı mevtü hun ki peyapey devamdır Tarihe belki sığmıyacak böyle bir melâl Tarih, süum dehre ki bir irtisamdır Pek kanlı bir cinayete çok benzeyen bu hal Tarihi zulümü vahşete bir inzimamdır

MUHTAR

Şeyh Ahmed Muhtar [Efendi], Südlice'de Tarikatı Sadiye dergâhı bânisi Şeyh Mustafa İzzi Efendinin torunu ve —Şeyh Sülün Efendi denmekle mâruf — Süleyman Sıdkı Efendinin oğludur. 1820 [1236 H.] de dergâhda doğdu.

İzzi Efendinin babası Şeyh Halil, Mısır'ın Deminhur beldesinden ticaret için İstanbul'a gelip yerleştiğinden ve diğer oğlu Hasırcıbaşı Emin Ağa'nın dükkânında vakit geçirdiğinden "Hasırcı Şeyh" ve evlâd ve ahfadı da "Hasırcızâde" nâmile yâd olundu.

Muhtar Efendinin Tarikatı Sadiye'de nisbet ve hilâfeti babasından ve hırkası, babasının hulefasından halasının oğlu Şeyh Ataullah Efendidendir. Diğer bazı tarikatlere de müntesibdir. Mesnevî hanı şehîr Hoca Hüsamüddin Efendi محمد محمد dan ilmen müstefiz olanlardandır.

1837 [1253 H.] de babası vefat ettiğinden meşihat, büyük kardeşi Hasan Rıza Efendi ile müştereken uhdelerine tevcih olundu. Hasan Efendi 1864 [1280 H.] de ihtiyarı uzlet ettiğinden Muhtar Efendi, meşihat makamına kaim oldu.

1879 [1297 H.] de oğlu Elif Efendiyi makamına ik'ad etti. Hicaz'a gitti. Avdetinde münzeviyane yaşadı. Zikir ve fikir ile meşgul oldu.

1901 [1319 Muharrem'inin 22 inci gecesi] vefat etti. Südlice'deki dergâhın haziresine defnolundu.

Biyaz sakallı, melih, mütebessim, mütevazı, müteşerri, muhterem bir zattı. Tevhide ve nuutı nebeviyeye müteallik eş'arı ve bazı mebani üzerinde tarihleri vardır.

Torunu Bay Zahir — talebim üzerine — yazdığı varakada diyor ki:

"... çocukla çocuk olur, nasayihle müstefid kılardı. Büyükle — âlim ise — ilim ve marifetten bahseder, ümmi ise onu faidelendirecek bir suhbet zemini bulur, şuara ile müşaare ve musahebe eyler ve meşayihe tasavvufun adab ve kavanininden söylerdi. Bay ve geda indinde makbul idi. Müşarünileyhe ne eslâfı olan ecdadım, ne de halefi olan pederim, ahlâk ve kemal cihetinden emsal olamazlardı zannederim".

Kendine mülâki olan âşinalarımız, irfan ve kemalini takdir ve tevkirde müttehiddirler.

·~

GAZEL

Âşıkı didarı Hak, subhu mesa kiryan olur Şem'i aşka per yakar pervaneveş püryan olur

Cisimü canın terkedüb tiyihi ademde napedid Kurtulur ahkâmı unsurdan esrapa can olur

Hark edüb keştii cismin bahri aşka gark olur Ka'rı deryada muhassal gevherü mercan olur

Dergehi hakda iradet bahş olub bihud kalur İdi vasli yâre İsmail gibi kurban olur

Ker fezayı cane muhtar eylesen bir gez sefer Anda bikeyfü kem esrarı Hüda seyran olur

Cenahı hırkaya çek başını âsude hatır ol Gözün yum masivallahdan huzurı Hakka hazır ol

Perişan etme aklü fikrini ruhunla ülfet et Safayı bezmi vahdet matlab ise kalbe nâzır ol

Cihan yok iken oldu yine yok olmak mukarrerdir İlişdirme bu harü hase etrafını gafir ol

Geçürme ömrüni edgasü ahlâm ile hab içre Gece bidar ve gündüz zar, seher vaktınde zakir ol

Garib isen bu gurbet ilde sakın taşrada yatma Açıktır hanıkahı Hak Taâlaya müsafir ol

Zemanın fevtine meyus olub kalma betaletde Miyan beste olup git Kâbetullâha mücavir ol

Sıfatü zat, miratı Muhammed'den görünmüştür Varüb yüz sür mübarek ravzai pakini zair ol Felek, şemsü kamer, encüm, cibal, eşcar, deryalar Bular cevlân ederler hak yolunda sen de dair ol

Dili nuri mahabbet ile tenvir et muheyya kıl Eder sultanı aşk, bir gün tecelli, bekle sabır ol

Sual eyler isen Muhtar'a zevki vasla bir çare Hemişe kalbe nâzır, kalbe nâzır, kalbe nâzır ol

Bu nazmı Hazreti Muhtar'ı mektubiye¹ takdim et Anın nutkunda var bir feyzi kudsî, sözde mahir ol

> * **

Dervişlik yalan değil Var ise bucağında Dünyada kalan değil Hiç kimse bulan değil

Tatlı sözü seversin Nushu pend edenlere

Güler yüze gülersin Bir kulak çalan değil

Huyuna bak yuhuna Yokuş yukarı çıkan

Selin akan suyuna Hoş nefes alan değil

Merkeb izindeki su Taharet ister amma

Değil kabili vuzu Deryaya dalan değil

Yunüs'e benzer sözün Camus amına yer içer Camusa benzer özün Kağniye gelan değil

Biz şeyhliğe gücendik Fakir olan bu yolda Dervişliğe özendik Hiç mahrum kalan değil

Derviş Muhtar vah sana Bu yolda nefse uyan Uydun nefsinden yana Dermanın bulan değil

¹ O zaman makamı Seraskerî mektubculuğunda bulunan Girid'li Muhtar Efendi.

MUHTAR

Ahmed Muhtar [Efendi], esbak Girid muhasebecisi Mustafa Kutbî Efendinin oğludur. 1848 [1264 H.] de Hanya'da doğdu.

Girid'de ulumun mukaddimatını tederrüs etti. 1861 [1278 H.] de Girid rüsumat nezareti dühan kitabetine tâyin olundu. Yine o sene Girid rüsumat nâzırının refakatinde rüsumat idaresini teftiş için Yanya'ya gitti. Altı ay sonra döndü.

1864 [1281 H.] de memuriyetinden istifa ederek İstanbul'a geldi. Tuna Rüsumat Nezareti Tahrirat Baş Kitabetinde, Haleb Rüsumat Tahrirat Müdüriyetinde, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi hulefalığında, Rüsumat Meclisi müsevvidliğinde, İstanbul Dühan İnhisarı Nezareti Tahrirat müsevvidliğinde bulundu.

1872 [1289 H.] de imtihanla Mektubî Seraskerî Odası'nda yedinci ordu mümeyyizliğine, müteakıben mühimme mümeyyizliğine,

1873 [1290 H.] de terfian mütemayiz rütbesile o odanın müdürlüğüne, 1879 [7 Ramazan 1297] de teşkil olunan Erkânı Harbiye Dairesi Baş Kitâbetine, 1886 [13 Şaban 1303] da serasker mektubculuğuna, 1897 [1315 H.] de Surre emanetine ve 1905 [20 Şaban 1323] te Makamı Seraskerî Dairesi Riyasetine tâyin ve maaşı "13500" kuruşa iblâğ edildi.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben 1908 [30 Şaban 1326] de "15000" kuruş maaşla Haremi Şerifi Nebevî meşihatine tâyin kılındı. İki sene o muhterem hizmetle müşerref olduktan sonra infisal etti. İstanbul'a geldi.

1887 [1304 H.] de rütbei balâyı ve muhtelif tarihlerde murassa Osmanî ve birinci rütbe Mecidî nişanlarını ve İftihar, altun imtiyaz ve liyakat ve Girid madal-yalarını ihraz eyledi.

1910 [7 Ramazan 1328] da vefat etti. Evinin civarında Molla Gûrânî Camii haziresine defnolundu. Cami yandıktan sonra kemikleri Merkez Efendi Kabristanına nakledildi.

*

Vefatını müteakıben ehibbasından, yahud akribasından bir zat, "Nevsali Osmanî" namundaki esere yazdığı makalede diyor ki:

"... Müsarünileyhin hayatı siyasiyesinden ziyade hayatı ilmiyesi calıbi dikkat oluyordu. Seybi Ekber Hazretlerinin şimdiye kadar kâbına varılmamış² bir tercemanı sadıkul beyan idi. § Nev'i şahsma munhasır tarifine şayan olan o fadılı mütelekkir, ilim cihetinden mütebahhir ve mümtaz bulunduğu kadacı znaali ve mahasini ahlâk ile dahi muttasıf ve serfraz olurak her halü kâtında isri nebeviye muktefi idi. Sinini vefireden beri leylü nehar kütübi sofiye tetebbu ve tevaggulü sebebile esrarı butun ile müstağrak ve malî olduğundan bittabi biraz dalgınca bulunan fikrü hali encardan safveti vicdaniye ve masumiyeti ruhiyesini bir perdei vekar ile setreyler gibi idi. Fakat bir müddetcik muhazara ve musahabesinde bulunanlar, o sütrei meyhumenin kendı galatı bis ve hayallerinden ibaret olduğuna derhal kanaat hâsıl ederler ve o cismi nadirülmevcudün ne kadar bivücud olduğunu müşahedede teahhur etmezler idi. § Nüshası nadir bulunan "Nimetullah" tefsirini tab'a himmet eylemiştir. § Terceme ve ه مراة التهود لسيدالوجود ه "istimdad ve intibahı kalb" ه آداب المريد » neşrine muvaffak olduğu "Mehasini ahlâk" "Hilmeni tefekkür ve mecali fik ret" namlarındaki manzum ve mensur âsarı matbua ve ه مواقع النجوم » و مواقع النجوم » gibi âsarı gayri matbuası erbabı fikretin hırzı can edineceği muhalledattan maduddur. § Hele Şeyhi Ekberin « مواقم النحوم » namındaki eserini tercemeye ibtidar eylediği şayı olduğu zeman bazı zevatı fadıla "o kitabtan mâna istihrac edip tefliim eyleyebilmek için Hazreti Şeyhin yeniden dünyaya gelmesi lâzımdır" diyerek bu teşebbüsün teyessür nümayı husul ve imkân olamıyacağı alenen hüküm vermişler, bilâhare Anadoluhisarındaki kösküne gelen muterizine bazı bahisleri — mutadı vechile — okuyunca metin ile terceme arasındaki mutabakati tamme ve muvaffakiyeti kâmileye sitayiş hanı hayret olmaktan kendilerini mennedememişlerdi. Birinci defa olarak eline aldığı kütübi arabiyeyi nekadar muğlak yazılmış olursa olsun bir kerre bile yalnızca mütalea etmiye lüzum görmeyin lisanı maderzadı gibi heman takrir ve tefsire başlayarak mekteb ve medreseye müdavemet etmemiş olduğu halde arabî ve farsîyi mükemmelen tekellüm ve kitabet ile fıkdanı vesaitin erbabı azim ve cehde karşı hükmü olmadığını bir delili maddî teşkil eylemiş idi..."

> * **

Sultan Abdülhamid'in teveccüh ve emniyetine mazhar olanlardan idi. Kandit gecelerinde sarayda okunan hatim ve mevlidlerde huzurda bulundurulur idi. İnşa olunan resmî devair ve müessesata hak olunacak tarihler, ona tanzim ettirilirdi. Sabık Almanya İmparatoru Vilhelm'in Atmeydanı'nda yaptırdığı çeşmeye yazdığı tarih manzumesi, bu kabîl âsarının en güzelidir.

Eş'arı hâkimane ve mutasavvifanedir. Kudreti ilmiyesi, tabiati şiriyesine galib-dir.

Adimülkemal olan bu abdi âcizi, — gencliğime ve âczime rağmen — ehli kemal zan ile ibrazı hürmet ederdi. Meclisinde bulunanlara "fudalâyı üdebadan" olduğumu söylerdi. Bir gün en mühim eserlerinden olan « عجون محون » dan birkaç sahife okuyarak mülâhazamı sormuş ve mülâhazatı nâçizanemi kemâli dikkat ile dinlemişti.

^{1 3} üncü sene - Sahife 12.

Böyle fazla bir sözi Muhtar, etmez ihtiyar".

Reftarii güftarı gayet ağır olduğundan — yukarıdaki makalede söylendiği vechile — ilk nazarda mütekebbir zannolunurdu. Fakat suhbet edildikce o zan, zail olurdu. Tarikati İdrisiye'ye salik, musalli, müttakı ve daima ilim ile mütevaggıl idi.

Vefatında kitabları oğlu tarafından Sahhaflar çarşısında satılmıştı. O hengâgemede gayri matbu bazı âsarı da satılanlara katılmıştı.

**

"İstimdad" dan:

Kabili hamdi Hüdavendi ezel olmaz lisan Nâmı pâki Mustafa'dan olmadıkca dem zenan Allah Allah öyle bir nâm mükerrem kim anın كن فكان Her müeyyed harfidir miftahi genci Âsinayı hikmeti serbestei esma olur Eyleyen ol namdan derki mezayayı nihan Cilve bini ma'nii « الله تور » olmaz gönül Kılmayınca ol mukad'des namı nurı çesmi can Ma'nii « الحمد له » dan değil agâh dil Olmivan ol nami namiden hakikat iktiran Etmeyen kevneyni manendi sadef derhem siken Olmaz ol ulvî güherden nazara pîçayı cenan Öyle gevher kim odur sermayei kenzi ezel Nun feyzinden safayab oldu mirâtı cihan Bahrı vahdet mevce engizi teayyün olmadan Lem'a rizi feyz idi ol gevheri kudsi kıran Demzeni icazı ruhulkuds olursa vechi var Herkim etse nâmı Hak makrununu zîybi zeban İsmi samiden müsemmayı mukaddestir garaz Yani mahbubi ilâhî serveri peygamberan Ahmedi mürsel, nebiyyürrahme, fahrülenbiya Padişahı suretü mâna, şehi arş asitan Nevbaharı gülşeni rahmet ki feyzi himmeti Harü gül, hüşkü tere olmakdadır neş'et resan § Na'tı memduhi ilâhîye beşer kadir değil Mümtenidir sırrı vacib mümküne olsun iyan Kabili tanzir ise nazmı bedii lem yezel Kabili tavsifdir vasfın da ey ruhi revan

Bu da "İstimdad" dan :

Vâkıfı ilmi ledün, hikmet şinası hükmi kün Vahdet amuzi taayyün, nâtıkı muciz beyan لدوة الكما serair hanı tahkiki ezel Mazharı irfanı ekmel, rasihi ilmü iyan Razgûyi اعالة لهوا حد العالة المواحد Cilvedanı nurı yekrengii peyda vü nihan Şeyhi ekber قدس الله تعالى حره يقلل مر قدس الله تعالى حره muhiti ilmi kudsinden senin Katradır ilmi, bize nisbetle bahri bigeran Mahremanı mecmai kurbi kemalinden bilür Ma'nii âsarını derk eyliyen ruşen dilân

* *

"Intibahi Kalb" den:

Atfı nazar ettikce şüunatı şühude Yekbin olup ahvel nazara etme miimasa Razi südei hükmi kaza ol her işinde Very الاحول ولا قوة الا Hatır şikeni nefsü hava olmağa sây et Hatır şikeni olma sakın kimsenin amma Ävinei dil, senki sitemle kırılınca Her cüz'ü olur nişteri âfatü belâya Zira ki gönül cilvegehi aşkı Hudadır Olmaz kıran elbette serazadei dehya Lâyık mı ki yek tınet iken nev'i beser hep Yekdiğerine eylemesün arzı müvasa Hiç kimseye olma nazar endazı hakaret Taltife calış herkesi halince serapa Vicdan gibi yok nefsin içün hâkimi âdil Her meselede hükmüni bil favsalı dâva Însan ana derler ki ola ma'nîü surî Kudsi güheri adlü sadakatle muhallâ Minhaci adaletten udul eyleme zinhar Şeytanü hava her nekadar eylese iğva Sabit kadem ol merkezi sıdk olmağa cehd et Bu noktadadır avnı ilâhî sana hempa Îmkânı beka yok bu güzergâhı fenada Bari çalışub namını kıl hayr ile ibka

MUHYIDDIN

Mehmed Muhyiddin Mekki [Bey], Hicaz vilâyeti muhasebe mümeyyizi Arabgir'li Mehmed Efendinin oğludur. 1874 de Mekke'de doğdu. Künyesi "Arabgirli oğlu" ve soy adı "Çağpar" dır.

İbtidaî tahsili Mekke'de gördü. İstanbul'a geldi. Harbiye Mektebine girdi. İkmâli tahsil ederek padişahın fahrî yaverleri sırasma idhal edildikten sonra Hicaz Fırkai Askeriyesi Erkânı Harbiyesine memur oldu. Bilâhare müşir İbrahim Paşanın maiyetinde ve Demirhisar, Nasliç, Kestiye tabur kumandanlıklarında, Manastır ve Üsküb'de, Malisör isyanında Arnavudluk'da ve Balkan Harbi'nde Garb cephesinde bulundu. Umumî harbde Elâziz'de, İstiklâl Harbi'nde Erkânı Harbiye Tarihi Harb Şubesinde çalıştı. Yolile terakki ederek miralay oldu. Tekaüd edildikten sonra bir müddet muallimlik etti.

1 Kânunievvel 1936 [17 Ramazan 1355] da Şişli'de vefat etti. Feriköy kabristanına defnolundu.

Emniyet Umum Müdür Muavini Bay İzzüiddin Çağpar'dan babası hakkında malûmat istedim. Bazı naz erbâbı gibi beni günlerce bekletmiyerek süratle gönderdiği tercemei hal varakasında diyor ki:

"... Asıl üstadı, Erkânı Harbiye Miralayı Receb Vahyi Beydir. İlk defa onunla müşaare etti. Sonraları Abdülhak Hâmid'le ve çok sevdiği Cenab Şihabüddin ile, Ali Ekrem, Süleyman Nazif ve zemanının diğer şairlerile mektublaşır ve birbirlerine eserlerini gönderirlerdi. İlk eseri "Yeşil Yaprak" tır. "Yeni Mevlidi Nebevî" ile "Anize" ve "Nahid" namında manzum, "Güzel Vatan", "Güzel Rumeli" isimli mensur piyesleri vardır. "Filiz" de en son eseridir. Bunların hepsi matbudur."

Muhyiddin Mekki "Yeşil Yaprak" da "Cenab Şihabüddin" e hitaben yazdığı mekalede diyor ki:

"... Ben şair değilim, bunu itiraf ederim. Kalbimde ezelî bir aşk vardır. Henüz pek küçük iken "Evrakı Perişan" 1 kâmilen ezberlediğimi söylersem aşkımın derece-

sini takdir edersiniz. § Tahsilimi ikmal edeceğim sırada kendim de okunabilir nesir parcaları yazmıya muvaffak oldum. Hattâ o vakit çıkan "Musavver Malûmat" gazetesi, bunları sütunlarına geçirmekte hiç beis görmüyordu. § Serez havalisine gittim. Orada Receb Vahyi ile tanıştım. O Receb Vahyi ki şimdiye kadar yirmi binden fazla bevit vazdığı halde mahviyetinden kendini ishare lüzum görmemiş, yalnız "Ceridei Sofiye" ye bazı eserler ihdasile iktifa etmiştir. Anınla muarefem tarihinden itibaren ben de manzum seyler yazmıya basladım. Valıyi, eserleri tashih ediyor, sırası düstükce kavaidi nazmiyeyi bana öğretiyor, her gün bir başka takdir ile beni teşvik ediyordu. Bunun tesiri feyyazile zevki mütaleayı, edebiyatı garbiyeye de teşmil ederek "Alfred Demose", "Jül Klareti" gibi rakikul kalb bazı şuarayı garbin hakikaten birer bediai ruhiye olan eserlerini gözden geçirmiye başladım. Hicaz'da tevellüd ve orada tahsili ibtidaimi ikmal ettiğim için edebiyatı Arabye'ye zaten biraz vâkıf bulunuyordum. "Evrakı Perişan" ı ezberlerken bir yandan da "Makamatı Hariri" yi okuyordum. § Ben, sizi pek eskiden bir üstadı zîkemal, fikri şairanenizi şâyânı taklid ve ittiba bir muallim tanıdığım için "Yesil Yaprak" ımı size takdim ettim. Beni ve onu kabul ederseniz ne bahtiyar olacağım."

"Yeşil Yaprak" dan birkaç parça:

SOLGUN ÇİÇEK

Nicin bu pembe cicek böyle ağlıyor sessiz Guruba karsı melâlinde bir derinlik var Fakat bakın bu mudur sade ağlıyan yalnız Bütün sevimli çiçeklerde bir hazinlik var Zavallı yadı hazanîden ağlayıp soluyor Semâya rengi elem famı münakis olarak Biyaz ufukların üstünde mürtesem oluyor Féna kasaidi, elvahı girye huni şefak Çiçeklerim! Sizi ben bir şebabı şiralûd İçinde, hep o muhiti garamü hulyaya Füsunü nesve saçarken nasıl emel saye Nasıl lâtifü mutarra idiseniz simdi Ve sonra hep o güzellikte hep evet: ebedî O şekli bikri taravette görmek isterken Bu nagehanî tebeddül. bu inkılâb neden Hazan değil mi bugün ağlatan o hasmı ledûd Bakın zavallı çiçekler nasıl melâl âver Gurubunuzla bu şirim hazin hazin ağlar

Ederken oh! Bütün hüznünüzle tatlı nazar Niçin solup beni ağlattınız bugün bu kadar

SEHER

İsterdim o şeb şafak sökerken Parlardı önümde nurı hülya Zühreydi meğer o nurı serpen

terken Elvahı baharî bir temaşa ülya Sandım ki ağardı fecri zîba serpen Nâimdi henüz bütün tabiat Hâkimdi tabiate sükûnet

Tercih ederim o leyli tarı
Bir leyl idi o, fakat neharı
Binlerce kevakibi ziyabar
Bilmem ne kadar zeman geçince
Savtile sükûtı etti ihlâl
Germişti semaye desti mechul
Mas eyliyerek lebi neharı
Musikii âlemi baharı
Hep esneyerek güzel çiçekler

Kalkardı ziya içinde mahmur

Bir subhi baharı bîmisale
Benzerdi karanlığı cemale
Etmişti onu sabahı nevvar
Bir bülbül uyandı titrek, ince
Âheste akardı nurı seyyal
Mahmuli sabah mai bir tül
Pür şevk uyanırdı andeliban
Eylerdi hululi subhı ilân
Rüyada emel gören melekler
Bir subhı emel nevazı mesrue

MUHYIDDIN RAIF

Mehmed Muhyiddin Yengin, mülga Evkaf Nezareti Ketebesinden Raif [Efendi] nin oğludur. 1880 de İstanbul'da doğdu.

İbtidaî tahsili, Tezgâhcılar'daki Taş Mektebde ve "Meşrıkı Füyuzat" namındaki hususî mektebde gördü.

Babasının vefatı ve müteakıben annesinin reverriimi gibi elîm sebeblerle — o zeman Mes'udiye fırkateyni süvarisi olan — dayısı Miralay Hayri Beyin [Bahriye Muhakemat Dairesi Reisi Ferik Hayri Paşa] Beşiktaş'daki evine nakletti. Rüşdî tahsilini Beşiktaş mektebine bitirdikten sonra Bahriye mektebine kaydolundu.

1897 de mülâzimi sâni ve makine mühendisliği ile şehadetnâme aldı. Tersane makine resimhanesine memur ve iki sene sonra mülâzimi evvel oldu. Bir müddet liman dairesinde istihdam edildi.

Meşrutiyetin ilânında — diğer kıdemli zabitler sırasında — yüzbaşılığa terfi ve Tersanede Fabrikalar Komisyonu âzalığına tâyin

kılındı. Komisyonun lâğvı üzerine tersanede üçüncü dairenin dördüncü şubesine memur oldu.

Mahmud Muhtar [Paşa] nın Bahriye Nâzırlığı esnasında Bahriye mektebinin ıslahı için yapılan teşkilâtta mektebin Türkce ve İngilizce muallimliklerine nasb ve bilâhare tersane fabrikalar muhasebesine naklolundu.

1915 de — istidası üzerine — tekaüd edildi. "Hadikai Meşveret" ve "Şemsülmekâtib" namındaki hususî mektellerde, Darüşşafaka'da Türkce ve edebiyat, daha sonra Vefa ve Mercan sultanîlerinde, Halıcıoğlu ve Kuleli Askerî Liselerinde İngilizce tedris etti. Şimdi Eyub'da Orta mektebda İngilizce muallimidir.

Eski yolda gazelleri, iki yüz rubaisi, yeni tarzda manzumeleri ve hece veznile şiirleri, divan teşkil edebilecek derecededir. Arabî, Farisî ve İngilizceden mütercem bazı âsarı yardır.

Eş'arının bir kısmı, Serveti Fünun, Resimli Gazete, Tercemanı Hakikat, Maarif, Âşiyan, Malûmat, Terakki, Mahfil gazete ve risalelerile neşredildi.

Muhyiddin Raif, hakikaten kıymetli bir şairdir. Zemanımızın — tâbiri kadins ile — "Gazel sera" lıkta kudret gösteren mümtaz şairleri arasında da mümtaz olanlardandır.

Eski yolda söylediği manzumeler içinde:

"Ararım hep onu Muhyi sorarım hep onu ben Açar açmaz gözümü subhı kıyametde bile"

beyni gibi şiirleri vardır ki eski ve yeni şairlerin nazarı dikkatlerini celbetmeğe lâyık bedayidendir.

İlme müntesib olanlar arasında zeman zeman "hocam", "mirim", "azîzim", "monşer", "hazret" gibi muhtelif şekillerde kullanıldıktan sonra şimdiki halde "üstad" kelimesinde karar eden ve ilk mekteb talebesi tarafından bile — "dün mektebe vardı bugün üstad olayım der" mealine muvafık olarak — birbirlerine tevcih edilen unvanı hürmet, muhat olduğu şevaib ve nevaibden tecrid ve asıl ehline tevcih edilirse Muhiddin Raif, o unvana bihakkın lâyıktır.

Şiirlerini dikkatle okuyanlar — münsıf ve kadirşinas iseler — "eş'arı böyle söyler, üstad söyleyince" demekte tereddüd etmezler.

Türk edebiyatında olduğu gibi İngiliz edebiyatındaki iktidarı da tercemelerile ve erbabının takdirile sabitdir.

O değerli muallim ve şairin nezaket ve tevazuı da başkaca zikre şayandır.

GAZEL

Çeşminin neşvesi yok camı mahabbetde bile Hüsnünün handesi yok gülşeni cennetde bile

Tarfı ruyınde açan güldeki nuşin alevin Görmedim şemmesini goncei vusletde bile

Bin sabanı tarabı vasla verilmez, aşkın Öyle âlemlesi vardır şebi fırkatde bile

Mihneti aşkının ezvakına payan olamaz Başlasam saymağa bitmez ebediyetde bile Mesti lâyakıliyim sagarı çeşmi yârin Ben ayılmam ebeden kabri sükûnetde bile

Şevkimin öyle semâlar yaratan kudreti var Ki güneşler doğurur istese zulmetde bile

Savrulub cevve çıkan zerrelerim özler onu Beni kül etse yakub ateşi hasretde bile

Ararım hep onu uhyî sorarım hep onu ben Açar açmaz gözümü subhı kıyametde bile

Gözüm ağlar hayâl olmuş hayatım yâde geldikce Yıkılmış kâinatım hatırı nasade geldikce O âlemler ne âlemlerdi, artık binişan oldu Eder ömrüm tezelzül yek beyek tadada geldikce Olurdu bestekârı neş'em elhanile bülbüller Gülüp gülsende güller, cuyler feryade geldikce Dönerdi encümi rahşana hep peymaneler kırda Sebi vuslet semâyı bezmgâhe bâde geldikce Ne vecd efza olurdu ah o mehparemle mehtabim Harimi halei agusuma tenhade geldikce Urulmuş bülbül âsa çırpınırdı anbean kalbim Nigâhi cansitanından recayı dade geldikce O âlemler hayâl oldu, o demler bivefa rüya Gönül feryad eder yadı beni isade geldikce Sen olsun bâri nazan doğma kalbe ey hayâli yâr Solar mı pertevi meh bir harab abade geldikce Güler bahtı siyahım ağlar ey Muhyi bana ferda Serimde nevbenev aldar beni irşade geldikce

Nigehinden aldı ceriha can nasıl inlemez heyecandadır. O derin cerihayı hunfeşan onulur mu sînei candadır.

Dokun anla kalbimin üstüne kerem et o nazik elinle sen Ki elinden ah gönül nasıl mütemadiyen helecandadır

Seni görsem eşki tarab döker, görmezsem ah eder ağlarım Demi vusletü demi hicrde gözümün yaşı seyelândadır Şu fezayı seyrine dar bulan o mehi melâhati bibedel Gönül âsümanı içinde hep mütevaliyen cevelândadır

O derin cerihalı bülbülüm ki kırıktır ah kanatlarım Urulan mahabbetimin ye'si yaremin akıttığı kandadır

Çıkayım semâlara mahımı arayım derim bulayım derim O şikeste per kuşa benzerim ki iradesi tayerandadır

Bu piyale hanei ayşta onu cebrederse o cebreder Kadehi şikestei hatırım yedi lûtfi pirimugandadır

Beni tatlı tatlı yakan alev ki gıdasıdır heyecanımın Ruhı ateşîninin açtığı güli ali jâle nişandadır

Per alubda gamzei yardan gönül uçtu cezbe semâsına O semânın evci berinine idüp itilâ, seyrandadır

Aceba zemini bedaati edecek mi garkı zülali feyz Yine cuyi eşki teessürüm neye haleti feyezandadır

Ben ölünce kabr mi açsalar tüter anbean kefenim benim Göneşin harareti bitse de benim ateşim feverandadır

Tefü tabı Muhyii bîdili bu yanık gazel edemez beyan Benim ihtiraki derumumun yarı zerresi bu figandadır

Nurı vechinden müressem bir tebessümdür nehar Rengi zülfünden mutalsam bir teressüm leyli tar Mürgi aşkından muallem bir tekemmüldür hezar Şi'ri hüsnünden mütercem bir terennüm nevbehar

En büyük devletin hududı olur

Devleti hüsn içün hudud olmaz

MÜNİF

Mehmed Tahir Münif [Paşa], Ayıntab ulemasından Arab Tahir Efendi Zâde şüara ve ulemadan Abdünnafi Efendinin oğludur. 1828 [1244 H.] de¹ Ayın-

tab'da doğdu.

İbtidaî ulumı ve Farisî'yi Ayintab'da "Nuriosmanî" medresesinde okudu. Mehmed Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşa tarafından Suriye istilâ olunduğu esnada oğullarına Farisî talim etmek üzere Abdünnafi Efendi, ailesile beraber Mısır'a götürüldü. Münif Efendi, o esnada Mısır'da bulunan İran üdebasından Mirza Senklâhdan Farisî ve babasile sair ulemadan Arabî okudu ve "Kastülâli" ve Şam'a azimetinde "Emeviyye" medreselerinde ulûmı âliye tahsil eyledi.

1851 [1267 H.] de "300" kuruş maaşla Şam iyaleti Meclisi Kebiri Kalemine memur oldu. Bir sene sonra İstanbul'a geldi. Arabî ve Farisî mütercimliğile Bâbiâli Terceme Odasına girdi. Burada mütercim Tahir Ömer Zâ-

de Halis Efendinin⁸ delâleti ve Bâbıâli ecnebi lisanlar muallimi mühtedi Emin Efendinin⁴ gayreti ile Fransızcayı öğrendi.

¹ "Fatin tezkiresi" nde tevellüd tarihi 1244, Ebuzziya'nın "Tasviri Efkâr" a yazdığı makalede 1245, resmî tercemei halde 1246, ikinci defa Tahran Sefaretine tayınınde haftalık "Malûmat" mecmuasına yazılan tercemei halde "1246 muharreminin ibticlası" ve oğlu merhum Celâl [Bey] in Süleyman Nazife verdiği malûmata göre 1240 tır. Paşanın vefatından beş altı sene evvel yazıp gösterdiğim muhtasar tercemei halindeki 1244 senesine itiraz etmemişti.

² Müteveffa Necib Asım "İkdam" gazetesine [19 ramazan 1341] yazdığı makalede " . . . İbrahim Paşa, çocuklatı talim için — o yakit Kilis mütesellimi olan— büyük babam Mehmed Beydesi bir âlim hoca istemiş. O da Münif Paşanın babasını tavsiye etmiş. Birinci Abbas, Türkleri istiskal etmiş, bu münasibetle birçok mühim Türk ricali ana vatana döndükleri sırada Münif Paşa ile biraderi ve hemşıresi de Mısır'dan çıkmışlar" diyor.

³ Tercemei hali 524 üncü sahifededir.

⁴ Bilâhare Hukuk Mektebi Müdiri olmustur.

1854 [1270 H.] de Gelibolu Asakiri Muavine Komisyonu Baş Kitabetine tâyin olundu. Kemal Paşa¹ 1855 [1271 H.] de Berlin sefaretine nasbında ikinci Serkâtibliği ile Berlin'e götürdü. Orada üç sene ikametle Alman lisanını tahsil ve Darülfünuna devam eyledi. Kemal Paşanın sefaretten infisalinde birlikte İstanbul'a döndü. Yine Terceme Odasına girdi. İngiliz lisanını da öğrenmeğe çalıştı.

Kemal Paşa, Münif Efendiyi kendi evinde oturttu ve maişet derdinden kurtardı. 1858 [1274 H.] de Karadağ hududunun faslı için Hersek'e izamında Münif Efendiyi Başkitabetine tâyin ettirdi. Meselenin hallinden sonra 1859 [1275 H.] de İstanbul'a avdetle Terceme Odasına devam etti.

1861 [1277 H.] de Ticaret Mahkemesi İkinci Riyasetine tâyin kılındı. Bu sırada "Ceridei Havadis" kitabetini de [muharrirliğini] deruhde etti. "Tercemanı Ahval" in intişari, cerideye rekabet ettiğinden — haftalık ceride evvelki gibi çıkarılmak üzere — bir yapraktan ibaret olarak "Ruznamei Ceridei Havadis" namile her gün bir veraka neşretti. Havadisi yazdıktan sonra faideli fıkralar ve "Neviye" nâmile tefrikalar dercederdi.

1863 [1279 H.] de Babiâli mütercimi evvelliğine nasbedildiğinden gazeteden ayrıldı. "Cemiyeti İlmiyei Osmaniye" nâmile bir encümen teşkil ve ayda bir kerre "Mecmuai Fünun" isimli bir mecmua neşreyledi. Birinci nüshası Muhartem 1279 da çıkarıldı. Cemiyet, tedrisata başladı. İki sene kadar devam etti, büyük koleranın zuhurile dağıldı. Mecmua da sekteye uğradı. İki sene sonra tekrar neşredildise de âkıbet tatile mecburiyet hâsıl oldu.

1867 [1284 H.] de ulâ sınıfı sânisi rütbesile Zabtiye Müsteşarlığına, bir sene sonra Divanı Temyiz Riyasetine tâyin ve 1869 [1286 H.] da azledildi.

Yine o sene ulâ sınıfı evveli rütbesile Meclisi Maarif Riyasetine nasbolundu. Ebüzziya "Tasviri Efkâr" a dercettiği makalede diyor ki:

"Bu memuriyette maarif hakkındaki tasavvurat ve tasmimatını tatbik edemedi. Çünki meclisteki rüfekası her biri başka fikre tâbi olduğundan müşkilâta uğratıyorlardı. Merhum hayli zeman sonra o memuriyet hakkında hasbihal ettiği sırada gülerek, "Meclisi maarif riyasetinde maarifi değil, meclise mahsus kâğıdların sernamesindeki hatayı bile düzeltmeğe muvaffak olamadım. Her nasılsa sülüsle yazılmış olan "Meclisi Maarif" terkibinde maarifin mimi üzerine hattat bir zamme ikame eylemiş. Yazılan tezkireler imzaya geldikce kalemtıraşla kendim hâkkederdim" demişti.

1872 [1289 H.] de Tahran sefaretine tâyin ve muahharan rütbei balâ tevcih kılındı. 1877 [17 Muharrem 1294] de — Ebuzziya'nın ifadesine göre: Refik ve mühibbi kadimi olan İngiliz Said Paşanın delâletile — Maarif ve 1877 [Şevval 1294] de Ticaret Nezaretlerine nasb ve üç ay sonra azlolundu.

¹ Tercemei hali 811 inci sahifededir.

1878 [15 Rebiülevvel 1295] de — ikinci defa — Maarif Nâzırı ve 1879 [12 Rebiülevvel 1297] da Vezir oldu.

Meşhur Hoca Tahsin, şu tarihi söyledi:

"Kâmyab oldu Vezaretle Maarif N**âzırı** Kadri erbâbı bilür şahı felâtun iktinah Oldu bu tarihde ehli maarif serfiraz Yevmi mevlidde Vezir etti Münif'i Padişah"

1297

1880 [7 Şevval 1297] de nezaretten infisal etti. Bir sene, bir ay sonra Meclisi Fevkalâdei Sıhhıye Riyasetine, 1884 [15 Zilhicce 1302] de — üçüncü defa — Masrif Nezaretine tâyin ve 1892 [29 Muharrem 1309] de azledildi.

Sultan Abdülhamid'e takdim ettiği 10 Teşrinievvel 1310 tarihli arizada¹ "Müddeti mazuliyeti pek müinted olub evde boş oturmak mücibi kelâl olmağa başladığından ve sefaret hizmetlerinde tecribe olunmuş bendegândan bulunduğundan açık olan Viyana sefaretinin uhdesine tevcihini" istida etmiş ise de isaf olunmadı.

1896 [1313 H.] da İran Şahı Nasırüddin'in cülûsunun ellinci senei devriyesini tebrike ve nişan isaline memuren İran'a izam² ve müteakıben — ikinci defa — Tahran sefaretine nasb ile hakikatde merkezden teb'id olundu.

Sultan Abdülhamid, Paşayı mazul iken de saraya çağırarak bazı meselelere dair mütaleasını sormakta, yahud kendi istidası üzerine huzuruna kabul ederek maruzatını dinlemekte olduğundan bir mülâkatta Ermeni meselesine ve sair hususlara dair söylediği sözleri Padişah "intirika" addederek pek ziyade canı sıkılır.

Bir gün babamla Süleymaniye'deki konağına gittiğimizde Paşayı havlide araba içinde bulduk. "Ne olacağımı bilmiyorum. Galiba ölmeğe gidiyorum" mealinde meyusâne sözlerle saraya gitmekte olduğunu imâ etmişti. Bir müddet sonra Tahran'a gönderildi.

Tahranda bulunduğu esnada pek sevdiği bir kızının İstanbul'da vefatından pek ziyade müteellim olarak — vuku bulan müracaatleri üzerine — avdetine msüaade olundu. İstanbul'a geldi. Münzeviyane yaşadı.

Meşrutiyetin ilânından birkaç gün sonra — hasta olduğu halde — oğlu Celâl [Bey], koltuğuna girüp Bâbıâli'ye geldi, Sadrıâzam Said Paşayı tebrik etti.

1910 [25 Muharrem 1328] de Erenköyü'ndeki köşkünde vefat eyledi. Sahrayı Cedid'deki kabristana defnolundu.

¹ Yıldız evrakı arasında görmüştüm.

Nasırüddin Şahın — sureti malûmede — intikalini, Tahran'a varmazdan evvel Kazvin yolunda haber aldığını Padişaha yazdığı 6 mayıs 1312 tarihli arizada söyliyor.

Halil Edib merhum, şu tarihi söyledi:

Yamarlar bizde erbabı yakine payei ilhad Ne derlerse disün halk, hak şinasım ben dimem asla Zuhûr eyler adili bizde pek az, danişü fazlı Müsellem, doğrusı bürhandan âri değil dava Teessüflerle yazdım rıhletinde tam tarihin Çekildi gitti vaefsus dünyadan Münif Paşa

维金

Murassa Osmanî ve Mecidî nişanlarını, altın ve gümüş imtiyaz ve altın Girid madalyalarını ve Alman, Romanya, İtalyan, İran, Rusye, Yunan devletlerinin ve Papanın birinci rütbe nişanlarını hâmil idi.

). A

Basilan eserleri:

1 — Dastanı Âli Osman. 2 — Telhısi Hikmeti Hukul. 3 — Medhali Îlmi Hukuk. 4 — İlmi servet. 5 Hikmeti [Hukuk mektebinde okuttuğu derslerden müteşekkil.]

Bursalı Tahir merhum "Osmanlı Müellifleri"nde basılmıyan "22" eserinden bahsetmekte ve bunlardan "Ingiltere Tarihi"nin nihayetinden noksan ve kendi yazısile muharrer nüshasının Millet Kütübhanesinde mahfuz olduğunu söyliyor.

Paşa merhum eşarının bir kısmını bir deftere yazdırmış, mükerreren bana göstermiş idi. Hattâ "Mahkemesi" redifli manzumeyi o defterden istinsah etmiştim.

Bir ziyaretimizde mütenevvi meselelere dair görüştüğümüz sırada bir münasibetle "bir şair Münif vardır ki Antakya'lı olmak cihetile bizim hemşehri sayılır. "Devlet" redifli kasidesi meşhurdur. Sefaretle İrana gitmişti. Ben de iki defa gittim. Birkaç vechile müşabehetimiz var. İleride o Münif ile beni tefrik edemiyecekler. Ben de bir "Devlet" kasidesi yazdım. Zatı Şahaneye gönderdim. Artık hayatımda mı verirler, sonra mı verirler bilmem" dedi.

Hattat Efgan'lı Sadık Efendiye — talik yazı ile — yazdırup taş basmasile bastırdığı o kasidenin bir nüshasını bana verdi. Müzehhibe tezyin ettirüp kendine gösterdim. Pek ziyde memnun olarak teşekkür etti.

İlim âleminde ilk defa kazandığı şührete "Mecmuai Fünün" sebeb oldı. Sadrı esbak Edhem ve Kadri, esbak Hariciye Nazırları Reşid Paşa zade Mehmed Cemil, Halil Şerif ve Aleksandır Kara Todori, Bahriye Nazırı İngiliz Said, Hazinei Hassa Nazırı Sakız Ohanes, Kastamonı Valisi Edhem Pertev Paşalar, Abdülhak Molla zade müverrih Hayrullah ve Matbuat müdiri Mehmed Şevki

Efendiler gibi zemanlarında ilim ve fenne vukuf ile maruf olan zevatın ve kendinin muhtelif mebahise dair makalelerile intişar eden o mecmua, memleketin irfanına hizmet etmiştir.

Ebüzziya diyor ki:

"Münif Efendinin bu eserile [Mermuai fünun] ebnayı memlekete ifa ettiği hizmeti — kemali esefle tekrar ediyorum — devlet ifa edememiş, belki ifa edenlere manialar teşkil etmiştir. Binaenaleyh Münif Efendiye muallimini irfanı milletin en müfidi nazatile bakmak ve namını hafızai ebnayı vatana nakşetmek cümlemiz için bir vazifei şükürgüzaridir".

"Mecmuaî fünun"u 1882 [1300 H.] de üçüncü defa neşre başlıyarak ilk nüshasına dercettiği "bir yıldız böceği ile bir yolcı" unvanlı fıkradan¹ dolayı nüsha toplattırıldı, bir daha neşredilemedi.

Paşa mabeyne celb ve "yıldız böceği"nden maksadı sual olundukta "ben farsiyi sekiz yaşımda iken Ayintabda okudum. "şebtab"ın türkcesi yıldız böceği olduğunu da o zeman öğrendim. Bunda kasd aramak, eseri belâhettir" diyerek kalkup gitmiştir.

Diğer rivayete göre "yıldız böceği" tabirinden başka münderecat arasındaki "Başına bir felaket geldiği vakit anı daima başkasından bilme, elbette senin kusurundur."

Sözlerinin, yıldız böceğinden ziyade yıldız bucağında ki padişaha telmih maksadle² yazıldığına dair verilen jurnal üzerine mecmua men'olunmuş ve "sui maksadla³ yazılan böyle muzır bir escrin neşrine ruhsat" verilmesinden dolayı — o vakit Maarif nazırlığında bulunan — Mensuri zade Mutsafa Paşa tevbih edilmiştir.

**

Sultan Abdülhamide saltanatının evailinde bir aralık ekonomi politik okuttuğu mervidir.

BİR YILDIZ BÖCEĞİ İLE BİR YOLCU

"Bir yolcu bir karanlık gecede kırda giderken yolunu şaşırmış olduğu halde uzaktan bir yıldız böreği gördü. Bunu fenerli bir âdem zannedip arkasından gitti ve nihayet bir bataklığa düştü. Herif, pek münteil olarak böreğe itab etmiğe başlayıp "Allah müstahakını versin, sen niçin beni böyle fena yerlere getirdin" dedikte börek "sana benim ardım sıra gel diyen oldumı? deyu cevap verdi. Başına bir felâket geldiği vakit anı daima başkasından bilme, elbette senin kusurundur.

Her ne gelirse sana senden gelir Sen anı zannetme ki benden gelir".

2 Sübhemi var?

3 "Hüsni maksad" la yazılmış olması daha doğrudur. Zira gelecek bir musibeti ihtar etmek — zımnında faidei şahsiyede olsa — hüsni maksaddan ileri gelir. N faide ki gulgulei gafletle malûl olan kutaklar, hayrıhahane sesleri dinlemek hassasından mahrumdur.

¹ Fikra sudur:

Hukuk mektebinde hayli müddet "medhali ilmi hukuk" "hikmeti hukuk" "edebiya" "belağat" "ilmi ruh" ve "ilmi servet" tedris eyledi.

Hukuk talebesinden iken paşanın derslerinde bulunmuş olan Esbak Sadaret müsteşarı merhum Ali Fuad [Bey] "Tarih encümeni mecmuası" na yazdığı makalede:

"Maarif Nezaretinin meşagili, yeniden tedkikat ve tetebbüatta bulunmağa müsaid ve paşanın lisanında talâkat ve sadasında kuvvet olmadığından ve diğer sebeblerden dolayı tedrisatından lâyıkiyle istifade edilemediğini", "ihatai kâmile sahibi bir âlim, ya edib olmayup malûmatı mütenevviayı haiz¹ ve erbabı danişden madud", "filesof meşreb, hoş suhbet, mahfuzatı çok, meclisi ülfeti tatlı", "herkese karşı tevazu ve nezaket gösterir, kimseyi incitmez, şark ve garbin ulema ve üdebasiyle ihtilâtı ve edebî mübahasatı sever ve her birine kendi lisanile hitab eder" ve "eslâf ve muasırını olan ricalden kimseyi beğenmez, kendi nefsine va malûmatına itimadı pek fazla² bir zat" olduğunu söyliyor.

Ebüzziya Tevfik [Bey], Paşanın vefatından sonra "Tasviri efkâr"a yazdığı kadirşinasane makalede diyor ki:

"... Düşündüğünün hilâfını söylemediğinden ve kimseyi aldatmadığından³ ve kanaati vic daniye hâsıl ettiği hususatın müdafaasından geri durmadığından "frenk meşreb" lik ile ittiham olunmakta idi. § Mecbul olduğu fezaili ahlâkiyeden biri de daima muhaverat ve muharreratında mahviyetkârane idarei lisan etmesidir. Hiç bir eserinde müddeiyane bir tarzı beyan gösterilemez. Yazdığı şeylerde gayet sade ve vazıh bir üslûb ile ashabı mütaleanın nahvetini okşayacak surette ifhamı meram mutadi idi. Uslûbu bazı tabiratı hayideyi havi makla beraber gayet ulvî bir kalbin sanihatından ve binaenaleyh bir pederin hitabı kabilinden nasıhane ve safvotkârane bir edada bulunduğu için seve seve okunur. Tarzı beyanı nümûnei taklid olamazsa da efkârındaki selâmet ve cevdet ve hele fikri terakkide izhar ettiği haliset, her zemanda makbul olabilecek bir meziyettedir. § Başlanmış, itmam edilmemiş eserleri olduğu gibi mütenevvi mevad üzerine yazdığı ve henüz neşredilmemiş makaleleri vardır. Mektebi hukukta verdiği derslerden bazıları, ezcümle "Hikmetülhukuk" asarı muhallededendir. Bazı durubı emsalin serh tarikile mevarid ve modaribini tayin ve bunları ufak defterlerde cemetmiştir. Makamatı hatiriden bazı makaleleri terceme eylemiştir. § I-ler türlü tevehhümattan azadc ve kibrü azamete değil, ihlâs ve tevazuz dildade idi. § Şinasi, tab'an ve mesleken, hattâ hulkan ve mizacen gayet hırçın ve kimse ile uzlaşmamakla beraber mükibbi kin olduğu halde Münif Paşa, bu gibi ahlâk ile meftur olanlara karşi daima mittesamih ve afuv bulunmak ister ve bulunurdu. Ş Ömrünü hiç boş geçirmemiş, daima maarif ve maaliye hasrı tetebbüat ve tahkikat ile tevsii irfan eylemiştir. Ş Lisanından fimüddetilömür kizb sadır olmamıştır. Ne mütekebbirin kibrine, ne müteazzimin azametine vücud verirdi. Her kim olursa olsun serd ettiği mütalaatda isabet göremezse red ve cerhden çekinmezdi. Yusüf Kâmil Paşa, fev-

¹ Elbette bu da büyük bir meziyyettir.

² Bu söz de fazla.

Bir ådem, başkasını aldatmadığı halde bazan kendini aldattığı väkidir!

kalâde müteazzim bir adem olarak yanına girenler, sıkleti izafiyei azametinden ezildiği haldel Münif Paşa, kendisile lâübaliyane musahebet ederdi. Müddeti ömründe kimsenin eteğine vardığı görülmemiştir ve bir ferde eteğini öpdürmemiştir. Ş Hezil ve istihzadan hoşlanmaz ve kendisile bilmediği bir tıflı mürahık istişarede bulunsa anı irşad edecek delâil ile tarikı sevabı iraeyi kendisine vazife addederdi. Müsahabeti kimseyi sıkmazdı. Herkese ifayı hürmet ettiği içün küçük büyük herkesin mazharı hürmeti olmuştur. Hanesi şark ve garbten gelen fudala ve urefa ile bir encümeni daniş ve irfan hükmünde idi.

Fa. dan Mağribi aksadan, Çin'den, Japonya'dan İran ve Turan ve Buhara'dan pek çok seyyah, hanikahı fazlü kereminde lükataçini niami maddiye ve maneviye olurdu. Bir nadirei rüzgâr idi. Beş altı senedenbezi guuru zaf ve fütur hâul etmişti..."

*

Evvelce söylediğim vechile pek eski ve pek samimî olan hukuk ve müvalâta istinaden kardeşim Ahmed Tevfik merhumla daima ziyaretine giderdik. Hakkı mızda iltifat ve mahabbet ibraz ederdi.

Tab'an nazük, halim ve pek ziyade mütevazı ve hakîm meşreb olduğundan herkese hüsni muamele ederdi. Bazı ekâbir gibi tavrı nemrudane güstermezdi.

Son defa Maarif Nazırlığında bulunduğu esnada — o vaktin usulüne ittibaan — bir ramazan akşamı konağına gittim. Zevki selime muvafık olarak tertib edilen yenek masasına dizildik.

İftar vakti hulûl ettizi sırada uşaklardan biri gelüp paşanın kulağına birşey söyledi. Müteakıben — fakir olduğu kıyasetinden anlaşılan — sarıklı bir âdem

¹ Ebüzziya'nın dediği gibi Yusüf Kâmil Paşa, "fevkalâde müteazzım" değildi. İzzeti nefsini mühafazaya itina eder, həysivetine dokunacak həllerden sakınır, riyakârane ve münafikane muamelelere tenezzül etmez, o zemanın paşalarından bazıları gibi sakalını şunun bunun eline vermez, güzel sözler ve lâtif lâtifelerle herkesi tatyib eder, kimseyi incitmez, ağır başlı, vakur, fâdıl, kâmil, kerenıkâr bir zat idi. Azamet ile vakarı birbirine karışdırmamalıdır.

Ebuzziyanın dediği gibi "yanına girenler, sıkleti izafiyei azemetinden" ezilmezlerdi. Bilâkis yanına girmeğe ozenirler, girdikce safayab olurlardı.

İlim ve fazilet sahibleri, her hale tahammül ederler, fakat azemete rahammül edemezler.

Kâmil Paşa "fevkelâde mütaazzım" olsaydı zemanının — yaşlı, genc — bütün erbabı kemâli, şark ve garbin fudalâsı, onun nadii irfanında kemali hahişle isbatı vücud etmezlerdi.

O zemana yetişenler neklederlerdi: Sefarethanelerde resmî balolar ve ziyafetlerde en kibar, hattâ en genc kadınlar bile Kâmil Paşanın etrafına toplanırlarmış.

Paşanın meclisine "şark encümeni daniş ve irfanı" namını veren Ebüzziya'dır. Erbabi meziyyes ve marifetden olmak şartile mütaleatını serbest söyleyenlerden paşanın mahzuz olduğu, kendini tanıyanlarca müsellem idi.

Münif Paşanın "lâübaliyane musahabet" etmesi, Kâmil Paşaya ehemmiyet vermemesinden değil, paşayı — daha çocuk denilecek bir yaşta iken — Mısır'da tanıyarak daima iltifat ve sahabetini görmesinden ve — kendini aile efradından zan ettirecek derecede — nisbet ve hususiyet kesb etmesinden dolayıdır. Bu sebeble kendide — en eski mühibletinden olan — babamıza kardeş ve benimle kardeşime de evlâd muamelesi gösterir, sinnen ve ilmen huzurunda söz söylemek salâhiyetini haiz olmadığımız zemanlarda bile her şeyi söylememize müsaid bulunurdu.

geldi, birlikte iftar etti. O âdemin, civardaki mescidlerden birinin müezzini olduğunu sonra anladık¹.

Diğer vükelâyı fıham, sofralarına mahalle müezzinini değil, mahalle imamını da kabul etmezlerdi.

Ayıntablı Hacı Ali Efendi namında yaşlı bir âdem vard. ki senelerce Maarif Nezareti serhademeliğinde bulunmuştu. Vaktile Mısırda perişan bir halde kaldığı hengâmda babamın lûtuf ve insaniyetini gördüğünden ve ebediyyen minnetdarı olduğundan bahsederek hakkımda hürmet gösterirdi.

Bu âdem, hastalığı esnasında Münif Paşanın, evine kadar gidip hatırını sormak lûtfunda bulunduğunu gözleri dolarak anlatır ve dua ederdi.

Bir gece — meclisi maarif azasından iken vefat eden — hocalarımızdan Ahmed Vasfi Efendi ve diğer bir zat ile ziyaretine gittik. Güzel döşenmiş bir odada oturduk.

Paşa "burada on millet efradı toplanmıştır. Herkes, kendi milletinin lisanı ve musikisi ile terennüm etsin" dedi. Kapının yanında oturan Çinli Efendi, tuhaf bir tarzda başını sallayarak terennüm etmeğe başladı. Güldüğümüzü belli etmemek için zahmet çektik Paşa da bıyık altından gülmekte idi.

Bir Arabla bir İranlı da nağmesaz oldu. Onlardan sonra nevbeti terennüm bize geldi. Paşa "buyurun bakalım" dedi. Ahmed Vasfi Efendi "bizim hazırlığımız yok. Hazırlanalım da başka gece biz de ırlarız" dedi.

Hoca Efendi, bu sözü — gûya gayet mühim bir konsere hazırlayacakmışız gibi — o kadar ciddî bir tavurla söyledi ki paşa ve Liz, evvelce gizlediğimiz kahkahaları koyverdik.

Bir aralık uzun müddet ziyaret edemedik. Çünki dimağı teleyyün etmiş, konuşamıyor gibi sözler işidiyorduk. Diğer mâniler de vardı.

Bir sonbaharda kardeşimle Erenköyündeki köşküne gittik. İstanbul'a indiğini söylediler. Birkaç gün sonra konağına gittik, görüştük. Dimağında birşey yoktu. Bizi derhal tanıdı. Hattâ o günden on beş sene evvel kendinin delâletile hukuk mektebine girdiğimizden bahsetti. Mukaddema babamızla ziyaretine gitti-

¹ Halil Edib merhum, bir ramazan gecesi evimize geldi, kemali teessürle şu sözleri söyledi:
"Bu akşam maarif erkânından üç arkadaşla nazırımızın iftarına gittik. Badettaam oturduğumuz
odaya bir zat girdi, paşayı etekledikten sonra bir kenarda oturmak ister gibi oldu. Paşa, "Havdi
bakalım, sen aşağıya git" demesile zavallı âdem, hicabından yerlere geçecek hale geldi. Şaşkınlıktan
öteye beriye piçü tab etti, kapıyı bulup çıkıncaya kadar akla karayı seçti. Biz de tavan başımıza
yıkılmış gibi — yerlere geçtik Yediğimiz burnumuzdan geldi. Az müddet sonra bir vesile ile savuştuk".

"Dirde lâubali" denilen o nazırla "mütedeyyin" Jenilen bu nazırın höline nazarı ibretle bakınız. Ötekinin birlikte yemek yediği cerrar makulesi fakir bir müezzindir. Berikinin huzurunda bulundurmayı kibir ve azametine yakıştıramadığı zat ise devlet memurlarından ve birkaç lisana vâkif mekteb muallimlerindendir.

Bihakkın mütedeyyin olanlar, son derece mutavazı olanlardır. Din, kibir ve ruunetden mü-

gimizde kapının önünde tesadüfle "ölmeğe gidiyorum" dediğinden, ihtiyarı zahmetle evine gittiğimiz halde bizimle görüşemediğinden, ziyaretimize geleceğini söylediği halde gelemediğinden dolayı hâlâ mahcub olduğunu ve rahatsızlığı zail olunca evimize geleceğini söyledi.

Fransızcayı ilerletip ilerletmediğimizi sorduktan sonra şu fıkrayı nakletti:

Sadrı esbak Fuad Paşa, fevkalâde sefaretle Rusyaya gönderildiğinde imparator, bir münasibetle "askerinizi epeyce tanzim ettiniz ve maarifin terakkisine de çalışıyorsunuz. Fakat Fransız ve sair Avrupa lisanlarile uğraşmak, bunları öğrenmeğe çalışmak sizin için lüzumsuzdur. Siz kendi lisanınızı öğreniniz, kâfidir" der.

Fuad Paşa, mütekellim, aklı başında ve sözünü esirgemez bir âdem olduğundan "Fransızca öğrenmek, bizim için nasıl lüzumsuz addolunur ki bugün zatı haşmetpenahilerile o lisan sayesinde teşerrüf ediyorum" cevabını verir."

Paşanın meclisinden istifade olunurdu. Suhbet, ekseren ilim ve marifete inhisar ederdi. Yanlış telâffuz olunan kelmeleri tashihde asla müsameha etmezdi.

Bir gün huzurunda Safvetin "Beranje" manzumesini okuyordum. "İstanbul'da "nice" ile "niçe"yi tefrik etmiyorlar. "nice"nin nasıl ve "niçe" nin nekadar demek olduğunu pederim söylerdi)' dedi. Bunun böyle olduğunu bilmiyordum. O günden beri "nice" ile "niçe" yi birbirinden ayırmağa dikkat ediyorum.

Bazı kelmelerin asıllarını ve iştikaklarını tedkik ile meşgul olurdu. Bir gün Hayret Hocaya "martaval kelmesinin aslını arıyordum. Nihayet buldum. "marı tavil" imiş" der. Hayret "efendim, bu da bir nevi martaval!" cevabını verdiğini Hayret, hikâye ederdi²

Paşa, zemanının maarifine, matbuatına, ricaline ve ulemasına dair niçe müfid malûrnat verirdi, fıkralar naklederdi. Hafızaya güvenerek pek çoğunu kaydetmedim. Kaydettiklerim de evimin işgalinde zayi oldu.

Hele matbuata dair söylediği sözler ve fıkralar nekadar mühim ve bugün için nekadar kıymetli idi.

Bir gün gazetelerden ve muharrirlerden bahsolunurken dedi ki:

"Ben "Ceridei Havadis" te muharrir iken orada bir cahil kâtib vardı. Frenkce gazetelerden tercer-e ederek takrir ederdim, o yazardı. Meselâ "elektrik" derdim. O "telgraf" yazardı. '.Canım, niçin benim söylediğim gibi yazmıyorsun?" dedikce "ne beis var efendim, o da alfranga bir kelime değil mi?" cevabını verirdi".

Paşa merhum, galiba "taval" kelimesini "tavil" in azmanı farzetniş, "mar" n kuyruğuna da bir kesre koymuş, kerli ferli bir "marı tavil" meydana gelmiş.

Ya!.ud "söz uzayınca yılan olur" meselinden de — şimdiki tabirle — ilham alarak "martaval" a çeki düzen vermiş, "marı tavil" yapmış.

² Konağın iç kapısından girince karşıda — içi doldurulmuş, ayakta — büyük bir ayı görülürdü. Hayret ayı için "sahibi beyte beraati istihlâldir" derdi.

Biraz okuyup yazmağa başlayınca — on altı on yedi yaşımda cahil bir çocuk olduğumu unutarak — galiba kendimi erbabı malûmattan tehayyül etmişim ki gazetelere makaleler yazmağa, risaleler telif ve tabetmeğe başladım. O sırada bastırdığım bir risalemi Paşaya takdim ettim, tehattur ettikce kendimden sıkılmaktayım.

Paşa, beyanı memnuniyet ettikten sonra "Ticarete üzenen bir âdem, kâfi derecede sermaye sahibi olmadıkca mal satmıya kalkışmamalıdır. Çünki alt tarafı gelmez, kâr edeyim derken iflâs eder. Bir tacirin çırağı mal satar, fakat kendinin değil, ustasının malını satar. Başkasının malını satmaktan ümmid edilen faide hâsıl olmaz. İnsan, kendi sermayesile mal satarsa elbette kârı kendine aid olur. Bunun gibi heveskâr gencler de ilmî sermaye tedarük ve satılabilecek mal istihsal ettikten sonra eser yazmağa başlarlarsa kârlı çıkarlar" mealinde sözler söyliyerek hayırhahane nasihatte bulunmustu.

ه بس طور عب الزمة عهد شاحت » misraina masadak olarak bu nasihatten hoşlanmadığım için diğer bir risalemin mukaddimesinde "insan, bir taraftan kazanır, bir taraftan satar" kabilinden lâflarla paşa merhume zimnen itiraz etmiştim.

Aradan yıllar geçti. O lâfların nekadar cahilâne ve hadnaşinasane olduğunu anladım ve paşaya-gıyaben - tarziye verdim.

Merhumun meziyetlerinden biri de, her kim, kendinden ilmî bir mesele sorsa cevab vermesi idi. O devirde o mertebede bulunan diğer âdemlere mesele sormak, büyük mesele olur, hadnaşinaslığa haml olunurdu. Çünki — ekserinin ne küçük âdemler olduğunu bilâhare anladığımız — o büyük âdemlerin huzurı azamet nüşurlarında söz söylemek şöyle dursun dudak bile oynadılamazdı.

Bir aralık — muhtelif mesleklere mensub — meşahîri milletin tercemeihallerini yazmak istemiştim. O zemanlar, heman hergün evimize gelen müteveffa Ali Emirî, vaktile Ümid burnuna gönderilen Hoca Bekir Efendinin de yazılmasını ve Münif PaşaJan malûmat istenilmesini ihtar etmişti.

Bir müddet sonra paşanın hastalığı haber alınarak babamla beraber konağına gittik. Paşa, yatakta idi. Kalben "kâşki afiyette olsaydi de Bekir Efendi hakkında malûmat isteseydim" derken hizmetci bir kart getirdi. Gelen, Bekir Efendinin oğlu Ataullah Efendi ise ne buyurur sunuz? Ben, şu tesadüfe — yine kalben — taaccüb ederken paşa, bu zatı bize tarif için babasının tercemei halini nekletmesin mi?

Son zemanlarında — kendi arzusile — haftada bir defa geceleri kardeşimle ziyaretine giderdik. Memnun olur, teşekkür ederdi. Çay, yahud şerbet yerine sütlü saaleb içer, bize de içirirdi.

Söz söylemeğe kudreti olmadığından "siz söyleyin'z, ben dinleyim" derdi. Bazan bahse karışarak gayet hafif sesle birkaç söz söylerdi.

Makamı ikbalde iken — yukarıda söylediğim gibi — kendi milletimizden başka ecnebi milletlerden de birçok kimse gelir, yenir, içilir, suhbetler edilirdi. Ekseren oturacak yer bulunmazdı. Îdbar yüz gösterince yüzünü çeviren çevirene. Bu halden bittabi müteessir olur, fakat birşey söylemezdi.

"Gece pervanelerle bezmi germagerm idi şem'in Seher gördüm ne pervane, ne şem'î meclis ara var"

Mealine masadak olarak merhumun bazan büsbütün yalnız kaldığı da görülürdü. Ekseren yanında bulunan, kendi mensublarından Abdullah ve esbak mektebler müfettişlerinden Enver Efendiler idi. Bunlar, ne söyliyebilirlerse paşa onu dinlerneğe mecburdu. Çünki onlardan başka gelip giden yoktu.

Vaktile o bezmi ülfette, o encümeni danişde gördüğümüz hayatı, şevku neşveyi, dinlediğimiz ilmî, edebî mübahasatı düşündukce, şimdi — kabristanda bulunuyormuşuz gibi — meclisi istilâ eden sükûnı hazini, meclis sahibinin rikkat amiz, snelâl engiz hâl ve kalini gördükce fevkalâde müteessir olurduk.

:∦: :2:2±

Paşa merhum da şark ve garbin nefîs kitabları ve kıymetli resimleri vardı. Yatak odasında Kethüdayi sadrı âlî Giridli Ahmed Resmi Efendinin resmi asılı idi altına "Ahmed Efendi resmidir" yazmıştı.

*

Vaktile meşahîri ülema ve üdebanın yazılarına mahsus olarak tertib ettiğin mecmuaya ilk defa Abdülhak Hâmid, sonra paşa merhum, yazı yazmıştı. Paşanın yazdığı kıt'a¹.

"Huzuri kalb, ne rifattedir ne servetde Ne bezini ayşü safada ne günci uzletde O kimyayi saadet ki hep anı ararız Olursa ancak olur hikmetü faziletde".

> * **

Mufassal ve mükemmel bir tercemei halinin yazılmadığından ve bunun lüzumundan birkaç defa kendine bahsettim. "Afiyet bulursam yazarım" dedi. Afiyet bulup yazamadı.

O, vaktinde gerekti. « بعد خراب البصره yazsa da arzu olunan faideyi temin et-

**

Ecnebi askerler tarafından evimin işgal edildiği esnada nasılsa kurtulan pek az evrak arasında paşanın yalnız iki mektubi elime geçti ki bunun birini — Maarif

² Merhum, bunun terceme olduğun: söylemişti.

Nezaretinden son defaki infisali üzerine — babam Mehmed Emin Paşa merhuma, diğerini de — kızının vefatından dolayı takdim ettiğim taziyetnameye — cevaben Tahrandan bana yazmıştır, ziya'dan muhafaza için buraya dercettim.

"İnfisali acizanemden dolayı maesiri dilnevazi ve tesliyeti şamil enmile pirays izaz olan tahriratı mekârım gayatı mün'imaneleri, fevkalgaye mucibi mehzuziyeti senaveri oldu.

Seferi derya esnasında bazı muhalif rüzgârlara tesadüf olunduğu gibi devlet memuriyeti sırasında bulunanlar dahi böyle azl ve nasb inkılâbatından masura olamazlar. Şu mütalea, mayei tesliyet olduktan başka yerimize gelenler arzu olunduğu vechile mesalihi ammeyi daha ziyade hüsni suretle tesviye ederlerse bizce badiî şükraniyet¹ dahi olur.

Mahdum bey, bu defa mücerred himemi behiyelerile merhum paşanın tabolunan mecmuai asarından² bir nüsha ihda eyledi. Kemali memnuniyetle telâkki ve mütalea eyledim. Doğrusu bu vechile müşarünileyhe karşı vazifei hukuk perveriyi ifa ve hem de bizim gibi muhlislerini vayemendi süruru evfa buyurdunuz.

badema dahi senaveri bi riyalerinin eseri hamei mehasin allâmelecile dilşad buyrulması babında lütuf ve irade efendimindir."

25 kânunievvel 1307 Naziri maarif sabika Miinif

δ

Taziyet namei meveddet allâmeleri enmile zeybi izaz oldu. Harmeni sabrii sükûnumu suzan eden vak'ai fecia münasibetile teselliyeti hatırı fatıra himmet buyurmaları hakikaten şayanı şükraniyet bir eseri mürüvet ve insaniyettir.

"hal' olup Sultan Aziz, Şah Murad Han oldu Biri giryan gözümün diğeri handan oldu .

Beyti çıkarıldıktan sonra tab'un tensib ettim" dedi. Encümeni teftişten bir memur celbetti. Ruhsatname yazılıp eserle beraber bana verilmesini emreyledi. Ruhsatname derhal yazıldı. Bir müddet sonra eser basıldı. Paşanın hukukperverliğinden, bahusus encümene karşı hakkımda gösterdiği sahabetten dolarısı sazıldı. Paşanın hukukperverliğinden, bahusus encümene karşı hakkımda gösterdiği sahabetten dolarısı sazıldı. Paşanın hukukperverliğinden, bahusus encümene karşı hakkımda gösterdiği sahabetten dolarısı sazıldı.

³ Paşa merhum, böyle sakat kelimelerden asla ığmaz etmezken bazan kendi de zuhul etmiştir.

^{* 789} uncu sahifede Yusüf Kâmil Paşanın tercemei halinde bahsettiğim "eseri kâmil" dira Münif Paşanın Maarif Nezaretinde bulunduğu esnada eserin tab'ına müsaade olunmasını istida ettima "Makteli asar" olan "encümeni teftiş ve muayene" den "tab'ı asla caiz değildir" denilerek reddolundu. Encümenin Reisine müracaat ettim. Mantık dairesinde ne söyledimse hiddetle reddetti. Çocukluk saikasile zemanın mehalikini düşünmiyerek baklayı ağzımı'lan çıkardım, aynı hiddetle ne söylemek icabetise söyledim. O teessürle paşanın makamına gittim. Eserle benim hakkımda ne yolda muamele gösterildiğini arzettim. Paşa, teessürümü teskin ettikten sonra eseri elimden aldı, çantasına koydu. Ertesi günü beni çağırttı. "Eseri bu gece tedkik ettim. Münderecatından

"Tarif edemem çektiğim alâmı felekten Zira ki anın zikri de bir gûne elemdir"

Müfadı, tamam hasbıhali müstemendanem olduğunu beyan ile hatmı kelâm ederin ve peder paşa hazretlerine dahi arzı hulûs ve teşekkür eylerim. Olbabda lûtufü irade efendimindir.

21 Nisan 1313 Sefiri Tahran Münif

HÂB

Rahatı cismü cansın ey hâb Sana mimarı ten denilse seza Makdemin taze can verir bedene Sad olur dil senin visalinle Def'i rencü kelal içün olmuş Birisi etse sa'yide ifrat Sen gibi bir aziz mihmane Ceyşi vehmü hayal oldukca Mülki dil paymal olurdu eğer Vasfı nuşini şükür ile müdam Îstemem ben seninle olmaz ise Gösterüb muhtelif alârnesler Neola ger hamei bedi nigâr Mazhari varidati âlemi gayb Barigâhı harimi manada İyi gün dostusun biraz amma Hemdemin daim ehli zevku safa Pisteri naz içinde tabesabah Bezmi meyde hemişe hazırsın Derd mendanın ahu feryadı Baht bidar olmasa olmaz Dili gamnâkten kaçarsın sen Hele uşşakı zar leylü nehar Sitemin barını çeken çoktur

Lâ cerem firkatin azabı sa'ir Çünki eylersin anı sen tamir Sana derler eğerçi mevti sagir Olsa da caygâhı köhne hasir Dergehin melce'i sagirü kebir Derakab sensin ana damengir Simü zerden seza yapılsa serir Şebi tar içre rahyabı zamir Olmasan sen ana muinü zahir Ehli irfan eder seni tevkir Tahtı zerrinü came habı harir Kâh olursun beşirü kâh nezir Vasfını böyle eylese tahrir Kâsif raz namei takdir Ne aceb levha eyledin tasvir Bu sıfat sende kabili tabir Başka yoktur sana enisü semir Nimeti vuslatın ile dilsir Evlemezsin bu babda taksir Sana hayfa ki eylemez tesir Emeli vuslatın netice pezir Öyle kim avcıdan kaçar nahcir Hasretinle firași gamde esir Biri de işte bu Münifi hakir

GAZEL

Tabib derdimi gördü devadan el çekti Şifa duasın edenler duadan el çekti Gönül ol âfeti can dameninden el çekmez Eğerçi nikübedi masivadan el çekti Ben eyledikce terakki tariki aşkında O senkdil dahi mihrü vefadan el çekti Niyazii nalem ana etmedi eser bir gün Ne nazü işve ne cevrü cefadan el çekti Rehi tevekküle ihlâs ile ayak basalı Gönül keşakeşi havfü recadan el çekti O rütbe erdi kemale ginayı tab'ım kim Atayı mirü senayı gedadan el çekti Münif eyleyemez serfüru edaniye Hakikat ehli bütün bu riyadan el çekti

NAZIRE

Kesmiş atmış ise takdiri huda mahkemesi Ani nakz evleyemez çunu çera mahkemesi Hak ile batılı temyize nice kadır olur Bir takım kaili الأعدال mahkemesi Hâkim eytame birader oluyonnus ne aceb Bundan âlâ olamaz adlü vefa mahkemesi İsti'aze ederiz öylesi hâkimlerden Anların mahkemesi şerrü şeka mahkemesi Anların hükmüne pek müskil idi katlanmak Arada olmasa teslimü rıza mahkemesi Lâ cerem birde olur sabrü teselliye medar mahkemesi حديمالله تعالى و كني Hâkim oldur ki ola ehli kemalü tahkik Hem de vicdani ola sidku safa mahkemesi Taki hak ile ede batılı haktan temyiz Olmalı, matlaı envarı Huda mahkemesi Hiç bir lâhze zühul etmiye kim bişübhe Akıbette kurulur ruzı ceza mahkemesi Akviva evlivemez anda nüfuzun icra

Ana dense yaraşırdı zuafa mahkemesi Sen olurdun ana elbette reis ey Dürrî Olsa Antabda birde üdeba mahkemesi Peyrev olsan ne olur sen de bu üstada Münif Her ne hüküm etse revadır şüera mahkemesi¹

Yedi bendden mürekkeb olan "Mekteb" manzumesinin bir bendi:

Aç didei basireti afaka kıl nazar
Pürdir zemanımız da acayible serbeser
Hem nevimiz bu nüshai kübra olan beşer
Şimşek gibi bir afeti emrine ram eder
Seyri seri ile cevelângâhı bahrüber
Cevvi havaya çıkmada şahini tiz per
Bahri muhit ka'rınada korkusuz iner
Yarab daha neler yapacaktır daha neler
Mekteb değilmi menşei hep bu bedayiin
Ehli kemâle işte mükâfatı Saniin

*

Sultan Abdülhamidin cülûsunda söylediği kıt'a Halkın muradı Hazreti Sultan Murad idi Hakkın muradı Hazreti Abdülhamid imiş Her işde mülkü millet içün hayrı mahz olan Elbette mayürad değil mayürid imiş²

Köse Raif Paşaya vezaret tevcih olunduğu esnada söylediği kıt'a

Üç tuğlu vezir olurdu evvel Üç tuğ ile üç tüyü kıyas et Üç tüylüsü oldu şimdi peyda Devlet ne idi ne oldu hâlâ

* *

Ele geçmezse eğer sevdiğimiz

Çare ne sevmelidir eldekini

*

³ Bu kafiye ve redifte bir manzume daha vardır ki — tazmin şeklinde — Münif Paşanın 17 mısramı da muhtevidir. Paşadan sormuşdum. "Benim manzumeme başka beyitler karıştırılmış. Onlar benun değildir" demişti. Beriki manzume, Kemal Paşa zade Said Beyin eseri olduğu mervidir.

² Bu kıt'ayı Tahran sefiri iken — arz olunmak üzere — Hariciye Nazıtetine göndermiştir. Babıalice arzına cesaret edilenediği mervidir.

Berlin'de hususî bir bağçenin kapısına yazılmış olan almanca beytin tercemesi1:

ای کدر بائم ہی پای کذر دست ر انماز وازھارش میر خواندہ بائی چون جناب والبشر زیں چنین وضعی رجنت شد بدر

**

Dilsiz ve âma mektebinin açıldığında söylediği kıt'a

Enderin asrı marifet pira Destha cayı güş migirend Nümud ademi yedi beyza Çeşinha cayı didei bina²

¹ O beyti Edhem Pertev Paşa da Türkceye terceme etmiştir.

² Kıt'anın fransızcası da vardır.

MÜNİF

Tarsusî Zâde Münif [Efendi], Tarsus müftisi Ahmed Hilmi Efendinin torunu ve Hakkı Efendinin oğludur. 1873 [1290 H.] de Tarsusta doğdu.

Îbtidaî ve Rüşdî mekteblerde okudukdan sonra Mülikye mektebine girdî, îkrnal etmeden 1894 de Avrupa'ya kaçdı. İbtida Ceneve'de, sonra Mısır'da hükûmet aleyhine neşriyata başladı, gazetelere bir çok yazı yazdı. Giyaben icra olunan muhakemesinde medenî hukuktan iskat ve emval ve emlâki haczedilerek satıldı. Bu muhakemeyi nazmen tasvir etti.

Satılan emlâkini amcası Sadık [Paşa], Münif Efendi hisabına aldı, onun pek sevdiği Kâhya oğlu Mehmed [Efendi] ye idare ettirdi.

Meşrutiyetin ilânından bir sene sonra Avrupadan Tarsusa döndü. Genelik zemanının aksine olarak münzeviyane yaşamağa başladı.

Bir aralık yine Avrupaya gitti. İki sene Cenevre'de kaldı. Oradan İstanbul'a gelerek eşarının bir kısmını ihtiva eden "Zafer" namındaki mecmuayı¹ tabettirdi. Bir kısmını da Tarsusta bastırdı. Diğer eseri "Hale" dir.

Şubat 1930 da Tarsusta vefat etti.

Adana eşrafından Bay Abidin Subhi Ramazan oğlu tarafından mukaddema gönderilen varakada deniliyor ki:

"Ateşîn bir zekâya mâlik olan Münif Efendi, gencliğinde işrete fazlaca inhimak etmişti. Gerek işretin tesiri, gerek ailesinin duçar olduğu asabî rahatsızlık, onda da tesirini gösterdi. Bilahare işreti terketti. Son zemanlarında yirmi dört saatta iki kıye süt ile gızalanırdı. Senelerce ağzına bir parça ekmek almadı. Vefatından evvel emlâkini sattı. Esmanını Sadık [Paşa] ya tevdi ederek yavaş yavaş sarf etmeğ başladı. Fukaraya para verirken ihtiyatlı bulunmasını tavsiye edenlere, mevcud paranın hayatı müddetince kifayet edeceğini söylerdi. Filhakika kifayet etti. Sarf edemediği kısmını Kâhya oğlunun ailesine teberrü eyledi. Musalli, mütttaki ve fukaraperver bir zat idi."

¹ Ilk defa "Cenevre" de 1903 de, ikinci defa 1914 de İstanbulda basıldı.

² 1923 de İstanbulda basıldı.

RABBİME HİTABIM

Åsarın içinde Hak! bu bende Hiçlik! bu tecessüm etti bende

Bir gölgeyim öyle, hisli, zinde Sensin o seven de, sevdiren de

SEVDİĞİME

1

En güzel bir baharı şaşaadar Ayda en tatlı halei bidar

ışaadar En güzel renkli, en güzel ezhar dar Ey benim tapdığım güzel, ey yâr! Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

2

Cezbei didei lâtifi hazan Aşkı bihuş eden bir âhı nihan Tatlı mai ve dilfirib umman Ey benim tapdığım mücessem an kir halmının kir

Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

3

İşvebaz, öyle bir sihirli nigâh En güzellerdeki hilâlı siyah

li nigâh İlk yaradıldığı leyaldeki mah ı siyah Ey benim tapdığım güzellik ah Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

4

Bir lâtif nevbaharda tatlı seher Gökde hattâ o bazı huriler En güzel kuşdaki mülevven per Ey benim tapdığım sehar perver

Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

5

Tatlı bir levhai güzini gurub Belki bizzat o aşkı dil mergub Herkesi ânına eden meclûb Ey beni hüsnüne eden mağlûb

Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

6

Şairin tapdığı sihirii hayâl Kürei arzda en seçilme cemal Kalbi meftun eden güzel âmal Hüsne fikrimde bulduğun timsal

Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

7

Yerde gökde ne var ise ebcel Yerde gökde ne var ise ecmel Yerde gökde ne var ise ekmel Ey benim tapdığım ilâhî güzel

Sana nisbetle hiç kalır yine hiç

Cinova 15 Teşrinisâni 1907

MÜNIRE

Münire [Hanım], Anapolili Rüstem Ağa'nın oğlu sadrı esbak Mehmed Derviş Paşanın¹ kızıdır. Takriben 1825 [1241 H.] de doğdu.

Hususî muallimlerden Arabî ve Farisî ve Müştak Efendiden edebiyat okudu. Bilâhare Kerbelâ mutasarrıfı olan Ali Rıza Paşa ile izdivac etti. Yenikapu Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salâhüddin Dede Efendiye inabe ederek müridanı zümresine dahil oldu.

1903 [1321 H.] de vefat etti. Karaca Ahmed'de aile kabristanına defnolundu. Salâh ve ulüvvi cenab sahibi idi.²

Eş'arının ekseri, münacat ve nuutdan, çarıyar ve piranı tarikat hakkındaki medhiyelerden müteşekkildir. Garamiyata müteallik manzumeleri de vardır.

* *

GAZEL

Aşktır tesliyyete her lâhza bais âdemi
Aşksız mümkin mi çekmek germü serdi âlemi
Görmedim hiç kimseyi memnunı ayşi ruzgâr
Bulmadım bir ferdi kim olsun şuunun hurremi
Macerayı ömrü yâdettikce her bir anının
Fikrimi işgal ider bince sürurü matemi
İtme ey akıl teessür lûtfü kahrı çerhden
Gayeti şadide, mihnetde olurmuş göz nemi
Arzıhal itmem Münire, gayriye Allahdan
Ehli halin var ise Allah gerekdir mahremi

**

Macerayı aşkı levhi dilde tasvir eyleriz Berkı suzı ah ile çerhı alevgir eyleriz

^{1 1818 [1233} H.] de Sadriazam oldu. 1837 [1253 H.] de vefat etti. Şeyhülharem nasbohınduğu esnada veda için — o zenian pek mukbil olan — Mülkiye Naziri Pertev Paşaya geldikte ""bendenizi oralarda unutmamanızı reca ederim" demiş ve "inşaallah kariben bendeniz, zatı devletinize halef olurum" cevabi ârifanesini almıştır.

² Oğlu Kemalüddinin tercemei hâli 856 ıng səhifededir.

Biz güruhi âşikanız gülsitanı dehrde
Bülbüle adâbı dersi aşkı takrir eyleriz
İtmeyiz minnet, cihanın Hüsrev ü Dârasına
Kârımız vabestei sultanı takdir eyleriz
Bendei âli abâyız her seher müjgânımız
Hakirubi barigâhı hazreti pir eyleriz
Sayei Mollayi Rumide Münire, fakrile
Kendimiz mülki kanaatde cihangir eyleriz

MÜSTEZAD

Dün basdı ayak meclise mestane o âfet
Aldırdı bütün aklını erbabı firaset
Zülfi gibi itti beni eyvah perişan
Yârab, bu ne kaşdır, bu ne gözdür, bu ne halet
Bir kimseye bir nim nigâh eylese ol mah
Çeşmanı siyahile ider ömrünü garet
Benden neden ey gevheri gencinei ısmet
Gayrile idersin dün ve bugün akdı meveddet
Ol yâre demem yar ki yar ide rakıbi
Ârif olana matlabı tarife ne hacet
Sen şemi dil efruzı seraperdei cansın
Ismet gibi pakizelik âlemde olur mu
Haffaş edemez neyyiri nevvare rekabet

Ol kânı letâfet
Hiç kalmadı takat
Aşüfteü hayran
Bu hüsn, bu kamet
İmdad ide Allah
Bicürmü cinayet
Kat eyleyüb ülfet
Pakize mahabbet
Har ide habibi
Yok bende semahat
Hoş ruhı reveansın
Tarife gelür mi
Ger kopsa kıyamet

FÜZULİ'YE NAZİRE

Öyle mecnunum ki bilmem ser nedir, sevda nedir Gül nedir, bülbül nedir, gülşen nedir, sahra nedir Mey nedir, sâki nedir, sagar nedir, mina nedir Dil nedir, dilber nedir, suret nedir, mâna nedir

Sakii bezmi hakıkat sundu bir sağar bana Kim o sagar oldu gûyi vuslata rehber bana Nisbet ol zevke ki verdi vuslatı dilber bana Cennetü hura nedir, kevser nedir, tuba nedir Cenneti verdim sana ey zahidi zahir perest Kevsere etmez tenezzül mesti sehbayı elest Sakii bezmi ezel etmiş beni ol gûne mest Bilmezim âlem nedir, Âdem nedir, Havva nedir

Bir perinin pay bendi turrei tarrarıyım Bir cefakişin esiri gamzei hunharıyım Bir nigârın haki rahı servi hoş reftarıyım Saye salmaz başıma yârâb bu istiğna nedir

Oldun ol günkim gözümden ey gözüm nurı uzak Gönlümü kan eyledi derdi firakü iştiyak Harmeni ten narı gamden öyle bulmuş ıhtırak Kim hıred derkeylemez düya nedir, ukba nedir

Ah kim kaldı mukayyed hatırım ol yirde Kendim İstanbul'da meskûnum, gönül İzmir'de Etme taksir ey Münire nâlei şebgirde Taki feyzi vasla irgör himmeeti mevlâ nedir

MÜŞFİK

Hasız İsmail Müşfik [Efendi], Haleb'li bir esircinin' oğludur. 1825 [1241 H.] de İstanbul'da' doğdu.

Sekiz yaşında Kur'ân'ı Kerim'i hıfzeyledi. Üstünde hoca hakkı olmayıp kendi kendine tahsili marifet eylediği Hersek'li Ârif Hikmet merhumdan mesmudur.

1836 [1252 H.] de divan kalemi şakirdanı zümresine ve bir sene sonra o kalemin mühimme nivisanı silkine dahil oldu.

Ârif Hikmet'in rivayetine nazaran — sadasının letâfetinden dolayı — 1842 [1258 H.] de Başmabeyinci Gürci Hamdi Paşaya müezzin oldu. Anın himmetile Sadaret Mektubî Kalemi hülefalığına nakledildi. Hamdi Paşa, Kastamoni valiliğine tâyınınde birlikte götürmek istedise de annesinin yalnızlığından bahs ile itizar etti.

Terfian Amedî Kalemine memur edilmemesine münfail olarak Mektubî Kalemini terk ve "Ceridei Havadis" muharrirliğini ihtiyar eyledi.

Müteveffa Ahmed Cevdet [Bey] "İkdam" gazetesinde "İkdam'ın bir hafta sonraki vaziyeti ve eski gazeteler hakkında bir nebze malûmat" unvanlı makalesinde İkdam'ın imtiyazını aldıktan sonra bir gün Cevdet Paşanın yalısına giderek suhbet esnasında Paşa, "Gazeteciliğin bizdeki cereyanını ve Hafız Müşfik'in delâletile Fransızca Opozisyon denilen muhalefetin nasıl başladığını izah etti. Ömrümde ettiğim bü-

¹ Hersekli Arif Hikmet böyle söyledi.

[&]quot;Osmanlı müellifleri" namındaki eserde "Manastırda Emirzade demekle maruf bir ailedendir" diniliyor. Gelibolulu olduğunu da bir zat söylemişti.

[&]quot;Fatın tezkiresi" nde babası isaret edilmemistir.

² "Fatin tezkiresi" nde bu suretle muharrerdir. "Osmanlı müellifleri" nde "tezkirei Fatinde şehri gösterilmesi eseri zuhuldür" deniliyor. Amma hangi vesikaya istinad edildiği bildirilmiyor. "Sicilli Osmani" de 1241 de doğduğu kaydediliyorsa da doğduğu yerden ve babasından bahsedilmiyor. Hafız Müşfikin ve eserlerdeki tercemei hali — heman birbirinin aynı olmak üzere — üçer beşer satırdan ibarettir.

Onbir yaşında kalem şakirdanından olmak kabil ise de o zemanlar — ekseriyetle erbabı danişden mürekkeb olan divan mühimme nivisanı zümresine henüz tahsili ilme başlıyan on iki yaşındaki bir çocuğun iltihakı mümkin değildir. Fatin veiildet tarihinde yahud kaleme duhul senesinde zuhul etmiş olmalıdır.

Faka: "Fatin tezkiresi" Hafız Müşfikın havatında tertib edildiğinden tercemei hale müteallik malûmat, onun tarafından verilmiş olmak ihtimaline göre zuhulün, Fatin Efendiye isnad edilmemeşi lâzın, gelir.

^{4 §} kânunisani 1927.

⁵ Tercemei hali 236 mc sahifededir.

yük hataların biri, evime geldikten sonra hafızama güvenerek paşanın bu izahatını kaydetmemekliğim olmuştur" diyor.

Cevdet'in söylediği izahat, Cevdet Paşanın "Maruzat" taki şu sözlerinden ibarettir:

"Mektubî odası hulefasından Hafız Müşfik namında gayet zeki bir zat vardı ki şiir ve inşada manendi yoktu. Ve Mektubî Odası'nda daima müstahdem olarak usuli mer'iye icabınca Amedî hulefalığına namzed demek idi. Halbuki Amedî Odası'nda bir yer münhal oldukta Âli Paşa kendi damadı Salâhüddin Beyi' memur ediverdi. Hafız Müşfik, bundan müteessir olarak kalemi terketti. Envaı mevaid ile irzaya çalışıldı ise de kabul etmedi. Ceridei Havadis serkitabetini ihtiyar ile Çerçil'in ceridehanesine postu serdi.² Ol vaktin üdebası anın başına toplandı. Ceridehane bir encümeni üdeba oldu ve daha doğrusu muahharen Jöntürk namını alan genclere bir yuva oldu. Pek münşiyane ve mahirane bendler ve ihamlı fıkralar yazmağa başlamalarile Ceridei Havadis evvelkinden ziyade şühret ve itibar buldu. Sonra Hafız Müşfik, feleğe küstü. Kesreti işret ile cunun gibi bir hal getirdi. Lâkin anın takımı yine cerideyi idare ederlerdi. Çerçil de Hafız Müşfik'in hanesine iane eylerdi. Elhasıl Âli Paşa, usuli marufeye muhalif olarak damadını Amedî Odası'na memur edip Hafız Müşfik'i mağdur etti ve emsalini gücendirdi ve İstanbul'da (Jöntürki) efkârını uyandırdı."

Bazı erbâbı kalem tarafından Âli Paşa hakkında izhar olunan buğz ve nefret, Hafız Müşfik'den başlıyarak "Yeni Osmanlılar" namı verilen fırkanın müessis ve rehberleri olan zevatı malûmeye intikal ve Âli Paşanın irtihaline kadar devam etti.

Âli Paşanın — o zemanlar emsali mahdud olan — bu kabil erbâbı kaleme karşı iltizam ettiği meslekte ve onların da bilmukabele ta'riz ve taarruzda muhık olup olmadıklarını tedkika kalkışmak, sadedin haricine çıkmak demektir. Fakat tân ve tariz edenlerden ekserinin, âmmenin menfaatinden ziyade şahsî menfaate dokunulmasından dolayı münfail oldukları göze çarpıyor.

² Şeyhülharem Ziver Paşanın oğludur. Sadaret mektubî ve Amedî kalemlerinde bulunduktan sonra altıncı Belediye Dairesi [Beyoğlu] 1eisi olup 1859 [1286 H.] de vefat etti.

² Ålî Paşanın birinci sadareti 20 şevval 1268 de ve ikinci sadareti 16 şeban 1271 dedir. Damadını birinci, yahud ikinci sadaretinde Amedi kalemine naklettise Hafız Müşfik, o tarihlerden evvel de "Ceridei havadis" muharrirlerinden idi. Ceridenin 23 rebiulahir 1267 tarihli nüshası da buna şahiddir. O nüshada deniliyor ki "Ceridei havadis kâtibi Hafız Müşfik Efendinin bazı zurafadan keşfini taleb etmek üzere sehlül hal olarak kaleme almış olduğu lugazdir*."

Müşfik, Salâhüddin Beyin kendine tercihan Attodî kalemine nekline kadar mektubî kalemine devamla beraber "Ceridei havadis" e yazı yazardı. G. zeteye hasrı meşgale etmesi, kalemden ayrıldıktan sonradır. Cevdet Paşanın "serkitabetini ihtiyar..." demekten maksadı, evvelce gazeteye muavenet ederken muahharen gazetenir. riyaseti tahririyesini deruhde eylediğini beyandan ibaret olsa gerektir.

^{*} Arabca yazılan bu lugaz, tiyatro imiş. Salaniiddin Beyin babası Ziver Efendi [paşa] şu suretle halletmiştir:

[&]quot;Tiyatro perdesidir perdei gaflet bu âlemde Küşad oldukta insan çok acaib şey görür ol an"

Hafız Müşfik Âli Paşanın birinci sadaretine söylediği tarihde:

"Zâtı âlisile geldi sadrı âlülâle fahr"
"Bais olmustur mekânın kadrine kadri mekin"

diyor.

Âli Paşa, kendi damadını tercih ile Amedî kalemine tâyin edince Müşfik, bu medhiyenin aksini söylemekte kendini haklı bulmuştur.

Filhakika Amedî hulefalığı kendi hakkı olub da Paşa, o hakkı selb ile damadını terfi etmiş ise — hakkını gaib eden — her mağdur gibi Hafız Müşfik de infial ve düşnamda mazurdur.

Bahusus kuvvetin hakka galebe etmesine tahammül edemiyerek ve mevaidi giinagûne kulak vermiyerek terki hizmet etmesi takdire lâyıkdır.

Fatin Efendi, Hafız Müşfik'in mektubî kalemini hangi sebeble terkeylediğini söylemiyerek, yahud söyliyemiyerek "Mektubiî Sadrı Âlî Odası hulefası sınıfına bilihak fenni inşada olan malûmatı iktızasınca muahharen Ceridehane kitabetinde bulundiği halde bir müddet imrarı vaktü saat eyledikten sonra tarikati halvetiyeye olan mensubiyeti münasibetile bilâhare hanesinde peygule küzini ikamet olmuştur" demekle iktifa ediyor.

Terkin sebebini bilib de yazmadise Âlî Paşadan ihtiraza mebnidir. Lâkin Fatin merhumun, pek o kadar tahkikate lüzum görenlerden olmadığı, tezkiresinin muhteveyatile sabit olduğundan Hafız Müşfik'in hükûmet hizmetinden infikâkinin sebebini tahkik etmediği daha muhtemildir.

Esasen azil ve nasb ve istifanın esbabını yazmak, teracimi ahvale müteallik âsar tertib edenlerin âdeti değildir. "Hasbelkader infisal etti" yahud "Talii ferhunde falinin muktezası olarak ol cahı valâya ittisal etti" demekle infisal ve ittisalin esbabını haber verdiklerine kanaat ederler.

Hersekli merhum tarafından ifade olundığı vechile Hafız Müşfik, "Ceridei Havadis" muharrirliğinde bulunduğu esnada tarikati halvetiye saliklerinden ve meşhur Kuş Adalı İbrahim Efendi¹ merhumun hulefasından Zeyrek civarında Çinilihamam sahibi Bosnalı Şeyh Mehmed Tevfik Efendiye² intisab etti. Bilâhare cezbe ârız oldu.

Bir müddet İstanbul'da meczubane dolaşarak nihayet Hindistan'a seyahatle 1857 [1273 H.] senesindenberi nam ve nişanının nabedid olduğu o zemana yetişen birkaç zattan işidildi.

Ziya Paşa merhum "Şiir ve İnşa" unvanlı makalede "Âlî gibi Müşfik gibi birçok geran kıymet cevheri fetanet, kadirlerine lâyık olan riayeti görmiyerek kimi cınun getürdü [bu, Müşfiktir], kimi işretle telefi nefs eyledi" diyor.

"Sicilli Osmanî" de "Halvetî dervişi olmakla evahiri asrı Abdülmecid'de înziva ve seyahat ile nabedid oldu ve ne olduğu bilinemedi" ve "Osmanlı Müellifleri" nde

¹ Vefan: 1262

² Vefati: 1283

"1294" te Medinei Münevvere'de inziva ederek Cebeli Uhudda vefat ettiği mervidir.¹ Hindistan'a seyahatle 72 senesindenberi namü nişanı nabedid olduğu da mervi ise de hakikatde nerede ne suretle vefat ettiği mechul kalmıştır" deniliyor.

Hafız Müşfik'i tanıyanlardan Hariciye Nezareti Terceme Odası serhalifesi merhum Cemal Beyin "Âli'nin saikai bedmestî ile vefat ettiği esnada Müşfik de tahsili ilm etmek üzere Hindistan'a gitti. Andan sonra kayboldu" dediğini Faik Reşad merhum nakleyledi. Âli'nin vefatında Müşfik'in Hindistan'a gittiği sahih ise — Âli'nin 1273 de vefat etmesine nazaren Müşfik'in de o tarihte gaybubeti teeyyüd eyler. Yalnız tahsili ilm maddesi muvafıkı akıl değildir. Zira akıl ve şuura veda eden bir meczubun "tahsili ilm etmek üzere Hindistan'a" gitmesi "Zehi tasavvun bâtıl zehi hayali muhal" mealile hemhaldir.

Hattati meşhur Sami [Efendi] merhum, "Müşfik, Hindistan'a gitmedi, İstanbul'da kemâli sefalet ve mezellet icinde vefat etti" ve Mülkiye Nâzırı Pertev Pasanın hafidi Aziz [Bey] merhum² "takriben 1276 tarihlerinde İstanbul'dan gaybubet etmesile mütercim Rüsdî Paşa, vilâyata tamimen emirnâme yazdırarak Müsfik'i arattırmış ise de hayat ve mematına dair bir haber alınamadı" dedi. Mecmuai Ebüzziya'da "Ricali Mensiye" unvanlı makalede "Hafız Müşfik, Kırım meselesi esnasında Ceridei Havadis'de bulunduğu ve ekser makalatı hamasetkârane anın kaleminden çıktığı cihetle muttali olduğu erbabı istidad ve zekâyı taltif ve tesvik siarı olan Reşid Paşa merhumun iftara davet etmek, badeliftar nadii musahabetine kabul ile miidavelei efkâr eylemek ve ertesi giin (250) altın ihsanile beraber zikiymet bir saat ihda etmek gibi hem iktidarına hem de ibtihac ve iftiharına badi olabilecek inayet ve iltifatlarına mazhar olmuştu. O tarihte ise merhum yirmi beş yirmi altı yaslarında imis. Ne faide ki ülfeti seyyiei rindî ile nefsini bütün bütün âlemi mestîye vakfetmiş ve tesiri işretle şuurunu dahi ihlâl ederek bir vakitler basında külâhı Mevlevî ve koltuğunda kitabı Mesnevî olduğu halde bir neşvei manevî ile valihane sokaklarda dolaşmağa başlamış ve andan sonra ise Hinde seyahatle 1273 senesindenberi izi kaybolmustur. Garibdir ki bunların ikisi de [Âli ile Müsfik] Ceridei Havadis'e bir zemanda intisab ettikleri gibi birinin [Müşfik'in] cünun sahralarına düşüp gaybubeti ve diğerinin [Âli'nin] dahi yine işret belâsile verem dösegine serilip genc yasında rıhleti bir zemane tesadüf etmiştir" deniliyor.

Müşfik'in âkibeti hakkındaki muhtelif beyanatın en doğrusu, âkibetinin mechuliyetidir.

Ebüzziya merhum, o makalede Reşid Paşa, Müşfik'i iftara davet ve zikiymet bir saat ihda eylediğini söyledikten sonra "Bu taltif ve hediye üzerine müşarünileybe yazdığı teşekkürnamedir ki eski üslûbda olmakla beraber iktidarı kaleminin bir

¹ Bu rivayetin hakikate muhalif olduğu muhalkaktır. Allah rahmet eylesin. Pek eski ve zuuhterem ehibbadan olan Tahir merhum, saffeti kaib erbabundan olduğu için ber söze inanır ve zemanunuzun bazı müverrihini benamı gibi her işittiğini bilâ tedkik yazardı.

³ Tercemei hali 44 üncü sahifededir.

nümunesidir" mukaddimesile teşekkürnameyi dercediyor. Teşekkürname "Müşfikname" de mündericdir. Fakat o eserdeki muharrerata, hangi zatlar tarafından hangi zatlara yazıldığı işaret edilmemiştir. Bu sebeble muharreratı, Hafız Müşfik kendi namına mı, yoksa taleb üzerine başkaları için mi yazmıştır, bu ciheti tâyin etmek kabil değildir.

"Müşfikname" de teşekkürnamenin üstüne "saat hediyesinin vüsulünü mübeyyin Hazreti Sadrıazamîye yazılan tezkire" denilmiştir. Tezkirelerde tarih olmadığı
için teşekkürnamenin hangi tarihte ve hangi sadrıâzama yazıldığı gayri malûndur.
Fakat fudalâdan Petriçli Abdi Bey merhumun, kütübhanemde bulunan mecmuasında bu teşekkürname, Hafız Müşfik'in yazısile¹ muharrerdir. Tarihi yoktur. Abdi
Bey, tezkirenin altına "İşbu tezkireyi Müşfik Hafız merhum, Reşid Paşaya yazdığını kendi söyledi ve kendi kalemile buraya yazdı" ibaresini yazmıştır ki Hafız Müşfik'e, Reşid Paşa tarafından saat ihda edildiğini ve teşekkürnamenin de o saate aid
olduğunu Ebüzziya'nın tahkikata istinaden nakleylediği bu suretle tahakkuk ediyor.

Ebüzziya, makalesinde — Âli'nin tercemei halinde² nakleylediğim vechile — 1268 den 1272 ye kadar neşrolunan "Ceridei Havadis" nüshalarına mâlik olanlar, bu iki nadirei irfanın [Âli ile Hafız Müşfik] mahsulâtı kalemiyelerini tetebbü ile ihtimal ki bir dereceye kadar havassı ruhiyelerine intikal edebilirler" ve Fatin Efendi "Hafız Müşfik, Hafızı Şirazi manend bir şairi hünermend olup şiir ve inşada olan müknet ve kudreti eş'arı mevcudesile zemanı kitabetinde kaleme alınıp neşrolunmuş olan Ceridei Havadis nüshaları mealinden malûmı ashabı maariftir. Kendisinin bazı eş'ar ve münşeatını cami "Müşfikname" isminde bir kıt'a eseri matbuu vardır" diyor.

"Ceridei Havadis" te münderic makalelerde imza olmadığından muharrirlerini keşf ve "havassı ruhiyelerine intikal" etmek kabil değildir. İmzasız ve tarihsiz kitab, makale ve mektub yazmak ilme karşı âdeta ihanettir. Niçe mühim maddeler, imza ve tarihten mücerred olduğu için hali mechuliyetde kalmıştır.

Hafız Müşfik'in bazı eş'arile muharreratı 1854 [1270 H.] de "Ceridei Havadis matbaasında taş basmasile tabolunmuştur. Fatin Efendi, bu eseri "Müşfikname" namile yâdettiği gibi eserin neşrine dair ilânda da "Münşeatı Müşfikiye" unvanile zikrolunuyorsa da eserin başında ve nihayetinde isim, yazılı değildir. Nihayetinde yalnız matbaanın ismi ve tab'ı tarihi mündericdir.

12 Receb 1270 tarihli "Ceridei Havadis" deki ilân:

"Şiir ve inşada akranına faik meşahîri ketebeden Hafız Müşfik Efendinin eseri hamei belâgat şemameleri olarak derdest olan bazı müsveddatla bir mikdar kasaid ve gazel ve tevarih ve lugaz, erbabı kaleme yadigâr olacak tuhfei nefise olduğu ashabı maarifin tasdik ve istihsanile sabit bulunduğundan bu defa cümlesi cem ve

¹ Kalın ve güzel rik'adır.

² Tercemei hali 96 mcı sahifededir.

tertib ve nefîs hattı nesih ile tahrir olunup "Münşeatı Müşfikiye" namile Ceridehanenin litoğrafya destgâhında tab ve temsil olunmuş ve her bir kıt'ası onar kuruşa satılmakta bulunmuştur."

Bu risale, neşredilmemiş olsaydı Hafız Müşfik'in — Tezkirei Fatin'de münderic bir gazeli ve "Çaylak" nâmile mâruf Tevfik Efendi merhumun "Letaifi İnşa" unvanlı eserindeki dört tezkiresi müstesna olarak — şiir ve nesrini görmek kabil olamıyacaktı. Merhumun, refiki olan Âli'nin — o devre aid — yazma mecmualarda bazı âsarı manzumesine tesadüf edildiği halde Müşfik'in eserleri kaydolunmamıştır. "Müşfikname" ve "Münşeatı Müşfikiye" denilen mecmuai âsar ise seksen altı sene evvel bir defa tabedilerek nüshası kalmamıştır. Babamın kütübhanesinde bir nüshası vardı, ben ondan istifade ettim.

Yirmi otuz sene evvel Bedestan ağzındaki sahhafların eskilerinden Çırçırlı Mehmed Efendinin dükkânında beş on nüsha zuhûr ederek telgraf ve posta dairesi memurlarından merhum İsmet Bey tarafından alınmıştı.

Umumî kütübhanelerde göremedim. Belki vardır da ben tesadüf edemedim.

Bugün edebiyat ve tarihi edebiyat ile iştigal eden zatlardan, Müşfik ve "Müşfikname" hakkında malûmat istenilse bu zatların onda dokuzu, yahud hepsi izharı hayret ederler. Çünki görülmiyen ve görülmesi — muhal derecesinde — müşkil olan şeylere dair malûmat vermek bittabi mümkin değildir.

"Müşfikname" nin¹ mensur kısmı: Tavsiye, tebrik, teşekkür, davet, taziyet, hulûs ve istidanamelerden mürekkebdir, elli parçadır.

Manzum kısmı: Üç kaside, yirmi bir manzumei tarihiye, bir sevbiye, altı tam ve bir natamam gazel, bir mânasız gazel, iki muamma, bir Arabî mensur lüzazdan ibarettir. Mensur ve manzum kısmı 67 sahifedir.

Bir valinin medhi hakkındaki mazbata müsveddesinde ".... beyzai beyzâyi umurı ahali, ziri ankayı tedabiri saibelerinde şikeste kışır ve bimağz olmadan salim..." gibi garib sözler vardır. Ahalinin işleri yumurtası, valinin tedbirleri ankasının altında kabuğu kırılmaktan salim olmak, yumurta ile ankayı da hayrette bırakacak tasavvuratı acibedendir. Valinin tedbir kuşu biraz kımıldansa altındaki yumurtaların vay haline!

Hafız Müşfik, ne maksada mebni ise mânasız yazılar da yazmıştır. "Müşfikname" de "Mektubı bimana" serlevhalı bir mektub ile bir gazel vardır. Mektub şöyle başlar "Heciranı mekefsekei meraniden şedazebizi beysur ve gecirani müşefşei bihraniden denazefizi heyşûr olan..."

Namık Kemal merhumun kütüphanemde bir mecmuası vardır ki çocukluğunda yazmıştır; "meşahîri şuaradan Hafız Müşfik Efendinin eseri hamei müşkin allâmeleri olan bazı tesvidat" serlevhasile "Müşfiknâme" deki nesirleri kaydetmiştir.

Gazelin matlaı da şöyledir'

"Sebence şerci kiyalet gemahım olmuştur"

"Bizıremini cemalic begâhım olmuştur".

Bu yolde yazı yazmaktan maksad — garib lâfızler ve acib terkibler ile — inşa perdazlığa tasaddi eden kudemayı küttabı tezyif ise kendi nesrinde de [şiirinde değil] o dürlü garaib ve acayıb mevcuddur.

O "bîmana" yazıları eğlence olmak üzere yazınış ise bunun eğlenecek bir ciheti yoktur. Mânasız sözleri, nesri âlî suretinde tertib, yahud efail ve tefaile tatbik etmek marifet sayılırmış da Müşfik, o vadide de hüner göstermiş denilse bu söz de mânasız olur.

Şiirleri pek güzeldir. Leskofçalı Galib Bey merhumun, Hafız Müşfik'i pek ziyade takdir ettiğini esbak Divarıbekir valisi Selânik'li Faik [Paşa] söylerdi.

"Müşfikname" deki âsarı, istediği vadide şiir söylemeğe muktedir olduğunu gösteriyor. Arab ve Fürs lisanlarında da kudret sahibidir.

Bir kasidesinde:

"Bikri sühanim fahişei tabını kıldı Nef'îyü Fehim'in dahi risvayı zemane"

diyor. Bu iddiayı bakiranede muhik olup olmadığı söz erlerinin tamikatı merdanesine havale olunur.

*

Hafız Müşfik hakkında vaktile istihsal eylediğim malûmat, mühim olsa da olmasa da herhalde bir faide temin edeceğinden bu sahifelerde tesbitini muvafık gördüm. Zira bugün o değerli şaire yetişen bir ferd kalmadığı gibi mesmuat kabilinden malûmat verebilecek kimse de yoktur.

Pertev Paşanın hafidi Aziz [Bey] merhum nakletti:

"Hafız Müşfik, uzun boylu, esmer, uzuntca çehreli, seyrek ve kara sakallı, [Arif Hikmet, kumral sakallı olduğunu söyledi] kaştarı gür, kara gözlü, zayıf, melih idi. Sadası pek lâtif idi. Lahnı arab üzere Kuranıkerim okurdu. Pek küçük iken hıfzı Kuran eti. Bayezid camii şerifinde mukabele okurken Sultan Abdülmecid, dinliyerek takdir etti ve Saraya aldırdı. Kuranı mübin okutarak — kendi hitanında yaptırılmış olan — sırmalı setreyi ihda ve atiye de ita eylediği Hafız Müşfıkden işidildi.

Gedikpaşa camiinin köşesinde Su yolcu Salih Efendinin evinde müsteciren ıkamet ederdi. Mütercim Rüşdi Paşa — Gedikpaşa kadınlar hamamının kapısı ittisalinde Çıkmaz Turşucu sokağında — bir ev iştirasile Müşfiki oraya naklettirerek infak eyledi.

Müşfik'in zevcesi ve hemşiresi [validesinden başka kimsesi olmadığını ve onunla birlikte oturduğunu Arif Hikmet söyledi. Hangisinin hakikate muvafık olduğu mechuldur] senelerce malûl olduklarından Rüşdi Paşa, hizmetkârlarından Edhem Ağayı aralıkta merkeb koşulu küçük bir çekçek arabasile gönderip Kadınlan gezdirtirdi.

Cinnet arız olduktan sonra Müşlik, başına uzunca arakıye, arkasına aba giyerek her akşam namazında Gedikpaşa camiinin kapısında durur, cemaatin herbirine selâm verirdi. Cemaat çıktıktan sonra camiin kapısındaki yemişçi dükkânının önünc giderek yemişlere bakar, istediğinden bir miktar [parasız] alup yer, dükkânın önünde bir midder sena' ederek evine dönerdi.

Gündüzleri de alelekser Çorlulu Ali Paşa medresesinin ittisalindeki hocalar kahvesine gidüb içeride oturan hocalara pencereden ayrı ayrı temenna ettikten sonra sema' ederdi.

Hali sihhatinde her sabah evinin üst katında bülend àvaz ve lahni arab ile Kuranıkerim okur, komsularda kemali sevk ile dinlerler idi.

Gedikpaşa civarında Atik Ali paşa mahallesinde — muahharan yanan — Pertev Paşanın konağında meşhur Vessaf Efendi zade Mahmud Cemil Bey¹ ile ehibbası bir gün "âmiz, engiz" kafiyesinde bir gazel tanzım eyledikleri esnado kafiyenin darlığından bahsettiklerini Hafız Müşfik kapıdan dinlermiş. Odaya başını sokarak tebessümle "İngiliz de olur efendim" dedi. O vakit meczub idi".

"Ceridei Havadis" muharrirliğinde bulunmuş olan esbak Haremi Şerifi Nebevî Müdiri merhum Zarifi Ahmed Tevfik Bey² söylerdi:

"Hatız Müşfik, henüz onyedi yaşında olduğu halde başına yeşil sarık sarıp Bayezid camiinde vaız ederdi."

Yine ondan işitdim:

"Hafız Müşfik son zemanlarında kulekapısı mevlevihanesinde çilleye soyunduğu³ esnada birgün rüfekasını ziyaret etmek üzere Ceridei Havadis matbaasına geldi. Gazetenin sahibi Çerçil, bir şey yazdırdı. O aralık Münif Efendi gelib Hafız Müşfiki sikkesile, zenbilile gördü. O gittikten sonra Münif Etendi Çerçile "böyle pis ademleri niçin matbaaya sokup da gazetenin namını berbad edersin" dedi. Çerçil, Müşfikin yazdığı varakayı eline verdi, "bıı yazı galiba Müşfikındır. Niçin vaktile haber vermedin ki elini öpeyim" deyince Çerçil "Hafız Müşfik gibı ademlerin elini benim gibi ahmaklar öper" cevabını verdi."

Bu vak'ayı Münif Paşa merhuma nakleyledim. "Aslı yokdur. Çünki ben Müşfike de, Âli'ye de yetişmedim. Bunları hiç görmedim" dedi.

Ahmed Zarifî Beyin, Münif Paşaya isnad ettiği sözler, belki başka bir zat tarafından söylenmiştir de onun hatırında bu suretle kalmıştır.

Hattatı meşhur Sami Efendi merhumdan işitmişdim:

Müşfik, Mürşidi Çinili hamam sahibi asfiyadan Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi merhumdan bahsederken "Mevlâna sağ olsaydı benim şeyhime inabe ederdi" demiş imiş. Müşfik, bu sözü meczub iken söyledise bittabi mazurdur. Şuurına sahib iken söyledise o dakikadan itibaren saçmalamağa başlamış demektir. Bir mürid için mürşidini, bir şakird için muallimini izaz etmek elzemdir. Amma habbeyi kubbe yapmak iltizamı malâyelzemdir.

Âli hakkında irad edilen mülâhazat, — onun mısraı sânisi hükmünde bulunan — Hafız Müşfik hakkında da tamamile variddir. Hersekli'nin kavlince Ha-

¹ Tercemei hali 226 ncı sahifededir.

^{2 1908 [1324} H.] de muhteriken vefat etti. Miisin ve zarif bir zat idi.

³ Mevlevihanede çilleye soyunduğunu yalnız Zarifi Beyden işittim.

⁴ Tercemei hali 93 üncü sahifedediz.

lebli bir esircinin oğlu olan Müşfik, cehilden ve onun neticei tabiiyesi olan zilletden kurtulmak için iktisabı marifete çalışdı.

İstidadı fıtriye münzam olan sayü gayreti, pek genc iken kendini akranının fevkinde bir mevkii liyakate yükseltdi.

Sadâsının letâfeti sayesinde müezzinlikle baş mabeyinci Hamdi Paşanın himayesi altına girdi. O devirlerde ekseren "zadegân" denilen vükelâ ve ricalin evlâd ve damadile mütaallikat ve mensubininin ve kısmen erbabı ehliyetin girebildiği sadaret mektubî kalemine — Hamdi Paşanın himmetile — kabul olunarak liyakati cihetile istihdam edilmeğe başlandı.

Bir tarafdan da "Ceridei Havadis" e yazı yazarak emsâli arasında iştihar etti. Bu istihdam ve iştihar, genclik saikasile kendine — az çok — ucb ve gurur iras eyledi.

Vaktile resmî dairelerde en küçük âmirden en büyük âmire kadar bazı eşhasın — nefsimce mücerreb ve hâlâ teessüre sebeb olan — haksızlıklarına karşı — bir esircinin oğlu olduğu halde — esirane tavrı inkıyad gösteremedi. Tab'an esarete tahammül edenlerden olmadığı gibi gazetecilikde kendine fikri hürriyet ilka eylediğinden kendi hakkının Âli Paşanın damadına bahşedilmesine mukabil — protesto hükmüne geçmek üzere — derhal kalemden çekildi. Vaidlere, teminlere kulak virmedi. "Ceridei Havadis" e hasrı mesai etti.

İnfialin şiddetinde bintülinebin tahrikâtı da bedihiyatdandır. Emsâli erbabi şiirü inşa gibi mübtelâ olduğu işret, vücudile beraber şuurunu da tırmalamağa başladı. Lisanı hal ile "Bende mecnundan füzun mecnunluk istidadı var" dir iken olacaklar oldu. Şairi yegâne iken şuure bigâne olarak sokaklara düştü. Nihayet gaiblere karışdı, nam ve nişanı kalmadı.

"Salnamei Hadika" da münderic bir makalede nâmı "tabiatin asırlarca itabı nefs ederek yetiştirebildiği cevahiri istidaddan" olarak yâd edilenlerden Hafız Müşfik, daha yirmi otuz sene yaşamış ve ayşü işret ile akl ve vücudünü mahv etmeyüp de istidadını marifet ve hüsni maişet ve muaşeret ile terbiye etmiş olsaydı milletin en kıymetli iideba ve şuarası sırasına geçeceği muhakkak idi.

Hükmi kader böyle imiş diyelim de geçelim. Fakat "sui tedbire ne yapsın takdir" hakikatini de unutmayalım.

GAZEL

Berk uran nüh kubbei imkânda nuri aşkdır Dairen madar bu âlem tenuri aşkdır Mescide vakfitme gel ruşen çerağı şevkıni Âşika her yer tecelligâhı turi aşkdır Mihrdendir mayei kevnü taayyün zerreye Ålemin icadına illet zuhuri aşkdır Kendi halile kımıldanmaz yerinden bir kiyah Döndüren bu künbedi devvarı zuri aşkdır Bu meratib hanei suride dundur cümleden Batınen Müşfik veli sadrüssuduri aşkdır

O nevnihal ki servi revan olur giderek Yolunda cuyi sirişkim revan olur giderek Önünde şemi hidayet delil olursa sana Serairi rehi vahdet 1yan olur giderek Yolunca rahı rızada azimet ehli olan Şaki de olsa saadet nişan olur giderek Mukarin oldu yüzünde hilâl ile hurşid O tıflı gör ki ne sahibkıran olur giderek Gönül hikâyei mecnun gibi senin halin Zebanı halkda bir dastan olur giderek Şiraadarı şeriat olanlar elbette Residegânı kenarı eman olur giderek Elinde sayrefiyanı maarifin Hafız² Bahayı cevheri nazının geran olur giderek

SEVBİYE

Minnet Allaha karib oldu eğerçi mehi îyd Leik yokdur giyecek sırtıma bir sevbi cedid Düşmenan yesimi gördükce besimü şadan Dostan halime bakdıkca hazınü nevmid Ben de tırnaklarımı kesdireyim bayramlık Halk kesdikce bütün elbisei sürhu sefid Var imiş kıssa nivisani selef kavlince Bir nedimi sühan âra demi Harunı Reşid Bir biniş vermiş ana bir gün o şeh müstamel Ki yazılmış yakası üzre mücerred tevhid Binişinde neye yok namı nebiyyi zişan Deyu sordukda ana ol şehi sahib tehdid

¹ Bu beyit ile güya kendi istikbalini inba ediyor.

² Şiirlerinde bazan "Müşfik" bazan "Hafız" mahlâsını kullanmıştır.

Vakti fetretde ya evvelce yapılmış diyerek Eski olduğunu etmiş bu usul üzre pedid Benim arkamda olan köhne libasın dikişi Hırkai Hızr ile birlikde ya ol cüzî cedid Bir mürüvvetli veliyünniamın damenini Tutarak eyliyeyim hali derunum tahdid Ne veliyünniam ol miri mükerrem kim anın Resk eder tabi cemâline cemâli hurșid Hazreti miri Müniri fukara perver kim Eylemiş Hak, kapusun buse kehi ehli ümid Umarım camei âmalimi tecdid eyler İtmeden riştei matlubumu gerdun takid Başla Müşfik yetişir gayrı dua eylemeğe Ramazan günleri emsâli sözün itme medid Eyleye Hazreti Mevlâ o kerem perdazın Gününü iydi mübarek, şebini kadri said

> * **

ÜÇÜNCÜ NAPOLYON İÇİN SÖYLEDİĞİ MANZUME

Olup eshabı fezayih âlem efrazı gurur Niçe dem olmuş idi mülki Fıransa pürşûr Sallayup mirvehai sûrişi erbabı fesad Gûrei fitne alevlendi misâli vapur Müzdeham gâhları oldu tamamen halkın Bal yemez tubu bina güb ile beyti zünbur İhni menkuşa dönüp akmişei tanzimat هماء منثور Oldu ehli hikemin sa'vı Pençei fetret ile çâk olarak kisvei mülk Kalmadı dameni sahille giribanı süğur Düşdüler mezlekai muhişei teşvişe Oğrayup mezbelei cinnete ashabı şuur Kondu dulâbei nisyana devavini usul Feshü nesh oldu tanamile kavanini umur Mahasl sirzimei facirei serzimme Ateşi fetrete yağdırmıyacak âbı fütur Mülk bir rabitai zabita tahtında konup Eyledi gayreti millet bu siyak üzre zühûr Ki o günlerde Napolyon Bonapartı salis

Oldu ârai umumile reisüccümhur
Mesnek ârayı riyaset olıcak memleketin
Emnü asayişine eyledi sayı mevfur
Desti mimarı tedabiri hâkimanesidir
Kılan iklimi Fıransı yeni baştan mamur
Hufyeten bir yere kasd ilese sevki asker
Calınır enmilei neml ile tabli tabur
Kimse bir kimseye cevreyliyemez ahdinde
Meğer uşşakına tersa peçegânı mağrur
Gerden efrazı taannüd olan ehli bağyın
Diş biler sinei pürkinine sîni satur
Can atar hırs ile Saksonya hükümdarı gibi
Kâselisi himemi olmağa şahı Fağfur
Benzemez efseri ikbaline tacı Hurşid
Olamaz sandelii haşmeti çerhi kanbur

*

Mustafa Reşid Paşanın oğlu Damad Galib Paşanın vezaretine tarih:

« هو وزر غالب »

1267

* **

Emin namında bir gencin vefatına tarih:

İrdi bir tarih Müşfik sem'a semti arştan Müntehayı sidre oldu menzili ruhı Emin

*.

Maşuk Baba isminde bir Bektaşî'nin vefatına tarih:

İrdi maşukı hakikîsine yazdım tarih Sadedil âşık idi geçti cihandan Maşuk

NACI

Ömer Naci [Efendi], Sarac ustalarından İstanbul'lu Ali Beyin oğludur. Onunbabası da Ahmed Ağadır. Annesi — At Pazarı'nda sâkin bir memurun evinde büyüdülmüş olan — Varna muhacirlerinden Fatıne Zehra [Hanım] dır. 1850 [1266 H.] de İstanbul'da doğdu.

Fatih'de Deve Hanı civarında Feyziye Mektebi denilen Taş Mektebe girdi. Kur'anı Kerimi hatmetti. Sülüs yazı öğrenmeğe başladı.

Babasının 1857 [1273 H.] de vefatından beş ay sonra — vasiyeti mucibince — dayısı Varnalı kalaycı Ahmed Ağa, Naci'yi ve büyük kardeşi Mehmed Salim ile annesini Varna'ya götürdü.

Medârı maişetleri İstanbul'da satılan bir küçük dükkân ile dört odalı evlerinin esmanından ibaret idi. Fakat hâmileri olan dayı, aileyi geçindirmek için elinden gelen muaveneti esirgemezdi.

Naci, Varna'da bir müddet kardeşinden ufak tefek risaleler okudu. Daha sonra hattat ve müderris Müftizade Abdülhalim Efendiden sülüs

ve nesih yazmağa ve Arabî tahsil etineğe başladı. Yazıyı ilerlettikden sonra hocası icazetle beraber "Hulusi" mahlâsını verdi. Bir mıshafı şerif yazdı.

Muahharen Varna'lı Celil oğlu Halil Efendiden Arabî tahsilini ilerletmeğe çalışdı. O sırada Hısnı Mansurlu Hoca Hafız Mahmud Efendi namında bir şair, Varna'ya geldi. Arzu edenlere Farisî okuttu. Onların ve diğer zatların yardımlarile taayyüş eyledi. Ömer'e de "Gülistan" okuttu.

Ömer, kendinde şiire istidad gördü. Manzum sözler söylemeğe başladı. Emma yazdıklarını meydana çıkarmağa cesaret edemedi. Eline Girid'li Aziz Efendinin¹ "muhayyelât" 1 geçti. "Kıssai Naci" yi okudu. "Naci" ismini pek beğendi, mahlâs edindi.

¹ Tercemei hali 40 inci sahifededir.

Bilâhare Ahmed Midhat Efendiye yazdığı bir mektubda diyor ki:

"Mahlâsım dahi bende bir üstadı sühanin yadigârı olmak üzere bulunmıyor. Kendi yadigârı şebabım, eseri makbuli intihabım olarak duruyor. O sırada inşadleylediğim bir gazelin nihayetinde bu hakıkatı şu vechile göstermiştim:

"Gerçi Naci bir suhan piraya şakird olmadı Lik nazmı dilkeşi hakka ki ustadanedir".

Naci, zaruret içinde tahsili ilme çalışdığı esnada dayısı da vefat etti. Maişetlerini temin için büyük kardeşi bir attar dükkânı açdı. Fakat istifade edilemedi.

Bazı hayırhah ve kadirşinas zatların delâlet ve himmetleri ile Naci 1867 [1284 H.] de on sekiz, on dokuz yaşında olduğu halde Varna Rüşdî Mektebinin ikincimuallimliğine tâyin olundu. Bu suretle bir medarı maişete nail oldu.

Her sene Varna'ya gidub senenin heman yarısını orada geçiren Kavala'lı Hoca Hüseyin Efendiden telhis ile aruz okudu. Her bahirden Arabî bir beyit söyleyüp hocanın takdirini celb eyledi. Bu beyitlerin ve Türkce nazımlarının birazını ayırdıktan sonra diğerini yırttı. Ayırdıklarını rısale şeklinde neşretti. "Terkibi Bend" ide Tuna Matbaasında basıldı.

Hükûmet tercemanı Komyano Efendiden Fransızca okumağa teşebbüs etti. Birtakını idraksizlerin tanü teşniine uğradığından dersi terk etmeğe mecbur oldu.

Varna Mutasarrıflığına tâyin olunan Kürd Said Paşa, Rüşdî Mektebini gezdiği sırada gördüğü intizamdan ve talebenin edibane tavru hareketinden, mektebde liyakatlı bir muallimin vücudünü istidlâl etti, sordu. Naci'yi takdim ettiler. Pekçok takdir ve iltifat etti. Dairesine gidub gelmeğe mezuniyet verdi. Bazı hususî yazılarını ona yazdırdı.

Rus harbinden biraz evvel Paşa, Tolci mutasarrıflığına tahvil olunduğundan hususî kâtib sıfatiyle Naci'yi beraber götürdü. Kâtib Efendi, başındaki yeşil sarığı ve sırtındaki sarı abayı çıkarmadı.

Tolci tahliye edildikten sonra Paşa, Tırnova mutasarrıflığına nasb olunduğundan Naci, birlikde gitti. Paşa ile harb mevkilerini dolaşarak Varna'da bir gece kaldıktan sonra Paşa ile İstanbul'a geldi. Bir hafta sonra annesile kardeşi de geldiler.

Paşa, Yenişehir Fener mutasarrıfı oldu. Naci'yi yine refakatine aldı. Bir müddet sonra mahkeme kâtibliğine tâyin ettirdi. Meşhur olan:

"Caniler içinde kaldı Naci Tahlisine yok mu bir duacı"

beytini o vakit söyledi.

Ahmed Midhat'a hitaben yazdığı mektublardan birinde mahkemeden bahsettikten sonra diyor ki: "Gelelim Köstem kenarına... Orada tesadüf ettiğim hoş hıramanı namihriban, bana bir hayli şiir söyletmişler idi. Bunlar cem olunsa bir mecmusi âşıkane meydana gelir. Meselâ bir sabah tenhaca nehrin sahilinde durub ceryanını seyrederken hatırıma birisi gelmiş de:

O servi dilkeşin mecra iderdim asitangâhın Kenarı şehrden geçmezdim öyle Köstem olsam ben

diyivermişim. Bu beyit, şehirdeki sanihatın en adilerinden, en zevzekcelerinden addolunur. Güzelleri de vardır. Oranın güzelleri, bunları heman benden âlâ bilirler".

Naci, kıyafetini tebdile mecburiyet gördü. Sarığı başından, cübbeyi sırtından, kendini de mahkemeden çıkardı.

Paşanın İstanbul'a avdetinde Yenişehir'de kalmak arzusunda bulunduysa da yakasını kurtaramadı. Birlikde geldi. Paşa, Anadolu vilâyetlerini teftişe memur oldu. Onu da götürdü. Dokuz ay Haleb, Diyarıbekir, Mamuretülaziz, Sıvas, Erzurum ve Trabzon vilâyetlerinin bazı cihetlerini dolaştılar.

İstanbul'a döndüklerinde ötede beride kalenderane ve rindane döner dolaşır, üç dört gecede bir, annesile kardeşinin oturduğu eve gelirdi.

Bir müddet sonra Said Paşa, Cezairi Bahri Sefid Valiliğine nasb olundu. Naci de beraber gitti. Mektubî Kalemine mümeyyiz oldu.

O vakit vilâyet merkezi olan Sakız'dan "Tercemanı Hakikat" gazetesine bazı manzumeler gönderdi, hüsni kabul gördü.

Paşa, Hariciye Nezaretine tâyininde Naci'yi Mektubî Kalemine memur etti. Annesinin Cibali civarındaki evinde oturdu.

Paşa, Berlin sefaretine nasbında beraber götürmek istedise de itizar etti. Neşriyat ile meşgul olmak arzusunda bulunduğundan kalemden de çekildi.

Ahmed Midhat'ın teşvikile "Terceinani Hakikat" in edebî kısmını deruhde etti. Gazeteye rağbet arttı. "Muallim Naci" namından başka "Mesudi Harabatî" imzasile de yazdığı manzumeler, iştiharına sebeb oldu.

Midhat, Naci'yi kendine damad etti¹. Bir aralık araları açılarak "Tercemanı Hakikat" i terkeyledi. Bir müddet sonra "Saadet", daha sonra "Mürüvvet" gazeteleri tahrir hey'etinin riyasetini kabul etti.

Fransız lisanını mümkin mertebe öğrendi. Garbin edebî eserlerinden nazmen ve nesren terceme etti. Galatasaray Sultanisi ile Hukuk Mektebinde edebiyat okuttu.

Nacinin, Beykozda kayın babasının evinde yapılan düğününde diğer üdeba ve şuara ile beraber hazır bulunan Ali Ruhi, şu kıtayı söyledi:

[&]quot;Bu kasrı dilpezirde Nacii nüktedan Olduyse çok mu saliki isri peygamberin Olmakdadır oraisi manaya cilvegâh Her beyti bir düğün evidir ol sühanverin".

Ertuğrul Gazi'nin vekayiini havi yazdığı manzume, padişaha takdim olunduğundan 1891 [27 Şaban 1308] de "Tarih nivisi Âli Osman" ünvanı, müstevfa maaş, rütbe ve nişan ile taltif edildi¹.

Mabeyin baş kitabetinden kendine yazılan tezkire: Mektebi Sultanî Edebiyatı Türkiye Muallimi İzzetlu Muallim Naci Efendiye

Selâtini adlâyin hazeratının abdi saltanatları vekayi tarihiyesinin cem'ü tahriri hizmeti müftehiresi "Tarih nivisi selâtini Âli Oman" ünvanile uhdei dirayeti behiyelerine ihale buyrulmuş ve işbu ünvanı mefharet nişanın evlûdınızdan bu vazifeyi bihakkın ifaya isbatı ehliyet ve liyakat eden olduğu halde ana intikali dahi mukarrer bulunmuş olduğunun beyanile heman ifayı vazifeye bed'ü mübaşeret eylemeleti lüzumu bermentukı emrüferamanı mekârim beyanı hazreti hilâfetpenahî işar olunur efendim.

> 27 Şaban 1308, 25 Mart 1307 Serkâtibi Hazreti Şehriyarî Süreyya

Fatih civarında Yeni Hamam kurbünde Eskiimaret mahallesinde isticar eylediği evde kış geceleri Fatih müderrislerinden Musa Kâzım Efendiden² İlmi kelâm, Şerhi mevakıf ve Mirat okumağa başladı.

Ramazanda Ahmed Midhat merhum da, evinde müsafir bulunduğundan kitab mütalâası ve ilmî mubahaseler ile hoş vakit geçirilirdi.

Naci, o Ramazanın sonlarına doğru kalbinde hafif bir sancı, vücudünde de rahatsızlık his etmeğe başladı. 1893 [1310 Ramazanının 25 inci günü] iftara karib Midhat, eve geldi. Naci'yi yemeğe çağırmak için kızını yukarı gönderdi. Naci, yatağında ölü bulundu.

Getirilen tabibler, muayene ederek uyku arasında sadmei kalbiyeden vefat ettiği anlasıldı.

Midhat Efendi, damadının irtihalini telgrafla arz eyledi. Padişah, müteessir olarak ifayı taziyetle cenaze mesarifinin hazinei hassadan tesviyesini ve — ekâbire muassas olan — Sultan Mahmud türbesinin haziresine definin emr etti.

Ertesi gün fevkalâde ihtifal ile Ayasofya Camiine getirilüb namazı edâ edildikten sonra türbeye defnolundu. Mezar taşına — kendi eseri olan — şu beyti muvahlıdane hakkedildi:

"Hak perestim arzı ihlâs ettiğim dergâh bir Bir nefes tevhidden ayrılmadım Allah bir".

O zemanın genc şairlerinden biri "bu hiameti bana verdirsin, istenilen tarihi ben yazayım" diye Naciye haber salmış. O da manalı bir tebessümle mukabele etmiş ise de, şübhe yok ki kalben "merhaba ey semti irfanın baidi ebteri" demiştir. O şairin, bu sebeble Naci aleyhine döndüğünü şeyh Vasfi merhum, şair Muhiddin Raife söylemiştir. Ne diyelim, "olsa bu kadar ancak olur akılü fetanet"

² Esbak Şeyhülislâm. Tercemei hali "Tarihçei Evkaf ve nüzzarın teracimi ahvali" namındaki matbu eserimde muharrerdir.

Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem merhum, şu tarihi söylemiştir:

"Yine bir kevkeb uful eyliyerek Geldi bir devrei matem şiire Oldu muzlim edebin minhacı İrtihal etti Muallim Naci".

Naci'nin annesi, bir sene evvel vefat ettiğinden kardeşi Mehmed Salim Efendi ile Midhat Efendinin kızından tevellüd eden "Fatıme Nigâr" ismindeki kızından başka kimsesi kalmadı.

* **

BASILAN ESERLERİ

1 — "İcazı Kur'an". 2 — "Muammayı İlâhî". 3 — "Hulâsatülihlâs". 4 — "Tercemei Emsâli Ali". 5 — "Hikemürrüfai". 6 — "Sanihatülareb". 7 — "Saibde Söz". 8 — "Ubeydiye". 9 — "Numunei Sühan". 10 — "Esami". 11 — "Osmanlı Şairleri". 12 — "Yazmış Bulundum". 13 — "Demdeme". 14 — "Mehmed Muzaffer Mecmuası". 15 — "Zatünnetakayn". 16 — "Sünbüle". 17 — "Mektublarım". 18 — "Muhaberat — Ahmed Midhat ile müşterek". 19 — "İntikad — Beşir Fuad'la müşterek". 20 — "Şöyle Böyle — Şeyh Vasfi ile müşterek". 21 — "Medrese Hâtıraları". 22 — "Talimi Kıraat". 23 — "Mektebi Edeb" 24 — "Vezaifi Ebeveyn". 25 — "Musa bini Gazan yahud Hamiyyet — Menzum". 26 — "Ateşpâre". 27 — "Şerare". 28 — "Füruzan". 29 — "Yadigârı Naci". 30 — "Terkibi Bend". 31 — "Mecmuai Muallim". 32 — "Istilahatı Edebiye". 33 — "Muallim". 34 — "Mütercim". 35 — "Lûgatı Naci". 36 — "Terez Raken — Emil Zola'dan mütercem". 37 — "Heder". 38 — "Nevbave".

* **

Ben, Naci merhumu iki defa gördüm. Henüz on altı, on yedi yaşımda iken gazetelere yazı yazmağa başlamıştım. Ne biliyordum ki yazıyordum, orasını ben de bilinem...

Bir aralık merhumun riyaseti tahririyesinde neşredilen "Mürüvvet" gazetesine de "Ahlâk" unvanlı iki mekale gönderdim. Aradan üç dört gün geçtiği halde neşrolunmadı.

O sıralarda evimize pek sık geltib giden — ders arkadaşımız ve hoca zâdemiz — Merhum Mehmed Akif'e, mekalelerden bahsettim. "Naci Efendi, İstanbul İdadî'sinde edebiyat hocamız idi. Beni tanır, birlikte gidelim, soralım" dedi.

¹ Gazetelere ve mecmualara derc edilüb kitab şeklinde neşt olunmayan asârını, vefatından sonta şeyh Vasti. toplayarak bastırmıştır.

Ertesi sabah, mülga Bâbı Âli'nin karşısında bulunan idarehaneye gittik. Muallimi sorduk. "Henüz gelmedi. Şimdi nerede ise gelir. Buyrun şu odada oturun" dediler.

Girdiğimiz odada biri uzun sakallı, diğeri kırmızı yanaklı iki sarıklı zat vardı. Biri, bir masanın başında oturuyordu. Diğeri ayakda konuşuyordu. Bir müddet sonta bu iki hoca efendi, kimi aradığımızı sordular. Muallim Naci Efendiyi görmek istediğimizi söyledim. "Şimdi gelir" dediler.

Bir aralık ayakdaki hoca, odadan çıkdı. Biraz sonra döndü. Bir isim söyliyerek "yüz kuruşı virmiyor" dedi. Oturan hoca: "O, bize yüzü vermiyorsa biz de ona yüz vermeyiz" cevabını verdi. Ayakdaki bu söze kahkaha ile güldü. Zaten o, her söze gülüyordu. Bilâhare anladık ki oturan, Nasuh Zâde Mustafa Âsım Efendi [Esbak âyan reisi], ayakdaki de Şeyh Vasfi merhum imiş.

Heman yarım saat bekledik. "Muallim geliyor" dediler. Müteakıben uzunca boylu, kara sakallı, gözünün biri şehla, mütebessim müeddeb bir zat içeri girdi. Sırtında uzun ve başlıklı siyah bir kaput, onun altında ince dikişli uzun bir hırka vardı.

Muallim, benim oturduğum iskemlenin yanındaki makamına, Âkif de — evvelki gibi — benim alt tarafımdaki iskemleye oturdu. Naci, mütebessimane hepimize iltifat etti. Kendini ilk defa o gün gördüm.

Yanında iki çocuğun sakitane oturmalarına elbette merak etmişti. Fakat sormadı. Biraz sonra Şeyh Vasfi "Beyler, zâtı âlinizi görmek için gelmişler" dedi. Beni muallime takdim edecek, ne maksadla geldiğimizi anlatacak olan Âkif'in dili tutuldu, bir şey söyliyemedi. Merhum, zaten böyle yerlerde söz söylemekten sıkılır idi. Kendi kendimi takdim etmeğe mecbur oldum. İsmimi söyledikten sonra "Ahlâka dair iki mekale takdim ettimdi, gazeteye konmadı. Acaba beğenilmedi mi?" dedim.

Merhum, "Ahlâkınızı beğendik ve gazeteye dercini tensib ettik. Niçin derce-dilmediğini soralım" dedi. Şeyh Vasfi'ye sordu. Şeyh gitti, birkaç dakika sonra av-detle "Zâtıâlinizin mekalenizin daha evvel neşrine lüzum göründüğünden beyin ma-kaleleri tehir olunmuş, biri yarın, diğeri de o bir gün neşrolunacak" dedi. Mütea-kıben Naci'ye vedâ ettik, çıktık.

Muallim, "Tarih nivisi selâtini Âli Osman" ünvanını aldıktan sonra idi, bir bayram günü Halil Edib ve kardeşim Ahmed Tevfik merhumlarla Boğaziçi'nden dönüyorduk. Naci, Beşiktaş iskelesinde duruyordu. Vapura girince aşağı salona indi. Edib, yanına gidilmesi için ısrar etti.

Naci'nin saraydan geldiği anlaşılıyordu. Vapur kalabalıkdı. Şübhe yok ki hafiyeler vardı. Böyle bir yerde buluşmak, görüşmek münasib olmayacağını söyledik.

Bundan başka onunla yalnız bir kerre görüşmüştüm. Beni unutmuş olacağı tabiî idi. Edib, bizi dinlemedi. Naci'nin yanına gitti. Merhumu son görüşüm de işte o gündür.

*

Aleyhinde, lehinde pek çok söz söylenen, haklı ve haksız tenkid edilen, tarafgirane medh, yahud garazkârane kadh olunan şair ve ediblerin Naci merhum, her halde en ileri gelenidir, dense mübalâğa edilmiş olmaz.

Hakkında neler söylenmedi, neler yazılmadı. Kimi "canlı bir timsali zekâ, ziruh bir ünmuzci deha, şairi müceddid, edibi müctehid", "kütübhanei zihayat", "Fadılı bimüdani", kimi "tab'an şiiri hakikiye, fikren, ifadeten, nezaheti edebiyeye bikâne" dedi. Kimi "edebiyat muallimi değil, ancak lisan muallimi", kimi "hem edebiyat, hem lisan muallimi" olduğunu iddia etti.

Kimi, onu yalnız şairiyetten, edebiyat muallimliğinden değil, her türlü meziyetten tecrid etti. Hattâ sözüne değil, özüne de taarruz ederek mesavisinden de de**m** urdu.

Bunlar, hep ifrat ve tefritden mütevellid, kıymetsiz lâflardır. Naci'nin ne kadrini, ilâ, ne de tenkis eder.

Lâf, meziyetsize meziyet verseydi, yahud meziyetliyi meziyetten düşürseydi herkes, hem söyler, hem söyletir, sevdiklerini göklere çıkarır, sevmediklerini de yerin dibine batırır idi.

Naci "ünmuzeci deha" değildi, ehli zekâ idi. "Şairi müceddid, edibi müctehid" değildi. Şairi mücid ve edibi cahid idi. "Fadılı bimüdani" değildi, Fadıl idi. "Nezaheti edebiyeye bikâne" değildi, "fikren, ifadeten" ve hulkan nezihe ve edib idi. "Kütübhanei zihayat" değildi, pek çok kütübhane ve kütüb görmüş, gördüğünden istifade etmiş ve ettirmiş, himmetli, gayretli, faziletli bir hadimi marifet idi. Her eserinin müfid olduğunu inkâr edenler, hakikati inkâr etmiş olurlar. Edebiyattan ziyade lisan talim etmiş olabilir. Bu da büyük bir meziyettir. Milletin en kıymetli şairi değildi, fakat kıymetli şairlerinden biri idi. Kendi:

"Tutar temayüli tab'ımla dehri şühreti elfaz Çıkar teranei hamemle evce şanı meani Duhatı ruma derim gösterüp şu nazmı bedii Bu şive üzre kimin haddidir beyanı meani"

ve

"Fahr eyleyecek tabiatimle Şiirim yaşadıkca milletimle Asrımdaki galibiyetimle Eyler miyim iftihar heyhat"

diyor. Her şair, böyle fahriyeler söylemiştir. Bunlara "fahriyei şairane" denilir, geçilir. Fazla söze lüzum görülmez.

Merhum hakkındaki mülâhazalardan bazılarını aşağıda naklettim. Benim mülâhazamın neticesi de şudur:

> "Gerçi hakkında kimi şöyle kimi böyle dedi Fazlü irfanı müsellem, yüce bir şair idi"

> > * **

Müteveffa Salâhi [Bey] "Muallim Naci" namındaki risalede diyor ki:

"Naci, canlı bir timsali zekâ, yahut ziruh bir ünnuzeci deha idi. Binaenaleyh kendisinin daiyei tefevvuk ve tealide bulunması pek beca idi. Kuvvei hafizası haytetbahşı erbabı ukul olacak derecede metin, söylediği şiirler hep nevzemin idi. § Pek büyük, pek parlak şantı şiiliret ve şerefü haysiyet kazandı. Biçarenin ömrü vefa etmiş olsaydı tahsil ve tetebbu emrindeki azmü gayretine, şiddeti zekâ ve hasafetine nazaran ileride Ümmeti Naciyenin medarı mefhareti addolunacağı şübhesiz idi. § Fikrindeki kuvvet, tab'ındaki ulviyetin âsan muşa'şaasını aazargâhı ename vaz ile kıymeti zatiyesini takdir ettirmek ve o kıymetle iştihar eylemek istiyordu. Mahza bu emeli tefevvuk sayesinde âlemi edebiyat, kendisi gibi bir şairi müceddid, bir edibi müctehide malik ve heveskâranı ilmü edeb, himmeti hamesile açdığı şehrahı terakkiye salik oldu, bunu inkâr edemeyiz?".

Üstünde muharririnin ismi olmıyan bir risalede deniliyor ki:

"Naci bir kütübhanei zihayat idi. § Edebiyatı şarkıyede vâsılı akselmeratib olmuş bir edibi celilülkadı idi. § Şairi fazıl, fazılı bir müdani idi. § Avazei marifeti yalnız İstanbul'da, memleketimizde kalmadı, İstokholmda içtima eden müsteşrikin kongresi kendisine bir altun madalye göndererek¹ ulûvvi kadrü meziyetini bütün cihanı edebin takdir ettiğini isbat etti. § Bütün osmanlı muharririni kendini "muallim" telkib ederek² deha ve ulûvvı zekâsına bir takdimei kadirşinaside bulunuldu. § Daima mütebessim, hoşkû idi. Musahabeti lâubaliyâne olup söz söyleyişi biraz kesik ve ekseriya kendine mahsus bir tavırda idi. Ufak bir lâtife, nim muthik bir hal, onu ince ince kahkahalata boğar, şevku şadi içinde bırakırdı. Ganiyyülkalb olduğunu söylemek icab etmez. Kuvvei hafıza, en büyük meziyeti maneviyesidir. Fıtrat ana bu meziyeti cihan kıymeti bahşettiği gibi tabı' selimde ihsan eylemiş olduğundan bimüdanilik şerefine mazhar olmuştur".

İsmail Hakkı [Bey], "Muallim Naci" unvanlı eserinde diyor ki:

"İtiraf edilmelidir ki bugünkü" şairlerimiz miyanında bir iki danesi istisna edilecek olursa merhum derecesinde iktidarı edibaneyi haiz bir şair daha gösterilernez. § Yine o bir iki şairin eş'arı istisna edilecek olursa fikir içün asan naciyane kadar mukavvi bir gıda, zihinde o kadar efkân müteaddide peyda eden ve muaheze ve mütaleaya tahamınül gösteren bir eseri edebî daha bulunamaz. Naci efendi, kuvvei şairiyetini herkese teslim ettirecek bir iktidan haizdi. § Müddeti hayatında haklı haksız birçok

¹ Kayın babası, Ahmed Midhat Efedi, devlet tarafından o kongreye murahhas tayin ve izam olunmuştu.

² Kendini etmiş idi kendi, "muallim" telkib".

³ Bu eser, kânunisani 1311 de basilmiştir.

škimsenin tân ve itirafına dücar olmuşdu. Asarını beğenmiyenler, ya bil'akis takdır edenler miyanında kendisinini bir beytini bile okumamışlar bulunduğu gibi hakikaten kudreti temyiziyeye malik ve dekayıkı edebiyeye vâkıf olanlar da vardı. § Naci, tarzı kadimi edebin yetistirdiği suaranın en muktedirlerinden idi. § Eş'arındaki en büyük fazilet, umumiyetle muhtevi olduğu navalâtın sırf sarka aid bulunmasıdır. Tasvirat ve tefekküratı sarka münhasırdır. Heman hiçbir eserinde garbin rayıhai fesad âveri istişmam olunmaz. Hele eçnebi edebiyatını taklid yüzünden bekâret ve letâfetî asliyesini büsbutun kaybetmis olan ibaret ve elfaz ve ifadata kendisinde asla tesadüf edilmez. § En güzel, en metin eş'arı "Atespare" sindedir. Mütaleası, eserin hissolunarak yazılmış es'ardan mürekkeb olduğunu göstermektedir. § Mazhar olduğu sühuleti nazım iktidai nı. alelekser gazeliyat gibi beyhude ve esassız yolda isrimal etmemis olsaydı edebiyata olan hizmeti daha balâter olurdu. § "Tercemanı Hakikat" we muabharen "Saadet" gazetesinde neşrolunan âsarı edebiye hakkında beyanı mittalea ederdi. Bu babda yazdığı mekalâttan san'atı müahezeye âşina olmadığı görülmektedir. § Gerek lisanımızın, gerek edebibiyatımızın talimi, kudemayı şuarayı osmaniyenin ifhamı meziyati yolunda hidematı meşkûresi mesbukdur. § Kendisine sıfatı şairiyeti vermekte bir türlü tereddüdden kurtulamayub "Naci şair değildi, güzel bir lisan muallimi idi" iddiasında bulunanların bu fikirleri doğru olmasa gerektir. Çünki tadad redilen manzumeler sahibini her vakit nazarı mütaliinde şair, hem de büyük bir sair gösterebilecek detecede kıymet ve eheminiyeti haizdir. Naci, Osmanlıların medarı iftiharı olacak bir sairdi. Bitarafane ssöylemelidir ki zemanımızın şuarası miyanında — bir ıki müessisi şiirü edeb istisna edilecek olursa — merhum iktdarda bir şaire tesadüf edilmek kabil değildir. Naci, Osmanlıların birinci derecedeki şairlerı emiyanına dahildir. § Halûk edib, mütevazı, kadirşinas bir zatı kerim idi. Arabî ve farisîde bahrei kâmili vardı. Muharreren fransızcayı dahi az zamanda tahsil ile lisanımıza bazı âsarı nafiai edebiye terceme etmisti."

Faik Reşad merhum "Tarzı Nevini Kıraat" de diyor ki:

"Muallim Naci Efendi, bir büyük şair olmaktan ziyade bir muallimi edeb ve belâgatdır. Kemal, Ekrem, r!âmid Beylerden sonra lisamı edebiyatımızın teceddüdü emrinde haylı hizmeti sebk etmişdir. Bugün ediblerimiz içinde İsmail Safa ve emsali seramedan, Nacinin irşadatından ve bilhassa Hukuk ve Sultanî mekteblerindeki tedrisatından müstefiz clanlardır. § Nacinin sade uslûb ile yazdığı şeyler "sehli mümteni" kabilindendir. Pek kolay zannolunduğu halde güç taklid olunabilir. Gayet tabii'dir. Cümleler, birbirine lâfzan değil, manen merbutdur. Gayri tabii olan edevatı rabtiyeden ve haşivden âridir. Vecizdir, az söz ile çok mana ifade eder. En muktedir üdebanuzdan hiçbiri bir takım galâtat ve hatayayı lafziyeden salim olamadığı halde Naci'nin yazdığı şeylerde yanlış bir kelimeye, yahud yerinde kultanılmanuş bir tabire tesadül edilemez".

İsmail Safa merhum "Küçük bir intikad" unvanile "Pul" mecmuasına yazdığı makalede diyor ki:

".. Şu sırada — lehinde, aleyhinde olarak kendisinden çok bahsolunan — muallim merhumdan biraz da ben bahsedeceğim. Bu salâhiyete kendimi herkesden ziyade malik bulurum. Bir
kerre müşarünileyhin âsarı matbuai nazmiyesi — sanırım — herkesden ziyade mahfuzumdur. Sonra
da kendisirin şiibbanı edeb içinde herkesden ziyade teşvik ve iltifatına mazhar bulunmakla müftehirim,
"Serlevhai şübbanı üdeba" vasfının namı naçizaneme izafetini inerhumun metrukâtı kalemiyesinden
volarak terekesinde tesadiif ettiğim bir mecmuai tekarizden başka bir yerde görmedim. "Şairi maderzad"
ültifatına önce kendi lisanından mazhar olmuştum. Bu zatı âli kadrin ziyaına, hem de pek vakitsiz,

pek erken vukua gelen ziyama, vefatından vefatıma kadar ağlar, namını dolma hürmetle yad ederim. & Merhum, fezaili fitriye ve kesbiyece nedreti emsâli gayri münker zevatdan idi. Gayet fatin, gayet fazil, forbalade gavur idi. Kaidei lisana, siyei beyana mugayir bir kelime, eyet hicbir kelime yazmamakla eslaf ve muasirini içinde temeyyüz etti. § Naci — kendi takdiri âcizaneme göre — bir üstadı şiir değildi. Fuzuli. Nel'î. Nedim değil. meselâ Nailii kadim kâbında sair olamadı. İnsan, her seyde mükemmel olamaz. Merhumun hangi meziyette mümtaz olduğunu söyledim. Makberin mukaddimesini, münderecatını divanelik addeden, "divaneliklerim" i yeksanı hâki makabir gören, "Talim Edebiyat" müellifinin "Takdiri Elhan" daki muahezatına "Demdeme" şivesile mukabele eyliyen muallimin tab'an şiiri hakikiye, fikren ifadeten nezabeti edebiyeye bikane kaldığı anlasılır. "Atespâre", "Serâre", "Füruzan" yalnız isimlerinin medlûli maddisi itibarile muhrik görünür. En hazin bir mevzua mübteni eseri bile bir dem'ai teessürle tecziye olunamıyor. Bu eserlerin mükâfatı, mübtediler içün tekrar tekrar okunmak, birçokları yine mübtediler tarafından ezberlenmek lüzum ve liyakatınde tutulmalıdır. Sıhhat ve selâmeti ifadesi, lisanı tashih eder, təbiri diğerle sair olmak icün istidadı olanları vezinli, kafiyeli tekellüme alıştırır. Olanca insafını toplıyarak söylüyorum ki ben, âsarı Nacide Ahnied Kemalin meselâ "İstiğrak" 1 gibi, hatta yeni şairlerimizden Faik Alinin yine mesela "Tenvimi hissiyat" 1 gibi birkaç siirini görmedim. "Aksetdi bin vahasreta dağlarla çıktım âşina her dağdaki kalbi seda efganımın efganıdır" gibi nefaisi şiriyesi, külliyatı âsarının erkam ühristinde ahad hanesinden ileri geçmez sanıyorum. Kâffei müellefatında ismine "Muallim" sıfatını terdifi, "Mes'ud Harabati" ve "Muallim Naci" mahlaslarile sahnei matbuata çıkarak her ikisi lisanından kendisini göklere çıkarırcasına tavsifi, merhumun Hüma, Sema tahallüs eden bazı cslâf gibi merasimi nesriyata ademi vukufundan baska bir şeye hamlolunmıyacak hod nümalıklarındandır. Ben, bu Zan Âli kadri işte böyle bilir, böyle söyterim. § Dünyadan dün çekilen Nacı, fezaili müsellemesile bugün de sağdır, yarın da. Fakat merzunnun siiriyeti kudsiyesine gölge bile olamiyan o "Hatirai Bedri kübra" sernamei garrası altına yazılan sözler kabilinden eserleri de daha dün bile üful etmişti".

"Mehmed Rüşdi" imzasile Almanya'dan haftalık "Malûmat" mecmuasına [No. 171] gönderilen makalede "Sünbüle" nin nesir kısmından "Ömer'in Çocukluğu" bir Alman müsteşrik tarafından Almancaya terceme edildiğinden ve bir büyük milletin lisanına terceme edilen asarı edebiyemizin bu, ikincisi olduğundan bahsolunduktan sonra deniliyor ki:

"... Sünbüle, muktezayı mevzuu olarak pek sadedir. Sakat selâmeti beyan noktai nazarından âsarı mevcudiyesinin kâffesine faikdir. Her kim ne derse desin, ben, fikrimce, zevkimce, tabiatimce Nacinin âsarı nazmiyesini, nesriyesine müreccah bulmaktuyım. Merhum, zemanında birçok müteşair (!) yetiştirmeğe muvaffak olduğu halde garibdir ki bu çömezler, şimdi muallimlerinin ne şiirini, ne de nesrini beğeniyorlar. Zira o demler geçti. Naci, kudema sırasına dahil oldu. Zaten şimdiki halde kimseyi beğenmemek ecelli meharet addolunuyor".

Ali Kemal, kendi hâtıralarına dair "Ömrüm" unvanile yazdığı makalelerde diyor ki:

"... Naci Efendide o kudreti şaitaneye rağmen hiç zevki edeb yoktu. Kendi sünuhatındez en çuk takdir eylediği ena'hud meyhane gazeli, o gazelin de "Ol kadar çakdım ki tersa zadekênın aşkına Berka döndüm, neşri envar eyledim meyhanede"

beyiti mektuhu idi. § Naci, zirvei ikbalden aheste aheste iniyordu. Ona katşı Ekrem Bey çıkıyordu. Ekrem Bey ki nem o mey ve mahbub mesleğini hoş bulmuyordu, hem de o Naci tagallübünü çekemiyordu. İbtidayı zuhûrunda "Atespare" müellifini takdir etmisti. Hattâ yeni tecelli eden o şairin "Kuzu" gibi, "Feryad" gibi manzumelerini "Talimi Edebiyat" a birer nümunei kemal tarzında almıştı. "Nedir o nevha..." gəzeli bediini lâtif bir tarzda tahmis bile etmişti. Fakat bilâhare böyle yaptığına peşiman olmuştu. Naciyi her meclisi hususide tezyıf eyliyordu. Ekrem Beyle bu zıddiyet, muallimi büsbütün tarzı kadime, kudema perestliğe sevkeyledi. "Ateşpâre" de gösterdiği vadii teceddüdden geri dön. dürdü. Bu irtica, Ahmed Midhatin canını sıktı. O mertebe sıkdı kı "Hasan Mellâh" ın müellifi bir gün muellim Naci'yi bütün peyklerile, Şeyh Vasfi'lerle, Abdülkerim Sabit'lerle, Ahmed Hamdi'lerle beraber gazetosinden kapu dışarı etti. Ayni zemanda Tercemana da hem onlar içün hem de s mey ve mahbub mesleği içun gayet müzeyyifane ve müstehziyane bir bend yazdı. Bir bend ki şiir ve şair namına serhoşluğu bihakkın muahaze ediyordu. Damadını böyle yerin dibine geçirdikten sonra Ustad Elrem'i göklere çıkarıyordu. § Naci, evvelâ "Tarik" gazetesinde Ahmed Midhat Efendiye uzun uzadiya, lâkin ihtiramkârane, edibane mukabelelerde bulundu. Yalnız mesleğini müdataa evledi. Efendinin şahsına, kalemine fevkalâde hürmet gösterdi. Sonra "Tarik" 1 bıraktı. "İmdadülmided" : tesis eyledi. O vasıta ile nesri âsar ve eş'arda devam etti "Köylü kızlarının şarkısı" nı o taecmuzi mevkutede neşreyledi. Letôfeti mêna bir tarafa dursun, fakat lâfız itibariyle Türkcemiz safvet ve safiyetin bu mertebesini nadiren ihraz eylemiştir. İste Türklüğü candan sevenlerin meski tetebbü ittihaz edecekleri lisan, itikadımızca bu lisandır. § Naci "Saadet" gazetesinin riyaseti edebiyesini de deruhde eylemişti. "Torcemanı Hakikat" deki mastabai şiir ve şuarayı, lâkin daha sönük bir derecede oraya nakletmişdi. § Bu esnalarda Naci ve Ekrem cideli edebisi pek kızışmıştı. Hettâ hududı edebi bile aşmağa oaşlamıştı. Menemenlı Zade Tahir Bey, ibtidaları Naci tilmizlerinden idi. Hattâ şürlerini bir mecanua seklinde nesredeceği vakit muallim, ona "Elhan" unvanını vermişti. Lâkin Tahir Bey, sonzaları büsbütün Ekrem Beye bağlandı. Üstad, Ekrem de "Takdiri Ekhan" diye bir risəlei intikadiye segreyledi. Bu risale edebiyata dair birçok tasvirlerden, tasavyurlardan, telekkürlerden mürekkeb idi. Ayni zernanda Nacinin şahsına da, mesleğine de kısmen reva, kısmen nareva milhacemeleri havi idi. Naci küplere bindi. "Zemzemeye dendeme" diye Ekremin aleyhine "Saedet" de yiirümeğe, fakat pek dürüstane, pek insafsızca, hattâ bazan pek bayağı yütümeğe başladı¹. § Ektem Bey, o davri edebe göre hakikaten bir üstad idi. Edebiyatı Naciden daha ziyade bir ihata ile anlıyor, bahusus anlatiyor, tedris ediyordu. § Ekrem Bey de Naciye karşı insafsız idi. İlkönce insaf ile davrananış, kadirşinaslık göstermişti. Lâkin sonra birdenbire biçarenin aleyhine dönmüştü. Müdhiş bir hasmı edebi, battâ hasmı çanı oldu.

§ Naci, necata ermedi. Daha sinni kemalde cihandan geçti, gitti. Fakat Ekrem, yine o zavallıya kinini fürsat düşütükce gösterdi. Bir gün Hâmidle Babiâli caddesinden geçerken bir kitabonın camekânında Nacinin resmini görürler. Zemzeme naşidi, bermutad söylenir. Hâmid, o melekâne hasletile "Canım, neye aleyhinde söyliyorsun? Ademceğiz öldü, gitti" der. Fakat Ekrem "Öldü mü? Doğmadı ki ölsün" diye tezyifinde devam eyler². § Zavallı Naci, Uatadı Ekreme husumetinden — ilatimaldir ki — meyli hakikîsine rağmen edebiyatta yavaş yavaş mürteciane muhafazakâr oldu. Hâmidi'i hiç beğenmemeğe cosaret etti. Kemale bile arasıra itirazdan geri kalınadı. Ekrem Beyi sevmediği için Hâmidi sevmezdi. Bir de hakikati söylemeliyiz, Hâmidin o tarzı bülendi beyanını pek anlamazdı, muğlak xıllurdu. Fikren basit olmakla beraber gayet vuzuha meyyal idi. O kadar ki, öyle vazıh yazı

¹ Munstfane söylenirse buna sebeb olen — pek sevdiğimiz, hürmet ettiğimiz — üztadı Ektemimizdir. İbtida o taş attı Beriki de bir taşa beş raşla multabele etti, pek ileri gati.

² Sa zustawere, Mangdin hatu aunda başka suratle yazılmıştır, açağıda görülecektir.

vazan, sür söyliyen bizde nevadirdendir denilebilir. § Ostadı Ekremle bu ihtilâf, bu muhasama. Naci Efendiye bir, hattâ iki üç züriyeti edebiyeyi hasım etti. Çünki bugün bile Naciye adavet bazı genclerimizde şiddetle mevcuddur. Hakikatta Naci, o tahkirlere, tezlillere hiç müstahak değildi. Evveliemirde büyük bir lisan muallimi idi. Yazı yazarken galatlardan son derece münezzeh idi. § Arabî ve farisî yerine mümkin olduğu kadar kudretli ifadeyi, ahengi, insicamı bozmadan Türkce kelimeler, terkibler kullanmak bugün lisanca belli başlı endişelerimizdendir. Keza kısa kısa cümlelerle, açık saçık sözlerle peyanı meram etmeği beğenmeğe başladık. Hatırlıyor mıyız ki, lisanımızda bu iki tarzın da heman heman mucidi o zavallı Naci'dir. § Lisan itibarile böyle. Şairlikce de Naci, öyle yabana atılamazdı. Serarenin bircok gazəlleri harikulâdedir. Es'arı Naci bir ünmuzeci fesahattir. Bu derece müskilpesendane bir tarzı beyan, şairlerimizden pek mahdud kısmına müyesser olmuştur. § Lisan muallimliği, şairlik itibarile böyle. Fikirce de Naci, geri değildi. Hele asla irtica ile mahkûm edilemezdi. Ekrem Beyin beğenmediği o "İrcaı nazar" manzumeleri bile muallimin fikren, hattâ siyaseten pek müterakkı olduğuna delâlet eyler. Ş Naci, cidden müttakı idi. Öyle olduğu için bilhassa "Tevhid" lerde "Naat" lerde, harikulâde bir mertebeye irtika ederdi. § Tarzı cedidi edeb tarafdarı geçinenler, Nacinin meziyetlerini hiç takdir etmediler. Her fürsatta insafsızcasına aleyhine yürüdüler. Zavallı ademi fevkalâde kozdirarak edebiyatı cedideye de, üdebayi cedideye de düşmen ettiler".

Ali Kemal, "Üstadı Ekrem ve Muallim Naci" unvanile "Peyam" a yazdığı makalede de diyor ki:

"... şahsan de, manzum ve mensur eserlerile de pek yakından tanıdım ve sevdim. Fakat hakikati söylemeğe mecburum. Muarizlerinin yerden göğe kadar hakları vardır. Naci, edebiyatı bir cürlü idrak, ihata edememişti. Hiç bir zeman okutamadı, anlatamadı. Asla edebiyat muallimi olmadı ve olamadı. Edebiyat diye lisandan bahseçlerdi. Edebiyat başka, lisan tedrisatı yine başkadır. § Evet Naci Efendi, bu lisana harikulâde hizmet eyledi. Bugün Türkcemizi bir dereceye kadar doğru yazabilenler ona borçludur. Bu dava bu noktai nazardan yürütülebilir. Fakat Naciye zemanımızın en büyük edebiyat muallimi sıfatı verilince hata edilir. § Bir insan, her şubei kemalâtta yeditulâ sahibi olamaz. Muallim, bir saracın çocuğu idi. Kadimdenberi ə derece perişan gördüğümüz medreselerimizden yetişti. Mahaza fıtratı harikulâdesile yükseldi, yükseldi, mağbutülemsal bir mertebeye erdi. Malûmazı şarkiye itibarile muhitimizde bir kutub oldu. Bir Şark yairi, hattâ bir Şark edibi, hole bir bacei tipazı eddolezenr. Fekat manai hakikısile edebiyat muallimi sayılamaz".

Ahmed Râsim merhum "İstibdadı Edebi'de: Midhat Efendi, ben, Muallim Naci" unvanlı makalede diyor ki:

"... Naci merhumun Tercemanda bulunduğu son zemanlarda idarehaneye gidip gelenleria kesret, bir aralık tenkidatı edebiyenin cıvıması, âsarı münteşirenin ibtizali gazeteyi enzarı itibardan ıskat etmeğe karar vermiş idi. Neler söylenmiyordu neler. Fakat böyle söylenilen şeylerin çoğu yalan, isnad idi. İşret, mahbub perestlik, bu yalanların başlıcaları idi. Fakat merhumun bazı ebyar ve kıtaatı da bir meyli mahsus sahibi olduğunu işrab ediyordu. Meselâ ağızdan ağıza gezen

Hasanım etme iba Ali Aba hakiçün Sana ben hayli zeman oldu abayı yakalı

berei gibi. İhtimal ki "hasan", "îli Aba", "abayı yakmak" kelime ve terkiblerinin hatırları için. Sən Asır Türk Şairleri — 66 söylenmiş olan¹ bu beyit, alaylıdaranı elinde, dilinde bu meyli mahsusunu ısbat eden bir hüccet gibi gezib dolaşıyordu. Manzunatı arasında:

"Saribülleyli vennehas oldum"

ŝ

"Ol kadar çıktım ki tersəzedegânuı aşkına

Berka döndüm neşri envar eyledim meyhanede"

§

"Bayramda bir nizanıma koydum ki hanemi Yaran görünce bir yeni meyhane aandılar"

ve emsalı mısralar ve beyitlerde bu zannı haricen takviye ediyordu. Halbuki Naci methum, cidden nezibül chlâk idi. Top, esmer çehresi üzerinde daima müteyakkız duran şehlà gözlerinin ikide birde yan bakışları mutlaka tebessumler, bazan kış kış gülüşlerle mürafik bulunurdu. Ağzından hattâ türkcesinin hücneti var imis de anın için arabcası veya farisisi söylenirse o hucnet zail olurmuş itikadile mugaviri edeb elfazdan ne birinin sadır olduğunu isittim, ne de tefevyüh etmis olduğunu bir baskasından duydum, İsreti, aysı müdam suretinde değil idi. Ekseriya seyrletir, bazan birahanelerde yemek esnasında bir iki bira içer, bazan Yemiş iskelesindeki yüksek meyhaneye gider, bir buçuk şişe, yani elli dirhem rakı ile neş'elenirdi. Vazıülhal olmakla beraber her zaman temiz gezerdi. Reftan da gözleri gibi sehle manzar idi. Muhadaratı ilmiye ve edebiyeye son derece ehemmiyet verir, geceli gündüzlü çalışır, bilhassa lisanın pürüzlerini tenizlemekle uğraşır, münakkahiyeti elfaz ve kelimate rizyet ederdi. Bu sâyi müsmiridir ki lisanımızda mühim, büyük bir devri nekahet ümidi uyandırdı. "Yazmış bulundum", "Şöyle böyle", "İntikadat" gibi âsarı bu devrin pişdaranından madud olduğu gibi "Mecmusi Musilim" deki mebahisi muhimmei lisaniyesi, bilhassa "Edevat" hakkındaki mutaleatı vaktfanesi, "Lûgat" i bu biiyük lisan âliminin ne kadar ihatalı olduğunu isbat eder. Eş'arında görülen selâget, hatasızlık, hassasiyet, rikkat ve mezivatı adide dahi bu babda sevahidi âdileden maduddur. Zekâ ve irfanı balâter olduğu için idi ki kirkından sonra az zemanda Fransızcadan âsarı adide tercemesine muvaffak olmuş idi. Hattâ "Terez raken" gibi "Emil Zola" lisanı edebisile yazılmış bir ezerin tercemesine başladığı zemanlarda müsveddarı, o esnada "Tercemanı Hakikat" muhairirliğinde pulunan Halid Bey merbuma — bir yanlışlığa mahal kalmamak recasile — gönderdiği halde — Halid Bey, tercemedeki mutabakat ve letafete hayran kaldığını bana mükerreren söylemişti. "Hugo" dan ve sair Fransız sairlerinden nazmen yaptığı tercemelerin mislini, heman hiç bir lisan asina sairimiz viicude getiremez. Letaife meyli pek ziyade idi. Ufak bir nükte ve yahud tuhaf bir vak'a, anı dakikalarca güldürürdü. Deve tüyü tengi pardösüsü gözümün önünden gitmez. § Şair gördükce ziyadesile güler "şurayı osmaniye içinde iki meşhur deli vardır. Biri "Deli birader", digeri de "Celâli hayalpervet" der idi. "Takdiri elhan" ın intisarile aleyhindeki tarizata mukabil "Saadet" gazetesile Ekrein Bey merhumun "Zemzeme" sini tehzilen yazdığı "Demdeme" ye bilâhare pek çok peşiman olduğunu bana çok defa itiraf etmiş idi. Filvakı merhumda esnai musahabette bile derince bir gurur, alıngan bir izzetinefis mevcud idi. Mes'udı harabatî" diye telâkkub edişi temdihinefs için olsa gerektir. "Ömerin çocukluğu" ne kadar hüzünaverdir. Asarı şiiriyesine verdiği unvanlar ki "Ateşpare", "Şerare", "Fürüzan" dır, şairliğinde temeddühe kail olduğunu gösterir. "İstilahatı edebiye"si gayretle veciz, münakkah, müfid olduğu için nevzuhur şairlerimize okumalarını bilmünasibe tavsiye ederim. "Servetifünun" dühati şiir ve inşasının Naci mesleği aleyhine biletraf açmış oldukları tarizata yetişemeden vukuı irtihali "Devri cedidi edebi" denilen bu büyük komedinin belli başlı nevakısındandır. Öznrümde bir defa tarih söyledim. O da merhumun vefatı günü idi.

² Böyle olması pek muhtemildir. Fakat "hasan" nın ve "aba" nın hanın için "Ali aba" ya bahse ketmak, herhalde müstahsen bir şey değildir, edebe mugayirdir.

Tarih "Azimi huldi betin oldu Muallim Naci" mısraından ibares idi. O gündenberi "Hisabı ebced" e bir daha baş vurmadığım için şu satırları yazarken senei üfulünü bile bulamedım".

§ "Vefatının ikinci günü Midhat Efendiyi ziyarete gitmiş idim. Malûm olduğu üzere Nacı'nin kaim pederi idi. Efendi, beni görür görmez ömrümde kendisinde birinci defa gördüğüm derin bir tezsürle gözyaşları dökerek dedi ki: Rasim, ne gaib ettik biliyor musun? Hazine desem yanında tamtalar kalır. Dün bugün kendirade değilim". Ben de ağladım idi".

Naci'nin meclisine devam eden müstefidlerinden şair Besim Efendi merhumun¹
— talebim üzerine — yazdığı makalenin bazı fıkraları:

"Muallim Naci merhumun tercemei halinin tahriri, mezayayı edebiyesinin tedkiki hakikaten sehli mümtenidir. Çünkü müşarünileyh, muhiti şiir ve edebde bir mültekayı bahreyndir. İhtimal ki tazimkârları, kendisini senada ifrata varırlar. Fakat bu bir ifratı makbuldür, Şübhesiz ki muarızları da taarruzda kezalik ifrata saparlar. Fakat bu bir ifratı medhuldür. Nacı, gerçi bir dahii mütearif değildi. Amma herhalde bir zekki ârif idi. İktidarı şairanesini, tedkikatı lisaniye ve tenkidatı edebiyedeki ihtisası fadılânesile mütenasib görnek istemiyenlerin fikirlerine iştirak edemem. Ben, müşarünileyhin bu iki hasisai mümtazesinde intibakı tam görürüm

§ Naci, halûk, lâübali, beşuş, melih, hayırhah, rahîmülkalb, sehi, şeci, vefadar, hukukperver, deryadil, halen fakir, kalben geni, vaziyeten muhtac, tab'an müstağni, hilkaten meftunı meali, biitün maanii şamilesile afif, zevahiri amaldeki taksiri kesirine rağman rabitai din ve imandaki itkanı müsellem, bir mümini safi siret idi. Meziyatı istinhibatta isabeti teşhise, tabayii teftişde sür'ati intikale mâlik idi. Eyamı ahiresinde "Tarih nivisi Âli Osman" hizmeti muhdesesiyle geçirmiş olduğu birkaç senelik saadeti maddiye, müstesna tutulursa bütün sinini ömtünü maişetce muzayekai medide içinde geçirmiştir. Fakat safayi seriretine kat'a halel vermemiştir. § Müşarünileyhin, muaşeretde görüşnek ister sınıfdan olmayın görüşülmek bekler zevatdan bulunması ve tab'ı istiğnakâr ve tavrı vekarının kasrı rüyet noktasından kibir ve nahvete mütekarib görülmesi, muarızlarına vesilei muaheze ihzar edebilir idise de istimtanı müsahebetle galatı rüyet, tashih olunmak tabiî idi. Merhuma, beliği mader zad denike seza idi".

Abdülhak Hâmid merhum, Bombay'dan Recaizâde Ekrem Bey merhuma yazdığı 5 ve 27 Mayıs 1884 tarihli mektublarda diyor ki:

- ".. Tercemanı Hakikatin nevzuhur tenkidatına gelince, olur ya! Nevzuhur şairlere, münakkıdlere nevzuhur tenkidat yaraşır. Muallim Şinasi, bütün heyetile beraber çekilib yerine Muallim Naci güruhu çıkacak zemanıdır. Zehi terakkı!
- § Naciyi biz, biraz beğeniriz. Anın bizi hiç beğenmesi lâzım değil. Şiiri pek selis. O kadar selâsete ben az şiirde tesadüf ettim. Lâkin —dediğin gibi arada mübalegatı acemanenin de fevkına akiyor. Oraya çıkmak kolaydır. Öyle çıkışa ittilâ denilmez, sade bir irtika denilebilir. Fikri şairane kanadla çıkar, merdivenle çıkmaz. Asarı mütercemesinin asıllarına mutabık mıdır bilmem hüsni tabiate ne kadar muvafık olduğunu görmüşsündür. Ben, ana bir zeman fürsat düşmüş iken Said Paşa ile Berline gitmeği tavsiye etmiş idim, kabul etroedi. Eğer gitmiş olsaydı bize şiirleri başka türlü gelirdi. Senin talime aldığın şiirleri, kendi tarzında ne kodar güzel.
- § Nacinin beğendiğim şiirleri, Talimde senin gösterdiklerindir. Sair eş'arım beğenmeğe vaktım olmadı. Talimdekileri ise selis bulmuştum. Senin tahmın ettiğin gibi hem selis, hem nefis değil. Bazı

Tercemeihali 185 inci sahifededir.

skielerinden selásszile beráber rindlik, sarhoşluk, daha garibi terbiyesizlik zalaşılıyer. § Meksond Ziver, bana bir "Hikmeti edebiye" göndermiş, okudum. Üdeba tadadında çokça semahat etmiş. Naci, Vehşi gibi edebiyatça, yahud bence mechul ve ecnebi isimler var".

Abdülhak Hâmid - Îkdam gazetesile neşrolunan - hâtıratında da diyor ki:

"Alim bir muallim olan Nacinin bir şair olduğunda, yahud olacağında şübhe edilemez. Herhalde mükemmel bir nâzım idi. Eş'arında imsak yerine israf etmemiş olsa ve mensub olduğu Said Paşanın, onu sefaret maiyetine almak teklifini kabul ile Berline gitmiş bulunsa edebiyatımıza daha müfid ve müessir hizmetler etmiş olurdu. Muasırlarına hücum için bir kütlei cehele önünde âlem efraz ve mübahasatı edebiyede nahak yere kalem diraz olmadan hazer ederdi. § Bir gün Üstadı Ektemle Babıâlı caddesinden iniyorduk. Kitabcı dükkânlarına Nacinin resimlerini koymuşlardı. Müteessiren "zavallı Naci" diyecek oldum. — Niçin zavallı diyorsun? — Çünki öldü. — O, daima zavallı idi. — Olabilir, fakat kim zavallı değildir, ey üstadı kül".

Bir gün sadrıesbak Cevad Paşa merhumun konağına gitmiştim. Müsafir odasında — Naci'nin vefatını müteakiben tercemei haline dair bir risale neşreden, Posta ve Telgraf Meclisi Reis Vekili — Salâhi [Bey] i buldum. Paşanın yanına gidinceye kadar konuşduk. İlk ve son mülâkatımız o gün vâki oldu.

Edebiyattan ve üdebadan bahsolunduğu sırada dedi ki:

"Muallimin vefatını, Recai Zâde Ekrem Beye haber verdiklerinde "onun vücudü zaten zaid idi" dediğini işittim. Bu sebeble kendinden nefret ettim."

NAA'T

Baharı feyzi yare irmedim rengim hazanidir Güli ruhsarı yâdile sirişkim ergavanidir Bu âlemde o yekta hak nümayı bir göreydim der Dili hakbin ki hicran âzmayı « ن و أن » dir İreydim âh yüz bin âh o devri devlet efzaye Ki takdirimce her bir ânı, ânı bimüdanidir Taali bahşı ruhum bir melihi lâmekânidir Gönül sultanı tayfile harimi ümmihanidir Cemali nurı vechullah içün bürhanı evveldir Mekali, her dili agâh içün kur'anı sânidir Açıldıkca ülülelbab olur dembestei hayret Lebi i'caz gûyi lübbi esrarı mesanidir Ne bînişdir o bîniş müntehayı raz bînidir Ne danişdir o daniş maverayı nüktedanidir

Nevidi lûtfudur erbabı şevka müjdei ekber
O ekber müjdeye ervahı kemter müjdegânidir
Anın isrinde âsarı beka his etmesem derdim
Bekanın namı vardır âlemi bâki de fânidir
Mukaddes kubbei hadra ki faikdir semavate
Zemine saye salmış arşı âlâyı meanidir
Makamı fahrıâlemdir ne âlemdir "
Bu âlem en büyük bir âlemi razi nihanidir
Olur yeksan zeminidir dimekle asümaniye
Zemininden uçan envare dense asümanidir
Olur girdi rehi ârayişi â'lâyi illiyin
Gubar olmak bu yolda bence aksayı emanidir
« عمر الهمران » nassı hakkiçün rehi aşkında can vermek
Hayatı cavidanidir hayatı cavidanidir

"Leylei Mi'rac" unvanii manzumenin baz ebyati:

Rabbi nutk åferine hamdi sarih Cümle ashabü Âli pake selâm Haliki ihtilâfi leylü nehar Leyl, bin bir güneşli şehr âyin § Nice hikmetler eyler isticlâb § Mazharı feyzi has bazı leyal Bahusus esrefi beni âdem § Mahremi evveli harimi Huda Ahmedin leylei telâkisi § Şebi mirac, has bir demdir Ana aksayı mahremî denilir § Nazar ettikce göz, kevakibine en «سبح اسم ر مك» den § Ey Hudavendi zahirat efruz İntifayab olur mu mişkâtın Bu ne hayret feza kemâli hafa § Gerci hep kâinat bürhanın § Varlığın karşısında mabudum Biz yokuz bizdeki vücud senin Verdin insan ile bu mülke şeref Ki habibi şeref penahındır Seni bildirdi halka bilifsah

Efsahulmürseline medhi fasih Dimeden dil eder mi fethi kelâm Eylemiş kâinatı hikmetzar Ruz, yekpare bir zıyayı mübin İkisinden dahi ülülelbab Yükselir fikri nüzhetile hayal Nuri akdem, nebii mu'ciz dem Mürsidi ekmeli tariki Hüda Cezbeder en azîm takdisi Alemi hası fahrı âlemdir Anı hakkiyle Hakla kendi bilir Akleder intikal sahibine Hakkı tenzih eder müşarikden Bu ne hayretfeza kemâli büruz Nursun, nurusun semavaan O hafadan zuhure geldi safa Bilinirken bilinmemek şanın Divemez kimse ben de mevcudum Bizi var eylemekde cud senin Eyledin bir şehi halile Halef Hası hâsanı barigâhındır Eyledi hali âlemi ıslah

§ Başka bir âlem oldu âlemi hâk Ne maali, maanii Kur'an Oldu ruşen cemali feyzi kemal § Fer verub de nigâhi dikkatine Bir melâhat görür ki ekmeldir § Emlâhiyyetde, efsahiyyetde Ana mahsus o imtiyazı celil Înzivagâhda bulunduğu dem "Geldi bir cezbe kalbi sadıkına Filhakika o aşkzadi halûk Kurbi mirac anın neticesidir § Aczi dil mâni oldu takrire

Hake indi maalii eflåk
Hüsni ahlåk anınla bulmada ån
Dehri tutdu kemali feyzi cemâl
O kemalin bakan hakikatine
O da hüsni Habibi ecmeldir
Her faziletde, ercehiyyetde
Yine kendi bu müddeaya delil
Dediler valihane ehli harem:
Mustafa åşık oldu Halikına"
Hakka hem åşık oldu hem maşuk
Aşku maşuku âşık olmuş bir
Hiç o âlem gelir mi tâbire

GAZEL.

Nedir o nevha şu viranenin civarında
Dokundu hatırıma hali inkisarında
Değil garib bulunsam mudam mesti harab
Müsafirim vatanın bir harabe zarında
Havada yaprağa döndürdü ruzgâr beni
Hazane müntazırım önrümün baharında
Ederse dil yeri vardır vedai mülki vücud
Garibe yer bolunurmuş adem diyarında
Kararyab olamam gerçi mesti serşarım
Hased o rinde ki âsudedir mezarında
Gönül o nev seferi nur tal'atın Naci
Yanar kıyametedek narı intizarında

ŞARKI

Itmesün avdet melâli intizar Geçme ömrüm geçmeden ey nevbahaz Eyleriz birlikde âlemden güzar Geçme ömrüm geçmeden ey nevbahar

Bekledim ben bunce müddettir seni Sende lûtfet, bekle bir müddet beni Etme mahrumı taravet gülşeni Geçme ömrüm geçmeden ey nevbahar

Varsa üç beş gün bakası ömrümün Olmasun muhtel safası ömrümün Sende olsun intihası ömrümün Geçme ömrüm geçmeden ey nevbahar

KÖYLÜ KIZLARIN ŞARKISI NİŞANLI KIZ

1 Su kızın nişanlısı şanlıdır Tepeden nasıl iniyor bakın Koca dağ gibi deli kanlıdır Yaradan nazardan esirgesin 2 Fese bak fese ne güzel de al Ne de hoş belindeki morlu şal Dimedim ya ben sana bak da kal O kadar da bakına ziyanlıdır Ne kadar kızardın aman aman Beri gel bayılma a kız heman Neden öyle başına çıkdı kan Yüreğin de pek halecanlıdır 4 Yakışıklıdır seviyor cihan Anı ben de pek severim inan Benim olsa bari şu kahraman Olamaz ne çare nişanlıdır 5 Ne darildin Ahmed'in oynaşı Darilir mi ademe kardası Sana benziyor şu dağın başı Ne zeman bakılsa dumanlıdır 6 Somurdub oturma daril da git Bizi ihtiyare şikâyet it Beni istemekte olan yiğit Daha şanlıdır daha anlıdır

> İtilâfatile oğraşmakda dehrin zevk yok Zevk anın mirsadı ibretden temaşasındadır.

NACI

Hasan Naci [Efendi], "Alaybeyi Zâde" nâmile mâruf tüccarden Hacı Osman Efendinin oğludur. 1854 [1271 H.] de Trabzon'da doğdu.

Trabzon Rüşdî Mektebinde, muahharan hususî muallimden Farisî, hisab, coğrafya, mantık, beyan, usuli fıkıh, şerhi akaid okudu.

1878 [1295 H.] de Maliye Nezaretinde Duyuni Umumiye Muvazene Kalemine girdi. Bir ay sonra Trabzon'a avdet etti. 1880 [1297 H.] de meclisi ziraat kitabeti ile fahri âzalığına, 1883 [1300 H.] de Trabzon Merkez Liva Bidayet Mahkemesi Başkitabetine tâyin olundu. Daha başka memuriyetlerde bulunduktan sonra Bâbiseraskerî Muhakemat dairesi başkâtibi oldu. Ulâ sınıfı evveli rütbesini ihraz eyledi.

Darüşşefaka ve Galatasaray Mektebi Sultanisi edebiyat muallimliğinde bulundu. Meşrutiyetin ilânından sonra tekaüd edildi.

1920 [20 Rebiulâlur 1338] de vefat eyledi. Merkezefendi kabristanına defnolundu.

Üsküdar'lı Talât merhum, şu kıt'ayı söyledi:

"Ecillei şuaradan Alaybeyi zâde Cenabı Nacii şirin sühan vefat etti Yazıldı gayei fartı esefle tarihi Koyup bu âlemi Naci de cennete gitti

"Neşide" unvanlı mecmuai eş'arı ve "Lisanı Kitabet" ismindeki eseri matbudur. "Serairi Alüftegân" namında millî bir romanı da vardır.

Orta boylu, seyrekce kır sakallı², esmer renkli, siyah gözlüklii, ehli daniş idi. Güzel şiir söylerdi.

¹ Bu mısra, ebced hisabile 1258 tutuyor. "Est" in gayesi olan ve seksen adedini gösteren "f" ilâve olunursa 13 38 olur.

² Yukardaki resim, vefatından 25 sene evvel yapılmıştır.

Dâva veliillerinden biri, mülkü olan iki dükkânı satmak üzere Naci [Efendi] den altmış altın pey alır, sonra inkâr eder. Mesele, mahkemeye düşerek uzadıkca uzar. Naci, mahkemeye verdiği sahifeler dolusu şikâyet ve müdafaa nâmeleri, her mecliste okur ve şifahen de izahat verirdi. Bundan başka tanzim ettiği aşağıdaki sarkıyı da hem kendi okur, hem çocuğuna — ahengi mahsus ile — okuturdu:

Şık Beyin satlığa çıkmış bir iki nesnesi var Humakadan iki üç yardağı, dilbestesi var İştikânamelerin dosyası var, destesi var Bu işin güftesi var, bestesi var, hastesi var.

Şık Beyin debdebesi, gözlüğü aldattı bizi Satacakken bize bir mülk, alıp sattı bizi Bir de tehdid ile dilhastelere kattı bizi Bu işin güftesi var, bestesi var, hastesi var.

Şık Beyin cür'eti malûmesine hayranız Kâh giryan oluruz haline, keh handanız Elemü cevr ile biz merhamete şayanız Bu işin güftesi var, bestesi var, hastesi var.

Kendi yazmış dediler güftei malûmesini Yaptı İhsan var ise bestei mevhumesini Yazıyor hastesi de işte bu manzumesini Bu işin güftesi var, bestesi var, hastesi var.

Naci [Efendi], küberadan birinin nezdinde bulunduğu sırada bir âdem gelerek pek acayib surette iltica etmesi, hayretini mucib olduğundan aşağıdaki beyti söylediğini, bana nakletmişti:

"Aceb bir iltica, bir mülteci gördüm ki âlemde Ne öyle iltica ettim, ne böyle mülteci gördüm".

Naci'nin irtihali esnasında Ali Kemal, "Peyamı Eyyam" a yazdığı makalede diyor ki:

"Merhum müşarünileyh, o mahviyetile, o mahdudiyetile beraber bence mazii edebimizden güzide bir hatıra idi. ŞAslen Trabzon agniyasından idi. Sabayetindenberi ömrünü İstanbulda geçirdiği, türkcezi pek mükemmel bildiği halde yine bir parça lâz şivesile görüşürdü. § Fırakı dâlleden telkib eylediği İttihad ve Terakkiyi hiç sevmezdi. Hattâ bir unsurı ecnebi addederdi. Sıyasıyatta daha ileri gidemezdi. Fakat edebiyatta hoş suhbet idi. Güzel beyiler bilir, bildiğini verinde sarfederdi. Bir gün sahhaf rarıklı İsmail Efendinin dükkânında lâtif, fakat "ketebe" siz bir yazıyı tedkik ediyorduk. İsmail, diyordu ki "Ketebesi olaydı bu yazı çok para ederdi". Naci methum, "Öyle dir bocam,

Halk esiri şühret olmuş eylemez im'anı zat Namei hoş harfe bakmaz zeylde nam olmasa"

zaukabalei lätifesinde bulundu."

Yine mihrinle gönül oldu siyh ruzı firak Sakalım akına kıl lûtfu kerem ey yüzü ak Buldu nurunla cihanı ezeli tabı zuhûr Oldu vechinle delili ahdiyet âfak Can verir gayreti kurbanın ile İsmail Şevki lûtfunla yaşar ruhı Halilü İshak Seni tebcile göğe çıktı Mesihi güya Seni tavsife yere indi Kelâmı Hallâk Döndü aşkınla yine sine tecelli zâre Bu ne ateş ki hasü hârımı etmez ihrak Şevki didarın ile oldu gönül matlaı nur Cok mudur vakti seher eylese mihrim israk Cevheri nutkumu lûtfunla kıvem senc evle Ey güzide güheri madini rahmü esfak Her zeman kudret Natinle bekâm eyle beni Komadı tabü tuvan cismi nizarımda meşak

GAZEL

Cevherim, kânı dili feyz averimden bellidir Safvetim, rengi lâtifi cevherimden bellidir Özge bir âyinedir nutkum cemâli sirete Siretim, nutkı hakikat perverimden bellidir Bende etmiştir taayyün nurı istidadı aşk Nurı istidadı aşkım gözlerimden bellidir Eylerim hep böyle müstesna güzeller intihab Tab'ı müstesna pesendim dilberimden bellidir Ben bu ateşlerle ifnayi vücud etsem dahi Bir zeman var olduğum hakisterimden bellidir Meşrebimden etmesin erbabı himmet iştibah Meşrebim, meyli maali küsterimden bellidir

Mihnet sarayı kalbimi geldin sen eyledin Ey nun dide, dideleri rusen eyledin Gördünse söyle ruyi sefa, haleti huzur Yıllarca kûyi gurbeti sen mesken eyledin Benzer ki ey gönül yine oldun esiri aşk Agazı nalişi elemü şiven eyledin Sad âferin tecellii vicdan füruzına Ey nân aşk sineleri eymen eyledin Ey âhı cangüdazımızı ateşin eden Dilbelerin de dillerini ahen eyledin Ey eşki dide, kûyine oldun revan yine Ol nevnihali nazı vefa düsmen eyledin Oldun belâyı âlem olub sen de hanegi Ev derdi ays, can evini mesken eyledin Naci'yi derdi hicr ile sordun kim etti zar Ey mesti nazı cevrü tegafül, sen eyledin

Senih Efendinin askerî tekaüd sandığı nezaretine naklile dairei seraskeri riyasetine Şerefüddin Efendinin tâyinine tarih:

> Gitti cenabı Senih Miri Şeref perveri Şevk ile tarihini Eyledi hatif nida

İzzile ikbal ile Talii kıldı halef Şimdi ederken hisab Buldu riyaset şeref

1303

NACI FIKRET

Naci Fikret, ulemadan Mustafa Fikri Efendinin oğludur. 1891 de Konya'da eloğdu. İbtida babasından okudu. Sonra Konya mülkî idadi'sinde tahsil etti, şahadetnâme aldı.

O, mektebin son sınıfında iken arkadaşlarından bazılarile beraber "Ufkı Âti" adlı ilmî ve edebî bir mecmua neşretti, felsefî manzumeler yazdı. Konya'da muhtelif tarihlerde çıkarılan gazete ve mecmualarla İstanbul'da intişar eden "Zekâ", "Felsefe Mecmuası", "Millî Mecmua" namlarındaki mecmualara ilmî ve felsefî makaleler gönderdi. Müessisi ve başmuharriri olduğu "Yeni Fikir" mecmuasının neşrolunan nüshalarında da hayli manzumesi yardır.

Umumî Harbde ihtiyat zabiti olarak Irak cephesinde muharebata iştirak etti. İstiklâl Harbi'nde de bulundu.

Konya'da "Ümid" namındaki hususî idadide, "Anadolu İntibah Mektebi" nde ve

Konya Lisesi'nde coğrafya ve felsefe okuttu. Üç sene Konya Âsarı Atika Müzesi Müdürlüğünde, birkaç sene "Yusüf Ağa Kütübhanesi" memurluğunda bulundu.

İstanbul'a geldi. Darülfünun Edebiyat Fakültesi Kalemi Kitabetinde istihdam olundu. Şimdi Üniversite kütübhanesinin gayretli ve liyakatli memurlarındandır.

Bay Naci Fikret, tercemei haline dair verdiği verakada diyor ki:

"... Ben, şair değilim. Fakat küçüklüğümdenberi şiir ve edebiyata karşı büyük bir meclûbiyetim vardır. En sıkı günlerde — şiddetle memnu olan — eserleri gizli gizli arayıp buluyordum. "Zafername" yi ve emsâlini âdeta ezberliyordum. İstan-

Bon de decim his

"Noye tevil ediyorsun Fikret! Nice manasus isim var fikr et".

Naci Fikret, verakasında der ki: "mecmuaya böyle manasız bir isim verilmesine muterizdim. Fakat o zeman her yeni şeyi taklide tehalük gösteren arkadaşlarım "Fecri âti" ya nezire olsus diye ba manasız ismi bulmuşlardı".

bulda çıkan edebî ve ilmî mecmuaları alıyor, onlardaki şiirleri tanzire çalışıyordum. Elhasıl bu tabiî ve irsî incizab ve temayülün tesiriledir ki — zira babam¹, hem üç şark lisanında yedi tulâ sahibi, hem muallim Naci tarzında bir şair idi — 1911 den itibaren bazı his ve fikirlerimi nazmen kaleme alınağa başladım. Bir müddet felsefe ve müsbet ilimler ibtilâsının araya girmesile teahhure uğrıyan şiir zevki 1925 den itibaren tekrar canlandı, hâlâ devam etmektedir."

*

BIAMAN YAŞ

[Borde müzesinde bir heykelin altında şu ibare yazılıdır: Car agz ar: saos pixi⁸]

Hayatın en güzel anı bu andır Bu yaş pek biamandır, pek yamandır Bu çağ, evci berini hüsnü andır Bu yaş, pek merhametsiz, pek yamandır.

Füsunile cihan âşûb olan sin Ne zalimdir! Ne müstehzi! Ne hain! Güzellik her zeman mühlik ve lâkin Bu yaş pek başka andır, pek tirandu²

Bunun berk urduğu tenden sakın sen Yakar meclûbunu mutlak o gül ten Belâlardan masun olmak dilersen Güzel yaştan hazer kim cansitandır.

Hayatın en şehi, taşkın ve parlak Tecelli ettiği andır bu mutlak Zehirler âdemi lâkin o berrak Biyaz cildin derunu baldırandır.

Gelir bir âfeti şadanü şadab Siyan çeşmi yanar mahmurü bitab Bir öyle ateş eyler dilde ilhab Ki can yakmakta duzahtan nişandır.

¹ Konya vilâyer halkiyat ve bazsiyatı" adlı eserde [s: 109] seremei beli verdur.

I Tierre - Zalion

Gözünde parliyor bir hirsi temmuz Fakat vardır elinde tiri cansuz Hedef: Hassas olan her bir cenandır.

Bu yaştır bedri tamı, mahı ömrün Ki ten bir sihr ile eyler tezeyyün Onu zahirde sa'daver görürsün Fakat bir devri mirrih ıktırandır.

Nedir bu yaştaki feyzü taravet? Nasıl olmuş bu çağ hep pür letâfet? Niçin parlak? Nedendir zi sabahet? Hayatın subhu, yani unfüvandır.

Taravet bürcünün kalbinde şarīk Olan hurşide denmiştir mürahik Fakat böyle semavî hüsne âşık Yürek, amacı tiri hakiyandır.

25 Teşrinisâni 1928

DERBEDER AYYAŞ

İsmail Safa mezherna pazire

Hercümerc olmuş sakal, bıyık, bulanmış dideler Dizleri titrer, yürürken bazı bazı sendeler Yüz yaşında piri fâni veş betaetle yürür Bazı inler, bazı çeşmanı olur yaşlarla pür Böylece gitti ve bir bakkala girdi muhteriz Korkuyor bakkalı görmekten abusü müşmeiz Bekledi bir hayli, sonra haifane istedi "Üç şişe konyak, Ligor, ver, şimdilik kâfi" dedi Şimdilik kâfi, evet, her şeb boşaltır beş şişe Hem verir bakkal ve hem şaşmakta bir böyle işe Çıktı dükkândan yine lerzan bacaklarla heman Çehrei bitabına gelmiş lâkin şimdi can Şimdi almıştı gıdayı başka bir şey istemez Her gece zehrab içer, günlerce hiç bir şey yemez

Gitti gitti, en nihayet dahil oldu bir hana Şimdi gelsin de bu handa oğlunu görsün ana Kalmamıştır kimsesi: mader, peder ya akrıba Hepsi de gitmiş, öbür dünyada tutmuşlardı ca

27 Teşrinisâni 1932 Çemberlitaş

(TANTAL) e

Kaptığın meyveyi ekleylemeden en müdhiş Bir ceza verdi sana hırsı rekabetle felek Ayni işkenceyi çekmekte sana benziyorum Karşıdan seyrederim meyveleri imrenerek

³ Sürde bazen "Azer" mehlésini kullanmıştır.

NACIM

Abdurrahman Nacim [Esendi], Süleymaniye eşrafından Mehmed Beyin oğludur. 1833 [1249 H.] de Süleymaniye'de doğdu. Süleymaniye ve Bağdad medreselerinde tahsili ilim etti ve icazetnâme aldı.

1862 [1278 H.] de İstanbul kütübhaneleri müfettişliğine tâyin olundu. 1865 [1281 H.] de memuren Tunus'a gönderilen Haydar Efendinin maiyyetinde kâtib sıfatile Tunus'a gitti. Avdetinden sonra salise rütbesi ve "1400" kuruş maaş ile Paris'de Mektebi Osmanı hocalığına, 1868 [1284 H.] de kütübhaneler müfettişliği ile beraber takvimhane musahhihliğine, daha sonra Bayezid Rüşdi Mektebi Farisı muallimliğine, Vekayii Zabtiye gazetesi müdürlüğüne, İstanbul Temyiz Meclisi Şubesi mümeyyizliğine tâyin ve tenkihatta azil olundu.

Bükaülaziz, Baalbek, Lâzkiye, Hasbiya, Cebelei edhemiye kaimmekamlıklarında ve Lülebergos, Edirne Müddei Umumî muavinlik-

lerinde ve Hudavendigâr, Haleb İstinaf Müddei Umumiliklerinde, Diyarıbekir İstinaf Ceza Dairesi ve muahharen yine orahın bidayet mahkemesi birinci riyasetinde bulundu. 1889 [1306 H.] de azledildi. İsnad olunan ahvalden dolayı İstanbul'da Mahkemei Temyiz Ceza Dairesinde alenî muhakemesi icra kılındı. Mes'uliyeti mucib bir hali olmadığına karar verildi.

Beyrut, Adana İstinaf Müddei Umumiliklerine ve 1894 [1311 H.] de Mamuretülaziz İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi riyasetine nasb olundu. Mütemayız rütbesini, dördüncü rütbe Osmanî nişanını ve iftihar madalyasını ihraz eyledi.

1895 [1312 H.] de Harput'da vefat etti.

Türk, Areb, Fürs lisanlarile tekellüm ve kitabet ve Kürdce tekellüm ederdi.

Nacim Efendinin erbabı ilirəden olduğunu, kendini tanıyanlardan işittik. Fakat âlimlik başka, şairlik yine başkadır. Her âlim şair olamadığı gibi her şair de âlim olamaz. Nacim'in görebildiğim eserleri, şair değil, pek o kadar kuvvetli nâzunda olmadığına şehadet ediyor.

Basılan ve basılmıyan eserleri:

1 — "Hüviyyeti sübhanî ve mahiyyeti insanî"

"Biz âyineyiz sureti lâhut numayiz Biz mazharı eltafı Huda, müşti gedayiz"

matlalı gazelinin şerhidir. Kendi yazısile 1296 da basılmıştır.

« الاربعون في الاربعين من إحاديث سد المرسلين » — 2

Nesayiha müteallik ehadisi şerifeyi havidir.

- د احس الدلالة الى الرسالة » 3
- 4 "Gülzarı Edeb". Türk, Areb ve Fürs lisanındaki hikemî eşardan müntehabdır. 1309 da Beyrut'da basılmıştır.
- 5 "Rahnamei Diyarıbekir". Farisidir. Manzumdur. 1302 de tanzim etmiştir. İstanbul'dan Diyarıbekir'e kadar menziller ve kasabaların mesafesini ve ahvalini mübeyyindir. "Gülzarı Edeb" in nihayetinde mündericdir.
- 6 « مدية الاعم و خلاصة الحكم ». Sekiz cildden miirekkebdir. Siyasiyatdan bahis-dir. Birinci cildini Türkceye terceme etmiştir.
  - 7 «نم الرفق » edebiyatdandır.
  - 8 "Safvetülkelâm" edebiyatdandır. Nüzhet Efendi ile müşterekdir.
  - 9 «Teshilüttahsil» nahve dairdir.
  - 10 Arazi ve Tapu nizamnamelerinin Arebceye tercemesi.

GAZEL

Biz âyineyiz sureti lâhut nümayiz
Biz mazharı eltafı Huda, müşti gedayiz
Zahirde eğer katra isek yemmi kemâliz
Suretde eğer zerre isek şemsi Hüdayiz
Gerçi beşeriz secde kılarlar bize eflâk
Fermandihi iklimi fena, şahı bekayiz
Sen sanma bizi ehli zemin, arşı muallâ
Mevrusı pederdir bize biz, ehli semâyız
Hep hoş görürüz, kimseye ta'n eylemeyiz biz
Düşnam değil âdetimiz ehli velâyiz
Sofi değiliz mescidü meyhane perestiz
Hayrü şeri temyiz ederiz biz urefayiz
Kaim değiliz hestii mevhum ile sabit

180 1.25.1

Hâkim değiliz kimseye mahkumı kazayiz Yokdan gelemez bunce sada bezmi cihane Var mebdei bul dinle ki hep nağme sadayiz Bakmazsa da ger lûtfile ol şahı hakikat Hep şükrederiz bendei bîreybü riyayiz Her halde şükran ile sabit kademiz biz Kelbiye değil meşrebimiz ehli vefayiz Bu beznde biz kesret ile halve nişiniz Biz vahdetiyiz Nacimi tevhid edayiz

J. Day

Zinhar çalış olma emin mekri adudan İklimi dilü cane adu mefsede cudur A'dayı zebun sanma zebun olsa da a'da Cevlânına mâni kalemin bir seri mûdur Yüz verme girer çeşmi cihan binine nadan Yok şübhe mekes tınetinin meşrebi budur Bezleyleme sen lûtfunu her şahsı leime Hep lûtfa bedel unf, fürumayeye hudur Tedbirde taksir ederek söyleme takdir Hükmi kadere azvi hata mahzı gulûdur

Kaldı sensiz sureti bican gibi cana tenim Ruhsuzdur bak benim tasvirime işte benim

مدقك من يلقاك في كل حالة جشر و يضحي الوداد ملازما هلا عمين صدالبلاء محاربا ولا يصبحن عندالرخاء معالما وقارا نام باشمه يست صاحب

وقارا نام باشد نیست صاحب نددم من وفا از یك مصاحب عاید كرچه خودرا بار صادق ندارد راستی چون فجر كانب

³ Yelmız tasvir değil, sözde ruhsuzdur. Ruhlu söz söylemek "sureti biçan" e cen virmek gibi zordur.

NADIR

Hasan Nâdir [Efendi], 1830 [1246 H.] da Maraș'da doğdu. "Karazâde" aile-sindendir.

Yalnız sıbyan mektebinde okudu. Fakat zekâsı sayesinde — tahsil gören — em sâline tefevvuk etti. Meraş mahkemei şer'iyesine girdi. Uzun müddet devam etti. İlâm tanziminde ve "Sak" de meharet gösterdi.

"Salâhuddin Enis" imzasile yazılan makalede deniliyor ki:

"Nâdir, mağrur bir âdemdir. Fakat Fikret'in, Nef'î hakkında söylediği gibi "Ona bir başka zemin, başka zeman lâzımdı". Nâdir, başka bir cev, başka bir âlem istivordu. Onu etrafında bulamadı. İşte bu inkisarı hayaldir ki, seriütteessür olan Nâdir'i bedbin yaptı, rakıya ve harabatiliğe sevketti. Hayatının sonuna kadar bütün gün ve gecelerini mesti lâya'kil geçirdi."

Meraş'da bulunduğu esnada Nâdir'in menkabelerini dinliyen ve manzumelerini takdır ile okuyan üdebadan bir zat, bana gönderdiği mektubda diyor ki:

"... O zeman halkın lisanında — Meraş'ın şairi mader zadı — Nâdir'in gazelleri dolaşır ve saz âlemlerinde bu gazeller terennüm edilirdi. İçinde güzelleri az olmakla beraber mahsulâtı mahalliyeden olduğundan mı, nedense yerliler pek ziyade zevkıyab olurlardı. Ayık gezemez bir halde mesti müdam iken mevlidi nebiye dair üç manzume yazmıştır ki, Süleyman Efendi merhumun Mevlid manzumei mübarekesi yerine Meraş'ta okunurdu. Rivayete göre kendi de davet olunur, fakat cemaatin arasına girmez, kapının dışında oturur, manzume okunurken ağlıyarak istişfa' edermiş. Veys Paşa, 1865 [1282 H.] de Meraş mutasarrıfı iken oğlu Ali Ruhi' ile Nâdir birbirlerini heciv ederlermiş. Nâdir, şu beyti o vakit söylemiş:

"Hırlayub üstüme geldikte deri meykedede Bir uruşda köpeğin çıkdı dibinden canı"

Veys Paşa, Nâdir'i himaye ve harabatilikten vikaye etmek istedi, kendi evinde içmesini teklif etti. Ancak bir hafta zabtedebildi. Nâdir, bir gün paşanın evinden savuştu. Aradılar, meyhanede buldular. Paşanın üç gün evvel yaptırdığı elbiseyi

¹ Payitaht gazetesi 11 Şubat 1337.

² Nel'iyede nadirede aceba nasıl zemin, nasıl zeman lâzımdı?

³ O zeman Ali Ruhi, 12 yaşında idi. O yaşda da şiir söyler miydi, bilmiyorum. Nadir isə 36 yaşında idi. Böyle yaşlı bir âdemle bir çocuğun birbirini heciv etmesi müsteb'ad görünür.

meyhaneciye terhin ettiğinden eski bir hırka ile getirdiler. Paşa, bu hali görünce ıslahından ümidi kesti. Himayeden vazgeçti.

"Mest gördükde beni sen men kılma ey hakim Zahmi cismü cane bir daruyi merhemdir kadeh Padişahı kişveri aşku mahabbetten bize Vahyı peygan etmeğe bir peyki âzamdır kadeh"

diyen ve yaşadığı müddetce kadehi elinden bırakmamağa azmeden bir serhoştan, ehli huş, elini çekmez de ne yapar?

Hele şu mestane vasiyeti dinleyiniz:

"Cismimi piri mugan bâde ile gasl etsûn Sâkiler mey dökeler sagarı minalardan Bütün erbabı harabat namazım kılalar Elhazer uğramasun semtime mollalardan Nâşımı defnedeler ziri hame meykedede Kûşuma zikr erişe nalei sahbalardan".

Uzun boylu, zayıf, kır sakallı idi. Eserleri, toplanıp basılmadığından çoğu zayı olmuştur.

Bizim diyarda zekâye, biraz da malûmate mâlik olanların bir kısmı, hal ve mevkilerini kendilerine lâyık görmiyorlar. Az zemanda, az gayretle, az meziyetle son mertebeye yükselmek istiyorlar. Yükselemeyince feleğe küsüyorlar, aşağıya yukarıya atıp tutuyorlar. Cinnete, yahud — onun süt anası olan — işrete mübtelâ olarak mihnetler, musibetler, illetler, sefaletler içinde yanıp, yıkılıp gidiyorlar. İşte bu sebeble hem kendilerine, hem — erbabı zekâye ihtiyacı olan — aziz vatana yazık oluyor.

GAZEL

Şol zeman ki bezmi vaslında gönül mesrur idi Camı vahdet neş'esinden gözlerim mahmur idi Olmamıştı kâfü nûn emri şeref sadır henüz Varlığımçün nağmei ruzi ezel manzur idi Olmadan Havva vü Âdem dahili huldi berin Şühretim afakda Âdem deyu meşhur idi Etmeden Musaye emri «نَ تَوْافِ » den hitab Pertevi hüsnün tecellisine gönlüm Tur idi Inmeden gökten yere Tevratü İncilü Zebur Levhi dilde « الله مواقة » mestur idi Şükri vahdaniyetin etmezden evvel insü cin Nimeti vaslınla bu Nâdir kulun meşkûr idi

Bağı dildâre varırsan eğer ey badı saba Söyle ahdinde durub eylesün ifayı vefa Danei hali ruhi etti bir efsunı metin Damı kisuye düşürdü beni mümkin mi reha Rükaba bezmi visalinde harim olsun da Çekeyim barı gamü mihneti ben ne reva Çîni ebruye fida leşkeri hindu amma Avrupa kâküline yetmez eğer olsa beha Derse Nâdir'den eğer nesne getirdin mi bana Söyle hatırda bu var cânü dili kıldı fida

HEZLÂMİZ GAZEL

Aman asvas düşürdün gönlümü bir tıflı tersaye Varub arzı niyaz etmek gerektir Lâtü Uzzaye Riyazetler çeküb rahib okuttu dersimiz amma Yine hoş gelmedi incilimiz tab'ı dilâraye Tekâsül eyleme ey dil uruc et evci eflâke Bugün ruzi aheddir halimi arz et Mesihaye Anenhor¹ okurum gördükde ben yâr ile ağyari Megu megu deyüb çıktım heman dem deyri gurmaye Sadâyı avadis ile dövüb nakus veş sinem Yetiştirdim nevayı âhımı çanlı kilisaye Kiristos aşkına bir buse ver bu Nadiri zare Teşekki eylerim yoksa seni tâ Meryem anaye

¹ Gel sevgilim,

Mehmed Abdünnasi' [Esendi], Mevlâna Celâlüddin فعنى حره evlâdından Yahya Çelebi Zâde Divanı Hümayun beylikciliği kisedarı Derviş Mustafa Esendinin oğludur. İstanbul'da doğdu.

Divan kalemine devam etti. Bir gün babası, Şehremini civarındaki evinden — ata binmiş olduğu halde oğlunu, uşaklarla beraber yaya yürüterek — Babıâli'ye gelirken Reisülkütab tesadüfle "niçin mahdumunuzu yaya yürütüyorsunuz?" diye sordu. Mustafa Efendi "ileride büyük bir makam sahibi olursa uzak yerlerden gelüb kendine müracaat edenlerin ne zahmet çektiklerini bilmesi için yaya yürütüyorum" cevabını verdi.

Nafi' [Efendi] terfian Âmedî kalemi hulefalığına tâyin olundu. Yazdığı mazbata ve tezkireleri Sultan Mahmud takdir ederek — o vakit âmedci bulunan — Pertev Efendiye [Paşa] "Bu mazbata ve tezkireleri kim yazıyorsa yanıma alub yazılarımı yazdırmak istiyorum" der. Pertev Efendi, "Maruzatın gü-

zel yazı ile yazılması arzu buyrulmakda olduğundan hulefadan Abdünnafi' Efendi kullarına yazdırıyorum. Kaleinde ondan daha güzel yazan kimse bulunmadığından ileride veliinimet efendimizden mahcub olmakdan korkuyorum" demesi üzerine Sultan Mahmud, "Öyle ise bir gün senin dairende, bir gün de bende bulunsun" dedi, ilâveten mabeyin kitabetine aldı. Gizli işleri ona yazdırırdı.

Bir gün evine tanımadığı bir âdem geldi. Bir mazbatanın arz edilüb edilmediğini kendine haber verirse bir torba altın takdim edeceğini söyliyerek torbayı önüne koydu. Nafi' Efendi, fe a halde hiddetlendi. "Böyle bir edebsizliğe cüret ettiğinden dolayı cezaye çarpdırırsam da kimseye fenalık etmek âdetim olmadığından seni cenabı hakka havale ederim" diyerek herifi koğdu. İrtesi gün — nevbeti olduğundan — saraya gitti. Huzure girince mahud torbayı gördü. Padişah "âferin Nafi' Efendi, hareketin mahzuziyetimi mucib oldu" diyerek torbayı ihsan etti.

Nafi' Efendi, bilâhare kâğıdı birun emanetinde, beylikci kisedarlığında ve vekâletinde, evamiri âliye kitabetinde, Divanı Humayun beylekciliğinde, ikişer defa serasker ve bahriye müsteşarlıklarında, meclisi valâyı ahkâmı adliye âzalığında ve deavi nezaretinde bulundu.

1842 [1258 H.] de mütemayiz rütbesi ve sefiri evvel [büyük elçi] unvanile Paris sefiri oldu. Hüsni hizmetine mükâfaten — sair sefirlere emsâl olmamak üzere — ulâ sınıfı sânisi, daha sonra ulâ sınıfı evveli rütbesile taltif olundu.

İki sene Paris'te bulunarak İstanbul'a döndü. Bir müddet sonra Viyana sefaretine tâyin kılındı. Avusturya hududuna vardığında imparator tarafından gönderilen dörder at koşulu arabalarla bir köyden geçdikleri sırada hücum eden köpekleri kaçırmak için elindeki altın başlı kırbacı sallarken düşürdü. Birkaç gün sonra polis müdiri sefarethaneye gelüb kırbacı teslim etti. Zabitanın dikkat ve faaliyetine hayran ve takdırhan oldu.

Sefarette bulunduğu müddetçe imparatordan riayet gördü. Sefarethanede beş vakit ezan okutturdu, cemaatle namaz kılındı.

Lütfi Efendi tarihinin 8 inci cildine¹ yazdığı hâşiyelerden birinde Abdürrahman Şeref Efendi diyor ki:

"Nafi' Efendi, o zemanın kalbur üstüne gelen ricalinden olub Viyana'da bulunduğu müddetce — devleti âliyyeye hayrihahlığı sevkile — Prens Meternih tarafından usulü idaremiz hakkında beyan olunan sitem ve serzenişleri, Babıâli'nin gücüne gideceğini bildiği halde aynen tebliğden çekinmemiştir."

Viyana'dan mezunen İstanbul'a geldi. Yerine Şekib Efendi [Paşa] tâyin olundu. Balâ rütbesini ihraz eyledi. Tekrar Meclisi Valâ Âzalığına nasbedildi.

1858 [10 Rebiülâhir 1274] de memuriyet mahallinden dönerken atdan düşerek hastalandı. O yüzden vefat etti. Eyub'da Kızıl Mescid civarında annesi Afife Hanım namına ihya ettiği Özbekiye zaviyesi haziresine defnolundu.

Mevlevî tarikine salik, salih, müdebbir, zarif, terbiyeli bir zat olduğu menkuldur. Yazısı güzel idi. Fatin "şiir ile ademi teveğğulı cihetile eş'arı nâdir ve nayabdır" dediği halde oğlunun oğlu İsmail Bey merhum, divançei eş'arı olduğunu söylemişti. Fakat ortada nüshası yoktur. "Fatin Tezkiresi" ndeki gazelini ve — kendi yazısile levha halinde olarak — İsmail Beyin oğlu, kıymetli maarif müfettişlerinden Bay Fethi'nin nezdinde bulunan bir kıtasını nakil eyledim.

GAZEL

Olalden dudı âhımla şafak me'nus gülgûndur Ki aksi şu'lei rengin ile fanus gülgûndur

Sahifa 119.

Değil balâyı nahli verdi terde goncei müşkin Ruhı âlindeki ey gonce fem gülbus gülgündur Gönülden çıktı ol hunin emma düşmemiş gözden Demi hasretle hâlâ çeşmi pür efsus gülgündur Hayali lâl ile renk almış ol gonce dehanımdan Bedahşandan gelen ateş gibi casus gülgündur Gidermez rengi tâbı tab'ı Nafi' perdei efkâr Hele yakutı ahmer olşa da mekbus gülgündur

KITA

Bendeyiz mollayi ruma ta « نصنا » dan beru Sikke puşuz, etmeyiz iklilü tace serfüru Cevheri bahri ginayiz biz azizim hâsılı Dökmeyiz dünya vü mafiha içün hiç âbru

NAFI'

Abdünnafi' Iffet [Efendi], Adana hanedanından ve Ali Remazan'dan Müfti Ishak Efendi Zâde Seyyid Mehmed Said Efendinin oğludur. 1823 [1239 H.] de Adana'da doğdu.

Sıbyan mektebinde okudu. Muahharen hususî muallimden bazı ulûm ve İstanbul'da ve Şam'da ilmi hadis taallüm ederek icazetnâme aldı. Buhara ulemasından Abdurrahim Efendiden de tederrüs etti.

1843 [1259 H.] de Bursa müderrisliği ruusu verildi. Adana iyaleti meclisi âzalığında bulundu. 1846 [1262 H.] de İstanbul'a geldi. İstidası üzerine ilmî rütbesi, mülkiye'ye tahvil ve salise rütbesi ve nişanı tevcih olundu.

Muhtelif tarihlerde Adana Mal Müdürlüğünde, Haleb Meclisi Kebiri Riyasetinde ve bir sene sonra ilâveten Defterdarlığında, Harput Defterdarlığında, Trabzon tahkikat, Cezairi Bahrisefid rüsumı müctemiasi memuriyetlerinde, Şam muhasebeciliğinde, Bağdad

Defterdarlığında, Bosna vilâyeti merkez, Hersek, Resmo, Kastamoni, Mamure-tülâziz mutasarrıflıklarında bulundu.

1879 [5 Zilhicce 1296] da Musul valiliğine tâyin ve infisalinde tekaud edildi. 1883 [14 Safer 1300] de Mamuretülâziz valiliğine nasb olundu. Asker havalelerinin tesviyesinde kayıdsızlık eseri hissedildiği vesilesile bir buçuk sene sonra azil ve 1890 [14 Ramazan 1307] de intihabı memurin komisyonu riyasetine tâyin kılındı.

Hicaz'a azimetle farizai haccı edâ ettikten sonra 1891 [18 Zilhicce 1308] de Taif'de koleradan vefat etti. Taif'de medfundur.

Rütbei balâyı, birinci rütbe Mecidî nişanını ve İran devletinin ikinci rütbe Şirü Hurşid nişanını haiz idi.

"Neslimis ehli ülümü irlən

İbni İshak ile Ali Remazan"

diyos.

^{1 &}quot;Mizanülbürhan" mukaddimesinde

ASARI

- 1 « النم المول رجة الناخيس و الطول » 1290 da Matbaai Amire'de basılmıştır. Sultan Abdülâziz, takdir ederek ikinci rütbe Mecidî nişanı vermiştir.
  - 2 « محبة الفكر »: « الغم الاثر » tercemesidir. 1301 de Harput'da basılmışdır.
- 3 "Tercemei nafiai âdabı Gelenbevi": Gelenbevi merhumun fenni âdâba dair eserini Musul valiliğinden munfasıl olduğu esnada 1299 da terceme ve şerh etmiştir. 1302 de Matbaai Osmaniye'de tabolunmuştur. Âdab ve münazara ebhası ile ilimi mantıktan mühim mesaili camidir. Yusüf Kâmil Paşa merhumun Harput'daki medresesinin müderrisi allâmei şehîr Abdülhamid Hamdi Efendinin nafi havaşisi vardır.
- 4 "Mizanülbürhan": Gelenbevi'nin fenni mizandan "Bürhan" namındaki eserinin tercemesidir. Abdülhamid Hamdi Efendinin bundan da pek müfid başiyeleri vardır. Bu eseri, dahiliye nezarctine göndermesile mükâfaten nişanının bir derece terfiini ve eserin maarif nezarctince tab'ını o vakit başvekil bulunan Said Paşa arzetmesi üzerine irade sadır olmuştur.
- 5 "Müntehabatı Nafiai Risalei Kuşeyriye": İmamı Kuşeyri'nin tasavvuf ıstılahatını cami risalesinin intihab suretile ve bazı fevaid ilâvesile tercemesidir. 1300 de terceme etmiş ve 1308 de tabolunmuştur.
- 6 « نافع الآثار وباوة عاد الاسمار »: "Hümayunnâme" nin bazı hikâyeleri nazmen ve bazı mebahis de nesren naklolunmuştur. 1268 de « دار الطبا عة الماسره » de başıimıştır.
- 7 "Kâmilülasar Hikâyei Cihandar": Yusüf Kâmil Paşa merhum namına tahrir ve ithaf ve 1291 de Hanya'da tabedilmistir.
- 8 "Mahzeni Esrarı Şiir": İlmi aruz ve kafiyeye dairdir. 1273 de taş basmasile basılmıştır.
- 9 "Peyamı Sur": Sultan Abdülmecid'in kerimeleri Cemile ve Münire sultanların düğünlerine dairdir. 1274 de tabolunmuştur.
- 10 "Rehberi Seyrüsulûk": Şeyh Kasımı Hani'nin « تتاب السبرو الساوك » namındaki eserinin tercemesi ve şerhidir. Resmo mutasarrıfı iken 1290 da yazmıştır, matbu değildir. Pek nâdir bulunur. Bir nüshası kütübhanemde mevcuddur.
  - 11 "Divanı Eş'ar": Tabolunmamıştır.2
- 12 "Tercemei Mukaddimei ibni Hişam": Nahivdendir. Bu da matbu değildir.

1 Tercemei hali 531 inci sahifededir.

² Talik ile yazılmış olan Divanın bir nüshasını, akribasını, av kemalin ve erbabının kadrini bilen zevatdan Bay Abidin Subhi Remazan oğlu, bana ihda etmişdi. Merhumun yazısıle olan bir nüsha da vaktile elime geçmişdi,

Bir gazelinin maktaında "Nafıa namını asarın ile kıl ibka" diyor. Kendinin kendine ettiği bu ihtarı hüsni telakki ederek hakikaten nafi' eserler vücude getirmiş ve namını ibka ermiştir. Eserleri, ilme mensub olanlarca muteber ve her suretle müfiddir.

Kütübhanemdeki divanı eş'arı "315" büyük sahifedir, bilerek söylenmiş mutasavvifane ve hakimane nazımlarla beraber,

> "Cihazı vuslata kâlâyi dil çoktan müheyyadır Mücerred yüz görümlüğüne âşık nakdi can saklar"

V

"Gök kandil oldu halkai zülfe uzat elin Ádettir elde leylei kandil çörek gerek"

gibi tuhaf lâflar da vardır. Her halde kudreti ilmiyesi, tabiati şiriyesine galibdir.

*

Abdünnafi' Efendi, âlim, fadıl, şair, edib, müeddeb, mütevazı, asil, necib bir zat idi. Tarikati Kadiriye'ye mensub idi.

Boyu kısaya mail, kır sakallı¹, parlak gözlü, beşuş idi.

Babam Mehmed Emin Paşa merhumla aralarında pek eski hukuk ve pek samimî meveddet olduğundan — çocuk denilecek bir yaşta iken — Küçük Ayasofya civarındaki konağında birkaç defa meclisinde bulunarak iltifatına nail olmuştum.

O sıralarda gazetelere yazı yazmağa heves ettiğimden — bir gazete ile neşredilmek üzere yazdığım — hikemî bir makaleyi tezkire ile takdim ve tashihini niyaz eylemiştim. Tezkiremin altına "Cenabıhak, feyz ve kemalâtınızı müzdad buyursun" yazıp makaleyi tashih etmeksizin iade etmişti.

Babamın Amasya'da' bulunduğu esnada kardeşimle ziyaretine gitmiştik. Nafi' Efendinin Hicaz'da irtihali gazetelerde görüldüğünden "Tercemanı Hakikat" gazetesine bir makale göndererek fezailine terceman olmuştum.

*

« وللرحال نصيب من الاسماء » sırrına mazhar bir merdi Nafi' olan o allâmei sahib eser "Rivalei Kuşeyriye" tercemesinde bilmünasibe der ki:

"Bir Hakimin kenarı nehirde ekli haşiş ile taayyüşü görülüb bazı memutini hükûmet tatafından "Sende meşhud olan ehliyet ve kifayete nazaran haline mütenasib bir hizmet ihtiyar eylesen bu vechile aç ve böyle şeyleri tenavüle muhtac olmaz idin" denilmekde Hakin, cevabında "Eğer sen de

¹ Yukarıdaki resim, vefatından çok zeman evve! yapılmıştır.

³ Mükerreren söylediğim vechile mütarekede evimizin ecnebi askerler tarafından cebren işgal ve yağma edildiği esnada Nafi Efendi merhumun, babama yazdığı mektublardan biri kalmış olduğundan opraya derceyledim.

bu emsal şeyler ile kanı olsa idin muhtarı hidemat olmaz idin" demişdir. Ne rengin ve ne hakimane bir kelâmdır ki hasbi hali nefsimle tertibi kıyas eylesem bir bürhanı innî olur. Şu şekli bedi'ile ki mevrusı peder olan mıkdarı kâfi emlâk ve arazi ile âzadeseri gavaili dünya olarak taayyüşe kanı olmayubda terki darü diyar ve hicri hişavend ve tebar ile kırk seneyi mütecavizdir bilâd ve aktârda kâh defretdar ve kâh mutasarııf ve vali olarak küzar eden seyahatler eğerci cem'i erzakı mukaddete içün sevki takdiri ezele ve semerei mesleki istikamet olarak bilâ gubar husni ifayı vezaife muvaffa-kıyetle beraber seyr ve temaşayı emsardan iktisab edilen fevaidi vukuf ve inalûmat ve ekser akrandan dun olunyarak ihraz olunan meratibi terakkıyat ferizai şükraniyetinden itirafı aczedecek mertebede külli ise de esası teşebbüsatın heves ve tama muzmeratı kalbiyesine istinadını inkâra mecal ve ehli kanaatde bu hal, mutasavver midir. Aceba bu koşuş ve bu kûşişde devlet ve milletce tahsin ve takdire ahra ve lâyık ve rızayı Bariyc muvafık zadı uhrevî olacak bir esati hayır hâsıl edilebilmiş midir, hayf.

Sinnin ki kemale oldu vâsıl Gezdin bu kadar diyan gurbet Göster bir eser, ne oldu hasıl Bildir görelim nedir ticatet".

SALİKİ RAHI AŞKI HAKİKİ

Ey dil yemi aşka dalma Bir yem ki kenarı nayab Fülki game duş olursun Mersayı selâmeti yok Sahilleri vahşet âbad Esbabı gam anda hazır § Kays anda ki pişvadır § Leylâ deyu kays vari Duçarı cünun olursun § Çok bülbülü etti nalân Suzendei hanümandır Hurside nazar zarardır Gel başını derde salma Mahileri mestü bitab Garkabei cuş olursun Emvacı nedameti çok Ermez ana keştii dad Ef'ileri nişe nazır Keştilere nahüdadır Gel olma ki beste tari Yek muye zebun olursun Çok dilleri etti suzan Hurşidi şerer feşandır Dikkatle nigeh hatardır

Amasya mutasarrıflığı canibi valâsına

Efendimiz,

Bilâfiyeti velikbal merkezi memuriyeti celilelerine teyessüri hiisni muvasalan aliyelerini tebşir vesilei cemilesile hakkı âcizanemde kadimen in'itafile minnetdar olduğum teveccühan lûtf âyatı muhadenet pervrilerinin temini bakasını şamil olan bir kıt'a ihsannamei kerem kâraneleri, Beyefendi oğlumuz vaşatatı necibanesile piraye sazı esabii tekrimü tebcil olarak şu suretle de mazhariyetini bir lûtfı mahsus adeylediğim iltifatı mahsusu kerimaneleri ve afiyeti vücudı pürsudı samilerile teyessiin muvasalatı aliyeleri baisi fahrü istibşar olmuşdur. Cenabı Rabbi Müteal, mucibi mükâfat ve terakkiyat olacak measiri memduhaya muvaffak buyursun amin. Zatı samii asdıka pervilerine olan sıdku ihlâsı âcizaneme kalbi müteveccihi âlileri güvahı âdil olmasile bu mebhasde irhayı inanı makale hacet göremiyerek mücerred teşekküri iltifatı mahsusu mutasarrıfilerile ve istibkayı teveccühatı celilerile iktifa: eyledira. Her halda emrü ihsan efendimindir. 26 şaban 1307, 4 Nisan 1306 Abdünnafi Îffer

§ Mirata olup nigehban § Emvacı füruği mehdir Bu nurı siyehle esrar § Gûya ki hadengi candır Can almada berkı hatıf Yek menzili asümandır Aklı uçurur havaye Pervaz edicek o şehbaz § Encamı safa ademdir Ac revzeni deşti raze Ol rahı hüdaye salik Seyranı bekayı fikr et Mahbubı ezel Hudadır Bend olma cihana Nafi' Timsal ile olma hayran Emma ki bu nur siyehdir Uşşaka olur şererbar Azraile hem inandır Esrarı kazaya vâkıf Hem seyri süruşiyandır Namusu verir hebaye Balü peri vermez âvaz Mânada emel elemdir Baz etme nazar mecaze Gencinei gaybe mâlik Her sa'yı bu raha hasr et Bâki hevesin fenadır Bu nefsi leime tâbi'

Seyret sirişki didemi ey çerhi bivefa Sor hatırı hazinime görmüş mü hiç safa Hep böyle âhü nâle midir kârı âlemin Darülkararı yoksa gönüller midir gamin Dünya aceb ki mânide beytülhazen midir Maksad bu dare gelmede hamli mihen midir Dendanı çerha dane midir bunca kâinat Var mı bu devri daim içinde rehi necat Bir gül mü var ki olmıya düçarı desti har Bir mül mü var ki zevkini velv etmiye hümar Kangı nihali tündi eçel kılmadı şikest Meyharı zevku neş'ei âlem bu gamle mest Ten lâlezarü dil ise dağı siyahtır Bu deşti hüzne sümbüli ter dûdı ahtır Vakti zevali yad ile her subhı tabnak Olmakta mihr, talii nasaza sine çak Rusen dilânı sanma fakat gamküsardır Incuların sadefte lihafı gubardır Çevkânı çerhi destine teshir edüb zeman Kûyı zemini etmede serkeştei mühan Enfası subhı olmayub âzadei şerar Tabende mihri zerdii ruyile dilfikâr Vaz'ında böyle daim iken çerhi sehmkin Mihnet serada rahat ümid eylemez fatin

Barı elemle kameti dana düta olur Her hatvesinde nevki sitem harpa olur Dikkatle deşti âleme atfı nigâh kıl Her muri bir sipendi serergâhi daği dil Me'vayı gaflet olmasa idi su çeşmi ter Seylâbı huna fâsıla vermez idi ciğer Bu darı ihtiyacta âlem fakirdir Zenciri simü halkai zerde esirdir Dünya kumaşı nabemehalken niza içün Serler büride olmadadır bu meta içün عن من قنع Kar' etmeyüb de samiayı Âya nedir bu cifei dünya içün tama' Tuttu tasarrufunda cihangirler ani Mahvoldu gitti cümlesi Kisravü Gem kanı Kıldı Sikender âyinesin levhine suver Avinei cihanda bıraktı mı bir eser Bu üstühanı devri felek tûtya eder Ac didei basireti ömrün heba gider Gafletle olma nefsi leimin müsahhari Badı hevaye verme bu enfası gevheri Meftuni rengi etmesin ezhari pur nikar Zünburı huşe şehdini kıl zadı itibar Bidadı çerhi çeşmi tegafülle kıl güzer Iğmazı aynı düşmeni pür kine kıl siper Mağıuru olma revnakı eyyamı devletin Vakti hazanı yok mu bu hengâmı hudretin Seyreyleyen devamı tedaviri haveri ان از بگدری Her ruzu sebde yad eder Damen keşanı deşti alâyık bilâ zihain Azadelikle serv gibi tuttu hoş mekam Dünyayı kıldı mezrai âhiret Hüda Mahsuli ömr eder mi bu rahe aceb vefa Dil verme nakşı bamına darı zevaldir Ayinedan vechi hakikat hayaldir Pürdür zülâli hikmet ile havzı kâinat Dilteşnegânı marifete bahşeder hayat Aç revzeni basireti dikkatle kıl nigâh Bilcümle Zatı Sanii biçunedir güvah Mahlûku kılma perdei çeşmi Huda şinas Ayine içre seyri cemal eylesün havas

Esbabe yorma zihnini fikret müsebbibi Sevret tekallübatı cihanda mukallibi Kıl merkezi rızada heman sıdk ile sebat Rahı Hüdadan özge bulunmaz rehi necat Desti mesivyetine müsahhar bütün süun Her zerredir mecarii ahkâmı kâfü nûn Nun hakikat evledi hursidi tâbdar Deryalar oldu feyzi hakikatle âbdar Kim der bu dare medresei imtihan değil Ahzı fünunı marifete asitan değil Eyle nazar ki cümle veli ibtilâdadır Sahtii devr çerhi bii'tilâdadır Rahat verir mi nahli dirazane rüzgâr Pespayegâne sengi geran hic eder mi kâr Pevgamberani va da alub ahzi ibret et Hükmi kazaya sen de rıza ver itaat et Arşı berine faik iken menziletleri Oldu birer tarik ile âzürde her biri Fikrevle sıbtı âzamı hatmi risaleti Hakkında sebkat eyliyen ehvalü siddeti Sebkat geranı rahı Hüdadan edüb güzer Kıldı mesiri makadi sıdka fidavı ser Açma bu bahsi gamızı ey kilki rusiyah Ney gibi sen de nağmei dilsuza verme rah Gülberki sad selâmü tahivvatı vâd edüb Nafi' revanı paklerin yadü şad edüb İhlâsı tamı kalb ile dergâhı İzzete İstade ol hemişe deri afvü rahmete¹

GAZEL.

Cevheri sâfı esalet olsa tab efzayı zat Berk urur mıratı vechinde tecellii sıfat Münbaisdir aslı vahidden bu adadı vücud Şahlar peyda eder sadberkü bar ile nevat

¹ Babamın mutasarırıflığında Kozanda ve pek küçük bir yaşda bulunduğum esstada Adanada sıeşrolunan "Seyhan" gazetesinde gördüğüm bu manzumeyi — müeddasını tasanında anlıyamadığım balde — okur, müteessir olurdum. Gazetenin o nüshasını saklamışdırı, aradan yıllar geçşikten sonra bu esere derceyledim. Divanı Nafide bu manzume yokdur.

Bahre aiddir hakikat bin isen eyle nazar
Bu muhiti mevcdar üzre hababı kâinat
Ehli daniş edemez tâyini mersayı huzur
Olmadıkça cuşişi seyli havadiste sebat
Sayma bu mülki fenanın nakdini sandel beha
Muztarib kılmaz serin derdi sud'aı hâdisat
Sabreden merdane dağı hâdisatı âleme
Nuş eder bu ateşin peymaneden âbı hayat
Var mı bulmuş Nafia âsude hali âlemi
Kimseye divanı hestide verilmez bu berat

NAÎL

Mehmed Nail [Efendi], Kayseri müftisi Mehmed Salim Efendinin oğludur. 1824 [1240 H.] de doğdu.

Babasından tahsili ilim etti. Kütahya'da defterdar iken vefat eden Kayserili Osman Seyfi Beyden¹ Farisî okudu.

Babasının vefatı üzerine Kayseri ulemasından Kasım Efendinin, onun da vefatile Hacı Torun Efendinin dersine devam etti, icazet aldı.

1880 [1298 H.] de Kayseri'ye müfti tâyin olundu.

1885 [1303 H.] de vefat etti. Kayseri'de Şeyh İbrahim Tennuri türbesinin devarına defnolundu.2

Ağzı, söze yakışan ve söylediğini bilen ayıklardan olduğu, aşağıdaki gazelinin — pek zarif olan — "Mey" li beytinden anlaşılıyor.

"Naili rahmeti Rahman olsun" "Şaribi kevseri gufran olsun".

GAZEL

Nalişi dilsuzumuz havret fezadır ney gibi
Dehşet efzadır figanım nalei heyhey gibi
Cismi bimarın gamile gör nasıl kan döktü göz
San Kızıl ırmaktaki emvacı peyderpey gibi
Verdi tabiş gülşeni dehre baharı arızın
Geçti vaktı hicr olan serdii faslı dey gibi
Ol büti sengin dili nerm, beni bişerm eder
Var mı her meşrebten anlar şey cenabı mey gibi
Yareden yer kalmadı yar olsun artık yaradan
Zahmı müjgânın serapa tende işler key gibi
Şerm ile takdim eder Nail bu nevküftarını
Tuhfei bezmi hünermendan olur bir şey gibi

¹ Tercemei hali "Fatin tezkiresi" nde mündericdir.

² Tercemei haline aid malûmat ile gazel, Usküdarda Selim Ağa kütübhanesi müdir Bay Ahmed Remzi tarafından verilmişdir.

NAİLİ

Salih Naili [Efendi], Manastır'lı Kazaz Şehabüddin Ağa'nın oğludur. 1823 [1239 H.] de Manastır'da doğdu.

Hattat Arnavud Ali Efendiden yazı meşketti. Kur'ânı Kerimi hıfz eyledi. Biraz Arabî okudu. 1843 [1259 H.] de tahsil için İstanbul'a gelirken şu beyti söyledi: "Aceb mi dûr isem suyi vatandan Manastır'da gerekmez ehli İslâm"

Evvelâ Nuriosmanî, sonra Şehid Mehmed Paşa medreselerinde tahsili ilmetti. İstiyenlere Kur'ânı Kerim ve Şifayı Şerif yazmak ve kibarzâdelerden bazılarını tedris etmek suretile maişetini temine çalıştı.

Bilâhare Mısır zadegânından birile Mısır'a gitti, Farisî okuttu ve yazı gösterdi. Orada — her nedense — canını sıktıkları, şu beytinden anlaşılıyor:

"Her bar olur elbette kişi ahara muhtac Mısr ehli ne hikmet ki serapa hara muhtac".

1876 [1293 H.] da Misir'da vefat etti.

Fatin merhum, tezkiresinde tercemei hal olarak yazdığı tam üç buçuk satırda "ilmi hatta behresi ve haylice eş'arı vardır" deyüp geçmiştir.

"Nailii Cedid" namile maruftur. Teehhül etmedi, tecerrüd âleminde yaşadı. Kumral sakallı, top burunlu, kırmızı yüzlü, ulemanın şuarasından, rind meşreb, hoş suhbet ve zarif bir zat olduğunu — kendini görenler — söylediler.

Zarafetine delâlet eden sözlerindendir ki bir mecliste "Hoca Efendi, rakı içiyor musun?" demişler. "Şişe şişe" demiş.

Eş'arı — emsaline nisbetle — üstadanedir. Hecivde ileri gidenlerdendir. Kendini kendi şu suretle tavsif ediyor:

"Bir de hecvetmeğe açılsa mübarek ağzım Dil uzatsam birine hali mükedder bulunur Düşmeni tiği zebanım ile mecruh ederim Sineler cerh eder nizevü hancer bulunur Bende yok havfi vezirü gami şeyhulislâm Avnı bari ile yarii peyamber bulunur".

Zemanının vükelâsını,

"Kalmamıştır içlerinde ehli din

ه لمنة الله عليهم اجمين

nakaratlı bir manzum ile hecvetmişiir. Mısır valisi Said Paşa merhum hakkında tuhaf bir vefat tarihi ve Fatin hakkında da garib kıt'aları vardır.

İsim tasrih emiyerek bazı eşhası hecvettiği de vâkidir,

"Çün balık baştan kokar, derler meseldir Naili Heyeti mecmuaya bimağzi baş etmek abes"

gibi...

Şair olduğu için âlemin gözüne battığını da şu beyit ile ifham ediyor:

"Naili manend olursun didei devrana dağ Çıkmasun namın sakın âlemde şairdir deyu".

Esbak Trabzon valisi merhum Kadri Beye Farisî okuttuğundan divanı eş'arı enun Haydarpaşa'daki evinde mahfuz iken yangında evle beraber yandığını, Kadri Beyin oğlu merhum Hüseyin Kâzım Bey söylerdi.

Vaktile şakirdanından Keçeci Zâde merhum Reşad Beye verdiği gazelleri görmüş, yazmıştım. Bunlarla beraber gazel, kaside', müstezad, terkibi bend, manzume, vefat tarihleri, heciv, hezil manzume ve kıt'aları olmak üzere bende "75" parça eseri vardır ki bir divançe teşkil edebilir. "Ehli mâna, tumturakı lâfza etmez itina" dediği halde manzumelerinde "tumturakı lâfz" e itina etmiştir.

"Pendnâmei Attar" ın bir beytini, Türkce beş beyit ile tastir ve "Kenzi Nesayih" tesmiye ederek Mısır'da bastırılmıştır.

Sülüs ve nesih yazılarda mehareti olduğu, eldeki eserlerinden anlaşılıyor. Kendi de:

«Hüsnihat, hüsni beyan sahibi nâdir bulunur Naili gibi suhanver, tarafeyni cami'»

ve

"Ben ki hem âşıku hem şairü hem hattatım Ben gibi zümrei uşşakta ender bulunur Şiirimin her biri bir lü'lüi şehvar gibi Dahi gencinei sinemde ne cevher bulunur Hüsni hattımda niçe şiveyü nükte muzmer Hattı dilber gibi ki buyı muanber bulunur Hattımın hüsnüne bak, şiirimin ârayişine Kangı âşıkda Beyim böyle hünerler bulunur".

diyor. "Hatu dilber" e benzettiği yazısı, "Lü'lüi şehvar" addettiği şiirinden daha kıymetli görünüyor.

¹ Mürşidi olan şeyh Nazifi mevlevi hakkındadır.

Nesis nesih ile yazdığı Kur'ânı Kerimi ki bir zatı şerifde görmüştüm, hakikaten dilrübadır. Bende iki sülüs levhası vardır. Birinin ketebesi «صوده صالح تالي العروف مالح » dır, tarih yoktur. Diğerinde yalnız "Naili 1277" yazılıdır.

GAZEL

Hüsnü anından o mahın mahtab eyler hicab
Pertevi mihri ruhundan âfitab eyler hicab
Cilvegerdir perdei hüsnünde yüz bin mihrü mah
Eylemez ağyara izhar abü tab eyler hicab
Hayret ender hayreti seyreyledim âyinede
Aksi hüsni suretin kılmış nikab eyler hicab
Tabı meyden ol peri, ateş nikab olmuş yine
Lâli nabından kadeh, andan şarab eyler hicab
Mazharı nurı tecellii cemâli pakiyiz
Naili bilmem neden ol bihicab eyler hicab

Cilvegerdir şivei idbar ile âmalimiz
Mihre emma naz eder pirayei ikbâlimiz
Vâkıfı razi nihanız gamzei gammazdan
Tercemanı gaybı lâl eyler lisanı halimiz
Abütabı gülşeni hüsnüz, scrapa cezbeyiz
Goncei hurşide şebnemdir dili meyyalimiz
Bülbüli bağı ferağı sabru sâmanız yine
Renkü buyı gülden olsa şehperü şehbalimiz
Küfrden pâk eyledi feyzi berehmen suzi aşk
Secdei hüsni bütandır ahseni âmalimiz
Can olur pürhandei şevki behişti arzu
Ey hoş ol dem kim gelür hancer bekef kattalimiz
Hem gedayı kûyi fakrız, hem şehi âlicenab
Bendei Molâyı Rumuz raykândır malimiz

TARİH

Bir aceb devreyledi gerdunei devran kim İki ârifden birisi zir olub¹ biri zeber

¹ Arif Hikmet bey.

Hikmetin fehmetmeyub âlem didi tarihini Şeyhulislâm eyledi Ârif Efendiyi kader 1270

*.

BİR HEKİME VEFAT TARİHİ

Asrımızda var idi Mısrda bir turfa hekim Zurefa dirler idi masharalıkla Lokman Köhne efsane deyu hikmeti Eflâtunu Yeniden taze lûgat ile ederdi ityan Sebak âmuzı debistanı hikemdi gûya Tıflı ebced gibi yanında hâkimi Yunan Haml ederdi galata eski fünunı tıbbı Nazil olmuş gibi gökden yeni ilmi ebdan Yeni, eski hükema kavlin iderdi tezyif Tecribemdir deyu dâvama delilü bürhan Halka tarifi mudavat ile eylerdi yemin

بحباني بحباك بحبات سيحان

Var idi cismi sakiminde hezaran illet Ki üfürsen düşecek rütbe olurdu lerzan Çürüyüb edvyeiden âyinei âzası Görmemis cümlei ömründe vücudü imran Nutka geldikce sesinden bilinirdi yoksa Suretü şekli heyulâsı değildi insan Zaafdan hakile yeksandı vücudü zılli Belki zılli görünür lik vücudü pinhan İlleti sadre şifa bahş nebatat arar Gâh macun yapar, gâh şurubi rümman İktiza etmez idi içmeğe müshil şerbet Bir su içse demi murdarı ederdi seylân Bulamazdı sikali tab'ına tab âver olur Eklü şürbün nekadar olsa da hazmı âsan Ne deva eylese efzunter iderdi derdin Renc olurdu ana narenc olunaydı ihsan Tab'ı ol mertebe barid ki hararetle ebed Îmtizac eyliyemez olsa mahalli niran O kadar mail idi kuş etine biçare Ki havadan kapacak bulsa idi kuvveti can

Ol ki tesiri devayayi Hudadan bilmez Çeker elbetteki âlemde hakaretle hevan Af ide cürmünü ukbada Hâkimi mutlak Derdmendane odur Rabbi Rahimü Rahman Hini fevtinde didim Naili tarihi nukat Lokmai merk ili âhır habı yutdu Lokman 1282

Dil puhtekâne medrese ayni cahimdir Ham suhtelerin cevri azabı elimdir Nâdir içinde ehli tabiat, cemiinin Cildi sakilü tab'ı geranı sekimdir¹

Keffei mizane urdum sergii osmaniyi² Kimisi fahrü mübahatü kimi diba satar Ålem olmuş müşteri ..... lin oğluna İpliği bazara çıkmış şimdi istiğna satar

^{1 &}quot;Modram salami bir suhte iken Söylemiş olsa gerektir bu sözü".

^{3 1862 [1279} H.] de Sultan Ahmedde açılan sergi.

NAIM

Mehmed Naim [Efendi], Diyarıbekir'li Ahmed namında birinin oğludur. 1842 [1258 H.] de¹ Diyarıbekir'de doğdu. Ailesi "s... oğlu²" dinmekle mârufdur.

Resmî tercemei halinde "Diyarıbekir'de medresede Arabî ve Farisî ilimlerinin(!) tahsilile mezkûr lisanlarda tekellüm ve tahrire müktedir isem de telifatım yokdur" diyor.

Şaban Kâmi Efendinin³ dersine devam etti. Askerlik zemanı yaklaşması üzerine sarık sararak medreseye girdi. Müderris Kara Hafız Zâde Abdurrahman Efendiden taallüm etti.

"Sırkâtibi" unvanile yâdolunan Mustafa Nuri Paşa, 1860 [1277 H.] de Bağdad valiliğinden ve Irak ordusu müşirliğinden münfasılan avdetinde Diyarıbekir'e uğradığından Naim, kaside takdım etti, takdıre mazhar oldu. Birlikde İstanbul'a geldi.

"Nuriosmanî" medresesinde tahsilini ikmal etti. Müderrisler zümresine katıldı. Tedrise başladı.

1862 [1279 H.] de mesleki tebdil etti. Mülga Evkaf Nezareti Mektubî Kalemine memur edildi. Bir gün Beykoz'un tepesindeki Yuşa' makamına gitti. O esnada mesnedi sadaretde bulunan Keçeci Zâde Fuad Paşanın tamir için yazdığı tarih manzumesinin mermere hak ile yerine konmakta olduğunu ve tarihin yanlışını gördü, taşın yerine konmamasını ihtar eyledi. Paşaya da keyfiyeti ihbar ile beraber yazdığı tarihi takdım etti. İltifata nail oldu. Bu vesile ile paşanın konağına gidüb gelmeğe başladı.

Yıldız evrakı arasında gördüğüm resmî tercemei halinde velâdet tarihi böyledir. Müteveffa Emirinin ifadesine göre 1256 dır.

² Kendi, resmî tercemei halinde aile unvanının "Er zade" olduğunu söyliyor. Süleyman Nazif, bana gönderdiği bir tezkirede diyor ki: "Naimin ailesi hâlâ "S. oğlu" diye meşhurdur. Bunun hücnetinden ihtirazen o ailenin efradı "Er oğlu" na tebdil ettirmek isterlerse de kimseye kabul ettiremezler. Naimin "Hüseyin" namında bir amcazadesi varmış. "S... oğlu" diye hitab edildikce "siz değilmisiniz" dermiş".

[&]quot;Nezaket ve nezaheti" malûm olan mütevelfa Emiri Âmidî, Naimi Âmidinin — nefselemre tamamile muvafık olan künyesini — kilükalden esirgemek maksadı nezahetkâranesile "Layukal zade" ye tahvil eylediğini, evrakı arasında bir müsveddede gördüm.

³ Tercemei hali 773 üncü sahifededir.

"Meşhurdur cihanda bu kim şehri Amidin Hep merdümanı şair olur, nüktedan olur Olsam Diyarıbekir'e müdiri muaccelât Hasretli validem sana ed'iye han olur"

beyitlerini ihtiva eden bir kaside tanzim ve takdim etti.

Paşa validesini ziyaret ettikten sonra gitmek üzere "4000" kuruş maaşla Bağdad Evkaf Muhasebeciliğine tâyin ettirdi. Naim'in uygunsuz hallerinden ve sabık muhasebecinin mültezem olmasından dolayı, o vakit Evkaf Nâzırlığında bulunan zat ile mektubcu, sadrıâzamı ikna ederek Naim'in memuriyetini nezi ettirdiler.

Rivayet olunduğuna göre Naim, bu hâdiseden müteessir olarak iki hecviye yazar. Birini nâzırın, diğerini mektubcunun masalarına koydurur. Naim celbedilerek nazır, kırk lira ve mektubcu bir altun saat virirler ve ilk açılacak bir memuriyete tâyinini va'd ile hecviyelerin neşredilmemesini söylerlerse de beriki kulak virmevüb herkese dağıtır. Nâzır ve mektubcu, sadrıâzama müracaatle Naim'in cezalandırılmasını reca etmişler ve "kadir bilmiyenler, böyle şeylere müstehak olurlar" cevabını almışlar.

1863 [1280 H.] de Ünye sancağı Tahrirat Başkitabetine tâyin olundu. Bir müddet sonra istifa ederek Şam'a gitti. "1000" kuruş maaşle Mektubî Kalemi müsevvidi oldu.

1865 [1282 H.] de İstanbul'a avdetinde Travnik Sancağı Temyiz Meclisi İkinci Reisliğine, yine o sene Çıldır Tahrirat Müdürlüğüne, 1872 [1289 H.] de dördüncü ve muahharen Üçüncü Ordu Baş Kâtibliğine tâyin ve 1874 [1291 H.] de azledildi.

1877 [1294 H.] de Çorlu, Frecik ve Pınarhisar kaymakamlıklarında bulundu. Rus muharebesinin sonlarında istilâ vukuu üzerine 1878 [1295 H.] de İstanbul'a geldi. Tavas kazası kaymakamlığına nasbolundu. İnfisal ettikten sonra 1879 [1296 H.] da Yemen vilâyeti dahilinde Kevkeban kaymakamlığına tâyin edildi. Bir müddet sonra istifa etti. İstanbul'a döndü.

13 Nisan 1297 de yazdığı resmî tercemei halinde "Salifüzzikir memuriyetlerden istifa ve becayiş suretile infikâk eylediğim gibi tahtı muhakemeye alınacak bir gûne halü hareketim vukubulmamış ve her suretle bulunduğum mahallerde hüsni hizmet ve beraeti zimmetim, yedimde bulunan evrakı resmiye ile komisyonda bulunan sicili mahsusda musarrah ve mukayyed bulunmuştur." diyor.

Muahharen — yine Yemen dahilinde — Kunfide kaymakamlığına nasbolunarak 1884 [1302 H.] de orada vefat ettiği Emirî [Efendi] den işitildi.

Zeynülabidin Reşid [Bey] merhum, "Edebiyat Kumkuması" nda ve bana gönderdiği mektubların birinde:

"Kemal Paşa¹ Zâde Nâzım Beyin verdiği malûmata göre Naim, Hıttai Ye-maniye'ye giderek orada tebdili şekil ve kıyafet ile "Mehdii muntazam benim" deyüp bazı seriuliğfal sadedilânı ıdlâl eylemesinden dolayı salb ve itlâf edilmiştir" diyorsa da doğru olmamak gerektir. Naim'in her renge girer, her şey yapar, emsâli nâdir bir kallâş olduğunu göstermek içiri Nâzım [Bey] merhum tarafından tasavvur ve tasvir olunmuş bir vak'a olması daha ziyade akla yakındır.

Naim'in, Remazan 1298 de — bayram tebrikini mutazammın — Sultan Abdülhamid'e takdim eylediği kasidenin başında "Kevkeban kaymakamı sabık" yazılıdır. O tarihten sonra ne olduğu bence mechuldür.

Naim hakkında Süleyman Nazif merhumdan malûmat istedim, cevaben gönderdiği tezkirede diyor ki:

"Naimi Amidiyi bugün Diyarıbekir'de veya haricdeki Diyarıbekirliler içinde ne idrak etmiş olan var, ne tahattur eden.² En evvel ismini pederimden işitmiştim. İkisinin de ruhunu rencide eder havfile Naim hakkında pederimin istimal eylediği evsafı tasrih etmiyeceğim. Her halde hüsni tavsif ve tarif değildi. Bana Molla Câminin Kâfiye şerhi olan eseri meşhurunu kısmen tedris etmiş olan ve kendisi de şair bulunan Müfti Zâde Fâdıl Efendi, Naim'in şu beytini istihsan ile okumuştu:

Mecburdur ziyarete gülüzarı her sene Kim andadır meşahidi ecdâdı andelib.

Naim'in Mustafa Efendi adlı bir küçük kardeşini, pederimin senei vefatı olan 1309 senei hicriyesinde Mardin'de tanıdım. Redif yüzbaşısı idi ve manzum yazılarında "Süreyya" tahallüs ederdi. 1320, 1321 tarihlerinde Bursa'ya gelerek galiba bizim selâmlıkda müsafir kalmışdı. O vakittenberi kendisinden haberdar olamadım. Mustafa Efendi, büyük biraderi Naim'in nam ve şühretile iftihar ederdi."

Naim'in mahiyetini anlamak için — kendine yetişenler tarafından — söylenilen sözleri dikkatle dinlemelidir.

Dersin.

¹ Tercemei hali 811 ınci sahifededir.

² Sülevman Nazif, yalnız kendi memleketinin yetiştirdiği bir şair hakkında böyle derse, ben her memlekette yetişen her şair hakkında ne diyebilirim, ey okuyucu bay, sen söyle! İnsafın varsa benim için.

Zeynülâbidin Reşid merhum, "Edebiyat Kumkuması" nda diyor ki:

"Naimi Âmidî, Acem'in kallâş, Arab'ın gaşşaş ıtlak eylediği eşhası zevilihtiramdan (!) idi. Lâkin bazı emsâline nazaran yine fena âdem değildi. Sui şührete esir ve müflis ve fakir olmasaydı yadı cemil bırakması zannolunurdu. Zemanımızda vücudü nâdiren meşhud olan bazı zengin ekâbirin mücerred âdet ve kısmet yerini bulsun ve kavaidi külliyeye halel tari olmasın maksadile ve hediye niyetile istemiyerek aldıkları şunu bunu kabilinden olarak kendisi dahi bu isre ıktifaen şair olduğu halde yine sirkati şiirden bir türlü vazgeçemezdi. Ekâbire taklid ederdi. Merkumun mütalea ettiği kitabların içinden yaprak çıkarmaktan ve fürsat buldukca ve sırası geldikce ehibba ve akriba beynine beynunet bırakmaktan, "haram, helâl ver Allahım, âsi kulun yer Allahım" medlûlüne ittiba eylemekten ve bedahete karşı yalan söylemekten başka kusuru yoktu. "Yarsız kalmış cihanda ayıbsız yar istiyen".

§ Kemal Bey merhum, Magosa'da iken berayı mütalea babasından edibi müşarünileyhin Hürriyet mecmuasını almıştım. Habisin, içinden yaprak çıkarmış olduğunu kendisine maattaaccüb bildirmiştim. Aldığım cevabnamede şu fıkra münderic idi:

"Naim'in, Hürriyet mecmuasından yaprak çıkardığına ne taaccüb ediyorsun? Naim, bir mahlûkdur ki elinden gelse nüshai kübrayı insaniyetten namı hürreyti çalar."

Reşid [Bey], bana gönderdiği mektublarda diyor ki:

- "... Midhat Paşanın tebaudü üzerine Kemal Bey, kırk gün kadar habishanei umumîde tevkif olunmuş idi. İki günde bir kendini gidib görürdüm. Midhat Paşanın aleyhinde Ahmed Midhat Efendi ile Ebuzziya'nın mensur, Kâzım Paşanın manzum hecviyesi², Naim'in de manzum bir hezeyannamesi³ vardı. Mahud kıtayı⁵ orada bilbedahe söylemiştim. Kemal'in hatırında kalmış, Ebüzziya'ya okumuş idi. Bu kıt'a, Nef'inin "ki bi tâbane filhal oldu sadır" kavli kablinden bilâhtiyar söylenmişti. Kâzım Paşa işitmiş, gücenmiş idi."
- § "... bizim kıt'ada nâmı nâmisi münderic erbâbı namusdan Naim Çelebi'yi bilmezsiniz. Bu Naim, hakikaten sui ahlâkın timsâli mücessemi idi. Bu Naim, utanmak nedir bilmezdi.⁵ Bir mecmuai rezail idi. Bir iklimi habaset idi. Hem oldukca şair idi. Lâkin sirkati şire o derecede mütecasir idi ki selefin eş'arı meşhuresi, halefin âsarı mensuresi desti tetavülünden kurtulmak kabil değildi. Bu hali, savabıkı ahval ve

¹ Memduh Paşaya işarettir. "Şunu bunu" nun hikâyesi vardır.

² Bunlar, o zeman gazete ile neşrolunmuştur.

⁸ Bunu tahattur edemiyopum.

[·] Kıt'anın Naim hakkındaki mısraı şudur: "Bin kerre Naimi b... hayadan".

⁶ Naim dermiş ki "Edeb ve namusu mehvetmek için çarşıda, pazarda benimle bir saat gezznek kâfidir".

levahikı efaline kıyasen en namuskârane harekâtından addolunmak lâzım gelirdi. Bu habis, kütübhanelere giderdi. Mütalea ettiği kitablarda, divanlarda hoşuna giden şeyleri istinsah etmek tekellüfüne, zahmetine düşmezdi. O sahifeleri koparırdı, velev İmad yazısile olsun. Vicdanı insaniyete sığmaz bu kabîl ziyankârlığı, vukuatı sairesine nisbetle lâşey hükmünde kalır.

Ezancümle Corlu kazasında kaymakam iken maiyetindeki nahiye müdirin, kendisini bir hafta habse mecbur oldu. Eğer habsetmemis olsaydı kanunı tabiat haricinde rezaletefza bir mesele, maruzı sahnei temâşa ve calibi handei istihza olurdu. Naim, devren nahiyede bulunduğu esnada oraya berayı saydü şikâr mâruf ailelere mensub dört bes ecnebi gelir. İçlerinde bir ikisi "Nigâhı âfeti din, gamzesi âşubı dünyadır" tarifatına masadak imiş. Haklarında gerek kaymakam, gerek müdir tarafından hüsni muamele gösterilir ve akşamları birlikte ayşü işrete devam olunur. Lâkin ahlâk: bozuk Naim Celebi'de fikir değişir. Genclerin nezaketini ve mültefitane hareketini başka mânaya hamletmeğe ve fürsatçuyi visal olmağa başlar ve "size müsafirim" diyerek bir gece odalarında kalır. Zaten tabiatinde fenaliğa olan istidadı fevkalâde, badenin cüretbahs olan tesiratı maddiye ve mâneviyesinden kendisini müstağni kılmıştı. Herkes uykuya daldıktan ve ses kesildikten sonra evveli emirde odadaki idare kandilini, sofadaki asma lâmbayı söndürür. Biraz sonra genclerden birinin yatağına girer ve tasallutı biedebaneye başlar. O genc, yatağından acı acı bağırarak fırlar. Ötekiler uyanır. Karanlıkta yekdiğerini farkedemiyerek bir kör dövüşüdür gider. Diğer odadakiler uyanıp yetişinceye kadar hepsi az çok mecruh olur. İş anlaşılır. Mensub oldukları sefarete müracaate kalkışırlar. Nahiye müdiri, Naim'in habsile bunları iskâte muvaffak olur. Bu edebsizle nasıl ihtilât olunuyormus buyurulacak. Ammim² Diyarıbekir'de defterdar idi, Naim, aınmimden mevrus bir vadigar olarak kaldı."

- § "... "Andelib" ve "Mahabbet" gazelleri Naim'in olduğuna hükmetmek için evveli emirde Sırrı Hanımla Talibi Âmidî'nin eş'arını serapa tetebbü ve mütalea etmek lâzımdır. Naim'in âsarını emval ve eşyayi mesruka içine karışmış aynı emval ve eşya nevinden addederim, tefriki müşkildir."
- § "Naim, müdmini hamir değildi. Bekri Mustafa gibi serhoşlukla şühreti yoktu. Gaşşaş ve kallâş, Naim için hakkı tarifdir. Ecnebi seyyahlara tasallut keyfiyeti. Ahmed Vefik Paşanın Edime valiliğinde bulunduğu zeman serzedei zuhûr olduğu cihetle vukuatı ananesile tahkik etmiş, insan serhoş olmayınca böyle şeyler yapamaz fikrine zahib olmuş, Naim'i serhoş bellemiş. Filvâki o gece Naim ziyadece içmiş. Lâkin hiç içmemiş olsaydı yine yapacağı bu idi.

Naim, Çorlu kaymakamı iken derdest ettiği bir şahsı şerirden dolayı Ahmed Vefik Paşanın takdirini, tahsinini havi bir kıt'a tahriratına nail olmuştu. Bunu her

¹ Naimi haya adim, künyesinin eri olduğunu ecnebilere karşı da filen ısbat etmek istemişl

² Darbaz zade Salih Rifat bey. "Fatin tezkiresi" nde tercemei hali vardır.

husus için ihticace salih beratı masumiyet addederdi. Mektubu hırzıcan gibi saklardı. İbaresi harfiyen ezberinde idi, Ahmed Vefik Pasanın Başvekâlete gectiğinin ikinci günü alessabah yalıya gider. Mektubu göstererek tebrikâtı icra eder, oradan çıkar. Babiâli'de Vefik Pasayı yine mektub elinde olarak bekler, ikinci defa olarak tebrik eder. Ertesi gün yine Babıâl'ide Paşaya, Çorlu'da eşkiyadan fülân şeriri derdest eden ve iltifatnâmenize mazhar olan Naim kulunuz hakipaye yüz sürmek arzu ediyor, maalinde ağalarile bir pusula gönderir. Gelsin diye haber gelir. Bu hal tekerrür eder. Ağalar, fülânlar usanır. Madameki kabul ediyor, istizane lüzum yoktur, gir derler. Naim ise böyle bir mezuniyet gördükten sonra gece yalıdan, gündüz kapıdan ayrılmak ihtimali var mı? Bu hal on onbeş gün devam eder. Nihayet Paşanın tehammülü tükenmiye başlar. Bir gün müsteşarile mühim bir işi müzakere ederken Naim'i zıllı sakil gibi yanıbasında görür. Olvakit "Bre serhos hınzir kârata" diyerek ve bağırıb çağırarak üzerine hücum eder. "Gel gel" diyerek avazı çıkdığına bağırmağa başlar. Naim odadan dışarı fırlar. Ağalara, orada bulunanlara "o işi ben bitirdim, siz içeri girmeyiniz" dedikten sonra tabana kuvvet, soluğu Sirkeci'de alır. Ahmed Vefik Paşa, Naim Çelebi'nin söylediği sözleri işittiği cihetle kendini zaptedemiyüb kanapeden yuvarlanarak, tepinerek güler. Müstesar Rauf Pasa merhumdan işitmiş idim. O, hazır imiş, ertesi gün Naim, müsteşara verdiği müzekkerede "Deli, serhoşdan korkar, derlerdi. Bu, külliyen yalan imiş. Deli, serhoşu papucsuz kacırıyor, gördünüz ya" demis.

§ "Naim Çelebi'nin « منه طفه في حياتي و ماقي همه حضور » mısraı virdi zebanı idi, medlûlünü kendi için düsturülamel ittihaz etmişti. Bu kadar mesavisile, bu kadar maayibile beraber yine yabana atılmazdı. Encümeni üdeba için kâbusdan addolunmazdı. Bunun yaptığı şeylerin binde birini erbabı namusdan bir âdemin yegâne evlâdı yapsa derhal reddederdi. Naim, tenezzül edübde sirkat ettiği şiirler kadar şiir söylerdi. Kendine hekim süsü vererek ve "samem" i izale için taahhüdata girişerek sağır Ahmed Beyden yüz lira çarpar. Aylarca zavallıyı esiri firaş eder, yine o daireye girer çıkardı".

§ "Naim, İstanbula' geldiğinde bir aralık Subhi Paşanın oğullarını okuttu. Dairedeki agavatla, haşaratla her gün boğaz boğaza, gırtlak gırtlağa gelirmiş. Subhi Paşa tahammül edememiş, defetmiş, andan sonra Kemal Paşanın hanesine postu sermişdi. Mecmuai eş'arını mahdumu Nâzım Beye vermişdi. O esnada Diyarıbekir'li şair Sırrı Hanım, İstanbul'a gelmişdi. Nâzım, mecmuayı göstetmiş. Sırrı Hanım gülerek «من البات الى الحراف» benimdir. İçinde Naim'in yazısından başka bir şeyi yokdur. Söz benim, yazı onundur" dediğini Nâzım'dan işitmiştim.

Naim'in Midhat Paşa hakkında bir hecviyesi vardı, içinden bu mısra, hatırımda kalmış: "Aceb nerde bırakdı kethudası Tayfur Ağayı".

Sami Paşa Zâde esbak Basra Valisi Hasan Bey merhum, bana gönderdiği mektubda diyor ki:

"Diyarıbekir'li Naim Efendi, Subhi Paşa merhuma iktisabı nisbet ettiği zemanlar tahminen otuz yaşlarında gayet zeki ve ele avuca sığmaz cevval bir genc idi. Girid'li Sırrı Paşa merhum derdi ki: "Diyarıbekirlilerden müctemi bir kütle içinde gözlerimi kapayub elimi uzatarak rast gele birini tutsam, tutduğum elbette kâtib ve münşidir". Naim'in iktidan ilmisî, usul dairesinde medid bir sayin neticesi değil, kendi müstahzeratından ibaret idi. Tabiati şiriyesi vardı. Manzumeler yazardı. Ancak tabiati şiriyesi hecve mail olduğundan hecviyatla uğraşması ihrazı vekar ve haysiyet etmesine mâni olmuşdu. Ferid Paşa merhum, evkaf nâzırı iken evkafda bir memuriyete talib olub matlabına nail olamayınca h'ddet ederek merhumu, kerih surette hecv etmişti. Güya mektub tutuyormuş gibi hecviyeyi cebinde gezdirir ve şuna buna gizli gizli gösterirdi. Bendenize de göstermiştir. Bu gibi ahvali, biraderin kendi hakkındaki teveccühünü ve daire halkı arasındaki haysiyetini tenkis etti.

Naim, birader merhuma mülâzimet eden ülemayı ekraddan Nacim Efendi¹ ve Pertev Efendi² ve Salih Efendi³ sınıfından değildi. Bu zatlar, ekseriya Ayetullah Beyin⁴ odasında toplanır ve cümlemiz birlikde musahabelerinden istifade ederdik. Naim bu meclise dahil değildi, hele Ayetullah Beyin teveccühünü kazanamamıştı.

Birader merhum, Naim Efendi gibi ezkiyayı gurebaya yardım etmek ister ve sefaleti gurbetden tahlisleri için haklarında delâleti hayriyede bulunmaktan ictinab etmezdi. Fakat bu gibiler mensub oldukları dairede güya bir mevkii mühim işgal ettiklerini halka anlatmak istediklerinden sahibi dairenin oğullarını tedris ve talim etmek vazifesile mükellef olduklarını işaa ederler idi. Bu da istiksar olunmamalıdır. Gurbet halinde bu kadarcık durugzenliği mafüv tutmak insafa tevafuk eder. Naim'in, biraderin hanesinde mahalli mahsusu yoktu. Yalnız haneye müdavim idi. O kadar hafifülmeşreb bir zate aklı başında bir âdem, tedris nâmile evlâdını teslim edemez. Maazalik taşraca bazı memuriyetlere tâyin olunmasında biraderin delâleti vâkidir. Konakdan tardı gibi dürüştane muameleye maruz kaldığını bilmiyorum ve zannetmiyorum.."

* * *

Temyiz mahkemesi reislerinden Bereket Zâde İsmail Hakkı Efendi merhum, nakleyledi:

"Naim, bir zeman Veys Paşa Zâde Zeynülâbidin Reşid Beyin hanesine postu sermişdi. Reşid Bey, aralıkda koğar, yine kabul ederdi. Koğduğu demlerden birinde

¹ Tercemeihali 1059 uncu sahifededir.

² Edhem Pertev Paşa.

³ Esbak Musul valisi fuzaladan merhum Salih Paşa.

⁴ Tereemeihali 145 inci sahifededir.

ki Midhat Paşanın teb'idine tesadüf etmişti. Naim, paşa hakkında bir hecviye yazar, saraya verir. On yüzlük kaime caize alır. Bu para ile iki boş sandık satın alarak Beyoğlu'nun en muhteşem otellerinden birine götürür, bir odaya koydurur. Günlerce otelde yer içer, yatar kalkar, para vermez. Günün birinde boş sandıkları bırakarak savuşur, bir daha o civardan geçmez⁵".

*

Reji komiseri Nuri Bey merhumdan işittim.

"Avrupa prenslerinden biri, Şam ve Kudüs havalisine seyahat eylediği esnada tertib olunan ziyafette Suriye Valisi Raşid Paşa, prensin yakınında hal ve kıyafeti garib bir şahıs görerek merak eder. Bir aralık prens, "İstikbalime memur ettiğiniz şu zatın hoş bir âdem olduğu halinden anlaşılıyorsa da lisan bilmediği için maatteessüf görüşemedim" dimesile vali, büsbütün meraklanır. Yemekten sonra tanımadığı o şahsın hüviyetini tahkik ettikte Naim olduğu anlaşılır. Vali, çağırtıp isticvab ettikde Naim, "Prensin geleceğini işittim. Birlikde yemekte bulunmağı arzu ettim. Üç merhale ileri gittim. Prens mülâki olunca tarafı devletinizden istikbale memur olduğumu söyledim" der. Vali, hem hiddetlenir, hem güler.

*

Müteveffa Emiri'nin müsveddeleri arasında gördüm:

"Naim, Şam'da bulunduğu esnada Avusturya veliahdi gelir. Naim, kıyafetini tanzim ettikten sonra vali tarafından verilen ziyafete dahil olur. Hoş amedî resmini hoş birtarzda ifa ettiğinden veliahd, bunun kim olduğunu sorar. Vali, bilmecburiye hakikati gizliyerek Suriye'nin pek muhterem hanedanından olduğunu söyler. Naim, nefis yemekler yer. Safayab olur. Müteakiben Beyrut'a iner. Mutasarrıfın terfii rutbe ile taltifi hakkındaki inhanın suretini gösterir. Valinin bazı mühim işlerini takib için İstanbul'a gitmekte olduğundan rutbeyi de takib edeceğini vad ile epi para sızdırır. İstanbul'a avdetinde yine Kemal Paşanın konağına iltica ve sergüzeştini inba ile paşayı güldürür. Paşa, şu beyti tanzim eder:

"Gezdi Beyrut'u Şam ile Haleb'i Yine geldi bizim Naim Çelebi"

§ Fuad Paşanın vefatından sonra Kemal Paşaya münasibet peyda eder. Mazuliyet müddeti uzadığından ve paşanın âtiyesi, zevk ve safasını temin edemediğinden sıkılmağa başlar. Paşa, o sırada tabettirdiği bir kitabı onar kuruşa satmak üzere bir kitabcı ile mukavele etmişdi. Lâzım oldukca kitabcı konağa gelup beş on nüsha almakda idi. Naim, diğer bir kitabcı ile beşer kuruşa pazarlık ederek esmanını aldıktan sonra kitabları birkaç hamal ile gelen kitabcıya teslim eder. Soranlara,

Boş sandıkları, otel ücreti olarak! bıraktığı anlaşılıyor, yine ehli insaf imişl

"Paşa, bu kitabları toptan sattı" der. Bilâhare paşa, haberdar olunca hem kızar, hem gülmekten bayılır."

**

Esbak Hicaz Valisi Hacı Reşid Paşa merhum söylemişti:

Üdebadan bir zat, eyyamı şebabda diğer bir genc edibe dildâde olur. Babıâlı kurbündeki Nallımescid de bir hocadan Farisî okurlar, muhib, seyri didar ile kâm-kâr olurmuş. Naim, maddeye vâkıf olarak fesad karıştırmak ister. Sevilen gencin pederine gider. "Zatıâlinize ihlâs ve hürmetim vardır. Hayırhahane bir şey arz edeceğim. Mahdum beye Farisî okutan hoca, şiî'dir. Mazallah, beyin akidesini bozar. Bu dersten vaz geçilse pek isabet olur" der. Peder efendi, bu ihtarı hayırhahane! üzerine oğlunu dersden meneder. Naimi leim, — birbirinden afif olan — o iki yarı can arasına perdei hicran çektiği için kahkaha endaz olur.

§

Naim'in, o genc hakkında şöyle bir beyti de vardır:

"Naim, o şuhden olma niyaz mendi visal ... zâdedir emma ki ... nedir bilmez".

**

Naim'in, manzumeleri zâyi olmuştur. Elde pek az kalmışdır, onlar da başı ve sonu olmıyan şeylerdir. Bulabildiklerimden birkaç parça naklettim.

GAZEL

Geldi demi demademi feryadı andelib
Tuttu cihanı velvelei dadı andelib
Döndürdü gülşeni yine matemseralara
Gülbanki yesi zemzeme bünyadı andelib
Yaktı cihanı şu'lei sıti safir ile
Minkarı nağmei sitem icadı andelib
Ey şahı nevbehar meded eleman meded
Sen söyle bari bir nefes imdadı andelib
Mecburdur ziyarete gülzarı her bahar
Kim andadır meşahidi ecdadı andelib
Bilmem nasıl tahammül eder bunca mihnete
Cismi zaifü hatırı naşadı andelib
Gönlüm gibi harabei badı gumum iken

Mamure oldu lânei berbadı andelib Yek nevki hare bir gül için aferin kim Olmuş nişane sinei puladı andelib Bu gülşeni fenada Naimi nizardır Fenni figanü nalede üstadı andelib

Zeminü asüman pürşurı gavgayı mahabbettir Ukul aşüftei tesiri sevdayı mahabbettir Felek sersamü sergerdanı minayı mahabbettir Cihan mesti müdamı camı sehbayı mahabbettir Gami hicrinle ol müstağrakı emvacı eşkim kim Du çeşmim halkai girdabı deryayı mahabbettir Şehidi tigi cevrim sinede her zahmı pürhunum Birer güldestei gülzarı me'vayı mahabbettir Cemâlin cilvegerdir öyle bir mecliste kim ande D'li namusı ekber mestü risvayı mahabbettir Bürehne payü damen dermiyanü nakdi can derkef Naimi derdcu, puyanı sahrayı mahabbettir

Hem renkli camı vahdet olan meydir eyliyen Ruhı cilâpeziri safayı müebbedî Bir katresile sinede cuşu huruş eder Şevki cemâli Haydarü nurı Muhammedî Yârab bicahı sakii kevser bifeyzi aşk Ol meyle kıl Naimi safayabı sermedî

Bin canım olsa eyler idim yâre hep fida Bilsem gelür ziyarete bir gün mezarımı

Aceb bir dil şehidi hanceri ser tizi aşkım kim Akar huni **ş**ehadet haşredek haki mezarımdan

Cenneti mir'at eder mir'atı cennet gösterir Hatıra geldikce ol Yusüf cemâlin sureti

Böyle islâmı hakaret tıynet olmaktan Naim Kâfiri bidinü biiman olaydım kâşki

Orduları mahvü harab etmeye Mustafa Paşa Menemen'den gelir

..... seni serasker eden bihaberin ..... sın aklına sen, ben de senin suretine

Namık Kemal merhumun, Naim'e yazdığı mektubu, Ebüzziya vaktile basmış ise de nüshası kalmadığından buraya dercini muvafık gördüm.

مناه ما المستقدة الم

Emma badü masadakı asdakı « ويل المكذين mazharı ezhan « ويل المكذين beberk lika mertek eda, çömlek tıynet, dünbelek şühret, hammali fitne berduş, dellâli musibet füruş, heybetnümayı dabbetülarz bittuli velarz, hayret bahşayı nurüssema bilfikri vezzekâ, vasiülidrak min... eddellâk kaviyülihata min aleti..., Ebücehli ekmel, Felâtunı echel, Aristoyı bihaber, müşteşarı İskender, Camusı Zülkarneyn, meyusı müstağrakuddeyn, şeddesiz cehli mürekkeb, şeddesiz merkeb, şerrülhalefi müseylemetülkezzab, tacüşşerefi İbni Selûli². Bihicab, kâmili bakil eda, cahili âkıl nüma, celilul rezail, zelilül hasail hayvanı nahik, dübbi mişezarı şahik, nekûhide sebzei fasid, kendide bıttihi amid, ibni zemane, ebül..., mukaddimatı sernamei meçmuai sıfatı olan Naim Çelebi!

Cehennem ra tıngır nangır saikası ve كره ميخورد وزه ميرود » zaikasile İstanbuldan azimetin ki efdali harekât ve evveli hasanatındır. hak bu ki ehibbaye tahmili menni azim ve eviddadan tenkili renci elim etmişti. « اميناً فزادالله مايينا بعد » felâ cerem hayal hanesi hafızadan sıkleti yadı rezilini vedervazer hatıranın hücumı namı şümundan muhafazasını bezar dur başı nefrine hayale eyledik.

¹ Ebüzziya.

² Reisülmünafıkın olan cehul ve füdul Abdullah bini übevye nam merzuldür [Littabi].

Emma bilmem havasü kuvaye nasıl gaflet manii intibah ve kaza ve belâya ne gûne halet seddirah olmuştur ki enhası evkar ve enesi anatda bir mektubi nefret mashubun hasteye ecel ve âşıkı vuslat bahe yesi emel kadar makbul olacak surette siklet efzayı zuhûr ve sine suzı ınum ve dağ sazı mihri meş'um olan namı habisin nazara taállûk etmekle hudşe numayı şuur oldu.

Bu vesile ile timsa!: babisin ki nümune nümayı kürbei tabbah ve heyet tırazı lâşei timsahtır, pişgâhı nezzareden geçtikce her mesamı ten ve belki her zerrei beden, kemali nefret ve vüfun istikrah ve ductetle

Tiynetin necsi muğallazınıdır ey cifei kalb

Ne bu cismindeki sıklet, ne bu ruhundaki bar

sualini tekrar eyledi. Ben ise bu hali seyredüb murakabei tefekküre vardım ve dedim: Eya eslâbı âbai ulvıveden şehevatı nefsaniye ne gûna çirkâbı rezalet nazil ve erhamı ümmühatı süfliyede galatı tabiət nasıl demi fasid nâsıl etti ki bu şeklü suret ve bu tarzü kıyafette bi vücudı bedbud, telvisi âlemi şühud eylemiştir. "Nedir ol mürde mahi gözieri, ol terkibi püribtet". Emma ne suret ki manzumei taysifi

mekalidir. Bu kıylü kal ve fikrü hayalden sonra zarf, perdei namusun gibi çâk ve havi olduğu türrühatı bi mani ve tefevvühatı malâyani arzı nazargârı idrak olundu. Tabiratı bi meze ve bimezayası

Simdi Naimi fiten endisenin

Hazrete mafir sözü ircası var

beyti kadar fasih ve hulâsai müddeası

Yani huzura tuhafü nevzuhûr

Bir kazeliyatı musannası var

meali gibi tacizi sarih ve sivei hat ve imlâsı

Kâtibi diyan idügün andırır

Hak bu ki bir hosca irikaasi var

tahririnder, kabih görünmüstür.

Tarafına beyan ettiğin hulûs ki hakikatte kuyudı insaniyeden hulûs ترزل من راديًا القصوص. Yine senin gibi bir habise mahsus olmak lâzım geldiğinden peder ve mader ve hiyşavend ve biraderu var ise anlara ihda eyledim. Düçar olduğun illet, karini sıhhat ise elbette vücudı bedbudundan nefret edüb girmiştir ve diriğ ki melekülmevt dünyaye aynı saadet olan böyle bir fürsatı bahirülganıneti fevt etmiştir.

Bu ihbarina

Bir cifei murdardan oldun yine âzad Ev nan Cehennem sana sad miijdeler olsun

muykizesini een serlevhai itibar ederek teb'ü neşrile seni şahidi kazib gibi teşhir etmek istedimse de muvaffak olamadım.

¹ Azmi zade Haletinindir [Littabi] Haleti'nin değil, Gani zade Nadiri'nindir.

Sihhami Kaza ebyatindandir [Littabil].

Çunki Halet Beye¹ bir halet elvererek Samsuna gitmiş ve binaenaleyh "Ceride" ile olan münasibetür bitmiştir. Emma bütün bütün sair eş'arın gibi endahtei mezbelei ihmal ve peyke zibi dükkânı bakkal dahi olmadı. Bülegayı İraniyeye arzettim:

bevtile tariz ve üdebayı Osmaniyeye gösterdim:

Aferinler tab'ına ey şairi sahib zemin Görmedik âlemde biz bir böyle nadide eser Durdan mânası lâfza arz eder sad iştiyak Nazmına nesr olma da hasret keşi nazmı diğer

kıt'asile akriz ettiler. İşittim ki Çıldırda dahi cununı maderzadın teheyyüc ve deryayı fitne ve fesadun temevvüc edüb ه مناه ما مكندكه حرنكند ه işvesinece önüne, ardına çifteler atmış ve والمعربان ، şemmesile etrafı birbirine katmıştım.

Behey habis! Dergâhı mazhariyetten ber muktazayı sırıı istidadı redact, müheyyayı mukarenecio olan belâya ve âfat ve mesaib ve meşakkatın, ومانيز راي طليم خانه به ahengile ardına düşerek bunca memalik ve mesaliki devr ile baş urmadık sokak taşı ve yestehlemedik ocak başı bırakmadın ve

remennisini virdi zeban etmeğe mecbur ettin. Hâsılı iktizası kadar döyüldün söyüldün ve lüzumu mertebe sürüldün, koğuldun. Hâlâ nefsi habisene insaniyet değil, maişet arzusile olsun zerre kadar intibah gelmedi mi ki mütemadiyen mesleki rezalette seyr ve gittikce iltizamı zıddı hayr edersin. Hakikatte orası vazifemiz değildir. Fakat bulunduğun yerden dahi mazharı tard ve cüstücuyi herze ve zeharif ile sahragerd olur isen نا في المنابق bu tarafa gelme ve "gerçi gittin köpek emma ki yerin kalmadı boş" masadakınca mevcud olan ahlâf: eclâfın yetişub dururken bir de sen başa belâ olma.

Namik Remai

Sene 1282 Matbaai Ebüzziya

Tercemeihali 512 inci sahifededir

NAÍM

Naim Hâzim, Konya müderrislerinden Hâzim [Efendi] nin oğludur. 1889 da Konya'da doğdu.

İlk mektebde okuduktan sonra medreseye girdi, okunması mutad olan dersleri bitirdi, icazetnâme aldı. Değerli bilginlerden de ayrıca okudu, bilgisini artırdı. Areb ve Fürs dillerini iyi öğrendi.

Konya'da Fethiye medresesi müderrisi oldu. Mülga Darülhilâfe medresesi Konya şubesinin sahn kısmında Arebce, edebiyat ve kelâm okuttu.

Şimdi Konya saylavıdır. Dil encümenlerinde pek çok yararlığı görüldü. Dildeki bilgisinin yüksekliğini gösterdi.

Vaktile "Beyanülhak" mecmuasına güzel yazılar yazmıştı. "Konya vilâyeti halkıyat ve harsiyatı" adlı eserde hayli manzumesi vardır. Aşağıdaki iki manzume oradan naklolundu.

BİZ NEYİZ ACEBA

Ya ilâhî, bu kâinatı şuhud Bir tecellii kudretinle uçan Belki seyyalei esirinin Gibi bunlar senin huzurunda Ya ilâhî, büyüklüğün o kadar Akle sığmaz maeli biçunun Belki yüz bin feza genişliğine Alamaz arsai celâletini Ya ilâhî, ilâhî pürhaşmet Oluyorken senin yanında heba Biz bu akl almayan genişlikde Bize nisbetle belki hiç de vücud

Bu bedayi', bu binihaye vücud Zerrelerdir füruği feyzinden İhtizaz eyleyen zeriratı Pişi encüm nisarı nurunda Dehşet efzaki böyle gayet dar Tutuşur beynimiz önünde onun Onu sen mazher eylesen de yine İdemez şüphesiz ihata seni Ey avalim güzar olan azamet Bu semavat, biz neyiz aceba Kalabilsek ne mutlu hiçlikde Biz neyiz söyle, ey büyük mevcud!

GAZEL

Gördüm seni bir gün güzelim gerçi uzaktın Bir şulei dilsuz ile şimşek gibi çaktın Bir saikai hüsnü sabahat mısın ey yâr Cangâhımı bir lemhada âteş gibi yaktın Düştüm de güzergâhına birdenbire bihuş Mestane nigâhınla dönüp halime baktın Bir vaz'ı terahhum umuyordum nazarından Bikaydı teessür geçiyordun da bıraktın Yıllarca sürünmekteyim ardında perişan Zalim beni sen, pençei teshirine taktın Aylar geçiyor, gülbei ahzanıma ey mah Vadetmiş idin sen hani bir gün doğacaktın

NAKİYYE.

Hadice Nakiyye [Hanım], Müneccim başı Osman Saib Efendinin¹ kızıdır. 1846 [1262 H.] da kardeşi Abdürrahim Besim ile ikiz olarak doğdu. Teyzesi Şeref Hanım, şu tarihi söyledi:

"Valideyni okusun tarihi tamım subhu şam Doğdular çün mihrü meh ikiz Nakiyyeyle Besim".

Sibyan mektebinde okudu. Annesi Samiye Hanımın 1857 [1273 H.] de vefatı üzerine teyzesi tarafından terbiye ve talim edildi. Teyzesinin 1861 [1277 H.] de ve babasının 1864 [1280 H.] de vefatı üzerine yalnız kaldı.

Darülmuallimata devam etti, şehadetname aldı. Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salâhüddin Dede Efendiye intisab ve mesnevî tederrüs ederek tedrise mezun oldu. Memleketin en kıymetli fudalasından Hoca Mecid Efendiden de Farisî okudu.

1880 [1297 H.] de — Mecid Efendinin talebesinden — Âli Pşa Zâde Ali Fud Beyin Maarif Nâzırlığında bulunduğu esnade Darülmuallimat Farisî ve tarih muallimliğine tâyin olundu.

"Lügati Farisîye" namında bir eser neşretmesi üzerine 1883 [1300 H.] de gümüş iftihar madalyasile taltif edildi. Namık Kemal merhumun "Zavallı Çocuk" isimli tiyatrosunu Farisîye terceme etmeğe başladı.

Muallimlik vazifesini hüsni ifa ettiğinden dolayı 1897 [1314 H.] de üçüncü rütbe Şefekat nişanı verildi.

Zurefadan ve güzel söz söyliyenlerden olduğu için rical ve ekâbiri nisvan ile ihtilât eder ve iltifat görürdü.

Sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşa merhumun refikası Prenses Zeyneb [Hanım Efendi], yeğeni Hidiv İsmail Paşa tarafından bir düğüne davet olunduğu sırada

¹ En maruf âlimlerden Palabıyık merhumun kardeşi efadili etkiyadan Abdürrahim Efendinin oğludur. Annesi cihetinden hırkai şerif şeyhleri sülâlesine mensubdur.

Nakiyeyi de Mısır'a götürdü. Prensler ve prenslerin ihsanlarına nail oldu. Üç ay sonra hanım efendi ile İstanbul'a döndü.

Müracaat edenlere Farisi okuturdu. Âli Paşanın kızı Selma Hanımı ve Müşir Abdülhalim Paşanın kızlarını ve sairleri okuttu. Şehzade ve sultanlardan bazılarının da muallimliğinde bulundu. Sultan Mehmed Reşad, culûsundan çok zeman evvel defaat ile celb ederek görüşdü ve bezli atıfet etti.

1880 [1297 H.] senesine kadar hırkai şerifde babasının evinden hıssasına düşen ahşab selâmlıkda oturur iken kardeşi Nebil Beyin niyabetle taşrada bulunduğu hengâmda selâmlığın enkazını satdı, Hekimoğlu Ali Paşa semtinde bir ev aldı.¹ Üç sene sonra bu evi de satdı. Davud Paşa'da vakıfdan ihsan edilen harab evi tamir ettirerek vefatına kadar oturdu.

Bir hafta devam eden "iltihabı sehayayi şevkî" den derin bir uykuya daldı. "Cennet olsun ca Nakiyye Hanıma" mısraının noktalı harfleri adedince 1899 [Şevval 1316] da vefat etdi. Yeni kapu Mevlevihanesinde Çınaraltı kabristanında teyzesi Şeref Hanımın kabrine defnolundu.

Kısa boylu, büyük başlı idi.

Kütübhanemde kendi yazısile 40 gazel ve medhiye, kudumiye, şarkı, müstezad, tanmıs, terciibend, kıt'a olarak da 49 parça manzumeyi hâvi bir mecmua mevcuddır. Bir gazelin maktaında "Şeref veş bir sühangûye senin haddin mi peyrevlik" diyor, doğru söyliyor. Şeref Hanım, pek o kadar değerli şairlerden olmadığı halde bile aralarında pek çok fark vardır. Bu hakikati kabul etmekle beraber Nakiyye'nin—merdi sühen geçinen— niçe namerd müteşairden daha düzgün sözler söylediğini teslim etmek de muktezayı insafdır.

Refikası, Nakiyye Hanımın akribasından olan Hamamî Zâde şair İhsan²—ki tabiati şairanesindeki kuvvet sebebile tam merd ve şiirlerindeki taravet itibarile de şabı emred ad olunmağa lâyıkdır— hanımın resmi ile beraber hakkında bazı malûmatı mütezamının virdiği varakada diyor ki:

"Nakiyye Hanım, Türkî ve Farisî — fakat ahyanen — şiirler söyler, ancak bir kısmını münasibet sevkile kayd ve hıfz eylerdi. Anın içiin belli başlı bir mecmua tutmamıştı. Bir iki mecmuada, biraderinin divanının sonunda, Malûmat gazetesinde ve "Şair Hanımlarımız" isimli kitabda bazı şiirlerini gördük. Tabiaten mükrim

"İstemiş nemşirei pakize âmalim bu yıl Ölme var, ayrılma yok söyler iken ezcanu dil Hak vücudün eylesin arayışı kasrı safa Çıkdı ba ilhamı Mevlâ bi nukat tarih Nebil

Terki dader etmeği bir nane temlikile ah Rişhandı perciei zulmet imiş bahtı siyah Külbei endişede etdikce ben hasretle vah Darını hemşiremin darı sürur etsin ilâh"

"Haherim eyledi temlik bu defa hane Bir iki beyt ile geldi bu mücevher tarih Revzeninden gire ikbalü ferah hemçü güneş Cayıgâhı zürefa ola bu darı dilkeş".

¹ Kardeşinin söylediği tarih:

² Tercemei hali 691 inci sahifededir.

ve müstağni idi. Mevcudunu muhafaza edeydi mühimce bir meblâğa mâlik olurdu. Eline geçeni muhtaclara, şuna buna verir, hususan mensub olduğu Yenikapu Mevlevî dergâhını unutmaz, oraya ziyade hürmet eder, mevcudunu vermekten çekinmezdi. Madamelhayat mücerred yaşamakla beraber hakikî varisi olmamasının da bu ibzale tesiri mühimmi vardı. Nakiyye Hanım, ilmî ve edebî meziyyatı cami' ve kadirşinas idi. Teyzesi Şeref Hanımın divanını ikinci defa tab'a delâlet etmisti."

GAZEL

Bir gamzei hun rize şikâr oldu bu gönlüm Şeb ta seher aşuftevü zar oldu bu gönlüm Bir çaresi yok derde giriftar olub eyvah Bir gonce içün âleme har oldu bu gönlüm Gülçini visal olmak içün bağı tarabda Bir bülbüli şurideye yâr oldu bu gönlüm Gülşende edüb nağmei bülbül ana tesir Feryad ile manendi hezar oldu bu gönlüm Geçdi neyü meyden işidüb savtı hezarı Medhuş olarak maili zar oldu bu gönlüm Rüyet hevesile Nakiyye bir kez o şuhu Akdamı rekibane gubar oldu bu gönlüm

Tirveş deldi ciğergâhım keman ebrulerin
Canıma kasd itmede ol biaman ebrulerin
Kaküli ham derhamın virdi derune piçü tab
Sabrü samanım heba eyler yaman ebrulerin
Asitanında döken bir ben miyim huni sirişk
Kıldı çar iklimi cana natüvan ebrulerin
Oldu tenfirin nigâhı ictinabından âyan
Çekmesün tefhime zahmet terceinan ebrulerin
Çün Nakiyye bulmadım bir dem rekibandan refah
Olduğu günden beru dilde nihan ebrulerin

این چنین آفت بدیم من عجب خداست این این به حسدت ور ور دیدهٔ دانهاست این این محب زانست یا تجبری و یا سد قضا یا که دام مرم قاب عاشق شداست این زیر آبروی کمان دیدم دوجلاد جهان تیر ر داشته بکفتم نمزهٔ حانانست این این دهی غنجه است یا که درج لعل درشان یال آب حانست منبع احیاست این دیدم آن مهرا بکفتم این چه آتش دردات کفت بی شهه نقیه سوز هجران ماست این

KOŞMA

ı cevrinle kandım vefalı s andım
aşkınla niceyim
nasıl vaz geçeyim
olalım serhoş
le aram bir hoş
n pek âvaredir
im pür yaredir
rim irmakdır çağla r
n kâfirler ağlar

HEZLÂMİZ ŞARKI

Olamaz bir kimse hem halin senin Geçmede lânet ile salin senin	§	Yokdur eşşeklikde emsâlin senin Yokdur eşşeklikde emsâlin senin
Benzemez etvarü halin âleme Kendine âdemlik isnad eyleme	§	Gelmemiş mislin vücudi âdeme Yokdur eşşeklikde emsâlin senin

Namını yâdeylemez emma beşer Sözlerin hayvanları hayran eder

Anırırken sen o savt ile heman Ursalar şayan sana al bir palan Reşk eder efkârına gâvanü har Yokdur eşşeklikde emsâlin senin

§

Hep gelir şevka güruhi merkeban Yokdur eşşeklikde emsâlin senin

NASUHI

Abdülhalik Nasuhi [Bey], esbak Tahran sefiri Hayrullah Efendinin oğludur. 1836 [30 Zilkıde 1252] da İstanbul'da doğdu.

Valide ve Beyazıd Rüşdî Mekteblerinde, Harbiye Mektebinde, Paris Mektebi Umumî'sinde okudu. Dört yaşında iken iradei seniye ile İstanbul müderrisliği rüusu verildi ve "800" kuruş maaş tahsis olundu.

1854 [1271 H.] de tariki tebdil ederek fahrî binbaşılık ile asker silkine ve 1856 [1273 H.] da kaymakamlık ile erkânıharb sınıfına girdi.

1863 [1280 H.] de askerlikten çıkarak Saniye rütbesile Babıâli Terceme Odasına memur oldu. Muhtelif tarihlerde divanı muhakematı maliye, meclisi kebiri maarif âzalığına, Edirne ve Dedeğaç, Rumeli umum demir yolları komiserliğine, Rus muharebesi esnsında Edirne'de nakliyatı askeriye ve muahharen Tıbbiye mektebinde mu-

hacirin sıhhiye komisyonları riyasetine, Şehremaneti meclisi âzalığına, Ayastefanos'da teşekkül eden muhacirini muhtelite iade komisyonu âzalığına, Şehremaneti meclisi riyasetine, üç defa İçel mutasarrıflığına, Lâzistan, Beyrud, Canik mutasarrıflıklarına, üç ay Beyrud vali vekâletine, Haleb ve müteakıben Mamuretülaziz valiliklerine, Tahran sefaretine, Adana, Beyrud valiliklerine, Bulgaristan komiserliğine tâvin olundu. 1908 [1326 H.] de — ikinci defa — Tahran sefaretine nasbedildiyse de gitmeyip Meşrutiyetin ilânını müteakıben heyeti âyan âzalığına tâyin kılındı.

Balâ rütbesini, birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarını, altun ve gümüş İmtiyaz madalyalarını, Rusya'nın birinci Sent Stanislâs, Bulgaristan'ın birinci Merit sivil, Papalığın birinci Pinöf, İran'ın birinci Şirü hurşid, İtalya'nın ikinci Kuron d'İtali, Fransa'nın üçüncü Lejyon donör nişanlarını ihraz eyledi.

1912 [29 Safer 1330] de vefat etti. Sultan Mahmud türbesi haziresine, bü-yük babası Abdülhak Molla'nın kabri civarına defnolundu.

^{**}

¹ Gönderdiğim taziyetnameye — o vakit Brüksel sefaretinde bulunan — Abdülhak Hâmidin yazdığı cevab:

Nasuhi Bey, uzun boylu, zaif, kır ve uzunca sakallı; melih, halim, beşuş, nazik ve rakikulkalb idi.

Bazı garib halleri ve sözleri vardı. Sultan Abdülhamid devrinde bir aralık İstanbul sokaklarında dilenci çoğalarak halk, şikâyete başladığından sakatları Darül'acezeye, sağlamları memleketlerine gönderilerek meydanda dilenci bırakılmamıştı. Nasuhi Bey, bir gün evimize geldiğinde dilencilerin yokluğundan şikâyet ederek kemâli teessür ve ciddiyet ile "sokaklarda, bilhassa köprü üstünde dilenci arıyoruz, elimizdeki parayı verecek adem bulamıyoruz, bu ne hal" diye hayli söylenmişti.

Evinin umuru müzebzeb ve kendi borca müstağrak idi, müsteciren oturduğu evlerin kirasını ve bakkaldan, kasabdan alınan şeylerin parasını veremiyecek derecede sıkıntı çekerdi. Nereye gittiyse beraber götürdüğü bir âdeminin, hükûmete müracaat edenlerden kendi hisabına akçe ve boğça alarak efendisinin — hakikaten pak olan — namını lekelediği mervidir. Efendi, fakiri natüvan, bende sahibi servetü saman olarak yaşadılar ve o suretle öldüler.

Babasından ve büyük babasından müntakil nefis ve nâdir kitabları zeman zeman sattı. Bakıyesi de vefatından sonra Sahhaflar Çarşısında satıldı. Torbalar dolusu mühim evrak ve mekâtib de yok oldu. Abdülhak Molla'nın imzasını ihtiva eden hisabsız kitabdan her kitab muhibbinde mutlaka birkaç nüsha vardır. Benim kütübhanemde de müteaddid nüsha mevcuddur. Hattâ Molla'nın "Tarihi Liva" namındaki eserinin kendi yazısile olan nüshasını, vaktile Fatih Camii havlisinde bir ayak sahhafından yüz paraya almıştım.

Nasuhi [Bey] merhum, küçük kardeşi Abdülhak Hâmid gibi şiir ile mütevaggil ve müştehir değil idi. Fakat istediği vakit pek güzel söylerdi. Tabiatı mizaha mail olduğundan — görebildiğim — manzumelerinin ekseri mizah engizdir. Eserlerini bir araya toplamadığından ve evlâdü ehibba tarafından da bu yolda bir himmet gösterilmediğinden ziyaa mahkûm olmuştur. Buraya kaydettiğim manzumelerinden birkaçını vaktile bana, kendi vermişti. Birkaç adedini de ailelerine aid mecmualardan — sahib Molla Zâde İbrahim Bey merhumun müsaadesile — istinsah etmiştim.

Haleb valiliğine tâyinini müteakıben Şehremini Rıdvan Paşa, kayın babası Ârif Paşayı Haleb'e tâyin ettirmesi üzerine Nasuhi [Bey] Mamuretülâziz valiliğine tahvil edilmişdi. Bundan bittabi müteessir olarak şu beyitleri¹ söylemiştir:

[&]quot;Miri muazzez ve mükerremin efendım.

Yeşâne biraderciğimin vukı irtihaline mebni teessüratı âcizaneme iştirak ettiğinize dair olan taziyetnamenizi kemali rikkat ve mahabbetle okudum ve zatı valanız gibi vefa perver muhibbi sahib kemale nail olduğumdan dolayı tefehhurler etdim. Hâlâ bu darbei şedidenin tahtı tesirinde isem de tesliyeti vakıanız barı küdureti tehammülde bendenize hayli imdad eyledi. Reşadın gözlerinden öperim. Onun da bundan müteessir ve mükedder olacağını bilirim. Muhaberatın bazısı kalbden kalbe olur. Allah, ömür ve afiyetinizi daim ve müzdad etsin efendim.

² Mart 1912 Abdülhak Hâmid".

¹ Bu beyitleri, Hâmide okumuştum. Görmediğini söylemiş ve pek ziyade takdir eylemiş idi.

"Mir Rıdvan diyemem dahili tabut olsun Dilerim bencileyin valii Harput olsun

8

"Mir Rıdvan diyemem dahili niran olsun Yere geçsün de yeri Ravdai Rıdvan olsun".

Areb, Fransız lisanlarile yazar ve söyler ve İtalyanca ve Almanca okur ve anlardı. Fransa şuarasından "Vulney" in "Tedmür" harabeleri namındaki eserini terceme etmişse de basılmamıştır. Bir gün bundan bahs edilirken Abdülhak Hâmid merhum, "Benim ilk defa edebiyata heves edişime biraderimin bu tercemesi sebeb olmuştur. Anı okuya okuya edebiyat ile iştigal etmeye başladım" dedi.

Nasuhi [Bey], ابن البقاء صالح الانداسي nin

"O şey ki kesbi tamami ide bulur noksan Gurur getirmemeli tıybi ayş ile insan"

matlaile 25 Mayıs 1293 de terceme etmiştir.

matlalı kasidesi meşhuresini de,

"Dünya ziyadeliği insana noksandır Hem kârı nâçiz mahzı ayni hüsrandır"

matlaile Türkceye çevirmiştir.

nin "Kasidei Münferice" sini tanzir etmiştir. Birinci beyti:

Vaktile tertip ettiğim Hututı meşahir mecmuasına şu kıt'ayı yazmıştı:

"Nasıl hamdü sena etsem sana ben Aman Rabbim nasıl hamdü sena ben Edemezdim bana kalsaydı mutlak Senin ettiklerin hayrı bana ben" Adana valiliğine tâyin olunduğu günün gecesi kardeşimle ziyaretine gittiğimizde şu kıt'ayı okumuştu:

"Lütfedüp Hak, evliya himmet Edelim biz de sıdk ile hizmet Olmuşuz çünki valii Atana Dini islâme, devlete, vatana"

Kalmadı bitti paremiz' ya Rab Oldu muhtel idaremiz¹ ya Rab Cillemiz yetti haddi payane Geçmez oldu dübaremiz ya Rab Bizi mecburi inziva kıldı Camei pare paremiz ya Rab Neye mâlik isek bütün sattık Kaldı hali saharemiz ya Rab Ne kilarda zahiremiz kaldı Ne dolablarda faremiz ya Rab Tamtakır kırmızı bakır matbah Samic oldu mağaremiz ya Rab Birtakım eski püski şeylerden Zibi darülicaremiz va Rab Şem'imiz mahitabdır giceler Ne siyalımış sitaremiz ya Rab Ne sebebden bozuk gider bilmem² Baht ile böyle aremiz ya Rab Senden eyler Nasuhi istimdad Gör bizim neyse çaremiz ya Rab

Çamlıca 27 Ağustos 1316

Biz de ya Rab âdemiz âdem Bize de gayriler gibi elzem Bize de eyle lütfu ihsani Sekiz on bin lirayı osmanî^s

¹ İsraf yüzünden parasının bitmediği, idaresizlik sebebile idaresinin muhtel olmadığı bir zemanı görülmemiştir.

² Bilmiyerek ne var, sedbirdeki kusurlardan.

^{3 &}quot;Elzem" dediği bu para, gelseydi — şübhe yok ki — ertesi gün giderdi.

Öyle bir devlet ki eyler padişahı keyfine İttibaan iltizamı hükmi اكبف مايشاء Öyle bir millet ki uğrar elbet Allah seyfine Zalime dedikleriçün padişahım çok yaşa

Hükmüni sürdükce böyle hükmi كِف مايداء Mahvolur elbet bu devlet padişahım çok yaşa

Şehri Beyrut'un ihtiyaranı Aklü irfanda sireta sıbyan Zişt rulikde lik sıbyanî İhtiyarlarla sureta siyyan

Bu hanıkahta bu hanlar kurulmadan sağ sol Dizilmeden de erenlerle sakıyan kol kol Konulmadan da dolu dolu şişeler yer yer Muradım odur içesin sen de durmayub bol bol Ya ak yazılıdan al ya kızıl deliden ya Nasibini Sarı Saltıktan al da kaygusuz ol Arak, şerab deme, konyak deme koma doldur Bu yolda camı dili boş koma değildir yol Koma ayağını elinden Nasuhi velhâsıl Sana ne derse desin Amrü Zeydü Petro ve Pol

7 Eylûl 1313

Bütün ehli tariki nazenine Nasuhi Bey Babanın pendidir bu

NÂTIK

Ahmed Tursun Natik [Efendi], Rus istilalarından birinde Ahısha taraflamıdan Erzurum'a hicret eden bir ailedendir.

"Erzurum Şairleri" namındaki eserde tahminen 1785, 1795 [1200, 1210 H.] seneleri arasında Erzurum'da doğduğu söyleniyorsa da — aşağıya dercolunan — gazete fikrasında 1862 [1279 H.] de doksan yaşını geçmiş olduğu gösterilmesine nazaran 1775 [1189 H.] de, yahud biraz daha evvel doğduğu anlaşılıyor.

Erzurum medreselerinde okudu, icazetnâme aldı. İstanbul'a ve Rumeli'ye se-yahat etti. Erzurum müftiliğinde bulundu. "Koca Müfti" nâmile yâdolunurdu.

1863 [1280 H.] de Erzurum'da vefat etti. Kars kapısındaki kabristana defno-

Halkın rivayetine göre mezar taşını 1876 [1293 H.] harbindeki istilâda Ruslar götürmüşler. Kavuğu pek büyük olduğundan götürülürken parçalanmış.

Mantıkda iktidarı mervidir. Nazımlarında bazan "Nâtık", bazan da "Nâtıkî" mahlâsını kullanmışdır. Divanı, ahfadından ve Erzurum memurlarından Canib [Efendi] nezdindedir.

"Tasviri Efkâr" ın 1 Safer 1279 tarihli nüshasında:

"Erzurum'da reisülulema müftii sabık mekrimetlu Tursun Nâtık Efendinin doksan yaşını geçmiş olduğu halde lisanı Türki'de tertib eylediği divanı eş'anı, mahallinden makamı âliye takdim olunarak lieclittemyiz meclisi maarifi umumîye'ye havale buyurulmuşdur" deniliyor.

Meclisi Maarifce "temyiz" edildikden sonra divanın ne olduğu anlaşılamadı.

"Erzurum Şairleri" ndeki nazımlarından birkaçı naklolundu. Divanı görülseydi belki güzel sözlerine tesadüf edilirdi.

*

Derunım dağ dağ üzre nedendir bilmedim yarab Safada nar nar üzre nedendir bilmedim yarab Muhassal kendi kendimden usandım bu cihan içre Bu gönlüm har har üzre nedendir bilmedim yarab

Devalar eylemiş her derde ol şur. Safalar eylemiş her yerde ol şur O şuhun ruhları al üzre olmuş Lebi handan ile perverde ol şur

Aşkına hayrane gelmiş mestü hayran bu gice Aşıkâne keşfi raz it, eyle nalân bu gice Andelibi bineva olmaz bu esran habir Gülşeni bağı melâhat oldu ihsan bu gice Kiblei mihrabına baş indirüb kıldım sücud Sanki ol mülki ebedden geldi ridvan bu gice

Her ne denlu men' iderse vaizi nasih seni Bakma anın sözüne bir sureti zibaye bak

NAZİF

Süleyman Nazif [Efendi], Diyarıbekir hanedanından ve üdebadan İbrahim Cehdi¹ Efendinin oğludur. 1878 [5 Zilhicce 1202] de doğdu.

Tahsili ilim etti. Mahkemei şer'iye baş kâtibi oldu. Diyarıbekir valiliğine vâyin olunan Behram Paşanın zalemeden olduğu işidildiğinden ahali, memlekete kabul etmediler. Mütesellim Gûrani Zâde Ali Ağa, valiyi iltizam ettiğinden memleket muhasara edildi. Nazif Efendi, vali hakkındaki şikâyetnameyi yazdığından dolayı bir cezaye uğrayacağını düşünerek bir müddet gizlendi. Müteakıben İstanbul'a savuşdu.

Valinin işarı üzerine Rodos'a nefi olundu. Altı ay kadar orada kaldı. İtlak olundukdan sonra Niş valisi Osman, Silistre muhafızı Abdürrahim, Sıvas valisi Koca Hakkı, İnce Bayrakdar Zâde Mehmed, Diyarıbekir valisi Salih² ve Keban madini emini Osman Paşaların divan kâtibi oldu. Hastalık sebebile Osman Paşanın kâtibliğinden istifa ve birkaç ay sonda 1832 [1248 H.] de³ vefat etti.

Oğlu Said Paşa, bulabildiği menzum ve mensur eserlerini 74 küçük sahifeden mürekkeb olarak 25 Zilkide 1290 da Diyarıbekir matbaasında bastırdı. Mukaddimesinde diyor ki:

"... Merhumi mumaileyh, mâliki nisabi irfan ve hususile nazim ve nesirde müşarün bilbenan olduğuna binaen haylice âsarı kalemiyesi var iken henüz tıflı şirhar ve muhafazai âsarına biiktidar olduğum esnada vefat eylediğinden âsarı mebhuse, perişan şüdei desti esef, yani eyadii rüzgârde telef olarak müfettişi arzu, şunun bunun mecmualarını taharri ve cüstücu ede ede bazı âsarı menzume ve mensuresi bulunabilmiş olmağla kendusuna vesilei rahmet ve şu abdi âcizce vazifei bünüvvete muvafık bir hizmet olmak üzere bittertib isbu mecmua tabü temsil edildi..."

Süleyman Nazif merhumdan, büyük babası hakkında malûmat istemiştim. Yazub getirdiği verekada diyor ki:

"... Diyarıbekir mahkemei şer'iye başkâtibliğini ihraz ettiği zeman henüz otuz yaşında yokdu. Şeyhzade ve Güranî Zâde aileleri arasındaki tarihî ve sürekli nifak neticesi olarak — şeyh zâdelerin ilm ve kalem itibarile en kuvvetli âdemi olan —

¹ Fatin, sehven "Vecdi" kaydetmiştir, Tercemci hali 197 inci sahifededir.

² Salih Paşa menfiyyen Sıvasda mukim iken Sıvas valisi Hakkı Papanın divan kâtibliğinde bulunan Nazif Efendi ile ülfet ve muhabbet ettiğinden Diyarıbekire vali olunca divan kitabetine çayin etti 1244 de Erzurum valisi ve seraskeri olduğu zeman da beraber kötürdü.

³ Fatin, vefat tarihi 1260 göstermiştir.

Süleyman Nazif Efendi, o sırada Güranilere mütemayil bulunan valinin inhası üzeime bir müddet Rodos ceziresine nefyedilmişdi. Valinin tebeddülünü müteakıb halefi tarafından vuku bulan inha üzerine Sultan Mahmudı sâni, Süleyman Nazif Efendiyi hem ıtlak, hem kıtabet ve inşadeki kudretinden dolayı Amedii divanı humayun kalemine memur etmişdir. Süleyman Nazif Efendinin rik'a hattı, o zamanki yazıların en iyilerinden olduğu gibi,

Padişahane bu tevkii zarif Eseri kilki Süleyman Nazif bevtile imza ettiği bir tuğrayı Mahmud Hanî, kerimesinin oğullarında yadigâr olarak el'an mahfuz bulunuyor.

Amedii divanı hümayundan Bosna valisi Abdürrahim Paşanın divan kitabetile infikâk etmiş ve bu kitabette bulunduğu sırada memuriyeti muvakkate ile Viyana'ya gitmiştir. Sıvas valisi ve İzzet Molla'nın memduhu Hakkı Paşanın dahi birmüddet divan efendiliğinde bulundu. Hakkı Paşanın iyalet mühründeki,

Yarab dilimi levhai tenvir eyle Sernamei maksudumu ey Bari Huda Feyzi keremin kalbime tahrir eyle Âsarı inayetle temhir eyle

rübaisi Süleyman Nazif Efendinin eseri hamesi olduğu gibi paşanın,

Nice bir mülketi hüsnünde bu gavga nice bir Nice bir satveti kahrın dili yağma nice bir

matlaını tesdis etmişdir.

Havalii şarkiye seraskeri Salih Paşanın da divan efendiliğinde bulunmuş idi. 1244 muharebesinde Ruslar tarafından esir edilerek bir müddet Tiflis cihetlerinde zindana atılmış ve çocukluğundanberi hizmetinde bulunmuş olan "İnce" adlı gayet sadık bir Ermeni uşağının delâletile firare muvaffak olmuştur. Uzun senelerdenberi görmemiş olduğu memleketine avdet ve memuriyetlerde edindiği serveti cesime ile meskati resinde sakitane yaşamağa niyet etmiş ise de o sırada şiddetle hüküm süren koleradan iki yetişmiş kızının bir hafta içinde vefat etmesi ile fevkalâde musab oldu. Hareminin de kerimelerini takiben irtihal etmesi üzerine yeniden teehhül ederek bir sene sonra "Esma" isimli bir kızı ve on bir ay sonra da "Mehmed

Said" adlı oğlu dünyaye gelmiştir. Süleyman Nazif Efendi, vefat ettiği zeman oğlu dokuz, kerimesi ise yirmi aylık idi. Servetini vasileri yağma etti. Ne kitabları, ne kendisile pederinin mecamii eş'arı mühafaza edilebildi."

GAZEL.

Hasretinle eşki huninim ki rizan oldu hep Su besu bahri gamin emvacı tufan oldu hep Çeşmi merdümküş, nigâhı hanüman suzı hired Rehzenanı hüsnü anı âfeti can oldu hep Gamzesi tiği cefa ebrusu şemşiri kaza Ayeti seyfi Huda hüsnün nigehban oldu hep Düşdü damı vuslete Keyhüsrevi matleb deyu Pertevi hüsnünle mülki dil çerağan oldu hep Gûş idelden nağmei pürsuzu sazı hamemi Bülbülan yekser Nazif asa gazelhan oldu hep

Çünki bülbülsün gönül bir âşiyan lâzım sana Bir gülün nahli cemâlinde mekân lâzım sana Rencişi badı elemden hıfza bağı hüsnüni Gülnihâlim tazesin bir bağban lâzım sana Sen perisin sevdiğim çeşmi rakibi divden Hanei uşşaka teşrifin nihan lâzım sana Sen henüz nevrestesin bağı ümidimde benim Göncesin açılmağa hayli zeman lâzım sana Mahremi esrarı vuslet olmağa ol şahdan Elde zülfi gibi bir hattı eman lâzım sana Şimdiden perverde eyle ol nihâli tazeyi Vaktı piride Nazifa bir cevan lâzım sana

Zevk yok sadece seyri çemenistan itsem Yarsız gülşen olur mecmaı haşak bana Gel seninle idelim hüsn ile aşkı taksim Çeşmi hunriz sana, didei nemnak bana

Dil, ne nazikdir cefayı yarden rencur olur Çeşmi mestinden vücudüm dembedem meshur olur Dideduzanı bu matem hanei dirinenin Bir gün elbet dahili gülşen sarayı sur olur

NAZİF

Hasan Nazif [Dede Efendi], Yenişehri Fenar'de oganlı karyesinde Mahmud Efendi Zâde Yenişehir müftisi muhaddisinden Elhac Halil Efendinin oğludur. 1794 [1209 H.] de Yenişehir'de doğdu.

Tahsili ilim etti. 1831 [1246 H.] de Hicaz'a gitti. Dört defa âsitani Mevlâna'-yz ziyaretle hilâfete nail oldu. Yenişehir'de Köstem suyu kenarında mevlevîhane yaptırdı. Mehmed Said Hemdem Çelebi¹ Efendi tarafından post nişinliğine tâyin olundu. On iki sene dervişane talimi tarikat eyledi.²

1854 [1270 H.] de Beşiktaş Mevlevîhanesi meşihatine nakledildi. 1861 [16 Şevval 1278] de vefat etti. Mevlevîhanenin içine defn olundu. Damadı Avni Beyin's tarih manzumesi:

Kutbı ussakı ilâhî âfitabı manevî Mürşidi rahı Huda Şeyhi Nazifi mevlevî Ol sehi mülki velâyet kim iderdi iftihar Bendegânından bulunsaydı emiri dehlevî Zulmeti cehl içre kalmışken kulubi âşıkan Bir çerağı yakdı kim tahcil ider mahı nevi İtdi bir dergâh Yenişehri fenar içre bina Söyle kim bürhanı Mevlâna gibi gayet kavi Neşri envarı reşadet iderek vakti medid Tutdu etrafi Yenisehri fenarî pertevi Iki yüz yetmişde emri hazreti molla ile Oldu dergâhı Beşiktaş içre feyzi muhtevi Zâtı olmuştu semaü aşk ile bilinfirad Asümanı Vahdetin seyyarei tenharevi Ahdi mevlânaya benzerdi zemanı akdesi Her kelâmında sudur evlerdi sırrı Mesnevi Mazhar olsa bir nigâhi merhamet âsarına Yar olurdu hızir ile üftadei nefsi gavi Akıbet desti hitabı « ارحمى » derkâr olub

¹ Tercemei hali 613 üncü sahiöededir.

² İhtifalci Ziya merhumun yazdığı tercemei halde [Nevsali osmanî sene 1328] de Mevlewi İzanenin yanındaki Horasanî Aziz Efendi medresesindeki müdercislik ettiği ınuharterdiz.

³ Tercemei hali 129 uncu sahifededir.

Oldu tumarı hayatı zahirisi muntavi Azmi İlliyyin idüb manide ruhı eşrefi Sureta bu halveti âlide oldu münzevi Sırrı vahdetle zuhur etti bu tarih Avniya Hu deyüb ahbabına göçdi Nazifi mevlevî

Sadrı esbak Ohrili Hüseyin Paşa tarafından 1621 [1031 H.] de inşa ettirilen Beşiktaş Mevlevîhanesinin yerine Çerağan Sarayının inşasına başlandığından Maçka'da bir Mevlevîhane yapıldı ve 1869 [27 Şevval 1286 H.] da açıldı. Dede merhumun kemikleri oraya nakil edildi. Beş sene sonra bunun yerine de Maçka kışlası yapıldığından 1874 [30 Zilhicce 1291 H.] Bahariye Mevlevîhanesinin binasına başlandı. 1877 [1294 H.] de ikmal ve merhumun kemikleri sema' haneye defnolundu. Kemiklerin iki defa nakli, garib bir mazhariyettir.

Dede Efendi, şair, zarif, bir merdi nazif idi. Hurufı heca ile müretteb ve "1" münacat, "1" nait, "1" medhiyei Ali, "1" medhiyei Mevlâna ve "44" gazelden mürekkeb olan divançesi, üniversite kütübhanesindedir. "Tarifüssülûk" isimli risalesi, müridlerinden Edirne'li Hayri Efendi tarafından şerh ve 1276 da tabolundu. Silsilei mevleviyeyi hâvi matbu' ve "Bahri Hakikat" unvanlı gayri matbu levhaları vardır.

Köstem suyu üstüne köprü yapdırmıştır.

*

Kâzım Paşa*, şu kıt'ayı söylemişdir:

"Maarif beytine beyti şerifi mesneviden gir Kemal ehramına halli münifi muneviden gir Hakikat şehrine Kesdirme yoldan vuslet istersen Tariki aşka gel babı Nazifi mevleviden gir".

Seyid Mehmed Cazim Dede de böyle demişdir:

"Saliki rahı olup Hazreti Mevlânanın Semti irşade eğer var ise Cazim mevlin Pak ider zatı gibi çirkü riyadan kalbi Damenı feyzini tut Seyhi Nazifüzzeylin".

Manastır'lı Nailî*, Dede Efendiye yazdığı "Remezaniye" de diyor ki:

Dergehi pakine düşdiim eman ey şeyh Nazifi Dili viranemin imarına geldim yab vab Dergehi lütfunı bir kerre iden cayı penah Eylemez haşre kadar bir dahi devri ebvab Nice derkeh ki odur dairei emnü eman

^{*} Tercemei halleri 801 ve 1078 inci sahifelerdir.

Çekmez asla giren ol daireye rencü azab
Nice dergehki odur kıblei erbabı butun
Feth olur anda muradı dile elbet bir bab
Nice dergeh ki odur beyti metai ervah
Ruşenayî verir envarı kulubı aktab
Zatı pakin salalı sayei iclâli cemal
Cemolur hakine yüz sürmek içün şeyhü şebab
Himemi atifetin çeşme gibi caridir
Herkesi eylemede havsalasınca sirab
Sensin ol mürşidi pürhimmetü pür cudü kerem
Sensin ol merdi dil âgâhü muallâ elkab
Nola mahiyetini bilmese kuteh nazaran
Afitabın ne bilür kadri bülendin şebtab
Ehli zahirdir o kim vartai efkâre düşer
Bilür erbabı hakikat ki nazirin nayab".

GAZEL

Şeinsden iktibası feyz ile bedri zeman oldum Münevver sazı âlem, reşki mihri âsüman oldum Visali bakemâli yâre mâni kalmadı asla Vücudı Mutlak üzre haliya canane can oldum Aceb bir katreyim kim mevc urur tabımda yüzbin yem Göründüm zerre emma matlai şemsi iyan oldum Gehi dürri geran kadri yemi irfan olub şanım Atıldım geh melâmet ehline senki yeban oldum Tebehhur eyleyüb filhal Nazifa aşkı Mevlâna Getürdi vecdi halate dilim muciz beyan oldum

Dilâ, hâlâtı vaslı hemdemi canan olandan sor Tahassür ateşin pervane veş suzan olandan sor Azizi Mısrı vuslet, suzişi firkat nedir bilmez Anı tenha nişini külbei ahzan olandan sor Seher zevkin ne bilsün huftegânı pisteri gaflet Füyuzatı sabahı hastei hicran olandan sor Görüb hali perişanım beni beyhude ta'n etme Bu emri bir de gel mülki dile sultan olandan sor Rehi vaslında cananın dilersen can nisar etmek Nazifa tiği aşka ser virüb kurban olandan sor

Bülbüli dairei gülşeni tahmidiz biz
Kulzümi ma'nii pür cuşişi tevhidiz biz
Vâsılı sadr gehi âlemi tahkik olduk
Sanma kim hüdhüdi tac âveri taklidiz biz
Meh gibi bizden alur neşvei feyzi âlem
Haliya tal'ati hurşidi cihan didiz biz
Mahi nev olsa nola sagarı ikbalimizin
Varisi kevkebei kevkebi Cemşidiz biz
Rengi ıcazi Mesih oldu Nazifa eserim
Çeşmi suzende felek payei tecridiz biz

NAZİF

Süleyman Nazif [Bey] den tercemei halini istemişdim. Yazdığı sözleri aynen naklettim:

"Muhibbi mahmudülhisal Kemal Beyefendi,

Bir zilli zeval muhakkak olan mevcudiyeti faniyem hakkında, mahza emrinizi infaz etmiş olmak için birkaç söz söyliyeceğim:

1285 senesi şevvalinde tevellüd ettim [Kânunisâni 1869]. Meskiti resim "Âinid" kasabasıdır. Pederim Diyarıbekir'li Said Paşa, ben doğduğum zeman Diyarıbekir vilâyeti mektubcusu imiş. Dört yaşına girdiğim zeman Mamuretülâziz sancağına mutasarrıf tâyin olundu. Ve bizi Harput'a nakletti. O zemanı hayâl kadar renksiz ve mütereddid hatırlıyorum. Harput'ta galiba iki sene kadar kalmışız. Hanenin sükûnü asayişini temin için beni bir mahalle mektebine devam ettirdilerse de hiçbir şey öğrenemedim. Pederim Meraş mutasarrıflığına tahvili memuriyet etti (1290 Rumî). Aileyi de oraya nakletmiş idi. Meraş'a vusulümüzü müteakıb (Bayezid) camiinin alt katındaki ziyadan ve havadan mahrum hücrelerden birinde ibtidaî muallimliği eden bir ho-

cadan elifba teallümüne başladım. Ve dört ayda hatmi Kur'ân ettim. Meraş'ta bir buçuk sene kalmıştık. Diyarıbekir'e avdetimizde oranın Rüşdiye mektebine devam ettirdiler. Bu mektebin usuli talimi pek fena idi. Ve şakirdler öğrenmekten ziyade ezberci, mürai ve sersem olurlardı. Dersim, İsaguci'ye geldiği zeman on yaşına yeni girmiştim. Halbuki uzun uzun ve falaka değneklerile ezberlettikleri nahivden ve hattâ sarfdan bihaberdim. Meraş'den getirdiğim hafif hamulei tahsil bile dimağımdan kayıp gitmişti. Türkce dürüst bir cümle yazamazdım. Bir beyli bile hatırımda kalmıvan Tuhfei Vehbi ve hattâ (Sünbülzâde) namı ne vakit zikredilse vücudüm ürperir.

Babamın ilk Muş mutasarrıflığile Siird mutasarrıflığına ve diğer bir iki muvakkat memuriyetine müsadif zemanlarda aile Diyanbekir'de kalmıştı. Pederimden ayrı geçen şu iki, üç sene zarfında ben ma'nen, yani fikren bikes yaşadım. Babam ikinci defa Mardin mutasarrıflığına tâyin edildiği zeman [Eylûl 1295] aileyi nez-

dine celbetti. Ve benim sefaleti tahsilime cidden acıdı. İşte asıl taalümüm bundan sonra baslar. Ne öğrendimse babamdan öğrendim. Vefatından sonraki müktesebatım da onun bana vaktile göstermiş olduğu usulün delâletile hâsıl olmuştur. 1296 senei rumiyesinde pederim Mardin sancağına merbut Midyat kazasına muvakkat bir vazife ile gitmişti. Diyarıbekir vilâyeti adliye müfettişi Ferid Bey — ki bilâhare sadrıâzam olan Arnavud Ferid Pasadır — devir ve teftis icin Mardin'e geldi. Sonraları babamın da, benim de büyük bir bedhahımız olan Ferid Beyin teşvikile Fransizcayı öğrenmek hevesine düştüm. Pederim Midyat'tan avdet ettikten sonra bu arzumu hem tasvib, hem takdir etti. (Venedik) in (Mihtiyrist) mektebinde taallüm ve ta'lim etmiş olan (Aleksan Gregoryan) adlı, Mardin'li bir Ermeni papasdan ders almıya başladım. Muallimim katolik mezhebinden ve mahud patrik Hason'un hilâfgiranından olduğu için aforoz edilmiş kısımdan idi. Papas cübbesini lâbis olmakla beraber hasbelmatrudiye festen başka serpuşu olmaması zavallıya acib bir sekil ve kıyafet vermisti. Bu adem bana Fransız lisanının hurufile Lâfonten'den iki hikâye öğretti. Ve biraz da tekellüm mümaresesinde bulundu. Ondan sonra hep kendi kendime çalıştım. Ve müktesebatı cüziyemi hâlâ tevsi ile meşgulüm.

Arebce'nin sarf ve nahvini Muş müftisi Emin Efendi merhumdan 1306 senei rumiyesinde yeniden okudum. Kavaidini belki tamamen bildiğim bu lisanın mensuratından bir dereceye kadar istihracı meal edebilirsem de âsarı manzumeyi pek ziyade müşkilât ile anlıyabilirim. Farisî'deki zaafım daha azdır.

Babam üçüncü defa Mardin mutasarrıfı iken orada vefat etti [18 Teşrinisâni 1308]. Ben bikes kalmıştım. Efadılı vüzeradan Sırrı Paşa merhum Diyarıbekir valisi idi. Bu zatın hayırhahlığı ve lûtfu keremi bende kabili tenmiye bir istidad bulunduğuna zahib oldu. Ve bir müddet muvakkat memuriyetlerde istihdam ve daha doğrusu ikdar ve in'am ettikten sonra beni meclisi idarei vilâyet ikinci kâtibliğile matbaai vilâyet müdürlüğüne ve resmî gazetenin sermuharrirliğine tâyin etti [Şubat 1309]. 1310 senesi Nisanında salise ve yedi ay sonra [Teşrinisâni 1310] sâniye rütbelerini yine Sırrı Paşa merhumun inhasile ihraz etmiştim. Harbiye nâzırı esbakı Abdullah Paşa, maiyeti seniye erkânıharbiye feriki iken, 1311 senei rumiyesi evahirinde memuriyeti mahsusa ile Diyarıbekir'e geldi. Müşarünileyh Ermeni meselesinin Samsun'dan Diyarıbekir'e kadar olan hadisat ve safhatını mutazammın layıhai mufassala ve müdellelesinin müsveddesini vali Enis Paşanın cavsiyesile bana tanzim ettirmiş idi, Diyarıbekir'de bulunduğu dört ay zarfında teveccüh ve itimadını celbettim. Diyarıbekir'den Musul valiliğile fevkalâde kumandanlığına tâyin olundu. Ve beni de Diyarıbekir'deki memuriyetlerim uhdemde kalmak üzere - bir misli zammı maaş ile — ba iradei seniye kitabeti hususiyesine alarak beraber götürdü [Nisan 1312]. Musul'da yedi ay kalarak Kerkük ve Süleymaniye sancaklarının bir iki kazası müstesna olmak üzere bil'umum merakiz ve mülhakatını dolaştık. Musul'dan avdette Diyarıbekir'de durmıyarak bilisti'fa İstanbul'a geldim. 1313 senesi

Teşrinievvelinde Hudavendigâr vilâyeti mektubculuğuna tâyin edildim. On iki sene kaldığım Bursa'da müsadif olduğum üç validen yalnız Reşid Mümtaz Paşanın iltifat ve keremini görerek diğer ikisinden gûnagûn eziyetler çektim. Reşid Mümtaz Paşa birçok muamelei müşfikaneden başka rütbemi ulâ sınıfı sânisine terfi ettirmek suretile de itmamı mekârim etmişti. İnkılâbı müteakib Konya vilâyeti mektubculuğuna tahvil ettirildim ise de gitmeden istifa ettim [1324 Eylûl].

1325 Eylûl'ünde Basra, 1326 Teşrinisânisinde Kastamoni, 1327 Haziran'ında Trabzon, 1329 Eylûl'ünde Musul ve 1330 Kânunievvelinde Bağdad vilâyetlerine memur oldum.

Ben Bağdad'a gittiğim zeman Devleti Osmaniye harb ateşine atılmış ve Basra kasabasile sancağının kısmı âzamı sukût etmiş idi. Bağdad'da memuriyetim altı ay ımtıdad etti. Felâketi harbin icabı olarak Bağdad valiliğile ordu kumandanlığını tevhid etmiye lüzum görmüşler. 1331 Haziran'ında infisal ettim. Son memuriyetim Bağdad valiliği ise de Bağdad vilâyetinin son valisi ben değilim. Bu âcizden sonra askeriden iki asîl ile mülkiyeden yine iki vekil oranın mukadderatına — devletn eli oradan büsbütün çekilinciye kadar — vaziyet etmişlerdi.

İşte hayatı resmiyemin bugün beni bile müstefid etmiyen bir tarihçesi. Size biraz da yine bisud olan hayatı fikriye ve kalemiyemden bahsedeyim: Gerek manzum, gerek mensur, intişar etmiş pek çok yazılarım vardır.

Kâşki hiçbir satır ve bir mısraım meydana çıkmasaydı!.. Çünki seve seve yazdığım ve bazısının halkca mazhar olduğu telâkkiden, o telâkkilerin evanı tecellisinde mübahi olduğum eserler, biraz zeman geçer geçmez en evvel kendi nazarımda sukût ve bana irası hacalet ediyor. Zeman ile terakki ve tekâmül idemediğimin farkındayım. Fakat yazılarım tedenni ediyor.

Babam, tahrir ve tetebbüden bir dakika hali kalmaz bir zat idi. Onu taklid hevesi, beni tâ küçüklüğümde muharrir ve şair olmağa sevketti. Pederim zevki hayatı mütalea ve teliften başka hiçbir şeyde bulmaz, bir ısmeti melekâneye sahib idi. Bense eyvah!.. fisku fücur ile alûde olmaktan dameni mevcudiyetimi kurtaramadım. Ve babamın yalnız muharrir ve şairliğini ve bir de vezaifi resmiyede ve eşhas ile muamelede hakkı meşruum olmayan bir parayı kabul etmemek taassubunu taklid ettim.

On iki yaşında ancak vardım, pederim bir gün Namık Kemal Beyin (Evrakı Perişan) ını vererek mukaddimesini cehren okumamı emretti. Ve hatasız okuyuşum hoşuna giderek mükâfaten kitabı bana verdi. Evvelleri ekser yerlerini anlıyamadığım (Evrakı Perişan) ı senelerce okudum. (Cümeli Müntehabei Kemal) i — marbu nüsha kendi malım olınakla beraber — ba kemâli itina istinsah etmiş ve heman serapa ezberlemiştim. Kemal'in tarzı üslübuna bayılırdım. Cengiz ile Celâlüddini Harzemşah aralarında maceranın tafsilâtına pek de vâkıf olmadığım halde, ötekini tel'in ile ebrikini tebcil eden oldukca uzun bir makale bile yazdım. Bu yavenin (... Cengiz

cehennemden fırlamış bir şerare, Celâlüddin ise o ateşi söndürmiye âzim ve rahmeti Rahmandan müteşekkil bir sehabpare idi...) gibi maskaralıklara babam da gülmüştü. Sonra Abdülhak Hâmid'in eserlerini ve eserlerinden tam yirmi altı sene sonra da kendisini tanıdım. İlk okuduğum kitabı "Tarık" idi. Sonra bilûmum âsarını ve nihayet bitmez ve tükenmez bir mecmuai kemal olan kendisini okudum ve okuyorum. Kırk bir senedenberi şakirdi ve hayranıyım. Muasır ve hem sinlerinin insana az çok nüfuz ve tesiri olamaması kabil değildir. Fakat Cenab Şehabüddin'in bilhassa müstefiziyim. Evvelleri yazıları, muarefe ve meveddetimizin husulünden sonra da hem yazıları, hem müsahabesile bana üstadlık etti. Tevfik Fikret de hayatı edebiyesindeki tehavvül ve tekâmülü Cenab Şehabüddin'e medyundur. Ve bu deyni "Rübabı Şikeste" şairinin meşhur olan gururu bile biddef'at ikrar etmekten çekinmemiştir.

Aruza bir dürlü akıl erdirememekle beraber, heman her vezinde manzum sözlerim var. Yazdıklarımı bereket versin ki ekseriyetle imha ettim. Yoksa Âşık Ömer mecmuasının yirmi otuz misli bir mecmuai türrühat meydana gelirdi. Bizim ailede manzum söz söylemek müteammim ve âdeta marazî bir istidaddır. Cddi âlâm İbrahim Cehdi Efendinin tercemei halini zâtı âlinize ita ederken bundan bir nebze bahsetmişdim. Yazdığım gazelleri bir müddet pederim tashih ve kavaidi fesahati bu tashihler sırasında talim ederdi.

Acemlerden "Ürfî" ile Fransızlardan "Viktor Hügo" dan şebabımda en çok sevmiş olduğum şairlerdendir. Fakat şimdi "Sadi" yi Ürfî'den, "Anadol Frans" ile "Rumen Rolân" ın eserlerini Viktor Hügo'nun nesirlerinden ziyade seviyorum. Fransız şairleri arasında rikkat ve samimiyeti ile temayüz eden "Sülli Prodom" un mufassal bir tercemei halini yazmıya başlamıştım. Dört yüz mutavassıt sahifelik bir kitab teşkil edeceğini tahmin ettiğim bu eserin bir sülüsünü vücude getirdim. İtmam itmekle meşgulüm.

Müteferrik surrette intişar eden eserlerim — Neuzübillâh!.. — Cem'ü tabedilecek olsa beşer yüz sahifelik yirmi cildden ziyade bir kütübhanecik teşkil eder.

Kitab ve risale şeklinde tabolunanlar şunlardır:

1 — Malûmı Îlâm [Ahmed Midhat Efendinin usuli meşveret aleyhindeki mekalei meşhuresine cevabdır. (Abdülahrar Tahir) namı müstearile ilk defa Paris'te, temsili sâni olarak Mısır'da basılmıştı.]. 2 — Bahriyelilere Mektub [imzasız İsviçre'de matbu]. 3 — Namık Kemal [Abdülahrar Tahir imzasile Paris'te matbu]. 4 — Gizli Figanlar [ben Bursa'da iken ismim işaret olunmıyarak Mısır'da tabedilmiş mecmuai eş'ar]. 5 — Elcezire Mektubları [İsviçre'de yine isimsiz matbu']. 6 — Viktor Hügo'nun Bir Mektubu [Bursa vilâyet matbaasında]. 7 — Süleyman Paşa [Bağdad'da matbu']. 8 — İki İttifakın Tarihçesi. 9 — Batarya ile Ateş!.. 10 — Firakı İrak. 11 — Nasırüddin Şah ve Bâbiler [evvelâ Tasviri Ef-

kâr gazetesile tefrika olarak]. 12 — Namık Kemal [Paris'te te'lif we tabedilmiş olandan başkadır]. 13 — Tarihin Yılan Hikâyesi. 14 — Çal Çoban Çall.³

Manzum yazılarım arasında diğer muharreratıma nisbetle en az fena bulduğuzında buraya da kaydedeceğim, bir neşide ile gazeldir. Manzumeyi bir gurbeti duradurda, gazeli de Boğaziçi'nde bugün enkazı bile kalmıyan bir penah huzurda yazımıştım:

DAÜSSILA

Bu seb de cusisi yadınla ağladım durdum Gel ev kerimei tarih olan güzel vurdum!.. Ufukların nazarımda nihan olub gideli Bu hakidanı fenanın karardı her sekli Gözümde kalmadı ver, gök batar cıkar, giderim Zemine münkesirim, asümane muğberim Gelir bu cevvi kebudun serairinde güler Çocukluğumdaki rüyaye benziyen gözler Zavahirin beni tazib eden güzelliğine Taaccüb etme melâlim durursa bigâne Dumanlı dağların ağlar gözümde tütdükce Olur mehasini gurbet de başka işkence Bizim diyarı tahassürden etmemiş mi güzer, Aceb neden vine lâkayd eser nesimi seher? Virirdi belki tesellâ bu ömri me'vusa Çiçeklerinden uçan ıtra âşina olsa Dimek bu mahbesi âmal içinde ben ebedî Yabancıyım!.. bana her şey yabancıdır şimdi Ne ruzgerinde şemimi cibalimizdir esen Ne dalgalarda haber var bizim sevahilden Garibivim bu verin, sevki vok, harareti vok, Doğan, batan güneşin günlerimle nisbeti yok Olunca vadıma hasretfüken fezavı vatan Semâyı şarkı sual eylerim bulutlardan

^{**}

² Nazif, vefatından beş sene evvel yazdığı te:cemei halde gösterdiği eserler, bundan ibarettiz.

^{15 —} Hazreti İsaya açık mektub, 16 — Asitanı tarihte, 17 — Mehmed Akif, 18 — Malta goceleri, 19 — Çalınmış ülke, 20 — İki dost, 21 — Füzuli, 22 — Külliyatı Ziya Paşa, 23 — Boş herif, 24 — İmana tesallut — Şapka meselesi, 25 — Kâfır hakikat, 26 — Piyerloti hitabesi, 27 — Yıkılan mücssese, 28 — Lübnan kasının sahibesi (Pierre Benait) nin eseri olan tomanın tercemesidis.

GAZEL

Kalbi tahassürümde yatan yade değmesin Mehtabe söyle hatırı naşade değmesin Gülsün dilerse ömrüme bin zevki sermedî Lâkin melâli kalbi gamabade değmesin Bir an temas iderse yanar bali Cebreil Arşu duada şehperi feryada değmesin Eyler izabe suzişi aşk ile kalbimiz Sad elhazer bu hanceri pulâde değmesin Hancerden ihtiraza mahal yok fakat gönül Canlar yakan o gamzei bidade değmesin

Rumeli'nden yalnız Edirne şehrini ziyaretle yirmi dört saat kadar bir müddet seyrü temaşa etmiş idim. Yemen, Hicaz, Ankara, Erzurum ve Van vilâyetleri istisna olunursa Bursa'dan Basra'ya kadar on sene evvelki Asya'yı Osmani'nin bilûmum vilâyat ve iki müstakil livanın merakizile ekser mülhakatını kısmen memuriyet, kısmen seyahat tarikile keştü güzar ettim. Bunlardan başka Avrupa'dan Yunanistan, Fransa, İsviçre, Macaristan, Avusturya'ya, Afrika'dan Mısır'ın İskenderi'ye. Kahire, Süveyş, Portsaid beldelerine, Asya'nın Türkiye haricindeki aksamından Aden kasabasile Hindistan'ın Bombay şehrine ve Ceziretülarebin şarkı cenubündaki Maskat senkistanına ve Bahrisefid'in Kıbrıs, Sısam, Midilli ve Malta adalarına seyahatlerim vâki olmuştur. Bu seyirü seferleri ne vakit yâd itsem hatırına — otuz altı senelik ömrü kasirinin telâtumı yadı hâlâ hafızalarda tezelzüller ika eden — Ürfü şirazinin ihtimalki son nalei payidarı hayatı olan:

beyti gelir. Dünyanın bu kadar dağdağasından sonra her fâniye mukadder olan âkibet, şirazlı derbeder şairin tasvir ettiği haldir. O nasibi vapesine intizaren şimdilik idamei vücud etmeğe çalışıyorum azizim.

Nişantaşı 5 Temmuz 1923 Süleyman Nazif".

Süleyman Nazif merhum, bu tercemei halde Avrupa'ya kaçmak ve bilâhare Malta'ya sürülmek, yahud sürüklenmek gibi en mühim iki hâdiseyi —her ne sebebden dolayı ise — söylemek istememiştir.

Sultan Abdülhamid devrinde — ekseri, sevki hamiyetle değil, saikai menfeatle — Avrupa'ya firar eden yaşlı, yaşsız bazı eşhas gibi Nazif de — hangi saika ile olduğunu bilmiyorum — 1897 de savuşdu. O vakit yirmi sekiz yaşında idi. Sekiz ay Paris'te kaldı. Ahmed Rıza [Bey] in idaresinde bulunan "Meşveret" gazetesine hükûmeti müstebide aleyhine yazılar yazdı.

Emsâli gibi İstanbul'a döndü. Hüdavendigâr vilâyeti mektubcusu oldu. Bursa'dan "İbrahim Cehdi" imzasile "Servetifünun" a yazılar gönderdiği gibi Mısır'da da imzasız risaleler bastırdı.

Meşrutiyetin ilânından sonra Ebüzziya'nın neşrettiği "Tasviri Efkâr" a güzel makaleler yazdı. Muahharen "Hak" ve "Hâdisat" gazetelerini neşretti.

Millet ve memleket için en büyük musibet olan mütareke esnasında düşmenleze karşı yazdığı cüretkârane makalelerden, bahusus Darülfünun konferans salonunda zahiren Piyer Loti'yi tebcil, hakikatde işgal kuvvetlerine tariz ve taarruz için söylediği şiddetli sözlerden dolayı İttihad ve Tarakki cemiyetine mensub bazı zatlerle beraber İngilizler tarafından Malta'ya götürüldü.

"Daüssıla" manzumesini — yukarıdaki tercemeihaline dercederken — nerede yazdığını tasrih etmeyib yalnız "Bir gurbeti durâdurda yazmışdım" demekle iktifa eylemişdir.

Yirmi ay Malta'da ve mihnet içinde kaldıkdan sonra — felâket arkadaşlarile beraber — ıtlâk olunarak İstanbul'a geldi. Yine gazetelere, mecmualara — bazan hoş, bazan nahoş — yazılar yazmağa başladı.

Hayatının son zemanlarında zaruret yüz gösterdi. Bazan bundan bahsederdi. Vefatında cebinden birkaç nikel para çıkdığı mervidir.

> * **

Süleyman Nazif'e — vefatından on onbeş gün evvel — sokakda tesadüf ettim. Rahatsız olduğumu gördü. "Ben de birkaç gün evvel hasta oldum. Evden çıkmadım, âfiyet avdet etti. Siz de çıkmayınız iyi olursunuz" dedi. Beni gördükce sözü uzatmak itiyadında iken — rahatsızlığımdan dolayı — bahsi kısa keserek ayrıldı.

Ne halde bulunduğumu anlamak için bir çarşamba gecesi ziyaretime geldi. Mülâtafa edecek kudretim olmadığı halde iki tarafdan lâtif nükteler, zarif sual ve cevablar birbirini velyetdi.

Yedi sekiz asır evvel rahmeti hakka vâsıl olan bazı asfiyayı izama verilen unvanların fikri siyasete ibtinaen kendi taraflarından ittihaz olunduğuna ve sahih ve mevzu Ahadisi şerifeye dair — bilir bilmez — yazdığı makalelerin sekamet ve sakatatını göstererek tarihî ve ilmî izahat verdim ve — aradaki meveddet ve ihlâsa istinaden — ağır sözler söyledim, hayırhahane nasihatte bulundum. Sözlerimi hürmet ve dikkat ile dinledi. Sözlerime itiraz edib de beni üzmek, hastalığımı arttırmak istememiş olması da melhuzdur.

Hukukumuz, pek eski olmadığı halde ahlâkıma, ihläs ve samimiyetime en iyi vâkıf olanlardan idi. Başkalarının en hafif bir itabına tahammül edemediği halde benim en ağır serzenişlerime katlanır, belki mahzuz olurdu.

"Sefinei Ebrar" müellifi Hüseyin Vassaf merhuma — bana dair — gönderdiği mütaleanamede "... aziz dostumun hakkûluğuna o kadar hayranım ki arasıra bana taallûk eden serzenişlerini ve intikadatını zevk ile dinler ve kabul ederim ve öyle sanırım ki onun muahezelerile benim günahlarım yıkanıyor."

O geceden sonra hastalığım iştidad etti. Tâbiri mârufla "esirifiraş" oldum. Üç dört gün sonra Nazif de hastalanarak zatürree alâimi görünmüş. Son mülâkat ettiğimiz Çarşamba gicesinden tam bir hafta sonra 1927 Kânunisânisinin beşinci Çarşamba gecesi vefat etti¹.

Techiz ve tekfin masrafı Tayyare cemiyetinden verilerek Edirnekapısı'nda şehidliğin karşısındaki mezarlığa defnolundu. Kabri İstanbul Belediyesince yaptırıldı.

Bir gün evde bir işle meşgul iken hizmetci, müsafir geldiğini haber verdi. İşimi bitirüb yanına giderken içeriden sesler geldi. Odaya girince Süleyman Nazif'i ve karşısında — o vakit dört yaşında bulunan — kızımız Emine Selma'yı gördüm. Derin suhbete dalmışlardı.

Nazif "Siz, ailece zekisiniz. Fakat garib bir haliniz var" dedi. O halin ne olduğunu sordum. "Kimseye benzememek. Hattâ çocuğunuz bile başka çocuklara benzemiyor" dedi. Ben de "Bizim yegâne meziyetimiz, kimseye benzememekdir" dedim. Bu sözü, pek ziyade beğendi.

Birkaç gün sonra görüşdüğümüzde şu beyti okudu:

"Kemal Bey ki o Mahmud namu hasletdir Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine"

beyit, ağızdan ağıza dolaşarak ikinci mısra, âdeta "darbı mesel" hükmüne geçdi, benden bahsedildikce okunmağa başladı.

Onun, benim hakkımda söylediği mısraı, şimdi ben de onun hakkında irad ediyorum:

"Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine".

Benim kimseye benzemeyişimle onun benzemeyişi arasında pek çok fark olmakla beraber onun da bazı halü kali başkalarına benzemezdi. Benzemeğe çalıştığı halde

¹ Ertesi sabah gelen doktor Mustafa Münif [Paşa] nın öntime koyduğu gazetede vefat fıkrasını görünce okadar müteessir oldum ki hastalığım feveran etti. Cenaze namazında ve teşyiinde bulunacağımı musırrane söyledim. Doktor ve Hüseyin Vassaf, bilhassa anacığım, şiddetle mümaneat etdiler. Ben de onlara muhalefet edübde o kötü havada, o ıztırab halinde sokağa çıksaydım, Nazifi mezare kadar değil, âlemi ukbaya kadar teşyi ederdim...

benzeyemezdi. Bazan mizaca hizmet etmek isterdi. Fakat yapdığını kendi de beğemmezdi. Beğenmeyerek yapdıkları gibi beğenerek yapdıklarını da kimseye beğendiremezdi.

Bu, pek tabiîdir. Zira cebri tabiat ile yapılan her şey, beğenilmekden mahrumdur.

*

Nazif'in vaktile yar, bilâhare mar ad ettiği Abdullah Cevdet¹ tarafından vefatından sonra yazılan mekalede²:

"... İnfiali şedid, namahdud ve namiitenahi olduğu gibi dostluğu da çoşkundu. Bugün göklere çıkardığını, yarın esfeli safiline sokmak, bu dişlek ve dişleyici kalemin muktezayı mizac ve fıtrati idi. § "kin" ile tegaddi ettiğini söylerdi ve "Kinim dinimdir" sözünü şiar ittihaz edinmişdi. Hakkında kin beslediği masum bir kuzu olması, onun kalemini aç bir sırtlan gibi coşdururdu..."

Ve "Güneş" mecmuasına — mecmua namına — yazılan mekalede:

"... Her zeman aynı fikti, aynı kanastı taşıdığı iddia edilemez. Fakat hissiyatı hiç de değişmezdi. Sevdiğini daima taşkın, coşkun, muvazenesiz bir mahabbetle severdi". deniliyor, doğru.

En âdi bir sebeble gücendiği her şahsa, hoşlanmadığı her şeye dair hoşa gitmiyecek derecede acı yazılar ve sevdiği âdemler ve hoşlandığı şeyler hakkında hoşlanılacak tatlı, fakat mübalâğalı sözler yazardı.

İşte ben, ikinci kısmın en ileri gelenlerindenim. Üstad İbrahim Alâüddin'in "Süleyman Nazif" unvanlı kadirşinasane eserinde merhumun, bana aid tezkireleri vardır, bunlarda ve diğer tezkire ve mekalelerinde söylediği müfritane sözler, benim kıymetimden ziyade, kendi kıymetini ve kıymetdanlığını ve hakkımdaki mahabbet ve hürmetinin istihkakımdan fazla olduğunu gösterir.

beyti sanki Süleyman Nazif için söylenmişdir. Çünki onun adavet gözü, her aybı görür ve gösterirdi. Mahabbet gözü ise ayıb görmez ve göstermezdi.

Bana, daima mahabbet gözile bakdığı için tezkirelerinde bakınız neler söyliyor:

"... Bende garib ve adotâ marazî bir hal var: bir âdemi ya pek severim, ya hiç sevmem. Îbnülemin Mahmud Kemal, vaesefa ki⁴ affı evvelde ahzi makam ve gasbı kalbi müsteham etmiş olanlardandır. Hem ben onu bir çokları gibi ca'li tarzda ve insanı imate veya ihya hususunda harukulâde bir kudreti haiz olan lisanından⁵ korkduğum içün değil, hasbeten lillâh da değil, kemali

- 1 Tercemei hali 244 üncü sahifededir.
- ² "Ictihad" numero 220.
- ³ Numero 3.
- 4 "I-lem sever, hem de esef cylersin Ey Nazif, sen ne garib ådemsin!"
- Nazifi zarif, galiba bize "tatlı dilden bir söğüş ister misin" dedirmek istemiş.

sebebile severim. Her suhbeti bir dersi tetebbü oluyor da onun içün gözüm, gönlüm artyor. Bunu, yani pervayı mezemmetden beri olarak mahabbetimin safiyetini isbat içün son günlere aid ve müze-addid fisku fücuru inşaallah ilk mülâkatımızda tafsilen ve teşrihan hikâye ve bunlar arasında nefsime teallük edenleri, arzu buyurulursa tahriren tesbit edeceğim. Kiranu kâtibinin, sizin kadar lâtif bir üslüb ve tavır ile kaydı ef'al etmiyerek kup kuru zabtı vekayile iktifa ettiklerini bildiğimden ve bense günahlarımın bile sanat ve bedaatden mahrum kalmasına kail olmadığımdan sizin lûtfı belâgatinize muhtacım. Tahassüri mülâkatı bu vesile ile de izhar etmek istedim".

δ

"... Evet, Mahmut Kemal Bey hakkında "ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine" demişdim. Bu kanaatimde sabitim ve böyle olduğu içiindir ki Mahmud Kemale olan mahabbet ve hürmetim mütezayiden devam etdi. Beşerin levsiyat ve süiliyatına onun hassas vicdanı daima nefret izhar etmişdir²⁰.

§

"Ben, Mahmud Kemali şahsî ve dünyevî, müsbe ve menfi her his ve garazdan azâde sevdina ve hürmet etdim. Sevdiğim, zarafeti kelâmı, hepsi bir ziyafeti ilmiye olan musahabeleri, hürmet etdiğim de hayat ve hilkatin takazasına kaşı duracak ve tabiatle mütevaliyen mücadele edecek kadaz nezahet perest olmasıdır. Böyle fıtratlar, pek nâdir görülür³".

§

Muhakkiki bi himal İbnülemin Mahmud Kemal قدس صره التمال Beyefendi hazretlerinin Süleyman penah olan atebet ilimi pür celâline Nazifi zaifin bir niyazı muranesi deha. Muhatabı valâāşanını fazlü kemalinden memuldür ki mazharı is'af ola...".

§

"Mahmud Kemal Beyefendi biraderi azizimiz hakkındaki himmeti meşkûreleri, istikbali nisyanı küfrana düşürmekden sıyanet edeceği içün bir cihadı faziletdir. Nev'i zatına münhəsir ve fakat ilmü kemali âleme şamil bu edibi muhterem hakkındaki efkârü hissiyatını tafsilen yazacağım³...".

δ

"... Ülünenre itaat, dinimizde farz olduğu gibi zatı âlinizi de ülülemirden addederim. Emrinizi infaz etmekle bir vecibei diniye ifa etmiş oluyorum. Ümid ederim ki artık bu abdı müznibi, Allahın rahmü gufranından nevmid ve ona nalâyık ad buyurmazsınız".

Tamamile hissiyata kapılarak söylenen şu müfritane sözleri dinledikce bir şey söylemekden, söylememeği daha muvafık buluyorum. Bununla beraber hakkımda takdır ve tekrimi — meselâ, ziyaretime gelüb de beni bulamayınca bırakdığı karta derecesine çe- « نشد باوس روزی آستان وسدم ورقم » mısraını yazmak gibi — ifrat derecesine çe-

¹ Tercemei halime dair "Kemalülkemal" namile yazdığı eser hakkında Hüseyin Vassaf merburne gönderdiği mütaleanameden.

² Hüseyin Vassafa yazdığı tezkireden.

³ Tercemei: Ayak öpmek nasib olmadı, Kapının eşiğini öpdüm ve gittim.

kardığı halde sözlerinin, muamelelerinin samimî ve riya ve istihzadan beri olduğunu söylemekten çekinmem.

Benim ilmi mevhumumdan ziyade kendi ilmi malûmlarının icabatından olmak gerekdir ki birleşdikce kendilerini şakirdi hakir, beni ustadı hatir mevkine koyan, ayrıldıkca şakirdle ustadın mevkiini becayiş ederek nâçiz eserlerim, yahud şahsım hakkında tariz ve tenkide yeltenen bazı ulemayı benam ve yüz yüze gelince hürmet ve meveddet gösteren, yüzümü görmeyince ismimi bile tahattur edemiyen ehibbayı kiram hazeratı, Süleyman Nazif ile asla kabili kiyas değildir. Nazif, arkada söyliyeceği sözü önde de söyler, arkada yapacağını önde de yapardı.

Onun, takdire lâyık hasletlerinden biri de, gördüğü yardımı unutan, nankörlük eden bedmayelerden olmamasıdır.

En müşkil demlerinle — muhtelif suretde — istedikleri muaveneti esirgemediğimiz adamların ekseri — sokaklarda tesadüf ettikce — bir merhabayı bile esirgedikleri halde Nazif, gördüğü en küçük bir yardımı da unutmaz, şükrü senada iğmaz etmezdi.

"Menakıbi Hünerveran" a dair yazdığı mekalede1:

".. Herkes, hepimiz ne zeman tarihi millimize aid bir tahkik ve taharride sıkılır ve İstanbul'un umumî ve hususî kütübhanelerinden cevabı yeis alırsak Mahmud Kemal'e koşarız. Eşhas ve vekayi hakkında en büyük seyyid ve senedimiz. Emin Paşanın bu faziletli ve — iki mânasile — büyük oğludur. O da bilmezse artık o bahis, büsbütün adem ve nisyana karışmış demek" diyor. Hakkımdaki hüsni zannından dolayı teşekkürnâme yazdım. Ona verdiği cevabda da:

"Serveti Fünun'da intişar eden yazı, büyük bir istifadei fikriyenin nâçiz ve nakâfi bedeli şükranı idi. Lûtfen tastir buyrulan keremnâme ise âlicenabane bir iltifatdır. Asıl teşekkür etmek abdi âcize düşer efendimiz" diyor.

Bir kerre şu mütevaziane ve necibane sözleri okumalı, sonra da, — Nazif'in istifadesini gölgede bırakacak suretde — benden faidelenen birtakım mürüvvetsizlerin, münkirane hareketlerini düşünmeli de merhumun, insaniyetşinaşlığını, vefaperverliğini tebcil etmelidir.

Şu sahifeleri lütfen okuyan zatlar, yakinen bilmelidirler ki Nazif'in, hakkımdaki sözlerini, kendime kıymet verdirmek için nakletmiyorum. Bir âdem, diğer âdemin medhile ne kıymet bulur, ne de kadhile kıymetten düşer. Kendilerini medhettirmeğe çalışanlar ise kendilerini, kendileri kadhetmiş olurlar.

Bahusus ben, kendime kıymet verdirirsem ne kazanacağım, verdirmezsem ne kaybedeceğim? Benim maksadım, gösterdiği kıymetşinaslıkla Nazif'in kendi kıymetini isbat ettiğini anlatmakdan ibaretdir.

Merhumun hoşlanmadığım aşkın taşkın bazı hallerile beraber "sözünün eri olmak" gibi pek takdir ettiğim bir hali de vardı ki zemanımızda emsâline maatteessüf

¹ Serveti Fünun: 5 Ağustos 1926 Numero 1564 - 90

ender tesadüf olunuyor. O, vadettiği şeyi yapmağa çalışırdı. Hangi saatte buluşacağını söylemişse tam vaktinde zuhûr ederdi.

Uzun müddet ihtilât ettik, hiçbir vakit vadini ifa etmemek, tâyin edilen zeman ve mekânda görünmemek gibi çirkin bir harekette bulunmadı.

Bazı şartlarla beğendiğim bir hali de sözünü esirgememesi idi. "Geldi kafiye, gitti safiye" meselini daima tatbik ederdi. Fakat her şeyde olduğu gibi bunda da ifrata varır, hem kendi mutazarrır, hem başkaları müteessir olurdu.

* **

Nazif, Hüseyin Vassaf merhuma yazdığı tezkirede:

"Ömrümün en hoş geçen zemanları, kendisile birlikte çalıştığımız "Âsarı Müfide Kütübhanesi" ne aid mesai ile güzeran olan saatlerdir" diyor. Evet, birkaç sene birlikde çalışdık.

Günün birinde Cenab Şehabüddin¹ ve İsmail Hakkı² merhumlarla beraber evime geldiler. Kütübhane raflarında unutulmuş, küflenmiş, köşede bucakta kalmış olan kıymetli eserleri ihya etmek için bir heyet teşkil ettiklerini ve heyete huzurumla şeref verirsem muvaffakiyetin yüzde yüz hâsıl olacağını Nazif — kendine mahsus muşa'şa sözlerle — uzun uzadı anlattı. Diğerleri de ona yardım ettiler.

Bir işe aşk ü şevk ile başlamak, biraz sonra o işten vazgeçmek bizde âdet olduğunu pek iyi bildiğim gibi böyle başlayışlar, vazgeçişler mükerreren başımdan geçtiği için arzularına muvafakat etmek istemedim. Âkil bir zat olan merhum kardeşimin kaş, göz işaretleri de muvafakate mâni oldu.

Diğer bir gün yine geldiler, ısrar ettiler. Kendime ehemmiyet ve kıymet verdiğine zahib olmamaları için — bazı kayidler ve şartlarla — muvafakate mecbur oldum.

İşe başladık. Eski, kıymetli ve nüshası nâdir divanları, tarihleri vesair eserleri meydana koymağa çalıştığımız esnada Abdülhak Hâmid merhum, zaruretinden bahs ile eserlerinin yeniden basılarak nakden müstefid edilmesini reca ettiğinden şimdiye kadar basılmıyan ve mükerreren basılan eserlerile Namık Kemal merhumun birkaç eseri de basıldı.

Daha mühim eserlerin tab'ına hazırlanırken İsmail Hakkı, Cebeli Lübnan mutasarrıflığına, biraz sonra Beyrut valiliğine tâyin olundu. Nazif ve Cenab da Cemal [Paşa] nın davetine icabetle Şam'a gittiler. Bir müddet sonra gânimen döndüler. Umumî harbin şiddetli devrelerine tesadüf eden o sıralarda kâğıd tedarüki müşkil olduğunu ve diğer mevanii ileri sürerek — pek kıymetdar eserlerin ihyasına tavassut edeceği herkesce ümmid olunan — heyetimizin feshine karar verdiler. Henüz işe başladığımız gündenberi beklediğim âkibet, zuhûr etti.

¹ Tercemei hali 230 uncu sahifededir.

² Nazifin hala zadesi ve benim eski mekteb arkadaşlarından pek zeki ve nazik bir zat idi. Beyrut valiliğinden infisal etdikten sonra İstinyede vefat etdi.

Haftada iki üç kerre toplanırdık. İşlerimizi gördükten sonra edebî ve ilmî mubahaseler, mülatafalar ederdik. Nazif'in dediği gibi hakikaten "hoş zemanlar" geçirirdik.

Nazif, bana "siz müdafi'siniz, ben mütecavizim" derdi. "Seriülinfial, sözünü esirgemez, her şeyi beğenmez, hissiyatına galebe edemez, idaresi müşkil bir âdem olduğu için mütecavizliği tabiî idi. Böyle iken bir gün beni gücendirecek bir harekette bulunmadı, beni her suretle hoşnud etmeğe, benim istediğim şeyleri yapmağa, her vesile ile hürmet göstermeğe çalıştı.

:京 まま

Tahattur edebildiğim bazı lâtifelerimizi de nakledeyim:

Bir gün ziyaretime geldiği esnada divare asılmış olan resimlerin önünde durarak kendi kendine bir şey söyliyordu. Ne söylediğini sordum. Benim pek genc iken alınan bir resmimi gösterdi. "Ah niçin vaktile gelüb de şu resmin aslını görmedim, diye tahayyüf ediyorum" dedi. "Görüb de ne yapacaktın? Allah, sevdiği kullarını, insan suretindeki şeytanların şerrinden esirgeyeceğini bilmiyor musun?" dedim. Resmin aslını görmüş kadar neşveyab oldu.

§

Bir ramazan akşamı iftar etmek üzere evime geldi. Yemekten sonra diğer müsaficlerle namaza hazırlanıldığı sırada Nazif, "Vallahi abdest aldım da geldim. Fakat inanmıyacağını bilirim. Seni inandırmk için yeniden abdest alacağım" dedikten sonra ayaklarını yıkamak üzere potinlerini çıkarmağa başladı. Telâş ve heyecan ile "Aman çıkarma, çıkarırsan hepimizin abdesti bozulur" dedim. O ve diğer zatlar, o kadar güldüler ki bazıları abdesti tazelemeğe mecbur oldular.

Š

Bir gün ziyaretime geldiği esnada Abdülhak Hâmid'le — bana hürmeti olan — kıymetli bir gencin, evine geleceklerini, benim "huzurumla müşerref olmak" arzusunda ve "taamdan evvel teşrif buyurulmak recasında" bulunduklarını söyledi. Yemekten sonra geleceğimi anlattım. Tâyin olunan gün, Teşvikiye mahallesinin arkasındaki ikametgâhına gittim.

Hizmetci, beni yukarıda bir odaya götürdü. Beylerin yemekte bulunduklarını, şimdi geleceklerini söyleyüp gitti. Müteakıben yavaşca kapı açıldı. O zeman henüz kullanılmıyan siyah ve büyük bir şapkayı gözlerinin üstüne kadar indirmiş, cellâdane bir tavırda açtığı korkunç gözlerini gözlerime dikmiş, caketinin yakasını kulaklarının üstüne kadar kaldırmış, deliye benzer bir şahsın kalın ve boğuk bir sesle fransızca "Ekselâns, hoş geldiniz. Bir şey içer misiniz?" diyerek ve kollarını açarak üstüme doğru gelmekte olduğunu görünce doğrusu ürktüm. Benim hayret ve telâş ile ayağa kalkışıma tahammül edemiyerek kahkaha ile gülmeğe başlayınca — deli, yahud serhoş

zannettiğim — karşımdaki âdemin, adamakıllı içmiş olan Nazif olduğunu anladım³ ve fena halde azarladım.

O gitti. Tiyatro sahnesine çıkan aktörler gibi bir genc eskisi geldi. "Gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz" meali, yüzünde okunan bu genc eskisi beye yüz vermedim.

Daha sonra Hâmid göründü. Onun kafası, diğerlerinden fazla dumanlı idi. Beni — kendi gibi serhoşların arasına soktuğu için — Nazif'e kalben levm ettim.

Hâmid — söylemekten sıkıldığım — bazı ser güzeştlerini, yalnız kavlen değil, evza ve etvar ile de anlatmağa başlayınca büsbütün muztarib oldum.

Bu hâdise de bana ihtar etti ki insan, kafasının dengi olmıyanlardan uzaklaşmağa çalışmalıdır.

§

Nazif bir zeman hayatından ümid kesilecek derecede hasta olduğundan bahsederken başının ucunda oturan babasının ağlıyarak "Sen ölürsen dünya başıma yıkılır" dediğini anlattı. "Baban, teessürle yanlış söylemiş. Yahud hastalık halile sen, yanlış anlamışsın. O, pek mütedeyin ve afif bir âdem olduğundan "Ölürsen dünya başıma yıkılır" dememiştir. "Ölmezsen yıkılır demiştir" dedim, pek hoşuna gitti.

§

Son zemanlarında bir gece pek eski ve kıymetli ehibbamızdan mülga Sadaret Müsteşarı Ali Fuad Bey merhumun evinden birlikte dönerken — Bayezid'de Yahnikapan sokağının ağzında, üstüne kalın yazı ile "Umumî helâ" yazılmış olan — abdesthaneye girmeyüp açıkta tebevvül etmesi üzerine bağırarak "Be adam, işin gibi çişin de tersine. Helâyı bırakıp melâye işemenin mânası var mı?" dedim. Gülmekten pantalonunun ıslandığını söyledi.

ξ

Bir gün işretten bahsedilirken şöyle bir muhavere geçti:

O — Büyük babam, içer içer, çiftesile serçeleri vururmuş.

Ben — Çifteli olduğu belli!

O — Hafidinden mi belli?

Ben - Söylemeğe hacet var mı?

Ş

Vaktile mazuliyet maaşlarının muntazaman verilemediği bir hengâmda Nazif "Ben, maaşımı bir kazaya havale ettirdim, muntazaman alıyonum. Siz de öyle yapınız" dedi. "Maaşını kazaye havale ettirdiğinden dolayı değil, sen görünür kaza, belâ olduğun için veriyorlar" dedim, safalandı.

8

¹ Yıklardanberi mübtelâ olduğu işreti, son zemanlarda terk ile rahat ettiğini söylerdi.

Abdülhak Hâmid, bir gün evinde bulunduğumuz sırada hali ve mazisi müşevveş bir kadından şikâyet etmesi üzerine "Bu kadın, hoşnudiyetinizi niçin kazanamadı?" dedim. Nazif "Bunca zemandır görüşüyoruz, sizden bir kerre bir fahiş kelime işitmedim, ilk defa olarak şimdi "hoşnudiyet" gibi bir kelimei fahişe işidiyorum" dedi. "Fahişe hakkında kelimei fahişe kullanılır" dedim. Bu cevabı, ikisi de pekbeğendiler.

§

Nazif, ikimizin de tanıdığımız bir hanımın vefatından bahsolunurken nasıl bir kadın olduğunu sordu. "Hassas, dessas bir kadındı" dedim. Pek ziyade takdir etti. Hüzzara hitaben "Bazı büyük ressamlar, birkaç çizgi ile bir çehreyi mükemmel surette tasvir ettikleri gibi hazret de hanımın her dürlü halini iki kelime ile pek mahirane ve pek mükemmel tasvir etti. Hakikaten "hassas ve dessas" olan o hanım hakkında mufassal bir kitab yazılsa bıtanei ahvali bu, kadar muciz, bu kadar canlı olarak tarif edilemez" dedi.

§

Musiki ilminde de kemâli müsellem olan bir zatın evinde gayet küçük bir odada bir gün Ali Fuad ve Nazif merhumlarla birleştik. Nazif, bir iki beste, şarkı okunup çalınmasını — bizim vasıtamızla — reca etti. Sesi, gayet kötü olan o zat, üst perdeden okumağa ve keman çalınağa başlayınca Nazif'in gözleri döndü. Yavaşça "Kulağım patlıyacak. Yavaş okusa, yahud okumaktan vaz geçse" dedi. "Biraz sabır et, söylerim" dedim. Bir aralık bir vesile ile o zate yaklaştım. Kulağına "Nazif Bey, sadâ ve edânıza bayılmış. Daha yüksek sesle okursanız minnetdar olacağını söylüyor" dedim. Âdemceğiz, kemâli safvet ile "Daha fazla bağırmağa nefesim ve halim müsaid değilse de kendimi sıkayım, okumağa çalışayım" dedi.

Müteakıben o kadar bağırdı, kemanı da o kadar öttürdü ki kulaklarımız ve beynimiz tırmalanıyor zannettik. Ali Fuad Bey, işin hakikatini derhal anladısa da — mutadı vechile — renk verinedi. Nazif — o kadar zekâsile beraber — ne yaptığımı anlamadı. Kasıklarını çatlatarak terennümde devam eden üstada işittirecek derecede "Allah, belânı versin" diyerek dışarıya fırladı.

Üstad, mütehayyirane "ne oluyor" demesile "yavaş okuyor, lâyikıle istifade edemiyorum, sıkılıyorum" diye gitti, cevabını verdim. Ali Fuad Bey, kahkahayı zabtedemiyeceğini anlıyarak veda etti. Arkasından ben de çıktım. Sokakta bizi bekliyen Nazif'in halini görmeli...

S

Mükerreren söylediğim vechile mütareke esnasında Fransız ve İngiliz askerleri tarafından evimizin işgal ve kitab ve eşyamızın yağına edilmesi üzerine Nazif—bir merdi dil agâhın ağzına yakışacak surette— "onlar, kalbine giremedikleri için evine girdiler" dedi.

Merhumun edebiyattaki kudretine dair uzun söylemiyeceğim. Zira o sadedde o kadar çok söz söylendi ki benim sözlerim, malûmı ilâm kabilinden olacaktır. Yalnız şunu söyleyeyim ki bu gün hayatta olub da kendi üslûbunda yazı yazmağa devam etseydi — birkaç asır evvelki münşiler ve şairler ile hemzeban ve hemzeman addedilerek — istiskal olunurdu.

Fakat zemanının en iyi yazanlarından olduğu inkâr edilemez. Şübhe yok kı nesri de gözeldi, şiiri de.

Yaşasaydı bugünkü yazıcıların da beğeneceği tarzda yazılar yazabilirdi. Çünki kalemindeki kuvvet, her istediğini ve her istenileni yazmağa ınüsaid idi.

§

Süleyman Nazif'in vefatında Abdülhak Hâmid merhumun yazdığı manzumeyi ve bana gönderdiği tezkireyi — ziya'dan muhafaza için — buraya kaydettim:

"Süleyman Nazif, ey dehayı şehir Bu betbahte sendin büyük bir zahir Yetim oldum ummanı hayrette ben Nasıl sağ bulundum bu hasrette ben Nasıl hâk olur bir Süleyman Nazif O ruhı mübarek, o cesimi lâtif Denilmez ki medfunı makberdir o Bu milletle hâlâ beraberdir o Eminim yalandır onun rıhleti Hakikatte terk etmemiş milleti Vatanla beraber muammerdir o Fakat bir avuc hâki esmerdir o Benim hisseden yani hicranını O huld âşiyanın o niranını"

"Muhibbi muazzez ve muhteremim efendim,

Geçende bir lûtufnâmenizi almış idim, cevabını takdimde husule gelen tehir ve taksiri affetmenizi reca ederim. Pek de recaye hacet yok. Çünki kalbimin mütekabil mihrü mahabbetlerle memlû olduğunu bilirsiniz.

Bütün üdebaye ilân ettiğim gibi Nazif, benim içün büyük bir zahir idi. Onun gaybubetinden sonra kendim de bir yetimlik hissediyorum. Eğer arada sizin muaveneti kalbiye ve kalemiyenize istinad etmesem manen ve maddeten sukût ederdim.

İnşallah tamamile kesbi âfiyet buyurmuşsunuzdur. Nazif içün bu ayın on üçüncü pazar günü Galatasaray Lisesinde bir ictima tasavvuru vardır. Kuvveden file çıkarsa sizin huzurunuzla müşerref olacağımızı ümid ediyorum.

Hasseten ellerinizden ve gözlerinizden öperim azizim efendim

Maçka 6 şubat 1927 müt

mütchassir ve minnetdarınız

Abdülhak Hâmid"

*

SON NEFESIMLE HASBİHAL

Ahfadımın en son doğacak ferdine benden Bir tuhfei iman götür ey son nefesim, sen Vicdani düsündükce o gamhanede bikes, Olsun ebü ecdadımın ervahına makes Meyyali zeval olsa da tarihim, ufuklar Geçmişlerin enkazı gürizanını saklar Evladımı ecdadıma bigane görürsem, Ruhum ebediyette kalır ebkemi matem Olsun geçen asâr ile meşgulü mukayyed Mazi yaşasın yadı yetiminde müebbed Binamü nişan olsa da hep darü diyarım. Üstünde onun kalmasa da mehdü mezarım Ey son nefesim, olmadan Allaha mülâzim, En son doğacak oğluma sen söyle ki daim Ruhum gibi hasretzede, matemzede, mahzun. Hissen vatanı zayilmin zairi olsun Tarihimizin tudei etlâlini1 her gün Tekirm ile, tazim ile, telih ile öpsün!...

§

Daldım yine ben şimdi o hicranlı hayale, Gelsin vatanı derbederim yadı melâle Bin hatıra her zerrei hâkinde hıraman, Her hatıra hışanı perişanıma giryan Üç kıt'ada yüz beldeye... Bin beldeye sahib Bir memleketim vardı... Sen ey Rabbi mesaib, Sen vermiş iken aldın elimden yine birbir... Yarab, nerede kaldı o evvelki mefahir?...

^{1 &}quot;Etlâl", "vestige" mukabili olan "talel" in cem'idir. S. N.

Etmiş gibi medlûlü müsemmasını gaib Karşımda (vatan) lâfzı durur hasirü haib Gurbetgehi nisyane sürülmekde diyarım, Yokdur dimek artık ne diyarım, ne mezarım... Sarsarsa beca arşını ümmetlerin ahi Sen adni bize duzehi yes ettin ilâhi!..

§

Nevmidi vekayi sürünen âczime lânet!..
Eyyamı musibet geçecekdir yine elbet
Ümmidime imanım olur şehperi pervaz
Bin tövbe, eğer yes ile oldumsa nağamsaz!..
Mizrabı beyanımdaki elhanı meraret,
Bir hastenin evhamına etmekde işaret
Tevkifi sabah eyliyemez namütenahi,
Varsın yürüsün bir gecenin ceyşi siyahı!'.
Efrada fena olsa da âlemde mukadder,
Milletleri öldürmiyecek Halikı ekber
Sarsılmıyan imanıma mevud olan âti,
Canlandırır elbette bu enkazı hayatı.
Ruhum benim oldukca bu imanla beraber,
Üç yüz sene.. Dört yüz sene.. Beş yüz sene bekler.

Eylûl 1920

GAZEL

Bulmadım zevk cihanda eleminden başka Kalmadı görmediğim ben kereminden başka Olmıyan vâkıf sırrı ezelî dünyanın Ne bilir dağdağai keyfü keminden başka Şimdi mefturı herem, devri cevanide dahi Ne görürdüm elemi dembedeminden başka İşte âsarı selâtini cihan meydanda Var mıdır yade seza camı ceminden başka Uğrasa rehgüzerim gülşeni lâhute bile¹ Hak bilir ki aramam gonce feminden başka. Bu tarabkâhı saadetde duyulmaz asla

¹ Yahud: Uğramış olsa yolum güişeni lâhute bile S. N.

Erganunı elemin son nağamından başka Feleğin vadi emelzadına aldanma Nazif Görmedim bir göreni ben siteminden başka

Haziran 1922

İmdadıma ey Kays, yetiş ki heder oldum Düşdüm bu belâhaneye senden beter oldum Mesdud görünce deri eltafını yârin Rısvayı hava, mesti cünun, derbeder oldum Melûfı gamı aşk olalı hatırı şeyda Zevku eleminden feleğin bihaber oldum Endişei hicranla gönül titredi, durdu Eyyamı telâkide de vakfı keder oldum Şem etmek içün zülfi perişanını yarın Damanı sabaye sarılub hem sefer oldum Ruınal olarak payine bir kerre deseydim Hâki rehi dildar olalı muteber oldum Allaha giden yolları sormam sana ey şeyh Vakt oldu ki Cibrile bile rahber oldum

MISRAI MESHURI TAZMIN

Hılkatin neşvei tannanı olan handelerin Havli yadımda gezer her gece sessiz sessiz Geçdi aylar, seneler gülmiyorum. Ah fekat "Ağlarım hatıra geldikce gülüşdüklerimiz"

Malta adasında "Nivoverdala" mahbesi 1 nisan 1921

¹² Nazifin itina ile tebyiz edüb getirdiği eş'arındandır.

Defterlerinden birine yazmışdır.

NÂZIM

Nabi Zâde Ahmed Nâzım [Bey], Nabi Efendi namında bir zatın oğludur. Takriben 1862 de Nişantaşı'nda doğdu.

Âşikane bir sergüzeştini — diğer şahsa isnaden — nakleden "Yadigârlarım" unvanlı eserinde diyor ki:

"Pederim, İstanbul'da doğmuş, İstanbul terbiyesi görmüş, pişkin bir âdem idi. Kırk iki, kırk üç yaşlarında vefat eyledi. Vefatı, beni pek çok müteessif etmedi. Cünki hem henüz mahalle mektebine devam eder bir fikirsiz cocuk idim, hem de son zemanlarında peyda eylediği huşunetten dilgir idim. § Bevoğlu'nda Servi mahallesinde kücük bir hanede oturur idik. § Ben, validemi hic görmemişim. § Ben, Nişantaşı'nda doğmuş, Kule Kapısında bir Areb kadının südü ile büyümüsüm. § Peder, pek rind meşreb bir şey idi. Evde sise sise hasırlılar eksik olmazdı. Fakat üvey validenin vefatından sonra istimali müskirattan birdenbire külliyen fariğ oldu. Bunun üzerine uğradığı huşuneti tabı içinde biraz sonra Anadolu Hisarı'nda terki camei hayat eyledi. § Pederin

huşuneti tab'ı bir dereceyi bulmuş idi ki şerrinden tahaffuz içün amcemin hanesini kendime melce ittihaz ile günlerce pederin yüzünü görmemeğe mecbur olurdum. § Validelerimiz ayrı olan büyük birader, yazın büyük validesi ile birlikde Rumeli Hisarı'ndaki yalılarında otururlar idi. Bazan oraya iltica ederdim. Bunu da ârıma sığdıramayub geceleri kahve peykelerinde kıvrılub uyuduğum dahi olurdu. Ya, yatacak bir yer bulamayub da karanlık sokaklarda rütubet, burudet altında bir kapı eşiğini balini istirahat saddettiğim geceler az mıdır. § Cebimde beş para olmadıktan başka midem dahi bomboş.. Bu kadar sefalet, bahusus benim gibi bir masumun terbiyesine nekadar sui tesir göstereceği malûmdur. Fakat tabımdan memnunum lai bir küçük, meşru sirkatden¹ maada terbiyeye, ahlâka dokanır hiç bir hareketim vukua gelmiş değildir."

¹ Büyük anasının iki lirasını çalmış.

Tophane'de Defterdar mahallesindeki sıbyan mektebinde, sonra Salı Pazan civarındaki Feyziye Rüşdî mektebinde, 1876 da Fındıklı'da tesis ve muahharen Beşiktaş'a naklolunan Askerî Rüşdî'de okuyub şehadetnâme aldı. 1878 de mühendishanei berrî idadi'sine, 1881 de âli sınıfına girdi. 1884 de Topcı mülâzimi sâniliği ile Erkânı Harbiye sınıfına ayrıldı. Mektebi Harbiye'ye naklolundu.

1886 da Erkânı Harbiye yüzbaşılığı ile çıktı. Cebri âla ve istihkâmatı hafife ve bilâhare Topoğrafya muallimliğini ifa eyledi. 1888 de kolağalığa terfi edildi. 1889 da Erkânı Harbiye Dairesine naklolundu. Bir aralık istikşafat için Suriye'ye gitti. Bir müddet sonra döndü. Dördüncü rütbe Mecidî nişanını ihraz eyledi.

Mübtelâ olduğu "veremi azmî" illetinin tesirile bir seneden ziyade Haydarpaşa hastanesinde yatdı. Üç defa vefatı işaa edildi. Hattâ vefatı hakkında Maarif risalesine dercolunan fıkrayı görünce tebessüm ederek, "yalan değil, yalnız biraz acele etmiş" demiştir.

6 Ağustos 1893 [22 Muharrem 1311] de vefat etti. Üsküdar'da Miskinler tekyesinden Saracler Çeşmesi'ne giden cadde üzerindeki kabristane defnolundu.

MEZARININ KİTABESİ

Erkânı Harbiye Kol Ağalarından Nabi Zâde Ahmed Nâzım Beyin ruhiçün elfâtiha."

**

Muharrirlerin kudemasından Mahmud Sadık [Bey] diyor ki1:

"... Nâzım'ın mekânı, Kuş Dili'nde biraderinin evi idi. O civarda bir güzel hanım kıza tutulmuş. Refikam ve ben, ortaya düşdük. O, görücü gitti. Ben, hanım kızın pederine alıcı gitti. Nâzım, maşukasile evlendi. İnsanların bahtiyarlığını kıskanan avamili hilkatten biri de "verem" miş, bunu bilmeyorduk. Nâzım teverrüm etti, gitti."

ESERLERİ

1 — Heves Ettim [pek genç iken söylediği eş'arı hâvidir]. 2 — Âyineler [fennî]. 3 — Katre [bir zatle müştereken yalnız bir cüzünü neşreylediği lûgati fenniyedir.] 4 — Yeni Kimya. 5 — Mesaili Riyaziyeden Cebir. 6 — Mini Mini Mektehli.

¹ Servetifünun 4 Teşrinisani 1926

Hikâyeler: 7 — Hasba. 8 — Sevda. 9 — Hâlâ Güzel. 10 — Kara Bibik. 11 — Esatir. 12 — Seyyiei Tesamuh. 13 — Zehra. 14 — Yadigârların. 15 — Müsabaka [mensur ve manzum olarak iki kısımdır. Nesir kısmına Fuzulî'nin, divanının mukaddimesinden "Elkıssa erbabi ihtirai nazım cem' olub muktezii zuhûrı âsar..." fıkrasını derc ile asrın en büyük münşileri namına birer nazire yazmışdır. Nâzım kısmına da Nedim'in "Hoşâ nüzhet abadı cennet sirişt — Ki hakinde müdgam mizacı behişt" beytile musaddar olan kasidesinden bir parça alup zemanın en mâruf şairlerine birer nazire söyletmişdir. Basılub basılmadığını bilmiyorum.] 16 — Hâtirai Şebab. 17 — Hoşnişin.

"Yadikârlarım" ın başında — tabettireceği — şu eserleri gösteriyor :

1 — Nikboli yahud İftihar. 2 — İsim İstemez. 3 — Hayat ve İnsan. 4 — Kuyruklu Yıldızlar. 5 — Tarihi Dimağ. 6— Mahiyeti Avalim. 7 — Şundan Bundan [fennî, edebî, hikemî parçalar].

"Tercemanı Hakikat" gazetesinde "Ravi" imzalı makalatı vardır.

* *

Faik Reşad [Bey] diyor ki1:

"Nâzım merhum, seriülintikal olduğu kadat seriülinfial, ciddi tavırlı, saz benizli, sevdavl, tatlı, tiz, mahzun bakışlı, vakur, mütevazı, natuk, kerimülhulk bir zat idi".

İsmail Hakkı [Bey] "Muasır Şairlerimiz" de diyor ki:

"... Manzum ve mensur neşrettiği âsarı müteaddidesile camiüsseyfü velkalem unvanı muhikkına mazhar olmuş olan Nâzım Bey, edebiyatda dahi ulûm ve fununda olduğu gibi ibrazı ehliyet ve iktidar etmiş samimî ve fıtrî bir şair idi. Ş Daima garibane ve fakat müsterihane bir metrukiyet, aşikâr bir safderumî içinde yaşardı. Temayülötı kalbiyesi sert ve parlak renklerden ziyade elvahı rakika ve müşfikaya taalluk ederdi. Bazı tesavir ve levyihin zirine yazdığı ufak ve sadelevhane nazımlarından hele bir ikisi hakikaten taklid edilemeyecek derecede güzeldir. Ş Hem şair, hem münekkid ve hem de hikâye nivis idi. Âsarı mensuresi hakkında serdedilecek mittaleanın buraya taalluku olamıyacağı cihetle yalınız hikâye nivislikdeki iktidarının kudreti şairanesinden dübalâ olduğunu itiraf ile iktifa edilir. Bazı âsarı matbua hakkındaki mütalean ve bahusus son zemanlarda kudemayı üdebayı osmaniyeden bazıları hakkında "Serveti fünun" a yazdığı temhidat ve intiahbatı sanatı intikadde olan vukufunun istinfaf edilemeyecek bir derecede olduğunu gösterir. "Seyyiei resamüh" ise müellifinia kudreti intikadiyesinden ziyade hecivdeki derecei iktidarını, irae etmektedir".

ANADOLU HİSARI'NDA MEZARLIK

Bu sükûti beliğü hüzni fasih Sanatı kudreti ider tavzih

Hutbei bimakali ruhanî Bu ne ulvî cihani nuranî

Ne neşatü safayı vicdanî

^{3 &}quot;Hazinei fünun" aded 7 sene 1

Bu ne vahşet içinde ünsiyyet Bu fezayı semade bin hayret Bu ne zulmet içinde nurı beka Niçe bin afitabı fikir ârâ

Yağdırır nur hey'etinde safa

Taş değil gördüğün o sengi harab Ne beligane eylemekde hitab Şairi mucizi tabiatdir Sanki bir nüshai fesahatdir

Mütehaccir misâli ibretdir

Her kiyahı zemini başka zeban Her verak bin kitab ile yeksan Her avuc hâki bir diğer âlem Bu füyuzatı fikredüb her dem

Mütehayyir mi kalmasın âdem

Uğradıkca saba bu firdevse Başlayub her şükûfeyi lemse Geçemez derakab safasından Bir taravet alır temasından

Hissa almak diler havasından

Ne kadar nazlı nazlı gitmededir O da ilânı hayret etmededir Hele bir atfı dikkat et dereye Sanki meftun gibi bu makbereye

Göksu hasret çeker bu meşcereye

Servler ihtizaz etdikcec Ebediyyet içinde gitdikce Nağmei dilfirib olur peyda Gaybolur mevczen olub o sadâ

O ne kudsi heva, ne tatlı neva

FAHRİYEİ ACEMANE¹

Benim ol şairi muciz sühanü muciz edâ
Kudreti natıkamın valihi olmuş büleğa
Aklı kül behte düşer âfeti idrakimden
Âleme şulei efkârım olur berkı belâ
Gadab efşan olıcak hamei cevval elde
Darbı nutkum oluyor âleme dehşet ferma
Ne kalem kim yedi Musa'da asaveş herdem
Oluyor kudretine karşı müsahhar mâna
Ne kalem seyfi belâgatdir olunmuş bişek
Bana Sultanı fesahat tarafından ihda
Öyle şemşir ki velvelei âşubı
Mahşeri marifete lerze salar bi ıtra

¹ Nâzım diyor ki: "Şuaramızın fahriyeye verdikleri itina ve revacı tezyif makamında sevisi ile söylenmiştir".

Fikrim oldukca benim şule feşanı eflâk Eder afakı tahayyülde cihanlar peyda Ben o ruşen dilü âli güherim kim herkiz Olamaz matemü harî bana badii cefa Genci fikrimde künuzatı meani mahfi Danişü marifetim âleme icaz nüma Lüccei dürrü güherdir sühanim cuşetse Saçılır sahili yağmaye lüali mâna Ne sühan kim eder eflâki de dembeste vülâl Kilki tazim tutar kaydine küttabı kaza

12 Mart 1299

KIT'A

Ah ey sevdayı reftarile mes'ud olduğum Sayei aşkındadır âlemde mevcud olduğum Müctenibsin sen bile taltıfden meftununı Fartı hübbümden midir bilmem ki merdud olduğum

Nisan 1301

NÁZIM

Mehmed Nâzım [Paşa], Üsküdar'da Selmanağa mahallesinde Yağlıkcı Hüsevin Ağa'nın ahfadından Akşehir kaymakamı iken vefat eden Şakir Efendinin oğludur. 1840 [1 Receb 1265] da Üsküdar'da doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerde okudu. Hususî muallimden Arebî ve Farisi tederrüs etti. 1863 [1280 H.] de mülâzimetle daavi nezareti evrak odasına girdi. 1871 [1288 H.] de adliye icra cemiyeti zabit kitabetine, 1877 [1294 H.] de cemiyetin baş mümeyyiz muavinliğine, 1878 [13 Şevval 1295] de — vali Ziya Paşarın talebi üzerine — Adana mektubculuğuna tâyın olundu.

Ziya Paşanın vefatından sonra "icabi hal ve maslahate¹ mebni tebdili" vali vekâletinden inha kılındığından 1880 [16 Zilki'de 1297] de azledildi. 1881 [3 Zilhicce 1298] de Konya, 1887 [1 Receb 1305] de Bitlis, altı ay sonra Haleb, 1891 [22 Şaban 1309] de Kastamoni mektubculuğuna nasbolundu. Memuriyet mahalline gitmesi mü-

kerreren tenbih edildiği halde gitmediğinden azlolundu.

1892 [Şevval 1310] de umum muhacirin komisyonu mektubcusı oldu. 1894 [11 Muharrem 1312] de komisyonun läğvinde infisal etti.

1894 [6 Zilki'de 1312] de Mersin mutasarrıflığına tâyin kılındı. Avusturya devletinin himayesinde bulunan bir Ermeninin — memnuiyete rağmen — Mersin'e girmesi üzerine konsolosa gösterdiği muameleden dolayı teklif olunan tarziyeyi ifa etmediğinden Adana valisi Hüseyin Hilmi Efendi² ile beraber meclisi vükelâ kararıle 1897 [21 Cümadelâhire 1315] de azledildi.

1897 [14 Şevval 1315] de Kayseri mutasarrıflığına, 1902 [20 Zilkide 1320] de Diyarıbekir, 1905 [27 Cümadelâhire 1323] de Haleb, 1908 [17 Şaban 1326] de Konya, 1908 [2 Cümadelâhire 1326] de Sıvas valiliğine tâyin kılındı.

¹ Ferdin ve cem'iyyetin "hal ve maslahat" ını berhad eden, bu dürlü icab ve maslahat" lardır.

² Esbak sadriazam.

"Muamelâtı umumiyenin sureti faalânede temini hüsni cereyanı, zimamı idarenin bir yedi iktidare tevdiine mutavakkıf bulunduğundan" bahsedilerek 1910 [10 Rebiulâhir 1328] da azlolundu.

1912 [16 Şevval 1330] de Selânik valiliğine nasbedildi. Balkan harbinin zuhûrile Selâniğin Yunanlılar tarafından işgali üzerine — son vali olarak — oradan ayrıldı. Bilâhare tekaüd edildi.

1881 [1298 H.] de tevcih olunan riitbei rabıa, 1901 [1318 H.] de Rumeli Beylerbeyliği pâyesine terfi olundu. Birinci rütbe Osmanî ve Mecidî, Fransa'nın birinci rütbe lejyon dönör, Papa'nın ikinci rütbe Pinöf nişanlarını ihraz eyledi.

Hayatının sonlarında mâtuh oldu. Birkaç ay takatten mahrum olarak yattı. 17 Kânunievvel 1926 [11 Cümadelâhire 1345] da Kadıköyü'nde oğlu Hikmet Beyin evinde vefat etti. Üsküdar'da Karacaahmed kabristanının İhsaniye cihetinde şair Nedim'in kabrinin civarına defnolundu.

Üsküdar'da Selim Ağa Kütübhanesi Müdiri Bay Ahmed Remzi'nin söylediği tarih manzumesinin maktaı:

"Rütbei kurbüne Remzi dedi tarihi güher Cahı dünyaye veda eyledi Nâzın Paşa".

Mavi gözlü, sandan mübeddel kır sakallı, zaif, orta boylu, değerli şair idi.

MATBU ESERLERİ

Muhatabe — Üç defa basıldı. İkinci tabında "Hikmet Nâzım" unvanlı manzum nasihatnâme, üçüncü tabında teşrihi maddiyat manzumesi ilâve edildi.

Nizamülhas Tercemesi — Ahmederrüfai • • • • • • • nun eserinin tercemesidir. Ahdi Şehriyarî — Sultan Abdülhamid'in ahdine dairdir.

Yek Avaz - Manzum ve mutasavvifanedir.

Tercemei Esrarı Tevhid — Şeyh Abdülkadiri Belhi¹ merhumun manzum eserinin manzum tercemesidir.

Kerbelâ — Kerbelâ vak'asını musavvir ve mensurdur.

İbni Farız in Yaiyye, mimiyye, raiyye kasidelerinin şerhi — Mensurdur.

Büyük bir cild teşkil edecek kadar eş'arının, ailesi nezdinde bulunduğu işidildi. "Tasavvuf" gibi bazı mevkut risalelerde de mutasavvifane şiirleri vardır.

Ziya Paşanın menakibine dair yazdığı gayri matbu eserini — Siileyman Nazif merhumun vesatatile — okumuştum. Bilâhare "Cümhuriyet" gazetesine tefrika edilmek suretile nesrolundu.

¹ Tercemei hali 26 na sahifededir.

Mevlevî tarikına müntesib idi. Çelebi tarafından "Destarı teberrük" verildiği esnada şu tamiyeli tarihi söylemiştir:

"Çille çıkarub hücrei feyyazına girdim Pirim bana destarı mukaddes verdi".

1336

Kayseri mutasarrıfı iken görüşüp tanışan Bay Ahmed Remzi, verdiği varakada diyor ki:

"Nâzım Paşa merhum, müstecmii mehasini ahlâk idi. Cevanmerd ve sahi olup her nerede bulunsa hanesine "Nâzım Paşa oteli" derlerdi, bilen biliniyen mihman olurdu. İtikadı kavi idi. Eş'arı münakkahdır. Zarureti şire cevaz vermezdi. "Zarurete arzı iftikar eden şiri söylememeli" derdi. Her vadide nazma kadir bir şairi mahir idi. Resmî makamda ve muamelede pek ciddî idi. Hususî musahabede letaif ve zaraife mütemayil idi. Nükteli mazmuna meftun olurdu. Bir leblebici dükkânının önünde fındık satan bir genc, müsadifi nazarı oldukta,

Çeşmi badamı dahi ima eder Ol hezaran âşina fındıkcıdır demişdi".

li aalu maalâui ta

Cemâli aşkı meclâyi tecellii Huda gördüm Furugi hüsni feyzi menşei her dü sera gördüm Rühi pürtabı aşkı makesi nurı Hüda gördüm Tecelligâhı illiyyini andan bir ziya gördüm Bakub hattı cebini paki aşka aynı ibretle Nukusı sernivisti ibtidaü intiha gördüm Temaşa eyledim hâli izarı şahedi aşkı Suveydasın muhiti devrei arzü semâ gördüm Bilâ kaydı iradet cezbei mahsusı fıtratla Bütün zerratı mevcudatı aşka mübtelâ gördüm Hususen âşıkı suzişnumayı masiva suzi Bilâ nefsi hava sertabepa aşku hava gördüm Nice rindanı var sermesti feyzi neş'ei cavid Harimi bezmi feyza feyzi aşkı pür safa gördüm Gice bi keyfü kem seyreyleyüb bir hatve menzilde Girüb darüsselâmı aşka birçok âşina gördüm Bulundum meclisi şebkiri aşkın ictimaında Nice bihusı dil azad, nice ehli nüha gördüm Girince bezmi hayret bahşı aşka valihü hayran Seraser ehli aşkı vayemendi itilâ gördüm

Ne meclis, şem'î subuh efruzî mihri âlemi tahkik Suaile cemâli paki askı rusena gördüm Ne meclis, rahı ruh efzası ruhı kâinat icad Ne meclis, sagarın âyinei kiyti nüma gördüm Ne meclis, rindi sagar keşleri meşti meyi teçrid Ne meclis, nesvesin mahvü fena badelbeka gördüm Alâyıkden kesilmiş her biri mahvi vücud etmiş Bütün merdanı askı farigi havfü reca gördüm Kimi atmış kudumun payei arşa sema' eyler Kimin devran ederken payini fevkalâlâ gördüm Kimi meczubu sergerdanı şurengizi vecdaver Kimin müstağrakı deryayı emvacı rıza gördiim Kimi dünyaü mafihayı atmış duşi hestiden Kimin dünyaü mafihaye sahib itina gördüm Kimi dihimi cem'uccem'a şahı nisiti efser Kimin iklili ferka ferkını zinet feza gördüm Hülâsa ehli askın her birin mânide ey Nâzım Çerağı kâinat efruzi kurbi Kibriya gördüm

GAZEL

Daima giryan uyuni pestü balâ durmiyor Muttasıl lerzan kulubui pirü berna durmiyor Âkibet işrak eder berki mehibi intikam Sür'ati seyri sehabi zulmet efza durmiyor Durdurur bir gün gelir gerdunei ikbalini Gerdişi çerhi füsünsazii bica durmiyor Darbeharı adlolur her zalimi gadr itiyad Meşyeti dirinei kahrü müvasa durmiyor Mesti ikbal olma elbette gelir vakti zeval Seyri dehri inkilâb âsar zira durmiyor Muzmahil üftadegân, pamal ebnayi sebil Şehsüvarı eşhebi ikbal hâlâ durmiyor Sen nasıl mağrurı istikrar olursun baksana Müstakırren mihveri üstünde dünya durmiyor

* 1

Öyle zevka mahrem ol kim ıztırarı olmasın Öyle meyle neş'eyab ol kim humari olmasın Tabişinden garkı envar olduğun nurı cemal Bir şebi yeldada olsun kim neharı olmasın Gonceler nüşküfte olsun bülbül olsun nağmesaz Gülşen olsun da hazanile baharı olmasın Öyle deryada sebahat eyle kim bikeyfü kem Olsun amma mevci girdabü kenarı olmasın Âleminde öyle âlem cayıgeh et kim anın İnfiali, ıztırarı, inkisarı olmasın Mutribi aşkın yeter ahenki hamuşanesi Bezmi samtın musikarı, nalekârı olmasın Her emelden insilâh ermiş hezarı gönlümün Ey felek lâyık mıdır bir gülizarı olmasın

Diyarıbekir valisi iken katırla mülhakatı devrü teftiş ettiği sırada söylemişdir:

Zemanın germü serdinden zebunü bi karar oldum Cihanın bunca derdinden vakitsiz ihtiyar oldum Otuz yıl mülki seyr etdim heman fartı teessürle Sirişki halkı gördükce hazinü eşkbar oldum Dolaşdım fartı ibretle bu bisahib memalikde Bütün halkı mehalikde görüb zarünizar oldum Ahali fakr ile bitab, hükûmet ise yağmager Harabiyi görüb yer yer sıkıldım dilfikâr oldum Perişan eylemiş halkı usuli cevrü istibdad Duyub her köşeden feryad, rehini itibar oldum Mezalimle yazık büldan harab ender harab olmuş Umumen halkı ac, uryan görüb girye nisar oldum

NAZIM

Hüseyin Nâzım [Paşa], Harbiye Nezareti Nüfus Kalemi Ketebesinden Hasan Tahsin Efendinin oğludur. 1854 [1270 H.] de İstanbul'da doğdu.

Bayezid Rüşdî Mektebinde okuyup şehadetnâme aldı. Bayezid camiinde meaniye kadar ders gördü. Kıbrıs'a gitti. Orada Farisî taallüm etti. İstanbul'a avdetinde mahreci aklâmda okudu.

1872 [1289 H.] de mülâzimetle Tahriratı Ecnebiye Odasına girdi. Bir sene sonra ilmi hukuk tahsil etmek üzere on beş lira maaşla Paris'e gönderildi. Bir müddet sonra Avrupa'daki talebenin avdetleri hakkındaki emir üzerine İstanbul'a döndü.

1875 [1292 H.] de Nafia Nezareti Terceme Odasına memur oldu. Müahharen istifa etti. "İttihad" ve "Tercemanı Hakikat" gazetelerine yazı yazdı.

1877 [1294 H.] de Takvimi Vakayi muharrirliğine ve Galata Rüşdî Mektebi inşa muallim-

liğine, sonra Hilâli Ahmer Cemiyeti ve Padişahın riyasetindeki komisyon kitabetlerine tâyın olundu.

1878 [1295 H.] de belediye dairelerinin ıslahı için teşekkül eden komisyon baş kitabeti inzımamile Şehremaneti Terceme Odası Müdürlüğüne, 1879 [1296 H.] de Şehremaneti Mektubculuğuna, 1890 [20 Ramazan 1307] de Beyoğlu Mutasarıflığına, 1890 [10 Zilhicce 1307] de Zabtiye Nezaretine tâyin ve 1894 [7 Zilhicce 1311] de rütbei vezaret tevcih kılındı.

"Muhtacı tedavi olmasına binaen" 1897 [28 Cümadelulâ 1314] de azledildi. Dört ay sonra Beyrut, 1898 [24 Safer 1315] de Suriye valiliğine, 1906 [11 Muharrem 1324] da Cezairi Behrisefir vali vekâletine, üç ay sonra esaleten valiliğe muahharen Aydın ve Edirne valiliğine nasbolundu. Bilâhare infisal etti.

Murassa Osmanî ve murassa Mecidî nişanlarını, gümüş ve altın İmtiyaz, altın Girid, altın liyakat ve Hicaz Demiryolu madalyalarını ihraz eyledi.

8 Kânumevvel 1927 [14 Cümadelâhire 1346] de vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına definolundu.

Daima şiir ile iştigal edenlerden olmıyacak ki pek az şiiri intişar etmiştir. "Engizisyon Esrarı" unvanlı bir eserle "Aleksaniç", "Sahum", "Flicret" namlarında üç tiya tro risalesi ve "Endülüs" namında bir tarih neşreylemiştir.

TEVHID

Yarab! Bu ne kârgâlu dünya Bir zerrede bin cihan müdgam Her zerresi cilvegâhı kudret Tedkik ederek bütün semâyı Bin dürlü cihan cihan içinde Tari olamaz halel zemane Oldum yine ben bakup bu hale Bir emri muhale düştü gönlüm Hiç keşf olunur mu sırrı Kudret Yarab! Ne cesaretü ne isyan Dünyalara sığmıyan hakayık Esrarına yok iken tenahi Ey gafili fen furuşı kümrah Fen fen dediğin de bir eserdir Mahsuli ise tetebbuatin Bir cüz ile kül olur mu yeksan Insan olamaz bihakkin arif Tedkikı fünün idüp demadem Alemde tecelliyat çoktur Allah büyük, demekle efvah Elfaza sığar mı kibiryası Kanuni mesiyyetinde imkân Emma ki bu intifai imkân Zira ki memat olunca peyda Ecsamda intikal çoktur Yarab! Ne bu intikali daim Kanuni tabiatin devami Bürhanı ulüvvi kudretindir Sen nuri muhitisin cihanin Madameki yok cihanda nabud

Bu sun'i bedii hayret efza Bir noktada sad hezar âlem Her katresi bir muhiti hikmet Gör sun'ı celili kibiryayı Bin hale girer zeman içinde Ahenki umumî cihane Hayran kemâli Zülcelâle Bak bak ne hayale düştü gönlüm Esrarı hafiyei tabiat Efkârı beşerdeki bu tuğyan Mağzı beşere olur mu lâhik İdrak olunur mu Hak, kemalıi İdrake sığar mı hiç Allah Mahsuli tetebbui beserdir Bir cüz'i kitabı kâinatın Mizane gelir mi ilmi Yezdan Tamik olunursa da maarif Buldum bu hakikati müsellem Emmaki Huda'adn özke yoktur Tarif olunur mu hiç Allah Alemlere sığmıyan kuvası Bir demde olur âdemle yeksan Bir varlık için olur nümayan Bir başka hayat olur hüveyda Ervahda inkılâb voktur Yarab! ne bu irtihali daim Arayışi feyzi intizamı Hakka ki delili kudretindir Hem ruhi lâtifi kün fekânın Sensin yine sen olan da meycud

VEFAT TARIHI

Kahrı cellâdı kaza yetmez mi yarab, âdeme Yok mudur feryad res âlemde ehli mateme Ey mezar, ey cayı hevl efzayı hicran el'eman Merdümi didemdir ağuşundaki, hoş tut heman Elfirak ey duhteri tali siyahım elfirak Cangâhım oldu derdinle makarrı iştiyak Elgiyas ey zairi ruşen zamir âram kıl Fatihenle lûtfunu Allah içün itmam kıl Düşdü bir danem yere tarihi buldu ta'miye Gencliğinde cenneti âlaye gitdi Samiye

NÂZIM

Mehmed Nâzım, Adana vilâyeti İran konsoloshanesi baş tercemanlığında bulunmuşdu. Hayli çalışdımsa da tercemei halini lâyıkile öğrenmeğe imkân bulamadım.

Vaktile bir gazelini tahmis eden — Üsküdar'da sakin — Bağdad'lı şair Bay Reşid'den — Üsküdar'da Selim Ağa Kütübhanesi Müdürü Bay Ahmed Remzi vesatiyetle — alınan malûmat, şundan ibaretdir:

"Îran'lı Nâzım, nâmile yâdolunurdu. Üsküdar'da Karadavud Paşa camii karşısında bir dükkânda kitab satardı. Trabzon'da şehbenderlikde bulunduğunu söylerdi. Bektaşiler hakkındaki yazılarından dolayı Meşrutiyetin ilânından evvel nefyedildi. Bilâhare vefatı işitildi. Fakat menfasile nefyi ve vefatı tarihi malûm değildir. Türkî ve Farisî âşıkane manzumeleri vardır. Hezelü hecve de mail idi. Eş'arını tamamile tab'etdiremedi. Üsküdar'lı şair Talât merhumle sıkı görüşürlerdi".

İnsafı olanlar, teslim ederler ki gelmiş, geçmiş, isimleri unutulmuş, nesilleri kesilmiş her ferdi bilmek ve bildirmek vazifesi münhasıran bana aid değildir.

Zemanımızda niçe teracimi ahval ve kitabiyat mütehassısı ve niçe eser sahibi var ki benim bilemediğim ve tahkik edemediğim şeyleri onlar, pek iyi bilirler ve icabi takdirinde kemâli suhulet ve sür'at ile bulurlar, enzan istifadeye koyarlar.

O üstadlar, baş tercemanın tercemei haline de terceman olurlar da okuyucularla beraber beni de müstefid ederlerse şükürgüzar ve senakâr olurum. Herkes bilir ki rîcalin himmeti, dağları kökünden koparır.¹

Divançenin "24" sahifeden ibaret olan birinci cüz'ü 1308 de Ahter matbaasında basılmıştır. Huruf sırası gözetilmemiştir. Farisî manzumeleri de havidir.

Nâzım, 18 Mart 1307 de "Birkaç Söz" unvanile yazdığı mukaddimede diyor ki: "İstidadımın her şeyden ziyade şiire galebe ettiğini hissetmekte olduğum gündenberi ekseri evkatımı eş'ar mütaleasına hasretmiş ve arasıra da nâçizane birçok şiir söylemekle vaktimi hoşça geçirmek hevesine düşmüş oluğum halde bulunduğum bazı memuriyetlerdeki meşagılim, bu arzuma oldukca hail olmakta idi. Halbuki gittikce arzumda hâsıl olan şiddet, memuriyetimden bilistifa büsbütün okumak ve şiir karalamaklığımı neticelendirdi."

Bir gazelde: "Nikâtı Nazma can verdim ruhi eş'arı güldürdüm" diyorsa da bu iddiayı isbat edebilecek sözlere tesadüf edilmiyor. İddia etmek kolaydır. İddiayı is-

¹ همة الرجال تقلم الجال

bat etmek zordur. Bununla beraber Nâzım'ın "ruhı eş'arı" güldürememişse de emsâli derecesinde ağlatmadığını da itiraf etmelidir.

MÜSEDDES

Kim deiniş âşık olan nahveti ağyare yanar Ya ki bülbül gibi narı sitemi hare yanar Can varan aşkın ile ahı şerer bare yanar Gamı hicrinle düşer ateşe hemvare yanar Tiri müjgâne geçer şulei didare yanar Siyhi gamde dolanır ta ciğeri nare yanar

§

Diline söz mü sığar valihi güftar olanın Sen gibi bir büti zibaye giriftar olanın Serve rağbet mi eder âşıkı reftar olanın Ahı afakı yakar hicrin ile zar olanın Şereri çerha çıkar şiven ile yâr olanın Tutuşur ta dili sadparesi sad bare yanar

§

Bestei mihrin olan zülfi şiken tarın ile Eylemez mihre nazar mihri havadarın ile Mest olur şevkı meyi lâli safa barın ile Ataşı aşka düşer neş'ei güftarın ile Çâk olur ta ciğeri hasreti didarın ile Deşti hayrette döner suzi ataş bare yanar

8

Dün gece aşk beni kıldı harabata revan Düştü bir bezme gönül harici evsafı beyan Saf nişinanı mahabbet gözüme oldu ıyan Biri Mansur, biri Veys, birisi Şemsi¹ cihan Cümlesi şemsi ızarınla olub şule feşan Kimisi ben gibi mihri hatı rühsare yanar

§

¹ Seyh Osman Sems Efendi merhumun:

[&]quot;Gozü dünya mı görür âşıkı didar olanın Dilberi sen gibi bir mahı dil azar olanın"
matlali müseddesini takliden yazıldığı görülüyor. Nâzımın, hazret ile teşerrüf etmiş olması melhuzdus.

Vecd ile cilve eder ta ki tecellâyı Cemal Gark eder nura ruhi âlemi hurşidi Celâl Gül güler, bülbül eder nale, kılar raks nihal Biri pür savt, biri mat, biri beste mekal Kimi sâki, kimi mutrib, kimisi mesti visal Dili sad pare gibi cümlesi sad pare yanar

Ş

Ah bir gülşeni pür âfete can basdı kadem Cuyı sem, servi sitem, sünbüli serriştei gam Gamı ateş, semi katil, sitemi nişi elem Elemi zevk, semi şevk, gami de ayni sanem Sitemi semmi gami etti beni lâlü esam Narı hayrette gönül böylece avare yanar

§

Mestü avare gezer tâsa düşen mur gibi Ses verir ahı dili kâsei fağfur gibi Yüreği revzen açar hanei zünbur gibi Sallanur darı gamı aşkta Mansur gibi Ateşi hicre düşer Nâzımı mehcur gibi Saçar afaka şerer şulei eş'are yanar

§

GAZEL

Yazarken şerhi şevkin hamci azbülbeyan yandı Fırakın zikrini ettim dehanında zeban yandı Şuai arızın aksetti çeşmimden şerer düştü Tutuştu nare zannettim maazallah cihan yandı Şafaktır sanına rühsarın felekde şulei âhım Şerer paş oldu eflâke izarı asüman yandı Çıkardı encümi ikbâlimi eflâk burcundan Müneccim galiba bildi revakı kün fekân yandı Dahi faş etmem esrarı derunum kimseye zira Olan esrarıma vâkıf dili pirü cevan yandı Kim ettise hedef peykânı tana sinemi Nâzım Kemanın çekmeden şastındaki tirü keman yandı

NÂZIM

Mehmed Nâzım Özgünay, Manastır vilâyeti esbak Evrak Müdir Muavini Florina'lı Bay Halid Mazhar'ın oğlu ve Grebene eşraf ve ulemasından Yanya kadısı Feyzullah Efendinin torunudur. 1883 de Filorina'da doğdu.

Îbtidaî ve Rüşdî tahsillerini memleketinde bitirdikden sonra 1901 de Îstanul'a geldi. Müsabaka ile Hukuk Mektebine girdi. 1906 da âlâ derecede şahadetnâme aldı.

İstanbul'a geldiğini müteakiben mülga Dahiliye Nezaretine de intisab ederek tedricen birinci sınıf hulefalığa terakki etti. 1918 de Emniyeti Umumiye Dördüncü Şube Müdürlüğüne, biraz sonra bu müdürlüğün ilgası üzerine polis mecmuası müdürlüğüne tâyin ve 1927 de memuriyetinin unvanı "Emniyeti Umumiye Neşriyat Şubesi" müdürlüğüne tahvil edilerek Ankara'ya gitti. Neşriyat Şubesi, Fen Şubesine inkılâb edince Gümüşhane Mektubculuğuna nasb olundu, kabul etmedi. Kendi arzusile tekaüd edildi.

1936 da Adliye Vekâletinden istihsal et-

tiği avukatlık ruhsatnâmesi üzerine İstanbul Barosuna kaydedildi. Devam eden "kafa yorgunluğu hastalığından" dolayı bilâhare Barodan kaydini sildirdi.

Evvelce ekalliyet ve ecnebi mekteblerinde Türkce, tarih ve coğrafya muallimliklerinde bulundu.

Bütün âsarile eşyasının bir yangında yanması, zavallı şairi bihakkın yakdı. Birkaç senedenberi evinde istirahat ve "selâmet, vahdetdedir" kaidesine riayet etmektedir.

"Filorina'lı Na nâmile edebiyat âleminde mâruf olan bu zat, vefakârlık, büyüklere hürmetkârlık ve kadirşinaslık gibi meziyetlerile de mümtaz olan bir şairdir.

Kırk yıldanberi aruz ve hece vezinlerile güzel şiirler yazdı. Eşref mecmuasına "Bedi Mürassa" nâmı müstaarile manzumeler derc ettirerek "Abdülhak Hâmid" in

tarzına incizabını gösterdi. Bilâhare gazete ve mecmualarda pek çok manzumesi intisar etti.

Bu hassas şairin eserlerinde — başkalarınınki gibi — lâfız, mâna, vezin, kafiye hatalarına tesadüf edilmez. Umumî harb esnasında mülga Harbiye Nezaretinin, bir asker şarkısı tanzimi için açdığı müsabakayı kendine kazandıran şirin, bilhassa şu son parçası, hele son mısraı ne güzeldir:

"Dünyada da bir cennetimiz varsa vatandır Uğrunda fida ettiğimiz cevheri candır Aşkile şehadet, ne büyük rütbei şandır Al dalgalı bayrak bize bir sayei hakdır Namusı vatan namına ölmek yaşamaktır".

Nâzım'a — ne maksadla olursa olsun — sataşanların acaba kaçı bu sözleri söyleyebilir?

Cenab Şehabüddin hakkında tanzim ettiği ve bir mecmuaya dercettirerek bana gönderdiği hazin ve dilnişin mersiyenin altına — yine o vezinde — şu kıt'ayı yazub iade etmişdim:

"Senin ruhlu sözlerinden, ölenin Cenab, der ki: Nâzım gibi şairin Eğer ruhu şâd olmazsa şaşarım Sözlerile ebediyyen yaşarım"

11 Mart 1934

Nâzım "Türk şiir kıralı" unvanını almasının esbabını "Türk şiir kırallığı neden ve nasıl doğmuşdur" ismile 1934 te neşrettiği risalede mufassalen söylemektedir.

"Cümhuriyet" gazetesile neşrettiği kıt'ada:

"Kırallık" değil, "Kır al" liğin namına imza atarım¹ Cümhuriyet devrinde ben, sanmayın kırallığa daldım Yükeck şiir mevkiini çekemiyenlerin bana Haksız hücumunu kırdım, hak!ı zaferimi aldım".

Ve bana gönderdiği mektubların birinde de:

"... Hakkımda çok haksız tarizat ve istihkarata kalkışan ebteranı irfana karşı — sayei Mütealde — her suretle üstün bulunan edebî haysiyetimi müdafaa gibi bir iztirarı mutlakla tabiaten bir "Kıra" kesilen Filorinalı Nâzım" zatı kemalâtkâri.eri gibi her suretle mukaddiri fazail bir üstadı bimuadil huzurunda bulundukca daima vaz'ı minnet ve tazim almakla hakikaten iğtirardar ve itilâkar olur. § Hülâsatülhülâsa olurak arz edeyim ki siir kırallığım, alay yüzünden doğan çok ulvi ve edebî bir hakkımın mükâfatı sayılabilecek bir hakikarın ebedî zaferini taşıyan ebedî ve tarihi bir namı fahrımdır ve bu da nesli hal ve istikbalimizin en zivade tenvirine medar olabilmek üzere

¹ Bence "Kıral" lik steğil, "Kır al" lık Nâzım (çin daha haşmetli bir namı zafer ittisamdır.

^{2 &}quot;Siir Kıralı" tevazuda ileri gitmiş.

memleketimizde ilk defa çıkmakda olan kemalli bir eserin [Son asır Türk Şairleri] taahhüre uğrıyen neşrini tesri ve ikmalini temin çırpınışile millet ve memleket hayrine masruf bir teşebbilisin karşısında muhterem matbuat arkadaşlarımızdan bir iki zatın beklenilmiyen istihkarî vazıları üzerine edebî haysiyetim sırf mudafaa ıztıtarından doğmuş bir mükâfatı hakdır diyebilirim. Buna nazaran "Türk şiir kıralı" unvanımın "Son asır Türk Şairleri" nde bir yadı tarihi şeklinde anılışında hiçbir mahzazı yokdur ve olmaması da pek tabiî bir şeydir".

diyor.

BASILMIŞ ESERLERİ

1 — Sünbülüstanı musiki. 2 — Zafer tetanoleri. 3 — Terennümler, teellümler. — 4 — Nef'i ve Füretin büyük ruhlarına. 5 — Yadigârı Fikret. 6 — Hatıratı meşahir. 7 — Ziya Gök Albın tabutu huzurunda. 8 — Cümhuriyet marşları. 9 — Türkün büyük zaferi. 10 — Şairi âzamımızı tebcil. 11 — Ebediyet yolunda bir hitabe. 12 — Türk Şiir Kırallığı reeden ve nası! doğmuştur.

9 eylül 1937 de Üsküdar yangınında — manzum ve onensur — altı eseri yanmışdır. Bunlar arasında "497" kıt'adan mürekkeb olan "Zili Makber" in de dörtde üçü mahvolmuşdur. Sonradan toplıyabildiği "165" kıt'a ile "manzum Dil Kılavuzu" gibi basılmıyan 41 eserini Üsküdarda Selim Ağa kütüphanesine ihda etmiştir.

"ZEYLİ MAKBER" İN SONUNDAN BİRKAÇ KIT"A

Her gün doğuşunda var parıltın Handen kesilir ufukda altın Dünyayı saran nikabı ye'sin Her gün batısında toprak altın

§

Gökden süzülen bakışlarından Her çağlayanın akışlarından Eşvakını sezmemek ne mümkün Gülşende çiçek takışlarından

δ

Ezharı bahara tâbın urmuş Bir saltanatı rebia kurmuş Sihri ferinin bu cünbişile ... Bülbüller ötüb de raksa durmuş Zanbaklar içinde gizli ruhun Her lâle, nişanci curuhun Mehparelerin başında güller Yaz mevsimi parlıyan şükuhun

8

Gülbünleri süsleyen semenler Kırlarda gülümsiyen çemenler Zerratı hayatının özünden Gaşyi heyecanla nur emenler

8

Sislerde bükâyı rikkatin var Yaslarda açan hakikatın var Hiç sönmiyecek nigârı hüsnün Toprakda zuhûrı hilkatin var

S

Dönmüşde güzelliğin esire Konmuş gibidir likayı mihrc Hayret veriyor füsuni gaybın İnsan bayılır o tatlı sihre

8

Yakutı lebin ki nokta nokta Her gün belirir, güler şafakda Kızgın kederin başımda tac dir Kaldın bana gerçi sen uzakda

*

"Abdülhak Hâmid'e Mersiye" adlı ve 206 mısralı eserinden birkaç parça:

Hâmid de mi eyvah Etrafını ervah Göz yumdu hayate Etmekde ihata

8

¹ Sair bu eserine yazdığı "Başlangıc" da diyor ki:

[&]quot;... Bazı değerli mukaddirlerimizin takdir ve tabirleri vechile başdan başa pürürsüz ve 'adetauçucu bir ahenk içinde dalgalanan bu şiir çağlıyanmın göz alıcı ve gönüller çekici güzellikleri havi bir örneğini Türk edebiyatı ve edebiyat tarihi bu güne kadat görmediği, kaydermediği ve edemediği muhakkekdı".

Dün sen göz açıkdın Son uykuna yatdın Balâlara çıkdın Ukbaya kol atdın § Deryalara sığmaz Bir göz yaşımızsın Ummanlara konmuş Yalçın başımızsın §. Dünyaları sarsan Feryadımı duysan Hem kül kesilirsin Hem gül kesilirsin § Hem ordu, hükûmet Hem koskoca miller: Genclikle müeyyed Erkânı da elbet Tebciline koşdu Tazim ile coșdu § Ey namütenahi Varlık yüce sima Kalk dumna muamma Göz aç koca dahi Ş Hallâkına koşdun Daldın yine coşdun Ruhan yücelirken Şems oldu eriken § Gelmişde de teksin Geçmişde eşin yok Ati öpecek çok Parlak bir eteksin § Göz yaşlarım aksın Tâ haşre varınca Yaksın beni yaksın Rüyanı sarınca

NEBIL

Hâfız Mehmed Nebil [Bey], esbak müneccim başı Osman Saib Efendinin oğludur. Annesi, sadrı esbak Nailî Abdullah Paşa ahfadından şair Nebil Beyin kızı Şerife Samiye, onun da annesi — Şeyhülislâm Aşır Efendi Zâde Mehmed Hafid Efendinin kızı — Serife Nakıye Hanımdır.

Nebil 1842 [1258 H.] de İstanbul'da doğdu. Teyzesi Şeref Hanım, şu tarihi söyledi:

"Vücude geldiği dem söyledim mucemle tam tarih

Bugün doğdu Nebil Bey meh gibi dünyaye hamdolsun".

Sıbyan mektebinde okudu. 1852 [1268 H.] de — emsâli gibi — İstanbul ruusu verildi, on yaşında müderrisini kiramdan oldu.

Yenikapu Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salâhüddin Dede Efendiden sikke geydi. O dergâhta nay taallüm etti. On üç yaşında Kurânı Kerimi hıfzeyledi. Valide Rüşdî mektebine devam ile şehadetnâme ve talik hattı mesk ederek "ketebe" aldı. Hususî surette tederrüs etti.

Meşihat Mektubî Kalemine girdi. 1867 [1284 H.] de maliye memurlarından Ârif Efendinin kızı Tevhide Hanımla evlendi.

1876 [1293 H.] de Gümüşhane niyabetine tâyin olundu. Müddetini bitirdikten sonra — Rus harbi esnasında — Trabzon'da birkaç ay oturdu. Ünye niyabetine nasbedildi.

1880 [1297 H.] de İstanbul'a geldi. 1883 [1300 H.] de Selânik mevleviyetini ihraz eyledi. Dört sene İstanbul'da kaldı. Mukavelât muharrirliğile Ayvacık kazasına gitti.

1889 [Ramazan 1307] de kalb illetinden Ayvacık'da vefat etti.

Torununun zevci Trabzon'lu şair Hamamî oğlu Bay İhsan, yazub bana verdiği tercemei halde diyor ki:

Son Asır Türk Şairleri - 73

"Nebil Bey, tabiaten mustağni, zevk ve işrete münhemik, şuh ve zarif idi. Vefatında aile efradından kimse bulunmadığı içün âsarı yabancı ellere geçti. Es'arından bir kısmını ehibbasından ve rüsumat memurlarından Vasıf Bey "Külliyatı Min Nebil" ismile topladı. Bu divan, bilâhare Nebil Beyin oğlu Galib Bahtiyar Beyin eline gecti. Her sahifesi yirmi bes beyitten "124" büyük sahifedir. Ebyatın mecmuu "2793" tür. Muhteveyatın bazı evrak ve kütübten istinsah edildiği anlasılmaktadır. Külliyat, bir tevhid ve Na't ile baslıyor. Müteakıben "Mukaddimei Hikâyei Dil" serlevhasile "476" beyti havi ve "Hicrii Visal" unvanlı ve mesnevî tarzında âsıkane bir sergüzest devam ediyor. 1299 da ikmal edilen bu manzumede on altı gazel iradolunmuştur. Külliyatda karışık suretde "40" gazel, iki mersiye, kısmen hezil ve hecivden ibaret "44" terci ve talımis ve saire, yine bu kabilden "16" manzume, "30" tarih, "11" şarkı, "37" kıt'a, "12" müfred beyit mevcuddur. Hırkai serifde Aksemsüddin mahlesinde Sultan Abdülmecid tarafından Osman Saib Efendiye ihsan olunan Taskonak'da perakende evrak arasında Nebil Beyin talik yazısile - evveli ve âhırı noksan olarak bulduğum - diğer mecmuası, ekseriyetle nevhevesliği zemanına aid ve gayri miiretteb "51" gazel, "23" terkib ve manzume, "22" kıt'a, "14" sarkı, "74" tarih, "51" beyit ve inatlaı havidir."

GAZEL

Zâtı vahdetten nişandır vechi pâki dilrüba Kavsi kudretten bedeldir ebruanı mehlika Tiri sertizi kazadır gamzei dilduzlar Çeşmi mahmur üzre olmuş her biri aynı belâ Gonceler açmış o nahli nevşüküfte al al Turresi olmuş o bağı hüsne bir zılli hüma Kameti tubayı vuslattır, hıramı fitnehiz Saedi siminidir şahı güli hayret feza Nafesinden ahuanı çin olular hıssaçin Hırzıcan eyler anınçün miski hep bayügeda Hâsılı bir heykeli nurı mücessemdir Nebil Bikusur anı Huda halkeylemiş sertabepa

Yâre sun sâki şarabı nabdan Kim açılsun çeşmi mesti habdan Serfüru kıl zahida meyhaneye Gör neler var ande şeyhu şabdan Piri meyden eyle tahsili edeb Vazgeç ol surî olan adabdan Camii hüsne nazar kıl subhu şam Kaçma münkir mescidü mihrabdan Ketmi raz it, eyleme ifşa Nabil Şefkat umma dehrde ahbabdan

NECA:

Şeyh İsmail Neca [Paşa], Südlice Tekkesi Şeyhi Süleyman Sıdkı Efendinin oğludur. 1819 [1234 H.] de Südlice'de doğdu.

Tahsili ilim etti. Sa'diye tarikında sülûki ikmal eylediğinden babası, hilâfet verdi. Asker mesleğine girdi, terakki etti. Rus muharebesinde mirlivalıkla "Gözlüve" topcu kumandanlığında bulundu. Bu harbe dair Fransızlar tarafından yazılan eserde "Naci Paşa" nâmile yâd ve mahirane hizmetleri takdir olunan zat, Neca Paşadır.

Bilâhare tekaüdü ihtiyar ve babasının ve ceddinin mesleğine avdetle inziva etti. 1893 [1310 H.] da İstanbul'daki evinde vefat eyledi. Südlice tekkesinin haziresine defnolundu.

Arab, Fürs ve Nemse lisanlarına vâkıf idi. Topculuğa dair bazı âsar terceme etti. Fakat tabedilemedi, şunun bunun elinde kaldı. Türkce ve Fürsce eş'arı da zâyi oldu. Bazan ziyaa lâyık olan eserler zâyi oluyor!

GAZEL

Mihri ruyinden mi tabım ateşi dilden midir Bülbülün feryadı bilmem har mı, gülden midir Öyle mestoldum ki geçdim kaydi namü nenkden Nerkis sâki mi, ya destindeki mülden midir Bostan'da şimdi bir hoşbu muattar eyledi Gönlümü âya ki zülfünden mi sünbülden midir Gerdenin bükmüşsün ey gonce neden mahzunsun Iztırabın yoksa âhü zar bülbülden midir Lûtfedib yarın Neca bir buse vadetti veli Bilmezim maksudunu lebden mi, kâkülden midir

Ger fekki dehan eylese ol gencei ahmer Elhanı ede bülbüli şeydayı mükedder Ruyin gibi keşfeyleyemez kasveti kalbi Hurşid heman etse de afakı münevver Gûya ki nişan simtenin hurı cinandan Bimislü bedel tal'atın ey ruhı musavver Müstagnii gülzarı cinan etti beni çün Buyı güli ruhsarına dil oldu musahhar Yarab nazar it hali perişanı Neca'ye Olmuştur anın cismi gumum ile muhammer

*

از سر کویش صا مکدشت اکنون ماغها وی زلف آورد ورد ربرك لاله داعها عنده چاك حامه کرد بلیل چنان فریاد کرد عکس الحائش مکوش می رفت از راغها کی شکمت آید زیر قوقنوس و اسام آمدهست من چو قوقنوس سو خیم از عشق و ما کاعها قدر قند طوطی شناسد زاهدا خودین میش چیهه بهتر می مماید طسم دال و راغها چیم دارد که مجا با همت تحسین را شد رستان خیال آغاز کرد رلاغها

NECIB

Îbrahim Necib [Beỳ], reisülulema ve nakibüleşraf Kıbrıslı Hasan Tahsin Beyin oğludur. 1823 [1238 H.] de doğdu.

Tariki ilmiye intisab etti. Hayli müddet vilâyetlerde niyabetlerde bulunduktan sonra adliye mesleğine girdi. Bidayet ve istinaf mahkemeleri riyasetlerinde istihdam olundu. Son memuriyeti, Cezairi Bahrisefid İstinaf Ceza Mahkemesi Riyasetidir. İlmi meratibden İstanbul pâyesini ihraz eyledi.

18 **Temmuz** 1902 [Rebiulâhir 1320] de Rados'da vefat etti. Orada medfundur. Rind meşreb idi. Bazı manzumeleri, kızının oğlu Bay Doktor Ali Fuad'ın nezdindedir.

: 10 12: 23

GAZEL

Bülbül demi gül mevsimidir ey seri huban Gel bezmi deme eyliyelim zevki firavan Ey sakii mül, ruhları gül, kâküli sünbül Arzu ediyor rüyeti didarını rindan Ey mahı dırahşanı felek mertebe bil ki Hiç var mıdır âlemde sana olamaya hayran Ebru ve siyeh çeşmin ile tatlı nigâhım Mecburı haya! eylemede âşıkı her an Söz dinler isen gösterelim rahı vefayı Zira revişin kılmada yaranı perişan Ağyâre kulak asmıyarak eyle Necibi Dildadei firkat zededir vaslına şayan

Ş

Bu cayı bivefada inşiralı tam kabil mi Huzun dille imrarı demü eyyam kabil mı Gülü mül, sünbülü bülbül deminden müstefid olmak Aceb mümkin midir faslı beharı ram kabil mi Medarı defi efkâr olmak üzere bezmi işretde Bu şeb desti dilâradan dolu bir cam kabil mi Nedendir taliimden gördüğüm envai tazyıkat O yâre arzedib esbabi istilâm kabil mi Sebükmağzan ile bahse girişme iltizam eyle Sükûti, rahı aşkta zaliidi ilzam kabil mi Demi geldi Neciba verdi ranayı dilâraye Meramı andelibi eylemek ifham kabil mi

Mücerrebdir kişinin fartı hırsü sui amali Muhalif ruzgâre uğradır keştii âmali

NECIB

Namık Necib Onur, Sarıoğlu Ali Ağa namında bir çiftçinin oğludur. 1882 de Gümüşhacı köyü kazasının bir köyünde doğdu.

Pek küçük iken babası vefat etti, mekteb ve medresede biraz okudu. İstanbul'a geldi. Bir askerî mektebe girdi. Az müddetde mekteb lağvedildiğinden matbaalara

intisab etti. Kimsesizlik ve fakirlik sebebile neharî bir mektebe devama imkân bulamadı. Kendi kendine çalışub okumağa mecbur oldu.

Namık Kemal merhumun "Muzır" addolunan eserlerini mütalea ettiğinden dolayı 1905 de tevkif ve muahharen Hakkâri'ye nefyedildi.

Meşrutiyetin ilânında menfadan döndü. Bir nahiye kâtibliğine tâyin kılındı. Muhtelif tarihlerde Amasya Maarif Müfettişliğinde, Tahrirat Kalemi ser müsevvidliğinde, Sıvas ve Amasya Umumî Meclis Âzalığında, Muhasebei Hususiye ve iki defa Amasya Evkaf Müdürlüklerinde bulundu. Amasya Evkaf Müdürlüğünün lâğvı üzerine Beyoğlu Vakıflar Müdürlüğü mebani mümeyyizliğine tâyin

kılındı. Üç seneden fazla Amasya gazetesini neşreyledi.

Hakkâri'de iken yazub «طريخ» nâmı altında topladığı manzumeler 1910 da Trabzon'da Meşveret matbaasında basıldı. Gazete ve mecmualarla neşrettiği manzume ve makaleler ve menfa hayatına aid "Geçmiş Günlerim" isimli eser, kitab halinde bastırılamadı.

Yetimlikle başlıyan hayatını, tazyik eden mihnetler ve mahrumiyetlere rağmen iktisab edebildiği malûmat ile yazdığı manzumeler, saadet ve refahet içinde yetişen ve yaşıyanlardan ekserinin yazılarından daha düzgün olduğu için takdire lâyıktır.

ŞİİRİ FÂNÌ

Bu ibretgâha kim vardır ki, gelmiş, paydar olmuş Ne efserler nügûn olmuş, ne serler pür gubar olmuş Kırılmış, parçalanınış camı cem, miratı İskender Yıkılmış takı Kisra, tahtı Kayser tarümar olmuş Evet Efrasiyabın kasrı viranında baykuşlar Tarabgâhında Seddadın örümcek perdedar olmuş Medayin, estahar, Babil gibi mamureler hâlâ Serapa binisan olmus, birer müdhis mezar olmus Felâtunun, Aristo'nun vesair ehli irfanın Münevver magzı feyyazı gıdayi murumar olmuş Sanırsın bir kefen almak heman dönmek içün gelmiş Beşer, endişei avdetle herdem bikarar olmuş Cihan bir damı sihrengiz.. Ecel, sayyadı biinsaf Zevilervah o sayyadın elinde bir şikâr olmuş Beka bâki içündür.. Masiva bilcümle fânidir Zemanın inkılâbından bu mâna aşikâr olmuş Sen ey habide gafil yolcu! Bidar ol, tedarük gör Calınmış kûsi rihlet, hem vakit nisfünnehar olmuş

* *

DİLEK

İstemem, âlemde hiçbir kimse giryan olmasın Sineler neş'eyle dolsun, beyti ahzan olmasın Dehri gark etmek içün kâfi gelir bir damla yaş Düşmesin tek damla yaş, bir öyle tufan olmasın Muhteremdir bir gönül, zira hakikî Kâbe'dir Bir gönül incinmesin, bir kâbe viran olmasın Neş'eden doğmuş bulunsun kuşların avazesi Her sada bir şevki tefsir etsin efgan olmasın İhtiyacın iztirabından halâs olsun beşer Kimse, yareb, nan içün âlemde nalân olmasın Esmesin hiç fitne tahrik eyliyen bir rüzgâr Bestelenmiş zülfü cananın perişan olmasın Derdü illet yazmasın kamusı hiçbir milletin Kimse inuztar kalmasın, muhtacı derman olmasın Her doğarken bir saadet nuri neşretsin güneş

Kimsenin gönlünde gam, ruhunda hicran olmasın Gerçi bir vahi dilekdir şübhesiz emma yine İstemem âlemde hicbir kimse giryan olmasın...

* 4

BIR MERSIYE

Yatub kollarında öleyim derdim Aksi zuhûr etti dilek sevgilim Ölürken yüzüne güleyim derdim Benden evvel gitdin, melek sevgilim.

§

Ruhumdan ayrıldım nasıl yaşarım? Doğrusu bu hale ben de şaşarım! Tenha köşelerde kaynar, coşarım Kader böyle imiş demek sevgilim.

§

Genc idin, güzeldin aldırdım seni, Bozuldu ömrümün bağı, gülşeni. Fırakınla yanar görenler beni Derler ki: (Tchammül gerek) sevgilim.

§

Semâlar üstüme yıkıldı sandun Bağırdım, inledim, ağladım, yandım. Bilmem ki bu derde nasıl dayandım Meğer taşdan imiş yürek sevgilim.

8

Silinmez kalbimden aşkının izi Gönülden severdik birbirimizi Galiba gördü de kıskandı bizi Âkıbet ayırdı felek sevgilim.

1

NECMUDDIN

Necmüddin Ak Hasan oğlu, Samsun Tütün Fabrikası Müdürlüğünden mütekaid, Tarikatı Kadiriye meşayihinden ve dâva vekillerinden Veysî Efendinin oğlu-

dur. 1897 de Samsun'da doğdu. Samsun mekteblerinde okudu. Oranın Sultanî mektebinden Harbiye mektebine naklederek ihtiyat zabiti oldu.

Millî Mücadelede Anadolu'ya geçti. 1928 de Ankara Maliye Mektebinden mezun oldu. Bafra ve Amasya Mal Müdürlüğünde bulundu. Muahharen Beyoğlu'nda Tahakkuk Dairesine nakli hizmet etdi.

Anadolu gazetelerile neşrettiği manzumelerden müteşekkil "Bir Büket Şiirim" ile "Yar" adlı küçük şiir mecmuası ve "Bir Muaşakanın Sonu" namındaki romanı, "Mavi Alevler" ve "Güneş" isimli manzum eserleri Amasya'da basıldı.

: 16

IÇLİ BİR KIZ LİSANINDAN

Pek küçükdüm bana annem dedi ki Şu çemenzarde gezüb eğlenelim Güncş etrafa saçarken nurlar Bir sıcak buse uyandırdı beni Gözümü okşayarak mavi semâ Kardeşim irken uyanmışdı bile Gülerek biz, yedik içtik mutad O gün akşam gezerek mesti mesar Yavru bir kuş dala konmuş ötüyor Bir tas atdı kusa, derhal haylaz

Şu lâtif bir günü kaybetmiyelin Açılır, neşelenirdik belki Ki ziyası ne kadar cazibedar Annemin birden işittim sesini Neşe virdi içime badi saba Kalkub indik yemeğe annemle O zeman her gün idik hür, dilşad Eyledik bağçede bir yerde karar Bir çocuk, kuşcağzı ürküdüyor Çırpınup etdi zemine pervaz Acı feryadı hüzün virdi bana Merhametsizce bir el kuşcağzı Garbin ufkunda görünmüştü o dem Çekilirken eve ben herkesle Gece evde uyuyorken bir kuş Etdi zira tanıdım yavrucuğu Beni etdikce hazin ses takib O kuşun kalbine girdim gûya Getirüb kalbime vermişti sızı Bir kızıl renk bana vermişdi elem Bir idim ah! o elemsiz sesle Nağamatı beni mahzun, medhuş Olamaz hali esirden aşağı Ruhumu eyledi her şey tazib

22 Mart 1926

GÜZELİM

Şiir sen, şairi ben güzelim
O azib iri mavi gözlerin
Ruhumda daim eyler ihtizaz
Sen gülsün, ben bülbülüm, meleğim
Bakışın yüreğimde iz eder
Neş'eli mahabbetli olunca
Ne çare bu hayata atıldık
Bu kesif heyecanlı hayatın
Gamını zevk ederek yaşamak

Seninle yaşamakdır emelim O munis, heyecanlı sözlerin Sonra da takib eder cilve, naz Sende hiç tebah olmaz emeğim Sevginle uzak kalır her keder Olursun nazarımda bir gonca Bu fâni izdihama katıldık Açmaktır kapısını necatın Yaşamak herkes için bu bir hak

6 Nisan 1923

NEDIM

Mahmud Nedim [Paşa] Şam ve Bağdad valiliklerinde bulunmuş olan vüzeradan Gürcü Mehmed Necib Paşanın oğludur. 1818 [1233 H.] de İstanbul'da doğdu.

O devrin usulünce tahsili ilim ettikten sonra Sadaret Mektubî, daha sonra Âmedî Kalemlerine girdi. Damad Said Paşanın ilk seraskerliğinde diyan kâtibi oldu.

Muahharen Sadaret Mektubî Muavinliğine, Mektubculuğuna, Amedciliğe, Divanı Hümay'un Beylikciliğine, Sadaret ve Hariciye Müsteşarlıklarına tâyin olundu.

"Hasbihal" unvanlı manzumesinde diyor ki:

"Birinci veliyünniamdır Fuad' İkincisi Âlii² mutilmurad Bana oldular işte bunlar delil Reşidi² kâmkâre oldum dahil İltica edüb Babiâlisine Anın dahil oldum mevalisine § Neye mâlik oldumsa devlette heb Anın lûtfu ihsanıdır biteab".

1855 [1271 H.] de rütbei vezaretle Sayda valisi oldu. Cevdet Paşa "Maruzat" da divor ki:

"... Mahmud Nedim Bey, pek mütelevvin bir zat olub hatta Reşid Paşa, bir giin anın mişvarından canı sıkılarak "bizim mektibu bey, cıvık sabuna benzer, ne anınla el yıkanır, ne de çamaşıra.

¹ Keçeci zade Fuad Paşa.

² Âlî Paşa.

³ Mustafa Reşid Paşa.

gelir" demişdi. Bu cihetle terakki edemeyüb haziciye müsteşarlığında kalmışdı. Fransa sefareti, Reşid Paşa aleyhine düşdüğünden anın sukutunu istidlâl ederek Rıza Paşa tarafına semer devirmişdi. Bazı rütbei vezaret almak üzere valilik istidasında bulunmakla Sayda valiliği tevcih olundu. Rıza Paşa ile Safveti Paşanın iltizamatdan dolayı birçok işleri meclisi valaya düşüb reis Kâmil Paşa¹, anlaşın na meşrû işlerini tervic etmezdi. Rıza Paşa, bu işleri tervic etmek üzere Mahmud Nedim Paşayı meclisi vala reisi etdirmek içün Reşid Paşaya açmış ise de Reşid Paşa, bu dakikaları tefattun etmekle ana müsaade etmedî".

Beyrut gümrüğünün iltizamı şirketinden dolayı hakkında müfteriyatda bulunulduğundan bahsile diğer vilâyete tahvilini istida ettiğinden 1856 [1272 H.] da Şam, 1857 [1273 H.] de İzmir valiliklerine, Meclisi Tanzimat Âzalığına, Fuad Paşanın muvakkaten Paris'e gittiğinde Hariciye Nezareti Vekâletine nasbolundu.

Cevdet Paşa, diyor ki:

"Mahmud Paşa ahvali aklâme ve efkân Babrâli'ye vûkif ise de mevaddı hukukiyede malûmatı olmadığından kavanin ve nizamata aid olan işletde kendisine muayenet² olunması kullarına emrolunmuş idüğünden ekseri eyyamda anınla görüşerek müdavelei efkâr eylerdik.".

1859 [1275 H.] da Ticaret Nezaretine, 1860 [19 Zilhicce 1276] da Trablusigarb valiliğine tâyin kılındı. Senelerce orada kaldı.

Âlî Paşanın mergubu iken bihakkın mağdubu olarak azledildi. İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Meclisi Vâlâ Âzalığına, 1867 [1284 H.] de Deavi Nezaretine, yine o senenin sonlarında — ikinci defa — Sadaret Müsteşarlığına nasbedildi.

Sadrı esbak Said Paşa merhum söyledi:

"Sağır Alımed Bey zade Mehmed Bey" Yeni Osmanlılar cemiyetinin müssislerinden idi. Trablusigarb valisi bulunan amcesi Mehmud Nedim Paşavı sadarete getirmek emelinde idi. Mahmud Paşa da cemiyete teşvikatda bulunuyordu. Cemiyet azasının Çırpıcı çayırındaki müzakeratını Ayetullah Bey", pederi Subhi Beye [Paşa] anlatdı. O da Âli Paşaya haber verdirdi. Subhi Bey, mükâfaten Maarif nazaretine tayin olundu. Mahmud Paşa, valilikden aziedilerek tedib için İstanbula getirildi. Doğruca Âli Paşanın konağına girdi. Paşa, huzuruna kabul etmedi "Affı âliye mazhar olmadıkca buradan çıkmıyacağım" diyerek bir odaya kapandı. Bir iki gece konakda yatdı. Âlî Paşa, aciz kalub kabul etdi. Mahmud Paşa, ne söyledise söyledi, affe nail oldu. Memuriyete tayin olundu. Âli Paşaya hulûl etti, teveccühünü yeniden kazandı. Âlî Paşa Giridde iken ineclisi vilkelâda söylenilen sözleri — bazı ilâvelerle — ihbar edermiş. Hattâ meclisde Yusül Kâmil Paşa, "Âlî Paşa, Girid meselesini halletmeden dönerse kadınlar bile arabasına toprak saçar" dediğinden Mahmud Paşa, bunu "kadınlar bile arabasına sı . . . " suretinde yazarak aralarını bozmuş, Âlî Paşa, İstanbula geldi. Meclisi valâyı dağıdub şürayı devleti teşkil ve Midhat Paşayı reis nasbetdirdi. Mabmud Paşa, günden güne Âlî Paşanın emniyet ve teveccühünü kazandı. O vasıta ile padişaha da çatdı".

¹ Yusüf Kâmil Paşa.

Re garib sey, mevaddı hukukiyeye vakıf ve yol göstericiye gayri muhtac birini o hizməre tayin etmek kabil olamaz mıydı?

^{3 943} ve 149 uncu sahifelerdeki tercemei halterinde cemiyet meselesine dair malûmat vardır.

Rivayet olunduğuna göre Sadaret Müstcşarlığına tâyınınde Şûrayı Devlet ve Divanı Ahkâmı Adliye riyasetlerine ve Maarif Nezaretine nasbolunan Midhat, Cevat ve Safvet Paşalarla beraber teşekkür için huzura girdiklerinde Sultan Abdülaziz, bahriye, yahud diğer bir mesele hakkında birer birer reylerini sorarak nöbet, Mahmud Paşaya gelince onun söylediği sözleri takdir ve müteakiben yalnız olarak huzuruna celb ile iltifat eder. Bir hafta sonra Hakkı Paşa, vefat ettiğinden 1867 [19 Zilkide 1284] de Bahriye Nezaretine tâyin kılındı.

Padişah, umuri bahriyeye pek ziyade ehemmiyet verdiğinden Mahmud Paşa, arzuya muvafık surette hizmet ve bu sebeble takviyei nisbet etti.

Serasker Hüseyin Avni Paşanın maaşı artırıldığından kendi maaşının da artırılması hakkındaki talebini Âlî Paşa, is'af etmediğinden doğrudan doğruya saraya müracaatle irade istihsal eyledi.

Âli Paşa, vükelânın sarayla münasibette bulunmalarını ötedenberi hoş görmediğinden Mahmud Paşa hakkındaki teveccühüne halel geldi. Mahmud Paşa, Cuma günleri Âlî Paşanın yalısına giderek tenhada dizlerine kapanır, teveccühünün iadesini niyaz ve oğlu Ali Fuad Beye de arzı ihlâs edermiş, bu suretle Âlî Paşayı idare ederek saraya olan nisbetini ihlâl ettirinemiye çalışıtmış.

Hattâ Midhat Paşa da "Mirâtı Hayret" de:

"... Âlî Paşanın kuvvei akliye ve kalemiyesine karşı Mahmud Paşanın icrayı muhalefet ve husumet için sermayesi olmadığından yalnız me'lûf olduğu mizatı münafikanesi üzere bir tarafdan Alî Paşaya ifratı müdahene ile diğer tarafdan padişahı mesleki müstebiddanesinde ve Âlî Paşanın teşebbisatı aleyhinde teşcia çalışarak bütün efkârını bozmuşdur".

Âlî Paşanın hastalığının imtidadı, Mahmud Paşanın saraya rabitasını büsbütün takviye etti. Paşanın vefatında 1871 [22 Cümadelâhire 1288] de makamı sadarete nasbolundu.

Bazılar, Âlî Paşanın tavsiyesile o makama getirildiğini zannetmişlerse de bunu teyid edecek bir vesika yoktur. Âlî Paşanın, bazı mahremlerine "Bizden sonra sadarete Mahmud Nedim Paşanın gelmesi muhtemildir" demesi, o zannı tevlid etmiş olsa gerektir.

Mahmud Paşanın, makama gelince Âlî Paşaya mensub olanları, hizmetlerinden atması, Âlî Paşanın yüz vermediği âdemleri tutması da onun tavsiyesile sadarete nail olmadığını teyid edebilir.

Hüseyin Avni Paşanın yaverliğinde bulunan Naim Paşa nakleyledi:

"Âlî Paşa vefatından birkaç gün evvel Hüseyin Avni Paşayı celbederek "benim hayatımdan timid yoktur, belki birkaç gün kadar vefar ederim. Mahmud Nedim Paşayın sadrıazam olması melhuzdur. Aranız açıkdır, hos geçinmeğe çalışınız" dedikden birkaç gün sonra vefat etdi. Mahmud Paşayı sadarete geldi. Hatti hünayun okunduktan sonra Hüseyin Avni Paşayı teneffüs odasına götürerek el birliğile çalışılması hakkında hayırhahane ve mahabbetkâtane sözler söyledi. Müteakiben onu nefyetdirdi".

Mahmud Celâlüddin Paşa, "Mirâtı Hakikat" de diyor ki:

"Bahriye nazırı Mahmud Nedim Paşa, saraya intisab peyda ederek padişahı Âlî Paşadan tenfir eyleyüb de sadarete nailiyet için hatır ve hayale gelmez duruğı fitne engizane ve füsun ve fesane icad ve envai menabii na meşruadan paralar takdimile mevkiinde istikrar etmiş ve bu mesleki garazkârivi. ihkâm için "Efendimiz bir padişahı müstebidsiniz, her emrü fermanınızı icraya muktedirsiniz" mealinde sözlerin ilkasile Sultan Abdülazizi bağsız arslan gibi etrafa atılub da keyfe mayeşa icrayı ahkâm etmek emeline düşürmüş olduğundan Âlî Paşa, irtihali darıbeka eyledikde Mahmud Nedim Paşa, sadarete gelüb Sultan Abdülaziz'i talim etdiği tarika sevkeyledi.."

Mahmud Paşanın sadaret mevkiine suudu, umum için musibet hükmüne geçdi. Mazülleri — arzularına muhalif olarak — taşra memuriyetlerine tâyin ve İstanbul'dan teb'id etdi. Bunları, memur oldukları mahalle varmadan azletdi. Yerlerine nasbetdiklerini de becayiş suretile memleket memleket dolaştırdı. On bir ay devam eden sadareti esnasında birçok vali, mutasarrıf, ve sair memurinin azil ve becayişinden başka beş serasker, dört bahriye, dört adliye, beş maliye nâzırı, altı tophane müşiri, beş sadaret müsteşarı, altı serasker müsteşarı azil ve nasbetdi.

Reşid Paşa Zâde Mehmed Cemil Paşa — Hariciye Nezaretine tâyin olunub İstanbul'a gelirken — Viyana'da vâki olan mülâkatda Avusturya İmparatoru Fransuva Jozef "Sizin memurlarınız, promenada girdi. Bir mevkide durmaksızın devri daimde bulunuyorlar" diyerek sadrın mecnunane icraatına tariz eylemiştir.

Maliyeyi gûya ıslâh etmek için tenkihata kalkıştı. Memurin ve ketebenin aylıklarını kesdi, fakru zarurete oğratdı. İrtikâb revac buldu.

Devletin idarî teşkilâtını karıştırdı. Hükûmetin muamelâtını karmakarışık etdi. Tanzimatı hayriye ahkâmına muhalif olarak vükelâ ve ricalden bazılarını nefy ettirerek padişaha hasımlar peyda ve kendi hakkında da âmmenin nefret ve adavetini celbeyledi.

Bir iki gün evvel Başmabeyinci Hurşid Beyin azline dair başkâtibe yazdığı tezkire, yanlışlıkla kendine getirildiğinden Hurşid Bey, Mahmud Paşayı devirmeğe hazırlanmışdı.

Bağdad'dan avdetinde Edirne valiliğine tâyin ettirdiği Midhat Paşa, teşekkür ve veda için huzura girdiğinde sadrıâzamın keyfî icraatını tafsilen arzeylediği gibi — memuriyeti mükerreren tahvil edildiğinden dolayı münfail olan — ve birlikde huzura çıkan Bosfor Mustafa Paşa ile Hurşid Bey de, Midhat Paşanın maruzatını teyid ettiklerinden Mahmud Paşa 1872 [25 Cümadelula 1289] de azil ve yerine Midhat Paşa tâyin kılındı.

Evvelce ihsan olunan tasviri hümayun, azlini müteakiben istirdad olundu. Bu tasvirin verildiği esnada amedî kalemi hülefasından Memduh Bey [Paşa] şu kıt'ayı söylemişdi:

"Bu tasviri hümayuni görenler sadrı devletde Sanurlar bir güneşdir asümana ziybüfer vermiş Değil pırlanta etrafında bu tasviri garranın Cenabı Yusüf'e Cibril tacı pür güher vermiş."

Midhat Paşa, selefini tezlil ve terzil ile bir daha makamı ikbâle avdet edememesini temin için, gazetelerin, pek çirkin makaleler neşremelerine müsaid bulundukdan başka Mahmud Nedim Paşanın icraatından müteneffir, yahud birer suretle mutazartır olanların, geceleri kayıklarla Bebek'deki yalısının önünde toplanarak tahkir âmiz sözler söylemelerine de meydan verdi. Nümayişciler ve mizah gazeteleri:

"Ey Nedim, ey bülbüli şeyda niçün hamuşsun Sende evvel çok nevalar, güftü gülar var idi"

beytini ve — Mahmud Paşayı kediye benzetdiklerinden Namık Kemal [Bey] in eseri olduğu söylenen — :

Kedimin her gece böbrekle dolardı sepedi Yok idi rahatinin, nimetinin hiç adedi Çeşmi şehlâ nigehi farık iken nikûbedi Kedimi gaflet ile farei idbar yedi Yüreğim yandı buna ah kedi vah kedi"

manzumesini terenniim etdiler ve yazdılar.

Mahmud Paşa, pencerelerin perdelerini indirir ve mumları söndürür, bilmecburiye sükût ederdi.

Mabeyin Başkâtibi Âtıf Bey, "Hâtıra" da¹ gazetelerin neşriyatından bahsederken diyor ki:

"...Ber kerre de Kızıl ve Akyazılı Sultan diyerek uzunca bir muhavere tutdurub Kızıl Erden Mahmud Paşa, Akyazılı'dan — anın müftiliğe getirdiği — Molla Bey murad olunmuşdu. Şataba Kızıl er ve rakıye Akyazılı tabiri istilahatı bektaşiyeden ve sadrıázam ile müftinin tariki bektaşiye erlerinden olduğu meşhurdur. Az vakitde Midhat Paşa sadaretden infisal edüb Beylerbeyinde müsteciren ikamet eylediği sahilhaneye — mehtabe çıkar şeklinde Mahmud Paşa tarafdaranı sandallara binerek gelüb

"Aman aman Bağdadlı Cilvesi gayetle tatlı"

türküsünü çağırdıkları vakidir.

O zemanlar başkitabetde değildim. Bir gün rüfeka ile birlikde iken oda kapusundan İmam Hayrullah Efendi [Şeyhulislâm] "aman aman Bağdadlı" diyerek adeta makam ve fakat yavaşça sada ile mezkûr türküyü söyleyerek dahil oldu, vakayı hikâye eyledi".

Mahmud Paşa gördüğü hakaretlere tahammül ve padişaha hafiyen dahalet ile yalısında inziva etmiş iken Midhat Paşa, bir mesele ihdasile cezaya oğratmak için bir istikraz hisabından mukrizlere irade istihsal etmeksizin yüz bin altun komisyon vermiş diyerek Mahmud Paşayı tahtı muhakemeye aldı.

¹ Merhum, bu hatırayı benim teşvikim ve yardımımla yazdı.

Bu hususda irade sadır olmuş iken inkâr edilmesinden ve Malımud Paşanın da padişahı tekzib etmemek için iradeyi ademi ikrarından dolayı o paranın kendinden tazminine hükmedildi. Padişah, hakikati bildiğinden tazmin cezasını affetti.

Şirvani Zâde Rüşdî Paşa, sadrıâzam olunca Mahmud Paşa, konağına gidüb eteğini öpdü ve evvelce kendini Amasya'ya nefetdirmiş olmasından mütevellid isaetinin affını reca etdi. Rüşdî Paşa, yüz vermedi. Biraz sonra Kastanıoni valiliğine tâyin olundu.

Rüşdî, Midhat ve Hüseyin Avni Paşalar birleşerek — zemanı sadaretindeki icraatın mazarratından dolayı — muhakeme edilmesini arzettiler. Padişah, muvafakate mecbur oldu. Mahmud Paşa, muhakeme olunmak üzere Kastamoni'den İstanbul'a davet olundu. İcraatı, iradatı seniyeye mübteni olduğu muhakeme neticesinde tebeyyün edeceğini teemmülle padişah, Mahmud Paşayı — bir hükme iktiran etmeksizin — Trabzon'a nefetti.

Menfasına gittiği esnada şu iki kıtayı söyledi:

"Bir ehli nüfuza olup muttasıl Şiarı dirayetü mekânet budur Sakın etme tagyiri vaz'u asıl Ne çık başa evvel ne sonra basıl'"

S

"Ayşü işretleri dünyada bu devletlilerin Kuru bir tantanadır cümle meali boşdur Yediği darbei enduhu gamı kendi bilir Tablin avazesi amma ki irakdan hoşdur²"

1873 [22 Şaban 1290] de affile Adana valiliğine tâyinine ve İstanbul'a oğramadan doğruca gitmesine irade sadır oldu.

Bir müddet sonra — Hüseyin Avni Paşanın isaetile — Rüşdî Paşa, sadaretden azil ve Haleb valiliği ile İstanbul'dan tebid edildi. Bindiği vapurun Mersin'den geçeceğini Mahmud Paşa haber alınca — vaktile vâki olan kusurlarının afvı recasına dair — gayet müstehziyane bir mektub yazarak mektubcu vesatatile vapurda Rüşdî Paşaya verdirdi.

Rüşdî Paşa, mektubu okudukdan sonra zarfın üstüne "Nabi" nin şu beytini yazub mektubcuya iade etdi:

"Ne sendendir, ne bendendir, ne çerhi kineverdendir Bu derdi ser, humarı badei camı kaderdendir".

Mahmud Nedim Paşa, Adana valiliğinden affolunarak İstanbul'a geldi. İadei ikbal için oğraşdığı sırada Hersek ihtilâlinin iştidad etmesi ve sadrıâzam Esad Paşa,

- ¹ Başkalarına verdiği bu nasihatle evvelâ kendi amil olsaydı, ne kendi başını belâya sokar, ne de âmmenin başına belâ olurdu.
  - ² Bu hakikati biliyordu da ne için "darbei enduh" yemeğe can atıyordı?

acz ve hayret halinde görünmesi üzerine "Hersek meselesi bir haftada hallolunacak işdir. Babıâli bunu izam ediyor" kabilinden sözler söyliyerek kendi sadarete getirilse meseleyi derhal halledeceğini padişaha isma etdi. Bunca tecribeye rağmen Sultan Abdülâziz, onun lâfına kulak vererek biraz sonra tekrar sadarete getirinek ve hasımlarile aralarını bulmak maksadile 1875 [19 Receb 1292] de evvelbeevvel şûrayı devlet riyasetine ve Midhat ve Hüseyin Avni Paşaları da adliye nezaretine ve seraskerliğe nasbetdi. 2

Mahmud Paşa, 1875 [24 Receb 1292] de — ikinci defa — makamı sadarete tâyin olundu.

"Hâtıra" da nakledildiği vechile Sultan Abdülâziz, Âuf Beye "Mahmud Paşa, yalancı bir âdemdir. Hirş ile Âlî Paşa zemanında yapılan demiryolu mukavelesini muzırdır deyu feshedib Rumeli'nin yeniden fethine bais oldum deyu mubahat eyledi ve etrafdan müddeasını teyid için teşekkürler, mazbatalar yağdırdı. Halbuki kizbi zuhûr ederek sonraki tesviyenin şenaati meydana çıkdı ve şeamet ve süi tedbirinden yollar da noksan kaldı. Üç günde bir seraskeri, sair vükelâyı ve memurları tebdile, hattâ kurenamıza kadar müdahaleye kıyam eder vehham ve mütelevvindir" dediği gecenin ertesi günü — şaşılığından dolayı "Kör Mahmud Paşa" nâmile anılan — o âdemi evvelki acı tecribeye ve hakkındaki itimadsızlığına rağmen tekrar mevkii iktidare getirmesi, her suretle şayanı hayrettir. Demek ki kaza gelince, göz görmez oluyor"...

Hersek ihtilâli ve Sırbistan ve Bulgaristan'ın isyana hazırlanması sebebile silâh altına alınan askerin masarifine ve esasen mevcud olan büdce açığına karşılık bulmak maksadile Mahmud Paşa, haricî borcların ve eshamın faizile re'sülmalleri tahsisatını yarıya indirmeğe karar verib keyfiyeti ilân etmesi üzerine dahilde ve haricde herkes, hayret ve dehşet içinde kaldı. Bu yüzden tebaadan pek çok kimsenin de serveti mahvoldu.

İngiltere ve Fransa'da senedat hamilleri, Osmanlı sefirlerini tahkire ve gazeteler "Türkler bizi dolandırıb altınlarımızı sefahet uğrunda telef etdiler. Bunların bekası, Avrupa'ya muzırdır" mealinde şiddetli makaleler yazmağa başladılar.

O sıralarda Avret Hisarı ahalisinden bir Bulgar kızı, ihtida için Selâniğe geldiğinde Amerika konsolosu tarafından cebren kaçırıldığından müslim ahali, toplanarak kızı istediler ve yanlarına gelen Fransa ve Almanya konsoloslarını katl et-

^{1 &}quot;Zehi tasavvurı batıl, zehi hayali muhal!"

² O esnada padişah, Yıldız Sarayında bulunduğundan teşekkür için üçü birlikte bahren Beşiktaşa gelmişler. Mahmud Nedim Paşa, arabaya binmeyib Yıldıza doğru yürümeğe başlayınca berikilere hayret geldiğini görerek gayet tabii bir tavırla "Ben, veliyyi nimet efendimizin ikamet buyurdukları bir mahalli âliye araba ile gidemem" demiş ve arkadaşlarını terlere garkederek Yıldıza kadat yürümeğe mecbur etmiştir.

اذا حاء القضاء عمى البصر . 3

diler. Bunun üzerine düveli muazzama, Selânik limanına harb gemileri gönderdiler. Bu suretle pek mühim bir siyasî mesele daha zuhûr etmiş oldu.

Mahmud Celâlüddin Paşanın beyan etdiğine göre Midhat ve Hüseyin Avni Paşaların Sultan Abdülâziz'e olan adavetleri, Mahmud Nedim Paşanın sadaretde bakasile artdığından onu düşünnek ve padişahı hüküm altına almak, bu da mümkin olmazsa saltanatın tebeddülüne çalışmak üzere ittifak etmeleri, umumun heyecanını ve fesada müstaid olan talebei ulûmun da — ilkaat ile — harekete gelinelerini mucib oldu.

1876 [16 Rebiülâhir 1293] de talebe, derslerini tatil ederek "Devlet ve mem leketin hukuku pamal olduğu bir zemanda derslerle iştigal, muvafıkı diyanet değildir. Her tarafda ehli islâm, hıristiyanların eyadii tahkir ve ezalarında zebun oluyor. Buna bais olan ekâbiri ortadan kaldırmak, şer'an cümlemize vazifei zimmettir" mealinde nutuklar irad ve Fatih ve Bayezid meydanlarında cemiyetler teşkil eylediler. Bunların içinde ricali ilmiyeden bazıları da bulundu. Bazı âdemler de başlarına sarık sararak cemiyetlere katıldılar.

Şeyhulislâm Hasan Fehmi Efendinin azlile yerine tâyin olunan sudurdan Gürcü Şerif Efendinin vürudunu beklemek üzere Mahmud Paşa, Babıâli'ye gelirken Sirkeci caddesinde evvelkinden fazla cem'iyyet görünce bihuş oldu. Babıâliye vusulünü müteakiben baş mabeyinci Hâfız Mehmed Bey geldi, möhri hümayunu aldı.

Âtıf Bey, diyor ki:

"Mahmud Paşa, vehminden arabasını beklemiyerek maşiyen İran sefarethanesine şitab ile oradan arabaya binip Bebekteki sahilhanesine gittiği ve babililden çıkarken bazı kesan canibinden talim olunan erazilin alenen şetmü ta'ın eyledikleri ser kurenadan menkuldür. Efendimiz, memnun olmak için Bevefendi, burasını da arzeylemistir."

Hâfız Mehmed Bey de "Hakayıkulbeyan fihakkı cennet mekân Sultan Abdülâziz Han" unvanlı risalesinde Mahmud Paşanın azli esbabına dair uzun sözler yazdıktan sonra diyor ki:

"... Efendimiz, ne yapacağız? Bu herif, devlet ve milletin başına bir felâket getirecek" buyurmaları üzerine "Hiç yapacak bir şey yoktur. Emrü ferman buyurursanız gider, möhri hümayununuzu alır ve Babiâlinizden taşra atarım" dediğimde "Haydi git, icabına bak" buyurdular. Bir saikai hevlnak gibi babiâliye geldim. Haini bedgirdare mülâki olduğumda "Möhri hümayunu almıya geldim" dedim. Diz çökerek "Aman evlâdım, beni parçalarlar, bana sahib ol" dedi. Möhri hümayunu aldını, çıktım".

Azli 1876 [17 Rebiülâhır 1293] dadır. Bir zat, şu tarihi söylemiştir:

"Azlinde dedim berayı tevbih . Ey muhribi devlet oldu tarih"

Mahınud Paşa, hali' ve iclâstan sonra — kendi arzusile — Çeşme'de ikamete memur oldu.

"Mirâtı Hakikat" de şöyle deniliyor:

"Midhat Paşadan mesmudur ki "Mahmud Nedim Paşa, çeşmeye teb'id olundukta Hüseyin Avni Paşa, ahzı intikam sevdasına düşüp hufyeten Mahmud Nedim Paşanın idamını tasavvur etmiş ve benim reyime müracaat eylemiş idi. Kat'iyyen istiaze ve muhalefet ettim ve eğer böyle bir fili irtikâb edersen vallahi ilân eder ve katili olduğunu söyletim dediğimden ictinabe mecbur oldu" dedi".

Muahharen Sakız'da ve Midilli'de otudu. İstanbul'a avdetine müsaade olunmasını mükerreren istida etti. Celbi hakkında Sultan Abdülhamid'in gösterdiği arzuya — Başvekâlette bulunan — Ârifî Paşanın "nefreti âmmeyi kazanmış bir âdemdir" diye muhalefet etmek istemesi, iğbirarı mucib olduğu ve Başvekâletten infisaline yardım ettiği mervidir.

İstanbul'a gelince — her ne maksada mebni ise — Musul valiliğine ve müteakıben 1879 [4 Zilki'de 1296] da Said Paşanın Başvekâlete nasbında — Dahiliye Nezaretine tâyin kılındı.¹

İkinci defaki sadaretinde — itimada lâyık görmediği için — sadaret mektubculuğundan maarif mektubculuğuna tahvil ettiği Said Paşanın bilâhare refakatinde bulundurulması şayanı ibrettir.

Cevdet Paşanın, Sultan Abdülhamid'e takdım eylediği — tarihsiz — bir arizada: İngiliz elçisi Lâyard, Mahmud Paşa İsttanul'a getirildiği sırada, bir büyük işde kullanılırsa iki devlet arasındaki münasebete halel geleceğini Babıâli'ye bildirdiği halde bir müddet sonra — vaktile Mahmud Paşa ile tanışmış olan — İngilterenin Tarablusıgarb konsolosunun delâletile ve — mesleki kadimi olan — Rusya tarafdarlığını bırakıp İngiltere politikasına hizmet etmek şartile Dahiliye Nezaretine tâyinine muavenet edildiği beyan olunuyor.

Ne suretle tayin ettiğini Sultan Abdülhamid, bilmiyormuş gibi Cevdet Paşanın o yolda malûmat vermiye kalkışmasının hikmetini anlıyamadım.

Sultan Abdülâziz, Mahmud Paşanın "yalancılığına, şeamet ve sui tedbirine, vehun ve televvününe" kani olduğu halde iki defa sadrıâzam yapması nekadar teaccübe seza ise Sultan Abdülhamid'in de bilâhare sadrı sabık Tevfik Paşa merhuma "Mahmud Nedim Paşanın sadakati caalî idi. İtimada şayan bir âdem değil idi" dediği halde hakkında pek ziyade itimad göstermesi, Dahiliye Nezaretine nasb etmesi ve — Ahmed Vefik Paşanın ikinci defa Başvekâletten infisalinde itizarına rağmen — makamı sadarete getirmek istemesi, vefatından sonra damadını ve damadının damadlarını ve müteallikatını iltizam ve büyük memuriyetlerde istihdam, hat-

¹ Rivayet olunduğuna göre nezaretde bulunduğu müddetçe halkın kalbini yıkmakdan ve işlerde şiddet göstermekten sakınır, zemanını boş geçirmeğe çalışır, işlede pek uğraşmayub İrfan ve Kâzım paşalar gibi zatlarla suhbet edermiş. Müsteşar Celâl Bey merhum, iş için yanına gitdikce bazan "hususî görüşeceğiz" diye kapıyı kapatdırub güzel fıkralar, garib vakalar nakil eylediği ve bu esnada iş sahibleri diğer odada beklemekde olduklarından "Bekleyenler, Nazır Paşa, müsteşar beyle başbaşa vermişler, kimbilir ne mühim işlerden bahis ediyotlar" derler, diyerek güler imiş. Bu hallerden, bu gülmelerden, ruhunun hâlâ ağlamakda olduğuna asla sübbe etmemelidir.

tâ Lûtfi Ağa ve İzzet Ağa gibi uşaklarına da pek ziyade emniyet ederek hizmeti hususiyesinde kullanması, zihinlere hayret verecek ahvali acibedendir.

Sultan Abdülhamid merhumun, ona iltifat etmesi, hal'de medhali olmamasından dolayı idi. Fakat hâdiseler gösteriyor ki hal'a sebeb oaln o idi.

Hastalığı imtidad ettiğinden 1883 [Rebiulâhır 1300] de Dahiliye Nezaretinden azledildi. On beş bin kuruş mazuliyet maaşı tahsis ve padişah tarafından yaver izamile iltifat olundu.

1883 [Receb 1300] de vefat etti. Vasiyeti mucibince Cağaloğlu'nda Kapalı Fırının civarında satın alınan arsaya defnolundu ve muahharen türbe yapıldı.

Murassa' Osmanî ve Mecidî nişanlarını haiz idi.

** ** **

Divan eş'arı ve Üssi inkılâb ile zeyli olan "Zübdetülhakayık" da kendi hakkındaki beyanat ve isnadata karşı yazdığı reddiye tabolunmadı. Trablusıgarb valiliğinde bulunduğu esnada devletin ıslahı için yazdığı "Hikâyei Meliki Muzaffer", idarei hükûmete dair "Âyinei Devlet" ve manzum "Hasbihal" unvanlı eserleri basıldı.

Nazmı, nesrine racihdir. Nesri âdeta müşevveş olduğu halde sadaret mektubculuğu ve divanı hümayun amedciliği gibi — kudreti kalemiyeye muhtac olan — memuriyetlerde nasıl istihdam olunduğunu, yazı işlerinde nasıl muvaffak olduğunu anlıyamadım.

Yukarıda söylediğim reddiyeyi — hafidesinin damadı — esbak Maarif Nâzırı Hâşim Paşadan alıp istinsah etmiştim. Mahmud Paşa, kendini her işte, her vechile masum gösteriyor. İkinci defaki sadareti, padişahın — Âtıf Bey vesatatile vâki olan — tehdid âmiz teklifi üzerine kabule mecbur olduğunu söylediği halde Âtıf Bey, sadareti teklif edince Paşanın "Safasından nefesi darlaşıp yüreğinde çarpındı sadası bayağı işidilir derecede idi. "Efendimizin ayağının bastığı yerlere yüzümü gözümü sürerim" tarzında bir iki bima'na söz söyledi" diyor.

Reddiyenin bazı maddeleri, belki nefselemre muvafıktır. Fakat âmmenin sui zan ve nefretini celbetmiş olduğundan halkı, doğru olan sözlerine de inandırmak zordur.

"Mirâtı Hakikat" in şu satırlarını hakikati mahza olarak kabul etmek zarurîdir:

"... Sultan Abdülâziz Âlî Paşanın vefatile Mahmud Nedim Paşayı sadarete getürdükde anın açdığı tariki bi tevfika sevki semendi şevket eylemesi, haklanda bir takım ağrazı mahufe tekevvününe ve nefreti âmme husulüne sebeb olub hem devletin kadrü haysiyetini ihlâl eyledi ve hem kendisini çahı belâya düşürdü. Velhasıl gerek devletin dahilî ve haricî oğradiği hasarete ve gerek Sultan Abdülâziz merhumun başına gelen zillet ve felâket sebebi müstakil, Mahmud Nedim Paşadır. Eğer bu âdem, ilk sadaretinde bir mesleki müstakim ittihaz etmiş olub da padişahı siperi lâ'net etmeseydi kaziyyei hal'ı intac eden a'ğraz meydana gelmez idi ve idrai siyasiye ve mülkiyede gösterdiği sui istimalât ve seyyiat vücud bulnasaydı ihtilâlâtı dahiliyeye kolayca yol açılmaz idi."

Âlî Paşanın vefatı günü Yusüf Kâmil Paşa merhum, sarayda bulunduğu esnada — keşfi istikbal edercesine — "Sadaretin inhilâli, Âlî Paşanın intikali iledir" demişdi.

Haricî ve dahilî muazzam ve mühim işlerde uzun müddet istihdam ve tecribeedilmiyen bir âdemin Âlî Paşa gibi — haricde ve dahilde mevkii mümtaz sahibi olan — büyük bir diplomata halef yapılması ve her istediğini yapmasına müsaid bulunulması onun hatalarından daha büyük hata idi.

İlk sadaretindeki mecnunane ve mühinane hareketlerinden dolayı millet arasında "İbni alkamî" ve Rusya'ya meclûbiyeti sebebile de "Nedimof" namlarile yâd olunan bir âdemi — âmmenin buğz ve nefretine rağmen — tekrar mevkii iktidare getirmesi ise padişahın nefsine ve devlete suikasd etmesi demekdi.

Biz de zemanımızda gördük ki âmmenin menfuru olanları, âmmenin ümuruna: musallat edenler, herkesten evvel kendilerini imha ediyorlar.

*

Bir akşam bir bezmi ayşü nuşda saz ve sözün tesirile neşvelenen Âlî Paşa — ovakit Trablusıgarb valiliğinde bulunan — Mahmud Nedim Paşanın liyakatınden bahsederek "şu mecliste o da bulunsaydı" demesile Yusüf Kâmil Paşa, "onun biraz kitabeti vardır, nihayet bir vezire divan efendisi olabilir" cevabını verir. Âlî Paşa, muhavereyi Mahmud Paşaya yazar ve aralarını bozar.¹

Âlî Paşanın imtidad eden hastalığında meclisi vükelâye — o zeman Şûrayı Devlet riyasetinde bulunan — Yusüf Kâmil Paşa, riyaset etmekde idi. Saraya çatkın ve gördüğü iltifâta mağrur olan Bahriye Nâzırı Mahmud Paşa — her vakitki gibi — bir gün yine müzakere başladıktan sonra meclise gelerek riyasete hitaben "Vükelâdan bulunduğum halde bendenize ehemmiyet verilmiyor. Vürudumdan evvel müzakereye başlanıyor" yolunda mağrur bir tavırla serzineşe kıyam eder. Yusüf Kâmil Paşa hiddetlenerek "Sen, bu sözü, otuz sene sonra söyliyebilirsin, şimdi söylemeğe hakkın yoktur" cevabını verir.

Şu fıkralar gösteriyor ki: Mahmud Paşayı, Kâmil Paşa, Âlî Paşadan daha evvel, daha iyi anlamıştır. Ne faide ki onun iki defa sadarete gelmesi, devlet ve milleti girdabi izmihlâle sürükleyecek dereceye getirmiştir.

Sadrıâzamların tercemei hallerini ihtiva eden «حدقه الوزرا » nın son zeyli olan « وردالحداثق » da Mahmud Nedim Paşanın daha mufassal tercemei hali vardır.

¹ Bu fıkrayı bana, Mahmud Nedim Paşanın kardaşı sağır Ahmed Beyin torunu Necib Bey nakletti.

GAZEL

Nazı canandan niyazı mübtelâlardan sorun
Derdi gönlümden devayı dilrübalardan sorun
Ben fidayi aşk cananım bana olmaz sual
Gönlümün halin mahabbet âşinalardan sorun
Mübtelâ besmelgehi aşka nasıl kurban gelür
Aşk rahında hemişe can fidalardan sorun
Var mıdır vuslat gibi âlemde hengâmı safa
Ââşinayı ülfeti bezmi safalardan sorun
Derdi canandan halâsa çarecu olmam Nedim
Ganğı demandan deva hahım devalardan sorun

Gönlümün gönlünde bir razı nihanım var benim Noktai çeşmimde de aynı ıyanım var benim Gerçi bu âlem bana bir caygâhı şevkdir Leyk me'vayı neşatım bir cihanım var benim Gezdirir dünya evinde kalibim ruhi revan Âdemiyet canıdır bir başka canım var benim Sanma bikes hanümanı bezmi âlemde beni Masivadan başka âlî hanümanım var benim Hiç zannetme beni bir şahsa muhtacım Nedim Babı lûtfi haydaride âstanım var benim

Havayı inkıta'ı arzu evci kemâlidir Uluvvül mezhebim, âlî cenabım, gönlüm âlidir Arazdır gerdi hat kılmaz izale safveti hüsni Hat âverlik, şebabet ehli vehmin kilü kalidir Huzurı kalb ile azade serlik mahzı nimettir Lisanü kalbim ancak bu temenniyatı talidir Diriga lâyık ol şehden nesi var kalbi suzanın Sirişki dide, feryadü figan hep kendi malidir Belâyı tabü takat gamzei hunini canandır Niyazü sabrü hayret ehli aşkın eski halidir Serefrazîi kadrim nisbeti şahı velâyettir Nedima suretim gerçi Dımışkı Şam'a validir

Tefekkür etmeli de bu cihane bir gelişi Gidermeli kederi bakmalı sefaya kişi

Efkârı mülki, şehri dili tahtgâhıdır Her kimse kendi âleminin padişahıdır¹

² Bu iki beyti, Ziya Paşa, Muharrem 1274 ve 22 şevval de tesdis etmiştic.

NEVRES

Mehmed Nevres [Paşa], Mirimiran rütbesi ashabından Derviş Paşa zâde esbak baş mabeyinci Mehmed Beyin oğludur. 1826 [1241 H.] de Beşiktaş'da doğdu.

1835 [1250 H.] de Enderun'a girdi. Orada tahsil ve terbiye gördü. Sultan Abdülâziz'in culûsundan evvel mabeyin dairesinde istihdam olundu. Culûsu müteakıben ikinci mabeyinci nasbolundu.

1862 [1278 H.] de kazai erbea [Çatalca] kaimmekamı, beş on gün sonra Rumeli Beylerbeyliği pâyesile ıstablı âmire müdürü oldu. Müteakıben azledildi. Yine mabeyinci, birkaç ay sonra baş mabeyinci oldu.

1862 [Zilkide 1278] de Bursa Mutasarrıflığına, 1862 [Safer 1279] da vezaretle Maliye Nezaretine nasb ve ibrinci rütbe Osmanî nişanı ita olundu:

1863 [22 Receb 1279] de Maarif Nezaretine tâyin kılındı. 1863 [26 Şaban 1279] da infisal eyledi. Remazanda — ikinci defa — Bursa Mutasarrıfı oldu. 1864 [Rebiulâhır 1280] de istifa etdi.

1864 [Muharrem 1281] de Meclisi Vâlâ Âzalığına ve bir müddet sonra — âzalık uh-

desinde kalmak üzere — mabeyine memur oldu.

1865 [21 Şevval 1281] de — ikinci defa — Maarif Nezaretine nasb ve otuz sekiz gün sonra azledildi. 1866 [1282 H.] de Kastamoni Mutasartıfı oldu, istifa etdi. Musahibliğe, 1867 [Cümadelâhire 1283] de — ikinci defa — Baş Mabeyinciliğe, 1867 [Muharrem 1284] de tekrar Meclisi Valâ âzalığına tâyin kılındı.

Mısır Hidivi İsmail Paşanın kızı Tevhide Hanımın düğününde padişah tarafından hediye götürmeğe memur olarak 1869 [16 Zilhiccce 1285] de Mısır'a gitdi. Mühim atiye ve hediyeye nail olarak döndü.

1870 [25 Safer 1287] de — üçüncü defa — Baş Maeyinciliğe nasb ve 1871 [19 Cümadelulâ 1288] de azledildi.

"Nis" de tedavi edilmekde olduğu esnada 1872 [19 Ciimadelulâ 1289] de vefat etdi. Nâşı İstatıbul'a getirildi. Kanlıca iskelesi kurbindeki mescidin haziresine defnolundu.

*

Sultan Abdiilâziz merhum, onu aralıkda yanından çıkarırır, yine alırdı.

Lütfi Efendi — tarihinin basılmıyan kısmında — "Nevres Paşa ile Ziya Bey [Paşa] topac gibi mansıbdan mansıba kamçılanırlar idi" diyor.

Saraydan çıkınca sakallı olur, saraya girince sakalı traş edilirdi.

Güzel söz söyler, güzel sözden anlar, eğlenmesini ve eğlendirmesini bilir, zevk ehli, şişman bir zat idi.

Padişah, onunla gönül eğlendirirdi. Bir gün Heğbeli Ada'ya giderek vapur içinde, gügertenin kenarında duran Nevres Paşayı ansızın denize itdirir, neye oğradığını bilmiyen biçare âdemin, o şişman vücudile, kemâli heyecanla yüzerek karaya çıkmak için oğraşdığını seyir eden padişahın gülmekden gaşiy olduğu mervidir.

Fuad Paşanın ilk defaki sadaretinden istifasında Nevres Paşa, sadarete tâyin kılınmış ise de her tarafdan itiraz edileceği anlaşılarak Babıâli'ye gönderilememiş, Yusüf Kâmil Paşa, sadrıâzam nasbolunmuş idi.

Devletin en büyük makamı olan sadarete lâyık görülen, üç defa vükelâlık mesnedine getirilen, vezaretle kadri i'lâ edilen bir zatın, mashara derekesine indirilerek denize itilmesi, o suretle gönül eğlendirilerek gülünmesi, gülünecek değil, ağlanacak bir haldir.

*

Nevres Paşanın — görebildiğim — nazımları, adî şeylerdir. Hele şu beyte bakınız:

"Yüz üzre maili halü ruhin sad yüz kadar vannış Bir anber sübha ile ben de bu yüzden hisab etdim"

Taşdaki kitabe :

Ya İlâhi olah haymezeni mülki viicud Gülşeni dehirde bir taze güli Nevres idim Nazii izaz ile perverdei eltafın iken Terki taat ile, bi had kusurumla yine Yere geçdim su gibi fattı hicabımdan ah Ya İlâhi, ne büyük devlet imis mağfiretin Nola yazılsa mezarım taşına bu tarih Sahai merhametinde yaşadım subhü mesa Bagıbanı keremin virdi bana neşvü nèma Etmedim bu niamın şükrünü asla ifa Eli boş dergehine gelmiş iken bi perva Göricek katrai ihsanını derya derya Ne büyük devlet imiş mağfiretin ya Mevlâ Nus kıldı ecelin canını Nevres Pasa

Dört sene evvel yol tesviye edilirken mezar taşının deniz kenarma atıldığı görülerek — mües-sislerinden olduğum — Türk ve İslâm âsarı müzesine naklettirilmişdi.

İnsan, "yüz üzre" gelse, 99 lu değil, 500 lü "anber sübha" ile hisab etse ve yüz saat oğraşsa, şi'rin yüzünü kızartacak böyle "sad yüz" süz bir hezeyan ortaya koyamaz. Belki güzel sözleri vardır da ben görmemişimdir.

Merhumun, şiirden ziyade musikiye nisbeti olduğu eserlerinden anlaşılıyor. "Hicaz" makamından "vardım ki yurdundan ayak götürmüş" ve "mühayyer" den "gözden cemâlin çün irak oldu" gibi güzel şarkılar bestelemiştir.

Musikai humayun mütekaidlerinden Beşiktaş'lı meşhur kemanî Riza Efendinin damadı¹ olduğundan — Enderun'da iken başladığı — musikiyi kayın babasından taallüm ve tekeminül etiniş olması melhuzdur.

:); -:-:-:-:-:-:-

Ziya Paşa, sarayda iken Nevres Paşa ile satranc oynarlar, Sultan Abdülâziz, seyir ederdi. Ziya Paşa, saraydan çıkarılınca Nevres Paşa, şu mısraı söylemiştir:

"Şah evinden mat olub çıkdı Ziya".

非常

Nevres Paşa, yemek yerken nasılsa bir kemik yutar. Mideden aşağı inerse de defolmayarak iltihab yapar. Paşa, yatağa serilir. Doktor, parmağını sokub muayene etdikden sonra "burada ecnebi bir cisim var" demesile Paşa "... baş tercemani olsa gerek" cevabını verir.

*

Nevres Paşa bir aralık icad olunan ve "Nevresim" tâbir edilen setreyi giyerek Yusüf Kâmil Paşa merhuma gelir. Huzzar, bu setrenin güzelliğinden bahsederken Kâmil Paşa, "Nevresim bo....şey" der.

**

Osman Nevres, hem mahlâsı hakkında diyor ki:

"Nevres ikidir biri efendi, biri paşa Var bir dahi derlerse derim ben dahi haşa Birisi o âsaf ki demi mucize sazı Mahvolsa maarif yeni başdan eder inşa Birisi o şair ki gül endamı kemâli Salınsa eğer hire kalur çeşmi temaşa

* 4

Damadlığa dair malûmat, Beşiktaşın en eski sakinlerinden ve mülga Babıâlı arkadaşlatımızdan esbak dahiliye müsteşarı Berberbaşı Zâde Mehmed Fuad Bey* tarafından verilmiştir.

Rıza Efendi, en kıymetli musiki üstadlarındandır. "Tahirbuselik" pişrevi ve "rast" makamından "zümrei huban içinde pek beğendim ben seni" şarkısı gibi pek çok ve pek nefis eseri vardır. Tercemei halini bilen, hatta bilmek istiyen varsa aşkolsurı!

^{*} Tercemei hali 432 inci sahifededir.

GAZEL

Bu şeb hulyayı zülfünle dili pür piçü tab etdim Görünce tâ seher subhi cemâlin terki hab etdim Alub ruhsarı âlin döndü çeşmim tası pürhune Bezimde huni eşkimden dolu nuşi şarab etdim Yüz üzre maili halü ruhin sad yüz kadar varmış Bir arıber sübhe ile ben de bu yüzden hisab etdim Miyanın aldım âğuşi hayâle hayli eğlendim Ne ağyara haber verdim ne sana bir azab etdim Değildir ârızî âli abanın şevkı gönlümde Ezel bezminde ben Nevres o babe intisab etdim

ŞARKI

Nârı firkatle yanar canun benim Guş edüb bir kerre efganım benim Derdime ey mahru sensin tabib Sen gidelden ben garib oldum garib İntizarı makdeminle çok zeman Kalmadı sabra kararım elâman Bendei gamhare ey Nevres nihâl Gayri âram eylemek emri muhal Halime rahmeyle sultanım benim Halime rahmeyle sultanım benim Çaresin bul yandı samanü şekib Halime rahmeyle sultanım benim Gözlerim yollardadır ey nevcevan Halime rahmeyle sultanım benim Zevki vaslın oldu hep habü hayâl Halime rahmeyle sultanım benim

Sehabı zülfünü ref'it görünsün mahveş ruyün Seni ey mahı tabanın görenler ay desün düssün

NEVRES

Osman Nevres [Efendi], takriben 1820 [1236 H.] de¹ Sakız'da doğdu. Aslen Rumdur. Bağdad ve Şam valisi şair Lâz Ali Riza Paşanın bendelerinden Süleyman Efendi, pek küçük iken satın alub biraz okutdukdan sonra paşasına takdim etdi.

Ali Riza Paşa, marifetin kıymetini bilen marifet sahiblerinden olduğu için Nevres'i talim ve terbiye etdirdi. Kitabet hizmetinde kullandı.

Paşanın vefatından sonra Nevres, İstanbul'a geldi. Hariciye Mektubî Kalemine devam etdi. 1848 [1264 H.] de Müşir Abdülkerim Nâdir Paşanın maiyyetinde Bağdad'a gitdi. Bilâhare Irak ve Hicaz orduları Tahrirat Baş Kitabetine tâyin solundu.

Veys Paşa Zâde Zeynel Abidin Reşid [Bey], "Edebiyat Kumkuması" adlı eserinde diyor ki:

"Pederim, hittai Irakiyeordusu muhasebecisi iken Nevres de baş kâtib idi. Lâkin iş âdemi değil idi. Acem Remzi Baba gibi, Hayrüddin² gibi harabatilerden idi. Pederim, kusurlarını örterdi. Aylarca gelmetliği ve işine devam etmediği zemanlar olurdu. Yine himaye edüb hakkında bir şey yazdırtamazdı. Bundan dolayı pederime fevkalâde hürmet ederdi".

1858 [Muharrem 1275] de mütemayiz rütbesile Irak ve Hicaz orduları muhasebeciliğine tâyın olundu.

"Gülbei Ahzan" isimli risalesinde "Bağdad'da bir bağçe tarh ve tenzim edüb on sene emek verdiğini ve infisali vuku bularak Irak'dan irak ve Dersadete müteveccihen rahile bendi firak" olduğunu söyliyor.

Muahharen ikinci ordu muhasebeciliğine nasbolunarak Şumnu'ya gitdi. Ulâ sınıfı sânisi rübbesini ihraz eyledi.

Yusüf Kâmil Paşaya takdim eylediği kasidenin başına Ziya Bey [Paşa] tarafından yazılan fıkrada Bağdad'da muhasebeci iken "Bazı ümerayı askeriyenin ihti-

¹ Şeyhülislâm Arif Flikmet Bey (عَلَيْ الْرَاحِي de "tahminen 1251 senesi sinni on beşeresinde imis" demesine göre 1236 ve Nevresin ehibbasından Berberbaşı zade Fuad Beyin "hini irtihalinde sinni 60 raddelerinde idi" dimesine göre 1233 ve vefatında "Ceridei Havadis" e yazılan fıkrada "sinni, sitte ve hainsin raddesinde idi" dimesine nazaran 1237 de doğmuş olması icab ediyor.

² Aslen Polonezdir. Avrupada uzun müddet dolaşarak her gitdiği memleketde otanın ahalisine mahsus bir isim almış, İstanbulda da "Hayrüddin" ismini takınmışdır. Gazetelere siyasî makalelec yazar ve bazı kibarın evlâdına Fransızca okutur, bu suretle maişetini temin ederdi. Türkce bilmezdi. Mekaleleri fransızca yazardı, terceme edildikden sonra neşrelunurdu. Ğece gündüz içer, rastgeldiği siyere sızar, bir derbeder idi.

lâsatından dolayı gönderilen teftiş memuru tarafından mumaileyhe dahi azvi tühmet olunarak kendisi Şumnu'da ikinci ordu muhasebecisi iken bilazil bir buçuk senedenberi, yani işbu divanın hitamı tab'ına kadar [1290 H.] bilâmaaş sefil ve serkerdan kalmış olduğundan tezallüm ve istit'afı şâmil takdim etdiği arzuhali suzişmealdir" deniliyor.¹

Yusüf Kâmil Paşa, Nevres'in bir memuriyete tâyinini söylemesi üzerine Serasker Namık Paşa "Ha, şu bizim kel Nevres'i mi söyliyorsunuz" der. Kâmil Paşa, "Nevres'i sen anlayamazsın. Onun meziyyetini erbabı meziyyet bilir" cevabını verir.

Zeynülâbidin Reşid [Bey], bana gönderdiği mektubda hisabların tedkikinden bahsettiği sırada:

"Zuhûr eden açık, böyle işini sağlam kazığa rabtetmeyen alâkadarandan taksimi gurema suretiyle tahsil kılınmışdı. Nevresin, şiddetle aleyhinde bulunduğu irtikâb meselesile tühmeti maznuniyet altına alınması, leşkeri fikir ve hayalini perişan ve za'f ve heremin sadematına maruz kalan bünyanı aklü şuurunu bi nam ve nışan etmişdi".

diyor.

Dimağında teşevvüş âsarı görüldüğünden Şehzade Yusüf İzzüddin Efendinin emrile Haydar Paşa Hastahanesine konuldu. Nakil olunduğu gün yağmur yağmakda, gök gürlemekde idi. Arabadan inüb hastahanenin kapusında durdu. Şu beyti söyledi:

"Bu yağan yağmur değildir, sanmayın gök gürliyor Sillei darışifadır asüman ağlar bana"²

Ebced hisabile 1290 adedini ihtiva eden "mağdurum" kelimesini — oğradığı felâket senesinin tarihi olarak — hastehaneden şehzadeye yazmıştır.

¹ Berberbaşı zade Fuad Bey, bana yazdığı bir varakada diyor ki:

Ey valiyyünniam ey lûth Hudavendi Kerim Kemterin menziletin mertebeî aklı selim"

Matla'lı kaside ve Ziya Paşa canibinden balâsına yazılan dokunaklı ibare, Bağdadda hisabatının tedkikine memur olanlarca hiddet ve infiale bais olduğundan makamı sadarete müracaatle protesto edilmiş, hattâ divanın men'i intişarını talebe kadar ileri gidilmiş ise de ordu hisabetınca vukubulan yolsuzlukdan Nevres, şahsan ve esasen beriüzzimme ve şikâyetde muhik olmak cihetile büyük zatlar arafından himaye edildiğinden müracaatı vakıadan bir netice hâsıl olmadı. § Kasidenin

Bağ ile hanemi sekvestro kıldı berbad Bozdu samanımı bir bilmediğim lâfzı sakim

Beytinden de münfehim olduğu vechile emlâki haczedilérek bigayri hakkın namusuna vâki olası secavüz, asabını sarsmış ve akıl ve fikrini perişan etmişdit".

² Bu beyit, şu suretle de görülmüştür:

"Silii dariişşifadır, sanmayın gök gürleyor Bu, yağan yağmur değildir asüman ağlar bana".

[&]quot;Sairi Felekzedenin, Yusüf Kâmil Paşaya takdim eylediği:

Hastehanede itina edildiğinden az müddetde şuuru avdet etdi.

1874 [Rebiulâhır 1291] de Zabtiye Nezareti mektubculuğuna nasb olundu. Bir müddet sonra dimağı yine teşevvüş etdi. Rivayet olunduğuna göre Zabtiye Darresinin sofasına çıkup yüksek sesle "essalâ" okumuş.

Bimarhanede tedavi olunarak şuuru biraz düzeldikden sonra Üsküdar'da bir evde oturdu. Ziyaretine giden Berberbaşı Fuad [Bey] onu yatakda buldu. Muhavere esnasında Reşid Bey naımında birini sorub vefat ettiğini öğrenince "onu da ben mi öldürmüşüm" demişdir. Kendine ihtilâs isnad olunmasının, şuurunu, ne suretle tahrib ettiği bu sözinden de anlaşılır.

1876 [10 Muharrem 1293] da vefat etdi.' Üsküdar'da Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

"Ceridei Havadis" e2 şu fıkra dercolunmuşdur:

"Asrımız şuarasının ve küttabının ser amedanından olub nazmen ve nesren nice âsar terkeylemişve arabî ve farisî ve türkî ebyatını havi divanını tab ile yadigar bırakmış olan sabık zabtive mektubcusu Osman Nevres Efendi, bir müddet şirin mezzakı nimeti ikbal ve bir müddet telhkâmı idbar olduğu halde aşrı mahremde sinni sitte ve hamsin raddesinde olarak tekmili divancei hayat eylemiş olduğu maatteessüf işidilmişdir Merhumı müqarünilieyh, Sakızıyülasıl olarak Bağdad valisi esbak Lâz Ali Paşa merhumun silki mülkinde münschk bulunduğu halde tehzibi ahlâk ve tahsili ilim eylemiş ve nihayet itiknamesini cevheri maarit ve edebiyat ile tarsi ederek asrımızda büyük bir nam terkeylemişdir".

Nevres, boyu kısa, bünyesi zaif, ufak değirini çehreli, mavi gözlü, sarı sakallı bir zat idi. Resmi yokdur.

Zeynülâbidin Reşid [Bey] diyor ki:

"Sözler mustalah değil, münakkah idi Malavani söz söylemezdi. Uzubeti lisan Halâveti beyanı. eshabi idrak ve temyizi meftun ve kendine meclüb ederdi. Mahbube, yahud mahbub olsaydı bu beyti meşhur, kendisi için hakkı tarif olabilirdi:

Lâ'li lebinden şeker muztaribülhal olur Tatlı dilinden asel münkesirülbal olur".

Tariki nazenine³ mensub idi. Kulubi tahire ashabından asdaküllisan ve sahibi vicdan idi. Tab'an ruhi sani itlak olunacak kadar lâtıf idi. Fuzulinin namını tazim ile yadeder ve her saire tercih eylerdi. Yanında bir şair medholunursa "gaibin medhi, hazırın zemmidir" fevhasınca tarize haml ile müşmeizülharır olurdu ve kendi eş'arından başka siir okumak istemezdi. Kendi eş'arından güzel göremiyor ki okusun. Sair şuaranın divanlarını ziyade mütaleâ etinemesinin sebebini soranlara "kuvvei hafızanın hıfzü temellükü, bilâhare havi olduğu elfaz, meani ve mezanının tasarrufuna sebeb

¹ Pek süzişli mersiyeler söyleyen bu zatın, muhatremin onunda terki hayat etmesi, şayanı dikkatdir.

^{2 14} Muharrem 1293.

⁸ Bir nazmında

[&]quot;Kaldım avare derdmend meded Meded ey şahı nakşbend meded" demesine göre nakşbendi tarikine intisabı anlışılıyor.

olur, tabiat sirkate alışır" cevabını verirdi. İşe dair bir şey kaleme alamazdı. On bin kuruş maaş aldığı zemanlar bile sefalet içinde yaşardı. İzzeti nefis nedir bilmezdi. Zaten maaşı alub hanesine isal etmeden yarısını uşakları çalardı. Yarısını da haremile evdekiler taksim ederdi. Kendine beş para kalmazdı. Zabtiye mektubcüsü iken aylık çıkar. Uşak yanında bulunmaz. Lira olarak aylığı alır. Daireden çıkdıkdan sonra bir köşe sarrafına iki lirayı bakır olarak bozdurur. Bir torba dolusu parayı görünce şaşar, sevinir. Harclık olarak sabahleyin cebine konulan beş on kuruşu da — memnuniyetinden sarrafa ayrıca ikram eder. Ceblerine doldurduğu paraların bazısı deliklerden eteklere doğru yürür. Liraları da o ceblere koymuşdu. O gıce — mensubiyeti kadimesinden dolayı — Şeyhülislâm Molla Beyin, Hasan Paşa karakolu civarında müsteciren oturduğu eve giderken Bayezidde Balmumuculara vardığında cebin biri sizlere ömür. Yağınur da bardaktan boşanırcasına yağıyor. Altunlar ve bakırlar, çamurlara dökülür. Gözden sürmeyi çalan hin oğlu hinler, etrafını alırlar. Nevres, hayret içinde kalır. "Siz de alın, bana da verin, kardeş payı yapalım" diye bağırınış. Dükkâncılar, yağımagerleri dağıdarak ne buldularsa toplayub Nevresin cebine tıkarlar. Molla Beyin yanında beş on müsafir varmış. Nevres Efendi, odadan içeri girerken eteğinin astan delinub bakırlar dökülünce herkes şaşub kalır. Balmumuculardaki vak'ayı hüzzara anlatır.

"Böyle tiryan gerek avarei sahrayı cünun Ki taallûk dikeni tutmaya asla eteğin."

§ Namık Paşa, Bağdad valisi iken Nevres Efendiye "bu cuma sendeyiz" der. O da "buyurun, " cevabını verir. Cuma günü vali, erkânı vilâyet ve üınerayı askeriye ile Nevresin bağçesine giderler. Namık Paşadan başkaları, birer ağacın gölgesinde üçer dörder oturub taatii akdah etmeğe başlarlar. Paşa, terketmiş olduğu âlemi abın piri salhordelerinden olduğu cihetle "size üçe kadar müsaade, üçde taam ederiz." der. Vakit gelince paşa taamın getirilmesini emreder. Uşaklar koşarlar, Nevrese haber verirler. Nevres — hazırlıkda bulunmağı hatırından bile geçirmemiş kemali taaccüble "bağda, bağçede yemek yapılır mı? böyle yerclere gelenler, sefertaslarile yemeklerini getiriler" der. Misafirlerin demedikleri kalmaz".

* 3

Mülkiye Nâzırı Pertev Paşa, merhumun torunu Aziz [Bey1] söylerdi:

Nevres, Bağdaddan geldikden sonra Kadırgada orururdu. Topuğu kıllı bir sütcü beygiri vardı, her gün buna biner, Kadırgadaki turşucunun önünde dururdu. Turşucu, eline bir hıyar turşusu verir, Nevres beygirin dizginini bırakır, hıyarı yiyerek Kadırga yokuşundan çıkardı.

Bağdadda bir Yahudi çocuğuna dildade olmuş, İstanbula getirib okutmuş, yazdırmış. Şiirlerini ona okutur, ağlarmış".

*

Berberbaşı Zâde Fuad [Bey] in ifadesine göre Türk, Arab ve Fürs lisanlarında söylediği eş'arı ihtiva eden divan, vüzeradan İzmir'li Emin Muhlis Paşa tarafından alınarak zâyi edilmiş olduğundan evrakı perişan arasında bulunan eş'ar — kendi tahtı tedavide iken — Yusüf Kâmil Paşa merhumun gösterdiği arzu üzerine Ziya Bey [Paşa] tarafından tertib ve masrafını Paşa, tesviye ederek 1290 da Matbaai Âmire'de tabedildi.

- 1 Tercemei hali 44 iincü sahifededir.
- Nevresin, serdarı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşaya ihda eylediği matbu nüsha kütübhanemdedir, başına şu beyti yazınıştır:

"Müşiri Nadite divanım eyledim takdım Ziyade sevdiğime canım eyledim takdım".

Son Asır Türk Şairleri — 75

Ziya [Bey], divana yazdığı takrizde "Fudalayı cihanın serbülendi ve şuarayı zemanın ercmendi saadetlû Osman Nevres Efendi ki üç lisanda tanzimi eş'ar ve gûc zebanda tahkimi asâr etmeğe kadir bir şairi mahir ...." diyor.

"Devri lâ'linde baş eğmem bâdei gülfame ben Sayei piri mugande minnet etmem came ben"

Matalâlı gazel, Nevres'in değil, veliyi nimeti Ali Rıza Paşanın olduğunu iddıa edenlerle aksini isbata çalışanlar, bunu mühim bir mes'ele hükmüne koymuşlardır.

Bazıları, gazelin maktaı "telhgâm etmez senin şirin kelâmın ey Rıza", bazılar "telhgâm etmez senin şirin kelâmın Nevres'i" suretinde olduğunu söylerler.

Nevres'in hasmı biemani olan Namık Kemal [Bey], Nevres'in o gazeli çaldığından bahseder. Zeynülâbidin Reşid [Bey] "Gazeli, şuuruna halel geldikden sonra iğtisab etdi. Bu cihetle müahaze makûl değildir" der.

Süleyman Nazif, "Bu gazelin Nevres'e aid olduğunu ezcümle maktaı da gösterir. Çünkü "Rıza" mahlâsına izafe edilince rabit bozuluyor" der.

Bağdad'da Ali Riza Paşanın maiyetinde bulunmuş olan Diyarıbekir'li Osman Nuri Paşanın divanında bu gazelin tahmisinin başına, Ali Riza Paşanın gazeli olduğu işaret edilmişdir.

Berberbaşı Zâde Fuad [Bey] de der ki:

"Gazelin Ali Riza Paşaya aid olduğu zannında bulunanlardan bazıları "Telhgâm olmaz senin şirin kelâmından Rıza" şeklinde okurlar. Fakat bunun, teyidi müddea içün bilâhare uydurulmuş olduğu şüphesizdir. Bir gün evimizde Nevres Efendi hazır olduğu halde bu gazel hakkındaki ihtilâf, mevzuubahs oldu. Nevres Efendi "Ali Rıza Paşa, benim veliyi nimetimdir, kölesiyim. Bu halde eserim de bu zâtı muhteremin malıdır. « السد و ما و يده كان لولاه » Fakat bu gazeli ben söyledim. Bir kerre düşünelim,

> "Telhgâm etmez senin şirin kelâmın ey Rıza Sen heman eyle tekellüm razıyım düşname ben"

ne demektir? "Ey Rıza! Senin tatlı kelâmın telhgâm etmez, sen söyle de ister isen seb et, ben razıyım" demek değil midir? Emsâli nâdir bulunur derecede edebü terbiye, zühdü takva ile mevsuf bulunan, hattâ Irak ve Şam'da velâyetine kail olanlar bile mevcud olan Ali Rıza Paşa gibi ulûvvi şan sahibi bir veziri sütude sıfatın sebbü şetmi, âhare iltifat addedercesine söz söylemesi mümkin midir? Bir de ne ihtiyacım var ki şiir sirkat edeyim?

Âsarımdan:

"Terki Bağdad gelürmidi benim hatırıma Beni hali siyehin atdı sevadı Şame" beyti, öyle bin gazel değer" dedi. § Ziya Paşa, Yusüf Kâmil Paşanın arzusu üzerine Nevres divanının tab'ını deruhde ettiği zeman, evrakı perişandan birinde:

"Olmadı mâni hevayı nefsime muyi sefid Tut ki pir oldum ne sud ol kâfire kâfurden"

beytini görerek divana müfredat sırasında derc etmiş ise de bu beyt, Ali Rıza Paşanındır.

Divanın tab'ı hitam bulduğu sıralarda kesbi ifakat etmiş olan Nevres,

"Olsa nola nesrim dahi şirim gibi nâdir Bir hayli zeman sayei Nâdir'de bulundum"

beytinden de anlaşılacağı vechile çok zeman maiyyetinde bulunduğu ve himayetine mazher olduğu Serdar Abdülkerim Nâdir Paşa namına ithaf eylediği « عُرِعهُ الطرب على اسان الادب » namındaki eserine kendinin bazı mensurat ve manzumatı beraber Ali Rıza Paşanın birçok eş'arını ve müşarünileyhin — "Kâfur" kafiyeli beytinin dahil olduğu — gazelinin tamamını dahi derc² ve divanın tab'ında vâki olan o yanlışlığı tashih eylemişdir".

Divanda "Tahmisi gazeli hod" serlevhasile şu fıkra mündericdir:

"İşbu tahmis olunan gazel", eğerçi merhum Ali Rıza Paşanın cümlei gazeliyatından olduğu meşhur ise de merhumi müşarünileyhin ulûvvi tab'ı bu yolda gazel inşadına tenezzül etmiyeceği âsarı delâletile sabittir" deniliyor.

Bu bahse hatime olarak ben de derim ki: o gazel, ister efendinin, ister kölenin olsun — bir asra yakın zemandan beri devam eden — dedikoduya değer, bir değeri haiz değildir. Her şairin, her vakit söyleyebileceği sözlerdendir.

Ben eminim ki Ali Rıza Paşa, hayatta ve gazel de kendinin olsaydı kölesine bahşetmekde tereddüd etmezdi.

Nevres, Bağdad'da sıbyan mektebine devam ederken kendi gibi on yaşında bulunan bir çocuğa gönül verir. Arzusu vechile hoca, o çocuğu kendine kalfa yapar.

Nevres, aşağıdaki beyti söyler. Ehibbasına "ilk beytim budur" dermiş:

"Evvel değilken âşıkı benden sakınmadı Şimdi ki bildi âşıkıyım naze başladı".

³ Bu beyit, divanda 196 inci sahifededir.

^{2 &}quot;Eseri Nadir" de 89 uncu sahifededir.

^{8 &}quot;Devri lâlinde" gazeli.

Zeynülâbidin Reşid, "Edebiyat Kumkuması" nda diyor kı:

"... "Tahribi harabat" 1 — elyevm Beyrut valisi olan ve Kemalin en fidakâr muhiblerinden bulunan Nazım Bey [Paşa] ile birlikde gidüb Ziya Paşaya verdiğimde bazı mahallerine
imalei nazar etdikden sonra fevkalgaye müteessir olub kemali teessüründen kalkub Kemalin taklidini
yapdı. "Benim kalemim, düşmenlerimin, onun kalemi dostlarının üzerine hamle ediyor" dedi. Sonra
da bir teklifi malâyutakda bulundu. O teklif "Tahrib"in başka tarafa verilmemesinden ibaret idi.
Hattâ Nevresi de bunun içün sureti mahsusada pedere göndermişdi. "Tahrib" in mukaddimesinde
bulunan bu

Nef'iyi unutma caiz olmaz Nevres okunur belâ mtdır hiç Bir ehli Kemal elile heyhat Nevres bu makamı haiz olmaz Şairliğe âşina mıdır hiç Bir har ola dahili harabat

beyitlerden dolayı Nevres, Ziya'dan ziyade meydana çıkmaması içün çalışdı. Nevres divanındakı gazellerin birinde "ne hâsıl ehli zevka tumtırakı kilki Namıkdan" mısraı var ya, işte buna mukabil olarak Namık Kemal, o beyitleri söylemişdir. Pederim, her ikisine cevabı red verdi. Ve "ben, oğlumun mesleki hürriyetine müdahele etmem" dedi. Eğer korkan babalardan olaydı beni böyle o zeman içün gayet tehlükeli işlerden bittabi menederdi. Ben de elbette pederimin emrine itaat ederdim. O aralık Hüsni Paşa, beni zabtiye nazareti mektubî muavinliğine tayin etmişti. Nevres Efendi de mektubcu idi. Meğer o sırada yavaş yavaş şuuruna halel tari olmağa başlamışmış. Hattâ pedere gönderdiği tezkirede bu beyit münderic idi:

"Ey gönlümü mecnun ile hem rütbe bilen Veys İzharı cunun etsem eğer kande kalur Kays."

Ziya Paşanın verdiği talimat üzerine bizim memuriyet münhal gösterilib yerime hazırladıkları bir herifin tayını içün şehzade Yusüf İzzüddin Efendi tarafından Hüsni Paşaya bir tezkire getirerek beni azletdirdi ve mânii feyizim oldu. Ben de saikai meyusiyetle kendini hecverdim. Eğer muhtellüşşuur olduğuna ol vakıt vâkıf olaydım mazur görüb heciv etmezdim. Hecviyem, elfazı müstehcene ile memlû olduğundan teeddüben buraya koymadım"1.

Zeynülâbidin Reşid, bir mektubunda da diyor ki:

"Bir gün Nevres Efendiye "Tahribi gördünüz mü?" dedim. "Tahribi görmedim, tahribde kendimi gördüm" dedi.

Esbak Selânik valisi Nâzım Paşanın², Ziya Paşaya dair hâtıratında Nevres'in, Kemal hakkındaki hecviyesinden yalnız şu beyit nakil olunmuşdur:

> "Şühreti kâzibesi vermiş ana bir kuru nam Ne gezer yoksa o noksanı mücessemde Kemal".

Damad Mahmud Celâlüddin Paşa merhum² "Kemalde kemali hiddete sebeb, Nevres'in "Kendini ibni Kemal zan ediyor ib .... Kemal" mısramı ihtiva eden manzumesidir" demişdi.

¹ Kemal, Magusa'dan Zeynülâbidin Reşid'e gönderdiği mektubda, "Nevres bakkında olan kıt'a, nefis. Pek âlâ etmişsin. Ben zaten o herifi sevmem!" diyor.

² Tercemei halleri 1144, 55, 1032, 481 inci sahifelerdedir.

Muallim Naci, "Mecmuai Muallim" de1 diyor ki:

"... meşhur Hakkı Bey² "Nevres, har olamaz. Çünki lisanından pek çok insanların sövlemeğe muktedir olamıyacakları derecede güzel sözlerde sudur etdiği vardır" demiş idi. Koca bir divanı olan Nevres ile divançe sahibi bulunan Fatini tanıyanlardan biri de şu vechile beyanı efkâr ederdi: "Nevres, elbette Fatinden iyi bir şairdir. Halbuki Ziya, şiir ne demek olduğunu Fatinin vâki olan ihtaratile anladığını itiraf ediyor. Demek ki o da meziyetsiz âdem değil imiş. Şu halde Nevrese har denilecek olursa Ziyanın üstadı demek olan Fatine ne denilmeli? Hususile Fatinin dahi madununda bulunan bunca insanlar içün nasıl tâbir kullanılmalı?" Kemal'in bu hiddeti, Nevres'in 'ne hâsıl ehli zevka tumtırakı kilki Namık'dan'' demiş olmasından ileri geldiğini iddia edenler de vardıtı".

Berberbaşı Zâde Fuad [Bey] "Kemal ile Nevres arasındaki tezad, Yusüf Kâmil Paşanın konağında şair Gerkük'lü Şeyh Rıza ile Kemal'in bir mübahaselerinde Nevres'in, Şeyh Rıza tarafını iltizam etmesinden ileri gelmişti" diyor.

Kemal'in "har" lı beyitlerine karşı Nevres, şu kıt'ayı söylemişdir:

"Yazdı hakkımda heca miri Kemal ما استحى اطالم من حالقه Yazdı bazı hezeyan hakkımda ها المناه الله على مامقه

Kemal, Mağusa'dan Zeynülâbidin Reşid'e gönderdiği mektublardan birinde diyor ki:

"... Nevres'in hecvi, nazarımda zartai sek³ kabilinden olduğundan dinlemesini bile istemem."

Kemal diğer bir mektubunda da diyor ki:

"Aman dün gece Nevres'in divanına biraz taliki nazar ettim. Meğer şiir diye ne bişuurane şeyler söylermiş".

Ebuzziya, Konya'dan Süleyman Nazif'e cevaben gönderdiği mektubda⁸ diyor ki:

"Kemalin, Nevres Efendi hakkındaki tavsifinde ne dereceye kadar muhik olduğunu bilemem. Hattâ anın saikini de düşüncmem. Yalnız aru bilirim ki Kemal, temyizi eş'arda zemanı şuarasının cümlesine faik idi. Harabatdaki müntehabatın ise Kemalin değil, bitaz zevk aşinayi mekal olanların bile intikadını celbedecek kadar mütenezzilâne, yahud müsamahakârane olduğunu zannederim, sizce de kabul ve tasdik buyurulur. Bu halde Nevres hakkındaki tariz çok görülmemelidir. Amma "bir ehli Kemal ..." beytile mertebei âdemiyetden derekei hayvaniyete tenzil, insafsızlık olmaz mı? buyurulursa ana da hakkalinsaf bu itirazınız muhikkanedir, derim. Çünki Harabat'da Nevres'le nisbet kabul etmiyecek derecede adı o kadar şuara cayı kabul bulmuşdur ki anlarla mukayese lâzım gelse Nevresin, eşek değil, belki meziyatı fazlu irfanı ile infiradnümayi kemal olması bişekdir".

¹ Nüsha 3, sahife 10.

^{2 1188} inci sahife, not 2 ye bakınız.

³ İnsan, her istediği sözü söyliyebildikden sonra Nevres de Kemal hakkında bu sözü söyliyebilir.

^{*} Kemal ile, — hem dem! olan — Nevres de "divanıma gece! değil, gündüz taliki nazar etseydim bişuurane değil, pür şuuranesözler görürdüm" diyebilir.

⁵ Mecmuai Ebuzziya, numero 97, sahife 578.

Nevres hakkındaki gayzini bir dürlü teskin edemeyen Kemal, Zeynülâbidin Reşid'e yazdığı mektubda diyor ki:

"... Hayali vasıtasile Nevres'e gönderdiğim birkaç gazelden bu mübarek "zıhûrı renki ..." matlaında olan bir eseri nacizanemin tanzirine en güzel beyitlerini imha edecek kadar bir hayretle çalışdı. Zannımca ana da muvaffak olamadı¹. Divanı elde duruyor. § Şiir ile iştihar kasdinde olaydım o meslek bana ta yirmi yaşında iken açılmış idi. Fakat bihamdillah Nef'inin hayalatı batılasına takliden vezinli, kafiyeli üç beş sahife yazı yazmak içün sekiz sene adbal sınıfına lâhik olacak ve yahud Ali Rıza Paşanın meşhurı alem olan bir gazelini çalacak kadar mecnun olmadığımdan asrın efkârı terakkisini bir dereceye kadar anladım. Harabata neuzübillâh dahil olmadım. Lâkin Harabat camiinin hamiyet ve hürtiyet uğruna itabı efkâr ederek tertib eylediği makalâtı imzamaltında neşreyledim², Nevresi niçün kıskanayım. Sair âsarımdan kat'ı nazar camii harabatın ben "Hürriyet" den çekildikden sonra neşredecek kadar beğendiği3 "Âli, bu devleti ..." kıt'asına mukabil o kırmızı kablı mashara divançede¹ bir eseri var ise beyefendi [Ziya] ifade ve işaret buyursunlar. Müşarümleyh hazretleri, Hakkı ve Nevres mecnunlarını Harabat'a dahil emek gibi ..... münasibetsizliklerle bendenize dokunmadılar."

Kemal "Tahribi Harabat" da da diyor ki:

"... müddetülömt

Emret öleyim ger sana bâr ise bayatım mahşerde bile hahişin olmazsa dirilmem beyti ma'hudu gibi iradei İlâhiyeye tahakküm edercesine söylediği hezeyanlardan başka bir eseri belâgatı ve Ali Riza Paşa merhumun meşhurı âfâk olan bir gazelini sirkat eylemekden maada şiire müteallik bir mehareti malûnı olmıyan Nevres Efendiyi, Osmanlı şuarasının en mümtazlarından gösterdiniz. Ana da kanaat buyurmadınız, tutdunuz. Faris üdebasının Senailerine, Sadilerine, Feyzilerine, Ürfilerine, Kaânilerine de hem beami Kemal eylediniz. İki lisanda birinci derecede şair olmak, bu zemanda hususile Nevres gibi bir insanda zuhûr edebilecek meziyetlerden olduğuna elbette efendimiz dahi cidden kail olmazsınız ya? § Sabri'nin "geçdi kılıcdan fiteni rüzgâr" kasidesi, hiç olmazsa İzzet Molla'nın, Nevres Efendinin "heman bir ol kadar vardır ki mevzunu mukaffadır" mısraına masadak olar heziyanları kadar da nazari intilaba musadif olmağa şayan değil midir?

- § Nevres Efendi hazretleri de şiirden bibehre bulundukları halde biraz maani, bedi', külân görmüş olduklarından bu kavli âcizanemi tasdik ederler sanurum.
- § Biçare Nevresi kadimin ne cürmü var idi ki anın namı lisane bile alınmasun da şimdiki Nevres'in Türkü ve Farisî (teeddüben nait müstesna) iki parça ınüzahrafatı ile Harabat'ın ötesi berisi telvis olunsun?".

**

¹ Zeynülabidin Resid "Kemalin gazeline Nevresin söylediği nazire güzeldir" diyorsa dabben, güzel bulmadım. Kemalin gazeli, Nevresinkine nisbet kabul etmiyecek kadar güzeldir.

² "Hürriyet" in Londrada "Kemal" imzasile intişar eden nüshaları,

³ Ziya Paşanın o kıt'ayı neşretmesi, beğendiğinden değil — hasmı can adetdiği — ^Ali Paşanın aleyhinde olmasından dolayıdır. ^Ali Paşa aleyhinde söylenilen her sözü kemali takdır ve fartı memnuniyet ile neşretmeği Ziya Paşa, esbabı hamiyetden farzederdi.

^{*} Kıtınızı kablı ise de divançe değildir, büyük bir divandır.

aliyor ki: «على بن حاج محر الهروى الصهير راهب » namındaki eserinde « محفة الرضا »

« تورس - نمرهٔ شحرهٔ صاحت و قرهٔ ناصرهٔ فصاحت عنان افندی اصنی از ملك ساقر به جوا بیست ارسطو مدرك و صوی مسلك حوش خوی و زیرك مرنای ربیت و علوك حضرت ولی تمت [علی رضا باشا] اگر اوقات مهلتس نخت علماً و ادباً عجوبهٔ روزكار میشود اگر شها چون بخت ولی النم یعدار حکرار درس و محت دركار از اشده از رکی و فارسی و طوماری منظوم دارد بیشتر مناقب سركار افندمز مرقوم سارد وازین اینات علو طبخی معلوم میكردد».

Bu eserde Nevres'in, — evaili halinde söylediği — Farisî kaside ve gazeller mündericdir.

*

Lütfi [Efendi], tarihinin — basılmıyan — 15 inci cildinde Hicri 1293 senesis vekayii sırasında diyor ki:

"Zabtiye mekrubcusu sabık Nevros Efendi, şiir ve inşada mahir, elsinei selâsede parlak menzum ve mensur âsarı edibanesile müretteb divan sahibi meşhur bir şair idi. Bağdad valisi muşhur Rıza Paşanın siliki mülkünde perverde ve müşarünileyhin himayei pederanesile tahsili ilimi ve keraal eylemiş bir bende idi. Aslı Sakızlıdır".

Fatin tezkiresinde Nevres'in tercemei hali olmak üzere yazdığı beş altı satırda "eş'arı farisiyesinin Türkce olan nazmü güftarına galib" olduğunu söylüyor, doğru söylüyor.

Nevres, divanının nihayetindeki "Muhtırai Nazım" unvanlı makalede kimsenin şiirini çalmadığından bahsederken "bazan kendi kendime santur çaldığımı bihür isem de andan başka çalmak nevaları mutlaka kanunı hayâle aksendaz olmadığından..." demesine göre musikiye de intisabi olduğu anlaşılıyor.

Nevres'in iki kızı kuşpalazından bir günde vefat etmesi üzerine Bağdad müftisi efadılı meşhureden Feyzii Zehavî merhum, şu beyti söylemişdir:

Nevres, Yusuf Kâmil Paşa merhuma takdim eylediği kasidelerden birinde :

"Şairi pak dilim, mâliki genci suhenim Sözlerimdir benim arayişi tahtu dihim Şirim, Allah bilür serveridir eş'arın Sen gibi servere nazmım ne ola olsa Nedim"

diyor. Bu iddiayı isbat edecek şuhudı adide ikamesi müşkildir. Gazelleri ile naitleri, mersiyeleri ve bilhassa kasideleri arasında pek çok fark vardır. Gûya gazeller, başka şairin, ötekiler de diğer şairin imiş gibi birbirine yan bakıyor. Gazellerinde de güzel beyitlere tesadüf olunabilirse de:

"Tarı zülfün uzadub hattı telegraf gibi Avrupa ile halærleşmede hali Habeşi"

gibi — Avrupa'yı da, Habeşi de hayrete düşürecek — garib beyitler de vardır.

Arabca'da güzel nazımları vardır. Rum bir kölenin, üç lisanda şiir söyleyebilmesi, şuuruna halel geldikden sonra da nazımda kudret göstermesi — "ben, zaten o herifi sevmem" diyen — Kemal'in, haksız olarak tevcih ettiği "har" sıfatına gayrı lâyık, kıymetli bir insan olduğuna delildir.

Sevmek, yahud sevmemek başka, doğruyu söylemek yine başkadır. İnsan, sevdiği ve sevmediği eşhas hakkında hakikatden tegafül ve sırf hissiyatı nefsaniyeye temayül ederek söz söylerse:

"Yerden göğe küp dizseler Altındakini çekseler Birbirine perkitseler Seyr eyle sen gümbürtüyi"

meali zahir olur.

GAZEL

Nice karar kılsun dil ey nigâr sensiz
Sensiz karar müşkil, müşkil karar sensiz
Etmez hayâli sünbül sensiz, hezar bülbül
Faslı hazandır ey gül, faslı bahar sensiz
Bir sor dili hezarı kim kalmadı kararı
Çeşminden oldu cari bin cuybar sensiz
Sensiz dili mükedder etmez hayâli sagar
Gül gülmez ey gülirer, ötmez hezar sensiz
Ah eylemekde mahım, yokdur benim günahım
Yakdı sipihri âhım, bi ihtiyar sensiz
Nevres gaminle ağlar seylâbı eşki çağlar
Hasretle sine dağlar leylü nehar sensiz

Ayılmaz hiç derdi kibr ile mahmur olan âdem Yakin olmaz Hüdaye merhametden dur olan âdem Çalar kendi elile taşa elbet şişei bâhtin İbadullah kalbin kırmağa mecbur olan âdem Tecebbür arzeden tarik dildir ziri destane Kulubi nası yıkmaz bâtını mâmur olan âdem Ecelden başka hiçbir şeyle kesbi intibah etmez Sirişti itisafü zulm ile meftur olan âdem Enaniyet Hüdayi bi şerike hasdır Nevres Olur mağdubı Bari âkıbet, mağrur olan âdem

KIT'A

**

Yetmez mi ey zemanei gaddar ta bekey Ehli hava musib ola ehli vefa musab Şairliğin şeametidir çekdiğim bütün Beyti olaydı kâşki şairliğin harab

ВЕҮІТ

Mahabbet ağlamasın zevkini bileydin eğer Efendi, müddeti ömründe hiç gülmez idin

Etdimse vefa her kime gördüm sitem andan Bildim ki bu hargâhda nâdir imiş âdem

RUBAÎ

فرخنده کسی که ترك هستی کرده یی خود شده و خدا پرستی کرده . بی نشهٔ چنك و عود افزوده طرب یی صحت جام و باده مستی کرده

NEZIH

Mehmed Nezih [Bey], Tayyar Zâde Ahmed Ata Beyin' oğludur. 1839 [1255] H.] da İstanbul'da doğdu.

1853 [1269 H.] de babasının Rumeli Ordusu Müsteşarlığında bulunduğu esnada Şümnu'da Ordu Mektubî Odası'na devam etti. 1855 [1271 H.] de Babıâli Terceme Odası'na memur oldu. 1859 [1275 H.] da lisan ve ilim tahsil etmek üzere yüz elli frank maaşla Paris'e gönderilmesine irade sadır oldu. Mektebi Osamnî'ye girdi.

1861 [1277 H.] de Terceme Odası'na avdet eyledi. Bir sene sonra Köstence gümrüğü müdürlüğüne tâyin olundu. Bilâhare yine odaya devam etti. 1865 [1281 H.] den itibaren beş sene Pilevne, Babadağı, Köstence kaimmekamlıklarında, Pizren vilâyeti divanı temyiz reisi sâniliğinde, riyasetin lağvinde baş kitabetinde, Ankara ve Konya mektubculuklarında bulundu.

1883 [29 Remazan 1299] de Hudavendigâr vilâyeti mektubculuğuna nasbedildi. Vali Ahmed Vefik Paşa, diğer bazı memurlar gibi onun da memuriyetini kabul edemiyeceğini bilvasıta tebliğ ve zabıta vesatatile İstanbul'a iade etti. Ahmed Vefik Paşanın azli üzerine Bursa'ya avdet ve mektubculuğu deruhde eyledi.

1885 [22 Receb 1301] de Trabulusigarb mektubculuğuna tâyin olundise de gitmedi. 1886 [18 Şevval 1302] da Necid, 1888 [11 Muharrem 1306] de Ergani, 1889 [23 Şaban 1306] da Hakkâri mutasarrıfı oldu. Azlinden sonra Ertuğrul mutasarrıflığına nasbedildise de selefinin ibkasından dolayı 1892 [24 Muharrem 1310] de Kozan mutasarrıflığına tahvil ve rütbesi Ulâ sınıfı evveline terfi olundu.

Muahharen Niğde mutasarrıflığına nasb ve hastalığından dolayı pek az müddet sonra azledildi.

1908 [28 Zilhicce 1325] de vefat etti. Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii haziresine defnolundu.

Orta boylu, biyaz ve uzunca, seyrek sakallı, zaif idi. Mehmed Âkif', Yenişehir Fenarî Hüseyin Hâşim', Ağlarca Zâde Hakkı' ve kardeşim Ahmed Tevfik merhumlarla neşreylediğimiz "Resimli Gazete" ye Nezih [Bey], gazeller gönderirdi dercedilirdi. Girid'li Sırın Paşa tarzında güzel rik'a yazardı.

³ Tercemei halleri 91, 557, 798 inci sahifelerdedir.

GAZEL.

Hak şinasi durbini ibtisar olsun sana Şimei iffet medarı iftihar olsun sana San'ati üstadı seyreyle dü çeşmi can ile İştigalatı tetebbü kârü bar olsun sana Kalma bigâne sakın teşrifi insaniyet et Bu maişat hanede ağyar yâr olsun sana Sen çalış imarına isterse yıksun diğeri Şehri dil, cayı nigâhı itibar olsun sana Rızkı maksuma kanaat kıl bu âlemde Nezili İhtiyarî fakrile hikmet şiar olsun sana

O tünd hudan niyazı vuslata sevki hayâl etmem Tahammüldür esası meslekim fikri muhal etmem Bütün dünya gami re'simde tâyini makar etse Yine evzai dehri dundan şekvayi hal etmem Hezar âsâ bahara münhasır zan eyleme ey suh Enini daimidir intizarı faslü sal etmem Halel gelmez sebatı aşka setri « لى رانى » den Dili müstakı mahrumı tesellayi visal etmem Ne var takdise lâyık hübbi dilden gayri âlemde Dime ey tıflı nâzım âşıkane hasbi hal etmem Haram etdi bana vadii gamde habü ârami Sana dağı dili bimarı ey hunî halâl etmem Siyeh bahtim, perişan hatırım sevdayı hattile Zebanım lâl olur vasfında zülfün kılükal etmem Dilerse Hak, döner berdüselame ateşi hasret Nihanî suzişimden arzı âsarı melâl etmem Tecelli evlemez mi mertebem hüsni bevanımdan Maarif sahasında davii fazlü kemal etmem Düşer sihri halalim rağbetinden ehli temyizin Harame el uzatmam ben eserde intihal etmem Nezih manayi serbesti feragi bâldir ancak Uyub nefse esirane leime arzı hal etmem

NÍGĀR

Nigâr [Hanım], Miriliva Osman [Paşa] nın¹ kızıdır. 1856 da doğdu. Yedi yaşında Kadıköyü'nde Fransız mektebine leylî olarak verildi. "Ebüllisan"

nâmile yâdolunan Meclisi Maarif âzasından Şükrî [Efendi] den Türkce, Arabca, Fürsce okudu. Almanca ve Rumca da öğrendi.

Pek genc iken evlendi. Münir, Feridun, Keramet namında üç oğlu oldu. Zevcile geçinemedi, ayrıldı.

On dört yaşında şiir söylemeğe başladı. Kitab şeklinde basılan ilk eseri, birinci "Efsus" unvanlı eş'ar mecmuasıdır. Dört sene sonra ikinci kısmı, daha sonra "Niran", "Aksi Sada", "Safahatı Kalb" ve "Elhanı Vatan" intişar etti.

Meşrutiyetten evvel Rumelihisarı'ndaki yalısında ve Şişli'deki evinde salı günleri yerli ve ecnebi edebiyat ve san'at müntesiblerini kabul ederdi. İçtimalarda edebî maddeler te-

zekkür olunur ve mübahaseler cereyan eylerdi. Şark ve garb musikisile meşgul olurdu. Güzel piyano çalardı.

Tifüse tutularak Şişli Etfal Hastanesinde tedavi olunurken 1918 [19 Cümadelâhire 1336] da vefat etti. Rumelihisarı'nda Kayalar kabristanına defnedildi.

Leylâ [Hanım] ın söylediği tarih manzumesi:

Gülşeni şiirimizin bülbüli mümtazı Nigâr Uçdu terketdi bizi yeis ile böyle nagâh

¹ Osman Paşa — 1825 de Macaristanda doğdu. "Adolf Farkaş" namında bir ailedendir. 1848 de Mülâzim oldu. Avusturyalılarla en sonra vaki olan muharebeyi müteakiben birkaç arkadaşile Türkiyeye iltica etdi. Haiz olduğu Yüzbaşılık rürbesile istihdam olundu. 1853 de Sedarı Ekrem Ömer Paşanın yaverliğine tayin ve binbaşılık tevcih edildi. Muharebelerde bulundu. 1870 de kaymakam rütbesile Mektebi Harbiye ders nazırı ve Fransız ve Alman lisanları muallimi oldu. Mirlivalığa terfi kılındı. Evvelce ihtida ederek — mutasarrıflıklarda bulunmuş olan — Nuri Efendinin kızıle evlendi ve otuz dört sene birlikte yaşadı. İki kız ve bir oğulları oldu. Oğulları, çocuk iken vefat etdi. Kızlarının biri Nigâr [Hanım] dır. 30 mayıs 1898 de Büyükadatun Kartala karşı ola nsahilindena'şı bulundu. Otuz altı saat evvel isabet eden nüzulün tekerrürile vefat etdiğine hükmolundu.

Tifüsün pençei gaddarına düştü eyvah
Yazık o şairei mahireyi itdi şikâr
Pertevi nazınına müştak idi hurşidi cihan
Bilirim kadrini ben de o düri şehvarın
Yeri kalbimdir o gencinei kıymetdarın
İdemez haki siyeh öyle sühandanı nihan
Yazar her katrei eşki elem tarihini Leylâ
Uful etti Nigâr Hanım gibi bir bimenend eyvah

*

Nigâr [Hanım] a dair malûmat vermesini, muhiblerinden Süleyman Nazif'e yazmıştım. Bana hitaben "Serveti Fünun" a¹ yazdığı mufassal makalenin bazı fıkralarını buraya naklettim:

"... Nigâr Hanımın ismini ilk defa 1304 senei Hicriyesinde "Efsus" adlı mecmuai eş'arının intişan münasebetile işitdim. "Feryad" ünvanını verdiği şu gazeli, gönüllerde ne hazin ma'kesler bulmuşdu:

Feryad ki feryadıma imdad edecek yok Tesiri mahabbetle yıkılmış güzel emma Kes, varsa alâkan bana ey talii dunum Hakkile bilir zar gönül haleti aşkı Yâreb ne içün zar Nigârî şu cihanda Efsus ki gamden beni âzad edecek yok Virane dili bir daha âbad edecek yok Sen var iken âlemde beni yad edecek yok Mahirdir o fende anı üstad edecek yok Naşad edecek çoksa da bir şad edecek yok

Bu gazelin tarihi inşadı, zirinde işaret eylediği gibi 20 nisan 1299 dur. Saire, o zeman belki yirmi yaşlarında genc, güzel ve müşfik bir pederin sayesinde müreffeh, hâsılı her mânasile hasna ve müstesna bir hanım idi. Bununla beraber nesidesinde feryad eden elemin saiki nedir? Merhume, zevcelik hayatında istediği gibi bahtiyarlık bulamamısdı. İşte âhırı ömrüne kadar bundan muztarib oldu. § "Efsus" mukaddimesinde samimî, fakat haksız bir tevazua kapılarak Fıtnatlar, Leylâlar, Şereflerin eş'arını kendi âsarına tercih ediyor. Bunda hazmı nefs, hakikatin pek büyük hakkını gasbetmiş. Nesri, nazmına pek çok faik idi. Neşrolunmamış bir çok yazılarını gördüm. Temin ederim ki erkekler arasında da bu kuvvetde nâsir, nâdirdir. Fransızcayı pek mükemmel, lisanile, edebiyatile, inceliklerile bilirdi. Söylerken adetâ hitabet ediyor sanırdık. Hele türkçeyi kadın, erkek hiç kimse Nigâr Hanım kadar selâset ve ahenk ile söyliyemezdi. § Vefatını müntic olan hastalığa kadar cismi taravetini ve ruht hararetini muhafaza etmişdi. § Musikiye cidden vakıl ve piyanoda üstad idi. Ben, hissin bu ahenkdar lisanı beyanından mahrumum. Fakat Nigâr Hanımın, garb musikisine vukufı tamile beraber Türk musikisini tercih etmesine ve ekseriya bununla müterennim bulunmasına o lisanı bilenler belki hayret ederler. Fuzulinin, bilmem hangi üstad tarafından bestelenmiş olan "Vaslın bana hayat verir, firkatin memat...." mülemmamı bir gün Şişlideki hanesınde piyano ile terennüm etdiği zeman gözleri yaşaracak kadad müteessir olduğunu görmüşdüm. § Bir salı günü Hâmidle ziyaretine gitdik. Hâmid, gülerek dedi ki: "Hanım efendi, sizin hakikaten şair olduğunuza delâlet eden bir hali daha evvel mahdumlarınızda mijşahede etmiştim. Küzücük oğlunuz Keramet Beyi Viyanada fesle gezerken, büyük mahdumunuz Münir Beği de remazan günü Boğaziçi vapurunda sigara içeken gördüm. Bu, şairane bir tezaddır".

^{1 21} Tesrinievvel 1926 nümero 101 - 1575.

CANAKKALE'DE TÜRK ORDUSU

Şecaatinden olur lerzedan yesü hiras Şeci'ler, mütefennin metîn askerler O bir sürü mütelâşi, cebîn askerler Nasıl huzurı şehiminde eylemez iflâs

Hayâle benzetilir bir hakikati kahhar Gazanferane hücumü şehameti dehhaş Ziyaya arz olunan sanki didei haffaş İmiş gibi kamaşub kaçdı düşmeni bedkâr

Bu bir zafer ki mubarek hayalı fevkında Bu bir gaza ki mukaddes, muazzamü mebrur İdübde dost ile adayı hürmete mecbur Ağarıdı vechimizi her misâl fevkınde

Bütün tevalii nusret diler kulubi ümem O ağlıyan nineler, inliyen rekiların Gumumunu silecek sevgili refikaların Vuruduna müterakkib duagünan, ebkem

O şanlı nasıyeler safü pakii ferhunde Ki cebhelerde bu gün nâr ile füruzandır Gazayı dinü vatan şevkine nigehbandır Döner bu kıbleye hep handenakü ferhunde

MÜESSİR

Hazin, pek mütekellin, fasihü mânidar Münevverü müteessir, müessirü bitab Nüfuzı ruhı eder lerzedarü mestü harab Rakik, pür şefekat, şulever, teessüryab Nikâtı ruh oluyor sanki anda şule nisar Teessürat tebessümle imtizac etmiş Olan bu hikmeti cami' nigâhı mestindir Bu nuru hüzn ile lâmi' nigâhı mestindir

Medid, mühtezü sevda nisarü şevkaver Amik, cilvenümayı firasetü irfan Hazin, nafizü vecd âveri dilü can Rahim, müztaribü rahmü rifk ile nigeran O pür zekâ o müessir dü çeşmi dil perver Sanırsın ah ki kalmış leyal ile bihab Benın o mülhimi eş'arı sanihatımdır Baid olsa dahi hâkimi hayatımdır.

SON BAHAR

Nedir semâda bu rengi hazinü gam perver. Neden bu katrei baran kalbe verdi keder Müruri mevsimi sayf eyliyor beni tazib Hulûli devrei eylûl kalbimi muğber Derunumun dahi kühne baharıdır bu zeman Değil isem dahi ben, kalbim oldu piri keder Nasibe benzetirim ben bu günki hale Anın gibi bu dahi muzlimü sükûn âver Cihanda matlabım ancak memat idi evvel Bu giinkü hal ise red etmekde anı müztar Hayatı kendi rizam ile şimdi terk etmek Görünmüyor bana pek hoş ne bu tagayyürler Gönülde, halde, kalbi beşerde, âlemde Tagayyür eylemiyen var ise demek ki kader Hulûs olur garaza, aşk olur husumete kalb Vefa yeminleri nisyan olur, söner enver Mürurı vakt ile her şey olur karini hitam Zevale irmeyen ancak mahabbeti mader

NIGARI

Şeyh Seyyid Mir Hamze Nigârî [Efendi], Seyyid Emir Paşanın ve Hayrünnisa'nın oğludur. Dağistan'da Karabağa tâbi Perküşad kasabasında 1805 [1220 H.] de doğdu. Babasına paşalık unvanı, ceddi Rüknüddin Paşadan müntakildir. Emir Paşa, ulema ve sulehadan idi. Dağistan'da ahundlardan birile mübahase ve galebe ettiğinden kızılbaş beyleri, bazı evbaşı tahrik ederek şehid ettirmişlerdir. Mir Hamze, o vakit dokuz aylık idi.

Emir Paşanın babası Seyyid Riza ve cedleri ulemadan idiler. Rüknüddin Paşaya devletce mukataat ve arazi ve mirimiranlık rütbesi verildi. Büyük cedleri Şeyh Seyyid Muhammed Şemsüddin Akabali, Medinei Münevere'den Karabağ vilâyetine hicretle Çiçimli karyesinde tavattun eyledi.

Ruslar Dağistan'da nüfuz sahibi olan meşayih ve ulemadan tevehhuş ve adî vesilelerle nefyetmekte olduklarından Mir Hamze, mürşidile Sıvas'a hicret ve birkaç sene ikamet eylediler. Daha sonra Amasya'ya geldiler.

Mir Hamze, mürşidinin iznile Konya'ya gitti. Türbei Mevlânade erbain çıkardıktan sonra Mekkei Mükerreme ve Medinei Münevvere'ye azimet etti. Revzai Mütahhara civarı saadet medarında da bir erbain çıkarınağa muvaffak oldu. Şam ve Kudüs'i de ziyaretle Amasya'ya döndü. Bir sene daha mürşidine hizmet ettikden sonra hilâfet aldı. Bürde'ye ve Perküşa'da giderek marifet ve tarikat neşreyledi.

Kırım muharebesinde birçok mücahidle hafiyyen Kars tarafına geçerek devlet ordusuna iltihak etti. Muharebeden sonra Erzurum'da Bakırcı mahallesi camiinin dershanesinde üç sene oturdu. Devlet tarafından "500" kuruş maaş tahsis olundu.

Erzurum'dan İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Amasya'ya ve Erzurum'a gitti. Zevcesile oğlu Siracüddini memleketinden getirtti. 1865 [1282 H.] de Amasya'da tevattun etti. Müracaat eden erbabı marifete tefsir ve hadis tedris ve tarikat ve hakikat talim eyledi.

¹ Esbak sadrıâzam Şirvani zâde Mehmed Rüşdî Paşanın babasıdır. Her türlü mânasile mürşidi. kâmil bir merdi fazıl idi. قدس حرم

Amasya müftisi Hacı İsa Efendi, müftilikten istifa ve kendine inabe etdi. Bilâhare araları açıldı. Erbabı garaz ve hased "başında cemiyeti kübra vardır, huruc edecektir" yolunda gamz etmeleri üzerine Amasya'dan başka mahalde ikameti tebliğ olundu. Harput'ı ihtiyar etti. "1500" kuruş maaş tahsis kılındı.

1886 [Muharrem 1304] de Harput'da vefat etdi. Nâşı Amasya'ya nakledildi. Bayezid Paşa mahallesinde ihzar olunan kabre defnolundu. Müridan ve muhibbanının ianesi ve amcasının oğlu Mir Hasan Efendinin¹ nezareti ile türbe ve yanına cami yapıldı.

*

Merhumun eserleri:

"Fütuhatı Mekkiye" ye tavzihat, Farisî ve Türkce divani eş'ar, Nigârname.

Türkce divan [1301 H.] de İstanbul'da basıldı. Vefatından birkaç gün evvel "Hatimei Seyyid Nigârî - Tahdisiye" nâmile bir manzume yazdı. Rivayet olunduğuna göre ekseren Mesnevii Mevlâna'yı, Molla Cami, Hâfız Şirazî ve Füzuli divanlarını mütalea etmekle safayab olurmuş. Eserlerinde Füzuli izleri pek açık görünmektedir.

Kendine rafz isnad eylediklerinde bu beyti okumuştur:

"Hariciyim sevmesem damadını, Peygamberin Rafızıyım farkedersem Haydarı Faruktan".

Mir Hamze merhum, Karabağ hanedanından Nigâr [Hanım] namında aşkı ilâhî ile mahvi vücud etmiş olan muhterem bir kadını âlem menamda gördü, âşık oldu. O vakit kendi, dokuz yaşında idi. On sene sonra tahsili ilm için Şirvan'a giderken Nigârhanede bir gün müsafir oldu. Nigâr "gördüğün rüya hatırında mıdır" demesile ikisi de cezbenâk oldu. Tahsilden sonra aşkı mecazî, aşkı hakikiye inkılâb etdi. Terakkii maneviye sebeb olduğundan dolayı "Nigârî" mahlâsını aldı.

Mir Hasan [Efendi] merhum, bana gönderdiği bir mektubda diyor ki:

"Şeyh Hamze هدس حره kutbülarifîn, zülcenaheyn bir zâtı âli sıfat idi. Ülemayı zahirin itiraz etmedikleri bir ehlullah yoktur."

Mürşidi mükerremi buyumuş ki:

"Mir Hamze; aşkı ilâhî ile mahvi vücud etmişdir. Anın mürşidi aşktır."

¹ Ulema ve hükemanın eazımından bir seyyidi âli kadir idi. Babam Mehmed Emin Paşa merhumun Amasya mutasarırflığında bulunduğu esnada mükerreren ziyareti ulyalarile müşerref ve iltifat seniyelerine nailiyetle mübahi olmuşdum. Bilâhare muhabereye devam ve kemalâtı efdalânelerinden istifaze etmişdim [Vefatı 1 receb 1323].

Merzifon'lu muallim Cudi [Efendi] merhumun "Hilyetüşşeyh Mir Hamze Nigârî «عليه unvanile yazub bana ihda eylediği manzume:

Nigârî pak meşreb muhterem bir seyhü sairdi Münevver kalbü sima sülever bir sem'i nairdi Reşikulkaddü tam endamii azaü meşairdi Nisabı ahseni takvim neyse öyle bahirdi Büyük çesmani kudretden mükahhal ayni sahirdi Mehasin muntazamdı tabesürre nur nasirdi Büyükdü saribi mesrebce bir Haydar measirdi Libası haşmeti şahane kıyınetdarii tahirdi Yürürken sektesiz bir cuyi câri, mürgi tairdi Gözümle gördüm aşkullalı her muyinde fairdi Gören meczub olub fevvarasinde berki dairdi Cünun iklimine malikdi ol âlemde sairdi Tasavvuf, tal's safi menbainden öyle sadışdı Kelâmü şer'ü hikmet fıkhü tıbbü şiire kadirdi Zühurı gün gibi envar bahşayi mezahirdi Hülâsa bir vücudi pür kemal üstadı mahirdi Büyük bir feyize mazhar olduğu halinde zahirdi

Okurdu şi'rini İran edası bir yanık sesle Temas eylerdi ruha nağmesi bir emlesi mesle Lebinde savtı giryan handeden hos askı enfesle O ağlardı ben ağlardım ki aşk ağlardı herkesle Sevabit cümleten sevvar olub cerhi müsemmesle Olurdu meclisi bir asüman hannesle kennesle Vücudi Turi Sinave dönerdi narı akdesle Yakardı masıvayı kaydı yokdu har ile hasle Uçardı aşk ile hem bâl olurdu çerhı atlasle Hümayı aşk idi konmazdı hake zagu kerkesle Gönül beslersen ağuşunda öyle bir hüma besle Değişme piri mahbubı hezaran şuhı nevresle Tevella vu vela vacibdir Ahmedden gelen nesle Füvuzi ruma tasdı kalmadı Lezkile Cerkesle Gelir mi vasfı tadade muasserle muhammesle Hülâsa bir vücudi pür kemal üstadı mahirdi Büyük bir feyize mazhar olduğu halinde zahirdi

Ne enfası mesiha verdi ne hızrı nihan verdi Bu mürde cisme feyzi askı ol ruhi revan verdi Hararet verdi evvel sonra camı cavıdan verdi O verdikce biz içdik bizler içdikce heman verdi Cünunu cezbesi hurşid veş afaka şan verdi Niçe amâlara ol bi nişandan çok nişan verdi Niçe habı giran ashabını muhrik ezan verdi Çıkardı tilkiyi inden nefesle bir duman verdi

 $\bigcirc$

Hafifülmağz olan sofilere ritli giran verdi Fezayı kerbelâye aşk ile meyli inan verdi Yüzün Allaha döndürdü iki dünyaye yan verdi Nesi varsa soyundu piri aşka ermağan verdi Nigârî akibet Ali Aba uğrunda can verdi Hulâsa bir vücudi pür kemal üstadı mahirdi Büyük bir feyize mazhar olduğu halinde zahirdi

**

GAZEL

Canibi Hakdan müsellemdir dila hizmet sana Âlemi darevinde vetmez mi bu nimet sana Odlâra düşdün demadem ah, bir ah etmedin Aşikâradır ki irmiş bir nefes himmet sana Muğlarin öpdün ayağın secde kıldın bütlere Serfiraz oldun kılur her badekes hünnet sana Cenk çaldın, cam çekdin, bâde içdin her ne var Kıldın Allah aşkına olsun halâl işret sana Kahirdendir sanına eltafı hüdadır sükr kıl Her zeman bir mehlikaye ibtilâ kısmet sana Terki seyr et gayirden kes ihtilâtı ey mürgi dil Bes değil mi fikri gül ruhsar ile suhbet sana Nola Eflâtun, Aristo senden ister bir kemal Öğredübdür gamzei dildar kim hikmet sana Terki tecrid eyleyüb kıldın fena mülkün vatan Besdir ey miri nigârî bakı bu devlet sana

Şem'i ruhsarınle oynar dembedem pervaneler Şevki lâlinle döner şamü seher peymaneler Geh derü divare yüz sürter gehi eyler sücud Başka hale girmiş imdi başkadır mestaneler Kıl temaşayı kemâlin seyr kıl, gel subhü şam Gör ne hal ile sever, ister seni divaneler Serhoş olmuş badei lâlinle çalmış taşlara Tişeler aşkın yolunda can veren merdaneler Vâr bihad yareler bağrımda feryad eylerim Sancılub her bir telinden dembedem sad şaneler Öyle hoş halim ki halimden bulub keyfiyetin Badeden geçmiş kamu kim boş kalub meyhaneler Hahişin mikdarı ey erbabı dil cem eyle kim Madini esrardır tab'ım, saçar dürdaneler Sensin ey Seyyid Nigârî şehrei şehri cünun Ruyi âlemde ki senden başka yok efsaneler

NİHAD

Nihad [Bey], Şerif Paşa¹ Zâde şair Said Siret Beyin² oğludur. 1799 [1214 H.] de doğdu.

Bir müddet divanı hümayun kalemine devam etti. Meclisine müdavim ve iltifatına nail olduğu Keçeci Zâde İzzet Molla³'dan pek çok istifade etdi. Molla, "Mihnetkeşan" da,

"O şeb anda kalmağı cezmeyledim Nihadım yanımda beraber idi* Şerifi vezirane odur hafid Pür etmişdi germabeyi suhbeti Varub doğru hamamma azmeyledim Refikim fakat ol hünerver idi Karındaşımdır o necli said Bir iş mi yanında şeker şerbeti⁵

diyor.

Molla'nın, Nihad hakkındaki teveccüh ve mahabbetine şu fıkra da şehadet ediyor:

Molla, İkbal demlerinde evine gidenleri, uzun müddet beklettikten sonra görüştüğü halde Nihad gittikce don ile selâmlığa koşarmış. Refikası "Canım efendim, büyük âdemler geldiği vakit selâmlığa bir saat sonra çıkıyorsunuz. Nihad Bey gelince

¹ Habeş ve Cidde valisi iken 1802 [1217 H.] de vefat etdi. Onun babası İstanbul sakinlerinden Zaim Ali Ağa, onun da babası Amasya nakibüleşraf kaymakamı mevaliden Zana'lı zâde Esseyid
Şerif Mehmed Efendidir. Mütercim Asım, tarihinin basılmayan kısımında* Şerif Paşa haldında
diyor ki: "... Umurunda müseyyib, lâkayd ve rindane meşreb ve idarei dairesinde in'idamı melekei
tasarruf ile daima zahmetkeş ve muazzeb olduğu zeban zedei erbabı rüteb ise de hidematı devletde
sıdku iştikameti mücerreb, kârgüzar, umurdide, mizac âşına, hoşlika, beşuş ve küşade ruy, bezle
ve lâtifeye mail, şirin zeban, hoş ülfet, nazük suhbet, dil azarlıkdan müctenib, rakikulkalıb, leyyinüccanib, cevvad ve mün'âm ve bezlü infakla mahbubı kulubı âm, kâtibane sebki inşaya kudreti ve
ehli hünere tevkir ve mahabbeti berkemal idi".

² Mekkei Mükerreme mevleviyetinden mazulen 1830 [1246 H.] de vefat etdi.

³ Tercemei hali 723 üncü sahifededir.

Meşhur adamlar" da "İzzet Molla Keşan'a sürüldüğü zeman Nihad Bey de beraber gönderilmişdi" deniliyor. "Beraber" oldukları yer, hamamdır, menfa değildir. Nihad, bir yere nefyolunmadı.

⁵ O esnada Molla "38" ve Nihad "24" yaşında idi.

⁶ Fıkrayı Nihaddan naklen Hersekli merhum söyledi ve Mollanın ekseren haremde — gecelik elbisesi demek olan — don ile oturduğunu ilâve eyledi.

donla koşuyorsunuz" der. Molla, "A hanım, Nihad'ın nasıl zarif bir herif olduğunu bilsen sen donsuz koşarsın" cevabını verir.

Nihad'da, gördüğü büyük âdemlerden birinin İzzet Molla, diğerinin Mısır valisi İbrahim Paşa olduğunu Hersek'li Ârif Hikmet merhuma söylemiş.

1831 [1247 H.] de Mısır'a gitdi¹. Büyük babası Şerif Paşa, Mısır defterdarlığında bulunduğundan Nihad'ın ve babasının Mısır'a münasibeti, o zemandan başlamıştır.

Mısır valisi Mehmed Ali Paşanın iltifatına nail oldu. Kâtib tâyin olundu. Geceleri Mehmed Ali ve İbrahim Paşaların meclisinde bulunarak güzel fıkralar, hikâyeler naklederdi.

Bilâhare kâtiblikten çekildi. Nedimlikte devam etti.

1841 [1257 H.] de Mekkei Mükerreme'ye gitti. Bir müddet mücavir olduktan sonra Mısır'a döndü. 1844 [1260 H.] de İstanbul'a geldi. Mustafa Reşid Paşanın himmetile saniye rütbesi tevcih ve Ziraat ve Nafia Meclisi Âzalığına tâyin kılındı. Hersekli Ârif Hikmet merhumun rivayetine göre Mısır'dan her ay "5000" kuruş tekaüd ve âzalıkdan da yine o mikdar maaşı olduğu halde "Horosnâme" sinin naklolunan beyitlerinde memuriyet maaşının azlığından ve zaruretinden şikâyet etmektedir:

"Bu kadar fehmii kemal ile beni adem iken Bir takım bellilerin olmus iken malûmu Bir zeman fakr ile anlar idi ahbabi fakir Beni divane kıvas evlediler zannederim Nazm, akl ile olur, olmuş olaydım mecnun Delidir akili her kim deli zanneyier ise O kadar akçesi çok medisi devlet var iken Meclisi Nafta namında kalilünnef'a Öyle meclis ki iki nam ile meshuru benam Nef'i bir mertebe kins hastai bi can oldum Bir ziraat ki beni habbeye mühtac etdi Hüner erbabini tahkire dönerken gerdun Neme lazım benim ihsanı felek pir oldum Beni mi sad edecek istediğim gibi felek Görmedim lutfüne mazharı sahib ihsai Seni medh eylerim ey dîki keremkâr ki sen Sayei ziri cenahında tavuklar şadan Söz temam oldu Nihad eyleme ıtnabı sühan Yaşa öt haşre kadar bu kümesi dünyada

Ac mühtac koyub anmadı kat'a kürema Bilerek etmediler bana mürüvvet asla Sansalar åkil ederler mi idi böyle fida Sonradan zengin olub ekseri oldu Paşa Bu kadar şiiri nasıl eyler idim ben inşa Bu meseldir ki sansur âkili mecnun budala Bu fakiri birine görmediler hiç reva Cok keremlerle beni etdiler ahır aza Bir adı Nafıadır biri Ziraat hâlâ Kösesinde ederim derde düşüb vaveylâ Parasi nane yetişmez ki ona ruha gıza Ben gibi pîre mi ikram edecek çerhi düta Lûtfün ümmid ile gayri çekemem taze eda Niceyi hüzne düçar eyleyüb etmişken eza Anları medh edemem anlar iken zemme seza Var iken fakrın edersin yine lûtfün icra Sendedir lûtfü kerem, sendedir ihsanü seha Dîke bu beyti zebanı kalem olsun gûya Cinsi sansarı felek eylemesün sana belâ"

Molla'nın Sıvas'a nef'inden sonra Nihad, — enisü celisi olmasından dolayı — kendi hakkında da eseri gadab duhûr edeceğinden korkarak Mısıra savuşduğunu; Arif Hikmet merhum söyledise de Mollanın nefyi ile Nihadın savuşması arasında üç sene vardır. Nefi esnasında telâş etmeyüb de aradan o kadar zeman geçdikden sonra korkub kaçması şayanı nazardır.

Muahharen âzalıktan tekaüd edildi. Takriben 1869, 1870 [1286, 1287 H.] de Kanlıca'da vefat etdi. Kanlıca'da Fıstıklı'da Şeyh Ata Efendi dergâhı kapısının sol tarafına defnolundu.

İki kızı olduğu mervidir. Küçük kardeşi Vezir Mehmed Şerif Paşa, Mısır'da reisi nüzzar oldu. 1886 [1303 H.] de vefat etti. Diğer kardeşi şair Tevfika Nesiba Hanımdır.

Ziya Molla dedi ki:

"Nihad Bey, gayet kerihülmanzar, seyrek sakallı, üstü başı pis idi. Son zemanlarında pire tersile mülevves don ve gömlek, üstüne kirli bir palto giyip bir mendille belinden bağlardı. Bir tarafında ördek, bir tarafında enfiye kâsesi dururdu. Yanına kim gelirse gelsin ördeğine işer, enfiyesini çekerdi. Ziyaretine gelenleri, bazan — pencereden başını çıkarıp — "Bey burada yoktur" diye defederdi. Fevkalâde sahi olduğundan herkese mutlaka bir şey verirdi. Vefatından on beş gün evvel bedestandan veresiye beş liraya bir keçe, bir de tunc mangal almış, ehibbasından birine ihda etmiş. Vefatından sonı a bedestanlı ikamei dâva ederek keçe ile mangalı ihda olunan zatdan istirdad etdi. Ömrünün sonlarında zaruret ve sefalete oğradı. Kanlıca'da — müsteciren — oturduğu evde vefat etdi."

Ârif Hikmet dedi ki:

"Nihad Bey, mavi gözlü, çil yüzlü, sarı kır sakallı, kısaca boylu, büyük başlı idi. Pek çirkin değildi. Hicaz'a azimetinde tevbe ve istiğfar ederek bir daha âlemi âba dalmadı. Madamelömür namaz ve niyazını terk etmedi. Ekseren inziva ederdi. Bazan ikindiden evvel biraz dolaşarak evine girerdi. Gayet sahi idi. Herkese bir şey vermek itiyadında olduğundan ailesi, yanında kıymetdar bir şey bulundurmamağa dikkat ederlerdi. Hattâ bana da birkaç defa kitab ve kalemtraş verdi. Rivayeti vakıanın aksine olarak pek temiz ve pek mütekebbir idi. Pis yerlere oturmaz ve kimseye baş eğmezdi. Ekseri ekâbiri tezyif ile hecivden hali kalmazdı".

Nihad'ın meclisine devam edenlerden ve "Ceridei Havadis" in en eski muharrirlerinden Ahmed Zarifi [Bey] dedi ki:

"Nihad Bey, âlim idi. İdaresi son derece müşkil idi. Sokakta beraber giderken arkasında kalsam, "sen uşak mısın ki arkadan geliyorsun", yanı sıra gitsem "sinnen ve fazlen senden büyük âdemlerle var iken beraber gidiyorsun" diye söylenirdi.

Vaktile Nihad hakkında tahkikat icra etmek üzere Kanlıcaya gitdiğimde iskele civarında bir kahvehanede tesadüf etdiğim sarıklı ve üstü başı temiz bir zatdan Nihadın kabrinin nerede olduğunu sordum. O zat, eski aşına gibi iltifat gösterdi. Bazı malûmat verdi. Kabrine taş dikilmediğini anlatdı. Kendinin, ders vekili Yahya Efendi zade Kanlıca sakinlerinden ve esbak Mısır mollalarından Ziya Molla olduğunu söyledi. Allah rahınet eylesün.

Fatin, tezkiresinde diyor ki:

"Sığar ve kibardan kendusile ülfet ve ihtilât etmiş ve belki kazaen bir mahalde kenduye âşinalık eylemiş olanlardan bir nevi heciv ve zemmine veyahud bir suretle şeameti kademine oğramamış ferdi aferide kalmamıştır. Binaenaleyh « سنان تراه » kelâmı, zamimei tercemei hali melâmet encamı kılınmışdır."

Nihad, Fatin'in bu sözlerini okur. Bir zeman sonra Ârif Hikmet'e "Benim ebced hisabile iştigalim yok. Lâkin "Fatin" ile "ahmak" ın adedce müsavi geldiği hatırıma geliyor" der. Fatin'i, âşinalarına sordukca "O zavailıyı gördüğünüz var mı? O, zavallı, bir ahmak âdemdir" dermiş.

Çaylak Tevfik [Efendi], "Hazinei Letaif" de diyor ki:

"Nihad Bey, "Mısır'lı Nihad Bey" demekle meşhur, âteş zeban bir şair idi. Hayatında âzarı lisanına oğramadık kimse kalınamışdır. Hattâ Fatin merhum, mirimumaileyhin tercemei hali zeyline « . . . » meselini sıfatı kâşifei hali olmak üzere kaydetmişdir ki bundan, en ziyade kendisinin âzürdei lisanı olduğu anlaşılıyor."

Ali Riza [Bey], "On üçüncü asri hicride İstanbul hayatı" unvanlı mekalesinde diyor ki:

"Nihad Bey, gencliğinden itibaren güzel şiirler söyleyüb fakat bidaası daha ziyade heciv vadisinde idi. Sözünü saklamaz ve kimseden perva etmez ve biraz da hukuk tanımaz olduğundan büyükler, dilinden korkarlardı. Reşid Paşa merhum, Nihad Beye çok yüz verirdi. Âli Paşa da ruyi iltifat gösterirdi. Fakat Fuad Paşa, pederile olan dostluğuna rağmen pek o kadar iplemezdi".

Esbak Dahiliye Nâzırı Said [Efendi] den menkuldür ki:

O zemanın büyükleri, Nihad'ın lisanından korkarlardı. Kendi de bunu bildiğinden onları hecvetmekten çekinmezdi. Sözlerine yalnız Fuad Paşa, ehemmiyet vermezdi. Onun hakkında da "Anı üç mazmaza etmez taharet" mısraını söylediğinden Fuad Paşa, "on üç yıldır cenabettir cenabet" mısraını ilâve etmişdir. Nihad, Paşanın müteessir olmadığını ve olmıyacağını anlıyarak onu hecvetmekten vazgeçmiştir. Reşid Paşanın lûtuf ve iltifatını gördüğü halde onu da hecvetmekten sakınmamıştır. Paşanın vefatından sonra mezar taşının somakiden mi, yahud mermerden mi yaptırılmasından bahsolunduğu sırada Nihad "biraz pahalı olur emma cehennem taşından yapılması münasibdir" demiştir.

Ben de derim ki: Bu söz "Geldi kafiye, gitti safiye" meselinden ziyade Nihad'ın bednihad olmasından tevellüd etmiştir.

Meclisi Vâlâ âzasının tenkihinde Nihad, şu kıt'ayı söylemişdir:

"Mecalisde misâli lâhmi zaid Nice mümsik¹ zevat olmusdu calis Bihakkı muktedayi ehli sünnet1 Kesildi fazlai âzayı meclis2"

Ricali mümtazeden birinin - sadaret müsteşarı iken - dört imza ile verilen bir arzuhalin arkasına "Dört neferi merkumlar" yazdığını Nihad işidince şu kıt'ayı yazmıştır:

> "Öyle cahilsin ki echeller seni techil eder Hep sana mechuldür âlemdeki malûmlar Cümle ashabı mesalihle beraber davera³ Ananı ..... senin ol dört nefer merkumlar"

> > Ş

Sadrı esbak Hüsrev Paşa hakkında şu kıt'ayı yazmıştır:

Kocamışsın koca Hüsrev Paşa Ümmi dünyada seninçün derler Karı gibi koca Hüsrev Paşa

Kocadikca hoca Hüsrev Paşa

δ

Rumeli kadıaskerlerinden Keçecizâde Abdülhalim Efendi⁴ hakkında bu beyti söylemiştir:

> "Ne mevali, ne müderris ne zaim isterler Ehli duzah Keçecizâde Halim isterler"

- ³ Bir mecmuada "biraz mümsik" ve "behükmi muktezayı Şer'i Ahmed" suretinde mukayyeddir.
- ² Merhum Ali Fuad [Bey], bir makalede bu kıt'anın ikinci mısramı "Niçe mümsik Nihad olmuşdu calis" şeklinde yazdıkdan sonra "Kıt'a "Nihad" lâfzından dolayı Nihada isnad olunarak meclisi valâya celb ile isticvab edildikde "bu kıt'a, benim olsa kendim neşrederdim" diye inkâr etdiğini" Süleyman Nazifden naklen söylemekde ise de gördüğümüz mecmualarda Nihad Bey namına mukayyed olan bu kıt'ada "niçe" yahud "biraz" kelimeler, vardır. "Nihad" kelimesi yokdur. Nazif merhum "bu söz benim olsa kendim nesrederdim" kabilinden olan sözleri başka maddelerde de söylerdi.

Hattâ — kendi nankörlüğünden göz yu:nub bana siddeti lisan isnad eden — müteveffa bir şairle Nazif merhumdan birinin, "Mahmud Kemali, Saray burnun, ikame etmeli, söyletmeli. Şemsipaşa cihetine de birkaç batarya top dizmeli, bombardiman etdirmeli. Şübhe yok ki birkaç dakika sonra topların sesi kesilit" dediğinden bahsetdiğiinde Nazif "O sözü ben söylemedim. Fakat söyleyen şair, müsaade etse bilâtereddüd altına imzamı koyarım" demişdi.

- 3 Bu mısra, Nihadın değildir. Sultan Abdülâziz merhumun baş məbeyincilerinden Fuad Beyin nedimi — eski Dahiliye kalemi ketebesinden — Halim Efendi, kıt'ayı Reşad Faik Beye okurken üçüncü mısraı tahattur edemediğini söylemiş. Reşad merhum, bilâhare kıt'anın üç mısraını bir meclisde' okuduğu sırada orada bulunan Eşref, irticalen bu mısraı becermiş.
  - ⁴ İzzet Molla'nın kız kardeşinin oğludur. 8 şevval 1268 de vefat etdi. Zurafadan idi.

Şu yola da mukabele edilmiştir:

"Ne mugayre, ne ebucehli leim isterler" Suyi duzahda Nihad gibi sakim isterler"

*

Nihad'ın "58" küçük sahifeden ibaret olan gazelleri basılmıştır. Hangi tarihde, hangi matbaada basıldığı gösterilmemiştir.

Bir araya toplanmıyan hecviyelerinden ve basılmıyan manzumelerinden bazılarını gördüm. Manzumelerini kaydetmek itiyadında olmadığını Hersek'li merhum söylerdi. Bir gazelinde:

"Nola eş'arımı fehmetmese her kimse Nihad Tab'ı dûn anlıyamaz rütbei kadri sühanim"

diyorsa da "fehm" edebilenler ve "tabı dûn" olmayanlar, eserleri içinde hakikaten şiir denilebilecek söze tesadüf edemezler.

"Cüz'i eş'arımla makbuli sühandanım Nihad Nazmı divanı hünerde mısraı bercesteyim"

sözü de iddiayı mücerredden ibarettir.

Hecviyelerinden görebildiğim parçalar da o vadideki şühretile mütenasib değildir. Bunların en iyisi, yukarıya yazılan 'mecalisde..." ve "öyle cahilsinki..." kıt'alarıdır.

Kübera ve ehibba meclislerinde güzel fıkralar, hikâyeler nakletmek ve nüktedanlık, hazır cevablık, bezlegûluk ile huzzare neşve vererek nedim unvanını ihraz eylemiştir. Nedimliği, şairliğine faiktir. Fakat nükteleri de, hecviyeleri gibi pek değerli şeyler değildi. Biraz zarafetten, biraz da edebiyattan nasibi olan erbabı zekâ, o nükteleri, hattâ daha ince, daha zarif ve lâtif surette ibda edebilir.

Kendine mülâki olanlar:

"Fakirlerle nişinim Nihad hanemde Vezirlerle oturmakdan itdi gönlüm iba² § Serfüruyi çerh idub el açmadım dergâhına İzzet ümmid eyleyüb zilletle pabus olmadım § Dehri denide mansıb ü mal istemem Nihad Sermaye eyledim hünerim³ kendi kendime"

Beyitlerinin kısmen nefselemre muvafık olduğunu söylediler.

Beyit, Abdülhalim Efendinin mi, başkasının midir, bilmiyorum.

² Bu beyit, "Kibardan iba eyleyüb Nihad âhir Fakirlerle nişinim fakir hanemde" suretinde de mukayyeddir.

⁸ Lâtife: "Dan dünyada yegâne hünerim Hecv ile herkesi ürkütmekdir".

Nihad [Bey] e aid bazı fıkralar:

Sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşa merhum, Mısır'a giderken Fuad Paşa, — Kanlıca'da komşusu olan — Nihad'ı alıp birlikte teşyi ederler. Vedâ esnasında Kâmil Paşa, Nihad'a "Mısır'dan sana ne getireyim?" der. Nihad "Kanlıca'nın tepesindeki Mihrabad mevkii, gayet lâtif bir nüzhetgâh ise de oraya araba çıkmıyor. Buranın beygirlerile de ben çıkamıyorum. Bir Mısır merkebi ihsan buyurulursa minnetdar olurum" cevabını yerir.

Paşanın avdetinde — yine Fuad Paşa ile birlikte — hoşamedî resmini ifaya giderler. Asrının en büyük zurefasından olan paşa, — Nihad'ı söyletmek maksadile — "Nihad Bey, benden eşek istemiştin. Nasılsa unutmuşum. Şimdi seni gördüm de hatırıma geldi" der. Nihad'da "Ne beis var, efendimiz avdet buyurdunuz ya" cevabını verir.²

Ş

Nihad, bir akşam Yusüf Kâmil Paşanın konağına gider. Vükelâdan bazıları da gelir. Paşa, Nihad'ı dalgın gördüğünden sebebini sorar. Nihad, "Efendimiz, kış geldi. Hâlâ odun, kömür ve çoluk çocuğa kışlık tedarük edemedim. Bu hal ile insanda neşve olur mu?" der. Paşa "Hele şu düşündüğün şeye bak. Kethudaya söylerim, yarın hepsini gönderir" demesile Nihad, teşekkür eder ve güzel fıkralar ve nüktelerle huzzarı zevklendirir.

Gece konakta yatar. Ertesi sabah kethudaya yanaşup o yolda bir emir almadığını öğrenince paşaya gider, akşamki vadini ihtar eder. Paşa — tuhaf bir söz söyletüb eğlenmek için — "canım, akşam öyle bir haltettik, gerçek sen sanmışsın" demesile Nihad, "o haltı akşam etmediniz, şimdi ediyorsunuz" cevabını verir. Paşayı güldürür. Akşam üstü evine gidince istediği şeylerin fazlasile gelmiş olduğunu görür.

§

Yusiif Kâmil Paşa, "Sen herkese pezevenk diyormuşsun, bana da diyemezsin ya" der. Nihad, « استغفر الله efendimiz hakkında öyle bir söz söylemek haddim

² Bu fıkrayı nakleden Arif Hikmet "İrfan Paşa" dan işitdim" demişdi. İhtimal ki Nihad, Kâmil Paşaya verdiği cevabı — hazır cevablılığına, nüktedanlığına delil olmak üzre — aşinalarına o suretle nakleylemişdir. Yahud İrfan Paşa, gayet müstehzi bir adem olduğundan belki fıkrayı bu şekle koymuşdur. Yahud Nihad, o sözü, Paşaya aynen söylemişdir.

Doktor Namık Paşa merhum da fıkrayı şöyle anlatdı: Nüdemanın meşhurlarından Hafız Ömer Efendi, Kanlıcada Yusüf Cemil Efendinin köşkünde müsteciren oturduğu esnada Kâmil Paşa, oraya nasıl çıkdığını sorduktan sonra "Sana bir Mısır merkebi göndereyim. Mısır merkebleri yokuşa pek kolay çıkar" der. Nasılsa unudur, vadini ifa etmez. Bir zeman sonra Hafız Ömer, Paşaya — bir münasib zemin bularak — "Efendimizi gördükce — vaid buyurulan — Mısır merkebi hatırıma geliyor" der. Bu fıkra, Nihade aid fıkradan mukrebes ve Hafız Ömere müsned olsa gerekdir.

^{*} Terceniei hali 705 inci sahifededir,

mi?» cevabını verir. Birkaç gün sonra paşa, başının ağrısından bahsetmesile Nihad, "Şakaklarınıza iki boynuz çekdirilse faidesi olur" der. Paşa, maksadı teferrüsle güler.

Bu fıkra, şu yolda da menkuldür:

Mehmed Ali Paşa, bir gün baş ağrısından şikâyet etmesile Nihad, iki elile başının iki tarafını göstererek, "Şöyle iki boynuz çekdirmeli" der.

Š

Mehmed Ali Paşa, Mısır'da sıcak bir günde nedimlerile diğer söz söyler veanlar bendelerine işret bezmi tertib etdirir. "Birer beyit söyleyiniz de öyle içiniz" der. İçlerinden biri biraz düşündükden sonra,

> "Zehrolsa da elbet içeriz verdiği âbı Tek düşmiyelim pîri muganın nazarından"

beytini irad eder. Paşa, Nihad'e fanileden gayet dar bir kisve giydirmiş olduğundan biçare âdem, hararetin şiddetinden ve kisvenin kasvetinden bihuş bir hale gelmişiken paşa, "sen de bir beyit söyle" diye icbar etmesile,

"Giydirse de elbet giyeriz cildi yilani Tek düşmiyelim şahmeranın nazarından"

beytini söyler.

Ş

Nihad, Mısır'da bulunduğu esnada bir gün İbrahim Paşa, "Müddeti ömründe yediğin .... kların en büyüğü hangisidir" der. O da "darılmazsanız söylerim" diyüb darılmıyacağına dair teminat aldıkdan sonra der ki:

"Müddeti ömrümde pek çok.......k yedim. Bunların en büyüklerinden biri. İstanbul gibi cennetden farkı olmıyan bir memleketi bırakub cehenneme benziyen böyle .... k bir yere gelişim, ikincisi İstanbul'da birtakım zurefayı terk ile senin gibi kalın kafalı bir serhoşa dalkavuk oluşum, üçüncüsii de ...."

Bu fıkrayı nakleden mabeyin kâtiblerinden reji komiseri Nuri Bey merhum, üçüncüyü unuttuğunu söyledi Üçüncü, şübhe yok ki diğerlerinden daha hoşdur.

§

İbrahim Paşa, bir münasibetle "Nihad, ben unuttuğum şeyleri helâda hatırlarım, acaba nedendir" demesile, Nihad "Navarin de¹ aklınız .... kunuza karışdı daz ondandır" cevabını verir.

§

¹ Ibrahim Paşa, Navarin vak'asında Mora seraskeri idi.

Nihad, bir gün Mustafa Reşid Paşa ile Boğaziçi'ne giderken paşa, "Garib şey bir zemandanberi bana nisyan ârız oldu. Her şeyi unutuyorum" der. Nihad, "Bunu ben de tasdik ederim. Hattâ din ve imanınızı da Londra'da unutdunuz" diye mukabele eder.

.§

Nihad, Mısır Kapı Kethudası Muhtar Beyin evinde bulunduğu esnada aşcılardan şikâyetle çokdanberi iyi yemek yemediğinden kendine güzel yemekler yedirmesini söyler. Muhtar Bey, memnuniyetle kabul eder.

Ârif Hikmet, bir gün Muhtar Beyin ziyaretine gittiğinde Nihad'ın geleceğini anlar. Biraz sonra üstünde büyük bir palto, altında keten hırka, bacağında geniş pantolon. ayağında mes olduğu halde Nihad gelir, yemek esnasında der ki:

"Mısır valisi İbrahim Paşa, işrete mübtela olduğundan geceleri birlikde çakar ve gece yarısına doğru yemek yerdik. Paşa, beni lâkırdıya tutardı, yemeğe vakit bulamazdım. Paşanın iltifat ve hürmetine nail olanlardan Hasan Paşa, gayet mütedeyyin ve o nisbetde ekûl olduğundan biz konuşurken yemekleri siler süpürürdü. Bu gidişle daima aç kalacağımı anladığımdan bir gün Paşaya işi anlatarak Hasan Paşaya bir oyun oynıyacağımı söyledim. Nasıl oyun olduğunu sordu. "Canım Paşa hazretleri, efendimizin huyu değişmiş. Fransa'dan bir aşcı getirtmiş. İki üç gündenberi yemekleri o pişiriyor. Emma nasıl pişiriyor biliyor musunuz? Etleri şaraba soktukdan sonra..." diyeceğim, müsaade buyurunuz" dedim. "Herif, sonra bize suizanneder" dedi. "Zaten hüsni zannetdiği var mı" dedim. Paşa, birçok güldükden sonra müsaade etdi. Ertesi gece işret masasından kalkdım. Sofaya çıkdım. Hasan Paşa, yemeğe intizaren dolaşıyordu. Bir yolunu bulub keyfiyeti anlatdım. Âdemceğiz, istiğfar ederek kemâli nefretle oradan çekildi. Ondan sonra yemeğe gelmedi. Ben de istediğim gibi karnımı doyurdum".

Zemanın zurefasından Ârif Efendi¹, Hasan Paşa mütedeyyin olduğu için onu şarabla tebrid ve teb'id buyurmuşsunuz. Onun yerine Kâmil Bey² olsaydı ne buyururdunuz?" demesile, Nihad "Ona da etlerin zemzemle pişirildiğini söylerdim" cevabını verir.

Š

Lebib Efendi3 merhumdan naklen Arif Hikmet söyledi:

Lebib Efendi, bir gün vükelâ vapurunda Nihad'ı görüb yanına oturur. Suhbet esnasında bir gazelini gösterir. Nihad, okudukdan sonra kâğıdı kapar, iade eder. Lebib Efendi "Nasıl Efendim, fena mı?" der. "Nihad "Pek fena" der. Efendi, "Canım efendim, hiç de mânası yok mu?" diye sorunca, beriki "Bir şeyin mânası olmak-

¹ Recai zade Ekrem Bey merhumun amcası ve kayın pederi.

² Boyunun kısalığından dolayı "Mahşer Midillisi" namile yadolunan ve alafrangada en ileri gidenlerden olduğu için mütedeyyinler arasında mat'un olan teşrifat nazın Kâmil Beydir.

³ Tercemei hali 868 inci sahifededir.

la iyi olması icab etmez. Meselâ size "...... yiyorsunuz" desem bu sözün mânası vardır emma iyi bir şey değildir" cevabını verir.

§

Sadrı esbak Mehmed İzzet Paşa, mezalimi sabıkasını unutdurmak için her neden bahsetse "işte abdestimle söylüyorum" dermiş. Bir gün Reşid Paşa ile görüşürken def'atle yine o sözü söyliyerek bir maddeyi temine oğraşdığı sırada orada bulunan Nihad, Reşid Paşaya hitaben "Paşa hazretleri, bu işi abdestile temin etmek istiyorsa da efendimizin cünüblüğü, kendilerinin abdestli bulunmalarından evlâdır" der.

§

Kanlıca'lı Mustafa namında bir kayıkcı varmış. Nihad, nereye gitse onun kayığına binermiş. Kanlıca'dan Balıkpazarı'na çıkub rakı, meze alır, kayığa bırakır, ekseren Gülhane'ye giderek bir büyük ağacın altında otururmuş. Akşama doğru kayığa biner, rakı içerek Kanlıca'ya dönermiş.

Bir akşam yanında Ahmed Zarifi [Bey] olduğu halde işret ederek Rumelihisarı'nda — deli nâmile yâdolunan — İsmet Paşanın yalısının önünden geçerken Paşa pencereden seslenir. Nihad da rakı kadehini gösterir. Paşa "size meze yetişdireyim" diye bir büyük portakal atar. Nihad, mükerreren teşekkür edince Paşa, bir portakal için bu kadar teşekküre lüzum olmadığını söyleyince Nihad, "Delinin âdeti, âdemin başına oturak atmakdır. Zâtıdevletiniz ise portakal atdınız. Nasıl teşekkür etmiyeyim¹" der. "Paşa, "şu pezevengi yakalayın" diye bağırmağa başlar. Kayık indirib arkadan yetişinceye kadar Nihad Kanlıca'yı tutar, evine savuşur.

§

Nakibüleşraf meşhur Tahsin Beyin Kanlıca körfezindeki yalısında Nihad ve Fuad Paşanın oğlu Nâzım [Bey] ve sair zevat otururlar iken Nâzım [Bey] huzzardan tek gözlü bir zatın kim olduğunu yanındakilere mükerreren sorunca Nihad, yüksek sesle "Körfezde kör Tahsin Beyin kör kâhyası" demiş.

§

Nihad, Mısır'da iken kız kardeşini bir şeyhe vermişler. Kadın doğururken şiddetli ıztıraba oğradığından şeyh, boynunu büküb düşünürmüş. Nihad, "Enişte, ne düşünüyorsun; peder merhum, bizim hemşireye "seni eşşekler......" derdi. Şimdi katır doğuruyor da onun için zahmet çekiyor" demiş.

8

¹ Bu cevab, şu şekilde de menkuldür:

[&]quot;Efendimizden memul olan portakal değil, havruz atmakdır. Yapdığınız şey, hilâfı memul olduğu için teşekkür ediyorum".

Vükelâ vapurile Boğaziçi'ne gidilirken bazı zevat, bir münasibetle kıymetli saarlerden bahsederler. "Çingâne" nâmile yâdolunan ricalden biri "Benim de güzel bir saatim var" der. Nihad "Sizinki mutlaka maşalıdır!" cevabını verir.

§

Nihad, lüzumundan fazla olan ceblerinde bir şey arayıp bulamadıkca "Kaşebim kadar param olsaydı" dermiş.

Getirdi başıma gerdun dimem hezar belâ
Ne oldu ise felekde gönülden oldu bana
O bivefadan ümidi vefa ederken dil
Cefaya dûş olub gördü dürlü dürlü cefa
Tabibi candan ederken mahabbeti canan
Bulur mu hasta gönül derdi aşkı yare deva
O mahı vermeden almış iken eder bin cevr
Ne verdi de alamaz bana çerhi minnet edâ
Fakirlerle nişinim Nihad, hanemde
Vezirlerle oturmakdan itdi gönlüm iba

Mesti Elset olan kişi câmı cem istemez
Bezmi şerabı âdem olan âdem istemez
Âşık değildir o ki deva cuyi derd olur
Aşk odur ki yaresine merhem istemez
Dünyavii âhiretten ider çeşmi canı puş
Âlemde aşkı görmüş olan âlem istemez
Can virsem almaz al deyu düşsem ayağına
Bin kerre payü damenini öpsem istemez
Gamnak kılma merhamet eyle Nihadını
Kendi gamı yeter ana, başka gam istemez

KIT'A

Vesahı cürmile alûde isem de faraze. Süstü şu eyler anı âbı kerem ânide İtiraf ehli içün affı cemile ruhsat Kavli racih görünür mezhebi Nümani'de

Bedende kalmadı sıhhat, hücumı illetden: Tabib celbine yok çare derdi kılletden Zelili her cihet oldum kemâli zilletden Bu üç belâ ile düşdüm Nihad izzetden

Sükût edenler olur daima selâmetde Belâye oğrama çok söylemekten olur Cihanda şimdi zarafet müdaheneyle olur Hamakat, olmaza olmaz dimekden olur

Ölmeden ölmüşe döndürdü beni sağ olsun.

Dil karar eyliyemez aşk ideli dilde karar

NIHAD

Halil Nihad, Trabzon'da deniz ticaretile meşgul Hasan [Efendi] nin oğludur. 1880 de Trabzon'da doğdu.

Mahalle sıbyan mektebinde okudu. İki sene İslahhane mektebine, birkaç yıl Askerî Rüşdî'ye, iki sene kadar da Mülkî İdadî'ye devam etti. Daha sonra Fran-

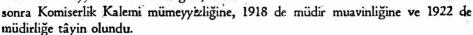
sizca okumak ve Türkce okutmak üzere Frerler mektebinde bulundu. Bir taraftan da Düyuni Umumi'ye İdaresine mülâzimet eyledi. "Forniye" namındaki muallinle karısından da Fransızca ve diğer muallimlerden biraz Gülistan ve Bostan okudu.

"Mahitab" daki "İfadei Hal" isimli manzumede:

> "Umumen şahidim olsun ehali İşitsün devri cümhurun ricali Ne gördüm ezkaza tahsili âlî Ne hattâ görmüşüm tahsili tâlî"

diyor.

1903 te Düyunı Umumi'ye Müskirat Şubesi mübeyyizliği ile İstanbul'a geldi. Todricen terakki ederek Müfettişlik Kalemi kitabetine, Tuz Şubesi mübeyyizliğine, Komiserlik mübeyyiz ve müsevvidliğine, daha

Düyuni Umumî'ye İdaresi'nin ilgasından sonra Osmanlı borçları meselesinin halli için gönderilen heyetle 1925 te Paris'e gitdi.

1927 de Büyük Millet Meclisinin üçüncü devresinde Gümüşhane ve 1931 de dördüncü devrede Trabzon meb'usu oldu.

Meşrutiyetin ilânından sonra gazeteler ve mecmualarla intişar eden manzumeler ve Fransızcadan terceme ettiği parçalar ile edebiyat âleminde tanınmağa başladı.

Son Asır Türk Sairleri — 77 Şairliği, kendine meslek ittihaz etmediği halde isimlerine "Şair" unvanını takan ve taktırmağa çalışanlardan daha şairane, daha üstadane manzumeler yazarak emsâline rüchanını isbat etdi.

Gayet ciddi ve ağır başlı bir zat olduğu halde tabiati, daha ziyade mizaha mail ve o vadide daha ziyade muvaffaktır.

Aruz ve hece vezinlerinde yazdığı manzumeler, her yolda şiir söylemeğe muktedir olduğunu gösteriyor. Tab'ındaki sühulet ise başkaca şayanı nazardır. O, ıkınarak, günlerce deryayı teemmüle dalub çıkarak şiir söyliyenlerden değildir. Bu sebebledir ki manzumeleri nekadar uzun olursa olsun insan, sıkılmaksızın okur, dinler, safayab olur.

En nesis eserlerinden olan "Ağac Kasidesi" birkaç yüz beyitten mürekkeb olduğu halde kemâli lezzetle bir hamlede okunabilir. Bazı şairlerimizin ise on onbeş beytini dinlemeğe zor tahanmül ediyoruz. Dinlerken ruhumuzun kasvetler içinde kaldığını biz saklasak da yüzümüz izhar ediyor.

Üç sene evvel hükûmetimizin miisaadesile Mısır'a, daha sonra Hicaz'a azimetim' vesilesile yazdığı manzume, pek ince nükteleri, pek zarif mazmunları hâvidir. Nekadar sühulet ve sürat ile yazıldığını da her mısra ilân ediyor.

O değerli şairin sükûtı da, kudreti şairanesi gibi meşhurdur. Bir söyler, bin dinler. Ruhı okşayan o güzide şiirlerini galiba kalben okuyor, tasvir etdiği nazar pira levhaları temaşa ediyor da söz söylemeğe imkân bulamıyor. Kalemi gibi dilile de söylese kim bilir ne dilrüba, ne bedi sözler dinlerdik.

Her halde o, kârlıdır ki "Aklı çok olanın, sözü az olur" düsturuna riayet ediyor. Kaşki biz de onun gibi olsak..

"Halili Âli Nihad" nâmile yâdetdiğim bu üstadı edeb, hüsni ahlâkile bütün ehillâsının mahabbet ve hürmetini kazanmışdır. Ulûvvi cenabı, hayırhahlığı kendini tanıyanlarca malûmdur. O, berkese elinden geldiği kadar iyilik etmekle neşvemend olur.

Onun Düyunı Umumiye'deki faziletli arkadaşlarından Kâmil [Bey] merhumun tercemei halinde söylediğim vechile İnkılâbı müteakiben bütün memurlarla beraber açıkda kaldığım esnada — hiçbir talebde bulunmadığım halde — Düyunı Umumiye

O sırada erbabı garazden biri — ne maksada mebni ise — bir gazeteye şu sözleri yazmışdı: "Mahmud Kenal, dün Mısıra girmişdir. Orada kendi sahasında çalışabilecek bir iş atayacak bulamazsa oradan Kudüse gerezektir".

Hakka hamdederim ki ben, memleketimde kanaat ve rahat ile yaşiyan ve hetkesin hürmetine nail olan bir âdemim. Ben, yabancı ellere baş vurub iş aramam. İş, kendi memleketimde beni arar. O fıkrayı yazan kim ise beni, galiba kendi zennetmiş. مكار ياكا را قياس از حود مكر »

² Sahife 797.

idaresinde bir hizmete tâyinime delâlet eyledikden başka o hizmeti kabul etmem için de beni iknaa çalışmışdı.¹

Ben, gödüğümün en küçük bir iyiliği ebediyyen unutmam. Kaşki başkaları da uzutmasa...

ESERLERI

"Sihamı İlham", "Âyinei Devran", "Mahitab" isimli eş'ar me@nualatı basılmıştır. Alfons Dode'nin "Tartarin de Tarescon" namındaki eserini "Taraskon'lu Tartaren" ismile terceme ederek kitab seklinde tabolunmuştur.

Diğer tercemelerinden "Değirmenden Mektublar", Şehbal mecmuasına ve "Küçük Efendi", Vakit gazetesinde tefrika edilmiştir.

Henüz basılmıyan eserleri de vardır.

Kütübhanelere, kitab sahiblerine baş vurarak topliyabildiği eş'ar ile "Nedim" divanını ikmal ve tashih ve "Nedimi Kadîm" in divanile — muhteveyata aid — lûgatce ilâve ederek 1921 de basdırmışdır.

GAZEL

Hak, bir cemal verdi ki ey dilrüba sana Biihtiyar olur dilü can mübtelâ sana

- O dairede baş direktörden kapucıya kadar her ferdden gördüğüm fevkalâde hürmetin hâlâ müteşekbiriyim. İş olmadığı zemanlar yukarıda bahsetdiğim Merdi Kâmil, Halil Nihad, Fazıl Ahmed, Hüseyin Daniş ve Ahmed Haşim gibi en kıymetli edibler ve şairlerle geçen kıymetli anlam unutamıyorum.
  - 2 Halil Nihad, Parisden bana gönderdiği nüshanın başına şu kıt'ayı yazmışdı:

"Kalemim yazdı düşündüklerimi Zatıâlinizi taklid etdim. Susmadım söylemeden son sözümü Açarak ağzımı yumdum gözümü".

Paris 31 Ağustos 1925

Ben de şöyle cevab vermişdim:

"Yazdın evvelce! düşündüklerini Simdi! söyle sözünü varsa... tün Zatı nacizimi taklid etme Susmadın söylemeden son sözünü Açarak ağzını yum da gözünü A gözüm sonra üzersin özünü".

21 Evlül 1925

Halil Nihad, divanın nihayetine dercetdiği makalede "Nedim'in Ayaspaşa'da müverrih Fundıklılı Silâhdar Mehmed Ağanın yanında medfun olduğunu, müverrih İsmet Efendiye atfen söylediğimi yazmışdı. Usküdardaki kabrin — İsmet Efendinin zannı gibi — müderrisinden diğer bir Nedime değil, Ahmed Nedim'e aid olduğuna dair verdiğim malûmatı nasılsa kaydetmemişdi. 14 Temmuz 1932 de intişar eden "Edebiyat gazetesi" ndeki musahabede bu mes'eleden uzun uzadıya bahsetmişdim.

Reftar edince işve vü nazü edâ ile
Eyler niyaz işve vü nazü edâ sana
Ey nevnihal kimseye meyletmedim inan
Cular misâli akdı gönül ibtida sana
Bölsün ikiye cismimi tigi müjen senin
Eylerse başka âşık eğer iktıza sana
Ey mahpare bir gece mihmanım olmadın
Leylü nehar ömrümü ettim fida sana
Bahtimdir eyleyen bana heb bivefaliği
Ey tılı naz yoksa demem biveaf sana
Yazdın Nihad şivei diğerde bir gazel
Yaranı nazm, etse gerek iktida sana

10 Teşrinievvel 1337

Birlikte bir akşam yine mey nuş edelim gel Cular gibi divane olub cuş edelim gel Bir an gamı ferdayı feramuş edelim gel Cular gibi divane olub cuş edelim gel

Ey servirevan eyle hıram ince belinle Devreylesiin ecramı felek heb emelinle Gel sun bana bir camı safa kendi elinle Cular gibi divane olub cuş edelim gel

Ben şevk ile didarını ettikce temaşa Sen göz süzerek eyle benim sabrımı yağma Bir ömre bedel olsun o bir lâhzai sevda Cular gibi divane olub cuş edelim gel

13 Teşrinisâni 1336

Üstadın, hakkımdaki iltifatlarından biri1:

Bir madini kemâlü edebdir zemanede Erbabı ilmü marifetin bihemalidir

⁸ Bu menzume, "Sefinei ebrat" müellifi asfiyadan Hüseyin Vassal merhumun tercennei halime dair "Kemalülkemal" namile yazdığı mufassal esere dercolunmak üzere tanzim edilmiştir. Wedhime teallük etdiği için buraya nakli muvafık değilse de benim mevhum olan kıymetimden ziyade Şaki Ali Nihadın — en büyük kıymet olan — kıymet şinaslığını teyid etdiği cihetle naklinde mahate görmedim.

Bir harf yazsa hamesi, bir nokta koysa ya Însan sanır ki bir güzelin hattu hayâlidir Meyyaldir tabiati mazmunü nükteye Mânayı kali hikmetü irfan mealidir Bezmi edebde kendisi miri kelâm olur Tenşit eden gönülleri şirin makalidir Bazan perii şiire eder atfı iltifat Şairlerin de şairi zi irticalidir Deverane minnet etmedi biran tabiati Nefsi azizi bence gınanın misâlidir Bir hali var ki hak sözü asla esirgemez Meftun eden Nihad'ı da en çok bu halidir Fazlü kemâli zatına hayran büyük küçük İbnülemin zemanının İbnülkemâlidir

7 Teşrinisâni 1340

Hicaz dan avdetimde söylediği manzume:

Maasselâme edilmis Hicaz'dan avdet Ziyaret etmeğe lâkin zeman aman mı verir Gidis değil yalnız ha duyuldu hem de geliş Bu dürlü hacı oluş kâr mı, ya ziyan mı verir Değildi Kâbe'ye niyyet müdebbirane bir is Aceb felek size bir dersi imtihan mı verir Ne mazhariyetiniz var sizin de ey üstad! Aleyhinizde bulunmak hasude san mı verir Nasıl yayıldı haber böyle çarçabuk, bilsen Ki kim verir bunu yaran mı düşmenan mı verir Gâvur bu jurnalı vermekde menfaat görmez Umidi hac ile hicranlı müsliman mı verir Bilinmek elzem olur böyle işde cinsiyet Ne dersiniz acaba bay mı ya bayan mı verir Azimet etdi ve yahud da avdet etdi deyu Cıkub minareye bir kaltaban ezan mı verir O mel'unun vakasından tutub da sormalıvım Ki harcırahı cebinden senin baban mı verir Bu rahı hakda beraber imiş Fuad Semsi Çıkan havadisi bilmem o bed zeban mı verir Su ihtimal ile zihnim karışdı bir müddet Zemane dilberi bir bivefa œvan mı verir

Verub bu jurnalı bilmem ne aldı hane harab O yadigâre bu devlet apartman mi verir Diyordılar ki giderken vapur oturdu şaba Bu bir oğurlu kademden aceb nişan mı verir Nedir alâkası hac etmenin siyasetle Tuhaf haber! bunu Taymis mi yoksa Tan mi verir Benim bu söylenisim hüsni niyetimdendir Mühibbiniz kötü bir şey duyar da yan mı verir Bu volda jurnal edilmek rakibi bedhahin Baharı keyfine endişei hazan mı verir Sunun bunun gibi lâkayd olub nasıl derdim Adam! benim neme lâzım falan fülan mi verir Bu picü tabıma rağmen bir anlasavdım ah O kaltaban mı verir ya bu kaltaban mı verir Efendim, ah bugun böyle bir haber duymak Kararii sabrıma dünyada hiç tuvan mı verir Hicaz'a zâtını isal eden vapur bacası. Bugünkü âteşi âhım kadar duman mı verir Dilerdi vapmavı dil süzinakden taksim Efendi, destime devran bugün keman mı verir Zemini vasfı kemâlinde oynatırdım at Semendi hameye hiç hancılar saman mı verir Nihad! odun gibi sözlerle çam devirme, fakat Nihali siirine benzer bu bir fidan mı verir Adu ne derse desin, âşıkım faziletine Aceb benim gibi herkes yolunda can mı verir Cenabı Âkif'i görmüşsünüz ne mutlu size Huda onun gibi bir yarı mihriban mı verir Tavafe nivetimiz saf âbı zemzemden Gelüb el öpmeğe emma işim zeman mı verir Recayı afederim.. ermeğan ümid etmem "Zemane hacisi yarane ermeğan mı verir."

NIHAD

Ali Nihad Tarlan, Dağıstan'lı Mehmed Nazif [Bey] in oğludur. 1898 de İstanbul'da doğdu.

Babasının Üçüncü Ordu Levazım Bitinci Şube Müdürlüğüne tâyini üzerine Manastır'a gittiler. Orada "Rehberi Maarif" namındaki hususî mektebe ve Askerî Rüşdî'ye ve ordunun Selâniğe naklinde bir Fransız lisesine devam etdi.

Babasının tekaüd edilmesi üzerine İstanbul'a geldiler. "Bürhanı Terakki" mektebine, sonra Vefa İdadî'sine girdi. Sultanî son sınıfda iken umumî harbde mektebden ayrıldı.

Askerlik vazifesini, mülga Harbiye Nezaretinde sahra topcu şubesinde kâtiblik ve Farisî mütercimliği ile ifa etti.

Muahharen imtihan edilerek Vefa sultanî'sinden şehadetnâme aldı. Mülga lisan fakültesine girerek Fransızca ve Fürsce'den mezun oldu. Edebiyat fakültesinden de aliyyüla-

la mezuniyet şehadetnâmesi aldı. Bir sene doktora sınıfında çalışub "Îslâm edebiyatında Leylâ ve Mecnun mesnevisi" adlı tezi yazdı. İlk defa "Edebiyat Doktoru" unvanını ihraz eyledi.

Sultani'lerde ve liselerde Fransızca, Türkce edebiyat ve Farisi muallimliklerinde bulundu. Şimdi üniversite Edebiyat Fakültesi "Metinler şerhi" doçendidir. Terbiyeli, nazük, halim ilim ile teveggulü sebebile dalgınca, meslekinde sai erbabı liyakatdendir.

*

BASILAN ESERLERI

İran edebiyatın dair silsilei mekalat — "Serveti Fünun" da intişar etmişdir. "Edebî Sanatlara Dair", "Şeyhi Divanını Tedkik", cilddir.

"Zerdüşt'ün Hataları", "Metin Tamiri", "Divan Edebiyatında Tevhid", "Divan Edebiyatında Muamma", "Metinler Şerhine Dair".

"Şiller" in "Mari İstuart" ından bir parçanın tercemesi — "Temaşa" mecmuasına dercedilmişdir.

Babasının da nazm ile alâkası olub manzumelerini hâvi mecmuanın Fatih yangınında yandığını ve "Bedrekai Sadakat" isimli gayrı matbu eserinin üniversite kütübhanesinde bulunduğunu Bay Ali Nihad söyledi.

GELIN TEBESSÜMÜ

Dudaklarında iste o gelin tebessümü O tebessüm değil mi alt üst eden gönlümü? Gözlerin sanki süslü bir gelin odasıdır Icinde ipek, isik, genclik, ümid kaynasır Boynun biraz bükülmüş Kumal saçın ensene dalga dalga dökülmüş Bazan da daliyorsun Gözlerin hazin, yorgun Boynun biraz bükülmüş Kumal saçın ensene dalga dalga dökülmüş Ben gelin gözündeki o hüzünlü sevinci Ne kadar çok severim İçin için parlıyan donuk, güzel bir inci Dudağında parıldar Boynun biraz bükülmüş Bu bahtiyarlık yükü ağır mıdır o kadar? Duvağından taşıyor iri, kara gözlerin Duvağını kaldır da O gözleri bir daha Yana yana göreyim

Seni bir gelin gördüm ipek tüller içinde Biyaz güller içinde Ey gönül, artık uyan Bu sevimli rüyadan Kâbus olacak sonu Ölürüm söyliyemem bana hiç sorma onu Bükülmüş dudağın ince bir tebessümü Bak nasıl yakdı yine başdan başa gönlümü 2 Haziran 1930

GAZEL

Hemrahı saba aşk beyabanına düşsem Kurban edüb amalimi niranına düşsem Sermesti elem nuş ederek rahı firakı Meyhanei aşkın deri viranına düşsem Āfetzeni ahzan olurum gülşeni hüsne Dilsuhte bir bülbülün efganına düşsem Serkeştei ahenk iderim âlemi şemsi Navi elemin suzisi elhanına düssem Bir zılli hayat olduğuma yanmaz idim âh Bir gölge gibi kameti nazanına düşsem Göksünde o yârin gülü gördüm de dedim ki: "Ben bir diken olsam da giribanına düşsem" Yıllarca sehaib gibi âvare olurdum Bir gamzeciğin nemi gürizanına düşsem Bin vadı emelzayı, nigâhında görüb de Söylenmez emeller gibi çeşmanına düssem Fikrimdeki envarı sünühatı görürsün Mehparelerin halei damanına düssem Elbet saçarım ben niçe nasüfte gevahir Gönlümce "Nihad" bir kere devranına düşsem

KIT'A

دل زفرم بزبر تیم ابروست مراهستی وزیور سایهٔ اوست زدسم دل رود در هرنکاهش بیابان پایمال چشم آهرست

NIHAL

Hüseyin Nihal Atsız, Bahriye binbaşılığından mütekaid Mehmed Nail [Bey] in oğludur. 13 Kanunusâni 1905 de İstanbulda doğdu.

İlk ve orta tahsili bitirdikden sonra İstanbul Sultani'sine girdi. Onuncu sınıfda iken Darülfunun imtihanlarında kazanarak Askerî Tıbbıye talebesinden oldu. Fa-

kat tıbba karşı istek duymadığından çalışamadı. Üçüncü sınıfda iken Bağdad'lı bir mülâzime selâm vermediği için çıkarıldı. Merkez kumandanlığına gönderildi. Henüz askerlik yaşı gelmediğinden tahliye olundu.

Bir müddet Kabataş Lisesinde muallim muavinliğinde bulundu. Mokteb müdirinin lüzumsuz bir yerde istediği selâmı vermedi, istifa etdi. Seyri sefain idaresine kâtib muavini olarak girdi. Bir müddet sonra Darülfünun Edebiyat Şubesine ve Yüksek Muallim Mektebine kaydolundu. Bir hafta geçmeden asker oldu. Dokuz ay süren askerliğinde — kendi tâbirile — "Irkan çingâne olan bir baş çavuşla döğüşüb Divanı Harbe verilmek tehlükesini atlatdıkdan sonra" terhis edildi.

Yeniden Darülfünuna devama başladı. 1930 da mezun ve Türkiyat Enstitüsüne asistan oldu.

Mayıs 1931 de aylık "Atsız Mecmua" yı çıkarınağa başladı.

Hocalarından biri hakkında Ankara'da Tarih Kunıltayı'nda söylediği bir sözden dolayı birkaç arkadaşile birlikde Maarif Vekili merhum Reşid Galib'e telgraf çekerek o sözü red eylemesi üzerine asistanlıkdan istifası için israr olundu. Kabul etmediğinden Mart 1933 de Malatya'da orta mekteb Türkoe, yine o sene Edirne erkek lisesi edebiyat muallimliğine tâyin kılındı. Orada "Orhun" adında bir mecmua çıkardı. Bana gönderdiği tercemeihal varakasında "Tarih Kurumunun neşrettiği dört cildlik tarihdeki bazı hataları tenkid ettiğim için vekâlet emrine alındım" diyor.

Diğer yazılarından dolayı mecmuanın intişarı da men olundu. 1934 de Deniz Gedikli Moktebine Türkce muallimi oldu. "Çanakkale'ye Yürüyüş", "Onaltıncı Asır Şairlerinden Edirneli Nazıni", "Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar" namındaki eserlerile Namık Kemal merhume taartuzundan dolayı Nâzım Hikmet'e yazdığı cevab basılmışdır. Aruz ve hece vezinlerile yazdığı manzumelerden bir kısmı, mecmualarda intişar etmişdir.

Zeki ve ateşin mizac olan ve atlıyı atından endirecek derecede şiddetli yazılar yazan Nihal Atsız bir nazmında:

"Koşmadayken bir cihan, ikbâle biz dediği gibi bir koşmasında da: Maceralar arkasından koşmuşuz"

"Omründe gülmedin, rahat bulmadın Hey Atsız yirmibeş yılda kocadın" diyor ki her safhai hayatının fırtınalı geçdiği anlaşılıyor. Seferi hayatda fırtınalara oğramak, ezkiyanın ekserine nasibi ezelidir.

Nihal'in, aruz veznile yalnız iki, hece veznile hayli manzumesini gördüm. Hece vezninde daha ziyade muvaffakdır diyebilmek için öbür vezinde de daha fazla yazılarını görmek icab eder. İştigal ederse güzel manzumeler yazmak istidadını haiz olduğuna, eldeki nümuneler şehadet ediyor.

DÜN GECE

Dün gece ne kadar güzeldi âlem Sevdanın toprakdan taşdığı bu dem

Dağlar birbirine yaslanıyordu Tabiat gizlice süsleniyordu

Gönlümü göklere açmak istedim Mehtabı doyası içmek istedim

"O" nu duydum öten kuşun sesinde Eczayı hilkatın her zerresinde

Kâinat aşk ile gelmişdi dile Ruzgârın hıçkıran sesinde bile

Bitmiyen yolların oldum yoldaşı Benimle konuşdu ayın on beşi

Gözlerim esrarı hüsn ile şaşkın Gönlümde ezelî, lâyemut aşkın

Gönlümde güneşler ve avlar batdı Ruzgârlar otlara beni anlatdı Göklerin şanlı bir mehtabı vardı Günahı aşkında sevabı vardı

Kuşlar, çiçekler sesleniyordu Eşyada vuslatın serabı vardı

Dağları bağrımda koçmak istedim Nurunda sevginin şarabı vardı

"O" nu gördüm göğün mor çehresinde Mecnunun Leylâye hitabı vardı

Bülbül şiir okurdu bir gonce güle Sevdanın nağmei rübabı vardı

Dinledim uzaktan munis bir kuşu Sandım ki bana bir itabı vardı

Dolaşdım pürsükûn, bihuzur, coşkun Husuf kabul etmez mehtabı vardı

Yıldızlar derdime yeni derd katdı Her şeyin neşvei şebabi vardı Dün gice tabiat nasıl vakurdu Yollarda bir garib dolaşdı, durdu ..... nabzı aşk ile durdu Elinde sevdanın kitabı vardı

水田

KOŞMA

Dumanlı gözlerim bir hayâl arar Her güzel dakikam geçer çabucak

Benimde çok tatlı bir dünüm vardı Ömrümde bir gecem bir günüm vardı

Gün olur ufuklar gönlümü sıkar Şu yollar hep aynı gurbete çıkar

Ömrinde gülmedin, rahat bulmadın Hey Atsız yirmi beş yılda kocadın Tan vaktı ufukda güneş yanmadan Tadını içübde gönül kanmadan

Bir elâ gözleri süzgünüm vardı Onu da usandım artık anmadan

Gün olur ki gönlüm âhımdan bıkar Bir pınar başında durub konmadan

Ölsen de n'ola ki anılmaz adın Başında saçların biyazlanmadan

1930

NIYAZI

Mehmed Niyazi [Efendi], Kara hisarı sahibde [Afyon] doğdu. Babasının ulemadan olduğu, Şeyhulislâm Refik Efendiye yazdığı idiyede "Bulduğum irsi peder neşri ulumı âli" demesinden anlaşılıyor.

Sivrihisar'da, daha sonra Konya'da tahsili ilim etdi. 1847 [1263 FI.] de İstanbul'a geldi. Ruus verildi. Tedris ile meşgul oldu.

29 Teşrinievvel 1868 [16 Teşrinievvel 1284] de Galatasaray Sultani'si Edebiyatı Osmani'ye ve Arabî muallimliğine tâyin olundu.

Yukarıda söylediğim idiyede ailesinin çokluğundan ve maaşının azlığından bahsettiği gibi Şirvani Zâde Rüşdî Paşaya yazdığı manzumede de şu yolda istitaf edivor:

"Gâm alub gitti niçe sayede Efganlı ve Kürd § Ukdei talii nasaz ise hiç olmadı hal Fenni teşriha teni tebzede gûya ki model § Sebzei nimetin ile unulur dil beresi Şefkatin canıma açmışdır ümid pençeresi Kayrılub her biri bir vech ile kalmadı züğürd Çürüdü 'guyı mezelletde vücud, nabemahal Ayak altında bırakma beni ey kânı kerem Yaramaz midei ihlâsa yabanın teresi Ayak altında bırakma beni ey kânı kerem".

Mayıs 1872 [Mayıs 1288] e kadar Sultanî muallimliğinde bulundu. O tarihde vefat etmiş olması melhuzdur.¹

120 sahifeden ibaret olan divanı, vefatından sonra 1874 [1291 H.] de basıl-mışdır.

Salim Efendi namında bir zat, kızının velâdetine söylediği tarih manzumesinde diyor ki:

"Niyazii serefrazı cihan kim hakkına derler Mühibbidir tariki mevlevi vü nakş bendinin Cenabı mahiri revnak tıtrazı nükte perdazan Zehi erbabı hikmet, nik haslet taki şayandır

Kemâli akl ile bezmi zarifane reis oldu Erenler himmeti zatı şerifile enis oldu Sözü cevher hissarı mayei tab'ı selis oldu Denilse ibni Hacib zatına Midhat nivis oldu".

Bu zatın "Ser efrazı cihan", "Kemâli aklile bezmi zarifane reis", "Ehli hikmet" ve "Nik haslet" olduğunu bilemezsek de sözünün "Cevher nisan mayei tab'ı selis" olmadığını pek iyi biliyoruz. Çünki divanında bunu teyid edebilecek sözlere değil, aksini — envaı şühud ile — isbat edecek türrihata epk çok tesadüf ediyoruz.

¹ Süreyya Bey, "Sicilli Osmani" de Niyazi'ye dair yazdığı iki satırda "Astı Flazreti sultan Abdül-toecid Han şuaraşından idiler. Badehu fevt oldular" diyor. Ne milhim malûmat.

Nazımlarının ekseri,

"Lebi şirinin de kemâlin cana

Lezzeti ehlayi gülace sordum"

beyti gibi tatsız ve

"Çün zatınadır nazü niyazı heme hâlâ

Her zerrei eşya"

müstezadı gibi nazın da, niyazın da, hattâ "her zerrei eşya" nın da hoşlanmıyacağı lâflardır.

Çok defa cahillerin talii yar olduğu gibi cahilâne eserler de hüsni talie mazher olarak tab' olunuyor, zıyaa lâyık iken kurtuluyor. Âlimane eserler ise — fâzıl insanlar gibi — bir köşede unutuluyor, mahv oluyor.

İşte Niyazi'nin divanı da — cahiller gibi — taliin lütfuna oğrıyarak basılmak bahtiyarlığına nail olmuşdur. En düzgünce nazımları, aşağıya naklolunanlardır.

GAZEL.

Çillei aşkı çeker biçare ister istemez
Gühu sahrada gezer âvare ister istemez
Bülbül âsa dil veren bir goncei nazüktere
Minnet eyler çaresiz bin hare ister istemez
Tâ ezel bir dilde yansa nurı Hak pervane veş
Âlem içre can verir ol nâre ister istemez
Halkai vusletde lezzetyab olan dervişi dil
Tâ seher mecbur olur ezkâre ister istemez
Ey Niyazi nuş eden camı meyi zevki müdam
Cillei aşkı çeker biçare ister istemez

Şeyhulislâm Ahmed Muhtar Molla Beyin ilk meşihatine söylediği tarih manzumesinin girizgâhı:

Bu aşk dedikleri dil bucağında Kığılcımlar saçan can ocağında

O aşkın düşkünü cümlei eşya Kım ki âşıkdır bilinmez hâlâ

§ Nerkisler göz açmış baygın gözüne Gül gül olmuş gonce güler yüzüne Tanrının tâ ezel bir kazasıdır Uyanık kulların hoş rızasıdır

Beraber katında şah ile geda Bir edanın bu da bir muammasıdır

Benzer dudakları şirin sözüne Eğlencesi her gün şeb safasıdır § Aygın baygın gezer iken serseri
Dedi âşık yeter gezme dön geri

§ Uruldum çarpıldım bir şahbaza Elâman dedikce ol oyunbaza¹

§ Günun sahrasına kurub otağı Issız çöller içre taşile dağı Göründü ansızın bir peri Cümlenin bitmez maverasıdır

Gösterir kendini g**â**h çeker **naza** Derki daha işin ibtidasıdır

Şenlendim yakub dilimde ocağı Dolandıran beni yar havsıdır

ŞARKI

Madmazelle baloya biz gidelim

Suvare var bu gece geldi haber Orada sevdiceğim varsa eğer Semti konkordiyeden gel geçelim Sıhhatın üstüne fıstan biçelim⁸ Vuslatın suhbetini perkidelim Verelim kol kola bir dans edelim Gidelim eğlenelim tabeseher Verelim kol kola bir dans edelim Zevkine bir iki bâde içelim Verelim kol kola bir dans edelim

² Çocuk oyuncağına benziyen bu acib kelimeyi okuyuncaya kadar — bir kar saat oynamış gibi — yoruldum. Kimin hatırına gelir ki "Hokkabaz", "Şubedebaz", "canbaz" gibi bir de "oyunbaz" olsun?

² Divanda Üçüncü mısra yokdur.

⁸ Anlayamadım.

NİYAZİ

Ahmed Niyazi [Efendi], Siroz dahilinde Kopaç köyü ahalisinden Bezzaz Abdi Ağa'nın oğludur. 1844 [Zilhicce 1259] de Siroz'da doğdu.

On iki yaşına kadar mektebde ve evde okudukdan sonra Siroz Tahrirat Kalemine girdi. Camide Arabî ve Farisi tahsil etdi.

Siroz'dan geçen Hersek mutasarrıfı Alâüddin Paşanın oğlu Hacı Tahir Beyin teşvikile babasının muvafakatıni istihsal ederek Herseğe gitdi. On ay Tahrirat Kaleminde ve Paşanın hususî kitabetinde istihdam olundu. O sırada vefat eden babasının vasiyeti mucibince işlerini tesviye etmek üzre memleketine dönerken Alâüddin Paşa azledildi. Memleketindeki işlerini bitirdikden sonra 1864 [1280 H.] de İstanbul'a geldi. Rüsumat Tahrirat Kalemi mübeyyizliğinde, daha sonra Nevrekob kazası kitabetinde bulundu. Selânik valisi Âkif Paşanın tavsiyesile Babıâli Terceme Odasına memur oldu, bir sene devam etdi.

Maraş mutasarrıfı Veys Paşanın' kitabet hizmetile Maraş'a gitdi. Paşanın Adana'ya tahvilinde birlikde giderek Tem-

yiz Baş Kâtibi oldu. Paşanın hususî kitabetini ve möhürdarlığını da ifa etdi. O esnada Fransızca tederrüs ederek iki senede tercemeye muktedir oldu. Muahharen istifa ve İstanbul'a avdet ile Terceme Odasına devam eyledi.

Bir sene sonra teklif olunan Londura sefareti baş kitabetini kabul etmemesi üzerine Petresburg kitabetine gönderildi. Oranın havasile imtizac edemediğinden dört ayda avdet etdi. Bundan dolayı Sadrıâzam ve Hariciye Nâzırı Âli Paşanın hiddetine hedef ve Terceme Odasına devamdan fariğ oldu.

1870 [1287 H.] de adliye mesleğine girdi. İstanbul Ticaret Mahkemesi zabıt, Divanı İstinaf Ticaret Baş Kitabetlerinde, Ruscuk ve Hudavendigâr Ticaret Mah-

¹ Zeynülâbidin Reşid ve şair Ali Ruhi merhumların babası.

kemesi riyasetlerinde, Musul, Diyarıbekir ve Harput adliye müfettişliklerinde bulundu.

Harput valisile maslahatca mugayiret eseri ve valinin kardaşının tasnii olarak gazetelerle genc uşak kullanmak gibi şahsa aid bir madde isnadı, — kendi tâbirince — "zaten aleyhinde vesilecuyan olan Adliye Nâzırı Cevdet Paşanın hoşuna giderek" bilâ tahkik 1882 [Mart 1298] de azledildi. Şûrayı Devlete müracaat etdi. Masumiyetine dair bir buçuk senede iki defa mazbata yapıldı.

Bir müddet dâva vekâleti ile meşgul oldu. Sonra Sıvas Bidayet Mahkemesi Birinci Riyasetine, Cezayiri Bahrisefid İstinaf Müddaiyi Umumîliğine, İstanbul İkinci Ticaret Mahkemesi Âzalığına, Ticareti Bahriye Mahkemesi Riyasetine, en sonra Adliye Umurı Hukukiye Müdüriyetine tâyin ve ulâ sınıfı evveli rütbesi tevcih olundu.

1900 [7 Muharrem 1318] de vefat etdi. Eyub kabristanına defnolundu. Divanı, oğlu Bay Abdullah Reca'nın nezdindedir.

Niyazi Efendiye bir kere de Hersek'li Ârif Hikmet merhumun evinde tesadüf etmişdim. Aşağıdaki "Badı Saba" gazelini, ahengi acib ve sadâyı garib ile inşad etdikce Hikmet, iki elini birbirine vurarak inşadı takib etmiş ve gülmekden bayılmışdı.

Bir beytinde:

"Taşımı, meyle münakkaş eski küplerden dikin Kabrimi reşkâveri âsarı behzad eyleyin"

diyor. Böyle bir vasiyetde bulunmak hakkını haiz olduğunu, zemanının mestanı tasdik ederlermiş.

GAZEL

Badı saba aheste es gülzare mihmandır gönül Dağıtma yârin zülfüni zaten perişandır gönül Hunabehayı dağı gam mevc aver oldu sinede Hâlâ sinanı gamzeye hayranü atşandır gönül Havfeylerim gülruhların tabaver olmaz âhıma Cana civarımdan sakın aşkınla süzandır gönül Ceyhun gibi eşkim revan ol şuh ise handandır Canan kim hunrizdir hunbizlik şandır gönül

Yapılan mazbatalar, genc uşağa bir şey yapmadığına mı, yoksa genc uşak kullanmak, azle sebeb olamıyacağına mı dairdir ve beyan olunan masumiyet, bu iki maddeden hangisine tacidir, tercemei hal varakasında tasrih olunmamışdır.

Barid edâlarla rakib etmekde tebride şitab Harik nevalar var iken her dem huruşandır gönül Servi sehinin sayesidir istikamet tab'ıma Bibar ise sayfü şita yekrenki sultandır gönül Cismi Niyazi natüvan can suyi dildare revan Yanımda aram et bir an derdim firavandır gönül

Hüsni bin Yusüf lika rüyasını tâbir eder
Anı ol şuhun melâhat mısrını tamir eder
Kâbe name vechidir sürhü sevadı hat ile
Lebleri « ن و الله » âyatını tefsir eder
Düşmesün mi âşıkan sevdayı bûsi payine
Sırrı beytullahı tarı kâküli tasvir eder
Rehgüzarından nice baş kaldırır erbabı aşk
Çeşmi « واحد واقتر » fermanını tezkir eder
Ey havayi derdü sevda es yetiş imdadıma
Dilde ateşzar ıaşkı başka kim tevkir eder
Abdı mevlâna Niyazi de Celâl'in¹ şiirini
Âşikane tavr ile takdir eder, tanzir eder

Gönül telâş ile hem hali bülbülân olalı
Şaşırdı rahını meyyali gülsitan olalı
Derunum ateşi tutdu cihanı sertaser
Ruun hayâli serimden alev feşan olalı
Senin gibi güzele, ben gibi bir ehli dile
Tesadüf etmedi zannım cihan cihan olalı
Yanaşdı kişveri hüsne hututı sevdadan
Teselsülile cünudı cünun revan olalı
Ne ruh, ne gül, ne çemen, ne cevandan memnun
Aceb ateşe düşdü Niyazî can olalı

¹ Ticaret ve Nafia nazur Mahmud Celâlüddin [Paşa].

NURÌ

Osman Nuri [Bey], "Hanya'da serefrazı âyan ve kibar ve ağayan Farsanı Yesar" Ahmed [Bey] in oğludur.

1767 [1181 H.] de Hanya'da doğdu. 1800 [1215 H.] de Hanya muhafazasına memur yerli Yeniçeri ocağı zaametli kâtibi nasbolundu. Senelerce o hizmette bulundu.

1815 [18 Safer 1230] da Hanya'da vefat etdi. Hanya'lı Vehbi şu tarih manzumesini söyledi:

"Pertev efzayı meani lem'a paşı marifet
Nagehan bedri müniri cismine erdi husuf
Ehli hal, agâh dil, hem Arifi billâh idi
Rehnümayanı tariki celvetinin erşedi
Ayeti nurı okurdu cebhesinden her kişi
Şairi sihraferinü rast gû, muciz beyan
Edhemi kilki salınca arsai kırtasta
Ah gittin iftirakın yaktı pürsuz dilim
Hak ide nurı cemalile revanın şadman
Bezmi illiyyinde olsun hemdemi gilmanü hur
Seb'ai sevyare ves geldi mücevher tarihi

Nuri Osman Beyefendi Hanyanın nuru feri Kaldı âlem leylei tarut veş şimdengeri Tâ ezel olmuş idi ol hayli esrar mazharı Bendegânı Hazreti Mollayı Rumun serveri Sanma anı sen tehi Kur'an içinde var yeri Doğrusu yok idi böyle bir maarif perveri Hep fezayı mariferte eyledi cevlânkeri Yandı nari firkate ben Vehbii nalişkeri İde cennet içre canın Hazreti Peygamberi Dembedem nuş ide tesnim ile abı kevseri Lüccei nura gark ola o ruhı enveri"

"Lûtfü mürüvvet ile mâruf ve babı nimet meabı âmmei muhtacine mekşuf olup ahlâkı hamide ile âraste ve kemali rüşdü irfan ile piraste bir zatı huceste sıfat idi".

1794 [1209 H.] de ehibbasının teşviki üzerine divanını tertib etti. "Întibah" gazetesindeki tercemei halinde "Divanı gayri matbu ise de manzurı fakir olup kütübhanei edebiyatımızı tezyin edecek âsarı nefiseden madud olmağa seza ve niçe kasaid, tevarih, gazeliyat, kıt'aat ve müfredatı müştemil bir eseri ranadır" deniliyor.

Divanın üniversite kütübhanesinde bulunan nüshası 552 sayfadır.

GAZEL

Cennetülme'va gerekmez âşıka didarsız Nağmesaz olur mu bülbül mest olup gülzarsız

¹ Giridde münteşir "İntibah" gazetesine — Girid şairlerinden bazılarının tercemei halletile nazımlarını havi — bir mecmuadan naklounan muhtasar tercemei halinden.

Cevri yar eyler dili uşşakı puhte ham iken Meyveler ermez kemâle mihri ateşdarsız Ârifin bezminde lâbüd bir sakil eyler zuhûr Gülisitanı dehr içinde gül olur mu harsız Zahidi binur olur mu mürşidi erbabı aşk Turı Musa'dan ne hâsıl şulei didarsız Lâubali rind olanlar bir görür hakü zeri Âlemi tahkika anlar vardılar bazarsız Sırrı vahdetten eğer oldunsa ey Nuri habîr Kesreti dünyayı terk it kûşegir ol yarsız

Hanya muhafızı Hıfzı Paşanın gazeline nazire:

Ey mutrıbı gül çehre yine saze düzen ver Mızrabın ile meclisi nasaze düzen ver Mırati cemâlin gibi ruşen ola uşşak Hey hey dediğin gamzei gammaza düzen ver Bir vadii narefteden it arzı hüner, gel Bir nağmei canerpveri mümtaze düzen ver Ben eyliyeyim hali siyehfame niyazi Sen ey nigehi mest görüp naze düzen ver Tanziri behin nazmi teri hafızı Hanya Maksud ise Nuri yine i'caze düzen ver Ol kânı kerem valii zîşan senasın Vird eyle yürü natıkaperdaze düzen ver

Başladı tana yine âşıka sofii hasud Gadabından gehi nasranî olur, gâhı yehûd Ârifin kalbine gir dahili beytullah ol Nuriya mahvi vücud it olasın tâ mevcud

Yazsam safayı hicrini ben, bir kitab olur Ey şuh sanma cevredeni kâmyab olur

Çek bir iki piyalesini duhteri rezin Akl öğredir cünununa re'yi rezin verir

NURİ

Osman Nuri [Paşa], Diyaribekir eşrafından Şeyhzâde vezir İbrahim Hafid [Paşa] nın¹ oğludur. 1803 [1218 H.] de Diyaribekir'de doğdu.

Tahsili ilim etti. Memleketinde bazı hizmetlerde kullanıldı. 1830 [1246 H.] da Bağdad'a gitdi. Vali Ali Riza Paşa, zekâsını takdir ile istindam etdi. Mirimiranlık rütbesi tevcih ettirdi. Uzun müddet Bağdad ve havalisinde bulundu. Paşanın Şam iyaleti valiliğine tahvili üzerine Diyarıbekir'e döndü. Muahharen İstanbul'a geldi. 1848 [1264 H.] de Urfa mutasarrıflığına, 1850 [1266 H.] de Kars sancağı kaimmekamlığına, daha sonra Muş ve Mardin mutasarrıflıklarına tâyin olundu.

1856 [1272 H.] da Diyarıbekir'de vefat etti. Diyarıbekir'li Said Paşa, şu tarihi söyledi:

"Gülşeni adne mürur eyledi Osman Paşa".

Fatih Paşa Camiinin ittisalindeki kabristanda babasının yanına defin olundu. Memleketinin malûmat sahiblerinden ve — tâbiri mâruf ile — kapusı açık hanedanından olduğu mervidir. "262" sahifeden mürekkeb olan divanı Fatih'de millet kütübhanesindedir.

Bir aralık nefyedildiği anlaşılıyorsa da hangi tarihte, ne sebeble o cezaye oğradığı malûm değildir. Kütübhanemdeki mecmualardan birinde valilerden Işkır Ali Paşaya gönderdiği bir manzume² mündericdir ki — lâyikile okunamıyan — bir beytinden Kütahya'ya nefyedildiği istidlâl olunuyor.

"Vacibdir efendim kuluna hayr dualar Çok etdin efendim kölene lütfü atalar § Ezcümle bu defa kuluna etdiğin ihsan Vallahi riyasızca kölen eyledi hayran Sen eylemeseydin feleğin rağmına taltif Eylerdi o gaddar bizi haylice tanif

Diyarıbekir valisi iken 1813 [1228] de vefat etdi. Diyanı eşarı, millet kütübhanesindedir, Gelse obüti vahşi eğer haneye tenha Candır verecek başka benim mahazarım yok*
gibi güzelce beyitleri varsa da

[&]quot;Sanma payini muhanna riştei çeşmim hafid Huni eşkimle boyanub eyledin ana çorab" gibi acib sözleri de az değildir.

² Bu menzume. Millet kütübhanesindeki divanında yokdur.

Kütahye'ye bi vahime vü bim Kavvasları etdi herifin bizi teslim Hâlâ burada mutekifiz hayr duade Kalmış işimiz lütfun ile Bari Hüdaya § Bu ukdeyi hal etmez ise kilki şerifin Müşkil görünür hali dili, abdi zaifin Gurbetle kulun gerçi ki melûf mizacım Gayret taşı kesretmededir tabı zücacım İmdade irişmezse eğer lutfü mürüvvet Çok bekleriz ey kâni kerem kuşei gurbet Bu bendei dirinei ihlâs nümaye Lâyıkdır edersen ne kadar hifzü himaye".

Yine o mecmuada "Osman Nuri Paşanın nefye gider iken söylediği" unvanile bir gazel yazılıdır ki matlaı şudur:

"Yollara düşüb semti dilârayı unutduk Gurbet çekerek camı musaffayı unutduk".

GAZEL

Bezme gelmez saki, esbabi safa tam olmasa İşrete meyletmez ol meh, camı gülfam olmasa Ruzgârı bilmedir san'at suyun buldurmada Kullanılmaz zevrakı sahbada eyyam olmasa Bülbül âsa naliş etmezdim cefa vü nazdan Şivekârım ol peri peyker gül endam olmasa Dil olurdu hem cenahı tairi kuds âşiyan Payi mürgi akla kaydi kâküli ram olmasa Rahati vuslat bilindi mihneti hicran ile Kadri subhi ruşen olmaz çünki ahşam olmasa Çeşmi mesti nazenini şöyle bir müstağni kim Bâde nuşi işve olmaz hayli ibram olmasa Yüz kere kurbanı olmuş Nuri tiği gamzenin Buseye vermez rıza ol şuh bayram olmasa

Bülbül nağamat ile gelüb gülşene kondu Mutrıb de usul eyliyerek saze dokundu Pesden bir iki hoşca saba beste okundu Ol goncei sermest, sabah oldu uyansın¹ Âyinei mül, gül ruhini görsün utansın

§ Bülbül gibi ibram ile çalışma visale Bar olma sakın jale gibi ol ruhi âle Göz yaşını şebnem gibi dök berki nihale Ol goncei sermest, sabah oldu uyansın Âyinei mül, gül ruhini görsün utansın

Destinde kadeh nuri, o gül, gülşene geldi Mürgi seherin nağmeleri bağrımı deldi Feryadı hezarın çemene velvele saldı Ol goncei sermest, sabah oldu uyansın Âyinei mül, gül ruhini görsün utansın

¹ Bu beyit, mülkiye nazırı Pertev Paşa merhumun bir şarkısının nekaranıdır.

NURI ŞEYDA

Mehmed Nuri Şeyda [Bey], Uzunçarşı esnafı kethüdası İğci Hafız [Efendi] nin oğludur. 1866 [1283 H.] da İstanbul'da doğdu.

Bir müddet Soğukçeşme Askerî Rüşdî'sinde okudu. Hariciye ve Adliye Nezaretleri Kalemlerinde, Ticaret İcra Dairesi Muavinliğinde bulundu.

Musiki üstadlarından Medenî Aziz ve Yeniköy'lü Hasan Sırrı Efendilerden musiki taallüm etdi. Pek zeki olduğundan az emekle çok şey öğrendi.

Fürs, Fransız, Alman ve İngiliz lisanlarına âşina idi. Güzel sülüs ve rik'a yazar, güzel şiir söylerdi. Sadâsı lâtif ve hazin idi, hoş terennüm ederdi. Otuz sekiz şarkı bestelediği mervidir.

Pek genc iken "Tercemanı Hakikat" gazetesine yazı yazdığım sıralarda bir gün idarehanede ona tesadüf ettim. Muharrem'de sokaklarda devreden aşura dilencilerinin bir ağızdan terennüm ettikleri "koy koy canım" nağmesini taklid etdi, zevklendik.

Son zemanlarında kendini büsbütün işrete verdi. Genc denilebilecek bir yaşta emsâli gibi yıkıldı, gitti. 1901 [5 Safer 1319]

de vefat etdi. Medfeni Eyub kabristanındadır.

Sarı sakallı, orta boylu, güzel yüzlü, zarif âdemdi. Gazete ve mecmualarda mütenevvi' makaleleri ve manzumeleri vardır. "Tarihi Enbiya" ile İngilizceden mütercem "Barnom'un Milyonları", Fransızcadan mütercem "Manon Lesko", "Rafael", "Terane", Şekisper'in "Hamlet" i, "İhsası Kalb", "Âyinei Dil", "Kızlar Mektebi" namındaki romanları "Mukabele" ve "Mükemmel Sarfı Fransavı" basılmışdır.

"Kafilei Musikişinasanı Osmanî" isimli bir eser yazmağa başlamışsa da bitirememiştir. Musikî üstadlarına dair gazetelere yazdığı makaleler, hatadan hali değildir.

Uzun tedkikler ve derin tetebbulerle yazılmıyan yazılar, elbette hatalı olur. Bilhassa tarihten ve teracimi ahvalden bahsetmek istiyenler "ince eleyip sık dokumazlarsa" hem ilme, hem ahlâfa ihanet etmiş olurlar. Zira o ilimlere dair eser vücude getirmek, avanıa mahsus hikâye yazmak, yahud kahvehane hikâyelerini tertib ve kaydetmek kabilinden değildir ki pek o kadar itinaye lüzum görülmesin. Vesikaları mazbut ve mebzul ve eşhası tarihiyesi bugün mevcud olmıyan bir milletin yazıcıları, — eserlerini ihkâm ve idame etmek için — çok aramalı, çok düşünmeli, çok oğraşmalı, az yazmalı.

Bir de "Dün mektebe vardı bugün üstad olayım der" mealine masadak olarak her eline kalem alan, müelliflik sevdasına düşmemelidir. Düşerse ortaya koyduğu "te'lif" olmaz, "telef" olur. Telef, yalnız müellife aid olsa zarar yok. Ahlâf, ilim deryası zannı batılile cehil bataklığına dalar, benim korktuğum zarar budur.

MÜEZZİN

Sipide dem ki ider ufka âfitab, nigâh Cihanı garkai envar eder füyuzi ilâh Vuhuş, kuşlar, ağaclar, bihar, cümle giyah Zemini secdeye birden ederken arzı cebah Müezzin eyler ezanı hakikati ilân Dilinde yahdeti Hak الله الله الله الله

8

Gasunı terde durur berki taki günagün Ki her biri eseri feyzi Hak ile meşhun Öbür tarafta vuhuşü tuyuru şeyhü benun Huzuri Hazreti Hakka ederken arzı derun Müezzinin de lisanında virdi ya Sübhan Dilinde النهد ال لا اله الا اله الا

§

Nesimi subhı safadan açub bütün güller Behare bahşı safa eylemekte sünbüller Cihanı nügehtine gark ider karanfiller Sükût ider işidirken umum bülbüller Müezzin etmede zira vücudi Hakkı beyan Dilinde vahdeti Hak, 🎳 🗓 🗓

§

Sabah olub da semâ kesbedince zinetü fer Uluvvi kudrete doymaz görünce didei ter O demde his ederim ruhum iltilâ eyler

O vecd ile müteessir olur gönül ki, ider Güzel sesile müezzin o demde bed'i ezan اشمد أن لا اله الا الله الله Dilinde

Müezzin olmuş ise ol makama müsta'lâ Münevver olmuş ise nurı Hakla sertâpa Sadâsı itmiş ise tâsı arşa istilâ Hased sana yakışır mı aceb aceb Şeyda Müezzinin mi değil dilde hazreti vicdan الا اله الا الله الا الله Bezikri vahdeti Hak, اله الا

14 Mayıs 1312

GAZEL

Ne çerh eyler teessür berkı âhı ateşinimden Ne ol zalim teessüryab olur tavrı hazinimden Enisim gizli gizli ahlerdir leyli yelda da Ümidi rü'yet oldu çünki zail mehcebinimden Hayâli yâre mahremdir gözüm, mehcurdur gönlüm Dili mecruhuma geldi felâket en yakinimden Rübabı kalbi mızrabı elem çak etse kim dinler Neye sinem teessür eyler ahımdan, enininden Kurutdu sinei pürdagımı ol rütbe tali' kim Eminim hakisar olsam çemen bitmez zeminimden Beni duçarı ahzan eyliyen bahtımdır ey Şeyda Şikâyet eylemem ölsem de asla nazeninimden

12 Nisan 1312

مراغ اطف وشد ای نکار شوح شم بلوح جله عشفت مجسم محم بجال و سرکه ندائم خیال با که مئم ابا خریدت کارو! چو خاك شد بدنم زُسوی من مکنز چون را بیازادد مجیم رکس مست رسد غبار تم ٔ ز تار زلف منبر تخواهم آزادی اسع تله عشقم حوش آید این رسم عب مدار که شیدا! مزار آن چنم ه ۱ مارت ۱۳۰۰

خوشا دمی که بدادی بدست باسمنم کئون که رنت خجسته دم فرح آندوز ز هرت آم دمادم جنان ضعینم کرد بیای و دامن نازت برایی رخــایی چنین ژخار ز هجر چنستان رخش

NURI Menaphyrate

Mustafa Nuri [Bey], Gürci Yusüf Paşanın' oğludur. Babası Maraş mutasarrıfı iken 1844 [Zilhicce 1259] de Maraş'da doğdu.

İstanbul'da Sıbyan ve Bayezid Rüşdî mekteblerinde okudu. Hususî muallimden Fransızca ve bazı ulûm tahsil etti.

Annesinin saraya münasibeti cihetile 1853 [1269 H.] de Haremi Hümayun Dairesi Kitabetine alındı. Muahharen Muzikai Hümayuna kaydedildi.

1861 [1277 H.] de Meclisi Vâlâ Evrak Odası'na, müteakıben Mazbata Odası'na, Kavanin Dairesine daha sonra Meclisin Terceme Kalemine naklolundu.

1865 [1281 H.] de refikasının koleradan vefatı üzerine kayin validesile birlikde Hicaz'a gitti. Avdetinde yine terceme kalemine devam etdi.

Ziya [Paşa], Kemal [Bey] ve arkadaşılarının Avrupa'ya savuşduklarında o da arkalarından gitdi. Almanya - Fransa muharebesinde Paris'de muhasarada kaldı. Beş seneye

yakın Paris ve Londra'da bulundukdan sonra Mahmud Nedim [Paşa] nın sadarete tâyinini müteakıben 1872 [1289 H.] de arkadaşlarile beraber Avrupa'dan döndü.

Yine onlarla beraber neşretdikleri "İbret" gazetesinin tatil ve muharrirlerinin birer memuriyetle taşraya izam edildikleri sırada Ankara Vilâyeti Mektubculuğuna tâyin olundu. Vali müşir Nusret Paşanın ahvali garibesinden dolayı pek çok zahmet çeküb nihayet istifaye mecbur olduğunu söylerdi.

"Akkâ" namındaki eserinde hikâye eylediği vechile Kemal, Halet² ve Âli³ [Bey] lerle birlikde Güllü Agob'un idaresinde bulunan Gedik Paşa Tiyatrosunu

- ¹ Esad Muhlis* Paşanın silâhşorlığından neşetle vezit oldu. Harput valiliğinde bulunduğu asnada 1850 [1266 H.] de vefat etdi.
  - ² Tercemei hali 512 nci sahitededir.
  - ³ Duyuni Umumiye direktörlerinden.

ıslah ve zeminü zemane muvafık oyunlar tertib etmek üzere bir komite teşkil ederek ziyasetini Hariciye Nâzırı Raşid [Paşa] ya¹ kabul ettirdiler.

Komite âzası, bir yandan telif ve terceme ve bir tarafdan da eldeki eserleri tashih ve ıslah ile meşgul oldukları sırada Kemal "Silistire - Vatan" unvanlı eseri yazarak bir Çarşanba gecesi tiyatroda oynandı, seyircilerin pek şiddetli alkışlarına dair Nuri "İbret" in 131 numerolu nüshasına bir makale yazdı. Bir gün evvel hükûmetce gazetenin lağvine karar verildi.

Iki gün sonra Nuri, Kemal ile beraber tiyatroya gitdiği esnada ikisi de tevkif olundular. Üç gün umumî habishanede kaldıkdan sonra — Namık Kemal'in tercemei halinde söylendiği vechile — Nuri ve — o vakit talebeden bulunan — Hakkı [Efendi] Akkâ'ya, Ahmed Midhat [Efendi²] ve Ebüzziya Tevfik [Bey] Rodos'a, Kemal de Mağosa'ya nefyolundular. Üç sene, iki ay menfada kalarak — Sultan Murad'ın culûsunda — azad edildiler. İstanbul'a geldiler.

Nuri [Bey], 1876 [6 Şaban 1293] de âzalık ve mütercimlik inzimamile Meclisi Umuri Sihiyye Baş Kitabetine tâyin olundu. Sultan Abdülhamid'e nisbeti kadimesi sebebile 1879 [19 Rebiulâhır 1295] de Mabeyin üçüncü kitabeti ve ulâ sınıfr evveli rütbesi ile taltif edildi.

Padişah, aralıkda huzuruna kabul ve devlet ümuruna dair teatii efkâr ederdi. Bir gece suhbet esnasında Padişah, bilmünasibe "Tebeasının mesudiyetine çalışan hükümdar, bahtiyardır" demesi üzerine Nuri [Bey] "Bu bahtiyarlığa kavuşmak için dalkavukları, yalancıları nezdi hümayunlarına yaklaşdırmarnağa dikkat buyrulmalıdır" mealinde mütalealar arzetdi. Ondan sonra huzura kabul ve iltifata nail olmadı.

1881 [22 Cümadelulâ 1297] de Cemiyeti Rüsumiye âzalığına, 1883 [25 Cümadelulâ 1300] de tekrar Mabeyin kitabetine, 1883 [4 Muharrem 1301] de ilâveten tütün rejisi komiserliğine tâyin ve 1888 [27 Receb 1305] de rütbei Bâlâ tevcih olundu. Muhtelif tarihlerde birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarile altun ve gümüş İmtiyaz, altın Liyakat, gümüş Girid ve Hilâli Ahmer madalyaları verildi.

16 Temmuz 1906 [24 Cümadelulâ 1324] de Yakacık'da vefat etdi. Çamlıca'da Selâmi dergâhı haziresinde — on sene evvel vefat ile kendini envaı âlâma giriftar eden — ikinci refikasının yanına defnolundu.

Vefatını müteakıben "Nurülkemal" unvanile yazdığım eserde Nuri [Bey] merhumun tercemei haline ve menakıbine dair mufassal malûmat vardır.

^{1 1876 [1293} H.] de Midhat Paşanın konağında Çerkes Hasan tarafından yanlışlıkla katlolundu.

² Menfa namındaki eserinde nefilerinin, neşriyatı muzirrede bulunmak ve bazı tarafa* münasibet peyda etmek gibi sebeblere mübteni olduğu işaa edilmiş ise de bu sebeblerin esası olmadığını söyliyor.

^{*} Veliahd tarafına.

Merhum, âlicenab, müstakim, afif, zeki, hamiyetli, malûmatlı bir insan idi. Suhbeti lâtif idi. Güzel söylerdi. Fransızcayı suhuletle tekellüm ederdi. Edebiyatı ve musikiyi iyi bilirdi. Piyano ve flüt çalardı. Vaktile Çamlıca'nın en yüksek ve lâtif bir noktasında yapdırdığı köşke, zemanın en muktedir musikî erbabı gelir, kendi eseri olan güfteler bestelenir, okunur, çalınırdı. Refikasının vefatı üzerine — kâşanei saadet iken âşiyanı bûm olan — köşkünü terk etdi. Ne saz kaldı, ne söz. Daima "müsibet" diye yâdetdiği o vefat, biçare âdemi, her suretle perişan etdi, âdeta hayatdan usandırdı.

Senelerce musırrane vâki olan ihtarım üzerine serküzeştini mufassalen yazmağa başlamışdı. Casusların şerrinden korktuğu için bunu pek gizli tutardı. Bir kerre bana bir kısmını okumuşdu. İkmal edemedi. Vefatından sonra oğlu Bay Yusüf'den aldım. Bir müddet bende kaldı. O sırada pek yakın hısım ve hasımlarından bir küştenî "Nuri Beyin evinde evrakı muzirre var" diye jurnal vermiş. Ev aranub tarandı, muzir addedilen evrakdan bir şey bulunmadı. O eser, arayıcıların eline geçseydi epey işlerine yarar, diğer yüzsüzlerin de yüzlerini güldürürdü. Bir müddet sonra — maatteessüf istinsah etmeden — Yusüf'e iade eyledim, hata etdim. O, bende kalmalıydı. Sonra başkası almış. Ne olmuşsa olmuş, şimdi ortada yok.

Merhumun, o eserdeki mülâhazalarından birkaçını, nasılsa bir deftere kaydetmişim, bu satırları yazarken gözüme ilişdi, buraya naklettim:

"Bir millet, kendi saadetini kendinden beklemelidir."

Ş

"Tecribe denilen şey, tatbikatca vukua gelen hata ve savabların netayici ise erbabı hükûmet içün zemanımızda bilinmesi zarurî olan birtakım kavaidi nazariyeye ıttılâ olmaz ise o netayici anlamak da kabil olmaz. Binaenaleyh matlub olan tecribede husule gelmez".

§

"Tedkiki vukuat ile iştigal edenlerin malûmudur ki ekser zemanlarda pek sadedilâne muameleler, pek hâkimane ve fidakârane ef'al sırasında nezdi halkda mazharı takdir olur ve birtakım hafayayı ünura iddiayı vukuf edenlerde efkârı halkın akıntısına kapılmaktan kendilerini kurtaramazlar ve nefselemre ikttiran zehabile o daireden bütün bütün tebaüd ederler. İcrayı adalet niyetile niçe zulm ve itisafatın vukuuna meydan bırakırlar. Bunun içindir ki münevver fikirlerden mürekkeb olmıyan efkârı umumiye, şeytaneti galib olan erbabı garaza aldanmak muhatarasından kurtulamaz."

**

Hayli manzumesi ve şarkı güfteleri vardır. Birkaç tiyatrosu, İlimi servete dair bir kitabı ve "Akkâ" isimli eserinin yalnız bir forması basılmıştır. Galiba yazdığı da ondan ibarettir. "İbret" gazetesinde makaleleri mündericdir.

Vefatından üç dört sene evvel İngiliz ulemasından — ismini unuttuğum — bir zatın dinî ve hikemî bir eserini Fransızcadan Türkceye terceme etmeğe başlamıştı. İngiliz âlimi, kitabında Nebii âzam على قالت Efendimizi Âlemi insaniyetin velinimeti" unvanile yâd ve İslâmiyeti müdafaa etmişdi. Tercemede devamı için tergibatda bulunmuşdum. Terceme hayli ilerledi. Fakat merhumun me'lûf olduğu ihmal ve tesyeyübden başka o sırada şiripence yakasından, Basur eteğinden vakalıyarak biçare âdemi bir kaç ay yatağa serdi. Terceme yüz üstü kaldı. Terceme olunan parçalar da yok oldu.

Pek genc iken Hicaz'a, sonra Avrupa'ya ve Akkâ'ya gittiği, bahusus Çamlıca'daki köşk satılup eşya naklolunduğu esnada kıymetli kitablarla mühim evrakın, manzum ve mensur eserlerinin zâyi olduğunu söylerdi.

"Bak şu güzel köylüye" şarkısı ve :

"Öyle bir sayyad çeşmin var ki cana, şübhesiz Saydolursun sen dahi gel bakma şu âyineye" beyti gibi şiir addolunabilecek güzel sözleri vardır.

Paris'te bulunduğu esnada bir Na't tanzim etmiş, Londra'da bulunan Kemal'e göndermiş. Kemal, yazdığı cevabda "Ben, senin hırsız olduğunu bilmezdim. Meğer sen de eser sariklerinden imişsin. Eserim dediğin Na'ti şerif, Kudemayı şuaradan fülân zatındır. Hattâ senin gönderdiğin kadar da değildir, altı üstü şöyledir" diyerek Nuri'nin Na'tine yirmi otuz beyt ilâvesile iade etmiş. Biçare âdem şaşmış kalmış.

Kemal'e tekrar mektub yazarak gönderdiği Na'tı görmediğine, kimsenin eserini çalmadığına, intihal vâki olmuş ise onu da bilmediğine yemin etmiş.

Bunun üzerine Kemal, "Sen hakikaten budala imişsin ya, Na'tini beğendim. Fülan şaire isnad ederek altına üstüne ilâve ettim. Sen inandın da yemin ediyorsun, ne tuhaf âdemsin" tarzında bir cevab ile hakikati bildirmiş.²

Nuri, Paris'te iken söylediği bir manzumede:

"Madilet kim dahili evsafı pakindir bugün"

mısraına ikinci bir mısra bulamamış. Ziya [Paşa] ya, Sağır Ahmed Bey Zâde Mehmed [Bey] e müracaat etmiş, birer mısra söylemişler, uymamış. Kemal, Londra'dan gelince Nuri, keyfiyeti anlatmış. Kemal, derhal "A, o mısraın altı şöyle değil miydi?" diyerek,

Bu şarkı, Mülga muhacirin komisiyonu memurlarından Rıza [Bey] tarafından Hüseyni makamından ve Rüsumat memurlarından Galib [Bey] tarafından da diğer makamdan bestelenmiştir. Nuri [Bey], Galibinkini begenirdi. Ben de Rızanınkini tercih ederdim.

Bu nâat, diğer âsar ile berabet zâyi olmuş.

"Întikamı âcizin kalsun mu yarab yarine"

misraini okuyuvermiş. Kemalin, kudreti şairanesini isbat etmek üzere ikame ettiği şevahid sırasında Nuri, bunu da ekseren hikâye ederdi.

"Hanya" adlı vapurla Akkâ zındanına giderken bir gece şiddetli fırtınaya tutulmuşlar. Vapurdakiler, hayatdan ümidlerini kesmişler. Nuri, yukarı kamarada yalnız kalarak — kendi tâbirile — "Amik amik fikirlere daldığı" sırada gözüne şamdan ilişmiş. İçindeki mumun bitmek üzere olduğunu görünce şu beyt tulû etmiş:

"Yane yane kalmadı cisminde kudret ey çerağ "Sen de döndün ateşi hicranla yanmış gönlüme".

Kemal, uyuyamamış, kamaraya gelmiş, beyti okuyunca bu beyti söylemiş:

"Belki rahmeyler de sen mahzun olursun ey vatan Bakma hicranınla gel kane boyanmış gönlüme".

Hakkımda fevkalâde mahabbet ve riayet gösterirdi. "Seni gördükce içim açılır, gamlerimi unuturum" derdi. Ben de onu hasbetenlillâh sever ve hürmet ederdim. Öyle olmasa — kimsenin kimseye faidesiz selâm bile evrmediği — bir devin menfaat perestide "Nurülkemal" namile bir kitab yazmazdım. Ekseri yâranı gibi vefatından beş on gün sonra ismini bile hatırdan çıkarırdım.

Merhum — hakkımdaki mahabbetinin derecesini anlatmak için — der ki : "Müddeti ömrümde bir ferde medhiye yazmadım. Yalnız Resuli Ekrem Efendimize naat yazdım. Bir de sana bir kıt'a söyledim".

Kıt'a şudur:

"Hem vefakâr, hem de dindar, hem sahihan zivakar Zatını bunlarla tezyin eylemiştir Zülcelâl Kadrini takdir eder de eylerim böyle dua Daima mes'ud ol hiç çekme gam miri Kemal"

Nuri [Bey] in pek sevdiği eviddasından Recai Zâde Üstadı Ekrem merhum, "Nurülkemal" i okumak istedi, müdekkikane okudu. Beni taltif için yazdığı makalei kadirşinasaneyi — ziyadan muhafaza maksadiyle — buraya kaydettim. Cenabi hak, ikisine de rahmet, bize de merhamet eylesün."

"Fani hayatü izzetü ikbalü fahrü şan Baki heman bu kubbede bir hoş sada imiş"

Müddetülömür herkese iyilik etmiş, iyilik etmek istemiş. Hiç kiniseye fenalik etmekiş, fenalik etmek hatırından geçmemiş. Yad ve aşına, seza ve na seza cümleyi mezinun ve mutayyeb etmeğa çalışmış bir insanı kâmil.

Bir zatı mukarızın ki namusile yaşamış, namusu ile yaşamak en evvelki şartı insaniyet, en mutezo seref ve haysiyet, en büyük kadir ve meziyet olduğunu, meclisi fezailine mülâzimede müszefidi irfanı almak isteyenlere telkinden hali kalmanış.

Lâtif bir simayı mübarek, beşuş bir çehtei nuranî ki ruhı musayver gibi kulubı nazırini medûbve mefrun idegelmiş. Kerimüttab, rekiklkalb, hoşgû, hoş meşreb, dakikadan, seriulintikal, hamiyetli, melûmatlı, zeki, edib, vefakâı, hatırşinas, natuk ve halûk bir vücudı adimünnazir.

İşte bu kadar hasenat ve fezaili nefsinde cemetmeğe, o haysiyet ve meziyetle mahbubi kulubelmağa muvaffak olmuş olan Reji komiseri Nuri Bey, o adimülemsal vücudlardan idi ki onunla tanışmamak, onun şerfiyabi ülfeti olmamak, alelhusus onun ahbablığını kazanmamak, fezail ve kemalâtı beşeriye kadir aşınaları için büyük bir bahtsızlık idi. Hayfaki onu tanımak, onun şerfiyabi ülfeti, mazharı mahabbeti olmak daha büyük bir bahtsızlık oldu. Çünki o mestesna fıtratı neziheyi bu âleme çok gören devranı biaman, o vücudi kıymetdarı evvidayı sadıkasının kolları arasından alarak ateşin dümu ile giryan gözleri önünde huftei mezara atdı!

Fakat evvidayı sadıka müteselli olsunlar, zira bugün fenayab olmuş olan o ünmuzeci ulûvvi ehlâkı, en rakik hutun vechiyesinden en dakik alâimi tahassüsat ve infialâtına kadar hiçbir şey ihmale etmeksizin bütün şemaili hasene ve hasaili âliyesile enzarı im'an, ebsarı vicdan önünde teşahhus ve tecessüm ve hattâ tekellüm etdirmekdeki mehareti hurde nigâranesile canlı fotograflara reşk endaz elacak bir kilki icaz, o bahasizlıkların ikisinin de tadiline lûtfen çaresaz oldu.

Filhakika şu kitabı okuyan bir kimse, merhumu tanımamış ise şimdi tanımış, demi hayatında fürnatyabı duhul olamadığı meclisi fezailine sellemehtisselâm girerek müsteniri nun irfanı, müstefizi füyuzı kemalâtı olmuş olur. Zaten tanımış ise kaybubeti ebediyesinden mutahassıl teessürat ve tahassuratı kalbiyesini tahfife medar olacak büyük bir tesliyet bulur.

Hele ben, eseri fevkalâde bir tehalûk ve iştiyak ile müraleaya koyulduğum üç beş saat müddet gûya merhum ile hem bezmi ülfet imişim gibi onun hakikati gaybubetinden gafletle müstağralor buzuz ve ezvak oldum. Ve nihayet lâtif bir hüzün ve helecan, amik bir hissi şükran ile kitabı kapadığım zeman, gerek müellifi olan edibi zi kemale, gerek menakıbı hayan pakizesi "Nurülkemal" ünvanı kıyakatile mazhan ibcal edilen sahibi tercemei hale derunı dilden dualar etdim...

طول الله عمره ، رحمة الله عله .

Recai Zade Ekrem

BİR MELEK

Zihnim eylerdi tahayyül daima Bir güzel ki olmasun akran ana Bir vücud olsun ki densün namına Mutlak öğmüş de yaratmışdır Hüda İşvebaz olsun da temkin eylesün Eylesün nâzında varsun itina Pembelik olsun fakat gayet hafif Ruhlarında bazı kerre runüma Gözeleri mahmur olup bakdıkca hem Eylesün bin canı cisminden cüda Hande etdikce tecessüm eylesün Sačlan örtdükce vechin dinmeli Ebr icinde mah kılmış ihtifa Böyle etmisdim tehayyül bir güzel Kim ana olmuşdu gönlüm mübtelâ Hiç vücudi olmıyan bu dilbere Āsik oldum neyleyim hilkat bu ya Zivücud etsen de yarab gelse o Gönlümün masnuu maşukam bana Böyle eylerken temenni dil aceb Vuslatı ümmid ederdi âdeta Nutka gelmiş derdi gönlüm ol güzel Sem'ime gelse hazin ger bir sadâ Ah edince zannederdim ben odem Merhametden ihticab eyler semâ İbtilâ var, aşk var, âşık da var Nerde o masukai sirin edâ Cüstücuyi eyleyüb gönlüm emel Eyledi atfı nazar her yer bana Görmedi o dilbere benzer vücud Öylesi tasvir edilmez bir daha Aşıka bahşeyler üminidi visal Payine yarın düsüb etmek bükâ Kimlerin dil, payini bus eylesün Hiç görür mü buse her payi seza Hâsılı bu mevkii müskilde dil Çaresiz kalmış iken bir mehlika Eyledi bir tarz ile arzı vücud Kim o tarza cânü dil olsun fida Bir nigâh etdi bana ol demde kim Kalbimi çâk oldu sandım biriya Fartı dehşetden karardı gözlerim Döndü sandım leyle ruzi ruşena Kendime geldikde gördüm bir melek Handesile kalbe ruh eyler ata Böyle bir âlem değen ol payine Yüz sürüb etdim kelâme ibtida Ey mücessem nun hande, göz seni Görmeden keşfetdi gönlüm evvelâ Bak neler çekdi neler biçare dil

Leblerinde gül gibi aşku hava

Aşkının derdile ey nahli vefa Sanma kim kasdım kerametdir benim Eylemekdir tab'ımı ancak sena Dil nasıl tasvir etmişse seni Öyle buldu zerrece yoktur hata Merhamet kıl sen de hüsni tab'ıma Aşkını gör gönlüme lûtfen reva Vadini aldım hele ben ol mehin Güldü dil, ağlar iken âlem bu ya

ŞARKI

Bak şu güzel köylüye işte bu kızdır peri Toprak ile oynamış belli güzel elleri Böyle midir hep aceb köylülerin dilberi Düşdü gönül aşkına terk edemem bu yeri

Köyde imiş anladın mayei aşkü heva Dağlara bak sanki aşk olmada suret nüma Cuylerin nağmesi ruha verir bin safa Meskenim olsun benim terk edemem bu yeri

Elde kaval bak çoban eylemede hasbihal Dinlemede hep sürü çünki hazindir kaval Burda göründü bana naz ile ol gül cemal Sevdi gönül neyleyim terk edemem bu yeri

Bak ne güzel söyliyor dalda şu âşık hezar Burda bulur bâdesiz neş'eyi her gamküsar Sen de gönül neş'elen işte budur küyi yar Ben de anınçün gönül terk edememem bu yeri

Yerde çiçekler bütün handenin âsarıdır Gökte güneş vechinin makesi envarıdır Karşıki orman ise aşkının esrarıdır Hepsi seni söyliyor terk edemem bu yeri Gül yüzini parlatan ısmatının nurudır Gönlümi sermest eden didei mahmurudır Zannıma ol didenin kendi de meshurudur Tutdu beni ah o köz terk edemem bu yeri

Goncelere kim bakar gül feminin çağıdır Böyle yakan kalbimi gamzesinin dağıdır Saçlarının telleri sanki gönül bağıdır Gönlümi bendeyledi terk edemem bu yeri

Kalbe safa serpiyor hep şu bulutlar bugün Başka bir ahenk ile ötmede kuşlar bütün Zannederim eyliyor burda tabiat düğün Neş'eye gark oldu dil terk edemem bu yeri

Buyi lâtifi veren gonce teni her yere Îşvesidir bahşeden derdini aşkın sere Sen de mi sevdazede¹ söyle a mahzun dere Ben de sana benzedim terk edemem bu veri

^{* &}quot;Sende mi Sevdalism" alsa daha bog olur.

NURI

Osman Nuri [Efendi], Cevahirci lâkabile yâdolunan Derviş Ali [Ağa] namında mevlevî ve ümmî bir âdemin oğludur. Onun babası da çalgın Selânik'li Mustafa [Ağa] dır. 1842 [1258 H.] de Selânik de doğdu.

14 Haziran 1903 [1321 H.] lundu. Hayli manzumesi vardır.

Hususi suretde biraz okudukdan sonra hūkûmet hizmetine girdi. Selânik telgraf, muahharen tapu kâtibi oldu. Bir müddet kereste ticaretile iştigal etti. Daha sonra Manastır'da uncihan edilerek avukatlığa başladı.

Manastır'da mahkeme reisi olan Hersekli Arif Hikmet merhumun meclisine devam etdi. Hikmet, bazan ondan bahseder, tuhaf nazımlarını okuyub gülerdi.

"Hayri Bey kütüğü" kabilinden Hicrî 1300 den 1340 senesine kadar doğacak kızların isimleri, velâdet tarihlerini göstermek üzere bir kütük tertib etmiş ise de zâyi olduğunu oğlu avukat Bay Abdürrahman Âdil¹ söyledi.

.] de Viyana'da vefat etdi. Nâşı, Selâniğe naklo-

GAZEL

Aceb efsane kim habide vü bidar hayretde
Garib meyhane kim mestane vü hüşyar hayretde
Nedendir fikreder ceryanını âbı revan amma
Gider bir suye bilmez mansabın enhar hayretde
Gülü sünbül, benefşe bahse girmez rengü buyundan
Gülistan içre varsa cümlei ezhar hayretde
Değildir münhasır uşşaka mir'atı tecellide
Kalır seyreylese aksi cemâlin yar hayretde

Abdurrahman Adil, kırk yıl evvel yazdığı manzumeleri "Tasabbi" namı alında toplayub yazma bir nüshasını bana vermiştir. Harf sırası geçdikden pek çok zeman sonra verdiğinden tercemei halile beraber bu esere dercedilememişdir.

Beridir ehli takva ateşi suzanı duzahden Halilullaha tesir etmiyen ol nar hayretde Ne hoş bir hükme tâbi kâinatda cümle mevcudat Bu sırrı bilmiyen nev'i beşer herbar hayretde Değildir sade sun'ı halika pabesteler hayran Temaşagâhı dehri seyreden devvar hayretde Bizimçündür terazu vü tevazün, behtü hayretler Değil bu kevni inşa eyliyen mimar hayretde Yemiş gitmiş geçenler bağı nazmın puhte esmarın Bulur napuhtesin hep sahibi eş'ar hayretde Recaiye¹ nazire iktidarı var mıdır bilmem Nedendir ictisarın Nuriya efkâr hayretde

23 Kânunisâni 1306 da söylediği kıt'a :

Ne idi bir zeman ol tavrı cihangirane En sonunda baş eğub etdi Napolyon de beli İttifak üzre iken Nemçe, İtalya, Aleman Alamaz Avrupa'da ateşi pürhaş fitili²

Hersekliye dair:

Süal etme Huda'nın hikmetinden Reisi mahkeme Ârif olunca Cevab al ayni dâvaya muvafık Eder her hükmi kanune tevafuk

Hali piride eder bir lokma def'i ihtiyac Neyleyim vakti heremde genc iken genc isterim

Cihanda her ne çekdimse bütün halkın dilindendir

Kavmi islâm, cehl ile dünyada olmaz payidar

Vazife, cümle işlerden mukaddemdir, mukaddesdir

Tabiarden ziyade Doktor eyler hastayı berbad

Avcıya lâzım olan çifte tüfenk bir de köpek

¹ Manastir Askeri Idadisi talebesinden Halil Recai [Efendi].

^{2 &}quot;Oyle bir aldı ki dünyayı yakub emi harab".

^{ి &}quot;Cihanda her ne çekdimse bütün kendi dilimdendir" diseidi daha doğra ಪ್ರಾಗಣಾಣ ಹಬದತ್ತ

NURI

Mehmed Nuri, Yahya Efendi türbedarı, meşayihi Nakşbendiye'den — Damad Efendi namile mâruf — Mehmed Nuri [Efendi] nin oğludur. 1868 [1285 H.] de doğdu.

Beşiktaş'da Sinan Paşa Mülkî Rüşdî mektebinde okuyub şehadetnâme aldı. Üç sene Mülkiye mektebine devam etdi, hastalıkdan dolayı çıkdı. Bir müddet hususî suretde Arabî, Farisî ve tarih okudu.

1886 [1303 H.] de Şûrayı Devlete memur oldu. Şûrayı Devletin ilgası üzerine açıkda kaldı. 1925 [1344 H.] de kendi arzusile tekaüd edildi.

10 Kânunisâni 1938 [8 Zilkıde 1356] da vefat etdi. Yahya Efendi kabristanına defnolundu.

Divançe olacak kadar manzumeleri vardır. Bunların çoğu mütesavvifanedir.

GAZEL.

30.1 2000 (10.4)

Bu dan mihneti fâniyi girdabi belâ gördüm Zuhûn şivei takdirde çok macera gördüm Aceb kimdir bu zılli zailin bir saye perverdi Bütün mukbilleri ben derbeder bir mübtelâ gördüm Bu matemgâhi gamde hangi âdem var ki gâm almış Fena bezminde ruşen dil niçe derd âşina gördüm Değil âzade, âlem, hükmi divanı meşiyyetden Ne gördümse bütün mahkûmi kanuni kaza gördüm Çizilmez hattı menşurı kaza tedbir ile hâşâ Debiri kudretin fermanını fermanreva gördüm Halâs olmaz kişi sehmülkazadan uzlet etmekle Sipahı rayeti takdiri mansurülliva gördüm Ne hikmetdir İlâhî hikmeti pâki hıred suzun Ki her bir zerreden bin meş'ali nurülhüda gördüm

Görünmez çeşmi hasret bine âlem mergizar olsa.

Hezar ender hezar ol gülsitanda mürg zar olsa

Medarü merkezinden âlemin bâlâ girift oldum Felek yetmez rikâbı azmime çabiksüvar olsa Dökülse ahteranı kubbei çerhi müallânın Şerarı âhı dil ande nücumi şüledar olsa Bu hüsni tabiş efza, dillere ateş düşürmüşdür Açılsa taze gül haküsterimden nevbahar olsa Beni mazur görürdün bahri ummanı mahabbetde Temaşaya müsaid lik bir haddü kenar olsa Fütur etmez yine erbabı dil rahı mahabbetde Eğerçi rehgüzarında cehennem aşikâr olsa Şehidi gamzei âhu nigâhındır gönül, ruhum Havâlin bağlasa suretde gelse türbedar olsa

NURI

Mehmed Nuri, Genc Osman oğlu, 1897 de Keban kazasında Ağın nahiyesinde doğdu.

İlk tahsili Ağın'da ve orta tahsili Diyarıbekir, Elâziz ve Konya'da yapdı. Erenköy İhtiyat Zabit Talimgâhından, mülga Harbiye Nezareti Muamelâtı Zatiye Müdürlüğü Tahrirat Kalemine nakil ve umumî harbin sonunda ihtiyat askerî kâtibliğile terhis edildi.

Harbin müşkilât ve mevanii içinde yülsek tahsile imkân bulamadısa da bulanlardan daha iyi çalışdı, tenevvür etdi.

On beş yaşında iken Diyarıbekir'de çıkan "Dicle" gazetesine manzum ve mensur yazılar yazmağa başladı. Konya'da "Osmanlı" gazetesinde "Ocak" ve "Yeni Fikir", İstanbul'da "Donanma" ve "Serveti Fünun" mecmualarında manzumeleri intişar eyledi.

İstiklâl Harbi sıralarında baş muharriri olduğu "Mamuretülaziz" ve "Şark" gazetelerine makaleler ve "Yobaz" nâmile de mizahî manzumeler yazdı.

Muahharen Elâziz ve Ankara Nafia Fen mekteblerinin usuli tahrir muallimliğine tâyin olundu. Mektebin ilgası üzerine Divanı Muhasebata intisab etdi, şimdi orada mürakıbdir.

Bir kısım manzumelerini "Kırkından Sonra" unvanı altında topladise de heniz neşretmedi. Nazımde muktedir ve mizah vadisinde daha muvaffak olduğu görülen eserlerinden anlaşılıyor.

Bay Nuri, herkese iyilik etmekten, bildiği bilmediği âdemlerin işlerini kolaylaştırmaktan zevk alan insaniyetli ve gayretli memurlardan ve söylenilen sözü anlayan, anladığını anlatan liyaketli âdemlerdendir.

BAHARIYE

Âşıkın bayramı elbette bahar mevsimidir Faslı sevdade bu dem vusleti yar mevsimidir

Su güzel kırlara bak dağ başı bağ oldu yine Gezelim kol kola gel keştü güzar mevsimidir Lâleler açdı kızıl renkli dudaklar gibi hep Bırakub sünbüli güllerde karar mevsimidir Şimdi bir taze çiçekle alınır taze gönül Buseler yurdı Filorya'ya firar mevsimidir Isi çakdırmayarak evdeki hatun kişiye Yosma dilberler ile nakşu nikâr mevsimidir Faka basdırmadadır herkesi şuhanı zeman Gafil avlanma fakat saydü şikâr mevsimidir Bi vefalarla pilâjlarda safadan ne çıkar Nideyim başka diyarı Sraiyar mevsimidir Cennet olmuş boğazın her yeri aşıklar için Hele âsude Emirgân'da çınar mevsimidir Bebeğin nazını çekmezsen eğer Göksu'ya git Durma Kandilli'de geç çünki Hisar mevsimidir Şairin ruhuna ilham veremez başka hava Kalalım baş başa bir gün Adalar mevsimidir Zevki dilden haberin yoksa eğer ey sofî! Sen de git Lânga'ya kim taze hıyar mevsimidir Aşkı leylâ ile Nuri yine mecnune döner Simdi evden savusup terki diyar mevsimidir

BENZETDÍM

Tevekkül postum seccadei şiraze benzettim Rübabı şirü hülyayı kırık bir saze benzettim Bu viran dilde aksetmez o muhrik nağmeler şimdi Gönül âhengini artık makamı lâze benzettim Bakınca inkılâbatı zemane çeşmi ibretle Dumanlı dağlar üstünde esen poyraze benzettim Usandım germü serdinden, çekildim uzlet abade Şitayi bahti nagâmı sıcak bir yaze benzettim Dolaşdım bir zemanlar hep hayalâtın semasında Fezayı aşkı yer yer sahei pervaze benzettim Ser azad olmadım lâkin cihanda kendi keyfimce Zemanı bivefa bir dilberi gammaze benzettim Açık göz bazı yaranı görünce sadrı ikbalde

Her ipde arzı endam eyliyen canbaze benzettim Niçe aşk ehlini lâkin görüp metrükü avare Kenarı Aynarozde çille keş papaze benzettim Mevaidinde hiç yokmuş vefası bazı cananın Yanıldım kargayı bir mürgi hoş avaze benzettim Uçurdum lânei dilden perii şuhı ilhamı Kör oğlundan cüda düşmüş garib ayvaze benzettim Kalup erbabı matbuat içinde böyle cas cavlak Humayi mili Nuri yolunmuş kaze benzettim...

NEFES

Hakiket denilen sırre irmisiz Bir nure aşıkız gerçekcesine Marifet bağından güller dirmişiz Her söze kanmayız eşekcesine Bekleyüp durmadan Sina dağını Nefy ile isbatın cözdük bağını Sofunun zındıkın kırdık zağını Lâ diyüp kalmadık mertekcesine Denize posteki sermeden önce Gemiye yelkeni germeden önce Hakkın deryasına emneden önce Soyunup girmeyiz tellekcesine Kul olur taparız her güzel seye Ruh olur gireriz kamışa neye Ummanı sığdırub bir katra meye İçinde yüzmeyiz ördekcesine Doğrudan şaşmıyan meslekimiz var Aşıkız, ateşden gömleğimiz var Hakkın sofrasında çömleğimiz var Ocak da pişmişiz keşkekcesine Ham sofu tekkede atsın taklayı Zındıklar oynatsın dursun kuklayı Ağzından çıkardın şimdi baklayı Söylersin hey Nuri erkekcesine

NURÜDDİN

Mehmed Nurüddin Semin, Mülga Sadaret Şifre Kalemi Müdüri Ali Haydar [Bey] in oğludur. Annesi cihetinden Beşiktaş'da Yahya Efendi Türbedan Şeyh Mehmed Nuri Şemsüddin Efendi merhumun torunudur. 1900 [20 Muharrem 1318] de İstanbul'da doğdu.

Robert Kollej'de ve Dariilmualliminde okudu. Harb Akademisinde, İstanbul Lisesinde İngilizce ve Feyziati Lisesinde Türkce muallimliğinde bulundu. Şimdi Ankara'da muallimdir.

Pek genc iken Tevfik Fikret'i takliden yazdığı manzumeleri "Mir'atı Şikeste" tıâmile 1336 da bastırdı. Bu eserin başında manzum tiyatrolar, tarihî facia ve çocuk manzumeleri de yazdığı işaret edilmiştir.

. .

"Mir'atı Şikeste" den :

TEBESSÜMÜN

Tebessümün ne kadar hoş bilir misin meleğim Bilir misin ne kadar ruha ra'şe averdir O gözlerinde gülen inciler ki haverdir Tebessümün yine fevkimde titresin meleğin

Senin tebessümünün sayesinde ilhamım Senin tebessümünün cilvesindedir ömrüm Bugün tebessümünün busesile ben güldüm Biraz tebessümünün sayesinde ağlıyayım

Hazane döndü hayatım şu nevbaharında Tebessüm eyle de dinsin hayatımın elemi Tebessümün ile gördüm baharı âfilimi Tebessüm et yaşayım ben baharı bir parça

ZAVALLI ÇİÇEK

Nazlı bir dalda bir elem çiçeği Daha bir goncacık iken solmuş İlk baharında son bahar olmuş Duymamış bir şebabı sevdavî Aceba ey zavallı nazlı çiçek Hangi hain nefesli badı hazan Seni soldurdu, kırdı bi iz'an İncinirken öpünce bir kelebek Her sükûtunde ey şikeste nihal Ağlıyan bir enini rikkat var Ey siyeh renk zer şükûfei zâr Ağlatır ağlatan semini bu hal

31 Mayıs 1335

NUSRET

Seyyid Mehmed Nusret Ali Han [Efendi], Hindistan'da "Imamı Fenni Manazara" lâkabile mâruf Ebülmansur Seyyid Mehmed Nâsırüddin'in oğludur. Takriben 1848 [1264 H.] de Delhi'de doğdu.

Memleketinde tahsili ilim etdi. « منصرت الاحبار nâmile bir matbaa tesis ve المطابع isimli bir gazete neşr ile babası ve kendi, müslim ehaliyi ikaz edecek makaleler neşrettiler. Bu makalelerin mühimlerini "Hakkussultan" unvanile kitab seklinde bastırdı.

Bilâhare İstanbul'a geldi. Maarif Nezaretinde Encümeni Teftiş ve muayenede basılmasına müsaade olunan eserler için verilecek ruhsatnamelerin kaydine memur oldu. Daha sonra Encümenin âzalığına tâyın olundu. Mütemayiz rütbesini ihraz eyledi. Meşrutiyetin ilânından sonra Encümen ilga edildiğinden açıkta kaldı. Hangi tarihde vefat ettiği öğrenilemedi.

Maarif dairesinde "Han Efendi" nâmile yâdedilirdi. Bu nam için dairedeki hafiyelerin jurnal vererek fitnekârlık etmediklerine taaccüb olunur.

Gayetle esmer, karabıyıklı, uzun boylu, yüzü gülmez bir âdem idi. Çocuk denilecek bir yaşda eser yazmak cür'eti cahilânesinde bulunduğumdan ruhsatnâme almak için Encümene gidüp — sandalyasında "han" tavrile oturan — bu zat ile görüşdükce hal ve kaline kızar, «بر طور عب الزمة عهد شابت » mealine muvafık olarak çıkışırdım.

Kendini şu yolda tarif ediyor :

"Şükr lillâh ki bir kimseye ben bâr değilim Kavlü filimle muziyü dil azar değilim İyi sayarlar beni yahud kötü derler enima Nikü bedlerle işim yok¹ han, riyakâr değilim".

¹ İyi emma, hem iyi ile hem kötü ile işin yok da kiminle işin var; insan, ya iyi olur, ya kötür olur. Bunun üçüncüsü yoktur ki işin onunla olsun.

1

Türkce, Fürsce ve İngilizce bazı manzumelerini "Sühani Devleti" ismile 1910 [1328 H.] de İstanbul'da bastırdı. Risalenin kabında "bazı küftarı perişan ve rindanemi camidir" yazılıdır.

1897 [1314 H.] de basıları "Nevsali Asır" a — tercemei hali olarak — şu satırları dercettirmişdir:

"Hemalayadan nebean eden "Cümna" lebi sahilinde kâin Dehli şehrinde tevellüdümde şem'i ecdadı ziyalandıranlara benzer bir şanlı sipahi zâde idim. Tufuliyetimde, şebabımda seyyahı cihangerd idim. Şimdi ise ferahfeza Bosfor ve ticaret nüma sevahilinde abad olan İslambol beldei tayyibesinde takriben şu yarım asırlık sinnimde ehli kalem sayılıyorum. Emma nefselemirde bende öyle bir sıfat ne gezer. Küttabe lâzım olan bidaa ve iktidara mâlik olmadığımı itiraf ile şu vatanı sanimde ahrarane ve muazzezane yaşamaktayım. Hayat ırmağının, ummanı bipayanı ademe dökülerek nabud olacağını hasbelkader bekliyorum."

GAZEL

Letafeti çemenü berkü barı seyredelim Riyazı marifeti Girdigârı seyredelim Nesimi ruhfeza, ebr cünbiş averdir Medarı feyzi safayı baharı seyredelim Hele şematei çerha sımahı vermiyerek Hezarı dinleyelim abışarı seyredelim Rakib rağmine bu mevsimi safa içre Piyalekeş olalım lâlezarı seyredelim Bu gün felâsife âsa kenarı cude durub Şu mevci zindegii müstearı seyredelim Misâli katrei baran kum içre düşmüş Han Gelin gelin hele şu hakisari seyredelim

Perî cemâlini gördükde bimecal olurum Ya görmesem anı bir gün harab hal olurum Mezakı dehr cehalet pesend olunca heman Kemalsizlik ile sahibi kemal olurum Ararken ol beli hayran olur hıred emma Makalı hokkai lalinde ben de lâl olurum Vüfuri derdi firakınla ey keman ebru Eninü ah ile hem peykeri hilâl olurum

....

Kemali fahr ile Han rahı inkisaride Karıncalar gibi bikesce payimal olurum

دخل کانحا بود شاه بدخشانی را
ای سروشان بکن آغاز کل ایشانی را
النفانی نکتم مهوش کنمانی را
ابرو و کیسو و خال و دل حیرانی را
یا مم دایم رعنای سخندانی را
کل عودی وس خار بالانی را
ورنه نسبت چه من نی سرو سا مانی را
رك تحدیث ر کمریست مسلمانی را
سد کی موجب فحراست هی اندانی وا

شکر صد شکر رسیدم در حالی را میکم وصف و ثنای شه خوان ا کنون می همه شیفتهٔ حسن و جمال بارم اخاقیست عجب طرفه مجسم افتاد فخر بر سمدی و حافظ نکم ازجه بکو مخلسد چی حبن و ادا و خوبی لاف عشقت که زم این از افت تست صحده ر پای و ازصدق ارادات کردم عشاق شداز دولت عشقت هنان ۵ ت

NUSRET

Ali Nusret [Bey], Pilevne muharebesinde şehid olan binbaşı Osman Şehabüddin Efendinin oğlu ve Cenab Şehabüddin'in küçük kardeşidir. 1872 [Mart 1288] de Yenişehir'de doğdu.

İlk ve orta tahsilleri bitirdikten sonra Mühendis hanei Berriye girdi. 1891 de istihkâm mülâzimliği ile çıktı. Orduda hızmet etdi. Mühendishanenin Fransızca, kitabet ve tarih, daha sonra diğer askeri mekteblerle Vefa İdadî'si ve Darülmuallimin edebiyat muallimliklerinde bulundu. Tedricen kaymakam oldu.

Meşrutiyetin ilânından sonra askerlikden tekaüd edildi. Mekteblerdeki derslerile ve gazetelere makale yazmakla meşgul oldu.

1913 [31 Kânunisâni 1328] de Çarşamba civarındaki evinde veremi dimaği illetinden vefat etdi. Fatih Camii haziresine defnolundu.

Rusya'daki Nihilistlere müteallik "Sergüzeşti Hunin" namındaki hikâyeyi ve Düma

Fisin eseri olan "Muallim Möstel" i terceme etdi. "Makalâtı Tarihiye ve Edebiye", "Küçük Bir Faciai Vatan Perverane" ile "Benefşe" adlı edebî bir risalesi ve "Serveti Fünun", "Şûrayı Ümmet" ile diğer gazete ve mecmualarda lisan ve edebiyata dair makaleleri ve 54 küçük sahifeden mürekkeb "Şahap" unvanlı şiir mecmuası vardır.

Pek genc iken şiir ile oğraşmış ise de bilâhare vazgeçtiği, "Şahab" tan sonra bir şiir mecmuası neşretmemesinden anlaşılıyor. O mecmua ise kendini şair addettirecek mahiyette değildir. Çünki çocuk denilecek bir yaşta söylediği mevzun sözlerden ibarettir.

Münderecatın bir kısmı:

"Bakınca dideler bifer kalur ah

"İlâhi burci belâdır o gözler"

"Bakar timsaline âyine parlar

"Cilâsazı merayadır o gözler"

"Neden öyle tebaud ediyorsun

"Yılan mı, yahud akreb mi neyim ben"

"Sevda yedi iz'anımı divaneye döndüm"

kabilindendir.

Lisane itinası ziyade idi. Lisan ve yazı hatalarına müsamaha etmezdi. Nesirleri, Namık Kemal tarzındadır.

Küçük kardeşi Osman Fahri, Ali Nusret'in vefatı üzerine "Mersiyeler" unvanlı manzum bir eser neşreylemişdir.

BİR KIZ'

Şebabında nedendir ahü vaveylâ eder bir kız Nikabı leylei yeldayı pertevza eder bir kız Mahabbetten gönülde yareler peyda eder bir kız Teessüryab olub durmaz vücud ifna eder bir kız

§

Güneş gühsare yaldızlar dökerken suzişi artar Mahabbett sadmesi vicdanını rüyada da sarsar Bu dem ahvali âlemden şikâyet eyleyüb ağlar Figanü zar ile sevdasını ilâ eder bir kız

§

Şebi muzlimde biçare edüb feryadı hüznaver "Harab ender harab olmuş cihan" der itilâ eyler Meleklerden mübarektir bu dildarı safa perver Zeminü asümanı garkai sevda ider bir kız

§

Müberradır kabahatden bu kız masumedir elbet Bunun hüsnünde lâmi'dir mahabbet, nurı kudsiyet Kapanmış secdegâhı Hakka eyler vecd ile taat Gamı sevdasını Allahına isra eder bir kız

§

¹ Kardeşi Cenab Şahabüddine naziredir.

Karanlıkta münacat eyliyor vahdet nişinane Nedendir âhı cangâh eyliyor her şeb hazinane Süzerse müncezib çeşmanını şöyle yetimane Kulubı âşikana nurunı ilka eder bir kız

§

Anın esrarını sorma müfadi çünki mübhemdir Acınmaz mı "nemidane" emel bir derdi mübremdir Nigâhı can fezasında dili zarı mücessemdir Murad etse zalâmı âlemi imha ider bir kız

٠§

Diriga kevkebi bahtı devanasazı düşkündür Bu kız subhi rebia, mihrü maha çünki küskündür Bunun derdi benimkinden de mi heyhat üstündür Ki handahand olup suzi dilin ima eder bir kız

§

Anın her haleti gûya seraser aşk ile malî Bütün fikrü hayâli, kalbi lâkin hilkaten âli Fakat çeşmanı hiç olmaz nedendir giryeden hâli Özense kâinatı serteser ibkâ eder bir kız

GAZEL¹

O handeler ki sinede lâtif bir bahar olur Çiçekler açtığın görüp gönül de bir hezar olur Aman aman nigâhınız gönülde yareler açar Zeman olur ki habgâhınız bana mezar olur Gunude göz bebeklerimde bir güzel misâli var O kisuvanınız ki koynunuzda tarümar olur Fakat sizi tasavvur eylesem ne dem hazin hazin Hayali gamzeniz gelir gözünde aşikâr olur O aksi hüsnünüzle ey peri lika! verem gibi Yavaş yavaş hulûl edüp sonunda ber karar olur

² Abdülhalim Memduh'a naziredir.

NÜZHET

Mehmed Nüzhet [Efendi] 1828 [1244 H.] de İstanbul'da doğdu¹. Aslen tatardır.

Bir müddet Harbiye mektebinde bulunduktan sonra 1845 [1261 H.] de Maliye Mektubî Odasına girdi. Muahharen kitabet hizmetile Rumeli'ye gitdi. Bir aralık Ceridei Havadis kâtibi [muharriri] ve mektubii seraskeri muavini oldu.

Büyük kardeşi müşir Safvet Paşanın riyasetinde 1865 [Receb 1282 H.] de mütemayiz rütbesile Darışûrayı Askerî Baş Kitabetine nasbolundu.

1868 [1285 H.] de Maarif Nezareti Mektubculuğuna, 1871 [1288 H.] de Matbaai Âmire Müdiriyetine, 1873 [Safer 1290] de Matbuat Müdiriyetine tâyin kılındı. Ulâ sınıfı sânisi rütbesi verildi.

1876 [Cümadelâhire 1293] de Maliye Nezaretinde varidatı uşriye komisyonu âzalığına memur edildi.

Haiz olduğu mülkî rütbenin, ilmî rütbeye tahvilini Sultan Abdülhamid'e takdim eylediği arzıhalde istid'a etdi, müsaade olunmadı².

Şuurundan mükerreren muztarib oldu. Kıbrıs ve Sayda'da tebdili hava ettikden sonra Sivas'a gitdi. Orada 1887 [16 Ramazan 1304] de vefat ettdi. Hükûmet dairesi civarındaki kabristana defnolundu. Mezar taşında şu kitabe yazılıdır:

هر الخلاق الماق

¹ "Tezkerei Fatin" de bu suretle mukayyeddir. "Sicili Osmani" de 1224 te Sıvas vilâyetinde Boğduğu yazılıdır. Doğrusu, Fatinin kaydıdır.

² Yıldız evrakı arasında tesadüf ettiğim bu arzıhalde tarih olmadığından ne zeman takdım kılındığı malüm değildir. Nüzhet [Efendi] diyor ki: ".... Köleleri kırk beş seneden mütecaviz niami selilei saltanatı seniyelerile perverde olmuş ve umurı mülkiye ve kalemiye ve askeriye ve maliyeye dair dahilen ve haricen eleseri hidematı seniyede bulunmuş olduğum halde meşagil ve vezaifi memuriyetten hali 'bulunduğum hengâmları bir dakika fevt etmeyüb ikmali levazımı ulum ve maarife bezli vücudü iktidar eylediğimden zihnü istitaati kemteranemin ihata edebildiği derece ulumı âliye ve aliyeye ve fünunı riyaziye ve hikemiyeye intisab etmiş ve ulumı mütedavilenin cümlesinden kuvvei istihraciye me lekesile beraber elsinei selâsede nazmen ve nesten idarei kelâmda oldukca tefennün etmiş 'idüküm dahi başkaca bir lûtfı rayekânedir. "Mayei terkibi cismim nimeti şahanedir." Şu meziyeti mahsusaya istinaden bakıyei zindegânii kemternemi tarikatı neciyei ilmiyede imrar eylemek üzere haiz olduğum rütbei kalemiyenin maalli himemat ve inayatı malânihayei tacdarilerine şayanü cesban surette bittahvil işbu ümniyei keminei hakisaranemin makrunı müsaafei celilei padişahileri buyurulmaklığı tadarruile takdını istirhamnameye ictisar olunmuş ise de kâffei ahvalde..."

"Kudemayi bendegânı saltaneti seniyeden şairi nadirülemsal ve haizi fazlü kemel esbak matbuat müdiri olub Sivas'da ikmali hayatı müstear eden sezayi rahmeti rahman esseyid Mehmed Nüzhet Efendinin ruhı pürfütuhuna fatiha N 1304".

ن الكتاب», «معدالأملا و» (معدالأملا و» إلكتاب», «معدالأملا و» مكرالانتا », Hind'li Rahmetullah Efendinin "izharülhak" namındaki eserinin birinci cildinin tercemesi, terkibi bendi natamiz, "Muhtasar İnşa"¹, "Kirli Çıkı"² basılmıştır. "Letaifülmuhadarat" basılmamışdır.

24 Muharrem 1300 tarihli "Vakit" gazetesine yazdığı varakada « لهحة الكتاب » ve "Tedibi Edebiyat" isimlerile yazmakda bulunduğu iki eserin bitmek üzere olduğunu söyliyor³.

*

Büyük oğlu — 1906 [27 Muharrem 1324] da Göztepe istasyonunda şahsi garaz saikasile katlolunan — Şehir emini vüzeradan İsmail Ridvan Paşa ve küçük oğlu — 1925 [29 Cümadelâhire 1343] de vefat eden — birinci ferik Reşid Paşadır.

Mülga altıncı belediye dairesi müdir muavini Hafız İshak [Efendi], "Nüzhet Efendi merhum ve kirli çıkı" unvanile "Tercemanı Hakikat" ve "Serveti Fünun" nüshai fevkalâdesine yazdığı makalede der ki:

"Vaktimizin danişpenahanı fazlü kemalinden biri ki lâfzı vücuddan nüzhetyabı ubur ve müstağraki babri manayı nurün alâ nur olmuş olan ricali devletten Nüzhet Efendi merhumdur, çarsuyi sa'yini zerbefti kâlâyı Arabî ve Faatisî ile donatmış ve hele âlemi şi'rü inşada "esse itnabı kelâm ol münşii mu'ciz rakam İmtidadı leylei vaslı nigarı andıtır" medihasına mazhar bir edibi azam olmasile ömrünün faslı rebii cevanîsinden hengâmı hazanına kadar kameti tasavvuratı kâtibane ve şairanesine gâh baştan başa hil'ati zibayı areb ve gâh şahedi noş lehcei mülâhazatına serteser piraheni dilcuyi acem ve çok kerre de kisvei hubii türkî giydiretek rüzgâre yadigâr eylemiştir. Merhumı müşarünileyhin mahsuli hamei i'cazkârisinden hangisi nazarı mütaleaya alınır ise ilmü edeb noktasından ziyaı ebedîsinin teessüri teceddüd ederek ömrünün ve âsarının âhırına tesadiif eden "Kirli çıkı" namındaki ber güzarı dahi hikâyeden ibaret gibi görünmekte olduğu halde hifzı gevheri iffet, istikameti lisan, muhafazai namus, uluvvi cenab, veliyyini'mete sadakat, binayı bedeni ta temelinden yıkub harab eden işret hakkında gayet hakîmane bazı mütaleat ve muhakemat ve enti meşrui ticaretin mevkufün aleyhi üzerine bir takım ihtaratı menfaat âyat ile bazı ıstılahat ve tabiratı Türkiye ve acemiyeyi ve bunlardan başka umurı devletce tarihe müstenid olarak o vakitlere göre haylı malûmatı müfidei siyasiyyeyi muhtevi bir gencinei pakize unvandır...".

Rüşdi mektebleri şakirdanına okutulmak üzere tertib edilmiştir. "Sicilli Osmanı" ve "Osmanı müellifleri" nde "Nüzhetül münşeat" isimli bir eserinden bahsedilmekte ise de bu, Yenicami'de Valide mektebi yazı hocası sahhaf Mehmed Rifat Efendinindir.

² Tarihe müstenid, millî bir vak'ayı musavvirdır.

³ Yine o varkada "açtırma ehli keyfe kutunun kapağını" mısraı kadimini tazminen "takdırma suhrekâre yine çıngrağını" mısraını tanzim ettiğini yazıyor.

Münif [Paşa] merhum' nakletmişti:

"Îngiltere sefareti tercemanlığında bulunan bir zat, Türkce bir lûgat yazmış, erbabı marifetten birine tashih ettirmek istediğini "Ceridei Havadis" sahibi Çerçil'e söylemiş. O da gazetesinin kâtibi [muharriri] Nüzhet [Efendi] yi prezanta etmiş. Nüzhet [Efendi], lûgate bakub birkaç hata görünce tercemanı tekdir etmiş. Terceman, bu muameleden müteessir olmasile Çerçil "kusuruna bakmayınız, şuuru biraz muhteldir" demiş. Terceman "Özrünüz kabahatinizden büyük. Ben, lûgatimi tashihe muktedir, aklı başında, malûmatlı bir zat istedim. Siz, şuurı muhtel bir âdem getirdiniz, yüzüme karşı söydürdünüz" diyerek ikisini de yanından yürütmüş."

*

Terkibi bendinden:

Ol şem'i dilfüruzi kidem lemai hulud Pervane suzi kurbgehi halıkulvedud Devr ederek menazili bürci risaleti Mişkâti hatemiyete çün eyledi vürud Gark eyleyince nure tului, dü âlemi Tevhidi zat anınla temam oldu ru numud Ol nurdır mütemmimi icadı kâinat Ol nurdır müemmini sermayei vücud Ol nurdır bütün sekaleyne tavafgâh Ol nur, melaikeye kâbei sücud Ol nurdir hahikati sırrı Muhâmmedi Ol nurdır ki hiç kabul eylemez kuyud Ol nurdır cenabi huda barigâhına Amali salihat icün süllemi suud Ol nurudır saadeti ehli saadeti Dergâhi zilmenende eden mazhari suud Ol nurdır şekaveti ehli şekaveti Temyiz ile sekavetine gösteren hudud

Ol gecrevi hataverü ol fitnekârı dun Hiç devrü girdişinde devamü sebat yok

¹ Tercemei hali 997 inci sahifededir.

ماهذالدراب عن قصد أم جنون الحامل النفية على هامة الكبار

Tahtelkadem sürünmede allamei fünun İkmali intizam ile gülmekte nakısan

> من عبن كامل بدم فجرت عيون الكلب في فراش حربر مرفه

Şiri jeyanı kaydi hadid eyliyor zebun Kör eylemek diler bütün ehli basıreti

> المترم الممون جهاراً على العيون الباز قد نبال بسفك الى العلى

Ciranı atdı ateşe bir iki katre hun Hain kımıldadıkca bulur devleti karar

> المخلصون فى نكبات يدحرجون ان الظلوم قديترقى ظلمه

Âdil belâyı rahm ile olmakda sernigûn

سمحان ذاته و تعالى عن اعتراض

Beyhudedir ne dürlü edersen sen itiraz

Didei âşıkda göstermez mevani, sûzi aşk Kendini pervane urmaz görse fanus olduğun Anlayub menetti ol zalim nigâhı hasreti İhtilâsı vakt arzı hale casus olduğun

Çamlıca'da söylediği bir kıt'a:

Çam devirmekten ise Çamlıca'da sıklet ile Camı sahbayı içüb menbaı dilcusundan Yemeli içmeli varsa kolayı oynamalı Teşne diller suya kandıkca lebi cusundan

Göster metai nazmini kiymet şinasına Maksud satmamaksa anı yok behasına Arz et benatı fikrini ol haclegâhe kim Vâkıf olan bulunmalı hüsni edâsına

Elâ ey bülbüli bağı belâğat
Nedir bu sendeki hali ferağat
Niçin durmaktasın mebhutü medhuş
Terennüm eyle artık olma hâmuş
Bu gülşende hezarı zar çokdur
Figansız bülbüle dildar yokdur
Şuyuı hüsni sıytınla zemane
Salarken her yere çenkü çeğane
Sükûtunda nedir hikmet beyan et
Nedir derdin bana şerhü ıyan et

NÜZHET

Hasan Nüzhet [Efendi], Darı Şûrayı Askerî âzasından Ahmed İzzet [Efendi] nin oğludur. Annesi, mecmua sahibi Süleyman Faik [Efendi] nin kızıdır. 1826 [1242 H.] de İstanbul'da doğdu.

Aksaray'da bir sibyan mektebinde ve Sultan Ahmed Camiinde tesis olunan Mektebi İrfanî'de biraz okuduktan sonra Takvimhane'ye girdi.

> "Haddeden çekti beni gerçi bu Takvimhane Hele bir himmeti vålåye uyup çıktım ben Cidde malkâtibi oldukda dedim tarihi Haddenin altına bir nokta koyup çıktım ben"

kıt'asında söylediği vechile 1851 [1267 H.] de Cidde Mal Kâtibliğine tâyin olundu. Bilâhare Meclisi Maliye Kalemi Mümeyyizliğinde ve o kalemin müdirliğinde, Meclisi Maliye ve Divanı Muhasebat âzalıklarında, Bursa, Haleb ve Sıvas Defterdarlıklarında bulundu.

Bağdad vilâyeti maliye müfettişi iken 1890 [1307 H.]² de vefat etdi. İmâmı Âzam 41122 in türbesi çivarına defnedildi.

"Letaifi Esnaf" namındaki mizahi eseri basılmışdır, 55 küçük sahifedir. "Zır-va" ismindeki manzum eseri, münşeatı ve eş'arı basılmamışdır.

Kardeşinin oğlu tarafından yazılan makalede deniliyor ki:

"Nüzhet Efendi, nihayet derecede sakin ve sükûtî bir ömür geçirir, letaifi tam yerinde sarfeder, sözlerindeki hecv ve tariz dolayısile zemanının bütün ekâbiri ricalini korkutmuş, kendini saydırmış bir zat idi³. Metrukâtı kalemiyesi arasında eş'arı rakika ve gazeliyat ikinci derecede kalır. En ziyade nazarı dikkati celbeden yazılar bilhassa tarihlerdir. § Mizahî tarihlerinde de pek çok san'at göstermiş ve üstadı Sürurî ile atbaşı beraber olmuşdur. § Birçok letaifi merviyesi elân hâtırai nükteperdazanda mahfuzdur. § "Deli Nüzhet" edebiyat tarihimizde diğer bir zatın daha lâ-

¹ Tercemi hali 351 inci sahifededir.

² Kardeşi Rifat [Efendi] nin oğlu Rıfkı'nın "Şair Deli Nüzhet" unvanile 19 Kânunısani -337 tarihli "Alemdar" gazetesine yazdığı makelede de vefat tarihı 1300 ve "Sicilli Osmanî" de Cümadelulâ 1306 olarak gösterilmiş ise de Nüzhet [Efendi] nin kızı, Hicrî 1307 de vefat 'eylediğini bifdirmiştir.

³ Bir şahsın, dilile ve kalemile halkı korkutub kendini saydırması, fazilet değil, fezahattir. Müslim, elinden ve dilinden halkın salim olduğu insandır.

kabıdır ki o da Matbuat Müdiri Deli Nüzhet Efendidir. Her iki Nüzhet arasında müvalât ve uhuvvetin pek ziyade caygir olduğunu Defterdar Nüzhet Efendiyi görmek üzere İstanbul'dan kalkub Sıvas'a kadar giden matbuat müdiri Nüzhet Efendinin seyahatinden anlıyabiliriz'".

**

Nüzhet [Efendi] nin bazı letaifi:

Divanı muhasebat âzasından bazıları, bir gün ictima esnasında bir şey yazmak üzere hokkalarına kalem batırub "Mürekkeb kesik" demişler. Nüzhet [Efendi] "Benimki de kesik. Reis Efendininkine' bakın" demiştir.

*

Sivas'a giderken Amasya'da bir kahvehanede oturmuş. Kahveci, kulbu kırık bir fincanla kahve getirmesile, "bunu, Meclisi İdareye götür de bir kulb taksınlar" demiştir.

* *

Bursa'da iken delilikle mâruf olan bir zat valiliğe, yine o suretle iştihar eden bir zat da kadılığa tâyin olunmuş. Sokakta jandarmaların, hal ve kıyafeti acib bir şahıs götürdüklerini görünce Nüzhet [Efendi] sormuş. "Delidir, bimarhaneye götürüyoruz" cevabını alınca "Meclisi İdare'ye götürseniz daha muvafık olur" demiştir.

Ricali meşhureden bir zatı zen tabiat, Nüzhet [Efendi] yi evine davet etmiş. Orada — ev sahibinin hem hallerinden — birkaç şahıs ve işret sofrasında yemişlerin envaı mevcud imiş. Nüzhet [Efendi], odaya girüb huzzara ve sofraya baktıktan sonra "Hep yemişler burada" demiştir.

**

Tarihlerinden bazıları:

٦,

Amcası Nuh Rıfkı [Efendi] nin vefatına:

"Nuh Efendi cismi pâki gönderüb Mevlâsına Azmü reftar eyledi cennetteki mevasına Badı âhı Nüzheta tarih ile ettim vezan Nuh, cismi zevrakın.sürdi adem deryasına"

> * **

Nüzhet'in, seyahatinin sebebi, mahza namdaşını görmek ise "Divanelerin hemdemi divane gerektir" demek icab eder.

² Erbabı danişden Ohanes Çamiç [Efendi].

"Kavanoz Zâde kırıldı ramazandan evvel"

*

"Kavanoz Zâde ayak bastı dolabı ademe"

Uryanî Zâde Ahmed Esad [Efendi] nin Meşihatine:
"Donub kaldı alıncak fervei beyzayı Uryanî"

Babiâli'de teşrifatcılık odasında asılı bir resmin çalınmasına:
"Hele siret² gibi suret de gitdi Babiâli'den"

Gedikler muzafferiyetine:

"Canlar vakfeyledi asker gedikler mülküne"

Şair Safvet [Efendi] nin vefatına:

"Tahzün ile lâfzan ma'nen oldu Nüzheta tarih İki yüz seksen üçde göçdü Safvet darı fâniden"

Bir hanikahın ta'mirine:

"Himmeti var ola ta'mir idenin Söyledim tarihini pir aşkına Zikrini hayreylesün Rabbi ilâh Dilnişin oldu bu dilcu hanikah**

KIT'A

"Mısrı teşrif eyleyince Hazreti Abdülaziz Açdılar desti duayı halk babünnasr içün Yerlere yatdı sevincinden karışdı kumlara Ümmi dünya hakipay oldu azizi Mısr içün"

"Yok iken Yusüf Ziya Paşanın³ ayni var dimem Varsa Fazıl Mustafa Paşa, o da nâdidedir".

² Mücevher tarihtir.

² Teşrifatcı Siret [Efendi] ye işarettir.

³ Sadriazamlardan "Kör Yusüf Paşa" namile ma'ruf olan zattır.

NÜZHET

Fehime Nüzhet [Hanım], Hacı Davud Han sülâlesinden Hakkı Paşanın kıve esbak Yemen valisi Ferik İsmail Hakkı Paşanın zevcesidir.

Oğlu Celâl Sahir¹ diyor ki²:

"Ben daha pek çocukken annemle babam, müşterek hayat rabitalarını kırmışlardı. Annem, babamla ayrıldıktan sonra tekrar evlenmiştir".

§ Tahsili nakıs olmasına rağmen mâlik olduğu kuvvetli istidad sayesinde şair olmuştur. Eski vadide gazeller, şarkılar, manzumelerden mürekkeb olmak üzere küçük bir divan teşkil edecek manzum yazıları ve neşrolunmuş iki tiyatro piyesi vardır. Yazılarında bazan hassas bir ruhun in'ikâsları görülür. Bir gazelindeki şu satırlar bakınız ne kadar güzeldir:

Alırım karşıma üç saksı karanfil dizerim Âlemin seyri gülüstanı vazifemde değil Bir uzak yerdeki yangın gibi seyreyliyorum Göntümün ateşi suzanı vazifemde değil.

Şarkılarının pek çoğu, zemanının meşhur bestekârları tarafından bestelenmiş ve pek çok rağbet bulmuştur."

1925 [25 Rebiulevvel 1344] de vefat etdi. "İkdam" gazetesine* yazılan fıkrada deniliyor ki:

"Kıymetli bir şair ve heyecanlı bir vatanperverdi. 1324 yılında istibdad idaresinin yıkilışında etrafında topladığı münevver arkadaşlarile ilk kadın hareketini vücude getirmiş. Balkan muharebesinde, umumî harbde ma'lûl vücudüne rağmen geceli gündüzlü çalışarak ikamet ettiği Bakırköyü'ndeki hastahanelerin faaliyetlerinde devamı için para toplamış, onları idare ve yaralı askerlere hastabakıcılık etmişdir. Mütarekenin acı günlerinde o artık ebediyen köşesini terketmemiye mahkûmdu. Birkaç hastalıkla malûl geçen uzun yıllardan sonra harab vücudüne zatürree, son mühlik darbeyi urdu."

¹ Tercarnei hali 221 inci sahifededir.

[&]quot;Sevdiklerimiz — Mecdi Sadrüddin".

⁸ Muallim Mehmed Ali [Bey] le.

^{6 15} tesrinievvel 1341.

NÜZHET

Mehmed Nüzhet Ortanca, Mevaliden Bulevî Zâde Hacı Nesib [Bey] in ortanca oğludur. 1874 de İstanbul'da doğdu.

İlk tahsili bitirdikten sonra Hacı İbrahim [Efendi] merhumun "Darütta'lim" inde okudu.

Mülga Düyunı Umumiye İdaresine girerek şubelerde ve kalemlerde istihdam ve bilâhare pul müdirliğine terfi' olundu. İdarenin ilgasında Damga matbaası müdirliğine tâyin kılındı. Yeni damga ve posta pullarını klişelerile beraber tertib ve tab'a muvaffak oldu.

Fasılasız otuz sekiz sene memuriyette bulunduktan sonra 1932 de kendi arzusile tekaüd edildi.

> "Gerçi pek ihtiyar değilsem de İhtiyarı tekaüd etdim ben Kûşei inzivada rahat için Hayu hudan feragat itdim ben"

Demişse de rahat durmayub İstanbul virgû tedkiki i'tiraz komisyonu âzalığını ihtiyar etdi. "Feragat itdim" dediği "hayu hu" ya müstağrak oldu.

Meşrutiyetin i'lânından sonra "Tercemanı Hakikat" ı akşam gazetesi olarak yeniden neşre başladı. Hayli zeman intişarını temin etdi.

Arkadaşlarile beraber teşkil eyledikleri "Donanma Cem'iyyeti" nde kalemen ve bedenen çalıştı.

İki devrei intihabiyede belediye meclisi azalığında bulundu.

Ciddiyat ve hezeliyata müteallik manzumeleri ve tarihleri, Saibi Tebrizî ve Kelimi Hemedani'nin ebyatından ve Arabcadan müntehab, manzum tercemeleri vardır.

"Âyinesi işdir kişinin lâfe bakılmaz" demişler emma Bay Nüzhet, sözüne ve işine bakılanlardandır. Çünki hem söz, hem iş eridir. Hangi işin başına geçse becetir. Bilhassa yapı işlerinde bir mi'mar kadar vukuf gösterir. Marangozlukda da hünerverliği müsellemdir. Bazılarının sanayii nefiseden saydıkları leziz ve nefis yemekler yapmakdaki maharetini ise yiyenler bilirler.

Hassan bini sabit دخىالله عنه in medhiyei memduhası:

TERCEMES!

Hiçbir göz görmemiş senden daha sahib cemal Hangi bir mader doğurmuştur daha senden güzel Halk olunmuşsun maayibden, nevakısdan beri Sanki dilhahınca halk itmiş seni Rabbi ezel

GAZEL

Hayatı âlemi bir şurezare benzetirim Ne şurezar bunu harzare benzetirim

Cevanlık isteğini ihtiyar kalbinde Demi hazande olan bir behare benzetirim

Uzandı gitdi zemanı visali yâr bana Sabahı haşre kadar intizare benzetirim

Dimağı gafili tutmuş olan uzun emeli Bir âşiyanı kebuterde mare benzetirim

Selefde vasle bedel nakdi can alınmasını Bu günki hale bakub ihtikâre benzetirim

Vakıt, vakıt sızıyor ağlıyor gönül Nüzhet Bu hali zahmimi ben inkisare benzetirim

Kuvaye zaf gelüb geldi zafıme kuvvet Netice kendimi ben ihtiyare benzetirim

> * **

Meşbui hava serde Yüzlerce sitem vardır Kanuni mahabbetde Kan içmek olur caiz Başdan aşağı yakdı Mahşerde ise elbet Dünya bu, neler vardır Her sinde güzel vardır Senginü siyeh dilde Dirlerdi inanmazdım Yaranı vefadare Dar kafiye üstünde Dil verdi esirindir Azad kabul etmez Azade dimağ olmaz Gönlümde ferağ olmaz Ahkâm bütün başka Şekvaye mesağ olmaz Gönlüm evini zalim Davaye yesağ olmaz Bımislü bedel vardır Hepsinde bu çağ olmaz Aşk eylemez istikrar Dağ üstüne bağ olmaz Duygularımı yazdım Bir başka belağ olmaz Nüzhet sana ey ahu Bir kul ki çerağ olmaz

Rahiki suhbetinden neşvedarı feyz olur Nüzhet Kemalin münhasırdır şahsına nev'i kemalâtı

Îlâhi bir edibi muktedirdir Miri Tevfîkın¹ Ümidim böyledir meşhud olur bir gün keramatı² 1 Nisan 1331

^{*} Kardeşim asfiyai ümmetden Ahmed Tevfik Merhum.

^{* &}quot;Sidka küftarı olunca sabit Nüzhetin keşfine hayran olduk".

SON ASIR

Türk Şairleri

o - S

İbnülemin Mahmud Kemal İNAL

Cüz: VII

Bu cild N. O. P ve R harflerini ihtiva etmektedir.

DEVLET KİTAPLARI

ORHAN SEYFI

Pek değerli şair ve ediblerimizden Orhan Seyfi Orhon, diyor ki:

"Babam, miralaylıkdan mütekaid Mehmed Emin [Bey] dir. 23 Teşrini evvel 1890 da Çengel köyü'nde doğdum.

İbtidai tahsilimi Çengel köy ve Havuz başı mekteblerinde, Rüşdî tahsilimi Beylerbeyi mektebinde ikmal etdim. Mercan İdadi'sine girdim. Oradan çıkdıkdan sonra Tıbbiye, Mülkiye ve Hukuk mekteblerine kayd edildim. Mülkiyeye devam, mecburi olduğu için hem tenbelliğimden, hem kayd altında yaşamayı hiç sevmediğimden girmedim.

Tibbiye'ye gelince, bir gün ameliyathanede bir hastanın nuhai şevkisine ibtali his için şırınga yapılırken gördüm. Fena halde sinirime dokundu. Bundan vaz geçtim. O zemanlar pek serbest olan Hukuka girdim. Mezun oldum.

Edebiyat hevesi, Beylerbeyi Rüşdî'sinde iken kıraet kitablarında, bilhassa "İktitaf" da gördüğüm manzumelerin tesirile başladı. Bun-

ları bize ezberletiyorlardı. Ben, arkadaşlarımdan daha kolay ve zevkle ezberliyordum. Bilâhare bunları taklid etmeğe yeltendim. Mercan İdadî'sinde iken bu heves, büsbütün şiddetlendi, yavaş yavaş vezne alışdım. Ufak, tefek manzumeler yazmağa başladım.

Bu sıralarda İbrahim Alaüddin¹, Halil Nihad¹, M. Enver¹ gibi şair arkadaşlarla tanışdım. "Sarafim" in kıraethanesine devam ediyor, orada "Serveti Fünun" u ve diğer mecmuaları okuyordum. Arkadaşlarım da oraya geliyorlardı. Bu dostların, edebî terbiyem üzerinde tesiri olmuşdur. Bilhassa Nihad ve Enver'in, eski şairleri tanımaları, beni de onları okumaya sevk etmişdir.

Divan edebiyatından pek çabuk ve pek çok lezzet almağa başladım. Fakat her genc heveskâr gibi ben de yeniliğe âşıkdım. O esnada terkibsiz lisan meselesi çık-

³ Tercemei halleri 94, 1226, 319 uncu sahifededir.

mışdı. Ben de aruzla, fakat terkibsiz lisanla manzumeler yazmağa çalışdım. Buna alışıncaya kadar çok güçlük çekdim. Bazı dostlarımın beğendiği "Furtuna ve Kar" ismindeki manzumeyi bu suretle yazdım.

Bir müddet sonra Ziya Gökalp, İstanbul'a gelmişdi. Türkce şiirin hece veznile yazılması lâzım geleceğini öne sürüyordu. Aruz veznini Türkcenin bünyesi için yabancı addediyordu. Türkcenin tabiî güzelliğine misâl olarak İstanbul'da halkın ve bilhassa kitabların tesiri altında kalmamış olan hanımların konuşduğu seyyal, ahenkdar lisanını gösteriyordu. Bu güzel Türkce ile ve hece veznile yazılacak şiirlerin, istikbalin edebiyatını vücude getireceğini söyliyordu.

Ziya Gökalp'ın noktai nazarını bütün kalbimle kabul etdim. O zemandan itibaren aruz veznile hiçbir manzume yazmadım. "Gönülden Sesler" unvanile topladığım şiir mecmuası, işte bundan sonra vücude gelmiş manzumelerden mürekkebdir. "Küçüklerin kitabı" adlı bir şiir mecmuası daha vardır. Bu, yirmi beş kadar manzumeyi havidir ve tab edilmemisdir.

"Gönülden Sesler" in neşrinden sonra edebiyat, beni sükutı hayâle oğrattı. Çalıştığım bu yeni tarzda muvaffak olduğumu ümid ettiğim ve bunu bitaraf zevatdan işittiğim halde mukabilinde hiçbir şey görmedim. Bahusus maişet mecburiyeti omuzlarıma çöktü. Mektebi Hukuk'tan çıktıktan sonra 1914 de Meclisi Meb'usan Kavanin Kalemine memur olmuştum. Oradan cüz'î bir para alıyordum. Kendimde iyi bir memur olmak için lâzım gelen evsafı göremiyordum. İstanbul'da Hükûmeti Milliye teessüs etdi. Meclisi Meb'usan daireleri lağvedildi. Açıkta kaldım. Hiçbir vazifem olmadığı bu sırada mizahî yazılar yazmağa başladım.

Bilâhare "Akbaba" isminde bir mecmua çıkardım. Edebiyat arkadaşım Yusüf Ziya ile müştereken neşrettiğim bu mecmua, çok rağbet gördü. Bana memurluktan daha müreffeh bir hayat temin etdi. Bunun üzerine memur olmaktan sarfınazar etdim. "Akbaba" dan sonra sırasile "Papağan", "Resimli Dünya", "Güneş", "Davul", "Yeni Kalem" mecmualarını neşrettim. "Fiskeler" namı altında mizahî yazılarımdan müteşekkil küçük bir kitab intişar etdi. Bununla beraber benim daha çok beğendiğim mizahî parçaları henüz bir araya toplamadım.

Şimdiki halde mecmuacılığı meslek ittihaz etmiş bulunuyorum. Mizahî yazı yazmanın, mizah gazetesi çıkarmanın bütün zahmet ve tehlükesine rağmen edebiyata rücu etmek fikrinde değilim.

Evvelce Harb Akademisi'nde ve Harbiye mektebinde edebiyat dersi verdim. Şimdi İstanbul Erkek Lisesile İtalyan Lisesinde Türkce ve edebiyat muallimiyim''.

İzaha hacet yoktur ki Orhan Seyfi, fıtraten şairdir. Sesinde, tarzı tekellümünde bile şiir ahengi vardır. Bir haldeki söz söylerken şiir okuyor zannolunur.

Oun sözü gibi özü de pek nazikdir. Ruhundaki incelik — vücudünden başka — her halinde, her kalinde tecelli eder.

Güzel bir beyitin iki mısrama benziyen iki bacanağın, senelerdenberi — bugünki, dünkinden daha zarif, daha dilfirib olarak — çıkardıklırı "Akbaba" ya yazdığı yazılar, Seyfi'nin mizah vadisinde de hakikaten kudret sahibi olduğunu göstermektedir.

*

TAHMIS

— Yahya Kemal'e реутеv —

Gülerken bir zeman bağı safa mutade geldikce Kenarı havza gâhi bir çerağ ikade geldikce Dururken saffı uşşak emrine âmâde, geldikce "O şuh ağlar bugün kasrı şeref âbade geldikce" "O nuşanuş günler hatırı naşade geldikce"

O demler şevkü şadî, bir tükenmez feyzi saridi Güzeller serv kamet, tarhlar Şirazkâridi Neşatından sular ruhi revan halinde caridi "Ne cuşandı şarabü lâle bir devri baharidi" "Ki hâlâ çeşmeler pürhun olur her yade geldikce"

Geçer her leyli sevda lebbeleb bir mah peykerle Girenler bezme haricden durur daman öpüp yerle Bakub mesti gurur alnında güllerden bir efserle "Gülerdi tahtı zerrin üzre cem gülşende güllerle" "Sebu endam sâkiler elinden bâde geldikce"

Eder çaki giriban goncei nevreste vecdinden Süzülmüş nazdan çeşmi siyehler haste vecdinden Akar gûş eyleyince rudlar aheste vecdinden "Dururdı rindler dembeste, ney dembeste vecdinden" "Ağaclıklarda bülbül durdan feryade geldikce"

Gelen yok şimdi tenha mev'idi uşşak olan havza O her mehtabe simin sahnei işrak olan havza Hazan ermiş karışmış sayeler berrak olan havza "Hayalinden bakar puşidei evrak olan havza" "O şuh ağlar bugün kasrı şeref âbade geldikce"

DİYORLAR ....

Ölürsem yazıktır sana kanmadan Kollarım boynunda halkalanmadan Bir günüm geçmiyor seni anmadan Derdine katlandım hiç usanmadan Diyorlar: kül olmaz ateş yanmadan Denizler durulmaz dalgalanmadan Saadet benziyor boş bir serabe Düşüyor her seven gönül azabe Gelmiyor çekilen derdler hisabe Diyorum: sebeb ne bu ıztırabe Diyorlar: kül olmaz ateş yanmadan Denizler durulmaz dalgalanmadan

CİÇEKLER

Çiçekler açarken ben kuşlar gibi Ruhumda gizli bir mahabbet sezdim Dağlarda kararsız bir rüzgâr gibi Gönülden gönüle serseri gezdim

Bülbülün âşina çıktım sesine İrmaklar coşarken göz yaşım aktı Dağılub kalbimin gül bağçesine Her güzel göğsüne bir çiçek taktı

Hazırdım ömrümü etmeğe fida Tatlı bir gülüşe baygın bir göze İnandım yalan da olsa daima Bir buseyle temin edilen söze

Gencliğim, bilirim ben zemanını Devam edecektir ancak bir bahar Hissettim aşkımın heyecanını En fazla tulûdan gurube kadar

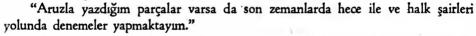
ORHAN

Orhan Şaik Gök Yay, İnebolu Rüşdî mektebi muallimi Çırpanlı Mehmed Cevdet [Efendi] nin oğludur. Temmuz 1902 de İnebolu'da doğdu.

Bir müddet lisede okudukdan sonra Ankara muallim mektebinin son sınıfına girdi. Dört buçuk yıl ilk mekteb muallimliklerinde dolaştı. Balıkesir'de bulunduğu esnada birkaç arkadaşla "Çağlayan" adlı bir mecmua neşrettiler.

Muahharen Kastamoni Lisesinin son sınıfına imtihanla girdi. Orayı bitirdikden sonra müsabakada kazanarak Yüksek Muallim Mektebi Edebiyat Şubesine kaydolundu. 1930 da mezun oldu. Vilâyetlerde lise ve muallim mekteblerinin edebiyat muallimliğinde bulundu. O sıralarda bazı mecmualarda manzumeleri ve tercemeleri intişar etdi.

Gönderdiği tercemei halde diyor ki:

Alman müsteşriki Yakob'ın "Gölge Tiyatrosu Tarihi" namındaki eserinin Türklere aid kısmını terceme etdi. 1938 de basıldı.

Şimdi Bursa'da Erkek Lisesi Edebiyat öğretmenidir. Orhan Şaik, öğretmenler arasında öğretttiğini bilenlerdendir.

İÇLENME

Hey akar sulara saldım kendimi Köpüre köpüre yıktım bendimi Bir hoş olur gönül sıla dendi mi Sular gider, ben kalırım çok demdir Bir yaprağı sular alır götürür Götürür de deryalarda yitirir İçim yanar bu yapraktan ötürü Anam değil, babam değil, ya nemdir?

Bir kâğıttan kayık yaptım yüzdürdüm Kenarına selâm sabah dizdirdim Tâ gönülden sana mektub yazdırdım Mektub gitsin, ben kalayım Sitemdir

Sular mıdır bir hoş dille konuşan? Akşam olup hayallere karışan? Elâleme şen görünür dört köşem Bilen bilir yıkık yerim neremdir

Gökyay'ım da der ki hatır sayılır Kara taşa bir su düşse oyulur İçerinden türlü sesler duyulur Sesine ses veren olsa ne gamdir

ORHAN

Ahmed Orhan Hammamî oğlu, şair İhsan Hammamî'nin oğludur. 1910 da

İstanbul'da doğdu.

Pir Ahmed Çelebi, Darülmuallimin tatbikat mekteblerinde, Galatasaray Sultanî'sinde okudu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi. Derslere devamla beraber Hukuk ve Ceza Mahkemeleri kitabetlerinde ve İkinci Ticaret Mahkemesi birinci kâtibliğinde bulundu.

1936 da Ankara Hukuk Fakültesinden me'zun oldu. Askerlik vazifesini Kırklareli'nde askerî hâkim muavinliğinde ifa etdi.

1937 de İktisad Vekâleti Sanayi Umum Müdürlüğü birinci mümeyyizliğine tâyin olundu. İktisad ve hukuk doktoru olmak için Paris'e giderek o ilimlerde tekemmüle çalışmaktadır.

Fransızcadan terceme ettiği küçük hikâyeler ve yazdığı makaleler, İstanbul'da ve vilâyetlerde çıkan mecmualarda neşredildi.

Aruz ve hece vezinlerinde ve çoğu mizah olarak yazdığı manzumeleri "Alay Defteri" namile topladı.

Şairliğin, babadan evlâde intikal ettiğine Orhan, kuvvetli bürhandır.

CİNCİ MEYDANI VASFINDA

Kuşak var belde, başda takye var, üstünde şal vardır Bu halkı seyredendir "Memleketde karnaval vardır" Biçerse terziler şayed çıkar kostüm "Ebülhevle" Değildir pantalon asrî beyinki başka şalvardır Ya bir sazendedir ya hanende sükkânı "Cinci" nin

¹ Tercemei bali 691 inci sahifededir.

Maval var dillerinde, ellerinde hep kaval vardır
Acayib bir panayırdır ki peynirden bu yerlerde
Kaşar yoksa eğer kirli hanım var, kaşkaval vardır
Müheyya eylemek fikrile de envai erzaki
Müdahhar anbarında her evin çok boş çuval vardır
Bu yer cündî midir, cinci mi bilmem hep peri ruler
Suvar olmuş gezerler peşlerinde çok aval vardır
Neler yokdur aman Yareb neler yokdur şu meydanda
Meşahirden hamal var, bir de âşık kör Cemal vardır
Kaçık vardır, bodur vardır, sağır vardır, topal vardır
Alık vardır, küdük vardır, hödük vardır, akal vardır
Hevayı sathı berrinde uçar envai mahlûkat
Safayı ka'rı bahrinde yüzer levrek, kefal vardır
Bürehnepa gezer sanma Hamamı zâde "Orhan" i
Ayağında nalınlar var, belinde peştemal vardır

23 İkinci teşrin 1929

OLMUŞUM

Geldiğim günden beri dünyaye ben hor olmuşum Baltaya sap olmuş emma bilki zar zor olmuşum An bean ateş saçan bir külhani hicran gibi Tâ derunımdan yanan çok harlı bir kor olmuşum Aşku sevdadan bana ey muttasıl bahs eyliyen Ben bu işlerden yana meşhur doktor olmuşum Fabrikayı mideyi çok doldurunca dün gece Kendimi rüyade gördüm fabrikator olmuşum Allah Allah cümle âlem zanneder karun beni Cebde mangırdan eser yokken kalantor olmuşum Hoş geçirmiş ömrüni kimdir diyen "Orhan" için Çeşmelerdir gözlerim manendi horhor olmuşum

"EYYUB" de SABAH

Memleket peyizajları:

Koyu sis tabakası biyaz bir kanad gerdi Çıkamadım diyerek denizin kenarına Bulanık suda gece çırpınarak can verdi. Ak sakallı bir mescid ahenkli gür sesile Vatanı için ölen şehidin mezarına Fâtihalar okudu yaşını sile sile

Eskiden ne şirindi, ne cazibdi gülüşü Taş yürekli dağların bağrını bile yakdı Kâhtane deresinin şu hazin bükülüşü

Kuşlar buse çaldılar toz pembe bir dudakdan Yaramaz bir çatana donuk izler bırakdı Sabah mor gözlerini açıyorken uzaktan

21 Birinci teşrin 1928

OSMAN FAHRI

20

Osman Fahri, binbaşı Osman Şihabüddin [Efendi] nin oğlu ve Cenab Şihabüddin ile Ali Nusret'in küçük kardeşidir.

mecnun eder" demek icab ediyor.

Darülfünun Edebiyat Fakültesinden mezun ve otuz yaşında mecnun olarak o hal ile vefat etdi.

Ali Nusret hakkında yazdığı "Mersiyeler" unvanlı manzum ve musavver risale 1329 da basıldı. Aşağıdaki iki manzume o risaledendir.

Terbiyeye ve edebiyata dair "Arkadaş" adlı bir mecmua çıkardı. Terbiyei bedeniye öğretmeni Bay Selim Sırrı'nın neşrettiği "Terbiye ve Oyun" mecmuasina da manzumeler yazdı.

Ben, müteveffayi tanımadım. Üstad İbrahim Alâüddin "Meshur Adamlar" namındaki eserinde hüsni ahlâkından, edebiyattaki istidadından ve zekâsından bahsediyor.

Biçarenin oğradığı musibeti, bir de zekâsını düşündükce "fartı zekâ âdemi

SENÍN SESÍN...

Nerde olsak, senin sesin cınlar Süphesiz gökde âşina aradın Senin için kuşlar Hepsi Nusretli bir bahar arıyor Hepsi sensiz bahardan, inkâr Ah sensiz bahar zulmettir Hep unuttuk nedir gönül şevki Yine ses var odanda ah senin Gamı hasretle der ki: "Gelsenize Avrilinca unuttunuz mu beni Kimsesiz kabrü cennetim., kalben Kardeşim, nerdesin, semada mısın? Belki buldun Eyliyorlar ne nağmeler ihzar Hepsi yadınla yaresin sarıyor Ediyorlar bedayiü zevki Bize her nagme baska nâle gelir

Bu hayalî, ba'id ses ki bize Benden arzunuzu esirgemeyin Saklarım hâtıratı ömrümü ben Sorunuz yerlere şu kelmeyeni" Sorarız biz, fakat zemin samit Ağlarız, inleriz, şifa dileriz Nerdesin? Kalbimizde feryadın Bizi senden bugün hayat ayırır Sen uçub gittin ah lâkin biz Sonra eyvah biz de bir gün de Hilkatin sırrı mevttir mutlak Âkibet, daima hazin, nadim Ağlamak en büyük tesellidir Asüman bicevab, yalnız biz Pişi tali'de daima sakit Kalbimiz makisi mematındır Birleşir kalbimizde her yadın Yine bir hayli toprak üstünde Bir dua, başka bir şey istemeyiz Haydi artık hayatı sevmiyelim İftirak eylemektir ağlıyarak Her elem göz yaşile incelenir

24 Mayıs 1329

EY ZALİM ÖLÜM

Yine rü'yalarımda tatlı yüzün Beni mecnunı hasret itti yine Daha dün genc, müsterih ve gayur Bugün eyvah belki topraksın O zeki, muhterem dimağından Bir muammayı ömr imiş ölmek Bizi madamki bir gün öldürecek Ah zalim ölüm çabuk söyle Daha lâyıkdı şübhesiz, kâşki Mevt! Her kıymetin musallatısın Beni istersen al veya alma Şimdiden sendelendi her adımım Onun ulviyeti hayatından Dinlenir hem onun güzel kalbi

Bir büyük telhii saadetle
Ah sen var idin, evet daha dün
Mültefit, pür ümid, sahib nur
Nerde kalbin, o kalbi şeffafın
Bilmiyoruz ne kaldı, var mı soran
Bir muamma fakat siyahü semim
Bu kadar zalim olmasın derdim
Hangi tırnaklarınla kıydın ona
Seni kurban edeydiler yoluna
Sana ruhum ilelebed dargın
Kardeşim gitti kimsesiz kaldım
Fahri! kalben metin ol, alçalma
Sen de bir parça feyizyab ol ki
Hem tahafüf ider hayatı giran..

30 Temmuz 1329

OSMAN FAIZ

Muhterem Osman Faiz diyor ki:

"Dâva vekili Feraizci Zâde Salih [Efendi] nin oğluyum. 1873 Mayısında dünyaye geldim.

Bursa Askerî Rüşdî'sini bitirerek Askerî İdadî'sine girdim. İlk defa Abdülhak Hâmid'sin "Bir Sefilenin Hasbi Hali" ismindeki eserini okudum. Çok zevk duydum. Babam, açık sesle okumamı söyledi. Bittabi mevzun okuyamadım. Bana ahenk ve vezn ile okuttu. Okadar müteessir oldum ki ertesi gün takliden bazı şeyler yazdım ve babama gösterdim, beni tesvik etdi.

Bursa'da İdadî sınıflarını bitirdim. Harbiye'ye naklettim. Bursa İdadî'sinden nakleden ve o sene Erkânı Harbiye mülâzimi olarak Erkânı Harbiye sınıfında tahsilde bulunan Kandiye'li Receb Vahyi ve sınıfımızın kitabet muallimi Gelibolu'lu Receb Ferdî [Beyler] bende istidad gördüklerini söylediler ve teşvik ettiler. Şiir söylemeğe devam ettim.

1891 [11 Mayıs 1307] de Mülâzimisâni olarak mektebden çıkdım. İstanbul'da kaldım.

Daha mektebde iken amcem Feraizci Zâde Mehmed Şakir [Efendi] nin Bursa'da neşrettiği "Nilûfer" risalesine manzum, mensur bazı şeyler yazdım. Daha sonra İstanbul'da "Malûmat", "Hazinei Fünun", "Mekteb", "Maarif", "Resimli Gazete", "Hanımlar ve çocuklara mahsus gazete" gibi mecmua ve gazetelerle şiirlerim neşredildi. Bazı eş'arımı havi "Beytülhazen" unvanlı küçük bir risalem tabolundu.

Şimdi altmış beş yaşımdayım. Bazan şiir söylemekle ruhan gıdalanıyorum.

Memuriyetlerim:

Mülâzimi sânilikten kolağalığa kadar İstanbul'da bir fırka kıtaatında vazife gördüm. Kolağası iken 1908 Temmuzunda Zabtiye Dairesine getirilen saray ve hükûmet ricalinin halk tarafından tecavüze oğradıkları sırada halkı teskin etmek üzere Merkez Kumandanlığından bir bölük askerle daireye gönderildim. Zabtiye Nezaretine tâyin edilmiş olan Ziver Bey, halka söz anlatmak mümkin olmadığını görerek şaşırmış idi. Münasib söz ve muamele ile galebeliği daireden çıkardım.

İstanbul'da amele grevlerini ve taşkınlıklarını bastırmağa muvaffak olduğumu gören yeni Zabtiye Nâzırı hocam Farukî Zâde Sami [Paşa], İstanbul Polis Müdiri refakat memurı olarak beni alıkoydu. 31 Mart vak'asında vazife başında idim.

1909 da vazifei askeriyeme avdet etttim. Mektebi Hukuka devama başladım. Bu sırada İştib, Köprülü ve İpek Divanı Harbi Örfilerinin riyasetinde bulundum. Havran Divanı Harbi Örfisinde de âza olarak Süvey'de ve Şam'da vazife ifa ettim. Balkan harbine ve umumî harbe iştirak eyledim. 1916 da kendi müraceatım üzerine tekaüd edildim.

İlk şiirlerimden bir şarkı:

"Bir zemanım yok ki gönlümden kederler eksile Çektiğim mihnet beni bıktırdı canımdan bile Kurtuluş yok anladım gamden ne yapsam nafile Düşmesin gönlüm gibi bir kimse derdi müşkile

Bir muvakkat şevkimin binbir belâ encamıdır Gönlümün subhise gülmek, ağlamak akşamıdır İbtilâmı anlamam bilmem kara sevda mıdır Düşmesin gönlüm gibi bir kimse derdi müşkile".

"65 yaşındayım" diyen Osman Faiz, öyle cevan tabiat bir şairdir ki — hararetli, heyecanlı, sevdalı, işveli, neşveli — genc, dinc bir şair, onun gibi canlı, anlı şiir söyleyemez.

Ne lâtif bir mazhariyetdir ki şeyhuhat hengâmında da ruhi nuri şebabdan istinare ediyor. Yaşının ilerlemesi, cisminin yıpranması, onun şevki şairanesine hail olamıyor. Kendi de:

"Başımda ak görerek ma'niyi hazan dediler Duyunca nüktei eş'arımı cevan dediler"

diyor. Öyle dememek kabil değil ki..

Eski ve yeni eserlerine bakdıkca hükmetmek lâzım geliyor ki o, şiir âlemine genc gelmişdir, genc gidecektir.

Füsunlı bir gecenin levhi mahitabında Gönüllerin bütün esrarını sezen ruhum Şu âlemin bütün afakını gezen ruhum Bu şi'ri yazdı görüb bir gönül kitabında

HÜSN VE HAYAL

Hayate neş'e veren canlı bir çiçek gibidir Füsun onun tutuşan gözlerinde canlanıyor Önünde kalb eriyor, karşısında can yanıyor O, şuh bir kelebek, ateşîn bebek gibidir

Nigâhı mestini hilkat şerablandırarak Nigâhı âleme bir âlemi şerab atmış Cihane sine deyüb sahnı mahitab atmış Füsunı hüsnüne aşk ehlini inandırarak

O başka zevki bediî, o başka dağı derun O başka nun tecelli, o başka şevki nihan Onun tehayyüli dilde uyandırır heyecan O bir perii tecemmül, o bir cemali füsun

O bir cihan yakıcı ateşin vecizesidir Onun nigâhı güneş, hüsnü aşkı başka güneş O bir bedia ki olmaz onun hayaline eş Güzelliğin güzeli bir hayali enfesidir

Onun güneş saçının her telinde bir gönlün Sabahı şevki güler, neşei leyali yaşar Baharı zevki güler, aşkının hayali yaşar Odur güli gönülün, handei baharı gülün

O bir içim su ki bağrım yanar da ben içemem İçimde ateşi yansın diye uzaklaşırım Fakat yine o hayale dalub kucaklaşırım O bir hayal ki ondan cihande vaz geçemem

1 Teşrinievvel 1937

NEVBAHARIN BİR GÜLİ

Sen baharın sevimli bir Gülüsün Seheri nevbehardır gülüşün Solmasın gül yüzün heman gülsün Can katan cane nükhetin vardır

8

Canlı bir neş'esin çiçeklerden Başka bir ruhsun meleklerden Sana sevda akar yüreklerden Anladılmaz sabahatin vardır

§

Sözlerin bir yanık gönül sesidir Gözlerin nergisin de enfesidir Her yerin bir bedia cilvesidir Eşi yok bir letâfetin vardır

§

Sahni sinem sana serir olsun Buyi zevkınla can evim dolsun Beni hulyalara salan yolsun Ne füsunkâr kuvvetin vardır

S

Başımın tacı, zibi sinemsin Ruhuma bir hayali herdemsin Sen bu âlemde başka âlemsin Evci dilde seyahatin vardır

Ş

Neye boynun için için bükülü Kalbin ateş, yüzünde belli külü Söyle ey gönlümün yegâne gül**ü** Kime karşı mahabbetin vardır

§

Yaralı bir kuşun kırık kanadı Bağrıma değdi de içim kanadı Neye gönlün bu halimi kınadı Bunda da hüsni niyetin vardır Gördüğüm ande gökde bir yıldız Bir güzel kız ki neşeli gamsız "Bakmayın onlara bana bakınız" Diye hâlen şikâyetin vardır

§

Sen benim şiiri zihayatımsın Ruhı mânayı hâtıratımsın Kıblegâhı tehassüsatımsın Dilde daim ziyaretin vardır.

10 Nisan 1935

Baharı nev olur âlemde hüsni yari söyletsen Gönüllerde gülistanlar açar didarı söyletsen

Semapeyma olur güller için bülbüllerin âhı Yine şekvayı hep güller eder gülzarı söyletsen

Açar bin dağı hicran sinede bir gamzei fetttan Gönülde dasitanı sihr okur dildarı sövletsen

Siyehbahtanı uşşakın yazar ikbaline divan Leyalü emelde didei sehharı söyletsen

Bilirsin ben nasıl bir asümanı aşku hicranım Hayali yâre can versen dili bimarı söyletsen

Görürsün lanei sevdayı geysuyi perişanda Duyarsın nalei hicranı kalbi zarı söyletsen

Benim şevkım, benim, aşkım, benim ezvaku âmalim. Tecellisaz olur herdem bahar ezharı söyletsen

Deri divanı aşkında bulursun çillemi kâfi Bana bir lâhza olsun çekdiğim âzarı söyletsen

Yanık bir kalbi tasvir eyleyen şemsin gurubundan Daha rengin olur aşkı dili naçarı söyletsen

Hakikatten eserdir aklü mantıkdan garaz emma Cihan mecnunı biidrak olur efkârı söyletsen

Ülüvvi tab'ını bilmezse de herkes ne gam Faiz! Senin elhanı feyzindir bütün, ebkârı söyletsen

23 Ağustos 1934

OSMAN KEMALÎ

Hafız Osman Kemalî, Erzurum vilâyeti dahilinde Pasinler kazasının Güllü kariyesinde 1881 [9 Mart 1297] de doğdu.

Bir buçuk yaşında iken çiçek illetinden gözleri âma oldu. Yedi yaşında bir muallimden okumağa başladı. İki senede Kur'anı Kerimi hıfza muvaffak oldu. Erzurum'da Kurşunlu camii dersiam hocalarından Arab lisanının kavaidini öğrendi. Bostan ve Gülistan gibi eserlerde okudu.

1903 de İstanbul'a geldi. Müteakiben İzmit'e ve İzmit'e gitdi. Derviş Ali namında biri İzmir'den Haleb'e götürdü. Bir müddet mevlevihanede kaldı, sikke giydi. Muahharen Bağdad'a, Necef'e ve Kerbelâ'ya gitdi. On iki sene sonra Bağdad'dan İstanbul'a döndü. Ramiz'de bir sene tarla bekciliği etdi. Kış gelince tarlanın sahibi, bekcilikden çıkardı. Simdi Eyyub civarında oturmaktadır.

Mütesavvifane manzumeleri vardır. Gözsüz iken niçe gözlüden daha eyi sözler söylemişdir.

GAZEL

Ah eyle gönül ah ki huban ele girmez
Feryad ki feryad ile canan ele girmez
Varlıkla varılmaz deri ihsanına yârin
İhsan ile o sahibi ihsan ele girmez.
Derd ehline derman yine derd içre nihandır
Erbabı dile derd gibi derman ele girmez
Ey nutfe iken ahseni takvim olan insan
Bil kadrini bil sureti insan ele girmez
Tek bir nefesin, gafil olub verme hevaye

Sıhhat gibi bir nimeti subhan ele girmez Her bir güzele meyl edub ateşlere yanma Yusüf çok olur Yusüfi Kenan ele girmez Âmalığına, hırkai peşminine bakma Osman gibi bir sahibi irfan ele girmez

Öyle tesir eylemiş kim derdi aşkın canıma Olsa yem, kanım yetişmez didei giryanıma Gördüğüm ande seni ben akl ile etdim veda Habü rahat girmez oldu meskeni viranıma Destini kat' etmemek kabil değildi Yusüf'ün Ben gibi baksaydı bir kes Yusüfi Kenanıma Nârı hasret tâ ciğerde yakdı cismim kıldı nar Badı âhım verdi dehşet âteşi suzanıma Mescidü meyhaneyi tarife takat kalmadı Küfri zülfün kim musallat eyledin imanıma İnledi feryadü zarımla felekler serteser Rahm kılmazsın nedendir naleü efganıma Taşa tesir eyledi âhım Kemalî neyleyim Ne elim yetdi, ne âhım bibedel cananıma

1111

ÖMER SEYFÜDDIN

Ömer Seyfüddin, Binbaşı Çerkes Ömer [Bey] in oğludur. 1884 de Günan'da bir çiftlikde doğdu.

Babası, Günan ve Ayancık'da ifayı vazife ettiğinden çocukluk hayatı oralarda geçdi. Aile, İstanbul'a geldikde Aksaray'da Mektebi Osmaniye girdi. Daha

sonra Eyyub'da Baytar mektebinin zabitan çocuklarına mahsus kısmında ve Edirne Askerî İdadî'sinde okudukdan sonra Harbiye mektebine kayd olundu. 1903 de piyade mülâzimi sânisi olarak çıkdı.

1906 senesine kadar İzmir redif fırkasında hizmet etdi. O sene açılan İzmir Jandarına Zabitan ve Efrad mektebine muallim tâyin olundu. 1908 de mülâzimi evvellikle üçüncü ordu nizamiye taburlarına, biraz sonra "Yakorit" hudud bölüğüne nakledildi.

1910 da tedris ücretini veretek askerlikden istifa etdi. Selâniğe gitdi. Orada intişar eden "Genc Kalemler" mecmuasında ve "Rumili" gazetesinde muharrirlik etdi.

İtalya harbinden sonra orduya davet edildi. Balkan harbi esnasında Sırb ve Yunan muharebelerinde bulundu. Yanya kalesini yedi bölükle müdafaa etdi. Muhtelif gazete ve mecmualara yazı yazarak maişetini temine çalışdı.

1914 de Kabataş Lisesi edebiyat muallimliğine ve Darülfünunda teşekkül eden "Tedkikatı Lisaniye Encümeni" âzalığına tâyin kılındı.

6 Mart 1920 [14 Cümadelâhire 1338] de vefat etdi. Kuşdili'nde Mahmud Baba türbesi haziresine defnedildi. İlletinin ne olduğu keşfedilemedi.

Açık sarı saçlı, orta boylu, zaifce, bünyesi kâvi idi.

"Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi" nde:

"Talebe iken gayet afacanmış. Zeki, fakat çalışmazmış. Kendisine "Deli Ömer", "Antipiriu" gibi isimler takmışlar. İzmirde Baha Tevfik'in teşvikile fransızcayı çok kuvvetli olarak öğrendi. Paris de kıymetli bir mecmuaya "Perviz" imzasile fransızca mekaleler ve şiirler yazardı".

Son Asır Türk Şairleri - 82

Ve "Millî Edebiyata Doğru" namındaki eserde:

"Alelumum eserleri kitab olarak çıkmanıştır. Bir çok mecmualarda, şiirleri basılmışdır. Daha on Temmuz inkilabından evvel hece veznile yazdığı şiirler "Kadın" da bulunur. Kendisi bilhassa son neslin hikâyecileri içinde emsalsızdır. § Ekser manzumeleri, nesre benzeyen bir ifadeye malikdir. Mevzu itibarile de pek zihnidir".

deniliyor.

Üstad Ali Canib Yöntem'in, "Hayat" mecmuasına yazdığı mekalede Ziya Gökalp'ın, Ömer Seylüddin hakkında şu mütalâada bulunduğu beyan olunuyor:

"Neşeli bir gencdi. Bedbinî nedir bilmezdi. Yaşamaktan derin bir zevk duyardı. § Gözünden bir damla yaşın akdığını görmedim. § San'atkâr yaradılmışdı. Binaenaleyh biraz muvazenesiz, hatta eksantrikî idi. § Kendisini tanıyanlar, onun tuhaflıklarını büyük bir zevkle hatırlarlar. Meselâ Yakorit hudud bölüğü kumandanı iken "Pek münasibetsiz, pek büyük" diye Razlıkdaki bütün Horozların ibiklerini kesdirdiği meşhurdur. Yine meselâ Selânik Belediye Reisi, sokak köpeklerini zehirleyor, Halk arasında aleyhdarane dedi kodular oluyordu. Ömer, Belediye reisine "Zehirlemeyiniz, hadım ediniz. Hem nesli tükenir, hem kimsenin haberi olmaz" diye tavsiye etmişdi. Dikkate pek şayan marazî ox hal, bazan kendisini sinsiyah bir duman gibi sarardı".

Ali Canib diyor ki:

"Bit şeyden çabuk bikar, canı çabuk sikilirdi. Fakat buna rağmen okurken, yazarken hayret edilecek bir azm gösterirdi. Zahiren bir lâfi bir lâfina uymaz bir âdem gibi görünürdü ve öyle idi. Fakat bu, esasî umdelerile alâkadar olmayan şeylere münhasırdı. § Bilhassa hikâyecilik san'atını onun kadar kavramış bir gence tesadüf edemeyoruz. Ondan çok şairane yazanlar var. Fakat onun kadar teknik bilen yok. § Mizahperdazlık, Ömer için bir üzüntü değil, bir yaradılış, bir mizac idi. § Velud bir muharrirdir. Peyder pey neşredilmekde olan hikâyelerinin sekiz on cild kadar tutacağına şübhe yokdur".

Yine o vesakâr dostu "Ömer Seyfüddin hayatı ve eserleri" namile 1935 de bir kitab neşrederek bir nüshasını bana ihda etmişdir. Gönderdiği birkaç manzumesinin altına şu sözleri yazmışdır:

"Şiirleri, hikâyelerine nazaran pek sönük kalır. 36 yaşında ölen bu harikulâde zekâ, bilhassa Küçük hikâyelerile şühret almışdır. Şimdiye kadar intişar eden eserleri: "Yüksek ökçeler", "Bahar ve Kelebekler", "Gizli mabed" "Ashabı kehfimiz" ve sairedu".

EY AŞK

Başka şairlerin hayalinde Seni gördüm ve eyledim tebcil Başka şairlerin hayali değil Sendin aynile sanki habide Hissimin, fikrimin mealinde Seni yıllarca sevdim, ah alil Seni bin şekle eyleyüb tahvil Aradım nurlar zılâlinde

Sonra gördümki sen de bir... heyhat, Bir yalansın, nasıl yalansa hayat Sen de yoksun ve lâkin olmadığın

En büyük kıymetin, füsunundur Var sen asla görünme, doğma sakın Bana kal sen müebbeden mestur

AYRILIK

Ezeli bir mahabbet ümmidi Bizi aldatdı işte kaç gecedir Yorulan kolların düşer, gerinir, Gözlerin: "Dünkü aşkımız neydi?

Dir, o hulya bugün sönüb gitdi..." Ve duyarsın; yatakda bir kış erir, Sen yatarken ufak vurulmuş bir Kuş gibi sevgilim, yazık şimdi

Olma maziye karşı pek asabi Haydi kalk öyle durma hasta gibi Sevüb ayrılmak, ağlayub susmak,

Doğub ölmek kadar tabildir Seviib ayrılsak emma, ağlamasak Ah o yaşlarla yadımız silinir!..

YIKIK HAN

Yaklaşırken yanımdaki kılağuz "yok diyordu Burda kimse, durmayalım, bu bir yıkık binadır." Yaklaşınca durdum bakdım içerisi tam takır Koca zeman sert elile ezmiş idi bu yurdu Ruhuma bir acı, sessiz, garib elem duyurdu Etrafında gördüğüm o baldıranlar, o katır Tırnakları, o kamişler, o çalılar.. bir ağır Hasta gibi hepsi sanki baygın baygın uyuyordu

Sonumuzu, âkibeti düşünmeğe başladım:
"Niçin böyle yörüyeyim, üzüleyim her adım
Şu hiçliğe bile bile gidiyorken..." diyerek
Dalıyorum, bir kovukdan beklenilmez bir uçuş,
Bir kahkaha kopdu: "Yörü, yaşayana yol gerek."
Didi sandım üzerimden gelüb geçen bu Baykuş!

PERTEV

Seyyid Mehmed Pertev [Paşa], — pek garazkâr rakibi olan — Âkif [Paşa] mn¹ "Tabsıra" da söylediği vechile "Kırimiyülasıl, tatarı bedgirdar" değildir². Sâdatı aleviyedendir.

Ecdadı, Hicaz'dan Antakye'ye, bir müddet sonra Nablüs'e, daha sonra Konya'ya, nihayet Kırım'a hicret ve Bağçesaray'da ikamet ettiler. Nakibüleşraf tâyin olundular.

Kırım'ın Rusya devleti tarafından zabtolunması üzerine — tahriren muarefesi bulunan — Şeyhülislâm Es'ad Zâde Mehmed Şerif [Efendi], Pertev [Paşa] nın büyük babası hâfız İsa [Efendi] ye İstanbul'a gelmesini tavsiye ve irade istihsal etttiğinden İsa [Efendi], birinci Sultan Abdülhâmid'e Arabca bir kaside takdim ve arzı şükran eyledi. Emlâk ve erazisini satarak hicrete hazırlandığı esnada vefat ettiğinden oğlu Hamdullah [Efendi], aileyi İstanbul'a getirdi. Tophane'de, sonra Üsküdar'da İhsaniye'de, daha sonra Bağçekapusu'nda birer konak ve Darıcada, Demirciler köyünde ve Alemdağı'nda birer çiftlik aldı. Kışın konakların birinde, yazın Darıca çiftliğinde otururdu. Torunu ülemadan İbrahim [Efendi] nin' oğlu Pertev, 1785 [1200 H.] de bu çiftlikde doğdu. Annesi, orduyı hümayun şeyhi Çerkes Halil [Efendi] nin kızı Hadice Hanımdır.

Pertev ve büyük kardeşi Mehmed Emin, sıbyan mektebine devam ettiler. Mushharen hoca Mehmed Ataullah [Efendi] den taallüm ederek icazetnâme aldılar.

Meşhur hoca Neş'et [Efendi] den de Farisî okudular. Neş'et [Efendi], Pertev [Efendi] ye "Meşreb" mahlâsını verdi. Bir gazelde bu mahlâsı kullandı. Onun vefatından sonra kardaşile hoca Vahyî [Efendi] nin Mesnevî dersine devam ettiler.

Annesinin akribasından bulunan beğlikci kisedarı Hacı Ahmed [Efendi] nin tensib ve delâleti ile tarikı ilmiyi terkederek 1804 [1219 H.] de Divanı Hümayun dairesinde rüus ve bir sene sonra Divan kalemine girdi. Kalemin usuli kadimesi mu-

Eceli kaza ile ölmek, bu aileye nasibi ezelî olduğu anlaşılıyor.

Tercemei hali 80 inci sahifededir.

² Bilfarz Tatar olsa, hukukı insaniye re medeniyeden sukutı mı icabeder? Akif Paşanın garazkârı "bedgirdar" olduğunu isbate yalnız bu sozü kâfidir.

³ Hizmetcisi Demirciler köyü ehalisinden Halil, yeniçeri yoldaşlarından Mustafa tarafından şahsî garaz sebebile itma edilerek 15 remezan 1205 de atla Daricaya giderken Halilin arkadan atdığı tabanca kurşunile şehid oldu. Onun babası Mustafa [efendi], İstanbulda Velifendi mesiresinde bir avcının kurşunile, onun babası Hamdullah [efendi] de mesmumen vefat etdi.

cibince — kisedar Ahmed [Efendi] nin münasib gördüğü — "Pertev" mahlâsı verildi. Bu nam ile yadedilmeğe başlandı. Asıl ismi unuduldu.

Bir sene sonra Sadaret Mektubî Odasına nakledildi. Reisülküttab Galib Efendi [sadrı esbak], bir akşam üstü kalemlerden kâtib arattı. Pertev [Efendi] den başka kimse kalmadığı haber verildi. Çağırtub bir müsvedde tebyiz ettirdi. Konuştu. Liyakatini takdir etti. Rusya devletile mütarake şartlarını tâyin etmek üzere murahhas tâyin olunduğu sırada Pertev [Efendi] yi beraber götürdü. 1811 [1226 H.] de musaleha şartlarının tâyini için Petersburg'a gittriğinde yine kâtib sıfatile maiyetinde bulundurdu¹.

Avdetinde Âmedî kalemine memur oldu. Galib [Efendi] nin — zahiren taltif suretinde — vezaret rütbesile Bolu ve Viranşehir valiliğine tâyininde — mahmisi olan — Pertev [Efendi] nin de Âmedî kaleminden çıkarılmasına irade istihaal olundu².

Galib [Paşa], Sıvas valiliğine tahvil edildiğinden Pertev [Efendi] yi oraya celbetdi. Bir sene sonra İstanbul'a döndü. Hâlet [Efendi] nin delâletile tekrar Amedî Odasına memur oldu.

1820 [Şəvval 1236] de âmedîcil ğe tâyin kılındı. İbraz ettiği gayret ve ehlivet, padişah nezdinde takdir edilerek aralıkda âtiye ve remazanlarda has kilerden reçeller ve şurublar gönderilmek suretile taltıf olunur ve teşekkür için saraya gittikce huzura kabul edilirdi.

Bazı hâsid ve fasidler kıskanırlardı. Bilhassa Âmedî hulefasından Âkif [Efendi], "Bizler de teşriki mesai ettiğimiz halde bahşişleri remazan davulcusu gibi âmedcî efendi aliyor" ve "Âmedcî efendi, bu siyaset ve kiyaset ile eğer vatanı aslisinde bulunsa idi kavminin de riyasetine geçer ve Kırım hanlığını ihraz ederdi" derdi.

1824 [Muharrem 1240] de — re'sen sadır olan irade ile — Divanı Hümayun beylikciliğine ve 1826 [Şaban 1242] de reisülküttablığa tâyın olundu.

Bir gün bir meseleye dair padişahın söylediği sözlere karşı "Halk, zâtı şahanelerine vediatullahdır. Bunların her biri hukukı insaniyenin kâffesine mütesaviyen

¹ Torunu Aziz [Bey] merhumun rivayetine göre: Pertev [Efendi] genc ve yakışıklı ve kıyafeti muntazam olduğundan hükûmetce müsafir verildiği ev sanibinin kızı alâka ve birlikde İstanbula götürmesini teklif etdi. Muvafakat görmediğinden saçından bir möhür kesesi örüb yadikâr olarak verdi. Pertev [Efendi], bu keseyi ömrünün nihayetine kadar sakladı. Rusya havalisinde sekiz ay kaldığından biraz rusca öğrendi..

² Yine Aziz [Bey] in nakline göre: O vakit reis vekili olan Mustafa Mazhar Efendi, mukaddema hemşiresini Pertev [Efendi] ye vermek istemiş ve kabul etdirememiş olduğundan hasil etdiği husumet, yeğeni Akif [Efendi] ye de sirayet etmişdi. Tam intikam almak zerranı olduğundan Mazhar [Efendi] Amedî odasına gelerek Pertev [Efendi] ye "Yahu, sen nasıl âdemsin, sadrıâzamdan odacılara kadar seni kimse istemediği ve zatı şahane de odadan çıkarılmanı irade buyurduğu halde yine geliyorsun. Çıkdığını nasıl anladalım? Artık yazı takımını al da evine git" deyüb tahkir ve defetmişdir. Sui mazhariyet erbabından olduğu anlaşılan Mazharın gösterdiği nezakete karşı ben, söyliyecek söz bulamadım, bilmem siz bulabilir misiniz?

mâliktir. Haklarında her istenilen muamelenin icrası, anlardan bir ferd olan kimsenin dairei iktidarında değildir" tarzında bazı mütaleat arzetmesinden dolayı padişah, gadab ederek "çık herif" diye huzurundan tard ve derhal azletdi. 1829 1245 H.]

Vak'a Nivis Esad [Efendi] "Yunan ve Rusya meselelerinde zâtı şahaneyi reis Pertev Efendi, iğfal etmesi sebebile hünkâr baddua ederek azletmişdir" diyor.

Birkaç ay sonra meclisi vükelâye memur olarak ictima günlerinde meclise gelirdi. Azlinden mesrur ve meclise memuriyetinden mükedder olan Âkif [Efendi] "Herifin ervahı habise gibi ruhaniniyeti bir türlü kapudan¹ çıkmıyor" diye gayz ve kinini ilân ederdi.

Girid'de isyan zuhur etmesi ve devletle Mısır valisi Mehmed Ali [Paşa] nın arasının açılması üzerine padişah, bazı vükelâyı celb ile ne yapılmak lâzım geleceğini sordu. Her şeyden evvel Mehmed Ali [Paşa] nın ele alınması ve Pertev Efendinin Mısır'a gönderilmesi arzedildi. Padişah, "Güzel olur emma biz, o âdemi gücendirdik ve tahkir etdik. Bu hale karşı ondan Hüsni hizmet nasıl memul olur" dedi. Pertev [Efendi] nin sadakat ve hüsni hizmet göstereceği arzolunmasıle padişah "hele bir düsünelim" dedi ve müzakereye nihayet verdi.

O esnade — muvakkat sefaretle Petersburg'da bulunan — Halil Rifat [Paşa] ile sefaret müsteşarı Süleyman Necib [Efendi] den Babı Âliye gelen tahriratın üstüne padişahın yazdığı hattın bir fıkrasında "Reisi sabık Pertev Efendi ile muhabere olunması gösterilmiş ise de artık mümaileyhin re'yü tedbiri ile maslahata girişilmesi görülen hallere göre uygun düşmiyeceğinden reis, kendiliğinden muhabere ederse etsin. Bundan böyle bu hususlar reisin bileceği ve mülâhaza edeceği şeydir" denilmiştir.

Girid'e mühimmat ve asker sevk ettirilmek memuriyetile Mısır'a gönderilmiş olan Mısır kapu kethüdası Necib [Efendi] nin hazinedarı Behram [Ağa] ya, Mehmed Ali [Paşa] nın "Ben, devlete malen ve bedenen bu kadar zeman hizmet ettim, bilinmedi, Osmanlı donanmasıle İngiltere donanması bilittifak üzerime tertib olunmuş. Artık düvel ve aktan yanında itibarım kalmadı. Bu hal ile bundan sonra niçe hizmet edebilirim. Ufak tefek iltimaslarım kabul olunmadığından başka üç beş senedir ümenayı devletten bir kimse bu tarafa geldiği yoktur" dediği işittirildiğinden padişah, Babı Âliye gönderdiği hattâ "Osmanlı donanması tâbiri, gayet gücüme gitti. Pertev Efendi Mısır'a gönderilsin" demiştir.

Yunan meselesinin hallile isyanın teskini için Girid'in muhafazası Mehmed Ali [Paşa] ya ihale olunduğuna ve bazı hususatın şifahen tebliğine memur edildiğine dair sadır olan fermanı hâmilen Pertev [Efendi], en büyük kardeşi Muhiddin [Efendi] nin oğlu Divanı Hümayun mühimme nivisanından Ahmed Edib [Efendi] ve Âmedî hulefasından Mustafa Reşid [Bey] i kâtib sıfatile yanına alarak 1829 [Mu-

^{1 &}quot;Kapu" dediği "Babı Ali" dir.

harrem 1246] da tersaneden hazırlanan gemiye binerek Mısır'a gitti. Şifahen tebliğine memur olduğu maddeler bunlar idi. Devletin harb ve tazminat masraflarından dolayı dûçar olduğu muzayekaye Mehmed Ali [Paşa] nın muavenet etmesinin ve devlete temayülünün temini, verginin artttırılması ve ceybi hümayun ile asakiri mansure masarifi için istenilen yimi beş bin kesenin istihsali.

Pertev [Efendi], uzun mükâlemelerden sonra Mehmed Ali [Paşa] yı, devletin arzusunu kabule ikna etdi. Mısır'dan ayrılacağı gün Mehmed Ali [Paşa], kendine ve maiyetindekilere kıymetdar hediyeler verdi.

Pertev [Efendi], bindiği geminin Antalya önüne geldiği sırada hastalanarak karaya çıktı. Antalya'nın havasile uyuşamdığından Burdur'a gitdi. Bir ay kadar kaldı. İyileştikten sonra gönderilen beylik gemiye binerek İstanbul'a geldi. Ertesi gün huzura çıktı. Mehmed Ali [Paşa] nın istifayı kusura müteallik arizasını takdım ve mükâlemelerin neticesini arzetti. Padişah, pek ziyade mahzuz oldu, dua etdi. Pırlanta ile müzeyyen gayet giranbaha bir kılıcı, kendi elile beline kuşatdı ve "Efendi, işte bu, sana âferin kılıcıdır" dedi. Babı Âliye gitmesini ve muvaffakiyetinin cümle tarafından tebrik edilmesini emretdi. Debdebe ile Babı Âliye gönderildi ve tebrik edildi. Müteakiben sadaret kethüdalığına nasbolundu. Rütbei vezaretle taltifi mükerreren tebşir edildiği halde tehirini istirham etdi.

1835 [1251 H.] de kethüdalık "U'murı Mülkiye Nezareti" ne tahvil ve — paşalık unvanı olmayarak — rütbei vezaret tevcihile uhdesinde ibka olundu. 1836 [Rebiulevvel 1252] de Âkif [Efendi] nin azlile sabık sadaret kaymakamı Ahmed Hulûsi [Paşa] nın Hariciye Nezaretine tâyınınde ona kıyasen mülkiye nâzırına da "Paşa" unvanı verilmesi irade olundu.

Nezaretin muamelât ve muhaberatı çoğaldığından ricalden Şerif [Bey], müsteşar tâyin kılındı. "Müsteşar" unvanı ilk defa olarak o vakit kullanıldı.

Tercemei halinde söylendiği vechile Âkif [Efendi] nin azli, Pertev [Paşa] ile olan münafeseyi artırdı.

Sultan Mahmud'un, aralıkda Pertev [Paşa] nın Beylerbeyi'ndeki yalısına' ve İstanbul'daki konağına giderek bazan gece kalması ve damadı Vessaf [Efendi] nin fındıklı'daki sahilbanesine de gitmesi ve haklarında her vesile ile ibrazı teveccüh etmesi, erbabı garazın hased ve husumetini artırmakda idi.

Pertev [Paşa] nahif ve zayıf olduğundan ekseren hastalanırdı. Tabibler, hastalığı konağın altındaki büyük mahzenin rutubetine haml ettiklerini padişah, işitince Cağaloğlu'nda "Çifte Saray" ın bulunduğu arsayı² konak yapılmak üzere ih-

Bir gece yalıdan saraya dönerken padişah, kayığın kenarına ayağını basdığı sırada nasılsa müvazenesini gaib ederek dizlerine kadar denize dalmış ve koltuklarında bulunan Pertev [Paşa] ile Baş mabeyinci Riza [Bey] in* akılları başlarından gidüb padişahı müşkilâtla yukarı almışlardır.

² Evvelce Düyunu Umumiye dairesi, şimdi İstanbul erkek Lisesi olan binanın arsasıdır.

^{*} Mükerreren Serasker olmuşdur.

san etdi. Bundan sarfınazar edilmesi hakkındaki niyazını padişah kabul etmedi. Bu da düşmenlerin adavetini tezyid eyledi.

Bir gün huzurda iken padişah, enfiye kutusunu musirrane istedi. Zeytun ağacı kökünden yapılmış olan adî kutuyu görünce "Paşa dervişliğin bu derecesine lüzum yokdur. Böyle bir kutu kullanmak sana yakışınaz, al bunu kullan" diyerek kendi pırlantalı kutusunu verdi. Âda, bundan da müteezzi olarak fesad çıkarmak istediler. Musahiblerden Küpeli Çavuş Abdî Beye — el etek öpdürerek — kutuyu aldırdılar. Pad şaha "Pertev Paşa, bir mertebeye geldi ki ihsan buyurulan şeyleri beğenmiyerek şuna buna verdiği gibi geçende ihsan buyurduğunuz enfiye kutusunu da Abdi Beye vermiş" dediler, padişahın zihnini teşviş etdiler.

Pertev [Paşa], bir vesile ile Şehzade Abdülmecid ve Abdülaziz hakkında takdırkarane sözler söylediğinden müfsidane ilavelerle padişaha yetiştirdiler.

Vükelâ ile fikir ve meslekce muhalefetden dolayı padişah bir gün huzura celb ile malûmat istediğinden paşa, devletin hal ve istikbaline dair pek uzun maruzatda bulundukdan sonra memuriyetinden afvını istida etdi.

Padişah, "Öyle şey mi olur? Sen hizmeti devletde bulundukca geceleri rahat uyuyorum" diyerek istifayı reddetdikden başka diğer vükelâya tefevvukunu göstermek üzere arkasından giden iki çavuşa iki hünkâr çavuşu ilâvesini, arkasından götürülen bir yedek atının ikiye iblağını, donanmanın, önünden geçdikce resmen selâmlanmasını ve sur haricinde arabasına dört at koşabilmeğe mezun olduğunu irade etdi. İfrat mertebesine varan bu iltifatlar ve izazlar, husamanın aklını perişan etdi.

Halk da "Tuğsuz padişah oldu. Hünkârdan farkı, hutbede namının okunmaması ve sikkede isminin yazılmamasıdır" gibi sözler söylemeğe başladılar.

Kendi, derviş meşreb bir zat olduğundan bu hallerden kaçınırdı. Ne faide ki takdiri ezelî, hükmüni icra edecekdi.

Padişahın iltifat ve mahabbeti Vessaf [Efendi] yi şımartmış ve padişaha bile gösterdiği laübaliyane muameleler haddini aşmışdı. Kayın babasının nasihatleri asla tesir etmiyordu. Damadının yolsuz hallerinden rucu etmesi için bir müddet maadin işlerini teftiş ve tedkika memur edilmek suretile nezdi humayundan uzaklaşdırılmasını musırrane istida ve irade istihsal etdi.

Vessaf [Efendi], hatır ve hayalinden geçmiyen bu halden son derece müteellim oldu. Karadenize gitmek üzere gemi ile Beylerbeyi Sarayının önünden geçerken veda maksadile mendil salladı. Fevkalâde garaibden olarak padişahın da aynı suretle mukabelede bulunduğu mervidir.

Bir gün meclisi vükelâde — tob beygirleri için Avrupa'dan koşum mübavaasına dair — Damad Halil Rifat [Paşa] nın tezkiresi okunarak müzakereye başlandıkda Pertev [Paşa], sanayii mahalliyenin idame ve terakkisi temin edilmek üzere

¹ O hengâmda Vessaf, yirmi sekiz yaşında ise de hüsnü letafetde misli ender, tavru edası gönülleri cazib bir dilber imiş.

her dürlü levazımın dahilden tedarükine çalışılması ve her şeyi Avrupa'dan almağa kalkışmak, devlete hizmetde rehavete, yahud başka bir emele hizmet edilmek istenildiğine hamlolunacağını söylemesi üzerine husema, bilhassa I-lalil [Paşa] tehevvürle meclisden çıkdılar.

Damad [Paşa], zevcesi Saliha Sultana keyfiyeti nakl ile "Hakaret ailei saltanata aiddir. İkmali namus etmedikce, yahud o âdem, tedib edilmedikce meclise ayak atmam" dedi. Sultan, ağlıyarak babasına anlatdı. Âkif¹ ve Husrev² [Paşalar] gibi en azılı düşmenlerde envai isnadat ile fitne ateşini yelpazelediler. « لا وقاء العالمة

Pertev [Paşa] ve kardeşi Mühimmatı Harbiye Nâzırı Em'n [Efendi] 1837 [11 Cümadelahire 1253] de azil ve o gün Pertev [Paşa] Edirne'ye, Emin [Efendi] Kütahya'ya ve evvelce İstanbul'dan çıkarılan Vessaf [Efendi] Varna'ya nefyedildiler.

Azil ve nefi maddesi — Pertev [Paşa] ya halef olan — Âkif [Paşa] nın kalemile "Takvimi Vekayi" de şu yolda ilân olundu:

"... Umurı Mülkiye nazırı Pertev Paşa, müddeti medide menasıbı muteberede istihdam buyurulmuş ve bulunduğu bazı muhalif işlerde hatasına vukuf ile cebri noksan etmek mülahazasından
naşı canibi seniyyülcevanibi şahaneden kenduye meydən verildiğinden maada muahharen rütbei valâyi
vezaretle kadrı terfi ve Umurı Mülkiye nezaretile vaka'u itibarı tezyid ve teyid kılınmış ise de yine
bir hizmeti nafiaya muvaffak olamıyarak azayimi umurde reyi sakim ve karihası akim olduğu mütahalıklak olduğundan ve bitanei halinin zavahiri ahvaline ademi mutabakatile mesalihi mülkiyede sui
idaresinden başka damadı Vessaf Efendinin mütesaddi olduğu harekâtı namerziye ve etvarı biedebanesini ve kezalik biraderi Harbiye nazın Emin Efendinin dahi uhdesinde olan memuriyetierde ademi
istikametle kendusına istinaden mütecasir olduğu envai sui hareketini menü tahzir etmesi uhdei ubudiyetine mütehattim iken islahı hallerine sa'yetmek değil, belki menafii mahsusa garazile damadı
mumaileyhin ekseri uygunsuzluğunda iştirakinden maada mumaileyhin hizmeti celilei şahaneden ihrac
ile lieclitterbiye taşraya irsalinden sonra dahi hilâfı rizayı âli derakab yine derseadete celbi daiyesine
düşmesi velhasıl³ icabatı azlü tebdili bilvücuh nezdi manlı vefdı hazreti şahanede mütebeyyen olmakdan
naşi Umurı Mülkiye nezaretinden azil ile Edirnede ikameti....".

Azil olunduğu salı günü sabahleyin kapucılar kethudası, Pertev [Paşa] nın yalısına gelub iradeyi tebliğ etdi. Ailesine veda etdi. Yanına dört uşak ve mevcud nakdi olan kırk beş bin kuruşun onbeş bin kuruşunu alarak kayıkla Hazreti Halid tür-

Pertev [Paşa] nin nefyinden birkaç gün evvel Akif [Paşa] nin, saray ricalinden birine yazdığı cümadelahire 1253 tarihli garazkarane tezkirenin — daha doğrusu jurnalın — bazı fıkraları tercemei halinde naklounmuşdu. Sahife: 82

² Husrev ve hempaları, bir gece — bermutad — mütenevvi rerkli basma parçalarından yapılmış don, gömlek, ve mashara külahı giyerek şehriyarı hoş serin huzurunda curcuna tepdikleri sırada Husrev "Efendimizi hep biz eğlendiriyoruz. Ferman buyurunuz, Reuf ve Pettev Paşa kullarınız gelsinler, birazda onlar eğlendirsinler" demesile Padişah, hiddetlenüb "Onlar senin gibi rezil değildirler" diyerek onu ve diğer masharaları huzurundan koğduğu mervidir.

Velhasıl... bu sözler, kavli mücerredden ibarettir ki hakikî bir tühmet isbat edemez. Her istenileni yazan kalem ve yazdıran müsaid dem, düşmenin eline geçerse elbette istediği gibi yazar, çizer. "Virmesün adaya fürsat ruzigâr Ademi bir sözle eyler tarümar".

besine gitdi. Sırb Beyi Miloş Beyin evvelce gönderdiği faytona binerek yola çıkdı. Edirne'ye vardığında hazırlanan konakda onurdu.

Emin ve Vessaf [Efendi] lerin emval ve emlâkinin müsaderesi için konak ve yalı]arı möhürlendi.

Aziz [Beyin] in ifadesine göre: Nefiden otuz dört gün sonra süfera, İngiltere sefarethanesinde toplanarak paşanın afvını reca etmek üzere saraya gitmeğe karar verdiler ve gitdiler. Padişah, yakında getirteceğini elçilere söyletdirdi. Bu vak'a, husemayı telâşa düşürdü. Ne yapılmak lâzım ise bir an evvel yapılmasını söyleşdiler.

O günlerde donanma gemilerinden birinde padişaha ziyafet tertib etdiler. Pertev [Paşa] nın, Abdülmecid Efendiyi iclâs ettirmek üzere olduğunu yanarak yakılarak arzetdiler. Müfzidane birçok lâfla padişahı hoş seri kandırdılar.

Padişah, bir müddet sükût ettikden sonra "Vali Emin Paşaya, ferman yazılsun, vusulünde idam etsün²" dedi. Evvelce hazırladıkları fermanı ve tatarı son derece süratle yola çıkardılar.

Sabah olunca padişah, söylenilen sözlerin hezeyan olduğuna kanaat ederek idam fermanının hükmünü icra etmemesi için valiye heman tatar gönderilmesini emretdi. Fakat aradan on bir saat geçdi.

İdam fermanı, akşam üstü gelince, vali bir hususdan dolayı görüşmek icab etdiğinden ikametgâhında mı, yahud hükûmet dairesinde mi münasib olacağını tezkire ile sordu. Pertev [Paşa] hükûmet dairesine geldi. Vali, keyfiyeti anlatarak ne vapmak muvafık ise kendi reyine kaldığını söylemesi üzerine biçare âdem "Takdiri ilâhî böyle imiş. Bunda siz mazursunuz. Bu işin faslı padişah ile aramızda kalır. Ne yapılacak ise sür'at ve sühulet ile yapılsun" dedi.

Cellâdlığa memur edilen kavas Topuz Hasan, yağlanmış kayış ile boğdu⁸ 1837 [Şaban 1253].

Vali, merhumun kavas başısı Emin [Ağa] yı odaya alarak naşı gösterdi. "Paşa gûya ansızın hastalanmış gibi senin başına şal sararak ata bindirüb fenerlerle konağa göndereceğim. Sabahleyin gelüb fücaeten vefat ettiğini haber vereceksin" dedi.

Emin [Ağa], o suretle âlenen ve gece yarısından sonra da paşanın nâşı hafiyen konağa götürüldü. Sabahleyin ağalardan biri gelüb paşanın vefatını bildirdi. Vali, erkân, ülema, meşayih ve eşraf konağa gitdiler. Cenaze, ihtifalât ile kaldırılarak Seyid Celâlüddin türbesinin yanında ihzar edilen kabre defnedildi.

Bu maddeye ve Pertev [Paşa] nın ihvanından iki muhterem zat, paşanın avdeti için esma çekmekde ve havas okumakda olduklarından bunların del'ine dair Akif [Paşa] nın saraya yazdığı iki tezkirenin suretini — esbak Hariciye nazırı merhum — Şekib [Paşa] nın evrakı arasında görmüşdüm ki garazkârlığın, kindarlığın bu derecesine sövleyecek söz yokdur.

² Husrev [Paşa] nın kölelerinden sadrı esbak Çerkes Reşid [Paşa] nın oğludur.

³ Vessaf [Efendi] de Varna'da öldürüldü.

⁴ Aziz [Bey], paşanın 1253 de, 53 yaşında ve Edirneye vusulünün 53 üncü gününde şehid edildiğini söylerdi.

Vefat meselesi 5 Remazan 1253 tarihli "Takvimi Vekayi" de şöyle ilân olundu:

"Edirnede ikamete memur Pertev Paşa, mübtelâ olduğu illeti müzminesi nüksile bir mahdan beru namizac! ve meşguli ilâc olduğu halde biemrihi Taalâ hulûli eceli mev'udile! fücaeten! irtihali darı beka etmiş¹ ve müteveffayı müşarünileyhin keyfiyeti muhallefatı bilinmek üzere utufetlu defterdar efendiler hazeratı taraflarına havale olunmuştur."

İkinci fermanın vaktiyle yetişdirilemiyerek ilk fermanın hükmü icra olunduğuna dair validen gelen tahriratı padişah görünce pek ziyade müteessir olarak 'Bilâ mucib bu hale sebeb olanları, merhumun arkasından göndereceğimi bilsünler' dedise de iş işden geçdi. Ne müsebbibleri arkadan gönderdi, ne de giden geldi.

Merhumun muhallefatı ve veresesi uhdelerindeki esham kendilerine terk olundukdan başka kendinden mahlûl ve usulen miriye aid olan senevî kırk altı bin kuruşluk zeamet bedelinin de iki oğluna tevcih edildiği ilân kılındiyse de biraderile kendi uhdesinde bulunan çiftlikler, hükûmetce zabtedildiği gibi Çifte Saraylar arsasına yapılan konağın inşa masrafı da merhumun borcu addedilerek terekeden tesviyesi takarrür etdi.

Metrükât satıldığı esnade Âkif [Paşa] aralıkda konağa gelerek kütübhanede evrakı resmiye bulunduğunu söyleyüb merhumun siyasî ve edebî eserlerini götürdüğü menkuldür.

Sultan Mahmud, mesarifi hazineden verilmek üzere kabrini yapdırmağa ricalden Seyid Muhib [Efendi] yi memur etdi. Kabir mükemmelen yapıldı. Merhumun pek eski ehibbasından Lebib [Efendi] nin² söylediği tarih, mezar taşına hâkkolundu.

1913 de kardeşim Ahmed Tevfik merhumla Edirne'ye gitdiğimiz esnada kabri ziyaret etmiş ve kitabeyi yazmış idim:

HUVELBÂKİ

"Dan ukbaye sefer cyledi Pertev Paşa Buna da kalmadı" encam bırakdı gitdi" Eylesün ruhuna Allahü Tealâ rahmet Okuyub geçme heman merkadinin tarihin Reşhai rahmet olub noktai tarihi ana Eyliye cayigehin cenneti alâ Mevlâ
Bu, güzergâhı fena işbu vefasız dünya
İde gülkeşti behişti ana daim meva
Oku bir fatiha da ruhuma eyle ihda
Beyti firdevs ola menzili² Pertev Paşa"

1253

¹ Lûtfi [Efendi], tarihinde der ki: "Namizac ve meşğuli ilâc fikralarile fiicaeten kaydi arasında olan şibhi tenakuza, müsevvidi ibare Akif Paşanın dikkat edememesi.. gömlek giyen kimesnenin haline benzese gerekdir."

² Tercemei hali 868 inci sahifededir.

⁸ Nahos sözler!

⁴ Vak'anivis Lûtfi [Efendi] söylemişti: Bursalı şair Şeyh Zaik, Pertev Paşanın konağına müdavimlerden idi. Çifte saraylar arsasına konak yapıldığı esnada "Menzili Pertev Paşa" ibaresini havi tarih manzumesi yazmışdı. Lebib [Efendi], bilâhare "Meş'um tarihlerden biri de budur. Çünki "Menzil" ıstılahatı sofiyede "kabir" manasınadır. Bir konak için o kelimenin iradı iyi bir şey değildir" demişdi. Yukarıda yazıldığı üzere Lebib [Efendi] bunu, vefat tarihinde kullanmıştır. Pertev [Paşa] da o konak için « ۱ ۲ ۵ ۲ ۲ ۵ ۲ ۱253" tarihini bulmuştu.

Said Muhib [Efendi] nin Edirne'den avdetinde kabrin yapıldığı arzedildikde Sultan Mahmud, mükerreren teessüfle hırkai saadet dairesinde her gün okunan duada merhumun isminin zikredilmesini emretti.

*

Pertev [Paşa], orta boylu, zaif, yūzü uzunca, gözleri küçük, biraz çukur ve elâ, burnu çekme ve kemerlice, sol tarafa az meyilli, sakalı kumral ve hafif idi. Güler yüzlü idi. Kimseyi incitmeineğe çalışırdı. Elbiseye ve nezafete pek ziya'de itina ederdi. Ağır yürürdü. Tütüne mübtelâ idi. Ekseren mizacı münharif olduğundan daima perhiz ederdi. Refikasına ve kızına — münasib gördüğü şekilde — elbise biçerdi. Elbiseyi gören kadınlar — yeni moda imiş gibi — aynını yaptırırlardı.

Arab ve fürs lisanlarile de nazım ve nesre ve tekellüme muktedir idi. Biraz Rusca da bilirdi. * درةالصن » namı verilen,

matlalı na'tine, ehibbasından ve ulemadan Bursa'lı Seyyid [Efendi]¹ Arabca şerh yazmış, bunu diğer bir zat² rebiülevvel 1252 de Türkceye terceme etdiği gibi Selimiye hanikalıı müderrisi Vezirköprülü Ali Cami [Efendi] de "Mürteca" nâmile izah eylemişdir. Müzehheb nüshası, Millet Kütübhanesine naklolunan Pertev Paşa Kütübhanesindedir.

Güzel rık'a yazardı. Kendi yazısile bir manzumesi, kütübhanemde mahfuzdur. Möhründe « فلم يحمد مروبافت » mısraı mahkûk idi.

Divanı 1840 [1256 H.] de Babı Seraskerî matbaasında iki def'a basılmışdır. Her yaz, irade ile bir şarkı tanzim eder ve Sultan Mahmud besteliyerek sarayda saz fasıllarında ve muzıkada okunub çalınırdı.

Esbak Divanı Hümayun Beylikcisi Raif [Efendi] merhum, Pertev ve Âkif [Paşa] ları ilim ve irfan noktasından mukayese ederek "Âkif Paşa, gayet büyük bir elmasdır, lâkin içi bin dürlü şaibe ile doludur. Pertev Paşa, küçük fakat musaffa bir pırlantadır" demişdi.

Pertev [Paşa] nın mürşidi Ali Behcet [Efendi] merhumun medfun bulunduğu Üsküdar'da Selimiye dergâhı, Üçüncü Sultan Selim tarafından küçük bir zaviye olarak inşa etdirilmişdi. Pertev [Paşa], etrafdaki evleri alarak arsalarına derviş hucreleri, şeyh ve harem daireleri, taamhane ve matbah ile kütübhane yapdırdı. Padişah, vükelâ, rical ve meşayih hazır oldukları halde 1835 [13 Şaban 1251] de açılma merasimi icra olundu.

¹ Aziz [Bey], bu zatin şerheylediğini işaret etmiştir. Pertev Paşa kütübhanesindeki nüshade "Esseyid Mehmed bini Ahmedülbozkıri" ismi muharrerdir.

³ Türkceye terceme edenin ismi yazılmamışdır.

Pertev [Paşa], Amedî kalemî hülefasından iken sadrıâzam tek gözlü Yusüf Ziya [Paşa] nın medayihine dair tanzim eylediği:

> "Dili gamdidenin bir dahi handan olduğun gördük" O naşadın hele bir kerre şadan olduğun gördük"

matlab kasideyi — o vakit büyük tezkireci olan — Reisülküttab Kastamonili Ârif [Efendi] vesatetile takdım etmesi üzerine Ziya [Paşa], "Bu Pertev yadigârı güzel şair imiş. Bizden ihsan ümidile tanzim eylediği kasidenin her beytinde körlüğümüzü yüzümüze vurmuş..." diyerek Ârif'i azil etdiğini ve Pertev'e de sadareti müddetince yüz vermediğini Ahmed Ata [Bey]' « — » dan naklen, enderun tarihinde' yazdıkdan' sonra der ki:

"Bu Pertev Efendi, zemanı memuriyet ve ikbalinde Rusya, Cezair, Yunan ve Misir meseleleri gibi bir takım devahi ve mazarrata alet olmaktan başka yadolunacak bir muhassenatı olmıyan Pertev Paşa yadigâridir."

Ata [Bey] in saydığı meselelere Pertev [Paşa] nın alet olub olmadığını an'atmak için o meselelerin tarihini yazmak icab eder ki bu sahifeler müsaid değildir.

Devlet ve milletce öteden beri oğranılan musibetlerin esbabından biri de, iş başında bulunan bazı eşhasın, hased ve garaz saikasile birbirinin ocağını söndürmeğe oğraşmalarıdır. Bunların kısmı âzamı, devlet ve milletin değil, kendi menfaatleriti düşünenlerdir. Pertev'in bianan hasmı olan Âkif de o gürühdandır.

Pertev [Paşa] nın da hataları vardır. Fakat hasmının anlatdığı gibi değildir. Hangi dâvada olursa olsun yalnız bir tarafın iddiası üzerine hüküm verilemez. Müddei mevkiinde bulunan Âkif [Paşa] "Tebsıra" ile dâvasını yürütdü. İsted ği gibi atdı tutdu. Kanını içmekle de kinini yenemediği rakibini yerin dibine batırdı. Tarih nazarında kendi haklı ve rakibi haksız göründü.

Âdilâne bir hüküm vermek için yalnız müddeiyi değil, — müddea aleyh olan — Pertev [Paşa] yı da dinlemek üktıza ederdi. Halbuki hayatını düşmenleri imha etdiklerinden onun da bir "Tebsıra" yazarak hasmının isnadat ve müftereyatını red ve efkârı umumiyeyi tashih etmesine imkân kalmadı. Zahiren mücrim mevkiinde bulundu.

¹ Tercemei hali 124 üncü sanifededir.

² Cild 3 Sahife 33

da hangi Pertev [Efendi] olduğu tastih edilmemiştir. Pertev [Paşa] nın takdir-karlarından olmadığı anlaşılan Ahmed Ata [Bey], kasideyi Pertev [Paşa] ya mal edivermişdir. Halbu ki Yusüf Ziya [Paşa] nın ilk sadareti ve Arif [Efendi] nin büyük tezkirecilikden azli hicri 1313 senesindedir. Pertev [Paşa] o zeman, 13 yaşında idi. Kasidenin nazımı — O hengameda âmedi hulefasından olan — vak'a nivis müvakkit zade Pertev [Efendi] olduğu şübhesizdir.

Diğer bazı liyakat sahiblerile beraber onun lûtfu sahabetini görenlerin ileri gelenlerinden Mustafa Reşid [Paşa], az müdderde makamı iktidare geçince Âkif [Paşa] yı idbare oğratdı, ihkakı hak etdi.

*

Ebbüzziya merhum, Âkif [Paşa] "Tebsıra" yı Sultan Mahmud'un emrile yazmağa başlayub padişahın vefatı üzerine ikmalden vaz geçdiğini "Nümunei Edebiyat" da söylemekde ise de hangi senede istinad etdiğini göstermemişdir. "Tebsıra" yı padişah yazdırsa idi Pertev [Paşa] hakkındaki idam fermanı gönderildikden sonra idam edilmemesi için diğer ferman göndermemesi, idamdan dolayı teessüf etmemesi, merhumun kabrini yapdırmaması ve dualarda namını yad etdirmemesi lâzım gelirdi. Bir âdemin ziyaından müteessir olmak, hem aleyhinde risale yazdırmak mantıka tevafuk eder mi?

Pertev [Paşa] nın, Edirne'de ikameti hengâmında başına gelenleri "Kuru Kafa" unvanile yazdığını işitmiş ise de ele geçiremediğini torunu Aziz [Bey] söylerdi.

Pertev [Paşa] merhum hakkında tarihlerde, risəlelerde ve mecmualarda tesadüf ettiğim ve o zemane yetişen bazı zevatdan işitdiğim sözleri bir deftere yazub Aziz [Bey] e vermiş ve aleyhdkei bayanatı nazarı dikkate alarak merhumun mufassal tercemei halini yazmasını reca etmiş idim.

Aradan yıllar geçdi, mükerreren ihtar, hattâ — hukukı kadîmeye istinaden — tevbih ettim. Nihayet mufassal bir tercemei hal yazdı. Bir kısmını bana okudu. Tamamını okumadan vefat etti. Merhuma verdiğim defteri, kardeşi Ata [Bey] le oğlu Bay Nurullah'dan istedim, görmediklerini söylediler. Defter yok oldu, çok teessüf ettim.

Nurullah, babasının yazdığı risaleyi tevdi etti, bir müddet bende kaldı, sonra iade ettim. Bu makalenin ihtiva etdiği bahislerden ekserinin mehazi o risaledir.

Müteveffa Ali Emirinin neşrettiği "Osmanlı tarih ve edebiyat mecrausı" namındaki mecrausi scibeye Ata [Bey], büyük babası hakkında birkaç makale yazmışdı.

GAZEL

Uşşakı o mehparenin avare olurlar Gûya feleki hayrete seyare olurlar Suret veremez vahdete eshabı havatır Manendei âyinci sad pâre olurlar Ürcufe katanlar söze pişi urefade Müsvedde gibi sonra yüzü kare olurlar Şol hüsni sadadır ki delen bağrını halkın Sahibleri de ney gibi pür yâre olurlar Hicrinle dile yareler açdın ki ümidin Didarına revzençei nezzare olurlar Rehcuyı seraperdei hürriyet olanlar Haki kadem ol hacei ahrare olurlar Ey mah, dönen derdi firakınla hilâle Pertev gibi günden güne biçare olurlar

Camı lebrizi mahabbetdir dili pürhunumuz
Huni dildir bezmi hasretde meyi gülgunumuz
Serbehaki firkatiz ey gülnihali bağı naz
Boynun eğmiştir benefşe veş dili mahzunumuz
Mesti risvayi gamı aşkız ne mümkin setri hal
Doldu taşdı sağarı çeşmi sirişk efzunumuz
Ah çekmekdir demadem ney gibi âyinimiz
Sine döğmekdir peyapey def gibi kanunumuz
Bilmeyiz resmi hıredmendî nedir zahirde lik
Maverayi aklden agâhdır mecnunumuz
Eyleyub Pertev deri pire teveccüh hemçü şemas
Yüz çevirmişdir felekden kevkebi varunumuz

PERTEV

Îbrahim Edhem Pertev [Paşa], Kiği Beyi hazinedarı denmekle mâruf, Söylemezoğlu Erzurum'lu Mehmed Timur Fenni [Efendi] nin¹ oğludur. 1824 [1240 H.] de² Erzurum'da doğdu.

Kiği Beylerinin nekbete oğramasından dolayı Tınur [Efendi] de mutazarrır olduğundan, daha sonra Erzurum'u Ruslar istilâ eylediğinden Erzurum'u terke mecbur oldu. Şarkî Karahisar'a gitdi. Muahharen ailesi de oraya gittiler. Edhem Pertev, beş yaşında olduğu halde babasını orada tanıdı. Bir müddet sonra Trabzon'a naklettiler.

Babasının, Gümüşhane emanetinde, Lâzistan, Şarkî Karahisar mütesellimliklerinde ve Canik muhassıllığında bulunduğu esnada Pertev [Efendi], oralarda mülâki olduğu ülema ve üdebadan ve babasından taallüm etdi.

Babası, evvelce Trabzon valisi Hazinedar Zâde Osman ve Abdullah [Paşa] ların divan efendiliğinde bulunduğundan vefatından sonra

Abdullah [Paşa], hukuka riayeten merhumun ailesini himaye etdi ve Pertev [Efendi] yi maiyetindeki divan kalemine aldı. Bir buçuk sene o kaleme devam etdi.

"Ey ruhları gül lebleri mül, kâkülü şebbu Macunı şifa hokkai lalindeki daru Kılma meni dilhasteye imsaki keremler Yakma; demidir sineni kıl sineme yaku Vey zülfi semenbu Bin derde devalu Öldürdü veremler Yanguna yetür su"

Refikası Fatma Dursun [Hanım] 1851 [15 muharrem 1268] de vetat etti. Rodosda Murad reisin kabri civarında medfundur. Oğlu Pertev [Efendi] nin söylediği manzumenin tarih beyti:

"Himmeti sibteyn ile Edhem dedim tarihini — Cenneti mevada dursun Fatima Zehra ile".

² 1845 [1261 H.] de vefat etdi. Trabzon'da imaret kabristanında medfundur. Divançesi vardur, basılmamıştır. Nazımları kıymetli değildir. Bir müstezadından birkaç beyit:

² "Fatin tezkiresi" nde 1241 dir. Çaylak Tevfik [Efendi] merhum "Kafilei şüera" da "Elli beş yaşında irtihal eylediği akribasından mesmur əcizi olmuştur. Bu halde tarihi şuhudı 1233 senesi olmak lâzını geleceği..." diyor.

Abdullah [Paşa] nın vefatı üzerine Trabzon valiliğine tâyin olunan damad Halil Rifat [Paşa], Pertev [Efendi] nin liyakatini takdir ederek — henüz yirmi iki yaşında olduğu halde — mektubculuğa tâyin etdi. Valilikten infisalinde büyük kardeşi derviş Ali Kemali [Efendi] ile beraber İstanbul'a getirdi, ikisini de sadaret mektubî kalemine memur ve hamise rütbesile nişanını tevcih ettirdi.

Muahharen kapudanı derya mesnedine, İzmir, Cezairi bahri sefid ve Hudavendigâr valiliklerine tâyininde Pertev [Efendi] yi birlikte bulundurdu. Mektubculukta ve divan kâtibliğinde istihdam etti. İzmir'de hacegânlık ve Hudavendigârda Rabia rutbeleri verdirdi. Malûmatını arttıracak vesaiti ihzar etti. İzmir'de iken fransızca tahsiline başlatdı. İstanbul'a avdetinde beraber getirdi.

Kemal [Efendi] nin Berlin sefaretine tâyininde sefaret başkitabetine memur edildi.

Sefaret maiyetine iki kâtib verilmesi tekarrür etmesi üzerine kitabetin birine Münif [Efendi¹] intihab olunmuşdu. Diğer kitabete de kendinin tâyinini Pertev [Efendi] reca etmesile Kemal [Efendi], "O kitabete akribamdan birini tâyin etdirecekdim. Fakat siz, ondan ehliyetli olduğunuz için sizi tercih ederim" dedi ve tâyin ettirerek birlikde Berlin'e götürdü.

Üç seneden ziyade Berlin'de bulundu. Alman lisanını epey öğrendi ve mukaddimatı fünun ile resim tahsiline başladı.

Aşağıdaki fıkrayı babası Ali Kemalî [Paşa²] merhumdan naklen Bay Necmüddin söyledi:

Pertev [Efendi], Berlin'de iken bir gün askerî bir heyet huzurunda tufenk atılarak hedefe isabet ettirilememiş. Pertev [Efendiye] de atması için ısrar etmişler. İtizarına rağmen eline verdikleri tüfenği atarak isabet ettirmiş. "Bu, tesadüf eseridir, bir kere daha atmalısınız" demişler. Üç defa atmış, hepsinde muvaffak olmuş. Huzzar, şiddetle alkışlamışlar. "Bir milletin sefaret kâtibi böyle olursa askeri nasıl olur" demişler. O sırada Kırım muharebesi devam etmekte olduğundan — nişan vesilesile — Alman gazeteleri, Türkler lehinde neşriyatta bulunmuşlar.

Halil Rifat [Paşa] nın vefatı üzerine Pertev [Efendi] nin ailesi hâmisiz kaldığından mezunen İstanbul'a geldi. Aile işlerile meşgul iken sefirin infisali kendinin de infisalini ve kemali şevk ile başladığı tahsilin terkini mucib oldu. Bu hale yaşadığı müddetce teessüf edermiş.

Babiâli terceme, muahharen pasaport odasına memur edildi. Bir sene sonra Yanya vilâyeti poletika memurluğuna tâyin kılındı. Muvakkaten İstanbul'a geldiği sırada memuriyeti lâğvolunduğundan yine pasaport odasına devam etdi.

Berlin'de bulunduğu hengâmda Kemal [Efendi], saniye rütbesi tevcihini inha etmişdi, isaf olunmamışdı. Surı hümayun münasibetile umumî taltifat arasında

Tercemei hali 997 inci sahifededir.

² Konyada vali iken 1898 [22 remazan 1315] de vefar etti. Mevlâna dergâhında medfundur. Muhterem bir zat idi.

— uhdesinde salise rütbesi bulunduğu halde hamise zan edilerek tafralı bir terfi olmak üzere — tekrar salise rütbesi verildi.

Siruz kainmekamlığına nasbolunarak iki seneden ziyade orada kaldı. Rumeli vilâyetlerinden bazılarının teftişine memur olan Subhi [Bey], hüsn hizmetine şehadet etdiğinden saniye rütbesi ve üçüncü rütbe Mecidî nişanı ile taltif edildi².

Muahharen Drama kaimmekamı oldu. Bir sene hizmet etdikden sonra infisal etdi. Bihke, daha sonra Köstence kaimmekamlıklarına tâyin kılındı, rahatsızlığı sebebile ikisine de gidemedi. Zarurete uğradığından divanı muhasebatı maliye âzalığına nasbolundu.

1866 [Şaban 1282] de Cevdet [Paşa] nın Haleb valiliğine tâyininde mirimiranlık rütbesile merkez mutasarrıfı oldu. Bir müddet sonra istifa³ ederek İstanbul'a geldi.

Sadrıâzam Âli [Paşa] nın ıslahat için Girid'e azimetinde Rumeli beylerbeyliği pâyesile Kandiye mutasarrıflığına tâyin kılındı. İki sene kadar orada kaldı. Münfasılan İstanbul'a gelince Rüsümat Meclisi Riyasetine 1869 [Cümadelâhire 1286] da — rütbesi, muadili olan Ülâ sınıfı evveline tahvil ile— Hariciye Nezareti Mektubculuğuna nasb olundu.

Faik Reşad [Bey] merhum, "Eslâf" da der ki:

"Merhumun fazileti ilmiyesi gibi kuvvei natikası da fevkalâde bir derecede idi. Hariciye mektubculuğuna ibtidayı memuriyetinde — ki muharriri âciz, mektubî kalemi hulefasından idim — tebriki kudum vazifesinin icrasını müteakib iadei ziyaretle beraber hulefa efendileri ifayı vazifeye tergib ve tahris maksadile odaya gelerek — kalem ve ehli kalemin fazilet ve haysiyetine, vazifeşinaslığa, vazifeşinas olanların maddî ve manevî nail olacakları mükâfata dair — bir hutbei beliğa irad eylemişdi ki güya evvelce ezberlemiş veya bir kâğıda yazmış da okuyormuş gibi kemali serbesti ve ve dürüsti ile söylediği şu nutkun müeddasındaki hikmet ve hakikatle edasındaki halavet, cümleyi mebhut etmişti. Cümlei fezailinden biri de bir müsveddede sarfa, nahve, belâgate aid bir hata görecek olsa ya müsevvidini çağırub ihtar veya ayrıca bir pusule ile iş'ar eylemek, güzel kaleme alınmış olan müsveddelerin kâtibini de taltif etmek idi. Hâsılı üç sene müddet hariciyede mektubculuk zımnında hocalık etmişdi."

Mehazda bundan bahsedilirken "kenduleri rütbei izafiyeye pek o kadar ehemmiyet vermez bir merdi dana dil olmak cihetile su vaz'ı garabet nümaya teessüf edecek yerde handezeni istiğrab ve taaccüb olarak kısmete kani ve zuhurata tâbi oldu" deniliyor.

O devirlerde rütbe ve nişanın kıymet ve ehemmiyeti büsbütün zail olmamıştı. Ekseren devler ve millete hizmet edenlere ve efadıla verilirdi, erazile pek verilmezdi. Hizmet ve ehliyet mukabilinde rütbe ve nişan ihraz eden zevat, havas ve avanı arasında hürmet görürdü. Bilahare rütbe ve nişandan mücerred olanlar, muteber ve muvakkar oldu.

³ Mektubcı Leskofcalı Galib [Bey] de Cevdet [Paşa] ile imtizac edemiyerek istifa etdiği tercemei halinde yazılmışdı [Sahife 442]. Edhem Pertev [Paşa] nın istifası da imtizacsızlıkdan tevellüd etmiş olmalıdır. Erbabı kemalin birbirile geçinmemesi şayanı nazardır. Demek ki iki carafdan birinde kemale halel verecek derecede noksan var. Bu noksanın cibeti aidiyetini, cevdeti kariha ve hasleti kâmile sahibleri tayin edebilirler!

1871 [Rebiulâhir 1288] de rütbei Bâlâ ile serasker müsteşarlığına nasbedildi.

Esbak şûrayı devlet reisi âyandan merhum Tevfik [Paşa] dan işitmişdim; sadrı esbak mütercim Rüşdi [Paşa], "Pertev Efendiyi serasker müsteşarı yapmak, üç yüz bin askerin yüzüne tükürmek demekdir" demiş.

Pertev [Efendi], edeb sahiblerinin abruyı olanlardan bulunduğu için onun müsteşarlığa tâyini, askerin yüzüne tükürmek demek olmadığını, bilâkis öyle namuslu ve liyakatlı bir zat ile askere hürmet edilmek istenildiğini, Rüşdi [Paşa] gibi — şeytana ders okutacak derecede ezkiyadan olan — bir âdem, herkesden eyi bilir.

Fakat o, herkese, her şeye itiraz etmekle meluf olduğundan — yukarıdaki uygunsuz lâfla — Pertev [Efendi] den ziyade Âli [Paşa] ya tariz ve taarruz etmek istemişdir.

Mahmud Nedim [Paşa] nın¹ sadarete tâyıninde 1872 [Cümadelâhire 1288] de — haiz olduğu — rütbei Bâlâ, Rumeli beylerbeyliği pâyesine tahvil ve Kastamoni valiliğine² memur edildi. Mehazde :

"Bu makule Avatızı elkab ve unvan ile mübahat eden güruhı avamı enamdan olmayub saliki menheci ahyar olduğundan maada her nasıl olursa olsun din ve devlet uğrunda canisperane hizmen, mucibi zuhrı ahiret ve sermayei ikbal ve saadet bildiği hasebile memnunen ve müteşekkiren kabul ve derhal merkezi memuriyetine azimet etdi".

deniliyor.

Mahmud Nedim [Paşa] nın azlınden sonra mezunen İstanbul'a geldi. Yine Kastamoni'ye gitdi. 1872 [7 Zilkıde 1289] da³ vefat etdi. Şabanı Veli türbesinin hatiresine defnolundu.

Boyu kısaya mail, mülâhhamca, esmer idi. Ötedenberi baş ağrısına mübtelâ imiş. Üç kızı olub birincisini esbak Maliye Nâzırı Nuri [Bey] e, ikincisini Nevre-koblu Baha [Bey] e ve birinci kızının vefatında üçüncü kızını yine Nuri [Bey] e verdi. Güzel nesih yazı yazdığını, yazısıle bir « دلائل الجرات » ve bazı taliblere verdiği meşklerin mahfuz olduğunu — üçüncü kızından mütevellid — torunu Bay Fethi söyledi.

¹ Tercemei hali 1172 inci sahifededir.

² Mahmud Nedim [Paşa], Yemen valiliğine tayınını arz etdiği halde Sultan Abdülâziz "vücudü oralara tahammül edemez" diyerek Kastamoniye tahvil ettirdiği mervidir.

³ Ali Kemalî [Paşa] nın tashih ve oğlu Bay Necmüddin Kemalî'nin iare etdiği tercemeihali müsveddesinin — ki Ebüzziyanın "Nümunei Edebiyat" a ve Faik Reşadın "Eslâf" a dercetdikleri tercemeihalin mehazıdır — başına Ali Kemalî [Paşa] tesvid tarihi olarak "18 zilkade" yazmıştır. Ebüzziya ve Faik Reşad merhumlar bunu vefat tarihi zan ile makalelerine derceylemişlerdir. Bay Necmüddio müsveddenin altına "7 zilkıtde" de vefat etdiğini işaret etmişdir. "Sicilli Osmanı" de de bu tarih emukayyeddir.

BASILMIŞ ESERLERİ

- 1 « اطلاق الافكار في عقد الابكار », taaddiidi zevcat aleyhinde bulunan Av tupalıların fikirlerini tashih ve hakikati tavzih maksadile yazılmışdır.
- 2 "Habnâme", fermasonlara reddiyedir. Bunun bir "lâhika" sı da vardır, ayrı basılmışdır.
- 3 « امرالعب في تاريخ اهن الصلب», esbak başvekil Arifî [Paşa] ve Âli [Paga] zâde Ali Fuad [Bey] ile birlikte terceme emişdir. Birinci cildi basılmışdır.
- 4 "Av'ave", İstanbul'dan köpeklerin def'i hakkında gazetelerin neşriyatı üzerine bir hakûn ile bir kıtmır arasında muhavere tarzında yazılmışdır.
- 5 "Kızıl Bayrak", komünistlere dair "Hakayıkul Vakayı" gazetesile neş-rolunan reddiyedir¹.
- 6 "Bekayı Şahsî ve Nev'i", müterecem makaledir. "Mecmuai Fünun" a dercedilmişdir.

"Viktor Hügo", "Janjak Ruso" ve "Volter" in eş'arından tercemeleri vardır.

Koska'daki evi² bir yangında yanarak kitablarile evrakı mahvolmuşdur. Bunların arasında bazı eserlerinin yanmış olması melhuzdur.

Vefatından sonra damadı Nuri [Bey], kimlerde eseri varsa — toplatub bir arada basdırılmak üzere — kendine tevdi edilmesini gazete ile ilân etmiş ise de bir netice hâsıl olmamışdır.

"Varakı mihrü vefayı kim okur kim dinler.."

Mehaz olan tercemei halde deniliyor ki:

Ebüzziya, "Numunei Edebiyat" da diyor ki:

Pertev Paşa, yazdığını lezzetle okutmağa müstaid bir münşi olmakla beraber elseri muhartecatında ittihaz eylediği mesleki ifade, kendisinin seci perdazanı kudemayı taklid ve fikir ve manaye

¹ "Kafilei şuara" da "Müşarünileyhindir diye mütevaterdir" deniliyor. Esbak matbuat müdiri merhum Mehmed Şevki [Efendi] nim eseri olduğunu da söylemişlerdir. Fakat Kimin eseri olduğunu ben, bilmiyorum.

² Dono evi Bozdugan kemen civarında idi harab olmuşdur.

beyhude bir kafiyeye fida eden tarzı atik mettunlarından olduğunu isbate kâfidir. § Merhumun üktidarı inşası musaddakdır. Eğer istemiş olsa idi. Bu zemanda dahi makbul olabilecek suretde şeyler
yazabilirdi. Hattâ "Av'ave" si¹ âsarının en parlaklarındandır. § Şurası münker değildir ki tarzı kudemayı kendine mahsus denecek, yani zemanına göre seve seve okunabilecek üslüba tahvil eylemiş
ve ekseri muharreratında şuhii mizac ve küftarda olan iktidarını göstermişdir. § Zarif ve nüktedan bir
zat olarak ülfet etdiği zevata meratibi irfanına göre söz söyler, latife perdazlıkdan haz eyler, mecalisi
uzınada dahi ahrarane ve lâübaliyane idarei lisan eder idi".

Ebiizziya, Süleyman Nazif'e yazdığı bir cevabda da diyor ki:

"Edhem Pertev Paşa merhumun hattâ tercemelerine kadar yazdığı şeyler isbat eder ki onurahdi cevanisinde edebiyatı şarkiye ile teveggul muahharen maarifi garbiye ile her nekadar tezyini efkâr etmiş olsalar yine o girivei belâ içinde puvyn olmakdan reha bulamazlar. Halbuki Pertev Paşa, zemanımızda yazdıklarını en tatlı okudanların biri ve belki birincisi idi. Bununla beraber merhumum üslûbunda maatteessüf tamamı tamamına üdebayı İranı taklid etdiği görülür..."

Recai Zâde Ekrem [Bey] merhum, "Kudemadan birkaç şair" namındaki risalede diyor ki:

"Edhem Pertev Paşa, nazarı hakîm ve tab'ı selim sahibi bir edibi halûk idi. Tarzı atikdeki muharreratı ve eş'arı bittabi iyi değildir. Kabiliyeti külliyei kalemiyesinden edebiyatımız müstefid ok maksızın çarçabuk ziyama teessüf olunur".

Çaylâk Tevfik [Efendi] merhum, "Kafilei Şuara" da diyor ki :

"Ulumi arabiyeden mezun ve lisan âşina bir zatı zufünûn idi. Kitabetden behresi vafir bir şairi irfan mezahir olub haylice âsar ve eş'arı vardır2".

Sami Paşa Zâde Hasan [Bey] merhum, bana gönderdiği bir mektubda bilmünasibe Pertev [Paşa] dan bahsederken diyor ki:

"Merhum, çok zeki ve ilmen ve tecribeten müterakki, hoşsuhbet, natuk ve sözleri istifadebahş bir zat idi. Damad Halil Paşanın divan efendiliğinde bulunduğu zemandan bahis olan hikâyeleti, zevk ve lezzetle dinlenir ve dersi ibret telâkki olunur menkulât¹ idi. Āli Paşa mensubininden olmak itibarile Malunud Nedim Paşa sadarete gelince rütbesini tahvıl ederek Kastamoni valiliğine gönderdi. Bu kıymetli zat, boğaz hastalığından orada vefat etti."

Süreyya Bey], "Sicilli Osmanî" de diyor ki :

"Şair, âlim, natuk, lâtifegû, muktedir, müdebbir, zevku safaya mail, kitabeti selis, lisanı kaba idi".

^{1 &}quot;Av'ave, adlı eseri" demek icab ederken "Avavesi!" denilmesi nahoşdur.

² İşte bizim teracimi ehval yazanlarımızın mesleki budur, "Mezun, zufünün, vafir, mezahir" gibi secileri yanyana dizerek okuyanların istitadesini temin ediyoruz zannederler. Çaylak merhum, Pertev [Paşa] ya mülâki ve meclisinden müstefid olanlardan bulunduğu için gördüği, işittiği şeylerin onda birini nakletse ahlâfa büyük hizmet etniş olurdu. Olurdu emma nakledemez. Çünki kendinden evvel o vadide yazı yazanların istinde bir karış ayrılamaz. Ayrılırşa yolsuzluk ettiğine kâni olur, nefsini mesul tutar.

¹ Bu dürlü menkulât — âdet olub da — zabtedilseydi şimdi biz de "zevk ve ïezzetle" dinlet, "dersi ibret" alırdık,

Süleyman Nazif merhum, bir mekalesinde diyor ki:

Rakib etti bize öz suretin gösterdi dildare Sebeb eşkistei miratı yare inkisarımdır

gibi lâfzı da, manası da hayide beyitleri pek mebzul olan bu zat, garibdir ki garbin, manzume şeklinien evvel lisanımıza idhal etmiştir. Kabiliyeti şairiyetini böyle beyitlerle tenmiye, daha doğrusu imate
eden bu nâzımın Jan Jak Rusodan "Hâbı pür ıztırapdır bu hayat..." gibi mısralarla manzumeler
nakletmesi — hususile o zemanda — tehayyür ve takdir ile telâkki olunmağa değer. Pertev [Paşa]
ya Şinasinin hiç bir nüfuz ve tesiri olmamıştır. "Av'ave" namını verdiği makalesile Şinasiyi hedefi
temeshur etmiş olmasına bakılırsa sevişmediklerine de hükmedilebilir. Edhem Pertev [Paşa] nın tabiati
Şinasininkinden daha veluddur. Kırk dokuz senelik omri mahdudunu daima hidmeti devlette imratcun eseydi metrukâtı kalemiyesi gerek kemiyet, gerek keyfiyet cihetile şimdikine elbette faik olurdu.
Paşa, iyi bir mütercim ve pek iyi bir münşi oldukdan başka mükemmel de bir muallim imiş. Trabzonda:
Hazinedar zade Abdullah [Paşa] nın hidmeti kitabetinde bulunduğu zeman kerimesi Fıtnat [Hanunefendi] ye¹ şiir ve inşa talim etmeğe memur olur..."

Ehibbasından babam Mehmed Emin [Paşa] merhum, Pertev [Paşa] nın irfan ve faziletini ve mehasini ahlâkını sena ederdi.

Büyük kardeşi Ali Kemalî [Paşa] da erbabı meziyetden, natuk bir zat olduğu için Yusüf Kâmil Paşa merhum, "Aliyi Kelamî Paşa" hitabile iltifat edermiş. İki zeki kardeşin, birbirini — zemme benzer yolda — medhi, yine o tarzda birbirini tavsiyesi, Kâmil Paşayı ve meclisinde bulunanları sefayab eylermiş ki Ali Kemalî [Paşa] nın bir istidanamesine Paşanın, lâtife vadisinde Pertev [Paşa] ya yazdırdığı şerh² bunu müeyyiddir.

Zemanının en meşhur nedimlerinden Hafız Ömer Faiz [Efendi], Bağdad vilâyeti kapu kethüdalığına tâyin olunduğu esnade arzı hulûs etmek üzere vali, Midhat [Paşa] ya bir mektub yazılmasını Edhem Pertev [Paşa] dan reca eder. O da — Hafız Ömer'in hal ve kaliyle mütenasib bir tarzda — lâtife âmiz ve mizah engizbir mektub yazar.

Hafız, bu mektubu, ricalin kudemasından Said [Efendi] ye gösterir. Said [Efendi], "Midhat [Paşa] gibi ciddiyat ve icraat ile melûf olan bir âdeme böyle

¹ Tercemei hali 427 inci sahifededir.

² İstidaname ile — Ebüzziya'nın tâbirince — "Marızı Şathiyyatda" yazılan şerh, "Nümunes. Edebiyat" da mündericdir.

mektub yazılmaz. Arzı hulûs edeyim, iltifat göreyim derken hakkında aksi tesir hâsıl ettiğini görürsün" dedikten sonra Midhat [Paşa] nın mizacına manafak yalda bir mektub yazar.

Pertev [Paşa], mizah ve lâtife vadisine mail olanlardan ve Hafız Ömer de o vadinin ileri gelenlerinden bulunduğu için Midhat [Paşa] nın meşrebini nazası dikkate almıyarak kendinin ve Ömer'in tabiatine göre idarei kalem etmiştir.

* * *

Pertev [Paşa], Berlin sefareti baş kâtibi iken Paris'e giderek sefir tarafından Împarator Üçüncü Napoleon'a takdim olunmuş. Farisi'ye pek ziyade vâkıf olduğu imparatora söylendiğinden bir gün bağçede beraber gezerken nadide çiçeklerin önünde durub "Bunların Farisi isimleri nedir" demiş, Pertev [Paşa], cevab vermemiş, imparator, cevab vermemesinin sebebini sorunca "Haşmetmaab, azemet ve haşmetiniz karşısında zihnimi toplayub da çiçeklerin Farisi isimlerini bulamıyorum" demiş. İmparator, mahzuz olmuş, gülmüş.

大 之 业

Merhumun eski arkadaşı Münif [Paşa] dan menkuldür:

Pertev [Paşa], hikmetti tabiiyeye merak ederek bu fenne dair eserler tetebba ve tecribeler icra edermiş. Erzurum'lu Mehmed [Ağa] namındaki ihtiyar hizmetkârı, "bu şeytan icadı şeylerle beyhude ne oğraşıyorsun" diye itiraz edermiş. Paşa, "Bunlar beyhude olur mu? İnsan, suyun nasıl akdığını, ateşin nasıl yakdığını öğrenmek istemez mi?" deyince Mehmed [Ağa], "Bunda örgenecek ne var kirn? su ahar, ataş yahar" dermiş.

*

"İbrahim Edhem Pertev" yazılı möhrünü Trabzon'da zayi etmiş. Beş on sene sonra İstanbul'da Bat bazarında bir dükkânda görüb almış. Taşrada bulunan kardeşine gönderdiği mektubda "Möhrümü buldum, fali hayr ad etdim. Yine kullanayım mı?" diye istizan etmişdir.

**

Asir kıtasının zabtında — birkaç parçası aşağıya naklonulan — zafer destanını takdim etmesi üzerine Sultan Abdülâziz "500" lira ihsan ve destanın tab'iyle ordulara tevziini irade etmişdir:

Şemimi lûtfı hak geldi meşame Başladı servler bağda hirame

Kuvvetü ikbalin seyredin hele Gelür ayağa ruzigâr ile Âleme bir feyzi cavidan olur Halâyık şevkiyle huruşan olur

Tahtı Süleymanı möhciyle bile Ol husreve genci raygân olur Teyidi Hudadır çünki nasîri Bir şah ki Allah ola nasîri

Adı yâd olunmaz birçok memleket Asrında cem olur cümlesi elbet Götürüb yüsr ile emri asiri Müşkiller elinde hep âsan olur

Sayei feyzinde ararlar rahet İsmi umumisi Türkistan olur

**

Âli [Paşa] Girid'de iken Yusüf Kâmil [Paşa], Memduh Beye [Paşa] "Haber yok nazlı canandan haber yok" nekaratlı bir şarkı güftesi tanzim etmesini söyler. Güfte yazılır, bestelenir, konakdaki hanende ve sazendeler geçerler. Bunlardan bazıları, Girid'e gönderilir, şarkıyı Âli [Paşa] nın huzurunda okurlar, çalarlar.

Âli [Paşa] da —o sırada yanında bulunan — Kandiye mutasarrıfı Edhem Pertev [Paşa] ya aşağıdaki şarkıyı tanzim ettirir. Damadı Ziver [Paşa] Zâde Salâhüddin [Bey] e besteletir. Gelen hanende ve sazendeler geçerler. İstanbul'a avdetde Yusüf Kâmil [Paşa] nın huzurunda okurlar, çalarlar:

O yâre halimi bir arz eden yok Sabadan gayri bir sağ ve esen yok

Na yarın eski meyli kaldı bende Kapanmış kalmışım beyti hazende

Harimi hası canane gider yok Felekde rahmü şefkatden eser yok

Şaşırdı Tihi hicran içre rahım Yetişmez oldu yâre peyki âhım

Bu rütbe inkisarım istemez yar Tariki arzıhali tutmuş ağyar

Acırdı nazeninim bilse halim Elimde kaldı artık² arzıhalim Giden yok gûyi canane, gelen yok¹ Giden yok gûyi canane, gelen yok

Ne yarayı tahammül canü tende Giden yok gûyi canane, gelen yok

Benim ahvalimi bir arz eder yok Giden yok gûyi canane, gelen yok

Eğer böyle giderse ben tebahım Giden yok gûyi canane, gelen yok

Nihadında nezaket, merhamet var Giden yok gûyi canane, gelen yok

Ne çare gitmeğe yokdur mecalim Giden yok gûyi canane, gelen yok

¹ Vaktiyle Salahūddin [Bey] in kardeşi Bahaüddin [Bey] in* verdiği nüshada nekarar, şöyledir: "Gelen yok semti canane giden yok".

^{*} Tercemeihali 172 inci sahifededir.

² İstinsah etdiğim nüshada bir kelime silinmiş, yerine "artık" yazılmış, Silinen kelime. "Pertev" dir.

"Volter" in bir münacatının tercemesi:

Ey nice kesan zatını inkâr eden Allah
Ey cümle cihan varlığın ikrar eden Allah
İşte bu sözümden yana çün âhırı dâva
Et merhameten gûşi inayet ile ısga
Ger atdım ise sahai sehv üzre bir adım
Ancak sana doğru yolu bulmakdı müradım
Gönlüm ne kadar sapsa da kasdı talebinle
Lâkin doludur mayei şevkü şeğabinle
Hâlâ bana açıldı rehi âlemi ukba
Bi havfü telâş etmedeyim anı temaşa
Ziraki tasavvur edemem sen gibi Mevlâ
Bir bendesine feyzi vücud eyleye ita
Ömründe ana bunca inayet edüb isar
Öldükde azabı ebede ede kiriftar

**

"Jan Jak Ruso" nun bir manzumesinin tercemesi:

Habı pür iztirabdır bu hayat Var ise zerre zerre zevkiyat Doğmuşuz ölmek üzre vahayfa Anı da kahrı dehr eder ifna

Gideriz böyle cehlü gafletle Dürlü mihnetle, bin meşaldkatle Ka'rı girdabı mevte hasretle Mahvü kümnam eder bizi dünya:

Bizse seyreyleyiib bu bünyadı Halikı, halkı, sırrı icadı Ararız tarhına nedir badi Cümleyi bilmek isteriz hâlâ

Lik bu sırrı mübhemin halli Âdeme aczü gafletü cehli Akla teysir olunmamış belli Etdirirler hata içinde hata

Sıyrılub ruh zulmeti tenden Ol zeman hallolur bu şübhe vü zan Süzülüb eyledikte azmi vatan Bilinir hâsılı nedir mâna

"Viktor Hügo" dan terceme :

TIFLI NÂÎM

**

Bir tıflı melek nejadü nevzad Ya eylemesün mü habı mutad Âsudedir âlemi gınadan Göz yumduğu demde masivadan Gehvarei izzü rif'at üzre Mader kucağında rahet üzre Yokdur haberi bu maceradan Lâhute olur nezaret üzre Bâlâ revi âlemi hayaldir Kim menzili hazreti hayaldir Bir sahai senklâhı cevher Emvacı kevaibi melekper

Emvac reşaşerizi nağme Ebhar ki mevchizi nağme Salmış pederi o mülke iclâl Kuşlar gibi maderi açar bâl

Enva'ı suver hezar mâna Ezhrai çemenle verdi ra'na Safvetle süruri havzı serşar Mevcaveri feyz olunca her bâr

Âsude güzini habı naz ol Gör nerye çıkar bu tutduğun yol Manendei verdi handan Kirdabı belâye sen şitaban

Birehberü yarü yaver eyvah Sayyadı kaza tutub kemingâh Âlâ bu sabahatü taravet Emma gelicek sabahı hasret

Biçare gunude habı naze Evzaı sipihri tasü baze Gördükde bunu esiri gaflet Nazik elini öpüb tamamet

Gülberki lebin eder iken bus Bu Bülbüli gülsitanı kuddus Cebrili bilince yek nazarda Bir destin edub dehane perde

Mader göricek bu iştigali Kâbusı belâ sanır bu hali Mehde sraılır kumât vari Ancak o zeman bulur karari Ruyaları tuhfe vü teraif Hulyası da işte bu letaif Her tudei haki müşki ezfer Ervah ile bu makamı taif

Esvat tarabfezayı ninni Her cünbüşi bir edayi ninni Hemşiresi hemnişini ikbal Her rişe verir sadayi ninni

Miratı hayaline verir fer Etrafını eylemiş müanber Karındaki nurı necmi seyyar Cevherle dolar sevahili zer

Ey nurı nazar süzül safaye Devran işine nolur nihaye Silâbı havadis içre galtan Yok sende vukuf maceraye

Bu rahı hatarda habe varmış Nahciri kucaklamışda sarmış Ra'na bu huzuru istirahet Seyret ne tegayyurat varmış

Hayran bu hale hep süruşan Seyran ile cümlesi huruşan Âzadei kaydı havfü haşyet Şefkatle olur dumu'ı cuşan

Nergisleri öyle jale efşan O halde açub uyunı irfan Namus buna aceb ederde Hayretle kılar senayi Yezdan

Can pâresine olur şitaban Efsun dilinde, elde pistan Hiç kalmaz elinde ihtiyari Bir buse ile ederse handan

Mahmud Nedim [Paşa] nın sadarete tâyınınde yazdığı kasideden:

Bu deli gönlümün coşkunluğu var Yitirmiş sabrını bilmem ne arar Zannım o yosmanın mübtelâsıdır Aşk ilinin eski budalasıdır

Öyle bir yosmadır kim hiç yokdur eşi Güzellik göğünün parlak güneşi Kim görse beğenmez o mahveşi Hakikat nurunun bir zıyasıdır

Cihanı beyhude gezme serseri Hindistan'ı değer kara benleri

Bak da cemâline anla her yeri Âşıka eğlence Avrupasıdır

Kurulmuş kaşları kaza kemanı Kıtında helâldir kamunun kanı Titretir kirpiği onun her yanı Bu da hilkatinin muktezasıdır

O şahin bakışla bu seyfî gözler Gönül kuşlarından bırakmaz eser Pek yaman avcıdır etrafı gözler , Çün derdli ciğerler hoş gıdasıdır

Merhameti yoktur dinlemez âhı Ecel dedikleri emri ilâhî Bin âşık öldürür her bir nigâhı Gamzesinin kadim âşinasıdır

Açılmış yanağı bir kudret gülü Ol tzea hattına vermem sünbülü

Zar eder görünce gönül bülbülü Benefşe, zülfünün bî nevasıdır

Pek yahşidir anın şirin likası Zerre denli emma yokdur vefası

Her sözi, suhbeti, tavrı, edâsı Dem ursa da kuru iddiasıdır

İnanma sözüne olma derbeder Âşık aldatmadadır yanında hüner

Her vadi aksidir bahtıma benzer Yalın yüzlülerin bivefasıdır

Devadır kan yutma derdli özüme Bir nazar eyleyen soluk yüzüme

Cilâdır ağlamak yaşlı gözüme Der ki âşıkların bîriyasıdır

Aşk odu bir yandan bağrımı dağlar Durmaz gözüm durmaz heman kan ağlar

Felek de bir yandan zencirin bağlar Bilmezim çekdiğim ne cezasıdır

Pertev [Paşa] nın, — Büyük Ada'da hasta bulunan küçük kızı Nefise [Hanım] a annesi tarafından — yazdığı mektub:

Akıllı edebli kızım A benim sevgili kuzum Mehabbetnameni aldım Okudukca şaşdım kaldım Seni sevmeseydik eğer Neyleyelim ki orada Bir taraftan sivri sinek Sabahadek bizi üzdü Bilir misin nasıl mercan Mercan değil ateş idi Kaşınır idik yane yane Sabahlayın çünki kalkdık Efendiyi¹ gördüm şaşdım

í

Gelirmidik teker meker
Başımız oğradı derde
Bir tarafdan dürlü böcek
Yüzümüze mercan düzdü
Birini götürmez bir can
Cehenneme bir eş idi
Kebab gibi döne döne
Biribirimize bakdık
Umrnacı zan ettim kaçdım²

Kapak

² Perzev [Paşa] nin eserlerini buhnak miişkil olduğu için — basılmış, basılmamış yazıların-dan — fazla nümune dercerdina.

RAHMI

Rahmi [Efendi], Harput dahilinde "Huği" karyesi ehalisinden ve ulemadan Ahmed [Efendi] nin oğludur. 1802 [1217 H.] de o karyede doğdu.

Babasının üstadı Diyaribekir ulemasından Bolu'lu Hüseynülvaiz [Efendi] yı ve babasını ziyaret etmek için sabavet hengâmında Diyaribekir'e gitdi. Yanına girdiği sırada üstad, "işmizaz" kelimesinin Türkcesini talebesinden sormakda idi. Rahmi — ezberlemiş olduğu — "Sübhai sıbyan" sayesinde kelimenin Türkcesini söylemesile üstad, pek ziyade memnun oldu. Rahmi'nin — o meclisde talebe sıfatile hazır olan — babasına "Seni tebşir ederim, oğlunda istidadı tam var. Hafızı lûgat bir şair olur" diyerek Rahmi'ye dua etdi.

Rahmi, Harput'a avdetle — kasidei bür'e şarihi — Harput'lu Ömer Naimi [Efendi] nin babası müfti Ahmed [Efendi] nin dersine devam eyledi. Üstadın ihtiyarlığı ve meşguliyetinin çokluğu, evvelki gibi neşri ilme mâni olduğundan dersde ve medresedeki odada da arkadaşı olan Ömer Naimi ile birlikde Ayintaba gittiler. Küçük Hafız Necib ve Faik [Efendi] lerden tahsili ilim etdiler.

O esnada Anadolu'nun bazı taraflarında hüküm süren Yeniçeri dağdağası, Ayıntaba da sirayet eylediğinden Kayseri'ye gitmeğe mecbur oldular. Kasım, Hacı Vahdi ve Sarı Abdullah Zâde Mehmed [Efendi] lerin derslerine devam ve tahsil derecelerini mutad olan usul üzere ikmal ederek Kasım [Efendi] den icazett aldıkdan sonra 1826 [1242 H.] de Harput'a döndüler.

Yine Ömer Naimi [Efendi] ile Nezib muharebesinde İbrahim [Paşa] ordusunda bulunub ihsanına nail oldular.

Bilâhare köyüne avdetle inziva etdi. Gençliğindenberi sevdiği şiir ve inşa ile meşgul oldu. İki kızını talim ve terbiye etdi.

1884 [1301 H.] de vefat etdi. Köyünün kabristanına defn olundu. Boyu ve çehresi uzun idi. Seksen dört yaşında olduğu halde kuvayi fikriyesine halel gelmemişti. Son zemanlarında kulakları işitmemeğe başlamışdı.

108 sahifeden mürekkeb olan divanı 1303 de Harput'da vilâyet matbaasında basıldı. Eş'arı, bu divan muhteveyatından birkaç misli çok olduğu halde şunda bunda kalub bir araya toplanamadı. Sadi'nin "Bostan" ını şerh etdise de tab olunmadı.

Kendine mülâki olanlar, lâtif, nazif, nüktedan, sühanşinas, ruşen zamir bir pir olduğunu söylediler. Bizim gibi merhum da, zarafetden mahrum niçe nadana musadif olmuşdur ki :

"Âdeme feyzi hudadad iledir hüsni eda Tabı nadane tekellüfle zarafet gelinez" demişdir.

Nurı medeniyet ve marifetden istifaza edemeyen bir köyde yetişmiş, bilâhare yine o köyde bir köşeye çekilmiş olan bir âdemin, — binnisbe mütemeddin ve her sınıf halkı muhtevi — şehirlerde ikamet ve üdeba ve zürefa ile ülfet eden bazı şairlerden daha güzel manzumeler yazabilmesi, dikkate şayandır.

GAZEL

Bakma hilâli çerhe sen, ebruyî yâre bak Ol meh cebini seyreyle zevki kenare bak Dil mürde kalma vaktı rebi eyle intibah Âsarı sun'i hazreti perverdigâre bak Verdi peyamı haşrı zemin bir hayat ile Her bir giyahi taze ile berkü bare bak Olmus delili zerrede semsi hakikatin Sen durbini fikrile levlü nehare bak Yokdur bekası tende kaba müsteardır Gel bu hayate verme dil encami kâre bak Keşti suvarı bahri muhiti tevekkül ol Aç badbanı himmeti bir ruzkâre bak Yâd eyledikce heb selefin nik nâmını Senden de böyle bir kalacak yadkâre bak Ehli kemâlü marifetin kadri dûn olur Nadane Rahmi, dehirde su itibare bak

> * * *

Meyl eyleme cahe gami âlemden irağ ol Âsude nişini haremi günci ferağ ol Yadi ruhi gülgün ile dil seyri çemende Ey gonce dehen sen dahi tenha revi bağ ol Bir bülbüli kudsî neğamim aşkı hudade Terk it beni zahid yörü sen hemdemi zağ ol Fermanı şehi aşk ile gam buldu revacı Ey bâdei şadi haremi dilde yasağ ol Reşki ruhi canan ile bir lâlei aşkım Ey hali siyeh aksi benim sineme dağ ol Pervane eder şem'i ruhe şahı mahabbet Rahmi hele bezminde yanub sen de çerağ ol

ازرباض حرم آن سرو روان مارا بس ارک عرب و اروی کال مارا بس یک دو سه بوسه اران عنجه دهان ما را بس خبرید ته سر حسن سان مارا بس در کاستان منا آه و فنان ما را بس لالهوش بر دلخود داغ نهان ما را بس

ذرخیال آن قدموزون چان مارا بس چه کند درشکن دشمن تیر و سمشیر چشم دار شکر مصرنیم ای شه حسن خط بر آن کردابش مژدهٔ وصل ایما کرد عند لیبان سحر خز ربانی عشقم رحی از زحم درون غرةهٔ خونایه شدیم

Güli ümmidi küşayiş bulur, olmaz mahrum Her sehar aşk ile bülbül gibi feryad edenin

Vermezse de kâmın hele azürde dil etmez Arzeyle meramın yine bir ehli kemâle

Rahmiya kâm almadı dünyada erbabı kemal Bermürad olmak dilersen ehli irfan olma hiç

Nice idrak eylesün keyfiyeti hüsnün senin Bir nazar kılsa gönül aşüfte vü hayran olur

Nigâhı merhamet kıl hatırın sor sen de insaf et Gönül dirler seri guyinde bir divane kalmışdır

Bağı vefade goncei ümmid açılmadı Geçdi hezar gamle bu faslı behar hayf

Aşkı canan ile sen talibi didar olma Bir tecelli ile dil pârelenür tur gibi

Iblise çıkar sorma rakibin nesebinden

RAHMI

İbrahim Rahmi [Efendi], Kandiye ehalisinden Abdülhamid [Ağa] nın oğuludur. 1839 [Şevval 1255] de Kandiye'de doğdu.

İbtidaş mektebinde okudukdan sonra dayısı Hoca Salih Racih [Efendi] dens ve diğer ulemadan taallüm etdi.

Ali [Paşa] Girid'de bulunduğu esnada eş'arını görüb takdir ve salise rütbesile Nalviz kazası kaimmekam muavinliğine tâyin etdi. Muahharen Kandiye mutasartıfı Edhem Pertev [Paşa] nın tensibile Kandiye, 1868 [1285 H.] de İzmir İdare Meclisleri Baş Kitabetine, daha sonra Rüsumat Emaneti Meclisi Müsevvedliğine, 1875 [1292 H.] de İzmir Rüsumat Tahrirat Baş Kitabetine tâyin kılındı.

İzmir'de iken Yozgat'lı Mustafa Keşfi [Efendi] nin derslerine devam ederek icazet aldı.

1879 [1296 H.] de Girid Rüsumat Nezarettine, 1886 [1303 H.] de Preveze Rüsumat Nezareti Vekâletine, 1887 [Muharrem 1305] de Cidde Rüsumat Nezaretine tâyin olundu. Ferizai hacci edâ ve ravdai mütahhereyi ziyaret etdi.

Cidde'nin havasile imtizac edemedi, mezunen İstanbul'a geldi. Mütemayiz rütbesi tevcih ve 1889 [Rebiulevvel 1308] de İskenderun Rüsumat Nezaretine nasbedildi. 1892 [Muharrem 1310] da İstanbul'a gelüb bir ay sonra döndü.

Mübtelâ olduğu baş ağrısının tesirile 1894 [10 Rebiulevvel 1312] de vefat etdi. Vasiyeti mucibince İskenderun'a bir saat mesafede "Bilan" mevkiindeki kabristana defnolundu.

Muallim Feyzi [Efendi²] nin söylediği şu tarih manzumesi mezar taşına hak olundu:

"İskenderun'da sakin danişveri Giridi Hem nâzırı rüsumat, hem sahibi fazilet Şevki likayi hakla el çekdi masivadan Oldu cihanı kudse menzil resi azimet Tarihi irtihalin kayd etdi kilki Feyzi Rahmi Efendi kıldı cidden cinane rıhlet"

1312

Mersinde vefat eylediği ve "fazlu kemali fevkalâdesile beraber müteverri ve müstakim ve sahibi dirayet" olduğu 15 Rebiulevvel 1312 tarihli "Sabah" gazetesinde muharrerdir.

² Tercemei hali 419 uncu sahifededir.

ESERLERI

- 1 «واسطة الساوك في سباسة الماوك», Arabcadan terceme etmişdir. Basılmışdır.
- 2 « فرائدالوائد », Hafızı Şirazi divanının şerhidir. Basılmamışdır.
- 3 "Adabı İnsan", İmamı Gazali'nin « هامة الهداه » namındaki eserinin adabı insaniyeye müteallık kısmının tercemesidir. Basılmamışdır.
- 4 "Risalei Rabıta", Mevlâna Halid قدس سره nin rabıtaya dair risaleeinin tercemesidir. Basılmamışdır.
  - « احياءالمارم » u tercemeye başlamış, ikmaline vefatı mâni olmuşdur.

**

GAZEL

Dil, âşinayi sırrı hüvviyet değil midir Meclayi lem'ai ehadiyet değil midir Dil vâkıfı rümuzi hikem olsa çok değil Üstadı nüktedanı hakikat değil midir Rencide etme kalbini zinhar kimsenin Kesri kulub mucibi nekbet değil midir Takey havayi nefs ile şeytana ittiba Bu haletin nihayeti haybet değil midir Bir nim nigâhı mülketi dil padişahının Rahmi medarı feyzü saadet değil midir

Uşşakı suzinak nevasazı âh olur Âh ile sanki çenkzeni evci mah olur Rahı hevada ney mey ile hoş gezinmeler Kanuni aklü hikmete uymaz günah olur İşret gehi de çahı mihan iken ehlinin Nevrestegân aceb neye meyyali cah olur Seddi hiram etse de canan hicazedek Demkeşleri dönünce yine vasl hah olur Eski düzenleri bulamazsa umun halk Mıdrabı gamle sinei âlem tebah olur Evlâde kuşmali peder mahzı fevzdir Merdi edibe bezmi ala cilvegâh olur Ey dil girifti ye's ile çalına hazin hava

Fazlın sana delili tariki refah olur Mecburı hetki perdei namus olan sefih Bir gün felek tokadını yer ru siyah olur Rhami, cenabı Sırrı¹ gibi rast ru olan Şayanı iltifatı şehi cem sipah olur Eşkeste beste, güftesine peyrev olmalı Ümınidi afvı bizlere püştü penah olur

¹ Giridli Sım [Paşa].

RAHMI

Rahmi [Efendi], Külhaş oğlu ailesinden İbrahim Sadüddin [Efendi] nin oğludur. 1870 [1291 H.] de Sıvas'da doğdu, Haziran 1910 [1328 H.] de vefat etdi.

Rahmi'yi bana bildiren, hemşehrilerinden ve kıymetli ediblerimizden Bay Samih Fethi'dir. Mukaddema bana gönderdiği verakada diyor ki:

"Rahmi, 1315 ve 1324 seneleri arasında Sıvas kasabasında türedi ve birdenbire "Emtah¹" kadar şühret kazandı. Yalnız Sıvaslılar değil, köylüler de "Âşık Rahmi" yı tanıyorlardı ve şiirlerini bağlamaya koyub okuyorlardı. Hece veznile yazdığı şiirler Sıvas havalisinde hâlâ terennüm olunur. Bağlama çalan herkes, onun yanık güftelerine âşınadır. Aruz veznile vücude getirdiği manzumeler de hayli bir yekûn tutar.

Rahmi, eski saz şairlerinin son nümunelerinden biridir. Tamamile hudayi nabit bir ehli dildir. Ne mekteb, ne medrese görmüşdür.

Dersü talim görmeden şair kılan kimdir beni Ağlarım lûtfı Hudaden şermsar oldukca ben

beytinde de tarif ettiği üzere şirî varlığını yalnız Allaha medyundur. İstanbul'da yetişmiş biraz tahsil görmüş, biraz da müsaadei bahta mazher olmuş olsaydı değerli bir şair olurdu. Kendini, gün görmeden ve açılamadan paymal olmuş bir goncei zekâ sayabiliriz.

Kuvvetli bir din terbiyesi alarak büyüdüğü için ateşîn bir müslim hüviyyeti taşırdı. "Allah" dediği zeman yüreği ağzına gelirdi. "Muhammed" derken hünkür hünkür ağlardı. Bu derin ve coşkun dindarlık onu şair yapdı. İmanını yıllarca şür olarak haykırdı. Bilâhare bir güzele taaşşuk etdi ve eski şairler gibi risvaylık âla-

¹ Tercemei hali 313 üncü sahifededir.

mine girdi. Sarab içdi, rakı içdi, afyon ve esrar kullandı. Nihayet alil ve mariz 35 vasında vefat eyledi.

§ Sivas ceridei resmiyesi muharriri sifatile vali Reşid Âkif [Paşa] tarafından tahsis olunan "300" kurus aylıkdan gayri medarı maişeti yokdu."

Kendine rahm etmiyen Rahmi,

"Devamı ömrümi mucibdir anla, pendi bırak Efendi! bâdeyi, sâkiyi, sazı terk edemem"

diyor. Saydığı şeylerin "devamı ömri" ni değil, zevali ömrüni "mucib" olduğunu - hayatında anlamıyan - bu şairi bişuur, belki mematında anlamışdır.

"Bâde" denilen en mühlik mikrob, yazık ki en ziyade istidad erbabına musallat oluyor. Erbabı istidad arasında o katil mikrobdan nefsini kurtarabilen nâdirdir.

Badii helâk olan bâdeye, canlarını bağışlıyan liyakat sahiblerine bittâbi acınır. Onlarla beraber acınmağa lâyık olanlardan biri de bicare saz [musiki] dir. Esasen ruhu tezkiyeye ahlâkı tasfiyeye hâdim olan sazın talii nasazı, onu - sakii mülâyim mesreble el ele vererek - bâdeve hizmetcilik etmek derekesine indirmisdir.

"Ilmi şerif" olan zavallı musikiyi "Ilmi sahif" haline koyanlara, onu ihyayı huse değil, imhayı huşe alet etmek isteyenlere o, hiç bir zeman hakkını helâl etmiye-

cekdir.

Aşağıdaki gazel, gönlün ve gözün hoşlanacağı şeylerden değilse de kailinin, hudai nabit oluşu, kendini ve sözlerini hoş gördürüyor. "Koşma" ları, diğer sözlerile nisbet kabul etmiyecek derecede hosdur.

GAZEL

Sevk ile cuyendei canandır gönlüm, gözüm Perküsayi âlemi seyrandır gönlüm, gözüm Ben nasıl kendim idare eyleyim insaf edin Cezbei sevda ile raksandır gönlüm, gözüm Askı ben bu âlemi fânide tahsil etmedim Hüsnü ane ruh iken hayrandır gönlüm, gözüm Ağladıkça ben, gören beyhude ağlar halime Sureta giryan, fakat handandır gönlüm, gözüm Bezmi vusletde bile halim tebeddül eylemez Nerde olsam aşk ile giryandır gönlüm, gözüm Görmedim ben vusleti didarı emma her gece

Meclisinde subhedek mihmandır gönlüm, gözüm Gördüğüm eşyayı ben künhile Rahmi anladım Talibi nuraveri irfandır gönlüm, gözüm

*

Aşinayi bezmi aşkım etmedim bigânelik Yâre halim arz içün evvel bükâdan başladım Matlebim ancak Hüdanın rüyeti didarıdır Aşkımı ilâne gerçi masıvadan başladım

**

Var ise imanın ey insafı yok dilber sana Handeriz olmak düşer mi giryebar oldukca ben

KOŞMA

Yuvanı aradım bulamadım Sen bir yaz güneşidin, savuşdun

Ben bir koru idim bol ağaçlı Gittin gideli ey güzel saçlı

Sesini duysam kızıl ırmağın O ses senin sesine pek yakın Döndüm dolaşdım deli yel gibi Beni bırakdın bir kazel gibi

Zümrüd etekli, hem yeşil taclı Kurudum kaldım çamlıbel gibi

Bin bir gam eder içime akın . Ağladır beni bir gazel gibi

KOŞMA

Hey koca göbek, ak sakallı çocuk Yetmez mi elli yıl ölüm uykusu

Şişirme enseni bol saman yeyüb Düşünsene bir yol da ben neyim deyüb

Însanı doyuran bilgidir bilgi Ey ulu Tanrının kıllı eşeği Saçın biyaz emma yüreğin kara Sil çapaklarını kalk ışık ara

Kırıtma sırtına hele çul giyüb Bırak nalları bir çarık ara

Bilginin ardından geliyor sevgi Aç dolaşmayı koy, bir azık ara

RAHMİ

Mehmed Rahmi [Bey], Elviye muhasebeciliklerinde bulunmuş olan Trabzon'lu Ahmed Hilmi [Efendi] nin oğludur. 1864 [1281 H.] de doğdu.

Mülkiye Mektebinde tahsilini ikmal ederek şehadetname aldı. Şûrayı devletde istihdam olundu, Temyiz Dairesi âzalığına irtika etdi. Şûrayı devlet mehakiminin ilgasında açıkda kaldı. Mazuliyetin imtidadından dolayı son zemanlarında zarurete giriftar oldu. Hükûmet tarafından hıristiyan mekteblerine tâyin olunan muallimler zümresine katılarak biraz medarı maişete nail oldu.

1924 [26 Remazan 1342] de vefat etdi. Eyüb kabristanına defnolundu.

Seyrek sakallı, kısa boylu, tıknaz idi. Musikide mahir, sadâsı hafif ve lâtif idi, güzel terennüm ederdi. Güzel nısfiye çalardı. Pek nefis şarkılar bestelemişdir. Vaktile şiir ile de meşgul olmuşsa da besteleri, güftelerinden — nisbet kabul etmiyecek derecede — güzeldir.

Mülkiye mektebinde sınıf arkadaşı olan Bay Ahmed İhsan, "Servetifünun" a' yazdığı makalede Tanburî Cemil merhumdan bahsettiği sırada diyor ki:

"Rahmi Bey san'atkâr ruhile doğmuş ve çocukluk muhiti o zemanın musiki ve edebiyat merakhlarile mücehhez olduğu için o daha küçük yaşda edebiyatla, musiki ile ülfet peyda etmiş idi. Sonra ona tabiat gayet hassas bir musiki kulağı ve ince bir yürek vermiş idi. O tam manasile maali ve irfanın âşıkı idi. Ve biz ona mektebde "âşık, şair" der idik. Rahmi Bey zemanın cereyanına uyarak gazelci idi. Şarkı küfteleri yazardı. Sonra bestekêr olmuş idi. Mükemmel "nısfiye" çalardı. Hafif fakat müessir sesi var idi. Âşık ve şairlere yakışacak suretde rind meşreb idi. Maddi şeylerle oğraşmağı hiç sevmez idi. Tam şark filesofu idi ve biz mektebde cnu bu sıfatlarile takdir eder ve severdik. Rahmi Bey mektebden çıkınca Şûrayı devlete girmiş idi. Orada ömrünün otuz senesini geçirerek muhakemat dairesine âza olmuş idi. Lâkin ittihadcılar, birkaç sevmedikleri Şûrayı devlet âzasını fida için muhakenat dairesini lağveylediler ve zavallı Rahmı açıkda kaldı. Mazuliyetin ona verdiği sıkıntıya muharebenin ve mütarekenin darbeleri de ilâve olduğu için zavallı Rahmı, çok mahrumiyetlere ve darlıklara katlanarak fakat biraz ruhundaki rindliği ve filesofluğu fida etmiyerek üç sene evvel dünyadan çekilib girdi".

GAZEL

Niçiin ah etmedesin tabeseher ah gönül Müteessir mi olur ahdan ol mah gönül Kalmamıs âha bile sende mecalü takat

² 4 ağustos 1927.

Suzişi âh bitirmiş seni eyvah gönül Sanma âhın o sitemkâreyi dâde getirir Merhamet anda ümid eyleme billâh gönül Sana bir yarı vefadarı hemefkâr gerek Var mı dilhaha göre yarı dilagâh gönül Başıma böyle belâlar getiren hep sensin Nideyim âh gönül, âh gönül, âh gönül

Tabı cemâli âşıkı bitabı yandırır
Pek bakma mihri hüsnüne kim göz sulandırır
Meşhunı feyz edince tecellii şemsi aşk
Habide kalk olanları elbet uyandırır
Hali hazini âşık ile şevki hüsni yar
Subhı baharı şam garibanı andırır
Reşki tulû o gonce femin verdi handesi
Kim bir tebessümi niçe bin gül uyandırır
Sevda eğerçi ruha safa bahşdır fakat
Hicran belâsı âdemi candan usandırır

ŞARKI

Aşka düşdüm **âşı**kı avareyim Ah ben biçare pek biçareyim Âlemi gurbette bir gamhareyim Ah ben biçare pek biçareyim

Yarım istiğna nümun, aşkım füzun Hicrile gönlüm zebun, halim cünun Taliim dun, sagari bahtım nikûn Ah ben biçare pek biçareyim

RAIF

Mehmed Raif¹ [Bey], reisülküttab Kastamonili şair Mehmed Ârif [Efendi] min oğludur.

Gencliğinde bir müddet Sadaret Mektubî Kalemine devam ettikden sonra tariki ilmiye girdi. 1823 [1239 H.] de Üsküdar, 1829 [1245 H.] de Edirne Mevleviyetine tâyin olundu. Muahharen Mekkei Mükerreme, 1836 [1252 H.] de İstanbul pâyesi verildi. 1837 [1253 H.] ve 1839 [1255 H.] de iki defa İstanbul kadısı oldu. 1841 [1257 H.] de Anadolu pâyesi ve 1843 [1259 H.] de Anadolu kadısıkerliği tevcih kılındı. Rumeli kadısıkerliği pâyesi tevcihi niyazına dair — meşhur mısraı tazminen — Şeyhulislâm Mekki Zâde Mustafa Âsım [Efendi] ye şu kıt'ayı sundu:

Melceim, dadresim, hem de veliyyünniamim Var iken zâtı şerifin bana aya ne gerek Rumeli pâyesini himmet edüb kıl mümtaz "Kişi yakdığı çerağ üstüne pervane gerek"

Ātideki kıt'ayı, niyazının is'af edilmemesinden müteessir olarak söylemiş olarak muhtemildir:

Şair oldum çok kaside, çok da tarih söyledim Görmedim bir kimseden ihsan, ricali asra yuf Rağbet olmaz şaire, ikram olunmaz anlara Süfle perverdir cihan halkı heman bu dehre yuf

1847 [Rebiülevvel 1263] de vefat eyledi². Kendi yazısile iki eş'ar mecmuası, Fatih'de Millet Kütübhanesindedir.

Oğlu Âsım [Bey], Bursa naibi iken 1902 [2 Cümadelâhire 1320] de vefat etdi. Ulemanın zurefasından bir merdi fazıl idi.

¹ Lûtfi [Efendi], tarihinde tercemei halinden bahsetmemişdir. Yalnız vefatını yazdığı sırada "ismi, pederinin isminin maklubı bimanasıdır" demişdir. Kamus tercemesinde وراعف burnun ucunæ ve sair atları geçen ata ıtlak olunduğu beyan ediliyor.

Bu halde Arif [Efendi], oğluna kendi isminin maklubunı verirken "emsalini geçen, akranına faik" manasını kaşdetmiş olacakdır.

² Medfenini bilmiyorum. Babasının yanında bulunmak ihtimalile Soğuk çeşmede Zeyneb Sultazı.

GAZEL

Ben eyledikce ol şehi bidade sad niyaz
Ol bi vefa eder bana bin işve, dürlü naz
Girdim tarikı aşka çıkar yol değilse de
Var mı benim gibi bu tarik içre ser firaz
Mestanelikle düşdüm ayağına dilberin
Afvi kusura zerre kadar, yok mudur cevaz
Feryad ey girişme, eman gamzei nigâh
Dil beste kaldı eyliyemez bir dahi niyaz
Kimler aluı elimden aceb şehsüvarımı
Raif benim fezayı mahabbetde yekke taz

Çeşmi mahmur fitnei dildar Takatim tak olur görünce seni Bîd lerzan olur hicabından Göricek âyine o ruhsarı Canımı yaksa âteşi aşkın O şehi hüsnün âşıkı ancak Tab'ı zur averini Sırrı Beyin Akibet eyledi beni bimar Kudretim kalmaz etmeğe güftar Gülbüni nazım eylese reftar Açılub kaldı püşt ber divar Sevdiğim eylemem yine izhar Ben miyim yalnız hezar hezar Raıf'a kim eder aceb inkâr

KIT'A

Nene lâzım hey efendi bu cihan gavgası Sâyi beyhuden olub kisve vü nan dâvası Damenin levsi alâyıkdan edenler çide Padişehden dahi yok zerre kadar pervası

RASIM

Seyyid Ömer Rasim [Efendi], 1778 [1 192 H.] de Firecik'de doğdu. Gencliğinde İstanbul'a geldi. Tahsili ilim etdi. Defterdar Mektubî Odasına girdi. Bir müddet sonra hacegânlık rütbesi tevcih ve ser halife tâyin olundu.

Dört sene defterdar kesedarlığında bulundu. İzzet Molla'nın tercemei halinde' söylendiği vechile 1828 [1244 H.] vâki olan Rus harbinin mazarratına dair padişaha verilen layihanın muharriri olduğu ihbar olunması üzerine rütbesinin ref'i ve kal'abendlik kaydi ile Rados'a nefyedildi.

Yazılan fermanda "Ehli islâm beynine tefrikayı müeddi kelimatı sahife tefevvühatına ibtidar eylemesi" nefyine sebeb gösterilmişdir.

Vak'a nivis Lütsi [Efendi] nin naklettiğine göre:

Rasim [Efendi], ehibbasından birinin davetine icabetle bir gece evinde müsafir oldu. Ertesi sabah Babıâli'den iki memur gelüb Rados'a nefyedileceğini haber verdilet. Kesesinde — yirmi kuruş kıymeti olan — bir ve ev sahibinde de dört aded hayriye altunundan başka para bulunmadığından ikisi de hayret içinde kaldılar.

Kendi, evine gidüb lüzumu olan eşyayı alarak gümrüğe inmek ve ev sahibi de Darbhane nâzırı Hüsni ve kardaşı defterdar Ali Necib [Bey] lerle çavuş başı Ataullah ve Baruthane nâzırı Necib [Efendi] lere ihbar etmeğe aralarında karar verdiler ve öyle yapdılar.

Rasim [Efendi] nin menfaden avdetinde hasbihal olundukda demiş ki:

"Vakıa böyle oldu. Hanemden gümrüğe varıldıkda vükelâyı müşarünileyhimin birer âdemlerini buldum. Selâm ve tesliyetlerini tebliğ ve yol masrafı olarak defterdar ve Hüsni Beyler taraflarından yirmi beşer bin ve Hacı Ata Efendi canibinden yirmi bin ve Necib Efendiden otuz bin kuruş teslim kılındığı ve bu yüzden merki şadiye oğramış derecede mesrur kalındığı halde Hüsni Beyin âdemi koynundan bir mektub çıkarub "Lâzimei mihman nevazinin icrası içün Rados mutasarrıfı Şükri Paşaya yazarak Bey Efendimiz gönderdiler" dediğinden teşekkür edilerek Rados'a gidilmişdi. Mektub mutasarrıfa verildikde üç gün hükûmet konağında müsafir edib dördüncü gün hazırlanan bir konağa çıkardı ve her gün iki tabla taam gönderdi. Ve her ay beş bin kuruş ceb harclığı tâyin etdi".

Lûtfi [Efendi], ilâveten diyor ki:

"Hüsni Bey, harb tarafdarı olub Rasim Efendinin mağdubı padişahî olduğunu bildiği halde bu suretle harekâtı vakıası şayanı takdır bulunmuşdur".

¹ Ben de derim ki: Allah, düşmüşlere muavenet ve hukuka riayet edenleri, dünya ve ukbada soes'ud eylesün.

Yukarıda ismi geçen Necib [Efendi] nin¹ tavassutile sadaret kaymakamı tarafından sırkâtibi Mustafa Nuri Efendiye [Paşa] vâki olan reca üzerine 1829 [1245 H.] de Rasim [Efendi] ıtlak olunarak İstanbul'a geldi. 1831 [1247 H.] de Sayda'ya, daha sonra Anadolu ve Rumeli'de bazı mahallere memuren gitdi. 1832 [1248 H.] de mevkufatcı, 1838 [1254 H.] de maliye tezkirecisi oldu.

Bilâhare tekaüd edildi. 1845 [1261 H.] de Hicaz'e azimet ve 1846 [1262 H.]

evailinde orada vefat etdi.

Fatin [Efendi], tezkiresinde:

"Şiir ve inşada bimanend bir şairi hünermend olub eş'ar ve küftarı şayanı tahsin ve pesend vaki olmuşdur".

diyor. Bu seci'li sözlerle Rasim'in gûya resmini yapıyor! Artık şahsına ve âsarına dair fazla malûmat vermeğe lüzum var mı?

Ben, bir gazelile bir tarih kıt'asından başka şiirini görmedim, münşeatının. — Tepedelenli Ali [Paşa] Zâde Veliüddin [Paşa] nın oğlu Selim Sırrı [Paşa] tarafından Hicrî 1248 senesinde tebyiz olunan — nüshası kütübhanemdedir. Bu nüshanın başına Selim Sırrı [Paşa] nın yazdığı mukaddimede, münşeatını, merhumun eviddasından mukataat hazinesi kesedarı Abdülkadir Daniş [Bey] in cem ve tertib eylediği beyan olunuyor.

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazel:

Sanmanız şimdi bendedir gönlüm Kıl nevaziş anı garib etme Kandi lâli lebin sorub gitdi Bir tebessiinle şâd olur cana Gâh cevrü gehi cefa Rasim Bir şehi hüsne bendedir gönlüm Sevdiğim çünki sendedir gönlüm Bende bilmem ki kandedir gönlüm Arzumendi handedir gönlüm Dürlü dürlü mihendedir gönlüm

Üskiidar'da mülga Seliiniye dergâhi haziresinde medfun şeyh Ali Behcet [Efendi] merhumun Bursa'da aldığı ev için yazdığı tarih kıt'ası':

> Bu muallâ haneyi şimdi temellük eyleyüb Eyledi ehli kemalin serbülendi caygeh Sakinanı arş, Rasim söyledi tarihini Kıldı bu beyti alıb Behcet Efendi caygeh

² Sadrı esbak Mahmud Nedim [Paşa] nın babası Necib [Paşa] dır.

² Münşeatında mündericdir.

RASIM

Ahmed Rasim [Efendi], 1766 [1180 H.] de Üsküdar'da doğdu. "Fodlacı Zâde" nâmile mârufdur.

Usküdar'da Validei Atik Medresesi müderrislerinden Hoca Emin [Efendi] den taallüm etdi. Gencliğinde bir müddet Sadaret Mektubî Kalemine devam eyledi. Muahharen reisülküttab Hüsni [Beyin] in¹ möhürdarlığında bulundu. Hacegânlık rütbesi verildi. Kırk yaşından sonra tekaüdi ihtiyar etdi. Ayda "250" kuruş maaş tahsis olundu. Vaktile müdavim bulunduğu Sadaret Mektubî Kaleminden de senede bir kerre "500" kuruş verildi. Müreffehen yaşadı.

Bir aralık Bursa'ya gidib yedi sene oturdu, bazı urefa ve fudalâ ile ihtilât etdi. Bilâhare Üsküdar'daki evine çekildi. Otuz bes sene inzav etdi.

Evi, mekteb halinde idi, arzu edenler devam ve marifet tahsil ederlerdi.

1853 [1270 H.] de vefat etdi. Üsküdar'da İnadiye'de Bandırma dergâhının karşısındaki sahaya defnolundu.

ESERLERÎ

Divanı 1855 [Muharrem 1272] de "Elhac Halil'in taş destgâhında" talik yazı ile basılmışdır. Nüshası nâdirdir.

Manzum "Nesayihi Şer'iye ve Mevize" risalesi 1898 [1316 H.] de tab olun-muşdur. Münderecatının bir kısmı, divanında vardır.

"Keramatı Evliya", "Muhasebei Nefs", "Usuli Vüsul", "Durubı Emsal", "Lûgatı Farisiye", "Şerhi Sübhai Sıbyan" namındaki eserleri basılmamışdır.

> 41. 4- 4-

"Nesayihi Şer'iye" yi tab etdiren Tevfik Şehidi [Bey], risalenin başına yazdığı mukaddimede diyor ki:

"... asan mensuresi gayet sade ve tekellüfden azade bir üslübi bedii muhtevidir. § Nazını serapa beliğ, musanna, ruh perverdir. Gazeliyatı Fuzuliyanedir. § İlmi, hilmi, sehavatı, fazileti ehibbası beyninde meseli sair olmuşdu. En birinci meziyeti, kanaat idi. İsrafdan pek ziyade ihtiraz ederdi. Dikişini kendi dikerdi. Dikdiği dikişi değme bir kadın dikemezdi. Hüsni hatta da malik idi. Kûşei inzivaye çekildikten sonra vaktını talimi ulüma, mutalcat ve telifatı nafıaye hasretmişdi. § Vefatına kadar âlemi secerrüdde bulunmuşdur. Tarikatı nakşıbendiyenin ricali kiramından idi. Fartı zekâ ve kuvvei hafızası muhayyirül ukul bir derecede idi. İlmi tefsir ve hadisde yeditulâsı vardı. Tasavvufda haizi mertebei kemal idi. § Üdebayı Osmaniye tarafından veva bedel şu (,) işaret kullanılmağa başlanılalı

yirmi yirmi beş senelik bir zemandır. Efendi merhum, o işareti bundan yüz on sene evvel eserlerinde kullanmıştır. § İnzivaye çekildikten sonra iki bikes kız çocuğunu evlâdı mâneviye ittihaz ederek evvelâ umun beytiye, saniyen okuyub yazınak öğretmişdi. Büyüğü olan Fatma Molla Hanım on beş sene evvel, diğeri Hoca Emine Hanım geçenlerde vefat etdiler. Hoca hanım, arabî, farisî okumuş, ifadei meram edecek kadar da yazı yazmışdır. Efendi merhum, vefatından iki sene evvel hanesiyle eşyasını mumaileyileyhimaye vakfetmişdir. Tanzim etdiği vakfiyesine "Her yevm nisa taifesine nemaz surelerini ve nemaze müteallik mesaili talim edeler" tavsiyesini ilâve etmişdir. Hoca hanım, vefatına kadar müracası edenlerden başka Çarşamba günleri hanei mezkûrdeki ders odasını açarak muhadderatı islâmiyeye kur'anı azım ve akaidi diniye talim ederdi".

*.

Mensur eserlerini görmediğim için "gayet sade ve tekellüfden azade" olub olmadığını bilemem. Fakat divanını gördüm. Tevfik [Bey] in dediği gibi "Serapa beliğ..." ve "gazeliyatı Füzuliyane" değildir. Hakikat, aşağıya yazılan gazellerden anlaşılır. Manzumeleri, heman umumen mütesavvifanedir.

Pek müttaki ve ehli hal bir mümini kâmil olduğu sözlerinden anlaşılıyor.

Kitablarının bir kısmı, Bayezid'de umumî kütübhaneye vakfedilmişdir. İnce ve güzel rik'a yazı ile istinsah etdiği "Tefsiri Tibyan" tercemesi de o kütübhanededir. Nihayetine « مقالفقير الآثم سيد احمد راسم الاسكداري عن خلعاء مكتوبي حضرت صدارت بناهي yazmışdır. Hangi tarihde yazdığını işaret etmemişdir.

GAZEL

Şol dem hayale dilberi rana gelür gider Can mürgi âşiyanına gûya gelür gider Devlet, kişiye olsa da yar, eylemez karar Kim zılli hüma, sayei anka gelür gider Ârif cihane vusleti canan içün gelür Her kes bu bezmi âleme emma gelür gider Eyyamı unfüvaniyi etdim heba diriğ Bildim anı ki şimdi o, hayfa gelür gider Beytülhezane peyki saba tesliyet içün Rasim peyamı yar hâlâ gelür gider

Bir kâre devam etki hebadır demesünler Bir yolda bulun kim o hatadır demesünler Tedbiri umurunda gerek kim ülülelbab Tevbih zedei ruzı cezadır demesünler Bir derde düş emma ki etibbayı zemane Müstelzimi tertibi devadır demesünler Günden güne artar elemi derdi derunî Varestei takyidi rehadır demesünler Nâdan olan elbet irer encamına kârın Dânalara emma büdeladır demesünler Bundan irilür bezmi beka zevkına Rasim Erbabı hıred, kevni fenadır demesünler

Damenkeşii meyli siva âdetimizdir Âsudegii günci fena rahatimizdir Îhsane sebeb fazlı Hudadır bize ancak Zan etmeki ehliyetimiz taatimizdir Suretde hafi siretimiz gerçi ki Rasim Hayran eden âlemleri bu haletimizdir

RASIM

Ahmed Rasim [Bey], memurinden Kıbrıs'lı Menteş oğlu Behaüddin [Efendi] nin oğludur. 1867 [1283 H.] de Fatih civarında Sangüzel'de doğdu.

Mükerreren evlenen babası, az zeman sonra annesi Çerkes Nevber [Hanım] ı tatlık etdiğinden biçare kadın, oğlunu mihnetler ve zaruretler içinde yetiştirmeğe çalışdı, çekmediği çile kalmadı.

Rasim, bir müddet mahalle mektebine devam etdikden sonra 1875 [1292 H.] de Darüşşefaka'ya kaydetdirildi. 1883 [1300 H.] de şehadetname aldı. Telgraf Nezareti Fen Kalemine memur oldu.

Resmî hizmetden hoşlanmadı. Ertesi sene memuriyetini terk ile matbuat âlemine girdi. "Ceridei Havadis" e tercemeler yazmağa başladı. Müteakıben diğer gazetelerle mecmualara senelerce yazı yazdı. Yazmadığı gazete ve mecmua ve yazmadığı bahis kalmadı. Kitab şeklinde de pek çok edebî, tarihî eser ve hikâye ile mektebler için ders kitabları neşretdi. Büyük ve küçük eserleri yüzü mütecavizdir.

Millî âdet ve taamülâtı tasvir ve tenkidde, bilhassa mizah vadisinde kudret gösterdi. Her mevzuda ve en çok yazı yazan muharrirler arasında Ahmed Rasim, mümtaz bir mevki sahibidir.

Musikide de mehareti vardı. Sesi güzeldi. Güzel okurdu. Besteleri, güftelerinden daha hoşdur.

Sultan Abdülhamid merhumun zemanı saltanatında ulâ sınıfı sânisi rütbesi tevcih olundu. İki defa Maarif Nezaretinde — eser mezbahası olan — teftiş ve muayene encümeni âzalığına tâyin kılındı. Devam etmedi. Neşriyat ile meşgul oldu.

1927 de İstanbul meb'usu oldu. Son seneleri hastalıkla geçdiğinden meclisde birkaç defa bulunabildi.

1932 Eylûlünün 22 nci gecesi [21 Cümadelulâ 1351] de Heybeliada'da vefat etdi. Oradaki kabristana defnolundu.

"Vakit" gazetesinde menakibinden bahsedilirken deniliyor ki :

Merhumun, hayatınca üç dileği varmış. Biri, ölürken "Allah" demesi, ikincisi serhoş olarak² kendini bilmez bir halde can vermesi, üçüncüsü cenazesinin cuma günü gömülmesi. Bu üç dileğin üçü de tahakkuk etmişdir. § Merhumu, Heybeli Adada türkler kadar Rumlar da severdi. Kilise, cenazeye iştirak edib son hürmet vazifesini yapmak üzere iri yarı bir zangocu memur etmişdi. Resmî elbişesi, kasketi, sırmalı kemeri, elinde kocaman sopasile gelen zangoc, başından sonuna kadar merasimde hazır bulundu".

**

Marifete ve erbabına hizmeti müsellem olan şair Filorina'lı Nâzım'ı, vefatından iki sene evvel Ahmed Rasim merhuma göndererek tercemei haline dair malûmat istemişdim. Nâzım, merhumu Kadı Köyü'nde bir gazinonun bağçesinde bularak — benim namıma — istediği malûmatı yazmış, orada seyyar bir fotoğrafcıya yapdırılan resimile³ beraber bana tevdi etmişdi.

Bir kısmı evvelce mükerreren neşrolunan o malûmat sırasında Ahmed Rasim, şu sözleri de söylemişdir :

"... dört cildden mürekkeb "Tarihi Osmanî" yi gören müsteşrik "Hartman" Alman mecmualarında takdirkârane makaleler yazdı. Beyrut, Belçika konsolosu olan zat ile Beyrut Rüsumat Nâzırı Kâmil [Efendi] tarafından Fransızcaya terceme ve müteaddid gazetede tefrika edildi. Yeni harflerle ve İstanbul şivesile Türkce bir lûgat vücude getirmek için bir senedenberi oğraşmakdayım.

Musikiyi Darüşşefaka'da iken ve sonra Zekâi Dede merhumdan taallüm etdim. Şarkı güftesi yazmak ve bestelemek itiyadı daha mekteb hayatında başladı. İlk yazub zavil makamında bestelediğim şu şarkıdır:

"Bilmem ne için cazibei dilbere düşdün Sevdalara, firkatlere, ateşlere düşdün Hiç olınıyacak derdi belâ pervere düşdün Sevdalara, firkatlere, ateşlere düşdün"

O vakitki gencliğin edebiyatı bu idi.

"Böyle bir şey parçaladık, tashih buyurulur mu" diyerek Dede merhuma gösterdim. Okudu. Yüzüme bakdı. Bir daha okudu. "Geçelim" dedi ve geçdi. Bana çok iltifat etdi. Gayet mübarek bir âdem idi. O vakit de ihtiyar idi, şimdi benim gibi..

¹ 25 eylûl 1932.

² Değerli şair ve muallimlerden Bay Tahir Nadi, bir menzumesinde ne giizel söylemişdir:

[&]quot;Piri mey, üstadı hey, ruşen dil, Ahmed Rasimin Şivei tarzı beyanı cavidatundan sakın".

Yukarıdaki resim odur.

Güfte ve bestesi kendimin olmak üzere altmış kadar şarkım vardır. Bu şarkılardan intihab etdiklerim şunlardır :

Suzinak : "Pek revadır sevdiğim etdiklerin". Uşşak : "Yârim geldi benim bahtım uyandı".

"Sen söyle ne oldun, yine avare mi kaldın".

" : "Bir bahar ister gönül gülsüz, semensiz, lâlesiz".

Nihavend: "Dök zülfünü ruhsarına mehtab tutulsun". Suzinak: "Gelmedi, belki gelir yâr, daha bekliyorum".

Beyatî : "Yâr gülmüş halime, ben ağladım".

Isfahan "Feryadıma, efganıma imdad edecek var". "Yine yalnız, yine mahrumı teselli kaldım". Hicaz : "Can haste, gözüm yaşlı, gönül zarü perişan".

*

Ahmed Rasim merhum, muhtelif eserlerinde kendi ahvalinden pek çok bahsetdiği gibi diğer zevat tarafından da hakkında pek çok yazı yazıldığından "malûmı ne lâzım etmek ilâm" itabına oğramak için sözü uzatmadım.

Yalnız şu kadar söyliyeyim ki merhum, memleketin irfanına yarım asır hizmet ve vazifesini ifaye gayret etmiş olduğundan namını unutmamak, hayır ile yâdetmek de ahlâfın vazifesidir.

*

Ahmed Rasim'in "Zeman Levhaları" unvanile "Zeman" gazetesine yazdığı zarifelerden birkaçının buraya naklini muvafık gördüm.

KALMIYAN VEYA KALMAK İHTİMALİ AZALANLAR

1 — Kabakcı siyahiler, 2 — Kuş lokumu, revanicîler, 3 — Löküncüler, künkcüler, 4 — Gazel, kaside, kıt'a nivisan ile sene başı şairleri, tanhciler, 5 — Saçlı, sakallı, kerrü ferli gazete sahibi imtiyazları, 6 — Kira beygirleri ile sürücüleri, 7 — Su mahallebicileri, haydi bişler! 8 — Sakalar, 9 — Palaskalı belediye çavuşları, 10 — Santuriler, lavtacılar, 11 — Eşekciler, 12 — Piyade kayıkcılar, 13 — Horosdan kaçan kadınlar, 14 — Orta hallı aileler, 15 — Mekteb kalfaları, 16 — Bu gidişle kız oğlan kız, 17 — Hacametciler, sülükcüler, 18 — Veresiyeciler, 19 — Mahalle kabadayıları, 20 — Rindan, kalenderan, ehli dilan, âşikan, sakiyan, piri muganan, 21 — Cevari ve müstefreşat ve memalîk, 22 — Tramvay vardacıları, 23 — Kalemtraşcılar, möhürcüler, 24 — Müzehhibler, hattatlar, 25 — Beş vakitda nemaz kılanlar, 26 — Hacılar, 27 — Besmele çekenler.

^{1 24} ve 25 Ağustos 1335

ÇOĞALANLAR VEYA ÇOĞALMAK İHTİMALİ OLANLAR

1 — Ruba tornistancıları, 2 — Yankesiciler, hırsızlar, dolandırıcılar, 3 — Fahşa, 4 — Dullar, mutallekalar, mefkudeler, 5 — Kaçakcılar, 6 — Tefeciler, elden alıcılar, satıcılar, 7 — Dellallar, simsarlar, 8 — Mezarcılar, 9 — Vefeyat, 10 — Emanetciler, 11 — Kopuklar, 12 — Gazete mülâkatcıları ve muharrirleri, 13 — Aftoslar, metresler, keşküller, 14 — Ayyaşlar, bedmestler, sulular, 15 — Frengiler, 16 — Ajanslar, 17 — Seele ve fükara, 18 — Müflisler, 19 — Matrabazlar, 20 — Parmak hisabı şairleri, 21 — Futbolcu, tenisciler, 22 — Komisyon, encümen, meclis âzası, 23 — Anaforcular.

GAZEL

Karardı çeşmi ümidim fakat hatır nişanımsın Açılma ey şebi hicran benim en hoş zemanımsın Hayal amuzı hicrin var, safa âver visalin var Gaminle şevkı vaslınla yine aramı canımsın Doğar bin kevkebi şadî ne âlemler olur peyda Gönül âram bulmaz bir nihayetsiz cihanımsın Hayatım vermiyor şühret bu dehre sayü himmetle Görün ey aşkı âlemsuz! şerhi dasitanımsın Furuğundan senin ey mihri âlemtabı lahutî Tenevvür eyledi fikrim hayatı asmanımsın

NÎGÂHI MELÛL

Sızlar dili mecruhu mükedderde demadem Bir hissi elem sanki enisi ezelidir Meyus diye kahreder ümmidimi amal Mesud diye gizlenir ikbalime idbar Vuslet demi hicran zede, hicran demi hoş hal Ben anlıyorum ruhı alilimde keder var

Bir şekli hayalî görünür ruhuma mahrem Girnez oralardan o celisi ezelidir Bu şekli hayalî ki senin kendine benzer Kendin gibi nazende, perişan ve serefraz Her turresi her turrei dil bendine benzer Her nazresi her nazrei çeşmin gibi hem raz

Sen söyledin evvel bunu ey nurı mürüvvet Gönlünde yatan ben ile bir de kederinmiş Yâr olduğunu anladım, andan beri hâlâ Gönlümde yatan sen ile bir de kederindir Ruhum seni tizkâr ile mevkufi temaşa Karşımda duran son nigehi gam eserindir

Bildim meğer ey hurı vefakârı mehabbet Taklibi hayat eyliyecek bir nazarınmış Her rikkati senden duyarım, munisi candır Senden daha mahsus olamaz rikkati eş'ar Sen şiri emelsin, nigehin nüktei andır Bilsen ne müheyyic, ne müessir nigehin var

Sen haste, firaş üzre serilmiş yatıyorken Humınaler içinde yanıyordu ten! zarın Bir başka güzellikle ağarmışdı cemâlin Bir humreti pakize yanağında füruzan Bir haste güzel vasfına ahra idi halin Geysulerin alnında dağılmışdı perişan

Asabın üzülmüş, elemi tabşikenden Huykerde idi tarfı bina kuşı izarın Ah anladım eyvah! yine haste idin sen Bir ra'şei matem gibi bir hissi kederle Korkduın mu, ne oldum ki veda etmek içün ben Geldim, bana bakdın o teessürlü nazarla

20 Haziran 1318

RAŞİD

Seyyid Ahmed Raşid [Efendi], 1785 [1200 H.] de Diyarıbekir'de doğdu. Memeketinde bir müddet ilim tahsil etdikden sonra Musul ve Bağdad'a gitdi. Oralardaki ulemadan istifaza etdi.

Esad Muhlis [Paşa] Diyarıbekir valisi iken kitabcılığında bulundu¹. Neşri ilim ile meşgul oldu.

1856 [1272 H.] de Diyambekir'de vefat etdi.

Arab şuarasının bazı eş'arını ve kendi Arabî şiirlerini dercederek "Sünuhat" ismini verdi. Bağdad müftisi allâmei şehîr Alusi Zâde Mahmud Şihabüddin merhum, takriz yazdı.

Emiri [Efendi], "Tezkirei Şuarayı Âmid" de — kendine mahsus şivei garib ile — diyor ki:

"Mağfuri müşarün ileyh, ulûmü kemalâtda yekta, muhiti âzamı fünunı şetta, âmil, âbid, nüttaki, kâmil bir allâmei bihemta idi. Umum ahalii vilâyet ve bilhassa mütemekkinanı derunı memleket, duavi hayrine nail olmayı mekasıdı dareyin içün bir iksıri âzam bilirlerdi. Diyaribekir valisi Şeyh zade İbrahim Hafid [Paşa] ve ensalü ahlâfı kiramları, hakkı ustadanelerinde fevkalâde tazim ve ziyafet ve davetlerle revkirü tekrim eylerdi. Matlaı âmarından maktaı edvarına kadar neşri ulûmı âliye ile meşgul bulunmuş ve bilhassa camii kebiri nur lâmide müddeti medide Sahihi Buhari tedrisine devam etdiği halde hiç bir gün kitab açmayub kâffei ehadisi mübarekeyi an'anei rüvati sikat ile zikrü tadad ve gayet müessirane vazu nesayih ile iraei feyzi reşad ederek fazlü kemaline inzımam eden kuvvei hafızaı gıtrifanelerine herkesi takdirhan ve hayran eylerdi. Bununla beraber umun dünyeviyeye rağbet ve iltifatı yokdu. § Şuarayı eslâfe nazireleri ve yaranı muasırin ile müşaaresi vafırdır".

GAZEL

Akibet cevrin harab etdi dili mamurumi Kıldı matemhane âzarın sarayi surımi Tal'atinle gel ziya bahşayi bezmi vuslet ol Zulmeti firkatden azad et şebi deycurımi Olmadın hayfa felek derdi derune çaresaz Gerçi istirhamde bezleyledim makdurımi

Fatin, böyle diyor. Emîri "Esad Muhlis [Paşa], ilmü kemaline ve ahlâkı hasenesine dilrübude olduklarından kendilerine "hoca" irtihaz edüb vefauna kadar yanından ayırmamışlardı" diyor.

Meşrebin mutadıdır kesri kulubi ârifan Çare yok tefriha senden hatırı meksurımi Söylemiş insafe gelmiş özrün etmiş itiraf Eyledim pamali hasret Raşidi mağdurumi

Yâre çok suzişler izhar eylemek ister gönül Neyleyim hengâmı fürsatda zebanım lâl olur

Meftunı oldu bir büti fettanı âlemin Zülfi siyahı fitne feşanı cihan iken

Demi firkatde ehibba dedi sağlık olsun Ben nice sağ olayım ruhi revanım gitdi.

RAŞİD

Îbrahim Raşid [Efendi], ricali devlet hidmetlerinde bulunmuş olan Numan [Ağa] nın oğludur. 1812 [1227 H.] de İstanbul'da doğdu'.

Cami derslerine devam etdi. Ve hususî muallimden Farisî okudu. 1831 [1247 H.]

de Baş Muhasebe Kalemine girdi.

"Usuli şiri tahsil eyledik ustadden Raşid Ne seyri baği Şirazü ne gülgeşti Hucend etdik"

beytinde söylediği vechile Ayintab'lı şair hoca Ayni [Efendi] den şiir kavaidini öğrendi.

"Raşid kemâli nake ile çün mahi nev bize Bir âfitabı himmet olursa güm olmayız"

maktaını hâvi tanzim ve ustadı Ayniye takdim etdiği gazeli — o sırada Deavi nâzırı olan — Necib [Paşa] nın üçüncü oğlu Mahmud Nedim [Bey²] görerek davet eyledi. Bir

gece suhbet etdiler. Diğer mülâkatde, "ben ve biraderlerim, sizi dairemize almağa azmetdik" dedi. Daireye kâtib tâyin olundu.

1835 [1251 H.] de Deavi kesedarı muavinliğine nasbolundu. 1841 [1257 H.] de,

"Fısk içün tekyeyi terkeyledi hanı tutdu Şeyh şabanı kaçırdı remazanı tutdu"

matlaile takdim etdiği kaside üzerine Sadrı Rauf [Paşa], "Efendi, tutduya münasib mezamını güzel tutdurmuşsunuz. Gören zevat beğendiler" diyerek taltif ve — münhal olan — divanı deavi kesedarlığına tayin etdi. O senenin nihayetinde azledildiğinden mefsuh dahiliye kalemi hulefasına iltihak eyledi.

^{1.} Kendi velâdetine söylediği tarih:

[&]quot;Mevlidim vakti sabavette pederden sordum. Söyledim ben sana Raşid "Cici tarih" dedi". Biz de deriz ki:

[&]quot;Söyledüb böyle "kaka tarih" i Ne kazandın a Efendi, söyle".

² Mahmud Nedim [Paşa].

Muhtelif tarihlerde Edirne valisi Çengel oğlu Tahir, Belgrad muhafızı Hafız Ahmed, Haleb valisi Zarif Mustafa, Erzurum ve Sıvas valisi Feyzullah [Paşa] ların divan kitabetinde ve Muhtar [Paşa] Maliye Nâzırı iken, möhürdarlığında bulundu.

1857 [1273 H.] de Meclisi Ticaret Baş Kitabetine, 1871 [Şaban 1288] de İkinci Meclisi Ticaret ve üç ay sonra Divanı İstinaf Âzalığına nasb ve 1873 [1290 H.] de tekaüd edildi. 1882 [1299 H.] de Mahmud Nedim [Paşa] nın Dahiliye Nâzırlığında bulunduğu esnada Kastamoni ve bilâhare ilâveten Trabulusı Garb vilâyetleri kapu kethudalığına tâyin kılındı. Ulâ sınıfı evveli rütbesini ihraz eyledi.

1892 [11 Rebiulâhır 1310] de vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına def

"Sad sal kalınsa yine Raşid budur ahval Seksen sene kaldık yetişür zahmet içinde"

ve

"Seksen senedir eyledik alâm ile âram Tebdil edelim gel gönül artık bu mekânı"

beytleri, herem ve elem saikasile hayatdan usandığını gösteriyor.

Kısa boylu, hoş suhbet idi. "Sicilli Osmanî" deki beş satırlık tercemei halinde "Müdebbir, âkil, kâtib, şair, halisülfüad bir zat idi" deniliyor.

Mahmud Nedim [Paşa] dan gördüğü teveccüh ve iltifate mukabelei şüküramiz olmak üzere nazımlarını topladı, onun namına ihda ve "Divançei âsarı aşk 1251" tesmiye etdi ve bilâhare söylediği nazımları da bu divançeye ilâve eyledi.

Eslâf içinde Antakya'lı Münifi takdir ve taklid eylediği şu beyitlerden anlaşılıyor:

"Divanı Münifi görüb eş'are üzendim "Devlet gazeli gönlüme hoş geldi beğendim" "Sabit gibi her çend iki üç gazelim var Manendi Münif olmağa şair, emelim var".

Bu emelden divanının mukaddimesinde de bahsetmişdir. Fakat Münif'in de, Sabit'in de eş'arına benzer söz söylememişdir. Güzel beyitleri varsa da azdır.

Farisî gazeller de yazmışdır, fena değildir.

1860 [Zilhicce 1276] da Haleb'de zuhûr eden ihtilâle dair "Vakai Haleb" isimli bir risalesi de vardır. Muharreratı da müdevvendir. Divanı gibi bunlar da basılmamışdır.

Divanının kütübhanemde bulunan nüshası ile "Vakai Haleb", damadı Ahmed Rifat [Bey] tarafından Hicrî 1305 senesinde tebyiz ve sadrı esbak merhum Said Pa-

şaya takdım edilmişdir. Paşanın vefatından sonra satılan bazı kitabları arasında zuhûr ederek muahharen bir sahhafdan almışdım.

Raşid [Efendi], möhrüne — kendi sözü olan — şu mıstaı hak ettirmişdir :

« نار ابراهيم راشد كلستان »[2]

GAZEL

Ne denlu kahredersen intikame bizde niyet yok Şehid olmak yolunda var efendim, ahzi diyet yok Değil âzürde etmek mes ile ruhsarı dildârı Edebgâhı mahabbetde nigâhı germe ruhset yok Gönül razı o şuhun itiyadı cevrine emma Nehafetden tahammül etmeğe cismimde taket yok Bana müşfik olur sandım da meyl etdim sana eyvah Ne etdimse ben etdim kendime, sende kabahet yok Niyazı şefkat etdikce o şuha eyledi bidad Yine şükreylerim Raşid bu ihsanınde minnet yok

Bu sakfı kühnede hayli nukuşı pür iber gördük
Bizi hiç görmedik zan etme sultanım neler gördük
Kiminle ahzü itayı kumaşı ülfet etdikse
Hisab ender hisab etdik topundan hep zarer gördük
Abes teklifi sagar etme peyderpey bize sâki
Ne vakt içdikes destinden senin biz derdi ser gördük
Tekellüfle olan cemiyyeti hatır değil matlûb
Huzurı kalbi vahdethanede biz mahazer gördük
Nasıl ibraz edersin böyle eş'arı bize Raşid
Zeberced levha üzre hakke şayan çok eser gördük

Said [Paşa] nın küçük kardeşi vergi müdiri müteveffa Ferid [Bey], Raşid [Efendi] nin damadıdır.

^{2 &}quot;Ra" ile "şūd" fasılalı yazılırsa "ateş, İbrahime gülistan oldu" demekdir. "Ra" ile "şüd" birleşdirilirse şeklen "Raşid" olur emma manen olmaz.

مربسر دوس حنون را همچو آب آموختم ماستوال حدير دايم حؤاب آموختم در موای می رستی در چنین بزم ستم شئهٔ خودرا شکستن از حال آموختم اندرس مخاله باتلخی اکر حوشیده ام نشودادن هر دلى راجون شراب آموختم نقطهٔ مطلب ندائم در کدامین صفحه است کرچه عمری شد که ما چندین کتاب آموختیم هينج حرني بيت انجا معنيش نبود عرض ما گناب دوستی را باب باب آموختم در دی بالای کر دون حلوهکاه ماشه د همجو آم دردمندان بك شتاب آموختم م دماند رك مرك انجام نخل عمرما ماهان حون کل زخار خود عمال آموخنم وضع پیری ٔ کمان چرخ را راشد چو تیر بارها ديديم درعهد شباب آموختيم

Ey şehsüvarı naz, niyazım budur sana Terk etme âşinayı kadimi vefa gibi

Neşveyabı meyi birengi mahabbet olalı Yar dir yar işidir gezdiği yerde könlüm

Kibarı bavekarın ram olur ağuşuna emma Eder naehli risvayı cihan, tannazei ikbal

Ey sahibi harmen savrub atma meseldir Sen sakla samanı gelür elbette zemanı

Hürmet bulamaz müflis eğer Nergisi olsa Rağbetli eder Serkisi simü zer, efendi

RAŞİD

Ali Raşid [Efendi], Ayintab'lı Mehmed İhlas [Efendi] nin oğludur. 1819 [1235 H.] da Ayintab'da doğdu.

Sıbyan mektebinde okudukdan sonra hususî muallimlerden Arabî, Farisî ve ulumı âliye tahsil etdi. İstanbul'a geldi.

1840 [1256 H.] de Divani Hümayun, muahharen Sadaret Mektubî Kalemlerine girdi. 1841 [1257 H.] de — sır kâtibi denmekle mâruf olan — serasker Mustafa Nuri [Paşa] nın maiyyetinde Şam'a, 1843 [1259 H.] de Arnavudluk'da vukubulan ihtilâli teskine memur olan ümerayı askeriyeden Ali Rıza [Paşa] nın refakatınde Rumeli'ye ve 1844 [1260 H.] de muvakkaten Beyrut'da bulunan kapudan Halil ve Sayda valisi Esad [Paşa] ların ahvalinin tahkiki ve Kudüs'de Rum patriki nasbı memuriyetile o taraflara gitdi. Avdetinde kalemine devam etdi. Birkaç gün sonra Hariciye Mektubî Kalemi Mümeyyizi oldu.

1845 [1261 H.] de Hariciye Nâzırı Şekib [Paşa] nın maiyyetinde Şam'a gönderildi. Bir sene sonra Sadaret Mektubî Kalemi Mümeyyizliğine, daha sonra Meclisi Vâlâ Baş Kitabeti Muavinliğine tâyin kılındı. Muahharen Mektubî Kalemine döndü.

1854 [1270 H.] de mütemayiz rütbesi, "5500" guruş aylık, günde yedi buçuk kıye ekmek, beş buçuk kıye et tâyini, bir de kapu kethudalık ilâvesile Sadaret Mektubî Muavinliğine nasbedildi. Üç sene sonra Bağdad, Diyarıbekir ve Şehrizor memurlarının ahvalini tahkika ve muhakemelerinin icrasına memur oldu.

1857 [1273 H.] de kapu kethüdalığnın ibkasile Maarif Nezareti mektubculuğuna tâyin olundu. On iki sene o memuriyetde kaldı. Teşkil olunan Meclisi Kebiri Maarifin ilk ictimainda Maarif Nâzırı sadrı esbak Safvet [Paşa], okumağa henüz başlayan, harfleri tanımıyan çocukların zihinlerini karışdırmamak için elifba cüzlerinden « پ » » in kaldırılmasını söyler. İslâm âza, sükût ve hıristiyan âza, nâzırın fikrine iştirak ederler. Nâzır, mazbatasının yazılmasını emr edüb dışarıya çıkdığı sırada Raşid [Efendi], "İlk mazbatamızın « پ » in kaldırılmasına aid olması, âlemin hayretini celbeder, maddî ve manevî hoş olmaz" demesile müslimler, "bizim sükût edişimizde mahzuru düşündüğümüzdendir" derler. Hıristiyanlar da evvelki fikirlerinden dönerler. Nâzırın avdetinde keyfiyeti anlatırlar. Bunun üzerine nâzır, Raşid [Efendi] nezaret dairesinde eskiyerek nüfuz kesbeylediğinden her kesi reyine ittiba ettirdiğini ve bu zat ile iş görmek kabil olamıyacağını Babıâli'ye yazub azletdirir.

Raşid [Efendi], maarifden bahsolundukca, "bizim, mektubculukdan infîsalimiz pek garibdir" diyerek bu vak'ayı ehibbasına hikâye edermiş.

Azlinden iki buçuk sene sonra 1871 [Şaban 1288] de Selânik ve Pizren vilâletleri kapu kethüdalıklarına nasbolundu. Muahharen Diyarıbekir, Mamuretülâziz ve Hudavendigâr vilâyetleri kapu kethüdalığı da ilâveten tevcih kılındı.

Ulâ sınıfı evveli rütbesini ve ikinci Mecidî ve üçüncü Osmanî nişanlarını ih raz eyledi.

1893 [16 Cümadelûlâ 1311] de Beylerbeyi'nde vefat etdi. Üsküdar'da hazreti Hüdaî dergâhi haziresine defnolundu.

Biyaz yüzlü, kır sakallı, orta boylu, şişmanca idi. Arab ve Fürs lisanlarile tekellüm ve kitabet ederdi. Fransızcaya da âşina idi. İlmü marifet erbabından olduğu müsellemdir.

«Tevarihi Enbiya في ارشادالاذكيا » isimli eseri şevval 1282 de Matbaai Âmire'de basılmışdır.

Vefatını ilân eden "Sabah" gazetesine yazılan mekalede deniliyor ki:

"... Merhum, Ayintabın mâruf bir hanedanına mensub olarak tahsili maarif ve kemalâta sarfı mesaii tam ile tekmili nüsah etmiş ve lisanı arabî ve farisinin gavamızına kesbi ıttıla eylemiş olduğu gibi fevkalâde bir kuvvei hafızaya malik olduğundan kütübhanei zihayat ıtlakına şayan idi. § Sinni tahminen sekseni mütecaviz idi. Gencliği zemanında fransızca dahi taallüm etmişdir. Pek çok seneden beri ulumı arabiyeye ve Tefsir ve Hadisi şerife basrı mütalea eder idi. Şeyhuhatile beraber daha yakın vakıtlara kadar vürudce kuvvetli idi".

Fattin tezkiresindeki birkaç satırlık tercemei halinde :

"Fenni inşade olan kudret ve müknetine nümune olmak üzere Ahmed Resmi [Efendi] merhumun eseri kalemi olan د فينة الرؤساء nam kitabı nefisin zeyli latifine zeyil gune bir eseri ve bir mikdar esan muteberi vardır".

deniliyor.

Süleyman Faik [Efendi] nin, Hicrî 1168 den 1249 [1754 - 1833] senesine kadar yazdığı zeylin, kütübhanemde bulunan yazma nüshasında — Kâmil Ahmed [Paşa] nın tercemei halinin kenarında — "Raşid Ayintabî" imzasile yalnız bir hâşiye vardır. Raşid [Efendi] nin zeyli 1249 dan — riyaset unvanının, Hariciye Nezaretine tahvili tarihi olan 1251 [1835] senesine kadar — yazılmış olmak icab eder. Ben, Raşid [Efendi] nin zeylini görmedim.

"Osmanlı Müellifleri" nde:

"1290 da tabolunan الف النبار والنبار a bin bir gün" hikâyesini Mustafa Hami[Paşa] ile beraber fransızcadan terceme eylemiştir. Bu hikâyenin aslı, Hind lisanı üzeredir."

deniliyor. Hikâyenin birinci cildinde mütercimin ismi yokdur. Üçüncü cildinin ba-

¹ Ebced hisabile 1281 adedini ihtiva eder ki telifi tarihidir.

şında "Tercemei Mustafa Hâmi Paşa, ba muaveneti Ahmed Midhat - Şükri" yazılıdır, Raşid [Efendi] ye dair bir işaret yokdur.

Divançesi "Hazinei Fünun" idarehanesine getirilerek 11 gazeli derc edildikden¹ sonra yeni fikirli bir iki kimse tarafından, bu zemanda öyle eski şeylerin tab'ı münasib olmıyacağı ihtar olunması üzerine divançenin sahiblerine iade edildiğini — o esnade "Hazinei Fünun" un muharriri olan — Faik Reşad merhum söylemişdi.

Raşid [Efendi] nin büyük oğlu Temyiz Mahkemesi âzasından Ârif [Bey²] merhumdan bilvasıta divançeyi sordum. Nezdinde bulunduğunu, menfaati müşterek olarak tab'ına teşebbüs edersem muvafakat edeceğini bildirdi. Memnuniyetle tab etdireceğimi söyletdim. Divançenin perakende olduğu ve zemanın da musaid bulunmadığını cevabını aldım.

Raşid [Efendi] nin bütün eş'arını göremedim. Görebildiklerim 12 gazel ve birkaç beyitden ibaretdir. Ekseri hakîmanedir. Güzel sözleri varsa da kendinin,

> "Ziri hâk olsam da ben her çend bînamü nişan Defteri şirim olur müstevcebi şühret bana"

ve

"Teslim olundu kişveri şirü sühan bana"

dediği gibi nazımları pek o kadar "müstevcibi şühret" olacak ve "kişveri şirü sühanin kendine teslim" olunduğunu isbat edecek derecede değildir.

*

Vaktile Ârif [Bey] merhumun — kalem arkadaşlarımızdan olan — kayın biraderinin davetile ve birkaç arkadaşla bir gece Beylerbeyi'ndeki evinde kalmışdık. Gösterdiği müsaade üzerine babasının yazma ve kıymetli kitablarını tedkik etmişdik. Ârif [Bey], bana ve bir arkadaşa birkaç kitab ihda etmişdi. Babasının yazdığı müntehab ebyatı ihtiva eden mecmuayı gözden geçirüb beş on beyt ve mısra istinsah etmişdim.

¹ Gazeller "Hazinei Fünun" a şu mukaddime ile dercolunmuşdur:

[&]quot;Vilâyan celile kapu kethüdalarından şair ve münşii meşhur Raşid Efendi merhumun mecmuai eşan elimize geçmiş ve müşarünileyh, bekiyetüsselef fudaladen olarak kitabhanei ruzigâre yadıgâr eylediği âsan manzume ve mensure ise elhak mütaleasından telezzüz olunur. Dürati meanii lâtifeyi hâvi olmağla mecmuai nefisei mezkûrenin peyderpey Hazinei Fünuna derci münasib görülmüşdür".

² 31 Mart vakasından beş on gün sonta bir gece Beylerbeyindeki evinde yatarken asker kıya-fetinde müsellah ve mechul eşhas tarafından kaldırılub istavroz cihetine götürülerek tüfenkle itlâf edilmişdir. Katlin sebebi ve katiller mechul kalmışdır.

Raşid [Efendi] nin pek eskiden tanıdığı, fakat bir eyiliğini görmediği meşhur bir başvekil hakkında söylediği şu beyti de o mecmuada görmüşdüm:

"Bir sebükmağz âdem olsa baş vekili devletin Halk kalır yalın ayak darüdiyar elden gider".

GAZEL

İtdik reca vü meskenet ey dilrüba sana Düsmezdi eylemek bize cevrü cefa sana Gitdin veda kılmadan etdin bizi fida Artık selâmet eyleye ihsan Huda sana Rahm etmeyüb hakaret ile çiğnedin bizi Olsun helâl cümlesi bizden yana sana Sensin efendim eyleyemem gayre arzıhal Sükrü şikâyet eylerim ancak sana sana Serriste gecdi destine cana cefaler et Açmış bulundu sırrını dil ezkaza sana Meyus kıldı gitdi seni ol tabibi can Ey haste dil, Huda vere artık şifa sana Beyden gelen de beydir eya hicri gamküsar İzzetle sadrı kalbe buyur merhaba sana Fâni olub afaf ile can verdi âferin Raşid anınçün işte göründü fena sana

Bir nan inayet eyle de dünyada sen bana Açdırma hanı nakese yareb dehen bana Ol çeh fütade Yusüfi mihnetkeşim ki ben Heb kâkülünden urdu Zeliha resen bana Gülzarı dehre ta olalı pa nihade ben Hergâh badı mihnetü gamdir esen bana Ben taliimden eyleyemem şekve kimseye Etdim cihande her ne ki etdimse ben bana Çünki tariki acze sülük eyledim gönül Teslimdir bu rahda artık düşen bana Raşid befeyzi himmeti ustadı zilkerem Teslim olundu kişveri şîri sühen bana

Bir gazelinden:

Cihanda âkil olan ıstırabsız yaşamaz Tefekkür üzre olur piçü tabsız yaşamaz Cemali yâr ile hâsıl hayatı ravzai dil Kiyahi ruyi zemin âfitabsız yaşamaz Ölür gider de cihande ulüvvi tab'ı olan Tezellül eylemez asla cenabsız yaşamaz Sitadü dadını Raşid bu suvkı fâninin Basıret üzre görenler hisabsız yaşamaz

RAŞİD

Ali Raşid [Efendi], Girid'li Zâde Îsmail [Efendi] nin oğludur. 1858 [1274 H.] de Kandiye'de doğdu.

Rüşdî mektebinde okudu. Muahharen hususî muallimden Buhariî Şerif, Dürer, Mülteka, Aruz, Meani, Bedi, Beyan, Coğrafya, Hendese, Lugarıtma, usuli defteri taallüm etdi.

1872 [1 Muharrem 1289] da Kandiye Hukuk Mahkemesi, bir müddet sonra Tahrirat Kalemlerine girdi. Maarif Meclisi ve Ticaret Mahkemesi fahri ve Vilâyet Meclisi Umumî âzalıklarında bulundu.

1882 [1299 H.] de Kastamoni ve 1883 [1300 H.] de Trabzon Mektubî Kalemi Mümeyyizliğine ve vilâyet gazetesi muharrirliğine tâyin olundu.

1900 [25 Zilhicce 1317] de — Avlonyalı Ferid [Paşa] merhumun valiliğinde Konya mektubculuğuna ve sadaretinde cemiyeti rüsumiye âzalığına nasbedildi. Ferid [Paşa], babası Mustafa [Paşa] nın Kandiye'de mutasarrıf bulunduğu esnade Ali Raşid [Efendi] yi tanımış ve hakkında emniyet ve meveddet

hâsıl etmişdi. İsmen cemiyeti rüsumiyede, cismen sadaret konağındaki heyeti tahririye arasında bulunarak mühim yazıları yazardı. Yazısı, başka yazılara benzemezdi. Meşrutiyeti müteakiben cemiyet, ilga edildiğinden açıkda kaldı.

1908 [17 Şaban 1326] da Teke mutasarrıflığına, bir ay sonra dahiliye mektubculuğuna tâyin kılındı. Bir sene sonra mektubculuk unvanı tahrirat müdiri umumiliğine tahvil olundu.

1911 [20 Şaban 1229] de Çanak kal'a mutasarrıflığına tâyin ve 1913 [1331 H.] de azledildi. Haksız olarak azlınden pek ziyade müteessir olub Büyük çekmece'ye çekildi, inziva etdi. Maişetce sıkıntıya uğradı.

25 Şubat 1918 [1236 H.] de menzulen vefat etdi. Büyük çekmece kabristanına defnedildi.

Ulâ sınıfı evveli riitbesini ve birinci riitbe Mecidî ve ikinci riitbe Osmanî nisanlarını haiz idi.

Uzun boylu, biyaz yüzlü, mütedeyyin, müstakim, müeddeb, danişmend idi.

Şiirden ziyade nesir ile müştehir, bir kâtibi muktedir idi. Rumca tekellüm ederdi. Arabî ve Farisî'ye âşina idi. On dokuz yaşında yazdığı mervi olan yirmi bir sabifeden mürekkeb "Terkibi Bend" i, "Safaülkulub" ve Arabca cümeli arabiye tercemesile izahatı hâvi "Nümunei Hikmet" namındaki eserleri matbudur. Diğer âsarının zâyi olduğu işidilmişdir.

安市

"TERKİBİ BEND" İNDEN BAZI EBYAT

Kabil olamaz kal ile takriri serair Erbabı dilin söylediği başka lisandır Çeşmi dili âgâhe bu âlemde seraser Esrarı şuunatı ilâhiye ıyandır § Mir'atı safayı sıfatındır bütün eşya Senden gelir eşyaye bu rengi mütehalif § Feyzü feri senden alır ârazü cevahir Sensin vine sen menbai envari letaif § Nakıs çekemez kâmili, kâmi ana düşmez Erbabı kemalin sebebi mahvi zekâdır § Yarab ne garibdir bu temaşayı tecelli Bu hal ile herkes mütecelli müteselli § Piraye igûş et sühani hikmeti zira Her merdi hakîmin sözü dürdaneye benzer § Mahviyet iken eşrafı unvanı meziyyet Sanü serefi rütbei bâlade ararlar Alûdei evham olan erbabi tesavvur Mahiyeti eşyayı heyulâde ararlar § Sâkisi ecel bâdesi zehrabi fenadir Bu mevkedenin var mi aceb zevkü safasi § Dana ile nadan olamaz kabili ülfet Erbabi hüner, didei nadana dikendir § Bundan yüce Hakkın nice âlemleri vardır Bu âlemi dunperveri âlem mi sanırsın

السام وألصوفيه» unvanlı esetinden mütercemdir.

Mikyas olamaz siretine sureti şahsın' Her âdemi insanı mükerrem mi sanırsın

"MABERİ MECAZİDEN SER MENZİLİ HAKİKATE İNTİKAL²⁰"

Bak şu sevda peresti bihabere Acırım öyle sadedil beşere Bilmeden sormadan bu biçare Gönlünü kapdı kaldı avare O, biraz cilvesazı naz oluyor Bu, ser üftadei niyaz oluyor Sevdiğin rain eder hayal ediyor Talebi nimeti visal ediyor Sanıyordu cefası yok aşkın Süreyim derdi hükmüni zevkın Bir de bakmış ki aşkı nasuti Sanki bir başka ruhı lâhuti Kökleşince bu tohmı sevdayî Terk eder kârübarı dünyayı Bu da bir rütbe sernigûn olmuş Merdi kahhar iken zebun olmuş İşi gerçekden anlamış o zeman Keşfi encame var mıdır imkân Haniya iltifatı cananın Ne fenadir bu hali hubanın Uğrayınca bu derde biçare Daldı bahri amikı efkâre Düşdü damanı yâre yalvardı Sabrü tabım nihayete vardı Gelmedi kalbi sahtı merhamete O, süründükce haki meskenete Çünki meyusü na ümid oldu Semti ağyarden baid oldu Kalmadı ande hükmi nefsü hava

Ne tuhaf! fikri hame hizmet eder Ki güzellerle kesbi ülfet eder Bir peri ruye âşina olmuş Derdi aşkiyle mübtelâ olmuş Güli handan gibi güler yüzüne Kanıyor âmiyane her sözüne Bilmiyor hiç de huyi hubani Bezl eder cevheri serü canı Bu oyuncak gibi gelirdi ana Geldi nevbet safa içün de bana Dili bidarına hulûl etmiş Teni bitabına nüzul etmiş Kisinin haki kalbi nerminde Hiçleşir kâinat, çeşminde Pençei sahtgiri sevdaye Sadmei tiğü tiri sevdaye Yokdu emma ki ihtiyar elde Bu bizim habgâhı esfelde Bakmıyor şimdi semti âşıkına Kişi bakmaz mı yâri sadıkına Başkalaşdı bütün bütün hali Mahvolub gitdi cümle âmali Dedi girme şu hunı nahakıma İnan artık şu kavli sadıkıma Dili kâfirde merhamet ne gezer Bu, ana zalimane hande eder Düşdü mecnun gibi bu vadiye İşi kaldı Cenabı Hadiye Geçdi tihi hatiri fâniden

¹ Ben de

[&]quot;Suretin siretine şahiddir Başka şahid aramak zaiddir" deznişdim, bilmem hangisi doğru?

² Vefatından otuz altı sene evvel "Tercemanı Hakikat" gazetesine dercedilmişdi.

Irdi tâ ki kulağına şu sâda
Pertevi hârıkı Cemâlimden
Feyz alır menbai keinâlimden
Basarından hicabi ref etdim
Riştei ihtilâfi kat'etdim
Gayrime bakma gönlünü bana ver
Gayrime bak da gönlünü ana ver
Çünki bu hatfei hidayetten
Geçdi gaflet gehi dalâletden

Zirvei turı asümaniden Görünen zerredir menazirde Her ne var ise sırda, zahirde Şimdi bak mucizatı kudretime Kesretin dahli var mı Vahdetime Varsa meylin Cemâli Bariime Yoksa fikrin Celâli şaiyime Çeşmi hakbini ruşena oldu Bezmi ulviye âşina oldu

RASID

Ahmed Raşid [Efendi], Danişmend Yahya [Efendi] nin oğludur. 1844 [2 Şaban 1260] da İstanbul'da doğdu.

Sibyan ve Rüşdî mekteblerinde okudukdan sonra Bayezid camii dersiam hocalarından Ahmed Ziyai'ddin [Efendi] nin dersine devam etdi. Bağdad'lı Refet ve Mustafa Vahyi [Efendiler] den Farisî, baş müsevvid Hüseyin [Efendi] den fıkıb okudu. Hoca Hasan Hüsam [Efendi] merhumun Mesnevî dersinden beş sene istifaza eyledi.

1875 [Muharrem 1292] de niyabet mesleğine girdi. Malkara Naibi iken İdatei Eytam Meclisi Âzalığı inzımamile baş kitabetine tâyin kılındı. On üç sene ifayi vazifeden sonra Kartal ve Erzurum niyabetlerine ve Medinei Münevvere kadılığına nasbolundu. İki defa edâyı hacce muvaffak oldu. Bilâhare tekaüde sevk edildi.

Yaşı yüze yaklaşdığı halde maşallah şuuru ve kuvveti yerindedir. "Pendnamei Lokman hekim tercemei manzumesi" namındaki eseri 1324 de basılmışdır. Bu eserde kendinin ve diğer zatların bazı nazımları da mündericdir.

GAZEL

Ey mürgi dil aldanma himem balini baz et Tut evci hakikatde mekân terki mecaz et Îstersen eğer goncei maksudun açılsun Gel gülşerii ihlasa hezaranla niyaz et Feryadı bırak şem'i rühi dilbere karşu Cismü dili pervane gibi suzu küdaz et Hidmet sana ezcanü dil eyler niçe Mahmud Kıl terki siva nefsini manendi Ayaz et Vadetdi saba kim kıla uşşakı ferahnak Terk etme rehi rastı sen azmi Hicaz et Zillet çeker ehli tamaın rahati yokdur Kim anlara meyleyler ise men'i cevaz et Lâzım kısa kesmek sözü bigâne yanında Rindan ile Raşid sühani aşkı diraz et

"Pendnâme" den:

Dost ol âdemi tut kim ola dâna vii hakîm Nushü tedbiri ile tâ bulasın rahı selim Olmasa dost zeki, nef'i yok, ef'ali hata Yarı ahmakdan olur düşmeni âkil evlâ Fariki nikü bed olmazsa muhib olsun dur Çünki hayrı bilemez cehl ile her kârı kusur Kimyadır o muhib kim ola ilmü hüneri Müşkilâtın ne ise söyle al andan haberi Her dem insane gerek böyle muhibbi âkil Hüsni reyile olur meyvei maksad hâsıl

ξ

Tecribe kıl demi mihnetde muhib yaranı Süfeha aldatır ülfetle niçe insanı Vaktı nimetde riyakâr eder envaı hulus Çünki görmekde seni cevheri ikbale fusus Semtine gelmez o, zail olıcak emvalin Zem eder belki seni olsa diğer gün halin Sanına her arzı mehabbet edeni yarı muhib Ede gör tecribe zahir olur efkârı muhib Bilmiş ol ehli vefa yarı muhibdir ender Vaktı sahtî vü şedaidde gelür himmet eder

RATIB

Mahmud Ratib [Bey], Dergâhı Âli Kapucu Başılarından Yenişehir Fenerli Hacı Şerif [Ağa] nın oğludur.

1844 [1260 H.] de babasile beraber Hicaz'a gitdi. İstanbul'a döndükten sonra Muzikai Hümayun hademesi silkine girdi. On senede onbaşı oldu. Bilâhare tekaüd edildi.

Ticaret kasdile aldığı inekler yüzünden seksen bin kuruş zarar gördüğünü hikâye eden ve :

> "Oku im'anı nazar eyle budur bence dilek İşte bed'eyledi manzumei garrayi inek"

beytile başlayub:

"Eyledim üç sene bil'afiye kârhanecilik' این بود ماحصل سود و تمتم انك

Nekadar bokdan imiş bundan işi eyle kıyas Hâsılı kâr bize kaldı yığınlarla tezek"

beytlerile biten "Înek" kasidesinde diyor ki:

"Kaleme sonra fakiri dahi yazdı ol zat
Belki tahsil ile imlâye gelür zan ederek
Since on üç seneyi eylememişdim ikmal
Hat ber averde değilsem de değildim gudek
§ Eyledim hâsılı imrar kalemde o yazı
Eylemiş bahtı siyehkâr meğer kim bana dek
Beni bir başka yere sevk edermiş kaderim
Çekdirirmiş bana akıntıya beyhude kürek
§ Şeklü atvarı gulâm bare pesendim gibi ben
Bir güzel savta da mâlik idim evvel gerçek
Beni parlakca görünce dediler dostlarımız
Enderune bu çerağ olsa münasibdir pek
§ Enderune girecek her kim ise âdet imiş

Basılan "İnek" kasidesindeki mukaddimede İstanbulda doğduğu ve takriben yetmiş beş yeşunde vefat ettiği gösterilmiştir. Bu takdirde Hicci 1242 senesinde doğmuş olması tahmin olunabilir.

² Süt karhaneciliği.

Çıkarub hazreti sultana anı göstermek Beni de evlediler arz, huzuri saha1 Bana sor, titreverek terlemek ol dem ne demek İsmimi, sinnimi sordu pederin sühretini Hanemiz halkını heb tâ âdedi maderedek Enderune girişim etmedi emma tasvib Dedi "Olmaz mı seni muzikava kavdetsek" Gelmemiş idi benim hatırıma ömrümde Saz çalmak, muzika dairesine girmek İsidince bu sözü beht ile dondum kaldım Gelmedi hatırıma lâ vü naam bir divecek Anladı muzikadan nefretimi şahı fehim Beni nevmid edüb istemedi incitmek Dedi "Mutlak demem emma emelin vanlısdır Kendi gadrine sebebdir sözümü dinlememek Enderun mensei feyz ise de evvel, simdi O yolu sanma kadimî gibi elan işlek" Böyle ferman edicek eyledim imâyı kabul Yani âdabı mülûk üzre zemini öperek Emrü fermanını tebliğ ile gönderdi beni Muzika kışlasına serkurena Ziver Bek Ol zeman muzikaya âmir idi miri Halil Beni hürmetle, nezaketle kabul evledi pek Yazılub muzika efradına oldum dahil Defterinden kalemin eylediler ismini hak Este beste diyerek ben de usule girdim Başladım urmağa düm düin teke tekka düm tek Verzişü sayü heves cümlesi hep çıkdı bura Verdiler bana filâvta bunu meşk et diyerek § Çıkarırdım o kadar tatlı filâvta sesini Beğenür idi dudaklarımı ustam dahi pek Hele bir işde geri kalmadım akranımdan Gece gündüz demeyüb verzisü ikdam ederek Feyz alub onbaşı olmuşdum onuncu senede Olmadı mahvü heba sarf olunan sa'yü emek İltifatına veli mazher idim padişehin Kande görse beni taltif ederdi gülerek Vermedi gerçi benim namıma rütbe, ihsan

Sultan Abdülmecid.

Kula hak virmeyicek şahı cihan neyliyecek § İltifatı şehi devranı görüb hakkımda Hasedinden beni ettirdi tekaüd bir sek Olsa da servetü samanü vesari! ancak Hilkaten buhli mücessem idi gûya o köpek S Okumam vok ise de cehlime vardı ilmim Yazımı sormaki bir şey bulamam benzedecek Munhasır fazlü kemâlü hünerim bir düdüğe Bilemem neydi o dem ben hele ahenk edecek Başı boş bir sene pervazda gezdim salma Edinüb bir de güzel rahşi sebükpayı binek § Nisbetim var idi bir Şeyhi Nazif¹ üzzeyle Dergehi pâkine vâki idi sık sık gitmek § Dedi bir gice bana "Şimdi senin yok bir işin Yok fakirin dahi bir kimsem isim gördirecek İste bir hücre sana evli değilsin nazarın Burda kal hizmetine pirin edersen istek" Eski sadi dökerek kıldım itaatle kabul Farzı ayn idi bana emrini infaz etmek § İşte oldum o zeman hücre nişini uzlet Gûviya çekdim idi hübbi sivadan el etek § Üc sene terbiyeme kıldı azizim himmet Ciftelidim yine ben durmaz idim asla tek Gördü kim kabili ıslah değil ahvalim Ne celâl etdi bana kâr ne pendü ne kötek Tekkeden etdi nihayet ben: tardü teb'id Ekdi zahmi dili pürhunü perisane nemek § Gördü bu acizü güm keşte rehi matrudı Aldı dergâhına rahmeyledi şeyhi Özbek".

28 Kânuni evvel 1899 [24 Şaban 1317] da İstanbul'da vefat etdi. Beylezbeyi'nde Nakkaş² kabristanına defnolundu.

Bay Tahir, şu tarih manzumesini yazmışdır:

Cenabı ratibi ehli sühan sahib zarafet kim Tariki mevlevide muhlisane sikke puş olmuş Nigâhından alub Şeyhi Nazifin feyzi irşadı O sakii beka humhanesinden cür'a nuş olmuş

¹ Tercemei hali 1114 üncü sahifededir.

² İnek kasidesinde "Bizi nakkaşlı deyu bin boyaya sokdu hele" demesine göze vaktale nakkaşı-seinti sakirlerinden olduğu anlaşılı'yor.

Sinini vafire hizmet edüb dergâhı mürşidde
Edayı hizmeti merdan içün zenbil beduş olmuş
Lisanı Hak idi bahsi hakayıkde, maarifde
Huzun mürşidinde çünki candan kûşi huş olmuş
Hakikat şeyhi deryadil mükemmel merdi kâmildi
Eğerçi zatına terki reşadet ruypuş olmuş
Diriga gitdi ol zatı fezail maye ukbaya
Ki mevci eşk firkat de anınçiin pür huruş olmuş
Mehi şaban içinde duydu kûşi rikkatını Tahir
Çıkardı şeş cihetden ban ki matem ki "hamuş olmuş"

*

1922 de İstanbu'da basdırıları "İnek" kasidesine — hangi zat tarafından yazıldığı işaret edilmiyen — mukaddimede deniliyor ki:

"... Hau Ratib [Bey] merhum, sevimli, hoş, şuh, şen, mübarek bir zat idi. Müstahzaratı edebiyesine zarafeti fıtriyesi inzımam eden bu mübarek zatın meclisine doyulmaz, ilmî, edebî hikemî, nazük, rakik musahabatı eviddasını yanından ayırmazdı. Büyüklüğü kerametde arayanları icab edecek garib halleri, vardı. Kalben ve ahlâkan müzekkâ ve hılkaten mazharı ifratı zekâ olduğundan zanında, muhakemesinde hatası pek az olurdu. Kalbi, lâyefna bir hazinei kanaat, fikri maili istiğna ve uzlet idi. Dünyanın her lezzetinden ru gerdan, ikbalden hirasan idi. İsabeti ara, tahmini akıbet bu muhterem zata tecelli etmişdi. Şuunı dehre kemayelik vâkıfı idi. Hayrünnas, fidakâr, keremşiar idi. Ehillâsının sürurile mesrur, kederile mükedder olmakda gösterdiği ciddiyet ve nefsinin arzusunu icra etmemek suretile 147 kuruşdan ibaret olan takaüd maaşından birikdirdiği para ile gösterdiği semahat şayanı hayret idi. Ömründe tezevvüc etmemiş ve nefsinde mücamaat vaki olmamış idi. Zümrei mevlevîye arasında namı arifanesi bilhassa zikre şayan zürafadan idi. Arabî ve fariside yedi tulâ sahibi gayet değerli bir şair idi. Âsarı şiiriyesi, arifane ve üstadane olub "Harabat" da münderic "Mevc" redifli gazeli, kudretı şairanesinin küvahıdır".

Ratib [Bey], Müzikai Hümayunda bulunduğu esnada Sultan Abdülmecid, huzuruna celbeder, flüt çaldırır, takdir ve iltifat ile dua edermiş. Ratib [Bey], bundan ehibbasına bahsetdikce "Takdiri kim tağyir edebilir? Padişah, istediğini yapmağa muktedir olduğu halde bana ne para verir, ne terfi eylerdi. Yalnız dua ederdi" dermiş. Âdile Sultan merhume¹ altı lira maaş tahsis eylemişdi. Eniştesi Dahiliye Nezareti Evrak Miidir Muavini Mehmed Beyin evinde otururdu.

Askerî tekaüd sandığı âzasından Zühdi [Bey] e âdem gönderüb, "Maaşlarımı göndersin. Hisabımı kapatsın. Ben ahrete gidiyorum. Mektebe beraber gitdik. Muzikaya beraber gitdik. Nolur ahrete de beraber gidelim" dedirtmiş. Zühdi [Bey], sakalını eline alub maaşları göndermiş. O gece ikisi birden vefat etmişdir.

Tercemei hali 32 inci sahifededir.

Ratib [Bey],

"Ratib etsem nola kıtmir ile bahsi rüchan Kemterin kelbi deri Hazreti Mevlânayım"

beytini tanzim edüb levha halinde odasının divarına asmış. Neyzen Cemal Dede "Etse mi, etsek ve mevlânayı mı, mevlânayız suretinde cem'a tahvil etseniz beyte biz de gireriz. Bundan başka "etsek" den bir de "sek" çıkmış olur" demesile Ratib "Olmaz. Köpekler bir araya gelince hırlaşır" cevabını vermişdir.

*

Üstünde nemaz kıldığı postekiyi yatağına serer, yatarmış. Sabahleyin ihvanına "vallahi sabaha kadar posteki üstünde idim" diye lâtife edermiş.

*

Bir gece Yenikapı Mevlevîhanesinde bulunduğu esnada vaktin geçdiğinden bahsederek, "Hacı Bey, artık yatsanız" demişler. Ratib de "Hacı yatınaz" cevabını vermiş.

*

Bir gün Boğaziçi'nde sahilden geçerken bir kahvehanenin önünde bir âdemin, diğerine "imamların işini ölüler sağlarlar" dediğini işidir, pek beğenir. Kendi de böyle bir söz söylemek arzu eder. Düşünerek yürürken balıkcıların denizden ağ çekmekde olduklarını görür, "balıkçıların yüzünü ağlar güldürür" mazmunu sünuh eder. Bunu da beğenerek birine söylemek ister. Sahilde duran bir kayıkcıya yaklaşarak kemâli itina ile söyler. Herif, Ratib'i hayretle süzdükden sonra, "Efendi, sendeli misin, bu nasıl söz?" der, kayığını çeküb sahilden uzaklaşır.

GAZEL

Zahir idince surhii rühsarı yar mevc Didem çü bahri ahmer eder aşikâr mevc Koymaz hayali yâri gözümde hücumi eşk Çün aksi mahı yemde eder bikarar mevc Geh zülfi yâri, gâh rühun anub ağladım Bahri sirişkim urmada leylü nehar mevc Serder havayı mihnetî aşk olmasaydı ger Urmazdı taşa başını divane var mevc Serkeşlik etmeseydi uyub da havasına Olmazdı paymali gami rüzgâr mevc Sahilde dondu kaldı meğer huni çeşini ter Mercanlar etdi sanma kenare nisar mevc Gelmez tagayyür aslına birdir hakikati Deryada gerçi zahir olur sad hezar mevc Meczubi şevki vaslı olub Ratib ol mehin Geh cezrü gâh med eder etmez karar mevc

Budü nabudi cihanın cümle yeksandır bana Nisitii âleme heb varı bürhandır bana Eyler isbatı âdem bi şek vücudı kâinat Înü anü nikü bed beyhude unvandır bana Hiçdir feyzi kemâli ademîde hasılım Hiç iken tâbiri noksan aynı noksandır bana Âczine kesbi vukufe sayü verzîşdir kemal Îtirafı cehlü noksan ilmü irfandır bana Gâmyabî var ise âlemde na gârnîdedir Terki namü şan Ratib izzetü şandır bana

Cihan mümkindir olmak adl ile âbad lâzımsa Hayali feyzi ımran eyleme bidad lâzımsa Eder zulmü taaddi şübhesiz icabı izmihlâl Bedihîdir perişanî ger istibdad lâzımsa Metanet, istikamet eyler intacı zafer elbet Oku bünyanı mersus âyetin isnad lâzımsa Alur yekdiğerin mânasın istibdadü hürriyet Budur ben bildiğim müşkil süal irad lâzımsa Hükümsüz kaldı isbat olmadı dâvayi hürriyet Olunsa bari simurg ile istishad lâzımsa Bozulmaz kıl kadar hükmi kader tedbirü cehdinle Düşün mahsuli sayin nefsini irşad lâzımsa Fehm kıl âczin, olma cehlini ilm anlayanlardan Debistanı edebde arzı istidad lâzımsa Çıkarma namını bevvali zemzemlikle âlemde Çalış ol sırrı hayrünnase mazher, ad lâzımsa Medarı çare her bir emri ehle etmedir tefviz Kühen dulâbı dehr imarına üstad lâzımsa O zevkü gâme sad nefrinü lânet kim husulünde Müdarayı aduyı melânet mutad lâzımsa

Hevayı gâmdan geç, müsterih ol, hatır âbad ol Geçür hoş ruzgârın herçi bad âbad lâzımsa Kemali kâmilü muciz edaye peyrev ol Ratib Eğer hüsni beyane sihri nev icad lâzımsa Ümidi feyzü ihsan ile etme serfüru gayre Deri hunkâre arzet halin istimdad lâzımsa'

ŞARKI²

Sanma açub sinemi Yâre gönül veresin Basdı gönül mülkini Merdümi çeşmim kadar Şerh edecek yare yok Açmağa bir çare yok Öyle ki deryayi eşk Bir görünür kare yok

44

¹ Aln beyn yazılmadı.

² Zekâi Dede merhum, Isfahan makanından bestelemişdir.

RECA

Mehmed Şakir Recai [Efendi], Kuzat'dan Mehmed Tahir [Efendi] Zâde-Madin Kalemi Serhalifesi Ahmed Nurüddin [Efendi] nin oğludur. 1803 [Zilhicce 1218] de babasının Sütlice'deki evinde doğdu.

Dokuz on yaşına girince kemâli şevk ile okuyub yazmağa başladı. On üç yaşında ken nesih yazı ile yazdığı « / » suresile bocası Filibeli Mehmed [Efendi] tarafından icaze ve "Recai" mahlâsı verildi. O esnada Kur'anı Kerimi hıfza muvaffak oldu.

On altı yaşında babasının kalemine girdi.

Sabahları Cerrahpaşa'daki evinden Beyazid camiine giderek tahsili ilim ve oradan kalenine azimet ederdi.

Bilâhare Defterdar Mektubî ve Divanı Hümayun Kalemlerine devam ederek resmî kitabeti öğrendi.

Kasabbaşı Şakir [Efendi] nin Cizye muhassıllığında kâtibi oldu.

Beş senelik refikasile iki çocuğu vefat ettiğinden Timurtaş Paşa sülâlesinden. Seyfullah [Bey] in kızı Rabia Adviye Hanımla izdivac etdi.

Damad Halil Rifat [Paşa] nın Tophane Müşiriyetinde bulunduğu hengâmde Divan kitabetine tâyin olundu ve onun delâletile 1837 [1253 H.] de Hacegânlık rürbesi verildi. Divan kitabeti uhdesinde kalmak üzere Âmedî odasına memur oldu. Mukabelei müteşekkirane olmak üzere gayet ince ve nefis yazı ile küçük kıt'ada bir Kur'anı Kerim yazdı ve kendi tezhib ve teclid etdi. Halil Rifat [Paşa] ya verdi.

Mümtaz [Efendi] nin Âmedciliğinde "Takvimivekayi" muharrirliğine nasb we mütemayiz rütbesile taltif olundu.

Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad [Efendi] nin' irtihalinde 1848 [1264 H.] de vak'a nivîsliğe tâyin ve rütbesi Ulâ sınıfı sânisine terfi edildi. Âmedci Fuad [Efendi] nin fevkalâde memuriyetle memleketine azimetinde Âmedci vekili oldu.

¹ Tercemei hali 321 inci sahifededir.

Lüzum gösterdiği vessit, Babiâlice istihzar olunmadığından vak'a nivislikden istifa etdi.

Âmedci vekâletinde on ay kadar bulunduktan sonra 1849 [1265 H.] da Ulâ sınıfı evveli riitbesile Takvimhanei Âmire nezaretine nasb ve 1853 [1269 H.] de azledildi. Müsteşara yazdığı bir tezkireden¹ anlaşıldığına göre:

Bir gece beygirine biner, Beyoğlu'nda bir tiyatroya gider. O gece tiyatronun kapalı olduğunu öğrenince evine dönmek üzere Kale kapusından aşağı inerken — kendi tâbirile — "kazayı hacet iktıza ve şiddet üzere takaza" ettiğinden uşağının tarifile bir eve girüp işini gördükten sonra beygirine bindiği sırada zabtiye neferleri, üstüne hücum ederler. Çıkdığı evin umumhane olduğunu söylerler. "Zar ve zor ile keşan berkeşan" zabtiye dairesine götürürler. Bir gece orada bırakırlar. Ertesi gün Takvimhaneye gider. Müteakıben azlı haberi gelir.

İki sene mazul ve men'küb kaldı. Maişetce pek ziyade sıkıntıya uğradı. Zavallı âdem, — yukarıda bahsetdiğim — tezkirede: "Sinnim, residei serhaddi hamsin ve bittabi telezzüzatı nefsaniye havaları vezidei semti sükûn ve temkin olmuşdur. Ne ihtimaldir ki bendeleri, şu şıarı ve disar ile kârhaneye gireyim de zenbarelik ideyim" dedikten sonra, "Bu vak'ai fecianın hane ve kahvehanelerde tizkâr ile eğlenilmekte bulunduğundan ve efrenc gazetelerine de sermaye olarak dameni kıyamete kadar sebti tevarihi ruzgâr ve zeban güzan sıgarü kibar" olacağından bahsile izhan elem ve hakikatin ve zaruretinin sadrıâzama anladılmasını reca ediyor.

İki sene imtidad eden mazuliyeti esnasında işrete alışarak inhimak derecesine vardırdı. İşretden bir müddet vaz geçer, sonra yine içerdi. On sene gâh ayık, gâh baygın olarak yaşayub nihayet işretle muaşeretden kendini çekdi.

Eline geçen paraya kıymet vermiyerek² sarfetdiğinden şiddetli zaruretlere uğradı. Hattâ vefatında iki gümüş mecidiye ile bir bakır on paralıktan başka akçesi çıkmamıştır.

1855 [1271 H.] de Mustafa Reşid [Paşa] tekrar makamı sadarete gelince -- Âmedî kaleminde iken liyakatini takdir ettiği — Recai [Efendi] yi Meclisi Maarif âzalığına, biraz sonra — ikinci defa — Takvim Nezaretine tâyin etdirdi.

Memuriyetinin "Takvimi Vakayı" de ilânına dair yazdığı fıkra sırasında şu kıt'ayı irad eylemişdir:

"Recai bendei şahı cihan Abdülmecid Handır Vakayi nazırı kıldı yine bak bu ne ihsandır Zemanında peyamı fethü nusret tabolundukca Bu da düşmenlere karşu ana bir başkaca şandır".

¹ Kütüphanemdeki mecmualardan birinde münderictir.

² Paraya kıymet vermemek, lüzumundan fazla kıymet vermek gibi doğru bir şey değildir. Atalarımız "Ak akçe, kara gün içündir" demişlerdir. وماعال من اقتصد بي كرم عليه السلام Efendimiz buyurmuşlardır. İktisad eden fakir olmaz.

İki sene sonra Meclisi Valâyı Ahkâmı Adliye âzasından Lebib Efendi ile becayişleri icra olundu. 1859 [1275 H.] de Meclisi Valâ âzasının tenkihinde infisal etdi.

Cevdet [Paşa], "Maruzat" da diyor ki :

"75 Senesi saferinde vükelâ dahi tasarrufata ibtidar ile Meclisi Valâde zaid görülen âzayı ihrac etdiler. § İhrac olunanlardan biri de münşii meşhur Recai Efendi olub ihrac olunduğu günün akşanu arakı ziyadece içerek bedmest olduğu talde sadrıâzam Ali Paşanın yalısına gidüp keyif halile ağzına geleni söylemiş ve "Ziver Efendi¹'nin ibkası size teallûku içün ve fülânın ibkası şunun içün ve fülânın ibkası bunun içün oldu. Benden ne istersiniz, ey Allahtan korkmazlar. Seni şu necmi dünbaledarın [o hilâlde bir necmi dünbaledar doğmuşdu] şeametine havale etdim" diye çıkmış gitmiş idi".

Mazuliyet hengâmında on bin kuruş maaş tahsis edildi.

1861 [1277 H.] de Kafkasya muhacirleri için Çerkes Hafız Paşanın riyasetinde teşkil olunan komisyona üç sene devam etdi.

1864 [1280 H.] de Vilâyet Kapu Kethüdalıkları teşkil olunmasile — son memuriyet olarak — Bosna ve İşkodra vilâyetleri Kapu Kethüdalığına nasbolundu. Memuriyet mahalline haftada iki gün giderdi. Diğer günlerde Vaniköyü'ndeki yalısında kitab okumak, Celi sülüs ve ta'lik yazmak suretile geçirirdi. Halinden memnun idi.

İstanbul'u silüb süpüren meşhur hariklerden olan Hocapaşa yangınında Çemberli Taşdaki evi, bütün eşyası ve — kırk senedenberi topladığı — nefis kitablar ve yazılar ve kendi eserleri ile beraber yandı. Zavallı âdemin canını yakdı.

Bu musibeti müteakiben 1866 [1282 H.] de evlâdının sonu olan Mazhar Ziyaüddin'in kazaen vefatı, büsbütün ocağını söndürdü. Gündüzleri âhü enin eder, geceleri herkes yerlerine çekildikden sonra aşağıdaki manzumeyi hazin bir sadâ ile terennüm eylerdi:

> "Gezmeğe gönderdim bir sabah erken Geceler geçdi de gelmedi hâlâ Dönmez mi evine, gezmeğe giden Nerde kaldı nurı didem Mazharım âya

Mahvoldu yıllarca verdiğin emek Gülşeni ayşımın baharı soldu Artık şu berzahtan kurtulsam gerek Ömrüm payan buldu çille de doldu".

1874 [Muharrem 1291] de otuz beş senelik refikası Rabia Adviye [Hanım] ın vefatı ve evlâdının evvelce evlenerek yanından ayrılmaları, bir tarafdan da zaruretin artması kalbini dağdar, vücudüni tarümar eyledi. Bir akşam karnında zuhûr ve

¹ Ali [Paşa] nın damadı Salahüddin [Bey] in babası.

kırk sekiz saat devam eden sancının iztırabına tahammül edemedi. 1874 [13 Şevval 1291] de vefat etdi. Hazreti Halid türbesi civarında imaretin karşısındaki hazirede babasının yanına defriolundu. Mezar taşındaki kittabe:

هو الحلاق الباقي

"Cenabi Erhamürrahimin, efadılı ricali Devleti Âliyyeden sabik Bosna vilâyeti Kapu Kethüdası Melimed Recai bini Elhac Hafız Ahıned Nurüddin kuluna rahmet eyliye âmin lillâhi taalâ fâtiha 13 L 1291".

Eviddasından Ayıntabî Raşid [Efendi¹] şu tarih manzumesini yazdı:

"Ricali devletin pek miintahab ehli kemali Naziri az gelür bir zat idi bezmi cihane Koyub darı fenayı eyledi ukbayo rihlet Mezarı ravzai cennet, yeri firdevs ola hem Recai mağfiretle eyledim tarihin inilâ Hünermendi yegâne zatı valâyı Recai Human hicri sersam etdi hayfa esdikayı Diriga yakdı narı fırkatı ehli vetayı Cemali hur ile daim bula zevkü safayı Ümidi rahmeti rahman idüb göçdi Recai?

Merhum, orta boylu, kırmızı yüzlü, kalın kaşlı, iri elâ gözlü, burnu büyükce ve ucu aşağıya mail, cebhesi geniş ve başının arkası çıkıntılı idi.

**

Vefatında "Basiret" gazetesine yazılan fıkrada:

"... Envai hüneri maarif ile piraste kudemayı fuhulden olarak hususile hututun cümlesinde sahibi yedi tulâ olmasile gaybubetleri mucibi esefi umumî olsa gerekdir" denilmişdir.

* **

Recai [Efendi], İslâm ulûmuna ve Şark edebiyatına lâyıkile vâkıf ve inşada mahir üdebadandır. Hayatı müddetince mütalea ve tetebbüden geri durmamışdır.

Tab'ı zarif, karihası geniş, bezlegû, laübâli, nükteperdaz, ekseri ezkiya gibi mizaha meyyal, hafızası metîn, kerim ve mütevazı idi.

Letaif ve zaraife dair menkebeler, fıkralar, şiirler hafızasını tezyin ettiğinden mevkiinde bunları irad eder, dinliyenlere safa verirdi.

Türk, Arab ve Fürs lisanlarile nesir ve nazma muktedir idi. Mizah vadisinde de güzel yazılar yazardı. Zemanının usul ve üslübuna bizzarure ittiba ederek müsecca, müselsel yazmağa mecbur olurdu. İkinci oğlu Ekrem [Bey²] merhumun "Osmanlı Tarih ve Müverrihleri" namındaki risaleye yazdığı tercemei halde resmî bir müsveddesinin kenarına Reşid [Paşa] tarafından "Mümtaz Efendi kârı tasvib ve tesrib seci'lerini yerleşdirmek için maslahat, ifadei sahiha ve selise yolundan çıkarıl-

¹ Tercemei hali 1370 inci sahifededir.

² Tercemei hali, 274 üncü sahifededir.

³ Asıl simi "Ayinei zürefa" dır.

makdan ve ibareler takid olunmakdan ise sadece tâbirat ve hüsni ifadat tariki iltizam buyrulsa daha münasib olacağı" işaret edildiğinden bundan sonraki yazılarında lâfzî tekellüf görünmez olduğu beyan olunmakdadır.

İlmî kudretine munzam olan çalışkanlığından pek çok şey beklenirken bütün âsarı, bitirilmemiş bir iki risale ve makale ile bazı mektublardan ve "Takvimi Vakayı" için yazub müsveddelerini zâyi etdiği bendi mahsuslardan ve yirmi otuz parça gazel, tarih, kıt'a ve beyitden ibaretdir.

Bununla beraber iki defa Takvim Nezaretinde bulunduğu altı sene müddetde bazı mühim müellefatın tashihlerine kendi bakarak tabetdirdiği gibi müteferrik bir halde bulunan kanun ve nizamları cem ile basdırdı.

Ekrem [Bey] in söylediği vechile, "Merhum, şiir ile müteveggil ve tâbiri sahihile şair olmadığı halde ilim kuvvetile aksamı nazmın muammaya varıncaya kadar her nev'inde kudret göstermiş, gazeliyatında epeyce güzel mazmunlar, hikmetâmiz nükteler sarf" etmişdir.

Büyük oğlu Celâl [Bey1], babasına yazdığı Remazaniyede diyor ki:

"Kitabetde, maarifde, nukuşı hatda, her fende Ne geldi ne gelür, misli cihanı ilmü irfana § Yegâne şuhi nazükdir ki bezm içre tekellümde Döner bir tutii şirin zebanı şekker efşane § Nikâtı nazmının tarifi nazmen gayri kabildir Safayı tab'ının tavsifi gelmez tahtı imkâne § Sen ol üstadı kâmilsin'ki ebhası fazailde Kemal erbabı yanında döner tıflı debistane".

Sülüs, nesih ve celi yazılarda meharet kesbetdiği evanda talik yazı ile de meşgul olub muahharen terketmiş ise de altmış yaşından sonra tekrar başlıyarak o yazıda da liyakat göstermiştir.

Reca etdiği bir yazıyı tanzim ve tersim etdiği sırada Ekrem [Bey] in takdir ve tevkirde bulunmasına karşı, "Ey oğul, az mı emek verdim. Bununla beraber kemal mertebesine yetişemedim. Hele yazdığım şeylerin kusurunu şimdi gözüm görüyor. Fakat ıslahına elde kudret yok. Senin ihtiyar olduğun var mı?" demiş ve ketebe olduğu esnalarda pirinc danelerine İhlâs sûresini yazub yuttuğunu nakletmişdir.

Ben, talik yazısını görmedim. Celi, sülüs ve nesih yazılarını görüb letâfetine hayran oldum. Rık'a yazısı da güzeldir. Değerli ediblerden torunu Ercümend Ekrem, bana iki sülüs yazısını ihda etmişdi.

Musikiye de âşina idi, dinlenecek derecede ney üfler ve keman çalardı. Gayet güzel möhür kazar, kitab teclid ve levha tezhib eder, Kâbe örtüsü dokurdu.

¹ Tercemei hali 200 üncü sahifededir.

Ekrem [Bey] tarafından yazılub nezdiinde mahfuz olan varakada:

"Müşarünileyhin âsarı nesriye ve nazmiyesi ve mükemmel tercemei hali tertib ve tahrir olunmuş ise de henüz tabetdirilmemişdir. Diyaneti İslâmiye aleyhinde ve منتاح الاسراد » namında vaktile intişar eden farisîyülibare bir risale muhteveyatının butlanını izhar etmek maksadı diyanet perveranesile yazılub ikmaline muvafak olamadığı risale, gerek tarzı inşa, gerek liyakatı mâna ve müeddası itibarile müşarünileyhin bürhanı kemalâtıdır" deniliyor.

Bursa'lı Tahir merhum, "Osmanlı Müellifleri" nde "Münşii meşhur Veysi'nin Habnamesine de naziresi vardır" diyor. Bu, Veysi'nin ki gibi tarihî bir eser değildir. Bir tiryakinin halini musavvir, mizah vadisinde yazılmış makaledir. Kütübhanemde mevcuddur, şu satırlarla nihayet bulmaktadır:

"... Öğürmekten kebedi takatı çak çak ve âkibet serhoşı biçare, bir tiryaki bo..... ndan üftadei hâki helâk oldukda mı âlem mâmur ve âbadan idi?"

Bir at meselesinden dolayı birine yazdığı hecv engiz ve hezel âmiz bir tezkiresi vardır ki müstehcen olmakla beraber pek zarif ve beliğdir. "Fuhş, mânii belâgat değildir" düsturuna ittiba etmek, her makamda ve her makalde caiz olsa o tezkireyi buraya naklederdim.

**

Boğaziçi'nin en şaşaalı zemanlarında bir gece halk, kayıklar ve sandallar ile mehtab âlemi yaparlarken Recai [Efendi] de gecelik kürkünü geyüb kayığa biner, Kanlıca körfezi civarında halkın zevkuna iştirak eder, bir yandan da rakı içerek balık avlar.

Kanlıca sâkinlerinden Nevres [Paşa²] mehtab âlemlerinin letâfetinden bahs ile denize çıkılub eğlenilmesini Sultan Abdülaziz'e arzeder. Padişah, muvafakat ederek bir gece kayıkla halk arasında dolaşırlar. Yakınında durdukları bir kayıkda ihtiyar bir âdemin, bir tarafdan rakı, bir tarafdan olta aması, padişahın hoşuna gidire. "Şu ihtiyar, tuhaf bir âdeme benziyor, biraz sataş, bakalım ne yapar" demesile — esasen lâtifekâr olan — Nevres [Paşa], — balıkcı ıstılâhile — "Baba efendi, nasıl balık baş uruyor mu" der. Beriki, "uruyor" diyerek sözü uzatmaz. Nevres [Paşa], tekrar tekrar "Baba efendi, balık baş uruyor mu" demesile — kafası tütsülü olan — efendi, fena halde hiddetlenerek yüksek sesle: "Be herif, baş uruyor mu, baş uruyor mu diye başımı şişirdin. Musallat olma, işine git. Anlaşıldı ki sen, geveze bir herifsin. Ya, şu kara sakallı âdeme ne diyelim, senin saçmalarını dinliyor da sesini çıkarınıyor" der.

¹ Oğlu Celâl [Bey] in de 61 beyitden mürekkeb "Tiryaki helva" maozumesi vardır ki "Dinlesün benden ehli benkü şarab şöyle bir kıssa evliyim işrab" beytile başlar ve "Etmeseydin bu rütbe ger tacil Eder idim attı dahi tekmil" beytile biter.

² Tercemei hali, 1185 inci sahifededir.

Padişah, kahkahayı zor zabtederek, "Haydi, renk vermeden ayrılalım" der. Efendinin kayıkcısı, kayıkcıların düğmelerinden saraya mensubiyetlerini anlayub efendiye de anlatınca biçare âdem — keyif halile — pek ziyade ürker, arkadan kovalıyan varmış gibi sür'atle yalısına döner. Bir musibete uğrayacağını düşünerek sabahı zor bulur.

Ertesi gün saray kayığile bir yaver gelir. Padişahın emri mucibince efendiyi ürkütmeden hürmetle saraya götürür. Padişah, bilvasıta, iltifat ve taltif etdikden başka canlı bir atiyye ihsanile de efendiyi deryayı meserrete garkeder. Ademceğiz korkunc bir rüyadan sonra saadet ve selâmete kavuşanlara benzer.

**

BİR GAZELİNDEN

Bin rütbe geçdi zarı hezarı feganımız Gül faslına erişmedi gitdi hazanımız Bir kerre geçse destimize riştei emel Mümted olurdu haylı keşan ber keşanımız Eşheb süvari devlet olub har nihadlar Hayret rübude kıldı Recai inanımız

*

Tâ o rütbe gamü enduh ile oldum me'nus Baksam âyineye ancak kederimdir mahsûs Ziri şehbali hüma zulmeti idbaridir Kişinin kevkebei bahtı olunca menhus Dersi üstadı tehi magze ne kâr eyliyecek Çan çan eyler nekadar darb olunursa nakus

*

Eşki revanım üzre hayali izarını Sandı gören ki rihtedir cuybare gül Tahyile bir mecaz arayor arızın görüb Şebnemden etdi lûtfı mizac istiare gül

64. A. S. S.

**

Serazad olmaz ehli istikamet ateşi gamden Bunu söyler iyan şem'i fürüzan doğrudan doğru Mey aşamanı nahvet gecrevi minhacı rifatdır Ne mümkin rahpeymayii mestan doğrudan doğru

Nevbave bahşi gâm olamaz cüstü cuyi ham Nahli talebde terki taleb berkü bar imiş

REFET

Mehmed Refet [Efendi], Süleymaniye kazalarından birinde doğdu. 1837 [1253 H.] de İstanbul'a geldi.

1848 [1264 H.] de Bayezid Rüşdî Mektebi Farisî mualimliğine tâyin olundu. Bilâhare diğer Rüşdî mekteblerde de Farisî okutdu.

Hacca gidüb geldi. Müderris oldu. Hangi tarihte vefat ettiği tahkik olunamadı. "Sicilli Osmanî" deki iki satırlık tercemei halinde "Evaili Abdülâziz Hanîde' irtihal eyledi" deniliyorsa da mevsuk değildir.

31 sahifeden ibaret olan Divançesi 1872 [1289 H.] de — hali hayatında — basılmasına göre bu tarihden sonra vefat etmiş oması lâzım gelir.

"Fatin Tezkiresi" nde:

"Tabiatı şiriyeye mazhar bir şairi sahib hüner olub henüz şivei zebanı Türkiye'yi Kemayenbagi tahsil edememiş olduğundan Türkce eş'arı kalil ve ender görülmüşdür" deniliyor.

Ziya [Paşa] yı takliden yazdığı "Terkibi Bend" de :

"Şeftalu bulunmazsa getürme acı badem İşret mezesi meclisi sanbada çilekdir" ve

"Piraheni dilberle beni göm dedi âşık Evvel yok idi işbu vasiyyet yeni çıkdı"

ve gazellerinde:

Alacak cüyuşi gamzen bu yürüşle kal'ai dil Gamı aşkınız eğerçi ana virse bin metanet" "O dü zülfi ohşayınca bizi hayyeveş ısırdı Kime sıdk ile sarıldık bize eyledi hıyanet"

gibi acib sözler eksik değildir.

Însan, bu dürlü garib şiveler ve kelimeler ile şiir diye ortaya konulan lâflan dinledikce:

"Böyle bir şivei agreble şiir söylenmez Söylenirse dilini hayye sokar insanın" demeğe mecbur oluyor.

1 "Evaili Saltanatında" demek olacak.

[.]

GAZEL

Ol kader pür neş'eyiz biz çeşmi mesti yardan Bezme gelmez duhteri rez hanei hummardan Ben dilerdim halimi mahfice arzetmek sana Ah kim takrire fürsat yok begim agyardan Bezini işrette lebin bir buse vadetmiş bana Sen ki şahidsin kefil ol dönmesün ikrardan Yusüfi Mısrı melâhatsin, bu yakubi gami Külbei ahzanda şâd it devleti didardan Refeţi divaneyi zenciri zülfe bağla kim Âfiyet me'mul eder ol didei bimardan

*

دورم از بزم بتان چارهٔ هجران مکنید چارهٔ حوز دل از دیدهٔ کریان بکنید از کل خاك سرم کاسهٔ مستان بکنید محمود بلبل هوس جانب وستان بکنید کنش زود زیبراهی خوبان بکنید

دوستان رحم ربن دیدهٔ کربان مکنید ز آب دریا نشود آتش عشقه نسکین کر زمی دور شوم بعد ولمام ساق از خیال رخ و دیده کاستان شدهاست بوستان شد ز شها حلفهٔ درس ای خوبان کر بمیرد زنم عشق خدارا رأمت

ŞARKI-

宋 **李** 华

Gülşende seni beklerim ey gonce dehanım Gel halime rahmeyle benim taze fidanım Vadinde hilâf itme pek ister seni canım Teşrifine pek muntazırım ruhı revanım

Sen Mısrı tarebde gezinüb hurremü handan Yakub gibi lâyık mı bize külbei ehzan Vuslet demidir gel bana ey Yusüfi Ken'an Teşrifine pek muntazırım ruhı revanım

Connet gibi bu bağı cihan cayı safadır Ehli dile zevk etmemesi şimdi hatadır Al bâdeyi gel kim marazı aşka devadır Teşrifine pek muntazırım ruhı revanım

REFET

İbrahim Refet [Efendi], Diyarıbekir ehalisinden Abdullah Tayyar'ın oğludur. 1834 [1250 H.] de Diyarıbekir'de doğdu.

Şaban Kâmi [Efendi] den¹ bir müddet taallüm etdikden sonra Urfa, Ayıntab ve Haleb'e giderek oralardaki ulema ve üdebadan istifaza eyledi.

Haleb valisi Seydi Ali [Paşa] nın oğlu Hamdi [Paşa] ya intisab ve 1859 [1275 H.] de infisalinde birlikde İstanbul'a geldi. Paşanın Üsküdar'daki konağında hocalık etdiği esnada Atik Valide Sultan Medresesinde, müderris Ankara'lı Kara Hüseyin Hâmid [Efendi] den 1864 [1281 H.] de tahsilini ikmal etdi.

1866 [1283 H.] de Babıâli Buharî hocalığına tâyin kılındı. Üsküdar'da Atik Ali Paşa Camiinde tedrisatda bulundu. Talebeden bazılarına Mesnevî, Gülistan ve Hafız divanı okutdu.

Sultan Abdülaziz'in cülüsunda "Tarzı Cedid" namındaki mevlid manzumesini vermesi üzerine yirmi bin kuruş atiyyeye nail oldu.

1903 [14 Cümadelâhire 1321] de vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu. Sudur'dan Mekkî [Efendi] nin² söylediği tarih manzumesi :

"Babiâlinin Buharî hacei danşveri Birdi erzakı mukadder terki dünya eyleyüb Bir elinde keşküli cer, bir elinde arzıhal Yazdığı mevludı paki boynuna talik edüb Söyledim firkatle Mekkî mucemi tarihini Ol edibi hoş sühan, girdi fezayı hikmete Diş kirası almağa azınerdi semti cennete Şimdi serdi postunu artık civarı rahmete Gıbta ol cerrare kim çıkdı huzurı hazrete Gitdi İbrahim Refet bargâhı izzete"

Orta boyu, biyaz ve kısa sakallı, küçük ve kırmızı yüzlü, zayıf bir zat idi. Manzumeleri yeni sene, vefat, memuriyet, velâdet ve cülûs² tarihlerinden ibaret gibi-dir. Mükerreren basılan mevlid manzumesi, kıymetli bir eser değildir. Zaten Süleyman [Efendi] merhumun — asırlardanberi umumun makbuli olan — eseri mubareki varken bu vadide manzume yazmak, beyhude bir gayretdir. Değerli şairler-

¹ Tercemei halleri 771, 953 inci sabifelerdedir.

² Refer [Efendi], Sultan Abdülhamidin velâder, yahud cülûs senei devriyelerinden birinde yazdığı manzumeye — gazete idarehanesince — serlevha yapılmak üzere isminin üstüne "Mevalii kiramdan ve şurayı benamdan faziletlü İbrahim Refer Efendi hazretlerinindir" tarzında bir ibane yazmış. Bu ibare, manzumenin başına konmak lâzım gelirken idarehanece sehven imzanın üstüne konduğundan olayanlar gülmüşlerdi.

den Üsküdar'lı Süleyman Salim [Bey], yazdığı mensur takriza şu kıt'ayı ilâve etmişdir :

> "Kılsızın ey Refeti üstad, Huda İşbu manzımci muciz eserin

Vastini elsine pirayi fuhul Ola indi nebevide makbul*

Mevlid manzumesinin mukaddimesinden:

Ev Hudavendi azîmü padisah Rahmetindir cümle mahlûka penah Alemi bir demde icad eyledin Kün dedin mamurü bünyad eyledin Bî meşekkat ey kerimü Girdigâr Kudretin bu masıvayı kıldı var Cün bu âlem yok iken buldu vücud Zatının birliğine oldu suhud Ey rahîm, ey sefkatü ihsanı bol Ev ki şehler dergehinde cümle kul Asitanın maksadı bayü fakir Cümie ziruh hanı in'amınla sîr Hadi vü settarsın lûtfun amîm Vir bize rahı necatı ey rahîm Herkesin mabudı sensin bigüman Zâtına tapmak sezadır insü can

"Tezkirei Şuarai Āmid" deki gazeli :

Cihatı ruyi yarı zülfi fitne perver almışdır Habeş sültanı gûya şark ilinden kişver almışdır Sevadı hat değil, yüz gösteren izharı şevketle Şehinşanı rühi sudaniyandan asker almışdır Bu benderden birer şey aldı herkes, bence keyfimæ Gözüm merdümleri bak kâselerle gevher almışdır Sikender destine ayine aldı cem de cam aldı Utarid veş benim tab'ı bülendim defter almışdır Ne aldı dir ise ehli riya meyhaneden Refet Di kim camı mey elde yanına bir dilber almışdır

REFI

Mehmed Emin Refi [Efendi], Galata mollası, kesedar biraderi Hafız Mehmed Emin [Efendi] Zâde Abdullah Esad [Efendi] nin¹ oğludur:

Tahsili ilim etdikden sonra bir müddet fetvahanede müsevvidlik etdi. Muahharen nivabete sülûk ile bazı mahallere naib oldukdan sonra Üsküdar, Konya, 1852 [1268 H.] de Antalya, Tatar pazarı ve 1857 [1273 H.] de Girid² niyabetlerine tâyin olundu.

"Sicilli Osmanî" [C. 1, S. 417] de 1277 de Girid mollası olarak muteakıben vefat eylediği, [C. 1, S. 432] de "1273 Recebinde Girid mollası olub badehu fevt" olduğu, [C. 2, S. 413] de 1276 da irtihal etdiği gösteriliyor.

Bunların hangisi doğru olduğu ve nerede vefat edüb nereye defnolunduğu tahkik edilemedi.

Yine o eserde "Îlm ve edebi cami ve şairdir" ve "Fatin Tezkiresi" nde "Haylice eş'arü küftarı vardır" deniliyor.

Meclisi Maarif Reisi merhum Haydar [Efendi] nin⁵ mecmuasında Refi'in beş on gazeli görüldü. Bunların hezlâmiz olanları, ciddi olanlarından daha hoşdur. Meselâ, "Bağban peççeyle vafir hasbihal etdim bu şeb" mısraile başlıyan gazeli ve "Niçe bin can değer her......" mısraile nihayet bulan bir manzumesi, tuhaf mazmunları ihtiva etmekde ise de müstehcen olduğundan nakledilemedi.

GAZEL.

*

Olma sofii giranhu, meşrebi rindane tut Leik destinde gerek sübha, gerek peymane tut Zulmeti gamden halâs ister isen pervane var Damenin bir şem'i hüsnün durma yane yane tut

¹ Vefati: 1810 [1225 H.].

² "Kanmadın Kandiyede kandi lebi yare gönül

Kandihare müteazim ol ey âvare gönül"

matlalı gazelinden Kandiye naibi olduğu anlaşılıyor.

⁸ Tercemei hali 570 inci sahifededir.

Ey hayali yâr vahşet etme, çeşmim kıl makar Sahili bahri Bebekde sen de sahil hane tut İktisabı şühret etmek kasd edersen dehrde Kafı istiğnade anka gibi şahım lâne tut Bulmak istersen bakayı intizamı hüsnü an Bir dili sadçak alub zülfünde cana şane tut Pendimi dinler isen kaydi imaretden geçub Genci razın hıfz içün bir sinei virane tut Danei eşkin döküb rişi sefidin gösterub Zahida! eblehlerin saydına damü dane tut Yusüfi mazmunun ey desti Zelihayi hayal Daima damanını böyle kavi merdane tut Cürmü isyane Refiâ afvü gufran isteyüb Ruzü şeb ruyı siyahın dergehi Yezdane tut

Serapa kapladı cismi nizarım talii deycur Anı imâ içündür iktisayi fervei semmur Hemişe paymali mevci seylâbı sirişkimken Nice sahil sarayı merdümi didem olur mamur Hayali gerdeni safınla ey meh daima uşşak Ururlar yarei nasurı hicre merhemi kâfur Tebaşiri sabahülhaşı ile def'i humar etmez Olan sermesti sahbayi nigâhı didei mahmur Kanaatle nemed puşanı uzlet deşti vahşetde Ederler ser külâhı kühneyi tacı seri fağfur Dili bimarı, vadin olsa da kemmun eder ihya Tesellii etibbadır devayı hastai rencur Dili âşıkda aşkı lâli yar izhar eder kendin Kalur mu sagarı elmas içinde rengi mey mestur Azimet eyleyüb halvet sarayı vuslete kıldım Refia ol peri ruvi bevefki gâmı dil meshur

Menbai hubsü belâdet şişman İzzet Molla kim Tineti murdarıdır şayanı nefrinü şütum Na mübarekdir o rütbe heykeli napaki kim Kande düşse sayesi viran olur manendi bum Halkü-icade gelüb bu nüh kıbabı çerhi dun Bazı encüm olalı nahsü şeametle melûm Zatı menhusundan enhas talii mürdarü şum Doğmamış ba ittifakı zümrei ehli nücum Mevkii Batuma kadi nasbolunmus hayfü hayf Öyle bir nahsi mücessem şahsı mezmumürrüsum Makdemi meşumı suyi düşmene masruf olub Etsün isarı hezimet, etdiği demde kudum Sekli bed, etvarı bed, güftarü her mişvarı bed Nahsi meşumi ebed âya nedir ol şahsı sum Külli aybından ziyade hecvü hezle baslamış Eyleyüb çirkâbei tab'ı rehi nazme hücum Rihi basurı tepüb hayli hevayi söylemiş Ol hava ile sisirsün de biraz calsun tulum Meclisi orduda bu zevzeklik ile urdurur Korkarım kâhi . . . . . parmak, kehi kavuğa dum Arzı tarih et havayı nadii idbarına Hâkimi Batutm oldu molla kadıi sedum

1270

REFIK

Mustafa Refik [Bey], tarihi edebiyatta mâruf ve zemanımıza yakın olduğu halde tercemei hali yazılamamıştır. Süreyya [Bey], Refik'e yetişenlerden ve belki görüşenlerden olmasına rağmen "Sicilli Osmanî" de "Mezahib Odası Hulefasından bir genc idi. İbtida "Mirat" namında bir risalei mevkute neşreylemişdir. Şair ve münşi olarak 1282 de koleradan fevtolmuşdu" demekle iktifa etmişdir.

Çaylak Tevfik [Efendi] de Refik'i tanımış, hattâ onun "Letaifi İnşa" nâmile tertib ve neşreylediği eseri tezyil etmiş iken hakkında malûmat vermemişdir. Tevfik'in "Kafilei Şuara" unvanlı tezkiresi "D" harfine kadar neşredilmiş olduğundan Refik'e sıra gelmemişdir. "R" harfini de yazmış olsaydı belki ona dair malûmat verirdi.

Vaktile neşrolunan "Revnak" adlı mevkut mecmuaya Refik'in bir tezkiresi dercolunarak "Asrımız üdebasından olub geçen 1282 senesi terki hayat eden Refik Bey merhumun tezkiresinin suretidir", altına da "Merhumı müşarünileybin tercemei hali ileride yazılacaktır" denildiği halde yazılmamışdır.

Hersekli Ârif Hikmet, gördüğü görüşdüğü genc, yaşlı her şairden bize bahsetdiği halde Refik'in namını yâdetmemişdir. Gerek ondan, gerek Münif [Paşa], Memduh [Paşa], Recaî Zâde Ekrem [Bey], "Ceridei Havadis'in en eski muharrirlerinden Ahmed Zarifî [Bey], Süreyya [Bey] gibi Refik'i tanımaları muhakkak olan zatlardan, bahusus — her ferdi, her şeyi bilen — sadrı esbak Said ve babam Mehmed Emin [Paşa] lardan sormadığıma teessüf etmekdeyim.

Ebuzziya, birkaç yerde Refik hakkında birkaç söz söylemişdir. "Ricali Mensiye" unvanlı makalesinde şuara ve üdebadan bazılarını mücmelen yazmış, fakat Refik'den bahsetmemişdir. Yalnız "Salnamei Hadika" da "Müşarünileyhin öğersüz olan tercemei halini yazmağa takati müfekkirem, mütehammil değildir" demişdir.

"Âsarı Müfide Kütübhanesi" namı altında neşreylediğimiz eserler arasında Abdülhak Hâmid'in tabolunan mektublarında arkadaşlarımızdan Süleyman Nazif, benden de malûmat istiyerek Refik'e dair bir makale yazmış ise de tercemei hal denilebilecek bir şey değildir.

Refik [Bey] kimin oğludur, hangi tarihde doğmuşdur, bilmiyotuz. 1865 [1282 H.] de İstanbul sekenesini perişan eden büyük kolerada vefat etdiği esnada yirmi üç yaşında bulunduğu söylenmesine göre 1843 [1259 H.] de doğduğunu tahmin ediyoruz. İşte bu kadar..

Süleyman Nazif, makalesinde diyor ki :

"Refik [Bey] merhum, zemanının pek zeki ve münevver bir genci imiş. Şahsını idrak edenlerden bazısına yetişdik. Tanıdığı, tanımadığı her âdeme merhum kadar ilkayı hürmet etmis bir âdem - hususile bizim diyarda - enderi nevadirdir. § Vefatından dört sene evvel "Mirat" 11 tesis etmesine bakılırsa vatanında ilk musavver mecmuai mevkutevi nesreden ondokuz vasındaki Refik'dir. Bir müddet intisar etdikden sonra emsali gibi kapanmış olan "Mir'atı Âlem" isimli musavver risalei mevkutenin müessislerine Namık Kemal [Bey] in yazdığı bir mektubda "... Memleketimizde ilk musavver mecmua Refik merhumun tesis etdiği "Mir'at" idi ve Refik'in "Mirat" da başlıca refiki de ben idim" mealinde bir fıkra okuduğumu hatırlıyorum. "Mir'at" ile en büyük teceddüdü irae etmek istiyen Refik [Bey], "Letaifi Însa" siyle2 de eslâfin metrukâti edebiyesini cem'ü telfik etmeğe ikdam ediyordu. § Merhumun hayatını teferruat ve tafsilâtiyle3 bilmiyoruz. Tercemei halini yazmak, o edibi kem nasibi tanımış veya tanımış olanlara yetişerek ömn kasirinin suveri güzarişini öğrenebilmiş olanlara aid bir vazifci milliyedir. Akvamı mağlûbeye mezbelei ihtizar olan kirivei şarktan bizi mümkin olduğu kadar tecrid ve tahlis ile selâmetgâhi garbe müteveccih bulundurmak istemis olan erbabi inkılâbın seramedanından yüksek fikirli, yüksek emelli bir Osmanlı evlâdını eskâli maddiye ve maneviyesile tanımağa ve tanıtmağa mecburuz5".

Recaî Zâde Ekrem [Bey], Refik hakkındaki mersiyesine mukaddime olarak yazdığı makalede kışın bir tenezzüh tasvir ettikden sonra diyor ki:

"... Hâlü şanını bir dereceye kadar tavsife çabaladığım bülbülden o gün hasbelmevsim bir ses alamayışım "Letaifi İnşa" ve "Mir'at namındaki eserlerin sahibi
Refik [Bey] merhumun bilmem neden ise bendenize hazan reside bir andelibi garibin son teranei hazini kadar müessir gelen "Aceba bülbüle ne hal olmuş..." neşidesini ihtar etdi. Halbuki bahar olunca bülbülün yine feryadı işitileceğini, o merhumun ise bir daha görülmesi kabil olmadığını düşündüm. Biçarenin şeklü siması,
kendine mahsus olan etvar ve edâsı, fartı zekâsı, mekârimi ahlâkı, ulüvvi cenabı,
mekânet ve metaneti, çalışkanlığı ve bu evsaf ve meziyyatının vadettiği ehemmiyeti
isikbali ve en sonra — büyük kolerada kendinden bir iki gün evvel irtihal eden
biraderi Rızaye refiki rahı adem olmağa şitab eder gibi — unfüvanı şebabının en
parlak bir deminde bağteten giriftarı eceli kaza oluşu birer birer gözümün önünden, hatırımdan geçmeğe başladı. Etvarı âlemdeki vefasızlığı teemmül ile zavallı

^{1 &}quot;Mir'at" ilk nüshası remazan 1279 da tab' olunmuştur.

² Birinci cildi 5 remozan 1281 de "Tercemanı Ahval" gazetesi matbaasında basılmıştır.

⁸ Hattå mücmelen bilmiyoruz.

Bu söze karşı parmak hisabile şu mıstaı irad etmek münasibtir: "Şimdi buldun bal alacak çiçeği".

⁵ Allah, rahmet eylesin, Nazif merhum "Kirivei ifrat ve tefritten nefsini tecrid ve tahlis ile selämetgähi itidale müteveccih bulunduramiyantarin" ileri gelenlerinden idi.

Refik'e acıdım. İşte o günkü tenezzühün neticesi şu teessürat ve şu teessüratın neticesi dahi su manzume oldu1:

REFIK

— Yahud —

BİR GENC ŞAİRİ ECEL RESİDE

Temdidi sürude âşikane Varken hevesi hezarı ömrüm Yaktı beni atesi hazane Birdenbire ruzgârı ömrüm

Tiz itdi güzer baharı ömrüm

Tab'ımdı hep âbü tâbı gülşen Fikrimdi şafak gibi mülevven Dil mest idi farti nesesinden Pür nefhai sevku zevk idim ben

Pür zemzeme cuyibarı ömrüm

Her kûsede hurler hiraman Her suyi zümurridin hıyaban Bülbülleri lem'a, rizi elhan Bendim ana ismetimle ridvan

Firdevs idi bağzarı ömrüm

Yoktu şu cihanda başka gâmım Tahsil idi nuhbei meramim Fikrimde bulunca intizamım Serşarı safa olurdu camını Bikülfet idi güzarı ömrüm

Neş'emde görülmeden nısabım Devrildi peyalei şarabım Birdenbire battı âfitabım Yokken daha arzuyi habim

Leyl etti kaza neharı ömrüm

Bir hüşk nihâl miydim ahkar Bir şişe mi ya rakiku kemter Anlarca de bu değil müyesser Kim düymadı baş ucumda mader

Ses vermedi inkisarı ömrüm

Lâkin bu hazin değil mi ya Rab Kim tariki hâb olub beher seb Suğli edebi kılub da matleb Birkaç söze hem de namüretteb Merlun kala yadigârı ömrüm

Yoktur bilirim vefayı âlem Mensi dimedir geçen, müsellem İsterdi fakat gönül biraz dem Ansun beni ah anar mi bilmem

Yaranı vefaşiarı ömrüm

22 Şubat 1299

¹ Abdülhak Hâmid [Bey], Ekrem [Bey] e gönderdiği bir mektubda "Yâranı vefaşiqri ömründen bir edibi yegânenin, Refik hakkında böyle bir yadı hayrı bidiriğ eylemesi. O edibin muhyu edeb ve üdeba ve Refik namının da âlemi edebiyatta sezavan ihya bulunduğunu gösterir" ve Ekrem-[Bey] de yazdığı cevabda "Refik mersiyesini cidden beğendiğini bilsem pek memnen olurduru. Zira Zemzemede en ziyade sevdiğim o manzumeciktir" diyor.

Namık Kemal, Magose'den Recaî Zâdeye gönderdiği bir mektubda diyor ki:

"... İstanbul'dan posta ile Refik merhumun resmini göndermişler, sağlıkla gelmiyeydi. Ben, anın hayalini gönlüme dağı hasret, fikrime nurı mahabbetle nakşolunmuş zannederdim. Meğer gönülde, fikirde başka yolda yapılmış birer mezar hükmünde imiş. Fikrimi taharri etdim, gönlüme müracaat eyledim, meğer ben zihnimde, kalbimde "Refik" zannile korkunc, çirkin bir iskelet saklarınışım. Varol güneş! Meğer sen idamei hakikatde pertevi zekâyede galib imişsin. Refik'in bir resmini al da bak. Suretinden nasıl fetanet, nasıl hamiyyet, nasıl ulûvvi cenab, nasıl metanetle mümtezic rıkkat leme'an ediyor. Gûya ki kaşları, gözleri lâübaliyane tavrile,

Getir peyale ki ey sakii şarabı ecel Değer mi ömr, cihanın bu rütbe mihnetine

beytini inşad ediyor. Gûya ki dudakları hakîmane ve âşıkane bir tebessümle "Aceba bülbüle ne hal olmuş..." şarkısını okuyor. Ah.. Şimdi dünyada hiç unutamıyacağım bir vak'a hatırıma geldi. Hatırında mıdır? Büyük kolerada Refik ile yalıya gelmiştik. O, mazi gibi mestur ve mekin bir kıyafet de, sen ümidi istikbal gibi açık saçık bir halde idin. O, daima mezar gibi dehşetli bir sükûnet içinde idi, sen, daima hayat gibi emniyetsiz bir şetaret halinde idin. O, âdet gibi elbisei resmiye ve muamelâtı marufe altında idi, sen hürriyet gibi mizacına göre giyinmiş bir şekilde idin. O, yabanlık esvabile idi, sen gecelik entarisi ile idin. Çok mu sayıklıyorum? gönlümden neler geçtiğini bilsen mazur tutardın. O benim iskelet zannettiğim hayat, gönlümde âdeta vücud bulmağa ve belki âdeta bir Refik olmağa başladı. O sırada seni düşündüm. "Yadıgârı Şebab" ın hatırıma geldi. Benim kalbim de zaif imiş, bir hayli ağladım. Refik'in rahat döşeği dedikleri bisteri mematda çekdiği ıstırab hâlâ gözümün önünden gitmiyor. Halini düşündükce küsufı ebedîye tutulmuş bir kamer sanıyorum. Biraz daha ağlıyacağım...".

Ebüzziya, "Salnamei Hadika" de :

"Meselâ memleketimizde eli kalem tutar ve bununla beraber hükûmet sayesinde geçinmekden istiğna gösterir bir kaç çocuk peyda olduğunu işitdik. Arası bir yıl geçmeden bu fikri terakkiye rayetkeşi müsabekat olanlardan "Refik'in daha yüzünü görmeden hakikatde fikri terakkinin nasiyei ikbâlinde nurı irfan ile büyük kolerada tabutunu gördük."

Diyor ve "Yeni Osmanlılar" tarihinde de Refik'in vefatından iki buçuk ay evvel Yeni Osmanlılar cemiyetine âzanın altıncısı² olarak iltihak eylediğini ve "O cevanmerdi bîmüdanının yanı Refik [Bey] in o tarihde yüzünü görmemiş ve ili buçuk ay sonra na'şını nakleden tabutu görmüş" olduğunu söylüyor.

¹ Kâşki o resim "Sağlıkla" bize geleydi de şu esere derc ideydik.

² Diğer beş zat: Mehmed, Ayetullah, Namık Kernal, Nuri ve Reşad [Bey] lerdir.

Yine o tarihde Ali [Paşa] dan bahsetdiği sırada:

"... Bahusus fikiri serbestaneye meyelânını işidüb gördüğü genclerin hasmı eleddi idi. Mezahib odası hülefasından Refik [Bey] — ki zemanının Sadullah [Bey] ve Kemal [Bey] gibi ezkiyasından madud ve "Tercemanı Ahval" gazetesinde muharrir idi — munhasıran neşretdiği "Mir'at" namındaki risalei mevkute hakkında Münif [Efendi] nin "Meanuai Fünun" a derceylediği bir fıkraya "Mir'at" da verdiği cevab, kendinin efkârı serbestî eshabından bulunduğuna delâlet edecek mertebede ahrarane yazılmış, yani terbiyei resmiye addolunan lisanı miskinaneden âri bulunmuş olması Âli [Paşa] nın canını sıkdığından "Mecmuai Fünun" a tarziye vermesini, vermediği halde risalesini kapanmış addetmesini Mezahib müdiri vesatatile kendüsüne emretmiş idi. Refik [Bey] ise meşrebi azadisini hiç bir sebeb ve suretle meskeneti âmiraneye tahvil edemiyen serazadegânı fıtratdan olduğundan 7 nci¹ nüshasında "Mir'at" ını kesrü ifnayı, zelilâne irtikâbı tarziyeye tercih ederek haysiyeti ahraranesini ilâ etmişdi. Âli [Paşa], hiç sevmediği vesaiti neşriyeden birinin bu vechile ortadan kalkınıs olmasına memnun olmak lâzım gelürken majvetinde bulunan âdi bir kalem kâtibinin, emrine imtisal etmemesinden mütehassıl gazabını bir türlü yenememiş ve o günlerde Mezahib odasınca mahlûl olan bir maaşın ketebeye taksimini natik usulen müdir tarafından tanzim ve takdim kılınan defterde Refik [Bey] merhuma zammedilen "75" kuruşu kalemile çizerek hizasına sürh ile "Emekdar olan odacı İbrahim ağaya verilmesi muvafıkı madiletdir" ibaresini yazmakla gûya ki gayzini teskin eylemişdir." diyor.

Ebüzziya, mecmuasında² "Vefeyat ilânları" hakkında yazdığı makalede "Tasviri Efkâr'da büyük kolerada vefat eden bir iki ricali memleketle Refik [Bey] merhum gibi nâdirei edeb ve marifet istisna edilecek olursa vefat edenlerden bir ferd hakkında bu yolda bir şey yazıldığı" görülmediğinden bahsetmekdedir ki o yazıyı Namık Kemal yazmışdır, bir kısnıı şudur:

"... Hele bazı erbabı vukufun beyanına göre bu defaki kolera yalnız şimdiye kadar İstanbul'da üç defa daha zuhûr etmiş olan emsâlinden değil, 27 tarihinden beru vuku bulan vebalardan bile daha şedid imiş. İlleti mezkûre tesirile zevatı marufeden ve meşahîri erbabı fünundan İhya [Bey] ve daha hayli memurini mülkiye ve kalemiye ve ümerayı askeriye ve etibba ve bir de ezkiyayı zemaneden ve Mezahib Odası mütehayyizanı hulefasından Refik [Bey] âfeti nâgehresi memata dûçar olmuşlardır. Mumaileyh mekâtibi rüşdiyeye bile gitmemiş olduğu halde hanesinde mekâtibi rüşdiye şakirdanından ziyade şey tahsil ederek on beş on altı yaşında iken ol vakit henüz açılmış olan Mektebi Mülkiye'ye dühul ile imtihanda birinci sınıfdan şehadetname almış ve meşhud olan hadasetine nazaran mevcud olan hadaseti ibtidayi şühretine sebeb olmuşdu. Muahharen memur olduğu Mezahib Odası'nda

Üç nüshasını gördüm.

² Numero 93.

haizi imtiyaz olduğu gibi bir müddetler "Tercemanı Ahval" muharrirliğinde bulunmuş ve o sırada birkaç nüsha basıldıkdan sonra bazı esbaba mebni çıkamamış olan "Mer'at" ı ihdas etmişdi. On beş yirmi parçadan ibaret olmak üzere müntehab eş'an ve "Letâifi İnşa" namile meşahîri udebanın muharreratından müretteb ve matbu bir eseri vardır. Biçare daha yirmi üç yaşında idi. Küçük biraderi Tıbbiye yedinci sınıf şakirdanından Rıza [Bey] dahi Sultan Mahmud koluna memur bulunduğu halde kendisinden on yedi gün mukaddem vefat etmişdir. O dahi kemâli iştidad ile mâruf idi. Koleranın zemanı buhranı esnasında fidai nefs idercesine izharı gayretle ibkai nam eylemişdir.

"Beka münkin değildir gerçi kim devranı fânide Fena emma belâyı mahz olur vakti cevanide".

Ekrem [Bey] in "Talimi Edebiyat" a dercetdiği — beş mısradan ibaret — "Aceba bülbüle ne hal olmuş..." manzumeciğinden başka Refik'in ortada bir eseri yokdur. Bu manzumeciğin elbette alt tarafı da vardır, fakat nerede bulmalı?

Kemal'in "Onbeş yirmi parçadan ibaret" dediği eş'arını da nasıl meydana çıkarmalı?

Merhumun eski gazetelerden birinde bir iki tarih manzumesini gördümdü. Bir oda dolusu eski gazete koleksiyonları, mütareke esnasında diğer kütüb ve eşya ile beraber Fransız ve İngiliz askerleri tarafından evimizin işgalinde satılmış, yahud memleketlerine götürülmüş olduğundan o manzumeleri de bulmak kabil değil iken bilâhare tedarük ettiğim "Ruznamei Ceridei Havadis" de tesadüf edilmekle aşağıya kaydetdim.

Mukaddema Bayezid'de Hakkâklerde kitab alub satan Ahmed [Efendi] de bir mecmua görmüşdüm, Şeyh Osman Şems [Efendi], Namik Kemal, Ârif Hik met, Faik, Halet [Bey] lerle Kâzım ve Memduh [Paşa] lar, Manastırlı Naili ve diğer birkaç zatın, biribirlerinin gazellerine söyledikleri nazireleri hâvi idi. Bunda "Refik Bey" namına da üç gazel mündericdi ki "Mir'at" sahibi Refik olduğu ve nazirelerin 1861 [1277 H.] de Ârif Hikmet'in Lâleli'deki evinde teşkil olunan Encümeni Şuarada tanzim edildiği şübhesizdir.

Fakat Hersekli merhum, encüemne dahil olan zevat arasında Refik'in bulunduğunu söylememişdi. Belki tahattür edememişdi.

Osman Şeins [Efendi] merhum "Nuri" mahlâsiyle söylediği gazellerden birinin maktaında:

> "Nuriya itse eğer tanzirine himmet Refik Bu gazel elfazı rengin ile mânidar olur"

Diger bir gazelde de :

"Peyrevi nazmı Refiki hoş edayiz kim bizim Hayreti irfanı âlemdir zebanı lâlimiz"

diyor.

Yukarıda söylediğim üç gazeli nakletdim. Hiçbiri "Aceba bülbüle ne hal olmuş..." derecesinde güzel değildir.

**

Acaba bülbüle ne hal olmuş

Sararub cismi zarı nâl olmuş

Müjdei vaslı yâr gelmedi mi

GAZEL

Cilvei mahzı havayı aşkdır her halimiz
Neşvei camı mahabbetdir bizim âmalimiz
Lûtfü kahrı şahedi dehrin bize yeksandır
İlticadır nargâhı aşka kasdi balimiz
Zahide zulmet ziya bahşayı rif'atdir bize
Zülfi dilberle sevadı âhı berk isalimiz
Devr olaydı muttarıd kadrı vefa bilmez idik
Varsa da sem'i vukuunda bile işkâlimiz
Feyzi nurı mihri nazmı Nailî' ile Refik
Şemse döndü zerrei tab'ı perişan kalimiz

Sad âferin o âşıka kolsun sezayi derd Canın dahi bu rahde kılsun fidayı derd Gamzenle zahm gelse açub dağ dağ cünun Ruhulemini elbet eder mübtelâyi derd Etmem ölür de sayei tiginde imtinan Bir can ki olmaya sebebi ibtilâyi derd Kasdi helâke tiğ bekef gelsen ey sanem Âlem değer mi gayri hayali safayı derd Sermesti cami vahdeti Hak olmada Refik Maksudı ehli aşku belâ muktezayi derd

Şevkı ruhsarın hayalidir güli sahrayı aşk Şivei caduyi gamzendir füsun peymayi aşk Aksi tab'ı arızınla duzehi cennet eder

Manasar'lı Naill'dir. Tercemei hali 1078 inci sahifededir.

Var hisab eyle nedir suzi dili şeydayi aşk Benşehidi, tiği gamzenle sen ihya eyledin Aferin ey nutkı can bahşın demi İsayi aşk Gel geç ey zahid bu dâvadan meyi kevser dahi Olamaz hem neşei yek cür'ai sahbayı aşk Ben Kelimi Turı mânayım Refika asrda Desti i'cazı kemaldir yedi beyzayi aşk

Şükr, ol Allah'a kim halka yeniden verdi cas Eyledi ruhı azizi âlemi şahı cihan Devletü dine gerekdi böyle bir faruk şan Verdi dünyaya cülûsi bir hayatı cavidan Neyyiri ikbali tali ola her ruzü şeban Sayei izzi ile mülki ola reşki cinan Âleme tebşir kılsun tam tarihim Refik Müjde kim Abdülâziz Han oldu sultanı zeman

Bu tarih ile Recaî [Efendi] nin tarihi arasında tevarüd olduğundan Refik [Bey] şu tarihi de söylemişdir:

Aleme arayiş efzadır bu tarihim Refik Oldu şeh Abdülâziz izzetle sultanı ciban

Yeni sene tarihi:

Dehre tebsir eyledim tarihi tamımla Refik Oldu elhak sali nev, ikbali halkın mebdei

1278

REFIK

Mustafa Refik [Bey], voyvodalardan Yergöklü Hacı Murad [Ağa] nın oğludur. 1829 [1245 H.] de İstanbul'da doğdu.

Hususî suretde tahsili ilim etdi. Kayın babası Bosnalı Vezir Agâh [Paşa] nın Hicaz ve İşkodra valilikleri hengâmında möhürdarlığında ve ordu muhasebeciliklerinde bulundu. Paşanın vefatında İstanbul'a geldi.

Altıncı Belediye Dairesi muhasebeciliğine, muahharen Mısır Hidiviyeti Kapu Kethüdalığı Baş Kitabetine tâyin olundu. İsmail [Paşa] nın Hidivliği esnasında iki defa memuren Mısır'a gitdi, teveccühüne mazhar oldu.

1900 [22 Şevval 1317] de vefat etdi. Karagümrük'de Ahu Efendi dergâhı haziresine 'defnedildi.

Tasavvufa ve ulûmı garibeye vâkıf, halk ile ihtilâtdan çekinir, inzivayı sever idi. Tasavvufa müteallik manzum ve mensur, tabolunmamış bazı âsarı bulunduğu mervidir. Kütübhanemdeki mecmualardan birinde eş'arından bir münacat, bir kaside, bir muhammes, bir manzum mektub, yirini altı gazel, bir şarkı, birkaç tarih mündezicdir. Aşağıdaki gazeller oradan naklolundu.

GAZEL

Arızın şevkiyle ettim vakti gül, gülden ferağ Ey güli ruhsar, sinem açtı gül gül taze dağ Resmdir gülzarı dehr içre figanı bülbülün 1 goncei amale yapmak lâne zağ Hum gibi bir ehli bâtından boşanmış duhteriz Sakiya tecdidi akdi mihre boş basma ayağ Bivefadır vadi lûtfi yare etmem itimad Kim ki bu sevdaya düştü oldu muhtelüddimağ Hızrı tevfikin refiki rahı tahkik et bana Kalmayım ya Rab garib deşti talebde gümserağ

Serde sevda, dilde gam, didemde nem biihtiyar Korkarım razı nihanım etmiyeydi aşikâr Ruzü şeb bir Yusüfi Mısrı melâhat aşkına Dinmeyüb durmaz kesilmez Nili eşki bikarar Kanii didarı yâr olmak nasıl kabil olur Gelmeyince ayni uşşaka dü âlem zerre var Gayretim koymaz hayalin belki gelsün aynıma Merdümi çeşmim benimçün bir rakibi fitnekâr Seyri yâre her biri bir didei nezzaredir Sinede göz göz açılmış niçe yüz bin yare var Eyledi gûya Refiki bidilü dembesteyi Feyzi can bahşi cenabı Nevresi âli tebar¹

Gurbetin gelmez ümidi ferahı yade bile Bir teselli bulamam âlemi hulyada bile Kürbeti gurbet ile tâ o kadar meyusum Edemez def, gamı hatırımı bade bile Şebi firkat gözümi hasreti hâb eyledi âh Razıyım şimdi seni görmeğe rüyade bile Merhemi zahm firakı dilü canım yokdur Değil âlemde, demi feyzi Mesihada bile Meh ruhun yadı ile suzü güdazım geceler Olamaz sevdiceğim şem'i şeb ârada bile Taliim, nakli diyarı adem etsem de Refik Naili izzi huzur eylemez orada bile

¹ Bu gazelin başına 1 muharrem 1286 da Mısır'da tanzim ettiğini işaret eylemiştir. Nevses [Paşa] o sırada memuren Mısıra gönderilmişti. Tescemei hali 1185 inci sahifededir.

REFIK

Mehmed Refik [Efendi], müderrisinden Tarsus Rüşdî Mektebi muallimi Nakib Zâde Mehmed İshak [Efendi] nin oğludur. 1880 [1297 H.] de Tarsus'da doğdu.

Dört yaşında babasını ve on yaşında anasını kaybetdi. Amcesi Nakibüleşraf Hafız Ahmed [Efendi] nin himayesinde yetişdi. Rüşdî mektebini bitirdikden ve iki sene Tarsus medreselerinde okudukdan sonra 1890 [1317 H.] de Kayseri'ye gitdi. Medrese derslerini ikmal ederek icazetname aldı.

Muahharen Mısır'a gitdi. Camii ezherde tahsil ile meşgul oldu. 1907 [1327 H.] de Tarsus'a döndü. Medresede talebeye ders verdi. Medreseler ilga olundukdan

sonra çorab tezgâhları işletmeğe başladı.

"Ezhar yahut Mecmuai Eş'ar" namındaki eseri 1327 de Mısır'da Osmanlı matbaasında basılmışdır, 46 küçük sahifeden ibaretdir. Henüz basılmamış manzumeleri de vardır.

GAZĘL

Sayd eyledim bugün ben sahrada bir gazali
Bir al ile düşürdüm dame o gül cemâli
Âhu değil ferişte vermiş safa behişte
Benzet gazali deşte çeşmanı bir de hali
Gittikce oldu meczub gitdikce oldu meclûb
Murgi dili garibi sayd etdi dâmı hali
Çeşmi anın füsunger mest olsa da hünerver
Âlem ana müsahhar derler ki yok mecali
Zülfi anın perişan takat getirmez insan
Aslı melek perişan cami iki hisali
Müjgânı fitne perver can almada hünerver
Dünya perestiş eyler görse o nevnihali
Vechinde hattı mâna ismi şerifi Mevlâ
Bak ey Refiki şeyda fikr eyle Zülcelâli

REMZÍ

Remzi Baba, Tebrizlidir. Tebriz'de biraz okudukdan sonra yirmi yaşında İstanbul'a geldi. Bir işle meşgul olmıyarak yaranın yardımiyle taayyüş ederdi. Bir müddet Arnavutluk hanedanından Cafer [Paşa] nın — Aksaray'da Şekerci sokağı civarında bir tütüncü dükkânının üstünde — isticar etdiği odada oturdu. Orada bazı şairler toplanır, müşaare edilirdi.

Bir aralık bir han odasına yerleşerek iki sene kira bedelini veremedi. Esbak şeyhülislâm merhum Haydarî Zâde Îbrahim [Efendi] nin¹ nakletdiğine göre o handa oturanlardan Abdurrahman [Efendi] namında mazul bir kadının çerkes kölesine ilânı mahabbet, köle de efendisine şikâyet etmekle kadı, gadabnak olur. Babanın handan def'ini hancıya ihtar eder. Hancı "Nasıl defedeyim? Ne yapsam gitmez. Şayed giderse iki senelik kira bedeli de beraber gider" der. Kadı, kira bedelini verir. Hancı da —baba orada yokken— pılı pırtısını sokağa atar. Baba, bu suretle handan tarid ve dildarından baid oluşuna pek ziyade teessür ederek kadıyı hecveder. Aşağıya dercedilen bu hecviye, babanın en hoş eserlerindendir.

1889 [Cümadelâhire 1306] da yaşı sekseni mütecaviz olduğu halde — Nuri Şeyda'nın¹ rivayetine nazaran — Mektebi Tıbbiye hastahanesinde, ehibbasından mülkiye tekaüd sandığı mazulin kalemi müdürü Safi [Bey] in nakline göre Yenibahçe'de Guraba hastahanesinde vefat ederek Edirnekapısı kabristanına ve şair Burhaneddini Belhi [Efendi] nin¹ ifadesine nazaran Üsküdar'da Seyyid Ahmed deresinde İranî'lere mahsus mezarlığa defnedildi.

2 Muharrem 1314 tarihli "Resimli Gazete" de "İşret seyyiesi bu biçareyi de sefaletin derekei nihayesine indirerek tezellüle mecbur etmiş ve yine bu seyyie neticesile Mektebi Tıbbiye hastahanesinde vefat etmişdir" deniliyor.

Esbak Sisam Tahrirat Müdüri Kemâlüddin Bey1 söyledi:

"Remzi Baba'dan Farisî okurdum, Baba, eve gelüb de biraz sonra yanına gidince ekseren sarhoşlukdan sızmış bulurdum. Karakulak Hanında hasta olarak yatdığını haber alınca gitdim. Birdenbire beni tanıyamadı. "Sen kimsin" diye sordu. İsmimi söyleyince müteessir olarak dua ve sena etdi. Üstünü başını kehle istilâ etdiğini, tedavi edilemediğini söyliyerek bir hastahaneye götürülmesini reca etdi. Gülhane hastahanesine yolladım. Orada vefat etmiş.

Kıyafeti perişan, sarığı karma karışık idi. Yırtık pırtık cübbesinin üstüne kuşak bağlardı".

Tercemei halleri 502, 1285, 182, 855, 632 inci sahifelerdedir.

Mezar taşına yazılmak üzere Şair Deli Hikmet merhumun — tercemei halinde¹ söylendiği vechile — tanzim etdiği kıt'a :

> "Bir düşün ey zairi gafil şu kabrin halini Bir de altında yatan piri belâ perverdeyi İhtiyarlık, hastalık, gurbetle yokluk birleşüb² Boğdular biçare Remzii felâket dideyi".

Eş'arının bir kısmı "Mecmuai Eş'ar" nâmile 16 sahifeden ibaret olarak 1306 da basılmıştır. Üstünde :

"Benim mezarıma bakman hakaret ile ki ben Eğerçi mücrimim emma muhibbi Mevlâyım"

beyiti ve "Müellifi: Şeyh Remzi. Nâşiri: Mehmed Ali" yazılıdır.

"Âyinei İbret" ismindeki 91 beyitli Türkce manzumesi 1289 da tabedilmişdit. Dehirden şikâyeti hâvidit.

« حديقة المثاق » adlı manzum bir eserinin matbu olduğu işidilmiş ise de ben görmedim.

Manzumelerinin çoğunda İran şivesi görülmekte ise de Darüssade Ağası Hatiz Behram [Ağa] nın medhine dair tanzim eylediği:

"Behramı felek görse bu Behramı zemini Dergâhının ister ola derbanı kemini"

matlalı kasidesi, Nef'î gibi şairlerin tavrına benziyor.

Manzumeleri, hal ve mevkii itibarile takdire şayandır. Şeyhuhat, illet, kıllet, zillet, gurbet, işret gibi her biri, şuuri teşvişe kâfi birer âmil olan en'vai belâ, yakasına sarıldığı halde — fikrine hâkim olarak — muntazam manzumeler söyleyebilmesi, Remzi Baba'nın adî bir âdem olmadığına şehadet eder.

Kemal Zâde Ali Ekrem [Bey3] vaktile bana demişti ki:

"Remzi Baba'yı bugün bulsam bir vefat tarihinde yazdığı şu beyt için ayağını öperim:

"Görünce kabızı ervahı, yarü yaverine Gören bilir ki ne hasretle eylemişdi nigâh".

Bu beyt, Baba'nın matbu eş'ar mecmuasında yokdur. Oradaki beyt şu şekildedir:

"Görünce kabızı ervahı ol garibi diyar Soluna sağına hasretle bir nigâh etdi".

^{1 632} inci sahifededir.

² Haftalık Malûmat gazetesinde [No. 190] "İhtiyarlık, hastalık, gurbet, zaruret birleşüb" suzetinde yazılmıştır.

Tercemei hali 285 inci sahifededir.

Nuri Şeyda, "Şeyh Remzi merhum" unvanile haftalık "Malûmat" gazetesine yazdığı makalede, Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nda Çaycı Hacı Reşid'in dükkânının arkasında bir yaz sabahı üç dört arkadaşla otururken yanlarına Remzi Baba gelüb "Bezle güluk ve meclis âralık ile mevsuf olan" Nurii Mahfi [Bey] in "İrticalen şiir söylemek bizde muhal derecesinde düşvar olduğunu söyliyorlar. İşte size bir âdem, fakat metîn tahsilden ziyade büyük bir tecribe görmüş bir şair ki her mevzua göre güzel kıt'alar, kasideler inşa eder" dediğinden bahsetdikden sonra şu sözleri söylüyor:

"... Biz, bittabi bu sözün hükmüni vicdanen tasdik etmedik. Söz edebiyata intikal etdi. § Şu ufak heyetin cereyanı muhasebesi eş'ara, bilhassa merhum Naciye de munsab oldu. Remzi, merhumı o zemana kadar tanımıyor idi. Bilmem nasal bir hishin müteessiri oldum ki vehleten Nacinin şu

Dide, en hayret feza bir suretin hayranıdır. Sine en şiddetli bir sevdanın ateşdanıdır gazelini okuyuverdim. Bu gazelin her beyti, ihtiyarın yüzünde işmizazlar, müessir humretler vücude getiriyor idi. Bu teessütden cesaretyab olarak

Sinen zemini aşk, serim asiimandır Ahım anın sehabi savaik efşanıdır

gazelini okumağa başlayınca artık biçare âdem sabredemiyerek tanımadığı halde bu şairi metinin tazimz tebcil ile irticalen bir kıt'a söyleyiverdi ve bizi tereddüdi vicdanimizden halâs etdi. Kıt'a şu idi:

Ey mülûki sühanin gevheri tacı Naci
Gaybdan kutbı zemanı soruverdim nagâh

Kûşime hatifi gaybî dedi Naci Naci.

Kendinin rivayetine, hem de buna inzimam eden ahlâkına nazaran - sermesti hava olan -bu şair, gencliğinde de bir meyperesti hulya endiş, hele ekseri evanını seyahatle geçirmekle Kâşgaz cihetinde bulunduğu zemanlar mastabei esrarıyunda esiri neş'ci haşiş imiş. "İsfahan" şehrine, "Halh", "Saman" kasabalarına düşdüğü vakit büsbütün tehidest kaldığından ora eazımından birine bir kaside takdimile naili eltafı firavan olmuş. § En son seyahatinde İstanbulda bulunduğu zeman kendisini büsbütün ayşü işrete urmuş. Karakulak hanında isticar etmiş olduğu oda kerrat ile bazı eshabı hayır tarafından dösetilerek mutazaman icare dahi verilmis ise de biçare işretden bir türlü başını alamıyarak asarı hususiyetini elde etmek istiyen birtakım evbaş ve erazilin hile ve hud'alarına kapılmış, eşan mevcudesi, ömri güzeştesi gibi mağsubı desti nisyan olmuştur. Seksen yaşını mütecaviz olduğu halde Mektebi Tıbbiye hastahanesinde edilen hüsni tedavi, illeti müzminesine inzimam eden dai şeyhubate kârger olamadığından orada irtihali darı naim eylemiştir. Remzi merhum, musanna tarihleri müessir mersiyeleri, beliğ gazelleri ile kadım mektebi edebin bir muktedir şairi sayılır. Hattâ bazı eserlerinin memleketi sivesine mahsus "imale" cikler bile bulunur. Fakat asla "zehaf" yoktur. İrtihalinden sonra bir sahibi hayır, muntazam bir divanını neşreylemek istemiş ise de biçarenin eş'arı, ötekinin berikinin elinde kalmış olduğundan beş altı parçadan başka bir şey bulamamış, teşekkür olunur ki bunlar olsun mahivden kurtararak derc ve neşreylemişdir."

Nuri Şeyda, Remzi Baba'nın eş'arından mazbutu olan birkaç parçayı ve risale şeklinde basılan manzumelerini "Malûmat" gazetesiyle neşreylemişdir. Orada diyor ki:

"Balâya yazmış olduğum eserler, Şeyh Remzinin âsan müntahabeşinden değildir. Zira o biçarenin hiçbir eseri sahibleri, daha doğrusu gasıllan elinden nez'olunmak ihtimali yoktur ki hepsini bir araya toplayıb da içinden adileti atılsın da iyileri intihab olunabilsin. § Merhumi yakından tanıyanlarda biraz eseri insaf var ise biçarenin ruhuni şadetmek için divanını telfik ve tabettirinelerini benim gibi her hayurhah temenni eyler zannederim. Haberi dilsûzı irtihali vâsıl olduğu gün bu muharriri âriz de şu mucem tarihi fevtini yazmış idi:

Ahmed Râsim² bir mækalede3 diyor ki :

"... Saraç hanı sahibi Hacı Bey, şair Remzi Babanın vekili umun idi. Oda tutar, sildirir, süpürtür, şiltesini attırır, dükkânında yedirir, içirir, sızarsa başının altına yastık koydurur. Çıraklara gürültü etmemelerini tenbih eder, para verir, hasta olursa baktırır idi. Ben gördüğüm zeman Remzi Baba hayli müsin, hatti iyiden iyi çökmüş idi. Sarac hanında iç büyük salesinin sol tarafında bağçeye nazır köşesinde sağdaki tezgâhın karşısında otururdu. Acem kıyafetinin bazı fersude bakayası ile başı, sırtı puşide, gözler sönük, kalın ve kırçıl uzun kaşlarile örtülmüş, yüz siyaha mail bir surette muhtekin, dudaklar bellisiz, ses kısık, pürüzlü, omuzlar çökük, öne meyyal, ağır ağır yürüdü. Bir gün bir alay Kürd hovardası, yanındaki masada oturmuşlar, avazları çıkdığı kadar bağırıyorlardı. Celâl'ı merhumla yanına gitdik. "Bu ne hal" dedik. Gözlerini zorla açdı2.

Boğazını yırtarcasına seslenerek

Men direm nükheti zülfün götüre badı saba O gider başıma min türlü belâlar getirir

demiş idi, Baba, Mutavassıtının daha ziyade Azerbaycanî şivesine tutkun olanlardan olmakla beraber ekser neşaidi hezliyat ve müstehcenata mukarın idi. § Kendisine kitabei senki mezar olmak üzere intihab etdiği "Eğerçi mücrimim emma muhibbi mevlâyım" mısraında ise büyük bir safıyet görünüyor. "Şerabiye" unvanlı bir kasidesi daha vardır ki mutavassıtınden ekserinin hoşuna giderdi. Saraçhanı mevhanesinin birkaç yerinde mey ve mahbub, pirimugan hakkında söylemiş olduğu birkaç beyt, Hacı Beyin kadirşinasliğile cerçevebend olarak muallak bulunurdu".

Bürhanüddini Belhi [Efendi], gönderdiği verakada diyor ki:

".... 1290 tarihlerinde bir gece Türkistanlı Abdülgaffar Hamii Buhari [Meraşda tekkesinde medfundur. Divanı vardır] ve Remzi Babayı İranî ve Ali Ruhi [Bey] in dahil oldukları bir meclisi üdeba teşkil eylemiştik. Her şair birer beyt zöyliyecek ve böylece bir gazel yapılmış olacakdı. Söylenilen beyitleri Ali Ruhi tahrir etmekde idi. O müşaarede meydanı Remzi Baba alarak bedihegûluğunu isbat eyledi. Mumaileyhin nazmetmiş olduğu gazelden hatırında kalanı şudur:

Arifi Ravzai ndvana illeti meyi sâf Zahidi cenneti âlâdan irak etdi gurur.

Remzi Baba, fakirülhal, hane berduş ayyaş, kalender meşreb, nadiregû bir şair idi".

- 1 Refik merhumun tercemei halinde söylediğim gibi Nurii şeydayə karşı də "şinadi buldun bal alacak çiçeği" demeli.
  - ² Tercemei hali 1358 inci sahifededir.
  - 3 Yenigün İstibdadı edebi de [13 Kânunişani 1336]
  - * Tercemei hali 212 inci sahifededir.

1314 de Tahran'da basılan "Danişmendanı Azerbaycan" namındaki eserde deniliyor ki:

« رمزی ماما – ازسخنوران خوش بیان قرن سبزدهم تبریز بوده و دراستا بول توقف داشته است. روزی درموقم عبود سلطان مجبد خان عثمان این رباعی را بالبداهه انشا کرده است.

Ey paslişehim bir dur dervişi ferahnâk et Bir hafta senin harcın, on yıl bene [bana] kâfidir. Miratı zamırinden jengi kederi pâk et On yıl beni rahat kıl bir hafta sen imsâk ee

سلطان مشاالیه، پس از استماع کلمات وی صله وجائزه مطلوب نانا راه حواله داده کندشته است. رسری، بالدلی و آمی و راجی و شکوهی معاصر بوده ودر سنه ۱۳۰۲ شبکوهی با او ۱۷۵۰ت کرده ودر دیوانش مذکور دانشته است»

> * **

Baba, bir aşcı dükkânında ciğer yemiş, parasını verememiş. Aşcı hiddetlenüb acı sözlerle ciğerini sızlatmış. O sırada tanıdıklarından birinin geldiğini görünce şu kıt'ayı söylemiş:

Tuzladı aşcı, dilile yüreğim yaresini Ciğerim paresi gel ver ciğerin paresini Ben demem aşcıya bir şey, dilerim Mevlâdan Bat barzarında mezad eyliye ızgaresini.

GAZEL

Zamiri gülde gülâbı ruhun nihan olalı Yoruldu bülbüli hoş nağme terceman olalı Ne serevdir kadin ey simten ki beslememiş Bu itidalde Tuba cinan cinan olalı Ne bâde hahis eder dil ne serbeti gül kand Lebin müferrihi yakutı kutı can olalı Kaşın hamı gibi mihrabı Kıblei dilü can Ne vakt gördü Cedi, kutbı asüman olalı Hadengi gamzene amac olundu levhi zamir Yüzün gamile nigâre kadim keman olalı Kenarım oldu sirişkimle kâni lâ'li akik Nazargehimden o genci nihan, nihan olalı Peyale der ki harabatiyanı bade perest Harabi cami mey olmuş meyi mugan olalı Nevayı çenkü neyi etmezem mecali şema' Süruri bezmi gamü nale vü figan olalı

Diyarı yâri feramuş eyledim Remzi Enisi hatırım ol yârı mihriban olalı

Muallim Naci'nin "Beliği şehir eşşeyh Remzi Baba Efendi Hazretlerinin mecmuamıza ihda buyurdukları manzumei hakîmanedir" unvanile "Mecmuai Muallim" in kabına derc etdiği manzume¹:

> Bir zeman düşmüş idim damına bintülinebin Can nisar eyler idim namına bintülinebin Tahtı Cemsid ile âyinei İskenderi ben Almaz idim ıvazı camına bintülinebin Puhte savmaz idim ol rindi harabativi kim Nakdi can vermez idi hamma bintiilinebin Öyle aldanmış idim rengine kim almaz idim Gülşeni külhanı hamamına bintülinebin Ol kadar mail idim meclisi mestanına kim Can verirdim kadeh asâmına bintülinebin Kehrüba etse lebi lâ'limi enduhi humar Sürmezsem sağari gülfamına bintülinebin Gönlüm ayinesini tutmaz idi jengi zalâm Uymasaydım eğer ibramına binuilinebin Ömrümün gülşenini eyledi taracı hazan Bakınız kevfinin encamına bintülinebin Gitdi zevku tarabım kalmadı gönlümde neşat Değmedi neşesi âlâmına bintülinebin Hayf ol âkile kim ömrı giranmayesini Sarf ede işreti eyyamına bintülinebin İydi nagâmlık istersen eğer dehrde sen Cehd kıl ta iresin gâmına bintülinebin Sa'd fercam isen et didei ibretle nazar Nekbeti camına fercamına bitülinebin Gencine renc demiş hadii reh, nuşuna niş Ey dü sad lâ'n ola endamına bintülinebin Düşmeni aklü edeb rahzeni zinhü zekâ Bakınız sirkate ikdamına bintülinebin Ey olan mihrine meftun seni tayib edemem Bari sal vusleti aksamına bintülinebin Muzifi aklü muzirri bedenü hasiri mal

¹ Üç beyitinin teyyolunduğu işaret edilmiştir.

Bakınız nef'ine, asamına bintülinebin Hazır ol bezme veli içme koy ahbab içün Sonra bak cengine, düşnamına bintülinebin İster isen seni nefs etmiye iğva zinhar Kanına Remzi gibi ahkâmına bintülinebin

**

Bir kasidesinde:

نصل کل بکذشت ساقی دادهی سدادهی کفت جام می تخور س ماه می کل شی بر ترین ازجام جمشید وجم وکاوس وکی زهره سازد مشتری کردون ر قص آید جدی ساقیا ساقی مده، مطرب برن طنبور و تی ** کیب ام خالی شداززر ، کاسه ام خالی زمی از طبیب عشق پرسیدم علاج درد دل سرخوشم کین تاجوی می دمانی رکم نشه و شوقم بینید از کال ابساط فصل کل سیر کاستانست و دورجام جم

Handan çıkarıldığı zeman söylediği hecviye:

Ey nefyeden meni şu muhakkar makamdan Bilmem sana çi sud bu sevdayı hamdan Handan meni salarsan eğer taşra incimem Şeytan çıkardı ceddimi Darüsselânıdan Sen kâselisi bezm gehi amrü zeydsin Ben geçmişem muaşereti hâsu âmdan Çok zahidi müraiyi gördüm senin gibi Kandil sirkat eyledi Beytülharamdan Hem namın urdu Haydere mihrab içinde tiğ Havfetmeden Huda vü Resülü imamdan Açdan bayıldı bir gece iftar vermedin Şernn etmedin fazileti mahı sıyamdan Çerkes gulâm merkeze ettsin şikâyeti İsmetli hace kande . . . . . gulâmdan²

Bir akşam köprüden geçerken şu kıt'ayı söylemişdir:

Ahşam olanda görpüde tufanı Nuh olar Papurdan çihanda bu derya çiçehleri Gûya ki Hızır âbı hayat ile beslemiş İsa çemengehinde bu tersa çiçehleri

[&]quot;Ben çok mürai zahidi gördüm senin gibi" suretinde de işidilmişdir.

² Daha başka beyitler olacağı anlaşılıyorsa da bu kadar bulunabildi

REMZI

Hasan Remzi [Efendi], Vodina Müfti Zâdelerinden ve Fatih müderrislerinden Hüseyin [Efendi] nin oğludur. [1288 H.] de Vodina'da doğdu.

Memleketinde biraz tahsil gördükden sonra yirmi yaşında İstanbul'a geldi. Mecmualara manzumeler yazdı. Abidin [Paşa] merhumun Cezairi Bahrisefid vilâyeti

valiliği esnasında maiyetinde kullanıldı.

Balikesir Muallim Mektebi Edebiyat muallimi iken Bay Gazali'nin', Balikesir'de çıkan "Gencler Yolu" mecmuasında verdiği malûmata göre: Yunan muharebesinden sonra Adalara meinnu silâh sokulmakta olduğuna dair Mabeyne çektiği telgrafa ehemmiyet verilmediğinden bizzat arzetmek üzere saraya gitdi. Başkâtib Tahsin [Paşa] ya verdiği lâyihaya da kulak verilmediğini anlayınca "alçak, hain" diyerek saldırdığından Zabtiye Nezaretine ve tahkikat icrasından sonra İzmir'e gönderildi. Gazetelere yazı yazdı.

Bir aralık Kıbrıs'a savuştu. Orada çıkan "Zeman" gazetesile neşriyatta bulundu. Daha sonra Londra'ya gitdi.

Meşrutiyetin ilânından evvel İstanbul'a döndü. Yine Gazali'nin yazdığına göre: "Galata meyhanelerinde gece gündüz içmek suretile intihara karar verdi."

Meşrutiyetin ilânından sonra fırkalara girdi, çıkdı. Gazetelerle makaleler neşretdi. Konya'ya nefyedildi. Valinin müsaadesile Konya gazete ve mecmualarına edebî yazılar yazdı. Kalemini ve dilini tutmadığından Karaman'a sürüldü. Umumî harbin sonlarında orada vefat etdi.

"Sanihatım", "Genclik Hâtıratı", "Sevdayı Medfun" adlı basılmış ve "İlhamı Vicdan²", "Sefalet", "Hâtırai Sevda", "Londra Hâtıratı" isimli basılınamış eserler ve "Tercemanı Hakikat", "Hazinei Fünun", "Maarif", "Musavver Terakki", "Tarik", "Şark", "Eşref" ve İzmir, Selânik, Kıbrıs, Bursa'da münteşir "Hizmet",

¹ Tercemei hali 460 mo sahifededir.

² Şiir meanuasıdır.

"Asır", "Zeman", "Nilüfer" gazete ve risalelerinde manzum ve mensur yazıları vardır.

Yukarıdaki resim, 1893 de yapılmışdır.

GAZEL

Şerh eder feryadı kalbim infiali ruhumı

Gönlüme vermez tesellâ nağmen ey mutrib

Biaman bir dilberin düştüm belâyı aşkına

Camı pür zehr oldu peymanen de ey sakii şuh

Cuşi ahzanı dili nagâmı duysa şairan Ben hamuş olsam da Remzi hüzni hicri yâr Söylesem ağlar cihan mutlak melâlı ruhumı

Gaib ettim ah kim ruhulkemâli ruhumi

Bideva gördüm şu derdi bimecali

Anlamazsın giryei suziş meali ruhumı

Huni eşkimle yazardı hasbihali ruhumı Şerh eder feryadı kalbim infiali ruhumı

SA'DÂBAD

Înfilâkı seher, ne hoş bir dem Her taraf zisükûn, semâ mahmur Mai bir tül mi, ebri nisan mı Neydi bilmem o, came habı sefid

Ne kadar canrüba şu ebri behar Ninni söylerdi bahri pürhelecan Bad avarei seher yer yer Böyle bir dem, huceste bir dem idi

Dest berdesti itilâ olduk Ederek bir sabahı vusleti yâd Semigûn bidlerle cuyi lâtif Şöyle etrafe nazre endazım

O, ne sevda feza terane idi Hep rida puși sebz idi tepeler Bağu meşcer, şükûfeler pürnem Mürtesemdi ufukta handei nur Görünen ya nikabı canan mı Arz ider asüman sehabı sefid

Kâh bir penbe renk lem'a uçar Nağme perdazı şevk idi mürgan Nevbahara neşideler söyler Hemnişinim benim o gül fem idi

Âzimi vadii safa olduk Eyledik azmi sahnı Sâdabad Hatırı zârım eyledi tâltif Oldu bülbül enisü demsazım

Hep menazır da şairane idi Oradan aksederdi nun seher Çağlıyanlar huraşa gelmişdi Bu ne dilcu bühayre, neylî fam

Üfki zer gûn, kenari nahlistan Bezmi hura midir bu yer aceba Mutribani çemen gazel hani Nefehati nesimi dil perver

Burada başka bir cihan vardır Burada gördüğüm sanem sima Çeşmi naz âferini sahir idi Nurı enzarıdır iden intak

Elveda ey lâtif peykerler Muhteşem bir gurub seyr idelim Tâ uzaklara da heykeli lâ'lin Çökmüş etrafa hep zılâli hazin

Şemsi garib sönük sönük lemeat Gibi zan eyledim riyahı leyal Şöyle zevrakçedan nigâh itdim Şebi zâhir hayal perver idi

İtdi peyda lâtif peyki kamer Duyulan bir sadayı mevce idi Her gönül vecdü cuşa gelmişti Mevcatı eder bahara selâm

"Kâğıdlıane" olur misâli cinan Ne kadar dilküşa, ferah peyma Ne kadar dilfeza hıyabanı Sanki isarı ruhı neşe ider

Belki sükkânı asüman vardır Ruhumı eyledi semâ peyma Şuh ilhamkârı şair idi Bu ne ulvî cihanı istiğrak

Başladı şamı esmerin peyker Bu da bir başka levhadır güzelim Gibi mihri felek zevale karin Bir verem kız gibi keder akin

İle damenkeşi serabı hayat Verdi fikrü hayalime şehbal Yadı maziyle meddi ah itdim Kamer, afaktan gülümser idi

Sathı deryada servi siminler Vardı ruhumda neşvei ebedî

4

REMZI

Seyyid Ahmed Remzi Akyürek, Seyyid Süleyman Türabii Mevlevi'nin torunu, Kayseri Mevlevihanesi Şeyhi Süleyman Ataullah [Efendi] nin oğludur. 1872 [1289 H.] de Kayseri'de doğdu.

Sıbyan ve Rüşdî mekteblerinde okudukdan sonra babasından ve eniştesi Gönci Zâde Nuh Necati [Efendi] den taallüm etdi. Mürid Zâde Hoca Ali Riza [Efendi] den icazetnâme aldı. 1892 de İstanbul'a geldi. Bir sene Divanı Muhasebata maaşsız olarak devam etdi.

"Gördük İstanbulu'da bazı havalisini de Babıâlisini de, Ankara valisini de" diyerek memleketine döndü.

O esnada Kayseri'de mutasarrıf bulunan Nâzım [Paşa¹] İdadî mektebine ahlâk ve ulûmı diniye muallimi tâyin ettirdi. Medrese talebesine Mevlevîhanede Kavaidi Farisî'ye, Pendi Attar, Gülistan, Bostan, Aruzı Cami, Mesnevî okutdu.

Meşrutiyetin ilânını mütcakıben ziyaret maksadiyle Konya'ya gitdi. Çelebi'nin emriyle bir sene orada kaldı. Kütahya'da Ergonye Mevlevîhanesi Meşihati Vekâletine memur edildi.

1908 de Kastamoni ve 1913 de Haleb Mevlevîhaneleri meşihatine tâyin kılındı. Umumî harb hitamında İstanbul'dan Filistin cebhesine hareket eden Mevlevî taburuna iltihak ederek Şam ve Medinei Münevvere'ye gitdi. Avdetde Şam'da üç sene kadar oturdu. Camii Emeviye'de Mesnevî'yi Arabca şerh ve takrir ederek mahallî ulemasının takdirine mazhar oldu.

Haleb'in işgalinde İstanbul'a geldi. 1919 da Üsküdar Mevlevîhanesi meşihatine nasbedildi. Yenişehirli Avni [Bey¹] merhumun,

"Mekin elbet şeref bahşi imaretdir mekân üzre Harabii binayi dehr âdemsizliğindendir"

beyti mamuruna muvafık olarak dergâhı oturulabilecek bir hale koydu

¹ Tercemei halleri 1144 ve 129 uncu sahifelerdedir.

Mülga Meclisi Meşayih Âzalığında ve Medresetülirşad Tasavvuf Müderrisliğinde bulundu. Tekkelerin ilgasından sonra Üsküdar'da Selim Ağa Kütübhanesi baş memurluğuna tâyin kılındı. Tercemei haline ve eserlerine dair "Sefinei Ebrar" müellifi Hüseyin Vassaf merhum, "Remzi Nâme" namında bir risale yazmışdır.

*

BASILAN ESERLERI

- 1 « مخفة الصاغين »: Sultan Veled'in sıyam hakkındaki kasidesinin şerhidir.
- 2 "Âyinei Seyyid Sırdan: Kayseri'de medfun Bürhanüddin Muhakkı Termizi'nin menakıbine dair manzumdur.
- 3 "Mir'atı Zeynülâbidin": 1414 [817 H.] de Kayseri'de vefat eden mutasavvuflardan Zeynülâbidin'in menakibini hâvidir, manzumdur.
- 4 "Gülzarı Aşk": Vahidi'nin, Gül ile Bülbül arasındaki mutasavvıfane muhaverevi mutazammın Farisî eserinin tercemesidir.
- 5 "Rehnümayi Marifet": Mutasavvıflardan Ebu Sabit Mehmed bini Abdülmelik'in Arabî risalesinin tercemesidir.
- 6 "Münacatı Hazreti Mevlâna": Mesnevi'nin duaye aid beyitlerinden mürekkebdir.
  - 7 "Mevzun Kavaidi Farisi": Fürsce yazılınışdır, muhtasardır.
  - 8 "Bir Günlük Karaman Seyahatnamesi": Seksen beytden müteşekkildir.
- 9 "Tuhfei Remzi": Tuhfei Vehbi tarzında Farisî'yi öğrenmek için yazılan manzum lûgatdır.
- 10 "Tarihçei Aktab": Konya'daki Çelebilere dair, manzum tarihçedir, Nesib Dede'nin manzumesine zeyldir.
  - 11 "Bergüzar": Manzumelerinin bir kısmını muhtevidir.
  - 12 "Osmanlı Müellifleri Bursalı Tahir": Buna yaptığı fihrist.

BASILMIYAN ESERLERI

- " بصرة المبتدى وبدكرة Sadriiddini Konevi'nin « تكملة الطريفه معرفة الحققه » 13 ساسمة المبتدى وبدكرة namındaki Farisi eserinin tercemesidir.
- 14 « حية الحد » tercemesi : Aziz Mahmud Hüdayî مناحب » nın küçük ve Farisî bir eseridir.
  - 15 "Lübbi Fazilet": Molla Cami'nin bir kasidesinin izahıdır.
- 16 "Uslûbi Mergub": Nuhbei Vehbi'de ve şerhindeki lûgatleri kolay bulmak için müretteb fihristdir.

17 — "Fihristi Hub": Tuhfei Vehbi'de ve şerhindeki lûgatleri kolay bulmak için müretteb fihristdir.

18 — "Kayseri Şairleri".

*

Muhterem Ahmed Remzi, âlim, şair, ârif, zarif, fatin, kabili hitab, meclis âra, remzaşina, nüktedan, seriülintikal, hafızası metîn, hüsni ahlâk sahibi, nâzük, müeddeb, bir zatdır.

« سال سكر زبارش بدات » mealine masadak olarak henüz çocuk denilecek bir yaşda iken her şeyde eseri zekâ göstermişdir. Kayseri'de Rüşdî mektebinden şehadetnâme aldığı sırada memurin ve eşraf huzurunda idare meclisi âzasından Rifat [Bey] "Mevlevi'dir sevdiğim her dem külâh eyler bana" mısrainı okuyunca Ahmed Remzi, derhal "Sen külâh etme beyim, kimse külâh etmez sana" mısraile mukabele etmişdir. Bin âferin!.

Letaifi edibanesindendir ki bir gün Mülga Üsküdar Mevlevîhanesinde muteberandan bazı zevata sigara dağıtdığı esnada "Şeyhler hadimülfukara olarak geçinirlerse de bazan hadimülağniya oluverirler" demişdir.

O âdemler ki âdem külli adem olduğun bilmez Muhakkak âlemü âdem de bir dem olduğun bilmez Haberdar olmamışsa «علم الأسما » rümuzundan Beni âdemse de âdem mükerrem olduğun bilmez Sabahı Hakkı idrâk etmiyen tahmiri tınetde Zuhûrı âdemin âlemden akdem olduğun bilmez Temaşa etmiyen envarı Hakkı vechi âdemde Gönül namında bir beyti muazzam olduğun bilmez Cidalü kal ile vahdet şinasım zanneden âdem O sırrın ehli hale feyzi mülhem olduğun bilmez Kitabi bihurufi asktan ders almıyan zahid Okur ayatı elfazilye muhkem olduğun bilmez Bilir bilmez edenler güftügû sırrı hüviyetten Acebdir vâkıfı esrarın ebkem olduğun bilmez Beserde kâ natı mündemic bilmezse bir kimse Sümusun zerrelerde, katrede yem olduğun bilmez Nazar endazı ibret olmıyan afaku enfüsde Zeminü asüman levhi mücessem olduğun bilmez Kelimi zannedenler rüyeti didardan mahrum Terani «لى راك » icre müdgam olduğu bilmez Olanlar kasrı bibünyadı cahü servete meftun

: / :

Meğer iklimi fakrın cayi hurrem olduğun bilmez O hunîler ki halka cevr eder cüz'i sitem görse Adalet hah olur nefsinde azlem olduğun bilmez Gazeller nazmeder, taltif eder intak içün İffet Sükûtun Remzii naçare elzem olduğun bilmez

1 Subat 1938

*

Dide, ruhi dildare nigâh etmek içünmiş Dil, derde giriftar olub âh etmek içünmiş Pabendi seri zülf edişi gönlümi yârin Mahkûmı yedi bahti siyah etmek içünmiş Pir itdi beni aşkı cevananı serefraz Heb tuli emel, ömri tebah etmek içünmiş Ehli dile baş eğdiği gâhi süfehanın Aldanma serencamı külâh etmek içünmiş Kılmış beni Hak, afvini izhare vesile Remzi gelişim dehre günah etmek içünmiş

REŞAD

Ahmed Faik¹ Reşad [Bey], alay eminlerinden İzmir'li Tahir [Efendi] nin oğludur. 26 Eylûl 1851 [1 Zilhicce 1267] de annesinin babası İhya [Efendi] nin Kabasakal'daki evinde doğdu. "İhya Efendi hafidi" nâmile mârufdur.

Sibyan ve İrfaniye ve müteakiben Valide Rüşdî mekteblerinde okudu. Mektebden şehadetnârne almaksızın çıkarak Bâbı Seraskeri Muhasebe Kalemine girdi. 1865 [5 Safer 1282] de büyük babası mümeyyizlerinden bulunduğu Divanı Hümayun, iki sene sonra Hariciye Mektubî Kalemlerine kaydetdirdi. Divan Kalemine devamı esnasında Tahvil Kalemi ketebesinden Cem'î [Efendi] den kalemde Farisî ve sabahları evinde Ayasofya medresesi talebesinden Ali [Efendi] den Arabî okudu. Cem'î şiir ile oğraşanlardan olduğu için ona bakarak kendi de şiire heves etdi.

Erzincan'lı Hacı İzzet [Paşa] nın³ Trablusıgarb vilâyeti valiliğine tâyininde — Hariciye mekubcısı Safvet [Paşa] Zâde Refet

[Bey] den aldığı tavsiyename ile — müracaat ettiğinden Paşa, mekubcı yapacağını

Umidi vasla düşdü dil tükenmez bir emeldir bu

Bu derdden kurtulunmaz hiç heman peyki eceldir bu

Visal connet, firak duzeh, sual eyler isen aşkı Bu deryada niçe bikes gatibler tarümar oldu Uyuni kariin hûnab ile doldu sükût eyle Sıratı müstakime benziyen bir ince teldir bu Niçe can yaktı hayfa bahrı Ummana bedeldir bu Gönüller yandı ey Cem'î firaklı bir gazeldir bu

Beytleri gibi tatsız şeylerdir. Pek yakın müteallikatından bir rezilin, zevcesine tasallut ettiğini görünce perişan olub ertesi gün vefat etmiştir. Vefatı Hicrî 1286, yahud 1287 senelerindedir. Oruz yaşında idi".

¹ Usûlen divan kaleminde verilen mahliisdir.

² Faik Reşad merhum söylerdi: "Divanı Hümayun Tahvil Kalemi Kisedarı Talibî [Efendi] nin oğlu Mustafa Muhib Cem'î [Efendi], benimle beraber diğer ketebeyi de okuturdu. Erbabı malûmatdan idi. Divanı Kebiti vardı. Nazımları, bir gazelinin şu:

³ Tercemei hali 756 ncı sahifededir.

vâdederek beraber götürdiyse de vadini ifa edemediğinden zorla Humus Tahrirat Müdirliğine tâyin ettirdi. İstifa edüb İstanbul'a döndü.

Trablusigarb'a üç ay mezuniyet alarak gittiği halde avdetinde kalemdeki iskemlesinde başkasını buldu. O sırada Ahmed Midhat [Efendi] Matbaai Âmire ve Takvimivakayi Müdiriyetlerine nasbolunduğundan Mart 1880 de Takvimivakayi basmuharrirliğine memur ettirdi.

Bir müddet sonra — mukaddema hariciye mektubcısı iken maiyyetinde bulunduğu — Âli [Paşa] Zâde Ali Füad [Bey] Maarif Nezaretine tâyin olunduğundan tebrikine gittiği sırada vâki olan teklifi üzerine Diyarıbekir Maarif Müdirliğini kabu! etdi. Bilâhare Van ve Yanya vilâyetlerine tahvil edildi.

Yanya'da İdadî mektebine ilâve edilecek bir sınıfdan dolayı aralarında ihtilâf zuhûr etdiğinden Vali Ahmed Eyub [Paşa] nın şikâyeti üzerine azledildi. İstanbul'a döndü. Dört sene gazetelerde muharrirlik ve hususî mekteblerde muallimlik etdikden sonra matbuatr dahiliye mümeyyizi sâniliğine, tedricen ser halifeliğe, müdir muavinliğine ve meşrutiyetin ilânını' müteakıben — muavinlik uhdesinde olarak — Takvimivakayi Müdirliğine tâyin olundu.

Tensikatda memuriyeti läğvedildiğinden açıkda kaldı ve bilâhare tekaüdi ihtiyar etdi. Darülfünun edebiyat tarihi muallimliğine tâyin ve bir sene sonra azledildi. İnas Sulanisi edebiyat muallimi oldu. Rahatsızlığından dolayı muahharen istifa etdi. Evvelce nasbedildiği Kadastro mektebi kitabeti resmiye muallimliğini vefatına kadar ifa eyledi.

Tedricen Ulâ sınıfı sânisi rütbesini ve ikinci Mecidî ve üçüncü Osmanî nişanılarını ihraz eyledi.

26 Haziran 1914 de Göztepe'de vefat etdi. Sahrayi Cedid kabristanına defnolundu.

BASILAN ESERLERI

1 — "Tarihi Edebiyatı Osmaniye": Üç cildden mürekkebdir. Yalnız birinci cildi basıldı. 2 — "Eslâf": Ulema ve şuaradan bazı zevatın tercemei hallerini hâvidir. 3 — "Güldeste": Kendi eş'arını muhtevidir. 4 — "Hazinei Müntehabat". 5 — "Külliyatı Letaif". 6 — "Gencinei Letaif". 7 — "Kıraat Dersleri". 8 — "İnşa ve Kitabet". 9 — "Muhtasar ve Musavver Tarihi Osmani". 10 — Kemal ile Muhaberemiz". 11 — "Amelî ve Nazarî Talimi Kitabet". 12 — Mükemmel Lûgati Osmani": Ali Nazima [Bey] le müşterekdir. 13 — "Sergüzeşti Sünuhi". 14 — Sergüzeşti Aristonotis".

Faik Reşad merhum, terbiyeli, nazük, halim, mütevazı, kadirşinas, çalışkan, lisana ve edebiyata vâkıf, bildiğini iyi bilir, iyi bir zat idi.

Maarif müdirliklerinde, mekteb muallimliklerinde ve gazete muharrirliklerinde yıllarca irfanı memlekete hizmet eden danış erbabının kudemasından idi. Son zemanlarında Marbuatı Osmaniye tarihini yazmakla oğraşırdı.

Vefatından iki sene evvel İshakpaşa'da zuhûr eden yangını — bir sabah Yakacık'daki sayfiyemizden Haydarpaşa vapuriyle İstanbul'a gelirken — görüp kardeşim Ahmed Tevfik merhumla yangın yerine gitdik. Yangının mütemadiyen ilerlemekde olduğunu görünce Faik Reşad'ın Kabasakal civarındaki evine koşduk. Zavallı âdemin, şaşkın bir halde eve girib çıkdığını ve ateşin yaklaşmakda olduğunu gördük. Bir asker neferinin yardımiyle her şeyden evvel kitablarını, evrakını, daha sonra binnisbe kıymetli eşyayı, evin yanındaki muattal kârgir yağhaneye taşıdık. Iz'ansız komşulardan biri — bir kısmı yanmış, sonra sönmüş olan — âdi ot minderini de bir aralık oraya sokmuş, bütün komşularla beraber kendi eşyasının da yanmasına sebeb olmuş.

Bu yangın, biçare âdemi yakdı. Belki mevtini tacil etdi. Onu en ziyade yakan — hayatı mesabesinde olan — kitablarının ve evrakının yanması idi. Gayet nefis rık'a ve talik yazılarla ve kemâli itina ile yazdığı mecmualar ve divanları, henüz yazmakda olduğu "Matbuatı Osmaniye Tarihi" nin müsveddeleri, tertib ettiği mecmuai eş'arı ve senelerdenberi topladığı kıymetli kitabları bir anda kaybetmekden mütehassıl teessüratı hiçbir şeyle tâdil edemez oldu. Hayli zemandanberi terketmiş olduğu işrete yeniden başladı. Oğradığı musibetden bahs ile teellüm ettikce, "Benim kitabların sizindir. Ne vakit isterseniz, alırsınız, okursunuz, yazarsınız, ne isterseniz yaparsınız" derdim. Zavallı âdem, sevinir, ağlar, dua ve teşekkür ederdi.

Senelerce haftada iki gün evimizde toplanan ulema, üdeba ve şuaraya iltihak ederdi. O, en muntazam devam edenlerdendi. Kendi eş'arını beğenmezdi. Hattâ "Güldeste" nin basılmış olmasından dolayı hicab ve azab duyduğunu söylerdi. Halbuki tarzı kadimde güzel ve metîn manzumeler yazardı.

*

Demdir ey sakii mürüvvetkâr Sun bana bir iki dolu sagar Çün demiş ittifak edüb ukalâ: Sayalım fürsatı ganimetten Bu zeman çünki mevsimi güldür Jar gidüb zemanı hazan Bak hele kâinata sertapa Desti meşşatai nesimi bahar Yani gösterdi inkılâb bu dem

Eyle lûtfü mürüvvetin izhar Mündefi ola taki dilde keder "Bâdedir badii husuli safa" Müstefid olalım bu nimetden Vakti nuşi peyalei müldür Geldi faslı baharı hoş güzeran Bir mücessem sürurdın gûya Kıldı tezyini çehrei gülzar Âdet üzre tabiati âlem Bu sebebden ki itdi kesbi hayat Bu sebebden ki artdı aşkı hezar Ben de sergermi badei aşkım Kılam icrayı nağme aheste Edeyim yani Hakka hamdü sena Kudreti zatıdır hemişe yapan Hep nebatatü cümle hayvanat Sahnı bağ içre oldu nağme güzar Şöyle kim bi iradei aşkım Gûş edüb bülbül ola dembeste Farzdır hamd, Halika zira Böyle gâhi baharü gâh hazan¹

GAZEL

Yanımda şimdi benim âh yârim olsaydı Enisi canım o şuhum nigârım olsaydı Bu yerde bağ bana olmasaydı da mesken Vatandaki kara toprak mezarım olsaydı Beni kaderdir eden sevk, yoksa gelmez idim Şu darı pür mihene ihtiyarım olsaydı Aceb eder mi beni yâd sevdiğim der mi Reşadı dilşüde vü dilfikârım olsaydı Azabı gurbeti his eylemez idim bukadar Yanımda şimdi benim âh yârim olsaydı²

Geldi bahar mevsimi oldu küşade gül
Aramı mey keşanı yine verdi bade gül
Zan etme gonce, zevkini meykeşlerin görüb
İmrendi aldı destine bir cam bade gül
Yahud femi niyaz açub ol verdi işveye
Derdi derunun eylemek ister ifade gül
Hurşidi rengi sürh ile vakti seher görüb
Sandım açıldı sahnı fezayı semade gül
Olmaz halâs hanceri ser tizi harden
Zira cefayı bülbüle eyler ziyade gül
Çekmez bahar minnetini gül için müdam
Her taze dağı sinesi oldu Reşade gül

Bu manzumeyi gencliğinde söylemişdir.

² Bu gazeli Vanda, ailesinden dûr olduğu bir zemanda tanzim eylediğini söylemiş ve mec-muanıa yazmış idi.

REŞİD

Şerif Ahmed Reşid [Paşa], vilayet defterdarlarından Numan Fikri Efendinin oğludur. 1858 [25 Şaban 1274] de İstanbul'da doğdu.

Üvey babasile beraber Edirne'de bulunduğu esnada Rüşdî mektebine devam ederek şehadetname aldı. Hoca Mecid [Efendi¹] merhumdan Arabî ve Farisî bazı âsar okudu.

Hukuk mektebine girdi. Üçüncü sene mezunlarının birincisi olarak mezuniyet rüusu aldı. 1872 de Şûrayı Devlet fihrist, daha sonra Mazbata kalemlerine girüb tedricen mülâzımlığa, muavinliğe, Tanzimat Dairesi Baş Muavinliğine ve 1895 de âzalığa irtika etdi.

Yine o sene Rumeli Beylerbeyliği pâyesile Haleb vilâyeti vali muavinliğine tâyin ve muahharen Adana vlai muavinliğine nakledildi. Bir müddett Mersin mutasarrıflığı ve-

kâletinde bulundu. Muavinliğe hıristiyan tâyini lâzım geldiğinden infisal eyledi.

Bosna muhacirlerinin Ankara havalisinde iskânı için teşkil olunan komisyon âzalığına tâyin kılındı, hüsni hizmet etdi. O sırada Musul valiliğine nasb ve bir müddet sonra azledildi. Epey müddet mazul kaldı.

1911 [1329 H.] de Hicaz valiliğine tâyin olundu. İkinci defa farizai haccı edâ etdi. İttihad ve terakki fırkasının tekrar mevkii iktidara gelmesi üzerine bazı valilerle beraber infisal eyledi.

1918 [8 Muharrem 1337] de gribden müteessiren vefat etdi. Yetişmiş oğlu Fikri de birkaç saat sonra irttihal eylediğinden baba ve oğlun cenazelerinin birlikde nakli, bizim gibi hukukı kadimesi olanlarla beraber yabancıları da müteessir etdi. Süleymaniye camii haziresine defnolundular.

¹ Zemanının efadılı ulemasından idi. Ricali mülkiyeden ve meclisi maarif âzasından idi, sarıklı hoca değildi. Pek çok şakirdi vardır. Babam Mehmed Emin Paşa merhum da en ziyade istifaza eden-lerdendir. 1880 [22 muharrem 1297] de vefat etdi. Karacaahmed kabristanında medfundur.

BASILAN ESERLERİ

1 — "Hukukı Ticaret": 8 cilddir. 2 — "Ruhulmecelle": 8 cilddir. 3 — "Dini Mübini İslâm": 5 cilddir. 4 — "İmamı Âzamın Siyasî Tercemei Hali": 1 cilddir. 5 — Hasan Kâfi'nin « اصول الحكم في نظام العام » namındaki eserinin tercemesi: 1 cilddir.

BASILMIYAN ESERLERİ

1 — "Hüsni Dil Tercemesi". 2 — "Tarihi Umumîi İslâm": 18 cilddir. 3 — "Riyazı Adalet". 4 — "Fethi Mübini Kudüs". 5 — "Tarihi Âli Berame-ke Tercemesi". 6 — "Mecmuai Es'ar".

رصى الله عنه HAZRETİ ÖMERÜLFARUK

Āfâkı tutdu şa'şaai şânü satveti Dünyaye verdi adli ile zibü zineti "Faruk" denildi namı maali siarına Mihri münir eyledi dünyayı garkı nur İslâm olanlar etmede zatile iftihar Meyletmedi nümayişi bezmi cihane hiç Iemai ümmet ile geçince hilâfete Musa'ya döndü Kudüs'i Şerife sefer edüb Ruhulkuds oldu semavatda şâdman İklimi Mısr'a Yusüf'i sâni gibi müdam Kayser çekildi dairei tenknasnıa Ferman revayi hıttai Şamü Irak olub Muhtac değildi zabıtaya kişveri Areb Âcizlere muinü zahirü şetik idi Islâma verdi ol derece intizam kim Hiç bir emîre misli nasib olmamış iken Tâ ki dokundu hanceri cevri kaza dirig Bu hâkdane sığmadı ol şehsüvar hayf Hakkın bu işte hikmeti var şübhesiz Reşid Baki hemişe adl ile namı mukaddesi

Baş iğdiriib adulara seyfi celâdeti Ukbada bile söylenecekdir adaleti Farkeyledi hakikati reyi, kiyaseti Gark etdi nura gökleri semsi adaleti Dini Hudayı eyledi ilâ şecaati Âli göründü dehri deniden tabiati Evci kemale erdi makamı imareti Arzı Mukaddes oldu mutii hükûmeti Ervahı enbiyaye verirdi bişareti Cari olurdu Nil'i füyuzı inayeti Kisra'yi kıldı serbezmini şehameti Tasdik edildi şevketü şanı hilâfeti Kâfi göründü ehli fesade mehabeti Zalimleri helâk ederdi siyaseti Oldu emin halkı cihan buldu rahati Gördü kemâli debdebei dinü devleti Kan ağlamışdı her işiden bu çinayeti Lâhutiyane hemdem olub kıldı rihleti Cennetd: oldu rifate bais şehadeti Fâni değildi himmeti, ikdamı, gayreti

GAZEL.

Öyle âli meşrebim rindan tahassür etmede Mülki istiğnade düsturülâmeldir mezhebim Ya neden bilmem esiri zülfi dilberdir gönül Var imiş iklimi hürriyetde de hâkim meğer Öyle bir âli iken gönlüm esir oldu Reşid İtilâyi kadrime âlem tahayyür etmede Âlemi ulvide irfanım teşehhür etmede

Daima vaslı dilârayı tefekkür etmede

Bendegâni hüsnüne daim tekebbür etmede

Evveli lâkayd idi şimdi tahazzür etmede

REŞİD

Mustafa Salih Reşid [Paşa], Arnavudluk hanedanından esbak Şûrayı Devlet Reisi Vezir Mehmed Âkif [Paşa] nın oğludur. 1863 [1279 H.] de Yanya'da doğdu.

Bir müddet Galatasaray Sultanî mektebinde, muahharen hususî suretde Arabî, Farisî, tarih, hendese, coğrafya, biraz Fransızca okudu.

1882 [7 Receb 1299] da Âmedî Kalemine namzed ve bir sene sonra asaleten memur oldu. 1895 [12 Receb 1312] de "5000" kuruş maaşla Şûrayı Devlet âzalığına ve teşkilâtı ahirede Mülkiye Dairesi âzalığına tâvin ve maaşı "10.000" kuruşa iblâğ olundu.

1902 [12 Zilkide 1319] da "18.000" kuruş maaşla Sıvas vilâyeti valiliğine ve Meşrutiyetin ilânını müteakıben Dahiliye Nezaretine nasbedildi. İstanbul'a geldi. Hastalığından bahs ile — vazifeye başlamazdan evvel — istifa etdi.

1909 [30 Şevval 1327] de Âyan âzalığına, 1918 [7 Muharrem 1337] de Ahmed İzzet [Paşa] nın kabinesinde Şûrayı Devlet Riyasetine tâyin kılındı. Kabine ile beraber istifa etdi.

1919 [19 Şaban 1337] de Damad Ferid [Paşa] nın kabinesinde Meclisi Vükelâye memur oldu.

1905 [28 Rebiülâhır 1323] de vezaret rütbesini ve muhtelif tarihlerde mu rassa Osmanî, murassa Mecidî, murassa Îftihar nişanlarını, altın ve gümüş İmiyaz, altın Liyakat madalyalarını ihraz eyledi.

Bilûtfilmüteal cülüsi mukaddesi şehriyatiletindenberu hizmeti hususiye ve resmiyei mülûkânelerinde şimdiki kapu yoldaşlarımdan ziyade can fidakârane arzı sadakat ve en mühim ve nazük hususatı

¹ Rütbei vezaret ihsanına dair Sultan Abdalhamide aşağıdaki şifreli telgrafı yazmış, bir sene sonra niyazı is'af olunmuşdur. İstemiyene himmer etmiyorlar. Himmet görmek için de hizmet göstermek içab ediyor:

[&]quot;Birninnet Velinimetim Padişahı mukaddes ve azamım;

Hayli müddet seretanı kebediden muztarib olarak 15 Nisan 1920 [11 Receb 1338] de vefat etdi. Fatih türbesi haziresinde babasının yanına defnolundu.

*

Babiâli'ye memur olduğum esnada Reşid Âkif [Paşa] Âmedî kalemi hulefasından bulunduğundan birbirimizi yalnız şahsan tanırdık. Bilâhare Hersekli Ârif Hikmet merhumun delâletile Şehzadebaşı'ndaki konağında görüşüldü. Babasile babamın hukukı kadimesi olduğundan bu cihet de meveddeti takviye etdi.

Sıvas valiliğine tâyin olundukdan sonra daima muhabere edilirdi. Tanzim etdiği gazelleri gönderir, tanzir ve tahmis edilmesini musırrane teklif eylerdi. Şiir ile meşgul olmadığımı, mazur görmesini yazardım. Hersekli gibi mümtaz bir sühansazın — şaşaalı sözlerle — tarif ve takdim etdiği "Bir kemali mücessem!" den âsarı kemal görmek istediğini bildirir, ısrar ederdi. Nâçar, gazellerini tanzir ve tahmis ederdim. Envaı takdir ve tevkiri havi teşekkürnameler gönderirdi. Hakkımda her devirde hürmet ve meveddet gösterirdi.

Zeki, nazük, dilnevaz, muntazam söz söylemeğe itinakâr idi. Dilfirib sözler, sayyadane muamelelerle muhatabını meclûb ve meftun ederdi.

Âşinalarından bazıları, reftar ve küftarda istihzaye mail ve tasannua aşüfte dil olduğundan ve müstehziyane ve mutasannıane kavl ve fiillerinden bahsederlerse de ben, zahiri hale nazır ve bitanei ahvale vukufdan mütahazzirim.

Babası gibi kendi de hanedan idi. Konağı, umumî müsafirhaneye benzerdi. Taşradan gelen müsafürler ve bir suretle mihnete oğrıyanlar orada uzun müddet yer, içer, yatarlardı. Vefa yangınında¹ konak, eşyasile beraber yandığından ve muharebeler sebebile Arnavudluk'daki emlâk v araziden intifa edilmesine imkân kalmadığından zarurete oğradı. Bittabi hanedanlıktan da eser kalmadı. Kalben ve bedenen muztarib oldu.

kablelvuku ihbar ile isbatı measiri rukyet ve memlûkiyet eden azad kabul etmez kölenizim. Lûtfen, merhameten femi akdesi hümayunlarından "evlâdım" tabiri şahanesile taltif ve ihya buyurulan bir esdak kulum. Sadrıâzam ve Rıdvan Paşa kullarıle betaber ve biraz sonra ulâ olmuş idim. Bahriyeve Maliye Nâzırları kulları âdeta rütbesiz iken kulunuz sayei şahanelerinde esdikayı ricali hilâfet penahileri cümlesinden idim. Burada da Vallahilâzim ve Billâhilkerim ecnebi ve ermeni ve diğer matrudların entrikalarına göğüs gererek geceli gündüzlü can fidakârane çalışıyorum. Vezaretim birkaç kerreelt vadürferman buyurulmuşdu. Teahhür etdi. Dördüncu ordu müşirini tanımadığım halde gördüğü âsarı sadakatı çakeranem üzerine alelûsul terfiim içün arzeylediğini kulunuza da bildirmiş iken bu dahi Velinimet Efendimize arzedilmemiş demekdir ki henüz mazharı taltif olamadım. Şübhesiz kimsesizim. Fakat: Cenabı Allahdan sonra yalnız Efendimize mensubiyetle müftehirim. Hasbessadaka velbeşeriye meyus olmuyorum desem neuzübillâh yalan söylemiş olurum. Bu suretle taciz münafii edeb ise de penahim, Efendimiz oldukları içün bimennibilkerim tasdi ve kıdem ve ehliyetime merhamet buyurulmasını doğrudan doğruya arza cesaret eyledim. Ağlıyarak cülüsı akdesleri ve seri mukaddesleri namına olmaküzere hakkı sarihim olan vezaret içün şanı bülendi şahanelerine dehalet eylediğim maruzdur ferman.

Sıvas valiliği, ilk taşra memuriyeti olduğu halde reviyetkârane ve adilâne idarei hükûmet ve ahaliyi hoşnud ederek valiler arasında müşarünbilbenan oldu.

Dahiliye Nezaretine tâyin olunarak İstanbul'a geldiği esnada rahatsızlığından dolayı yalnız akribasını kabul edeceğini gazetelerle ilân etmişdi. Gıyaben tanıdığı Diyanbekir'li Emiri, birlikte ziyaretine gitmemizi teklif ettiğinden — o sırada vazifesi pek çok ve pek mühim olan Sadaret Mektubî Kalemi Müdüriyetinde ve birtakım hâsid ve fâsidler arasında ve envaı gavail ve meşagil içinde bulunduğum halde — konağa gitmişdik. Mukbillere tekâpu, müdbirlerden tahvili ru eden ebnai ruzgâr, konağı istilâ etmişdi. Bir halde ki odalarda oturacak yer kalmamıştı. Paşanın rahatsızlığından bahs ile züvvare itizar edildiği esnada yine Emiri'nin arzusile "Şeraiti kabuli haiz akribai fikriyeden ve pedermande müntesibandan bulunduğumuz halde mazharı kabul olamıyacağımızı hal ve tavrdan anladığımız cihetle ref'i savta ictisar ve emre intizar ediyoruz" şeklinde müşterek bir varaka yazmışdım. Kenarına aynen şu satırları yazarak iade etmişdi:

"Bahusus sizler gibi nurüluyun ile ihrazı şerefi mülâkat, ruhan, fikren mucibi zindeki ve mübahat olur. Lâkin bir halde bitabım ki giyinemiyorum. Şu suretlekabule cür'et ise her mânasile muvafıkı edeb olamaz. Bir müddetler bîtabane istirahate muhtacım. Birbirimizi biraz müddet görmesek bile manen mülâkatı daimeden hâli addolunamayız. Kabuli maziret müstercadır hazerat".

Cezbi kulubdaki meharetine bu sözler de şehadet eder.

Bilâhare senelerce görüşüldü. İlmî, edebî suhbetler edildi.

Edib, kâtib şair, nüktedan, sühanşinas, mütefattın idi. Söylenilen nikât ve dekayiki derhal tefehhüm ve takdir ederdi.

Mülâkata uzun müddet fasıla verilmemesini daima ihtar ettiğinden kardeşim. merhumla birlikte ziyaretine gitdiğimiz gecelerden birinde uşak, Paşanın konakta bulunmadığını söylemişdi. Ertesi gün nükte âmiz bir tezkire yazmışdırı. Şu cevabı. vermişti:

"Edibi afüvvı alicenab

Bir hafta kadar yengem duacılarının nezdinde idim. Bu cihetle tezkirei edibanelerini günlergeçdikden sonra ahzü teslim edebildim. Cuma günü ise gecelemek üzere ehibbadan birinin davetine
icabet etdiğim için şerefi mülâkatı kiramiyelerinden de mahrum kalmış oldum İşte lâzimei teşekkürbu sebeplerle teahhür etdi. Affı hatapuşanelerine mazhariyetimi iimid ve reca ederim. Sadede gelincehitabı müstetabınız, iştiyakı kadimi cezyid ve fakat tesadüfün hikâye buyrulan insafsızlığı hicab veteessüri azimi tevlid eyledi. İrfanı müsellemleri de tasdik ve itiraf eder itikadındayım ki belâyı kahtı
tical yalnız mesanid ve menasibi âliye üzerinde hükmünü icra ile kalmayub rabıtalı bir uşak tedarükinicbile işkâl ediyor. Daha ziyade tafsil ile tasdi etmiş olmayım. Lütfen hangi gece ikiden biraz sonrateşrife tenezzül ve rağbet buyrulursa bu senakarı samimiyi müştakane muntazır bulacağınızı beyan vetemhidatı dilfiribanelerine katşı butada da kalbi şükranlar ithafına ibtidar ile iktifa eylerim EfendimsHazretleri.

Bu cevab da, gönül avlamakda, kendine senakâr tedarük etmekde meharet sahibi olduğunu teyid eden şevahiddendir.

Gencliğindenberi şiir ile iştigal ve üdeba ve şuara ile ihtilât eylediğinden bir divan teşkil edecek kadar manzumeler vücude getirmiş olması melhuzdur. Hanumanını yakan, yıkan yangın, âsarını da mahvetmişdir.

GAZEL

Mülki tahrib eyledik zevki riyaset namına Adli yıktık halkı mahvettik siyaset namına Cismi hürriyet kefen berduş olup ahlâk ile Defnolunmuştur mezarı ye'se devlet namına Kaplamışdır arzı Osmaniyi ye'cuci fiten Kalmamıştır olmıyan zâhir kıyamet namına Görmedim kadr âşinayı hakperestü kârdan Vakfegiri hayret oldum istikamet namına İzzi nefsü hubbi millet, havfı Hak, bir de vükuf Lâzımı gayri müfarıkdır hükûmet namına Sâyi zatî, fikri istikbal, ilmü ittihad Münceli olmak gerek bilcümle millet namına Zevki malî, neşvei ikbali çok gördüm Reşid Cümlesinden geldi istiğna kanaat namına

Ey dizen cevheri esmayı gönülden gönüle
Parladan sonra müsemmayı gönülden gönüle
Başka bir feyzdedir vechi mübini ârif
Siğdirir âlemi mânayı gönülden gönüle
Pertevendaz olan envarı cemâli Hakdır
Gezdiren Kays ile Leylâ'yi gönülden gönüle
Elimizden ne gelir biz ki perişan aklız
Bağlarız zülfi semensayi gönülden gönüle
Mesti lâya'kıliz ol rütbe ki bihavfü reca
Dökeriz neşvei sahbayı gönülden gönüle
Sırrı zatız yedi beyzayi Kelimullahız
Serperiz nun tecellâyı gönülden gönüle
Ihtiyarî değil Allah bilir hali Reşid
Nakş eder sırrı tevellâyı gönülden gönüle

KIT'A

Mümkin tahammül eylemek insane dehrde Hubbi vatanla görse dahi bir niçe hasar Tezlili ehli izzet ederse fakat o yer Cennet de olsa ådeme låyik değil karar

Rızayi Hudayı gözet pişe kıl Gönül kırma kemlikten endişe kıl Bu mezreada insan ne ekse biçer Reşida şu pendim cihanı değer

RESID

Zeynülâbidin Reşid [Bey¹] Kıbrıs mütesellimi Kafkasyalı Elhac Darbaz Mesrur [Ağa²] Zâde esbak Kayseri mutasarrıfı Mehmed Veys [Paşa³] nın oğludur. 1846 [1262 H.] da İstanbul'da doğdu.

Hususî muallimlerden Arabî ve Farisî okudu. 1864 [1280 H.] de Sadaret Mektubî Kalemine ve beş altı ay sonra Babıâli Telgraf Odasına devam etdi. 1869 [22 Cümadelâhire 1286] da Trablusı Şam Sancağı Tahrirat Müdirliğine tâyin olundu. "Taktuka" da diyor ki:

"Suriye valisi Raşid [Paşa*] mezunen İstanbul'a geldiğinde bittesadüf Boğaziçine işliyen vapurlardan birinin yan kamarasında görüşdüm. Lâkin kim olduğunu bilmiyordum. Bereket versin suhbet, edebiyatı Osmaniye üzerine idi. Yoksa foyamız meydana, ipliğimiz pazara çıkardı. Bu fende Ahfeşin keçisi gibi başımı sallamam. Hâsılı dilkeş suhbetim

¹ "Edebiyat Kumkuması" namındaki eserinde diyor ki: Zeynel: pederin çağırdığı isim. Reşid: kalem mahlâsı.

Abidin: validenin çağırdığı isim. Zeynülâbidin Resid: heyeti mecmuası.

Bedî: hasbelûhuvve zorı bazu ile Kemal [Bey] den âhiren istihsal olunan mahlâsı müteşairanem.

2 "Taktuka" adlı esetinde diyor ki:

"Büyük pederim 1217 de ammi ile beraber berayı seyahat İstanbula gelir ve dolayısile münasibeti olan Hazine kethudası Salih [Bey] in hanesine müsafir olur. Bu sebeble serbestce saraya gidüb gelmeğe başlar. O sırada Avrupadan ilk defa olarak İstanbula çiçek aşısı getiren tabib, saraya celb buyurulub Sultan Selimi salis "Bir çocuk olsa da tecribe olunsa" buyurmuşlarsa da maboyncilerden hiçbiri, oğlu üzerinde tecribeyi tecviz edemediği şayı oldukda ceddim, kendi üzerinde tecribe olunmasını kethuda vasıtasile arzetdirir. O vakit içün derecei tesiri mechul bir ameliyatın vücudünde tecribesine on üç on dört yaşında bir çocuğun cesareti, mahzuziyeti seniyeyi mucib olarak birçok atiyeye nail olur. İstanbulda kalmasına ve ikmali tahsil etmesine iradei seniye taallûk eder. Sonra da terakkisine sebebi müstakil olur".

3 Kayseride mutasarrıf iken 1882 [1299 H.] de hükûmet dairesinde odanın tavanı çökerek vefat etmişdir. Oğlu Ali Ruhi, Sultan Abdülnamide takdim etdiği kasidede

"Elli yıl sayei şahanede hizmet ederek Mutasarırf iken üç yıl oluyor Kayseride diyor. Pederim Veys kulun olmuş idi diyehan Üstüne ev yıkılub oldu yolunda kurban"

⁴ 1876 [1293 H.] da Midhad [Paşa] nın konağında Çerkes Hasan tarafından katledilmişdir.

ve bezle sencane makalâtım, müşarünileyhi meftun etdi. Ailemi sorub anladı. Trablusı Şam Tahrirat Müdirliğine ve istersem Şam'da başka bir memuriyete tâyin edeceğinden bahs ile beraber Suriye'ye gitmemi âdeta reca eyledi. O vakit kim olduğunu anladım ve bittabi muvafakat etdim. Akşam üzeri emri üzerine yalısına oğradım. Masarifi seferiye olarak yüz aded Osmanlı lirası verdi. Kabul etmemek istedim. Çünki ihtiyacım yokdu. Lâkin israrına karşı ademi kabuli muhalifi edeb ve terbiye görerek bizzarure kabul eyledim. Şam'a vusulümüzün üçüncü günü Trablusı Şam Tahrirat Müdirliğine tâyin etdi. § O vakit Trablusı Şam'da mutasarrıf, Kâmil [Paşa] idi. Kıbrıs'da pederlerinin vefatı üzerine kendine ve biraderine ceddimin etdiği muavenet ve insaniyetden bahs ile "Sen, benim veliyyi nimet zâdemsin" diyerek aylarca beni hanesinde müsafir eyledi ve pek nâdir görülen hukuk şinaslık meziyetini temainen gösterdi."

1870 [Remazan 1287] de infisal eyledi. Hiisni [Paşa] nın zabtiye müşirliği ve şair Nevres'in mektubculuğu esnasında mektubcu muavinliğine tâyin ve muahharen azlolundu. Nevres'in tercemei halinde¹ söylendiği vechile "Hılâfı memul Ziya [Paşa] nın verdiği talimat üzerine memuriyeti münhal gösterilüb hazırladikları" diğer biri nasbedildi.

Zeynülâbidin Reşid, azlini hikâye etdikden sonra diyor ki:

"Müntehası yokuşların inişe Badıhava çalışırken her işe Semerimi dayadılar güneşe".

Bana gönderdiği 4 Kânunisâni 1320 tarihli mektubda diyor ki :

"... Nevres [Efendi] nin teşebhüd mikdarı muavinliğinde bulunmuşdum. Serzedei zuhûr olan ve o sırada farkına varılamıyan şeameti cametine bendeniz hedef olmuşdum. İnfisaline sebeb oldu. İlk ozanı bizim içün okudu. Halbuki Nevres, beni canı gibi severdi. Çünki peder merhumdan pek ziyade iyilik görmüşdü. Beni muavinliğe sevkeden kendi idi. Makulâne ittisale, mecnunane infisale sebebi müstakil oldu. Tafsilini arzetmiş olsam vak'ai garibe kabilinden telâkki buyrulur. Benim kadar berkeşte tali bir âdem tasavvur olunamaz. Kimden hayır ümid etdimse andan zarar gördüm. Halbuki kimseye zararım dokunmamışdır. Bilâsebebin bir karıncayı incitmemişimdir".

1871 [25 Receb 1288] de Suriye Vilâyeti Mektubî Muavinliğine nasbedildi. Şam'a varmazdan evvel muavinlikler lâğvolunduğundan açıkda kaldı.

1872 [22 Safer 1289] de Kıbrıs Tahrirat Müdirliğine tâyin edilerek bir seneden fazla hizmet etdi. 1876 [22 Muharrem 1293] da İskodra mektubcusu oldu.

Daha sonra Firkai ıslahiye baş kitabetile esbak Maliye Nâzırı Yusüf [Paşa] nın maiyetinde iki sene kadar Erzurum, Van vilâyetlerinde dolaşdı. Vazifeyi bitirerek Trabzon'a avdetlerinde Yusüf [Paşa] nın İstanbul'a gelmesi istenilmediğin-

^{1 1195} inci sahifededir.

den son iş'ara kadar Trabzon'da oturması cevaben bildirildi. Reşid [Bey], iş görmeden maaş almağı arzu etmediğinden istifa etdi. İstanbul'a döndü.

Muahharen Trabzon, Adana, Trablusı Garb ve Haleb mektubculuklarına tâyin kılındı. Bir aralık vekâleten Deyrizor mutasarrıfliğinda bulundu. 1909 da tekaüd edildi.

Ulâ sınıfı evveli rütbesini, üçüncü Mecidî nişanını, gümüş Liyakat madalyasını ihraz eyledi.

Bir müddet Haleb'de, daha sonra — zevcesi, Cezzar Mustafa [Bey] in kızının arazisi bulunduğundan dolayı — Edirne'de oturdu.

1921 de [1329 Cümadelâhiresinin 2 nci gecesi] vefat etdi. Edirne Mevlevîhanesi kabristanında esbak Şeyhulislâm Musa Kâzım [Efendi] nin civarına defnolundu. Vefatından iki sene evvel âmâ târi olmuşdu.

Mukaddema, "Kemalülmeşahîr" nâmile tertibine başladığım bir esere yazılmak üzere şair Ali Ruhi merhumun tercemei halini büyük kardeşi Zeynülâbidin Reşid [Bey] den istedim. Derhal mes'ulümü islaf etdi. O günden vefatına yakın zemanlara kadar bana « بأ ورالين » hitabile edebî ve tarihî nice dekaiki hâvi mektublar¹ yazdı. Hürmet ve meveddet gösterdi.

Bir aralık kendi tercemei halini de istedim. Senelerce ihtar etdikden sonra aşağıdaki makaleyi gönderdi.

Mektublarının birinde diyor ki:

Însan, tercemei halini yazarken bendini dev âyinesinde görür. Nevrakısmı ise hiç göremez. Serküzeşt ise öyle değildir. Zatıâlinizi İsa gibi muhyii emvat görüyorum ve mesleki âlinizi pek takdır ediyorum. Her kula bu nasib olmaz. Sayiniz meşhux olsun".

Diğer bir mektubunda da diyor ki :

"Însan, kendî tercemei halini yazamaz. Medheste çirkin olur. Aksi için kalemi ebkem olur. Hâsılı bir seye benzemez".

Yukarıda bahsedilen tercemei hali:

"İbnülemin Mahmud Kemal [Bey], tercemei halimi istemiş ve bizi de âdem yerine koymuş idi. Buna teşekkürden başka diyecek yokdur. Beynimizde giyabî bir muarefe hâsıl olmuşdu. Muarefenin esası pederile pederimin, biraderim Ali Ruhi ile kendilerinin² arasındaki ülfet ve ünsiyetdir. İşte o esas, bence kıymetdar bir yadigârı âşinayı husule getirdi. Ancak yazub göndermeğe değer meydanda hiç bir şey

² Evimizin ecnebi askerler tarafından cebren işgalinde bir kısmı zayi oldu. Bir kısmı mahfuzdur.

Merhum, bunda zühül etmişdir. Ben, Ali Ruhiyi görmedim. Onu da tanıyan babam Mehmed Sanin Paşa merhumdur. Zaten babamın, ulemadan, üdebadan, şuaradan tanımadığı yokdu.

yok. Fakat madameki bir defa boş bulunub söz verdim. Var yok bir şey yazmak lâzım geliyor. İki senedenberi belki iki yüz defa yazdım, bozdum. Bir şeye benzetemeyüb mütehayyir kaldım. Yalancı çıkdım. Dün gece Niyal zâdelerden Neş'et [Bey], berayı veda yanıma geldi, Mahmud Kemal [Bey] le muhaberemize vukufu olduğu cihetle vasıtai ülfet olmak üzere benden mektub istedi. Yazarım diyerek vadetdim. Halbuki tercemei halimden evvel miri müşarünileyhe mektub göndermemeğe kat'iyyen azmetmiş ve karar vermiş idim. Bu sebeble müşkilât tezauf etdi ve mecburiyeti kat'iye serzedei zuhûr oldu. Anın üzerine sıfâtı gayri mevcude ile tercemei halimi böylece tezyin eyledim:

Rakımülhuruf Derbaz Zâde Zeynülâbidin Reşid [Bey] in hiç bir fenne tamamile ihtisası yokdur. Malûmatı hudayî nabit nebatatı gayri müsmire ve nafia kabilindendir. Külli aybından başka hem hodpesend, hem anuddur. Nuh deyüb peygamber demiyen muannidlerdendir. Hattâ münşii meşhur Kenan [Bey¹] merhum ve mağfurun, babası Veys Paşaya gönderdiği bir mektubda "Mahdumı inad mutadı âlileri..." diyerek şikâyetde bulunmuş ve inadından yaka silkmişdi. Mizacı asra vukufsuzluğundan mı, yoksa iktidarsızlığından mı, yahud bizce mechul olan bir sebebden dolayı mı her nedense kırk yıldır patrik hazretlerinin merkebine hizmet etdiği halde hâlâ mektubculukdan kurtulamamış ve bir baltaya sap olamamışdır. Pesmandei emsal ve akran olduğundan nâşi meyusdur. İşretle melûfdur.

Meşrebinde televviin yoksa da pek mümtezic addolunmaz. Mütekebbir değilse de mütevazı da değildir. Muamelesi umum hakkında siyyan olduğundan mafevkında bulunan heriflerin nazarında muamele naşinaslıkla mevsuf ve merdüm gürizlikden dolayı vahşetle mârufdur. Kendi de muterizlere bu beyt ile cevab veriyor:

Ulumı riyaziyede hiç behresi yokdur. Kara cümlede bile kara cahil addolunur. Bulunduğu mahallerde haini dinü devlet olan melûn mürtekibler hakkında zebandırazlık ettiği cihetle memurlardan kendine mahabbet edenler, tarafdar olanlar nâdırdır. Bazı mürtekibler, irtikâbı da terzil etdiler. Çehrei irtikâbda mevcud nikab ve nisabı hicabı kaldırdılar.

Çalgıdan, mesirelerden asla hoşlanmaz. Altı yedi senedir Haleb'dedir. Hâlâ bir mesireye gitmemiş ve camilerin, mescidlerin birine bile oğramamışdır². İstanbul'da Sadâbadla Göksu'dan ve büyük Çamlıca'dan başka mahalle gitmediği ve müddeti ömründe arabaların arkasına kelb gibi düşmek ve gencliğinde bile muhadderatı islâmiyeye söz atmak gibi perde birunane halü harekette bulunmadığını ve mevakii tühmetden tebaud eylediğini maalkasem söyliyor.

Tercemei hali 859 uncu sahifededir.

² "Zeynülâbidin" olduğu halde böyle diyor. "Zeynülfasikin" olsaydı ne derdi?

Ben kimseye fenalik etmedim diyorum. Maksadım, bana fenalik etmiyen kimseye etmedim demekdir. Yoksa birine iki ile mukabelede asla terahiyi tecviz edenlerden değilim.

7 Nisan 1323 Esseyid Zeynülâbidin Reşid"

* **

Muhtelif tarihlerde gönderdiği mektublarda kendine dair söylediği sözlerden bazıları naklolundu:

"Zâtı âlii edibaneleriyle muhabereye başlamazdan evvel kalemi, parmaklarıma sarılacak, dolaşacak, ısıracak yılan, kâgadı, nebbaş tınetanı zemanenin dendanı hırs ve tamala parçalanmış kefen gibi soluk görüyordum.

O solukluk ulüvvi himmetinizle bittedric zail olmaktadır. Hattâ sadamatı mevanii haileye müsadif ve gönlümün arzuyi daimine muhalif hafta ki mektub gönderemediğim hafta olacakdır, onı heder olmuş meş'um bir hafta addediyorum".

"... tabiatimden, hilkatimden Huda bilir ya, hiç memnun değilim. Ademi memnuniyetimden dolayı bu kıt'ayı vaktile söylemişdim:

Olmuş olsaydı eğer âmedüşüd destimde Böyle gelmekden ise gelmez idim dünyaye Hilkatimden benim olmazsa peşiman Halik Şaşarım ben dahi ol Halikı bihemtaye¹

Çünki sabavet ve hadasetimdenberi cümle meşhudat, mesmuat, tevarihdeki bin yıllık vukuat, lâzımı gayrı mufarık gibi hatırımdan çıkmıyor, uykumu kaçırıyor, beni hasta ediyor. Zira uzun uzadıya zihnimde muhakeme ediyorum. Meselâ İbni Alkem, bu hiyaneti niçün yaptı? İbni Mülcem, Hazreti Ali'yi niçün öldürdü? Firavn, niçün Uluhiyet dâvasında bulundu? Bayram [Paşa] Nefî'ye nasıl kıydı? ﴿ وَأَسَى عَلَمُهُ الْمُواْتِينَ ﴾ 2

* **

"Papazın çiftliği — Büyük pederim Kıbrıs mütesellimi iken bir papazın çiftliğini bin liraya satun alır, lâkin birrıza değil. Papaz, göz yaşı dökerek satar. Satmasa belki kellesi gidecek. Bu çiftliğin mahsulü validemin hanesine girer, o aile perişan olur. Bu çiftliğin mahsulü Koniçeli Hüseyin [Bey] in hanesine girer, efradı aile münkarız olur. O çiftlik alındığı fiatle satılır. Esmanile ne alındiyse hayretmedi. Şeameti zahir ve bahir oldu.

^{1 &}quot;Böyle herze, eseri mestidir!.."

² Vaktile tercemei halini کال المسه namile yazub tabettirdiğim teracimi abval mütchassısı İsmet [Efendi] merhum da böyle söylerdi.

Ceddimden, pederimden ne kaldiyse dağıtdım. Evde hiç bir şey bırakmadım. Lehülhamd bu sebeble o nuhusetden de bir dereceye kadar kurtulduk. Ne yaparsan yap, papazın çiftliğine dokunma. Tafsilât verirsem ibretengiz bir roman olür."

* * *****

"... Cebbarzâdelerden Fettah [Bey] merhumun hafidesi ve sadrıâzam İçilli Ahmed [Paşa] Zâde Abdürrahman [Paşa] nın kerimesi Nafia [Hanun] 1¹ alarak Köçeoğullarına intikal eden Arnavudköyü'ndeki yalıya iç küveği girmişdim. O zeman on yedi yaşımda idim. İşte o sırada kayınbiraderlerimin ilhahile Göksu'ya ve Çamlıca'lara üç dört defa gitdim. Kumardan, işretden vakit bulamazdım ki gideyim.

Bağlarbaşı'nda Yağcı İzzet² bağına mülâsık bir ufak ve harab köşklü bağımız vardı. Ahbab eksik olmazdı. Bunlar iki kısım idi. Bir kısımı Ärif Hikmet [Bey] gibi deryakeş harabatîler, bir kısımı Kemal [Paşa] Zâde Said [Bey] gibi kumarbazlar idi. İki ateşi hanmansuz arasında ünfüvanı şebabımı, bünyanı sıhhatimi, servet ve rahatimi harab ve yebab etdim. Bendehaneniz bir hafta meyhane, bir hafta kumarhane olurdu. Genclik kibr ve gururundan olmak gerekdir ki hey'eti ictimaiye içün taun ve kolera mikroblarından muzır olan bu iki güruhi mekruhi ademi kabul, ulüvvi cenabe muhalif gibi görünürdü. Hatifi gayb ise «ان المنافلة عنافلة beni muateb ederdi. Bunlardan gördüğüm mazarratın tafsilâtile telvisi sahaif etmeği tenezzül addediyorum."

水 水水

'... Hatırıma geldikce hâlâ arakrizi hacalet oluyorum. Bir gün pederim. Füad [Paşa] ya yazdığı tezkireyi benimle gönderdi.

Gözüm kaldı Füad'ın meclisinde Hayatülkalb var İsa deminde

Şinasi [Efendi] geldi. "Tasviri Efkâr" matbaasında tabolunmuş "Şefiknâme" den bir nüsha takdim etdi. Paşa, "Pek muğlak yazılmış derler. Evvelce mütaleanız var mı, biraz okuyunuz, dinleyelim" buyurdu.

Ammimin³ kainbiraderi şair Kazım [Paşa¹] daha evvel beni görüşdürmüştü. Edebiyat ile işttigalimi bilirdi. "Hayır efendim, hiç görmedim" dedikden sonra — avampesendane tabir ile — bülbül gibi okumıya başladım. Halbuki "Şefiknâme" yi muhacirin komisyonu reisi Rıza [Pasa] nın⁵ biraderi Hacı Abdi [Bey] den

Reşid [Bey] izdivac ve iftirak ve ailenin encamı haline dair "Denizden katre, güneşten zerre" unvanlı bir makale göndermiş ve "Sizin içün dehşetli bir trajedi zemini ihzar etdim" demişdi.

² Muasırı olan mürekkebci İzzet gibi zemanının pek tuhaf ve maruf âdemlerindendir.

³ Vilâyet defterdarlıklarında bulunmuş olan Salih Rifat [Bey] dir. "Fatin Tezkiresi" nde üç dört satırlık tercemei hali ile bir gazeli mündericdir.

⁴ Tercemei hali 801 inci sahifededir.

^{5 &}quot;Sefiri kasir" namile maruf olan Riza [Paşa] dir.

mükemmelen okumuşdum. Abdi [Bey], muhakkiki Tusi gibi idi. Arasıra Şinâsi [Efendi] ye "şurasını anlıyamadım" derdi. Ben an'anesile izahat verirdim. Şinâsi'ye şakkı şefe etdirmezdim.

Acaba Füad [Pasa]yı okumadığıma kandırabildim mi, heyhat. Arnavud köyüne vükelâ vapurile giderdim. Bir akşam Füad [Paşa], Yusüf Kâmil [Paşa] ya med'uv imis. Vapurda beni gördü, tenezzülen asinalık etdi. Sefik [Efendi] vi takliden arzederim ki gülehkûşei mübahatım, târemi bâlâye hemser oldu. Kâmil [Pasa] hazretlerine bir seyler anlatmağa başladı, anlatdıkça müşarünileyh, kahkaha ile gülüyordu. Arada sırada bana doğru itarei kındıli nigâh ediyordu. Zaten komşuluk sebebile birkaç defa teşerrüf etmişdim. Arası tahminen bir hafta geçmişdi, bir cuma günü Kâmil [Paşa] beni istedi, gitdim. Birçok iltifat buyurdukdan sonra Nefî'nin Farisî divanından birkaç kaside, emriyle, okudum. Biraz sonra yanındaki "Hamsei Nerkisi" nin mukaddemesini okumağa başladı. Tesadüfatı garibeden olarak Hamseyi de Hacı Abdi [Bey] le müzakere etmiş ve mukaddimesindeki noksanı fazılı müsarünileyhden isitmisdim. Müsarünileyh, mukaddimede noksan iddia etdi ve nüshai sahihasını Hamidiye kütübhanesinde buldu ve isbatı müdda etdi. Mukaddime ile tetümmeyi ezber okudum. Paşa, "yanlış olduğunu kimden işitdin" buyurdu. Kaba tâbir ile noksanı terbiyeden dolayı "görünen köye kılağuz istemez" dedim. Bu söz hoşuna giderek gülmeden bayılacakdı. Biraz letaifden sonra "Hocalarımızın ve kâtiblerimizin içinde "Şefiknâme" yi okutacak ve Hamse'nin mukaddimesindeki noksanı fark edecek derecede ashabı vukufdan bir müdekkik tahattur edemedim. Zekâvetin gayri münker. Lâkin bu derecede vükuf ve ihataya gencliğin ademi müsaadesi de malûmdur" buyurdu, Hakikati söyledim. Bir avuc altun ihsan buyurdu. Hacı Abdi [Bey] le birkaç kerre yalıya, konağa davet etdi.

Bir hafta sonra yine beni çağırtdı. "Şefiknâme" yi okutdurdu. Neresini sordu ise izahat verdim. Mahmud Celâlüddin [Paşa¹], "Şefiknâme Şerhi" tabolundukdan sonra bir nüshasını pedere göndereceğini vadetmiş ve Kıbrıs'da bulunan pedere yazdığı beligane bir mektubda andan bahseylemişdi. Bu mektubu Kâmil [Paşa] hazretlerine gösterdikde "Nafile gönderme, tekellüfe düşme. Şerhi de oğlu, metni de oğlu, hâşiyesi de oğlu, muanması da oğlu" buyurmuşlardır."

*

"Âlemi edebiyatda benim içün velev en şerefsiz mahallinde olsun bir makam tahsisi nakş berab gibi paydar olmaz. Abdi âciz, meydanı sühanin eri değildir. Esvatı kalemiyemde nâdiren tesadüf olunabilen hoşa gidecek bir nağmeyi de رمية من غير دام makamında telâkki etmelidir."

¹ Tercemei bali 207 inci sahitededir.

"Gönderdiğiniz Remazan tebriki ile zeyli, beni işretden geçirdi. Hüsni tesir etdi. Artık:

Düşmezse nola gül gibi sağar elimizden Ne taibi beyhude vü ne tevbe şikestiz

beytini okumaz oldum. Zaten müdmini hamr değildim. Bekri Mustafa'ya halef olmak müsabakatını kazanamamışdım".

*

"... Fransızcaya merak etdim. Evvelce on beş yirmi defa başlamış, birakmışdımı. Şimdi yeniden bir heves geldi. Terceme edebiliyorum. Lâkin tekellüm, müteassir. Terceme de kolay değil, kök sökmek kadar müşkilce, belki ruhanî bir işkence oluyor. Meleke hâsıl olmıyan şeylerin kolayı da güçdür".

*

"... Ratbü yabis, şütür gürbe, hezeyanı mahmum kabilinden olan manzum sözlerimi bir araya toplamış olsaydım yine Esad Muhlis [Paşa] divançesi kadar bir kıt'a teşkil etmezdi. Asarı maruza, evrakı perişan üzerinde idi. Pederin kitablariyle beraber âfetzedei yedi tetavül oldu. Zadei tabiatten hatırda kalandan başka kalmadı.

Haturnişanım olanlardan yakında bir şey takdim ederim1".

"Edebiyat Kumkuması" ve "Taktuka" isimli iki edebi risalesi 1908-1909 [1326-1327 H.] da Haleb'de basılmışdır. "Sefinei Nuh" namındaki eseri tabolunmamışdır. "Makamatı Hariri" nin bir kısmını terceme etmişdir. Namık Kemal, Hersekli ve Nevres takriz yazmışlardır.

* #

Hersekli Arif Hikmet'in gazeline söylediği nazireden:

Bülbüli gülbanki tecellâyi aşk Cazibei aşk ile Veysel karen Hubbi vatan zinetidir milletin İzzeti rütbeyle bilen eblehin Doğru okmiş Ârifi hikmetşinas Fikrime teshiri cihan ey bedi' Tarfı gülistanı çemenden gelir Merhalei budi Yemen'den gelir Gayreti din hubbi vatandan gelir Neşesi hadrayı demenden gelir "Herne gelirse sana senden gelir" Kuvveti tesiri sühanden gelir

Göndermedi.

BİR GAZELDEN

Gönül bir noktai dağı derundur Kemer beste hired bir çakerimdir Ki sevda âşina divane meşreb Ki kudsî fıtratii bigâne meşreb¹

* **

Dilim müstağnii gâmı dü âlemdir hakikatde Rüsumii külfeti bilmez aceb bir lâübalidir

> : *a *a

Müddea tasviri gamdir dest ber cam olınadan Ahdır maksudumuz her dem mey âşam olmadan

*

Meslekimden ben de memnunum ki etmem iltifat Mesnedi ikbal içün asrın Cemü Darasına

> * **

Kalmamıştır dilde takat dad içün bidad içün İtiraza yer bulunmaz hükmi istibdad içün

> * * *

Bülbül olmuş tercemanı hamemin Dilküşadır dasitanı hamemin²

> * * *

Müşteri çıkmaz ana tâ be kıyamet bir ferd Nushasın alsa ele matbaa olsa dellâl

KIT'A

Âferin ey padişahın himmet âra daveri Millete bezl eyledin cem' etdiğin simü zeri

Reşid [Bey] diyor ki: "Bu beyitlerim hiç bir meziyyeti haiz olmadığı halde Namık Kemal "Fahriye böyle söylenir" demişdi.

² Buna aşağıdaki beyti ilâve ederek Hersekli Arif Hikmetin divanına yazdığım mukaddimeye dercetmişdim:

Mürdeyi iliyaye vardır kudreti Sanki İsadır lisanı hamemin.

Böyle lâzımdır bu gün de ey vezir ibnülvezir Kim hamiyyetdir veren mahiyyete zibü feri¹

Levhasın asmak dürüst olmaz makamı rağbete İ'vicacı heyetin manide tasvir eylese Öşri mi'şarı yine gelmez husule fiskinin Tâ kıyamet kâtibi âmal tahrir eylese²

Hoca Kâmil namında biri hakkında:

Hacei sahib cehalet kâselisi muhteşem Feylesofi pür tekayyüd kâmili nakıs ayar Mübtedayı ilmine cehlü inadı bir haber Müntehayı aslına mechuli mutlak bir şiar

Kıbrıs Naibi hakkında:

Her akşam sed olur babı şeriat fısk içün burda Görülmüş mü bu denlu Kadii bîar bir yerde Bir akşam eyledim ahvalini teftiş hem gördüm "Yıkılmış kendi bir yerde yatar destar bir yerde"

Erzel mi aceb lâin..... Kâzım da hakikaten denîdir Mader behata.... den Bin kerre Naimi bihayadan³

¹ Reşid [Bey] bir mektubunda diyor ki: "Muharebe zemanında [1293 Rus muharebesi] Erzincanlı İzzet [Paşa"] nın onbin lira iane etdi;ii işidilmişdi, bu ku'ayı söylemişdim, "Sadakat" gazetesi yazdı. Halbuki ianenin aslı yokmuş".

² Bir mektubunda diyor ki: "Resmimi göndereceğim, altına bu kıtayı yazınız. İvicac yoksa da maadası mevcuddur. Bu kıtayı Kıbrıslı Kâmil Paşa hakkında söylemişdim"

³ Tanziminin sebebi, Diyatibekirli Naim'in tercemei hali [Sahife 1083] sırasında yazılmışdır.

^{*} Tercemei hali 756 ıncı sahifededir.

REŞİD

Reşid [Efendi], Muş müftisinin oğludur. "Müfti Zâde" namile muarrefdir. Memleketinde tahsili ilim ettikden sonra İstanbul'a geldi. Medresede tahsilini ikmal etdi.

"Nazımülhikem" denilen Hamdi [Bey] in¹ idaresindeki "Medresei Edebiye" de, sonra Vefa ve Mercan İdadi'lerinde Farisî okutdu. Damad Mahmud [Paşa] nın oğlu Sabahuddin [Bey] e Farisî tedris etdi. Onların Avrupa'ya savuşmalan üzerine Kastamoni'ye nefyolundu. Meşrutiyetin ilânından sonra İstanbul'a geldi. Kütübhaneler müfettişliğine tâyin olundu.

Muahharen Anadolu'da birkaç sancak mutasarrıflığında bulundu. İnfisal ettikden sonra İstanbul'a döndü. Burada geçinemediğinden kitablarını satarak — eski menfası olan — Kastamoni'ye gitdi. Takriben on sene evvel orada vefat eylediği mervidir.

Uzunca boylu, kırca sakallı, başı kılsız idi. Arab ve Fürs lisanlarına vâkıf idi. Eş'arı azdır. Fakat istediği zeman, pek güzel söylediği eldeki nümuneden anlaşılıyor.

**

Şair Muhiddin Raif¹, Reşid merhumun bir gazelile bir gazelinin iki beytini — kemâli takdir ile — okuyarak "Son Asır Türk Şairleri" ne yazılınasını — şairlik gayretile — tavsiye etdi. "Reşid [Efendi] yi şahsan pek iyi tanırsam da ülfetim yokdu. Tercemei halini ve şiirlerini hiç bilmem. Ben, malûmata malik değilken başkalarına nasıl malûmat vereyim?" dedim. "Bildiğim kadar söyliyeyim. Hiç olmazsa ademceğizin ismi unudulmamış olur" dedi.

Oğlundan malûmat alınmasını bilâhare ihtar etdiler. Ankara'da bulunduğunu zahmetle öğrenüb, arkadaşlarından biriyle, daha sonra posta ile iki mektub gönderdim. Aradan aylar gecdi, cevab gelmedi.

Gel, kelin perçemini tut bakalım! benden ziyade alâkadar olması lâzım gelen oğul cevab vermezse, âşinalar malûmat vermezlerse, bir yerde bir kayıd bulunmazsa ben, ne yazabilirim?

¹ Tercemei halleri 536, 993 ncü sahifeierdedir.

² Şu halde 1929 da vefat etmiş olacak. Hakikat, bence mechuldüt.

Muhyiddin Raif, Bayezid ktirübhanei umumisi müdiri üstad İsmail Saib ve Bay Ebülhayr ile başbaşa verüb — tercemei hal namına — ortaya koyduğumuz su birkaç satır yazıyı hoş görmek icab eder.

Hoş görmiyenler, mechuli mutlakdan malûmi mhakkak çıkarmağa kadir

olanlardır. Ben, henüz o kudreti ihraz edemedim.

GAZEL

Feyzi eşkimle rühun gülgünter oldu lâleden Revnakı artar gülistanın tabiî jaleden Yakdı dünyayı nigâhı ateşînin ey peri Sihri çeşmanın belâdan şulei cevvaleden Ziri kâkülden gören nuri cebinin zan eder Mah doğmuşdur yine aguşi nazı haleden Lâli nabın bus edub buldum hayatı cavidan Âbı Hızrı nuş kıldım ateşi seyyaleden Olmasaydı merhemi canım ümidi vusletin İnledirdim kubbei eflâki aksi naleden Aşkdır sermayei îmanü irfanım Reşid Ben dönersem kâfirim bu mezhebi çil saleden

Gözlerinden feyz alub taksim kılmış neşveyi Sâkii bezmi ezel, peymaneden peymaneye Âşinayanı mahabbet, dağdarı intizar Devleti didar heb bigâneden bigâneye

RESID

Mustafa Reşid [Bey], Edirne'de Kadiri Hane Şeyhi Ahmed Niyazi [Efendı] nin oğludur. 1861 [1277 H.] de Edirne'de doğdu.

On dört yaşında İstanbul'a geldi. Biraz okudukdan sonra matbuata intisab etdi. "Basiret" gazetesine küçük fıkralarla başlıyarak birkaç sene sonra makaleler ve — o zemanların tâbirile — "Bendi mahsus" lar yazdı.

Bilâhare "Şark", daha sonra "Envarı Zekâ" namiyle çıkardığı mevkut risaleler, edebiyat sahasında iştiharına sebeb oldu. Küçük romanlar, edebî risaleler neşretdi.

Namık Kemal ile muhabere eder ve "Âferin Reşidcik! sen âdeta âdem olmağa istidad gösteriyorsun" ve "Evlâd", "Ağabəy" gibi iltifatlarına nail olurdu.

Bir müddet Adliye Nezaretine devam etdi. Muahharen Maarif Nezaretine naklo-

lundu, tedricen Mektubî Kalemi Müdürliğine daha sonra Mektubî Muavinliğine ve rütbesi de Ulâ sınıfı sânısine irtika etdi.

1936 Teşrinievvelinin 7 nci gecesi [20 Receb 1355] Beyoğlu'nda Bekâr sokağındaki ikametgâhında sektei kalbiyeden vefat etdi.

BASILAN ESERLERİ

"Şark", "Envarı Zekâ", "Şuküfei İstiğrak", "Medfun Emeller", "Tezkiri Mazı", "Tesaviri Hayat", "Cüzdanımdan Birkaç Yaprak", "Hayali Şebab", "Müntehabatı Cedide", "Çocuklara Münşaat", "Hazinei Mekâtib", "İnşa Muallimi", "Muharreratı Nisvan", "Bir Çiçek Demeti", "Göz Yaşlan", "Yeis, yahud Bir Cürmi Meşhud", "Klora", "Hayf", "Lorans", "Neyyir", "Ressam", "Pembe Ferace", "Bir Kızın Hatası", "Tesiri Terbiye", "Son Salon ve Aşk", "Küfranı Nimet", "İzdivac İmtizac", "Defteri Amalimden Bir Fasıl".

Sülevman Nazif "Âti" gazetesine' yazdığı makalede diyor ki:

"... Şinasi edebiyatına vatan mahabbetini koyan Namık Kemal ise kadın mahabbetini sokan da Mustafa Reşid'dir. Eserleri intişar etdiği günler, Babıâlı caddesindeki kitabcı dükkânlarında küçük hanımlar için mübayeatda bulunan büyük konakların lala veya ayvazları daha çok görülürdü.

§ Üslübu kendisine hs, ahenkdar bir sadelikle taravetdar ve munakkahdır. Diyebilirim ki üç kelimeyi tecavüz eden bir cümlesinden "Çiçek Demeti" müellifi derhal nez'i übüvvet eder. Bilihtiyar mı, bil'ıztırar mı bilmem, uzun senelerdenberi istitar etmişdi. Bu eski ve muazzez âşinayı hisü yadımızı "Edebiyatı Umumiye Mecmuası" tekrar hayata, yani neşriyata davet etdi."

**

"Tezkiri Mazi" namındaki eserini, pek küçük yaşda iken Kozan'da okumuşdum. Pek beğenmişdim. Eserin muharririni gönnek arzusunda bulunmuşdum.

Evaili şebabda bir mektebi hususînin müntehi sınıfına birkaç sene tarih ve edebiyat tedris etmişdim. Edebiyat imtihanına Maarif Nezaretince mümeyyiz olarak Mustafa Reşid [Bey] gönderilmişdi. İlk defa o gün görüşmüşdük. Yadigâr olarak şu kıt'ayı yazub vermişdi :

"Heb velvelei hayat birgün Ey yolcu! senin de menzilindir Fernanber olur sukûni kabre Bigâne bulunduğun şu hufre".

**

Seksenlik bir piri cevannüma idi. "Medfun Emeller" e dair cevaben yazdığı tezkirede Süleyman Nazif "daima genc üstadı kadimimiz" diye hitab etmişdi.

Yaşını alınış yürümüşken çehresi, vücudü, hareketi, kıyafeti, tuvaleti ile genclerin de gıbtasını celbederdi. O, ihtiyar olduğu halde ihtiyar olmaksızın ölenlerdendir.

Yazılarlında zerafet, nazarı dikkate çarpar. Nesri, nazmından güzeldir. Bütün eserlerinde aşk ve alâkadan başka bir şey yokdur. Bütün hayatında aşk ve alâka terennüm etmişdir. Nazif, ona "muaşeka şairisiniz" demekde pek haklıdır.

Bir gün — kendisi gibi hayatının son gününe kadar genc kalan — Abdülhak Hamid merhumun evinde tesadüf etdim. Ardını kesmeksizin kendi şarkı güftelerini okuyordu. Hâmid'in sıkıldığı da yüzünden okunuyordu. Hüzzardan Hüseyin Danişe hitaben şu eski beyti yüksek sesle okudum:

"Sikender seyr isen de sedi nutk et pişi kâmilde Aristoyı hakikatbiyne nakli macera olmaz".

Hâmid, bıyık altından gülmeğe başladı. Araya söz karışdırıldı. Reşid de güfte okumağa nihayet verdi.

*:

^{1 19} Temmuz 1334

Muallim Naci¹ hangi sebeble kızmış ise Mustafa Reşid'e hitaben — iki tarała da lâyık olmıyan — şu kıt'ayı-söylemişdir :

> Ne anlarsın ne istifham edersin anlayanlardan Aceb nakabili har sivesin mahlukı aharsın Beni tahkir eder her kavlü filile diyormuşsun Seni tahkire hacet yar mıdır zaten muhakkarsın".

> > **

TAHATTUR ET

O şeb ki bedri nevbahar atar çiçek, saçar safa Nişimenin olursa bir hədikai ferahfeza Halel verirse bir ara derin sükûna bir neva Birinci itirafımı tahattur et, terennüm et

O dem ki âfitab olur medarı feyzi gülsitan Verir nesimi anberin dili nizara taze can Serir olursa hüsnüne kenarı âbı hoş revan Sirişki bezmi vusleti tahattur et, tebessüm et

O günki sarsarı hazan serer çiçekleri yere Cuyuşi gam hücum eder semaye, arza, dillere İdersen ittikâ yine gurubda o mermere Vedaı can hıraşmı tahattur et, teellüm et

ŞARKI

Ada'dan gitdi seninle bütün ezvaku safa Çamları aldı gam ey nâdirei hüsnü beha Her tarafdan geliyor badı hazanla şu sada Görecek mi göz o nâdir gülü bir kerre daha

Mabedi aşkırı olan "Dil" de her akşam ey yâr Anıyor ande geçen her demi zevki dili zar Şunu tekrar ediyor dil ile birlikde hezar Görecek mi göz o nâdir gülü bir kerre daha

^{* *}

¹ Percennei hali 1032 nri sahifededir

ŞARKI

Çeşmeye inerdi dağdan pek erken Seher yıldızının rakibi bir kız Yürüyüşü aklı kapardı benden İniyor sanırdım gökden bir yıldız

Gül yüzüne bahar aksini salmış Gözünün rengini seherden çalmış Saçının telini güneşden almış Bu saçlar olurdu destiye yaldız

Uzakda bir dağa dalgın bakardı Gözlerinden iri yaşlar akardı Bu dumanlı dağ hep kızı yakardı Yüreğini çalmış orda bir hırsız

RESID

Mehmed Reşid [Efendi], Topcu binbaşılarından Mustafa [Efendi] nin oğludur. 1861 [1277 H.] de Bağdad'da doğdu¹.

Yedi yaşında — asıl vatanı olan — Üsküdar'a geldi. İbtidai tahsili bitirdikden sonra Hoca Hafız İbrahim [Efendi] den tasavvurata kadar okudu. Bilâhare mutalea ile malûmatını arttırdı.

Gönüllü asker yazılarak — babasının gayretile — neferlikden mülâzimliğe kadar yükseldikden sonra istifa etdi. Mülga Nafıa Nezaretinde bir kitabete tâyin kılındı. Meşrutiyetin ilânını müteakiben yapılan tensikatda kadro haricinde bırakıldı. Kendi talebi üzerine 1919 da — pek az maaşla — tekaiid edildi.

11 Mart 1939 [20 Muharrem 1358] da vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu. Maaşının azlığı ve yaşının çoklu-

ğu, biçareyi zaruret ve mihnetin son mertebesine getirmişdi. Fukarayı sabirinden idi.

Arabî ve Farisî'ye vâkıfdı. Tasavvuf ve edebiyatda behresi vardı. İmamı Gazalî'nin « ابرالولد » namındaki risalesini terceme etmişdir, matbudur. Vahdeti vücude dair « جوهرالدقائق في كرزالحفائق » isimli risalesi, Fuzulî'nin bazı ebyatının şerhi, manzum miraciyesi, mersiyesi, divanı basılmadı.

GAZEL

Zevkı tecelli ile dilhurremiz Nurı mücessem gibidir cismimiz Âlemi dilden akarız vahdete Sırrı şuhudi Hakka biz mahremiz Sayesi düşmez yere bir âdemiz Cuşişi çok sahili yok bir yemiz

Babası, Bağdad ordusu zabitlerinden iken orada doğmuş olmasından dolayı Reşidi Bağdadi"
Bamiyle yadolunurdu.

Derk edemezsin bizi sen zahida Lâli lebi yar iledir bahsimiz Basdığı haki öperiz her kadem Kayse uran tavkı cünuni biziz Emrimiz olmaz iki, biz ey Reşid Bi sıfatü bi cihetü bi kemiz Sagari mina gibi dil pür demiz Gezdiğimiz yerde anınçün hamiz Silsile cünbanı belâ vü gamiz Tahtı dile tacı seri Edhemiz¹

*

Doğdu ol mehru dili gamperverimden renk renk Çıkdı istikbale eşkim gözlerimden renk renk Öyle bir şem'im ki ekvan içre yüz bin âfitab Şulesin ikad eder dûdi serimden renk renk Bir nihâli gülşeni aşkım gözüm dökdükce hun Oldu peyda sırrı dil berkü berimden renk renk Kevne her nurı nigâhımdan doğar bir âfitab Çıkdı sırrı aferiniş cevherimden renk renk Yansa cismim gûrei narı gamin sönmez yine Görünür her zerrei hakisterimden renk renk Ben o mihri asümanı lâmekânım ki Reşid Münceli nurı kemâlim ahterimden renk renk

¹ Reşid merhum — tercemei halini ve gazellerile resmini alub bana getiren — Usküdarda Selim Ağa kütübhanesi müdiri Muhterem Ahmed Remziye, bu gazeli okudukdan sonra "Epey yalan süyliyebilmiş miyim" demesiyle Remzii remzaşina "Hal edilemiyen şey, kale gelmez" cevabı ârifanesini vermişdir.

RESID

Ahmed Reşid, Çankırı mutasarrıfı iken vefat eden Abdullah Şefik [Efendi] nın oğludur. 1870 ibtidasında [1286 H. nihayetinde] İstanbul'da doğdu.

Soğuk Çeşme Rüşdî'sinde ve Mülkî İdadî'de okudukdan sonra Mülkiye mektebine girdi. 18 Teşrinievvel 1888 [12 Safer 1306] da şahadetnâme aldı.

Bir sene kadar mektebinin hikmeti tabiiye muallim muavinliğinde bulundu. 1890 [9 Safer 1308] da Mabeyn kitabetine alındı. 1905 [20 Cümadelûlâ 1322] de Kudüs mutasarrıflığına tâyin olundu.

Rumeli vilâyatı müfettişi Hüseyin Hilmi [Paşa] nın ihtarile Manastır valiliğine nasbolunduğu halde pek az müddet sonra yine oğun şikâyetile azledildi.

Muhtelif tarihlerde Ankara, Haleb, Aydın valiliklerine ve 1912 [19 Zilkıde 1330] de — Kâmil [Paşa] kabinesinde — Dahiliye Ne-

zaretine tâyin olundu. Îttihad ve Terakki Cemiyeti mensubları tarafından Babıâli basılarak 24 Kânunisâni 1913 [15 Safer 1331] de Kâmil [Paşa] ve kabinesi istifaya mecbur edildi.

Mutcakıben Mısır'a, sonra Paris'e gitdi. Mahmud Şevket [Paşa] nın katlınde — medhali olmadığı halde — gıyaben idame mahkûm edildi.

Umumi Harb esnasında Cenevre'de oturdu. 1919 da İstanbul'a döndü. 1919 [24 Cümadelûlâ 1337] da Tevfik ve 1902 [15 Receb 1338] de Damad Ferid [Paşa] lar kabinelerinde tekrar Dahiliye Nezaretine nasbolundu.

Sanremo konferansında ittihaz edilen karar mucibince Osmanlı murahhaslarının Paris'de bulunmaları tebliğ edildiğinden 1 Mayıs 1920 [11 Şaban 1338] de diğer zatlarla beraber murahhas tâyin olunarak Paris'e gitdiler. İtilâf devletlerinin tevdi eyledikleri sulh muahedesine murahhaslar tarafından yazılan cevabı hâmilen murahhaslardan Operatör Cemil [Paşa] ile birlikde İstanbul'a geldiler. Ve tedkik ve tasdik olunan cevabınameyi alarak — İngiliz kravazörile — Paris'e gitdiler.

Murahhasların avdetinde o, Paris'de kaldı. Devletlerin verdikleri kararı Babıâli'ye bildirdi. Muahedeyi imza edemiyeceğini beyan ile Dahiliye Nezaretinden ve murahhaslıkdan istifa etdi.

Biraz sonra bu muahedeyi Ferik Hâdi [Paşa], Rıza Tevfik ve Reşad Hâlis [Bey] ler — Paris'de Sevr müessesesinde — imza etdiler.

Bay Ahmed Reşid, o zemandanberi siyaset sahasından çekildi, inziva etdi.

Devlet hizmetinde bulunduğu müddetde Saliseden başlıyarak rütbei Balâyı ve Murassa Osmanî ve Mecidî nişanlarile altun ve gümüş İmtiyaz, altun Liyakat ve Yunan muharebesi madalyalarını ihraz eyledi.

* **

Henüz mektebde iken manzum ve mensur eserler yazmağa heves etdi. 1885 de ilk defa "Gülşen" mecmuasile şiirlerini neşretmeğe başladı. Daha sonra "Mekteb" mecmuasına manzumeler yazdı. "H. Nâzım" imzasile "Serveti Fünun" ve "Malûmat" da şiirleri ve edebî musahabeleri intişar etdi.

"Şehrah" gazetesile "Maziden Hâle" isimli siyasî makaleler ve "Yeni Gazete", "Rehber", "Alemdar" ile de bazı mühim yazılar neşreyledi.

"Nazariyatı Edebiye" unvanlı eseri, o kabil eserlerin en kıymetlilerindendir. Son senelerde Fransız facia nivisi Rasi'nin külliyatı âsarını, Lâtin şairi Virjil'in "Eneid" unvanlı destanının Fransızca tercemesini Türkceye çevirmişdir. Bunlar matbudur. Fransız facia nivislerinden Korney'den müntehab beş faciayı, Yunan şairi Omer'in "İlyad" isimli destanının Fransızca tercemesini Türkceye nakletmişdir, bunlar henüz tabolunmamışdır.

Muhterem Ahmed Reşid, milletin en değerli edib ve şairlerindendir. Şiiri, nesri birbirinden metin ve dilnişindir. Her istediği vadide yazı yazmağa muktedir olan erbabı kalemin en mümtazlarındandır. Bu müddeaye, güzide eserleri şahiddir.

Memuriyet hayatında da ehliyet ve reviyet ile mâruf olan zevatdandır.

* **

Îleride edebiyat tarihi yazacaklara malûmat menbai ihzar etmek maksadile "Serfeti Fünun" un mukaddema tertib eylediği suallere Bay Ahmed Reşid'in verdiği cevabların¹ bir kısmı buraya naklolundu:

"... Arab müelliflerini okuyacak kadar Arabca bilmem. İranî'lerden Sâdi'nin hayranıyım. Garb müelliflerinden — edebiyata maksur olarak — Hügo'yu, Müsse'yi, Lâmartin'i, Rasin'i, Molyer'i, Korney'i, Fuye'yi, Prodom'u, Zolâ'yı, Dode'yi, Flober'i, Mopassan'ı, Fransızca'dan mütercem Şekispir'i çok okudum. Müellifini saire miyanında Bodler, Verlen, Renye'yi de tedkik etdim.

\$ Manzumatımda telâkkiyatımı tasvirden başka bir gaye takib etmedim. San'at, san'at içündir nazariyesini — bazı takyidat ile — kabule mailim. Mensuratımda şiirin bütün havadisi kevniye gibi revabıtı müstemirreye tâbi olduğunu, zevk, şah-

sîdir iddiasile âlemi edebiyatı mahkûmı keyf ve heves etmek istiyenlerin zehabı yanlış bulunduğunu isbat etmeği bir gaye ittihaz eylemişdim. Yazılarım makalâtı müteferrikadan ibaret ve bir ismi umumîden mahrumdur. Mecmuai manzumatımı da henüz neşretmedim.

16 Teşrinisâni 1336"

* **

SON BAHARIN SON GÜNLERİNDE

Çamur renginde müstekreh bulutlar asüman peyma Zemin, gökden düşen çirkâb içinde harü müstağrak Bütün elvanı bel' etmiş mülevves gölgeler. Gûya Sema toprak, ziya toprak!

Bataklıklar buharından muhammer sisler altında Yosunlanmış, kadid olmuş ağaçlar mübteki, küskün Suhurun şerhalenmiş karhalar var kirli sırtında Sema düşkün, ziya ölgün!

Rutubet mevc urur esdikce bazan badı lenk-âhenk Düşer, meş'umu müinted şehkalardan, her taraf baygın Keder rizan bulutlardan, zemin pür eşki matem renk Sema dargın, ziya kızgın!

Siyah bir jenk ile katmerlenen damlar, saçaklarda Tereddüdlerle, bir miskin tekir, kâhi eder seyran Bütün şadii hesti gizlenub kalmış bucaklarda

Sema pünhan, ziya pünhan!
Sokaklardan geçenler — bir takım eşkâli dûradur —
Çamurlar, ince yağmurlarla, sislerle bütün ıslak
Tabiat pür teneffür, rengi kasvetden cihan meftu
Sema toprak, ziya toprak!

1 Ağustos 1932

NİS'DE BİR AKŞAM

(Sadacīğima)

Tabende bir akşam ki neharın lemeatı
Oynardı henüz gölgeler altında derinden
Bir öyle sükûn vardı ki enfası hayatı
Çekmişdi sema, mas ederek sanki zeminden

Tâ ufka yakın bir yeni ay şatırü şeffaf — Parlak geceler vadi dehanında hüveyda — Eylerdi karanlıklara şevkı emel ithaf

Bakdım bu hilâli neve andım seni Sada!

Andım seni zira günümün solduğu demde Ezlâl ile alûde olan ufkuma geldin Etrafına isar ederek halei hande

Yavrum da güzeldir, yeni ay! sen de güzeldin.

KIRİZANTEMİM

1

Bir güzel alnı okşayan kâkül Gibi taşmış, dökülmüş, ayrılmış Tazeden taze bem biyaz bir gül Ona nisbetle yıpramış bir kış

3

O tüveycin bütün verikaları Lâciverdden, turunciden, mordan Müteşekkil, biraz da mavi, sarı Kuzahî bir kuşakla renk efşan

5

Înce, pür işve ibtisaniyle Nefehatı nesime naz eyler Sanır insan ki taze famile, Çeşmi sevdaye keşfi raz eyler. 2

Nîm şeffaf olan tüveycinde Deveran eyliyor, güzide hıdab Bir biyaz nesgi dilrüba hande Bir biyazlık ki reşk eder mehtab.

4

O biyazlık, bu tayfı nazre nevaz Gaşyeder gamzesiyle âsabı Bir serabi ziya eder ifraz İhtizazatı nazenin tabı.

6

Dameninden sehaibi seherin Bir ridayı hafif alır, bürünür Nagehan okşayınca mihri zerin Heyecanlarla pür emel görünür.

7

Bu çiçek bir kadın kadar hassas Gözü var, kalbi var, sever, sevilir Safveti şuhuna edince temas Ruha bir vecdi âşıkane gelir.

Kânunisâni 1938

RAUF

Mehmed Rauf [Bey], sadrı esbak Halil Hamid [Paşa] ahfadından ve Erkânı Harbiye feriklerinden Âtıf [Paşa] nın oğludur. Annesi Bayan Hadice Fahriye¹ de, Halil Hamid [Paşa] nın hafidlerinden ve sudurdan Ataullah [Bey] in

oğlu ve sudurdan Arab Zâde Hamdullah Efendinin kerime zâdesi İstanbul pâyelûlarından Mehmed Rıza [Bey] in kızıdır.

Rauf, 1882 [1299 H.] de İstanbul'da doğdu. Mirgûn Rüşdî ve Mülkiye mekteblerinde okudu.

Şûrayı Devlet İstinaf Mahkemesi Müddeii Umumî Muavinliğinde ve Şûrayı Devlet Bidayet Mahkemesi Müdeii Umumîliğinde bulunarak Prens Said Halim [Paşa] run sadaretinde Sadaret Şifre Kalemi Müdirliğine tâyin olundu.

Bir müddet Darülfünun'un Yunan ye İtalyan edebiyatı tarihi muallimliğini ifa etdi. Subhi [Paşa] Zâde Sami [Bey] in kıziyle evlendi.

1918 [11 Cümadelûlâ 1336] da vefat etdi. Karaca Ahmed'de Halil Hamid [Paşa] ailesinin kabristanına defnolundu.

Yunan kadim edebiyatı, İtalyan edebiyatı tarihleri, Said Emir Ali'nin İngilizce yazdığı Tarihi İslâmın tercemesi, "Pervane", "Nikâhda Keramet Vardır", "Ateş ile Barut Arasında" isimli komedileri ve Raif Necdet'le birlikde yazdıkları "Tiraje" namındaki piyes basılmışdır.

Sarkılardan biri:

Oğradın mı yine bir derde a biçare gönül

Çünki sevdin o güli katianıver hare gönül

Böyledir resmi malıabbet buna yok çare gönül

Babası, Afyonkarabisarda naib iken 1864 [1280 H.] de orada doğdu. Hususî muallimlerden Arabi ve Farisi okudu. 1880 [1297 H.] de Atif [Paşa] ile evlendi. "Vuslat", "Dilâra" isimli iki roman ve "Gazale Sultan" "Sitti Zeyneb" "Teskin" adlı üç küçük hikâye yazdı, hiçbiri basılmadı. On dört yaşından beri şiir ile uğraşdığını ve manzumelerinin bir kısmı zâyi olduğunu söyledi ve birkaş gazel ve şarkı verdi.

Bir müddet baş muharrirliğinde bulunduğu "Resimli Kitab" da manzumeleri mündericdir. Said Halim [Paşa] nın Fransızca yazdığı âsardan bazılarını — Paşanın namına — Türkceye nakletdi. Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan lisanlarını okur yazar, söyler, Bulgar ve Rum lisanlarını da anlardı. Edebiyat ve Sanayii Nefise'ye meclûb idi. Resim ve heykel yapar, keman çalardı. Musikide istidad sahibi idi. Terbiyeli ve asabi idi.

Şifre müdiri iken odasında oturmaz, mütemadiyen koridorda durur, yahud dolaşırdı. Galiba şevki şairiyetle mazmun saydederdi!

SERAİRİ HAYAL

Çemende rahcu idim, garib garib şeb neverd Bir ıtrı dilrüba tesadüf etdi rehgüzarıma Ne nükheti semendi bu, ne buyi can sitan verd Açılmamışdı böyle bir çiçek hayali zarıma

Zilâl içinde takatım kesildi cüstücu ile Bu zehrei bediayı bulub şagafle kokladım Hulûl edince subhi nev nikabı leyli haile Elimde bir sönük, soluk şükufe gördüm ağladım

Ne oldu gönlümi rübude eyliyen şemimi naz Ne oldu.. belki kalbi mahreminde gizlidir dedim

Ve ke'sini, tüveycini açub da bakmak istedim

Kırıldı, düşdü payime, derîde oldu setri naz Tehimiş ah pek tehi imiş bu kalbi rahnedar Sirişk bar uzaklaşub leyale etdim intizar

SEVDİKLERİM

Severim handei melâliyle Severim şuhu şen mealiyle Biri bir mahremi eninimdir Bense bir başka cevde nâzahir Kamerin vechi pür serairini Âfitabın edâyı sahirini Biri de neş'esazı âfakım Bir mehi cezbedare müştakım "Müse" nin nağmei elem rizi "Dante" nin sayhai sema' hizi Beni bağlar zemini aşka biri Beni lâkin esir eden eseri

Bir siyah didei hayal âkin Târı narile kâküli zerrin Biri bedri leyali târikim Lâkin iklimi başka bilmediğim Girye âmizi ceşmü balimdir Rehberi şehperi hayalimdir Biri evci kemale yükseldir Dilde menkuş olan şiirlerdir

Beni bir hayli şeb düşündürdü Beni bend eyleyüb süründürdü Biri hurşidi nevbaharımdır Bir melâhat benim nigârımdır

RAUF

Rauf, 1879 da Leskovik'de doğdu. Orada ve Selânik'de İbtidaî, Rüşdî ve İdadî tahsili bitirdikden sonra 1893 de Mülkiye mektebine girdi. Son sınıfda iken

"Evrakı muzırra tertibinde zimedhel olmak" tühmetile — ailece ikinci vatan ittihaz etdikleri — Selânik'e nefyedildi.

Bir sene kadar Sanayi mektebi müdir muavinliğinde bulundukdan sonra babasının çiftliğine çekildi. Avrupa'ya kaçmak üzere iken yakalanarak Selânik vilâyeti maiyet memurluğuna tâyin olundu. Hasan Fehmi [Paşa] nın valiliği esnasında Menlik, daha sonra Vodina, Aziziye, Koçkiri ve Tarsus kaimmekamlıklarına, Menteşe, Mersin, Cebelibereket, İçel, Lâzkiye, tekrar Mersin mutasarrıflıklarına nasbedildi.

Bilâhare tekaüde sevk olundu. Yeşilköy'de oturmakdadır.

YINE O'

Görmüş iken o misli bulunmaz kemâlini Efsus gördü gözlerim ânı zevalini İster hitabı İzzeti ukbade duymasun Madam kulaklarım duyamaz hasbıhalini Olsun haram gözlerime seyri mihrü mah Kim görmiyor ve görmiyecek meh cemâlini Dünya yıkılsun âhım ile kalmasun eser Gördü huzuri bal ile son intikalini Her safhası melâl verir subhu şamımın

¹ Vefat eden refikası hakkındadır.

Gûya ki andırır bana renki melâlini Geldi behar başladı taklide gonceler Kalbindeki cerihai hasret mealini Bilmem teverrüm eyledi mi levhai gurub Tanzir eder sabahati hüzn iştimalini

RIDVAN

Doktor Ali Rıdvan Unar, Mülga Tophane müşiriyeti memurlarından Bay Salih Saim'in¹ oğludur. 1900 [Şubat 1317] de Üsküdar'da doğdu.

İbtidaî tahsilden sonra Üsküdar Sultanî'sine, daha sonra Tıb Fakültesine girdi. 1924 de diploma aldı. Gureba hastahanesinde Süleyman Numan [Paşa] ve Keınal [Bey] in yanlarında birkaç sene çalışdı. Tıb Fakültesi birinci seririyatı dahiliyesinde ihtisasını ikmal etdi.

Ankara Nümune hastahanesinde, Samsun ve Trabzon hastahanelerinde dahiliye mütehassıslıklarında bulundu. Trabzon'dan İstanbul Sıhhî Muayene Komisyonu riyasetine naklolundu, dört sene hizmet etdi. Şimdi Haseki hastahanesi dahiliye mütehassısıdır.

Edebiyata pek küçük yaşda heves etdi. Daha o vakit yazdığı yazılarla istidadını gösterdi. Liseyi bitirdiği sıralarda "Sarı Yapraklar" nâmile bir edebî hikâye neşreyledi. Yine o zemanlarda yazdığı "Mekteb Şiirleri" mekteb kitablarına derc olundu. "Yedi Gün" mecmuasında tıbbî ve ictimaî makaleleri vardır.

Evvelce şiirleriyle edebiyat heveskârlarının hislerini okşıyan Doktor Rıdvan'ın şimdi — hazakat ve şefkati ile — hastaların gönüllerini ve sıhhatlarını okşayacağı şübhesizdir.

TRABZON GÜZELİNE

Gördüm seni akşam yine kumsalde gezerken Dilbeste ve dalgın yürüdüm hayli peşinden Bigâne nazarlar ile etrafı süzerken Vechin daha tâban idi akşam güneşinden

Memleketin irfanına hizman sehkeden erbabı kalemin kıdemlilerinden gayretli bir zatdır.

Artık aramam yüz sene İstanbulı belki Gönlümde Trabzon gülünün sevgisi yandı Hulyalı gözün öyle derin, öyle güzel ki Kalbim seni efsanelerin bir kızı sandı

Dönmem yine girdabına düşdümse de aşkın İsterse bütün merhaleler bir tuzak olsun Gel sevgili yavrum demesinler bize şaşkın Bir gün kaçalım bağlara varsın uzak olsun

AKŞAM

Indi güneş göklerden Etrafa keder veren Bulutlar, penbe penbe Yıldızlar gök yüzünde Sana yok dünyada eş Ey güneş canım güneş Alçalıyor, batıyor Bir duman kapatıyor Saçılmış pamuk gibi Parlıyor gizli gizli Adın her şeyden güzel Kuzum yarın yine gel

RIFAT

Ahmed Rifat [Bey], Esbak Maliye Nâzırı Vezir Kâni [Paşa] nın oğludur. Takriben 1844 [1260 H.] de¹ doğdu.

Tahsili marifet etdikden sonra Babiâli Terceme Odasına memur oldu. Salise rütbesi tevcih olundu. 1864 [1281 H.] de Petersburg sefareti Türkce ser kitabetine tâyin kılındı.

Âdile Sultanın² — sadrı esbak Mehmed Ali [Paşa] dan tevellüd eden — kerimesi Hayriye Hanım Sultanla 1865 [15 Muharrem 1282] de akidleri icra ve uhdesine feriklik rütbesi tevcih ile Dârı Şûrayı Askerî âzalığına nasbedildi.

Dârı Şûraya altı ay devam etdikden sonra nikâh fesih ve feriklik nez'i ile³ 1866 [19 Mayıs- 1282] de "900" frank maaşla Paris sefareti maiyetine memur edildi. 1867 [7 Muharrem 1284] de istifa etdi.

Sultan Abdülâziz'in Paris'e seyahati mukarrer olduğundan bir müddet tebaüdleri Fransa Dahiliye Nâzırı Markı Delavalt tarafından şifahen kendine ve Ziya ve Kemal [Bey] lerle Suavi'ye tebliğ olunması üzerine Londra'ya gitdi.

Londra'dan Paris sefiri Mehmed Cemil [Paşa] ya yazdığı 1867 [23 Safer 1284 H.] tarihli mektubda diyor ki:

"Kulunuz, sefaret ser kitabetile Petersburg'da bulunduğum sırada İstanbul'ca ferikliğim tasavvur olunarak celbolunmuş ve altı ay kadar Dârı Şûraya devam et-

¹ Mürüvvet gazetesinde — vefatı ilân edildiği sırada — kırk yaşında olduğu beyan, kılınmasına nazaran 1268 de doğduğu anlaşılmakta ise de bazı şiirlerile mektublarına, bahtısus Petersburg kitabetine tayini tarihine bakılırsa kırk yaşını geçmiş olduğu görülür.

² Tercemei hali 32 inci sahifededir.

⁸ Hüsni idaresi, iffet ve istikameti ve serveti gibi hisseti de meşhur olan habasının, oğlu tarafından gelin hanım sultana hediye takdım etmemesinden dolayı nikâhın feshedildiği mervi ise de hakikati hal, bence medruldür.

Hanım sultan, 1866 [Zilhicce 1282] de İşkodralı Mustafa [Paşa] nın oğlu Rıza [Bey] e tez vıc olundu. 1869 [16 Rebiülâhir 1286] da vefat etdi.

tikden sonra ikmali tahsil bahanesile bir sureti fevkalâde de Paris sefareti seniyesi maiyyetine gönderilmiş idim. Bundan bir ay mukaddem bilâsebeb bazı muamelâta dûçar olarak haysiyeti zâtiyemi muhatarada gördüğümden ve zaten kendi kendime ikmali tahsil arzusu gönlümde müstakar olduğundan memuriyeti âcizanemden istifa etmiş ve fakat bu iki sebebden evvelkisinin ilânını istemediğim içün istifanamemde yalnız ikincisini beyan eylemiş idim".

Bilâhare İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra — babasının münasibeti kadimesi sebebile — Mısır'a gitdi. İngilizlerin vesatatile teşkil olunan teftişi varidat idaresi baş kitabetine tâyin olundu. Ârabî vak'asında işe karışdığından İngilizler Mısır'a girince onu çıkardılar. İstanbul'a geldi. Evvelâ Konya ve 1884 [1301 H.] Bursa Reji nâzırlığına tâyin kılındı.

Hastalığından dolayı Bursa'dan avdetle Heybeliada'da bir hafta tebdili hava ettikden sonra 1891 [1 Şevval 1308] de zatülcenbden müteessiren vefat eyledi. Babasının Merkez Efendi kabristanındaki merkadının civarına defnedildi.

MEZAR TAŞINDAKİ KİTABE

Kânı irfan gevheri merhum Kânii vezir Genc iken Rifat Beye kıydı ecel nagâh vay Mustafa [Bey¹] neclini mahzun bırakdı bipeder Ol yetimi çar sale rahmeder elbet Huday Müjdei mihmanii âlâyi illiyin ile Hakipayı Ahmedi Muhtara olsun cebhesay Fevti tarihin tazarrula dedi Hakkıi zâr² Adni Kâni zâde Rifat Bey Efendi kıla cay

Manzum ve mensur eserlerinden birkaç parça, vefatından sonra "Bârikai Edeb" nâmile 1891 [1308 H.] de Bursa'da basıldı.

¹ Oğlu Mustafa Vahid [Bey] barut inhisan idare meclisi reisi idi.

³⁰ temmuz 1931 de ağzına kurşun sıkarak intihar etdi. Rumelihisan kabristanına defnedildi. Tahsisatının "500" den "100" liraya indirilmesi, hali malisini teşviş etmesinden dolayı intihar eylediğini ve bir müddetdenberi mübtelâ olduğu melânkoli illetinin — tahsisatın indirilmesi sebebile — iştidad ettiğini gazeteler yazdılar. 1314 de Harbiye mektebinde muallimliğe başladı. Erkânıharb kolağası iken askerlikden çekildi. Kayın babası Hamdi [Bey] Düyunı Umumiyede Osmanlı Dainler vekili bulunduğundan o daireye ıntisab ederek mektubcu oldu. Bilâhare müskirat inhisar, sonra batızı idaresine girdi. Güzel san'atler akademisinde san'at tarihi tedris ederdi. Birkaç eseri vardır.

² İşkodralı Mustafa [Paşa] zade vüzcradan Hasan Hakkı Paşadır. Tercemei hali 487 inci sahifededir.

"Pradiye Fodere" nin "Hukuk" unvanlı eserini terceme etdi. 1873 [1290 H.] de tabolundu. Namık Kemal, bu tercemeyi — Ebüzziya'nın neşreylediği — "Muharrir" risalesinde birkaç mektubla tenkid etdi. 29 Safer 1292 tarihli mektubda diyor ki:

Rifat Bey efendinin hukuku umumiye tercemelerini ana dair olan mektubunla beraber aldım. Beyefendinin ötedenberi bazı âsan şiiriyelerini ve kitabın mukaddena neşrolunan birinci cüz'ünü görmüş ve kendilerinin tabiati edibanelerinde olan feyz ve kuvveti anlardan istidlâl etmişdim. § Zekâveti meşhure ve münasibat ve ikdamatı malûmelerine nazaran mütercim Beyefendı pekâlâ Fransızca bilirler. Arabide dahi mukaddimatı ulûmu okuduklarını işidiyoruz. Kuvveti kalemiyelerine ise zaten bir şey denilemez. § Mumaileyh gibi kudretden bir kabiliyeti külliyeye malik olmakla beraber emri tahsil ve terbiyece zeman ve mekânın birçok müsaadatı fevkalâdesine mazhar olmuş ve o cihetle mülkümüzde irfan perveranı şebabın hissiyatı cevanmerdane ve tecaribi pirane ile açmağa çalışdıkları silki sahihi elebin en ileri giden muktedalarından olmağa herkesden ziyade liyakat ibraz etmiş bir zatın âsarında — vaz'ü istikametine dikkat etmeksizin — kelimeler kullanmasının gerçekten şayanı teessüf olduğu dahi meydandadır".

GAZEL

Küduret kalbi zahidde gubarı masivadandır Küşade ruyii âyine âsarı safadandır Hakayıkde husuli marifet feyzi fenadandır Ki isbatı vucudi Zatı Mutlak harfi lâ dandır Bulur ârayişi Zahir zeval, envarı irfandan Büride rengii dibac tesiri ziyadandır Ne gam tekzib olunsa ger makali ehli irfanın Vukuı daima men'in vucudi müddeadandır Bulur elbette bir gün derdiser, mestanı ikbalin Humarı âlemi âbın bütün fartı safadandır Cihan ıslahına tedbir varsa seyfi sarımdır Marizi müzmine bürü şifa mühlik devadandır Nola mir'atı, âlemde felek sad pare eylerse Bakası şimdi cahın Rifat âsarı riyadandır

*

Dil ki zahmi aşk ile teslimi can eyler gider Hun ile kabrin seraser gülsitan eyler gider Âferin ol merde kim kurbanı tigi yar olub Hep sirişki dide veş hunun revan eyler gider Bana kalsa intikam almazdım emma naleler Çaresiz suzişle kasdı asüman eyler gider Sanma tesiri hezandan görmeyüb bülbül vefa Berki âhın sine suzi âşiyan eyler gider Mihnetin derk eylemiş çerhın meğer Rifat gibi Sahnı gülgeşt içre sular hep figan eyler gider

Mahveyliyen âlemde bizi şivenimizdir Hem hali sabayız ki nefes düşmenimizdir Tâ hâkdede gamzelerin rehzenimizdir Bin naveki hasret çemeni medfenimizdir Ol kafile sâlârı şebi hicrü cefayız Kim dağı belâ meşalei ruşenimizdir Biz bülbüli gülzarı rıza ehli fenayız Ateşgedei derdü cefa gülşenimizdir Musa talebiz ol rehi hırmanda ki her âh Bir narı şererbarı şebi eymenimizdir Rifat olah dil, seri kâkülde mukayyed Zenciri belâ silsilei gerdenimizdir

Aşağıdaki beyit, Rifat [Beyin] eseri olduğunu Abdülhak Hamid merhum söyledi.

İlâhî doğduğum yer hatırımdan çıkmasun ta haşr Ölürsem de serim haki vatanla serteser dolsun

RIFAT

Mehmed Rifat [Bey], Atina muhacirlerinden, alay kâtibliğinden mütekaid Raşid [Efendi] nin oğludur. 1851 [1267 H.] de Manastır'da doğdu.

Harbiye mektebinde tahsil ederek 1872 [1289 H.] de Erkânı Harbiye yüzbaşılığıle neşet eyledi. Harbiye'de muallimliğe tâyın ve muahharen kol ağalığa

terfi olundu.

Sınıf arkadaşı Bedri [Bey] le¹ vazifelerinde gösterdikleri gayret ve liyakatden
dolayı bilhassa Mekâtibi Askeriye Nâzırı
Süleyman [Paşa] nın teveccühünü kazandılar. Sultan Abdülâziz'in hal' olunacağı gece Dolmabahçe Sarayını muhasaraya memur
olan Harbiye talebesinden müteşekkil taburı
Süleyman [Paşa], bu iki arkadaşa tevdi etdi. Binbaşı oldu. Rus muharebesinde ordularda bulundu, harbe iştirak eyledi, esir oldu. Musalehadan sonra İstanbul'a geldi².

Hal' vak'asında kullanılanlardan olduğu içün İstanbul'da bulunmasını Sultan Abdülhâmid muvafık görmedi, Şam fırkasına memur ve rütbesi, kaymakamlığa terfi olundu. Bilâhare Haleb fırkasına naklolundu. Bir daha İstanbul'a getirilmedi.

1907 [1325 H.] de Haleb'de vefat etdi.

1 — "Taksimi Arazi" tercemedir. 2 — "Muhtasar Mimarî" tercemedir. 3 — "Hendesei Resmiye ve Tatbikatı" Miralay Refik Beyle müşterekdir. 4 — "Hendesei Hattiye". 5 — "Hendesei Sathiye". 6 — "Münhaniyatı Müstamele". 7 —

BASILAN ESERLERİ

Son Asır Türk Şairleri - 92

¹ Tercemei hali 162 inci sahifededir.

² "Vurud eden Üserayı Osmaniye miyanında erkânıharbiye binbaşılarından "Çanta" müellifi Rifat Beyin de bulunduğu tahkik olunmuşdur" vakit 14 remazan 1295.

"Külliyatı Kavaidi Osmaniye". 8 — "Osmanlı Sarfi". 9 — "Nahvi Osmani". 10 — "Mecamiüledeb". 11 — "Hikâyatı Müntahabe". 12 — "Çanta". 13 — "Delâili Askeriye" tercemedir ve Şakir Paşa ile müşterekdir. 14 — "Kavaidi Esasiyei Harbiye". 15 — "Mühimmatı Nafia". 16 — "Süllemi Rifat". 17 — "Menakıbi Tabiiyat". 18 — "Usuli Bedayi". 19 — "Hane". 20 — "Tuhfetülislâm" manzumdur. 21 — "Mir'atülislâm". 22 — "Temaşa" tiyatro külliyatıdır, te'lif ve tercemedir. Bedri ile müşterekdir. 23 — "Hükmi Dil" tiyatrodur. 24 — "Görenek" tiyatrodur. 25 — "Cevahiri Çihar Yar ve Emsâli Kibar" bu eser "Hazinei Hikemiyat" namındaki külliyatın birinci kitabıdır.

1307 de Şam'da basılan "Tuhfetülislâm" ın nihayetinde "Haritalı Kurunı Ulâ Tarihi", "Kamusülbedayi", "Melbusat", emsâl ve letaifi manzumeyi havi "Yadigârı Rifat", "Müntehabatı Sinan Paşa" namındaki eserlerle bazı eş'arın ve "Cevahiri Çiharyar" ın nihayetinde de medeniyeti islâmiyeye dair "Hâdi" adlı eserin tabolunmak üzere bulunduğu ve "Din ve İslâmiyet", "Zanniyat ve Hurafatı Avam", "Alâimi Cevviye", "Mevalidi Selâse'ye Bir Nazar", "Hikemiyatı İbni Sina", "Şuarayı Arabla Şuarayı Garb", "Mütayyebatı Fenniye", "Toprak", "Müsellesatı Edebiyye" isimli eserlerin ekseri yazıldığı ve bazılarının da yazılmak üzere olduğu beyan edilmişdir.

**

Rifat [Bey], kızının nezdinde bulunan Divançesinin² mukaddimesinde diyor ki:

"Sirei Muhammedi, Kısası Enbiya, İlmi Hali İslâm manzumelerim ile bir hayli kasaidi Arabi'ye ve Farisi'ye ve birçok kıt'a ve ebyatın manzum tercemelerinden ve resaili mahsusa ve ceraidi edebiye ile tab'ü neşredilenlerden başka birçokları da mecmualarımda mahfuz bulunmuşdur.

Zâdei tab'ım olan eş'arımın dahi zabtı, akriba ve eviddamız taraflarından iltimas olunduğu cihetle evrakı perişanım arasında kalmış olanlarını toplayub şu mecmuaya kayd eyledim. Bir tasvirimin^s altına yazmış olduğum:

Ben bu dinü devlete seyfü kalemle bir zeman Cehdü gayret eyleyüb halimce etdim hizmeti Sizde bu suretle ey evlâdü ahfadı vatan Sâyedüb yâdeyleyin rahmetle nâmı Rifatı

kıt'asını burada tizkâr ederek vesilei rahmet olmak üzere şu mecmuayı imlâ eylediğimi arz ederim."

¹ Rifatin vafatından sonra kızı Ganimet [Hanım] tarafından 1327 de Halebde basdırılmıştıt.

² Rifatın hafidesinin sabik kayın babası Sırrı Paşa zade muhterem Yusüf Razi tarafından iare olunmuşdur.

Bana gönderdiği resmin arkasına yaznuşdır.

Bu mecmua, 1 sâde Türkce münacat ve 1 manzume, 23 gazel, 18 manzume, 6 mesnevî, 1 mersiye [Vak'ai Kerbelâyi Pürbelâ], 8 tarih manzumesi [üçü, Kemal'in, Süleyman Paşanın, Üsküdar'lı Safî'nin vefatlarına aiddir], 11 şarkı, 80 kıt'a, 41 beyit, 9 sâde Türkce beyit ve 2 koşmadan mürekkebdir.

Namık Kemal'in — tercemei halinde¹ bahsedildiği üzere — "Zorlu Rifat Beye" unvanile yazdığı mektubu, Süleyman Nazif, "İki Dost" namındaki risale-

sine naklederek haşiyede diyor ki:

"Erkânıharbiye kaymakamı iken vefat eden Manastırlı Rifat Bey, Mektebi Harbiyeden neşet etdikden sonra ve mektebde muallim iken "Çanta" adlı bir Mecmuai mevkute tesis ederek memleketinizde edebiyatı hamasiyenin ve askerlerimiz arasında heyecanı vatanperanenin taammümüne çalışmışdı. Namık Kemalin bu münasibetle Magosa zindanından yazmış olduğu bir mektub "Nümunei Edebiyat" in ilk tabında münderic ve fevkalâde ateşindir. Rifat Bey, hamiyet ve metaneti ile kendisini ve herkese ve bilhassa mürşid ve âmiri Süleyman Paşaya sevdirmişdi. Abdülâziz'in hal'ında fiilen çalışanlardandır. Şu hareketi, o kıymetli askere ikbal ve terakki yolunu müebbeden kapadı. Kemal Beyin burada "Zorlu Rifat Beye" demesi pek de sebebsiz ve hayalî bir hitab değildir. Şu mektubun yazıldığı tarihden beş sene evvel, Yanya vilâyatı dahilinde "Parga" arazisinin çiftlik ittihaz edilmesine itirazı ve bunun mehazirı askeriyesini havi bir makaleyi Rifat Bey "İbret" gazetesile ve fakat "Bir asket" imzasiyle neşretmişdi. "Basiret" gazetesi bu makalenin eseri garaz olduğunu iddia etti. Rifat Bey bu sefer kendi imzasile ve yine Basiret gazetesiyle verdiği cevabda "O varakayı yazan garazkâr değil, âdeta millet hadimi askerdir. Hem de zorlu askerdir" demişdi. Kemal Bey, burada o hadiseyi yad ve ihtar ediyor. Rifat Bey, filhakika zorlu asker olduğu gibi güçlü, kuvvetli bir âdem imiş".

Rifat [Bey] den — muarefemiz olmadığı halde — resmini istemişdim. Yazdığı cevabı aynen buraya nakletdim. Menfade bulunan bir âdemle ve posta ile muhabere edişime, resmini isteyişime bütün ehibba, bahusus ahfiya hayret etmişlerdi. Ben de onların hayretine hayret etmişdim. Hizbi ilâhî, hıfzı ilâhidedir.

"Azizim Mahmud Kemal Bey Efendi,

Îltifat nâmenizle dilşâd oldum. Hakkı âcizanemdeki hüsni zan ve itimadınıza teşekkür ederim. Mahud kıt'a Ebülûlânındır. « رُوم الإبارة » de mündericdir. Hattâ bir kasidenin ebyatındandır. O kasideyi de leffen gönderdim. Arzu buyrulan resmimi de takdim eyledim. Cenabi Hak, sayinizi meşkûr eylesün. Arasıra yine iltifatınıza mazheriyetimi temenni ile takdimi tahıyyat eylerim azizim efendim hazret-14 Rebiulâhır 1317 an Haleb

Erkânı Harb Manastırlı Rifat

Hâşiye:

Melfuf kaside yazısı, bir medrese talibinindir. Çünki kitabhaneden istinsahı ana söylemiş idim. Aynen gönderdim."

¹ Sahife 820

GAZEL

Tâ ezelden aşk olmuşdur cilâyı kâinat
Çünki bir nurı mehabbetdir ziyai kâinat
Aşkdır en başlı maye cümle mevcudatda
Ol sebebden pür mehabbetdir fezayı kâinat
Keşfi raz etdim görüb ben masivayı âlemi
Aşkdan hâli değil hattâ hevayı kâinat
Görmedim bîkayd ben, âlemde her şey mübtelâ
Cezbei aşkü mehabbet ibtilâyi kâinat
Halkai tevhiddir devrü teselsül âlemi
Ol sebebdendir bulunmaz müntehayı kâinat
Cismü cevher cümleten bir merkeze meclub kim
Cezb ile olmuş müesses mübtedayı kâinat
Feyzi Rifat ister emma kûyi yâre varmağa
Âliyate vâsıl olmaz eşkıyayi kâinat

Ehli Hakkız, sanma kim cevrin bizi bizar ider Biz cefa gördükce Hak bizlerde istikrar ider Günde bin işkence, bin dürlü eza itsen eğer Kessen atsan Hak sözün ecsadımız ikrar ider Parça parça eyleyüb gömsen turaba âkıbet Lâfzı Hakkı haki pakü senkimiz tekrar ider Biz Halilullahız ey Nemrud, zulmunle eğer Âlemi yaksan yine Allah, bize gülzar ider Biz fidakârız hakikat cuyuz ey zalim bize Her ne yapsan nafile Hak kendini izhar ider Hak yolunda rencü mihnet bir safadır bizlere Ehli Hakkız, sanma kim cevrin bizi bizar ider

KIT'A

Uyma ey fadıl, sakın sen cahile Çünki ol nakıs senin kadrin yıkar Zaidi nakıs ile darb it de bak Hâsılı darbı nasıl nakıs çıkar

Abru kim cevheri namusdur Çokce izaz et mukaddes tut anı Canını ver de anı bezletme kim Bezl edersen mübtezel eyler seni Mübtezel olmakdan evlâdır ölüm Canla bekler merd olan namusuni

Nurı encümle yazılmış Mesnevidir kâinat Serteser esrarı aşkı muhtevidir kâinat Şemse uymuş hem döner hem seyreder Arzü nücum Sanki bir darüssemai mevlevidir kâinat¹

BEYİT

Tutma bir ekmek içün her bir işi Bir yarım ekmekle de ölmez kişi

¹ Haleb mevlevihanesine yazılmışdır.

RIFAT

Doktor Mehmed Rifat [Bey], Kilis'de Emin Çelebioğullarından Hacı Ahmed [Efendi] nin' oğludur. 1877 [1293 H.] de Kilis'de doğdu.

Memleketinde ibtidaî tahsil gördükden sonra İstanbul'a geldi. Soğuk Çeşme Askerî Rüşrî'sinde ve Tıbbî İdadî'sinde okudu. Askerî Tıbbiye Mektebine girdi. 1903 de sınıfın birincisi olarak çıkdı.

Bağdad'da Jeoloji tedkikatına giden bir Alman hey'etine iştirak ederek malûmatını kuvvetlendirdi. Karantına tababetinde, Tıbbiye mektebi Madeniyat muallim muavinliğinde, hudud ve sevahil sıhlıyye müdürlüğünde bulundu. Tekaüd edildikden sonra Şûrayı Devlet Âzalığına tâyin kılındı.

Avrupa'da mesanesinden ameliye yadırub avdetinde Gureba Hastahanesine yatırıldı. On gün sonra 9 Teşrinievvel 1936 [22 Receb 1255] da hastahanede vefat etdi. Edirne Kapusu'nda şehidler kabristanına defnolundu.

Vefatından on iki sene evvel merhumdan tercemei halini ve şiirlerini istedim. Yazdığı cevabda:

"İltifatnamenizi şükranla aldım. Edebiyatla otuz senedenberi alâkamı kesdiğimden elimde ne bir şiirim, ne de tercemei halim var. "Tezkirei Fatin" zeyline² girecek hiç bir meziyyetim yok. Lûtfünüze teşekkür ve arzı itizar eylerim.

§ "Tekrar tekrar arzı hürmet ve şükran eyler ve bu mühim mesaide size nafi olacak bir mevkide olmadığıma çok teessüf ederim" dedi.

Merhum, bana gönderdiği pusulada babasının "ulema" dan olduğunu göstermişdi. "Tan" gazetesine yazılan fikrada "Maruf tüccardan" olduğu beyan edilmiştir.

^{2 &}quot;Son Asır Türk Şairleri".

Istenilen şey, "teşekkür ve hürmet" olmadığından — biraz itabamiz suretde — tekrar müracaat etdim. Gönderdiğim sual verakasına gayet muhtasar birkaç söz yazarak, "... İdadî mektebinde iken neşretdiğim bazı eş'arım varsa da çok yazık ki mazbutum değil. Edebiyatı severim. Fakat meşgalem, beni ondan cüda etdi. İtabınıza müstahak olmadığım zannındayım. Bipayan hürmetlerimi arzederim" cevabını verdi.

Ne yazsam "teşekkür ve hürmet" den başka cevab alamıyacağımı anladığımdan müracaata nihayet verdim. Fakat merhumun bunda hakkı vardı. Çünki eski mevkut risalelerde münderic ve pek genclik zemanına aid manzumelerinden başka eseri intişar etmedi. Edebiyat âleminde sesi işidilmedi. Kendinin söylediği vechile, "edebiyatdan alâkasını" kesmemiş olsaydı elbette bazı manzumeler görülür ve işidilirdi.

Bir de hatıra gelir ki meslekdaşları olan Doktor Riza Tevfik ve Cenab Şihabüddin kâbında şair olamıyacağını düşünmüş ve mesleğinde çalışub ilerlemeği daha makûl görmüş olacak ki şiirden ve şairlikden vaz geçmişdir.

Benim bu sözüm, bir zandan ibaretdir, yakın ifade etmez.

**

Vefatında "Tan" gazetesine yazılan yazıda "... Doktor, idareci, muallim ve muharrir sıfatile muvaffakiyetli ve faideli bir hayat geçirmişdir. "Verem Kabili Şifadır", "Sari Hastalıklardan Tevakki", "Genc Kalınız", "Genclere Tenasül Terbiyesi" gibi kıymetli eserleri vardır" deniliyor.

Mekteb arkadaşlarından Doktor Mazhar Osman, "Tan" muharrirlerinden birine beyanatta bulunduğu sırada şu sözleri de söylemişdir:

"... Daha mektebde iken kalemiyle hayatını kazanmağa başlamış, ailesine yardım etmişdir. "İkdam" in Türkculuğe dair yazdığı eserler üzerinde çalışmış Evliya Çelebi Seyahatnamesini bugünki müdevven haline o, koymuşdur. Fransızca ve arabcayı da iyi bilirdi. Doktorlarımız arasında kalemi en kuvvetli olanlardan biridir. Çok çalışkandı. Hayatda muvaffak olmak için her şeye atılmışdı. Fakat hiç bir vakit izzeti nefsindeni haysiyetinden fidakârlıkda bulunmamışdır. Ş son zemanında gayet kıymetli bir tıbbî lügat vücude getirmişdir, basılmak üzeredir. Hıfzıssıha mütehassısı idi".

**

GAZEL

Gönülde ibtilâyı aşk eğerçi bir azabdır Hayata rabteden beni o tatlı iztirabdır İzar, o makesi şafak, olunca garkai arak Güzellik asümanına bir ateşîn sehabdır Nigâhı naz perveraneniz, tebessümatınız Temenniyatı âşıka lâtif bir cevabdır Kemâli hüsnünüzden iktisabı feyzeder bütün Hayatı şeb karini yesimiz pür abü tabdır Neden, neden bu rütbe iğbirar gösterirsiniz Niçün o tab'ı pakiniz rehini iğtirabdır Uyunum, iştiyakı vaslınızla kiryebar iken Yazık rakib, iltifatınızla kâmyabdır

ZEHREİ TAHATTUR¹

İki dildadei vefaperver
Birinin sinesinde bir güliter
Vakti firkatde lûtfedüb câna
Yolda bilmem ne hissi gam peyma
Çekdi bir âhı ihtisas nüma
Senden evvel ölürsem ey dilber
Ansızın bir veleh feza mevce
Atdı göğsündeki güli bir evce
Sakla sakla şu verdi mahzunu
Etmek ister refikasın takib
Ölümü, zilleti eder tasvib
Ağlar, inler, verir güle bu adı:

Gezinirlerdi işvekârane
Diğere derdi şivekârane
Beni hatır güzarın et ağla
İhtizaz âver oldu sinesine
Dedi dildarı naz perverine
Beni hatır güzarın et ağla
Onu cezbetti nehre biperva
Dedi : en son veda, yar sana
Beni hatır güzarın et ağla
Şimdi sahil nişin olan mağdur
Yine olmaz hayatdan mehcur
Beni hatır güzarın et ağla

¹ Fransızcadan mütercemdir.

RIFAT

Hüseyin Rifat¹, Avukat Kadı Zâde Hafız Rifat [Efendi] nin oğludur. 1878 de İzmir'de doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî tahsilden sonra İzmir İdadî'sine girdi. Tahsil müddetini bitirmeğe bir sene kalmış iken müdirle aralarının açılması üzerine mektebi terketti. "Hizmet" gazetesine evvelâ kâtib, biraz sonra muharrir oldu. Gazetecilikten hoşnud olmıyan babasının arzusile ticarete başladısa da o meslekde malûmatı ve tecribesi olmadığından az müddetde mağazasını kapadı. Yine "Hizmet" e hizmet etdi.

Gazetenin muharrirlerinden ve İzmirlilerden bazıları nefyedildikleri sırada açıkda kaldığından İstanbul'a geldi, Darülfünun'un eczacı kısmına kaydolundu. Her sene sınıfda birinciliği muhafaza etdiği halde diploma alacağı sene, — evvelce münazaa etdiği bir muallim, dönmesine sebeb oldu. Dön-

mekden pek ziyade sıkılarak Yunanistan'a kaçdı. Konsoloshane memurları tarafından ikna olunarak İstanbul'a geldi. Teminata rağmen yedi ay tevkif olundu. Aile dostlarının gayretile yakayı sıyırdı. Mekteb diplomasını verdiler, İzmir'e gitmesini ihtar etdiler.

İzmir'de "Şifa" nâmile eczahane açdı. Bu işe alışamadığından bir buçuk senede eczahaneyi elden çıkardı.

Meşrutiyetin ilânından evvelce İzmir taburları, Enver [Paşa] yı takib içün Rumeli'ye gönderildiğinden neferler arasında Manastır'a gitdi. Muahharen İzmir'e döndü. Meşrutiyet ilân olununca yine gazeteciliğe başladı. "Kokorok" nâmile siyasî bir mizah gazetesi çıkardı.

¹ Mahlası "Mazlum" idi. Eczacı mektebinde iken "Rifat" a tahvil eyledi.

Tercemei haline dair bana gönderdiği varakada diyor ki :

"Derme çatma bir teşekkül halinde olan İttihad ve Terakki'nin o günkü İzmir hey'etini de yazıların hoşlandımıyordu. Vali Mahmud Muhtar Paşa ile de geçinemiyorduk. O zat haşinane muamelelerile İzmir halkına hakaret etmişdi. Ben de — tahtı idaremde çıkan — "Hizmet" gazetesile hakareti red etdim. Aramızda bir de düello meselesi çıkdı. Buna bir de — o günlerde başıma geçirdiğim — si perli, şapka ile fes arası serpuş meselesi inzımam edince ittihadcıları fena kızdırdım. Kendilerine hücum ediyordum. Valilerini hiçe sayıyordum. Nihayet serpuş meselesini ele alarak külhan beyleri vasıtasile kafamı, gözümü sopa ile parçalatdılar. Artık gazeteciliği de bırakarak başka işler arıyordum. İnsanların hastalanmalarından para kazanarak geçinmeden zevk alamadisem onların neşelerine hizmet de edemez değilim ya, dedim ve müskirat imâline başladım. Az bir sermaye ile evvelâ İzmir'de işe başladım ve bu az sermaye ile büyük fabrikalara rekabet, hattâ galebe ediyordum. Yunanlılar tarafından İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da "Üzüm Kızı" rakısını piyasaya çıkardım. Evvelâ bir Yahudi'nin kaşkarikosu, onu takiben gelen inhisar, beni bu işimden de mahrum etdi.

Acayibdir hayatın cilvesi asla akıl ermez Ederken bir tarafda koskoca meyhanemi viran Kağaddan bir kayık yüzdürmemişken tekne de hatta Gider seyri sefainde beni âza yapar devran!

kıt'asında dediğim gibi bir zeman da seyri sefain meclisi idare azalığında bulur dum."

Meclisin ilgası üzerine açıkda kaldı. Ahiren Maarif matbaasına memur edildi.

BASILAN ESERLERİ

"Mevlâna Rübailerinden Manzum Tercemeler". İran şairlerinden elli zatın nazmen terceme edilen rübaileri, kitabın nihayetine ilâve edilmişdir.

"Hayyam Rübaileri" manzum tercemedir.

"Kırık Kavaldan Sesler" hece veznile şiir mecmuasıdır.

* **

Eşref merhumun bütün eserlerini topladığından "Her padişahın bir vakanivisi olduğu gibi Hüseyin Rifat da benim zırva nivisimdir" dermiş.

Rifat'ın kıt'alarında Eşref'in izleri görülmektedir. Heciv ve hezil vadisinde — tekellüfsüz söylediği — kıt'alar, Eşref'in takdırıne lâyıkdır.

Hazreti Mevlâna ile Hayyam'ın rübailerinin tercemeleri ve hece veznile yazdığı manzumeler de güzeldir.

**

Q.

KIT'A

Seni ihmal eder oğlun bile düşkünsen eğer Servetin varsa olursun feleğin baş tacı Gördüğünden yaratan, kimseyi dûr eylemesin Etmesin sağ gözünü sol gözünün muhtacı

O kadar çökdü züğürtlük başa kim Ne rakım kaldı evimde ne meze Şimdiden sonra mekânım elbet Ya Timarhane, ya Darülâceze

Ömrümün kühne baharında açan sünbülüsün O baharın gönüle müjde veren bülbülüsün Sensiz artık yaşamam ben, yaşamak da dilemem Kocamış gönlümün ey sevdiceğim son gülüsün Rifat Moralı, İzmir tüccarından Moralı Zâde Ahmed [Bey] in oğludur. 1900 [25 Haziran 1316] de İzmir'de doğdu.

İttihad ve Terakki İdadî'sinde ve Amerikan Kolejinde tahsil etdi. Umumî Harb'de mekteb kapatıldığından diploma alamadı. Hususî suretde biraz İngilizce, Fransızca, Arabî ve Farisî okudu.

Bir müddet babasının mağazasında çalışdı. 1925 de İş Bankasının İzmir şubesine memur oldu. 1931 de Ödemiş, 1935 de Isparta, 1938 de Ordu şubeleri müdirliklerine tâyin olundu.

Ilk edebî yazısı 1918 de — Tokadî Zâde Şekib merhumun teşvikkâr birkaç satışı ile — İzmir'de "Muallim" mecmuasında çıkdı. Merhumdan — hayatının sonuna kadar — edebî istifadede bulundu.

Bay Rifat, tercemei haline dair bana gönderdiği varakada diyor ki:

"... Şiire Riza Tevfik'in koşmalarını taklıd ile başlamışdım. Sonradan Şekib'in tesirinde kalarak — nisbeten ağır bir lisanla — aruzcu oldum. Edebî hayatımdaki en faal devre, İzmir'in işgali ve kurtuluş senelerine tesadüf eder. İşgal hâtıralarından şu kıt'ayı arz ediyorum:

İstemem mavi göklü gündüzü ben Mütemadi leyale razıyım Ya kararsın semâ, ya al olsun Ufkı safında tek hilâl olsun

O sırada "Ömer Hayyam" ın rübailerini nazmen Türkceye çevirmekle de oğraşdım. Bunlar kısmen "İctihad" da çıkmışdır.

Aruz ve hece vezinlerini aynı derecede sever ve kullanırım. Yazılarımın çoğu, vaktile "Moralı Zâde Rifat Ahmed" imzası ile İzmir, İstanbul ve Anadolu mecmualarında ve gazetelerinde intişar etmişdir. Bunlardan bir kısmı İzmir'de "Yediveren namı altında basılan müşterek bir kitabda intişar etmişdir. Başkaca basıl-

mış kitabım yokdur. Meslekî ve şahsî gavailin, beni son senelerde edebiyatdan uzaklaştırdığına müteessifim."

Bay Rifat, İzmir'li şairlerin en güzel söyleyenlerindendir. Manzumeleri, bu hakikate şahid olduğundan, başka şahid aramağa lüzum yokdur.

Edebiyatdan uzaklaşması icab ederken bilâkis yaklaşanların yerine, Rifat gibilerin uzaklaşması şayanı teessüfdür.

RÜBAİ

[Hayyamdan terceme]

Ey dil, şu zemaneden bir ihsan arama Devrandan ise servetü saman arama Derman aramak derdini efzun eyler Derdinle uyuş, kendine derman arama

Esrare yazık olmadı gönlüm mahrem Ağlatdı benim ruhumu bin dürlü sitem Madameki bensizde dönermiş âlem Dünyaye ne halt etmeğe geldim bilmem

KIT'A

Niçe zulmetleri aydırılatan erbabı kemal Dökdüler sırrı ezel uğruna beyhude emek Bu karanlık geceden harice yol bulmadılar Daldılar uykuya bir başka masal söyliyerek

ŞARKI

Çamlarda dolaşsak, yine hulyalara dalsak Her şeyden uzak, gailesiz, bizbize kalsak Mehtab uran enginlere bin kahkaha salsak Heb yan yana, heb baş başa, heb diz dize kalsak Bazan kayalardan inerek sahile ruhum Kumlarda gezinsek ikimiz şevk ile ruhum En sonra ecel gelse, ölürken bile ruhum Heb yan yana, heb baş başa, hep diz dize kalsak

İzmir 1921

AKŞAM

Gökler bürüdü durgun suları Benzin suda yüzen yaprakdan sarı Alnını okşayor akşam ruzgârı Teselli verici bir kardaş gibi

Senin bu tatlı, baygın gözünde Derdli gönlün gibi her şey hüzünde Bak, güneş akşamın solgun yüzünde Titriyor bir damla kanlı yaş gibi

Aşkınla bülbüller geliyor dile Haline ağlıyor felekler bile Uğrunda can virsen yine nafile Gönül verdiğinin kalbi taş gibi

RIFKI MELÜL

Süleyman Rıfkı Melûl Meriç, — ecdadı kadı, müfti ve müderris olan — erbabı ilimden saatci Hafız Mehmed Ali [Efendi] nin oğludur. 15 Teşrinievvel 1901 de Dedeağaç dahilinde Ferecik'de doğdu.

Rüşdî mektebinde ve Edirne Sultanî'sinde okudu. Balkan harbinde ailece İstanbul'a hicret etdiler. "Menbeülirfan" namındaki İdadî mektebine girdi. Aliyülâla derecede mezun oldu. Tıb Fakültesine beş sene devam etdi. Tıb mesleğile imtizac edemedi. Son sınıf sömestirelerini bitirdikden sonra oradan ayrıldı. Ticaret mektebine, bir sene sonra Edebiyat Fakültesine kaydolundu. İkmali tahsil ederek aliyülâla derecede diploma aldı.

Bazi mekteblerde Edebiyat, Tarihi Edebiyat, Ulûmi Tabiiye, Türkce okutdu. 1928 de Ankara Etnoğrafya müzesine memur oldu. Sırasile Ankara Erkek Lisesi, Kütahya, Akşehir Orta mektebleri, Adana Erkek Lisesi Türkce ve Edebiyat muallimliklerine tâyin ve 1936 da Kasımpaşa Orta mektebine nakledildi.

Bana verdiği tercemei hal varakasında diyor ki:

"... Manzumelerim "Serveti Fünun", "Düşünce", "Şebab", "Yarın", "Hayat", "Mihrab" mecmualarında intişar etdi. Bir divançe olacak kadar rübai söylemişdim. Son rübai şu idi :

Kurbiyetin ancak beni hoşgâm etdi Kâfirken o nurun beni İslâm etdi Bir ande bu divanı rübaiyatı Çeşmanı siyahın bana ilham etdi.

aruz ve hece vezinlerinde birçok manzumeler yazmışdım, hepsi zâyi oldu. Ziyadan kurtulan manzumelerin, "İnkıraz" da münderic bulunanlardır. Matbu eserlerim "İnkıraz" ile "Akşehir Türbe ve Mezarları" dır".

Malûmdur ki şair ve âşık, bu iki derdmend, hüzn içinde yaşar, hüzn içinde ölürler. Hüzn, bunların nasibi ezelisidir.

"Hal ve şanıma mutabik bulduğum "Melûl" i kullanmaktayım¹" diyen şu bizim şairi Melûle bak.. Hakikatde o, Melûli kullanmıyor, Melâl onu kullanıyor ki zahiren ve batınan Melûl oluyor.

Yüzüne yakından bakmağa lüzum yok, şöyle uzaktan göz gezdirilse Karadeniz'de gemileri batmış, yahud doğduğu gündenberi tabutlukta yatmış gibi hüzn ve melâle müstağrak olduğu görülür.

İnsanlar, yâd olundukları isimler ve mahlâslardan müteessir olurlar². Dâvaya bürhan istenilirse işte Rıfkı Melûl. Kendisile beraber dóğan hüzn ve melâmet, bahusus melâli şairiyet, yetmiyormuş gibi bir de senelerdenberi "Melûl" namını kullanmağa kıyam etmiş.

Fakat öyle de olmasa şair olamazdı. O güzel şiirleri, ortaya koyamazdı. Ne yapalım, kısmet böyle, şair melûl olur.

GAZEL.

Gönül makhurı tali'dir anınçün daima ağlar Benim bahti siyahım karsısında her belâ ağlar Hazindir macerayı kalbü vicdanım çekil ey gam Dokunma hissime zira ben ağlarsam ... ağlar Belâyı yesii hüsran içre geçdi her dakika âh Derunimdan çıkan her âh ile havfü reca ağlar Bütün ömrümce kaldım sahrahı zulmü zulmetde Bana bir doğru yol göstermeyen nuri hüda ağlar Bir an kurtulmadım cevri felekden görmedim rahat Temessül eyleyüb cesmanıma simdi reha ağlar Değil sekva eden makhurı reybü havf olan gönlüm Bu hali bi kararı bahte bizzar istikâ ağlar Eninim titretirken sakinanı hâkü eflâki Gönülden tâ sımahı canıma çarpan sadâ ağlar Melûl elbette masumivetin encam olur sabit O gün kürsii hakda hâkimi.... ağlar

¹ Terceme halinde böyle söylüyor.

[«] و للرجال نصاب من الأساء » 2

RÜBAİ

Zan etmeki bir bekrii meynuşum ben Bil neşvei irfan ile bihuşum ben Seyrangehi âlemde şaşırmış kalmış Bir rindi garibi hane berduşum ben

Va'd eylediğin şebi mükâfat hani Dilhastei aşkına müdavat hani İzharı mehabbetle kusur etdimse Ya laikı olduğum mücazat hani

Yapdın dili viranımı izaz ederek Yıkdın beni bir âşıkı nasaz ederek Ey yarı cefacu, bana gadrin takey Âzar ederek, cevr ederek, naz ederek

Ya Rab, beni Kays'den beter mecnun et Ol ruyi füsunsaze ebed meftun et Lûtfunla duamı müstecab eyle benim Bimarlığı bende heman efzun et

RIZA

Ali Riza [Efendi], İstanbul'da doğdu. Mülkiye mektebinde tahsilini ikmal etdi. Manastır vilâyeti maiyyet memurluğunda, Yanya vilâyeti dahilinde İskrapar-Gostençka, Premedi, Margliç, Meçuve ve İskeçe kazaları kaimmakamlıklarında bulundu.

Hastalığından dolayı İstanbul'a geldi, yaşı kırka varmadan 1903 [Nisan 1319] da vefat etdi. Südlüce'de Bademli dergâhı civarında kara ağaç cihetinde ailesine mahsus kabre defin olundu. Mezar taşındaki kitabenin son beyti:

"Îki ihlâs ile tarihi düşdü Bu demde buldu mevlâsın Riza Bey" 1321

Eş'arı, sofiyane olmasından dolayı "Şairi İlâhî Neva" nâmile yâdedilirdi. Sinar Paşa tarzındaki mensur tazarruu, nesirde de kudret sahibi olduğunu gösteriyor. Araba المشكات النجاة هسر سورة الاحلاس ، الى اهل المل الصلاة في بيان خلية الدارين، هيان الكمال الى اهل

الزوال»، «رسالة الجود الى اهل الشهود في بيان سرالحلقة ولنكونى»، «كتاب التوحيد في سرالمجيد» فالم «رسالة الجود الى اهل الشهود في بيان سرالحلقة ولنكون»، «كتاب التوحيد في سرالحجة المحتود

Ali Riza merhumun yukarıdaki resmini, — vefatını müteakıben — Tahir, Manastır'dan bana göndermişdi.

MÜHAMMES

Şehbali himmet açdı gönül kıldı itilâ Her nalde mededres idi zâtı kibriya Kafı kanaat oldu ona hıttai fena

Hâlâ mesiri ferahı ravzai beka Sevki tareble nağmesidir nassı « Li »

Gülzarı aşka düşdü yine şahrahımız Gül suretinde vechini gösterdi mahımız Bülbül ölünce nuruna düşdü külâhımız Dahî tehassürüle çıkar arşa âhımız Berki teabbüde bürünüb kıldık ihtifa

Tedviri fülki dil ederek semti vahdete Daldık tevekkül eyleyerek bahri kesrete Her sude yol bulundu hareınkâhı izzete Gark oldu fülkimiz dahî girdabı hayrete Yarab, nedir şu dairei yemde mülteka

Âsude hatırız hele sırrı mezahiriz Nuruz ki ibret ehline her şeyde bahiriz Ahsen sıfatle âlemi esmada zâhiriz Gasl eyledikse âb ile hakka ki tahiriz Aramgâhınız kürei nurı üstüva

Arafdır medinei devlet medarımız Bahreyni aşk mecmai darülkararımız Fürkanı faslı batılu hakdır nigârımız Aşkın müvaredatına peyveste darımız Hakkın tecelliyatına âmadeyiz, Riza

Gözlerin salmış gönül iklimine sevdayi nev Kaplamış mülki hayalatı yine hulyayi nev Âlemi hüsne cemâlin katdı bir dünyayı nev Ehli aşka halk olunmuş cennetülmevavi nev Ol hevadandır ki olduk bizde bir şeydayı nev

Kaşların, kirpiklerin zülfündür ol cennetde bab قات قوسين اوادنى، ذلك حس الماب Gözlerinle leblerin tev'em, izarın müşktâb Aynı ihsan, kevseri can, nurı hak biirtiyab Bir bakışla halkı mecnun etdin ey Leylâyi nev Tıflı nevsevdayi kalbe mah ruyun dayedir Perdedar olmuş o zülfi mişk buyun sayedir İntisabı kâküli zertarın âlâ pâyedir Kametin gülzarı ümmidi dile pirayedir Çok mu olsak biz dahi bir bülbüli gûyayı nev

Suda aksi rengü buyün servi simin eylemiş sathı deryayı ne rengin eylemiş Humreti vechin ukûsi bahri şirin eylemiş Âbı ruyün ruyi âbe çıkmış ayin eylemiş Allah Allah, zahir olmuş bir yedi beyzayi nev

Nev heves diller esiri didei mestaneniz Âh o ter damanı sevdadır dili divaneniz Mest eder dünyaleri bir cür'ada peymaneniz Kıblegâhı âşikan olmuş meğer kâşaneniz Ey Riza eyle tavafı Kâbei ulyayi nev

RIZA

Şeyh Riza [Efendi¹], Kerkük sancağı dahilinde "Taleban" köyünde Kürd aşiretinden Şeyh Abdürrahman Hâlis'in² oğludur.

Kerkük'de tahsili ilim etdikden sonra İstanbul'a geldi. Üdeba ve kübera meclislerine devam ederek iltifat gördü. Bilâhare Kerkük'e avdet etdi. Son zemanlarında Bağdad'a giderek babasının tesis eylediği dergâhda oturdu.

1908 [1326 H.] de — yaşı seksene yakın olduğu halde — Bağdad'da vefat etdi. Abdülkadirülkeylâni عدن حره türbesinin civarına defnolundu.

Mezər taşında — kendi eseri olan — şu lâtif kıt'a yazılıdır :

Mühiblerinden mütekaid Miralay Emin Feyzi [Bey²] den şeyhin tercemei haline dair malûmat istedim. Yazdığı varakada diyor ki:

"Türk, Arab, Fürs lisanlarında beliğ şiir söylerdi. Büyük bir mütekellim idi. Hiç bir mübahasei ilmiyede mağlûb olmamışdır. Haccı şerifi edâ etmişdi. Tarikatde irşade mezun idi³. Zühdü takvaye inhimakile beraber meşrebi, gayet lâübali idi. Hiç bir şeye ehemmiyet vermezdi. Âsarını cem etmek külfetine de katlanmamışdır. Letaifi eş'arı İran'a, Hindistan'a kadar intişar etmişdir. Hele Musul dahilinde kıymetşinası edeb olubda onun eş'arından mahfuzatı olmayan yok gibidir. Şiirlerini mükerreren tashih etmek ve yazmak, bozmak bilmezdi. Ekseriya bilbedahe şiir söyler ve huzzardan biri kayd ederse ziyadan kurtulurdu. Aksi takdirde unudulurdu. Bu suretle birçok eseri zâyi olmuşdur. Türkî ve Farisî kasideleri çokdur. Hâkimane ve sofiyane sözleri de nâdir değildir. Ömrünü muzayaka içinde

Tercemei halini ve asarını — Süleyman Nazif merhum vesatatile görüşdüğüm — oğlu mülkiye kaimınekamlarından Halis [Efendi] den istedim. Vaid etdiği halde göndermedi. Bilâhare vefat etdi. Şeyhin damadı Mehmed Rasih [Bey] malûmat veremedi. Oda şiir söylerdi. Türkce manzumeleri pek az ve nahoş ise de farisi eserleri güzeldir. Hafızasında pek çok farisi eşar yardı. Değerli ve terbiyeli bir zat idi. 1936 [Şaban 1355] de vefat etdi.

² Tercemei halleri 522, 422 ınci sahifelerdedir.

[&]quot;Kendisi muhtacı himmet bir dede' Kande kaldı gayriye himmet ede".

hitame erdirdi. Hükûmetce muhassas olan beş yüz kuruş maaşının tesviyesi bir gün teehhur etse valileri, defterdarları hecv ederdi. Ahlâkını ve hecvde garib mazmunlar icadındaki iktidarını bilenler, kendinden hazer ederlerdi".

Esbak Şeyhulislâm Hayderi Zâde İbrahim Hakkı [Efendi¹], Şeyh Abdürrahman Talebani'nin tercemei haline dair yazdığı mekalede² diyor ki:

"... Lisanı Osmanî'de Nef'i ve Farisi'de Firdevsi ve Kaani gibi esatizei şuaranın iktidarı şairanelerini âsarı manzumesinde bihakkın tecelli etdirmeğe muvaffak olan³ şairi meşhur Şeyh Riza Efendi, müşarünileyhin mehadimi kiramındandır. Piri müşarünileyhin mirası belagati Riza Efendiye intikal etdiği gibi makamı irşad ve fazileti de encali necibesinin sinnen ve fazlen ekber ve erşedi bulunan Şeyh Ali Efendiye nasib olmuşdur."

Şeyh Riza, sadrı esbak Yusüf Kâmil Paşa merhumun — üdeba ve zurefa melcei olan — saadet hanesinin mihmanlarından idi. Hakkı kâmilde medhiyeleri vardır.

همادر کیبی دو یوسف زاد هریك بی مثال وسنی در حسن صورت یوسنی در حسن حال matlalı kasidesi nezdimde mahfuzdur.

Babam Mehmed Emin Paşa merhum, şeyhin liyakatini takdir ile beraber huysuzluğunu, geçimsizliğini anlatmak içün "konakda benden başka gavga etmediği! adem kalmamışdı" derdi. Hattâ Paşanın kethudası ile hazine kâtibi hakkında müstehcen bir beyti vardır ki buraya nakli de müstehcendir.

Hayderi Zâde, naklederdi :

Şeyh, bir gün darülkâmildeki ağalar ve uşaklar ile bermutad döğüşür, birş leşüb sokağa atarlar. Bayezid meydanına nâzır bir kasab dükkânının üstündeki odaya taşınır. Müteakıben bir mahallede zuhur eden yangına giden — yarı çıplak — genc tulumbacıları görünce şevka gelir, yangın yerine kadar arkalarından koşar. Ateşi söndürmeğe çalışan delikanlıları temaşa ederek tutuşduğu sırada elini cebine salar, yegâne serveti olan üç liranın yerinde yeller esdiğini anlayınca büsbütün yanar.

Hayderi Zâde, bir gece evimizde bulunduğu sırada, Musul valilerinden bir zat hakkında şeyhin — tahsine lâyık olmayan — şu beyti söylediğini nakletti:

"Babiâli'den çıkan valilere yokdur sözüm Böyle bir . . . . . k vali ancak babı safilden çıkar".

Meclisde hazır olan şuaradan Sadık Vicdanî "Bir....k yerine bom....k olsa daha münasib olur" dedi. Ben de "Bu buluş, tabiatinizin inbisatına delâlet eder" dedim. Huzzar, münbasit oldu.

¹ Tercemei hali 502 inci sahifededir.

² Tasavvut mecmuasi Numero: 4

⁸ Bu kıyasın, kıyas maalfarık olduğu, iki tarafın âsamı mukayese ile tahakkuk edezi

Şeyh Riza,

matlalı bir kaside takdim etdiğinde Ali [Paşa], elli lira maaş tahsisini arz edeceğini vaid eyler.

Şeyh, ehibbasından Baban Zâde Ahmed [Paşa] ya keyfiyeti anlatdığında "Ya sadrıâzama, yahud sana bir şey olacak, bu iş olmayacak" demiş. İş arz olunmadan Paşa, hastalanub Babıâli'ye devam edememiş ve biraz sonra vefat etmişdir.

Emin Feyzi, dedi ki:

"1320 de ifayı hac için Hicaz'a gideceğimi söylediğimde Şeyh "Sana hac farz değildir, gitme" dedi. Şu beyti okudum:

Maksadın halik ise halka niyaza gitme Emelin aşkı hakikise mecaza gitme

Seyh, biraz teemmülden sonra bu beyit ile mukabele etdi:

Kâbei dil gibi bir turı tecellin vardır. Sendedir menzili maksud Hicaz'a gitme".

Yıldız'daki bomba hâdisesini haber verdiklerinde Şeyh,

Ne diyem hükmi hudadır مو محى وعت Yoksa maksudumuzu hâsıl ederdi dinamit

beytini inşad etmesile Emin Feyzi, lâtife olarak "Padişah işidirse sizi uzak yerlere nefy eder" der. Şeyh, derhal beytini şu şekle sokar :

Cümlenin hafızı hakdır مو محى و عبت Padişeh zilli Hudadır ona neyler dınamır

**

Musul vilâyetinin her tarafında cinayetler vukubulduğu halde her hafta Vilâyet gazetesinde "Sayei âsayiş vayei padişahide vilâyetin her tarafında emnü asayış berkemâldir" ibaresi yazılmakda olduğundan şeyh de şu beyti yazmışdır:

Katlü nehbi eşkıyadan millet oldu paymal Emnü asayiş yine elhamdülillâh berkemal

*

Maaşını vermekde teehhur eden bir defterdare:

Namus arayan kimse hecadan hazer eyler Şairler ile hoş geçinen def'i şer eyler Bir faide vermez sana tehiri maaşın Ey :nanii rızkım, görelim kim zarar eyler

*

Büyük kardeşi Şeyh Ali [Efendi] hakkında:

Hazreti Şeyhi şerifin pek büyük¹ mutadı var Zulme meyli yokdur emma zalime imdadı var

Mukbilin ... tasına ... denis Müdebbirin atsesine sayhai nagâh denir Naşi islâme bakılmaz, geberir bir matrani Âhı hasret çekilir fevtine eyvah denir Mürteşinin okunur mazbatai tebriesi Her tarafdan niçe bin denir Sözü eğri olana postnişini irşad Sözü doğru olana şairi gümrah denir Bir kuru nam kazanmakda Riza faide ne? Üstühan parei şatranca dahi şah denir

Bu Şafak kim feleğin lekkei damanidir Paymal etdiği mazlûmların kanidir Âhı mazlûm, nesimi çemeni mefhareti Deheni zahmi ciğer, goncei handanidir

[&]quot;Büyük" yerine "garib" olsa daha münasib olur.

Üstüne konmuş esed, sırtına binmiş seretan Ruzüşeb melabei âlemi hayvanidir Geç bu ikbali cihandan ne saadet umulur Bu binadan ki sitem âzamı erkânidir Ger bu vahşiler ise nutfei âbai felek Medeniyet sıfatı guli beyabanidir Bir...kın göksüne cevherli nişanlar dikilür Ki fülân memleketin koca kumandanidir Bir...surgani eder postnişini irşad Sanki Veyselkarenin zübdei akranidir Bül...kelbi Haleb mahlesi napâki iken Şimdi şeyhuluzma¹ turrei unvanidir Böyle mahsuli zina haini mader behata Rahne cuyi nesebi Hazreti Geylânidir

Haberin var mi alinmis, ne alinmis? risvet Alman sey, ne imis? lira, kim almıs? hey'et Hey'etin adı nedir? Dairei Adliye Anı icad edenin ruhuna yüz bin lânet Kac aded lira alınmış acaba? yüz elli Sikkei halisa üstünde yazılmış duribet Bilmedik kimler imiş rişvet alanlar? hey'at Gidişinden bilinür haini mülkü millet Biri müstantik efendi, biri çingâne reis Öbürün söyleyemem, söyle babana rahmet Hazreti daveri ekrem mutasarrıf paşa Eşeğin başını tut Hamza'ya geldi nevbet Otuzun Ragib alub yuttu yigirmisin Emin Yüzünü, söylediğim zâtı veliyyün ni'met En büyük hısaa bu aldı yine hoşnud değil Hepsini almadığından ceker âhı hasret Hissa vermek bana da lâzım iken hakkı sükût Vermedi, ağzımı zannetti kapanmış zimmet Coğunun adı yazılmıştı bu kumpanyada Almadı fasıkı mahrum gibi hiçbir kısmet Adı defterde, özü haibü hasir biri ben

¹ Aslında "Şeyhulvüzera" dır. Halbuki — şairin kasdı gibi — bu tabir vezirlere şeyh olan postnişinleri ifade ermez. "Şeyhulvüzera", vezirlerin en eskisine ıtlak olunan bir unvanı resmidir. İltilyası izale içiün "vüzera" yı "uzama"ya tahvil evledim.

Bir de Musul'da olan valii âli himmet Söyle mafatı tedarükde bulunsun yoksa Anı ibret ederim hecv ile emma ibret¹ Acaba aldı kumandan dahi bir şey? hâşâ Var mı dünyada kumandan gibi sahib iffet²

Yalnız ıssız dağlarda, sessiz çöllerde silâhla değil, şehirlerde halk arasında kalemle de haydudluk yapılabileceğine bu sözler şahiddir. Tehdid, bazan hayata, bazan da namusa taallûk eder. Havsıyetini gözetenlere göre ikincı, birinciden daha korkunçdur. Bu halde kalemli haydudlar, silâhlı haydudlardan beterdir. Fakat bu mülâhaza, namusü iffet etbabına — ligarazın — tecavüz eden eşirraye aiddir. Yoksa İbadullahın işini rişvet ile gören haklıyı haksız gösteren mürtekib ve mürteşileri — lisanen ve kalemen — terzil ve tenkil etmek, menfeati âmmeye hizmetdir. Bu yolda hizmet edenler, elbette sadıkı vatan ve hâdimi millettir ve her türlü takdir ve tevkire lâyıkdır.

² Kumandanın iffetine şehadet etinek zartırîdir. Zira onda yalnız iffet değil, kuvvet de vardır, kendine dil uzadanı tepeler.

RIZA

Mehmed Riza Safvet [Bey], Nişan Kalemi memurlarından ve en değerli hattatlardan Vahdeti [Efendi] nin oğludur. 1857 [4 Şaban 1273] de İstanbul'da doğdu. Annesinin babası Ebussuud evlâdından İsa Zâde Sadüddin Molla [Efendi] dir ki silsilei nesebi Sadrıâzam Rumî Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Çelebi Müfti Mehmed, Sun'ullah ve Behai Efendilere de ittisal eder.

Riza [Bey], Beşiktaş Rüşdî mektebine devam ederken 1871 [Muharrem 1288 H.] de vefat eden babasının kalemine — Sadrıâzam Âli Paşanın himmetile — alındı ve onun maaşı ve zeameti kendine tahsis olundu.

Divanı Hümayun Dairesinin usulüne tevfikan dairenin hutut muallimi Nasıh [Efendi] den yazı meşkıne başladı. Birkaç sene sonra icazet alarak "Safvet" mahlâsı verildi. Muahharen reisülhattatın Muhsin Zâde Abdullah [Bey] den de sülüs ve nesih yazdı. Âşir Efendi Medresesi müderrisi siyahî Hoca Reyhan [Efendi] den birkaç sene istifade etdikden sonra sudûrdan İstanbullu Hafız Esad [Efendi] nin dersine dokuz sene devam ederek 1887 [1304 H.] de icazet aldı.

1875 [1292 H.] de — "Arpacılar Sofusu" ve "Sofi Hoca" denmekle mâruf — Arpacılar camii imamı Hafız Ahmed [Efendi] nin damadı oldu¹.

Divanı Hümayun, mühimme ve kuyud kalemlerinde hizmet etdikden sonra 1891 [1309 H.] de kuyud kalemi mümeyyizi ve 1895 [1313 H.] de Beylikci muavini sânisi oldu.

Rütbesi, Ulâ sınıfı sânisine terfi edildi. Tensikatda tekrar kuyud kalemi mümeyyizliğine tâyin kılındı.

1911 [26 Rebiulevvel 1329] de vefat etdi. Ceddi Ebussud merhumun haziresine defnolundu.

¹ Esbak Şeyhulislâm Hasan Hayrullah [fendi], bu zatın büyük damadıdır.

Pek müeddeb, afif, müttaki, mütevazı, necib bir zat idi. Oruca dair bir risalesi ve "Aruzı Endülüsi tercemesi" vardır, basılmamışdır. Manzumeleri azdır. Bunların birkaçı "Hazinei Fünun" ve "Musavver Terakki" risalelerine dercolunmuşdu. Birkaçını da oğlu Bay Suud, kendi divanının başına kaydetmişdir. Musikiye de vâkıf idi. Arab tarzında üstadane kanun çalardı. Güzel yazı yazardı.

MÜNACAT

اشكرك باخالق ورازق ما المر بشته لدين الاسلام هدياً مالام الهموا مالسماء الدين كالوا كالانجم و نظمت كل مامحاج بهم من نظم اولهما وراً مجلاً واخرى الظلم لان معلك ذنب كثير بالذمام احمدك يامن اعطابي الحياة بالكرم و اصلى عل حبيبك الملا عمد و على آله وصحه بالجمهم انتالذي خاتت ما كان في الارض والسياء الليل وانهار صيرت لمن رأها المبتهل من ربك باصفوت و استال غفرانه

Musiki makamatını ihtiva eden gazeli:

Demadem mutriban, Şevki tarabla pür tanin olsun Arakla rengi lâ'li yâr gülden bihterin olsun Nevayı Suzi dil elverdi artık, faslı Uşşaka Girilsün şarkılar, beste, semaî nev zemin olsun Muhayyer, Kürdîyü Tahir, Segâhü Mayeü Nekriz Okunsun Müstear emma Hisar âsa metîn olsun Sımahı sevk açıldı gerçi Hüzamü Dügâhından Yegâh ey yâr Şevk efzayı bezmi samiin olsun Tariki Rasttan Mâhur ile Suzi dil âravi Çalan sazendegânın Suzinaki âteşîn olsun Nihavende Hicazı kârı evvelde idüb tercih Gazelhan ol cevanun, güftesi Tarzı nevin olsun Hicazü zirgüle Neveser inşadına kâfi Fakat ister gönül kim lâfzü mânası metîn olsun Hüseynîyü Beyatî, Karcığar, Raksı köcek pek hos Gehi Şehnazü Evc âra dahi suzis rehin olsun Ferahnâk ile Gerdaniyeden bir Buselik göster Dili nagâmımız bari bu yüzden gâmbin olsun Nisabur Acem'de, Isfahanda gez safayab ol Dili âşık da câna Buselikte canişin olsun

Saba revnak verir camı subuha Safvetâ lâkin. Anı taksimde Bestenigârı nazenin olsun.

Çeşmi hasretkeşi yollarda bırakma kerem it Makdeminle güzelim meclisi reşki irem it Muntazır elde kadeh rağbetine sâkii cem Meyi nuş eyle heman neşelenüb def'i gam it Mutriban faslı Ferahnâkdan ahenk idiyor Şevkefza olarak sen dahi arzı neğam it Uyub ağyare bana itme gazubane nigâh İltifatın ile üfkendene bezli niam it Eyliyor Safveti biçare sana böyle reca Makdeminle güzelim meclisi reşki irem it

RIZA TEVFIK

Memleketin yegâne feylesofu ve pek mümtaz şair ve edibi olan Doktor Riza Tevfik'den tercemei haliyle birkaç parça şiirini istedim. Kemâli süratle gönderdiği sercemei halini ve iki mektubunu aynen naklediyorum:

"Ben, Hoca Mehmed Tevfik Efendi ismiyle kendi âleminde mâruf, fakat Gelibolu'da meshur bir âdemin beş evlâdının ilkiyim. Babam "1249" Cümadelâhiresinde Makedonya'nın Cumaibalâ kasabasında doğmuşdur. Yirmi yasında İstanbul'da Fatih Medresesine girmis "1278" de icazet almış ve derhal imtihan vererek Mektebi Mülkiyei Sahane'ye girüb iki sene sonra şehadetname almış ve sarığı çıkarmış "1280" senei hicrivesinde "250" kurus maasla Zabtive Nezareti Konturato Dairesine kâtib olarak hizmeti devlete girmiş ve aynı zeman bazı mâruf lile genclerine ders vermekle de mesgul olub mehabbet ve hürmetlerini kazanmış. Bu zevatı kiramin coguna ben vetisdim ve inavet ve himavetlerine mazhar oldum. Bilhassa Mümtaz Efendi Zâde Ali Riza Paşa merhum, babamın pek dostu ve hâmisi idi. Babam böyle İstanbul'da üç sene mesgul bulundukdan sonra "Münire" isminde bir çerkes kızı ile teehhül etmiş ve Yan-

ya vilâyetinde bazı nevahi müdirliğinde gezmiş ve terfii rütbe ederek Edirne vilâyetinde Cisir Mustafapaşa kazasına kaymakam nasbolunmuş. Bu tarihden dört ay sonra yani "1285" senesi remazanının yirmi üçüncü günü güneş doğmazdan iki dakika evvel ben, Meriç sahilinde kâin hükûmet konağında dünyaye gelmişim ki "1869" Kânunisânisinin yedinci gününe tevafuk ediyor. Şu takdirce bugün yetmiş yaşımı beş gün aşmış oluyorum.

Babam, Cisir Mustafapaşa'da bir buçuk sene oturmuş ve becayiş suretiyle Kirkkilise'ye nakli memuriyet edüb orada da bir sene hizmet etmiş, oradan da aynı suretle Babaeski'ye gidüb üç sene iki ay kalmış ve yine becayiş suretiyle Cisir Mustafapaşa'ya avdet ve yirmi altı ay daha hizmet etdikden sonra işden istifa edüb İstanbul'a rücu' etdiği zeman ben yedi yaşını iki ay geçirmiş bir çocuk olduğum halde ilk defa olarak payıtahtı ziyaret etmiş bulunuyordum. Cisir Mustafapaşa'da dört buçuk yaşımda iken âminlerle, ilâhilerle mektebe başladığımı ve mektebden hiç hoşlanmadığımı hatırlıyorum. Menazın tabiiyeden de zihnimde birçok lâtif fakat mübhem levhalar kalmış idi. "Serabı Ömrüm", "Meali Tabiat" ve "Şamı Gariban" unvanlı manzumelerim o güzel hayalâtı şiir lisaniyle tasvir arzusunun eseri ilhamıdır.

İstanbul'a geldiğimiz zernan "1876" Eylûlü idi. O sene meğer pek tehlükeli bir buhran zemanı imiş. Biz, Rumeli'nden İstanbul'a perişan bir halde hücum etmege baslıyan bicare islâm muhacirlerinin sefalet ve felâketine o zemanlar sahid olduk. Cünki Bülbülderesi mezarlığının medhaline nâzır bir sed üzerinde kâin viran bir küçük evde kira ile oturuyorduk. Babam bu hengâmei kıyametde bizi geçindirebilmek içün yine hocalığa baş vurdu ve o civarda Musevi'lerle meskûn Dağhamami'nda "Sion" mektebine Türkce hocası olarak intisab etdi ve beni de en kücük çocuklarla ders okumak üzere meccanen kabul etdirdi. Bu mekteb meşhur "Alyans Izraeliyet" milessesatından idi. "1879" senesine kadar haftade beş def'a muntazaman devam etdik. Ve ben Fransızca ve Yahudiceyi pek güzel konuşacak kadar öğrenmişdim. O zeman bukadar erken iki ecnebi lisanı öğrenmeğe başlamış hiç Türk cocuğu yokdu sanırım. "1879" senesine kadar Sultan Aziz'in hal'i ve Murad'ın culûsi, Çerkes Hasan vak'ası, Sultan Murad'ın hal'i ve Sultan Ham'd'in culûsi, Rus Harbi ve netayici faciası ve kahtü galâ gibi felâketlerin hepsini gördük. Babamdan da evde birçok şeyler işidir ve çok korkardım ve müteessir olurdum. İstanbul'dan hic hazzetmedim! O sene Maarif Nezareti babamı Beylerbeyi ve Davudpaşa Rüşdî'yelerine Kavaidi Türkiye ve İnşa Muallimi olarak tâyin etdi. O mekteblere de yine beraber öğleden sonra haftada ikişer gün giderdik. On ay da bövle geçdikden sonra babama İzmit Müddeyiumumi muavinliği tevcih olundu. Bin dört yüz kuruş maaş içün değil, fakat İstanbul'da cismen ve ruhan pek fena yorgun düştüğü içün kabul etdi. Hemen İzmit'e gitdik. O zemanlar o güzel memleket katil bir malarya menbai idi. Hepimiz hastalandık. Dört ay zarfında ihtiyar hoca hanım gitdi. Yedinci ayda da genc ve dinc validem vefat etdi. Bu felâketden bir hafta sonra pek perişan bir halde yine Üsküdar'a döndük. Bir ay dinlendik. Sonra babam, bilmem hangi dostun delâletiyle Nişantaşı'nda Muzikai Hümayun Feriki Necib Pasanin konağından "Nerkis eda" isminde bir hanımla evlendi. Sultan Murad saraylılarından idi. Bir ay sonra yine İzmit'e gitdik. Beş ay kadar daha

oturabildik. Babamın makamata recaası üzerine ayni memuriyetle Gelibolu'ya nakli tensib olundu, Heman İstanbul'a döndük ve oradan Gelibolu'ya gitdik. Ben o

zeman on üc vasımı bir iki av asmısdım. Gelibolu bize cennetülme'va oldu. O dilber memleket. te tamamivle serazad ve cevval, tendürüst, ha. şari lâkin hassas ve meveddetperver bir çocuk olarak tabiatin kucağında vasadım ve büyüdüm. Babam hastalıklı bir adem olmakla beraber terbivei fikrivem ile mesgul olmakdan fariğ olmazdı. Orada rüsdiye tahsilini ikmal etdim ve birinci cıkdım. Takdim etmis olduğum çocukluk resmi¹ o zeman alınmış idi. O sene babam beni İstanbul'a götürdü ve Ali Riza Paşa merhumun himmetile Galatasaray Sultani'sine meccanen leylî kabul olundum "1886". İyi çalışdım. Ertesi sene o kadar sıkıldım ve pervasız bir yaramaz oldum ki sınıfdan döndüm ve Gelibolu'va ricat etdim, bir daha İstanbul'a gitmek istemedim. Babam, artık benimle tekayyüd etmedi. Fena halde müteessir oldum. Temamiyle serbest kaldığım

halde hayatımdan bezdim. On yedi yaşımı sürüyordum. Nihayet babam beni tekrar İstanbul'a tahsile göndermeğe razı oldu ve kendi görürdü. Yine Ali Riza Paşanın savei himayetinde Mektebi Mülkiyei şahanenin birinci sınıfına leylî olarak meccanen kabul olundum. Paşa merhum, resmen bana vasî olmuşdu. Ve tatil günlerini de Nişantaşı'ndaki konağında geçirirdim.

"Bu resim, Gelibolu'da alınmıştır. Ben o zeman on beş yaşımı ikmal etmiştim. En güzel ve tamamiyle hür ve heman her vechile bahtiyar geçen devri tufuliyetimi, o dilber ve mefahiri tatihiye ile, an'anatı zaferle dolu memleketde geçirdim ve bu yaşımda tabiatin her türlü cilvei hüsnüne meftun bir çocukdum. Bende biraz mizacı şairane vərsa muhitin eseri feyzidir. Bu yaşımda şiir zevkinden hisse almağa başlamışodım. Tabiatle de pek samimî bir münasibetim vardı. O kadar ki

"Gelincik, böcek, kuş, deniz, çiy, şafak Çayırlarda nevçeste, nazik, ufak Serazade, vahşi ve merdüm güriz Gezerdim, o hayret feza, şule riz Mücevher hayalimle hem renk idi Çiçeklerle ruhum hem ahenk idi Fakat daima hür ve hep serseri Biyaz kumlu asude sahilleri ilâ ahiriki...

Eski, uzun ve gayri matbu bir manzumeden naklerdiğim şu iki kıt'a, maneviyeti şairanemin ilk defa bu yaşımda ve Geliboluda uyanmış olduğunu ve serazade mizacımın tenmiye ve texbiyesinde de bu sesadüfün büyük bir dahli olduğunu arzatmek içün bu resmi takdim ediyorum.

¹ Feylesof, bu resmin arkasına şu sözleri yazmıştır.

Mektebi Mülkiye'nin pek parlak ve uyanıklık devri idi. Hocalarımız Türkiye'nin en büyük ulemasından müteşekkil bir heyeti mümtaze idi. Talim, pek serbest ve talebenin sevieyi irfanı çok yüksek idi. Şiir zevki ve heyecanı âdeta umumi idi. Namık Kemal'in, Ziya Paşanın, Hâmid'in, Ekrem'in bir beyti bütün mekteb talebesini heyecane getirirdi. Yalnız Mülkiye mektebinde o zeman başlı başına şair olarak "İbnürreşad Ali Ferruh'i", "İhsan", "Ali Kemal'ı" ve bilâhare İskrapar kaimmakamı namiyle şühretşiar bir şairi sofî olan "Ali Riza'ı" ve benim sınıf arkadaşım olan "Ali Seydi" merhumları zikretmek yeter. Yoksa herkes bu muhiti irfan içinde şairliğe namzed olarak yetişiyordu. Ben onlardan biri idim ve şiir yazıyor idim. Edebiyatdan, şiir ve inşadan da birinci çıkmışdım. Bu devri saadet, bir devri nekbete döndü. Jurnal edilen mekteb hocaları hep dağıldı. Tahsil ve talim usuli kontrol altına alındı. Buna karşı talebe fena halde isyan etdi. Bunların içinde ben de vardım. Bazı kişileri tard etdiler. Onlarında içinde ben vardım. "1890" senesi açıkda kaldım.

O esnada pederimin Gelibolu'da seretan illetinden vefat etdiğini haber aldım, gitdim. Aile islerile mesgul oldukdan sonra İstanbul'a avdet etdim. İmtihan ile Tibbivei Mülkiye'ye girdim. Amavud köyünde Arnavud İsmail Kemal Beyin evinde oturuyordum. Gelibolu mutasarrıfı iken beni tesadüfen tanımış ve çok teveccüh göstermişdi. Talebeye bir konferans verdimdi. Fakat husuşî oir yerde idi. Jurnal etmişler. İsmail Kemal Beyin evinde tevkif edilüb kitablarımla beraber Zabtiye Nezaretine tahtelhifz sevkolundum. Bir ay kadar mevkuf kaldım, Nâzım Pasa¹ merhum o vakit pek parlak bir Zabtiye Nazırı idi ve zeki, afif, münevver, şair ve insaniyetperver bir âdemdi, bana pek eyi muamele etdi. Beni tebrie uğrunda cok himmet gösterdi. Tevkifhaneden otuz gün sonra çıkdım. Fakat çok perişan idim. Ayasofya hamamı civarında sâkin şehremaneti muhasebecisi Reşad Efendi merhumun oğlu Reşid Bey Sultanî arkadaşlarımdandı. Beni evine davet etdi. Saikai hiddetle Nâzım Pasaya küstah bir mektub yazdım. Bu sefer Zabtiye habishanesine girdim. Bir hafta caniler ve hırsızlarla konuşdum. Lâkin kış şedid idi. Fena hasta oldum. Cıkarmak istediler, çıkmadım, inad etdim. Hile ile çıkarub serbest bırakdılar. Tıbbive idaresi de beni tardetmiş idi. Zeki Paşayı gördüm, tekrar mektebe kabulümü emretdi. Beni, pederimin akribası bu hayatdan kurtarmak içün evlendirdiler. Mektebi Tibbiyei Mülkiye'den akıbet "1315" de ve dört aylık bir çocuk babası olarak doktor çıkdım. Lâkin — tâbiri mahsusı üzere — çokdan mimlenmis olduğumuzdan dolayı şahadetnamemi vermediler, ihtiyaten haczedüb beni başı boş salıverdiler

Merhum Cenab Ş habüddin ile görüşdüm. Kendisi benden bir ilci yaş büyükdü ve çekirdekden yetişmiş karantine doktoru ve karantine meclisi âlisi âzasından biri idi. O zeman karantine müdiri olan meşhur Ahmed Midhat Efendi de

¹ Tercemei halleri 408, 837, 1496, 1149 inci aahifelerdedir.

matbuat âleminde biraz sühret kazanmağa başlamış olduğumdan dolayı beni tanımış ve defeat ile birçok benimle görüşmüş bulunduğu içün teveccüh gösterirdi, Merhum Cenab, bana karantine hizmetine girmeyi tavsiye etdi. "Daha serbestdir ve bir havli müddet tasralarda hizmete mecbur olacağın icün avda otuz İngiliz lirası alırsın ve uzun zeman gözden kaybolub ismini unutturursun" dedi. Midhat Efendiye resmen müracaat etdim. "Fakat şahadetnamem mahcuzdur" dedim. "Mektebden bir kağıd getir, biz onun üzerine muamele yaparız, zararı yok" dedi. Öyle vapdım. İmtihan verdim. O sırada hacce gitmek üzere harekete müheyya bir vapur varmış, Midhat Efendi, tavsiye etdi. Bindim, yola çıkdık. İstanbul'da kıyamet kopmuş. Jurnal etmişler, Ahmed Midhat Efendinin etekleri tutuşmuş. Fakat bana temamile itimadı olduğu içün "Şimdi bir telgraf çekerim, Çanakkale'den döner" demis. Filhakika telgrafı alır almaz avdete mecbur oldum. Bu yüzden birçok suallere maruz ve cevablara mecbur kaldım. Nihayet Avrupa'ya kaçmak niyeti ile değil, dünyanın en müdhiş cehennemi olan "Kamaran" adasına gitmekde olduğum anlaşılınca "Şevkermeab Efendimiz sizin gibi okumuş ademlerin İstanbul'da hizmet etmesini tercih buyurdular" diye taltif edildim. Muhterem hocalarımdan Râsim ve Mustafa Münif Paşanın tensibi ile ve bin beş yüz kuruş maaşla Gümrük Eczayı Tıbbiye Müfettişliğine tâyin edildim. Bir de Cemiyeti Tıbbiyei Mülkiye'ye aza oldum. Fakat iki yerden maaş alınamıyacağı içün bir müddet Cemiyeti Tıbbiye yevmiyelerini vermediler. Sonra verdiler. Bu vazifelerle İlânı Meşrutiyete kadar kanaat etmisdim. Lakin İlanı Meşrutiyet'den bir sene evvel pek aziz dostum Manyasî Zâde Refik Bey merhumun ibramı ve tavassutu üzerine İttihad ve Terakki Cemiyeti hafiyesine girüb pek çok arkadaşlarıma orada mülâki olmuşdum. İlânı Mesrutiyet'deki faaliyetimi zikre hacet yok. Meb'us olduğum zemanı da hikâyete lüzum yok. Meclis dağıldıkdan sonra bir sene boşda kaldım. Balkan muharebesinden sonra Karantine Meclisi Âzası nasbolundum. Ve Harbi Umumî nihayetine kadar o mevkii muhafaza etmekle beraber eserlerimi yazmakla vakit geçirdim. Darülfünun'da büyük bir sevk ile felsefe dersleri verdim.

Mondros muahedesi üzerine düveli galibe askerleri memleketimizi işgal ettikleri zeman merhum Sultan Vahidüddin'in emri ve ısrarı üzerine nâzır oldum', sonra âyan oldum. Fakat hakikatde hükûmet hizmetine girmiş olduğuma şiddetle nâdim oldum. Kâşki kendi zevkuna göre ulûm ve felsefe ve şiir ile vakit geçirmiş olsa idim, belki iki odalı bir evim olurdu. Ve ömrüm de yok vere heder olmazdı.

^{1 1918 [6} safer 1337] de Tevfik [Pasz] kabinesinde maarif nezaretine ve 1919 [23 Şaban 1337 ve 14 zilkide 1338] de Damad Ferid [Pasa] kabinesinde iki defa Şûrayı Devlet riyasetine tayın olundu. 1915 [4 remazan 1337] de Paris sulh konferansına memur edilen murahhaslara müşavir oldu. Daha sonra murahhaslar arasına dahil olunarak diğer murahhaslarla beraber Sevr muahedesini imza etdi. Yüzelliliklere katıldı. Bilâhare affedildi.

Ömrümde nişan ve rütbe kabul etmedim ve ihsan almadım. En hoş geçirdiğim zeman da burada tamamen asude yaşadığım günlerdir."

Ş.

Edibi Nihriri Muhterem Efendim,

İltifatnamenizi alır almaz emrinizi ifa etmek içün çalışdım. Şu son zemanlarda aldırmış olduğum fotoğraflardan bir dane tedarük edebilmek içün Beyrut'a kadar gidüb ısmarlamak lâzım geldi. Tercemei hal içün de bazı vesaik ve kuyudatı tarihiyeye müracaat mecburiyeti ile bir iki gün oğraşdım. Biraz gecikdimse afvı âlinizi reca ederim efendim.

Es'arı âcizanemden eseri âliniz içün intihab olunacak parçaların tensib ve tâvinini bendenize havale buyurmak suretile büyük bir nezaket ibraz buyurmuşsunuz. Buna cidden tesekkür ederim efendim. Lâkin bu hususda zevki âlinize ve isabeti reyinize tamamile kanaatım vardır ve telifine himmet buyurmakda olduğunuz kitabın pek müfid ve pek de güzel bir eseri edebi olacağından eminim. Türk medeniyetinin zarif eserlerinde bir üslûbi has ile göze çarpan cilvei zevki ve âsarı edebiyemizde asil ve zarif Türk şivesini hakkile tanıyan nevadirdensiniz. Mektubunuzun mürekkebinde bile o asaleti zevk ve İstanbulluluk var. Benim kullandığım şu sırnaşık sulu boyadan pek farklı ve o kadarki beni birdenbire coşdurdu ve bütün âsarı nefisemizi hatırıma getirdi. Binaenaleyh bendeniz size "Serabı Ömrüm" unvanlı mecmuai eş'arımı takdim ediyorum. Bazı dostların ve bilhassa Türk talebesinin iltiması üzerine pek ucuz satılabilecek bir suretde bundan dört sene evvel Kıbrısda basdırmışdım. Bu mecmua şimdiye kadar arasıra yazmış olduğum şiirlerin nisbeten en ivilerine sâmildir. Ve bunların içinde cebri nefs ile yazılınış veyahud muhayyele kuvvetile uydurulmuş hiç bir manzume yokdur. Zâtı âlinizi beyhude eziyetden kurtarmak içün evvelâ matbaa hatalarını kemâli dikkatle tashih etdim ve bazi eksiklerini de tamamladım. Vaktile tabi olunurken formalarının tashihi ile bizzat tekayyüd edüb oğraşamamış ölduğumdan pek hatalı çıkmışdı. Bu şiirler i inde de gerek benim indimde gerekse karilerim nazarında en ziyade kıymetli olanlarını ikinci defa olarak seçdim, ayırdım ve hâşiyeler talik edüb izahat verdim. Simdide unvanlarını zikir edeceğim. Bunlardan hangi parçaları tercih buyurur iseniz emin olunuz ki onların kıymeti benim nazarımda dahi artar efendim. Yalnız su mühim mülahazayı arz etmek isterim ki sanayii nefise sua batından edebiyat, mutlaka lisanı beyan ile alâkadar ve ona muhtac olduğu cihetle bendeniz sivei lisan bahsinde ve zevki milliye taallûk eden hususatın ve tasarrufatın hepsinde tamamile muhafazakârım. Değersiz şirlerimde benim hoşuma giden bir şey varsa o da ruhumun heyecanlarını sözle ifade edebilmek içün temiz munis ve asil İstanbul Türkcesini en güzel vastai beyan olarak kullanabilmis olduğumdur.

"Serabi Ömrüm" deki şiirlerin bir kısmı parmak hisabı üzere tertib edilmiş ve tamamen İstanbul şivesile yazılmış manzumelerdir. Bunlar şekli zahirileri itibarile bizim saz şairlerinin "Koşma" ve "Divan" larına aynen benzer ise de mahiyetleri itibarile her medenî milletin şiirlerine benzer ki aynen Fransızcaya ve İngilizceye terceme edilmeleri mümkindir ve bazıları da nazmen terceme edilmişdir. Tamamen âşık tarzında yazılmış bir iki parça da vardır. Hattâ onların âşıklar tarafından sazlarla okunduğunu bazı dostlarım bugünlerde aldığım mektublarda bana naklediyorlar, Bundan takriben on sekiz sene evvel de "Kozan oğlu" imzasile Celâl Nuri Beyin "İleri" mecmuasına uzun bir mektub yazan bir zat, Kozan taraflarında benim "Divan" unvanlı şiirimin bir âşık tarafından saz ile taganni edildiğini bizzat dinlemiş ve nakletmişdi.

ğini bizzat dinlemiş ve nakletmişdi.

Mecmuamda "Koşma" lardan "Bir Mechuleye", "Udun Tesiri", "Garib Bir Hâlet", "Bir Anı Yeis" ve divanlardan "Fikret'in Necib Ruhuna", "Harab Mâbed", "Gözler'n" ve "Divan" unvanlı manzumelerle "Şamı Gariban" teveccühi umumiye mazhar olmuşdur. İzcilere ithaf etmiş olduğum uzun manzume de öyledir. Eseri âlinize bunlardan bir iki parça intihabı münasibdir Efendim. Bunları takib eden sekiz parça kadar "Nefes" var. Bunları biz'm şuarayı sofiyemiz indinde makbul ve mültezem olan usul ve şeraite tevfikan yani "Klâsik" olan tarzı mâruf üzere yazılmışdır. Bendeniz felsefe ve tasavvuf ile ötedenberi meşgul bulunduğumdan tasavvuf bahsinde kılükal ile iktifa etmek istemedim. Zevkından da nasib almak arzusile iradet gösterüb turukı al'yeden bir ikisine — edeb ve erkân üzere — intisab etmişdim. Asıl maksadım da bir hakikat aramak idi. Binaenaleyh bu "Nefes" ler sırf taklid eseri değildir. "Gel derviş beri gel yabana gitme" mısraile başlıvan manzume, alelıtlak Hikmeti Sofiyenin sarih bir beyannamesidir. Diğerleri dahi öyle. Bu nevi manzumeler bililtizam Bektaşi "Nefes" leri üslübile yazılmışdır.

Mecmuai âcizanemin ikinci kısmı vezni aruz üzere gencliğimde yazmış bulunduğum bazı şiirlerdir. Bu sebebden dolayı pek tabiîdir ki ifade etmek istediğim efkâr ve hissiyatı hakkile ifade edememiş olduğum birçoklarında zahir bir kusurı beyandır. Bununla beraber takriben otuz yaşlarında iken yazmış olduğum "Gelibolu'da Hamze Bey Sahili" unvanlı manzume umumî bir teveccüh ve şühret kazanmış ve bilhassa Abdülhak Hamid Bey merhumun nazarı tahsin'ne mazhar olmuşdu. Bundan maada "Serabı Ömrüm" ve "Fecri Evvelin" ve daha bazı parçalar müntehebat mecmualarına geçmişdir. "Sfenks" unvanlı manzumem aziz dostum şairi Maderzad merhum Sama Beyin takdiri üzerine basılmış ve edibi muhterem Recai Zâde merhumun hüsni teveccühünü kazanmışdı. Üstadı muhterem, Safa Bey vasıtasile beni davet etmiş. Görüşdüğümüz zeman iltifat ve teşvikatile beni çok taltif etmişdi. Kitabın nihayetinde uzun kasidem son eserlerimden olduğu için aruz veznile yazmış bulunduğum manzumatın hepsine kudreti beyan ve selâseti ifadece faik ve her vechile usulüne ve nümunesine mutabıkdır. Türkce şiri her üslübda ve tarzda yazabilmek hoşuma giden bir hünerdir.

Muhterem Efendim, bu uzun izahat ve tafsilât ile zâtı âlinizi maatteessüf tasdia mecbur oldum. Kusuruma bakmayınız. Bütün bu tafsilât sizi bazı zahmetlerden kurtarmak içündir. Mecmuai eş'arımda nazarı tenkidinize arzetmek içün isimlerini zikrettiğim bazı parçalar hakkında kitabın o sahifelerine hâşiyeler tâlik etdim. Bu, kıymetli zemanıruzı israf etdirmemek gibi bir niyeti halisaneye mebnidir.

Ben bu siirleri kimseye begendirmek ümidi ve niyeti ile yazmadım. Hayatım pek heyecanlı geçdi. Öksüz büyüdüm. Fıtratan pek hassas ve mehasini tabiate pek kiiciik yaşımdanberi hayran ve meftun idim. İnsanlarla münasebatımda evvelâ çok meveddetperver ve dostluğa inanır ve insanları sever bir ademdim, fakat çok sitem gördüm, cok haksızlıklara maruz oldum. Bu felâketler mizacımı biraz bozdu. Sert, titiz, kavgacı yapdı. Fakat kinci ve garazkâr yapamadı, yoksa ben esasen konuskan, daima neşeli ve her hususda nikbin bir adem idim. Bugün hâlâ öyleyim. Issız, âsude güzel sahillerde kanaatkâr, müsterih, ser âzâde halimden memnun dolaşıyorum. Fakat bevhude değil, Gelibolu'da Hamze Bey sahilinde hür ve bahtiyar dolaşan ve tabiatın kucağında yaşıyan ve büyüyen masunı çocukluğumu ve o zemanki "benliğimi" ve mâneviyetimi arıyorum ve daha kaç sene böyle yaşıyab leceğimi bilmediğim içün her gördüğüm yere ve her tanıdığım kimseye ve benimle alâkadar olan şeylere şimdi hasret duyuyorum ki eğer bu derin hasreti sözle ifade edebilse idim dünyanın en büyük şairlerinden biri olurdum. İşte onun içün ve yalnız bir vesika olarak size o cocukluk zemanımda alınmış bir diğer fotoğraf takdim etdim ki tab' olunmak içün değil beni daha iyi anlayabilesiniz diye arz olunmuştur. Ben o zeman en çok şairliğe müstaid bir hassas çocukdum. İstanbul havası ve medeniyeti ve terbiyesi ve cemiyeti o serkeş ve vahşi ve hırçın fakat iyi kalbli ve hassas çocuğun mizacına muvafık bir muhit değilmiş. Bütün sıkıntılar ve başıma gelen felâketler hep bundandır. Yani mizacımın muhiti içtimaiye uymamasından ve kendini tamamile uyduramamasındandır. Mamafih bu mukadderat, benim istidadı şairaneme pek zarar vermedi "Kara Sevda" unvanlı bir siirimin nihayetinde dediğim gibi:

Hey Riza dilşadım cevri felekden Zevk aldım o yolda söz söylemekden Sürudı hicranı vird eylemekden Şiir oldu dilimde gönül ezası.

İstidadıma muhiti içtimainin bir yardımı olabildi ise onu ancak bahtiyarane bir eseri tesadüfe atf etmek doğru olur. Gencliğim büyük bir heyecan ve uyanıklık devrine tesadüf etdi. Ben Mektebi Mülkiye'de iken, yani "1888" ve "1890" senelerinde Ziya Paşa'ların, Namık Kemal'lerin, Abdülhak Hâmid'lerin bir kıt'ası hattâ bir beyti bizim vicdanımızda kıyametler koparır idi. Bize Murad Bey, tarih dersi verir ve hiç kimseden sakınmıyarak Fransa İhtilâlini dahi kemâli belâgatle takrir eder, anlatırdı. Üstadı Ekrem, yalnız edebiyat dersi değil, edeb ve nezaket

dersi dahi verirdi. Biz bütün gencler, o zeman heyecan içinde yaşıyorduk. Büyük ümidler besliyorduk. O devir hakikaten büyük bir devirdi. Ve benim öyle bir zemanda on sekiz yirmi yaşlarında bir genc. Türkceyi, Fransızcayı ve Farisî'yi iyice bilir sakird olarak İstanbul'da Mektebi Mülkiye'de bulunusum elbette hos bir tesadüf eseridir. Ben o büyük sairlerin devrinde vetismis ve o devirde siddetli heyecanlar içinde biraz şair olarak yetişmiş olmakla bahtiyarım. Edebiyat ve kitabet derslerinden birinci çıkmıştım. O üstadların tesiri olmasa idi, hele Abdülhak Hâmid olmasa idi belki yalnız güzel şiirler okumak zevkile iktifa ederdim de şiir yazmak hevesine kapılmazdım. Fakat onlara üzendim ve diğerlerinden ziyade Hâmid'. in sihiri tesirine tutuldum. Ona herkesden ziyade medyunum. Bazı asarını siddetle tenkid etmiş olduğum halde şair olarak onu hepsinden üstünden tutarım. Kendisine nekadar medyun olduğumu da bir manzume ile itiraf etdim ve onu merhumun vefatından takriben dört sene evvel takdım eyledim idi. Henüz matbu olmadığı içün size de bir suretini "vine minnetdarlığıma bir vesika olarak" arz ediyorum. Fakat ben bu hususda herkese medyunum. Bende hassas mizacimdan başka sermaye yokdur ve kat'iyen itikadım sudur ki benim sairliğim kemâli sıdku ihlâs ile gönlümün tercemanı olabilmek hünerinden ibaretdir. Benim kadar ihlası, terbiyei fikriye ve kudreti beyanı olan herkes benim kadar şair olabilir. Dünyanın büyük şairlerine nisbetle bizim mertebemiz pek küçükdür.

Muhterem Efendim, bu arz etdiğim vesikaları ve fotoğrafları istediğiniz gibi tasarruf buyurursunuz. Hâmid'e hürmeten yazmış olduğum bu manzume henüz bir yerde basılmamışdır sanıyorum. Ve bir vesika olarak takdim ediyorum efendim.

MÜREBBİİ VİCDANIM VE ÜSTADIM ABDÜLHAK HÂMİD'E

Şair, tabiatin sihiri hüsnüne Çılgın sevincine derin hüznüne Âciz bir şairim, ben ki ruhumda Halka neş'e veren tab'ı şuhumda Hâmid!. koca Hâmid, sen o esrara Bir cihan sığdırdın boş bir mezara Tutulmuş sayıklar bir divanedir Suret virmek ister, söz behanedir Sözle anlatılmaz duygular vardır Sırrına crilmez kaygular vardır Bir suret, bir mana, bir lisan verdin Duygusuz ölüme duygu can verdin

¹ Makber ulu şairinin bu iki eserde izhat ve isbat etmiş olduğu belâgatı beyane telmih etmek istedim. Merhumi müşarünileyhin bana göndermiş olduğu fotoğrafın zahrına titrek eliyle yazmış olduğu beyıt* buna cevab idi. Onun bir fotoğrafını çıkartdım, bir suretini leffen takdim ediyorum ki bu zarfın içinde üç fotoğraf ile şu mufassal ve perişan mektubumu göndermiş oluyorum. Tercemei hal, mecmuai eşatınla beraber ayrıca bir tomar olavak posta ile irsal olunmuştur, efendim.

Bu käğıdları böyle müsvedde halinde takdim ettiğimi af buyurunuz. Tebyizi için vakit zayetmek istemedim. Hastalık da bir iki gün bendenizi tatil etti.

^{* &}quot;Bana kim derki bu genclikdir bu vahud ilitiyarlikdir. Senin takdirine şayeste olmak bahtiyarlikdir".

Başında taşırken şu kâinatı Elem hasreti sırrı mematı Mezar çukuruna gitdin eğildin Sen benden çok iyi anladın bildin!.

Yanaşdım çukurun ben de başına Nefhi ruh etdin sen mezar taşına Lâkin mertebene hiç yetemedim Ben kendi gönlümü söyletemedim

Şu birkaç şi'ri de şevkinle yazdım Sen var olmasaydın, ben olamazdım!...

Bâki arzı meveddet ederim Efendim.

6 Kânunisâni 1939 Riza Tevfik

§

Edibî Nihrir ve fazılı muhterem efendim,

Son iltifatnameniz beni çok sevindirdi. Kemâli hürmetle takdim etmiş olduğum kâğıdlarla "Serabı Ömrüm" ün sâlimen vüsuli benim içün bir bişaretdir. Nezaketinize teşekkürler ederim efendim.

Hüsni suret ve hüsni niyetle başlamış olduğunuz işi azm ve himmetle bitireceğinize bendeniz eminim. Deruhde etmiş bulunduğunuz bu hayırlı işi derecei ehemmiyetini tamamile idrâk edenlerden olduğum içiin de bu uğurda zâtı fazılanenize kemâli şevk ve ihlas ile hizmet etmeği bir vazifei hamiyyet telâkki etmişimdir. Vâkıa benim hizmetim ve bütün emsâlinin hizmeti — milletimiz namına edebiyat sahasında bina etmekde bulunduğunuz bir âbidei tarihiyeye — kuvvetimizin yetdiği kadar malezimei inşaiye taşımak kabilinden bir himmeti cüz'iyedir. Ve böyle mühim teşebbüsatda teberrüken bir iki parça taş taşımak herkes nazarında ve herkes içün müstahsen görülen ufak işlerdendir. Bu kadarcık bir işden kaçınan hasisüttabi ve mürüvvetsiz kimselerden müteessir olmakda haklısınız. Fakat müteessir olmayınız, lâkin şu hareketlerine hayret etmemek mümkin değildir. Siz onların isimlerini — bina etmekde bulunduğunuz — o âbidei tarihiyenin kaidesine hâk ve kayd etmek suretile onlara istikbal ufuklarında bir varlık vermek istemişsiniz ve bu hareketi nazügânenize karşı himmetsizlik, hiç olmazsa küfranı nimetdir.

Zâtı fazilanenizin kadir ve kıyınetini hakkıle bilenler böyle mühim bir eseri tarihi'nin tertib ve te'lifini ancak sizden reca eden urefai ehbabdır. Onlar bu hizmeti hâmiyeti s'ze havale etmekle emaneti hakkan ehline tevdi eylemişlerdir. Eslâfı kiramımızın güzel eş'arı, musib efkârı ve zarif küftarı sahihan en kıymetli emanetlerdendir. Bu mühim iş, Fatin merhumdan beri filhakika âdemini bekliyordu ve şübhe yok ki bu işin bir ehli bulunabilmiş olsa idi — bir asırdanberi gelüb geçen şair ve nâzımların tercemei halleri ile eserleri zabt edilmiş — ve Fatin Efendi merhumun eserine bir zeyil yazılmış olurdu. O zemandanberi bu işi başarabilecek bir edib zuhûr edemedi demiyorum, böyle bir hizmeti şevk ve zevk ve merak ile yazılmış olurdu.

pacak bir edib ortaya çıkubda böyle bir fidakârlığı göze aldırmadı, demek istiyorum. Bugün bu vazifenin himmeti âliyenize kalmış olması size şeref ve bize nimet olmakla beraber büsbütün hikmetden hâli bir eseri tesadüf değildir efendim..

Bundan evvelki mektubumda — bilerek ve düşünerek — arz etmiş olduğum vechile, o bir asırdanberi gelüb geçen şairlerimizin mâneviyetini ve zevkini bugün sahihan sizden iyi bilen ve anlayan bir edib kalmamışdır, olsa bile her vechile sizin mertebenizde bir âdem değildir. Muasırinimiz arasında öyle bir kimse zuhûr etmiş olsa idi elbette şimdiye kadar adını olsun işitmiş bulunurduk.

Sinn m yetmişi geçti ve yarım asırdanberi âlemi matbuatın bir onmadık dellâlıyım. Sözü uzatmak istemiyorum, lâkin bir misâl arz edeceğim, çünki sırası ve fürsat demi gelmişdir.

Bundan epiyce bir zeman evvel "yani 1334 de" tabedilmiş olan bir eseri âlinizi İstanbul'dan getirtmişdim. İki sene oluyor ki dikkatle okudum. Bu kitab "Hersekli Ârif Hikmet" Beyin divanı idi. Buna yazmış olduğunuz mukaddimei mühimmede merhumun şansiyeti mâneviyesini okadar mizacına mutabık ve şemaili sahihasına muvafık olarak tasvire muvaffak olmuşsunuz ki bu hüner, ihyayi emvat kabilinden muhal bir iş olmakla beraber bu hususdaki muvaffakıyetinizi takdir etmemek mümkin değildir. Merhumun heykeli mesabesinde olan o mukaddime edebiyatımız tarihi içün en muteber bir vesikadır. Böyle bir şey yazabilmek içün yalnız edebiyatımızı bilmek kâfi değil, bizzat Hersekli merhumu da lâyıkile bilmek lâzımdır. Halbuki o ademin yanına yanaşmak her yiğitin harcı değildi.

Ben, merhumi iyi tanımışdım. Pek aziz dostum esbak Adliye mektubcusu Sevket Bey merhum, bizi görüşdürmüşdü. Hersekli merhum ile daima pervasız fakat hürmetkârane bir suretde mubahaselere ve bazan münakaşalara girişmiş bulunduğum içün benden hoşlanmamışdı. Fakat birçok defalar mektubcu merhumun evinde hembezmi ülfet olmuşduk. Merhum tarzı kadim üzere şiir söyliyen bakıyetüsselefin en mühimi idi. Pek beğendiği ve kalenderane edâyı beyanını taklid etdiği Nailii Kadim dahi dahili hisab olmak üzere ben Hersekli'yi pek sütude ve beliğ bir üslûb ile mümtaz bir şairi serefraz olarak takdir edenlerdenim, hele eslâf arasında hâkimane siir söyliyenlerin en talikullisan ve selisülbeyan olanı o "Derebeği oğlu derebeği" idi. Sübhe yok ki kurunı vusta kibarlarının mükemmel bir nümunesi idi. Üslûbi beyanının mütehakkimane edâsını tamamen "Emir Hüsrevi Dehlevi" ninkine benzedirim. Moğolların istilâsından Hindistan'a iltica eden ecdadı Dehli'de makaın tutan ve yerleşüb kalan Türk padişahlarından idi. Bunlar hakikaten pervasız söz söylemege ve emir vermege alışmış, hiç bir kerre de itiraz işitmemiş âdemlerdendir. Arif Hikmet merhum da o nevi kibar zadelerdendi. Vakıa bedmest, hodrav, müstebid ve hatırşiken olması sebebile hali beğenilir ve kahrı her zeman çekilir bir adem değildi. Fakat celâllı ve dürüşt olduğu kadar da doğru ve dürüst, afif ve merd bir ademdi. Faz letleri de vardı. Haddizatında değerli, münevver, âdil bir zat idi. Hak rahmet eylesin!..

Siz, bu mühim çehreyi o kadar muvaffakiyetle yani aslına muvafık olarak tasvire muvaffak olmuşsunuz ki her ne zeman o kitabınızın mukaddimesini okusam — merhum Naima'nın tasvir etdiği yeniçeri ağası Bektaş ağanın iri cüssesini ve gadub çehresini andıran — Hersekli Ârif Hikmet Bey merhumun şahsen karşımda durduğunu ıyan görür gibi olurum ve sizin munis sesinizi ve temiz ve zarif Türkcenizi işitiyormuşum gibi huzurı mâneviyetinizle iktisabı zevk ederim. Karilerinizin hayalinde böyle cilvelere, böyle neş'elere vücud vermek, en büyük hünerdir efendim.

Sözü uzatdım, fakat "Fatin'e ancak zâtı âliniz adamakıllı bir zeyl yazabilirsiniz" dedim ise sizin gibi kırk senelik bir aziz dosta müdahane etmek içün değil, onun kabiliyeti edibbiyesini ne sebeb ve ne yüzden takdir etmekde olduğunu mümkin olabildiği kadar anlatmak içün uzatdım efendim.

Îltifatnamei âlinizde bir arzu izhar buyurmuşsunuz: Tercemei halimi ve mufassal meveddetnamemi eseri âlinize tamamen dercetmek istiyormuşsunuz. Bu hususda hakkı tasarruf bilâ kaydü şart sizindir efendim. Zevkı edebînize ve irfanınıza derecei itimadimi sarahaten beyan eden mülâhazatı muhlisanemi kısmen olsun eseri âlinize aynen derc etmeniz bana bir hıssai şeref bahş etmek demek olacağından lûtfunuza teşekkür etmekten başka bir diyeceğim yokdur. İntihab edilecek olan eş'arı âcizaneme gelince — evvelki mektubumda da arz etmiş olduğum vechile — bendeniz onların içinde en ziyade teveccüh kazanmış olan üç beş parça manzumeye işaret etmişdim, maksadım hepsini tavsiye değildi. Bunların içinden ancak münasib olan bir veyahud iki parçayı seçmek hak ve salâhiyetini — hasbeledeb — zâtı fazılanenize terk etmek idi. Bu babda maruzatım bundan ibaretdir. Siz lûtfen intihab buyurunuz. Her hangisini intihab ederseniz benim nazarında onun kıymeti artar.

Şimdi matbu olan âsarı âcizanemin isimlerini bervechi âti arz ediyorum efendim. Bu tafsilâtı istediğiniz gibi ihtisar edebilirsiniz.

İlk eserim "Tetes Houroufis" unvaniyle Fransızca olarak yazılmış bir kitabdır ki "1908" Nisanında telif olunmuş ve "1909" da Hollanda'nın "Leyden" şehrinde tabolunmuşdı. Paris Kütübhanei Millîsi mahfuzatı arasında "Hurufi" tarikatine müteallik bazı yazma risaleler bulunınuş ve fakat tamamiyle bu mezhebi batınının ahkâmı itikadiyesi anlaşılamamış idi. O vakit berhayat bulunan müsteşrikı şehîr "Barbiei de Meynard" bu gizli mezhebe dair benim aziz dostum müteveffa Profesör "Bravone" dan izahat istemiş ve bir şerh yazmasını reca etmişdi. Profesör Bravon bendenizi tavsiye etmiş. Bendeniz de deruhde etdim, yazub gönderdim. Kembriç Darülfünunu ulemasından bir zümrei müsteşrikîn bu kitabımı müsteşrikı fazıl müteveffa "Mister Kib" in vakfetmiş olduğu para ile ve onun namını tizkâr için tabedilmekde bulunan silsilei kütübün dokuzuncu cildi olarak tabı etmişlerdi.

İkinci kitabım "Felsefe Dersleri" dir. "1330" senei rumiyesinde İstanbul'da Kader Matbaasında basılmışdı. Darülfünun'da tedris etmekde bulunduğun Felsefei Umumiye dersleridir. "565" sahifelik bir kitabdır ve ancak birinci kısmıdır,

Üçüncü kıtabım "Kamusı Felsefe" unvaniyle ve Maarif Nezareti marifetiyle Matbaai Âmire'de basılmış bir eserdir. Bütün ıstılahatı felsefiyenin Arabca, Yunanca, Fransızca, Almanca, İngilizce ve İtalyanca mukabillerini tâyin ettikden sonra o tâbirata tallûk eden mesaili felsefiye hakkında şark ve garb feylesoflarının efkâr ve mülâhazatına ve münakaşatına dair hayli tafsilât verir bir kitabdır. Maatteessüf nâkıs kalmışdır. Ancak bin iki yüz sahifesi tabedilmişdi. Halbuki her cildi sekiz yüz sahife olarak tamamı on on bir cild teşkil edebilecekdi. Harbi Umumî'de Maarif Nâzırı esbakı Şükri Beyin zemanı idaresinde teşekkül eden İstılah Encümenine bunun için davet olunmuş ve günü güne telifine çalışmışdım. Terceme değil sırf şahsî bir eserdir.

Dördüncü eserim "Hâmidnâme" dir. Büyük dostum Abdülhak Hâmid Bey merhumun yalnız "Makber", "Ölü" ve "Balâdan Sesler" unvanlı eserlerini vesilei tenkid ederek efkâr ve akaidi felsefiyesinin Avrupa şuarayı meşhuresinden ne derecelere kadar mülhem olduğunu tahkik ve isbat niyeti ile yazılmış altı yüz küsur sahifelik bir kitabdır. "1334" senei rumiyesinde [Milâdî 1919] da İstanbul'da basılmışdır.

Beşinci eserim "Ömer Hayyam'ın Felsefesi" hakkındadır. Bu şairi meşhurun itikadatı felsefiyesi, birçok meşahîri şuaranın efkârı felsefiyesi ile kıyas olunmuşdur. Bu eserin tercemei hal kısmını Hüseyin Daniş Bey yazmışdır. Bu kitab da bundan yirmi sene evvel İstanbul'da İkbal Kütübhanesi marifetile tabolunmuşdu.

Altıncısı "Serabı Ömrüm" namiyle "1934" de Kıbrıs adasında basılmış mecmuai eş'arımdır ki bu âne kadar söylemiş olduğum şiirlerin ancak bir kısmı müntahabını arz eder.

Bu eserlerden maada Edebiyatı Türkiye ve Sofiye'ye ve bazı Şuarayı İranîye'ye müteallik bir hayli makalâtım var ki İstanbul gazetelerinde basılmış fakat henüz kitab şeklinde tedvin olunamamışdır. Basılmamış eserlerim de vardır. Bunların en mühimleri felsefiyata müteallikdir. Muhterem efendim.

Emri âlinizi yerine getirmek içün bu tafsilâtı verdim. Şübhesiz bu uzun sözler zâtı âliniz içündir. Siz bu sahifelerden dört cümle alub kitabınıza dercetseniz de olur. Yani tafsilât halk içün değil, zâtı fazılanenize bu eserlerin mahiyeti ve mevzuu hakkında etraflı bir fikir ve malûmat vermek içündir. «خدما صنا دع ما کدر» efendim.

Şayed bendenizden bir hizmet memul ise lûtfen emri âlinizi bekler ve şevk ile ifasına çalışacağımı temin ederim efendim.

Cünye 31 Kânunisâni 1939

Muhlisiniz Riza Tevfik Hamis:

Zâtı âlinizi bekletmemek içün şu maruzatımı böyle kıyafetsiz bir müsvedde halinde takdime cesaret etdim. Kusurumun af buyrulmasını mürüvvetinizden reca ederim, efendim.

* *

En değerli şairlerimizden olan feylesofun şiirleri ve ilmî eserleri hakkında söz söylemeğe hacet varsa "güneşin nurunı tarife ne hacet vardır" mısramı irad ile iktifa ederim.

*

Feylesofun kendi kalemile tashih ve ihda etdiği "Serabı Ömrüm" unvanlı eş'ar mecmuasından naklolundu:

GELİBOLU'DA HAMZE BEY SAHİLİ VE AYAZMA İÇÜN'

O yerlerde güneş mahmurı fikret bir peridir ki Doğar sevdalı akşamlar nigâhı vapesininden O yerlerde saba bir bestekârı serseridir ki Perişan nağmeler perran olur gûya enininden

Mübarekdir o topraklar, gaza etmiş, şehid olmuş O sahilden en evvel yol açub tekbir alan erler Mezarlar napedid olmuş, ağaclar heb kadid olmuş Meali ayeti fethi bugün maziden ezberler

Vukuatın bulub tarihini tenvir eder gûya Nigâhı âteşîni her gece bir necmi şebtabın Kefen berser çıkub ervah içinden ka'rı nayabın Uzun bir sergüzeşti pür şeref takrir eder gûya

Durur ulviyeti islâm cami'd kıblegâhında Temevvüc eyler avazı zafer pişinde mihrabın Olur nurı tecellâ ruşena cevvi siyahında Denizden rengi fosforisi aksetdikce mehtabın

Mübarekdir o topraklar, ibadethaneler vardır Ki beş asrın vukuatı serilmiş âstininde Verir aksi sada gezdikce çok viraneler vardır Ki mamuriyetin tarihi medfundur zemininde

Yirmi beş yaşımda iken yazmış olduğum bu manzume, büyük dostum merhum Abdülhak Hândi'in nazarı tahsinine mazhar olmuş ve sonradan umumî bir teveccüh kazanmışdı. R. T.

Nazar camid görür, lâkin derunı şiiri pür ahenk O taşlıklar ki muzlimdir, hayaletlerle malidir Düşüb deryaye mevca mevc olan mehtabı rengârenk O zulmet gehde her şeb mültemi fecri şimalidir

Uyur sumtı leyali gündüzün umkunda deryanın Mücella satlıı bazan cilvegâhı mahü mahidir Uzaklar heb serab olmuş vücudi lâtenah dir Tefekkürler verir, mübhem durur ufkunda deryanın

Henüz gün doğmadan sisler gezer engin fezasında Değildir aksi tesiri sadâ, bir ağlayan vardır O vahşî sahili tahdid eden taşlar hizasında Tükenmez giryeler ilham eden bir çağlıyan vardır

O meddü cezr kim mahsus olur her şeb nesiminde Leyalin nefhai biruhidir, âsude, hab âlud O yüksek taşların didarı mahmurı nesiminde Bütün geçmiş zemanın nazrei lâkaydıdır meşhud

Neler görmüş neler, yadındadır fersude ahcarın Aceb kaç defa sahil bezmgâhü rezmgâh olmuş Tekâsüf eylemiş akşamları edvarü a'sarın Bu gün mâbedlerin divarı sertaser siyah olmuş

Yazılmışdır şuunı hilkatin her yerde mânası O senkistanı pür ibret mezarlık taşlarındandır Zemininde biten vahşî çiçekler insan âzası Çemenzarında şebnemler bütün göz yaşlarındandır

Okurdum bir hakikat sahnei dünyade gördükce Hurafatı hayatı muntabi taşlarda, izlerde Süreksiz ömrümün timsalini rüyade gördükce Gezerdi fikri çalâkim nihayetsiz denizlerde

Denizler pek küçük yaşdan beri mir'atı endişem Denizler her zeman cevlângehi fikrü hayalimdir Gehi rakid, gehi pür cuş o hayran olduğum âlem Benim timsâli ömrümdür, hayatımdır, mealimdir Denizlerdir bana bir başa varlık gösteren mir'at Serabı zindegide, neşei rüyayi hestide Nesimi subh ile bidar olur ufkunda ilhamat Zemanı hicrü hasretde, demi pür şevki mestide

Uyurken kumrular hamuşii deycurı hailde Leyali günci tenhayî o taşlıklarda çağlardı Serin bir yerde bir âsuda menba vardı sahilde Onun dehlizi tarikinde daim bir kız ağlardı

Dökülmüşdür şebi yelda onun geysuyı tarından Seher bir nazrei mahmuridir ufki recellâye Olub şellâleler peyda surudi tarümarından Şafak vaktinde akseyler savahilden "musallâ" ye

Sekiz yıl ben o hüzn efza temaşagâhı ibretde Dolaşdım şadü âvare, bugün dilhaste, mehcurum Arar dalgın nigâhım âşina bir çehre hilkatde O taşlıklarda zahirdir, onun hüsniyle meshurum

O sahiller ki hâlâ gûşume geçmiş zeman söyler Sahaifdir kopub kalmış kitabı hâtıratımdan Verir aksi sadâ her dalgası bir dasitan söyler Yıkılmış kâinatımdan, hayal olmuş hayatımdan

FİKRET'İN RUHUNA'

"Hususi bir ziyaret"

Dediler ki ıssız kalan türbende O cennet bağının hakine ben de Dediler ki sana emel bağlıyan Bermürad olurmuş, ben de bir zeman Şu hicran yılının son beharında Gün doğmadan evvel ben mezarında Seni andım bütün gam çekenlerle Vahşi güller açmış, görmeğe geldim Hasretle yüzümü sürmeğe geldim Kabrinde diz çöküb bir dem ağlıyan Ağlayub mürade irmeğe geldim Jaleler titrerken çemenzarında Matem çiçekleri dirmeğe geldim Aşkı Hak uğruna yaş dökenlerle

Bu mersiyeyi genc bir İngilizş şaiti, kemali muvalfakiyyetle İngilizceye nazmen terceme canisdir. R. T.

Sarı gonce veren şu dikenlerle Yadın ölüm gibi bir sırrı mübhem Ruhumda ne füsun eyledin bilmem Taşına bir çelenk örmeğe geldim Neşei sevda mı bu hissi elem Bu gün sana "inül vermeğe geldim

Bebek 24 Ağustos 1331

* *

GÖZLERİN¹

Ruhumda gizli bir emel mi arar Aklıma gelmedik bilmece sorar Nigâhın gönlüme ey peri peyker Karanlıklar gibi yığılır çöker Huzurunda bazan benliğim erir Bazan da ne olmaz ümidler verir Gamzende zahir, ey ömrümün varı Neşreder âleme rengi beharı Sihirdir şübhesiz bütün bu şeyler Bana aşk ilinden efsane söyler Gözlerime bakub dalan gözlerin Beni hulyalara salan gözlerin Leyali hasretin hüznüni döker İçimde yer edüb kal n gözlerin Tavrın hulusumdan şübhe gösterir Sabrü kararımı alan gözlerin Füsuni hüsnünün bütün esran Koyu menekşeye çalan gözlerin Bakışın zihnimi perişan eyler Aşka inanmıyan yalan gözlerin

10 Mayıs 1333 Amavudköyü

² Bu şiirimi pek beğenen Amerikalı şaiılerden maruf Lir kadın, nazmen İngilizceye terceme ve Nevyorkda şuara kulubunda inşad etmiş ve əlkışlanmışdı. R. T.

RUHI

Ali Ruhi [Bey] hakkında büyük kardeşi Haleb mektubcusu Zeynülâbidin Reşid [Bey] den malûmat istedim. Gönderdiği cevabı aynen derceyledim:

"Biraderim Ali Ruhi, Darbaz Zâde Veys Paşanın oğludur. Bağdad'da peymane bedesti âlemi şuhud olmuşdur. İsmi, şairi meşhur Nevres Efendi tarafından "Ali Nazir 1270" tesmiye kılınmışdı ki ebced hisabile tarihi tevellüdüdür.

Daiyei teferrüdle beraber kalender meşreb idi. Tabiatinde ezdad ictima itmiş gibidir.

45 4 :1

Meslekimden bende memnunum ki etmem ikifat Mesnedi ikbal içün asrın Gemü Dárasına

nazmı, halü kal ve mişvarına muvafıkdır.

Matbu divançesinden [Lemeat] maada birçok âsarı manzumesi ve natemam tezkiretüşşuarası, şühedayi bahriyuna iltihak etmek üzere Japonya'ya giderken emaneten bırakdığı pedermande birkaç yüz cild yazma kitablarımızla beraber ne oldu bilmem.

Nevres Efendi "Şiir, atse gibidir. İnsan her, istediği zeman ansırmak kabil olamayacağı gibi her istediği vakit şiir söylemek de mümkin değildir idi. Lâkin bu kavl "atse mevzun geliyor ağzımdan" diyen ve bilbedahe, irticalen şiir söyliyen şuarayı bename karşı pek de şayanı kabul addolunamaz. Ali Rubi içün lâkırdı etmekle şiir söylemek müsavi idi.

Bulunduğu işler, ehibbasınca malûn olacağından anden bahse lüzum görmedim.

28 Mayıs 1318"

"Ali Ruhi, Sırb muharebesinde Hoca Şakir Efendinin¹ gönüllü bölüğünde idi. Nişan aldı. Avdetinde şehremaneti mektubî kalemine, badehu — Bayezid'deki kaçıncı dairei belediye ise — [Birinci] o daire baş kitabetine tâyın olundu. Birkaç sene hüsni hizmet eyledi. Mafevki, madunı kendisinden umumiyet üzere memnun idiler. 1297 senesinde terki memuriyetle ilaahirilömür Mekkei Mükerreme'de mücaviret içün kalkdı gitdi. Gitmezden evvel pederden istizan itdi. Peder cevab olarak « •••••••• » beytini yazmış idi. Peder merhumun dediği çıkdı. Hac zemanına kadar bile duramayub gitmesiyle gelinesi bir oldu. Teehhül etmemişdi. Mebadisinde hususi muallimlerden okumuş, pederile Deriseadete avdetinde civariyet münasibetiyle Fatih camii şerifinde halkai tedrisine devam etmediği hoca ve turukı aliyyeden intisab itmediği bir tarikat kalınamışdır. Ulumı riyaziyede behresi vardı. Kâzım Paşa merhum gibi nesri külfetli yazar, nazmı külfetsiz söylerdi. 3 Haziran 1318".

Damad Halil [Paşa] Zâde Damad Mahmud Paşaya¹ yazdığı kasidede Hicaz'e gidüb gelişini şöyle naklediyor:

Îdeyim zâtına izharı zamir olmaz ise
Mucibi derdü südaü sebebî kerhü nüfur
İki yıl akdemi gitdim idi Beytullahe
İderek fikrimi tahsili kemâle mahsur
Nagehan cuşü huruş eyledi tufanı kaza
Aradan eylemeden bir iki üç mah mürur
Beni seylâbı kader tâ buraya atdı yine
Pederim Kantarei merkden etdikde ubur
Yeri vardır ne kadar eyler isem nalevü âh
Âh kim oldu heba ol seferi duradûr
Sahai pür hatarı hayret içinde kaldım
Bad ber desti emel payi taleb pür nasur
Garazım arzı cefayı feleki gecrevdir
Tinetim yoksa tezellülle değildir meftur...

¹ En liyakatlı ulemadandır. Sirb muharebesinde üçüncü ilmiye taburu binbaşılığında bulundu. Aleksanaçın — Cumaya tesadüf eden — fethi gününde büyük kilisenin kürsisine çıkub Padişah natanın hutbe okudu. 1898 [24 remazan 1315] de vefat itdi. Fatih türbesi haziresine defnolundu.

² Tercemei hali 55 inci sahifededir.

Japonya İmparatoruna imtiyaz nişanı götürinek ve bahriye mektebinden çıkan mühendislere uzak denizleri göstermek üzere yaverandan Miriliva Osman Paşanın¹ kumandanlığı ile hareket eden Ertuğrul firkateyni, Japonya'ya muvasaletle vazifei mevdua ifa olundukdan sonra avdet esnasında 1890 senesi Eylûlünün 19 uncu Cuma gecesi tayfun fırtınasının şiddetinden Osima adası önünde kaya üzerine düşüb gark olmuşdur. Osman Paşa ve sefinenin suvarisi Ali Bey ile beraber boğulan beş yüz zabit ve nefer² arasında Ali Ruhi'nin de bulunduğu o vakit işidilmişdi.

Ali Kemal "Ömrüm" de:

"... Biçare Ali Ruhi, vak'anivis sıfatile Osman Paşanın [Amiral] maiyetinde Ertuğrul ile Japonya'ya gitmişdi. Bu gemi, o kazayı fecia oğradığı vakit o da ka'rı nayabı ademi boyladı".

Süreyya [Bey], "Sicilli Osmani" de :

"... Seyahat arzusiyle Japonya'ya Ertuğrul ile azimet ederek [1308 H.] de Osman Paşaya refiki âhiret oldu" diyorlar.

Ali Ruhi'nin İstanbul'dan ayrıldığı sıralarda Eşref merhum — kehaneti şairane gösterircesine — şu kıt'ayı söylemişdir:

"Mücavir kalmak üzre hacce gitmişken Ali Ruhi Kudüs'den kaçdı geldi geçmeden emma beş on gün de Uzandı bu sefer biçarenin canı sıkılmışdır Çıkar ruhı... tünden korkarın deryanın üstünde".

"Âsarı Müfide" kütübhanesi külliyatı arasında bastırdığımız Abdülhak Hâmid'in mektublarından birine yazdığı haşiyede Süleyman Nazif:

"... Ertuğrul sefinei namüradının vekayii seyrü seferini zabt ve tahrir hizmetile ve kendi arzusile Ali Ruhi Bey de — ebharı muhitanın girdablarına namzed olan — o geminin mürettebatına katılmışdı.

Singapor'da mübtelâ olduğu maraz, biçare şairi, karaya ve bir hastahaneye iltica etmeğe mecbur etdi ve orada vatanından binlerce mil dûr ve mehcur, garib ve bikes, sükûnzarı ebediye tevdii ruh edüb kaldı" demişdir.

Bu malûmatı nereden aldığını sorduğumda "Japonya'ya giderken hastalanub Singapor hastahanesine yatırıldığını Eşref'den işitdiğini ve Ertuğrul mağruklarının esamisi miyanında Ruhi'nin isminin bulunmaması da Eşref'in sözünü müeyyid olduğunu söyledi.

Eşref'in nakli, doğru olub olmadığı şayanı mülâhazadır. Mağrukin arasında Ali Ruhi'nin isminin bulunmaması, Eşref'in naklini mutlaka teyid etmez. İsminin

¹ Bahriye Nazırı Hasan [Paşa] nın damadı.

² 6 zabit ve 57 nefer kurulmuşdur.

^{*} Cild 1 Sahife 144

bulunmaması, onun gemi zabıtan ve efradından olmamasına isnad edilebilir. Her halde hakikat, tamamile münkeşif değildir.

*

Mukaddimede¹ söylediğim vechile Ali Ruhi'nin "Tezkiretüşşüara" sı — henüz doğmadan ölenler gibi — yazılub ortaya konmadan yok olmuşdur.

Ruhi, tezkireyi ilân etdiği sıralarda Muallim Naci, "Tercemanı Haikkat" e

yazdığı fıkrada demişdir ki:

"... Geçenlerde tertibini deruhde ve ilân eylemiş olduğu Tezkiretüşşüara'nın şimdiye kadar uc göstermemiş olması dahi Ruhi'nin hali rindanesi âsarından olmağile kendisine "âlemi üzmektedir Ruhi, bu ihmalin senin" yollu tarizlerde bulunanlar az değildir.

§ Ruhi gibi erbabı istidadın yazabilecekleri âsarı ceyyidenin kuvvede kalmasına ne kadar teessüf olunursa bunların fiile çıkmasile dahi o kadar iftihar olunmak tabiîdir.

> "Cihande var ise mesud olan çalışkandır Olur karini sefalet çalışmamakla kişi Tariki bade perestî (!) harabezare çıkar Bırak şu mesleki irfane uymıyan revişi"

Recai Zâde Ekrem [Bey] merhum, Abdülhak Hâmid'e cevaben yazdığı 30 Temmuz 1300 tarihli mektubda demişdir ki:

"... Senin tercemei halin ile Şinasi ve Ziya manzumeleri Ruhi Beye gönderilmiş. Lâkin Ruhi Bey, o tezkireyi meydana getiremiyecek gibi görünüyor. Öyle bir encümeni edeb teşkil etmek kolay değil. Güzelce bir şey olsun denirse gücdür. Çalışmak, düşünmek, oğraşmak, yazmak, bozmak, yine yazmak, aramak, usanmamak isterki o da bir rindi sağarkeşi lâübalinin kârı değildir²³.

* *

Bu eseri ben, — envaı mevani ile — arzu etdiğim yolda vücude getiremedim ki, başkaları "Üstadı Ekrem'in arzu etdiği yolda bir tezkirei şuara" addetsünler. Süleyman Nazif merhum beni pek ziyade seven ve lüzumundan fazla hürmet eden bir âdem olduğu içün — takdir ve tevkir va-

Sabife 10

² Süleyman Nazif "Bir kaç tahmis" namile "Serveti fünun" a [23 kânuni evvel 1926] yazdığı mekalede diyor ki:

[&]quot;... Ali Ruhi [Bey] in tezkirei şuarası ne tabı olundu, hattâ ne cem. Gönderilen âsar dahi tezkire sahibi şairin irtihali garibanesinden evvel dağılub gitmişdi. Merhumun tasavvur ve üstadı Ekrem'in arzu etdiği yolda bir tezkirei şuarayı fudalâyi ihvanımızdan İbnülemin Mahınud Kemal [Bey] otuz seneyi mütecaviz zeman sarfederek ve geceli gündüzlü çalışarak vücude getirmeğe muvaffak oldu ise de tabü neşrine imkân hali ve malî teveccüh etmedi. Kütübhanei irfanımızın müellim mahrumiyetlerinden biri de uzun tetebbülerin ve zahmetlerin mahşuli binaziri olan bu "Kemalüşşuara" müsveddesinin tabı edilmemesi ve müellifin evrakt arasında çürüyüb gitmesidir".

Büyük kardeşinin "peymane bedesti âlemi şuhud...", Naci'nin "tariki bade peresti harabezare çıkar" ve Recai Zâdenin "bir rindi sağar keşi lâübali" tarzındaki imâlarına göre Ali Ruhi merhumun meykeşandan olduğu anlaşılıyor.

Hilkaten bir yerde karar ve bir kararında sebat edemeyen ve "Huda dur etmesün bir lâhza hali bikararından" temennisinde bulunan garibülhal bir şair olmasına bade perestlik de inzimam edince büsbütün pusulasını şaşırmış, hangi yola gitdiğini bilememişdir. Kendinin temenni etdiği vechile tamamen bikarar olmuşdur. Bikararlığın neticesi olarak maişetcede sıkıntıya oğramışdır.

SULTAN ABDÜLHAMİDE TAKDİM ETDİĞİ KASİDEDE DİYOR Kİ:

"Böyle mi eyler idim medhini emma tahrir Ah olsaydı eğer bende safayı vicdan Hic kabil midir ol dilde safa kim her dem Ola muğber şüdei jengi gumumu human O kadar ezdi beni darbei kahrı feleğin Eyledi suretimi sanki heyulâde nihan Elli vıl sayei sahanede hizmet ederek Pederim Vevs kulun olmus idi ed'ivehan Mütesarrıf iken üç yıl oluyor Kayseri'de Üstüne ev yıkılub oldu yolunda kurban Şimdi ben ruhı mücerred gibi tenha kaldım Oldu eczayı teni bahtü ümidim rizan Bikarar evliverek girdisi nahemvarı Vatanımda beni seyyaha çevirdi devran Destgirii inayetle bütün eylediler Hâkdan payei ikbale tarakki akran Yüreğim gayreti akran ile kan ağlamada Ne kadar halk yanında yüzüm olsa handân Kalırım çahı melâletde zarurî çıkamam

disinde — söylediği sözler, eserimin kıymetinden ziyade kendi kıymeti kadirşinasanesini isbat eder. Hakikat, böyle olmakla beraber diğer bir hakikatı de ortaya koyınak icab eder ki beri, başkaları gibi hazıra konmadım. Cisimleri gibi isimleride günden güne nabud olan şairleri — Nazifin dediği gibi — "Otuz seneyi mütecaviz zeman" değilse de senelerce oğraşarak ve para ve emek sarfederek meydane çıkardım. Mezahim ve müşkilâtın her dürlüsüne tesadüf etdim, hâlâ etmekdeyim.

Ben, mihnete katlanub da yazmasam birtakım kıymetli âdemlerin isimleri ve eserleri büsbütün mahvolacak. Ailemizin şiarı muhsusı olan tevazuu, bir iki dakika terk ederek söyledim ki — Her dürlü kusurile beraber — böyle bir eseri bugün benden başka vücude getirecek kimse kalmamışdır. Bundan dolayı meninun değil, son derece mükedder olmakdayım.

Reseni âtifetin olmaz ise çare resan İltifat eyle bana lûtfederek Sultanım Olayım ben dahi sayende senin bir Hassan".

Babasının vefatından üç sene sonra takdim eylediği anlaşılan bu kaside üzerine ne yapıldığını ve kasidenin takdiminden vefatına kadar geçen altı sene içinde ne işle meşgul olduğunu bilmiyoruz. Evvelce uhdesinde bulunan belediye baş kitabetinde karar itseydi maddeten terakki ederek bir baltaya sap ve mücaviret nivetile girdiği Mekkei Mükerreme'de kalsaydı mânen feyzyab olurdu.

Nihayet, engin denizleri aşdı. Tâbir caiz ise ecelinin ardına düşdü. Aradığını buldu. Kendi hakkında kendi beytini okuyalım:

"Tedbir ile takdır olamaz kabili tağyır İcra ider ahkâmını şahinşehi takdır".

Bu, böyle. Fakat "Sui tedbire ne yapsun takdir" hikmetini de unutmiyalım.

Ali Kemal, "Ömnim" de divor ki:

"... Bu kafilei şuaranın bir rükni de Ali Ruhi Beydi. Ali Ruhi Bey, onların hakikaten en muktediri idi. O derecede ki eski vadide emsalsiz bir şair idi. "Lemeat" unvanile bir mecmuai eş'ar nesreylemişdi.

Hâr isem de çekme benden dameni ihsanını Hârden ey gül hazer kıl kim tutar damanını

Matlaı musannaı o mecmuanın en güzel sözlerinden biridir. Naci Efendi, Ali Ruhi'yi pek ziyade beğendiği ve sevdiği içün bu divançeye şu takrizi yazmışdı:

"Ey Ruhii ervah füruzun lemeati Yansan da seni hafızalar saklıyacakdır Gönlüm gibi âlemde hezaran dili ruşen Her beytini bir lemai hikmet sayazıkdır".

Ruhi de daima muallimin peşinde dolaşırdı. Hattâ Beykoz'da düğününde bile hazır bulunarak şu kıt'ayı söylemişdi :

"Bu kasrı dilpezirde Nacii nüktedan Oldiyse çok mu saliki isri peyemberin Olmakdadır araisi manay cilvegâh Her beyti bir düğün evidir ol sühanverin".

Ahmed Râsim, "Muharrir, Şair, Edib" de diyor ki :

"... Ali Ruhi, asabî, hoşgû idi. Yüzündeki Bağdad çıbanının enli nedbesi, sakalının bir kısmını kazınış, yanağının bir kısmını yiyüb çökerimiş olmakla beraber vechen sevimli idi. Bir gün "Gülşen" nüshalarından birinde münderic armudî dizilmiş bir manzumeyi görünce "bunlar şair değil, manav" diyerek cümlemizi güldürmüşdü.

Râsim, bir gün sokakda giderken arkasından Ruhi'nin koşarcasına geldiğini söylerken "Zekâyı harikulâdesile beraber o zekâye yakışan biraz kaçıklığı olduğunu bildiğim içün birdenbire çıldırdığına hükmetdim" diyor.

*

"Lemeat" 63 küçük sahifedir. 1302 de Mihran matbaasında basılmışdır. Muallin Naci "Tercemanı Hakikat" e yazdığı makalede diyor ki :

"... Şairi ilâhî Ali Ruhi Bey biraderimiz bu kerre bir hayli eş'arı müntehabesini cem ile "Lemeat" unvanı altında neşretmişdir. "Lemeat" ın câmi olduğu beş yüz bu kadar beytin herbiri, nazımının ulüvvi tab'ına, cevdeti fiktine adilâne şehadet ve şairin kıyametedek bekayı namına hizmet edecekdir. Ruhi, yalnız şu beyitleri söylemiş de sükût etmiş bir adem olsaydı sühan şinasanı rüzgâr, yine kendisinin bir büyük şair olduğunu ikrar ederlerdi:

"Yokdur bilen cihane gelenlerde mebdei Bilmez meadı bezmi fenadan giden dahi Bir keşfeden hakayıkı ekvanı var mıdır Zannım budur ki zandadır erbabı fen dahi".

"Lemeat" 1 teşkil eden âsar, seraser kıymetdardır. Sahibi ise üdebayı hazırai Osmaniye içün hakikaten inedarı iftihardır".

"Lemeat" hakkında Alay Beyi Zâde Naci merhum şu kıt'ayı yazınışdır:

"Kelâmından kemâlin oldu zahir Sezayı ihtiram olmaz mı nâmın Hayatı taze verdin cismi nazma Kelâmın ruhıdır ruhî kelâmın".

GAZEL

Bu rütbe dillere düşdün gönül terane misin Ağızdan ağza gezersin aceb fesane misin Bu dilnevazlığın ey hadenki naz nedir Hazin hazin çekilen âhı âşikane misin Nedir bu vecdi hazinin eman eman ey aşk

¹ Tercemei hali 1051 inci sahifededic.

Seher enini misin, giryei şebane misin Ne meşrebinde sadakat, ne mesleğinde sebat A bi vefa, nesin ömrüm müsün, zemane misin Duyan sözünden olur meşrebinde neşvepezir Bu feyzi has ile Ruhi şerab hane misin

Vareste olmak istiyen âdem melâlden Ayrılmasun işinde rehi itidalden Azminde sabit olmalıdır kâmcuy olan Hırman olur nasibei âdem kelâlden Gafletle etme ömri azizi havaye sarf İkaz eyle kendini habü hayalden Bıkdık hilâfı hikmet olan türrühatden Kim müstefid olur sühani bimealden Ey sahibi cemal, kemâlinden eyle bahs Maksad kemaldir bize ancak cemalden Ruhi eğerçi neşve dilersen humarsız Ayrılma bezmi suhbeti ehli kemalden

Cihanı yakdı o talatle yarı can olalı Cihan bir öyle belâ görmedi cihan olalı Belâ belâ diye aşkınle subesu gezerim O nar naire efruzı hanüman olalı Anılmaz oldu esatiri evvelini cünun Cünunı aşk ile ben halka dasitan olalı Hadenki âhımıza çerhı eyledik âmac Mehabbet oklarına sinemiz nişan olalı Tenezzül eylemez oldum cihane ey Ruhi Yerim rıyyazı tareb zarı kudsiyan olalı

Hoca Hayret1 hakkında:

Kufli ırzın Hayret, açılmış müjengi... ile Gözlerin de açılur الصر منتاح النرج Çobi hecvimle seni tedib ederdim ey deni Gelmeseydi hatıra « پيس على الأعمى خرج»

³ Tescemei hali 577 inci sahifededir.

RUMİ

Mehmed Muhyiddin Rumi [Paşa], Ergani Madeni Emanetinde, Ergani, Urfa ve Mardin mutasarrıflıklarında ve Edirne Maliye Müfettişliğinde bulundu. Rumeli Beylerbeyliği pâyesini ihraz eyledi. 6 Mayıs 1889 [6 Remazan 1306] da vefat etdi. Sultan Mahmud türbesi haziresine defnolundu. Sağır idi.

57 küçük sahifeden mürekkeb olan divançesi, Fatih'de Millet Kütübhanesindedir. Tercemei haline dair fazla malûmat bulunamadı. Manzumeleri, pek kıymetli şeyler değildir.

*

GAZEL

Her dem ki yâr bezme gelüb badenuş olur Uşşakı, şevki makdimine pürhuruş olur Akşam olunca şaşaasın mahv edüb felek Dudi siyahi âhım ile kisvepuş olur Çıksa figanü zarım eğer çerhi atlasa Hanendegânı bezmi muallâ hamuş olur Tağyire cahı saltanetin şahı halini Hattı sıvadı âzamı hüsn cüyuşe olur Rumi, bu bezmi dilşikeni âlemi gamin Nuş eyleyen şerabını bi aklü huş olur

.*.

Nagehan ketmi ademden zahir olmuşdur cihan Lacerem eyler cihan bir ande ricat nagehan Lacerem eyler cihan bir ande ricat nagehan Desti kudretde muvakkatdır sebatı inüan Desti kudretde muvakkatdır sebatı inüan le imkân göstereydi sunı hak Dairen madar olur mu idi bu kevnü mekân Gec mevalidi selasın bahsini ibretle bak Mahvü isbatı vücud eyler şuunatı zeman Rumiya eyler nazar, durmaz döner, hizmet eder Daima hükmi meşiyetde zeminü âsüman

RÜŞDÎ

Süleyman Rüşdî [Efendi], Nazilli civarında Karacasu karyesi ehalisindendir. "Yemez Zâde Süleyman Bey" nâmile mâruf idi.

En meşhur efelerden iken Şeyh Abdullah Selâhii Uşşakî halifelerinden Nazilli'li Mehmed Zühdî [Efendi] den ahzi feyz etdi. Meşayihi Uşşakıye'nin kibarı sırasına geçdi, şaki iken said oldu.

Sultan Mahmud, İstanbul'a davet etdi, görüşdü. 1855 [1272 H.] de vefat etdi. Karacasu'da medfundur.

Manzumeleri, mütesavvifanedir. Divani ve silsilei Uşakıyeye dair iki manzum eseri olduğu işitilmişdir.

MUHAMMES

Davetim var zahida meydanı aşka gelmeli Cildi gafletden çıkub uryanı aşka gelmeli Cânü dilden gûş edüb irfanı aşka gelmeli Gelmeli şahım deyu sultanı aşka gelmeli Anlayub aşk hikmetin divanı aşka gelmeli

Vadii zühdi geçüb gel aşk ile can bulmağa Marifet kesbeyleyüb ikrarü iman bulmağa Cümle eşyada hicabsız sırrı cânân bulmağa Nefsü rabbi anlayub esrarı irfan bulmağa Bi tevekkuf can atub cânânı aşka gelmeli

Masivayi, cânü dilden bilmiyen âdem midir Can verüb cânânı aşkı bulmıyan âdem midir ف من عرف dersini bu demde bilmiyen âdem midir Bezmi aşka vadedüb de gelmiyen âdem midir Anlayub bu neş'eyi insan aşka gelmeli

Bildiğin terkeyleyüb kim bilmeli bilmişleri Bezmi vahdetde vücudi vahıdi bulmuşları Fehmedüb bu aşkı hem o yâre yâr olmuşları Anla sultanım bu demde hoş şikâr olmuşları Yâr olub anlar ile yaranı aşka gelmeli

Gûş edüb bu Rüşdî'nin mantuki gevher barını Cânü dilden fehmedüb bu nüktei güftarını Tahtı (ba) de fank ol, ol noktanın esrarını Görmek istersen güzel cânânımın didarını Baş açık, yalın ayak divanı aşka gelmeli

Bir temaşa eyledim gevnü mekânı noktadır Anladım remzi hakayıkdan cihanı noktadır Cennetü niranü berzah çerhi gerdunü zemin Mihrii mahü encümanın asümanı noktadır

RÜŞDÎ

İbrahim Rüşdî [Bey], Nüvvabdan Mehmed Şevki [Efendi] nin oğludur. 1849 [1265 H.] de İstanbul'da doğdu.

Rüsdî mektebinde ve bir müddet de medresede okudu. 1864 [1281 H.] de Malive dairesinde esham kalemine girdi. Trabzon ve Akkâ Tahrirat Kalemlerinde ve Bahriye Nazırı Kayseriyeli Ahmed [Paşa] nın möhürdarlığında bulundu.

1877 [1294 H.] de Şehremanetine intisab ve tedricen terakki ederek birinci beledive dairesi bas kitabetile müdir muavinliğine, 1905 [6 Safer 1323] de Beşinci Beledive Dairesi Müdirliğine, 1907 [25 Cümadelâhire 1325] de Şehremaneti Meclisi Âza-Jigina, 1908 [17 Saban 1326] da meclisin bas kitabetine tâyin olundu. Umumî tensikatda kadro haricine çıkarıldı. Muahharen tekaüd edildi.

1921 [8 Zilkade 1339] da sektei kalbiyeden vefat etdi. Kadıköyü'nde Mahmud Baba kabristanına defnolundu.

Vefatından iki gün evvel kardaşımla Sehzadebaşı'ndan geçerken tesadüf edildikde -- daima ihtilat etdiği -- komsularından Mahmud Esad [Efendi] nin ve Pertev Pasanın hafidi Aziz [Bey] in irtihallerinden sonra garib kaldığını, bizimle buluşub görüşerek kesbi teselli etmeğe muvaffak olamamakda bulunduğunu söyliverek izharı teessür ve kendinin unutulmamasını — bir tavrı hazin ile — reca etmişdi. Biz de müteessir olmuşduk. Meğer ademceğiz veda ediyormuş.

Vefatında yaşı yetmiş beşe yetmiş iken lihyesini telvin ve kıyafetini tezyin eder, bir genç şeklü halinde sokaklarda dolaşırdı. "Pir olub çekmekdeyim hâlâ cevan" sevdasını" demesi, yalnız şairane bir hayal değil, tamamile hakikat idi. Niçe sevda maceralarını nakleder, nakilden bile hallenir, kahkahalarla gülerdi. Terbiyeli, nazük bir zat idi.

² "Pir" e tekebül etmek içün o kelimeyi kullanmışdır. Çekdiği, sevdayı cevanan değil, sevdayı misvan idi.

Son senelerinde "Tekmili tekemmülât ve tasviri tasavvurat" unvanı acibile mensur bir eser neşretmişdi. Birbirlerine nazları geçen Mahmud Esad ve Aziz merhumlar, bu unvane itiraz vadisinde lâtifelerle eserin müessirini bazan müteessir. ederlerdi.

Mecmuai eş'arı tabolunmamışdır. Nazımları — emsaline nisbetle — düzgündür.

GAZEL.

Kimse fasletmiş değildir bu gönül dâvasını
Pir olub çekmekdeyim hâlâ cevan sevdasını
Fıtratımda var bir ulviyet ki etmem rabtı kalb
Görmeyince dilberin âlemde müstesnasını
Gaşy eder nazü hıramü işvesi ol dilkeşin
Bin cihanı zevka virinem vusleti hulyasını
Tutmadı bir gûhü sahrada mekân âhuyi naz
Girdi cevlangâh edindi gönlümün sahrasını
Yüz sürüb arz eyle razı aşkını olsun habir
Rüşdî red etmez o âfet âşıkı şeydasını

Ademiyetden, hakikatden fikirler münharif Birbirinin zıddü makusi emeller muhtelif Rengü simaler muğayir, unsur etmez imtizac Harbü darbü kahrü zulm ile bu âlem müttasıf İlmü fennin, dinü emrin olmayor tesiri hiç İhtirasata bütün enzarı dikkat münatif Beklemek beyhudedir gitmez cihanden ihtilâf Ben eminim gelmemiş gelmez daha bir mütelif Hüsni bir yerde görürsün kubha olmuş münkalib Kâinatın hüsnü kubhi olmamışdır münkeşif Rüşdî hayretden rehayab olmadı aklın senin Aczini, esrarı ekvanı bilüb ol mu'terif

Ey goncei ter vaktü zemanındır açıl, aç Çöz bağını ol sıtma saçın omuzuna dök saç Her tarı hamın gözlere bir gevheri girdab Her kâküli zerrinin olur başlara bir tac Envarı şefak humreti didarına hayran Huran behişt işve vü reftarına muhtac Bir handei pünhan ile etdin beni meshur Bir gizli nigâhınla kılub kalbimi amac Bu cazibeler kalbe girer gözle görünmez Bu cazibeler Rüşdî eder aklımı tarac

RÜŞDÎ

Hasan. Rüşdî, Müderris İsmail Hakkı [Efendi] nin oğludur. 1869 [1285 H.] da Ermenak'da doğdu.

Rüşdî mektebinden sonra, Konya'da medresede bir müddet okudu. İstanbul'a geldi. Fazılı meşhur Âtıf [Bey] merhumun dersinde bulundu. Mektebi Mülkiye'ye girdi. Son sınıfda iken hükûmet aleyhine manzume yazmasından dolayı 1895 [Mayıs 1311] de Umumî habishanede üç sene bırakıldıkdan sonra Ermenak'a gönderildi. Bir yolunu bulub yine İstanbul'a geldi, bu defa da İzmir'e sürüldü. İdadî ve Sanayi mekteblerinde muallimlik etdi.

Meşrutiyetin ilânından sonra Midilli İdad'îsine edebiyat muallimi oldu. Muahharen Akhisar ve Alaşehir'de de muallimlik etdikden sonra Konya Erkek Lisesi edebiyat ve felsefe, Kız Muallim mektebi edebiyat muallimliğine tâyin ve 20 Mart 1930 da Konya

limliğine tâyin ve 20 Mart 1930 da Konya Müzesi müdir muavinliğine tâyin ve muahharen tekaüd edildi.

19 Kânunisâni 1936 da vefat etdi. İşretle kendini harab edenlerdendir.

Eşref merhumla müşaareleri varsa da aralarında pek çok fark vardır. Sadüddin Nüzhet ve Mehmed Ferid'in "Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı" adlı eserlerinde tercemei hali ve manzumeleri mündericdir. Öğretmen Memduh Yavuz Süslü de, hayat ve eserleri hakkında bir kitab neşretmişdir.

**

GAZEL

Sana dil verdim ise yık da harab et mi dedim Narı hicre yüreğim yak da kebab et mi dedim Gez de zevk eyle afifane demişsem sana ben Rükaba bezmine git nûşi şerab et mi dedim Mihneti aşka olan sabrunı bildirdim ise Duzehi fırkate yak böyle azab et mi dedim Dili bi cürmümi kıldımsa mutii hükmün Ruzü şeb durma bana cevrü itab et mi dedim Bendei aşki sitemperverin oldumsa beni Ayak altında bırak ez de türab et mi dedim Sana Rüşdî elemi firkate sabreyle dedim Yarı şekva yoluna gir de şitab et mi dedim

KIT'A

Tarzı tedrisime beyhude kabahat bulma Tutmadın rağbetü gayret yolunu sen oğlum İyi dinle, iyi anla, iyi hıfzet yoksa Hab yapub ilmi sana yutturaram ben oğlum

Bilirim mevkiimi ben şuaradan değilim¹ Edemez aczini inkâr temiz vicdanlar Severim şairi, söz nazmına aşkım vardır Sevdiği kimseyi taklidi sever insanlar

Nurı hürriyeti neşr eyledi cümhuriyet Her kesin çeşmü seri devleti taban buldı Bir zemanlar çekinüb gösteremezken başımı Açılub şimdi benim kel kafa meydan buldı

¹ Aferin Rüşdi, her kes senin gibi haddini bilse, hakikati söylese edebiyata selâh gelie!

SABİT

Abdülkerim Sabit [Bey], İstanbul payelulerinden Trabzon naibi Şerif Malamud Beyin oğludur. 1863 [1280 H.] de İstanbul'da doğdu.

Hususî suretde biraz okudukdan sonra Galatasaray Sultanî mektebine girdi. Tahsilini bitirmeden çıkdı. Hariciye Terceme Odası hulefalığında, şehbenderliklerde, Batum baş şehbenderliğinde, Hariciye Nezareti İstişare Odası muavinliğinde bulundu. Muavinlikden tekaüd edildi.

1913 [27 Zilkade 1331] de vefat etdi. Edirne Kapusu kabristanına defnolundu.

"Sabahı İnşirah", "İmdadülmidad", "Şükufezar" namındaki eserleri matbudur.

Muallim Naci peyrevlerindendir. Süleyman Nazif merhum, "Utarid" isimli mecmuaya yazdığı mekalede, Abdülkerim Sabit'i. babası naib ve kendi babası mutasarrıf iken 1879 [1296] da Mardin'de tanıdığını söyledikden sonra diyor ki:

"... Zinde, cevval, bedayiperest bir genc idi. Daima okur, yazar, kanun çalar, resim yapar, ata biner, revolver talimi eder. Pederi veya arkadaşlariyle tavla oynar, hâsılı bir dakika boş durmazdı. İşret, müstesna olmak üzere menhiyat ve mennuatdan hiç bir fiile meylini hissetmedim. Fakat vâesefaki o yaşda [17 yaşında] işret eder ve bu itiyadı sui istimal derecesine vardırır idi. Maamafih hiç bir gün serhoş olduğunu görmedim. § İstidadı edebisini hüsni tenmiye edemiyerek yalnız işrete olan inhimakini ibtilâ derecesine isal etdi. [Otuz üç sene sonra İstanbul'da görüşdüklerini nakletdikden sonra] zeman, o zinde ve cevval vücudü nekadar hırpalamış ve harab etmişdi. Hayatı uzviye ve fikriyesinin en feyyaz bir deminde ayrılmış olduğum arkadaşımı ra'şan ve perişan bir halde mezarına müheyyayı sükût görmekle dilhun oldum. § Cismen o kadar harab olmuşken garibdir ki şuurunda ve hafızasında vehn ve zaafdan eser yokdu. § Hanesi iki defa muhterik olarak nesi

¹ Numero: 15.

varsa mahvolub gitmiş. Eşyasından ziyade evrakının ziyaina acıyordu. Bu mülâkatdan takriben bir ay sonra vefat etdi".

GAZEL

Nalekârı firkatım çeşmanımı pür nem görün Giryei ahenksazı matemi elzem görün Hüznü gam etmiş tecessüm heyetim olmuş pedid Halimi teftiş edin dehşetli bir matem görün Fartı istığrakı tasvir eyliyor vicdanı zar Dinleyin muhrik figânı, ateşin bir dem görün Münkirini aşka karşı göster ey meh ruyini Seyridin ey kâfiranı aşk bir âlem görün Dağdarı hasretim bineşve şimdi gönlüm ah Yarı görsün ol zeman vicdanımı hurrem görün

HEYHAT¹

Heyhatıma yok mu âh gayat Ey masdarı hadisatü afat

Eyler beni naümid hergâh Çekdiklerimi bilir de billâh

Mümkin mi değil husuli amal Ben söylemem işte söylesün hal

Vuslet! Ne güzel mekaldir bu Mazur tut ihtimaldir bu

Gönlümde var aşkı cavidanî Çeksün mü benim gibi cevanî

Meşmuli nigâh olursa şayed Dersin sanırım şu talii bed Daim mi hayat ile bu heyhat Yetmez mi bu canşikâr heyhat

Vicdanımı sanki bilmiyor âh Gafil görünür nigâr heyhat

Gönlüm olacak mı böyle pamal Beyhude ıni intizar heyhat

Efkâre gelir hayaldir bu Sen söyle sitem şiar heyhar

Hakîde bu fikri asümanî Aguşuna bir mezar heyhat

Son habigehim olan o meşhed Olmuş mu şehidi yar heyhat

⁹ Medudi Harabatiye [Naci] nazire.

SABRÎ

Esseyyid Mehmed Emin Sabrî [Efendi], 1768 [1182 H.] de Mora'nın Anabolu kasabasında doğdu. "Karayılan Zâde" denmekle mârufdur.

Dört yaşında iken çiçek illetinden âma oldu. Mora valileri Seyyid Mustafa ve Mehmed [Paşa] lara takdim etdiği kasidelerde "Remedden dü çeşmi" nin rahnedar ve "Genclikde alil" olduğunu söylüyor.

Tersane Nâzırı Mora'lı Ali [Efendi] ye gönderdiği kasidede:

"Talibi kesbi kemalâtü fünunum emma Atesi zaafı basr canımı eyler suzan"

diyor.

Hemşehrilerinden Abdurrahman Sami [Paşa] nın, — matbu divanının başına dercedilen — makalesinde "Anadolu Nakibüleşrafı olduğu" gösteriliyor.

Mora'lı Ali [Efendi] ye yazdığı kasidelerden birinde:

"Bir hizmet ile maksadımı hâsıl et benim Olsun kemâli merhametin halime medar"

ve

"Kıl bendeni bir hizmet ile naili matlab Etsün keremin hali perişanıma imdad"

diyerek bir hizmet reca ediyor, Nakibüleşraflığından bahsetmiyor.

1813 [1229 H.] de Anabolu'da vefat etdi.

Mufassal divanı ziyaa oğramışdır. Muhtasar divanı, İsmail Paşa Zâde şair Hakkı [Bey] in¹ ihtariyle Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad [Efendi] nin¹ kütübhanesinde bulunarak akribasından Eşref [Bey] tarafından 1882 [1299 H.] de Bursa'da tabetdirilmişdir, "80" sahifedir. Nihayetinde Eşref [Bey] in bir makalesi mündericdir.

Sami [Paşa], - yukarıda bahsedilen - makalede diyor ki:

"... Kerimünneseb, Şerifülhaseb, asîl ve arîk, şuar nacəbetle berik ve medi tarik olduğu haysiyetle meyli şehevatı hevadan rûgerdan ve sermayei saadeti dareyn tahsiline devan olub reyeanı ömrü esnalarında taücəleseti ulema ve urefa ve mükareneti üdoba ve zürefaya devam ve riayetle verzişi ilmü irfana rağbet

¹ Tercemei halleri 321, 481 inci sahifelerdedir.

ve muaveneti aklü tabiatle kesbi hünerü marifet ve tehzibi ahlâku siret ederek istikmali nefse muvaffak ve mertebei belâgatde sanii Ferezdak denmeğe elyak oldise de şu divançede olan âsâr, evaili ömründe vakten bivaktin sebti ceridei rüzgâr etdiği güftar olub muahharen tertib etmiş olduğu divanı mükemmel ki derarii elfazı bârika ve yevakiti mezamini raika ile mükellel idi, nasılsa şimdi nâpedid olarak irtihalinden altmış sene sonra ekaribinden Eşref [Bey] cüstücusiyle hüveyda olan işbu nüshai muhtasan berayı zikri cemil arzayi tab'u temsil...".

Bu âma şairin yazma ve basma divanlarını tedkik etdim. Niçe gözlü şairden daha görgülü olduğunu gördüm. Kasideleri, gazellerinden daha iyidir. Serbevvabini dergâhi Âli Ebubekir [Bey] e verdiği kasidenin — aşağıya nakledilen — beyitleri, takdire şayandır. "Şermeder rengi tebessüm lebi handanından" mısraı, âdeta nedimanedir.

Âma Emin Sabri, — âma ابوالهلاءالمرى gibi — görmeden bedayii tasvir ediyor. Sözlerine — kıymeti hakikiyesinden ziyade — kıymet verdiren de bu cihetdir.

Eşref [Bey] in makalesinde "Tuhfei Vehbi" ye Türkce, Fürsce, Rumca nazireler yazdığı beyan olunuyor.

Kütübhanemde "Tuhfei Sabri an lisanı Bulgarî" unvanlı manzum bir lûgat mevcuddur. Hangi memleketde, hangi tarihde basldığı ve nazımının hüviyeti yazılmamış ise de Anabolu'lu Sabri'ye aid olması melhuzdur.

Bir de — nâzımı işaret edilmiyen — "Tuhfei Rumî" isimli matbu ve manzum bir lûgat vardır. Mukaddimesinde Tahir Ömer Zâde Hâlis [Efendi] nin¹ Fransızca manzum lûgatinden bahsedilmesine göre Sabrî'nin vefatından hayli zeman sonra yazıldığı anlaşılıyor. Bunun da nerede, hangi tarihde tabolunduğu gösterilmemişdir.

GAZEL

Hayfa o gül'izar hezar âşina imiş Her gördüğüne mail olur bivefa imiş Âyinei tasavvurum oldu şikeste hayf Mihrü mahabbeti o mehin suretâ imiş Bigânelerle tarhı tekellüfden anladık Üftadegâna kârı hemişe cefa imiş Kâr etmedi sımahı dili sahtı dilbere Bu suzinak nağmelerim hep heba imiş Sabrî yeter şikâyeti dildar tâ bekey Bildik o mesti nazı muradı fida imiş

² Tercemei hali 524 üncü sahifededir.

Her kimin cânü dili aşk ile suzan olmaz Pertevi şem'ai maksudu füruzan olmaz Etimeyen canını şehrahı mahabbetde fida Kuyi maksuda varub vâsılı cânân olmaz Cevheri merdî nihadında gerekdir yohsa İzzü cah ile birader, kişi insan olmaz Görmeyince seni ey goncei bağı nahvet Benim aşüfte dilim gül gibi handan olmaz Her kim azâd olur çunü çiraden Sabrî Bu güzergâhda azürdei hırman olmaz

* **

Ebubekir [Bey] e yazdığı kasideden:

Şairim, sihraverim, danişverim emma çisud Tab'ımı bahtı siyeh her lâhza dilâzar eder Kameti samanımı lâm'eyler alâmı düyun Zihnimi şuğli maaş azürdei ekdar eder Bahusus kim jajhâyânı nifakın sözleri Sinei pür suzumu tâb üfkeni âzar eder Talii varun, sipihri vajgûn, fartı düyun Mahasal bu bendei üfkendeyi nâçar eder Hecvederdim talii nasazı emma reyleyim Tab'ı pakim meşki etvarı sefehden âr eder Kabiliyet mânii izzü şerefdir âdeme Marifet halli ukudı matlebi düsvar eder Bu maarif hanei âlemde erbabi hüner Dembedem peygulei hayretde ahüzar eder Kande bir deccal siyret, div fitrat var ise Sagarı âmalini devri felek serşar eder

SABRÎ

Sabrî [Bey], Tarikati Nakşibendiye meşayihinden Kalkandelen'li Mustafa Ruhî [Efendi] nin oğludur. 1862 [Muharrem 1279] da Kalkandelen'de doğdu.

On iki yaşında iken — babasının teşkil eylediği — asakiri muavine sırasında Sırb ve Rus harblerine iştirak etdi.

1883 [1300 H.] de padişah, babasını davet eylediğinden birlikde İstanbul'a geldi. Sarayda şehzadegân mektebinde üç sene okudukdan sonra Yıldız kütübhanesine memur edildi. Kitabcı başı Hasbi [Efendi] den taallüm etdi.

İlânı meşrutiyetden sonra kütübhaneye müdir oldu. Kütübhanenin, Darülfünuna devri üzerine Âsarı İslâmiye Şubesi memurluğuna tâyin ve bilâhare tekaüd edildi.

Şimdi kütübhanelerde çalışan tasnif heyetinde müstahdemdir.

Hüsni ahlâk ve daniş erbabından olan bu zat, tercemei haline dair verdiği varakada:

"Ekseri, sene, velâdet, vefat tarihleri olarak bir divançe teşkil edecek kadar — kelâmı mevzun kabilinden — gazel ve saireden bazıları gazetelerde ve resaili mevkutede intişar etmişdir." diyor.

Dünya ki bütün vari ile zıllü hayaldır Mahkûmi zevaldır Yok neşesi, çokdur gamı me'vayi melâldır Bir dari cidaldır Hayfa yine aldanmada ikbaline insan Bilmez ki o nâdan İkbali de, idbarı da efsane misâldır Yok aslı masaldır Evlâdü ıyal, mal, menal fitnedir elbet Ayet ile müsbet Dil verme sakın herbiri badii süaldir Hep vizrü vebaldir Enuna yine dünya ki bütün ehli hüdaye Danayı Hudaye Bir mektebi feyzâveri irfanü kemaldir Tahsili halâldir Bunda kul eğer ârifi nefsi olamazsa Hakkı bilemezse Âbidse de ukbade o mehcuri visaldir Mahrumi cemâldir Bil kendini Sabrî sakın ayrılma recadan Sen babı rızadan Bir hulkı dahi halikının kahrü celâldir Tağyiri muhaldir

Beşiktaş, 10 Receb 1349

SADÎ

İsa Zâde Seyyid Mehmed Sadüddin [Efendi], Mekke payelulerinden Seyyid Mehmed Selim [Efendi] nin oğludur. 1803 [1218 H.] de İstanbul'da doğdu.

Selim [Efendi] nin babası mevaliden Arif [Efendi], onun babası mevaliden Abdullah [Efendi], onun da babası Yahya Sadüddin [Efendi] dirki Şeyhulislâm Ebüssüud [Efendi] nin hafidinin oğludur. Abdullah [Efendi] nin annesi, Bosna'lı İsa [Efendi] nin kızıdır ki "İsa Zâde" lik bundan münbaisdir.

Mehmed Sadüddin [Efendi] nin baba cihetinden sadrı esbak Rum Mehmed [Paşa], Şeyhulislâm Hoca Sadüddin ve Sunullah [Efendi] lere de ittisali vardır. Şeyhulislâm Mekki Zâde Mustafa Âsım [Efendi] nin de akribasındandır. Âsım [Efendi] nin varisi olmadığı cihetle vefatında emvalinin beytülmale intikalinden bir müddet sonra Sadüddin [Efendi] nin veraseti Sultan Abdülmecid'e ihbar olunması üzerine hıssası verilerek rizasının tahsiline irade sâdır oldu.

Sadüddin [Efendi] tahsili ilme devam ederek icazet aldı. Kuruçeşme'de komşusu olan ulemadan Şefekat [Efendi] den Farisî okudu¹. Ecdadının meslekine iktifaen tariki ilme girüb tedricen haremeyin pâyesini ihraz eyledi.

1832 [1248 H.] de — ridaan karabeti olan — tarikati rüfaiyyeden Eyyub'da Yahya Zâde dergâhı Şeyhi Hasib [Efendi] ye intisab etdi. Sadî'ye tarikatinden de inabe aldı.

Tebdili hava içün Çamlıca'da bulunduğu esnade 1865 [24 Cümadelûlâ 1282] de vefat etdi. Eyub'da ceddi Ebüssuud merhumun ayak ucuna defnolundu. Mezar taşındaki kitabe, damadı Vahdetî [Efendi] nin yazısıdır.

Sadüddin [Efendi] nin afif, mütevazi, ilmi fıkıhda mahir, fennî nücume vâkıf, güzel sözlü bir zat olduğu menkuldür. Divançesi — torununun oğlu — şair Suuddedir. Manzumelerinden bazıları, vaktile "Terakki" ve "Hazinei Fünun" risalelerine dercedilmişdi. Gazellerinde "Sadi" mahlâsını kullanmışdır.

Zinet efza olinada gülruyı buldukca kemal Andelib âsa gören âh etmemek emri muhal

Tercemei hali 811 inci sahifede muharrer Kemâl [Paya] da, Şefekat [Efendi] den farisî okuduğuzıdan Şadüddin [Efendi] ile aralarında neveddet hasıl olmuşdur.

Ruzü şeb hasretkeşi ruhsarı cânândır gönül Her gece tâ subhadek eyler temennayi visal Hüsnüne nisbet senin mihr ile meh, bi nuru fer Âşıkı, suzan eder ateş misâl ol vechi âl Hattu halin ârızı âle taravet bahşolub Matlaı ebrulerin uşşaka bir ferhunda hal Mucizi hüsnünde bu halet nedir ev nev edâ Tutii gûya iken Sadî ana hayranü lâl

* **

Dünya gamını çekmeyen âbad olamaz mı Dil vermeyicek dilbere dilşad olamaz mı Her demde görüb yarını ağyarın elinde Ol senk dili yıkmağa Ferhad olamaz mı

Padişehdir tahtı dilde bir şehi nazük mizac Aldı tigi gamzesi hubanı âlemden harac

SADÎ

Hafız Ahmed Sadî [Efendi], Konya'lı Mustafa [Efendi] namında birinin oğludur. Edremid civarında "Havran" köyünde doğdu.

"Emir Hafız" ve "Emir Hoca" namlariyle mârufdur. Balıkesir müftisi Ali Şuuri [Efendi] den taallüm ederek icazet aldı ve talebeyi tedris edüb icazet verdi. Uzun müddet Edremid müftiliğinde bulundu.

1882 [1299 H.] de vefat etdi. Havran'da medfundur.

Akaidden "Enamilürresail" ve bunun şerhi olan "Delâilülmesail" ve ikisinin tevsîan tercemesi olan "Hamailülmesail" ile "Mir'atı Hâşiye" si matbudur. "Divanı Gülzarı Hafız Sadî" tesmiye etdiği divanı 1867 [1284 H.] de Matbaai Âmire'de basıldı. 147 büyük sahifelidir.

Nazımları, umumen sofiyanedir. Fakat her sahifede zaafı telife tesadüf olunur. Sanihatını hakkile ifade edememişdir. Kelâmın hakkını verememişdir. Kelimeleri, yerinde kullanamamışdır. Kendi tâbiriyle "Kilki pür hefevatından sakıt olan sakatat" mebzuldür.

Divanının mukaddimesinde "Hatiatında mazur görülmesini ve ruhunun duayı hayır ile şâd" edilmesini reca ediyor. Arzusı vechile hatiatından iğmaz ve mağfireti ilâhiyeye nailiyetini niyaz eyleriz.

Nakşibendii Halidî tarikına mensub olduğu nazımlarından anlaşılıyor.

"Karesi Meşahîri" namındaki eserde deniliyor ki :

"Halü vaktı müsaid, vâkur bir zat idi. Arabca söyler ve yazardı. Herkesi ilzam etmeği sever ve uzun bahislere girerdi."

MUHAMMES

Bir sözüm vardır sana eyle kabul Habı gafletden uyan hakka kul ol Kande dersen dergehi Rahmana yol Sende iste, sende ara, sende bul Vechine bak hazretinde daim ol

Bu fena külhane bakma yare var Harı zarı dünyeden gülzare bak Taşra çıkma yarı sende ara var Sende iste.... Vechine bak....

Al melâmet hirkasin seccade et Secdegâhi tende Hakka secde et Kâbei ruhini sana kible et Sende iste.... Vechine bak....

« من عرف » den ders oku bil kendini Metni zati hakka şerh bil zatını Ger dilersen bulasın sen Rabbini Senda iste . . . . Vechine bak . . . .

Sadiya feryadına noldu sebeb Çün senin zarın bana verdi aceb Aslını sen eyler isen ger taleb Sende iste, sende ara, sende bul Vechine bak hazretinde daim ol

SADÎ

Mehmed Sadî [Bey], Kireçkapusu gümrüğü arayıcı başısı Hacı Ali [Efendi] nin oğludur. 1839 [1255 H.] de İstanbul'da doğdu.

Sıbyan mektebinde okudukdan sonra biraz Arabî taallüm eyledi. Muahharen Darülmaarif'e girdi. Şehadetnâme aldı.

1857 [Şaban 1273] de Hariciye Mektubî Kalemine memur oldu. 1860 [1276 H.] de Füad [Paşa] nın maiyyetinde Suriye'ye gitdi.

1862 [1279 H.] de Rüsumat Meclisi Kalemine nakil ve 1869 [1286 H.] da Meclis Baş Kitabetine terfi edildi.

Muahharen Rüsumat Meclisi Âzalığına, Suriye vilâyeti Rüsumat Müfettişliğine, tekrar Rüsumat Âzalığına, âzalık inzımamiyle duhan müskirat, harir ve evraks sahiha mesalihi umumiyesi ve rüsum idarei merkeziyesi baş kitabetlerine tâyin kılındı. Rüsumı sittenin Düyunı Umumiyei Osmaniye varidatı muhassasa idaresine ilhakında baş kitabetde ibka ve 18884 [24 Şaban 1301] de memuriyetinin unvanı mektubculuğuna tahvil olundu. 1896 [7 Cümadelâhire 1314] de memuriyeti ilga ve bilâhare cemiyeti rüsumiye âzalığına nasbedildi.

Rütbesi, tedricen Üla sınıfı evveline terfi kılındı. İkinci rütbe Mecidî, üçüncü rütbe Osmanî nişanlarını ve gümüş iftihar madalyasını ihraz eyledi.

1902 [1320 Rebiulâhırının 10 uncu gecesi] vefat etdi. Beylerbeyi'nde Nakkaş kabristanına definedildi.

Boyu kısaca, zaif, yüzü küçük, kısa kır sakallı idi. Musikiye vâkıf ve beste tanzimine muktedir olduğu, şarkı mecmualarında görülen eserlerinden anlaşılıyor.

NAZIRE

Tarzı i'cazın cihan teslim eder eş'arımın Ejderi Musa mı vaz'ı kilki sihrâsarımın Eylemez mahiyetin idrak aklü basıre Berkı hâtifdir misâli şulei efkârımın Mevridi ilhamı feyzafeyzi mânadır dilim Mağzı esrarı hikemdir noktası güftarımın Kühne mazmuna tenezzül eylemez üstadı tab

Yapdığı her beyti gör mamurdur mimarımın² Mesti mes'udı harabatî olam dersen eğer Katresin nuş eyle Sadî sagarı serşarımın

"ACEM AŞİRAN" MAKAMINDAN BESTELEDİĞİ BİR ŞARKI

Sevdi dil bir dilberi yektayi nâz Şivesi, reftarı gayet dilnevaz Nâzperverlikde almış imtiyaz Nâzperverlikde almış imtiyaz

NEKARAT

Görmedim ben böyle şuhi işvebaz Bir iren bezmi neşat âbadına Muktedir her işvenin icadına Görmedim..... Bağı ruhsarı irem gülzarıdır Sadî'yi meftun eden reftarıdır Görmedim..... Böyle dilber, böyle işve, böyle naz Bir daha eğlence almaz yâdına Nâzperverlikde almış imtiyaz Böyle dilber.... Lâlü zülfi goncesi ezharıdır Nâzperverlikde almış imtiyaz Böyle dilber....

[&]quot;Yapdığın her beyti mamurı gören üstadı tab Zanneder kim kühne mazmunlar tecessüm eylemiş!".

SADÎ

Sadî [Efendi], Harputludur¹. Harputlu Hacı Hafız Yusüf [Efendi] nin oğludur.

Küçük yaşında İstanbul'a geldi. Tahsili ilim etdi. Selânik'de Mektebi Osmanî müdiriyetine tâyin olundu. Bir zeman sonra infisal eyledi.

Drama ve Siroz sancaklarında polis komiserliğinde bulundu. Canilerle oğraşmak canını sıkdığından mesleki sabıkına döndü.

Siroz'da birkaç sene tedrisat ile meşgul oldu². Üsküb hapishanesi müdiriyeti ve nüfus kitabeti gibi hizmetlerde bulundu.

Bilâhare Kosova vilâyeti dahilinde Senice livasi tahrirat müdiriyetine nasbedildi. Balkan Harbi esnasında Senice kasabası Sırblılar tarafından işgal olunması

¹ Üskübde Rüfai Şeyni Sadüddin Sırrı [Efendi] nin "Ceridei Sofiye" ye yazdığı mekalede "Harputlu idi. Sirozda müddeti medide oturduğu cihetle "Siroziyim" derdi" deniliyor.

Sadinin ehibbasından ve tahrirat müdürlerinden Ahmed Sıttı [Efendi] "Malatyah" olduğunu söylerdi.

İzmir Evkaf Müdiri Sirozlu Bay Esad "Sadi'nirı üç baba yukarısı Lofcalıdır. Bir müddet Siroz'da bulunduktan sonra ceddi Diyarbakır'a gitmiş, orada evlenerek bilâhara Siroz'a dönüb tavattun etmişdiz" dedi.

Sadî "Ceridei Sofiye: Numero 60" a yazdığı "Vesilei rahmet" unvanlı manzumenin norunda "Hadikatülevliya: Sahife 175 de yirmi dördüncü mertebede müselsel Harputi merhum, bu hakirin pederi âli kadirleridir" diyor. Gösterdiği sahifede babasına aid kayid şudur: "Mevlâna Şeyh Hacı Yıssüf Harputi Hazretleri, Şeyh Süleytnan'ı Kadimî Hazretlerinin mucizelerindendir."

"Vesilei Rahmet"

"Hacı Hafız Şevh Yusüf Fazlii âli güher Hüsni siret, hisni suret, hüsni savtü hüsni hat Yazdığı yüzlerce Kur'an-ı Kerim'in vakfına Eyledi kırk yıl imamat, hem hitabet şevk ile Kalbi pâkinden silindi cümle nakşı masiva Vecdü istigrakü irşadında feyz âra idi Gitdi Beytullaha yüz sürdü ikinci defada Hac yolunda oldu bir gurbet şehidi akibet Hangi hüki pâki medfen etdi bilmem cismine Firkatiyle döndü matem zare piri kâmilin Kabri pâki, kalbigâhım oldu Sadi tâ ebed

Zühdü takvada yegâne zat idi bîiştibah
Camii âlelmehasin, fadılı feyz iktinah
Bezli külli ihtimam eylerdi ol âli nigâh
Menzili maksuda doğru böyle etdi kat'ı rah
Nakşbend oldu deruni pâkine hubbi ilâh
Manevî almışdı kudsiyet içinde izzü cah
Alı deresnayi avdet etdi firdevsi penah
Validi şefkat pedidim, mürşidim, üstadım ah
Alı bilseydim ederdim ol mekamı kıblegâh
Va diriga camiü mihrabü minber hanıkah
Göz yasımla ben de ferzendane verdim intibah."

³ Siroz'lu Bay Esadın ifadesine nazaran Siroz rüşdi ve idadisinde ve Bulgar mektebinde fürkre muallimi idi. Bulgar hükûmetinden verilen bir nişan, mahalli hükûmetinin nazarı dikkatini celbederek takib ve muallimliklerden azledilmişdir.

üzerine tevkif olundu. Altı ay mevkuf ve ekmek parasına muhtac bir halde kaldıkdan sonra kaçdı. İstanbul'a geldi.

Senice'nin işgalinde gaib olan refikasının İzmir'de bulunduğunu haber alarak oraya gitdi. Darülmuallimata muallim oldu. Bazı zevatın çocuklarına ders verdi, bu suretle temini maişet etdi.

1916 [1335 senei hicriyesi evailinde] İzmir'de kalb hastalığından evfat etdi. Kalkandelenli Sabri¹, şu tarihi söyledi:

"Geldi bir muhlisi tarih dedi âh İntikal etdi muallim Sadî²"

Yaşı yetmişe yakın idi. Bıyığı mülevven, esmer, tıknazca, orta boylu, terbiyeli idi. Vaktile "Deli şair" imzasiyle "Tercemanı Hakikat" gazetesine şiirler yazardı. Selânik'de intişar eden "Asır" ve "Mütalea" gazetelerinde aile manzumeleri, "Çoruklara Rehber" isimli risalede ve "Ceridei Sofiye" de şiirleri mündericdir. Selânik'de "Goncei Edeb" ve Üsküb'da "Yıldız" unvanlı iki edebî mecmua neşretdi. "Açık Türkce" namında alfabeye dair bir risalesi vardır.

Sadî, Siroz'da iken tercemei halini istedim, göndermedi. İstanbul'da bulunduğu sırada — Siroz'da tanışıb sevişdikleri — Tahrirat Müdiri Ahmed Sırrı'nın delâletiyle Babıâli'de ziyaretime geldi³. Uzun uzadı görüşdük. Vaktiyle tercemei halini göndermediğiçün zarifane tevbih etdim, mütebessimane sükût etdi. Mütearkıben İzmir'e gitdiğinden bir daha görüşülemedi.

Ahmed Sırrı'nın hemdemi olmasına göre, Sadî hakkında "Hemdeminden bellidir bir rindi demkeş olduğu" mısraını irad etmek muvafık olur.

Şu beş on satırlık malûmatı toplamak içün ne kadar zahmet çekdim. Günün birinde lâzım olacağını düşünerek vaktiyle istediğim tercemei halini "Deli şair" gönderseydi şimdi ben zahmet çekmezdim. O da ahlafa kendini lâyıkile tanıtmış olurdu.

Ne maksatla olursa olsun namını tarihe geçirmek istiyenler, şahıslarına ve eserlerine dair istenilen malûmatı vermeğe mecburdurlar. Vermezlerse tarihin hakkını izaa etmiş olurlar. Hakikat budur. Fakat hakikate kim kulak verir?

GAZEL

Âlemin haline oldukca ben âgâh, acırım Halkın efkârına gâhi gülerim gâh acırım Kimi gülşen kimi beytülhazen ıtlak ediyor

Tercemei hali 1524 üncü sahifededir.

^{2 1332} senei maliyesi.

⁵ 1913 [19 receb 1331].

Şu güzergâha nıgâh eylerim eyvah acırım Biri tedbire sataşmış çalışır subhu mesa Biri takdire dayanmış durur Allah acırım Ağların her ne zeman gelse meserret dilime Acımam öldüğüme doğduğuma âh acırım Bir tefekkür de mi yok âkıbeti halimizi Yetişir keşmekeşi dehri fenahah acırım Yanarım ben de benim bihüde gû olduğuma Mütehayyir kalırım kendime billâh acırım Hükema kavli, teselli dihi vicdan olamaz Lûtfı hak olmaz ise âdeme hemrah acırım

"BİR KÖYLÜ KIZIN GÖNÜLLÜ OLARAK HARBE GİDEN YAVUKLUSUNA"

Sular çağlar, kuşlar öter güzelim Ben ağlarım hasretinle burada Bir kuş olsam uçsam budur emelim Görebilsem ne haldesin orada

Güneş doğar şu dağları yaldızlar Benim doğmaz ümidimin güneşi Güleş olur, seyre çıkar hep kızlar Ben neyleyim sensiz seyri, güleşi

Sabah olur herkes iner ovaya Sen inmezsin, ciğerciğim yakarım Akşam olur kuşlar döner yuvaya Sen dönmezsin, hazin hazin bakarım

Gönül seni arar, can seni özler Gizli gizli ağlar seni beklerim Gözlerim yollarda hep seni gözler Yüreciğim dağlar seni beklerim

Mektub geldi köye müjde yayıldı Nişan vermiş sana devlet yaşasun Anan baban ferahından bayıldı Şanlı gazı yaşa millet yaşasun

SADIK

Cafer Sadık [Paşa], İşkodra dahilinde Peklin kasabası hanedanından Süieyman Paşanın oğludur. Peklin'de biraz okudukdan sonra İşkodra'ya gitdi, Murtaza Safî [Efendi] den ve diğer ulemadan taallüm etdi. Muahharen beldesine döndü.

1820 [1236 H.] de Peklin müdiriyetine tâyin olundu. Muharebelere iştirak etmesine mükâfaten mirimiranlık rütbesi verildi. Maçin, İnebahtı, Karltili mutasarınflıklarında bulundu.

1833 [1249 H.] de İstanbul'a geldi, Sultan Mahmud'un iltifatına nail oldu. Avdetinde 1834 [1250 H.] de vefat etdi. Peklin'de — ceddinin yapdırdığı — Eski camiin haziresine defnolundu.

Kardeşi İbrahim Fehmi [Bey1] in söylediği tarih:

"Mirmiranı kiramdan daderim Cafer Paşa Azmi ukba eyledi rahmet kıla Rabbi gafur Mahlâsı Sadık idi münşi ve hem şair idi Tam idi zihnü zekâsı hiç bulunmazdı kusur Zindegânı mansıbından aharülemr azlolub Cahı dünyayı tasarruf etmede geldi fütur Hemnişini Caferi Tayyar ola firdevsde Hazreti Haydar şefii ola hem yevmülnüşur Âh ederken daderi Fehmi gelüb hatif dedi Adn ola mesken ana, tarihidir: Darülhuzur"

Cafer Sadık [Paşa] nın şiir ve inşaya âşina, hayrata ve hasenata mail, kerimülahlâk olduğu menkuldür.

GAZEL

Bu cihanda kimine mihnetü gam vermişler Kimine zevkü safa, haylü haşem vermişler

Tercemei hali 381 inci sahifededir.

Yârimin yanına gitmiş yine bir iki rakib Hezeyan söyliyerek hayli elem vermişler Benden ol vahşi cevan öyle kaçarkim gûya Bana meyl etmemeğe ana kasem vermişler Dün gece meclisi uşşakda bir hal olmuş Zahidin destine bir sâgari cem vermişler Sadıka âli Ali matbahı in'amından Hamdü lillâh bize envaı niam vermişler

SADIK VİCDANÎ

Ebu Ridvan Mustafa Sadık Vicdanî, Kastamoni İstinaf Mahkemesi Baş Kitabetinden mütekaid Zağfranbollu Mustafa Sadık [Efendi] nin oğludur.

29 Teşrinisâni 1864 [28 Cümadelâhire 1281] de Zağfranbolu'da doğdu.

Kastamoni Rüşdî mektebinde iki sene okudu. Babasının kalemine girdi. Zabıt kâtibi, bidayet âza mülâzimi oldukdan sonra Vilâyet Mektubî Kalemi ser müsevvidliğine, muahharen mümeyyizliğine tâyin olundu.

Ahmed Mahir [Efendi] nin¹ dersine devam etdi. İcazet aldı. Hocası tarafından "Ebu Rıdvan²" künyesi verildi.

Kastamoni'de telgraf baş müdiri bulunan bir casusun, saraya gönderdiği jurnal ve — vâki olan isti'lâma — valinin tasdiki hâvi verdiği cevab üzerine dağıtılan vilâyet erkân ve memurini sırasında Diyarıbekir mektubî mümeyyizliğine naklolundu ise de gitmek istemediğinden Görice Tahrirat Müdirliğine tahvil kılındı.

Üç sene sonra Kosova vilâyeti İdare Meclisi Baş Kitabetine, muhtelif tarihlerde Basra, Manastır, Trabzon, Ankara ve Bursa vilâyetleri mektubculuklarına, en sonra Aydın Tasfiye Komisyonu Âzalığına tâyin olundu. Bilâhare tekaüd edildi.

21 Teşrinievvel 1939 [8 Remazan 1358] de vefat etdi, Merkez Efendi kabristanına defnolundu.

Mektubcu iken vilâyet resmî gazetelerinin muharrirliğini ifa etdi. İstanbul'da ve vilâyetlerde münteşir gazete ve mecmualara dinî, ahlâkî, içtimaî makaleler ve manzumeler yazdı.

² Tercemei hali 897 nci sahifededir.

² Vicdenînin vefat eden çocuğunun ismidir.

Manzumelerinden bazılarını ihtiva eden "Perişan¹", "Nağamatı Vicdaniye", "Berkı Kaza" ile "Tomarı Turukı Aliyye" ve "Hazreti Muhammed Niçün Çok Evlendi" gibi basılmış, basılmamış, büyük ve küçük "34" eseri vardır.

** **

Vaktile Selânik'de intişar eden "Mütalea" gazetesinde merhumun "Nefs" unvanlı mutasavvıfane ve fadılâne bir makalesini okumuş ve — muaveneti kalemiyede bulunduğum — o gazeteye takdırkârane bir makale yazmış idim. Bu vesile ile tanışdık İstanbul'da bulunduğu zemanlarda çok görüşdük.

Okuduğunu anlamış, nazım ve nesirde kalemini istediği gibi kullanmağa iktidar hâsıl etmiş olduğuna eserleri şahiddir. Ciddî eserleri gibi lâtife ve mizah vadisinde yazdığı yazılar da güzeldir.

Meşrutiyetin ilânından biraz sonra — her ne maksada müstenid ise — bir aralık gayet genc ve yakışıklı jandarmalar kullanıldığından Sadık Vicdanî şu kıt'ayı söylemişdi:

"Sana zan eyleme küskünlük ile Söylerim ehli kıyam olduğunu Önüne her geleni yutdururum Seni jandarmalara tutdururum".

Bunu o devrin ekâbirinden bazılarına okuduğumda benim eserim olduğuna büküm ettikleri gibi diğer okuyucular da Eşref merhuma isnad etmişlerdi.

GAZEL

Ol dem ki can sıkıntısı âram rüba olur Canı gam âşinaye helahil deva olur Ey gam dokunma canıma, nezri visali yar Belki sehamı kahrile mahvü heba olur Bir dem a nuri dide, şu ağuşı hasrete Gelsen cibanü can o zeman ruşena olur Emma rakibi sahte vekarın nümayişi Her dem belânümayi dili mübtelâ olur Bakmaz hamide kaddine suret nümaların

Vicdanîi hoş meşrebin âsârı cemiyetlidir.
İsmi "Perişan" dır, fakat efkârı cemiyetlidir.

¹ Bu eser içün Muallim Naci'nin söylediği kır'a:

[&]quot;Sadık mı olmaz kendine bir şairi mahir demek Mecmuai âsârını kerre tedkik eyleyin

Numero: 47.

³ Numero: 50.

Bir dil ki neşvedan rahikı safa olur Sofi, sokulma yanıma, alsam selâmını Dil badema harem gehi zırku riya olur Görsem o nasinide edâ vii hıramını Gamler zemini dilde sahihan düta olur Verme halel ki zevkü keyfine âsinaların Her ferdi merdi sana bin belâ olur Fevfavı gamde kalsa da vicdanîi gamin Feyzi sühanle her gazeli nev edâ olur

NAZIRE

Güzelsin her ilâhî şairin ulvî hayalinden Güzelsin âşıkın aşkile mahfi hasbi halinden Güzelsin nevbaharın sureti neşvünemasından Güzelsin bir kızın tesiri firkatle melâlinden Bütün gün lem'a rizi şevkü rüyetdir ki didarın Güzelsin herkesin ümmidi istikbâlü halinden Kitabi ahseni takvime bir dibacesin mutlak Ibaretsin güzel! Her siri âlînin mealinden Güzelsin hâsılı nevbavei gülzarşı Vicdanî Rebiin nadretinden, asıkın subhı visalinden

KIT'A

Ārif ol, nefsini bil, gönlüne bak, kendini gör Sonra Allahını bilmek sana âsan olsun Baska yerde arama hakkı gönül hak evidir Kendine gel ki o hak sende nümayan olsun

*

Dilim, serairi aşkı derunı söyliyemez Lisanı hal benim tercemanı hâlimdir Gözüm sahaifi âsarı kudrete hayran Gönül o hayret ile bizebanı hâlimdir

SADULLAH

Sadullah [Efendi], Hacı Bayramı Veli evlâdından ve Ankara ulemasından Müderris Zâde Abdülkerim [Efendi] nin oğludur.

Tahsili ilim etdikden sonra niyabet mesleğine girdi. İki defa Ayaş niyabetine

ve mükerreren Ankara nekabetine tâyin olundu.

Muahharen İstanbul'a geldi. Sütlüce ve Hasköy nahiyelerine naib oldu. O esnada mühendishane hocası İshak [Efendi] den hendese ve müneccimi evvel Rakım [Efendi] den, daha sonra Torak Paşa Zâde İbrahim [Bey] den ilmi nücum taallüm etdi.

1824 [1240 H.] de Ankara'ya döndü. 1826 [1242 H.] de Ankara müftiliğine, 1842 [1258 H.] de Beypazarı, Kalecik ve Çankırı niyabetlerine nasbedildi.

Bilâhare niyabetden çekildi. Ankara'da oturdu. 1856 [1272 H.] de vefat etdi. Hali hayatında "Fatin Tezkiresi" ne yazılan tercemei halinde "Âlim ve fadıl bir şairi kâmil olub müretteb bir kıt'a divanı belâgat unvanı dahi vardır" deniliyor.

Millet kütübhanesinde bir mecmuanın başına Sadullah [Efendi] şu satırları

yazmışdır:

"Bu mecmuai mergube, musikişinasandan bir üstadı maarif nihadın olub badehu füdalayı asrının serbülendi Ebülkemal Müderris Zâde emmim Ârif [Efendi] nin¹ yedi tasarrufuna girüb merhum ve mağfurünleh dahi hattı anberîn nukatlariyle vafir beste ve semaiyat ve şarkıyatı mesmuasını tahrir eyleyüb bade vefatihi bu fakiri hakir Sadullahı pür taksir dahi mesmuum olan şarkıyat ve beste ve semaiyatı tahrir eylemişimdir. Fenni musikide bu kadar cemiyetli mecmua enderi nâdir bulunmağla nefaisden olduğu pedidardır."

Şu kayde göre kendinin de musikişinasandan olduğu anlaşılıyor.

Oğlu Mustafa Pertev [Efendi], Ankara nüfus mukayyidi ve muahharen kadı olub babasından biraz sonra vefat eyledi. Bu da şiire mensub ise de eseri yokdur.

*

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazeli:

Kim ki mağrur olur kuvvetine fil gibi İntikamın zuafa eyler ebabil gibi Âteşü âb ile pür havfü reca et de dilin

¹ Tercemei hâli "Fatin Tezkireşi" nde mukayyeddir.

Yak yakıl Kâbe'de büthanede kandil gibi Sürmedan gibi cilâbahşı uyun ol halka Ru siyeh olma göze girmek içün mil gibi Bositani emeli halkı edersen ıska Artar efzayişin âlemde senin Nil gibi Seri ebnayı zeman üzere dönenler sadâ Piçü tab olmak olur âdeti mendil gibi

Hulûs isminde vardır hankahı dilde bir mürşid Olur maksuduna vâsıl tutanlar destü damanın

Şevku şadii kudumı etdi teskin giryemi Öyle reftar ile geldi kim akan sular durur

Camu mey, sâki vũ mutrib ande, rindan pür safa Şehr'de meyhanedir dört canibi mâmur olan

Kangı dilber ki beni görse hemen nazlanur Rütbei hüsni bu anlar deyu tannazlanur

SADULLAH

Sadullah Rami [Paşa], meşhur vezirlerden Ayaş'lı Müfti Zâde Esad Muhlis [Paşa] nın¹ oğludur. 1838 [1 Remazan 1254] de² Erzurum'da doğdu.

Rüşdî mektebinde okudu. Hususî muallimlerden akaid, fıkth, edebiyatı şarkiye ve garbiye, serveti milel, hikmeti tabiiye, kimya, Arabî, Farisî ve Fransızca tahsil eyledi.

1853 [1269 H.] de Maliye Varidat Kalemine girdi. Üç sene sonra Babıâli Terceme Odasına nakledildi. 1866 [1283 H.] de mezahib kalemi müdiriyetine tâyin kılındı. O sırada neşrolunan kırmızı kitabda münderic evrakın tercemesine yardım etdi.

1868 [26 Muharrem 1285] de Şûrayı Devlet Maarif Dairesi Baş Muavinliğine ve maarifi umumiye nizamnamesi lâyihasının tanziminde vâki olan hizmetine mükâfaten 1869 [1 Safer 1286] da Şûrayı Devlet Âzalığına ve 1870 [1287 H.] de Şûrayı Devlet Baş Kitabetine nasbolundu.

Sadullah [Bey] in liyakat ve hüsni siretini takdir eden Reis Yusüf Kâmil [Paşa], onu Baş Kitabete inha etmesi üzerine Sadrıâzam Âli [Paşa], Sadullah [Bey] in kud-

reti kalemiyesi, baş kitabet vazifesini ifaye müsaid olmadığını imâ etmesi üzerine Kâmil [Paşa], onun yazdığı mazbata ve tezkire müsveddelerinden birkaç danesini getirterek sadrıâzama okutmuş ve inhasını derhal tervic ettirmişdir.

1871 [1288 H.] de matbuat müdirliği inzunamiyle Divanı Hümayun tercemanlığına, 1874 [5 Rebiulevvel 1291] de Divanı Hümayun Âmedciliğine, 1874 [18 Cümadelûlâ 1291] de — Meclisi Vükelâye dahil olmak üzere — Defteri Hâkanı Nezaretine, 1876 [1293 H.] de Mahkemei Temyiz Riyasetine, altı ay sonra Ti-

¹ Tercemei hâli 972 nci sahifededir.

Resmî tercemei halinde böyle mukayyed olduğu halde "Sadullah Paşa, yahud mezardan sada" isimli eserde "15 cümadelâhıre 1254-7 temmuz 1838" olarak gösterilmişdir.

caret Nezaretine, Sultan Murad'ın cülusunda 1876 [7 Cümadelûlâ 1293] de Mabeyin Baş Kitabetine tâyin kılındı.

Hal'i müteakıben infisal eyledi. Sultan Abdülhâmid — huzuruna kabul etdiği esnada — biraderine etdiği hizmetden memnun olduğunu ve kendini yine Ticaret Nezaretine tâyin edeceğini tebşir etdiği halde birkaç gün sonra 1876 [27 Şaban 1293] de Bulgaristan meselesini tahkik içün Filibe'ye gönderilen fevkalâde komisyon riyasetine tâyin olundu.

1877 [27 Rebiulâhır 1294] de — büyük elçi unvaniyle — Berlin sefaretine tâyın edildi. Ayastefanos sulh mükalemesinde ve Berlin kongresinde ikinci murah-has sıfatile bulundu.

Sultan Abdülhâmid ile Almanya İmparatoru Birinci Vilhelm arasında nişan teatisinde teyidi meveddete hizmet etmesine mükâfaten 1881 [24 Muharrem 1299] de rütbei vezaret tevcih kılındı. 1883 [13 Cümadelûlâ 1300] de Viyana sefaretine naklolundu.

Murassa Osmanî, birinci rütbe Mecidî, Almanya'nın Eğl Ruj, Rusya'nın Sentan, Avusturya'nın Fransuva Jozef, İtalya'nın Kurun Ditali nişanlarının birinci ve Yunan'ın Sovör nişanının şövalye rütbesini ihraz eyledi.

Sefarethanede hamam odasında havagazı borusunu ağzına almak suretiyle intihare tesaddi etdi. Ayılmaksızın dört gün yaşıyarak 1891 Kânunisânisinin 18 inci [7 Cümadelâhire 1308] gecesi vefat eyledi. Nâşı İstanbul'a getirildi. Sultan Mahmud türbesi haziresine defnolundu.

Mehmed Galib [Bey], "Sadullah Paşa, yahud mezardan sadâ" namiyle Paşanın ağzından yazdığı risalede¹ "Müştakı bulunduğum vatanımı görmek istedim ise de teşebbüsatı vâkıam müsmir olmadı ve bu muvaffakiyetsizlik birçok ahzan ve ekdarı ve binnetice intiharı istilzam etdi" ve diğer sahifede² "İntihar olduğuna asla şübhe edilmiyen şu hali feciin esbabı gerçi malûm olamanış..." diyor.

"Viyana sefiri Sadullah Paşa kuilarının sebebi intiharı hakkındaki malûmatık kemteranem bervechi âti arzolunur" mukaddimesiyle ve "Viyana sefareti seniyesi kinci kâtibi Esad³ kulları" imzasiyle Sultan Abdülhamid'e takdim kilinan arizada sebebi intihar, uzun uzadı iş'ar olunmuş ise de burada izahına lüzum görülmedi.

Tarihi tağlıt ve ibham etmemek içün yalnız şu kadar söylemek icab eder ki şeref ve haysiyetini hayatına tercih eden o namuslu âdemin — başkalarınca ahvali tabiiyeden sayılan — bir hareketinin neticei meşumesi olan haml ve onun tahmil etdiği hacl, hayatdan tecerrüdünü istilzam ve ehillâsını dûçarı âlam etmişdir.

¹ Sahife 103.

^{2. 123,}

⁸ Merhumus yegeni.

Sadullah [Paşa], talâkati lisaniye ve fazileti hulkiye ve ilmiye erbabından nâdirülemsâl bir zat idi.

Pek eski eviddasından babam Mehmed Emin Paşa merhum, onun meziyyetlerinden ve hukukperverliğinden daima bahsederdi.

İstidad ve ehliyet sahiblerini himaye etmekle mâruf olan Yusüf Kâmil [Paşa] nın huzurunda kardeşi Said [Bey] le birlikde bulundukları esnada Paşa — ceryan eden bir bahs üzerine — "Sadullah Bey, babanızın ilmü marifeti sana", "Said Bey, kibrii azameti de sana intikal etmişdir" diyerek babalarının mirasını iki oğlu arasında adilâne taksim etdiğini Sadullah [Paşa] dan naklen — muhiblerinden — Reji Komiseri Nuri [Bey¹] söylerdi.

Merhumun, elde pek az eseri vardır. Görebildiklerim La Marti'nin "Göl" manzumesinin tercemesi ve "19 uncu asır" manzumesi ile — kendine isnad olunan — bir kıt'a ve mensur eserleri de "Şarlo Tenburg Sarayı", "1878 Paris Ekspozisyonu" ve "Berlin Mektubları" ndan ibaretdir. Diğer şiir ve nesirleri de bulunmak muhtemildir.

Şahsî işlere dair Nuri [Bey] de pek çok mektubu vardı, hepsi mahvoldu. Nuri merhum, bu mektublardan birkaç danesini bana vermişdi.

Ebuzziya "Nümunei Edebiyat" da diyor ki:

"Sadullah Paşa, Şinasi ve Ziya Paşa ve Kemal Bey gibi edebiyatı cedidemizin müessislerinden maduddur. Bu dört zat arasında mesleki edebiyatca hiç bir fark görülemez. Yani tarzı cedidi edebiyatımızdaki ictihadları bir ve cinsi harikulâdeleri şahıslarına münhasırdır. Şurası müesellemdir ki müşarünileyhimden herbiri zeman ve mekân ve meslek icabatından olarak neşriyatca ya pek ileri gitmiş ve yahud pek çok şey yazdığı halde neşriyatca pek çok imsak mecburiyetinde bulunmuşdur. Demek isteriz ki kesreti âsarı miyarı iktidar addetmeğe ve istidlâlâtımızı o noktai nazardan yürütmeğe kalkışır isek isabet eylemiş olmayız. Çünki bir âdemin mahiyeti efkâr ve güftarını tâyin içün iki kelimeden ibaret bir cümlesi kifayet eder: المعارفة müşarünileyhin âsarından nümune olarak dercetdiğimiz muharreratdaki şivei mahsusı heman nakabili taklid sehli mümtenilerden ve münakah ve muciz yazmakdaki iktidarı ise herkese müyesser olamıyan hasaisi edebiyedendir".

Sultan Murad'ın baş kitabetine tâyin olunması üzerine — vükelâdan olması sebebiyle ve bazı mülâhaza ile — itizar eylediğinden Hüseyin Avni [Paşa], hiddet ve şiddet ile "haydi efendim haydi" diyerek âdeta icbar etdiği mervidir.

Kendi arzusunun hilâfına tâyin kılındığı bu memuriyet, biçareye baisi nekbet oldu, vatandan uzak bulunduruldu.

¹ Tercemer hali 1252 nci sahifededir.

Sultan Abdülhâmid'in bendei hası olan esbak Paris sefiri Münir [Paşa], Vi-yana'da görüşdükleri sırada Sadullah [Paşa] nın İstanbul'a kemâli iştiyakından ve o sebeble dûçar olduğu âlâmdan bahsetdikde Padişah "Sadullah Paşa liyakatli âdemdir ve bana hain değildir. Viyana sefareti mühimdir, bir münasib sefir bulalım da onu İstanbul'a getirelim" demiş ve getirmeğe karar vermiş olduğu halde az zeman sonra intihar vuku bulmuşdur.

Merhumun, Cevdet [Paşa] ya yazdığı aşağıdaki mektub¹ daüssılaya mübtelâ olduğunu gösteren bir feryadı hazindir :

"Manuzi hakiranemdir"

Nazarımda güli rana görünür harı vatan Var kıyas er ne imiş verdi çemenzarı vatan

Beytini tekrar etdikce pişgâhımda Boğaziçi'nin hadareti ulviye ve kemalâtı tabiiyesinden ziyade İstanbul'un havayı çeyyidi lâtifini teneffüs ede ede ciğer parelerini öpmek hissinden mütahassıl bir levhai matemnisar inkişaf ediyor. Atebei padişahiye mezuniyetim hakkında vukubulan istirhamatı adidemin semeredar olmayışı ve verilen cevablarla teşşefii sadretmek ise mahlûkatı uhreviyeye muhtas olduğu cihetle biran evvel avdeti muhal olan o diyan mechule seyahati istememek elimden gelmiyor. Eğer hünkâra karşı afvı gayri mümkin bir günah işlemişsem haber versünler de sefaretden, alâyiş ve tantanadan feragat ederek vücudı harabâlûdumı siyah denizlerin tâ ka'rı nayabına sokayım. Eğer böyle değilse müsaade buyurulsun da bir kerre İstanbul'a canımı atayım ve müsul olmak şerefini istida ile şehriyarı âlicahın ayakları altında sirişki masumiyetimi nisar edetek canlarına, tahtlarına düşmen olmadığımı ve bilâkis millet ve devletin ve bahusus zatı hümayunlarının en sadık bir çakeri minnetdari bulunduğumu arzedeyim. Bu hictan, bu mahrumiyeti vatan, ailemden bunca vakitlik miifarakat, beynimi kızgın demirler kadar yakıyor. Bilmem ki ne kabahat etdim. Eğer evlâdlarının bendenizden sonra makhur ve merdud olmıyacaklarını bilsem ve ruhı magduruma lânet etmiyeceklerini yakinen anlasam zatı şahaneyi hiçbir tadarrus cangüdaz ile meşagıli kesirei devlet arasında tasdi etmem ve Azraili davet ederim. Merhamet ve inayet buyursunlar, İstanbul'a muvasalatımdan itibaren boynuma lâle, kollarıma kelepce taksunlar, ayaklarıma demir urdunsunlar. Fakat şükûfei vatanı istisməm etdirmeden ve nuri didelerimin çeşmanı mazlûmanelerine nigeran olduğum halde teslimi ruh etinek nimeti yegânesini bu kullarından dirig buyurmasınlar. Yoksa

Beytini tektar edecek beşeriyet yine bu beşeriyetdir. Baki biran evvel haberi müjde eserin irsalini istirham ile tahiyatı mahsusi ubudiyetkâranemin kabulünü ıstida eylerim olbabda... 18 mayıs 1301 Bendei Hakir Sadullah"

4.4.

GÖL²

Tâ key bu şitab her kenare Yeldayı ezelde serserisin

Hiç meddine yok mudur nihaye Aramü rücudan birisin

¹ Suretini Yıldız evrakı arasında görüb istinsah etmişdim.

² Bu manzumeyi, merhum muallim Cudî, daha şairane, daha mahirane tereceme etmişdir.

Bir dem olamaz mı ömri nasaz Ey göl! Nazar et ki bir yıl akdem Bu taş ki bus eder miyahın Simdi bana bir nesimeni hayf Böyle yine inleyüb dururdun Yüzler sürer idi keffi müştak Yâdında mı bir gece o âfet Çıkmışdı benimle mahitabe Olmuşdum anınla duş berduş Tenhaca safayı ab ederdik Ses gelmez iken semavü madan Sandalcıların kürek sadâsı Ähenkle çekerler idi birden Nagâh çıkub hazin bir ses Aksi ile oldulardı hiyre Yani ki o gülfemi hoş avaz Ey çerh, tevakkuf et zeman ver Bir kâm alayım şu bahtı nevden Bahtsız bu cihanda var hayli Bu zümreye devrin eyle tahsis Mes'udları eyle gel feramuş Beyhude taleb emañ zemandan Sür'atle kaçar zeman benden Fecretdi zalâmı leyli tarac Fevt olmaya fürsat edelim zevk Yok âdeme bu cihanda mersa Durmaz geçeriz çü zıllı zail Ey dehri hasud bu haleti sekr Bizden olacak mı durü mehcur Aya bir eser kalur mı andan Ol dehir ki mucib hem de salib Ey ey ezelü âdemkehi hâk Eyyamı ki bel'edüb gidersin Gasbeylediğin demi meserret Ey göl ki sefayı kalbü cansın Ey bağrı delik mahuf garlar Asude nişin rüzgârsız Bari siz edin bu leyleyi yâd Ey manzarası güzel buhayre Her hali sükûnü siddetinde

Ummanı dehirde lenger endaz Yârimdi bana bu yerde hemdem Arâmgehi iken o mahın Mehcure medar siveni hayf Yalçın kayalara baş ururdun Ol paye ki kıblegâhı uşşak Ol hüsni melek, peri kıyafet Bir sandal içinde seyri âbe Aşk âlemi içre mestü medhuş Zevki demi mahitab ederdik Hâli iken her taraf sadadan Bu halvetin idi hos nevasi Bu şevk ile mevcezen idin sen Emsâlin işitmemişdi hiç kes Etrafü savahili buhayre Feryade şu yolda etdi ağaz: Ey saati sad aman eman ver Bu leyli neşatı tiz revden Mevt anlara tatlı bir temenni İhlâk ile derdden eyle tahlis Bu demdeki ayşdır anlara nuş Kabil mi vefa o bî emandan Äheste rev ol ben ana derken Meş'al keşi mihri safhai âc Bu bezmi visale verelim şevk Yok dehre kenar hic hayfa Dehr ise misâli nehri sail Müstesidi desti aşkı pür mekr Ol sür'at ile ki ruzi gam dûr Nabud olacak mi bu cihandan Hayf olmayacak mı redde talib Ey maziyü hufrei hevilnâk Söyle bize neyleyüb nidersin Etmez mi bu semte artık avdet Korkunc kayalar ki bîzebansını Zindana şebih pişezarlar Mecrayi feyuzi nevbaharsız Kim kahri dehirden ola azad Aşk ehline bibedel mesire Etrafı besimi suretinde

Eşcarı hazin edâlarında Lerzan esüb geçen sabada Simin cebin olan kamerde Dûr etme bu meclisi hayalden Etdikce riyah burda seyran Eltafı revayihi nesimin Hâsıl burada ne ise menus Nakleyleyeler ki burda bir gün Avihte ser kayalarında Etrafdan akseden sadada Kim aksi yüzünde nur perde Lillâh sıyanet et zevalden Etrafdaki neysitani nalân Eknafü havalii besimin Sem'ü basaru meşame mahsûs Hem bezmi safadı iki düşkün

1

"ON DOKUZUNCU ASIR"

İrişdi evci kemalâta nurı idrakât Yetişdi rütbei imkâne kısmı mümteniat Besait oldu mürekkeb, mürekkeb oldu basit Bedahet oldu tecarible hayli mechulât Mecaz oldu hakikat, hakikat oldu mecaz Yıkıldı belki esasından eski malûmat Mebahisi felekü arzü hikmetü kimva Değil vesvisi ezhanü vehmü temsilât Mesaili nazari'ye tecarib oldu sened İrişdi haddi yakine fusuli zanniyat Ukuli zahire said fezayı ecrame Kuvayı cazibe kanunı payei mirkat Nüfusi fâkire nazil kırarei arza Delili mebhası tekvin defayini tabakat Hava vü berku ziya vü buharü mıknatıs Yedi tasarrufi insanda unsurı harekât Ziya hayalen iken şimdi bilfiil sa'i Zılâl zail iken şimdi ziveri mir'at Sada, hisabi mesafatda muhbiri sadik Buhar, zulmeti tenvirde ebdaı âyat Cihati erbeaya berk nakili ahbar Buhar, bahrüber üstünde Hızrı nakliyat Tefahür eylemesün mü bu asr, a'sara Kısaltdı budü mekânü zemanı muhtereat Ne kaldı (¿şmei hayvan, en daruyı Söhrab Ne kaldı nüshai efsun, ne hükmi tılsimat Ne kaldı sadı tavali, ne kaldı nahsı kırân

Ne kaldı remlü kehanet, ne kaldı cifriyat Ne var hümada saadet, ne var seameti bum Mukayyed aslı iradata cümle mec'ûlât Ne Atlas âlemi hâmil, ne Zühre faili kül Değil ukuli Felâtun usuli tekvinat Ne kaldı zannı tenasüh, ne kaldı narı mecus Değil ukule ekanim kıblei hacat Esası hikmeti asr oldu vahdeti Bari Taammüm evledi aslül usuli mutekadat Bulur gider ciheti vahdetin umum milel Vücudi vahdeti müsbit olunca makulât Hududu hakkı vezaif muayyenü sabit Ne kaldı cebrü tagallüb ve ne de keyfiyat Hukukî şahsü tasarruf mâsun taarruzdan Verildi âlemi ımrane baska tensikat Ne Amr Zeydin esiri, ne Zeydi Amre veli Müessis üssi müsavata nassı mevzuat Münevver eyledi ezhanı intisarı ulûm Mükemmel eyledi noksanı feyzi matbuat Meğarib oldu diriga metalii irfan Ne kaldı şühreti Rumü Areb, ne Mısrü Herat Zeman, zeman terakki cihan cihani ulûm Olur mu cehl ile kabil bekayı cem'iyat

**

KIT'A

Ressamei semen bedenin bak şu vaz'ına Hayretle kendi hüsnüni tasvire başlamış Taklidi gayri kabili iken nurı kudretin Kız, nüshai vücudüni tanzire başlamış

SADÜDDİN

Hüseyin Sadüddin Nüzhet Ergun, Yemen'de vefat eden Kolağası Ali [Efendi] nin oğludur. 1901 de Bursa'da doğdu. Annesi Sadiye [Hanun], Yenişehir Fener Sadî Dergâhı Şeyhi Şair Mehmed Vehbi [Efendi] nin kızıdır. Anne cihetinden bütün akribası, Sadiye tarikatine mensubdur. Annesinin dayıları Şeyh Lûtfi

ve Muhiddin [Efendi] lerin de basılmamışı diyanları yardır.

Sadüddin, Üsküdar'da İttihad ve Terakki mektebinde, Üsküdar Sultanî'sinde okudu. Darülfünun Edebiyat Fakültesine devam etdi, mezun oldu.

Üsküdar'da Sadîye tarikatinden Halâcbaba dergâhı şeyhi dayısı Ahmed Ferid¹ [Efendi] vefat ettiğinden Üsküdarlıların Babı Meşihate yazdıkları mazbata üzerine — hilâfı usul olarak² — dergâhın şeyhliği, henüz yedi yaşında bulunan Sadüddin'e tevcih edildi³. Vekâletine Koska'da Abdüsselâm dergâhı şeyhi Yahya [Efendi] ve onun vefatı üzerine Şeyh Ali Fakrî [Efendi⁴] nasbolundu.

Sadüddin, Dairei Meşihatde imtihan edilerek şeyhliğe liyakati anlaşıldı⁵. Şeyh Ali Fakrî'den tac ve hırka giyerek 1921 de — tâbiri mahsusı ile — postnişini irşad oldu. Üsküdar'lı Talâd, şu tarihi söyledi.

- 1 Tercemei hali 397 nci sahifededir.
- 2 Bizzat Sadüddin böyle diyor.
- ⁸ Tekkelerin ilgasına sebeb olan hallerin birincisi, uzın müddet terbiyei nefse ve tasfiyet batına, tahsili halü kemale ve sair şeraiti mühimmeye mütevakkıf olan feşihatin, babadan evlâda, yahud akribadan bir naehle intikalidir. Şeyhlik, mağaza ve dükkân, hamam ve han değildir ki evlâd ve a'kaba intikal etsün. Ulumı zahire gibi ulumı batına da maddî ve manevî çalışanlara intikal eder.
  - 4 Tercemei hali 361 inci sahifededir.
- 6 Lâtife: Sadüddin, imtihancılara mutlaka bir şey göstermişdir ki şab iken şeyhliğe liyakati anlaşılmışdır. Şair olmak itibariyle bir nüktei pür letâfet ve şeyh olmak cihetiyle de büyük bir keramet göstermiş olacak.

"Bugün seccadei irşade geçdi Dedi tarihini derviş Talâd Tarikat ehlinin bir serbülendi Cenabı şeyh Sadüddin Efendi" 1340

Ali Fakrî, tarikatde "Vefi" mahlâsını ve Sadiye'den başka Rüfaî ve Nakşibendî tarikatlerinden de icazetnâme verdi.

Bir âyin günü Talâd merhumla dergâha gitmişdik. Meczubei meşhure Üsküdar'lı Safvet [Hanım], şeyh efendinin yanına oturmuşdu. Dervişler, kemâli vecdü hâlet ile zikrederlerken Safvet, alâimi taaccüb göstererek yüksek sesle, "Ben, kabak dolınasını düşünüyorum. Şu abdallar ne yapıyorlar" demişdi de şeyh efendi biyik altından gülmüşdü, biz üstünden gülmüşdük.

Dergâhların seddi üzerine muallimlik mesleğine girdi. Konya etkek ve kız muallim mektebleri, Konya lisesi ve orta muallim mektebi, Erenköy kız, Kadıköy erkek lisesi edebiyat muallimliklerinde bulundu. Muahharen İstanbul âsarıatika müzesi kütübhaneciliğine tâyin olundu.

Evvelce musiki ile de tevaggul ederek Harbiye Nezareti mümeyyizliğinden mütekaid bestekâr Şeyh Said [Efendi] den hayli ilâhî meşketdi. Manzumelerini, Darülfünun'da talebe iken yazdı. Bunların bir kısmı Millî Mecmua'da intişar eyledi. Muallim oldukdan sonra müellifliğe başladı.

BASILMIŞ ESERLERİ

1 — Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı [Müşterekdir]. 2 — Halk Şairleri. 3 — Gevherî. 4 — Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri. 5 — Bektaşi Şairleri. 6 — Pir Sultan Abdal. 7 — Mezar Kitabeleri. 8 — Mevlâna. 9 — Şeyh Galib. 10 — Neşatî. 11 — Subuhî. 12 — Bahayî. 13 — Fehim. 14 — Rami Paşa. 15 — Âşık. 16 — Kâtibî. 17 — Kuloğlu. 18 — Gedayî. 19 — Hengâmî. 20 — Silleli Sürurî. 21 — Namık Kemal. 22 — Samih Rifat. 23 — Cenab Şehabüddin. 24 — Bâki. 25 — Âşık Ömer. 26 — Karaca Oğlan. 27 — Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü. 28 — Halk Edebiyatı Antolojisi. 29 — Türk Şairleri².

GAZEL

Ne âdemden haberim var, ne vücudi bilirim Yalnız çehrei maksuda sücudi bilirim Ben o meftunı nihanhanei Sinayım ki

¹ Bu da lâtife: Şeyh Ali, fakrî olmayub da gani olsayd: kim bilir daha neler virecekdi.

² Bu eserde, Son Asır Şairlerini, benim nâçiz eserimden nakil etmekde ve ismimi göstermektedir.

Turı sinemde yanan narı vedudi bilirim Beni cânâna nigâhımla sakın gamzetme Şer'i Ahmed'deki her kaydü hududi bilirim Şevki ruhsar ile pervanei aşkım ki müdam Şulei barika endazı şühudi bilirim Haydariyyüssiyerim seyrü sülûküm yokdur Bana öğretme o evradu dürudi bilirim

KERVAN

Ey yolcu! geçdiğin bu yollar bilsen Ne kadar çetindir, ne kadar uzun Bu yalçın yerlerde durmaz koşarken Gözünle gördüğün gönlüne vursun

Sakın geri dönme gitdiğin yoldan Önünde deniz var, arkanda kuyu Bu öyle coşgun ki taşıyor her an Onunsa kalmamış bir damla suyu

İşitmiyor musun şu göçen kervan Çölden uzaklaşdı, yaylada durdu Serabe kanmadı hayata koşan Çiçekli bir yerde çadırlar kurdu

SAFA

İsmail Safa [Bey], Hicaz vilâyeti mektubcusu Behcet [Efendi] nin¹ büyük oğludur. 1867 [14 Zilkade 1283] de Mekkei Mükerreme'de doğdu.

Babasının vefatını müteakiben İstanbul'a geldi. İmtihanla Darüşşafaka'nın ikinci sınıfına kaydolundu. Şahadetnâme aldıkdan sonra beş altı ay kadar Evkaf Nezareti Masarifat Kalemine ve muahharen Telgraf Nezareti muhabere, daha sonra Meclis Kalemine devam etdi. Sermüsevvid oldu.

1888 de Muallim Naci'nin istifası üzerine Mülkiye İdadîsi edebiyat muallimliğine tâyin olundu. Şiirler neşretdi. İsmini herkese tanıtdı. "Mirsad" mecmuasının başmuharrirliğini ifa etdi, Mecmuada "Kâmil" imzasile intişar eden bir gazel — o sırada sadaretden azledilen — Kıbrıs'lı Kâmil [Paşa] ya dair telmihatı hâvi olduğunu casuslar, saraya ihbar etmisler. Mecmuanın sahibi ve başmuhar-

riri sarayda iki gün istintak edildikden sonra serbest bırakıldılar. Fakat mecmua ilga edildi.

Verem, biçare şaire musallat oldu. Birkaç ay Midilli'de tebdili hava etdi. Sonra İstanbul'a döndü. Hastalık bir müddet tevakkuf devresine girdi.

İngiltere devleti, Transuval muharebesini kazandığından tebrik içün — erbabi kalemden terekküb eden bir heyetle — sefarethaneye gitdi. Tebrikciler, tevkif olundular. Sefirin tavassutu ile kurtuldular. Arkadaşlardan bazıları, Safa'nın Gedikpaşa'daki ikametgâhında birleşerek hükûmet aleyhinde konuşurlar ve hafiyeler tarafından tecessüs olunurlardı. Bunların birkaçı vilâyetlere tebid olundukları sırada Safa da 1900 [Nisan 1316] de "2500" kuruş maaşla Sıvas'da ikamete memur edildi.

¹ Tercemei håller: 177 ve 797 nci sahifelerdedir.

Sıvas'ın soğuk havasından müteessir olarak illeti iştidad etdi. 1901 [Zilhicce 1318] de vefat eyledi. Nalbandlarbaşı mevkiinde Garibler mezarlığına defnedildi¹. Zâdei tab'ı olan.:

"Kurtar beni kahrü şiddetinden Toprakda vücudümi bırakma Fevtimde zemin ile zemanın At haricine şu âsümanın"

kıt'asına — o zeman menfiyyen Sıvas İdadîsi muallimliğinde bulunan — ve bilâhare meb'us olan Şükrî [Efendi]:

"Taltifine zair eyle himmet Muhtacı dua olan Safa'nın" \
beytini ilâve ederek mezar taşına yazıldı.

ARTER SANDANDO

Küçük kardeşi Bay Ali Kâmi, "Hissiyat" a mukaddime olarak yazdığı tercemei halde diyor ki:

"... Merhum, kesirülahbab idi. Kendisini herkes severdi. Safiyeti kalbi, samimiyeti vicdanı muhatabının vicdanını da tasfiye edebilecek derecede idi.

§ Açık ve bülend nasiyesi, kumral saçları, mavi gözleri, sevimli lihyesi ile çehresi ruha küşayiş verirdi. Zihnen daima meşgul olduğundan dalgınlığı arkadaşları arasında darbı mesel olacak dereceyi bulmuşdu".

Kendini pek sevenlerden Adana'lı Hakkı' ve damadı Mersin meb'usu Ârif Hikmet merhumlar, Safayi safiyülkalbin dalgınlıklarından bazılarını kaydedüb bana vermişlerdi. Birkaçını nakletdim:

İdadî mektebinde okutduğu edebiyatdan hiç bir şey anlamıyan bazı talebesine biddetlendikce "eşek misin, a birader" dermiş.

Bir gün araba ile mektebe gidüb içeri girerken şemsiyesini arabada bırakdığına zahib olarak elindeki şemsiye ile arabacıya işaret ederek "şemsiyemi getir" demiş.

Tramvayda bilet parasını vermek içün çantasından çıkardığı bir kuruşu cebine koyub çantayı biletciye vermiş.

Köprüden geçerken — para alan ve bozanların oturdukları — barakanın önünde durarak iki kuruş uzatmış, "ikilik Bafra tütünü veriniz" demiş.

Araba ile bir yere giderken arabacıya "Sap" demiş. O da "Taş Kasaba mı" diye sorması üzerine "Sap, kasab eyi bir kafiyei mukayyede oldu. Artık nereye saparsan sap" demiş.

¹ İlânı meşrutiyetden sonra Sıvas Valisi olan Midhat [Paşa] nın damadı Refik [Bey] tarafından kabri, hükûmet dairesi karşısındaki İzzet Paşa ve 1925 de Ali Ağa camileri hazirelerine nakledildiği we nakil esnasında mezar taşının zayi olduğu işidilmişdi.

² Tercemei hali 490 mg sahifededir.

Taşradan gelen sevdiklerinden biriyle ilk mülâkatda ilk söz olarak "Birader, ne vakit gideceksin" demiş.

BASILAN ESERLERİ

1 — Mağdurei Sevda. 2 — Sünuhat - Tercii bend. 3 — Mensiyat. 4 — Hissiyat ve Eş'arı Vefa. 5 — İntakı Hakkın Tahmisi. 6 — خذما صفاء 7 — Muhakemei Edebiyye.

Muallim Naci, — tevcihi vecih olarak — Safa'ya "Şairi Maderzad" unvanını verdi. Ona da lâyık olan bu unvan idi. Şiirlerinde tekellüfden eser görülmez. Her duyduğunu kemâli sühuletle duyurur, ciddiyat ve hezliyat sahasında kalemini istediği gibi kullanılır. Şiiri nesrinden, nesri şiirinden güzeldir. Bedbaht şair, yetim olarak büyüdü. Yetimlere muhtas olan mihnetlerle yetişdi. Kederlerle yaşadı.

"Ruhumda her belâye tahammül sebatı var Cismim şedaide mütehammil bina değil"

diyerek elemler içinde öldü.

Zavallı âdemin talihsizliği ölümünden sonra da devam edüb gidiyor. Bir gece müteveffa bir şair içün yapılan ihtifalde Peyami Safa'ya da söylemişdim:

Onun otuz üç senelik hayatında ortaya koyduğu nefis şiirleri, kendinden pek çok yaşlı ve mes'ud bazı şairlerin vücude getiremedikleri, onun şiir âlemindeki yüksek mevkiine yetişemedikleri halde namlarına yapılan ihtifallerden onu da hissedar etmek, hayatında safa göremiyen Safa'nın mahzun ruhunu biraz sevindirmek kimsenin hatırına gelmedi, galiba bundan sonra da gelmiyecek...

**

Merhumun "Zavallı İhtiyar" unvanlı manzumesinin başına, Ebüzziya, şu doğru sözleri yazmışdır¹:

"İsmail Safa, ne hassas şairdir, ne ruhnevaz şiirler söyler. Şiiriyle ihsas eyler. Gönüllerde ne hisler tevlid eder. Anın şiirinden aldığım lezzeti, lezaizi ruhnevazeneyi bu devrei nevini edebde hiç bir şair nevresidenin, nevresidei irfanü edebden birinin âsarında bulamam. O, hiç bir neşidesinde infialâtı vicdaniyeden başka bir hisse, hele fikiri san'ata tâbi olmaz. O, sanihatında tertibe, intizama riayet, bediin, beyanın kavanınıne ve tâbiri aharla tercemanı vicdanü irfan olan lisan ve kaleme bedi ve beyan namiyle musallat olmuş iki hâkimi belâgat fermanın zevabıt ve kavaidine itaat etmez. Çünki şairi maderzaddır. Çünki mutlakulviçdandır. Anın sükûtı bile bir şiiri pürmanadır. Güftarı ise o şiri pürmananın sadasıdır. O, size bir tesadüfüni, ya istima etdiği bir vak'ayı veya mazbutı olan bir fıkrayı ve yahud

¹ Mecmuai Ebüzziya: No. 81.

bir zadei tefekkürü o, kendine mahsus olan şivei celi talâttuf, o, mahsusatından olan üslûbi tehi tekellüf ile nazmeyler. Siz, o nazmı okurken o tesadüfün, o vak'anın, o fıkranın, o zadei tefekkürün gûya ötedenberi habiri, agâhı, vâkıfı, âşinası kesilirsiniz. Hâdise neden ibaret ise pişi nazarınızda sureti cere yan veya cismü can bulur. Siz, anı okumaz, belki görürsünüz. Benim bildiğime kalırsa belâgat budur. Tebliğ ve tasvir böyle olur. Manzum olsun, mensur olsun, söz böyle söylenir, yazı böyle yazılır. Burhane ihtiyac görenlere Safa'nın "Zavallı İhtiyar" 1 en celi şahiddir ki anı gördükden sonra başkaburhan aramak zaiddir. İşte anı burada ashabı irfan ve iz'ana irae ediyorum. Okurlarsa anda benim idrâkinden âciz olduğum daha niçe mezayayı ulviyye bulub çıkaracaklarından eminim."

KİTABULLAH

Bir şahika balâsına inseydi kitabın Ey kahiri mübdi Eylerdi serapa cebeli, havfi itabın Haşi, mütesaddi Yarab ne müessir, ne selâsetli beyandır Kevserleri mi cennetinin pür galeyandır Emvat kıyam eylemede mahaserallah Gayyayı gadub âteşi duzehde ıyandır Kur'an ola hâlü harekâtında delilin Ahkâmına gafil beşer ahkâmına ram ol Fermanı hakikatdir o düsturı celilin Fermanına ram ol da zafervabı meram ol Ahkâmı: siyaset, hikemiyat, edebiyat Envai meziyyat Âyatı güzininde ider cümle mesail Telkini fezail Her surede sazende nevadır peri Cibril Her yaprağına dinse sezadır peri Cibril Her satrına bir mikhalei çeşmi süruşan Her noktasına kurrei peygamberi zişan Savende azaldı zulümatı beseriyet Benzer mi furuğun sönük envarına bedrin Caiz sana dinse güneşi Leylei Kadrin Ey nuri hidayet Ey hutbei kudsiye, eya naziletülarş Nasut nüzulinle ziyadarı Muhammed Ey nur nümayi dili bidarı Muhammed Ey safhası âyinei didarı Muhammed

Ey nağmei lâhut Âlem sana mebhut

2 Remazan 1316

GAZEL

Geçer ömrüm safadan, şevkden, dilhahdan hâli Değil dünyaye karşı gönlüm istikrahdan hâli Cihanın surı matemle, sürurı gamle tev'emdir Değildir bezmi nuşanuşı işret âhdan hâli Kimin mebnavi ikbâli, kimin bünyanı âmali Kazagâhı felekde sadmei nagâhdan hâli Gazanferler dahi lağzide payı çahı gafletdir Bu vadii desais kalmamış rubahdan hâli Neden kâfi değildir halk içün rehberliği aklın Niçün hamunı hilkat olmıyor gümrahdan hâli Hakayık münkesifdir dembedem mirsadı irfana Gerekdir kalmamak âfakı istiknahdan hâli Kim olmuş vâkıfı esrarı vahdet, hangi dem kalınış Bu künbed pürsiş لارب الأاله dan hâli Bu mevcudat hep âyinei yekdiğer olmuşdur Kamer kalmaz güneşden, arz kalmaz mahdan hâli Safa eyvah der, ah eylerim her lahni aşkımda Lisanı şirim olmaz âhdan, eyvahdan hâli

10 Haziran 1313

Nizam vermek içün zülfe yar, şane arar Yine dağıtmak içün fikrimi behane arar Gönül ki şeş ciheti dehri valihane arar Bakar bedayıa, senden o bir nişane arar Bırak saçında barınsın zavallı gönlüm âh Garib kuşlara dönmüşdür, âşiyane arar Senin bu teşnei lâlin, bu âşıkı hâlin Ararsa gülşeni hüsnünde âbü dane arar Belâyı aşkına düşdü sonunda işte Safa Ne arzusu var Allahdan, daha ne arar 11 Temmuz 1307

SÂFI

Mustafa Sâfi [Bey], Tosya'lı Reşid [Efendi'] Zâde Mehmed Emin Nüzhet [Efendi] nin² oğludur. Babası Yanya Defterdarı iken 1862 [1278 H.] de orada doğdu.

Fudalâdan Abdürrahim ilmi ve şair âlimlerden Köy sancaklı Abdülkadir [Efendi] lerden ulûmı edebiye ve Farisî okudu.

1880 [1297 H.] de Üsküdar Bidayet Mahkemesi Zabıt Kitabetine, muahharen — serasker dairesi reisi Muhtar [Efendi] nin³ delâletile — Askerî Tekaüd Sandığı Tahrirat Kalemine tâyin olundu. Bu kalemde üç dört sene bulundukdan sonra Trablusıgarb Fırkai Askeriyesi mühimme kitabetine nasbedildi.

İstanbul'dan ayrılışı ruzihizira tesadüf etdi. Harem iskelesinden vapura bindirilirken — eski arkadaşlarından — Üsküdar'lı Talât'la müştereken şu kıt'ayı söylediler:

"Devran beni me'vayı kadımımden ayırdı Oldukları gün Hızr ile İlyas mülâki[‡] İmdadı taleb eylemedik kendilerinden Vuslatda olanlar ne bilir hâli firakı".

Dört seneye yakın Trablusıgarb'de kaldı. Hastalığından dolayı istifa ve İstanbul'a avdet etdi.

Ulemadan Mehmed [Efendi] nin oğludur. Kazalarda naiblikde bulundukdan sonra İstanbul'a geldi. Oğlu ile haccetdi. 1842 [1258 H.] de vefat etdi. Şairdir, fakat elde eseri yokdur.

² 1821 [1237 H.] de İstanbul'da doğdu. Sadrıesbak Sarım, Mehmed Ali ve Mustafa Nailî Paşalara divan Kâtibi oldu. Defterdarlıklarda, rüsumat nazırlığında ve divanı muhasebat azalığıyle başkitabetinde bulundu. 1867 [1284 H.] de vefat etdi. Tereke memurları tarafından eş'ar mecmuasının diğer evrak ile beraber zayi edildiğini ve münhharan mahkeme evrakı arasında aranmış ise de bulunamadığını Talât merhum söyledi.

³ Tercemei hali 985 inci sahifededir.

[·] Bu beyit, Safi'nindir.

Damad Mahmud Celâlüddin [Paşa] nın¹ meclisine devama başladı, nedim oldu. Paşa, — Herseldi Ârif Hikmet'in delâletile — ayda beş altun maaş tahsis eyledi.

Biçare şair, « البار البار » tarifine tamamiyle masadak olduğundan saikai bedmesti ile bazan taşkınlık ederdi. Hattâ Paşanın Pendik'deki köşkünde bulunduğu sırada bir gece yanına birkaç uşak alub meyhaneye gitmiş. Vakit geçdiği içün kapanmış olan meyhaneyi zorla açdırmış. İçmeğe başlamış. Meyhaneci, söylenmeğe başladığından Safii mest, cuşu huruş edüb, "Ben, Damad Mahmud Paşanın nedimiyim. Seni şöyle ederim, böyle yaparım" diyerek üstüne hücum etmiş. Jandarmalar yetişüb vukuı muhakkak olan bir faciaya mümanaat ve Paşaya şikâyet etmişler. Paşa, — Talât vasıtasile — Sâfi'ye muvakkaten yol vermiş.

Birkaç gün sonra görüşdüğümüzde Paşa, vak'ayı anlatdı. Uslu bir şair olduğu halde bedmestlik saikasiyle böyle nabeca bir hareketde bulunması üzerine yol vermeğe meobur olduğunu, fakat bir müddet sonra getireceğini söyledi. Dört beş gün sonra yine Talât vesatatiyle yanına aldı.

Sâfi, gûya tevsii maişet etmek üzere — Paşanın tasvibiye — Üsküdar'da attar dükkânı açdı. Paşa, aşağıdaki tarihi söyledi, haftalık "Malûmat" gazetesiyle neşredildi:

"Ey talibi keramet Gir mecmeri dükkâne Vey raz cuyi Bari Yak udı kalbi zari

Tatiri kâm edersin Gel dinle pendimi tut Tenviri cam edersin Al feyzi Girdigârı

Bir ârifi dil agâh Satmakda deste deste Etmiş bu cayı fergâh İrfanü kâmkârî

Kimdir bu söyle tarih Sâfii pak tıynet

Asaf muindir "Allah Attarı Üsküdarî"

1316

Bu dükkânın açılması, Paşanın tarih söylemesi, zahiren öteberi almak üzere dükkâna gelüb gitmesi ve bazı şairlerin dükkânda oturmaları, casusların nazarı dikkatını celbederek verdikleri jurnal üzerine dükkân kapatıldı. "Nazımülhikem" denilen Hamdi³, jurnalı kendi verüb bu suretle Sâfi'yi maaşa nail etdiğini kemâli iftihar ile ikrar eylediği¹ Talât merhumdan mesmudur.

¹ Tercemi hali 55 inci sahifededir.

² 21 remazan 1316 No. 170.

³ Tercemei hali 536 na sahifededir.

⁴ Burada "Şecaat arzederken merdi kıbtı sirkatin söyler" mısramı irad eylemek ne kadat münasibdir.

1316 Remazanının sonlarında bir gece Hersekli Ârif Hikmet'in evinde bulunduğumuz sırada Sâfi, kardeşi Ali Cevad [Bey] le¹ beraber geldi. Taşraya gönderilmekde olduğunu gizlice hikmete söyledi. Birkaç gün sonra "2500" kuruş maaşla Haleb vilâyeti mektubî muavinliğine tâyin olundu².

1901 [2 Rebiülevvel 1319] da Haleb'de vefat etdi. "Cübeyle" makberesine defnolundu. Manastırlı Rifat [Bey³] mezar taşına yazılmak üzere şu tarihi söyledi:

"Kalender şairi yektası asrın Tükendi bâdei zevkı hayatı Çıkub Cem söyledi tarihi fevtin Edibi lâübali mir Sâfi Ecel camın nihayet gördü kâfi Sâfayı cennete azmetdi Sâfi*"

* * *

"Üsküdar'lı Sâfi" namile mârufdur. Uzunca boylu, kumral sakallı, kalınca sesli, zaif, yakışıklı idi. Şiirleri pek güzeldir. Şair demeğe bihakkın lâyıkdır.

Eserleri: "İslâmı Hazreti Ömer", "Cidali Sâdi Bamüddei", "Şiri Sâfî5".

Muallim Naci — 1303 de Ebüzziya matbaasında basılan "Cidali Sâdi Bamüddei" ye yazdığı takrizde — diyor ki:

"... Erbabı şebabımızdan şiir ve inşaye şidden intisabı olanlar beyninde ülülelbabın şayanı intihabı bulunan Üsküdarlı Sâfi Efendi, bu kerre Gülistanın "Cidali Sadi bâ müddei" serlâvhalı kısmını gayet şairane bir suretde nazmetmişdir. Safi Efendi, herkesin malûmu olacak detecede şühret almış bir şair olmadığı halde şuarayı meşhuremizden çoğuna tab'an ve iktidaren tefavvuk etmiş bir gençdir⁶. İtikadı âcizanemize göre "Cidali Sadi" yi o kadar dilnişin bir suretde silki nazma çekmişdir ki sinnen akranı olanlar değil, kibren kendisini şuaradan saymamak istiyenler dahi güclük çekerler. Bundan başka Sâfi Efendi, en ziyade sezavarı itina olan hüsni ahlâk cihetiyle dahi gençler miyanında şayanı istisnadır."

Süleyman Nazif, "Edebiyatımızda Gazel" unvanlı makalede' diyor ki:

"... Üsküdarlı Safi merhum da Naci devriude yetişmiş gazelseraların güzidegânındandır. Bir takriz münasebetiyle Namık Kemal'in yazmış olduğu

Aferin tab'ı safı Safiye

Kim eder nazlar kavafiya

Medihai cihan kıymetine bu Üsküdar'lı şair, cidden ihrazı liyakat etmişdi. Vadisinde bu şairi kimse taklid edemez. § Eşarının kısmı azamı, hayatı gibi ve hayatıylı beraber perişan olmuşdur."

Askerî kaymakamlardandır. Meşrutiyetin ilânından sonra emsalile beraber nefi ve avdetinde tekaüd edildi. 1914 de vefat etdi. Karacaahmed kabristanına definolundu. Tarih ve coğrafyaya dair matbu eserleri vardır.

² Halebe giderken Mahmud [Paşa] tarafından kendi vasıtasiyle Sâfiye kırk fransız altunı verildiğini Talât söyledi.

³ Tercemei hali 1479uncu sahifededir.

⁴ Rıfatın, yazısiyle bana gönderdiği nüsha nezdimdedir.

⁵ Eşarının bir kısmını hâvidir. 23 küçük saifeden ibaretdir.

⁶ Safi, o vakit 24, 25 yaşında idi.

⁷ Peyamı Sabah 12 haziran 1338.

Sâfi'nin tercemei halini — pek eski arkadaşı olan — Üsküdar'lı Talât merhumdan istemişdim, yazdığı 1 Safer 1321 tarihli tezkirede diyor ki:

"... Hatır nişanımdır, unutmam. 1 mayıs 1318 çarşamba günü idi. Babıâli tarikiyle Köprüye inerken efendimizle teşerrüf etmiş idim. Merhum Sâfiden açılmış idi. Bir tercemei hâli yazılmak emir buyruldu. Kulunuz da vadeyledim. O gece Sâfiyi cihanı manada gördüm. Uzun bir mülâkatı maneviye, bir müsahabei ruhaniye. Ertesi gün tercemei halini yazmağa başladım. Hattâ efendimizle sureti mülâkatınızdan bahs ile epice yazdım. Araya her gün olduğu gibi bitmez tükenmez meşagil girdi. İtmam edemedim, müteessifim. Pek güzel buyuruluyor: "Biz, geçmişleri aramazsak gelecekler de bizi aramaz". Doğrudur. Böyledir.

Geçmişlerin eylemez isek ruhunu şad Mahmud Kemâliddin buyurdu böyle Etmez gelecekler de bizi elbet yad Hak feyzini eylesün hemişe müzdad

§ Bir tercemei hâl varakai resmiyesine de destres olamadık. Sâfi'nin şahsı manevisini gösterebilecek suretde malûmat ve tafsilât verilmesini kulunuz da arzu ederim, emma bu kadar kâfidir¹ zannederim".

**

Sâfi'ye verdiği resminin arkasına Damad Mahmud [Paşa] bu beyti yazmışdır:

"Sâfi Beye beyhude değil nisbetim Âsaf Suretde de, siretde de safiliğimizdendir"

**

GAZEL

Can verdiğim ifayı uhud etmek içündir Mahvolduğum isbatı vücud etmek içündir Ecsad gibi menzili süfliye tenezzül Ervah gibi arşa suud etmek içündir Gözler ruhi canane nigâh etmeğe memur Serler kademi yare sücud etmek içündir Sed çekdiğim imkânı huzuzatıma karşı Hep nefsime tâyini hudud etmek içündir Sermesti müdam olduğu Sâfii nizarın Terki elemi bûdü nebûd etmek içündir

* **

Sana ol hal ile ol kâküli fettan yaraşır Bana sevda ile ahvali perişan yaraşır Sana hande, bana girye ezelî kısmetdir

ı alât metnumun, tercemei hate dair verdiği malûmat, bir kaç satırdan ibarettir.

Güle gülmek yaraşır bülbüle efgan yaraşır Hangi mâmur dile celbi sürur eyliyeyim Böyle viran gönüle mihnetü ahzan yaraşır Zineti cismini bir cameye tahsis etme Ne giyersen sana ey husrevi huban yaraşır Aşkıdır gönlüme zinet verecek ol şuhun Kalbi Sâfi olana cevheri iman yaraşır

**

KIT'A

Terki gafletse ey gönül maksad Barigâhı Cenabı Mevlâyı

Zevkı vahdetse müntehayı emel Arama âsümanda kendine gel

Vereli gönlümi sana ey şuh Alabilsem de gönlümi senden Âh kendimce çok düşündüm çok Seni gönlümden almanın yolu yok

Bir gazelin bir beyti:

Sabahı mahşer olub da açınca gözlerimi Yine seni sorarım ben yine seni ararım¹

^{1 &}quot;Şiri Sâfi" de münderic bir gazelin ebyatındandır. Kenarına "tercemedir" işaret edilmiştir. Tercemei hâli 993 üncü sahifede yazılmış olan Muhiddin Raıfin

[&]quot;Ararım hep onu Muhyi sorarım hep onu ben Açar açmaz gözümü subhı kıyametde bile" beytile hem meâldir.

SÂFÍ

Ahmed Sâfi [Bey], mutasarrıflıklarda bulunınuş olan İbrahim [Bey] in oğludur. 1851 [22 Rebiülevvel 1267] de İstanbul'da doğdu.

Valide Rüşdî mektebinde okudu. Babasile Rumeli'ye ve Anadolu'ya gitdi. 1865 [Receb 1282] de Maliye istikraz odasına memur oldu. Tokadî Zâde Ahmed [Efendi] den¹ Arabî ve İran müctehidlerinden Mirza İsmail'den Farisî okudu.

Rus muharebesinde İplikhane ve askerî müsafirhaneleri baş kitabetlerinde ve muharebeden sonra Selânik Fırkai Askeriyesi Baş Kitabetinde, Menteşe ve Tavas âşar ve ağnam memuriyetlerinde, mülkiye tekaüd sandığı mektubî kaleminde, mazulin kısmî mümeyyiz ve müdirliğinde bulundu. 1913 [17 Mayıs 1329] da tekaüd edildi. Ücretle Defterihakani dairesine devam etdi.

Bir müddet de Sahhaflar çarşısında bir dükkân tutarak orada kitablarını satdı. Bilâhare, dükkânda kalan kitabları topdan elden çıkardı.

İrtihalinden bir sene evvel Düzdariye'de Özbekler dergâhında Cuma geceleri Mesnevî okutdu. Mazulin kaleminde de kâtiblerden arzu edenlere Farisî okuturdu.

Tebdili hava içün Sarıyer'de oğlu malûl binbaşılardan İbrahim [Bey] in evinde bulunduğu esnada 1926 [12 Zilkide 1344] de vefat etdi. Vasiyeti mucibince Anadolukavağı'nda büyük şehidlikde — Püskülsüz namile mâruf — Hoca Sadık [Efendi] nin civarına defnolundu.

Orta boylu, biyaz ve kısa sakallı, gözlüklü, esmer, vücudü ve gözleri zaif, mütevazı, halim, müstakim, beşuş, mütedeyyin, daniş ehli idi. Meşayihi Halidiye'den İsmet [Efendi] merhuma müntesib idi.

"Sefinei Evliyayı Ebrar" sahibi Hüseyin Vessaf merhuma yazdığı bir tezkirede "Fakir, dünyada izaai hayatı müstear eyledim. "Hakkı batıldan etmedik temyiz Hezeyan ile geçdi ömri aziz" diyor.

Üç lisanda tahrire muktedir olduğu ve neşrolunan makale ve manzumelerden bazılarına imza koymadığı menkuldür. Bazı takrirleri, müstefidleri tarafından toplanub, "Şule" ve "Mecmuam" namlarile iki risale neşredilmişdir. Divanı basılmamışdır. On sekiz cildden mürekkeb ve kırk anbar kabilinden "Sefinei Sâfi" isimli basılmamış bir eseri de vardır. Hakkımda lüzumundan fazla hürmet gösterdiği cihetle benim tercemei halimi ve bazı manzum sözlerimi de o esere derc etmişdi. Şimdi Divanla, Sefine'nin nerede bulunduğunu bilmiyorum.

^{**}

Sultan Abdülhamid devrinde Anadolu kadıaskeri olmuşdur.

GAZEL.

Hunabı dildi meclisimizde şerabımız Reşkeyledi sirşkimize her hababımız Sâki şarabı lâline canlar fida fakat Vaslın dilerdik olmasa mâni hicabımız Çeşmi siyahı lûtfuna mazhar olaydık âh Mâmur olurdu hanei kalbi harabımız Biz zerreyiz rücu ederiz meh cemâline Sensin semâyı dilde bizim âfitabımız Çekmekdeyiz cefayı nigârı hazin hazin Tahmir olundu aşk ile Sâfi turabımız

HAZRETİ MEVLÂNA'NIN GAZELİNE NAZİRE

می زلملش وش کردم آب حوان یافتم منت عیدا ندارم خضر عرفان یافتم چون تحلی شد مرا آن روی حانان یافتم مهر وش دردل ررویش ور رخشان یافتم آن بهاءالدین که قشش در دل جن یافتم پردهٔ ظامت درید و نور عرفان بافتم می ژند موج صفا صافی بهادان یافتم

باو حود شاهد من سر" سلمان یافم
آن حبات دل ر وردم که مقصود منست
آشنای دل بلطفش خاصل آمد دردرون
درهٔ آچیر ودم رآفنات حسن او
پادشاه ملك مدى درجهان معرفت
صقل آینهٔ دل که مرا حاصل شده است
نظرهٔ آن بحر مسناى حقیقت را که هست

SÂFI

Şeyh Mustafa Sâfi [Efendi], Diyarıbekir müftisi Salih [Efendi] nin oğludur. Takriben 1784 [1199 H.] de Diyarıbekir'de doğdu.

Dokuz yaşında Kur'anı Kerimi hıfzetdi. Babasından şerhi akaide kadar okudukdan sonra İstanbul'a geldi. Ders vekili Akşehir'li Ömer [Efendi] nin dersine devam ederek icazet aldı. Neşri ilim etmek içün İstanbul'da oturmak fikrinde iken rüyade Çerkeş'li Şeyh Mustafa [Efendi] tarafından davet olunmasile Çerkeş'e gitdi, şeyhe intisab ve üç senede tekmili sülûk etdi.

Sılai rahm içün Diyarıbekir'e gitdi. Avdetinden evvel şeyhi vefat eylediğinden halifesi Geredeli Halil [Efendi] hilâfet verdi. Hicaz'e azimet etdi.

Döndükden sonra Bolu'da Semerkand medresesinde neşri marifet ve medresenin kurbindeki camide de tarikati Şabaniye üzere icrayı âyin eyledi.

Sultan Mahmud, vilâyetlerdeki meşayihle beraber Mustafa Sâfi [Efendi] yi de surı hümayuna davet etdi. Huzura girdiğinde diğer şeyhler gibi merasime riayet etmiyerek "selâmün aleyküm" deyüb bir tarafa oturdu. Bu hareketinden padişah, pek ziyade mahzuz olub hakkında hürmet gösterdi ve yüz bin kuruş verdi. Şeyhi Sâfi, bu parayı İstanbul muhtacinine dağıtdı.

1847 [1263 Muharreminin onuncu gecesi] 63 yaşında vefat etdi. Bolu'da Aktas dergâhına defnolundu.

Vaktiyle Sahhaflar çarşısında tesadüf ediib aldığım evrakda şeyhin tercemei haliyle bazı ilâhiyat ve nuutı ve 1846 [1262 H.] de yirmi iki yaşında vefat eden oğlu Mehmed Faik [Efendi] nin hayli manzumesi mündericdir.

GAZEL

Mahremi esrarı aşkız izzü cahı neyleriz Maliki gencurı vaslız mülki şahı neyleriz Kılmışız ifna vücudi masıvayı serbeser Nazırı didarı dostuz mihrü mahı neyleriz Çün beka tahtında yarı bâki ile hemdemiz Bu fena bezminde fâni tahtgâhı neyleriz Biz garikı bahrı tevhidiz ezelden tâ ebed Kûşegiri vahdetiz başka penahı neyleriz Şimdilik âramgeh oldu bize mülki adem Âlemi kevnü mekânde barigâhı neyleriz Hemnişini sâkii bezmi elestiz ey Sâfi Zahidi efsürde dil veş hanikahı neyleriz

Halin perişandır gönül Derdin nümayandır gönül Gönül seni gönül seni Âh nideyim gönül seni Âh nideyim gönül seni Kande bulam cânân seni

Fırkatde kaldın ruzü şeb Aşk oldu zarına sebeb Gönül... Çekdin kati cevrü taab Āh... Kande...

Suzü küdaz oldu işin Yıkdı cihanı suzişin Gönül...

Sevdaye oğradı başın Âh... Kande...

Firkat oduna yana gör Huni ciğerle kana gör Gönül...

Vuslet demini ana gör Âh... Kande...

Ez cânü dil girdin yola Satdın cihanı bir pula Gönül

Âh eylesen daim nola Âh... Kande...

Oldun esiri zülfünün Divanesisin vaslının Gönül... Mesti harabı lâlinin Âh... Kande...

Âhü figanın ta seher Yakdı derunum serteser Gönül... Āfaka saldı suzi ter Âh... Kande...

Oldun Sâfi'yi bineva Bir gün olur derde deva Gönül seni gönül seni Hep varını eyle fida Âh nideyim gönül seni Kande bulam cânân seni

SAFVET

Mustafa Safvet [Efendi], Galata'da Arab Camii imamı Mehmed [Efendi] nin oğludur. 1794 [1209 Recebinin 5 inci gecesi] Galata'da doğdu.

Biraz okudukdan sonra yorgancı esnafından oldu. Kethuda Zâde Ârif [Efendi] den¹ naklen "Menakıbı Kethuda Zâde" isimli eserde "İstanbul'da Yüksekkaldırım'da semti olan şairi meşhur Safvet Efendi, baş musahib şuaradan Hatif Efendinin sofalısı, yanı uşağı idi. Hem hizmet eder, hem fazlü hüner öğrenür idi. Sofalıya o vakit Bostancı dahi derlerdi" deniliyor.

Safvet'in yorgancılığı, Hatif [Efendi] ye intisabından evvel mi, yahud sonra mı olduğu malûm değildir. Fakat Hatif'in dairesine devam etmekle beraber yorgancılıkla da iştigal etmiş olması melhuzdur.

Cevdet [Paşa¹] tarihinde² İsmail Ferruh [Efendi] nin Ortaköy'deki yalısında toplanan cemiyeti ilmiyeden bahsetdiği sırada diyor ki:

"Asrımızda İstanbul'un en meşhur şairlerinden olan merhum Safvet [Efendi], Farisî okumak üzere cemiyete müracaat eyledikde — çünki bu cemiyet, tederrüse talib olanları talim etmeği, yahud ettirmeği müteahhid idi — anı talime Ferruh [Efendi] tarafından Fehim [Efendi¹] memur edilmekle Safvet [Efendi] dahi bu vasıta ile tahsili edebiyat eylemişdir".

Safvet'in cemiyete müracaatı da yorgancılığından evvel, yahut sonra olduğu anlaşılamadısa da yorgancılığı kâtibliğe tahvil eyledikden sonra cemiyete müracaat etmiş olması muhtemildir.

Safvet, yorgancı iken, ayağını yorganına göre uzatarak dükkânında oturmaz, ekseren Galata meyhanelerinde birtakım serhoşlarla birleşerek işret ederdi. O sıralarda "Tophaneli Seydi" namında yakışıklı bir delikanlıya abayı yakdı, onun sevdasiyle san'atini ve dükkânını değil, kendini de unutdu.

Mora seferi esnasında tersane gemicileri, tesadüf etdikleri delikanlıları yakalamakda olduklarından "Seydi" yi de tutub gemiye sokdular. Bu kara haberi alınca zavallı âşık. derya gibi coşdu. Kaleme, kâğıda sarılarak müstezad bir kaside tanzim ve kapudanı derya Husrev [Paşa] ya takdim etdi. Fakat mahbubuna bedel cevabı red aldı.

Husrev [Paşa], muahharen kasideyi — sözden anlayan — vüzeradan birine gösterdikde o zat "Herif, pek güzel söylemiş, mahbubunu vermeliydiniz" demesiyle

¹ Tercemei halleri 34, 236, 379 uncu sahifelerdedir.

² Cild 12 Sahife 213.

Kapudan Paşa, "Verecekdim, emma hâdisi şerif' ile istediğinden redde mecbur oldum" çevabini verdi.

Bu kaside, o esnada Tophane ruznamçeciliğinde bulunan Lebib [Efendi] nin² nazarı dikkatini celbeylediğinden nâzımını aratdı. Safvet namında yirmi dokuz yaşında, serhoş bir yorgancı olduğu anlaşıldı. Celbeyledi, görüşdüler. Safvet'den hoşlanarak kendi evinde oturmasını teklif etdi. Safvet, muvafakat etdiğinden Efendinin Tophane'deki evine yerleşdi ve ruznamçe kalemine kaydedildi. 1822 [1238 H.]

İşte o kaside sayesinde yorgancılığı kâtibliğe, meyhaneyi kalem odasına tahvil eyledi. Lebib [Efendi], hangi memuriyete tâyin olundise Safveti maiyyetinde bulundurdu.

Kiramı eslâfın meziyetleri kabili inkâr değildir. Lebib [Efendi], kadirşinas bir merdi meziyetkâr olduğundan Safveti, düşdüğü girdabı sefahetden çıkarub insanlar arasına sokdu. Böyle yapmasaydı biçare şair, emsâli gibi meyhane köşelerinde, yahud bimarhane bucaklarında mahvolur giderdi.

1833 [1249 H.] de tersane ruznamçeciliğine tâyin ve üç dört sene sonra azledildi. Vakanivis Lûtfi [Efendi²] dedi ki:

"Musa Safveti Paşa, tersane müsteşarlığında bulunduğu esnada hizmetinden memnun olmayarak Safvet'i azletdirdi. O da şu beyti söyledi:

Varsa yerden çıkıyor inmiyor esma gökden Şimdi Firavn olanın nâmına Musa derler".

1841 [1257 H.] de karantine ikinci kitabetine, sekiz ay sonra baş kitabetine nasbolundu. 1843 [Remazan 1259] da hacegânlık, bir sene sonra sâlise rütbesi tevcih kılındı. 1846 [1262 H.] tekaüd edildi.

1366 [1283 H.] de vefat etdi. Yeni Kapu Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülbâki Dede merhumun dervişlerinden olduğu içün Mevlevîhane kabristanında aşçıbaşı Silâhdar Zâde Sadık Dede'nin civarına defnolundu.

Lebib [Efendi] nin tarihi:

"Hayf Safvet gibi mahir şairi Mahir üstadı cihan pira idi Gevherin tarihi ilân eyledi Etdi fermanı ecel âhır nihan Görse de nâdir görür mislin cihan Cennet olmuş Safvet'e valâ mekân".

Ricali ilmiyeden Tırnakcı Zâde Ziver [Bey] in tarihi:

"Yahu diyicek piri sühan devrane Encamı duada etdi tarhı tarih Hanendei mersiye gelüb meydane Safvet ola ukbade karin Hassane".

ع د العقو زكات الظفر > e eyle tiavet Ver yerime ruhsat.

Tercemei halleri 868, 890 ma sahifelerdedir.

Hersekli merhum, "Safvet orta boylu, kır sakallı münevver bir zat idi" dedi. Safvet'e hacegânlık rütbesi tevcih olunduğuna dair Lebib [Efendi] nin söylediği tarih manzumesinin bazı ebyatı:

"Kıymeti ağırdır ol gevher şinası danişin Rütbei zâtı şerifi doğrusu çok şey değer Kurudur kanın hasudun pek yerinde söz bulur Nevzeminü dilküşadır yapdığı eş'arı ter Noktalar sanma melâhatbahş olub eş'arına Hurdei mazmundan mânaya ekmişdir biber Maverayı Kafa gitse tevriye ilham ile Durbini kuvveti endişesi elbet seçer Zâdei tab'ı gibi tıflı edibe lâcerem Olmadılar Fıtnatü Vehbi dahi mader, peder Ol nihâli gülşeni fazlü kemâlin midhati Hamei tab'ı sühan piraları bülbül eder".

"Pamuk" lâkabile mâruf Emin [Efendi¹] kendi manzumelerini ihtiva eden mecmuaya Safvet'in bir gazelini de yazarak kenarına şöyle işaret etmişdir:

"Safvet Efendi, karantine baş kitabetinden mütekaid, ekser Fatih civarında icar ile ikamet eder, hoş suhbet, şuhmeşreb, müsince bir zat idi. Şiveli eş'arı vardır. Fakat zâyi olmuşdur".

Lebib [Efendi] nin kızının ve Mabeyin müşiri Ferid Paşanın oğlu ulemayırıcalden İzzüddin [Bey] merhumdan işitdim: Lebib [Efendi], "Safvet'in ilmi de elsaydı fevkında şair bulmak kabil olamazdı" dermiş.

Bundan bahsetdiğimde vak'anivis Lûtfi [Efendi] dedi ki:

"Safvet'i pek iyi tanırım. Tabiati şiriyesi yolunda idi. Evet, Lebib Efendi "Safvet'in ilmi de olsaydı pek büyük şair olurdu" derdi. Fakat Safvet o kadar da ilimsiz değildi. Çünki cehl ile öyle güzel sözler söylenemez".

İzzüddin [Bey], Safvet'e dair bana yazdığı tezkirede diyor ki:

"Evaili halinde bir kerre teehhül etmiş ise de pek az müddet sonra zevcesi vefat, yahud iftirak etmiş ve evlâdı olmamışdır".

Bir kız kardeşi olduğu Mustafa Reşid [Paşa] ya takdım eylediği şu kıt'adan. anlaşılıyor:

"Asafa, oğlum Hüseyni binbaşı etdir deyu Vırlamakdan anamı ağlatdı hemşirem acuz Matlabi matuheye yoksa bugünlerde cevaz Safvet'e artık evinde rahat etmek lâyecuz".

¹ Tercemei hali 293 üncü sahifededir.

Ekser erbabı marifet gibi Safvet'in de zaruret içinde ezildiği eserlerinden istidlâl olunmaktadır. Manzumelerinin bir kısmında borcundan, ihtiyaçından bahsediyor.

Meselâ Mustafa Reşid [Paşa] ya takdim etdiği "Kasidei Dariye" de:

"Çeribaşısıyım erbabı düyunun şimdi Eyledi çingene borcu başıma darımı dar"

Maliye Nâzırı Musa Safveri [Paşa] ya verdiği kasidede:

"Düyunum şöyle dursun olmadım bir çergeye mâlik Beni çingâne bahtım oynatır maymun gibi el'an".

Çengel oğlu Tahir [Paşa] ya yazdığı kasidede :

"Deynimin kesreti var kılleti mahiye ile Talüm etdi beni düşmeni âramü huzur"

diyor.

Mikdarı pek az olan tekaüd maaşiyle geçinemediğinden kibare sunduğu sene, rütbe, memuriyet tarihlerine ve kasidelere verilen caizelerle maişetini biraz genişletirdi.

Cevdet [Paşa] nın vezaretle Haleb valiliğine tâyininde yazdığı tarihlere dair tezkiresinde Safvet, "İhsan ve istihsane müterakkıb" olduğunu zımnen değil, sarahaten beyan ediyor¹.

*

Safvet, bir aralık ekâbire medhiye takdiminden vazgeçmesiyle yaranı sebebini sorarlar. "Vaktile sadrıâzamlardan birine bir kaside takdim etdim. Kemâli takdirle okudu. Ağzımı cevherle doldurdu. Kasideme lâyık olduğu derecede mukabele edemediğinden dolayı itizar etdi. Şimdi kibar dediğiniz heriflere medhiye yazayım da caize yerine ağzıma mı.... sunlar" cevabını verit.

Safvet'in en güzel eserlerinden biri — aşağıya yazılan — "Beranje" manzumesidir. Ebüzziya merhum, "Nümunei Edebiyat" da bunun üç beytini nakletdiğinden tamamını görmek istedim. Baş urmadığım yer kalmadı. Ehibbadan iki üç zat, manzumenin ancak iki üç beytini okuyabildiler.

"Kemalülhikme²" de söylediğim vechile bu manzumeden Ârif Hikmet'e bahsetdim. "Şinasi ile Safvet'e giderdik. Bize eş'arını okurdu. "Beranje" manzumesini

¹ Hoca Paşa merhum "İhsan ve istihan" ile şairi, şirinmezak mı etdi, yoksa "Şimdi buldum bal alacak çiçeği" mi dedi, bilmiyoruz.

² Herseklinin tercemei halile menakibini havidir. "Tercemani Hakikat" gazetesinde tefrika edildikten sonra — hasilati donanma cemiyetine verilmek üzere — kitab şeklinde basılmışdır.

de okumuşdu. Hoşuma gitdiğinden ezberlemişdim. Emma aradan kırk yıl geçdi, bilmem tahattur edebilir miyim? Manzumenin garib bir fıkrası da vardır" dedi. Fıkrayı nakletdi. Manzumeyi de — düşünmeksizin — okudu. "Hatırımda bu kadar kalmış, belki noksandır" dedi. Onun vefatından hayli zeman sonra Sahhaflarda tesadüf etdiğim bir mecmuada manzumeyi buldum. Koca Hikmet'in bir harfinde bile hata etmediğini gördüm.

Fıkra şudur: Safvet'in — manzumede söylediği gibi — "Ekmekci Asvador, bakkal Yani" kabilinden esnafla alışı eksik olmazsa da verişi seyrek olur, borcu artar, eksilmezdi.

İfratkârane muameleleri, kendini — âkil iken — âleme deli tanıtdıran Ahmed Vefik [Paşa] Deavi nâzırı iken bir bakkal, Safvet'in borcunu vermediğinden şikâyet eder. Nâzır, borclu şairin beytine bir mübaşir saldırır. Safvet, ihtiyarlığından ve rahatsızlığından bahs ile kapuya gidemeyeceğini söyler. Mübaşir, "Gitmezseniz nâzır beni koğar, ekmeğimden olurum" der. Şairin gayreti galeyan ederek bir sürücü beygiri getirtir, mübaşirle beraber kapuya gider.

Nâzır, hiddetle isticvaba başlayınca Safvet, "Ben mütekaidim. Maaş aldıkca esnafa veriyorum. Bakkala olan borcumu da elime para geçince vereceğim. Borcumu inkâr etmedim ki beni celb ve tevbih ediyorsunuz" der. Nâzır, habsini emreder.

Biçare mahbus, gardiyandan kalem, kâğıd ister. O vakit Mabeyin kitabetinde bulunan Ziya Beye [Paşa] dûçar olduğu musibeti yazar, istimdad eder.

Ziya [Bey], derhal ceybi hümayundan bir mikdar para alır, Safvet'e göndesir, habisden halâs eder.

O sıralarda vefat eden şair Beranje hakkında hükûmet ve ehali tarafından gösterilen hürmet, İstanbul gazetelerine de akseder. Safvet, zahirde Fransız şairinin vefatına tarih, hakikatde Osmanlı şairlerinden musibete oğrayanlara mersiye olmak üzere bir manzume yazar.

Bu manzume, Paris'de bir şairin cenazesine gösterilen ihtiramatı kadirşinasane ile İstanbul'da — beş on kuruşluk bir borcu ödemekden âciz ve derdi ihtiyacıla canlı cenaze hükmünde bulunan — mâruf ve müsin bir şair hakkında reva görülen tahkiratı meziyyet naşinasanenin husule getirdiği teessüratı mütehayyifaneyi tasvir ediyor.

[Mülâhaza — Deavi nazırı, ihkakı hakka memur olduğiçün Safvetin zaruret ve şeyhuhat gibi maziretlerini ve şairiyet ve marufiyer gibi meziyetlerini nazarı itibare alarak müddeiyi defedemezdi. Def etseydi kavaidi adaleti ihlâl ve vazifesini sui istimal ermiş olurdu. Bu cihet, tariz ve taarruzdan salimdir.

Fakat deynini mukir ve şahsı məruf ve mütemen olan Səfvet gibi bir müddea əleyhe — kanunun müsaadesi dairesinde — mühlet vererek borcunu ifa etdırmek, yahud kefalete rabt ile — cürmi meşhud halinde tutulan caniler gibi — derhal mahbese sokmamak mümkin olabilirdi, Adaleti gibi ilmi de malûm olan Ahmed Vefik [Efendi] elbette bilirdi ki: hukukı ibadı istîfada ihmal, memnu ise de imhal, indez-zarure mücevvezdir.]

Safvet'in yetişdiği devirde erbabı kalemden sayılanlar arasında bile derdinê nazmen anlatabilecek babayiğit nâdir olduğu halde genc bir yorgancının "Seydâ kasidesi" gibi lâfzı ve mânası düzgün bir eser vücude getirmesi, kapudanı derya gibi o asırda her istediğini yapmağa kadir bir veziri kahirden — âtiye niyaz edercesine — mahbubunun iadesini istemek suretiyle cesareti âşıkane göstermesi, bu kasidenin, daldığı sefahet ve sefalet girdabından halâsına ve münevver insanlaz sirasına katılmasına sebeb olması nazarı dikkatimi celb etdiğinden Safvet'in tercemei halini tedkika ve eserlerini aramağa lüzum gördüm.

Seydi fıkrasını ilk defa İzzüddin [Bey] merhumdan işiderek kasideyi senelerce arardım, onunla beraber sair eserlerini de buldum.

Tercemei halini ve bazı eş'arını hâvi olarak «كال الصوة» namile bir risale yazıdım1.

Safvet'in eserleri matbu, hattâ mazbut olmadığıçün namı, ahlâfa mechul kalmışdır. "Arusi dünya" unvanına lâyık olan beldei tayyibemizde — mezar taşları ve bazı âsarı kadime gibi — her gün maaliftihar kırılan, yıkılan yadıgârı ecdaddarı çeşmeler üstündeki kitabelerin sonundaki "Safvet" isminin hangi şaire aid olduğunu, üdeba ve şuaramızın ve son senelerde — maşallah — sayısı yüzleri geçen sayın müverrihlerimizin nevcevanlarına değil, yaşlılarına da sorsak şafi bir cevab alamıyacağırnızı ben — tecribe ile — biliyorum.

Fakat eslafın bu derece ihmal edilmesine karşı ne diyeceğimi bilmiyorum.

Möhründe "Hafızülkur'an Safvet Mustafa" mısraı mahkûkdur.

GAZEL²

Yokdur vefası, merhameti şuh şenlerin Mevlâm yaveri ola aşka düşenlerin Kim hazmü ihtiyatı düşünmezse gam çeker Çok görmüşüz mazarratını hüsni zanların Girdabı bahrı yese düşürdü sefinesin Gördük kesretin aklına yelken edenlerin Bilmem havası bağı fenanın değişdi mi

¹ Diğer naçiz eserlerim gibi bu risale de basılmıyarak kütübhanemin loş bir köşesinde kalmışdır.

² Üç beyti tayedildi.

Kadri ziyadedir güli terden dikenlerin Savbı sevaba azmedenin kat'eder yolun Nefsi cesur ekberidir yol kesenlerin Şemşiri inkisara siper etme kendini Olma karini zalimi hatır şikenlerin Safvet ubeydi olduğumuz piri mevlevi Hünkârıdır cemii cünudi erenlerin

"BERANJE"

Beranje misli vok sair imis iklimi Paris'de Göçüb gitmiş bekaya bezmgâhı zindegâniden Değil ancak hünerverler, ehali matem etmişler Cüda olduk deyu böyle fasihi bimüdaniden Cenaze masrafı olmak içün ita olunmuşdur Nice yüz bin frank savbı krali kadrdaniden Bu ikrama, bu lûtfa şairi islâm elyakken Hakaretler görür anlar ealiden, edaniden Ne gamler çeleniş eslâfı yazarsam hüzün eder iras Vukufi tami varken hepsinin ilmi maaniden Sığındım bedterinden Hakka şimdi ehli irfanın Sözün etmezler ısga olsa da a'lem Saganiden Değil kim arpalık, cüz'i maişet vermedi eyvah Musannif¹ Âsım etmişken niyazi ibni Samaniden² Fakat İzmir'e molla oldu ol nihriri bihemta Cemii fende malûmatı cokdu Kastalâniden Gidüb menfada göçdü ah İzzet tab'ı kalmazken Tevarihü gazelde Vehbii ulâ vü saniden Hüner Fazıl Bevi âmâ edüb havli dilendirdi Mukaddem zevkı sahbayı görürken sim avaniden Kederle âbı ateşnake urmuş kendini yakmış Humarı işret almış intikamın âh Kâni'den Acuzi dehr eder mahkûmi har nazende tab'anı Bulur şahid bu dâva hemseri Fıtnatla Âniden O menhuse diriga düşmeni merdanı irfandır Halâs olmuşları azdır cefayı Asümaniden

^{1 &}quot;Mütercim" deseydi daha muvafık olurdu.

² Şeyhülislâm Samanî zade Ömer Hulûsi Efendi.

Sikeste bir çanak bulmaz acı su içmeğe rindan¹ Hoşabı nab² içer cühhal ke'si Mertebaniden³ Nasıl amacı mihnet olduğun Raminin anlarsın Biraz nakletse hamem ıstılahı Daltabaniden Heman babında maymun oynadır çingâne nadanın Felek varestedir insafü rahmi Müslimaniden Zavallı Safvet'in kurtulmadı gitdi giribanı Dü desti Asvador etmekciden, bakkal Yani'den Yine hamdeylerim ursa buca mevci mesakkatle Yanasdım sahili pîrîve hengâmı Cevaniden Gömüldü yerlere misli define genc iken gitdi Demadem dem uranlar k\u00e1se genci Husrevaniden ile hasrolsun امرؤالايس ile hasrolsun Sünuh etdi su himmet canına bu abdi Caniden O dâna yerde yatdıkca ede Hak cümlemiz mahfuz Deayi nazıriyle4 her belâyı nagehaniden Ehali sali İsa'dan dise tarihini şayan Bulunmaz zat idi hakka Beranje göçdü fâniden

**

"SEYD! KASIDES!"

Beylik gemiye düşdü kaza ile bir âfet Şaşırdı bütün puslayı erbabı mahabbet Başdan kıça endamı dilaramı güzeldir Şirane nigâhında nihüfte nice halet Kâfir Meniş eyyam reisi hayli rakiban

Pek yosma kıyafet Hak vire selâmet Bi aybü ileldir Tarife ne hacet Manendei korsan

- Meanualarımdan birinde şöyle yazılmıştır: "Kırık bir meşrebe bulmaz..."
- 8 Mecmualarımdan birinde şöyle yazılmıştır: "Şerabı nab..."
- "Mertebani" nin ne olduğunu ondan yiyüb içmeyenlere anlatmak zemanımızda onu buknakdan zordur.
- 4 Manastırlı Naili*, Safvete karşı bir manzume yazmışdır. Lâkin elde yalnız şu bizkaç beyti kalmıştır.

Deavi nazırı Alimed Vefika Hak vire tevfik İbadullah umurun doğrusu eyler idi tahkik

Huzurunda ne hâkim nutka kadirdi ne de batrik Söz atmış öyle merdi kâmile ibtali hak etmiş Tahakküm eyleyüb Safyet gibi bazı koca zındık

Tercemei hali 1078 inci sahifededir.

Bu fırtınadan eyledi tahsili meserret Ey hace donadır seni manendei arma Bilmez kamara ol kameri evci melâhet Ol baldırı simine pranga ne dimekdir Bir tepmeye oğrar iden âdem buna cür'et Etse bu heva ile gönül aklına yelken Sandal olamaz arızi dilcuyine nisbet Tunus Trabulus mu Cezavir mi nedir bu "Seydi" gibi yârim ide kalyonda ikamet Uşşak gönüllü âlemin gayri açarlar Böyle donadır işte donanmasını devlet Etdi iki başdan paçariz halimi takdir Çeksün o sanem firkate de sağari firkat Gam mevci beni niçe karantilere sokdu Orsaboça eyler idim ol şuh ile ülfet Ah açdı sefer, lânet ola Rumı pelide Çeşmin karadub ol yüzü ağ etdi azimet Her ağza alarga yanaşur sanma piyade Limanı recaye ata gör lengeri rikkat Derler kapudandır gemisin kurtaran âkil Sancaği eman altına gire, eyle şefaat Tahlise catardım o cevanı bana kalsa Cekdirmese ben zare bocurgadı felâket Nuh ömrünü ita ede Mevlâ sana Pasa Adanı ede garkai girdabı hezimet Sen Husrevi derya keremü Hatem atâsın e eyle riayet « المنو زكات الظفر » Ecnadina İlyas nebi mangadaş olsun Zatın edesin işte budur daveti Safvet

Yarab ne rezalet Pek üstüne varma Lâzım mı işaret Uşşaka kürekdir Bilmem ne cesaret Dahleyemem ben Hurşidi letâfet Vallahi gadir bu Yaklaşdı kıyamet Zannetme kaçarlar Birencü meşakkat Kâr etmedi tedbir Gönlüm çeke hasret Bu hartada yokdu Göz etdi isabet Deryayi sefide Allaha emanet Lâf etme ziyade Fervadını dinlet Eski mesel ev dil Belki ola şefkat Paşa dümen alsa Mensur olur elbet Sen bin sene yaşa Tufanı musibet Sevhülvüzerasın Vir yarıma runsat Hızr arkadaş olsun Nusret ile avdet1

BEYİT

Bürüdi sebzei bigâne güli marifeti Hindibaya galebe etdi bu bağın teresi

Seydi'nin donanma ile beraber avdetinde Safvet:

[&]quot;Lûtfi feleki zalimü gaddereyi gördüm matlâlı bir murabba tanzim etmidir.

SAID

Sadullah Said [Efendi], Diyarıbekir hanedanından Hacı Fethi Zâde Said Ağa'nın oğludur. 1759 [1173 H.] da Diyarıbekir'de doğdu.

1780 [1195 H.] senesine kadar memleketinde kaldı. Tahsili ilim etdi. Muahharen İstanbul'a geldi. Diyarıbekir hanedanından Güranlı Zâde Ali, 1814 [1230 H.] de Moralı Rüstem Ağa Zâde Derviş ve 1816 [1232 H.] de Ankara ve Çankırı valisi Mehmed Said Galib [Paşa] ların maiyetlerinde kullanıldı.

Erzurum valisi ve Şark seraskeri Rauf [Paşa] nın emrile Sünbül Zâde Vehbi'nin "Sühan" kasidesini tanzir eyledi. Derviş [Paşa] sadrıâzam olunca İstanbul'a geldi. Maden emini Halil Hamid [Paşa] Zâde Nurullah [Paşa] nın divan kitabetine tâyin kılındı.

1821 [1237 H.] de Mısır'a gitdi. Mehmed Ali [Paşa] nın iltifatına mazhar ve bin kuruş maaşla tabıhanei mısrî baş müsahhihliğine memur oldu. 1828 [1244 H.] de mezunen Diyarıbekir'e gitdi. Yine Mısır'a döndü.

1831 [1247 H.] de Mısır'da vefat etdi. Uzun boylu, esmer, zarif idi. Basılmamış divanı ve Bulak matbaasında basılmış manzum risaleleri vardır. Bunlardan Mısır'da Cihadiye askerinin teşkiline dair:

"Talimi Cihadiyeyi zannetme bayağı Seyret ne usul ile atar yekser ayağı"

matlâlı ve 33 küçük sahifeli matbu Tercii muaşşeri kütübhanemde mevcuddur. Lebibi Amidi'nin, Üçüncü Sultan Mustafa'nın cülûsuna kadar yazdığı "Fihristi Selâtini Osmaniye" ye ikinci Sultan Mahmud'a kadar zeyl yazdığı mervidir. Mısır'da baş musahhihliğinde son tashih eylediği eser, Nabi'nn Siyerinebevî zeylinin ilk kısmıdır.

"Fatin Tezkiresi" nde:

"Hayali murı hattınla dönüb dil vadii Nemle Süleymanım haridarı visalin olayım nemle"

matlâlı nahoş bir gazeli mündericdir.

Terciin nihayetinde:

"Görseydi Said'in bu güzel nazmını Hassan Elbette olurdu o dahi buna senahan Her kimdeki var hüsnünü farketmeğe iz'an Elbette olur medhine bişübhe şitaban"

diyor, kendine hüsni zannediyor. Halbuki nazmını, ne Hassan tahsin eder, ne de erbabı "iz'an" sözlerinde "hüsün" görüb "medhine şitaban" olur.

GAZEL

Ey dil, cihan bu cayı meşakkat değil midir İbretnümayı safhai hikmet değil midir Âdem yazık ki dil vere dehrin bu haline Mihman feribi darı felâket değil midir Amed şüdi cihanın efendi bu vechile İnsaf olunsa herkese ibret değil midir Barı cefayı cerha tahammül ki eyleriz Hep iktızayı hali cehalet değil midir Etmek husuli matlab içün halka serfüru Ehli hüner kıtında rezalet değil midir Minnet Hudaye ehli hünerden sayılmışız Cehlin cihanda hali musibet değil midir Oldun havayı nefsine tâbi yeter Said Bu masıyet verası nedamet değil midir

Olmaz hele bir vechile pejmürde Saidâ Bir gülşeni dil kim ola şadabı tevekkül

SAID

Said [Bey], Birinci Sultan Abdülhamid'in müsahiblerinden Haleb'li Hızır Ağa Zâde Mehmed Ârif Ağa'nın oğludur. İstanbul'da doğdu. "Hızır Ağa Zâde" namile marufdur.

Enderunda kilârı hassa ağaları sınıfına ilhak olundu. Tahsili ilme gayretle nazın ve nesirde akranına tefevvuk etdi. Arkadaşlarından bazılarına Arabî ve Farisî okutdu. Babası gibi kendinin de sadâsı gayet güzel olduğundan rikâbı hümayun çavuşları ve hassa müezzinleri zümresine dahil oldu.

"Vakayi letaifi enderun" da Hicrî 1231 senesi [1815] vakayii sırasında Sultan Mahmud'un Bebek kasrına gitdiğinden bahsolunurken:

"... badehu biraz da saz ile eğlenmek tensib ve ağalardan Hizir Ağa zade Said Bey Efendinin zadei tab'ı bimenendi âlem pesendi olan güfte ağaze olunmak tergib olıcak

Şabim nice ben olmayım eltafına meftun. Şadii cihan lîtifi hümayununa merhum şarkısını kendusi okuduğu usul ve ahenge makrun ve mealü mezayası pesendidei hümayun olmağla miri mumaileyhi çavuşlara mülâzim etdikleri badii taltifi eshabi derun oldu".

Ve 1236 senesi [1820] vakayiinde de:

"Zurefayı şuaradan kilârde kâin Hızır Ağa zade Said Beyin sadası hazin ve edâsı güzin olduğundan ba irade çavuşlara mülâzim ve tahsili ilmi musikiye müdavim olmuşdu. Müddeti mezkûreden beru makamatda mehareti kâmile peyda ve o cihetle güfte ve bestede memduhi âlâ ve edna olduğundan beş on günün zarfında fincancılar kethüdalığı ile çerağ olan çavuş Mustafa Ağanın yerine unvanı serbengiyi ihraz eyledi".

deniliyor.

1827 [1243 H.] de padişahın Rami çiftliğinde ikamet etdiği esnada oraya gitmeğe şişmanlığı mâni olduğundan ve Yenisaray'da kalmasına müsaade olundu. "Âlüftei ülfeti ehibba ve lezzetyabı suhbeti elibba olduğundan tekü tenha duramayub" 1828 [1244 H.] de vâki olan istidası üzerine senevî "5000" kuruş nanpare ile çerağ ve akribasından tersane Emini Hacı Ali [Bey] in sahabetiyle refahete nail oldu.

¹ Kendi de

[&]quot;Sebzi hattı ruhunle eğlenirim Hızır Ağa zadeyim yeşillenirim" diyor.

² Ahmed Atâ [Bey] in yazdığı tercemei halinden.

Hüsrev [Paşa] nın seraskerliğinde 1830 [1246 H.] da Sofya'da toplanan-sipahi alaylarının müdirliğine tâyin olundu. 1831 [1247 H.] de Serdarıekrem Ağa Hüseyin [Paşa] ile Anadolu'ya gönderilen ordunun alaylarından bazılarının idaresine memur edildi.

İstanbul'a avdetinde darbhane nâzırı Ali Rıza [Efendi] ye intisab etdi. Akdağ madeninin muayenesine memur oldu¹. Vazifesini bitirdikden sonra döndü. 1835 [1251 H.] de yine o zatın himmetiyle hacegândan oldu.

Hâmisi olan Ali Rıza [Efendi] nin 1836 [24 Remazan 1252] de Ayasofya camiinde minber dibinde uşağı tarafından şehid edilmesi üzerine — o akşam merhumun iftarına davetli olan — Said [Bey] şiddeti teessürle hasta oldu.

Damad Halil Rifat [Paşa], ilmü edeb erbabına mail olduğundan Hızır Ağa zâdeyi himaye ve suhbetinden istifade ederek ikdarına himmet etmek niyetinde iken iki uğursuz, Said'in şeametinden² bahs ile Paşanın teveccühünü izale etdiler. Bu sırada Pertev³ ve Âkif³ [Paşa] lar da iltifat gösterdiklerinden meclislerine devama başladı. Aleyhinde onlara da sözler söylendiğini, iltifatın azalınasından anlıyarak büsbütün muztarib oldu.

Bir gece evinin önünden geçen yangın tulumbası yere düşerek hâsıl olan gürültüden uyandı. Pek ziyade korkdu. Bu hâdise de ıztırabını teşdid ederek birkaç gün sonra vefat etdi. 1836 [1252 H.]. Bahariye kabristanına defnolundu.

Ahmed Ata [Bey³], — Cümadelulâ 1281 de 30 büyük sahifeden mürekkeb olarak — Matbaai Âmire'de basılan divançenin başına ve enderun tarihine — bir-birinden pek az farklı olarak — yazdığı tercemei halde diyor ki:

"... bir şairi mahir olduğu misüllü ruhı hafif, tab'ı lâtif, edası zarif, lisanı hasif, nüktedan ve ârif, maidei ikramı akribasına müheyya bir zarı şinası elif olduğundan meclisi müzdeham gâlıı hayli zürefa olub ekser müşaare edildiği halde mumaileyh, şiiri pek de mühimseyüb ahyanen tab'ı maarif neb'ından cereyan eden abızülâlı kalemiyesı makbuli tab'ı urefa ise de hıfzü zabtına ademi takeyyüdle tedvinine rağbet etmediğinden ehibbayı sadıkasından Tayyar zade Ahmed Atâ, bağı fanii cihanın köşe ve bucağından cem'ü tedarük edebildiği ezhan eş'atı, Ramiz Paşa zade müteveffa İzzet Bey, istima ve taleb eylediğine binaen mukaddema ita olunmuş ise de şairin ahvalini lâyıkiyle tahkika ve bakiyei âsarını

¹ Şişmanlığından dolayı Rami çiftliğin**e g**idemeyen bir şairin, Sofya'ya ve Anadolu'ya kadat gitmesine taacciib olunur. Aceba bu hal, muktazayı şairiyet midir, yoksa evvelce ehli naz idi de sonra ehli niyaz mı oldu? Yahud vaktiyle sisman idi de bilâhare za'fa mı oğradı?

² Ali Rıza Efendi merhuma nisbetinin, şehadeti intac eylediğini o meş'um herifler, şeamete şahid addetmiş olsalar gerek.

³ Tercemei halleri 1312, 80, 124 üncü sahifelerdedir.

^{* &}quot;Babiâli kurbinde Lala Hayrüddin mahallesinde Soğuk Çeşmenin karşı sırasında caddede haremde alt üst aldı oda ve iki ufak sandık odası ve divanhaneler ve selâmlıkda üst katda ve orta karda birc. oda ve üç uşak odası ve ahur ve matbah ve havli ve bir mikdar bağçe ve harem ve selâmlıkda Kırkçeşme suyu ve bir tatlu kuyusu olan Hızır Ağa zade Said Bey merhumun zevcesi hanımın hanesi satılık olub isteklu olanlar mahallei mezkûre imamı efendiden sual eylemeleri" Ceridei Havadis 17 gevval 1265.

telfika himmet etmediğinden başka bazılarını kendi tab'ına tevfikan mahvü isbat ve bir mukaddimei mu'telletülibarat ile tab'u neşretdirmesine¹ bunca yıllar mertebei uhuvveti sebkat eden mahabbet, rıza dadei ruhsat olmamağla bu defa noksanı tekmil ile şairin lisanından sudür eylediği suretde teberrüken eab'u temsil olunmasına sarfı makdur kılınmışdır".

Ahmed Atâ [Bey], tarihine yazdığı tercemei halde eş'arın "biraz münteh blerini" derceylediğini söyliyorsa da divançenin muhteveyatını tamamile nakleylemişdir.

Atâ [Bey], divana yazdığı tercemei halde "Mumaileyh, mebadi ve mekasıdı şiir ve inşayı ârif ve mezayayı kütübi edebiyeye vâkıf olub, Nedimi Kadimin dununda ve saraylı Vasıf'ın fevkınde inşadı eş'ar eylediği..." diyor. Vasıf'ın:

> O gülendam bir al şale bürünsün yürüsün Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün"

beytini, bir c'e Said'in:

"Bağı âlemde şeha su gibi hükmün yürüsün Önüne sed olanı Hak, yüzü üstü sürüsün"

beytini okuyanlar, kimin "fevk" de, kimin aşağıda olduğunu derhal anlarlar. Fakat Said'in de güzel sözleri vardır.

GAZEL

Ne dünya var, ne ukba var, ne hübbi cah var dilde Heman bir nalişi ya Hazreti Allah var dilde Nedendir bendeki suziş nihani ben de bilmem âh Aceb âşık mı oldum gizli gizli âh var dilde² Furugı gün gibi meydanda ismi Şemsi Tebrizi Ziya bahşı reki canım olan bir mah var dilde Dolaşma eğri büğri vadii gafletde ey âşık Gidersen gel diyarı yâre doğru rah var dilde Hilâfım yok kelâmımda Resulullah hakkiçün Saidâ bu tecelli, kâh yoksa kâh var dilde

^{1 &}quot;34" küçük sahifedir. 5 zilhicce 1252 de Babı Seraskerî matbaasında basılmışdır.

² Güzel beyit.

Söylemem derdimi hem derdim olan ahe bile Belki sinemdeki şu nalei cangâhe bile Kendi bişübhe bilür razı derunı yoksa Ehli dil söyleyemez derdini Allahe bile

Sermayı gamde sineye dağ yak da zevka bak Ateş kenarı kış gününün lâlezarıdır

Bana bigâne gönlüm yare kendi âşina oldu Beni terk etdi emma etdiği gayet beca oldu

SAID

Mehmed Said [Paşa] Divan Efendisi Zâde Diyarıbekir'li Süleyman Nazif [Efendi] nin¹ oğludur. 1832 [1248 H.] de Diyarıbekir'de doğdu. Bir sene sonra babası vefat etdi, yetim olarak büyüdü. Tahsili ilim etdi.

1849 [1265 H.] da Diyarıbekir Tahrirat Kalemine devama başladı. 1857 [1273 H.] de Hacegânlık rütbesi verildi. 1861 [1277 H.] de Vilâyet Tahrirat Baş Kitabetine, beş sene sonra mektubcu muavinliğine, 1868 [1285 H.] de mektubculuğa ve 1872 [1289 H.] de Mirmiranlık rütbesiyle Mamuretilâziz mutasarrıflığına tâyın olundu.

Süleyman Nazif¹ merhumdan babası hakkında malûmat istedim, verdiği muhtırada diyor ki:

"Mahmud Nedim Paşa, ilk sadaretinde Diyanbeler valisi müşir İsmail Paşayı azil ile yerine tâyın etdiği müşir Rauf Paşaya "Diyarıbekir mektubcusu Said Efendi yerli ve İsmail Paşanın yetiştirmesi olduğu içün azil ile yerine diğerini intihab" etmesini tavsiye eder. Rauf Paşa, İstanbul'dan hareket etmeden Mahmud Nedim Paşa, sadaretden su-

kut etdiğinden halefi Midhat Paşa, İsmail Paşayı Diyarıbekir'de ibka etmiş ve pederim de bittabi azilden kurtulmuşdur. Midhat Paşa, Bağdad'a giderken Diyarıbekir'den geçmiş ve mektubculuğa yeni tâyin edilen pederimi takdir ile refakatini tercih edüb etmiyeceğini sormuşdu. Pederim teşekkürle beraber veliyyinimeti olan İsmail Paşanın vazifeperver ve sadık bir mektubcuya ihtiyacını derpiş ederek ruyi imtina göstermişdir. Mithat Paşa, sadarete gelince pederimi — Diyarıbekir vilâyetine tâbi bir liva haline ifrağ olunan — Mamuretülâziz mutasarrıflığına intihab etdi ve halefi mütercim Rüşdî Paşa zemanında icra olundu."

1874 [1291 H.] de Maraş mutasarrıflığına tahvil olundu. Süleyman Nazif diyor ki:

"Midhat Paşanın sadareti ulâsını tebrik eden mektubuna babam kıt'a ile ibtidar eder:

> "Barekâllah ey şehinşahın veziri âzamı Sanekâllah ey cihanın muktedayı ekremi

¹ Tercemei halleri 1110, 1118 inci sahifelerdedir.

Zati pakindir Süleymanı zemanın Âsafı Şükrü lillâh Ehremen destinden aldın hatemi"

O zeman Mahmud Nedim Paşanın şiddetle aleyhinde bulunan efkârı umumiye, şu iki beyti hüsni telâkki ve Babıâli'de bazı zevat istinsah ederek suretini tatnim eder.

Namık Paşa Zâde Cemil Paşa, bu iki beyti derhal Mahmud Nedim Paşaya yetişdirir. Paşanın okudukdan sonra "benden alacağı olsun" sözünden başka bir şey dememiş olduğu yine Cemil Paşadan mervidir. Cemil Paşayı kaymakamlığındanberi babam tanır ve severdi. Hattâ mütekaiden hizmeti devletden çekildikden sonra Haleb merkez mutasarrıflığına inha etmişken Mahmud Nedim Paşanın Dahiliye Nezaretine ve Said Paşanın sadaretine müsadif bir zemanda olduğu içün tervic edilmemişdi.

Babam, Maraş mutasarrıflığında bulunuyordu. Maraş'ın âbü havası ve lâsiyyema şiddeti bürudeti ile imtizac edemediğinden bir tabib raporu ahzü takdim etmiş ve terfii rütbe ve sınıf ile Musul mutasarrıflığına tâyını Babıâlice takarrür eylemişdi. Arza gideceği sırada Mahmud Nedim Paşa sadrıâzam olur ve derhal Haleb valisine "Maraş mutasarrıfı Said Paşanın arızai vücudiyesi hasebiyle vuku bulan istifası bilkabul yerine Münib Paşa tâyın edilmişdir" mealinde bir telgrafnâme çeker. Netice, pederimin "11180" kuruşluk bir maaşdan mahrumiyetle bimaaş ve nevmid Diyarıbekir'e avdeti oldu".

İnfisalinden üç ay sonra "6500" kuruş maaşla Mardin mutasarrıflığına tâvin ve muahharen Muş mutasarrıflığına tahvil kılındı. 1878 [1295 H.] de istifa ve Diyarıbekir'e avdet etdi. Müteakiben Dersim ıslahatına memur olan Ali Şefik [Bey] in ve bir ay sonra Cizre ıslahına memur Müşir İzzet Paşanın muavinliğine nasbedildi. Bu memuriyet, dört ay sonra nihayet bulduğundan Siird ve 1879 [1296 H.] da — ikinci defa — Mardin mutasarrıflığına tâyin kılındı.

Süleyman Nazif, diyor ki:

"Pederim, Siird mutasarrıflığına nasbolunmuşdu. Berlin Kongresinin vilâyatı malûme içün devlete kabul etdirdiği ıslahatı icraye memur komiserlerden Âbidin Beyle [Paşa] Manas Efendiye — mutasarrıflık uhdesinde kalmak üzere — teşrik edilmişdi. Babam, derebeyliğin hasmı biemanı ve ıslahata bunları tagallüpgâhlarından teb'id ile başlamak lüzumuna kanı idi. İşe bu suretle başlanmış ve Siird sancağı dahilindeki azılı beyler ve ağalardan bazıları Haleb ve Sıvas gibi yerlere nakledilmiş iken Babıâlı harekâtı tâdil ve biraz sonra da menfileri rütbeler, nişanlarla tech'z ve teslih ederek memleketlerine yeniden taslit etdi. Bu hususda Rusya'nın büyük bir hissesi olduğunu pederimin vefatından sonra Diyarıbekir İngiltere Konsolos Vekili Tomas Boyacıyan Efendiden işitdim. Pederim bu sırada yine Mardın'e tâyin kılındı. Hayatı memuriyetde artık lezzet kalmadığından birkaç kerre

, i. fin

çekilmek istedise de Diyarıbekir valisi Müşir İzzet Paşanın ibramile idamei hizmet etdi.

İzzet Paşa, pederimin Rumeli Beylerbeğliği pâyesile taltifini inha etmiş. Bu inhanâme, Midhat Paşanın esnayı muhakemesinde Mahmud Nedim Paşanın yerine vâsıl olmağla saraya müracaat ederek "Mardin mutasarrıfı Said Paşa, Diyarıbekir'li ve nüfuzlu olub ötedenberi Midhat Paşaya mensub ve yetiştirmelerinden bulunmağla muhakemeye icrayı tesir edebilecek suretde o havalideki aşairi ifsad etmesi melhuz idüğünden Rumeli'de ikamete memur edilerek oralardan uzaklaşdırılmasını" arzetmiş¹. Müşir İsmail Paşa şefaat ve kefalet ile iradei seniyyeyi tehir ettirmişdir.

Pederim, tam elli yaşında iken tekaüdünü istida etdi. Arza gideceği sırada Abdurrahman Paşa, Başvekil olmuşdu. Pederimin çekdiği telgrafnâmeye telgrafnâme ile cevab vererek tebrikine teşekkürle beraber tekaüdünün muamelesini tehir etdiğini bildirdi. Dahiliye Nâzırı Mahmud Nedim Paşa ile hayli oğraşdıkdan sonra Hakkâri valiliğine tâyinini arzetmişken o sırada infisali vâki olmuş ve yerine gelen Said Paşa, diğerini tâyin ettirmişdir.

Birkaç ay sonra 1882 [1299 H.] de ihtiyarı tekaüd etdi. Otuz senelik devrei istihdamında mazul kaldığı müddet, cemedilse bir seneyi doldurmazken ve esasen sefahet ve israfdan müteneffir iken hayatı memuriyete veda etdiği gün "800" lirayı mütecaviz senedli, faizli borcu vardı.

Kâmil Paşanın ilk sadaretinde Müşir İsmail Paşanın tavsiyesile Musul valiliğine intihab edildise de musah banı şehriyariden birisinin eski efendisi olan bir zatın arzedilmesi hakkındaki irade üzerine bu da olmadı².

1887 [Receb 1304] de Rumeli Beylerbeğliği pâyesi tevcih olundu. 1891 [1307] H.] de sevki ıstırar ile Muş mutasarrıflığını — ikinci defa olarak — kabul etdi. İkinci rütbe Mecidî nişanı verildi. Muş'da 19 ay kaldıkdan sonra hastalandı. İstidası üzerine — üçüncü defa — Mardin mutasarrıflığına tahvil edildi. Hastalığı, iltihabı kasabatı rie ile şekerin ihtilâtı idi.

Mardin'de üç ay ifayi hizmet etdikden sonra 1307 Teşrinisânisinin 18 inci 1891 [1309 H.] de Pazartesi günü vefat eyledi. Yalnız on dört lirası vardı. Rükübuna mahsus ester ile bazı eşyasını satarak cenazesini bunların esmaniyle kaldırdık ve aileye maaşı kanunî tahsis edilinceye kadar borc harc geçindik.

Pederim, arasıra — kendini eğlendirmek içün — şiir ile iştigal ederdi. Sonralan seyrekleşdirmişdi. Vezaifi resmiyeyi ifaye mahsus saatlerin haricindeki vakitlerde ulûmı saire ve en çok riyaziye ile iştigal ederdi.

95.

¹ "Benden alacağı olsun" diyen "Ehremen" bak insana neler yapıyor,

[&]quot;Ehli kinden istiaze eyler erbabi ukul".

² Olmaz. Çünki namuslu ve liyakatlı ademdir.

"Eslâf" de münderic tercemei halini Faik Reşid [Bey merhuma] ben vermişdirn, merhum şu satırları ilâve etmişdir:

"... Muharriri âciz 98 ve 99 tarihlerinde Diyarıbekir Maarif müdiriyetinde bulunduğum zeman riyaziyatda behrei kâmil ashabından olan Maarif müfettişinin muavenetile bir iki fendeki tahsilini ikmal etmişdir".

Bu Maarif müfettişi, babama arasıra gelir ve bazan suhbetlerine mebahisi riyaziyede karışırdı. Fakat babam, daha evvel telif etmiş olduğu ulûmı riyziye külliyatından hesab ve cebir ilimlerine aid aksamı 1295 ve 96 senelerinde itmam etmişdi. Hattı destiyle mevcud yegâne nüshası elyevm mücelled olarak müze kütübhanesinde ve merhumun ailesi tarafından vakfedilmiş olan kitabları arasında mahfuzdur. Faik Reşad Beyin yazdığı "Muavenet" vâki ise bu fiilin faili, Maarif müfettişi olmadığına eminim.

Ulûmı riyaziyeyi, tahsile, Mamuretilâziz mutasarrıfı iken ibtida ve Maraş'da erkânı harbiye zabitanından Salim [Bey] in delâlet ve tedrisi ile tahsilini ikmal etmişdi. Medarisi islâmiyedeki ulûmı mürettebeyi Diyarıbekir'in en muktedir ulemasından tederrüs ederek icazet almış ve vermiş idi. İlk defa Mardin mutasarrıfı bulunduğu zeman oradaki Kasımpadişah medresesi müderrisi Ahmed Hilmi Efendiye ulûmı riyaziye talim etmişdir. Bilâhare Diyarıbekir'e müftü olan bu zat, babamın hakkı talimine izharı şükran ederdi. İlmi kıraatle hututı mütenevviadan da mücaz ve müciz idi. 1283 de Diyarıbekir'de bir papazdan Fransızca taallümüne başlıyarak bu lisan ile yazılmış âsardan meal istihrac edebilecek derecede mümarese ve vukuf hâsıl etmişdi".

Faik Reşad [Bey], "Eslâf" da diyor ki :

"... Said Paşanın şiiri mutavassıt derecede, fakat hâkimanedir. Kendisi şiir ile pek az iştigale ederdi. Bu cihetle nesri nazmından akva ve binaenaleyh kendisine "şair" denilmekden ziyade "münşi" denilmek daha becadır. Eğerçi telifatında meselâ "dedi" yerine "söyledi" gibi şiveye muhalif sözler görülürse de müddeti ömrünü Diyarıbekir ve havalisinde geçirdiği cihetle mazur görülmektedir".

Diyarıbekrî müteveffa Ali Emirî, Said [Paşa] nın medhine dair tanzim eylediği kaside de — kendine mahsus şivei garib ile — şu beyitleri de irad ediyor :

"Çıkmamışdır böyle bir sahib kemâli binazır Kandiharü İsfahan'dan Kûfe'den, Beyrut'dan Hasu âmı sureti biruha döndü halkının Ruh idi ayrıldı gûya Mer'aşü Harput'dan"

ESERLERI

« مرآة العبر » — Hilkatı beşerden itibaren vakayii umumiyeyi hâvidir. Dokuz cildi basılmışdır.

« مزانالادب », "«Divançei Eş'ar», « مرانالادب », "Mir'atı hat», «Hulâsai Mantık».

**

Pek müstakim ve afif, umurı idarede muktedir bir zat idi. "Müstakim ol Hazreti Allah, utandırmaz seni" nakaratlı manzumesi, iffet ve istikamete olan irtibatını isbat eder. Bu manzume, Ziya [Paşa] nın — saikai yeis ve infial ile söylediği — "İstikamet mahzı cinnetdir bu mülkü millete" mısraı samiahıraşını ihtiva eden manzumesine reddiye ad olunabilir.

Mardin'de vefatından yirmi gün kadar evvel söylediği gazel:

Kendim yanarım aşk ile gayre zararın yok Ser tâ bekadem ateşim emma şererim yok Yarı ararım devrederek hane behane Yar ise benim haneme gelmiş haberim yok Bir sırrı hafi, ruhumu almış yedi zahta Zahirdeki arayişi hüsne nazarım yok Etmez bu şüunun bana tesir, gumumu Mir'atı tecellii Hudayım kederim yok Baş eğmemişim kimseye dünya içün asla Dünyada Said anın içün derdi serim yok

Kabiliyet bitecelli şâmili eşya değil
Her asâ ejdernüma, her el Yedi Beyza değil
Gizli kalmaz sui âmali isaet ehlinin
Dehrde her gûş asam, her dide nabina değil
Elverir çek dizgini ey râkibi esbi gurur
Arsai penha senin zannın gibi tenha değil
Bende mi bilmem tebeddül gülşeni âlemdemi *
Bülbüli eski gibi hoşgû, güli bûya değil
Ben mi dostu düşmeni fark eylemezdim bir zeman
Yoksa şimdi gördüğüm dünya mı ol dünya değil
Her temaşa ârife vechi hakikat gösterir
Bu şüunun cilvegâhı âlemi rüya değil
Badezin her kâkülün sevdasına düşmez Said
Şimdi öğrenmiş cihanın halini şeyda değil

SAID

Mehmed Said [Bey], Ahmed Kemal [Paşa] nun¹ oğludur. 1848 [5 Safer 1264] de İstanbul'da doğdu.

Tahsili marifet etdi. Hariciye Mektubî Kalemine memur edildi. 1868 [8 Temmuz 1284] de "4000" kuruş maaşla Şûrayı Devlet birinci sınıf muavinliğine, 1868 [25 Şubat 1284] de "5000" kuruş maaşla Şûrayı Devlet Adliye Dairesi Baş Kitabetine nasbedildi.

Said [Bey] diyor ki2:

"... Adliye Dairesi Baş Kitabetinde iken Sadullah Paşa, Şûrayı Devlet âzalığına tâyin olunub münhal olan Baş Kitabete — gerek Sadullah Paşanın¹ ve gerek o vakit dairei mezbure âzasından bulunan Kadri Paşa merhumun talebi kat'ilerine mebni — abdi âciz tâyin olundum. Galiba "yirmi yaşında bir çocuğun 5000 kuruş maaş ile Daire Baş Kitabetine nasbı nasıl caiz olur" zeminlerinde hayli büyük zevat taraflarından itirazat vuku bulmuşsa da Sadullah ve Kadri Paşaların nasılsa fakirden enseb o hizmete kimse bulunamıyacağı beyanile gösterdikleri iltizam ve Şûrayı Devlet Baş Kâtibi Mahmud Paşanın¹ Âli Paşa nezdinde etdiği ikdam, itirazatı vâkıayı hükümsüz bırakmışdır."

Namık [Paşa] nın riyaseti esnasında 1873 [15 Mart 1288] de "4000" kuruş maaşla tekrar muavinliğe, 1872 [9 Temmuz 1288] de Yusüf Kâmil [Paşa] nın¹ riyasetinde Muhakemat Dairesi Baş Kitabetine, 1874 [8 Ağustos 1290] de "2373" kuruş maaşla Hariciye Matbuat Kalemi Müdür Muavinliğine tâyin kılındı.

Hüseyin Avni [Paşa] nın sadaretinde tercemanlıkda bulundu. 1875 [9 Kânunevvel 1291] de "5000" kuruş maaşla Hariciye Matbuat Kalemi Müdiriyetine nasbedildi.

Said [Bey], "Vakit" gazetesine vaki olan beyanatı sırasında diyor ki:

"Çocukluğumla ahdi şebabimin beynindeki evkarım Almanya'da güzar⁴ ve Alman mekteblerinin hüsni tedrisatı, pek genc olduğum halde bana bahşı metaneti efkâr eyledi. Hattâ bu metaneti efkârın tesiratı vatanıma avdetimde elsinei selâsede az zeman içinde kesbi meleke etmekliğime medar oldu.

¹ Tercemei halleri 811. 1566, 207, 781 inci sahifelerdedir.

² "Sadullah Paşa, yahud mezardan nida" muharririne yazdığı tezkize, sahife 16.

^{3 22} Testinievvel 1336.

[·] Babasının Berlin sefaretinde bulunduğu esnada.

Hayatımda cümlei ikdamatının bir kısmı azimi neşriyat cihetine matufdur. O vakitler gazeteciliğin mebdeinde bulunduğumuz halde yevmî iki gazete çıkarmak gibi garaibden addelunacak bir hizmeti neşriyeyi bila fütur ifa etdim. O vakitki teamülün ziddina olarak ben, gazetelerimde harici politikaya dair mübahasatı çokca bulundurduğumdan halkı haricî politika ile ülfete ben alışdırdım desem caizdir. Diğet tarafdan da "Jurnal dö Konstantinople" iye Fransızca makaleler yazarak aleyhimizde neşriyatda bulunan Avrupa gazetelerine cevab verirdim. Hüseyin Avni Paşa, beni matbuat kalemine memur etmişdi. Garibdir ki zuhûr eden matbuat münazeatında daima hürriyeti matbuatı iltizam etmekliğime rağmen istibdadı mücessem olan Mahmud Nedim Pasa, beni nezdine celb ile vükelâtıın gazetelerden sikâyetine çokluk ehemmiyet verilmemesini ve gazetelerin tadil ve ilgasi tarafına gidilmemesini ve tenbihat ile idarei maslâhat olunmasını emrederdi. Fakat bu emirler hafi turulur ve vükelâ meclisinde "daima matbuata sabahat gösteren Said [Bey] e evamiri lâzıme verildiği ve tenbihat müessir olmazsa hizmetinden ihrac olunacağı" söylenirdi. Nihayet Matbuat müdiri Arzuman Efendinin şeyhulatı hasebiyle işden çekilmesi üzerine Matbuat müdiri oldum. Benim bu memuriyetim bütün gazeteler tarafından büyük bir meserretle karsılandı. Başda Başiretci Ali Efendi olmak üzere yerli ve ecnebi gazeteciler müctemian sadaret dairesine gidüb beyanı teşekkürat etdiler. Hattâ bir ajans muhbiri Avrupa'ya "Devleti Osmaniye, hürriyeti matbuatı ilân etdi" diye bir telgraf bile çekmişdi".

1876 [22 Şubat 1291] da "8925" kuruş maaşla Hariciye Kitabetine, 1885 [31 Kânunievvel 1301] de "5000" kuruş maaşla Şûrayı Devlet Muhakemat Dairesi âzalığına tâyin olundu.

"Vakit" gazetesine¹ yazdığı hâtıratda beyan eylediği vechile Divanı Hümayun tercemanı Münir Bey [Paşa] hakkında — eski Vakit gazetesinde — "Sarayı hümayundan terceman ve sair agavat gelüb hizmet etmişlerdir" kabilinden muhakkirane sözler söylemesi üzerine kurenadan Emin [Bey] tarafından iradei seniye ile babasına gönderilen tezkirede kendine nasihatda bulunulması iş'ar kılınmış ve Said [Bey], babası tarafından yazdığı cevabda memuriyetde olmayub gazetecilikle ve tedrisat ile müştagil bulunduğundan devlet memurlarının yekdiğerine karşı mükellef oldukları riayetlere ittiba mecburiyetinde olmadığı arzedilmişdir. Emin [Bey] den gelen tezkirede Said [Bey] in bir memuriyetde bulunmaması, zâtı şahanece kendinin memuriyet istememekde zannedilmesinden münbais olub ehliyet ve liyakati müsellemesiyle mütenasib bir memuriyete kariben tâyın olunacağının kendine tebliği iş'ar ve üç hafta sonra âzalığa memur edilmişdir².

1889 [19 Kânunisâni 1304] da "7500" kuruş maaşla — yeni teşkil olunan — Şûrayı Devlet Bidayet Mahkemesi Riyasetine tâyin ve maaşı 1899 [26 Temmuz 1315] da "10000" kuruşa iblâğ olundu.

Galatasaray Sultanîsinde ve Mülkiye mektebinde hayli müddet usuli kitabet ve terceme ve Hukuk mektebinde "Hukukı Esasiye ve Hukukı İdarei Mülkiye" tedris etdi.

³¹ Kânunuevvel 133.

Azalığa — talıkir etmek istediği — tercemanın savesinde nail olmuş demektir.

"Vakit" deki hâtıratında diyor ki:

"Bir kaç seneler bu ders, pek ziyade revnak ve letafetle makbuliyeti ammeyi kazandı. Fakat sonra iş yine fenalaştı. O da diğer bir Münir Paşa yüzünden oldu. O Münir Paşa da Maliye Nezaretinde bulunmuş ve sonra Dahiliye Nezaretine gelmiş olan Münir Paşadır. Bu Münir Paşa, diğer hemnamtının başka dürlüsü bir kukla idi. Hukukı Esəsiye dersinde Fransa İhtilâli Kebiri esnasında meşahirden birinin şer'i islâma dair tetebbuat ıcra olunurken bir hükmi şer'iyi pek pesend eylemesinden dolayı "Ey Arebi âlişan, aşkolsun sana ki adaletin tâ kendini bulmuşsun" dive Peygamber Efendimize hitab etmesini bilmünasebe söylemişdim. Münir Paşa, kemali cehlinden bunu tahkiri peygəmber addetmiş ve gazetelerden bunu nakledenleri mabeyne arzeylemişdir. Şûrayı Devlet riyasetine mabeynden gelen tezkirede mesalihi mühimmei memuriyeti, mekteblerde tedrisat ile iştigale müsaid olamıyacağından memuriyeti tesmiyesi meşagiline sarfı evkat eylemek üzere vermekde olduğu derslerin haricden münasib zatlara ihalesi iradei seniye iknzasından olduğu bildirilmişdir. Benim mekâtibden ihracım, sui sirayet edüb haftasında Ekrem Bey mektebi Sultani ve Mülkiyeden ve on gün sonra Midhat Efendi Mektebi Hukukda vermekde olduğu tarih dersinden iskat edildilet. Füad Paşa merhum Üçler mahallesinde kâin Şücaüddin mabedini tamirea tedid ve orada kendisine türbe bina etmesi üzerine şöyle bir tarih yapmışdı:

Dedi üçler çikub tarihi ziba kilki baniden Füad Paşa Şücaüddinin etdi mabedin bünyad

Biz de üçümüz bir yere gelüb bu tarihe söyle bir nazire yapdık:

Dedi üçler çıkub tarihi biza kilki kâtibden Saidü Ekremü Midhat koğuldu hep mekâtibden

Ertesi günkü gazetede bu tarih manzum âli olunca derhal saraya çeğrildim. Koğulmak tabiri fimabad lisana alınmamak üzere Şûrayı Devletdeki "5000" kuruş marışım "7500" kuruşa iblâğ olunduğu gibi cebi hümayundan dahi şehrî yirmi lira tahsis buyurulduğu ve hattî bu yirmi lirayı her ay gelsün buradan alsun tabiriyle bir zamimei iltifat lîhik olduğu Başkâtib Süreyya Paşa tarafından tebşiren beyan edildi".

Encümeni vükelâdan takdim edilen mazbata üzerine 1899 da Yemen'e nefyolundu.

MAZBATANIN SURETI

"Kasideci zade Ziya Efendinin¹ ahvali mefsedet iştimaline dair verilen ihbarnamede efendii mumaileyhin, Avrupa'da hilâfeti uzmayi osmaniye ve saltanatı seniyye aleyhinde neşrolunmakda olan
evrakı muzırraya delâlet ve muavener ve matbuatı muzırrayı memaliki şahanede neşre cür'et etmekde
bulunduğu arzu beyan olunması itzerine Zahtiye Nezaretince olbabda icra olunan taharriyat sırasında
mumaileyhin kayınbiraderi olan Şûravı Devlet bidayet mahkemesi azasından Ferdi [Beyin] hanesinde
bir çok evrakı muzırra bulunarak bunların kâmilen mumaileyh Ziya [Efendi] ve Ferdi Bey ile Mahkemei Mezkûre Reisi Said [Bey] taraflarından müştereken tertib ve tahrir olunduğu ikrarlariyle mütebeyyen ve sabit olınakla evrakı mezkûre miyanei bendegânemizde mütalea ve ber mantuki emrü fermanı
hümayunı hazreti hilâfetpenahi icabi biletraf teemmiil ve müzakere olundukda evrakı mezkûre münderecatından anlaşıldığına göre eşhası merkumenin makamı akdesi hazreti hilâfetpenahiye mücerred hissiyatı adavetkátane beslemekde ve bu hissiyatı takiben gerek buraca ve gerek Avrupa matbuatınca neşriyat ve işaatı faside ve
müftereyatı habasetkârî ve melanet şiariye cür'et ederek âmali mefsedetkârilerinin husulüne çalışmakda
oldukları gibi bu melanetlere dahi kanaat etmiyerek idarei dahiliye ve hariciyei devleti aliyeyi işkâl

Ricali ilmiyedon ve o esnada Sehremaneti azasından idi.

ve sunufi ilkaat ve müftereyatı fitneengiz takib eylemekde oldukları ve lisanı ubudiyet ve hamiyet ve musadakat ve islâmiyete yakışmıyan tefevvühatı müstehcenede bulundukları tahtı itiraf ve ikrarlarında olmasiyle bu mekule eşirra ve fesedenin cezayı sezalarını görmemeleri emsalini tezyid edeceği cihetle bunların icrayı mücazatı hikmeti hükûmet iktızasından bulunmuş olduğundan hukukı mukaddesei saltanatı seniyyeyi ve asayişi memleket ve menfaati devleti muhafazatan haiz ve hâmil oldukları rütbe ve nişanların refiyle bir daha hizmeti devletde istihdam olunmamak üzere silki memuriyetden tardlariyle ceza kanunnamei hümayununun 55 inci ve 58 inci maddeleri reyillerinin bazı fıkratının temas etdiği vechile bilâmüddetin mahbusen kal'abend edilmek üzere heman Fizan veya Taife nefyü iclâ edilmeleri ve sicilli ahval kayidlerine dahi bu suretle şerlı ve kaydolunması tezekkür edilmiş ise de olbabda ve katıbei ahvalde emrü ferman hazreti veliyyülemr efendimizindir. 16 Receb 1317 8 Teşrinisani 1315"1 Yıldız evrakında tesadüf etmedim.

Sadrıazam Adliye Nazırı Şûrayı Devlet Reisi TophaneMüşiri Rifat Abdurrahman Said Zeki

Sokak başlarına yapışdırılmak üzere — makamı saltanatdan istifayı mutazamının Sultan Abdülhâmid namına — Said [Bey] in birtakım varakalar yazdığı ve sarayda isticvab olundukda Kasideci Zâde tarafından yazdırıldığını ve kendi kâtib olduğundan istenilen her şeyi para mukabilinde yazacağını söylediği o vakit işidilmişdi. Bilâhare Yıldız evrakı arasında kendi yazısile acibülmeâl müsveddeler görüldü. Vaktile işidilen varakaların, bunlar olduğu şübhesizdir.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben İstanbul'a geldi. 1908 [14 Kânunievvel 1324] de "10000" kuruş maaşla Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi riyasetine tâyin olundu. Bir müddet sonra — muvakkat bütce mucibince — maaşı "7500" kuruşa indirildi. Umumî tensikatda riyasetde ibka kılındı. Yaş kanununa ittibaan 1914 [3 Şubat 1329] da tekaüd edildi.

1921 [5 Receb 1339 · 15 Mart 1337] de vefat etdi. Süleymaniye camii haziresinde babasının yanına defnolundu.

Said [Bey], "Resimli Kitab" a² "Ilk Gördüğüm Kitab" unvanile yazdığı makalede diyor ki:

Medlûlü üzere bedbahtî, küçük yaşımdanberi hakkımda daii envai sahtî olduğu gibi nihayet istibdadın son sademelerine hedef eylediğinden. Yemende dokuz sene kal'abendi zulmu bidad ve ilânı meşrutiyetle âzad olduğum herkesce malümdur. Pençei kahrı istibdadda çekdiğim azab ve ıztırab bihaddü hisab olub ancak tesiri manevice dokuz sene hiçbir kitab okumaklığıma ruhsat verilmemesi, azabların en şedidi addolunsa becadır..."

Menfanın Yemen'e tahvil edilmiş olmasına göre irade, ayrıca tebliğ olunmuşdur. Fakat ona Yıldız evrakında tesadüf etmedim.

² Numero 23.

Merhum, emsalimin fevkinde hürmetini gördüğüm ve emsalinin fevkinde hürmet gösterdiğim bir zatıkemalât simat olduğu içün kemâli teessür ve teessüf ile söylerim ki hakkında "envai sahtî" yi davet eden kendidir.

"Nikü bedi sanma ki benden gelir Her ne gelirse sana senden gelir" beyti, ona hitaben irad olunmak her suretle muvafil dir.

Nefyine sebeb olan yazılar ve padişaha "ahvali devlet hakkında alenî jurnalcılik" serlâvhasile takdim etdiği varakalar ve sair arizalar ile manzumeler, makaleler, muhayyel mazbatalar, nefsine zorla belâ davct etdiğini gösteriyor.

"Ben istediğimi söyleyim ve yapayım. Lâkin bana istemediğim bir şey söylenmesün ve yapılmasun" fikrinde bulunmak, her halde doğru bir hareket değildir. Malûmdur ki istediğini söyliyen, istemediğini işidir. İstediğini yapana, istemediğini yaparlar.

Said [Bey] in padişaha ve halka karşı yazdığı yazıların ekseri doğrudur. Bilhassa "Alenî Jurnalcılık" unvanlı arizaların muhteveyatı, mahzı hakikatdir. Hakikati söylemek ise pek büyük meziyetdir. Fakat her vakit her hakikat söylenemiyor.

Bahusus arzı hakikat eden zatın, arzedilen zat indinde tezkiyesi bozuk olub da maruzatı vâkıa, samimiyetden müberra ve agraz ve menafii şahsiyeye müstenid addediliyorsa sui tesiri mucib ve envaı hatarı calib olur.

Bir gün beni, Şûrayı Devletde makamına davet etdi. Yanında âzadan — hafiyelikle maruf — biri vardı. Ona hitaben hakkımda envaı medayihde bulundu. "Asafı Halil unvan sadrı zişan hazretlerine¹ teşrifat memurları tarafından bugünlerde takdimi iktıza eden bir istirhamnamenin lâyihasıdır" namile vazdığı makalenin — ki zülfi yare dokunur niçe sekteli nükteyi hâvidir — hazırladığı nüshasını "yadigâr olmak üzere" kaydile bana ihda ve münderecatından yanındaki âdeme malûmat ita etdi. Ben de bu lâyihayı takliden vilâyat kapu kethüdaları tarafından bir mazbata yazacağımı söyledim. Kendine mahsus tavırlar ve handeler ile teşvikatda bulundu. Bu hâdiseden birkaç gün sonra Yemen'e nefyolundu. Musahabe esnasında yanımızda bulunan hafiyenin, hakkımda gammazlık etmesinden günlerce endişeye daldın.

**

Said [Bey], tab'an hezl ve mizaha mail ve cür'etde de faikulemasil olduğu gibi padişahın mizacını da pek iyi bildiğinden zarurete oğradıkca bir şey yazub padişahı vehme düşürerek bir mikdar âtiye koparmağı âdet edinmişdir.

Meselâ intihabi memurin komisyonu tarafından tanzim eylediği mazbatayı tab'a teşebbüs etinesi üzerine bundan vazgeçmesi ferman ve âtiye ihsan edilmişdir. Buna dair takdim etdiği arizada "... Mazbata lâyihasını Filibe'de tabetdirmek üzere Ebüzziya'ya müracaat etmiş idisem de muahharen sayan buyurulan inayeti ser

¹ O esnada makamı sadaretde Halil Rifat Paşa merhum bulunuyerdu.

niye üzerine bu tasavvurdan külliyen sarfı nazar etdiğimi ve bendelerinden ruhsat almaksızın Ebüzziya'nın bir harf bile o mazbatadan basması mümkin olamıyacağını arzeylerim' demişdir¹.

Bir aralık Mütemayiz riitbesinden itibaren rütbeli olan devlet memurlarının rercemei hallerini ihtiva etmek üzere "Teracimi Ahvali Muasırin" namile bir eser tertibine mübaşeret ederek tercemei halleriyle resimlerinin ve — ileride temettut ile beraber iade edilmek şartile — masarifi tab'iye olarak ikişer liranın gönderilmesi hakkında vilâyetdeki memurlara tamimen birer mektub göndermişdir. Memurların ekseri, istenilen tercemei hal ve resim ile iki lirayı yollamışlardır. Bu teşebbüs, o vaktin tâbiriyle "vâsılı sem"i âli" olunca eserin müsveddatı celb ve "Buna mukabil ne istidası varsa arzı irade buyurulduğundan bervechi zir arzı müstedayat" etmişdir:

- 1 "Mahsusen resimler içün Almanya'ya âdemler izamı gibi tekelliiflü masraflar ihtiyar olunduğundan ianatın³ tazmini",
- 2 "Hiçbir masraf kendine aid olmamak üzere açıkdan her cild içün ikişer yüz lira ita etmeğe müteaddid talibler zuhûr eylediğinden bu mahrumiyetine mukabil bir âtiyei mükenmelei veliülni'amı itası",
- 3 "Böyle şeylerle ademi iştigal içün ceybi hümayundan ihsan buyurul-makda olan yirmi lira maaşın kırk liraya iblâğı".

Padişahın vehim ve vesvesesi, bu dürlü teşebbüsat ve müstedayata revac vermişdir. Para çarpmak içün herkes bir yol bulmuşdur.

Said [Bey], memleketin nâdiren yetiştirdiği erbabi kemaldendir. Bu sebeble emsâlinin fevkinde âtıfet görmesi, bütün kadirşinasanca mültezemdir. Bahusus niçe rezil ve cahil, müstevfa maaşlara ve ibsanlara nail olurken — irfanı memlekete hizmet eden — bir âlimin lûtfu inayet görmesi, müntesibini ilmi büsbütün mesrur ve müteşekkir edecek hallerdendir.

Fakat memurların, memuriyet, rütbe ve nişan tarihlerini ve maaşlarının mikdarını göstermekden ibaret olan resmî tercemei hallerine dair yazılacak bir kitabın

¹ Sultan Abdülhamid merhum, bu arizanın arkasına "Kayd in Cümadevvel 1316" işaret etmişdir.

² O esnada taşrada bulunan babam Melimed Emin Paşa merhume de yazması üzerine tercemet hal ile resmin, yahud — maksadı aslı olan — paranın verilmesini bana bildirdiğinden istediği şeyleri Said [Bey] e verdim. Pek eski arkadaşlarından olan babamın resmine bakarak fazailinden bahsetdi ve bu mühim işde benden yardım istiyeceğini söyledi. O sıralarda gazetelere yazı yazmakda olduğundan bu esere dair "Tercemanı Hakikat" gazetesine sitayişkârane bir makale dercetdirdim. Ertesi gün beni davetle "Eserin tab'ı biraz teahhur edecek gibi görünüyor. Parayı iade edeyim, tab'a başlanınca verirsiniz" diverek verdiğim iki lirayı iade etdi. Benden başkasına, verdikleri parayı iade etdiği işidilmedi. Bu eseri, atadan yıllar geçdikden sonra Yıldız evrakı arasında gördüm, ha inei evraka tevdi etdirdim. İçinde babamın da tercemei haliyle resmi mevcud idi.

³ İanatdan maksad, memorlatdan topladığı ikişer liradır

— ki daha mufassal ve mükemmeli Babiâli ve devair sicilli ahval idarelerinde mevcuddur — ne hükmü olabilir ki Padişah, buna ehemmiyet versün de neşretdirmemek içün muharririn ne istediğini sorsun ve — hakkı sükût olarak — bahşayışde bulünsun.

Padişah, çiyden nem, simden sem kapan mütevehhimlerin şahı olmasaydı erbabı kalem — çocuğu ummacı ile korkutmak kabilinden olan — bu dürlü teşebbüsata kıyam edemezdi.

Said [Bey], bir aralık da "Mugayiri sadakat hiçbir halü hareketi meydana konulamıyacağı bedihî olduğu halde bütün bütün mehcuri ihsanü iltifat tutulmak nakabili tahammül bir hal olduğunu ve artık terki vatandan eslem bir tarik bulunamıyacağını evvelce arzetdiğinden ve o maruzu cevabsız kaldığından bu ademi cevabın mânası, vatandan mündefi olmak ise Mısır'a azımetine müsaade buyurulmasını" arzetmişdir.

Padişah, böyle sözlerden pirelenir. Bir vehmi mücessem olmayub da "istediği yere gitsün" deseydi bittabi bir yere gitmezdi. Farzı muhal olarak gitseydi, "Mısır'a pirince giderken evdeki bulgurdan olduk" meseli, muvafıkı hali olurdu.

Vaktile "Vakit" gazetesinin başmuharriri iken hükûmete ve eşhasa dair yazdığı nükte engiz ve mizah âmiz makaleler, mütecavizane fıkralar, her dürlü tehlükeyi göze aldırdığını, yahud hiçbir tehlüke tasavvur etmediğini gösterir.

Meselâ, "Vakit" in 29 Rebiulâhır 1300 tarihli nüshasına dercetdiği aşağıdaki fıkra, ne acib ve garib bir maddedir :

¹ Bu fıkranın kendi hakkında yazıldığına kanat eden zat, padişaha takdım etdiği şikâyetnamede "Izahı, lisanı edebe sığmıyacak öyle bir bühtanı azimi tertib ve neşredenler, atebei ulyaya nisber ve ubudiyetini çekemiyen garazkârlar olub ınaahaza şıı ane kadar hayatı miistearından aziz tutduğu 1172 ve namusununun şıı suretle pamali erhabi ağraz olması aklu şuurunu mahvü ifna ederek bu hal ile bir

Bilfarz böyle bir hareketi şenia vukubulmuş olsa bile — cilvegâhi edeb olmak lâzım gelen — gazeteye derci, pek müstehcen bir cüretdir.

* *

1295 Şabanının 17 nci Cuma günü [1879] Said [Bey], Sirkeci iskelesinden Vakit matbaasına doğru gelirken Ahmed Midhat [Efendi], karşısına çıkarak selâm verdikden sonra "Dur, birader" diyerek "Tercemanı Hakikat" ile neşrolunan iki şarkıya "Vakit" de iki nazire yapılarak altına kendi isminin konmasının sebebini sormasile "Namus mu, adam sen de, ben şaka etdim" demişdir. [Nazireletde Midhat [Efendi] nin sarhoşluk ve fuhşiyat ile melûf olduğu gösterilmişdir.] Bunun üzerine Midhat, Said'e bir tokat urmuşdur ki şiddetinden yüzüstü kapanacak hale gelmişdir. Müteakıben beline iki baston indirmişdir. Halk yetişerek Midhat'ı tutmuş ve Said, zabtiye aramağa gitmişse de Cuma olduğundan zabtiyeye vermekde faide olmadığını düşünerek darıb aleyhinde ikamei dâva etmişdir. Mahkemei ceza da muhakemeleri icra olunarak hüküm verilmek üzere iken pek çok ahibba tavassut ederek barışdırmışlardır.

Ferağnamede Said [Bey], ahibba tavassut ederek Midhat [Efendi] tarafından tarziye verilmek üzere dâvadan fariğ olmasını reca etdiklerini ve Midhat ise tarziye vermiyeceğini, fakat uluvvi cenab ibraziyle dâvadan fariğ olmak kendine cesban olacağını ifade eylediğinden kendi de onun cesban gördüğü uluvvi cenabi ibraz ile dâvadan ferağat etdiğini söylemişdir.

Said [Bey], zarif, nüktedan, mazmun perdaz, seriülintikal, hezlü mizaha âşüftedil, bir merdi danişmend idi. Zarif sözlerden, ince nüktelerden neşveyab olurdu. Nasirliği şairliğine galib ve manzum âsarı maduddur. En ciddî nazımlarında, hattâ Şûrayı Devlet Bidayet Mahkemesinde icra etdiği muhakemelerde sırası gelince hezlü mizahdan men'i nefs edememişdir.

Aramızda yaşça ve mertebece pek çok fark olduğu halde hakkımda ibrazı hürmet ve meveddet ederdi. Kalemen ve lisanen mülâtefe ederdik. Menfadan geldikden sonra bir gün Babıâlı yokuşundaki kitabcı dükkânlarının birinin önünde durmuş, camekândaki kitablara bakıyordu. "Kitab çok emma ehli kitab yok" dedim. Arkasına dönüb de beni görünce ızharı beşaşet etdi. Pek hoşuna giden o sözü nakarat gibi tekrar eyledi.

dşe yaramak ve daha doğrusu yaşamak kabil olamıyacağından bilcümle azayı ailesinin celbiyle isticvab ve tahkik olunarak hâşâ sünme hâşâ isnad olunan fiili kabiha dair emarei cüziye olsun bulunursa idama kadar kâffei mücazatı kanuniyeyi kabule hazır olduğu ve aksi takdirde bunu ilân eden ve yazdıran haklarında kanunun tayin etdiği mücazatın icrasiyle namuşunun iadesi içün tahtı muhakemeye alınmadarını" istidə etmişdir.

Bir gün Babiâli'de tesadüf etdim. Beni görmediğini gördüğüm halde lâtifeye vesile olmak içün — onun üslûbunu takliden — bir serzenişnâme yazdım. Meşrebine muhalif olarak lâtifeyi ciddî telâkki ederek derhal aşağıdaki cevabnam-yi gönderdi:

"Tacı seri mefharetim efendim,

Infialnâmei valâlarını okurken gözlerime inanmıyacağım geldi. Huda alîm ve dânadır hakipayi âlilerini görmedim. Daima mazharı teveccühatı âliyeleri olmakla müftehir bir bendelerine durub dururken mevhum bir sebebi iğbirar bulmak ve bir yarı kadimine alenen iğbirar gösterinek cinnetini nasıl reva gördükleri havsalai idraki kemteraneme siğmiyor. Her ne ise ve her halde afvi samilerine dehalet edetim."

Subat 1324

Bendei kadimleri

Said

ESERLERİ

"Fazaili Ahlâkiye", "Garaibi Âdatı Akvam", "Galatatı Terceme", "Sefirler ve Şehbenderler", "Darülkütüb — Mütenevvi makalât ve fıkaratı hâvidir", "Mehakim", "Teşebbüsatı Cürmiye", "Hukukı Düvel", "Vazaifi Adliyei Etıbba", "Teşhiri İzmihlâl — İntihabı memurin komisyonunun mazbatasıdır", "Usuli Mes'uliyeti Vükelâ", "Usuli Maişeti İnsan", "Münazara — Ahmed Midhat'la müşterekdir", "Hukukı Siyasiyei Osmaniye".

Maarif Nezareti namına tertibine mübaşeret eylediği "Fransızca'dan Türkceye Kamus" un 22 formasını neşredebilmişdir.

"Servetifünun" idaresinin sualine Said [Bey] in verdiği cevabdan:

"... Cehil düşmeni ve maarif âşıkı olan ve mülkümüzde maarifi cedidenin vazıı esası bulunan pederim Kemal Paşa merhum, pek küçtük yasımda tahsilime savevlediğine mebni arabiyatda oldukca mükemmel ders gördüğüm gibi Hoca Mecid Efendi² merhumdan makamatı haririnin hayli mıkdarını okudum. Çolışkanlığımdan pek hoşnud olan pederim, farisiyi bizzat tedris eyleyüb binnisbe kalil bir zeman içinde Şevker'in kasaidi meşhuresini okumağa ve bilâtaabin istihracı maaniye muktedir olduğumu gören pederim, gezdiğim yerlerde dahi eğlence malamında yine arabî ve farisî kitablar okumaklığımı arzu ederek arabiden "Binbir gece" ve farisîden « دمن و کامله » hikâyelerini verdi. Beşer onar sahife koparub bir gün birini, ertesi gün diğerini cebime vaz ile gezdiğim yerlerde tatlı tatlı okur idim-Hahişi mütalea o zemandan başlayub "okumaksızın geçirilen vaktı izaa olunmuş vakıtdır" mütaleasına ibtinaen sinni piride bile hiçbir yerde, hiçbir mesirede, hiçbir eğlence mahallinde dahi kitabsız eğlenemen. Ders almak suretinde olan tabsilimi ikmaletmekliğimle beraber hüsni tesadüf olarak pederim

^{3 18} Teşrinievvel 1335.

² Efadili ulemadandır. 1880 [22 Muharrem 1297] de vefat etdi.

Berlin sefiri nasbolunduğu ve maarifi şarkiyede bir.12 daha ilerlemekliğim içün muvakkaten beni İscanbul'da bırakmışsa da anın azimetinden bir sene sonra validem vefat eylediği cihetle beni Berlin'e aldırmış ve derhal mektebe vermişdir. Zaten bir mikdar fransızca öğrenmeğe başlamış olmakla beraber • vakıt fransızcam zaif idise de Almanya mekteblerinde fransızcaya pek ziyade ehemmiyet verilmekde olmakla Fransız meşahîrinin en meşhur eserlerini biletraf okutdular. § Jurnalizm âlemine Kemalin maiyetinde olarak "Tasviri efkâr" gazetesile gitüb ve muahharan "İstanbul" • "Vakıt" "Tarik" gazetelerine başmuharırılık eylediğim gibi "Şark" unvanile Beyoğlunda bir gazete neşretdim. § Şiirü lisanda mesleğim, hürriyetperverlik ve rastgûluk olub rastgûluk cihati pek çok düşmen peyda etmekliğine sebeb olmasiyle söylediğim bir gazetde

"Rastgûlukda inad eyliyen ehli kalemin Değme âsar: pesendidei yâran olmaz"

diye feryad etmişdim. Suveri gûnagûn ile devri istibdadın hakkımda reva gördüğü mezalini ve akiber oğradığım dokuz sene kal'abendlik helâsı dahi yine o rastgüluğun netayicinden olub menfada yaptığım ve muahharan Sabah gazetesile negreylediğim hasbihal tarzındaki manzumede "Zabtolunmaz..." demiş olmaklığım, pek çok kimsenin hoşuna girmiş olduğundan ahibbadan iltifatnameler aldım, "Tarik" gazetesinde iken pek cok mübahasat meydanlarına girüb lehülhamd her mebhasda galebeye nailiyetim dahi nice erbabı kalemin husumetlerini dai olduğuna binəen vine o hasbihalde "Cümle ihvanı kitabet..." beytiyle o ciheti göstermişdim. Zulmü istibulad, ben menfada iken kitablarımı müsadere edüb hem pederinden kalan kitablar ve hem çocukluğumdanberi yegâne sermaye olarak topladığım eserler, bir zivayete göre Çemberlitaş hamamının kulhanında ihrak olunmuş ve diğer bir rivayete göre Beşiktaşdan cuvallarla denize ilka edilmişdir. Ulûmı hukukiye ile senelerce tevaggulümün semeresi olarak iki sene sayü ikdam ile lisanımızı nakleylediğim "Hukukı cezaiye" dahi o miyanda adem âbade gitmişdir. Gazetelerde namı müstear kullanmadığım gibi imza vaz'ına dahi hacet görmeyüb başmuharrirlik sıfatile ve âlemin malûmu olan selikai kitabetimle nesrivatda bulunur idim. Fikaratı lâtifeden olarak bir gün Midhat Efendi ve Muallim Nacı ile bir mahalde üçümüz musahabet ederken Nacı "Ben Said Beyin kitabetini zirinde imza vazolunmuş gibi tanırım" dedikde Midhat Efendi "Hata ediyorsun, imza taklıd olunur emma o kitabet taklid olunmaz" diye mukabele eylemişdir. Kuvvei istidadiyenin en feveranlı zemanlarında bile "Teshiri izmihlal" i namımı ketmeksizin meydana vazetdim".

Vefati esnasında "İkdam" gazetesine yazılan fıkradan:

Kemal Paşa Zade Said Bev, kudemayi meşahîri mubarririnimizden idi. Memleketimizin hayan irfanû edebinde bir gazete muharriri sıfatiyle pek çok mesaisi ve faaliyeti sebketmiş ve namü şühret kazanmış bir münşi ve muharrir idi. Yazdığı âsarda usuli inşa ve edebe fevkalâde itina ettiğinden gazete sütunlarında görülen makalâtı dahi üsl'b noktai nazarından bir hususiyeti, bir ihtimamı haiz idi. Eski "Tarik" ve eski "Vakit" gazetelerinin baş sütunlarında "İcmali ahval" unvanı umumisi altında yaznış olduğu baş makalelerde üslûba ne derece itina etmiş olduğu tamamen görülür. Merhumun üslûbu biraz çetin ve müselsel ibaret ve uzun cümleler ile biraz ziyade bezenmiş olmakla beraber yine traşide ve metin bir üslûb idi. Edebiyat ve İsan bahislerine dahi pek ziyade alâkadarlık gösterüb bu vadide dahi kalem oynatmış ve bu mesaile aid mebahis hakkında birçok münakaşatda bulunmuşdur. Fransızca terceme bahsinde pek ziyade itinakâr olub fransızca kelimeleri ve tabiratın lisanımızda mukabillerini bulmağa pek ziyade dikkat eder idi. "Galatatı terceme" namiyle yazmış olduğu eserde bu husus içün ne derece itina ve gayret eylediği tamamen meshud olur."

² Manzume, aşağıda mündericdir.

² 7 Receb 1339.

Ali Kemal, "Sabah" gazetesine1 yazdığı makalede diyor ki:

"Said Bey, bu milletin siyasiyatında değilse de edebiyatında, hayatı fikriyesinde büyük bir mevki ihraz etmiş müstesna bir sima idi. Müteaddid lisanlara aşina idi. Matbuatımızda uzun müddet hizmez eylemişdi. Bizde gazeteciliğin, muharrirliğin bir piri sayılırdı. Devri Hamidide heman her mübahasai edebiyemize şetaretle ve muvaffaliyetle karışmışdı. Hasmını ilzamdan ziyade iğdab eylemekde yekta idi. Münakaşalatına ufak tefek, lâkin müessi hecviyeler karışdırırdı. Beliğ bir nasir değildi, lâkin hezlgû bir şair idi. Aynı devirde "Tercemanı hakikat" in başmuharrirliğini ifa eden Ahmed Midhat Efendiye fürsat düştükçe dokunmakdan mahzuz olundu. Böyle bir münakaşada efendi merhum içün

Canı isterse tercemanlık ider Gâh yahşi, gehi yamanlık ider Öyle olmazsa bedzebanlık ider Meslekü ittiradı hak getire

demişti. Doğruyu söylemek lâzım ise neşriyatında olduğu gibi mübahasalarında dahi Said Bey, Midhat Efendiden geri idi. Ekseriya hecvu tezyif ile hasmına galebe çalmak yolunu tutardı. Bir kerre de galiba yine "Vakit" de Hâmid Beyin Terceman'da neşreyledği "Gece Yarısı" unvanlı şiirindeki:

Nezdi Baride ey seki esvak

Belki benden daha muallasın

gibi fikirleri şiddetle muaheze etmişdi. "Jaket" "paket" inden, tek gözlüğünden, hasılı alfarangalığından dolayı

> Şapkasın açdım izinsiz kâhkülün keklatmadı Zalim¹ ibrazı "rezon" lə resmi pardon istiyor

gibi selmihatla tahkirlere bile kalkışmışdı. Lâkin hatimede "Eşber" müellifinden

Mir Said bahsde nachl imis meger

Íbni Kemal sandık Ebucehl imiş meğer

diye edibane bir cevab aldı, mülzem oldu. § Şiirle i mahdud bir dereceyi aşınazdı. Ekseriyetle kıt'alardan, beyitlerden ibaret idi. Nadiren hezlden, hecivden be i idi. Kör bir dilenci lisanından söylediği şu sözler gibi:

Sadakayle beni dilşad eden ehli havn

Vakıa ben göremezsem de Huda görinez mi.

§ Üsküdar'lı Salim Bey merhume söylediği bir nazireyi tanziri daha ciddî idi:

Durma ahınak gibi dolabını tedvire çalış

Sidk ile iş göremezsen rehi tezvire çalış.

Düşmenleri ve hatta dostları, merhuma "lâstik" lâkabını verdikleri içim bu sözleri intakı hak, tarifi nefs, itirafı hakikat kabilinden saya lardı. Said Bey de bu sui zanna kızınaz gibi görünürdü. Lisanımızı Türkleştirmek, sadeleştirmek fikrinde idi.

kalhad tahdid eylediği tedrisatına aid mahdud sözlerle iktifa eylerdi. Diğer hocalar gibi ilmi, edebi

Hatta Ruso'dan terceme eylediği "Fazaili ahlâkiye" ye yazdığı mukaddimede:

Arabca istiyen urbana gitsün

Acemce istiyen Irana gitsün Bunu fehmetmiyen cahil demektir

Ki biz Türküz bize türkî gerekdir

demişti. Maamafih yazılarında seci ve kafiyeye, sanayii lâfziyeye o derece ibtilâ gösterirdi ki elmenya "pür tumturakti hoş eda" alem yürütürdü. Bilhassa tercemelerinde bu muğlâk vadiye dökülürdü. Mektebi Mülkiye'de kitabeti resmiye muallimi idi. Talebesine "olduğundan, bulunduğundan, idügüne" gibi battal vasıtalardan maada bir marifet öğretmezdi. Bahusus pek ziyade iltizamı sükût eylerdi. Mevzuunu fev-

^{1 8} Receb 1339.

² Asimda "kâfir" dir, Beyt, Said'in değildir.

izahata, mütaleata kalkışmazdı. Maamafih neşriyatına bakılırsa gerek edebiyatımızda gerek bilhassa-Fransa edebiyatında büyük bir vukufa malik idi. Efkâtı siyasiye itibatiyle de müterakki idi. Daima mizahı, ciddiyata karıştırırdı. Devri Hamid Hanide Ebuzziya merhumla birlikde menkûb oldular ve nefyedildiler, emma bu nekbet de ciddî bir saikaya mebni değildi. Hakanı mağfur, meslek ve uturadları olmuyan bu zatların dolablarından usanmıştı. Ancak Ebuzziyavı Konyaya müreffehen göndermekle iktifa etdiği halde her nedense¹ bicare Said Bevi Yemen ellerine kadar sürmüşdü. Mesrutiet ilân edildiği yakıt: menfasindan avdet edebildi. Etdikden sonra gerek "Galatati terceme" nin mabadine devam ederek, eerek "Yeni Gazete" ye bazı makaleler yazarak hayatı matbuata istirak etmek istedi. Emma zaman cok değişmiş olduğu içün tıbkı Midhat Efendi merhum gibi muvaffak olamadı, susdu ve çekildi. Ahmed Midhat Efendi gibi Said Bey de cidden hürriyeti fiktiye ashasından değ idi, Ebuzziya da öyle idi-Bu rical, hangi tarafı kavi görürlerse o tarafa boyun eğerlerdi. Bu itiyad, bu ahlâk iledir ki Abdülhamid Hant tarikt istibdadda istihlâf eden Cemiyeti Mukaddeseye² asla muarız olmadılar. Bilâkis.... uzakdan uzun müddet hürmetler beslediğimiz, fazlükemallerinden her halde müstefid olduğumuz bu üç zatı da yakından tanıyınca mebhut olduk. Cünki seciye ve irfan itibariyle pek zayıf bulduk. Meselâ Ahmed Midhat Efendi ki bu millete kalemen en büyük hizmetde bulunduğu içün göğsünü gere gere yeni devre fazlıru isbat etdirebilirdi. O tezellüle hiç mecbur değildi. Gerek Said Bey ve gerek Ebuzziya da bir dereceye kadar böyle yapabilirlerdi. Maamafih ahlâfın bu fuzalâyı eslâfa borçları büyükdür".

Ahmed Râsim, "Vakit" gazetesine3 yazdığı makalede diyor ki:

"....Bendeki zannı galib odur ki bizde siyasî başmuharrirlik, kalemi lâyık olduğu kuyvet vedurendişi ile ibtida Said Bey merhumun parmaklarında görünmüşdür. Bahusus siyasî diplomatik ustılahat ve kelimanın vaz'u isbatında, gazetelerimizde bir lisanı siyasî teşkilinde hizmeti azimesi vardır."

Yine o, "Muharrir buya" namındaki eserinde diyor ki:

".... Eski "Vakit" ve "Tarik" gazetelerinin bir hayli zeman başmuharrirliğinde bulunmuş ve zaakalâtı siyasiye ve ilmiyesi, bizde heman ilk defa olarak Hukukı Düvele dair âsarı ciddiyesi, Galatasaray Lisesi ile Mektebi Hukukdaki tedrisatı fazılânesi, lisan hakkında tetkikatı âlimanesi, fransızcadaki vukufı küllisi ile bir şühreti fevkalâde kazanmış idi. Yaz, kış ayağına lâstik giymek mutadı olduğu içün "Lâstik Said Bey" diye ayrıca bir lâkabı da var idi".

Said [Bey] in "Ahvali devlet hakkında alenî jurnalcılık - ikinci jurnal" serlevhasiyle Sultan Abdülhâmid merhuma takdım etdiği ariza⁴:

¹ Neden Yemen ellerine sürüldüğü yukarda söylenmişdi.

² Ittihad ve Terakki Cemiyeti.

^{8 9} receb 1939.

Bununla diğer arizayı 1346 Remazanında mukaddema Harbiye dairesi, şimdi Üniversite olarıbinanın önünde çamır içinde buldum. Meşrutiyetin evalinde Yıldız evrakı o dairenin kapısındakiköşklerden birine naklolunmuşdu. Harbiye Nazırı Enver [Paşa] bilâhare jurnalları ve resmi evrakıyakdırmışdı. Yanık kâğıdları rüzgâr, evimin bahçesine kadar getirmişdi. Arizalar nasılsa bir köşedekalanış ve yıllar geçdikten sonra sair evrak ile sokağa atılmış.

"Pa'dişahım,

Devleti aliyelerinin oğfadığı beliyata sebebi aslî, naehil memurlar istihdamı maddesi olub hidematı mühimmei devletin eydii naehlanda bulunması, tedabiri musibei hümayunlarını semeresiz bırakacağı acaba nekadar adı, nicün teemmül buyurulmuyor? Zâtı mealisematı şehriyarilerine nekadar adî âdem var ise anları tavsiye eyliyorlar. Reviveti seniyeleri, her seyi hüsni temyize kâfi ve vafi iken en mühim hizmetlerde vukuf, dirayet, halâşınâlık gibi hasaisden bilkülliye âri âdemler bulunmasına esdikayı şahaneleri dilhun ve mütehayyirdirler. Zira bilfarz Bulgaristan işlerine dair ittihaz buyurulan tedabiri herkes takdir ederken o tedabirin mukaddimati icraeti ...... Pasa gibi lisan bilmez, politikadan anlamaz bir.... ne mi ihale buyrulmalıydı? Jurnallarda ve sair vesaiti neşriyede maarifce terakkiye şiddeti ihtiyacımızdan her gün bahisler ediliir iken maarif nezareti . . . . Paşa gibi okuyub yazması yok denilmeğe lâyık bir ..... mi ihale buyrulmalıydı? Serapa müşkilât içinde bulunan umuri maliyemiz, hüsni ıslâh etmek değil, yeniden tertib eylemek derecesinde tedbirlere müftekir iken Maliye Nezareti ...... Paşa gibi tablakârlıkdan bozma, dürüst lâkırdı söylemekden âciz bir bi ..... ne mi ihale buyrulmalıydı? Şu tadad etdiğim âdemleri sairlerine takdimen beyan eylemekliğim, bunlardaki ehliyetsizliğin pek gözlere çarpacak halde olmasından ve hakkı şahanelerinde büyük kücük herkesin itirazatı gûna gûnunu davet eylemesinden nâşi bilhassa isticlâbı nazan dikkati hümayunları maksadı sadakat küsteranesine müstenid olub inşallah bundan sonraki jurnallarda sırsile vükelânın ve sair devlet memurlarının ahvalinden bahsetmekliğim mukarrerdir. Sadrıâzam, asdikayi kudemiy bendegândan ve vaktile hakikaten umuri mülkiyece hizmet etmiş zevatdan ise de bugünkü günde devletimizi muhtac olduğu ciddî ve mühim tedbirlerin ittihazına şeyhuhati ve ademi kifayeti sebeblerile muvaffak olamayacağını herkesden evvel kendisi tasdik eder zannındayım. Ferman Efendimizindir."

6 Nisan 1312 Bendeleri Said

**

Tertib etdiğim "Hututı Meşahîr" mecmuasına yazdığı manzume:

Bir eser yazmağı mecmuanıza ister idim
Bulmuş olsaydım eğer tab'a muvafıkca zemin
Edebiyatü maarifdeki hali hazır
Ben gibi siz gibi âdemleri etmez mi hazin
Bulamaın böyle demi serdii ye'sü gamde'
Size takdime seza goncei hubü rengin
Verakı mihrü vefayı kim okur kim dinler
Diye şekva idiyorlar idi eslâfı güzin

Görseler şimdi bu ahvali ne dirlerdi aceb Ne verak var, ne vefa var, ne esası temkin Itizarından ibaret size maruzı Said Afvile hüsni kabul eyleyin ey İbni Emin

22 Tesrinisâni 1313

Âcezi ibad

Şûrayı Devlet Bidayet Mahkemesi Reisi

Said

**

San'a kal'asında mahbusiyetinin sonlarında söylediği manzume :

Eski bir nazmı1 tehatturle düsüb ikdame ben Evledim tanzirini bir nev zemini name ben Zabtolunmaz at gibi urdun beni yerden yere Nesrü nazmından neler çekdim senin ey hame ben Cümle ihvanı kitabet hasmı can olmuş bana Hep salâhan olduğumdan sahnei aklame ben Öyle nahs âludı eyyamım ki aybolmaz bana Enhası eyyam dirsem en büyük bayrame ben Değmez âdanın bana artık silâhı fitnesi Şehri San'ada çekildim girdim istihkâme ben Hazırım âmadeyim gelsiin heman peyki ecel Bakmam öyle az çok isticarü istikdame ben Fen, tedenni eylemiş yapmaz güzel bir resmimi Gerçi çok ısrarü ilhah eyledim ressame ben Her ne hizmetde bulundisem felek var olmadı Doğmuşum devletce naşayeste istihdame ben-Hayli yıl hâkimlik etdiin adl ile insaf ile Benzemezdim emre tâbi dalkavuk hiikkâme ben Çok bulundum san'atı neşriyede âczim ile Haylice hizmetler etdim ümmeti islâme ben Sıtü namım serteser oldu cihane münteşir Etmemişken rağbet asla iştiharı name ben Hep emellerden imiş dehrin gumumu mihneti Dus olunca anladım dünyayı ye'si tame ben Tâ küçüklükden beri etdi beni zarü zebun

Nevres ile veliyyi nimeti Ali Rıza [Paşa] dan hangisine aid olduğuna dair bin söz söylener, hakikatde o kadar söze tahammülü olmıyan gazel meşhurdur ki matlat sudur:

[&]quot;Devri lâlinde baş eğmem bâdei gülfame ben Sayei pi

Itimad etmem kıyamet kopsa bahtı danıe ben Oldu berbadı zaruret saiki semti belâ Yoksa uymazdım cihande değme bir ibrame ben Hırka puşı keyfi vali vü muşir oldum yazık Belki yüzlerce fakire geydirirken came ben Nesrii nazmımda belâgatdir hakikat badezin Artık olmam mültefit tecnis ile ihame ben Yok nesakdır cünki bence ruzu seb, subhü mesa Dikkat etmez oldum artık gerdişi eyyame ben Gafleti sui karin ile sasırdım kaldım âh Yoksa düşmezdim kolaylıkla su müz'ic dame ben Kimseye etmem temelluk, kimseye çakmam hulûs Büt perest olmam perestiş eylemem esname ben Hasreti dilsuzı evlâd eyleyor nalân beni Kendi nefsimce alışdım mihnetü âlame ben Daima eylerken istihmamü tathiri beden Tam dokuz yıl gecdi kat'a gitmedim hammame ben Ger mukadderse halâsım hak eder ihsan devüb Bir gün olsun sapmadım vadii istirhame ben İstedim tahrirü tadad eylemek âlâmımı Bulmadım haddü nihavet cedveli erkame ben Siddeti tazyikden yıllarca imkân bulmadım Halini evlâdımın tahkikü isti'lâme ben Oğramaz hiç kimse hattâ semtime tahzirden Kande kaldı fürce bulmak halimi ifhame ben Mahrec olsun mahbese ister hayat ister memat Tabiî havfü hiras olmam düsüb evhame ben Bir kitabü bir verak vermezler insaf evlevüb Subhumi fikrimle isal eyler oldum same ben Devletü millet utansun böyle istibdadden Eyledikce bunda gayret ömrümi itmame ben Derdimi andıkca efzun olmada hissi azab Ol sebebden simdi mecbur oldum isti'came ben Şühret âfet olduğun bilsün cihan artık Said Bir misâli ibret oldum işte hasü âme ben

Durma ahmak gibi dolabını tedvire çalış Sıdk ile iş göremezsen rehi tezvire çalış Kesreti mal ile fahrü şeref olmaz hâsıl İlmini, fazlını, irfanını teksire çalış
Nurı iman lemean eyler iken sinemde
Sen işin yok ise zahid beni tekfire çalış
Ortalık ehli tasannu'la lebaleb doldu
Ey kalem anların ahvalini teşhire çalış
Ola matrudı derin ehli nifaku giybet
Nakıli meclis olan müfsidi tekdire çalış
Tarz: İran ile Urbanı bırak eslafe
Türk isen Türk'e yarar şivede tahrire çalış
Mesleki Salime¹ salik olarak sen de Said
Peyrev ol Avni² Beyin şiirini tenzire çalış

¹ Usküdarlı Salim [Bev].

² Yenişehir Fenarlı Hüseyin Hâşim'in, Hâşim'in namı müstean. Tercemei hâli 557 nci sahifede.

SAID

Mehmed Said [Efendi], İzmir Müftisi Hacı Ahmed Şevki [Efendi] nin oğludur. 1825 [1268 H.] de İzmir'de doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde okudukdan sonra ulûmı diniyenin mebadisini babasile İzmir ulemasından Abdullah [Efendi] den taallüm etdi. Muahharen İstanbul'a gelerek Hoca Şevket ve Hafız Şakir [Efendi] lerden tahsilini ikmal eyledi. Müteakıben İzmir'e avdetle resmî vilâyet gazetesine müdir ve baş muharrir oldu. Daha sonra Darülmuallimin müdirliğine ve İzmir İdadîsi ve Debistanı İraniyan Arabî ve Farisî muallimliğine tâyin olundu.

Babasının 1886 [1303 H.] da vefatı üzerine İzmir müftiliğine intihab edildi. Yirmi iki sene o hizmetde bulundu. İzmir'de birçok zate icazeti ilmiye verdi. Bazı zevate de «ادب الدي، والدالي», "Makamatı Hariri", "Molla Cami Divanı" okutdu. İstanbul pâyesini ve üçüncü rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarını ihraz eyledi.

Meşrutiyetin ilânında ehalinin ısrarı üzerine İzmir meb'usu oldu. Bir sene sonza istifa etmesi üzerine müftiliğe oğlu Rahmetullah [Efendi] getirildi.

1922 [3 Muharrem 1340] de İzmir'de vefat etdi.

Gazetelerde dinî, ilmî, edebî makaleleri vardır. Bunlardan ekserinin Arabî ve ecnebi cerideler tarafından terceme edildiği "Âhenk" gazetesinde¹ muharrerdir. 1296 da Ziya [Pasa] nın terkibi bendine söylediği nazire basılmışdır.

"Âhenk" den nakledilen âtideki münacatından başka manzum ve mensur esetini görnedim. Yine o gazeteye dercolunan:

> "Ne nesri hikmet âralar, ne nazmı nükte pîralar Çıkardım meşheri dehre dili hikmet nisarımdan"

fahriyesine ve "Gayri matbu birçok eş'ar ve makalâtı mevcuddur" denilmesine göre merhunun "dili hikmet nisarından meşheri dehre niçe nesri hikmet âra ve nazmı

nükte pîra" çıkarmış olduğu anlaşılıyor. Çıkardığı "nazmı nüktepîralar" aşağıdaki sözler kabilinden ise diyecek yok.

"Terkibi bend" inden:

Çeşmim keder âmizi âmâ eyleme yareb Mahrumi temaşayi lika eyleme yareb Kıl gönlümü bir nüshai esrarı hakayık Mecmuai tasviri heva eyleme yareb Sabit kadem et dairei sıdku vefada Mağlûbi hava, ucbü riya eyleme yareb Göster neredir bana haremgâhı savabı Gümkeştei vadii hata eyleme yareb Sermesti menahiyim eman mazharı afvet Rüsvaşüdei ruzı ceza eyleme yareb Müstağrıkı deryayı safa et dili zanı Lagzidei girdabı belâ eyleme yareb Pâk eyle haremhanei kalbini Said'in Alûdei çirkâbı riya eyleme yareb Ustadenim ahvalime Rabbim nigeran ol Hemvare bu gümrahına tevfik resan ol

SAID

Mehmed Said [Efendi], Malatya ulemasından Hacı Hüseyin [Efendi] nin oğludur. 1873 [1290 H.] de Malatya'da doğdu.

Babasından ve sair muallimlerden tederrüs etdikden sonra İstanbul'a geldi. Hukuk mektebine girdi. 1897 [22 Rebiülevvel 1315] de aliyyülâlâ derecede şehadetnâme aldı. Medrese derslerini de Meşihat müsteşarı Abdülkadir Raşid [Efendi] den okuyarak 1899 [13 Cümadelâhire 1317] da mezun oldu.

1894 [Mart 1310] de "67" kuruş maaşla Meşihat Mektubî Kalemi Müsevvidliğine memur edildi. Yedi buçuk sene sonra Meclisi Tedkikatı Şer'iye Kalemi Müdiriyetine ve muahharen—ilâvei memuriyet olarak— sicilli ahval şubesi müdiriyetine, muhtelif tarihlerde Meşihat Mektubî Kalemi Mümeyyizliğine, Meclisi Tedkikat Başkitabetine, ilâveten Şûrayı ilmiye âzalığına, Evkaf Nezareti Hukuk müşavirliğine, 1911 [5 Eylûl 1327] de "6000" kuruş maaşla Meşihat

müsteşarlığına, ilâveten Şûrayı ilmiye ve encümeni intihab riyasetlerine, 1914 [20 Mart 1330] de "12000" kuruş maaşla Haremi şerifi nebevî meşihati celilesine tâ-yin kılındı. 1916 [16 Teşrinisânî 1332] da infisal eyledi.

İbtida vekâleten ve 1918 [6 Eylûl 1334] de "6000" kuruş maaşla Meşihat müsteşarlığnaı nasb ve 1919 [8 Mart 1335] de azledildi. 1920 [29 Eylûl 1336] da "6000" kuruş maaşla kadıaskerliğe tâyin olundu. 1924 [9 Kânunisâni 1339] da kadıaskerliğin lâğviyle açıkda kaldı. Son kadıasker odur. Kendi talebile 1925 [2 Temmuz 1341] de "3226" kuruş maaşla tekaüd edildi.

23 Nisan 1939 [2 Rebiülevvel 1358] da vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defnolundu.

Merhum ile bir gün âsarı nazmiyesinden bahsolunurken "Evaili şebabunda Çerkeş Şeyhi Zâde Tevfik Efendinin kasaid mecmuası Malatya'ya geldi, okudum. Şiir-söylemek ulemaya muayvebatdan değilmiş, diyerek şiir söylemek içün bana da heves geldi" dedi. Bu halde Çerkeş Şeyhi Zâde, tarikı şiirde mürşidi olmuş.

Gencliğindenberi söylediği manzumeler ve tarihler iki defa yangında yannış, elde birkaç parça kalmış. Arabî kasidelerinin ekseri mahfuzdur.

Said [Efendi], halim, uslu, liyakatli, mütedeyyin, üç lisanda nazını en nazı

*

HARBİ UMUMÎ HAKKINDA

Nev'i beşerin yandı başı mahzı şer oldu Hayrı unutub kendine kendi zarar oldu İblis ile hempa olarak derbeder oldu Milyonlar ile eşrefi mahlûk heder oldu

Toplarla yıkıldı niçe kıymetli ocaklar Alûdei hun oldu bütün sırma saçaklar Sahraları doldurdu kesik kolla bacaklar Kan ırmağına haki fena rehgüzer oldu

Bilmem ne kadardır ezilen parçalanan baş Seylâbelere benzedi gözlerden akan yaş Titretmededir her tarafı danei dehaş Mamurelerin pek çoğu zirüzeber oldu

Dullarla, yetimlerle bütün doldu mebani Mihnet zededir sağ kalanın pîrü cevani Yokdur işiden sayhai enduhu figânı Gûya ki kulaklar da misâli hacer oldu

Āmali tagallüb mü sebeb bunca cidale Düsturı tekâmül mü denür harbü kıtale Yer yok mu şu dünyada bizim ince hilâle Ol nuru mu itfaya cihan balü per oldu

Ey asrımızın aklına küskün ukalâsı Hak fikri ile hikmete düşmen hükeması Çıkmakda semavata bugün girye sadâsı Biçare beşer tiri belâye siper oldu

Dünyayı kavırmakda iken ateşi vahşet Yaldızlı desatirini yırtsun medeniyet Çıksun aradan lâfzı adaletle fazilet Sinem bu felâketler ile pür şerer oldu

Ihtiyarı tekaüd eyledikden sonra:

Çekdim elimi gerdişi dolâbı fenadan Varesteyim âlâmı tekazayı kazadan Âzadeserim dağdağai çunü çeraden Kurtuldu gönül mezlâkai reybü riyadan

Geçmişdi hayatım niçe gafletle mukaddem Zihnimde gezerdi niçe bin fikri muazzam Rencide ederdi beni vaziyeti âlem Beynim yorulurdu adedi derdü devadan

Elminnetülillâh bugün sarsarı âmal Pamal edemez sünbülü reyhanımı pamal Bir geldi terazudeki idbar ile ikbal Geçdim lebi ikbale konan havfü recadan

Pişü pese baksam görünür dideme gülzar Sinemde açıldı niçe bin revzeni esrar Takdis ederim Rabbı kereme kârımı herbar Çıkdım çıkalı vartai girdabı sivadan

Her zerreden avazei tevhidi işitdim Her dairede nağmei temcidi işitdim Yükseldi yerim surei tahmidi işitdim Gonce deheni hazreti mahbubi Hudadan

Ey hâtırai fahirei Kubbei Hadra
Her saat olursun dili zarımda hüveyda
Duydukca cıvarındaki kudsiyeti hâlâ
İmdad umarım şehperi müşkini sabadan
Esdikce nesimi seheri ruhumu okşar
Hem ruhumu, hem sinei meftuhumu okşar
Pür ra'şe ağaclar dili mecruhumu okşar
"Hu" sayhasını gûş ederim abü havadan

Sahnı çemenü Ravzai hâbidei ahdar Güllerle donanmış geliyor bûyi muattar Yer yer ötüyor kuşları da şöyle safaver Sermest olurum zemzemei saytü sadadan

Bir Na't ile nalende müezzin hele dinle Arşa yetişir naleleri dinle de inle Dergâhı Ulûhiyete coşkun emelinle El kaldırarak muğtenim ol feyzi duadan

Bak Marmara'ya kisvei ra'naya bürünmüş Her mevcesi bir ra'şei yektaya bürünmüş Yatmış adalar neşeli rüyaya bürünmüş Etrafa letâfet yağıyor semti semâdan

İşte doğuyor nazlı güneş pür zerü ziver Yaldızlarını artırıyor lâhzada haver Salkım saçak olmuş kaçıyor ebri münevver Bin şekle temessül ediyor levnü ziyadan

Pür şa'şaadır bariz olan levhai garra Bir hareli atlas gibidir şimdi şu derya Üstünde uçan kuşlar okur namei sedva Sevdaye düşer lezzet alan seyri fezadan

Yelkenli kayıklar kelebekler gibi cevval Takib ediyor anları da haylice sandal Pür neşe vapurlar koşuyor rehrevi ikbal Ötmekde düdükler duyulan zevku safadan

Erbabı mesai yola çıkmış mütelâşi Herkes gidiyor bir tarafa râkibü maşi Bir saili dembestede gayet mütehaşi Îmdad umuyor nalei pejmürde edâdan

SAİM

Yahya Saim Ozanoğlu, Erzurum'lu mültezim Osman [Ağa] Zâde esbak Erzurum meb'usu Ziya [Bey] in oğludur. 1898 de İstanbul'da doğdu.

Galatasaray Sultanîsinde, Darülfünun edebiyat şubesinde okuyub mezun oldu. Muallimlik meslekine girdi. Hâlâ mekteblerde tedrisatda bulunmaktadır.

Bazı edebî mecmualarla senelerce manzumeler neşretdi. Basılmış, basılmamış eserleri vardır.

*

ESKİ BİR GAZELİ

Gönül bir katre hun olsun perişan ağlasın gülsün Uyansın habı mestiden o cânân ağlasın gülsün Düşünsün bir zeman dalgın, gümüş destinde âyine Uzun kirpikli gözlerden düşen kan ağlasın gülsün Gezinsin şanlı meclislerde bin bir nazü işveyle Güneşler, mahler pişinde hayran ağlasın gülsün Bakışlar şulekâr olsun, dudaklar ahdan solsun Kadehler şivekâr ellerde raksan ağlasın gülsün Safa bezminde bir âhu kapılsın rengi ahenge Süzülmüş gonce damen, sine uryan ağlasın gülsün Değüb tâ ruhı mehtabe bu çılgın seslerin Yahya Kenarı meclisi meyde süruşan ağlasın gülsün

** BİR "TÜRKÜ" SÜNDEN

Hey! Koca dağ başında duman eksik olur mu Yanar, yanar kül olur, ateşi kemik olur mu Nicedir bekliyorum, böyle beylik olur mu Hasret oldu gözlerim yüzünün güneşine

Elde yiğit çok olur ne yaman iç mi, el mi İç gönül bağlarından şu buluşum güzel mi Güneşden daha parlak, kızıl saçın tel tel mi Gözlerim hasret oldu kalbinin ateşine

SALAHUDDIN.

Ali Salâhuddin Yeğitoğlu, Mülga Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Encümeni âzalığından mütekaid Hüseyin Hüsni [Bey] in oğludur. 1877 [Şaban 1294] de İstanbul'da doğdu.

Kadırga Rüşdî mektebinde ve İstanbul Mülkî İdadîsinde okuyarak şehadetnâme aldı. Hususî suretde Arabî ve Farisî tahsil etdi. Fransızca da okudu.

Teftiş ve Muayene Encümeni Kalemine girdi. Ayasofya ve Bayezid Rüşdî'lerinde yazı ve Türkce talim etdi. Kütübhaneler müfettişliğinde, tedrisatı taliye ve âliye mümeyyizliklerinde, Bezmiâlem, İstanbul, Davudpaşa Sultanîleri, Darülmuallimin ve Pertevniyal Lisesi Arabî, Farisî, Türkce ve Edebiyat muallimliklerinde bulundu. Teşrinievvel 1936 da kendi ihtiyarile tekaüd edildi.

Talebim üzerine yazdığı tercemei halinde diyor ki:

- "... Mehasini ahlâk namında matbu bir eserim vardır. Çaryarı güzin ile on iki tarikat pîranının, Üveysülkaranî, İmamı Âzam ve Şeyhi Ekber'in mehamid ve medayihini mutazammın «روضالا حلاص» isimli manzum bir eser yazdım, münasib bir zemanda tabetdireceğim. Şurada burada intişar eden eş'arımdan maada külliyatı eş'arım da henüz tabedilemedi. Bunun bir kısmı "Aşkın Sesi" namile tabolundu. 1936 da İbni Farız divanını Şarih Abdülganii Nablusiye tâbi olarak terceme ve şerhetdim".
- 31 Kânunievvel 1939 [19 Zilkide 1358] de Gureba hastahanesinde vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defnolundu.

Merhum, erbabi danişden idi. Arab ve Fürs lisanlarını iyi anlıyanlardan ve o lisanlarda nazım ve nesre muktedir olanlardan idi.

GAZEL

Gönülde nefhai ruhun mesamı kalmışdır O demlerin ne sabahı, ne şamı kalmışdır Giden gelenlere bakmaz, gelen de her gidene Mahabbetin kuru bir şekli, namı kalmışdır Gülünden ayrı düşen bir nihâle döndü gönül O gülşenin de bugün bir mekamı kalmışdır Hezar daldı sükûte, derin hayalâta Nesime gizlice reddi selâmı kalmısdır Yerinde yeller eser şimdi bezmi yâranın Ne camı cem, ne de zevkı müdamı kalmışdır O huşyare sual etme namı Mecnuni Cihanda kendisi yoksa garamı kalmışdır Dirahtı matlabın esmarı hoşgüvarından Bizim de kısmeti nâçize hamı kalmışdır Gönülde, dilde Salâhi o şeyhi ekberimin Gıdayı can nefahtü kelâmı kalmışdır

Îbnilfarızın dört beyitinin tahmisi:

اتم حبائی وطلی اتم سائی وظلی اتم حمائی و حول اتم حبائی و شغلی اتم حدیثی و شغلی و شغلی و شغلی و شغلی و شغلی و شغلی و مانی و شغلی و مانی ادا وقفت اصلی و افتار مدین مل عند کم بال من میری و الله وجهت کلی و مدید و مدید و مدید و مدید و مدید و و القلب طورا تحلی و مدید و و القلب طورا تحلی

GAZEL

این صفحه زهی شارح اسرار خطابست از سوز دل عاشق همه در عربی شرابست

روی و مرا صفحهٔ پاکرده کتابست ماد سعر از آنش کل آه کشیدست از ما تفافل کذری این چه متابسته داشندی ما ر اب لمل مدابست آنجا که شود دانه کیندگاه عذابست آنجا که خرد آمده رهیاب هابست این دادن جان رقص کنان عشق لمابست زان رو دل من هم نعمی نای وربابسته

در مذهب ما مهرو ولا رسم قدیمست مرکشتکی ما ز هوای سر آن زلف در منزل هستی منشین، بکذر ازین بند دیوانهٔ دیوان ازل رهبر من شد بسطکه ما قرب حریم حرم بار آن نفخهٔ باقی چه روان بخش صلاحی

SALÍM

Süleyman Salim [Bey], Evkaf bina emini İstanbul'lu Said [Efendi] nin oğludur. 1844 [18 Receb 1260] de Üsküdar'da doğdu. Sadrı esbak Sofî Mehmed Paşa ahfadındandır "Üsküdar'lı" namile mârufdur.

On yaşına kadar Sibyan mektebinde, dört sene Üsküdar Rüşdî'sinde okudukdan sonra 1858 [1274 H.] de Maliye Nezareti Evrak Odasına girdi. Camilerde Arabî ve hususî muallimlerden Farisî ve Mesnevî ile aruz tederrüs etdi.

1869 [1286 H.] de eshamı umumiye dairesi bank muhasebesine, 1870 [1287 H.] de düyun idarei umumiyesi tahrirat odası müsevvidliğine nakledildi. Kalemdeki "1000" kuruş maaşına muvakkaten "500" kuruş zam ile 1878 [1295 H.] de maliyede teşekkül eden ıslahat komisyonunun umurı tahririyesine memur oldu. 1880 [1 Safer 1297] de maliye mektubî kaleminin düyun idarei umumiyesi şubesinin birinci sınıf hulefalığına terfi ve 1880 [4 Rebiülevvel 1297] de Saniye rütbesi tevcih kılındı. 1893 [11 Cümadelûlâ 1311] de "1250" kuruş maaşla maliye mektubî merkez masası mümeyyiz muavinliğine tâyin olundu.

1894 [30 Receb 1311] de vefat etdi. Üsküdar'da Tunus bağında Karaca Ahmed'e giden caddeye defnolundu.

Eviddasından Üsküdar'lı Talât [Bey] şu tarihi söyledi:

"Mihnetinden rüzgârın, şiveninden âlemin Görmedik hâli zemanın âh bir an salimin Ağladık Allah bir Talât dedik tarihini Kabrini pürnur ide Mevlâ Süleyman Salimin".

Mevlevî tarikına mensub idi. Ehibbası "Mehasini ahlâkiyle mahbubı kulub idi" derlerdi.

Ahmed Râsim, "İstibdadı edebîde birkaç şahsiyeti marufe" unvanile "Yenigün" gazetesine yazdığı makalede:

"... Salim Bey, nazik, halûk, her mânasile centilmen bir zat idi. Darüşşafaka'da kitabet hocalığı etdiği sırada tanımış idim. Zaifce, kıranta, âdeta çıtı pıtı idi. Nezaketi halini:

"Ne halkdan incinelim biz ne halkı incidelim Ne dilfikârımız olsun, ne dilfikâr olalım"

beyti muarrifdir" diyor.

Vefatından üç sene evvel — o zeman şuarasının müntahab eserleriyle fotoğrafilerini cem etmek teşebbüsünde bulunan — şuaradan birine yazdığı cevabda:

"... Âlemi edebiyatı uzakdan olsun görmek şerefine nail olmuşlardan bile olmadığımı herkesden evvel kendim itiraf eylediğim içün bendenizden âsar taleb etmeğe tenezzül buyrulacağını asla tahattür etmez idim. Senede iki defa bir gazel söylemeğe ancak muvaffak olabild ğim halde birtakım bedayi perveranı asrın âsarı sırasında "oldukca biz de şairiz" diye söz bulundurmak istemek doğrusu pek büyük cür'etdir..." diyor.

Eş'arı, ekseriyetle mutasavvifane ve hâkimanedir.

"Dilin esrarı aşkullahdan agâh edüb Salim Anı ram et Hudaya, nefsine ram olmasun dersen"

gibi ârifane ve:

"Varub bir lâhzacık âyineye arzeyle endamın Ne dilcû kametin var servi nâzım bak da hayran ol"

gibi âşıkane sözleri nâdir değildir.

Az söylemiş ise de üstadane söylemişdir. Kaşki her şairim diyen, onun gibi az, fakat onun gibi güzel söyleseydi. Teessüf olunur ki divanının tab'ına imkân bulunamıyarak 1918 [1336 H.] de yanmışdır. Gazellerinden bazıları "Hazinei Fünun" da mündericdir.

Hammer tarihi mütercimi Atâ [Bey], "Bir Temenni" unvaniyle yazdığı fıkrada² diyor ki:

"Üsküdar'lı Salim Bey merhum, Ziya Paşa, Kâzım Paşa, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Yenişehir'li Avni Bey, Muallim Naci devri nazmının en mütehayyiz şuarasından idi. Divanı basılamadı. Hiç olmazsa bundan bir müntehabat çıkarılmasını oğlu Salâhuddin Bey ile — ki mukaddema mektubîi maliye kalemi ve şimdi beytülmal idaresi hulefasındandır — biddefeat konuşmuş idim. On seneye kadar sansürden çekindik. O vakitdenberi de, bunun içün gözden çıkarılan yirmi ve şimdiki kâğıd fiatine göre yüz lira kadar bir masrafın cebden çıkarılmasına imkân bulunamadı. İlk fürsata muntazır idik. Bundan sonrası bakınız ne fecidir. Geçenki

Beyit, birinci mısraı "Ne halkı incidelim biz ne halkden incinelim" şeklinde olarak Salim [Bey] indir.

^{3 &}quot;Ati" 21 Nisan 1334.

Üsküdar yangınında zavallı Salâhuddin Beyin hanesi, olanca esasi beyti tûmei lehib olduğu sırada Salim merhumun bütün eş'arı da münkalibi remad olmuşdur."

> * **

Aşk olalıdan beri dilde füzun Şöyle yanar ateşe cismi zebun اعرق قلى محراراته

Eyledi pader kiliü serder heva Nakledecek olsam uzar macera

احرق ....

Aşk ne emreylese etmekdeyim Habli itaatı pek itmekdeyim احرق ....

Aşk ile bitabü mecal olmuşum Bestei zenciri hayal olmuşum احرق ....

Aşkın olan mazhari ünsiyeti Şerha gelir mi nusahi illeti احرق ....

Aşk tecelli edemez herkese Bakmaz eder ehlini pişü pese احرق ....

Eyledi mecnun niçe âkilleri Âteşine pute edüb dilleri احرى ....

Kesmez eder hanceri puladı aşk Hiçe sayar nale vü feryadı aşk احرق ....

Kûrei haddade çevirdi teni Neyle halâs eyleyim ey dil seni احرق ....

Saati nüh tas sipihri berin Bana eya Salimi zarü hazin احرق فلى محراراته

1.

Ahım olur kubbei çerha sütun Bir şerrin söndüremez bahri hun آء من العشق و حالات

Ağladı ahvalime arzu sem**â** Etmediği kalmadı aşkın bana

Hangi yola git dise gitmekdeyim Aşk deyüb aşk işitmekdeyim

Aşk ile divane misâl olmuşum Bilmeyorum ben de, ne hal olmuşum

Uykuda hattâ bulamaz rahati Akla sığışmaz nüketü hikmeti

Nay hem âhenk olamaz her sese Çaha atar, nare yakar istese

Eyledi âkil niçe bakilleri Yakdı eritdi niçe kâmilleri

Valideden ayırır evlâdı aşk Düşdü bir ateş ki dile adı aşk

آه ....

Yakdı şerariyle gülü gülşeni Ben kaça'rım aşk bırakmaz beni

Banki eninimden olur pürtanin Virdi zeban oldu bu beyti güzin آه من العشق و حالاته

Mehazda bu mısra sehven yazılmamışdı, ben tanzim ve ilâve etdim. « وآه من السيو و آقائه »

GAZEL

Br ârifin ki fikri Hudadan cüda değil Mutlak ana mehabbeti dünya reva değil Verme vücud nefsine ey mukbili zaim İkbaledir perestişi halkın sana değil Bilmem o meyle kangı gönül neş'edar olut Sâkisinin hitabı ki خوامات değil Her gördüğün müdahine olma firifte Gûş et bu kavli safsatalı müddea değil Bir gülnihâlin ol ki hezarı, hazanı yok Bir âşinayı bul ki hezar âşina değil Mızmarı aşk, farisini şehsüvar eder Salim esiri tevseni nefsü heva değil Bigânedir vücudı kabayı behişt ile Bir âdemin ki melcei Âli Aba değil

Cevri merhumun gazeli lâtifine naziredir ki son eseridir:

Gülden dahi o şuhı letâfetnüma lâţif
Sertabepa lâtif yaratmış Huda lâtif
Endamı dilpeziri ne rütbe lâtif ise
Tarzı hıramı dilkeşi andan daha lâtif
Bir bezme geldi ah nasıl bezm idi o bezm
Her bezm olur mu öyle aceb dilküşa lâtif
Sâki küşade ru, lebi mina neşat riz
Ser germi neşve, yar mülâyim, hava lâtif
Bülbüllerinde virdi seher hiyzi ya Vedud
Mutriblerinde banki dilâvizi ya lâtif
Salim hayali dilber iken söyleden beni
Olmaz mı böyle bir gazeli bibeha lâtif

Mustafa Sami [Efendi], İstanbul'da doğdu. Defterdar Mektubî Kalemine girdi. Hamamlar, ihtisab ve bir müddet de bazı vüzeranın kitabetlerinde bulundukdan sonra Viyana sefareti kitabetine tâyin kılındı. Avdetinde Âmedî Kalemi hulefalığına ve 1838 [1245 H.] de Paris sefareti başkitabetine nasbolundu. O sene saferinin ikinci günü hareket etdi.

Muahharen posta ve 1840 [Cümadelâhıre 1256] da Takvimhane Nezaretine tâyin ve 1841 [Rebiülevvel 1257] de azledildi. Beş sene ma'zul kaldıkdan sonra 1846 [1262 H.] da Ziraat Meclisi âzalığına, bir müddet sonra Viyana maslahat güzarlığına, 1846 [Şevval 1262] da Berlin, 1850 [1266 H.] de Tahran sefaretlerine nasbolundu. 1852 [1268 H.] de İstanbul'a döndü.

1855 [1271 H.] de vefat etdi. Haydarpaşa kabristanına defnolundu.

"Avrupa Risalesi" namındaki eseri, "40" sahifeden ibaretdir. Cümadelûlâ 1256da "Takvimi Vakayi" matbaasında basıldı.

Avrupa'da bir lisan öğrenemediğinin sebebini risalesinde şöyle anlatıyor:

"... Mutlaka Avrupa lisanlarından birinin taalümü lâbüd bulunmuş olub iktı zayi talii siyahından dolayı Avrupa'da müddeti ikameti âcizanemde ekser evkatımı keyifsizlikle geçmiş olmasile lâyıkı üzere lisan tahsiline dahi destres olamadığıma..."

Vak'anüvis Lütfi [Efendi], tatihinde1 diyor ki:

"Sami [Efendi], Gümrük emini Tahir Beyin mühürdarlığından Âmedi hulefalığına tâyin olunub Fethi Paşa maiyetile Paris sefareti serkâtibi olarak bir müddet Avrupa'da bulunmuş ve iyabü zehabında ve Avrupa'da bulunduğu müddetde meşhudatını mübeyyin "Avrupa Risalesi" namile kaleme aldığı risalei muhtasarası neşir ve ilân kılınmış idi. Reşid Paşa merhuma intisabı ve Avrupa'da iken tanzimatı Hayriye'nin tervici yolunda bulunarak tanzimatın hini icrasında Âmedî odasında dahi hayli işlerde bulunmuş ve halkın ta'nü teşniinden ve tabayii zemaneden gafletle önüne gelene usul ve âdatı melûfeyi zem ve takbih ve Avrupa'nın âdetlerini ezcanü dil nakil ve tasrih gibi mübalâtsız sözleri Takvimhane nâzırı iken azlını mucib olmuş ve o şâyia sebebile bir hayli zeman boşda kalarak dûçarı fakru zaruret oldukdan ve bir aralık bazı sefaretlerde bulundukdan sonra vefat etmişdir. Mecmuai fakiranemde kendi kalemile muharrer na'ti şerifi baisi gufranı olsa gerek.

Cild 1 sahife 8.

Şiir ve inşadda behredar ve nemki mecalisi kibar, hisset şiar, محدب الظهر, kasirülkame¹ bir şahsı hoş güftar idi.

Hisseti tab'ına fıkrai âtiye delâlet eder. Şöyle ki: Mumaileyh Berlin sefiri bulunduğu zeman beğlikci Şevket [Paşa] merhum, Paris'den avdetinde Berlin'de Devleti Âliye sefarethanesine akşam'dan sonra hini müsafiretinde Sami [Efendi], sefarethanede bulunmayub kapıcı karşılayarak kabul odasında mumları yakub Şevket [Paşa] yı oturtduğunu müteakıb Sami [Efendi], gitdiği mahalden gelerek Şevket [Paşa] yı odada gördükde hoşamed resminin ayakdan icrasiyle beraber telâşından kısacık boyuyla sıçrıyarak eteğiyle mumları söndürüb yalnız bir tanesini ibka eylemiş olduğunu muharriri fakir Şevket [Paşa] dan işitmişimdir.

"Avrupa Risalesi" nde Avrupa'da ulûmu fünunun terakkisinden bahsetdiği strada "İrsi sahihimiz olan ilmü kemal eğer kemafissabık memaliki islâmiye ehalisine tamim olunsa Cenabı hakkın — mahza ümmetliğiyle mübahi olduğumuz— Habibi ekremi hürmetine hava ve hakimize ihsan buyurduğu feyzü bereket cihetiyle..." demesine ve na'ti şerif tanzim etmesine göre esasen mütedeyyin ve bazan mütelevvin olduğu anlaşılıyor ki — Lûtfi [Efendi] nin dediği gibi — "Mübalâtsız sözleri" hükûmetin infialini mucib olarak memuriyetden mehcuriyetini ve halkın şütumı galiza ve husumeti şedidesini istilzam etmişdir. Bahusus şairler, uzun hecviyelerle lâ'nü ta'ın eylemişlerdir. O cümleden İsmail [Paşa] Zâde Üsküdar'lı Hakkı [Bey] dehşetli bir hecviye tanzim etmişdir ki en hafif beyitlerinden birkaçı naklolundu:

Faciri iblis siret, masdarı her mel'anet Rayet arayı dalâlet, rehnümayı hasirin. Destgiri gebrü tersi kâfiri küfr intisab Kıbtii efrenc kıyafet, kâselisi müşrikin § İki dünyası harab olduğun ilân içün Bumı küfr olınuş serinde âşiyansazü mekin Etse hınzire isabet, gılzati şekli eğer Derdü yesinden ederdi gûhu sahra da enin § Facira, bimezheba, divii mecusî sireta Ey yezidi fil peyker, eskali ruyi zemin § Mülhidi ifrit heykel, yani Sami kim odur Peyrevi Nemrudı müşrik, kâfiri duzeh karin § Gayri yetdi söz, duaya başla durma Hakkıya Böyledir çünki selefde tarzı üstadı güzin Tâki ol kâfir cihanda ruyi rahat görmeyüb Munisi olsun gumumü gussavü âhü enin

Bu kıyafetde olur mu elçi Viyana, Berlin, Paris, Tahran

Lebib [Efendi] de -- Hakkı [Bey] i takdır ve tevkir vesilesile — bir manzume söyliyerek Sami'yi hırpalamışdır. Bu beyitler, o manzumedendir:

Hecv emma kim midadı zerle tahrire seza
Hecv emma kim olur sad medhiden balâ nişin
§ Duzeh etdin dört yanın âdayi fahri âlemin
Düşmenin tâ canına değdi o nazmı ateşîn
Tigi ateşbarı nazmın yakdı canın düşmenin
Haline yansun yakılsun daim ol facir lâin
Mülhidin namusunu sad çak etdi himmetin
Seyfi gayretmiş meğer destindeki şemşiri kin
§ Kıtai takrizi saffetden bilür ol nakesin
Her nedense hakkına az olduğun merdi fatin

Safvet de :

Hecvedüb elhak mayıs Sami'yi daldırmış . . . . ka Hakkı ateş zeban hak gîy imiş sad âferin

beyiti ile başlıyan bir kıt'a söyliyerek hecve iştirak etmişdir ki Lebib [Efendi] nin. "Kıt'ai takrizi Safvet" dediği odur.

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazeli:

Bir derde dûçarım ki mudavada bulunmaz Bir hastai hicrim ki tesellâda bulunmaz Kıl nahüni takdire havale el uzatma Her ukdei tedbir temennada bulunmaz Gül, bülbülü bülbül de dikenden müteezzi Bu bağda hiç kayidden azade bulunmaz Jenki kederi âlemi gafil bilir ancak Âyinei sâfı dili dânada bulunmaz Miftahı teşekkürdür anın Halika Sami Gencinei ümid bu şekvada bulunmaz

SAMI

Sami [Paşa] nın tertibini tasavvur etdiği "Serküzeşti Sami" namındaki eserine mebde olmak üzere vefatından iki sene evvel yazdığı tercemei halinin nâkıs

nüshası "Resimli Gazete" ye² dercolunmuşdu. Oğlu Galib [Bey] merhum tarafından — tarihe kaydedilmek içün — tevdi kılınan tam nüshanın suretini vak'a nüvis Lûtfi [Efendi] bana vermişdi. Bununla iktifa etmiyerek Paşanın oğullarından esbak Basra valisi Abdürrahman Hasan [Bey] den malûmat istedim. Yazdığı makale, "Serküzeşti Sami" nin şerhi hükmünde olduğundan — bazı satırlarını tay ile — diğer kısmını aynen nakleyledim.

章 株

"Abdürrahman Sami [Paşa], müderrislik rütbesini haiz ve İstanbul'da Karagümrük'de medfun pir Nurüddini Cerrahi Hazretlerinin tarikina mensub olduğu halde Mora'ya intikal ile kürsii eyalet olan Tarapoliçe'de ha-

nıkah tesis eden Bursa ulemasından Abdullâtif [Efendi] nin mahdumu şeyh Abdürrahınan [Efendi] Zâde eşşeyh elhac Abdülbâki [Efendi] nin mahdumu eşşeyh elhac Ahmed Necib [Efendi] nin oğludur. Tarihi velâdeti 1795 [1210 H.] olduğunu söylerdi. Fakat söylerken tebessüm ederdi. Doğrusu 1792 [1207 H.] dir.

¹ Hasan [Bey] bana gönderdiği bir mektubda diyor ki:

[&]quot;Peder, sergüzeştini kendi yazmak istedi. Uzun müddet tasavvuriyle vakit geçirdi. Mükemmel olsun, Mora ve Mısır vukuatı mühimmesini teferrütiyle cantı olsun isterdi. Bir zaman da Mısır hazinei evrakına müracaat teşebbüsiyle geçdi. Bu teşebbüs de akim kaldı. Nihayet arzu etdiği suretle bir sergüzeşt yazamaksızın irtihal etdi. Sergüzeşte ünmuzec olmak üzere iki üç sahifelik bir yazısı vardır ki evrakı tajyanın Necib [Paşa] merhumda kalmıştır zan ederim".

² No. 3—19 teşrinievvel 1311.

³ Oğlu Subhi [Paşa], mazuliyet maaşı tahsisinden dolayı sadrıazam Esad Paşaya yazdığı tezkerede "Eğri fatihi Sultan Mehmed Hânın zemanı saltanatında maruf olan ceddim Koca Memi Bey ve Girid fethinde şehid olan hafidi Mehmed Paşadan beru âbai bendeganen: ecdadı şehinşahiye şerefi hizmet ve fidakârî ve sadakatle tarihlerde maruf oldukları ...." diyor.

Gencliğinde hanesinde muallimi mahsusu vardı. Lâkin asıl feyzini pederinden almışdır. On beş yaşında iken bir beyit söylemiş. Muallimi de "Sabih" mahlâsını vermiş. Fakat pederi, "Bu mahlâs, nasara kokuyor. Mahlâsın Sami olsun" demiş ve bu mahlâsla tanılmışdır. Tevsii malûmatı ve inkişafı irfanı, kendi mesai ve tetebbüatı semeresidir. Lûgâti arabiyede pek kuvvetli müstahric idi. Mısır'da iken ulema ile daima temasda bulunmuş ve anler nezdinde mahbubı kulub olmuş idi. Daimî teveggulü, kütübi islâmiye idi. Kendini ziyaretden hâli olmayan hoca efendilere kitab okutdurur, dinler ve anlarla bahsetmek ve münakaşada bulunmak en büyük zevkı idi. Selâseti beyana mâlik ve tesavvufa mail, mümtaz bir münşi idi. Üslûbı beyaniyle yeni bir çığır açmış ve salâhı lisanı Osmanîye hizmet etmişdir. Telifkerdesi olan «eçt i) » bir nünunei edebdir. Şiire de nisbeti vardır.

Mısır'da pek yorgun düşdüğünden tebdili heva ve irahai kuva maksadiyle Avrupa'ya seyahatinde hernekadar Fransızcaya yabancı değilse de mümaresesinin ademi kifayetine mebni Mısır'lı Ermeni Nobarı terceman olarak nezdine almışdı. Bir gün Tiyerle mükâlemesinde kendi beyanatiyle Tiyer'in cevablarını telif edemediğinden sebebini Nobar'dan istizah etdiğinde "Avrupa malûmatına tevfikan, sözleri mahv ve isbat etmek zarurîdir" demesiyle "Sen, fikir talim etmek içün nezdimde bulunmıyorsun" diyerek tardetmişdir. Derhal ikametgâhına kapanarak altı ay Fransızca tahsiliyle uğraşmış ve andan sonra tercemana ihtiyacdan vareste kalmışdır. Bu Nobar, Hidivi Mısır İsmail [Paşa] zemanında Mısır istikrazatına tevassut ederek dellâliye namile iki milyon lira temettü edüb kesbi servet eden Nobar [Paşa] dır.

Mora isyanı bütün dehşetiyle kuvveden fiile çıkdı. Erbabı isyan, Tarapolice'yi istila etdiler. Şeyh Necib [Efendi], hali esaretde çok zeman yaşamadı. Elli iki yaşında göcdü. Reisi aile, mahdumu Sami [Efendi] kaldı. Medarı maisetleri, kasaba haricindeki mamelkleri olduğundan bunlar kâmilen zabtü müsadere edilince aile, elîm bir zaruret içine düsdü. Bu elemi maddiye hankahdaki mescidin ezan mevkiine çan asılması gibi bir elemi manevî de munzam oldu. Bir gün o çan çalındığında müşarünileyh ziyade müteessir olub orada ezanı Muhammedî tilâveti kendine müyesser olmasını niyaz etdi. Mora isyanını tenkile memur olan Mısır'lı İbrahim [Paşa]ile Mora'ya gitdiklerinde Tarapoliçe'yi fethetdikleri gün ezanı şerif tilâvet etdi. Ailede hali zaruret, seneler gecdikce kesbi siddet ederek 1826 [1241 H.] de bir dereceye vardı ki ailenin "Lohusa" isminde kadim ve sadık bir Rum kadın hizmetcisi, ötede beride çamaşır yıkıyarak kazandığı beş on kuruşla ailenin ekmek parasına muavenet ederdi. Yedi adalılardan bir gemici, Rumlara vermiş olduğu zahirenin esmanını istifaya muvaffak olamamışdı. Hizmetci Lohusa, gemiciye "Şeyh Necib [Efendi] ailesini matlubuna mukabil beraber al, nereye götürürsen paranı vereceklerine ben şiibhe etmem. Fakat vennedikleri takdirde bir şey zâyi etmiş olmıyacaksın" fikrini verir. İngiliz konsolosunun vesatatiyle bir gemi zahire daha verilmek ve rehin bırakılmak şartiyle Rumlar, teklifi kabul ederler. Sami [Efendi] nin pek genc yaşda bulunan iki küçük biraderi Hayrullah ve Mahmud [Efendi] ler,

aileyi büsbütün sönüb mahvolmakdan kurtarmak içün rehin olarak Rumlar nezdinde kalmak fidakârlığını kabul ederler. Geminin hedefi seyri İskenderi'ye imiş, oraya çıkdılar. Ailenin sureti muvasalatını Mehmed Ali [Paşa] ya bildirdiler. Ailenin muazzezen Kahire'ye gönderilmesi ve gemicinin matlûbunun tesviyesi, fakat bir gemi zahire göndermek, eşkıyaye zahire vermek olacağından mümkin olamıyacağı emrini verdi. Bu vak'a, Hicretin 1241 senesinde olduğu biraderine yazdığı mersiyede tasrih edilmişdir:

"Sene kırk birde ediib Mısra kazaen hicret Olıcak çünki rehayabı esaret Bâki"

""Kazaen Hicret" denilmesi, gemicinin tesadüfüne işaretdir.

Samı [Efendi] ye, ailesiyle Kahire'ye muvasalatında Mehmed Ali [Paşa] nın, Mora ihtilâlinin esbabını ve kesbetdiği hal ve şekli telhisan yazmasına dair emrini tebliğ etdiler, yazdı. Şayanı takdır görüldüğünden Bulak matbaası müdirliğine tâyin olundu. O sırada Mehmed Ali, Mora isyanının tenkiline memur edildiğinden İbrahim [Paşa] nın maiyetinde ordu ile birlikde Sami [Efendi] de Mora'ya mütevecih oldu.

İbrahim, [Paşa], Mora'yı fethetmiş iken İngiltere ve Fransa ve Rusya devletleri müştereken donanma göndererek Mora'nın ehli islâmdan tahliyesini ve Mısır ordusunun Mısır'a iadesini tebliğ etdiler. Bu dadüsited arasında Sami [Efendi] nin Rumlar nezdinde rehin olan iki biraderi mubadelei üsera suretiyle tahlis edilmişlerdir. 1827 [1243 H.] de ordu ile birlikde Mısır'a avdet eylediler.

Mehmed Ali [Paşa], müşarünileyhi divan muavinliğine aldıkdan ve bazı mühim memuriyetlerde istihdam etdikden sonra 1829 [1245 H.] de Mısır vakayi nezaretiyle beraber meclis âzalığına tâyin etdi. 1831 [1247 H.] de baş muavinlik memuriyetini ve miriliva rütbesini ihraz eyledi. O zemanlar, Mısır kabinesi âzasına nâzır denilmez, muavin denilirdi. Baş muavinlik, reis vükelâ makamıdır. Mısır'da yalnız tütbei askeriye vardı, rütbei mülkiye mechul idi. Müşarünileyh, baş muavinlikde uzun müddet kalmamışdır. Mehmed Ali, kendini sarayında ve kurbinde daim temas halinde bulundurmağı emel etmiş ve öylece yapmışdır. Müşarünileyhin tâbiriyle o zeman Mısır, Devleti Âliye'nin gazabına düçar ve vukuatı gayrı merziye nümudar olmakda bulunmasına nazaran İstanbul ile olan muamelâtda muhalif fikirlerde bulunmasının baş muavinlikden çekilmesine sebeb olduğu da mevsukan mervidir.

1841 [1257 H.] ve 1842 [1258 H.] de mükâleme memuriyetiyle birkaç defa İstanbul'a gelüb dönmüş ve bir defasında Said [Paşa¹] ile birlikde azimet ve avdet etmişdir. 1843 [1259 H.] de feriklik rütbesini ihraz etdi.

Tazyikatı fikriye, kendini çok yorgun düşürmüşdü. Tebdili hava hakkındaki kararı etibba, Mehmed Ali'ye arz olundukda vehleten verdiği cevab "İstanbul'a

Mehmed Ali [Pasa] nin oğlu, Misir valisi

göndermem" sözü oldu. Müreffehen Avrupa'ya gönderdi. 1844 [1260 H.] evailinde İtalya'ya geçmiş ve Ligorna ve Toskana şehirlerinde bir müddetcik bulunarak Toskana'dan Paris'e gitmişdir. Üç sene müddet Paris'den Londra'ya ve Londra'dan Paris'e Mehmed Ali sayesinde refahet içinde seyahat ve vücudce istifade ederek iadei sıhhate muvaffak olmuşdur.

Mustafa Reşid [Paşa], o sırada Paris'de sefir idi. Reşid [Paşa], gencliğinde eniştesi Ali [Paşa] nın Mora'ya vali tâyininde kitabet hizmetiyle Tarapoliçe'ye beraber gelmiş ve Sami [Efendi] ile birlikde Şeyh Necib [Efendi] den taallümde bulunmuşlar idi. Bu suretle aralarındaki rabıta kavî ve hukuk kadim olduğundan ekseren birlikde bulunur ve emniyetle hasbıhaller ederek gurbet tesirini unudur idi.

Paris'de Kıral Lui Filib'in en mümtaz diplomatları olan Tiyer ve Kizo ile ictima eder ve Londra'da Palmerston ile görüşür idi. Tiyer'le hususî bir ülfetde şu muhavere sebketmişdir:

~ Tiyer — Tütün içer misiniz?

Sami — Hayır.

Tiyer — O halde afyon yutarsınız.

Sami — Hayır.

Tiyer - Nargile?

Sami — Hayır.

- Nasıl olur, bir Türk'ün bu üç ibtilâyı cemetmese bile birine olsun mübtelâ olmamasına güç inanılır değil mi?
- Burnunuzun ucundaki Türkleri tanımadığınızı gördükce Çin'den bahsetmenize taaccüb etsem beni mazur tutarsınız değil mi?

Bu muhavereyi naklederdi. Bir de resmî bir baloda ziyade ayakda kaldığından tenha bir odaya çekilüb yorgunluk almak içün dizüstü oturduğunda oradan bir çift geçerken kadın, erkeğe "Baksana bu âdemin dizden aşağı ayakları yok" demesi üzerine heman ayaklarını uzatdığını hiç unutmaz ekser söyler ve gülerdi.

Bir mülâkatında Palmerston, "İstanbul'dan ne haber var" demiş. "Tanzimat tesisatına ve ıslahat tatbikatına çalışıyorlar, İstanbul'dan güzel haberler var" dediğinde "Evet, bu mesai güzeldir ve lâkin menfaati şahsiyenin menfaati umumiye içinde olduğu kanaati ve bu kanaatin tatbikı seciyesi tamim edilmedikce mesainizin hiçbiri semere veremez. Hükümdar ve zimamdarlar kendilerini bu babda misâl göstermelidirler" mânasını ifham eden sözler irad eylediğini hiç unutmaz ve bu mânayı nasihat yolunda telkinden hali kalmaz idi.

Avrupa'da bulunduğu müddetce Mehmed Ali ile hususî muhabere ederdi. Mehmed Ali, kendi ihtiyarına bırakarak avdeti zemanını sordukca iadei sıhhati lüzumuna mebni temdidi seyahatine müsaade istirham ederdi. Bu suretle Avrupa seyahati üç sene imtidad etdi. Muhabere evrakı mahdumu damad Necib [Paşa] tarafından Prens Halim [Paşa] ya verilmiş olduğundan elde edilememişdir.

Mahdumlarından biri, Avrupada temdidi seyahatle üç sene iğtirab etmek istemesinin sebebini sorduğunda "Mehmed Ali'nin pençesinden kurtulmak" demişdir. Avrupa'dan avdetinde Mehmed Ali kucaklayıb, "Sami, sen ne bana, ne de Sultan Mahmud'a hizmet etdin. Milletine hizmet etdin" demisdir. O esnada hâdisatın tesiriyle Mehmed Ali'de zihin yorgunluğu bariz suretde görülmeğe baslamışdı. Bazı mühim işler içün kendine müracaat etdiklerinde "Başım rahatsızdır, Sami'yi görün" dediği vâki olmuşdır. Bir zeman sonra kuvayı dimagıyesi büsbütün bozuldu. Büyük oğlu İbrahim [Paşa] Mısır'a tevellâ etdi. İki üç ay esiri firaş olarak vefat etdi. Abbas [Pasa] vali oldu. Sami ve Kâmil [Pasa] larla Subhi ve Kâni [Bey] leri ve diğer bazı zevatı Mısır'dan çıkardı, İhraca sebebi aslî, Mehmed Ali'nin havassı ümenassı ve Mısırca sahibi nüfuz bulunmuş olmalarıdır. Abbas [Paşa] nın büyük pederine husumeti olduğundan sahibi nüfuz olan ümenasını Mısır'da alıkoyamazdı. Bir de Sami [Paşa] yı Mısır'dan ihracı Mehmed Ali'ye olan nisbeti hususiyesinden dolayıdır. Belki de mevkii siyasisi yeni valiye biraz da ağır gelmisdir. Tırhala'da ve Rumeli müfettişliğinde iken Abbas [Paşa] ile muhabere ederdi. Şahsı hakkında Abbas [Paşa] nın iğbirarı yokdu. Mısır'dan mufarekatinde işlerinin tesviyesi içün biraderi Hayrullah [Paşa] yı ve iki zevcesiyle yeni tevellüd etmiş oğulları Abdülhalim ve Abdürrahman Hasan [Bey] leri bırakmışdı. İki sene kaldılar. Abbas Paşa, çocukları valideleriyle birlikde hususî vapur tahsis ederek muazzezen İstanbul'a göndermişdir.

Sami [Paşa] 1849 [1265 H.] da Tırhala mutasarrıflığına tâyin olundu. Mısır'dan doğruca — İstanbul'a oğramaksızın — Tırhala'ya gitinişdir. 1850 [1266 H.] de muvakkaten İstanbul'a geldi. Mustafa Reşid [Paşa] sadaretde idi. Sami [Paşa] nın Sarım [Paşa] ya da mahabbeti kaviyvesi vardı. Reşid [Paşa] ile hususî bir mülâkatda "Sizden daha ziyade iltifata intizar ederken memulüme nail olamadığımı görüyorum" demiş. Reşid [Paşa] da "Hukukı kadimemizi düşündükce sizin Sarım [Paşa] yı bana tercih etmeniz beni rencide ediyor" cevabiyle mukabele etmişdir. Sami [Paşa] "Reca ederim, insaf ediniz. Beni tanırsınız, aceba bu kadar biidrak miyim. Evet Sarım [Paşa] ile samimî ülfetim vardır. Fakat size nasıl tercih edebilirim? Eğer riyakârlığıma zahib oluyorsanız riya irtikâbına müstaid olsam riyayı Sarım [Paşa] içün değil, mevkiiniz hasebiyle sizin içün irtikâb ederdim. Sarım [Paşa] yı size tercih etdiğim sözüne nasıl inanıyorsunuz?" demiş ve mükâleme, beyinlerinde safvet hâsıl etdiğinden 1850 [Muharrem 1267] de rütbei vezaretle umum Rumeli müfettişliğine tâyin olunmuşdur.

O senenin zilkidesinde teftişde iken Bosna eyâleti tevcih kılındı. Bosna'ya gitmek istemediğinden¹ ailesini görmek üzere bilistizan İstanbul'a geldi. Taşrada de-

Sami [Paşa] "Sergüzesi" de "Bosna eyaleti tevcih buyuruldu. Tuna nehri vapurlariyle gitmek üzere Dersadete gelindikde Trabzon valiliğine tahvil olunub gidildi" diyor, Bosna'ya gitmek istemediğini söylemiyor.

vamı memuriyet arzusunda değildi. Mısır'da Mehmed Ali'nin maiyetinde iken millî bir meslek ittihaz ederek çok defa Mehmed Ali'ye muhalif bir fikirde bulunduğuna Sultan Abdülmecid Han vâkıf ve kendine müteveccih olduğundan bu teveccüh, Reşid [Paşa] nın fikrinde bir hissi rekabet uyandırdı. Sami [Paşa] yı taşra memuriyetlerinde bulundurmağı iltizam etdi. 1851 [Zilhicce 1267] de Trabzon valiliğine tahvil olundu. Trabzon'da ancak beş ay kalub 1852 [Cümadelâhire 1268] de istifa etdi. Babıâli sükûr etdi. İstifayı tekid etdi, ısga olunmadı. Doğruca Mabeyni Hümayun Başkitabetine müracaat etdiğinden Sultan Abdülmecid, İstanbul'a celbine irade isdar etdi. O senenin remazanında Vidin valiliğine nasbolundu. Harb alâini görünmeğe başladığından ve Vidin serhad olub kesbi ehemmiyet etdiğinden bu memuriyeti reddedemezdi.

1853 [1269 H.] de harb, fiilen zuhûr etdi, Vidin karşısından Ulah ve Buğdan'a asker geçirildi. Harekatı askeriye ehemmiyetle başladı. İdarei memleket içün Biikreş'e kethudası Bekir [Paşa] yı¹ vekil gönderdi. Harbin nihayetine kadar üç sene Vidin'de kaldı. 1855 [1271 H.] de Ali [Paşa], Paris konferansından akdı sulh ile Tuna nehri vapuriyle Vidin önünden geçdiğinde Sami [Paşa] görüşmüş ve sulhdan sonra artık Vidin'de kalamayacağını söylemişdir.

1856 [12 Zilkide 1272] de Meclisi Tanzimat âzalığı tevcih kılındı. 1857 [1273 H.] evailinde Edirne valiliğine nasbolundu. Henüz düveli müttefika askerleri avdet etmediğinden Edirne'de Fransız askerleri bulunmakda idi. Sekiz ay Edirne'de kaldıkdan ve Fransız askerlerinin arkası alındıkdan sonra müracaatı üzenne vine Meclisi Tanzimat âzalığına tahvil edildi.

1857 [21 Receb 1273] de Maarifi Umumiye Nezaretine tâyin kılındı. Girid'in Rum ehalisi, vali Veliyüddin [Paşa] dan şikâyet etmek behanesiyle isyan etmişler idi. Babıâlı, Sami [Paşa] nın, Mora ihtilâlinin mebdeinden müntehasına kadar buhranı isyan içinde kalmış ve Rum ihtilâlcilerinin her dürlü ahvaline ve Eteriva cemiyetlerinin hafayasına vâkıf bulunmuş olduğundan Girid valiliğine tâyini lüzumunu arz etdi. Bu şekilde esbabı mucibe ile vâki olan arzı ne Abdülmecid Han red edebilir, ne de Sami [Paşa], bu memuriyetden ictinab eyleyebilirdi. Padişah, Paşanın taşra memuriyetlerine çıkmasını arzu etmediğini bildiğinden Maarifi Umumiye Nezaretine inzınamen Girid valiliğine tâyinini ve avdetine kadar Nezaretin vekâletle idaresini irade ederek yeniden eseri teveccüh gösterdi. Nezarete müsteşar Hayrullah Efendi vekil tâyin olunarak Paşa Girid'e gitdi. Dokuz ay kalarak def'i isyana muvaffakiyetle avdet etdi. İmtiyaz nişanı ile taltif edildi.

1861 [Zilhicce 1277] de tebeddüli saltanet vâki olub padişahı nevcah, eski maceralarla alâkadar olmadığından ve Abdülmecid Han ve Reşid [Paşa] gibi Sami [Paşa] yı tanımadığından Kemal [Efendi] mükâfatı mensubiyet olarak 1862 [22 Cümadelûlâ 1278] de Maarif Nezaretine tâyin kılındı.

¹ Şair Yenişehirli Avni [Bey] in babasıdır.

Mısır valisi Said [Paşa] nın, Sami [Paşa] ya mehabbeti mahsusası vardı. Kendine daima "Baba Sami" diye hitab ederdi. Sami [Paşa] nın mazuliyet maaşına inhisar eden maişetinde düçarı müzayaka olduğunu bildiğinden Mısır hazinesinden şehri "20000" kuruş tahsis etdi ve Taşkasab'daki konağı iştirasında Mısır sarrafı Kiğork Beyden istikraz etdiği meblâğ faizleriyle beş bin liraya vardığı halde bu deynini de tesviye ve kendini Mısır'a davet eyledi. 1863 [1279 H.] de mahdumları Abdülhalim ve Hasan [Bey] ler beraberinde olarak Mısır'a gitdi. İskenderiye'de top atılarak istikbal ve Re'süttin sarayına müsafir edildi. Kahire'ye muvasalatında ikametine Kasrünnüzhe sarayı tahsis ve izaz olundu. O günlerde Said [Paşa], mahdumu Tosun [Paşa] nın on üçüncü senei velâdeti gününün tes'idi meras'mini ifa etmek üzere intihab eylediği Said içinde Saidiye kalesinde bulunuyordu. Sami [Paşa] yı oraya davetle görüşdüler. Said [Paşa], oradan İskenderiye'ye azimetle bir hafta kaldıkdan sonra Kahire'ye gelecek idi. İskenderiye'de vefat etdi.

İsmail [Paşa], Mısır'a tevellâ etdi. Fermanını almak içün İstanbul'a azimet ve avdetinde zatı şahanenin Mısır'a geleceğini tebşir ederek bir müddet daha Mısır'da alıkoydu. Sultan Abdülaziz, Mısır'a geldi. Sami [Paṣa] müsule nail olarak Meclisi Vâlâ âzalığına tâyin kılındı.

Abdülmecid Han ve Reşid [Paşa] ve Mısır valisi Said [Paşa] irtihal etmiş ve hâdisatı zeman yeni bir çığıra girüb Sami [Paşa] nın Mısır'da ve İstanbul'da bulunduğu zemanın ahvali metruk ve mensi kalmış olduğundan ve sinni de tekaddün etdiğinden artık kendisi içün meşagili devletde bir hissei müessire kalamazdı.

Meclisi Vâlâ'nın lâğviyle Şûrayı Devlet teşkil edildiği zeman 1868 [Muharrem 1285 H.] da Mecalisi Âliye'ye memur edildi. Fakat haftada iki defa teşkil edilen vükelâ meclislerine dahil değildi. İbtidaları on beş günde bazan ayda bir tezkirei mahsusa ile davet olunurdu. Zeman geçdikce davetler seyrekleşdi. Kendisinden başka Mecalisi Âliye'ye memur kimse yokdu. Nihayetülemir memuriyet, mülga halini aldı. Fakat muhassas olan "15000" kuruş maaş âhırı ömrüne kadar verildi. 1877 [Muharrem 1294 H.] de Meclisi Âyan âzalığına tâyin olundu".

Mübtelâ olduğu zatürrieden kurtulamayarak 1881 [1298 Cümadelâhiresinin 24 üncü gecesi] vefat etdi. Techiz ve tekfin masrafı Sultan Abdülhamid merhum tarafından verilerek Sultan Mahmud türbesi haziresine defnolundu.

水水

² Bu konak, Şeyhülislâm, Sıdki zade Ahmed Reşid [Efendi] nindir. Son zemanlarda yalnız nir salonu kalmışdı ki hakikaten bedayii âsarden idi. Tavanının ve divarlarının zineti pek dilrüba idi. Yusüf Kâmil [Paşa] merhumun vekilharcı Ali [Ağa] nın tahtı taasarrufunda iken bir kerre ziyaret etmişdim. Meşrutiyetin ilânından sonra zuhür eden yangınlardan birinde yandı. Tavan ve divarları teşkil eden elvaht menhuteyi almak istediği halde sökülüp nakli — kühneliğinden dolayı — kabil olamayacağı erbabi fen tarafından ihtar olunduğunu Prens Said Halim [Paşa] merhum söylerdi.

Vakit gazetesine yazılan fıkradan:

"Şeyhülüdeba Sami [Paşa] seksen dokuz² yaşında olduğu halde âzimi darıbeka olmuşdur. Müşarünileyhin âsarı manzume ve mensuresi hakikaten dilnişin ve dilrüba ve sinni ilerledikce kuvveti tab'ı ile selikasında terakki görülmüş olması dikkate sezadır. Müşarünileyh vaktiyle kudemayı üdeba meslekinde tehzizi hamei şiirü inşa ederek geçirmiş olduğu edvarı edebiyenin her birinde beynelüdeba muhafazai mevkii serefrazî etmiş ve on, on beş senedenberi edebiyatımæda meşhud olan inkılâbı küllî ile beraber edebiyatı cedidemiz dahi kendisini erkânı cedidesi miyanında vücudleriyle iftihar olunanlar sırasından çıkaramamışdır."

*

Abdülhak Hâmid'in manzumesi:

Matem itsün ulema vü üdeba Yok idi misli ki gülsün rukaba Oldu mercileri âlemde heba Ağlasunlar zuafa vü gureba

İrtihal eyledi Sami Paşa

Her sözü samia dersi ibret Merd idi merdi melâik siret Piri tedbir idi berna gayret Uçdu ol nurı semavî suret

İrtihal eyledi Sami Paşa

Hali malûmı ne lâzım ilâm Anı kılmışdı esiri âlam Çekilen gaile beynelislâm Acıdı haline hem cümle enam

İrtihal eyledi Sami Paşa

Hasridi asrı kemâlü hikmet Kıldı müstakbele birçok hizmet

nikmet Gitdi maziye o âli himmet k hizmet Ruhı kudsîsine yüz bin rahmet İrtihal eyledi Sami Paşa

Şiirü inşadeki âsarı ıyan Fazlı olma Söylerim ben yine giryan giryan Etmesünle İrtihal eyledi Sami Paşa

Fazlı olmazsa da muhtacî beyan Etmesünler o edibi nisyan Sami Dasa

Varsa telife bu gün cür'etimiz Yoksa yetmezdi buna rüyetimiz İrtibal e Mektebindendir anın neş'etimiz Neylesün şimdi bizim heyetimiz

İrtihal eyledi Sami Paşa

Uçdı gerçi o güli Sübhanî Bulunur bülbüli hoş elhani Baği âlemde kalub reyhanî Hakka vâsıl demedir ruhanî

İrtihal eyledi Sami Paşa

^{1 25} Cümadelâhire 1298.

² Velâdet tarihine göre vefatında doksan bir yaşında idi.

Tesliyet ben vireceksem hâşa Olur evlâdı teselli bahşa Bana ger derdimi etsem ifşa Âhü feryad ede şirü inşa

İrtihal eyledi Sami Paşa¹

Bu manzume de Abdülhak Hâmid'indir:

Bir gün ki eyliyordu tekarrüb nihayete Gitdim mezarını nineciğimin ziyarete Bir yer o, maderi vatanın en güzel yeri Yıldızlı çamlıca, vatana mihri maderî Bir türbe, bir harabe ile anda komşudur Sami Paşa konağı, bu yangın yeri odur Sami Pasa harabesi, mazi mesiresi Zahirdi bir tarafda Selâmi haziresi Olmuşdu komşuluk bize badii iktiran Bir mektebi edebdi bu virane bir zeman Bir asrı muhteşem buradan eylemiş mürur Cevval idi bu mazlamede bir beyaz nur Bir ihtiyar melek ki bugun tairi irem Ustadımız o piri muallâ vü muhterem Baksam da hâmidane atayayi fitrete Medyuni sükrü mahmidetim ben o hazrete Cennet mekân mekârimi ahlâk sahibi Kâni değildi ders ile iflâha talibi Evlerdi hem de halini ıslaha itina Bigâne ben o sayede olmuşdum âşina Seksen yaşında şahikalar tavederdi o Yağmur yağardı seller akardı giderdi o Olmaktı maksadı yalnız vâsılı İlâh Bilmem tahassüriyle mi yanmış bu hanıkah Her çıkdığı zemanda gelir halka ihtilâc Öpmekde destü payını merazayı ihtiyac Nâzırdı Hak göziyle o ebnayi âdeme Hâkim gibiydi köşkü de afakı âleme

Sana lâyık göremem Hêmid Bey Sire nisbet edemez kinise banu

Allâmei zeman idi, o binazir idi¹ Hak rahmet eylesün o büyük bir vezir idi

**

İsmail [Paşa] Zâde Üsküdar'lı Hakkı [Bey] in² tarih manzumesi :

Göcdü kutbülvüzera idi cihanda havfa Serveri ehli safa Hazreti Sami Paşa Lûtsi mahsus idi fazl ehline ol düstürun Dergehi idi mutafı suara vü ulema Bû Ali fehmü hikem masdarı âsarı edeb Mehhazi külli fünun ârifi esrarı Huda Zühdü takva ile manendi Cünevdü zünnun. Fevzi irfan ile sanii Cenabi Molla Sivei nesrine meftun idi ruhi Vessaf Pertevi nazmina dilsifte hursidi sema Ruhi Restu vü Felâtuna olur hayret balış i sertapa رموز الحكم i sertapa Fazl ile mislini hic görmedi mihrü malıı Nice kan ağlamasun cesmi felek subhu inesa Eylesün ruhuni sermesti rahiki cennet Hazreti mün'imü kayyumu kadırü dâna Fevti erbabı dili eyledi zarü nalân Siyyema bendesi Hakkıyı idüb biseriipa Veriih evlad ile ahfadına ömri bihad Göre her birini Hak devletü iclâle seza Kudsiyan ses cihete kıldı nida tarihin Sami Paşaya behişti ede meva Mevlâ

*

Merhumun bazı mektublariyle şiirlerini, oğullarından Damad Necib [Paşa] bastırmışdı. Diğer kısmı oğullarında ve Necib [Paşa] nın — Mediha Sultandan mütevelled — oğlu Sami [Bey] de kalarak neşredilememişdir. « رموز الحكم » namındaki eseri matbudur.

¹ Namik Kenial'in Magosa'dan Abdülliak Hâmid'e yazdığı namei mestanede "Zor nikâh sahibinin ve edibi Sami ve münşii kâmil veya lendi itikadlarınca şevhülre'isi efadıl hazarat veya haşaratının reylerine ittiba değil, sözlerini okumak bile senin içün tenezzüldür" demişdi, Hâmid ise ne diyor!

² Tercemei hali 481 inci sahifededir.

Fazileti ilmiyesi müscllem ve meşagili resmiyesi müsaid olduğu halde müteaddid eser vücude getirmemişdir. İlminden şifahen istifade edildiği gibi tahriren de edilmeli idi.

Evlâdı umumen erbabı liyakatdendir. Bahusus büyük oğlu Subhi [Paşa] merhum, ulemayı benamdan ve Sezai, Ayetullah Subhi ve Hamdullah Subhi [Bey] ler en mâruf üdebayı kiramdandırlar.

* *

Sadrı esbak Yusuf Kâmil [Paşa], akribasından babam Mehmed Emin [Paşa] yı hengâmı sabavetinde takdim etdikde — ilmi kıyafede de mahir olan — Sami [Paşa] "Bu çocuğu diğer akriba ve bendegânınıza kıyas etmeyiniz, tahsil ve terbiyesine itina buyurunuz, yüzünden pek çok hayır görürsünüz" demiş, Kâmil [Paşa] merhum da bu ihtarı hüsni telâkki etmişdir. Hayrat ve hasanatının kısmı âzamında babam, delili kâmil olmuşdur. Müamelâtı resmiyede kemâli iffet ve istikamet ile Paşanın namusunu sıyanet etmişdir. Cenabı Hak, üçüne de rahmet eylesün.

Sadrı esbak Fuad [Paşa] ya :

Ey zairi sahib nefes Dünyada kalmaz hiç kes Her ten biter bir derd ile Uğrasınağa her ferd ile Ben de Fuadı asr idim Naksı hümayun satr idim Dilhasta oldum bir zeman Uçdu nihayet mürgi can Söndü çerağı âfiyet Acıldı subhı âhiret Buldum o dem Sübhanıını Matlûb edüb gufranımı Ya Rab bu abdı rusiyah Dergâhını kıldım penah Tarihdir ismi Gafur Affolunur her bir kusur

Hubbi sivadan meyli kes Allah bes bâki heves Geh germ ile geh serd ile Değmez bu dünyayı ehas Fassı nigini sadr idim Gösterdi carh ruyi abes Tedric ile bitdi tüvan Cünki harab oldu kafes Zulmetde kaldı seş cihet Envarı Hakdan muktebes Arzéyledim isyanımı Rahmetle oldum dadres Etdimse de yüz bin günah Afvindir ancak mültemes Lâbüd eder sırrı zuhûr Allah bes bâki heves

GAZEL

Dilsitanım rıhlet etdi sabrü samanım gibi Etmedi bir lâhza âram âhü efganım gibi Akdı gurbet semtine cular gibi oldu revan Fırkatinden çağlıyan eşki firavanım gibi Mürgi canım etdi terki âşiyan emma aceb Öyle pervaz etdi kim ömri şitabanım gibi Her demi vaslın devayı derdi aşk zannettiğim Bir hayal imiş meğer hulyayı dermanım gibi Rıhletinde mukeşan giryan, perişan idi âh Dilharab olmuşdı Sami kalbi viranım gibi

SAMI

Mehmed Sami [Bey], — rütbesi nezi ve Bağdad'a nefyedilerek orada vefat eden — Müşir Süleyman [Paşa] nın oğludur. 1866 [1283 H.] de İstanbul'da doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde okudukdan sonra Mektebi Mülkiye'ye girdi. 1889 da

şehadetnâme aldı.

1890 [1 Mart 1306] da Bursa Mülkî İdadîsi müdiriyetine ve coğrafya ve ilmi heyet muallimliğine tâyin olundu. 1891 [22 Kânunisâni 1306] da Bağdad İdadî müdiriyetine memur edildiyse de istidası üzerine Bursa'da kaldı. Babasını ziyaret içün mezunen Bağdad'a gitdiği esnada Fransızca ve Tarihi Umumî muallimlikleri inzimamiyle Bağdad İddaî mektebi müdiriyetine nasbedildi. Babasını vefatı üzerine İstanbul'a gelmek içün mezuniyet istihsal etdi. 1893 [3 Temmuz 1309] de Hudavendigâr vilâyeti maarif müdiriyetine ve mülkî idadîsi ahlâk, kimya ve edebiyat muallimliğine tâyin olundu. Muah-

haren Cezairi Bahrisefid maarif müdiriyetinde, maarif nezareti merkez maarif, mekâtibi ibtidaîye idaresi müdiriyetlerinde, Meclisi Kebiri Maarif âzalığında, mekâtibi âliye idaresi müdiriyetinde, ilmi terbiye ve tedris müfettişliğini de ifa etmek üzere meclisi maarif âzayı daimeliğinde, ilâveten Darülfünun müdiri umumîliğinde tulundu. Son memuriyeti telif ve terceme hey'eti âzalığıdır.

Dört gün zatürrieden muztarib olarak 1917 [10 Zilhicce 1335] de vefat etdi. Birbuçuk ay evvel Tevfik namına söylediği manzumenin nihayetinde:

> "Bilir misin ki hayatımdan artık iğrendim Yanında bir yer açarsan bu en büyük nimet"

demişdi. Arzusı vechile Eyub'de Tevfik Fikret'in yanına defnolundu.

Hal ve tavrı, yaşı ile mütenasib değildi, fazla yaşlı görünürdü. Kulakları işitmediğinden musahabe müşkil olurdu. Edebiyat sahasında, bilhassa "Serveti Fünun" sahifelerinde "Süleyman Nesib" namile tanınmışdır. Mütedeyyin, halim, müeddeb, hayırhah ve şefik olduğunda âşinaları müttefikdirler.

Vefatından sonra namına tertib ve neşrolunan kitabdaki makalesinde Abdülfeyyaz Tevfik:

"Sami, ruhan, neslen, dinen her zeman bu memleketin hakikî âdemi kalmış. garbin muhiti irfanına dalan gözleri safiyeti imanını asla kaybetmemişdir".

Cenab Şihabüddin:

"Dehrîliğin pek çok ruhlara sirayet etdiği bir devirde mütefennin ve heman heman âlim bir arkadaşımızı saim ve musalli görmek hiç de vicdan hıraş bir manzara değildi". § Asrımız "Mazannei kiram" asrı olsa idi Sami, hiç şübhem yok, onların arasında ihrazı mekam ederdi"."

Doktor Riza Tevfik:

"Münevverülfikir, iyi tahsil görmüş, hayli okumuş bir âdem olmakla beraber sıdku hulûs ile dindar ve âmil idi³" diyorlar.

ESERLER1

Ilmi Terbiyei Etfal — Terceme ve telfik suretiyle vücude getirilmişdir. Frobel ve Pistaloci usullerinde talim ve terbiye derslerinin tercemesi. Bu iki eser matbudur. "Serveti Fünun" da manzumeleri mündericdir.

Pedagociye dair bir tercemesi ve ikmal ve ıslah etmediği "Muhtasar Kamusı Felsefe" basılmamışdır. Eş'arı da bir arada tabolunmamışdır.

HAKİKAT

Yıllarca hakikat diye ruhı beşeriyet Bir nur aramış ka'rı semavatü zeminde Yıllarca, asırlarca fakat nurı hakikat Kalmış yine ziri tetukı muhteşeminde

Bir lemai ümmid ile bazan şebi efkâr Yanmış ve tutuşmuş gibi derken yine sönmüş Çarpışmış ezelden beri iman ile inkâr Varlık bile, vicdan bile bir hiçliğe dönmüş

Dehrilik ne kadar sirayet ederse etsün her devirde "mütefennin ve âlim olan, musalli ve saim" olar.

² Her astr, "Mazannei kiram" astrdır. Cenab'ın, kimseye hüsnizan etmediği anlaşılıyor.

S. Asıl "müneverülfikir, iyi tahsil görmüş, hayli okumuş olan" âdemler "sıdku hulus ile dinder ve amil" olurlar.

É

Ey zulmeti âsar ile gümrah olan insan Ey kardaşım, ey kalbi elemdide vü mecruh Gel! arşı hakikat sana, her dem sana meftuh

Gel! nurı hakikat sana, her dem sana tâban Gel! kendine bak işte hakikat sen o, varsın Nefsinde pedidar o hakikat ki ararsın

GAZEL

Bugün bilmem nedendir çokce uçmuş rengi ruhsarın Gözünde zilli bitabîsi var bir leyli bidarın Olurdum kail âlamı cihan gönlümde toplansa Ben olsaydım celisin, gamkisarın, tesliyetkârın Vücudün matlaı şevku saadetken reva olmaz Ki kalbü hatırın pamali olsun derdü ekdarın Öpüb şemmetdiğim zülfünde pünhandır bütün ruhı Henüz koklanmamış, mechuli âlem kalmış ezharın Heb esharı baharın musikisinden dilâradır Senin ilhamı raksan etdiren âhengi reftarın Vatan berduşı aşkım tâ o günlerden ki hulyama Bir ufkı bigerandan nakli eş'ar etdi enzarın Güzellikden güzel bir sırrı hilkat var cemâlinde Güzellik sevdiğim bizzat olur meftunı didarın

KIT'A

Milletin itimadı lâzımsa Fazzolur heyeti hükûmete de Mülke hükmeyliyen hükûmet içün Ayni bir itimad millet içün

SAMI

San'ada kadı iken vefat eden Şeyh Ahmed Fevzi [Efendi] Zâde Manisalı Mehmed Âsım [Efendi] nin oğludur. 1879 da [1296 Rebiülevvelinin 12 nci gecesi] doğdu.

Mukaddimatı ulûmı Manisa'da tahsil etdikden sonra İstanbul'a geldi. Fatih müderrislerinden Hüseyin [Efendi] nin dersine devam ederek icazetnâme aldı. Çanakkale'ye gidüb tarikatı Uşşakıyeden Şeyh Ahmed Şücauddin'e intisab etdi ve "Niyazi" mahlâsı verildi. Diğer tariklerden de mücaz ve Kasımpaşa'da Yahyakethuda dergâhı şeyhi oldu.

31 Temmuz 1934 [19 Rebiülâhır 1353] de vefat etdi. Edirnekapusı kabristanına definolundu. İlmi tasavvufa vâkıf, mütedeyyin ve ehli daniş idi.

Bir gün Beyoğlu'na gitmek üzere tramvaya bindim. Boş yer yokdu. Sami ile — tanımadığım ve müslim, yahud hıristiyan olduğunu anlayamadığım — garibülhal bir genc şahıs, yerlerini bana vermek istediler. O sırada Sami'nin yanındaki âdem indi, yerine oturdum. Genc, ikide birde Sami'ye bakarak, "yol görünüyor, gideceksin" mealinde sözlerle ve hafif sesle terennüm etmeğe başladı. Bir meseleden dolayı Sami, iki gün sonra yola çıkarıldı. Beraeti tahakkuk etdiğinden bir müddet sonra geri getirildi. Muahharen görüşdüğümüzde bu hale ikimiz de taaccüb etdik.

\$

BASILAN ESERLERİ

1 — « مدية العاشقين » . 2 — « اوراد القريت » salâvatı şerife mecmuasıdır. 3 — « مدية العاشقين » . 3 — « ماوك أورة والنقشه » . 5 — "Müntehabatı Samiye". 5 — "Mevlûdı Mücteba" manzumdur. 6 — « معاد الاوليا » . 7 — "Mebnayı İslâm". 8 — « اسرار العالين » . 9 — « اسرار العالين » nin altı zeyl ilâvesiyle tercemesidir. 10 — "Mir'atı Eyyam".

BASILMIYANLAR

11 — « خلاصة الرضى » kâfiye şerhi, Arabca. 12 — Surei İhlâs Tefsiri. 13 — ه موهبة المنالى » kasidei nuniye şerhi, Arabca. 14 — « الدرة المكونية » kasidei emali şerhi, Arabca. 15 — « وجيمات الا يات » — 15 — عبد عبد عبد عبد عبد المنال

» manzum, Türkce. 17 — گذالهادین » manzum, Türkce. 18 — كذالهادین » yirmi dört mertebe tevhidden bâhisdir, Türkce. 19 — Varidatı Samiye « سراراداله ». 20 — Muhiddini Arabî'nin "Memleketi Rabbaniye" tercemesi. 21 — Yahya'yı Şirvani'nin « اسرارالهالین » namındaki risalesinin tercemesi. 22 — Mir'atı Marifet. 23 — Usuli Tefsir Risalesi. 24 — Fıkhı kübra, Fıkhı bâtından bâhisdir, Arabca. 25 — Divanı Şeyh Sami. 26 — Rabıta, sırıı ihrak, şuunı ezel risaleleri.

GAZEL

Ey vücudi gaybi mutlak kenzi mahfii amâ Künhi zatı kudsüne yok ibtidaü intiha Kahiri cümle mezahirdir sıfatı akdesin Devri imkân mihveridir mihri esmayı ulâ Cümle eşya sureti bahri müsemma serteser Vahdeti zatın anın her zerresinden ruşena Kudretinde zerrei makhurdur kevnü mekân Zevkı illâyı bulan nefyi sivada dedi lâ Mihveri bürci taayyün aksi aynı âfitab Âfitabın tâbıdır zılli vücud suret nüma Erişüb mahvi vücud künhi şuhude Samiya Kenzi istiğrak içinde bula göre sırrı beka

SAMI

Eski edebî mecmualarda, bilhassa "Hazinei Fünun" da "Ç. Sami" imzasiyle manzumeler görürdüm. Bu zatın — kendine "Çörçöp" namını veren — muhte-

rem Dr. Sami olduğunu kırk sene sonra öğrendim. Ciddiyatda olduğu gibi hezlü mizah vadisinde de kalemini istediği gibi kullanan ve matbuat âleminde kesbi kıdem eden bu şair doktorı, bu nâçiz eserde bulundurmak arzu etdim. Vâki olan taleb üzerine yazdığı tercemei hali aynen dercetdim.

"Rumî 1293 [1876] da Şumlu'da doğmuşum. Pederim, İhlevne'de şehiden vefat eden oranın askerî kumandanı ve Bosna kordon alayı kaymakamı Gelibolu'lu Mustafa' [Bey] dir. Tarihi şehadeti 1294 [1877 H.] dedir. Yetimliğimin tesliyetini validemin validesi Ali Paşa halilesi Emine Hanımın agusı sefekatinde buldum.

Ilk mekteblerim, Piriştine'deki ve Üsküdar'da Emirâhur'daki Rüstem Paşa ibtidaî mektebleri oldu. Bir müddet Galata lisesinde de tahsilde bulundukdan sonra Tıbbiyyei Askerîye'ye girdim. 1320 [1902] de doktor yüzbaşısı olarak çıkdım.

Edebiyat ile oğraşmam, pek genc yaşda başlar. Bu da garib bir maceradır: Akribamdan zengin bir ailenin bir oğlu vardı. Erken evlendirilmiş, bir iki sene sonra da refikasını gaib eylemişdi. Onlara gitdikce bu zatın, âsarı edebiye itibariyle zengince olan kütübhanesini karışdırır ve mahdum beyin "Makber" i tanziren karaladığı acibeleri dinlemeğe mecbur olurdum.

Şuarayı marufemizden biri' ilk yazdığı eş'arı okuya okuya evdeki ayvazı verem etmiş. Ben daha bahtiyar imişim, bu şair taslağı karinimi dinleye dinleye evzanla ünsiyet peyda etdim.

² Zapa [Paşa].

Hayatda pek ciddî şeylere de gülmek, tmetim icabatındandır. İnsanlığın pek iğrenc hodpesendisine, pek gülünc gururuna güldüğüm kadar fezaili mevhumesine de gülerim. İşte bu genc hısım da cebren denecek bir tarzda bana okumağa çalışdığı o garibelerle vesilei handem oluyordu. Bir gün bana, "Evet, gülüyorsun, çünki anlamıyor ve duymuyorsun. Şiir ve nazım, bu senin nasibin değil. Bunun içün rakik bir ruh, hassas bir kalb ister. Teşrih ve tebliğinde de bir san'atkâr kabiliyeti lâzım" dedi.

Rakik bir ruhum, hassas bir kalbim yokdu. Lâkin san'atkâr olamamak aczini kolay kolay kabul edemedim. Dinlemek zahmeti mukabilinde badıhava öğrendiğim aruz ile bu şair geçinen zatın eş'arını tehzile başladım. İşte nazımlığımın sebeb ve başlangıcı!.. O zemandanberi en gülünmiyecek şeylere güldüm ve hâlâ gülüyotun."

BİR MÜSTEZAD

Bin mevcei nazende öper sahili her bar Her bir kaya bir lânei sevda eder izhar Bir duhteri zer turre gibi mihri beharan Sislerle şevahikden uçar göklere elvan Eyler bütün eşvakı seher bir sarı ebrin Envar arasından görünür çehresi fecrin Aksiyle bu elvahı garamın koca umman Yelkenler o yerlerde birer sakitü lerzan Gelibolu, denize kara
Bir vaz'ı şegafle
Puşidei kefle
Pür hande eder naz
Lerzendevü tannaz
Sathında tecessüra
Reyyanı tebessüin
Bir gülşeni rengîn
Pervanei berfîn

KASIDE

Eski Bahriye bastabanesi içim

Zehi darüşşifa inşası pek şahane olmuşdur Kasım Paşade zibü zineti tersane olmuşdur Halici reşki firdevs etmede şiriyeti hüsni Lebi deryade gûya bir düri yekdane olmuşdur Hele merkezdeki saatli burci heybet efzası Sema pervaz olan ervah içün kâşane olmuşdur Zümrüdden nişan vermekdedir pişindeki saha Nesimi ıtırnake gülistanı şane olmuşdur Uzaklardan temaşası dili sirabı sekr eyler Yedi icazı san'atde aceb peymane olmuşdur Fakat... ol rütbe pisdir dahilen kim der gören âdem

Bu ver emrazü eskame mekânü lâne olmuşdut Derü divarı görmüş kahrını bin dürlü ihmalin Düşüb hiçîi nisyane bugün virane olmuşdur Memerri uhrevî dinmekliğe şayestedir hali Sifa ümmidi ağuşunda bir efsane olmuşdur Bakan yok, aldıran yok, okşayan yok, rahmeden yokdur Zavallı hastegâne sıhhatı bigâne olmuşdur Yatar her köşesinde bir sürü ecsadı mahmume Ecel bu ateşe bir duzehi pervane olmuşdur Kûlahı Hızr mı bilmem giyüb gaybe karışmışdır Bulunmaz mevkiinde sertabib paşa ne olmuşdur Muavin Bey mülevves vechini tathirden âciz Anahtarlar cebinde bir salar divane olmusdur Nizamü intizamı ol kadar muhtel ki huddamı İtabı raksına âhenk tutar çingâne olmuşdur Lâtifeyle hakikat söylesen de hükmü yok Sami Sözün ağyar içün eğlencelik Kestane olmuşdur

GAZEL

Varlığı her kişinin kendisine az görünür Daima komşuya komşu tavuğu kaz görünür Tok olanlar bilemez çekdiğini aç kalanın Sırtı pek kimseye ahvali şita yaz görünür Az gelir anlamayan şahsa davul gumgumesi Müdriki zevka ise sivri sinek saz görünür Aşdırır dağları gerdunesine ehli yesar Müflise menzili maksud ulaşılmaz görünür Hoş yaşar mihneti âlemde bulan Sami safa Âşıka sevdiğinin her sitemi naz görünür

KIT'A

Kalkmış benimle ölçmeğe boy sersemin biri Aklınca yavegûluğu divane şan sanır Bildir habise haddini ey gilki mucizim İtden sakınma kendini şiri jeyan sanır

SAMIH

Mehmed Samih [Efendi], Üsküdar'da medfun Şeyh Nasuhi hazretlerinin ahfadından Vekayii şer'iye kâtibi İbrahim İffet [Efendi] nin torunu ve Rumeli Sadareti Vekayii şer'iye kâtibi Çavuşzâde Abdülaziz [Efendi] nin oğludur. "Nasuhizâde" namile mârufdır.

Tahsili ilim etdikden sonra 1846 [1262 H.] da tariki tedrise idhal ve babasının maiyetinde kitabetle istihdam olundu. Muahharen Kudüs, İzmir niyabetlerinde, İzmir Hukuk riyasetinde, Girid niyabetinde, Medinei Münevvere mevleviyetinde bulundu. İkmali müddetle Medine'den avdetinde 1894 [1312 H.] de Cidde'de vefat etdi.

Hattı talikde mahir, nazım ve nesre kadir, hüsni ahlâk sahibi olduğu menkuldür. "Fatin Tezkiresi" nde bir gazeli mündericdir. Elimizde on gazeli mevcuddur. Diğer âsarı nazmiyesi kim bilir nerede kaldı.

GAZEL

Ol zemandan kim ne inü an, ne dünya var idi Mihri zatımdan spihri feyz pür envar idi Mümkinat olmazdan evvel saha pirayı vücud Dil rikâbdarı semendi Ahmedi Muhtar idi Mürgi dil, tâ etmeden Cibril tahriki cenah Ravzai aşkı Habibullahda tayyar idi Bagü ragı ruzgâr azadei ezhar iken Dil hezarı zar, gülzar, izarı yar idi Olmadan İsa henüz mehdi vücude cilveker Tıflı dil intakı Hakla natıkı esrar idi Ziveri gül bisteri hâb olmadan ashabı kehf Çeşmi dil seyran gehi esrarda bidar idi Olmadan ruhı Kelim arayişi divanı Hak Turı mânada gönül, Samih tecelli zar idi

Dağı ateştabı dilden renk alır gülzarı dehr Dudı âhı sineden suzan olur ezhan dehr De'bi aşkı şöyle tahsil eylesün pervaneden Bülbüli feryad hani nushai esharı dehr Bir gazali vadii vahşiye döndü âkıbet Ülfet etmez oldu şimdi yârı gec reftarı dehr Çok mudur ger olmadıysa dil imaretyabı şevk Hatırı mamurı viran eylemekdir kârı dehr Samiha bu nevzemini nazma lâyıkdır eğer Bir nazire söylese Hakkiyi hoş güftan dehr

SAMIH RIFAT

Mustafa Samih [Bey], askerî kaymakamlardan Rifat [Bey] in oğludur. 1874 [1291 H.] de İstanbul'da doğdu.

Kocamustafa Paşa Rüşdî mektebinde ve Darüttedris'de okudukdan sonra bu-

susi suretde tahsile devam etdi.

1892 [1 Mart 1308] de Kantar idaresi rüsumı munzama kâtibi refakatine memur oldu. Muhtelif tarihlerde Şehremaneti aklâmında istihdam olundu.

1899 [14 Temmuz 1315] de "1000" kuruş maaşla Matbuatı Dahiliye Kalemi hulefalığına ve muahharen başkaca "1000" kuruş ücretle Matbuatı Dahiliye kontrol memurltığuna nasbedildi. 1905 [15 Eylûl 1321] de Dahiliye Nezaretinde Tesrii Muamelât Komisyonu Kaleminin mümeyyizliğine tâyin ve Meşrutiyetin ilânını müteakıben komisyonun lâğvinde memuriyetinin unvanı, Dahiliye Mektubî Kalemi mümeyyizliğine tahvil olundu. O sırada bir müddet Mercan İdadîsi edebiyat ve kitabet muallimliğini ifa etdi.

İkdam, Malûmat & Sabah gazetelerinde muharrir ve matbuat kontrol memuri iken dört senede Ulâ sınıfı sânisi rütbesini ihraz ve ricali devlet sırasına iltihak etdi.

1908 [24 Şubat 1324] de Biga mutasarrıflığı vekâletine memur edildi. Müteakıben Biga meb'usluğuna intihab olundu, istifa etdi. İki ay sonra Biga mutasarrıflığına esaleten tâyin kılındı. Karesi mutasarrıflığında, iki defa Konya valiliğinde, Dahiliye müsteşarlığında, Trabzon, Erzurum valiliklerinde bulundu. Inkılâbdan sonra Maarif Vekâleti telif ve terceme dairesi âzalığına, muahharen reisliğine

ve Maarif Vekâleti müsteşarlığına nasbolundu. Bilâhare Çanakkale meb'usu oldu. 3 Kânunievvel 1932 [4 Şaban 1351] de Ankara'da vefat etdi. Cebeci kabristanına defnolundu.

Evvelce kara sakallı, uzun boylu, esmerce, yakışıklı idi. Kıymetli şair ve ediblerdendir. Eski ve yeni tarzlarda pek güzel şiirler yazarak edebî mecmua ve gazetelerle neşretmişdir. Her zemanın icabatını takdir ve tevkir eden ve "Nabza göre şer bet eyler ita" mısraına masadak olan ezkiyadan idi. Meşrutiyetin ilânını müteakıben "İttifak" unvanlı bir gazete çıkardı. Yazdığı makalelerle o devirdeki hallü akid erbabının teveccühüni kazandı. Az zemanda müsteşarlığa, valiliğe yükseldi. Devri lâhikde de makbul ve meb'us oldu. Tarih ve dil encümenlerinde yararlıklar gösterdi.

Musikiye vâkıf ve tanburzen olduğunu işidirdim. Fakat dinlemedim. Ve aramızda buna dair bir bahis de geçmedi. Büyük kardeşi Ali Rifat [Bey] in musikide ve udzenlikde mehareti kâmile sahibi olduğunu bilirim, çünki dinledim.

Hakkımda her zeman hürmet gösterirdi. Ankara'dan geldikce Bulgurlu'da otururdu. Mesafenin uzunluğundan dolayı buluşub görüşmek müşkildi. Bu sebeb le tercemei halini ve manzumelerini bizzat istiyemediin, mektub gönderdim, cevab vermedi. Merhum Filorina'lı Nâzım'ı memur etdim, Bulgurlu'ya gitdi. Samih'in, mektubuma derhal cevab veremediğinden dolayı pek ziyade mahcub olduğunu ve tercemei halini yazub kemâli teşekkürle evime getireceğini temhid ve hürmet ve mahabbetini teyid eylediğini tebliğ etdi.

Biçare şair, tercemei halini — galiba — öbür dünyadan göndermek, yahud getirmek üzere bu dünyadan gitdi, bizi mükedder etdi. Tercemei hali de böyle ruhsuz oldu.

RÜBAÎ

Elbet yücelir arşı berinden sayen Ey mihri Hüda nur idi cismü mayen Ukbada penah olmak içün ümmetine Dünyada zemine düşmemişdir sayen

GAZEL

Yâr oldu ıyan naz ile şuhan arasında Gün doğdu bu şeb encümi tâban arasında Keysusuna titrer yemi eşkimde nigâhım Sahil arayan kuş gibi tufan arasında Gönlüm nasıl olmaz güli ruhsarına bülbül Yokdur eşi ezharı gülistan arasında Ol arizü ebruyı gören münkiri didar İmana gelir seyf ile Kur'an arasında Düşdüm yola bilmem ne tarafdır rehi maksud Hayretzedeyim gühü beyaban arasında Eyvah sen ey ömri şitaban geçeceksin Heb vehmü teselli ile hırman arasında Samih yine bir taze gazel eyledim inşad Kalsun bu da evrakı perişan arasında

Cânânina arzi mahabbet eden bir avci resmine:

Düşme ey sayyadı sevdavî nigâh Yâre takriri mahabbet kaydıne Böyle bir dildarı meclûb eylemek Benzemez sahrada âhu saydine

Harbden sonra:

ONUN SAZI

- Rahmetli oğlum Hâtif'in muazzez hâtırasına -

Bir dere boyunda yüksecik bir çam Kol atmış bir yıkık damın üstüne Derdli bir anacık çıkar her akşam Diker gözlerini çamın üstüne Oturur kıyıda, düşünür... Ağlar Dal budak seçilmez bir ana kadar Tarlası çorakdır, bağçesi kırac Bırakıb gidemez, fakat kalsa ac Şehid oğlunundur bu öksüz ağac Demiş: Yurd kurtulsun kimsesiz ana Tek bir yavrusunu vermiş vatana

Oğlunun dikdiği fidan bir dalmış Büyümüş, yaşarmış, dal budak salmış Sazı bir dalında asılı kalmış Kırık tellerine vurdukca rüzgâr Saz ağlar, zavallı anacık ağlar

Bulgurlu, 10 Teşrinisâni 1931

SAMÌH FETHI

Samih Fethi¹, Sıvas eşrafından Ahmed Fethi [Bey] in oğludur². 1885 [Cümadelâhire 1302 — 23 Şubat 1300] de — babası, İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi iken — Diyarıbekir'de doğdu.

Gümülcine ve Vefa İdadi'lerine bir müddet devam etdi. Hususî muallimden Arabî ve babasından Farisî okudu. Babasının yefan üzerine tekevyün eden miras dâvalarını hal içün Sıvas'a gitdi. 1902 de Hukuk mektebine girmek üzere tekrar İstanbul'a geldi. Edebî mecmualara manzum ve mensur vazılar vazmağa ve genc ediblerle diisüb kalkınağa basladı. Arkadaslarından bir kısmının habs ve nefy olunması üzerine Sıvas'a savuşdu. Vali Resid Âkif [Paşa] ya3 intisab etdi. Muhaberatı mühimme ve mahremane kâtibliğiyle Mektubî Kalemine girdi. Vilâyetin resmî gazetesine de basmuharrir oldu. Sanayi ve İdadî mekteblerinde Türkce ve tarih okutdu. Bana gönderdiği tercemei halde diyor ki:

"Meşrutiyetin ilânını müteakıben İstanbul'a geldim. Reşid Âkif [Paşa] nın — âyan

âzalığına tâyin olunmamakdan müteessir ve münkesir olarak — Mısır'a azimetinde refakatınde bulundum. İttihad ve Terakkî erkânile Paşa arasında cereyan eden

Samihden mükerreren torcemei halini istedim. Nihayet aşağıdaki tezkire ile gönderdi: "Veliyyi nimeti irfanımız efendimiz

نسان قبل الوت sırına kalemi mesiha demi necibaneleriyle iren bahtiyarlar arasına سف بعد الوت cilvesine mazhar olan bu fakiri kembidasyı da idhal etmeği lûtfen dişündüğünüzden dolayı şükranımı atebei faziletinize bir kerre daha î'lâ ve bir resmimle üç parça eseri mâna nedarımı takdime ictira eyledim. Emir ve irade veliyyi nimeti irfanımız efendimizindir. 22/6/1939 bendei kadim Samih Fethi".

² Fethi [Bey], Birinci Sultan Abdülhamid'in kızı Hibetullah Sultanı tezevvüc eden Alâüddin [Paşa] nın torunudur. Alâüddin [Paşa] da Üçüncü Sultan Mustafa'nın kızlarından Hadice Sultanın zevci Seyyid Ahmed [Paşa] nın oğludur. Onun babası Süleyman [Paşa], onunki Amasya valisi Seyyid Ahmed [Paşa], onunki de Bostancıbaşı Mehmed [Ağa] dır ki Raşid tarihinde mezkûrdur.

^{*} Tercemei hali 1437 noi sahifededir.

hararetli muhaberede yine kâtiblik yapdım. Ve Paşanın münakaşadan muzaffer çıkdığını Enver ve Talât Beylerin [Paşaların] tarziye verdiklerini görmek zevkine erdim, İstanbul'a döndüm".

1909 [Temmuz 1325] da — bilmusabaka — birinci belediye dairesi muhasebe baş kitabetine ve birbuçuk sene sonra Üsküb lisesi edebiyat muallimliğine tâyin olundu. Diğer muallimler gibi maaşının tenzil edilmesinden dolayı istifa etdi. İstanbul'a geldi. "Tasviri Efkâr" ve "Tercemanı Hakikat" gazetelerine "S..." imzasiyle, "Serveti Fünun" a "Bedrüddin Mumtaz" namı müsteariyle, "İctihad" ve "Rubab" mecmualarına kendi imzasiyle makaleler ve manzumeler yazdı.

Samsun, Amasya Tahrirat Müdirliklerinde, Remadiye, Yalvac kaymakamlıklarında, Çorum ve Kayseri mutasarrıflıklarında bulundu. Millî Mücadele başlayarak Sıvas Kongresi mün'akid olduğu sıralarda Sıvas meb'usu intihab olundu.

Muahharen Üsküdar mutasarrıflığına tâyin edilerek 1922 [7 Teşrinisâni 1338] e kadar ifayı vazife etdikden sonra siyasî ve idarî hayatdan çekilerek kalemiyle geçinmeğe çalışdı. Son senelerde "M. Turhan Tan" imzasile "Cumhuriyet" ve "Tan" gazetelerine makaleler yazdı. Artık nazm ile meşgul olmadı. Basılan "19" eserinin çoğu, tarihe müstenid romandır. Bunlardan başka muhtelif gazetelerde tefrika suretiyle intişar eden ve kitab halinde basılmıyan "20" romanı olduğunu tercemei halinde söylemişdir.

Uzun müddet hasta oldu. 25 Kânunievvel 1939 [13 Zilkide 1358] de vefar etdi. Edirne kapısında şehidliğe defnolundu.

*

Reşid Âkif [Paşa] ile edebî muhabere etdiğimiz sıralarda Samih Fethi, bana Sıvas'dan mektublar yazar, hürmetler ve mahabbetler gösterirdi. Meşrutiyetin ilk günlerinde Dahiliye Nezaretine tâyin olunan Paşa ile İstànbul'a geldiğinde görüşmüşdük. Daima riayetini görtirdüm. Kıymetşinas, terbiyeli, nazük, gayur, bir kalem sahibi idi. Güzel yazardı. Vaktiyle şiir söylerdi. Sonraları tarihciliğe döküldü. Tarihe benzer romanlar, romana benzer tarihler yazdı. Bir de müftülenam imiş gibi her tarafdan irad olunan tarihî, edebî, ilmî, fennî suallere gazete sütunlarında cevab vermeğe davranırdı. "Yeni Mecmua" nın liyakatli bir muharririne de söylediğim vechile bazan benim mesleğime, mesleki savaba muhalif şeyler yazardı. Hukukı kadimeye ve hakkındaki mahabbetime istinaden itab ederdim. "Yazılarımın ilmî bir kıymeti yokdur. Temini maişet içün yazılmış şeylerdir" demekden ve kusurunu itirafdan cekinmezdi, liyakatini hazmederdi.

Her halde memleketin irfanına — gücü yetdiği kadar — hizmet eden himmetli, gayretli bir âdem idi. Ne fuide ki birçok emsâli gibi:

"Ayşü nuş eyle bugün anma gammi ferdayı Sana ısmarladılar mı bu yalan dünyayı" beytinin medlûliyle amel ve onun zehrnak tesiriyle hayatına irası halel ederek vaktinden evvel dünyadan elini çekdi ve muhiblerine elem çekdirdi.

GAZEL'

Güzeller şivesin üftadei didar olandan sor Figan mânasını efsun saçub dildar olandan sor Fida cânâna derken ne anlar gafilân andan O zevki cangüdazı yâr içün berdar olandan sor Sürünmek itilâdır hâki pâki rahı dilberde Bu sırrı subhai ya aşk ile seyyar olandan sor Zelil olmaz denir nurı fazilet gerçi âlemde Siyeh bahtîi fadlî cehl elinde har olandan sor Nedir çekdiklerin Samih bilinmez bezmi şadide Gönül ateşlerin bikes kalub nâçar olandan sor

Mayıs 1325

"İKİNCİ RAMZES İÇÜN"

- Mumyası ve heykeli önünde -

Bir zılli perişan gibi pejmürdevü hasir Bir mahfazanın havzai kahrında muhakkar Ey inledilen, eğlenilen meyyiti mamur!

Ey en ebedî şühreti tarih ile mağrur Her hatvede bir şanı müselselle mübeşşer Dünyaları tahribe koşan şevketi zahir!

Ey hıttalara hevli âdem eyleyub isar Faniyyetine karşı kalan tâbii evham! Bir şey arayan taşları intak ile ismen

Ey fıtratın ahkâmını tağyir ile cismen Bir ömri müebbed dilenen sahibi ehram! Ey bir emeli mudhike dilbeste hükümdar! Gerdunei iclâlini binlerce esirin Hep duşı alilinde bilâhissi terehhum Ey zevkı seven debdebe perdazı müheykel!

Ey nuhbei ikbali kalan şimdi şu heykel! Ruhun ne kadar kim bilir etmekde teellüm Serbestîi tenkidi ile nesli ahîrin?

Şubat 1324

KIT'A

Mihri hüsnün didede, mehtabı aşkın sinede Minnet etmem var iken sen şemse de, pervine de İsterim düşsün o sengin kalbine buhranı aşk Seyrederken gözlerin endamını âyinede!

SEBATI

Hafız Mehmed Sebahüddin [Efendi], Dağıstan'da Şeki muzafatından Kotkaşini karyesi ehalisinden ve erbabı ilimden Abdülkerim namında bir zatın oğludur. 1846 [1262 H.] de doğdu.

1850 [1266 H.] de Kars'a hicret etdiler. Orada babası ve anası vefat eylediğinden Erzurum'a gitdi. Arabî ve Farisî okudu. Kur'anı Kerimi hıfzetdi.

1867 [1284 H.] de Amasya'ya nakli mekân eyledi. Şeyh Mir Hamze Nigârî'den¹ tekrar emsileye başlıyarak tasavvurat ve tasdikata kadar okudu. Şeyh, oğlu Seracüddin'in vefatı üzerine dersi kesdiğinden — şerefi suhbet ve teveccühi ile mübahi olduğum— eazımı ulema ve hükemadan Seyyid Mir Hasenülhüseynî'nin dersine devam ederek icazetnâme aldı.

Amasya'da medfun meşayihi Nakşibendiyei Halidiye'nin ekâbirinden Mevlâna İsmail Şirvanî Hazretlerinin² damadı İsa Ruhi [Efendi] den tefsir ve hadis ve usul tederrüs eyledi. Otuz yedi sene Hazreti Şeyhin türbedarlığında ve türbenin unametinde bulundu.

1905 [20 Zilhicce 1321] de vefat etdi. Türbenin civarına defnolundu.

Divanını 1891 [1309 H.] de İstanbul'da bin zahmetle basdırdı. Fukarayı sabirinden, aşk ve şevk erbabından, sulehadan, safdilândan, bir merdi cezbenâk idi. Bir bahar mevsiminde birlikde Yakacık'daki sayfiyenize gitmişdik. Bülbüllerin feryadı, çiçeklerin letâfeti ona tesir ederek mütemadiyen şiirler okur, kâh ağlar, kâh gülerdi. Biz de onun hâlü kalinden müteessir olurduk.

Türbedarlıkdan aldığı beş on kuruşla ailesini iaşe edemediğinden Amasya evkafında münhal olan bir cihetin aidatı cüziyesini kendine tahsis etdirmek içün son defa İstanbul'a geldi, uzun zeman oturdu. Zaruret saikasiyle çekmediği çille kalmadı. Her dürlü teşebbüsata rağmen maksadı hâsıl olmıyarak Amasya'ya döndü.

Büyük oğlu Ali Haver, fartı zaruret içinde askerî mektebi tibbiyeyi ikmal etdi. Tabib yüzbaşısı oldu. Babasının vefatında küçük kardeşlerini iaşe ve terbiye etmeğe çalışırken Balkan Harbinde Yanya tarafına memur edildi. Pek genc iken ziyaa oğradı. Salih, sabur, gayur, müstakim, müstaid olan şu biçareyi tahattur etdikce müteessir olurum.

¹ Tercemei hali 1208 inci sahifededir.

² Fudelâyi meşhureden sadrı esbak Şirvanî Zade Mehmed Riişdi [Paşa] nın babasıdır.

GAZEL

Basunda derdi sevda sinemde narı hasret Düşdüm çehi firaka oldum nizarı hasret Kıldı beni perişan, üftade zarü giryan Derda ki derdi hicran, hayfa ki harı hasret Kaddim kemane döndü tiri müjenden avru Bükdü belim tiz elden siddetle barı hasret Gel gel figane bülbül ağaz kıl benimle Sen mübtelâyı hicran, ben bikararı hasret Görseydi bezmi vaslın bir kerre çesmi âsık Razi olurdu çekse ger sad hezari hasret Leylü nehar sensiz yeksan iken gözümde Her anı bir yıl oldu leylü neharı hasret Ev badı subhü samî ver vardan pevamı Mir'atı dilden eyle ref'i gubarı hasret Dil verme kılükale sâki getir piyale Döndürdü cismi nâle derdi humarı hasret Sabru sebate sâv et ev bülvefa Sebatî Geldikde peyki vuslat eyler firarı hasret

Bivefa yokdur cihanda bu peri rular gibi
Kıldılar aklım perişan tarı geysular gibi
Buaca kim sevdayı zülfün çekdim ol siminberin
Öpmedim bir gez ızarın âh ol mular gibi
Kaşları tigi kazadır gözleri cellâdı can
Ev yıkan olmaz cihanda çar ebrular gibi
Ol kadar tesir kıldı narı hicrin cane kim
Eşki çeşmim çağladı ey mahru cular gibi
Bari sen kıl merhamet hali dili biçareye
Senkdil olma Sebatî sen de mehrular gibi

SELÂM

Mehmed Tahir Selâm [Bey], Çavuş başı Mehmed Said [Efendi] nin ikinci oğludur'. İstanbul'da doğdu.

Pek genc iken Sadaret Mektubî Kalemine memur edildi. Bir tarafdan tahsili ilme çalışdı. Tedricen terakki ederek Mektubî Kaleminde ser halife oldu.

Uzun müddet sadaret mektubculuğunda bulundu. 1822 [1238 H.] de çavuş-başılık, 1825, 1832, 1833, 1843 [1241, 1248, 1249, 1259 H.] de dört defa baş mu-hasebecilik, muahharen büyük ruznamçecilik mansıblarını ihraz eyledi.

1840 [Cümadelûlâ 1256] Meclisi Valâyı Ahkâmı Adliye âzalığına, 1842 [1258 H.] de rütbei ulâ ile Deavi Nezaretine tâyin ve 1843 [Şevval 1259] de azledildi.

1844 [1260 Remazanının 12 nci gecesi] vefat eyledi. Bağçe kapusunda babasının yanına definolundu. Bilâhare yolun tesviyesinde ikisinin de kemikleri Eyub'de Tokmak Tepeye nakledildi.

Ehibbasından bir zatın söylediği tarih:

"Ağlar iken düçeşmim tarihin inşad etdi Tahir Selâm Bey bugün darüsselâme gitdi"

Yine o zatın:

"Dünyede halkı bırakdı firkate Tahir Selâm Bey gitdi cennete"

"Ceridei Havadis2" de deniliyor ki :

"Badessahur savma niyet eylemişken bir hınckırık tutmakla hayli zahmet verdiğinden bazı söz anlar tebaası, def'i içün azıcık su içmesini ifade eylediklerinde niyet [oruca] etdiğine mebni kabul etmemiş ve o aralık bazıları dahi hekim getir-

^{1 &}quot;Ceridei Havadis" de "tahminen sinni haddi semanini" bulduğu söyleniyor. Velâdet tarihi mazbut olmadığıçün kaç yaşında vefat eylediği malûm değilse de her halde seksene ermemiştir. Zita habası 1197 de vefat ve büyük kardeşi sadrı eshak Rauf [Paşa] 1194 de tevellüd eylemesine göre Tahir Selâm [Bey] in 1197 ile 1194 seneleri arasında doğmuş ve 65, 66 yaşlarında vefat etmiş olması lâzım gelir.

² 15 remazan 1260 numero 196.

meğe gitmiş ise de hekim gelinceye kadar kendisi hayatı mukadderini itmam etmiş idüği işidilmişdir.

§ Müşarünileyh, mütekebbiranı saire gibi mütereddidanı dairesine الله وعلى ile irnrarı subhü mesa etdirmez ve hususiyle ashabı niyaz ve ümide (ه كار د باستخوان رسيد) dedirtmez idi. O makulelerin husuli mes'uline gayret ve elden geldiği ve dili döndüğü kadar himmet ile haklarında icrayı şimei mürüvvet edegeldiğinden bu tâkı lâciverdîde sureti hasenei cevanmerdî ile hüsni sıyt peyda ve namını âlemde olvechile ibka etmişdir.

§ Mazul ve mansub olduğu müddetce ihtilası fürsat etdikce erbabiyle müzakereye derkâr ve ol vadide de eser ve san'ata heveskâr olduğundan fıkıhdan Kuduriyi şerh etmiş ve edebiyatdan "Mekamatı Harırî" ve «مران الأدب» i erbabı anlayacak gibi terceme eylemişdir. İnşası selis ve nazmı nesrinden nefis, kudemayı kibar ve mürüvvet şinasanı rüzgârdan bir zâtı enfesi maarif enis idi²".

Tahir Selâm [Bey] in Türkce ve Fürsce eş'arını ihtiva eden divaniyle münşeatını Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad [Efendi³] ve onun divanını da Tahir Selâm [Bey] tertib eylemişdir. Selâmın divanı, Fatih'de Millet kütübhanesinde ve Es'ad'ın divanı da benim kütübhanemdedir ve Es'ad [Efendi] nin yazısıle musahhahdır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet [Bey³], Sahhaflar Şeyhi Zâde Es'ad [Efendi], Ziver [Paşa] ve Tahir Selâm [Bey] birbirinin gazellerini tanzir etmek itiyadında bulunduklarından Tahir Selâm'ın kendi yazısile olan nazireleriyle tahmislerinden 13 adedi kütübhanemdedir.

Yenişehir'li Hüseyin Hâşim³ merhum, Üsküdar'lı Talât merhumdan naklen Tahir Selâm'ın "Gül gibi pür taravet olmuşsun" mısraile başlıyan gazelinin iki beytini okudu. "Gül gibi pür taravet ve rengü buden ibaret olan" o iki beyti pek beğendim, gazelin tamamını görmek istedim. Aradım ve aratdım. Bulmakdan meyus olunca evvelâ ben, —âcizane — bir nazire söylemeğe cüret etdim ve "Letâfeti suhani ehli tab'a söyletsek" mealine tevfikan meclisimize devam eden şairlere de

Basılmışdır.

² Gazetede bu satırları müteakıben "Ceridei Havadisin müşterilerinden olduğundan zatından ziyadesiyle memnun ve bu vecih ile fevu vukuundan gayetle müteessır ve dilhun olduğumuz Cenabı Hakka malûmdur" deniliyor. Demek ki ceridenin müşterilerinden olmasıydı cerideciler "Zatından ziyadesiyle memnun ve fevti vukuundan gayetle dilhun" olmuyacaklardı. Ne tuhaf şey!

³ Tercemei halleri 321, 620 ve 557 nci sahifelerdedir.

birer nazire söyletdim¹. Bilâhare gazelin tamamı bulundu. En güzel beyitlerinin—evvelce ele geçen— birinci ile ikinciden ibaret olduğunu gördüm.

GAZEL

Gül gibi pür taravet olmuşsun Seni ey nevnihal görmiyeli Sende evvel yok idi bu vahşet Bir nigâh etmiyorsun uşşaka Hâlü kalinden anladım ki Selâm Rengü buden ibaret olmuşsun Büyümüş serv kamet olmuşsun Şimdi âhu tabiat olmuşsun Hele pek bimürüvvet olmuşsun Mazharı feyzi izzet olmuşsun

Feyzi tebessümün güli gülzarı güldürür Belki hilâfı âde hasü hârı güldürür Çeşmanü ebrüvanı kılub ittihadı tam İmavü gamzelerle dili zarı güldürür Taklid eder zemaneye etvarını o şuh Uşşakı zârı ağladır ağyârı güldürür Güldükce ziri izarı âli çıkurlanub Ân yerleriyle cezbei ruhsarı güldürür Berceste kilki turfa edadan çıkub Selâm Bu nevzemin gazel ruhı eş'arı güldürür

از پرده زجاجی دریای خون عاید نیرنگ این فسانه صد بستون عاید عنقای آتشین بر داغ درون عاید بلور دورین است نقش فسون عاید نگ قطه جون سویدا از قاب ون عاید رنك شكت دلها خودرا برون نمايد شير می هوسها فرهاد كرد مارا آن حاكه جلوه كردد نال های حسنش این مهر وماه كردون در پیش پاك كوهر كاك سلام ناچار لو ح سخن نكارد

¹ Diyambekrî müteveffa Ali Emiri [Efendi], zadei tab'ı olan

[&]quot;Ne herzeler yazıyor ah bir alay mecnun "Fazilet" ehline her bir kelâmı dağı derun" beytini tecessüm etdiren mecmualarından birine — vâki olan recası üzerine verdiğim — bir kısım nezairi dercetdiği sırada nazireleri benim söyletdiğimden ve kendine benim verdiğimden bahsetmemişdir.

Bursalı Tahir merhum "Osmanlı müellifleri" nde [cild 2 sahife 299] diyor ki:

^{...}Bu gazel, vefatından 64 sene sonra İbnülemin Mahmud Kemal Beyin teklifiyle birçok şuara tarafından tanzir olunmuşdur".

SELIM

Mehmed Selim İnal, zemanının en faziletli ricalinden Seyyid Mehmed Emin [Paşa] nın oğludur. 1885 [26 Remazan 1302] de babasının Yakacık'daki sayfiyesinde doğdu.

İstanbul'da Bayezid İbtidai ve Rüşdi ve Mercan İdadî mekteblerinde ikmali tahsil etdikden sonra — bilmüsabaka — Mülkiye mektebine girdi. Her sene imtihanlarda muvaffak olarak 1907 [Haziran 1323] de şehadetnâme aldı.

Az bir müddet Tahriratı Hariciye Kaleminde bulundu. Meşrutiyetin ilânından sonra açılan müsabaka imtihanına girerek "1000" kuruş maaşla Meclisi meb'usan müsevvidi oldu. Vazifesinde gösterdiği akdam ve ehliyet ve muhitine ilka etdiği emniyet sebebiyle herkesin riayet ve mahabbetini celbetdi. Kavanin kalemi mümeyyizliğine tâyin olundu.

İstanbul Meb'usan meclisinin ilgasında bir müddet açıkda kaldıkdan sonra — o vakit reji meclisi âzasından bulunan — muhterem Bay Nuri'nin delâleti insaniyetkâranesiy-

le tütün rejisi idaresine intisab ederek Cibali fabrikasında bir buçuk sene kadar kâtiblik ve muhasiblik etdi. Tütün rejisinin hükûmete intikal tarihi olan Mart 1925 de İdarei Umumiyede Meclisi İdare Kalemi Müdir Muavinliğine ve beş ay sonra teşkilâtın tebdilinde Meclisi İdare Baş Kâtibliğine, 1930 da Meclisi İdare'nin lâğvinde Müdirler Encümeni Kalemi Müdirliğine nasbedildi. 1932 de inhisarların birleşdirildiğinde yine o vazifede ibka olundu.

Haddini bilmek, hodfüruşlukdan, hodpesendlikden sakınmak, « دعوى » mealine masadak olmakdan kaçınmak, ailemizin şiarı mahsusı olmasa kardeşim hakkında — lâyık olduğu derecede — senakârlederdim. Pek o kadar istihkakı olmıyan bazı âdemleri bu esere derc ve senalarına dair hayli söz harc etdiğim

halde — hakikaten hak sahibi olan — bir selimülfikrin hakkını vermezsem Hak nezdinde de muateb olacağımı düşünerek birkaç söz söylemeğe mecbur oldum.

⁴ Selim, Türk, Arab ve İran edebiyatının gavamızına vâkıfdır. Her vadide sür'at ve metanet ile şiir ve nesir yazmağa kadirdir. Hayli manzum eseri varsa da kendi, hiç birini neşre lâyık görmemişdir.

Bildiğini iyi bilenlerden, okuduğunu anlayub anlatanlardandır. Onun ilim ve fazileti, kendini tanıyanlarca müsellemdir. Babasının ilmî ve hulkî faziletlerine vâris olduğunu daima isbat etmekdedir. Memuriyet âleminde — büyük, küçük — her ferd, onu namusı mücessem olarak tanımışdır.

Yirmi sene evvel dûçar olduğu ve hâlâ tahtı tesirinde bulunduğu hastalık ve geçirdiği dehşetli ameliye, onu candan da, cihandan da bezdirmemiş, kuvayı maddiye ve maneviyesini rahnedar ederek tahsili marifet yolundaki sâyü gayretine sekte vermemiş olsaydı bugün daha kıymetli bir âdem olabilirdi.

Bir kıt'asında diyor ki:

"Ezkiyadan sayılırdım evvel Çekdiğim illeti gûnagûnı Kalmadı bende zekâ da, can da Çekse ahmak kesilir şeytan da"

Açıldıkca nigâhı ibretim derdim füzun oldı Füzun oldukca derdim gözlerim mecrayı hun oldı

Çoğaldı hayretim idrakü irfanım çoğaldıkca Dimağım inkişaf etdikce maruzı cunun oldı

Olub suretnemayı nahs rengârenk mihnetler Karardıkca karardı bahtı süflî kırgûn oldı

Yetişmezmiş gibi kendi cefayı talii dunum Muhitin iztırabatı bana derdi derun oldı

Dil agâhîvü bidarî ile ruh zerdü pür derdim Dili nazükterim rencidei reybül menun oldı

Ne şevku neşve beklersin aceb benden sen ey gafil Şüunı şiven averden gönül zarü zebun oldı

Ben ifşa eylemezdim âh sevdayı süveydayı Hüveyda etmeğe badi havayı hep uyun oldı Ealiden, tenezzül görmeyince, oldı rugerdan Deni dünya bu yüzden maili eşhası dun oldı

Bu udvanlar, bu kavgalar beni âdemle tev'emdir Cedelgâhı cihanda hangi dem sulhü sükûn oldı

Seriri devletü ikbali dehrin serfırazanı Serildi yerlere bak serserii sernügûn oldı

Secayası fesad alûd olan akvamı, edvarın Karini inkıraz oldu, esatiri kurun oldı

Değil çeşmi serair bine mahfi siyreti âdem Vücuhi zahire seyret ki mir'atı butun oldı

Hakikat olmadı bariz, güruhi feylesofanın Bütün ekvali evhamü hayalâtü zunun oldı

Kalub sırrı hayatın keşfü derkinden Selim âciz Sükûti valihanem sanki telhisi mütun oldı

16 Eylûl 1937

GAZEL

Ne şührete mütemayil, ne male muntazırım Safayı hatıra, âramı bale muntazırım

O rütbe kalmadı takat teni nizarımda Eniniçün bile ya Reb mecale muntazırım

Kemale oldu reside melâli kalbi hazin Husuli şevka, zevali melâle muntazırım

Yeter bu abdi zaife celâl cilveleri Tecellii lemeati cemâle muntazirim

Bana ne faide var kılü kali âlemden Füyuzı aşk ile ben vecdü hale muntazırım š

Şikeste sagarı ümmid elimde, şişe tehi Selim! neşve dinen bir hayale muntazırım

**

Doğar benim güneşim sen olunca hande nisar Senin yüzünde bana runüma safayı behar

Şükûfelerde senin hüsnüni görür didem Bana terennüm eder aşkını nevayı hezar

Nesim, buyi lâtifinle ruh bahşadır Sular, cemâli taravetnümana âyinedar

Zeminde zahir olan sen, semada peyda sen Hulâsa senden ibaret şu kâinat ey yâr

Sen olmasan azeba ben olur muyum? heyhat Vücudüm etmede herdem vücudini ikrar

Bakar mı ayni vefa gayri yare gafletle Likayı yare mukabil hayaldır ağyâr

Güli yegânei gülizarı kalbi zarımsın Öter garamın ile hep Selimi zarü nizar

**

Fotografisinin altına yazdığı kıt'a:

TASVĪRĪ HĀLĪM

Yüzümde yesi amikın eserleri bariz, Gözümde neyyiri aşkın sönük şuaatı.. Sözüm harabei efkârımın döküntüleri, Özüm mesaibi dehrin şikeste mir'atı..

Büyük şairlerimizden muhterem Halil Nihad'ın "Ağac" namındaki mühim manzumesini dinledikden sonra:

Etdi îlâ ruhumı şiri süveyda makesin Arşı âlâdan gelir gûya senin âli sesin Tam otuz yıl böyle bir ses hasretiyle inledim Ruhumun feryadını şimdi sesinden dinledim

Dinledikce inledim, zevkı elemle ağladım Çağladıkca sen coşub ben de seninle çağladım

Bir ilâhî nağmedir, feryadı kudsîdir sözün Sözlerinde münceli pakizevü safı özün

İhtizazı sazı dil mıdrabı hamenden alır Gûş eden âhengi kilkin vecde müstağrak kalır

Şahı Tubade terennüm eyliyen bir andelib Hamei icazına bence budur vasfı musib

Sahnı sinemdir mesiri feyzi hissiyatının Aksini seyr eyle gel gönlümde ulviyatının

Varlığım bir katredir ummanı irfanında bak Cuşişi derya verir bir katreye isterse Hak

Mazharı lûtfı hitabın şahsı esfeldir, eğer Duymayorsa umkı ruhunda teheyyücden eser

Yanmıyan âdem, Halilim, yandığın ateş ile Nurı nerden anlıya, ya yanmayı nerden bile...

Sen Nihad'ım asrının şehdanei irfanısın Gösterir her hâlü kalin bir fazilet kânısın

Susma, sen söyle hakikat, şivei tehzil ile Ehli idrakü basiret dinlesün tebcil ile

Zaten`ilkayı mahabbet eylemişdin sen bana Cânü dilden şimdi meftunum, Halilim, ben sana

Leylei teşrifin oldu âşıka leyli visal Ol şebi pür nur edeydi ruzı haşre ittısal

Bağrı pek yanmış fazilet âşıkı bir âdemim Uymadı âhengi dehre bir zeman zirü bemim

İltifatından Selimi zar, hiç dur olmasun "Gördüğünden kimseler âlemde mehcur olmasun".

6 Mart 1940

SENIH

Süleyman Senih [Efendi], Hacegânı Nakşbendî'den Şeyh Emin Agâh¹ Hazretlerinin Hafide Zâdesi ve İstablı Âmire payelûlarından ve Bursa Hanedanından Mehmed Şerif [Ağa] nın oğludur. 1822 [13 Remazan 1238] de Bursa'da Veli Şemsüddin mahallesinde doğdu.

1837 [1253 H.] de İstanbul'a geldi. Bir müddet Divanı Hümayun Kalemine ve Maarifi Adliye mektebine ve — büyük kardeşi eski Âyandan Rıza [Efendi] nin serasker mektubculuğunda bulunduğu esnada — Mektubî Kalemine devam eyledi.

1843 [1259 H.] de Sadaret Mektubî Odasına memur ve sırasiyle hocalık, Rabia, Salise ve daha sonra Sâniye rütbelerine nail ve Âmedî Odası namzedlerinin birincisi oldu.

1853 [Muharrem 1270] de Rıza [Efendi] nin Anadolu harb ordusu müsteşarlığına tâyininde tahrirat başkitabetiyle Erzurum, Kars ve Kâğızman havalisine gitdi. Avdetinde yine Sadaret Mektubî Odasına devam etdi. 1862 [1279 H.] de teşkil olunan mühimme odası müdiriyetine, 1864 [1281 H.] de Mütemayiz rütbesi ve "10000" kuruş maaş ile Tuna vilâyeti mektubculuğuna tâyin kılındı. Vali Midhat [Paşa] ile geçinemediğinden infisal eyledi.

Bir müddet sonra Babiseraskerî Mektubî Kalemi müdiriyetine, Dâri Şûrayı Askerî Başkitabetine, mektubculuğa, muharebe esnasında Nizam Dairesi âzalığına ve Makamı Seraskerî Riyasetine nasbolundu. Riyaset uhdesinde olduğu halde surre eminliğine tâyin edildi, farizai haccı edâ etdi.

1886 [1303 H.] de Riyasetden Askerî Tekaüd Sandığı Nezaretine tahvil edildi. Nezaret, bilâhare Mülkiye Tekaüd Sandığı Nâzırı Taşcızâde Tevfik [Paşa] ya ilâveten tevcih olundu.

1900 [1 Rebiülâhır 1318] de Göztepe'deki köşkünde vefat etdi. Selimiye dergâhı haziresine defnedildi.

Merhum, uzun boylu, kısa ve biyaz sakallı, zaif, tarikı mevleviye mensub, salâhı hal ve sıdku istikamet ile mâruf ricalden idi.

Selef tarzında şiir söylerdi. Güzel sözleri vardır. "134" büyük sahifeden mürekkeb olan divanı 1859 [1275 H.] da Takvimhanei Âmire'de basılmışdır. O zemandan vefatına kadar geçen "43" senede yazdığı manzumeler tabolunmamışdır.

¹ Usküdar'da Selimiye dergâhı haziresinde medfun kibarı nakşiyeden Ali Behcetii Konevii hazretlerinin mürsididir.

Meşahîrin yazılarını ihtiva etmek üzere vaktiyle tertib etdiğim mecmuaya birkaç satır yazı yazmasını — büyük biraderi vesatatiyle — reca etmişdim. Bir tahmis ile — gürizgâh olarak — şu satırları yazmışdı:

"Bir müddetdir şiir ve inşa ile ademi iştigalinden naşi işbu mecmuai belâgat âraya tahrire seza bir sey tahattur edememişdim. Esbak Bağdad velii âlişi olub 59 tarihinde Sam valiliğine nakil ile 1261 senesi orada vefat eden ve möhrinde mahkûk "Hakipayı sakii Kevser Ali" ınısraının evveline ol zeman canibi müstemendanemden "oldu vâsıl bezmgâhi Haydare" mısraı ilâve olunarak mecmuı beytin cevahiri huruft sali irtihaline tarih olan verizi komalat semir Ali Riza [Paşa] hazretlerinin "Devri lâlinde baş eğmem badei külfame ben" mısraiyle başlıyan ve Bağdad'dan Sam'a azimetlerinden üç sene mukaddem nazmyledikleri rivayet olunan gazeli meshurlarını mukaddema birkaç kereler mütalea ve istima eylemis iken gecen bir gün hos sada ve elhan bir zatın kıraet ve taksim eylemesi:

Yakdın ey ateş zeni âram, yanmış gönlümi

Necheves kıldın şu kendinden usanmış gönlümi

müeddasınca bu defa tab'ı efsürde ve çerağı mürdei naçizaneme ezseri nev suz efza ve füruğ üfken olmasiyle şu halin peyvestei haddı kemal olan şevki tesiriyle heman merhumi müşarünileyhin ruhaniyeti âliyesine bittevessül gazelibibedeli mezkûrun tahmisine ibtidar olunarak heyeti mecmuasından hâsıl olan manzumenin vakti pîride bir ferzendi nevzade nailiyet gibi addolunması bu mahalle tahririne vesiles cür'et olmuşdur.

> 12 sevval 1316 Senih"

MUHAMMES

* * *

Garib bülbüli hicrim çemenden ayrıldım Cemen ne, sen gibi gonce dehenden ayrıldım Görür müsün beni ey suh kanden ayrıldım Diyarı gurbete düşdüm vatandan ayrıldım Vatan gözümde değil âh senden ayrıldım

Kani şu dem ki vatan bana cayü mesken idi Seninle azmgehim geştizarü gülşen idi Hulâsa neşei bezminle hatırım şen idi Diyarı . . . .

Vatan . . . .

Cüdayim iste sana hemnisinü hemdem iken Bak, oldum ülfete bigane, ünse mahrem iken Vatanda yani senin suhbetinle hurrem iken

Diyari . . . .

Vatan . . . .

Firakdır beni bu şehirde garib kılan Dili şikistemi bisabrü naşekib kılan Yine kavuşdura bu hasreti nasib kılan Diyarı . . . . Vatan . . . .

Dili Senih ki şevkı vatanla malidir Veli cemâlin anın revnakı hayalidir Okur bu matlaı kim şimdi hasbihalidir Diyarı gurbete düşdüm vatandan ayrıldım Vatan gözümde değil âh senden ayrıldım

GAZEL

Şevkı rühsar ile dil encümeni yârei gelür Sanki bülbüldür o gül seyrine gülzare gelür Gece doğdı sanırım mihri cihan ârayı Her ne şeb bezmigehi şevka o mehpare gelür Fartı mestii meyi nazü edâdandır heb Eseri hâb kim ol nerkisi bimare gelür O kadar hûşrübadır o peri hüsn ile kim Seyri didarına âkil giden âvare gelür Mazharı feyz olur ol bendeki sıdk ile Senih Asitanı keremi hazreti hünkâre gelür

RÜBAİ

Hergez kurarım ki bir karar eyliyeyim Kim terki belâyı aşkı yâr eyliyeyim Emma ki teemmül eylerim diğer bâr Âşıklığı terkedib ne kâr eyliyeyim

KIT'A

Oldum mülâzimi deri aşkın niçe zeman Sen kimsin ey garib deyu biç sorulmadım Şayanı iltifat değilsem efendim âh Bir âşina nigâha de mi lâyık olmadım¹

BEYİT

Cefalarla beni öyle usandırdın ki canımdan Seni terk idebilsem bir dahi hiç yâr sevmezdim

¹ Bu kıt'a, Senih divanının 130 uncu ve Şeref [Hanım] Divanının 104 üncü sahifesinde mündericdir. Hangisinin eseri olduğunu anlamak, kendilerinden sormağa mütevakkıfdır!

SEZAL

Yahya Sezai [Efendi], Mora'da Kuron, Moton ve Trapoliçe havalisi müftisi şehid hafız Abdülhalim [Efendi] nin¹ oğludur. 1816 [1232 H.] de Trapoliçe'de doğdu.

1820 [1236 H.] de Mora fethinde babası Yunanlılar tarafından yakıldı. Birer gözleri imha ve evleri yağma edilen annesi ve teyzesi ile İstanbul'a hicret etdi. Tahsili ilme çalışdı.

1835 [1251 H.] de babı seraskeri eklâmından birine girdi. 1844 [1260 H.] de Girid isyanında ordu kitabetine, müehharan Boğaz şehri, 1846 [1262 H.] da Midilli tahrirat ve mal kitabetine tâyin olundu.

İki sene sonra İstanbul'a geldi. Reşid [Paşa] Zâde Damad Ali Galib [Paşa] nın divan efendiliğinde ve ilâveten Hakkâri, Bozcaada, Kudüs, Filibe sancağı ve Trabzon vilâyeti, daha sonra Van iyaleti, Manisa, Aydın, Tırnova sancakları Kapu kethudalıklarında ve Darbhane maden memuriyetinde bulundu.

1856 [1272 H.] da "7500" kuruş maaşla Evkafı Hümayun Nezareti Mektubculuğuna, daha sonra "6500" kuruş maaşla Cezairi Bahrisefid ve Kıbrıs Kapu Kethudalığına nasbedildi.

1877 [23 Cümadelâhıre 1294] de vefat etdi. Üsküdar'da Karaca Ahmed türbesinin arka divarı hizasında aile kabristanına defnolundu.

Küçük oğlu Ahmed Hikmet [Bey2] gönderdiği varakada diyor ki:

"Merhum, gencliğinde ehli dil ve mecbuli hava iken Ali Galib [Paşa] nın divan efendiliğinde bir bezmi işretde yaranından biriyle vâki olan mübahasei şedide, muhatabının rencişi kalbine bais olmasına nedamet ederek daha o akşam hanesine avdetinde duhteri inebi tatlik ve levazımı mastabai işretden ne kadar kadeh ve sebu var ise cümlesini kırub atmış ve o zemana kadar nazmeylediği — hevesat ve gara-

Merhum, bu esere tercemei halinin dercini mükerreren reca etdi. Eser, şair ve nâzımlara mahsus olduğu içün nasirlerin derci sadede tevafuk etmiyeceğinden bahisle itizar etdim. Arzusı mümkin mertebe hâsıl olmak arzusiyle şu satırları yazdım.

¹Tercemei hali 521 inci sahifededir.

^{2 &}quot;Müfti oğlu" künyesiyle edebî yazılar yazdı. Hariciye Nezaretinden neş'etle mülga Hilâfet serkarinliğinde ve muahharen Hariciye Vekâleti müsteşarlığında bulundu. 20 mayıs 1927 [18 zilkade 1346] de vefat etdi. Maçka'da Şeyh kabristanına defnolundu. Defni esnasında — hazır bulunan — üdeba ve şuaraya hitaben "merhumun en büyük meziyyeti Hüsni hulki idi" dedim. Abdülhak Hâmid "en büyük meziyet de hüsni hulkdan ibaretdir" cevabını verdi.

miyata aid — eş'arını ihrak eylemişdir. Bu tarihden sonra nazmeylediği eş'ar da aşkı hakikîyi terennüm etmişdir.

Şeyh İsmetdir bugün, gelsün duyan dergâhına Kutbı feyzü gavsı âlem, düşme istiknahına Gezme Allahı seversen serseri, âşık isen İşte mir'atı huda, bak şahid ol Allahına

kıt'asile tebcil eylediği Sultan Selim'de meşayihi Nakşibendiyei Halidiyeden İsmet [Efendi] ye intisab ve bilâhare ihrazı hilâfet eylemişdir.

§ Gayrı matbu divançesinde münacat, naat, gazel, muhammes, tahmis, kaside, şarkı olarak yüz kadar manzume mündericdir.

\$ Pederimi altı yaşımda kaybetdiğimden takd'ri irfanına muktedir değilim. Kendini bilenlerden işitdiğime göre zemanının zurefa ve nükteperdazanı miyanında sayılırmış. Bir ihtiyar zat, pederimin vaktile makamı arabandan bestelenen:

> Göğe bakar, göz yaşımı dökerim Gördükce ben seni boynum bükerim Ateşinden aşkın artık ürkerim Gördükce ben seni boynum bükerim

şarkısını söylerken beni ağlatmışdı".

GAZEL

Mübtelâyi derdi aşka sorma derman istemez Ârifi billâh olan tedbir lokman istemez Nuş edenler desti kâmilden şarabı vahdeti Bir dahi semti fenada bezini irfan istemez Âlemi lâhute pervaz eyleyen ehli safa Taci İskender değil, tahtı Süleyman istemez Neylesün zevki behişti âşıkı sıdku vefa Duş olan didarı yare hurü gılman istemez Renkü boyi yar ile bağı derunun zeyn eden Bin behar olsa yine seyri gülistan istemez

Kırub atmakla savab etmişdir. Vadii cürme koşub gitmişdir.

Nekadar aleti işret varsa Fakat eş'arını ihrak ederek

Nurı vahdetle muzayyadır gönül Zata mir'atı mücellâdır gönül Reffolunmuş lâmekânın fevkına Cümlei arşı muallâdır gönül Âlemi zulmet içinde muhtefi Bir tecelligâhı Mevlâdır gönül Kevseri aşk ile artmış safveti Mesti bipervayı sevdadır gönül Ey Sezai pür safavü muhteşem Şahı aşka kasrı valâdır gönül

Reseni aşkı takub gerdeni teslimimize Bir gün elbet giderek biz dahi Mansur oluruz

Terkeyleme ağyarı, ağyar ile bul yarı Bildinse bu bazarı, kar eyleyecek sensin

Çıkmadım balâsına asla bu kasrı devletin Biesas olduğunu ben duyduğum gündenberi

SEYRANÎ

Seyrani Mehmed, Everek kasabasının Uruza mahallesi imamı Cafer [Efendi] nin oğludur. 1805 [1220 H.] de o mahallede doğdu.

İki sene kadar medresede okudu. Sultan Abdülmecid devrinde İstanbul'a geldi. Bazı zevatı hecvetdi. Cezalandırılmak üzere arandığı esnada hemşehrlerinden birinin delâletiyle memleketine kaçdı. Ondan sonra aruza tatbikan şiir söylemeğe başladı. Musikideki kabiliyetsizliğine rağmen kırık telli sazını bazan omuzunda taşırdı. Hayatı sefaletle geçerdi.

Divanını tertib ve neşreden Everek'li Müftizâde Hazim [Efendi], mukaddimede diyor ki:

"Fıtratındaki gına, zalim ve kızgın sefaletleri soğukkanlılıkla karşılamağa sevketmiş ve bir tahammüli dervişane ile yoksulluğun ıstırabatını yenmişdir. Şeffaf ve rengin şarabın bardaklara boşalmasından çıkan şarıltıları, güneş renkli altunların. kasalara dökülmesinden mütevellid şangırtılara tercih etmişdir."

Evereğin en ıssız sokağında bir evde otururdu. 1866 [1283 H.] de vefat etdi. Everek'de eski kabristan üstüne yapılan mekteb binasının bir tarafına defnolundu. Mezarına taş dikilmedi.

Seyranî hakkında avam arasında efsaneler deveran etmekde olduğu divanın mukaddimesinde muharrerdir. Hayatının sonlarında "asabî heyecanlar geçirdiği, buhranlar içinde çalkandığı zeman tuhaf şekillere" girmiş. Avaın, bu şekillerden de dürlü dürlü mâna çıkarırlarmış.

Yine mukaddimede deniliyor ki:

"Şairliği hak vergisidir. Birçok şairle tokuşmuş, anları mat etmiş, sazlarını top-lıyarak etek öpdürmüş, söz erlerini halkın tâbirince debizitmişdir [mağlûb etmiş-dir]. Tetebbüatının kısalığına, hattâ aksaklığına rağmen en mühim mesaili ictimai-ye ve ahlâkiyeyi halledecek kadar keskin bir nazara mâlik idi. Anadoluca yüksek bir şahsiyeti şiriyesi vardır. Şiirlerinden birkaç parça ezberlememiş bir âdeme tesadüf edilemez. Pek yaman ve iğneli hecivleri vardır."

"Sanihatı Seyrani" unvaniyle 1922 [1340 H.] de nazımlarının bir kısmı basılmışdır, çoğu hece vezniyle söylenmişdir.

Tarikı nakşibendiye müntesib olduğunu:

"Behaüddin Muhammedden, o pîri nakşi bendimden Yetişdi fikrime ruhanî himmet dil pesendimden"

beyti gösteriyor. Emma nakşibendî yoluna giden bir âdemin — Müftizâde'nin söy-Son Asır Türk Şairleri — 105 lediği vechile — "Şeffaf ve rengîn şarab" a mübtelâ olmak yolsuzluğunda bulunması kabil olamıyacağından Seyranî'nin yolunu şaşıran ve tarikı nakşibendî zanniyle çıkmaz yollarda seyreden gümrahlardan olduğu anlaşılıyor. « محل محكم بالظاهر »

来

Rumuzı aşkı hallet ki bu zihnin kavrasun Turı Hitabı Hakkı, Musa'yı, onu cezbeyleyen nurı Benim bu muzmeri mafizzamirim ukdesin hallet Süleymane niçün tercih ederler o hakir murı Ne hikmet ehli irfanın çalınsa meclisinde Müsavi addederler erganuna savti tanburı Niçün kurban edilmişler Nesimi, Şeyhi ekberler Kim öldürdü enelhak zakiri Hallâcı Mansurı Yanarken ud veş izhar eder hoşbuyi Seyranî Buhar ile ederler feth babı dârı zünburı

**

Ey sevdiğim artık yeter Ateşlerden daha beter İrdin güzellik çağına Bizi hüsnün ayağına Sağlıkdır her işin başı Âferin ey çeşmim yaşı Güzel senin hüsnün sebeb Cennetden mi çıkdın aceb Güzellerin çok gencisin Aşk ipine zevk incisin Bana yosma bakışın var Âşıkları yakışın var Bağladın zülfün bağına Nal mıh gibi çakışın var Sabırdır ekmeği, aşı Yar yoluna akışın var Olub gören eyler taleb Tavvus gibi nakışın var Seyranî'ye birincisin Güzel delüb takışın var

Hicranlar mı çökdü içime benim Mezarım olsaydı kâşkı vatanım Aşkın mızrağını engine saldım Unutdum kendimi deryaye daldım Seyranı'nin yâre dönmez yolları Sert esiyor bana seher yelleri

Göz yaşımı kimse silmez ağlarım Sılamdan hiç haber gelmez ağlarım Diyarı gurbetde ben garib kaldım Kimseler halimden bilmez ağlarım Başına zindandır Haleb çölleri Taliim yüzüme gülmez ağlarım

SIDDIK

Mehmed Siddik [Bey], Meşreb Zâde Hafidi Şeyhulislâm Mehmed Ārif [Efendi] nin oğludur. 1830 [1246 H.] de İstanbul'da doğdu.

1834 [1250 H.] de — emsâli gibi henüz beşikden çıkdığı sırada — müderrisini kiram zümresine ilhak olundu¹.

"Fatin Tezkiresi" nde:

"Ulemayı zülkadri velihtiramdan ve hâlâ darı şûrayı askerî âzayı kiramından Şehrî Hafız Efendiden tahsili ulûmı âliyeye sa'y ve himmetle fartı zekâ ve istidadı bi hemtaları muktezasınca yedi sekiz sene müddetde ilmen emri me'zuniyete kesbi liyakat eylemiş ise de tekmili nüsahi ilmiyyei mutade etmek usulüne riayetle ilelân Efendii müşarünileyhin meclisi maarif enisi derslerine müdavimet eylemekde bulunduğu..." diyor.

Babasının makamı meşihate tâyininde 1854 [Cümadelâhire 1270] de Galata kadısı, 1854 [Şaban 1270] de Mekkei Mükerreme, 1855 [Rebiulâhır 1272] de İstanbul, 1857

Rebiulâhır 1274] de Anadolu Kadı askerliği pâyesi ve Meclisi Valâyı Ahkâmı Adliye Âzası oldu.

1858 [1275 H.] de babası hasta olarak vücudünün bir uzvı şişdiği sıralarda Meclisi Valâ âzalığından çıkarıldığından "Babamın.....şağı şişmeseydi benim..... mi çıkarırlardı" dediği, o devre yetişen ricalden işidilmişdir³.

- Vatanımızda ilmi ve ulemayı inkıraza oğratan esbabı mühlikeden biri de ekâbitin, bilhassa ricali ilmiyenin kundakdaki çocuklarına rütbei ilmiyye verilmesidir. Ötede bir biçare, elli yıl okur ve okurur, Envaı mezahim ve müşkilât ile en küçük bir rütbeye pek, az bir maaşa nail olabilir. Beride kibardan birinin henüz doğan veledine velâdot hediyesi olarak rütbei limiye rüusı ve avaidi verilir. Bu gaddarane hareketden erbabı marifet meyus olur. Meyusiyet de ilmin ve erbabının inkırazını intac eder.
  - Fatin, bu satırları yazdığı sırada Sıddık [Bey] in babası, Şeyhülislâm idi.
- ^a Sadrı esbak Füad Paşanın münasebetsiz bir süaline, Sıddık [Bey] in müskit ve mantıki bir cevabı vardır. Fakat süal gibi cevab de perdebirunane olduğu içün naklini münasib görmedim.

1861 [Cümadelûla 1278] de Rumeli Kadı askerliği pâyesi tevcih olundu. 1865 [Cümadelûlâ 1282], 1872 [1 Muharrem 1289], 1878 [Muharrem 1295] de üç defa bilfiil Rumeli Kadı askeri oldu. Son Kadı askerliğinde felce oğradı.

1878 [27 Receb 1295] de mir'ac gecesi vefat etdi. Üsküdar'da Miskinler civa-

KABİR TAŞINDAKİ KİTABE

"Bu merkadi mağfiret meşhunı aden âşiyan Hekimzâde Ali Paşa neslinden ve sabika haizi mekamı ifta Sıdkı Zâde Ahmed Reşid [Efendi¹] hafidi ve Şeyhülislamı esbak Ârif Efendinin necli saidi olub defa'i salise Rumeli sadaretinde irtihali darı naim eden Mehmed Sıddık Bey Efendinin kabri şerifidir.

Fatin tezkiresinde:

"Mecmai ilmü kemal bir şairi mahiri bimisâl olub² bir mikdar eş'arı belâgat şiarı ve küftarı fesahat disarı vardır. Zâtı âlisinin lütfü ata ve kemali cud ve seha ile müanven ve araste ve hulkı hasen ve nezaketi tab'ı müstahsen ile müzeyyen ve piraste olduğu cümle indinde malûm ve muayyendir³".

Süreyya, "Sicilli Osmanî" de :

"Müstakim, ceriyüllisan, vasiatülilim, hakgû, afif, sahi, şair idi" diyor.

5 Zilkıde 1292 tarihli "Ceridei Havadis" de vefatından bahsedilirken "Pederi kadar ilmü fazl ile müştehir olmıyarak tahsili, zadegân rütbesinde ise de pedetleri gibi hakşinas olmağla iki defa kadıaskerlikde faslü rüyeti dâvada isbatı liyakat etmiş ve bu cihetle âhiren iktisabı nam eylemişdi" denilüb iki gün sonra vefatı haberinin yanlış olduğu ilân edilmişdir.

Esbak mabeyin baş kâtibi Âtıf [Bey], "Hatıre" de diyor ki:

"... Ben, Meclisi Valâ zabıt kitabetinde iken Sıddık Bey dahi âzadan olmağla bazı meşhur ulemazadeler tavrü tarzında hafifülmizac olduğunu bilirdim. Kabili kabul eş'arı da vardır derler. Ben, bir gazelini gördüm ve suretini aldım. Âli Pa-

¹ Zevcesi Adılşah [Hanım] Hekimoğlu Ali [Paşa] zade İsmail Ziyai [Bey] in oğlu sudürdan. Abdullah [Bey] in kızıdır.

² Fatin'in şu tevcihini dinliyenler, hep bir ağızdan "Zehi tasavvuru ba**zı**l, zehi hayali muhal" deseler becadır.

³ Fətin bu satırları yazdığı sırada Sıddık [Bey] in babası mesnedi meşihatde bulunuyordu.

Buraya derc etdiğim o gazeli, bana Atıf [Bey] verdi.

şaya hulus olmak üzere söylemiş olduğu şu mısra "Bir veliyyüniamın bendeliğidir fali" hatırımdadır.

Miri müşarünileyh, bir gün dairesinde müsafirleriyle musahabet eyler iken ricali ilmiyeden Seyfüddin [Efendi] gelir. O dahi Mir Sıddıka muallimlik etmiş iniş, müsahabe ve mülâtafe esnasında ana teveccüh ile "Kürdlerin kuyruğu vardır, derler. Aceba hoca efendi, sizin de var mıdır?" sualine, sair müsafirlerin yanında hocanın bittâbi canı sıkılarak, "Evet efendim vardır, emma benimki önümdedir" diye cevab verdiği meşhurdur. Mir Sıddık, hiffetiyle beraber hatırşinas ve mültefit ve sahibi mürüvvet idi. Sonra beyin hastalığına dûçar olub o hal ile vefat etdi. Edhem [Paşa] nın sadaretinde tebrik içün Kantarcılar'daki konağına gitmiş idim. Sıddık [Bey] de geldi. Muarefe olduğu halde beni tatıyamayub — bulunduğumuz odadan görünen — Süleymaniye camiini dahi fark edemiyerek benden süal etmişdi".

GAZEL

Buldum ağyardan ol yari geçen gün hali Eyledim arzu beyan serm ile mafilbâli Nalişü suziş olur vasla medarı akva Hali bülbül ile pervanedir istidlâli Dane zanneyleyerek mürgi dilim oldu şikâr Damı geysuyi siyehkâre düşürdi hali Mezhebi rindde mazul olamaz hat ile var Dinlemem hükmi savab üstüne kılü kali Nikü bed fark olunur sanma hafi ey Sıddik Akseder âvinei âleme heb eskâli Bakıcak taliime hamdola mes'ud buldum Bir veliyyülniamin bendeliğidir fali Muhyii devletü mülk hazreti nazır paşa Namı valâsı gibi zatı mukaddes Âli Sahni sihhatde muammer ede ol daveri Hak Müstezad ola hemişe şerefü ikbali

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazel:

Safayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim Cefayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim Bu rüzgârda yokdur bize enisü celis Hevayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim Tanini şühretimizle pür oldu kubbei çarh Verayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim Fütade oldu gönül damı zülfi canane Belâyı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim İlâc bulmadı asla tabib derdimize Devayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim Cihanda görmedim ehli safayı ey Sıddik Vefayı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Babasının mezar taşına yazdığı tarih:

Hayf kim Ârif Efendii maarifperverin
Kıldı mahzun âlemi darı bekaye rıhleti
Ben ise ferzendi ihyakerdesi iken anın
Hiç tesir eylemez mi bana derdi firkati
Zatı bihemtası ol allâmenin hayli zeman
Mesnedi fetvanın olmuş idi zibü zineti
Cürmü taksiratını affeyleyüb Mevlâ anın
Eyleye sirab anı Hakkın zülâli rahmeti
Eylerim Sıddik bu tarih ile ben arzı niyaz
Validim merhuma Rabbim mesken ide cenneti

1275

SIDKI

Hasirî Zâde Şeyh Süleyman Sıdkı [Efendi], Südlice'de tarikati Sadiyeden Hasirî Zâde tekkesinin bânisi olan Şeyh Mustafa İzzi [Efendi] nin oğludur. Annesi, Eyub'de Taşılburun tekkesi şeyhi Süleyman Sıdkı [Efendi] nin kızı Saliha hatundır. 1796 [1211 H.] de Südlice'de doğdu. "Şeyh Sülün Efendi" namile mâxufdur.

Tahsili ilim etdi ve mütaleadan fariğ olmadı. 1823 [1239 H.] de babasının intihalinde mekamı meşihate geçdi. On dört sene meşihatde bulundu.

Çarşanba'da Mürad molla dergâhı şeyhi Mehmed Mürad [Efendi] den mesmevî okuyarak icazet ve tarikatı nakşbendiye'den hılâfet aldı. Mevlevî tarikına da intisab etdi. Mevlevî sikkesi giyerek kendi tekkesinde dervişlerine — mevlevî dedegânı gibi — sikke giydirmeğe mezun oldu.

Henüz genc olduğu halde emsâli arasında temayüz etdiğinden Sultan Mahmud, birkaç defa dergâha gelerek şeyh ile görüşdi ve tekkeyi müceddeden yapdırdı. Şeyhi, Rüfaî, Bedevî, Sa'dî meşayihi üzerine mümeyiz ve şeyhulmeşayih namile reis tâyin etdi, ferman verdi.

1837 [1253 H.] de vefat etdi. Dergâhın ittisalinde babasının türbesine defmedildi.

Uhdesinde kürsi şeyhliği de bulunduğundan mevazza dair makalâtı ve divan-

GAZEL

Harimi vaslına ağyâre yol buldurmadan geç git Sunub uşşaka zehriabi sitem öldürmeden geç git Sakın badı hazanı âhı serdim itmesün tesir Efendim verdi zibayı rühun soldurmadan geç git Düşüb damı sivaye kalma, bal aç seyri lâhute Gözetle mürgi ruhun şehperin yoldurmadan geç git Şerabı bezmi bâkiden gönül sermestü şeyda ol Bu sahbahanei gamden sebu doldurmadan geç git Hezarı nağme senci gülsîtanı aşkı ey Sıdkı Nevayı suznaki âhına güldürmeden geç git¹

Kafiyelerden birkaçı bozuktur.

Gönül envarı hurşidi hakikatden münevverdir Anınçün sırrı remzi allemelesmaye mazhardir Hıcab ancak yine kendi özündür yoksa ey zahid Tecelliyatı vahdet serteser âlemde azherdir Heman sen mürgi canın lânesazı bağı teslim et Gelür gam çekme asla rızkı maksumun mukadderdir Tecellii celâl eylerse meyusi ata olma Teselliyatı envarı cemal elbet mukarrerdir Gel imdi haki payı şeyhi kuhli dide kıl Sıdkî Tarikı aşkı Hakda rehnümadır sana rehberdir

چووی نافه سبقت می کند بر نامه پیغام حباب باد چون تخاله ریزد ازاب جام کباب خومچکان شد چشم زارم رفت آرام زدود آه آتشاك سازم خلقهٔ دام خیال تاب رحسارش شفق شد تیرهٔ شام شود حال دل برخون عبان از بره نام مراجاه بی لعل لت چون جشنه خونست شرار آتش دل کشت بی توشیم زم امثب کمنم امید آن شهباز قدسی دام ما افتد پیام بار صدق روشی مخشد دل شکم

SIDKI

Mehmed Sidki [Efendi], Antakya müftisi Ahmed [Efendi] nin oğludur. 1788 [1203 H.] de Antakya'da doğdu. Ecdadı sâdâtı hüseyniyedendir. Birbirinden intikal suretiyle müftilikde bulundular.

Zemanında tedris olunan aklî ve naklî ulûmı tahsil eyledi. Yirmi iki yaşında "Kürd Hoca" namile mâruf Hacı Hasan [Efendi] den icazet aldı. Sabahları dershanesinde talebeyi tedris eder ve ikindiden sonra camii kebirde tefsir okuturdu. Bir tefsir yazmağa başladısa da ikmaline muvaffak olamadı.

Ahkâmı şer'iyeyi tebliğ ve muhafazaya pek ziyade itina eden bir âlimi sadık idi. Mısırlıların Antakya'ya tecavüzlerinde gösterdiği atvarı salabetkâraneden, bahusus devlet tarafdarlığını iltizam eylemesinden dolayı İbrahim [Paşa] Akkâ'ya nefyetdi. Orada iki sene kalebend edildi.

Selim [Paşa] nın Akkâ'yı istirdadı sırasında habisden kurtuldu. İstirdade dair yazdığı kasidenin kendine aid beyitleri şunlardır:

"Mukaddem hasbihali âcizanem zikredüb sonra Serencamım beyan etsem gerek cüz'îce icmali Eben anced şerifü hadimi ilmi şerifiz Bizimdir beldede cahi nekabet, mesnedi ifta Ve lâkin öyle seylerden geçüb âzade olmuşdum Ne denlu emrü teklif etdiler, etmişdim istiğna Pedermande maisetle kanaat eyledim, oldum Mürabit münzevi tedrisi dersi has ile tenha Devamı dinü devlet daiyanından idim sade Refahü rahatim şirazesi manzum idi rana Gelüb nâgâh İbrahim Paşa istedi üç kez Çekindim itizar etdim, evimden çıkmadım kat'a Söz anlar bir dekayık âşina sahib hüner sanmış Beni alub mukarriblerden etmek istemis gûya Maazallah ki kurbi haini devlet ne mümkindir Fehimü âkıbet endiş olan âdemlere tav'a O zalim vad ile celbetmeden meyus olub âhır Vaidatiyle tahvif eyleyüb çekmiş idi cebra Velâkin aksi matlûbatı üzre olmuşum salik

Ne setretdise keşfetdim ne sır etmiş ise ifşa
Perişan etdi İbrahim Paşa zulm ile halim
Maaşım, rahatim mecmuasin berbad edüb hayfa
İkiyüz elli dördün mahı gufranı sıyamında
Olundum hışmü zulmiyle karakol habsine ilka
Palanlu bârgire bindirüb nefyitdiler sonra
Şitanın berfü baraniyle oldum yolda pek rüsva
İrişdim kal'ai Akkâ'ya bin dürlü meşakkatle
Heman zindani limane beni indirdiler kahra
Ayakdaş etdiler bir çifte zenciri mukaffelde
Beni bir türki metrukül emane kıldılar hempa
İkiyüz elli altı salinin mahı sıyamında
Selim Paşayı valâşan irişdi geldi ezderya
Bihamdillâh âzad oldum esiri kaydi mısrîden
Fakat bir ben değil beş yüz kadar mahbusi ahensa".

Haleb valisi Süleyman Refet [Paşa] ya yazdığı kasidede de nefyini hikâye et-mektedir.

Rusya muharebesinde — Abdülmecid isminin adedince 164 vecih ile hisab olunmak ve her vechinden bir tarih çıkmak üzere — tanzim eylediği kasidei tarihiye, şeyhülislâm Ârif Hikmet [Bey] vesatatiyle arzolunarak "1500" kuruş maaş tahsis ve "faziletlû" unvaniyle müftilik uhdesine tevcih olundı ve padişahın selâmı tebliğ edildi.

1860 [Şaban 1276] da Antakya'da vefat etdi. Salâbeti diniye ve fazileti ilmiye ile marufdir. Ammenin hüsni zannına mazhar olduğu içün hastalar — ümidi şifa ile — kabrinden toprak alub içerlermiş. Bazı ilmî meseleyi halledemiyen talebesine rüyada görünüb halledermiş.

Möhrüne "Muhammed seyyidimdir ben de ana çakeri sadık" mısraını hakketdirmişdir. Şiirde mahlâsı "Sıdkı" dır.

Süleyman Refet [Paşa] nın Haleb valiliğinde bulunduğu esnada yazdırdığı bir mektubda divan kâtibinin "faziletlû" yerine "mekrimetlû" unvanını kullanmasından dolayı reddiye olarak yazdığı manzume, üdeba arasında badii iştiharı olmuşdur.

Kızının oğlu — Antakya'da Nakib camii müderrisi — Civelek Zâde Tahir [Efendi] tarafından otuz sekiz sene evvel gönderilen kırk elli parça kaside, gazel, tarih, destan gibi eserleri içinde "Mekrimetlû" manzumesi derecesinde güzel bir eser göremedim. Bunların arasında,

"Revzeni meykededen kesmez ayağın bir dem Baş açık duhteri rez maili zenbare hava" gibi whaf ve:

"Döndü çarhım çarhı gerdun olmadan gerdan henüz Kârhanem işleyübdür yapmadan dükkân henüz

gibi acib sözler de vardır.

* **

Resmî unvanı mekâtibi cedidüttahrir:

Resmî unvanı mekâtibi cedidüttahrir Arazı rütbeye nisbetle olunmuş tasvir Yine haysiyeti zatiye olunmaz tenkir Hakkı haysiyetimizden eğer oldunsa habir Mekrimetlû yazılur mu bize ey kilki debir

Öyle bir sade müderris değiliz, nihririz Ak sakallı hocayız ilmü hünerde piriz Aklü nakli bilürüz muktedirüttefsiriz Yapmışız Hazreti Kur'ana mufassal tefsir Mekrimetlû . . . .

Halka tebliğ ile ferman şehi kevneyni Vüzerayı şehi dünyaye şebihzi ayni Emrü nehy eyleyerek faslederiz mabeyni Olmuşuz şer'ile fetvaye buyunnakda vezir Mekrimetlû . . . .

Biz bu devletde cevahir gibi kıymetlu idik Nezdi erbabı fezailde faziletlu idik İmdi bu rağbet ile neşrde himmetlu idik Haliya evci faziletde iken bitaksir Mekrimetlû . . . .

Bizdeki sıhhatı aslu nesebü şiirü edeb Îffetü sıdkü dirayet geru dursunlar heb Etmişiz gayreti diniye ile ilmi taleb

Kavlimiz tabekıyamet turkı dine gafir Mekrimetlû
Enbiya vârisiyiz, murisimiz Fahri rüsül Rehnümayız kılavuzladığımız hayri sübül Sıdk ile tezkiyemiz düzgün olub indelkül Olduk ahkâmı ilâhiye seririnde karir Mekrimetlû
Mekrimet cümle beni âdeme vermiş Mevlâ Ki buyurmuşdur ezelden ولفد كرمنا ile fazl ehlini kılmış i'lâ Kadri iykanı akaidce olunsak tevkir Mekrimetlû
Fark olunmaz mı esatizü tilâmizi ulûm Kâmil âsarı kemâlinden olur mu mahrum Kesbi esbabı husus etdiğimiz heb malûm Ne reva kim olalım kaydi umumîde esir
Mekrimetlû
Kadrimiz görse idin bezmi müşiranîde Siyyema haki deri re'feti Yezdanîde Biz de Asaflanuruz cenbi Süleymanîde Arşı belkisi kemalâtı biz etdik teshir Mekrimetlû
Açalım bahsimizi valii valâşane Yani ol daveri allâmei kıymetdane Bizi tenzil edecek mi bu yeni unvane Çok iyaletde bizi fazl ile etmiş teşhir Mekrimetlû
Müşterek mekrimeti istemeyiz âr ederiz Arımızdan o gelen kâğıdı inkâr ederiz

Kâtibi hazreti divanı veliyyünniami Keser elbette senin gibi pürüzlü kalemi Sen kitabetde mekadirce değilsin acemi Yıkılan gönlümüzi eyle bu def'a tamir Mekrimetlû yazılur mu bize ey kilki debir

**

Sundu bana sakii hummarı aşk
Dolu dolu bâdei esrarı aşk
Bilmez iken nidügün âsarı aşk
Aldı beni haleti düşvarı aşk
آه من العشق وحالالة احرق قلى محراراته

Girdi gönül bir sanemin dinine Tapdı anın sureti rengînine Piri muganın uyub âyinine Kıldı siyeh zülfünü zünnarı aşk

Gerçi zelilim, değilim lâyıkın Aşk veli hil'atidir Halikın Aşıkının âşıkının kâfır olur eyliyen inkârı aşk

Aşk ne yeman hal imiş eyvah meded Muhrik imiş müşkil imiş âh meded Kalmadı sabrım meded Allah meded Yakdı tutuşdurdu beni nârı aşk

Aşkdürür tası dili çinleden
Aşkdürür sineleri inleden
Sıdkıyı gâh epsem edüb dinleden
Velvelei gulgulei zârı aşk
. . . . . احرق

Urgunudur şahı celâlin gönül Durgunudur mahı cemâlin gönül Yorgunudur rahı visalin gönül دور شد از قابله سالار عشق دور شد از قابله سالار عشق

Sanma erer aşka heveskâr olan Kisesi pür dirhemü dinar olan Etmeli ey hace haridar olan Nakdi dilü can ile bazarı aşk آه من العشق و حالالة احرق قلي بحراراته

SIDKI

İskeçeli Sıdkı [Bey], memurinden İbrahim Hilmi [Bey] in oğludur. 1882 de İskeçe'de doğdu.

İskeçe'de ve İstanbul'da okudukdan sonra Hukuk Mektebine girdi. "İrtika", "Musavviri Fünun ve Edeb", "Terakki" ve haftalık "Malûmat" mecmualarına yazı yazmağa basladı.

1906 da Erzurum'a, müteakiben Hinnis'e nefyolundu. Hukuk Mektebi muallimlerinden Nâzım [Paşa] Erzurum valiliğine tâvin edilince Sıdkı, istimdad etdi. Onun delâletiyle "Hadaseti sinni merhameti şehriyariyi celbetdi" denilerek affolundu. İstanbul'da kalmamak ve yazı yazmamak şartlariyle Gümülcüne'ye gönderildi.

Bana gönderdiği tercemei halinde diyor

"Sebebini hâlâ idrak edemediğim nefi hâdisesi, saraya karşı müdhiş bir kin uyandırdı. Gümülcüne mutasarrıfı Mazhar Müfid Beyin [meb'us] irşadiyle İttihad ve Terakkiye intisab etdim. Meşrutiyetin ilânı üzerine Selâniğe aldırıldım. "Kâinat" gazetesini Drama ve Selânik'de neşretdim. "Zeman" gazetesinde calısdım. 1910 da edebiyat muallim

likleri müsabakasına girdim, kazandım. Edirne Sultanîsine tâyin edildim. Umumî harbi müteakıben Edirne'de teşekkül eden "Trakya - Paşaili Müdafaai Hukuk" cemiyetinin mesaisine iştirak etdim. Yunanlılar tarafından idama mahkm olduğumdan Bulgaristan'a iltica etdim".

Eskicuma mekâtibi islâmiye müdirliğinde, Bezmiâlem, İstanbul Kız liselerinde, terfian Edirne Sultanîsinde edebiyat muallimliğinde bulundu. Bilâhare kendi talebiyle İstanbul'a nakil ve Kadıköy Erkek Orta Mektebi edebiyat muallimliğine ve müdir muavinliğine tâyin kılındı.

19 Mayıs 1932 [14 Muharrem 1351] de vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

"Hüsni Melûl", "Mezar", "Leylâk", "Ömri Harab", "Serab", "Muhaciret" namlarındaki eserleri neşredildi. "Kara Günler" ve "Meric Ağlarken" adlı eserleri basılmadı.

Tercemei halinde, on yaşında iken babasının ezberletdiği "Tuhfei Vehbî" nin yardımiyle on iki yaşında şeklen hatasız manzumeler yazdığını ve Müstecabîzâde İsmet'den¹ çok istifade etdiğini söylüyor.

KAMER VE TUNCA

Altınla bezenmiş gibisin tâbı kamerden Gel söyle güzel Tunca mürurun nerelerden? Nurun akıyor bence güneş doğduğu yerden Aksin duyulur meşcerelerden, derelerden Sen milleti ma'sume için rulu revansın...

Sahilleri dâmânını bus etdiği yurdun Koynunda ne pür neş'e, ne pür şan otururdun Emvacını, elhanını her gün duyururdun Bigâne nazarlar sanıyorlardı uyurdun Bidarı emelsin, ebedî hâkimi cansın..

Yıldızlarının fevki hayalinde semâper Bir beldei hulya yaratan şûlesi ister Benden sana âvare — semâvat ile hemser — Bir giryei hissîye, ebedbeste ve muğber Ben şairi dilhaste ve sen şiiri cihansın..

Her leylei zalmâda kamerler eritirken Bir nurı müzab uçmada afak üzerinden Arda'yla Mericdir koparan ruhı yerinden Onlar iki hemşirei hissin ki derinden Sevdalarının hüsni hariminde nihansın..

"Mezardan":

RESMININ KARSISINDA

Sevdalı nigâhındaki safiyyeti mâna Hâlâ o güzel ruhunu takrire müekkel

¹ Tercemei hali 717 nci sahifededir.

Hâlâ o nazarlardaki bin fikri muhayyel Takrire müekkel o güzel ruhunu hâlâ...

Âh, anlıyorum, âşıkıyım ben o cemâlin Sarsar dili mecruhumu hâlâ o nazarlar Hüsnündeki ulviyyet üful eyledi lâkin Hâlâ o nazarlar dili mecruhumu sarsar

Müdhiş helecanlar beni öldürmede her gün Öldürmede her gün beni müdhiş helecanlar Ruhum yine bir meyli telâki ile ağlar Kâfi ebediyyen bana yalnız o görünsün..

Hüsnündeki ulviyyet üful eyledi lâkin Safiyyeti ruhundaki mânaları bâki Safiyeti ruhumla eder her gece ruhun Bir mahşeri hûnîni teessürde telâkî...

SIDKI

Kesriye'li Mehmed Sıdkı Akozan, Şarkî Karahisar'da Çubukcu oğullarından — Kesriye müftisi namile yâdolunan — Hoca Ahmed Hamdi [Efendi] nin oğludur. 1890 da Kesriye'de doğdu.

İlk ve orta tahsili Makedonya'da ve âli tahsili İstanbul Darülfünunı Edebiyat Şubesinde yapdı. Mülga Maarif Nezaretine intisab etdi. Teşkil olunan İstanbul Maarif Müdiriyeti Kalemine devam etdi. İlâveten Fatih Rüşdîsi kavaid ve lisanı Osmanî muallimliğine tâyin edildi. Daha sonra Üsküdar'da Selimi Salis nümune mektebi devrei âliye sınıfları seyyar ve Barbaros nümune mektebi muallimliklerinde bulundu. Bilâhare Darülfünun Edebiyat Fakültesi Başkitabetine nasbolundu. Beyoğlu Rum lisesi edebiyat muallimliğini de ifa etmektedir.

Muhtelif mecmua ve gazetelere yazı yazmışdır. Mizah gazetelerinde de "S. Şinaver" imzasile mizahî manzumeleri intişar etmişdir. Basılan manzum ve mensur eserleri şunlardır:

"Divançei Şinaver", "Zayıat", "Salâyı Cihad", "Lâmia", "Dul Kadın", "Oğlumun Defteri", "Kervan", "Avengi Yaran", "İleri Geri", "Dikenler", "Küllüknâme".

Bir manzumesinde:

"Düşmedim körpe edibler gibi şühret peşine Kimseden istemedim kartıma parlak unvan"

diyor. Bazı insanlar, şühretden kaçarlar, şühret onların arkasından koşar. Bazı âdemlerden şühret kaçar, onları arkasından koşdurur ve koşuşlarına güler. Hakikati bilenler ise, ne koşandan kaçar, ne kaçanın ardından koşar.

Diğer bir manzumesinde de:

"Dostlar züğürt görüb bana sermaye verdiler Şair diye konuklayarak pâye verdiler"

diyor. Sermaye verilir ve alınır. Fakat pâye verilmez, alınır. İnsanların verdiği pâye, onların mahabbet, yahud husumetlerine tâbidir. Severlerse verirler, sevmezlerse verdiklerini bir ande nez etmeğe kalkışırlar. Bizzat ve bilistihkak ihraz edilen pâve, ne mahabbetle daim, ne de adavetle zaildir. İşte Kesriyeli de "Dostların züğürt görüb sermaye ve konuklayarak pâye" verdikleri güruhdan değil, eser verüb pâye almağa çalışanlardandır.

**

"BOĞAZDA MEHTAB"

Yine meltemlere hasretle kucak açdı deniz Yine hulyalı sular çökdü bu sahillere diz

Takdı bir neşeli akşam boğazın sazına tel Bir iniş olmak için değdi bu yapraklara el

Dinledim Göksu civarında gurubun sesini Geceler söyledi cünbüşlerin efsanesini

Dinledim san'ata kudret veren hanendeleri Sesi mizrabla boğan cezbeli sazendeleri

Geçmiş âlemlerin âhiyle çömelmiş ağlar Gün gören eski kadınlar gibi viran yalılar

Seyrederken gece mehtabı tehassüsle Bebek Yine raksetdi saraylar, fakat ürkek ürkek

Göksuyun, şimdi Küçüksuyle açıkken arası Yaşayor burda Nedim'in ebedî hâtırası

Burda örmüşdü kadın hâreli yaşmaklara sim Burda geymişdi şiir tacını rahmetli Nedim

Örtdü sislerle uzaklarda Emirgân yüzünü Söylemiş bülbül, açan güllere en son sözünü

Bu temaşanın önünde içini çekdi Boğaz Dedi şair, kırılan sazlara bir mersiye yaz Boğazın şiirini sordum dediler belki yazar Şu böğürtlenli yamaclarda yeşil saçlı hisar

Benzedi şiirime mehtabı güzel Kanlıca'nın Beni mest eyledi ruyası bu fettan gecenin 1936

"YOLCU"

Selinden kaçarken azgın sağnağın Yolunu sis basdı aşdığın dağın Geçdiğin yollarda kaldı uğrağın Söyle, yolcu, şimdi nerde durağın

Dedin ki çözüldü bu eskimiş yağ Alnımın teriyle suladığım bağ Ayağıma urdu dikenden bir ağ Yutkundum önünde viran kaynağın

Dediler yazgındır boynunu büken Aşk imiş gönlüne bu derdi eken Saçların ağarmış niçin pek erken Hicranla mı geçdi senin de çağın?

Kaygın nedir, söyle; eşin mi kayıb Neden geziyorsun sen garib, garib.. Sana da mı vuslat olmadı nasib Boş mu kaldı yolcu öksüz kucağın?

Sırtın mı pek değil, elin mi yufka Gözlerin yaşarmış, dalıyor ufka Dilinin mecali kalmamış nutka Dalında mı yoksa soldu yaprağın

Bu uzun bir yoldur gelmiyor ucu Sen de mi yoruldun dönelim yolcu

SIDKI MARDIN

Yusüf Sıdkı Mardin, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Hukuk Profesörü Ebülulâ Mardin'in¹ ve Bedriye [Hanım] ın² oğludur. 16 Mart 1916 da İstanbul'da doğdu.

Feyziye ve Şişli Terakki mekteblerinde okudukdan sonra 1926 da Rober Koleje girdi. 1936 da pek iyi derece ile diploma aldı. Galatasaray Lisesinde de imtihan vererek İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydolundu. Oradaki tahsilini de bitirmek üzeredir.

On sekiz yaşında iken "Bir Ad Bulamadım" adlı ilk şiir kitabını neşretdi. 1935 de arkadaşı Muhtar Fehmi ile "Yücel" isimli edebî mecmuayı tesis eyledi. Yine o arkadaşiyle Amerikalıların "The Woman of Andros" namındaki meşhur romanını Türkceye çevirdi.

Teşrinievvel 1936 dan Mart 1938 e kadar renkli ve resimli "Boğaziçi" mecmuasını çıkardı. Şiirlerinin bir kısmını bu mecmua ile "Yücel" de neşretdi. Uzak Şark edebiyatı

üzerindeki tedkiklerinin Çin ve Japon şiirlerine aid kısmı "Yücel" dedir. Geçen sene Amerika'ya seyahat etdi.

Kendi lisanını iyi bildiği gibi İngiliz, Fransız ve Alman lisanlarını da söyleyüb yazan erbabı liyakatdendir.

Yusüf Sıdkı, baba ve ana cihetinden ilim ocağı olan iki fadıl ailenin necli necibi olduğunu her halükaliyle göstermektedir. İleride daha ziyade gösterecekdir.

- ve « و انخ الكام » mütercimi Kadıasker Mardinli Yusüf Sıdkı [Efendi] merhumun oğlu ve niçe talibi ilmin babasıdır. Fazileti ilmiye ve hulkiyesi, fazilet erbabınca musaddakdır.
- ² Zemanının efadılı ulemasından sayılan Şeyhülislâm Turşucuzade Ahmed Muhtar [Efendi] merhumun oğlu, esbak adliye nazırı, meşahiri hukukiyundan Necmüddin [Molla] Kocataş'ın kızıdır. Pek muhterem kadınlarımızdandır.

Bence her şeyin fevkında olan hüsni hulk, ondan münceli olduğu içün daima takdir ve tevkir ederim. Dört sene evvel Hicaz'e gitdiğim esnada bittesadüf Mısır'a kadar refakat etdik. Henüz çocuk denilecek bir yaşda bulunduğu halde ibraz etdiği âsarı nezahet ve nezaket nazarı dikkatimi celbetdi. Hilmi, sükûnunı, hadşinaslığını, liyakatini yaşiyle mütenasib görmedim. Malûm ya «پس طور عب لازمهٔ عهد شاجت» fehvasınca delikanlılar coşgun oluyorlar. Habbelerini kubbe, katralarını derya sanıyorlar. Yusüf, bu güruhdan olmadığı içün de şayanı tahsindir.

Vaktile kabili hitab addolunan üç beş kişiyle bir araya gelinüb de zarif sözler söylendiği zeman hepsi en ince noktalarına kadar anlar, neşveyab olurlardı. Şimdi üdeba ve zurafadan sanılan âdemlerle konuşulurken pek açık nükteleri bile — şerhsiz, izahsız — anlatmak kabil olmuyor. İnce bir şair olan Yusüf, en ince nükteleri ve maksadları da derhal anlıyor. İlmü irfaniyle aziz vatanına büyük hizmetler arzına muvaffak olacağı memuldur.

İNSAN

Dünya ki o yorgun koca tarla Ruhun seni bir gaye yapandır Bir ferde değil, şührete asla Üstünde vücud sanki sapandır Etrafını gör, kendini anla İnsan dediğin Hakka tapandır¹

KELEBEKLER

Akşam gibi vadiye inerken tepelerden Sevdamıza bir beste fısıldardı çiçekler Bilmem ki neden bizlere bahsetdi kederden Gülden güle hasretle uçan mor kelebekler

Onlarda da var mıydı o sevda denilen ok Onlar da bilir miydi ki bir sevgili azdı Solmazsa gülün kıymeti olmaz bukadar çok Sevda geçecek olmasa sevda olamazdı

BEYKOZ'DA

Beykoz'da dolaştım geçen akşam yapayalnız Eşsiz Boğaz'ın gökde yanan aksine bakdım

¹ Aferin!

Her insana bigâne ve her derde uzakdım Rüya gibi bir ülkede sâkin, heyecansız

Birlikde geçen günleri bir hüzün ile andım Rüzgârla uğuldarken uzun gölgeli yollar Görfezde ağaçlar, silinen ismini saklar Dallarda öten bülbülü duydun seni sandım

YAPRAK GİBİ

"Dönsek yeniden aşka!" hayır, geçdi o günler Ruhumda bir iz kalmadı son hâtıramızdan Hasret yeli sarsınca kırık gönlümü yer yer Sevda kuru yaprak gibi uçmuş aramızdan

SIRET

Hüseyin¹ Siret Özsever, Zabtiye Nezareti Müsteşarı Yorgancı Zâde Tevfik [Efendi] nin² torunu ve Zabtiye Mektubcısı Süleyman Mazhar [Bey] le³ salihatdan Çerkes Fatma İclâl [Hanım] ın oğludur. 1872 [Muharrem 1289] de Küçükbebek'de doğdu.

Şehzadebaşı civarında Taş mektebde ve Aksaray'da medresei Hayriye'de iki sene okudukdan sonra kız kardeşinin zevci Ömer Vasfı [Bey] in babası başmabeyinci Osman [Bey] in delâletiyle bairadei seniye meccanen leylî olarak Mülkiye mektebine kaydolundu. İdadî kısmını bitirdi. Âli kısımda da bir sene bulundukdan sonra zatürrieye tutulduğundan ailesi mektebden çıkardı. Âfiyet kesbeyledikden sonra Mülkiye mektebine dönmeyüb Moda'da frerlerin mektebinde iki sene Fransızca tahsil etdi.

O sıralarda hariciye mektubcısı olan Münir [Paşa] nın delâletiyle Hariciye Mektubî Kalemine maaşsız olarak girdi. Muahharen Nafıa muhasebecisi Sadi [Bey] "150" kuruş maaşla Nafıa Terceme Kalemine memur etdirdi.

Siret, tercemei halinin en mühim kısmını, bana şöyle takrir etdi:

"1899 da — ilmî, mülkî ve askerî ricalden — bazı zevat, meşrutiyetin iadeten tesisi içün teşebbüsatda bulunmağa karar verdiler. Süferayı sabıkadan Ali Galib

Velâdetinde ceddinin ismi olan "Hamdullah" tesmiye edildiği halde Tevfik Fikret, "Bu, abdal ismidir, adın "Hüseyin" olsun demiş, Siret de kabul etmişdir. Sabıka "Hamdullah" olan Hüseyin, bereket versin ki şair sözüne uyub da "Siret" i değiştirmemişdir!

² Babası yorgancıdır. Nükte gösterenlerden, mizac âşna bir zat olduğiçün asrın kiban indinde mergub idi. 1879 [1296 H.] da vefat etdi. Yahya Ffendi kabristanında medfundur.

^{3 1875 [2} remezan 1292] de vefat etdi. Babasının yanında medfundur. Vilâyetlerin teşkilinde ilk defa Bursa mektubcısı oldu. Annesi Fatma [Hanım], Şehsüvar zade Hamdullah [Paşa] nın oğlu Derviş [Bey] in kızıdır. Hamdullah [Paşa], sadrı esbak Muhsin zade Abdullah [Paşa] nın damadıdır.

[Bey] in Rumeli Hisarı'ndaki evinde Arnavud İsmail Kemal, İsmail Safa [Beyler] ve Ubeydullah [Efendi] ile toplandık.

O esnada Boerlerle İngilizler, Afrika'da muharebeye başladıklarından ve İngilizler, Kırım muharebesinde bizimle birlikde harb etdiklerinden İngiltere'nin muzafferiyeti temenni edilecek olursa Sultan Abdülhâmid'in İngilizlere karşı ittihaz etdiği hasmane siyasete milletin iştirak eylemediği gösterlimiş olacağını ve bu nümayişin İngiltere kabinesince hüsni tesir hâsıl edeceğini İsmail Kemal [Bey] sövlemesiyle İngiltere sefaretine gidilmesi takarrür etdi. Ben, İsmail Safa, Übeydullah, Zehavi Zâde Cemil Sıdkı ve — bilâhare âyandan iken idam edilen — Abdülhâmid Zehravî ile genclerden sekiz on kişi¹ müctemian sefarethaneye giderek — üdebadan ve erbabı matbuatdan — yetmiş kadar zatın imzalarını muhtevi ve İngiltere devletinin muzafferiyatını mütemenni bir varakayı sefire tevdi eyledik, hürmetine mazhar olduk.

İki gün sonra ben, Übeydullah ve diğer birkaç zat tevkif ve Yıldız'da çadır köşkünde istintak edildik. Oradan Beşiktaş karakolhanesine gönderilerek üç gün habsolundukdan sonra bir sabah yine Yıldız'a götürüldük. Sefir Sir Okonor'un teşebbüsiyle Padişah, bizi afvetdi.

On beş gün sonra saraya çağrıldım. O vakit mabeyn kâtiblerinden olan esbak başkâtib Cevad [Bey] vesatatiyle Selânik mektubculuğu teklif edildi. Hiçbir memuriyet kabul olunmamasına arkadaşlar arasında karar verilmiş olduğundan resmî kitabete ademi vukufumu söyliyerek mektubculuğu kabul etmedim. Padişahın "Anlıyorum. Ben, onu Bitlis vilâyeti dahilinde bir kaza tahrirat kitabetine gönderirim de orada usuli kitabeti öğrenir" dediğini tebliğ etdiler.

On beş yirmi gün sonra Meclisi Vükelâ karariyle 17 Şubat 1315 de Hısnımansur kazası tahrirat kitabetine tâyin ve izam olundum. Yukarıda söylediğim akribamdan Ali Galib [Bey] [Âyandan], o dehşetli zemanda beni vapura kadar teşyi etdi. Samsun'a muvasalatımda mutasarrıf Hamdi [Bey] de — kendini tanımadığım halde muhafazama memur edilen iki polisin muhalefetine rağmen — beni arabasına alarak civardaki çiftliğine götürdü. İki gece müsafir ve tatyibi hatır etdi.

Kışın en şiddetli zemanında yirmi günde Mezraaya vâsıl oldum. Bir hafta sonra Malatya tarikiyle Hısnımansura gitdim. Ertesi sene tebdili hava hakkında verdiğim istidaname vilâyetce tervic olunduğundan Mezraada oturdum. Üç ay sonra menfama dönmek üzere Malatya'ya gitdim. Esbak Amasya meb'usu İsmail Hakkı [Paşa] nın tavsiyesiyle redif Binbaşısı Kâmil ve Yüzbaşı Refet [Beyler] yanıma iki kürd katdılar, yirmi dört günde Mersine vardık. İngiltere konsoloshanesine müracaat etdim. Konsolos tarafından İngiliz vapuruna irkâb ve İskenderiye'ye isal olundum. Kahire'ye gitdim.

¹ Bunları igra ve başlarını derde ilka eden İsmail Kemal'in niçün birlikde sefarethaneye gitmediğini Siret söylemedi. Başkasını igra kolay, nefsi tehlükeye ilka zor olduğu içün gitmediği anlaşılıyor.

Korfo'da ikamet eden Damad Mahmud Celâlüddin [Paşa] nın¹ daveti üzerine Hoca Kadri [Efendi] ile birlikde Brendizi tarikıyle Korfo adasına gitdik. Ben, bir hafta sonra Paris'e gitdim.

Mısır'dan bir büyük zatın² gönderdiği jurnal üzerine üçümüzde İstanbul hükûmetince idama mahkûm edildik. İdam kararını, İstanbul'dan gelen "İkdam" gazetesinde okuduk.

Muahharen — İngiltere'de Folkiston da neşrolunan — "Osmanlı" gazetesine baş muharrir oldum.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben —dokuz senedenberi dur olduğum — İstanbul'a avdet eyledim. Hudavendigâr valisi Tevfik [Bey] in inhasiyle vilâyet mektubculuğuna tâyin ve Azmi [Bey] in valiliğinde azledildim.

Gazi Ahmed Muhtar [Paşa] nın sadaretinde matbuatı dahiliye ve muahharen — kendi talebimle — sadaret hazinei evrak müdiriyetlerine tâyin olundum. Bir ay sonra Babıâli vak'asının zuhûrunda evimi basdılar. Tevfik Fikret'in evinde ihtifa etdikden sonra Rus vapuriyle Marsilya'ya gitdim. Harbi umumide Selânik ve İsviçre'de bulundum.

Mütarekeden sonra İstanbul'a döndüm. Beşiktaş'da Gazi Osman Paşa mektebi sultanisinde edebiyat muallimliğine, bilâhare "7500" kuruş maaşla hariciye mektubculuğuna nasbolundum. Bir müddet sonra hariciye nezaretinin teşkilâtı fesh ve mektubculuk lâğvedildi. Tevfik [Paşa] nın sadaretinde hariciye nâzırı Safa [Bey] in teklif etdiği matbuatı umumiye müdiriyetini "5000" kuruş maaşla kabul etdim. İnkılâbda Babıâli'nin ilgası üzerine açıkda kaldım. Şimdi Darüşşafaka'da tarihi edebiyat ve Alman mektebinde edebiyat tedris etmekdeyim.

Eş'arımın bir kısmı "Leyali Gürizan", "Bağ Bozumu", "Kıvılcımlı Kül", "Ustadın Şairi", "Kargalar" namlariyle basıldı. "Anadolu Mektubları" adlı eserimden birkaç mektub "Mecmuai Ebuzziya" da intişar etdi. Edebiyat hâtıralarım, "Geçmiş Günler" namı altında dört cilddir, basılacakdır. Diğer birkaç eserim de vardır.

Fransızca, Fürsce ve Türkcenin recüli racili ve Arabcanın tam mânasiyle cahiliyim".

Tercemei hali "55" inci sahifededir.

² O zatdan gelen telgrafda "Damad Mahmud [Paşa] ile Hoca Kadrinin remazanda Yıldız civarına dinamit vaz'ını kararlaşdırdıkları ve dinamit getirmek içün Avrupa'ya Siret nam şahsı gönderdikleri istihbar edildiği" bildirilmesi üzerine "Bu iş'ar, daha evvelce Atina'dan alınan ahbar ile müeyyed olduğu gibi erbabı fesadın tertibatı melânetkârilerine neşriyatı vakıaları da bir delili vazıh ve bu cihetle bunlar, tervici fikri mel'ânet içün suikasde cür'et eden anarşistlerden mâdud bulunduğundan devletlerce anarşistlere karşı Roma Kongresinde ittihaz edilen mukatreratın bu eşhası muzura hakkında tatbiki içün teşebbüsatı müessire icrası ve bir tarafılan da haklarında muamelei kanuniye ifa edilmek üzere adliyede müteşekkil komisyona tevdii keyfiyet kılınması" Mabeyn Başkıtabetinden 11 remazan 1319 tarihli tezkire ile makamı sadarete iş'ar olunmuşdur.

Siret'le — on dörder, on beşer yaşlarında birer çocuk iken — Mülkiye mektebinde buluşduk. Aziz ve fadıl kardeşim Ahmed Tevfik merhumla benim gibi o da herkesle ihtilât etmez, görüşdüğü arkadaşlarla da uzun uzadı sözlere girişmez, lâübaliyane davranmaz, gülüb eğlenmez, yaşlı başlı insanlar gibi muhterizane hareket ederdi.

Onun hüsni siret ve hüsni suretini o vakit bir hissi masumane ile takdir etdiğim gibi aradan yarım asra yakın zeman geçdikden sonra da — yine samimî bir hissi mukaddirane ile — şu kıt'ayı inşad ediyorum:

"Gencliğinde bir mücessem şiir idi Şimdi yalnız sözleri şiiri nefis Pek küçük yaşda tanışdık, şahidim Semtine oğratmadı şahsı habis".

Mektebin — talebesi en galebelik olan — ikinci sınıfın arka sıralarında yanyana otururduk. Namık Kemal'in "İbret" gazetesindeki makalelerini gizlice okur, bazan bana da okutdururdu. Şiir ile de meşgul olurdu. Onun ileride değerli bir şair ve — yazılarını okuduğu zatlar gibi — siyasetle mütevaggil olacağını daha o vakit anlamışdım.

Aradan yıllar geçdi. Saikai şairiyetle sahai siyasete atıldı. Genc yaşında menfalarda çilleler çekdi. Mısır'a ve Avrupa'ya kaçdı. Senelerce aziz yurdundan, biçare annesinden uzak yaşadı. Oğradığı mihnetler, hayatına maddî ve manevî zaaf iras etdi. Fakat şairliğine kuvvet verdi.

Onun şiirinden ve şairliğinden uzun uzadı bahsetmek — tâbiri mâruf ile — malmu ilâm kabilinden beyhude bir gayretdir. Siret ismi yâdolundukca — senelerin taakubiyle — hüsnüni kaybetmiş ise de hissini tamamiyle muhafaza, yahud hüsnüni hissine terketmiş olan — bir şiiri müşahhas gözönüne gelir.

Zeman geçdikce her şey, bittabi, letâfet ve kuvvetini zayi eder. Fakat o, yaşlandıkca — bazı emsâli gibi — sözlerinde letâfet ve kuvvet artıyor. En ince hisler, en ruh nevaz seslerle terennüm ediyor.

Siret, şair olarak tulû etdi, şair olarak gurub edecekdir...

NAATI ŞERİF

Ey mihri lâyezalin mehtabı müsteniri Envarı kibriyaye sensin yegâne mazhar Zatınla zatı akdes olmuşdu zarfü mazruf Dillerde ismi pâkin Allah ile beraber Sensin nebii ümmi ârif kemâli Hakkı Ârıf kemâli zatın yalnız Hudayı enver

Mir'ati Hak nümasın tevhid ile mücellâ Kim anda hüsni mutlak nurunla cilve evler Uşşakı zarı varken bihad o Kibriyanın Masuki münferidsin mevlaye ey peyamber Asrı saadetinde gelmek nasib olaydı Görmüş olurdu billâh, Allahı görmiyenler Hakkın yanında mehtab sönmüş çerağa benzer Leylâ misâli huban payinde zılli kemter Ey yar, kâinate sâmil fuyuzı sevda Aşkınla müncelidir bizzat İlâhı ekber Bin vil calissa âbid, mabuduna irismez Vuslat sarayı hakka aşkın yegâne rehber Encümle mah gökde bir levhai mualla ihtar ederdi manzar حة الوداعي Kim Namı bülendin ey yar menkuşı arşı izzet Ayatı zülcelâlin çeb çevre hale küster Münkirlerin yüzünde narı cahim alevriz Vechinde mümininin tabende nuri akmer Vahdetgehimde her seb sensin enisi ruhum Tenha seninle kalmak bir zevkı vuslat aver Miracim oldu canan, rüyade iltifatin Lûtfet cemâli pakin bidar iken de göster Olsam gubarı payın Mevlâye yol bulurdum Derdim habibinin ben pamaliyim seraser Maşukı bîrakibin müştakıyım ki bende Payi saadetinden vardır mübarek izler Ben hakisarı aşkı dûr etme devletinden Senden budur İlâhî maksudı abdı ahkar Boynum bükük yüzümde ağlardı seyviatım Takbil ederdi payın gözler yaşım mükerrer Mahbubi müctebasın sultanı enbiyasın Uşşaka rehnümasın sen ey şefii mahşer Siret ne söyleyim ben, meddahı Kibriyadır Tavûsife muktedir mi mehtabı girini ahter

GAZEL

Çekmedim ömrümün alamını gurbetde bile Sönecek sanına bu ateş ebediyetde bile Hüsnünün neşesi güllerde güler rengârenk Aşkının cilvesi var feyzi tabiatde bile Öyle bir hüsni ezel âşıkıyım vechini ben Göremezsem yanarım narına cennetde bile Öyle meshurı leyali gamı hicranım ki Ararım hicrini giryan şebi vuslatda bile Hangi firkatzede eflâke kıvılcım saçmış Eseri mihri nümayan gece zulmetde bile Bahre zencir salub dağlara çıkmış mehtab Veriyor dersi cünun Kayse mehabbetde bile Görebilsem onu rüyade uyanmam tâ haşr İsteinem neşei uhrayı kıyametde bile

21 Mart 1937

Seni gördüğüm gün kendimden geçdim Ben aşk şarabını gözünden içdim Behar güllerinden bir seni seçdim Güzelsin ne yeman âfeti cansın Daha el değmemiş bir nevcevansın

Açık saçık göğsün emel bağçesi Gülgoncelerinin buseden sesi Mehtabden gömleğin vuslat gecesi Sensin benim gülüm, bağım, bülbülüm Senden ayrılamam, ayrılık ölüm

Bülbülün olub da bağında kalsam Mahremiyetinin zevkına dalsam Gizli vadilerden buseler çalsam Ne ateşi cansın, cennet kucağın Bir kerre koklayım geçmeden çağın

Uzat dudağını hararetim var Bana koynunu aç ibadetim var Belki de benim bir kabahatim var Kucağın mâbedim, kaşın mihrabım Rahlem dizlerindir, hüsnün kitabım.

17 Temmuz 1930

KIT'A1

Bir hamei nâçiz ile tasvir ne mümkin Üstadı edeb Hazreti Mahmud Kemali Bir leyli mükevkebdeki mehtabe müşabih Beynelüdeba zatının envarı kemâli 9 Teşrinisâni 1932

¹ Sairin ısrariyle buraya dercetmeğe mecbur oldum. « من آ م كه من دائم»

SIRRI

Selim Sırrı [Paşa], Tepedelenli Ali [Paşa] Zâde Veliyüddin [Paşa] nın oğludur. 1800 [1215 H.] de Yanya'da doğdu.

Babasının imatesinden sonra 1822 [1238 H.] de İstanbul'a getirildi. Devletin usul ve adâbına göre yetiştirilmek üzere Erzurum valisi ve şark seraskeri Rauf [Paşa] nın maiyetine memur edildi. Bir müddet sonra İstanbul'a döndü. Hacegânlık rütbesi tevcih ve müstevfa maaş tahsis kılındı.

Andolu'da ve Rumeli'de voyvodalık ve mütesellimlik hizmetlerinde bulundu. 1829 [1245 H.] de maliye tezkireciliğine nasbedilerek menasıbı divaniye ashabından oldu. Muahharen feshane nezaretine, 1839 [1255 H.] de İzmir muhassıllığına, Beyrut ve Vidin taraflarında bazı mühim işlerin tahkikına ve 1845 [1261 H.] de — Erzurum iyaletinde de tanzimat usulünün icrası takarrür etdiğinden — yeni maliye usulünün tanzimi içün rütbei ulâ tevcihiyle iyalet defterdarlığına tâyin olundu. Defterdarlıkdan infisalinde muhasebei maliye meclisi âzalığına, 1846 [1262 H.] da Ayvalık kaymakamlığına nasb ve rütbei ulâ sınıfı evveli tevcih olundu. Birkaç ay sonra azledildi.

1847 [1263 H.] de rütbei vezaretle Belgrad muhafızı oldu. Yolda sıtmaya ve Belgrad'a vardığında hummaye tutularak az zeman sonra vefat etdi. Belgrad kalesinin yukarısında eslâfının yanına defnolundu.

- 1 Şaban 1263 tarihli "Takvimi Vakayi" de deniliyor ki:
- "... Müşarünileyh, sevki tabiatiyle şiir ve inşa âşina olduğundan pesendidei zurafa olan — Halim giray sultanın "Didelerim" redifindeki gazeli gazel edâsına nazire olmak üzere zadei hüsni tab'ı olan :

Alınca kaşların ey meh hayale didelerim Bakar mı gayri felekde hilâle didelerim

matlaı, indeşşuara rehini teslimü kabul ve — kitabetle hayli şühreti olan — Ömer Rasim Efendi merhumun münşeatında da tahriki hamei tesvid ve tahrir eylediği

[&]quot;Sicilli Osmanî" de Belgrad muhafızlığına tayini rebiülevvel 1264, vefatı şaban 1264 olarak gösterilmiş ise de yanlışdır. Tayin ve vefat seneleti 1263 dür. Vefat etdiği ay da "şaban" değildir. 3 receb 1263 tarihli "Takvimi Vakayı" de "Selim Paşanın hulûli eceliyle vefatı haberi gelmiş idüği işidilmişdir" denilmesine göre "receb" den ewel vefat etdiği anlaşılıyor.

dibace¹ dahi miyanı münşiyanda müsellem ve makbul olmakla o makule bazı güzel âsarı vardır. Müşarünileyh, zatında kişi zâde olub herkesle hüsni amiziş ve zindegânide meleke ve ifadei meram ve idarei kelâmda fezleke ashabından olarak fetaneti fitrisî derkâr ve sinni ise ancak 47, 48 sularına varmış olub ol müddetce haylice de germü serdi rüzgârı görmüş olduğundan ahvali âleme âşina denıneğe sezavar olmakla ömri vefa etmiş ve kullanılmış olsaydı, işe yarayacağı aşikâr idi. Müşerref olduğu vezaret, senki mezarına yazılmakdan ibaret olub hayf ki nail olduğu rütbe ve nimetin zevku halâvetinden şirin mezakı gâm olmağa âlemde bir pare ınüsaadei vaktü eyyam görmeden çarçabuk merareti mevt ile telh bahşı dimağı gâm ve ol vechile güm nam olması, doğrusu halkı, hakkında destzeni teessüf ve efsus etmişdir."

Şeyhülislâm Ârif Hikmet [Bey], — tekmil ve tanzim etmediği — tezkiresin-de diyor ki:

"Tepedelenli Ali [Paşa] Zâde Veli [Paşa] nın ortanca oğlu, hâlâ maliye tezkirecisi Selim Sırrı [Bey] dir. Suhanşinaslığı ve suhansazlığı etem ve zekâ ve dirayet ve maarif ve fıtnatı müsellemdir. سلماله الها الها ".

"Fatin" tezkiresinde "haylice eş'arı güzidesi vardır" ve Lûtfî tarihinde "talî-kullisan, şiir ve inşaye âşina, fatin ve zeki bir zatı mahbubüllika idi" deniliyor.

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazeli:

Dağlar yadigârı hicrindir
Habı rahat görür mü tâ besabah
Bağı mihnetde çeşini giryanım
Görünen dağ sanına sinemde
Kal eden canı âşıkı zarı
Gönül ey mihri bürci hüsni beha
Mesti sahbayı vaslolan Sırrı

Sinede bergüzarı hicrindir Dide, şeb zindedarı hicrindir Menbaı cuyibarı hicrindir Güli âl sarı hicrindir Putei gamda narı hicrindir Zerreveş bikararı hicrindir Mübtelâyı humarı hicrindir

Bivücud olmasa ger şivei ruhaniyet
Bilinürdi ne imiş kudreti insaniyet
Şiddeti tâbı taab vermemiş olsa mihrin
Mülteca olmaz idi sayede iskâniyet
Ne bilür badiye peyma, medeniyet zevkın
Ona rencidei uzma gibidir kâniyet
Âdeme ilmü hüner, fazlü zekâ lâzımdır

¹ Ömer Rasim [Efendi] nin 1352 nci sahifesindeki tercemei halinde bu dibaceden bahsolunmuşdus

Yohsa hayvan gibidir olmasa irfaniyet Çekegör Sırrı özün encümeni kesretden Var iken şahrehi menzili vahdaniyet

KIT'A

Ey talibi Hak, subhu mesa Hak yolun ara Sayetme gerekdir irile vuslatı yâre Meydanı mahabbetde iken olma avâre Ârif isen المارف يكفيه الأشاره

SIRRI

Rahile Sırrı [Hanım], Diyarıbekir hanedanından Ahmed [Bey] in kızıdır. 1814 [1230 H.] de Diyarıbekir'de doğdu. Tahsili marifet etdi. Tahir [Ağa] Zâde Bekir [Ağa] ile evlendi.

1870 [1287 H.] de oğullariyle beraber Bağdad'a, daha sonra Müntefiğe gitdi. Irak havalisindeki merakidi ziyaret ederek 1873 [1290 H.] de Diyarıbekir'e döndü. Birkaç ay sonra İstanbul'a geldi.

Bir beyti sadrı esbak Yusüf Kâmil [Paşa] nın takdirini mucib olarak Sırn [Hanım] aratdırıldı. Keremkârlığı ve kadirşinaslığı meşhur olan Paşanın — erbabı danişe melce olan — konuğında dört sene müsafir edildi. Paşanın ve — ümmülhasanat olan — refikası Prenses Zeyneb [Hanımefendi] nin iltifat ve âtıfetine ve şehrin şuarası tarafından riayete mazhar oldu.

1877 [1294 H.] de vefat etdi. Edirne kapusu haricinde Otakcılar mahallesinde Kadirî dergâhının haziresine definolundu. Şeyh Mustafa Cami namında biririn söylediği aşağıdaki tarih, üst tarafı olan üç adî beyit ile mezar taşına yazılmışdır:

"Eyledi müddeti tarihi vücudün itmam Vah ki şaire Sırrı Bacı sırroldu bugün".

Bu da Cami'nindir:

"Can idi şaire Sırrı Bacı Hakka yürüdü"

tarikata müntesib idi.

Divan teşkil edecek kadar eş'arı varsa da tedvin olunmamışdır. "Harabat" da bazı âsarı mündericdir. Oğlu Emin [Efendi] nin kızı Hayriye [Hanım] ın mukaddema bana ariyeten verdiği mecmuada merhumenin hayli manzumesi muharrerdir.

Kızının vefatında tanzim eylediği:

"Benim gönlüm kızıl gül goncesi veş tobtolu kandır Açılmak ihtiyar emez eğer yüz bin behar olsa"

maktalı tercii bendi, Diyarıbekir'de her mecmuada mestur ve herkesce mazbut olduğu işidilmişdir.

*

GAZEL

Şahbazı kuds olan mestur şeklin göstürür Mahremi sultan ekser dür şeklin göstürür Saykal ol mir'atı kalbe masiva fikrin bırak Jenk olunca ayine meksur şeklin göstürür Ser çekerse tâ semaye suzi dilden dûdi âh Mahitab olur felekde nur şeklin göstürür Dehri duni bisebate dil viren divaneye Mesti bibaki elest mahmur şeklin göstürür Ayni ibretle alan her bir varakdan bir sebak Nevbehar eyyamıdır zünbur şeklin göstürür Tâ ezel Sırrı hakikatden dili, agâh olan Başü can terkin kılub Mansur şeklin göstürür

Mürği dil pervaze geldi lâneler ağlar bana Çıkdı zünnarım bu kez humhaneler ağlar bana Âşinalar tanı senk endaz² olurlar her taraf Vâkıf olsa halime bigâneler ağlar bana Ketını güc, izharı güc bir derde oldum mübtelâ Darusın bilmez tabib kâşaneler ağlar bana Kâsei mizabı sâkiden içüb mest olmuşum Halime agâh olan mestaneler ağlar bana Sırrı bir viranede bir gence irdin misli yok Hasbihalim söylesem divaneler ağlar bana

Gosterir.

^{*}Senk endazi taan olunlar" demek olacak

SIRRI

Selim Sırrı [Paşa], Kandiyeli Helvacı Zâde Salih [Efendi] nin oğludur. 1844 [1260 H.] de Kandiye'de doğdu.

Kandiye ulemasından Cevrî [Efendi] den teallüm etdi. 1860 [1277 H.] de Hanya'ya gitdi. Evkaf kitabetinde bulundu. O zeman sarıklı idi. Mualıharen İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Yenişehiri fenare gitdi. Meclis kitabetinde istihdam olundu.

Tepedelenli Zâde İsmail Rahmi ve Hasan Tahsin [Paşa] ların divan efendiliğinde ve sadrı esbak Edhem [Paşa] Yanya valisi iken hususî kitabetinde bulundu.

1867 [1284 H.] de Yanya vilâyeti mektubculuğu muavinliğine nasb olundu. Edhem [Paşa] Yanya'dan İstanbul'a avdet ederken İzmir valisi Hekim İsmail [Paşa] liyakatlı bir kâtibe ihtiyacı olduğundan bahsetmesiyle Edhem [Paşa] Sırrı [Efendi] yi tavsiye etdi. İsmail [Paşa] nın inhasiyle Aydın vilâyeti

mektubculuğu muavinliğine tahvil kılındı. İsmail [Paşa] nın küçük kızı Leylâ [Hanım] la¹ izdivac etdi.

1869 [1286 H.] de Pizren valiliğinin teşkilinden sonra mektubculuğuna tâyin olundu. Orada birkaç sene kaldıkdan sonra İstanbul'a geldi. 1872 [1289 H.] de Tuna vilâyeti mektubculuğuna, 1876 [1293 H.] de Bihke, Rumeli beylerbeyliği pâyesiyle İzvornik, daha sonra Vidin mutasarrıflıklarına nasbedildi.

Mezunen İstanbul'da bulunduğu esnada — Rusya devletiyle akdedilen — mukavele mucibince Şumnı ve Varna istihkâmlarının esliha ve mühimmatının tahliyesi içün komiser nasbolundu.

Muahharen Karesi mutasarrıfı, 1879 [1296 H.] da Trabzon valisi oldu. İnfisal ederek İstanbul'a geldikden birkaç ay sonra Kastamoni, — ikinci defa —

^{1.} Tercemei hali 874 iincu sahifededir.

Trabzon, Ankara, Sıvas, Adana, Bağdad vilâyetlerine tâyin ve erazii seniye komisyonu riyaseti de tefviz olundu.

Vidin mutasarrıfı iken askere erzak yetişdirmekdeki gayretini Pilevne kumandanı Gazi Osman [Paşa] takdir ederek o vakitden beri hakkında teveccüh ve meveddet ibraz ederdi. Sırrı [Paşa] Bağdad valiliğine tâyin olunduğu sırada öyle mühim bir vilâyet valisinin vezir olması lâzım geleceğini Osman [Paşa], padişaha arzetdiğinden rütbei vezaret tevcih kılındı.

Muahharen — ikinci defa — Diyarıbekir valisi oldu. Birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişanlarını ihraz eyledi.

Mübtelâ olduğu kalb illetinin tedavisi içün mezunen İstanbul'a geldi. Hastalığının imtidadından dolayı valilikden münfasıl oldu.

1895 [1313 Cümadelâhiresinin 24 üncü gecesi] vefat eyledi.

Sultan Mahmud türbesi haziresine defnolundu1.

BASILAN ESERLERİ

1 — "Sırrı Kur'an". 2 — "Sırrı Fürkan". 3 — "Sırrı İnsan". 4 — "Sırrı tenzil". 5 — "Sırrı İstiva". 6 — «احسن الفصص». 7 — "Şerhi Akaid ve Haşiyelerinin Tercemesi". 8 — "yeti Bâri". 9 — « آراماللل » — "Ruh". 11 — « ورالهدى ان اسهدى » ». 12 — "Tabakat ve Âdabı Müfessirîn". 13 — "Mektubatı Sırrı Paşa". 14 — "Galatat". 15 — "Nümunei Adalet". 16 — "Lek Dokakin²".

Sırrı [Paşa], hangi vilâyetde bulunduysa nafi eserler vücude getirmeğe çalışdı. Yollar yapdırdı. Bağdad valisi iken Hindîye seddinin inşasında ve Hille kanalının açılmasında büyük himmeti görüldü. O vakit menfiyyen Bağdad'ad bulunan Süleyman [Paşa] kanal içün şu tarihi söyledi:

"O servetce şenîr olan İrakın Çöl olub bunca büstanü mezari Furat, mecrayı tebdil eylemişdi Ehali ahü feryad ido dursun Edinmez idi hiç kimse vazife Cenabı Sırrı Paşayı mihamdan Befartı himmeti valii âli

Harab olmuşdu kısmı bîmisali
Dağılmış idi zürrau ehali
Bürün mamurelerler kalmışdı bâlî
Emir vermekde olsun Babiâli
Vülâtı salife çün laübali
Dokuz mah akdemi olunca vali
Açıldı o sene Hille kanalı.".

*.

O zemanlar gazetelere yazı yazardım. Merhumun fezailine dair "Tercemanı hakıkar" gazetesine bir mekale derc etdirmişdim.

² Arnavudların ahlâk ve âd.nı kadimesi hakkındadır.

Sırrı Paşanın hiddet ve şiddeti meşhurdur. Nesri, naznına faikdir. Zaten âsarı nazmiyesi azdır. Rik'a yazısı güzel ve kendine mahsus bir tarzdadır. Vilâyetlerde maiyyetinde bulunanlardan bazıları yazısını ve nesrini taklid etmişlerdir.

Ben de yazısını ve nesrini pek beğenirdim. Muhabere etmek ve o güzel yazısıyle mektublarına nail olmak arzusunda bulunurdum. Henüz çocuk denilecek bir yaşda olduğum halde » müeddasınca bir mektubla dört eseri tıflânemi göndermek cüretinde bulundum. İltifatkârane bir cevabla mukabele etmesi, cür'etimi arttırdığından — fürsat düşdükce — mektub yazar, cevab alırdım.

Tedavi içün İstanbul'a geldiği esnade — Üsküdar'da Paşa limanında ikamet eylediği — yaliya gitdim. Birçok müsafir vardı. Oğlu muhterem Yusüf Razi, geldi, bepimizi Paşanın yanına götürdü. İlk defa gördüğüm bu zat, huzzarın çoğuna "Sizi tanıyamadım, kimsiniz?" dedi. Onlar da kim olduklarını anlatdılar. Bana mükerreren dikkatle bakdı, fakat bir şey söylemedi. Avdetde her kesden sonraya kaldım. Kendimi takdim etdim. Kemali taaccüble izharı beşaşet etdi. İltifatda bulundu. Meğer mektublarıma bakarak beni saçlı sakallı, yaşlı başlı bir âdem tasavvur edermiş. Karşısında çocuk denilecek kadar bir genc görünce teaccüb etmiş. Keyfiyet diğer mülâkatda anlaşıldı.

Bana gönderdiği mektublardan biri:

"Âferin ey edibi sühan âferin!

Yine andelibi hameniz bir nevayı Harirî edâ ile âzanı büleğayı pür giriv itdi. Bu edaye sadberki gül fida olsun.

Medayihiniz — nefaseti müedda cihetiyle — احسن النصص n hakkını edâ etdi, — selâmeti edâ cihetiyle de — tefsirin kadrini ilâ etdi. Her iki cihetle de sâyınız meşkûrdur.

Nesri dürer barınıza ikdi süreyyayı, nazmı abdarınıza sair nücumı zehrayı felek nisar etse yine o ruhülbeyandan bir harfin bile hakkını ödeyemez. Öyle ise sühani dilkeşinizin caizesi de nakdi canı müştak olsun.

Muhlisin Sırrıi Giridî"

*

Merhum, Trabzon valisi iken mektubculuğunda bulunan Zeynelabidin Reşid [Bey¹] bana gönderdiği mektublarda diyor ki:

"... Sırrı [Paşa] nın nesrini nazmına tercih buyuruyorsunuz. Mehafili ikbaldekilerin devesi gibi bir vadide gider. Tab'ında cevelân yok. Balon gibi âsümane çıkmıyor. Karun gibi yedi kat yerin dibine inmiyor. Kalemi yılan gibi iktızasında ıslık çalmıyor. İcabında akreb gibi sokmuor. Andelibi sad gûna elhan gibi nağamatı gûnagûn ile samia nevazı ehli hal olmuyor.

¹ Tercemei hali 1444 üncü sahifededir.

Bülbül olmuş tercemanı hamemin Dilküşadır dasitanı hamemin medlülüne masadak değil. Piir tumturakı nahoş edâ. Nesakı vâhidde basit ifade. «فنطظه كثير و فاوس مافيش » kabilinden bir şey.

§ Merhum, muhatab ittihaz etdiği ve muhabere ve muhavere eylediği âdemlerin kabiliyetlerini ve kendisiyle hâsıl etdikleri münasebetin derecatını tefekkür etmiyerek yazardı. Muhatab külliyen hatırından çıkardı. Mektubun bir mecmuaya kaydolunacak derecede güzel olmasına dikkat ederdi. Mektublaşdığı âdemler, kendisiyle görüşdüğü zeman mektublarında kullandığı lisane muvafık kendisinden bir muamele görmezlerdi. Binaenaleyh mektubları bürudeti ve belki nefreti davet ederdi.

§ Ben, birine bir şey gösterüb de nevakısını, hatiatını ihtar ve ıslah etmezse dost addetmem, kalben münkesir olurum. Sırrı [Paşa] merhum ise bilâkis ihtardan fevkalâde münfail olurdu ve o âdemle kat'ı ülfet edüb görüşmezdi. En garibi söylediği bir gazelin, yahud kaleme aldığı bir müsveddenin hatasını ve kusurunu ihtar edeceğine yemin etdirir ve sonra da ihtardan filhal muğber olarak ve ateşparei gayzu gadab kesilerek, "Bir âdemin zadei tabiati, evlâdı mesabesindedir. Bir âdemin evlâdına huzurunda "kördür, topaldır, çirkindir" demek perde birunane bir hareketdir" deyüb ve ağzını açub gözünü yumarak tecavüzatı lisaniyede bulunurdu. Bu hal, Sırn [Paşa] nın müsellem olan irfaniyle ve iktidariyle mütenasib değildi. Demek, noksansız insan olmuyor."

GAZEL

Giren bu kalibe sanma müsab olub gidiyor Gelen bu dehri deniye musab olub gidiyor Yıkar esasını seyli havadisi eyyam Binayı muhkemi âlem harab olub gidiyor Televvünatı şüunı cihana aldanma Semer, şecer, beşer âhır türab olub gidiyor Görür müsün nice yükseldi dûdı âhımızın Baharı hüsnüne yârın sehab olub gidiyor Değildir eşki demadem, erir de cevheri can Akar ayağına ol servin âb olub gidiyor Edince âlemi mânaye Sırrı fikrim uruc Emini vahyı Huda hemrikâb olub gidiyor

Görmek dilerse kimse, birden şebü nehari Seyreylesün ruhunda bu zülfi müşkbari Olsa eğer hıraman ol servi sim endam Koymaz gönülde âram reftarı dilşikâri Nerkis mi görmemişler, sahra nişin mi yoksa Âhuya benzedenler, çeşmi siyahı yâri Gül dalına konarken, lâle kadeh sunarken Eyler yine ne hikmet bülbül, hezarı zari Pîri mügan ayakda tutsa o nevcevanı Elden giderdi filhal sofinin ihtiyari Şimdi hamuş bülbül, ekmamda müstetir gül Vaktı bahar gelsün, dinle sen âhü zari Sırrı bu heft beyti her kim ederse tanzir Mısrı kemalin oldur sultanı kâmkâri

SUBHI

Hasan Subhî [Efendi], ihmal ve nisyane oğrayan üdebadandır. Babasının ismi ve doğduğu yer ve yıl malûm değildir. İstanbul'lu olması melhuzdur.

Mektebi maarifi aklâmda okudu. İcra kılınan imtihanda liyakati görüldüğünden iradei seniye ile Maarif Nezareti Mektubî Kalemine memur edildi.

1873 [1290 H.] de neşrolunan "Dola'b" ismindeki risalei mevkutede "Hüner" redifli gazeli dercedildikden sonra denilior ki:

"Müşarünileyh Subhii mağfur, hakikaten gülşeni asrın edibi lebibi mertebesine vâsıl bir goncei nevküşade olub daha sinni on dokuz yirmi iken lisanı letâfet resanı farsinin kavaidini mübeyyin "Gencinei Hüner" ve hisaba müteallik bir de "Keşfülhisab" namlariyle iki risale te'lif ve tertib ve bir hayli dahi manzum ve mensur âsarı nefise inşad ve inşa eylemiş ve sinni, danişi kadar vâsılı kemal olmaksızın yani otuzu bulmaksızın badı hazan âbadı felek, taraveti hayatını soldurub berkü barını döküb nahli canını ziveri külkeşti me'va etmişdir. المنافقة merhumun kütübhanei ruzgârı bikarare yadigâr bırakdığı bazı âsarı "Dolab" ın en muazzez gözlerine konulacağı misillû tercemei hali dahi tahkik edilmekde olmasiyle bu babda alınacak maltınat, namını rahmetle yâde bais olmak üzere tahrir kılınacakdır. "Gencinei Hüner", Ekrem¹ ve Said¹ ve Namık Kemal¹ ve Halet¹ [Bey] lerin takrızlerini müştemil olarak 1273² senesinde tab'olunmuş bir eseri müfid ve muteberdir."

Ebuzziya Tevfik [Bey] "Salnamei Hadika" da³ "Tercemanı Ahval" gazetesinden bahseylediği sırada diyor ki:

"Kâh Kemal'in ianesi ve hasren — Haleb'de vefat eden — "Gentcinei Hüner" nam te'lifi muhtasar müellifi Hasan Subhi'nin kalemi sayesinde bir miiddet daha idarei hal ve kale muvaffak oldu. Nihayet merhumun Haleb'e memuriyeti, tercemanın da bütün bütün siikût ve sükûnetini mucib olarak 1283 senesinde tatili hizmet eyledi."

Haleb'e hangi tarihde, hangi memuriyetle gitdiği mechuldür. Cevdet [Paşa] nın Haleb valiliğine tâyininde Leskofçalı Galib [Bey*] mektubculuğa ve Halet

¹ Tercemei halleri 274, 1614, 819, 512 nci sahifelerdedir.

² Elimizdeki nüsha, şaban 1.782 de "Tasviri Efkâr" matbaasında tab'edilmiş olmasına göre ild defa basıldığı anlaşıliyor.

³ Sahife 71.

[·] Tercemei halleri 238, 441 inci sahifelerdedir.

[Bey] mektubcu muavinliğine memur edildikleri sırada Hasan Subhi [Efendi] nin ve diğer bazı ezkiyanın da birer hizmetle Haleb'e götürülmüş olması muhtemildir.

Haleb'de vefat eylediiğ Ebüzziya'nın yukarıdaki ifadesinden anlaşılıyorsa da vefat tarihi mazbut değildir. 1866 [1283 H.] de vefatı tahmin olunabilirse de bunu müeyyid bir vesika yokdur. Tercemei halinin neşir edileceği "Dolab" da mükerreren ilân kılındığı halde neşrolunmamışdır.

"Keşfülhisab", "Nüshai nadirevü kâmilei fenni hisab" mısraından müsteban

olduğuna göre 1277 de yazılmışdır. Bilâhare "Dolab" da tefrika edilmişdir.

"Gencinei Hüner" Farisîdir. "35" küçük sahifeden ibaretdir. Kemal [Paşa] Zâde Said [Bey] yazdığı takrizde :

> Oldu hakkaki sezavarı sitayiş bu eser Bulamaz kimse derununda kusuru kubhî Cem'ü telif ile etdi vatana bir hizmet Sahibi fazlü hüner yani cenabı Subhi

kıt'asından namı namisi pirayedihi zebanı tizkâr ve derecei fazlü kemâli muvaffakı telifi olduğu risalei mergube ve makbulesinden zâhir ve aşikâr olan serfirazı nüktedananı zeman ve medarı iftiharı evidda ve ihvan Hasan Subhi Efendinin..."

Recai Zâde Ekrem [Bey]:

"Meşriki tab'ı paki Subhiden Kılsa nesri ziyayı feyz nola

Doğdu bir âfitabı hüsni eser Haşredek ruyi dehre sertaser

heveskâranı hüneri maarife faidei zaidesi pedidar ve müellifi Hasan Subhi Efendinin isbatı müddeayı vatanperveri ve hamiyeti fıtriyesine bürhanı bahirülitibar olan işbu eseri lâtif..." diyor.

Ahlâka dair "Tercemei hikâyei zübab" unvanlı risalesi 1282 Recebinde neşrolunan "Mecmuai İbretnüma" adlı risalei mevkutede mündericdir. Mukaddimesi olmadığından hangi lisandan terceme edildiği anlaşılmıyor. İlk satırında "Yaz günlerinde Fransızca "efemer" denilen bir nevi ufak sinek..." demesine nazaran Subhi'nin Fransızca bildiği ve risaleyi o lisandan terceme eylediği tahının olunabilir.

"Hüner" redifli gazelile Yusüf Kâmil [Paşa¹] merhumun sadaretine dair tanzim ve Maarif Nâzırı Nevres [Paşa] nın¹ — sureti aşağıya dercedilen tezkire ile takdım eylediği iki tarihden başka manzumesini görmedim.

Tezkirenin sureti

"Mektebi maarifi aklâm şakirdanından olub bu kerre bilimtihan ibraz eylediği ehliyet ve liyekete binaen be iradei seniye mektubîi maarif odasına memur buyrulmuş olan Hasan Subhi Efendinin

^{3.} Tercemei halleri 781, 1185 inci sahifelerdedir.

mesnedi celili sadaret uzmayı vukuı teşrifi maali redifi asafanelerinden dolayı inşa exanş olduğu maa kaside tarihi manzurı maali mevfurı hazreti vekâletpenahileri buyrulmak üzere leffen takdım kılındı. Efendii mumaileyh bendelerinin hadaseti sinnine göre tarihi mezkûrun şayanı tahsin olduğu gibi kendusı zaten agniya zade takımından olmadığı cihetle hakkında bidiriğ buyrulacak inayeti aliye ve taattufatı celilei sadaretpenahilerinin emsali bulunan nevhevesanı şakırdan içün tergib ve teşviki mucib olacağının arz ve ihtarına mücaseret olundu her halde.... 25 receb 1279, 3 kânunisani 1278 Nevres".

GAZEL

Zahmı ten fersudı cehle aynı merhemdir hüner Can verir dil mürdeye İsîi Meryemdir hüner Bildirir dünya vü mafiha nedir erbabına Badii keshi sukufi razi mübbemdir hüner Kendini tarif icün halk etdi insü cinni Hak Sübhe yok kim baisi icadı âlemdir hüner Nes'eyab eyler dili mahzunı nime cür'asi bezmine peymanei Cemdir hüner ماعرفنا El uzatmaz eylese Hatem mücevherler nisar Arifin engüştine zerrin hatemdir hüner Ehli danis serfüru eyler mi dünya şanına Zümrei sahib kemâle tacı edhemdir hüner Bir keremdir marifet kim herkes olmaz destres Ehline lûtfı celili Rabbi ekremdir hüner Alem n fen âşinası muhterem olsa nola Mucibi efzayişi mıkdarı âdemdir hüner Bir nefes fevt etme kesbi marifet kıl Subhiya Cismi insane cihanda ruhi azamdır hüner

Barekâllah döndü maksudu meram üzre felek Bir veziri âlem âra geldi sadra hamdola Dideler ruşen eya zulmet rehini günci gam Bedri kâmil doğdu âlem hükmüne derbendola Ol Felâtunı mühimsazı ümurı devletin İzzetü devletle ömrü tâberuzi vadola Reyi tesir eyledikce intizamı âleme Sür'ati tahsiline avni Huda peyvend ola Peyki devran subesu tebşir eder çü makdemin Hayrhahan şâd olub âdayı dine derdola Ben de Subhi söyledim mesrur olub tarihi tam Kâmili erkânı devlet aldı möhri sa'dola

Bir Kâmili ehli hüner Tutdu cihanı sertaser Kıldım dü tarih yadgâr Kâmil Paşayı namdar Verdi mekamı sadra fer Avazei hamdü mesar Subhi beşükri sad hezar Oldı benamı ruzgâr

SUZI

Ahmed Suzi [Efendi], Şeyh Şemsüddini Sıvasî ahfadındandır. 1765 [1179° H.] de Sıvas'da doğdu. 1783 [1198 H.] de ferizai haccı edâ eyledi. Ceddinin namına muzaf olan Şemsi dergâhı meşihatinde bulundu. 1830 [1246 H.] da Sıvas'da vefat etdi. Dergâha defnolundu.

Receb 1290 da — İstanbul'da Mustafa Efendi matbaasında — basılmış olandıranı 192 büyük sahifeden ve mutasavvıfane manzume ve gazellerden mürekkebdir.

Hazreti Şeyh, divanının sonundaki uzun bir manzumede:

"Gerçi namevzun mühmel çokdürür bunda kelâm"

diyor. Biz de:

"Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz"

deriz.

"Hak tealâ ruhunı şâd eylesün"

* *

GAZEL

Vermiyenler canını canane olmaz âşina Varını terketmiyen ihsane olmaz âşina Her cefaye kıl tahammül kim vefaye iresin Derdi yâri çekmeyen dermane olmaz âşina Kulluğunda sıdk ile beste miyan ol yürü Hizmetini sürmeyen sultane olmaz âşina Ehli diller içre cana bildiğin terketmeyen Cahilü nadandürür irfane olmaz âşina Suzîya dil hanesin tamirü tezyin etmeyen Şevkı Hak ile gelen mihmane olmaz âşina

* *

Årifi agåh olan bidar olur Dost ile hem, mahremi esrar olur Hamri vahdetden olur mesti müdam Hemdemi canan olub hüşyar olur Zevkeder dildar ile şeb ta seher Her ne isterse gönülde var olur Can verüb canan alurlar yerine Sukı dilde bir aceb bazar olur Sakii can devreder çün camını Bezmi Hakda Suzî çün demdar olur

SUAD

Aziz vatanın ince şairlerinden olan muhterem doktor Hüseyin Suad Yalçın'ın — talebim üzerine — gönderdiği tercemei halini aynen nakleyledim:

"1867 [1284 H.] de İstanbul'da Molla Gûrani mahallesinde doğdum. Babamın ismi 'Ali Rıza', anamın Fatma Nevire'dir. İlk mektebim Molla Gûrani mahalle mektebidir. İbtidaî tahsilim Balıkesir'deki İbtidaî mektebindedir. Bir sene sonra İstanbul'a geldik. Bayeaid Rüşdîyesine devama başladım. Bir iki sene sonra, Rus muharebesi dolayisiyle, Rumeli'den gelen muhacirleri mekteblere verlesdirmeleri vüzünden mektebsiz kalarak Rüsdîye tahsilimi ikmal edemedim. O zeman 13 yasında idim. Babamın ısrariyle imtihana girerek Tibbiye Mülkiyesine dahil oldum. Altı sene sonra tam on dokuz yasında doktorluk diplomasını aldım ve altı ay sonra da Midilli Belediyesi tababetine tâyin edildim. Üç sene Midilli'de kaldım. Badehu terfian İstanbul ücüncü belediye dairesi tababetine nak-

ledildim. Bir buçuk sene sonra Suriye sihhiye müfettişliğine tâyin edilerek Şam'a gitdim. On sene orada kaldım, ilk meşrutiyet inkılâbından sonra İstanbul'a geldim. Meclisi kebiri sihhiye âzalığına intihab edildim. Harbi Umumi'nin sonuna kadar o meclisde bulundum. Âhiren dairenin tasfiye olunması üzerine oradan ayrıldım. Mütareke ve millî cidalden sonra deniz yolları doktorları miyanına dahil oldum. Elyevm Ankara vapurı doktoru bulunuyorum.

SİİR VE EDEBİYATA İNTİSABIM

Mekteb tahsillerim esnasında bir gün babanın kitabları arasında bir iki eski divan gözüme ilişdi. Bunları lezzetle okumağa başladım. Fakat itiraf edeyim ki birçok beyitlerin mânalarını anlamıyarak okuyordum. Anlamak için kafamı yorduğum

Sancak mühasebecilerinden.

e''',

halde yine anlamıyordum, hiddetleniyordum. Ben bu divanları okuya okuya şiire hevesim geldi. Ben çok gece sabaha kadar oğraşdığım halde mânası ve kafiyesi düzgün bir gazel yazamıyordum. Bu beceriksizlik beni bütün bütün sinirlendirirdi. Daha ziyade oğraşırdım. Nihayet bir gün bir gazel yazabildim. Sıkıla sıkıla komşumuz Şeyh Vasfi'ye gösterdim. Okudu, beğendi. Yalnız bir iki kelimeye itiraz etdi. Gazelimi aldı götürdü. O zeman Muallim Naci'nin idarei edebiyesinde bulunan Tercemanı Hakikat'de gazel neşrolundu. İşte beni ateşleyen bu ilk gazeldir. Bundan sonra hevesim artdıkca artdı. Nihayet bir gün meslek arkadaşım Cenab Şihabüddin bana, "Sahra" isminde küçük bir şiir kitabı verdi. İşte Abdülhak Hâmid'in bu sahrası beni gazelcilikden kurtardı. Ve başka düşüncelere sevketdi. Bundan sonra gazelden sarfı nazar etdim, yeni tarzda şiir yazmaya başladım.

Bir müddet Cenab Şihabüddin ile "Mekteb" risalesine şiirler yazdıkdan sonra 1311, 1312 senesindeki Serveti Fünun hareketi edebiesine iştirak etdik. Orada yeni yazdığım şiirlerimi neşre başladım. Bu esnada Şam sıhhiye müfettişliğine tâyın olunmuşdum. Her hafta Şam'dan Serveti Fünun'a eser gönderirdim. İlk inkılâbdan sonra İstanbul'a geldim. "Gâvei zalim" namı müsteariyle "Kalem" risalesine yazılar yazmaya başladım, bir müddet sonra da temaşa edebiyatına merak sardım. Evvelâ "Kirli çamaşırlar" namiyle bir mudhike telif etdim. Üç sene sonra Darülbedayi heyeti edebiyesine dahil oldum. Orada şu eserleri yazdım:

"Çürük Temel", "Kundak Takımları", "Yamalar", "Kayseri Gülleri", "Acemi Çaylaklar", "San'at Vesikaları", "Zifaf Gecesi", "Harman Sonu", "Bir Nağme", "Çapanoğlu", "Devayı Aşk", "Çifteli Mikroplar", "Hülle".

Bunlardan başka manzum olarak, "Âhiretde Bir Gün", "Ana Karnında Son

Bunlardan başka manzum olarak, "Âhiretde Bir Gün", "Ana Karnında Son Gece" namında iki eserim daha vardır. "Âhiretde Bir Gün" haftalaræ Darülbeda-yi'de temsil edildi.

"Lânei Melâl" namında bir de şiir kitabım neşredilmişdir. "Gâvei Zalim" imzasiyle "Gâve Destanı" da neşir edilmişdir. Âhiren Cümhuriyet gazetesinde "Gâvei Zalim" imzasiyle yazdığım birçok yazılarım vardır ki bunlar henüz kitab şeklinde neşredilmemişdir.

Eski yazılarımdan size iki nümune gönderdim".

*

KUŞLAR VE ŞAPKALAR

Süslen, giyin, ne varsa : Yüzük, iğne, gül... takın Hakkın senin bu incilerin, ey güzel kadın!

Sür rengi âli işveni, gül, oyna, sürmelen Dök şiiri nazü şuhunı her lâhza gamzeden Koş durma, nazü işve, heves, hande hep senin Açsın kanadlı hisleri pişinde damenin

Yık, yak yolunda varsa : Gönül, sine, kalb, ruh Saç hande hande gülleri.. Kaç penbe penbe, şuh..

Aç şahbali zülfüni yüksel semalara Kur âşiyanı hüsnüni, kon itilâlara

Lâkin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı Üstünde bir yıkık yuvanın kalmasın kanı

Bükmüş başında boynunu bir kuş, bu süs müdür? Bükmez kadın başında boyun kuş, çiçek, ömür...

Yokdur kırık kanadda çiçek hissi, lerzesi Kondurma zülfi nazına bir kuş cenazesi

Sök, at, o nâşı şapkaların kabre dönmesin Zinetse kasdin, işte çiçek, lâne sönmesin

Terket zavallı kuşları dalsın süruduna Tak taze taze gülleri gülgun vücuduna

RÜYA

Gûya kamerin içinde pür nur Açmışdı o sayelikde, mahmur Bir gülşeni bi hududa girdik Dallarda ziyalı bir güzellik

Bir gölgede biz o yerde bir gün Sen iğneye, ben lebinde küskün Bir penbe çiçek için darıldık Bir buseye def'aten sarıldık

By suzeni intikamı tatlı

Öpdüm seni inelendi ruhum

Ağzımda dudakların vuruldum

By busei nazı gül kanadlı Öldürmedin, işte bak, uyandım Lâkin o kaçan hayale yandın

SÜUD

Mehmed Süud, Divanı Hümayun Kuyud Odası mümeyyizi Rıza Safvet [Bey] in' oğludur. 1882 [Receb 1299 H.] de Kuruçeşme'de doğdu.

Beşiktaş'da Mektebi Hamidîye devam ederek şehadetnâme aldı. Babasından ve diğer zevatdan Arabî ve Farisî okudu.

1899 [1317 H.] de Divanı Hümayun Mühimme Kalemine girdi. Sülüs ve nesih yazıları babasiyle hattat Beşiktaş'lı Nurî [Efendi] den, daha sonra reisülhattatîn Muhsin Zâde Abdullah [Bey] merhumdan, divanîyi — Divanı Hümayunda yazı muallimi olan — Hacı Kâmil [Efendi] den, divan celisini Sami [Efendi] merhumdan ve tuğrayı — divandaki arkadaşlarından — hattat İsmail Hakkı [Bey] den temeşşuk ederek divan dairesinden hattatlık şehadetnâmesi ve beylikci Nâsır Beyin himmetiyle salise rütbesi verildi.

Divanda on sekiz sene hizmetden sonra 1918 [1336 H.] de Meclisi Âyan kitabetine nakletdi. Muahharen "1400" kurus maasla

encümen kâtibi oldu. Medreselerde yazı ve usuli tahrir muallimliğinde de bulundu.

Devairin ilgasında açıkda kaldı. Babıâli caddesindeki küçük bir dükkânda hattatlıkla maişetini temine başladı.

Serpuş tebeddülünde — kabahat külâhı yanlışlıkla Süud'e giydirilerek — habse mahkûm oldu. Bilâhare meb'uslardan şair Halil Nihad'ın delâleti insaniyet mendanesiyle keyfiyet büyük millet meclisince tedkik edildi. İsnad olunan cürmün başkasına ait olduğu tebeyyün etmesiyle hukukunun iadesine karar verildi.

1 Tercemei hali 1405 inci sahifededit.

Süud'un silsilei nesebi — babasının annesi tatafından — Şeyhulislâm Ebüssüud [Efendi] ye müntehidir. Sadrıazam Rum Mehmed [Paşa], Hoca Sadüddin zade şeyhulislâm Mehmed, Sun'ullah ve Behai [Efendiler], Ebüssüud hanedanına mensub olduklarından Süud'un nesebi bu zatlara da teallûk eder.

Annesinin babası, Bağçe kapusunda arpacılar cəmii imamı ve hatibi, "Arpacılar sofusu" lakabiyle maruf Şeşhulkurra Hacı Ahmed Hıfzı [Efendi] dir ki Hicrî 1307 de Medinei münevvreede vefat etmişdir.

Kânunisâni 1930 da Fatih'de Millet kütübhanesine memur tâyin olundu. Kitabi hayatını orada hatmetmekdedir.

Müretteb divanı vardır. Refikasının vefatında "sernivişt" namiyle — terkibi bend şeklinde — uzun bir manzume ve ustadı Muhsin Zâdenin tercemei hâline dair bir risale yazmışdır. Yenişehir'li Avnî [Bey¹] merhumun divanını cem'ü tertib ve tercemei hâlini — mukaddime olarak — tahrir etmişdir. Bunlar tab' olunmamışdır. Tarikatı Mevlevîye'ye intisabı münasebetiyle mukaddema "Süudülmevlevî imzasiyle hayli eş'arı, mevkut mecmualar ve ceridelerde intişar etmişdir.

Ebüssüud'ün hafidi Süud, "okur, yazar" vasfına bihakkın lâyık olan erbabı danişdendir. Tarzı kadimde her istediği vadide nazma muktedir ve sülüs, celi ve divanî yazılarda mahirdir. Mütedeyyin, müstakim, müeddeb, mütevazı, hodfunış lukdan müctenib bir merdi necibdir.

TEHASSÜR

Rüyet ümmid ederek bir daha dünyada seni Aratım her gece mehtabı şebârada seni Geh semalarda, gehi sahai gabrada seni Aratım heb aratım zirde, bâlâda seni

Bana her şekli dilâra seni ihtar eyler Her güzel şey güzelim! hüsnüni tizkâr eyler Ruhuma badı sehar buyunı isar eyler Bulurum hisde, hayalâtda, mânada seni

Lemai vechini tasvir eder ezharı behar Seni her lâhza terennüm eder eş'arı behar Sanırım senden ibaret bütün âsarı behar Duyarım zemzemei bülbüli gûyada seni

Münceli âh mehasinde meali hüsnün Müntabı levhi bedayide kemâli hüsnün Bence kabil değil ey yâr zevali hüsnün Okurum her eseri dilkeşü garrada seni

Mihrini sinede hem kuvveti iman bulurum Derdi hicrane hayalin ile detman bulurum

Tenemei bali 129 uncu sahifededir.

Hasretinle ölürüm, yadın ile can bulurum Ederim his darebatı dili şeydada seni 28 Eylûl 1335

GAZEL

Aramü huzure yer mi kaldı Mefturü harab hatırımda Dünya denilen şu bezmi gamde Heyhat sabayı hoş vezandan

Beyhude ufukları ararsın Çeşmimde mehasini cihane Kimden kime eyleyim şikâyet Bisud Süud, cüstücuyun Yükselmeğe balü per mi kaldı Cem'iyetden eser mi kaldı Bir görmediğim keder mi kaldı Artık alacak haber mi kaldı

Ey göz! doğacak kamer mi kaldı Tabü hevesi nazar mı kaldı Âzadei derdi ser mi kaldı Meydanı vefade er mi kaldı

1 Kânunisâni 1334

KIT'A

Fahreylediğin akl senin ey koca mecnun Filhal daha kendini bilmez, o kadar dûn Mahiyyeti zatiyyesini fark edemezken İdraki hafayaye nasıl muktedir olsun

Mayıs 1929 '

Eden bulur sözü düsturı müştehir ise de Bu Kerbelâyı musibetde etmeyen buluyor Tehi mi gülşeni tende figanı bülbüli can Hezar goncei ümmid açılmadan soluyor

1 Mart 1335

SON ASIR

Türk Şairleri

S - Z

İbnülemin Mahmud Kemal İNAL

Cüz: X

Bu cild S ve V harflerini ihtiva etmektedir.

SADI

Süleyman Şadî [Efendi], ulemadan Hacı Mahmud [Efendi] nin oğludur. 1830 [1246 H.] da Kars'da doğdu.

Hususî muallimden Arabî ve Farisî okudu. 1858 [1275 H.] de Kars İdare Meclisi Kalemine girdi. 1865 [1282 H.] de "400" kuruş maaşla Kars Rüşdî mektebi ikinci muallimliğine tâyin olundu. Müteakıben istifa etdi. Kars Tahrirat muavinliğine memur oldu. 1877 [1294 H.] de Kars'ın Ruslar tarafından istilâsında infusal etdi.

1880 [1297 H.] de Bursa müderrisliği rüusu verildi.

1881 [1298 H.] de Erzurum Rüsumat İdaresi Başkitabetine, 1883 [1300 H.] de Erzurum Rüsumat Nezareti Tahrirat Kalemi birinci refikliğine tâyin edildi.

1900 [12 Rebiulevvel 13'18] de vefat etdi. Tariki Nakşbendiden müstahlefdi. Türkce "Muzaffernâme" ve Farisî "Bahrülmeani" isimli iki eseri vardır. "68" sahifeden mürekkeb olan divanı 1907 [1325 H.] de oğlu Erzurum'lu Ahmed Ramiz [Efendi] tarafından İstanbul'da basdırılmışdır.

GAZEL

Dili hayranı benden sorma hayran eyliyenden sor Yürü buhranımı düçarı buhran eyliyenden sor Görüb bu suzişim zinhar benden gayrıdan sorma Beni pervanei şem'i şebistan eyliyenden sor Etibba derdi aşkı âşıka darude âcizdir Devamı derdimi muhtacı derman eyliyenden sor Eğer âdadı zahını sinemi bilmek ise maksad Dili amacgâhı tiri müjgân eyliyenden sor Ne bilsün gayrısı Şadî fidakârlık ne izzetdir Anı ol nakdi canın bezli canan eyliyenden sor

Damenin uşşak, çirkâbı hevadan çekdiler Tâ ki vahdet cür'asın bezmi belâdan çekdiler Ebli vahdet daima kesretde vahdet eyleyüb Payı şevkın kûşei halvetseradan çekdiler Hastai aşk olduğum görünce ettibayı zeman Ellerin derhal tedbiri devadan çekdiler Bakdılar dünyaye ibretle ulülebsar olan Dideye tâ sürmei ibret nümadan çekdiler Her likacu olduğu günden abapuşı rıza Desti meylin Şadiye tacü kabadan çekdiler İsmail Yaşar Şadî [Bey], Atpazarı esnafından, Kayseri'nin Talas nahiyesi ehalisinden Ak Mehmed Zâde Mustafa [Efendi] nin oğludur. 1888 [4 Eylûl 1304] de İstanbul'da doğdu.

Fatih İbtidai ve Rüşdi mekteblerinde okudukdan sonra Mercan İdadi mektebine girdi. Şehadetnâme aldı. Hukuk mektebine kaydolundu. Bir sene kadar Rüsumat Emaneti Muhasebe Kalemine devam etdi.

1909 da müsabaka ile Şirketi Hayriye idaresine kabul edildi. Hukuk mektebine devamına şirketce müsaade olunmadığından mektebi terkeyledi. Bilâhare enspektörlük başkâtibi¹ oldu. Bir buçuk sene ticareti bahriye kapudan mektebinde ve üç ay İbtidaî Haric medresesinde Türkce okutdu.

Yalnız bir gün hastalanarak 1923 [14 Zilkıde 1341] de vefat etdi. Daima ziyaretine şitab etdiği damad Ahmed Zülkifl [Paşa] nın delâletiyle Fatih türbesi haziresine defnolundu.

Cenazede üdebadan, şuaradan ve âşinadan hayli cemaat vardı. Üsküdar'lı Talât'ın söylediği manzumenin tarih beyti:

> "Gidiib bir kabrine vüz sür oku tarihini Tal'at Yaşar öldise Şadi âlemin kalbi metininde"

Bu da onun:

"Olunca azimi gülşensarayı rahmeti Yezden Eğerçi kabrı paki nurlerla doldu Şadi'nin Olursa çok mudur tarihi gevherbari hüznengiz Budemde irtihali baisi hüzn oldu Sadi'nin"

Gerçi unvan böyledir emma hakikat başkadır.
Vatsa enspektörde kâtib hepsi yalnız kendidir.

Arkadaşlarından Hamamî Zâde İhsan'ın yazdığı tarihler:

"Şadivü Nihad¹ ile Fiiad¹ olmuş idik Monendi dübevi bir safahanede dayf Bir mısraımız düşdü² bu gün ah İhsan Nasad kodı girdi bizi Sadî hayf"

δ

"Faziletden mücessem ruh idi bir ruhi neş'eydi Ebed menkuş olur dünyada insaniyetin yadı Bu tarihi güherden çıkdı² bir avazei matem Yasar dillerde namı çıtdi hayfa kalbden Sadi".

*

Bu eseri tertibe başladığım esnada tercemei hallerini istediğim şair ve nazımlardan ilk getiren Yaşar Şadî idi. Garibdir ki ilk giden de o oldu.

Vefatından üç buçuk ay evvel yazub getirdiği tercemei halde "Biri aruz, diğeri hece veznindeki âsara mahsus olarak iki kıt'a defteri eş'arımla hututı meşahîri havi mecmuai hâtıratım vardır" diyor.

Eş'arını arkadaşları toplayub saklamak niyetinde idiler. Sonra ne yapdılar bilmiyorum. Galiba yalnız niyetleriyle mecur olmağı münasib gördüler. Her vakit amel kabil olmaz ya, bazan da niyet, amel hükmüne geçer.

"Mecmuai Hâtıratım" dediği mecmuayı, Halil Nihad'ın ihtariyle kardeşi ihda etdiğinden — müessislerinden bulunduğum — "Türk ve İslâm Âsarı Müzesi" kütübhanesine kondu.

Bu mecmua, 1897 [1315 H.] de tertibine teşebbüs etdiğim "Hututı Meşahîr" mecmuasını takliden vücude getirilmek istenmiş ise de benim maksadım başka, onun emeli büsbütün başka idi. Ben — ileride yazmağı tasavvur etdiğim — eserlere dercetmek içün — pek çoğu beni tanıyan— erbabı marifete yazı yaşdırmışdım. O, arzu etdiği zevat ile münasebet husulüne vesile olmak içün bu mecmuayı tertib eylemişdi.

Daima ziyaretime gelirdi. Lâtife âmiz sözler söylerdim, zevkyab olurdu. Mecmuanın taklıdınden bahsolundukca lâtifeten "Taklıdı zağ kebki hıramanı güldürür" mısraını okurdum, mânalı tebessüm ederdi.

"Şairi Seyyar" namiyle yâd ve şâd etdiğim Yaşar, uzun boylu, büyük vücudlu ve bir ayağı seker olduğu halde hafifilvücud ve kârü barı mefkud ademler gibi her semte seğirdir, cildi ve kâğıdı gayet adî olan defterine erbabı kemal ve ikbal ile beraber — defteri meziyetde ismi olmıyan — birtakım eşhasa da yazı yazdırırdı.

¹ Tercemei halleri 691, 1226, 437 nci sahifelerdedir.

² Hammanî zade, kuvvetli bir şair olduğu halde düşürmeden sağlam bir tarih düşürememesine, çıkarmadan tam bir tarih çıkaramamasına bizimle beraber Yaşar da şaşar.

Her istediği yere gidebilmek içün pasaport hükmüne geçen o defter sayesinde pek çok kimseyi tanımış ve kendini tanıtmışdı.

Tahsili noksan ise de tabiati müsaid olduğundan "Gam seni terk eylemez, sen eyle terki gam biraz" şarkısı gibi güzel manzumeler yazmışdır.

Müstaid, mümtezic uslu, büyüklüğe ve büyüklerle ihtilâta aşüftedil ve gayri müteehhil idi. Binnisbe genc ve cismen sağlam iken vefatına teessüf etmişdik.

* *

GAZEL

Bir nüshai behasın ev nurı Zülcelâlin Kirpiklerin suturun, nerkislerin mealin Zulmetle nur durmaz bir verde zan ederler Zülfünde gizlenirken ruvı kamer misâlin Hüsnün hakikatinden elbet eder tecahül Menusi firkat olmuş dildadei hayalin Nurı cebinin öyle hatfı basar eder ki Allah der görünce ussakı bimecalin Payane irmemişdir hâlâ kemâli hüsnün Ey mihri sermediyyet olmaz senin zevalin Mir'ata aksedince hurside göz bakar mı Üftade dil görür mü noksanını cemâlin Bir lâhza ağlatırsın, bir lâhza güldürürsün Meclisde mey misin sen olmaz mı itidalin Olsam seninle hemdem ey âfitabi aşkım Kalmazdı farkı bence eyyam ile leyâlin Halince bir gazel vaz miri Nazife arz et Sadî odur zemanda üstadı ehli hâlin

> ئا: اد باد

ŞARKI¹

Gam seni terk eylemez, sen eyle terki gam biraz Gel kapanma seyre çık güller açıldı geldi yaz Sen açılmazsan açılmaz gönlümüz ey verdi naz Gel kapanma seyre çık güller açıldı geldi yaz

¹ Şed araban mekamından ağır aksak usulunde ustadı musiki muallim Kâzım tatalından pek mefis suretde bestelenmiselir.

Hüsni Yusüfler şüküfte, cuyler aynı hayat Bir mücessem şiri sevdavîye dönmüş kâinat Ey beharı bihazanım et behara iltifat Gel kapanma seyre çık güller açıldı geldi yaz

LEVHAT TEESSÜR

Sabah güneşimi sevgili yüzün Ağladır gönlümü kederli sözün

Gözlerinden akan elemli yaşlar Nazarların solgun; çatılmış kaşlar

Daha dün cemâlin ne hande verdi Melekler neşvene gıbta ederdi

Bugün neye tutmuş ey mah peyker Gamzeler sevdavî, dideler muğber

Darılma sevdiğim fazla hoyratdın Nihayet korkduğun belâye çatdın Vuslat gecesi mi o siyah gözün Kalbinin kalbimle macerası var

Hayatın zehrini ruhuma aşlar Hüsnünün ne hazin temaşası var

Ferahla açılmış goncei terdi Hâlâ gözlerinde incilâsı var

Åfakı hüsnüni sehabı keder Sanırım kalbinin ibtilâsı var

Beni bir zemanlar hayli ağlatdın. Alemde her işin bir cezası var Ali Şadî, Sıvas'lı Köseoğlu Lûtfullah Ağa'nın oğludur. 1873 [1290 H.] de Sıvas'da doğdu.

On beş yaşında İstanbul'a geldi. Kasımpaşa Askerî Rüşdî mektebine, daha sonra Bahriye mektebine girdi. 1898 de Kapdan mülâzimi sânisi, muahharen mülâzimi evveli oldu. Birçok mevkide ve gemilerde ifayı vazife etdi. Balkan harbinde İşkodra vapuru süvariliğiyle İşkodra'ya gitdi. Oranın sukutunda İstanbul'a geldi. Umumî Harb'de nizamiyeye verildi. Harbin nihayetinde iade olundu. İstiklâl Harbinde Ankara'da hizmet etdi.

1924 [15 Haziran 1340] de yüzbaşılıkla tekaüd edildi. Bilâhare İzmir Liman Reis Muavinliğine tâyin olundu.

"Cüstücû" isimli ve 6 küçük sahifeli bir manzumesi, Seyyidüşşüheda رضى in şehadetine aid mersiyeleri havi 31 küçük sahifeli "Sirişki Matem" namındaki risalesi basılmışdır. İstanbul'da ve İzmir'de mevkut

mecmualarda ve ceridelerde birçok manzumesi intişar etmişdir. Bazılarında müstear isimler kullanmışdır.

Mukaddema, İzmir'den gönderdiği tercemei halde "Şiir ve inşada mürebbi ve müşevvikım mekteb arkadaşım kudretli şair Muhiddin Raif'dir¹" diyor.

Ciddî ve mizahî güzel manzumeler yazmışdır. Edebiyat deryasında gemisini kurtaran kaptanlardandır.

NAĞMEİ İKAN

- Adanalı Ziya'ya ithaf -

Gün oldu rehgüzarım şeydayı ruzkârım Bir yerde yok kararım meslûbülihtiyarım

¹ Tercemei hali 993 üncü sahifededir.

Düşdüm bin ihtilâle gelmez hayale, kale Her türlü ihtimale elverdi inkisarım Mahivetim sorulsun fevzim cihane dolsun Yüz bin Süleyman olsun eczayı tarumarım Ziruhi biinanım mevtayı ızzü şanım Toprakda yok nişanım dillerdedir mezarım Dergâhına varardım hallâka yalvarırdım Mahlûki kurtarırdın olsavdı iktidarım İzhar edüb cünunı defevledim zununı Meydanı kâfü nunı doldurdu istiharım Himmet utandı kaçdı tab'ım hazine saçdı Sebnem güller acdı her sebzi nevbeharım Gerduni dun dönekdir eyyam binemekdir Eşkâbı gain demekdir eş'arı âbdarım Meylim bekaye doğru azmim hudaye doğru Dalmış ziyaye doğru çesmanı intizarım Bin derde mijhtelådir mir'ati itilådir Sadî büyük ziyadır gönlümde iftiharım

"Tramvay bargirleri lisanından" unvanlı manzumeden:

Evvelå hamdü minnet Allaha Odur ancak hafivü zahirde Cümle eşbahı eyleyüb icad Suret almışdı cümle mevcudat Kimi adem şerefle tabende Şıkkı saniye biz ki mensubuz Adlü insafa pek mugayirdir İnsan oğlundadır şütumü sena En açık kizbe itimad etmek Âcze kahir, kaviye hürmetkâr Secdeler nakde, gayeler male Hep hasedleri dalgalar gibidir Zulmeden haklı, adl uman zalim Nutkı, ağraza münhasır yekser

Baisi kevn olan şehinşaha Ruşenadır sıfatı her yerde Kabzı ervaha verdi istidad Hilyei nevhayatı zatü sıfat Kimi hayvan semerle şermende Yaradıldık kederle menkûbuz Âdemin imtiyazı kahirdir Şeytanet, mel'anet, düruğu riya En celi hakka bâtıl oldu demek Cehle ortak, ulûm ile ağyar Bin dua, bin riya bir ikbale Zevreki menfaat merakibidir Cahil âlâde, yerdedir âlim Söylemez hayr içün lisanı beşer....

ŞADİ

Ahmed Şadî Bayka, Vodine eşrafından Ahmed Şevki [Efendi] nin oğludur... 1917 de Vodine'de doğdu.

Yedi yaşında iken ailesi Bursa'ya hicret eyledi. Orada liseye devam etdikden sonra Kuleli lisesinde ve Harbiye mektebinde okuyarak tahsilini ikmal ve orduya subay olarak intisab et-

dana verdiği tercemei hal verakasında lisan ve edebiyatca şair Muhiddin Raif'den pek çok istifade etdiğini ve eş'ar mecmuasiyle İngilizceden terceme etmiş olduğu "İngiliz Şivei Lisanı" namındaki eserini neşredeceğini söyliyor.

GAZEL

Ne oldun hangi yâd ellerde kaldın Gözüm yollarda kaldı nerde kaldın Gönüldür meşrikin, olmaz gurubun Sen ey nur, öyle bir haverde kaldın Sefayı tabişinle ahteranda Furugunla dürrü gevherde kaldın Senin her zerre zarfı müstenirin Demem ey neş'e sen sâğarde kaldın Seni özler durur şadîi naşad Ne oldun hangi yâd ellerde kaldın

KIT'A

Soldu goncem bakamam gayrı behar güllerine Vakfı gûş eyleyemem neş'eli bülbüllerine Leyli ömrümde siyah saçlarım ancak benzer Bir sönen yangının alnımda kalan küllerine

NEFES

Bağrımız yanıkdır, gönlümüz çorak Sevda pınarından içenlerdeniz Elimizde hilâl bir altun evrak Bizler zulmetde nur biçenlerdeniz

Hak yolunda gidüb irşada erdik Pîrin huzurunda imtihan verdik Hakikat bağından gonceler derdik Fenadan bekaye göçenlerdeniz

Yürümez suyumuz saman altından Değişmez gönlümüz kanaatinden Vazgeçüb benliğin saltanatından Feragat tahtına geçenlerdeniz

Aşk çiçeklerini rüzgâr yolmaz Mehabbet bağının hazanı olmaz Şadî, o gülünüz ki sararmaz solmaz Gönül beharında açanlardanız Elhac Şakir [Efendi], Gelibolu eşrafından Hacı Âşık Ali oğlu Mustafa [Ağa] nın oğlu Ârif [Ağa] nın oğludur. 1829 [1245 H.] de Gelibolu'da doğdu.

Pek küçük iken babası vefat etdiğinden büyük babasının himayesinde büyüdü. Gelibolu müftisi Halil Efendiden Arabî sarf ve nahv okudukdan sonra İstanbul'a geldi. Kavalalı Yusüf Efendinin dersine devam ile icazetnâme aldı. Memleketine döndü.

1856 [1273 H.] de ferizai haccı edâ etdi. Gelibolu'ya avdetinde tarikati mevleviyeden Ağa Zâde Mehmed Efendi dergâhi şeyhi Hüseyin Azmi [Efendi] ye in tisabla sikkepuş oldu.

1859 [1276 H.] de Gelibolu'da vefat etdi. Yazıcı zâdeler türbesi çivarına def-nolundu.

Fatih'de Millet kütübhanesinde mevcud "6" sahifeli mecmuai eş'arının nihayetine yazdığı tercemei halde Ali Emiri diyor ki:

"Şakir, âsarını, kend ne vücud vermemek içün mahvetmiş ise de muahharen vâki olan niyaz üzerine bizzat yazdığı bir mecmuada münderic işbu âsarı elde edil-misdir.

§ Fevkalâde rind meşreb ve mübtelâyı işret idi. Hicaz'dan avdetinde taib olmuşdur zehabiyle ehibbasının, meyi nabı pünhan ederek meyhaneye devam eylediklerini his ile sabır edemeyüb onlara iltihak eylemişdir. Ceddinin vefatında emlâk ve akardan başka üç bin yaldız altunı intikal etdi. Şakir, kadehkâranı yaranı ile sarfü serf eyledi. İşrete inhimakinden dolayı 1855 [1272 H.] de birkaç gün mahbese ilka olunmağle "Gel gör" redifli gazeli habishanede tanzim ve Gelibolu sancağı kaimmekamı Raşid [Paşa¹] ya takdım etmesi üzerine ıtlak olundu. Raşid [Paşa] hem lâtife, hem nasihat vadisinde:

> "Teşrifi mekân eyle dem vaktın ezan eyle Hanende nihan eyle gündüzde sekamet var"

beytini havi gazel tanzim ve Şakir'e tesyir eyledi. Şakir, Tobkapulu Feyzî, Nâbi, Cevrî, Nahifî gibi şuaranın beş beytini cemile bir müntehabat mecmuası tertib ve kendinin de "363" beytini derc ile ehibbasından birine ihda etmişdir. Zemanında

Hariciye naziri iken 1876 [1293 H.] de Midhat Paşanın konağında münakid meclisi vükelâda bir gece Çerkes Hasan tarafından Avni [Paşa] öldürüldüğü esnade — yerinde donakalan — Raşid [Paşa] da Hasan'ın kurşuniyle kazaen maktul oldu.

yazılmış mecmualarla bazı musiki şinasanın hafızasında bazı nazımları kalmışdır. Ârif ve Halil namında iki oğlu, tarikati mevleviyeye intisab ile tekmili çille etdiklerinden dede olmuşlardır. § Ruzgârın nâdiren yetiştirdiği ezkiyayı üdebadan olduğu halde genc yaşında ziyaı şayanı esefdir."

Şakir'in sözleri, "Ruzgârın nâdiren yetiştirdiği ezkiyayı üdebadan" olduğunu isbat etmiyor.

"Âh geçen etdi bana bir nigâh Verdi halel çeşmimin uykusuna" beyti gibi bediaları! Emiriyi havalandırmış olmalıdır ki Şakir'i, rüzgârın nâdizen yetişdirdiğine hükmetmiş.

Sabık Arnavudluk sefiri erbabı danişden Âli'nin tevdi etdiği Şakir divançesinin nihayetine "Sıdkî" imzasiyle 15 Ağustos 1311 de yazılan tercemei halde:

"... Tarikati mevlevîyede erkânı sülûkı istikmal içün ihtiyar eylediği çillenin hitamına, nehafeti bünyesi mâni olmasından müstevli olan gumumun tesiriyle vefat etmişdir." deniliyor.

Şakir, bir gazelinin maktaında:

"Senden mi sorar Hak, anı ey zahidi nâdan Bu Şakir'i mehcurı meyâşame ilişme"

diyerek "meyaşam" olduğunu itiraf ediyor. Bu halde ecele rehberlik eden, — çilleyi ademi ikmalden mütevellid gunum değil — mey aşamlıkdır.

Yine Sıdkî diyor ki:

"Derecei rüşdü zekâsı, Veysii zeman denmeğe şayan olub esiri şühret ve nam olmadığına mebni âsarının çoğunu kendu ketm ve nabud etmiş ise de derdest edilen işbu âsar, vesilei hayr dua olmak üzere âcizane tertib ve takdim olunmuşdur."

Bu ibare, nasıl bozuksa Şakir'in "Veysii zeman denmeğe şayan olduğunu" söylemek de öyle bozukdur.

GAZEL

152 11.3

Kafı gamı mahbesde ankalığımı gel gör
Viranei pürhasde Daralığımı gel gör
Flicrinle içüb bade düşdüm hatar âbade
Verdim şerefi bade rüsvalığımı gel gör
Beyhuşı meyi aşkım puyanı peyi aşkım
Dûçarı deyi aşkım bicalığımı gel gör
Aşk oduna yandırdın Kaysi bana andırdın

Zenciri boşandırdın şeydalığımı gel gör Ben Şakir'i meftunum zan etme diğer gûnum Her vechile memnunum ankalığımı gel gör

Dilrübalıkda aceb şu'bede fendir nigehin Sana mahsus bir ustadı fitendir nigehin Şahbazım nice ben olmıyayını divane Reşki âhu beçei Cinü Hatendir nigehin Tazeler âteşi dağı dilimi her lâlıza Ne aceb barikai suzü fikendir nigehin Teni bimarı nizar etdi dili zarı fikâr Bir nihan fitnei can âfeti tendir nigehin Tutumu¹ Şakir'i öldürmek iken evvelce Şimdi ya böyle neden ahd şikendir nigehin

³ "Niveti, olsa daha hos ulur.

SAKIR

Şakir Şevket [Efendi], Yemenici Durmuş oğlu Mehmed'in oğludur. 1847 [1263 H.] de Trabzon'da doğdu.

Ibtidaî tahsilden sonra üvey babası Nurî [Efendi] nin yardımiyle Soğan pazarında attar dükkânı açdı. Ulemadan Hacı Fehmi [Efendi] den Arabî ve Farisî okudu. Bir müddet sonra dükkânı terk ile vilâyet idare meclisi kalemine devam eyledi. Meclis başkâtibi şair Ziver [Efendi] nin delâletiyle meclisin ikinci kitabetine tâyin kılındı.

Meşguliyetin çokluğundan gözleri rahatsız oldu. Kitabetden istifa etdi. İstanbul'a geldi. Gazetelerde muharrirlik etdiği gibi Zabtiye Nezareti Mektubî Kalemine de devam eyledi.

1875 [1292 H.] de — ikinci defa — Trabzon valiliğine tâyin olunan Ahmed Rasim [Paşa], liyakatini takdir ederek birlikde Trabzon'a götürdü. Vilâyet gazetesi baş muharrirliğiyle mektubî kalemi mümeyyizliğine nasbetdi.

1878 [1295 H.] de vefat etdi. Trabzon'da Kavak meydanında Mir Mehmed türbesi ve Kadiri tekkesi civarındaki kabristana defnolundu.

Vefatında oğlu yedi yaşında olduğundan babasının nazımlarını bittabi muhafaza edemedi, kimin elinde kaldığı anlaşılamadı. Bu nazımlar — şair Hamamî Zâde İhsan'ın verdiği — aşağıdaki gazel gibi bebek oyuncağı kabilinden idiyse ziyaı mahazı isabetdir.

Trabzon tarihi basılmışdır. Bunun nihayetinde "Şevketnamei Osmani" un vanlı manzum bir tarihçe vardır.

GAZEL

Tıflı dil mehdi visalı yârda oynar yatur
Bir bebekdir didei ağyarda oynar yatur
Ateşi gamle dili üftadeye gelmez kelâl
Bir semenderdir kıyas et narda oynar yatur
Kuş tüyünden camehab olsa tenezzül eylemez
Ol hümabal, evci istikbarda oynar yatur
Rind, meyhanei ayşu tarabda, zahidan
Secdegâhi virdü istiğfarda oynar yatur
Eyleyüb baziçe dil her şeb hayali kametin
Bisteri fikri gamı dildarda oynar yatur
Şübhesiz titrer durur levhi maani her ne dem
Gilki Sevket hokkai es'arda oynar yatur

SAKIR

Mehmed Şakir [Efendi], Elhac İbrahim Hilmii Habibullalı¹ namında bir zatın oğludur. 1829 [1245 H.] de İstanbul'da Hubyar mahallesinde doğdu.

Mahalle mektebinde okumağa başladı. Bilâhare Kur'anı Kerimi hıfz eyledi. Hattat Hoca Ahmed Hamdi [Efendi] nin² uzun müddet hizmetinde bulundu. Ondan sülüs ve nesih temeşşuk ederek "Galib" mahlâsıyla içazet aldı.

Babası 1844 [1260 H.] de farizai haccı edadan sonra Bahriahmer'de garkolduğundan kimsesiz kaldı. Alemdar Mustafa Paşanın oğlu — Bekâr Bey namiyle mâruf — Şeyh Kâmil [Efendi] nin himayesi ve vüzera kapu kethudalarından Hacı Keşşaf [Efendi] nin himmeti ile 1844 [1260 H.] de Sadaret Mektubî Kalemine kabul edildi. Camilerde ve medreselerde tahsili ulûma çalışdı.

1849 [1265 H.] da Meclisi Valà Tahrirat Kalemine naklolundu. Meclisde zabit ki-

tabetini ifa etdiği sırada Reis Yusüf Kâmil, Âli ve Füad Paşaların takdirlerine mazhar olarak "Hoca Şakir" namiyle yâd edilirdi. Bir müddet sonra kaleme mümeyyiz oldu.

Meclisi Valâ'nın lâğvında Divanı Ahkâmı Adliye'ye devam ve Cevdet [Paşanın] da nezareti esnasında infikâk eyledi. Gördüğü kadirşinaslık sebebiyle infikâk eylediğini şu mısrayla işaret ediyor: «قدر شناس نه دامرا خطا الحاسة»،

Kendi tâbiriyle "Menkûben" dahiliye kalemine nakledüb muahharen yine Sadaret Mektubî Kalemine memur edildi. Sadrı esbak Edhem [Paşa] Dahiliye Nâ-

¹Tereemei halinde babasının ismini böyle yazmışdır. Bana dedi ki "Babamın ismini sordular, « الكات حيث الله » dedim". Meşrutiyetin il'inini müteakiben bir kaç cüz'ü neşrolunan "Mirati Sicilli memurini Osmaniye" ye dercedilen tercemei halinde "Müderrisinden Antabî zade Elhac İbrahim Hilmi Efendinin oğlu" olduğu yazılmışdır.

Jakir [Efendi], bu zat haklında "Meşhur Kuşada'lı İbrahim Efendi Hazretlerine mensub ve ahlâkan mergub bir zat olub yazıda güya Yakutı zeman idi" diyor.

zırı iken kıdem ve kemâline vâkıf olarak muhacirin komisyonu âzalığına tâyin eyledi. Kırk senede salise rütbesine nail olabildi.

Kadirdanlığı müsellem olan Cevad [Paşa] merhumun sadaretinde tedricen Ulâ sınıfı evveli rütbesini ihraz ederek Girid ve Cezairi Bahrisefid vilâyetleriyle Biga sancağı kapu kethudalığına nasbedildi.

Şakir [Efendi] diyor ki:

Bir gün olmuş idi bu abdi hakir Halimi çünki teemmül etdim Neye müncer ola derken halim Yani zanuzdei kühne həsir Mushafı Hakia tefeiil etdim Oldu bu âyeti yezdan falim

« فعدما آليك وكن من الشاكرين »

Aldı etrafımı hali hayret
Bu iki emr ile mazur oldum
O zeman eyledim Allaha kasem
İsterim çünki Hudadan kısmet
Mahlasım çünki benim Şakirdir
Pay uzatdık el uzatmak olmaz.

Baska bürhane görünmez hacet

« ﴿ ﴿ ﴿ ﴾ » ile memur oldum.

Kimseye arzı temenni etmem

O verir abdine daim nimet
Şakire şükri Huda bahirdir

Kimse zor ile nasibin bulmaz".

Tercemei halinde, "Pek çok mezannei kirame ve meşayihi kibare hizmetle herbirinden icaze ve destur aldığını, merhum Vidinli hoca gibi niçe zevatı kiramın halkai tedrisinde bulunub istifaza eylediğini bir müddet Çarşanba kurbindeki darülmesnevî odalarından birinde beytutetle ilmi tefsir ve hadis tahsiline çalışdığı sırada reisi kurra hoca Feyzullahi Nakşbendi'den icaze alarak mesnevîhanlık şerefine nail olduğunu, mütalea ve tederrüs eylediği kütübi mutebereyi tamamen hafızasına aldığını, garaibden olarak Şehnamei Firdevsiyi de hıfz ve "Firdevsi" mahlâsiyle tehallüs eylediğini" söyliyor.

Vefatından dokuz sene evvel midesinden muztarib olarak yatakda bulunduğu esnada bana dedi ki:

"Kur'anı Kerimi hıfz etdikden sonra her şeyin hıfzı bana âsan geldi. Şehnamenin neresinden açsanız ezber okurum. Bir aralık Nuriosmanî camiinde tedrisde bulundum. Muahharen sadrı esbak Cevad, Divanı Hümayun tercemanı Münir Paşalar, sadrı esbak Sıfvet Paşa Zâde Refet Bey, Safvetî Paşa Zâdeler, teşrifatcı Ferruh Efendi Zâde Şefik Bey gibi yüz elliye karib zate ders okutdum. Mesnevî'nin birinci cildini müdekkikane hatmetdik. Sonra Şehnameyi — her dürlü gavamız ve müşkilâtını hal ederek — tedris eyledim. Şimdi sinnim seksene vardı, o haller rüya gibi geliyor."

Hidivi esbak İsmail Paşanın nâşını gasleyledi. Bir manzumesinde diyor ki :

"Öyle bir zatt azamu efham Sağ kolumda vefat kılmışdır hem § Gasli emrin ben eyledim itmam Son zemanda bana idi hemdem Oldu dergahi izzete mahrem Buldu emri vasiyetiyle hitam". 1911 [3 Şevval 1329] de Mirgûn'daki evinde vefat etdi. Vasiyeti mucibince Yuşa tepesine defnolundu. Tabutunda başına mevlevi sikkesi konmuşdur.

Merhum, uzun boylıt, esmerce, beyaz ve kısa sakallı, çerçevesi altun gözlüklü, elbisesi daima yeni ve pek muntazam, gayet süslü, gıravatı, kol düğmeleri, kolalı gömleği pek şık, doksan yaşında bir nevcevan idi.

Bazı meşahîrin tercemei hallerini yazmakda olduğumu söylediğimde, "şöyle bir herif vardı diye beni de yazınız, reca ederim" dedi. Tercemei halini verirse yazacağımı söyledim. Sekiz buçuk ay sonra — birer gün fasıla ile — iki veraka verdi.

Merhum Süleyman Nazif, Cenab Şihabüddin ve diğer iki arkadaşla "Āsam müfide kütübhanesi" ni teşkil etdiğimiz hengâmde biyaz biyikli bir zat, matbaaya gelüb Şakir [Efendi] merhumun oğlu olduğunu, tab olunmak içün babasının divanını getirdiğini söylemiş ve tedkik edilmek üzere bırakmış idi. Arkadaşlar, daha mühimleri varken bunun tab'ını muvafık görmediklerinden mahduma iade kılınmışdı. Şimdi mevcud mudur, mefkud mudur bilmiyorum.

GAZEL

- Cerriye nazire -

Sahnı çemen basitü mutarra, hava lâtif Peyki nesim nermü nevidi saba lâtif Takriri ya Vedud hoş elhanı ya Vedud Tekbiri andelibi gülistanı ya Lâtif

Her nükhet beridü beşiri beharü gül بشری اکم طائف و بشری لیا اطف

Nayi nedimü udi kadimü sadâ hazin Mutrıb zarifü nağme hafifü neva lâtif Lûtfen o nazenini muvafık şiardan Sadir olan lâtifei revnak feza lâtif Piri mügane arzı temenna vü mahmidet Sahba nefisü sakii şirin edâ lâtif Bakdıkca bu bedayia söyler bediiyan

واحدا لطف وبا نعمدا لعلف

Lûtfi lâtife eyle tevessül aleddevam

Şakir mihin namı latif Huda latif
Pirayei zebanı süruşan
وامن لطيف لم يزل افعل بنا لطيف

Eyliyor cudü kerem zatı kerimi tekrim Muhteşem her dü heşem kıldı azimi tazim Eyledi ehli kemal âbi zülâli sirab Kandırır havsalei badı nesimi tesnim Kârı bifaided r cahile tefhimi ulûm Nafile meşgale olmuşdur alimi talim İstemez lü'lüi lâlâ ebeden hükmi cılâ Var mı hacet edeler dürri nazimi tanzim Emrini ukder tehire düşürmez âkil Sarfı ıkdam ile kıl hayrı kadımı takdım Mali bihasilı tahsilden istiğna kıl Hiç kassam edemez öyle kasimi taksim Nefesim can veriyor mürdedilane Şakir Eyliyor sanki mesih, azmı remimi termim

SAKIR

Sakir [Efendi], Ayaslı Nazif [Ağa] namında birinin oğludur. 1871 [1288 H.] de Avas'da doğdu.

İbtidai tahsili Avas'da bitirdikden sonra İstanbul'a geldi. Darülmuallimine girdi. Ali kısmında ikmali tahsil etdi. Konya İdadi mektebi müdir muavinı saniliğine ve Arabî muallimliğine tâvin olundu. Konya'da bir tabur ağasının kızivle evlendi. Bilâhare İdadî'de edebivat, tarih ve cografva da okutdu.

Altı sene Konya'da kaldıkdan sonra Tokad İdadîsine müdir oldu. Üç sene ifayı vazife etdi. 1320 de tecennün ederek Konva'va getirildi. Naklolunduğuna göre Konya'da sefilâne havat geçirdi. Esbak meb'uslardan Ali Kemalî [Efendi], ona bir ev kiraladı, Ar-312 cocuklar, pencerenin önüne toplanarak eğlenmeğe ve biçareyi iz'ac etmeğe başladıklarından Ali Kemali, belediyeden aldığı arsaya bir evcik yapdırub oraya nakletdi. Yedi sene kadar burada oturdu. Cinneti her gün biraz daha ilerledi. Kırlarda, kabristanda dolaşırdı. Çok defa,

"Zeman, gurub zemanı, cihan garib garib Bütün cibalü sahari heman garib garib"

matlâlı gazelini hazin bir sesle terennüm eder ve keman çalardı.

Bir gün kibrit suyu içdi ve esrar çekdi. Fakat ölmedi. Bir gün de refikasından istediği pilâvı vedikden sonra kadından "Senin neren hasta? Delilikden başka bir şeyin yok. İki üç kişinin yiyeceğini yiyiyorsun?" sözünü işidince bağçeye gidüb kuyuya atıldı. Bu defa da kurtarıldı, Hastahanede tedavi edildi. Nihayet yirmi dokuz gün bir sey yememek suretiyle 1917 [18 Haziran 1333] de hayatdan sıyrıldı. Konya'da Semsi Tebrizi haziresine defnedildi.

¹ Bu deli saçmalarına bakılırsa karının, kocadan daha deli olduğu anlaşılıyor.

Vefatından beş dakika evvel, "Budala dünya! Bakalım sen beni mi aldatınış oldun, yoksa ben seni mi?" demiş¹.

Manzumelerinin güzellerini, şuura veda etdikden sonra yazdığı ve İstanbul'da şayi ve — anlayanlar ve anlamayanlar nezdinde — makbul olan:

"Bozulmuş bezmi yaran çaşenii mey değişmişdir Tarabgâhı cihanda nağmei hey hey değişmişdir Bugün bence hulâsa, kıblei ruhum Muhammedle Hudayış lemyezelden maada her şey değişmişdir"

kıt'asını Tokad'dan Konya'ya getirilirken — buhranı cinnet içinde — bir tütün paketine yazdığı, hastahanede ziyaretine gelenlerden birkaçına iki yüz beyitli bir manzumesini — düşünmeden — ezber okuduğu, evvelce felsefe ve tasavvuf ile iştigal eylediği ve yazma iki divançesiyle "Tac" isimli manzum bir risalesi bulunduğu mervidir.

Tercemei haliyle bazı manzumelerini havi olarak Konya Halkevi Müzesi ve sergi şubesi reisi Bay Faik ve temsil şubesi reisi edebiyat muallimlerinden Bay M. Muhlis "Muallim Ayaşlı Şakir" isimli ve 100 sahifeli bir eser tertib ederek Konya'da Babalık matbaasında basdırmışlardır.

"İbni Mevlâna Feridun Nafiz2" imzalı makalede3 deniliyor ki:

"Sakir [Efendi], tab'an nezili, zeki, hürriyeri etkâra malik olduğundan istibdadı idarenin bütüs cebrü si ldetine ragmen talebesine ahrarane fikirler telkin etmistir. Hatta bir defa ders esnasında talebenin notları hükûmetce müsadere olunmuşdur. § Ailece bazı imtizacsızlıklar, bilhassa kendisinin müvesvis, mütevehhim olması, istibdaddan sor. derece tehaşi etmesi tecennüni intac etmişdir. Hali tabiidede az cok sekkü sübhesi vardı. Binacnaleyh cinneti müvesvise herhalde vardı. § Cenabi Semsi Tebrizi'ye karşı pek büyük bir mehabbet perverde eder idi. Hattî: "Hırkai Kâmil" namında okunmakdan müberra bir escri âlilerini iki defa istinsah etmişdir. § Şehrin haricinde küçük bir evde ikamet ediyordu. Hükûmet, bu kadar olsun bir muayenet yapubilmişdi. Ulak bir pencereden zairini tanır, kapısını bazan açar, bazan açmazdı. Divardaki keman nazarı dikkasi celbederdi. Fırçasını alır, suluboya güzel bir kadın resmi yapar, gösterirdi. Sonra yırtar ve yakardı, Arabi ve farisiyi iyi bilirdi Fransızcaya da vukufu vardı. Bir tekir kedisi vardı ki refiki felüketi, yürı munisi olmuşdu. Kendisi ne yerse kedisi de onu yerdi. 1332 de acıklı bir vak'anın kurbanı oldu. Konya Sultanîsinde arabî muallimimiz sabık meb'uslardan Sıvaslı Ali Kemalî [Efendi] bir gun kendisini ziyaretinde yuğa kırdığı ve tabaklarına taksim -etdiği yumurtaları görür. Harb zemanında israfın doğru olmadığını söylemesiyle Şakir [Efendi] o günden itibaren yemek yememisdir. Esasen zaif olan bünyesi bu uzun ademi tagaddi ve mahmasaya tahammül edemedi ve kırk gün sonra vefat etdi".

¹ Konya'da münteşir "Yeni Fikir" aded 4.

² Etibbadandır.

³ Peyamı Sabah 17 haziran 1338.

Üstad Ahmed Remzi¹ diyor ki²:

Şakir merhum, 1324 evahirinde darûşşifayı hususisinde müştagil bulunduğu zeman Şakir de aklıma uyarak bir iki kerre ziyaretine gitmişdim. Lâfzan ve manen pek kıymetdar bulduğum

"Maili cilvei lähut olub aklım gideli Gelmez oldu dili mecnunuma Leyli meyli"

beytini arz ile "Bu beyit, zatı ülyalarına nisbet ediliyor, doğru mudur?" dedim. "Bir daha okuyunuz" dedi. Tekrar etdim. Tavrı mahsusı cezbedariyle bir kerre başını salladıktan sonra "Evet övle olsa gerek. Fakat bu gibi şeyler bir üfürükden ibaretdir. Üfürmüşler, yazmışız. Bizden bir hizmeti kitabet" cevabiyle galiba şiirin bir nefhai gaybiye olduğunu anlatmak istedi. Şakir [Efendi], dergâhı Mevlânada değil, zaviyei Şemsi Tebrizi'de imrarı evkat eylemişdir. § Kûşei inzivasında bir müddet kimseye göstermemek şartiyle tersimi suveri acibe ile ve bir müddet kemankeşlik ile iştigal eder idi. Bildiğimiz, duyduğumuz ıslahatı sofiyenin gayri bir lisanı olub o lisanı garibülbeyaniyle ayatı Kur'aniyevi tefsir ederdi. Konya dergâhında hucre nişin kudemayı tarikatden Hacı Sabri Dede merhuma "Şakir [Efendi] hakkında ne dersin" diye sormuşdum. "Huda perverdir, pir perver değildir, suhbetinden istifade edilemez" demişdi".

"E. S." imzalı makalede deniliyor ki3:

"Hayatı ulâsında [yani kableccezbe] mübalâtı diniyesi olmadığı halde bir gün Tokad bağçelerinden birinde valnız basına nemaz kıldığı esnada escarın kendisivle beraber secde etdiğini hali vakazada görerek mecravi efkâr ve müsahedatında vuku bulan tahavvülden sonra kendisine mecnun denilmeže evvela ailesi tarafından başlanmışdır. § Konya'da geçen on senelik hayatı içinde mangaldan bir avuç ateş alarak bir müddet olinde tutmak ve eli yanmamak, kar ve buz üstünde saatlerce yatarak müteessir olmamak, oturduğu kiçük odadan her istediği yeri reyelayn görmek, kendisini ziyaret içün uzakdan gelen bir âdemi oturduğu yerden bilerek halver vermek, kendisinin tabirince "Ruhi insilâh haline girmek", o saatlerde deli diye dövüldüğü zemanlar hiçbir yech ile müteessir olmamak, tecribe içün bir avuç zehri yutub ölmemek, yirmi sekiz gün ağzına bir sey koymayub yine güçlü kuvvetli gezinmek, "Ahteri" yi bir haftada ezber edüb bir daha unutmamak gibi ahvali harikulâdesi alâimi cinnetden ise Sakir Efendinin on senelik hayatı ahiresi eseri cünundur. Değil ise ilâhî ve yüksek bir âdemdir. § Sakir [Efendi] hiç bir tarika mensub değildir. Yalnız Semsi Tebrizî Hazretlerine mehabbeti azimesi vardır. Hazreti Şemsin "Hırka" nam eseri, dört beş yüz sahifeden ibaretdir ki mevlânın mebadii irşad ve istirşadında Şems ile aralarındaki muhaveratı havidir. Esasen manası amik ve hattı müşevves olan eseri mezkûrun bir ayni sureti sahiha ve salimede usuli tenkit üzcre Şakir tarafından yazılmışdır. Kitabı mezkûr ve Mesnevii şerif ile de iştigal etmişdir. Sonra Kur'anı Kerimin tefekküri manasiyle meşgul olarak nihayetde her şeyin münkeşif olduğunu ve artık gece neharı daimîye erişdiğini söylemişdir. "Ulûmı evvelin ve ahirîn münkeşif oldu, artık gece kalmadı" kendi tâbiratındandır. Manzumelerini toprağa gömmek suretiyle imha etmiş ve nereye gömdüğünü söylememişdir. Niçün imha etdiğini soranlara "Cenabı Hak, insanları yetişdirüb sonra ifna ediyor. « خلقه ا ماخلاق الله » cevabında bulunmuşdur. Menzumeler pek parlak olmakla baraber Şakir [Efendi] nin vâsıl olduğu mertebeyi musavvir değildir. Hakikate ıttıla peyda etdikden sonra esrarı ketme başlamışdır. Bilmünasebe kendisine tevcih edilen her

¹ Tercemei hali 1427 nci sahifededir

² Alemdar 26 kânunisani 1337.

² Ikdam 2 ve 10 temmuz 1388.

süale, muhatabına göre vücuhi adide ile cevab verdiği sıralarda insana "Canlı tarih" tesmiye ederek vukuatı mühimmei maziye ve müstakbeleden yazılmamış ve işidilmemiş pek çok şeyler haber vermişdir. Havasa mahsus olan bir çok ahval ve kelimatı şimdiye kadar yazılmakdan ictinab edilmişdir".

Naci Fikret1, "Yeni Fikir" mecmuasına yazdığı makalede diyor ki:

"Büyük Şakir, deha ile cinneti beraber olarak izhar etmiş olan havarıkı fıtratdan biri idi. Herkesin ve hattâ tababetin bile mecnun, hasta ve binaenaleyn gayri tabii adderdiği bu âdemin efkâr ve hissiyanındaki incelik ve yükseklik, ancak mikdarı pek mahdud bir kaç kişi tarafından takdir olunabilmişdi. § Zekâsiyle, şiir ve edebiyat sahasındaki velüdiyetiyle, bilhassa garabeti tab ve mizacı ile tanınmışdı. Zehra namındaki zevcesini delirmeden evvelki şiirlerinde mehabbet ve mes'udiyet ile, delirdikden sonraki şiirlerinde ise nefret ve lânet ile yadeder. Delirmeden evvel Tokad'da "Düşündüm" serlevhalı uzun menzumesini yazmışdır. Bu, serapa "Materyalizm" e karşı kaleme alınmış bir reddiyeden ibaretdir".

"Düşündüm" redifli uzun manzumeden:

Bir gün oturub hılkati eşyayı düşündüm Ol mes'elei müdrike fersayı düşündüm Halk ile hakkı, lâfz ile mânayı düşündüm Hestii âdem gâhı, o feyfayı düşündüm

Mevcud bilüb hasılı bir zatı Hudayı Ol evveli bimebdei, ol nurı bekayı Yok farzederek cümle mevad ile kuvayı İcadgehi neş'ei ulâyı düşündüm

Efkârımı fennin nazariyatına saldım Bir namütenahiliğe, bir boşluğa daldım Bir zulmeti hiçii bürudetde bunaldım Yevmül'ademi o şebbi yeldayı düşündüm

Zerratı bulub devri hudus ile kıdemde Derpiş ederek illetü malûlı o demde Yokken nereden doğmuş, o yer tutmuş demde İlk evvel o sermayei bicayı düşündüm

Manendi sahaib o mevalidi nuhustîn Oldiyse kaza içre gelüb mayei tekvin Ol zerrelerin menşeini etmeli tâyin Bi aslolan ol safsata dâvayı düşündün

² Terramei hali 1055 inci sahifededir.

Bilfarz o kadar cevheri ferd olmuş ademzad Meşhun imiş efrad ile bir mahşeri ezdad İster o teşekkül yine bir saiki irşad Bi kudret o suretle heyulâyı düşündüm

Ihdas eder amizişi ecsamı basita Hasiyet ile muhtelif envaı halita Her cisim içün icad ederek başka şarita Her maddeyi terkib eden eczayı düşündüm Kim etdi o eczayı mekadir ile tertib Nisbetli tebayünleri kim eyledi tensib Bir saçma tesadüf edemez aslımı terkib Bir haylı zeman "lå" ile "illå" yi düşündüm

"Îhtilâ" unvanlı manzumeden :

Bir Bahri Muhiti ibtilâyım
Mecrayı leyali macerayım
Yek rengi siyehde şeble ruzum
Âmakı zalâma dide duzum
Baranı şütumu ra'dı udvan
Gök saika, yerse bahrı buhran
Naciyim emanii beşerden
Her sehmimi ahz içün kaderden
Bir devleti zişükuhu zişan
Karşımda muhasımım Süleyman
Bir halk ile gerçi kim muhatım
Mahbusı miyanı ihtilâtım

Münassabı mesaibüssemayım Enharı nehare mültekayım Gümkeştei zulmü sine süzum Hakdan mütehatrii ziyayim Berkden ararım penahı pünhan Tufanı belâya mübtelâyım Vareste ümidden, hazerden Amacı sihamı her kazayım Oğraşmadadır benimle her an Ben murı zaifü binevayım Yok hiç birisiyle irtibatım Peygule güzini inzivayım

KIT'A

Her peri simaye bakmaz didei nadidebin Her sevadi zülfe meyletmez dili sevda karin Âfitabı hüsni huban âkibet eyler üful Ben muhibbi lâyezalim لا احب الا علي

SEFIK

Mehmed Şefik [Efendi], Hanyalı İbrahim [Efendi] nin oğludur. Hanya'da doğdu. Hanya'da yaşadı. 1871 [26 Cümadelâhire 1288] de Hanya'da öldü.

"Tercemei hal" unvaniyle divançesine — üç beş kelime ile ifadesi kabil olan — şu lâf yığıntısı derc edilmişdir:

"Mekârimi ahlâk ile bir ehli dil olduğundan halkullaha şefakati ve pirü bernaye hürmeti ve âlâ ve ednaye mehabbeti ve cümle aşnasına ber muktazayı adabı insaniyet hüsni ülfeti olduğu cihetle ehibba ve yaranı kendusından kemali mertebe memnun idi. Hasılı nüktedan ve letaifhan bir şirin zeban olmasiyle medisi bir gülşeni neşat efza idi. Mihmun nevazlık, cümlei hasaili hasenesinden olmağla zümrei seyyahinden gelen fükaraye على وسع قدرت ikram eder idi. İnzivaye dahi meyil ve rağbeti ve âsatı ehlullahı mütaleaya mehabbeti ziyadece idüğünden ekser evkatını cizzei kiram ve urefayı benamın âsatı nazmiyeleri mütaleasiyle geçürmekde olduğundan ve zaten kendusu dahi tazikatı mevleviyeye müntesib muhibbandan idiği münasebeti maneviye ile mesnevii şerif mütaleasına arraggulünden bilistifade söylediği eş'arı abdatı (!) havi bulunan mecmuasında intihab ile ceni'ü tert. p olunub işbu divançenin tab'ına ibtidar olundu".

Girid'de — ilk nüshası 5 Safer 1298 de — intişar eden "İntibah" gazetesine tefrika edilen tercemei haller arasında Şefik [Efendi] hakkında yukarıya yazılan sözler tekrar olundukdan sonra deniliyor ki:

"... Daima hüsni mülâtafeye mail ve derecei ilmü irfanı vâsi ve kâmil idi. Matbu divançesinde münderic olmayub mahzı yadığar olarak vermiş olduğu bir kaç eş'arı belágat âsar (!) zire naklolunur".

Vefatında cebinde bulunduğu, divançenin nihayetinde söylenen manzume şudur:

"Yok bu mihnetgedenin zerrece aslı faslı Müstetir perdei gam içre olanca zevkı Ben de geçdim bu fena mabei reyi seyretdim Bulmadım zerre kadar habü hayalden farkı Şühretü malda vefa yok bütün evhamü hayal Hep eder tuli emel, meyli cihana sevkı Bir eri erken ara anma sakın ferdayı Keşfede çeşmi dile ayni yakinle Hakkı Hakkı miratı Muhammed'de, Ali'nin sırrın Gösterir bendesine hazreti pirin şevkı

Söyledi göçdüğüme tarihimi noktai ser Can fida kıldı Sefik buldu bekayı askı".

"28" sahifeden mürekkeb olan divançesi 1293 de İstanbul'da Ahter matbaasında basılmışdır. İçinde "eş'arı abdar ve belâgat âsar" değil, nazım denilebilecek düzgün söz de yok gibidir. Hemşehrlerinden Nüzhet [Efendi] bir gazelinin maktaında:

"Bağı nazının gerçi vardır Nüzheta bin bülbüli Hanya'nın emma Şefikı nâdire ferması var"

demiş. Bağı nazmın her bülbüli, Hanya'nın bülbüli gibi hoş neva ise vay o bağın başına...

GAZEL

Babı vahdet fetholur eyler isen aşk ile dak Oldu miftahı kilidi manevî insane aşk Aşk tesir etse narın ahene tesiri veş Der İlli kim olur âşık o dem Hak ile Hak Allah aşkıyçün ilişme hatırı mahzunuma Kırma ınıratı dilim vechin görürsün iki şak Didei kalbe cilâ ver sırrı kuhli aşk ile Didei kalbe cilâ ver sırrı kuhli aşk ile Aşkı Mesnevî ilmi ledünnün ma'nii icmalidir Aşkı Mevlâna ile sen al Şefik andan sebak

Şebi firkatde eman mutribü sahba ne belâ Demi hicrinde anın zevku tarab mahzı cefa Var mı hiç kûşei vahdet gibi bir cayı refah Buldu vahdetde gönül yâri ile başka vefa Bezmi yâr olmıyacak âlemi neyler uşşak Demi vuslat gibi var mı acaba tatlı safa Heme şeb¹ fikri hayaliyle bulunmak bidar O bütün hicrine takat götürülmek ne eza Aşk ile ismini virdeyle Şefika yârin Dili bimare olur aşkı anın mahzı şifa

Her gece" dense aceb olmaz mi?

ŞEFKATÎ

Ali Şefkatî [Efendi], Galata Voydalığı kitabetinde bulunmuş olan Hüseyin [Efendi] nin oğludur. 1822 [Safer 1238] de¹ İstanbul'da doğdu.

1836 [Muharrem 1252] de Divani Hümayun Kalemine, 1839 [1255 H.] de Maarifi Adliye mektebine girdi. Orada ikmali tahsil ile 1842 [1258 H.] de Sadaret Mektubî Kalemine memur ve bir sene sonra "50" kuruş maaşa na'l oldu.

1845 [1262 H.] de Saturcu Mustafa [Paşa] nın Balıkesir mutasarrıflığında, 1852 [1268 H.] de Salih [Paşa] nın Silistre valiliğinde 1852 [1269 H.] de Hekim İsmail [Paşa] nın İzmir valiliğinde divan kitabetlerinde bulundu.

1857 [1274 H.] de Küçük Çekmece kazası emlâkini tahrire memur oldu. Avdetinde Sadaret Mektubî Kalemine devam etdi. 1858 [1275 H.] de Meclisi Tanzimat Kalemine nakledildi.

Şam vak'asında Füad [Paşa] nın maiyetinde kitabet hizmetiyle Şam'a gitdi. 1861 [17 Zilkide 1277] de Hariciye mektubculuğuna tâyin olundu. Şam'dan avdetine kadar mektubculuk vekâletle idare etdirildi.

Şam'da arkadaşı olan Şirvanî Zâde Rüşdî [Paşa] nın, Maliye Nâzırlığında 1867 [22 Cümadelâhire 1284] de Maliye mektubculuğuna, 1868 [27 Rebiulevve' 1285] de "10000" kuruş maaşla Maliye Nezareti muavinliğine, 1869 [22 Zilhicce 1285] de — yine o maaşla — Sadaret mektubculuğuna, Rüşdî [Paşa] nın nâzırlığında Divanı Ahkâmı Adliye âzalığına, onun sadaretinde 1873 [11 Rebiulevve! 1290] de — ikinci defa — Sadaret mektubculuğuna, 1873 [6 Şaban 1290] de "25000" kuruş maaş ve rütbei balâ ile Sadaret müsteşarlığına nasbedildi. Rüşdî [Paşa] nın infisalinden birkaç gün sonra 1874 [5 Muharrem 1291] de azlolundu.

Mazuliyeti hengâmında pek ziyade zarurete oğradığı haber verilmesi üzerine — kabul ederse diğer bir zat içün arzolunan — Bosna kapu kethudalığına tâyin

¹ Resmi tercemei halinde böyledir. Fatin, tezkiresinde 1240 olarak kaydedilmişdir

etdireceğini Mabeyn başkâtibi Âtıf [Bey], bilvasıta bildirmiş, o da memnuniyetle kabul etmiş olduğundan 1874 [17 Şevval 1291] de "9430" kuruş maaşla kapu kethudalığına tâyin kılındı. 1876 [Zilhicce 1292] da Mahkemei Temyiz âzalığına, 1876 [19 Receb 1293] da ilâveten Adliye mektubculuğuna, 1876 [19 Receb 1293] da "15000" kuruş maaşla Divanı Hümayun amedciliğine, 1885 [17 Zilkide 1302] de "25000" kuruş maaşla — ikirici defa — Sadaret müsteşarlığına tâyin olundu.

Birinci rütbe Mecidî, ikinci rütbe Osmanî nişanlarını, altun ve gümüş imtiyaz madalvalarını ihraz evledi.

Said [Paşa], Başvekil iken 1882 [1299 H.] de tercemi haline şöyle yazmışdır:

"Müstakim ve emin ve rabıtalu bir memur olduğuna şehadet kılınur."

1890 [10 Safer 1308] da vefat etdi. Ümmi Sinan dergâlu haziresine defno-lundu.

* **

Lâtif, zarif bir zat idi. Hüsni hizmetiyle ve bilhassa envaı lâtaif ve zaraif ile — hemmeşrebi olan — Füad [Paşa] nın teveccühünü kazanarak meclisi tanzimat kalemi kâtibliğinden hariciye mektubculuğu gibi mühim bir memuriyete def'aten irtika eyledi.

O, ikinci defa Sadaret müsteşarı iken amedci bulunan esbak Şûrayı Devlet Reisi Tevfik [Paşa] söylemişdi: Şam'da resmî meşagilden âzade oldukca Paşanın hususî meclisinde — kavlen ve fiilen — cereyan eden lâtaifi safa bahşayı ve eğlenceleri nakletdikden sonra "Ya biz, nasıl çatdık" dermiş.

Füad Paşanın himmetiyle müderrislikden vezarete taali eden Şirvanî Zâde Rüşdî [Paşa] da sadarete gelince — Şamda sebkeden arkadaşlık sebebiyle — Şefkatî [Efendi] yi Babiâli'nin en büyük memuriyetlerinden olan Sadaret müsteşarlığına tâyin ettirdi.

Lâtafeti tab'ına şehadet eden hâdisatdandır ki âmedcilikde bulunduğu esnada Sadrıâzam Said [Paşa] maruzatı imza ederken — mutadı vechile — tezkirelerin yazısına, harflerin büyüklük ve küçüklüğüne, noktaların eksikliğine, yahud fazlalığma ilişerek ikide bir tashihini emretdiğinden Şefkatı [Efendi], odasına avdetle tashih eder ve gidüb gelme tekerrür eylermiş. Bir gün tahammülü yanarak Paşaya "Pek ziyade tazyik buyuruyorsunuz, tahammül edemiyorum. Müsaade buyurunuz, bozacı Arnavudlar gibi belime tahtadan bir önlük takayım, gözlerine kalem, kalemtıraş, mürekkeb, rik gibi yazı edevatı koyayım. Tashih emredildikce — odaya gidüb gelmeğe lüzum kalmaksızın — huzurı samilerinde önlükden icab eden âleti çıkarub evamiri seniyelerini infaz edeyim" demişdir. Said Paşa, bu sözden zevklenerek iz'acdan vaz geçmişdir.

Füad [Paşa], gayet kıymetdar bir yüzük almış. Nezdinde bulunanlara göstererek içinde sinek denilen leke olmasa daha kıymetli olacağını söyledikden sonterek

ra Şefkatî [Efendi] ye "Sen de böyle bir yüzük alır mısın?" der. O da "Emara efendim, nasıl alayım, kulunuz alsam alsam içindeki sineği alabilirim" cevabına vererek hüzzarı neşveyab eder.

Âsarı bediasiyle musikiyi ihya eden Hammamî Zâde İsmail Dede [Efendi] merhumun en değerli şakirdlerinden Eyyubî Mehmed [Bey] in refakatinde — kapu kethudalıkda vefat eden — Hoca Faik [Efendi] ve Zekâi Dede [Efendi] ile birlikde — mahalleleri olan — Eyub'dan dede merhumun Ahurkapu'daki evine gider, musiki meşk ederlerdi. Son zemanlarında da bazı ehibbasına güzel besteler, şarkılar okuduğunu dinliyenler nakletdiler.

Mütedeyýin, hayre mail, vazifesinde miistakim ve miitemen idi. Her ay başi cuma günleri Topkapu, Edirnekapusu ve havalisi gibi fükara yatağı olan mahallelere giderek bakkal dükkânına girer, muhtarı celb ile, eytam, eramil, malûlin ve muhtacini tahkik etdikden sonra defterdeki borclarını sildirir, evlerine erzak gönderirmiş. Bakkal da, muhtar da, mütena'im olanlarda bu hayır sahibinin hüviyyetini bilemezlermiş.

Damadı — esbak harbiye nazırı — merhum Ferid [Paşa] nın bana ariyeten tevdi etdiği mecmuada ve perakende evrakda hayli manzumesi mukayyeddir. Mizahâmiz manzumeleri, ciddîlere galibdir.

Büyük oğlu merhum Muhyiddin [Bey], mebadii şebabde Sadaret Mektubî Kaleminde refakat etdiğimiz esnada babasının — bulabildiği — beş on parça nazmını bir deftere kaydetmiş, bana göstermiş idi. Aradan yıllar geçdikden sonra keyfiyeti Ferid [Paşa] ya nakletdiğimde "O defter budur" diye küçük bir defter irae etmişdir. Şam ve Cebeli lübnan lıâdisatına müteallik muhabere evrakını Şefkatî [Efendi], bizzat tebyiz ve hıfzetmişdir ki bunu da Ferid [Paşa] da gördüm.

Küçük oğlu Nurüddin Şefkatî [Bey], babasının letâfeti tab'ına varis ve ti-yatrocular arasında — etvar ve güftariyle — inşirahı bale baisdir.

GAZEL

İzzet, cihanda rencişi dildardır bana Âlem nevaziş etse de âzardır bana Ben ol halili şahidi aşkım ki dehrde Düşsem de narı mihnete gülzardır bana Etmez metai aşka veren varını zarar Saçsam nukudi eşkimi hep kârdır bana Birdir hezarı gülşeni mihnetle halim âh Dehrin meram goncesi pürhardır bana Cânân gönülde yakdı ki bir suzi aşk eğer Bu suzi aşka yanmaz isem ârdır bana Giryem şerabü kebab ciğer, sine sazkâr Hemdem bezmde Şefkatii zardır bana İzmir, 1269

*

ESKİ BİR MISRAI TERBİ'

Kaçma mecburundan ey âhuyi vahşi ülfet et Gayri bu bigânelikden geç vefayı âdet et Bezme gel sermesti hicrin neşeyabı vuslat et Şarkı söyle, raksa çık, sâkilik eyle suhbet et

Sevdiğim bağı melâhat içre bir güldestesin Can fida etse hezar âşık sana şayestesin Hub sadâ, nazük miyan, şirin zeban, nevrestesin Şarkı söyle ......

Lem'a sazı merhamet ol ey mehi burci vefa Pek harabı aşkınım etme bana cevrü cefa Eyleyim dört üstüne sayende bir zevku safa Şarkı söyle......

Gönlüm ey Leylii gülruh hüsnünün mecnunudur Şefkatii zar ise her tavrının meftunudur Hasılı senden reca şu mısraın mazmunudur Şarkı söyle, raksa çık, sâkilik eyle suhbet et

**

Zevrakı bahtim tutub bahri emelde furtuna Hayf kim bu rüzgâr atdı beni tundan tuna Çağlayan veş giryei çeşmim akardı bir zeman Şimdi yer gök doldu cuş etdikce manendi Tuna Piçütabı zülfi dilberde dolaşma ey gönül Gamzesi ağâh olur ise gidersin tantuna Feyz alurmış yare teslimi giriban eyliyen

Birinci kut'asımı en meşhur ustadlardan Haşim [Bey] merhum, beştenigâr mekamından şarkı olarak pek nefis suretde bestelenmişdir.

İşte bu yüzden tefevvuk etmiş entari tona Sevdiğim Rum dilberin ağyare bildirmiş rakib Razı aşkım eylemiş ifşa Hiristo, Anton'a Kalmamış giryernden özke bir akar su dehrde Sevdiğim çekmiş senin de bahr: ihsanın tuna Kande görsem yarı ardınca gider tin tin rakib Şefkatî canın sıkılmaz mı şu kâfir tintona

SEKIB

Tokadî Zâde Şekib'in — talebim üzerine — gönderdiği tercemei halini aynen nakletdim:

"Şuaradan Tokadî Zâde Mehmed Nurî [Efendi] nin oğluyum. İzmirliyim. 1871 [12 Haziran 1287] de doğdum.

Mektebi Rüşdî'den şehadetnâme aldıkdan sonra birkaç mâruf muallimden ve esbak müfti ve meb'us Mehmed Said¹, Şeyh Zâde Ali Haydar ve Leblebici Zâde Hafız Tevfik [Efendiler] den Arabca, Acemce taallüm etdim. Hıristiyan bir muallimden de hikir.et, kimya, tarihi tabiî dersleri aldım. Büyük babanın büyük babası Tokat'lıdır.

İstanbul, İzmir gazeteleriyle risalelerinde ve bilhassa Malıfil, Serveti Fünun, İctihad'da manzum, mensur eserlerim ve Farisî manzumelerim vardır. "Şulei Edeb", "Zılâl" isminde iki risalei mevkute de neşretdim.

Memuriyetle ve menfi sıfatiyle İzmir'de bulunan bir Efendinin² verdiği jurnal üzerine 1315 de üç beş zat ile beraber bairadei padişahi tevkif edilmişdim. İzmir Mevlevî şeyhi Nurüddin [Efendi] ile — cevval bir ateşpa-

rei zekâ olan — muharrir ve avukat Tevfik Nevzad, tabibi fazıl Taşlıoğlu Edhem ve kardeşi — fevkalâde zarafet ve meclis âralıkla müştehir — avukat Hasan ve — zemananın şühretli ediblerinden — Abdülhalim Memduh [Bey] leri ve beni meclisi idarei vilâyetde, sonra da adliye dairesinde mevkuf tutlular, birkaç günde ihtilâtdan men etdiler.

O tarihde Aydın valiliğinde bulunan Kâmil [Paşa] ile — Girid muhacirlerinin tavtin ve iaşesine nezaret vazifesiyle İzmir'e gönderilmiş olan — hademe feriki Tatar Şakir [Paşa] tarafından isticvab edildik. Birkaç gün sonra da Bitlis'e gönderildik.

¹ Tercemei hali 1629 ungu sahifededir.

^{2 &}quot;İsmi mel'un mı nedir kaltebanın?"

Kâmil [Paşa] ile vali muavini Sami [Paşa] Zâde Hasan [Bey], bizi kurtarmak içün pek çok çalışmışlar, fakat muvaffak olamamışlardı.

Biz Bitlis'de iken vali bulunan Mecid [Efendi] den pek meşkûr siyanetler, mürüvvetler görmüşdük. Eşrafı memleketin gösterdikleri hüsni muameleye, eyiliğe de minnetdar kalmışdık. İlânı meşrutiyetden bir müddet sonra Zabtiye Nezaretine getirilen ve kıdemli menfilerden olan Ferik Çerkes Ali [Paşa] o sırada Bitlis kumandanı idi, hakkımızda inayetler ibzal ediyordu. Muahharen vali vekâletini de deruhde etmiş ve hakkımızda daha büyük eyilikler ibraz eylemişdir. Bitlis ümerayı askeriyesinden bulunan İzmir'li Miralay İsmail [Bey] in de namını lisanı tekrim ve şükran ile yâdetmek muazzez bir vazifemdir.

Edhem ve Nevzad [Bey] lerle bir gün Kızılmescid mahallesinin tarafımızdan isticar edilmiş üç odalı bir evinde sobanın başına geçmiş, derin bir yeis içinde konuşmağa başlamış idik. Abdülhalim Memduh da yanımıza geldikden sonra Sadarete, Dahiliye Nezaretine ve Mabeyn Başkitabetiyle Padişaha telgrafla müracaatı kararlaşdırdık. Şu müsveddeyi tanzim etdik:

"Yesimiz son dereceye geldi. Hayatımız tehlükededir. Öldürülüyoruz. Cürmümüz nedir, kime müracaat edelim. Allah yok mudur?"

Telgrafımız, — memutların Ali [Paşa] dan aldıkları müsaade üzerine — cekilmisdi. Bir gün sonra bir jandarma geldi. Ali [Pasa] nın bizi telgrafhanede beklediğini söyledi. Sür'atle gitdik. Paşa, makinenin basında idi, Mabeyn ikinci kâtibi Samlı İzzet [Pasa] ile muhabere ediyordu, "Öldürülüyoruz" dan maksad ne olduğu emri padişahî ile soruluyordu. "Bitlis'in havasiyle, suyile imtizac edemedik. Ailelerimizden aldığımız mektublar da sıhhatimizi ihlâl ediyor. Bu halde yaşıvamıyacağımız içün o sözü yazdık" tarzındaki cevabımız, İzzet [Paşa] ya bildirildi. İzzet [Paşa], Padişahın hakikî sebebi iştikâyı öğrenmek istediğini tebliğ etdi. Ali [Paşa], bizimle yeniden konusdukdan sonra birinci cevabi tekrar etdi. Izzet [Paşa], Padisahın yine kani olmadığını "öldürülüyoruz" sözünün sebebi tahriri, vilâyetce malûm olmak lâzım geleceğini, bunun her halde beyanını söyledi. Ali [Pasa], başka bir sebeb mevcud olmadığını sureti kat'iyede izbar ve Bitlis'e muvasalatımızdan beri fena bir hareketimiz görülmediğini de iş'ar etdi. Bunun üzerine afve nailiyetimizin tebşirine ve memleketlerimize gönderilmek üzere mahfuzen mabeyne izamı-, mıza dair bir telgraf daha alındı. Üzerimizden o ande boğucu bir kâbusun vahim tesirati kalkdı.

Telgraf alınırken ben makine başında idim. "Mahfuzen" kelimesini iyice görmüşdüm. Ali [Paşa], bu kelimeyi "Mahzuzen" şekline koydukdan sonra telgrafı bize gösterdi. Hakkımızda bu suretle de bir eseri insaniyet ibraz etdi.

Zavallı Nurüddin [Efendi], ihtiyatkârlığı sebebiyle telgrafa imza koymadığı içün on dört ay daha orada kalmışdı. Bu sebeble bizin meserretimiz tam değildi.

Bitlis'den ayrıldığımız gün Jandarma Kumandanı İzzet [Paşa], Miralay İsmail [Bey] ve zabitandan, eşrafdan, memurinden kırk kadar zat, bizi atlarla Rahve mevkiine kadar lûtfen teşyi etmişlerdi.

1316 senesi Martında karlı dağları aşarak Trabzon'a vâsıl olduk. Bir Osmanlı vapuru bizi Trabzon'dan aldı. Galata'ya çıkar çıkmaz liman dairesine, oradan da Yıldız sarayında şifre kâtibi Âsım [Bey] in odasına götürülmüşdük. Âsım [Bey], bizimle beş on dakika konuşdukdan sonra yanımızdan ayrıldı. Takriben yarım saat sonra gelerek İzmir'de nasıl yaşamamız lâzım geleceğine dair bir irade tebliğ etdi. 21 Nisan 1316 da — yine mahfuzen — İzmir'e getirildik. Yedi sekiz aylık bir mufarekatden sonra ailelerimize kavuşduk. Siyasî sabıkalılardan addedildiğimiz içün o tarihden meşrutiyetin ilânı zemanına kadar hayatımız pek ıztırablı bir suretde geçmişdir. Memduh, Avrupa'ya kaçdı, birkaç sene sonra vefat etdi. Siyasî bir felâkete daha oğrıyan Nevzad da Adana'ya merbut Payas habishanesinde kendini kuyuya atarak kıymetli hayatına nihayet verdi. Nurüddin [Efendi] de İzmir'de rahmeti rahmana kavuşdu. Bitlis yolcularından bir ben sağım, bir de doktor Edhem berhayat. Bakalım Allahın afvi âlisine (!) evvelâ hangimiz nail olacağız.

Biz, evvelce bir cemiyet teşkil etmişdik. Avrupa'daki hürriyetperverlerin gazetelerini İzmir'e getirdir, buradan da Avrupa'ya para gönderirdik. Bu paralar tarafımızdan ve diğer bazı erbabı hamiyet taraflarından verilir, kıymetli arkadaşlarımızdan Yüzbaşı Doktor Galib [Bey¹] İngiliz postahanesine tevdi ederdi. Nefyedildiğim sırada o gibi işlerle hiç alâkadar değildim. Yalnız hükûmeti hamidîyenin kuşkulandığı zevat ile ve bilhassa menfilerle daina hembezm olmakda idim.

Îttihad erkânından maslûb Doktor Nâzım [Bey], Yakub Ağa namı müsteariyle İzmir'e geldiği zeman İttihad hükûmetinin nâzırlarından Milâs'lı Halil [Bey] in delâletiyle kendisini tanıdım. Beş on gün sonra bararetli, cüretli hürriyet tarafdarlarından Binbaşı Hüseyin [Bey] in idare etdiği mektebde gizlice İttihad Cemiyetine girdim.

1336 da Manisa'da intihab edilerek Meclisi Meb'usana dahil olmuşdum. Epiyce bir zeman sonra gayri şahsî sebeblerle fırkadan ayrıldım. Müstakil ve meclisin feshine kadar mevkiimde kaldım.

Pek genc iken İzmir Mektubî Kalemi müsevvidliğiyle Ticaret Mahkemesi zabit kâtibliğinde, müteaddid komisyon âzalıklariyle hukuk, belediye, meclisi idarei vilâyet âzalığında da bulundum.

MATBU RISALELERIM

"Neşidei Vicdan — manzum, mensur", "Derviş Sözleri — manzum", "Reşehat (1) — manzum", "Huzuri Hilkatde — manzum".

¹ Mahmud Esad [Efendi] nin kardeşi.

TABEDİLMEMİŞ RİSALELERİM

"Reşehat (2) — mensur", "Reşehat (3) — manzum", "Kalender Sözleri — manzum", "Yürek Yareleri — manzum, mensur". "Tahliller, Tatbikler — Bazı âsarı edebiye üzerinde tahlilât ve meani, beyan, bedi tatbikatı".

"Al Birini Vur Ötekine" - mensur, iki perdelik komedi".

İzmir Emlâk ve Eytam Bankası memurlarından oğlu Nâsır'ın vefatını henüz haber almadan 6 Teşrinievvel 1932 [6 Cümadelâhire 1351] Perşembe sabahı bindiği tramvayda bir ecnebi "başın sağ olsun" demesiyle Şekib, "böyle baş kopsun" diye mukabelede bulunur. Müteakiben — daima arkadaşlarıyle buluşduğu — kıraathaneye gider. Arkadaşlarından biri, "Ne bu teessürün üstad, sende tabanca varmış, ver şunu" der. Şekib, "Umduğunuzu yapacak adem ben değilim" cevabını verir. Yanındakilerden biraz uzaklaşır. Cebindeki tabancayı çıkarub kalbinin üstüne ateş eder. Yüzüstü yere düşer. İki yumruğunu sıkarak yirmi beş dakika sonra hayata veda eder. Büyük alay tertib olunarak oğuliyle beraber kaldırılub Soğukkuyu kabristanına defnedildi.

Şekib içün İzmir'de "Hizmet" gazetesinin neşredeceği fevkalâde nüshaya dercolunmak üzere bir makale istenildi. Aşağıdaki satırları yazdım. Gazetede intişar etdi. Bedbaht şairin arkadaşlarından Hüseyin Avni' de bir kitab neşretdi. Makalem onda da mündericdir.

¹ Tercemei hali 143 üncü sahifededir...

SEKİB

Bazı müstesna insanlar vardır ki ziyaları yalnız ailelerini, yahud yalnız dostlarını değil, bütür yatandaşlarını müteellim eder. Zavallı Şekib o insanlardandır.

Hele gaybubetinin ne kadar feci surerde vâki olduğunu düşündükçe, insan bir şey düşünemiyecek hale geliyor.

Semerei hayatı olan evlâdını kaybedince hayatını maddeten ve mânen muhafaza edemiyeceğine hükmeylemesinin neticesi olarak fidayı hayat etmesi de hu bedbaht babanın tam şair olduğuna delâlet eder. Bir eseri nacizede "Suurı tam olanlar, tara şair Clamazlar" demişdim.

Simdi ne sövlense faidesizdir. "Care ne bövle imis hükmi kaza" demekden baska sövlivecek vokdur.

Nazmı kemalde emsaline nadir tesadüf olunan bu mutevazı şairin — son derece ihtiramkârane — yazdığı mektupları okurken kendimden sıkılırdım. Bir manzumesinde — kendi şiarı fəzılânesini tarıf edercesine "Təvazu perest ol düşme davaya — Habir iken görün bihaber gibi" demişdi. Bihakkın üstad olduğu halde kendini bizim gibi acezeye karşı şarkid mevkimde tutardı. İran şairinin "Manendei makiyanı garra — yek beyza vü sad hezar dâva" beytiyle tavsif etdiği hodfuruşlar, Şekib'i edibin halü kalinden ibret almalıdırlar. Bu derdli şair ağlıyarak doğduğu gibi ağlıyarak yaşamağa, ağlıyarak ölmeğe azmetmiş ki her halinde, her halinde gamden, elemden başka şey görülmezdi. Hangi şiirine bakılsa hayatdan, kâinatdan muztarih olduğu görülürdü. Zaten onu şair eden ıstırabları idi. Bakınız ne diyor:

Ruha bir huzni sermedi geldi Istirabimla hissim inceldi Pür küdret likayı hilkatden İstirabimla sair oldum ben.

Bir mektubunda "Kelâl içindeyim ve o keiâlin tesiri altında daima kusurluyum" demişdi. Ben de "Kelâlinizin mahiyetini bilmediğim içiin ne söylemek lâzım geleceğini de bilmiyorum. Aceba hangi ferd, âzadei derddir? Siz — isminizin muktezası olarak — bizden ziyade sâbir olmalısınız" demişdim. Fakat o, yine bildiğini okurdu. "Elemli sanihalar" unvanlı menzumeler yazar,

Bana bigânedir likayı behar Herkesin mateminde hissem var Görülüyorken de bir ezayı nihan Ulu, zulmetli bir mezaristan Aşinayım soluk hazanlarla, Ruhum ağlar hep ağlıyanlarla Bulurum kalbi pür melâlimde Hüznü var daima havalimde

derdi. Ruhunu petişan eden ıstırabatı günagünun sesiratiyle âfeti lisandan irtiraz etmiyerek tahartii belâ derecesine "Çıkar feryadımız eflâke istimdad şeklinde — olur nazil semadan bin belâ imdad şekinde" beyti gibi korkunc sözler söylerdi. "Düşmem, düşemem dağdagai havfü recaye" yahud "Ruhumdaki isyanları teskin edemem ben — Rumal olamam süddei dergâhı rızaye" kabilinden de sözler söyleyince bittabi netice feci olur.

Perdei pindariyi üzerinden atmış, esran hilkate vâkif olmuş gibi "Hilkatde terahhum nekadarmış bumu anlar — Bir kerre bakan sahai pür hunı seraye" demesine karşı da söylenecek söz varsa da biçare âdemin — müddeti hayatınca her şeyden incinmiş olan — ruhunu ben de incitmekden sakınırım. Hayardan hoşnud olmiyan zavallı şair, "Son Asır Türk Şairleri" namındaki eser içün gönderdiği tercemei halinde Bitlise nefyinden ve avdetinden bahsederken "Bitlis yolcularından bir ben sağım, bir de doktor Edhem Bey berhayat... Bakalım Allahın afvı âlisine(!) evvlâ hangimiz nail olacağız" diyordu. "Çünki onun nazarında yaşamak ceza, ölmek, afvidi. Allah kusurunu afvetsün.

Hüsni tab'ı gibi hüsni ahlâkı da — hüsni tab' ve hüsni ahlâk erbabı nezdinde — müsellem olan bu şairi fazılın şairliğine ve şiirlerine dair söz söylemeğe lüzum görmein. Zira o, öyle bir şair idi ki yalnız İzmir'de değil, bütün yatanımızda emsali maduddur. Davaya şahid lâzımsa eserleri meydandadır.

Pek sevdiğimiz ve sevildiğimiz Eşref merhuma hitaben söylediği bir menzumede "Şiire, şairliğe elhak şeref-averdin sen — Kilki icaz ile çok hârika gösterdin sen" demişdi. Ben de Şekib merhuma aynı hitabda bulunmakla iktifa ederim.

Meşahîri şuaradan Üsküdarlı Talât methum, hakkı hakiranende lüzumundan fazla rizyet gösteren kemalperverlerden olduğu içün beni gördükce "Dünyada pek o kadar lüzumu olmıyan kullarının ömrünü "Rabbim sana versün" diye dua ederdi. Biz de Şekib methum hakkında bu tarzda dua etseydik kabule mazhar olur muydu? Heyhat...

Böyle büyük bir şait kaybetdikleri içün İzmir üdeba ve ahalii muhteremesini ve bilhassa biçasa ailesini ve — mütevazı, kadirşinas, müeddeb bir muhibbi mükerremden mahrum olduğum içün — nefsi naçizanemi tâziye ederim. "Haktealâ ruhunu şad eylesün..."

İstanbul: 19/10/1932

Sekib merhumun, bu esere dercini arzu etdiği şiirleri:

NAT

Semavî bir nasibimdir hidayet, tutmadım bir yol Bu vahdetgehde senden feyz alan şehrahdan başka Hudaden sonra en ulvi tecelligâhısın Hakkın Senin fevkında kim var hazreti Allahdan başka²

GAZEL

Ihsanı ezel yes imiş erbabı zekâye Takdiri huda rahatı vermiş humekaye Bir şeyle teselli bulamaz her kim ederse

³ Bu esere derc olunmak üzere İzmir şairlerinin tercemei hallerini göndermek suretiyle deram himmet etmişdi.

² Bu Misra

Dikkatle nazar sivei hunini kazaye Bikavdii mutlakla sema sakinii sakit Düsmem, diisemem dağdeğai havfü recave En canlı delilim bile bikudreti ikna Bigâne kalır sanma lisanım "aceba" ye Hilkatde terahhum nekadarmis bunu anlar Bir kerre bakan sahai pürhuni seraye1 Bilmem bana kim gösterecek semti necatı2 Rehberlerimin hepsi esir oldu amave Manayi tehekkümle güler vechi meşiyet Bakdıkca semavate cıkan bunce duave³ Ruhumdaki isvanları teskin edemem ben Rumal olamam süddei dergâhı rizave Binlerce düğüm var da İlâhi yüreğimde İsal edecek vok beni bir ukdeküsave Ukbada da cari ise dünyadeki ahkâm Cinnetle müsavi görürüm mevli bekave Ben aklı zaifimle bu şurişlere düşdüm* Allah selâmet vere erbabı dehaye Zencirini öp her delinin, gıbtamı arzet "Oğrarsa saba rahın eğer" darı şifaye⁵

水水水

ELEMLI SANIHALAR

Neşveden devrolan hayatımda Münkesir gamli sanihatımda

Bana bigânedir likayı behar Herkesin mateminde hissem var Rikkatim, şefkatimle nagâmım Görünür aksi renki ilhamım

Âşinayım soluk hezanlarla Ruhum ağlar hep ağlayanlarla

ثرا ا

² Kıt'ai natiyede söylediğin müncü azam, semti necati göstermişdir. O münciden başka rehber aramak "esiri ama" olmakdan ileri gelir.

⁸ A şair, her kesin her duası kabul olunsaydı âlemin hâli ne olurdu?

⁶ Aklin kâvî olsaydı, şuriye düşmezdin.

⁶ Kendim bile işitmek istemiyerek kemali teessürle söylerim ki: Oğradı, seni de feci bir akibets oğratdı.

[&]quot;Kıt'ai natiye olsun şafiin"

[&]quot;Hak taalâ cürmüni af eylesin",

Gülüyorken de bir ezayı nihan Ulu zulmetli bir mezaristan

Sözlerim yeis içinde aynı Şu fecaat nüma sirişki hazin

Bence ilhama en güzel timsal Şiire bir şey verir mi rengi melâl

Ruha bir hüzni sermedi geldi İztirabunla hissim inceledi Bulurum kalb pürmelâlimde Hüsnü var daima hayalimde

Başka şey doğmıyor karihamdan Sanki kandır sızar cerihamdan

Müteverrim, ümidsiz kızlar Onların solgun ibtisamı gibi

Pür küduret likay hilkatden İztırabımla şair oldum ben

SEM'Î

Şem'î, Konyalı'dır. "Konya vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı" isimli eserde 1198 de doğduğu gösteriliyor. Halbuki bir gazelinde Hicaz'e gitdiğinden bahsederken, "Elli beş, elli altı yaşında Huda etdi nasib" ve bir gazelinde de:

"Sene bin iki yüz kırk ikide Şem'î geda Sebebi hac ile cinan iline eyle sefer"

diyor. 1242 de elli beş elli altı yaşında Hicaz'e gitdiği takdirde 1185, 1186 [1771, 1772 H.] de doğmuş olması icab ediyor.

Gencliğinde helvacılığa salik, bilâhare usta oldu. Âşıklığa heves ederek saz öğrendi. istihar etdi.

"Konya Halkiyatı" nda "Okur, yazar değildir. Fakat ulemadan da geri kalmamışdır" deniliyor ve nazımlarında fursand [fürsat], mehenk [mehek], senem [sinem] gibi galat kelimeler göze çarpıyorsa da okur, yazar olmıyan bir âdemin "Ulemadan geri kalmaması, düzgün ve mânalı sözler söylemesi, bahusus aruzda hata etmemesi müstebad görünür.

Yine o eserde "Şem'î, lâübali meşreb idi. Deveci elbisesiyle gezer, üste başe ehemmiyet vermezdi. Birkaç defa İstanbul'a gitmişdi. Saz ve sözdeki kemâli bilâhare saraya aksetdi. Padişah huzurunda bir saz meclisi tertib olundu. Padişah ziyadesiyle memnun olmuş ve Şem'î'ye İstanbul'da kalmasını teklif etmiş idi. Fakat o, kabul etmedi. Nihayet çarşı ağalığı tevcih edilerek Konya'ya gönderildi. Uzun müddet bu vazife uhdesinde kaldı" deniliyor.

Şem'î, bir gazelinde "Şab iken elfazını Sultan Selim Han dinledi" demesine göre "Konya Halkiyat" ında bahsolunan padişahın, Üçüncü Sultan Selim olduğu ve genc iken ona saz çaldığı anlaşılıyor.

Bir gazelinde altmış yaşında teehhül erdiğini söyliyor. "Yeter evlendiğin" demesi, o teehhülün ilk defa olmadığını gösteriyor.

"Raziyim her ne ederse bana servi semenim Tigi cevri ile sad pare kılursa bedenim"

matlalı gazeli meşhur, Şem'i'nin matbu divanında ve "Konya Halkiyatı" nda münderic ise de o gazel, eski şairlerden Pizrenli Şem'i'nindir ve Hasan Çelebi tezkiresinde mukayyeddir. Fatin de, tezkiresinde bundan bahsetmişdir. Esasen "Gözü"

mün yaşı gibi çıkdı gözümden dünya" mısraını ihtiva eden o gazel ile Konya'lı "Sem'i'nin gazelleri arasında fark vardır.

Hicrî 1255 [1839] da "57" yaşında vefat eylediği "Konya Halkiyatı" nda muharrer ise de — yukarıda söylendiği vechile — "60" yaşında evlendiğini Şem" haber vermekde olduğundan yaşına aid malûmat doğru değildir.

"Fatin Tezkiresi" nde "Konya ehalisinden ve tarikati Mevlevîye müntesiblerinden olub helva füruşluk ile ımrarı sinin etmekde iken" hicrî 1257 [1841] de vefat eylediği beyan olunuyor. "Sicilli Osmanî" de vefatının "1157" senesi olarak gösterilmesi mürettib sehvidir.

Tarikati Mevlevîye'ye mensubiyeti "Mevlevîyim mevlevîyim pirimiz Mollaya Rum" mısraı gibi bazı nazımlarından müsteban oluyor.

> "Felâtunı zeman biçare Şem'î kadrin anlanmaz Bekaye rıhletinden sonra derler Hazreti Şem'î"

beyiti ile hayatında kadrinin takdir edilmediğini anlatıyor. Kendini "Felâtunı zeman" addederek Felâtuna lâyık riayet görmediğini göstermek istiyorsa istihkakından fazla takdir olunmak gibi beyhude bir ümidde bulunmuşdur.

Fakat eslâf ve muasırınınden niçe kıymetli şairin divanları bir kerre bile tab' olunmadığı halde kendi divanının dört beş senede dört defa basılması — bizim diyarın haline göre — pek büyük mazhariyetdir ki ümid etdiği takdir ve tevkir, bu mazhariyetle hâsıl olmuşdur.

Matbu divanlarının üçünü Üniversite kütübhanesinde gördüm:

- 1 İbrahim Efendi tezgâhında biyaz kâğıda 1290 da.
- 2 Yine o tezgâhda sarı kâğıda 1291 de basılmışdır. "Vâsıf" yazısiyledir.
- 3 Sarı kâğıda basılmışdır. Basıldığı sene ve matbaası gösterilmemiş ise de bunun da İbrahim tezgâhında tab' edilmiş olması melhuzdur.
- 4 Kütübhanemdedir. Mercan'da Pasdırmacı Hanında İbrahim Efendi tezgâhında 1287 de basılmışdır. Dördü de taş basmasıdır. İmlâları hatalıdır. Bu dört İbrahim'in bir kişiden ibaret olduğu sübhesizdir.

本本

GAZEL

Vâsıl olmaz kimse Hakka cümleden dûr olmadan Kenz açılmaz çün gönülde tâ ki pürnur olmadan Sür çıkar ağyarı dilden ta tecelli ide Hak Padişah konmaz saraye hane mamur olmadan Mestolan mestane gelmiş tâ ezelden tâ ebed İçdiler aşkın şerabın âbı engür olmadan Hak cemâli kâbesin kıldılar âşıklar tavaf Yerde Kâbe gök yüzünde beyit mamur olmadan Ârif olanın kelâmı gayriden gelmez veli Pes المالية nice desün kişi mansur olmadan Bir mühal sevdaye düşmüş ruzü şeb Şem'î müdam Hakka vâsıl olmak ister halka menfur olmadan

*

Tuna gibi kimse bilmez başımı Zem akar boz bulanık selim ben Dört umak almiyor gözüm yaşını Sat, Murad, Çeyhun nehri neyleyim ben

Benim bağında var lâle, gül, sünbül Seyrane gelenler halleder müşkül Cennet bağçesinden koparmadım gül Uzatmadım payım çekem elim ben

Daim ağyar ile işim savaşdır Yareliyim kûyi yare dolaşdır Hızır bana âbı hayat ulaşdır Kuşei vahdetde teşne dilim ben

Çokdan beru arzularım dostumu Dost yoluna fida etdim postumu Gelen geçen ko çiğnesün üstümü Dosta gider doğru tozlu yolum ben

Mahlâsım Şem'î'dir bilâdın Konya Bir kenar sahrada olmuşum peyda Bizim bağa girmez bülbüli şeyda Kunse bilmez ne buy verir gülüm ben

SEM'I

Mehmed Şem'î [Efendi], bir mecmuaya1 aynen şu sözleri yazmışdır:

"Tezkiretüşşüara mürettibi Fatin [Efendi] nin tercemei ahvalimizi mübeyyin matlûbu olub kalense alınan suretidir":

SEYYİD ŞEM'Î

"Sadatı mesavihden 827 tarihinde Meras'da medfun olan Kirmanî Sevvid Nimetullahi Veli ahfadından olub Meras kasabasında Divanlı nam mahallede 1223 senesi Rebiulevvelinin 12 nci Carsamba günü Elhac Mehmed Memis nam merdi salihin sulbünden tevellüd ve tahsili melekei ulûma tesaud birle 1241 zilkidesinde Asitanei alivveve muvasalat ve Mahmud Pasavı Veli mahkemesi kitabetine müdavemet ve 1245 de iki sene İzmir'de hidematı ser'iye, 47 de yirmi iki mah Ödemis, 49 Rebiulevvelinde dört mah Tophanei Âmire nivabetleriyle dilsad ve zâdei tabiları olan "Lûtf ile damad oldu Sem'î, Mesreb zâdeye 1249" tarihi mantukunca Mesreb zâde Ali Faik Efendive damad ve Edirne ruu'siyle bermurad ve beynelûlema "Mesreb zade damadı" namiyle ziyayı sem'i ikbali müzdad olarak on bir mah Kayseriye ve üç buçuk sene İzmir'de maiyeti müşarünileyhde müstahdem, 55 Rebiulevvelinde on yedi ay Karahisarısahib niyabetiyle hurrem, 57 Sabanında on altı mah büyük kayın pederi Mesreb zâde Abdurrahman Efendi merhumun Rumeli Kadıaskerliğinde tezkirecilik ve bilâdı devriyeden meskatı resi olan Meras mevleviveti ile mükerrem. 58 Cümadelûlâsında virmi iki av Mihalic nivabetine tâvin. 61 Rebiulâhirinde Siroz niyabetinde sîmah temkin ve 64 Cümadelûlâsında on bes buçuk mah Kütahya hükûmetiyle begâm ve elyevm Deraliye'de hanesinde davatı hayriyei padisahiye devam etmekdedir.

1 Recb 1266 da sâniyen Siroz niyabetine tâyin olmuşdur¹⁹.

1852 [1268 H.] de Siroz'dan münfasılan İstanbul'a geldiğinde emvali eytam müdirliğine nasbolundu. Muhtelif tarihlerde Selânik ve Manisa niyabetlerinde, Sadreyn müsteşarlığında, Meclisi Evkaf riyaseti inzımamiyle Evkaf müfettişliğinde, Ticaret müftiliğinde, Tedkikatı şer'iye âzalığı inzımamiyle intihabı hukkâmı şer'iye ve kur'a ve idarei emvali eytam meclisleri riyasetlerinde bulundu.

¹ Sabık Arnavudluk sefiri muhterem Ali'nin kütübhanesindedir.

² Fatin, bu satırları yazmıyarak mücmelen malûmat vermişdir.

Pâyesi tedricen terakki ederek 1869 [1286 H.] da — Hasan Fehmi [Efendi] nin meşihatinde Anadolu kadıaskerliği pâyesi ve 1875 [1292 H.] de bilfiil Anadolu kadıaskerliği tevcih olundu. Rumeli kadıaskeri Sıddık [Bey] in¹ hastalığı esnasında 1878 [Muharrem 1295] de vekâletine tâyin kılındı.

1883 [1299 Zilkidesinin 14 üncü gecesi] vefat etdi. Üsküdar'da Atik Valide camii haziresine defnolundu.

« اعار الحدابق » unvanlı bir eseri vardır, Osmanlı Padişahlarının üçer dörder satırlık tercemei halleriyle Sadrıâzamların, Şeyhülislâmların ve kapdanların isimlerini ve nasıbları tarihini havidir. Mürefteli Abdullah Hulûsi'nin talik yazısı ile küçük kıt'ada 1267 de basılmışdır.

Bu eser, yine o sene « اعمارالتواريخ » namiyle ve Meclisi Maarif âzasından Mehmed Ataullah'ın talik yazısiyle büyükce kıt'ada tab'olunmuşdur.

"İlâveli ا أعاد التواريخ maazeyl" ismiyle ve "Sahib kalem Efşar" ın talik yazısiyle 1295 de de basılmışdır ki bu, diğerlerinden mufassaldır. Enbiyayı izam ve mülûki islâm ile sadrıâzamların, şeyhülislâmların seraskerlerin, kapudanların, nükabayı eşrafın, kadıaskerlerin, İstanbul kadılarının ve Evkaf müfettişlerinin isimlerini ve nasıbları tarihini muhtevidir.

Yukarıda bahsolunan mecmuada Şem'î [Efendi] nin birkaç gazeli, velâdet, vefat ve memuriyetler içün söylediği tarihler ile diğer zevatın tarih ve manzumeleri mündericdir.

Fatin tezkiresinde merhumu "şairi şiir âra" diye tavsif ediyorsa da bu tavsifde musib olduğunu isbat edebilecek bir şiiri dilâra değil, bir nazmı hoş edâ bile görülememişdir.

GAZEL²

O mahın tal'atından mihn tâban haclet etmişdir Leyali de anınçün ihtiyarı uzlet etmişdir Niyazı dam ile sayd oldu ol ahumeniş enma Gönül deşti şikâre celb içün çok himmet etmişdir Derunun şerha şerha eyliyenler nakşı hatem veş Mihengâhı cihanda kesbi namı şühret etmişdir Karini iltifatı yâr ile mağrur olan elbet Emel arzile küstahane tavra cür'et etmişdir Niçe uşşala neyli lûtfı vasliyle edüb ihya Bizi bir nim nigâhı itibare hasret etmişdir

¹ Tercemei hali 1701 inci sahifededir.

² Seyhulislâm Arif Hikmet [Bey] e naziredir.

Havayı aşk ile suzu güdaz olduğiçün bari Beher şeb besme şem'î zineti cemiyet etmişdir 19 Rebiulâhir 1266

Şeyhülislâm Hasan Fehmi [Efendi] hakkında:

Bir beyannameyi nazmetdi kalem Geçirüb iki yeni fevkımıza Pek zayıf olduğumu fehinederek Elli yıl eskimiş iken payem Kıdemim böyle iken lâyık mı Hakkımızda gözedirken ihsan Bu cihetle bize çok gadretdi Okuyanlar bile ahvali temam Bize gadreyledi şeyhülislâm Zulm ile cevrini etdi itmam Dört beş ay pâye alan oldu bekâm Buna razımı olur Rabbi enam Cevrü hüzün ile olunduk ikram Aceba böyle midir şanı mekam

SEMS

Seyyid Osman Şems [Efendi], Esham Kalemi hulefasından ve tariki Nakşbendî ricalinden münzevi Seyyid Mehmed Emin [Efendi] nin¹ oğludur. 1813 de [1229 senesi Rebiulâhirinin birinci Çarşamba gecesi] İstanbul'da Hocapaşa mahallesinde doğdu.

Gencliğinde — evinin civarında oturan — Meşayihi Nakşbendîyeden İsmail [Efendi] ye inürid oldu. Onun 1839 [1255 H.] da irtihali üzerine yeniden seyrü sülûke başladı. Sofiyi meşhur Kuşadalı İbrahim [Efendi] نوس سوه ye biat ve tariki Halvetîde ihrazı menzilet eyledi. Yedi sene sonra o azizi mükerremin de intikali üzerine tarikati Kadirîye ve Üveysîye ricalinden Şeyh Abdürrahîmi Ünyevî بدس سره ye² intisab etdi. 1849 [1266 H.] de irşade mezun oldu.

Hazreti Şems, "Fatin Tezkiresi" nde "Osman Nurî" ismiyle mukayyeddir. Orada "Sehim Kalemine müdavemetle muahharen tarikkati aliyei Üveysîye'ye sülük ederek 1261 de Bezastan'da vâki Mubayaa Kitabetine tâyin kılınmışdır" deniliyor.

Kütübhanemde — bazı sahifeleri, şair Manastır'lı Faik [Bey³] tarafından yazıldığı melhuz olan — "223" numaralı mecmuadaki bazı gazellerin başında "Bedestanî Osman Nurî" namı muharrerdir ki "Bedestanî" denilmesi, Bezastan'da mubayaa kitabetinde bulunmasından kinaye olmalıdır.

Sadrı esbak Âli [Paşa] ile Divanı Hümayun kaleminde refakat eylediklerini — Paşanın Mercan'daki camiinin yarım asra karib imamet ve hitabetinde bulunmuş olan — hattatinden ve Şems'in iltifat didelerinden Hoca Hasan Tahsin [Efendi] merhum söylerdi. Hazreti Şems'in ehibbayı kadimesinden Esbak Dahiliye Müsteşarı Celâl [Bey] merhumun hafidi Ali Füad [Bey] dedi ki:

Yirmi üç sene inziva ve "83" yaşında irtihal eyledi. Üskiidar'da Karacaahmed'de medfundur. Mezar tasındaki kitabe:

"Validim Seyyid Muhammed Müştehir Hace Emin İnzivada göçdü oldu cayı firdevsi berin Geldi nüh takı felekden fevrine tarih Şeos Müntehayi sidre oldu menzili ruhi emin"

Esham kalemi hulefasından ve tariki nakşbendiye ricəlinden Derviş Osman Şems Efendinin pederi zoünzevi Emin Efendi merhumun ruhı şerifi içiin elfatiha 1277".

Validesi 1291 de vefat etmisdir.

² Aksaray'da muhtetik Kara Mehmed Paşa camii haziresinde mediun iken inkılâbdan sonra yolun tesviyesinde kemikleri ve mezar taşı o civarda Pertev Niyal Valide Sultan camii haziresine definolundu.

8 Tercemei hali 356 na sahifededir.

Son Asır Türk Şairleri - 111'

"Osman Sems [Efendi] Âli [Pasa] ile Divan kaleminde bulunmadı. Hocapasa mahallesinde komsuluk etdiler. Pasa, divanda iken efendi, maliyede idi, Ali [Pasa] "Osman Efendi, sen maliyeyi terk et. Babiâli'ye devam et, tefeyyüz edersin. Maliye aklâmı, esnaf yeridir" diyerek Babıâli'ye devam içün tesvik eylediğini kendinden isitdim. Sevrü sülük devresi olduğundan Babıâli've değil, bevti live gitmekden bile mütevakki idi. Hattâ Âli [Pasa] ilk Hariciye nâzırlığında bir gün Hocapasa caddesinden atla ve debdebe ile geçdiği esnade tesadüf etmekle atın başını cekerek "Osman Efendi değil misiniz?" der. Müsbet cevab alınca, "Osman Efendi birader, bizi unutdunuz. Bu, hukuk perverlige yakısır mı? Mutlaka beklerim" diverek konağına davet eder. Efendi, söz verdiğinden bir gün konağa gidüb sokak kapusundan iceri girer, müteakiben döner. Bedestande hacegi değildi. Darbhanenin arayıcı başılık hizmetinde idi. Bu hizmetden evvel bir müddet Sirkeci'de tütüncü dükkânı acdı. Dükkân, urefa ve zurefave mecma oldu. Pek sahi ve kerim olduğundan ehibbasına ve gelen geçen fükaraye badiheva tütün vermek ve sair suretle ikram etmek vüzünden sermayevi tüketdi. Bir gün bir Bektasi dervisi gelüb cubuğuna tütün doldurmasını söyler. Efendi, cubukdan başka tütün kesesini de doldurur. Dervis, dükkânın ne vakit açıldığını sorub iki üç ay evvel açıldığı cevabını almasiyle "Dükkânı üç ayda kapadırsan zararla kapatırsın. Altı ayda kapadırsan sermayeyi tüketersin. Bir sene devam edersen sermayen kadar borca girersin" der. Efendi, "Hakikaten altı ayda sermayeyi tüketdik" dedi.

1861 [1277 H.] de Hersekli Ârif Hikmet'in¹ evinde toplanan ve bir sene dewam eden encümeni suarade bulunur ve diğer âza gibi şiirler söylerdi.

1883 [1300 H.] de Bursa'ya gitdi. On sekiz gün sonra avdetle — bilâhare istihlaf eylediği — Mehmed İzzi [Efendi] nin² Üsküdar'da Debbağlar mahallesindeki evinde on sekiz gün kaldı. Tekrar Bursa'ya giderek bir müddet sonra döndü.

Bursa'dan Ali Füad [Bey] e yazdığı 1 Zilhicce 1303 tarihli mektubda diyor ki:

"... Bursa seyaheti bahsine gelince ne zehabi devletleri gibi ihvanı basafanın harekâtı nabecasına mebni ve ne bütün bütün terki vatan etmek cihetine mübteni olmayub daileri daima zuhurata tebaiyetle ımrarı zeman etmekde olduğum misillu bu defa dahi mübtelâ olduğum emrazı sadriyenin istişfası emrinde « " » emri nebevîsinin zuhuruna tâbi olarak Bursa şehri kadiminin bir köşesinde ittihazı neşimengâhı mekân ederek hem hali gariban olub el'an dahi bundan böyle olacak zuhurata ittibaa intizar etmekde olduğumdan tıpkı fermudei inayetnameleri vechile gerek ihvanı basafa daileri ve gerek zatı mealisimatı samileri suyı dervişaneme garibnevazane imalei nigâhı iltifat ile kadem rencidei teşrif olmak ser ber averdei sahai zuhûr olur ise:

¹ Tercemei hali 639 uncu sahifededir.

² Senelerce ikifat ve nevazisiyle müşerref olduğumuz İzziyi Aziz Hazretlerinden başka — kendine karabeti sıhriyesi olan — Üsküdarda Canbazlar Kethudası Kükri [Efendi] yi de istihlâf eylemişdir.

دو رهکذرت کل و سمن کاشتی »

« ا: آمدنت اکر خع داشتین

beyiti teranesiyle istikbal edüb lüalii eşki şadgânemi gülâb efşanı güzergâhı rehneverdan kılarım."

Tariki Kadirî'de "Enverî" namiyle tesis etdiği şubenin piri sânisi addolunarak kendine "Bâzülenver" denildi. Tekke şeyhi değildi, tekkesi yokdu. Üsküdar'da Debbağlar mahallesindeki küçük evinde erbabi istidadı irşad ederdi. Bursa'ya gidüb geldikden sonra Tunusbağı civarında müsteciren bir evde oturdu. Muahharen İhsaniye'de nakleylediği evde 1893 de [1311 Cümadelâhiresinin 18 inci Çarşanba gecesi] rahmeti ilâhiyeye kavuşdu. Karaca Ahmed kabristanına tevdi olundu.

Üsküdar'lı Tal'ât'ın söylediği tarih manzumesi :

"Şemsi devran mazharı feyzi tarikı kadırı Eyleyince âlemi lâhute nagâh intikal Matlaı şemsi hakikat, şeyhi ruşen dil idi İnzivagâhın ziyaret eyliyen erbabı hal Mürşidi feyyaz idi hem de sühan erbabına Vahdete dair olan ebyatının emsali yok Eyledi hoşnud ruhı pâki Abdülkadiri Elli yıl seccadei irşadda oldu mukim Suhbetinden feyz alanlar, ol Üveysi meşrebin Etdiler kurbi ebüdderdade tevdii türab Sırını takdis ide her dem Hudavendi gafur Rıhletinde meyleyi Tal'at dedi tarihini

Yani hem namı cenabı camii nazmı Huda Çıkdı istikbale ervahı sufufı evliya Nur akardı vechi pakinden göreydin daima Etmemek kabil değildi ihtiyari inziva Nazmü nesrin hırzıcan eylerdi eshabı nüha Himmete dair olan gayet biriya Bunca demler himmeti piranesin etdi reca Eyledi telkini esrarı tariki kibriya Oldular hep vasılı Hak, târiki hubbi siva Na'şı pakin nakledüb baş üzre erbabı vefa Eyliye kabrin metafı kudsiyan subbu mesa Eyledi Osman Efendi azmi dergâhı beka"

* **

¹ Mezar tasındaki kitabe:

ناهه

"Ecillei ricali Kadiriye ve Üveysiyyeden esseyid eşşeyh Osman Nuriddin Şems Efendi قدس مره Hazretlerinin kabri şerifleridir.

Sinni şerifleri 82, tarihi velâdetleri gutre: rebiussani 1229 çarşamba, tarihi irtihalleri 12 Cümadelâhire 1311 çarşamba".

Aşağıdaki gazel — vasıyyeti üzerine — mermet levhaya hâk ve merkadin bir tarafına rabtedilmişdi. Büyük bir fırtınada düşüb kırıldığından kaldırılmış. Yalnız mezar taşı kalmışdır.

"Mezarın ravzai rıdvan bulurlar İner gökden melekler şekli baran Civarından geçen badı sabayı Derunumda ciğer parem görenler Olur mahşerde diller aşikâre Safayı rüzgârından bu bağın Gaminle yârı Şemsi subhı mahşer İçinde çeşmini hayran bulurlar Mezarın toprağında can bulurlar Seherler buyı müşk efşan bulurlar Birin tennur, birin püryan bulurlar Benim gönlüm dolu peykân bulurlar Gülünde yarei hicran bulurlar Yine suzanü sergerdan bulurlar Hazreti Şems, zahiren ve batınen ümmetin ekâbirinden maduddur. Her halü hareketi sünneti seniyeye müstenid idi. Rahı Hakda ihraz eylediği mertebei ûlya, mülâkatile teşerrüf edenlerce malûmdur.

"Şemsi dilsuzun bilürsün kadrini ol demde kim Hâkde kurbanı tigi aşk olub medfun olur"

buyuran o şemsi kemâlin, ulûvvi kadrini erbabı basiret, daima takdir ve cânü dilden tevkir etmişdir.

Emsâli kiramı gibi dizüstü otururdu. Suhbeti ârifanesinden her ferd, istidadına göre müstefid olurdu.

Älemi edebiyatda da mekamı âlidir. Eş'arı bediasını — bilerek — tedkik edenler, şuaranın seramedanından olduğunu itiraf ederler.

"Şems" mahlâsını almasının sebebini:

"Pertevi zatından ey Şems etdiğimçün iktibas Yadigâr aldım bu ismi Şemsii Tebriz'den"

beytinden istidlâl edenler varsa da "Şems" tarikat mahlâsı, yahud tarikatdeki mertebenin unvanıdır.

Az seyrek uzunca biyaz sakallı, yüzü uzunca, vücudü kemikli, uzun boylu idi. Fes üzerine yeşil sarık sarardı. Odasındaki kavuklukda Mevlevî sikkesine benziyen Kadirî sikkesi dururdu. Tabutuna o sikke kondu.

Büyük bir cild teşkil edecek kadar eş'arı vardır ki bir nüshası, halifei mükerremi İzzî [Efendi] de, diğer nüshası müridanının mümtazlarından Baytar Miralayı İbrahim [Bey] merhumda² idi. Bende de hayli eş'arı mevcuddur.

İzzî [Efendi] merhum, daima "Evlâdım Kemal Bey" diye hitab etdiği bu abdi âcize mükerreren "Divanı Azizi sen tab'etdireceksin, tashihlerine sen bakacaksın" dediği halde bilâhare sahibi divandan müsaade sadır olmadığını tarzı ârifanede imâ etdi. O kıymetli divan maatteessüf neşredilemedi.

Edebiyatı Farisîye'ye bihakkın vâkıf olduğu gibi Arab lisanındaki âsardan da hakkiyle istinbatı mâna ederdi. Hattâ Ziya [Paşa], "Osman Efendinin kerametine kâni olmam lâzım gelse kendinin Arabca okuduğunu bilen olmadığı halde hepimizden iyi Arabca bilmesinden dolayı kani olurum" dermiş.

Pek genc iken, hazretle müşerref olmak istedim. Delâletlerini reca etdiğim — yukarıda ismi geçen — Tahsin ve Bayezid müderrislerinden Haydar Fazıl [Efendi] lerin nasılsa ihmal göstermeleri, teşerrüfden mahrumiyetimi intac etmişdir. Mah-

Halifeleri İzzî [Efendi], "Bedrüddin", Stikrî [Efendi] "Şihabüddin", Turşucu zade Sadüddin [Efendi] "Süheyl", Isparta'lı Hafız Bekir [Efendi], "Necmüddin" tarikat mahlâslarını haizdirler.

² Müeddeb, musaffa bir merdi muhterem idi. Şems Hazretlerinin yazub kendine verdiği uzun bir manzumeyi bana ihda etmişdi. Allah, rahmet eylesin.

rumiyetimin asıl sebebi, güneşin nurundan istifaza içün başkalarının delâletine lüzum görüşümdür.

Kendinden menkul olduğuna göre gencliğinde bir gün tenha bir sokakdan geçerken karşıdan genc ve güzel bir hanım zuhûr ederek telâşla yüzünü örter. Efendi, bu afifane tavrı kalben takdir eder. Aradan hayli zeman geçdikden sonra ebeveyni evlenmek içün israr ederler. Bir kadınla izdivac etdirirler. Zifaf gecesi geline dikkat edince mukaddema gördüğü hanım olduğunu anlar. Bundan iki güzel kız doğar. Büyüğü evlendirilir, vaz'ı haml esnasında vefat eder¹. Karnındaki çocuk, hayatda olduğundan definden sonra mezarının başında iki gün âdem bekletilir. Bu feci hâdise, Efendiyi pek ziyade müteellim etdiğinden "Döne döne" redifli manzumeyi kemâli teessürle tanzim eder.

Küçük kızı da pek genc iken veremden vefat etdi². Bu hanımların annesi, gayet huysuz olduğundan Efendinin valideynini izaca başladı. Tahammüle imkân kalmadığından tatlika mecburiyet hâsıl oldu. İkinci defa Zafranbolu'lu bir hanımla izdivac etdi³. Uzun müddet birlikde bulunarak hüsni ahlâkından memnun oldu. Vefatında fevkalâde eleme oğradı. İntikalinden bir iki sene evvel hizmetini gördürmek üzere müridlerinden birinin yaşlı annesini tahtı nikâha aldı.

Hazreti Şems, bazı ehibbasına, "Kalbimden maada her uzvum malûldür" dermis.

* **

Gözü dünyamı görür âşıkı didar olanın Dilberi sen gibi bir mahı dilâzar olanın Gayre meyli olamaz aşkın ile yâr olanın Yücedir rürbesi mihrinle hevadar olanın Ayağı yer mi basar zülfüne ber dar olanın Aşkü şevk ile verir cânü seri döne döne

Narı aşkınla yanar şem'ai kâfur gibi Saf eder sinesin âyinei billûr gibi Cûş eder mevci dili mevci yemi nur gibi Görünür banki 🏭 ile mansur gibi

"Uçurdum andelibi bağı ömrüm Fatmam ey Şems Ki murğı lânei bağı cinanü kasrı hur etdim"

diyor.

¹ İsmi "Fatma Servet" dir. 1276 da vefat etdi. Aziz

² Îsmi "Emine" dir. 1280 de vefat etdi. "Mustafa Egref" namındaki oğlu da 1297 de on dön yaşında veremden vefat etdi.

³ İsmi "Ayşe" dir. O da 1297 de vefar erdi.

⁴ Bu bevit, Edirneli Necati'nindir.

Tutuşur meş'ali âhı şeceri tur gibi Savrulur göklere her bir şereri döne döne

Sana dilbeste olan zülfi perişanın ile Mest olur gerçi meyi lâli gül efşanın ile Hun agaşte olur Hanceri müjgânın ile Âkibet parelenür pencei hicranın ile Saplanub sihi game âteşi suzanın ile Lahti püryane döner tâ ciğeri döne döne

Her tecelli kim eder aşkı dil efruzi nigâr Înleyüb bad açar lâlini gülbaği behar Guyler girye edüb nara urur mürği hezar Raks eder piri¹ felek vecd ile bisabrü karar Kimi bisavtü hurufü kimi pür nalevü zar Zikreder hakkı çihan zirü beri döne döne

Cezbei aşk ile bir âleme kıldımki hıram
Düşdü sermest gönül bezmine bibadevü cam
Çeşmime oldu hüveyda niçe merdanı kiram
Kimi yeysü kimi bedrü kimisi şemsi benam
Mevlevî gibi şebistanı mehabbetde müdam
Şeminin yanmada perveneleri döne döne

Âh kim gerdeşi dolabı cihan seyr nisab Aksine devrile edüb yine gülabı serab Etdi bu bağda bir servi revanım kümyab Kıldı üftadei çahi çemenistanı türab Mevci nalemden olub devrine zencir tınab Delvi çeşinim dökülür eşki teri döne döne

Kıldı hasret beni serkeştevü mestane revan Narı firkat dilime açdı niçe dağı nihan Başdan başa olub zar tenim didei can Gönneğe zülfi içinde ruhı cananı ıyan Şems olub hem revişi mihrü mehi nur feşan Seyreder çerh ile şamü seheri döne döne

¹ Diger bir nüshada "misli" dir.

GAZEL.

Görünür tabişi didar gönülden gönüle Berk urur pertevi envar gönülden gönüle Mütekabil iki miratı musaffaye âdil Aks eder hâleti ahyar gönülden gönüle Zakiri vâsıl eder hazreti mezkure temam Nurı balâ revi ezkâr gönülden gönüle Devri sahbavü surahivü piyale gibidir Dökülür neşei esrar gönülen gönüle Demi âhengi neyi şah ile mansure dönüb Rabt olur suhbeti ebrar gönülen gönüle Tarzu atvan hamuşanede bisavtu huruf Vahyolur mâniyi güftar gönülden gönüle Yeter ey Şems yeter lâf ile keşfi esrar Keşf odur kim gire esrar gönülden gönüle

Ten gülşeninde can kuşu mihman olub gider Bülbül gibi ki bağda nalân olub gider

Her zeman bir dilde zahirdir razı kim Sanma ol dâva zuhur etdi heman Mansurden

Aşkın cünunı bozdu nizamı vücudı kim Gamden güler, zevali melâlimden ağlarım

SEMSÎ

Kara ebdal Süleyman Şemsî Dede, Âşık Osman namında bir zatın oğludur. 1828 [Remazan 1244] de Konya'da doğdu.

Yazın, babasının koyunlariyle meşgul olur, kışın mektebe devam ederdi. Fakrı hal, tahsili kemal etmesine mâni olurdu. 1843 [1259 H.] de dünyevî emellerden vaz geçdi. Şemsi Tebrizî محرفة nun dergâhında süpürkeciliği ihtiyar ve inziva etdi. Türbedar Kayğusuz Ebdal, mektebe verdi, tekrar elifbadan başlatdı. Kur'anı Kerimi hatm ve akaidi dinîye tahsil etdirdi. Dört sene terbiyesine itina etdi. Mürşidi ebdal Meluned Sudî Dedenin de hizmetinde bulundurdu. 1844 [1260 H.] de hilâfetname verdi.

Mürşidinin emriyle Afyon Karahisarı'nda dört sene tahsili ilim etdikden sonra Bursa'ya ve İstanbul'a seyahat etdi. Mürşidi evvelâ "Sem'î, sonra "Nurî", daha sonra "Şemsî" ve "Ebdal" mahlâsını vererek "Kara Ebdal Şemsî" diye nidâ ederdi.

1855 [1272 H.] de Konya'ya avdetinde evlendi. Üç oğlu oldu. Dervişlere Mesnevî okutdu. 1870 [1287 H.] de Aydın Güzelhisarı'nda Horasanî Ali Dede dergâhı meşihatine tâyin olundu.

Mevlevî muhibbanı tarafından davet edilmesi üzerine 1870 [1289 H.] de Hanya'ya gitdi. Mevlevihaneyi bina ve âyini tarikati icra eyledi.

1886 [23 Zilhicce 1303] da vefat etdi. Mevlevîhanedeki türbesine defnolundu. "23" sahifeli « كفة الشرى على حساطيدرى » ismindeki Farisî manzumesi ile "49" sahifeli divançesi birlikde olarak 1305 de İstanbul'da basıldı. Nazımlarının mahiyeti, nümunelerden anlaşılır, fazla söze lüzum kalmaz.

GAZEL.

Cür'ai camı ezelden nuş eden mestaneyim Teşne diller var ise gelsün bugün meyhaneyim Bu vücudüm tılsımın hedineyleyüb kıldım harab Kâşifi gencinei esrar bir viraneyim Çar unsur bendleriyle şeş cihatım bendedüb Koydular darüşşifayı dehre bir divaneyim Arzedince şem'i ruyun ol peri uşşakına Cânü ser terkin urub bidil yanan pervaneyim Ten libasın terk ile Şemsî bu dem tecrid idüb Canı hem canane verdim dir hemin cananeyim

Bahtı nayaverimiz hane vü han gezdiriyor Rahtı asayişi her cayü mekân gezdiriyor Herkesin خن فحنا de olan rızkı bugün Dağılub sahibini ab ile nan gezdiriyor Hane berduşı cihan olduk ise biz ne elem Gör şu kanbur feleği barı giran gezdiriyor Cahili naz ile besler feleki dun perver Âkili hasret ile bilebi nan gezdiriyor Men'eder halkı haramdır diyerek camı meyi Sofî bak ziri begalde ne yeman gezdiriyor Kalma suretde sakın siretine eyle nazar Bu vücud içre seni sırrı nihan gezdiriyor Kubekû derbeder ebdal gibi keçkul gerdan Nan seni gezdirirse nanı da can gezdiriyor

SEMSI

Mehmed Şemsüddin [Efendi], Kayseri Mevlevî şeyhi Süleyman Ataullah Dede [Efendi] nin oğludur. 1878 [1295 H.] de Kayseri'de doğdu.

Oranın bazı ulemasından okudukdan sonra — büyük kardeşi Ahmed Remzî Dede³ ile birlikde — Mürid Zâde Ali [Efendi] den icazet aldı. İstanbul'a geldi. Yenikapı Mevlevîhanesinde sakin oldu.

Kayserili Hamdi [Efendi] nin dersine devamla icazetnâme ve Darülmuallimine de giderek şehadetnâme aldı. Mülkî ve askerî mekteblerde Arabî ve Farisî, edebiyat ve Türkce muallimliklerinde bulundu.

1921 [7 Rebiulevvel 1340] de vefat etdi. Üsküdar Mevlevhanesi haziresine defnolundu. Kardesinin sövlediği tarih:

"Düşdü tarihi vefatiyle iki gözden cihan Âh Semsüddin Efendi genc iken etdi üfûl"

Erbabı danişin ezkiyasından, nüktedan, ehli irfan bir zat idi. Ehibbasından biri, "kadaif, dal ile mi, ta ile mi doğru olur" diye

somasiyle Şemsüddini zarafet âyin, "kadaif, ne dal ile, ne ta ile olur. Yağ, şeker, fındık, fıstık ile olur." cevabını vermişdir.

Elde bulunan manzumeleri, on beş, yirmi parçadan ibaretdir. Nazımdaki kudretini, manzumeleri isbat ediyor. Memleketin musibetli günlerinde "Teşrihi Ahval" unvaniyle yazdığı "66" beyitli ve:

"Hilâlin rengi solmuş hastai hicrane dönmüşdür Teverrüm eylemiş bir nazenin canane dönmüşdür"

matlalı manzume, tab'ındaki kuvvet ve sühulete şahiddir.

* 3

¹ Tercemei hali 1427 nci sahifededir.

EN SON GAZELÌ

Ey vâkıfı sır, gerdişi ahvale gücenme
Her dem üzülen riştei amale gücenme
Bel bağlama cemiyetine gülşeni dehrin
Pejmürde kalan goncei ikbale gücenme
Her dem güzel olmaz görünen her mehi tâban
Sed olmuş ise ruyüne bir hâle gücenme
Bir safhai beyzayı rüha olsa da meylin
Tezyini cemal iyliyecek hale gücenme
Câna dönüversin de dönenlerle beraber
İmayı sebat eyliyen ensale gücenme
Bir kudreti uzmadır eden merkezi tahrik
Yokdur feleğin sun'u mehü sale gücenme

Menbai feyzi hünerde binevadan çok ne var Sözlerinden bihaber tuti edâdan çok ne var Her biri bir gûne tezyif etmeğe fürsat arar Pirü berna düşmeni ehli zekâdan çok ne var Nuri irfani yine itfa mi yoksa gayemiz Dikkat etsen hamii cehlü amadan çok ne var Kûşegiri inzivadır zümrei ehli kemal Ortalıkda cahili hiffetnünadan çok ne var İbtida tezlili nefsit inhinaya kail ol Sonra seyrit destgiri itilâdan çok ne var Herkese raci' ise ef'alinin nikü bedi Kubbei firuzede aksi sadaden çok ne var

SEMSÜDDİN

Mehmed Şemsüddin [Efendi], Niyazii Mısr? هدس مره nun halifesi Şeyh Mehmed Sahfî [Efendi] nin ahfadından Bursa'da Mısrî dergâhı Şeyhi Hafız İsmail Nazif [Efendi] nin oğludur. 3 Kânunisâni 1867 [26 Şaban 1283] de Bursa'da doğdu.

Babasının memuriyetle gezdiği beldelerde beraber bulundu. Bursa Rüşdî mektebinden şehadetnâme aldı. Babasından ve münzevi dergâhı şeyhi Vahyi [Efendi] den akaid ve biraz tasavvuf okudu.

1885 [7 Rebiulevvel 1302] de Pınarbaşı'ndaki İzzüddin Bey camiine hatib oldu. Evvelce babasından tarikaten terbiye gördükden sonra « خفه المصرى في منافع » isimli eserin muharriri Şeyh Mustafa Lûtfullah [Efendi] den ikmali sülûk etdi.

1888 [6 Rebiulâhır 1305] de babasının vefatı üzerine Mısrî dergâhı meşihatine tâyin kılındı. Dergâhın varidatı pek az olduğundan Düyunı Umumîye'de, nüfus ve vergi idarelerinde muvakkat kitabetlerde bulunarak ailesinin maişetini temine çalışdı. Bazı tekkelerde

şeyhlere hasbeten lillâh vekâlet etdi. Yedi defa Limni'ye giderek Niyazii Mısrî'yi ziyaret etdi.

Mübtelâ olduğu hastalığını tedavi ettirmek üzere İstanbul'a geldi. Gureba hastahanesinde yatdı. Bir müddet sonra hastahanenin karşısında bir eve nakletdi. Orada 9 Teşrinievvel 1936 da [1355 Recebinin 22 inci gecesi] vefat etdi. Vasiyyeti mucibince Merkez Efendi kabristanında Niyazii Mısrî'nin kardeşi Şeyh Ahmed [Efendi] nin yanına defnolundu.

72 sene ikamet etdiği Bursa'dan gelüb — tarikatinin ulularından olan — muhterem bir zatın yanında kalması, nazarı dikkatimi celb etmişdi de:

"Kimde kim aşkın nişanı var dürür Akibet mâşuka ani irgörür"

beyti şerifini okumuşdum.

Şemsüddin [Efendi] merhum, uzun boylu, seyrek kır sakallı, zaif, zeki, müeddeb, gayur, intizam perver bir zat idi.

Vefatından iki gün evvel ziyaretine gitdik. Muhiblerinden Hikmet Turhan Dağlıoğlu, fotoğrafını almak istedi. Merhum, oğlu Fihamüddin'e, saçını, sakalını taratdı. Ayineye bakdı, beğenmedi. Tekrar tuvalet yapdırdı. Ölüm, etrafında dolaşdığı bir sırada — hayatında itina etdiği— intizamı kıyafeti muhafazaya çalışmasına müteessirane güldüm ve hayret etdim.

Bu himmetli şeyh, ömrünü beyhude geçirenlerden değildi. Vatanı olan Bursa'da yetişen ulema, meşayih, şuaraye ve Bursa kabirlerinde medfun meşahire, camilere, medreselere, tekkelere, türbelere ve sair mevada dair — büyük, küçük ve manzum, mensur— elli eser yazdı. Bütün eserlerinin unvanı, kendi ismine muzafdır. "Beharı Şemsî", "Esrarı Şems", "Bergüzarı Şemsî" gibi...

"Eşarı Şemsî" namındaki divanı, "600" sahife kadardır. Biçare âdemin yalnız başına ve zaruret içinde vücude getirdiği bu kadar eserden — Bursa meşayihinin tercemei hallerini ihtiva eden — "Yadigârı Şemsî" nin ancak yarısı basılabildi.

Memleketlerinde son zemanlarda onun gibi himmetli, gayretli bir müellif yetişdiği içün umum Bursalılar, bilhassa ilme mensub olanlar iftihar etmeli ve eserlerini basdırarak ziyadan kurtarmağa çalışmalıdırlar. Çünki onun gibi bir gayreti mücesseme her vakit yetişmez. Biz, birbirimizin hali hazinini pek iyi biliriz. Yankesici gibi şundan bundan çarparak değil, mezahim ve müşkilât ile pençeleşerek cehdi zatî ile ortaya koyduğumuz eserler uğrunda neler çekdiğimizi, ancak hemhalimiz olanlar takdir ederler.

GAZEL

Hak, vücudı âdemîde olmasaydı münceli Hiç melekler secdegâh etmezdi vechi Âdemi Baisi icadı kevneyn oldu bişübhe beşer Âdemi izhar içün bak halk buyurdu âlemi Sırrı Hak âdem olubdur sırrı âdemdir Huda Enfüsü âfakı cami sırrı Hakkın mahremi İsmi zâhirden tecelli eylemek, etdi murad Âdemi mir'at edindi kıldı halkın ekremi Nefsini seyrü sülûkle kim ederse tezkiye مراحي عبد عبد sırrını anlar zevkeder her bir gamı Sireti har, sureti insane denmez âdemî

Benim naçiz eserlerimin de ekseri böyledir: "Kemalüssudür, "Xemalüşşuara", "Kemalül kâmil", "Nurülkemal" ve taire....

Cahilü nadân olanlar, oldu nâsın azlami Şemsii Mısrî tecelligâhı Hak, insandır Âdemi mâna olandır cümle mahlûk efhami

Derdi Hakdır derdime dermanı Hakdan isterim Babı Hakda durmuşum ihsanı Hakdan isterim Halikımdır, razıkımdır gayre etmein serfüru Ben gina vü servetü samanı Hakdan isterim Setredüb isyanımı, mahcubü rüsva etmesün Mağfiret, rahmet diler, gufranı Hakdan isterim Müşkilâtın hallini ağyar elinden istemem Mutmain olmak içün burhanı Hakdan isterim Hüsni ahlâk ile kılsun âdemi mâna beni Hakkıma bu lûtfı bipayanı Hakdan isterim Hamsei Âli Abâ'nın hürmetine daima Şemsii Mısrî eman imanı Hakdan isterim

SEREF

Şeref [Hanım], Mevaliden Mehmed Nebil [Bey1] in kızıdır. 1809 [1224 H.] da doğdu.

Tahsili ilim etdi. Babası ve büyük babası gibi şiir ile meşgul oldu. "250" büyük sahife teşkil eden divanı 1867 [1284 H.] de Matbaai Âmire'de basıldı.

Şeref [Hanım] a dair — en mühim malûmat menbai olmak lâzımgelen — "Fatin Tezkiresi" nde tercemei hal namına yazılan üç satır, babasının ismiyle velâdet tarihinden ve « معاهرا » ile "Lûgati tarihîye ve coğrafya" daki malûmat da "Fatin" den menkul bir iki sözden ibaretdir.

Fatin, tezkireyi yazdığı esnada şeref, havatda idi. Tercemei halini kendinden sormak ahlâfı tenvir etmek müşkil bir şey değildi. Galiba kadın olduğiçün! ona ehemmiyet vermemişdir. Zaten onun erkeğe de ehemmiyet verdiği görülmemişdir.

"Sicilli Osmanî" de "Evahiri Sultan Abdülinecid Hâne yetişmişdir. Şairei mahiredir" denmekle iktifa olunmuşdur. Bundan fazla malûmata lüzum yarnı ya?

Zemanımızın bazı ulemasınca mehazı muteber olan "Kamusülâlâm" da ise "Tarihi vefatı malûm olamadı" denilmişdir².

- ¹ Fudalà ve sulahadan Sadrı esbak Abdullah Naili [Paşa] zade ticalden Feyzullah Şakir [Bey] in oğlu vek'a nivis şair Halil Nuti [Bey] in oğludur. Annesi Şeyhulislamı esbak Aşır [Efendi] nin kızıdır. Mısır mevleviyetinde müddetini bitirdikten sonra Medinei Münevvere mevleviyetine namzed olarak 1819 [1235 H.] da Kahire'de vefat erdi. Divançesi vardır.
- ² Elbette malûm olamaz. Arayub bulmalı. Uzun müddete ve ihtiyarı zahmete mütevakkı**f olam** bu müşkül işe hangi müellif hazretleri yanaşır? İşin kolayı, hazıra konmakdır.

İcimizde becerikli zevrek bir takım müellitler vardır ki:

"Senden kapar, henden kapar Hepsinde de sehve sapar Yasdık kadar cildler yapar Her bir sözü molizi hata"

mealine tamamiyle masadakdırlar. Bunlar, emek sarfetmeden eser sahibi olmak, müellif namını ka zanmak hulyasındadırlar. Öterse iyi düdük...

Sırası gelmişken söyliyeyim;

"Yeni mecmua" nın 66 numaralı nüshasındaki "Yusüf Kâmil Paşa" başlıklı mekaleye, bir de benim bu naçiz eserimin 5 inci cildinde "Yusüf Kâmil" e aid sahifelere bakınız. Makaleyi yazan, ehemmiyetsiz birkaç bahisde ismini söyleyerek mühim bahislerde, bahusus — nakil etdiği — kıtalardıx mehaz göstermemişdir.* Ben, — hazıra konarak değil — yıllarca çalışarak kemali mihnetle kazandığım malümatın — ötedenberi — zekâtını veren bir şakiri nimetim. Muhtac olanlar o zekâtı her vakıt alabilitler. Fakat aldıklarını, kendi semerci mesaileri olarak göstermemelidirler.

"Mahmud Nedim Paşa" adlı kitabında da böyle yapmışdır.

Vefat tarihini pek çok aradım. Nihayet kız kardeşinin oğlu Mehmed Nebil [Bey¹] in söylediği şu "Hay hay" lı tarih ele geçdi:

"Cevneri eşkim ile söyledim tarihini Hay Şeref Hanım hay kıldı gülzarı makar"

Bundan 1861 [1277 H.] de elli üç yaşında vefat eylediği anlaşıldı.

Bir zat, Yenikapu Mevlevihanesinde çınar altında medfun olduğunu, kız kardeşinin kızı Nakıye [Hanım¹] ın o kabre defnolunduğunu söyledi. "Sefinei ebrar" müellifi Hüseyin Vassaf merhumla aradık. Haber verilen verde Şeref [Hanım] a aid bir kabir bulamadık. Belki mezar taşı yapılmamışdır. Yahud — emsâli bihisabı gibi — taş kırılub atılmışdır.

Seref [Hanim]:

"Ben ölürsem de Şeref âlemde Her gazel bir veledi kalbimdir Zahiren yok ise de evladım Haşredek yine güm olmaz adım"

diyor. İzdivac etmiş de evlâdı olmamış mıdır, yahud hiç evlenmemiş midir, evlenmiş ise zevci kimdir, bunları keşfetmek müşkildir. Tekrar ediyorum, bu hususta malûmat alub vermek Fatin'in vazifesi idi. O, vazifesini ifa etmemişdir.

Şeref'e medarı maişet olmak üzere "200" kuruş maaş tahsis olunduğu şu kıt'a-lardan anlaşılıyor:

"Bir vech ile kabil değil icrayı teşek'kür Şâdoldu şeref zar iki yüzden olun agâh Etdi beni taltif reis oldu efendim Hem kıldı iki yüz kuruş ita bana her mah"

8

"Keramet tâ ezelden dadı Hakmış zatına bildim Benim keşfeyledin arzetmeden hali perişanım İkişer yüz kuruş mahiye ihsan eyledin hakka Şeref bir akçeye şayan değilken ey keremkânım"

§

"Kemâlü ömrünü lûtfundan efzun eylesün Mevlâ Cihan durdukca dur sadrında sen ey himmeti Âli¹

"Ol zate senin de nisbetin var § Görmüş değil idi mülki Efrenc Vasfında ne denlû etsem ifrat Arz ile nikü bed mekali Zatın gibi bir sefiri Âli Tasdik eder İngiliz kıralı".

³ Tercemei hali 1160, 1099 uncu sahifededir.

Ali [Paşa] dır. Ona yazdığı bir kudumiyede diyor kî:

Seref zarın maas tahsisi ile simdi savende Değildi habbeye malik pür oldu ceybi amali".

Muallim Naci2 "Esami" de divor ki :

"Sahibei divan bir sairedir. Havli güzel sözleri vardır. Bir münacatından olan su beytin selâsetine divecek yokdur:

> Ya ilâhi değilim müstahak ihsan evle Keremii lûtfunı hakkımda firavan evle".

Kadıncağız, hazmı kemal ederek :

"Serefa sencilevin bimave Ne cesaretle alır siiri dile Senin es'arı perisanından Yekdir âsık Ömer'in nazını bile"

diyorsa da erkek sairlerin çoğundan daha düzgün, daha mânalı manzumeler yazmısdır.

"Gecdi ağyarı, diriğ âsıkı zarın yerine Kovdu ol goncei ter, zagi hezarın verine"

"Ömrüm oldukca dûçarı gami ağyar olayım Başka dildare eğer eyler isem atfı nigâh"

beyitleri gibi tekellüfsüz, güzel sözler söylemisdir. Manzumelerinde lâfız, mâna, vezin hatası yok gibidir. Koca divanda "diz bediz", "eyyamı yaz", "eğlencei kalb" gibi ancak üç beş hataya tesadüf olunabilir.

Kim bilir, ne dürlü kadirnaşinaslıklara tesadüf etmişdir ki i

"Hahü nahah şerefin kadrini bilsün yaran 🕠 Aleme bir dahi Leylâ ile Fitnet gelmez"

ve

"Sağlığında kişinin kadri bilinmez Şerefa Gezer elden ele bir gün ola kim âsarın"

demeğe mecbur olmuşdur.

Küberaye yazdığı tarih ve kasidelerin icab etdiği meziyyetşinasane iltifatlara mukabil, bir takım evzaı vaziane görmüş olacak ki:

> "Sarf etme Seref nafiledir nakdi şuuri Tahmisü gazel, medhü sitayiş şuaraye

Tercemei hali 1032 pci sahifededir.

Namerd olayım söyler isem idni hudade Şimden geru tarihü kaside küberaye"

demekde muztar kalmışdır.

:B∳t Xa:Xb:

Zihni [Efendi], « مثامير الناء » de Leylâ [Hanım] ın¹ "Ne derlerse desünler" gazelinden bahsederken, "bazı ebyatı, sıfatı memduhai muhadderiyete kılleti snübalâtını mübeyyindir" dedikden sonra Leylâ hakkında bazı acib sözler söylemişdir. Şeref [Hanım] da bir gazelinde:

> "Guş etme bu âlemde şematatı aduyi Zevkınde ol eğlen de ne derlerse desünler"

diyor. Bu deyişden dolayı Zihni [Efendi] gibi "bazı acib sözler" söylemeğe lüzum görmiyerek, "Şairin her sözüne asma kulak" deyüb geçmek muvafıkdır emma, "Zevkınde ol eğlen de ne derlerse desünler" gibi tehlükeli bir nasihati kabul edecek olursak edeb ve hayâ âleminde ne dehşetli furtunalar, zelzeleler vâki olacağını da mazarı dikkate almalıdır.

Şeref [Hanım] ın mütedeyyin ve Mevlevî tarikına müntesib olduğu manzumelerinden istidlâl olunmasına göre "ne derlerse desünler" i, heva perestane bir maksadı mahsusla söylememiş ve "Geldi kafiye, gitdi Safiye" meseline imtisal etmiş olması melhuzdur.

*

Senih [Efendi] nin tercemei halinde¹ beyan olunduğu üzere "Oldum mülâzimi deri aşkın niçe zeman" mısraiyle başlıyan kıt'a, onun 1275 de ve hayatında basılan divanında münderic olduğu gibi Şeref [Hanım] ın — vefatından yedi sene sonra tab'olunan — divanında da mukayyeddir. Bu güzel ve sade kıt'anın yanlışlıkla Şeref divanına girdiği anlaşılıyor.

Şeref divanındaki:

"Her gören tayib etdi didei giryanımı Eyledim tahkik görmüş kimse yok cananımı"

beytinin birinci mısraı "Her gören aybetdi âbı didei giryanımı" şeklinde olarak Fuzuli'nindir. Bu da sehven Şeref divanına girmişdir.

*

¹ Tercemei halleri 874, 1691 inci sahifelerdedir.

GAZEL

Dili şuride hayfa yâre, yâr ağyare maildir Bilinmez hikmeti bülbül güle, gül hare maildir Olursun pür gadab ben arzıhal etdikce sen enma Cefakârım, mizacın çare ne ağyare maildir Şikâyet sanma rencü zahmi aşk eyler isem izhar Tabibe haste elbet derdini iş'are maildir Kaçınmaz şulei didarı yâre can atar daim Benim mürgi dilim pervane âsa nare maildir İder tahsin nazmı dilküşasın eylesen tanzir Şeref tab'ı selisim böyle hoş küftare maildir

Gizlendi ebri naze vine âfitabımız Baranı eski etdi revan picü tabımız Cevri felekden etme gönül iştikâ, ezel Yuğrulmuş âbı mihnetü gamle türabımız Ağyar malik oldu o hur likaye âh Duzeh eder cinani bize bu azabuniz Biz mesti camı badei askii hakikatiz Meyhane humlerinde bulunmaz şerabımız Cekdiklerimi yazmış idim, simdi yar ile Bakdık temam geldi hisabü kitabımız Bezmi fenade eğlenemez kimse anladım Buymuş âdem diyarına ömrüm, şitabımız İtdik çok ehli dille Şeref gerçi hasbihal Fehmeden olmadı ne imis ıztırabımız Gezdirme derbeder bizi ey pîri destgir Minnet Hudaye babına var intisabımız

Sözde tesir gerek yoksa nedir şairlik Kalbi cananeyi nermetmez ise güftarın

Bin pare etse cevr ile dir yine yar yar Kabrinde cümle yaresi ehli mehabbetin

Demi vuslatda gözümden sakınub rühsarın Gâh olur kendime kendim dahi ağy**âr o**lurum

Söyledirsen her kimi bin derdi bin dilhahı var Görmedim bir şahsı memnun gerdeşi eyyamdan

Geçdi bayram deyu tebrikimi red eyleme kim Şeref'in iydi seni gördüğü gündür cânâ

SEREF

Mehmed Şeref [Efendi], Yağlıkcı Kedos'lu Hacı Ahmed [Ağa] nın oğludur. 1819 [1235 H.] de' İstanbul'da Elvan Çelebi ınahallesinde doğdu.

1836 [Safer 1252] de Evkaf nezaretinde kedikler odası denilirken bilâhare senedat idaresi namiyle defteri hakanî nezaretine ilhak olunan kaleme girdi. 1846 [Receb 1262] de hacegânlık rütbesiyle Hamise nişanı verildi.

Muhtelif tarihlerde evkaf tahrirat, maliye mektubî kalemlerinde, maliye nezareti möhürdarlığında³, Ereğli kömür kumpanyası müdiriyetinde, maliye mühimme odası mümeyyizliğinde, muhasebatı atika tahrirat şubesi mümeyyizliğinde, şubenin başkitabetinde bulundu. 1882 [17 Rebiulâhır 1299] da mütemayiz rütbesi tevcih olundu.

1883 [9 Remazan 1300] de "1327" kuruş maaşla tekaüd edildi. O sene mefluc olub yedi buçuk sene malûlen yaşadı.

1890 [14 Rebiulevvel 1308] de vefat etdi. İkametgâhı olan Kanlıca kabris-

Otuz yedi sene evvel oğlu evkaf ketebesinden merhum Ahmed Memduh [Bey] bilvasıta gönderdiği verakada diyor ki:

"Merhumun manzum ve mensur pek çok eseri olduğu halde mahviyetperverliği iktızasiyle zabt ve hıfz edilmemiş ve bendei bimikdar da hasbessin eviddasının mazbutu olan âsarı toplamağa muktedir olamadığım cihetle ancak iki gazel elde edilebilmişdir. Mensur âsarından heman hiç bir şey ele geçirilememişdir. Hali menzuliyetinde lüzumu oldukca söyleyüb abdi ahkara yazdırdığı müsveddeleri de hıfza

¹ "Fatin tezkiresi" ndeki altı satırlık tercemei halinde "i 234" de doğduğu ve tezkirenin tab'ındaze evvel divan kitabetiyle Rumeli'ye girdiği muharrer ise de resmî tercemei halinde Rumeli'ye dair bir kayıd yoktur.

² Tercemei halleri 34, 96 ncı sahifelerdedir.

Maliye nazırı Muhtar [Paşa] mohurdar! ğıyle maruldur.

muvaffak olamayub zayi eyledim. Merhum, gayet mütevekkil ve kanaatkâr ve ârayiş ve alâiki dünyeviyeden müctenib ve perhizkâr, akriba ve ehibbasi hakkında vefadar ve beni nev'ine karşı derecei nihayede merhamet şiar bir merdi sütude hısalı olduğu eviddasından mesmudur. Meclisinde bulunanların meşreblerine muvafık suretde irad etdiği letaifden huzzarın münşerihulbal olduklarını hadaseti sinnimde idrak etmekde idim".

Fatin, "Mezamini şiire vâkıf bir şairi pür maarif olub bir mikdar eş'arı vardır" diyor. "Şairi pür maarif" olunca "bir mikdar" değil, "hayli mikdar" eş'arı olmak icab eder. Fakat Fatin, o sözü, Şeref [Efendi] nin vefatından otuz sekiz sene evvel yazmış olduğundan "bir mikdar" demesi, doğru addolunabilir. Ondan sonra otuz sekiz sene daha yaşıyan bir "şairi pür maarif" elbette "hayli mikdar" yazmışdır. Ne faide ki ortada bir şey yokdur.

*

Maliye mektubî kaleminin mühimme kısmı mümeyyizi iken mabeyn beşinci kitabetine tâyin olunduğu "Ruznamei Ceridei Havadis" in 30 Receb 1282 tarihli nüshasma dercolunarak iki gün sonra bunun aslı olmadığı yine o gazete ile ilân kılınmışdır.

Kanlıca sâkinlerinden ve Şeref [Efendi] nin ehibbasından — ders vekili Yah-ya [Efendi] Zâde — merhum Ziya Molla'nın ifadesine göre Sultan Abdülâziz merhum, Füad [Paşa] dan bir kâtib istemesiyle Kanlıca'daki komşularından Şeref [Efendi] yi takdim etdi. Padişah, kimin hizmetinde bulunduğunu sorub muhtar [Paşa] nın möhürdarı olduğunu anlayınca — Paşayı sevmediğinden — Şeref'i kitabetden afveyledi.

Diğer rivayete göre mukaddema mabeyn kâtibliğinden çıkarılan Ziya [Paşa] gibi padişaha nedimlik edeblecek natuk, nükte şinas, serbest bir kâtib aradılar. Şeref [Efendi], istenilen evsafı haiz olduğundan saraya götürüldü. Padişaha arzolunmak üzere bir odada bekletdirildiği sırada yanına gelen mabeynciler, "Efendimiz serbest ademlarden haz eder. Biz, huzurda sana söğeriz. Hiç sıkılma, sen de daha fazlasiyle bize verişdir" diye tenbih etdiler. Uzun müddet bekledikden sonra "Efendimiz selâm etdi. Harclık etsün diye şunu ihsan buyurdu" diyerek eline kese içinde yüz elli lira verüb savdılar. Padişaha ne söyledilerse söyleyüb böyle atlatdılar.

Bu iki rivayetin doğru, yahud yanlış olduğunu isbat edecek elde bir sened yokdur.

*

Şeref [Efendi] yi eyyamı sabavetimde Yakacık'da mükerreren gördüğümü pek iyi tahattür ediyorum. Orta boylu, biyaz sakallı, biyaz yüzlü, beşuş, lâtif bir zat idi. Yakacık'daki sayfiyesinde menzulen yatdığı sırada ziyaretine giden babam Mehmed Emin Paşa merhum, beni beraber götürmüşdü ve pek kıymetli bir zat olduğunu söyliyerek hastalığından dolayı izharı teessür etmişdi.

Zavallı âdem, karşısındaki divare bağlatdığı ipi — sağlam eliyle çekerek — doğrulur ve ziyaretine gelenlere kıyam ve ihtiram tavrı göstererek o halinde de nezaket ıbraz ederdi.

Gayet edibane sözler söylediğini, lâtaifde de edebe pek ziyade riayet etdiğini — kendini pek seven— babam ve diğer ehibbası söylerlerdi. Nüdemantın üdebbasından olduğu şübhesizdir.

非比较

- Abdülhak Hâmid merhum, şifahen bana nakletdiği gibi, "Hâtırat" ında da diyor ki:

"Mektubcu Ali [Bey] in mahdumu Rıfat [Bey] in teşvik ve delâleti ile Şeref [Efendi] nin mümeyyiz, yahud ser halife olduğu mektubiî mühimmeye geçmişdim. Bu Şeref [Efendi], füdalâdan ve şiir ve inşada mahir zurefadan bir zat idi. Eğer Fransızcaya âşina bulunmuş olsa siret ve suretce benzediği Sadrıâzam Âli [Paşa] nın iktidar ve ehliyetce de sânisi ve an'anevi terbiyei osmaniye mektebi olan "Enderunu Hümayun" edeb ve irfanının mümessili bimüdanisi addolunabilirdi. Ben Şeref [Efendi] den daha terbiyeli, daha mütevazı ve daha nazük ve ondan daha ziyade fezaili ahlâkiyeye mâlik bir âdeme tesadüf etmedim, diyebilirim. Mektubcu Ali [Bey] in yerine gelen Zihnî [Efendi — Paşa], bu zatın kadrü kıymetini bildiğiçün ana pek ziyade hürmet ederdi".

Yukarıda ismi geçen Celâl [Bey], "Çeşmesarı merhametde bir yudum su kal-mamış" mısraı, hangi çeşmenin tarihidir diye sorunca Şeref [Efendi], derhal "Kuzu Çeşmenin" cevabı abdarını vermişdir.

Şeref [Efendi], dalgınlıkla elleri arkasında olarak Dolma Bağçe'de Camlı köşkün önünden geçerken arkasından, "kâtib, kâtib" diye bağırırlar. Birkaç harem ağası zuhûr ederek "Sarayın önünden el arkada geçilir mi" diye tekdir ederler. Şeref, tavrını bozmıyarak "Ayol, ben kâtib değilim, esirciyim" deyince Arablar savuşurlar. Bilâhare o civardan geçdikce ellerini arkasına koyub arablara bakar, onlar da görmez gibi davranırlar.

Harem ağalarının ürkmelerinin sebebi şudur: Şayed bir sebeble satılacak ve bu esircinin eline düşecek olurlarsa intikam almak içün kendilerini fena yerlere satacağına hükmetmeleridir.

Şu garib hale karşı "... yesi olmıyanın olmaz imiş idraki" mısraını mı inşad edelim?

Meşhur Çaylak Tevfik [Efendi] nin babası berber Mustafa'nın Mahmud Paşa hamamı civarındaki dükkânında Şeref, Âli¹, Kabulî², Remzî³ [Efendiler] ve sair zurefa toplanarak musahabe ve mülâtafe ederlerdi. Dükkânın karşısındaki küçük ve köşeli arsaya gelen geçen tebevvül eder ve yazın dükkânda kokudan oturmak kabil olmazdı. Huzzar "Şeref [Efendi] bir beyit söylesün, taşa hak etdirüb arsanın köşesine koyalım" derler. Şeref, şu beyti söyler:

"Mahbesi ebvali islâm olduğiçün bu mekam Dikdi Berber Mustafa Ağa ana senki mezar".

beyit, taşa hak ve yeşil boya ile telvin edilerek arsaya dikilir, bir daha kimse tebevvül etmez, kokunun önü alınır.

*

Pertev [Paşa] nın hafidi Aziz [Bey] naklederdi:

Şeref [Efendi] dermiş ki: "Eski ve çadırımsı bir şemsiyem vardı, defetmek isterdim. Fakat bu, elde iken yeniden bir şemsiye almağa lüzum görmezdim. Öteki gaib olursa o vakit yenisini almak niyetinde idim. Halbuki mahudu vapurda unutsam, ertesi gün kamarot, "şemsiyeyi unutmuşsunuz" der, elime tutuşduruverirdi. Bir mesireye, yahud bir eve gidüb bililtizam, yahud gafletle bıraksam birkaç gün sonra yine zuhûr ederdi. Hattâ bir gün vapura binerken deniz düşdü. Vapur, hareket etmişken durdurub denizden çıkardılar, sular akarak elime verdiler. Bir kerre Beykoz'da bir mesirede bazı ehibba ile oturduğumuz hasırın altına yavaşca sokdum, kimse farkına varınadı. İskeleye gelüb vapuru beklediğimiz müddetde şemsiyeden bir haber çıkmadığı içün sevindim. Vapura bindiğimiz sırada bir âdem, telâşla koşarak ve "Efendi, şemsiyeni hasırın altında bırakmışsın" diye bağırarak mahudu vapura atdı. Hâsılı, başıma püsküllü belâ olan bu şemsiyeyi nerede unutdum, nerede bırakdım ise ergec gelüb beni buldu..."

Aziz [Bey] derdi ki: "Merhum, şemsiye meselesini kemâli letâfetle anlatdıkca dinleyenler, gülmekden bayılırlardı. Ben, birkaç defa dinleyerek her defasında başka dürlü safayab oldum".

GAZEL

Şahı güli görünce çemende diken diken Hasretle oldu çeşmi hezare diken diken Göçdü aşireti gül âdem abade kışladı

^{1 &}quot;Ceridei havadis" muharriri

² Vüzeradan Kabuli [Paşa].

Sadriesbak Hakki [Paşa] nin babası, şehremaneti meclisi teisi.

Sahnı çemende kaldı yine haymezen diken Etmiş kabayı sabrını sad çak âşıkın Ol bivefaye camei hüsnü fiten diken bivefaye camei hüsnü fiten diken bivefaye camei hüsnü fiten diken bivefaye camei hüsnü fiten diken bivefayen bivef

Candan tenha d'lermiş yar vuslethaneyi
Hanei tenden çıkardım ben de ol bigâneyi
Firkati yâr ile âşık, cismi biruh olduğun
His idüb mürgan, seri mecnunda yapmış lâneyi
Eylemiş suzanü giryan şem'î evvel aşk ile
Eyliyen suzan şevkı şem' ile pervaneyi
Şimdi hâkinden sebuyi mey yapar üstadı çerh
Doldururken bir zeman Gem, zevk ile peymaneyi
Galiba sevdayı sarmış zülfi canane Şeref
Bendi keysusında görmüşler dili divaneyi

Na'şi mecnunı ki ol dem hâke tedfin etdiler Nağmei cansuzı yaleyl ile telkin etdiler²

Şair Hatif [Efendi], ayak sahhafı iken bilâhare dükkânda oturub kitab satmağa başladığından Şeref [Efendi] lâtife olarak bu kıt'ayı söylemişdir:

> Çerhden şekve ederdin Hatif Şimdiden sonra senasın eyle

Beni etdi deyu sahhafi ayak Ki seni eyledi hâlâ oturak

Hatif tarafından yazdığı gazelin matlaı:

Aceb bir buse alsam mı leziz ol lihyeden câna Yahud ekl etsem olmaz mı anı misli keten helva

¹ Bu gazel, birkaç kelime farkı ile "Fafin tezkiresi" nde mündericdir.

² Bir gazelinin matlaı olan bu beyiti, Şeref'in əğzından işitdiğini esbak Dahiliye Müsteşan Mehmed Füad [Bey] söyledi. Tercemei hali 432 nci səhifededir.

SEREF

Abdurrahman Şeref, Petriç'de Fazlı Ağa camii ve medresesi imamı ve muderrisi Hafız İbrahim Edhem [Efendi] nin oğludur. 23 Nisan 1904 [1320 H.] de Petriç'de doğdu.

Küçük yaşda iken babasının ve muahharen annesinin vefatı üzerine büyük kardeşi Abdullah Hulûsi [Efendi], tahsil içün İstanbul'a gönderdi. İmtihanla ibtidaî haric ve dahil medreselerine, daha sonra Darülfünun İlâhiyat Fakültesine girdi. 1927 de diploma aldı. Felsefe şubesinin ihtisas kısmına da girdise de bazı mevanile imtihanlara iştirak edemedi.

Fatih'de Millet kütübhanesinin Pertev Paşa kısmı hafızı kütüblüğüne, muahharen Murad Molla kütübhanesi memurluğuna tâyin olundu. Bazı mekteblerde Türkce okutdu. Şimdi Vefat Lisesi Türkce muallimidir.

Abdurrahman Şeref, vazifeşinas, terbiyeli, çalışkan bir zatdır. Yetim olarak büyüdüğü halde huzur ve refahet içinde yaşayanlardan ziyade tahsili ilme gayret etmişdir. Bana ver-

diği tercemei halinde "Medresede iken şiir yazmağa" başladığını söyliyor. Manzumelerinin bir kısmını "Eylûl Yaprakları" unvaniyle 1938 de basdırdı.

Bana ihda etdiği nüshanın başına şu kıt'ayı yazmışdır:

"Varub mekamı "Kemal" e sufufı eş'arım Edâyı hümnet içün mevce mevce yer tutdu Huzure çıkmayı bilmez o sanihatımla Zemini cüretimi lücce lücce ter tutdu".

*

İki yaşında ölen kızı "Hilâl" içün:

Gelir hilâle bakınca "Hilâl" hatırıma "Hilâl" i sormada her bir melâl hatırıma Elemlerimle emeller teverrüm etmez mi

Düsünce son acı, solgun haval hatırıma Nazarlarımda eder girve bir beharı haval Gülünce hatıren ey nevnihal hatırıma Rebii sevkuni soldurdu haste handelerin Döküldü sel gibi hüzni leval hatırıma Kırıldı mahseri ümmidi gönlümün evvah Sokuldu bir ebedî ihtilal hatırıma Ates bulutları gûva olur teselliler Gelince âh, o günki o ha! hatırıma Büküldü gülseni , itaatde Misâli gonce gülen her süal hatırıma Bu gün meali mezarın şu bir avuc toprak Düşer durur neye lâkin cibal hatırıma Cihan günesleri ağlar gözümde hicranla O servilerle konarken zılal hatırıma Bekavi hasrete bürhan olunca her servi Düşer mi nes'eli bir ihtimal hatırıma Demi üfulini ihtar eder hilâl bana Seref, bu hal ile nisyan muhal hatırıma **

İsmail Safa'ye nazire:

Ne çok yakışmadadır rengi âl sevdiğime Bu renk vermededir baska hâl sevdiğime Tebessümile cicekler acar havalimde Cemende âsık olur her nihâl sevdiğime Siyah zülfüne bel bağlamışdı akşamlar Demek benim gibi âşık leyâl sevdiğime Ne sairane giizellikler arz ederdi bana Cökünce şen gecelerden zılâl sevdiğime Uzakda penbe bir ağuşı aşk açardı nihan Hayal içinde gülerken hilâl sevdiğime Gezer kamerle semalarda gözlerim dalgın Derim: müyesser olur mu visâl sevdiğime Siyah ufukları hüznümle ağlatan mehtab Verir mi çamlar içinden melâl sevdiğime Sükunı leyle bürünmüş ne ince hisler var Atar hayalimi bin bir hayal sevdiğime Seref, safa demi çokdan geçub cefa gelmiş Bu gün temennii vuslet muhal sevdiğime

SEREFÜDDIN

Üniversite ordinaryüslerinden muhterem Mehmed Şerefüddin'in — talebim üzerine — gönderdiği tercemei halini aynen nakletdim:

"Babam, Cerrahpasa camii hatib ve imamı Hafız Mehmed Arif [Efendi] dir. 1879 da Altimermer civarinda doğdum. Sibyan mektebinde okudum. Davudpasa Rüsdivesine devama basladım. Sahadetnâme aldıkdan sonra Darülmuallimine bilmüsabaka girdim. Dört sene okuvarak Rüsdive kısmınden mezun oldum. Bayezid camiinde Kastamoni'li Süleyman [Efendi] den ve Trabzon'lu Hüsnî [Efendi] den² sabah derslerini ve Arabkirli Hüseyin [Efendi] den ikindi derslerini takib etdim. Bu sırada İsmail Saib [Efendi] den koltuk derslerini okudum. İcaze aldıkdan sonra acılan ruus imtihanında muvaffak olamadığım içün bir müddet Harbiye Muhasebat Dairesi Tahrirat Kalemine tâvin olundum. Cünki ilk neşretmiş olduğum talebelik eserim olan "İbni Esirler ve Mesahîri Ule-

mayı" basdırmış idim. Bu eserimi gören Sadüddin ve Rebiî [Paşa] lar, bunu takdır etmiş ve beni müstesna olarak birkaç yüz kuruş maaşla kabul etmiş idiler.] Buradan 1909 [15 Teşrinievvel 1325] de istifa ile « دار العد والتعلي » mektebi hususîsî ders nazırı oldum. İlk defa tedris hayatına girdim. Bilâhare Bandırma Nümune Rüşdîyesi baş muallimi oldum. Orada iken üçüncü defa girmiş olduğum İstanbul rüus imtihanı müsabakasında muvaffak olarak Bayezid camiinde derse çıkdım ve dersiam oldum. Şeyhülislâm Haydi [Efendi] zemanında yapılan medrese teşkilâtında tefsir, hıtabet ve meviza müderrisi oldum. Bu medreselerin muhtelif derecelerinde edebiyatı arabiye, mantık ve sair dersler okutdum. Ve nihayet 1923 [8]

¹ Lâtif ve zazif bir zat idi. Hocamız Tahir [Efendi] merhumun [Şair Mehmed Akifin babası] delâletiyle eyyamı sabavetimde evimize gelüb hoş bir sada ve eda ile Mevlidi Şerif okuduğumu tahattur ediyorum.

² Tercemei hali 670 inci sahifededir.

Mart 1339] da Süleymaniye medresesi müdir muavini oldum. Fakat tedrisden ayrılmak istemediğimden bu memuriyetimi kabul etmedim. Camide ve medreselerde talbei ulûma ders veriyorken bir tarafdan da Darüşşefeka, Kelenbevî, Vefa ve Kandilli liselerinde muhtelif dersler okutdum. Medreselerin ilgasiyl ikinci defa açılan Darülfünun İlâhiyyat Fakültesi kelâm tarihi müderrisliğine tâyin edildim.

Şimdi üniversitede Edebiyat Fakültesine bağlı İslâm Tedkikleri Enstitüsü direktöriyim. Üniversitede rütbem, ordinaryüslükdür.

Kitab halinde basılmış eserlerim :

"İbni Esirler ve Meşahîri Ulema", "Meşahîri Mühendisini Arebden Beni Musa", "Tarihi Kur'anı Kerim", "Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedrüddin", "İlâhiyyat", "Mevlâna'da Türkce Kelimeler ve Türkce Şiirler", "Sicilya Cevabları", Sultan Süleyman Hanı Kanunî hazretlerinin türbei mübare-kelerini ziyaretde — manzum".

Tab'olunmıyan ve olunmakda bulunan eserlerim:

« اب المرى » nin "Muhtasar Tarihüddüvel" inin tercemesi, Baybarî tarihi tercemesi.

Çok ufak yaşda Rüşdîye mektebinde iken şiir yazardım. Bunların bazıları "İrtika" ve "Malûmat" da münteşirdir. "Sıratı Müstekim" de "Temasîli Eslâf" diye yazmış olduğum, meşahîri ulemayı tavsif ve tasvir eden şiirlerimin ikisi münteşirdir. Uzun zeman şiir yazmamış idim. Bunun sebebini soran üstadı Fadıl İsmail Saib Efendiye irticalen cevabım şu olmuş idi:

"Ben şairi ateşîn beyanım Esrarı garama tercemanım Meşguli ulûm olduğumdan Yok şiire fakat benim zemanım".

Yirmi beş otuz yıl evvel, "Kuteybe yahud Türkistan fethi" diye manzum tarihî bir eser yazmışdım. Bunu takdim ediyorum. Okuyub hükmünizi verirsiniz.. Bu eserimi neşir içün muvafık zeminü zeman bulamadığıma müteessifim. Manzum olarak bir de «İbrahimiye — Mevlidi İbrahim عله » yazdım. "Solgun Çiçekler" diye çocukluğumdan bugüne kadar yazdığım ve yazmakda bulunduğum şiirlerimi ihtiva eden eserim vardır. Bunun arebceleri de vardır. Acemcelerimi acemice bulduğumdan onları göndermiyorum. Bunlardan başka « ار الازمار في رجة الاشعاد في رجة الاشعاد و الاشعاد في رجة الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و الاشعاد و المعادد و الاشعاد و المعادد و الاشعاد و المعادد و المعادد و الاشعاد و المعادد و الم

Muahharen "Küçük Dostlarıma" unvaniyle ve hece vezniyle manzumelerden mürekkeb küçük bir mecmua da vücude getirmişdir.

í.

"Kuteybe" manzumesini tevdi ile "okuyub hükmünizi verirsiniz" diyen şairin o eseriyle beraber diğer manzumeleri hakkında verdiğim "hüküm" budur:

"Bak şu güzel sözlere Her kelime eyliyor Vermede şiire cilâ Kendini kendi sena".

**

"Küçük Dostlarıma" isimli mecmuadan:

"PEYGAMBER"

Ey cocuklar, biliniz kimdir? Yüce Peygamber "Muhammed" dir kim o zat göklere nur serper Dillerimizde onun daim adı dolasır Canlarımıza gelir ondan sevgi ulaşır Allah ile kulların arasında bir elci Yüzü gayetle güzel nurlarla dolu içi Âmine Hatun idi Muhammed'in anası Abdülmuttalib oğlu, Abdullahdı atası Doğduğu gün Mekke'de iki günes doğmuşdu Onun doğması ile günese es doğmuşdu Allah onun vüzünden kullara kapı acdı Gökden yağmurlar gibi rahmetler saçdı İncil'de adı Ahmed. Muhammeddir Kur'anda Onun adı okunur her kitabda, her anda Göklerde Muhammed'in Mahmud dendi adına Ucmakda yetisemez kimseler kanadına Pevgamberler icinde birincidir, birinci Onun bütün sözleri bir incidir bir inci Gecesi gündüz gibi parlak bir yol gösterdi Hakikatin yüzünü bize bol bol gösterdi Ona indirdi gökden en son kitabı Tanrı Tanrıya bağlı idi onun mübarek bağrı Özü, sözü doğrudur... doğruluk ondan gelir Onu bilen dünyada Allahı dahi bilir Onun nurı dünyayı parlatdı aydınlatdı Küfrün yıldızı sönüb yerin dibine batdı Elindeki bayrağı الا الله الا الله Yani yokdur tapacak yalnız vardır bir Allah O gelmeseydi eğer dünya Hakkı bilmezdi

عليه الصلوة والسلام

Gözden akan yaşları hiç kimseler silmezdi Hakkı, adli öğreden dünyaye yüksek sesle Odur, ona canımız kurban olsun herkesle Binlerce on binlerce esenlik olsun ona Göklerde Tanrı onu rahmeti ile ana

GAZEL

Sürudı san'ati duydum eninü nale gibi Sarılmadım o mehe çünki ben de hâle gibi Nigâhı mestime bidar olunca hab alûd Göründü gökde kamer bir kırık piyale gibi Gönülde aşku mehabbetden özke sevda yok Siyahîi gami hicrî yazan risale gibi Behan ömrüni âlemde sen de fürsat bil Şerabı câmını elden bırakma lâle gibi Parıldasa bu gazel gülşeni edebde reva Ziyaye makes olan bir büyükce jale gibi

"KUTEYBE" den bir parça :

Kuteybe, masukası Zeyneb in hayaline hitah eder:

Etdin mi aceb beni feramuş Karşumda hayalin oldu hamuş Gönlümdeki aşk cuş ber cuş Gel gel seni eyleyim derağuş

Ey gönlümü sayd eden perizad

Amakı leyal olaydı pürtab Zülfün der idim, yüzün de mehtal

Benzer sana yerde, gökde nayab Oldum yine fikretinle bihab

Etdim niçe bin nücumı tadad

Sen belki feriştelerle şadan Rüyalar içindesin hiraman L'âyık sana böyle bir diğer şan Bir başka cihanla başka unvan

Lâkin beni bunda koyma naşad

Enfası eder muhiti ihya Bir ruh ki ruha ruh bahşa Vechindeki sun'ı hayret efza

Kim aksi eder cihanı âbad

SERIF

Mehmed Şerif [Paşa], Balıkesir eşrafından Kars mutasarrıfı Mehmed Şerif [Paşa] Zâde Zor mutasarrıfı Ahmed Şükrî [Paşa] nın oğludur. Annesi Mabeyin müşiri Abdülhamid Ferid [Paşa] nın kızı Hadice Kerime [Hanım] dır. 1874 [1291 H.] de İstanbul'da doğdu.

Nuriosmanî İbtidaî, Soğukçeşme Askers Rüşdîsi ve Mülkiye mekteblerinde okuyarak sehadetnâme aldı.

1895 [20 Ağustos 1311] de iradei seniye ile Dahiliye Mektubî Kalemi hulefalığına memur ve "250" kuruş maaş tahsis edildi. Üç sene sonra kalemin müdir muavinliğine ve ilâveten tesrii muamelât komisyonu başkitabetine tâyin olundu. İki sene Mektebi Mülkiye ve Darülmuallimini Âliye belâgat ve kitabeti resmiye muallim muavinliğinde ve İdadi Mülkî belâgat ve kitabeti resmiye muallimliğinde bulundu.

1901 [23 Ağustos 1317] de Sultan Abdülaziz Han merhumun en küçük kerimesa Emine [Sultan¹] ile izdivac etdi.

1906 [15 Kânunisâni 1321] de Şûrays Devlet ve fahriyen Hamidiye Hicaz demir-

yolu, 1909 [3 Ağustos 1325] da İstanbul vilâyeti valiliğine tâyin olundu, üç ay sonra istifa etdi. 1910 [22 Mayıs 1326] da Şûrayı Devlet âzalığına, 1910 [8 Kânunevvel 1326] da Mülkiye Dairesi Riyasetine, 1912 [7 Şaban 1330] da Nafia ve 1912 [2 Remazan 1330] de Dahiliye Nezaretlerine nasbolundu. Dört gün sonra istifa ve Mülkiye Dairesi riyasetine avdet eyledi.

"İctima etmiş idi zatı keriminde anın İsmetü dinü haya, aklü zekâ vü itfan" demesi mahzı hakikatdır.

¹ Mürüvvetiyle, ulüvvi cenabiyle, kemali diyanet ve iffet ve iffeti ile « فخر المحدرات » denmege elyak idi. İrtihalinde muhterem zevcinin pek liazin ve dilnişin suretde yazdığı manzumei tarihiyede,

1912 [Teşrini evvel 1328] de Sultan Abdülhamid merhumun Selânik'den İstanbul'a getirildiği esnada Damad Ârif Hikmet [Paşa] ile beraber maiyetinde bulunmağa memur edildi.

1912 [19 Zilkide 1330] de Maarif Nezaretine ve iki defa Ticaret ve Ziraat Nezareti Vekâletine tâyin kılındı. 1913 [14 Safer 1331] de hey'eti vükelâ ile beraber infisal evledi.

1918 [6 Safer 1337] de Şûrayı Devlet riyasetine nasb olundu. Îlâveten Dahiliye ve Adliye Nezaretleri Vekâletinde bulundu. 1919 [23 Ciimadelûlâ 1337] de riyasetden istifa etdi. 1920 [6 Muharrem 1338] de — ikinci defa — Dahiliye Nezaretine nasbedildi. 1920 [7 Cümadelûlâ 1338] de istifa etdi.

Muhtelif tarihlerde — irade ile mansub olması icab eden — memurlar hakkında nizamname tanzimi içün her nezaretden intihab olunan zevatden mürekkeb olarak teşekkül eden komisyon¹ riyasetinde, teşkilâtı devlete dair kavanin tanzimi komisyonu âzalığında, muhacirini müslimeye muavenet komisyonu riyasetinde, maliye komisyonu ve Türk İslâm müzesi idare meclisi âzalıklarında, Şirketi Hayriye ve İtibari Millî Bankası riyasetlerinde bulundu.

1897 [15 Rebiulâhır 1315] de tevcih olunan Rabia rütbesi, tedricen 1905 [12 Safer 1322] de vezarete terfi edildi. Yunan muharebe madalyası ve murassa Mecidî nişanı verildi.

ESERLERİ

"Ibni Batuta" seyahatnamesi — Arabcadan mütercemdir. 2 cilddir.

"Hükümdar" — "Makyavel" in "Prens" namındaki eserinin Fransızcadan tercemesidir. Bu iki eser basılmışdır.

1 — "Nizamülmülk" ün siyasetnamesinin, 2 — "Nâsır Husrev" siyahatnamesinin, 3 — « ابن الطقطق » nin "Hulefa ve Vüzerai Abbasiye" tarihinin, 4 — "Lotrop Stuard" ın "Âlemi Cedidi İslâm" isimli eserinin, 5 — Belçika ulemasından "Emil Lavley" in "Ekonomi Politik" in tercemeleri.

Bu nafi eserlerin tab'ü neşrine müsareat olunsa irfanı memlekete büyük hizmet edilmiş olur.

Mehmed Şerif [Paşa], iffet ve istikamet, ilim ve fazilet ve kemâli ciddiyet ve haysiyet ile mâruf olan zevatı madudedendir. Her işde namuskârane hareket ederek herkesin hürmetini kazanmışdır.

Türkce ile beraber Arab, Fürs ve Fransız lisanlarının gavamızına vâkıf olduğuna terceme etdiği mühim eserler, şahidi âdildir. Ülema ve müellifinin bihakkıtı

¹ O komisyona ben de mekamı sadaretden intihab edilmişdim.

müdekkik ve muhakkiklerinden olduğiçün eserlerinin sıhhat ve kıymetinde hiçbir vechile sübhe edilemez.

Tedkik ve tahkikimin neticesi olarak söylerim ki bütün eserleri tedkik ve tahkik mahsulidir. İzamı remimden farkı olmıyan bazı musannifîni izamın âsarı garibeleriyle asla kabili tatbik değildir. Çünki o eserler gibi — tâbir münasib ise — habtü hata ekspozisyonu addine lâyık olmakdan müberradır.

Bu zatı şerif, şiir ile mütevaggil olmadığı halde istediği vakit metîn ve renkin snanzumeler yazmağa muktedirdir. Arab ve Fürs eş'arını nazmen tercemede hakikaten meharet sahibidir.

*

Bir perizadın tutuldum çeşmi efsunkârına Bağladım divane gönli zülfi zerrin tarına Gül feminden nuş edüb sahbayı aşku neşveyi Bakmadım pîri meyin peymanei serşarına

ŞARKI

Bezmi gamde macerayı aşkı nakleyler rübab Mutrıbın her nağmesi gûya enini ıstırab Cevri yâre kalmadı takat gönül oldu harab Zevki yok artık cihanın geçdi eyyamı şebab Bir dolu peymane lûtfet sakıyâ nuş eyleyim Kahrı dehri bari bir lâhza feramus eyleyim

Bana yazdığı manzum tezkire :

Ederken dili zar ile hasbi hal Muhibbi kadîmi keremkârımın Olub namesi cilvebahşı zuhûr Değil name, bir bağı nükhet nisar Değil name, güldestei zîsafa Bulur can okundukca şevkı cedid Alub hamei aczi deste heman Cenabı Hudavendi can âferin Niyaz eylerim ki o Rabbi ibad Göründi tebaşiri subhi kemal Edibü lebibü vefadarımın Dili gamzedem buldu fahrü sürur Vezan oldu gûya nesimi behar Hurufı eder neşr bûyi vefa Gönülde olur nurı şadî pedid Mekalâtı şükranı etdim beyan Kazadan beni etdi hıfzu emin Seni eylesün daima bermürad

30 Haziran 1339

SEVKÎ

Hasan Şevkî [Bey], İkinci Sultan Mahmud'un rikâbdarlarından Abdurrahman [Bey] in oğludur. 1832 [1248 H.] de¹ İstanbul'da doğdu.

1843 [29 Cümadelûlâ 1259] de "100" kuruş maaşla Hazinei Enderun hademeliğine kaydolundu. 1857 [26 Cümadelulâ 1273] de Hazinei Hümayun dördüncü, iki sene sonra üçüncü kitabetine tâyin kılındı. İran Şahı Nasırüddin'im Bağdad'a vürudunda hoşamedî resmini ifa edecek heyet ile beraber gönderilen ziyafet takımına nezaret etmek üzere 1870 [Rebiulâhir 1287] de Bağdad'a gitdi. Şah tarafından üçüncü rütbe Şirü Hurşid nişanı verildi.

1874 [27 Muharrem 1291] de "1042" kuruş maaşla hazine ikinci, 1876 [6 Cümadelulâ 1293] da "1667" kuruş maaşla Başkitabetine ve 1892 [Safer 1310] de "8000" kuruş maaşla Hazinei Hümayun kethudalığına nasbedildi.

Kethudalık maaşı, yaşadığı müddetce verilmek üzere çirağ edilmesine 1900 [7 Zilhicce 1317] de irade sâdır oldu.

1895 [18 Remazan 1312] de rütbei Balâyı ve muhtelif tarihlerde birinci rütbe Mecidî, üçüncü rütbe Osmanî nişanlarını ve altun ve gümüş İmtiyaz madalyalarını ihraz eyledi.

1903 [Rebiulevvel 1321] de Bulgurlu'daki evinde vefat etdi. Kısa boylu, biyaz sakallı idi. Gazellerinden bir kısmı "Tercemanı Hakikat" gazetesiyle neşrolunmuşdu. Hicrî 1288 de yazdığı büyük talik levha, Üsküdar'da Valide camiindedir.

Hazine kethudası iken — ehibbasından olan — Hersekli Ârif Hikmet merhumla Topkapı Sarayına gitdik. Bizi izaz etdi. Hazineyi görmek arzusunda bulunduk. Kapalı olan hazinenin açılub züvvarın gezmesi, iradeye mütevakkıf olduğunu söylediği sırada — o havalinin tefahhusuna memur olan — bir paşa, yanımıza gelince "Şevkî'nin kalmadı asla şevkı" mısraı tecessüm etdi. Fakat o paşa bize hürmet gösterdi. Bağdad kasrını ziyaret ve içindeki kütübhaneyi tedkik etdik.

¹ Resmî tercemei halinde bu suretle mukayyed olduğu halde "Fatin tezkiresi" nde "1245 de Abdurrahman Ağanın sulbünden" doğduğu ve "Bir mikdat eş'arı şevkefza ve ebyatı ferahfezası" bulunduğubeyan olunuyor.

GAZEL

Gelen bu dehri düne âzimi rahı bekadır heb Husuli gâm içün sayü hevesler ber hevadır heb Gülü bülbül hezar üftadegân hayranı reftarın Sana ey nevnihali işve âlem mübtelâdır heb Hevayı kâkülünle serde sevdalar olur peyda Perişan eyleyen hali dilim badı sabadır heb Ölürsem hasreti çeşminle ey şuhı kıyamet kad Uyunı âşıkane hâki kabrim tutiyadır heb Halâs olmak ne mümkin halkai zenciri sevdadan Müselsel turreler mürgi dile damı belâdır heb Şehidi gamzei yâr olmağa dil reşk eder daim Seri uşşakı şeyda rahı cananda fidadır heb Bilürler nazmı balâterle sen napuhte güftarı Niçün canım dimezsin Şevkî böyle nevedadır heb

Nümayandır şehidi tigi hasret sebzezarından Çıkar hunı şehadet menbai hâki mezarından Güli ruhsarın arzet şebnemi eşkin revan etme Sakın ey nevnihâlim bülbülün âhi hezarından Cilâyı çeşmi âşıkdır gubarı gûyun ey mehru Geçer mi nakşı payın öpmeyince rehgüzarından Verir buyi mehabbet dembedem gülzarı uşşaka Hazanı fark olunmaz bağı aşkın nevbeharından Olurlar mesti sirabi mehabbet haşredek Şevkî İçenler bâdeyi bezmi hakikat çeşmesarından

Mehmed Celâlüddin Şeyhî [Dede Efendi], Yenikapu Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selâhüddin [Dede Efendi] nin oğludur. 1849 [Rebiulevvel 1265] da Mevlevihanede doğdu.

Davud Paşa Rüşdî mektebinde okuyarak şehadetnâme aldı. Bazı ulemadan tahsili ilme devam etdi. Babasından "Mesnevî" ve « مصوص الحكم » okudu.

Babasının ihtiyarı inziva etmesi üzerine 1869 [1286 H.] da — dergâhı Mevlâna postnişini Safvet Çelebi tarafından — vekâlete mezun ve 1887 [18 Cümadelâhire 1304] de babasının vefatında mekamına kaim oldu. Usuli mutade mucibince dergâhda mukabele günleri mesnevî takrir etdi.

1908 de [1326 Rebiulâhirinin 30 uncu gecesi] vefat etdi. Gasli esnasında — dügâh mekamından pek nefis suretde bestelediği — âyin terennüm olundu. Huzzar, pek ziyade müteessir oldu. Dergâhda babasının yanına defne ildi.

Adabı şeriat ve tarikate riayeti, lâübaliyane hallerden tevakkisi ve danişü irfanı ile emsali arasında mümtaz idi. Şiir ile az meşgul olmuşdur. Elde yalnız birkaç manzumesi vardır. Nazımda "Şeyhî" mahlâsını ihtiyar etmişdir.

Musikide üstadı kâmil idi. Gayet dilrüba tanbur çalardı. İhtifalci Ziya merhumun "Yenikapu Mevlevihanesi" namın aki eserine müteveffa Rauf Yektâ, yazdığı makalede diyor ki:

"Fenni musikideki iktidarı ilmî ve amelîsi itibariyle eslâfı izamına takaddüm etmişdir. Tanbur nevazlıkda asrının cidden feridi idi. Musikimize müteallik olarak şimdiye kadar mübhem ve meşkûk kalmış olan birçok mesaili nazariye, müşarüniley- fiin âbyarîi himmetiyle münkeşif olmuşdur. Dügâh âyini şerifleri ise kemalâtı musikiyelerinin bir ünmuzeci biîadîlidir."

GAZEL

Âşık hemişe nalevü âh eylemek gerek Yârin yolunda çismi tebah eylemek gerek Can vermeyince şahidi aşk eylemez zuhûr Başın fidayı arbedekâh eylemek gerek Düşdi hevayi danei ruhsare mürgi dil Pabesti kaydi zülfi siyah eylemek gerek Gönlüm asıl kaldı seri tarı perçeme Girdi hataye varsa günah eylemek gerek Derkeylemez hakaiki her vaslepuş olan Serpuşi mevleviyi külâh eylemek gerek Sermenzili hakikate irmek diler isen Dergâhı pîri püştü penah eylemek gerek Şeyhî, cenabı "Ahkar" 1² aşk âşına gibi Bir mevlevîyi hemdemi rah eylemek gerek

Zühdî [Bey] le müşterek :

GAZEL

Şeyhî — Guhu sahrayı cünunda ben ki cevlân eyledim

Ahkar — Cuları tesiri efganımla giryan eyledim

A — Öyle bir vadii ye'se salikim ki reşk ile

Ş — Kays ile Ferhad'ı ol vadide hayran eyledim

Ş — Eyleyüb âzadei kaydi mehabbet gönlümi

A — Vâkıfı esrarı aşkı zatı Sübhan eyledim

A — Dil esiri çahü zindanı anasırken anı

S — Mülki istiğnade tahtı aşka sultan eyledim

Ş — Çâk edüb delkı vücudi aşkı hesti suz ile

A — «من» vü «من» bünyadını bir demde viran eyledim

Divanı Muhasebat riyasetinden mittekaid İsmail Zühdi [Bey] dir. Şurayı Devlet Muhakemat dairesi reisi Eğribozlu Ali Şefik [Bey] in oğludur. Annesi Meclisi Valâ Reisi Arif Paşanın kızıdır. Şurayı Devletden yetişüb uzun müddet Divanı Muhasebat Başkitabetinde ve Riyasetinde bulundu. Avrupa'ya savuşan Mürad [Bey] le muhabere etnek tühmetivle Zor mutasarrıflığına tayin olundu. Bir müddet sonra azil ve mutasarrıflık maaşı ile Halebde ikamete memur edildi. Meşrutiyetiyetin ilânında İstanbul'a geldi. Divanı Muhasebat riyasetine nasbolundu. Muahharan tekaüd edildi. Tarih Encümeni azasından oldu. 1912 [21 Rebiulâhır 1330] de vefat etdi. Yenikapu Mevlevihanesine defnolundu. Şiir ile mütevaggil ve maruf değildi. Âsarı nazmiyesi azdır, "Ahkar" mahlâsını kullanmışdır. Gayet mutevazı, terbiyeli, kabili nitab bir zat idi. Allah rahemet eylesün.

- A Verdim ikrarı fena fillâh terki terk edüb
- S Matbahi fakri etemde cani uryan eyledim
- Ş Lânesazı şahsarı aşk olaldan bazi dil
- A Tairi kudsî gibi tâ arşa tayran eyledim
- A Şahbazi ciddü cehdi şehperi tevhid ile
- Ş Evci kurbi hazrete her lahza perran eyledim
- Ş Yandı perrü bali kasdi kaldı Cibrili hired
- A Seyri fillâha varub tefridi iz'an eyledim
- A Pîri mey, sahba bedest can atdı istikbalime
- S Ol zeman ki azmi bezmi sahi huban evledim
- S Pasbanı kârbanı rahı hakkım, cünki ben
- A Savbı maksudı bütün ussaka ilân eyledim
- A Devleti sermed erisdi
  - S Kendimi Kıtmiri babı Siri Yezdan eyledim
  - S Dergehi mollayı Ruma eyleyüb vakfı vücud
  - A "Ahkar" asa nice bin giryani handan eyledim
- A Mesneviden terbivet vabi füvuzat evlevüb
- S Seyhiya tıflı dili bir merdi meydan eyledim

RÜBAİ

Revnak dihi mümkinat olan Mevlâna Arayişi kâinat olan Mevlâna Dünyadevü âhiretde destgirim ol Dilmürdelere hayat olan Mevlâna

Ey mefhari evvelîn olan Mevlâna Vey melcei âhirîn olan Mevlâna Dervişlerini hakikate vâsıl kıl Ey hadii rahı din olan Mevlâna

SINASI

İbrahim Şinasi [Efendi], Topçu yüzbaşılarından Taşköprü'lü' Mehmed [Ağa] nın ve Esma [Hanım] ın² oğludur. 1824 [1240 H.] de Tophane'de Boğazkesen mahallesinde doğdu³.

Babasının Şumnı muhasarasında şehadeti üzerine bir iki yaşında yetim oldu. Annesi ve onun akribası tarafından büyütüldü. Mahalledeki sibyan mektebinde okudukdan sonra Tophane Mektubî Kalemine girdi. Kalemin kudemasından ve ulemadan İbrahim [Efendi] den tahsili ilim etdi*.

Tophane'de kullanılan ecnebi zabitlerden — muahharen ihtida eden ve "Reşad Bey" namını alan — "Şatonof" dan Fransızca okumağa başladı. Devletce Avrupa'ya tahsil içün gencler gönderileceğini haber alarak kendi de gitmek emeline düşdü. ŞatonoPun delâletiyle Tophane Müşiri Damad Fethi [Paşa] ya takdın olundu. Verdiği istidanameyi Paşa, tezkire ile Babıâli'ye gönderdi.

"Alemi kıldı fida validem Esma Hanım"

1269

¹ Ebuzziya "Nümunei edebiyat" da 1240 da doğduğunu ve Bolulu bir topç**u** yüzbaşısı**nın** n**ğlu** olduğunu söylüyor.

² Şinasi'nin, annesine söylediği vefat tarihi:

⁸ Darüttalim müessis ve müdiri Hacı İbrahim [Efendi] ye mükabeleten 13 Receb 1301 tatihli "Tercemanı Hakikat" gazetesine yazılan — imzasız — mekalede "Şinasi'nin pederi, topçu zabiti olduğu halde kendisi bir yaşında iken 1247 de Rusya seferinde şehid olmuşdur. Şumnı'da medfundur" deniliyor. Faik Reşad [Bey], "Tarzı nevin kıraat" namındalı eserinde Şinası'nin 1240 da doğduğunu, Taşköprülü olan babasının Rus muharebesinde 1270 de Silistre'de şehid olduğunu söylüyorsa da şehadet tarihi ve mahalli doğru değildir.

ŞİNASİ'NİN İSTİDANÂMESİ

"Hakipayı âlii asafanelerine tarife hacet olmadığı üzere sayei feyz pirayei cenabı tacidaride bendegânı Devleti Aliyyeden dahilen ve haricen kesbi bıdaai malûmat edenlerin ekserisi kâmyab olmakda olmasiyle bu mutaleaya mebni çakeri kemterleri dalii geçenlerde lisanı azbülbeyanı fransaviye bedü istinaf birle elhaletü hazihı sa'i ve liecelittalısil canibi Paris'e azimeti mütemenni ve müsted'i bulunmuş olduğuma ve bu vechile müsaadei seniyei rahimaneleri erzan buyrulduğu halde bu tarafda ihtiyare ve aile validem cariyeleri kalacağına binaen avdeti âcizaneme değin idaresi içün lütfen ve ihsanen miktarı münasib maaşı müvakkat tahsisiyle çakerlerinin dahi emsali kemteraneme kıyasen memuriyetin hususlarına lütt atıfer aliyei asafımeleri sezavar buyrulmak bahında emrü ferman hazreti men lehülemrindir".

SADRIÂZAM REŞİD [PAŞA] NIN TEZKİREİ MA'RUZASI

"Tophanei Âmire Mektupcusu Hulefasından İbrahim Şinasi Efendi Fransa'da tahsili lisan arzusunda bulunduğundan emsali vechile kendisinin Parise gönderilmesi in bu tarafda ihtiyar bir validesi kalacağından ana dahi müvekkaten münasib mikdar maaş inayet buyrulması istid'asiyle takdim eylediği arzuhali Tophanei Âmire Müşiri devletlü paşa hazretleri tarafından bu tezkire Babıâliye gönderildi. Efendii mumaileyhin muhassas olan maaşının yerine tayin olunacak ve sair müstahak hulefaya tahsis ve taksimi lâzım geleceğinden ve kendisine tahsis olunacak maaş idatesine kâfi olabileceğinden validesi mumaileyhaya dahi bir mikdar maaş tahsisi beyan ve iş'ar olunmuş olub bu mekula müsteiddanı bendegândan isteklü olanlar sayei maarifvayei hazreti mülükânede tahsili malümat eylemeleri mevaddı nafiadan olmasiyle efendii mumaileyhin istid'ası vechile Paris'e irsaliyle orada tahsilde bulunan sair şakirdan misillü bir mektebe verilerek emsali vechile maaş ve masarifatı sairesinin tesviyesi ve validesi mumaileyhaya dahi müvakkaten üçyüz kuruş maaş tahsisi münasib görünür ise de olbabde her ne vechile emrüfermanı maaliunvanı cenabi şehinşahî şerefsudur buyrulur ise muktezayı mürifi infaz olunacağı ve meşmuli nigâhı âli buyrulmak içün zikrolunan arzuhal ve tezkire takdim kılındığı beyaniyle tezkirei senaveri terkim kılındığı efendim. 26 Rebiulevvel 1265"6

Sâdır olan iradei seniye üzerine Paris'e gönderildi. Fransızcayı lâyikiyle öğrendikden sonra Reşid [Paşa] ya yazdığı arizada hangi fennin tahsili devletce mültezem olduğunu sordu. Fünuni maliye tahsili tavsiye olunduğundan o yolda sarfi mesai etmekle beraber — tab'an mai! olduğu— edebiyat ile iştigalden de geri durmadı.

Fatin, tezkiresinde Tophanede doğduğunu kaydediyor.

- Ebuzziya'nın kavlince İbrahim [Efendi] nin teşvikiyle "Kamusun nısfından ziyadesini" ezberlemiş imiş.
- 5 Sultan Abdülhamid Han merhumun zemanında Tahriratı Hariciye Kâtibi olan Nuri [Bey] in babasıdır.
  - Paris'den yazdığı bir maktubun tarihi 1283 dür. Bu tarihlerin hangisi doğru?

Süreyya [Bey], "Sicilli Osmanî" de "Şinasi Ali (!) Erendi Bitlisiyülasıl olub Tophanede sakin oldu. Mektubii Sadaret hulefasından olarak..." diyor. "Ali", "Bitlis", "Mektubii Sadaret" maddeleri temamiyle yanlışdır.

Müsteşrik Sasi (Sacy) ve ailesi ile tanışdı. Onların vesatatiyle şair Lamartin (Lamartine) in bezmi edebine devam etdi. Ebüzziya diyor ki:

"Avrupa'da âlemi edebin mahsuli idrakâtı ne ise cümlesine vâkif oldu İşte bilâhare ittihaz etdiği uslûbi beyan, o vukufun semerei bâkiyyesidir."

İstanbul'a avdetinde Reşid [Paşa], maarif ve maliye meclisleri âzalığına tâyinini teklif etdise de o yalnız maarifi ihtiyar etdi. Müteakıben encümeni danişe de memur edildi.

Yine Ebüzziya'nın ifadesine göre: Reşid [Paşa] nın, Âli ve Füad [Paşa] lara rağmen yetişdirmek istediği takımda dahil olduğundan ve onların içinde kendinden başka yazı yazmağa muktedir kimse olmadığından paşaların ikisi de Şinasi'yi istirkab etdiler. Hattâ memleketeyinde Osmanlı ordusunun bulunduğu müddet, cereyan eden muamelâtı maliyenin tedkikine memur edilmiş iken Reşid [Paşa] nın infisalinden istifade ederek memur olduğu tedkiki icra etdirmediler.

Paris'de iken sakalına kırk ayak düşdüğünden saça sirayetini men içün etibbanın re'yile sakalını tıraş etmesini — aradan seneler geçdikden sonra — meclisi maarif âzalığından azline vesile ittihaz etdiler. İradei seniyyei mübelliğ buyrulduysa — o vakit mekamı sadaretde bulunan — Âli [Pasa], su sözleri yazdı:

"Rütbesinin ref'i, memuriyetinden def'i, maaşının kat'ı".

Cevdet [Paşa], "Maruzat" da diyor ki :

"1273 de Meclisi Maarif âzasından meşhur Şinasi Efendi, mübtelâ olduğu bir illetden dolayı sakalını, tıraş etmeğe meçbur olub bir gün sakalsız olarak meclise gelince herkese badii taaccüb ve hayret oldu. Âli Paşa işitdiği gibi meclisi maarifden azlü tard eyledi".

O vaktin hükmünce devlet memurları — yine o vaktin tâbiriyle — "irsali lihye" etdikedn ve duasını etdirdikden sonra tıraş etmek, pek büyük bir kabahat idi. Fakat "zaruretler, memnuatı mubah kılar" kaidesince Şinasi'nin zaruret halinde sakalını yürütdüğünü nazarı dikkate alarak mazur görmek ve azline yürümemek icab ederdi.

Zaruret mütehakkak iken azlü tezlil etmek, adalete muhalif olduğu içün sakalı tıraş etmekden daha büyük kabahatdır. Ne faide ki garaz denilen illet, "kırk ayak" illetinden daha mühimdir ki yakasına sarıldığı âdemi, nuri adle değil, zalâmi zulme kırk ayakla sevk eder.

Âli [Paşa], Meclisi Maarif âzasından ve ashabı danişden bir zatın, sakalını tıraş etmesinden dolayı irtidadına hükmeden — eski tâbirle — taassubi barid ve zühdi huşk erbabından birtakım cehelenin müfsidane kılü kaline meydan vermemek içün azle mecbur ve bu hususda mazur olduğunu söyleyebilir. Emma Şinasi, sakalını tıraş etmese — illetin tevessüile — kafasının cascavlak kalacağını ve tıraşın, meni illet maksadına ve etibbanın ihtarına müstenid olduğunu, kîlü kalcilere anlatmak kabildi.

Şinasi'nin hareketi zarurete değil de — farzı muhal olarak — tahriki taassub maksadı fasidine mübteni ise bu cihetin isbatı lâzım gelirdi.

Şinasi, Reşid [Paşa] ya yazdığı kasidelerden birinde:

"Olmuş insane taassub bir onulmaz illet Hiisni tedbirin ile kurtulur anden millet"

diverek - galiba - azlinin taassubdan ileri geldiğini ve diğer bir kasidede de:

"Yetince meyvei fazlım beharı ömrümde Dikildi baği cihanda ocağıma incir"

diyerek azlinden mütevellid teessüriinü anlatmak istemişdir.

Reşid [Paşa], sadarete avdet edince memuriyetini iade etdirdi. Paşanın wefanından sonra himaye, Yusüf Kâmil [Paşa] ya intikal etdi. Onun hatırına riayetle Âli ve Füad [Paşa] lar da ilişmekden vaz geçdiler.

Cevdet [Paşa], "Maruzat" da Şinasi'nin azlinden bahsetdiği sırada diyor ki : "... o da ayruca bir matbaa küşad ile gazete neşrine başladı. Meşhur Kemal Bey ve muahharen vezir olan Ziya Bey¹ ve Ebüzziya Tevfik Bey gibi yeni efkâr üzerine yetişen gencler, hep anın başına toplandılar. Şinasi, onların dahi babası o'du ve değerinden ziyade şühret buldu. Ceridehanede peyda olan efkârı serbestî, Şinasi yâranının içinde aleniyet kesbeyledi."

1860 [6 Rebiulâhir 1277] de Agâh [Efendi] ile birlikde "Tercemanı Ahval" gazetesini çıkardılar. Altı ay sonra Şinasi, çekildi.

1862 [30 Zilhicce 1278] de "Tasviri Efkâr" 1 neşreyledi. "Ruznamei Ceridei Havadis" ile açılan "Mebhusetün Anha²" mübahasesi, gazeteye bir kat daha kıymet verdi.

Yusüf Kâmil [Paşa] nın sahabeti daimesi ve Füad [Paşa] nın bilâhare husumeti, meveddete tebdil etmesi, Âli [Paşa] ya da tahvili nazar ettirdiğinden Şinasi'nin rütbei Ulâ ile Meclisi Valâyı Alıkâmı Adliye âzalığına tâyınini takarrür eyledi. Bu esnada — Ebuzziya'nın rivayetine göre — Şinasi'nin Paris arkadaşlarından Tiran'lı Said Sermedî [Bey] in Âli [Paşa] hakkında tertib eylediği surkasd, his ve kendi habsedildiğinden ve bu teşebbüsde müşareketi haber alındığından Şinasi, "Kuriye' Doryan" gazetesi müdiri Jan Piyetri'nin delâletiyle Paris'e savuşdu.

¹ Şinasi'nin gazete çıkardığı esnada Ziya [Bey] Mabeynde kâtib idi. Hem saraya, hem gazete idarehanesine mi devam ettirdi?

O vakit ceridenin muharriri olan Sadrı Esbak Said [aşa] yı, Şinasi ile mübahaseye kalkışıdığından dolayı Yusüf Kâmil [aşa] nın tevbih eylediği, Recaî zade Ekrem [Bey] den menkuldür. Bu tevbih, — o zeman henüz yetişmekde olan — Said'in hadnaşinaslığından değil, Şinasi hakkındaki teveccühden mütevelliddir. Yoksa Said [Paşa] nın liyakatini paşa takdir eder, hakkında iltifat gösterirdi.

Orada bulunduğu müddetde bir lûgat vücude getirmeğe başladı¹. Sultan Abdülâziz merhumun Avrupa seyahatinde — hariciye nâzırı sıfatiyle maiyetinde bulunan — Füad [Paşa] Şinasi ile Paris'de görüşerek İstanbul'a avdeti içün söz aldı. Padişahın İstanbul'a avdetinden sonra o da geldi. Beş günden ibaret olan ikameti müddetinde Jan Piyetri'nin matbaasında kaldı. Cihangir civarındaki evine oğramadığı gibi Füad [Paşa] ile de görüşmedi. Sultan Mahmud'un ikballerinden Tiryal [Hanım] ın cariyelerinden —okur, yazar, musiki bilir, iffetli bir kadın olan — zevoesi Navekter [Hanım], zevcinin İstanbul'a getirilmesi içün Füad [Paşa] ya istirhamname vermesine kızarak kadıncağızı boşadı, Paris'e döndü.

Alamanya - Fransa muharebesi esnasında İstanbul'a geldi. Mütemadi iştigalât ile beyin ufunetine mübtelâ oldu.

17 Eylûl 1871 [27 Cümadelâhire 1288] de Firuzağa'da Sormagir mahallesindeki evinde vefat etdi. Techiz ve tekfin masrafı olarak Mustafa Fazıl [Paşa] yüz lira gönderdi. "Ol makberenin yeller eser şimdi yerinde" maali, muvafıkı hali olan Ayaspaşa'daki kabristan'da annesinin yanına defnolundu.

Ebuzziya Tevfik diyor ki2:

"Bu büyük âdemin cenazesinde bulunanlar kimlerden ibaret idi? Emvat ile alâkadarı menfaat olanları istisna edersek altıncı daireye mensub dört belediye çavuşu, mahalleden Yorgancı Raşid Ağa, teyzesinin damadı Şakir, Tasviri Efkâr ser mürettibi Rıza ile biraderi Rifat ve Müfti Efendi [Tophane Müftisi Bekir Efendi] ile Hoca Kâmil ve ben".

Şinasi'nin ruhu, şâd olsun ve şükretsün ki cenazesinde — dördü memuren, biri hasbelkarabe mecburen, altısı da mehabbeten — on bir âdem bulunmuşdur. Haydi hükûmet, kadirnaşinaslık, mürüvvetsizlik etmiş de dört belediye çavuşundan başka kimse göndermemişdir diyelim. Ebuzziya'nın, "Natıkai milleti ebkemiyeti mutlakadan kurtaran, bize sevdayi edeb, fikri siyaset veren, evlâdı vatanın pederi irfanı, pîri edeb ve siyaseti, bizi düşünmeğe, düşündüğümüz gibi söylemeğe alışdıran, hüviyyeti âdemiyetimizi bile medyunı şükran eden" kabilinden şaşaalı, velveleli sözlerle kıymetini inba ve kadrini ilâ etmeğe çalışdığı bir âdemin, kurtardığı sevdalandırdığı, düşündürdüğü, hüviyeti âdemiyetlerini bile medyunı şükran etdiği müridlerine, müstefidlerine ne oldu ki pîrlerinin, üstadlarının, müncilerinin — veciber zimmetleri olan — son hizmetinde bulunmağa yanaşmamışlardır?

Vefatından haberdar olamamak gibi bir maziret serdedilse bu, daha büyük kabahatdir. Ebuzziya'nın hükmünce "natıkai milleti ebkemiyeti mutlakadan kurtaran", siikûti ebedîye mah!-îm olur da ebkemiyetden kurtulanlar, nasıl haberdar

¹ "ta" harfine kadar yazılan 14 cildden bir kısmının Fransa encümeni şarkisinde ve bir takımının Peşte Darülfünunu kitabhanesinde bulunduğunu Ebuzziya söylüyorsa da keyfiyet, tedkika muhtacdır.

² Mecmuai Ebuzziya sahife 873.

olmaz?" "Unudurlar seni biçare heman ölmeye¹ gör" mü diyelim, yoksa lâyık olan sözlerimi söyliyelim? Ey Sinasii hal sinas ne buyurursun?

*

Şinasi'nin vefatını "Ruznamei Ceridei Havadisi" şöyle ilân etmişdir:

"Tasviri Efkâr nam gezetenin sahibi imtiyazı Şinasi Efendi, bir müddetdenberi mübtelâ olduğu Etilâli dimağdan müteessiren bu kerre irtilizli darı beka eylemişdir. Müteveffayi mumaileyh, maarif-sinasanı asırdan bir zatı fetanetsimat olmağda yuku vefatı baisi hüznü esef olmuşdur.

"Basiret" e şu sözler yazılmışdır:

"Tasviri Efkâr sahibi imtiyazı ve muharriri meşahirden Şinasi Efendi, bir müddetdenberi mübtelâ olduğu marazın tesiriyle geçen salı akşamı dağdağai âlemi terk ederek rahat sarayi cavidaniye rıhlet eylediği samiahıraşı teessüf ve telehhilitimüz olnuşdur. Merhumı mumaileyh, gerek kendusi ve gerek istidad ve kabiliyeti zatiyeleri, lütfi terbiyeleriyle bir kat daha bittevessü âdeta mertebei kemali bulan sair zevatı fezail simat, zikr olunan "Tasviri Efkâr" gazetesiyle matbuat hususunda ebnayi vatana güzel bir nümune göstermiş, yani gazete dimek yalınız hulus ve medayılıcı müteallik şeyleri yazmayub menafii milliyyeyi müstevcib olarak her dürlü şeyleri devletimizin nazarı dikkati celilesine halisane arz etmek dahi matbuatın cümlei vezaifi mukaddesesinden bulunduğunu cümleye anlatmış ve bundan maada san'atı tab'ıca pek çok hizmetleri sebk eylediği gibi birtakım müellefat ve tasnifati müfideye dahi muvaffak olmuş olduğundan böyle bir zatt hamiyyet sıfatın genc yaşında yanı henüz kırk beşi tecaviiz etmemiş olduğu halde bir illeti müzmine ile vukuı vefatı doğrusu pek ziyade teessüfümüzü mucib olmuşdur. Mevlâ, ruhı şerifine gani gani rahmet buyursun".*

1265 de Paris'de tahsilde bulunduğu esnada Reşid [Paşa] ya takdim etdiği kasidede kendini şöyle tarif ediyor:

"Benim ol şairi esrar Şinasi asrın Muhtefi mahremi dilde niçe razi pinhan Benim ol müfliku münşii hadisüssin kim Müftehir zatım ile pîrü cevanı ihvan".

Süleyman Nazif, bir mekalede⁵: "Şinasi'nin nazmı, ikinci, üçüncü derecelerde âdidir". Ve diğer bir mekalede de⁶:

- ² "Olmava" da olur.
- 2 29 Cumadelahire 1288.
- 3 30 Cumadelahire 1288.
- Şu mekaleciğin insicam ve intizamına, mahsus i'caz derecesindeki belâgat ve fesahatma Şînasi'nin ruhı, meftun olur!
  - 5 "Serveti Fünun" 30 Eylûl 1926.
  - "Peyam" 28 Kânunievvel 1337.

"... Nesrinde bu kadar zi kudret olan Şinasi'nin nazmı, hattâ vasatın da dunundadır. Hele tercemelerinden kühnelikler taşar. § Tercemei manzumede Recai Zâde Ekrem ve muallim Naci merhumlar derecesinde değil, hattâ muasırlarından Edhem Pertev Paşa ayarında bile âsarı muvaffakıyet gösteremedi" diyor.

İnsan her şeyde tekemmül edemez ve kemal gösteremez. Nesirde ibraz eylediği kudret ve o kudretle irfanı memlekete etdiği hizmet, ona kâfidir. Zaten nazm ile iştigali — mecmuai eş'arından anlaşıldığına göre — evaili haline münhasırdır. Sonraları nazm ile meşgul olduğunu müeyyid elde bir vesika yokdur.

Süleyman Nazif'in dediği gibi "Şinasi'yi ahlâfa en ziyade tanıtmak himmeti kadrşinasanesinde bulunan" Ebuzziya, "Nümunei Edebiyat" da, "Mecmuai Ebuzziya" da, "Yeni Osmanlılar Tarihi" nde merhum hakkında yazmadığını bırakmamışdır². Şinasi'nin ruhu, Ebuzziya'nın ruhuna âlemi bekada elbette teşekkür etmişdir.

O, bir makalesinde de - müfritane olarak - diyor ki :

"Benim fikrimce Şinasi'nin mesleği edebîsi ve üslûbi beyanı (granit) taşından fakat gayet meharetle traş edilmiş, gayet itina ile cilâ verilmiş yekpare ve muazzam bir heykel kaidesine benzer. İnsan, temaşasında devam etdikce mağlûbi azamet ve mehabeti olur. Anı taklide değil, takdire bile nefsinde istitaat göremez."

Süleyman Nazif de diyor ki3:

"... Şinasi'ye "Müceddidi yegânei edeb" gibi tumturaklı unvanları — biraz da mütehakkimane — tevcih edeceklerine "Bizde pürüzsüz, temiz, o vakte kadar görülmemiş bir nesir, Şinasi ile başlar" demiş olsalardı, başkalarının bukukuna tecavüz edilmeksizin edibin hakkı verilmiş olurdu."

Bence de işin doğrusu budur.

*

Ebuzziya, diyor ki:

"Şinasi, fazaili müktesebesiyle nisbet kabul etmiyecek bazı garaibi ahlâkıyeyi cami' idi. Ezcümle mütevahliş denecek kadar merdüm güriz idi. Gayet mütevehlim olduğundan kimseye emniyet etmez ve kimse ile uzun uzadıya görüşmezdi. Kendisine iradı sualde bulunulmasını asla arzu etmez ve bazı sözlere karşı mânidar tebessümleriyle mukabelede bulunur ve ahyanen "evet" yahud "hayır" derdi. Anınla görüşmekk istiyen bir âdem, anı cevaba mecbur etmiyecek sözler bulub söylemeli idi. Hususâ nahvetini rencide etmiyecek ve — izhar etmek istemediği halde yine

^{1 &}quot;Peyam" 28 Kanuni evvel 1337.

Methum Ahmed Rasim'in "İlk Büytik Muharrirler" unvaniyle neşretdiği eserde Şinasi'ye dair yazıların heman hepsi, — hepimizin Şinasi hakkındaki yazılarımız gibi — Ebuzziya'dan alınmışdır.
"Peyam" 28 Kânunı evvel 1337.

lisanı haliyle ifham etdiği — kibrine dokunmıyacak yolda idarei kelâm etmeli, yahud lâubalı bir tavır takınarak her şeyden bahseylemeli idi".

"Tütine ibtilâsı fevkalâde idi. İşretden müctenib idi. § Musikiye vâkıf idi. Annoni çalardı".

"Tab'an ve mesleken, hattâ hulkan ve mizacen gayet hırçın ve kimse ile uzlaşınamakla beraber miikkibi kîn idi. § Kimse ile hususiyet ve akdi muvahat tarafdarı değil idi. § Şinasi'de vehim ile beraber bir de kibir meşhud idi³".

Halbuki kendi:

"Feylesof ol kişidir kim nerede olsa heman Uyar elbette zemane ana uymazsa zeman"

diyor. Hayatda olsaydı kavliyle fi'li arasındaki tebayünün sebebini kendinden sorardık...

Diğer tarafdan:

"Beni küçük düşüren payemin küçüklüğüdür Büyük belâya sokan gönlümün büyüklüğüdür"

diyerek — Ebuzziya'nın söylediği — "kibr" inimi anlatmak istediğini de kendinden anlardık...

Ebuzziya, diyor ki:

"Gayet behhas olan Fazıl Paşa ve kibrü azametine dâl olan etvarı muhteşemesiyle cülesasına ilkayı mehabbet eden Yusüf Kâmil [Paşa], Şinasi'ye karşı temkinden ziyade ihtiraz ile tefsir olunabilecek bir haleti mütevaziane iktisab ediyorlardı. Şinasi, bazan istihza ile karışık zarifane istifhamlarda bulundukca paşalar, verecek ceyab bulamazlardı."

Bu sözlere karşı "amma yapdın ha" deyüb geçmek icab ederse de birkaç söz söylemek daha muvafıkdır.

Ebuzziya, birkaç yerde Kâmil [Paşa] nın "kibrü azamet" inden bahsetmişdir. O, mütekebbir ve müteazzım değil, gayet vakur ve erbabı kemâle lûtfü iltifatı mebzul bir merdi kâmil idi. İnsan, kendi hakkında gösterilen muameleye binayi hükmetmemelidir. Çünki her ferd, — kendine lâyık gördüğü ve beklediği — tevazu ve iltifatı her vakit göremez. Göremediğiçün başkasına kibrü azamet isnad ederse haksızlık etmiş olur. Bu, böyle...

^{1 &}quot;Yeni Osmanlılar Tarihi".

² "Mecmuai Ebuzziya" sahife 837.

B "Tasvin Efkår" numara 252.

[&]quot;Mecmuai Ebuzziya".

"Îhtiraz" ve "istihza" ya gelince, Reşid [Paşa] nın vefatından sonra Âli ve Füad [Paşa] ların husumetine maruz olan Şinasi'yi, Yusüf Kâmil [Paşa] nın himaye etdiğini ve bu sebeble Şinasi'ye ilişmediklerini söyliyen yine Ebuzziya'dır. Himaye âcizler hakkında gösterilir. Kâmil [Paşa], himaye etdiği bir âdemin nesinden ihtiraz etsün? İlminden, darbı nutkundan, vefreti zekâsından, yahud maayibinin yüzüne urularak rezilü rüsva edilmesinden muhteriz ise elbette o, daha âlim, daha natuk, daha zeki ve devletü millet karşısında yüzünü kızartacak maayibden azade idi. Şinasi'ye tevazu gösterinesi, bütün erbabı fazilete ibraz etdiği tevazu ve iltifat kabilindendir.

Kâmil [Paşa], Şinasi gibi irfanı memlekete hizmet ve emsâline tefevvuk eden pek kıymetli bir ehli kaleme riayet etmeği, vazifei kadrşinasi addederdi, yoksa "intiraz" hatırından geçmezdi. Her "haleti mütevaziane" nin "ihtiraz" ile tefsir edilmek hakkı, nereden iktisab ediliyor, bunu öğrenmek isterdik.

Ebuzziya merhum, aramızda bulunsaydı hayirhahane ihtar ederdim ki bir âdemi büyültmek içün diğer âdemi küçültmek, birini tevkir içün öbürünü tahkir etmemek icab eder.

Şinasi'nin "istihza ile karışık zarifane istifhamlarına cevab bulamamak" maddesi de —söylemek münasib ise — istihzaye lâyık bir lâfdır.

Şinasi, terbiyeli, ağır başlı, ciddî bir âdem olmasına göre kendini himaye ve tesallutdan vikaye eden Kâmil [Paşa] gibi — ammenin hürmetine mazhar olan — efadıldan bir zatle ve — yalnız hayatında değil, — mematında bile lûtfunü gördüğü Mustafa Fâzıl [Paşa] ile istihza etmez ve idemezdi. Farzı muhal olarak istihza etse — muhatabını ilzam ve iskâtdeki kudreti kendini bilenlerce müsellem olan — Kâmil [Paşa] dan da, sözünü esirgememek ve her istediğini söylemek ile mâruf ve danişle mevsuf olan Mustafa Fazıl [Paşa] dan da mukabele bilmislin fevkında muamele görürdü.

Yine Ebuzziya'dır ki "Şinasi, müstehzi olmadığı halde istihza işrab eden tebessümünde bir azamet müşahede olunurdu. § Ciddî şeylerde bir nevi ilânı acz demek olan tezyif ve istihzadan âdeta nefret ederdi" diyor.

**

Ehibbasından babam Mehmed Emin [Paşa] merhum, Şinasi'nin diğer bazı üdeba ve şuaraya benzemeyüb gayet ağır başlı, haysiyetini muhafaza sâi, hakikaten liyakatli bir zat olduğunu ve "Telemak" ı onunla birlikde basdırdıkları esnada daha sık görüşdüklerini söylerdi. Hırçınlığından, huysuzluğundan, geçimsizliğinden, kibrinden bahsetmezdi. Yusüf Kâmil [Paşa] merhumun, onu sevdiğini ve daima takdir ve sıyanet etdiğini anlatırdı.

^{1 &}quot;Mecmuai Ebuzziya" sahife 904, 905.

Hersekli Ârif Hikmet merhum, "Ben, iki odalı bir evi kendime geniş buluyorum. Şinasi ile Galib [Leskofçalı] kâinatı kendilerine dar görürlerdi. Bunlara dünya müteveccih iken dünyaya sığmadılar, kendilerini yediler" derdi. Doğru söze ne denir?

*

Şinasi'nin, "Müntehabatı Eş'arım" dediği mecmuai eş'arı, kendi tarafından ilk defa 15 Safer 1279 ve ikinci defa — musahhah ve ilâveli olarak — Remazan 1287 de "Tasviri Efkâr" matbaasında basılmışdır.

"Durubi Emsâl" 1268 de yazılub 120 ve 1287 de o matbaada basılmışdır.

"Şairin Evlenmesi" isimli komedisi "Tercemanı Ahval" gazetesinde tefrika suretiyle intişar etmişdir. Bilâhare Selânik kitabcılarından ve dâva vekillerinden Mehmed Tayfur [Efendi] kitab şeklinde başdırmışdır.

"Tasviri Efkar" daki makalelerinden bazıları ve "mebhusetün anha" mübahasesi, kitabhanei Ebuzziya risaleleri sırasında tab'olunmuşdur.

Şinasi, gencliğinde Hersekli Ârif Hikmet'le, Bursa'lı Şeyh Zaik'dan Farisî okumağa başlar. Şinasi iki üç defa gitdikden sonra yan çizer. Zaik, hiddetlenerek bir kıt'a ile hecv eylemisdir ki müstehcen olduğuicün buraya dercedemediin.

Ârif Hikmet [Bey] merhumun 1846 [1262 H.] de mekamı meşihate tâyinin-de Şinasi, tanzim ve bizzat tebyiz etdiği manzumei tarihiyenin¹ altına "Bende, İbrahim Şinasi kâtibi Tophanei Âmire" yazmışdır, kütübhanemde mahfuzdur.

Oğlu müteveffa Hikmet Şinasi, "Tercemanı Hakikat", "İkdam", "Sabah" agazetelerinde musahhihlik ile temini maişet ederdi. Babası gibi titiz, mütevehhim, alıngan oldukdan başka işrete inhimaki olduğunu arkadaşlarından merhum Ahmed Rasim söylüyor.

* **

Abdülhak Hâmid'in, Şinasi hakkındaki manzumesi:

1

Ey huzurunda zairan mebhut Mütefekkir idin hayatında Mülhak olmuş sana bu mülki sükût Zâhir olmuş gubar şeklinde Mütecessim mezar şeklinde Yine sensin iyan mematında Denilir fikri pür sebatında Hali yesii küduretin mi disem O tefekkürlü haletin mi desem Şairi binazir idin hâlâ

Münteşir makberenden ol mana

¹ Bu menzume, matbu eş'ar mecmuasında yokdur.

2

Siyller bahri bikenarından Ki dönerler yine o dünyaye Bağlar çıktı berkü barından Şi'ru, inşaye çok mükallidler Geldi senden vücude mucidler İnşiab etdi hâki dünyaye Senin ey saki marifet saye Nevbenev came etdiler ilbas Sen fakat eyledindi vaz'ı esas Öyle bir mekteb eyledin bünyad

Cıkdı tilmizler bütün üstad

3

Uçacak zanneder açub şehper Ebediyet hatibi minberini Ezeliyülkıyam bir mahşer Giheteynin "Kemal" ile "Ekrem" Olmuş aramgâhına mahrem Eyliyenler tavaf makbereni Görürüm merkadinde peykerini İki efriştedir cenah küşa Bu kıyafetde şi'r ile inşa Sendedir mütebessim likayı vatan

Ziranın kılar senavı vatan

4

Bahsederken "Kemal" ü "Ekrem" den Ki sana vârisi Hudayî dir O da senden "Kemal" ü "Ekrem" den. Mütezelzil cihant hissiyyat Savei furatınde taze hayat. Unudulmaz biri "Sezai" dir Bir misali bediazâyı dir Oldu ilhamî kudretinle senin Buldu teşrihi şivei gühenin Edebiyat, o dem mezaristan

Ans sen evledin beharistan

5

Adana şehri ki ibaretdir Öyledir menzilin diyarı suhan. Başka bir âlemi siyasetdir. Kimse görmüş mü böyle bir mihrab Böyle manalı bir sipihri türab Nezdimizde bugün "Ziya" Paşadan Nikü bed serbeser şüunı vatan Kimse almış mı böyle bir mesned Böyle her dem hayat bir merkad Barekâllah Şinasii mağfur

Daima sıyti: şairi meşhur...¹
15 Nisan 1884

NEF'ÎYE NAZÎRE

Vakta ki felek şekli hilâlin kamer eyler Gün geçdiğini ömri beşerden haber eyler Bir revnakı kâzib midir ikbali cihan kim Seyyalei berkıyye misâli güzer eyler Bedbaht ana derler ki elinde cühelânın Kahr olmak içün kesbi kemâlü hüner eyler

¹ Hâmid "Daima sıytı: nasiri meşhur" deseydi, nefselemre daha ziyade tevafuk ederdi.

Hak yol aramak vacibedir aklı selîme Tevfikini isterse Huda rahber eyler Mahrum ise tevfikin eğer faidesinden Ya âczini gördükce mi âkil zarar eyler Her vâkıa bir dersi hikemdir nazarında Her derd bu belâdan dahi ahzi iber eyler Mahiyeti isbat eden âsarı ameldir Mikdarına nisbetle kişi hayrü şer eyler

GAZEL

Mahmurı bade hastei bitabı andırır Yokdur anın ilâcı meyi nâbı andırır Sâki elinle bâde verirken elin öpen Devlet gününde yâr olan ahbabı andırır Zülfün düşünce gerdeni berrakın üstüne Billûr içinde sünbüli siyrabı andırır Akseyledikce tâsı arakda bütün gice Nuri rühun denizdeki mehtabı andırır Mevci şerab dilde gami gark eder gider Zira ki neş'e vartai girdabı andırır

Varlığım halikımın varlığına şahiddir Gayri bürhanı kavi var ise de zaiddir

SÜKÜFE NİHAL

Liyakatli kadınlarımız arasında eserleriyle temeyyüz eden şair ve edib Şükûfe Nihâl'in, gönderdiği tercemei halini — aynen — naklediyorum:

1896 da İstanbul'da doğdum. Babam, Sultan Murad'ın Sertabibi olub menfada ölen Doktor Emin [Paşa] nın oğlu Miralay Ahmed [Bey] dir. Kültürlü, edebiyat sever bir zat olduğundan çocukluğumda inkişafıma pek çok müessir olmuşdur.

İlk ve orta tahsilimi hususî mekteblerde ve kısmen hususî muallimlerle evde tamamlıyarak 1919 da İstanbul Darülfünunundan diploma aldım.

Pek genc yaşda evlendim. "Necdet" isminde bir oğlum ve "Günay" isminde bir kızım vardır.

Yazı yazmağa heman yedi, sekiz yaşlarında başladım. On iki, on üç yaşımda yevmî gazetelere ve küçük edebî mecmualarda makalelerim, hikâye ve şiirlerim çıkmağa başladı. Hayatımın en büyük zevkı, hattâ ihtirası, bugün de olduğu gibi san'at ve edebiyatdır. İlk neşretdiğim eser, 1919 da çıkan "Yıldızlar ve Gölgeler" adlı şiir mecmuasıdır. Bundan sonra "Hazan Rüzgârları", "Gayya", "Su", "Şile Yolları" isimli mecmualar ile "Renksiz İztırab", "Çöl Güneşi", "Yakut Kayalar" romanları, "Tevekkülün Cezası" namındaki küçük hikâyeler, Finlândiya seyahatinden intibalar ve etüdleri havi "Finlândiya", "Yalnız Düşünüyorum" isimli büyük ictimaî roman neşredilmişdir. Bazılarını takdim ediyorum, hürmetlerimle".

Şükûfe Nihâl'in hal ve tavrındaki nezaket, ruhundaki nezahet, eserlerinde de kendini gösteriyor. Aruz ve hece vezinleriyle söylediği şiirler, beharistanı edebde şükûfei ter ve nihâli letâfet küster olduğuna şahiddir.

Mekteblerde edebiyat muallimidir. Yazmak ve okutmak suretiyle irfanı memlekete hizmet etmekdedir.

SEVGILI KAMERE

Sana dikkatle bakdığım o gece Süzülürken semâların ince Sarışın bir likayı hicrandın Tüllerinden elemli bir yadın

Kaldı kalbimde, sanki sen nakâm Ruhı sâfında titreyen âlâm Bir kadından şifası pek mevhum Anlaşılmaz müebbeden mekturn Seneler geçdi, ben de bir gün âh Sarışın ay, senin gibi soldum

Ilkbeharımda bak harab oldum

İki hemşirei hazanız biz Her gece birleşirse derdlerimiz Gömülür mü melâli ömri siyah

Eylûl 1334

SU

Kalbinden kalbime akan bir sesdi Sesini en tatlı yerinde kesdi

O su, bir sır gibi mırıldanırdı Bizi Leylâ ile Mecnun sanırdı

Sessiz ruhumuzu o bestelerdi Bir aldı sonunda verdi bin derdi

Şimdi ne akşam var, ne ses, ne dere Benzetdi bizi bir kırık mermere

Kalbinden kalbime akan bir sesdi Sesini en tatlı yerinde kesdi Akşam gölgesinde çağlayan o su Bizi sonsuzluğa bağlayan o su

Göğsünde bir sarı ay yıkanırdı Gamlı yolumuzda ağlayan o su

Bize "Unutalım dünyayı" derdi Bizi bizden fazla anlayan o su

Yolumuz ayrıldı başka ellere Ruha zehir gibi damlayan o su

Akşam gölgesinde çağlayan o su Bizi sonsuzluğa bağlayan o su

TACÜDDİN

Hayrullah Tacüddin [Efendi], Şeyh Tevfik [Efendi] nin oğludur. 1883

"Revzai Terakki" mektebinde, Toptaşı Askerî Rüşdîsinde, Üsküdar İdadîsinde okudu. Mülga Rüsumat Emaneti Tahrirat Kalemine girdi. 1902 [1320 H.] de babasından intikal eden Üsküdar rüfai dergâhı meşihatiyle imamet ve hıtabet cihetleri uhdesine tevcih edildi.

1914 [1332 H.] de Üsküdar dersiam hocalarından Salih Nâzım [Efendi] nin dersine devamla icazet aldı, Hoca Hicri'den Farisî okudu. "Ceridei Havadis" in en eski muharrirlerinden Zarifî Ahmed [Bey] le Üsküdar'lı şair Talât'dan edebiyatca istifade etdi. Musikiye de intisabı vardır. Hüdai âsitanesi zakirbaşılığında bulundu. Şimdi Tapu idaresi memurlarındandır. Nazük, müeddeb, kabili hitab bir zatdır.

Mensur "Zübdetülahlâk", manzum "Güldeste" ve "Gülgoncei Âşıkan" isimli risaleleri matbudur. "Mecmuai ilâhiyat", "Ravzi verd", "Bin iki yüz hadisi şerif" ile Osman Şems merhumun, "Bugün mahi muharrem vakti matemdir safa olmaz" matlalı uzun mersiyesini basdırmışdır.

GAZEL

*

Seyri gülzar eyledim bülbülde ahü zar yok Gonceler, güllerde mahzun neşveden âsar yok Dide pürnem, sine pürgam, ben nasıl âh etmeyim Camı lâlin gibi cânâ dafü ekdar yok İstemem şehdabı dehri, sâkiya sun bâdeyi Meclisi uşşak içinde cümle mest, hüşyâr yok Hali keyfiyatı sağar münkire faş olmadı Meşrebi âşıkda hep ızmar var, ızhar yok Guhü sahraye düşürdü cismimi bu iştiyak Vechi canandan diğer Taciye bir didar yok

ŞARKI

Muhtefi zan ile her levhai dilberde seni Ararım ağlayarak hicrile her yerde seni Gece encümde, seher handei hâverde seni Ararım ağlayarak hicrile her yerde seni¹

¹ Recai zadenin

[&]quot;Saklayub kalbi müredderde seni Bulurum neşvei sagarde seni

TÂHĀ

Ömer Tâhâ Toros, Tarsus Müftisi Küçükzâde Hilmi [Elendi] nin oğludur. 1910 da Tarsus'da doğdu.

leri", "Ziya Paşanın Adana Valiliği". Basılmamış eserleri de vardır.

Adana lisesini bitirdikden sonra İstanbul Hukuk Fakültesinde ikmali tahsil etdi, 1933 de mezun oldu. İstanbul'da Maliye memurluklarında bulundukdan ve ihtiyat zabitliğini yapdıkdan sonra 1937 de Adana'va gitdi, Ticaret Odası kâtibi umumîliğine tâyin olundu. Muahharen Halk Partisi İdare Heyeti Reisliğine de intihab edildi.

Basılan — hece vezinli ve mensur—

"Toros Demetleri", "İki Ses", "5 Kânunisâni", "Seyhan Efsanesi", "Türk Kadın Şairleri", "Çukurova'da Etili Şairler", "Toroslarda Tahtacı Oymakları", "15 inci Cumhuriyet Yılında Adana", "Çukurova'da Köy İktisadiyatı", "Atatürk'ün Adana Seyahatı

SERPDİM ÇİÇEKLERİMİ

Nerde oyuk taş görsem kalbim oynar yerinden Bir ılık hâtıranın yadı gelir derinden Boynuma kemend atdı saçının tellerinden Boynuna kemend yapdım kızgın bileklerimi

§

Bu akşam kararırken dağların biyaz taşı Kırılan bir dal gibi dizime düşdü başı Gözlerinden taşarken hâtıramızın yaşı İğildim de yüzüne serpdim çiçeklerimi

KALBİMDE NAKIŞALAR

Gitdiğim yol ardından bakdım, içden titredim Âh! bu yoldan gidenler bir daha dönmez dedim Bendeki hâtıranı göz yaşımla ödedim Bir volkan yaratırken içimde son bakışın

Dağlardan temiz sular akarlar uçunıma Ben kendi şelâlemi döküyorum koynuma Senin yerine dallar sarılıyor boynuma Hisabı yok bu aşka dağdan taşan alkışın

Günahlar nasıl çıkar göklere dik dağlardan Her akşam meded umdum el açarak ruzgârdan İçli hıçkırıklarla ayrı düşmüşüm yârdan Bir ceylân böyle ağlar yalnız kalınca kışın

Gurubun ateşine saçından düşmüş teller Yârınsa topraklara gömecek onu seller Her şeyin mahvolsa da ölmez şaheser eller Onlardır san'atkârı, kalbimdeki nakışın!

TAHIR

Menemen'li Zâde Mehmed Tahir [Bey], Sadaret Telgraf Kalemi Müdiri Hâşim Habib [Bey] in oğludur. 1863 [1279 H.] de Adana'da doğdu.

Pek küçük yaşda İstanbul'a getirildi, Soğuk Çeşme Askerî Rüşdîsinde okudu. Mektebi Mülkiye'ye girdi. 1883 [24 Şevval 1300] de şehadetnâme aldı. 1883 [Safer 1301] de Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesine maaşsız olarak devam etdi. Sonra Ticaret Nezareti tercemei fünun kalemine memur edildi.

Muhtelif tarihlerde Şûrayı Devlet Dahiliye Dairesi mülâzimliğinde, Adana, Aydın, Selânik Maarif Müdirliklerinde, Mektebi Mülkiye kitabeti resmiye ve Darülfünun ilmî ahlâk muallimliklerinde bulundu. Son memuriyeti Maarif Nezareti mektubî ve mühimme kalemleri müdirliğidir. Tedricen Ulâ sınıfı evveli rütbesini ve ikinci rütbe Osmanî nişanını ihraz eyledi.

1903 [1320 Zilkıdesinin 15 inci gecesi] fü-

caeten vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu. Son zemanlarında sakallı idi.

Kavaidi edebiyeye dair, "Osmanlı Edebiyatı", "Yadı Mazi", "Osmanlı Coğrafyası" ve manzumelerini ihtiva eden "Elhan" matbudur. Mektebi Mülkiye'den çıkdığı esnada "Gayret" namında mevkut bir risale neşretdi. Bazı risalelerde de makale ve manzumeleri yardır.

Recai Zâde Ekrem [Bey] merhum, "Elhan" ı takdiren yazdığı risalede Muallim Naci ile meslekdaşlarını tahtie etdiğinden Naci de "Demdeme" ismindeki risalesiyle mukabele etdi. Fakat pek ileri gitdi, hoşa gitmeyecek sözler yazdı.

Bir âdemi takdir içün diğer âdemleri tahkir etmemek gerekdir. İstediğini söyleyen, istemediğini işidir.

I IYI IYOR

Ne dilnişin uyuyor bak, şu nazenin uyuyor Siyah zülfi perişan yüzünde mevca mevc Behar, leyle bürünmüş, ne dilnişin uyuyor Uçar letaifi rüya gözünde hande nisar Gezer melâiki sevda dilinde fevca fevc Neler görür aceba şimdi ol safayı behar Dehani goncaya benzer diyen sühan sencan Hata eder, bunu inkâra var mıdır imkân Beharı feyzi eder goncayı küşade dehan Bu gonca âleme eyler beharlar isar İhata eylemiş etrafını bütün ezhar Denir ki hüsnünü saçmış zemine ol dildar Kamer değil mi ya, etmez mi hale sin izhar Kamer, fakat ne kamer, nuru şemse gibte resan

"Hayat" isimli uzun manzumesinin ilk parçası:

Solub behar hayatında bir gül terken Zemine düsmeğe mail su kızcağız hayfa Bu sinde böyle güzelken değil midir erken Vedaı âlemi fâni, siyahetı ukba Zavallı kız, sarı güller gibi sararmış âh Fakat güzel, vine dilber hele o çeşmi siyah Cihane sanki veda eyleyen o tatlı nigâh Ne rütbe cazibe perver, ne rütbe dilberdir Cemâli gülmededir gerçi kendi muğberdir Behara erse hazan böyle dilfirib olmaz Cihanda gonca bile böyle kemnasib olmaz On altı sinnini doldurmamış henüz bu mah Ecel, bu goncai nesgüfteden ne ister âh Cemâli subhi emelden lâtif olan bu güzel Reva mı toprağa girsün bu yaşda zarü nizar Zemini askda bitmis bu nevnihali emel Henüz goncelerin etmemiş iken izhar Seza mi hake serilsin de payimal olsun Bu şiiri ter ne revadır ki bimeal olsun

TAHİR

Mehmed Tahir Olgun, Sultan Abdülmecid'in yazı hocası Hacı Tahir [Efendi] nin kerimezâdesi Hademei Hassa başçavuşlarından Elhac Mustafa Safvet [Bey] in oğludur. 1877 [5 Remazan 1294] de İstanbul'da doğdu.

Gülhane Askerî Rüşdîsinde, sonra "Menşei Küttabı Askeriye" de okudu. 1892 [Haziran 1308] de Babıseraskerî piyade dairesi jurnal kalemine kaydedildi. Fatih camii başı imamı müderris Filibe'li Mehmed Rasim ve Mesnevihan Selânik'li Mehmed Es'ad Dede [Efendi] lerin derslerine devam etdi. Dededen Mesnevî icazesi aldı.

1894 [Cümadelâhire 1312] de Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Celâlüddin Dedeye² intisab ve ikmali çille etdi. O sene Es'ad Dede ile beraber farizai haccı edâ eyledi.

Mevlevîhanedeki hücresinde oturub vakıf lokmasına göz dikmeği hoş görmediğinden maişetini temin içün Bayezid'de bir kitabcı dükkânı açdı. "Miratı Hazreti Mevlâna" ile Nayî Osman Dede Zâde Sırrı Abdülbaki

Dedenin "Manzumei Mi'rac" ını ve Cevri'nin "Hılyei Çiharı Yârı Güzin" manzumesini birer mukaddime ilâvesiyle basdırdı.

Dükkânı Babıâli caddesine, nakleyledi. Rüsumat ketebesinden Vâsıf [Efendi] nin² topladığı "Medayihi Hazreti Mevlâna" dan yedi forma basdırdı. O sırada "Resimli Gazete" yi³ isticar etdi. Çıkardığı ilk nüshanın kabına mecmuai medayihin ilâniyle beraber bir de sikei Mevlâna resmi basdırdı. Gazete derhal ilga olundu. Mevlevî olan Veliahd Mehıned Reşad [Efendi] namına gazetenin propaganda yapacağına dair verilen jurnal, ilgaya sebeb olmuş.

¹ Tercemei hali 1833 üncü sahifededir.

² Bu zat, benim mecmualarından da bazı menzumeler yazmışdı.

³ Gazetenin idaresini deruhde eden müze muhasebecisi merhum Receb [Efendi] nin recası üzerine yazı işlerini — birkaç arkadaşla — birkaç sene idare etmişdim. Yazı yazmanın pek müşkil olduğu o devirde gazete epey düzgün çıkarılmışdı.

Bu hal ile kitabcılıkda devam edemiyeceğini anladı. Annesi, Nâzıma [Sultan] ın dayesi olduğundan onun daveti üzerine vekilharclığını kabul eyledi. Mukaddema bana gönderdiği tercemei halinde söylediği vechile "Bir müddet sikkepuş olarak vazifesine bakdise de yakışık almadığını gördü ve « جَدِيلُ الْحَجَلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَجِلُ الْاَلِيَّا لِمُعَالِّمِي diyerek tekrar fes ve sivil elbise giydi." Bilâhare o daireden çekildi.

Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaretinde açılan imtihanda muvaffak ve Defterikebir kalemine kâtib oldu. Muhtelif tarihlerde Ruhsatnameli maadin başkitabetinde, Tevhidi mubayaat komisyonu tahrirat kalemi mümeyyizi evvelliğinde, Ticaret ve Ziraat Nezaretinde, İktisad hey'eti başkitabetinde, Âli satış komisyonu başkitabetinde, Ticaret Nezareti memurin ve fermanlı maadin mümeyyizliklerinde bulundu. İnkılâbda gayri faal memurin sırasına katıldı.

1901 [1319 H.] de muallimliğe intisab etdi. "Bürhanı Terakki" ve "Rehnümayı Terakki" mekteblerinde Farisî ve Tarihi islâm, Kuzat, İrşad ve Darülhilâfe ibtidayı dahil medreselerinde kitabeti resmiye, siyeri nebeviyye ve edebiyat okutdu. Şimdi Darüşşefaka Türkce ve Kuleli Askerî lisesinde edebiyat muallimidir.

BASILAN ESERLERT

"Tercemei Tefsiri Hüseynî" — Hüseyin vaızın "Mevahibi Âliye" namındaki tefsirinin surei Bakare sonlarına kadar tercemesi. "Hazreti Peygamber ve Zamanı", "Mir'atı Hazreti Mevlâna", "Divançei Tahir", "Nazım ve Eşkâli Nazım", "Şeyh Celâlüddin Merhum", "Şeyh Sadi'nin Bir Serküzeşti", "Tarihi İslâm Sahaifinden", « دستاويز پارسي خوان » ve « اموز کار پارسي » — bu iki risale kavaidi farsiyeye dairdir.

"Efgan Emiri Abdürrahman Han" — birinci cildi "Sıratı Müstakim" ile neşrolunmuşdur. "Hindin Moğol hükümdarları ve Nadir Şah", "Hind İhtilâli" — bu üç risale Farisîden mütercemdir. "Cengiz ve Hülâgû Mezalimi", "Şeyh Şâmil'in Gazevatı", "Tarih Hulâsaları", "Şükûfei Beharistan" — Molla Caminin "Beharistan" ındaki kırk şairin tercemei halinin tevsian tercemesidir. Bir kısmı "Beyanülhakk" da dercedilmişdir. "İslâm Askerine" — bazı gazevatı seniyeyi havidir. "Sebilürreşad" ile neşrolunmuşdur. "Tarihi Enbiya" — muhtasardır. "Hind Masalları" — mealen "Beharı Daniş" in tercemesidir, bazı aksamı "Sabah" gazetesiyle intişar etmişdir. "Fuzuli'ye Dair", "Baki'ye Dair", "Nev'î ve Suriye Kasidesi", "Edebiyat Lûgati", "Edebiyat Tarihimize Dair Manzum Bir Muhtıra", "Teşebbüsi Şahsî" — millî hikâyedir. Bunlardan başka "Tahirülmevlevî" namiyle cerideve risalelerde manzum ve mensur eserleri vardır. "Mahfil" ismiyle çıkardığı mecmua, masarifini çıkarmadığından birkaç sene devam etdikden sonra neşrine nihayet vermişdir.

**

Muhterem Mehmed Tahir — soy adına masadak olarak — "Olgun" ve irfanü danişle dolgun edib ve şairlerdendir. Okuduğunu anlıyan ve okutduğunu anlatan, okur yazar kıymetli muallimlerdendir.

Hepsi müfid olan eserleri hakkında uzun uzadı sena perdazlık etmekden ise — müntesib olduğu zatı celâl simata nisbet olunan — "Kelâmından olur malûm kişinin kendi mikdarı" kelâmı keramet ittisamını irad ile iktifa eylemek evlâdır.

*

RÜBAÎ

درکام دلم خو^اهش ^{ک بی} باشد کان می چکه ٔ سوز دم ^ابی باشد پیمانهٔ زان می خورم و آندر دل الله بس و سواء لاشی باشد

BAKİYE NAZİRE

Kubbei eflåke sûzi sineden ahker düser Füshat abadı fezada sanki ahterler düser Sis değildir subhdem afakı yekser kaplıyan Cekdiğim âhı seherden arza haküster düşer Katrebar olmuş değildir hake ebri nevbehar Kulzümi cuşanı çeşmimden çıkan gevlier düşer Turrei fevkalcebîni yarı yad etdikce dil Haveristanı deruna zıllı nur aver düser Ey lebi dildar, ey sercesmei ma'ülhayat Teşnei reşhan olub binlerce İskender düşer Etdiğin dem azmi gülkeşti mesa ey nazenin Nurı vechinden guruba şemsi zer efser düşer Sen değil, ağuşı fikre şevk verse hâtıran Tâ samimî ruha bir hengâmei mahşer düşer Oğrenüb gamzenden olsam nazımı sihri halâl Cesmine karsı elimden kılki efsunker düser Oldu tanzirim nesat efzud, Bakî'nin bile Zevkı inşadiyle ruhı pakine kevser düşer Hal takdir etmesin, varsın feramuş eylesin Defteri atide Tahir namıma bir yer düşer

KOŞMA

Seyrine daldığın şu coşkun dere Gözümden çağlıyan hicran yaşıdır Dikkat et basdığın, ezdiğin yere Yüzümden ibaret pınarbaşıdır

Süzülüb geçerken o gamlı dere Sıçrar da bir damla durduğun yere Gelirse o, şayed sana bir bere Ağlıyan ruhumun sitem taşıdır

Cevrinle kanıyan yüreğim dağlı İradem zülfünün teline bağlı Gönlümü doğrayan, kılıcı zağlı Sevdanın kesilmez bir savaşıdır

Felek de benimle olmuş kavgacı Serpiyor üstüme belâdan saçı Ölüm dedikleri olsa da acı Duyduğum acının en yavaşıdır

Alnımın yazısı bezdirdi beni Kalbinden yaralı gezdirdi beni Ayaklar altında ezdirdi beni Belki toprağımı başda taşıdır

TAHIR

Mehmed Tahir Nadi, Meraş orman memurluğundan mütekaid Divrikli Tuğutlu oğlu Mehmed Halim [Efendi] nin oğludur. 1876 da Divrik'de doğdu.

Babasının memuren bulunduğu Kilis'de Rüşdî mektebine devam ederek şehadetnâme aldı. Meraşda Arabî ve Farisî okudu. Babası tarafından İstanbul'a gönderildi. Üsküdar'da Ahmediye medresesinde Hoca Nazmi [Efendi] nin derslerini takib ile mezun oldu. Üsküdar İdadîsi'nde ve muahharen Darülfünun edebiyat şubesinde de tahsili ilm ederek şehadetnâme aldı. Tahsili esnasında Bayezid camiinde talebeye Gülistan, Hafız divanı ve Ayasofya camiinde mesnevî okutdu. Bursa rüusı verildi.

Muhtelif tarihlerde Mardin, Selânik Biğa İdadî'lerinde muallimliklerde ve müdir muavinliklerinde, Ankara Darülmuallimini Rüşdî Edebiyat ve Türkce, Gergük İdadîsi müdirliğiyle iktisad ve kavanin muallimlikle-

rinde bulundu. Gergük'de sultanî ve nümune mektebi binası inşa etdirdi. Muahharen Basra sultanîsi müdirliğiyle ulûmı diniye ve farisî muallimliğine tâyin kılındı. Basra'nın işgali üzerinel — kendi ifadesiyle — "Âhundi acem kisvesi telebbüs edüb Müntefik çöllerinden n'aka süvar olarak" Bağdad ve Haleb yoliyle İstanbul'a geldi.

İstanbul, Kadıköy, Kabataş, Vefa sultanîleri ve ilâveten Gazi Osman Paşa mektebi, İstanbul ve Adana Kız Muallim mektebi, Amerikan Koleji, İmam ve Hatib mektebi, Pertevniyal, İstanbul Kız liseleri Arabî Farisî, edebiyat muallimliklerini ifa etdi. Şimdi İstanbul Erkek Lisesi Türkce muallimidir.

Türkce sarf ve nahivden bahis « عدة القواعد » ve "Fezlekei lisani Farisî" namındaki eserleri basılmışdır.

Tercemei haline dair verdiği verakada Molla Cami divanının ve Ubeydi Zagâni letaifinin tercemeleriyle "1200" sahifeli divanının ve "2500" cild kitabının Üsküdar'da dayısının evinde yandığını söyliyor. Muhterem Tahir Nadi, "Muallim" namını bihakkın ihraz eden hadimini maarifden bir danişmenddir. Vatanın — Basra'ya kadar— heman her köşesinde yıllarca neşri marifete çalışmışdır. "Başıında bem biyaz kıllarca mağduriyetim vardır" demekle beraber vazifesini ifade fütur göstermemişdir.

"Beni benden ziyade anlıyan tullabı irfandır Tealii vatan uğrunda hayli hizmetim vardır"

demekde hakkı vardır.

Tahir Nâdi, nadii edebiyatda da mümtaz bir mevki sahibidir. Üç lisandaki vukufuna ve edebiyatdaki iktidarına eserleri şahiddir.

Yar olsa bir dem talii "Es'arı Tahir Nadiyi

Kim görse takdir han olur Şairlere ol hân olur"

dense hakikate hizmet edilmiş olur.

Lâyık olanları hecv etmedeki mehareti, hecve oğrayanların malûmudur.

"Hecv yazmakda gerçi hadden efzun şühretim vardır Sebebsiz eylemem şakkı şefe ciddiyetim vardır Dilim varmaz muazzez kimseyi tezyifü tahkire Şirarı milleti tedibe sayü gayretim vardır"

diyor ki doğrudur.

* **

İki üç sene evvel bir akşamüstü Bayezid'den geçerken camiin karşısındaki kabvehanelerin yanında bulunan çeşmenin önünde Tahir Nadi'yi gördüm, — her şeyi şairane olan — bu zat, tarağını muslukdan ısladub kemâli itina ile başını tarıyor ve tuvaletin uyub uymadığını anlamak içün — âyine farz etdiği — çeşmenin cebhesindeki taşa ikide bir bakıyordu.

Şu tavrı şairane, hoşuma gitdi. Karşıda duran Hamamî Zâde şair İhsan'ı çağırdım, şairane manzarayı görünce o da zevkyab oldu. Sokakda tuvalet yapmasının sebebini Tahir'den sordum. Kadınlı erkekli bir konferansa — mecburen — gitmek üzere ikametgâhından telâşla çıkdığı içün yapamadığı tuvaleti, çeşmenin önünde yapdığını söyledi.

FITRET

Ziver ârayı vücud olmadan evvel bu zemin İmtizac eylemeden âbü heva, âteşü Yokdu menzumei semsin harekâtından eser

Asgari namütenahiye varan hükmi kader İlm âfakını avdınlamadan nurı ezel Âleme arzı vücud evlemeden burci Hamel Bu fezade ne eser vardı muhakkak ne esîr Müstenir oldu tenimden nice bin semsi münir Münkin olmaz buluna budi mücerredde cihat Ya vehim va farazivatı beserdir bu sıfât Hadisatı mütevaliye zemanı mevhum Ne zeman var ne mekân hepsi havali mefhum Hep gelüb geçmiş olan vâkıai cuşacuş Safhai âlemi imkânde müebbed menkus Ne bidavet ne nihavet aranır esvade İstihalâtı süundur görülen dünyade İnkılâbatı cihandan müteessir mevcud Hic bir vechile kabil değil olsun nabud Zihayatın harekâtı ebediyen daim İnsiaatı ziva mürteseminde kaim Her cisim ayrılarak unsur olur âhır kâr Moleküllerle atoma dağılır her neki var Înșia ile olur sonra esîre müncer Hem tekâsüf ederek madde gelir sekli diğer Ot gibi ferdi beşer hep yaşayub solmadadır Heyecanlarla koşub mahvü harab olmadadır Ediyor böylece kanunı tabiat cereyan Nåkılim ben bunu fen sövlüvor istersen inan Kimsenin kalbini incitme sakın âlemde Iz bırak iylik ile kalbi beni âdemde Mesti mansıb olarak devlete mağrur olma Bir temasayı filim uğruna makhur olma

البادى اظلم

Sana şimdengeru hecviyem ey namerd besdir bes Hecayi dilşikârım kişveri irfane bir canfes

Nasibin yok hünerden iktidarın şarlatanlıkdır Tefevvuk eylemek kabil mi savtı bülbüle kerkes

Vücudün şanı insaniyete irası şeyn eyler Sana nisbetle bir sahib hayâdır kahbe bir metres Bulunmaz çar aktarı cihanda mislü manendin Vijardün zübdei humku cehalet siretin ednes

Bütün ashabı vicdan namını lânetle yâdeyler Rezalet lâfzının mefumuna bed suretin ma'kes

Kararmaz mihri taban bir bulutdan bilmiş ol alçak Bulunmaz âbı derya ger tükürmüş olsa bir nakes

Benim ol kârgâhı kudretin mahir sühandani Sezadır söylesem nevzadı tab'un kâlei enfes

Nikâtı abdarım duysalar takdir ederlerdi Nedimü Nef'î yü Örfî yü Hatif, Anterü Ahres

Füruğı tab'ımın bir lem'asidir mihri âlemtab Huzurumda sebakhan tıfl olurdu görse ger Nev**res**

Değildir sâde söz güldestei firdevsi âlâdır Sünühatım mezamini kitabı emcedü akdes

Kelâmım âbtabı selsebili bağı rıdvandır Sözüm enfası lâhutî, değildir sadece bir ses Münafık kimseler tahtessıfır ednası insanın Cihanda çünki anler düşmeni erbabı irfanı

KIT'A

Nakese cevheri irfanını bezletme sakın Öğrenir bilmediği şey'i sana düşmen olur Kudreti fatıradan çünki nasibi okadar İlmi artınca heman fürsat alır rehzen olur

¹ Aferin Şair! Bu hakiməre kır'anla benim halime terceman olmuşsun. "Nakes" dediğin baza kes, "bilmediği" ve bilemiyeceği şeyleri, öğrentilediği yolları benden ve benim eserlerimden öğrendikten sonra benimle rekabete ve bana "rehzen" liğe kalkışdı ve kalkışıyor. Benden becerdiği malûmatı mühimineyi kendi malı imiş gibi satıyor. Bu hal, İzzet Molla merbumun da başına gelmiş ki

[&]quot;Bana yapdırub şiiri rengin eda

Benimdir devu gösterirdi bana"

Kesbi irfan, cehli mahveyler bir adî kimseden Eylemez bahşi necabet, mayesiz pespayeye Olsa da nihriri âzam kıymeti noksan olur Kimse aldanmaz revacı olmayan sermayeye¹

Görüb bir kimseyi zâhirde sadık, keşfi raz etme Sakın ifşayı sırdan, bilmiş olsan merdi zahiddir Selâmü iltifata ihtiyatkârane talib ol Mürnaşatı zemane, muhtelif ağraza aiddir²

Bu kr ayı, bazı "nakes" e okumak içün galiba bana vekâleten tanzim etmişsin!

Bu kur'ayı da gûya bana bir ihtan hayırhahane olmak üzere söylemişsin!

TAHSIN

Hasan Tahsin [Bey], — Şam'da "Beytüşşürefa" denmekle mâruf hanenin sahibi — Sadatı Hüseyniyeden esbak Kıbrıs muhassıllı ve Surre Emini Elhac Mehmed [Ağa] nın oğludur. 1800 [1215 H.] de Kıbrıs'ın Lefkoşe kasabasında doğdu.

Babasiyle beraber İstanbul'a geldi. Tahsili ilme çalışdı. Meşhur hattatlardan Lâz Ömer [Efendi] den sülüs ve nesih temeşşuk etdi.

Babasının Kıbrıs muhassıllığına ve muahharen Surre emanetine tâyınınde 1824 [1240 H.] de Hicaz'a gitdi. Farizai haccı edâ ve birkaç ay mücaviret ile — Mekkei Mükerreme'de mukim — meşayihi nakşbendiyeden Mehmed Can [Efendi] den ahzi tarikat ve Kıbrıs'a avdet eyledi. 1826 [1242 H.] de İstanbul'a geldi.

Müderris, 1824 [1250 H.] de Bağdad Mollası oldu. Daha sonra mahrec ve Mekke payelerini ihraz etdi. İkinci defa Hicaz'a giderek Hazreti Şeyhden "İtmamı sülûk ve terakki ve esrarı tarikati yoliyle telâkki ederek lâbisi hırkai hılâfet ve muhtarı avdet olub niçe fükarai müstefizi yek nazarı¹ kimya eserle gınayi kalbe mâlik ve tarika müstaid olanları birer¹ teveccühle salik etmisler idi²".

İstanbul, Anadolu sadareti ve 1847 [Cumadelûlâ 1263] de Rumeli sadareti pâyelerini haiz ve 1848 [8 Safer 1264] de nakibüleşraf oldu. 1849 [Zilhicce 1265] de ilâveten meclisi vâlâ âzalığına, 1851 [Zilhicce 1267] de Emvali eytam nezaretine tâyin ve 1853 [Muharrem 1269] da nezaretden azledildi. 1853 [Remezan 1269] ve 1859 [Receb 1275] de iki defa Rumeli Kadıaskeri ve reisülulema³ oldu.

Cevdet [Paşa], "Tezakir" de Sultan Abdülâziz'in cülûsundan bahsederken diyor ki :

"Cülûsı Hümayunda en ibtida Nakibüleşrafın عبت etmesi resmi kadimdir. Halbuki Ali bini ebi Talibe « دغى الله عنه » en ibtida منت eden Talha, منت والله عنه » ol-

Yalnız başına ıstılahatı tarihiye ansiklopedisi yazmak cür'etinde bulunanlar bu unvan hakkında elbette daha mühim malûmat yermislerdir!

¹ Yek çeşm olmasına nazaran "Yek nazar" ve "birer" kelimeleri şayanı nazardır.

² "Ceridei Havadis" 15 Rebiulâhir 1279.

⁸ Vüzeranın en eskisine "Şeyhulvüzera" denildiği gibi Rumeli Kadı askerliği payesini haiz olanların en eskisine de "Reisülulema" unvanı verilir. Kadıasker — zemanımızın bazı ulemayi benamı! kabilinden de olsa hasbelüsul bu unvanı alır.

Colak.

mağla badii şeamet olmuşdu. Bu kerre nakibüleşraf bulunan Tahsin Bey ise hem çolak, hem yek çeşm, hem de alâ rivayetin düz taban¹ olduğu halde en ibtida edecek deyu yevmi cülûsda erbabi e baisi hudşei derun olmuşken² bereket versün yetişemeyüb sadrı Rumeli İlmî Molla Efendi³ vekâlet etmekle herkes memnun ve mübeşşer oldu. Bu keyfiyet âlemi balâye aksetmekle taklidi seyf resmini şeyhulislâm icra edüb Şeyh Necati Efendinin dua etmesi ve Hüsam Efendinin² teberrüken fâtiha demesi irade olunmuş olduğundan olvechile icra olunarak nakib vüzera sırasında durmuşdur."

1861 [11 Safer 1278] de vefat etdi. Hazreti Halid دخى لله عنه türbesi civarında Valide Sultan türbesi haziresine defnolundu.

"Fatin Tezkiresi" nde "Ashabı servet ve erbabı tabiatden olub bir mikdar eş'ar ve güftarı vardır" deniliyor.

Kütübhanei umumî müdiri merhum İsmail Efendi de mecmuai eş'arını görmüşdüm. Âkif [Paşa] nın "Âdem" kasidesine naziresi vardır, vaktiyle bir mecmuada neşrolunmuşdur.

"Ceridei Havadis" de :

"Servetü yesar ve nezahatü vakar ile hoca Ahrar gibi şühret şiar ve menhiyyatdan perhizkâr olub derecei belâgatleri ve kuvveti ihatai ilmiyeleri, zadei tab'ı nekkadları olan eş'ardan ve cevdeti hatda melekeleri âsarı kalemi müşkîn rakamları olan levhalardan celî ve pedidardır."

"Tezakir" de :

"Epeyce sülüs yazar ve kimyagerlik ile meşgul olurdu. Merhume Bezmi âlem Valide Sultan nezdinde hayli mukbil olub bu cihetle iltizamatdan pek çok para kazanmışdı. Pederinden dahi külliyetli servete varis olmakla hayli zengin idi. Debdebe ve haşmet sahibi olub tariki ilmiyede andan başka kadıasker tarzında bir zat kalmamışdı. Maahaza bakırdan altun ve kalaydan gümüş yapmak sevdasına düşüb bu yolda küllî akçeler sarfederdi."

"Lûtfî Tarihi" nin basılmıyan kısmında:

"Şeyhlik tarikiyle Sultan Abdülmecid'in validelerine kesbi hususiyetle fevkalhad menzuri şeyhu şab olmuşdu. Hancsi züvvara meftuh ve küşade hatır ve şiirü inşada melekesi hazır ve hüsni hatda etrabı nâdir idi. Kemâli serveti ve surî ve manevî riyasetiyle beraber mesleğinin muhalifi olarak hazinei celile ile iltizamcılık havalesine girişmesi ve kimyagerlik merakında bulunması şayanı taaccüb idi."

- ¹ Cevdet [Pasa], biraz daha gayret etseydi, bu zatda sağlam bir uzv kalmıyacakdı!
- ² Galiba erbabı ___ bir ağızdan

"Düz tabandır, yek çeşimdir, hem çolak Hak tealâ eylesün bizden uzak" beytini okumuslardır.

- 3 Yasinci zade.
- 4 Asfiyayi benamdan Mesnevihan Hoca Hüsamüddin Efendi الدس سوه

"Sicilli Osmani" de :

"Âlimce ve edib ve zikudret ve sahi idi. Kimyagerliğe ve elbisei nefise telebbüsüne meyli görülmüşdür. Bir gözü âmâ olmakla "Kör Tahsin Bey" diye nam al-

mışdır. On kadar mahdum ve kerimesi vardır" deniliyor.

Valide Sultan nezdindeki makbuliyeti, ehli tarikat olmasındandır. Ehli tarikat — ki ehli hak ve hakikat demekdir — nasıl olur da "Kimyacılık", "İltizamcılık", "Debdebe ve Haşmet" e dilbestelik gibi hakikat ve tarikat erbabına yakışmıyacak yollara sapar?

Esasen "külliyetli servet" e mâlik iken — hırsu tamaa kapılub — "bakırdan

altım ve kalaydan gümüş" yapmak sevdasına düşer?

Ceridecinin söylediği vechile "Hoca Ahrar gibi şühret şiar ve menhiyatdan perhizkâr" ise "iltizam" a, "kimya" ya ve "debdebe ve hazmet" e tenezzülle nefsi emmareye esir olmaz, hoca Ahrar gibi ahrarane hareketle servet ve haşmeti haki-kiye kesbeder.

* *

Esbak Şûrayı Devlet Reisi ve Mısır fevkalâde komiseri Rauf [Paşa] nakleyledi:

Tahsin [Bey] in Kanlıca körfezindeki yalısında müsafirler arasında bulunan Füad [Paşa] Zâde Nâzım [Bey], huzzarden tek gözlü bir zatın kim olduğunu yanında oturandan sorunca şair Nihad [Bey¹] yüksek sesle "körfezde kör Tahsin Beyin kör kahyâsı" demişdir.

Bir zatın da aşağıdaki adresle mektub göndermiş olduğunu Tahsin [Bey] in

torunlarından Tahsin [Bey] söyledi:

"Körfezde kör Tahsin Beyin damadlarından kör Ahmed Beyin ayvazı kör Kir-kor'a".

Bu mektubdan Tahsin [Bey] haberdar olunca kör ayvaza "üç kör bir arada olmaz. Sen pırını pırtını toplada git" diye herifi savmışdır.

Tahsin [Bey], üçüncü Sultan Selim'in mabeyincisi yek çeşim Ahmed Muhtar [Bey] in yalısını aldığı zeman söylenmişdir:

"Aldı körfezde kör Ahmed Beyefendi yalısın Aynı vahid, yek çeşim, tek gözlü kör Tahsin Bey".

**

GAZEL.

Mutekif oldu gönül dairei vahşetde Buldu cemiyeti ünsi haremi vahdetde Mevcei bahri maiyyetde göründü cezebat Oldu varestei girdabi emel giybetde

³ Tercemei hali 1213 üncü sahifededir.

Şeş cihatı bir olub batdı huzure efkâr Haleti gıybetü cemiyyeti bir kesretde Zılli mefkudeyi derhatır edüb baği hayal Garsi eşcarı simar etmededir kurbetde Badii şevku mehabbet olalı Tahsine Bezmi âlemde gönül olmadı bir lezzetde

Serv endame gelür neşvü nema rakseyler Çemeni hüsnüne eyyamı safa rakseyler Kalbimi oynadır âşüfte zemanın devri Kahbe dünyaye uyan bayü geda rakseyler Al şale bürünüb ruhı musavver oldu Güller almış eline badi saba rakseyler Çarpare gibi çarpar dili müjgânı cevan Çaldırır çengine âyini neva rakseyler Raksa çıkdıkca o mehpare çalar hem çağırır Sıytı tahsini ile berkı heva rakseyler

"Fatin Tezkiresi" nde Davud [Paşa] nın tercemei halinde iki beyit yazıldıkdan sonra:

"1262 sâlinde vukubulan suri hümayunda balon tabir olunan خينى bir alet ile Haydarpaşa sahrasında berhava ve telef ve napeyda olunuş olan "Komeski" nam sahib cesaret hakkında balâda muharrer tarihi lâtifi nazmetmiş olduğu bazı taraldan tivayet ve ilibar kılınmış olmağla teberrüken ceridei aciziye kaydü tesbit olunmuşdur".

deniliyor. Dört beyit olarak Tahsin [Bey] in eş'ar mecmuasında muharrer bulunan bu tarih manzumesinin ona aidiyeti anlaşılıyor:

Kârı nemrudi iden kendiye mekseb encam Derki esfelde olur emtiai ömri heder Matbahi ayşını iş'al emelile yerden Göklere uçdu o müflis, sakarı itdi makar¹ Pisteri nıkmet olub bâdi hava balona Aldı ağuşa kaza mübrim idi gitdi gider Okudu mürgi belâ cevvi havada tarih Kürei nare çıkub yandı Komeski bu sefer¹

¹ "Fatin tezkiresi" nde bu iki beyit yazılı**dır ve maktam biri**nci mısramın ilk kelimel**eri şa** şekildedir: "Söyledi mürgi kaza...".

TAHSIN

Hasan Tahsin [Efendi], Arnavudluğun Çamlık ehalisinden ve ulemadan Osman [Efendi] nin¹ oğludur. Tahminen 1813 [1228 H.] de Çamlık dahilinde Filâr kazası kövlerinden birinde doğdu.

Evvelâ babasından taallüm etdi. Sonra İstanbul'a geldi. Medreseye girdi. Zemanının en meşhur âlimlerinden Vidinli Hoca Mustafa [Efendi] nin² dersine devamla icazet aldı

Lisan ve fen tahsil etmek üzere devlet-*
ce — diğer birkaç zatla beraber — Paris'e
gönderildi. 14 Cümadelâhıre 1273 tarihli
"Ceridei Havadis" de deniliyor ki:

"Aklâm ve mekâtibi şahaneden lieclittahsil Paris'e izam olunan efendileri okutmak ve orada bulunan hıristiyan tebaai devleti aliyeye lisanı letafet beyanı türkiyi öğretmek ve derdesti küşad bulunan Darülfünun'da okunacak bazı fünunu tahsil eylemek üzere bu defa müderrisini kiramdan Mekrimetlû Tahsin Efendi ile Selim Efendinin³ Paris'e izamına iradei seniyei hazreti sehinsahî müteallil

mına iradei seniyei hazreti şehinşahî müteallik ve şeref sudur buyrulmuş idügi mes-

Tezkirei maruzada:

"... Hakayık ve dekayıkı diniyeyi sefaret memurlarına talim ile mubalâtı diniye hususunda men'i nisyan ve gaflet ve icrayı vâzu nasihat etmek içün¹ muktedir

- ¹ İşkodralı Mustafa [Paşa], İşkodra'ya celb ve kendine muallim ittihaz etmişdir. Bilâhat**e** Berat müftisi olmuşdur.
  - ² Hocasının vefatına şu tarihi söylemişdir:

"Yazıldı eşki tahsin ile

Vefat etdi Vidinli muhakkik"

hisabca noksandır, tamiyesi olsa gerek.

- 3 Maarif Nezareti erkânının kudemasından Selim Sabit [Efendi].
- 4 Sefaret memurları ve Hoca Tahsin, bir ağızdan

"Kendisi muhtati himmet bir dede Kanda kaldı gayriye himmet ede"

beytini inşad, yahud « طبيب بداوى فهو مربض » meselini irad eylediklerinde şübhe yokdur.

* "Kendi ehli derd iken eyler tedavi derdliy:".

bir zat izamı, umurı Hariciye Nâzırı übbühetlû devletlû Paşa hazretleriyle mevkii tensibde tezekkür kılındığından'" denilmişdir.

Paris'de fünunı cedide tahsil etdikden sonra sefaret imametine tâyin olundu. Îmametde bulunduğu esnada da malûmatını tevsi ve bilhassa hikmeti tabiiyye, kim-ya, hey'et, ilmülârz ve fünunı saire ile teveggul etdi.

"Paris'e git hey efendi aklü fikrin var ise Âleme gelmiş sayılmaz gitiniyenler Paris'e"

beytini belki o sıralarda söylemişdir.

1868 [1285 H.] de Nis'de vefat eden sadrı esbak Füad [Paşa] nın nâ'şını gasl ve tekfin eyledi. Cenaze ile beraber İstanbul'a geldi. Lûtfi [Efendi], tarihinin basılmıyan kısmında hocanın "Füad Paşa gassali" dinmekle şühretyab olduğunu söyliyor.

*

Yeni açılan Darülfünun müdirliğine nasbedildi. Lûtfi [Efendi], "1286 Remezanının nısfı ahirinde giceleri umuma mahsus olarak Darülfünunda dersler takririne karar verilerek Tahsin Efendinin, heyeti âlem ve ekber ve asgarı namütenahi dersleri ve diğer zatlar da başka fenlerden ders vermeğe başladıklarını" yazdıkdan sonra "muterıza — ne münasib intihab. Halkın leyalii mübarekede bu makule türrühat (!) ile akidelerini bozmak ne büyük fezahatdir. Bu misillû serairi hikemi tabiiyye dersleri havası müntehiyane mahsus olduğu halde umuna neşrinin muvafıkı hikmet olmadığını ademi mülâhaza ile kendulerini erbabı hikmetden addedenlerin, yine kenduleri o hikmete karşı hareketde bulunmaları taaccüb olunacak şeydir" diyor.

Lûtfi [Efendi] gibi aklı başında bir zatın "bu makule türrühat" diyerek türrühat savurmasına taaccüb olunur. İlim ve fenne nasıl "türrühat" denilir?" Derslerde hakikaten ilim ve fenden bahsediliyorsa bu, halkın "akidelerini" bozmaz, düzeltir. Çünki dini islâmın korkacağı hakikî bir ilim ve fen yokdur.

"Serairi hikemi tabiiyye derslerinin havassı müntehiyane mahsus" olması pek tabiîdir. Hevame benzedilen cühelâyı avam, elbette "serairi hikemiye" den anlamaz. « كاو الناس على قدر عآولهم » emri celili de bu hakikati göstermiyor mu? Söylenecek söz halkın akıl ve idraki derecesinde olacakdır.

Bir de avam, derslere devam içün icbar edilmiş mi? "Umuma mahsus" denmesinden maksad, takrir olunan derslerden istifade etmek istiyenlerdir ki bunlar, derslerden istifade edebilecek kadar ilim ve fenden nasibi olanlardır. Yoksa biraz okuyub yazmakdan bile mahrum olanları — tav'an, yahud kerhen — toplayub da "serairi hikemi tabiiye" tedris etmek, Lûtfi [Efendi] nin söylediği gibi "kendulerini erbabı hikmetden addedenler" in hatırlarına gelmemiş olsa gerekdir.

^{1 [}Sehbenderler ve Sefirler - Said Bey].

Bilfarz avam icbar olunsa — cezaye çarpılmak korkusiyle — derslere devam eder. Fakat söylenilen sözleri dinlemez, dinlese de anlamaz ki akidesi bozulsun, yahud düzelsün. Lûtfi [Efendi] bu bahisleri karışdırmayub yalnız şu sözleri söylemeliydi:

Darülfünuna lâyık talebe yetişdirmeden Darülfünun açmak, ulûm ve fünunun mebadisinden bile haberdar olmıyanlara hakayıkı âliye talim etineğe kalkışmak, her halde gayri tabiî bir hareketdir. Tabiî olmıyan şeyler devam edemez. Bu sebeble o vakit açılan Darülfünun da devam edemedi, açılmasiyle kapanması bir oldu.

. *

Cemalüddini Efgani'nin Dehriyyun hakkındaki risalesini Farisî'den Arabcava ile Türkceve terceme eden Sam'lı Münir [Efendi] nin1 mukaddimede beyan etdiklerine göre 1287 Remezanında Tahsin [Efendi], sanavia tesvik icun Darülfünunda bir konferans verilmesini reca etmesi üzerine Cemalüddin. Türkçedeki zaafından² bahs ile itizar etdise de Tahsin [Efendi] israr eylediğinden konferansı yazub Maarif Nazırı Safvet [Pasa] ya ve meclisi kebiri Maarifi Reisi Münif [Efendi] ye takdim etdi, takdir edildi. Tâyin olunan günde cemmi gafir huzurunda konferans verilirken havli gürültü oldu. Seyhulislâm Hasan Fehmi [Efendi] nin - gûya -- Cemalüddin'e adaveti olduğundan sanavie dair bir konferansda "nübüvvet" den bahsetmesini fürsat addederek "nübüvvet san'atdır" zu'mınde bulunduğunu işaa etmiş. Fükahayı meşhureden Filibeli Halil [Efendi], bu meseleye dair « سيوف القواطم » namiyle Arabca bir reddivei sedide vazdı3. Hâdisevi müteakıben Tahsin [Efendi]. Darülfünun müdirliğinden azledildi. Bilâhare arzu ederse avdet edebilmek üzere İstanbul'dan tebaudi hakkında mekamı sadaretden emir sadır olmasiyle Cemalüddin [Efendi], 1871 [Muharrem 1288] de Misir'a gitdi.

Hocanın azli, "Takvimi Vekayi" de şu suretle ilân olundu:

"Darülfünun müdiriyetinde bulunan mekrimetlü Tahsin Efendinin hasbelicab vukuı infisaline mebni yerine Maarif Nezareti celilesi muavinlerinden mekrimetlü Kâzım [Efendi] muvakkaten müdir tâyin olunmuşdur."

Safvet [Paşa], Paris sefiri iken Berlin sefiri Sadullah [Paşa] ya yazdığı 5 Nisan 1295 tarihli hususî mektubda Murad Molla tekkesi şeyhinin, Darülfünunun

¹Münirin tercemesini Cemaji'iddin görerek takdir ve Sultan Abdülhamid'e takdim etmişdir ki Universite kütübhanesinde mahtyzdur. Buna dair muhterem üstad Ali Canib'in [Hayat: Numara 77] de makalesi vardır.

² O tarihden yirmi yed sene sonra — sarayda başmabeyncinin odasında sadrı meclise kurulub serbest bir tavır ile idarei kelâm oden — Cemalüddin'i ilk defa görmüşdüm. Türkceyi pek güzel söyliyordu. O sıralarda gazetelere yazı yazmakda olduğundan onun sözlerinden bazılarını nazarı dikkate alarak bir mekale yazmış ve neşretmişdim.

⁸ Oğlu Hayrüddin [Efendi] Türkceye terceme etmişdir, basılmışdır.

^{4 17} Remazan 1287.

hîni küşadında Münif [Efendi] ve Cemalüddini Efganî ile kendi tarafından okunan Türkce nutukları ayât ve ehadisi şerife zannile ellerini kaldırub "işbu meclisi melâik enîsde kıraat olunan ..." dediğini nakleyledikden sonra "böyle kelimatı Türkiyeyi arabî zanniyle ecrü mesubatından hazır bulunanların hıssadar olmalarını temenni eden bir şeyhin ve mechulülefkârü velahvâl bir Efganlının sun'i huda olduğunu mürad ederek "nübüvvet bir san'atdır" demesi¹ hezar güclükle sahai vücude getürülen bir medresei cedidei ilmiyenin ilgasını mucib olmuşdur" diyor².

Cevdet [Paṣa], Sultan Abdülhamid'e takdim etdiği arizada: Cemalüddin, Sultan Mahmud türbesi civarındaki Valide mektebinde açılan umum derslerinde sanayiden bahsederek derse başlayub san'ati alelumum şuglü amel diye tarif etdikden sonra aksamını ta'dad eylediği sırada nübüvveti de envai san'atden olmak üzere irad etdiğinden keyfiyet, babı fetvaye münakis oldukda vukubulan şiddetli itirazata Babıâli dayanamamakla ferdası Cemalüddin'in nefy ve derslerin de tâtil olunduğunu beyan ediyor.

Bu scheble Tahsin de dûçarı ta'n olarak hattâ tekfirine kadar ilezi gidenler oldu. Başka hizmete tâyin olunmyarak tarikkı ilmîde haiz olduğu rütbenin maaşiyle kanaat etdi. Galiba aşağıdaki beyti o vakit söyledi:

"Cehalet mültezem, kesbi kemaldır cünhamiz bildim İlâhi cürmi tahsili ilimden tevbeler olsun".

Bilâhare Darülmuallimin hey'et ve kimya muallimliğine nasbedildi. Bu vazifeyi ifa etmekle beraber Babıâli civarındaki Vakıf mektebde³—arzu edenlere—fünun talim eyledi. Bakıyyei hayatını—evlâdü iyalden mücerred olarak— kitablar ve fennî âletler arasında tetebbuat ve tedkikat ile geçirdi.

- לעל den muztarib olarak 1881 de [1298 Şabanının 6 ncı pazartesi gecesi] Erenköyü'nde Münif [Paşa] nın köşkünde vefat etdi. Erenköy kabristanına defpolundu.
  - 8 Şaban 1298 tarihli "Vakit" gazetesinde vefatı şöyle ilân edilmişdir:

"Sabık Darülfünun Osmanî Müdiri Meşahirden Hoca Tahsin Efendi, bu kerre irtihali daribeka etmişdir. Mumaileyh, pek çok ulûmu fünunda ve alelhusus ulûmı tabiiyyede tefennün etmişdi. Cenabi Hak, taksiratini af ile mazharı gufran eyleye".

¹ Cemalüddin'in yazub — a.e. nın ve Münir'in rivayetlerine göre — kendine göstetdiği konferansda bu lâf mevcud idise menetmediğinden, bahusus — kendi tâbiriyle — "mechulülefkârü velahval bir Efganlının" konferans vermesine müsaade etdiğniden dolayı kababat, Safvet [Paşa] nındır.

² Cemalüddini Efgani h\u00e4disesinden sonra Dar\u00fclf\u00fcrunn daha bir m\u00fcdet devam etmisse de konferanslara nihayet verilmişdir.

a Evvelce « مدرسة الحطاطين » idi, şimdi Maarif vekâleti Derleme Müdiriyeti dairesidir.

^{4 &}quot;Tercemanı hakikat" de 'Nuh kuyusu taraflarına" defnedildiği yazılmış ise de doğru değildir.

Bir zat, Münif [Paşa] ya, "Hocanın kabrine demirden bir kubbe yapdırılsa iyi olur" demesiyle Paşa, "Âlem, habbeyi kubbe yapıyor. Hocaya kubbe yaparsak kim bilir ne yar arlar" cevabını vermişdir.

ESERLERİ

"Tarihi Tekvin", "Esası İlmi Hey'et", "İlmürruh", "Esrarı Abüheva", "Heyeti Âlem" isimli risaleleri ve "Mirâtüssema" adlı lâvhası basılmışdır.

"Volney" in "Loi Naturel" risalesini "Nevamisi Tabiiyye" namiyle tercemeetmişdir, basılmamışdır. Bir nüshası Üniversite kütübhanesindedir.

"Mecmuai Ulûm" unvaniyle 1296 da bir mecmua neşretmişdir. Tarihi hututa dair « قلام الاانوام » isimli risalesi ve 1851 de İstanbul'dan Londra sergisine eşya nakli içün beynelesnaf intihab ve i'zam olunan Tarakcı Said [Ağa] nın tercemei hal ve menakibine dair tanzim eylediği "112" beyitden müteşekkil kasidei tarihiyye "Mecmuai Ulûm" da mündericdir.

30 Rebiulâhır 1290 tarihli 'Hulâsatüleîkâr" gazetesinde Hoca Tahsin ile Mahkemei Ticaret zabit kâtiblerinden Mahmud Nedim [Efendi] nin telif etdikleri 'Mürebbii Etfal" namındaki eserle terceme etdikleri "Külievirin Siyahati" ismindeki üç cild kitabın satılmakda olduğu ilân edilmişdir. Görebildiğim manzumeleri üç beş parçadan ibaretdir. Elbette daha başka eserleri vardır. Fakat nerede?

Şemsüddin Sami [Bey], "Hafta" ismile neşretdiği mecmuaya yazdığı mufassal makalede diyor ki:

*...Hocanın tercemei hali pek sade ve kısadır. « الطلوا الملم المهادية المهادية المهادية » emri serifine temamiyle tabi olub ömrüni hayrülbeşerin bu iradei nebeviyesini bihakkın yerine getirmek yoluna sartetmiş ve bu kelâmın hikmiyle yarım asır süren bir ömrü doldurmuş bir âdem tasavvur buyurun, işte Hoca Tahsin odur. § Kitab elinden düşmezdi. Etrafı kitablarla muhat idi. Okumağı, yalnız okutmak içün müvakkaten tatil ederdi. Suhbeti de bir ders ve bir mübahasei ilmiye idi. Bir faideyi mucib olmuyan tavai sözlerden asla hoşlanmazdı. § Vatanım ada "savan" yanı âlim, yahud allâme unvanının asrımızda Hoca Tahsinden başka kimseye lâyık olmadığını iddia¹ etsek vatanımızın erbabı hüner ve maarifini darıltmış olmayız zannederim. § Ultimı diniye ve şer'iyede, tefsirde, hadisde, arabi ,farisi ve türki edebiyatında yedi tulâsı olub pek nükteli ve san'atli şiir ve tarih söylemeğe ve pek büyük bir fesahatle nesir yazmağa muktedir olduğu gibi ulümı hikemiye ve tabiiyye ve rivaziyede ve nücum ve felekiyyatdaki malûmatı dahi sathi olmayub bu fünunun kâffesini ameliyat ve icraatiyle beraber bilirdi. § Hiç bir bəhis ve mes'elede kitaba müracaate ihtiyacı yokdu. § Kâinatın eb'adı, tabiatın garaibi, mahlûkatın azameti, Halikın kudreti içinde kendi cismü şahsını pek küçük görüb kaybetmişdi. Kendini düşünmeğe, kendine bakmağa vakit bulamazdı. § Saçlan perişan, cübbesi toz içinde, şalvarının paçaları çatpık, saçları, tır-

Semsüddin Sami merhum, nefsine kuyasen bu "iddia" da bulunuvorsa pek haklıdır!

nakları birçok vakitdenberi kesilmemiş olan o âdem, orurduğu yerin yanında divare bir küçük levha asmışdı:

"Un place pour chaque rhose et chaque chose à sa place". Yani « محل لسكل شئ و كل شئ في محله & » Întizamı, nezafeti sevmez âdem değildi². Hükemayı Kelbiyyunun mezheb ve mesleğinde değildi. Lâkin kendini düsünmeğe yaktı yokdu. Ş "İttihadı İşiâm" maksadı en eyyel onun zihninden doğub bir tatlı riva gibi efkârını oksar idi. Dokuz on sene eyyel medresesinde bir cemiyet teskiline de miyaffak olub ecnebilerin sübhesini ve itirazını davet etmemek içün "Memaliki İslimiye Coğrafya Cemiyeti" namını vermisdi. Bu viizu kapalı isim, kendine zorla kabul etdirilmisdi. "Bizim maksadımız, insaniyete, hakikate hizmet etmektir. Mütemeddin Avrupa, bizim bu maksadı mükaddesimize nasıl mani olabilir? Protestan ve Katolik misvonerleri dünyanın her tarafına gidüb kendi dinlerini nesre calışdıkları gibi bizim de kendi dinimizi nesre calısmamız tabiidir" derdi. Bu cemiyet dahi bizdeki devamsızlık ve sebatsızlık illeti müzminesine oğravarak ancak iki üç defa içtimu etdi. Ş Nihavet bu arzuvi da sair emelleriyle beraber sürükleyüb mezarın içine götürdü. § Ulûmı diniyede rüsuhı münasebetiyle bu babda derin bahislere girismekden korkmazdı. Ancak izharı hakikat ve ilâvi sanı İslâm maksadına mebni olan bu bahisleri. kendisine gürühi mütaassıbiynin buğzu kin ve husumetini kazandırub Hocanın tekfirine müsareatle kendisini "dinsiz, itikadı bozuk ve hâsa ülûbiyete inanmez" suretinde tasvire sayetdiler. § Hoca Tahsin. â'sarü edvarın pek güç ve nâdir vetisdirebildikleri³ büyük âdemletden idi. Onun ilminden, fazlından, fenninden, efkarından, her hizmetinden vatan ve evladı vatan pek cok istifade edebilirdi. İste o istifade fevt oldu. §Hoca Tahsin'in itikadi tanı ve kâmil olduğuna benimle beraber sehadet edecek pek çok zevat bulunur. § Amelde kusuru var idise, heyhat! kimin vok?".

Kendine yetişenlerin ifadelerine göre gayet safdil ve hissini izmare gayri muktedir bir âdem olan hoca hakkında sui zanda bulunanlara iştirak eden Kâzım [Paşa] da⁴ şu garib kıt'a ile isnadı küfr etmişdir:

> "Şimdi âsarı terakkidir bozuldu eskiler Müsyö Tahsin namını Petroye tahvil etdiler Sen de göster kendini baş kaldırıb eyle kıyam Ey . . . endazeyi metroye tahvil etdiler".

"Füdalayi eviddamızdan Bereket Zâde İsmail Hakkı [Efendi] merhum, "Yadı Mazi" isimli eserinde Hoca Tahsin'in "Kitabı âlemin ..." kıt'asını yazdıkdan sonta diyor ki:

"...Kıt'ası, mahiyeti akidesine kavli şarih olan hacei şehir Arnavud Tahsin Efendi merhumdan hayli müstefid oldum. Merhumun aleyhine tevcih edilen sihamı itirazat, ahvali rubiyesi yakından temaşa edilmediği içündir. Hubbi ilme dünyanın alâyişini fida etmiş, fikrî mesaili âliyei ulûma, esran futetin tedkikına dalmış, kalbi sâf ve berrak bir feylesofi hakikat şinas idi. Tavru meşrebi zarifane, sözleri pek hoş, pek tatlı idi. Bazan ol kadar dalgın bulunur idi ki tarifi kabil değil. Dalgınlığında bile bir halâvet war idi".

Hocanın kıylükale vesile olan ve fikirleri tumalayan hallerinden biri de o kesilmemiş tırnakları idi.

² Seven âdem olsaydı "un place..." levhasının yerine şu mısraı yazub asar ve mucibince anyel ederdi: "Zahirü batını pak olmalıdır insanın".

[&]quot;3 "Samiya! fazla değil mi bu sano?".

^{*} Tercemei hali 801 inci sahifededir.

Abdiilbak Hamid'in manzumesi:

Devrimiz, devri zayiat midir Ekmeliyet de mahv olub bitmiş Şu büyük kâinatın altında Efkârı binasib idi mazlum Hakka az çok karib idi yalnız

O kadar aşinayi heyet idi Gökde de talibi hakikat idi En büyük aşinaları zerrat Gökdeki heyeti değil ancak Yani cemiyeti severdi heman Mutlaka bir gün etylevüb isbat

Yalnız ^fakırda değil, hattâ Serveti bir kitabhane idi Müteaddid lisane vâkıf idi Müterassıd hâkimi a'lem idi Kenzi irfanü kânı hikmet idi Fevlesofu edibü sair idi

Bu kemalât ile çok olmuşdur Varı kerrat ile yok olmuşdur Keremi tab'ı iktizasından Der idi malimi eden târac Af ile gösterirdi istiğna

. . . .

Müstefid eylemek için gayri Yine gördüm de söylerim tekrar Belki hâlâ ziyadedir birden Unudub zikri hayri emvatı Görür olmuşdu ta'nü tevbihat Olduğuçün hemişe zakiri Hak

O siyehle biyaz bahsinde Ta'n ile itiraz bahsinde Muktezayı nizam: âlemdir Ezkiyadan gabi eder nefret Cühelânın içinde bir âlim Hocanın simdi gördüğü ta'riz

Halini her bilen eder teslim Döndü manendine bu gün kendi Hoca Tahsin Efendi de gitmiş Bu da Yareb nedir hayat mıdır Geçinir bir garib idi yalnız Hastalanmış tabib idi merhum Kubbei pür sebatın altında

Ki yaşardı semada, yerde değil İştigalâtı sade yerde değil En yakın akribası seyyarat Yerde de heyeti severdi o zat Ki umuma bunu müruru zeman Yadı bir yad sermedi olaçak

O semahatde de yegâne idi Farkına bir delili bihemta Meclis âra vii nik haslet idi Cevheri zatdan mücessem idi Belki bir âlemi mearif idi Ne sorulsa cevabe kadir idi

Kuru ekmekle doyduğu demler Anı soymuşdu bazı mahremler Esef etmez buna demez de'fena Belki benden ziyadedir muhtac Bir sitem görse aşınasından

Gördüm eylerdi nefsini izrar Olmadı kimsenin ana hayri Anı nefretle yad eden heyhat Hem esağır ve hem ekâbirden Sevdiğiçün heman müsavatı Halika eylemişdi e niyet

. . . .

Halka vetmez idi ehemmiyet Halka vetmez idi ehemmiyet Kim olur itirazdan salim Hümakadan zeki alır ibret Ecnebi kaldığı müsellemdir Olur atide mutlakan takriz

Sağ iken bunda yokdu manendi Önce nadirdi şimdi oldu adım

Menzumenin tab'ında sansürlenen beyitleri, Abdülhak Hamid merhumdan sordum, tahattısı, edemedi.

Bulmadı matlabı fenada husul Etmedi arzı çehre canamı Akibet âşık irtihal etdi Naili vahdet eylesün Mevlâ

İyi tahsin ve ya fena tahsin O kadar iline aşına Tahsin Ne imiş bir zeman, nedir hâlâ Bahri bi intihayi hilkatde Bir hayaletdi oynamış gitmiş Ne aceb bir sada imiş ânî

Gördüğüm bir cihanı hulyamı Zulünsan şebi memat mıdır Danei desti inkıtâb olmuş Ne kadar hoşdu dünkü mev'izası Dünkü Tahsin Efendi nerde bugün Eöyle bitmiş kemali zatisi

Bunda vardır fakat kemalüllah Nuri vicdan ile mealüllah Hoca Tahsin olunca dahili hâk Seni bilmiş o, var olub bir dem Aklımız ermiyor hayata ki biz Var muyız, yok muyuz, neyiz mechul Gerçi bir hayli iştigal etdi Ki "Hakikat" dir ismü unvanı Ana bulmak içün bekada vusul Sermediyetde görsün X

Ebeden oldu müfterik Tahsin Bukadar vasfa müstahak Tahsin O da bir şuledir sönüb bitmiş Bu siyeh perdei hakikatde Eylemiş kahkaheyle vaveylâ Simdi bizce ilelebed fânî

Bu da Yareb! nedir hayat mıdır? Yoksa rüyayı habı ukba mı Öyle bir ölemi kemali düsün Taşlar altında şimdi mahfazası İşte bak bir avuc türab olmuş Ömri mazisi, halü âtisi

Kerçi zâhirde hâki esmerdir Safhai makbere muharrerdir Söyleriz Rabbi kâinta ki biz Yok olursa ne öğrenir âdem Edelim mevtin aslını idrâk Su kadar yar ki rahmetin me'mul

Hoca Tahsin'e aid birkaç fıkra:

Roma'da büyük bir kiliseyi gezdikleri esnada hocanın kürsiye çıkub yüksek sesle ezan okuduğunu, âyandan Nasuhi [Bey¹] merhum söyledi.

Hoca, Münif [Paşa¹] ile İttihadı İslâm Cemiyetini teşkil içün oğraşdıkları sırada Nuri [Bey¹] hocanın ziyaretine gider. Lâtifeten "Siz de, Münif [Efendi] de pek muhterem zatlar olduğunuz halde âlem size, gâvur diyor. Artık teşkil edeceğiniz cemiyete kim girer" der. Hoca, bu sözden fevkalâde müteessir olarak ağlamağa başlar. Tavrı mahsusiyle "yahu ben gâvur mıyım, niçün böyle söyliyorsun?" diye teellüm eder. Nuri, maksad lâtife olduğunu anlatubda Hocayı teskin edinciye kadar akla karayı seçer.

¹ Tercemei halleri 1104, 997, 1252 nci sahifelerdedir.

Nuri [Bey] söylerdi:

"Pans'de bulunduğumuz sırada Hoca, şair Hayali, Hindli İskender Efendi ve Tarakcı Said Ağa mübahase ederler, Ziya, Kemal [Bey] ler ve diğer arkadaşlarla dinlerdik. Hoca, hakayıki fenniyeden bahsetdikce — müstağrakı hayal olan — Hayali şiir okur, fenle alâkası olmıyan İskender kendi kendine mırıldanır, Said [Ağa] ise büsbütün başka sözler söylerdi. Hoca bunlara hiddetlenerek "Ne cahil heriflersiniz be, fenne vukufunuz yok mu, söylediğimi anlamıyorsunuz" diye tekdir eder, bir aralık yine bahse devam ederdi. Bu mübahase meclisi görülmeğe lâyık idi".

Paris'de bir gece suhbet esnasında Ziya [Bey], is .... bilyedin gavamizı fenniyesinden bahsedeceğini söyler. Son derecede ciddî olan Hoca, gavamizı fenniyyeyi işidince heman bahsetmesini reca eder. Diğer arkadaşlar da hazır olduğu halde Ziya — bir tavrı mütefenninane ile — maddei mahudeyi uzun uzadı tarife başlar. Hoca, kemâli dikkat ve hayret ile dinler. Huzzar, kahkaha ile gülerler. Hoca, fena halde kızub, "Be adamlar, bunda gülecek ne var? Herif, dekayıki fenniyeden bahsediyor. Susunuz da dinliyelim, istifade edelim" der, dinlemeğe koyulur.

Hoca, Paris'de bir kafede bilârdo oynadığı esnada eğildikce — yırtık olan — pantolonundan altı görünürmüş. Bu manzarayı temaşa eden doktor Saib [Efendi¹] ve diğer zevat kahkaha endaz olurlar.

Hoca, kemâli hiddetle, "Ne gülüyorsunuz, ... tüm mü açık?" diye bağırır. Saib [Efendi] de "Öyle ya, öyle ya" der. Huzzar, bayılacak derecede gülerler.

Hoca, bir gece köprüden geçerken Beyoğlu'nun şaşaasını ve İstanbul'un sönük-lüğünü görünce «هذا صراط مستقيم بين اخيم »² demişdir.

Hocaya bir münasebetle « اذاجاء القضاء عمى البصر » derler. O da "hayır öyle de " إذا عمى البصر حاء القضاء , إن der.

² Esbak mektebi Tibbiye Nazırı Ferik Saib [Paşa].

² Bu, cennet ile cehennetn arasında köprüdür.

⁸ Kaza geldiği vakit göz, kör olur.

Göz kör olduğu vakit kaza gelir.

KIT'A

Kitabı âlemin evrakıdır eb'adı na mahdud Süturı hâdisatı dehrdir a'sarı na madud Basılmış destgâhı levhi mahfuzı tabiatde Mücessem lâfzı mânidardır âlemde her mevcud

TERCIT BEND

Mürgi canım olmak ister fariğ darı fena Maili hali tecerrüddür azar mülki beka Çünki aksayı müradı vuslatı zatı Huda Halkai ömrüm heman tenk olmada subhü mesa Seyri enlasım gibi evkatı darlaşmaktadır

Seyri enlaşım gibi evkatı darlaşmaktadır Saç sakallar berfi şeyhuhatle kararlaşmaktadır Artık Azraile teslimi kararlaşmaktadır Halkai ömrüm...

Gelmenin ger kesbi irfan ise sırrü hikmeti Ric'atinde fartı isti'caldir bu rihleti Meksinin dünyada güya an gibidir sür'ati Halkai ömrüm...

Mevsimi vakti şebəbin görmeden ezharini Bilmeden binde birin bu hilkatin esrarını Neş'ei uhra içün hazırlamış mı yarını Halkai ömrüm...

Bir tarafdan ıstırab eyler gamı fırkat ile İltizam eyler bekasın mu'tedil halet ile Mahvolunca hıfzeder ten kal'esin gayret ile Halkai ömrüm...

Herkesin vicdanıdır bu haleti tasvir eden Ol değil mi sövleyen, bu sözleri tahrir eden Kendi sail, kendi mes'ul, kendidir taksir eden Halkai ömrüm...

Hiffeti asliyesinde var hele bir inkılâb Uzamış yohsa tenasühden zemanı iğtirab Belki menfayi bedende âriz olmuş bu hicab Halkai ömrüm... Eylemez eski kafesdir bu bedenle iktifa Akibet kühne libası cismden olur cüda Merciidir alemi lahute ister irtika عام الله نه قرا الموت عام الله نه قرا الموت

Siğmaz oldu hanesi ruhum kabarlaşmaktadır Mehl arar her an ecel ile bazarlaşmaktadır Âcilen kârvanı ervaha katarlaşmaktadır

Zikrū fikri Hulik etmekse kemali hizmeti Tuli deherin var mi ömri ådem ile nisbeti Olmaliydi öturi Nith anın ekali müddeti

Etmeden bağı hayatın ictina esmarını Gelmemiş mi âleme ilmâl içün efkârını Can hisab etmez mi insanın kısa âmarını

Cümle azayı teni tahrik eder nisbet ile Oğraşır mordanı dol'i düşmeni illet ile Son nefesde tabiyeden ayrılır hasret ile

Cevherinde cem'i ezdadı bulub tezkir eden Birbirine pek münakız fiiler tedbir eden Var mı haricden muzahim işlerin tagyir eden

Sıkletin levsi anasırdan mı etmiş iktisab Gösterir avdet içün gâhi rereddüd, geh şitab Muhtensildir muztarib eyler anı havfı itab

مجلوا . . . ---

علوا . . .

عجاوا . . .

عجلوا . . .

عجاء .

Hilkatinca görünür kim cünhadan ma'sumdur Emiş ebdane taallûk künhi namalûmdur Cümle alâtı beden huddam, o şeh mahdumdur Halkai ömrüm...

Ehli hikmet ihtilâfla etdiler bahsū nazar Gayridir tedbir eden hükmünce kavli muteber Kuvvet ateş gibi makinesin tahrik eder Halkai örstüm.

Ol hakikat başka vech ile olunmaz irtisam Eyleyin bu sözlere sarb kemali ihtimam Ruh süalinde bu kavli okumuş Fahrülenam Halkai örnrüm...

Işte bu sırri garibden akıllar hayrandır Kerçi bazı hallerin idrak eden vicdandır Muktezayı dini İslâm borcumuz imandır Halkai ömrüm heman tenk olmada subbü mesa

> "Bana bîdin dedi erbabı garaz Ben dahi anlara dindar dedim

Cevheri zatı mücerred maddeden mahrumdur Cisme tesoirü tasrsarruf etdiği meczumdur Doğrusu bir sırrı mahzı sanıü kayyumdur

Olmamış bu mes'ele tam hal bu âne kadar Kendi bir seyyale dir kim işlerinden bihaber Kirnse olmazsa telgrafda çıkar mı bir eser

Bir suaı nurı Hakdır yok anınçün in'idam «قال هو من اصر ربي» dir ana tarifi tam Heb bu raiye tabi olmuş zümrei ehli kelâm

ألماني المنافعة المن

İrtikâb eylediler kizbi heman Yalanın karşuluğı oldu yalan²".

Vezni şarkî, lâfzı garbî olan aşağıdaki beyiti, Kemal [Paşa] Zâde Said [Bey] in, Abdülhak Hâmid [Bey] hakkında tanzim etdiğini Hamıner tarihi mütercimi esbak Maliye Nâzırı Atâ [Bey] söyledi. Hâmid'den sordum "Beyit, Hoca Tahsinindir, biri hakkında söylemişdir. Said [Bey], benim içün söylendiğini, yahud kendinin söylediğini, neşreylemiş" dedi.

"Il croit faire des poèmes comme les poètes Est - il ivrogne ou e - t - il perdu la tête".

Hocanın Paris'de "Sen" nehri üzerindeki "Bain-Hamam" da gördüğü bir dilber hakkında aşağıdaki beyti söylediğini Hâmid'den işitdim:

> "Hasedinden akar âbı deheni Görse sofi, Senin üstünde beni"

^{1 &}quot;Gâvur Tahsin" denilen bu zat, müslüman olmasa "Hüsni hatime" temenni etmez.

² Şeyhulislâm Yahya merhumun, NePiye söylediği kıt'a ile onun cevabını andıran bu kıt'a, Hoca Tahsin'in eserlerini təbetdiren Maarif Encümeni Teftiş ve Muayene âzasından Nadiri Fevzi — Efendi ki 31 mart hâdisesinden dolayı salben idam edilmişdir — tarafından Hocanın yazısıyle "Resimli kitab" ihda ve 6 numeralı nüshaya dercedilmişdir.

TAHSIN

Tahsin Nahid, Gülhane Askerî Riişdîsinde usuli defteri ve riyaziyat muallimliğinde bulunan Âsaf [Bey] in oğludur. 1887 de İstanbul'da doğdu.

Galatasaray lisesinde ve Hukuk mektebinde okudu, ikisini de bitiremedi. Edebiyat ile iştigal etdi. Piyesler yazdı. "Bir Çiçek, İki Böcek", "Rakibe", "Firar", "Talâk", "San'atkâr", "Bir Mücadelei Hissiyye" ve Şihabüddin Süleyman ile müştereken yazdığı "Kösem Sultan", "Osmanî Sâni", "Kırık Mahfaza", 'Ben.. başka", Rahşan Nevzad'la müşterek "Jön Türk" ve "Hicranlar — manzum" isimli piyesler ve hikâyeleri ve "Ruhı Bikayd", "Kırılar ve Denizler" adlı eş'ar mecaları matbudur.

"Bir Çiçek, İki Böcek" piyesi, zevkperestanın hoşuna giderek tiyatroda oynandıkca seyrine şitab ve — tâbir münasib ise — kesbi şebab ederlerdi.

"Ben" unvanlı manzumesinde diyor ki:

"On üç yaşında henüz yokken iştigalatım Roman, şiir ve tehayyüldü.. pek çok aldandım Kısavyeden, Dümaperden beş altı cild okudum Bu hisle ben şatolar kahremanı olmuşdum § Henüz yaşım daha ondörtdü, şair olmuşdum Ne saçmalar, hezeyanlar, ne nükteler buldum".

1919 [10 Şaban 1337] de vefat etdi. Büyükada kabristanına defnolundu. Vefatından sonra "Nedim" isimli mecmuaya arkadaşları tarafından yazılan mülâhazalarda "şiirden ziyade sahne edebiyatında büyük bir istikbali" olduğunu söylenmişdir.

AŞK

Kâinatın bütün kavanini Bu hayatı sefile bir ebedî

Aşk önünde sukût eder, hattâ Zevku lezzet gelir, bütün dünya

Âşıkın gözlerinde gaib olur Korkusuz, mutmain, serâzade

O, yaşar bir cihanı diğerde Onda artık emel fülân yokdur

Aşka teslimi nefs edenlerde Müncelie Aşk, ey cilvei ilâhiyat!

Müncelidir bütün mealiyat

Sen bu haki sefile zinetsin

zinetsin Sade sen rehberi saadetsin Ey mübarek perii âsude

1324

AKŞAM RECASI

Gün üful etdi her taraf gölge Örtiyor bir ridayı hercaî Zehebî beldeler teressüm eder Benziyor bir menekşe tarlasına Seni ihtar eden bu ince kamer Gel bu şamın ipekli gölgeleri Beni yalnız bırakma korkuyorum Leyli muzlimde kalmasın yalnız Ne kadar benziyor nazarlarına Şefkatinden cüda olursam ben Mai bir tülde gaşyolan denize Şimdi âfaka ince, namer'i Sathı deryade gölgeler yer yer Ey güzel kalb, ey âsümanı vefa Bana bir şiiri nev terennüm eder İşleyorken mükaddimatı şebi Aşk içün bir çocuk olan ruhum Parlıyor bak semade bir yıldız Ey güzel kalb, ey âsümanı vefa Yaşamam çok zeman emin ol sen

12 Mayıs 1325

TALÂT

Ahmed Talât'ın — talebim üzerine yazub verdiği — tercemei halini aynen naklediyorum:

"Pederim, Enderuni Hümayunda perverde olmuş, asakiri mansure silkine girmiş, binbaşılığa kadar terakki etmiş olan Ahmed [Ağa] dır. Musikişinasdır. Validem Ayşe Merzuka [Hanım], saray hocası ve ders vekili Ekmekci Zâde Hafız Ahmed [Efendi] nin kızıdır. 1858 [Rebiulevvel 1275] de Üsküdar'da İhsaniye mahallesinde doğdum.

Pederim, Van'a memur edildiğinden birlikde gidildi, 1863 [1280 H.] de orada vefat etdi. İstanbul'a döndük. Benimle valideme maliye hazinesinden "180" kuruş maaş tahsis edildi. Mahalle mektebine verildim.

Mahallemizde ricali nakşbendiyeden fadıl, mütemevvil, fükaraperver bir Hafız Ömer [Efendi] vardı. O, bütün yetimlerin ebi müşfiki idi. Bana da bakardı. Konağı fükarayı ümmetin ilticagâhı idi, orada yer, içer, mes'ud

olurduk. Bu zat, tarikati Mevleviyenin de muhibbi idi. Cuma günleri oğlıyla beni Kule kapusu Mevlevihanesine götürürdü.

"Zerre zerre gönlümi kıldı perestişkârı Şems Âfitabı aşkı Mevlâna ile envarı Şems Şemsden tâban olursa mahı tâbanın nola Nur bahş eyler mehi tâbanım her barı Şems".

Küçük kalbimde tarikati Mevleviyeye büyük bir mehabbet hâsıl olmuşdı. Ömer [Efendi], bana Şeyh Kudretullah [Efendi] nin elini öpdürdü. Sikke puş oldum. Artık dünyalar benim oldu. Nazarımda kürei arz bir semahanei manevî idi.

Ömer [Efendi] vefat etdi. Beni himaye edecek Allahdan başka kimsem yokdu. On on iki yaşıma basıyordum. Büyük biraderim Mustafa [Bey], Yenişehit Fenare tahvili memuriyet etmişdi. Validemle oraya gitdik. Sadrı esbak Rıfat [Paşa] merhum, mutasarrıf idi. İbtidaî ve Rüşdî güzel bir mekteb vardı, devama başladım.

Beş altı sene sonra İstanbul'a avdet ve Paşa kapusundaki Mektebi Rüşdîye'ye müdavimet ile şehadetnâme aldım. Mektebi Bahriye'ye girmek yegâne emelimdi. Çoğ ağladım, sızladım. Validem muvafakat etmedi. Fatih müderrislerinden Berkofcalı Abdurrahim İlmî [Efendi] Üsküdar'a nakli hane eyledi. Selimiye camiinde derse çıkdı, yüzü mütecaviz talebe ile devam etdim. Dersimiz, Molla camiye geldi.

Biraderim, Yenişehir'den Berat telgraf müdirliğine tahvil olundu. Validemle beraber Berat'a gitdik. Berat'ın Emin [Efendi] isminde Arnavud bir müderrisi vardı. Hanesi zengin ve rengin bir kütübhane idi.

"Kitabe dadü sitedle olur mu vâkıf hiç Nihayeti kütübin ismin öğrenir sahhaf'"

derler. Rabbülcehl olan müderris [Efendi] de yalnız kitab cemetmiş ve isimlerinden bile bihaber bulunmuşdu. Günün birinde müderrislikden azledildi.

Irak ulemasından yekçeşim Halil [Efendi] namında bir müderris tâyin olunub çıkageldi. Âlim, mutasavvıf, mütebahhir, eş'arı beliğa söyler, ulûmı tabiîye ve fünunı cedideden behrever bir hacei feyyaz idi. Lisanında şiddetle lüknet vardı. Fakat ders takrir etdiği vakit cümlemizi lâlederdi. Bu zatdan medrese dersimi takih etdim.

1877 [1294 H.] de Berat'dan İstanbul'a döndük. Selimiye camiinde dersime devam etdim. Berat'dan gelen bir şerikim'n teşvikiyle Müsyö Tahsin, yahud Tahsin [Efendi] merhumun dersine devama başladık. Hikmet, heyet, ilâhiyat okudurdu. Dershane binası, bir medresei irfan idi. Miratı semasına bakan, kâinatı bütün hakayıkıyle görürdü. Bu zatı muhteremden müstefid olduğum gibi Diyarıbekir'li Hoca Re'fet [Efendi²] den de Hafız divanı okuyordum.

Bu sırada Kürdistan fudalâ ve şuarasından Köy Sancaklı Hacı Abdülkadir [Efendi] ye mâlik oldum. Mücerreddi, fakirhanede yatar kalkardı. Sinni seksene karib iken fakirhanede vefat etdi. Süt biraderim Üsküdar'lı Safi³ ile bana Arabî ve Farisî edebiyat okuturdu. Kürdce divanı vardı. Onun delâletiyle Kalender Resul, Hayret³. Hicrî⁴ [Efendiler] fakirhaneye gelirlerdi. Günlerce, aylarca kalırlardı. Safi ile bu fakiri imtihan ederlerdi.

Diğer tarafdan rindanı şuaradan Hakkı⁵, o vakit Üsküdar'da ikamet eden Hersekli Ârif Hikmet⁵, Süleyman Salim⁵ [Bey] ler merhumların nadii irfanlarına müdav met ve femi muhsinlerinden birçok eş'arü âsar telâkki ederdim.

¹ Biz, kırk yıl kitabcılık etdiği halde kitabların ismini de öğrenemiyen sahhaflar gördük.

² Tercemei hali 1399 uncu sahifededir.

³ Tercemei halleri 1399, 1582, 577, 481, 639, 1642 n.i sahifelerdedir.

⁴ Uçü de birbirinden garib, nevileri şahıslarına münhasır acıb âdemler idi.

⁵ Çünki üçü de düşecek yer arardı.

Babamdan muhassas maaş kesildiğinden nâçar babı hükûmete boyun eğmek ve bir memuriyet istihsal etmek zarureti ve Etmekci Zâde iken nanpare tedarüki ihtiyacı hâsıl oldu. 1879 [16 Haziran 1295] de bilimtihan "200" kuruş maaşla Adliye Nezareti Muhasebe Kalemine girdim. On dokuz sene sonra kalemin baş kitabetine, on bir sene sonra da 1909 [20 Ağustos 1325] de Adliye Muhasebe Müdiriyetine [muhasebeciliğine] 1909 [13 Teşrinievvel 1325] de Bahriye Nezareti müsteşarlığına tâyin olundum. Müsteşarlıkda sekiz ay bulundum.

Bir gün büdcenin tedkikına İstanbul mebsu Zührab [Efendi] geldi. Dercenği evvel matbaai bahriyenin tab'etmekde olduğu kelâmı kadime itiraz etdi. "Efendi, bu daire, bu asker, bu gemiler o kelâmı mübinin sayesinde yaşar. Afv edersiniz, hissiyatı islâmiyeyi rencide edecek tefevvühatda bulunmamanızı ihtar ederim" dedim, defolub gitdi. Bir daha gelmedi.

Büdce halkında izahat vermek üzere meclisi mebusane davet olunduğumda Talât [Bey — Paşa], "siz teşrif buyurun" dedi. O günkü celsede müsteşarlığa dairei bahriyeden yetişme mütehassır bir zatın tâyini tekarrür etmiş. Beş gün sonra infisalim vuku buldu. 1910 [16 Haziran 1326] da tekaüd edildim. Tuhaf tesadüfdir ki hizmet, devlete girişim de, çıkışım da 16 Hazirandadır.

Adliyede vazifei resmiyemi ifadan sonra akşamları "Saadet", "Zuhûr" gazeteleri idarehanelerine gider, yazı yazardım. Eyyamı mübarekede dinî makaleler, culüs ve velâdetlerde — gazete lisanından — kasideler yazardım. Naci merhum, "Saadet" in nezareti edebiyesinden çekildikden sonra bu vazifeyi bir müddet fakir idare etdim. Ol vakitki sahibi imtiyazlar, çok çalışdırırlar, az verirlerdi. Biz yazardık, onlar müstefid olurdu. "Saadet" matbaası harabdı. Fakat mecmai zurefa ve urefa idi. Sahibi imtiyazı Mehmed Nuri ve biraderi Ömer [Efendi] ler, bazan bana "baş muharririmiz" unvanını verirlerdi. Ben de:

"Matbaa bilmem nasıl oldı, yine viran mıdır Baş muharrir ben miyim, Tahir midir, Diran mıdır"

der, dururdum.

Bu sırada Japonya'ya giden "Ertuğrul" firkateyninin gark olduğu haberi gelmişdi. Bir mersiye yazmışdım. Gazeteye konulmak üzere dizilmişdi. Sansör Hıfzı [Bey], müsaade etmedi. Ertesi gün dahiliye müsteşarlığından çağrıldım, Rıdvan [Bey — Paşa], bu gibi teessürat ve hissiyatı umumiyyeyi tahrik edecek yazıların, şiirlerin yazılmamasını katiyen ihtar etdi. Korkdum. Çünki,

¹ Aferin koca şair! Şu beyti tanı mevkiinde irad etmişsin.

"İstemem devlet aleyhinde evimde küftüku Sonra bak jurnal ederler herkesin namusu var Askerîden, şeyhden, kıssisden, küttabden Hazreti şahı cihanın it kadar casusu var"

kıtai meşhuremde de dediğim vech ile casuslar çokdu, jurnal ederlerdi. Beni belki nefy ederlerdi. Matbuatdan çekildim.

Bir gün Hariciye Nâzırı Kürd Said [Paşa] dan haber geldi, gitdim. Oğlu Şerif [Bey — Paşa] "Sensir" de tahsil edüb Türkcesi az olduğundan Türkce ders vermemi teklif etdi. Kabul etdim. Haftada üç gece Büyükada'ya gidiyordum. Kitabeti resmiye dersi veriyordum ve okutuyordum. Büyük ve küçük paşalar, beni efradı aileden addediyordı. Müstevfa maaş veriyorlar ve her dürlü ihtiyacımı temin ediyorlardı.

Şerif [Paşa], İstokholm sefiri oldu. Beni sefaret ikinci kitabetiyle götütmek istedi, gitmedim. Büyük [Paşa] nın irtihaline kadar yanından ayrılmadım. Abdurrahman [Paşa] nın temadi eden zemanı nezaretinde maaşatımız mahbemah adliye hasılâtından tesviye olunuyor, müzayaka çekilmiyordu.

Sultan Abdülhamid merhumun, Kâğıdhane menba sularını toplatub memlekete akıtmak suretiyle vücude getirdiği hayra, Abdurrahman [Paşa] nezaret ediyordu. Ümurı hisabiye bana verilmişdi. Çeşmeler yapıldı, sular akdı. Tophane'deki Büvük Çeşme içün söylediğim manzumei tarihiyyeye bir caize zuhûr etmedi. Saraydan avdet içün müsaade istedim, Paşa "İradei seniye şerefmüteallık buyrulmadıkca gidilemez" dedi. Orada şu rübaîyi söyledim, sahifei hafızama yazdım:

"Hürriyetimi elimden aldın gitdin Bilmem bu dahi sayei şahanede mi Zindanda mıyım, esir miyim farkedemem Mabeyni hümayunı mülûkânede mi"

*

O devirlerde dehşetli bir istibdad, şiddetli bir tecessüs hüküm ferma olduğu halde bile mesud zemanlar yaşardık. Ali Ruhi¹, Naci¹, Şeyh Vasfi, İsmail Safa¹, Eşref¹, Celâl [Paşa¹], "Sema'hanei edeb mürettibi Ünyeli Ali Enver birleşirdik.

Bir gün Safi ve hocamız Abdülkadir [Efendi] ile Merkadı Nabi'yi ziyarete gidiyorduk. Bir zat da o merkadı arıyordu. Sordu, gösterdik. O günün akşamı Ali Ruhi, fakirhanemize gelmişdi. Vak'ayı hikâye etdik. O zatın Damad Mahmud [Paşa¹] olduğunu söyledi. Ertesi gün paşaya g'düb isimlerimizi arzetmiş, bir iki gün sonra Tophane'li oğlundaki saraydan davetnâme aldık. Safi ile gitdik. Artık paşa-

¹ Tercemei halleri 1526, 1032, 1577, 333, 210, 55 inci sahifelerdedir .

nın ziyaretine her vakit şitaban oluyorduk. Bizi in'am ve ihsaniyle şadan ederdi Paşa, padişaha karşı pek ziyade münfail ve idareden şâki ve müteneffir idi.

Bağdad hattı kebirinin Almanlara değil ancakk İngilizlere verilmesi ıçün takdim etdiği lâyıhai mufassala, iğbirarı hümayunu mucib olmuş ve "Paşa hazretleri niçün böyle şeylerle oğraşırlar, sair damad paşaları görmüyorlar mı, onlar böyle şeylere karışıyorlar mı?" yolunda telâkki etdiği iradei seniye, kendini büsbütün dilgir etmişdi.

Sâfi, nedimi hassı olmuşdu. Bezmi irfanında bir mazmun sarfedecek olsak pek çok tahsinlere mazhar ve cevaizi gûnagun ile behre ver olurduk. Sâfi, zâhiren mazharı taltif, manen menfi olarak Haleb vilâyeti mektubî muavinliğine tâyin olundu. O Haleb'e, Paşa da bir müddet sonra Avrupa'ya gitdi. "Bu elemhanede kaldım yine ben bivaye". O günlerin, o demlerin yadı hazini ile hâlâ giryanım.

*

Otuz altı senelik hayatı memuriyetimde iktisad edebildiğim meblâğla yapdırabildiğim haneme tu'mei nâr oldu. Kitablarım, iyi kötü birçok eserim mahvoldu.

> Rahat yüzü görmedim ve görmem Bir lâhza bu gam sera evinde Varken bu kadar güzide beytim² Kaldım zine ben kira evinde".

Yanan âsarım miyanında en ziyade yandığını devri Hamidîye aid manzum bir tarihçe idi. Osmanlı selâtinin isimlerine ve saltanatlarına dair Hemdemi'nin tanzım ve diğer zevatın tezyil eyledikleri manzumeyi Mehmedi Hamis zemanına kadar getirmişdim ve zemanlarındaki mühim vakayii de icmal etmişdim. Bu tarihçei manzum, beş yüz beyti mütecaviz bir vecize idi. Rus - Ja-pon sefernamesi de vandı, fakat ehibbadan birinde sureti bulundu. Yanan mecmuamın haricinde sonra söylediğim eş'ar ve "Zemanı Saadet" unvaniyle geçen devirden bahis olarak yazdığım eseri manzum mevcuddur.

§

Tekaüdi ihtiyardan bir müddet sonra validem irtihal etdi. Yalnız kaldım, teehhüle mecbur oldum. "Ömer Faruk Zeynülislâm" isminde bir oğlum vardır.

Ş

^{1 &}quot;Dem" in manayı diğerini anlamak istiyen 61 inci sayıfanın 4 üncü satırına baksın!

² "Evimin yandığına yanmadım emma Tal'at

Yandı bin beyti metînim ana hâlâ yanarım"

Müdafai Milliye ve Donanma cemiyetlerinde çalışdım, merkezi umumîlerinde âza ve Donanma cemiyetinin müdiri umumîliğinde bulundum. Elyevm Hilâliahmer cemiyetinin Selimiye ve İhsaniye Cem'i İanat Hey'eti riyasetinde bulunmakdayım.

§

Şeyh Hüseyin Fahrüddin [Efendi] merhumun zemanı meşihatinde Behariye mevlevihanesinde 1310 da جاع çıkardım. İki defa asitanı mevlânaye yüz sürmeğe muvaffak oldum. Şimdi bir hayatı münzeviyane sürmekde ve Üsküdaı'da İhsaniye'de bir kirahanede ikamet etmekdeyim.

"Çün sırrı hak vücuhi mezahirde müstetir Bir veche nazırız bakalım Hak ne gösterir¹" 27 Zilkide 1341 - 11 Temmuz 1339

"Üsküdar'lı Talât" namiyle mâruf olan bu değerli şair, midesindeki kanserden altı ay muztarib oldukdan sonra 15 Eylûl 1926 [7 Rebiulevvel 1345] de İhsaniye'de Çiçekci kahvesi civarındaki evde vefat etdi. İrtesi gün — bizlere vasiyet etdiği vechile — o civarda Şair Nedim'in kabrinin yanına defnedildi.

Müteveffa Florina'lı Nâzım², Talât merhuma dair yazdığı "Ebediyet Yolunda Bir Hitabe" isimli kitaba konmak üzere bir makale reca etmişdi, Talât'a teallûki sebebiyle yazmışdım². Makalenin bir kısmını buraya dercediyorum:

"Mebadii şebabda bir gün Babiâlide kalem arkadaşlarımdan Yenişehirfenarlı Hüseyin Haşim merhum⁹ ile tanımadığım — kısaca boylu, seyrek sakallı, beşüş — bir zata tesadüf etdim. Haşim, bizi biribirimize tanıtdı. "Üskü-larlı şair Talât Bey" naını bana yabancı gelmedi. O sıralarda gazetelere vazı yazmağa başladığımdan benim ismim de ona bigâne görünmedi. İşte o günden vefatina kadar aramında samimî bir mehabbet ve hürmet devam etdi.

Talar'da gördüğüm âli mezivetlerden biri, ef'al ve ekvalinin ruzgâre tâbi olmamasıdır. Hiç bir vakit etvarı tarrarane göstermedi. Demi ikbâl ve idbarda teftatü güftarını değişdirmedi. Şairleri, sebat-sızlıkla itham edenler, Talât'ı istisna etmelidirler. O, zaten müstesna bir mahlük idi. Bütün âşinalarının mehabbet ve hürmetini kazanmışdı. Kemalini hazmedenlerdendi. Ne vakit buluşsak — sinnen ve liyakatan mütefevvik olduğu halde — kendini şakird, beni üstad hükmünde tutardı. Mektublarını, hattê adî bir puslamı bile kemali idina ile saklar, yörüni irfanına göstermekden mahzuz olurdu. Bu müte-

^{1 &}quot;Nev'i" nindir.

² Tercemei halleri 1115, 557 nci sahifelerdedir.

³ Talâta mahsus olmak üzere yazılan bu kitabın Talât'a aid kismi, bir kaç sahifeden ibaretdir. Diğer sahifeleri, heb kendinin mednine dair mektublandan, sözlerden mürekkebdir. Benim mekalemin yalnız on satırını dercedetek "Zeminü zemanın müsaadesizliğinden" bâhis on satırla itizar etmişdir. Çünki mekalede kendi hakkında medhâmiz sözler yokdu. Zavallı âdem!

vaziane ve kadirşinasane həller, bizim kemalimizden ziyade onun kemali faziletini isbat eder. Ehli[†] meziyyet, meziyyet nefsinde değil, başkalarında görür.

Hastalığı hengâmında bir gün esbak Sadaret müsteşarı Ali Füad [Bey] le evine gitdik Mukavele vechile Süleyman Nazif de geldi. O kudar lütil ve zarif musahabe edildi ki biçare hasta "Hayatımı iade etdiniz" dedi. Biz de onun dilruha sözlerinden hayat bulduk.

Erbabı kemâlin — tâbir muvatık ise — "Hasbî kethudası" olan Filorina'lı Nâzım'ın delâleti insaniyetkâranesiyle Talât, Gülhane Hastalıanesinde tedavi edildiği esnada iyadete gitdim. Refikasiyle oğluna ve oradaki hastalara hitaben hakkımda tebcil amiz sözler söyledikden sonra "Sen yaşamalısın ki mürüvvet de yaşasın. Allahi Zülcelâl, mahlûkatından pek o kadar lüzumlu olmiyanların hayatını sana bahsetsin" tarzında sairane dıla ve bükâ erdi.

Hastahanede sıkılub evine döndükden sonra bir gün ziyaret etdim. Beyhuş bir halde bulunduğunu, benden evvel gelen Nâzım'ın civardaki kahvehaneye girdiğini söylediler. Yanına çıkdım. Ayak sesini işidince gözünü açdı. Beni görünce mesrur oldu. Nâzım'ı çağırtdım. Ailesi ve kardeşinin oğlu Hafız Âdil de geldiler Derdini biraz unurdurmak içiin bir çok söz söyledim. Nüktedanlıkda, sür'ati intikalde, hazıt cevablıkda, hakikaten emsali ma'dıd olan o güzide şair de niçe bedayi iradiyle bizi neşvelendirdi. Hafız Âdil'e Kur'anı Kerim okutdum. O mümini pâk dil, ferahnak oldu.

Bir kaç sene evvel yazub verdiği tercemci haline konmak üzere — ihzar etdiği — resmini, arkasına kelimatı ta'zimeyi yazarak verdi?. Nâzım da istedi, tab'ı şairanesi gibi muamelâtı da pek nazük olan o edibi dilnevaz, asla eseri işmi'zız göstermedi ona du verdi. Son sanihatından olan nefis bir menzumenin müsveddesini bana ihda etdi. Rahatsızlığının mebadsinde vâki olan ihtarı hayırhahanem³ üzerine tanzım etdiği na'tamiz menzumenin — ki kendine zuhri ahret olmuşdur — bazı ebyatını okudu. İki saat yanında kaldıkdan sonra müvakkaten ve beş on gün sonra da ebediyen ayrıldık.

Talât ahlâkı fâzilesiyle ve eş atı bediasiyle ibkayı nam ve kulubi ehillâda ihrazı mekam eden. bahtiyaranı ümmettendir. "Ruhı şad olsun ilâhi Talât'ın".

Abdülhak Hâmid'in manzumesi:

Yuce Talît, o meshari şuara Yeni vadide bir terane ile. Eski datında olmalıydı mukim

Zurefadandı, nükte senc idi o Pek aculâne etdi terki hayat Zayi etmişdi tali'i ahvel Eski bir sıyti şairane ile Gâhü bigâh olurdı nağırıe sera Usküdar oldu rihletiyle akim⁴

Bazan eylerdi meyli şathıyat Bana nisbetle çünki genc idi o Onu heyhat ölmeden evvel

hakikati enzam ülülebsarda cilvenüma olur...".

4 "Usküdar'da eskidarı yıkdılar" mısraına şehabeti var!

¹ N\u00e3zım, bu t\u00e3birin muvafik olmadığını Sami [Pa\u00e3a] Z\u00e3de Sezai [Bey] in s\u00f6yledi\u00e3ini anlatdı. Niç\u00fcin muvafik olmadı\u00e3nı Sezaiden sormadı\u00e3ıma m\u00fcteessifiin. Florinali herkesden ziyade onun "Hasbi kethudası" idi.

² Bu nüshadagörülen resim odur.

⁸ Yazdığım tezkirede şöyle demişdim: ".. Ruhan, bedenen muztarib olduğum bir demi pür elemde bir nait söylemişdim. Iztirahım zail olmuşdu. Zatı üstadaneniz de şu hali bimarîde bir na'ti garra söylerseniz veliyyi ni'meti âzanı صيا الله عليه وسلم efendimiz, caizesini ihsan buyururlar da

Hem hayatında, hem mematında Geldiği semte eyledi ric'at Mutlaka bir alay melek vardır

Ruha toprak olut mu hiç bali? Ne de endişei felek vardır Onu ancak tecellii didar, Zayiatı azîmeden Talât Ve onun şimdi hâdimatında Rabnesiz bir de mamek yardır

Yok o âlemde darbei tali' Mahşeri belki bir dilek vardır Edecekdir o hâbdan bidar!

Maçkapalas 30 Teşrinisani 1926

*

Kıymetli sair Muhyiddin Raif'in söylediği vefat tarihinin birkaç beyiti:

Şairi sahir cenabi Talâti
Bir büyük üstad idi, tistadı nazm
Her hayali saykalı hüsni eda
Nesri nazmından nefisü dilpesend
Siretinden sureti cezzabı ruh
Bezlegü, ateş dilü ateş zeban
Güftehayi süzinâki aşkına
Eylemez her devrde arzı cemal
Olsa lâyıkdır fazilet âlemi

Eyledi yaveyleta devran heder Rind idi bir rindi aşkı nüktever Her sözi kadr üfkeni dürrü güher Nazını nesrinden selisü muteber Suretinden sireti mahbub ter Suhbeti yek anı bir âlem değer Bestekâr olsa beca mürgi seher Vadii şi'rü edebde böyle er Hasretinden tabemahşer nevhager

Talât'ın hastalığı esnasında "Felek" imzasiyle "Yeni Ses" gazetesine yazılan "Kadirşinaslık bir lâzimedir" unvanlı makalı kadirşinasaneden:

"... bu mükaddime ile bir şairden bəhsetmek istedim. Bu âdem, Türkçede en selis şiir söyliyenlerdendir. Hayatı matbuatda Naci muasın addedilecek kadar eski iken en yeni mevzulara dair yazdığa
şiirlerdeki kıvruklık, genc şairlerimizi imrendirecek kadar barizdir. Lisana bihakkin tasarruf etmiş olduğu
içün şiirlerinde değil manasızlık, hattâ taksire de tesadiil edemezsiniz. Bu âdem, zeman zeman, hâdise
hâdise imzasını gazetelerde gördüğümüz Üsküdarlı Talât Beydir. Yarım asra yakın bir zemandır, sözün
ve hissin fikir ve kalb üzerindeki tesirlerini telife uğraşan bu âdem, bir üstad idi. Yegâne kusuru,
mezayasını satmak istememesi ve büyük eksiği, ona enzarı âmmeyi çağıracak bir çığırıkanı olmamasıdır¹³⁷.

İSTİMDAD

Yok mu bir başka ilâcın gayri ey doktor yeter Altı aydan fazladır aldım gece gündüz eter Kâh eyserde waldım kalbimi tazyık eder

Aferin Felek! Nafizünnazat bir yazıcı imişsin. "Mezaya" satılmadıkca ve "enzarı anmeyi çağıracak çığırtkan redarük edilmedikce, meziyyet sahibi sanılan ululur arasına katılmanın ve bazata itibarda yüksek fiatle satılmanın ihtimali olmadığını kırk yıldan beri tecrübe etinekdeyiz. Ne yapalını ki hakiki meziyyet sahibleri, meziyetlerini satmağı en büyük meziyyetsizlik addediyorlar ve "çığırtkan" tedarük etmeyi meziyyetlerine ve "zzeti nefislerine yakışdıramıyorlar da satınağa ve satdırmağa tenezzül etmiyorlar.

Kâh ebherde tevessü midemi zorlar, iter Kalbimi bir dinle carpıntım gecen günden sedid Nabzıma bir bak bugün halim gecen günden beter Doğrusu senden hicabimdan sıkıldım, terledim Aldığın tedbirlerle gelmedi bir damla ter Vermedi sadra sifa daruların göğsüm vine İste öksürdükce bak sesler verir güm güm öter Sonra tedkik et, müdavatımda göster ihtimam Eyle teshisi maraz evvel beevvel geçme ter Nerde şimdi Paris'in, ya Berlin'in, İsviçre'nin Doktori, darüttedavisi gözümde heb tüter Dökmeyim artık etibbayi zemane abru Sihhatin maülhavativle olub sadabter Yat seririyatına "Talât" hâkimi mutlakın Bak nasıl âcil deva gökden iner, yerden biter İltica eyle deri pür rahmeti peygambere Andadır ancak dili bimare daruvi zafer Ol tabibi Kibriya kim sidredir dispanseri Arşı âladır seriri kadrine zerrin zifer Mah ruyinden alır mahı şebi isra ziya Tabişi ruhsarı âlinden bulur hurşid, fer Yaresulallah harimi guvinin mustakıvım أين احدر İsterim kaçmak harimi güyine Sen ki serdan cünudi enbivasın ben ise Ordusunda ümmetin nâciz, edna bir nefer Haki paki Kâbei guyin güzümde tütmede Rehgüzarımda nümayan neyleyim bihad hufer Sen uzat desti sefaat perveri ihsanını Bende yok — bicareyim dilhasteyim — tabı sefer Kalbi zarımda göründü matemi şehrülharam Ruyi zerdimde belirdi sufreti mahı safer Ey nebiyyi muhterem, ey şafii yevmi nedem «قدكفر » devran «ندضل », devran « قدكفر » Bak ne darular müheyyadır ülülemraz içün Edviye düsturıdır eczayi âlem pür iber Ya nebiyallah, tedavi hanei lâhutına Hastegânı ümmeti merhumei biberkü ber Nat güyan, dide giryan, pür figan tehlil hân Pa bürehne, baş açık, uryan elinde bir teber Can atarlar âh, emma pür hatardır merhale

Kafile gümrah, hâdi yar, rehzen rahber
Ey Medine dağları sizler verin bari geçid
Ey bulutlar yol açın mesdudi rahı bahrü ber
Ey beyabanı, hıyabanı cinandan sebz ter
Ey müğaylanzarı, gülzarı iremden muteber
Ey saba, sen bir peyamı hamilen gel subhdem
Ey kebuter sen getir ol yari candan bir haber
Ey ilâcı darı sun'i hikmetin müstahzarı
Ey asistani deri ruhulemini vahy ber
Sen şifa saz ol dili bimarıma zira beni
Eyledi nazı etibbayi zeman zirü zeber
Elhazer, nazı etibbayi zemandan el'aman
El'aman naz etibbayi zemandan elhazer'
Batnı maderden buteyni eyserimde pür keder
Ağrılar eyler yeminimden güzer, cismim bezer
Şiddeti devri tasallübden şerayin derdnak

Ağrılar eyler yeminimden güzer, cismim bezer Ramihatin darbesi ekser gelir kalbim ezer Göz yaşı dök vusleti guyi habibullah içün Dökme beyhude müdavatında ey dil, simü zer Ev mekamı sidre sayi Yesribü Batha görün Haserti tavfi harimi akdesin gönlüm üzer Örtünür mü naseza eller vine pusideni Yad ayaklar mı yine havli şerifinde gezer Ey nesimi can fezayi vadii âli Kureys Lûtfedüb bir nebzecik benden yana eyle güzer Revzai paki nebiden bir avuc toprak getir Üstüme ört, çesmi ümmidim, seni gözler, süzer Ya resulellah kabul et riştei müjgânına Tal'ati zarın senincün lülüi terler dizer Ey Hicaz, ey Kıblei İslâm sen de bir görün Buk'ai pakinde toplansun revamı mütemer Ey Huda, yıkma elinle beytini, bigâneye Ey nebi, koyma nübüvvet haneni olsun memer Akmasun altun olukdan huni âli nesli beyt Huni nesli âli beyti koyma olsun muhtemer Ahı vaveylâyi ehli hale bir tesir ver Ähü vaveylâyı ehli hali koyma bisemer

[&]quot;Öyle bir derdi tedavi eyletnekden ilmi tıb, Adzü haytan iken söyle etıbba neylesün?".

Ben bu hasretle gidüb Şair "Nedim" in yanına Nâ'şımı ahbab bilihlâs vaktaki gömer Kabrim üzre bir avuç toprak alub bünyad eder Üstüne desti fena vaktaki bir sengin kemer Pâre pâre intişar eyler, nedem azmı remim Pür tekâsür cismimi vaktaki topraklar emer Eylesün yarab zülâli rahmetin reyyan beni Şems oldukca neharen münceli, leylen kamer

25 Temmuz 1926

Zeman bir dürlü, ben bir dürlü vaz'ı yar bir dürlü Hayatım bir dem olsun geçmiyor hemvar bir dürlü Cihana arzı didar eyledi bin dürlü suretle Bana göstermedi didarını dildar bir dürlü Bilinmez hanki zülfün iftirakiyle perişanız Müyesser olmiyor cemiyeti efkâr bir dürlü Ne ebrarında yekrengi, ne ahyarında vahdet var Bütün ahyar bir dürlü, bütün ebrar bir dürlü Bu rengâreng meşhudatda Talât camali yar Iyandır didei hakbinime her bar bir dürlü

KIT'A

Zatı Hakdan taleb vukuunda Her dua müstecab olur emma Sineden masiva silinmelidir Talebin sureti bilinmelidir

İlmi hukukdan sana bir nükte söyleyim Eyler bunu kabul, bütün zümrei dühat Bir zat hak bilinmelidir, birde hakkı zat Bakısinin neticesi yok hebsi türrühat

Bir beyit elesikdir.

Son zemanlarında ücretle pul idaresine devam etmişdi. O sırada şu kıt'ayı söylemişdir.

Almadı bir pule devran beni de Ben de 150 kuruş ücretle Hayf kim etmedi nail emele Yazılub damgaya oldum amele

w1

Mülga divanı hümayun beylikciliğine tâyinimde yazdığı manzumei tarihiye:

Dün gece geldi vine ol simber Verdi bir tevcihi âliden haber Fevzini bahsetdi Rabbülâlemin Oldu bevlikci dedi İbnülemin Sadman oldum bu tebsiratdan Zatını Hak saklasun âfatdan Bir metin tarih vazmak istedim Sikkeyi mermerde kazmak istedim Etmedi lâkin mürüvvet gilki ter Nes'esiz bilmem o da benden beter Pür meserret, sadü hürrem, bağteten Nezdime geldi vine ol simten Gam yeme ey şairi âlicenab Söyledim ben dün dedi çün dürrü nab Bir mücevher bevt ile tarihini Pür güher bir beyt ile tarihini Oldu bevlikci keremkâri rical Hazreti İbnülemin Mahmud Kemal¹

> 21 Zilhicce 1340 Bendei bendegânı mevlâna Üsküdar'lı Talât

1 Yazdığım teşekkürname:

Merhaba ey merdi meydan kemal Daima tatyib edersin gönlümi Geldi tarihi meserret âverin Raks eder ruh, sururi sübhesiz Böyle tarihî mücevher görmedik Sensin ey üstadı ekrem pirimiz, Kalmadı akranü emsalin senin Zaten emsalin senin madud idi Kâmyab etsün Huda yararını Arzı sükran eyleyüb ihsanına

Ömrüni müzdad kılsın Zülcelâl
Gönlünü tatyib ide ehli cemal!
Girdi şevkiyle onun dilden kelâl
Sakinani cennet eyler ihtifal
Dense lâyıkdır ona sihri halal
Senden ahzi hal eder erbabı kal
Alemi irfanda kaldın bimisal
Mislini bulmak bu gün emri muhal
Eylesün âdanı pamali melâl
Destini takbil eder Mahmud Kemal

22 Zilhicce 1340

TALÂT

Ahmed Talât Onay, Çankırı'da eski bir aileye mensub Sarac Hacı Ali oğullarından ve erbabı ilmü marifetden Hafız Numan [Efendi] nin oğludur. 1885 de Çankırı'da doğdu.

İlk tahsili babasından gördü ve Kur'anı azimüşşanı hıfzetdi. Kastamoni ve Ankara İdadîlerinde okudukdan sonra Darülfünun Edebiyat Şubesine girdi. 1910 da diploma aldı.

Kastamoni, İzmir Erkek liselerinde, İzmir Kız Muallim mektebi ve Hilâl Kız lisesinde edebiyat ve felsefe tedris etdi. 1920 de Zonguldak, 1921 de Bolu, 1922 de Ankara, 1923 de tekrar Bolu Maarif müdirliklerinde, 1923 de Çankırı ve muahharen Giresun mebusluklarında bulundu.

Kastamoni'de — o vakit vali olan — Süleyman Nazif merhumun yardımiyle çıkardığı "Tiraje" isimli edebî mecmuanın, İzmir'de "Anadolu" ve "Duygu" gazetelerinin baş muharrirliğini ifa etdi.

"Çankırı Şairleti", "Âşık Derdli", "Halk Şiirlerinin Şekli ve Nev'i", "To-kad'lı Nuri" ve "Türk Şiirlerinin Vezni" namındaki eserleri basılmışdır. Basılmamış eserleri de vardır.

Mufassal "Bolu Salnamesi" onun nezaretinde vücude getirilmişdir. Edebî kısmını kendi yazmışdır.

Muhterem Ahmed Talât, irfanı memlekete hizmet eden erbabı himmetdendir. Şunun bunun ağzından ve eserinden kaparak hazıra konan ve kolayca eser sahibi olmak sevdasına düşen cerrarinden değil, yıllarca oğraşarak ve her dürlü mihnete katlanarak ortaya kıymetli eserler koyan kıymetli müessirlerdendir.

Eski ve yeni tarzda şiir söylemekde de kudret gösterenlerdendir. On sene evvel bana gönderdiği manzumelerden buraya nakletdiğim parçalar kudretine şehadet eder.

¹ Bu niishadaki resmini de o zeman göndermişdir.

GAZEL

Rûhunun aksi ki mir'atı mücellaye düşer Sanki pembe iki gûl safhai beyzaye düşer

Dişlerin kim lebi lâlin arasından görünür "Benzer ol jâleye kim lâlei hamraye düşer"

Nurı çeşmanını nuş etmeye cehd etse nazar Busi damanın içün saye gibi paye düşer

Sinenin tabını setr etmese enzarından Hıdmeti ebri hazan zülfi semensaya düşer

Öperim nükheti keysusunı şem etmek içün Şekli endamı ki ol bisterı kemhaye düşer

Şebi firkatde gazel tarlıı becamı "Talât" Ahlar sana, figân sagar ile naye düşer

Ankara 1338

EDEBİYATI CEDİDE TARZI MESAYI VEDA'

Akşamdı... gûneş pembe ipeklerle mükeffen Bir yareli genc kız gibi nagâh gülerekden Hunabei eshabe gömüldû... o mülevven Mor sislerin altında ufuklar soluyorken

Akşamdı...gûneş; kirli dudaklar gibi lerzan Ufk üstüne resin eyledi gûlbusei elvan İşte o zeman başladı son leylei hicran Mor sislerin altında ufuklar soluyorken

Akşamdı... kadın ruhu gibi bahrı cedelkâr Çimdikler atub eyler iken sandalı bizâr Yadımda o son verdiğimiz busei enzar Mor sislerin altında ufuklar soluyorken

¹ Karaman'lı Nizami.

Akşamdı... güneş söndü, semâ birden uyandı Yıldızların envarı düşüb koyda yıkandı Çeşmimde o dem gözlerinin renkleri yandı Mor sislerin altında ufukları soluyorken

İzmir 1333

NEFES

Hakikat bezminde nefyi "Lâ" ile Na'rai «الحالي atanlardanız Kesûb alâkayı "Masiva" ile "Fena" yı bir pula satanlardanız

Akla tâbi olub gezdik hevayı Gösteren olmadı rahi hüdayı Keşfi zamir ile bulub Hudayı Talibi kesrete çatanlardanız

Şahidi vahdetdir eşya, etme şek Vahdetde her mevcud olur müstehlek Biz şimdi "Tecrid" de idüb "Terki terk" Ummane bir katra kata:ilardanız

Emri «... » olunca irad Bülbüli kafesden eyledik âzad Nihayet takdire olarak munkad Denize post serüb yatanlardanız

Talâtâ ehli Hak her yerde inan Melâmet sengine olurlar nişan Münkirler gözüne biz de bir zeman Var ki diken gibi batanlardanız

Kastamoni 1920

TALÂT

Adana'lı Talât Muter, gönderdiği verakada diyor ki: "Doğum mahallım Adana'dır. Tevellüd tarihim 1279 senei rumîsidir [1863].

Tahsil zemanlarını sarfı, nahvi tecavüz etmemek suretiyle medreselerde geçirdim. Binaenaleyh yüksek bir talim görmüş değilim. Pederim Mustafa Rüşdî Efendinin muhtelif mahallerde memuriyetlerde bulunmuş olması hasebiyle zeman zeman seyyar halinde kalmak mecburiyeti, beni ciddî ve geniş bir tahsile muvaffakıyetden mahrum bırakmışdır.

Şiire olan hevesim, çocukluğumdanberi bende eserini göstermekde idi. Bilâhare elime geçen Fuzulî'ler, Nef'î'ler, Nedim'ler, beni tarzı atik edebiyatı sahasına çekmiş ve bunların gitdikleri yollarda yürümek arzusu vermis idi.

Daha sonra Namık Kemal'lerin, Abdülhak Hâmid'lerin, Ekrem'lerin inciabına tutuldum. Bu sebeble şiirlerimin bazı parçaları

tarzı atikın, bazıları da tarzı cedidin zevkını terennüm etmektedir. Şu iki tarz edebin cazibesi karşısında melez bir şekil almış olan sanihatımın — mahza yüksek bir iltifat olmak üzere — kabul buyrulması, âcizleriçün pek büyük medarı iftihar ve şükrandır."

TEVHID

İlâhi pek büyüksün pek büyüksün sen Büyüksün olkadar hattâ münezzehsin büyüklükden Hafagâhı seriri vahdetinde nurı azhersin Şerikin yok kidem tahtında bir Allahı ekbersin Avalim müsteniri feyziken bilcümle nurından Görünmez nurı zatın siddeti nurı zuhurından

Meravahanei tekvinde meshud sensin heb Bu varlıklar bütün bir gölgedir mevcud sensin heb Hudasın vahdetinle, kesretinle avnı esvasın Yine avniveti esvavü kesretden müberrasın Vücudı vacibincün ibtida vok intiha vokdur Zeman vokdur mekân vokdur zemin vokdur semâ vokdur Ezel tâbiri nasavestedir evsafı zatında Ebed bir vasfı küstahane arz evler sıfatında Ezel bir mebdei mevhumdan gelmekde tizkâre Ebed bir münteha farzevlemekden doğmus efkârc Ezel bir noktai mevhumedir fikrinde insanın Ebed bir sulei magmumedir umkunda vicdanın § Ukulün bir lisanı aczidir yaşfında bunlar beb Münezzehsin bu tâbiratdan, evsafdan Yareb § Sen ol dervavi bipavani vahdetsin ki Yarebbi Bilinmekden müberradır anın menbala munsabbi İrismez umkuna خطالتاع nazari tahının Olur mu safiline münkesif esran iliyyin § Zuhurın avnı ihfadır, hafa avnı zuhurındır Bütün tenvir eden zerratı mevcudatı nurındır. O nurındır ki sahravı vücudi asikâr etmis O nurindir ki ebsarı akuli hiredar etmis Senin fihristi evsafında tâbirat pek cokdur Fakat sayestei tarif olur tâbir hic yokdur Nasıl ki dilde bir icaz yokdur ahdan başka Seni tarife yokdur care bir Allahdan baska § Nevayı nayı aşkındır çıkan heb, cümle eşyadan Cevamiden, mesacidden, tekayadan, kilisadan

TIFI.I

Hasan Tahsin Tıflı [Efendi], Hasan Paşa oğlu namiyle anılan nüvvabdan Hasan Sıdkı [Efendi] nin oğludur. 1849 [Receb 1265] de — babasının naib bulunduğu — Mudurnı kasabasında doğdu.

1864 [1281 H.] de yeni açılan Amasya Rüşdî mektebine devam etdi. 1868 [1285 H.] de Trabzon vilâyeti mektubî kalemine girdi. Üç ayda "300" kuruş maaşa nail oldu. İsmine kur'a isabet etdiğinden Erzurum'a gitdi. Dördüncü ordu meclisi kitabetinde kullanıldı. Beş ay sonra bedel verdi. Trabzon'a döndü. Muahbaren — babasının naib bulunduğu — Giresun'a gitdi.

1870 [1287 H.] de Ordu kazası tahrirat kitabetine, ertesi sene Amasya mahkemei kebiri ikinci kitabetine tâyin kılındı. Bir ay sonra memuriyeti lâğvolundu.

Bilâhare Mecidözü mal müdirliğinde, Fatsa nahiyesi naib vekilliğinde, Ordu âşar emaneti başkitabetinde, Tirebolu mal müdirliğinde istihdam edildi.

Rus harbinde gönüllü olarak askere iltihak etdi. Hizmetine mükâfaten asakiri muavine kolağalığı rütbesi verildi. Muharebenin sonunda Ordu'ya gitdi. Ferahlı anbar memurı, Ordu sertahsildarı, bidayet mahkemesi başkâtibi, ikinci defa Ordu tahrirat kâtibi oldu. Bir müddet sonra istifa ederek — köyü olan — Büben'e çekildi, ziraatle meşgul oldu.

Muahharen Ordu belediye riyasetine, Hendek âşar memurluğuna nasbolundu. Köyünde kendi parasile yapdırdığı on sekiz odalı ve kütübhaneli medresede ders vermeğe başladı. Haiz olduğu salise rütbesi 1316 da ilmiye rütbesine tahvil ile Edirne pâyei mücerredi tevcih ve Ordu kazası müftiliğine tâyin olundı.

1908 [11 Kânunisâni 1323] de fücaeten vefat etdi. Arab ve Fars lisanlarını okur, yazar, meclis âra, hoşgû bir zat olduğu rivayet olunuyor. Hal ve mevki ne ve muhitine göre manzumeleri takdire şayandır. Daha müsaid bir zeminde yaşamış, büyük şairlerle ihtilât etmiş olsaydı güzel manzumeler vücude getirebilirdi.

Orduda mekteb müdir muavini Sıdkı Can tarafından tertib ve tercemei hali ilâve edilen Tıflı'nın divanı, Ordu Halkevi neşriyatının birincisi olarak 1938 de Orduda basılmışdır. Sıdkı Can, bir nüshasını bana gönderdiğinden kendine yazdığın mektubda:

"Tıflı'nın tercemei halile eş'arını basdırmak ve bir nüshasını göndermek suretile ölüye ve diriye karşı gösterdiğiniz himmet ve hürmet mucibi memnuniyet oldu, teşekkür ederim" demişdim.

*

GAZEL

Yâr sormazsa, gönül halini izhar edemez Cürmini kimse kolaylık ile ikrar edemez Söylemez gömleğine sırrını eshabı hıred Kimseyi tecribesiz mahremi esrar edemez Yârı bedkârdan insana gelir öyle zarar Ciddü sây eylese yıllar ile ağyâr edemez Geçmeden vadesi şu vadi lebin bir soralın Sanırım kendi de ikrarını inkâr edemez Tıflı, mecruhı gamin hem siteminden tersan İddia eylese de hakkını ısrar edemez.

Halini görsem o yarın zarü nalân olsa da Kendi gibi bir peri ruhsara hayran olsa da Hatemi enküşti naze eylemez yine kabul Eşki çeşmim gayreti lâ'li bedahşan olsa da Bir nefes etmem feramuş âfitabı hüsnini Hicri gamzenle mekânım sahnı zından olsa da Cezbi aşkınla seri güyindeyim sabit kadem Fitnei çeşmin ile her günde bir kan olsa da Eylesün her meclisinde yine hazmü ihtiyat Tıflı'ya cemiyeti âda perişan olsa da

HECVİYE

Terzi esvabını biçdiği kumaşdan çıkarır Aşcı boğazını tabhetdiği aşdan çıkarır İstifade yolunı öyle bilir el uşağı Sürmeyi gözden alır, rastığı kaşdan çıkarır Köprü taşlarının hakkını bel' etse ne var Kahraman er olan ekmeğini taşdan çıkarır Eskiden de var idi yaş çıkartmak gözden Şimdi cellâdı kaza gözleri yaşdan çıkarır Edilir haşre kadar namı bülendi tevkir Kim Hacı Mustafa ağayı çamaşdan çıkarır Gün olur yıldıza aylarca çıkar feryadım Gerçi Tıflı sesini şimdi yavaşdan çıkarır Nimeti vaslına ol sengdilin ben irerim Tıflıyâ, er olan ekmeğini taşdan çıkarır

TALIB

Süleyman Talib [Efendi], Trabzon'lu Üçüncü Zâde Hüseyin [Ağa] nın oğludur. 1809 [1224 H.] de' Trabzon'da doğdu.

Sıbyan mektebinde Kur'anı Kerimi bir kerre hatmetdikden sonra bir gün hocasının tekdirinden müteessir olarak mektebi terk eyledi. Şiir ile iştigale başladı.

"Fatin Tezkiresi" nde "Silki askeriye girdise de bir müddet sonra çıkarıldığı ve muahharen şuuruna bazı mertebe halel gelmesiyle Dersaadete isal ve Darı şifaya idhal olunduğu, divan olacak mikdar eş'arı bulunduğu ve memleketinde "Atâ" mablâsıyla mütearef olduğu" beyan ediliyor.

1847 [1264 H.] de² vefat etdi. Darı şifada mı, memleketinde mi vefat etdiği tahkik olunamadı.

Bahriye Muhakemat Dairesi Başkâtibi Trabzon'lu İbrahim Hakkı [Efendi³], Trabzon eşrafından Hacı Vehbi [Efendi] nin himmetiyle Talib'in divanını ele geçirüb istinsah etdiği nüshayı:

"Hattı destimle muharrer işbu divanı lâtif Yadigârım olsun İbrahim Fahrüddin Beye"

beyitini yazarak meşhur hattatlardan merhum Abdullah Zühdi [Efendi] Zâde Adliye memurlarından İbrahim [Bey] e⁴ ihda etmişdir.

Hakkı [Efendi] bu divanın başına yazdığı muhtasar tercemei halde "Talib Efendi, saniha arayı hayalhanei hatırı olan gazelleri — yazı bilmediği içün — ehibbasından kime tesadüf ederse ona yazdırırdı" diyor.

Sami [Paşa⁵] Trabzon valisi iken onun ve oğlu Subhi [Paşa] nın gazellerine nazire söyliyerek iltifata mazhar olurdu. Sami [Paşa] nın bir gazelini tanzir ve bilvasıta takdim etdikde nezdine celb ile "nazirenizi pek beğendim. Hele:

¹ Farin tezkiresi" nde 1229 da doğduğu muharrerdir.

² Bu tarih, Hakkı [Efendi] nin yazdığı tercemei haldedir. Sami [Paşa] nın gazellerine nazire söylediğini yine Hakkı, haber verivor. Halbuki Paşa, Trabzon valiliğine Zilhicce 1267 de tayin olunduğundan ve Fatin, tezkiresini 1269 da yazdığı halde vefata dair malumat vermediğinden Talib'in 1264 tarihinden sonra vefat etmiş olması lâzım gelir.

Suaradan Trabzon'lu Emin Hilmi [Efendi] nin kardeşidir. Onun da şiir ile oğraşdığı Talib divanının başına yazdığı manzumeden anlaşılıyor.

Divant bana İbrahim [Bev] jare etmisdir.

⁵ Tercemei hali 1649 uncu sahifededir.

"Lebinde mu değil ancak « مقاهم » ayetidir kim Yazılmış çeşmei âbı zülâle inceden ince"

beyti, benim gazelimi değil, bir divan değer" tarzında takdir ve iltifatda bulunduğunu Hakkı [Efendi] naklediyor.

Sıbyan mektebinde bile okumıyan bir âdemin,

"Mevlâye çıkar şâhrehi kendine rah it Gel uyma sakın nefsine, şeytane külâh it"

kabilinden sözler söyliyebilmesi şayanı hayretdir.

"Ceridei Havadis" muharriri İsmet, Ebüssafa Behcet, hemşehirlerinden Timurcu Zâde Şeyh Avni ve Emin Hilmi [Efendiler] gibi erbabı marifetle müştereken söyledikleri gazellerde onlardan geri kalmamasını ve edâ ve müeddada bazan onlara tekaddüm etmesini nazarı dikkate alınca Talib'in bir "âkili mecnun nüma" olduğuna hükmetmek icab ediyor.

GAZEL.

Eğer imâyi visâl eylese çeşmi siyehin Tiri dilduzi kazadır yine her bir nigehin Didei mihri cihantabe ederdi sürme Feleğin destine girseydi eğer hâki rehin Tiği endişesini arşı muallâya asar Nüktedanı nigehi sen gibi bir padişehin Ayrılık çeşmesi tarihine benzetmişler Göricek teşne leban ey peri hattı siyehin Kanına girme dedim gamzei hunrizine gel Talibı bendei nâçiz gibi bigünehin

*

Her şeb ol meh, bende mihman olsa da mâni değil Ger behası vuslatın can olsa da mâni değil Sen tek etme busei lâ'lin diriğ üftadene Aşikâr olmazsa pinhan olsa da mâni değil Sade ruken iltifat itsün ol mahı münir Sonra âşıkdan gürizan olsa da mâni değil Cevrin efzun itmesün uşşakı zâre sevdiğim Vuslatın ibramı âsan olsa da mâni değil Gayr ile bir tutma anı kendi bendendir senin Talibe lûtfun firavan olsa da mâni değil

Kuşei mihnet seninle bağı cennetdir bana Sensiz emma cennet olsa günci mihnetdir bana

Safayi gülşeni bülbül gibi nâlân olandan sor Devayi derdi aşkı hastai hicran olandan sor

Her ne dem vasfın edersem ol kıyamet kametin Hamei rengin saririm sur şeklin gösterir¹

Taibi mey, fariği sevdayi dilber dirseler Sen inanma sevdiğim vallahi bühta**ndır** bana²

Nahli lûtfi sayedar olmaz kibarı devletin Meyve ümmid eylemez âkil nihali miseden

¹ Kıyamet kopmaması içün dilberi 'kıyamet kamet' in vasfına kıyam etmemesini, hamei. sur nümadan reca etmeli!

^{2 &}quot;Hem mey içmez, hem güzel sevmez demişler hakkıma

Eylemişler Rasiha bühtan bühtan üstune"

TALIB

Mustafa Talib [Efendi], kazalar kadılığında bulunmuş olan Mehmed Şerif [Efendi] nin oğludur. 1810 [1225 H.] de Diyarıbekir'de doğdu. "Kadı Zâde" namiyle mârufdur.

Tahsili ilme gayret ve kaleme devam etdi. Valinin kitabetinde istihdam olundu. Muahharen Bağdad'a giderek divan kitabetinde, Süleymaniye ve Erbil kaymakamlıklarında, Musul ve Kerkük meclisleri kitabetinde bulundu.

1854 [1270 H.] de Şam meclisi kebiri kitabetine tâyin kılındı. 1861 [1277 H.] de — Karadağ ıslâhatına memur edilen — Müşir Derviş [Paşa] nın maiyyetinde baş kâtib olarak Karadağ ordusunda hizmet ve o esnada Avusturya ve Macaristan'a seyahat etdi.

1862 [1279 H.] de Bosna vilâyeti meclisi kebiri kitabetine nasbedildi. İnfisal etdikden sonra İstanbul'a geldi. Vükelâ ve ricalden bazılarına kasideler takdim ederek istihsanlarına ve ihsanlarına nail oldu. Diyarıbekir'e döndü.

Malatya ve müteakiben Palo müdiriyetlerine, Erzurum'da Olti sancağı muhasebeciliğine, Erzurum ziraat müdirliğine, 1867 [1284 H.] de Hısnımansur kaymakamlığına tâyin olundu. Üç ay sonra azil edilerek İstanbul'a geldi.

1868 [1285 H.] de — talebi üzerine — "750" kuruş maaşla tekaüd edildi. Di-yarıbekir'e çekildi.

1873 [1290 H.] — Kânunievvel 1289] de vefat etdi. Diyaribekir'in Dağ kapusu karşısında "Gel beni gör sekişi" namındaki mahalde Âgâhi Semerkandi ile müftii sehid Abdullah [Efendi] nin merkadlen arasına defnolundu.

Diyarıbekir'li Müfti Zâde Mehmed Fadıl [Efendi], şu tarihi söylemişdir:

"Amimi afvine geldi Huda bu Mustafa Talib¹"

Talib'in heciv ve hezil vadisindeki mehareti, eserlerinden istidlâl olunuyor. "Kamanto" kasidesi, "Efendi" redifli hecviyesi, Reşid [Paşa] ya dair mersiyesi nekadar güzeldir.

¹ Bu nahoş mısra, 1289 senesini ihtiva ediyor. Hicrî tarih olmak içün bir tamiyesi olacak, Trabzon Esbak nüfus nâzın Diyarbekir'li Talât [Efendi], vefat tarihinin — yukarıda yazıldığı gibi — "Kânunsevvel 1289" olduğunu bildirmişdir.

Gazel tarzını iltizam etmediğinden gazeli üç beş adedden ibaret olduğu ve sür'at ve sühulet ile güzel tarihler söylediği mesmudur. Ehibbasından Remzi [Efendi] ile sahrade gezerken karşılarına çıkan yılanı Remzi, öldürmesiyle Talib:

"Âferin Remzi Efendi hayyeyi etdin helâk"

mısraını tarih olarak söylemişdir.

Eş'arı toplanmamışdır. Evvelce birkaç beytini gördüğüm "Kamanto" kasidesini senelerce aradım. Talib'in oğlu Edhem [Efendi'] ile 12 Şaban 1320 de görüşüldü, bu kasidenin ve diğer manzumelerin — Talib'in yazısiyle — müşevveş müsveddeleri görüldü, istifade edilemedi. Kaside — ilânı meşrutiyetden sonra — bir gasıb tarafından başka bir isimle bir gazeteye dercetdirildi, "nifak etmişler emma manevî himmet buyurmuşlar" mısraını okumağa mecbur olduk. Fakat onun da, İsmail Saib [Efendi] merhumun bir mecmuasında görülen suretin de hatasız olduğuna hüküm edemedim.

Bu suretin başına şu sözler yazılmışdır:

"Evanı kemâli ikballerinde Âli ve Fiiad Paşalara, şairi mahir Diyarıbekir'li Talib Efendi tarafından tanzim ve takdim edilmiş olan kasaidin cevab ve caizesini alamadığından infialen Bangeri meşhur sarraf Kamantoya tahrir ve irsal ve caizei vefiresiyle defi melâl eylediği kasidei garradır."

Kamanto tarafından caize olarak "300" İngiliz lirası verildiği mervidir2.

Yusüf Kâmil [Paşa] merhuma takdim etdiği kasideden:

Saldı aks, âyinei dehre cinanın sureti
Düşdü mir'atı zemine asümanın sureti
Verdi âb, âyinei gülzare feyzi nevbehar
Aldı tab, âyineden âbı revanın sureti
Her nekim eylerdi mir'atı tasavvurdan mürur
Zibi cennetden nümudar oldu anın sureti
Bir tarafda mecmai âyine ruhsaranı bağ

1154

Sarrafı dirempişe bazirgan Kamanto"

¹ Tercemei hali ile bir gazeli "Tezkirei şuarayi Amid" de muharrerdir.

² Eviddamızdan reji komiseri Nuri [Bey] merhumun, Yakacık'daki köşkünün bağçesinde bin mihnetle kazdırdığı kuyu içün — gösterdiği arzu üzerine — Talib'e nazire olarak — yazdığım

[&]quot;Âlâmı ateşle yüreğim yanmada ey su Bir yerde görünmez gözüme çeşmei dilcu" matlalı, lâtife âmiz, uzum kasidede

[&]quot;Etmiş ona üç yüz liralık caize îta demişdim.

Bir tarafda narei yahu zenanın sureti Matlai mir'atı maksudunda oldu tabdar Vasli gülden andelibi natüvanın sureti Oldu halka sureti âyine âsa aşıkâr Lâlenin setretdiği dağı nihanın sureti Eyledi âyinei nakşü nigâristanı çin Sahnı bağı dilberi meh Talâtanın sureti § Girdigârın sununa her sebze bir âyinedir Kim nümayan ande sun'i müsteanın sureti Bağıbanın düşmemiş âyinei hulyasına Böyle bir faslı rebii dilküşanın sureti § Her zeman âyinei imkâne düşmez düşsede Paydar olmaz beharı bivefanın sureti Âlem ol âyinei ibret nümadır kim düşer Günde yüz bin şekle bir vaktü zemanın sureti

Kamanto hakkındaki 60 beyitli kasideden:

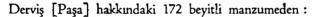
LÂLEI HODRU

Der medhi قدوة الله الوسوية cenabı ecelli ekrem Kont Kamanto

Hicrin eleminden senin ey şuhı cefacu
Girmez gözüme subha değin gözlerim uyhu
§ Çeşmi terime aksi izarın ki düşübdür
Serçeşmede bitmiş gibidir lâlei hodru
§ Sen sakini işretgede ağyâr ile her bar
Ben çâki giriban ile mihnetzede her su
§ Nişi gamı hicrane müfid olmadı her giz
Nuşi meyi gülgünu temeşayi tiyatru
§ Ruyün ki güli gülşeni firdevse bedeldir
Manendi güli gülşeni ikbali Kamantu
Sarrafı kerem pişe ki fartı kereminden
Feryade gelir vezne vü kantarü terazu
Lûtfü keremü hükmi saha pişgehinde
Heb abdi kemer bestei hizmet eli bağlu
§ Sarfı sadakatı fükara olmasa derdim

Mahzenleri gencinei tab'ım gibi memlû Eylerdi mesamı çemeni dehri muattar Olsavdı mukarın güli ahlâkına sebbu Acmaz güli hulki gibi gül, bin sene verse Gülzare felek cesmei cesminden eğer su Biperdelere iffeti etsevdi siravet Zenbareve sak etmez idi zanive, zanu § Ahkâmını icra eğer eylerse kader peli Tedbirine tâbi felek olmazsa eğer tu § Gerdun bu kadar sevketü sanü azametle Kühsarı sükûhünde kalır danei mazu Lûtfü keremü caizei dembedeminden Kâlâyi kelâmı şuara oldu behalu Kânı kürma, kâmvera, nükte şinasa Ey mertebei kadri felekden de yukaru Medhin yemi lûtfun gibi payanı bulunmaz Mellâhi hayalim ne kadar etse tekâpu § Bu kuvveti güftar ile emmaki ne çare Simayi ekabir gibidir bahtı siyehru Rengi rühi zengi gibi olmaz mütegayyir Zemzemle değil, kevser ile eyleseler şu Çekdim yedi endişemi medhi küberadan Meddahı ehissəmi olur merdi sühangû § Tesiri sitaden teni uryanımı mestur Etsün deyu zor eylemeden patladı paltu § Talib yeter ıtnabı suhan vakti duadır Dergâhi Hudadan budur ihlâs ile mercu Ünsiyyeti hergün ola ünsiyyeti ahbab Cem'iyeti her şeb ola cem'iyeti balu Baziçe ile hoş geçe eyyamü leyâli Halk oynaya daim gazinosunda bilârdu Hasretkeş ola hanei a'dâsı hasire Ahbabına ferşi reh ola telli damisku

*

Cenabi Lofçalı Derviş Paşa Diyarı Âmide geldikde vali Behayim siret enbuhi beşerden Ki olmuş irtişadan bay efendi Sayıldı mali beş yüz tay efendi Getürdi bir alay bürhay efendi § Beş on hallak, yigirmi altı cellâk Otuz levvat, otuz mahbubı cevvad Yüz on zarratı mahir her nefesde Ederdi tobi tizi na'ra hizin

- § Otuz beş nükte sencanı galatgû
- § Bu denlû tumturakı kande gördü
- § Bu denlû serveti Karuni mel'ûn
- § Hukukı halkı etdirsen iade
- § Asılsa hayrıne beş para vermez
- § Getürsen adını şimri lâinin
- § Yezidin olsa devrinde, Hüseyinin
- § Nesi benzer kibare, görmedin mi

Otuz dellâki bifutay efendi
Otuz kavvadı bipervay efendi
Çekerlerdi yüzon cartay efendi
Sadâsından hava şekvay efendi
Otuz küttabı biimlây efendi
Uyun: behmenü daray efendi
Maaşından mıdır haşay efendi
Kalır qestinde bir zurnay efendi
Denaetden huda danay efendi
Eder ta'zim ile sallullay efendi
Ederdi katlini imzay efendi
Niçe vali, niçe paşay efendi

Mustafa Reşid [Paşa] merhuma dair mersiyeden:

Cismi lâtifi kalebi imkâne can idi İksir ederdi hâki eğer düşse sayesi

Cansız bırakdı âlemi canı cihaı. idi Sayislerin vezarete varmışdı pâyesi

İstanbul'da oturduğu han hakkındaki kasidesinden:

Olmayan ben gibi üftadei peygulei han Ne bilir olduğunu ravzai rıdvanı zindan § Faresi kâtibi Maliye gibi nama'dud Piresi leşkeri Timur gibi bipayan Tahtakehlesi gibi pis kokar el ursan Babıâli'de olan haini dinü iman

TFVFIK

Esseyyid Mehmed Tevfik [Efendi], meşayihi halvetiyeden Çerkeşli Elhac Şeyh Mustafa [Efendi] Zâde Ankara ulemasından Osman [Efendi] nin oğludur. 1826 [Receb 1242] da Ankara'da doğdu.

1834 [1250 H.] de icra olunan surı hümayunda davet edilen babasiyle beraber İstanbul'a geldi. Sultan Mahmud'un iltifatına nail oldu. İstanbul ruusı ve atiyye ile taltif kılındı.

Babasından tederrüse başladı. 1846 [Şaban 1262] da İstanbul'a geldi. Vidinli Mustafa [Efendi] nin sabah ve Hafız Seyyid [Efendi] nin ikindi derslerine devam edi. İcazet aldı.

Beşiktaş, Haleb, Kayseri, Çankırı, Bursa, Viranşehir ve Balıkesir niyabetlerinde, Mısır mevleviyetinde, Kastamoni niyabeti inzimamiyle müfettişi hükkâmlığında ve Medinei Münevvere kadılığında bulundu.

Beldei tâhireden Ankara'ya gitdi, on iki sene oturdu. Derse çıkdı, icazet verdi. İanei şehriye ve harbiye, ilgayi kavaim komisyonları riyasetini ifa etdi.

1882 [1299 H.] de İstanbul'a geldiğinde terfian İstanbul pâyesi tevcih ve 1883 [1300 H.] de mahkemei teftişi evkaf müsteşarlığına, muahharen İstanbul kadılığına nasbedildi. Muayyen müddeti ikmal etdikden sonra Çeşme'de ehali arasında tahaddüs eden erazi meselesinin halli içiin gönderilen komisyon heyetine riyaset etdi.

1886 [1303 H.] de meclisi tedkikatı şer'iye âzalığı inzimamiyle Rumeli Kadıaskerliği muavinliğine ve meclisi meşayih nezaretine ve 1890 [1303 H.] da ilâveten babı fetvade tedkiki müellefat encümeni riyasetine tâyin olundu.

1889 [1306 H.] da Anadolu, 1890 [1307 H.] da Rumeli Kadıaskerliği pâyelerini ve ikinci rütbe Osmanî ve birinci rütbe Mecidî nişanlarını ihraz eyledi.

Bir müddet mefluc olduğu halde 1901 de [1319 Şabanının beşinci cuma gecesi] vefat etdi. Sofular civarında — mensub olduğu — Süleyman Ekmelüddin dergâhının bağçesine defnolundu.

BASILAN ESERLERI

« منتاح القائد », "Tahkiki İdrakât", « لوام القدسة », « منتاح القائد », "Icmali İlmi Nahiv", mavaddı diniyyeye, hararetin tehyici şehvet etdiğine, Şeyhi ekber مندس سره ye ve Şerhi Akayıdı Nesefi tercemesinin sehviyatına dair risaleler "Nef'î" ye dair nazire olarak tanzim eylediği "Sözüm" ve "Vücud", "İmkân" redifli nuut ile diğer bir na'tı, bir mersiyeyi ve dört kasideyi havi "Kasayıdı Tevfik" isimli mecmuası 1283 de Mısıt'da ve ikinci defa 1286 da Suriye vilâyeti matbaasında basıldı.

Gazellerinden birkaç nümune nakletmek istedim. Oğlu Nakibüleşraf Muhtar [Efendi], gazel söylemediğini bildirdi.

**

"Sözüm" redifli kasidei nait âmizden:

Sulei daği tecellii beyanidir sözüm Pertevi ruyü dili lafzü meanidir sözüm Devri alâvi felek erkânının her subhü sam Hizbülahzabı dili gerrubiyânidir sözüm Bülbüli gülsensarayi baği sevku hayretim Alemin hemderdi, hem daruyi canidir sözüm Nev arusi bikri fikrin haclei endisede Çehre perdazı edayi hüsnü ânidir sözüm Kabzai teshirime geçmez mi ya mülki sühan Desti pehnavi bevanın kahremanidir sözüm Tab'ım üstadı muallimhanei fevzi ezel Ol muallim hanenin bir tercemanidir sözüm Levhi sirim arşa talik etseler bir sey midir Sadrı salârı kemalin zer nisanidir sözüm Ehli dil, sahib hüner anlar behayi kadrini Nükte sencanı zemanın hırzı canidir sözüm Ya enini kalbi âşık, ya fiğani andelib Bir cihanâra nevayi dilsitanidir sözüm

"Vücud" kasidei nait engizinden:

Mey gibi verdi safa halka tecellayi vücud Boyle pür neş'emidir camı mücellayi vücud § Keşf olur didei sahib nazara sırıı kader

Ceșmi im'anına dûş olsa merayayi vücud Baisi hivregii cesmi âdem olmaz mı Tabisi cevheri nuranii simayi vücud § Gerci bir zemzeme engizi demi vahdetdir Levk her perdede bir nagme verir navi vücud § Âdemin baisi fevzü sebebi rifatidir Devlet istersen eğer eyle temennayi vücud § Varakı havsalai kevnü mekâne sığmaz Şerh olunsa faraza nüshai kübrayi vücud § Hükkmi mensuri kaza nafiz olur miydi aceb Olmasa ziri tırazendei imzavi vücud Anla kim riitbei iclâlini ta ruzi ezel Olmada desti kaza nasive piravi vücud § O hudavendi muazzam ki bulur sanü seref Gevheri zatına nisbet ile esmavi vücud § Sehi evrengi beka silsile bendi icad Nazımı mülki fena memleket âravi vücud § Ahmedi mürselü peygamberi âhır dem kim Zatıdır illeti gaiyei insayi vücud § Întisab etmek içün zatına terk etmişdir Gülsîtanı ademi Âdemü Havvayi vücud

TEVEIK

Hasan Tevfik [Efendi], Batum Sancağında Livane Kazasında Revsikel Karyesi ehalisinden Kadı zâde Mehmed'in oğludur. 1834 [Muharrem 1252] de o karyede doğdu.

İbtidaî tahsili gördükden sonra İstanbul'a geldi. Medreseye girdi. Maruf ulemadan Nevşehir'li Büyük Hazım [Efendi] nin dersine devamla 1864 [Safer 1281] de icazet aldı. Hoca Mecid [Efendi] den Farisî okudu.

1865 [10 Rebiulevvel 1282] de "250" kuruş maaşla Bahriye Mektubî Kalemine memur edildi. Tedricen terakki ederek kalemin müdiri evveli oldu. Islâhatı Bahriye Komisyonu âzalığında bulundu. Evvelâ vekâleten ve 1882 [15 Şevval 1299] da "3500" kuruş maaşla asaleten Bahriye Nezareti Mektubculuğuna tâyin ve bilâhare terfian Ulâ sınıfı sânisi rütbesi ve dördüncü rütbe Mecidî nişanı tevcih olundu.

Dariissaade Ağası Hafız Behram [Ağa] nın vefatile hâmisiz kalduğından ve Nâzır Hasan [Paşa] nın suiistimalâtına dair — bahriye ümerasından birinin teşvikile vazife haricinde — takdim etdiği lâyihayi padişah, nâzıra verdiğinden onun arzı üzerine 1888 [27 Şevval 1305] de azledildi. On dört ay maaşsız kalub fartı zarurete giriftar oldu¹.

1889 [7 Muharrem 1307] de "2500" kuruş maaşla Musul mektubculuğuna nasbolundu. Dört sene sonra istifa etdi.

1893 [18 Remazan 1310] de İşkodra mektubculuğuna tâyin ve muahharen üçüncü rütbe Mecidî nişanı ita edildi. İki sene orada kaldıkdan sonra hastalandı. Mezunen İstanbul'a gelmesine müsaade istedi. Vali Abdullah [Paşa], azlini inha eyledi. 1895 [18 Zilhicce 1312] de münfasıl oldu. İstanbul'a döndü. "1496" kuruş maaşla tekaüd edildi.

Bir sene bedenen ve bir müddet de aklen hasta oldu. 14 Temmuz 1908 [15 Cümadelâhire 1326] de — Kasımpaşa'da Yahya Kethüda mahallesindeki — evinde vefat etdi. Evüb kabristanına defnolundu.

"Nikübedi sanmaki benden gelir

Her ne gelirse sana senden gelir"

beytini okumuşdır.

¹ Eski ehibbasından Bahriye muhasebecisi Beha [Bey] merhum, kimin verdiğini sezdirmeyerek birkaç defa para gönderdiği gibi — vâki olan ihtar üzerine — Hasan [Paşa] da bir iki kerre muavenetde bulunmus, belki lisanı hal ile:

Âlim, salih ve letaife mail idi. Babam merhum, kendini, medrese nişin ve Demirkapu camiinde genc bir müezzin iken tanıyub himaye etmiş, vefatına kadar hukukı kadimeyi muhafazaya iki tarafdan itina olunmuşdur.

"Hayalatı Dil", "Ravzai Ali Aba" ve "Ravzai Muhavere" namındaki eserleri basılmışdır. Dinî ve edebî mebahisi ihtiva eden "Ravzatülislâm", «منها جا فلام», "Ravzatülmünşeat", "Ravzai Edebiye" ile Şeyh Abdulkadiri Geylâni قدس سرد nin «وصول لى اله», Şeyhülekber'in "Tedbiratı İlâhiye", Feridüddini Attar'ın "Ruhiye", Kaşgari Abdullah Nidai'nin Risalei Nakşibendiye, mesneviden mehuz "Reşehat", Sarı Abdullah [Efendi] nin mesnevî şerhinden mehuz «احسن القصم», Şeyh Sühreverdi'nin "Vasiyet Nâme", Şeyh Abdurrahman Halisi Kerküki'nin "Kitabülmaarif fi tefsiri mesnevii şerif", "Abdulvahhabı Şârani'nin ve İmamı Askalâni'nin «احو ل الماد» isimli eserlerini ve «عنه الا كياس في حدى الظن بالناد » namındaki eseri Türkceye terceme etmişdir. Divanı eş'arı mürettebdir. Bu eserler tabolunamamışdır.

GAZEL

Aşkını dildadegânın ahü efgan gösterir
Ateşi sevdayı dilde dudi pinhan gösterir
Katliâm etmek muradın ey şehi ıklimi dil
Mülki hüsnünde düçeşmin tiri müşgân gösterir
Hastei bitabı aşkım ey tabibi canfeza
Her marizi aşka vaslın feyzi Lokman gösterir
Riştei sevdayı canan ukdei işkâldedir
Aksi mir'ati visali ruyi hicran gösterir
Yare açdı tiri cevrin levhi sinemde hezar
Hokkai la'li lebin Tevfika derman gösterir

Bana efsun okuma kıssai dildarı oku Aşka dair yapılan müntahab âsarı oku Bilemem tercemei halimi benden sorma Nasıyemde ne yazılmışsa o esrarı oku Ülfeti halisamız haşre kadar bâkidir Ben vefat eyler isem yazdığım eş'arı oku

Bu eseri, Sultan Abdülhamide takdim etdirmesi üzerine masarifi verilerek tabedilmesine ve terfian rütbei mütemayizi tevcihine irade sadır olmuşdur.

² Tercemei hali 522 nci sahifededir.

Kimsenin heyetine bakma sakın kalbine bak Dahili haneye gir levhai divarı oku Cenneti gûyüne bir kerre nigâh et Tevfik Şevk ile âyeti « الا براد » 1 oku

*

Musul'da satın aldığı "Ciyran" isimli merkeb hakkındaki manzumesinden:

İnayet eyledi Hak, bu himarı Saba reftar yürür rahi savabda Değildir çifteli, tepmez, ısırmaz Ne bilsin kadrini hargûş olanlar Garazdan hiç derununda eser yok Eğerçi sureti hayvan ve lâkin Haramzâde değildir rişvet almaz Eğerçi « الكرالا صوات » sadâsı Özüdür bir hari lâyefhem emma Binüb rahat ile keştügüzar et

Şükürler eyledim ol lâyezale Götürmez kimseyi rahi dalâle Giriftar eylemez ferdi melâle Sığar mı hasleti kilki mecale Seza zahrı anın Lâhur şale O mâlik sireti hüsni hisale Olur mail gözi mali helâle Çıkarmaz savtını erbabı bale Düşürmez âkili haki kelâle Sakın verme kulak her kıylükale

TEVFIK FIKRET

Mehmed Fikret [Bey], ricalden Hüseyin [Efendi] nin¹ oğludur. 1867 [1284 Şabanının 28 inci salı gecesi] İstanbul'da Kadırga limanında Bostaniâli mahallesinde doğdu.

Aksaray'da Mahmudiye Rüşdî mektebine devam etdiği esnada mekteb binası muhacirlere tahsis olunduğundan Galatasaray Sultanî mektebine girdi.

On iki yaşında iken annesi Hadice. Refia [Hanım] Hicaz'a azimet ve orada rihlet eylediğinden büyük yengesi Naime [Hanım] tarafından büyüdüldü.

Çocukluğunda pek yaramaz idi. Büvüdükce halinde itidal ve sükûn görünmeğe başladı. Sultanî mektebinde her sene sınıfda birinci olduğu gibi 1888 [1305 H.] de yine birincilikle şehadetnâme aldı.

Hariciye nezaretinde istişare odasına memur edildi. Bir müddet sonra istifa etdi. Sadaret Mektubî Kaleminde teşkil olunan mühimme şubesi hulefalığına — akribasından sa-

daret müsteşarı Tevfik [Paşa] nın² delâletiyle — tâyin olundu. "Hizmet takdir olunmıyor" diye oradan da çekildi. Bilâhare tekrar istişare odasına devam etdi ve iradei seniyye ile muavin oldu.

Cerkeş kazası ehalisinden Ahmed [Ağa] nın oğludur. Pertevniyal Valide Sultan vakfı mütevellisi kaimmakamı ve defteri hakanide tevkii idi. Mağduben mütesarrıflıkla taşraya çıkarıldı. Azil edildikden sonra Ayintab'da ikamete memur oldu. Orada 1905 [1322 H.] de vefat etdi. Sulehadan bir zat idi. Tevfik [Bey] in annesinin annesi Sakız rumlarındandır. İhtisab ağası Hüseyin [Bey] evine evlâdlık olarak gelüb muahharen mabeyin kâtibi Sakızlı, mühtedilerden Ahmed Husrev [Efendi] ye* tezvic olundu.

² Uzun müddet sadaret müsteşarlığında ve memurini mülkiye komisyonu riyasetinde ve meşrutiyetin ilânından sonra şurayi devlet riyasetinde ve âyan azalığında bulundu.

Ali Kâmi [Bey1] diyor ki:

"Fikret merhum, ağabeyimle [İsmail Safa] dertleşdikleri zeman Babıâli'deki hizmet ve gayretini anlatır, kendisinin bol vaidlerle avutularak mülâzemeten çalışdırıldığından şikâyet ederdi. Fikret, nihayeti gelmeyen bu vaidlere nefretle veda etmiş ve meşrutiyet ilân olununcaya kadar o hayata dönmemişdir".

O zeman sadaret mektubî kalemi mühinme şubesinin muavini olan — esbak dahiliye müsteşarı — Mehmed Füad [Bey¹] bana gönderdiği mektubda diyor ki:

"Tevfik Fikret [Bey] in Tevfik Paşaya intisabı vardı. Hattâ müşarünileybin vezaretinde nel'iyane bir terkibi bend tanzim etmiş ve kendi sıkıldığından vesatatımla takdim edilmiş idi³. Merhumun kaleme memuriyeti kabul etmediği ve maaş almağa tenezzül eylemediği hakkındaki rivayetin aslı, faslı yokdur. Çünki Tevfik Fikret, sözünün eri idi. Eğer kaleme duhuli kabul etmeseydi, dünya bir araya gelse sözünden dönmez idi. Kalemi sureti terki de bunu müeyyiddir. Merhum, "Beş vüz kuruş maaş benim idareme kâfi değildir. Ben maişet içün haricde dahi çalışmaya mecburum. Halbuki mühimme kaleminin vezaifi buna müsaade etmez. Hem maaş almak, hem sık sık kalemden ayrılmak benim elimden gelmez. Ben maaşımla yıne istişare odasına iade olunur isem orada bana verilen evrakı gece evimde yazarım, aldığım aylığın hakkını öderim. Gündüzleri de serbest olarak haricde çalışırım, temini maişet eylerim" dedi. Bu arzu is'af olunmadı. Tevfik Fikret de kızdı, kalemi terk etdi."

Bir müddet Ticaret mektebinde Fransızca ve Türkce hüsni hat dersleri verdi. Sultanî mektebinin ibtidaî üçüncü sınıfına bilmüsabaka Türkce muallimi tâyin olundu. Maaşlardan yüzde on kesilmesiyle muallim maaşından tenzilât icrasını ve büdcenin bu suretle tevazün etdirilmesini zihnine sığdıramayarak istifa etdi. Rumeli Hisarı'ndaki Robert Kolleje beş lira maaşla Türkce muallimi oldu. Maaşı tedricen on iki liraya iblâğ olundu.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben Darülfünun edebiyat muallimliğine nasbedildise de orada da az bir zeman kaldı. Muahharen Galatasaray Sultanî mektebi müdirliğine tâyin edildi. Evvelce bu müdirlikde bulunan Emrullah [Efendi] nin Maarif Nezaretine tâyininde — kendiyle müzakere etmeksizin — mekteb büdcesinin fasıllarında tesarrufat icra eylemesinden ve meseleyi anlamak, yahud anlatmak içün ne vakit müracaat etdise nâzırı görmek kabil olamadığından 1910 [26 Mart 1326] da istifa etdi.

Abdürrahman Şeref [Efendi] diyor ki:

"1324 evahirinde Mektebi Sultanı müdüriyetine sevketdim. Tasavvuratına vücud veriyor, her düşündüğünü doğru itikad eyliyor, bütün usul ve ahvalimizi kendi nazariyesi ve dilhahı vecih ile tanzım

¹ Tercemei halleri 432, 779 uncu sahifelerdedir.

^{2 &}quot;Düşünce" /nüshai fevkaladesi sahife 34.

Fikret, beyhude sarfı fikir etmiş de terkibi bend yazmış. Zira merhum paşanın öyle şeylerden haz ve nasibi yokdu,

ve tahvil etmek istiyor idi. Vakıa nazariyeleri kabili itiraz değildi. Bir elin sesi ükmaz, bir kişinin emelyle koca bir devletin kühne revişi çabuk çaltuk tebdil ve ıslah olunamaz. Eyyama uymak, dürüşt tekallilibata bedel iyiliği aheste aheste karşılamak muktezayı maslahatdır, denildikce eski dik başlılığı harekete gelerek memuriyetini terk ile kaçmağa hazırlanır idi. Naz ve niyaz ile Mektebi Sultanı müdüriyetinde tutabildim. Bir sene kadar dayanabildi. Halefim olan nazırlar, huyunca gitmediklerinden günün birinde küsüb istifa etdi."

Robert Kollej civarında yapdırub "Âşiyan" namını verdiği eve çekildi. Kollej deki derslerine hasrı mesai etdi. Devri istibdad denilen idarei sabıka hengâmında olduğu gibi devri hürriyet denilen idarei lâhika zemanında da — tâbiri âmiyane ile— feleke küserek münfailen ve mütcellimen yaşadı.

19 Ağustos 1915 [7 Şevval 1333] de vesat etdi. "Âşiyan" ını, Eyyub kabristanına tahvil etdi.

Şair Nigâr [Hanım2] bir mekalede diyor ki:

"Zübdei mehasin ve iklili şairiyet olan Fikret, zümrei beşeriye içün bir tesellidi. Ruhum, üfuliyle inlerken parmaklarım, ruhı semâ peyvestini "Şopen" in lâhni mevtaisiyle teşyi eyleyor³".

BASILAN ESERLERİ

"Rübabı Şikeste", "Halûk'un Defteri", "Rübabın Cevabı", "Şermin".

Evaili halinde "Nazmi" mahlâsiyle şiir söyler ve eserlerini "Mehmed Tevfik" imzas yle neşreylerdi. Bilâharc "Tevfik Fikret" namiyle neşri eş'ar ve emsâli gencler arasında bihakkın iştihar etdi.

Kayın babası ve dayısı, esbak Tırabzon valisi Mustafa [Bey] den menkul olduğu üzere sadaret mühimme şubesine devamı sırasında "Serveti Fünun" ile şiirlerini neşretdirmemesi tenbih edilmesiyle "Tevfik Fikret" imzasını kullanmağa başladı.

Abdürrahman Seref [Efendi] diyor ki:

"Merhum, Fikret mahlasını sonradan almışdır. Ol vakitlerde bu isimde yalnız bir zatı tanıyordum. O da Nafıa mektubcusu Fikret [Efendi] idi. Mahdumum dünyava geldikde "Fikret" tesmiye etmişdim. Mehmed Tevfik'in mektebden çıktıkdan sonra "Fikret" tahallûs etmesi, belki mahdumumdan iktibasendir, zira o esnalarda bana teveccuh ve mehabbeti ziyade idi".¹

"Tercemanı Hakikat" gazetesine, "Mirsad" ve "Malûmat" namındaki mecmualara vazı yazdıkdan sonra "Serveti Fünun" un baş muharriri oldu. A. Nâdir²,

[&]quot;Düşünce" nüshai fevkalâdesi sahife 25.

² Tercemei hali 1205 inci sahifededir.

^{8 &}quot;Düşünce" nüshai fevkalâdesi sahife 21.

Neuarib teşyi!... Bu teşyie "Şopen" de, onun "Lâhni mevtaisi" de hayret eder.

H. Nâzım², Cenab Şihabüddin², Halid Ziya [Beyler] ve diğer erbabı kalem ile birlesdi.

Meşrutiyetin ilânını müteakıben "Tanin" gazetesinin imtiyazını aldı. Az zeman sonra ondan da alâkayı kesdi.

Ali Kâmi [Bey] diyor ki:

"Meşrutiyetin ilânından sonra Fikreti sırtında bir sadakor işçi gömleğiyle Tanın matbaasında görmüşdür. Fakat o gazetecilikde kendisinden beklenilen faaliyeti gösteremedi Gazetenın başında yalnız ismi görülüyordu. Bir zeman sonra o da silindi. İyi bir gazeteci olamıyan Fikret, iş başına geçince pek iyi bir mekteb müdiri olduğunu ishat etdi".1

"A. Hikmet" imzalı makalede deniliyor ki:

Fikreti meyus eden şeyler bilhassa milleti ezen esarete, mezellete sürükliyen hareketlerdi. 1314-1315 senelerinde idi. Kollejin miidiri Dr. "Vuşburn" ın oğlu İstanbul'a gelmişdi. Şerefine çay ziyafeti verilecekdi. Fikret de refikasiyle davetliydi Mektebe giderlerken kendilerini takib eden bir polis hafiyesi jurnal etmiş, Fikret'i Hasan Paşa³ çağırmışdı. "Oğlum, ben seni severim. Karını, kardeşini mektebe fülân götürme, nene lâzım" demişdir. İşte asıl Fikret böyle mantıksız, manasız tecessüslerle ve tecavüzlerin tesiri asab hiziyle sarsıla sarsıla rühabın ateşli, heyecanlı tellerini ilrizaza getiren Fikret'dir. "Rübabı Sikeste" bu tesirlerle doğmuşdur, o bir zadei elemdir".1

Yine A. Hikmet diyor ki:

"Fikret, elameksiz kalmannışdır. Fakat çok sıkıntı çekmiş, çok zeman bir kısım eşyasını satub yaşamış, kimseye boyun eğmemişdir. Fıkrec'ın bu büyük gayretinde "Halûk" un⁹ da büyük bir dahli olduğu görülüyor. § Halûk'u içün çalışdığını açıkça söylüyor. Son zemanlarda bile kendini yaşatan aşk, bu idi. "Zevcemle oğlum olmasa intihar ederdim" sözlerini bir kaç kerre, bir kaç sebeble tekrar etmişdi." 1

Cenab Şihabüddin diyor ki:

"Fikret, daima şair ve sözü her zeman şiirdi. Lisanı gencliğe mahsus devri tereddüd ve rekâbeti bile geçirmedi. Hattâ ilk eseri fesahat itibariyle bir nümunei kemaldi. Hayatı edebiyesinde Fikret'in gencliği yokdur ve yaşamış olsa ihtiyarlığı da olmıyacakdı. Onun kalem ve san'ati kâhil ve kâmil doğmuşdu. Bu noktai nazardan Fikret'e benziyen yalnız iki dâhi tanıyorum. Resimde Rambrant, musikide Vagner...

Fikret, çok düşünür, binnisbe az okurdu, bir kütübhane kurdı: değildi. Gözleri kitablardan ziyade üfuklarda dolaşır ve üfuklardan yorulunca kendi eb'adı ruhunda gezerdi. Fikirleri — işte itiraf ediyorum — biraz hissiyata ve daha ziyade hayalâta istinad eder, zekâsı bilhassa şiir ile mezrudu. § Bürün âsarında müstamel bir teşbih, yıpranmış bir hayal, hayıde bir terkib bulamazsınız. Her kelimesi tartılı ,her cümlesi ölçülüdür. Hiç bir satırını tesadüfe terketmez. § Hep doğru ve heb güzel yazdı. Âsarının yegâne kusuru, belki hiç kusursuzluğudur, eğer kusursuzluk bir kusur olabilirse... Fikret, efsahi üdebanızdır diyebilirim, Hâmid'in eblâği şuaramız olduğunu unutmıyarak. Fikret, pek kolaylıkla yazmazdı. Bazılarınızdaki sühuleti inşaiyeden mahrumdu. Fakat en hurdesine kadar bütün esrarı san'ate vâkıf olduğu

² Tearcemei halleri 285, 1463, 290 inci sahifelerdedir.

^{1 &}quot;Düşünce" nüshai fevkalâdesi sahife 23, 36, 193, 179.

a Beşiktaş muhafızı.

⁴ Haziran 1313 de doždu.

içün hiç bir eserinde alâmı ilâdı hissettirmedi. Güçlükle yazdığı kolaylıkla okunurdu. § Fikret, hayatı hususiyesinde geveze değildi, hayatı edebiyesinde de pek velid olmadı. Fakat hiç bir an da akim kalmamışdız. § Diyebilitim ki Fikret'in ensicei hılkatı manzum ve mevzundı. Sesinde ve sözünde, zevkında ve intikadında bir ahenk vardı. Fikret, yalnız şair değildi. Şair ve ressamdı. § Vâsi bir nısbetde hissi musikiye de malikdi. Vezin ve kafiye ile kelimeleri terennüm etdirdi. Her menzumesi, ahengi elfaz itibariyle bir bestei edbidir. § Fikret'in etvarı yanlış tefsir edildi. "Bu toprak vatanımındır" der gibi yerlere bir hissi malikiyetle basarak vürüyüşü bile müdhiş bir gurura isnad olunurdu. Fikret, ancak vekur idi. Ancak beğenilecek bir hali olmıyan hodpesendlere karşı mağrur olurdu. Çokları onun metanetini gurur zannederlerdi. § Bir gün — pek nadiren bahsetdiği — nefsinden bahsederken Tevfik "Ben, âlemin ne fevkında, ne dunundayım, haricindeyim" demişdi. En doğrusu o, beşeriyeti hazıramızın "Fevkında ve haricinde idi". 2

Müteveffa, nefsini şu kıt'a ile de tarif etmişdi:

"Kimseden ümmidi feyzetmem, dilenmem perrü bal Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tairim İnhina tavkı esaretden girandır boynuma Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir sairim"

Ressam Şevket [Bey] diyor ki:

"Tevfik Fikret, sanayii nefiseye meftun idi ve resim yapardı. Yapdığı eserler, bir sanayii nefise meraklısı eseri değil, âdeta ressamlığa yakın bir tarzda idi. Bir tablo üzerinde güzel tenkidler yapardı. Bir kaç dela kendisine gösterdiğim eserlerim üzerinde beni ikaz edecek şeyler söyldi. Kndisindeki hissi bedayiperveri saikasiyle hiç bir ressama çıraklık etmeksizin sırf kendi istidadiyle eserler yapmışdır. Aşiyanında levhaları mevcuddur3".

Baban Zâde Ahmed Naim [Bey], feylesof doktor Rıza Tevfik'e hitaben yazıb rısale şeklinde neşretdiği açık mektubda diyor ki:

"... Fikret ile benim Gəlatəsərəy Sultanisi heyeti tedrisiyesi içinde on beş senelik refakatim ve ahvaline epeyce ittilaim vardır. Nükteperdaz, hoş suhbet, savtı ahenkdar ve müessir, samiini meshur edecek bir hüsni beyana sahib, her nerede bulunsa errafında bir halkai müstemiin çevirtecek miknatisiyeti haiz bir zat idi. Bugünkü genc perestişkârlarının üç dört sene evvelki mânasız inkârları hilâfına olarak büyük bir şairdi. Fakar bu kadar uzun süren suhbetlerimiz esnasında şahsına has bir felsefesi, hele iman ve islâmı olduğuna hiç muttali olmadım dersem ümid etmem ki tarafı âlilerinden silii tekzibe maruz

¹ Tabsıra — Bazı insan vardır ki her dürlü hasail ve fazaili nefsinde müctemi addeder de kendini her ferdin fevkında görür, her kesden hurınet bekler, her saadeti nefsine müştak zanneder. « كسرا نداره الدرات مسلم» ihtarına kulak vermez de her hadisenin kendi arzusuna tevafukunu ister. Ümid ve intizarına muhalif ahvale tesadüf ederse kâinata muğber olur, her şeyden, her kesden istikrah, hattâ nefsini âlemin hariçinde farzeyler. Akibet kendini yer, bitirir... Şayaru nazardır ki çok defa hamiyeti vataniye, ınıchabbeti milliye, hürriyeti vicdaniye. muhafazai vekar ve haysiyet gibi hasaisi fâzıla, âmali zatiyenin husulüne imkân görülemedikden sonra aksendazı sımah oluyor...

² "Tasfiri Efkâr" 15 Ağustos 1331.

[&]quot;Düşünce" nüshai fevkalâdesi sahife 61.

kalayım. Sihri beyanı, kendisine akrana tefevvuk hissini, bu his de bir tasallub ve metanet meziyyetini vermişdi. Pek hırçın ve pek mağrur olan bu şairin benliğini dünyada tatının edecek bir saadet yokdu. Pek yüksek, pek balâpervaz idi. Didei از دراء 2 ile bakmadığı, nim handei istihza ile bahsetmediği kimse tanımıyorum. Bir çok kimseleri en ufak taksirlerinden dolayı gayet şeni bir suretde zemmetdiğini kulağımla duydumsa da velev bir kimsenin medhini ağzınden işitdiğime dair edayı şehadete imlân bulamam. Ağzında insanlığın vakıa kıymeti nek büyukdü. Fakat o vaz'ı haiz mevcud henüz dünyaye gelmemişdi. Daha doğrusu o mevcud yegâne kendisi idi. Halikına hitaben

"Ben benim, sen de sen, ne Rab ne, ibad"

diyen Fikret, kendisini hiç bir kimsenin elinden gelemiyecek bir sıhhati eda ile tarif ve tasvir etmişdir. Sizi bilmem, fakat ben bu ahlâk ve meşrebinden dolayı dairei mahremiyetine dahil olmuş ciddi ve samimî yâranı idadına girmedim. Mahaza Mektebi Sultanî müdüriyetinden infisali gününe kadar kendisi ile görüşdüğüm halde hatırşikenane bir muamelesine de maruz kalmadım. Kalmayışım da birinci derecedeki samimî dostları sırasına girmekden ihtirazımın berekâtındandır. Zira görüyordum ki vefalı yâranından dilgir etmedik, daha doğrusu dilgir olmadık kimse bırakmıyor. Konferansda buyurduğunuz gibi "Sertibir çelik gibi hiç bir vakit, hiç bir kuvvet karsısında eğilmedi, nihavet kırıldı". Lâkin tasviri itmamı içün söyliyeyim. Bu çelik pek sert olmakla beraber iki yüzüne geleni cerihadar eden bir cehirli Acem kılıcı idi. Tab'ındaki bu şeamet sevkiyle uzlet ve itizali ihtiyat ile "irfanına tebdili tabiiyet" etdirdi. Protestanların propağanda ocağında vazife kabul ederek şübbanı müsliminin ihs asatı diniye ve vataniyesini ifsada hizmetkârlıkda karar kıldı ve en nihaye orada ve böyle şerefsiz bir hizmet ile can verdi".

Feylesof, yazdığı cevabda diyor ki:

"... Salâbet diniye ve terbiyei islâmiyenizi, sütude bir lisan ve güzide bir üslûb ile isbat eden o mektubunuz, benim nazarımda bir kaç vecih ile manadar bit vesikai kıymetdardır. Mesaili hatire mūzakeresinde siam islām ve edebī kelām nedir, bilmiyen "Safahat" sairine numunei imtisal olsa gerekdi! § Müdhiş bir marazın tesiriyle hemen hemen haleti ihtizərində yazmış olduğu "Molla Sırat" manzumesi, sahihan küfrünü isbat edebilecek kadır kavi bir sened hükmünü haiz ise emin olunuz ki bu hususta Akif Beyin boynuna yüklenen vebal, Fikret'in günahından büyükdür. Sizin iddianızca "Kalbi iman ile dolu", fakat benim zannımca "Gayzı taassub ve hissi udvan ile dolu" olan o müsliman şair, ahırı ömründe hasta ve dil şikeste bir âdemi "zangor" diye tahkir etmekle dinden, inandan çıkarmışdır. o menzumenin muharriri Fikret ise müessiri Akif'dir. § Fikret, ahiret hakkındaki. الله: ي اظر العادي itikadı ne olursa olsun! en mütedeyvin bir ademin tarzı hareketine nümune olacak suretde yasamıs idi. Ömründe bir damla içki içmemiş, kumar oynamamış, oynıyanları dahi seyretmemiş, yalan söylememiş, hakkı müdafaadan ve o uğurda ömrünü fida etmekden kat'iyen çekinmemiş, yabancı bir kadına temas etmemiş, bütün insanların salâhı halini eazzi maksad edinmiş bir âdemdi. Böyle bir âdemi, hususa vefatından sonra tahkir ve tekfir ve ailesini tezlil etmek garaziyle yazılmış olan o "Havrozlu menzume" islâm şairine yakışır bir eseri mürüvvet ve fütüvvet midir? Şiir ve edeb bu mudur? Onu ahlâf görünce balat lâğımının cıvarından geçer gibi burunlarını tıkayub da yanından iğrenerek geçecekler ve temamen okuyamıyacaklardır. Ben, bu pisliklerin de'bi islâma yakışmadığını — delâili kaviye ile — isbat etmekistedim. Peygambeti zişən efendimizin başlıca hasletleri hayâ idi. Arsız sözlerden pek müteezzi olduk larına dair âyatı celile de vardır. § Bu menzumeyi astı saadetde Akif Bey yazabilir mi idi?".1

² İstihfaf.

^{1 &}quot;Zeman" gazetesi numara 177.

Bu kadar dedikoduya sebeb olan "Tarihi Kadim" manzumesi hakkında Doktor Abdullah Cevdet¹ diyor ki:

"... Tevfik Fikret içün cildler yazmak mümkin ve lâzımdır. Onun "Tarihi kadimi ölmiyecek eserlerdendir?".

Tevfik Fikret'e dair o kadar çok söz söylenmiş ve yazılmış ve Profesör Dr. Füad Köprülü'nün¹ "Tevfik Fikret ve Ahlâkı" namındaki eseri gibi risaleler neşredilmişdir ki artık benim içün de, başkaları içün de söyliyecek söz kalmamışdır. Mutlaka bir şey söylemeğe kalkışanlar, söylenenleri tekrar ve malûmı tizkâr etmekden başka bir iş görmüş olmazlar.

*.

Meşrutiyetin ilânından iki gün evvel Said [Paşa] nın mekamı sadarete tâyininde sadaret konağında ümurı tahririyeyi ifaye memur edildim. Müteakiben
— Babıâli'nin mühim memuriyetlerinden olan — sadaret mektubî kalemi müdüriyetine nasbolundum. Möhürdarlık odasında — Paşanın, pek eskidenberi resmî ve
hususi işlerde istihdam etdiği — Hüsni [Bey] le oturuyorduk. Tevfik Fikret geldi. Birbirimize karşı daima samimî mehabbet ve hürmet gösterdiğimiz bu zatı görünce kıyam etdim. Hılâfı mutad olarak uzakdan resmî bir selâmla mukabele etdi.

Hüsni [Bey] in³ yanına oturdu, kulağına bir şey söyledi, bir kâğıd verdi. İnfiali icab edecek bir hal tahattur edemediğimden ve sayei Hudada kimsenin iltifatına müftakir olmadığımdan yüzümü pencereye çevirdim.

Hüsni, odadan çıkdı. Beş on dakika yalnız kaldık, bir kelime söylemedik. Hüsni, avdetle "Bey, Tanin" isimli bir gazete imtiyazı istiyor. Sadrıâzam Paşa Hazretleri müsaade buyurdular. Emrediniz de tezkiresini yazsunlar" dedi. Tavrımı bozmadan kalemden bir kâtib istedim. "Şu arzıhali alınız, şimdi tezkire yazınız" dedim.

Fikret, Hüsni ile veda etdikden sonra yine uzakdan — fakat evvelkine nisbetle biraz mültefitane — temennâ etdi. Yerimden kımıldamadan mukabelede bulundum.

Aradan tam yirmi dört sene geçdi. Bir gün* refiki kadım şair Hüsey'n Siret* ile görüşürken Tevfik Fikret'in — hiç beklemediğim — nabeca muamelesinden bir münasebetle bahsetdim. Siret, şu sözleri söyledi:

"Onun sebebi var. Tevfik, size muğberdi. Bir gün yolda tesadüf etdim. "Nereden geliyorsun" dedi. "Babıâli'den geliyorum. Yolda Mahmud Kemal Beye tesadüf etdim. "Serveti Fünun" idarehanesine kadar birlikde geldik, orada ayrıldık"

¹ Tercemei halleri 244, 437 nci sahilelerdedir.

² "İctihad" numara 187.

³ Fikret'in büyük kardeşi Şevki [Bey] in oğlu, Hüsni'nin damadı idi.

^{4 22} Nisan 1932.

⁵ Tercemei hali 1722 nci sahifededir.

dedim. "Mahmud Kemal Bey sevdiğimiz bir zatdı. Hayret etdim. İki üç hafta evvelki Serveti Fünün'da "Hardei Bûm" unvanlı şiirimi tenkid etmiş ve noktaları, virgülleri kaldırarak şiiri acaib şekle sokmuş. Buna tenkid denmez, tehzil denir. Kendisini çok sevdiğim içün çok canım sıkıldı" dedi. Ben "ümid etmem, yanlış olmasun" dedim. O "risalei mevkuteyi üç kuruş ver de al" dedi. Risalenin ismini unutdum."

Bu sözleri işidince — Fikret gibi — ben de hayret etdim. Onun hikâyet ve şikâyet etdiği "tenkid" den, "tehzil" den, hattâ "Handei Bûm" dan asla haberim yok. Esasen tenkid ve tehzil, benim meşrebime muhalifdir. On altı yaşımdanberi yazmadığım yazı kalınadı, kimsenin eserini tenkid ve tehzil etmedim. Yalnız bir kerre mülga Türk Tarih Encümeni heyetinin ısrar: üzerine üniversite doçendlerinden Ziyaüddin Fahri'nin bir eserini — kemâli samimiyet ve ihlâs ile — tenkid etdim. Eserin sahibi gücenmedi, yanlışları düzeltmiş olduğumçün teşekkür etdi.

Tevfik Fikret, memleketde "Kemal" namını taşıyan nekadar âdem varsa galiba hepsini benden ibaret addetmiş ki şiirini tenkid ve tehzil eden "Kemal" in de ben olduğuma kâni olmuş. A mübarek âdem, bir kerre benden sor, hakikati anla da ondan sonra muğber ol. Maddeyi tahkik etmeden hükmi kat'î vermek, gücenmek adedillikden ileri gelir. Bu halde "Sadedil olmayan, olmaz şair" mi diyelim? Sadedilliğin, yahud kabahat'n bir kısmı da siretdedir. Fikret, madameki ona şikâvet etniş, o da iki tarafın yârı kadimidir, gelub hakikati sormalı, öğrenmeli, sade dilâne hareket eden şairin zehabını tashih etmeli idi ki — bâtıl bir zannın tevlid etdiği — sebebsiz infiale mahal kalmasun.

Fikret, şimdi hayatda olub da tenkid ve tehzilden katiyen haberim olmadığını anlasa — benim gibi sevdiği, hürmet etdiği — bir bigünah hakkında sui zanda bulunduğu içün kim bilir nekadar sıkılırdı.

SABAH EZANINDA

Allahü ekber Allahü ekber Hamuş hamuş eyler ibadet

Bⁱr samtı ulvi gûya tabiat Allahü ekber Allahü ekber

Bir samtı nalân gûya avalim Etmekde zikir hallâkı daim Pinhanü peyda, nevvarü muzlim Allahü ekber Allahü ekber

Bir samtı ulvi kalbi tabiat Etmekde zikir hallâkı daim Bir samtı nalân ruhı avalim Etmekde ra'şan ra'şan ibadet

INDET HAYAT

Lerziş nümun olur görürüm şulei beka Bir günci muzliminde sehabi hayatımın Âciz rehi güzarımı göstermeden bana Âvare iltimai şihabi hayatımın Şiirimle kâh zâhir olur hoşca bir sadâ Tarı şikestesinde rübabi hayatımın Bazan o tarı şiri kırar nahuni kaza Artık sahayifinde kitabi hayatımın Bir nüktei sürura tesadüf muhal olur Sür'atle geçdi subhi şebabi hayatımın Hiç geçmiyor fekat şu hazin leylei siyah Binlerce ankebutı siyeh mestü gec nigâh Gûya ki ukdesazı kelâlü melâl olur Pirameninde payi şitabi hayatımın

BIRLIKDE

**

Birlikde açılmış iki zenbak gibi hemser Birlikde geçirdik bütün eyyamı şebabı Birlikde ne yapdıksa şu insanlığa benzer Birlikde ne gördükse mukassi ve münevver Bir hâtıra yokdur ki bu gün mevci sehabi Arz eylemesin ruhuma her an mütebaid Bir lem'a ki yalnız sana, yalnız sana aid Birlikde olursak yine bir parça gülümser Ömrün şu geçen ömrümün ikbali harabı Tezkir ile maziyi gel ey hemdemi dilber Birlikde okurduk, yine birlikde, beraber Hatmeyleyelim gel, şu gam alûde kitabı

31640

10000000

TEVEIK NEVZAT

Tevfik Nevzad [Bey], Kırım muharebesinde hüsni hizmeti görülenlerden Binbaşı Hasan Efendinin oğludur. 1865 [1281 H.] de İzmir'de doğdu.

Rüşdî mektebini bitirdikden sonra Yozgad'lı Hoca Mustafa Keşfî [Efendi] den Arabî okuyarak icazetnâme aldı. Farisî ve Fransızca tahsil etdi. Biraz İngilizce de öğrendi. Mektebi Hukuk'dan birinci derece şehadetnâme aldı. avukat oldu.

İzmir İdadî mektebinin tesisinde Türkce ve Edebiyat muallimliğine tâyin olundu.

Halid Ziya ve Bıçakcı Zâde Hakkı' Beylerle — İzmir'in ilk mevkut risalesi olan — "Nevruz" ı çıkardılar. Daha sonra ı "Hizmet" gazetesini tesis ve baş muharrirliğini ifa etdi.

Meşrutiyetin ilânından sonra Maarif Nâzırı olan Emrullah [Efendi] ile Paris'e savuşdu. "Hizmet" i taş basmasiyle orada da neşretdi.

"Vatanı paki saadet bünyad

Darbei zulm ile oldu berbad"

gibi beyitlerle müheyyic yazılar yazdı. Muahharen afvolunub İzmir'e döndü.

Tokadî Zâde Şekib¹ merhumun tercemei halinde söylendiği üzere memuriyetle, fakat menfi sıfatiyle İzmir'de bulunan bir şahsın verdiği jurnal üzerine — birkaç arkadaşiyle beraber — Bitlis'e nefyolundu. Yedi sekiz aylık bir müfarekatdan sonra 1900 [21 Nisan 1316] da İzmir'e iade edildiler.

Birkaç sene sonra Nevzad'la Eşref¹—hususî vapurla gelen— bir heyet tarafından İstanbul'a götürüldü. İhtilâl hazırlamak tühmetiyle muhakeme edildiler. Nevzad üç ve Eşref bir sene müddetle kalebendliğe mahkûm oldular.

Nevzad'ın tercemei haline dair İzmir'den gönderilen verakada deniliyor ki : "Müddeti mahkûmiyetini ikmal içün Piyas kalesine gönderildi. Her ne sebebe mebni ise sonra Adana'da alıkonuldu. Kaleli bir şehre gönderilmesiçün vâki

¹ Tercemei halleri 1782, 333 üncü sahikelerdedir.

olan istidaları reddolundu. Mahkûmiyeti kalebendlik iken kürek cezası gördü. Tahliye müddetinin hulûlünden üç ay evvel Adana habishanesinde şehid edilerek intiharı işaa olundu. Avrupa matbuatı da bunu teyid etdi. "Kuriye Öropenen" şöyle yazmışdı: "Bekciler Nevzad'ı gece yarısı habishane odasının kapusuna asdıkdan sonra intihar etdiğini Adana valisi Bahri Paşa vasıtasiyle işaa eylediler".

Tokadî Zâde ise, "Adana'ya merbut Piyas habishanesinde kendini kuyuya atarak kıymetli hayatına nihayet verdi" diyor.

İzmir'den gönderilen verakada: "Küçük yaşdanberi şiir söylerdi. Türkce ve Farisî âsarı vardır. Tetebbuu fevkalâde severdi. Ateşîn bir zekâ ile en mukavemetsiz mânialar karşısında bile metanetini kaybetmez, azmi sarsılmazdı. Bitlis'de iken Fransa hükûmeti tarafından "Le palem akademique" verilerek "Ofissier d'akademi" olmuşdu. Tebaasından birinin, bir ecnebi devlet tarafından takdir olunuşu, padişahı epeyce endişeye düşürmüş ve biraz da mahcub ederek menfadan avdetini teshil etmişdi" deniliyor.

Tevfik Nevzad'ı, Denizli'de bulunduğumuz esnada bir kerre görmüşdüm.

Eşref merhumun, felâket arkadaşı hakkında — lâtife olarak — söylediği kıt'alardan :

> "Mırı Nevzad'ın sokağa yığsalar efaalini Din uzakdan seyrederken cumbadan iman güler Ursa hikmetden eğer dem ruhi Volter şâd olur Dine dair bir mekale yazdı mı şeytan güler"

> > ζ

Öyle mahir ki vekâletde cenabı Nevzad Kurtarır katili mahkûmı vekâlet etse Hem çıkar harice cani hem eder şehr âyin Müddeti habsinin emma sülüsanı bitse

SINE

Sinedir en güzel bediai Hak Oraya nazrai Huda mülhak Baisi fahri semnedimiz olan Yatıyor sinemizde hubbi vatan, Zahirî, bâtını makarrı ziya Hep güzellikler orda hande nüma Kalbi, vicdanı sine hıfz eyler, Hubbi miller gibi faziletler.

³ Schife 1784.

Nur ile müntezic safayı hayat Gaşyolur şemmesiyle hissiyat Sinei zinde levhai pistan Göğsün üstünde gerdeni rahşan Bir kızın zevce karşı sinesi de Vatana askerin hediyesi de Kadının sinesinde mevce güzin Oradır ruh içün semayı berin Mütehassis ziyayı camiddir Nurdan bir sütunı saiddir.. Başka el değmemiş hediyesidir Ateşi hasma karşı sinesidir

GAZEL.

آخر ای خوب میدام که نخت دون من بی چکاند از سر شمشیر قهرت خون من حان دست آشینست دادم آندم سوختی مانا عدل و میخواهد دل مخرون من این چنن بیداد و بیدلی نشاید می برا بی سب افزون کن کین در دروز افزون من باخسوی هی شم رودن شود بر وسال باز بی تأثیر مانند حله و افسون من از بی بیکامیم و وزاد به میکریم جنان خدم رمی می زند دو دیدهٔ میکریم جنان

TEVFÍK LÁMÍH

Ahmed Tevfik Lâmih [Efendi], nüvvabdan Mehmed Sadık [Efendi] nin oğludur. 1862 [1278 H.] de Konya vilâyetinde İbradi'de doğdu.

Kastamoni Rüşdî mektebinde okuyub şehadetnâme aldıkdan sonra mülâzemetle Kastamoni Bidayet Ceza Mahkemesi Kalemine girdi. Kastamoni ve Cezairi Bahrisefid mahkemeleri zabit, Konya istinaf müddeii umumîliği kitabetlerinde ve mukavelât muharrirliğinde bulundu. Konya'nın havasiyle imtizac edemediğinden istifa etdi.

Bir müddet Dimetoka müstantikliğinde, Maarif Nezareti Evrak Kaleminde, Encümeni teftiş ve muayene Türkce ve Arabca kitablar müfettişliğinde istihdam olundu.

1897 [1315 H.] de İstanbul İstinaf Müddeii Umumî muavinliğine tâyin kılındı.

İsnad edilen siyasî bir meseleden dolayı tevkif ve muhakeme olundukdan sonra bir sene habse mahkûm ve bilâhare mazharı affoldu.

Müteakiben Sıvas, Trabzon, Haleb ve Hudavendigâr İstinaf müddeii umumiliklerinde, Mamuretülâziz, Diyarıbekir Adliye müfettişliğinde, Üsküdar ve İstanbul Bidayet mahkemeleri âzalıklarında ve riyasetlerinde bulundu.

1910 [21 Nisan 1326] da Hukuk mektebinden birinci derece mezuniyet ruust aldı.

İstanbul İstinaf mahkemesi azasından iken tekaüd edildi.

1923 [1341 H.] de Kadıköyü'ndeki evinde vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

Yüzü çiçekden bozuk, kısa sakallı, zeki idi. "Lâmih" imzasiyle mevkut risalelerde gazelleri ve manzumeleri intişar etdi.

GAZEL

O dem ki halime dikkatle bir nigâh ederim Vücude lerze verir bir müessir âh ederim Nedir müheyyici bilmem bu âhı cangâhın Ki kendi kendimi bu âh ile tebah ederim Bu hali zarı dile bir sebeb arar dururum O mahruyı bulur daima günah ederim Tarikı aşk iken gönlümü bu hale koyan Garibdir yine şiddetle ruberah ederim Bakar bakar da şu hali hazinime Lâmhi Vücude lerze verir bir müessir âh ederim

> * * *

Gönül artık o şuhun intizarı makdeminden geç Hayali hüsnü anü ebruvanü perçeminden geç Niçün böyle rehi firkatde mecnunane puyansın Visalin bu tükenmek bilmiyen derdü gaminden geç Unulmaz bir zeman yârın sitemle açdığı yare Etibbayi zemanın cüstü cuyı merheminden geç Uzundur macerayı ışku sevdai dili şeyda Kitabı sinemin teşrihi faslı mübheminden geç Demek beyhude Lâmih âşıka cananla işret de Elinden her kadeh aldıkca busi gülfeminden geç

TEVEIK

Mehmed Tevfik [Efendi], Sofi Zâde Hafız Abdullah Sıdkı [Efendi] nin zağludur. 1873 [1290 H.] de Kastamoni'de doğdu.

Rüşdî mektebinde okudukdan sonra Hafız Ahmed Mahir [Efendi] nin² dersine on sene devamla tedrisi mutad olan ilimleri tahsil etdi ve 1896 [1313 H.] de icazet aldı.

Babasının vefatı üzerine ticarete başladı. Yine tetebbüat ve tevsii malûmatdan geri durmadı.

Muhiblerinin iltiması üzerine 1902 [1320 H.] de tefsiri şerif tedris ve on altı senede itmam etdi. O senelerde Buharii Şerif de okutdu. Müracaat eden talebeye ayrıca nahiv, mantık, âdabı münazara ve muhadara, maani, fıkıh ve tefsir ve mülga Darülhilâfe medresesinde mantık, felsefe, tarihi edyan, usul talim eyledi.

Sanayi mektebi müdirliğinde, vilâyet umumî meclisi ile muhtelif encümenler ve komisyonlar âzalığında bulundu.

Bilâhare resmi vazifelerden çekilerek ticarete devam etmekde ve — fürsat buldukca — tetebbüat ve tedrisat ile meşgul olmaktadır.

Hayatının evailinde söylediği eş'arı ihtiva eden "Hulviyat" basıldı. "Beyanülhak" ve "Elmedaris" mecmualarında makaleleri intişar etdi. Vahdeti vücude dair « ميارالشم » ve Hazreti Mevlâna'nın yüz rübaisinin şerhini havi ve 400 sahifeden mürekkeb "Rubaiyyatı Mevlâna" isimli eserleriyle son zemanlarda yazdığı manzumeler basılmadı.

Sofî zâde muhterem Tevfik, erbabi ticaret arasında değil, eshabi marifet içinde de emsali mebzul olmayan ulema ve üdebadandır. Âsarı nazıniyesi, iddiayı şaitiyet edenlerin çoğunu, meydanı sühande geri bırakacak mertebede — lâfzan ve mânen — düzgündür.

Memleketinin irfanına ve iktisadına yıllarca hizmet etmesinden dolayı — taciri sadıka mevcud olan — mükâfata nail olacağı şübhesizdir.

^{**}

Medresede tahsil etdi. Evvelce hükûmet hizmetlerinde bulunduysa da asıl meşgalesi ticaret idi. 1896 [1313 H.] da vefat etdi. Tarih ve edebiyata vâksî idi.

² Tercemei hali 897 nci sahifededir.

.:

GAZEL

Sürme el ârif isen perdei esrare sakın Kendini çekme elinle sakın ol dare sakın Küşci çeşm ile güya olur erbabi huzur Bezmi vuslatda şitab eyleme güftare sakın Gizlemek istediğim sırrı iyan etdirme Sevdiğim eyleme rüsva beni agyare sakın Açmasun sineme sertizi nigâhın yare Zehri kahrınla ilâc eyleme bimare sakın Çekemez silsilei nazı, niyaz erbabı Düşme gel neş'ei ikbal ile idbare sakın Çünki âzade değilsin, takınub tavrı cünun Durma bu heyet ile rehgüzeri yâre sakın Olma peymanekeşi bezmi melâmet Tevfik Kendini eyleme sevda ile âvare sakın

23 Ağustos 1926

Her kim ki bu gamhanede bidar değildir Ser germi meyi rüyeti didar değildir Nadânlar olur keyfiyeti zâhire meclûb Ruhunda olan marifeti yar değildir Renklerle bütün cilve eder sun'ı ilâhî Revnak veren endiseye ezhar değildir Bir lâhzada bin renk açılur feyzi seherden Takdirine imkân olan âsar değildir Kendindedir insan olanın zevki tecelli Hüsnün açılub verdiği esrar değildir Ayinesidir ehli dilin aşkı ezelden Mahbubei ranadaki ruhsar değildir Kendinde eger var ise her surete adem Alemde bütün gördüğü ağyar değildir Tevfik sana rahı beyan oldu küşade Tab'mda olan cilvei eş'ar değildir

11 Mart 1938

TEVEIK «NEYZEN»

Neyzen Mehmed Tevfik, Hafız Hasan Fehmi [Efendi] nin¹ oğludur. 1879 [1296 H.] de Bodrum'da doğdu. İbtidai ve rüşdi tahsilini orada gördü.

Küçük kardeşi Ziraat Vekâleti teftiş hey'eti reisi Bay Şefik Kolaylı, gönderdiği varakada diyor ki:

"Tevfik, henüz çocuk iken pehlivanlığa merak etdi. Bu uğurda bir kolu kırıldı, biraz carpik kaldı. Kendi, bu carpikliğin ney üflemege cok faidesi olduğunu sövlerdi. Babam, Urla Rüsdî Mektebi muallimliğine tahvil olundu. Tevfik, babasivle beraber Urla'va gitdi ve avcılığa heves etdi. Âvarelik bas göstermeğe basladı. Boş gezenin baş kalfası oldu. Sar'avivüssekil bir hastalığa tutuldu. Doktorlara bakdırmak üzere anamla beraber İstanbul'a gönderildi. Hastalığın hangi maddeden ileri geldiği anlasıldı. Urla'va avdetinde doktorun tavsivesivle babam, onu ferah tutdu. Cok varamaz olduğundan cok davak verdi. Divebiliriin ki babasından onun kadar davak viven cocuk bu asırda azdır. O sıralarda Tevfik, bes vakit nemazini kılardı. Nemaz kıldıkca bayıl-

malar gelmezdi. Urla'da Kâzım namında bir berberden ney meşketmeğe başladı. Ney ile beraber bağlama denilen üç telli ufak zeybek sazını da çalmak isterdi, babam mâni olurdu. Nihayet İzmir İdadîsine gönderdi. Sar'a nevbeti avdet etdi. Doktorların ihtariyle artık büsbütün serbest bırakıldı. İzmir kahvehanelerinde ney çalan Cevabî ve Hüseyin babalar namında iki kıbti vardı. Tevfik, bunlara katılarak ney meşkederdi. Mevlevihanenin neyzen başısı Cemal dede ile de tanışdı. Halil dededen « El- » öğrendi. Dergâhda hem döner, hem ney üflerdi. "Muktebes" gazetesine de manzumeler yazardı."

Bafra'da Camii Kebir imamı Kolaylı oğlu Hafız Mustafa [Efendi] nin oğludur. Anası, Bolu'nun Hatib oğullarındandır. Fehmi [Efendi], İstanbul darülmuallimininden ilk şehadetname alanlardandır. Koca Mustafa Paşa medresesinde de okuyarak icazetname aldı. Bodrumda rüşdi mektebini tesis etdi.

Tevfik'in bazı eş'arını ihtiva eden "Hiç" isimli eserde tercemei halini musavvir 29 sahifelik bir manzume mündericdir ki hakikaten güzeldir. Bu sahifeler müsaid olsa aynen naklederdim. O manzumede, İzmir'de Eşref, Abdülhalim Memduh, Tokadî Zâde Şekib, Biçakcı Zâde Hakkı, Nevzad ve Ruhi baba ile münasebet hâsıl etdiğini söyliyor.

İstikbali hakkında endişeye düşen babası, onu Fatih'de Fethiye medresesine gönderdi. Musa Kâzım Efendinin dersinde bulundu.

Babasiyle kardeşi İstanbul'a geldiler. Fatih'de Şekerci hanında bir oda kiraladılar. Tevfik, medreseden oraya nakletdi. Kardeşi, İdadî mektebine devam ve tahsile ikdam eyledi. Kendi daima neyle oğraşdı, başka şey düşünmedi.

Tercemei halinde diyor ki :

"Başlanıldı bezmi nuşanuşa, âyini Ceme Şevkı "mey" feryadı "ney" ahengi tanburü keman Çeşmi ahu, gamze, ebru, zülfi zerrini nigâr Refi resmiyet, nevaziş, şive, bezli iltifat

"Geçdi üç beş sene bu tarz ile eyyamı hayat Himmeti hazreti Akif ile aklımda kalan Küşei medresede geçmiş olan ömri sefil Pederin yolladığı ayda yetişmezdi heman Ederek zadei tab'ım ile etrafa temas Tekkede, medresede, evde, otelde, handa Dağda, sahrada, gülistan'da, rehi gurbetde Beni terkeylemiyen nayı vefadarımdır

Meclisi sahbayi rinden pür safa, pür zemzeme Banki hey hey nevse vü işve, hıramı sakıyan Halkai keysu, letafet, gerdeni simini yar Güftügülar, hande, gürye, ahlar, sarfı nikât"

ş

Kaldı yüz üstüne tahsili maarif heyhat
Selaiz on beyti perişan, bir ili fıkra heman
Ruhumu, kalbimi yoksunluk ile etdi alil
Tutmağa başladı az çok "ney" elimden o zeman
Oldu badii maişet, nefehatü enfas
Çarşıda, meykedede, mastabai rindanda
Günci mahbesde, felâketde demi mihnetde
Sâyimin mefhari serdestei âsarundu".

§

Sabredüb medresede kalmış idim dört beş yıl Soara bir handa oda tutmağa hükmetdi adıl Nakledince hana az çok döşemişdik odayı Yan gelüb kaynatarak bolca semaverle çayı Postı serdik köşeye, sazları asdık divara Haydi tahsile gelen "hayta" da sen mantık aral Musikiye burada hayli emek sarferdim Oldum erbabına kalbimle, canımla hâdim Toplanırdık büsün ihvan ile meşkhane gibi Geçilirdi orada parçaların müntahabi Nerede olsa çıkar ehli dile bir engel İşte bu musrai "Sadi" de bu hikmet mücma!

Burda da kahbe felek vurdu mesaimize bend Bu teoenmu sayılırmış, olamazınış asla

Gomesinlermis o ademleri hem bir daha, ha! Bu emir bevnime bir ok gibi carpdı, deldi Hancının vasıtasiyle karakoldan geldi Bir oece ser komiser kendisi erdi tenbih Pek ağır geldi benim ruhuma bu emri kerih Bir garafdan yatanın hali felâketgiri Bir tarafdan rakının saikai tesiri Etdi gönlümde vanan sem'ai savi itfa Mesleki "Nevzen" in avni bu hükûmetde kafa İstemem ki açayım salhai istibdadı Uzmevim hatırasiyle dili gam mutadı Vardı tenbelliğe, avareliğe cünki heves Neresinden kopacaksa orasından tut kes Diverek vurdum o anda vine bastan karava Cikarıldı o mesai, o emekler darava Basladık Sirkeci, Lânga, Galata, Bevoğlu Mezeler hos, kafadar var, siseler hensi dolu."

Tercemei hal manzumesinde anlatdığı üzere hükûmetce takib ve tazyık olunarak mükerreren zabtiye dairesinde tevkif olundu. İzmir'e gitmek içün yol tezkiresi aldı. Bindiği vapurdan çıkmayarak İskenderiye'yi boyladı. Kahire'ye gitdi. Tesadüf etdiği bir âdemin ihtariyle fonoğraf ve saat taciri bir ermeni ile görüşdi. Ney üfledi. Ermeni, pek beğenüb beş lira verdi.

Tevfik, divor ki:

"Metelik girdiği anda cebe ten oldu çelik Doğru meyhaneye gitdik kafayı tütsüledik".

Mısır'da neyle temini maişet ederek beş sene kaldıkdan sonra İstanbul'a geldi.

"Bir bulutdum yıldırım oldum da düşdüm payine Meclisi yaranda çakdım, Toptaşı'nda gürledim"

kabilinden söylediği beyitlerin meali, zeman zeman muvafıkı hali olmakdadır.

"Hiç" 1919 da İstanbul'da basıldı. Şiirleri metin ve lâtifdir. Bazıları Eşref, bazıları da Âkif tarzındadır. Sazındaki letâfet, sözündeki kuvvet, sazdan, sözden anlayanlara tarif ihtiyacından varestedir.

Tevfik'i kırk sene evvel hocamızın oğlu merhum Mehmed Âkif vasıtasiyle tanıdım. Âkif, evimizde büyümüş, bizimle beraber okumuş, ailemiz efradına karışmış olduğiçün her istediği âdemi, evimize getirmek hakkını haiz idi. Bir gün o ve merhum Halil Edib¹, yanlarında sarıklı, zeki, terbiyeli, zaif bir genc olduğu halde Ya-

¹ Tercemei hali 289 uncu sahifededir.

kacık'daki sayfiyemize geldiler. Bu genc, Neyzen Tevfik idi. "Ney" ini dinledik. reşveyab olduk.

Tevfik, o zemandan beri halden hale girdi. Fakat bana karşı gösterdiği nayete hiç bir halinde halel gelmedi. Birkaç sene evvel Bayezid'de tesadüf etdiğimde — mutadı vechile — ibrazı hürmet ve mehabbet etdikden sonra hazin bir tavır ile: "Hazret, bir şerare beni bu hale koydu. Sana volkanlar bile tesir etmez" dedi. Birçok mânayı tezammun eden bu sözü söyledikden sonra müteessirane ayrıldı, beni de müteessir etdi.

*

Zatı sultanı beka, yani meani Husrevi Sazü suz ahengin etmiş aşka bürhanı kavi Ben ezel sermestiyim meydânım arşı müstevi Aksedince gönlüme şemsi hakikat pertevi "Mey" de bektaşi göründüm "ney" de oldum mevlevî

Nuri hüsnün narı aşkın şem'ine pervane vâr Ömrümi vakfeyledim birdir bana mehdü mezar Varsa kalmış sırrı hilkatden yegâne yadikâr İşvei "ney" neşvei "mey" etdi zatında karar Gûş edince bezmi vahdetde rumuzi « عَنْهِ » i'

Hubbi Hayder bu tarikin hem sonu, hem başıdır Cavidanü mesnevi mısbahı şûle paşıdır Suretü mânade hünkârın sır kardaşıdır Meşrebim Mollayı Rumi, mezhebim bektaşidir Tâ ezelden yandı dilde bu çeraği mânevi

Riştei ömrüm rübabı cismimin evtarıdır Her reki can perde, desti hecr bestekârıdır Zahmi sinem lâledir göz yaşlarım enharıdır Hamsei Âli Aba esrarının gülzarıdır Bu iki nurun tecellâsı ile gönlüm evi

Olmadım meftunu malin, rütbenin, simü zerin Zevkı, şevkı "ney" le "mey" le dir rindi âzadeserin Desti cudundan çeküb kallâviyi peygamberin Mazher oldun feyzine "Neyzen" Cenabi Hayderin Kilki irfanı beyanın yazdı bu şi'ri nevi

Yadı hayali yâr ile Andım semimi kâkülün Kalbim esiri askı yâr Eskim misâli cuvibar Hicran ile dil oldu hun İkbali gördüm ser nigûn Müstakbelim olmus heba Mazideki bîintiha Bir bikesim bîhanüman Fervadıma mâkes olan Kalbi hazinim ve's pus Karsımda pür cusü hurus Firkatle "ney" fervad zen Mızrabı gamden inleyen Sen nerdesin ey nazlı yâr Kalbimde senden yadigâr

Gülzare bakdım ağladım Ezhare bakdun ağladını Gönlüm havavi, bikarar Asare bakdım ağladım Bahtim yeman ta'li zebun Idbare bakdım ağladım Halim belâ ender belâ A'sare bakdım ağladım Simdi bana dağlar mekân Gühsâre bakdım ağladım Hemrazım oldu hep vuhus Enhare bakdım ağladım Tanbur ise sevda fiken Evtare bakdım ağladım Sinemde aşkın payidar Esrare bakdım ağladım

KIT'A

Hakku bâtıl âdemin mir'atı vicdanındadır Haddi meşruı aceb bilmez mi ehli irtikâb Kendi nefsinden hayâ eyler faziletkâr olan Bir cezadır, âdeta erbabı namusa hicab.

TURAN

Ahmed Kemalüddin Turan, Ziraat Bankası memurlarından ve edebiyat müntesiblerinden İsparta'lı Nuri [Efendi] nin oğludur. 1894 de İsparta'da doğdu.

İlk ve orta tahsilini İsparta'da ve liseyi Konya'da bitirdi. Hukuk Fakültesinden mezun oldu

Umumî Harble Millî Mücadele esnasında bir müddet Orta mekteb muallimliğinde bulundu. İstirdad'dan sonra İzmir'de matbaacılıkla iştigal eyledi.

1931 senesindenberi Isparta meb'usudur. Henüz lisede iken Konya'da çıkan gazete ve mecmualarla manzum ve mensur eserler ve İzmir matbuatiyle de mekaleler ve tercemeler neşretdi. Şimdi Ankara'da "Ulus" gazetesine yazı yazınakdadır.

Kemalüddin Turan, terbiyeli, nazük, liyakatli ve meziyetli fikir ve kalem sahiblerindendir.

ONU GÖRDÜKCE

Bilmem bu niçin ben o soluk çehreyi her an Gördükce, hayalim bu şebi hüzni kucaklar Bir vehmi gürizan Ruhumda yanan hisleri bir mateme saklar: "Bir köşk, ki bütün pencereler örtülü her an Bir lânei sevda gibi meşcerde nümayan Bir badı hazanper Matemlerini sinei senginine serper Evrak o küçük serseriler haifü nalân Her kûşeye bir mersiyei hecr okur her an Bir leyli mukammer

Bîkesliğin efganı samutisini dinler
Bir çehre, kadın çehresi dar pencerelerden
Göğsünde yanan şehkai hicranını leylin
Parlak gecenin sinei billürina saklar
Solgunca yanaklar
Hummalı ışıklaria yanar, haste kamerden
Bir nazrei nermin
Bir nazrei giryan ile, kendinden uzakda
Bir kirli kucakda
Meshuf uyuyan yârini ister ve bu solgun
Sevdalı kadın çehresini zulmete saklar''
Bilmem bu niçin, ben o soluk çehreyi her gün
Gördükce hayalim bu şebi hüzni kucaklar

VAHY

Receb Vahyi [Bey], Kandiye ehalisinden eskici Hacı Âli'nin oğludur. 1867 [1284 H.] de Kandiye'de doğdu.

Üsküdar'da Atlamataşı Mülkî Rüşdî Mektebine devam ederek şehadetnâme aldı, imtihanla Bursa Askerî İdadîsine girdi. Her sene sınıfının birinciliğini muhafaza etdi. Orayı bitirince kur'a ile Mühendishanei berriye alındı. Daima birinci kaldı.

1888 [Haziran 1304] de mülâzimi sâni oldu. Erkânı Harb sınıfına ayrıldı. Mektebi Harbiye'nin istihkân kısmına naklolundu.

1889 [Temmuz 1305] de mülâzimi evvelliğe, 1891 [Ağustos 1307] de Erkânı Harb yüzbaşılığına terfi ve umum istihkâmat ve inşaat dairesine memur edildi. 1893 [Ağustos 1309] de arkadaslariyle birlikde Kolağası oldu.

Hasta olduğundan Kandiye'de bir sene tebdili hava ve kesbi şifa etdikden sonra kuleler inşaatı riyasetiyle Girid'e memur edildi. Girid'in tahliyesinde fırkasiyle Selâniğe, sonra fırkasına merkez ittihaz olunan Serez'e gitdi.

Tedricen miralaylığa terfi olundu. Muhtelif tarihlerde gümüş, Girid, Yunan, iftihar, gümüş imtiyaz, liyakat madalyaları ve dördüncü rütbe Mecidî nişanı veverildi.

1914 [24 Kânunievvel 1329] de tekaüd edildi. 1923 de [1341 Zilkıdesinin 3 üncü gecesi] — Üsküdar'da müsteciren oturduğu evde — fücaeten vefat eyledi. Ertesi gün hemşiresi eve gelince ölüsünü buldu. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

ESERLERİ

منهاج المراج — Manzumdur, basılmışdır.

Terkib ve Tercii Bend — Bursa'da "Nilûfer" risalesine tefrika edildikden sonra kitab şeklinde basılmışdır.

Aşáğıdakiler basılmamışdır:

"Eş'arı Vahyi", "Defteri Eş'ar", "Müntehabatı Vahyi", "Manzumatı Vahyi", "Mir'atı Hissiyat", "İhtisasat", "İlhamatı Vicdan", "Hissiyatı Vicdan", "Füyuzatı İlâhiye", "Muktebesat", "Muktetafat", "Rusya - Japonya Muharebesi — Manzum", "Defteri Tesvidat", "Defteri Tefarik", "Öteberi".

Receb Vahyi 1921 de [17 Kânunisâni 1336] merciine verdiği tercemei halinde diyor ki:

"... Müskiratın taam ve lezzetlerini bilmediğim gibi kumar da oynamış değilim. Nüfuzi memuriyetimi sui istimal ve ticaretle iştigal gibi hususatdan muarra ve sirkat, rişvet, mugayırı ırz ve namus ahvale mücaseret, tenperverî ve atalet, kizb ve cebanet gibi evsafı zemimeden müberra olmakla haizi iftiharım. Siyasetle de meşgul değilim ve نام alâkam yokdur.

Ordu ve askerlik harici hidematın hiç birinde kabiliyet ve istidada mâlik değilim. Sahibi olduğum kuvvei kalemiyeye rağmen arzıhalcılık bile edemem. Çünki kuvvei samiadan külliyen mahrum bir haldeyim. Serez'de bulunduğum 1319 senesi idi ki fırkamızın taburları merkezlerini devr ve teftişe memur edildim. Üç mah yollarda incimad tehlikelerine maruz kaldım. Avdetde kulaklarım şişdi. Kuvvei samiamın üful etmekde bulunduğunu his eder gibi oldum. Keyfiyet, kumandan Müşir İbrahim Paşa tarafından Mabeyni Hümayuna arzedildi. Viyana'ya değil, hattâ İstanbul'a bile ruhsat verilmedi. Bir sene sonra ve tam mânasiyle « المعلقة ا

Şimdiye kadar Girid'in birçok mevakıinde ve eşkıya takibinde bulundum ise de hiç bir muharebede bilfiil bulunmadırı. Diyebilirim ki erkânı harb olmakdan ziyade erkânı sulh olmak içün yaradılmış bir fıtratdeyim.

Umum sırasında tekaüde sevk edildim 11 Mart 1335 de bairadei seniye, Erkânı Harbiyei Umumiye altıncı ve sekizinci Tarihi Harb şubelerine tâyin buyruldum. Âsarı askeriye ve edebiye tahririyle muvazzaf bulunuyordum. Tekaüd olmadan evvel de yine birinci sube birinci kısım âmiri idim.

Şimdiki halde bir hanım ablam ve bir küçük hemşiremle iki yaşlarında bir hemşire zâdem vardır. Her hususda muinim olan küçük biraderimi de bu harbı meş'umda Irak cebhesinde şehid verdim. Henüz altı yedi yaşlarında bir yetimi bana vediatullah olarak kaldı. Elli üç yaşında olduğum halde müteehhil değilim.

Serveti zatiye ve irsiyeden mahrumum. Pederim eskici olmakla beraber bir zati asalet nümun, validem de fakir bir hatun idi. Kürei arz üzerinde bir dikili ağaca bile mâlik değilim. Maaşımdan başka gerek kendim, gerek mahmi yetimlerim içiin hiç bir medarı maişetim ve çarei tehvini zaruretim yokdur.

İhtisasa gelince: Yalnız bir kırık kalemim vardır. Rivayeti umumiyeye bakılır ise güzel yazarmışım. Maamafih benim asıl merakım, felsefei İslâmiyedir. Akaidi diniyemizin bilcümle nikât ve rümuzatına vâkıf olmakla müftehirim. Cenabı Hakkın eltafı samadaniyesine güvenerek bir "Tefsiri Fenni" yazmakal iştigal ediyorum. Sunufı âliyeye ve müntehi sınıf talebeye itikadatı İslâmiyeniz hakkında ders vermek ve anları mutekid ve mütedeyyin bir halde yetişdirmek ötedenberi ahassı mak-

sadım ise de kuvvei samianın fıkdanı, beni bu emeli mukaddesin düçarı hırman ve husranı edüb bırakıyor."

RAVZAT MUTAHHARA

Yareb, beni kavusdur darüsselâmı vâre Ruhumda istiyakım cokdur o huldzâre Yok vok hata bu cennet, resk averi cinandu Bir zerre hâki ercah bin dürri sahvare Sinayı pür tecellâ muzlim bunun yanında Zira bu turi Mevlâ, bizzat eder inare Fahretse hakkı vardır gavrı mükevvenate Elhak o medfen olmus mahbubi gidigare Bir itilâ savılmaz arsı berine çıkmak Ulviveti hakikî vüz sürme ol mezare Ey kudsiyane kıble, ussaka cayı kuble Aramgâh sensin müstakı bîkarare Cismim nedir ki olsun yarın ayak türabı Ruhum da olsa hiçdir mefrus o rehgüzare Verdi likavi pakin verdi sefavi kudsî Geldi hezar nes'e tab'ı dili hezare Ey âlemîne rahmet, sır âşinayı vahdet Kulluk büyük saadet, sen sahı kâmkâre Alem fidayı aşkın kurbane meyil eder mi Her dem rebii husnun hacet mi kor behare Nuri cemâle nisbet mehtab sanki sebtab Mihri visale nisbet hursid bir serare Pabuse ermedikce, cânanı görmedikce Etmez kabuli merhem ruhumdadır bu vâre Ey kurbgâhi Yezdan, mahbubi lâmekân şah Sevkinle kalbi Vahyi her lâhza pare pare Ben derdmendi zarım, gayet günahkârım Senden ümidvarım, kâfi bana bu çare

³ Şeyhulislâm küçük Çelebi zade İsmail Asım Efendi merhumun
"Ey sarban, zimamı çek semti küyi yare Virane dilde zira yer kalmadı karare"
matlalı menzumei şerifesini takliden yazıldığı anlaşılıyor. Fekat katra ile derya, zerre ile şemsi âlessa ârâ kabili kıyas olmadığı gibi bu iki menzumenin mukayesesine de imkân yokdur.

O menzumeyi ve nâzımının tercemei halini kardeşim Seyyid Ahmed Tevfik merhum 1317 Remenanında "Tercemei Hakikat" gazetesine yazarak kulûbi uşşakı şâdeylemişdi.

GAZEL.

Ey hilâl ebru yüzünden şemse, ermi inkisa Reşki kaddin itidali serve vermiş inhiraf Hubbi dünya hail olmuş cânü cânan beynine Mesleki sevdada bulmuş bedri vicdan inhisaf Cevheri aşkın esası imtizacı narü nur İltifatın zatı nefsü ruha salmış itilâf Fikri didarınla olmuş muztarib mihri cihan Zikri ruhsarınla bulmuş goncei feyz inkişaf Gamzei hunhare bak gûya ki cellâdı kaza Didei gaddare bak gûya ki aynı itisaf Olmamak kabil midir hayranı âsarı ilâh Çeşmi lâhutî nigâh oldukca sevda in'itaf Arzıhal etmek abesdir ey rumuz âkeh sana Hâlimi her an lisanı hâlim eyler itiraf

VASFI

Şeyh Ali Vasfi [Efendi], Drağman civarında Kefevi tekkesi şeyhi Mahmud Raşid Efendinin oğludur. 1851 [1267 H.] de doğdu.

Babasından sarfı Arabî, kavaidi Farisî, Vehbi ve Şahidi tuhfeleri ve Pendnamei Attar ile Gülistan, daha sonra Fatih camiinde — Ahaveyn namiyle mâruf — Hoca Mustafa Efendinin dersine devam ederek şerhi akaide kadar ve Mesnevihân Gelibolu'lu Hoca Tahir Efendiden de Mesnevi ile Cami ve Hafız diyanları okudu.

1866 [1283 H.] de vefat eden babasının yerine tekkenin meşihatine tâyin edildi.

Muallim Naci ile "Tercemanı Hakikat", "Seadet" ve "Mürüvvet" gazetelerinde bulunarak manzumeler ve edebi makaleler yazdı. Fatih merkez Rüşdisinde kavaidi Osmaniye ve mektebi kuzatda kitabeti resmiye talim etdi. Meclisi meşayih azalığında bulundu.

Uzun müddet hasta oldukdan sonra epey iyileşdi. 1910 [26 Cümadelûlâ 1328] de Balat'dan geçerken fücaeten vefat etdi. Drağman camiinin haziresinde babasının yanına defnolundu.

BASILAN ESERLERI

"Cezebat", "Şöyle Böyle — Muallim Naci ile müşterekdir.", "Levami", "Bedayi", "Sevati", "Metali", "Münşeatı Şeyh Vasfi", "Muharreratı Şeyh Vasfi", "Barika", "Feyzâbad", "Riyahin", "Külliyatı İslâmiye", "Muhadarat", "Nahvi Osmanî".

章 章

Vasfi merhum, mülâhhamca, kanlı, kırmızı yüzlü, kır sakallı, orta boylu, meşayihin okur yazar kısmından idi. Nazmü nesri güzeldi. Muallim Naci ile senelerce hemdem olmakdan pek çok istifade etmişdi. Kendi yazısiyle görülen tercemei halinde "İstanbul'un her sınıf halkiyle, görüşür, rind meşreb bir zatdır" diyor. Ha-

kikaten öyle idi. Herkesle ihtilat eder, herkese hüsni muamelede bulunur, daima oüler, zarif sözler söyler, terbiyeli bir ademdi.

Hakkımda hürinet ve mehabbet gösterirdi. Vefatından iki ay evvel ziyaretime

gelmisdi, güzel sözler söyleşmişdik. Ondan sonra görüşemedik.

Yukarılarda da bilmünasebe bahsetdiğim vechile evimize devam eden bazı şairler hakkıda — Edirneli Küfti'nin tezkirei şuarası tarzında, ciddü hezil ile karışık — manzum bir risale yazmışdım. Şeyh merhuma aid beyitlerin bazıları şunlardır:

"Kefevi tekkesi sevhi Vasli Gitdiği verlere sermez posta Halkasında bulunan dervisan Karsısında okuvan zakirler § Kendi zikr etse de gelmez vecde Daima himmet eder ihvana 8 Tekke seyhi denilen ådemler Ekseri câhilü kallaş oluyor Halbuki Vasfii irfan pira Böyle bir mürsidi bimmervaye Bus eder destini cumle urefa Eserinde görünen fevzi kemal Övle sair ki vanında suara Bu kadar fazl ile ol danisver Pek miessir hele sevhin nefesi Nazarı, toprağı altun evler Mırlanır böyle, kesanı dilris Dinlemez hövle kelamı akıl Curm ile nefsimize Haccacız Aman cy seyhi mekârim haslet Hak erenler, seni sadan etsün

Övle mirsid ki müsellem lürfi Gerci bihaddü adeddir dosta Eder erbabi tariki cusan Dinleven ådemi raksan evler Askı canan ile evler secde Bahusus kafilei sübbane Simdi ibvavı cehalet evler Belki kallavili evbas oluvoz Haizi nacrtebei istisna Gelmemis hanikahi diinvave Ona seyhul'urefa dense seza Kadrini esmede her dem idâl Bulamaz veznini sirin asla Belki etfale tevazu evler Kacırır istese murii mekesi Fikreti, Kavsı Filatun eyler Pare evler mi duavi dervis Nakısa rağbet eder mi kâmil Doğrusu himmetine muhtacız Buyur erbabi uyube himmer Himmetin de bizi handan etelin

"Ali Kemal", Peyam'da "Ömrüm" unvanlı makalelerinin birinde diyor ki :

"Naci merhumun en güzide peyki Şeyh Vəsli Elendi idi, nasılsa muallime çatmışdı, en çok e sayede yazmağı, ve şiir söylemeği öğrendi. Farisiye epeyce aşına idi, fekat yazılarını, şiirlerini, Nəciye tashih etdirmeden neşredemezdi. Şeyhin

Sanma bica ben harabet iere feryad eylerim Bir perinin Allah Allah senini yad eylerim

matlaiyle başlıyan bir gazelini muallim pek beğenirdi.

§ Muallim Naci, şeyhi o derece sever, öyle sahabet eder idi ki bazan opun rannan şiir bile söylerdi, Şeyh Vasii "Berki" diye de tahallus ederdi. Menemenlizade Tahir Bey¹ üstadı Ekremin en güzide tilmizlerinden olduğu içün Naciye, hususiyle şeyhe pek muarız idi, bir kerre

¹ Tercemei hali 837 nci sahifededir.

Gürleme berk gibi kendini bil, ey şair! Kendi meddahın olan hameni sanma kadir

diye bir becviye yazmışdı, bu hecve cevaben Naci:

Gürletüb berki halkı güldürdün Ehli hikmet reva görürler nu? Ses çıkarınaz bizim diyarda berk Menemen berki yoksa gürler mi?

kıt'asını söyledi, şeyhin namına neşreyledi. O âdemceğizi bu derece severdi, matbaada yanından ayır-mazdı, nereye gitse beraber götürürdü, galiba bir parça o yüzden bilâhare kayınpederi Ahıned Midhat Efendiyle bozustu. Çünki:

Hultukı ülfete Naci riayet eyleyeni Nasıl fida edelim ademiyyet öyle değil

diyor, böyle yaranından ne olursa olsun ayrılmıyordu.

Şeyh Vasfi Efendi, bir kaç sene evvel vefat eyledi. Meşrutiyetin ilânını müteakiben bir gün beni görmeğe İkdama gelmişdi. Kiminle beraber olsa beğenirsiniz, Ahmed Midhat Efendi merhum ile... Ahmed Midhat ki Naci'yi Tercemandan koğduğu zeman o zavallıva yapmadığını bırakmamışdı. "Şeyhi kefevii demevi, tahdidi hududı tehdidi hududdan temyiz edemez bir cahil, Naci'nin bakıyetüssüyuf gazeliyatın benimsiyerek imzasiyle neşretmeğe tenezzül eyler bir ácizdir" bile demişdi.

Biçare şeyh o derece boş değildi, o zeman imdadulmıdad mecmuai mevkutesinde "yanılıyorsumuz ey edibi hakim" diye Ahmed Midhat'a cevab vermişdi. Nazmen de:

Feylesofânı zemanın maksadı bilmem nedir? Şairi tahkir ile zevki meyi inkârdan

diye bir serzenişde bulunmuşdu.

* **

Faik Resad [Bey1] merhum söylerdi:

"Muallim Naci, "Mürüvvet" gazetesinde baş muharrirken beni ikinci muharrir yapdı. Bir makalede yazdığım "Âlülâl" i muallimin beğenmediğini Şeyh Vasfi söyledi. Hiddetlenerek matbaadan çıkarken karşıma Şair Mehined Celâl' çıkdı. Hiddetimin sebebini sorub öğrendikden sonra irticalen şu kıt'ayı okuyuverdi:

Şeyh Vasfi gibi bir cahili takdir eyler Bu kadar ilmü faziletle Muallim Naci Bir edibi bir edebsizle görünce hemdem Bütün erbabi edeb olmalıdır davaci

Ben de şu beyti söyledim ;

Biri kesbi edeb eyler, biri ilânı kemal Şeyh, Naci ikisi birbirinin muhtaci.

Tercemei halleri 1855, 1431, 212 nci sahifelerdedir.

Kıt'ayı, şeyh duyunca benim eserim olduğuna zehabla cübbesinin altına bir sopa sokmuş, beni yakalayub dövmek içün sokak sokak dolaşmağa başlamış. Nihayet bazı ehibbanın tavassutiyle dövmekden vazgeçmiş".

Sokakda bir edibi, bir şairi dövmek usulini, Şeyh Vasfi, Şeyhulmuharririn Ahmed Midhat [Efendi] merhumdan öğrenmiş olduğuna şübhe yokdur.

El darbesini, kalem darbesinden daha edibâne, daha şairâne addedenler içün şayanı tatbik bir usul!

GAZEL

Nevbaharın başkadır tesiri feyyazanesi Cilvegâhı şadımanidir hezarın lânesi Reşk bahşı beyti mâmur oldu sertaser bu gün Bir perinin şem'i aşkiyle gönül kâşanesi Nazeninanı zemanın işvesi pek başkadır Dil nasıl olmaz görünce bunların divanesi Nazı mağbuti melâhat, gamzesi sehharı aşk Aldı aklım ol peri, âya kimin cânanesi Şivei güftarıma dildadedir erbabı dil Vasfiya üslûbi eş'arın budur şahanesi

Bikarar eyler hezarı zarı feyzi nevbahar Neşvedar eyler dili gam hârı feyzi nevbahar Neşvedar eyler dili gam hârı feyzi nevbahar Dehrei zehrayi gûnagün ile Pek güzel ziynetliyor eşcarı feyzi nevbahar Bak nasıl tarsia himmet eyliyor her subludem Cevheri şebnem ile ezharı feyzi nevbahar Her verakda münceli nurı bedii marifet Cezbedar eyler ülülebsarı feyzi nevbahar Vasfiye ruyi zemin olmakda mahsudi irem Pür taravet itmede gülzarı feyzi nevbahar Vamıkın aşkı ciğer suzını Azrave sorun Cinnet erbabının ahvalini Leylâye sorun

Aşıkın kârı esiri gami aşk olmakdır Sormayın bendeye hürriyeti mevlâya sorun Bilemez kadrini şirinii cehdin Husrev Hunneti guhkeni sây şinaşaye sorun

Ümmi dünya ne bilir kıymetini merdanın Tab'ı aşkı mehi Kenanı Züleyhaye sorun

Meb'hasi aşkı süal etmeyiniz zühhada Nazı mâşuka, niyazı dili şeydaye sorun

Mesti şevk olduğunun hikmetini Vasfi'nin Anlamaz ehli riya sakii ranaye sorun

VASIF

Osman Vasıf [Bey], sadrı esbak Elbesanlı Halil Paşanın biraderinin kızının oğludur. İstanbul'da doğdu.

Cocukluğunda Galatasaray'a çirağ edildi, orada tahsili ilim etdi. Hâsidlerin siayetiyle bir müddet hali perişan oldu. 1803 [1218 H.] de silâhdar Süleyman Paşa, kendine kaftancı yapdı.

Dördüncü Sultan Mustafa, cülûs edince enderunda has odaya aldı. Muahharen hünkâr baş lâlası, 1814 [1230 H.] de Peşkir Ağası, yine o sene Anahtar ağası ve 1816 [1232 H.] da Kilar kethudası oldu. Huzurde hil'at ilbas ve iltifat ibraz olundu.

Kendi talebiyle 1818 [1234 H.] de Bolayır'da şehzade Süleyman Paşa tevliyetiyle çirağ edildi. Hacegânlık verildi.

1824 [1240 H.] de vefat etdi. Üsküdar'da — Inadiyden Saraçlar çeşmesine giden caddenin sol tarafında ve Karaca Ahmed türbesi civarındaki — kabristana defnolundu. Mezar taşında — eviddasından Keçeci Zâde İzzet Molla'nın — şu kitabesi yazılıdır:

"Miri Vasıf, fevtinden oluca âgâh Azmi divani Huda eyleyene âsandır Düşmeni şühret imiş elhak o derviş nihad İki cevherden ayırıdı bizi bir günde felek Baksana gülşeni efkârını kıldı suzan Enderundan anı etmişdi çirağı hâsı Şuara matem edüb yazdı mücevher tarih

Kaydı âsarını da canı ehibba gibi ah Yanı mecnuna değil eylese dünyayı tebah Bu kadar olsa olur mahvi vücud eyvallah Diyelim haşre kadar kangı birine eyvah² Eylemiş bağı fenadan ne kadar istikrah Heccgân zümresine mülhak edüb şahinşah Ruhi Osmane ide Vasıfı terfik ilâh"

1240

非非非

"Vasıfı Enderuni" namiyle mâruf olan bu zatın divanı eş'arı, Mısır'da Bulak matbaasında — talik hurufle — 1841 [1257 H.] de, yine o sene İstanbul'da Takvimi Vekayi matbaasında — nesih hurufla — basıldı.

¹ Tahir merhum "Osmanlı müellifleri" nde "Eyyub da Zal Paşa camii mükabilindeki dergâha" defin edildiğini yazdıkdan sonra "Sicilli Osmaniye Üskudar da miskinlerde medfun olduğu suharrer ise de mevsuk değildir" diyor. Mevsuk olmayan kendi sözüdür.

² Divanda "Biri mecmuai zau, biri nazmı eyvah" şeklinde yazılıdır.

İzzet Mola — yukarıdaki kitabede — Vasıf'ın, âsarını yakdığı söyleyor. Âsar yandıkdan on yedi sene sonra koca divanın — İstanbul'da ve Mısır'da — nasıl ortaya konduğu malûm değildir.

Înce bir zat olduğu halde vücudunun "Fil" kadar büyük olduğu Molla'nın

- tercemei haline de derc edilen - şu kıt'asından anlaşılıyor :

"Ey Süleymanı zeman biz iki ehli sühaniz Cismimiz fil kadar kısmetimiz mur kadar Bu cesamet var iken bizde sen insaf eyle Yok cihanda yerimiz hanei zünbur kadar

Vasif'ın evi Tophane'de bulunduğunu ve 1822 [1238 H.] de yandığını yine Molla'dan öğreniyoruz. "Mihnet Keşan" da diyor ki:

Kesana duhul cyledim ibtida Dedi semti Tobhanede var harik Yanub ahımızdan sipihri berin Gelib hattra Vasifin hanesi Ezelden vanskdir bizim haneler Sorub kimselerden süal etmedim Dedim, ibtida kendi etsün rekam Mehi ruzede geldi namesi Mezamini ihrakı vazmıs temam Yanınca iki okkalık bir seped & O miri mükerrem, o zatı serif Feramus idüb kendinin derdini Virüb teslivet bu dili zarıma Felek olsun anın cerağı gibi § Sehi alemin iki vassafıyız İkimizi birden müsab etdi çerh

İdüb pasıbanı felek bir nida Beni etdi dervavi nare garik Düsüb bir serare tutusmus zemin Decim vandı ol bülbülün lânesi Diger ates ister mi viraneler Dili bendi damı melâl etmedim Yazub etmeyim ben de ihtarı gam Tutusmus konağı gibi hamesi Öperken tutusdu lebi ihtiram Demis yandı Tobhanede nikü bed Dahi evlemis nice remzi lâtif Yazub alemin kerm ile serdini Ilic evledi kalbi bimanma Tutussun adular, konağı gibi Televviin neden bendei säfiviz Duçarı gamü ıztırab etdi çerh."

Divanında:

"O gülendâm bir al şale bürünsün yürüsün Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün"

beyti gibi dilriiba şiirlere nâdiren tesadüf olunur. Fakat,

"Bir şişe çekmek içün elinden rakibi dûn Öpmüş ayağı sakıyı şab şab ne dersiniz"

gibi saçmalar mebzuldür.

¹ Bu beyiti ihtiva eden kıt'ayı en değerli musiki ustadlarından Sadullah Ağa, tahirbuselik mo-kamından pek nefis suretde bestelemişdir.

Şuh meşreb olduğundan perde birunane sözler söylemekden çekinmemişdir. Meselâ uzun bir manzumede ana, kızına nasihat ederken şöyle diyor:

> "Namahreme açılma çözüb sine bendini Etme döşek esiri kocan derdmendini Rüsvayı âlem eylemeden kendi kendini Komşu babanın öpüb elini dinle pendini Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol"

Kız da, böyle mukabele ediyor:

"Sözün tutarsam ey bunamış ger yetişmeyim Sen yat babamla her gice de ben sevişmeyim Bir dahi ben de nafile matbahda pişmeyim Bir bildiğime uğramayım hiç ilişmeyim On beş yaşında kendime bir oynaş arayim"

Biri 33, diğeri 32 muhammesden mürekkeb olan bu manzumelerde hüsni ahlaka müteallik parçalar varsa da bazıları "Sen yat babamla her gice de ben sevişmeyim" kabilinden sevilmiyecek sözlerdir.

Kütübhanemde Vasıl'ın — hicri 1213 de — istinsah etdiği Seyid Vehbi divanı ve kendi yazısiyle kendinin birkaç kasidesi mevcuddur.

GAZEL

Zulmet resanı âlem olub dûdi âhımız İntacı matlab etmedi bahtı siyahımız Şükranei kudumuna can eyleriz fida Âyin aşk içinde budur resmi rahımız Fâni değil mi kârgehi devri kâinat Olsa aceb mi nakş ber ab izzü cahımız Etmiş ihata zülfi siyeh ruyi âlini Olmuş nihan ziri hicab içre mahımız Etsek metai vasla nukudi vücudi sarf Gencinelerle hasıl olur mi refahımız Vasıf nedir kabahatü isyanımız aceb Affeylemez o şuhı sitemker günahımız

BIR MÜSEDDESDEN

Kim olur zor ile maksuduna rehyabı zafer Gelür elbette zuhûra ne ise hükmi kader Hakka tefvizi ümur et ne elem çek ne keder Kıl sözüm ârif isen gûşi kabuline güher Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner Gamü şadıî felek böyle gelür böyle gider'

Rehi irfanü hakikatde budur de'bü usûl Matlabı terk iledir menzili maksuda vüsûl Ne iliş kâme ne ol kat'ı ümmid ile melûl Yar ise başına aklın sözümü eyle kabul Mihneti kendine

§ Dinleme birbirini nasın abesdir faslı Kalmasun jenki nedametle derunun paslı Elemin an asıl âlemde emeldir aslı Vasıfa zevkına bak yok gamin aslı faslı Mihneti kendine Gamü şadîi

¹ Zekâi Dede merhum, ussak mekamından şarku olarak bestelemişdir.

VASSAF

Hüseyin Vassaf [Bey], Yusüf Kâmil [Paşa¹] merhumun bendegânından Ürküb'lü Hacı Osman Ağa'nın oğludur 1872 de [1289 Muharreminin onuncu gecesi] İstanbul'da Aksaray'da doğdu. İbtidai ve Rüşdî tahsilden sonra üç sene Mülkiye mektebine devam etdi. Babasının vefatı üzerine maişetini temin içün mektebi terk etmeğe mecbur ve gümrüğe memur oldu.

Hususî suretde tahsile ikdam ederek urefayı mevleviyeden Mehmed Esad Dede ve üddebayı fudaladan Trabzon'lu Hüsni¹ [Efendi] merhumlardan ve diğer ulemadan da müstefiz oldu. Hakkımdaki mehabbeti halisanesinin ilcaatiyle tercemei halinde:

"Bu abdi kemterde tahsil emelinin uyanınasına âmili yegâne, ... ibnülemin Seyyid Mahmud Kemal'in "Tercemanı Hakikat" nüshai fevkalâdesine yazdıkları (الله من الذين الذين الدين الدين الدين الدين الدين الدين الديلون والذين لا يملون السواء السابية ayeti celilesine müteallık mekalei ilmiyye olmuşdur. İlmin fezaili hakkındaki mebahisi âliye, kalbimde pek büyük bir iz bırakdı. Kendilerine ve biraderi fazılları Seyyid Ahmed Tevfik Beyefendiye münasebeti ka-

dimem olduğundan meclisi irfanlarına müdavemetle mazharı feyzü irfan olmakda bulunduğumu lisanı tazim ve şükran ile yazmağı vecibe addederim" dedikden sonra şu sözleri söyliyor:

"Nazım ile iştiğale sebeb, rüsumat mektubî kalemi müdiri iken refakatinde bulunduğum Mehmed Besim' efendidir. Tabiatı şi'riyyeye mâlik değilim. Fekat sevki mehabbetle pek çok Nâtı şerif ve asfiya hakkında mdhiye yazdım. "Sefinei Evliyai Ebrar" namındaki eser nâçizanem sebebiyle Anadolu'da, Rumeli'de ve Suriye ve Mısır'da bazı bilâdı dolaşdım. Oralarda medfun evliyaullahı ziyaret etdim. Edâyı hac ile Ravzai Seydüssadata yüz sürdüm."

¹ Tercemei halleri 781, 670, 185 inci sahifelerdedir.

1892 [Nisan 1308] de mülga rüsumat emaneti evrak kalemine girdi. Muahbaren mektubî kalemine naklolundu. Mühimme mümeyyizi oldu. Karadeniz gumrüklerini teftise memur edildi.

Galata emteai dahiliye, maden kömürü, müskirat ve zahire, Sirkeci merkezi rüsumat müdiriyetlerine, en sonra İsttanbul rüsumat baş müdiriyetine tâyin kılındı.

Otuz bir sene hizmetden sonra kendi arzusiyle tekaüd edildi.

21 Teşrinisâni 1929 [19 Cümadelahire 1348] de vefat etdi. Vasiyyeti mucibince Rumelihisarı kabristanına definolundu.

Muallim Tahir Olgun'un' tarihi2:

Ber muktazayı hikmeti takdıri kibriya Miri Hüseyin meşrebü Vassafı chli hak Olmuş idi hayatı onun halka nefi' mahz Yapmış idi sefine veliler rükubuna Girdaba hiç düşürmedi fülki hayatını Heranu l.'hza şaşaai mihri vasl ile Çıkdı semayı sabia gülbanki makdemi Bir arifin hayatı demi buldu intiba Kıldı cihanı kurbi ilâhiye itila Hulkı hüda olurdu cemalinde ruşena Kendi idi o keştii hak üzre nahuda Daldı muhiti zata olub vahdet aşına Bulsun revanı pâkü musaffası incila Vardı cenabı hazrete Vassafı evliya

Kıymetli şairlerden Suud'un' tarihi :

Daveti hakla bir veli siyret "Mazharı izzi vasl" olur tarib Oldu lähik kiramı esläfe İtilayı Hüseyni Vassafe

Hüseyin Vassaf merhum, çocukluğundanberi kemâli selâlı ve takva ile mevsuf, emsâli nâdir bir merdi kâmil ve ehli hakikat ve tarikat bir âşıkı sadık idi.

Mahasini ahlâkın mücessem nümunesi idi. Fartı tevazu, seha ve mürüvvet, hayra delâlet, muhtacîne müavenet, sıdk ve istikamet, namus ve iffet, bilmediğini öğrenmeğe gayret, ilme ve ehline hürmet, hüsni hal eshabına fidakârane hizmet, ibadullaha şefekat onun şıarı mahsusı idi.

Tahir Olgun'un:

"Ey âyinei sinesi hurşid kadar saf Nuri nazarı ehli safa hazreti Vassaf"

demekde ne kadar musib olduğunu, Vassaf'ı yakından tanıyanlar takdir ederler.

"Doğduğumuz gündenberi" denilebilecek kadar eski olan hukuk ve mehabbetimiz hiç bir sebeble muhtel olmadı. Hakkımda son derece hürmet ve meveddez gösterirdi. Her halime vâkıf, her halimi mukaddir idi. « كالالكال » ismiyle yazdığı büyük bir eser, mehabbetinin kemâline hüccetdir.

- ¹ Tercemei hallezi 1857, 1748 inci sahifelerdedir
- * Müceyberdir.

"Hak tealâ ruhını şad eylesün"

O âlicenab âdemin hakkımda gösterdiği riayet ve mehabbete yıllarca şahid olan üstadı edeb Halil Nihad'ın şu mısraı mahzı hakikatdır: "Zatının üstüne titrerdi Hüseyn".

**

ESERLERI

Sefinei Evliyayı Ebrar — Evliyayı kiramın ve meşayihin ve müntesibini turukun teracimi ahval ve menakibini havidir. Beş büyük cildden mürekkebdir. Yirmi üç senede vücude getirmişdir. Mühim bir eserdir.

Esrarı Kur'aniyeden Bir Nebze — Surei "Yasin" in « دوح اليان » daki tefsirinin tercemesidir. Arkadaşlarından Nazmi [Efendi] ile müşterekdir.

وراة الجات — Mevlidi Şerif manzumesine ve Nâzımi Süleyman Efendi merhuma dairdir, basılmışdır.

Gülzan Aşk - Mevlidi Şerif manzumesinin şerhidir.

Ravzai Sâdatdan Bir Şemme — Seyyid Ahmedelrüfai منره nin terce-mei haline ve menakibine dairdir.

Hicaz Seyahatnâmesi — Haremeyne azimetinde yazınışdır.

Bursa Seyahatnâmesi — Bursa'daki merakid ve mekamata dairdir.

Divanı Eş'ar - Mürettebdir. Bütün manzumatı mutasavvıfanedir.

ال الكمال — Hakkı âcizanemde yazdığı mufassal bir eserdir. Bazı üdeba ve şuaranın mütalea namelerini de şâmildir.

Atebei seniyei risalet penahiye arzolunan bir Nâti hakiranemin ârifane ve mutasavvıfane şerhidir.

Bir kıt'ai nâcizaneme zevkı tasavvufla yazdığı şerhdir.

Vâkıat — Kendi müşahedatı mâneviyesine müteallikdır.

Külliyat — Fezail ve âdabı islâmiyeye dair âsarı eslâfdan toplamışdır.

Ezharı İrfan — Mutalea etdiği mensur ve manzum asardan iltikat etmişdir.

Müraselât — Edirne'de Şeyh Şerefüddini gülşeni merhumun mektublarını ve tercemei halini muhtevidir.

Suriye'de Bir Cevelan — Suriye havalisindeki seyahatine aiddir.

Bunlardan başka Şeyh Abdullah Salahii Uşşakî Hazretleriyle Tahir Ağa dergâhi meşayihinden bazılarının, Beşiktaş'da Yahya Efendi dergâhi şeyhi Hayri, meşayihi kadiriyeden Müştak ve Mustafa Şevki, Mehmed Es'adülmevlevî Efendilerle kardeşim Seyyid Ahmed Tevfik ve Bursa'lı Tahir merhumların ve mülga Üsküdar Mevlevihanesi Şeyhi Ahmed Remzi Dedenin tercemei hallerine dair basılmamış

risaleleri ve gencliğinde yazdığı "Umumî Coğrafya" ve "Hulasai Coğrafya" isimli matbu iki eseri vardır.

GAZEI.

Înzivade zevki halvet buldu dil dildar ile Kevseri vusletdeyim ben hayderi kerrar ile Sinei sinaye döndü kalbi âteşnake bak În'ikâsı nuri paki seyyidülebrar ile Ol kadar mustağrakı ezvakı vahdetdir gönül Vasfına takat yetişmez niruyi güftar ile Müdriki tevhidi efa'lü sifat olmakdayım Cümle zerrat oldu mecla aksi vechi yar ile Narı hicran izdiyad eyler dili mahrurda Çeşmi bîniş fer bulunca lem'ai dildar ile Aşka istiğrak ile Vassaf buldum safven Varidatı aska verdim varımı îsar ile

Mübtelâyi hecri yârim nalekâr oldum yine Şevki cânan ile âhir bikarar oldum yine Gül cemâli hatıra geldikce oldum giryeriz Gülşeni aşkında şeyda bir hezar oldum yine Bir zemanlar kuşei vahdetde bulmuşken safa Şimdi kesret âleminde dilfikâr oldum yine Neşveyabı iltifatı yar idim subhu mesa Bir mücessem zevk iken mehcuri yâr oldum yine Gel yetiş imdadına Vassafının aşk aşkına Sineçaki zori aşkım dağdar oldum yine

Düşünüb fikrini etme teşviş Sen telâş etme sakın bir işde İtimad eyleme ikbaline hiç Kimsenin gönlüni yıkma zinhar Abdi mahz olmağa şây et Vassaf Vaktı merhunun bekler her iş Et teenni ola gör dur endiş Ruzi idbarı heman kıl derpiş Sonra derler sana bişek dilriş Mütevekkil olur elbet derviş

Zemanın en kıymetli şairlerinden Trabzon meb'usu muhterem Halil Nihad'ın¹ Hüsevn Vassaf hakkındaki manzumesi:

Gitdi merdeni hudadan birisi Daima hak idi zikrü fikri Sevdi Allahını pevgamberini Ona sakii ezel sundu sarab Suretii sireti safii herrak Munisi candı, güler vüzlü idi Otsa bir meclise dahil ne zeman Ömri vakfevledi havr islemiye O kadar cok du ki lûtfü keremi Benim es'arımı cok sevmişdi Ehli hal, ehli rıza, ehli vela Ne kadar varsa fezail verde ' Feleğin cevrine aldırmazdı Gerci sevli olmadı dünyada fekat Bilemez her kes onun kıvmetini Dergâhi İbnülemin müntesibi Yazdı yaşfından kirabi hikmet Dökdi vas tevtine Mahmud Kemal Bence onlar Hasenevn olmusdur Simdi diinvada Hasan kaldı carib Yanarak âli aba askivle Edelim simdi revan göz yasını

İttika ehline serverdi Hüsevn Daima hakla beraberdi Hüsevn Cezbei ask ile hos Hüsevn Havz: keyserde senaverdi Hüsevn Nuri imanla münevverdi Hüsevn Gülseni hilmü hava verdi Hüsevn Derakab baslara efserdi Hüsev Zevk edüb kendine her derdi Hüsevn Zannederlerdi ki bankerdi Hüsevn Galiba anane perverdi Hüseyn Milletin tek yetisen ferdi Hüsevn Cünki dervisii kalenderdi Hüsevn Onların hepsine mazhardı Hüsevn Postu firdevse gidüb serdi Hüsevn İste bir böyle müceyherdi Hüseyn Bu eihetelen bana benzerdi Hüseyn2 Zatının üstüne titrerdi Hüsevn Ona dünyada biraderdi Huseyn Röyle olmakla mübesserdi Hüseyn Ruzii seb kendine hemserdi Hüsevn Bir nefes hu dedi can verdi Hüsevn Bukadar söylenis elverdi Hüseyn

Hüseyn Vassaf'ın evaili halinde muallimi ve mürebbisi mertebesinde bulunan Şair Mehmed Besim merhumun, kemâli teessürle yazdığı mersiyelerden birinin bazı beyitleri:

Ne rütbe olsa bedayi nümun arzu sema Nüfusi kâmilei âlemi beşer elhak İçinde var niçe ehli kemalü ârifi hak Çıkub medarici irfanı dini bilhakka Hakayikiyle bulur fikreti kemali yakin Bu zümrei şeref âverden işte bir ârif Denilse kendine vessafı asfiya elyak

Cenabi miri Hüseyni münevverülvicdan Çi sud sinni kühuletde eyledi rihlet O zat, bunca meziyyat ile muvakkar idi Bu havrülümmenin ebrarü evliyasın hep Tetebbüatını havli huda ile bitirüb Kitabi makesi envarı ehli hak oldu Birer mekame bulur safhai kitabında Beşerde mündemic olmuş emaneti kübra Birer kitabı hakayık, tetebbua ahra Bilir medir bu suverden mekasıdı aksa Bulur measiri feyziyle rütbei âlâ Evamiriyle bulur fili hayri bihemta Zemanımızda görülmüşdü böyle vasfa seza Bu vasfı lâyık ile eylemişdi kesbi Xe Fuyuzi din ile ehli yakin idi hakka Firak ile çıkıyor âhı asüman peyma Ki her biri sebebi fahr ad edilse beca Mecidi müddet ile eylemişdi istiksa Çıkardı safhai telife hücceti uzma Anın secenceli telifidir mehi garra Ricali hakdan olan her veliyyı valâca

¹ Tercemei hali 1226 ncı sahifededir.

² Hazını kemal ve ıkbal edenler böyle söyler.

Nedir o Mahşeri ebrar olan kitabi hatir Nasıl kıyameti kamet nümuni ehlullah Bürün measiri esrari zümrei ebrar Anın yazlmış olan müfredatı âsarı Müdevvenatı bulurdu nisabi kâmilini Olaydı ömri azizi müsaidi said Diriğ miri Hüseyne, hezar âhü diriğ Bir öyle varı muvafık, bir öyle ârifi hak Uhuvvetin o kerimülhisal ile bi reyb Nasıl firak ile olmam rehini narı elem Duayi ahyesi kalbim budur Besim ancak Cihande demzeni enfası olduğu ebrar

Teanuk etmede gûya meaşiri urefa
Sahaifinde sufufi safisi paberca
Bulur kitabı mübeccelde mevki itra
Müdevven olsa idi muntazam kitab âsa
Olurdu hidmeti binnisbe evferü evfa
Benanı himmeti eylerdi çok eser imlâ
Birakdı bizleri mahzun, etdi azmi beka .
Edermi bahşı mehafil bu buhl ile dünya
Tekarrüb üzre idi kırk yıl olmağa hattâ
Üful etdi siracı müniri bezmi vefa
Ki beyti âtiye nakşetdi gilki matemza
Hüseynimiz içün olsun birer birer süfea

Mudanya 27 Kânuni evvel 1929

VECIHI

Mehmed Vecihi [Bey], Vecihi Paşa Zâde Şûrayı Devlet âzasından Aziz [Bey] in oğludur. Babasının söylediği:

"Oğlumun tarihini yazdım Aziz

Meh gibi doğdu Vecihi âleme"

beytinin gösterdiği vech ile hicrî 1286 senesinde [1869] İstanbul'da doğdu.

Mühendishanei berrîde tahsilini ikmal ile 1891 [1308 H.] de istihkâm zabiti olarak çıkdı. Muahharen rütbesi kolağalığa terfi olundu. Serasker dairesinde kullanıldı.

Mabeyn Şifre kâtibi Âsım [Bey] e damad ve Nafia heyeti fenniyesine memur oldu.

Kalb hasteliğinden müteessiren 1904 [27 Şevval 1321] de vefat etdi. Rumelihisarı kabristanına defnolundu.

Boyu kısaya mail, gayet esmer, kara bıyıklı ve zayıf idi.

Namık Kemal merhum tarzında parlak teşbihler, tasvirler ve müşaşa ve müzeyyen ibarelerle ilk defa yazdığı "Mihri Dil" unvanlı hikâye, edebiyat âleminde iştiharına se-

beb oldu. Müteakiben "Mehcure", "Müjgân", "Mesude", "Âkif", "Feryad", "Hasta", "Harabe", "Halime", "Çoban Kızı", Nedamet", "Hurrem Bey", "Sail", "Melek", "Sevdayı Masumane" isimleriyle yazdığı hikâyeler, ilk eseri kadar rağbete mazhar olmadı.

"Tisalya Harbi Tarihi" namındaki eseri "İkdam" gazetesi idaresince tab'edildi. Mufassal bir "Tarihi İslâm" da yazmağa başlıyarak "250" sahife vücude getirdi. Alt tarafı muharrirînden Mehmed Halid [Bey¹] tarafından yazılarak "563" sahife teşkil eden birinci cildi basıldı.

Vecihi'nin — "55" sahifeden ibaret olan— "Endülüs" adlı manzum piyesi basılmadı.

Son Asır Türk Şairleri - 121

^{1 1911 [15} Receb 1329] da Anadoluhisarı'ndaki evinde vücudüne petrol döküb ateşlemiş, hayatına nihayet vermişdir.

Sanayii nefîsenin yazı, şiir, musiki ve resim kısımlarına müntesib idi. Güzel rık'a yazardı. Ud ve keman, bilhassa güzel tanbur çalardı. Resim yapardı. Nesri zarif idi. Siir de söylerdi. Fakat şiir ile mâruf değildi. Manzumeleri azdır.

Otuz beş yaşında hayatdan çekilmesine — beşeriyetin başına dehşetli belâ olân — işret, sebeb olmuşdur, denilebilir. Emsali erbabı kalem gibi ekseren hali mestîde bulunmasaydı, hayatı imtidad etseydi istidadı nisbetinde kıymetli eserler ortaya koymağa muvaffak olurdu.

Üstad Hüseyin Rahmi, "Muharrirler Nasıl Öldü" unvaniyle yazdığı mekalede¹ diyor ki:

"Mehcure müellifi Vecihi'yi, bir gece meyhane dönüşünde diri bindiği arabadan ölü indirdiler. Yazdığı acıklı romanların son sahifesi bu facia ile kapandı."

Safvet Nezihi diyor ki2:

"Merhum Vecihi Beyi ben, son zemanlarda tanımışdım. Halûk, nazük, mültefit bir zat. Hic kimseyi incitmek şanından değil. § Merhumun musahabetinden pek hoslanırdım. Hazin bir tarzı beyanı vardı. Eserlerini okumus olmakdan ziyade onun muhazarası zevkimi, hissi takdirimi oksardı § Vuzuh ile, selâsetle tafsil eylediği fikrini yazmak istediği zeman heman üslûbi müşaşaa temayül eyler, müselsel cümleler vücude getirirdi. § Eğer merhum, yalnız "Mihri Dil" ini yazmakla iktifa etseydi âlemi edebiyatda gayet payidar bir hâtırai muhtereme bırakınış olurdu. Bütün müntesibini edebin takdirine göre bu hikâyeciğini hissederek aylarca imtidad eden tefekküratının muhassalası olmak üzere bir meyzui hazin ve müessir tertib eyliyerek yazmışdır. "Mihri Dil" İkdam'da tefrika edilmeğe başlandığı zeman o tasviri müzeyyene, üslûbi musasaa herkes meftun olmusdu. § Pek doğru bir tahmin ile divebilirim ki merhum kadar az bir müddetde sühreti saviai sehile kazanmıs muharrir yokdur. "Mihri Dil" hikâye meraklısı olan bütün kariinin mihri dili olmuşdu. İşte bu şühreti sehile üzerine onun şühreti kalemiyesinden istifade etmek istiyen tâbiler, bu iyi kalbli, samimî hissiyatlı gencin etrafını aldılar ve ona bin dürlü boş şeyler yazdırtdılar. Fenne mensub idi. İlimden behredar bulunuyordu. Sanayii nefiseye pek ziyade meclûbiyeti kalbiyesi vardı. Resim ile heman hiç iştigali yokdu. Fakat istediği zeman aslına temamen mutabık bir kroki çiziyordu. Bedayii tabiat perestiskârı idi.

§ Romanlarındaki zemin itibariyle yeknesakîden kurtulamamışdı. Denilebilir ki heb ayni mevzu ufak tefek tegayyürat ile romanlarına zemin ittihaz edilmişdir. Fakat o, bu noktada mazur idi. O kadar az bir zeman içinde bu kadar çok kitab yazmak onlara ayrı ayrı birer mevzu bulmak — edebiyatın hali hazırına göre — ta-

¹ Cumhuriyet gazetesi, 7 Kânuni evvel 1939.

² Haftalık Malûmat 17 Zilkide 1321.

kati beşerin haricindedir. O halde bu muharriri muazzezin en büyük meziyeti edebiyesi üslûbuna raci bulunuyordu demek oluyor..."

GAZEL.

M. 14.

Kamersin dilleri pürnur eden ruhsarı âlindir Kamer kim âlemi tenvir eder nakıs hilâlindir Nedendir mihr ederken müşterii hüsnüni tâban Beni bu rütbe bitab eyliyen tabı cemâlindir Kehi handan, keh giryan olur divanedir gönlüm Kehi dilşadı vaslın, kâh esiri infialindir Şebistanı sitemdir kühne matem hanei âlem Anın fecri sabahülhayrı envarı hayalindir Açılmış şerha şerha yarelerden ictinab etme Gönül! her yâre kim cânan açar bir hüsni fâlindir

Her gönül vasılı ser menzili irfan olmaz Her nazar kâşifi serlevhai sübhan olmaz Kabiliyet ola zatında ki alsın ibret Germü serdi feleği her gören insan olmaz Sitem âzade olur eylemeyen gayre sitem Almasa âhımı geysusı perişan olmaz Yıkılır belki cihan atıl olur devri felek Yine cevrü sitemi hışmına payan olmaz Mahreci Sulegehi ateşi aşk olmalıdır Yoksa her nalişi dil şemi şebistan olmaz Ömr olursa kişinin derdi "Vecihi" heyhat Desti bidadı ecelden bile derman olmaz

Bu gönül gibi bir âşık, o peri cemâle lâzım
O peri gibi bir âfet, dili bimecale lâzım
Gül açan gönülde dursun ruhi lâle rengin âksi
Bu kadar gülün içinde iki dane lâle lâzım
Ruhunun hayali üzre dökülürse çok mı eşkim
O bahar lâlesidir üzerinde jale lâzım
Neden aldın ey melekru bırak iktidarı âhım

Seni yâd içün o kudret dili pür melale lâzım Elemiyle sen figan et o güler iken Vecihi Ana handei demadem sana ahü nale lâzım

ŞARKI

Tarümar etmiş idi mihnet, dili nevmidimi Şamı hasretde arardım mihri subhi iydimi Topladın zülfünde çekdin gönlümü, ümidimi İsterim cemiyeti zülfün perişan olmasun¹

Manzum "Endülüs" piyesinden bir parça2.

BİRİNCİ FASIL

Beyza şehri mahsuri dahilinde ümeraya mahsus bir oda Seyyid Yahya ile Şeyh Hasan

Şeyh Hasan, ayakda önüne bakarak:

Ne yeman baht imiş ki bahtı siyah Hiç umulmazdı ki ابوالزاغل Öyle bir padişahi gayretkeş Matemi ehline kalub sade Âkibet kıldı Şahı da gümrah Ola teslimi kişvere kail Vire kendi eliyle mülke âteş Gitdi encam sehri beyzade

Seyyid Yahya, cali bir teessürle:

İhtimalin düşündü her dürlü Biz zaifiz kıral tüvanadır Neylesün çare yok diğer dürlü Şehri cebren de almağa kadir

Şeyh Hasan:

Ande mağrur olurduk emma biz Çaresi var idi müdafeanın Kalenin yoksa gayri dermanı Vermeden can, niçün verildi beden Şimdi hiç şübhe yok ki gaddarız Bu gerekmezdi sonu vakianın Ehlinin var idi henüz canı Ölmeden toprağa gömüldü vatan

¹ Kardeşi Said [Bey] tarafından hicaz mekamından bestelenmişdir.

Vecihinin enistesi merhum Necib Asımın tevdi etdiği müsveddeden nakl olundu.

VEFA

Ahmed Vefa [Bey], Hicaz vilâyeti mektubcusu Trabzon'lu Mehmed Behcet [Efendi] nin¹ ikinci oğludur. 1868 [5 Muharrem 1285] de doğdu.

Babasının Hicaz'da vefatı üzerine ailece İstanbul'a geldiler. Vefa, büyük kardeşi İsmail Safa¹ ile beraber Darüşşefeka'ya kayid etdirildiler. Orada tahsil ederek şehademame aldıkdan sonra rüsumat dairesine memur edildi. Bir müddet sonra suuru muhtel oldu.

1901 [9 Zilhicce 1318] de bimarhanede vefat etdi. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu.

Safa ile müştereken Fransızca'dan terceme etdikleri "Vehametli Sevdalar" isimli bir roman basıldı. Küçük kardeşi Bay Ali Kâmi¹ tarafından — mecmualarda intişar eden şiirleri toplanarak — "Eş'arı Vefa²" namiyle 1328 de risale şeklinde tabolundu. Mukaddime ile beraber 30 küçük sahifeden ibaretdir.

Mukaddimede Ali Kâmi diyor ki :

"... Vefa, Darüşşefeka'dan parlak bir diplomaya nail olarak çıkdıkdan sonra teallükatımızdan merhum Yahya Hayati Paşanın refakatınde İzmir'e gitmiş, birkaç ay sonra oradan pek dalgın bir halde avdet etmişdi. Bu dalgınlık, tamüşşuur olanlarda görülen muvakkat dağınıklar nev'inden değildi. Saatlerce beraber bulunsanız bir çift lâkırdı söylemez, söylenilen sözü dinlediği anlaşılmaz, bir şey sorsanız, süalinizin müeddasına neden sonra intikal ederek tefekküratı mahsusasından cebren ayrılanlara mahsus bir hoşnudsuzlukla süalinize pek kısa cevablar verirdi. Sonra hastalığın ârazı başka şekillere döküldü. Hiddet, tehevvür devirleri geldi. Defeatle Şişli'deki Fransız hastahanesine, birkaç kerre de bimarhaneye girdi, çıkdı. İadei şuur etdiği zemanlar, halinde hastalıkdan hiç bir eser görülmezdi. Âsarı şii-

¹ Tercemei halleri 177, 1577, 779 uncu sahifelerdedir.

² 1579 uncu sahifenin 8 inci satırında Safa'nın eserleri sırasında — mürettib sehvi olarak — "Eşarı Vefa" yazılmışdır.

riye ve nestiyesinin heinan hepsini felekden böyle eman bulduğu zemanlar yazmışdır. "Heman hepsini" diyorum. Zira şu okuyacağınız şiirler içinde bimarhanede söylenmiş olanlar da vardır. Onu bir cin tesahüb etmişdi. "Ote-toi" namını verdiği o hayali muazzib, evvelâ dişlerini göstererek tedrici ve esirî bir teşekkülle tam sıma halini alır, daha sonra uzaklaşub yaklaşan ve bazan bir mânayi tehdid ile kolunu kaldıran bir vücud şekline girerdi.

§ Son zemanlarda devrei ifakati üç sene kadar imtidad etdiği içün devamı âfiyeti hakkındaki ümidlerimiz çoğalmağa başlamışdı. Büyük biraderimizin menfaye îzam olunması, onun cümlei asabiyesini öyle sarsdıki hastalık derhal nüksetdi.

§ Bu şair kardeşlerin biri [Safa] Sivas'da Garibler mezarlığana gömülürken öbürü de burada şifahanenin bir koğuşunda firaşı ihtizarına uzanmış inliyordu. Onun vefatından tam altı gün sonra bu bedbaht şair de sernivişti âlamına bir hattı matem çekerek Karaca Ahmed mezarlığının izdihamı emvatına karışub gitdi.

§ Birçok âsarı kalemiyesini bütün fotoğraflariyle beraber buhranlı bir zemanında parça parça ederek yakmışdı."

Safa gibi, Vefa gibi genc yaşlarında birer suretle sönüb giden erbabı liyakat: düşündükce irfanı memleket namına müteessir olmamak kabil değildir. Bu âdemler, sadematı dehriyeden âzade kalubda uzun müddet yaşasalardı — meslekleri dahilinde — âsarı bergüzîde viicude getirerek aziz vatanı müstefid ederlerdi. Takdiri ilâhiye karşı ne söyliyebiliriz?

* ** (

GAZEL

Bir seher vaktinde çıkmışdım şu âli dağlara Meşrıkın vermişdi zinet rengi âli dağlara Her taraf pür samtu hayret bir lisanı mânevi Eyleyordu sanki takriri meali dağlara Kalbime bir hüzni ruhani dolar bilmem niçün Her ne dem nigâh etsem şu hali dağlara Bir tecelli etse yüz binlerce tur eyer zuhûr Sevdiğim bir dilberin nuri cemâli dağlara Vecdü halim var fakat bilmem nasıl bir vecdü hal Kalbimin tesir eder mutlak şu hali dağlara Bir hakikat keşfeder gönlüm nigâh etdikce ben Kudretin âsarı îcazile mâli dağlara Hep bizimçündür kavuşmak ihtimali sevdiğim Dağların yokdur kavuşmak ihtimali dağlara

Yazdığım şi'ri hazinin ey Vefa zan eylerim Pek münasib düsdü hüznâver meali dağlara 7 Mart 1306

Memnun bilirim gönlümü mahzun imisim ben Âkil sanırım kendimi mecnun imisim ben Dil âlemi tenhade seni gördüğü demler Handan görünürken sana dilhun imisim ben Gaib ederek kendimi fark etmemisim hic Ol mertebe hâlimce diğer gûn imişim ben Ben bilmemisim hâlimi evvelce meğer âh Meftun imisim ben sana meftun imisim ben Dil isteyerek düşdü Vefa kavdi belâye Âkil sanırım kendimi mecnun imisim ben 6 Temmuz 1314

AĞARFYIME

حواهی بزدما شو خواهی زما حدا شو

ر مقتصای نامت مستفرق صفا شو جون درمیان صح ۱ مای خموش و تنها . . . در خاطر آزماراً ناد آور وها شو عاقی همیشه ، هی آن ای نور چشم وجدان در لطف وصون بزدان درامن کریا دو

13 Haziran 1307

BİMARHANEDE

Meskenim deycur, dil rencurdur ben nerdeyim? Senksar üstündeyim besbelli bir makberdeyim Makber olsun olmasun bildim hazin bir yerdeyim Fark edenler var midir ben hangi âlemlerdeyim

Şivei hüsnün, edayi nazın Geldi bir hale ki meftuniyet Beni birden bire meftun etdi Farti sevda beni mecnun etdi

Mümkin olsavdı tehammül hüsnünün ibramına Kim düşerdi aşkının âramsuz âlâmına

VEHBİ

Elhac Şeyh Mehmed Vehbi [Efendi], Yenişehri Fenar'da tarikati Sadiye meşayihinden Şeyh Hafız Muhyiddinüşşevki [Efendi] nin¹ oğludur. 1837 [1253 H.] de doğdu.

Bir yaşında iken annesi, dokuz yaşında iken babası vefat etdi. Babasından münhal olan "Dergâhı atik" meşihati kendine tevcih olunarak vekâletine Şeyh Halim [Efendi] tâyin edildi.

İbtidaî tahsilden sonra Hoca Mahmud [Efendi] nin dersine devam ederek

Ferizai hacci edâ ve avdetde Haleb, Şam, Bağdad, Kerbelâ ve Kudüs'deki ekâbirin merkadlerini ziyaret etdi. İki sene sonra İstanbul'a geldi. Abdüsselâm dergâhı şeyhi koğacı Zâde Galib [Efendi] den Sadiye tarikinden hilâfet aldı.

Yenişehir'de babasının dergâhına dört odalı bir medrese ilâve ederek neşri ulume çalışdı. Rüşdî mektebinde de Arabî, Farisî, tarih ve coğrafya okutdu.

1871 [1288 H.] de İstanbul'a geldi. İzmir Mevleviyeti pâyesi verildi.

1880 [1297 H.] de Yenişehrin Yunan hükûmetine terkinden müteessir olarak İzmir'e gitdi. Bir sene oturub yine İstanbul'a geldi. Bir müddet sonra Bursa'ya ve İzmir'e gitdi.

1885 [1302 H.] de vefat etdi. Vasiyeti mucibince Seyyid Mükrimüddin dergâhı haziresine defnolundu.

Divanı eş'arı — 95 küçük sahifeden mürekkeb olarak kendi tarafından — 1870 [1287 H.] de İstanbul'da Takyeci hanında İzzet Beyin matbaasında basdı-rıldı.

Kızının oğlu Bay Sadüddin Nüzhet'in bana' gönderdiği tercemei hal verakasında deniliyor ki :

"Tesavvuf ve tarihe çok merakı vardı. Mesnevii şerif âdeta hafızasında idi. Tarih ve tesavvufa aid eserler kaleme almıssa da hepsi zayi olmuşdur."

Birinci misrai zafi telife misâl olan :

"Şührete vardı tutub emsarı sıytı Vehbiya Zadei tab'ın olan eş'arı divanın senin"

beytinin mahzı hayal olduğu, divan gözden geçirilince anlaşılır.

^{1 1849 [1269} H.] de vefat etdi

² Tercemei hali 1575 inci sahifededir.

Bir gazelinin maktaında da:

"Ger revacı kâlei eş'ar olaydı Vehbiya Şi'ri renginim bulurdu şübhesiz ol demde şan"

diyor. Biz de - Şeyh Efendi merhumun afvine güvenerek - şöyle deriz:

"Kâlei eş'arın revacı" olduğiçündir ki "şi'ri rengininiz ol demde şan" bula-

Divanın sonlarında diyor ki:

"Tab'ıdan divançemi matlubü memulüm budur Kim fakiri hayr ile yâd eyleye kavmı kiram".

Biz de "matlubü memuli" vechile namını hayır ile yâd ve ruhunu fatihai şerife ile şâd ederiz.

Humku belahetlerine munzam olan âcz ve cehaletlerini örtmek ve ötekini berikini aleyhe tahrik etmek maksadı fasidiyle erbabı kemal hakkında gamzü nifaka kalkışan birtakım beyinsizler, kendine de tesallut etmiş olacaklardır ki Şeyh Efendi:

« الايام النمار Bizi gamz etme ağyare»

diyor. Biz de bu'mısraı her gün tekrar ediyoruz.

* *

GAZEL

Aşka etdim iktida aşk oldu nur efşan bana Aşkdır her dürlü derde eyliyen derman bana Deştgahi aşkdır şimdi mekarrü meskenim Ger cefa, ger lûtfedersen ey felek yeksan bana Mesti camı vuslatım idrâkü aklım tarümar Dün gece ol şahı huban oldu çün mihman bana Meh cemâlinden nikabın keşfedüb yârim bu şeb Hoş nevazişlerle vaslın eyledi ihsan bana Camı aşkından o yârin cur'ayı nuş ideli Vehbiya tanzimi eş'ar oldu pek âsan bana

*

Her kese faş oldu ey dil razi pinhanın senin Âlemi mahzunü pür gam itdi efganın senin Nerkisi mahmuru görmek müşkil olmuşdur bana Tavrı nev ihdas eder çün çeşmi mestanın senin Nari hicrane tahammül eylemezdi âşıkan Olmasaydı dilbera ger sabra fermanın senin Nim nigâhın eyledi hayran beni ey guncei ter Hilebazü fitne engiz olmuş unvanın senin Mülki hüsne şah olub ifraz oldun çünki sen Reşk eder asrında şimdi cümle akranın senin Payei kadrin gönül hempayei çerhi nühüm Çünki bezmin eyledi teşrif hakanın senin Şührete vardı tutub emsarı sıytı Vehbiya Zadei tab'ın olan eş'arı divanın senin

VEHBI

Süleyman Vehbi [Bey], esbak Maarif Nâzırı Münif [Paşa] nın' oğludur. 1864 [1280 H.] de İstanbul'da doğdu. Annesi, Sakız muteberanından Hâşim [Bey] in kızı Besime [Hanım] dır.

Galatasaray Mektebi Sultanîsinde tahsil ederek şehadetnâme aldıkdan sonra Mülkiye mektebine girdi. 1881 [1298 H.] de oradan da mezun oldu. Bir müddet Mektebi Sultanîde muallimlik etdi.

Son memuriyeti, Maarif Nezaretinde Teftiş ve Muayene Encümeni âzalığı inzimamiyle baş kitabetidir. 1896 [Zilkide 1313] de rütbei ulâ sınıfı evvelini ihraz eyledi.

Zadei tab'ı olan :

"Bakdık cünunü aşka bedel zevk yok heman Döndük o babe şevk ile girdik gönül yine" beyiti mealince şuuruna halel geldi. Bir zeman Bursa'da oturdu². On sekiz sene hastahanede tedavi edildi, şifayab olamadı. 25 Eylûl 1921 [9 Muharrem 1340] de Fransız hastahanesinde vevat etdi. Ok Meydanı'ndaki kabristane defnolundu.

Kısa boylu, büyük başlı, uzun yüzlü, esmer, terbiyeli bir zat idi.

Bazı manzumeleriyle mekalelerini "Ahü enin" namiyle 1304 de Ebuzziya matbaasında basdırmışdır, 63 küçük sahifedir.

Mukaddimede diyor ki:

"Garaz ibrazı hüner sanmayınız

Ben disem de sakınıb kanınayınız"

İşbu mecmuayı teşkil eden menzumat ve mekalelerinideki mezamin ve efkâr, usta bagçevanların hüner ve timarı savesinde ve sobalı camegânlar içinde yani cebri tabiat ile yetişmiş kokusuz kıymetdar çiçeklerden ziyade behar mevsiminin tabiatin yardımından başka el görmemiş, küçük çiçeklerine benze-

¹ Tercemei hali 997 inci sahifededir.

² Kardeşim Seyyid Ahmed Tevfik mertumla o tarihde Bursa'ya gitdiğimizde Vehbi [Bey'] e sokakda tesadüf etmişdik. Zihni katışık olduğu halde bizi tanımız ve inirmet göstermişdi.

dilse daha doğru olur zannederim. Eş'arım, ulviyeti efkâre ve sanayii lâfziyei şi'riyeye misal olarak zebanı üdebada deveran etmeye mazhar olamaz' ise de gönülleri hissiyyati âşikane ile müteessir genclerin dudaklarını tehziz edüb muhatabları olacak duhteranı simin beranın dâhi badii telezzüzi sımahı canî olsa kâfidir.

Sadelikdir nazınımın zibü feri Kim gülü sünbül ola heb zineti Andırır bir sade giymiş dilberi Gül yüziyle anberin kâhkülleri".

Biz de deriz ki :

"Gülü tarife ne hacet, ne çiçekdir biliriz"!...

TEHASSÜR

Aceba şimdi kimi şad eyler Kime eğlenceler icad eyler Ne yalanlar düzer irad eyler Beni nefretle mi âh yâd eyler Bana rağmen kime imdad evler Bu tahavvül beni berbad evler Kime sâkilik eder şimdi aceb O güzel zalimü mekkâre bu şeb Sine vü saidi açmışdır heb Kimedir bunca saadet vareb Bu tahayyül . . . . Bana rağmen . . . . Süsüni hoşca yakışdırmışdır Takınub simdi takısdırmışdır İşveyi kibre karışdırmışdır Bir iki mey de çakışdırmışdır Bana rağmen . . . . Bu tahayyül . . . . Örterek nimce gül ruhlerini Çözerek şimdi o zülfi zerini Hangi zanuye komuşdur serini Hangi el silmede müşkin terini Bu tahayyül . . . . Bana rağmen . . . . Simdi yatmış mıdır eyvah aceba Ediyor mı yine bin istiğna Kimedir yine o bin vadi yefa Kime mahremdir o kıymetli belâ Bana rağmen kime imdad eyler Bu tahayyül beni berbad eyler. 9 Teşrinievvel 1301

GAZEL

Duymuş figanü âhını handan olub gelür Cismi alile handeleri can olub gelür Bin derde duş ider beni terk eyleyüb gider Bin derde yine kendisi dennan olub gelür Hoş buyu, hoş sadâsı gelür, sonra kendisi Resk averi beharu gülistan olub gelür Ahde vefayi ol güliter, pek ayıb sayar Her bir gelişinde bezme peşiman olub gelür Vehbi muradı başımı heb nare yakmadır Nâdan rakibin aşkına suzan olub gelür

23 Mart 1302

VELED CELEBI

Fudalayi benamdan Mehmed Behaüddin Veled İzbudak Celebi'nin — mukaddema vaki olan reca üzerine — gönderdiği tercemei halini avnen dercediyorum:

"1285 [1868] senesi Konya'da İbni Mevlâna Mustafa Necib Celebi sulbünden vücude gelmisim. Babadan on sekiz vasıta ile Hazreti Mevlânaye nisbetle müftehirim.

Arabca ve Amece'vi ve bazı ulûmı dinivvevi - dergâhi Mevlânave mülasik - Sultan Veled medresesinde tabsile miidavemetle beraber hariede hazi ecilleden de mistefiz oldum Konva'da meanive kadar okudukdan sonra İstanbul'da femi muhsin ashabından Balçık'lı Hoserif okudum. Badehu mücahidini mevlevive ile ca talebesinden Hoca Faik Efendiden Buharii üc sene Sam'da ikametimde حر الحدثين Bedrüddin Efendinin Buhari derslerine muntazamen müdavemet ve medresei alivvelerinde hasaaten Müslimi serif" e dahi muvazabetle her ikisinden ve ilmi hadisden icazete mazher oldum.

Üc kerre asitani celili sultanülmürseline müsul serefine nail olduğumda mücavirini kiramdan Seyh Kettani'den ehadisi mütevatireye müteallık eseri binazirini tokuyub miicaz oldum. Haremi serif dersiamlarından Şeyh Salih Ak işanı Buhari'den dahi teberrüken Buhariye icazet aldım ve emirleri üzerine kendilerine Mesnevi icazeti arz eyledim.

Abdülbâki ve haremi serifde millâzemete baslayub kendilerinden ulûmı lâhutive ve letavifi arsiveve dair pek çok müstefid oldum. Şam'da ve Hicaz'da daha bircok ecillei ulema ve urefaden istifaza etdim.

İstanbul'da bulunduğum müddet ulûma ve meşayihden ve şuara ve üdebadan birçok zevat ile görüşdüm ki isimleri sahayifi işgal eyler. Ezan cümle mürşidi velâvetpenahım Eşşeyh Elif Efendinin sayei terbiyetlerinde kabiliyetim derecesnde tefevyüz ederek mesnevi derslerine mülâzemet eyledim ve mazheri icazet oldum. Badehu hilâfeti mâneviyei mevleviye ile de şadgâm eylediler. Balâde arz etdiğim Arabistan füvuzatı, sevhi dil agahımın berekâtı seniyelerindendir.

İbtidayi meşrutiyetde dergâhı Mevlâna postnişini Abdülhalim Çelebi merhum, beliyyei azle mübtelâ olarak Sultan Reşad'ı mevlevi nihad merhum, kendi karıhasından ve şeyhimin reyini alarak âsitanei Mevlâna hizmetgüzarlığiyle begâm buyurdular.

Dokuz sene âsitanei muallâda durusi mevleviye ile mesnevihanlıkla ve salikânı âşıkanın terbiyetiyle hizmet müyesser olub mütareke hengâmında Vahidüdd:n'in Ferid Paşa kabinesi şeyhülislâmı Sabri Efendi tarafından İstanbul'a davet olunarak birçok anlayamadığım tereddüdlerden ve mütezad haberlerden sonra azlın tebliğ kılınmışdır.

Bir sene kadar Erenköyü'ndeki köşkümde inzivagüzin oldukdan sonra İstanbu!'da ikametim gayri caiz olduğu tehakkuk ederek hükûmeti milliyemize iltica edilmişdir.

Cihani islâm kâmillerinin âşiyangâhi olan İstanbul'da otuz senelik ikametim müddetinde çok mütenevvi ulûm ve maarif erbabından günagûn din ve mezhebe mensub urefa- ve hünerveran ile hem suhbet oldum. Noksanlarımı ikmale elimden geldiği kadar çalışdım. Bildiklerimi talimi nevresidegân ve terbiyeti nevniyazan ile ceraid ve resaile mütenevvi mekalat yazmakla, telifatla mukaddes vatanıma hizmete çalışdım.

Yirmi beş sene muallimlik etdim. Mektebi Sultanî'de Farisî muallimi, Darülfünun'da tar hi edebiyatı farîsiye müderrisi iken İstanbul'dan âsitanı muallâ hizmetiyle infikâk eyledim.

Üç lisanın tarihi edebiyatı ve ulûmı edebiye ve lügaviyesinde kesbi ihtisas eyledim. İstanbul ulema ve meşayihi miyanındaki vaziyetim, erbabı maarif ve zümrei üdeba sırasındaki derecei nâçizanem ve bilhassa üç lisan ulumi lügaviyesine ve hassaten Türkcemizin yirmi kadar şuabatı meşhuresine nisbet ve ihtisasım uzun senelerdenben bütün erbabı kaleme ve lûtfen tercemei halime talebkâr olan üstadı sahib Kemal'e hüveydadır.

Bazı müellefatı âcizanem şunlardır:

Muvazene — او تمام ile ختری miyanında.

جيرالكلام — Vasiyyetnamei Hazreti Mevlâna şerhi.

Lisanı Farisî — Mufassal kavaidi Farisî.

Türkce Sultan Veled divanı.

Ferhenk namei Sadi tercemesi manzumesi.

Bunlar matbudur.

Menakıbı Hazreti Mevlâna — Mufassal, muhtasar, ayrı ayrı üç lisandan.

« المية » — « عين الحيات» tarzında mufassal Fuzuli'nin su kasidesi şerhi.

Türk Dili — İlmi iştikak ve felsefei lügaviye üzere muvazeneli, şahidli Türkiye lügati. Sekiz büyük cilddir. Bu eseri tashih esnasında kalemimden şöyle bir rübaî dökülmüşdü:

> "Binlerce mücelledatı bir bir ditdim Ta gavei vüs'i beşeriye yetdim Türkün bu muazzam diline leylü nehar Tam kırk yılını hayatımın sarf etdim".

— Mücerred çalgı ve teganni ve raksın hilline dair.

Cildi Sabi Reddiyesi - Mesnevii şerife azv olunan vedinci cildin reddine dair.

"Türkce İtikad — Manzum", "Menakıb" ve "Türk Diline Medhal" gibi matbu eserlerden başka daha birkaç büyük, küçük, tam, nakıs eserler, kütübhanei âcizaneme istif edilmiş durmakdadır.

Edebiyata intisab mevlevilikde sünneti tarikat olmağla genclikde abdi fakir dahi azmayişi kalemde bulunmuşdum. Devlet memuriyetinden çekilüb Galata Mevlevihanesi postnişinliğine tâyinim hengâmında inşad eylediğim âtıdeki ilâhîden — ki Zekâi Dede Zâde Ahmed Efendi tarafından bestelenmişdir — sonra pek az âşıkane şiirler yazılmışdır.

Ravzai Resulûllahda inşad eylediğim kaside ile "Güzel Medine" terkibi bendi gibi bazı sevdiğim şiirlerim vardır.

Vaktiyle söylediğim kasayid, nuut, merasi, terkib, tahmis, gazeliyat, kıtaat, rübaiyat, müfredat oldukca bir divan teşkil eder."

Muhterem Çelebi, Konya'dan geldikden bir müddet sonra — Memduh [Paşa] nın' Dahiliye Nezaretinde bulunduğu hengâmda — Matbuatı Dahiliye idaresine memur edildi. Tedricen terakki ederek mümeyyizi evvel oldu ve ulâ sınıfı sânisi rütbesini ihraz etdi.

Kendin'n — yukarıda söylediği vechile — muallimlik ve müderrislikde bulundu. Gazetelere ve mecmualara mekaleler yazdı.

Galata Mevlevihanesi şeyhi füdalâdan Ataullah [Efendi] nin hastalık sebebiyle ifayı vazife edemediği sıralarda Meşihat vekâletine ve 1910 [1328 H.] da Asitanei Mevlâna postnişinliğine tâyin kılındı. Umumî Harb'de teşkil olunan Mevlevî alayının başkumandanı olarak Suriye cihetindeki orduda hizmet etmek üzere alayla Şam'a gitdi.

1919 [1337 H.] da postnişinlikden azl ile yerine selefi Abdülhalim Çelebi nasbolundu.

¹ Tercemei hali 913 üncü sahifedir.

Muahharen Şûrayı Devlet âzalığına tâyin kılındı. Mücadelei Milliye'de Ankara'ya gitdi. Bir müddet sonra Kastamoni meb'usu oldu. Hâlâ meb'usdur.

Kırk yıldanberi tanıdığım bu fâdıl zatın ilimden başka şeyle oğraşdığını bilmiyorum. Lisanen ve kalemen irfanı memlekete hizmet edenlerin — hakkalınsaf birinci safında bulunan erbabi himmet ve gayretden olduğunu inkâre imkân yokdur.

Eserlerini anlıyarak, bilerek ve yıllarca oğraşarak yazdığıçün okuyanlar müstefid olurlar.

Vaktiyle gazetelere ve mecmualara yazı yazdığım sıralarda gazete idarehanelerinde tesadüf eder ve — meşguliyet müsaid oldukca — Babıâli'de Matbuat dairesinde buluşur ve o dairenin memurlarından Faik Reşad¹ ve Samih Rifat¹ merhumlar da beraber olarak ilmî ve edebî musahabelerde bulunurduk. Her şeyden ziyade lisanımızı tedkik ile oğraşırdı. "Türk Dili" namındaki eseri, o oğraşmaların mahsulüdür.

Üç lisanın edebiyatına lâyıkiyle vâkıfdır. Lâtife vadisinde söylediği manzumeler de, ciddîleri gibi zarif ve lâtifdir. Matbuat dairesi memurlarından Apik Pertev namında yaşlı bir âdem vardı ki saçını, bıyığını ve yanaklarını — kemâli itina ile — boyar, gencler gibi kırıtırdı. Onun hakkında yazub o zeman bana okuduğu kıt'a — ki aşağıya naklolundu — nekadar hoşdur.

İLÂHÎ

Geçdim hevesatı dünyeviden Yareb, beni bir nefes ayırma Hamdenlillâh ki feyzyabım Ashabı hadisin isrine uy Keşfetdim o razi mesneviyi Reddetme Veled kulun ilâhî Zevk aldım umuri uhrevîden Kur'anü hadisü mesneviden Kur'andaki razi manevîden Ayrılma bu mezhebi kaviden Güftarı elifi münzevîden Sadatı kiramı mevlevîden

"Gözbebeğimiz, tesellâyı hayatımız, ümidi istikbalimiz sevgili Gazimize" başlığıyle "Serveti Fünun" a² yazdığı manzume :

Şemsi ikbali vatansın asüman durdukca dur Baisi sulhı cihan sensin cihan durdukca dur Ey güneş, sen en uzakdan da olursun nur paş Zerre zerre ben gibi bin bendegân, durdukca dur

Tercemei halleri 1431 ve 1573 üncü sahifelerdedir.

² 14 Haziran 1928.

Hale veş etrafını dönmek ne devletdir senin Tende canımsın benim sen, tende can durdukca dur İzzü şanı; seyfi meslûlünle kaim devletin Devletinle, satvetinle izzü şan durdukca dur Nuri seyyal oldu şevkınla zebanımda beyan Ey meani şahı, iklimi beyan durdukca dur Görmez elbette iyanı kimse muhtaci beyan Matmahı ayni bedahetde iyan durdukca dur Fitnei âhır zeman kaldırmayor baş korkudan Ey penahı ümmeti âhır zeman durdukca dur Ey Veled, bir saye perverde duagûsun ana Sayesinde Gazii sahib kıran durdukca dur.

GAZEL.

Derunim keşf edersin nakşı d'dari hazinimden
Okursun nüshai takdirimi levhi cebinimden
Teşekkür eyle hayrünnas isem artık sorub durma
Ne anlarsın Efendi, meşrebü âyinü dinimden
Nola teshir ederse sözlerim sükkâni lâhuti
Gelen heb hikmeti arşiyedir ruhuleminimden
Felek encümle işler sanihatım takı gerdune
Seherler berk urur her hikmeti halvet güzinimden
Ne zevkim ben de bilmem suhbetimdir meşrebi ikan
Gelen küfri siyeh, iman gider bezmi yakinimden
Benim halvetgehimde ilmü hikmet hemnişinimdir
Beni işgal edenler dur ederler hemnişinimden
Kelâmımda dilerse ey Veled bulsun beni ahlaf
Gariki zevk olub tertili âyat mübinimden

RÜBAİ

Minnet yapamam belâ sonu bulsa dahi Zehrabei gamle camı dil dolsa dahi Dünyade çekilmeyen felâket olmaz İnsan alışır azabı kabr olsa dahi Belki denilür âteşe etme işal Belki kılınur güneş ziyası ibtal İmkâne girer belki bütün emri muhal Yok tutmağa halkın dilin emına ki mecal

Bize irsi peder ne servetü cah kalmışdır Şüuni hikmete karşı bir Eyvallah kalmışdır

Apik Pertevi gördüm boyanmış ruhu ebru Dedim genc eder mi âdemi gazeler yahu Çeküb âhı cangâhı dedi fikriniz doğru مهل يصلح العطار مااهسدالدهر

Kıp kırmızı fesle kara çehreyle ömürsün Anber Lâla gûya ucu âteşli kömürsün

VERNE

Şarl Verne [Charles Verney] 1842 [1259 H.] de Paris'de doğdu.

Divanına yazdığı mukadd mede "Familyamın ismi, yani ensabımda namı pederî "Verne" olmağla eş'arı şarkiyemde tehallusumdur. Ancak lisanı fransavide

babamın namı olan adıma "Şarl Verne" namını izafe etdiğinden "Şarle Verne" namı mahsusumdur" diyor ve babasını şöyle tavsif ediyor:

"Nahli ilmü maarif enisi daniş, mukimi halveti sadakat, sakini kişveri hüner, bu zemanede şahi kelami mensuri inşayi fransavi عق pederi sahib hıredimin himmetleri ile..."

Mukaddimeden anlaşıldığına göre öğrenmesini pek ziyade arzu etdiği Türkceyi öğretecek kımse bulunmadığından kendi kendine çalışub Türkce şiir söylemeğe başladı. On bir yaşında tanzim etdiği Fransızca eş'arı 1854 de ve on altı yaşına kadar yazdığı Türkce, Fürsce ve İtalyanca şiirleri de — resmiyle beraber — 1858 [1275 H.] de Paris'de

basıldı. Resmin altında şu beyit yazılıdır:

«ور مرا بارس و طهر آن و ستانول داند

Hacesız on dört yaşında şair oldum Türkide".

Eldeki nüsha yalnız Türkce ve Farisî şiirlerini hâvidir. Bir kısmı âdi talik ve litoğrafya ile, diğer kısmı nesih ile basılmışdır.

Mukaddimede diyor ki:

"Şi'ri Türki söylediğim ile dürri gazeliyyatı farisiyemi riştei aşkı hakikiye islâk eylediğimden işaret ve ekseri elsinei Avrupa'yı hem Lâtin, Yunaniyan, Yahudi, Arabi dillerini okudukda İngiliz, Alman, İspanyol, İtalyan zebanlarına âşina olduğumla bu divanda tab'ı olunan İtalyan eş'ar tasnif etdiğimden bişaret verüb ulume mâil olan şebabımın çokdanberi vukufi hikmete hem ilmi mantıka mahrem olmasını sunufı üzerine henüz tabı' olunmayan telifatımdan söz ederek ilân eyleyüb...

- § Türkiyatımda çok eş'arımın derecei kemale zaferyabı vusul olduklarını zikretmeğe cesaret eyleyüb telifatı şarkıyemde taksıratı itiraf etmek bilürüm.
- § Fransız ve İtalyan eş'arımın itmamı tab'ı ve temsiline ve kendü yazum ile terkim etdiğim Türki ve Farisî divanımın tekmile sıhhatı sülûkine badii kerim olan şahi bienbaze hamdi bifercam ve şükrı biencam".

Divanına Sultan Abdülmecid'in medhini hâvi bir kaside ile başlıyor. Aşağıdaki beyitler o kasidedendir:

"Söyle kim açdım Fransa'da kitabı ömrümi Söyle on bir yaşda oldum şairi şirin zeban Mahrem oldum hocasız elhamdülillâh Türkiye Eyledi ülfet benimle bu lisanı dilistan Etmedim asla azimet beldei İstanbul'a Leyk Paris'den beni isal eder fikri kemal".

Birinci satrı kalın talik ve metni rikaya ve talika benzer bir yazı ile Sultan Abdülmecid'e takdım etdiği arizanın sureti :

"Sevketlû, mehabetlû, kerametlû padisah Âli Osman Gazi Sultan Abdülmecid Han Hazretleri,

Hakipayı şahanelerine arzu beyan kılmağa bu bendei bimikdardır cesaret eder ki Paris şehrinde tevellüd edüb ve Fransa'da daima ikametimle hod behod yanı hocasız elsinei behiyei türkî ve farisîye aşina olduğumda bu iki zebanın rüsumı şıvesini hakirane tahsıl eylediğimden on dört yaşımdan on altı yaşıma kadar tasnif etdiğim eş'arı fransavîye ve italiyanevî müştemil diğer bir divanımın dahi tab'ı neşrolunduğu halde bu bendei efken eleri, ateberi Dersaadeti Devleti Alıyyeye geldikde evci zaltanatı cihanbaniden tazarru ederim ki bezmi felek burigîhi huzuru âlempenahı padişahîde tutyayı dide ârayı devran hemziveri zibendei cebhei ferhundei kübrayı zeman olan hakipayı fehamet pirayı tacidarilerine Rumeli'de olmağa teşerrüf etmekle âsarı nakısai bendegânemi bisatı saadet menatı şahinşahiye vaz'ın lûtfi celiline meşgul olayım. Hemişe pertevi ikbalü saadet hudayı can âferin hususiyeti ile maiyet cilvegâhı cihanbâni ola âmin.

Bendeleri Şarl Verne".

İran şahı Nasrüddin'e yazdığı kasidede:

همی که شده فارسی را بی سلم محرم ام می که بی استاد و دم طلبتش را اشنا می که عمرم شارده دیسه بهاری دیدهاست می که ناشم درشام عندایت حوب بدا »

Divanda Kıbrıs'lı Mehmed Emin ve Füad Paşalara, maslâhatgüzar Haydar Efendiye, Nasuhi Beye' kas'deleri ve Haydar Efendinin üç beyitli Farisî, Tayyar Zâde Ahmed Ata', oğlu Nezih', Cemil Beylerle Emin Efendinin Verne hakkında — gazel tarzında — Türkce medhiyeleri mündericdir.

¹ Tercemei halleri 1104, 124, 1202 inci sahifelerdedir.

Bunlardan yalnız Ata Beyin medhiyesini naklediyorum:

"Cenabi verne Paris içinde şairi mahir Belâgat tab'ına peyrev, selâset kilkine zâhir Fünunü hem fütuvvetde yegâne bir hünervermiş Mürüvvetde naziri Avrupada yok disem bâhir Ciğer paremle etmiş hüsni amiziş ile ülfet O da bir kıt'ai ruhum olub oldum ana fahir Olan mizyatı nahli fahrinin ol zatı pür lûtfe İde gönlüm gibi ezyafü ihsan hazreti kadir Fransa'da görülmüş mü bu yolda Türkce bir nâzım Ata, ürfi gibi dense sezadır misli yok şair'.

Paris'de kendi kendine Türkce ve Fürsce tahsil eden ve üstünde hoca hakkı olmayan bir Fransız çocuğunun, o iki lisanda nazım ve nesir yazması takdir ve teaccübe şayandır. Çünki bir çocuğun kendi lisanında nazım ve nesre — mümkin mertebe — muktedir olması bile mühim bir mesele iken yabancı lisanda, bahusus çocuklukda o yolda kudret göstermek doğrusu fevkalâde bir keyfiyetdir.

GAZEL

Ey dost namei gamü ahzanımı oku
Tefsiri renci hatırı giryanımı oku
Ger bilmek istesen nola derdini gönlümün
Bak levhi sineme verakı canımı oku
Virmezse kâkülün amelinden sana haber
Evci semaye kâğıdı efganımı oku
Kendum sana hikâyeti aşkım söz edemem
Var kudretin risaleti suzanımı oku
Satrı vefatım ile kodum temmelkitab
Tarihi aşkı ömri perişanımı oku
İlkayi la'lin ile ele kilki almışım
Tenha sen oku nutkı gül efşanımı oku
Ey yâr, namı Verne'yi nisyan eyleme
Erdim kemâli aşkına divanımı oku

Vernenin, Fransız ansil·lopedilerinde ismi olmadığından tercemei haline ve vefatı tarihine dair malûmat bulunamadı. Bulanlar, bilenler, bildirirlerse tesekkür ederiz.

Dehanın guncei handane benzer Ruhun gül, kâkülün sünbül, sözün mül Nedir hattın kitabı hüsne mazmun Hakikat hanceri şebkûni ebrun Olalu kalbi Verne devleti yâr Lebin bir gevheri rahşane benzer Husuli ravzai ridvane benzer Suturi hasreti efgane benzer Silâhı askeri islâme benzer Aceb yok kişveri tabane benzer

*

ای ددای آن شه بوسف جالم روروش

در محت بیرو راد کالم روزش

کریهٔ چشم برای شوخ می کردد زلال

سرو قدش مرل شاخ حالم روزوش

درحهای هیچ کل عمایده که مجیده میر دوست

سرژید کار ر خدانی زبالم روزش

صبح وشام ای داریا حام فشام بیش تو

ای حدا درکان محال اعمالم روزشب

وریا درویش آبان نمی بیند حرم

وش عم اینک چهی دام حلالم روزشب

YAHYA HAKKI

Yahya Hakkı [Efendi], tüccardan Antakya'lı Ali [Efendi] nin oğludur. Babasının, ticaret içün Şam'da ikamet eylediği esnade 1825 [1241 H.] de orada doğdu. Babası, muahharen Antakya'ya döndü.

Yahya [Efendi], Antakya müftisi Sadık [Efendi] den¹ ve sair ulemadan tahsili ilim etdi.

1855 [1271 H.] de tahsilini ikmal içün Şam'a gitdi. Şam valisi ve Arabistan ordusu müşiri Ârifî Paşaya² takdim etdiği kaside üzerine divan kitabetine ve bir sene sonra Siverek kaimmekamlığına tâyin olundu.

İstanbul'a geldi. Bir müddet oturdukdan sonra Antakya'ya gitdi. Meclisi idare ve mahkeme âzalıklarında bulundu. Muahharen Antakya'ya müfni oldu.

1874 [1291 H.] de Haleb valiliğinden Hicaz valiliğine naklolunan Şirvanî Zâde Rüşdi [Paşa] ile birlikde Hicaz'a gitdi. Şeyh Dahlândan kıraeti seb'a ve hadisden izin aldı. Antakya'ya döndü.

1883 [1300 H.] de tekrar Şam'a gitdi. Naşid Paşanın valiliği hengâmında Maarif müdirliğine nasbolundu. İnfisal etdikden sonra Antakya'ya avdet ve bilâdı hamse mevleviyetini ihraz eyledi.

Antakya'lı Attar Zâde Ahmed Remzi [Efendi] mukaddema gönderdiği verakada Yahya [Efendi] nin Antakya'ya avdetinden bahsederken, "İşte o zeman, onun en parlak devrei ikbali olub ilmü fadlını her tarafa aksetdirdi. Memleketde sarî bir hastalık olan rekabeti nüfuz ve münafeseden âzade değildi. Bununla beraber kadrü haysiyetine nakisa getirmedi. Bilâkis kadri bâlater oldu" diyor.

1897 [1 Remazan 1314 H.] de Antakya'da vefat etdi. Kardeşi Sami [Efendi] şu tarihi söyledi:

"Göçdü cihanden buldu cinanı Fazlu kemalin kânidi hakka Hasretle Sami tarihi yazdı Erbabı fadlın bir serbülendi Emma ne çare ömrü tükendi Terk etdi kevni Yahya Efendi".

Ahmed Remzi [Efendi] nin verakasından istidlâl olunduğuna göre, merhum âliın, şair, zeki, seriulintikal, kuvvei hafıza ve natıkaya mâlik ve bezmi ülfeti neşat

¹ Tercemei hali 1707 nci sahifededir.

² 1865 [1282 H.] de vefat etmişdir. Yeniçerilerin kıyafetlerini musavvir, nefis bir albüm vucude getirmişdir. Nüshası enderdir.

âver idi. Zarif fıkralar söyler ve lâtifeler ederdi. Her akşam evinde beş on kimseyi it'am eylerdi.

Vefatından birkaç sene evvel bir gece âyandan Nasuhi [Bey] in evinde görmüşdüm.

Sultan Abdülhamid'e takdim etdiği arizada şairlerin şimdiye kadar yazdıkları kasideler "haddini geçmiş ve padişah mütaleasından bıkmış, usanmış olduğundan makta' beyitleri, medayih ve evsafı şehriyariyi hâvi olarak tanzim eylediği gazel mecmuasını — sıra düşdükce affı nigâh buyrulmak üzere — takdim etdiğini" söyliyor. Otuz gazelden mürekkeb olan bu mecmua, Üniversite kütübhanesindedir.

Emsaline nisbetle düzgün olan nazımları arasında tuhaf şeyler de vardır.

"Çıplak yatub ey kız, seni bu kış sauk¹ almış Yahya seni kızdırmak içün pirehen olsun"

beyti bâridini, gencliğinin en hararetli deminde söylemiş olsa gerekdir.

'Gitse aklım da ne gam, ben beni hemraz ederim Söylemez mi deliler, kendi özüyle hezeyan"

beyti de son kelimenin ifade etdiği mânaye misâldir.

GAZEL

Zülfün dağıt ol ruyi dirahşan görünsün Ebr altına girmiş mehi rahşan görünsün Bilmez misin âşüfte olur hey'eti uşşak Zülfün ne içün böyle perişan görünsün Pinhan kalıyor camede ol ruhı musavver At pirehenin sadece bir can görünsün Lûtfun ile ağyarını handan ediyorsun Âşıkların ey gül nice giryan görünsün Ben hecri gamin çekmeğemi âleme geldim Bir gün de kulun vasl ile şadan görünsün Zulmet bürüdü bezmi, gönül gelde bir âh it Ol âhda bin şulei suzan görünsün Yahya'yı dahi ey sanem âl deyri cemale Kâfir gözine bir de müslüman görünsün

Sovuk

Yine sen yâre arz et yâr elinden dad lâzımsa Tekâpu etme gayre yârden imdad lâzımsa O şahı işvenin tiği nigâhı hışmı kâfidir Eğer uşşakı katlı âm içün cellâd lâzımsa Nazargâh eylesün mânii fikrim nakşi renginin Hayale ruh tasvır eyliyen bihzad lâzımsa O şuhun çeşmi cadusın görüb meşkı nigâh etsün Füsunü işvede hubane bir ustad !âzımsa Kifayet eylemez mi tişei âhı sehergâhım Emeller gûhsarın açmağa Ferhad lâzımsa Elin al, öp âyağın, tut sözün piri meyin Yahya Tarikı feyzi aşkı bulmağa irşad lâzımsa

*

Terkibi bendinden:

Íhlâs ile kim olsa rehi Hakda seferber Tevfiki ilâhi olur elbet ana rebber Vuslatsa garaz sapma sakın rahi Hudaden Bu yolda irer Hakka selâmetle irenler Etvarü fialinde gözet havrülumuri Ne zahidi salus nihad ol ne kalender Saf et dilini tâ bulasın sırrı Hudavı Suret bulamaz olsa ger âyine mükedder Rahatsa emel, kıl hazer izharı hünerden Âsayiş ile gün geçiren hangi hünerver? Tedbiri maasında mesaiden üsenme Kaçsan da bulur gerçi seni rizki mukadder Yorgunluk ile hâsıl olur dildeki matlab Durgunluk ile bir iş olur sanma müyesser Gûşişle olan kâr sever sahibi seksiz Bikadr olur ol iş ne kadar olsa emeksiz

YAŞAR NEZİHE

Yaşar Nezihe Bükülmez, Mülga Şehremanetinde kantar idaresi hademesinden birinin kızıdır. 1882 [Kânunisâni 1297] de Şehremini civarında Baruthane yokuşunda harab bir evde fırtınalı bir gecede doğdu.

Altı yaşında iken annesi¹ vefat etdi. Ser-

hos, cahil babasının elinde kaldı.

Okumak hevesine düşdü. Kapu ağası İbrahim ağa mektebine girdi. Babası haberdar olunca evden koğdu. Zavallı kız, komşulara sığındı. Bütün müddeti tahsili, bu mektebde bulunduğu bir seneden ibaretdir.

1898 [1314] de izdivac etdi, geçinemedi. İkinci def'a evlendi. Kocası ihanet etdi.

Ahmed Rasim'in 1896 [1312] de "Leylâ Feride" imzasile "Malûmat" gazetesine yazdığı "Çare bulan olmadı bu yareye" şarkısını görünce kendi de şiir söylemek emelinde bulundu. Esasen hayatının pür iztırab oluşu, şiire meylini istilzam etdi. İlk defa:

"Süzişi aşkınla her an ahü efgan eylerim"

mısraile başlayan şarkıyı "Mazlume" ve ikinci ve üçüncü şiirlerini "Mahmure" ve "Mehcure" imzalarile "Malûmat" a dercetdirdi.

"Nevsali Millî" de2 deniliyor ki :

"Bu şiirlerinin tenkide oğramadığını görünce büyük bir cesaretle şiir yazmağa koyuldu ve çok yazdı. Diyebiliriz ki Yaşar Nezihe Hanım, kadınlar içinde en çok şiir yazandır. Ekserinde hayatından, bedbahtliğinden, taliinin sitemlerinden bahseder."

Manzumelerinin bir kısmı "Hanımlara Mahsus Gazete", "Sabah", "Kadın", "Terakki" gazeteleri ve "Kadınlar Dünyası" ve sair mecmualar ile neşrolundu.

¹ Bağçesaraylı bir ailedendir.

^{2 1330} da basilan niisha

"Bir Deste Menekşe" ve "Feryadlarım" isimli iki şiir mecmuası basılmışdır. Bana gönderdiği 29 Kânunıevvel 1940 tarihli mektubda diyor ki:

"... Silivrı kapusunda büyüdüm. § Şiirlerim, uzun seneler edebî mecmualarda intişar etdi. Nihayet bana "şairsın" dediler. Eğer yazdığım mevzun sözler, şiirse bu gün bir kucak şiire mâlikim.

Altmış senelik hayatımda iki gün gülebildim.

Zevk almadım hayatın beharından yazından Kara bahtım utansın saçımın biyazından.

Hayatım, ser teser bir faciadır. Sevdiklerimden zulüm, hürmet etdiklerimden hakaret gördüm.

Yazık ki her kime âlemde eylesem tazim Olur benim başıma onlar heb belâyı azîm.

İki mecmuai eş'arım vardır. Bunlar da — talisizliğimden — mürettib sehviyatına oğramış, gözümden düşmüşdür.

Vedad isminde bir oğlumdan başka dünyada kimsem yokdur.

Vedad, bu dul kadının baisi saadetidir Sürurü neş'esidir, hem huzuru rahatidir Onunla âlemi görmekdedir gözüm gülşen Onun mahabbet dir halka gösteren beni şen Onun içün bu hayatı sefile katlanırım Onun içün bu sebatı zelile katlanırım Onun içün gam içinde sürüklenir dururum Vedad, benim pederim, maderimdir hem yavrum Vedad, merhemidir sinei zahimdarın Vedad, nemdemidir maderi elemkârın Vedad, semâyı ümidimde âfitabımdır Vedad, leyli siyahımda mahitabımdır Vedad, şeriki gamim, mahremi melâlimdir Vedad, çünki bana lûtfi zülcelâlimdir."

Bütün tahsili, mahalle mektebinde bir sene okumukdan ibaret olan fakir, bikes bir kadının, kusursuz, pek düzgün manzumeler yazmak kudretini göstermesi, şayanı hayretdır. Mihnetler içinde kalmayub da hayatı refahet ve saadet ile geçmiş olsaydı daha güzel yazar mıydı? Bu süali "elbette yazardı" cevabiyle karşılamakda acele etmemelidir. Çünki her meslekde niçe kışmetli âdem vardır ki sefalet ve iztırabın dehşetli darbelerine oğrayarak yetişmişdir ve onların eserleri, taliin her dürlü lûtfüne mazhar olanların eserlerine pek çok defa tefevvuk etmişdir.

İşte Yaşar Nezihe de o kıymetlilerdendir ki taliinin çirkinliğine mukabil eserlerinin güzelliğiyle müteselli olabilir.

RAHİ MAİŞET

Hayat değil bu hayatım azabı narı cahim Düsündürür beni me'yus eder bu hali elîm Lebim güler dili zarım azab içinde iken Görünmek istivorum halka muttasıl vine sen Bir âciz iğne elimde önümde bir gergef Belâve, mihnete, alâma gönlüm oldu hedef Kuru bir ekmek içün muttasıl sayederim Belâyı kahrı maisetle kahrolur giderim İter durur beni bir desti ahenini siyah Dikenli, taslı, inisli, yokuslu bir yola âh İlerledikce bu taslıklı volda zarü nizar Eder bu sözleri bir savtı hatifi tekrar Hayatın iste bu yol, taliin karanlıklar Çamur, diken, uçurum, binihaye taşlıklar İlerle ric'atin artık muhal zavallı kadın Kırılşa da yürü bedbaht elin, kolun, kanadın Bir âciz iğne silâhım bu rahi vahşetde İlerlerim düşe kalka bu rahi zulmetde Ne bir sitare semade, ne bir sehabi sefid Ne de zeminde görünmekde bir ziyayı ümid Sağım solum yüce dağlar önümde bir uçurum Düser yuvarlanırım, incinir harab olurum Garibü gamzedeyim yesü hüzne müstağrak İlerlerim bu maişet yolunda çarpınarak Bu yolda yok tutacak kimse desti lerzanım Bu yolda yok silecek kimse çeşmi giryanım Bu yolda girye, keder, gam, elemdir hemrahım Ne halime acıyan var, ne dinleyen âhım

Bu volda karsıma cıkmaz vefalı bir insan İlerlerim gice gündüz garikı ahu figan Nicün bu dağları ben böyle tırmanır asarın Nicün bu tehlükeli volda muttasıl kosarım Niçün, neden olacak hep bir kuru ekmek içün Herlerim vine bin müşkilât ile her gün Diken, kaya, uçurum, dağ demem geçer giderim Sürükliyor beni iste bu volda hep kaderim Hitame ermivecek mi bu rahi vahsetzar Hayatı etmedeyim her dakika istihkar Hitamı ömre kadar mı bu vol devam edecek Cihanda ben mivim her mihneti temam edecek Zalâmı vahşet içinde ilerlerim heyhat Hitame erse de kurtulsam ah bu gamli hayat Bir âciz iğne ile bir cebel nasıl kazılır Sikeste hâme ile çekdiğim nasıl yazılır.

İŞTİYAKI ADEM

Bu şeb bu yareli kalbin melâli efzundur Bilirmiyim neve müncer olur bu hali elim Hüzünlerimle bu bedbaht çocuk da mahzundur Sürurü neş'eye bigânedir zavalli yetim

Benim hayatımın her ânı pür meraretdir Yazık ki geçmedi bir lâhzası karîni sürur Geçen şebim seherim bihuzurü rahatdir Otuz üç senedir hep eder bu yolda mürur

Dilimde yarei hicran, gözümde eşki elem Bakar semalara ferdaye intizar ederim Önümde hokka, kâğıd, titreyen elimde kalem Yazar, yazar dururum subhedek gamim kederim

Yazar, yazar dururum hep bu ömri mesmumun Bütün teessürüni, hüznüni, elemlerini Yazar, yazar dururum âh! bu bahtı meşumun Melâlini, gamini, kahrını, sitemlerini Düşüncelerle geçer her leyali husranım Sabah olur yıne tahfifi iztırab edemem Cefalara hedef olmuş garıb bir insanım Bana kucağını açsa safa sitab edemem

Nasıl firar edeyim desti gamde damanım Bırakmayor olayım vasılı diyarı adem Cihane geldiğime bin kere peşimanım Geçer sefalet içinde hayatı fersudem

Behar içinde hayatım hazane dönmüşdür Açılmadan heder oldu yazık ki goncelerim¹ Benim o parlayan ahterlerimde sönmüşdür Bu şeb melâlimi tezyid eder düşüncelerim

Yazar, yazar dururum bitmeyor ve bitmeyecek Bu binihaye hüzünler, elemler, efganlar Ben ölmeyince beni terk edübde gitmeyecek Bu giryeler, bu kederler, bu gamler, hicranlar

Yazar, yazar dururum yazmamak elimde değil Melâli kalbimi yazmakla müsterih olurum Üful etse de kurtulsam âh! bu ömri sefil Mezarda belki elemden biraz reha bulurum

GAZEL.

Bitmez bilirim belâsı aşkın Geçmezdi zemanım ağlamakla Mihnetle güzar eden zemandır Gülzare, hezare rağbetim yok Cevrile hazer eder mi yarin Bir şi'ri hazin olur yazarken "Encamı visâl olur mu yoksa" Gönlüm yine mübtelâsı aşkın Ben olmasam aşnası aşkın Eyyamı ferahfezası aşkın Göz yaşlarıdır safası aşkın Üftadei cen fidası aşkın Bilmem niçün iştikâsı aşkın Makber midir intihası aşkın

¹ Sedad ve Süad ismindeki yavruların ki babaları onları aşkına kurban etdi.

YEMANDI 1 — YEMAN DEDE

Diyamandi Keçeoğlu, iplik ve pamuk tüccarından Yuvanın oğludur. 1888 [17 Temmuz 1304] de Kayseri'nin Talas nahiyesinde doğdu.

On ay sonra ailece Kastamoni'ye nakletdiler². İlk tahsilini ortodoks mektebinde yapdı. İdadî mektebine girdi. Her dersde, bilhassa edebiyat da arkadaşlarından ziyade liyakat gösterdi. 1907 [1323 H.] de sınıfının birincisi olarak sehadetname aldı.

Bana gönderdiği tercemei halinde diyorki:

"İdadî'nin üçüncü sınıfında şiir hevesi ve Mevlâna'nın aşkı başlamışdı. Farisî hocamız Osman Efendi, Mesnevii şerifin 18 beytini vermişdi. O, halim, selim bir âdemdi. Fakat aşk âdemi değildi. Kendinden aşk ateşinin kığılcımları intişar etmiyordu. Ortada böyle bir sirayet vasıtası yok iken bilmem nasıl içimde bir alev parladı. Gûya Mevlâna ismini ilk defa olarak işitmiş değildim. Evvel-

den bildiğim, hatta aşık olduğum bir ismi işitmiş gibi idim. İşte nihayet büvük bir yangının alevleri içindeyim. § İstanbul'a geldiğim zeman gözüm, gönlüm kan içinde idi. § Bugün artık ey kari, senden Fatiha isteyen bir şehidi aşkım..."

Nasrullah medresesi müderrisi Hacı Mümin [Efendi] nin ihtariyle medreseye devam etdi. İcazetnâme alacağı sıralarda 1907 [1323 H.] de İstanbul'a geldi.

Kastamoni'de mevlevihaneye bir kerre gitmediği halde Galata mevlevihanesine muntazamen devam etdi, Ahmed Celâlüddin [Dede Efendi] nin³ mesnevî derslerinden ve Ahmed Remzi [Dede Efendi] nin³ suhbetinden istifade etdi.

¹ Tercemei halinde İdadî mektebindeki hocalarından Sıddık [Efendi] nin kendi hakkında söylediği kıt'anın "Tâ küçüklükden yemandı nazrei insafda" mısraını yazdıkdan sonra "Anadolu'da "Divatuandi" demezler. "Yemandi" derler" diyor. Bilâhare "Müsyö Tahsin namını Petroye tahvil etdiler' mısraının aksine olarak Ahmed Remzi [Dede] Yemandiyi "Yeman Dede" ye tebdil etmiş, kendi de kemâli memnuniyetle kabul etmişdir.

^{2 &}quot;Katırın heybesinde seyahat etmişim" divor. Tercemei halleri 219, 1-127 nci sahifelerdedir.

1909 [1325 H.] de İstanbul Hukuk mektebine girdi ve müsabaka ile Adliye Nezareti Tahrirat Kalemi kâtibliğine tâyın olundu. İlâveten şifre ve encümeni adliye kitabetlerini ifa etdi.

1913 [1329 H.] de Hukuk mektebinden mezun oldu. Bir sene sonra Beyoğlu Birinci Hukuk Mahkemesi zabıt kitabetine terfian nasbedildi.

1932 de avukatlık yapmak üzere istifa etdi. Şimdi avukatlıkla meşguldür.

Garib bir tecelliye mazher olan Diyamandi içün ne söylemek lâzun geleceğini tâyın edemiyorum da « من جه کویم وصف آن مرد عرب » diyorum.

Cânü dilden sevdiği ve sureti mahsusada ziyaretine şitab etdiği Cenabi Mevlâna'nın namı mubareki yâd olundukca o, aşku şevk ile giryefeşan olmakdadır.

Veliyinimeti âlemin havassı bendegânından olan Hazreti Celâlüddine iddiayı nisbet ve mehabbet edenlerin pek çoğunda görülemeyen aşku iştiyakın Diyamandi'de kemaliyle incilâ etdiğini gördükce — bazı müslimler hakkında söylenen — ه المحرا المحرا علم المحرا المحر

Mevlevi şairlerinin en değerlilerinden olan Esrar Dede merhuma dair 23 Mayıs 1939 da Ankara radyosunda verdiği konfernası dinleyenler, mevleviliğe incizabiyle beraber tedkikatı edebiyedeki iktidarını da tasdik etmişlerdir.

MEVLÂNA'NIN HUZURUNDA

Geldim sana kan rölayarak sızlayarak bak Aşkınla yanan benliğime dunna heman ak Ak.. sönmesün ateş, alevim dinmesün ancak Ağlat beni inlet beni tâ haşre kadar yak

Artır ne olur âteşini bağrımı dağla Yansun bu vücudüm, fakat eksilmesün asla Hicran ile yak, vasl ile yak aşkına bağla Ağlat beni inlet beni tâ haşre kadar yak

Bir katreyim emma yine ummanlara doymam Topraklara, yapraklara, insanlara doymam Hem âteşe, hem nure ve zindanlara doymam Ağlat beni inlet beni tâ haşre kadar yak Ben sende bitirdim tenimi, canımı ey şah Buldum yine her derdim ıçınde senı billâh Şellâlei esrarını dök ruhuma hergâh Ağlat benı inlet beni tâ haşre kadar yak

NEY

İçi boş, benzi soluk aşk ona olmuş maye Derdi hicran ile feryad ediyor Leylâye Yükselir hiçkirarak aşkı onun Mevlâye Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

Bu cihanın ötesinden geliyor nağmeleri Kanatır, dem çekerek sıneyi hattâ ciğeri İrişir mi buna kudret, buna ınsan hüneri Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

Bu ne aşkın, bu ne derdin, bu ne mestin sesidir Bu ne tizin, bu ne evcin, bu ne pestin sesidir Bu ezelden geliyor bezmi elestin sesidir Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

Arşa çıkdıkca bu ses sanki felekler tutuşur Melekûtun tabakatında melekler tutuşur Yayılır nağmesi âfaka yürekler tutuşur Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

Bu kesik nevha nedir âh, mealin mi senin uiuss iui uiguus es 'iui uisse es 'iui uisse_N Inleten nayı firakın mi, visalin mi senin Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

Onu almaz ne bu dünya, ne semaler ve o nur Neyin esrarına sinmiş bu ne hikmet, konuşur Neye hicran ile inler bu ne matem, bu ne sur Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâ, naye

YÜMNİ

Mehmed Emin Yümni [Efendi], Alımed [Efendi] namında birinin oğludur. 1845 [Zilkide 1261] de Süleymaniye kasabasında doğdu.

Medresede tahsili ilim etdi. 1865 [1282 H.] de Süleymaniye Tomruk kitabetine, bir sene sonra Süleymaniye tahrirat müdiriyeti muavinliğine tâyin olundu. Muahharen İstifa etdi.

1867 [1284 H.] de Maliye Nezareti mesarifat dairesi evrakı atika odasına girdi. Eyub Rüşdî mektebi Farisî muallimliğine tâyin kılındı.

1870 [1287 H.] de mülâzemetle Babiâli terceme odasına devam etdi. 1874 [1291 H.] de Huy şehbenderliğine nasbolundu. Dört buçuk sene sonra infisal eyledi.

Şarkî Karahisar, Mamuretülâziz, Şehrizur, Van, Musul müddei umumî muavinliğinde ve Cidde bidayet mahkemesi riyasetinde bulundu. Riyasetden 1895 [1312] de azledildı. 1250 kuruş mazuliyet maaşı tahsis kılındı. Umûrı şehbenderî kalemine devam ve 1898 [1315 H.] de rütbei mütemayiziyi ihraz eyledi.

1924 [28 Şaban 1342] de vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defnolundu. Biyaz sakallı, esmer, orta boylu, ehli daniş idi. Arabî, Farisî kitabet ederdi. Kürdceye ve Fransızcaya âşina idi.

"Kitabı Cezbei Aşk" namiyle divanı Hafızı — Farisî olarak — tahmis ve Farisî müntehabatı durubi emsâli Türkceye terceme etdi.

"Terkibi Bend" ile "Kahreman Katil", "Heft Peyker", "Nesayihul Etfal", "Müntehabati Eş'arı Farisî", "Perdei Esrar" isimli eserleri basıldı. Mesnevî'nin birinci cildini tahmis etdi.

Bu zatı, esbak Maarif Nâzırı Münif Paşa merhumun konağında tanımışdım. 1914 [1332 H.] de Yakacık'da oturduğundan bazan buluşur, edebî suhbet ederdik. O sıralarda:

beytine mukabil:

beytini tanzim eylediğini söylemişdi.

Arslanlan, tilki mezaclı eden ihtiyacdır.

² Tilkiyi arslan gibi eden gümiiş ve altundur

Farisî manzumeleri kusursuzdur. Fakat Türkce nazımlarında lâfzen ve mânen sakatat göze çarpmakdadır.

"Terkibi Bendin" de :

"Meydanı sühan vasiü bizlerde mübariz Zulmetde bulunsak bile hem rezmi ziyayiz"

diyorsa da "Ziya" ile hemrezm olmak, ziya ile zulmetin hembezm olması gibi muhalâtdandır.

*

"Kitabı Cezbei Aşk" dan :

حرم در آرزوی رحمت اوست عشق در اشداق وصلت اوست ، چشم در اسطار عودت اوست «دل سرابردهٔ محمت اوست ، «دبدهٔ سه دار طلعب وست ، ساقبا زم خالی از اعبار بلت دو ساغی شراب ناب بیار بکی از می زام آن اخبار «و وطوبی وما وقامت از » مکل هر سی بقدر همه اوست » کار دبای دون به یا رحاست این بلت آمد نشت و آن رخواست سر این را کمی بداید راست «دور محنون کمدشت و توت ماست » «من روزه توبت اوست » آخراین منزل ازچه باشت حال عاشقال بی شو بد ازین غمال یا جیبی آنا و قلی قدال همی اندرمیان سلامت اوست » «من ودن کرفا شوم چه باك » یا جیبی آنا و قلی قدال در میان سلامت اوست »

GAZEL

Ferah gönülde bulunmaz ise cihan yaramaz Esiri ye'sü sitemkeş vücude can yaramaz Kulubi zümrei uşakdır mehazini raz Rakib olsa da bilfarz paspan yaramaz Füsuli erbaayı sorma kalbi aşkdan Ki andelibi sitem dideye hazan yaramaz Lisanı aşkımı bir vakt olur ki anlayasın Seninle olduğum esnada terceman yaramaz

¹ Ziya Paşa.

Sakın geçirmeyesin desti düşmene yakanı Geçerse nafile yalvarma el'eman yaramaz Necat, sıdk iledir Yümni andan ayrılmaz Bilür yalancı bile olsa kim yalan yaramaz

"Terkibi Bend" inden:

Dünyaye dedin bir sey'e değmez ne demekdir Elbette avarı icün insane mehekdir Bir kerre düsün kendunı bil bihaber olma Bigave uzundur seferin renci de pekdir Halik bana rahmeyler, edersem deme isyan Ancak sana vardımcı olan sana emekdir Etmis seni ef'aline Allah, muhavver Ef'aline mâni ne cihandır ne felekdir Bu cifei dünva ile lâvık mı tefahur Zira arayan cifeyi elbette köpekdir Gerci sana tatlu geliyor nimeti âlem Bunda sana bir esheli temsil gerekdir Lezzet ile evvel yediğin tatlı yemekler Mebrezdekini gör ki hem ol tatlu yemekdir¹ Ahbaba mürüvvet dahi âdave müdara Elverse sana daimi عدم dir Hürriyet içinde yaşarım ben ne olursa Düsmen hased etsün abna bulsun ne bulursa

"Perdei Esrar" dan bazı ebyat :

Mazi gibi insane bir üstad bulunmaz Çok hıssalıdır kıssai Mecnun ile Leylâ

§

Bir âdile zalim desen elbette darılmaz Haddin var ise zalime karşu deme âdil

8

Doğru emma bo...dan bir temsil!

En sevdiğim oldu bana en düşmeni gaddar Ol mertebe kim yâr kesildi bana ağyar

Ş

Aklın var ise bil bu günün zevkını fürsat Zira bu günün suhbeti ferdade bulunmaz

Ş

Hürriyet eğer böylece eylerse terakki Heb olmalıyız sıdku safaden mütevakki

Ş

İnsanların ahlâkı bedü nikini daim İzhare cesaret eden ancak şuaradır

Ş

Pek zevkime gelmiş bu mesel doğru demişler Mabud eğer vermez ise neyleye Mahmud

δ

Nefret ederiz zulmüne Haccacın eğerçi Biz her birimiz olmuşuz en doğrusu Haccac

ZAIK

Şeyh Mehmed Emin Zaik [Efendi], Niyazii Mısrî Hazretlerinin hulefasından — ebyatı bayramiye ve mısriye şarıhi — Şeyh Mehmed Suhfi'nin hafid zâdesi Şeyh Hafız Mehmed Zeynüddin [Efendi] nin oğludur. 1793 [1208 H.] de Bursa'da doğdu.

Evvelâ babasından, sonra diğer üstadlardan tahsili ilim etdi.

Camii kebir kurbünde Şeker Hoca mahallesinde Dergâhı Mısrî¹ meşihatinde bulunan babasının 1816 [1232 H.] de Mekkei Mükerreme ve Medinei Münevvere arasında — vefatı üzerine — küçük kardeşi Ahmed Şemsüddin [Efendi] ile müştereken, onun da irtihalinde münferiden ifayi meşihat etdi.

Arzu edenlere Arabî ve Farisî okutur ve tefsiri şerif istinsah ederdi. Bursa'lı Müşir Eşref Paşa² ile Bursa ulema ve meşayihinden bazıları kendinden teallüm eyledi.

Bazı zevatın daveti üzerine 1835 [1251 H.] de de İstanbul'a geldi. Teehhül etdi. İsteyenlere Arabî ve Farisî okutdu.

Şinasi merhum da — tercemei halinde naklolunduğu vechile³ — Farisî okumak üzere müracaat ve bir iki dersden sonra feragat etmesi üzerine şeyh, hiddetlenerek bir kıt'a ile hecvetmişdir. Kıt'a güzelliği nisbetinde çırkin olduğundan buraya nakli de çirkin olur.

İstanbul'da bulunduğu esnada Bursa'daki dergâh, kardeşi ve onun vefatından sonra da büyük oğlu Necat [Efendi] tarafından idare olunurdu.

İstanbul'da hastalanarak Bursa'ya gitdi. 1852 [1269 H.] de altmış bir yaşında vefat etdi. Dergâhın haziresinde Niyazii Mısrî'nin oğlu Şeyh Çelebi Ali [Efendi] nin kabrinin civarına defnolundu.

Vefatından beş altı ay evyel — mezarına kitabe olarak — şu tarihi söyledi :

Bu dergâhı şerife hizmeti makbuledir zannım Ki hizmet bitmeyince çekmedi payın bu mihverden

Bu dergâh, Hazreti Misri'nin hayatında tüccardan Abdal namında bir hayır sahibi tarafından 1080 de inşa ve Sultan Abdülmecid zemanında 1256 da tevsi olunmuşdur.

² Tercemei hâli 330 uncu sahifededir.

³ Sahife 1846.

Fidayi hakipayi âlü evlâd eyleyen cismin Hüseyniye çıkar Mısrî yolunda hübbi Hayderden Güher mühmel şu söz tarihi fevti ihtiraidir Sızubdur Zaikı ney şekker Mısrı hüner harden

Noktalılar 1269

Noktasızlar 1269

Mevaliden Kıbrısî Zâde İsmail Hakkı [Efendi¹] de aşağıdaki mücevher tarihi söyledi:

"Zaikı devran tatdı cür'ai camı ecel".

* * *

Şeyh Zaik merhum, esmer, uzun boylu, vücudü zaif, sakalı hafif, yüzü biraz çiçek bozuğu idi. Hersekli Ârif Hikmet, "garibülmanzardı" der idi.

Şairlerin âlimlerindendir. En ziyade hecv ve hezilde kudret göstermişdir. Hezlâmiz bir gazelinde:

> Lerzenak olmadadır halki cihan faslımdan Tebi kahrım yetişür şürbi müdavada bile

diyor.

Şair Safvet'e¹ hitaben söylediği ve hezillerinin en güzellerinden olduğu rivayet olunan ve :

"Merhaba ey semti irfanın baidi ebteri"

mısraiyle başlayan manzumeyi pek çok aradım ve aratdırdım, bulamadım.

En ciddî manzumelerinde de mizaha temas etmekden kalemini men edememişdir.

Kendine yetişenler, hazır cevab, nüktedan, letaif perdaz, rind meşreb bir şeyhi zarif olduğunu söylediler. Letaif ve zaraifi — emsâli gibi — zabtolunmadığından unudulub gitmişdir.

Güzel bir söz, hoş bir fıkra işitdiğimiz vakit kahkahalarla gülmek ve müteakıben o sözü, o fıkrayı unutmak bizim mutadı kadimimizdir.

Divanı mürettebdir. Kendi yazısiyle olan nüsha, kardeşinin torunu merhum Şeyh Şemsüddin [Efendi] nin¹ nezdinde idi. Tabedilmed ğinden nüshası pek nâdırdır.

Esbak Şeyhülislâm Ârif Hikmet [Bey] in aşağıdaki takdırnamesinin, bu divana aid olduğu şübhesizdir. Çünki Zaik'ın başka mecmuası ve eseri yokdur:

"Burusada şuyuhur serbülendi Kemalin görse eylerdi sitayiş Maarif âşina Zaik Efendi Belâgat âzma fadıl hucendi

¹ Tercemei halleri 476, 1592, 1807, 620 ncı sahifelerdedir.

Utarıd, kilkine abdi mükâtib Hüner mendanı asra kıldı ithaf Huda sabit ede sadrı hünerde Süreyya, nazmının serrişte bendi Bu nev mecmuai âlem pesendi O sami rütbe zatı Ercmendi".

<u>د</u> نوانية

Şeyh Zaik, İstanbul'a geldikce ekseren Fındıklı'da Şeyh Yunus [Efendi] nin tekkesine müsafir olunmuş. Bir meseleden dolayı iki şeyh arasında iğbirar hâsıl olunca müsafir şeyh, tekkeyi terketmiş ve şu beyti söylemişdir:

"Şeytan ile cevz oynamağa var ise niyet Fındıklı'daki Şeyhe varub eyle inabet".

*

Bursa'lı şair İffet [Efendi'], lâtife olarak şu beyti tanzim etmişdir:

"Şeyh Emini müsliman olsun derim meşreb bu ya Ben zemini asüman olsun derim mesreb bu ya".

Iffet, bu beyti şeyhin:

"Sevdiğim çar ebruvan olsun derim meşreb bu ya Tiri hüsni bir Keman olsun derim mesreb bu ya".

matlâlı gazeline itirazen yazmış olsa gerekdir.

Şeyh, bir gazelinin maktaında İffet içün şöyle diyor:

"Şimdi ahbabı zeman Zaik hukukı sabıkı Hazreti İffet Efendi veş seraser mahveder".

Diğer rivayete göre, Bursa naiblerinden biri, Şeyh Zaik'le buluşur, görüşürlermiş. Naib, bir gün tekkeye gitdiğinde Şeyh şu üç mısraı okuyarak dördüncüsünü bulamadığını söyler:

"Cana zülfün risman olsun derim olmaz bu ya Ben zemini asüman olsun derim olmaz bu ya Fikri aşkın heb de taliki muhal eyler beni".

Naib de derhal şu mısraı irad eder :

"Şeyh Emini müsliman olsun derim olmaz bu ya".

^{3 1842 [1258} H.] de vefat etmişdir. Divam basılmışdır.

Bursa eşrafından bazılarını "Mel'unı Bursa", "Me'bunı Burusa" redifli ve kafiyeli bir manzume ile hecvetmesine aid fıkra, pek zarifdir. Fakat Hoca Hayret'in tercemei halinde¹ naklolunduğu içün burada tekrarına lüzum görülmedi.

Vak'a Nivis Lûtfi [Efendi¹] söyledi:

"Zaik, Pertev Paşanın' konağına müdavim nüdemadan idi. Heccavi meşhur idi. Paşanın Cağaloğlu'nda Çifte Saraylar arsasında bir konak inşasına başlatdığı sırada Zaik "Menzili Pertev Paşa" kelimelerini hâvi bir tarih söylemişdi. Lebib Efendi' merhum, bilâhare "meş'um tarihlerden biri de budur. Çünki "menzil" ıstı-lâhatı Sofîye'de "kabir" mânasınadır. Bir konak içün o kelimenin iradı nabemahaldır" demişdi.

Şeyh Zaik'ın ikinci oğlu Hüseyin Hakkı [Efendî] de şairdir. Şeyhin kızı Şerife Zîba [Hanım], 1818 [1234 H.] de doğdu. Evvelâ Mısır'lı Nazlı [Hanım] ın, bilâhare Yusüf Kâmil [Paşa] nın halilesi Zeyneb [Hanım Efendi] nin senelerce kitabet hizmetinde bulundu. "Kâtib Hanım" namiyle yâdolunurdu. Bazı kibar hanımlara kasideler yazardı. Damadiyle birlikde haccetdi. Kızı Sırrıye [Hanım] ın vefatı üzerine Bursa'dan İstanbul'a geldi. Büyük oğlu Ahmed Hulûsi [Bey] in haremi şerifi nebevî müdiriyetine tâyini üzerine tekrar Bursa'ya gitdi. 1902 [27 Zilhicce 1319] da vefat etdi. Babasının yanına defnolundu. Şişman, esmer, terbiyeli idi. Çocukluğumda Zeyneb [Hanım Efendi] nin konağında görürdüm. Bizim eve de gelirdi. Kadınlar, bir manzumesini okurlardı. Hatırımda kalan kısmı bu kadardır:

"Damadı Âliyyem şeha Sırrıyemi verdim sana Mısrî şeyhi hafidesi Âlem onun efkendesi Zatına bulunmaz beha Birlikde et zevku safa Zeyneb Sultanın bendesi Birlikde et zevku safa".

GAZEL

Âczin getirir yade deri yare gelenler Ketmeylemede derdini izhare gelenler Ya âlimi bimaye yahud cehli mürekkeb Hayfa deri devletde serikâre gelenler Kıratını kim fehmedecek gevheri nazmın

Tercemei halleri 577, 890, 1312, 868, 480 inci sahifelerdedir.

Turp zan ediyor şalgamı bazara gelenler Birbir okur anlar ne ise nakşı cebini Kendi götürür nameyi tisyare gelenler Mevti dil ucuyle ediyor hak deyu tâbir Vaizle beraber olur ikrare gelenler Zaik sarılub perdei hamuşiye kalmış Bizden ileru âlemi güftare gelenler

Cihanın rahtü bahtü kârü barı bertaraf olmuş Hayıflar kim sihamı cevre müminler hedef olmuş Nifak olmuş mizacı âleme bilcümle müstevli Sadakatden eser yok hâli dünya pek tuhaf olmuş Feramuş etdirüb mazisini ahvali müstakbel Halef ser cümle müstağnii etvarı selef olmuş Henüz hatmolmadan resmi mehabbet giybeti hazır Bu haslet nase ekser baisi izzü şeref olmuş Olurdu ehli gayret bu fezahatden telef emma Penagâh ol güruha sayei şahı necef olmuş Felek ehli hüner zanniyle etmiş hatırın viran Senin ey Zaikı zevk âşina kadrin telef olmuş

ŞUARAYE DAİR

Şuara ekseri cin peyker olur Zişt ru, kösseçü bed manzar olur¹ Toplanursa başına cinler eğer Ef'iyandan sühani bedter olur Var sabihi Keçeci Zâde² gibi Nadiri veş o dahi ender olur Bazısı sabit olur Sabit veş Bazı İffet³ gibi pek kaşmer olur Müsteiddanına söz yok emma Ekseri sahte vekar ebter olur

[&]quot;Galiba kendini kasd etmişdir!"

² İzzet Molla,

Bursalı İffet.

Bazısı kâfiri nimetlikde
Bed nihad ahşeb olur ekfer olur
Hasreder bazısı hecve vaktin
Kend den halkı cihan muğber olur
Ayni şi'ri edüb iskat o zeman
Ol kadar baisi şurü şer olur
Getirir nase şiirden nefret
Kendi beytinden adam ürker olur
Dâr dir hanesine beyt dimez
O kadar tebrieye mazher olur
Çekdirir el şuara lûtfundan
Kat'ı erzaka nasıl masder olur
Böyle şairleri kahreyleye hak
Kim ki bu vech ile nam åver olur

*

Bursa'da saatci İsmail Dede'ye söylediği hecviye:

Saatcı sen İngiltere'de halk olunaydın Ya Corci, ya Piryol, ya naziri sen olurdun Gelseydin eğer Nusirevan vaktı cihane Zannım bu ki sanii veziri sen olurdun Zimmi gibi ümmilere bir şah aranaydı Ol sirzimenin seksiz emiri sen olurdun Olsaydın eğer hazreti Lut ile muasır Kun lislerin baskaca piri sen olurdun Kun vermeği talik firib eylese hizan Ol damgehin bin yıl esiri sen olurdun Nemrud iki olmak eğer olsaydı mukadder Ateszehi ifsad ile b:ri sen olurdun Vuslet dilese hakka, o Nemrudi lainin Allaha deyu atdığı tiri sen olurdun Şahı şüheda marekesinde bulanaydın Hıfzı şatın elbette müdiri sen olurdun Ferzendi eğer Hazreti Mollanın olaydın Semsir zeni Semsi müniri sen olurdun Tashifi meaniye heves etse zamırin Lafzı yedinin sade zamiri sen olurdun

Kasabbaşı Zâde'nin lisanından söylediği hexviye, güzelse de pek müstehcen olduğundan — hücnetde binnisbe hafif bulunan — iki beyti nakil olundu:

Etdi sandım şadı merki aksedüb bana eser Öle yazdım babamın fevtinde merki şadden § Midihedler adet olsaydı doğurmak zen gibi Elli piç tevlid ederdim sayisim Hırvaddan

*

Çıkınca ehli fesadın salah ile nanı Elinde bade görürlerse abdır derler

*

Ağniyayi dehre hayli dalkavukluk cyledik Hayf emma geçmedi desti ümide b.r hılâl

ZARI

Abdülvehhab Zari [Bey], Hanya muteberanından Derviş Ali [Bey] in oğludur.

Enderune girdi, orada okudu. Bilâhare mülga Şehremaneti tanzifat, Yeni-Köy belediye dairesi tahrirat, rüsumı mücevherat, Babıâli icra cemiyeti celb ve taharri ve Marmara Ereğlisi vukuat kitabetleri ile mal müdiriyetinde bulundu. Ne vakit, nerede vefat etdiği öğrenilemedi.

132 beyitden mürekkeb "Terkibi Bend" i vardır, 1297 de İstanbul'da Ahter matbaasında basılmışdır.

Tercemei haline dair "Terkibi bend" in başına yazılan birkaç satırda "Şiirü inşada benam" olduğu ve "Manzumei Vehbi" isimli eseri bulunduğu bildiriliyor. Ben bu eseri görmedim.

1546 ncı sahifede söylendiği vechile kütübhanemde "Tuhfei Rumi" adlı ve 30 küçük sahifeli manzum bir risale vardır ki nâzımının ismi ve nerede, hangi tarihde basıldığı gösterilmemişdir. Mukaddimesinde Şahidî'nin, Sünbülzâde Vehbi'nin ve Tahir Ömer Zâde Halis [Efendi] nin manzum lügatlerinden bahsedildikden sonra madame ki herhangi bir lisan olur ise tahsili faideden hali olmıyacağı runumuddur. Mademe ki lisanı rumi, Memaliki Osmaniye'de kesretle mütedavil olan elsineden maduddur, bu lisanın tahsiline heveskâr olacak zevatın dahi vücudi melhuz bulunduğundan lisanı mezkûrun mürekkeb olduğu lügatden meşhur olanları Türkcede mukabilleriyle bir tuhfede cem ve nazm olunarak kitab hanei vatana nâçizane bir yadigâr olmak üzere bu kerre tab'u temsil olundu" deniliyor.

Bu risale, yukarıda beyan edilen "Manzumei Vehbi" midir, yahud "Tuhfei Rumî" diğer bir zate mi aiddir, tahkiki kabil olamadı.

Zemanımızda niçe bilgic vardır ki — yalnız bir şey müstesna olarak — bilmedikleri yokdur. Benim bilemediğim bu maddeyi de biliyorlarsa bilmek istiyenlere bildirsünler.

"Terkibi Bend" den :

Sofi çek elin dameni sevdayı asadan Tesbihini gösterme bize rahı cüdadan Pîranı ızam silkine dahil olamazsın Bir kimse sana mutemid olmaz fudaladan

Eshabi kerametden olan zati mükerrem Müb'ad değil asla deri valâvı rızadan Hürmet ede âlem sana ger bu ise kasdın Farig olasın tavrı mekali urafadan Bu kesmekesü hali tevakkurdan irag ol Dur olmiyasın dairei lûtfi Hudadan Ar evle Resulden, hazer et Hazreti Hakdan Vaz gec hevesi cerhi ümuri ümeradan Sen ser fiken ol dilsiken olma bu cihanda Ölsen dahi ayrılma yine semti vefadan Feyz etmeden etdim deyu vehm etme gerek mi Maduddır olan böyle güruhi budalâdan Can içün olan minnet aceb nola cihane Nâcar mi kalur hasta olan havfü recadan Âlemde bir özke gamimiz varsa da bari Mehcurlarız dağdagai cunü çiradan Esrarımızı keşfedemez yar, değil ağyar Habide ne bilsün nidüğün maksadı bidar

"Tuhfai Rumi" nin ilk üç beyti :

İsmi Huda oldu bu dilde "Teos" Bunda firişte dimedir "Ankilos" Söylediler "Perfeti" Peygambere Hoca demekdir diseler "Daskalos" "Hartı" kâğıd oldu "Volya" kitab Bil anı insana dedi "Ansırapos"

ZEKI

Salih Zeki Aktay, ağalar ailesinden Mehmed Hilmi [Efendi] nin oğludur. 1895 de Isparta'nın Şarkî Karaağac kasabasında doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde okudukdan sonra Konya İdadîsinde ve İstanbul'da "Hadikai Meşveret" de tahsil etdi. Bana verdiği tercemei hal verakasında diyor ki:

"Henüz Rüşdî mektebinde iken manzumeler, hikâyeler yazmağa başlamışdım. O zeman en çok sevdiğim ve okuduğum, mevlid manzumesi, Âşık Garib, Kerem, Heftpeyker ve Tutiname idi. Fransızcayı kendi kendime öğrendim. Konya İdadîsinin dördüncü sınıfında okutulan Yunan tarihi, beni çok alâkadar etdi. O zemandanberi Yunan edebiyatına merak edüb meşgul olmağa başladım".

İhtiyat zabiti namzedi olarak 1914 den 1918 e kadat askerlik vazifesini ifa etdikden sonra Kadıköy, Kabataş liseleri muallimliğinde, 1920 de Afyon Karahisar Ticaret lisesi

müdirliğiyle Fransızca muallimliğinde, 1922 de yine Kabataş lisesi edebiyat, Bezmi Âlem lisesi pedagoji muallimliğinde ve 1925 de İstanbul'da Felemenk bankası kambiyo memurluğunda bulundu.

1932 de Süleymaniye kütübhanesinde ecnebi lisandaki eserlerin tasnifine memur edildi. Şimdi Bayezid'deki Umumî kütübhanede yine o vazife ile meşzuldür.

Muhtelif zemanlarda "Türk Yurdu", "Yeni Mecmua", "Ned m", "Fagfur", "Şair" ve "İctihad" mecmualarında manzumeleri intişar etdi.

«سرخوش ازکوی خرامات کزر کردم دوش علف کاری رسامچهٔ ماده مروش »

matlalı kasidesine "Hallı rümuz" namiyle şerh yazan ve diğer risaleler te'lif ve hicrî 1251 senesinde vefat eden Hoca Ahmed Rüşdi [Efendî] nin torunudur.

Salih Zeki'nin annesi, Bayezid müderrislerinden Hadimli Mehmed Said [Efendi] nin kızıdır.

¹ İsmeti Buharînin

Kitab halinde ilk çıkan manzum eseri "Persefon" dır. Manzum ve mütercem "Evhamlı", "Bahtiyar Prens", "Asya Şarkıları", "Değişişler", "Pınar", "Mağaza" basılan eserlerindendir. Basılmıyan eserleri de vardır.

Bütün şi'rlerini hece vezniyle söyleyen Aktay, mütevazi, terbiyeli bir şairdir. Şahsına ve eserlerine dair fazla malûmat almak içün kıymetli ve himmetli yazıcılarımızdan M. Behcet Yazar'ın¹ "Yedigün" mecmuasına² yazdığı mekaleyi okumalıdır.

Yazdığını bilerek yazar bir edibi kadir şinas olan muhterem Yazar, mekalesinin sonunda "Bilemem ki müstakbel nesiller, Salih Zeki Aktay'ı, Şinasimizi andıkları gibi anacaklar mıdır?" süalini irad ediyor.

Buna verilecek cevab şudur : Senin gibi olurlarsa anarlar..

HULYALAR VE DUALAR3

**

Gökler ağarırken diz çökdüm taşa Alevden bir sütun kopan nefesim Kavrulmuş çöllerin bir damla yaşa İrineyen hasreti içimde sesim

Işıkdan bir dua, bir münacatle Gâzeler ruh olub havaye düşdü İçinden ummanı saran kanadla Sadef bir dünyaden bu son dönüşdü

Erganon, erganon bir niyaz yerde Ürperir ağaçlar titrer uykuda İshakdan ve telden ses perde perde Vurdukca âteşdir yıldızlar suda

Ak d'ken üstünde kızıl kuğunun Melâli nağmeden zemane işler Gölgeler remzolur gider ve bunun İzleri semade yanar genişler

Davud'un Mezmurı sükûnun âhı Aşkın tellerinden örülmüş cihan

¹ Tercemei hali 179 uncu sahifededir.

² 18 Haziran 1940 numara 380.

⁸ Nesrolunmayan menzumelerindendir.

Gönlün gicesinden çıkan sabahı Sessiz bestelerden içer durmadan

Kıvrılan nağmeler aşkın duası Yalvaran, sızlanan kalbler asüman Ömrün, cehennemin uyuşur yası İlâhî bir fidan, bir bahar, bir an

Musiki, musiki Mezmurun sesi Bir çift menekşe göz.. yanar gönüller ..... Sükûnda uçan nefesi Mavi mînalarda lâl olur güller..

7 HNI

Elhac Mehmed Emin Zihni [Efendi]. Hacı Osman namında bir zatın oğludur. 1797 [1212 H.] de Bayburd'da doğdu.

Rivayet olunduğuna göre rüyade bir zat "Zihni" diye hitab etdiğinden o mahlâsı ihtivar evledi.

On üc yasında Kur'anı azimüşşanı hıfz ve medreseye devam etdi. Bir müddet ticaretle mesgul oldu. 1816 [1232 H.] de İstanbul'a geldi.

Sadrı esbak Moralı Dervis, daha sonra Erzurum valisi sadrı esbak Rauf ve Galib¹ Paşalarla Eğin'li Salih [Paşa] nın kitabetlerinde bulundu.

1828 [1244 H.] de Rusların Erzurum ve Bayburd'u istilâsında Trabzon valisi Hazinedar Zâde Osman [Paşa] ya kâtib oldu. Beş sene hizmet etdi.

Zihni, bu paşayı "Görmedi mislini çeşmi dünya" mısraiyle başlayarak pek cok sena etdikden sonra:

"Zahiri uvmaz idi batınına

Yakdı yıkdı Of ile Sürmeneyi Seyfi gaddar idi girmiş kınına Taşa tutdu Arafatü Minevi

dive zem evlemisdir.

Hazinedar zâdenin kâtibliğinden istifa edüb İstanbul'a geldikden sonra Çanakkale muhafızı Vasıf [Pasa] va mektubcu oldu².

1838 [1254 H.] de ifayı hac etdi. Erzurum'a gitdi. 1840 [1256 H.] de İstanbul'a gelerek askerle beraber Akkâ'ya gönderildi. Akkâ valiliğine tâyin olunan gözlüklü Reşid ve Kıbrıs'lı Mehmed Emin [Paşa] lara3 ve üç ay kadar da - Hus-

1 "Sergüzeşt name" de bu zat hakkında

«Kameti bir bucuk endaze misâl Fadılu kâmilü dindar vezir

Leyk endisesi bir taze nihâl Dinine, devletine var vezir»

divor. Galib [Pasa], kivaset ve sivaset sahibi Sadrıâzamlardandır.

Zihnının oğlunun oğlu Yusufün, bana nakletdiği vakıayı — doğru olduğunu, yahut olmadiğini remin edemiyerek - ben de naklediyorum:

Ingiltere Kraliçesi Viktorya, cülûsundan biraz sonra Akdenizde tenezzüh etdiği esnada Çanakkale boğazına da gelmiş. Vali — İhtiramatı lâzimeyi icra içün — Mektubcu Zihniyi vapura göndermiş. Ciussesi büyük ve yakışıklı olan Zihninin hal ve hareketi hoşuna girdiğinden Kraliçe, resmini yapınış, yanında alıkcymuş, Bazı hediyelerle beraber iki top çuha vererek elbise yaptırmasını tenbih etmiş.

Bilâhare sadre suudundan bahis ile Zihni, diyor ki :

"Yohsa ol kande sadaret kande

Tıflı kehvareler ile hande".

rev Paşanın kölelerinden — Kudüs valisi Haydar [Paşa] ya divan kâtibi oldu. İstifa etdikden sonra Mısır'a gitdi. Dört sene kalemde istihdam olundu.

1846 [1263 H.] de İstanbul'a geldi. Sadrı esbak Sarım [Paşa] nın emriyle Trabzon'a gönderildi. Hopa, daha sonra Of müdirliklerine nasbedildi. Vasıf [Paşa] nın¹ Trabzon valiliğine tâyininde azlolundu.

İstanbul'a gelüb Karaağaç müdirliğini istihsal ve bir müddet sonra istifa etdi. Muhtelif tarihlerde Ünye, Sürmene, Vakfı-kebir ve ikinci defa Ünye müdirliklerinde bulundu. Ünye'de hastelendiğinden istifaya mecbur oldu.

1859 [1276 H.] da Bayburd'a giderken Trabzon'a dört saat mesafede "Ulasa" köyünün yarım saat ötesindeki hanlardan birinde vefat etdi. O civara defnolundu.

Divanı 160 büyük sahifeden mürekkeb olarak hicrî 1293 senesinde oğlu Ahmed Revayı [Efendi] tarafından İstanbul'da Tavşan Taşı'nda Süleyman [Efendi] nin matbaasında basdırılmışdır.

"Hikâyei Garibe" isimli eserinin mukaddimesinde "1255 de mükemmel divanı tertib ve Babıâli'ye takd'm ile hocalık rütbei celilesine!" nail olduğunu söylüyor ve matbu divanının nihayetinde:

Ezel te'lifinin tarihidir "Yek nüshai aşkım 1255" Bu tebyizin dahi oldu temamı sali "Sagarde 1270"

diyor.

Manzum "Sergüzeştname" si tabolunmamışdır. Kütübhanemdeki nüsha, kendi yazısiyledir. Sonundan birkaç sahife eksikdir. Kenarlarında — matbu divanda bulunmayan — üç gazel ve hece vezniyle 24 manzume vardır. Bunu Erzurum'lu bir sahhafdan almışdım.

"Hikâyei Garibe", Bayburd Beylerinden Paşazâde Hacı Sadullah [Bey] in oğlu Abdullah [Bey] in on sekiz senelik sergüzeşt elimini hâvidir.

Eserin ismi, ebced hisabiyle hikâyenin tahririne tarihdir "1261" Abdullah [Bey] in sabavet hengâmında uhdesinde bulunan Bayburd voyvodalığı vekâletle idare olunurken Zihni, k tabet hizmetinde bulunmuş olduğundan Trabzon valisi Hazinedar Zâde Abdullah [Paşa] nın emriyle sergüzeşti, Abdullah [Bey] den dinleyüb bu eseri mensur ve manzum olarak itina ile yazmışdır.

Hattatı şehîr Bursa'lı Zeki Dede merhumun nefîs hattı talik ile Hicrî 1273 senesinde yazmış olduğu nüsha, kütübhanemdedir.

¹ Husrev [Paşa] nın Gürcü kölelerinden olan bu zat hakkında "Serküzeştname" de müstehcen sözler söyliyor.

"Fatin Tezkiresi" nde :

«... Memaliki mahrusede bir müddet seyrü siyahat ve bazı voyvodagân ve mütesellimin maryetlerinde edayı nizmeti kitabet eyleyüb bir aralık Mısır Kahire canibine azimet ve bir vakit ikamet eyledikten sonra tekrar canibi Rume naklederek muahharen bir kıt'a hacelik rüusuna nail olmuşdur. Bir mikdar eş ar ve güttarı vardır».

denilmesine Zihni, hiddetlenerek "Sergüzeştname" de şu sözleri söyliyor:

«Hezeyanlar edüb âmalinde Kimini esefle dek indirmiş Şehri sairlerini kaldırmış Hüner İslâmda mi mahsusdur Bızı de sanki paşam kaydetmiş O beni, ben anı bilmem ebedî Eylemiş tercemei hâlime şek Hem bir âla gazelim kaydederek Ter geçüb fadlımı inkâr etmiş Halbuki her hünerin kâniyim Hem dahi sahibi divan şuara § Hünerim şühretime galibdir § Hele sor Zihni dedüğün kimdir

Fatin, Zihni'nin tercemei halini kendinden isteyüb aldıkdan sonra "şek" etmis ise Zihni'nin "şekk" e kafiye olarak kullandığı kelimeye müstehakdır.

Zihni'nin tercemei halini, kendinden isteyüb de alamamış, yahud başkalarından sorub öğrenememiş ise "şekk" in kafiyesine Zihni elyakdır.

Zihni, maiyetlerinde bulunduğu zatların ve görüşdüğü âdemlerin hepsini zemmetmişdir. Memnun olduğu bir şahsa tesadüf edilememekdedir.

Emsâli şairler gibi mesti mağşuş olmadığından hecivleri serhoşluk saikasivle değil, fıtratının ilcaatiyle söylemişdir. Bütün halkın kötülüğüne, yalnız kendınin eyiliğine hükmetmek elbette doğru olamaz.

Divanının muhteveyatında ve hece vezniyle söylediklerinde "Vardım ki yurdundan ayak götürmüş" manzumesi derecesinde hoş bir parça göze ilişmiyor. Gazellerinde güzelce birkaç beyit nâd ren görülebilir. Fakat:

"Gamzesin sefki dimaden zağlamış mı sevdiğim Âşıkan ol dem görüb de ağlamış mı sevdiğim"

8

"Nedir dedi gülerek rengi ârızın ol gül Kızıl kırmızı mı âlü ağdır¹ mı disem" "Kubbei germabeye gelmez sada ez gayri âh Kurnalardan akmaz illâ eşki hun âsaleri"

Ş

"Ey saba cânane d'din mi didim didim didi Düşdüğüm efgane didin mi didim didim didi"

gibi dedikodulara ve sair acib, garib lâflara mebzulen tesadüf olunur. Hecviyatı, ciddiyatından binnisbe daha eyidir.

*

Sahhaflar Şeyhi Zâde Esad [Efendi¹] "Bağçei safa enduz" da diyor ki :

"Zihni Baybur'da 1212 sali meşime arayı neş'et ve Erzurum ve Trabzon vilâyeti ve ol havalide bulunan voyvodagân kitabetiyle püştü pazeni arzı revmi² maişet olub İran'a sefaretle giderken³ rakımilhuruf fakire ledelarz:

"Barekallah zehi zihni cenabi Zihni
Olmuş ebkari meani vü beyane mahrem
İşte bu nazmı dürerbar ile göstermişdir
Çehrei cevdeti irfanını bervechi etem
O cevan tab'ı hünermende değil mi şayan
Namını defteri ehli sühane yazsa kalem"

kıt'asiyle teşvikan leh sitayiş etdiğimiz, sühan ve musahabetinden münfehim olduğu üzre tıflı müstaiddi tab'ati muhtacı terbiyei lâlâyı kalem ve erbabını bulub suhbeti şiiriyeye karışsa ahzi nikâti meani edecek Zihni müsellem olan Mehmed Efendidir."

*

Arif Bey merhum, "Başımıza Gelenler" de diyor ki :

"Şairi hecagû Bayburd'lu Zihnî, bir kış mevsiminde Anadolu memleketlerinden birine giderken bir dağın üzerinde kar fırtınasına tutulur. Yolu gaib etmelerinden ve soğuğun tesirinden yolcuların hayatından remak kaldığı sırada işidi!en bir kelb sesi, yakırılarında bir köyün mevcud olduğunu işrab eder de o sesin delâleti ile köyün ciheti istikametini tâyin ederler ve köye can atarak tehlükeden kurtulurlar. İşte şair, ol vakit köyde şu beyti söylemiş imiş:

Şiddeti berdi şitadan şenliği gördükce kalb Hoş gelür bülbül sadâsından ana avazı kelb".

*

¹ Tercemei hali 321 inci sahifededir.

² Taleh etmek.

⁸ Esad [Etendi] nin sefaretle İrana azimeti 1834 [1250 H.] dedir.

Üniversitenin gayretli doçendlerinden Ziyaüddin Fahri, mukaddema "Bayburd'lu Zihni" ve "Erzurum Şairleri" isimli iki eser neşretmişdi.

Âzasından bulunduğum mülga tarih encümeni heyetinin arzusu üzerine — isbatı kusur içün değil, eserin muharririne, bahusus ilme hizmet etmek maksadiyle — o iki eser hakkında bir tedkikname yazmışdım, encümen mecmuasiyle neşredilmişdi.

Ziyaüddin Fahri, "Erzurum Şairleri" nde diyor ki :

«İbnülemin Mahmud Kemal Bey, edebiyat tarihimize aid mesaisi arasında Zihniye de bir yer ayırmak ve hayli zeman evvel şairin memleketi ile muhabere ve bu suretle hayat ve asârına aid malûmar toplamağa çalışmış idi. Muhterem fadıl'ın, faaliyetinin mes'ud semeresine edebiyat âlemimiz muntazırdır. Bursalı Tahir Bey, Zihniden bahsederken «Tercemei hali mufassalını İbnülemin yazmışdır. "Tercemei halin tercemei hali" unvaniyle zeyl eylediği fıkarat, kadirşinaslık yüzünden çekilen derdlere bir misali ibret iştimaldir» diyor».

Bir gece Yakacık'da eviddamızdan reji komiseri Nuri [Bey] merhum, Zihni'nin "Vardım ki yurdundan ayak götürmüş" mısraiyle başlayan manzumesini kemâli takdır ile okumuşdu. Zihni, o zemandan zihnime girerek tercemei halini öğrenmek istedim.

Bir müddet sonra elime geçen "Sergüzeştnâme" Zihni'nin tercemei halini yazmak içün medarı şevk oldu.

Bir kerre de memleketinden sormağı muvafık gördüm. Bayburd eşrafından birine, bir müddet sonra kaymekama müracaat eyledim. Aradan hayli zeman geçdi. Bir remazan günü kaymekamın cevabnamesini hâmilen bir zat, Babıâli'ye geldi. Zihni'nin torunu olduğunu ve bir memuriyet istihsal ve büyük babasına müteallik bazı âsar tevdi etmek üzere geldiğini söyledi.

Davetimle birbirini müteakiben iki akşam iftarımızda bulunarak matbu divanı, sergüzeştnameyi, bundan mülâhhas tercemei hali ve Zihni'nin yazısiyle iki verakayı verdi. Mükerreren para teklifiyle sergüzeştnamenin istinsahını reca etdikleri halde müsaade etmediğini söyliyerk tavrı imtinan göstermeğe başladı. Nezdimdeki nüshayı eline verdim. Hayretde kaldı. Büyük babasının yazısı olduğunu söyledi. Onun zumünca sergüzeştname, dünyada bir nüshadan ibaret idi, o da kendinde idi. Bayburd arazi yoklama memurluğunda bulunmakda ise de geçinemediğinden Defteri Hakani memurluğu istihsal etmek üzere İstanbul'a geldiğini söylediğinden merciine arzıhal vermesini, elden gelen yardımı esirgemiyeceğimizi anlatdım. Teşekkür edüb gitdi.

Birkaç gün sonra gelüb sür'atle memuriyet almak kabil olamıyacağını tanıdıklarından biri söylediğinden yarın memleketine gideceğini beyan etdi. Recası üzerine valiye tavsiyename yazdıracağımı vadetdim ve tevdi eylediği divan ve saireyi derhal kendine verdim.

İki kıt'asını — Tercemei hali 1185 inci sahifede yazılı olan — Nevres [Paşa] Hicaz me-kamından şarkı olarak bestelemişdir.

İki gün sonra sokakda karşılaşdık. Hem şehirlerinden birinin birlikde getirdiği kavurmayı henüz satub bitiremediği içün gidemediklerini söyledi.

Bir sabah "Huzurı ibtıgai (!) keremkârilerine" başlıklı mel'anet âmiz bir tezkire getirdiler. Gûya kend'ni sureti mahsusada İstanbul'a davet etmışım. Davetime icabetle gelmiş. Han köşelerinde bırakmışım, zulmediyormuşum tarzında bırçok hezeyandan sonra "bu kadar iş'ar ve arzuya karşı şanü şerefi necabet feşanlarının şu maksadları husul pezir olsun deyu bu mevsimi şitade malen ve bedenen bezl (ve) can ve bu kadar karlı dağlar ve denizler aşarak getürüb takdim evledim ise de bu gibi fidakârlığımda âdeta denaat ve eblehliğime hamlolunub nihayet ac ve muhtac ve şermsar ve her dürlü yeis enduhi girive (! ile han köşelerinde bırakılarak gitmedin mi deyu süal buyruluyor. Halbuki bir siyah kehrübar ve zıkra [sıgara] ağızlığımı satdıkdan başka üç gündür on parasız tahammülün haricı bır hali ducretle meluf ve âhısuz (!) ile zar giryanız. Bilmem ki görülmemiş bu ahvali pür melâlimizi gazeteye mi derc edelim. Yoksa atebei felekmertebei hazreti şehinşahiye kadar mı ağlayalım" diyor.

Tezkireyi getiren — çehresi ve kıyafeti acib — âdemi yanıma getirtdim. Tezkireyi gönderenin kardeşi olduğunu söyledi. "Sen niçün geldin" dedim. "Efendüm emretmüşsün de onun içün geldüm" dedi. Sen git, kardeşin gelsün" dedim.

Bu âdem, iki gün sonra yine bir tezkire getirdi. Fakat bu, tehdidkârane değil, sailâne idi.

"Kalmışım valih mât (!) mütehayyir dili lâl¹ Ey Hudavendi cihan gizli değild'r sana hâl"

zemzesiyle başlıyordu. Zımnen para istiyordu. Bir tarafdan kapu kapu dolaşarak benden gördüğü zulmden şikâyet etmekde olduğu haber veriliyordu. Kendini celb ile "Ben sizleri davet etmedim. Kaymekamdan Zihni'nin tercemei halini istedim. Yazdığım mektub, senin elindedir, oku, davete dair bir kelime bulursan benden şikâyet edebilirsin. Sen ve kardeşin kavurma satmağa ve bir memuriyet becermeğe geldiğiniz halde birtakım casus ve menhusların teşvikiyle beni korkutmağa kalkışıyorsun" diyerek tekdir eyledim. "Edebsizlik etdim, afvet" dedi. Biraz para verdim, gitdi. Emma teessür aylarca gönlümden gitmedi.

Benim kadirşinaslık yüzünden çekmediğim çille kalmadı. Bu da o çillelere zamimei zemime oldu. Ceddinin namını ihyaye hizmet ve kendine de muavenet etmek teşebbüsünde bulunurken bu âdemin, beni öyle korkunc bir zemanda "gazeteler ve atebei felek mertebeler" ile tehdid ederek bir şey çarpmağa oğraşması, kadirşinaslıkdan çekilen derdlere bir misâli ibret iştimal oldu.

"Günahe girmemek istersen sevabdan kaç"

mışraını, virdi zeban etmeğe mecbur oldum. Fakat hâlâ sevabdan kaçamıyorum.

¹ Bu misra, kendi zadei tab'i şairanesi olsa gerek!

Hiç bir meşakkate oğramaksızın oturdukları yerde eser telifine kıyam ve çok defa ism mi söylemek zahmetine bile katlanamayarak eserlerimi nakle ikdam eden musannifini benam ve bunların tahrik etdikleri muterizini ızam hazaratı, bir şair hakkında malûmat almak içün ne zahmetler, mihnetler çekdiğimi düşünüb ibret alsalar, benden ziyade kendilerine kıymet vermiş olurlar.

Tahir merhumun "Osmanlı Müellifleri" nde "tercemei halin tercemei hali" dediği bu vak'adır.

Mükerreren söylediğim vecih ile mütareke hengâmında ecnebi askerlerin evimi işgal ve kitab, evrak ve eşyamın bir kısmını zabt ve yağma etdikleri sırada Zihni'ye müteallık müsveddat da zâyi olduğundan topladığım malûmatı — risale şeklinde — neşredemedim.

GAZEL.

Arızındır bağda gülberki handandan garaz
Baği hüsnün vasfıdır mürği seherhandan garaz
Kametin tubayı cennetdir المال خان
Seyri gülzarı ruhundur baği ridvandan garaz
Cevheri zatın muarradır arazdan sevdiğim
Kudretin iyhamıdır bu kânı imkândan garaz
Bülbül ağlar, gül güler, gülşende sünbül hamlenür
Zatını takdisdir hep âferinandan garaz
Anladım (المالية على المالية) » den bu pinhan nükteyi
Bildim ey Zihni nedir bu hamli insandan garaz

Görenler sine sad çaki nihanım aşikâr ağlar Bilenler serküzeşti hasretim bi ihtiyar ağlar Çemende âteşi aşka yanan hali nizarımçün Gül ağlar, sünbül ağlar, andelibi nalekâr ağlar Beyabanı belade gördü sergerdanlığım Mecnun Serinden saldı leylâ sergüzeştin dilfikâr ağlar Sirişki hasretimdir Zihniya baran zan etme Görüb hali perisanım sipihri bikarar ağlar

Vardım ki yurdundan ayak götürmüş Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı Câmlar şikest olmuş, meyler dökülmüş Sâkiler meclisden çekmiş ayağı

Kangi dağda bulsam ben o merali Kangi çöle sorsam' çeşmi gazali Avcısını görmüş² ceylân misâli Tezmiş³ dağdan dağa yokdur durağı

Lâleyi, sünbülü, gülü har almış Zevku şevk ehlini ahü zar almış Süleyman tahtını sanki mar almış Game tebdil olmuş ülfetin çağı

Zihni dehr⁴ elinden her zeman ağlar Vardım ki bağ ağlar, bağban ağlar Sünbüller perişan, güller kan ağlar Şeyda bülbül terk ideli bu bağı

Dost elinden esüb gelen saba Benim vasfı halim o yare söylen Lâlenin bağrında bir ise sevda Benim ki yetişdi hezare söylen

Bülbül bir gül içün çekerse zari Halini arzeder yüzyüze bari Ben göremez oldum gül yüzlü yâri Düşmüşüm bu garib diyare söylen Pervane perini yakarsa nare Ben yakdım vücudimi yekpare Zihni'yi çekdiler Mensur tek dare Ben esirim zülfi nigâre söylen

Şu kelimelerle de görülmüşdür.

¹ Kangı yerde görsem.

² Avalardan kaçmış.

⁸ Geçmiş.

Derd.

ZiHNî

Zihnî [Efendi], — divanının başındaki işarete göre — mülga Ergani madeni sancağı mülhakatından Çermik kazası ehalisindendir.

"Fatin Tezkiresi" nde ve diğer eserlerde bu zatdan bahsedilmemişdir. Diğer suretle de tercemei halini bulmak mümkün olamamışdır.

11 Şaban 1291 de İstanbul'da Vezir hanında Tatyos Divitciyan matbaasında basılan — 91 büyük sahifeden mürekkeb — divanındaki velâdet ve vefat tarihlerinden Hicrî 1280 senesinde hayatda olduğu ve Kilis kayınekamı Sadullah [Bey] e ve Kilis müftisine yazdığı kasidelerden Kilis'de ikamet eylediği istidlâl olunuyor.

Ricali nakşbendiyeden Mehmed Can hazretlerine müntesib olduğu, yine kasidelerinden anlaşılıyor.

"Safhai eş'are nev mazmun ile virdik nizam Zihniya biz zibü fer bahsayı nazmı hosteriz"

tarzındaki iddiası, kabili kabul değilse de manzumelerinin lâfzen ve mânen emsalinden daha düzgün olduğunu teslim etmek zarurîdir.

*

GAZEL

Mesti aşkın sağari Cemşide etmez iltifat Nazre paşı ârızın hurşide etmez iltifat Ruzedarı hicrin olmaz maili zevkı cihan Talibi vaslın neşatı --- e etmez iltifat Günci üzletde eden sazi deruniyle safa Nağmei çenkü neyi nahide etmez iltifat Bir siyeh zülfü ruhi gülgûne oldu mübtelâ Nakşı dehre Badezin bu dide etmez iltifat Zahide işrabı feyz etmek ne-hâsıl Zihniya Mesti dünya neş'ei cavide etmez iltifat

7

Sırrı sahbayı ezel camı lebi nabındadır Nuri hursidi ebed ruhsarı pür tabındadır Secdegâhından başın kaldırmaz erbabı niyaz Kıbleı matleb kasın sertakı mihrabındadır Mishafi hattından ancak sırrı inânadır garaz İstivakı dil ne elfazu ne elkabındadır Nice bin siri dili cekdi mukavved evledi Bendi zenciri mehabbet ziilfi kullabındadır Eylemem dadü sitedgâhi temennaden ferağ Halk heb kesbi maasın kaydı esbabındadır Her sühande nüktei mânaye dikkat eyle kim Gavta harın çesmi, bahrın dürri nayabındadır Cah'li dünya perestin ültetinden kıl hazer Er olan zatın nişanı tavrı ahbabındadır Zihniya kat'ı ümid etmem deri dildardan Cesmi muhtacı geda her dem kerem babındadır

Cahile mesnedi ikbal ile izzet gelmez Ārife bahtı nügûnsaz ile zillet gelmez Ey şehi mülketi naz her ne kadar cevretsen Deheni âşıkına harfi şıkâyet gelmez Çeşmi şayed nigehi rahm ide efganımıza Leyk ol gamzei cellâdına şefkat gelmez Kâkülün küfrüne bir kımse ki iyman etmez Dili tarikine envarı hidayet gelmez Kılsa nefrin ana edna ile âlâyi c'han Aşkdan Zihnii divaneye nefret gelmez

ZÌHNİ

İsmail Zihni [Efendi], İşkodra muhasebe ketebesinden İbrahim Şuuri [Efendi] nin oğludur. 1834 [1250 H.] de İşkodra'da doğdu.

Hoca Davud Şükri [Efendi] den tahsili ilim etdi. Mehmed Çaker ve Molla

Mahmud Ha:ndi [Efendiler] den şiir ve inşa usulünü öğrendi.

İşkodra muhasebe kalemine devam ederek 1867 [1284 H.] de İşkodra vilâyeti merkez muhasebecisi oldu. Merkez muhasebeciliklerinin ilgası üzer:ne İstan-

bul'a geldi.

1873 [1290 H.] de Cebeli Lübnan ve — İşkodralı Mustafa Şerifi Paşa Zâde Hasan Hakkı [Bey] in¹ mutasarrıflığı hengâmında vâki olan inhası üzerine — 1876 [1293 H.] de Mamuretülâziz sancağı muhasebeciliğine ve sancağın vilâyete tahvilinde Defterdarlığa tâyin ve 1881 [1302 H.] de azil olundu. Hasan Hakkı [Paşa] nın valiliği esnasında Selânik vilâyeti Maliye müfettişliğine nasbedildi.

1886 [1304 H.] de Selân k'de vefat etdi. Nükteşinas, zarif bir zat idi.

Mamuretülâziz de dokuz on sene devam eden memuriyeti evanında Abdünnafi [Efendi'], Muhyiddin Rumî [Paşa'] ve Harput şairleri ile müşaarede bulundu. Divan teşkil edecek kadar eş'arı olduğu kendinden menkuldur.

Manzumelerinden aşağıdaki parçalardan başka bir şey bulunamadı. Tab'olunmayan âsar, ziyaa mahkûmdur.

* **

Rumî [Paşa], Ergani madeni mutasarrıfı iken divanını tertib eylediğinden Zihni, şu kıt'ayı söylemişdir:

Cenabı Rumii muciz edayı Hazreti Hak Hemişe eyleye ömrü tavil ile şadan İdüb bu nüshayı zibı mehalifi şuara Denilse namına gülzarı marifet şayan

Birinci harflerinden "Tercemanı Hakikat" terekküb etmek üzere yazdığı "Manzumei Hakikat":

ne ziba nüshai pakizei irfan Revadır hırzıcanı itibar eyler ise insan

¹ Tercemei halleri 487, 1068, 1535 inci sahifelerdedir.

Celi her safhasında nikü bed ahvali akvamın Mübeyyen her süununda şuunu gerdişi devran İder tashihi efkâra vatan evlâdını davet Necahı milletin esbabın eyler âleme ilân Hikemsencana her faslı güzini calibi dikkat Kılar her bendi ashabı nühayı valihü hayran Yoliyle her kese tarifi rahı müstakim eyler Komaz elden gece gündüz terakki isteven ihvan Temam olmaz bihakkın vasfı ol mecmuai fazlın Hurufı ismi oldu gerçi Zihni vâsılı payan

**

KIT'A

Hazreti Midhat Efendiyle cenabı Naci Kadrini eylediler nazm ile nesrin îlâ Biri hikmet ile manendei İbni Sina Oldu ashabı kemal içre reisülüdeba Diğeri şiiri lâtifiyle misâli Hassan Dinilürse yaraşır namına şeyhüşşuara

> * **

Harput'da bir kış, soğuklar şiddetle devam ederek —esasen fiyatı fahiş olan — odun, kömür büsbütün ateş behasına çıkdığından ve Palo kaimmekam vekiline ısmarladığı odun gelmediğinden dolayı yazdığı manzumenin bazı beyitleri:

Hacı Bey geldi şita etmedin irsali hatab
Bu gidişle neye müncer olur ahvali hatab
Biz dahi suhte gibi cerre şitab eyleyelim
Sanatı cer ile belki gelür eskali hatab
Hatabın sigasını hutbeye tahvil ederiz
İlleti yoksa dahi eyleriz îlâli hatab
Kurusun elleri efradı tama' mutadın
Kimisi Buleheb oldu kimi hammali hatab
Şimdi Harput'da tezek anberi sara gibidir
Ud veş mecmerede eyleriz iş'ali hatab

ZİYA

Abdülhamid Ziyaüddin¹ [Paşa], Galata gümrüğü ketebesinden Erzurum'lu Ferdüddin [Efendi] nin oğludur². 1825 [1241 H.] de İstanbul'da doğdu.

Gûş etmesün öyle söz kulaklar Divançeme anları yazardım Kim şurıme atsa ta'na taşı Heçv idi muariza çeyahim Bayezid Rüşdî mektebinde okudu. Hususî muallimden Farisî taallüm etdi. Anlayabildiği Farisî eş'ardan zevk alınca kendi de şiir söylemeğe heveslendi.

"Harabat" mukaddimesinde diyor ki:

"On beşde değildi sinnü salim Kim şiir ile vardı iştiğalim Mevzun söze can verirdi güşum Eş'ar okusam giderdi huşum § Kahıce Garibiyi okurdum Âşık Kereme yanar dururdum § Tahsınle de etmeyüb kanaat Yağmaya dahı gelürdü cüret § Kendım de nazire dir idim gâh Emma ne söz eliyazübillah

Aludesi olmasun dudaklar Mumkün olsa taşa kazardım Oğrardı benimle derde başı Şemşiri zeban idi kitabım...».

Esbak Selânik valisi Nâzım [Paşa³] hâtıratında diyor ki:

"Ziya Paşa, daha mekteb sıralarında iken şiir söylemeğe merak etmiş. Bu şiirlerden bazıları, her nasılsa muhafaza edilmiş. Paşa, bizzat bana göstermişdi. Bu ilk

¹ Mönuründe böyle yazılıdır.

² Ziya «Arzıhal» inde «kulları rütbe ve servetce bir büyük familyadan değil isem de...» diyor. Halbukı Âli Paşayı, Bağçe kapucusunun oğlu olduğundan dolayı istihfaf ve istihzadan geri durmuyor. Galiba Bağçe kapusunun, gümrüğe yakın olduğunu bilmiyor! Âli, fakir bir kapucunun oğlu iken mahza "yakatiyle bütün akranına tefevvuk ederek âli bir mertebeyr yükselmişdir. Onun en büyük meziyyeti budur. Meziyyeti, zillet şeklinde görmek ve göstermek, Ziya gibi meziyetli bir merdi münevvere yakışmaz.

⁹ Ziya [Paşa] Adana valisi iken mektubcu idi. Tercemei hali 1144 üncü sahifededir.

şiirlerin şayanı dikkat olan tarafları, mekteb arkadaşlarının efalini ve hareketlerini tezyif yolunda olmasıdır. Bu şiirleri yüzünden mekteb arkadaşları, kendinden hem çekinir, hem de ona hürmet ederlermiş. Fakat bu şiirlerden maalesef hıç bırı bu gün mevcud değil gibi bir şeydir."

Pek genc iken Sadaret Mektubî Kalemine memur edildi. Âli' ve Hafız Müşfik¹ gibi bazı şairler, bilhassa tezkire sahibi Fatin¹ [Efendi] ile ülfet peyda etdi. Fatin'in şiire dair verdiği malûmatdan müstefid oldu. Nazımdaki iktidarı artdı.

Şeyh Osman Şems¹, Lebib¹, Nevres¹ [Efendiler], Leskofcalı Galib¹, Hersekli Ârif Hikmet¹, İsmail Paşa Zâde Hakkı¹ [Beyler], Kâzım¹ [Paşa] ile ihtilât etdi.

Bilâhare bu zatların ekserinden ve diğer birkaç zatdan mürekkeben Hersekli'nin evinde toplanan encümeni şuaraye de dahil oldu.

Nâzım [Paşa] diyor ki:

"Ziya Paşanın edebiyatda ilk üstadı Üsküdar'lı Osman Şems Efendidir. Şiirde ondan çok istifade etdiğini bizzat kendi ağzından defeatle işitdim. Ziya Paşa, Osman Şems Efendi içün, "Bizim şeyhin en büyük kerameti, alelusul ders gönnediği halde Arabîde en mükemmel müstahric olmasıdır" derdi².

Zemanının fudalasından olan Leb'b [Efendi] den istifade etdi. Onun — tercemei halinde söylendiği vechile — büyük, küçük on iki cildden mürekkeb olan âsarı nazmiyesinin birkaç cildini Ziya [Paşa] tebyiz etmişdir.

Ebüzziya, "Nümunei Edebiyat" da diyor ki:

«Şiirle ıştiğali otuz yaşına kadar devam etmişdir. § On beş sene devam eden bu iştigal esnasında ömrü, bir maişeti rindane ile ve hakikati vechile söylenmek lâzım gelürse serseriyane suretde geçmişdir. § Akşamları mastabei harabatda murabbanişini ayşü nuş olan Ziya Bey, gündüzleri Babıâlıdeki seriri kitabete, itimadı nefs ve daiyei tefevvukı akran gibi iki kuvvei maneviyenin yardımıyle suud edet. En mühim evrakı heman bir iki saat zarfında tesvid ederek yine yaranı irfaniyle hembezm olmağa şitaban olurdu. Etvarı lâübalisi, maişeti rindanesi, kalender meşreban ile hempalığı, zırü balâye zebandrazlığı, hecivleri, istihzaları havas ve avam indinde meşhur idi. Fakat irfan ve dırayetı bu halletin hebsine galib idi.»

² Tercemei halleri 96, 1019, 367, 1797, 868, 1189, 441t, 639, 481, 801 inci sahifelerdedir.

² Ziya [Paşa] Çamlıcada oturduğu esnada bir gün Nâzım [Paşa] ziyaretine gitmiş. Paşa bir münasebetle demiş ki: «Geçen cuma Sami Paşanın köşküne gitmişdim. Mütercim Rüşdi Paşa da orada idi. Mesneviye müteallik sözler açıldı. Sami Paşa, bana hitaben «Mesnevihanlık içün mezunum, geliniz size izin vereyim. Bunun öyle güç şartları yokdur Bir vakit nemazına imamet edeceksiniz. Kalkınız bize salâtı asrı kıldırınız" dedi. "Mesnevi okutacak kadar kendimde kudret görmiyorum. O muazzam kitabın gavamızı mâneviyesini ihtiva edebilmek benim gibi âcizlerin kârı değildir" dedim. § Aradan üç gün geçdi. Dün akşam âlemi manade Hazreti Mevlâna, bizim yukarı katdakı müsafir odasını teşrif etdiler. Oradakı minderin üstünde bana mesnevi okutdular. Avdet buyurmak istedikleri sırada istirham etdim, tekrar okutdular. Mesneviden hangi beyitlerin okunduğunu bilmiyorum. Tekrar kıyam etdilet. Kemali tehalükle teşyi etdim. Merdiven başında tazimkârane bir vaziyetle Osman Şems Efendinin durmakda olduğunu gördüm. Hazreti Mevlâna, bana hitaben «Size bundan ötesini Osman Efendi göstersün» buyurdular.».

Efadılı şuaradan Şeyhulislâm Ârif Hikmet¹ [Beye] kasideler takdimiyle intisab ve teveccühünü iktisab eylediği gibi kadirdanlıkla mâruf olan sadrıâzam Mustafa Reşid Paşa da liyakatini takdir eylediğinden tefeyyüzünü iltizam etdiler. 1855 [1272 H.] de Reşid Paşanın himmetiyle mabeyn üçüncü kitabetine tâyın olundu.

Ziya [Paşa], Reşid [Paşa] va ve Ârif Hikmet [Beye] takdim etdiği noktasız kasidelerden bahsederken "Epeyce zahmet çekdim emma bizim kasideler işe yaradı. O vakit sadaret mektubcusu bulunan Mahmud Nedim [Paşa] nın' delâletiyle ve Reşid Paşanın tevassutu ile mabeyn kitabetine tâyin edildim" dermiş.

Serbest ve sermest bir halde yaşamağa alışmış iken sarayda mukayyed ve muntazam bir tarzda yaşamağa mecbur olduğundan sıkılmağa başladı. Mabeyn Feriki Edhem [Paşa²], Fransızca öğrenmesi içün teşvik etdi. Ziya, bu teşviki hüsni telâkki ederek Fransızca öğrenmeğe başladı. Az zemanda hayli ilerledi. Fransa müverrihlerinden "Viyardo" nun Endülüs tarihini terceme etdi³.

Saray kitabeti, maişet sıkıntısını izale etdiğinden — saraya gidinceye kadar ceb harclığını bile veren — babası da, kendi de rahat ve refahate nail oldular.

Sultan Abdülâziz'in sülûsunda kitabetde bırakıldı ve padişahın teveccühünü kazandı. "Ziya Paşanın, Sultan Abdülâziz'in 1284 senesinde Londra'ya azimetinde takdım eylediği arzıhal" namı verilen risalede kendi de böyle diyor:

"... Akran ve emsâlim şöyle dursun mazhar olduğum avatıfı mümtazei şahaneleri sebebiyle mafevkde bulunanların bile magbut ve mahsudı olacak bir derecei ulyaye vâsıl olmuş idim."

Rahat dursa teali edecekdi. Fitratinin ilcaatiyle ileri gitmekden geri durmadi. 1861 [29 Receb 1278] de mabeyn kitabetinden çıkarıldı.

Mabeyn kitabetinde arkadaşı olan Memduh [Paşa], "Mir'atı Şuunat" da : "Mabeyn kâtiblerinden şair Ziya Bey, cülûsı hümayuna dair bir kaside takdim etdiğinden ihsan ve inayete ve nezdi mülûkânede şerefe nail olmuşdu. Âli Paşanın mihamı ümurı tesri edemediği isnadiyle tahayyüli hiel ve tebeddülâtdan istifade emel eylerdi" dedikden sonra padişahın huzurunda "trepezeye eller konularak ervah davet" edildiğinden bahsederek "Ziya Bey, sadrıâzam Âli Paşayı düşürüb vükelâ tebeddülâtında irtifaı menzilete haris olduğu hasebiyle "Âli Paşa hakkında dahi ruhdan haberdar olunsa" deyince "yok yok, tecribe kâfidir" buyruldu. Trebeze'nin yanından çekildik. Şevketmeab, kemterilerine nazarla "ne dersin?" hitabına çakerlerince yakini tam tahassul etmediği arzında bulundum. Tebessüm bu-

¹ Tercemei halleri 820, 913 nci sahifelerdedir.

² Sadrı esbak.

Naktolunduğuna göre bu tarihi Edhem [Paşa] terceme etmekde idi. Fakat türkçe muntazam ve müzeyyen yazmağa muktedir olmadığından Ziya ile birlikte tercemeye devam ederek onun fransızcada ilerilemesine hizmet etmis oldu.

⁴ Tercemei hali 913 üncü sahifededir.

yurdular. Çünki kolay oyuna gelir padişah değildi. Ziya Beyin ne oynamak istediğini bildi" diyor.

"On üçüncü asrı Hicrîde Osmanlı ricali" nde beyan olunduğuna göre: Ziya Bev. Âli Pasanın yüz vermeyisine canı sıkılarak padisahı ondan tebride calısdığı sırada Füad Pasa hakkında sitayislerde bulundu. Füad Pasanın sadaretine muvaffak olmakdan magrur oldu. Onun İstanbul'a vürudunda Âli Pasanın Haricive Nezaretinden de uzaklaşdırılmasını teklif eyledi. Bundan başka Füad Paşanır, mensublarından dahiliye kâtibi Bebek'li Saib Beyi Besiktas'daki evine davetle Paşanın sadareti, kendinin eseri tertibi olduğunu ve mekamını muhafaza edebilmek içün sarayda kendi gibi nüfuzlu bir âdeme muhtac olduğundan ve kendinin de öyle danisli bir sadrıâzamın muavenetine ihtivacı bulunduğundan bahsederek el ele verüb hem menfaati devlete, hem kendi hisablarına muvafık isler görebilmeleri münasib olduğunun Paşaya tebliğini anlatdı. Saib Bey keyfiyeti ifade etdikde Füad Pasa, "Bu teklifi kabul edebilmek içün evvelâ insan deli olmalıdır. Saniyen ismi, çocuklar başı Deli Ömer bulunmalıdır" dedi ve cevabının Ziya Beye iblâğını tenbih etdi. Ziya Bey, bu cevabdan munfail oldu. Füad ve Âli Pasalar, böyle hafif mesreb âdemlerin kurbi padisahide bulunmasını mekamı saltanatın vak'au haysiyetine ve Babiâli'nin mesleğine muvafık görmediler. Ziya Beyi ve — iltifatı sahaneden simarub Füad Pasanın sakalını oksamak lâübaliliğinde bulunan — Dilâver Pasa Zâde Muhtar Bevi saravdan cıkartdılar.

Bu rivayet, temamiyle muvafıkı sıhhat ise birkaç suretle dikkate şayandır. Bir kâtib, o kadar yüz bulub da sadrıâzam gibi devletin en büyük memurunu azil ve yerine diğerini nasbetdirmek kudretini ihraz edince elbette şımarır ve istediği şeyi teklife cür'et eder. Hazmı ikbal, her ferd içün mümkin değildir.

Bir kâtibin zem ve medhi ile sadrıâzam azlü nasbederek mekamın ve o mekama gelenlerin ve geleceklerin kadrü haysiyetini rahnedar etdiğinden dolayı asıl müahazeye müstahak olan padişahdır.

Kâtibin tavsiyesiyle mevkii iktidare gelen zatın ise — imtinan ve tehdid ile karışık — tekliflere tahammül edemiyerek kendini ikbale nail eden âdemi, idbare oğratmakdan sakınmaması tabiîdir.

Hariciye Nezaretinden bile uzaklaşdırılması istenilen zatın da mukabele bilmisilde bulunması ve nekbetine çalışanın nekbetine çalışması, beşeriyetin muktezasındandır.

"El ele verüb menfaati Devlete hizmet etmek", pek müstahsen bir hareketdir. Fakat, "kendi hisablarına muvafık işler görebilmeleri" nden maksad nedir? El ele verüb para çalmak mı, Devlet ve milletin zararına şahsî menfaatler temin etmek mi?

Ziya [Bey] hakikaten böyle garib tekliflerde bulundise — müsellem olan — fetanetiyle asla kabili imtizac değildir. Teklifde bulunulan zatın "bu teklifi kabul

edebilmek içün insan deli olmalıdır" demesi, teklifde bulunan zatın da deli olması lâzım geleceğini imâ ediyor.

Gayri makûl teklifi kabul edenden ziyade teklif edenin akıldan mütebaid olduğuna hüküm etmek, muvafıkı aklü mantıkdır.

Nâzım [Paşa] hâtıratında:

"Ziya Paşa, Âli Paşanın memlekete etdiği fenalıkları Padişaha söylermiş. Padişah da heman Âli Paşaya yetiştirirdi. Bu, aralarındaki münafereti derinleşdirmekde idi. Tabiî Âli Paşa, Padişahın yanında kendi icraatını mütemadiyen tenkid eden bir âdemin bulunmasını istemezdi". § Âli Paşanın israriyle saraydan çıkarıldı" diyor.

Ziya Paşa, saraydan ne vesile ile çıkarıldığını, diğer memuriyetlere nasıl tâyin olunduğunu ve Avrupa'ya ne sebeble savuşduğunu — yukarıda bahsetdiğim — "arzıhal" de anladıyor. Kendi sergüzeştini, kendinden dinlemek daha münasib olduğundan — sadede teallûk eden satırları — aynen nakil eyledim:

"... Saltaneti seniyeyi bulunduğu muhataradan halâs içün ol hale bais olan sureti idarenin tebdilinden başka çare olmayacağı mutaleai saibesi üzerine cülûsi hümayunları akibinde peyderpey saniha zibi sudur olan evamiri islâhiyei Padişahaneleri, sarayı hümayuna karşı kendusını bir heyeti müstekille zuum eden (!) Babiâli'vı ol derece ürkütmüş idi ki iktidarı şahanelerini yenilik cihetiyle gereği gibi takdir edemiyerek evamiri sadirenin menşeini teharriye mecbur oldu. Ol esnada abdi kemineleri hizmeti mahsusai şahaneleriyle kesbi şerefi ihtisas etdiğimden muhtiri ahval olmak tühmeti kullarına tahmil olunarak hizmeti mülûkânelerinden teb'idim esbabına teşebbüs olundu.

Malûmı şahaneleri olan dürlü hiyel ve desayis ile ol hizmeti müftehireden dûr edilerek² Zabtiye müsteşarlığına tâyin olundum. On üç gün mürurunda uhdei âcizaneme Atına sefareti tevcih buyruldu.

Ol hilâlde Yunanistan'ın ihtilâli galeyanda ve öyle bir karışıklıkda başında fes bulunan bir Osmanlı sefirinin canı emniyetde olamayacağı meydanda olmağla hem nefsimi, hem de devletin namusı muhteremini muhafaza maksadiyle istifaye mecbur oldum.

Akibinde rütbei miri miranî ile Kıbrıs mutasarrıflığı tevcih kılındı. Kıbrıs'ın malûm olan vahameti havasından nâşi oraya gider gitmez sıtmaya mübtelâ oldum ve bu illeti muahharen iki sene daha çekdim. O sebeble bir bendezadeleri telef oldu ve pederim derdi kederle menzulen vefat etdi.

Bilâhare iradei mahsusai mülûkaneleri muktezasınca³ Meclisi valâ âzalığına memur buyrularak o beliyyeden halâs oldum.

¹ Kim isterki Ali Paşa da istesün.

^{2 1862 [}Receb 1278].

^{3 1862 [}Rebiulahir 1279].

Dersaadete vürudumun on besinci günü¹ mirimiranlığın ulâ sınıfı evveline terfi ve tahvilivle bevlikcilik memuriyetine ve altı av mürurunda² Bosna ciheti teftisine az metime iradei mahsusaları müteallik buyruldu. Bu esnada zatı sehrivarilerinin âdem vetisdirmek ve idarei hazıravı tebdil buyurmak efkârında bulunduklarına dair savialar deveran edüb hususa Bosna'vı teftis icün Babiâlice Afif Bev intihab olunmus iken istizan tezkiresinin hamisinde bevlikcilik kemakân uhdemde kalmak üzere kullarının tâyin ve tahsis buyruluşum, sayiayı mezkûreyi büsbüdin te'yid ve te'kid etmekle vükelânın canı başlarına sıçradı. Cereyanı ahvalden istidlâl olunduğuna göre zatı sahanelerin'in sebat ve fetanetleri icabınca efendimizi bu efkârdan sarfü tahvile baska care bulamayub bendelerinin ve bendeleri gibi hüsni nazar ve emniyeti sahanelerini kazanmıs ve bizzat re'vi hümayunlariyle intihab edilmis diger teftis memurlarının dilhahı mülûkâneleri vechile hizmet ibrazına muvaffak olamamaları ve ol takdirce lisanı hal ile "işte sizin intihab etdiğiniz âdemler böyledir" demege mecal olması tedbirine tesebbüsle sairlerini muahharen bin diirlü belâ ve müskilâta oğratdıkları gibi kullarını dahi her dürlü tasibata düsürerek bir bucuk mah zarfında bilistifa avdete mecbur evlediler3.

Lâkin ne anların bu tedbiri, ne de kullarının halü şan ve hılkatim nazarı tahkiki hümayunlarından mestur olmamağla oradan doğruca atebei mülkdarilerine arzı istifa eylediğimde merhameten Meclisi vâlâye memuriyetime iradei seniyeleri müteallik buyruldu. Çend mah mürurunda yine iradei şahaneleriyle deavi nezaretine tâyin buyruldum.

Babiâli'nin kullandığı tedbir, umduğu suretin aksine tesir edüb ol vechile kullarına mucibi feyz ve terakki olduğundan diltenk olarak artık bir vesile ile İstanbul'dan tebidim ve esnayı mübaadetde kullanılacak zeminlerle zatı hümayunlarından büsbütün tebridim sureti tedbir olunub ansızın Amasya mutasarrıflığına memur kılındım. Ancak derdi cangüdazı basur ile hasta ve bimecal olduğumdan ve mevsim ise erbain ve Karadenizin tehlükesi dahi malûm olduğundan azimetimin bir mah kadar tehirine müsaadei seniye şayan buyrulmasını mekamı sadaretden is-

^{1 1862 [}Cümadelulâ 1279].

² 1863 [Sevval 1279].

³ Cevdet [Paşa] «Tezakir» de müfettişlerden bahsetdiği sırada diyor ki:

[«]Çok geçmeyüb. Ziva beyin Bosna müfettişliğinden azlı lâzım geldi. Esbabı azlını beyan babında «Mebhası zülfi semen buyı uzatma kısa kes» mısraını irad ile iktifa münasib görüldü».

[«]Maruzat» da da divot ki:

[«]Ziya Bey, Bosnaya varır varmaz runüma olan yolsuz ve uygunsuz karekât ve teşebbüsatına mebni azlolundu».

Müverrih [Paşa] o «Yolsuz ve uygunsuz harekât ve teşebbüsat» 1 izah etseydi müverrihlikde yolsuzluk etmeniş olurdu. Bazan iham, ilâmdan ziyade süi tesir eder.

^{4 1863 [}Zilhicce 1279].

^{5 1863 [}Rebiulahır 1280].

^{6 1863 [}Receb 1280].

tida eyledim. Cevaben aldığım tezkirei samiyede hafta içinde ilk giden vapur ile behemehal azimetime iradei şahaneleri mütallik buyrulduğunu okuyub mütehayyir kaldım."

Bu tebliğ üzerine furtunalı bir günde siyahate mecbur oldu. İnsan boyu karları yararak Amasya'ya vardı. Yatağa düşdü.

Mübtelâ olduğu "basur, nasure dönüb" ameliyat içün muvakkaten İstanbul'a gelmesine müsaade olunmasını istida etdi. Mekamı sadaretden gelen cevabda, "Oralarda havası güzel mahaller bulunduğundan tebdili heva ile kesbi sıhhat edilmesi" tavsiye olundu. "Politika hasmı zannetdikleri zevatın, âdeta canına kasdeylediklerini" anladı.

Amasya'da âsarı Nafıa vücude getirdiğinden "Yine kesbi memduhiyetle bir gün gelüb başımıza belâ olur" denilerek bir leke ile azline teşebbüs olundu. İstanbul'dan verilen talimat mucibince şikâyetname tanzim edildi. Kendinden bir şey sorulmaksızın 1865 [Receb 1282] de Canik mutasarrıflığına tahvil olundu.

Îcra kılınan tahkikat neticesinde şikâyetin iftira olduğu tebeyyün etdi. 1866 [Cümadelulâ 1283] de — ikinci def'a — Meclisi vâlâ âzalığına nasbedildi.

Kendi ifadesine nazaran idarei hükûmetde gördüğü fenalıklara "Cibilleti iktizasınca tarizden hali olamıyacağından ve italei lisane tasaddi etmekde muztar" kalacağından ve husaması da menfaatlerini muhafaza içün hayatına kadar süi kasd edecekleri emsâli sabıkasiyle sabit olduğundan nefsini tehlükeden kurtarmak içün hudud haricinde bulunmağı münasib gördü.

O sırada açılacak olan umumî sergiyi görmek ve birkaç ay Avrupa'da siyahat etmek içtin sadrıâzam Âli [Paşa] dan müsaade istedi. Âli [Paşa], Avrupa'yı görmek münasib ise de siyahat, hayli masrafa mütevakkıf ve bir memuriyetle gidilmesi daha muvafık olacağını ve sergiye gönderilecek eşya içün müretteb olan komisyon riyaseti, kendi damadı Salâhüddin [Bey] uhdesinde ise de zaif olduğundan azimetini etibba tecviz etmediği gibi kerimesi de istemediğinden bu memuriyeti kabul ederse hariciye nezaretiyle müzakere edilerek kararın tebliğ olunacağını söyledi.

Paşanın teklifini kabul ederek siyahate hazırlanmakda olduğu sırada 1867 [4 Muharrem 1284] de — ikinci defa — Kıbrıs mutasarrıflığı tevcih kılındı.

Hakikî sebeblerini bilmiyoruz. Fakat Âli [Paşa], sergi riyasetini teklif ve Zi-ya [Bey] de kabul etdiği halde onu Paris'e göndermeyüb — mezardan daha korkunç addetdiği — Kıbrıs'a yollamak istemesi, kiyaset ve siyaseti malûmesine muhalif bir sui tedbirdir.

Paris'e memuriyetle, yahud memuriyetsiz gönderilirse avdet etmiyeceği ve aleyhde beyanat ve neşriyatda bulunacağı nazarı dikkate alınmış olmasını farz edelim, bu halde sergi riyasetini teklife luzüm yokdu.

Avrupa'ya gitmek istediği halde müsaade olunmazsa kaçacağı düşünülmüşdür de Kıbrıs'a tâyin edilmişdir, diyelim, bu düşünüşün loşluğu ve boşluğu, Ziya'nın Kıbrıs'ı Paris'e tahvil etmesiyle sabitdir.

Kıbrıs memuriyeti, onun kin ve buğzunu — yanar dağlar gibi — feveran etdirerek Âli hakkında — haklı haksız — envaı neşriyat ve terzilâtda bulunmasına bais olmuşdur.

Ziya [Bey], "Arzıhal" de diyor ki :

"Tecribei sabikanın acısı hâlâ ciğerde durduğundan bu defa dahi gidecek olsam husamanın kuvvet ve nüfuzları malûm olmağle is rengi ahare çevrilüb nefi tarikivle Mağusa'va gönderilerek vine telef olacağım gözümün önüne gelüb iki suretde dahi meyt mukarrer olub halbuki otuz sekiz vasında düsmenlerinin tatvib ve tefrihi içün beyhude yere can virmek dahi istenilür sey olmadığı gibi hakikati halinde arzı icün huzurı sahanelerine ruhsatı müsul ise kabil olmamağle diyarı ecnebiyede bir müddet ikametden baska nefsime carei tahlis bulamadım ve uhdesinde memuriyet var iken firar etdi denilmemek icün mukaddema Kıbrıs'da cekmis olduğum belivvatı tadad ile bir istifaname terkim ve mekamı sadarete takdim evledim. Avrupa'ya azimetimi mus'ir yine mekamı sadarete bir mektub yazub badelazime takdim olunmak üzere bendehanelerine bırakdım. Bu tarafa geldim. İste Avrupa'ya gelişim dahi bu mecburiyete müstenid idi. Lâkin halin hakikati böyle, esbabı mücbire dahi söyle iken gazetedeki ilânnamei resmide Avrupa'ya azimetim, gûya hakikati hali bilmiyenlere kendimi mazur göstermek ve hamiyeti caliyemi aleti icravı garaz etmek icün olduğu ve bu hareketi makduhave mücazat olarak rütbemin refi' edildiğini görüb devleti aliyenin ve otuz milyon nüfusun zimamı hayat ve mematı ellerinde olanların Cenabı Hakdan korkmayub ta bu mertebe bir iftirayi alen irtikâb etdiklerine sasdım kaldım."

Resmî ilânın sureti

«Geçende Kıbrıs mutasarrıfı nasb ve tayin olunan Ziya Bey ile Erzurum vilâyeti valiliği muavinliğine memur edilen Kemal Bey, merkezi memuriyetlerine azimet etinek ve yahud bir güne mazireti meşruaları olduğu halde anı evvelce lisanı edeble beyan edüb de ol babda verilecek karare intizar eylemek lâzım gelür iken kendulerini hakikati hali bilmiyenlere mazlûm göstermek ve agrazı malûmelerinin tervicine alet eyledikleri hamiyeti caliyeden naşi mağdur olduklarını ilân eylemek niyeti makduhasıyle Babiâlinin ve hiç bir mahallin rey ve ruhsatına müracaat etmeksizin diyarı ahare firar eylemiş olub kendulerinin bu hareketi kabihası haklarında mücazatı mahsusa icrasını istilzam etmiş ve bu makule ef'ali rediye ashabının hiç bir vakitde devletce tanınmaması ümuri tabiiyyeden olmasiyle uhdelerinde olan rütbei seniyyenin ceridei teşrifatı hümayundan terkini kaydi bittensib iradei adalei ifadet cenabı hilâfetpenahi dahi ol merkezde şeref sünuh ve sudur buyrulmuş olmağla keyfiyetin beyan ve ilânına ibtidar olundu».

^{1 «}Numunei edebiyat» da 1241 de doğduğu gösterilmesine nazaran Avrupaya gitdiği esnada «42» ve Fatin tezkiresinde velâdet tarihi 1245 senesi olarak kayd edilmesine göre «38» yaşında olması lâzım geliyor.

Ziya [Bey] takdim etdiği istifanamede Kıbrıs mutasarrıflığında oğradığı belâları tadad etdiğini ve Avrupa'ya gitdiğine dair mekamı sadarete tezkire yazub evine bırakdığını söylediği halde ilânı resmîde bunun aksi iddia edilmekdedir.

Bu halde iki tarafdan birinin iddiası, hilâfı hakikatdir. Hakikati keşfetmek isebu giin müşkildir.

Fakat Avrupa'ya gitmek içün evvelce vâki olan istidasını — yukarıda nakledildiği üzere — Âlî [Paşa] nın ne şekle koyduğunu ve istifanamesinde Avrupa siyahatini tekrar istida ederse nefsini tehlükeye ilka etmiş olacağından izin almaksızın savuşmağa mecbur olduğunu Ziya [Bey] ileri sürerse mazur görülebilir.

Ziya [Bey] « كالالصدور » da¹ söylediğim vechile ötedenberi aleyhinde bulunduğu Âli [Paşa] nın vefatını müteakıben Sultan Abdülaziz'e takdim etdiği kasidede:

"Bir hasmi bimürüvvete duş etdi kim beni Kalbi haşını bilmez idi rahmü şefkati İtfaye bezli himmet ederdi hased ile Her kimde görse zerre füruği liyakati Enzarı lütfun etmiş idim celb efendimin Abdi keminenin bu idi heb kabaheti Yalvardım itizarü tedarrular eyledim Asla tegayyür etmedi kinü husumeti² Encam kâr Kıbrıs'a nefi etmek istedi

Ziya [Bey] de "Tahribi harabat" a cevaben yazub Kemal'e göndermediği yetmiş dört beyitli menzumede diyor ki:

«Çün müdara vü hulus etmişdik Ya niçün Avrupaya gitmişdik Gitmeği ben sana evvelce didim [*] Hem düşün sen kim idin ben kim idim İlticayi husama etmekden Padişah vasfı değilmi ehven Eyumiydi sizi taklid etsem Kıbrısa sonra beraber gitsem».

ĺ

[*] Şayanı dikkatdir.

¹ Bu eserimin iki cildi — «Osmanlı devrinde son sadrıâzamlar» namiyle — Maarif vekâletince basdırılmışdır. Diğer cildleri de insaallah basılacakdır.

² Namık Kemal «Tahribi harabat» da bu beyti mevzuı bahs ederek diyor ki:

[«]Yalvardım, itizar...» buyurulmuş. Halbuki mabeyni hümayundan beri hangi memuriyetde bulunuldıyse kendisini [Âli Paşayı] tahkir ve itirazlar altında ezegeldiğiniz — biraz ahvali mülke vâkıf olanların cümiesine — malûmdur. «Zafername» gibi âsarı bergüzidelerinin her biri gerek anın ve gerek refikint. [Füad Paşanın] gönüllerine, helâklerini testi edecek derecelerde tesir eylediğini de herkes bilür. Bunların arasında bir de yalvarmaklar itizarlar, tedarrular nı var idi? Âleme karşu seyyiatından bahs eylediğiniz âdemlerin mecalisi tenhaîde eteklerini öper, hüsni teveccühlerinimi niyaz buyururdunuz?

Gördüm ki cane kasd idi mânada niyeti Bir başka çare kalmadı tahlısi can içün Terki diyare eyledim âhır azimeti Bais bu oldu terkime minnetdi canıma Yoksa veliyyi nimetimin emri hizmeti Beş yıl tehammül eyledim âlamı gurbete Koymam hisabe gördüğüm envai mihneti Pîr etdi tazelikde beni bahti vajgûn Âlemde bitdi bence hayatın halaveti Billâh çokdan eyler idim nefsimi telef Men' etmeseydi tal'atinin zevki rüyeti".

Kendi rivayetince "yalvarmak ve itizar ve tedarrular" eylemekle beraber yalnız resmî icraatına değil, hususî harekâtına da ta'nü tarizden geri kalmadığını ve her sözünün Âli [Paşa] ya yetişdirilerek iğdab edildiğini o zemane yetişenlerden işitdik.

Kendi de "Cibilleti iktizasınca tarizden hâli olamayub italei lisane teaddi" etdiğini itiraf ediyor.

Bilâhare gösterd'ği arzu üzerine ehibbasından esbak Dahiliye müsteşarı Celâl [Bey] in tevassutiyle Âli [Paşa] yı ziyaret etdi. İltifatına nail oldu. Suhbet esnasında Belgırad kalesinin Sırblara terkinden bahsederek — terkin esbabı mücbiresini bilmiyormuş gibi — tevbih âmiz bir tarzda "Niçün verdiniz?" süalini irad etdi. Paşanın verd'ği cevablara kanaat etmediğin haliyle, kaliyle anlatdı. Bunun üzerine araları yeniden açıldı.

Ziya [Bey] Londra'da bulunduğu esnade yazdığı Rüyaname' yahud Hulyanamede Padişahın, mekamı sadarete kimin münasib olduğuna aid muhayyel sualine verdiği cevabın şu kısmı şayanı nazardır:

«Bu mesnede getirilecek zat, asr ve zemanın ve mülkün ahvalini eyu bilmeli ve devletin yaraları nerelerdendir, layıkıyle anlamış, usanmaz, yorulmaz, azlınden korkmaz olmalı (!). Bu evsafla muttasif olar bendegânınızı nazarı tesavvurdan geçürüb ve hakkında mukaddemce isma' edilen ısnadatı garazkâraneye (!) ve rütbesinin küçüklüğüne (!) bakmayub kendine tevdii ümur edersiniz. Bir müddet işine bakarsınız. Eğer dilhahı hümayununuz (!) üzere ifayi hizmete muvaffak olursa febiha. Olmazsa azil eder, yerine bir başkasını getürürsiniz».

Bu sözlerle mesnedi sadarete kimi tavsiye etdiğini anlamamak, izandan müberra olmağa mütevakkıfdır.

«Hak Teala hayre tebdil eyleye».

Ziya rüyanın nihayetine şu misrai yazmışdır: «Gördüğüm şeyler bütün rüya imiş». Ben de onun altına şu misrai yazmışdım:

Her kelimeden anlaşılıyor ki tarif ve tavsiye etdiği sadaret namzedi, kendidir. Kişinin fikri ne ise zikri de odur.

Ali [Paşa] — her halü kaline tariz eden — bu zatın, mekamı âliye göz dikdiğine ve — fürsat bulursa — tuli emel ve hırsı ikbal ile her dürlü hareketde bulunacağına kâni olmuşdur ki onu merkezden uzaklaşdırmağa lüzum görmüşdür denilebilir.

.*.

Mustafa Fâdıl [Paşa], Meclisi hazain riyasetinden azledilerek Avrupa'ya gitmişdi. Mısır valiliğinde veraset usulünün değişdirilmesi onu, valilik hakkından mahrum etmişdi, bittabi son derece müteessir olmuşdu.

Mısır'daki emlâkine mukabil aldığı milyonlarla liradan bir mikdarını, veraset hakkını istirdad içün Avrupa'da gazetelere ve sair vasıtalara sarf ediyordu. Bir tarafdan da devletin hüsni idaresini temin edebilecek esbabe dair Padişaha arîzalar yazıyordu.

İstanbul'da Yeni Osmanlılar cemiyetini teşkil eden erbabı kalemle de haberleşiyordu. Rivayet olunduğuna göre Ziya [Bey] e — yirmi bini evine bırakılmak üzere — otuz bin, Kemal [Bey] e on bin frank ve Âgâh [Efendi] ile Ali Süavı'ye de harcırah göndererek Avrupa'ya davet ediyordu.

Ziya ve Kemal 17 Mayıs 1867 [13 Muharrem 1284] de İstanbul'dan savuşdılar. Diğerleri de muahharen hareket etdiler. "Hürriyet" gazetesini tesis eylediler. Ali Süavi de Londra'da "Muhbir" i neşr etdi. Âli ve Füad [Paşa] lar ile diğer vükelâ ve idarei hükûmet aleyhinde neşriyatda bulundular.

Sultan Abdülaziz'in Avrupa siyahatinde Mustafa Fâdıl [Paşa] afiv olunarak İstanbul'a döndü. Yeni Osmanlılara tahsis etdiği maaşları kesdi. Davet etdiği âdemleri, diyarı gurbetde esbabı maişetden mahrum ve meyus olarak bırakdı.

"Prens, bu hareketinde mazur idi. Zira onların maaşlarını kesmese idi kendi İstanbul'a kabul edilemezdi" denilecek olursa şöyle cevab verilir: "Evet öyledir. Fakat onları nasıl davet etdi ise vatana avdetleri esbabını da öyle temin etmeliydi. Kendini nasıl afiv etdirdi ise onların da afvine çare bulmalıydı. Eğer onlar, afvı kabulden ve memlekete avdetden imtina ederlerse Prens, o vakit mazur görülürdü.

Prensin, mürüvvet ve asalete muhalif hareketinden sonra Yeni Osmanlılar avdete mecbur oldular¹.

¹ Meniouh [Paşa] «Feverani Ezman» da diyor ki:

^{«. . .} Şairı şuride eda Ziya ve muhibbi hürriyet Kemal Beyler ve sevdazede Süavî Efendî ile başkaca daha tanıdığım genc fikirli Şübbani Vatan, Avrupa'ya savuşarak "Muhbir" ve diğer isimlerde ateşîn ve haşîn ibaratı muhtevi gazeteler çıkarub payitahta ve memaliki mahruseye hükûmetin ef'alini tenkidan sözler vaydıklarını tahattur ederiz. § Bunlar, diyan ecnebiyede neşriyat ile seneler geçirdi. Ş Yazıtan çızılen mebahis ve itirazatı rengin emma ortada dönen heb söz idi. Calibi dikkatdir ki hayatı emillete hâdim olan o zevatın beyinlerinde bürudet yüz gösterdi. Vifak ve ittifak, nifak mecrasını tutdu.

Ziya [Bey], İsviçre'de Cinevre şehrine çekildi. "Hürriyet" gazetesini münferiden neşretdi. "Emil" tercemesiyle âsar ve eş'arının bazılarını burada vücude getirdi. Maişetce müşkilâte tesadüf etdi.

Sultan Abdülaziz'e takdim etdiği kasidede "Âlâmı gurbet" ve "Envaı mihnet" den bahsetdiği gibi Harabat mukaddimesinin sonunda da:

Geldim geleli bu hâkdane Açdırmadı göz bana zemane Eskam ile gecdi ruzgârım Âlâm idi cümle berkü barım

divor.

O mihnetli demlerinde Şehzade Yusüf İzzüddin [Efendi] nin bin lira gönderdiği mervidir.

"Hürriyet" in son nüshalarında Hidiv İsmail [Paşa] nın arzusuna muvafık sözler ve "Zafername" de Mustafa Fâdıl [Paşa] nın aleyhinde bahis vardır.

"Yeni Osmanlılar Tarihi" nde beyan olunduğuna göre:

Ziya [Bey] e — en pervasız arkadaşlarından Reşad [Bey — Paşa] "Hıdive hizmetden çekinmiyor musunuz?» demiş. Ziya [Bey] «hayır, bir vakit küçük biraderin müdafii hukuku olmuş idik. Şimdi o davayı sadrıâzam hazretleri [Ali Paşa] deruhde buyurduklarından bu sefer növbet büyük biraderin hukukuna geldi» cevabını vermiş. Reşad «cemiyet, hükûmeti Fir'avnnaneye hizmet içün mü teşekkül etdi?» demesiyle Ziya [Bey] «ciddi mi konuşmak istiyorsun? O halde oğlum, seni küçük Firavun'un hizmetinde bulunduğundan bu hizmete tahsis etdiği ücreti aldığından dolayı ben muahazede bulunmadığım halde sen, ne hak ile beni muahaze ediyorsun? Mesele burada bir ıctihad meselesi şeklini almışdır. Ben evvelki ictihadında hatamı idrak ile tashih etdim. Sen ictihadında isabetine kail isen buyurun! delillerini meydana koy, münazara edelim. Belki sen de za'fı ictihadına kail olursun, yahud beni ikna edersin» demişdir».

Mustafa Fâdıl [Paşa], maaşını kesmeseydi Ziya [Bey] evvelki ictihadında sebat ederdi. Maaşın inkitaı, ictihadın tehavvülüne illet oldu. İsin doğrusu budur.

Nihayet cümtesi, cemilelerle Dersaadete getirildi. Memuriyetlere konuldu. Vatandan hayli müddet mübaadet, gurbetde çekilen mihnet hiçe gitdi. İdarei hükûmetde tahavvül vuku bulmadı. Mesaii masrufe
söz seylâbesiyle akdı bitdi. Mabeyni hümayun kitabetinde bulunduğum hengâmda maruzzikr Ziya Beyle
refakatim ve mekteblerde tahsil yoldaşlığından naşi Kemal Beye samimî mehabbetim olduğundan bilâdı
ecnebiyeye kimden davet alarak gitdiler. Ziya Bey, sarayda iken ne meslek iltizam ve badehu cüstücuvi
meram etdi, bildiğim hakaikı yazmış olsam bir kitab hacmini iktisab edeceği cihetle tahlili mişvar ve
tafsili düşvardan sarfı nazarla âdabı eshabı kitmane tebean taklili beyan eyledim».

¹ Nazım [Paşa], Hatıratda diyor ki:

«Ziya Paşa ile Yusüf İzzüddin Efendi arasındaki hususiyet, bir aralık Paşanın, ona arabî ve edebiyat muallimi olarak tayin edilmiş olmasındandır. Fakat bu muallimlik ve talebelik uzun sürmemişdir. Zemanın ricalinden biri, Sultan Abdülâziz'e bir arîze takdim ederek, "Şehzadelerin edebiyat ile iştigali, ciddiyeti mülûk düsturuna muhalifdir» demiş ve Ziya Paşa da edebiyat hocalığından azledilmiş idi Ziya Paşa, bu hadiseden bahsederken daima güler, «ne yapalım, bu hanedanın silsilesi cahil gelmiş, cahil gidecek» derdi».

Âli [Paşa] nın vefatiyle Mahmud Nedim [Paşa] mekamı sadarete geldi. Ziya [Bey] ın Padişaha takdim etdiği kaside üzerine avdetine müsaade olundu. 1872 [14 Muharrem 1289] de icra cemiyeti riyasetine tâyin kılındı.

Ziya [Bey] diyor ki1:

"Âli Paşa vefat edüb de Mahmud Nedim Paşa sadrıâzam olunca Sultan Abdülâziz'in arzusu üzerine Avrupa'dan memlekete dönmeme müsaade olundu. Daha doğrusu Avrupa'dan davet ve celb olundum ve icra cemiyeti riyasetine tâyin edildim. Mahmud Nedim Paşaya nisbeti kadımem vardı. Birçok defalar beni himaye etmişdi. Dostluklarını göstermişdi. Bu itibarla Avrupa'dan İstanbul'a dönüb icra cemiyeti riyasetine tâyinimde onun da dahli vardı. Her salı gecesi yalısında buluşurduk. Aramızdan su sızmazdı."

Âli [Paşa] zemanında Olduğu gibi serbazane hareket ve idarei hükûmete itiraz etmeyüb ihtiyat ve ihtiraz meslekini tutdu ve ötedenberi hâmi tanıdığı Mahmud Nedim [Paşa] ya nisbet ve hürmetini teyide çalışdı.

Fakat yukarılarda bahsolunan kasidede :

"Bir zate virdi möhri ki ruşen güneş gibi Ehliyeti, fazileti, sıdku hamiyyeti"

beytiyle sena eylediği paşasının — Mecnuni da hayretde bırakan — icraatı acibesini gördükce — hakkındaki gayz ve buğzunu hiç bir suretle teskin edemediği — Âli [Paşa] ya rahmet okumağa başladı. Hattâ arkadaşlarından Nuri [Bey] ki Âli [Paşa] aleyhinde bulunan fırka erkânından idi. Bana ve diğer ehibbasına aşağıdaki fıkrayı mükerreren nakletmişdi:

"Bir gün Bayezid meydanında Ziya [Bey] e tesadüf etdim. "Nuri, ne dersin, bu gün hiç gidemeyeceğim bir yere gitmeyeyim mi" dedi. "Senin gidemeyeceğin yer Hicaz'dır, yahud camidir" dedim. "Canım saçmalama. Âli Paşanın kabrine gitdim. Başının ucunda oturdum. "Âli, beni afvet. Aleyhinde bulunduğumdan dolayı âdeta b....... yediğimi şimdi anlıyorum" diyerek itizar ve afvimi istid'a etdim" dedi".

Halbuki evvelce padışaha hitaben "Saltanatı şirketden, kendinizi ve halkı esaretden, mülkü devleti tehlükeden, hazineyi zaruretden, askerinizi sefaletden kurtarmak ve haiz olduğunuz ınekamı hilâfetin zâyi olan şan ve şühretini iade etmek isterseniz her şeyden evvel bunlara sebebi aslî olan Âli Paşayı işden çıkarınız" diyordu.

¹ Nazım [Paşa] nın Hatıratı.

Âli [Paşa], işden ve dünyadan çıkdıkdan sonra kendinin "Ehliyeti, fazileti, sıdku hamiyyeti güneş gibi ruşen" olduğunu ilân etdiği Mahmud [Paşa] iş başına gelince işlerin nasıl başdan çıkdığını gördü¹.

Mahmud Nedim [Paşa] nın, Rumeli şömendüferleri içün tanzim etdirdiği muzır mukaveleyi zorla möhürletmek istemesi ve Ziya [Bey] in imtinai üzerine Paşa, "Hirşin size üç yüz bin frank verdiği hakkındaki rivayet teeyyüd ediyor" dedi. Ziya [Bey], kemâli şiddetle mukabele etdi. Ziya [Bey] bu hâdiseden uzun uzadıya bahsetdikden sonra "Hayatımda iki defa irtikâbla itham olundum. Biri Mahmud Nedim Paşanın açıkdan açığa iftirası. İkincisi, şu Adana'da bizim möhürdar kumpanyasının yüzünden oğradığım iftira. Fakat lehülhamd her ikisinde de namusum, gün gibi iyân oldu" dediğini Nâzım [Paşa] naklediyor.

Bu hâdise "Ehliyet, fazilet, sıdku hamiyyet" sahibi Mahmud [Paşa] ile Ziya [Bey] in arasını açdı.

İcra cemiyeti reisi iken bir meselei şer'iyede — kendi tâbiriyle — "faka bas-dığından" azil olundu. Padişah, "5000" kuruş maaş tahsis eyledi, iki ay sonra kesildi. Ziya [Bey] zarurete oğradı.

Avrupa'dan geldikden bir müddet sonra padişah, Ziya [Bey] i Hariciye nâzırı yapmak isteyerek — o esnade mesnedi sadaretde bulunan — mütercim Rüşdi [Paşa] nın fikrini sormuş. O, kat'iyyen kabul etmiyerek ısrar olunursa istifa edeceğini söylemiş. Nâzım [Paşa], "Bunu bana bizzat Ziya Paşa — gülerek — nakletmişdi" diyor. O zemanın ricalinden bu maddeye dair hiç bir şey işitmedik.

1873 [8 Safer 1290] de Şûrayi Devlet âzalığına tâyin kılındıysa da müzayakadan kurtulamadı.

Süleyman Nazif merhum, "İki Dost" adlı eserinde diyor ki:

«Sultan Azizin hal'ine kadar Ziya Paşa, İstanbul'da menkûb kaldı. § Maguse mahbusu [Namik Kemal] bir necatı karibden ümid var değilken İstanbul menkûbu, vak'ai hal'in tehaddüs etmek üzere olduğundan tem haberdar, hem meselede filen medhaldar idi. Hal'in erkânından Midhat Paşa, Ziya Paşa, vasıtasiyle ve Ziya Paşa da o vakit veliyyiahd bulunan Sultan Muradın tabibi Doktor Kaplıyoni tavsit ederek tasavvurat ve mukarraratı vakıadan padişahı müstakbeli haberdar ediyordu ¹. Hele hiç şübhe yokdur ki Abdülaziz'in tevalii seyyiatından ziyade kendi idbar ve menkûbiyetinin temadisi, Ziya Paşayı eski efendisinin aleyhine sevk eşmişdi».

Şu mütaleanın muvafıkı hakikat olduğu azadei iştibahdır. İnsanlar, kendi menfeatlerinden başka şey düşünmezler ve kendi menfeatlerini her şeyin fevkında görürler.

¹ Nâzım [Paşa] Hâtıratda diyor ki:

[«]Bir gece Ziya Paşa, memleketin o zemanki vaziyetiyle Âli Paşa zemanını mukayese ederek Âli Paşa zemanını tercih ediyordu. «O halde eski zeman idaresini şimdikinden daha makul buluyorsunuz» dedim. Bu sozümden «Öyle ise vaktiyle Âli Paşaya karşı niçün kıyametler koparıldı» manasını çıkararak hazin bir sesle «Âli Paşa ile hempaları, baltaları ele alarak binayı devletin muhafaza divarlarını yıkıyorlırdı. Biz de feryad ediyorduk. Şimdi binanın temelleri yıkılıyor. Artık feryadın manası, bağırmanın faidesi bile kalmıyacak diye korkuyorum» dedi».

Ammenin menfeatini, kendi menfeatlerine tercih ederek « مرف عار أبد كام خود كرفتم تا رأبد كام » mealine tevfiki hareket edenlere de tesadüf olunur. Fakat bunlar "enderi nevadir" den maduddur.

*

Sultan Abdülaziz 30 Mayıs 1876 [7 Cümadelûlâ 1293] da hali' edilüb de Sultan Murad iclâs olununca müntesibîni, ikbale kavuşmak zemanı geldiğini görerek zuhurata muntazır oldular.

Ziya [Bey] Mabeyni Hümayun Başkitabetine nasbolundu.

Cevdet [Paşa], "Tezakir" de diyor ki:

«Yevmı hal' ve cülûsda sabahlayın Ziya Bey, mabeyni hümayun baş kâtibi tayin olunmuşdu. Lâkin babı seraskerîde biatde bulunmamış olanlar, peyderpey sarayı hümayuna gelmekde oldukları ci-hetle nenüz merasımi biatin icrası temam olmamışken Ziya Bey, birinci işgüzarlığı olmak üzere Kemal Bevin itlakiy. Dersaadete getirilmesini âdeta sureti ısrarda ihtar etdiğinde Rüşdî Paşanın canı sıkılmağla derhal defteri hâkani Nazın Sadullah Beyi celb ile mabeyni hümayun başkâtibi nasbetdirmişdi».

Ziya [Bey] in baş kitabete tâyıniyle azli — kendinden menkul olduğu üzere — şu suretledir :

Ziya [Bey], Sultan Murad'ın cülûsu günü babı seraskerîde hünkâr dairesinde bulunurken huzura davet olundu. Sultan Murad, "Sizin ilmü fadlınızdan yakinen müstefid olmak isterim. Bu andan itibaren baş kitabet ümuruna bakmanızı tensib etdim. Heman vazifenize başlayınız. Alın şu kâğıdları içerdekilere götürünüz" dedi. O da ise başladı.

Akşam yine davet edildi. Padişah, "oldukca çakır keyifdi", lâübali bir edâ ile "Gel bakalım, sana iyi bir haberim var. Seninkileri derhal getirtiyorum. Heman git sadrıâzama söyle, Kemal Beyle rüfekasının gelmeleri içün telgraf yazsunlar" dedi.

Gec vakit olmasına rağmen — mekamında bulunan — sadrıâzamın yanına gitdi. Rüşdî [Paşa], gayet baridane karşılıyarak "Ne istiyorsunuz" dedi. Ziya [Bev] iradeyi tebliğ etdi. Sadrıâzam, fena halde sinirlendi. Bağırub çağırmağa başladı. Hiddetini yenemedi, oturduğu yerden kalkdı. Bağırarak, "Efendim, her işimiz bitdi de bu mu kaldı? Bu şımarıklar, on gün sonra gelirlerse kıyamet mi kopar? Dünya mı yıkılır? Bu işleri yapan heb sizsiniz. Padişahımıza söyliyecek başka bir şey bulamadınız mı?" dedi.

Ziya [Bey] diyor ki:

"Meğer Rüşdî Paşa da, bizlerin, Kemal'in nekadar düşmeni imiş".

Ziya, icab eden cevabları oldukca ağır bir lisanla verdi. Ertesi gün azledildi. Baş kitabeti, "24" saat bile devam etmedi.

¹ Hatıratı Nâzım.

1876 [11 Cümadelûlâ 1293] de "15000" kuruş maaşla Maarif müsteşarlığına tâyin kılındı. Zemanımızın tâbiratı cümlesinden olan "İnkisarı hayal" e oğradı. Müsteşarlıkda altı ay kaldı. Kanunı esasi lâyihasının tanzimi ile iştıgal eyledi.

Sultan Abdülhâmid'in cülûsunu müteakiben onun riyasetinde Kemal [Bey] ve sair zatlardan bir cemiyet teşkil edilerek "Terceme Cemiyeti" namı verildi. Sarayda bir daire tahsis olundu. Bu cemiyet, Avrupa matbuatında ahvali şarkıyeye ve Devleti Osmaniye'ye dair intişar eden mekaleleri tedkik edecek ve muhtelif lisanlarda eserler nesrivle vanlısları düzeltecek idi.

Nâzım [Paşa] nın, Ziya [Bey] den naklen beyan etdiğine göre: Birinci ictima sonlarında Mabeyin feriki Said [Paşa] gelerek "Zâtı şahane, Süavi Efendiyi de cemiyetinize almanızı ve kendisiyle teşriki mesai etmenizi arzu buyuruyorlar" dedi. Heyetce onun kabul edilemeyeceğini söylediler. Kemal [Bey], "Bu cahil âdemin aramızda hiç bir işi yokdur. Cemiyetimizde kimlerle teşriki mesai edeceğimiz, bızzat bizim tarafımızdan tâyin olunur ve bu kararımızı zâtı şahane, yalnız tasdik eder. Yoksa ilk celseden cemiyetimizin ümuruna bu suretle müdahale muvafık olmasa gerek" dedi. Said [Paşa] birinci iradenin reddi münasib olmadığını söyledise de kabul edilmediğinden gitdi. Yarım saat sonra yine geldi. "Bugünkü ictimaınız bu kadar olacak. Âtide ictimalar içün haber verilecekdir" dedi. Cemiyet bir daha topılanmadı.

Süavii pür mesavi gibi bir şarlatanın, cemiyete kabul edilmemesi mahzı isabet ise de Kemal'in, akranından birine cevab verircesine hodserane ve bâlâpervazane idarei kelâm etmesi, cemiyetin inhilâline sebeb olmuşdur, denilebilir.

Esasen böyle bir cemiyetin sarayda teşkili nabemehaldi. Cemiyetin bulunacağı yer, Hariciye Nezaretinde matbuatı ecnebiye dairesiydi. Hey'eti muhtereme evvelâ bu ciheti nazarı dikkate almalıydı. Malûmdur ki tabiî olmayan şeyler devam edemez.

Ziya [Bey], mektubcusuna demis ki:

"Zaten Abdülhamid Han ile yıldızımız, daha cülûsunun ilkinde barışmamışdı. Cülûsu takarrür etdiği sıralarda Damad Mahmud Paşa vasıtasiyle cülûs hattı bana yazdırılmışdı. Fakat benim yazdığım hat beğenilmedi. Böyle şeyleri daha iyi yazan Said Paşaya [Baş kâtib] yazdırıldı."

*

Ziya [Paşa] nın anlatdığına göre: Kanunı esasî müsveddesi tanzim edildikden sonra Midhat [Paşa], padişaha verdi. Aradan on beş gün geçdiği halde saraydan ses çıkmadı.

Nihayet Ziya ve Kemal bir gece Midhat [Paşa] nın konağına gidüb saraydan cevab alması içün ısrar etdiler. Ertesi gün yine gitdiler. Midhat [Paşa], "Kanunı esasî kabul olundu. Enıma bir 113 üncü madde ilâve edildi" dedi.

Ziya [Bey], "Bu madde ile kanunı esasînin, kanunı esasî denecek yeri kalmamış. Bundan böyle hükûmet istediği tahkikatı istediği gibi yapdırub istediğini memleketden harice çıkarmak içün kanunı esasîye istinad edecek. Böyle meşrutiyet kanunu nerede görülmüş" dedi.

Midhat [Paşa], "Ne yapalım, şimdilik kanunı esasî bizde bu kadar olabiliyor. Baş kâtib olacak hınzır, böyle bir çivi sokmuş¹. Zeman gelir tâdil olunur" dedi².

Bundan sonra Ziya ve Midhat arasında samimiyet devam edemedi. Ziya [Bey,] şu kıt'ayı o vakit söylemişdir:

"Ne cesaretle olur münkeşif ebnayı vatan Dehşet alûdı cebanet ebi meşrutiyet Yoksa dünyada nasib olmıyacak mı bilmem Bize nev'i beşerin hakkı olan hürriyet".

*

Askere levazımı şitaiye ve saire tedarük etmek içün Ziya [Bey] in riyasetinde "Hediye cemiyeti" teşkil olundu. Ziya ve Kemal [Beyler] in tensibiyle cemiyetce "Asakiri mülkiye taburları" teşkili kararlaştırıldı. Herkes kaydolunmağa başladı. Her mahallede bölükler vücude getirildi. Zabitler nasbolundu. Talim içün hükûmet tarafından tüfenkler verildi. Taburlar, sevk edileceği sırada Ziya [Bey] vezaretle Suriye valiliğine, Süleyman [Paşa] Herseğe memur edildi. Asakiri mülkiye taburları dağıdıldı.

Mahmud Celâlüddin [Paşa] "Mir'atı Hakikat" de diyor ki:

«. . Ziya Bey hal'i Abdülâziz Hanî mesalihinde dahi müşaviri [Midhat Paşanın] bulunduğu cihetle diğerlerinden ziyade Paşayı pençei inefasidinde zebun etmiş ve Maarif Müsteşarlığını tahsil eylemiş idi. Bu cemiyetin bendegânı [Midhat Paşanın etrafına toplananlar] onun huzurundaki ekavili fasidelerine ilâveten efkârı umumiyeyi celb ve cezb içün bir kuvvei mâneviye istihsalıne dahi başlayub hattâ Ziya ve Kemal Beyler, Sultan Bayezid meydanındaki müsafirhanei askeride³ bir encümen tetib ve rical zadelerden ve sair genclerden millet askeri tahririne kıyam etdiler ve bu encümenin riyasetini Midhat Paşaya verdiler. Kayıd edilenler bölük bölük Midhat Paşanın konağına gidüb alkışlar etdiklerini işidince husaması, ilkaatı gûna gûn ile padişahın zihnini tahdiş eylediklerinden serasker Redif Paşa, encümenin ilgasiyle hamiyyeten gönüllü yazılmak isteyenlerin babı seraskeriye müracaatlerini ilâna memur olunca encümen beylerinin defteri askeriye kaydetdikleri gencler «Babı Seraskeri maiyetinue askerliği kabul etmeyiz. Biz millet askeri olacağız» sadalariyle muhalefet ve Midhat Paşanın konağına giderek şikâyet eyledikleri sırada Kemal Bev hal'ü iclasdan kinayeten « كَانُ عَنْ الْمُواَلِّ الْمُعَالِيْ اللهُ ال

Said [Paşa] bilâhare gazetelerle neşretdiği mekalelerde bu maddenin kendine teallûku olmadiğini söylemişdir. Sadedin haricinde olduğıçün maddenin tafsiline lüzum görmedim.

Madde tadil olunmadı. O madde ile kendi tenkil olundu.

³ Şimdi dişci mektebi olan dairedir.

Ziya [Bey] in Berlin sefaretine tâyininin istizan olunması Midhat [Paşa] ya tebliğ olundu. Mabeyin baş kitabetinden tekiden yazılan tezkirede Padişahın şu sözleri mündericdir:

«Ziya Bey, pek ziyade harisi ikbaldir. Bu hal, tabiati beşeriyeye hamlolunacağından kendusu mevki ve ikbalini husni istimal etse buraca hal ve istidadının müsaid olacağı bir işde istihdamına müsaade olunur. Lâkin bu zatın şimdiye kadar meşhud olan ahval, meslek ve niyatında sebata delâler etmediği gibi bir şey arzusuna muvafık olmaz ise anın aleyhinde dürlü entrik imali âdeti olduğundan kendusunun bu aralık İstanbul'da bulunmaması pek hayırlı olur. Sadrıâzam hazretlerinin şu gaileli zemanlarda mevaniden hali olarak idarei ümur etmeleri dahi bu dürlü âdemlerin buradan cebaüdleriyle hâsıl olacakdır. Ziya Bey hakkında olan mülâhazat, mübalegaya hamlolunmasun. Ehemmiyeti zatiyesı mahdud ise de halk, muterizîne teveccüh göstermeğe ve itirazatı istimaa meyyal olduğundan anın teşebbüsatı ve neşziyatı bu cihetce müsmir olabilür. Kendusunun Berline memuriyetinin taidesine gelince bu aralık Babıâlinin Viyana ve Fransa ve Londra kabıneleri nezdinde icrasını münasib gordüğü teşebbüsatın Berlin'de dahı yapılması ve Prens Bismark'ın mümkin olabildiği kadar celbi tevecühüne çalışıtması faıdeli olacağından Ziya Bey buna muvaffak olur ise dirayetini isbat ve devletin teveccüh ve vüsukuna kesbi istihkak eylemiş ve müamelâti hariciyede fiilen dahi iktisabı malûmat etmiş olacağından ol vakit bihakkın yetiştirilmesine müsaade olunur...".

Babiâlice tedkikine memur edildiğim yıldız evrakı arasında kanunı esasîye müteallik vesaik ile Sultan Abdülhamid merhumun mühim notlarına ve Midhat Paşanın muhtelif meselelere dair tezkireleriyle saraydan verilen cevablara tesadüf etdiğim halde Ziya [Beyin] Berlin sefaretine tâyininden sarfı nazar edilmesinin esbabı hakkında bir kayıd görmedim.

1876 [16 Zilhicce 1293] de rütbei vezaretle Suriye valiliğine tâyin ve valilik maaşı "35000" kuruşa iblâğ olundu. Tezkirei maruzada:

Suriye vilâyetinin ehemmiyeti mevki ve maslahatı icabınca valiliğine mevcud olan mazulini vüzeradan kangisi tayin olunsa idarei mahalliyenin hüsni cereyanını temine kifayet edemiyeceği cihetle oraya erbabı iktidar ve malûmatdan bir zatın gönderilmesi icabı halden olub Maarit müsteşurı saadetlû Ziya Beyefendi hazretleri sıfatı matlûbe ile muttasıf yetişecek bendegândan bulunmuş olmağla müşarünileyhin uhdesine rütbei yezaret tevcihiyle mezkûr valiliğe tayini...».

Ziya [Paşa] ya birinci rütbe Osmanî nişanı verilmesine dair Midhat [Paṣa] nın tezkiresi üzerine sâdır olan irade, Paşanın reddolunmağa başlayan maruzatına nümunedir.

Tezkirei maruzada:

«Ziya Paşa, nışanı zişanı mecidinin ikinci rütbesini haiz olub vilâyeti mezkûrede bulunan rüesayı ruhaniye ve memurini düveli ecnebiyenin ekserinde ise birinci rütbeden nişanlar bulunduğundan ehemmiyeti mevkii memuriyetiyle mütenasib ve beynelecanib tezyidi vakar'u haysiyeti mucib olmak üzere mü-

¹ Midhat Paşanın eniştesi.

şarinileyhe birinci rütbeden nişanı Ålü Osmanî itası ve Kastamoni vilâyeti mutasatrıfı Tosun Paşaya¹ dahi ansâl ve eslâlına tatbikan ve tebdilen ikinci rütbeden nişanı mecidî ihsanı...».

denilmesine mukabil baş kitabetin iradei seniyeyi mübelliğ cevabında:

«... Vakıa nişanların mevkii memuriyet veya emsale tenasübi bir müddetdenberu kaide hükmüne girmiş ise de işbu imtiyazı âlinin zat ve hidmete ihtisası bedihi bulunduğundan memuriyet ve emsalin esbabı terfiiveden addolunmaması ve bir de Ziya Paşanın vezaret ve Tosun Paşanın memuriyeti ahdi karibde vaki olmasına nazaran nişanlarının terfii esbabı maddiyeye gayri mübteni bir mükâfatı mütetabia olacağında kendulerinin bu babda dahi atıfeti seniyeye mazhariyetlerinin mahalli memuriyetlerine azimetleriyle ibraz edecekleri hidemata talik kılınması».

denilmişdir.

Nişan verilmesinde "memuriyet ve emsal, esbabı terfiiyeden ad" olunmayor da — nişandan daha mühim olan — rütbe tevcihinde "memuriyet ve emsal" niçün esbabı terfiiyeden addediliyor?

Ziya [Paşa] nın — rütbei haliyesi evvelâ bâlâye terfi olunmak lâzım gelirken o rütbe atlanarak — vezaret tevcih olunuyor.

"Suriye vilâyeti mühimdir. Orada bulunacak valinin büyük rütbeli olması zarurîdir ve oraya daima rütbei vezareti haiz olanlar nasbedilmişdir" denilecek olursa o halde "memuriyet ve emsal, esbabı terfiiyeden ad" olunuyor, demekdir. Rütbede "memuriyet ve emsâli esbabı terfiiyeden ad" edüb de nişanda ad etmemek mantıka mutabık olur mu? Madame ki Suriye'de bulunacak valinin rütbesi büyük olmak zarurîdir, onun nişanı da büyük olmak tabiîdir.

Ziya [Paşa], Padişah nezdinde mütemen ve mültezem bir âdem olsaydı, o mişanın daha büyüğü, — sadaretin arzına hacet kalmaksızın — ihsan olunurdu.

O sırada Ziya [Paşa] yı İstanbul ehalisinin meb'us intihab edeceklerine ve bunun içün arzıhal vereceklerine dair, "İstikbal" gazetesinde görülen fıkra üzerine mabeyn baş kitabetinden Midhat Paşaya yazılan tezkirede iradei seniye şu suretle tebliğ olunuyor:

«... Zıya Paşanın meb'usiyeti kabul olunamaz. Zira kendusu, bilhassa metbut meşrut aleyhinde bulunmak gibi bir seyyie ile lekedar olub burası delâili filiye ile de sabitdir. Kanunı esasi lekedar olanları meb'usluğa kabule müsaade edemez. Şurası taaccüb ve dikkate şayandır. ki bu zatın ehali beyninde bir şühret ve teveccüh hâsıl etmek ümidiyle gerek matbuatla ve gerek sair vesait ile her nevi teşebbüsatdan hâli olmadığı malûm olub bu haller üzerine kendusune ibrazı teveccühde asla bir metburiyet dahi vok iken mücerred sadrıâzamımızın iltimasatını reddetmemek mültezemimiz olduğundan vezaret ve Suriye gibi mühim ve mutena bir vilâvete memuriyetine müsaade olundu. Şimdi bunun dahi kadrini bilemivor. Ve vezaret kuvvetini dersaadetde istimal etmek kaydınde bulunmakla berabet arzuyı vicdani ve ihtiyarımız üzerine bazı hamiyetkâranın mesaisiyle vücude gelmiş olan Kanunı esasının müessisliğini «endusune arfedüb bu fıkrayı dahi «İstikbal» de ilân etdiği gibi lâyenkatı bu neşriyatda

¹ Midhat [Paşa] nın eniştesi.

bulunuyor ve bazan dahi hüsni niyetimiz izaa olunmak içün Kanunı esasinin mer'iyeti bizce merzi olmadığına dair rivayet deveran ediyor. Binaberin Ziya Paşanın şu harekâtı hakkında ne müamele lâzım ise kendulerine havale ederim...».

Ziya [Paşa] Suriye'ye gitdi. Birkaç ay, sonra "meslek ve hareketi, o havalinin ehemmiyeti mahsusai idaresiyle mütenasib olmamağla tahvili memuriyeti iktıza eylediğinden" denilerek 1877 [3 Cümadelâhire 1294] de Konya valiliğine naklolundu.

Envai zahmet ve mihnet ile Konya'ya gitdi. O sırada şu üç beyti söyledi:

"Valii Şam olarak üç buçuk ay¹ Konya'ya sonra göründü gitmek Dağda dondum, ovalarda yandım Mersin üstü Karaman'a giderek Göstere göstere germü serdin Dünyeyi Konya'yı öğretdi felek"

1878 [9 Cümadelâhire 1295] de Adana valiliğine nasbedildi. "Şair Ziya Paşanın Adana valiliği" isimli risalede¹ naklolunduğuna göre: Paşa, Adana'ya girerken istikbaline gidenlerden şair Hacı Tal'b oğlu Mustafa'nın² takdim etdiği kudumiyeyi pek ziyade takdir etdiği halde Yeğen Ağa Zâde Hakkı [Bey] in³ okuduğu kaside hakkında bir kelime söylemedi. Bundan müteessir olan Hakkı — arkadaşlarıyle birleşerek — tanzim etdiği hecviyeyi, büyük divarlara — göze çarpacak suretde — kömürle yazdı ve yazdırdı. Son mısraı şudur:

"Ziyası kalmadı mülkün gelince Paşası".

Son zemanlarında süi istimalâtı hakkında şikâyetler vâki olduğundan tahkikat icra etmek ve lüzum görürse işden el çekdirmek üzere divanı muhasebat âzasından Hacı Âkif [Efendi] nin² izamına 1880 [4 Rebiulâhir 1297] de irade sadır oldu.

O hengâmda mabeyn baş kitabetinde bulunan Âli [Paşa] Zâde Ali Füad [Bey], babasının — mevtini tacil edecek suretde — neşriyatı adavetkâranede bulunduğundan dolayı Ziya [Paşa] dan intikam almağa kalkışazağı beklenirken şikâyetcilerin saraya çekdikleri telgrafları — eseri garaz olduğunu söyliyerek — Padişaha arz etmediğini ve şikâyetcilere karşı izharı nefretle telgraflarını yırtdığını mabeyn kâtiblerinden reji komiseri Nuri [Bey] söyler ve Ali Füad'ın gösterdiği ulüvvi cenabı ve fazileti tebcil ederdi.

¹ Beş ay, bir hafta.

² Tercemei hali 1853 üncü sahifede yazılmış olan Taha Torosun'dur.

³ Tercemei hali 490 ıncı sahifededir.

Mesrutiyetin ilânından sonra az müddet Dahiliye nâzırı olan vüzeradan Hacı Akif [Paşa] dur.

Ziya [Paşa] ya isnad olunan sui ahvalden biri de irtikâb idi. Halbuki para çarpan kendi değil, möhürdarı olan kalteban idi. Paşasını, irtikâb ve irtişa ile dillere düşürdü.

Paşa, möhürdarı bed tebarın, kendi namına dadü sitedde bulunmakda olduğundan — biraz gec — haber aldı. Meclisi idare, belediye ve mehakimi adliye âzasını topladı. Onların huzurunda möhürdarı isticvab etdikden sonra İstanbul'a def eyledi.

Nâzım [Paşa], hâtıratında irtikâb meselesinden uzun uzadı bahis ederek, "Vefatına kadar Ziya Paşanın yanında bulundum. Mâruf meslekini kemâli ciddiyetle muhafaza etmiş ve irtikâbe meyli, hayalinden bile geçirmemişdir" diyor.

*

Ziya [Paşa] bir müddet hasta olarak işlere bakamadı. Ümurı vilâyet, Hacı Âkif [Efendi] tarafından idare olundu. Nihayet 17 Mayıs 1880 [8 Cümadelâhire 1297] de vefat etdi². Ulu cami haziresine defnolundu³.

Tezkiye esnasında imamın, "Bu merhumu nasıl bilirsiniz?" süaline cemaat tarafından, "Eyi biliriz" cevabı verilirken bir âdem "Büyük şair biliriz" diye bağırdı. Bağıran, Yeğen Ağa Zâde Hakkı idi. Muahharen, niçün böyle dediğini sorduklarında Hakkı, "Eşsiz bir şair idi, ona şehadet etdim" demişdir.

Kabir taşındaki kitabe

موالياقي

«Adana vilâyeti valisi Abdülhamid Ziyaüddin Paşa merhumun fazlü kemali asariyle müsbet ve ulûvvi kadrını beyan ve tavsifde zebanı üdebayı zeman bikudret ve tarihi vefatını nazımda şuarayı benamı Osmaniyan izharı aczü hayret eylediklerinden doksan vedi senesi cümadelâhırının sekizinci pazartesi günü gülşenserayı bekaye rıhlet ve darülhuldi ukbaye azimet eylediklerini vilâveti mezkûre vergi müdiri Essevid Hasan Rıza, tiesren bu vechile tahrire ictira eyledi مناء لله مناه المالكية والمعادية المالكية المالكية 8 cümadelâhır 1297» 6.

¹ Habisi Derseadete değil, mahkemeyi cinayete sevk etmeliydi.

² Hacı Akit [Efendinin] mekamı sadarete çekdiği ve sadaretin, padişaha arzetdiği telgrafda 5 mayıs 1296 da vefat eylediği bildirilmişdir.

^{3 1940} mayısında Adanaya gitdiğimde merhumun kabrini ziyaret ve ruhuna fatiha ithaf etdim.

⁴ Şair Hakkı, bu tarzdaki şehadetiyle merhumun şairliğini tasdik eylediğini ve iyiliğini kabul etmediğini anlatmak istemişdir.

⁵ Ziva gibi büyük bir şairin kabrine vakışacak bir kitabei rub bahşa! virgü müdiri, yazmamış olsaydı kabri Ziya, galiba kitabesiz kalacakdı. Vatanın her köşesindeki şuarayi benam, Ziya'nın söndüğünü duymamış olacaklar!!

"Tercemanı Hakikat" gazetesine yazılan fıkra:

«Adana valisi Ziya Paşa, bir zemandanberi duçar olduğu illeti istiskadan rehayab olamıyarak bu kerre terki dağdağai hayat eylediği samia hıraşı telehhüf ve teessüf olmuşdur. Merhumi müşarünileyh, meziyati ilmü edeb ile füdalayı Osmaniye miyanında haizi imtiyaz ve ümun hükûmetde olan iktidan küllisi ile dahi beynelvükelâ (!) serfiraz bir zatı camiulkemalât olduğundan ziyai, hem erbabi ilmü marifet ve hem terakkiperveranı mülkü millet olanlarca bâisi esefi azîm olmuşdur."

"Vakit" gazetesine yazılan fıkra:

"Ecillei üdebamızdan Adana valisi Ziya Paşa biraz müddetdenberu mübtelâ olduğu illetden rehayab olamayub bu kerre âzimi darı beka olmuşdur. Müşarünileyhin iktidarı kalemîsine ve fezaili edebiyesine ve edebiyatımıza olan hidematına âsarı hücceti biadil olmağla olbabda ziyade bahse hacer olmayub yalnız böyle bir vücudün ziyaindan dolayı umumun ve hususiyle ashabı kalemin hissetdiği teesüratdan hissamend olmaklığımız tabii bulunduğuna binaen izharı telehhüf ve ceessüf eyleriz.

«Cenabi hak, gariki rahmet itsün

Mekamın heb rivazı cennet itsün».

Abdülhak Hâmid'in manzumesi:

Ziya, saisi bir kavmi garibin Ne oldu dergehi hakdan nasibin Nigâhin nezdi Bariden zemine Olur tiği zebanın zalimine Sen oldun barigâhı zülcelâle Ne dirler asünaniler bu hale Düşüb âmalinı kılmakda tecdid Hakihat birle berkengizi tehdid

Dolar sahnı vatan ol dem ziyadan Anarlar namını verden, semadan

Cihanda hodperestanı kibarın Fakat isbat ederdin iktidarın Hemişe âdetin şevku şetaret Ne afetdin bu hikmet âleminde Alırdın aczini teşhirden zevk Dilersen gösterüb madunı mafevk Gülerdın cümle eşyaye deminde Bütün âtaka karşı bir hakaret

Kederle eğlenir, şadan olurdun Bu gün dâna, yarın nadan olurdun

Olanlardan biri sensin müsebbib Temam esbabı şerh etmek ne mucib Ki fethi mülki manaye işaret Ki atii edeb pür zibü ferdir Cihanı şiirde bir inkılâbe Zafernamen ki bir takı zaferdir Verirdi ehli manaye bişaret [1]

Tulûr fikri hürriyetle ruşen Hakikat münkeşif, bezmi sühan şen

Bu halka terceman olmakdasın sen Huzurı hâkimi mutlakdasın sen Fezayi lâmekân mahşer melekden Fğer dirsen ki mazlum oldu İslâm Gidüb sıytın zeminden asümane Gelir nalişlerin bu hâkidane İderler intizarı hükmi ilâm Sana şahid çıkar yerden, felekden

Ziya sensin bu cemiyetde masum Kalanlar cümleten mes'ulü mahkûm

^{*}

¹ Aslanda bir mısra noksandır.

BASILAN ESERLERT

"Harabat", "Endülüs Tarihi Tercemesi", "Engizisyon Tarihi Tercemesi", "Zafernâme ve Şerhi".

"Veraset Mektubları", "Rüya", "Arzıhal", "Tartuf, yahud Riyanın Encamı". Molyer'in bu eserini heca vezniyle ve gayri mukaffa olarak terceme etmişdir.

"Eş'arı Ziya" damadı esbak liman reisi Ferik Hamdi [Paşa] mukaddema tab'ı etdirmişdi. Süleyman Nazif merhum, bu mecmuaya girmeyen eş'arı topladı, hepsi bir arada "Külliyatı Ziya Pasa" ismiyle 1924 de basıldı.

"Tercii Bend", "Terkibi Bend" ve gazetelerle neşir olunan mekaleler.

BASILMIYAN ESERLERİ

Jan Jak Ruso'nun "Emil" i yine "Emil" ve "Konfesyon" u "Defteri Âmal" namlariyle terceme etmişdir. Lâfonten hikâyelerini namen ve "Telemak" ı nesren terceme etdiği söylenmekde ise de göreni görmedik.

Fatin tezkiresinde "Sünbülzâde Vehbi" nin Tuhfei Farisîyesine nazire gûne lûgatnâmesi ve kamus mütercimi Âsım'ın Tuhfei Arabîyesine şerhi nakısı ve "Kavaidi Osmaniye" ismiyle muanven olan kitabın her mahalline zamirne ve ilâve olarak tafsil ve tavziha dair bazı kelimatı vardır" deniliyor.

Ebüzziya, "Nümunei Edebiyat" da Ziya [Paşa] yı şöyle tavsif ediyor: "Fev-kalgaye meclis âra, etvarı lâübali ile meftur, natuk, bezlegû, hoş suhbet, mizah ve letaife mail, muhadaratda emsâli nâdir idi."

Merhumun her halü hareketini yakından gören Nuri [Bey] ve pek eski ehibbasından babam Mehmed Emin [Paşa] ile diğer tanıyanlar da Ebüzziya'nın tavsifine iştirak etmişlerdi.

Gayet keskin zekâye mâlik olan merhumun, istihzadeki mehareti de kayde şayandır.

Meclisinde bulunanlar, suhbetine doyulmazdı diyorlar. Son derece mizah ve letaife mail iken iş başında pek ciddî, biraz da sert olduğunu, fakat hususî meclislerde, bilhassa kendi evinde maiyyet memurlarının en küçüğüne de gayet nazükâne muamelede bulunduğunu söyliyorlar.

Bezlegûluğunu, mizaha meylini anlatmak içün Nuri merhum — Avrupa hâtıratından olmak üzere — bana nakletdiği fıkralardan birkaçını ben de nakil edeyim.

¹ Nâzım [Paşa] diyor ki:

[«]Vefatından sonra kitablərı müzayede olundu. Birkaç kittab ile "Emil" tercemeşini almışdım. Hürriyet gazetesinin bir koleksiyonu nezdimdedir, "Defteri Âmal" müsveddesini, Ziya [Paşa] 5a valilikde halet olan Abidin [Paşa] aldı, iade exmedi».

Nuri merhum derdi ki:

"Ziva Paşa, mükerreren söylemişdi: "İstanbul genclerinden bazıları gibi ben de gencliğimde yangın tulumbacılığına heves etdimdi. Bu, öyle bir ibtilâdır ki aradan yıllar geçdiği halde o heves geçmiyor. Yaşlı başlı olduğum hengâmda bile tulumbacıların nâralarını işidince — akşam yaklaşırken eli ayağı titremeğe başlayan — serhoşlar gibi benim de elim ayağım titrerdi."

δ

"Paris'de bir gece arkadaşlarla oturub konuşurken Ziya Bey, "Çocuklar, size pek mühim bir meselei fenniye anlatacağım" dedi. "Fen" kelimesin: işidince Hoca Tahsin¹ kemâli memnuniyetle dizinin dibine oturdu, bürün vücudü kulak kesi!di Bey, — bazı nevresidelerin kendi elleriyle kendilerini tahrib etdikleri — bir fiili zehrengiz'n tarifatı "fenniye" sine başlayarak hakikaten fenden bahsetdiğine, dinleyenleri inandıracak şekilde öyle garib, fakat o kadar hoş sözler söyledi ki gülmekden bayıldık. Esasen deryayı hayalâte dalan şair hayali ile — halü kalde ondan farkı olmayan — Hind'li İskender Efendi, birbirlerine "bu âdem ne söyliyor" dive ik'de bir sorub "tarifatı fenniye" yi sekteye oğratdıklarına, bahusus bizim kahkahalarımıza Hoca Tahsin, pek ziyade kızarak "behey cahiller, herif dekayıkı fenniyeden bahsediyor, istifademiz içün nefes tüketiyor, siz gülüyorsunuz, bu sersemler de bir düziye mırıldanıyorlar. Bunda gülecek, mırıldanacak ne var? Rahat durunuz da dinleyelim, istifade edelim" diyerek bizleri tekdir edince — son derece cebri nefs etdiği halde — bey merhum da kahkahaları zaptedemedi."

Âdi bir madde hakkında — dinleyen edib ve şairleri gülmekden bayıltacak ve dinleyenlerin mütefennin kısmını da fenden bahsedildiğine ikna edecek suretde — söz söylemek, her yiğidin kârı değildir, kudreti beyanda en yüksek mertebeye yükselmiş olanlardır ki öyle canlı sözler söyliyebilirler.

"Avrupa'dan avdetle bir gün Ziya ve Kemal ve diğer birkaç arkadaşla Boğaziçi'nden gelirken vapurda yanımıza sokulan gazeteci Filib Efendi — o sırada neşretmekde olduğu — gazeteden bahsederek, "Efendilerimiz gibi en büyük ezibler, gazetemize yazı yazarlarsa hem bizi, hem karileri minnetdar ederler" demesi üzerine Ziya, — kemâli ciddiyetle — "Filib, bana bak, biz edebsiz edibleriz. Sen başka ediblere yazı yazdır" dedi.

Ziya [Paşa] — bilâhare Anadolu umumî müfettişi olan Müşir Şakir [Paşa] ya Adana'dan yazdığı mektubda — kendini şöyle tarif ediyor:

"Sizin her işe karışır, her ağzına geleni herkese söyler bir dostunuz var idi..."

¹ Tercemei hali 1871 nei sahifededir.

İşte bu dostun bu halidir ki kendine düşmenler peyda etdi ve yaşadığı müddetce rahat ve huzur vermedi. Her devirde bir suretle müteezzi etdi.

"Yareb n'çün bu arsada her şahsı ârifin Mikdarı fadlına göre derdi olur füzun § Nâdan firazı izzü seadetde serfiraz Dana haddı aczü mezelletde ser nigûn"

diye feryad etdirdi.

Hasmı can ve gaddarı bieman ad eylediği Âli [Paşa] nın zevalinden sonra ikbale mazher ve kadrü kıymeti berter olacağına kendi de, başkaları da kanaat etmişdi. Halbuki öteden beri hâmi ittihaz etdiği — ve her ağzına geleni söylemek itiyadının eseri muzırrı olarak — "ehliyeti, fazileti, sıdku hamiyyeti güneş gibi ruşen" olduğunu ilân etdiği bir zatı Mahmudülhisâl! Âliye halef olunca mahmisini rişvetle ittiham etmeğe kalkışdı.

Malûmdur ki her işe karışan, kendi işini karışdırır, her istediğini söyleyen istemediğini işidir.

Nef'i şahsiyi ayak altına alarak kötü şeylere ve kötü insanlara karşı isvan etmek, erbabı faziletin şiarıdır. Fakat bunun da bir haddi mârufu vardır, o haddi tecavüz etmemek lâzım gelir.

"Bir yerdeki yok nağmeni takdir edecek gûş Tazyii nefes eyleme tebdili mekam it"

tarzında başkalarına nasihat etdiği halde bu nasihate herkesden evvel kendi riayet etmedi.

"Sen mi kaldın hey efendi dehre virmekçün nizam"

dediği halde "Dehre nizam" virmek içün oğraşdı.

"Bir senin sayin usuli dehri tağyir eylemez"

hükmüni vermişken yalnız kendi sa'yi ile "usuli dehri tağyir" eylemek sevdasına düşdü. Gösterdiği hamiyyet ve gayreti, hırsı ikbale haml etdiler. Pek acı tecribelerden sonra:

"Canını etsen fida bir kimse takdir eylemez"
"Her ne yapsan hâsılı bu halka tesir eylemez"

demekde muztar kaldı.

"Ey mürtekibi har, bu ne zillet ki çekersin Birkaç kuruşa müddeti ömrünce hacalet"

diven bir âdemin "mürtekibi har" olamayacağı isbatdan müstağni iken irtikâb isnad olundu.

İstikamet yüzünden çekdiği çilleleri anlatmak içün sırf serzeniş maksadiyle yazdığı tercii bendde:

"Derde oğrar, kim sadakat etse elbet devlete İstikamet mahzı cinnetdir bu mülkü millete"?

beytini nekarat ittihaz etmesi, irtikâbını iddia edenlerce beyyine ad olundu. Sevki teessürle söylenen her sözün mutlaka hakikat olmayacağı düşünülmedi.

Bu, böyle olmakla beraber "Her ağzına geleni herkese" söyleyenin, nabeca isnadlardan masun olamayacağını da teemmül etmek gerekdir.

Süleyman Nazif merhum, bir mekalede:

«Siyaset ile edebiyatın bizde vazifei müştereke ifa etmesi, Şinasi Efendi, Ziya Paşa, Natruk Kemal Bey ile başladı denilse hiç mübaleğa edilmiş olmaz. Ziya Paşanın bu yoldaki hizmeti hem esas, heku şekil itibariyle pek büyükdür».

Diyor ki doğrudur.

"Zafernâme Şerhi", edebiyatı siyasiyenin en kıymetli bir nümunesidir.

Nâzım [Paşa], hâtıratda diyor ki:

"Zafername, Osmanlı edebiyatının en kuvvetli, en mahirane tertib edilmiş, en ince hecviyelerinden biridir."

Nuri [Bey] derdi ki:

"Ziya Paşa, Zafernameyi bazan bilârdo oynarken söyler, yazdırırdı".

Ziyanın şiirleri, nesirleri, şairler ve edibler arasında kendini mümtaz bi**r mev-**kide bulundumakdadır.

Nâzım [Paşa] diyor ki:

"Ziya Paşa, zemanının en üstad şairi telâkki edilirdi. Hattâ şiir hususunda Kemal Beyden daha ziyade sahibi salâhıyyet addedilirdi".

¹ Süleyman Nazif «İki dost» da diyor ki:

[«]Pederim Diyaribekir'li Said Paşanın «Müstakim ol hazreti Allah utandırmaz seni» misra'lı eneşhur muhammesini güya Ziya Paşanın bu tercii bendine mukabele içün yazmış olduğunu yüzüme karşı iddia edenler oldu. Halbuki babam o muhammesi 1280 de tanzim ile 1288 de Diyaribekir matbaasının tabetdiği mecmuai eş'arına dercetmişdi. Ziya Paşanın bu tercii bendinden lâakal on sene evvel yazılmış ve yıne lâakal üç dört sene evvel tabı ve neşredilmiş bir neşide».

² Tercemei hali 185 inci sahifede yazılı olan şair Besim merhum, bana gönderdiği bir mektubda diyor ki:

[«]Ziya Paşa, hasaisi edebiyece kesirülmeani, kalilümebani sünuhatı şiiriyeye sahib idi. Hakikaten sevanihi fikriyesi yükde hafif, behada ağır mürassaatı edebiyedendir. Kasideleri, şaskıları, mahud ebced hisabı yolundaki tarihleri, fülânları, hattâ gazellerinin varıdan ziyadesi tarh ve iskat edildiğinde bakiyye kalan Terci' ve Terkibi Bendleriyle bazı güzide gazel ve kıt'aları, kemiyeten değil bir divan, âdeta küçük bir cüzdan teşkil eder. Lâkin keyfiyeten değil öyle beş on divan, belki sema itilâ bir cihan değer».

Onun "Harabat" ına dair yazılar yazılar ve söylenilen sözler, hayatı edebiyesinde belli başlı bir faşıldır.

"Harabat" ı tahrib etmek isteyen — sahibi Harabat'ın yarı vefadarı — Namık Kemal'dir. "Her ağzına geleni herkese söyleyen" lerden biri olan Kemal, Harabat ve Ziya hakkında da her istediğini söylemişdir.

Abdülhak Hâmid'in 15 Teşrini evvel 1294 tarihli mektubuna yazdığı cevabda bakınız ne diyor:

«Ziya Paşanın şiiri, şübhesiz Ekrem'den aşağı idi. Çünki o gazelde¹ meselâ her sınıfdan mürekkeb olduğu halde muayeneden çıkmış da millet arasına karışmış ekâbire benzer. Bununla beraber Ziya şairdir. Tabiati şairanesi de Terkib ile Terci' ile Zafernameye münhasır değildir. Ne zeman isterse pekâlâ şiir söyliyebilir. Fakat ie hikmetdir bilemem, şiirin eyusunı fenasından tefrik edemiyor. Tahribde de söylemişdim. İşte zannımca o cihetledir ki Ekrem, temyiz kuvvetiyle lâzımsa gazelinde Ziyaya tefevvuk etmişdi».

Yine o cevabda şu sözleri de söyliyor:

«Ziya gibi zemanımızın en büyük zekâlarından madud olmuş ve oldukca her fennin içine girmiş çıkmış bir zat...».

Zeynülâbidin Reşid [Beye²] yazdığı mektublarda şöyle diyor:

«Ziya Bey, müahazeden dolayı niçün o kadar telâş etmiş. Bir de Harabata öyle bir müahaze yazıldığını nereden işitmiş. Ah, bir cevab yazsaydı da kendiyle arîz ve amik konuşsaydık»³.

«Harabata müteallik Ziya ile muhavere tuhat. Hassanın şiirini görmiyen bir âdemin eş'arı arabı muhakemeye salkışmasına tâaccüb olunmaz mı? Hele Hasan kalayi Van dahilinde keyas edişine ne divelim? Mabeyn kitabetinden, mukarriblikden, musahiblikden bahsedişimize o derece hiddetin manası ne olacak? Yalan mı söylemişiz? Yoksa şiire müteallik olan bir bahisde mutlak yalan mı söylemeli imış? § Ziyanın «Benim Kıbrısa gitmeğe niyetim yok» yolunda olan sözleri iki manaya mahmuldür. Biri müdahinliğine olan tarizatıma karşu bir cevab. Diğeri de, gûya müahazeyi yazışım, kendi namının sairler arasında zikr olunamamasın hiddetden neset etmiş olmak* vahimesine mebni bir maziret olacak».

«Sahibi Harabatın ifadatına gülmekden başka söyliyecek bir şey bulamam. Mesleki hürriyetde sebat göstermek içün Hidiv tarafına geçmek ve yahud Napolyona kurşun atan heriflerin elini kolunu "sallıyarak gezdiği Londrada habsolacak kadar ahmakane neşriyatda bulunmak ve yahud hali sahıvda vezaifi saltanata müteâllik bend üzerine bend yazub dururken rüyamda padişahın ayağına kapandığımı itina ile neşretmek gibi hallerde bulunamamam. Bendeniz, Avrupadan avdet etdim. İbretdeki, Diyojendeki bendleri neşreyledim. Beyefendi de avdet buyurdular, Harabat'daki medhiyeleeri söylediler. Hangisi mesleki hürriyetde sebate delil ise orasını tayin etmek hiç kimse içün güç bir şey olmasa gerekdir. Hukukı ülfet ve Avrupa'daki hali refakatle beraber ben Tahribi kendi aleyhlerinde bulunmak içün

^{1 «}Lâzımsa» redifli gazel.

² Tercemei hali 1444 üncü sahifededir.

⁸ Kemalin, bu satırları ve aşağıdaki sözleri ihtiva eden mektubiyle diğer mektublarının asılları kütübhanemde mahfuzdur.

Müahazenin, dahili Harabat olmamakdan neş'et etdiğine ehli harabatın da ehli hûşun da şübhesi yokdur! Fakat Harabt'a girmek hakkını haiz olan Kemal kendinin ihmal edilmesine gücenmekde her suretle haklıdır.

yazmadım. Edebiyata müteallik olan fikirlerinin itikadımca yanlış olduğunu göstermek içün yazdım. İki yıl zindanbend olan bir âdeme bir selâm göndermiyen zat, anın ile ülfetinden, refakatinden bahsetmekde pek haklı olanaz sanırım¹».

«Vaktiyle şeriki hareket ve hamiyetim olan bir zatın, ben Mağosada bulunduğum halde bir selâmına bile nail olmadığıma ziyadesiyle gönlüm kırıldı 2. § Harabat memleketimizde bir darülfünuna edeb teşkiline çalışan Yeni Osmanlıların mebnayı teşebbüsatına karşı âdeta bir meyhane yapmak hükmünde olduğundan milleten, edeben, aklen, insaniyeten, öyle birtakım türrühatı cami' bir müntehabat tertibini, mecmai kemalât olan camii Harabata lâyık görmediğim içün mülâhazamı yazmak istedim. Kendilerinden memulüm bir cevab yazmak idi Bilemem niçün mukabele yerine telâş buyurmuşlar. § ben şimdiye kadar on beş yirmi kadar lüzum üzerine basılmış mevzun âsarımdan başka hiç bir şiirimi neşretmedim. Neşretmiş olsam da Mağosada iken Harabata dahil olamazdım ya. Maamafih şairlikle iştihare itinam yok».

Nâzım [Paşa], Hâtırat'da diyor ki:

«Ziya Paşa, Harabatına birçok şairlerden bol bol nümuneler aldığı halde Namık Kemal'i oldukca ihmal etmiş. Harabata karşı Tahribin yazılmasına, bazı telâkki ayrılıkları vesile olsa da böyle bir ihmalin de muessir bulunmadığı söylenemez. Şübhesiz ki Namık Kemal, Ziya Paşanın ihmaline gücenmişdir. Fakat bazılarının iddiası gibi bu gücengenlik hiç bir zeman bir münaferete sebebiyet vermemişdir».

Hâtırat'da, Tahribi harabatı Ziya Paşaya vermek üzere Kemal Magosa'dan Hüseyin Nâzım [Beye³] gönderüb Zeynülâbidin Reşid [Beyler] birlikde Paşaya tevdi etdikleri ve onun, okudukdan sonra şu sözleri söylediği beyan edilmekdedir:

«Ben Harabata görebildiklerimi aldım. Siyasetde meslekdaşım olan Kemal Beyin eş'arını görmüş olsaydım ve yahut kendisi göndermiş olsaydı memnuniyetle dercederdim. Kemal Beyle Avrupada bu kadar müddet beraber bulunduk, kendi eseri olarak bana hiç bir şiir göstermedi. Bundan dolayı Harabatı tertib ederken elime geçen bir kaç parça şey aldım. Beyefendi, hem suçlu, hem güclü. Eserleri kasden elime almadım zannederek bize darılmış...».

Nâzım [Paşa], Hâtırat'da:

Bazıları, Ziya Paşa ile Namık Kemal arasındaki münasebetin bilhassa Harabat ve Tahribi hatabat dolayısiyle gerginleşdiğini söyler».

Ve

«Ziya Paşanın vefatı üzerine Namık Kemal'in söylediği yüksek ve yiirekden şiir, ikisinin arasında ne derın bir samimiyet olduğunu pek âlâ isbat ediyor».

diyor.

Kırılmağa lüzum yok. — Eski tabirle — Âdeti dirineyi devran böyledir. «Unudurlar seni biçare heman olmaya gör» demişler. Bu, her devirde hükmü cari olan bir düstun kadimdir. Düşenin dostu olmadığı gibi yükselende de dostluk kalmaz. Yükselen dost, aşinalarını bigâne görür. Bu müddeaya misali ibret iştimal ise 820 nci sahifedeki 2 numerolu notun 12 nci satırından aşağısını okumalıdır.

«Vefaiı âdem istiyen vefalı âdem olmalı» demişler, nefselemre muvafık olan budur. Fakat ben, «vefalı olduğum» pek çok şahısdan öyle vefasızlıklar gördüm ki vefalı olmağa tevbe edecek hallere geldim...

¹ Namdaş merhumun ruhuna hitaben derim ki:

² Tercemei hali 1149 uncu sahifede yazılı olan esbak Zabtiye nazırı Nazım [Paşa] dır.

"Tahribi Harabat dolayısiyle" meveddetlerine halel geldiği muhakkak ise de Ziya'nın vefatından — hukukı kadîme sebebiyle bittâbi müteessir olan — Kemal, o şiir ile aradaki meveddetin bâki olduğunu göstermek istemiş ve Kanunı Esasînın müzakeresi esnasında ikisinin bir arada alınan resimlerinin arkasına yazmışdır:

"Hem muarız, hem muvafıkdı Ziya ile Kemal Şûlei berkiyyede mevcud iki kuvvet gibi İttihad olmazsa hâsıl noktai maksudda Çehreler makûs idi şu gördüğün suret gibi İttihad etdikce emina başına zalimlerin Yıldırımlar yağdırırdık fikri hürriyet gibi Bir Ziyadır hâke düşdü arşa etdi in'ıtaf Mazharı bu hâk olan bin nurı ulviyet gibi Nuri hakka iltihak etdi Kemali zarını Tek bırakdı yer yüzünde sevdiği millet gibi".

MÜSEDDES

Bir vakt idi ben kulzüm idim cuş ile taşdım Bir vakt havalarda terakkiye savaşdım Geh ateşe yandım kül olub hâke ulaşdım Geh şemsü kamerlerde gezub dehri dolaşdım Bilmem ki bu gamgâhe neden böyle sataşdım Kimden kime şekva ideyim ben dahi şaşdım

Çekdim gami sad gûnei gerduni dütayı Tatdım niçe dem çaşinii zehrü şifayı Bir şeyde hulâsa göremem rengi bekayı Geldim geleli âleme çekdim bu belâyı Bilmem ki bu gamgâhe ...... Kimden kime .....

Alemde mi, ya bende mi bilmem bu mefasid Peyderpey olur sehmi sitem hâtıra varid Endazei idraki beşer gayri müsaid Hikmet ise bir kıble nümayı mütereddid Bilmem ki bu gamgâhe .... Kimden kime .... Kimse acımaz gam eridüb su gibi aksam Ya ateşi gayretle ciğer gâhımı yaksam Serriştei tedbiri nola gayri bıraksam Bigâne görünmez sağa baksam sola baksam Bilmem ki bu gamgâhe .... Kimden kime

Bir âleme geldim ki safasında mihen var Suretde nazar eyler isen sen ile ben var Emma ki hakikatde ne sen var, ne de ben var Sen ben arada âletiz elbet bir iden var Bilmem ki bu gamgâhe .... Kimden kime

Ålemde Ziya eski hava vü hevesim yok İkbalü saadet gibi bir mültemesim yok Feryad ederim bihüde feryad resim yok Feryad ki feryada dahi gayri sesim yok Bilmem ki bu gamgâhe neden böyle sataşdım Kimden kime şekva ideyim ben dahi şaşdım

Tebeddül eyledi esma ile hali cihan şimdi Sipihre hâkidan derler, zemine asüman şimdi Kemanlar vâsılı âmacı matlabdır siham âsa Sihamı istikamet oldu hem kaddi keman şimdi Hüner iş bilmemek, humku cehalet kârdanlıkdır Dirayet âciz aldatmak, zarafetdir yalan şimdi Mürüvvet, merhamet dirler biraz şey vardı âlemde İşi erbabı cahın cem'i servetdir heman şimdi Mukaddem su getirmek, desti kırmak bir idi emma Acebdir mazheri rüchan olur desti kıran şimdi Cehalet çarşuyi dehri tutdu şöyle kim herkes Ziyanı sud zan eyler, dahi sudı ziyan şimdi Rical üzre nisa kavvamei sahib nüfuz oldu Eder talimi âvâze horoz'e makiyan şimdi Tegayyür eylemişdir âlemn ol rütbe ahlâkı Bize nakli tevarihin gelir gûya yalan şimdi Değildi devletin evvelde hâli gerçi pek yahşi Yazıklar âh kim oldu yemanlardan yeman şimdi Ne rengin söz bulurdu bir zemanlar gelse güftare Ziyayı eyledi dembestei hayret zeman şimdi

21 Zilhicce 1291

Ey bülbüli belâkeş çekme cefayi hari Vaslı dü ruzei gül değmez bu harı hari Bilmem niçün güzeller uşşaka naz ederler Görmekdir ihtivarı, sevmekdir ıztırari Nuri hüdayi akli vermiş iken hudavend Halkın aceb değil mi Mehdiye intizari Takev gönül cekersin enduhi ruzigâri Faslı behar geldi sevr evle lâlezari Gülzarı et temaşa kıl nazrei çemenzar Bak feyzi lâyezale gör sun'i girdigâri Fers eyleyüb zemine bir perniyanı ahdar İ'zaz eder tabiat sultanı nevbehari Rengi safak değildir her subh olan nümayan Aks etmiş ergavanın âfaka ihmirari Sertabeda mücevher takmıs sanur arusan Ezhar ile görenler eşcarı merğzari Her katre âbı Nisan, bir çeşme âbı hayvan Gûyaki can bağışlar zerrate ruhi sari Ya katre katre sebnem, ya kit'a kit'a elmas Ya aksi mihri taban, ya nuri feyzi bari Gülberk içinde gonce gûya ki zahir eyler Levhi zümürrüd üzre vakuti âbdari Badı sehermi ya Reb, ya nefhai Mesiha Ya feyzi kalbi ârif, ya mevci âbı cari Gıbta o rindi aşka kim azmi gülşen eyler Ceybinde şişei mey, yanında gülizari Bir elde camı bâde, bir elde desti cânan

Eyler seher nişimen sahrayi lâlezari Geh nakili piyale sad ra'şe ile âşık Geh sâkii kadehkeş bin naz ile nigâri Her şivesinde pinhan bir tavrı hüşrübayı Her nüktesinde meknun bir vaz'ı dilşikâri Ruhsarı gül gül olmuş destinde camı lebriz Tâ nafedek dökülmüş keysuyi tarü mari Sad çâk pirehenler gülbuse çın dehenler Bir yane zühdü iffet, bir yane şermsari Birdir Ziya fenade tahkik ile tasavvur Varı yoği cihanın heb emri itibari

Safer 1292

ZİYA GÖKALP

Mehmed Ziya Gökalp¹ [Bey], Diyarıbekir'li Mehmed Tevfik [Efendi] nin oğludur. 1876 [1292 H.] da Diyarıbekir'de doğdu.

Askerî Rüşdî mektebinde okudukdan sonra Mülkî İdadî'ye girdi. Şehadetnâme aldı. Amcesi Hacı Hasib [Efendi] iki sene Arabî ve Farisî okutdu.

Diyarıbekir'de kolera zuhûr etdiğinden sıhhî tedbirler ittihazı içün gönderile Doktor Abdullah Cevdet² ile ihtilâta başladı. Amcesi, men'i etdiğinden³ ve o sırada teehhül içün tazyik edildiğinden buhrani dimağiye oğradı. Arkadaşlarından birinin ihda etdiği tabancayı alnına sıkarak intihare teşebbüs eyledi. Bir ameliye ile kurşun dimağından çıkarıldı⁴.

Bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Parasız Yatı Baytar mektebine kayd olundu. Son sınıfda iken vali tarafından Diyarıoekir'deki arkadaşlarının evleri aratıldığı sırada — evvelce akribasından birine gönderdiği — bir

mektub zuhûr ederek bunun bir kelimesi sui tefsir edildi. Valinin ihbarı üzerine Ziya, mektebden alınub Taşkışla'ya götürüldü. Dokuz ayda yalnız bir kerre isticvab edilerek bir sene habsine ve müddetini bitirdikden sonra Diyarıbekir'e izamiyle polis nezaretinde bulundurulmasına karar verildi ve hükmi karar icra olundu.

Selânikde neşrolunan «Genc kalemler» mecmuasına müstear namlarla yazı yazdığı esnada «Gökalp» namını da kullanmış, bu, vefatına kadar devam etmişdir.

² Tercemei hali 244 üncü sahifededir.

³ Amce, basiretli âdem imis.

⁴ İbrahım Alâüddin. «Süleyman Nazif» ismiyle basılan eserinde diyor ki:

[«]Süleyman Nazif, kendi akribasından olan Ziya Gökalp'ın ilmine inanmaz, fikirlerini beğenmez, şiirlerini sevmez, hattâ onu sevenlerin hislerine şaşarak derdi ki:

[«]Ziya Gökalp, Zaten deli idi. İntihar etmek içün beynine sıkdığı kurşun alnında kalınca büsbütün çıldırdı».

Meşrutiyetin ilânına kadar Diyarıbekir'de kaldı. Gencleri etrafına topladı ve eşrafdan bazılarını istibdad aleyh'ne hareket içün teşvikde bulundu. "Dicle" isimli bir gazete çıkardı. İttihad ve terakki cemiyetinin bir şubesini tesis etdi.

1909 da cemiyet merkezi umumîsinin daveti üzerine Selâniğe gitdi. Cemiyet heyetinin İstanbul'a naklinde o da geldi. Darülfünun müderrisliğine de nasbolundu.

Umumî harbde cemiyetin en nüfuzlu bir rükni oldu. Mütareke hengâmında İngilizler tarafından — cemiyetin diğer erkâniyle beraber — Harbiye dairesinde Bekir Ağa bölüğünde habis ve müteakıben Malta'ya nefyedildi.

Abdullah Cevdet, Ziya'ya aid mekalesinde1 diyor ki:

"Ziya, İttihad ve Terakki cemiyetine dahil ve hadim olmayanların halkı hayatını katiyen tanımazdı. § İttihad ve terakkinin menfaat ve selâmeti içün bütün bir ordunun bir lâhzada mahvolmasını tecviz eden Ziya'yı, Malta'ya kendisini sevk edecek vapurun seren direği arkasına kafasını gizleyerek hüngür hüngür ağlar gördüğünü Ağa oğlu Ahmed Bey biraderimizin büyük kerimesi Süreyya Hanım hikâye etdiği vakit hayli hayret etmişdim. Ortaya:

"Ferdler yok cemiyet var Sen ben yoğuz, biz varız"

diye bir prensip atmışdı. § Sen ben yoğuz diyen ve fenafillah mertebesine çıkan bir âdem, menfaye giderken ağlamamak ve hattâ çocuklarını düşünmemek icab ederdi. Fakat Ziya, kısmen natemam, kısmen taşkın bir şahsiyeti pisikolocyaiyedir. § Kendisi ihtîsasa büyük ehemmiyet verdiği halde senelerce İttihad ve Terakki cemiyetinin, yani Türkiye devletinin mukadderatını ellerine alanların harekât ve icraatına hâkimi mutlak olmuşdur.

Sadrıâzam Talât Paşanın bir gün yakasına sarılarak "... Virmezsen seni haini vatan ad eder ve seni öldürtürüz" dediğini görenler bu gün berhayatdır. Maarif Nâzırı Ahmed Şükri Bey, Ziya Beyin reyi olmaksızın biraz ehemmiyetli bir memur veya muallim tâyin edemezdi. Hele Emrullah Efendi, Ziya'nın sol cebinde idi. Bunlar heb harik bir ruh kuvveti teşkil eder ki tahlili üç dört yüz sahifelik bir kitab ve büyük ve uzun bir sahai tedkik ve tetebbü ister...".

Arkadaşlariyle beraber Malta esaretinden âzad edildikden sonra İstanbul'a geldi. Müteakıben Ankara'ya, biraz sonra Diyarıbekir'e gitdi. "Küçük Mecmua" ile neşriyatda bulundu.

1923 de Maarif Vekâleti telif ve terceme reisi, daha sonra Diyarıbekir meb'usu yapıldı.

Hastalanarak İstanbul'a geldi. Fransız hastahanesinde tedavi edildise de şifayab olamadı.

1924 [26 Rebiulevvel 1343] de öldü. Hükûmetce fevkalâde ihtifal ile — ötedenberi ekâbire muhassas olan — Sultan Mahmud türbesi haziresine gömüldü.

¹ Millî mecmua No. 24.

"Yeni Hayat", "Türkcülüğün Esasları", "Kızıl Elma", "Altın Işık", "Altın Arınağan", "Türk Türesi", "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak", "Malta Mektubları" isimli eserleri basıldı.

Liseler içün yazmakda olduğu "Türk Medeniyeti Tarihi" ile diğer birkaç eserini ikmal edemedi.

"Türk Yurdu", "Yeni Mecmua", "İslâm Mecmuası", "İctimaiyat Me**m**uası" ve — yukarıda ismi geçen — "Küçük Mecmua" da yazıları vardır.

Şahsına, meslekine ve eserlerine dair — sureti mahsusada — risaleler ve gazete ve mecmualarda mekaleler neşredilmiş olduğundan — malûmı ilâm ve mükerreri tekrar etmemek içün — uzun sözler yazmağa lüzum görmedim.

Müteveffa ile yalnız bir defa görüşdüm. Bir gün Süleyman Nazif merhumla mülga düyuni umumiye binasının önünden geçerken bir zat ile karşılaşdık. Nazif, "Ziya Gök Alp" olduğunu söyledi ve yaklaşınca bizi birbirimize tanıtdı. Ziya, hakkımda hürmeti mahsusa gösterdi. O günden sonra buluşub görüşemedik.

HAYAT YOLUNDA

Yüce Tanrım! niçün beni içli yaratdın Yahud neden kaygısızlar içine atdın Derdim yokken niçün bana derman aratdın Ben derdimi gösterdiğin dermanda buldum

Verdiğin bana tılsımlı bir sır kutusu Açdım, o dem hayalimin kaçdı uykusu Başkalaşdı benliğimin bütün duygusu Ayılınca kendimi bir hicranda buldum

Fısıldadın kulağıma derinden derin Çok nükteler anlamadı aklım hiç birin Ruhumda mı, semada mı, nerdedir yerin Ne zeminde seni, ne zemanda buldum Varlık nedir? sormaksızın yaşanmaz mıydı? Bu sırrını faş etmeseydin ruh kanmaz mıydı? Gönül uyur olsaydı, hiç uyanmaz mıydı? Gözlerimi bir dağılmaz dumanda buldum

Yıldızlara bakdım senden haber görmedim Seni arar iken bilsen neler görmedim Yeri kat kat süzdüm senden eser görmedim Bir vicdanda seni, bir de Kur'ande buldum

Hakikatın yüzündeki siyah duvağı Açamadım, tutamadım kaçan arağı Teslimlikde, ferağatde gördüm ferağı Eman taleb edüb onu imanda buldum

Hayat yolu uçurumlu, dağlık, kayalık Arada da azimsizlik, güçde yayalık Vicdanımda ne kuvvet var derken mayalık Bu kuvveti canda değil, cânânda buldum

Cânân kim? o bir gözlere görünmez peri Bir aydır ki gönüllerde parlar izleri Gök yüzünde ararken ben o dilberi Onu gökde değil, yerde, turanda buldum

ZIYA

Adana'lı Ziya [Beyin] tercemei halini kendinden öğrenüb bildirmesini -bir zatın ihtarı üzerine-Afyon Karanisarda Namık Kemal ilk mektebi muallimi Bay Hilmi'ye yazmışdım. Gönderdiği eevabda Ziyadan ve Evkaf idaresinden aldığı gayet kısa malûmatı tebliğ etmişdi ¹.

Ziya, demiş ki:

"1276 da Adana'da doğdum. Menşeim Adana Rüşdîyesidir. Rübabı şebabın en canfeza neğamatını uzun müddet İstanbul'da dinledim. Âkıbet Ebülhevli istibdadın bir tokadına oğrayarak 1310 da soluğu Fizan hududunda aldım. Mabakıyyi ahvalim tasviri müşkül bir silsilei felâketdir²".

Hilmi diyor ki:

"Ziya [Bey], bu kadar söylemekle iktifa ediyor. Mahviyetkârlığı sebebiyle fazla malûmat vermek istemiyor³".

Afyon Karahisar'da neşrolunan "Son Haber" isimli gazetenin — vefatından yedi sekiz ay evvel — Ziya'ya tahsis etdiği fevkalâde nüshaya "Gündüz" imzasiyle yazılan bir yazıda denilivor ki:

- ¹ Hilm: bu cevabnamesinde su sözleri de sövlevor:
- «Ziya Bey, aramızda yaşamak da olduğıçün tercemei halini toplamak ihtiyacını hissetmemişdim. Zatiâlileri ikaz buyurdunuz, teşekkür ederim.»
  - ² «Son Haber» gazetesine dercolunan bu tercemei hal yavrusunun başına şöyle yazılmışdır:
- «Ziya Bey, bir kitaba dercedilmek üzere kendilerinden tercemeihal istiyen bir zata şu satırları yazarak göndermişlerdi».
- ³ Bu sadedde «mahviyetkârlık» bir mana ifade etmiyen beyhude lâflardandır. Bir meziyetle iştihar edenler, yalnız kendilerinin değil, vatanındırlar. İsmi tarihe geçen ve geçecek olan bir meziyyet sahibi kendi nakkında malûmat istiyen alâkadarların istediklerini vermeğe mecburdur. Vermezse «mahviyetkârlık» değil, tarihe biyanetkârlık etmiş olur.

Halini, başkalarına bildirmekde -kendince mahzur varsa - ismini ortaya koymamalı, eserlerini neşretmemeli, kimseyi görmemeli ve kimseye görünmemeli, inzivayi tam içinde yaşamalı, elhasıl sessiz gelüb sessiz gitmeli.

Böyle manasız «mahviyetkârlık» lar yüzünden değilmelidir ki niçe kıymetli vatandaşımız, dünyaya hiç gelmemiş gibi oldu.

İsterse kendinin meziyyetlerine aid olsun hakikatı söylemek «mahviyetkârlığı» ihlâl etmez. «mahviyetkâr» liği mahveden, kendini div ayinesinde görmek, habbeyi kubbe, katreyi derya, zerreyi mihri âlem âra şeklinde göstermek, haddini bilmemek ve nefsini başkalarının fevkinde tahayyül etmektedir.

Ziya... onu anlatmak nekadar zor. Çünki o şair! Kimlerden olduğunu, nerede okuduğunu sormayın, bilmiyorum. «Niçün öğretmedim» dirseniz «Ziya şaırdir. Şair olmak içün böyle bir hüsusiyete muhtac değildirde ondan» derim. O galiba kimin oğlu olduğunu kendisi de unutmuş 1. Kardeşleri «biraz rahat et» diye memleketlerine götürdüler de orada rahatsız oldu».

Ziya, pek genc iken memleketinden çıkdı. Hayli zeman İstanbul'da vakit geçirdi.

Taha Toros'un "Ziya Paşanın Adana valiliği" adlı risalesinde naklolunduğuna göre: Ziya, yazdığı hecviyeyi Ziya Paşanın ikametgâhının kapusundan atdı. Mütecasir arandı, bulundu. Paşa, huzuruna çıkarılan bu delikanlıya, "Bunu sen mi yazdın" dedi. Ziya, "Evet, ben yazdım" cevabını verdi. Paşa, "Âferin evlâdım, sende büyük bir istidad var. Seni tahsil içün İstanbul'a göndersem gıdermisin? Kabiliyetini burada körletme" dedi Memnuniyetle gösterdiği muvafakat üzerine Paşa tarafından İstanbul'a gönderildi.

Ziya [Paşa], bu meselede kiyaset ve siyaset göstermişdir. Aleyhinde tahrik edilen aşkın taşkın bir delikanlı şairi, taltif suretinde memleketden uzaklaşdırmış, onun hecviyatına sed çekmiş oldu.

Düşmen, bazan lûtuf tarikiyle de cezalandırılabilir...

Ziya, İstanbul'a gelince tıbbiye mektebine girdi. Bir müddet devam etdi. Hastalara, ölülere teallûk eden derslerden ruhı sıkıldı. Esasen kayd altına girmeğe fıtratı müsaid değildi. Mektebi terk etdi. Serseriyane vakit geçirmeğe başladı.

Bir müddet sonra bu tarzı hayatdan da usandı. Bir âşinanın delâletiyle Evkaf nezaretinde bir kaleme kabul edildi.

İstanbul şairleriyle tanışdı. Her akşam bir meyhanede içiyor, ağzına geleni söylüyor, hükûmet aleyhinde hecviyeler yazıyordu.

Bir gün — gündüzle geceyi fark edemiyecek derecede — serhoş olduğu halde köprüden geçen seraskerin arabasına yaklaşarak yüksek sesle sebbü setm etmeğe başladı. Tevkif olundu. Arkadaşları, onu kurtarmak içün deli olduğunu iddia etdiler. Bimarhaneye koydurdular. O sırada bu beyti söyledi:

"Tigı sertizi zekâmız kırk yararken bir kılı Biz de mecnunsak eğer kimdir cihanın âkili".

Bimarhaneden çıkdı. Fizan'a sürüldü. 1894 [1311 H.] de bir kolayını bulub Mısır'a kaçdı. Bir müddet sonra afvolundu. İstanbul'a geldi. Sadrıâzam Cevad [Paşa] merhume takdim etdiği arzıhal üzerine Afyon Karahisar Evkaf müdirliğine tâyin kılındı. Orada 1895 den 1910 senesine kadar [18 Haziran 1311 — 29 Teşrinisâni 1326²] ifayı vazife etdi.

Filhakika babasının kim olduğunu öğrenmek kabil olmadı.

² Yukarda ismi geçen Hilmi, bu malûmatı, Afyon Evkaf idaresinden almışdır.

Bilâhare Bursa Evkaf müdiriyeti baş kitabetine nasbolundu, kabul etmedi. Pek az bir maaşla tekaüd edildi. Karahisar'da kaldı.

"Son Haber" in fevkalâde nüshasına "Namdar Rahmi" imzasiyle yazılan pek uzun mekalede deniliyor ki:

«Kırk yıldanberi o heybetli kalenin [Afyon Karahisar] eteğinde - kendi tabiriyle - «kâh âşık, kâh mest ve derbeder» bir ömür sürmesi çok dikkate şayandır. Niçün hayatına başka bir istikamet vermemiş ve alkolun, âlemi manasız bir gölgeyi gösteren kesif sisleri arasında bir «târiki dünya» gibi lâkayd ve küskün yaşamışdır?».

"Hayatına başka bir istikamet" verebilmesi içün aklının başında, iradesinin elinde bulunması lâzımdır. Mübtelâ olduğu alkolün "âlemi mânasız bir gölge gibi gösteren kesif sisleri arasında" aklını ve iradesini gaib eden bir âdemin, "hayatına başka bir istikamet" vermesi nasıl mümkin olur?

Zâhiren diri, batınan ölü ve işretin mağdurı, nefsinin gaddarı olan bu kıymetli şair, Afyon Karahisar'da 26 Ağustos 1932 de "75" yaşında ebediyyen söndü. Cenazesi kalabalık bir cemaat tarafından kaldırılarak tayyare şehidlerinin medfun bulunduğu kabristana tevdi olundu

"Hâke düşmekle hakir olmaz Ziyayı âfitab"

dense zavallı Ziya, kendini hâke düşmeden evvel hakir etdiğinden bu mısraın iradı nabemahal olur.

Hayatı gibi perişan bir halde bulunan eş'arının "Evrakı Hazanım" namı altında cem'ini arzu etdiğinden :

"Hezar elhan bir kuşken gülistanı şetaretde Kırıldı bali şevkım, dûr düşdüm âşiyanımdan Yeri, me'vası yok kuşdan ne nağme beklenir artık Bilinsün rütbei ahzanım "evrakı hazan" ımdan

kıt'asını yazmış ise de arzusu, neticesiz kaldı. Müddeti hayatında kendini toplayamayan bir müessiri müteessir, eserlerini toplayabilir mi?

Bazı teşebbüslere rağmen bu kıymetli şairin eş'arı cem olunub da tabetdirilemedi. Şiirlerinin bir kısmı — Afyon'da Halkevi tarafından çıkarılan — "Taş Pınar" mecmuasiyle neşrolunduğu işidildi.

Hicrî 1314 senesi evailinde [1896] Ziya'nın vefatı şayi oldu. Müstecabi Zâde İzmet¹ "Maarif" ve "Haftalık Malûmat" mecmualarıyle aşağıdaki verakayı ve tarihi nesredildi:

¹ Tercemei hali 717 nci sahifededir.

ZİYA'YA

Neyyiri irfan idi cebhende i nuri zekâ Sarsarı mevt eyledi ıtfa ziyayi ömrünü Bir zekâ kim şulesi mihri felekden ruşena Sermedî bir !evl ile oldun muhat ah ey Ziya!

Adana'lı şair Ziya Bey ki Fıtratın nadiren yetişdirdiği dühatı edebü marifetden bir vücudı kıyımetdar idi, hayatı bedbahtanesini cihanı beşeriyetin en acıklı sefalet bucaklarında imrat etdikten sonra akibet Karahisarı Sahibde mütevarii perdei zalâmı adem olmuşdur. Merhumun haberi irtihalını işitdiğin zeman atideki tarihi cevherini nakşi sahifei matem eyledim:

Ziya ki bir mütecessim zekâ idi eyvah Sezadır olsa telek reng bestei matem Zalâmı leylei idbarda sönüb gitdi Ziyai mihri sıpihri edep üful etdi»

1314

Ziya, hakkında yazılan kadirşinasane ve hürmetkârane sözlerden mütehassis oldu.

"Femi şikâyeti açasam lehibi gam saçılır Dokunmayın bana ben bir garibi gamzedeyim Ben mçün öldü demişlerse çok mudur yaran Belâyi aşk ile her gün ölüb dirilmedeyim"

kıt'asiyle başlayarak yazdığı 11 Temmuz 1312 tarihli mufassal mektuba "... Şu arizamın mezardan bir sadâ hükmünde telâkki ve münasib ise neşrü ilânı ile ezserinev ihyayi namü şanı âcizaneme bezli inayetden tevekki buyurulmayacağını ümid ederim" sözleriyle nihayet vermişdir¹.

Hayatda olduğunu bildirmesi üzerine Samih Rifat² de "Maarif" mecmuasına güzel bir makale yazmışdır.

Vefat şayiasından sonra Ziya, 35 sene daha yaşadı.

Ziya'nın, mecmualarla neşrolunan ve olunmayan bazı eş'arını gördüm. Süleyman Nazif'in, bir mekalede söylediği gibi "eski, yeni gazelnivisler arasında en mümtaz mevkii bihakkın ihraz" edenlerden olduğunu anladım. Tercemei halini öğrenmek istedim. Kendine müracaat edeceğimi, hemşehirlerinden şair Hakkı merhuma söyledim. "Müracaat etmeyiniz. O bedmest ve garibülahval bir âdemdir. Cevab vermez, sizi müteessir eder. Kendi de müteessir olur." dedi.

Hakkı'yı dinlemedim, bir müddet sonra Ziya'ya mektub göndererek tercemei hâliyle siirlerini reca etdim. Cevab vermedi.

¹ Şiirde olduğu gibi nesirde de mehareti kâmile gösterdiğine bu mektubı şahiddir.

² Tercemei hali 1673 üncü sahifededir.

Kendinden tercemei halini istemesini, yahud bilvasıta istetmesini — o esnade Karah sarı Sahibde bulunan — mensubinimizden Osman Ata [Beye¹] yazdım. Şu cevab geldi:

"Ziya Beye dair malûnat almağa çalışdım, muvaffak olamadın. Benim gibi herkes, onunla görüşmeğe, hâlü hatırını sormağa cesaret edemiyor. Gördüğüm ve işitdiğim şundan ibaretdir: Uzun boylu, אַרְטוּלוּט , o kadar ki Karahisar'ın Bekri Mustafası dense sezadır. Bekârdır. Evlâdlık ittihaz etdiği on beş yaşında Girid'li bir çocukla birlikde yaşamakdadır. Vazifesine devam etmez. Vaktini kahvehane ve dükkân köşelerinde geçirir. Nerede akşam ederse sabahı orada olur. Evkaf müdiri sıfatiyle Karahisar'a sürülmüşdür. Bu gün berhayat bir cenazedir. Bu sebeble sizden ve mektubunuzdan kendine bir sey söyleyemedim ve söyletemedim..."².

*

Esbak temyiz mahkemesi reislerinden Hacı Evliya [Efendi] söyledi: "Karahisar'da mahkeme reisi iken Ziya ile görüşürdüm. Kendini bilemeyecek derecede bedmest olarak sokaklarda — düşe kalka — dolaşırken arsız çocuklar, ardına düşerlerdi." Parasını, potinler'nin içine sokduğunu sezdiklerinde üstüne üşüşür, ayağından potinleri çıkarub paralarını kapışırlardı. Potinler de sokakda ve kapanın elinde kalırdı.

Ziya'ya, eski şairlerden hangisini beğendiğini sormuşlar. "Onlar, çiçeklere benzer, her birinin kendine mahsus rengi ve kokusu vardır. Birini tercih etmek zevka aiddir. Bazıları gülü, bazıları da sünbülü sever" demiş.

Biz de:

"Saile gayet güzel virdin cevab Aferin ey şairi irfan nisab" deriz.

*

Faik Reşad merhum⁴ — Ziya'nın vefatından otuz beş yıl evvel — nakleyledi : "Ziya, kafası gayet büyük, yüzü küçük, gece gündüz serhoş bir şairdir. Evkaf ketebesinden idi. Maaşiyle geçinemediğinden Karahisar'a memur edildi. "Mürüvvet" gazetesi intişare başladığı esnada baş muharrirliğinde bulundum. Remezanı şerife dair vazdığım mekalelere dair "Ziya" imzalı pek nefis bir mekale geldi. Kıyafeti pejmürde, hali acib bir âdemin getirdiğini söylediler. Bir daha gelirse yanıma getirmelerini tenbih etdim. Birkaç gün sonra gelmiş. Kapudan bir kâğıd uzadub dör

Askeri kaymekamlıkdan mütekaid olduğu halde ahiren vefat etdi. Hüsni hulk sahibi, afif, liyakatlı bir merdi salih idi.

² Bu mektub 17 ağustos 1319 tarihlidir.

⁸ Evtiva [Efendiye] lâtife olarak dedim ki: «tuhaf şey, bazı şairler, çocukların ardına düşerler, bunu ciedenberi işidiriz. Fakat çocukların şair ardına düşdüklerini şimdi işidiyoruz».

Tercemei hali 1431 inci sahifededir.

nerken tenbihimi söylemişler. Kulak vermemiş. Diğer bir gün gazete idarehanesinin kapusunda tesadüf etdim. Tanıdığım "Ziva" olduğunu gördüm.

Bir akşam Tavuk pazarı meyhanelerinden birinden çıkarken Ziya, — üstünde yalnız gömlek ve don olarak nefesi kesilmiş bir halde — çıkageldi. Beni gördü, yanıma oturdu. İşaret etdi, bir kâse rakı getirdiler. Titreven elleriyle yakalayub bir nefesde yuvarladı. Benden bir sigara isteyüb içdikden sonra aklı başına (!) geldi. İki gece evvel gök kandil serhoş olarak meyhaneden çıkarken birkaç çapkın, üstüne hücum etmiş, bir hayli yumrukladıkdan sonra üstünü başını soyub soğana döndürmüşler. Gece yarısı tesadüf eden — tanımadığı — bir âdem, haline merhamet edüb handaki odasına götürmüş. Yiyecek getirmiş. Kapuyı dışından kilidleyüb gitmiş. Ziya, rakısızlıkdan çıldıracak hale gelmiş. İki gece sonra yine o âdem gelüb yiyecek bırakarak dönerken nasılsa kapuyı kilidlemeği unutmuş. Ziya, kapunın açık olduğunu görünce odadan fırlamış, soluğu meyhanede almış. Macerayı — yana yakıla — anlatdıkdan sonra — bulunduğumuz meyhanede — birkaç gün benim hisabıma rakı içmesine müsaade etmemi reca etdi. Elbise düzeceğinden borc para istedi. Bilmecburiye arzusunu is'af ile oradan savuşdum."

Ahmed Rasin: bir mekalede — mülâki olduğu — bazı şairlerin "tarzı inşad" ından bahsederken diyor ki:

"... Adana'lı Ziya — ki ince, nahif bir bedene, bilek kadar ince bir gerdan ile birleşmiş, azimülcüsse bir kafadan ibaret idi — melânkolik gözlerini bayılta bayılta hafif hafif söyler, müteakiben gülerdi."

Ziya gibi emsâli arasında mümtaz olan değerli bir şairin — canlar yakan, ocaklar söndüren — o meş'um ve mel'un işretin esiri olarak yetmiş beş senelik hayatında bir gün rahat ve saadet yüzü görmeyüb envai sefalet ve mezellet içinde hayatdan el çekmesine ve iktidari şairanesi nisbetinde âlemi edebiyata hizmet edememesine ebediyyen teessüf olunur.

Gelmiş geçmiş kıymetli şairlerin kısmı âzamını, Ziya ile hemhal görüyoruz da teessürümüzden ne söyliyeceğim zi bilmiyoruz.

Mahrumiyetler, mihnetler içinde:

"Firakın eyledi davet bu ihtirakımızı Gel ey kıyamet âlem gör iştiyakımızı Gidince ruh bedenden kalaydı bir süziş O hale benzedecekdim bu iftirakımızı"

beyitleri gibi bedialar vücude getiren Ziya — diğer mühim şairler gibi —

¹ Tercemei hali 1458 inci sahifededir.

"Rakıya sert diye dün hayli su katdım yatdım Su gibi sonra da ispirtoyu atdım yatdım Çok görülmez bana bir böyle demi neş'e Ziya Azını sevkı mey ile küplere batdım yatdım"

diyerek işretle hayatını zehirlemeyüb de hakkın ihsan buyurduğu nuri zekâdan temamiyle müstenir olsaydı kim bilir, bedayıî kâinatı nasıl görür, hakayıkı eşya**yı** nasıl anlardı?

Şübhe yok ki icaz mertebesinde sözler söyler, başkalarının görmediği âli hakikatleri görür ve gösterirdi.

Ben, bilmünasebe "şairde şuur, âkilde huzur olmaz" demişdim. Bu kaziye, esasen müsellem olmakla beraber şair, ayşü nuş ile şuurunu ve âkil, birtakım şükûkü zunun ile huzurunu ihlâl etmekden sakınırsa elbette şuurunun ve aklının lûtfını görür.

Malûmdur ki en büyük âdil, evvelâ nefsine adalet edendir. En büyük zalim de nefsine zulm etmekden sakınmayandır.

MUHAMMES

Dide pür cuşi emel, sine huruşanı elem Oldu cemiyeti dil şimdi perişanı elem Neden oldum bilemem böyle belâhanı elem Bunce demdir çekerim yok yine payanı elem Çok mudur olsa dili gamzede hayranı elem

Gerçi gönlüm olur olmaz yere nalân olmaz Hele âlemde belâ çekmedik insan olmaz Ben fakat derdü belâ çekmediğim ân olmaz Bir gün olmaz ki gözüm mihnet ile kan olmaz Benmişim sanki bu matemgedede kânı elem

Gitdiğim badiyei gussa fezayi hicran Gördüğüm ceyşi hücûm averi cevri devran Giydiğim camei matem eseri derdü fiğan İçdiğim kâsei zehrabei ye'sü hırman Yediğim hanı tehassürle heman nani elem

Beni tayibe kıyam eylemeyin mazurum Olmadık ceyşi felâketle bu gün mahsurum Bilseniz âh nasıl suret ile mağdurum Gözümün nurı bir âyine likadan durum Yeri var çeşmi terim olsa dem efşanı elem

Tabekey badiyei hecrde puyan olayım Âh ile girye ile şührei devran olayım Ne zemane kadar enduh ile viran olayım Ben senin gamzei hunrizine kurban olayım Geçdi artık yetişir canıma peykânı elem

Çekdiğim derdi çeken gûh da olsa yıkılır Bu belâ silsilesinden nasıl etsem çıkılır Doğru mı söyleyeyim öyle de canın sıkılır Sevdiğim merhamet et böyle belâden yıkılır Ya bırak gönlümü ya eyleme kurbanı elem

GAZEL

Bilmem neye âşıkan utansun Bir hâsılı yok zemine düşdüm Hâk üzre kalış ziyayi mihre Razi dili kim ederdi ifşa Sevmekle seni utan diyorsun Dildadene levm eder şu bidil Ruhsarı Ziya, ne gül gül oldu

O mihri cilveger beni Dü çeşmi iştiyakıma Yolunda geçdi ruzü şeb Bu kârgehde bisebeb Demi alâkadan beri Olaydı âh diğeri Benim sebeb bu hale ben Bilin ki iftikar eden A dilrübayi dil şiken Şu demde gerçi her seven Fakat düşün ki sen de bir O mihri hüsni müstetir Bigânei aşk olan utansun Elden ne gelür zeman utansun Bir zül ise âsüman utansun Ey mihri emel fiğan utansun Sevmekse suçum cihan utansun Gel şöyle görün eman utansun Sen söyle o meh heman utansun

Görünce istitar eder Cihanı tenkü tar eder Niçün inanmayor aceb Kim âhı ihtiyar eder Edâsı heb cefageri Bu gamle intihar eder Reca de eylemek neden Hemişe ihtikar eder Melâhatinde yok sühen Seninle iftihar eder Nedir bu kilki muktedir Benimle iştihar eder

Bilmeyenler gayeti efkârı serbestanemi Der bakınca halime akil midir, divane mi Rindi seyyarım kararım yok, kalender mesrebim Hanüman âludı hecrim sormasunlar hanemi Bir hümavi evci istiğnavi lâkavdim ki ben Damı teklife esir olmam, gören yok lânemi Bi tekellüf şöyle dursun da yanımda camı mey Kasrı cemşide değişmem kuşei viranemi Kahrı dehri dûn içün dökmez gözüm bir katre esk Malehülmesrutuna sarfeylerim dür danemi Eylerim canım fida candan seven ahbab içün Ben Ziyayim, atese yakmam peri pervanemi 11 Ağustos 1312

ZİYA

Yusüf Ziya [Bey], mutasarrıfların kudemasından Yozgad'lı Hasan Hayri [Paşa] nın oğludur. 1854 [1270 H.] de Yozgad'da doğdu.

Rüşdî mektebinde okudu, şehadetnâme aldı. Hususî muallimden biraz Arabî ve Farisî taallüm etdi. Yozgad ve Kırşehri tahrirat ve adliye kalemlerinde ve diğer bizmetlerde kullanıldıkdan sonra — muhtelif tarihlerde — bilimtihan Yozgad ve Kırşehri bidayet mahkemesi ceza dairesi riyasetinde, Niğde, Kırşehri, Lülebergos, Kastamoni bidayet mahkemesi müddeiumumî muavinliğinde, Çangırı, Musul, Adana ceza riyasetinde bulundu.

Tefevvühatı lisaniyede bulunduğu ihbar olunması üzerine Adana ceza riyasetinden azledildi. İstanbul'da istinaf mahkemesi cünha dairesinde icra kılınan muhakeme neticesinde ihbarın, tezvir eseri olduğu tebeeyyün ederek beraatine karar verildi.

Edirne merkez bidayet mahkemesi ceza dairesi riyasetine ve muahharen Trablusigarb istinaf müddeiumumîliğine tâyin olundu. Trablusigarb ceza reisi Nimetullah [Efendi] yi tahkir etmesinden dolayı azli arz edilmesi üzerine "ahlâkı hasene eshabından olmadığı anlaşıldığından adliye hizmetlerinde kullanılmayub sair hizmetlerde istihdamına" 1906 [19 Rebiulâhir 1324] de iradei seniye sadır oldu.

Meşrutiyetin ilânını müteakiben 1908 [8 Remezan 1326] da Üsküdar bidayet mahkemesi âzalığına tâyin kılındı.

Ulâ sınıfı sânisi rütbesini, dördüncü rütbe Osmanî nişanını ve Hicaz demiryolu madalyesini haiz idi.

Memuriyet mahallinde meflûc oldukdan beş altı gün sonra 1918 [Receb 1336] de vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defnolundu.

ESERLERİ

"Müntehabatı Şehnamei Firdevsî", "Arabî ve Farisî ve Türkî Medarı Mükâleme", "Mir'atı Muhammediye ve Menakıbı Ahmediye", "Kastamoni", "İnebolu Temaşası", "Zemzemei Zafer", "Tabsıra Yahud Adana Temaşası", "Evsafı Seniyyei Hamidiyeden Bir Şemme", "Temaşayı Âlem", "Birinci Mecmuai Eş'arım Yahud Nevbeharım", "Temaşayı Celâli Huda", "Barikai Teessür", "Vaveylâyı Peder".

Âsarı nazmiyesinin mahiyeti, aşağıdaki nümuneden nümayan olacağından fazla söz söylemek suretiyle ihtiyarı külfete hacet yokdur.

Mütedeyyin, uslu, gayretli ve neşri âsara saî bir zat idi.

Son zemanlarında bir bayram günü Babiâli ricalinden birinin nezdinde bulunduğumuz esnada Üsküdar'da birtakım erazilin edebsizliklerinden bahsederek kemâli hayretle efendim, bu hayâsızlar, mekteb çocuklarının önlerine geçiyorlar, nebuyurursunuz' diyerek yüzüme bakmasıyle "Önlerine geçdiklerinin pek o kadar ehemmiyeti yok. Arkalarına geçerlerse iş yeman olur' dedim. Hüzzar, Hande Künan, merhum ise büsbütün hayran oldu.

GAZEL

Sarayı bîbekada turfe bir kâşanedir gönlüm Îmaret kabil olmaz rütbede viranedir gönlüm Yanar narına âvazi şikâyet çıkmaz ağzından O şem'i kâinat efruz içün pervanedir gönlüm Müyesser olmasa ger vusleti ol nazlı cânânın Ne gam sahbayı aşkı ile sermestanedir gönlüm O mehruyun hayaliyle olur hemvare cûşa cûş Demadem feyzyab olmakda bir humhanedir gönlüm Hemişe riştei nazma çeker güftarı şirini Perişan zülfüne yarın Ziya bir şanedir gönlüm

Sakiya badei gülfamı getir şad olalım Tabekey böyle rehini gamü feryad olalım Daima olmada virane dili nagâmım Ne reva böyle kala bir dahi âbad olalım Firkati yar ile dilhaste iken lâyık mı Bu cefahanede mihnet ile berbad olalım Gelsün ehli dil olanlar bize mey sun sâki Bir zeman sıkleti bigâneden âzad olalım Bulur elbette buna çare Ziya ol mün'im Ayağından öperek talibi imdad olalım

ZIYA

Mehmed Ziya [Bey], esbak rüsumat muhasebecisi Hafız Mehmed Salih [Efendi] nin oğludur. 1862 [20 Receb 1279] de İstanbul'da Tophane civarında İlyas Çelebi mahallesinde doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî tahsili bitirdikden sonra Lâleli medresesi müderrisi İspartalı Hoca Abdülkerim, şehrî Ahdeb Osman, Hadimli Ahmed ve Dağıstanlı Ahmed Hamdi [Efendiler] den istifade etdi.

1889 [1307 H.] da Bayezid dersiamlarından Karahisarı Şarkî'li Ahmed İlhami [Efendi] den icazetnâme aldı. Mısır'da Camii Ezherde tahsili ilim etmiş olan Meclisi Maarif âzasından muhaddis Şeyh Mustafa [Efendi] den ilmi hâdis istima eyledi. Birkaç sene sonra Şam'da Halidî asitanesi şevhi muhaddis Hanî zâde Şeyh Mehmed [Efendi] den —Şeyh Güzberî silsilesiyle — hâdisi şerif icazetnâmesi aldı. Altı sene edebiyatı arabiye ile iştigal eyledi.

1876 [Şevval 1293] de devlet hizmetine girerek mütenevvi memuriyetlerde kullanıldı. Hazinei hassa hatab anbarı müdiri oldu. Muahharen Meclisi Kebiri Maarif âzalığına naklolundu. Meclisin lâğvinden bir müddet sonra [Şevval 1327] de tekaüd edildi.

Aksaray'da "Medresei Hayriye" isimli hususî mektebin Farisî muallimliğinde ve resmî, hususî diğer mekteblerde ve haricde mütenevvi muallimliklerde bulundu. Son zemanlarında Kadıköy Sultanîsi ulûmı diniye ve siyeri nebeviye muallimi idi.

Hafif bir rahatsızlığı müteakıben 1928 [26 Zilhicce 1346] da vefat etdi. Sahrayıcedid kabristanına defnolundu.

Şeyhi Ekber « الكلمة الدليا في ترجمة ختم الأولياء » namındaki eserleriyle "Tercemei Hali Füzuli" ve — inas idadîsi talibatı içün telif ve kısmen tedris eylediği — "Osmanlı Lisanı" adlı eserleri basılmadı. "Nümunei Edebiyatı Arabiye" unyanlı eserinin bir kışmı tabolundu.

Talebim üzerine yazdığı tercemei halinde, "Çocukluğumdanberi arasıra yazdığım birçok âsarı manzume ve mensuremi — mücerred ehemmiyet vermediğimden dolayı — zabt etmemiş idim. Bunlardan her nasılsa mazbut kalan pek azı ile Anadolu'da dolaşdığım son yedi sekiz sene içinde yazdıklarımı "Nalei Pinhan" tesmiye etdiğim bir deftere kaydetdim. Bazıları şunlardır" dedikden sonra yedi gazel derceylemişdir.

Arab lisanına ve edebiyatına vâkıf, erbabı danışden idi. Orta boylu, tıknazca, biyaz yüzlü, sarıdan mübeddel biyaz sakallı, terbiyeli, beşuş bir zat idi.

GAZEL

Sanmavın rahilei askda nalân gideriz Kâbei vare varır rahı bevaban gideriz Zülf esraye gönül bağlayalı her gece biz Name âsa haremi vuslete her an gideriz Bedri tabani ruhi var olunca meshud İvdi ekber diverek sevk ile kurbanıgideriz Biz o müstakı zebihi melekûtiyiz kim Meshedi cismi heva mayeye raksan gideriz O melâmet zedei bi serü samanız kim Mahseri vusleti cânâneye uryan gideriz Bu harabatı gam âlûde misâli gülsen Nasüküfte geliriz sonra perisan gideriz¹ Çağla ey göz yası matemle m'sâli ceyhun Tabişi şahı şehidan ile atşan gideriz Satveti kahirei tab'ü cünudi icaz Var iken biz de sühan mülkine sultan gideriz Hilkati âliyei sureti rahman üzre Dehre insan getirildik vine insan gideriz

demişdim. «Merhaba ey semti irfanın baidi ebteri» hıtabına lâyık olan irfansızlardan biri «ikinci mısradaki «ah» çekilmese ıyi olurdu» demesıyle «beyitin bir kıymeti varsa «ah» ın çekilmesinden ibaretdir. [Başdakı ve sondaki ahları -tecvid tabiriyle dört elif mikdarı çekerek] ah bu bilgiclerden çekdiğimiz ah» yolunda mukabele etmişdim.

¹ Ben de vaktıyle

[«]Bu gulistanı gem âlûde misali gunce

Hande ber leb geliriz âh perişan gideriz»

Bâde nur efsan olur peymanci billûrdan Bâde nusan zevk alırlar duhteri engûrdan Hanikahı aşkda pîri müğandır mürş dim Saklasun Hak itirazı münkiri mağrurdan Sakiva ussaki sermest evle kevser askina Nağme saz ol bi tevakkuf mutrıbâ mahurdan Biz harabı sagari deyri elestiz lütfedüb Nesve efza bâde sun havzı meyi kâfûrdan Cezbei hakla gelir her lâhza gûşi canıma Narai tizi enelhak meshedi mansurdan Biz serapa atesiz olsak aceb mi girve bar Cıkdı tufanı belâyâ duzehi tennurdan Gûs edince Hak der'm çünki gelir bi irtiyab Sem'i cane Hak nidasi navdan tanburdan Reddi vasletmekle dildarımdan olmam na ümid Zevk alır âşık hayali vaslı dura durdan Vechi dildarım Ziya sinemde atesbar iken İstemem bir « ان داك » vechi hası turdan

ZIYA .

Yusüf Ziyaüddin [Efendi], İzmir Darülmuallimin muallimi Kıbrıs'lı Hoca Mehmed Kâmil [Efendi] nın oğludur. 1869 [1286 H.] da İzmir'de doğdu.

Mukaddimati ulûmi babasından okudukdan sonra İstanbul'a geldi. Alay müftisi ve Darülfünun ilmi hadis muallımı Hafız Mehmed [Efendi] nin dersine devam etdi. Babasının vefatında yerine İzmir Darülmualliminine muallim oldu.

"Darüledeb" namiyle hususî bir mekteb tesis ve — Menemen kazasına tâbi Değirmen karyeli — Mehmed Füad [Efendi¹] ile "Gencıneı Edeb" isim!i mevkut risaleyı neşreyledi

Darülmuallimin müdirliğinin başkasına tevcihinden muğber olarak İstanbul'a geldi. Maarif nâzırı Nail [Bey] den — münhal bulunan — Darülfünun edebiyatı Farisi muallimliğ ni istedi. Teşekkül eden komisyon heyet,i bu muallimliği ifa edüb edemiyeceğinde tereddüd etdiklerini söylemeleriyle — bir

¹ Tercemei hali 430 uncu sahifede yazılan bu zat hakkında Ziyaüddin [Efendi], bana gönderdiği verakaca divor ki:

«Manıs» medreselerinde biraz okuduktan sonra İzmir'e gelerek Darülmuallımin ibtidai şubesine devam etdiği sırada benden Kur'anı Kerim, Kavardi Türkiye, Gülistan ve Bostan taallüm eyledi. Mızhumun hızmeti talımınde bulunan yalnız benim.

Füadın

«Uluvv tab'ıma şahid aransa âlemde

Cihanda zerre bile teyz alur ziyalerdan kır'ası ge buna delildir.

Bu beyt, şahidi müşkil küşayi âdildir Benım de mehazı teyzim Ziyaı kâmildir»

*F» maddesindeki tercemei halinde görüldüğü gibi Meraş'lı Kâmil Efendi denilen zat, o zeman muallım butunan pederim Kıbrıslı Kâmil Efendiden galatdır.»

vatanın her bucağında yetişen ve isimleri memleketlerinin haricine çıkmıyan her ferdin tercemer halini bilmek « — il Ac » olmağa mütevakkıtdır. Bahusus bir suretle iştihar eden bazı zevatın sile ahvalını ittilâ çok defa kabil olamamakda iken kıyıda, bucakda kalan ve maruf olmıyan âdemizi hakkında tam ve doğru malümat issinsal etmek nasıl mümkün ölür?

Mevzui bahs olan Kâmil ve Füad [Etendilerin] tercemei hallerini bana gönderen İzmir'li Tokadi zade şekib nerhumdur. Karibin, baidden daha iyi bilmesi, tabii olduğundan o ne yazmışsa ben de onu nakleyledim.

Son Asır Türk Sairleri - 128

manzumesini terceme ve neşreylediği — İran sefiri Mirza Riza Daniş Hane müracaatla şehadetnâme vermesini reca etdi. Sefir, derhal verakai takdiriye yazdırub verdi. Darülfünun ve müteakiben Galatasary Sultnîsi Farisî muallimliğine tâyin olunarak dört sene sonra Darülfünun'dan diğer muallimlerle beraber çıkarıldı.

Darüşşfeaka'da ve medreselerde tedrisatda bulundu. Umumî Harbde gaib etdiği oğlu Mehmed Kâmil'in teessüriyle derslerden çekildi. Altı sene münzeviyane yaşadı. Talebesinden Maarif Vekili Vâsif Çinar'ın ısrariyle tekrar Galatasaray Arabî, Farisî ve — o derslerin lâğvı üzerine — Balıkkesir erkekk muallim mektebi din dersleri ve mualharen Türkce muallimliğini kabul etdi. 1935 de arzusiyle tekaüd edildi.

"1600" Farisî lûgati ihtiva eden "Ferhengi Ziya" isimli bir eseri vardır ki bunda "10000" beyit ile istişhad ve bu beyitleri Türkceye terceme etdi. Kavaidi farsiyevi ve müntehabatı eş'arı hâvi olan "Gencinei Güftar" unvanlı eseri, Galatasaray lisesinde senelerce tedris edildi.

Muhterem muallim Ziyaüddin, İrfanı memlekete senelerce hizmeti sebk eden erbabı gayret ve marifetdendir.

GAZEL:

Feyzi cemâli yar ki Hakdan haber verir Uşşakı pâk tıynete hüsni nazar verir Nuri nigâhı kalbi rakika nüfuz eder Elhak uvuni hireve meddi basar verir Teshir eder gönülleri bir ibtisam ile Kânuni sineve ne aceb bir serer verir Vaz'ı cebin eder eğilüb hâkipavine Sâhinsehan ki kullara zerrin kemer verir Hâki rehinde mahvi vücud etmek istesem Lûtf eyleyüb de cismi lâtifin siper verir Jengi sivadan eyle mutahher füadını Vadi visal ile sana çok müjdeler verir Vuslat dilersen ey dil bîdarı ebsem ol İhyayı leyli âşıka ancak seher verir Hali heremde yazdığım âsardansa da Tab'ım Ziya cihane ne rengin eser verir

^{1 333} üncü sahifede birinci notdaki muallim Zıyaüddin bu satdır.

KITA

Rast güyani eylemek tezyif Gayre atfı kusura kalkışmak l'vicacı tab nişanesidir Âcizin en büyük behanesidir

Gel, sebat et sözünde hulf etme Eri olmaz isen eğer sözünün

Olma bir dalda durmayan kelebek Namın elbet olur efendi! dönek

"Husrevi Dehlevî" nin bir kıt'asının tercemesi:

Yokdur bekası bağlama ikbale sen gönül Ömrün gurur içinde geçerse heba olur Benden bu nükteye eğer etmezsen itimad İkbal lâfzı kalb ile bab lâbeka olur

Umumi harb esnasında Cenab Şihabüddin'in "Sabah" gazetesiyle neşreylediği "Efendiler, biraz hayâ" unvanlı mekaleyi kısmen şöyle tanzim etmişdir¹:

Şerab ile rübab ile geçen hayatı şûlever Yalancının mumu gibi sabaha varmadan söner Şu halimizden olmada garikı şerin Bülbeşer Efendiler biraz hayâ, biraz hayâ efendiler

Bakın şu Sirkeci sitasyonu civarına bakın Guruba pek yakın iken sokak dolar akın akın Sizin vazifeniz bu mu? Düşünmeyin heman çakın Efendiler

Adım başında meykede geçilmiyor teraneden Müdavimin öbek öbek masa önünde şadü şen Merasimi muayede, sürun sür der gören Efendiler

Yetişmiyor mı zemzeme değil miyiz şikeste bâl? Nedir görünmiyor cebinimizde çini infial Kızarmıyor mı vechimiz, nedir akan o huni âl Efendiler

Hayasızlara - aslından ziyade - haya verebilecek nazmı metindir.

Felâketin su sekline müsadif olmamıs idik Bakın vücudi milletin bugün nasıl didik didik Su kanlı sahnei vegadan ahzi ibret etmedik Efendiler .....

Bu mesheri hezimetin bulunmiyor mi gayeti Kapandı mı füadimizdeki vatan cirahati Gururi saf bitdi mi damarda vok mi aveti Efendiler .....

Bakın fezave ufki kaplayor zeman zeman duman. Bir inhidam olmasun o sinsi sinsi vaklasan Cihati erbaa divor bize utan uvan eman Efendiler .....

Cihane karsı biz okur iken nesaidi zafer Değil idik bu mertebe rezilü pestü bihaber Su ahdi1 zillet averin hacaieti bize yeter Efendiler braz hayâ, biraz hayâ efendiler

Firdevsi'nin vefatının bininci senei devriyesi münasebetiyle:

حکم سعندن سع آفری ویی د هٔ تاج نظم آرران ولدكم ،كث تحت مار ر سیق ردی از دست بیشیدان که کسرا میسر شد این نکار « که دادی بکا بك از اشار نشان» دامران محامها شدد وروران شدہ کے دار وکر حیان با حهانت بشیند مرد ا کر حه مدشه سے سالیان او د. حال آه و تا کرون زما ر روان و با ۱ - الام ۱۹۴۱ تنه ر اول ۱۹۴۴

الا شاعر شير اران زمين هده حهال حول و فرم نواد ازان دم که فرزند آدم براد تونی مدوی وطن روران و بی کشور شعن را شهر بار کشادی رهی در آیا و سان حال وصب کردی صب کار زار ازان بهاوانان وزور اوران کال ی رم حرب ریا شده هر دست رده ددهشر وتير ندی کو بر نصور شکا امرد ر وسے قدوت رہی جاگداں ین از و سحل کستران وده آند اس عطر های سحل ساده آند ولي همچو و شاعر دو وون هميشه ود روح وشاد كام

Sevi mualicoei mahudesi.

ZIYA

Yusüf Ziya Ortaç, mühendis Süleyman Sami [Beyin] oğludur 1895 [23 Nisan 1311] de İstanbul'da doğdu.

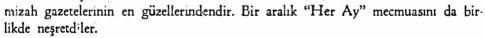
Vefa İdadîsinde ve Alyans İzrailit mektebinde okudu. İzmt, Galatasaray ve Mercan sultanîlerinde edebiyat muallimliğinde bulundu.

İlk yazısı — Balkan Harbi'nin çıkdığı gün — "Kehkeşan" mecmuasında çıkdı. Ondan sonra Abdullah Cevdet'in "İctihad" ında birçok manzume neşretdi.

Bilgi cemiyetinde Ziya Gökalp ile tanışdıkdan sonra artızı birakdı. "Türk Yurdu" nda hece vezniyle şiirler yazdı.

Edebiyatdaki istidad ve iktidarını "Binnaz" isimli manzum piyesiyle gösterdi. Bu piyes, Ďarülbedayî'de uzun müddet oynandı, beğenildi. İlk defa filme alındı.

Bacanağı ve şeriki Orhan Seyfi ile senelerdenberi çıkarmakda oldukları "Akbaba",

BASILAN DİĞER ESERLERİ

"Âşıklar Yolu — Şiirler", "Yanar Dağ — Şiirler", "Akından Akına — Harb şiirleri", "Bir Servi Gölgesı — Şiirler", "Kürkcü Dükkânı — Roman", "Şeker Osman — Roman", "Nikâhda Keramet — Manzum hikâyeler", "Aşk Mektebi — Operet", Şehir Tiyatrosunda mükerreren oynandı.

Yusüf Ziya Ortaç, zemanunız şa'r ve muharrirlerinin en zekilerinden, en iyi söz anlıyan ve anlatanlarından, ciddî ve mizahî yazıları en güzel yazanlardandır.

"Mehmedcik" manzumesi, ne canlı eserdir. Yazan, hissederek yazdığıçün okuyanlar da hissederek okuyorlat. Tercemei halinde¹ söylediğim gibi Orhan Seyfi ile Yusüf Ziya güzel bir beyitin iki mısraına benzerler. Malûındur ki her mısra, yalnız başına mânavı itmam edemez. İki mısra, yanyana gelince mâna da meydana gelir. Fakat "Ortaç" ile "Orhan" öyle mısralardır ki mânayı ayrı ayrı itmam edebilirler.

MEHMEDCIK

Göğü bir fecre sarar acdığımız bayraklar Yurdu, topraklara mihlanınış adımlar saklar Carpar ecdadımızın nabzı damarlarda bu gün Kosar üc kıt'ada nal sesleri hâlâ Türkün Bir kagid parçası üstünde bakarken Hinde On asır. Gazneli Mahmudı bulur kalbınde Yeni rüyalara daldıkca bu gün ırkım için Olurum, gölgesi dünyaya vuran bır Timucin! Bendim Aydıncık önünde suva seccade salan "Yakasın Rumilinin pencei himmetle alan" Bendim elbet ki bu gün yadı ölümden de acı Dal kılıclarla kılıcdan gecirenler Mohacı Adı üstünde, benimdir o sehirler, kövler Nice dağlar, tepeler ismimi hâlâ söyler Bendim elbet su Canakkaleyi göğs yle tutan Kara topraklara evlâdını vermiş uyutan Giydi al kanları bir zırh gibi yıllarca etim Boğdu son düsmanı yurdumda benim iskeletim Basdığım ver mezarımdır diven elbet ölmez Silinir, toprak olur belki.. müebbed ölmez Bu çelik ruhu giyen etle kemikden madde Bir asılmaz granit kal'a çeker serhadde Yedi kat toprağın altıyle bizimdir bu diyar Can verirken bile ecdadımızın ruhı duvar Kalbi Allaha dayanmış, dayanır dipçiğine Güvenir on yedi milyon vine Mehmedciğine

¹ Sahite 1290.

REHARE GIRERKEN

Bakma şu saçlarımda her gün artan biyaza Görme şu yüzümdeki gizli kırışıklıkları Bır çocuk sevinciyle bu yıl girelim yaza Bürüsün kalbimizi mevsimin ışıkları

Yeniden hissedelim ilk el ele gelişin İlk göz göze gelişin o sıcak lezzetini İsirsin söylenmemiş kelimeleri dişin Kanatarak titriyen dudağının etini

Bak sular da ne taze, ne şen bir ağlayış var Bak ihtiyar çınara bir genc gibi giyindi Bülbül ses nde bile gülen bir ağlayış var Yamaca sürülerin biyaz bulutu indi

Dinle, kuşlar ormanda nasıl şakıyor, dinle Dinle, seherli bir ses nasıl sarıyor kalbi Aşkı henüz hisseden iki mektebli gibi Kuşlardan, çiçeklerden konuşalım seninle...

ZIYA

Doktor Ziya Ahmed Kaya, Dâva vekiller nden Ahmed [Efendi] nin oğludur. 1891 de Gemlik'in Umur Bey köyünde doğdu.

Köyünde Rüşdî tahsili bitirüb Bursa İdadîsine devam etdi, şehadetnâme aldı. Tıbbiye mektebine girdi. 1912 de mezun oldu.

Balkan harbinde ihtiyat Tabib yüzbaşılığıyle hizmet etdi. İttihad ve Terakki cemiyetinin Bursa mürahhası oldu. Milis teşkilâtı yaparken tevkif edilerek divanı harbe verildi. Kabinenin tebeddülünde muhakemesini Bursa'va nakletdirdi. Ademi mes'uliyet kararı aldı.

Müdafaai Hukuk Cemiyetinin Gemlik şubesinde çalışarak İngilizlerin işgali üzerine Milis kuvvetleriyle Ankara'ya çekildi. Bilâhare Gemi'k'de ser-

best tababetle iştigal eyledi.

On sene evvel bana gönderdiği tercemei halinde "Dinimin Kanunları" serlev-hasiyle "Türk Yurdu" mecmuasına verüb ismi "Mefkûremin Kanunları" na çev-rilen manzumesi, mecmualarla intişar eden ilk eseri olduğunu ve şubat 1338 de Si-lifke'de yazub Adana'da "Hayat" gazetesiyle neşrolunan "Kara Devlet" adlı manzumesinin, Mısır matbuatının hücumlarına oğradığını söyliyor.

O manzume, "Yollar ve İzler" namiyle 1928 de basılan ve doktor Abdullah Cevdet'in mütalea namesini ihtiva eden Eş'ar mecmuasının 25 inci sahifesinde mündericdir.

MEHTAB VE SEN

Y'ne senden meded, vefa umdum Âyı kindar, zehirli göllerde Kimsesiz, binihaye çöllerde Yaşıyan bir çiçek mıyım soldum Sen uzaklarda belki yok haberin Her saat her dakika sen ve senin

Seni andım, sevimli şen zanbak Tepeler, tarlalarda ağlıyarak

İşte ay doğdu muhteşem mağrur Suzülen dalgalarla huzmei nur

Ey yüzü he'r behardan daha şen

Gülûyor matem, ağlıyor şiirm İştiyakınla müşteğil fikrim

Seen andım, güneş gurub ediyor Aksamın ihtisamı ürperiyor

Keşişin zirvei biyazından Saçıyor arza ihtizazından

Ey nigâhında mihrü mah öpüşen Bursa 18 Ağustos 1322

** ANNEME

Gecéler gözüme girmiyor uyku Sıkıyor kalbimi bir acı duygu

Kâşki sen bu kadar hulyası derin Her gece rüyama girüb nerdesin

Ne zeman saracak b'yaz saçların Rüyama damladı gözünden yaşın Bilmem ki orada hayatda ınısın? "Evlâdım" diyerek feryadda mısın?

Bir evlâd annesi bulunmasavdın "Evlâdım" diyerek bulunmasaydın

Oğlunun mihnetli başını anne! Coşdurdu gözümün yaşını anne Silifke 31 Mayıs 1337

ZIVER

Ahmed Sadık Ziver [Paşa], Defterhane ketebesinden Mehmed Sadık Münif [Efendi] nin oğludur. 1793 [1208 H.] de İstanbul'da Merkez Efendi dergâhı karşısındaki evlerinde doğdu.

Hazreti Mevlâna'nın muhiblerinden olan babası 1803 [1218 H.] de vefat etdiğinden —Şeyh Galib Dede'nin süt oğlu olan — Ziver'i, Yenikapu Mevlevîhanesi Şeyhi Seyyid Ali Dede, veledi manevî ittihaz eyledi.

O devrin usulünce tahsili ilmetdi. Defterhane ve Darbhane kalemlerine vedi sekiz sene devam eyledikden sonra — Mevlevîlik hasebiyle — 1814 [1230 H.] de o tarikin müntesiblerinden meşhur Hâlet [Efendi], kitabet hizmetine aldı. Onun 1822 [1238 H.] de Konya'ya nefyinde birlikde gönderildi.

Bilâhare menfası Balıkesir'e tahvil edildi. Bir müddet sonra afvolunarak İstanbul'a geldi. Müsteminlere mahsus olan gümrüğe nâzır nasbolundı. Daha sonra Aydın mütesellimliğine tâyin kılındı. Yedi sekiz ay orada bulundu.

1825 [1241 H.] de Rumeli Seraskeri Ağa Hüseyin [Paşaya] kâtib oldu. İki sene Şumni ordusunda kaldı. Hacegânlık rütbesi verildi.

Hüseyin [Paşa] nın azlinde İstanbul'a gelüb harir nâzırı Ömer Lûtfi [Efendi] nin kitabetinde kullanıldı. 1832 [1249 H.] de tahmis, 1835 [1251 H.] de Tersane müdirliklerine tâyin ve rütbesi ulâ sınıfı sânisine terfi olundu.

1837 [Rebiulevvel 1252] Evkaf nezaretine nasbedildi. Mukataatın ihalesinde alınan "90.415" kuruş rüsumdan "8000" kuruşu nazıra, bâkisi nezarete aid olduğu halde nasılsa temamı nezdinde kalmasından dolayı 1838 [20 Muharrem 1254] de azlolundu. İhtiyacından dolayı o paranın "ihsanı şahane olarak" afvini, halefi Hasib [Paşa] arzedüb o suretle irade sâdır oldu.

Muhtelif tarihlerde üç defa Meclisi Vâlâyi Ahkâmı Adliye âzalığına ve ilâveten Bağdad ve Musul Kapu kethudalıklarına, mühimmatı harbiye ve ulâ sınıfı evveli rütbesi tevcihiyle Darbhane nezaretlerine, Rumili varidatı defterdarlığına, meclisi maarif ve ziraat âzalıklarına, emlâki hümayun fabrikaları ve ilâveten tersane nezaretlerine, hekim başılık memuriyetinin lâğvi üzerine rütbei balâ tevcihivle Mektebi Tibbiye, tekrar Evkaf, Hazinei hassa nezaretlerine, Damad Halil Rıfat Paşanın terekesi nezaretine ve Fatma Sultanın kethudalığına tâyin kılındı.

Endrunda Seferli koğuşu ağalarından — 1782 [1197 H.] de Hacden avdet ederken vefat eden — Arnavud Hasan [Ağanın] oğludur, Zevcesi Vahide [Hanım] 1778 [1192 H.] de Şam'a nefyolunan Kadıasker Murad Mollanın kethudası Feyzullah [Efendi] kızıdır.

Ötedenberi arzu etdiği Şeyhülharemlik mansıbına, hal vukuunda tâyin edileceğine dair Babiâli'den vadalmışdı. Şeyhülharem İşkodralı Mustafa Şerifi [Paşa] irtihal eylediğinden sebkeden vadın incazi lâzım geldi. Fakat — hatırına riayet olu nan — başka talibler de vardı. Diğer tarafdan oğlu Salâhuddin [Bey], Âli Paşanın damadı olduğundan Ziver [Efendi] nin İstanbul'dan müfarekati istenilmivordu. Talibler arasında kur'a çekilerek onun namına isabet etdi. 1861 [21 Zilhicce 1277] de rütbei vezaretle Haremi Şerifi nebevî meşihatine memur ve emeline nailiyetle mesrur oldu.

1862 [14 Zilhicce 1278] de vefat etdi. Cennetülbekide Hazreti Osman رص الله عنه in civarına — küçük yaşındanberi mütalea etdiği bir mesnevi nüshasiyle beraber — defnolundu.

"Kimde kim aşkın nişanı vardürür Akibet maşuka ani irgörür"

hakikati zâhir oldu.

Ziver [Paşa] sarışın, mavi gözlü, uzun kaşlı, topca çehreli ve top sakallı, orta obylu, şişmanca, güzel ve güler yüzlü, asabî mizaclı, tarikati mevleviyeye salik, akidei kâmile sahibi, afif ve devlet ve millete sadık ve zuafa perver idi.

Esbabi maişeti, memuriyet maaşına munhasır olduğu halde evinde şeyhler, devrişler, fakirler ve garibler eksik olmazdı.

Oğlu Behaüddin [Bey¹] tarafından toplanan mektublar² ve manzumeler "Âsarı Ziver Paşa" namiyle basdırıldı. O esere ilâve olunan tercemei halinde beyan olunduğuna göre, gencliğinde garb ilim ve lisanlarının lüzumunu takdir etdiğinden Fransızca tahsiline çalışdığı — eşyası arasında kendi yazısiyle zuhûr eden — bir lûgatceden anlaşıldı.

Şeyhulislâm Ârif Hikmet [Beyin] Medinei Münevvere'deki kütübhaneyi' yapdırdığı sırada vâki olan teşviki üzerine eş'arı tertib ve iki nüsha tahrir edilüb birı o kütübhaneye vakfedildi.

O tarihden vefatına kadar yazdığı nazımlar da bir divan teşkil etdiği halde Hota Paşa yangınında Cağaloğlu'ndaki evinde yandı.

Sultan Mahmud ve Abdülmecid zemanlarında yapılan mebanii hayriye ve resmiye kapularına hakkolunan tarih manzumelerinin ekseri onundur.

Resmî meşguliyetden vakit buldukca kitab okurdu. Hattâ müsafirliğe gitdikce — arkada taşınır — bir büyük çanta dolusu kitab götürülürdü.

¹ Tercemei tal. 172 nci sahifededir.

² Bu mektubian havi ve Ziver [Paṣanin] yazısiyle muharrer olan mecmua ile merhumun, Şeyhulisları Arit Hikmer [Beye] verdiği bazı gazelleri kürübhanemdedir.

Beş sene evvel itayı hac etdiğim esnada Medinei mutahharada bir gün, iki gece kalınmıştı. Kütübhaneye gıtdım, hatızı kütüb bulunmadığından içeri giremedim.

Edebiyatdan başka fenni hey'ete de intisabı vardı. Bazan tarassudatda bulunurdu. 1860 [1276 H.] da zuhûr eden kuyruklu yıldıza da; bir risalesi vardır.

Zurefadan idi. Tuhaf ve müfid fikralar bilirdi Mazmun iradından pek hoşlanırdı.

Sultan Abdülmecid'in teveccühüne mazhar idi, daima ilti'at görürdü. Bir gün huzurunda, herkesin bir keyfe ibtilâsından bahsolunurken Padişah, "sizin keyfiniz nasıl gelir" demesiyle derhal, "kulunuzun keyfim burnumdan gelir" diyerek enfiyeye ibtilâsını imâ eylemişdir.

Lûzat sahibi Hancerli, bir gün ziyaretine geldi. Cehli malûm iken malûmat-füruşluk eden huzzardan biri, açdığı ilmî mübahasenin mebadisinde Hancerliye inağıûb olduğundan efendinin canı sıkıldı. Hancerli gitdikden sonra mağlûb müsafır, "Bu kadar malûmat sahibi iken şu âdemin müslim olmayışına teessüf olunur" dimesiyle Efendi, "Siz Müslim iken malûmatca ona tefevvuk edemiyecek bir halde bulunmanıza daha ziyade teessüf olunur" cevabini verdi.

Tarihlerinin heman hepsi "mücevher" olduğundan zemanında bazı âdemlerin itirazına hedef oldu.

Malûmdur ki makbul olan, tam tarihlerdir. Mücevherler ve tamiyeliler de güzel olmak şartiyle elbette kabili kabuldür. Fakat zemanımızda — ebced hisabiyle — tarih söylemek terk olunarak tarihe karışmış olduğundan tamın da, mücevherin de, tamiyelinin de hükmü kalmamışdır².

Her görüşdüğü zate bir sebeble gücenerek hecveden Bayburd'lu Zihni "Sergüzeştnâme" de Ziver [Paşa] hakkında yazdığı uzun ve rekik bir hecviyede niçe saçına saçarak diyor ki:

«Nam ile Ziver Efendi meşhur³ Yapamaz tarih illå cevher Gazelı sebku rabıtdan uryan § Yapdığı tarihi cevherdir heb Ana cevherci der İslambollu Ne necazat bilür, ne mürsel İstiaratü mecazı bilemez § Severim sahte vekaranesini Nazmü eş'arı belâgatden dür Tam tarihe değildir mazhar . . ti çıblak, baaşı rel bir oğlan Şiiri kendi gibi biterdir heb' Yapdığı şiirler allı pullu O belâgatler ana vermiş el Tam tarihe ebed yo bulamaz Tarzı etvarı beliganesini

Vaktıyle vir meclisde suhbet edilirken huzzarın her biri çekdikleri cefadan bahsetdiler. Yanımda oturan yaşlı bir zat da, muttasıl enfiye çekdi. Bir düziye burnunu sildi, 20ze karışmadı. Soz bana gelince «Evet kimi evlâddan, kimi karıdan, kimi maişetden, elhasîl herkes bir yüzden çille çeker. Şu zat da burnundan çeker» demişdim, huzzar, münbasit olmuşdu.

² Bugun ebced hisabiyle menzum tarih yazan yoktur. Emma — eski usulde tahsil gördükleri halde ebcedi nihayetine kadar doğru okuyamayan — bazı âlimler, mensûr tarihler yazmakda, doğrusu pek ilen gitmişlerdir!

^{3 «}Ziver Efendi namiyle meshur» demek istiyor.

⁴ Zihni, bu misrala gûya kendini tarif ediyor.

Ol kader sureti hakdan görünür Oyle erbabı rıya bır sofi § Ben mürüvvet umat iken andan Ol da tarıhime kıldı nasedi Babıâlıye dedi ver, elbet Eğnine kisvei salûs burünür Kısve etmiş o sebebden sufi Sever iken anı tatlı candan Yandı cısmında hasedden cesedi¹ Ederiz biz de lisanen himmet»...

Ziver [Paşanın] ve oğlu ile torununun kulakları işitmez idi. Mustafa Reş'd [Paşa] ya — ıstediği camı tarihlerine dair — yazdığı 1 Rebiulevvel 1265 tarihli tezkirede şu kıt'ayı ırad ediyor:

"Kulağım sendedir ey daveri sadrı iclâl İşıdır emrini, dirsem de eğer ben sağırım Nüshai fenni ubudiyeti tahrır etsem Tab'ı, ımlâda sağır kâf gibi kullanırım".

GAZEL

Gül dime la'line gül böylece handan olmaz Gün dime ruyuna gün böylece rahşan olmaz Evlemez nefsine dair şehevatı âdet Hulki hayvan ile me'lûf olan insan olmaz Kimsenin gözleme duçarı belâ olmasını Sana da hifzi Huda sonra nigehban olmaz Var iken mah gibi sende münevver çehre Seni ev suh, görenler nice hayran olmaz İstiazeyle rakibin geçe gör yanından Sekli insanda dune sureti seytan olmaz Cem'i elkâre sebeb havsalanın vüs'atidir Kesret üzere dime bir hanede mihman olmaz Akl ile aşk edemez ikisi bir dilde karar Mülki vahidde anınçün iki Sultan olmaz Namı Hunkâr ile vir nazmına zinet Ziver Nazımda tâki o yâr olmıya divan olmaz

^{*}Zrzerin şiirini takbih eden *Yandı cısmınde hasedden cesedi»

Koca Bayburdluya bak kim ne diyor Gibi saçma saçarak herze yiyor». Dilde aşk oldukca olur rağbeti huban füzun Nev behar oldukca olur bağda reyhan füzun Feyzi aşkı yârdır çeşmi ten pür cuş eden Seyl olur elbet nümayan olıcak baran füzun Kalbini telvis eder fartı havatır âdemin Hanede olmaz nezafet olsa ger mihman füzun Yakışur her şey mahallinde kesir olursa da Hüsn alur bak çeşmi yâr üzere ola müjgân füzun Hayreti var, görgüsü mikdarı Ziver herkesin İbret almakda ülülebsar olur hayran füzun

ZÍVER

Tırnakcı Zâde Mehmed Said Ziver [Bey], mevaliden Seyyid Mustafa [Be-yin] oğludur. 1812 [17 Zilhicce 1227] de Üsküdar'da doğdu.

Tahsili ilim etmekde iken babasının 1829 [1245 H.] de Kudüs kadılığına tâyininde birlikde gitdi. Müddeti örfiyenin hitamında birlikde döndü.

Usküdar'da eski hamamdaki konağında ikamet eden şeyhulislâm Ârif Hikmet [Beye¹] dokuz sene mülâzemetle fünunı edebiyeyi teallüm eyledi. 1833 [1249 H.] tarikı tedrise girdi.

1859 [1255 H.] de babasının Mısır mevleviyetinde de birlikde azimetle Camii Ezher şeyhi Saim ve Şeyh Osmanı Şarani'den istifade etdiği gibi babasının 1840 [1256 H.] de Mekkei Mükerreme kadılığına tâyininde şeyhulmüfessirin Abdullah Serracın Kadii Beyzavî dersine devam etdi. Onun tilmizlerinden Şeyh Cemal Ömer'den tefsir, hâdis ve fıkıh okudu.

1842 [1258 H.] de müddeti örfiye biterek Medinei Münevvere'ye muvasalâtında babası vefat etdi. Cennetülbekia defnolundu. Ziver, annesi ve müteallikatı ile İstanbul'a geldi.

Ailenin maişetini temin maksadiyle niyabet meslekini ihtiyar etdi. 1847 [1261 H.] de Karamürsel kadılığına tâyin olundu.

Ziver [Beyin] yazısiyle Şeyhulislâmı esbak Sahib Molla [Beyin] kütübhanesinde görülen — noksan — tercemei halinde² deniliyor ki:

O gazetede deniliyor ki:

«Vefatından biraz evvel kendi tercemei halini kaleme almağa başlamış ve Âli Paşa merhumun vefatına dair olan ibareki ahırında «irtihal» kelimesi vardır, işte o kelime Ziver Beyin enfasi madudei havatiyesinin hitamına tesadüf ederek vukuı vefatiyle ondan aşağısını vazmağa muvaffak olamamışdır. Andan aşağısı ise Âli Paşanın vefatını müteakıb taşra hükûmeti şer'iyesine azimetleriyle avdetlerine dairdir.»

¹ Ziver [Bey], 1266 da söylediği kıt'anın başına şu sözleri yazmışdır:

[«]Hasbettarik tevcihi mevleviyet tekarrüb etmekle 66 senesi Trabzon mevleviyetini şeyhulislâm Arif Hikmet Bey Efendi vadeylemiş olduğuna mebni berayi ihtar Amasyadan gönderilen kıt'adır. Lâkın neçare bahtı sıyahım icabı ve müşarünileyh hazretlerinin dahi müntesibanı hakkında meşhur olan buhul ve imsakleri muktezası üzere ne anlar incazı vade muvaffak ve ne biz böyle bir hasbettarik teveccühi tekarrüb eden mevleviyeti ihsan buyurmak lütuflarına müstehak olabildik».

[?] Vefatından üç ay sonra bu tercemei hal «sergüzeşt» unvaniyle «Basiret» gazetesine derc olunmuşdur

"Artık ulûmı edebiye ile iştigal, terkü ihmal, belki vakti refah ve âram hululine tehir ve imhal kılınarak:

> "Şiirü inşa kapusın seddetdim Fıkıhu sakke o zeman cehdetdim"

mealince mahasalı evkatı azizi, ilmi ahkâm ve sakke sarf evledim".

Muhtelif tarihlerde — sırasiyle — Gebze, Bolu, Amasya, Kastamoni, Manastır, Şam, Selânik, Karahisarısahib niyabetlerinde bulundu.

Şam kadısı iken — fevkalâde memuriyetle — Şam'a gelen Füad [Paşa] nın teveccühüni kazandı. Onun inhası üzerine uhdesine Mekke pâyesi tevcih olundu.

Füad [Paşa] nın sadaret kaimmakamı Âli [Paşa] ya yazdığı tahriratın sureti.

«Şam Kadısı faziletlu Ziver Beyefendi daileri, Şam vak'ai müellimesi zuhurundan evvel men'i ve hini vukuunda def'i emrinde vezaifi müterettibesini lâyıkıyle ifa etmiş olduğu misillu Şama vusult âcizanemden beri kendusi memuriyet mahsusaya müteallik hususatın ve ezcümle fevkalâde muhakematın cümlesinde birlikde bulunarak haysiyet ve istikamet ve dirayeti zatiyesinden sahihan istifade olunmuş ve abı ruyı tarik olan zevatdan olduğu görülmüşdür. Mumaileyhin geçmiş ve geçecek müddeti böyle bir karışık vakta tesadüf etmekden naşı Kazai Şam, kendusına büyük bir kaza olarak bidayeti vürudundan şimdiye gelince mansıbından intifa şöyle dursun seddi remakı intiaş edecek derecede bile bir şeye naıl olamadığından bu yüzden muhtacı iaanet olduğu gibi devletce vaki olan hidematı bergüzidesi içün dahi şayestei mükâfat olduğuna kaviyyen ve sahihan şehadet ederim.

Hasbelvakıt malca muavenet ve mükâfata meyli gücce olduğundan mânevi şu iki şeye nail olması içün kendusına haremeyn payei refii ihsaniyle çirağ buyrulması bu defa tarafı eşrefi hazreti meşihat-penahiye bilhassa ariza takdimiyle niyaz olunmuş olmağla işbu istirhamı kemteranemin isafiyle mumalleyhin taltifi emrinde erzanii lûtfı vesatati merahim menkabeti efhamileri istirhamı mahsusuna ictisar kalındı. Her halde... 6 Safer 1277».

Şam vak'asına ve Füad [Paşa] nın sitayişine dair yazdığı manzumede şu beyitleri irad ediyor:

> "Gamkeşanın her birin bir gûne taltif eyledi Ziveri mihnetkeşi de bak ne rütbe kıldı şad Payei Mekkeyle memnun eyledi bu kemteri İde Hak ol daveri ziçanı mesrurülfüad".

Mekke pâyesinden dolayı Şeyhülislâm Sadüddin [Efendi] Zâde Reşad [Beye] yazdığı teşekkürnâmede diyor ki:

«... Kazaen Haleb'den infisali çakeranemden sonra altı sene bilâdı hamse deyu çar çeşmi tehassürle znürerakkib olarak encamı nail olduğum Şam'ın zabtından üç mah mürurunda sebeb olanların iki gözleri kör olsun hâdisei feciai Şamiye zuhuriyle mansıbımız bir parelik oldu gitdi². Şam'ı cennet meşam ka-

¹ Sabik Arnavudluk sefiri Bay Alinin kütübhanesinde bulunan bir mecmuadan naklolundu.

² Haklı haksız birçok kimsenin seyfi siyasetle pare pare edilmesinden değil, galiba kendi «mansıbının bir parelik» olmasından dolayı müsebbiblerin gözlerinin kör olmasını temenni ediyor.

zasına mazide Kadı olanlar, mazharı servet ve ihtişam olarak mütena'im olurlar imiş. Vak'ai meş'ume hasebiyle mansıbı mezkûre kesr tari olmakla şimdi cennet, cinnete münkalib olub tasrifi rüzgârdan naşi illeti iflâsla meksurülhatır olan Kadısının ne halde olduğu malûm olur».

Tercemei halinde diyor ki:

"Karahisar'dan bilistifa münfasıl ve vatanı dilârama vâsıl ve dahil oldukdan sonra İstanbulca medarı teavyüs olacak bir hizmet ve memurivet olmasa bile mesleki kanaate salik ve kösei hamulde tusei dervisane ile gecinmege an samimilkalb azım ve mütehalik olmuşdum. § Âlemülulema ve ersedülyüzera Sirvani Zâde Mehmed Rüsdi Pasanın Evkafı Hümayun Nezaretine revnakbahsayi iclâl buyruldukları hengâmda müceddeden teskiline himmet buyurdukları meclisi teftisi evkaf âzalığına 82 senesi memur olarak iki sene, dört ay, yirmi gün devam ve 85 de Şûrayı Devletin ibtidaî teşkilinde âzalığiyle kesbi kâm edüb¹ temam üç sene, beş ay, yirmi beş gün suaranın devairi müteaddidesinde kemâli sıdku istikamet ve hakkaniyet ile cereyan eden müzakeratde bezli makdiret eyledim. Sinnim altmışı mütecaviz ve vücudi âcizanem ise alil ve nahif olarak sahihan tasra memurivetlerinin a'bai2 takat fersasına mütehammil olmadığı bariz olduğu ecilden bu suretle vatanı azizde su memuriyetde teayüs etmekde bulunduğuma mütesekkir ve sadan iken cennetmekân sadri âlisan merhumun³ irtihaliyle⁴ bir a'veri⁵ bednihad, yani leim ve recim bir divi lâm⁶ ile bir mülhidi cahil ve zındıkı bîdin⁷ serkârı devlete irtika, vani birisi mesnedi celili sadareti uzmayı telvis ve tencis, aharı dahi cahı celili fetvayi caygâhı mekrü telbis etmeleriyle..."8.

Tercemei halin mukaddimesinde diyor ki:

"... 1288 senesi Cümadelâhiresinin 21 inci çarşenbih günü sadri âlicahın vukun irtihaliyle sureti ahvali devlet, renkbestei diğer olarak senei mezbure Recebinin beşinci günü nagehan Şûrayı Devlet âzalığından afvimizle Hudavendigâr vilâyeti müfettişi hükkâmlığına memuriyetimiz vukuu hasebiyle. § Bir mukaddimei mücmele olarak kendimi bildiğim vakitden bu ane kadar serküzeştim olan ahvali gayet icmal ve icaz üzere tahrirden sonra bu defaki garibeyi beyan ve takrire mübaşeret ederim."

^{&#}x27; Füad [Paşanın] delâletiyle tayın olunduğu âşikârdır.

^{2 « . . . »} Ağır yükler.

³ Âli [Paşa].

^{4 «}Basiret» gazetesinde buraye kadar mündericdir.

tek gözlü. ∞ اتود » tek gözlü.

⁶ Mahmud Nedim [Paşa].

⁷ Ahmed Muntar Molla [Bey].

⁸ Kendi mecmuasında ve merbutu müsveddede tercemei hal bu kadar yazılmışdır.

Tercemei hâl — yukarıda söylediğim gibi — ikmal edilmediğinden "garibe" nin ne olduğu anlaşılamadı. Belki o garibe, Şûrayı Devlet âzalığından garib bir sebeble azil edilmiş olmasına aiddir.

1868 [Muharrem 1285 H.] de İstanbul pâyesi tevcih olundu.

1873 [1 Safer 1290 H.] de vefat etdi. Haydar Paşa kabristanına defnolundu. Nakşihendii Halidi tarikine müntesib olduğu, Hazreti Halid فعس معرف hakkını daki manzumesinden anlasılıyor.

"Mekalâtı Edebiye" ve "Metalibi Nafia" isimli iki risalesi basılmışdır. Eş'arı tertib ve tab'ı olunmamışdır.

Kitabları - vefatından sonra - meşihat dairesinde satılmışdır.

* **

Ziver Bey, nükteperdaz, suhansaz, zeki ve zarif idi. Aşağıdaki iki fıkra, zarafetinin nümunei zarifidir:

Sudurdan ve pek değerli fükahadan Harput'lu Seyfüddin [Efendi] ile birlikde sadrıâzam Âli [Paşa] nın huzurunda bulundukları esnade — ikisi de Mısır mevleviyetini zabt eden mevaliden olduklarıçün — Paşa, bir münasebetle nakden ne- kadar faidelendiklerini sormasiyle Ziver [Bey] "Sayei seniyenizde ikimiz de hayli istifade etdik. Mısır'ın parası ya binaye, yahud zinaye gider, derler. Dainiz, Salacık'da bir bina yapdırdım, efendi dainiz ne yapdı bilmiyorum" demişdir.

Ziver [Bey] — bilâhare Anadolu kadıaskeri olan — Dağıstanlı Hoca Abdullah Şakir [Efendi] ile suhbet ederken — yalısında müsafir olan — güzel bir genc, yanlarına gelir. Ziver [Bey], civardaki mesirede tenezzüh etmesini sövlevince genc, "Aman efendim, halkın içine girilir mi, bir kulb takarlar" der. Ziver "Anurı aynım, sana kulb değil, sap takarlar" cevabını verir.

GAZEL

Bir dil ki sadrı sıdku safada karar eder Kendin o sadr içinde bülend itibar eder İnsan naimi vusleti cânânı kesb içün Sermayei hayatını sarf etse kâr eder Nokta m'sâl daıresinde mekin olan Perkârı istikametini üstüvar eder Hakda fenaye nefsini tavtin eden kişi Temkinı

Âyan olur mezahiri esma ile pedid Sırrı teayyünatı şuun aşikâr eder Ziver çalış rızasını tahsile mürşidin Hınmet ederse sana o âli tebar eder Semti mekamı pire teveccüh eden mürid Kutbi celâle merkezi kalbin medar eder

*

NERKISININ MATLAINI TESDIS

Saldım sefinei dili bahri kanaate Verdim küşad hem de şiraı ferağate Kaldı işim vezideni badı inayete Hak vasıl ide emn ile mersayi selâmete "Çıksam şu vertagâhı kazadan selâmete" "Tevbe kenar mahkemesinde niyabete"

Ya Rab! cihande var mı niyabet gibi mihen
Dareyni fikredüb olur erbabı pür hazen
Lâ siyyema esirgesün Allah taşraden
Muztar imiş benim gibi bu matlaı diyen
"Çıksam ......"

İcrayi hükmi şer'i şerif oldu pek ehem İnfazı emri padişehî dahi mültezem Eyyam ise nukuşi garibe ile mürtesem Hayretdeyim bu hal ile bilmem ki neylesem "Çıksam ....." "Tevbe ....."

Kadî ki asre uymasa harü zelil olur Hakkında halk içinde niçe kalü kil olur Uysa eğer, beğizi hudayi celil olur Biçare bu keşakeşi gamle alil olur "Çıksam....."

¹ Ziver [Bey], memur olduğu muhakemat dairesinden şikâyete dair şurayi devlet riyasetine takdım etdiği Karahisarı Sahibde naib iken eline gecen "Emeli gibi fersude" bir mecmuada gördüğü bu mattaaı, temamiyle hâline muvafık bularak tesdis eylediğini söyliyor.

Yemez mi oldu müddeti siy saleye karib Keştü güzar ile gönül kaldı na şekib Kılsa bu bî nevaye meded Halikı Mücib Bir kerre olsa vusleti suyi vatan nasib "Çıksam...."

Müftilenamı¹ ekremin olub inayeti Yani müsaid olsa nesimi himayeti Görsem vatanda ben dahi suyi ikameti Çeksem zemini matlebe fülki siyahati "Çıksam ....." "Tevbe ...."

Ziver, veliyyi nimetine eyle arzıhal Malûmı devleti ola ahvali pür melal Geldi kuvaye zafü kesel hatıra kelal Ba avnü savni kadii hacâti zülcelal "Çıksam şu vartagâhı kazadan selâmete" "Tevbe kenar mahkemesinde niyabete"

RÜBAİ

Sen ben dediğin mükaleme eylerken Mânide birer mertebedir vahdetden Sen ben dedi sen ben gibi mazide gelen Âtide gelen de diyecekdir sen ben

Her zerrede zerratı adide peyda Her habbede eşcarı kesire ruya Gör sırrını mebde'le meadın bunda Yekdiğere peyveste teayyünle fena

Yahud: düsturi bende perverin.

ZIVER

Mehmed Ziver [Efendi], 1821 [1237 H.] de Kafkasya'da doğdu.

Trabzon'a getirilerek vali Hazinedar Zâde Osman [Paşanın] kethudası şuaradan Amasya'lı Hüseyin Revnak [Efendi¹] satın aldı. Müderris Karaabalı Süleyman [Efendi] ye terbiye ve talim etdirdi.

Trabzon'da bazı kitabetlerde kullanıldıkdan sonra 1853 [1269 H.] de Batum tahrirat müdirliğine, muahharen Levate ve Gümüşhane kaymekamlıklarına, 1859 [1279 H.] da Trabzon tahkik meclisi birinci kâtibliğine tâyin olundu. Bir müddet vilâyet meclisi baş kitabeti ile Konya valişi Osman [Paşanın] maiyetinde bulundu.

Trabzon'a avdetinde vali Emin Muhlis [Paşanın] kethüdalığına nasbolundu. Paşa, 1865 [1282 H.] de vilâyet teşkilâtı yapmak üzere Erzurum'a giderken onu da beraber götürdü, Bitlis müdirliğine tâyin etdi.

Bilâhare Ardahan ve Batum tahrirat müdirliklerinde ve Trabzon idare meclisi baş kitabetinde istihdam edildi. 1875 [1292 H.] de infisal eyledi.

Tekaüdinin icrasından sonra muvakkaten Aşar tahsilât memurluklarında kullanıldı. Saniye rütbesini ihraz eyledi.

1879 [15 Haziran 1295] da meflûcen vefat etdi. Hatuniye camii havlisinin dış kapusu civarına defnolundu. Mezar taşındaki kıt'a²:

"Şahidi Hakken fenayi âleme gaybü şühud Halk beyninde nedir bu davii budü nebud Hali mahviyetle kaimdir esası kâinat Bin yüçudi olsa âkıl nefsine yirmez yüçud".

Ak sakallı, müşekkel idi. Münşeati ve manzumatı tab'ı etdirilmek üzere bir şahıs tarafından alınub ziyaa oğradıldığı mervidir. Hamsi manzumesiyle hecviyeleri Trabzon'da meshurdur.

Ziver hakkında bana malûmat veren değerli şair Hammamî Zâde İhsan'ın "Trabzon Şairleri" namındaki — basılmıyan — eserinde ve basılmış olan "Ham-

¹ Ahmed Tevhid merhum, bu zatın «Koca Kâhya» namiyle maruf şair Amasyalı hacı Mehmed ağa olduğunu soyledi.

² Bu kıt'a, kendi eseri olduğunu Trabzonlu şair Halil Nihad ve Ahmed Tevhid söylediler.

sinâme" sinde "Hamsi manzumesinin sahibi iken, hamsi balığından yapılan yemekleri yemediği menkuldur" deniliyor.

GAZEL

Düşelim ârizına zülfi semensa yerine Yanalım ateşine anberi sara yerine Etmeğe tecrile tesiri havası aşkın Çekelim subhu mesa ismini esma yerine Eyledim ol sanemi deyri visale davet Açub âğuşı temennîyi çelipa yerine Geçdi ol mahı nevin encümeni hüsnünde Hali dilcusu seadetle süreyya yerine Şuaranın yazılır mahlâsı pâki Ziver Nâme zeylinde olan bende vü imza yerine

HAMSİ

Çok mı hamsinin denilse günde üç kurbanı var¹ Canı var, hem kanı var, mercan gibi çesmanı var Bu meseldir ki balık bilmez ise Halık bilir Zâyi olmaz bir kuru hamsi, kimin ihsanı var² Birtakım dinsizlerin sen bakma dahlü tanına Hassai hamsiyi dahletmez, kimin imanı var Bir elinle kuvruğun muhkemce tut da durma vut Hamsiyi ekl etmenin de yolu var, erkânı var Bitekellüf bin koğa su sarf eder mihmanına Tuzlu hamsinin aceb eltafı bipayanı var Bir fakirin iki küb hamsisi ger medfun ise Sübhe yok karundan âla servetü samanı var İşte "sasu", işte eczahane, işte çârsu Hamsi suyundan müessir kande göz dermanı var Kahreman dense seza elhak Trabzon halkına En zaifin bir sepet hamsi içün bin kanı var

¹ Hamsi namede söyledir:

[«]Nola hamsi bulsa şühret günde bin kurbanı var».

^a «Bir kuru hamsi, kimin bir ihsanı var».

Sen ne zan etdin azor nam hamsii can perveri Borularla makdemi teşrifinin ilânı var Başına cem eylemiş çekmiş hisaba âlemi Allah Allah hamsının bir mahşerü mizanı var Bilmeyendir ya cemeldir, ya Trabzon Tanrısı¹ Hamsinin ol rütbe Ziver îtilâyi şanı var

Kendini azil eden Trabzon valilerinden biri hakkındaki hecviyesinden:

Zannım giderek hokkai aklame yanaşdı Basıldı biyazı suveri nakşi benanı Kalavladı cok kimselerin cünki verasın Tasriha ne hacet ki fülân ibni fülânı Einma ki bu avkırlık ile ol hari dehrin Bu vechile tarif olunur zatü zemani Genclikde bir Osmanlı Sitanbul'e götürdü Dinsiz teresin sövlenür aslı Alamanî Bikes idi esnayi sebabında begayet Yoğidi ...... den başka anın acıyanı Rakiblerine hatvede bin nara atardı § Mığfer gibi geçdi önüne ehli kıtalın Teslim ederek kal'ayı kazandı bu sanı Bu emri garib kim bu kadar cudi vücudla Doldurmus iken sofrai ağuşi zemani Hisset ile ol mertebe marufi cihan kim Nisbetle ana Pinti Hamid Hatemi sâni Bilmem ki ne fışkı yedirir görmedi derler Hayvanları rüyada dahi arpa samani § Ziver yetişür zemmi o zimîi sahîhin Arka ile etdikce cihan kat'ı meratib İmanı gibi var ola göksünde nişanı Memsada kalub illeti basurı gururla ..... ta gibi en sonra ..... tünden çıka cani

Küttabe sataşdı Möhri hezeyanı Hem verdi cilâsın Ârif2 hiliir anı Ucubei sehrin Hengâmi cevani İslâme yetürdü Yahud ki Yunanî Vardır bu rivayet Yanub yakılanı Pek vola vatardı Erbabi cidalin Gör siri jeyanı Her... e kuudla Heb nimetii hani Vallahi inan kim Ya kâni Kebani Bu hâli bilenler Sayisleri nani Mefuli sarihin Tahsili menasib Hem übhetü şanı Meyus huzurla Nar ola mekâni

^{&#}x27; Eski zemanlarda Trabzon halkı, deveye taparlarmış. Başı boş bir koca deve, bir fakir bağçevanın bağçesıne dalub önüne gelen mezruatı yemiş ve tahrib etmiş, gitmiş. Fakir, devenin ardından bakakalarak kemat' yesü hirman ile «A Trabzon tanrısı, çoluk çocuk, . . . şağınımı yesünler» demiş.

² Heciv olunan vali tarafından — kalaycı çirağı iken — kaleme kabul edilen, bilahare idare meclisi baş kâtibi yapılan zat.

ZÜHDİ

Hafız Mehmed Zühdi [Efendi], Trabzon'da müfti medresesi müderrisi Hacı İsmai! [Efendi] nin oğludur. 1811 [1226 H.] de Trabzon'da doğdu.

1848 [1264 H.] de "750" kuruş maaşla Trabzon nüfus kalemi mükayyidliğine tâyin edildi. Az müddetde infisal etdi. Bilâhare vilâyet divanı temyiz âzalığına nasbolundu.

"Fatin Tezkiresi" nde:

"Mahrusei Trabzon'da kadem nihadei sahai vücud olub bir bab kâğıdcı dükkânı küşadiyle imrarı subhu mesa eylemekde bulunmuşdur. 1263 senesi hilâlinde Derseadete bilmuvasala Ali Bey nam bir dilâramı sim endamın evsafı hüsnüne dair balâda muharrer gazeli keşidei silki sütur eylemişdir ki nazmı mezkûr, kuvveti tab'ına nümunei kâfidir" deniliyorsa da:

> "Mushafı ruhsarına bir dilberin kıldım nazar Serbeser ayâtı Kur'aniyeyi tefsir eder"

beytiyle başlayan bu gazelde kuvveti tab'ına delâlet edecek metin ve dilnişin bir söz yokdur.

1852 [1269 H.] ye kadar Hatuniye camiinde yirmi sene mütemadiyen — hatim ile — terayih namazi kıldırdı.

1875 [1292 H.] de Trabzon'da vefat eyledi. Küçük imaret kabristanında babasının yanına definolundu.

Hammamî Zâde İhsan "Trabzon Şairleri" nde diyor ki:

"Kadiri tarikine mensub, mekam âşina, Trabzon'da ser defteri kurra idi. Musikiyi Trabzon'da ikamete memur meşhur Dede Efendi'den¹ teallüm etmişdi. Vecd engiz sadâsını dinleyenler, ruhanî bir zevk duyarlardı. Menhiyatdan müctenib ve zevk ve şevke müncezib idi. Mecmuai eş'arı 1279 da yanınışdır. Muahharen yazdığı âsardan mürekkeb küçük bir mecmuası mevcuddur. Şiirleri kısmen mütesavvifanedir. Hece vezninde manzumeleri ve Trabzon kabirlerinde tarihleri vardır."

Hangi Dede Efendi olduğu tasrih edilmemişdir.

GAZEL

Her kim ki anın aşk ola âlemde delili Elbette olur mültefeti Rabbı celili Gâh eylerim ol mahı celâl ile temaşa Gâhı mütevelli görünür vechi cemili Sevdayı seri zülfi semenbusına düşdü Tûli emele saldı gönül ömri kalili Lûtfun meğer Allah tabib eyliye, Lokman Görse hazer eyler idi bu cismi alili Zühdi uyanub Hazreti Âdem gibi ağlar Rüyada gören cenneti ruhsarı halili

ZÜHDİ

Hafız Mehmed Zühdi [Efendi], ulemadan Hafız Tayyıb [Efendi] nin oğludur. 1854 [1270 H.] de Trabzon'da doğdu.

İbtidaî tahsili babasından gördü. On yaşında Kur'anı Kerimi hıfz eyledi. Çarşı medresesinde Espirli Hacı Alımed [Efendiden] teallüm etdi, pek genc iken icazetnâme aldı. Hocasına damad oldu.

Babasının vefatı üzerine "İslâhane" denilen mektebin ulûmı diniyye, daha sonra hususî Hamidiye mektebinin ve Askerî Rüşdî'nin Farisî muallimliğine tâyir olundu. Bir müddet İdadî muallimliğinde de bulundu.

Muhtelif tarihlerde Trabzon icra memurluğunda, Trabzon gazetesi ve Vilâyet matbaası müdirliklerinde, mukavelât muharrirliğinde ve İstinaf Mahkemesi âzalığında bulundu.

Memuriyeti Sivas'a tahvil edilmesinden müteessir oldu. Trabzon'da kalmağabir çare bulmak üzere 1914 de [1330 Eylûlünün sekizinci günü akşamı] Trabzon'dan kalkan Gümüşyan kumpanyası vapuruna bindi. Vapurun Vakfı-Kebir açıklarında batması üzerine ailesiyle beraber gark oldu.

Hammamî Zâde şu tarihi söyledi :

"Şairi ârifdi Hafız Zühdii derya dil âlı Eyledi bahri felâketde garikan ırtihal Dalgalandı göz yaşım yazdım güher tarihini Zühdi Efendiye cay oldu yemi gufran bu sal"

1332

Hammamî Zâde, "Trabzon Şairleri" namındaki eserinden naklen bana verdiği verakada diyor ki:

"Zühdi [Efendi], kıymetli bir fadıl ve şair idi. Hususî dersler de verirdi. Hafız yetişdirirdi. Halvetiyei şaban ye tarikına mensub idi. Kur'anı mübini pek lâtif okurdu. Diğer Hafız Zühdi'den tefrik edilmek içün manzumelerinde "Hafız" mahlâsını kullanırdı."

BASILAN ESERLERI

Nazmüssiyeri Zühdi — Resuli ekrem على الله وسد Efendimizin gazvelerini hâvidir. "4200" beyitden mürekkebdir. 1324 de Trabzon'da basılmışdır. İlk beyitleri:

Zabitanı vekayiu âsâr
569 idi milâd
Şehri pâki Rebiulevvel idi
Âlem olmuşdu başka bir âlem
Bir gece çarh kıldı şehr âyin
Her cihetden olub şihab efşan
Hakidanileri şebi târik
O gece âlem oldu âlemi nur
Kapladı cevvi asümanı seruş
Banki şevku tarbla doldu semâ
O şeb asnam sernigûn oldu

Oldular heb şu resme gevher bar Mahı erdi behişti şevk âbâ'd Vak'ai fil az andan evvel idi Ancak oldu beni beşer, âdem Kürei arzı etdi nur âkin Bir azim emri eyledi ilân Etdi gûya fişenk ile tebrik Her tarafdan yağardı sanki sürur Canlanub zevku şevk kıldı huruş Tutdı kevni nidayı ya büşra Hakkı bâtıl görüb zebun oldu

ص الافده — Abdürrahınan Cami merhumun, kırk hâdisi şerifi, Farisîye nakleden kıt'alariyle Mir Ali Şir Nevayi'nin ilâve etdiği Çağatayca kıt'aların — birer kıt'a ilâvesiyle — tercemesidir. "49" sahifedir. 1324 de Trabzon'da basılmışdır.

Mecmuai Zühdi — Hikemî cümleler ve fıkraları, letaifi ve kendinin bazı eş'arını muhtevidir. 1306 da Mahmud Bey matbaasında basılmışdır.

Temkin — 1325 de neşretdiği risalei mevkutedir.

Vatan Hediyesi — Trabzon gazetesi muharrirliğinde bulunduğu esnada vazdığı bendleri, "Temkin" deki mekalelerini, mukaddema "Beyanî" imzasiyle "Saadet" gazetesine derc etdirdiği yazıları ve bazı manzumelerini şâmildir. 1331 de Trabzon'da basılmışdır.

Nevbave — Gencliğinde söylediği manzumelerdir.

Mir'atülmülûk — Trabzon tarihi muharriri Şakir'in "Şevketnamei Osmanî" isimli manzumesinin tahmisidir.

Defteri Esamii Rical — İsim ve mahlâslara dairdir.

Perakende eş'arı zâyi olmuşdur.

GAZEL

Kim ki gönül verirse hezar âşinalara Katlanmalı tehammüli müşkil belâlara

¹ Tercemei hali 1764 üncü sahifededir.

Bilmezlik ile gönlümi verdim o âfete Aldandım eski eylediği merhabalara Nazü cefa de lâzimei hüsnü aşkdır Yap bildiğin kadar güzelim mübtelâlara Kalmazdı aybi diğeri hacet tecessüse İnsan bakaydı etdiği bunca hatalara Cevr ile, naz kıl da reva görme sevdiğim Bigâneler muamelesin âşinalara Bir gün hak oğradır seni elbette ey rakib Biçare Hafız eylediği bed dualara

Görünce vecde gelir âşıkan cemâlinden Sen olda gönlünü kurtar anın delalinden Niçün yine o güzel gözler oldu hışm âkin Dem urmuş olmalı bir âşıkı, visalinden Nigâr daldı yine bir derin mülâhazaya Yine neler geçiyor kim bilir hayalinden Söz anlar anlatır idrakü akli var beğimin Kusurı, nahveti çokdur biraz kemâlinden Müyesser olsa da görsem muhaldir heyhat Bütün beşeri razı kendi hâlinden

KIT'A'

Ayıbdan kimseler âzade değildir bireyb Böyle halk eylemiş insanları Allâmülgayb Pek mükemmel tanılan âdemi tedkik etsen Bulunur anda da insanlığa aid çok ayıb

Ayıkdır fikrim âdaden tenezzül eylemem bahse Figânım akribadan, şivenim ahbabdandır heb Edermiş devri ebvabı ekâbir maksada hizmet Benim de derde bak feryadım ol ebvabdandır heb

Zevali nimeti âharle kat'iyen bekâm olmam Ülüvvi meşrebim vardır cihan benden emin olsun

ZEYIL

"Fatin Tezkiresi" ne zeyil olarak yazdığım şu nâçiz eserin ilk üç cildi, mukaddema Türk Tarih Encümeni tarafından basdırıldı.

Encümenin ilgası üzerine diğer cildlerin tab'ı birkaç sene teehur etdi. Muhterem Hakkı Usun — irfanı memlekete hizmet etmek maksadiyle — Maarif Vekâleti nezdinde vâki olan teşebbüsü üzerine dördüncü cildin basılmasına başlandı.

Vekâlet Neşriyat İdaresinin gayretli ve liyakatlı müdiri Faik Reşid'in, ikdam ve takibine rağmen eserin tab'ı senelerce imtidad etdi, ahiren hitam buldu'.

Bu eser, 542 zatın tercemei halleriyle şiirlerinin nümunelerini hâvidir.

Tab'ı esnasında müsveddeleri bulunamayub bilâhare tesadüf olunanlarla, — harf sırası geçdikden sonra — müracaat edenlerin tercemei hallerini ve manzumelerini zeylen derce mecbur oldum.

Mukaddimede söylediğim vechile mükerreren bizzat ve bilvasıta müracaat etdiğim halde asla aldırmayanlarla benim müracaatıma lüzum gördükleriçün kendihaklarında malûmat vermeğe davranmayanların tercemei halleri ve şiir nümuneleri bu eserde görülmemesinden dolayı bana kusur isnad etmemelidir.

Vatanın her bucağında yetişen — ölü ve diri — fer ferdden ve eserinden haberdar olmak benim içün bittabi mümkin değildir.

Gaibden haber alub vermeğe ve mechulden malûm istihrac etmeğe — maddî ve manevî — kadir olmadığım gibi müracaatıma kulak asmayanlar hakkında kuvvei cebriye istimaline de ne salâhiyetim, ne kudretim vardır.

Yaşayanlardan isimleri malûm, yahud mechul olan her ferdi arayub bulmağa ve her birine ayrı ayrı ve mükerreren baş urmağa da ne benim halü vaktım. ne onların halü kali müsaiddir.

ı	Basıldığı sene	Cild
	1930	1
	1931	2
	1932	3
	1937	4
	1938	5, 6
	1939	7,8
	1940	9, 10
	1941	11

Şunu da söyleyim: Bu eseri yazarken mükemmel, mufassal mehazler, menbalar bulub da kolayca kopye etmedim ve bazı ulemayi zeman gibi hazıra konmadım. Nakden, vakten fidakârlık edüb mecmualar ve tarihi verakalar tedarük etdim. Birçok eşhası tarihiye ile uzun müddet görüşdüm. İstihsal eylediğim müteferrik malûmatı senelerce çalışarak tevsik ve tesbit etdim.

Eserimin bir hususiyeti de vardır ki ihtiva etdiği zevatdan bir çokunun tercemei halleri ve menkabeleri başkalarından işidilerek, yahud başka eserlerden aktarma edilerek değil, kendi ağızlarından dinlenerek vücude getirilmişdir.

Bu nâçiz eserle evlâdı vatana küçük bir hizmetde bulunmuş isem bunu nefsim içün en büyük mükâfat ad ederim.

ÂKIF

Hasan Âkif Salı, İzmir'de "Ali Kadı" namiyle mâruf, Hacı Ali Fehmi [Efendi] nin' oğludur. 1882 de İzmir'de doğdu.

İbtidaî, Rüşdî ve İdadî mekteblerinde okudukdan sonra — babasının müderrisi bulunduğu — Hacı Mehmed Ağa camii medresesinde tahsili ilim ederek icazetnâme aldı. Hususî muallimlerden Farisî teallüm eyledi.

Kemeraltı camii kütübhanesi memurluğuna tâyin olundu. Bana gönderdiği verakada diyor ki:

"Yunanlıların Aydın'ı yakdıkları esnade evimle beraber eşya ve eserlerim mahvoldu. İzmir'e avdetimde — hâlâ memuru bulunduğum — kütübhanede öteden beri mütevaggil olduğum ilmi hey'etle tekrar iştigale başladım. Yanan eserlerimin bazılarının müsveddelerini bulub — oldukca birer kitab haline gelen — « ر دالمارف في جراب الماك عن الاشكال عن الاشكال و النجوم عن الرجوم » « وم الاشكال عن الاشكال»

a خلاصة الاغده» i tebyiz ediyorum. Tokadi Zâde Şekib Beyin ibramiyle — manzum ve mensur bazı eserlerimi ihtiva eden — "Mecmuai Sinani Safa" meydana geldi."

Fatihai şerifeyi hece vezniyle Türkceye terceme etdi, 1936 da ikinci defa basıldı.

Bay Âkif, terbiyeli, gayretli erbabı danişdendir. Güzel manzumeleri vardır.

^{*} Ilmi kıraetden « منهم الفرائد و مجم الفوايد «Fetavayi fehmiye» و منهم الفوايد و المجم الفوايد (ismili basılmamış eserleri vardır.

Bir manzumesinden:

Ckuyub derse çalış ey vatanın nevzadı
Silâh atmağa alış, şanlı şehid evlâdı
Sana ninni çağırırken o zavallı mader
Ağlayub sızlayarak der idi: Yarab göster
Göreyim işbu yetimi, bu küçük yavrumu âh
Întikamım aliversin budur arzum her gâh
Bu tezarru, bu münacatı kabul eyledi Hak
Çünki mazlumların âhı çıkacakdır mutlak
§ Yavrucuk boynunu bükdü, gözü yaşla doldur
O güzel gül gibi çehre o dakika soldu
Bir eliyle dizine koydu yavaşca başını
Diğeriyle sıliyordu boşanan göz yaşını
§ Ben şehid oğlu şeh'd oğlu olunca madâm
Întikam almadan ölmek bana elbette haram...

KIT'A

"Dostu olmaz diişenin" derlerdi Bunu bizzat denedim kendimde Sureta dost olanın yeksandır Varlığıyle ademi indimde¹

Hüsnü ande benzedirsem Yusüfi Mısra seni Hakkını ketmeylerim, hem korkarım Allahdan Kat'ı yed etdi görenler Yusüf'ün didarını Bense mecruhulfüadım gamzei cangâhdan

Söz verüb aldatmanın mânası var mı, anlamam Merd olan dönmez sözünden böyledir bizde şiar Erkeğ m dirsen niçün vadinde durmazsın beyim Yok eğer kancık isen bul kendine bir başka yâr

^{*} **

¹ Bence

Sahibi ilmü hüner, ehli kemal olsa bile Yeri yokdur bu cihanda, yok ise beş parası Genc iken gündüze kat da geceni durma çalış Kocayınca oluyor kurd, köpeğin maskarası

Ahde vefa meslekim, zevku safa meşrebim Kalbı temiz, sine saf rindler ile hemdemim Sıdku âdil rehberim, rahı huda mezhebim Hakkı tanır, biriya hakka tapar âdemim

وأرت الصباح ذكاءا صباح شهر رت الصبوح من الدى الصبيح وكنت حر كا يسهم الفرام من على فرال يصرت الصحيح

ÂTIF

Âtıf Ölmez, 1895 [2 Haziran 1311] de İstanbul'da doğdu.

Eğri Kapu Merkez Rüşdî mektebinde okudukdan sonra küçük zabit mektebine vazıldı. Umumî harb bidayetinde küçük zabit oldu. İzmir'de dördüncü kolordu emrine verildi. Müddeti askeriyeyi bitirdikden sonta jandarmaya nakletdi. O esnade Yunanlılar İzmir'i işgal eylediler.

Jandarmadan alâkasını kesdi. Ticarete başladı. Şimdi İzmir'de turşucudur.

Bana gönderdiği verakada: Mayıs 1938 de komşusu kemanî Abdürrahim'in masasında kütübhane memuru Âkif [Efendi] nin:

"Çeşme başında duran şu güzel köylü kızı Yere inmiş parlayor sanki çoban yıldızı"

beytiyle başlayan şarkı güftesini görüb beğendiğini ve Âkif'le tanışarak ihtaratından müstefid olduğu gibi baş komiser Bay Hâşim Sa-

mi'den de faideleniib istirahat zemanlarında şiir ile oğraşdığını ve manzum ve mensur son yazılarını toplayarak "Vakitsiz Sönen Yıldızlar" isimli eserini vücude getirdiğini söyliyor.

61 sahifeden mürekkeb olan bu eser 1941 de İzmir'de basılmışdır.

Üç senelik mesai neticesinde kusursuz manzumeler yazabilmesi şayanı dikkatdır. Her "turşucu" değil, her şair geçinen, böyle düzgün sözler söyleyebilseydi, edebiyat sahasında tatsız sözlere tesadüf olunmaz ve okuyucular, çehrelerini ekşitmezlerdi.

Mihneti, derdi tükenmez bu cihanın bilirim Kimi görsem müteessir, acırım ırkilirim Hani göster bana, ömründe cefa çekmeyeni Ne gamim var, ne tasam, hiç kederim yok diyeni

Hele etrafına dikkkatlice göz gezdiriver Azıcık hüznünü anlat, azıcık sezdiriver Dökecek derdini, hicranını senden de beter Kiminin sakfına konmuş, gece baykuşlar öter Kimi pek sıska, mecalsiz, ha disen ağlıyacak Uzanan ellere baksan, vüreğin sızlıvacak Sükür et haline her an beterin var beteri Yazılır cünki ezelden bize dehrin kederi Böyledir tavrı hayatın gülünüb ağlanacak İste kanunı tabiat.. buna bel bağlanacak Gülüver, her güleni zevkine dalmış sanarak Gami at, hosce gecen günleri her dem anarak Müteselli oluver zaten havatın nesi var Bence cismin bu fezade kalacak bir sesi yar O sesi kubbede çınlatmadadır işte hüner Yeter Allah içün olsun beni ağlatma yeter

Saçının her telini, gönlüme bağlatma yeter Şu yanık bağrımı ateşlere dağlatma yeter Gözler inden yaşı bir sel gibi çağlatma yeter Yeter Allah içün olsun beni ağlatma yeter

Gökde mehtabı görünce, seni sandım bu gece Yine hulyalara daldım, oyalandım bu gece İşte tâ fecre kadar heb seni andım bu gece Yeter Allah içün olsun beni ağlatma yeter

Güldüğüm yok, niçe yıldan beri ey gonce femim Mütemadi geçiyor hecrile, hasretle demim Gözde yaşlar gibi bir dürlü tükenmez elemim Yeter Allah içün olsun beni ağlatma yeter

AYDİ

Mehmed Aydi Baba, Gazi Ayintablı erbabı ilimden Mehmed Naim [Efendi] nin oğludur. 1812 [1227 H.] de Gazi Ayıntab'da doğdu.

Orada, Haleb, Kayseri ve İstanbul'da tahsili ilim etdi. İstanbul'dan avdetinde az müddet Kayseri'de müderrislik etdi. Ayıntab'da iki şerefeli camie ımam ve hatib oldu. Asıl san'atı Debbağlık idi. İfayi hac etdi.

İstanbul'a ikinci defa seyahatınde eizzei kıramdan Kuş Adalı İbrahim Efendi Hazretlerine intisab eyledi. Avdetinde evinin bir kısmını tekke haline koyarak halveti tarikında icrayi âyin etdi.

Bilâhare cezbe âriz olarak imamet, hitabet ve meşihati terk eyledi. "Biz şevhlik yapıyorduk. Halbuki daha mürid bile olamamışız. Ben sizi irşad edecek halde değilim" diyerek müridlerini dağıtdı.

Cezbesinin kimseye zararı olmadığı halde memleketin hocaları, Bireciğe nefvetdirdiler. Bir müddet sonra Avintab'a döndü.

1865 [1282 H.] de vefat etdi. Ummuî kabristana defnolundu.

Nazımlarının ekseri mütesavvifanedir. "Aydi" ve "Ayanı" mahlâslarını avrı ayrı, bazan ikisini birlikde kullanırdı. Divanı — Gazi Ayintab Halk Evi Dıl, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından — 1937 de basdırıldı.

Bu sahifedeki malûmat, divanın mukaddimesinden iltikat olundu.

GAZEL

ê

Gör sofiyi kan ağlamadan şâd olayım der Mahveylemeden benliğini yâd olayım der Görmez mi aceb kuşei meyhane mukimin Virane sıfat olmadan âbad olayım der Varlık dağını delmeden aşkın teberiyle Şirini diler lâf ile Ferhad olayım der Nakşetdi dile âşık olan hüsni nigârı Zahid kuru dâva ile behzad olayım der Tob eylemeden başını meydanı rızada Aydi dahi her san'ata üstad olayım der

į

Nevbehar olmaz açılmazsa güli handanımız Devreder eflåki bülbül ves bizim efganımız Azmedüb gûvi dilârade mukım olmazsa dil Su seper rahında her seb didei girvanımız Hayli müddet atmadı mürgân okun bizden yana Anın ıcün kım tehidir sinei uryanımız Ref edüb hicranı yarab kıl müyesser yuslatı Duymadan gökde Mesiha girye vü nâlanımız¹ Fehmolunmaz tasramızdan germimiz lâkin bizim Hanei dilde füruzan âtesi suzanımız K'm cemâlin sem'ine pervane ves donmez müdam Bilmez ol nadânı emma dahleder devranımız Aşkı kısınet eylemiş المعنى فعما da bize Böyledir hem ta elestden ahdile peymanımız Hayf olur ığvana ey zahıd riya arz etme kim Bır perinin zülfünü kaydındedir imanımız Âtesi firkatde yandı Aydi'nin dilhanesi Kılmadı bir kez nazar ol nergisi fettanımız

^{1 «}Nalemiz» demek istiyor.

BASRI

Hasan Basri Çantay, Çantay oğullarından ve ulema ve tüccardan Halil Cenabi [Efendi] nin oğludur.

1887 [18 Teşrini sâni 1303] de Balıkesir'de doğdu.

İbtidai tahsili gördükden sonra Balıkesir İdadisine girdi. Dördüncü sınıfı ikmal etmek üzere iken babası vefat etdi. Bir tarafdan yardım görmediğinden tahsile devam edemedi. Mektebi terke mecbur oldu.

Balıkesir'de zelzeleden yıkılub müceddeden yapılan Zağnos Mehmed Paşa camii içün yazdığı elli beyitli tarihi, mutasarrıf Adama'lı Paşabey Zâde Ömer Âli [Bey] takdir etdi.

Basri, mülâzemeten Nafia dairesine alındı. Bilâhare "80" kuruş maaş, tahsis, daha sonra bu maaş, "150" kuruşa iblâğ olundu. Hizmeti. Tahrirat Kalemine tahvil edildi.

Mevlevihane medresesinde Ahmed Naci Dede'den Arabca tahsiline başladı. Onun ve-

fatı üzerine Hacı Ahmed [Efendi] den ikmali tahsil etdi. Farisî de öğrendi. Edebiyat ve hukuk ile de meşgul oldu.

Meşrutiyetin ilânından sonra intişare başlıyan "Nasihat" ve "Balıkesir" gazetelerinin muharrirliğini ifa etdi.

Mutasarrıf Mümtaz [Bey] den hukuk, iktisad ve ilmi malî okudu. İttihad ve Terakkki Cemiyetinin nâşiri etkârı olarak — Samih Rifat [Bey] in mutasarrıflığı esnasında — neşredilen "Yıldırım" gazetesini idare etdi.

İdarei hususiye encümeni baş kâtibliğine tâyin kılındı. "Karesi" gazetesini çıkardı. Mülga darülhilâfe türkce, yazı, edebiyat ve arabca muallimliklerinde ve meclisi umumî ve encümeni daimî âzalığında bulundu.

Umumî harbin sonlarına doğru "Ses" gazetesini çıkardı. Gazetenin tatili ve sahibinin İstanbul'a sevki emredilmesiyle — ilk kongreye iştirak etmek üzere İzmir'e giden — Basri, oradan kaçdı. Dokuz ay etrafda dolaşdı. Millî hareketlerin kuvvetlendiği sırada meydana çıkdı.

Birinci Büyük Millet Meclisinde Balıkesir meb'usu oldu. Meclisin feshi üzerine Balıkesir'e döndü. Tekrar edebiyat muallimi oldu. Teabi dimağiden hastalandı. İstanbul'da Doktor Profesör Mazhar Osman tarafından tedavi olundu ve onuntavsiyesiyle tekaüdü ihtiyar etdi.

Birkaç yıl zıraat ve ticaret ile oğraşdıysa da muvaffak olamadı, ıztıraba oğradı. Bilâhare avukatlıkla meşgul oldu.

Çıkardığı gazeteleri çok defa yalnız başına idare etmeğe mecbur olduğundanmekalelerinde "H. Basri, H B. Çantay, Siretî, Nasuhi Dede, Piri Fâni, Kalender, Mümin, Y. H. Muvahhid" isimlerini ve şirlerinde "Basri, Hüzni, Serseri, Âşıkı Hasan" mahlâslarını kullandı. Musiki ile de alâkadardır.

Edebiyatdaki iktidarını anlatmak içün uzun söze lüzum yokdur, manzumelerini okumak kâfidir.

BASILAN ESERLERI

"Mektebli Yavrularıma 1 — 2", "Müslümanlıkda Himayei Etfal — Kırk hâdisdir".

BASILMAYAN ESERLERT

"Mecmuai Eş'ar", "Divanı Lüğatüttürk Tercemesi — Nakısdır", "Maneviyatı Askeriye Dersleri", "Türk Savları", "Mehmed Âkif", "Kalender Nâme — Felsefidir", "Ülkü Edebiyatı", "Firar Hâtıraları".

GAZEL

İsterim her hazan behar olsun Vatanım bir şükufezar olsun

Açılub leyli matemi hicran Nur doğsun, gönül nehar olsun

Bitmes'n güftüguyi aşku garam Sözümüz hep visali yâr olsun

İstemem ki hasudi bed endiş İki âlemde haksar olsun

Hocamın oğlu olmak münasebetiyle birlikte büvüdüğümüz merhum Âkifin çocukluk zemanılarına dair Say Basri — birkaç sene evvel — benden malûmat istemişdi. Uzun bir yazı yazmışdım. İmkânı nakdi bulunamamış olacak ki eser, ortaya konulamadı.

Koşarım müntehayi âmale Seri guyum velev mezar olsun

"Bu cedelgâhi bibekade beni Sevmeyen de seven de var olsun"

17 Nisan 1341

NAZİRE²

Vefa çekildi zeminden semâ semâ diyerek Ufukda inledi matem vefa vefa diyerek

Hayat duşuma, duşum hayate bar oldu Üşüşdü sineme her derd ibtilâ diyerek

Duyuldu ayni teellüm cihanı samitden Visale bir iz ararken Huda Huda diyerek

Eser nesimi besimi yabancı illerde Verir belâları uşşaka âşina diyerek

Melâl geldi leyale eninü âhımdan Eninü âhımı yok dinleyen cefa diyerek

Itaatim mi benim afv edilmeyen günehim? Belâya düşdü başım, ey Huda, "Belâ" diyerek³

Cünuni aşka nedir çare, ey tabib, didim Cevab virdi gönülden rıza rıza diyerek

Kapandı secdeye dilhaste Basri şimdi eder Deri rızade tese'ül şifa şifa diyerek

19 Mayıs 1931

¹ Bu bevit Süleyman Nazif merhumundur.

² Abdülaziz Mecdi [Efendi] nin gazeline neziredir. Tercemei hâli 911 inci sahifededir.

^{🌯 📞} قالو ا بل 🖠 adaki «belâ» dır.

NEFSIME

Aşıkım dir yürürsün Hod nefsini bilmeden Kullar kanar, Hak kanmaz Kârı batıl olanlar Gözündeki mertek ne? Bilmez disem bilirsin Tuza ekmek banarsın Hem göksünde haçın var Tamu kaynar özünde Kalbın şeytan çağırır Aşık Hasan bu ne iş İçin fesad çarşısı

Ölü yılan sürürsün İlde noksan görürsün Hak şerlere aldanmaz Ziyan eyler, kazanmaz Bu yalan ne, gerçek ne? Melek nedir eşek ne? Küfre fetva sunarsın Heni hac yolun ararsın Dünya cennet gözünde Tanrı adın sözünde İbliscedir bu gidiş Tışın kâzib br irmiş

Mart 1935

YENİ BİR FELSEFE

Gûş vir erbabı huşın pendine Kanına, aldanma güzeller fendine Yâri bend etmek dilersen ey gönül Zümrei ağyarı yâr et kendine

21 Mayıs 1931

KIT'A

[Arabca'dan mütercimdir.] Selef yapardı fakat söylemezdi hiç bir şey Halefde başladı kavl ile fiil peyder pey Zemane halkını hiç sorma, yapmadan söyler Odur cihanı kuran lafla hey utanmaz hey

3 Ağustos 1932

RENAL.

Bayan Benal Nevzad, Avukat Tevfik Nevzad [Bey] in kızıdır. 1903 [1319] de İzmir'de doğdu.

Ilk tahsilini Türk, tâli tahsilini Fransız mektebinde bitirdikden sonra Paris'e gitdi. Sorbon Darülfünunun'un edebiyat şubesinde iki sene okudu. Memleketine döndü.

Tokadî Zâde Şekib merhum vesatatiyle bana gönderdiği tercemei halinde diyor ki:

"Büyükce bir kitab teşkil edecek kadar eş'arım vardır. Bunların bir kısmı neşrolunınuşdur. "İstanbul'un Fethi - Güzel İren" ve "Kösem Sultan" namında beş perdelik iki millî ve "Ayfer" isminde de beş perdelik hissî üç manzum piyesimle küçük hikâyelerim, kadınlığa ve pedagojiye aid yazılarım vardır."

GÜZEL AY

Belli var, ey güzel ay, var elemin Bana eş olduğuna oldum emin Güzel ay, gamli, gümüş çehreli ay Git de âlâmımı birbir ona say Seni ben gibtaya lâyık bulurum Yerini ver bana, mesud olurum Ver güzel ay, bana ver sen yerini Göreyim şimdi onun gözlerini Belki şimdi, şu saatde o hazin O güzel gözleri sen görmedesin Şu saatde o da şimdi hattâ Beni heyhat soruyor belki sana O da belki bu gece derd yanıyor Beni belki o da şimdi anıyor O da belki soruyor da yerimi

¹ Tercemei hâli 1930 uncu sahifededir.

2.2

Sana, say git de diyor, derdlerimi Güzel ay, nurlu ve sevda zede ay Sen de git derdimi birbir ona say...

BULUTLU DAĞA

Yine sise büründü taşın toprağın birden Neyin var dumanlı dağ, yine karardı çehren Neden başından bulut eksik değil, vekarlı Sisli dağ neden yüksek başın daima karlı? Bulut mu derd ortağın, yoksa sen mi ağlayan Bulutların derdine ortaksın böyle candan Nedir elemin nedir? Dünyayı yok gördüğün Neden kar doldu sinen görünmez oldu bugün Sebeb nedir bu kadar göz yaşı dökdüğüne Sebeb nedir ki coşkun siller akıyor yine Zavallı dağ! seni de derdsiz zanneden varsa Soğuk kaya diyecek kadar kalbi gaddarsa Dökdüğün göz yaşların bırakdığı şu ölgün Harab göğsün üstünde kalan izleri görsün

IŞIK

Yanakları penbe gül Yolunda bin bir gönül Şefaklar mı yoğurdu Hangi anne doğurdu Saçının tellerinde O küçük ellerinde Elâ gözlerin sehhar Daha bilmem ne kadar Merhametsiz kalbinden Biraz sevgi isteyen Kız, can yakmakdan vaz geç Sen de birinin er, geç

Gözleri parlak ışık
Parçalandı bak ışık
Senin ipek tenini
Süt biyaz bedenini
Güneşden bin şule var
Oyuncak, genc, ihtiyar
İbrişim altun saçın
Sen gönül yakacaksın
Daha dün bir ufak yer
Genci bu gün gömdüler
Güvenme kaderine
Düşersin ellerine...

CEMAL.

Bay Yusüf Cemal Molla, Medinei Münevvere kadısı Mehmed Şükri [Efendi] nın oğludur. 1867 [1284 H.] İstanbul'da doğdu.

İbtidai ve Rüşdi mekteblerine ve cami derslerine devam etdi. Hacı Zihni ve Mehmed Tevfik [Efendiler] den Arabi ve Farisi okudu. Mektebi Hukuka girdi, mezunivet rüusu aldı. Mahkemei teftişi evkaf murafaa kitabetinde istihdam olundu.

Babasiyle Hicaz'da iken Arabca mükâlemeye alışdığından — muamelâtı Arab lisaniyle cereyan eden — Lâzkiye ceza riyasetine tâyin kılındı. Muahharen Antalya, Amasya ve Tekirdağ ceza riyasetlerinde bulundu.

İstanbul barosuna kaydolunarak dâva vekâletine başladı. 1905 [20 Mayıs 1320] de — siyasî bazı sebeblerden dolayı — Sivas'a nefyedildi. Maaş tahsis olunmadığından dâva vekâletiyle maişetini temine çalışdı.

Sıvas valisi Reşid Âkif ve Adliye Nâzırı Abdurrahman [Paşa] ların mürüvvet ve sahabetleri eseri olarak Gümüşhane Ceza riyasetine, bir müddet sonra terfian Mamuretülâziz vilâyeti bidayet müddeii umumîliğine tâyin kılındı.

Meşrutiyetin ilânında İstanbul'a geldi. Halasının oğlu Manyasi Zâde Refik [Bey], vazıhanesini kendine terk etdiğinden tekrar dâva vekâletiyle ıştıgale başladı.

Bana gönderdiği tercemei haline diyor ki:

"Hadaseti sinnimden beri zevk aldığım mütaleadır. Musikiyi, şiiri, edebiyati severim. Ahyanen gayrı iltizami ve sanayı edebiyeden âri sevki hissiyat ile sövlenmiş neşidelerim var ise de kendimce bunlarda kiymet ve meziyyet görmediğim içün neşri âsare heves etmemişdim. Münasebet düşdükce hatırladığım bazı eş'arı ehibbaye okur ve isterlerse yazar verirdim. O nâçiz eserlerden birkaç parçasını teberrüken nazarı faziletlerine arz ediyorum."

GAZEL

Hatırgüzarım olduğu bir demde namınız Büsrayı meyli vasl ile geldi peyamınız

Gülzarı taliimde açar bin güli emel Ev mihri ân naz ile bir ibtisamınız

Nuşi rahiki kevser için bir piyaledir Diltesnegânı aska lebi lâlfamınız

Lebhayü pür tefekkür o nasbı nigâhdan Vâdı naîmi busedir elbet meramınız

Ruhumda neş'ehizi hitabı elest olur Manzumei kelâmı vefa insicamınız

Evler Cemâli meyli mealiyle serfiraz Gönlünde cilvesaz hayali hıramınız

Gel ey pirayei deryayi sevda dürri nevpeyda Tehi desti emel girdabi hicranda perişanım B satı payı nazın olsun ikbal et dili şeyda Dökülsün, yüz sürerken buselerle, eşki şükranım

Nedir? Cürmüm seni sevmek mi oldu, âh insaf et Görüb de sevmemek bir ehli dil mümkin mi didarın Bakub âyınede endamına tedkiki evsaf et Temaşaya doyar mi merhametsiz fikrü enzarın

Evet! Mir'ata bak, emma cemâli sabr suzundan Kapılma nahvete havranı hüsnünden iba etme Açılsın subhı ümmıd m ruhı âlemfüruzundan Vefa göster mürüvvetsızlık etme âşık ıncıtme

Seni sevdim demek bildim ki küstahane cür'etdir Ne çare bende hissi aşk, sende hüsni sevdahız Bu hal, ey bi mürüvvet! muktezayı hükmı hılkatdir Cemale azvı tühmet sun'ı Yezdane olur tariz

TAZMIN

Mün'atıf bir gayeye mutlak hayatı müstear Da ma ömri beşer âmal ile eyler güzar Var mıdır? âlemde bir âsude hatır bahtiyar Fâsıkı eyler cidali ruhü nefsi bikarar

"Zahidin fikrinde cennet, âşıkın kalbinde yâr"
"Her kişinin lâcerem âlemde bir sevdası var"

Bir fakir, endişei nanü nemekle pür melâl Ağnıyaya derdi ser cem'i nukudü kesbi mal Muttasil meşgul eder tammaı hulyavü hayal Lâübali, bî emel, âzade ser kimdir Cemal

Pirü berna, cahilü dânâ, geda vü şehriyar "Her kişinin lâcerem âlemde bir sevdası var".

EMIN

Emin Edib Kazancı [Efendi] 1847 [1263 H.] de Sivas'da doğdu. Orada tah-sili ilim etdi.

Sıvas Askerî Rüşdîsinde uzun müddet Farisî ve Türkce muallimliğinde ve Hukuk mahkemesi âzalığında bulundu.

İkinci ve üçüncü meclislere Sıvas meb'usu intihab olundu. 1917 [1335 H.] de Sıvas'da vefat etdi.

« نخوالا لى » "Usuli Hadis" isimli eserleri basılmışdır. "Gülşeni Raz" ile İbni Farıd'ın Taiye ve Hamriye kasidelerini terceme etmişdir. Arab ve Fürs lisanlariyle de bazı eserler yazmışdır.

İlmü fazilet ve hüsni hal erbabından olduğu mervidir. Aşağıdaki manzume, Sıvas'da intişar eden "Orta Yayla" adlı mecmuadan nakledildi.

Meftuni nigâhım beni dûr etme gözünden Bir teşne lebim âb alırım tatlı sözünden Bakdıkca münevver olurum nurlu yüzünden Ey bakışı âhu, beni dûr etme gözünden

Bir âşıkı dildadeyim ol ruhları âle Öldürme beni gamzen ile girme vebale Yay kaşlarının düşkünüyüm bakda şu hâle Ey bakışı âhu, beni dûr etme gözünden

Yok merhametin âşıkı üftadene bir ân Lâyık mı yaka canımı bu âteşi hicran Ömrüm geçe, sabrım tükene, dil ola viran Ey bakışı âhu, beni dûr etme gözünden

ų

Kirpiklerini süzme bana naz ile bâkma Naz ile bakub canımı âteşlere yakma Mecnun edüb âhır beni dağlarda bırakma Ey bakışı âhu, beni dûr etme gözünden Mabmurı lebi la'linim ihsane şitab et Ey gonce dehen meclise gel meyli şarab et Tek şerbeti vaslınla dili mestü harab et Ey bakışı âhu, beni dûr etme gözünden

Çıkmaz o güzel suhbetinin lezzeti hâlâ Andıkca alur gönlümi bin zevkı hüveyda Her dürlü cefa, naze ki ben razıyım emma Ey bakışı¹ âhu, beni dûr etme gözünden

¹ Veznen na hoş bir bakış!

FAİK

İbrahim Faik [Bey], Bahriye yoklamacısı Mahmud [Efendi] nin¹ oğludur. 1852 [1268 H.] de İstanbul'da doğdu.

Fındıklı Sıbyan mektebinde, Beşiktaş Rüşdîsinde ve mahreci aklamda okudu. Şair Nevres'den² Arabî, Farisî ve edebiyat ve lususî muallimden Fransızca tahsil eyledi.

1871 [1288 H.] de mülâzemetle sadaret mektubî kalemine girdi. 1882 [22 Şevval 1299 H.] de "2500" kuruş maaşla mabeyin kitabeetine tâyin kılındı. Yirmi sene sonra maaşı "14000" kuruşa iblâğ olundu.

Yunan kıralına imtiyaz nışanını tevdi eylemek üzere erkânı harbiyei umumiye reis vekili Edhem [Paşa] ile birlikde ve sefareti fevkalâde ile Atina'ya, Almanya imparator ve imparatoriçesine imtiyaz ve şefekat nışanlarını îsale memuren müşir Ali Nizamî [Paşa] ile Berlin'e, Rusya imparator ve imparatoriçesinin tetevvüc resminde bulunmak üzere Şû-

rayı Devlet Mülkiye Dairesi âzalığından Ziya Paşa ile Moskova'ya³ ve İspanya kıralının tetevvüc resminde bulunmak üzere maiyyeti seniye erkânı harbiye feriki Abdullah Pasa ile Madrid'e gitdi.

«Yedi beyzayi kudretdir bu desti nazperver kim Dokundukca şifahi ihtirame nure gark oldum».

Son Asır Türk Şairleri - 131

¹ Faik [Bey] in annesi, Alemdar Mustafa Paşanın kethudası ve muahharen vezir ve Konya valisi olan Hacı Bekir Paşanın oğlu Mustafa Refik Beyin kızıdır. Refik Beyi, Sinob muhassıllığında, Galata zabıta memurluğunda ve damad Mehmed Ali Paşanın kethudalığında, şehremaneti muavınlığınde ve Drai Şûrayı Askeri âzalığında bulunmuşdur. 1278 de vefatını ilân eden "Tercemanı Ahval" gazetesine ilâve etdiği fıkrada "Müşarün ileyh, evsafı memduhai hamiyyet ve gayret ve insaniyet ile meşhur, ukats ve zurefayı asırdan nadirülvücud bir zat idüği cihetle vefatı cümleye esef vermişdir» denilmışdir.

² Tercemei hali 1189 uncu sahifededir.

⁹ Tetevvüc resminin icrasından sonra Moskova valisi Granduk Jorju ziyaret esnasında — meşbur güzellerden olan — zevcesi Grand duşesin elini öpdüğünü Faik [Bey] şöyle anladıyor:

1903 [26 Şaban 1321 H.] de "30000" kuruş maaşla Konya valiliğine tâyin ve 1907 [27 Zilkide 1324 H.] de — yine o kadar maaşla — Aydın valiliğine naklolundu

Kendi ifadesine göre ilânı meşrutiyetden az müddet sonra İttihad ve Terakki cemiyeti, oradan kaldırılmasını taleb etdi. Aydın valiliğinde halefi olduğu sırada teveccühüni kazandığı Sadrıâzam Kıbrıs'lı Kâmil Paşa, cemiyeetin talebini red edemedi. "Nezaketi tab'ı, vilâyetin ihtiyacatı inzıbatiyesiyle mütenasib olmamasına ve Aydın'a daima mütehayyizanı vüzeradan valiler gönderilmiş bulunmasına mebni" denilerek 1908 [12 Receb 1326 H.] de azil edildi. Bir müddet sonra "6000" kuruş mazuliyet maaşı tahsis olundu.

İki gün sonra 1908 [20 Zilkide 1326 H.] de — Kâmil Paşanın arzi üzerine — "10000" kuruş" maaşla Meclisi Âyan âzalığına tâyin kılındı.

İnkılâbdan sonra "5000" kurus maasla tekaüd edildi.

1873 [Rebiulâhır 1290] da tevcih olunan Salise rütbesi, yirmi üç sene sonra riitbei Balâye terfi olundu.

Muhtelif tarihlerde gümüş ve altun imtiyaz, Girid, liyakat, hamiyeti vataniye, Yunan muharebe madalyalarını, murassa Osmanî ve Mecidî nişanlarını ihraz eyledi.

Almanyanın birinci rütbe Kron dö Prus, Rusya'nın birinci rütbe Sent Stanislas, Fransa'nın üçüncü rütbe Lejiyon donör, Avusturya'nın birinci rütbe Fransuva Jozef, Yunanistan'ın birinci rütbe sen sovör, İspanya'nın birinci rütbe İzabel lakatolik, Buhara imaretinin birinci rütbe Necmi Buhara ve Bulgaristan'ın birinci rütbe Merit Sivil nişanlarını haizdi.

16 Ağustos 1941 [22 Receb 1360] Bebek'deki yalısında vefat etdi. Merkez Efendi kabristanına defnolundu.

Muhlislerinden Ebüssüud Zâde Suud'un¹ söylediği tarihdir:

"Ruhi âyan idi, timsali kemâlü irfan Hazreti Faik ola mazharı gufranı ebed Geldi bir, bir daha dünyaye naziri gelmez Oldı tarihi vefatı عفر الله احد»

1360

* * *

Terbiye ve nezaket ile mâruf, vakur, âkıl, haysiyetini gözetir bir zat idi.

Son ziyaretimde Sultan Abdülhâmid merhumun hal'i — âyan ve mebusandan mürekkeb umumî meclisde — müzakere olunduğundan bahsetdiği sırada dedi ki:

² Tercemei hali 1448 inci sabifededic.

"Tam o sırada üstüme bir fenalık geldi. Ayağa kalkılmak suretiyle reye iştirak edilmesi riyasetin emri iktızasından iken ne yapdığımı bilemeyecek halde olduğum içün oturub kaldım, ayağa kalkub re'ye iştirak edemedim. Hattâ meclise riyaset eden Said Paşanın "İçimizde bir muhalif re'ye karşı ittifakı âra ile hal' kabul edildi" diyerek beni muhalif göstermesini de red edemedim. Bunca lûtfu inayetini gördüğüm bir zattın hal'ine nasıl rey verebilirdim ve muhalif gösterilmemi nasıl red edebilirdim?"

Yine o gün söyledi:

"Hakan merhum, "Faik Bey, eyi âdemdir. Fakat kibirlidir" dermiş."

*

Daima şiir ile meşgul olmazdı, nâdiren yazardı. Manzumelerini ahiren bir deftere kayıd etdirmişdir.

Bu eserin ilk cildleri basılırken bir gün nezdime gelerek bir manzumesini okudu. Tercemei halinin esere dercini teklif etdim. Birtakım meziyyet sahiblerinin arasına girmek salâhiyetini haiz olmadığını söyledi.

Aradan yıllar geçdikden sonra şair Suud vesatatiyle tercemei halini ve birkaç parça manzumesini göndererek esere dercini istedi. Resm'ni tedarük etmesini Suud'e söyledim. Arası uzadı, resim gelmedi. Merhuma tezkire yazdım.

Ertesi gün — bir sevki mânevi ile — yalısına gitdim. Yatakda buldum. Birkaç senedenberi mesaneden rahatsız idi. Birkaç gündenberi de gripden muztarib imiş.

Tezkiremi, posta müvezzii biraz evvel getirmiş, masanın üstünde duruyordu. Doksan yaşını mütecaviz ve hasta olduğu halde nezaketi ve aklü şuurı evvelki gibiydi. Ziyaretimden pek ziyade memnun olarak hürmetkârane ve dilnevazâne sözler söyledi. Memuriyetlerinden ve bazı vekayiden bahsetdi. Kur'anı Kerim'deki rahmet âyetlerinden bazılarını okuyarak istizah etdi. Kudreti ilmiyemin müsa'd olduğu derecede izahatda ve bilvesile hayırhahane bazı ihtaratda bulundum. Süud vasıtasiyle gönderdiği na'tın esere dercini birkaç defa reca etdi. Dört gün sonra irtihal eyledi. Allah rahmet eylesiin.

NA'T

Gariki masiyet bir ru siyahım ya Resulallah Deri gufran meabındır penahım ya Resulallah Atılmış girdibadı cürmile feyfayı nasute Misâli mutlakı berkü giyahım ya Resulallah Elim tut düşmüşüm girdabı nevmidi vü husrane 5

Yetişdi gayete hâli tebahım ya Resulallah Gözümde dem'i fırkat hem özümde âteşi haşyet Kesilmez böylece feryadü âhım ya Resulallah Eya nurı cihan âra, hata puşâ, atâ bahşa Duta etdi beni barı günahım ya Resulallah Büyüksün ol kadar kim der isem mazur olur belki Senin şanı az minde . . . . . ya Resulallah Açılsun nurı feyzi akdesinle incilâ bulsun Sevadı kalbü çeşmi intibahım ya Resulallah Tutub yüz dergehi ulyana düşdüm arzıhalimle Kapundur kıblegâhım, secdegâhım ya Resulallah Şefaatle halâs et abdi âsi Faiki zari Mezidi lûtfuna yok iştibahım ya Resulallah

GAZEL.

Kim demiş ol güheri ismete tev'em bulunur Nükheti zülfi gibi nefhai Meryem bulunur Tâbı nezzare bulunmaz o meleksimaye Bakamaz didelerim eşki demadem bulunur Sineçâk etdi beni âteşi dilsuzi firak Bir elemhanede elbette ki matem bulunur Dameni vuslete el virmez ise olma melûl Arzı ahvale müsaid olacak dem bulunur Olma meyus o kadar gerdişi dundan Faik Sana da el verecek bir yedi mülhem bulunur

Yenikapu mevlevihanesi şeyhi Bâki Efendiye nazire:

Bir peri ruhsarı gördüm dilfikâr oldum yine Zülfi zertarın düşündüm tarümar oldum yine¹

Geldi eyyamı behar açıldı güller subesu Lâleveş firkatle emma dağdar oldum yine¹

¹ Bu beyitleri, musiki üstadlarından Seyyid Yakub Han zade Bay Abdülkadir, Hüseyni mekamından sarkı olarak pek dilrüba suretde bestelemişdir.

Sarsarı eyyamı hicrandan olub azürde ser Silleharı girdibadı ruzgâr oldum yine

Faikım vadii mihnetde bütün akranıma Nevbenev enduhü gamle zar zar oldum yine

Çekdiğim rencü inâ kendi günahımdır benim Mağfiret hahı Cenabı Girdigâr oldum yine

Peyrev oldum bir dil âgâhın nikâtı nutkuna Vadii tanzire düşdüm bikarar oldum yine

FAHRI

Abdülgani Fahri, Esbak Nusaybin kaimmekamı Diyarıbekir'li Zülfikar [Be-yin] oğludur. 1864 [6 Rebiulevvel 1281] de Diyarıbekir'de doğdu.

Orada tahsili ilim etdi. Adliye memurluklarında istihdam olundu. Bilâhare tekaüd edildi. Memleketinde ihtiyarı ikamet eyledi.

Ebced hisabiyle her şeye tarih söylemekle me'luf ve marufdur. Yeni doğanlara, yeni ölenlere değil, yıllarca evvel gelenler ve gidenlere de tarih söylemekle zevkyab olur

Hattâ Leskofca'lı Galib [Beyin] divanından ve benim mukaddimemden mektublarının birinde bahsederken onun doğumuna ve ölümüne dair müteaddid tarih yazarak göndermişdir.

Adana'lı olsaydı Süruri'ye bir münasebeti olduğuna hüküm ederdim. Farisî manzumeleri de vardır.

Gönderdiği resminin arkasına şu kıt'ayı yazmışdır:

"Git benim timsalü tasvirim Sitanbul şehrine Arzı hürmet, arzı ihlâs kil Kemali kâmile İsterim tenkid buyursun şiri nâçizanemi Söyle istirhamımı sen ol edibi fazıle".

Tenkid ve tariz mutadım değildir. Bahusus kendi kusurlarımı görmekden, baş kalarının kusurlarını aramağa vaktım yokdur.

Bizde tenkid, ekseren ilme hizmet maksadından değil, şahsî kin ve garazı tatminden münbais olduğu görülüyor.

**

Leskofca'lı Galib'in bir gazelini tahmis:

Meclisi ahbabda zevki zarafet kalmamış Nev beharında cihanın eski nadret kalmamış Nağmesaz bülbüllerinde hiç şetaret kalmamış "Gülşeni hatırda âsarı taravet kalmamış Güllerin badı belâ dökmüş letâfet kalmamış"

Daima çekmekdeyim huban elinden ıztırab Olmadım bu aşk yüzünden bir gün olsun kâmyab Sunmadı sakii devran destime sahbayi nab "Huni dil kılmış binayı sabrü samanım harab Cismimi seyli fena tutmuş imaret kalmamış"

Ben o Ferhadım ki etdim Şirîne canım fida Tişei tizimle deldim ben ona gûhı alâ Derdi Leylâden bana sahralar oldu tenkna "Garkı hun olmuş o Mecnunum ki ben tıflı kaza Başıma bir urmadık senki melâmet kalmamış"

Ben hayatı müsteare beslemem tuli emel Nabeca eyler benimle kabizülervah cedel Hazreti Allah gafurdur fikrime gelmez halel "Etmiş istilâ hücumi ceyşi mihnetle ecel Tende hayfa ruha bir cayı ikamet kalmamış"

Âşıkım her nev cevane eylerim her dem figan Suzişi derdi derunumdan usanmışdır cihan Ruyi zerdim eylemişdir halimi Fahri iyan "Nakdi eşkim subesu âlemde aşk etmiş revan Kadii hâcata Galib gayri hacet kalmamış"

NÂBİ'YE NAZİRE

Yare derdi aşkımı feryadü zarım söylesün Dilhıraş âhım, eninim, iztırarım söylesün

Zahmi sinem eylesün emvacı enduhu beyan Hasreti didarı çeşini eşkbarım söylesün

Vusletinden naümid olsam keder etmez o şuh Suzişi hicranımı bari mezarım söylesün Haste olsam hâlimi sormaz benim ol bivefa Çekdiğim cevri peyapey intizarım söylesün

Nâbii âteş zebanı Fahri tanzir eyledim Kudretim yok arza artık ictisarım söylesün

FENNI

Mehmed Timur Fenni [Efendi], Türk aşiretleri şeyhlerinden Söylemez'in ahfadından Molla Musa'nın oğludur. Erzurum'da doğdu.

Orada tahsili ilim etdi. Erzurum valisinin takibatına oğradığından Sıvas valisine iltica etdi. Yedi sene Erzurum'a gelemedi.

1828 [1244 H.] de ailesiyle Trabzon'a gitdi. Vali Hazinedar Zâde Osman Paşanın teveccühüni kazandı. Bazı hizmetlerde kullanıldı.

Lâzistan, Karahisarı Şarkî mütesellimliklerinde, Gümüşhane eminliğinde bulundu. Bilâhare Trabzon'da ikamet eyledi.

1845 [1261 H.] de orada vefat etdi. İmaret kabristanına defnolundu.

Hattat Derviş Ali'den hattatlık icazetnâmesi aldı. Müretteb divanı vardır, basılmamışdır. Kendi yazısiyle olan nüsha, torunu — Ali Kemalî Paşazâde — Süleyman Şefik [Paşa] dadır.

Âsarı nazmiyesinin mahiyeti, naklolunan bir iki nümuneden anlaşılır. Büyük oğlu Derviş Ali Kemalî [Paşa], Konya ve ikinci oğlu İbrahim Edhem Pertev¹ Paşa, Kastamoni valiliklerinde vefat etdiler.

NA'T

Zevkı aşkın eyleyeli tâ ezel ülfet bana Mihrin ile tabişi duzah gelür cennet bana Bu cihanın bivefa mülkine sultan olmadan Hakipayın kemteri olsam yeter izzet bana Sayeban olsa serim, zılli Hümayi istemez Başda aşkın tacı var yetmez mi ol devlet bana Ya Resulallah kerem kıl kim giriftar olmuşum Damı gamden kıl halâs, eyle bu dem nusret bana Fennii biçareyi babında meyus eyleme Çün şefaat kânısın sen eyle gel şefkat bana

¹ Tercemei hâli 1325 inci sabifededir.

GAZEL

Hüsnü anın midhatinden aşkı icradır garaz
Azmi gülzar etmeden seyrü tamaşadır garaz
Hub rulardan sakın kesme nigâhı iltica
Sureti âyineden vechi muallâdır garaz
Çeşmei hayvan derler rahat efzadır veli
Âbı hayvandan beyim lâli musaffadır garaz
Sanma kim mecnun olanlar bendolur Leylâ içün
Can ile Leylâ demekden aşkı mevlâdır garaz
Aşk ile sermest olub da derd ile yahu deyu
Hu de Hu yahu bu Hu'yi lâ vü illâdır garaz'

¹ Biz de deriz ki:

[&]quot;Fehm eyledin mi nükteyi Nolsa gerek bu hayü hu Fehm eyledinse aşk ola Ey vakıfı mânayı Hu!"

HAFID

Mehmed Hafid [Bey], teşrifatcı Köse Âkif [Efendi] Zâde Said [Beyin] oğludur. 1850 [Muharrem 1267] de İstanbul'da doğdu.

Rüşdî mektebinde, mahreci aklâmda ve lisan mektebinde tahsil etdi. Hususî muallimden Farisî okudu.

1869 [1286 H.] de divanı ahkâmı adliye mazbata odasına girdi. 1872 [1289 H.] de mahkeemei ibtidaiye zabit kitabetine tâyin kılındı. Kitabetin lâğvından sonta mazbata odasına döndü.

1876 [1293 H.] de istinaf mahkemesi hukuk kısmı kalemi müdiriyetine, bir sene sonra o kalemin zabıt kitabetine, 1884 [1301 H.] de İçel müddeii umumî muavinliğine nasbolundu. 1885 [1302 H.] de istifa etdi.

1890 [1307 H.] de Salise rütbesi ve beşinci rütbe Mecidî nişanı verildi. Muvakkaten İstanbul bidayet mahkemesi ceza dairesi müstantıklığına, daha sonra o mahkemenin müddeii umumî muavinliğine, 1895 [1313 H.] İstanbul bidayet mahkemesi âzalığına tâyin ve 1809 [1327 H.] da azil olundu. Muahharen tekaüd edildi.

1920 [23 Recab 1338] de vefat etdi. Rumelihisarı kabristanına defnolundu. Orta boylu, biyaz seyrek sakallı idi. Mevkut risalelerde manzumeleri vardır.

Kerbelâ hâdisesine dair "Meşhedi Mihri Cemal" namındaki eserine Muallim Feyzi [Efendi¹] uzun bir takriz yazmışdır ki bu beyitler ondandır:

"Hasılı Kerbelâ vukuatın Hoş beyan eylemiş Cenabı Hafid Nazmı emma mebanii rengin Ruhdur serbeser ibaratı Sergüzeşti Hüseyni yâd etmiş Macerayı kıyamet âyatın Ol sühan küsteri usuli cedid Fikri emma meanii şirîn Nurdur dilrüba işaratı Ruhı paki Resuli şad etmiş".

"Tevhid" başlıklı manzumesinden:

Allahım etdin âlemler icad Mün'im olanlar zaildir emma Dünyayı hâdis asli kıdemden

Tercemei hâli 419 uncu sahifededir.

Kıldın ademden ekvanı bünyad Sen lâyezalsin ya Rabbelâlâ Aldı kuvasın oldu müberhen Âb ile âteş hakü hevaden Oldu bu âlem zıddiyle zâhir Ey kadırü Ey Rabbı musaddak

*

* **

**

İndi hevaden tufan türabe Çekdin semaye ebr etdin âbi Berk urdu âteş ka'rı zeminden Etdi biharı, enharı zâhir İnbat kuvasın verdin türabe Tehlil sana Hak âsarın azher

Emrinle geldi âdem cihane Nutkiyle oldu mümtazı hayvan Tavsif olunmaz hâlâtı kudret Tarif olunmaz mahiyetin Hak Tavsifi mücmel birsin, Samedsin Hallâkı âlem Rabbülenamsın

Sen etdin ihya aşku visali İcad eden sen alâtı şevkı Bahşeyleyen sen kalbe safayı Sensin tezadı icad eden sen Etdirdi nefsim bir böyle isyan Sil defterinden cürmü günahı Bir âlem ihya etdin Huda sen Ezdadı oldun tevhide kadir Sensin cihanın Hallâkı mutlak

Çıkdı seraden volkan hevaye Sokdun türabe narı azabi Bu hakidanı sarsdı yerinden Oldu meadin kânunı bahir Feyizü safasın terk etdin âbe Allahü Ekber Allahü Ekber

Zinet fezadır bu hakdane Verdin ukuli insane imkân Yokdur beşerde bu istitaat Ekbersin ekber ey Rabbi eşfak Tarifi ekmel Hayyü Ebedsin Erhamsin emma zülintikamsın

Sen sevmedin mi mihri cemâli Tahrim eden sen hâlâtı zevkı Red eyleyen sen hazzü hevayı Feryade geldim işte sana ben Hâli kalur mu isyanden insan Afvi Hudaye olmaz tenahi

HAMDI

Ahmed Hamdi Tanpınar, bana gönderdiği verakada diyor ki:

"Babam, Antalya kadılığından mütekaid Hüseyin Fikri [Efendi] dir. [1317] 1899 senesinde İstanbul'da doğdum.

Çocukluğum, İstanbul'da ve babamın memuriyetle bulunduğu Anadolu şehirlerinde geçdi. İstanbul'da Ravzai Maarif İbtidaî mektebinde, Sinob ve Siird Rüşdîlerinde, Vefa, Kergük ve Antalya Sultanîlerinde okudum.

1919 da İstanbul Darülfünunı edebiyat şubesine girdim. Yahya Kemal ve Profesör Fuad Köprülü, hocalarımız arasında idi. 1922 de mezun oldum.

Sırasiyle Erzurum, Konya, Ankara liselerinde, Gazi Terbiye Enstitüsünde ve Kadıköy lisesinde edebiyat hocalığı yapdım.

1934 de Güzel Sanatlar Akademisi sanat tarihi ve estetik hocalığına tâyin olundum. Hâlen bu mektebde mitoloji muallimi bulunuyorum.

1939 dan itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji zümresi son asır Türk edebiyatı tarihini tedris ediyorum.

Kitab halinde neşredilmiş hiç bir eserim yokdur. Muhtelif mecmua ve gazetelerde şiirler, hikâyeler ve makalelerle bazı tedkikler ve tercemeler neşretdim."

Şair Hamdi, okuduğunu ve okutduğunu eyi anlayanlardan ve edebiyat tarihi okutanların en vâkıflarındandır.

Yazmak istediği bir maddenin en dakik noktalarını, en karanlık köşelerini araşdırıyor. Başkaları gibi "Dumanı doğru çıksun, yeter" demiyor.

Ziyaretime geldikce sorduğu meseleleri pek ince elediğini görerek takdir ediyorum. Âkif Paşanın Şeyh Müştaka yazdığını merhum Ebüzziya'nın söylediği meşhur mektub hakkında bir gün bana — eski tâbir ile — o kadar "muşikâfane" süaller irad etdi ki emsali muallim ve müteallimlerin hiç biri bu dürlü istizahda bulunmadı.

Elbette bilirsiniz ki sormak içün bilmek lâzımdır. Bilmeyen ne sorabilir?

Şairlik münasebetiyle dalgın görünen Hamdi'nin, ince nüktelere karşı uyanık davrandığını ve zarifane mukabelede bulunduğunu mükerreren görmüşümdür.

Hakkımda daima kadirşinasane riayet göstermek suretiyle kendi kadrini yücelten muhterem Maarif Vekilimiz Hasan Âli Yücel'in, evimde bulunduğu bir gece — suretinden ziyade siyretini beğendiğimiz — Profesör Mükrimin Halil ile
Hamdi de geldi. Bilmünasebe haklarında mutalea beyan ederken lâtifeten "Bunlar,
vezni bozuk bir beytin iki mısraı gibidirler" dedim. Hamdi, Mükrimin'i göstererek,
"Fakat bu, müstezad mısraıdır" diyerek edibane izharı zarafet etdi.

BURSA'DA HULYA SAATLERİ

Bursa'da bir eski cami avlusu Küçük sadırvanda sakırdayan su Orhan zemanından kalma bir divar Onunla bir vasda ihtivar cınar Eliyor dört yana sâkin bir güni Senden böyle uzak kalmanın hüzni İçinde gülüyor bana derinden Bir taze hâtıra serinliğinden Ovanın yesili, göğün mavisi Ve mimarilerin en ilâhîsi Bir zafer müjdesi burda her isim Yekpare bir ande gün, saat mevsim Yaşıyor sihrini geçmiş zemanın Bu kırık taşlarda gülen rüyanın Güvercin bakışlı sessizlik bile Doludur bir eski zeman vehmiyle Gümüslü bir fecrin zafer aynası Müradiye, sabrın altın meyvası Ömrünün timsâli biyaz nilüfer Türbeler, camiler, eski bağçeler Sanlı menkabesi binlerce erin Sesi arşa çıkmış hengâmelerin

Nakleder vadını gelen gecene Bu havalde uvur Bursa her gece Her sefak onunla uyanır, güler Gümüs aydınlıkda serviler, güller Serin hulyasiyle çeşmelerinin Başındayım sanki bir mucizenin Su sesi ve kanat şakırtısından Büllûr bir avize Bursa'da zeman!... Yeşil türbesini gezdik dün akşam Duyduk bir teselli gibi zemandan Cinilere sinmis Kur'an sesini Fetih günlerinin saf neşesini Derinlesmis buldum tebessümünle İsterdim bu eski yerde seninle Baş başa uyumak son uykumuzu Bu sükûn icinde ve ufkumuzu Cep cevre kaplasın bu ziya, bu renk Havavı dolduran uhrevî ahenk... Bir behar uvkusu olur elbette Ölüm bu tılsımlı ebediyetde, Belki de rüyası eski cedlerin Sefak bağçesinde su seslerinin

BÜTÜN YAZ

Ne güzel geçdi bütün yaz Geceler küçük bağçede Sen zambaklar kadar biyaz Ve ürkek bir düşüncede Sanki mehtablı gecede Hulyan eşiği aşılmaz Bir saray gibiydi bize Habsolmuş gibiydim bense Bir çözülmez bilmecede Ne güzel geçdi bütün yaz Geceler küçük bağçede... Âkif Paşanın Şeyh Müştaka yazdığını merhum Ebüzziya'nın söylediği meşhur mektub hakkında bir gün bana — eski tâbir ile — o kadar "muşikâfane" süaller irad etdi ki emsali muallim ve müteallimlerin hiç biri bu dürlü istizahda bulunmadı.

Elbette bilirsiniz ki sormak içün bilmek lâzımdır. Bilmeyen ne sorabilir?

Şairlik münasebetiyle dalgın görünen Hamdi'nin, ince nüktelere karşı uyanık davrandığını ve zarifane mukabelede bulunduğunu mükerreren görmüşümdür.

Hakkında daima kadirşinasane riayet göstermek suretiyle kendi kadrini yü-celten muhterem Maarif Vekilimiz Hasan Âli Yücel'in, evimde bulunduğu bir gece — suretinden ziyade siyretini beğendiğimiz — Profesör Mükrimin Halil ile Hamdi de geldi. Bilmünasebe haklarında mutalea beyan ederken lâtifeten "Bunlar, vezni bozuk bir beytin iki mısraı gibidirler" dedim. Hamdi, Mükrimin'i göstererek, "Fakat bu, müstezad mısraıdır" diyerek edibane izharı zarafet etdi.

BURSA'DA HULYA SAATLERI

Bursa'da bir eski cami avlusu Küçük sadırvanda sakırdayan su Orhan zemanından kalma bir divar Onunla bir yaşda ihtiyar cınar Eliyor dört yana sâkin bir güni Senden böyle uzak kalmanın hüzni İcinde gülüyor bana derinden Bir taze hâtıra serinliğinden Ovanın yesili, göğün mavisi Ve mimarilerin en ilâhîsi Bir zafer müjdesi burda her isim Yekpare bir ande gün, saat mevsim Yaşıyor sihrini geçmiş zemanın Bu kırık taşlarda gülen rüyanın Güvercin bakısıı sessizlik bile Doludur bir eski zeman vehmiyle Gümüslü bir fecrin zafer aynası Müradiye, sabrın altın meyvası Ömrünün timsâli biyaz nilüfer Türbeler, camiler, eski bağçeler Sanlı menkabesi binlerce erin Śesi arşa çıkmış hengâmelerin

Nakleder vadını gelen gecene Bu havalde uvur Bursa her gece Her sefak onunla uyanır, güler Gümüs aydınlıkda serviler, güller Serin hulyasiyle cesmelerinin Basındavım sanki bir mucizenin Su sesi ve kanat sakırtısından Büllür bir avize Bursa'da zeman!.. Yesil türbesini gezdik dün aksam Duyduk bir teselli gibi zemandan Cinilere sinmis Kur'an sesini Fetih günlerinin saf nesesini Derinlesmis buldum tebessümünle İsterdim bu eski verde seninle Bas basa uyumak son uykumuzu Bu sükûn içinde ve ufkumuzu Çep çevre kaplasın bu ziya, bu renk Havavı dolduran uhrevî ahenk... Bir behar uvkusu olur elbette Ölüm bu tılsımlı ebediyetde. Belki de rüvası eski cedlerin Sefak bağçesinde su seslerinin

BÜTÜN YAZ

Ne güzel geçdi bütün yaz Geceler küçük bağçede Sen zambaklar kadar biyaz Ve ürkek bir düşüncede Sanki mehtablı gecede Hulyan eşiği aşılmaz Bir saray gibiydi bize Habsolmuş gibiydim bense Bir çözülmez bilmecede Ne güzel geçdi bütün yaz Geceler küçük bağçede...

1...

ISMET

Abdi İsmet Ulukut, Avukat Mustafa Faik [Efendi] nin oğludur. 1883 [10 Eylûl 1298] de Selânik'de doğdu. Sofya'lı oğulları denilen bir aileye mensubdır.

Selânik'de İbtidaî, Rüşdî ve İdadî tahsillerini bitirdikden sonra "Sen Jan Batist dö Lasal" ismindeki Fransız mektebinde üç sene okuyub mezun oldu. Darülmuaalliminde imtihan edilerek Rüşdî muallimi sâniliği ehlivetnâmesi aldı. Rüşdî mektebinin Farisî ve Fransızca muallimliğine tâyin olundu. Bilâhare istifa ve İstanbul'da dişci mektebine devam eyledi. Bir iki sene discilik etdi.

Selâniğe avdetle Feyziye İdadîsinde Türkce, edebiyat ve tarih okutdu. Bilâhare ilâveten müdir muavinliğinde ve kızlar kısmı müdürlüğünde bulundu.

Selânik Hukuk Mektebinde başladığı tahsili ikmal içün İstanbul Hukuk Mektebine kayıd olundu. 1913 [1329] de mezun oldu.

Feyziye İdadîsinin erkek ve kız kısımları umumî müdirliğine tâyin olundu. Bana gönderdiği verakada diyor ki:

"Harbi Unumî ve İstiklâl Harbi nihayetlerine ve mübadeleye kadar bu iki müessesenin Türklüğünü, hayatım behasına muhafaza etdim. Nihayet mübadil sıfatiyle Türkiye'ye geldim. Resmî ve hususî liselerde muallimlik etdim. Şimdi İstanbul Maarif matbaası tashih bürosunda şeflik vazifesini yapmakdayım.

Küçük yaşımdan beri şiir ile oğraşmakdayım. Muallim Naci ve Mehmed Celâl'i taklid ediyordum. Yavaş yavaş Hâmid'i taklide çalışdım. On altı yaşımda yazdığım manzum "Hadi" piyesi bunun delilidir. O zeman hâkim olan Serveti Fünun edebiyatı, beni meclub etdi. Artık o mektebin sadık talebesinden oldum.

Selânik'de çıkan "Mütalea" mecmuasının heman her nüshasında bir şiirim çıkdığı zemanlar ben yine on altı yaşımda idim. "Mütalea" benim içün "Çocuk şair" diyordu. Bir arkadaşla "Çocuk Bağçesi" mecmuasını çıkardık. Bu, çocuklar içün

Pek genc iken ben de mecmuaya yazı yazmışdım.

değildi. İsim, maksadı gizlemek içündü. İstanbul'da çıkan "Mecmuai Edebiye", "Halka Doğru" ve Selânik'de çıkan "Genc Kalemler", "Nefir" mecmualarında ve "Rumeli", "Balkanlar", "Selâmet", "Salâbet", "Yeni Asır" gazetelerinde de şiirlerim bulunuyordu.

Şiirlerimi kitab halinde neşir etmek mümkin olamadı. Çünki büyük bir kısmı, yangının kurbanı oldu".

Basılan eserleri:

"Türkce Kavaid", "Türk Gramerinin Amelî Kısımları — Fransızcadır.", "Sümer Ülkerleri — Manzum piyes. Aruz ile hece arasında icad etdiğim bir usul ile", "Hacı Yaşar Ağa Hastehanesi — Vakit gazetesinde tefrika edilen romandır.", "Dünya Nasıl Batacak — Vakit'de tefrika edilen terceme romandır."

Basılmayan eserleri:

"İki Yetim — Vefa mektebi mecmuasında tefrika edilen manzum ve şarkılı piyes", "Kayıblar² — Mübadele sahnelerinden mensur bir facia", "Güneş — Dil Teorisine göre Türk grameri", "Hacı Yaşar Ağa Çiftliği — Roman", "Hased — Mensur mekteb piyesi", "Mukayese Lûğatı — Türk dilinin dünya dilleriyle olan münasebeti, henüz bitmemişdir."

Bay İsmet, daniş ve irfan sahibi, kadirşinas, mütevazı, terbiyeli, kıymetli bir zatdır. Müşkil olan musahhihlik vazifesini liyakatle ifa etmektedir. Tashihi, tashiha muhtac olan musahhihlerden olmadıkdan başka bu eserin prova tashihinde iltizamı dikkat ederek bazan vezin ve kelimeler eksik, yahud fazla oldukca beni ikaz etdiğini tasdik ederim.

NATI SERİF

Hudadır vechi rahşanında tâban ya Resulâllah Görür Hakkı senin vechinde insan ya Resulâllah Kemâli gaybi mutlakdan şu sahrayi mezahirde Ki sensin bîsada vü harf Kur'an ya Resulâllah Alan sensin veren sensin fuyuzat sende cem' olmuş Seninle pür tecelli lûtfı Sübhan ya Resulâllah Senin hüsnün Hudayi lâyezali eylemiş âşık Bu aşkınla ıyan olmuşdu pinhan ya Resulâllah Müsebbibsin ki gelmiş sahnei hestiye her mevcud Bütün mahlûka feyzindir senin can ya Resulâllah

² MüLadelede «Gaib» in de «Kayıb» le mübadele edildiğiine misal!

Şefaat bahrine nisbetle hiçdir cümle isyanım Mededhah oldu İsmet eyle ihsan ya Resulâllah

22 Nisan 1940

Müntehayi gayei hilkatsin ey nuri Hüda Cevheri zatında meknuz oldu esrarı Huda Basdığın her yer misâli arşı âlâdır senin Leblerinden şübhesiz ki lâmekân eyler nida Varlığın sen mebdei, âhırdaki varlık da sen Menbai feyzindir ancak intiha vü ibtida Öyle bir maşukı akdessin ki Zatı Kibriya Zatına eflâki eyler serbehaki iktida Aşkının mevlûdu olmuşken seraser kâinat Kâinatı uğruna bir ande eyler Hak fida Cürmünün zulmetleri ümidime noksan değil Nur olan imanı İsmet sende buldu mukteda

18 Mayıs 1940

Harbi Umumî'den sonra vatanın aldığı elîm hali anlatırken:

VATAN HARABELERINDE

Bir mabedin harabesi üstünde inliyen İshakların sadâsını duydun bu gün yine Bir mabedin ki minberi, mihrabı üstüne Mazilerin hitabesi inmekde gölgeden

Ufkumda ebkemiyeti gördüm ve sızladım Akşamlarımda hep iki üç damla şebnemin Dalgın tebellüratına bakdım derin derin Her damlanın sukutunu ruhumda saklad~~ın~~ı

Mazi...o bir bedia, fakat, eski bir eser Hâlâ okur ve ağlarım âfil hayaline Mihrabımın semasını örten cemâline Âbid bir inkiyad ile etdikce secdeler Ah, sevgilim gömüldü bu hulyası aşkımın Maziler:n nikabını kaldırmak istedim Bir gölgenin önünde çekildim ve inledim Bir gölgenin hitabını duydum, diyor: "Sakın

Aşkın tecelliyatına makber bu rehgüzer Sevdaların harabesi hâlâ pür inhidam Hâlâ yanan bu minberü mihraba ihtiram Askın ve gencliğin, onu küllerde gömdüler."

LÛTFI

Mustafa Lûtfi Güngör, berber Şaban [Ağa] nın oğludur. 1912 [1330 H.] de Tirebolu'da doğdu. Büyük babası Kafkasya'dan hicret edne çerkeslerdendir.

Sekiz yaşında iken babası vefat etdi. Üç sene sonra İstanbul'a geldi. Darüşşefaka'nın dördüncü sınıfına müsabaka ile kabul olundu. 1933 de şehadetnâme aldı.

Yüksek Muallim Mektebinin açdığı müsabaka imtihanını kazanarak Edebiyat Fakültesinin Türkoloji kısmına girdi. Şimdi son sınıfdadır. Taksim lisesinde de edebiyat yardımcı muallimidir.

"Koz Kupa" adlı "48" sahifeli şiir mecmuası 1940 da basılmışdır. Bana verdiği verekada daha bazı manzumeleriyle "İsmail Safa" ve "Süleyman Nazif" isimli basılmamış tedkiknameleri olduğunu söyliyor

Nazımlarının mizahileri, ciddîlerine racihdir. Profesör Mükrimîn Halil'e aid lâtifeâmiz manzume, bu hakikati müeyyiddir. Mükrimîn, manzumeyi okudukca:

"Berberin oğlunu takdir ederim Eylemiş cehlini ilmiyle traş Yazmak isterse eğer şiiri metîn Etmeli kendine sa'yi yoldaş"

diyeceği şübhesizdir.

**

GAZEL

Kakülün her teli sayyadı belâ oğrağıdır Kulzemi dilde yüzen ucları sevda ağıdır Süzerek gamzeni ey servi sehi seyr etsen Tir müjgânına derler semü hun kaynağıdır Yüzünün lem'ası fikrimde tecellâ ediyor Zehri handen dili mecruhuma temren dağıdır Ey güzel, ey mehi tâb, ey verakı taze nihal Bak şu solgun yüze bir kerre hazan yaprağıdır Etdi derdin beni Mecnun gibi Leylâ delisi Aşkımın merhalesi en son ölüm toprağıdır Yâre can vermiş olan içmiş olur âbı hayat Meyli leb, âbı hayatın ebedî kaynağıdır Pertevi reh sana üstadı sühan Tahirdir Onu tanzir edişin gayrilere göz dağıdır

ONA

Sevdiğim güzelim, şimdi nerdesin Duyulmiyor artık o nazik sesin Gitdiğin günlerin ayları soldu Hicranlı gönlümün beharı soldu Nerdesin, nerdesin güzel sevdiğim Yıldızlı geceye bedel sevdiğim Besleyorken seni hayalimde ben Sen bana verirsin dalından diken Ey ruhumun sönmez alevden gülü Kaldı ufuklarda boynum bükülü

MÜKRIMÎN

Mükrimîn Bey, ne kadar hoşdur o yalü balin Çizeyim portreni bir salona asmak için Her gören der ki üzenmiş de yaratmış Allah Ne güzel çehre o, kirk bir kere tu Maşaallah Mevlevî sikkesi gûya soba enbubesi baş Sin otuz haydi yanıldık diyelim on beş yaş Çok kasir ondaki boybos, budur ancak kusuru¹ Sureti siretine benzemiyor kalbi duru Ne zeman giyse silindir o silindir başına Kameti belki uzar tam gelir kız taşına O ne gözler, hani baksan okuyor velfecri O yanaklar ise elbette kızartır fecri

Mükrıminin, — şairliği tutubda çehresi ve boyı hakkındaki sözlere şöyle mukabele etse, haksızlığım kim iddia edebilir?

[«]Ya senin çehrene bilmem ne demek lâyıkdır Bakub âyineye anla ne yeman kaşmersın Pek kasir olmak imiş bende yegâne taksir Ben kasirim, sen ise bir cüceden bedtersin».

MEHMET ESAD 1

Seyid Mehmed Esad [Efendi], Meşayihi Halidiyeden Mehmed Said [Efendi] nin oğludur. 1848 [1264 H.] de Erbil'de doğdu.

Orada tahsili ilim etdi. Şeyh Tâhâ merhuma intisab etdi. Müstahlef oldu. Farizayi haccı edâ eyledikden sonra İstanbul'a geldi. Beşir Ağa dergâhında müsafir oldu. Bilâhare Parmakkapu civarında Makascılar'daki camide müezzin odasında, daha sonra Beyazid imaretinin üstündeki binada oturdu.

Fatih camiinde Hafız divanı ve Molla Gaminin « الحالات » ını okutdu. Kelâmi dergâhı meşihatine nasbedildi. Bazı ehadisi şerife ile tercemelerini havi olarak tertib ve neşreylediği « كراامرفان » isimli eserinin muzır olduğuna dair verilen jurnal üzerine 1900 [Haziran 1316] de memleketinde ikamete memur edildi.

Meşrutiyetin ilânından sonra muhiblerinin daveti üzerine 1908 [12 Zilkide 1326] de İstanbul'a geldi. Kelâmi dergâhında — evvelki gibi — meşihat etdi, Tekkelerin seddi üzerine bir eve çıkdı, münzevi oldu.

Menemen hâdisesinde medhali olmak tühmetiyle oraya gönderildi ve divanı harbi örfide muhakeme edildi Gazetelerde görüldüğü üzere hükmün tebliğinden evvel üremiden müteessiren 30 Kânunı sâni 1931 [11 Remazan 1349] de seksen beş yaşında vefat etdi. Menemen kabristanına defnolundu.

« کزالرفان » dan başka fatihai şerife tefsiri, risalei tevhidi, Hazreti Fatıma رضي الله عنها nın velâdetine dair manzum Farisî bir eseri², Türkce ve Farisî divançe« si ve mektubatı basılmışdır. Meşayihin ülemasından idi.

GAZEL

At şu resbihi riya paşı yedi takvadan Niçe yüz matlaba ey şeyh sarılmış gördüm Atamaz kimse benim gibi gamı dünyayı

Müddea safvet ise al kadehi minadan Çekdiğin iki eli maidei dünyadan Olmayan mesti kalender meyi istiğnadan

^{*}e» hartinde yazılması lâzım gelirken harf sırası sheven geçdiğinden bizzarure «m» harfinæ yazıldı.

² Oğlu Ali [Efendi], nazmen Türkceye terceme etmişdir.

Mektebi aşkda üstadı ezelden aldım Pertevi mahı ruhun etmese gönlüm ruşen Ne bilir zühd ile zahid meyi aşkın kadrın Lebi handanını gördükce dü çeşmi zarım Savei servi kadin olsa canahi Esad Dersi tecridimi sen sanma lebi İsa'dan İktibas eylemez elberte yedi beyzadan Anı bir kerre süal eyle beni rüsvadan Öğrenir şivei giryanı gamı sevdadan Dem urur lüttun ile mertebei bâlâdan

من هجرك با منيني الى لملل والدمم من المين الى الحد يسيل ه الله لقد أ رك الله علمنا ه عن ندك يا وسف الى لكبل

Derdinle zebun olduğumu gizlemek olmaz القال من نبات على الحال دليل

Etsen nola bir kerre bu bîmare terahhum

الناب اسيراك والروح دخيل

Vaktaki gelir hâtıra ol gözleri âhu الراحة تستوحش والمون عبل

Kesmem beni öldürsen eğer vaslın ümidin الصبر جمل والى الصر سبيل

Es'ad gibi sevdaya uyub çöllere düşmem الله كريم صعد نعم وكبل

و زغم جنت كدشتم خاطرم مسرور شد در ره وقر و قناعت هم طیق مور شد حسم و حان از نابوانی غطهٔ منسور شد خاطر از بور حیبان خاهٔ مسور شد آسكه دركم فناعت هم چوس ستور شد روزكار نیره اش رشك آور د بجور شد

روزن چشم کرونم خانه ام پر نور شد
هم زی پس دارد آرزوی تاج و نخت
صف تا ناقیت دری کی کشم نازدنا
تا کشدم بای شوق از کشت کازار ارم
آفنات شهرتش ر عرش اعلا میرسد
هی که از سراز هستی کشت محروم اسعدا

NACI

Fazilet ve necabetin nümunei mücessemi olan korgeneral muhterem Naci Eldeniz — vaki olan reca üzerine — tercemei haline dair gönderdiği verakada divor ki:

"1875 senesi ikinci teşrininin 22 sinde [Şevval 1292] Manastır'da doğdum. Babam — 1876 da otuz bin kişilik bir gönüllü kuvvetini Aleksinaç nusratına götürüb getiren ve 1877 de Manastır'da vefat eden — Manastır'lı Halil Paşadır.

[Ailemiz vaktiyle Manastırın fethinde, yahud Fatih Sultan Mehmed'in İlbasanı kuruşu senelerinde (872 — 1468) o havalide toprak verilub birakılan Tekeli (Antalya'lı) Bekir Ağanın silsilesine mensubdur. Bilâhare bu silsilenin erkeği kalmayub zeameti münhal olmuş ve bu münhale İstanbul'dan Daye Zâde Mustafa Ağa gönderilmişdir. Bu zat, Bekir Ağa silsilesinin son evlâdı olan Fatma Hanımla evlenmişdir. Bunların torunlarının, yahud doğrudan doğruya kendilerinin oğlu Zaim Rüstem Bey onun oğlu Rumeli valisi ve Orduyi Hümayun Seraskeri Mustafa Paşa (1205 Maçin), onun oğlu Abdülkerim Bey, onun oğlu, babam Halil Paşadır].

Çocukluğumda Manastır'da Şerif Bey ve Şadrevan mahalle mekteblerinde okumağa başladım. Nümune mektebi ibtidaisi ile Askerî Rüşdî ve İdadî mekteblerini bitirdim. 1306 - 1890 Martında İstanbul'da Harbive mektebine girdim. Üç sene sonra zabit çıkdım. Tahsile devam içün Almanya'ya gönderildim. 1897 [1313] de Tesalya harbinde Almanya'dan avdet etdim ve harbi Çanakkale boğazında Kabatepe'de ve Beşike'de geçirdim.

Aynı sene Harbiye mektebine talim muavini tâyin edildim, sonra binbaşılıkda muallim de oldum. Aziz ebedî şef Atatürk'ün ve aziz millî şef İnönü'nün talebelik hayatlarında üçer sene dershanemde ve talimhanemde bulunmuş olmalariyle şerefdarım.

İlk Meşrutiyet senesi birinci orduda altıncı piyade alayı miralaylığına tâyin edildim. 1909 da Beylerbeyi'nde ihtiyat zabit mektebini kurdum. Balkan harbinde ve büyük harbde muhtelif vazifelerde bulundum.

1922 de İstiklâl Harbi Garb cephesinin ikinci ordusunda ikinci kolordunun yedinci fırkası kumandanlığına tâyin edildin ve bu sıfatla 30 Ağustos 1922 de mırılıva, beşinci kolordu kumandanlığımda 30 Ağustos 1927 de ferik ve 1928 de Cebelibereket meb'usu, sonra Seyhan meb'usu oldum. Elyevm bu sıfat ve hizmet ile müftebirim.

Asıl mesleğime aid tahrir veya terceme dört beş basılı kitabım vardır. 1898 [1314] "Tabsıra" ismiyle çıkan iki küçük cild kitabım o zemanın askerliğince makbule geçmiş ve biraz hizmet etmişdi, Mehmed Emin [Beyin] "Ben Bir Türküm..." manzumesini ve daha bazı iyi şeyleri biraz daha yaymağa da yaramışdı.

Güzel yazıları ve şiiri pek erken sevdim. Şiiri ilk olarak mevlidden ve merhum valdemin okuduğu Muhammediyeden ve o vezinlerle sevdim. Güzel yazıları Manastır Askerî İdadîsi kitabet muallimi alay emini hocamız merhum Mehmed [Efendi] sevdirdi. Hocamız Bursa'lı Tahir Bey ile arkadaşı yine hocamız Receb Ferdi [Bey] merhumlardan da takdir ve teşvik gördüm. Kendi kendiine epeyce güzel kitab ve mecmualar okudum. Epeyce nâçiz şeyler karaladırı...

Hayat böyle imiş, hepsi geçdi. İlim ve kemâli bulmak değil, ilim ve kemâle yol bile bulmadan her şey geçdi. Bakıyorum ki çokdan gün akşam olmuş!"

* **

Her hali ilânı necabet ve her kalî isbatı fazilet eden bu merdi nâdirülemsal, kemalâtı müktesebesini, hazmı kemalde göstermişdir. Malûmdur ki hazmı ikbal gibi hazmı kemal de pek zor şeydir. Her yığıdın kârı değildir.

Irsî ve fitrî asaletini mehaseni ahlâk ile tezyin eden pek kıymetli bir asker, pek değerli bir âlim ve edib ve bu meziyetlerinin daha fevkında insanlığın mükemmel nümunesi olduğunda bütün âşınaları müttefikdirler. Çok zeman muammer ve daima muvakkar olması temenni olunur.

NA'TI CENABI PEYGAMBERÎ

Nuri hak pertev füruz olmuş cebininden senin Her gönül şuride aşkı âteşininden senin Bildin ey mâna şinas Allahı sen hakkalyakin Feyzdar oldu cihan hakkı yakininden senin Bir ilâhî maksadı din nle temin eyledin Kâmbin oldu beşer dini mübininden senin Bir ilâhî feyz ile etdin zemine in'itaf Arşı âlâ ahzi feyz eyler zemininden senin Kâinate sa'di envarın tecellipaş olur Şamı Esra menzili mevlâ karininden senin Payei kudsiyet olsa hak içün suretpezir Fark olunmaz payei izzi berininden senin Cismü canı ben nasıl etmem emanet namına Hak emin olmuş iken namı Emininden senin Bin hakikat derkemin etdin de ilzam eyledin Bahtiyar olmaz ını mağlubun kemininden senin Nacii zarın ümidi bulmaz asla inkıta Vasfı paki Rahmeten lil'âlemininden senin

1308

RUMIL

(Bir asker dilinden)

Rumili nisfi vatandın, nasil elden gittin Toprağından beni hep tekmelerinle itdin Olmadım mı sana lâyık da beni terk etdiri Seni ben kendi elimle kime verdim, Rumilim Seni vermekle bu dünyada kırıldı emelim

Seni bir Türk İli yapmışdı temam ecdadım Yatıyor sende dedem, sende babam, evlâdım Sana aiddi hayatım, sana istidadım Ellerimle seni ben kimlere verdim, Rumilim Seni vermekle bu dünyade kırıldı emelim

Toprağın nimet idi, taşların elmaspare Suların rahmet idi, benzer idin gülzare Gidişin açdı b ze âh ne geçmez yare Elimizle seni duşmenlere verdik Rumili Milletin âh kırıldı elimizde emeli

Sağ isem de sana hasretle uzakdan bakarak Geçiyor ömri garibim eleme müstağrak Bana sinende yerin olmayacak mı yatacak Senı ben kendı elimle kıme verdim Rumilim Seni vermekle bu dünyade kırıldı emelim Rumili, afvini yalvarmağa hiç yok yüzümüz Sen duraydın da gideydik bütün askerler biz Belki kalmazdı o suretle vatan da âciz Elimizle seni ağyarına verdik Rumeli Vatanın âh kırıldı elimizde emeli

Rumili, gitdin ise nısfı vatan sağ olsun Anadolu yurdu seadetle şerefle dolsun Bütün evlâdı gariben orada yer bulsun Elimizle seni ağyarına verdik Rumili Milletin âh kırıldı elimizde emeli

Sancaktepe, Birinci kânun 1328 - 1912

HAYAL

Ta sabavetden görürdüm aşka istidadımı His ederdim dembedem sevdayı maderzadımı Acmadım esrarı kalbi bir zeman bir kimseye Kendi hissiyatına yandı gönül, bilmem neve Sen tecelli evledin nurunle ben nevmid iken Bir ilâhî levha gösterdin ki hattâ Bağteten Can değil yalnız, esiri anın oldu cânü ten Ahe, ümmide, havate sen metaf oldun heman Ömri masumanemin bir devri mesudanesi Yirmi beş sali hayatımdan fakat bir danesi Duymayorsun ah sen feryadı istimdadımı Başka kim duysun bu âlemde benim feryadımı Gizli gizli hüzn ile etdim nihayet iftirak Bihaberken sen bana dehr oldu niranı firak Nuruna gönlüm ezelden âşina olmak gerek Geçdi yıllar olmadan bir gün seni yad etmemek Bir nedimi ruh edindim yadı nur âbadını Sakladım ruhum gibi sinemde daim yadını

HASBIHAL.

Nedir bu belâgâhı pür ıztırab Hayatı beşerde mukadder bu mu Diyarı adem istirahat yeri Zuhurata tâbimi cümle ümur Habersizce insana bir hal olur Televvündür ancak cihanda esas Bu idbar eder mi beni na ümid Gülerken fakir, ağlar en bahtiyar Zevirruhun en bahtiyarı beşer Geçer gafilane bütün ömrümüz Küşad oldu bazar sermayesiz

Nedir âdemin çekdiği bu azab Vukuatı hestî seraser bu mu Niçün tal'i etmiş bizi serseri Cihanın mı, canın mıdır bu kusur Kemâli, hayatiyle pamal olur Televvünledir kalbde ihtisas Vukuatı âlem olurken pedid Bu hal eyler ahvali hep âşikâr Kıyas eyle gayri, ne hicran çeker Bize âriyetdir bugün ömrümüz Ne var hiç olursa eğer kârımız!...

NAIL

Hüseyin Nail, Niğde eşrafından Derviş Ağa Zâde Niğde Tütün İnhisarı müdiri merhum Nail [Bey] in oğlu ve üdebayi ricalden Ebubekır Hazun [Bey] in yeğenidir. 1903 de Niğdede doğdu.

Ilk tahsilini İzmir'de, orta tahsilini Afyon Karahisarı'nda, Konya'da, Sıvas'da yapdı. İstanbul lisesinden pek eyi derece ile mezun oldu. Hukuk Fakültesini de yıne o derece ile bitirdikden sonra Maarif Vekâletince açılan müsabaka imtihanını kazanadı. Parıs'e gönderildi. Pek eyi derece ile Hukuk doktorası diplomasını aldı.

1936 senes nden beri İstanbul Üniversitesinde âmme hukukı docentidir.

Tercemei haline dair bana gönderdiği verakada "Edebiyat ile pek küçük yaşda meşgul olmağa başladığını, şiirleri Anadolu'nun bazı mecmualarında, "İctihad" ve "Hayat" da intişar etdiğini, edebiyat ile her dürlü iddiadan uzak bir heveskâr olarak alâkalandığını, son senelerde çalışdığı ilim sahasının, kendini edebiyatdan uzaklaşdırdığını" söyleyor.

Hüseyin Nail, nazük, terbiyeli, gayretli ve meslekinde liyakatli bir doçentdir.

YURDUMUN DAĞLARINA

-- Babama ithat -

Ey güzel yurdumun çamlı dağları Her biri bir çeşid namlı dağları Gürgenli, ardıçlı, çamlı dağları Şu yüce duruşla ne şanlısınız! Kervan geçirmeyen beller sizdedir Şahin uçurmayan yeller sizdedir Delirib köpüren seller sizdedir Ezelden beri mi dumanlısınız?

Hey, başı gökleri bürüyen dağlar Yollara dizilib yürüyen dağlar Gönlümü peşinde sürüyen dağlar Bilmem neden böyle tez caniısınız!

Erciyeş, Toroslar, ey Hasan dağı Hepiniz ün almış yiğit yatağı Yanarım andıkca eski şen çağı Bu unmaz derdime dermanlısınız

Ey biribirine sarılan dağlar Dağlara yaslanan çiğdemli bağlar Tışınız yeşerir, içiniz ağlar Sizde benim gibi hicranlısınız

Niğde 1927

ANAMA

Anam, anam, âh, anam Sönüb gitdin vâh, anam Sana vakitsiz kıydı O, nasıl ..... anam?

Dağlar seçilmez oldu Beller geçilmez oldu Kevsere dönen sular Sensiz içilmez oldu

Gözden sızan yaş olsam Ölüne yoldaş olsam Gelen, geçen okurdu Mezarına taş olsam İçime neler doldu Hayat bana derd oldu Mor sümbüllü vatanım Sensiz bir gurbet oldu

Âh, anaam, şimdi nesin Söyleyemem nerdesin Bir canlı hayal oldun Benimle her yerdesin

Mahşerde, derler, anam Kavuşmak, inanamam İnansam da bu uzun Hasrete dayanamam Solan bir güz gülüsün Ne sevilen ölüsün Kara toprakda değil Gönlümde gömülüsün

Bağın ne gülü kaldı Ne de bülbülü kaldı Yavrun böyle anasız Boynu bükülü kaldı Zâlim sel oya, oya Yara açdı ovaya Bırakın ağlayayım Anama doya doya

Ana başda tac imiş Her derde ilâc imiş Bir evlâd pîr olsa da Anaya muhtac imiş Niğde 1927

ŞARKI

Yaz bir sarışın kızdı sıcak, neş'eli pür his Öksüz kana'yan kalbimi okşardı, sarardı Bir gamlı hayal etdi onu ufka çöken sis Bahtım gibi, askım gibi kırlar da sarardı

Sermest ötüşen kumruların nağmesi dindi Yapraklar ölüb kirli siyah toprağa indi Eyvah bu garib ruha ölüm korkusu sindi Bahtım gibi, aşkım gibi kırlar da sarardı Sıvas 1922

NÜZHET

Yahya Nüzhet, Rusya'dan gelen nogaylardan birinin oğludur'. 1894'de Ceyhan'da doğdu. Üç dört yaşında Adana'ya getirildi. Hayratıyle mâruf olan Şefika [Hanım] ın himayesine tevdi edildi. İsmine masadak olan o şefekatli kadın, onu, İbada'ı, Rüşdî ve İdadi mekteblerinde okutdurdu. 1913'de birlikde Hicaz'a götürdü.

Yahya Nüzhet, edebiyata heves etdi. Hocalarının takdirini kazandı.

Umumî harbde ihtiyat zabiti olarak Mcdinei Münevvere'ye gönderildi, haremi şerif nebevî muhafızlığında bulundu, harbden sonra Adana'ya döndü. İşgalde Bozantıya kaçdı. Millî mücadeleye iştirak etdi. Toros dağlarında vatana dair manzumeler yazdı.

Adana'nın istirdadından sonra Garb cephesine gönüllü olarak gitdi. Orada zatürreeye tutuldu. Hastalığın ilerlemesi üzerine doktorlar, tebdili hava içün Adana'ya yolladılar. Orada 16 Evlûl 1922 de yirmi sekiz yaşında vefat etdi.

Manzumeleri kitab şeklinde basdırılmadığından ziyaa mahkûm oldu.

Düşeli sevdanın çılgın demine Başımdan esmedik yeller ini kaldı Dolaşdım serseri, sevki hicranle Âlemde görmedik iller mi kaldı

Cevrinle sevdiğim pek çok ağladım Yas tutdum yıllarca kara bağladım Yolunda göz yaşı olub çağladım Gözümden akmadık seller mi kaldı

Bu gönül aşkınla çırpınan bülbül Leblerin ey güzel, iki gonce gül Zülfünden taşıyor bir tutam sünbül Göğsünde solmadık güller mi kaldı

¹ Taha Toros. [Tercemei hali 1583 üncü sahifededir] Adana'da neşrolunan «Görüşler» Adle mecmuaya Yahya Nüzhet hakkında yazdığı mekalede «Ceyhanda Nogay oymağından doğan Yahya Nüzhet...» diyor.

Böyle bilmezdim ben, bîvefa çıkdın Gülmedin bir kere gönlümü yıkdın Nüzhet'in aşkından ne çabuk bıkdır: Gönlümü kırmadık eller mi kaldı

Beharı ömrümde sen ey güzel kız Seherle açılmış şuh bir zambakdın Can buldu benliğim seni sevince Bir damla aşk olub ruhuma akdın

Neş'eyi tatmamış, hulya bilmezdim Mecnundum ezelden, Leylâ bilmezdim Sevmekden bihaber, sevda bilmezdim Gönlümde aşk diye bir âteş yakdın

Hâleler işleyor hüsnüne kâkül Leblerin gizliyor iki gonce gül Zülfünde dururken bir tutam sünbül: Onu da dolayub boynuma takdın

Sevdanın bağında solmaz çiçekdin Hazanı aşkımı az çekecekdin Usanub Nüzhet'den vaz geçecekdin O ahu gözlerle ne için bakdın

Aşkına düşeli kalmadı mecal Yağdırır hasretin ruhuma melâl Dök artık kanımı, vallahi helâl Görmesem bir dürlü, görsem bir dürlü:

Kalbimi yaralar o sehhar gözler Yadımda çırpınır o tatlı sözler Zavallı gönlüm de vusletın özler Görmesem bir türlü, görsem bir türlü

Ağladım, gözümün yaşından bıkdın Ummazdım sevgilim vefasız çıkdın Vaşlından dem urdum, çehreni yıkdın¹ Görmesem bir türlü, görsem bir türlü

٠,

El gibi sevmedim ben alelâde Gönlümü kul etdin âhü feryade Cevrinden kalayım nolur âzade Görmesem bir türlü, görsem bir türlü

Hayatım yolunda bak oldu heder Kalbimi tırmalar bin ye'sü, keder Ölürsem ben aceb seni kim sever¹ Görmesem bir türlü, görsem bir türlü

Farkın yok benzersin bir katı taşa Kocadım kahrınla geldim son yaşa Hecrinle kalayım artık baş başa Görmesem bir türlü, görsem bir türlü

Sevdiğin yosma güler de böyle der: Ölürsen sen, beni başkası sever!

RASID

Raşid Edib Usman, Konya vilâyeti Tahrirat Kalemi mümeyyizliğinde ve Umumî Meclis âzalığında bulunmuş olan merhum Ârif [Efendi] nin oğludur. 1897 [1313] de Konya'da doğdu.

İdadî tahsilini bitirdikden sonra posta ve telgraf idaresine memur oldu. Muahharen muhtelif mekteblerde muallimlik etdi.

Şimdi Konya'da orta mektebde Türkce muallimidir ve Halkevi Dil ve Edebiyat Kolu âzasındandır. Manzumelerinin bir kısmı, gaz te ve mecmualarda intişar etdi.

Konya kütübhanesi müdiri Bay Mahmud Mes'ud vesatatiyle gönderdiği manzumelerinden birkaçını nakleyledim.

TÜRK BAYRAĞI

Her devirde dalgalandın, yükseldin Hisarların, baruların üstünde Sen şübhesiz bir kırmızı emeldin O muhteşem orduların üstünde

Şehidlerin kanındandır al rengin Ataların kefeninden ahengin Şu cihanda var mı senin bir dengin Semalara yüksel, ey Türk bayrağı!

Necmü hilâl al yüzünü parlatır Bakanlara menkabeler anlatır Yurdun gümüş ırmağını çağlatır Sen göklere dalgalanub uçarken Yükseklere doğru kanad açarken Hilâlinin nurlarını saçarken Selâm durur sana koca ordular

Tatlı saba eteğinden öperken Ağır, ağır dalgalanub gidersin Al dalgalar gönüllere düşerken Yüce bayrak, bizi meftun edersin

Ey atamın şanlı, kutsal sancağı! Semalarda hilâlini parıldat Ey Türklerin şefak renkli bayrağı! Şu sevgili yurdumuzu aydınlat

GÜNEŞ DOĞARKEN

- Anadolu köylerinde -

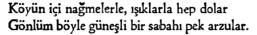
Güneş altun ışıklarla ufuklardan çıkarken Yuvalarda serçecikler kanadlanır, çırpınır Şu dağların tepesinden gümüş sular akarken Ovalarda taze otlar hayat bulur, canlanır.

Altun nurlar o şebnemli çemenlerde parlarken Gürüldeye, gürüldeye şu dereler çağlarken Çiftliklerde koyunların biyaz südü sağılır Biraz sonra ovalara koyun, kuzu dağılır.

Ağaçlara güneş nurdan birer çelenk örerken Tarlalarda gayur çiftci sabanını sürerken Garib çoban kavalını dağa taşa dinletir Yanık, yanık kaval sesi derdlileri inletir.

Yalın ayak, başı çıplak kızlar koyun güderken Ayrılığın acıları kalblerini diderken Ağlayarak inci gibi göz yaşları dökerler Dalgın, dalgın yürüyerek kirmanları bükerler.

Ağaçlarda yavru kuşlar teraneler söylerken Anlaşılmaz bir dil ile birçok şeyler dilerken

BEN DE İNANDIM

Ateşli, siyah gözlerinin aşkına yandım Ey nazlı güzel, sevdiğine ben de inandım Aşkın, o büyük kuvvetin îcazına kandım Ey nazlı güzel, sevdiğine ben de inandım

Her bir bakışı gözlerinin canıma candır Bilsen o siyah gözlerin enma ne yamandır Bir şöyle bakub geçmesi de akle ziyandır Ey nazlı güzel, sevdiğine ben de inandım

Ağlatma beni lûtfı nigâhınla bekâm et Gel karşıma ey şuh, hete bir kerre hiram et' Lâlin var iken bâdeleri haydi haram et Ey nazlı güzel, sevdiğine ben de inandım

RIFAT

İbrahim Halil Rifat [Bey], İskeçe Âyanı Miri Âlem¹ Topuzlu Mustafa [Ağa] nın² oğludur. İskeçe'de doğdu. "Miri Âlem Zâde" namiyle mârufdur.

Pek genc iken tariki tedrise girdi. İstanbul'a geldi. Abdürrahim Mühib [Efendi] nin³ Divanı Hümayun Beylikciliğinde bulunduğu esnada kızı şair Nesibe Safvet [Hanım] la⁴ izdivac etdi.

İsmi, tanzimine tarih olan "Aynei Zafer 1247" namındaki eserinin mukaddimesinde kendi tercemei halinden şöyle bahsediyor:

"Elsinede İskeçe namın tutar Ande peder nâfiz idi bir zeman Ande görüb hazreti beylikciyi Eylemiş ande beni damad ana Gerçi fidayi peder etmek de güc Emrine ram olmamak olmaz idi Karyci Ziba idi bana makar Orduya azmeyledi bâgaziyan Pek beğenür ülfeti beylikciyi® Müjdeci geldi bu haberle bana Beldei İstanbul'a gitmek de güc Her ne dise re'yi bozulmaz idi

- "Miri Alem" in ne olduğunu yazmayacağım. Bilenlerin yeniden öğrenmeğe ihtiyacları yokdus. Bilmeyenlerde de bilmek arzusunda bulunurlarsa hazıra konmasunlar, arasunlar bulsunlar. Hazıra konanlar, cehillerini takviyeye hizmet ve onları hazıra konduranlar da cehillerine vesatat etmiş olurlaz. Çalışmak, oğraşmak, her yere baş urmak, aramak, bulmak elbette zor şeydir. Fakat ilme vusul içün başka yol yokdur.
- 2 Hicri 1245 senesinde vefat etmişdir. Yaşı sekseni mütecavizdi. Yaşından ziyade evlad ve ahfadı vardı. Vefatında kırk evladı kaldı.
- ⁸ Beylikcilikde, nişancı payesiyle Paris sefirliğinde, defter eminliğinde ve tabıhancı **âmire** nazırlığında bulundu. 1820 [19 zilkide 1236] da vefat etdi. Bahariye kabristanına defnolundu.
- ◆ 1837 [1253 H.] de vefat etdi. Babasının yanına defnolundu. "Fatin Tezkiresi" nde aşağıdaki gazeli dercolundukdar. ve babasiyle zevcinin ismi gösterildikden sonra «Muktezayı tabiat, tahsili fenni sire meyil ve rağbet ile haylice eş'arı lâtife tanzim» eylediğinden bahs ediliyor.

GAZEL

Düşme derdim dahi bir derde gönül âh 3ana Bağlayub zülfi ile bu gece muhkem, duydum Nice bir rahı mecaze gıdeceksin yahu Dün görüb hâli diğergünimi etdin insaf Safyetâ razi dilin kimseye izhar etme Yine düşdün yeni bir aşka kim eyvah sana Eski divane idi ey gönül ol mah sana Bildire doğru yolu Hazreti Allah sana Galiba etmiş eser âhı sehargâh sana Gün olur yardım eder bir dili âgâh sana

- "Fatin Tezkiresi" nde ve "Sicilli Osmani" de yanlış olarak "aynı zafer" kayd edilmişdir.
- * Muhib Efendi.

Azmi Stanbul'a verildi karar Sehl ile azm evledim İstanbul'a Cekrneceve doğru gelince heman Hazreti Sahinsehi sahib vekar Gördüm uzakdan o sehi sir ves Kaldırub el hakka dua eyledim Havre tefe'ül edüb ol devleti Bezl edeyim sayimi kul olmağa & Dem ola İstanbul'a buldum vusul Âlemi rüya gibi geldi bana Lâleli semtinde kıvam evledim Düsse eğer beldemizin hizmeti Geldi kavın validimin ertesi Mahlâsı zatı gibi elhak Mühib Elci olub Paris'e gitmis idi Davet edüb eyledi tazimi tam Esdakı devletdi o bîiştibah § Altı sene sonra behükmi kader Miri âlem oldu belutfi Huda On sene miri âlem oldu heman Böyle güzar eyler iken ruzgâr Yani rehi hizmeti şahı bulam Lik nedir çare kim evvel kader Anda bulundu bu fakir evvelâ Çare ne bu yolda da hizmet olur Medhi şehi âleme kıldım kıyam

Oldu o dem hükmi kader asikâr Ol da nasib olmaz imis her kula Oldu bu müidevle gönül sadüman Çıkmış o sahralara behri sikâr Heybeti titretdi bini bid ves Farzdır o farzı edâ eyledim Böylece etdim ben o gün niyyeti Hidmeti Sahaneve vol bulmağa Eyledim ol beldeye cünkım duhul Cenneti Âlâ gibi geldi bana Hanei Feyziyi mekam eyledim Bunda o evlerdi ana himmeti Resmi safa âmede bir bendesi Evlemis anı kereme Hak Mühib Hidmetini devletin etmis idi Hak bilür etdi bana çok ihtiram Göcdü ide ruhuna rahmet İlâh Geldi vilâyet tarafından peder Oldu makar şehri Sitanbul ana Kurbi ilâhı o da etdi mekân Niyetim etmişdi gönülde karar Sa'y edub ol devlete nail olam Evledi tedrisi bana rahber Olmadı lâyık anı etmek fida İsteven ol devlete fürsat bulur Eyledim ol matlaba her dem devam".

1834 [1250 H.] de Havsa Refia kazası mollası oldu. Mevleviyet müddetini itmam etmeden 1835 [Remezan 1251] de vefat etdi.

"Aynei Zafer", Sultan Mahmud'un medhine ve bazı vekayie dairdir. Divam Hümayun ketebesinden Ömer Daniş'in yazısiyle bir nüshası, basma yazı ve resimleri derleme müdiri Bay Selim Nüzhet'de görüldü. 107 sahifedir. Baş tarafında ومنانه غفرلها على المناب غفرلها المناب غفرلها المناب على المناب على المناب ا

Surı hümayuna dair "Gülşeni Hürremî 1250" isimli manzum diğer bir eseri ve müretteb divanı vardır.

^{1 «}Varmıs emma görmedim divanını».

"Aynei Zafer" de şairlerden bahsedenken diyor ki:

"Birisi Vâkıf Beyi Hassan eda Her ne kadar dader isem de ana Gibta eder tab'ına ehli zekâ Olmadım anın gibi remz âşina

Vâkıf Beye ve eş'arına dair malûmat yokdur.

"Fatin Tezkiresi" ndeki gazeli:

Cane tiri kemandır gamzen Gareti hanümanı cânü dile Sinei âşıka urur zahmi Bir görünmez belâ imiş hâsıl Gerçi zâhirde yoğise eseri Kâküli kıssası dolandı dile Sabit oldu tevatüren Rifat Nizedarı cihandır gamzen Hanceri hunçgândır gamzen Neyleyim bî emandır gamzen Fitnedir hem yemandır gamzen Âleme raygândır gamzen Saili inü andır gamzen Rüstemi dasitandır gamzen

"Aynei Zâfer" den:

Her ne kadar doğru olursa sözü Şaire memduh gerek bikusur

Şaire derler ki yalandır. sözü Gelmeye medhetmede asta fütur

RIFKI

Şeyh Mehmed Rıfkı [Efendi], Bartın dahilinde Kurıca Şile kariyesinde Topal Ali oğlu Ali'nin oğludur O karyede doğdu.

1813 [1228 H.] de İstanbul'a geldi. Sultan Ahmed medresesinde tahsili ilim etdi. Hoca Vahyi [Efendi] den¹ Farisî okudu.

Üsküdar'da Selimiye dergâlıı şeyhi — Nakşbendi tariki kibarı meşayihinden — Ali Behcet [Efendi] merhuma 1817 [1233 H.] de intisab etdi. Bilâhare hilâfet aldı. O dergâhda uzun müddet oturdu.

1832 [1248 H.] de Unkapanı civarında Ahmedülbuhari dergâhı meşihatine nasbolundu. Müracaat edenleree Farisî okuturdu.

Pertev [Paşa] nın² Edirne'ye nefinden sonra — tarikat ihvanından olan — Şeyh İbrahim Hayranî ve Rıfkı [Efendiler] in de nefyine dair — Paşanın düşmeni şan ve canı olan — Âkif [Paşa] nın² saraya yazdığı tezkire, garazkârlığını ve kindarlığını isbat eden şahidlerdendir. Sultan Mahmud, garazkâr paşaya uyub da o iki muhterem zatı nefyetmemişdir.

Tezkirenin sureti⁸

«Geçende iş'arı bendegânem vechile Kapan semtinde tekkesi olan Rıfkı Efendi ile Selimiye tekkesinde şeyh vekili olan İbrahim Efendinin Pertev Paşaya şiddeti taallûk ve irtibatları evvelden dahi malûmı çakeranem ise de tekrar keyfiyeti halleri taharri olundukda ötedenberu mumaileyhimanın işleri gücleri tekkelerinde müretteb ve muvazzaf olan dervişan ile müşarünileyhin ikbal ve istikbali içün leylü nehar tevhidi şerif ve hatını hacekâne müdavemet etmek olub hususan mumaileyh Rıfkı, güya bazı havassı esmaye malik ve eshabı teveccühden olmak üzere müşarünileyhin pek mutekadı olduğu ve zatında gayet ehli dünya ve sıytü şührete mübtelâ olub hasılı ikisi dahi daima müşarünileyhin akçesini alur ve bazı maslahata karışur şeyhi havadar ve mahremi esrarı olduklarından müşarünileyhin azlınden dilgir ve münfail oldukları tahkik olunmuş ve çünki meşayih ve dervişanın müşarünileyhe irtibatı zaten ve tarikaten olmayub mücerred hasbelbeşeriye akçesine meylü rağbetden ibaret olmak hasebiyle elhaletühazihi kendusunun hüsni nazan şahaneden sukutiyle bazıları birtabi îraz eylemiş olmağla mustaaileyhima Rıfkı Efendi ile İbrahim Efendinin nefyü iclâları dahi iradei seniye buyrulduğu halde

«Behane cuyi vuslet olduğum yare duyurmuşlar Nifak emişler enma manevi himmet buyurmuşlar»

Beyitinin kailidir.

- 2 Tercemei halleri 1312, 80 inci sahifededir.
- Suretini esbak hariciye nazırı Şehib [Paşa] nın evrakı ar....ında görüb istinsah etmişdim.

¹ İbraillidir. 1817 [1233 H.] de vefat etdi.

elyevm mumaileyh Rıfkının eliyle gizlice bazı meşayih ve dervişane itası ağlebi melhüz olan akçeler dahı münkatı ve âsan celâli hazreti padişahiden bizzarure olarak cümlesi kendilerini çeküb halleriyle meşgul olacakları ve maamafih bir tarafdan yine hafifce araşdırılarak müşarünileyhin gayretinden el çekmeyenler tahkik olunuı ise anların dahi iktızasına bakılacağı derkâr olduğundan şimdilik mumaileyhimanın usulı tarikatı aliyyeye muhalif hareketle uygunsuzluklarına mebni lieclitterbiye birez mahalle nefyü iclâleri hususı tarafı hazreti fetva penahiye iş'ar buyrulması muvafıkı iradeyi seniyeyi bazreti şehinşahi buyrulur ise emrü ferman...».

Rıfkı [Efendi] 1854 [1271 H.] de vefat etdi. Dergâhın haziresine defnolundu. Kabir taşında Safvet'in¹ şu tarih manzumesi yazılıdır:

Şeyh Rıfkı can verüb gitdi cihadı ekbere Hak Refik etsün feriki cennete zatın heman Marifet mendi şuyuhi Nakşibendi vakt iken Göçdi ol üstadı irşadü ulumi hacegân Ârifi esrarı mir'atı tarik olmuş idi Bendei Behcet olub ihlâs ile pek çok zeman Kabrini zahmetle teşrif eyleyen züvvarını Haşrede ahrar ile mahşerde Rabbi müstean Öğrenüb Safvet erenlerden dedi tarihini Eyledi Rıfkı Efendi tekyei adni mekân

Ahmedulbuhari dergâhi Şeyhi Hasan [Efendi] nin kızı ile izdivac ederek Fatıme Refika, Seniyye ve Münire doğdu.

Kütübhanemdeki mecmualardan birinde [Numero 327] hoca Vahyi [Efendi] nin gazelleri ve Şeyh Ali Behcet [Efendi] nin bir manzumesiyle üç tezkeresi ve hulefasından Pertev [Paşa] nın, Rıfkı ve Sıddık [Efendilerin] gazelleri ve tarihleri mündericdir.

Her şeyhin müntesibleri arasında şiirden nasibi olanlar, eserlerini böyle müctemian yazsalardı elimizde ne kıymetli eserler bulunurdu Otuz sene evvel bir sahhafın "kimsenin rağbet etmediğini" söyleyerek cüz'i bir para mukabilinde bana verdiği bu mecmuanın kıymetini o zemanda anlayan bulunmamış demek oluyor. Bu halde "Veysi" nin "Habname" de nekarat gibi tekrar etdiği "Dünya o zaman mı mamurü âbadan idi" cümlesini — kailiyle hem zeban olarak — biz de tekrar edelim.

¹ Tercemei hali 1592 nci sahiferledir.

Bayezid'deki Umumi kütübhanede bir mecmuada Rıfkı [Efendi] nin hayli eş'arı vardır.

Şeyhulislâm Ârif Hikmet [Bey], Tezkirei Şuarasında Rıfkı [Efendi] nin doğduğu köyü yazdıkdan sonra yalnız şu kadar söyliyor: "Neşetpesendane' güftarı görülmüşdür."

Tırnakcı Zâde Ziver [Bey²], Rıfkı [Efendi] nin 1250 de doğan oğlu Mehmed Neş'et için yazdığı tarih manzumesinde Rıfkı hakkında diyor ki:

> "Hacei medresei ilmi yakin Rehrevi semti rızayı Bari Dahili halkai erbabı safa Sakini dergehi fazlu irfan

طالباترا زکال همت همه بستند کر در حدمت. Vâkıfı nüktei insaniyet Vâsılı menzili hakkaniyet Zaiki neş'ei ruhaniyet Hazreti Rıfkıi nigû haslet

> بکشابد در درکاه علوم امل حرفان محضور درسش

GAZEL

Serde sevda, elde sahba, dilde hubbi masiva
Serseri ayşi abesle geçdi ömrüm daima
Geldi geçdi bunca fürsat demleri boşdan boşa
Bilmedik kadrın ne çare cümlesi oldu heba
Arzuyi nefse nakdü vaktimi sarfeyleyüb
Hâsılı ben şimdi sıfrülyed olub kaldım şeha
Sinem içre âkibet düşdü nedamet ateşi
Parladı birden tutuşdu can evi buldu fena
Giilşeni firkatde feryad eyleyüb şamü seher
Gül ruhun gördükce mürgi dil verir canın sana
Gûyi hicrinde garib oldum habibâ ben senin
Yarü yaver kalmadı bir kimse olmaz âşina
Pek perişan oldu halim kimse bilmez derdimi
Kapuna geldim mededkâra meded eyle bana

¹ Tariki Nakşibendi ricalinden ve şuarayi meşhureden Hoca Süleyman Neş'et [Efendi] ye îşaretdir.

² Tercemei hâli 2095 inci sa hifadedir.

Nefsi bedkârın elinde Rıfkı olmuşdur esir Hâline rahmeyleyüb kurtar anı Ya Rabbena

MI JRABBA

Hazır ol bezme eya cem meşreb Gamı ferdaye düşüb çekme taab Camı şerşarı alub nuş eyle Bu benim pendimi menkûş eyle Açık ahbabe deri meyhane Badei nabı içüb mestane Gül'izarın göreli gülşende Merhamet yok mı efendim sende Alsam ağuşa o simin bedeni Bermürad etse nola bendesini Bertaraf oldu heme şurü şegab Zevka bak zevka müheyya her şeb Sarılub dilberi ağuş eyle Defi' gam eyler imiş binti ineb Meclisi ayşa buyur rindane Edelim şevk ile izharı tarab Hasretin etdi beni nalende Yakdı hayfa dilimi kırmızı leb Koklasam gül gibi taze deheni Rıfkıye oldu visali matlab

Şem'i ruhsarın olub tab âver Gül'izarın göreli taze vü ter Sine pür suzü ciğerdir pür hun Firkatin etdi beni haste derun Ser niviştim bu imiş ta ezeli Sere sevdayi mehabbet düşeli Aceba mümkün olur mı vuslet Rıfkıda kalmadı tâbü takat Verdi bezmi ceme ârayişü fer Mürgi dil nale eder tabeseher Dide giryanü sirişkin Geyhun Ey güzeller güzeli mehpeyker Oldu dil bestei zülfi Leylî Nari hicrane yanar cânü ciğer O mehe eylesem arzı hacet Ney gibi oldu vücudüm lagar

RÜŞDÎ

İbrahim Rüşdî, esbak şeyhülislâm Mustafa Sabri [Efendi] nin oğludur. 1897 [1315] H.] de İstanbul'da doğdu.

Fatih civarında Çarşamba'da "Barikai Füyuzat", "Hadikai Meşveret" mekteblerinde ve iki sene Konya'da "Islahı Medaris" medresesinde okudu.

Tokad meb'usu olan babasının siyaseten Rumanya'da Mecidiye kasabasında bulunduğu csnada — müfti ve kadılara menşe olan — medresenin altıncı sınıfına girerek bir sene devam etdi. Umumî Harb'de Rumanya'nın inhizamı üzerine Bükreş'e giren Osmanlı ordusunda iki buçuk sene askerî vazifesini ifa etdi. Mütarekenin inikadında Kafkasya cebhesinden İstanbul'a geldi.

Rumanya'da iken Romence ve Fransızca tahsil etdi. İstanbul'da Süleymaniye medreselerinin sahn kısmında neşet imt'hanına girübaldığı şehadetname ile Darülfünun Hukuk Fakültesine kaydolundu.

Üçüncü sınıf imtihanlarını müteakıben — sabık şeyhülislâm olan — babasiyle beraber tekrar memleketden çıkdı. Bu sebeble Hukuk Fakültesinden şehadetname alamadı. Babasiyle beraber yüz elliler listesine idhal olundu.

Bana verdiği verakada beyan etdiğine göre: Şiir söylemeğe on altı yaşında heves ederek askerlik devresinde ve mütarekeden sonra İstanbul'a avdetinde yeniden başlıyan tahsil sırasında şiir ile iştigale fasıla verdi. İkinci defa memleketden çıkışında Mısır ve Hicaz'ı dolaşdıkdan sonra hasta olarak Beyrut'a intikalinde tekrar şiire başladı Beyrut'dan Rumanya'ya, oradan da Garbi Trakya'ya gitdiğinde Gömülcine ve İskeçe'de — babasının riyasetinde — neşrolunan "Yarın" gazetesinin muharrirliği ve şairliği ile beraber mürettibliğini de ifa etdi.

Gömülcine'de Mekâtibi İslâmiye müdirliğinde bir sene bulundu. İnfisalinden sonra İskeeç inas mektebi müdirliğiyle baş muallimliğine tâyin kılındı, bir buçuk sene ders okutdu. Yunanistan'dan çıkarıldıkdan sonra 1933 de tekrar Mısır'a gitdi. Yüz ellilerin afvından sonra da Mısır'da kaldı. İdaretülmelâhi [oyunlar idaresi] müdiriyetinde muhasebe kitabetinde yevmiye ile kullanıldı.

İstanbul'da bulunduğu zemanlar, Ticaret Nezareti sicil müdir muavini, Millî İktisad Bankası muhaberat sefi, sehremaneti merkez müfettisi olmuşdı.

Mısır'da uzun müddet hasta olduğu esnada "Muhayyel Şehzade" namiyle iki perdelik manzum bir eser yazdı. İntişar eden ve etmiyen manzumelerinden başka "Mısır Daneleri" ismiyle bir divan tertibine teşebbüs eyledi.

Merhum Mehmed Âkif'in ahlâkını, siyasî ve edebî mesleğini ve âsarını tenkiden mufassal bir manzum eser de vücude getirdi. 1940 Kânunî sânisinde Kahire'de bulunduğum esnade bazı aksamını bana okudu. Merhumun aleyhinde ise de pek kuvvetli bir nazım ve pek kuvvetli bir mantık ile yazılmışdı.

HİLKAT MABEDİNDE

Aksam olmusdı, kararmısdı sular her verde Bir garibane lika' vardı bütün mescerde Gamlı, rakid suya çökmüsdü bir ıssız gölge Sakı fersude ağaclardan uzanmışdı göğe Günü teşyi eden âvaze ki bir gizli böcek Cıkarır kendini beyhude helâk eyleyerek Akşamın bu'di sükûnunda bu ses cınlarken Karsı vadiden isitmisdim akisler birden Sanki tesbih ederek her sey o dem her yerde Halikin namini, 'gelmisdi umumen vecde Asüman verlere bir ebri hüzün dökmüsdü Sanki karsımda tabiat yere diz cökmüşdü Hakka etmek için eflâk ile birden secde Desti kudret bu husu' âleminin fevkınde Yakarak kubbei zulmetdeki âvizede mum Losca bir mabedin envarına dönmüsdü nücum İndirüb tıpkı karanlıkları bir perde gibi Gice örterken uzakdan mütehevvic, asabî Mutekif hâli alan kevni, icimden su siir Cosarak ruhuma eylerdi teharri bir esir Onu zulmetden alub nure yetişdirmek için Bana husrani bu imandir eden heb tazmin:

Okunsa şiiri hidayetdir işte nazmı sema Satırlarındaki âhenk, şairin imâ Îder ilâhe seza iktidarü san'atini Beşer dilerse görür orda sırrı hılkatini Fezavı kalbe muallâk durur bu kubbei nur Bu bir kaside ki gözler kör olsa da okunur Amâve hissi ibadet virir bu manzaralar Hudavı nerde ki bînâler evlesin inkâr Bakar ilâhe bu âlemde görmeden insan Vucubi zatına dair nihan ufuklardan Verayı âlemi nâtık su sim levhada heb Nücumden dizilir sureler mübin her seb Sivah sebleri tebviz eden kamer, billûr Sahifeler açar idrake cevde nurânur Sen ey zavallı cehil, ey girivei gümrah! Bütün delâile rağmen neden bu reddi güvah? Biraz suur ile baksan semayı rahşane Inadı küfrden âzade, hurde bînâne Beser, ilâhini tedkiki hilkat evleverek Bulur cihanı tefekkürde cabeca bîsek Şümusü bedrü kavakibde, bisükûn cevde Leyalü subhü sehaibde, zıllü pertevde Zavallı, dön... yürü mihrabı kibriyaye, düşün! Bu dershanei esrar heb tefekkür içün Bütün havatü cemadın, sema vü ecramın Kıvamü nazmını bir kudreti Huda zamın Düşün, düşün ki bu mevcudi var eden vardır Akıl, bir illeti ulâyı derke muztardır.

O Zatı Hakka iren akl, dini hakkı bulur Bu rezmgâhde zira birer ceriha olur Hayatın âdeme envai kahrü udvarıı Nasıl diner beşerin âhü eşkü efganı Eğer bir âhiret olmazsa, insanın ne olur Bu zulmhanei dünyada büsbütün mağdur Olan hukukı, o dehşetli iztirabi beşer Gönül o derdi müebbed nasıl türabe gömer? Adem muvacehesinden pür ihtilacı hiras Kaçan şuura o hiçi olub medarı kıyas Koşar kavafili âdem, peyamı ihyaye Olur garik, şitaban kenarı deryaye

Köstence — Toprak hisar karyesi 12 Teşrini sani 1929

SARK GÜZELİ

Yaşatır ruha bakarken bir ılık yaz gecesi O güzel gözlerin üstündeki kirpik peçesi Inerek nuruna vechin kovu bir gaze gibi Sanırım, hümret olur yüzde gurubun sebebi O güzel göz, ne kadar saf, ne parlak, ne derin Gülüyomus gibi bakmakda tasan renklerinin Kovu tahrilli ve pırlantalı âmakından Sanki bir saf sema, saf denizdir o cihan Kadar aksinde zivalar dolasan suh enzar Kıvrılub, dalgalanub gark için üftada arar San'atı resmde üstad olanın haddi mi var Bu yakan gözleri fırçayla nasıl tablo yapar? Âteşü renk değil.. sanki çiçek, şebbular Tasiyor gamzelerin daldığı eb'ade kadar Akşamın ufkuna benzer koyu, dalgın, esmer Îri kirpiklerin altındaki baygın verle**r** Göz mü, mehtab mi?. cevherle ipekden mi aceb? Âbı cari mi? çiçekler mi bu elvane sebeb? Tablo halinde su karsımdaki (göl) ufka kadar Sathı âbında fakat bövle nakıslar ne arar? Varmadım künhüne her neyse.. şu gurbet iline Düşerek anladım eyvah, musabım ayne! Dün civarımdaki dağlardan akan ince sular, Bana bir göz yaşı tesiri yapub, tıbkı izar¹ Üzerinden inen eşkâbei hicran gibi hâr Yine ya Rabbi, dedim, dağ da hazindir, ağlar Su uzak, karlı, cumudiyeli yüksek tepeler Ne kadar ak saçımın halini temsil eyler Sanki bir gam cöküvermis bu behistî yurda Vâki olmuş gibi fırkat ebediyyen burda Bu hazin, kışlı behar insanı tevhiş ediyor İşte kuşlar bile ürkmüş de soğukdan gidiyor Dönevim ben de beraberce sıcak âfaka O güzel gözlere, envare, diyarım şarka.

Lokamo - 2 Mart 1933

مدار ت

SAERI

Mustafa Sabri [Efendi], Tokad'lı Ahmed [Efendi] namında bir zatın oğludur. 1879 [1296 H.] de Tokad'da doğdu.

Orada ibtidaî tahsilde bulundu ve Kur'anı Azimüşşanı hıfz eyledi. Kayseri'de Hoca Emin ve İstanbul'da ders vekili Ahmed Âsım [Efendiye] damad oldu.

Açılan imtihanda ihrazı muvaffakıyetle yirmi iki yaşında Fatih camiinde ders okutmağa başladı ve elli talibe icazet verdi.

1897 [1314 H.] de Huzur dersinde muhatablara ve padişahın kitabcıları sı-

Meşrutiyetin ilânında Tokad meb'usluğuna intihab olundu. Cemiyeti İlmiye tarafından neşredilen "Beyaniilhak" ceridei ilmiyesinin baş muhartirliğini ifa etdi.

Muahharen Dariilhikmetilislâmiye âzalığına tâyin kılındı. İtilâf ve hürriyet cemiyeti mevkii iktidare gelince 1919 [Cümadelâhire 1337] de Damad Ferid [Paşa[kabinesinde şeyhülislâm oldu.

1919 [18 Şaban 1337] ve [Şəvval 1337] de kabinenin tebeddülünde meşihatde ibka edildi.

Ferid [Paşa] nın Paris konferansına azimetinde sadaret vekâletinde bulundu. Kabinenin sukutunda meşihatden infikâk eyledi. Bazı rüfekasiyle beraber âyan âzalığına nasbolundu.

1920 [14 Zilkide 1338] de — yine Ferid [Paşa] kabinesinde ikinci defa — mesnedi meşihate getirildi.

Bazı hususda kabine âzasiyle ittihad edemediğinden 1920 [7 Muharrem 1339] da istifa etdi.

Oğlunun tercemei halinde söylendiği vechile siyaseten tebaude mecbur olarak Rumanya'ya, Mısır'a, Hicaz'a ve Yunanistan'a gitdi. "Yarın" namındaki gazeteyi neşreyledi. Yüz elliler listesine girdi. Yunanistan'dan çıkarıldıkdan sonra Mısır'a gitdi. Yüz ellilerin afvinden sonra da Mısır'da kaldı.

Türkce ve Arabca basılmış ve basılmamış mühim eserleri vardır. Emsâli ulema arasında kuvvei ilmiye ve bilhassa kudreti kalemiye ile temeyyüz etmişdir. Şiir ile iştigal etmemekle beraber istediği zeman onda da kudret göstermişdir. Görebildiğim bazı manzumeleri bu hakikati müeyyiddir.

¹ Mükerreren vaki olan müracaat üzerine — siyasetden mütecerrid ve sırf ilme ve dine müstenid olmasından dolayı — erbabı faziletden kardeşim Ahmed Tevfik merhumla biz de o cerideye dinî 😝 ilmi yazılar yazmışdık.

Hicrî 1317 senesinde "Tercemanı Hakikat" gazetesiyle neşreylediğim mufassal bir nat'tı mensurı, pek beğendiğinden nazme tahvil etdiğini ve evrakı arasında bulub bana okuyacağını — ikinci defaki meşihatden infisalini müteakıben — bir münasebetle söylemişdi. Fakat bulub okumağa vaktı müsaid olmadı.

İHTİYARLIĞİM

Vaz gecme ihtivar dive benden günahdır Gel, saclarım biyazsa da bahtım siyahdır Onlar da bîvefa çıkacakmış senin gibi Muyum, sevadı bahtıma kâfi küvahdır İrken ağardı kırkı henüz bulmadan yaşım Kavruk yerin bitirdiği solgun kiyahdır İrken de olsa âh bu saclar alevhime Balâvı mefrikimda müsehher silâhdır Bivakt bir kaza başa gelmiş, ne söylesem Samilerin vazifesi heb iştibahdır Gözdür hakem bu noktada şeybin gubarına Pamal olan sebab hederdir, tebahdır Bir matemi sefid ile geçmekde günlerim Zulmet tüter gözümde, karanlık penahdır Telvini mültezemse bu fersude levhanın En mütemen hidabi bunun dudi âhdır. Meshud manzaramda kefenpus bir sebab Daim yıkar bu naşi gözüm pür miyahdır Zâhirde bembiyaz görünen serniviştimin Medlûli âh anlayorum pek siyahdır Zannım bu aklığın sonu subhi kıyamete Müncer olur, bu bir sefakı intibahdır Ey serdii hayatı beşer, ey biyaz leke Bir cürmsün nisanei seynin cibahdır Bir berfi müzminin taşırım barı ârını Yazdır cihan şebab ile pür mihrü mahdır Ey manzarı semateti âda fakat niçün Hâli aduye kendi başım cilvegâhdır Almaz hayatdan yine gencin nasibini Bir ihtiyar farzediniz dehre şahdır Dünyadadır, hayate bigânedir fakat

Olmek gıran gelir, yaşamak hem günahdır Mail beliyle hake tekarrüb eder gibi Merkûz nazresinde o bir habgâhdır Çekmiş başında saçları teslim bayrağı Hükmi sipihr çünki yeman bir sipahdır Rüyasının semasını teşkil eder şebab En tabdar necmi seven bir nigâhdır Şayeste addedilse de bir pîr hürmete Hürmet de olmaz âh muadil mehabbete

Dobrice 1330

Kayınbabası, diğer damadına Haremeyn pâyesi istihsal etmesi üzerine lâtife ten söylediği kır'ai lâtife:

Evlenirsem kızının üstüne sensin mes'ul Bana zinhar gücenme, gücüne gitse bile Yeni damadına aldın bana rağmen Haremeyn Kalamam ben de tabii haremi yahid ilc

SADIK

Mehmed Sadık [Efendi], Buharalı Mehmed Aşur [Efendi] nin oğludur. 1884 [1301 H.] de Kahire'de doğdu.

Yedi yaşında — babasiyle beraber — İstanbul'a geldi. Sonra Buhara'ya gitdi. Sekiz yaşında iken babası vefat etdi.

Buhara mekteblerinde fıkıh ile Hafız ve Bidil divanları ve külliyatı Sadi okudu. Kur'anı Azimüşşanı hıfzeyledi. Annesini ziyaret etmek üzere — İstanbul yolıyle — Mısır'a gitdi. Yedi ay sonra İstanbul'a geldi, kardeşinin yanında oturdu. Leylî Tefeyyüz mektebinde ve üç sene kadar "Aliyans İzrailit" mektebinde okudu.

1905 [1323 H.] de ticarete başlıyarak Mısır'a gitdi, geldi. 1907 [1325 H.] de İstanbul Darülfünuna girdi, edebiyat şubesinde ikmali tahsil etdi. "Sıratı Müstakim" mecmuasına yazı yazdı. Saadet ve Tefeyyuz mekteblerinde muallimlik etdi.

1914 [1331 H.] de inziva eyledi Üç sene sonra Vehib [Paşa] nın çocuklarını okutdu. 1917 [1335 H.] de Darüşşefakada Türkce edebiyat muallimi oldu.

Basılan eserleri:

"Iztırabatım" şiir mecmuasıdır. "İlmi Kelâm" tercemedir, itmam edilmemişdir.

"İlmi Maani", "İlmi Beyan", "Felsefei Hüsnüaşk" ile "Terbiye", "Hafızda Etvarı Sülûk" isimli eksik ve basılmamış eserleri ve divan olabilecek kadar eş'arı bulunduğu kendinden menkuldür.

Siyah ve seyrek sakallı, esmer yüzlü, orta boylu, zayıf, sarıklı bir zatdır. Şimdi nerede bulunduğunu bilmiyorum.

YÎNE MÎ HÜCUM?

Dökmek mi aceb dümui hasret Heb hissai zevkime meraret Yetmez mi bu iztirabi ducret Zevk almadadır felâketimden

Ey çerh, yeter yeter bu cür'et Tab'ımda bu şiddetü mekânet Haz namına dehrde nasibim Bahşetmede talii acibim Ya Rab, acı hâlime, garibim Benden ne diler bu çerhi pür fen

§

Bifaide mekrü ihtiyalin Varken ne ider bu gadrü **âlin** Meyus edemez beni musibet Mihnetden eder dilim tezevvuk

§

Yare olacak medarı şefkat Bedhahler eylesin melâmet Neydi o zemanı zevku işret Ol rabıta gerçi münfesamdir Mudhik geliyor bana hayalin Var onda şedaide teşevvuk

Halim.. ediyor cenanın ümmid Ondan edemez garibi tebrid Kabil mi değil o devri tecdid Zihnimde hayali mürtesemdir 14 Tesrini eyvel 1325

**

BİR TAZMİN

Vakti veda geldi bu darı mezellete Lâzım değil mi hatime vermek bu mihnete Gezdim menatıkı kürei arzı bunca vıl Yokmus cihanda salih olan yer ikamete Atide ah, ümidi saadet eder mivim Her bir dakikada catarım bin musibete Mesud imis ki Nacii mu'ciz beyan demis: "Kabil olaydı avdet ederdim sabavete" Süzisli hâtıratı o evvamı mihnetin Zihne huturı sanki belâdır mekânete Ahdi sabavetimde değil, tıfıl iken bile Maruz idim eziyete, her dürlü mihnete Hayretdeyim ki hazreti kanunı fıtratın Haksız muamelâtı nedir ehli iffete Haksız demem, hayır, ki bu aklı kasirimin Bir hükmü yok ki mukterib olsun isabete Ahkâmı, Zülcelâli hakîmin muta'dır Her neylese Huda, o muvafik adalete

6 Ağustos 1322

GAZEL

Ahrarı eylemekde giriftar gözlerin Vaz geçmiyor bu fitneden ey yar gözlerin Elhanı mürgi aşk nasıl eylesün karar Esrarı hüsni etmede izhar gözlerin Asardan tebeyyün edermiş vücudi Hak Sordum bu sırrı itmeyor inkâr gözlerin Dil mesti bişuuri şarabı ümid olur Verdikce böyle müjdei didar gözlerin Bilmez idim neler biliyormuş neler neler Sehhar, handezar, sitembar gözlerin Sadık'da şimdi âh mecali sühan ını var Söz söyletir mi hiç o füsunkâr gözlerin

SUAYB — MERDI GARIB

Şuayb [Efendi], "Merdi Garib" namiyle mârufdur. Kırım muharebesinde vatanını terk ile İstanbul'a iltica eden Kabartay müftisi Hacı Sultan [Efendi] nin oğludur.

Tahsili ilim etdikden sonra gazetelere yazı yazmağa başladı. Gece gündüz içerek "Merdi Garib" namına lâyık olduğunu her hareketiyle isbat etdi.

Habishaneden "Vakit" gazetesine¹ gönderdiği mektubda diyor ki:

"... Altı karındaslarımın fakirden maade kâffesi asker ve ulûmı rivazive ve idarei askeriye ve fünunı harbiyede mahir birer behadır idiler Meselei hazırada² biraderlerimden kaymakam Ali Haydar Bey, Kars civarında Eyliya tepesinde mecruhen ve binbası Said ve Mehmed Efendiler Plevne ve Sıbka'da müteaddid yerlerinden cerihadar olduğu halde Ruslara esir düsdüler. Elyevm hayat ve mematları mechul olan karındaşlarımdan birisinin etfal ve eramili nezdimde ise de diğerlerinin sıbyan ve ivallerinin nerelerde kaldıklarını hâlâ kemâli hasretle taharri evlemekdeyim. Ahkarleri ise bundan on ay akdem Seyh Samil Efendi Zâde Gazi Mehmed Pasa ile birlikde Anadolu'va azimet birle Bavezid ve Kars cihetlerinde vuku bulan muharebatda ne derecelerde ibrazı measiri secaat ve ne vollarda izharı kârguzari evlediğimi ileride isbat edeceğim. Âkıbet Namık Paşa Zâde Miriliva İbrahim Paşa ile Kars muhasarasında kalarak Tahmas tabvesinde virmi iki gün gece gündüz ne yolda muharebe etdiğimizi Kars ahalisi tahsin eylediler. Kars'ın istilâsında sabahleyin İbrahim Paşa ile kumandan Hüseyin Hâmi Paşa tahlisi can etdiler. Fakir, her ne hal ise Kars'ın icinde kaldım ve bir takrible bugün alâkülli hal iki yüz elli lira degeri olan bes vasında bir arab atımla esliha ve esvayı sairemi bir hanede saklıyarak ferdası gün hukukı milel kaidesince tahlisi giriban edebilmek ümmidi kavisiyle Prens Misel'in huzuruna kemâli serbestiyle çıkdım ve "Ben gazete muhbiriyim, kimesne ile arbede ve kavgam yokdur" gibi cüz'î bir kuvvei münazara sarfiyle azad kâğıdımı aldım. Müsafir bulunduğum haneye avdet eyledisem de at ve silâh ve esyayı sairemi kazaklar almış gitmiş buldum, Kars mutasarrıfı Şefik Paşaya müracaat eylediğimde levazımatı seferiyei garibanemi tehvieye mürüvvet ve Livana ve Batum tarikiyle Dersaadete kadar birlikde götürmekliğime himmet buyurdular. Bunca fidakâri ve felâket üzerine muntazırı mükâfat iken geçenlerde kim

¹ 13 rebiulevvel 1295.

⁹ 1876 [1293 H.] Rus muharebesi.

ve kimin nesi olduğunu bilmediğim ve ömrümde kendusiyle müşateme şöyle dursun müşafehe bile etmediğim ve tahminen on on beş yaşlarında genc bir kibar zâdenin bu âdem bana şetim eyledi ve namusuma dokundu diyerek neferatı zabtiyeve bendenizi teslim edüb babı zabtiye ceza dairesine götürdülr. Orada tebriyei zimmetime medar olur hulyasiyle irad eylediğim mekalât bilâkis cinayeti mevhumei garibaneme ilâve kılınarak Sultan Ahmed mahbesinde on beş gün mahbusiyetime hüküm olundu ve elân orada mahbusum. Emma karındaşlarımın etfal ve eramiliyle fakirin evlâd ve iyalimin nale ve feryadları ayyuka çıkmakdadır...".

Matbuat âlemindeki kıdemi sebebiyle muharrirlerin en vâkıflarından olan Faik Reşad [Bey] merhum¹ "Tarihi Matbuatı Osmaniye" namındaki eserinde² — her gitdiği memleket halkına mahsus bir isim aldığı gibi memleketimizde de "Hayrüddin" ismini takınan — gazete muharrirlerinden bir Polenez'den bahsetdiği sırada "Basiret" gazetesinin idare memurı Sarafin [Efendi] den naklen diyor ki:

"Basiretci Ali Efendi, bir gün Hayrüddin ile Şuaybı — ki Hayrüddin'in hem hâl ve hem sefali çerkesiyülasl bir muharrirdir — nezdine celb ve serhoşluğun mazarratından hususiyle kendileri gibi erbabı fazlü kemâle asla yakışmıyacak halâtdan olduğundan bahsile işretden vaz geçmelerini, eğer vaz geçecek olurlarsa maaşlarına zam edeceğini, aksi takdirde matbaaya ayak basmamalarını ifde eder. Bir müddet tefekkürden sonra cevabı muvafakat verirler, işreti terk ederler. Bir hafta bu hal devam eder. Günün birinde ikisi birden matbaaya gelmez Ertesi gün de bunlar zuhûr etmeyince Ali Efendi merak eder, Sarafini Şuaybın evine yollar. Sarafin, içeri girüb ne görse beğenirsiniz? Karşılıklı iki minder, birinde Şuayb, birinde Hayrüddin kendilerinden geçmişler, yatıyorlar. Ortada bir mangal, içinde ateş kalmamış. Üstündeki ıskara da kavrulub kömür haline girmiş bir iki parça et, daha ötede içi boş bir binlik şişe, kadehler, destiler, tabaklar. Sarafin, ikisini de çeke çeke uyandırır. "Bu ne haldir, hani ya işreti terk etmişdiniz" diye serzenişlere başlar. Şuayb, lehcei mahsusiyle şöyle cevab verir:

"Müsyü [Sarafine matbada öyle derlerdi] Hayrüddin'i bilmem emma ben içmemeğe iyice niyet etmişdim. Lâkin geçen sabah matbaaya gitmek üzere evden çık-

¹ Tercemeihali 1431 inci sahifededir.

² On bir sahifesini «Nevsali Osmani» ye derc etdirmişdir. İtmam etdiği mebahisi Nevsale koydurmuş, ya bir gazete ve mecmuaya tefrika etdirmiş, yahud kitab şeklinde başdırmış olsaydı simdi elimizde mühim bir eser bulunmuş olurdu.

Ben de — matbuat tarihine hizmet etmek maksadiyle — en eski gazete muharrirlerinden Ålî, Hafız Müşfik, Münif, ve Miratcı Refik, Hasan Subhi, Ayetullah, Hâlet ve İsmetin mufassal tercemei hallerini — envai zahmetle yazub — bu esere derc eyledim.

Matbuata ve müntesiblerine aid diğer yazılarım — biddefat nakletdiğim gibi — müze ve kütübhane şeklinde bulunan evimizin mütareke esnasında ecnebi askerler tarafından cebren işgalinde niçe kütüb ve evтакı mühimme ve eşyayı nefise ile beraber yağına ve imha edildi. Bugün telâfii mafat, ühyayı emvat gibi muhalâtdandır.

dığım sırada bizim mahallenin çocukları beni görüb heb bir ağızdan "Vay, vay, ser-hoşa bak." diye bağrışmağa, arkamdan taş atmağa kalkışmasınlar mı? Bunun üzerine kendi kendime "Madameki bir kerre namım serhoşluğa çıkmış, içsem de içmesem de bana "serhoş" diyecekler, beyhude perhiz edüb durmakda ne mâna var" dedim. Matbaaya gelüb Hayrüddin'e hikâyei hal etdiğimde o da "Öyle ya, hiç mâna yok. Rakı içmeyelim de hayvanlar gibi su mu içelim? Ben zaten ufakdan işe başlamışdım bile" diyerek beni bir kat daha teşvik ve teşçi etmekle o günden bed' ile tekrar içmeğe ve başlangıc olmak üzere burada şöyle bir "apukorya" yapmağa karar verdik, ennma Ali Efendi bizi bu hal ile kabul etmiyecek imiş, varsun etmesün. Bize göre bütün matbaaların kapusı açık".

1881 [1298 H.] de vefat etdi, "Vakit" gazetesinde şu suretle ilân olundu:

"Merdi garib imzasiyle Derseadet gazetelerinde birçok mekaleler neşretmiş olan muhacirini çerakiseden Şuayb Efendi, bir müddetden beri mübtelâ olduğu illetden rehayab olamayub irtihali dari beka etmişdir. Müteveffayı mumaileyh, kalender sıfat ve derviş (!) meşreb olub nazım ve nesirde mekalatı lâtife sahibi idi. Cenabı Hak, mağfiret eyleye."

Manzumeleri — bir araya tooplanub kitab halinde basılmadığından — zayi olmuşdur.

TARIH

Bu çerhi dunü gerdan Bir padişahı zişan Bu tavru bu revişden Her zulmü her hasarın Tarihi fevti sultan Bu yolda etdi devran Kendini kıldı kurban İbret alın a yaran Encamı oldu husran Mate Abdülaziz Han

BEYIT

Hayretim efzun olur artdıkca irfan anlarım Âdeta fartı zekâdır âdemi mecnun eden¹

Merd: garibin bu beytini gördüğümden pek çok zeman evvel «Fartı zekâ âdemi mecnun eder»

"Cınar Altı" isimli mecmuaya [No. 1] yazdığım "Hos Serler" unvarılı mekalede sövlediğim vechile bir saat avık duramavan ve:

"Mevhaneve serdik posti Bir kadeh vir eman Kosti"

diverek meyhanelere posti serüb yazılarını da orada yazan bu garib muharrir ve sair, elinde kadeh, koltuğunda sise olduğu halde bir mahalde:

> Su besu içerim badeyi vine kanmam Ki bu hasret ile tå mezaredek giderim

bevtini sövlemesiyle ricalin fudala ve zurefasından diyanı muhasebat ikinci reisi merhum Mücib Bey su bevit ile mukabelede bulunmusdur:

> Kimin ...: kinde mezare gidersen ev serhos Denir sana da arakdan geberdi merdi garib

Merdi garib, Tıbbiye mektebi hastehanesine gidüb basurdan muztarib olan uzvuni muayene etdirirken su kit'ayı söylemişdir:

> Yanınada, yakmakda, âtes sacmada kûnum benim Bir vanık zenbile dönmüs illeti basurdan Dün gece beytülhalâde âh edüb söyler idi : Yırtılaydım, kurtulaydım, mihneti basurdan

Hastahanenin tabiblerinden Sakızlı merhum Ali Haydar [Paşa] da² şöyle demişdir:

> Derdi mey, merdi garibi atdı hastehaneye Illeti basur döndürdü ..... tün meyhaneye Înkibazindan sikâyetle deva etme süal Yok ilâcın, ihtiyacın var senin peymaneye

Merdi garibin:

Hadisatı zeman eman vermez

Yoksa derdi derum söylerdim

beytini okuyarak, "bunun üzerine söz söylenemez" diye Remzi Babayı3 kızdırmışlar. O da su bevitleri söylemis:

> Emri Rabbi eğer vereydi cevaz Korkmasaydım fakihi medreseden Şehrde bulsayıdım ehli şuur

ı söylerdim لايمامون İlleti kâfü nunı söylerdim Ana dersi cünunı söylerdim

^{3 «}Çinər altı» nda «Mücib», «Acib» şeklinde basılmışdır. Galiba Bay mürettib «Merdi garib» e uysun diye böyle bir tebdili acibae bulunmuşdur!

² Nâdiren nazm ile mesgul olurdu. Hüsni suret ve siret sahibi bir tabibi lebib idi.

³ Tercemei hali 1416 no sahifededir.

TAHIR

Tahir Akın Kara Oğuz, Sarac Mehmed Hilmi ustanın oğludur. 1898 de Zafranbolu'da doğdu.

İbtidaî ve Rüşdî mekteblerinde ve Kastamoni Sultanîsi edebiyat şubesinde okudu, şehadetname aldı. Umumî harbde asker olduğundan tahsilde devam edemedi.

İhriyat zabitliği ile umumî harbe ve istiklâl cengine iştirak eyledi, ikinci mülâzim oldu. Millî Mücadelede Kozlu ve Zonguldak mıntakası şubesi müdiri sıfatiyle ve muahharen Garb cebhesinde istihbarat ve matbuar işlerinde çalışdı.

Daha sonra Zonguldak istihbarat müdürlüğünde, bir müddet nahiye müdirliğinde, orta mekteb Türkce muallimliğinde, maden kömürü ocakları müdirliğinde, ticaret işlerinde, Zonguldak vilâyet umumî meclisi âzalığında ve Cumhuriyet Halk Partisinin vilâyet idare heyeti reisliğinde bulundu.

Zonguldak'da matbaası vardır. On sekiz seneden beri "Zonguldak" gazetesini neşretmekdedir. "Kömür" gazetesi ve "Kara Elmas" mecmuası da onundur.

"Orduya Armağan" ve "Orta Anadolu'da Yunan Faciaları" adlı manzum ve "Öz Türk Adları Kılavuzu" ve "Ekler -- Kökler üzerinde deneçler" isimli mensut dört eseri basılmışdır. Basılmamış eserleri de vardır.

İstanbul ve Anadolu gazetelerine manzum ve mensur yazılar yazmışdır. Marbuata ve edebiyata hizmeti sebkeden erbabı kaleındendir.

ÜSTAD YAHYA KEMAL'E NAZÎRE

Neşreder encüm, ziya âvizei billûrdan Yasemen bir gaze örtünmüşdü mehtab durdan Nısfı şeb körfezde bir sandal içinde bir güzel Aksederdi bir hazin âh nağmei tanburdan 'Hurrem âbad'' a edilmiş davet ol sakii naz Efserinde penbe bir gül, çepkeni lâhurdan Duşı gülpuşundan aksi turrei miskâveri Buseler toplardı güya gerdeni meshurdan Ruhlarında lem'a pira mevce mevce rengi âl Feyzi aşk ilham ederdi nazrei mahmurdan Geldi ol şuh bezmi sure mestü pür gancu delâl Kopdu bir alkış sadâsı meclisi mesrurdan Cuşişi ezvaku neşve, nağme, hande, camü mey Rindler sermest olurdu raksı nuranurdan Anladım ki şişei rindan şikest oldu «Bedi'» Tâ uzakdan serpilen âvazei billûrdan

"Eslâfı taklid" ile yazdığı manzum mektublardan bir parça:

Mürganı dil oldu mestü hamuş Etdim, kadehi hayal olub pür İrşadına ben olunca talib Şehbalin açınca feyzi üstad Doldu dile "Hüsnü Aşk" şarabı "Mecnun" a şebih ise bu hâlim "Leylâ ile Kays" hikâyesiyle Oldu bu nazımçei tekellüm Kim tahmiddir lubü meali

Çokdan beri nazmı çün feramuş Serpildi sadefde muhtefi dür Zâhir oluverdi ruhı "Galib" Miracı kemale etdi is'ad Meşk oldu "Fuzulî" nin kitabı Meşhur fesaneye misâlim Anmaklığa şairi vesile Elhak bu neşide, bu terennüm Ancak iki ruhı pür kemâli

ÖTME BÜLBÜL

Hazan esmiş bağçelere, bak erimiş lâle, sünbül Çırpınıyor gamlı bir kuş, fakat açılmıyor bir gül Artık sönmüş gülistanın, yerinde kalmış ancak kül Gelüb seher vakti böyle garib garib ötme bülbül

Benim derdim bana yeter, bir derd de sen katma bülbül Figanların dinsin artık beni de ağlatma bülbül Bu iller pek ıssız, harab.. burda yürecikler yanık Vatan acısiyle gönül sabaha kadar uyanık Artık viran oldu bu yurd, yeşil yuvalar dağınık Gelüb seher vaktı böyle acı acı ötme bülbiil

Benim derdim bana yeter, bir derd de sen katma bülbül Göz yasların dinsin artık beni de ağlatma bülbül

SAKARYA BASINDA AKSAM

Akşam kuşlar döner yuvalarına Sis iner Sakarya ovalarına Ovalar dumandan geçilmez olur Sakarya da artık seçilmez olur Suyun bülbülleri konuşur Ayla Onların sesiyle yıkanır yaylâ

Ay der ki: Sakarya ağlayor musun, Yine coşub coşub çağlayor musun? Hâlâ göz yaşları, hâlâ yas figan Hâlâ dalgaların köpürüyor kan Yüzüyor yine leş yığınları Hâlâ sularında kan pıhtıları

Sakarya der: benim ey elmas Ayım Bırak beni böyle coşub çağlayım Süzülürken böyle ben hazin hazin İki solgun ışığın, göğsümde gezin Aydınlat bendeki şeh'd dünyasını Aydınlat bendeki yiğit dünyasını.

TEVEIK NEVZAD

Tevfik Nevzad Çağdaş, avukat Habib [Efendi] nin oğludur. 1885 de Rados'da doğdu.

Muğla ve Midilli İdadîlerinde okudu. Sakız Rüşdîsi ikinci muallimliğinde, Sakız İdadîsi muallim ve mubassırlığında, Karyot kazası tahrirat kâtibliğinde, Kadıköy Sultanîsi muidliğinde, Bursa, Edirne ve İzmir Darülmualliminleri muallimliğinde, Hüdavendigâr vilâyeti istatistik müdirliğinde, Karacabey kaymakamlığında ve Hariciye Vekâleti Farisî mütercimliğinde bulundu. Mütercimler maaşının ücrete tahvilinden dolayı istifa etdi.

Şimdi Darüşşafaka'da Tiirkce ve Alman lisesinde Türkce ve iktisad muallimidir.

Rados'da "Afitab" ve "Selâm", İstanbul'da "Akşam", Konya'da "Babalık", İstanbul'da "İleri", "Edebiyyatı Umumîye", Sakız'da "Tatbikat" ve Konya'da "Yeni Fikir" gazete ve mecmualarında birçok manzumesi mündericdir.

Bana verdiği tercemei halinde diyor ki:

"Sinni âcizaneme nazaran temedduh ve iğtirar mayub sayılırsa da bir hakkın yerine getirilmesi arzusu, çirkin bir hareket addedilmez sanırım. Yirmi bir yaşımda tahrir hayatına atıldım. Daha Türk karileri Ömerülhayyam ismini pek tanımazlarken¹ "Âfitab" gazetesinde yüz kadar rübaiyi terceme etdim. Abdullah Cevdet, bundan on sene sonra Hayyam rübailerini terceme etmişdi. En güzel manzumelerim "Tatbikat" mecmuasında çıkmışdır."

¹ Merhum muallim Feyzinin, rübatyyatı Hayyamdan bazılarının tercemesini ihtiva eden eseri, daha çok evvel intişar etmişdir.

Nazımdaki kudretini, manzumeleri göstermekde olduğundan fazla söze lüzum yokdur.

GAZEL.

Ruhun bu leyli firkat içinde bükâsı var Bildim ki can yakan yeni bir macerası var Ey kalb iztırabını dindir, biraz da gül! Güller açıldı pür safa nisan havası var Devrin elemli hastasıyım, anlayan da yok Bak ben zavallının ne kadar âşinası var! Hep iztırab çekmek içün halk edilmişim Şiirimde şiiri harı Fuzulî edâsı var Gülsem de ağlasam da samimî tèessürüm Namerd olur diyenler bu kalbin riyası var Cemiyetin mizacına ben uymak istemem Şahsiyetimde münferid kalmak belâsı var Elbette yes elinde oyuncak olur gider Her kim ki asrı hırpalayan bir zekâsı var

GELİR MİSİN?

Bu gün odamda yalınızım sükûtü hüztin elindeyim Füturi kalbe yol açan düşünce evvelindeyim Boğulmak istemem fakat bu ibtilâ selindeyim O tatlı ibtisam ile tenezzülen gelir misin?

Tabiat işte uykuda fısıldayor dışarda kar Şu fecri hasret âverin azabı kalbidir akar Bu yasemen asüman veremli kız gibi bakar Hicabü naz içinde dilpesendü şen gelir misin?

Gelir misin bu iştiyakı ruhı dindirir misin Hayatı tarümarımı biraz sevindirir misin Mükevvenatı (vahy) den şiirler indirir misin Hulâsa pek bunaldım ey Nedime sen gelir misin? Seninle münkeşif bana füsuni aşk, ebed, ezel Esire inkılâb edüb zeman, mesafe çiğne gel Şu pek çocukca fikrimi nasıl, bulur musun güzel Ey ömri bisükûnumı tebah eden gelir misin?

ÖĞÜNMEK DE BİR İHTİYAC

İlâhî bir gülistanda diken şeklinde bitdim ben Fakat güllerle fecrin şulesinde kalb eritdim ben Gülerken ağlamam bundan, tezadı âdet etdim ben Diyarı ömri bedbinane gezdim hecve gitdim ben Zebun şiirimin ahengi hep haşmetle meşhundir

O, doğmuşdur tabiatle benim gürbüz irademden Alır mevzuuni bir bir çeşid ebnayi âdemden Çeker her hüsni âğuşc, çakar her kevserü demden Coşarsın, raks edersin musikii naşenidemden Bu, Farabi elinden çıkmamışdır, başka kanundır

Hevayî itisafe nurı imanla göğüs gerdim Tükürdüm zalime, mağdure el verdim, gönül verdim Dil ikbal istedikce kasrı istiğnayı gösterdim Vefasız güllere hiç balımadan geçdim, diken derdim Basımda bir celenk vardır ki ismi tacı Mecnundır

Bu toprakda anam vardır, babam var, kardaşıın vardır Yanan kalbim, tüten ruhum, akan bir göz yaşım vardır Ağarmış saçlarım vardır, eğilmez bir başım vardır Yıkılmaz türbemin üstünde çok yüksek taşım vardır Onun altında Hakkın nuri istiğnası medfundır

Fezayı kudsiyandır ruhı zarın meskati re'si Tüveycim, efseri rindi ilâhî, gencidir ke'si Bu, mutadım rahiki zevk ile içmekdeyim ye'si Gururu çiğneyüb mağrur olursam var mıdır be'si O sağardır ki kalbim, neş'e halk eyler de mahzundır

KITA

Şimdi bir şiri tecellüd, sabika vahşi gazal Camiulezdaddır İbnül Emin Mahmud Kemal Lâ yemut ilmü edeb kasrında tacü tahtı var Mevt ile ölmez, ölümle pâyesi bulmaz zeval¹

kut'asına mükabildir ve mebadii şebabda her ferdle ihtilâtdan müctenib olduğuma işaretdir.

¹ Tevfik Nevzadın «lâtif düşdüğüne hükm etdiğim bir lâtifecikle bir hakikati kat'iyyenin ifadesini taşıyan kıt'anın kabiilini reca eylerim» diyerek gönderdiği bu kıt'anın -ki «hakikati kat'iye» den den ziyade meveddeti kat'iyenin «ifadesini taşır» - birinci misraındaki ∢sabıka vahşi gazal» tavsifi, şairi güzide siret hakkında söylediğim [sahife 1725]

[«]Gencliğinde bir mücessem şiir idi Şimdi yalnız sözleri şiri nefis Pek küçük yaşda tanışdık şahidim Semtine oğramadı şahsı habis»

KENDIME DAIR

İrfan âlemine âcizane hizmet etmek maksadiyle yıllarca oğraşarak — Allahın inayetiyle — vücude getirdiğim şu nâçiz eserde erbabı kemal kafilesine katılarak kendimden bahsetmek hatır ve hayalimden geçmemişdi.

Hakkımda ibrazı iltifat eden eviddadan ekserî benim de tercemei halimle birkaç manzumemin dercini musırrane taleb etdiler. Kendimden sıkılarak bu sahifelerde şahsımdan ve eserlerimden bahsetmeğe ve birkaç manzum sözümü derce mecbur oldum.

Bazı insanlara istihkaklarından fazla kıymet verilir, haklarında hürmet ve mehabbet gösterilir. Ben de o insanlardanım.

Fakat bana kıymet verenler, hakikati halde kendi kıymetlerini isbat ediyorlar. Çünki kıymeti olanlar, başkalarında da kıymet görürler. Kıymeti olmıyanlar, başkalarında da kıymet göremezler.

Kemâli aczimle beraber — muhtelif eserlerde, gazete ve mecmualarda — benden pek çok bahsedilmiş olduğu içün¹ burada sözü uzatmamak icab ederken lüzumundan fazla söylendim. Hoş görün.

*

Babam, Sadatı Hüseyniyeden Mehmed Emin [Paşa²] dır ki asalet ve necabet, namusu istikamet ve ilmü fazilet ile mâruf idi³.

Annem Hamide Nergis [Hanım] dır ki kemâli iffet ve nezahet ile mevsuf idi.

Bir kış gecesi İstanbul'da doğmuşum. Mizacım asabî, teessürüm şedid, kalbim rakik, intikal ve infialim seri olduğundan o şefekatli ve faziletli baba ve anne, beni hüsni muamele ile büyütmeğe ve kalbimi incitmemeğe itina etmişlerdir. Babam, "Evlâdını döğerek, söverek terbiye etmeğe kalkışanlar, onlara terbiyesizlik ve yüzsüz-

¹ Bilhassa «Sefinei Ebrar» müellifi ebrarı kiramdan Hüseyin Vassaf [Bey] merhum «كالراكمال»
namiyle tercemei halimi büyük bir cild olarak yazmışdır.

² Ana cihetinden akribasından bulunduğu sadrı esbak Yüsüf Kâmil [Paşa] möhürdarliğiyle müştehirdir. Hattâ — bir asra yakın zemandanberi sakin olduğumuz — Mercanağa mahallesinde kâin evimizin önündeki sokağın ismi «Muradiye» iken inkilâbdan sonra «Möhürdar Emin Paşa sokağı» namı verilerek kadirşinaslık gösterilmişdir.

^{1908 [8} Zilkide 1326] da vefat etdi. Merkez efendi kabristanında medfundur.

^{3 1935 [10} Muharrem 1354] de vefat etdi. Merkez efendi kabristanında medhindur.

lük öğretmiş olurlar. Çocuğun en ziyade korkduğu şey, dövülüb sövülmekdir, ona alışdıkdan sonra korkacağı ne kalır?" derdi.

Annem de, gayet müessir sözlerle ruhumu terbiye etmeğe çalışırdı.

Pek mütedeyyin ve salih olan o baba ile anne, bana ve kardeşime pek küçük yaşımızda — en büyük terbiye olan — dinî telkinatda bulunarak bizi mütedeyyin ve menahiden muhteriz olarak yetiştirmişlerdir.

Babamız, ilim ile mütevaggil ve evi darülilim olduğundan bizi de ilim ile meşgul etmekden geri durmadı. Kendi mütemadiyen talim etdiği gibi bazı erbabı ilmi, bahusus İpekli Hoca Tahir [Efendi] merhum¹ gibi ilmen ve hulkan pek mümtaz olan bir fadılı da tedrisimize tâyin etdi.

Beyazid'deki Umumî kütübhanesiin ilk hafızı kütübi ve Âli Paşa camii imamı değerli hattatlardan Hasan Tahsin [Efendi] merhum da her gün evimize gelerek bize sülüs ve nesih yazıları talim etdi ve epey ilerledikden sonra icazet verdi.

Bir tarafdan da — şimdi Türk ve islâm âsarı müzesi olan — Süleymaniye imaretindeki Şehzade Mektebi Rüşdîsine ve bir müddet Mektebi Mülkiye'ye, Mektebi Hukuk'a ve medrese derslerine devam etdik.

Efadılı ulemadan Trabzonlu Hoca Hüsni [Efendi²] merhumdan senelerce tefsir ve hadisi şerif ile edebiyatı farisîye okuduk. Pek çok istifade etdik.

Üstad İbrahim Alâüddin "Meşhur Adamlar" isimli eserindeki meşhur ve gayrı meşhur âdemler arasına beni de sokarak,

"... gerek bilgisinin nev'i, gerek şahsı itibariyle zemanımızda eşi kalmıyan bir ilim adamımızdır. Asıl tahsili hususidir. Merak ve gayret ile kendini yetişdirenlerdendir. Adı ve eserleri, garblı müsteşrikler tarafından da bilinir." demişdir

Bu sözü ancak eseri mehabbet olarak kabul edebilirim.

Henüz çocuk iken de marifet sahibleriyle beraber bulunmakdan, onların — lâyıkiyle anlayamadığım — sözlerini dinlemekden zevkyab olurdum.

Babam, ilmen ve mevkien büyük âdemleri ziyarete gitdikce ekseren beni de götürürdü. Büyükler içinde saatlerce oturmak, beni sıkmazdı. Zaten — emsâlim olan — çocuklarla oynamakdan pek hoşlanmazdım.

En büyük zevkım, okumak, yazmak idi. Yaşım ilerledikce babamın kitablariyle iktifa etmiyerek elime geçen para ile kitab alırdım. Heman her gün kapalı çarşıdaki sahhaflara oğramak, birkaç kitab alınak benim içün doyulmaz bir safa idi.

- ¹ Tercemei hali 91 inci sahifede yazılı olan şair Mehmed Akifin babasıdır. O da bizimle beraber babasından okumuşdır.
  - ² Tercemei hali 670 inci sahifededir.
  - 3 Sahife 768.
- 4 Kendimi yetişdiremedim emma başkalarını yetişdirmeğe elimden geldiği kadar çalışdım.
  Bunların bazıları

beyitine masadak oldular.

İşte yar ve agyarın "Hazine" namını vererek mübalâğa etdikleri, kütübhane, o safanın mahsulüdür.

Ne yapalım, biz de huzuzı nefsiyeyi bu suretle tatmin etdik. Her halde zararlı çıkmadık.

Epey okuyub yazdıkdan sonra ulema, üdeba, şuara ve ricali devlet ile ihtilât ve vilâyetlerdeki fudala ve şuara ile senelerce muhabere ve istifaza etdim.

Pek mühim meseleler, vak'alar işitdim ve gördüm. Pek çok kitab ve evrak okudum. Bir yerde daha söylediğim vechile gördüklerimin, işitdiklerimin ve okuduklarımın yarısı hatırımda kalsaydı — üstad Alâüddin'in dediği gibi — "eşi kalmıyan" değilse de belki eşi azalmağa başlıyan bir "ilim adamı" olabilirdim.

Eyyamı sabavetimdenberi ibtilâ derecesinde sevdiğim şeylerden biri de musikidir. O sevgiye asla halel gelmiyor, bilâkis mütezayiden devam edüb gidiyor.

Çocuk denilebilecek bir yaşda — babamın eski kalem arkadaşlarından — amedî divanı hümayun Tevfik [Bey] in¹ delâletiyle devlet hizmetine intisab etdirildim. Sadaret dairesinde iyalâtı mümtaze ve muhtare kalemine — maaşsız olarak — kaydedildim.

Kalemin müdiriyetinde bulunan — liyakat ve istikamet erbabından — Nâsır [Bey], yazımı görmek istediğini bilvasıta tebliğ etmesi üzerine — kaleme kabulümden dolayı sebkü rabtı düzgürice — bir teşekkürname yazdım. Müdir, yazımı ve kitabetimi beğenerek ufak tefek müsveddeler yazdırmağa başladı ki kâtibler, kaleme beş on sene devam etdikden sonra müsvedde yazabilirler, yahud mübeyyizlikde kalırlardı.

Dokuz ay sonra — münhal olan — kırk kuruş maaşla tavzif olundum.

Nev heveslik saikasiyle yazub basdırmağa cür'et etdiğim bir kaç risaleyi — erbabı isti'dadı teşvik ve taltif eden — sadrıâzam Cevad [Paşa] merhuma takdım etdim

Asker rütbelerine kıyasen en küçük rütbeden başlamak usulünü vazetdiği halde Paşa, beni rabia rütbesiyle tatyib eyledi.

Muahharen sadaret mektubî kalemine nakledildim. Bir zeman sonra "Feyzi Cevad²" namiyle tahrir ve takdim etdiğim eseri Paşa merhum, pek ziyade takdir ederek ne arzu etdiğimi müsteşar Tevfik [Paşa] vesatatiyle sordu. Kendi delâletiyle kaleme girdiğim içün herkesden ziyade himaye etmesi lâzımgelirken herkesden

¹ Bilâhare uzun müddet sadaret müsteşarlığında ve vükelâlıkda bulunan âyandan Tevfik [Paşa] dır. Müstakim ve müdebbir bir zat ise de iyilik etmekten pek hoşlanmazdı.

² Asarı Atika Müzesinde Cevad Paşa kütübhanesiide mahfuzdur.

ziyade feyzime mâni olan müsteşar [Paşa], sadrıâzama ne dedise deyüb yalnız rütbemi terfi ile beni atlatdı.

Anadolu'da altı vilâyete müfettiş tâyın olunan Müşir Şakir [Paşa] nın iş'aratını tedkik etmek üzere Babıâli'de teşkil olunan teftişi ıslahat komisyonu — ki bazı düveli muazzama sefaretleri baş tercemanları da aralıkda müzakerata iştirak ederlerdi — Baş kitabetine — pek genç yaşımda — ilâveten ve fahriyyen tâyin edildim.² Birkaç sene hizmet etclikden sonra sadrı esbak Said [Paşa] nın ısrariyle³ — komisyonun reisi ve padişahın pek ziyade mütemedi olan Şefik [Efendi] nin⁴ mümaneatına rağmen — baş kitabetden istifa ve mektubî kalemine avdet etdim.

Kabahatin birazı bana ve pek çoğu — kadir naşinas, ikbal perest, hulûskâr, zebunküş, düşmeni liyakat, mütekebbir — âmirlere ve — hasud, nadân, gammaz, nemmam ve müfsid — bazı arkadaşlara raci olarak pek çok çille çekdim.

Garazın doğurduğu adî bir vesile ile "âmirlerine karşı serkeşane muamelâtından dolayı" denilerek memuriyetimi iyalâtı mümtaze kalemine tahvil etdiler. Namık Kemal merhumun :

"Görüb ahkâmı asrı münharif sıdku selâmetden Çekildim izzetü ikbal ile habı hükûmetden"

beytini okuyarak — bir daha dairei hükûmete girmemek niyetiyle — külbei ahzanımıza cekildiin.

Yine o sıralarda — bir çocuk yazısı olduğu halde vatanın her tarafında nasılsa pek ziyade rağbete mazhar olan — "Sabih" isimli eserim "Tarihe müstenid hikâye değil, âdeta ihtilâlnâmedir. İntişarı, efkârı umumiyeyi teşviş eder" mealinde verilen jurnal üzerine eldeki nüshalar toplatdırıldı, yakdırıldı. Hıfzı ilâhî ile ben bir cezaya oğratılmadım. Fakat hükûmetce bana yan bakılmağa başlandı.

Yine o hengâmda babam — sırf kin ve adavet ilcaatiyle — memuriyetinden azledildi. Mihnetler birbirini vely etdi.

Bir müddet sonra — yukarıda ismi geçen — hayrhahanımızdan Nâsır [Bey] merhumun delâletiyle ve kemâli nefretle mektubî kalemine avdet etdim Hüsni siyret

¹ Cevad [Paşa] merhum, — hakikatde menfiyyen ve zahirde memuren — Giride gider!: sa veda esnasında bu eserimden bahsederek lâyık olduğum derecede mükâfat etdirilmediğinden dolayı itızar ve dilnevazane sözlerle beni tatyib etmişdi.

² Paralı ve zahmetsiz bir iş olsaydı beni komisyonın semtine oğratmazlardı.

³ Beni kendine damad etmek teşebbüsünde idi. Padişah, bu komisyona ehemmiyet vermekde olduğundan benim içün bir memuriyet arzederse müsaade etmiyeceğini, fakat kalemde bulunursam arzının is'af olunacağını söyledi. Muahharen sıhriyet teşebbüsünden sarfı nazar etdi ve envaı mevaide karşı bir lûtuf göstermedi. Bilâkis komisyondan mevud ve muntazar olan terakkiden de mahrumiyetinie sebeb oldu.

⁴ Zabtiye Nazırı Şefik [Paşa].

ve gayrete rağmen terakki etmemek içtin her ne yapmak lâzım ise yapdılar. Teveccühlerini kazandığın sadrıâzamların ibraz etmek istedikleri mükâfata da sed çekdiler

Arkadaşlar, üzülmeksizin hâmileri tarafından taltif etdirirler. Ben, sadrıâzamlara verdirdiğim mükâfat emirlerinin pek azını — âdeta cenk ederek — infaz etdirirdim ve bu suretle de adavete hedef olurdum.

O devri fetretde haysiyet ve meziyyet, zatî değildi, izafî idi. Memuriyeti, rütbesi ve nişanı olmıyanlar, yahud memuriyeti rütbesi ve nişanı küçük olanlar, haysiyet ve meziyet sahibi addolunmazlardı. Bunlar, resmî ve hususî meclislerde iltifatdan kat'ı nazar, hakaret görmeseler kendilerini insan sırasına katılmış farz ederek mesrur ve mübahi olurlardı. Bir takım zelilünnefs eşhasın hakaretlerine oğramakdan tahaffuz içün memuriyet, rütbe ve nişan ile sigortalanmağa mecbur idiler.

Erbabi fazilet nezdinde ise mazul ve rütbe ve nişandan mücerred olanlar, haysiyet sahibi addolunurlar ve hürmet görürlerdi.

Mektubî kaleminde ihdas olunan müdir muavinliklerine bendeler ve müntesibler tâyin kılınarak ben hakkımdan mahrum edildiğimden bittabî müteessir oldum. Müsebbiblere — tâbiri mâruf ile — selli seyf etdim¹. Hakkımı inkâr edemediler. Sadrıâzam Avlonyalı Ferid [Paşa], — erbabı istikameet ve liyakatı takdir edenlerden olduğu içün — hakkımı kabul etdi. Az müddet sonra bana da "müdir muavini" unvanı tevcihine iradei seniye istihsal olundu. Dost ve düşman "kılıcı hakkı olarak aldı" dediler. Âmirlerimizden bazıları, hakkın cebren alınmasından memnun olmadıklarını göstermemeğe çalışdılarsa da aralıkda ibrazı kin ve grazdan nefislerini men edemediler.

Babiâli'deki âmirlerin pek çoğu — seleflerinden tevarüs etdikleri bir tabiat neticesi olarak — maiyyetlerindeki her şahsın, kendilerine perestiş derecesinde hürmet ve her emirlerine itaat, her arzulorına mümaşat ile her sözlerini keramet, her hatalarını sevab addetmelerini, hiç bir şeylerine itiraz etmemelerini, kendilerinden daha liyakatlı olmamalarını, kendilerinin ehliyeti mücesseme ve maiyyetlerindekilerin eşhası adiye farz olunmalarını isterlerdi. Benim gibi esaret ve zillet, riya ve tabasbus içinde yaşamağa fıtreti müsaid olmıyanları ve :

diyenleri bittabî istemezlerdi. Hele sadrıâzamların — hizmet mukabilinde — gösterdikleri teveccüh ve iltifat asla hoşlarına gitmezdi.

Said Paşa merhum, yedinci defa mekamı sadarete geldi. Zemanın ve işlerin fevkalâde ehemmiyeti cihetiyle konağına muktedir ve mü'temen bir kâtib gönderilmesini müsteşar Mehmed Ali [Paşa] ya emir etmesiyle mektubcu ve müdir ile bil-

O esnada ticaret ve nafıa nazırlığında bulunan Zihni [Paşa] Babiâli evrak müdiri Baki [Efendi] nin oğlu --- arkadaşlatımızdan — Müfid [Beye] "Kemal Bey, Babiâli'yi birbirine katmış" demişdir.

müzakere beni intihab etmişler. Tebliğ etdiklerinde itizar eyledim. Çünki Said [Paşa] gibi işden yılmaz, yorulmak bilmez, yazıdan usanmaz, uykusu, yiyüb içmesi kimseye benzemez, her şeyi hoş görmez, her şeyi beğenmez, en ufak hataları gözden kaçırmaz, müstesna bir sadrıâzama hizmet etmek pek müşkil oldukdan başka akşama sabaha kıyametler kopacağı, mühim hâdiseler zuhûr edeceği halden ve bazı haberlerden istidlâl edilmekde olduğundan böyle karışık ve tehlükeli bir zemanda sadaret kitabetinde bulunmak hoşuma gitmedi.

Yanıma kalemden bir arkadaş alub — hiç olmaz ise — bir defaya mahsus olarak bu gice konağa gidilmesi için ısrar edildiğinden — ahvali mazbut olan — Şefik [Beyi¹] aldım. Konağa gitdik. Paşa, saraydan geldi, yalınız kalınca kalemden memuren geldiğimi söyledim. "Vah vah, zâtı âlinizi tasdi etmişler. Aile burada değil, rahatsız olacaksınız. Reca ederim, affediniz. Ben başkalarını aramam emma sizi düşünürüm" tarzında iltifat etdi.

Hepimiz yatdık. İki saat sonra telâşla yatakdan kaldırıldım. O saatden itibaren Paşa ile deryayi meşağile daldık.

Ertesi gice sabaha doğru Paşa saraydan avdetle meb'usan meclisinin açılmasına dair tanzım edilen meclisi vükelâ-mazbatasını ve iradei seniyeyi getirdi. Derhal devaire tebliğat icra etdik.

Yukarıda söylediğim gibi Said [Paşa] başka sadrıâzamlara benzemezdi Onun meşrebince iş görmek, yazı yazmak, makine gibi mütemadiyen işlemek her yiğidin kârı değildi. Mühim bir meseleyi dikte, yahud tarif edüb yazdırırken daha mühim bir iş gelir. Evvelkini bırakdırub yeni gelen işi yazdırınağa başlardı. Bırakılan yazılar, bazan sekizi onu bulurdu. Sonra bunları — terk edilen noktalardan — toplayub kemâli süratle pürüzsüz yazıvermek, her halde kolay bir iş değildi.

Pek genc yaşda Babıâli'ye girdim, pek çok yazı yazdım, zahmet çekdim. Said [Paşa] nın bu defaki — on beş günlük — sadaretinde oğradığım mezahim, evvelkilerin hiç biriyle kabili kıyas değildir.

Paşa, bir sabah beni odasına davetle — münhal olan — sadaret mektubî kalemi müdiriyetine tâyinim hakkında dikte ederek tezkire yazdırdı, arz olundu, iradesi geldi². [1908-6 Receb 1326].

Her şeyin karınakarışık ve zabtü rabtın muhtel olduğu böyle dağdağalı bir zemanda bu memuriyet, beni memnun etmedi.

^{1 «}Lûğati Tarihiye ve Coğrafiye», «Nakdüdtevarih», «Tasviri Ahlak» ve «Bergüzar» müellifi Rifat Efendinin torunudur.

² Üdebadan ve hüsni ahlâk erbabından Midilli defteri hakani baş kâtibi Necib [Bey] bu memuriyeti — hattâ maaşının mikdariyle — vukuundan tam altı sene evvel âlemi menamda görüb bana yazmışdı. Mukadder olan her şey, zemanı gelince zuhûr ediyor. Artık bir takım hüssad ve füssadın — marı piçapiç gibi — piçü tab etmelerinin ne kadar beyhude olduğunu izaha hacet yokdur. Mukadder tağyir olunamaz.

Her şeyin, her işin müşkili ötedenberi bana isabet eder. Bu, benim içün nasibi ezelidir.

İşte başladığım dakikadan itibaren her tarafdan müşkilât yüz göstermeğe başladı. Müdirin vazifesi, evvelki gibi müsvedde tashihinden ve basit işleri tesviye etmekden ibaret değildi. Sarayda görülen işler, — meşrutiyet hasebiyle — sadaret dairesine intikal etdi. Bütün mesalih, mektubî kaleminde toplandı. Beni müşkil mevkide bulundunnak içün — mer'î olan usule muhalif olarak — her sınıf erbabı mesalihi, zahiren kaleme, hakikatde şahsıma saldırdılar. Bunları dinleyüb, arzıhallerini okuyub cevab vermekden ve tahrik edilen kalem halkının, bahusus bunlardan "kendi bazan gelir emma sözü gelmez kaleme" mealine masadak olanların — mahza beni iz'ac etmek içün — tensikat icra edilmesi hakkındaki serbazane taleblerinden ve grev yapınağa kalkışmalarından vakit bulub da önünme konulan yığınlarla evrakı mühimmeyi ve müsveddeleri tedkik etmek pek müşkil bir mesele idi.

Babamın ise adalar gibi pek nazük ve mühim bir mahalde ve ecnasi muhtelifeden mürekkeb halkın coşkunluğu arasında zabtü rabtı temin ve ümuri hükmeti tesviye etmek içün mehalike maruz bulunması da huzuri kalbe mâni olurdu.

Bu kadar mevani ve müşkilât ile beraber sayei Hudada her dürlü mesalih, kemâli intizamla tesviye olundu, asla sekteye düşürülmedi. Erbabı garaz ve hased, bir işe kusur bulamadılar. Yar memnun, ağyar mahzun oldu.

Said Paşa — hâtıratında ve mekalâtında bahsetdiği esbabdan dolayı — bir gice istifa etdi. Ertesi gün evrakı Babıâli'ye yolladıkdan sonra istifanın sebeblerini bana anlatırken kurenaden Rıza [Bey] gelüb möhri hümayunı aldı. Ertesi gün mekamı sadarete Kâmil [Paşa] nasbolundu.

Onun hemşehri ve evvelki sadaretlerinde möhürdarı olan mektubcu Âsaf [Bey], sadaret dairesinde sahibi kelâm ve mercii âmoldu.

Amedciliğe usulen kendinin tâyini lâzım gelirken madununda bulunan kalem müdiri Âdil [Beyi] tâyin etmesinden dolayı Said [Paşa] ya şiddetle münfail olan bu zat, öteden beri bana hürmet ederken müdiriyete terfiimden sonra muameleyi değişdirdi. Zâhirde tensikat dâvasında bulunan kalem halkına¹ karşı âmirliğin icabatına göre hareket etmedi, müsaade kârane davrandı.

Garibdir ki arz tezkiresini yazarken usuli mer'iyyeye tevafükı içün amedciliğe mektubcunun tâyini iktiza edeceğini — salâhiyetimin haricinde olarak — Paşaya

¹ Bunların ileri gidenlerinden bir had naşinas, az zeman sonra vilâyetlerden birinde eşkıya taraftından öldürüldü. Kalemdeki dedi koduları — men'ime rağmen — bana yetişdiren, diğer tarafdan kazan kaldıranları! ifsade çalışan bir zavallı da bir kazada kaimmekam iken tecennün ederek kendini dağdan atub öldü. Beni iz'ac içün musirrane ve serbazane istenilen tensikat da müahharen yapılarak isteyenlerin bir kısmı — ümidlerine külliyen muhalif olarak — evlerinde ikamete memur ve bazıları da az mikdar maaşla kalemde bırakılmalarını saadet ad etmeğe mecbur oldular. Daha sonra daha başka şeyler oldu. Biz de «kıssadan hıssa alır ehli ukul» dedik.

söylediğim halde Âdil [Bey] in¹ nasbını gûya ben tavsiye etmişim gibi iğbirarâmiz tavırlar gösterdi.

Beni nezaretlerden birinin mektubculuğuna tâyin etdirmek içün birkaç nâzıra haber saldıkları ve açık mektubculuk bulunamadığıçün tâyin etdiremedikleri, müntesiblerin ifşaatından malûm oldu. Ben de sadaret dairesinden kat'iyen çıkmıyacağımı ve azlim, sadrı âzamın yedi iktidarında olduğunu anlatdım.

Bunun üzerine beni — o sırada münhal olan — iyalâtı mümtaze ve muhtare kalemi müdiriyetine nakil ve cehliyle mâruf olan bir muavini², — mahza eskiliği se bebiyle — yerime tâyin etdirdiler. [1908 - 7 Şaban 1326].

Said [Paşa] nın, müsteşarlığa tâyin etdirdiği Ziya [Bey] mütedeyin bir zat iken — mektubcu ile hem hal olarak — benim lehimde pek gevşek ve ihmalkâr davrandı. Âdil [Bey] de Dahiliye müsteşarlığına nakil edilerek yerine Asaf [Bey] oturdu. Bu suretle Said [Paşa] nın hataları! tashih edilmiş ve adalet! gösterilmiş oldu.

Arab şairi ne güzel söylemiş:

Memuriyet iradesini bana tevdi ederken Asaf [Bey] pek sıkılarak aynen şu sözleri söyledi :

"Sizin liyakatiniz ve hüsni hâliniz umumen müsellemdir. Vallahi ciddî söyliyorum, her şeye lâyıksınız Fakat kıdem! ve silsile! itibariyle hâli hazırın idamesi kabil olamadı. Said Paşanın birçok münasebetsizliklerinden biri de! bu idi. Reca ederim, sui mânaye hamletmeyiniz, sözüm, liyakat ve istihkak itibariyle değildir. Sormadı. Sıra gözetmedi."².

Paşasının mekamı sadaretde bulunduğunu düşünmiyerek ağır sözlerle mukabele etdim.

Adalet, emaneti ehline tevdi etmekdir, vaktiyle — istihkakı olmadığı halde — şunun bunun sayesinde bir mevki yakalıyan ve eskiler güruhuna katılan nâehilleri kayırmak adalet değildir. Kayıranlar, emanetin nâehle tevdi etdiklerinden ve kay-

Ahlâkı garib olan bu zat, müdir iken — fürsat buldukca beni izac ederdi. Aleyhinde paşaya hiç bir şey söylemedim. Müsteşarlığında hakkımda emniyet ve hürmet gösterdi. Said Halim Paşa, azil edeceğini bana söylediği esnada pek çok müdafaa etdin.

² Bu zat, hoşgûyandan sadaret şifre kalemi müdiri Salim [Bey] merhumun «Biraz okuması, yazması olsa hakikaten pek değerli kâtibdir» dediği erbabı kalemden biridir!

³ Kâmil [Paṣa] nın ilk sadaretinde kendi mektubî kaleminde hulefadan iken kırk yıllık kudemaye takdim ve müdir muavini nasbolunduğu zeman «kıdeme, silsileye riayet edilmiş, sorulmuş, sıra gözetilmiş mi» idi?

Fekat bu zatın — kendinden evvelki müdir Tevfik [Bey] gibi davranmayarak — her kese hüsni müamele etdiğini söylemekden de geri durmam.

rılanlar, nâehl iken emancti kabul eylediklerinden dolayı elbette bir gün cezaye oğrarlar, nitekim oğradılar.

Diğer devletlerde "müstemlekât nezareti" unvanını haiz olan iyalâtı mümtaze ve muhtare kalemi müdiriyeti, ehemmiyeti siyasîye itibariyle mektubî kalemi müdirliğine racih ise de o sırada mektubî kalemi teşrifatca mükaddem ve müdiriyet maaşı da fazla id.

Bu cihetlerden kat'r nazar, beni asıl müteessir eden madde, ehliyet ve hüsni siyretim umumen teslim edildiği halde ligarazın tahvil olunuşumdur. Arz tezkiresinde tahvilimin sebebi gösterilememişdir.

Bununla beraber yeni memuriyetin hakkımda mahzı hayır olduğu bilâhare tahakkuk etmişdir.

Hüseyin Hilmi [Paşa] sadarete gelince kendine yapdırılan tensikatda — Babıâli'nin usulü furuuna vâkıf olmadığı içün — kalemleri istediği şekle koyduğu sırada "vis roi" hükmünde olan Mısır hidiviyeti, Bulgaristan prensliği ve diğer mümtaz ve muhtar iyaletlerle muhabere ve ehalinin ifadelerini dinleyüb icabını icra, mühimlerini mekamı sadarete arz etmeğe, o iyaletlere aid mesalihde — hukuk müşaviri gibi — beyanı mütaleaya ve ilâmları, huccetleri, vekâletnâmeleri ve sair resmî evrakı tasdika memur olan kalemi, mektubî kalemine kıyas, belki onun bir şubesi addederek bir mümeyyizin idaresinde oraya ilhaka teşebbüs eylediği anlaşılması üzerine kendi nef'imden ziyade devletin nef'ini ve maslahatın selâmetini düşünerek kalemin ibkası lüzumunu siyaseten ve halen isbat edecek tarzda yazdığım lâyihanın birer suretini mekamı sadarete ve âyan ve meb'usan meclisleri riyasetlerine tevdi etdim

Hüseyin Hilmi [Paşa] insaf edüb meclisi meb'usanda — evvelki teklifine muhalif ve benim lâyihama mutabık olarak — kalemin ve müdiriyetin ibkasını taleb eyledi. Fakat mümeyyizleriyle, mütercimleriyle, kâtibler ve mukayyidleri ile kırk kişiden mürekkeb olan koca kalem, üç bin kuruş maaşlı bir müdir ile iki kâtibden ibaret olarak ibka edildi. Evvelce beylikciliğe merbut iken irtibatı kesildi, müstekil bir kalem oldu. Bu suret, işlerin selâmetini, benim de mümkin mertebe rahatımı mucib oldu. Çünki karışan ve karışdıran azaldı. Lâkin kalan kâtibler, diğerleri gibi tarikı danişde piyade olduklarından kanunları başka başka olan iyalâtı mümtazenin birbirine benzemiyen müşevveş, müşkil ve mühim işlerini idarede pek çok zahmet çekdim. Muahharen mevcude bir kâtib ilâve edildise de devamsızlığı ve liyakatsizliği cihetile onu idare etmek ayrıca bir derd oldu. İkinci tensikatda bihakkın yürütdüler, tutar yeri olmadığıçün himaye edemedim.

Said Halim [Paşa] merhumun sadaretinde — diğer kalemlere tevfikan — bir muavin tâyini takarrür etdise de muavinleri idare etmek büsbütün zor olduğundan tâyin etdirmedim.

¹ Ruva.

Kaydı hayat ile uhdeme tevcih edilmişcesine on üç buçuk sene imtidad eden bu mühim memuriyetde hiç bir suretle muateb olmadım ve Hakkın lütfile en müşkil meseleleri halle mijveffak oldum.

*

Sultan Abdülhamid merhumun hal'inden bir müddet sonra Yıldız Sarayındaki evrakı resmiye ve jurnallar, hareket ordusu kumandanlığının nezaretinde olarak Harbiye dairesi kapusundaki köşklerden² birine nakl ile ümera ve zabitanı askerîden teşkil olunan komisyonca jurnalların ve Babiâli'de — pek müstakim ve mü'temen üç zatdan — teşkil edilecek komisyonda da resmî evrakın tedkikına karar verilmesi üzerine divan dairesi müdiri Nâsır [Bey] le ben ve sadaret evrak mümeyyizi Erzurum'lu Ziya [Bey] intihab olunduk. İyalâtı mümtaze müdiriyetine mahsus odada işe başladık.

Sandıklar dolusu evrakı resmiye arasında jurnallar da zuhûr etmekde idi. Eseri melânet olan bu jurnallar, bizi hayretler ve teessüflere gark ederdi. Bunları yazanlara lânethan oldukdan sonra — emsâliyle birleşdirilmek üzere — zarflara köyub üstünü möhürliyerek mekamı sadaret vesatatiyle hareket ordusu kumandanlığına gönderirdik. Pek afif ve müstakim olan Nâsır [Bey] in hakkımda pek ziyade hüsni zannı vardı. Mesuliyetde müşterek olduğu halde evrakın tedkikında hazır bulunmazdı. Benim tanzim eylediğim defter ve mazbataları — kemâli emniyetle — imza ederdi. Muahharen bu muhterem zat, tekaüd ve — pek doğru bir âdem olan — Ziya [Bey] de diğer bir daireye memur edildiğinden ve mekamı sadaretce, tedkikata başkalarının iştiraki tecviz olunmadığından verilen emir üzerine kendi kendime tedkika devam etdim.

Said [Paşa], son sadaretinde — her ne maksada mübteni ise — benimle beraber Evkaf ve Maarif nâzırları Hayri ve Emrullah [Efendi] lerle sadaret ve dahiliye müsteşarları Âdil ve Ali Füad [Beyler] den mürekkeb olarak meclisi vükelâ karariyle bir komisyon teşkil etdise de sadaret odalarından birinde iki defa toplanılarak birkaç kâğıd görüldükden sonra bir daha ictima edilmedi.

Said Halim [Paşa] nın sadaretinde de sadaret ve dahiliye müsteşarları Emin^s ve Ali Münif [Beyler] den mürekkeben bir komisyon teşkil edildise de bir iki defa toplanarak — öteki gibi — münfesih oldu.

¹ Şimdiki Üniversite [2] Türkyie Enstitüsü.

² Tedkik olunmayan evrak, bir kaç sandıkdan ibaret olduğu halde bu zat, gûya niçe esrar ve hafayaye vâkıf olmak sevdayı bisudiyle böyle bir komisyoncuk teşkil etdirdi ve hukukı kadimeden ziyade nezakete, bahusus siyasete muhalif olarak beni komisyondan haric ve evrakı ise bende, beni de hayretde bırakdı. Esrar ve hafayaye vâkıf olmanın yolunu bulamadı. İşte böyle bazı garib haller vardır ki insanı hem güldürür, hem müteessir eder.

Her komisyonun teşkilinde evrak, benim elimde bulundu. Allah şahiddir ki kemâli iffet ve nezahet ile hareket etdim. Jurnalcılar, bilhassa bunlardan benimle araları bittabî iyi olmayanlar, deryayı endişeye dalub çıkdılarsa da — hakkımda jurnal verenler hakkında bile — bir ferde ifşaatde bulunmadım ve intikam almağa tenezziil etmedim.

Evrakın, evvelki gibi yine benim tarafımdan tedkikiyle icab eden muamelenin ifası en doğru yol olduğu tecribelerle sabit olduğundan o surete karar verildi.

Elde bulunan bütün evrakı hazinei evraka vermeğe münasib gördüğünden vaki olan talebim üzerine — ehliyet ve enniyet sahibi olan — hazinei evrak müdiri Refik [Bey¹] bana terfik edildi. Evrakın bakıyesini birlikde tedkik ile hazinei evraka tevdi ve mekamı sadarete mazbata takdim eyledik.

Sultan Abdülhamid merhumun cülûsundan hal'ine kadar haricî ve dahilî ve-kayii ihtiva eden Yıldız evrakının kısmı âzamını görerek tarihen ve siyaseten pek çok istifade etdim².

*

Meşrutiyeti idare sebebiyle payitaht ehalisinin de diğer evlâdı vatan gibi askerlikle mükellefiyeti ve buna dair fermanların Harbiye meydanında fevkalâde merasimle okunması tekarrür etdiğinden — fermanları okuması icab eden — divan dairesi müdiri Nâsır [Bey], yaşı ve sesi müsaid olmadığını söyliyerek beni tevkil etdi.

Âyan, meb'usan, vükelâ, ilmî, mülkî, askerî rical, asker ve binlerce halk hazır olduğu halde — meydanın ortasına konulan kürsiye çıkub — yüksek sesle ve herkesin anlayabileceği bir tavırla iki ferman okudum³.

Diğer fermanları da ahzi asker dairesi reisi ile divanı hümayundan iki mümeyyiz okudular.

Askerlik fermanlarını okumak merasimi bilâhare ümurı adiyeden olmuşsa da payitaht ehalisinin askerliğine aid ilk ferman olmak itibariyle tarihen haizi ehemmiyetdir.

Simdi Eti bank umumî kâtibidir.

_____

² Aradan çok zeman geçdikten sonra sadaret müsteşarlığına tayin olunan Ali Füad [Bey] — hali hazır sebebile işlerin azaldığı bir zemanda — o evrakdan tarihen istifade etmek istediğini bana söyledi. Benim ihtar etdiğim mühim evrakı, hazinei evrakdan getirterek bazılarını istinsah etdikten sonra hazineye iade eyledi. Bilahare yazdığı âsârın ekserinde o evrakdan pek çok istifade etdiği görülür.

³ O esnada İstanbul valiliğinde bulunan Şerif [Paşa], fermanları kemali intizam ve fesahat ile okuduğumu, her tarafdan işidilüb anlaşıldığını söylediği halde eski aşınalardan bir hasud «Siz fermanları okurken halk «kendi dinleyor» ddeiler» diyerek kendi fikrini halka isnad ve ferman okumağı bile bana çok görerek izharı hased etmişdir. Hasuddan ve rakibden âzade olamamak, benim ezeli nasibimdir.

Benim, sadrıâzamlar ve müsteşarlar tarafından gördüğüm iltifat ve riayeti çekemeyen hâsid, fasid ve cahiller, Damad Ferid [Paşa] nın sadarete tâyinini müteakıben — birbiri aleyhine ilkaat ve ifsadate germi verdikleri sırada — benim de, İttihad ve Terakki sadrıâzamlarının ve müsteşarlarının "akıl hocası" olduğumu ve işimin başında oturmayub daima onların nezdinde bulunduğumu söylemişler.

Bu müfsieller, düşünmemişler ki "akı! hocası" olan âdem, on üç buçuk sene az bir maaşla kalem müdiriyetinde kalır mı, daha büyük memuriyetler yakalamaz mı? ve her hükûmet onu memuriyetinde ibka ve hakkında emniyet ve hürmet ibraz eder mi? Erbabı garazda akıl olsa zaten garazkâr olmaz.

Herkesce malûmdur ki ben, babam ve kardeşlerim, hiç bir zeman bir merdi mukbile, bir cemiyete, bir fırkaya intisab etmedik. Her devirde hürriyeti vicdaniye ve istikameti fikriyemizi muhafaza ederek resmî vazifemizi kemâli iffet ve namus ile ifa ve her ferde karşı samimî muamele etdik. Bu suretle her hükûmetin, her cemiyetin, her sınıf halkın emniyet ve itimadını ve hasbî hürmetini kazandık. Allaha hamd ederim.

Yalnız hasede, fesede ve cehele güruhi mekruhi isaeetden geri durmadılar. Çünki onların mehabbetini kazanamadık.

Evvelce Almanya'dan celb olunan istatistik-müdirinin ve maiyetindekilerin hizmetlerine nihayet verilerek maaşlarının kendi aralarında taksimine Ferid [Paşa] yı ikna etdiler. Onun Avrupa'da bulunduğu sırada istedikleri gibi alub verdiler. Benimle beraber — dairenin en liyakatlı müdirlerinden — iki zat, taksimden haric tutuldu.

Ferid [Paşa] nın avdetinde — hak sahiblerine mahsus olan — metanet ve ce saret ile hakkının ihkakını taleb etdim. Bu işi esasından tedkik ile beni mutlaka memnun edeceğini kat'iyyen vaad ve temin ve lâzım gelenlere evamiri muktaziye telkin etdise de hiç bir netice hâsıl olmadı, isabet oldu. Zira gaddar olmakdan mağdur olmak hayırlıdır.

Umumî Harb'deki mağlûbiyet üzerine devlet ve milletin oğradığı musibet ve mütarekenin tahmil etdiği ziller, kalblerinde vatan ve millet aşkı taşıyanları canlarından bizar etdiği sıralarda bir cuma sabahı birkaç Fransız zabiti ve neferi ile bizim askerî ve zabıta memurlarımızdan üç beş kimse kapunnuza dayandılar. Fransız işgali askerî kumandanlığınca evimizin işgaline karar verildiğini, yirmi dört saat içinde tahliyesini tebliğ etdiler.

Sonradan öğrenildiğine göre Bekir ağa bölüğünde mevkuf bulunan bir asırlık eviddamızdan Said Halim ve Abbas Halim [Paşa] larla diğer bazı ehibbamızı sık sık ziyareetimiz, işgale sebeb olmuş ve işgal içimizdeki müfsidler tarafından tertib olunarak Fransızlara buyurun denmiş.

Fransızlar, verdikleri mühletin hitamında bizi cebren çıkardılar. Yarım asırdanberi ikamet olunan — ve Sülcyman Nazif merhumun, bir mekalede bahsetdiği vechile bazı erbabı kemal tarafından « دارالكمال » namı verilen bir evin yirmi dört saatde tahliyesi nasıl mümkin olurdu?

Binlerce cild kitabı ihtiva eden dolablar ve raflar, bir oda dolusu eski ve yeni gazete ve mecmua kolleksiyonları, eşyayı nefise, antika masnuat, elvahı bedia ve saireyi yirmi dört saatde değil, en müsaid zemanda bile üç dört günde taşımak, bahusus o gün İzmir'i Yunanlılar istilâ etdiklerinden — alâmeti matem olarak — islâm dükkânları mesdud, arabalar işlemekden memnu, mesken bulmak muhal ve şiddetle yağmur yağmakda iken nereye ve nasıl nakledilebilirdi? 1

Küçük kardeşim Mehmed Selim, zatülcenbden muztarib olarak dehşetli bir ameliye geçirmişdi, henüz yatakda idi, Fransız general ve zabitlerini bulub derd anlatmak içün sefarethaneye, kışlalara bir tarafdan da sığınacak bir ev bulmak içün her tarafa baş vurarak cismen ve ruhan perişan olduk.

Evde oturacak olan Fransız kaymekamı, eşyanın kaldırılmasını, yahud evde bırakılub dolab ve sandıkların kilidlenmesini söylediğinden gazete ve mecmua kolleksiyonlariyle iki büyük anbar dolusu yazma ve basma cildsiz kitab ve risale, kadîm ve mühim evrak, büyük ve zarif kitab dolabları, masalar ve birçok eşya evde bırakılub kilidlendi ve zabitler tarafından defterleri yapıldı.

Kitab, levhalar ve ayinelerin bir kısmı — bin zahmetle tedarük olunan — arabalarla Evkaf müzesinde boş bir mahzene ve ev eşyasının kabil olanları Babıâli civarında bir eve naklolundu, şiddetle yağan yağmurdan bunların ne hale geldiğini söylemeğe lüzum yokdur.

Düşünmeksizin sanih olan:

"Dârımızdan dur edüb berbadü tarac etdiler Hazreti Âdem gibi cennetden ihrac etdiler Zevk bahşa beyti firdevside eylerken karar Bir temelsiz külbei abzane muhtac etdiler"

Vaktıyle babamızın pek çok iyiliğini gören bir komşumuzun evindeki boş odalardan birini, yahud bodrumu, biraz eşya koymak üzere kira ile bize vermesi hakkındaki recayı, o evin hanımı kabul etmedi. Fekai bir kaç sene sonra taşraya gidreken bütün eşyasını bizim eve yerleşdirmekden sıkılmadı. Eşyanın taşındığını gören pek eski komşularımızdan bir hanım, fena halde sinirlenerek mukabele bilmisil olmak üzere eşyanın teddedilmesi içün ısrar etdikde âli ceab, mürüvvetkâr annem «onlara öyle, bize de böyle vapmak yakışır» diyerek getirilen eşyayı kemali nezaketle kabul ve senelerce muhafaza etdi. Allah rahmet eylesün.

Kitablarıa eşyamızın Bayezidteki umumi kütübhanenin yanındaki boş daireye konmasını, kütübhanenin Müdiri İsmail Saib [Etendi], Maarif Müsteşarı Reşad Halis [Bey] e söylemiş, müsteşar, yalnız kitabların konmasına müsaade etmiş. «Bahşeyledik atasını vechi abusuna» mısraını okuyarak müsaadesini reddetdik.

kıt'asını kemâli hiizn ve yeis ile tekrar ederek — yurdlarından çıkazılan mühacirini islâmiye gibi — perişan bir halde yuvamızdan dur ve her suretle mağdur olduk.

Fransız askerleri — âmirlerine emanet edilen — âsar ve eşyamızı yağma etdikleri gibi bir müddet sonra onlar çıkub yerlerine gelen İngiliz askerleri de âsar ve eşyamın bakiyesini — malî mevrusları gibi — aldılar, satdılar ve memleketlerine de götürdüler. Muahharen yine Fransızlar geldiler. "Maison Jaune" [Sarı ev] namını verdikleri evimizi istedikleri gibi kullandılar. Afrika'daki müstemlekât ehalisinden askerler ve yamyamlar, bolşekilerden kaçan Rus mültecileri ve civar köylerden savuşan rumlarla her nevi hayvanları sokuldu. Bu kadar haşerenin evi ve eşyayı ne hale koyacaklarını izaha hacet var mı?

Süleymn Nazif merhmu — bir mürşidi dilagâh lisanına yakışacak suretde — "Onlar kalbine giremediler, evine girdiler" dedi.

Muhasamanın tatili demek olan mütarekeden sonra — kendi işile meşgul olan — ehalinin evini cebren işgal ve eşyasını yağma etmek, harbin idamesidir. Bu halde mütaeke, lâfzı mürad bir kelimeden başka bir şey değildir. Yahud mütarekenin diğer mânası muharebedir. Bu nasıl medeniyet, nasıl adalet, nasıl hukukı milel ve hukukı düvel...

Bir buçuk sene meskenimizden mehcur ve mamelekimizden mahrum olduk. Tahliye içün hükûmetce mükerreren teşebbüs edildi, faidesi görülmedi. Nihayet Galatasaray lisesi müdiri Salih Ârif [Bey] merhum — lisedeki Fransız muallimler vesatatile — evi tahliye etdirdi. Bizi dilşad etdi. Allah da onun ruhunu şad etsün.

Evimiz, dört divardan ibaret denilebilecek bir halde harab ve içi temamiyle boş olarak bize teslim edildi. Yazma kitab sahifelerinin ve bazı mühim evrakın nerede kullanıldığını söylemekden hayâ ederim.

Garb medeniyetinin ne demek olduğunu zaten bilirdik, bu defa daha iyi öğ-

Öyle buhranlı bir zemanda evimizi — mümkin mertebe — tamir ve biraz eşya tedarük etmek içün çekdiğimiz çille, tahammülün fevkindedir.

Mercan'daki büyük evimiz 1864 [1281 H.] de yandığı sırada niçe kıymetdar emval ve eşya, nâdir ve nefis kitab mahvolduğu gibi 1911 [10 Temmuz 1327] de zuhûr eden büyük yangında da Yakacık'daki sayfiyemizde bulunduğumuzdan — eşyamızı kurtarınak üzere — ehibba, eve girdikleri sırada niçe serseri içeri dalarak pek kıymetli ve nâdir eşya aşırmışlardır. Bunların içinde sapları gayet zarif, kıymetdar kalemtraşlarla maktalar, İran mamulâtından kalemdanlar, âbaüecdadın möhürleri, eski saatler, gümüş bardaklar, akik enfiye kutuları, altun meskûkâtı atika ve sair eşyayı nefise vardır.

Eski billûr bardaklar, çini kâse ve tabaklar, Beykoz mamulâtından zarif şişe ve şükufedanlar, levhalar ve ayineler nakledilirken kırılmışdır. Gice yarısı öteye beriye götürülen kütüb ve evrak da hasara oğramışdır. Yukarıda anlatdığım işgal faciası, evvelki zararları gölgede bırakmışdır.

Umumî Harbin valim neticesinde iyalâtı mümtazenin rengi değişdiğinden diğer bir memuriyet istihsaline teşebbüs etmek lâzım geldi. Bundan bahsetdiğimiz sırada — sadaret müsteşarları içinde en ziyade hoşnud olduğum — Ali Füad [Bey] merhuma "hakkımda sadrıâzama ne söyliyeceksiniz" dedin. Bir ferd hakkında sorulmadan söz söylemek ve bir memurun tâyini, yahud azli içün delâletde bulunmak mutadı olmadığından "Sadrıâzam, sormadıkca bir şey söylemem. Ne yapalım derse ben de icab eden cevabı veririm. Siz, ona söyleyiniz, o da bana söylesün" dedi. Uydurma vaidlerle avutmakdan, aldatmakdan ise — hukukperverliğe muvafık olmamakla beraber — işin doğrusunu söyleyüb kendi derdimin çaresini kendime aratması, beni mahzun değil, memnun etdi. Zira yalan vaidler ve teminler ile avutulmakdan ve aldatılmakdan canım yanmışdır.

Sadrıâzama, müsteşarla geçen muhavereyi aynen nakleyledim. Mürüvveti mücesseme olan Tevfik [Paşa] merhum "Sizin içiin münasib bir memuriyet düşünüyoruz, bulununcaya kadar kaleminizi ilga etmiyeceğiz" dedi ve müsteşara — bana lâyık — bir memuriyet bulunmasını tenbih etdi.

Bunun üzerine Ali Füad [Bey] derhal harekete geçdi. Ertesi gün eve geldi. Senelerdenberi hizmet etdiğim sadaret dairesinden çıkmağı hoş görmemekle beraber — arzu edersem — Şûrayı Devletde münhal olan iki âzalıkdan birini kabul etdiğime dair sadrıâzama müzekkire yazmamı söyledi. Hayli müzakereden sonra yazdım, aldı, götürdü.

Sadrıâzam, Şûrayı Devlet reisine haber gönderdi. Reis "yazdım, yazıyorum" diye işi günlerce uzatdıkdan sonra kendince mültezem olan iki zatın tâyini hakkında musırrane recada bulunduğundan sadrıâzam müsaade etdi.

Beş on sene evvel sadaret dairesinde ehemmiyetle teşkil olunan "Babıâli miidevvenan kanuniye" kaleminin müdiri Karakoç [Efendi] nin Adliye Nezaretine iadesi mutasavver olduğundan bu sırada Adliye İhsaiyat müdiriyetine naklolundu. Yerine ben tâyin edildim.

Birkaç senedenberi âzasından bulunduğum komisyonun nezaretinde neşredilmekde olan resmî "Takvimi Vekayi" ceridesinin — ehemmiyetiyle mütenasib suretde — hüsni idaresini temin etmek içün iadeten tesis olunan müdiriyet de uhdeme tevcihe ve iyalatı mümtaze kalemi ilga edildi.

Teessüf mü, yahud teşekkür mü edeyim ki — bir çok acı tecribelere rağmen — bu tavsiyeye riayet adamedim ve edemiyorum.

Ali Füad [Bey] şuna buna iyilik etmek yüzünden çekilen mihnetlerden ve görülen nankörlüklerden bihakkın şikâyet ile benim de bu hususda pek ağır davranmamı, şunun bunun uğruna yüz suyu dökmemi daima tavsiye ederdi.

Musclehanın akdine kadar İstanbul'da bulunan iyalâtı mümtaze ehalisine aid mesal'hin de tarafımdan idaresine karar verildi. [1921 - 23 Muharrem 1340].

Bu üç hidmeti — müdevvenatı kanuniye müdiriyetine mahassas olan — "5000" kuruş maaşla ifa etdim.

Hasbelhal devair muhassesatından bir mikdar tasarruf edilmesi ve memurin ve ketebeden bir kısmının mecburî mezuniyete ve sinni nizamiyi ikmal edenlerin tekaüde sevki takarrür etmesi üzerine divanı hümayun bylikcisi tekaüd edilerek — Babıâli'nin fetvahanesi hükmünde olan — bu mühim memuriyet — muhassas maaşından "1000" kuruş kesilerek yine "5000" kuruşla — uhdeme tefviz ve iyalatı mümtaze mesalihi evvelki gibi ilâve edildi. [1922 - 7 Zilhicce 1340].

Taleb etseydim maaşın tenkis edilmiyeceği şiibhes'z idi. Fakat birtakım biçarelerin mecburî mezuniyete ve tekaüde sevk olunduğu bir zemanda — kimseye müracaat etmeksiziri, hattâ haberim olmaksızın — öyle mutena bir mekama intihab ve tâyin edildiğimden dolayı Cenabi Hakka hamdü sena ve muhassas maaşla iktifa etdim.

Bu mühim memuriyetin hüsni ifası mütenevvi malûmate ve ümuri devletee vukufı tame mütevakkıf olduğunu bilenler ve hakkımda hüsni zanda bulunanlar, tâ-yinimi "tevcihi vecih" tâbiriyle yâd ve intihabdaki isabetinden dolayı sadrıâzamı takdir ve tevkir etdiler. Erbabı hırs ve emele, bilhassa "bu memuriyet yalnız benim hakkımdır, benden başkası idare edemez" iddiasında bulunan bir zatı yektaye lisanı münasib istimal ve memuriyetimi arzda istical eden müsteşar Ali Fuad Beyi tahsin etdiler.

Hukukı kadimemiz olan sadrıâzamların hiçbirinden görmediğim insaniyeti — hukukumuz pek eski olmadığı halde — Tevfik [Paşa] dan gördüğümü ve müsteşarlar içinde de bana ciddî suretde hürmet gösteren ve sadrıâzamın, beni terfi etmek hususundaki arzusuna — diğer birkaçı gibi — sed çekmeyen Ali Füad [Bey] olduğunu daima söylerim ve ikisinin de mazharı rahmet olmalarını temenni eylerim.

Mükerreren muavenet ve sahabetimi gören garaz ve hased sahiblerinden bazıları, işleri gücleşdirüb ve çoğaltub beni bunaltmak içün çalışdılarsa da Allahın keremiyle bütün mesalihi kemali reviyet ve sürat ile tesviye etdiğimi yalnız yar değil, ağyar da itiraf eyledi.

İnkılâbı ahir ile şekli hükûmetin tebeddül etmesi üzerine umum memurinin vazifelerine nihayet verildiği esnada — küçük yaşda girdiğim — sadaret dairesinden 1922 [16 Rebiulevvel 1341 - 7 Teşrinisâni 1338] de¹ çıkdım.

Sui halleri olmadığı tebeyyün edecek memurlarla birlikde mazuliyet maaşı tahsis olununcaya kadar kardeşim Ahmed Tevfik ile bana — avans namiyle umum sırasında — ayda yirmi yedişer buçuk lira tahsis edildi. Küçük kardeşim Mehmed

¹ Giriş ve çıkışın Rebiulevvele ve Teşrinisaniye tesadüfü garibdir.

Selim'in mazuliyet maaşı alabilmesi içün daha birkaç ay memuriyetde bulunması lâzam geldiğinden maaşdan mahrum oldu.

Bu esnada -- elimiz, ayağımız, müdirimiz, müdebbirimiz, her şeyimiz olan -- faziletkâr, âli cenab aziz kardeşim Ahmed Tevfik'in vefatı, beni her suretle perişan etdi. [1923 - 4 Şevval] 1341]

Hüseyin Vassaf merhumun « كالمالك » de söylediği vechile "engin denizlerde dümensiz kalan gemileri gibi müstağrakı yesü hayret" oldum. Aradan yıllar geçdi, hâlâ kendime gelemedim. O, ailemize Allahın büyük bir nimeti idi.

" Hak Tealâ ruhunı şad eylesün"

1336 senesinden sonraki maaşlara itibar olunmadığından bana "1750" kuruş mazuliyet maaşı tahsis olundu. Bununla ailenin maişetini temin etmek kabil olmamakla beraber en ümidsiz demlerde eltafı ilâhiye zuhûr ve bizi mesrur etdi.

Ehibba ile ülfete ve çocuklukdan beri letaife mail olduğum halde — yarı canım olan — kardeşimle beraber her dürlü şevku neşveyi gaib etdiğimden — mümkin olduğu kadar — münzeviyane yaşamak arzusuna düşdüm.

Tercemei halinde söylediğim gibi^r en değerli şairlerden Halil Nihad², beni işle işgal ederek alâmımı biraz unutdurmak maksadiyle Düyunı umumîyede ücretle bir hizmete tâyinimi bilvasıta teklif etdi. Teşekkürle iktifa etdim.

Aradan üç ay geçdikden sonra onun insaniyetkârane ısrarı ve bazı ehibbanın hayırhahane ilhahı üzerine — şahsını tanımadığını, fekat senasını işitdiğim — aşar şubesi müdiri Kâmil [Beyin] refakatinde bulunmak şartiyle teklif olunan hizmeti kabul etdim.

Bu merdi Kâmil'den gördüğüm fevkalâde hürmet ve baş direktör mösyö Graseden kapucıya kadar bütün memurların gösterdikleri riayet, beni o hizmete ısındırdı. Her gün muntazaman daireye gidüb gelmek, zihnimi işgal ve alâmımı biraz tahfif etdiği gibi alınan ücret — ehemmiyetli bir şey olmamakla beraber — maişetce faideyi muncib oldu.

Boş vakitlerde Kâmil³, Halil Nihad³, Fadıl Ahmed³, Ahmed Hâşim³ ve Hüseyin Daniş³ [Beyler] gibi — dairede bulunan — mâruf edibler ve şairlerle buluşarak ilmî ve edebî musahabeler ederdik, hepimiz safayab olurduk.

Düyuni umumiye büdcesinin tenkisi üzerine evvelâ ücretli memurların hizmetlerine nihayet verildiğinden sekiz aya yakın devam etdikden sonra ayrıldım. [1924 - 12 Şevval 1342].

*

¹ Sahife 1228.

² Simdi Trabzon meb'usudur.

⁸ Tercümei halleri 797, 1226, 373, 567, 261 inci sahifelerdedir.

Topkapu sarayında kubbe altı denilen mahalde asırlardanberi durmakda olduğu halde meşrutiyetin evailinde tarih encümenince Babıâli havlisindeki boş kütübhaneye naklolunan eski evrakın biddefat teşkil olunan heyetler ve komisyonlar tarafından tedkik ve tasnifine teşebbüs edildiği halde bir netice hâsıl olmamışdı.

İnkılâbdan sonra teşkil ve memurları tâyin olunan "Vesaikı tarihiye tasnif beyeti" riyasetinin kabulini — o sıralarda Maarif Vekâleti müsteşarlığında bulunan — Profesör Doktor Köprülü Zâde Mehmed Füad¹ bilvasıta teklif etdi ve böyle bir memuriyeti teklifde bulunduğundan dolayı "afiv taleb" etmek derecesinde necabet ve nezakeet gösterdi.

Babıâli havlisindeki hazinei evrak dairesinin bir kısmını işgal etmekde olan heyetin riyasetini — bazı şartlarla — kabul ederek işe başladım. [1924 — 19 Şevval 1342].

"Vesaikı tarihiye" denmeğe lâyık olan evrakı arkadaşlarla ne yolda tefrik ve tasnif etdiğimizi burada izaha asla lüzum görmem. "Zira ki anın zikri de bir gûne elemdir".

Bu heyet, evvelâ — doğrudan doğru — Maarif Vekâletine merbut idi. Bilâhare Darülfünun Edebiyat Fakültesine rabtedildi. En sonra evrak, Baş Vekâlet hazînei evrakına devir olunduğundan heyetin vazifesine nihayet verildiği tebliğ edildi. [30 Nisan 1927]

**

Eslâfın yadigârı ve ahlâfın medarı iftiharı olan âsarı nefise, muhtelif suretlerle ziyaa oğramakda olduğundan bunun önünü almak üzere Evkaf müesseselerinde mevcud ve tehlikeye maruz olan kıymetli âsar ve eşyanın cem ve tasnifi ile bir müze tesisini, Evkaf nâzırı Hayri [Efendi], benimle diğer dört zata¹ havale etdi.

Uzun müddet envai müşkilâta mukavemet edilerek İstanbul ve havalisindeki camiler, mescidler, tekkeler, vakıf mektebler türbeler, mâmur ve harab nair mebanii hayriye, mahzenler, bodrumlar ve tavan araları aranıldı. Ümid edilmeyen yerlerden pek mühim ve nâdir âsar ve eşya meydana çıkarıldı. Mimar Sinan merhumun eseri olan ve pek berbad bir halde bulunan Süleymaniye imareti tathir ve tamir etdirildi. Eşya tanzim ve tasınif edildi. "Evkafı İslâmiye Müzesi²" namiyle — sırf islâm âsarına mahsus olarak — âli bir müze vücude getirildi. 27 Nisan 1914 [1 Cümadelahire 1332] de — Veliahd, bazı şehzadeler, vükelâ ve rical hazır olduğu halde müdebdeb suretde — açılına resmi icra olundu

Maddi hiç bir menfaat mukabilinde olmayarak hasbeten lillâh tesis etdiğimiz müzenin hüsni idaresine nezaret ve terakkiyatına hidmet etmek üzere — bizlerden mürekkeben — teşkil olunan idare meclisine senelerce muntazaman devam olundu. Elden gelen hizmetde kusur edilmedi.

¹ Reşad Füad, Rızı. [Paşa] zade İsmet. intifalcı Ziya ve Armanak [Beyler].

² Adı şimdi «Türk ve İslâm Ecerleri Müzesi» dir.

Bu müze tesis olunmasaydı mefahiri milliyeden madud olan nefis ve nâdir eserler — emsâli gibi — Avrupa ve Amerika müzelerini tezyin edecekdi ve bir kısmı da yangınlarda, yahud birtakım kıymet naş nasların ellerinde mahvolub gidecekdi. Hayra sebeb olan Hayri [Efendi] merhumla hayırlı eseri vücude getiren müessislerin namlarını rahmetle yâdediyorum. Müessislerden dünyada yalnız ben kaldım. Hayata veda etdikden sonra belki benim de nâmı nâçizimi rahmetle yâdeden bulunur.

Vatana ve millete edilen hidmetleri, Allah zâyi etmez, ecrini ihsan buyurur.

Senelerce idare meclisi azalığında ve biddefat¹ riyasetinde bulundum. Mazbata ve mütaleanameleri hep ben yazdım.

Müdiriyetin inhilâlinde — asla arzu etmediğim halde — tâyin olundum. [26 Haziran 1927], riyaseti müdiriyete tebdil etdim. Bu müdiriyet, eski memuriyetlerimin birkaç derece madununda iken — müessislerinden bulunduğum bir daire, bahusus ilmî bir hizmet olmak itibariyle — reddedemedim. Âmirden, memurdan çekmediğim meşakkat kalmadı. Çekilmek istedim, müvafakat olunmadı. O müzic müdiriyetde sekiz sene kaldıkdan sonra 1 Ağustos 1935 de tekaüd edildim. Envai ihtara rağmen itiraz etmedim. Bilâkis üzüntüden kurtulduğum içün teşekkür etdim.

Hayri [Efendi] Evkaf nâzırı iken teşvikımızla « مدر من » isimli bir yazı mektebi tesis etdi. Vaktiyle Hoca Tahsin'in² dershanesi, şimdi Basma Yazı ve Resimleri Derleme Dairesi olan vakıf mekteb, bu medreseye tahsis ve Evkafı İslâmiye Müzesi İdare Meclisi, medresenin nezaretine memur edildi

Orada yazının her nev'i, tezhib ve teclid san'atı, ebri imali talim olundu. Yazı tarihi okutuldu³. Her sene remezanda medresenin salonunda sergi açardık. Eski, yeni hattatların ve talebinin yazılarını, cildlerini, tezhiblerini ve ebrilerini teşhir ederdik. Ziyarete gelenler, mütehassis olurlardı.

Teşkilinden birçok zeman sonra Tarihi Osmani Encümeni âzalığına intihab olundum. 1923 [20 Teşrinisâni 1339].

İlk defa encümene gitdiğim gün Viyana kütübhanesinden gelen "Menakıbı hünerveran" ın fotoğrafla müstensah bir nüshası önüme konuldu. Tarafımdan tasbih edileceğini, bir de mukaddime yazılacağını reis Abdurrahman Şeref [Efendi],

- ¹ Talimatname mucibince reis, aza tarafından bir sene müddetle intihab ve Evkaf nezaretinden tasdik olunurdu.
  - ² Tercemei hali 1871 inci sahifededir.
- ⁸ Bu ders, benim tarafımdan okutulmak şartiyle programa konmuşdu. Babilildeki memuriyetin ve diğer vazitelerim, bu dersle meşğul olmağa müsaade etmediğinden -tercemei hali 157 nci sahifede yazılan Hüseyin Haşim methumu tayın etdirmişdim.

encümen namına tebliğ etdi. Ne maksadla intiliab olunduğumu anladım. Âczimden bahs ile itizar etdim.

Her şeye, herkese, bilhassa bana ilişmekden hiç bir vakit geri durmayan âzadan — müze müdiri — Halil Edhem [Bey], yanında oturan Necib Âsım [Beye] yavaşca "kendine güvenemedi" dediğini işitdiğim halde tecahül ederek ne söylediğini sordum. "Bir şey söylemedim" dedi. Müzakereyi zabt edecek olan kâtibe hitaben "kendime güvendim ve yazacağım" dedim¹. Avni ilâhi ile hem o eseri mükemmelen ortaya koydum hem encümen mecmuasına makaleler yazdım.

Encümenin ilgasından sonra üniversite dairesinde teşkil olunan Türk Tarih Encümeni âzalığına — ittifakı âra ile — intihab edildim.

Orada da beni "Tuhfei hattatîn" karşıladı. Pek mühim olan bu eseri tashih ve tahşiye etdim ve müellifinin tercemei haliyle menakıbine ve eserlerine dair bir mukaddime yazdım.

Merhum Necib Âsım'ın verdiği takrir ve diğer âzanın gösterdiği arzu üzerine — encümence ismi — "Son Asır Türk Şairleri" ne tahvil olunan « كال الشعرا » isimli eserimin tab'ına başlandı. Bu encümenin mecmuasına da makaleler yazdım.

Muhtelif tarihlerde daha başka encümenler ve komisyonlarda bulundum. Bazıları sunlardır:

Evkafi islâmiye ve mebanii hayriyeye dair bir kitab tertib edilmek üzere şeyhülislâm ve Evkaf nâzırı Hayri [Efendi] nin riyasetinde birçok zatdan teşkil olunna komisyon heyeti, encümenlere ayrıldı. Benim riyasetindeki encümenin, Evkaf nezaretinin tarihçesiyle nezarete tâyin olunan zevatın tercemei hallerini yazınası takarrür etdi.

Encümen âzası, vazifeyi kabulden sonra — bu hususda malûmat sahibi olmadıklarından bahs ile — beyanı maziret eylediler. Nâzırların tercemei hallerini yazdım. Nezaretin tarihçesini de yazmak üzere iken encümen âzasından Amasyalı Hüsyn Hüsamüddin [Efendi], kendine yazdırmamı arzu etdi. Muvafakat etdim. Birkaç şekilde yazdı. Komisyonun işlerini teshil ve tanzime memur olan — müzenin ilk müdiri — merhum Hakkı [Bey], her şekle itiraz etdi ve tarafından ıslahı içün ısrarda bulundu. Hakkımda daima hürmet ve mehabbet ibraz eden Hüseyn [Efen-

Halil [Bey] evvelce inkâr etdiği lâfı, bilâhare itiraf ederek «Ben, öyle demeseydim, siz o kitabı meydane getirmezdiniz» dedi. Bu eserin müteaddid nüshasını, tanıdığı müsteşriklere gönderdi. Müahheren Avrupaya gitdiğinde görüşdüğü bu müsteşriklerin mukaddime ile notlara, tashihlere ve bilhassa bana dair söyledikleri takdirkârane sözlerden «göğsünün kabardığını, son derece iftihar etdiğini» Avrupadan avdetinde — sureti mahsusda — Encümen âzasına tebliğ eyledi.

di] merhum da ıslah ve tashih etmemi reca etdi. Onunla müzakere edilerek tarihçe, istenilen şekle konuldu¹.

Diğer encümenler, bir şey yazmadan dağıldığı halde benim taahhüdümde sebat edişim, hiç bir talebde bulunmıyarak az vakitde böyle bir eser vücude getirişim, Hayri [Efendi] yi pek ziyade memnun ve müteşekkir, hattâ müteaccib etdi.

Eser — Hayri [Esendi] nin istifasından bir müddet sonra — Evkaf matbaasında basıldı.

*

Devlet dairelerinde iradei seniye ile mensub olması icab eden memurlar haklında bir nizamname tanzimi içün 1913 [24 Teşrinievvel 1329] da Şûrayı Devletde devair erkânından teşkil olunan komisyonda dairei sadareti temsile memur edildim. İttihaz olunan mukarrerata dair yazılan mazbata mekamı sadarete takdim kılındı ve o sırada — meşrutiyetin ilânından sonra — unvanları değişdirilen memuriyetlerin evvelki unvanları iade edildi.

Vakıf kütübhanelerin ıslahına dair tanzim olunan nizamname lâyihasının tedkikı içün Evkaf nâzırının riyasetinde teşekkül eden komisyon âzalığına intihab olundum.

Ulema ve medrese talebesi ile sair ilmiye mensublarının kıyafetlerini tanzim için — şeyhülislâm Hayri [Efendi] nin riyasetinde — toplanan komisyon âzalığına tâyin kılındım. Âzadan birkaçının acib reyleri ve garib teklifleri üzerine serdeylediğim mülâhazat — ezkiyadan olan — Hayri [Efendi] nin nazarı dikkatini celbederek komisyonun mukarreratını icra etmedi.

Millî eserlerin her gün bir dürlü zıyaa oğramasına mâni olabilecek tedbirler müze idare meclisinde müzakere olundukdan sonra — epey mühim — bir mazbata yazdım. Arkadaşlar, kemâli memnuniyetle imza etdiler. Evkaf Nezareti, bu mazbataya ehemmiyet verdi. Mazbatada gösterilen esbaba göre âsarı atika nizamnamesiziin tâdili ve bazı mevad ilâvesi lâzım geldi.

1916 [Eylûl 1332] de âsarı atika müzesi dairesinde teşkil olunan komisvona Evkaf Nezareti namına ben ve Maarif Nezareti namına müze müdiri Halil Edhem ve tedrisatı âliye müdiri Hüsni [Beyler] memur edildik.

O esnada kuyudı vakfiye mütercimi olan Hüseyn [Efendi], az olan maaşının artırılması içün — tarihçe vesilesiyle — delâletde bulunmamı reca etdi. Ben de Hayri [Efendi] den reca etdim, maaşı artırıldı.

Müdekkikane müzakerelerden sonra nizamname, benim kalemimle tâdil ve pek müfid maddeler ilâve kılındı. Esbabı mucibe mazbatasını da ben yazdım. Nezaretler vesatatiyle mekamı sadarete takdim olunan mazbata ve muaddel nizamname Şûrayı Devlete havale edildi.

Müzakere olunduğu esnada Halil [Bey] — her ne sebebe mebni ise — mazbatayı Şûrayı Devletden aldı ve bu kadar mesai heba oldu da ses çıkaran olmadı.

•

Sadaret, Şûrayı Devlet, hariciye ve dahiliye evrak mahzenlerinin tanzimi ve evrakın muhafazası içün evvelâ Şûrayı Devletde, sonra sadaret dairesinde inikad eden komisyonlarda — mekamı sadaretin emriyle — bulundum ve müzakerelerde kemâli samimiyetle mülâhazalarımı beyan eyledim.

Âzadan ikisinin, devletin nef'inden ziyade kendi menfeatlerine hizmet etmek emelinde bulunduklarını anladığımdan tanzim etdikleri mazbatanın altına — âzadan ekserinin muhalefetine rağmen — yazdığım bir iki satırlık mülâhaza, mekamı sadaretce mazbatanın ortadan kaldırılmasını, fekat erbabı emelin hakkımda bir kat daha adavetlerini mucib oldu.

Ne yapalım, nef'i has içiin nef'i âm fida edilemez...

`*.

Umumî harb esnasında Medinei Münevvere'den İstanbul'a celbedilen kitabların tedkik ve tamiri içün Topkapı sarayında teşekkül eden komisyon âzalığına tâyin edildim. Kemâli gayret ve ciddiyet ile vazifemi ifa etdim.

"Takvimi Vekayı" in tesisinden matlûb olan fevaidi temine hadim bir şekilde tertib ve neşrine aid tedabiri ittihaz ve tatbik etmek üzere Sadaret müsteşarının riyasetinde teşkil olunan komisyon âzalığına nasbedildim. Hayli zeman sonra komisyon ilga edilerek — yukarıda söylendiği üzere — iadeten tesis olunan Takvimi Vekayi müdiriyeti ilâveten bana tevcih kılındı.

Umumî harbin hitamiyle mütareke akdi ve musaleha zemanının takarrübü münasebetiyle devletin hukuk ve menafiinin muhafazası içün tetebbüatda bulunmak ve musalehaname mevadını tertib etmek üzere Hariciye Nezareti dairesinde — Hariciye nâzırı namına müsteşarın riyasetinde — nezaretler müsteşarlarından¹ teşkil olunan siyasî komisyona — mekamı sadaret namına — memur oldum.

O esnada Harbiye müsteşarlığında Millî Şefimiz Reisi cümhur İsmet İnönü bulunuyorlardı.
Siyasî, askerî ve hukukî mülâhazalarından komisyonca pek çok istifade edilmişdi.

Kütübhaneler köşelerinde ve şurada burada kalan nâdir ve mühim eserler, nefis suretde tabedilerek ziyalarına meydan verilmemesini temin etmek üzere Maarif Nezaretinin teşviki ve Süleyman Nazif merhumun gayrti ile Cenab Şihabüddin ve esbak Beyrut valisi Diyarıbekir'li İsmail Hakkı merhumlarla — hisab işlerine bakmak üzere — Maarif Nezareti levazım idaresi müdiri Osman Kemal [Bey] den mürekkeb olarak¹ teşkil olunan "Âsarı Müfide Kütübhanesi" heyetine, bu zatların ısrarları üzerine iltihak etdim.

Heyetce intihab olunan eserlerden şeyhülislâm Yahya divanını müteaddid nüsha ile karşılaşdırarak tashih etdim ve şairin mufassal tercemei halini yazdım. Nefîs suretde basıldı. Rağbete mazhar oldu².

Leskofçalı Galib [Bey] in, divanının tek nüshası ele geçdi. Tercemei halini mufassalan yazdım.

Hersekli Ârif Hikmet'in divanına da tercemei halini ve menakıbını ilâve etdim. Birbirini müteakıben ikisi de basıldı.

Diğer kıymetdar ve nüshası ender divanlarla tarihlerin — tarafımdan birer mukaddime yazılarak — tab'ı mukarrer olduğu halde Abdülhak Hâmid merhum, basılmıyan birkaç eseriyle mükerreren basılan eserlerinin tab'ını ve kendine telif hakkı verilmesini, heyetimizden ve Said Halim [Paşa] mrhumdan reca etmesivle basılmağa başlandı.

Harbiye Nâzırı Enver [Paşa] da — ordu içün Namık Kemal merhumun birkaç eserinin tekrar tab'ını arzu etdiğinden onalr da basdırıldı. Fekat bunlardan dahamühim ve nüshası nâdir eserlerin tab'ına imkân kalmadı.

- -1 Basılan her eserin nihayteine aynı mealde konulan fıkrada benim ismimin en aşağıda bulunanası, bazı teştifat meraklıları tarafından o vakit sorulurdu. Halâ soranlar vardır. Teştifata :iayet etinek, hiç birimizin hatır ve hayalinden geçmemekle beraber isimlerin hurufı heca tertibiyle sıralanması: zauvafık görülmüşdü.
- ^a O sıralarda haksız olarak bana gücenen pek eski aşinalardan Diyaribekirli Ali Emiri [Efendi] badiheva yazılara sütunları açık olan bir gazeteye, tercemei hâl ile divan aleyhinde bir çok şey yazdı ve hulkan ve hilkaten hemhali olanlara da yazdırdı. Bu dürlü eşhasın lâflarına kulak vermemek lâzım gelirken nasılsa yazub gönderdiğim müdafaanameyi gazetesine dercetmek üzere Ebüzziya zade muhterem Bay Velid dizdirdi. Bazı satırlarını sansür çizdikden sonra neşredilmek üzere iken Sadrı âzam Said Halim [Paşa] nın huzurunda Mehmed Akif, Doktor Necınüddin ve Celâlüddin Arif merhumlar bulunduğu halde Emiriden bahsolundu. Paşa «Mühim bir memuriyetde bulunduğunuz içün resenen söyliyorum ve hukukı kadime cihetile de ihtar ediyorum, bu adama cevab yazmayınız. Böyle ne söylediğini bilmeyenlerle mübahese edilmez. Her kes, kendi emsaliyle konuşabilir» dimesiyle müdafaanemeyi neşretmemeğe mecbur oldum.

Bu Emiri [Efendi] bu kadarla da kalmayub — güya maarif bütcesinden verilen para ile — yanlış kitablar basdığımıza dair âyandan birine bilvasıta ilkaatda, o da tahkika lüzum görmeksizin âyan meclisinde beyanatda bulundu. Her ne basdırdıksa paramızla ve gayet doğru olarak basdırdığımız tebeyyün etdi. Bilmem ki sıkılması icabedenler sıkıldı mı?

Bilâhare Emiri, evime gelüb vakı olan münasebetsizliklerinden dolayı itizar ve istifayı kusur etdiğigibi şahsıma ve naçiz eserlerime dair her yerde — mübalega âmiz — medayihde bulundu. ne diyeyim?... Umumî Harbin devamı, kâğıd buhranı, bir arkadaşımızın valiliğe tâyini ve diğer iki arkadaşımızın diğer işle meşgul olmağa başlamaları — bir şirket mahiyetinde bulunan ve âsarı müfideyi ziyadan kurtaracak olan — heyetimizin dağılmasını icab etdi.

Hal müsaid olub da mesaimizde devam itseydik — mahve mahkûm olan — birçok mühim ve nâdir eserler, nefîs suretde basılır, millî kütübhanemiz tezyin edilirdi. Teessüf olunur ki bizde iyi şeyler devam edemiyor. Ne yapalım.

Vermeyince mâbud, ne yapsun Mahmud...

* * *

Mülga Babıâli'deki memuriyetlerim esnasında — bir hizmet, yahud bir eser mukabilinde olarak — alabildiğim rütbe, ulâ sınıfı sanisinden ve nişan da ikinci rütbe Mecidî ve üçüncü rütbe Osmanî ve — verdiğim ianeye bedel" gümüş donanma madalyasından ibaretdir.

Beri, damad ve mahdum beylerden, akriba ve bendekândan, yahud hidemati sadıkane! de bulunan güruhi mekruhdan olmadığım içün başkaları hakkında mebzul olan taltifat, benden ve — namusı mücessem olan — faziletli kardeşimden esirgendi, pek iyi oldu. Çünki o devrin şairlerinden biri "Âdemin pâyesi artdıkca hayâsı azalır" demişdi.

Bu halde bizim "Nifak etmişler emma manevî himmet buyurmuşlar" dememiz icab eder.

Rürtbe ve nişan meselesinin ortadan kaldırılması mahzı isabet ve hakikî rütbe sahibi olan namus ve fazilet erbabına bir nevi hürmetdir.

Almanya İmparatoru İkinci Vilhelm — Umumî Harb'de — İstanbul'a geldiğinde Evkaf Müzesini ziyaret etdi. Ben ve arkadaşlarım takdim olunduk. Elimizi sıkarak iltifat etdi. Müze salonları gezdirilüb âsar ve eşya tarif edildi. Bana ikinci rütbe eglruj¹ nişanı ve arkadaşlara da muhtelif rütbeden nişan ihda olundu².

Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kıralı Şarl'ın da müzeyi ziyaretinde prezanta edildik. Hepimize iltifatda bulundu. Evvelce idare meclisinde verilen karar mucibince evkaf tarihçesinin mücelled bir nüshasının başına birkaç satır ithafiye yazub takdim etdim. İmparator, kitabı elimden alarak mükerreren teşekkür ve pek dilnevazane sözlerle iltifat etdi. Bana plâklı ikinci rütbe Fransuva Jozef nişanı ihda edildi. Arkadaşlara da muhtelif rütbeden nişanlar verildi.

¹ Aigie rouge.

² O sırada Sedaret müsteşarlığında bulunan — muhibbi kadimimiz — Emin [Bey], Alamanya ve Avusturya sefare lerine verilen listelere sadaret dairesi erkânının isimlerini yazdığı halde — şahsan ve memuriyeten dairenin mütehayyizanından bulunduğuma rağmen — benim ismimi listelere koymamak suretiyle haksızlık ve vefasızlık göstermişdir.

İran Şahı Ahmed Şahın İstənbul'a vürudunda Babıâli erkânı sırasında bana kurmzı Hamailli ikinci rütbe Şirü Hurşi'd nişanı ihda edildi.

1934 de İngiltere kıralının himayesinde Londra'da ictima eden ve "âlemin en mümtaz âlimlerinden" teşkil edildiği bildirilen "International des sciences anthropologiques et ethnologiques" kongresine aslî âza int'hab olundum ve sureti mahsusada davet edildim. Davete icabet edeceğimi cevaben bildirdim. Kongreyi tertib eden heyeti âlimenin reisiyle mükerreren muhabere etdik. Hangi ilimlerin hangi meselelerine dair konferanslar vereceğimi tesbit etdik.

Halbuki benim malî kudretime göre epey ağır olan yol ve ikamet masrafını tedarük etmek kabil olmadı. Bir tarafdan muavenet gösterilmedi. Bundan başka yolaçıkılacağı sıralarda rahatsız oldum. Hepsinden daha mühim bir mâni de karşıma çıkdı. Memleketimizde bu kadar âlim ve fadıl zatlar varken beni intihab ve davet eden kongre heyeti muhteremesine kemâli teessürle itizar etdim.

1938 de Danimarka kıralının himayesinde Kopenhag'da inikad eden aynı kongreye de âza intihab edilerek davet olundum.

1937 de Nevyork'da bir cemiyeti ilmiyenin âzalığını kabul etmek içün mükerreren müracaat olundu. Kabul etdim. Cemiyet'n neşretmekde olduğu ilmî mecmua, o zemandanberi bana muntazaman gönderilmekdedir.

Babamın, Kozan mutasarrıflığını kabule mecbur olduğu esnada — küçük vaşımda — ilk defa İstanbul'dan çıkdım. Merhumun bilâhare vilâyetlerde sebkeden memuriyetleri hengâmında — Babıâli'de kaleme müdavim bulunduğumuzdan senede bir kerre mezunen — kardeşimle birlikde ziyaretine giderdik. Bu vesile ile Adana, Sıvas, Mamuretülâziz, Ankara, İzmir vilâyetlerinin birçok yerini, adaların bir kısmını gördük.

Abidin Paşa merhumun, Cezair Bahrisefid valiliğinde bulunduğu sırada — daveti üzerine — iki defa Midilli'ye, iki defa Bursa'ya, bir kerre Edirne'ye, evvelki sene Mayıs'da — tenezzüh maksadiyle — Ankara, Adana, Konya, Hatay vilâyetlerine gitdim.

Bu davet bile nice hasid ve fasidin canını sıkdı. Hele biri, âlim namını gasb eden, digri gasba yeltenen iki bilinen bilgic * kendileri de davet olundukları halde cevab bile vermediklerini, çünki bu kongrenin bir ehemmiyeti olmadığını ve benim ehemmiyet verüb de gitmeğe teşebbüs etmemeni halisane! ihtar buyurdular. Kongrenin ictimaindan sonra basılub bir nüshası bana gönderilen kitabda benim ismim mukayyed olduğu halde o iki bilgicin adı yokdur. Davet olunduklarının aslı faslı yokdu ki isimleri olsun.

Hased, öyle mel'un bir hasletdir ki sahibini her dürlü şeref ve meziyetden dûr ve yaşadığı müddetcerencur eder.

Bu tabiri «maruf âlim» in tercemesi olarak kullandım.

Aziz annemin, uzun müddet rahatsızlıkdan sonra vefatı, — faziletin misâli müşahhası olan — babamın ve iki kıymetli kardeşimin irtihalinden mütevellid yeis ve elemi arttırdığından ve genc yaşımdanberi bildef'at teşebbüs etmiş iken evlenmek müyesser olmadığından kendimi dünyada fazla görecek hallere geldim.

O sıralarda — ötedenberi birbirimizden hoşlanmadığımız — haris bir âdemin teşebbüsiyle — yukarıda söylediğim gibi — müze müdirliğinden tekaüd edildim.

Müessislerinden olduğum ve âza, reis ve müdir sıfatiyle yirmi üç sene kemâli sadakatle hizmet etdiğim o dairden — mazisi olmayan — âdi bir memur gibi çıkarıldım. Hiç bir suretle takdir ve izaz edilmedim.

Bu hal, benden ziyade ilmin ve ehlinin kıymetini bilenleri müteessir etdi,

"Bilmez kemal kadrin, illâ kemal ehli"

mi diyelim, yahud:

"Kadri dürrü gevheri âlem bilir Ademi emma yine âdem bilir" beyitini mi okuyalım, bunu alâkadarlar takdir etsünler.

Resmî bir memuriyetim kalmadığı gibi gayrı resmî bir meşgalem de bulunmadığından ferizai haccı edâ etmek emeline düşdüm.

Muhterem hükûmetimizin müsaadei mahsusasile¹ وام الحيات و وخرانجورات Prenses Hadice Abbas Halim Hazretlerinin himmeti kerimanesile 1354 senesi zilhiccesinde [1936] Ankara, Adana, Haleb, Hama, Humus, Trablusışam, Beyrut, Sayda Sur, Akkâ ve Hayfa beldeleri görülerek Kahire'ye gidildi², birkaç gün ikametden sonra — keremi mücessem olan — Prenses Hazretlerinin refakati seniyesinde kemâli izzet ve rahat ile Hicaz canibi âlisine azimet olundu.

Bizi götüren "Kevser" isimli vapur, bir sabah — hava gayet açık ve deniz durgun iken — Bahri Ahmer'de en tehlükeli üç şabdan biri olan "Şabı Gurab" e oturdu. Vapur halkı, bittâbi telâş etdi. Savni samadani ile bir musibete oğramadık. "Zemzem" adlı vapur geldi. Bizi Cidde'ye götürdü.

Allahın lûtuf ve inayeti ile ferizai haccı edâ ve devlet ve millete — aşk ve şevk ile — dua etdim. Müteakıben Medinei Münevvere'ye gidildi. Âlemi insaniyetin veliyi nimeti olan Resuli Ekrem على الله عليه وسلم Efendimiz Hazretlerinin süddei se niyelerine yüz sürdüm. Haremi Şerifde yedi vakit edâyı salât etdikden sonra — mu-

² O esnada İstanbul valiliğinde bulunan muhterem Bay Muhiddinin gösterdiği teshilatdan dolayi namını burada şükranla yad ederim.

² İstanbuldan hareketim esnasında bir müfsid tarafından «Mısıra gitdiğime ve orada kendi sahamda çalışabilecek bir iş arayacağıma ve bulamazsam Kudüse gideceğime» dair kat'î lisanla bir gazeteye yazılan fıkrai herzekâraneyi avdetde görünce — diyan Arabda bulunduğum müddetle arabca tekellüm etmeğe alışdığımdan « منه الله على المنه » mısraını okudum.

kaddema عمدنا etdiğin — iki na'ti şerifi! huzurı âlide yedi defa okumak saadetine nail oldum. « هنا من فصل د ي

Avdetde beş on gün Kahire'de kaldıkdan sonra aziz vatana döndüm.

Maarif vekili muhterem Hasan Ali Yücel, memleketin irfanına hizmet etmek üzere beni ve Bayezid kütübhanesi müdirliğinden mütekaid İsmail Saib [Efendi] merhumu "kütübhaneler tasnif işleri ilmî müşaviri" tâyin etdi.

Kütübhaneler müdirliklerince yapılmakda olan fişler, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Mücliri Bay Selim Nüzhet'in vesatatiyle bize tevdi edilerek tedkikata başladık.

O sırada Mısır kırallığı veliahdı Prens Mehmed Ali Tevfik Hazretlerinin daveti üzerine — reisülhattatın merhum Kâmil [Efendi] ile birlikde — 29 Kânuni evvel 1939 daı buradan hareketle Mısır'a gitdik. Ne içtin davet edildiğimi oraya vardıkdan sonra anladım.

Bizim Türk ve islâm âsarı müzesi şeklinde Kahire'deki sarayının bağçesinde yapdırdığı gayet mükemmel müze binasına konulacak — muhtelif devirlere aid — yazıları tertib ve tasnif ve etiketleriyle defterini tanzim etdirinek ve diğer nefîs ve giranbeha eşya hakkında müdavelei efkârda bulunmak ve bu vesile ile suhbet etmek içün davet edildiğimi ve Kâmil [Efendi] yi de benimle beraber çalışmak ve bilhassa etiketleri güzel yazı ile tebyiz etmek ve birkaç levha yazdırmak içün çağırdığını, prens beyan buyurdu.

Kemâli şevk ile çalışarak vazifemizi, kendinin arzusuna ve bilhassa ilmin muktezasına muvalık suretde ifa etdik.

Pek mütedeyyin ve hamiyetmend olan ve her şeyin iyisini anlayan muhterem prens, bu âli eseriyle memleketine pek büyük hizmet etdi. Bu hizmete küçük bir yardımda bulunduğumuz içün ben de mesrur oldum.

Kahire'de bulunduğumuz esnada prens ve prenseslerden bazılarının ziyafet ve riayetleri ile müşerref oldum. Memleketin her tarafını gezdim. Dinî ve ilmî mebaniyi ziyaret eyledim. İskenderiye'ye de giderek camileri, türbeleri ve sair mebaniyi gördüm.

1 Şubat 1940 da İstanbul'a avdetde kütübhaneler müşavirliğinin "İslâm Ansiklopedisi Müşavirliği" ne tahvil edildiği anlaşıldı.

Yıllardanberi yurdun her tarafındaki ilim müntesiblerinin ve üniversite talebesinin sordukları meseleleri — kemâli memnuniyetle — halletmekde olduğum gibi ansiklopedi heyetinden müracaat edenlere de istdikleri malûmatı vermekdeyim.

Menzumeler kısmında mündericdir.

Çocuk denilecek bir yaşda matbuata intisab etdim. İlk def'a "Tarik" gazetesine "Ömri Beşer" unvanlı bir mekale yazdım. Derhal ve aynen neşrolunması, bana cesaret verdi, yazmağa devam etdim¹.

Bir müddet sonra aziz kardeşim Ahmed Tevfik merhum da bana peyrev oldu. Ahmed Midhat [Efendi] merhum, mekalelerimizi takdir ve bizi teşvik etdi. "Tercemanı Hakikat" gazetesine senelerce yazı yazdık. Erbabı faziletin iltifatlarına nail olduk. Diğer gazete ve mecmualarda da mekalelerimiz vardır.

Bir zeman Damad Halil Paşa Zâde Damad Mahmud Celâlüddin [Paşa], Hersekli Ârif Hikmet [Bey], — bilâhare şeyhiilislâm olan — Musa Kâzım [Efendi] gibi güzide şuara ve fuzalanın muaveneti ve Mehmed Âkif, Yenişehir Fenerli Hüseyin Hâşim, kardeşim Ahmed Tevfik, Halil Edib ve İspartalı Ağlanca Zâde Hakkı merhumların iştiraki ile "Resimli Gazete" yi neşretdik.

Selânik'de intişar eden "Asır" ve "Mütalea" gazetelerine ve Meşrutiyetin ilânından sonra vâki olan müracaatlar üzerine kardeşimle beraber "Beyanülhak" a ve diğer gezetelere de birçok yazı yazdık.

Dine, ahlâka, hikmete, edebiyata, tarihe ve sair maddelere dair yazdığım mekaleler ve yurdun her tarafından mektublarla sorulan meselelere verdiğim cevablar bir araya toplansa beş altı büyük cild vücude gelir.

Yukarıda söylediğim vechile henüz çocukluk çağında iken müelliflik sevdasına düşerek risaleler yazub basdırdım. Eserlerin bîeman hasmı carıı olan Maarif Nezaretindeki encümeni teftiş ve muayene — esasen saçma olan — eserlerimin ötesini berisini çizerek ve bazı bahislerini tahrif ederek büsbütün berbad etdi.

«Bahri irfanü zekâ hazreti Mahmud Kemal Nesebi pakine lâyık adı keşfetdi: İnal O demektir ki: Eğer talibi şehdane isen Ka'rı deryayı kemalâtına gark ol da in, al».

¹ Gazetelere yazı yazmağa başladıkdan bir müddet sonra ismimin üstüne «İbnülemin» künyesini koydum, bilâhare o künye, ismimden ziyade maruf oldu.

isimlere soy adlarının ilâvesi hükûmetce tekarrür etdiği esnada -gazetlere dercedilen - adlar arasında «Emin» sıfatının mukabil olan «İnal» kelimesi gözüme ilişdi. Künyemle münasebeti olmasından dolayı bunu ailece soy adı ittihaz etdik.

Halbuki - babamızın babaları cihetinden - ailemizin soy adı, asırlardanberi «Selcenoğlu» dır ki en eski ve necib Türk hanedanındandır. Hattâ benim bu adla kazılmış möhrüm vardı, Mercan yazıgınında evimize saldıran haydutlar tarafından diğer möhürler ve eşya ile beraber çalındı.

Büyük amcelerimizin ahfadından Hasekı hastahanesi baş hekimi ve Göz mütehassısı Doktor Nazmi Aziz ve diğer mütaallikat — bizimle görüşdükten sonra — soy adlarını "Selcen" olarak tescil etdirdiler. Biz ise «İnal» kaydetdirdik de kendi ismi dururken müstear isim kullananlara benzedik. Kaydımızın tashihi biraz zametli ise de muhal değildir.

[«]Inal» ın - Emin olması lâzım gelen - prenslere ıtlak olunduğu müahharen anlaşıldı. **Ustad** İbrahim Alâüddin, o vakit şu kıt'ayı söyledi:

[«]Nesebi pâk» ile «İnal» in iradından maksad ne olduğu bellidir. «Nesebi pâk» in daha ziyade «Selcen oğlu» na aidiyetini izaha hacet yoʻldur.

Dün yazdığımı bu gün beğenmediğim halde o saçmaların ismini bile yâd etmek istemezsen de — gizlendiği yerden kırk sene sonra baş gösteren bazı mikroblar gibi — aradan birçok zeman geçmiş iken hâlâ şurada burada zuhûr etmekde olduğundan onları da zikretmek zarurîdir.

Cehaletin verdiği cüretle risalelerinin birkaçını Münif [Paşa¹] merhuma takdim etdim. Bir müddet sonra ziyaretine gitdiğimde "Risalelerinizi okudum. Beyhude şeylerle vakit geçirmekdense okuyub yazmakla oğraşanlar elbette takdir olunur. Fekat bir tacirin yanına yeni giren, ticaretin yolunu henüz öğrenmeyen bir çırak, eline beş on para geçince kendi hisabına ticaretee kalkışırsa sermayesini mahveder, müflis olur. Ustasının muamelâtına senelerce dikkat ederek ticaretin gizli yollarını lâyıkıyle öğrendikden ve beş on günde bitmeyecek mikdarda sermaye tedarük etdikden sonra kemâli ihtiyat ve basiret ile kendi hisabına ticarete başlarsa o vakit istifade eder. Bunun gibi heveskâr olan gencler de yoluyla tahsili ilim ederek kendilerine ve başkalarına faide verebilecek derecede sermaye peyda etdikden sonra eser yazmağa başlamalıdırlar ki maddî ve manevî mutazarırı olmasunlar" mealinde sözler söyleverek hayırhahane nasihat etdi.

Ben ise bu nasihati can kulağıyle dinlemedim. O sırada yazdığım bir risalenin mukaddimesinde, bir yandan öğrenmek, bir yanda da öğretmek kabil olduğunu isbata yeltendim.

Çocukluğun icabatına kapılmağı « بس طور مجب الأزمة عهد شابت » diyelim de mazur görelim. Ya, sınnü salimizin kemale irişdiği bir zemanda da çocukca hareketden geri durmadığımıza ne diyelim?..

Şayanı nazardır ki eslâfı ulemanın pek çoğu telife yanaşmamışlardır, telifi âdeta had naşinaslık saymışlardır.

"Ayaklı kütübhane" namiyle mâruf olan Antalya müftisi zâde Mehmed [Efendi] nin, telife dair şakirdi Gelenbeviye neler söylediği ve en meşhur âlimlerimizden Palabıyıkın da, yine Gelenbeviye telifden dolayı nasıl itab etdiği, erbabı ilmin malûmıdır.

Artık bizim gibi âcezenin, eser telifine kalkışması, cüreti cahilâne değildir de

Şu satırları yazarken sanih olan:

"Îlmine hükm etdiren insane fartı cehlidir Ehli irfan cehlini, âlim olunca anlıyor"

Beytiyle bu bahse nihayet veriyorum.

² Tercemei hali 997 nci sahifededir.

[&]quot; Ucib.

BASILAN ESERLER

"Son Asır Türk Şairleri" — "Fatin Tezkiresi" ne zeyl olmak üzere yazılırmışdır. 12 cilddir, resimlidir.

"Osmanlı Devletinde Son Sadrıâzamlar" — « حديق الوزرا » nın son zevli olan « و داخدات » a zevl olarak yazılmışdır. Henüz 2 cildi basılmışdır, resimlidir. Diğer cildleri de basılacakdır.

"Tarihçei Evkaf ve Teracimi Ahvali Nüzzar" — Evkaf Nezaretince basdırıl-mışdır, resimlidir.

"Divanı Yahya Mukaddimesi" — Şeyhülislâm Yahya [Efendi] nin 65 sahifelik tercemei halini hâvidir.

"Divanı Galib Mukaddimesi" — Leskofçalı Galib [Bey] in 47 sahifelik tercemei halini hâvidir.

"Divanı Hikmet Mukaddimesi" — I-lersekli Ârif Hikmet [Bey] in 78 sahifelik tercemei halini hâvidir.

"Menakıbı Hünerveran Mukaddimesi" — Metin, müteaddid nüsha ile karşı-laşdırılarak tashih edilmiş ve müellifi müverrih Âli'nin tercemei haliyle eserlerine dair — metinden daha mufassal olarak — 133 büyük sahifelik bir mukaddime ilâve olunmuşdur.

"Tuhfei Hattatın Mukaddimesi" — Müstakim Zâde merhumun pek mühim ve nüshası ender ve eldeki iki nüshası hattatların hatasiyle birbirinden beter olduğundan başdan başa tashih ve müellifin tercemei halile eserleri hakkında 85 büyük sahifelik bir mukaddime ilâve edilmi dir.

"Kâmil Paşanın Sadareti ve Konak Meselesi" — Yusüf Kâmil [Paşa] nın sadaretine ve Füad [Paşa] nın Bayezid'deki konağının ne suretle Malive Nezaretine tahsis edildiğine dair Abdurrahman Şeref [Efendi] nin mekalesine reddiyedir.

- « LUS» Hersekli Arif Hikmetin tercemei haliyle menakıbını havidir. "Tercemanı Hakikat" gazetesine tefrika edildikden sonra kitab şeklinde basılub Donanma Cemiyetine teberru edilmişdir.
- « على العدم » Sultan Abdülhamid'in kitabeilarından teracimi ahval mütehassısı İsmet [Efendi] nin tercemei haliyle menakıbını hâvidir

"Sabih" — Tarihe müstenid hikâyedir. On dokuz yaşımda — tıflâne cüretle — Namık Kemal'in "Cezmi" sini takliden yazmışdım. Selânik'de "Asır" gazetesine tefrika edildikden sonra kitab şeklinde Asır matbaasında basılmış ve pek çok rağbet görerek müteakıben hükûmetce toplatdırılmışdır.

ألدم الثمر » olduğu halde Türk Tarih Encümenince bu isim ile basdırılmışdır.

² İsmi « كال الصدور » olduğu halde Maarif Vekaletince bu isim ile basdırılmışdır.

"Rahşan" — Âşıkane bir hikâyedir. Bu da "Asır" gazetesine tefrika edilmişdir. Kitab şeklinde basılmamışdır.

"Bir Yetimin Sergüzenti" — Hazin bir hikâyedir. Selânik'de "Mütalea" gazetesine tefrika edilmişdir. Kitab şeklinde basılmamışdır.

« منافعال », "Ahlak", « وصفالك », "Hulâsai Ziraat", "Hulâsai Ti-caret" isimleriyle pek küçük yaşda yazub basclırdığın, risaleler — yukarıda söylediğim gibi — telifatdan değil, telefatdan addolunmağa lâyıkdır.

BASILMIYAN ESERLER

« كالكالم وكفاسانه » — Siyasî, idarî, hukukî ve tarihî bazı mebahisi şâ-mildir. 500 büyük sahifedir.

« كالالحاطن » — "Tuhfei Hattatîn" in bir nevi zeylidir.

"Hoz Sada" — Son asırda yetişen musiki üstadlarının tercemei halleriyle menkabeler'n, resimlerini ve musikiye müteallık fıkraları camidir.

"Feyzi Cevad" — Siyasî, hukukî, askerî ve tarihî mebahisi muhtevidir. Pek genc iken yazdığımdan kıymeti ilmiyyece âsarı nevhevesaneden sayılır. Sadrı esbak Cevad [Paşa] merhuma ithaf edilmişdir.

"Vefeyatı Rical" — Yarım asırdan beri vefat eden —muhtelif mesleklere mensub — bazı zovatın vefat tarihleriyle medfenlerini ve şahıslarına dair muhtasar malûmatı hâvidir.

« كال الشاهي » — Muhtelif mesleklere mensub bazı zevatın tercemci hallerini 'hâvidir.

« كالى الدكامل » — Yusüf Kâmil [Paşa] merhumun tercemei haliyle menakıbını hâvidir.

"Gelenbevi" — Türk âlimler nin en değerliler nden Gelenbevi İsmail [Efendi]

« عرابكات » — Ricalin füzalâsından İzzüddin [Bey] merhumun tercemei haliyle menakıbını hâvidir.

« الراكمالي» — "Yeni Osmanlı'ar Cemiyeti" müessislerinden Reji Komiseri Nuri [Bey] merhumun tercemei haliyle menakibi ve eviddasından Recai Zâde Eksem [Bey] merhumun kıymetli bir takrizini hâvidir.

« كال العبوه » — Şair Safvet [Efendi] merhumun tercemei haliyle menakıbını ve bazı eş'arını muhtev dir.

« القائلة » — Müteneyvi mebahise dair — basılmış ve basılmamış — mekalelerin zıvadan kurtulan kısmından müntehabdır.

» — Lâtif ve zarif fikraları hâvidir.

» — Tesavvufa müteallik cümleleri sâmil küçük bir risaledir.

"Nadii Suara" — Güftî tezkiresi tarzında yazılmış manzum küçük bir risaledie..

«Lübbüllüga بالغه — Bazı kelimelerin nükteli, ihamlı mânalarını mübeyyin küçük bir risaledir.

«Lağvüllüga اغوالك » — Übeydi Zakânî vadisinde bazı lûgatların hezel âmizəmânalarını mübeyyin küçük bir risaledir.

"Mevzun Sözler" — Nadiren yazdığım eski tarzdaki manzumelerden elde ka-lanların bir kısmını havidir.

Bunlardan başka tebyiz, yahud ikmal edilmemiş daha bazı risaleler vardır.

Himmetli ve gayretli yazıcılarımızdan üstad Mehmed Behcet Yazar'ın "Edebiyatcılarımız ve Türk Edebiyatı" namındaki kıymetli eserine — teklifi üzerine yazdığım yazının birkaç satırını — eserlerimden bahsederken — buraya nakletmeği münasib gördüm:

«... Neşredilmiş ve edilmemiş eserlerimden hangisini daha ziyade beğeniyorsam ondan intihabedeceğim parçaların yazılmasını istiyorsunuz.

Her şeyin doğrusunu söyleyen zatın birine, hoşlanındığı şahıslardan biri, en ziyade beğenmediği . êdemin kim olduğunu sorar. O zat, bir ayine alub soranın yüzüne tutar. .

Ben de ayineyi kendime ve kendi eserlerime tutarsam hakikati görmüş ve göstermiş olurum. Düns yazdığım bir yazıyı bu gün beğenmemek pek eski âdetimdir. Bu halde şimdi yazdığım bir yazı, sizin elinize varıncaya kadar — zeman geçer — beğenmediğim yazılar sırasına katılır.

Her ferd, kendini beğendiği gibi eserini de beğenir. Bu, beşeriyesin muktezasıdır. Benim de beğendiğim eserlerim vardır, onlar ise henüz yazmadıklarımdır!»

Sekiz on yaşımızda iken — hocamın oğlu ve ders arkadaşım — merhum Mehmed Âkif'le şiir söylemeğe heves ederdik. Bittâbi saçmalar saçardık, O, tab'an âşık olduğıçün şiire de gönül bağladı, daima meşgul olmağa başladı.

Daha sonra — sureti mahsusada — ilmi aruz öğrendi. Tahsil etdiği baytarlığı değil, şairliği meslek ittihaz eyledi. Yarım asra yakın oğraşdı Mesleğinde mümtaz oldu.

Ben, her şevden evvel cehlimi izale edecek, insanlığımı bana bildirecek ve yaşamanın yolunu öğretecek şeylerle oğraşmağı, şiir ile oğraşmakdan daha mühim gördüm. Bu görüşle şiiri, zaruriyatdan değil, zevkiyatdan addetmeğe mecbur oldum.

Bundan başka şairliğin şartlarını düşündüm. Âşık olmadıkca şair olmak, yanmadıkca yakmak, ağlamadıkca ağlatmak kabil olamıyacağını anladım.

Dünyanın derdleri, canımızı yakub yıkmakda iken bir de aşkın ateşine atılub yanmakdan ürkdüm. Diğer bir mâni daha vardı: Melâhati şebab.. Halen ve kalen âşık olan şairderle hem halet olarak, belki — hanümanları söndüren — işretle de muaşeret ederek şair olmağa o şebab ve o melâhat, müsaid değildi.

Eyyamı sabavetdenberi muhibbi olduğum musiki ile de mütemadiyen meşgul we erbabiyle hemdem olamayışıma mümanaat eden de yine şebab ve melâhatdır.

Bir de şiir, musiki, yazı ve resim gibi sanayi nefîse ve lisan, evvel beevvel issidada, sonra da ciddî suretde tevaggule muhtacdır.

İstidadın vücudiyle beraber tevaggulde ihmal edilirse öğrenilen şeyler zâyi olur.

Ayda, yılda birkaç beyit söylemekle, birkaç şarkı okumakla, birkaç satır yazı yazmakla, birkaç çizgi çizmekle, öğrendiği lisanı nâdiren tekellüm etmekle insan, ne şairliği, ne musikişinaslığı, ne hattatlığı, ne ressamlığı, ne de lisan âşinalığı muha-faza edebilir.

İşte ben, ayda, yılda bir harekete gelenlerden olduğum içün — tab'ımda epey zistidad varken — şair, ehli musiki ve hattat olamadını. Öğrendiğim birkaç lisanı da unutacak hale geldim.

Yangında, evimizin ecnebi askerler tarafından işgalinde ve sair hâdiselerde — diğer eserlerle beraber — manzum yazıların pek çoğu da zâyi oldu. Elde kalan ve ehemmiyet vermediğim içün zıyaa maruz olan yazıları — bir yârı kadîmin ıstarı üzerine — "Mevzun Sözler" unvaniyle bir deftere kaydetmişdim. Onların birkaçını buraya nakledişim — edebî kıymetleri olduğundan değil — bu eserde ittihaz edilen usule riayet maksadından dolayıdır.

On iki cild teşkil eden şu nâçiz eserde medfun olan merhum şairlerin revanı pâklerine fâtihai şerife ihda ve yaşayan şairlerin ömür ve âfiyetlerinin devamına dua etdikden sonra — aralarına katılmak cüretinde bulunduğum içün — afivlerini temenni ile söze hitam veriyorum. Cenabi Hak da bu abdi hakire hüsni hatime ihsan buyursun.

NA'T

*

Ey ruhi muşahhas ki bütün canlara cansın Ağyare nihansın dili yarâne iyansın¹ Buyındır eden güllere irası revayih Ruyinle de mihrü mehe envar feşansın¹ Her zerre senin lem'ai vechinle celidir Zahirde fekat mühri hafiyüllemansın Hüsni ezeli, âşıkı hüsni ezelindir Bir öyle cemilsin ki cemallerde nihansın¹

Bu beyitleri, musiki üstadlarından Nayi Hafız Nesafet, hüzzam mekamından ilâhi tarzında bestelemişdir.

Aşkındır eden sureti hestiyi nümayan Aşkınla ki ayinei imkânü mekânsın Keşf eyle nikabı ruhıni sırrını göster Görsün ki cihan ruhı lâtifüseryansın Dünyada yere düşmedi sayen fekat ey nur Ukbada rüusı beşere saye resansın Ey nuhbei mahlûkı ahad, gelmedi mislin Vallahi ve billâhi vahidi dü cihansın Ümmidi kerem etmededir salihü talih Sen kânı kerem, melcei âlet zedegânsın Atfı nazar et haline biçare Kemalin Bicarelere lûtf ile daim nigeransın.

Cümadelahire 1343

NAT

Öyle ekmel halk olunmussun ki ey mihri Haliki âzam, senin halkında etmissitina Ferd yaratmış, ferd birakmış tabemahşer zatını Suretii siretde mislin halk olunmaz bir daha Erse mirata tekabiil hak niima vechin senin Misli meyhumun olur belki o yüzden runüma Lem'ai hüsnün bütün dünyayı seyda eylemis Zerre zerre incizab evler bütün dünya sana Her güzel senden eder ahzi füvuzı hüsnü an Āfitabı hüsnü ansın matlaın vechi huda Övle bir hüsni müşahhassın ki seyr etse seni Hüsnı mutlak, sübhesiz tekbire eyler ibtida Hangi cânândir o kim aşkiyle olsun sine çak² Halkı âdemden beri uşşakı vahdet âşina Sad hezaran kerre mahv olsa viicudi ehli ask Askı canbahsin gönülde ruh gibi bulmaz fena Can fidayi askınız, askınla bulduk biz hayat Asık olmuşdur sehidi aşkına çünki beka Övle ümmisin ki ilmin etdi ihvavi ulûm Miistekirdir tå ezelden ålemi irsan sana Övle ümmisin ki talim eyleyen hakdır senî

Bildiren mahlûka sensin haliki ey hak nüma Hangi dahidir o kim nurundan olmaz müstefiz Müstefizi nurun olmakdır hakikatde deha İsri pakinden eder mi ehli biniş inhiraf Devleti sermed, senin isrinde etdi incilâ Akli kâmil tabiî hükmi celilindir senin « من له عنل سلم اغتدى ما صطعى

Rahmeti uzmayı haksın cümle mevcudate sen Sabitü scyyare nurındır eden neşri ziya İsmini ismi ilâhiyle beraber zikr eder Çar aktarı cihanda her nefes ehli nüha Ey veliyi nimeti âlem, senin sayendedir Bunca küfranla beraber nimeti bi intiha 40° J senin şevkınle oldı cezbe nak² Zerrei haki denn Mahmud Kemâli bi neva 25 Muharren 1352

GAZEL²

*

Hitabi lûtfuni yârin itabe benzetirim
Safayi âlemi aşkı azabe benzetirim³
Görünce ruyini ziri nikabda o mehin
Sehab içinde kalan mahitabe benzetirim
O nurı çeşmi mehabbet tebessüm etdikce
Tulûa mail olan âfitabe benzetirim
Geçer neşatı gönülde hazin yadı kalır
Zemanı vuslatı faslı şebabe benzetirim³
Zuhûr edince, peyinde ha'a da zahir olur
Vücudı zaili aynı hababe benzetirim
Ne güllerinde vefa var, ne gülşeninde safa
Cihanı, lânei bumü gurabe benzetirim
Nasibi ehli kemâli beharı âlemden
Nasibi bülbül mihnet nisabe benzetirim³
30 Nisan 1323

[.]f .

⁸ Terremei hali 1437 nci sahifede yazılan Reşid Akif [Paşa] methumun — gazeline arzusu üzerine — nazıre olarak sövlenmişdir.

³ Bu bevitleri, Matbaai Askeriye mümevvirlerinden hattat ve musiki şinas hafız İhsan [Dey] methum, sekâh mekamından şarkı olarak gayet nefis suretde bettelemişdir.

KIT'A

Saf olsa da kalbi küdret alûd Bilsem ki nedir hakikatim âh Esrarı vücude mahrem olsam Âdem gibi ben de âdem olsam 19 Haziran 1326

*

Vaslı yâre kesbi istidad¹ eden âşıkların Zikri cânân fikri cânân, canı da cânân olur Âhı ateşbar ile etdikce mahvi cismü can Tabe mahşer cisminin her zerresi bin can olur² 27 Mayıs 1330

*

KITA

Sureta dost görünen kallaşın. Düşmeni dost nümadan zira Yokluğu varlığına racılıdır Düşmenin fikri daha vazılıdır 4 Ağustos 1941

*

Garkı sirişk etmede firkat beni Bir nigehi lûtf ile güldürmedin

Seyli huruşan gibi ben çağlarım Ben seni sevdim seveli ağlarım^a 18 Ağustos 1931

Ram edilmez bir güzelsin vuslatın hulya gibi Her nigâhı iltifatın tatlı bir rüya gibi Bir mücessem neşvesin keyfiyyetin sahba gibi Yok mudur bir niyetin üftadeni ihya gibi⁴

1929

استعداد ع

Musiki üstadı şehiri muallim Kazım pek atadane bestelemişdir.

Muallim Kâzım beyati mekamından şarkı olarak bestelemişdir.

Musiki üstadlarından Şeyh Edhem [Efendi] merhum, süzi dil ve muallim Kemanî Faik hüseyni mekanından şarkı olarak pek dilrübə tarada bestelemişlerdir.

Feyzi aşkın öyle mucizedir ki ey ruhi şebab Vuslatınla neşveyabım, hasretinle neşveyab İster arzı vuslat et, istersen eyle ihticab Vuslatınla neşveyabım, hasretinle neşveyab¹ Haleti vaslında gelmez hatıra bir dem cefa Hasretinde his eder ruhum, yine sende vefa Vuslatın da bir safadır, hasretinle neşveyab¹ Vuslatınla neşveyabım, hasretinle neşveyab¹ 6 Cümadelahire 1346

冷 除 **本**

Düşdüm senin aşkın ile dağlara
Bak bir kerre sinemdeki dağlara
Gönlüm hazin, fikrim ise perişan
Hasretinle oldu halim pek yeman
Behar geldi, buldu âlem bin safa
Bülbül ile ben ağlarım daima
Behar zevkı yerde göğde iyandır
Sensiz behar benim içiin hazandır
Yak'laşırdın diken olsam yanıma
Benden kaçar, kasd edersin canıma
Seni seven firkatinle âh eder
Her dakika dost ağlar, düşmen güler

Yokmu rahmin derdin ile ağlara Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim Gece gündüz eyliyorum ben figan Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim Güller güler, culer akar her yana Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim Güller gibi açılacak zemandır Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim Bülbül oldun girdin benim kanıma Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim Sevmeyenler gül yüzünü seyr eyler Nerde kaldın a gül yüzlü güzelim² 4 Muharrem 1321

Lâtife âmiz bir manzumenin ilk beyitleri:

Mandıra Çiftliğinin manzarai mergubi Getirir hatırı naşadımıza mahbubi Ovle bir manzara kim cenneti tanzir eyler Tabişi zevku safa gözleri tenvir eyler Güişeninde görünür feyzi rebiî her dem Hiç tasavvur edemez anda hazani âdem Didei âşıkı şeyda gibi culer çağlar Bezmi vuslatda sanırsın ki gönüller ağlar Gülleri, dilberi gül ruh gibi can bahşadır

² Udi Sadi, bayati araban, kemanî Faik evic ve Hafız Nesafet nihavend mekamfarından isonadane bestelemişlerdir.

² Arabî ve Farisî, İzafetsiz, terkibsiz hece veznyiledir.

Bülbüli, bülbüli cennet gibi zevk efzadır Her tavafdan geliyor güşe sadayı şadi Her sada olmadadır cuşü huruşe badi Böyle bir çiftliğe mâlik olanın unvanı Olsa lâyık mı değil mülki safa sultanı

REYIT

Cilve zari vechi kudret sanma yalnız turdır. Didei hak bina har bir zerre turı nurdır.

Çeşmi jenk alûdeye etmez tecelli bir zeman Nuri paki aşk ancak didei bina arar

Gözü dünya görür seni görenin 🔌 Nuri çeşmi mehabbet olmuşsun

Şu gülistanı gam alûde misâli gunce Hande ber leb geliriz, âh perişan gideriz

Muktezayı fıtrata etmekde cümle itt ba İsmi zâhir, her kese bir neş'e izhar eyledi

Ağyar değil, yar ediyor derdini efzun Güldür seni güldürmiyen ey bülbüli nalan

İzdihamı:dan şua:n etme şekva ey melek Bir ilâhî nursun pervanen olmuş âfitab¹

Tirende giineşin şuaından şikâyer eden bir nurı mücesseme, evaili şebabda eöylenmişdi.

Bahşi hayret ediyor doğrusu ehli hirede Kredi sahibidir bankada şimdi kirede¹

Vernæsün âdaya fürsat ruzgâr Âdemi bir sözle eyler tarüinar

MISRA

Tahaffuz eyle illetden hayatın ruhi sihhatdir

Kâmil ancak kendi noksanın görür

Hakkı hıfz eyliyeni Hazreti Hak hıfz eyler

Seni incitmiyeni incitme

Kendine mâlik olan âhere memlûk olmaz

Bir belâye intizardan bin belâ eyler zuhûr

Nefsine hâkim olan kimseye mahkûm olmaz

Görmez eşyada taaddüd merdi vahdet âşina

Her şey'i garib olur garibin

Tercemei hali 249 uncu sahifede yazılan Muallim Cudi — Selânikden gönderdiği 17 Haziran 1823 tarihli orektubda — «kırede [maymunlar] makulesi bir takım eşhas, kredi sahibi oldu» demesiyle bu boya yazılmışdı.

Müteveffa bir âlim hakkında lâtife olarak söylenen uzun bir manzımedin birkac beyit:

Cümle ilimü fende kendi mislini Nesrine hayran idi ehli edeb Her ilimden bahse eylerdi kıyam Aklü mantıkdan uzakdı sözleri Öyle bir allâme kim çeşmi cihan Öğretirdi âleme envaı fen Öyle hizmet etdi kim efrenclere Böyle bir allâmenin gaybubeti Kendi zumünce sanırdı müstehil İstese tanzım ederdi Kantatil¹ Farzederlerdi onu herze vekil Kırmızıya derdi bîperva yeşil Aynını ayinede görmüş değil Heykele tedris ederdi kodsivil Ruhuna İncil okur Rahib Kamil Bir büyük zayidir etme kalü kil

BİR BALODA BİR DANSÖRE

Şu hödük masharaya sövmez de Doğru yolda yürümek bilmezken Aklına mâlik olanlar neyler Madmazellerle gider danseyler

٠,

ESKİ BİR MÜRTEKİBE

Etme tazyii nefes bevhude Öyle bir mürtekibi müdhiş kim Dinlemez demdemei tenziri Kuyruğundan yutuyor hınziri 15 Kânunı eyyel 1323

Cantatille — Nazun, şarkı.

ILÂVE.

Eser basıldıkdan sonra vefat edenlerin vefat tarihleri, medfenleri ve tercemei hallerini mütemmim mevad ile eserin tab'ından çok zeman evvel irtihal edenlerden bazıları hakkında bilâhare istihsal olunan malûmatın "zeyl" e ilâvesini muvafık gördüm.

Ş

MEHMED AKIF

Mısır'da Prens Abbas Halim [Paşa] merhumun himayesinde senelerce kaldıkdan sonra "Teşemmü'ı kebed" den muztarib oldu. İstanbul'a getirildi. İlleti şiddetlendi, Paşa merhumun kadirşinas kerimesi Prenses Emine Hazretleri tarafından hastahanede tedavi etdirildi.

Tebdili heva etmek üzere — çocukluğundanberi büyüdüğü ve sevdiği — Yakacık'daki evimize götürmek istedim, pek memnun oldu. Fekat orada tedavi müşkil olacağından erbabı kemalden muhterem Prens Halim Said Hazretlerinin Alemdağı'ndaki çiftliğine götürülmesini daha münasib gördüler. Bir müddet sonra Beyoğlu'nda Mısır apartımanına getirildi.

28 Kânunı evvel 1936 [1355 Şevvalinin 14 üncü gecesi] vefat etdi. Cenazesi — üniversite ve diğer mekâtib talebesinden ve sair zevatdan mürekkeb galebelikle — Edirne kapusında Sehidliğe götürülüb karsıdaki kabristana defnolundu.

Kabrinin başında — merhumun eseri olan — İstiklâl Marşını talebe, bir ağızdan okudular, ruhunı şâd etdiler.

*

BAKI DEDE

Tekkelerin seddi, varidatın inkıtaı üzerine zaruret yüz gösterdi. Akribasından birinin delâletiyle Halk Fırkası dairesine duhuliye memurı oldu Bittabi yapamadı. Pek eski ehibbamızdan — kayın babası — Doktor Mustafa Münif [Paşa] ile

- o vakit Edebiyat Fakültesi riyasetinde bulunan - Profesör Doktor Füad Köp-

rillü'ye gidildi, reca etdim. Tedbir, takdire uydu, Darülfünunda münhal olan Farisi muallimliğine tâyın olundu.

Birkaç sene sonra bazı muallimlerle beraber çıkarıldı. Zaruret avdet etdi. Bu yüzden neler çekdiğini — hukukı kadime münasebetiyle — bana anlatırdı.

O esnada işidildiğine göre kütübhaneler tasnif heyetine tâyin olunacağını beklerken âşinalarından biri, tâyin edilmeyeceğini — teessüf ederek — söylemesinden ve bir zata telefonla sorub müsbet cevab alamamasından pek ziyade müteessir olmuş. Biraz sonra getirilen tezkirede tâyin olunduğu resmen tebliğ edildiğinden fevkalâde sevinmiş. Müteakiben tistüne fenalik geldiğini söylemiş. Otomobil ile evine naklolunurken Aksaray'da Edhem Pertev eczahanesine sokulmasını söyledikden sonra vefat etmişdir. [28 Şubat 1935 - 24 Zilkide 1354]. Yenikapu mevlevihanesi kurbinde Dedegân kabristanına definolunmuşdur.

Bazı haberler insanı mânen, bazı haberler de maddeten öldürür.

Vefatından birkaç gün evvel ziyaretime geldiğinde bir mektebin edebiyat muallimliğine talib olduğunu ve istenilen tasdiknamenin verilmesi içün alâkadar bir zata tavsiye edilmesini sövledi. Derhal telefon etdim. O zat, buna imkân olmadığını ve sebebini uzun uzadı ve kemâli nezaketle anlatdı. Merhum, hiddetlenerek ileri geri sözler söylediği sırada "Bu adamlar bilmelidirler ki edebiyat mahv olsa, ben yeniden vücude getirim" dedi.

Hiddetle söylenilen sözler, ekseren tevelhüm kabilinden olur. Tevelhüme ise itibar yokdur.

BENAL NEVZAD

~	. 4		•	
ည်းmd.	ı	lzmir	mab	'usudur.

MEHMED BESIM

Tekaüd edildikden sonra Bursa'da oturdu. 15 Şubat 1937 [3 Zilhicce 1355] de orada vefat etdi.

Son zemanında bir sene meflüc oldu. Yetmiş altı senelik hayatında belli başlı bir illete oğramadığını söylerdi.

Devler hizmetine girdiğinden tekaüdüne kadar pek az müddet memuriyetsiz kaldığı halde hiç bir vakit zaruretden ve borçdan kurtulamadı.

Oğradığı mihnetleri kadere yükletir, şikâyetde ileri giderdi. Fekat "Sui tedbire ne yapsun takdır" hakikatını nazarı dikkate almağa yanaşmaz, kendine toz kondurmazdı.

CELÂL SAHÎR

Zonguldak meb'usu oldu. Ciğerinde zuhûr eden kanserden 17 Teşrinisâni 1935 [20 Şaban 1354] de vefat eyledi. Bakırköy kabristanına definolundu.

CENAB ŞİHABÜDDİN

12 Şubat 1934 [27 Şevval 1352] de vesat etdi. Dakırköy kabristanına desnolundu. Şıddetli kar fırtınası devam etdiği halde cenazesinde hayli galcoclik vardı. Cenab, zekâ ehlinin, istihza hakkını haz olduğuna kânidi.

ABDULLAH CEVDET

29 Teşrini sâni 1932 [30 Receb 1351] de füceaten vefat etdi. Merkez Efendî kabristanına de nolundu. Vefatını ve definini yazan gazetelerde okunduğuna göre: Cenazesi Ayasofya camiine getirildiğinde mekteb muallimlerinden biri "Bu büvük adam, bütün hayatında hür düşünmüş, taassuba harb açmışdır. Onun bir hoca tarafından nemazının kılınması ruhunu tazib etmek olacakdır. Nemazı kılınmamalı, doğru ebedî medfenine nakledilmelidir" demesi üzerine münakaşatda bulunulmuş ve Peyamî Safa şu muhik sözleri söylemişdir:

"Abdullah Cevdet merhumun, nemazım kılınmasın d'ye bir vasiyeti yokdur. Madameki onun ruhunu tazib etmekden çekiniyorsunuz, o halde nemazı kılınmadıdır."

Bunun üzerine cenaze nemazı kılnımışdır. Dildtat ve ibrete şayandır ki hiç bir cenazede böyle bir münakaşa olmamışdır.

^{*}Çetebi böyte olur bizde de bilgiç dediğin».

IBRAHIM CUDI

18 Eylûl 1931 [5 Cümadelulâ 1350] de Kadıköyünde vefat etdi. Haydarpaşa arkasında Karaca Ahmed kabristanının medhalinde Saraclar Çeşmesi kabristanına defnolundu. Selânik'de ve İstanbul'da binlerce şakird yetişdirmiş ve memleketin irfanına yarım asırdan ziyade hizmet etmiş iken cenazesinde oğullarının beş on âşinasiyle beş altı polis, birkaç cerrar ve şair namına da — sonra yetişen — Florinalı Nâzım yardı.

"Vefalı âdem isteyen vefalı âdem olmalı"

Hakikatine bir kerre daha şahid olduk. Fekat bihakkın âlim, fadıl, şair bir ehli kemalin bu derece ihmal edilmesine de fevkalâde teessüf etdik.

Merhum gölgesinden ürkecek derecede vehham, âşinalarile ihtilâtdan muhteriz idi. Hukukı kadimeye ve kavaidi vefaye pek o kadar riayet etmezdi.

Fazlü kemalini İstanbul üdeba ve şuarasına tanıtdıran benimle şair Besim merhumdur. Hüseyin Vassaf merhum « الماء الماء » namındaki eserine dercetmek üzere hakkımdaki mülâhazatını bildirmesini reca etmiş ve "üdeba ve edebiyat ile meşgul olmıyorum" mealinde — hukuk ve mehabbete muhalif — bir cevab almış olduğunu hayli müddet sonra bana söylemişdi. Ben, bu nâçiz eserde onun kemalâtına terceman oldum, mukabele bilmisilde bulunmağı kadirşinaslığa muhalif gördüm.

Oğlunun ifadesine göre: Tercemei halini ihtiva eden cildi daima yanında bulundururmuş. Son zemanlarında gözleri görmediğinden yanına gelenlere okutdurub dinler, safayab olurmuş. Kendi nüshasına ilişmemeleriçün diğer bir nüsha aldırmış.

Vefatında gazete muharrirleri, tercemei halini yalnız benim eserimde bulub yazmışlardır.

ALI EKREM

27 Ağustos 1937 [19 Cümadelulâ 1356] da vefat etdi. Zencirli Kuyu'daki Astî kabristanda Abdülhak Hâmid'in civarına defnolundu.

Ehli dem idi. Sonraları vaz geçdi emma tesiratı muhribesi geçmedi. Oğliyle kızının pek elim suretde dünyadan göçmeleri, biçareyi canından geçirdi. İlletden, kılletden kurtulamadı. Ailelerimiz arasındaki hukukı kadime sebebiyle maişiyetce muztarib ve ömrünün son günlerinde uzak semtlerdeki mekteblerde ders okutmağa mecbur olduğundan bahs ile teellüm ederdi.

Bir aralık Doktor Profesor Mazhar Osman'ın tedavihanesinde istirahat etdirilmişdi. Bir gün sıhhatini öğrenmek içün Süleyman Nazif merhumla tedavihaneye gitdik. Bekleme odasında lâfa dalmışken şiddetle kapu açılub helecan ve heyecan ile "Vay efendim" diyerek üstümüze doğru biyaz gömlekli bir âdemin gelmekde olduğunu görünce hastalar boşanub üstümüze saldırıyorlar zannederek fena halde ürkdüm. Nazif, gülmekden bayıldı. Gelenin, muhterem doktor olduğunu anlayınca — lâtifeten — "Divanelerin hem demi divane gerekdir" mısraını okudum.

Bu hâdiseyi cenaze naklolunurken doktora hikâye etdim.

Merhum, pek güzel şiir söylerd. Şair dinmeğe bihakkın lâyık idi. Fekat lâyık olduğu derecede riayet ve rağbet görmedi. Onun mertebesine yükselemiyen şairler, daha fazla mergub oldular.

§

ENVER

27 Nisan 1937 [15 Safer 1356] de Gureba hastalianesinde vefat etdi. Topkapu kabristanına deinolundu.

MUALLIM FANI

3 Kânuni sâni 1936 [28 Şevval 1354] da — zevcesinin memleketi olduğıçün senelerdenberi oturduğu — Kadirli'de [Kars Zülkadriyye] vefat etdi. Alacami kabristanına defnolundu.

MEHMED FÜAD

20 Teşrini sâni 1934 [12 Şaban 1353] de vefat etdi. Beşiktaş'da Yahya Efendi türbesi kabristanına defnolundu.

ARDULHĀK HĀMID

13 Nisan 1937 [1356 Saferinin birinci gecesi] vefat etdi. Cenaze merasimi hükûmetce tertib ve icra olunduğiçün pek çok mekteb talebesi, polis, ehibba ve ahaliden mürekkeb — emsâli nâdir görülen — galebelikle takib olunan ve top arabasına konulan cenaze, Zencirli Kuyu'daki Asrî kabristana ilk defa olarak defnolundu. O kadar çok çiçek getirilmişdi ki başka cenazelerde görülememişdir denilebilir.

Ailelerimiz arasında bir asırlık hukuk ve meveddet olduğundan ötedenberi hakkımda hürmet ve mehabbet gösterirdi. Vefanın mücessem misâli olduğumu âşinalara söylerdi. O yaşda evime kadar gelmek zahmetini ihtiyar ederdi. Bir akşam da Bayan Lüsyen'le beraber gelmişler. Hizmetci, evde bulunmadığımı söylemiş. Lüsyen, gelüb gelemiyeceğimi sormak istemiş Hâm'd, "Sorma. O, camiden başka yere gitmez. Nemaz kılınca evine gelir" demiş. Otomobilin içinde beni beklemiş.

Son görüşdüğümüz günlerden birinde dinî, edebî, felsefî ve tarihî meselelerden bahsetdiğimiz sırada bir aralık gözünü kapatub şu beytin sanih olduğunu söyledi:

"Bir ismi celâl olsa gerek namı tabiat Âyatı ilâhiyedir ilhamı tabiat".

AHMED HAŞİM

4 Haziran 1933 [10 Safer 1352] de vefat etdi. Eyub kabristanına defnolundu. Bazı emsâli gibi vefatından sonra daha ziyade şühret ve kıymet bulan şairlerdendit.

HÜSNI [PASA]

Divanı eş'arını — kitab muhiblerinden — sabık Arnavudluk sefiri muhterem Âli, muahharen elde ederek bana gösterdi. Buharalı Naci tarafından Hicrî 1292 senesinde talik yazı ile yazılmışdır. Arabî ve Farisî şiirleri de hâvidir. "Hüsni Eser" le beraber 151 büyük sahifedir. Aşağıdaki iki gazel, o divandan naklolundu.

Hüsni [Paşa] nın "Tercemei Ahdi Aziz" isimli — basılmamış — bir eseri daha vardır ki Hazreti Ali, على المراث والله على 1 Mısır'a vali nasbetdiği hengâmda yazub verdiği vasiyetnameyi — Selânik valisi iken — Türkceye terceme etmişdir. Bu da Âli'nin kütübhanesindedir.

GAZEL

Razı aşkı ne kadar eylese âşık pinhan Ruyi dildarı görünce olur elbette ıyan Çilei sahti çekilmez o keman ebrunun Güler emma dili uşşaka bu müşkil âsan Bülbül âsa hemean eylesem arzı negamat Olmaz ol gonce femin harı cefası noksan Kadri yok simü zerrin işte bu bazar içre Nakdi dille alınur kâlei vaslı huban Hüsniya hahiş vusletle sözü etme diraz Cünki imadan alur gayeti kasdı cânân

§

Bu bülbüli dil âleme feryada mı geldi Ya guncei maksudunu hep yade mi geldi Lâyık mı ola badei ikbal ile sermest Kalb âlemini fısk ile berbade mi geldi Nefs ile nedir tâ bu kadar germii ülfet Âdem bu cihan mülkini ifsade mi geldi Âya neye fikreylemiyor kavli elesti Aslından aceb kenduyi ib'ade mi geldi Lâzım da değil Hüsniye çok bahsi uzatmak Halkın hiyelü ayıbnı tadade mi geldi

HÜSNI [EFENDI]

"Hiisni Eser" isimli matbu manzume, bu zatın değil, Hüsni [Paşa] nın eseri olduğu halde sehven ikisine de isnad olunmuşdur.

ALI IFFET

Eylûl 1941 [Remezan 1360] de İzmir'de sektei kalbden vefat etdi. Bazı gazellerini ihtiva eden bir risaleyi — üdeba ve şuaraya takrizler yazdırub — "Gazelle-Son Asır Türk Sairleri — 138 rim" unvaniyle neşreyledi. Bir gazeline, şairlere söyletdiği nazireleri bir araya toplıyarak "Cünunı Aşk" namiyle bir mecmua tertib etdi, buna da takriz yazılması içün mükerreren vâki olan müracaatı üzerine şu manzumeyi yazdım:

Bir gazel yazdı Cenabı İffeti sîrin sühen Kalbini erbabi askin evledi hakkivle sen Bir gazel kim lâfzü mânası sifa balısı cünun Dense elvak nazmı sihr âmizü siiri pür füsun Misrai bercestesi Levlâvi evler nesvevab Beyti mamuri, imaret sazı Kaysı dilharab Sivei nazendesi, vecd averi erbabı nâz İsvei tabendesi, şur üfkeni sahib niyaz Iffetin etrafını sardı bütün ehli hired Halei mehtabi andirdi bu vaz'i diloesend Cümlesi bu siiri zibave nazire sövledi Hepsi de hakkıvle isbatı livakat evledi Her nazire, biz naziri olmayan siiri guzin Serteser metni cünune bir metîn serhi mübin Etdiler hep muktezayı vakte tatbiki mekal İtiraz etmez bu hale bittabi merdi kemal Sazi mâna nagme riz oldukaca canlar cus eder Nagmesiyle kendinin mana da terki hus eder Bir eserdirki "Ciinuni Aşk" ile olmuş benam Duvsa Mecnun, merkadinden sevk ile eyler kıyam Kimki sairdir eder elbette ibrazı fünun Sair olsavdım ederdim ben de izharı cünun Himmetinle geldi meydanı zuhure bu eser Âferin ey şairi Îffet şiarü pür hüner

Sende "Mecnundan füzun âşıklık istidadı var" Aşkını efzun ede şevkı cemâl Girdikâr 22 Mayıs 1939

YUSÜF KÂMİL [PAŞA]

Misir valisi Mehmed Ali [Paşa], üçtincü ve en kıymetli kızı Prenses Zeyneb [Hanım Efendi] yi, Yusüf Kâmil [Paşa] ya tezvic etmek istediği esnada bir gün

عمارت 1

yemek yerken Sami [Paşa¹], "Kâmil beyi damad yapmak tasavvur buyruluyormuş, bu nasıl olur?" demesiyle — dahii ümmi unvanına bihakkın lâyık olan — koca Mehmed Ali, "Ne yapalım, kızımızın birini bir abdala, birini bir deliye verdik. Birini de bir kâmile! veriyoruz" cevabiyle sözü kesdiğini, Mehmed Ali'nin küçük oğlu Mehmed Ali [Paşa] nın kızı muhterem Prenses Zübeyde Hazretleri nakleyledi.

Ne kâmilâne cevab.

KÂMIL [BEY]

Kâmil [Bey] in "Întihabatım" isimli risalesi, Hicrî 1307 senesinde basılmışdır. Huruf üzerine müretteb beyitleri, Arab ve Fürs lisanlarından mütercem hikemî cümleleri ve kendinin üç gazelini hâvidir.

LEYLÂ

Şerif [Paşa¹] nakleyledi, annesinin annesi² demiş ki : "Leylâ Hanım, bir şün bize geldi, şu sözleri söyledi : "Birkaç gün evvel Kâğıdhane'ye gitdim. Padişah [Sultan Mahmud] köşkde imiş. Beni uzakdan görüb çağırtdı. Huzuruna kabul etdi. İzzet Molla'dan³ bahs açub "İhtarıma rağmen mahud lâyiha hakkında ötede beride boş boğazlık etdiğinden nefyine mecbur oldum. Vefatına tæssüf etdim" buyurdu. Ben de dua ile mukabelede bulundum. Bir şarkı küftesi tanzim etdim".

Şarkı budur4:

Pür ateşim açdırma benim ağzımı zinhat Zalim beni söyletme derunumda neler var Bilmez miyim etdiklerini, eylen:e inkêr Zalim beni söyletme derunumda neler var

Aşkınla yürek yareleri işler onulmaz Meydanı mehabbetde bu hicran unudulmaz Aşık sana çoksa bana dilber mi bulunmaz Zalim beni söyletme derunumda neler var

¹ Tercemei halleri 1649, 1828 inci sahifelerdedir.

Tercemci hali 868 inci sahifede yazılan Lebib [Efendi] nin kızı ve mabeyin müşiri Ferik [Paşa] nın zevcesidir.

³ T'ercemei hali 723 üncü sahifededir.

⁴ İsmail Dede Merhum, uşsak mekamından bestelemişdir.

Bed çehre rakibi aceb âdem mi sanursun Bir gün olur andan dahi ey suh usanursun Etdiklerine nadim olursun utanursun Zalim beni söyletme derunumda neler var

Her derdine ben sabredeyim şuhi cihanım Leylâye cefa âdetin olsun yine canım Tesir eder elbet sana bu ahu figanım Zalim beni söyletme derunumda neler var

Ş

Leylâye Hicrî 1256 senesinde "150" kuruş maaş tahsis olunduğu, Topkapu Sarayında Ceybi Hümayun defterinde mukayyed — aşağıdaki — tezkireden anlaşılmışdır.

« lase' | Devletlu utufetlu efendim hazretleri.

İşbu 56 senesi Recebi şerifi gurresinden itibaren Darbhanei amireden şaire Leylâ Hanıma mahiye yüz elli guruş maaş tahsis olunması hususuna iradei ihsan adei hazreti şahane şeref efzayt sünuh ve sudûr buyrulmuş olmağla mucibince maaşı mezkûrun tahsisi ve lâzım gelen senedinin biπanzim sakdüri menutı himemi behiyeleridir efendim».

11 Receb 1256

ABDÜLAZİZ MECDÎ

26 Ağustos 1941 [1360 Şabanının 3 üncü gecesi] vefat etdi. Edirne kapusunda şehidliğe defnolundu.

MEHMED ABDÜNNAFI [EFENDI]

Torununun oğlu Maarif Vekâleti umum müfettişlerinden Bay Fethi'nin bilâhare gösterdiği bir mecmuada iki nât, bir medhiyei mevlâna, Sultan Abdülmecid'e ketebe ve vefat tarihleri, yine ona "hakipayı saltanat" redifli ve 9 beyitli medhiye, Şehzade Ahmed'in ve kendi hafidinin velâdetine, Reşid [Paşa] nın sadaretine, Pertev [Paşa] nın riyasetine, Kasım Paşa'da Sırrı Dede türbesine, Himmet Zâde dergâhının tamirine ve çeşme inşasına tarihler Beylikci Enverî [Efendi] ye ve bir vezire, Galib [Paşa] ya — gazel tarzında — medhiyeler, Sofya'da Baliye kıt'a, "Fatin Tezkiresi" ndeki gazel ile diğer üç Türkce, iki Farisî gazeli ve başkalarının bir şarkısını ve bir gazel ile tahmisini hâvidir.

MEHMED NAZIM — FLORINALI

Gülhane hastahanesinin emrazı asabiye kısmında tedavi edilmekde iken 6 Haziran 1939 [18 Rebiulâhır 1358] de vefat etdi. Topkapu kabristanına defnolundu.

"Cumhuriyet" gazetesine yazılan fıkrada merhum, eslâf içün ihtifaller tertib eylediği halde kendi cenazesinde heman hiç kimse bulunmadığından bahsedilmişdir. Mükerreren telefonla vâki olan sualime, doğru bir cevab verilmediğinden cenazenin ne vakit nakil, nereye defnolunacağını öğrenüb de son hizmeti ifa edemediğime pek çok teessüf etdim.

Hukukumuz eski olduğundan hakkımda pek ziyade hürmet gösterirdi. Ne söylesem, ne yapsam gücenmezdi, beni gücendirmekden sakınırdı. Babıâli'de bulunduğu esnada beni pek sık ziyaret eder, pek uzun sözler söyler, manzumeler okur, bazan resmî işlerimle meşguliyetime mâni olurdu. Hattâ bir gün¹—lâtifeten ve bilbedabe denilebilecek süratle— şu kıt'ayı söylemişdim, pek çok gülmüşdü:

"Bir takım lâf ile teşvişi huzur Etme ey şairi bi şirü şuur Her dakika bana gelmekden ise Yılda bir kendine gelsen ne olur"

Esasen iyi âdemdi. Manzumeleri de emsâline faikdi. Fekat şühretin âfet olduğunu düşünmiyerek iştihar emeliyle nakdini, vaktini, nefsini, nefesini telef ederdi. Manzumelerini — ne maksada mebni ise — dercetmeyen gazete idarehanelerine para vererek ilân sütunlarında neşretdirirdi. Nasihatlerimize kulak vermezdi. Son senelerde kendine "şiir kıralı" unvanını tevcih etmişdi. Bütün edebiyat müntesiblerinin bu unvanı kabul etmesiçün kalemen ve lisanen oğraşırdı.

Tercemei halini — ümidinin fevkinde takdirkârane cümlelerle — bu esere koydum. Basılan formayı — cildin bitmesini beklemekden rahatsız olmaması içün — derhal kendine gönderdim. Memnun olacağını ümid ederken — hastalığının tesiriyle olmalıdır ki — sahifeler dolusu mektub yazarak kırallığının lâyikıyle tahrir ve — gönderdiği — bütün manzumelerinin dercedilmediğinden bahsile beni âdeta tevbihe kalkışdı. Bittabi sükût etdim. Bu defa yine sahifeler dolusu, haşiyeli, zeyil-

^{1 2} Temmuz 1325.

li, mabaadli mektublar göndererek kusurlarının afvini bir satırla tebşir etmemi, ebediyyen minnetdarım olduğunu yazdı. Yine susdum. O, yazdığı şeylerde mazur olduğu gibi, ben de susmakda mazur idim. Allah rahmet eylesün.

MAHMUD NEDİM [PAŞA]

Trablusıgarb valiliğinden "azil" edildiğini — Sadrı esbak Said [Paşa] ile o devre yetişen diğer iki zat söylediklerinden — bu eserdeki tercemei halinde o suretle yazmısdım.

Asıl ismi « کا الحدود » olduğu halde Maarif Vekâletince "Osmanlı Devrinde Son Sadrıâzamlar" unvaniyle — henüz iki cildi basılan — eserimde söylediğim vechile [S. 295] bilâhare ele geçen vesikadan anlaşıldığına göre Trablusıgarb'dan mazulen değil, "mezunen" gelmişdir.

NEVRES [PAŞA]

1185 inci sahifede yazılmış olan bu zatın daha mufassal resmî tercemei hali muahharen ele geçdiğinden — evvelkini ikmal ve bazı tarihleri tashih etmek üzere — naklolundu:

Varna muhafizhgindan sonra Eskişehirde vefat eden mirimirandan Derviş Hasan [Paşa] nın oğlu Basra gümrükcüsü Mustafa (Bey) in oğludur 1.

1826 [10 Muharrem 1242] de Beşiktaşda doğulu. Annesinin ikdamiyle on bir yaşına kadar okumak, yazmak öğrendikten sonra musahib Said [Efendi] nin vesatatiyle Sultan Mahmudun huzuruna çıkarıldı. şehzade Abdulazizin hizmetine venilmesine irade sadır oldu. Sultan Abdulmecidin rülüsundan biraz sonra enderuna çırak edildi. Orada hoca Aziz [Efendi] den arabi okuyarak mezun oldu. Farisi ve bazı ulüm da tahsıl ederek nazım ve inşada kudret hasıl etdi.

1855 [15 Remazan 1271] de iradei seniyye ile tekror veliabd Abdülazizin hizmetine verildi. Onun cülûsunda ikinci mabeyinciliğe 1861 [13 Muharrem 1278] de mirimiranlık rütbesiyle Kazai erbaa kavmakamlığına, 1861 [5 Safer 1278] istablı âmire müdirliğine tayin ve bir kaç ay sonra Rumeli beylerbeyi payesiyle taltif olundu.

1882 [21 Remazan 1278] de üçüncü mabeyinciliğe, 1862 [14 Şevval 1278] de meclisi valâyı ahkâmı adliye azalığına, 1862 [6 Zilkide 1278] de Bursa mutasarrıflığına, 1862 [12 Zilhicce 1278] de

¹ Ahmed Ata [Bey] in enderun tarihinde «mirimirandan Derviş Paşa zade esbak baş mabeyinci Mehmed Beyın», «Fatin tezkiresi» nde «Derviş paşa zade Mehmed Beyin» ve «sicilli Osmanî» de «sadn esbak Moralı Derviş Mehmed paşa zade Mehmed Beyin» oğlu olduğu gösterilmektedir.

Başmabeyinciliğe, 1862 [3 Saser 1279] da rütbei vezaretle maliye, 1862 [21 Recep 1279] da maarif mezaretterine, 1863 [5 Remazan 1279] da tekrar Bursa mutasarrıslığına nasb ve 1863 [5 Rebiulzhir 1280] de azlotundu.

1864 [8 Safer 1281] de -ikinci defa - meclisi valà azalığına ve 1864 [8 Rebiulahir 1281] de mabeyne memur oldu. 1864 [26 Cümadelula 1281] de -üçüncü defa - meclisi vala azalığına, 1865 [20 Sevval 1281] de -ikinci defa - maarif nezaretine getirildi. 1865 [28 Zilhicce 1281] de rekrar mabeyne alındı. 1865 [18 Muharrem 1282] de -dördüncü defa - meclisi vala azalığına, 1865 5 Recep 1282] de Kastamoni mutasarrıflığına tayin ve on beş gün sonra afv olundu, 1866 [4 Şavval 1282] de mabeyne alınarak 1868 [20 Cümadelahire 1283] de ikinci defa - baş mabeyinciliğe, 1867 [4 Muharrem 1284] de -beşinci defa - meclisi vala azalığına nasb ve 1868 [9 Remazan 1284] de afv edildi. 1868 [2 Zilhicce 1284] de yıne mabeyne alındı. Memuren Mısıra gönderildi. 1869 [1 Şaban 1286] da mabeynden çıkarıldı. 1870 [25 Safer 1287] de -üçüncü defa - baş mabeyinci oldu. Tekrar Mısıra gönderildi. 1871 [17 Cümadelahire 1288] de hizmetinden afvolundu. Kora ciğerinden muztarib olduğundan etibbatını karariyle 1872 [22 Remazan 1289] da Viyanayal gitdi. 1872 [12 Şevval 1289]² de vefat erdi. Naşı getirilerek - vasiyeti mucibince - Kanlıca mezarlığına defnolundu.

Birinci rüthe Osmani ve Mecidî nişanlarını, Avusturya Devletinin Demirtac ve İspanya devletinin Elizabet nişanının gran kordonlarını hâmil idi.

Ş

Vefatında « حقاق الوقايع » gazetesine yazılan fıkrada şöyle deniliyor :

Cemii ahlâkı hasenei insaniye ile muttasıf, nadirülvücud bir fâdılı nüktebîn ve arif olub hususiyle fünum edebiye ve muhazaratda derkâr olan yedi tulâsı ve talakatı lisan ve hüsni ifade ve edası cihetiyle enedisinde bir saat bulunmak, ömrün en lezzetli geçmiş zemanlarından bir dakika gibi geçmesinden tekerrürünü arzu ve tama etmemek mümkin olamaz ve dehanı belâgat nişanından işidilen nikâfı edebiye ve fıkratı lâtife ceinü tabrir olunsa kütübü sahayife sığmaz idi. Kâhice eğlence olmak üzere bedaheten nazmeviediği eşarı belagat beyan, pesendidedi erbabı tab'u irfan ve hususile âşikane şarkiyatı dilâvizi, ziveri zebanı alemyandır. Elhasıl kendisi, fünunı nazmu inşada yegâne ve bihemta, edib ve zarif, hafifülruh, hoş gû, hoş eda, nedimi nükte pira olarak memur olduğu işlerde ibrazı measiri reviyet ve bilhassa maliye nezaretinde iken kavaimi nakdiyenin refü ilgası emrinde fevkalgaye hinmet ve hizmet eylemişdir».

§

Lûtfi [Efendi] de «Postu Viyana tarafında birakdı da yakayı kurtardı» diyerek Viyanada öldüğünü söylediği halde Süreyya [Bey] in, Nisde vefat etdiğini söylemesine uyarak ben de öyle yazıdığını müahharen gördüm.

² Mürettib sehvi olarak 1186 ncı sahifede «Cümadelulâ» denilmiştir.

³ Hangi zat yazınış ise kadirşinaslık, vefakûrlık etmişdir. Fekat bazı sözlerde pek fazla mübalega etdiği görülüyor.

⁴ Kâşki sığdığı kadar yazılsa idi. Yazılmayan şeyin kıymetinden bahsetmek, İniç bir faide temin edemez. İşidilen kıymetli sözleri, fıkraları zabtetmek bizde âdet değildir zarif sözler, mühim fıkralar sövlenir, dinteyenler, ya gülmekden bayılır, yahud deryayı hayrete dalar. Bir müddet sonra da bir daha tahattur etmemek şartiyle unudur, gider. Söyleyen öldükten sonra ≰Neler söyler, neler söylerdi, yazılsa kütübü sahayıte sığmazdı» denilir.

Nevres [Paşa] nın vefatına — o zeman mirgun Rüşdî Mektebi Farisî muallimliğinde bulunan — muallim Feyzi'nin¹ söylediği tarihdir:

Terk edüb mezrai âlemi Nevres Paşa Nahli nevreste² iken bağı cihan içre kadi Nice kıydın o sehi kamete ey hâki siyeh Cümleye dağı derun oldu vefatı zira Sernüngûn tası felekten umulur mu neş'e Akibet renç humari ile dilhun etdi Kimseye bunda nasib olmaz imiş ayşi müdam Feyziya bir daha doldur kadehi tarihi

Çemenistanı adem seyrine gitdi hayfa
Tişei gadr ile üftadei hâk etdi kaza
Senin aguşuna lâyık mı o servi rana
Çok gönül zahmine olmuş idi merhemi bahşa
Kırgün kâsei gredunda kani renkli safa
Kangi surmeste sunuldise bu kanlı sahba
Kimseyi kandiramazmış bu şafak gün mina
Nuş kıldı ecelin camını Nevres Paşa

RASID

21 Kânuni sâni 1940 [11 Zilhicce 1308] de vefat etdi. Edirne kapusı kabristanına defnolundu. Bir asır yaşadı. O yaşda sür'atle yürürdü. Bir gün bir yokuşdan âsaya dayanarak ve inleyerek çıkdığını gören bir âşinası, böyle takatsiz bir tavurla yürümesinin sebebini sorunca "halkın nazarı değmemek içün" cevabını vermişdir.

"Rasid'in rüsdini teslim eder erbabı ukul"

ehli servet olduğunu söylerlerdi.

HUSEYIN SIYRET

Muhterem şairin tercemei halindeki notlardan birinde babasının annesi Fatma [Hanım] ın ceddi Şehsüvar Zâde Hamdullah [Paşa], "Sadrı esbak Muhsin Zâde Abdullah [Paşa] nın damadıdır" denilmişdi Muhsin Zâde ailesine münasebeti sıhriyesi olan bir zat "Hamdullah [Paşa], Kerkük'li firarî Hasan [Paşa] Zâde Esseyid Abdullah [Paşa] nın damadı" olduğunu bildirdi.

Hüseyin Siyret'den sordum. Yazdığı cevabda "Hamdullah [Paşa], Sadrıâzam Esseyid Abdullah [Paşa] nın kızıyle, kayın biraderi Mehmed Said [Bey] de, Mubsin Zâde kerimesiyle teehhiil etmişdir" demişdir.

Tercemei hali 419 uncu sahifededir.

² Bu tabiri, onu takibeden «sehi kamet» ve «servi rana» dan daha çok garibdir. Kırk yedî yaşındaki bir zatin ismi «Nevres» olmakla «kadd» i «nahli nevreste» ile tavsif olunursa on yedi, sa sekiz yaşındaki nevreslerin kaddü kametini bangi kelimelerle tarif etmelidir?

TAKRIZLER

Nâçiz şahsım ve eserim hakkında teveccüh ibraz eden kıymetli şairlerimizden bazı zevatın lûtfen yazdıkları manzumeler ve tarihler — istihkakımın fevkınde — takdir ve tebcili mutazammın bulunduğu içün nesretmekden sıkıldım.

Fekat bu nefîs eserlerin zıyana razı olmadığım gibi — hürmet etdiğim bazı erbabı marifetin ısrarlarına da mukavemet edemiyerek hüsni hatima olmak üzeze eserin sonuna koymağa mecbur oldum¹.

Mezivyet, benden zivade bana iltifat eden muhterem zatlara racidir.

Ş

Âbı ruvı füdala Hazreti Mahmud Kemal Sahili hikmete atmıs vine bir dürri semîn Sanma telifini bir tezkire, bir âbidedir Bir kiitübhane değer tezkirei İbnülemin Kıtaatı kürei ilmini sevr etseydi Fadlü irfanına evlerdi vemin İbni vemin Aksi tâbı rekami hire dihi cesmi cihan Naksi feyzi kalemi reski sanem hanei Çin Schevati kelimativle bulur can innîn Berekâtı nefehatiyle doğar zinde cenin Darbei kudretidir kilki füsun perverinin Öc alub sahai manave diken sengi rasîn Suara maserinin mahseridir tezkiresi Urdu şairleri mizana bevechi pişîn Fevzi icaz bulub mazharı bas oldu kimi Olsa bin mahser uyanmaz kimi der ziyri zemin Cogunun ortava atmıs ne kumas olduğunu Satdırır bazı sühansaze de kâlâvı bihin Ne taraif, ne zaraif, ne hikâyatü nikât O ne sencide menakib, o ne tarzi tebyin Madini fadlı saçub cevheri envai kemal¹

⁸ Gönderildiği tarihler sırasiyle dercedilmişdir.

ve saire. كال الحكمه، كان الكامل، كال العصمه ، كال الصفوه ال

Ey eden sukûnı, bazarını ilmin tezyin' Ne Kemal'in gibi Mahmudı mükemmel bulunur Ne de İhsan gibi bir şairi Hassan âyin Niçe yıllar bize üstadı müfiz oldun sen Nice yıllar seni mes'ud ede mevlâ âmin

Hammamî Zâde

Etdi Mahmud Kemal İbnülemin Namı mensi ve belki na mesmu Kurdı erbabı danişe o hümam Bunların ekseriyle o, bizzat Herkesin aslu faslına vâkıf Herkesin halü kalini biliyor Kendini bilmiyor bu gün kimse Böyle bir kişveri tekâsülde İsmini, resmini, measirini Himmeti varsa kendine kişinin Bikmamış hiç, usanmamış, niçe yıl Sarfı nakdinei hayat etmis Böyle gelmiş vücude bu eseri Bu kitabın, müellifin daim Kıymetü kadr bilmiyen akvam Ver İlâhi, revac marifete

Bu kitabın içindeyim mâdam Bana da bir kitabedir bu kitab Edebü şiire bir büyük hizmet Nice insane verdi bir sühret Daimî böyle mesheri hürmet Eylemis akdi meclisi ülfet Sanki nessahi millet of hazret Bu bilisidir ona büyük kuvvet O ise herkesi bilir... hayret! Bu kadar zatın — eyleyin dikkat! — Aradı baldu topladı, ümmet! Kim kime bak bu gün okur rahmet Etmiş ibzali himmetü gayret Nefsine vermemis ehemmiyet Bu, ne mahsuli gayretü himmet Kadrini bilmeli biitiin millet Olamaz hiç haizi kıymet Marifet çünki gayei hilkat

Ben de bir şairim Selim elbet Başka sengi mezare yok hacet Melmed Selim Înal

Aferin İbnülemin Malımud Kemali namdar Sahai âfakı irfanınla kıldın şulebar Alemi hayran eder bıkmaz, usanımaz gayretin Etsün efkârı bülendanenle Türklük iftihar Asitanındır melâzı teşnegânı musiki Barigâhındır ulûm erbabına darülkarar Zihni derrakin o hallâli ümurı müşkilât Fikri vekkadından envarı hakayık aşikâr

Ş

Fevzi kudret, cebhei pakinde mevhubi ezel Mürgi ilham, çesmi sehharında mahir bestekâr Sulei imanının mestunidir ruhülkudiis Levhai amalinin takdirkârı Çaryar Ev mükerrem ردة لاحقال efradi imem Zâtı valâ şanına olsun bu nazmım yadigâr Sensin ol hemnamı zâtı nüshai çarüm kitab Gökde namın müntekis bâ desti zôti Girdigâr Sensin ol nihriri âzam ki sanadidi derin Ahzı malûmat içiin evler hemise muzar Sensin ancak hatemi eslâfı Etraki izam Tâ ilâ vevmilbeka âsarın oldu pavidar Sensin ancak vákifi magzi künüzati ulûm Sözlerinden eyler esrarı dekayik intisar Sensin ol gavvası dervayı maarif ki bu gün Sözlerin takdis eder müstesrikîni riizgâr Bakamaz mihri münire ta ebed haffas cesm Kıvlü kali mübgizane etme asla it bar Ey hüner perver, himem küster, edibi nüktedan Yümni evsafınla hamem oldu pür şevkü mesar Asümanı kudretin semsi hayat efzasıyım Bîgeran amakı cehli zerrem eyler tâbdar Tab'ı feyyazım o mir'atı suver gâhı şiiun Aklı evveldir huzurumda sebak han müstesar Söyle tastir eylemiş halâtı vicdaniyemi Kilki kudret cebhei pak mde bâ desti vekar Sairi kudsî siyer, sehbazı sayyadülkulûb Asinai remzi hikmet hanei Perverdigar Her kelâmım lü'lüi şehvarı sehli mümteni Ufkı idrakimde kanunı belâgat zâr zâr Duysa ebkârı mezaminim Nevayi reskeder Kinever bahtı siyahımdan tabiat sermsar Dilleri tensit eden sihri beyanımdır benim Car aktara nikâtım olmada hayret nisar Görse hecviyem Ferezdakla Cerir, Ahtal heman Nüshai es'arım eylerlerdi taklide medar Mülki âcamın serâmed şairi Yağma eğer Sıvtımı duysaydı âsarın ederdi tarümar Hatifi kudsî getirdi ruhi Urfiden selâm

Eylemiş haki necefde âferini sad hezar Ruhı pür tabımda ebkârı maanıdır hadem Babı irfanımda Firdevsii Tusi perdedar Devri esbak gamküsarı sabıkın mağduriyim Ehline barı girandır nâbehengâm iktidar Misli ender şairi lebrizi hissiyat iken Sadmei âlâmı gûna gûnla didem eşkbar Nakdi ömrüm kırk sene tedris ile oldu heder Sayımın şimdi mükâfatı hümumı canşikâr Derdü gam sermayei ömri şitabanım benim Iztırabatı mesaible derunum pür şerar

Nice temhid eylesün evsafı âlülâlini Tahiri Nadi gibi kemter kemini ruzgâr

Mehmed Tahir Nadi

•

Feyzi ruhulkudse mazhar Hazreti İbnülemin Etdi son asrın sühan sencanına ilkavı ruh Vâkıfane, kâmilâne, tarzı üstadanede Evledi bir tezkire tahrir bavechi vuzuh Pek münakkahdır ifadatı metîni eblâğı İstemez bu metni pakize havaşi vü şüruh Dameni pakin öperdi görse bu zeyli Fatin Derdi ev kânı fetanet habbeza fevzü fütuh Tezkire bir lem'aı fadlü kemalidir anın Diger asarı zivapası cihan manendi yuh¹ Müsteiddanı füvuza bezmdir bahrülulûm Bezli mervaridi fadl etmekdedir gayet semuh Cok zeman olsun edeb ânsuzi ebnavi vatan Ol ebülirlane lûtf eyle İlâhi ömri Nuh Sanih oldu hâtıra tarihi Hicrî noktadar Tab'edildi en güzel zeyli Fatin etdi sünuh

Ahmed Remzi

¹ Günes.

Serfirazı üdeba, mefhari sınfı füdelâ Miri Mahmud Kemal İbnülemindir hakka Hem sühan perverü hem zatı sühandan perver Bütün erbabi edeb der bu söze: âmenna Nasıl inkâr edilir sayi beliği kalemi Yazdığı her eser olmakda iken sa'saaza Son asırda vetisen Türk suarasın tedvin Ederek her birinin namını kıldı ibka Kilki muciz rekami sırrı Mesihe mazhar Nice mensi südeyi eyledi eznev ihya Unutulmak dimedir cünki hakikatde ölüm Verdi simdi sağ olan zümreye de fevzi beka O eser mercii oldukca sühandan olanın Hıfzı Hak eylesin üstadı da işkâl küşa Daha böyle nice âsarı nefise yazsın Eylesin talibi irfan olana neşri ziva İstifade ederek son eserinden cidden derim subhü mesa شكرالله مساعه

Söyledim tab'ına tarihi mücevher Tahir Vâsılı hücei hıtam oldu کانانځو

Tahir Olgun

KITABIN İÇİNDEKİLER

_ A _

Abdi Efendi, 9. Abdülhak Efendi. 1. Abdülkadir Efendi, 7. Aczi Aga. 12. Adile Sultan, 14. Agáhi Etendi, 35. Agán Pasa, 32, Akif Bev. 68. Akif Bev. 81, 2063. Akif Efendi, 78.. Akif Efendi, 80. Akif Pasa, 69. Alâüddin Bey. 85. Ali Efendi, 88. Âli Bev. 98. Arif Bev. 21. Andelip Bev. 100. Arif Efendi, 16. Asaf (Damat Mahmud Celâlüddin Pasa), 41, Asal Bev. 38. Asaf Bey. 52. Asaf Efendi, 51. Asaf Efendi, 37. Âsım Bev. 65. Asım Efendi, 54. Âsım Efendi. 61. Asım Efendi. 64. Ata Bey. 117. Ataullah Efendi. 103. Atıf Bey. 2066. Atıf Efendi. 67. Avni Bey. 123. Avni Bey. 135. Avni Bey. 137. Avni Efendi. 121.

Avni Efendi, 122.

Avni Efendi. 133.

Aydi Baba. 2069.
Ayetullah Bey. 139.
Ayetullah Bey. 145.
Ayni Bey. 147.
Aziz Bey. 26.
Aziz Bey. 28.
Aziz Efendi. 23.
Aziz Efendi. 25.

- B -

Bahai Efendi, 161. Bahai Efendi. 163. Baharî Bev. 167. Bahaüddin Bey. 169. Bahaüddin Bey. 173. Bakî Bev. 155. Bakî Efendi. 150. Baki Efendi, 152. Basri Bey. 2070. Bedri Pasa, 157. Behcet Pay. 177. Behcet Efendi 179. Benal Hanım, 2074. Benal Nevzat Bey. 2188. Besim Bev. 184. Bürhaneddin Efendi, 181.

-c-

Canib Bey. 189.
Cazim Efendi. 192.
Cehdî Efendi. 194.
Celâl Bey. 198.
Celâl Bey. 211.
Celâl Paşa. 195.
Celâl Paşa. 209.
Celâl Sahir. 219, 2189.
Celâlüddin Bey. 202.
Celâlüddin Dede. 217.

Celâlüddin Efendi. 204.
Celâlüddin Paşa. 205.
Cemal Nabedid Bey. 222.
Cemil Bey. 225.
Cemil Bey. 228.
Cenab Muhiddin. 233.
Cenab Şehabeddin. 230.
Cevdet Bey. 245. 2189.
Cevdet Efendi. 241.
Cevdet Paşa. 236.
Cudi Bey. 248, 2190.
Cudi Efendi. 250.

-c-

Caker Efendi. 255.

— D —

Danis Bey. 257. Danis Bey. 261. Danis Bey. 262.

— E —

Edhem Efendi, 266. Edib Bey. 268. Edib Bey. 271. Edib Bev. 274. Ekrem Bey. 276. . Ekrem Bev. 286, 2190. Elif Efendi. 291. Emin Bev. 296. Emin Efendi. 294. Emiri Efendi, 300. Emrah. 312. Emri Efendi, 315. Enver Bey. 320, 2191. Enver Efendi, 318. Erbabî Efendi. 321. Esad Dede. 326. Esad Efendi. 323. Esad Efendi, 327. Esref Efendi. 324. Esref Pasa. 331..

— F —

Fahri Bey. 345.

Fahrliddin Efendi, 347. Faik Ali Bev. 360. Faik Efendi. 350.
Faik Efendi. 352.
Fakri Efendi. 362.
Fani Efendi. Faik Bev. 357. Fani Efendi, 364, 2191. Faruk Nafiz. 366. Fatin Efendi, 368. Fazil Ahmed, 374, Fazil Paşa, 372. Fazil Efendi, 377. Fehim Efendi, 381. Fehmi Bev. 383. Fehmi Bey. 388. Fehmi Efendi. 386. Fehmi Hüsam Dede. 387. Fehmi Mazlum Pasa. 384. Fennî Bey, 393. Fenai Efendi, 390. Ferdi Rev. 400. Ferdi Efendi, 398. Ferhad Fasa. 396. Ferid Bev. 104. Ferid Bey. 405. Ferid Efendi. 402. Feride Hanım, 408. Ferri Efendi, 411. Ferruh Bev. 413. Fethi Efendi. 416. Fethi Efendi, 417. Fevzi Efendi, 418. Fevzi Efendi, 421. Fevzi Efendi. 423. Fevzi Efendi. 425. Fevzi Emin. 428. Fitnat Hanim, 434. Firakî Efendi, 433, Fuad Bey. 439, 2191. Fuad Bey. 442. Fuad Bey, 445. Fuad Efendi. 437.

— G —

Galib Bey. 449. Galib Bey. 459. Galib Efendi, 461. Galib Paşa. 457. Garıbi. 465. Gavsi Bey. 466. Gazati Bey. 468. Gulâmi. 470.

- H -

Habib Efendi, 472. Habibe Hanim, 475. Iladi Bev. 476. Blafid Pasa, 478. Blafiz Mehmed Ağa. 430. Haki Bev. 523. Наккі Веу. 489. Наккі Eev. 492. **∄laкк**і Веу. 501. 3 Hakki Bey. 509. Наккі веч. 512. **ЗНаккі Веу.** 517. Hakkı Bev. 519. Hakkı Etendi, 487. Hakki Etendi, 491. Hakkı Etendi. 514. Hanki Efendi. 521. Hakkı Paşa. 486. Hakki Pasa. 507. Haiei Bev. 527. Hand Efendi, 531. Halid Fahri Bev. 533. Hand Eyyub Bey. 529. Hailli Pasa 535. Halis Etendi, 537. Halis Efendi, 540. Halis Edhem Etendi. 544. Hamdi Bey. 552. Hamdi Bey. 554. • Hamdi Efendi, 546. Hamdi Etendi, 547. Hamdi Etendi. 548. Hamdullah Suphi. 556. Hāmi Efendi. 558. Hamid Bey. 561, 2192. Hāmid Etendi. 560. Hasbi Efendi, 571. Hāsım Bey. 572. Hâşim Bey. 580. Hasim Bey. 582, 2102.

Havalî Efendi. 584. Hayder Bev. 586. Hayder Bay, 589. Havret Efendi, 593. Havri Bav. 670. Havri Elendi, 615. Havri Efendi, 625. Hemdem Celebi. 628. Hifzi Efendi, 631. Hıfzı Efendi, 633. Hifzi Tevfik Bay, 334. Hikmet Bev. 636. Hikmet Bev. 648. Hikmet Bey. 654. Hikmet Bev. 658. Hikmet Bev. 660. Hikmet Efendi, 647. Hilmi Bay, 663. Hilmi Dade 668 Hilmi Efendi, 665. Hilmi İstepan Efendi, 671. Hulûsi Bev. 674. Hümayi Bey. 675. Hüsni Efendi, 678, 2193, Hüsni Efendi, 682. Hüsni Efendi, 684. Hüsnî Efendi. 685. Hüsnî Pasa. 679, 2192.

_ t _ .

Iffet Hanım. 695. Iffet Hanım. 696. Iffet Bey. 698, 2193. İhsani Bey. 705. Ihsan Mahvi Bey. 702. İhsan Raif Hanım. 700. Ihva Efendi, 708. İlhami Efendi. 712. İlmi Efendi. 715. İlmî Efendi, 717. İrfan Pasa, 719. Irsadi Efendi, 722. İsmet Bey. 728. Ismet Bey. 730. İsmet Efendi, 723. İsmet Efendi. 726. İzzet Efendi. 735.

İzzet Efendi. 757. İzzet Efendi. 776. İzzet Paşa. 765. İzzet Paşa. 773.

<u>- к -</u>

Kâmi Bey, 785. Kâmi Bev. 788. Kâmi Efendi, 782. Kâmil Bey. 802. Kâmil Bev. 806. Kâmil Efendi, 801, Kâmil Efendi, 804, Kâmile Hanım, 809. Kâmil Pasa. 790, 2194. Kâzım Pasa, 810. Kemal Bey. 827. Kemal Bev. 844. Kemal Bev. 852. Kemal Efendi, 849. Kemal Pasa, 819. Kemal Pasa, 842, Kemâlüddin Efendi. 857. Kemâlüddin Efendi. 860. Kemalüddin Dede. 863. Kenan Bev. 866. Kesfi Baba. 873. Keşfi Efendi. 871. Kuddusi Efendi. 779. Kudsi Bey, 778.

Lebib Efendi. 875. Leylâ Hanım. 880, 2195. Leylâ Hanım. 886. Lütfi (Dertli). 892. Lütfi Efendi. 896.

- M -

Mahir Efendi. 902.
Maide Hanım 905.
Makbule Leman Hanım. 909.
Mecbur Efendi. 912.
Mecdî Efendi. 915, 2196.
Mehmed Bey. 945.

Mehmed Abdinnafi Efendi 2196 Mekki Efendi, 954. Memduh Bev. 932. Memduh Pasa, 918, Meshuri Efendi, 957. Mithad Cemal Bev. 960. Mihrinnisa Hanım 964. Muhlis Pasa, 969, Muhlis Pasa, 974. Muhsin Bev. 980. Muhtar Efendi, 983. Muhtar Efendi. 986. Muhviddin Bev. 990. Muhviddin Raif Bev. 993. Münif Pasa. 997. Münif Efendi, 1013. Münire Hanım, 1015. Müsfik Efendi, 1018.

_ N _-

Naci Efendi. 1030. Naci Efendi, 1048. Naci Fikret Bev. 1052. Nacim Efendi. 1056. Nadir Efendi. 1059. Nâfi' Efendi, 1062. Nâfi' Efendi, 1065. Nail Efendi, 1075. Naili Efendi, 1074, Naim Efendi, 1079. Naim Bey, 1092. Nakiyye Hanım, 1094. Nasuhi Bev. 1099. Nâtik Efendi, 1104. Nâzım Bev. 1132. Nâzım Pasa. 1137. Nâzım Pasa, 1142. Nâzım Efendi. 1145. Nâzım Bey. 1148, 2197. Nazif Bey. 1113. Nazif Efendi. 1106. Nazif Efendi, 1109. Nebil Bey. 1153. Neca Pasa, 1156. Necib Bey. 1158. Necib Bey. 1160. Necmüddin Bey. 1163.

Wedim Pasa 1165 2198 Nevres Efendi, 1182., Nevres Pasa, 1178, 2198. Nezih Bev. 1194. Nigar Hanım, 1196. Nigârî Efendi, 1200. Nihad Bev. 1205. Nihad Bev. 1217. Nihad Bev. 1223. :Nihad Bev. 1226. Nivazi Efendi. 1229. Nivazi Efendi. 1232. 'Nuri Bev. 1235. Nuri Bev. 1243. Nun Bev. 1256. Nuri Efendi, 1252. Nuri Efendi 1254. :Nuri Pasa. 1237. Nuri Sevda Bev. 1240. Nurüddin Bev. 1259. Nusret Bey. 1264. Nusret Etendi, 1261. Nüzhet Bev. 1276. Nüzhet Efendi. 1267. Nüzhet Efendi, 1272. Nüzhet Hanım. 1275.

-0

Orhan Bey. 1285.
Orhan Seyfi Bey. 1279.
Orhan Şaik Bey. 1283.
Osman Fahri Efendi. 1288.
Osman Faiz Bey. 1290.
Osman Kemali Efendi. 1295.
Ömer Seyfüddin Bey. 1297.

_ P _

Pertev Paşa. 1301. Pertev Paşa. 1313.

— R —

Rahmi Bey. 1335. Rahmi Efendi. 1326. Rahmi Efendi. 1332. Raif Bey. 1337. Rasim Bey. 1344.

Rasim Ffondi 1330 Rasim Efendi, 1341. Rasid Efendi, 1349. Rasid Efendi, 1351, 2200. Rasid Efendi. 1355. Rasid Efendi, 1360. Rasid Efendi, 1364. Ratib Bev. 1366. Rauf Bey. 1449. Rauf Bev. 1446. Recai Efendi, 1373. Refet Efendi, 1380, Refet Efendi, 1382. Refi Efendi, 1384, Refik Bev. 1387. Refik Bev. 1395. Refik Efendi, 1397. Remzi Baha, 1398, Remzi Efendi, 1405. Remzi Efendi, 1403. Resad. 1412. Resid. 1418. Resid Bey. 1424. Resid Bey. 1436. Resid Bey. 1442. Resid Efendi. 1434. Resid Efendi, 1440. Resid Pasa, 1419. Ridvan Bey. 1451. Rıfkı Melûl Bey. 1471. Rifat Bey. 1453. Rifat Bey. 1457. Rifat Bey. 1462. Rifat Bev. 1465. Rifat Bey. 1468. Riza Bev. 1483. Riza Efendi, 1474. Riza Efendi. 1477. Rıza Tevfik Bey. 1486. Ruhi Bey. 1503. Rumi Pasa. 1511. Rüşdi Bey. 1514. Riisdi Efendi. 1512.

- s -

Sabit Bey. 1519.

Rüşdi Efendi. 1517.

Sabri Bev. 1524. Sabri Efendi, 1521, Sadi Efendi, 1526, Sadi Bev. 1530. Sadi Efendi 1528. Sadi Efendi, 1532. Sadık Pasa, 1535. Sadık Vicdani 1537. Sadullah Efendi, 1540. Sadullah Pasa, 1542. Sadüddin Bev. 1549. Safa Bey, 1552. Safi Bev. 1562. Safi Bev. 1557. Safi Efendi, 1564. Safvet Efendi, 1566. Said Bev. 1577. Said Bev. 1586. Said Efendi, 1602. Said Efendi, 1575. Said Efendi, 1604. Said Pasa. 1581. Selâhüddin Bev. 1609. Sami Bev. 1631. Sami Bev. 1636. Sami Efendi, 1616. Sami Efendi, 1634. Samih Efendi, 1639. Samih Fethi Bey. 1644. Samih Rifat Bey. 1641. Sami Pasa, 1619. Sebati Efendi, 1648. Selâm Bey, 1650. Selim Bey. 1653. Semili Efendi. 1658. Sevrani Efendi. 1665. Sezai Efendi. 1662. Siddik Bey. 1667. Sidki Bey. 1679. Sidki Bey, 1682. Sidki Efendi. 1671. Sidki Efendi. 1673. Sidki Mardin Bey, 1695. Sirri Efendi, 1698. Sirri Pasa. 1700. Sirri Paşa. 1695. Siret Özsever. 1688, 2200. Suad Bey. 1711.

Subhi Efendi. 1705. Süud Bey. 1714. Suzi Efendi. 1709.

- s --

Sadi Bey. 1719. Sadi Bey, 1723. Sadi Bev. 1725. Sadi Efendi, 1717. Sakir Efendi, 1727. Sakir Efendi, 1730. Sakir Efendi, 1731. Sakir Efendi 1735 Sefik Efendi, 1740. Sefkati Efendi. 1742. Sekib Bey 1747. Sckib Efendi, 1751. Şeni'i Efendi. 1755. • Şem'i Efendi. 1758. Sems Elendi. 1761. Semsi Elendi. 1768. Şemsi Efendi, 1770. Semsüddin Efendi, 1772. Seref Bev. 1786. Serel Elendi, 1781, Seref Hanım. 1775. Şerefüddin Bey. 1778. Serif Paşa, 1792. Sevki Bey. 1795. Seyhi Efendi, 1797. Sinasi Efendi, 1800. Sükuse Nihal Hanım. 1812:

— т —

Tacüddin Efendi. 1814.
Tähä Bey. 1816.
Tahir Bey. 1818.
Tahir Bey. 1824.
Tahir Efendi. 1820.
Tahsin Bey. 1829.
Tahsin Bey. 1844.
Tahsin Efendi. 1833.
Talät Bey. 1846.
Talät Bey. 1858.
Talät Bey. 1862.
Tabib Efendi. 1865.

Tabib Efendi. 1868
Tevfik Ederct Bey. 1879.
Tevfik Nevzat Bey. 1888.
Tevfik Efendi. 1873.
Tevfik Efendi. 1876.
Tevfik Lämth Efendi. 1891.
Tevfik (Neyzen). 1895.
Tefli Efendi. 1863.
Turan Bey. 1900.

- V -

Vahyi Bey. 1902. Vasfi Efendi. 1906. Vasif Bey. 1911. Vassaf Bey. 1915. Vecihi Bey. 1921. Vefa Bey. 1925. Vehbi Efendi. 1928. Vehbi Efendi 1931. Veled Çelebi Efendi. 1934. Verne. 1940.

. - Y -

Yahya Hakki Efendi. 1944.

Yemandi - Yaman Dede. 1952. Yaşar Nezihe Harim. 1947. Yümni Efendi. 1955. V

-z-

Zaik Efendi, 1959. Zari Bev. 1966. Zeki Bev. 1968. Zihni Efendi, 1971. Zihni Efencli, 1979. Zihni Efendi. 1980. Ziver Bev 2047. Ziver Efendi 2053. Ziver Pasa, 2042. Ziya Bev. 2028. Ziya Bey. 2037. Ziya Bey. 2040. Ziya Gökalp Bey, 2015. Zira Pasa, 1983. Ziya Efendi. 2019. Ziya Efendi. 2033. Zühdi Efendi 2056. Zühdi Efenci 2058. Takrizler, 2202.

ŧ

SAHIS ISIMLERI

_ A _

Abbas Efendi (Hacı), 785. Abbas Pasa (Mısır valisi). 139. 237. 791, 1623, 2187, Abdal. 1959. Abdi Bev. 89, 1430. Abdi Bey (Müsahip), 2, 4, Abdi Efendi, 9, 767. Abdi Efendi (Basmacı), 900. Abdi Efendi (Karahisari Sarkili), 766. Abdi Efendi (Üsküdarlı). 258. Abdi İsmet Ulukut. 2096. Abdullah Ağa (Hasırcı Zâde Mehmed İbni Abdullah), 480. Abdullah (Arab), Onikilerden, 769. Abdullah Bey. 1972. Abdullah Bey (Muhsin Zāde), 760, 1483.

Abdullah Celâlüddin Paşa. 209.Abdullah Cevdet. 1121, 1885, 2015, 2016, 2037, 2040. 2143, 2189.

Abdullah Efendi. 1, 2, 65, 108, 877, 964, 1099, 1100, 1526.

Abdullah Efendi (Câbîrî Zâde). 196. Abdullah Efendi (Himmet Zâde - Şeyh). VIII.

Abdullah Efendi (İzmir ulemasından). 1602.

Abdullah Efendi (Mektep müfettişi).

Abdullah Efendi (Tatarcık). 55. Abdullah Esad (Hafız Mehmed Eminzâ-

de) 1384.

Abdullah (Hoca - Dağıstanlı). 2050.

Abdullah Hasib Efendi (Reis). 601.

Abdullah Haşim Bey: 580.

Abdullah Hulûsi Efendi. 1786.

Abdullah Hulûsi (Mürefteli). 1759.

Abdullah Dehlevi. 758.

Abdullah Hamdullah Pasa. 737.

Abdullah Musib Paşa (Sülcymaniyeli). 551.

Abdullah Nabi Efendi. 912. 3

Abdullah Naili Pasa, 1775.

Abdullah Nidai (Kasgari), 1877,

Abdullah Pasa (Arab). 945.

Abdullah Pasa, 1319.

Abdullah Paşa (Harbiye Nâzırı). 1114.

Abdullah Paşa (Hazinedar Záde). 434, 1313, 1314.

Abdullah Paşa (Muhsin Zade). 1714, 2200.

Abdullah Paşa (Vali). 1876.

Abdullah Reca. 1233.

Abdullah Rifat Bey. 643.

Abdullah (San). 1877.

Abdullah Selâhii Uşşaki. 1512.

Abdullah Serrac (Seyh). 2047.

Abdullah Sidki (Sofi Zâde Hâfiz). 1893. Abdullah Subhi Efendi (Ulemadan). 1629.

Abdullah Sefik, 1444.

Abdullah (Seyh), 286.

Abdullah Tayyar. 1382.

Abdullah Zühdi Efendi. 62, 761.

Abdülaziz Âsım Efendi (Bk. Âsım Efendi). 64.

Abdülaziz Bey (Bk. Aziz Bey). 28.

Abdülaziz Efendi (Çavuş). 1639.

Abdülaziz Efendi (Bk. Aziz Efendi), 25.

Abdülaziz Efendi (Şeyh). 313.

Abdülaziz Mecdi Efendi. 306, 915, 2071, 2196.

Abdülaziz (Sultan). 9, 47, 62, 83, 119, 143, 157, 384, 439, 457, 492, 494, 507, 620, 651, 760, 792, 795, 796, 833, 896, 918, 947, 948, 1008, 1168, 1171, 1172, 1173, 1174, 1179, 1180, 1206, 1274, 1305, 1320, 1378, 1380, 1382, 1453, 1457, 1487, 1525, 1732, 1782, 1793,

1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1804, 1892 1985, 2198.

Abdülbâki Efendi (Bk. Bâki Efendi, Dede - Şeyh). 150, 864, 1567, 1619, 1934.

Abdülbâkî Fânî Efendî (Süleymaniyeli, Muallim), 213, 715.

Abdülfeyyaz Tevfik Bey. 1632.

Abdülgani Fahri (Bk. Fahri). 2086.

Abdülgaffar Hamii Buhari (Türkistanh). 1401,

Abdülganiî Nablusî (Şarih). 321, 1609. Abdülhâkim Efendi (Dağıstanlı). 1698.

Abdülhak Hâmid. 1, 15, 126, 185, 503, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 794, 808, 934, 935, 938, 939, 964, 967, 990, 1007, 1043, 1047, 1100, 1101, 1116, 1124, 1125, 1128, 1129, 1148, 1197, 1387, 1389, 1437, 1456, 1492, 1493, 1494, 1498, 1505, 1506, 1596, 1628, 1662, 1712, 1783, 1809, 1839, 1852, 2004, 2009, 2169, 2190, 2192.

Abdülhak Mihrünnisa Hanım (Bk.Mihrünnisa). 964.

Abdülhak Molla, 742, 751..

Abdülhak Nasuhi Bey (Bk. Nasuhi).

Abdülhak Sünbatî (Seyh). 1.

Abdülhalim Çelebi, 1935, 1936.

Abdülhalim Efendi, 1210.

Abdülhalim Efendi (Keçeci Zâde), 1209, 1210.

Abdülhalim Efendi (Şehid - Hafız), 1662. Abdülhalim Galip Pasa 457.

Abdülhalim Memduh. 682, 844, 932, 940, 1266, 1747, 1896.

Abdülhalim Paşa, 1623, 1625.

Abdülhalim Paşa (Müşir). 1095.

Abdülhâmid Ağa. 1329.

Abdülhâmid Bey, 195.

Abdülhâmid Hamdi Efendi. 548, 550, 795, 860, 1066, 1625.

Abdülhâmid (Sultan). 5, IX, 15, 44, 72, 127, 239, 241, 341, 665, 767, 768, 769, 770, 833, 834, 839, 898, 919, 920, 924, 935, 937, 947, 987, 1011, 1081, 1100, 1119, 1138, 1173, 1174, 1200, 1229,

1244, 1267, 1344, 1382, 1419, 1424, 1426, 1457, 1507, 1543, 1545, 1577, 1589,

1591, 1624, 1625, 1644, 1689, 1835, 1836, 1877, 1945, 1998, 2000 2082, 2156, 2157, 2176.

Abdülhâmid (Zehranî), 1689.

Abdülhâmid Ziyaüddin Paşa (Bk. Ziya Pasa). 1983. 2003.

AbdülhayRiyazî (KafzâJe). III.

Abdüllâtif Ağus Bey. 76.

Abdüllâtif Efendi (Bursa ülemasından).
1619

Abdüllâtif Subhi Paşa (Abdurrahman Sami Paşa Zâde). 139, 556, 827, 828.

Abdülmecid (Sultan). 19, 41, 71, 439, 542, 637, 678, 760, 779, 822, 999, 1024, 1066, 1154, 1175, 1305, 1307, 1526, 1625, 1793, 1830, 1941, 1959, 2043, 2044, 2196, 2198.

Abdülkadiri Belhi (Şeyh). 1138.

Abdülkadir Bey (Melek Ahmed Paşa Zâde - Kadıasker). 108.

Abdülkadir Daniş Bey (Hazine Kisedari). 1340.

Abdülkadir Efendi. 7.

Abdülkadir Efendi (Attar Zâde). 776.

Abdülkadir Efendi (Köysancaklı Hacı 1157, 1847.

Abdülkadir Efendi (Kürd), 620.

Abdülkadir Efendi (Sevh), 538.

Abdülkadir Geylâni. 1877.

Abdülkadir Gülâmî Efendî. 470.

Abdülkadir Nesib Efendi. 181.

Abdülkadır Reşid Efendi (Meşihat müsteşarı). 1604.

Λbdülkadir (Seyyid Yakub Han Zâde). 2084.

Abdülkerim Bey. 2105.

Abdülkerim Efendi, 679.

Abdülkerim (Ispartalı Hoca), 2030.

Abdülkerim Nadir Paşa, 1182, 1185, 1186, 1187.

Abdülkerim Sabit (Bk. Sabit), 1519.

Abdül Mühsin Efendi (Yek çesim). 484.

Abdünnafi Efendi. 482, 549, 1066, 1980.

Abdünnafi Ef. (Arab Tahir Efendi. Zâde). 997.

Abdürrahim, 2066.

Abdürrahim Besim, 1094.

Abdürrahim Efendi. 327, 337, 1065, 1557.

Abdürrahim Efendi (Tırnova Müfti Zâdesı), 16.

Abdürrahım İbni Efendi. 1847.

Abdürrahim Mühib Bey (Divânı Humayun Beylikcisi). 2119.

Abdürrahim Paşa, 1107.

Abdürrahım Paşa (Silistre Muhafızı).

Abdürrahman Adil (Avukat). 1262, 1420.

Abdürrahman Bey (Evranos Záde). 78.

Abdürranman Bey (Rikabdar). 1795.

Abdürrahman Cami: 2059.

Abdurrahman Ceberti, 57.

Abdurrahman Efendi. 797, 1398..

Abdurrahman Efendi (Kara Háfiz Zâde), 1079.

Abdurrahman Efendi (Kürd), 17.

Abdurrahman Fehmi Bey. XIV.

Abdurrahman Halis, 1477.

Abdurrahman Hālisi Kerkūki. 1877.

Abdurrahman Hasan Bey. 141, 1619, 1623.

Abdurrahman Muhib Efendi, 105.

Abdurrahman Naci Efendi. 450, 584.

Abdurrahman Nacım Efendi (Bk. Nacım), 1056.

Abdurrahman Pasa, 1583, 1589.

Abdurrahman Paşa (Adliye Nâzırı), 654, 902, 2076.

Abdurrahman Paşa (İçilli Ahmed Paşa Zäde). 1429.

Abdurrahman Sami Paşa. 123, 492, 1521, 1619.

Abdurrahman Sürevva Efendi, 46.

Abdurrahman Seret Bey. 75, 325, 640, 762, 893, 949, 1063, 1786, 1880, 1881, 2165

Abdurrahman Telebani (Sevh), 1478.

Abdürrezzak İlmi (Şeyh Seyyid), 715 .

Abdürresül Etendi (Seyh), 157,

Abdülvahid Celebi, 292.

Abdülvehhab Bey (Yusuf Kâmil Paşa Zāde), 139.

Abdülvehhab Efendi (Yasinci Zâde), 113. 740. 742 1966.

Abdülvehhabi Şâranî. 1877.

Abidin Pasa (Vali). 300, 730, 834, 1582, 2005, 2171.

Abidin Subhi (Ramazanoğlu). 1013. 1066. Aczi Ağa 12.

Adil Bey (Müsteşar). 2153. 2154, 2156.

Adile Sultar. 14. 728. 1369-1453.

Ādilşah Hanım (Bk. Ahmed Reşid Efendi). 1668.

Adolf Farkas, 788, 1196.

Af.t Bev 1988.

Afife Hanim, 1963.

Agâh Etendi, 945, 949, 1803, 1993.

Agahi Etendi. 35.

Agan Paşa 32, 255, 665,

Agan Paşa (Bosnalı vezir). 1395.

Agob (Gillia), 832 1243.

Ağa Hüseyir. Paşa (Serdan ekrem).

Ahded Osman, 2030.

Ahmed (Håd:mii), 2030.

Ahmed Aga, 1030, 1879.

103. 133., 2130.

Ahmed Aga (Pazarköylü). 945.

Ahmed Ağa (Yekirdağlı), 737, 742, 743, Ahmed Asım (Kamus mütercimi), 16,

Ahmed Åsım Efendi (Kara Hüseyin: Efend Zade), 362.

Ahmed Ata Bey (Bk. Ata Bey), 117, 119, 744, 1577, 1579.

Ahmed Ata Bey (Tayyar Zâde), 13, 761, 1194, 1316, 1578, 1941, 1945, 2198.

Ahmed Atır Efendi (Hacı Rıcal Zâde). 451.

Ahmed Azmi. 251.

Ahmed Bedri Etendi IX.

Ahmed Bahaüddin Etendi (Bk. Bahaf Etendi), 161, 163, 165.

Ahmed Behget Efendi (Bk. Behget Efendi), 179.

Ahmed Besim Lûtfi .228.

Ahmed Bev. 695, 759, 1235.

Ahmed Bey (Tabib Miralay), 586.

Ahmed Bey (Ağaoğlu) 2016.

Ahmed Bey (D:yarbekir Huncdanından) 1698.

Ahmed Bey (Elmastas Zâde), 663.

Ahmed Bey (Morali Zade), 1468.

Ahmed Rey (Safavi Záde) 905, 906.

Ahmed Bey (Sağır), 142, 592, 945, 1084, 1812.

Ahmed bini idris Hz. 549.

Ahmed Cetatuddin (Dede, Efendi). 1952. 1953. 2159.

Ahmed Celâjüddin Paşa, 845.

Ahmed Celálüddin Paşa (Çerkez). 720.

Ahmed Cevdet Boy, 1018.

Ahmed Cevaet Etendi. 241.

Ahmed Cevdet Paşa. 236.

Ahmed Ed:p Efendi (Divâni Humayun Müh:mme Nivisani), 1303,

Ahmed Etendi, 3, 1326, 1955, 240,

Ahmed Etendi, (Antakya Müftüsü). 1673

Ahmed Efendi (Bekir Ağa Zâde-Kitapcı), 332, 398.

Ahmed Etendi (Çangırılı Hacı). 844.

Ahmed Etendi (Derebeyi Zāde - Heivacioğlu), 722.

Ahmed Etendi (Erzincan Kadısı). 861.

Ahmed Etendi (Emin Çelebioğlu - Hacı). 1462

Ahmed Efendi (Hacı). 1301, 1302, 2058, 2070.

Ahmed Efendi (Hafiz - Sofi). 1483,

Anmed Etendi (Hallaçbaba Dergâhi Seyhi). 1549.

Ahmed Efendi (Hammamioğlu, hâfız).

Ahmed Efendi (Hoca), 685.

Ahmed Efendi (Kastomonili). 615.

Ahmed Etendi (Kitanci), 1392,

Ahmed E.endi (Madrubi), 114.

Ahmed Etendi (Müttü), 860.

Ahmed Etendi (Mutat Záde - Hacı). 348. 394.

Ahmed Efendi (Nakibüleşraf - Hâfiz).

Ahmed Efendi (Sahhaflar Şeyhi Zâde). 1323.

Ahmed Efendi (Sirkâtibi), 68.

Ahmed Etendi (Seyn), 54, 112, 2196.

Ahmed Etendi (Uzun Hatız Efendi Zâde), 3.

Ahmed Efendi (Zekâi Dede Zâde). 1936.

Ahmederrüfai, 1138.

Ahmed Esad Efendi (Uryanı Zâde). 1274.

Ahmed Eyub Pasa (Vali). 1413.

Ahmed Faik Reşad (Bk. Reşad). 1412. Ahmed Fethi Bey (Sivas eşrafından).

Ahmed Feyzi Efendi. 425.

Ahmed Fevzi Paşa (Kapudam Derya). 384, 488.

Ahmed Fuad Efendi (Demircili), 152.

Ahmed Hakki Biçakçı Zâde, 519.

Ahmed Hamdi Bey (Nazımülhikem). 552.

Ahmed Hamdi (Dağıstanlı). 2030.

Ahmed Hamdi Efendi (Hoca). 1731.

Ahmed Hamdi Efendi (Hoca - Kayseri-Müftisi). 1682.

Ahmed Hamdi Tanpınar (Bk. Hamdi). 562, 2093.

Ahmed Hasim. 1219.

Ahmed Hasim (Bk. Hasim Bey). 582, 583, 2163, 2192.

Ahmed Hayâlî Efendî (Bk. Hayâlî Efendi). 584.

Ahmed Hıfzı Efendi (Hacı-Şeyhülkur-ra), 1714.

Ahmed Hicabi Efendi, 902.

Ahmed Hikmet (Bk. Hikmet Seyyid). 635, 1882.

Ahmed Hikmet Bey. 278, 1662.

Ahmed Hilmi Efendi, 1013, 1335.

Ahmed Hilmi Efendi (Kasımpaşa Medresesi Müdürü), 1584.

Ahmed Hulûsi, 1962,

Ahmed Hulûsi (Kaymakam). 291, 740, 1304.

Ahmed Hüsrev (Sakızlı mühtedi). 1879. Ahmed İhsan, 1335.

Ahmed İlhami (Karahisarlı), 2030.

Ahmed Isa Bey, 181.

Ahmed Izzet, 1272.

Ahmed Izzet (Hacı - Bk. İzzet). 765.

Ahmed Izzet Paşa ( ). 38.

Ahmedi Hindi (Şeyh). 537.

Ahmed Kâmil Efendi (Şeyh, Hoca Zâde). 801. 945.

Ahmed Kemai Pasa. 819, 1586.

Ahmed Kemalüddin Turan (Bk. Turan). 1900.

Ahmed Kudsi Bey. 778.

Ahmed Kudsî Efendi (Borlu), 327,

Ahmed Kuudusi Efendi. 779.

Ahmed Lûtfi Efendi, 896.

Ahmed Mahir Efendi, 902, 1537.

Ahmed Mahir (Hâfız), 1893,

Ahmed Mehdi Baba (Ahçı-Filibeli). 668.

486, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 1412, 1413.

Ahmed Melek Bey (Selânikli Ömer Paşa hafidi). 43, 47.

Ahmed Meshûri Efendi, 957.

Ahmed Mithad, 1243, 1909,

Ahmed Mithad Bahari Bey. (Bk. Bahari Bey). 167.

Ahmed Mithad Cemal (Bk. Mithad Cemal), 960.

Ahmed Mithad Efendi. 58, 110, 453, 529, 832, 898, 899, 1031, 1032, 1033, 1082, 1413, 1489, 1593, 1595, 1596, 1597, 2174.

Ahmed Mithad Şükrü. 1357.

Ahmed Muhtar Bey ( ). 1831.

Ahmed Muhtar Efendi (Bk. Muhtar).

Ahmed Muhtar (Şeyh). 291, 983.

Ahmed Muhtar Hamdi Efendi (Kethüda Zâde), 544.

Ahmed Muhtar Molla Bey (Şeyhülislâm), 1230, 2049.

Ahmed Muhtar Paşa (Gazi). 65, 404, 1690.

Ahmed Naci Dede. 2070.

Ahmed Naim (Baban Zâde), 1883,

Ahmed Nazım. 968.

Ahmed Necib Efendi (Seyh), 1619.

Ahmed Nedim (Bk. Nedim sair), 1219.

Ahmed Niyazi Efendi (Bk. Niyazi), 1232.

Ahmed Niyazi (Seyh). 1436.

Ahmed Nurüddin Efendi (Mehmed Tahir Zâde). 1373.

Ahmed Nüzhet Efendi. 291.

Ahmed Orhan Hammamioğlu (Bk. Orhan), 1285.

Ahmed Jasa (Baban Zâde). 1479.

Ahmed Paşa (Bahriye Nâziri). 1514.

Ahmed Paşa (Belgrad Muhafızı - Hâ-fız). 1352.

Ahmed Pasa (Ferik) 680.

Ahmed Pasa (Kozanočiu), 231,

Ahmed Paşa (Sadrıâzam - Kalaylı Koz). 751.

Ahmed Pasa (Scyyid), 1644.

Ahmed Paşa (Bk. Şeker Λhmed Paşa). 228.

Ahmed Paşa (Tunus valisi). 118.

Ahmed Ramiz Efendi (Erzurum - Bk. Sadi), 1717.

Ahmed Ramiz Efendi (Kürdî Zâde). 786.

Ahmed Rasim Efendi (Bk. Rasim).

Ahmed Rāsim (Muharrir). 82, 101, 524, 611, 650, 938, 1344, 1345, 1346, 1401, 1508, 1505, 1507, 1806, 1809, 1947.

Ahmed Râsim Paşa. 218, 723, 1730, 2024. Ahmed Raşid Efendi (Bk. Raşid), 1349, 1364.

Ahmed Ratip Paşa (Kapudanı Derya). 827.

Ahmed Refik Bey. 307,

Ahmed Remzi (Kütüphane Md.). **531,** 703, 723, 776, 1073, 1138, 1139, 1145, 1441.

Ahmed Remzi Akyürek (Bk. Remzi Seyvid), 1408

Ahmed Remzi (Altan Zade). 1944.

Ahmed Remzi (Dede Efendi), 1952.

Ahmed Remzi Efendi, 390, 462, 463.

Ahmed Remzi Efendi (Şehri Hoca). 572.

Ahmed Resima Dede. 524.

Ahmed Resmi Efendi, 222, 319.

Ahmed Resid (Bk. Resid), 1442.

Ahmed Resid Efendi (Seyhülislâm Sidki Zade), 740, 1625, 1668.

Ahmed Revays, 1972.

Ahmed Riza, 1119.

Ahmed Rifat (Bk. Rifat), 1453.

Ahmed Rifat Bev. 1352.

Ahmed Rifat Efendi, II.

Ahmed Rüsdî. 1968.

Ahmed Sadık Ziver (Bk. Ziver). 2042.

Ahmed Sadi (Bk. Sadi). 1528.

Ahmed Safi Bey (Bk. Safi). 1562.

Ahmed Salis. IX.

Ahmed Sidki Efendi (Sidki Zâde). 331.

Ahmed Sirri (Evkaf Md.), 1532, 1533.

Ahmed Suzi Efendı (Bk. Suzi). 1709.

Ahmed Şadi Bayka Bey (Bk. Şadî).

Ahmed Şakir Efendi (Küreyşi Zâde El-

Ahmed Şemsüddin Efendi (Şeyh). 1634, 1959.

Ahmed Şevki Efendi (Hacı, İzmir Müftüsü). 1602..

Ahmed Şevki Efendi (Vodinalı, Bk. Şadi III. Ahmed Şadi Bey). 1725.

Ahmed Şükrü Bey. 946, 2016.

Ahmed Şükri Paşa. 1792.

Ahmed Talât Bey. 893, 894, 1846, 1885..

Ahmed Tevfik Bey. 9, 10, 81, 185, 305, 339, 450, 481, 596, 1003, 1035, 1194, 1414, 1691, 1904, 1915, 1931, 2130, 2162, 2163, 2174.

Ahmed Tevfik Efendi (Solak Zâde), 715.

Ahmed Tevfik Lâmih Efendi (Bk. Tev-fik Lâmih). 1891.

Ahmed Tursun Natik Efendi. 1104.

Ahmedül Hisnülmansuri. IV.

Ahmed Vasfi Efendi, 1004.

Ahmed Vasfi Efendi, (Kara Ahmed). 686.

Ahmed Vefa (Bk. Vefa), 1925.

Ahmed Vefik Paşa. 472, 565, 771, 828, 946. 1083. 1084. 1570.

Ahmed Zarifi Bey: 1025, 1207, 1214, 1387. Ahmed Zarifi Efendi (Pazar Tekkesi Şeyhi). 161.

Ahmed Zekeriya Pasa. 255.

Ahmed Ziyaüddin Efendi. 44, 1364.

Ahmed Zülkifl Paşa (Damad). 1719.

Aka Ahmed Efnani Şirazî, 163.

Aka Hanı Kirmanı (Bk. Abdülhüseyin Han), 262.

Akçağlayan Ohannes Han. 671.

Ak Ibrahim, 58.

Akif (Bk. Mehmed Akif), 68, 81, 961, 1035, 2063, 2071.

Âkif Bey (Enderunlu). V.

Âkif Bey (Mehmed Âkif), 1884, 1894,

Akif Efendi (Benlikci). 740.

Akif Efendi. 78, 80.

Akif Efendi (Hacı). 69.

Akif Efendi (Hacı), 2002, 2003,

Äkif Efendi (Haricive Nazırı), 70.

Äkif Efendi (Selânikli), 972.

Åkif Paşa. 69, 72, 75, 257, 390, 540, 744, 1232, 1301, 1303, 1304, 1306, 1308, 1310, 1578, 1830, 2094, 2122.

Aktay (Bk. Zeki). 1969.

Alâeddin Bey. 85.

Alaüddin Pasa, 1232, 1644.

Aleksandr Kara Todori, 1000.

Aleksan Gregoryan, 1114.

Alfred dö Müsse, 281, 991.

Ali. 95. 98.

Åli. 1021, 1022, 1023, 1025.

Ali Ağa (Mütesellim-Güranî Zâde).

Ali Ağa (Selânikli), 2, 78,

Ali Ağa (Topal Alioğlu - Bk. Rifat).

Ali Ağa (Vekilharc), 1625.

Ali Âsaf Bey (Bk. Âsaf Bey), 52.

Ali Avni Efendi (Bk. Avni Efendi). 122.

Ali Aziz Efendi (Bk. Aziz Efendi). 23.

Ali Baba (Ahçı). 668.

Ali Behçet Bey. 1340.

Ali Behcet Efendi, 1309.

Ali Behçet Efendi (Nakşî Şeyhi - Bk. Rıfkı). 2122, 2123.

Ali Behçetî (Kanevi). 1658.

Ali Bev. 700, 1243, 1728, 2056.

Ali Bey (Ahmed Bey Zade-Silahdar).

Ali Bey (Arnavudluk sefiri). 2192.

Ali Bay (Hacı - Tersane emini), 1577.

Ali Bey (Hanende), 762.

Ali Bey (Mektupçu). 1783.

Ali Bey (Sáraç), 1030.

Ali Bey (Sefire süvarisi), 1505.

Ali Bey (Sefir), 1759.

Ali Bey (Yusuf Cemil Efendi Zâde). 949.

Ali bini ebi Talib. 1829.

Ali Cami Efendi (Vezir köprülü). 1309.

Ali Canib Bey, 189, 190, 211, 1298, 1835,

Ali Celâlüddin Paşa (Seyyid), 195.

Ali Cevad Bey, 1559.

Ali (Çelebi - Şeyh). 1959.

Ali Dede. 2042.

Ali Ebabekir Bey. 1522, 1523.

Ali Edib Bey. 263.

Alı Efendi, VIII, 88.

Ali Efendi (Antakyalı), 1944.

Ali Efendi (Arnavud), 1074.

Ali Efendi (Ayıntablı - Hacı) 1004.

Ali Efendi (Basiretci), 1587, 2137,

Ali Efendi (Ceridehane Katibi). 96.

Ali Efendi (Dombayzade - Bayramiçli). 12.

Ali Efendi (Hacı), 1530.

Ali Efendi (Kayserili), 758.

Ali Efendi (Kolağası), 1549.

Ali Efendi (Konyalı - İmam). 723.

Ali Efendi (Kömür Çukurlu - Hoca). 776.

Ali Efendi (Medrese Talebesi), 1412.

Ali Efendi (Mehmed Can Efendi hülcfa-

sından bala tekkesi şeyhi). 15.

Ali Efendi (Mürid Zâde), 1770.

Ali Efendi (Şekilî) 871.

Ali Efendi (Tamburi), 394.

Ali Efendi. (Tatar Ağası Mehmed Ağa Zâde). 88.

Ali Efendi (Tersane Nazırı), 1521.

Ali Ekrem (Namik Kemal Zåde). 277, 278, 286, 827, 832, 835, 838, 839, 844, 845, 990, 1034, 1399, 2190.

Ali Emiri Efendi. 300, 310, 311, 338, 478, 503, 597, 609, 783, 1006, 1311, 1584, 1652, 1727, 1802, 1803, 1808, 2169.

Ali Enver Efendi. V.

Ali Enver Efendi (Sadullah Enveri Efendi Zâde). 196.

Ali Fakrî Efendi (Seyh), 1549, 1550.

Ali Fehmi Efendi, 2033.

Ali Ferruh Bay (Ibnürresad), 938, 1499.

Ali Fuad Bay. 1761, 1762.

Ali Fuad Bay (Doktor). 696, 1158.

Ali Fuad Bey (Sedaret Müsteşarı). 1002, 1094, 1126, 1127, 1317, 1413, 2002, 2151, 2156, 2157, 2162.

Ali Galib Bey (Süferayı). 1688.

Ali Galib Paşa (Damad). 1662.

Ali (Gazete muharriri). 2137.

Ali Güftî (Edirneli). IV.

.Ali (Güranlı Zâde), 1575.

Ali (Hacı), 1902.

Ali Haydar Bey, 589, 500, 618, 945, 946, 951, 1259.

Ali Haydar Bey (Kaymakam), 2136.

Ali Haydar Efendi (Bk. Haydar Efendi). 64. 586.

Ali Haydar Efendi (Şeyhzâde). 1747.

Ali Haydar Paşa (Sakızlı). 2139.

Ali Hazreti, 1428, 2192,

Ali Hikmet (Bk. Hikmet), 658,

Ali İffet Bey (Şair), 2193.

Ali İffet (Arapzâde - Bk. İffet). 698.

Ali İlhami Efendi (Bk. İlhami), 712.

Ali İlmi (Bk. İlmi), 717.

Ali Kadı (Bk. Ali Fehmi), 2063.

Ali Kami Akyüz. 788, 1553, 1880, 1882, 1925.

Ali Kemal Bey. 305, 345, 99, 563, 932, 938, 1039, 1041, 1049, 1489, 1505, 1508, 1595, 1907.

Ali Kemáli Efendi (Dervis), 1314.

Ali Kemáli Efendi (Sivaslı), 1735.

Ali Kemáli Pasa, 933, 1316, 1319,

Ali (Muharrir), 876, 1784,

Ali Münif Bey (Dahiliye Müsteşarı). 2156.

Ali Nazir. 1503.

Ali Nazmi, 204.

Ali Necib Bey (Paşa - Defterdar). 742,

Ali Nihad Tarlan (Bk. Nihad Tarlan).
1223. 1224.

Ali Nizami Pasa. 2081.

Ali Nusret Bey (Bk. Nusret). 1264, 1265, 1283.

Ali Paşa (Çerkes - Ferik). 933, 937.

Ali Paşa (Corlulu). 205.

Ali Paşa (Gazi Ahmed Paşa Zâde). 757.

Ali Paşa (Hekim Zâde), 1663,

Ali Pasa (Hersekli), 475.

Ali Paşa (Tepedelenli). 829 1983.

Âli Paşa (Sadrıâzam). 3, 139, 141, 142,143, 200, 225, 372, 384, 472, 590, 616, 617, 618, 637, 679, 680, 762, 794, 813,

816, 830, 831, 832, 833, 837, 868, 946,

947, 1026, 1165, 1166, 1167, 1168, 1171, 1174, 1175, 1190, 1208, 1315, 1316.

1321, 1329, 1375, 1391, 1479, 1483,

1542, 1586, 1622, 1636, 1776, 1783, 1869, 1985, 1987, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 2006, 2043, 2047, 2048, 2049, 2050,

Ali Pasa (Silāhdar), 757,

Ali Ragip Bay, 932,

Ali Rasid Efendi (Ayıntablı), 482.

Ali Raşid Efendi (Bk. Raşid), 1355, 1356, 1357, 1358, 1360.

Ali Ridvan Unar (Dr. Bk. Ridvan), 1451.

Ali Riza (Bk. Ali Kemal), 844,

Ali Riza (Bk. sair), 1489.

Ali Riza (Bk. Riza). 1186, 1187, 1355, 1356, 1474, 1599, 1658.

Ali Riza (Bk. Hüseyin Suad), 1711.

Ali Riza Bey, 954, 1208.

Ali Rıza Bey (Hasan Ali Efendi Zâde). 98.

Ali Rıza Bey (Hazinei Nebeviye Veznedarı), 580.

Ali Riza Bey (Ser mubassir), 687,

Ali Riza Efendi, 184.

Ali Riza Efendi (Darbhane Naziri). 1578.

Ali Rıza Efendi (Evliya Zâde - Hacı).

Ali Riza Efendi (Hoca - Mürid Zåde). 1408.

Ali Riza Pasa. 1015.

Ali Rıza Paşa (Baş kâtib), 770.

Ali Riza Pasa (Divarbekir valisi), 1237.

Ali Riza Paşa (Kerbela Mutasarrıfı). 1863.

Ali Rıza Paşa (Koca Yusuf Paşa Damadı), 38.

Ali Rıza Paşa (Mümtaz Efendi Zâde). 1486, 1488.

Ali Rıza Pasa (Sadrıāzam), 515.

Ali Rifat Bey. 1642.

Ali Rifat Bey (Hasan Bey Zâde), 719.

Ali Ruhi Bey. II, VIII, 709, 1032, 1232, 1424, 1503–1508, 1509.

Ali Saláhüddin Yeğitoğlu (Dk. Saláhüddin).1609.

Ali Seydi. 1489.

Ali Seza (Abdülhalim Memduh), 944.

Ali Suavi. 39, 472, 485, 933, 1528, 1493, 1998.

Ali Şadi Bey (Bk. Şadi), 1723,

Áli (Sair), 1984.

Alisan Bey 872.

Ali Selik Bey. 795, 1582.

Ali Sefik Bey (Egribozlu), 1797.

Ali Sir Nevāi, 2059.

Ali Şükrü Bey (Mehmed Necib Paşa Zâ'de - Telegraf Nâziri), 589,

Ali Tevfik Paşa (Siruzlu İbrahim Paşa Zade). 209.

Ati Ulvi. 213, 723.

Ali Vasfi Ffendi (Şeyh), 1905, 1907, 1908, 1909.

Amir Bey. 56.

A. Nadir, 1881.

Anatol Frans. 961, 1116.

Andelib Bey. 100.

Anna. 212.

Arabgirlioğlu (Bk. Muhyiddin). 290.

Arif Ağa (Alemdar Zâde - Hacı), 665.

Arif Bey: 21 - 1974

Arif Bey (Hacı), 761.

Arif Bey (Halil Hamid Paşa Zâde). 5.

Arif Efendi. 16, 742, 1153, 1213, 1526.

Arif Efendi (Ebü Kemal M. Z.), 1540.

Ard Efendi (Kastamonili-Reisülküttâp).
1310.

Arif Efendi (Kethüda Zâde), 108, 111, 1566, 1781.

Arif Efendi (Konya Umumi Meclis Âzası. Bk. Rasid). 2116.

Arif Efendi (Zahire Veznedarı), 107.

Arif Hikmet Bey (Hersekli-Bk Hikmet). 257, 451, 475, 502, 582, 601, 606, 608, 636, 637, 638, 639, 642, 643, 644, 648, met). 43, 46, 69, 88, 96, 113, 199, 653, 654, 655, 720, 726, 732, 735, 738, 746, 749, 768, 791, 793, 829, 877, 928,

1024. 1100, 1173, 1182, 1211, 1213,

1252, 1317, 1387, 1429, 1430, 1432, 1496, 1497, 1569, 1613.

Arif Hikmet Bey (Mersin Mebusu). 1553.

Arif Hikmet Bey (Şeynülislâm). 18, 54, 103, 110, 110, 114, 548, 957, 1206, 1207, 1651, 1668, 1696, 1759, 1985, 2043, 2047, 2124.

Arif Hikmet Paşa (Damad). 1793.

1668.

Atıf Efendi: 67.

Atiye Sultan. 880,

Atıf Bey (Ser Halife), 143.

Âtıf Paşa (Ferik). 1446.

Atıf Ölmez (Bk. Atıf). 2066.

Arif Pasa (Vâlâ Reisi), 1795, 1798, 1809, 1847, 1960, 2169, 2174, Armanak, 2164. Arzuman Efendi (Mathuat Müdürü). 1587 Asaf (Bk. Damad Mahmud Celâleddin Pasa, Halil Pasa Zâde), 38, 41, 52, Asaf Bev. 2153, 2154, Asaf Efendi, 37, 49, Âsım Efendi, 82, 474. Asım Bev. 1337. Asım Bey (Kücük Filibeli Zâde), 65. Asım Bey (Mabeyn Sifre Kâtibi), 1921. Asım Efendi, 54, 61, 64, Âsım Molla, 62, Asım (Mütercim), 57, 474, 2005. Âsım Pasa (Tuna Valisi). 140. Âsır Efe. 1775. Askalânî, 1877. Âşık Çelebi. III, VIII. Aşık Hasan (Bk. Basri), 2071. Asık Ömer, 1116, 1550. Asık Rahmi (Bk. Rahmi). 1332. Aski. 676. Ata Bey (Bk. Süleyman Tabib Efendi). 1865. Ata Bey. 1843. Ata Bey. 117, 760. Ata Bay (Mütercim, Müverrih). 1613. Ata Efendi (Hacı), 1339. Ataî Âtaullah Efendi (Nev'î Zâde), VIII. ATATÜRK. 960. 2105. Ataullah, 1446. Ataullah (Cavusbasi), 1339. Ataullah Efendi. 103, 215, 1008. Ataullah Efendi (Mevlevî). 487, 1936. Ataullah Efendi (Seyh). 983. Ataullah Efendi (Şeyhülislâm - Şerifzâde), 56, 58, 358, Atıf. 2066. Atıf Bey. 905, 1168, 1174, 1517, 1743. Âtıf Bey (Esbak Mabeyn Başkâtibi).

Avni Bey. 125, 135, 137. Avni Bev (Bekir Pasa Zâde), 124, 185. Avni Bey (Bk. Hüsevin Avni), 126. Avni Bey (Yenisehirli), XIII, 123, 127, 128, 129, 498, 838, 1109, 1013, 1715. Avni Efendi, 121, 122, 133, Avni Pasa, 1727. Avni (Sevh Zâde), 1866. Aydi (Bk. Mehmed Aydi Baba). 2068. Avetullah Bev. 139, 141, 145, 945, 946, 947, 1085, 1166, Avetullah (Gazeteci), 2137. Avetullah Subhi Bev. 830. Aylak Han. 181. Ayni Bay, 147. Ayni Efendi (Hoca - Sair). 1351. Ayse Hanım, 176, 451, Ayşe Hanım (Cerkes). 654. Aziz Bey. 26, 28, 596, 842, 1021, 1185, 1302, 1311, Aziz Bey (Pertey Pasa hafidi), 73, 1514. 1783. Aziz Bey (Vecihi Pasa Zâde), 1921, Aziz Efendi, 23, 25, Aziz Efendi (Hoca), 2198. Aziz Efendi (Kapan Veznedarı). 107. Aziz Mahmud Hüdaî. 1409. Aziz Medenî, 1240. Aziz Pasa, 868. Azmi (Bk. İzzet), 776. Azmi Bey, 143... Azmi Bey (Hüdavendigâr Valisi). 1690. Azmî Bey (Prens Fâzıl Mustafa Pasa Kethüdası). 142. Azmi Dede Efendi. 347. — в — Baba Tahir. 723, 529. Badi Efendi (Bk. Ahmed Badi Efendi). IX, 766. Baha Bey (Nevrekoplu). 1316. Bahaî Efendi. 161, 163, 1714. Bahari Bey. 167. Baha Tevfik. 1297. Bahaüddin Efendi. 64, 169, 173, 562, 774, 1344, 2043.

Bahir Mustafa Pasa. 257.

Bahri Pasa. 1889.

Bâki Bey. 155, 316, 1550.

Bâki Dede, 2187.

Bâki Efendi, 150, 152,

Bâki Efendi (Evrak Müdiri), 2151.

Bâki Efendi (Mevlevî Seyhi). 2084.

Bali Baba, 2196.

Barbier dö Magnard (Müsteşrik). 1947.

Basri. 2070.

Bayram Pasa, 1428.

Bedi Murassa (Bk. Florinalı Nâzım).

Bedri. 609. 1457.

Bedri Pasa, 157, 158,

Bedrive Hanım, 1685.

Bedrüddin Efendi (Hoca), 1934.

Bedrüddin Efendi (Seyh), 860.

Bedrüddin Mümtaz (Bk. Samih Fethi).

Beha Bey (Bahriye Muhasebecisi). 1876. Behai Efendi. 1483.

Behçet Efendi. 2, 105, 106, 107, 108, 175, 177, 179, 740, 788.

Behçet Efendi (Hicaz Vilâyet Mektupcusu), 1552.

Behçet Efendi (Reisuletibba). 738.

Behram Ağa (Darussaade Ağası). 1876.

Bahram Pasa, 1106, 1399,

Bekir Ağa. 2105.

Bekir Ağa (Tahir Ağa Zâde, Bk. Sırrı). 332, 1698.

Bekir Efendi. 1006, 1764, 1804.

Bekir Paşa. V, 68, 123, 905, 1624, 2081.

Bekri Mustafa, 1083, 1431, 2023.

Bektaş Ağa (Yeni'çeri ağası). 1497.

Beliğ Efendi. 600.

Benal. 2074.

Benal Nevzad Bey. (İzmir meb'usu). 2188.

Benal Nevzad Hanım (Bk. Benal), 2071.

Benli Zâde Efendi, 114.

Beranje (Şair). 1569, 1570.

Besim Bey. 125, 184, 186, 596, 835, 1043, 1931.

Bravone (Müsteşrik). 1497.

Burhan Cahid. 700.

Burhanüddini Belhi Efendi. 1398, 1401.

Burhanüddin Bey. 56, 474, 488. Burhanüddin Efendi. 181.

-- C -

Cafer Bev (Mahrukî Zâde), 602,

Cafer Efendi (İmam), 1665.

Cafer Pasa. 362.

Cafer Pasa (Arnavut).

Cafer Sadık Paşa (Bk. Sadık), 1535.

Cânî (Molla), 1081.

Canib Bey. 189.

Canib Efendi. 1104.

Cavid Hanun. 905, 906.

Cazim Efendi. 192.

Celâl Bey. 89, 211, 648, 650, 997, 999, 1377, 1781, 1783.

Celâl Bey (Dahiliye Müsteşarı). 88, 1173. 1992.

Celàl Bcy (Recâî Zâde), 170, 812,

Celàl Efendi. 195.

Celâl Paşa, 195.

Celâl Paşa (Abdullah Celâlüddin Paşa). 209.

Celâl Paşa (Ali Tevfik Paşa Zâde), 553.

Celal Paşa (Müddeiumumî). 603.

Celal Sahir. 219, 566, 1275, 2189.

Celâlüddin Ârif Bey. 2169.

Celâlüddin Bey. (Bk. Süleyman Celâlüddin). 202.

Celâlüddin Efendi (Bk. Mahmud Celâlüddin). 204.

Celâlüddin Herzemşah. 1115, 1116.

Celâlüddin Paşa (Bk. Mahmud Celâlüddin Paşa). 205.

CelâlüdJin (Şeyh - Dede). 215, 728, 1820. Cemal. 2076.

Cemal Bey. 1021,

Cemal Dede. 1895.

Cemal Dede (Neyzen).1370.

Cemal Molla. 2076.

Cemal Nabedid Bey. 222.

Cemal Nuri Bey. 1492.

Cemal Pasa. 1124.

Cemal Ömer (Şeyh). 2047.

Cemalüddin Aksarayî (Frenk Şah). 408.

Cemalüddin Efendi. (Reisületibba). 900.

Cemalüddin Efganî. 263, 1835, 1836.

Cem'i Efendi (Bk. Mustafa Muhip Cem'i. Kâtip). 1412.

Cemil Bey. (Bk. Mustafa Cemil). 228. Cemil Bey. (Bk. Mahmud Cemil Bey). 225

Cemil Bey (Tanburi), 1335.

Cemile Sultan (Abdülmecid'in kızı).

Cemil Molla, 202,

Cemil Paşa (Namık Paşa Zâde). 1582.

Cemil Paşa (Operatör). 1442.

Cemil Sidki (Zehavî Zâde). 690, 1689.

Cengiz. 1115.

Cenab Muhiddin Bey. 233.

Cenab Şihabüddin Bey. XIV, 82, 230, 611, 939, 990, 1116, 1124, 1149, 1264, 1265, 1288, 1463, 1489, 1490, 1632, 1712, 1733, 1882, 2035, 2169, 2189.

Cennet Zâde. 977.

Cevad Bey. 867.

Cevad Bev (Baskâtib), 1689.

Cevad Paşa (Sadrıâzam). 364, 572, 924, 1044, 1732, 2020, 2149, 2177.

Cevdet. 1019.

Cevdet Bey (Bk. Abdullah Cevdet Bey). 244.

Cevdet Efendi (Bk. Ahmed Cevdet Efendi). 241.

Cevdet Paşa (Bk. Ahmed Cevdet Paşa).
3. 5, 104, 110, 119, 139, 170, 195, 198, 236, 237, 239, 381, 450, 605, 637, 640, 642, 737, 821, 837, 880, 1018, 1019, 1166, 1167, 1173, 1233, 1315, 1375, 1545, 1566, 1569, 1705, 1727, 1731, 1832, 1803, 1820, 1829, 1830, 1836, 1988, 1997.

Cevrî Efendi (Kandiye ulemasından). 1700.

Cûdi Efendi. II, XII, 248, 250, 251, 611, 694, 1202, 2185.

-c-

Caker Efendi (Bk. Mehmed Çaker Efendi). 255.

Caylak (Bk. Mehmed Tevfik). VII, 94, 541, 1028, 1623.

Çelebi (Bk. Veled Çelebi). 1936.

Cerkes Hâfız Paşa. 117, 118. Cerçil. 72, 1025. Cırçırlı Mehrned Efendi. 1023. Copur (Mehmed Tevfik). VII. Corlulu Ali Paşa (Bk. Ali Paşa). 1025. Cörçil. 1019. Cukadar Zâde. 192.

— D —

Dahlan (Şeyh). 1944.

Daniş Bey (Bk. Hasan Danis Bey). 261. Danis Bey (Bk. Hüseyin Danis Bey).

262, 278, 719,

Danis Bey (Bk. Mehmed Danis Bey). 257, 258, 260, 262, 466.

Danis Bey (Safiye Sultan Zade). 259.

Danyal (Peygamber). 72.

Darbaz Mesnur Ağa (Kafkasyalı). 1424. Dode (Alfons). 1443.

Davud Fatin Efendi (Bk. Fatin Efendi), VI. 368.

Davud Pasa, 1832.

Davud Sükrü Efendi. 1980.

Dede Efendi. 2056.

Delavalt (Marki), 1453.

Dellål Zåde, 761.

Dervis Ağa (Hacı), 80, 1252, 2089.

Dervis Ali Rıza Efendi. 185.

Dervis Bey. 749, 1966.

Dervis Hasan Pasa, 2198.

Dervis Mehmed Paşa (Moralı). 1971, 2198.

Dervis Pasa (Lofcalı), 1871.

Derviş Paşa (Rüstem Ağa Zâde). 863, 1575.

Dilâver Ağa (Hâfız). 759.

Dikran Bey. 244.

Dilâver Paşa. 255.

Dimitri. 394.

Diyamandi Keçeoğlu (Bk. Yemandi). 1952, 1953.

Divoien. 2009.

Dö la Granj (Matmazel). 968.

Düğümlü Baba. 442, 443.

Düma Fis (Aleksandr). 1264.

Důzoglu. 737.

- E -

Ebubekir Ağa (Hacı). 12.827. Ebubekir Celebi Efendi. 628.

Ebu Ceh. 1596.

Ebu Said Ebulhayır. 185.

Ebülhavr Efendi, 1435.

Ebülmansur Seyyid Mehmed Nasırüddin 1261.

Ebulula, 474, 1459, 1685,

Ebussafa Behcet. 1866.

Ebüssüud Efendi (Şeyhülislâm). 251, 281, 1483, 1526, 1714, 1715.

Ebüzziya Tevfik Bey. 54, 57, 59, 72, 75, 90, 126, 142, 143, 144, 414, 451, 541, 730, 793, 794, 827, 829, 832, 836, 838, 845, 929, 946, 998, 1001, 1002, 1003, 1021, 1082, 1089, 1119, 1189, 1243, 1311, 1316, 1317, 1318, 1389, 1391, 1455, 1544, 1569, 1591, 1597, 1705, 1800, 1802, 1804, 1806, 1984, 2005, 2094.

Ecved. 906.

Edhem Ağa. 1024.

Edhem Bey (Doktor). 937, 1752,

Edhem Efendi (Bk. İbrahim Edhem Efendi), 266.

Edhem Efendi (Şeyh, Musikişinâs). 2182.

Edhem Pasa (Ferik). 1985.

Edhem Pertev Paşa (İbrahim Edhem Pertev Paşa). 140, 169, 434, 649, 1000, 1012, 1315, 1318, 1319, 1321, 1329, 1806.

Edib Bey (Bk. Ali Edib Bey). 268.

Edib Bey (Bk. Halil Edib Bey). 271.

Edib Bey (Bk. Mustafa Edib Bey). 274.

Edvard (İngiltere kralı). 439.

Eflâtun Cem Bey. 313.

Ekrem Bey (Bk. Ali Ekrem Bey). 286. Ekrem Bey (Recâî Zâde). XV, 185, 276, 277, 453, 565, 603, 604, 1038, 1040, 1213, 1247, 1318, 1376, 1377, 1387, 1388, 1389, 1390, 1392, 1489, 1493, 1506, 1705, 1706, 2009, 2177.

Elif Efendi. 152, 983, 1934.

Elif Efendi (Bk. Mehmed Elif Efendi - Hasirî Zâde), 290.

Emanullah Han (Efgan Kralı), 405.

Emil Akula, 836.

Emil Lavley, 1793.

Emile Zola, 272,

Emin. 279, 1029.

Emin Ağa (Hasırcıbası), 983.

Emin Bey (Emin Paşa Zâde, Sadriâzam). 114.

Emin Bey (Kurenadan), 1587.

Emin Bey (Bk. Mehmed Emin Bey). 296.

Emin Bey (Sadaret Müsteşarı). 2150, 2170.

Emin Edib Kazancı (Bk. Emin). 2079.

Emin Efendi 381, 1941, 2079.

Emin Efendi (Hoca). 1341, 2130.

Emin Efendi (Bk. Mehmed Emin Efendi) 294.

Emin Efendi (Mus Müftisi). 1114.

Emin Efendi (Mühimmat Nâzırı). 1306.

Emin Efendi (Mühtedi). 997.

Emin Efendi (Münzevî). 1761.

Emin Efendi (Pamuk). 1568.

Emin Feyzi Bey (Miralay). 1477, 1979.

Emin Firdevsi. 90.

Emin Hilmi Efendi. 1865.

Emin Humayî Bey. II.

Emin Saib Efendi (Karaağaç Müftisi Zâde). 958.

Emin Muhlis Pasa. 2053.

Emin Pasa. 1123, 1200, 1812,

Emin Paşa (Edirne valisi). 1307.

Emine. 1765.

Emine Bacı, 668.

Emine Hanım (Hoca), 1136, 1341.

Emine (Prenses), 2187.

Emine Sultan.

Emine Selma, 1120, 1792,

Emir Efendi (Bağdatlı). 582.

Emin Hâfız (Bk. Sadi), 1528.

Emirî Efendî (Bk. Ali Emirî Efendî). 115, 255, 300, 506, 527, 535, 547, 584, 606, 674, 857, 907, 1080, 1086, 1349, 1421.

Emrî Efendi (Bk. Murad Emrî Efendi). 313.

Emrah. 313, 1332.

Emrullah Efendi (Müderris, Maarif Na-

zırı). 147, 1018, 1880, 1888. 2016, 2156.

Emir Zâde. 1018.

Enis Pasa, 1114.

Enver Bey. 320, 2191.

Enver Efendi, 1007.

Enver Efendi (Bk. Mustafa Enver Efendi). 318.

Enveri Efendi, 2196.

Enver Paşa. 573, 1465, 1597, 1645, 2169. Erbabî. 321.

Ercüment Ekrem Bey (Rocaí Zâde).

Ernest Rehnacer (Macarli), 43.

Ertuğrul Gazi. 1033.

Esad Andelib, 165.

Esad Arif Bev. V. 325.

Esad Bev. 971.

Esad Bev (Mesaleci Zâde), 735.

Esad Dede (Bk. Mehmed Esad Dede). 323, 328, 702, 1953.

Esad Dede Efendi, 152.

Esad Efendi, V. 749.

Esad Efendi (Bk, Ahmed Esad Efendi),

Esad Efendi (Hâfız).

Esad Efendi (Sahaflar Şeyhi Zâde). 104, 107, 425, 633, 738, 741, 746, 767, 819, 520, 1373, 1521, 1651, 1974.

Esad Efendi (Şeyhî Zâde). V, 115, 976.

Esad Efendi (Şeyhülislâm). II. Esad Efendi (Ürvani Zâde). 202.

Esad Efendi (Vakanüvis). 739, 970, 1303.

Esadi Yesari Efendi. 114.

Esad Muhlis Paşa (Bk. Mehmed Esad Muhlis Paşa). 91, 161, 225, 769, 977, 1253, 1349, 1431, 1542.

Esad Paşa. 833, 975, 976, 1170, 1355, 1619.

Esad (Sirozlu), 1532.

Esad Molla, 425.

Esma. 1107.

Esma Hanım, 1800.

Esma Sultan, 759.

Esref Bey. 1521.

Eşref Efendi (Bk. Şair Mehmed Eşref Efendi). 334, 335, 344, 459, 594, 612, 934, 935, 1466, 1505, 1517, 1898, 1896, 1897.

Eşref Paşa (Bk. Mustafa Eşref Paşa), 331, 828, 829, 1959.

Evliya Efendi (Hacı). 2023. Evub Ağa 647.

_ F _

Fâdıl Efendi (Müfti Zâde), 1081,

Fahri Bev. 345, 2086.

Fahri Bey (Kastomonu'lu şair). 844, 932 1412

Fahrüddin Efendi (Bk. Hüseyin Fahrüddin Efendi), 347.

Fahrüddin Efendi (Tırpancı Zâde). 809. Fahrüddin Resad. 939.

Faik. 2081, 2083.

Faik Âli Bey (Bk. Mehmed Faik Âli Bey), 360, 1039.

Faik Bey (Manastirh), 921, 1761.

Faik Efendi (Hoca). 291, 350, 352, 357, 1392, 1736, 1743, 1934, 2081, 2182.

Faik Efendi (Bk. Mehmed Faik Efendi). 1356

Faik Paşa (Sclânikli). 449, 452, 1024.

Faik Resad Bey II, VIII. 92, 110, 1021, 1038, 1134, 1315, 1316, 1357, 1584, 1800, 1908, 1937, 2023, 2061, 2137.

Fakri Efendi (Bk. Ali Fakri Efendi Seyh). 362.

Fâni Bey (Muallim). 2191.

Fâni Dede. 977.

Fâni Efendi (Bk. Mehmed Abdülbâki Fâni Efendi). 364.

Faruk Nafiz Bev. 366, 838.

Fatin Efendi (Bk. Davud Fatin Efendi). 368. 1189.

Fatin Efendi. II, 491, 634, 1020, 1022, 1063, 1208, 1495, 1497, 1801, 1984.

Fatma Aliye Hamm. 239, 347, 880, 881.

Fatma Cemile Hanım, 225.

Fatma Destina Hanım, 347,

Fatma Dursun Hanım. 1313.

Fatma Fasiha Hanım. 347.

Fatma Hanım. 2105.

Fatma Hanım (Damad İbrahim Paşa Torunu). 620.

Fatma Hanım (Pirî Zâde Ailesinden).

Fatma İçlâl Hanım, 1688, 2200,

Fatma Kâmile Hanım. 809.

Fatma Molla Hanun, 1341.

Fatma Naciye Hanım. 1711.

Fatma Nigâr Hanım, 1034.

Fatma Senive Hanım, 680.

Fatma Servet Hanim, 1764.

Fatma Sultan, 822, 2042.

Fatma Refika Hanım. 2123.

Fatma Ümmülcemil Hanım. 606.

Fatma Zehra Hanım. 1030.

Fâzıl Ahmed Bey. XI, 374, 1219, 2163.

Fâzıl Efendi (Hoca). 628.

Fâzil Paşa (Bk. Mehmed Fâzil Paşa). 372.

Fâzıl Paşa (Bk. Mustafa Fâzıl), 143, 1807, 1808.

Fazlı Efendi (Bk. Mahmud Fazlı Efendi). 377.

Fehim. 829.

Fehim Efendi, 239, 1566.

Fehim Efendi (Bk. Süleyman Fehim Efendi). 381.

Fehime Nüzhet Hanım (Bk. Nüzhet).

Fehimi Kadim, 454, 455.

Fehmi Bey. 544, 650.

Fehmi Bey (Bk. Hasan Fehmi Bey). 388. Fehmi Bey (Bk. İbrahim Fehmi Bey). 383.

Fehni Efendi (Hacı), 80.

Fehmi Efendi (Bk. Mehmed Fehmi Efendi - Malkoç Zâde, Hoca, Elhac). 386.

Fehmi Hüsam Dede. 387.

Fehmi Mazlum Paşa (Bk. Mustafa Mazlum Fehmi Paşa). 384.

Fennî Bey (Bk. İsmail Fennî Bey). 391. Fennî Efendî. 2089.

Fenni Efendi (Bk. Mehmed Said Fenni Efendi). 390.

Ferdî Bey (Fazlı Efendi Zâde). 468. Ferdî Bey (Bk. Muammer Ferdî Bey). 400. Ferdî Bey (Şûrayı Devlet Bidayet Mahkemesi âzası). 1588.

Ferdi Efendi (Bk, Abdullah Ferdi Efendi - Elhac) 398

Ferecullahi Kürdî. 163.

Ferhad Paşa. 396.

Ferid Bey (Bk. Ömer Ferid Bey). 404.

Ferid Bey (Bk. Süleyman Ferid Bey).

Ferid Efendi. 402.

Feride Hanım. 408.

Ferid Paşa (Damad). 514, 573, 845, 939, 1442, 1496, 1743, 1935, 2130, 2158, 2195.

Ferid Paşa (Avlonyalı). 1114, 1360, 1568, 2151.

Feridun Bey. 837, 1196, 1983.

Feridüddinî Attar. 1877.

Ferri Efendi (Bk. Mehmed Ferri Efendi). 411.

Ferruh Bey (Bk. Ali Ferruh Bey). 413. Ferruh İsmail Efendi. 382.

Fethi. 1316.

Fethi Bey (Maarif Müfettisi). 2196.

Fethi Efendi. 1063.

Fethi Efenci (Bk. Mustafa Fethi Efendi). 417.

Fethi Mehmed Ali Efendi (Bk. Osman Bay Zâde), 416.

Fethi Pasa, 1616.

Fethi Paşa (Tophane Müşiri Damad), 1800.

Fettah Bey (Cebbar Zade). 1429.

Fevzi Bey (Bk. Abdülbâki Feyzi Bey). 423.

Fevzi Efendi (Bk. Mehmed Fevzi Efendi). 418.

Fevzi Efendi (Muallim). 834, 1329, 2091. 2143.

Fevzi Efendi (Bk. Mustafa Fevzi Efendi). 421.

Feyzi, 1190.

Feyzi Efendi. 206.

Feyzi Efendi (Bk. Ahmed Feyzi Efendi). 425.

Feyzi Efendi (İranlı). 124,

Feyzi Emin Bey (Bk. Mehmed Emin Feyzi), 428.

Feyzii Hindi. 686, 688.
Feyzi (Topkapulu). 1727.
Feyzullah Efendi. 47, 366, 2042.
Feyzullah Efendi (Şeyh). 202, 531.
Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm). 305.
Feyzullah Paşa (Erzurum - Sivas Valisi).

Findik Hâfiz Efendi, 434.

Findik Zâde Efendi (Kadiasker). 17.

Fitnat Hanim. 370, 434, 883, 1197, 1319.

Fikret Bey. 1059,

Filib Efendi, 2006.

Filorinalı Nâzım (Bk. Nâzım). 1149.

Firakî Efendi. (Bk. Hüseyin Firakî Efendi). 433.

Firdevsi, 1378, 1792, 2036.

Flober, 1443.

Fodlacı Zâde (Bk. Râsim), 1341.

Forniye Efendi, 1217.

Fransuva Josef (Avusturya İmparatoru). 564, 1168.

Fuad Bey (Bk. Fuad Hulûsî Bey). 442, 445.

Fuad Bey (Mabeyinci), 1209.

Fuad Bey (Bk. Mehmed Fuad Bey).

Fuad Efendi (Amedci), 1373.

Fuad Efendi (Bk. Mehmed Fuad Efendi), 437.

Fuad Köprülü. 1885. 2093.

Fuad Paşa. 62, 301, 474, 483, 527, 592, 750, 794, 830, 868, 1166, 1179, 1208, 1211, 1588, 1742, 1743, 1802, 1803, 1804, 1808, 1834, 1869, 1941, 1991, 1993, 2048, 2049.

Fuad Paşa (Keçecî Zâde). 591, 964, 1079, 1165.

Fuad Paşa (Sadrıazam). 1, 141, 746, 747, 1005, 1086, 1429, 1430, 1629, 1667, 2176.

Fuzulî. 185, 877, 895, 1197, 1201.

- G -

Gaffarof. 785. Galib Bahtiyar Bey. 1154. Galib Bey (Leskofçalı). 378, 451, 453, 455, 526, 792, 852, 853, 1024, 1315, 1705, 1809, 1984, 2086, 2169. Galib Bey (Bk. Mehmed Galib Bey). 459.

Galib Bey (Bk. Mustafa Galib Bey). 449. Galib Bey (Sami Pasa Zāde). 1619.

Galib Dede (Sevh), 2042.

Galib Efendi (Kagacı Zâde). 1928.

Galib Efendi (Bk. Mehmed Galib Efendi). 461.

Galib Efendi (Reisülküttap). 1302.

Galib Paşa. 72, 457, 1971, 2196.

Galib Paşa (Bk. Abdülhalim Galib Paşa). 457.

Galib Ps. (Mustafa Resid Ps. Zâde - Damat). 1029.

Ganimet Hanım, 1458.

Garibî (Bk. Yusuf Garibî Efendi). 465. Gato (Fransız hükemasından). 923.

Gâvei Zalim (Bk. Hüseyin Suad). 1712.

Gavsi Bey (Bk. Mahmud Şevket Gavsi Bey). 466.

Gazali Bey. 468, 1405, 1440.

Gazi Giray, 158, 159.

Gazi Osman Pasa, 212.

Gedayi. 1550.

Gelenbevi. 58. 59.

Gelgel oğlu (Sarraf), 799.

Gökalp Bey. 278.

Gransan (Ressam), 142.

Greziella, 56.

Gulâmî (Bk. Abdülkadir Gulâmî Efexadi). 470.

Güftî. IV. 29, 606.

Günay. 1812.

Gürci Hamdi Pasa. 1018.

— н —

Habib Efendi (Bk. Mirza Habib Efendi). 472.

Habib Efendi (Avukat), 2143.

Habibe Hanım. 475.

Hacı Âdil Bey. 587.

Hacı Babayı İsfahani. 474.

Hacı Bayram' Veli. 32, 148, 1540.

Hacı Bektaş-ı Veli. 668.

Hacı Davud Han. 1275.

Hacı Hasan Bey, 933.

Hacı Hasan Efendi, 268.

Hacı Hasan Zâde, 54.

Hacı Hüsevin Ağa, 593.

Hacı İsmail Ağa. 237.

Hacı İzzet Paşa. 580.

Hacı Mehmed Efendi (Keşkek Zâde).

Tacı Tahir Bev. 1232.

Hadi Bey (Bk. Ali Hadi Bey). 476.

Hatice Fahriye Hanım. 1446.

Hatice Nakiyye Hanım (Bk. Nakiyye Hanım), 1094.

Hatice Refia Hanım. 1879.

Hadi Pasa (Ferik), 1443.

Hâfız, 474.

Hâfız Abdülhalim Efendi. 536.

Hâfız Asîr. 888.

Hâfız Efendi (İğci), 1240.

Hâfız Efendi (Kömürcü Zâde), 757.

Hâfız Efendi (Ömer Zâde), 54.

Hafize Hanım, 169, 730,

Hâfızı Şirazi. 52, 1022, 1955.

Hâfız Mehmed Ağa (Hasırcı Zâde). 480, 481, 842.

Hafız Mehmed Hıfzı (Bk. Hıfzı). 633. Hafız Müşfik 85829, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024.

Hâfız Osman Efendi, 231.

Hâfız Paşa. 486.

Hâfız Pasa (Cerkes), 1375.

Hâfız Paşa (Ordu kumandanı), 782.

Hafid Bev. 2091.

Hafid Paşa (Bk. İbrahim Hafid Paşa). 478.

Hakani, 474.

Hakî Bey (Bk. Emin Hakî Bey). 523. Hakkı. 2002.

Hakkı (Adanalı), 923, 1553.

Hakkı Bey. 600.

Hakkı Bey (Ağlarca Zâde). 1194, 2174.

Hakkı Bey (Bk. Ahmed Hakkı Bıçakçı Zâde), 519, 1888, 1896.

Hakkı Bey (Beylerbeyli). 10.

Hakkı Bey (Bk. İsmail Hakkı Bey). 489, 492, 495, 496, 512.

Hakkı Bey (Bk. İsmail Hakkı Bey, Uzunçarşılıoğlu). 517. Hakkı Bey (İsmail Paşa Zâde). 124, 369, 491, 501, 812, 838, 1521, 1617, 1618, 1628, 2166.

Hakkı Bey (Bk. Mustafa Hakkı Bey). 509.

Hakkı Bey (Sair), 1847, 2022.

Hakkı Bey (Teğen Ağa Zâde). 2002, 2003

Hakkı Efendi. 521, 1013, 1244.

Hakkı Efendî (Bk. Hüseyin Hakkı Efendi), 491.

Hakkı Efendi (İbrahim Hakkı Efendi Haydarı Zâde). 514.

Hakkı Efendi (Bk. İsmail Hakkı Efendi Kıbrisi Zâde). 487.

Hakkı Efendi (Trabzonlu Şeyh). 715.

Hakkı İsmail Paşa Zâde. 507, 1984,

Hakkı Paşa. 918, 1107, 1275.

Hakkı Paşa (Dâva vekili). 603.

Hakkı Paşa (Bk. Hasan Hakkı Paşa). 498.

Hakkı Paşa (Bk. İshak Hakkı Paşa). 486.

Hakkı Paşa (Koca), 648.

Hakkı Paşa (Sadrıàzam). 960, 1784.

Hakkı Tarık. 342, 2061.

Halet (Azmi Záde), 1090.

Halet Bey (Bk. İbrahim Halet Bey). 526, 527.

Halet Efendi. 106, 323, 381, 736, 737, 738, 743, 748, 749, 753, 754, 812, 928, 1091, 1243, 1302, 1392, 1705, 2042.

Halet (Gazeteci), 2137.

Halet (Mektupcu), 449.

Halid Bey (Baban Zâde). 463.

Halid (Ebu ensari), 2050.

Halid Efendi (Bk. Hasan Halid Efendi). 529.

Halid Efendi (Tantavî Zâde). 915,

Halid Eyyub Bey (Yenişehirli Zâde). 529.

Halid Fahri Bey. 533.

Halid Mazhar (Florinalı). 1148.

Halid Ziya Bey (Romancı). 445, 554, 1882, 1886.

Halil Ağa (Sirevî Zâde). 804.

Halil Cenabî Efendi. 2070.

Halil Dede. 1895.

Halil (Demirciköylü), 1301.

Halil Edhem Bey (Müze Müdiri). 2166, 2167, 2168.

Halil Edip Bey. 45, 587, 1000, 1004, 1035, 1897. 2174.

Halil Efendi (Filibeli), 65.

Halil Efendi (Geredeli), 1564.

Halil Efendi (Nüzhetive), 900.

Halil Efendi (Sevvid Ahmed Zâde), 719.

Halil Efendi (Vanlı Celiloğlu), 1030.

Halil Hâki Efendi, 671.

Halil Hamid Efendi. 560.

Halil Hamid Pasa (Sadriazam), 1446.

Halil Hilmi Paşa (Maden Emirî). 1575.

Halilî Paşa (Bk. İbrahim Halilî Paşa).

Halil Nihad Bey. XIV, 807, 1217, 1219, 1279, 1656, 1714, 1720, 1919, 2053, 2163.

Halil Nuri Bev. 1775.

Halil Paşa. 47, 255.

Halil Pasa (Elbasanlı), 1911.

Halil Pasa (Gürcü), 41.

Halil Pasa (Kapudan), 1355.

Halil Paşa (Manastırlı). 2105.

Halil Rifat Paşa (Damad). 117, 377, 970, 1303, 1305, 1318, 1319, 1373, 1578, 2042.

Halil Rüştü Efendi (Kütahyalı). 61.

Halil Saib Bey. 189.

Halil Serif, 1000.

Halil Serif Pasa. 934.

Halil (Seyh), 983, 1301.

Halim Bey. 833.

Halim Efendi, 1928.

Halim Efendi (Bk. Hâfız Abdülhalim Efendi). 536.

Halim Efendi (Müsteşar). 823.

Halim Pasa. 796.

Halim Paşa (Prens). 1622.

Halis Edhem Efendi (Bk. İbrahim Edhem Hâlis Efendi), 544.

Halis Efendi, 307.

Halis Efendi (Abdurrahman Hâlis - Seyh). 537.

Halis Efendi (Ders vekili - Hoca). 600.
Halis Efendi (Tahir Ömer Zâde). 997,
1522.

Halis Efendi (Yusuf Halis Efendi). 540, 541, 542.

Hamdi Bey. 554, 2093, 2094.

Hamdi Bey (Dağıstanlı), 785.

Hamdi Bey (Nazımülhikem). 675, 1434, 1558.

Hamdi Bev (Pasa - Basmabevinci). 14.

Hamdi Efendi (Bk. Abdülhamid Hamdi Efendi, Elhae), 548.

Hamdi Efendi (Bk. Ahmed Muhtar Hamdi Efendi), 544.

Hamdi Efendi (Kavserili), 1770.

Hamdi Efendi (Bk. Mahmud Hamdi Efendi). 547, 552.

Hamdi Paşa (Ferik). 170, 1026, 1382, 2005

Hamdullah Efendi, 1301.

Hamdullah Efendi (Arab Zâde). 1446.

Hamdullah Efendi (Bk. Hüseyin Siret). 1688.

Hamdullah Paşa (Şehsuvarzâde). 749, 1688. 2200.

Hamdullah Subhi Bey (Edip). 556, 557, 1629.

Hâmi Efendi, 558, 957.

Hamid Bey (Bk. Abdullah Hamid Bey). 561, 1126, 1489, 2096.

Hamid Bey. 1038, 1040.

Hamid Bey (Mutasarrıf), 1689.

Hamid Efendi (Bk. Halil Hamid Efendi). 560.

Hamid Efendi (Kadıasker Zâde). 735, 738.

Hamid Efendi (Moralizade). 880.

Hamid Efendi (Sultanselimli - Şair).

Hamide Nergis Hanım. 2147.

Hamid Pasa, 457.

Hamid (Sultan), 611, 1487, 1597.

Hamze Efendi (Şeyh). 1200, 1201, 1648.

Hançerli Bey. 755, 2044.

Han Efendi (Bk. Mehmed Nusret Ali Han Efendi). 1261.

Hasan Ağa (Arnavut). 202.

Hasan Akif Efendi. 79.

Hasan Akif Bey (Bk. Akif). 2063.

Hasan Âli Bey (Yücel). 98, 634, 2094, 2173.

Hasan Baba, 668.

Hasan Basri Cantay (Bk. Basri), 2070, 2071.

Hasan Bedrüddin Pasa, 157,

Hasan Bev. 576, 1625.

Hasan Bey (Sami Pasa Zâde - Bursa valisi). 257, 936, 1085, 1318, 1748.

Hasan Bici Sabit, 1277.

Hasan Cerkes. 1244, 1424, 1484.

Hasan Daniş Bey. 260.

Hasan Efendi, 1217.

Hasan Erendi (Ayas Müftisi). 974.

Hasan Efendi (Binbası). 1888.

Hasan Efendi (Hacı - Kürd Hoca).

Hasan Efendi (Seyh). 2123.

Hasan Emir Dede Efendi, 628.

Hasan Fehmi Bey. 388.

Hasan Fehmi Efendi (Şeyhülislâm). 1172, 1760 1835.

Hasan Fehmi Paşa. (Adliye Nâzırı). 457, 600, 771, 1449.

Hasan Hakkı Paşa (Mustafa Şerifi Paşa Zâde - İşkodralı). 487, 498, 1980.

Hasan Hayri Paşa. 2028.

Hasan Hayrullah Efendi (Şeyhülislâm). 1483.

Hasan Hüsam Efendi (Hoca). 1364.

Hasan Hüsnü Paşa (Bahriye Nâzırı). 80.

Hasan Kâfi. 1417.

Hasan Naci Efendi. 247, 347, 1048, 1109, 1292.

Hasan Nüzhet Efendi, 1272, 1273.

Hasan Pasa. 812, 1213.

Hasan Pasa (Bahriye Nâzırı).

Hasan Paşa (Beşiktaş Muhafızı). 927, 1882.

Hasan Paşa (Nâzır). 1876.

Hasan Paşa (Sokullu Mehmed Paşa Zâde). 38.

Hasan Rami Pasa. 921.

Hasan Remzi Efendi (Bk. Remzi). 1405.

Hasan Rifat Pasa, 255.

Hasan Riza Pasa. 74, 2003.

Hasan Rüşdî. 1517.

Hasan Sıdkı Efendi (Hasan Paşa oğlu). 1863.

Hasan Sırrı Etendi (Yeniköylü), 1249.

Hasan Subhi Efendi (Bk. Suphi). 1705.

Hasan Suphi (Gazete muharriri). 2137.

Hasan Sevki Bev. 1795.

Hasan Tahsin Bey. 1829.

Hasan Tahsin Efendi. 1142, 1833, 1835, 1836, 1837, 1838

Hasan Tahsin Efendi (Hoca). 596, 2148.

Hasan Tahsin Paşa. 170.

Hasan Tahsin Tıflı Efendi. 1859.

Hasan Tevfik Efendi (Bak. Tevfik). 1876.

Hasenül Hüseynî (Seyyid Mir). 1648.

Hasırcı Zâde (Mehmed Ağa, Hâfız). 483.

Hasib Efendi. 1526.

Hasibe Hanım. 639.

Hasib (Hacı). 2015.

Hasbi Efendi (Kitabçıbaşı). 1524.

Hasbi Muharrem Efendi (Helvacı Zâde). 571.

Hasib Pasa, 489, 719, 2042.

Hason (Patrik), 1114.

Hassan (Sair), 1576.

Hâşim Bey. 580, 1531, 1745.

Hâsim Bey (Alusl Zâde), 582.

Hâşim Bey (Habbeyi Kubbe Yapan), 575.

Hâşim Bey (Hüseyin Hâşim Bey), 572, 573, 574.

Hâşim Bey (Muşikişinâs). 761.

Hāşim Habib Bey. 1818.

Hâsim Pasa. 1174.

Hasim Sami. 2066.

Hasmet. 267, 743, 883,

Hatice Iffet Hanım), 695.

Hatice Iffet Hamm (Bk. Iffet Hamm).

Hatice Sultan Hanım, 1644,

Hatif Efendi, 1785.

Hatif Efendi (Bas Musahib), 1566.

Hayali Ef Endi (584, 702, 902.

Hayder Bey. 589.

Hayder Efendi, 586, 1056, 1384, 1941.

Hayder Efendi (Meclisi Maarif Reisi). 291. 1941.

Hayder Paşa (Kudüs valisi). 1972,

Hayderi Zâde (Bk. İbrahim Hakkı Efendi). 1478.

Hayret Efendi. 45, 593, 594, 596, 597,

598, 600, 604, 606, 607, 608, 611, 612, 717, 820, 1005, 1510, 1847, Hayri (Salih Hayri Ef.) 615, 617, 618. 620, 621, 622, 625, 993, 1200, 2164, 2165. 2166. Havri Efendi (Avastı), 590, 616, Havri Etendi (Harputlu Havrullah). 625. Hayri Efendi (Sümbül Zâde), 745, 1788, 2156, 2167, Havri Efendi (Sair), 411. Havrive Hanım, 1453. Hayri Hanım (Emin Efendinin kızı. Bk. Sirm Hanim), 1698), Havrive Hanım (Sultan), 15. Hayrullah Efendi, 3, 964, 1099, 1620. Hayrullah Efendi (Abdullah Molla Zâde), 561, 562, 1000, Havrullah Efendi (Müstesar), 1624. Hayrullah Efendi (Şeyhülislâm). 1168. Havrullah Pasa, 1623. Hayrullah Tacüddin Efendi. 1814. Havrüddin Efendi, 1835. Havrüddin Pasa (Sadrıâzam), 237. Hayrüddin Paşa (Trabzon Valisi). 665. Havrüddin (Polonyalı), 404, 2137, Hāzım Efendi, 1092, Hâzım Efendi (Büyük - Nevschirli). 1876. Hâzım Efendi (Müftizâde), 1665. Hemdem Celebi (Bk. Mehmed Said Heindem Celebi Efendi), 499, 628, 629, Hersekli Arif Hikmet, 338, 368, 649, 812. 1018, 1020, 1025, 1253, 1431, 1558. Hidir İlyas Efendi. 2. Hıfzı. 631, 633. Hıfzı Bey (Sansör). 1847. Hıfzı Pasa (Hanya Muhafızı), 1236. Hıfzı Tevfik. 634. Hizir Ağa (Halebli), 1577, 1578. Hibetullah Hanım (Sultan, Sultan Hamid'in kızı). 747, 1644. Hicri Efendi. 1814. 1847. Hikmet Bey. 158, 338, 636, 640, 647, 648, 654, **65**8. Hikmet Bey (Deli - Sair), 158, 648, 649, 1399.

Hikmet Fuad Bey. 735, 964.

Hikmet Sināsi, 1809. Hikmet Turhan Bey, 481, 1773. Hikmet (Urfalı), 647 Hitat Hanım 1786 Hilmi, 663, 665, 668, Hilmi Efendi, 1137. Hilmi Efendi (Kücük Zāde). 1816. Hilmi Efendi (Trabzontu) 124. Hilmi Efendi (Bk. Emin Hilmi), 665. Hilmi İstenan (Bk. İstenan Gordikvan)... 671. Hilmi (Bk. Mustafa Hilmi - Elmastas Zâde), 663. Hilmi (Öğretmen), 2019. II. Nâzım. 1882. Hoca Abyar 1831. Hoca Bekir Efendi, 1006. Hoca Dervis Efendi, 248. Hoca Efendi. (Bk. Mustafa İzzet Efendi), 762, Hoca Fida Efendi, 225. Hoca Hâfiz Mehmed Efendi, 1030. Hoca Halis Efendi, 702. Hoca Havret Efendi, 199, 595. Hoca Havreti (Adanalı), 242. Hoca Husameddin Efendi, 127, Hoca Kadri Efendi, 44. Hoca Pasa, 1569. Hoca Tahsin Efendi, 561. Hugo (Viktor), 1443. Hulusi, 674, 1030, Hurrem Pasa. 768. Hursid Ağa (Kahveci), 641. Hursid Bey. 1168. Hursid Pasa. 323. Hümavi.675. Hüsamüddin Efendi (Atıf Zâde), 750. Hüsamüddin Efendi (Hoca), 291, 293, 685. Hüsamüddin Efendi (Midillili), 844, 932. Hüseyin Ağa (Ücüncü Zâde), 1865. Hüseyin Ağa (Yağlıkçı). 1137. Hüseyin Aşkî Efendi (Çemişkezekli). 241. Hüseyin Avni Bey. 521. Hüseyin Avni Bey (Bk. Avni Bey - Ye-

nisehirli). 123, 137.

Hüseyin Avni Bey (Bk. Şevki Bey Zâde).

Hüseyin Avni Efendi, 167.

Hüseyin Avni Paşa. 866, 1167, 1170, 1172, 1544, 1586.

Hüseyin Azmi Efendi. 217, 1727.

Hüseyin Bey (İhtisap ağası). 1879.

Hüseyin Bey (Kethüda), 821.

Hüseyin Dâniş Bey. 46, 278, 819, 1219, 2163.

Hüseyin Efendi. 1742, 1879, 2166.

Hüseyin Efendi (Hacı-Malatya Ülemasından), 1604, 1634.

Hüsevin Efendi (Manisalı), 225.

Hüseyin Efendi (Müderris). 1405.

Hüsevin Efendi (Müscvvid), 1364.

Hüseyin Fahrüddin Dede. 123, 124, 167, 209. 905.

Hüseyin Bahrüddin Efendi, 1851.

Hüseyin Fahrüddin (Şeyh). 347, 729. Hüseyin Fikri. 2093.

Hüseyin Firakî Efendi (Bk. Erbabi). 301.

Hüseyin Hakkı Efendi. 722, 1962.

Hüseyin Hâmi Pasa (Kudemadan), 2136.

Hüseyin Hâşim Bey (Yenişehir-Fenerli). 594, 600, 1194, 1465, 1651, 2165, 2174.

Hüseyin (Hazret-i), 30.

Hüseyin Hilmi Paşa (Sadrı-Esbak). 795. 1442. 2155.

Hüsevin Hüsameddin Efendi. 305.

Hüseyin Hüsnü Bey (Koniçeli). 810, 1428.

Hüseyin Hüsnü Bey. 1609.

Hüseyin Hüsnü Efendi, 179.

Hüseyin Hüsnü Efendi (Amasyalı). 2169.

Hüseyin Hüsnü Efendi (Bk, Hüsnü). 679, 684, 685.

Hüseyin Hüsnî Efendi (Sıruz - Cuma'i balâlı). 678.

Hüsevini Berzencî, 538.

Hüseyini Tebrizî. 55, 57.

Hüseyin Kâmi Bey. 785.

Hüseyin Kâmil Bey. 802.

Hüseyin Kâzım Bey. 1075.

Hüseyin Nail (Bk. Nail). 1226, 2110.

Hüseyin Nâzım. 2010.

Hüseyin Nâzım Paşa (Bk. Nâzım). 1142. Hüseyin Paşa (Ağa). 719, 831, 1110, 2042.

Hüseyin Rahmi (Gürpınar). 82, 1922.

Hüsevin Ramiz, IV.

Hüseyin Resat, III.

Hüseyin Revnak. 2053.

Hüseyin Sadüddin Nüzhet Ergun, (Bk., Sadüddin), 1549.

Hüseyin Safi. 251.

Hüseyin Siret Bey (Şair). 44, 1688, 1885, 2200.

Hüseyin Suad Yalçın Bey (Doktor - Bk. Suad). 1711.

Hüseyin Vâsıf, 1562.

Hüseyin Vassaf Bey. 161, 715, 1120, 1124, 1409, 1776, 1919, 1925, 2147, 2163, 2190.

Hüsevnülvaiz Efendi, 1326.

Hüsnî (Çizmecizâde Trabzonlu İsmail: Efendi oğlu). 685, 1915, 2148.

Hüsnî (İstanbullu Hüseyin Hüsnî Efendi). 584.

Hüsnî (Konyalı Mehmed Hüsni Efendi). 682.

Hüsnî Bey (Darbhane Nâzırı). 742, 13.39. Hüsnî Bey (Sadrıâzam). 1885.

Hüsnî Bey (Tedrisatı Âliye Müdiri).

Hüsnî Efendi, 679.

Hüsnî Efendi (Hoca), 272,

Hüsnî Efendi (Sair), 2193.

Hüsnî Paşa. 141, 372, 616, 680, 1186, 1339, 1341, 1425.

Hüsni Pasa (Sair), 2192...

Hüsrev Bev (Mühtedi), 700.

Hüsrev Paşa 9, 41, 117, 754, 758, 1209.

Hüsrev Paşa (Serasker). 740, 741, 742, 892, 1306, 1307, 1566, 1578, 1972.

Hüsrevî Dehlevî. 1496, 2035.

Hüsni (Bla. Basri), 2071.

_ I _

Işkir Ali Paşa (Vali). 1237.

- t -

İbni Alkem. 1428.

tbni Fârız, 231, 1609, 2079, thni Haldun, 474, tbni Kemal, 671, 1596. İbnülemin Mahmud Kemal, 336, 1506. 1736, 1975, İbnülrüsd. 474. İbrahim Ağa (Seyvid, Hacı), 819. İbrahim Alâüddin Bev. 65, 85, 1121, 1279, 1288, 2015, 2148, 2174, İbrahim Bev. 62, 1562. İbrahim Bey (Abdullah Efendi Zâde). 1865 Îbrahim Bey (Adlive Nâzırı). 4. İbrahim Bev (Pirî Zâde Salih Bev oğlu). 1. İbrahim Bay (Sahib Molla Zâde), 838. 1100 İbrahim Bey (Torak Pasazâde), 1540. İbrahim Cehdi. 185. 245. 1106. 1116. 1119. 2190. İbrahim Edhem Hâlis Efendi, 544. İbrahim Edhem Pertev Pasa (Bk. Edhem Pertev Paşa). 1311, 2089. İbrahim Efendi. 56, 61, 121, 909, 1201. İbrahim Efendi (Eğinli), 241. İbrahim Efendi (Fındık Zâde), 816. thrahim Efendi (Hacı), 1276, 1800. İbrahim Efendi (Hanende), 888. İbrahim Efendi (Harputlu), 644. İbrahim Efendi (Hayderî Zâde), 537, 1398, 2122. İbrahim Efendi (Hoca, Hâfız), 1440. İbrahim Efendi (Kuşadalı). 12, 89, 1731, 1761 İbrahim Efendi (Küfrî Zâde), 977. İbrahim Efendi (Maraşlı şeyh). 779. İbrahim Efendi. (Şehremini). 114. İbrahim Faik (Bk. Faik). 2081. İbrahim Fehmi Bey. 383, 1535. İbrahim Kethuda, 59. İbrahim Hafid Paşa. 478, 1237, 1349. İbrahim Hakkı Efendi (Hayderî Zâde). 492, 514, 1478, İbrahim Halil Pasa, 535. Strahim Halil Rifat Bey (Bk. Rifat). 2119. İbrahim Hasib Efendi (Uşakî Zâde). IX. Ihsan Hamami Zâde. 1825.

Thrahim Hifzi Efendi (Bk. Hifzi), 631. Throhim Hilmi Bev. 1679. İbrahim Hilmi Efendi (Antabî Zâde). 1731 İbrahim Hilmi Habibullah, 1731, İbrahim İsmet Bey (Bk. İsmet), 730. İbrahim İsmet Bev (İsmail Raif Pasa Záde), 636 İbrahim İffet Efendi, 586, 1639. İbrahim Lütfi Dertti. 892. İbrahim Naci Bev (Nisli Yunus Bev Zade), 825, İbrahim Nasid (Ahmed Ratib Pasa Zâde). V. İbrahim Necib Bey. 696. İbrahim Necmi Bev. 277, 279, 837, 1158. İbrahim Pasa, 990, 1621, 1623, 1673, İbrahim Pasa (Mehmed Ali Pasa Zâde). 384, 628, 997, 1326, 1206, 1620. İbrahim Pasa (Namık Pasa Zâde), 2136. İbrahim Rahmi Efendi. 1329. İbrahim Rasid Efendi (Bk. Rasid), 1351, İbrahim Refet Efendi (Bk. Refet), 1382. İbrahim Rüsdî Bev (Bk. Rüsdî), 1514, 2126 İbrahim Sadüddin Efendi. 1332. İbrahim Sinâsi Efendi, 1800, 1801, İbrahim Suuri, 1980. İbrahim Sükrü Efendi (Seyh). 161. İbrahim Tevfik Bev (Mektupcu), 675. İbrahimülbacuri (Şeyh). 782. İbnülhakki Tahir Bev. 910. İbrahim Zuhuri Dede, 348. İclâl Hanım. 170. Iffet Bev. 698. Iffet (Bursalı), 1961. Iffet Haram, 695. Iffet Hanım. 696. İgnatiyef (Rus elçisi). 620. İhsan Bey (Hammamî Zâde), X, 80, 133, 248, 512, 634, 705, 1095, 1153, 1489, 1720, 1730, 2053, 2056, 2058. Ihya Bey. 708, 1391. İhya Efendi. 1412. İlhamî. 712, 715, 716. İhsan (Kemanî). 888. İhsan Mahir. 524, 702, 703. İhsan Raif Hanım, 700, 701.

Îlvas Ağa (Silâhdar), 757 İlyas Sami Bev. 665. İmamı Gazali, 1329. İmamı Kusevri, 1066. Înönü (Îsmet Pasa), 2105. Irfan Pasa, 257, 258, 483, 719, 720, 722, 1173. 1240. İsa Efendi (Müfti), 1201. Isa (Hâfız), 1301. Isa Ruhi Efendi, 1648. İshak Efendi, 1540. Ishak Efendi (Bas noca), 110. İshak Efendi (Hâfız), 1268. İshak Hakkı Pasa, 486. Ishak Tevfik Bey (Seianikli). 634. İskender Efendi (Hintli), 347, 404, 2006. İsmail Âsım Efendi (Küçük Çelebi Zâde). 404. 1904. Ismail Belig (Bursalı), IV, IX. İsmail Bev. 1063. İsmail Dede Efendi (Hammamî Zâde). 1744. 2195. İsmail Dede (Bursalı), 1964. İsmail Efendi, 64, 175, 2056. İsmail Efendi (Ateszâde), 773. İsmail Etendi (Burgari). 16. İsmail Efendi (Gelenbevi). 16, 59, 113, İsmail Efendi (Giridli Zâde), 1360. İsmail Efendi (Cizmeci Zâde), 685. İsmail Faiz Bev. 445. İsmail Ferruh Efendi. 19, 107, 1566. 1781. Ismail Hakkı Bey 239, 408, 450, 489, 571, 676, 1037, 1124, 1134, İsmail Hakkı Bey (Beyrut valisi), 2169. İsmail Hakkı Bey (Hattat), 1714. İsmail Hakkı Bey (Karasi meb'usu). IX. 730. İsmail Hakkı (Kıbrısı). 487, 1960. Ismail Hakkı Efendi, 381, 801, 882, 883, İsmail Hakkı Efendi (Bereket Zâde). 832, 1085, 1838, İsmail Hakkı Pasa 849, 1689. İsmail Hakkı (Şeyh). 184. İsmail Habib Bey. 277, 279. İsmail Halid Bey. 69.

İsmail Kemal (Arnavut), 1489, 1689, İsmail Mekki, 747. İsmail Heca Pasa, 1156. İsmail Nevres, 56, İsmail Pasa, VI, 642 1625. İsmail Pasa (Boğaz Nâzırı), 492. İsmail Pasa, 1581. İsmail Pasa (Hakim), 886, 1742. İsmail Pasa (Doktor), 1700. İsmail Pasa (Kurt), 817. İsmail Paşa (Leskofçalı), 449, 454, 582, İsmail Pasa (Hidiv), 480, 750, 867, 1094, 1174, 1395, 1620, 1732, 1994. İsmail Pasa. II. İsmail Pasa (Müsir), 1583. İsmail Pasa (Bk. İsmail Rahmi Pasa). 829 İsmail Pasa, 745. İsmail Pasa, 1275. İsmail Rahmi Paşa. 802, 829, 1700. İsmail Raif Pasa, 643. İsmail Rasih Bey. 969. İsmail Ridvan Paşa (Şehremini). 1268. İsmail Rumi (Sevh), 757, İsmail Şadık Kemal Paşa. 842. İsmail Safa. 175, 287, 397, 849, 1038, 1054, 1552, 1689, 1787, 1880, 1925. İsmail Saib Efendi, 152, 1435, 1830, 1869. 2159, 2173, İsmail Yaşar Şadi Bey (Bk. Şadi). 1719. İsmail Şirvani Efendi (Şeyh). 1648. İsmail Zihni Efendi (Bk. Zihni Efendi). 167, 1980, İsmail Ziya Bey (Hekimoğlu Ali Paşa Zâde). 1668. İsmail Zühti Efendi (Reisülhattatin). 114. İsmet Bey. 1023. Ismet Bay (Bk. Mahmud Raif Ismet) İsmet Bey. (Rıza Paşa Zâde). 2164. İsmet Buhari, 1968. İsmet Efendi. IX. 922, 1866, 2096. İsmet Efendi (Fındıklılı). II. İsmet Efendi (Kitapcı), 2176. İsmet Efendi (Müverrih), 1219. İsmail Hikmet Bey (Bk. Hikmet). 660. | İsmet Efendi (Şeyh). 1562, 1563.

İsmail İsmet Efendi (Bk İsmet) 723

İsmet (Gazeteci), 2137. İsmet İnönü (Pasa), 2168. İsmet Pasa (Deli), 1214. İsmet Pasa (Halep valisi), 480. İsmet Pasa (Müsir, Dr.), 905, 906, İstefanaki Bey (Sisam Beyi), 73. İstepan Gordikvan Hilmi (Bk. Hilmi İstepan), 671. İzzet Bey (Ramiz Paşa Zâde). 1578. Izzet Bev (Bevkozlu), 642, 643, İzzet Efendi (Attar Zâde), 49. İzzet Efendi (Bk. Mehmed İzzet Efendi), 773, 776, İzzet Efendi (Bk. Sevvid Mustafa İzzet). Izzet Molla, 108, 258, 462, 735, 737, 739, 740, 741, 742, 743, 746, 749, 751, 752, 880, 1107, 1205, 1319, 1827, 1912, 2195. İzzet Pasa (Darendeli), 457, 974, İzzet Ps. (Hacı Mehmet İzzet Paşa). 486, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771. 1412. 1413. Izzet Pasa (Kapudani Derya), 969, 970. 971. Izzet Paşa (Müşir). 1582, 1583. İzzet Paşa (Şamlı). 1748, 1749. İzzî Efendi (Bedrüddin). 1794. İzzüddin Bey (Ferid Pasa Zâde). 1568. 1571

- J -

Jan Pittar. 143. Jan Jak Ruso. 1317, 1319, 1321, 2005. Jirofla. 158.

— к —

Kaânî. 474, 1190, 1478.
Kabulî Paşa. 266, 1784.
Kadii Beyzavî. 2047.
Kadri Bey. 1075.
Kadri Efendi (Hoca). 1690.
Kadri Paşa (Sadrıâzam). 486, 1000, 1586.
Kalender (Bk. Basri). 2071.
Kalender Resul Efendi. 1847.
Kâmi (Bk. Ali Kâmi Akyüz). 788.

Kâmi (Bk. Hüsevin Kâmi Bey), 785. Kâmi (Bk. Mehmed Saban Kâmi Efendi), 782, Kâmil Ahmed Pasa, 1356. Kâmil Bev. 1218. Kâmil Bey (Asar Subesi Müdiri), 2163. Kâmil Bey (Binhası), 1689. Kâmil Bey (Mahser Midillisi), 1213. Kâmil Bev (Muallim - Kavmakam), 650. 653. Kâmil Bay (Sair), 2195. Kâmil Bev (Sülevman Bev Zâde), 489. Kâmil Bev (Sifre Kâtibi), 199. Kâmil Efendi, 437. Kâmil Efendi (Bekâr Bey). 1731. Kâmil Efendi (Beyrut Rusumat Nâzırı). 769. 1345. Kâmil Efendi (Hattât). 1714, 1804, 2173, Kâmil Efendi (Süleymaniyeli), 945. Kâmile (Bk. Fatma Kâmile Hanım), 809. Kâmil (Bk. Hoca Zâde Şeyh Ahmed Kâmil Efendi). 801. Kâmil (Bk. Hüsevin Kâmil Bev), 802, Kâmil (Bk. Mustafa Kâmil Efendi). 804. 806. Kâmil Paşa, 139, 340, 730, 933, 936, 1425, 1552, 1583, 1623, 1747. Kâmil Paşa (Kıbrıslı), 921. Kâmil Pasa (Sadriazam), 563, 823, 1442, 2082, 2153, 2154, Kâmil (Bk. Yusuf Kâmil Pasa). 790. Kâni Bey. 1623. Kâni Paşa, 332, 449, 1453. Kapliyani (Dr. Mösyö). 1996. Kara Ağa (Bâki Efendi). 150. Kara Cehennem Zâde, 977. Kara Koc Efendi (Babiâli Müdevvenadi Kanuniye Müdiri). 2161. Kara Mahmud Pasa. 535. Kara Osman Avni. 133. Kara Yılan Zâde, 1521. Kasabbas: Zâde. 1965. Kâtib Hanım (Bk. Şerife Ziba Hanım), 1962. Kavalalı Hoca Hüseyin Efendi. 1031.

Kavanoz Zâde, 1274.

Kasım Efendi. 1073, 1835.

Kasımı Hâni (Şeyh), 1066.

KAzım Rey (Musikî fistadı muallim). 1720. 2182.

Kâzım Paşa. 62, 65, 211, 810, 811, 812, 813, 816, 924, 1082, 1110, 1175, 1392, 1429, 1838, 1613, 1984.

Kâzım Paşa (Şair). 451, 495.

Keçeci Zâdc Muhammed İzzet (Bk. İzzet). 746.

Kelimi Hemedanî 1276.

Kemal (Bk. Ahmed Kemal Akünal).

Kemal (Bk. Ahmed Kemal Paşa), 819. Kemal (Bk. Ali Kemal), 844.

Kemal Bey. 590, 600, 601, 1038, 1544, 2151

Kemal Bey (Doktor), 1451.

Kemal Bey (Namik Kemal). 616, 812,
1082, 1243, 1244, 1246, 1391, 1392,
1453, 1803, 1990, 1993, 1996, 1997,
1998, 1999, 2006, 2008, 2009, 2010,
2011.

Kemal Bey (Bk. Mehmed Namık Kemal Bey). 827.

Kemal Efendi, 1314.

Kemal Efendi (Maarif Nâzırı - Paşa). 621.

Kemal (Bk. İsmail Sadık Kemal Paşa). 842.

Kemal Paşa. 825, 998, 1084, 1086, 1526, 1594.

Kemal Pasa (Âvandan), 919.

Kemal Paşa Zade Said Bey. 1011.

Kemal (Bk. Yahya Kemal Bayatlı). 852. Kemâlüddin. 1015.

Kemâlüddin Bey. 169.

Kemâlüddin Bey (Sisam Tahrirat Müdiri). 1398.

Kemâlüddin Çelebi. 347.

Kemalüddin Efendi (Abdülmecid'in mahdumu). 41.

Kemâlüddin Efendi (Hamdi Efendi Zâde), 548, 549.

Kemâlüddin İsfehanî, 474.

Kemâlüddin Pirî Dede (Bk. Mahmud Kemâlüddin Efendi). 857, 860, 863, 865.

Kemiksiz Zâde Mustafa Saffet. IV. Kenan Bey. 1427. Kenan Bey (Amedci - Maraşlı). 717. Kenan Bey (Bk. Yusuf Kenan Bey). 866. K. Majâni. 269.

Kesfi Baba. 873.

Keşfî (Bk. Ömer Keşfî Efendi). 871. Kettanî (Seyh). 1934.

Kilic Arsian, 83.

Kınalı Zâde, III.

Kib (Müstesrik), 1497.

Kigork Bey. 1625.

Kirami (Buharalı). 258.

Kirkor (Kitapçı), 797.

Kirkor Eendi. (Köçeoğlu), 212.

Kiro (Fransız kralı Filip'in diplomati). 1622.

Koca Hakkı Paşa, 38.

Koca Kâhya (Bk. Hacı Mehmed Ağa). 2053.

Koca Mehmed Paşa (Mustafa Paşa Zâde - Vezir). 535.

Koca Memi Bey. 1619.

Koca Müfti (Bk. Natik - Erzurum mūftisi). 1104.

Koca Yusut Paşa. 489.

Komyana Efendi. 1031.

Korney. 1443..

Kozanoğlu, 1442.

Kömürcü Zade. 759.

Köprülü Mehmed Pasa, 225.

Köprülü Zâde Mehmed Fuad Bey. 278, 313.

Köse Raif Paşa. 1011.

Kuddusî (Bk. Ahmed Kuddusî Efendi-Şeyh), 779.

Kudretullah Dede Efendi. 372, 1846.

Kudsi (Bk. Ahmed Kudsi Bey), 778,

Kudsî Efendî (Baş Haseki). 636.

Kumeyl Binî Ziyad. 292.

Kurd Said Pasa, 1031.

Kusadalı İbrahim Efendi, 318, 1020.

Kükri Efendi (Üsküdarda Cambazlar Kethüdası). 1762.

Küpeli Çavuş (Abdi Bey - Sultan Malımud musahiblerinden). 74.

_ L _

Lamartin. 515, 1443, 1802.

Layard (İngiliz elçisi). 1173.

Lâz Ali Paşa. 1184.

Lebib Efendi. 5, 88, 875, 884, 1213, 1308, 1375, 1567, 1568, 1618, 1984, 2195.

Leopold II (Belcika kralı), 823.

Levate, 541,

Leylâ Feride (Bk. Yaşar Nezihe). 1947.
Leylâ Hanım. 405, 880, 881, 882, 884, 886, 1196, 1197, 1700, 1778, 2195, 2196.

Lothrop Stoddard, 1793.

Louis Philipe (Kral), 1022.

Lüsiyen Hanım. 564.

Lütfi. 2100.

Lûtfi Ağa. 2100.

Lûtfi (Bk. Ahmed Lûtfi Efendi). 896, 898, 899.

Lûtfi (Derdli - Bk. İbrahim Lûtfi Derdli). 892.

Lûtfi Efendi. 70, 109, 324, 541, 679, 680, 740, 745, 746, 867, 877, 1063, 1179, 1191, 1339, 1567, 1568, 1616, 1617, 1619 1833, 1962, 2199.

Lûtfi Efendi (Vak'a nüvis). 1339.

Lûtfi Fikri Bey. 566.

Lûtfi (Seyh). 1549.

Lûtfullah Ağa (Sivaslı - Bk. Ali Şadi II). 1723.

Lûtfullah Bey, 598,

Lütfullah Efendi, 527.

<u>м</u> —

Madam Mari. 531.

Mahî Hanım, 313,

Mahir (Bk. Ahmed Mahir Efendi - Hâfiz). 902.

Mahmud Bey (Trabzon naibi). 1519.
Mahmud Celâlüddin Paşa. 41, 46, 47, 207, 919, 920, 1168, 1172, 1188, 1430, 1558, 1690, 1999, 2174.

Mahmud Cemil Bev. 226.

Mahmud Cemil Bey (Vassaf Efendi Zâde). 1025.

Mahmud Efendi. 1620, 2081.

Mahmud Efendi (Hacı - ulemadan). 1717. Mahmud Eendi (Hoca - Kırşehirli). 81, 1928.

Mahmud Ekrem (Recai Zade). 276, 671.

Mahmud Esat Efendi. 309, 529, 1514, 1749.

Mahmud Hamdi, 547, 1980.

Mahmud Hamdi Paşa. 255.

Mahmud Ibn Halil, 45.

Mahmud Kemal İbnülemin İnal. XVI, 185, 460, 945, 1121, 1122, 1123, 1160, 1426, 1427, 1459, 1652, 1886, 1915, 2147.

Mahmud Kemâlüddin Efendi. 857.

Mahmud Muhtar Paşa. 845, 993, 1466. Mahmud Nedim Pasa (Damad). 143.

Manmud Nedim Paşa (Damad). 143, 206, 450, 562, 589, 598, 620, 679, 720, 828, 830, 831, 862, 946, 948, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1172, 1173, 1174, 1175, 1243, 1316, 1318, 1324, 1340, 1351, 1352, 1434, 1504,

1581, 1582, 1583, 1586, 1587, 1690,

1775, 1837, 1849, 1995, 1996, 1998, 2044. 2128.

Mahmud Paşa (Damad). 41, 45, 335, 976, 1559, 1560.

Mahmud Pasa (Dramalı). 974.

Mahmud Paşa (Hâfız Paşa Zâde - Nişli). 449.

Mahmud Paşa (Kör). 592.

Malimud Raif İsmet (Bk. İsmet), 728.

Mahmud Raşid Efendi. 1906.

Mahmud Ratib Bey (Bk. Ratip). 1364.

Mahmud Sadık. 1133.

Mahmud Said Bey (Bk. Said). 1587,

Mahmud (Sansar - Hacı). 836.

Mahmud Sultan (Sâni). 5, 10, 14, 41, 56, 69, 73, 76, 88, 104, 105, 117, 283, 439, 498, 638, 736, 739, 740, 741, 743, 750, 757, 760, 761, 819, 820, 875, 892, 900, 904, 974, 977, 1062, 1094, 1304, 1311, 1391, 1512, 1535, 1543, 1544, 1575, 1577, 1623, 1671, 2043, 2195.

Mahmud Şebüsteri. 185.

Mahmud Şevket Paşa. 466, 563, 1442.

Mahmud Şihabüddin (Alusi Zâde). 1349.

Mahmure (Bk. Yaşar Nezihe). 1947.

Mahvi Efendi (Şeyh). 374.

Maide (Bk. Hasibe Maide Hamm). 903. Makyavel. 1793.

Mallarmé (Fransız edibi), 230.

Manas Efendi. 1582.

Martin Hartman. 190.

Másuk Baba. 1029.

Maureen Fleming, 961.

Maupassant. 960, 1443.

Mazhar Bey. 970.

Mazhar Müfid Bey (Meb'us), 1679.

Mazhar Zivaüddin, 1375.

Mazlume (Bk. Yasar Nezihe H.), 1947.

Mazlum Fehmi Pasa. 918.

Mazlum Pasa, 71, 266,

Mecdî (Bk. Abdülâziz Mecdî Efendi). 915

Mecdî Mehmed Efendi (Edirneli), VIII, Mecdî Sadrüddin, 1275.

Mecid Efendi (Hoca). 1094, 1418, 1594, 1876

Mecid Efendi (Vali), 937, 1748.

Mediha Sultan (Necib Paşa zevcesi).

Mehcure (Bk. Yaşar Nezihe Hanım). 1947.

Mchmed Abdülbâkî Efendi (Bk. Bâkî a Efendi). 152.

Mehmed Abdünnafi Efendi (Bk. Nâfî Efendi), 1062, 2191.

Mehmed Ağa (Bostancıbaşı). 1644.

Mehmed Ağa (Erzurumlu). 1320.

Mehmed Ağa (Fındıklı, silâhtar, müverrih). 1219.

Mehmed Ağa (Hacı), 2053.

Mehmed Åkif Bey. 68, 69, 81, 82, 405, 960, 1034, 1194, 1788, 2127, 2169, 2174, 2187.

Mehmed **Âkif Efendi**. (**Seyhülislâm**). 1667.

Mehmed Akif Pasa. 1419.

Mehmed Ali. 1622. 1623. 1624.

Mehmed Ali Ayni Bey. 147, 409.

Mehmed Ali Bey (Muallim), 1275.

Mehmed Ali Efendi. 125.

Mehmed Ali Efendi (Bâkî Efendinin babası). 150.

Mehmed Ali (Hâfiz). 1471.

Mehmed Ali Hilmi Efendi (Dede baba-Bk. Hilmi).. 668.

Mehmed Ali Efendi (Mehmed Ağa Zâde). 730.

Mehmed Ali Efendi (Mektupcu). 434.

Mehmed Ali Paşa. 72, 368, 790, 791, 820, 844, 926, 927, 929, 1621, 2195.

Mehmed Ali Paşa (Damad). 2081.

Mehmed Ali Paşa (Kavalalı). 977, 1212, 1304, 1575, 2194.

Mehmed Ali Pasa (Mısır valisi). 1206.

Mehmed Ali Paşa (Müsteşar), 151.

Mehmed Ali Paşa (Sadn esbak). 557.

Mehmed Ali Paşa (Tophane müşiri). 14, 47, 118, 1453.

Mehmed Ali Tekivüddin, 335.

Mehmed Ali Tevfik (Prens). 2173.

Mehmed Arif Ağa (Halebli, Hızır Ağa Zâde). 1577.

Mehmed Arif Bey (Bk. Arif Bey) 21.

Mehmet Ârif Efendi (Dürrizâde). 103.

Mehmed Ârif Efendi (Elhac - Bk. Ârif Efendi). 16.

Mehmed Ârif Efendi (Kastamonili şair).
1337.

M. Âsaf. 46.

Mehmed Asım Efendi. (Manisalı). 1634.

Mehmed Efendi. (Buharah). 2133.

Mehmed Ata Bey. 30, 740.

Mehmed Ataullah Efendi. 1301, 1759.

Mehmed Ataullah Efendi (Bk. Ataullah Efendi). 103.

Mehmed Âtıf Efendi (Bk. Âtıf Efendi).

Mehmed Avni Efendi (Tamirci Zâde).
121

Mehmed Aydi Baba (Bk. Aydi). 2068. Mehmed Ayetullah Bey (Bk. Ayetullah Bey). 139.

Mehmed Efendi (Ayıntabî Zâde), 69.

Mehmed Aziz Bey (Bk. Aziz Bey). 26. Mehmed Aziz Efendi. 205.

Mehmed Bahaüddin Efendi, 215.

Mehmed Bahaüddin Bey (Bk. Bahaūddin Bey).

Mehmed Bahaüddin Hayret Efendi. Bk. Hayret). 593.

Mehmed Bahaüddin Veled İzbudak Çelebi (Bk. Veled Çelebi). 1934.

Mehmed Bekir. 163.

Mehmed Behçet Bey (Bk. Behçet Bey). 177.

Mehmed Behçet Efendi (Bk. Behçet Efendi), 175, 1925.

Mehmed Behçet Yazar (Üstad - Muharrir). 1969, 2178.

Mehmed Besalet Bev. 451.

Mehmed Besim Bey (Bk. Besim Bey). 184, 1915, 2188.

Mehmed Besim Bey (Sair). 64, 1919.

Mehmed Bey. 68, 143, 185, 205, 590, 946, 947, 1056.

Mehmed Bey (Derviş Paşa Zâde). 1178.

Mehmed Bey (Evrak Müdiri). 1369.

Mehmed Bey (Hâfız). 1172.

Mehmed Bey (İsmail Bey Zâde). 790.

Mehmed Bey (Kozanoğlu).

Mehmed Bey (Mabeyinci), 2198.

Mehmed Bey (Sağır Ahmed Bey Zâde). 1166, 1246.

Mehmed Bini Ahmedülbozkırı (Essey-yid). 1309.

Mehmed Bürhanüddin Efendi (Bk. Bürhanüddin Efendi - Seyyid). 181.

Mehmed Can. 1979.

Mehmed Can Efendi (Şeyh). 758, 1829. Mehmed Celâl Bey (Recaî **Zâ**de). 198.

Mehmed Celâl Bey (Hakkı Paşa Zâde). 211, 212, 1908, 2096.

Mehmed Celâlüddin Şeyhi Dede Efendi. 184, 1234, 1795.

Mehmed Cemalüddin Efendi. 110.

Mehmed Cemil Paşa (Paris sefiri). 1453: Mehmed Cemil Paşa (Reşid Paşa Zâde). 1000. 1168.

Mehmed Cenanî (Hulûsi Efendi Zâde). 54.

Mehmed Cevdet Efendi (Cırpanlı), 1283.

Mehmed Cevdet (Muallim). 595.

Mehmed Caker Efendi. 255, 1980.

Mehmed Çelebi (Müfti Şeyhülislâm). 1483.

Mehmed Daniş Bey. 109, 257.

Mehmed Derviş Paşa (Rüstem Dağoğlu). 1015.

Mehmed Efendi (Arab Camii imamı, Galata). 1566.

Mehmed Efendi (Binbaşı). 2136.

Mehmed Efendi (Hâfız - Azmizâde). 695.

Mehmed Efendi (Kitabet muallimi). 2106.

Mehmed Efendi (Lâz), 16.

Mehmed Efendi (Müftü Zâde - Antalya). 2175.

Mehmed Efendi (Nakibül eşraf şeyh fedai zâde). 715.

Mehmed Nuri (Damad Efendi), 1254.

Mehmed Efendi (Sarı Abdullah Zâde). 1326

Mehmed Efendi (Semerci Zâde). 248. Mehmed Efendi (Seyhülislâm Serif Zâ-

de). 324.

Mehmed Efendi (Tokadî Zâde). 1562.

Mehmed Efendi (Ulemadan). 1557.

Mehmed Efendi (Urfalı). 643.

Mehmed Emin (Âsaf Efendi Zâde). 37. Mehmed Emin Bey. 296, 945, 949, 950, 951.

Mehmed Emin Efendi. 294.

Mehmed Emin Efendi (Kerküklü), 658.

Mehmed Emin Feyzi, 428.

Mehmed Emin Hümayi Bey (Bk. Hümayı). 675.

Mehmed Emin Nüzhet Efendi. (Tosyalı Zâde). 1557.

Mehmed Emin Paşa (Seyyid). 185, 206, 616, 638, 761, 797, 1008, 1067, 1318, 1319, 1478, 1544, 1591, 1629, 1650, 1808, 2005, 2147.

Mehmed Emin Pasa (Kıbrıslı), 1971.

Mehmed Emin Rauf Pasa, 105.

Mehmed Emin Refi (Bk. Refi). 1384.

Mehmed Emin Sabri (Bk, Sabri). 1521. Mehmed Emin Salim Efendi (Mirza Zâde). IV.

Mehmed Emin (Yurdakul), 2106.

Mehmed Emin Yümni (Bk. Yümni). 1955.

Mehmed Emin Zaik (Şeyh). 1959.

Mehmed Emin Zihni (Elhac - Bk. Zihni). 1971.

Mehmed Emîrî, 300.

Mehmed Esat Bey (Andelib - Paşmakçı Zâde Zühdî, Molla Zâde). 100.

Mehmed Esad Dede, 1820, 1915.

Mehmed Esad Muhlis Paşa (Bk. Muhlis), 974.

Mehmed Fâdıl Efendi (Müfti Zâde).

Mehmed Fahri Pasa, 533.

Mehmed Faik Efendi, 356.

Mehmed Fatih (Sultan), 2105.

Mehmed Fâzıl Paşa. 372.

Mehmed Fehmi Efendi. 386.

Mehmed Ferid, 1517.

Mehmed Ferri Efendi. 411.

Mehmed Fevzii Zehavi. 364.

Mehmed Fikret (Bk. Tevfik Fikret). 1879.

Mehmed Fuad Bey (Berberbaşı Zâde). 905, 906, 909, 1180, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1189.

Mehmed Fuad Bey (Köprülü Zâde). 445, 2164, 2187, 2191.

Mehmed Fuad Bey (Müsteşar), 1785.

Mehmed Fuad (Mehmed Karyeli). 2033.

Mehmed Galib Bey. 452, 459.

Mehmed Galib Bev. 1543.

Mehmed Galib Efendi, 461.

Mehmed Hâfız, 2033.

Mehmed Hafid, 2091.

Mehmed Hafid (Şeyhülislâm, Aşir Efendi Zâde). 1153.

Mehmed Hakkı Bey. 501.

Mehmed Halid, 1921.

Mehmed Halim Efendi (Turgutluoğlu). 1824.

Mehmed (Han Zâde - Sevh), 2030.

Mehmed Hayrullah Efendi (Bk. Hayri). 625.

Mehmed Hayrüddin İrfan Paşa (Bk. İrfan). 719.

Mehmed Hilmi Efendi. 761.

Mehmed Hilmi Efendi. 1968.

Mehmed Hilmi (Usta - saraç - Bk. Tahir Akın). 2140.

Mehmed Hüsnü (Bk. Hüsnü). 682.

Mehmed Hüsrev Bev. 368.

Mehmed İhlâs Efendi. 1355.

Mehmed İhsan (Bk. İhsan). 705.

Mehmed İmdadullah (Seyh), 329.

Mehmed İshak Efendi (Nakîb Zade).

Mehmed İsmail Ağa. 163.

Mehmed İzzet Bey (Erzincanî).. 767,

Mehmed İzzet (Keçeci Zâde - Molla Efendi). 735.

Mehmed İzzet Paşa. 773, 776, 1214, 1762.

Mehmed (Kadı Zâde). 16, 1876.

Mehmed Kâmil (Kıbrıslı Hoca). 2033.

Mehmed Kemâlüddin Efendi. 860.

Mehmed Kasım Şarzuri. 64.

Mehmed Lâtif Efendi. 517.

Mehmed Lebib Efendi. 875, 876, 877.

Mehmed Mehdî Efendi. 475.

Mehmed Mekkî Efendi. 954.

Mehmed Muhsin (Bk. Muhsin), 980.

Mehmed Muhyiddin Mekkî Bey (Bk. Muhyiddin). 990.

Mehmed Muhyiddin Rumî (Bk. Rumî). 1511.

Mehmed Muhyiddin Yengin (Bk. Muhyiddin Raif) 993.

Mehmed Murad Efendi (Murad Molla Seyhi). 236, 1671.

Mehmed Nail Bev. 1226.

Mehmed Nail Efendi (Bk. Nail), 1073.

Mehmed Naim (Bk. Naim). 1079, 2068.

Mehmed Nâzım Özgünay (Florinalı Nâzım, Bk. Nâzım). 1148, 2197.

Mehmed Nâzım Paşa (Bk. Nâzım). 1137, 1145.

Mehmed Nazif Bey. 1223.

Mehmed Nebil Bev. 1775, 1776.

Mehmed Necib Efendi (Serficeli). 147.

Mehmed Necib Paşa (Gürcü). 1165.

Mehmed Nevres Paşa. 1178, 1179, 1180.

Mehmed Nezih Bey. 1194.

Mehmed Niyazi Efendi, 1229.

Mehmed Nuri Bey (Battal Zâde), 54.

Mehmed Nuri Efendi. 47.

Mehmed Nuri Efendi (Kütahyalı Emir Zâde). 167.

Mehmed Nuri Efendi (Tokadî Zâde). 1747.

Mehmed Nuri (Genç Osmanoğlu). 1256. Mehmed Nuri Şemsüddin Efendi (Şeyh). 1259.

Mehmed Nuri Şeyda (Bk. Nuri Şeyda). 1240.

Mehmed Nuriiddin Semin (Bk Nuriiddin) 1259

Mehmed Nurulhüda, 251.

Mehmed Nusret Ali Han Efendi (Bk. Nusret) 1261.

Mehmed Nüzhet Efendi (Bk. Nüzhet). 1267

Mehmed Niizhet Ortanca (Bk. Nüzhet). 1276

Mehmed Pasa. 1619.

Mehmed Pasa (Gazi - Sevh Sâmil Efendi oğlu). 2136.

Mehmed Pasa (Mora valisi), 1521.

Mehmed Pasa (Pepe), 679, 680,

Mehmed Pasa (Sadrı esbak - Kıbrıslı). 141. 486.

Mehmed Pasa (Rum), 1483, 1526, 1714, Mehmed Pasa (Sofi), 1612.

Mehmed Pertey Pasa (Bk. Pertey), 1301.

Mehmed Rafi Efendi (Cerkeşli), 17.

Mehmed Rahmi Bev. 1335.

Mehmed Raif Bey (Bk. Raif), 1337.

Mehmed Rasih, 1477.

Mehmed Râsim Dede, 1820.

Mehmed Rauf Bey (Bk. Rauf), 1446.

Mehmed Resad (Bahar Zâde Hammamî), 408,

Mehmed Resad (Sultan), 644, 898, 1095. 1820.

Mehmed Reşid Efendi. 1440.

Mehmed Resid Pasa. 117.

Mehmed Rifki Efendi (Seyh - Bk. Rifkı). 2122.

Mehmed Riza Bey, 1446.

Mehmed Rıza Efendi (Arpacılar Sofisi).

Mehmed Rifat Bey (Dr. Bk. Rifat). 1380, 1462,

Mehmed Riyazî. III.

Mehmed Riza Safvet Bey (Bk. Rıza). 1483. * .

Mehmed Rüşdî. 1039.

Mehmed Rüşdî Paşa (Serdar). 143, 1200.

. Mehmed Rüşdî Paşa (Şirvanî Zâde). 1648.

Mehmed Sabit Efendi (Hâfız). 671.

Mehmed Sadık' Efendi (Bk. Sadık). 1891, 2133.

Mehmed Sadık Efendi (Sâni Zâde - Elhac), 103,

Mehmed Sadık Münif Efendi, 2042.

Mehmed Sadık Rifat Pasa, 743.

Mehmed Sadi (Mektupcu - Bk. Sadi). 449, 1530,

Mehmed Sadüddin Efendi (İsa Zâde -Bk. Sadi) 1526

Mehmed Sahip Efendi (Pirî Zâde), 735. Mehmed Said, 1107, 2103,

Mehmed Said Bey (Bk, Said). 1586.

Mehmed Said Efendi (Bk. Said), 1602, 1604, 1747,

Mehmed Said Efendi (Ballıklı Efendi Zâde), 902.

Mehmed Said Efendi (Cavusbası), 1650.

Mehmed Said Efendi (Zaim Zâde), 912,

Mehmed Said Halet Bev. 52.

Mehmed Said Pasa (Bk. Said), 1581.

Mehmed Said Ziver Bey (Tırnakcı Zâde. Bk. Ziver). 2047.

Mehmed Salih Efendi (Seyh), 258, 735, 2030.

Mehmed Salim Efendi, 1034.

Mehmed Sami Bey (Bk. Sami). 1631.

Mehmed Samih Efendi (Bk. Samih). 1639.

Mehmed Sebahüddin Efendi (Hâfız). 1648

Mehmed Selim Efendi, 1030, 1073, 1526. Mehmed Selim Inal Bev. 1653, 2162. 2163.

Mehmed Siddik Bey (Bk. Siddik). 1667. Mehmed Sidki Akozan (Bk. Sidki), 1673. 1682.

Mehmed Suhfî Efendi (Seyh). 1959.

Mehmed Suud Bey (Bk. Suud). 1714.

Mehmed Şaban Kâmi Efendi. 584, 782.

Mehmed Şah. 324.

Mehmed Şakir Efendi (Feraizci Zâde). 1290.

Mehmed Sakir Efendi, 1731.

Mehmed Şakir Recai Efendi (Bk. Recaî). 1373.

Mehmed Şefik Paşa (Gazi Evranos Zâde). 957..

Mehmed Şem'i Efendi, 1758.

Mehmed Semsüddin Efendi, 1770.

Mehmed Şerif Ağa (Bursa Hanedanın-dan). 1658.

Mehmed Serif Efendi, 300.

Mehmed Serif Efendi (Es'ad Efendi Zâde), 1301.

Mehrned Serif Pasa. 84, 85, 877, 1781, 1782, 1783, 1792, 1793.

Mehmed Sevki Efendi, 1000, 1514.

Mehmed Şeyhî Efendi. (Şeyh Hüseyin Feyzi Efendi Zâde). IX.

Mehmed Sükrî Efendi. 2076.

Mehmed Tahir Baba. 668.

Mehmed Tahir Bey (Bursalı - Bk. Tahir Bey), II. 1238.

Mehmed Tahir Bey (Menemenli Zâde). 1040, 1818.

Mehmed Tahir Efendi (İpekli Hoca). 81. Mehmed Tahir (Kadı Zâde). 353.

Mehmed Tahir Münif Paşa (Bk. Münif). 997

Mehmed Tahir Nâdi Efendi. 1824, 1825. Mehmed Tahir Olgun. 1820.

Mehmed Tahir Selâm Bey (Bk. Selam). 1650.

Mehmed Tevfik Neyzen (Bk. Tevfik Neyzen). 1895.

Mehmed Tevfik Efendi (Hoca). 1486, 1873, 1881, 2015.

Mehmed Tevfik Efendi (Şeyh, Bosnalı). 318, 1020, 1025.

Mehmed Tevfik. VII, 1893, 2076.

Mehmed Vasfi Efendi. (Hattat). 689.

Mehmed Vecihi Bey (Bk. Vecihi). 1921.

Mehmed Vehbi Efendi (Elhac - Şeyh, Bk. Vehbi). 1549, 1928.

Mehmed Veys Paşa (Mutasarrıf). 1424, 1427.

Mehmed Zeynüddin (Şeyh). 1959.

Mehmed Ziver. 1044.

Mehmed Ziver Efendi 2053.

Mehmed Ziya Bey. 2030.

Mehmed Ziya Gökalp (Bk. Ziya Gökalp). 2015.

Mehmed Ziyaüddin. 822.

Mehmed Zühdî Efendi (Hoca - Bk. Zühdi). 2056, 2058.

Mehmed Zühdî Efendi (Nazillili). 1512.

Mekkî (Bk. Mehmed Mekkî Efendi).

Mekkî Efendi. 1382.

Melek Esma Hanım (Lâz Ali Rıza Paşa kerimesi). 38.

Memduh (Bk. Abdulhalim Memduh Bey). 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940.

Memduh Bey. 1321.

Memduh Efendi (Kemani). 501.

Memduh Paşa (Bk. Memduh). 207, 377, 501, 565, 617, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 929, 1168, 1387, 1392, 1936, 1985, 1993.

Memduh Yavuz Süslü (Öğretmen). 1517. M. Enver, 1279.

Meriç Süleyman Rıfkı Melûl (Bk. Rıfkı Melûl). 1471.

Mesud Efendi (Hekimbaşı). 105, 113, 114.

Mesudi Harâbâtî. 1032.

Meşhuri Efendi (Bk. Ahmed Meşhuri Efendi). 78, 957.

Mesreb (Bk. Pertev Efendi), 1301.

Metternich (Prens), 1063.

Mevlânâ Celâlüddin. 537, 1062, 1893, 1952, 1984, 2042.

Mevlânâ Halid, 480, 1329.

Mithad Cemal. 960, 961.

Mithad Efendi (Bk. Ahmed Mithad Efendi). 1490, 1588.

Mithad Paşa (Sadrıâzam). 38, 88, 140, 170, 360, 391, 393, 450, 455, 589, 679, 796, 815, 833, 1082, 1084, 1086, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1319, 1320, 1424, 1581, 1583, 1658, 1727, 1996, 1998, 1999, 2000, 2001.

Mihrünnisa Hanım. 964, 968.

Milos Bey. 1307.

Mir Süleyman Ârif (Ferzendi Halil Çelebi). 93.

Mirza Akayî Erumie (Sahib kalem). 262.

Mirza Habibi Isfehanî. 263.

Mirza Hasan Sevket, 562.

Mirza Safa (İranlı). 88, 89, 425, 1781.

Misel (Prens), 2136.

Molla Bey (Şeyhülislâm). 1185,

Molla Cami. 52, 152, 774, 2013.

Molière, 474, 1443.

M. Turhan Tan. 1645.

Muallim Naci Efendi. 857, 858, 1906.

Muammer Bey (Sivas valisi). 746.

Muhanımed Binî Fadlüllâhül Hindiyü! Burhanburi, 292.

Muhib Efendi, 1308.

Muhibbi. 316.

Muhlis, 969, 974

Muhsin, 277, 480.

Muhtar Bev. II.

Muhtar Bey (Dilâver Pasa). 1986.

Muhtar Efendi, 983, 985, 986, 1213, 1214.

Muhtar Efendi. 1874.

Muhtar Efendi (Giridli). 202.

Muhtar Efendi (Serasker Dairesi Reisi). 1557

Muhtar Fehmi Bey (Turşucu Zâde).

Muhtar Paşa (Maliye Nâzırı). 728, 768, 1352. 1781.

Muhtesem Kâşani, 129.

Muhyiddin Bey (Üstündağ - İstanbul valisi). 2172.

Muhyiddin Cağpar. 990.

Muhviddin Efendi. 1303. 1549.

Muhyiddin Raif (Şair). 733, 993, 994, 1434, 1561, 1723, 1853.

Muhyiddin Rumî Paşa. 1980.

Muhviddinî Arabî. 474.

Muhviddinüssevki Efendi. 1928.

Murad.. 748.

Murad Ağa (Yengökcü - Hacı), 1395.

Murad Efendi (Veliaht), 831, 833.

Murad Molla (Kadıasker). 2042.

Murad Reis, 1313.

Murad Sâlis, VIII.

Murad Sâni. III.

Murad (Sultan). 139, 822, 919, 1011, 1996, 1997.

Mustafa Aczi Ağa (Müridzâde elhac). 12.

Mustafa Ağa (Çalgıcı - Selânikli). 1252. Mustafa Ağa (Daye Zâde). 2105.

Mustafa Ağa (Destban Ağa Zâde). 757.

Mustafa Âsım Bey (Filibeli). 65, 85.

Mustafa Âsım Bey (Ser müneccim). 286, 827. Mustafa Âsım Efendi (Mekkî Zâde). 637, 1337, 1526.

Mustafa Âsım Efendi, 488.

Mustafa Bey (Basra gümrükçüsü). 2198. Mustafa Beyanî ibni Carullah (Ruscuk-

lu). III.

Mustafa Bey (Cezzar). 1426.

Mustafa Bey (Gelibolulu). 1633.

Mustafa Bey (Trabzon valisi). 1881.

Mustafa Cami (Şeyh). 1698.

Mustafa Cemil Bey. 228.

Mustafa Efendi (Ak Mehmed Zâde -Kayserili - Bk. Şadi). 1719.

Mustafa Efendi (Amasyalı - Hacı Hâfız). 842.

Mustafa Efendi (Ankaralı). 225.

Mustafa Efendi (Hanyalı - Salacıoğlu). 397.

Mustafa Efendi (Hoca - Rusçuklu). 586.

Mustafa Efendi (Kayseriyeli). 717.

Mustafa Efendi (Konyalı). 1528.

Mustafa Efendi (Neyzen). 758.

Mustafa Efendi (Ruznamceci), 875.

Mustafa Efendi (Sır kâtibi). 745.

Mustafa Efendi (Seyh), 2030.

Mustafa Efendi (Tırnovalı - Saatci), 137.

Mustafa Efendi (Vidinli, Hoca). 1833.

Mustafa Enis Efendi, 726.

Mustafa Enver Efendi (Seyh), 161.

Mustafa Enver Efendi, 318.

Mustafa Esad Bey (Arab Zade), 698.

Mustafa Esref. 1765.

Mustafa Esref Pasa. 331.

Mustafa Fâzil Paşa (Prens). 57, 112, 368, 799, 830, 831, 934, 945.

Mustafa Fazıl Paşa (Kör Mustafa Paşa). 262, 720, 1213, 1311, 1993, 1994.

Mustafa Fethi Efendi, 417.

Mustafa Fikri Efendi. 1052.

Mustafa Galib Bey (Şehsuvar Paşa Zâde İsmail Paşa), 449,

Mustafa Hacı Talip oğlu. 2002.

Mustafa (Hâfız). 1895.

Mustafa Hakkı Bey. 509.

Mustafa Hamdi Bey (Yeğen Ali Paşa Zâde). 1.

Mustafa Hâmi Pasa, 1356 - 1357. Mustafa Hilmi Pasa, 709., Mustafa İzzet Efendi, 757, 760. Mustafa İzzet (Bk. Bâki Bev), 155. Mustafa İzzet (Kadıasker), 739. Mustafa İzzet Efendi (Kivami), 155. Mustafa İzzet Efendi (Yesari Zâde). 728, 754, 759, 760, 764. Mustafa İzzi Efendi (Sevh), 983 1671. Mustafa Kâmil Efendi 804 Mustafa Kemal Pasa. 297. Mustafa Kesfi Efendi (Hoca), 1888. Mustafa Kesfi Efendi (Yozgatlı), 1329. Mustafa Kuthî Efendi 986 Mustafa Lâmi Efendi (Vezir), 647. Mustafa Lûtfi Güngör (Bk. Lûtfi). 2100. Mustafa Mazhar Efendi, 72, 1302. Mustafa Mazhar Pasa (Haleb valisi), 9. Mustafa Mazlum Fehmi Pasa, 384. Mustafa (Muhiddin), 2030. Mustafa Münif Pasa, 1120, 1490, Mustafa Münif Pasa (Doktor), 2187. Mustafa (Bk. Naim). 1081. Mustata Naim Ef. (Aziz Zade) IV. Mustafa Naili Pasa, 450, 948. Mustafa Naili Pasa (Girid valisi). 118. 590, 1557, Mustafa Necib Celebi. 1934. . Mustafa Nuri Bev (Bk. Nuri), 1243. Mustafa Nuri Efendi (Sır kâtibi), 1340. Mustafa Nuri Pasa, 1079. Mustafa Nuri Pasa (Serasker), 1355. Mustafa Nuri Pasa (Sır kâtibi). 124. Mustafa Pasa, 676. Mustafa Pasa (Alemdar). 2081. Mustafa Paşa (Avlonyalı), 1360. Mustafa Pasa (Bosfor). 1168. Mustafa Pasa (Daltaban), 309. Mustafa Pasa (Mansuri Zâde), 1001. Mustafa Pasa (Menemenli). 255. Mustafa Pasa (Merzifonî Kara), 747. Mustafa Paşa (Mora valisi). 1521. Mustafa Pasa (Saturci), 1742. Mustafa Pasa (Serasker), 2105. Mustafa Paşa (Tevkiî - Küçük). 719. Mustafa Paşa (Yenisehirli), 357. Mustafa Pertev Efendi. 1540.

Mustafa Refik. 2081.

Mustafa Refik Bev. 1387, 1395 Mustafa Resid Bev. 1303. Mustafa Resid Pasa, 71, 118, 158, 486, 620, 791, 815, 946, 1165, 1166, 1206, 1374. 1378, 1436, 1453, 1509, 1622, 1623, 1872, 1985, 2043, 2044, Mustafa Ruhi 1524 Mustafa Sabri Efendi (Bk. Sabri), 2130. Mustafa Sabri Efendi (Esbak Sevhülisiâm), 2126. Mustafa Sadık Efendi (Zafranbollu) 1537 Mustafa Safâvî IV Mustafa Safi Bey (Bk. Safi), 1557. Mustafa Safi Efendi (Sevh), 179, 255. 1564 Mustafa Safvet Bey. 1820. Mustafa Safvet Efendi, 1566. Mustafa Salih Resid Pasa (Bk. Resid). 1419. Mustafa Sami Efendi (Bk. Sami), 1616. Mustafa Samih Bey (Bk Samih Rifat). 1641 Mustafa (Sevvid), 2047. Mustafa (Sultan III.), 68, 1575, 1644. Mustafa (Sultan IV), 1911. Mustafa Şakir Efendi. 205. Mustafa Serifi Paşa (İskodralı), 498, 499. Mustafa Efendi (Seyh. Cerkesli). Mustafa Talib Efendi, 1868. Mustafa Topuzlu Ağa (İskece - Miri Âlem), 2119. Mustafa (Ulema), 671. Mustafa Vahyi Efendi. 1364. Mustafa Vasıf Efendi (Hattat, Cömez). Mustafa (Vidinli), 1873. Mustafa (Yeniceri), 1301. Mustafa (Zarif - Haleb valisi), 1352. Mutalah Saif Efendi, 2. Musa Efendi (Mütevelli Zâde). 708. Musa Hulûsi Paşa (Selânikli). 52, 260. Musa Kâzım Efendi. 241, 1033, 1896. 2174. Musa Kâzım Paşa. 810. Musa Molla. 2089.

Musa Safveti Pasa, 1567.

Muti Bev. 641.

Mücib Bey (Zürefadan Divânı Muhasebatı 2 Reisi), 2139

Müfid Bey (Bk. Bâki Efendi). 2151.

Müfti Zâde Abdülhalim Efendi. 1030

Müfti Zâde (Bk. Resid Efendi). 1434.

Mükrimin Halil, 2094, 2100.

Mülcem (İbn), 1428.

Mümin Efendi (Hacı), 1952.

Mümtaz Efendi (Amedci). 1373, 1376.

Mümtaz (Mutasarrıf), 2070.

Münib Efendi, 58.

Münib Pasa, 1582.

Münif Efendi. 295, 690, 730, 997, 998, 1001, 1269, 1314, 1588, 1800, 1835, 1836, 1837, 2175.

Münif Efendi, 1025.

Münif Efendi (Tarsusî Zâde), 1013.

Münif (Gazete muharriri), 2137.

Münif Paşa. 384, 425, 485, 605, 1003, 1004, 1006, 1008, 1009, 1011, 1320. 1387, 1931, 1955, 1956.

Münif (Sair), 1352.

Münir Bev. 1196.

Münir Bey (Dahiliye nâzırı muhasebe kalemi müdiri). 135, 136.

Münir Pasa. 845, 1732.

 Münir Paşa (Divânı Hümayun Tercemanı), 1587.

Münir Paşa (Hariciye Mektupçusu). 1545. 1688.

Münire Hanım (Bk. Fatma Refika), 2123

Münire Sultan (Abdülmecid'in kızı). 863, 1015, 1066.

Mürteza Sâfi Efendi 535, 1535.

Müsse. 1443.

Müstakim Zâde. II, 353, 474.

Müstecabi Zade, 101.

Müşfik (Hâfız). 90, 92, 95, 125, 829, 1023, 1123.

Müstak Efendi. 1015, 2094.

Müştak (Hâfız). 1984.

-N-

Nabî 316, 605, 647, 1132, 1170, 1575, 1727.

Nabí Zāde Ahmed Nâzım (Bk. Hāzım). II. 250, 1132.

Naci Bey (Buharalı), 2192.

Naci Etendi (Alaybeyi Zâde). 811.

Naci Eldeniz. 2105.

Naci Fikret. 1052, 1738.

Nacim Efendi. 1035.

Naci (Muallim). II, 18, 75, 124, 140, 150, 215, 273, 345, 426, 453, 459, 460, 567, 611, 675, 702, 811, 884, 937, 938, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1189, 1403, 1437, 1487, 1506, 1507, 1508, 1509, 1519, 1538, 1552, 1554, 1559, 1595, 1613, 1712, 1806, 1818, 1848, 1907, 1908, 2105, 2096.

Naci Paşa. 1156, 2105.

Nadir Bey (Marash), 717,

Nâdir (Gani Zâde), 1090.

Nâdir (Hasan Nâdir Efendi - Kara Zâde). 1059.

Nafi' (Bk. Mehmed Abdünnafi' Efendi). 494, 1062, 2196.

Nafi' (Bk. Abdünnafi' İffet), 1065.

Nafia Hanım. 1429.

Nafiz Efendi (Paşa, Gümrükçü). 323, 353, 739, 815.

Nahifi, 1727.

Nail Bey (Akif Pasa Zâde), 69.

Nail Bey (Dervis Ağa Zâde), 1073, 2110.

Nail (Maarif Nâzırı), 2033.

Nailî Abdullah Pasa, 1153.,

Naili Efendi. 928.

Nailî (Manastırlı).. 368, 877, 1110, 1392, 1393.

Nailii Cedid. 1074, 1079, 1084.

Nailîi Kadim. 452, 655, 829, 1496.

Naim. 1079, 1080, 1086, 1089, 1092.

Naima. 1497.

Naim Celebi (Bk. Naim), 1079.

Naim Efendi (Diyarbekirli), 1079.

Naime Hanım, 1879.

Naim Hazım (Bk. Hazım), 1092.

Naim Pasa. 1167.

Nakiye Hanım. 852, 1094, 1095, 1776.

Namdar. 2021.

Namık Kemal Bey. XIII, XV, 65, 75, 91, 126, 142, 143, 170, 185, 286, 476,

565, 604, 618, 648, 680, 720, 792, 794, 811, 827, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 923, 928, 934, 946, 947, 949, 1023, 1034, 1089, 1091, 1094, 1115, 1124, 1186, 1188, 1190, 1264, 1388, 1390, 1431, 1432, 1436, 1437, 1455, 1459, 1489, 1493, 1628, 1691, 1705, 1921, 2169.

Namik Paşa. 540, 1182, 1211, 1586.

Napoleon. I, 142, 948, 1320, 2009.

Nasıh Efendi. 1483.

Nâsır Bey, 1714, 2150, 2156, 2157.

Nâsır Bey. 728.

Nasirüddin Şah. 263, 823, 999, 1795, 1941.

Nasrullah Efendi. 785.

Nasuhi Bey. 550, 511, 625, 1099, 1100, 1941, 1945.

Nasuhi Dede (Bk. Basri). 2071.

Nasuhî Efendi, 586, 1639,

Nasuh Zâde Mustafa Âsım Efendi. 1035. Nasid Paşa (Vali). 1944.

Natik (Bk. Ahmed Dursun Natik Efendi). 1104.

Navekter Hanım, 1804.

Nâzıma Sultan, 1821.

Nâzım Bey (Doktor), 1749.

Nâzım Bey (Fuad Paşa Zâde). 1084, 1214.

Nâzım Bey (Kemal Paşa **Zâ**de). **824**, 1081.

Nâzım (Florinalı). 564, 1345, 1642, 1851, 2190.

Nâzım (Hüseyin Nâzım Paşa). 1142. Nâzım (İranlı). 1145.

Nâzım (Mehmed Nâzım Paşa). 7, 461, 1137, 1139, 1408, 1489, 1679, 1983, 1984, 1987, 1995, 1996, 1998, 2005, 2008.

Nâzım (Mehmed Nâzım Öngünay). 1148. Nâzım (Nabî Zâde Ahmed Nâzım). 1132. Nazmülhikem (Bk. Hamdi Bey). 675, 1434, 1558.

Nazif Ağa. 1735.

Nazif Bey (Bk. Süleyman Nazif Bey). 1113, 1119, 1121, 1124, 1126, 1127.

Nazif Efendi (Bk. Süleyman Nazif Efendi). 1106.

Nazif Efendi (Kessaf Zâde). 196.

Nazif Efendi (Hasan Nazif Dede Efendi), 119, 123, 764, 1075, 1109.

Nazlı Hanım. 934, 935, 937, 1962.

Nazmî (Bk. Tevfik Fikret). 1881.

Nebil Bey. 1095.

Nebil (Mehmed Nebil Bey), 1153, 1154,

Neca (Bk. İsmail Neca Paşa). 1156.

Necat Efendi. 1959.

Necati Efendi (Şeyh). 1830.

Necdet. 1812.

Necib Âsım Bey. 668, 997.

Necib (Bk. İbrahim Necib Bey). 1158.

Necib (Bk. Namık Necib Onur). 1160.

Necib Bey. 946.

Necib Bey. 2152.

Necib Efendi. 57.

Necib Efendi (Baruthane Nâzım). 134, 1339.

Necib Efendi (Reisilulema). 741.

Necib Efendi (Şeyh). 1620, 1622.

Necib (Kücük Hâfız), 1326.

Necib Paşa (Damad). 492, 1619, 1622, 1628.

Necib Pasa (Deavi Nâzırı). 1351.

Necib Pasa (Gürcü), 758, 759, 945.

Necib Paşa (Mısır Kapı Kethüdası). 719, 745.

Necib Paşa (Mızıkai Hümayun Feriki). 1487.

Necib Paşa (Sami Paşa Zâde). 123, 128. Necmüddin. 1314.

Necmüddin Ak Hasanoğlu. 1163.

Necmüddin Bey (Doktor), 2169.

Necmüddin Kemalî. 1316.

Necmüddin Molla, 730, 1685.

Nedim (Ahmed Nedim Efendi - Şair). 75, 1138.

Nedim (Bk. Mahmud Nedim Paşa). 1165.

Nedim Efendi (Hariciye Kâtibi). 118. Nedimi Kadim. 1579.

Nef'i. 129, 316, 474, 494, 601, 1399, 1428, 1478.

Nefise H. 1324.

Nergis Eda Hanım. 1487.

Mesafet (Nayi, Hafız). 2179, 2183.

Nesib Bey (Bulevî Zâde, Hacı), 1276. Nesibe Safvet Hanım, 2119. Neset Bey (Nival Zâde), 1427. Nes'et Efendi (Hoca). 16, 1301. Nevber Hanım. 1344. Nevres (Bk. Osman Nevres Efendi), 793. 1182, 1191, 1425, 1431, 1503, 1984, 2081

Nevresi Kadim, 1190.

Nevres Pasa, 1178, 1378, 1706, 1975. 2198. 2200.

Nevzad Bev. 1896.

Nezih (Bk. Mehmed Nezih Bey), 208. 1194. 1941.

Nigâr Hanım, 1196, 1197, 1881, Nigârî (Bk. Hamza Nigârî Efendi), 1200. Nihad (Bk. Ali Nihad Tarlan), 1223. Nihad (Bk. Halil Nihad). 1217, Nihad Bey (Sair)., 735, 738, 1831.

Nihad Bey (Siret Bey Zâde), 1205, 1206, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214,

Nihâl Atsız, 1227.

Nimet Hanım, 845.

Nimetullah Eendi 2028.

Niyazi (Bk. Ahmed Niyazi Efendi). 1232. Nivazi (Bk. Mehmed Nivazi Efendi). 1229.

Niyazii Mısrî. 13, 1474, 1772, 1959. Nizamî (Karamanlı). 1859.

Nubar (Mısırlı), 1620.

Numan Ağa. 1351.

Numan Efendi (Kastamonili), 586.

Numan Efendi (Saraç Hacı Ali oğlu). 1858.

Numan Fikri. 475, 1418.

Nur Ali Baba, 470.

Nuri (Bk. Mehmed Nuri Efendinin oğlu). 1254.

Nuri (Mehmed Nuri Genc Osmanoğlu). 1256.

Nuri (Bk. Mustafa Nuri Bey, Gürci Yusuf Paşa Zâde). 281, 830, 832, 945, 946, 947, 951, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1995.

Nuri (Bk. Osman Nuri Bey), 1235,

Nuri (Bk. Osman Nuri Efendi), 1252.

Nuri (Bk. Osman Nuri Pasa), 1237. Nuri Bev (Bolahenk), 575, 729.

Nuri Bev (Malive Nazırı), 1316.

Nuri Bey (Reji Komiseri), 689, 770 794. 949. 1086, 1212, 1544, 1653, 1869, 1975, 2002, 2005, 2008,

Nuri Bey (Rumeli Kadıaskeri), 119. Nuri Bey (Tokadlı), 1858.

Nuri Efendi (Besiktaslı), 1714.

Nuri Efendi (Fetva Emini), 35.

Nuri Efendi (Hacı) 184.

Nuri Pasa (Damad), 795.

Nuri Seyda, 1240, 1398, 1400,

Nurullah Bev (Aziz Bev Zade), 30.

Nurullah Pasa (Halil Hilmi Pasa Zâde). 1575.

Nurüddin Avni Bev (Bk. Avni Bev), 135. Nurüddin (Bk. Nurüddin Semin), 1259. Nurüddin Efendi, 1747.

Nurüddin Efendi (İmam), 161.

Nurüddini Cerrahî Efendi. 1619.

Nurüddin Paşa, 846.

Nurüddin Sefkati Bev. 1743, 1744.

Nusret (Bk. Ali Nusret Bey), 1264.

Nusret (Bk. Mehmed Nusret Ali Han Efendi). 1261.

Nusret Bey (Esad Muhlis Paşa Zâde),

Nusret Paşa (Müşir). 1243.

Nüzhet Efendi. 184.

nüzhet (Bk. Fehime Nüzhet Hanım). 1275.

Nüzhet (Bk. Hasan Nüzhet Efendi). 1272, 1273,

Nüzhet (Mehmed Nüzhet Efendi), 1269. Nüzhet (Bk. Mehmed Nüzhet Ortanca). 1276.

Nüzhet (Bk. Yahya Nüzhet). 2113. Nüzhet Hâsim. 220, 700.

-0 -

Ohanes Çamiç Efendi. 1273. Ohanes (Hazinei Hassa Nâzırı), 1000. Okcuzâde, 837. Okonor (Sir-Sefir), 1689.

Omer (Homeros), 1443.

Orhan. 1283, 1285, 2058.

Orhan Seyfi Orhon. 1279.

Ortac Yusuf Ziya, 2038.

Osman Agâh Paşa (Bk. Agâh Paşa).

Osman Ağa (Ürgüplü - Hacı). 1915.

Osman Ata Bey. 2023.

Osman Avni Efendi. 130.

Osman Bey (Hüseyin Siret), 1688.

Osman Dede (Navî), 348.

Osman Efendi. 1833.

Osman Efendi (Abdürrahim Efendi Zâde). 104.

Osman Efendi (Buharalı), 507.

Osman Efendi (Fârisî Hocası). 1952.

Osman Efendi (Gürcü). 801.

Osman Efendi (Müfti). 708.

Osman Efendi (Rizeli Sinan Zâde). 685.

Osman Fahri Efendi. 1286.

Osman Faiz Efendi. 1290.

Osman (Hacı), 1971.

Osman (Hâfız). 888, 2043.

Osman Hâşim Paşa (Halil Efendi Zâde). 765.

Osman (Kadızâde), 69.

Osman Kemal Bey. 2169.

Osman Kemali, 1295.

Osman Mazhar Paşa (Bosnalı Süleyman Paşa Zâde). 255.

Osman Molla, 735.

Osman Nevres Efendi. 439, 1180, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1188, 1189, 1190, 1191.

Osman Nuri Bey (Bk. Nuri). 1235.

Osman Nuri Bey (Cebbar Zâde). 274.

Osman Nuri Efendi (Müfti), 571.

Osman Nuri Efendi, 1252.

Osman Nuri Pasa, 1237, 1238.

Osman Nuriddin Şems Efendi. 1763.

Osman Paşa (Gümrükçü). 767, 790, 798.

Osman Paşa (Hazinedar Zâde). 1313, 1977, 2053, 2089.

Osman Paşa (Miriliva). 1196, 1605.

Osman Paşa (Niş valisi). 1106, 1107, 2053,

Osman Paşa (Plevne kahramanı). 649, 813, 1701. Osman Paşa (Topal), 827.

Osman Pasa (Yenişehirli). 739.

Osman Saib Eendi (Müneccim başı). III, 1094. 1153. 1154.

Osman Salâhüddin Dede Efendi. 225, 226, 291, 347, 863, 1094, 1153, 1797.

Osman Semerkandı, 54.

Osman Seyfi Bey. 1073.

Osman Şehabüddin Efendi, 1264, 1288.

Osman Şems Efendi. 202, 359, 812, 817, 1146, 1396, 1761, 1814, 1911, 1912, 1913, 1985.

Osman Saranî (Sevh), 2047.

Osman (Şeyh - Mustafa Zâde). 1873.

Otto Hartman. 190.

_ ŏ -

Öksüz Ömer. 977.

Ömer Ağa (Serdarı Ekrem Ömer Paşa). 118.

Ömer Ali (Paşa Bey Zâde - Mutasarrıf). 2070.

Ömer Bey (Binbaşı, Çerkes). 1297.

Ömer (Deli). 1297, 1986.

Ömer Efendi (Attar Zâde), 157.

Ömer Efendi (Elhac), 244, 636, 1564.

Ömer Faik Efendi. 350.

Ömer Efendi (Ders vekili - Hâfız), 636.

Ömer Faiz Efendi (Hâfız) 1319 1320.

Ömer Faruk Zeynülislâm. 1850.

Ömer Hayyam, 1468, 2143.

Ömer Hulûsî Efendi (Samanî Zâde -Seyhülislâm), 55, 722.

Ömer İhyaüddin Efendi (Bk. İhya). 708. Ömer Kesfi Efendi, 871.

Ömer Lütfi Efendi (Selânikli). 384, 685, 687, 2042.

Ömer Naci Bev. 231.

Ömer Naimî Efendi (Harputlu). 136, 548.

Ömer Paşa (Serdarı Ekrem). 141, 331.

Ömer Ragip Efendi. 390.

Ömer Râsim Efendi. 1339.

Ömer Råsim Efendi (Bk. Råsim). 740, 1695, 1696. Ömer Seyfeddin. 1297, 1298. Ömer Tåhå Toros. 1816. Ömer Vasfi Bev. 1688.

— Р —

Pastör (Loui), 611. Pertev Efendi (Reisul Kuttap), 357, 740, 1085, 1313, 1314, 1316,

Pertev Paşa (İbrahim Ethem Pertev Paşa). 1313, 1320, 1574, 1578, 1784, 1962, 2122, 2123, 2196.

Pertev Paşa (Mehmed Pertev Paşa - Mülkiye Nâzırı). 3, 70, 71, 72, 257, 258, 540, 596, 819, 877, 1015, 1021, 1024, 1025, 1062, 1185, 1259, 1301, 1302, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311.

Petriçli Abdi Bey. 1022.
Peyami Safa Bey. 1554.
Pîr Efendi (Hoca). 665.
Pîri Fâni (Bk. Basri). 2071.
Piyer Loti. 1119.
Plutar. 169.
Pradier Fodere (Fransız Hukukçusu).
1455.

Prens Lütfullah. 263. Prens Sabahüddin. 263. Prüdom. 1443.

— R —

Rabia Adviye Hanım (Seyfullah Bey kızı). 276, 1373, 1375.

Rabia Hanını. 222.
Ragıb Ağa (Berberler Kâhyası). 122.
Ragıb Paşa. 883.
Rahile Sırrı Hanım. 1698.
Rahmetullah Efendi (Hintli). 1268, 1602.
Rahmi Efendi. 550, 1326.
Rahmi Efendi. 1329.
Rahmi Efendi. 1332.
Rahmi Efendi. 1335.

Rahşan Nevzad Bey. 1844. Rakım Efendi, 1546.

Rakım Efendi (Reisülmüneccim). 16. Rambrant. 1882.

Rahmi Pasa, 309.

Raif. 1337.

Raif Efendi. 993.

Raif Efendi (Divân-1 Hümayun Beylikcisi). 1309.

Raif Efendi (Pasa), 170.

Raif Necdet, 1446.

Raif Paşa (Köse). 700.

Râsim Efendi, 740, 745.

Rāsim Efendi. 1339, 1340, 1343, 1344.

Råsim Efendi (Defterdar), 743.

Rásim Efendi (Fatin Efendi Zâde). 368.

Râsim Pasa, 1490.

Rasim. 1443.

Rasid. 1349.

Rasid. 1351, 1352, 1353.

Rasid, 1355.

Rasid, 1360.

Rasid. 1364.

Raşid Ağa (Yorgancı). 1804.

Rasid Ayintabı (Bk. Rasid), 1356, 1376.

Rasid Bey. 2116.

Rasid Bey (Sair). 2200.

Raşid Edib Usman Bey (Bk. Raşid). 2116.

Rasid Pasa. 72, 2116.

Rasid Pasa. 1727.

Rasid Pasa (Hariciye Nâzırı). 1244.

Rasid Pasa (Surive valisi), 1986.

Ratib. 1366, 1369, 1370.

Rauf. 1446, 1449.

Rauf Paşa. 101, 1306, 1650, 1831.

Rauf Pasa (Âvan âzası), 506.

Rauf Pasa (Erzurum valisi). 1690.

Rauf Pasa (Sadrıâzam), 1351, 1971.

Rauf Pasa (Müşir). 680, 1581.

Rauf Paşa (Şerif Osman Paşa Zâde). 377.

Rauf Yekta Bey. 348, 1797.

Ravi (Bk. Nazım), 1134.

Rcai. 1373, 1374, 1375. 1376, 1378.

Recâi Efendi (Kilisli). 483.

Recaâi Zâde Ekrem. 276, 285, 792, 794, 831, 838, 949, 1044, 1806, 1815, 1818.

Receb Ferdî Bey (Gelibolulu). 1290, 2106.

Receb Refet Paşa. 184.

Receb Vahyi Bey. 183, 990, 991, 1290, 1902, 1903.

Refet. 1380.

Refet. 1382.

Refet Bey (Saffet Paşa Zâde). 1412.

Refet Bey (Yüzbaşı). 1689.

Refet Efendi (Bağdadlı). 1364.

Refî. 1384.

Refik. 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1394.

Refik Bey (Hazinei Evrak Müdürü). 2157.

Refik Bey (Manyasi Zâde). 1490, 2076. Refik Bey (Mezahib odası mütehayyizanı). 1391.

Refik Efendi (Hacı Murad Ağa oğlu). 1395.

Refik Efendi (Mehmed İshak Efendi oğlu - Tarsuslu), 1397.

Refik Efendi (Mir'atcı), 2137.

Refik Efendi (Seyhülislâm), 1229.

Remzi (Baba). 650, 864, 1184, 1398, 1399, 1400, 1401, 1403.

Remzi Efendi (Hüseyin Efendi oğlu). 1405.

Resad Bey (Izzet Molla torunu). 746, 945, 946, 947, 1994.

Reşad Efendi (İzmirli Tahir Efendi oğlu). 1412, 1414.

Resad Faik Bey, 211, 1209.

Reşad Fuad Bey (Keçeci Zâde). 736, 741, 745, 747, 750, 900, 1075, 2164.

Resad Halis. 1443.

Reşad Hâlis Bey (Maarif Müsteşarı). 2159.

Resad Pasa (Cürüksulu). 413.

Reşad (Sadüddin Zâde). 2048.

Resad (Sultan), 1935.

Reşid Akif Bey (Paşa). 49, 64, 227, 461, 462, 463, 708, 1333, 1644, 1645, 2076, 2181.

Resid (Bağdatlı), 1145.

Resid Bey (Ali Pasa Zâde). 169.

Resid Bey. 1214, 1489.

Reşid Bey (Cephaneci oğlu). 390.

Resid Bey (Cankırı mutasarınfı Abdullah Şefik Efendi oğlu). 1442, 1443.

Reşid Bey (Defterdar Numan Fikri Efendi oğlu), 1418.

Reşid Bey (Emekli Alay Kâtibi). 1457. Reşid (Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Veys Paşa oğlu). 1424, 1426, 1427, 1429, 1432, 1433.

Reşid Bey (Said Efendi Záde), 749.

Reşid Efendi (Şeyh Ahmed Niyazi oğlu). 1436.

Reşid Efendi (Topcu Binbaşısı Mustafa Efendi oğlu). 1440. 1441.

Resid Efendi (Müfti Zâde), 1434.

Reşid Efendi (Vezir Mehmed Akif Paşa oğlu). 1419.

Reşid Galip Bey (Maarif vekili). 1209, 1226.

Reşid Mümtaz Paşa. 303, 921, 1115.

Reşid Paşa. 236, 642, 794, 821, 940, 976, 1021, 1022, 1028, 1616, 1624, 1625.

Reşid Paşa (Birinci Ferik). 1268.

Resid Pasa (Cerkes), 1307.

Resid Pasa (Gözlüklü), 1971.

Resid Pasa (Hacı), 117, 600.

Reşid Paşa (Hicaz valisi - Hacı). 1087.

Resid Pasa (Koca), 77.

Reşid Paşa (Sadrıàzam), 637, 1801, 1802, 1803, 1805, 1808, 2196.

Resid Pasa (Surive valisi), 1424.

Reyhan Efendi (Siyahi Hoca). 1483.

Ridvan (Doktor), 1451.

Ridvan (Sadriāzam) 1420

Ridvan Pasa (Sehremini), 1100, 1848.

Rıfkı Efendi. 2122.

Rıfkı Melül Meric. 1471, 1472.

Rıfat (Alay Kâtibi Raşid Efendi oğlu). 1457, 1458, 1459.

Rıfat Bey (Askerî kaymakam), 1641,

Rıfat Bey (Âyan Reisi). 795.

Rifat Bey (Doktor - Hacı Ahmed Efendi oğlu), 1462.

Rıfat Bey (İdare Meclisi Âzası). 1410.

Rıfat Efendi (Kadızâde - Hâfız), 1465,

Rıfat Bey (Maliye Nâzırı Vezir Kâni Paşa Zâde), 1453, 1455, 1456.

Rifat Bey (Manastirli), 157, 158.

Rıfat Bey (Mektupçu Ali Bey mahdumu). 1783. Rıfat Bey (Menemenli Zâde), 839.

Rifat Bey (Morali), 1468.

Rıfat Bev (Musikisinas), 761.

Rıfat Bey (Müellif - Bk. Şefik Bey). 2152.

Pıfat Bey (Topuzlu Mustafa Ağa oğlu). 2119

Rifat Efendi, 63, 1804.

Rıfat Paşa (Hariciye Nâzırı). 752, 849.

Rıfat Paşa (Sadrıâzam). 1589, 1846.

Riyazî. XIV.

Rıza Bey (İşkodralı). 15, 1453.

Riza Danis Han. 405, 2034.

Riza Efendi, 1804.

Rıza Efendi (Âyandan), 1658.

Rıza Efendi (Bursalı). 792.

Rıza Efendi (Kaimmakam "Mülki"). 1474

Rıza Kulii Horasani (Hacı), 262.

Riza (Kurenadan), 2153.

Rıza Nuri. 676.

Rıza Pasa. 6, 1166.

Rıza Paşa (Muhacirin Komisyon Reisi). 1429.

Rıza Pasa (Sefiri Kasir), 1429.

Rıza Paşa (Serasker), 821.

Riza Safvet Bey (Bk. Mehmed Suud).

Rıza (Seyyid Rıza - Zehrî Mirza Zâde). III.

Rıza (Şeyh, Abdürrahim Hâlis Efendi oğlu). 1477, 1478.

Riza (Seyh), 430, 1189, 1479.

Riza Tevfik (Doktor). 700, 1443, 1463, 1468, 1486, 1632, 1884.

Rıza (Tıbbıye talebesi). 1392.

Ruhi (Veys Paşa Zâde). 1503, 1504, 1505, 1506. 1507.

Ruhi Baba. 1896.

Ruhi (Kilisli), 54.

Rumen Rolan (Romain Rollan), 1116.

Ruso Jan-Jak (Rousseau Jean-Jacques). 1596.

Rüknüddin Paşa. 1200.

Rüsdî Bey (Resid Pasa Zâde), 465, 538.

Rüşdî (İsmail Hakkı Efendi oğlu). 1517. Rüşdî (Karacaşu'lu). 1512.

Rüşdî (Mehmed Şevki Efendi oğlu). 1514.

Rüşdi (Mustafa Sabri Efendi oğlu). 10, 2126.

Rüşdî Paşa (Mütercim). 620, 810, 1021, 1024, 1316, 1581, 1984, 1996, 1997.

Rüşdî Paşa (Şirvani Zâde). 9, 507, 562, 1170, 1742, 1743, 1944.

_ s _

Sabahüddin Bey. 598, 1434, 2043.

Sabit. 1519.

Sabit Efendi. 2130.

Sabit (Sair), 1352.

Sabri, 1521, 1522, 2130,

Sabri Bey. 130.

Sabri Bey (Kalkandelenli), 1524.

Sabri Dede (Hacı), 1737.

Sadık, 1555.

Sadık Dede (Silâhdar Zâde). 1567.

Sadık Efendi, 2133.

Sadık Efendi (Hoca), 1562.

Sadık Efendi (İranlı - Hattat), 1000.

Sadık Efendi (Kutbî Efendi Zâde), 886.

Sadık Efendi (Tophane Nâzırı), 875.

Sadık Paşa. 1013, 1944.

Sadık Vicdanî (Bk. Mustafa Sadık Vicdanî), 1478, 1537.

Sadi Bey (Nâfia Muhasebecisi). 1688.

Sadi Bey (Udî - Musikî üstadı). 2183.

Sadî (Hacı Ali Efendi oğlu). 1530.

Sadî (Harputlu Hacı Hâfız oğlu). 1532.

Sadî (Konyalı Mustafa Efendi oğlu).

Sadî (Seyyid Mehmed Salim Efendi oğlu). 1526.

Sa'dî (Şeyh Sa'dîi Şirâzî-İranlı şair). 184, 474, 709, 774, 1116, 1190, 1326, 1443.

Sadiye Hanım. 1549.

Sadri Bey. 970.

Sadullah (Abdulkerim Zâde), 1540.

Sadullah Ağa. 1912.

Sadullah Bey (Kilis kaymakamı), 1979.

Sadullah Bey (Mabeyn-i Hümayun Başkâtibi). 1997.

Sadullah Efendi (Ankaralı). 893. Sadullah (Esad Muhlis Paşa Zâde). 877, 1391. 1542.

Sadullah (Hacı Paşa Zâde). 1972. Sadullah Paşa. 837, 949, 977, 1586, 1835. Sadullah Paşa (Adliye Başkâtibi). 1586. Sadullah Pasa (Viyana sefiri). 1543.

Sadullah Rami Paşa. 1542.

Sadullah Said Efendi. 1575.

Sadüddin, 1549.

Sadüddin Efendi (İsa Zâde). 353, 1483. Sadüddini Cibavî. 350.

Sadüddin Nüzhet. 1517, 1928.

Sadüddin Sırrı (Rüfaî Şeyhi). 1532.

Sadüddin (Turşucuzâde - Süheyl). 1764.
Sadrüddin Bey (Yusuf Paşa Birader Zâdesi). 117.

Sâfa. 1492, 1552, 1926.

Safa Bey (Hariciye Nazırı). 1690.

Sâfi Bey (Kalem Müdürü). 1398.

Sâfi Bey (M. Emin Nüzhet Efendi oğlu -Üsküdarlı şair). 42, 46, 1557, 1847.

Sâfi Bey (Müfti Salih Efendi oğlu). 1564.

Sâfi Bey (Mutasarruf İbrahim Efendi oğlu). 1562.

Safiye Sultan. 68.

Safvet Hanım (Üsküdarlı). 1550.

Safvet (İmam Mehmed Efendi oğlu). 55, 1005, 1566, 1960.

Safveti Paşa (Maliye Nâzırı). 719, 1166. Safvet Nezihi. 1922.

Safvet Paşa (Maarif Nâzırı). 565, 1167, 1355.

Safvet Paşa (Mutasarrıf). 461.

Safvet Paşa (Müşir). 1267.

Safvet Paşa (Sadrı esbak). 41, 225, 541, 562, 796, 1836.

Safvet (Vahdeti Efendi oğlu). 1483.

Sahib Molla Bey (Şeyhülislâm). 562, 2047.

Saib Bey. 918.

Saib Efendi (Bebekli - Dahiliye Kâtibi). 1986.

Saibi Tebrizî. 1276.

Said (Ağa - Hacı Fetiah Zâde). 1575.
Said (Ahmed Kemal Paşa Zâde). 1586.
Said Bey. 819, 821, 823, 977, 1544, 1834.
Said Bey (Hıdır Ağa Zâde). 744, 763.
Said Bey (Kemal Paşa Zâde). 206, 617, 1429, 1595, 1705.

Said Bey (Arif Ağa Zâde). 1577. Said Bey (Şahin Bey Zâde). 836. Said (Diyarbekirli Süleyman Nazif Efendioğlu). 1581.

Said^a Efendi. 167, 759, 1719, 2198.

Said Efendi (Binbaşı). 2136.

Said Efendi (Dahiliye Nâzırı). 1208.

Said Efendi (Evkaf Nâzırı - Hoca), 905.

Said Efendi (İstanbullu). 1612.

Said Efendi (İzmir Müftisi Hacı Ahmed Şevki Efendi oğlu). 1602.

Said Efendi (Kürd), 286.

Said Efendi (Mabeyn Kâtibi). 621.

Said Efendi (Musahib). 4, 579, 758.

Said Efendi (Sevh - Bestekar), 1550.

Said Emir Ali. 1446.

Said Halim Paşa (Prens). 1446, 1447, 1625, 2156, 2158, 2169.

Said (Köse Ārif Zāde), 2091.

Said (Malatyalı Hoca Hüseyin Efendi oğlu). 1604.

Said Muhib Efendi, 1309.

Said Paşa (Diyarbekirli). 300, 360, 1113, 1588, 2008.

Said Pasa (Ingiliz), 998, 1000.

Said Pasa (Kürd), 1849.

Said Pasa (Mabeyn Feriki), 1998, 1999.

Said Paşa (Mısır valisi). 1075.

Said Paşa (Sadrıâzam - Sadrı Esbak). 57, 75, 124, 384, 469, 580, 750, 790, 797, 837, 910, 919, 924, 927, 999, 1044, 1066, 1166, 1178, 1352, 1387, 1582, 1584, 1621, 1625, 1743, 1885, 2083, 2150, 2156, 2198.

Said Pertev Pasa, 649.

Said Sermedi Bey. 1803.

Said Siret Bey (Serif Pasa Zâde), 1205,

Saim (Seyh), 1608, 2047.

Sâkîb Efendi (Birader Zâde Hafidi), 16.

Salāhi Bey. 836, 1037, 1044.

Salâhüddin Bey. 169.

Sami Pasa, 347, 791, 828, 924, 1619 Salâhüddin Bev (Ziver Pasa Zâde -Damad), 1019, 1321, Salâhiiddin Enis, 1059 Salāhüddin Evvubî. 83. Salâhüddin (Hüsevin Hüsni Bey Zâde). 1609 Salih Ağa (Sevh), 531. Salih Arif Bey (Galatasaray Lisesi Müdürü). 2160. Saliha Sultan, 1306. Salih Bey (Hazine Kethüdası), 1424. Salih Efendi. 735, 1085. Salih Efendi (Ayvansaraylı - Münzevî). 16) Salih Efendi (Feraizci Zâde), 1290. Salih Efendi (Helvacı Zâde), 1700. Salih Efendi (Navzen bası), 348. Salih Efendi (Ömer Efendi Zâde), 202. Satih Efendi (Su volcu), 1024. Salih Havrı, 615. Salih Naili, 1074. Salih Nâzım Efendi. 1814. Salih Pasa (Eğinli), 1971. Salih Pasa (Hariciye Nâzırı). 2122. Salih Pasa (Havaliî Şarkiye Seraskeri). 1107. Salih Racih Efendi (Hoca), 1329. Salih Reis, 296. Salih Rifat (Derbaz Zâde), 1083. Salih Saim. 1451. Salih Zeki Altay.. 1968, 1969. Salike Hanım. 590, 948. Salim Bev. 1584. Salim Bey (Üsküdarlı). 1596. Salim Bev (Sifre Kalem Müdürü), 2154. Salim Efendi. 1229. Samani Bey. 1492. Sami Bey (Necib Pasa Zâde), 1628.

1623, 1624, 1865, 1972, 1984, 2195, Sami Pasa (Farukî Zâde - Zaptiye Nâziri), 1291. Sami Pasa (Vidin valisi), 123. Sami (Sergüzesti Sami), 1619. Samih. 1639. Samih Fethi. 708, 709, 1332, 1644. Samih Rifat Bey. 123, 1641, 1937, 2022, 2070. Samive Hanım, 960, 1094. Sanive Hanım, 2123, Sanî Zâde, 17. Sarafim, 1279 2137. Sarım Pasa (Sadrı Esbak), 494, 1557. 1623. Sasi (Sacy - Müstesrik). 1802. Sebatî. 1648. Sedat., 1951. Selâm, 1650. Selâmi, Efendi, 71. Selim. 1653. Selim Bey. 540. Selim Ecrî Bey (Yenişehirli). 858. Selimi Salis. 68, 115, 287, 350, 1309 1424, 1755. Selim Nüzhet Bey (Derleme Müdürü). Selim Pasa (Belgrad Muhafızı). 9. Selim Paşa (Sadrıâzam). 740, 875. Selim Sabit Efendi. 1833. Selim Sırrı Bev. 960. Selim Sırn Paşa (Veliüddin Zâde). 78, 1340, 1673, 1695, 1700. Selim Üsküdarlı, 1383. Selma Hanım (Ali Paşa kızı), 1095. Semaî. 1190. Sami Bey (Suphi Paşa Zâde). 1446. Samih Fethi Bev. 461. Sami Efendi. 481, 488, 1944. Senih Efendi. 1051, 1658, 1778. Sami Efendi (Hattat). 487, 1021, 1025, Seniha Sultan (Mahmud Celâleddin Pa-1714. sa zevcesi). 41. Sami Efendi (Musullu), 142, 144. Senklâh (Mirza - İran üdebasından). 997. Sami (Manisalı Mehmed Asım oğlu). 1634. Seracüddin (Sevh Zâde), 1648. Serseri (Bk. Basri), 2071. Sami (Müşir Süleyman Paşa Zâde). Servet (Yesarioğlu). 961. Sami (Paris sefareti başkâtibi). 1616. Seydi Ali Paşa. 1382.

Sevfullah Efendi Bev (Timurtas sülälesinden), 1373. Seyfüddin Efendi (Harputlu), 2050. Sevfüddin Efendi (İlmiyeden), 1669. Seyfüddin Efendi (Kadıasker), 639. Sevrani Mehmed Efendi (Bk. Sevrani). 1665 Sevvida, 743. Sevvid Celálüddin, 1307. Sevvid Efendi (Bursalı), 1309. Sevvid (Hâfız), 1873. Seyvid Mehmed Cazim Dede. 1110. Sevvid Mehmed Esad, 2103. Sevvid Mehmed Musa Efendi, 181. Sevvid Mehmed Said Efendi, 1065. Seyyid Süleyman Türabî (Süleymanüttürabî). 628. 1408. Sezai. 1662 Sezai Bey (Sami Pasa Záde), 495, 496, 556, 1852, Sezai Efendi (Ulemadan), 1629. Siddik. 1667, 2123, Siddik Bev (Arif Efendi Zâde), 929. Siddik Efendi (Hoca), 1952. Sidki (Antakva Müftisi Ahmed Efendi oğlu). 1673. Sidki Bey (İskeçeli). 1679. Sidki Can Efendi, 1863. Sidki (Kesriveli), 1682. Sidki Mardin, 1685. Sidki (Bk. Sakir Efeadi), 1728. Sidki (Şeyh Mustafa İzzi Efendi oğlu). 1671. Sırrı Abdülbâkî Dede (Nayî Osman Dede Zâde). 1820. Sirri Hanim (Rahile Sirri Hanim), 1698. Sirri Pasa (Giridli), 331, 409, 549, 861, 886, 1085, 1114, 1194, 1331, 1700. Sirri Pasa (Tepedelenli Zâde). 1695. Sirriye Hanim. 1962. Sibgatullah Nuri Efendi, 260. Siracüddin Bey. VII. Siret. 1688. Siretî (Bk. Basri). 2071. Sofi Hoca (Bk. Ahmed Efendi). 1483. Söylemez (Seyh), 2089. Suad. 1711, 1951. Suavi Efendi. 142, 616, 1453.

Subhi (Hasan Subhi Ef.), 1705 Subhî Bev. 1623. Subhi Pasa, 494, 946, 1084, 1085, Subhî Pasa (Sami Pasa Zâde), 173, 1619. 1629, 1865, Subhi Ziva. 961. Sultan Efendi (Bk. Suavb), 2136. Sultan Veled (Meylana Zade), 125 Sunullah Eendi, 1483, 1526, Suud. 732, 1526, 1714, Suud Bev. 353. Suud - Ebüssüud Zâde, 128 730, 2082, 2083 Suud (Sair), 1917, Su Yolcu Zâde, 474. Suzî. 1709. Suzi (Tokadlı âsık), 912. Sühreverdi 1877 Süleyman Âsaf Bey (Bk. Âsaf Bey). Süleyman Ataullah Dede Efendi, 1408. Süleyman Bey (Cebbar Zâde), 69. Süleyman Bey (Ussakî Zâde), 844. Süleyman Bey (Yemez Zâde), 1512. Süleyman Celâlüddin Bey. 181. Süleyman Efendi. 167, 1059, 1382, 1972. Süleyman Efendi (İmam), 735. Süleyman Efendi (Köle Zåde), 80. Süleyman Efendi (Süleymaniyeli). 689. Süleyman Faik Efendi, V. 325, 749, 751. 753, 1272, 1356, 1865, Süleyman Fehim Efendi, 236, 381, Süleyman Hayri Bey (Bk. Hayri Bey). 620. Süleyman (Karaabalı), 2053. Süleyman Mazhar Bey. 1688. Süleyman Nazif. 76, 82, 85, 148, 150, 269, 281, 308, 310, 340, 344, 360, 366, 429, 431, 459, 472, 563, 828, 833, 834, 838, 844, 889, 932, 936, 937, 961, 964, 990, 1081, 1106, 1107, 1113, 1118, 1119, 1120, 1121, 1128, 1138, 1186, 1189, 1209, 1318, 1319, 1387, 1388, 1437, 1459, 1477, 1505, 1506, 1507, 1559, 1733, 1805, 1806, 1852, 1858, 1989, 1996, 2005. 2008, 2015. 2017, 2022, 2071, 2159, 2160, 2169, 2191.

Süleyman Necib Efendi (Sefaret müstesari), 1303. Sülevman Nesib Bev. 1632. Süleyman Nes'et Efendi (Hoca). 2124. Süleyman Numan Pasa (Doktor), 1451, Süleyman Pasa (Belginli), 383. Sülevman Pasa (Kalender Pasa Zâde). 866 Süleyman Pasa (Müsir), 157, 184, 1457, 1459, 1535, 1631, 1644, 1999, Süleyman Pasa (Seyh Zâde), 834. Süleyman Refet. 483. Süleyman Refet Pasa (Haleb valisi). 1674. Süleyman Rıfkı Melûl Meric. 1471. Sülevman Rüsdi Efendi. 1512. Süleyman Salim Bey, 1612, 1847. Süleyman Sami Bey. 2037. Süleyman Senih Efendi, 1658. Süleyman Sıdkı Efendi. 983, 1671. Süleyman (Sultan). 15. 251. Süleyman Sadi Efendi. 1717. Sülevman Sefik Pasa (Ali Kemalî Paşa Zåde), 2089, Sülevman Vehbi. 1931. Sülün Efendi (Sevh). 983. Sünbül Zâde Vehbi, 334, 1113.

2199. Süreyya Hanım. 2016. Süruri. V. 100, 798, 1272, 2089.

Süreyya. 324, 493, 1081, 1505, 1931,

Süreyya Bey. II, 58, 90, 746, 883, 1033,

1229. 1318. 1387. 1588. 1668. 1801.

- s -

Şaban Ağa. 2100. Şaban Hulûsi. 674. Şaban Kâmil Efendi. 300. Şaban Kâmi Efendi. 695, 783, 1079, 1382. Şadî (Bk. Ahmed Şadi Bey). 1725. Şadî (Bk. Ali Şadi Bey). 1723. Şadî (Bk. İsmail Yaşar Şadî Bey). 1719. Şadî (Bk. Süleyman Şadî). 1717. Şahidi. 1966. Şah Murad Han. 1008. Şakir. 2059. Şakir Agâhî Efendi. 35.

Sakir Efendi (Avaslı), 1735, 1736, 1737, 1738 Sakir Efendi (Cizve muhassılı), 1373. Sakir Efendi (Hâfız), 586. Sakir (Bk. Mehmed Sakir Efendi), 1731. 1732, 1738, Sakir (Bk. Sevket Sakir Efendi), 1730. Sakir (Elhac Sakir Efendi), 1727. Sakir Ahmed Pasa (Trabzoniu), 195. Sakir Pasa, 1458. Sakir Pasa (Müsir), 949, 2150. Sakir Pasa (Tatar), 340, 936, 1747. Sani Zade, 56, 58, 103, 104, 105, 106, 112, 323, Sarani (İmam), 1361, Sarl (Macaristan kralı). 2170. Sarl Varne (Carles Verney), 1940. Sefekat Efendi, 1526. Sefika Hanım, 945, 946, 2113, Sefik Bey. 2152. Sefik Bey (Ferruh Efendi Zâde), 1732. Selik Efendi, 1430. Sefik Efendi (Komisyon Reisi). 2150. Sefik Efendi (Bk. Mehmed Sefik Efendi), 1740. Sefik Kolaylı, 1895. Selik (Muhsin Zade), 761. Sefik Pasa (Kars mutasarrifi). 2136. Sefik Pasa (Zaptive Nazīrī), 849. Sefkati (Bk. Ali Sefkati Efendi), 1742, 1743. Schabüddin Süleyman Bey. 700. Schidi. 975. Schri Håfız Efendi. 1667. Sekib Bey (Süreyya Paşa Zâde). 793. Sekib Bey (Tokadî Zâde), 127, 137, 341, 476, 933, 934, 1468, 1747, 1888, 1889, 1896, 2063, 2074, Sekib Efendi. 1063. Şekib Paşa. 1307. Sckib Pasa (Hariciye Nâzırı). 1355. Sekspir (Shakespeare), 1240, 1443. Şemi Efendi. IL Şeni'i (Konyalı). 1755, 1756. Sem'i Efendi (Bk. Mehmed Sem'i Efendi). 1758. Şem'i (Pizrenli). 1755. Sems (Bk. Seyvid Osman Sems), 1761.

Şemsî (Bk. Mehmed Şemsüddin Efendi).
1770. 1772.
Şemsîî Mısrî Efendi. 316.
Şemsîî Sivasi. 745. 1709, 1960.
Şemsî (Bk. Süleyman Şemsi). 1768.
Şemsi Tebrizî. 1736, 1737.
Şemsüddin Bey. 827.
Şemsüddin Sami Bey. 11, 75, 1837.
Şeref (Abdurrahınan Şeref Bey). 1786.
Şeref (Bk. Mehmed Şeref Bey). 1781.
Şeref Efendi (Kanlıcalı). 88.
Şeref Hanını. 883, 1095, 1661, 1775, 1776.
Şerefüddin (Bk. Mehmed Şerefüddin).
1788.

Şerefüddin Efendi. 1051. Serif Ağa (Hacı - Yenisehir Fenerli).

Şerif Ahmed Reşid Paşa. 1414.

Şerif (Bk. Mehmed Şerif Paşa). 1792. Serif Efendi (Gürcü). 1172.

Serif Hanım. 866, 1094.

Şerif Mehmed Efendi (Zanah Zâde). 1205.

Şerife Nakiye Hanım. 1153.

Şerife Samiye Hanım. 1153.

Serife Ziba Hanım, 1962.

Şerif Paşa (İstanbul valisi). 2157, 2195. Setvan Efendi (Sevh). 685.

Şevket Bey (Adliye Mektupçusu). 1496.

Şevket Bey (Şair), 1594.

Şevket Efendi. 647.

Şevket Efendi (Hacı - Alim). 1602.

Şevket Paşa (Ferik). 648, 649, 1617.

Şevket (Ressam), 1883.

Şevki. 1795.

Şevki Bey. 128, 129.

Şevki Bey (Tevfik Fikret'in kardeşi). 1885.

Şeyh Celâlüddin Efendi. 182.

Seyh Galip. XIII, 100, 129, 258, 462, 558, 586.

Şeyhî (Bk. Mehmed Celâlüddin Şeyhi Dede Efendi). 1797.

Seyhi Ekber. 148.

Şeyh Osman Salâhüddin Dede. 1015.

Şeyh Vasfi. 1035.

Şihabüddin Süleyman. 219. 533, 1844.

Şinasi Ali (Bk. Şinasi). 1801.

Şinasi (Bk. İbrahim Şinasi Efendi) 1800.

1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809.

Şinasi Beý. 1569.

Sinasi (Gazeteci). VII, XV, 451, 564, 565, 590, 618, 793, 794, 829, 837, 1424, 1430, 1506, 1544, 1959, 2008,

Sopen. 1881.

Suayb Efendi (Merdi Garib), 2136.

Sultan Selim-i Sani. VIII.

Sükrü Bey (Maarif Nazırı), 1498.

Şükrü Efendi. 712, 1196.

Sükrü Efendi (Sihabüddin), 1764.

Şükrü Paşa (Rodos mutasarrıfı). 1339. Sükûfe Nihal Hanım. 1812.

— т —

Tacüddin (Bk. Hayrullah Tacüddin Efendi). 1814.

Tâhâ Toros. 1816, 2020.

Tahir Akın Karaoğuz. 2140.

Tahir Bey. 742.

Tahir Bey (Bursalı) 75, 398, 663, 1000, 1378, 1409, 1474, 1652, 1977, 2106.

Tahir Bey (Cegale Zade), 107,

Tahir Bey (Gümrük Eminî). 1616.

Tahir Bey (Menemenli Zâde), 1907.

Tahir Efendi (Civelek Zâde - Müderris).
1674.

Tahir Efendi (İpekli Hoca). 2148.

Tahir Efendi (Siruzî Zâde), 954.

Tahir (Menemenli Zade Mehmed Tahir Bey). 1818.

Tahir Nadi Efendi. 1345, 1824.

Tahir Olgun (Mehmed Tahir). 1820, 1911, 1916.

Tahir Paşa (Çengeloğlu), 457, 1352, 1569.

Tahir Pasa (Matbah Emini). 739.

Tahir Selâm Bey, 226, 324,

Tahirülmevlevi (Tahir Olgun), 702, 1821, 1822.

Tahsin Bey. 760, 1214.

Tahsin Bey (Bk. Tahsin Nahid), 1844.

Tahsin Efendi. 48, 968, 1833.

Tahsin Efendi (Kıbrıslı). 52.

Tahsin Efendi (Mehmed Ağa Zâde). 1829, 1831. Tahsin Efendi (Üsküdarlı). 816.
Tahsin Hoca. 185, 999, 2006, 2165.
Tahsin Paşa. 921.
Tahsin Paşa (Başkâtib). 1405.
Talât (Bk. Ahmed Talât Onay). 1858.
Talât (Binbaşı Ahmed Ağuoğlu). 1846.
Talât Bey (Üsküdarlı). 46, 125, 173, 524, 540, 564, 573, 1145, 1557, 1558, 1612, 1651, 1752, 1763, 1814, 1851.

Talât (Adanalı Talât Muter). 1861. Talha. 1829. Talib (Diyarbekirli, Şair). 868. Talibi Amidi 1083. Talib İrşadî Efendi (Şeyh - İrşadi). 722. Talib (Kadızâde Mustafa Talib Efendi).

Talât Paşa, 1645, 1848, 2016.

1868.
Talib (Süleyman Talib Efendi). 1865.
Talib (Trabzonlu). 121.
Tarakçı Said Ağa. 1837.
Tayfur Ağa. 1084.
Tayyar Efendi. 117, 364.
Tayyar Zâde (Bk. Atabey). 117.
Tayyıb (Hâfız). 2058.
Tevfik Bey. 2154.
Tevfik Bey (Åyandan). 173.

Tevfik Bey (Esseyid Mehmed Tevfik Efendi). 1873.

Tevfik Bey (Hasan Tevfik Efendi). 1876. Tevfik Bey (Hüdavendigâr valisi). 1690. Tevfik Bey (Mehmed Tevfik Efendi). 1893.

Tevfik Bey (Ömer Ağa Zâde). 749. Tevfik Efendi. 480, 527. Tevfik Efendi (Çaylak). 76, 616, 1313, 1318, 1387.

Tevfik Efendi (Çerkes Seyhî Zâde). 1604.

Tevfik Efendi (Leblebici Zâde - Hâfız). 1747.

fiz). 1747.

Tevfik Efendi (Sofî Zâde). 409.

Tevfik Efendi (Şeyh). 1814.

Tevfik Efendi (Yorgancı Zâde). 1688.

Tevfik Fikret. 660, 661, 910, 1116, 1259, 1631, 1688, 1690, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886.

Tevfik Lāmih, 1891... Tevfik Nevzad Bev. 933, 1747, 1888. 1889, 2143, Tevfik Neyzen, 1895, 1896, 1897, 1898, Tevfik Pasa, 306, 1173, 1316, 1658, 1743, 1879, 2149, 2161, 2162, Tevfik Pasa (Haricive Nazırı), 405, 563. 1490. Tevlik Pasa (Tascizāde), 384. Tevl'ik Schidi Bev. 1341, 1342. Teyhide Hamm, 1153, 1174, Tepedelenti Ali Pasa, 802. Teymurtas Pasa, 276. Tifli (Bk. Hasan Tahsin Tifli Efendi). 1859 Timur Efendi, 1313. Tirval Hanim, 1804. Tiver (Thiers - Fransız diplomatı), 1620. Topuz Hasan (Cellât), 1307, Toros Boyaciyan Efendi (Konsolos). 1582. Torun Efendi (Hacı), 1073. Tosun Pasa, 1625, 2001. Tugrai, 877. Turan. 1900.

— u —

Turhan Pasa, 206.

Tuti Hanım. 419.

Ubeydi Zekâni (Arab muharriri). 2178. Ubeydullah Efendi (Âlim). 1689. Usamüddin Ahmed Efendi. VIII.

— ü —

Üjeni (Fransa imparatoriçesi). 205. Ürfi. 1116, 1118, 1190.

-- V --

Vagleri. 863. Vagner. 1882. Vahdeti Efendi. 761, 1483, 1526. Vahdi (Hacı). 1226. Vahid Bey. 741, Vahid Efendi (Atıf Zâde). 750.
Vahid Paşa (Tomruk Müdürü). 94.
Vahide Hanım. 906, 2042.
Vahidüddin (Sultan). 1490, 1935.
Vahyi (Hoca). 1301, 2122, 2123.
Vahyi (Receb Vahyi-Giridli). 1902.
Vasfi Efendi (Ümerayı Askeriyeden).
157, 1820.

Vasfi (Scyh - Vasfi). 1033, 1712, 1906. Väsif Bey (Rüsumat memurlarından).

Vâsıf Çınar (Maarif vekili). 2034. Vâsıf Efendi (Reisülküttüb ve Vak'a nüvis). 55.

Våsıf (Osman Våsıf Bey). 1911. Våsıf Paşa (Çanakkale muhafızı). 1971, 1972.

Vazıh Efendi (Divânı Hümayun Kalemi Başkâtibi). 728.

eco Etendi (Hoca). 628.

Vecihi (Mehmed Vecihi Bey). 1921.

Vecihi Paşa (Yozgatlı). 842, 976.

Vedat Bey (Mimar). 887.

Vedat (Şair Yaşar Nezihe Hammın oğlu). 1948.

Vefa (Ahmed Vefa Bey), 1925, 1926. Vefi (Hüseyin Sadüddin Nüzhet), 1550.

Vehbi (Bk. Ahmed Cevdet Paşa). 239.

Vehbi Efendi (Afyon Karahisarlı), 462. Vehbi Efendi (İmamzāde), 799.

Vehbi Efendi (Kırşehirli). 145.

Vehbi (Elhac - Şeyh Süleyman Vehbi Efendi). 1928.

Vehbi (Hanyalı). 1235.

Vehbi Molla, 821.

Vehbi (Süleyman Vehbi Münif Paşa Zâde). 1931.

Vehbi (Sümbül Záde). 16, 58, 745, 1966, 2005.

Vehib Pasa. 2133.

Veled Çelebi Efendi. 125, 128, 531, 1934. Velid Bey (Ebuzziya Zade), 2169.

Veliyyüddin Paşa. 450, 1340, 1690, 1696.

Verlen (Verlaine), 230, 1443.

Verney Charles, 1940, 1941, 1942.

Vessaf Efendi (Bk. Hüseyin Vassaf Bey). 1915. Vessaf Efendi (Mabeyni Hümayun kâtibi). 3, 73, 225.

Vessaf Efendi (Pertev Paşa Damadı). 1304, 1305.

Veys Pasa. 499, 1059, 1232, 1503.

Veysi Efendi (Şair). 1169, 1378, 2123.

Vidinli Hoca. 1732.

Viktor Hügo. 795, 1116, 1317,

Viktorya (Kralice). 1971.

Vilhelm (Alman İmparatoru I). 987, 1543.

Vilhelm (Kral II), 2170.

Virgile, 1443.

Viyardo (Mösyö), 1985.

Volney (Fransız şairi). 140, 169, 1101.

Voltaire. 474, 1317, 1322.

Vuşburun (Kolej Müdürü - Doktor). 1882.

— Y —

Yahya Çelebi Zâde (Derviş Mustafa Efendi). 1062.

Yahya (Danişmend Efendi). 1364.

Yahya Bey (Pirî Zâde), 880.

Yahya Efendi. 106.

Yahya Efendi (Antakyalı). 484.

Yahya Efendi (Ders vekili), 641.

Yahya Efendi (Koska Abdüsselâm Dergâhı Şeyhi). 1549. .

Yahya Efendi (Şeyhülislâm). 206, 2176.

Yahya Hakkı Efendi. 1944.

Yahya Hayati Pasa. 1925.

Yahya Kemal Bayatlı. 852, 853, 854, 2093.

Yahya Nef'î Efendi. 915.

Yahya Nüzhet. 2113.

Yahya Rifki Paşa. 228.

Yahya Sadüddin Efendi. 1526.

Yahya Saim Ozanoğlu. 1608.

Yahya Sezai Efendi, 1662.

Yakub Asım Efendi. 61, 810.

Yakub Han (Kasgar Emiri). 898,

Yakub (Alman müstesriki), 1283,

Yakubi Buhari (Şeyh). 37.

Yakut Kayalar. 1812.

Yakutı Mustasani (Hattat). 584, 758.

Yasinci Zade. 743, 74.

Yaşar Nezihe Hanım. 1947, 1949. Yasar Sadi Bev. 524.

Yeğen Ağa. 501.

Yemandi (Yeman Dede), 1952.

Yering (Alman Hukuk âlimi). 960.

Yunus (Âşık, şeyh, divan sahibi).

Yunus Bey (Foça eşrafından). 731.

Yunus (Fındıklılı şeyh). 1961.

Yusüf Ağa (Valide kethüdası - Giridli). Yusüf Akçora Bev., 556.

Yusüf Bahaüddin Bev. 169...

Yusüf Cemal Molla, 2076.

Yusüf Cemil Efendi (Kanlıcalı), 1211.
 Yusüf Efendi (Hacı - Hâfız), 1532.

Yusüf (Elhac M. Emin Zihni Efendi torunu), 1971.

Yusüf Garibi Efendi. 465.

Yusüf Hâlis Efendi (Tahir Ömer Zâde). 540.

Y. H. Muvahhid (Hasan Basri Çantay). Yusüf İzzeddin Efendi (Şehzade). 1183, 1188, 1994.

Yusüf Kâmil Paşa. 61, 119, 141, 192, 205, 237, 267, 478, 483, 548, 550, 615, 616, 625, 720, 761, 762, 790, 793, 810, 828, 830, 926, 929, 977, 1003, 1008, 1066, 1094, 1166, 1175, 1180, 1182, 1183, 1185, 1189, 1191, 1211, 1319, 1321, 1430, 1478, 1542, 1544, 1586, 1625, 1629, 1698, 1706, 1775, 1803, 1807, 1808, 1915, 1962, 2033, 2147, 2176, 2194.

Yusüf Kenan Bey. 868, 869.

Yusüf Muhlis Paşa. 78, 969.

Yusüf Neyvir Bey. 56.

Yusüf Nihad Bey. 577.

Yusüf Paşa (Sadrı esbak). 16, 36, 117, 348, 499, 796, 970, 971, 976.

Yusüf Paşa (Gürcü). 1243.

Yusüf Paşa (Trabzon valisi), 80.

Yusüf Razi Bey (Selim Sırrı Paşa Zâde). 887, 1458, 1702.

Yusüf Rıza Paşa (Muhacirin Komisyon Reisi). 89.

Yusüf Sıdkı Mardin (Bk. Sıdkı Mardin). 1685.

Yusüf Ziya Bey (Yozgatlı). 2028.

Yusüf Ziya Ortaç. 336, 1280, 2037. Yusüf Ziya Paşa (Mardin Emiri). 195. Yusüf Ziya Paşa (Tek gözlü sadrıâzam).

Yusuf Ziyaüddin Efendi. 2033.

1310.

Yuvan (Şair Yemandi'nin babası). 1952. Yümni (Mehmed Emin Yümni Efendi). 1955.

_ z _

Zağnos Mehmed Paşa. 2070.

Zahir Bey (Şeyh Ahmed Muhtar Efendi torunu). 983.

Zahir (Şeyh - Muhaddis). 685.

Zaik (Bursalı - Şeyh). 491, 606, 607, 1308, 1809, 1959, 1960, 1961, 1962.

Zaim Rüstem. 2105.

Zari (Abdülvehhab Zari Bey). 1966. Zarifi Ahmed Bey (Ceridei Havadisin

en eski yazarı). 1814.

Zehra Hanım. 827, 1736. Zekâi Dede. 348, 572, 1345, 1744, 1872.

Zeki Dede (Hattat), 291.

Zeki Mehmed Ağa (Tamburî). 20, 488.

Zeki Paşa (Tophane Müşiri). 921, 1489, 1589.

Zeki (Salih Zeki Aktay), 1968.

Zeyneb Hanım. 549, 791, 792, 796, 798, 1094, 1462, 1698, 2194.

Zeynî Efendi (İmamı Evveli Şeyhriyari).

Zeynülâbidin Reşid Bey. 2, 450, 458, 460, 499, 526, 599, 796, 812, 828, 831, 837, 868, 1081, 1082, 1085, 1182, 1183, 1184, 1188, 1189, 1190, 1232, 1424, 1503, 1702, 2009, 2010.

Zihni (Çermikli). 1979.

Zihni (Elhac - Bayburd'lu). 192, 434. 881, 889, 1778, 1971, 2044, 2076.

Zihni (İşkodralı). 1981.

Zihni Paşa (Nâfia Nâziri). 1783, 2151. Ziver Bey (Tırnakçı Zâde Mehmed Said). 409, 483, 486, 639, 641, 1567, 2047, 2124.

Ziver Bey (Yusüf Bahaüddinoğlu). 170 921, 1290.

Ziver Efendi. 1375.

Ziver (Kafkasyalı), 2053.

Ziver Paşa (Bk. Ahmed Sıddık Ziver). 1019, 1651, 2042.

Ziya (Adanalı - Şair). 2019.

Ziya Ahmed Kaya (Doktor). 2040.

Ziya Bey (Erzurumlu). 2156.

Ziya Bey (İhtifalci). 450, 1797, 2164.

Ziya Bey (Osman Ağa Zâde). 1608.

Ziya Efendi (Kasideci Zâde). 1588.

Ziya Gökalp Bey (Diyarbekirli). 1280, 1298, 2015, 2016, 2017, 2037.

Ziya Molla Efendi (Kanlıcalı). 640, 1207, 1782.

Ziya Paşa (Şair). XV, 47, 90, 92, 140, 141, 170, 184, 372, 407, 414, 616, 637, 680, 717, 746, 816, 828, 830, 831, 833, 834, 875, 9046, 1020, 1137, 1138, 1175, 1179, 1180, 1182, 1183, 1185, 1186, 1188, 1189, 1190, 1243, 1246, 1310,

1380, 1425, 1453, 1489, 1493, 1506, 1544, 1570, 1585, 1602, 1613, 1764, 1782, 1803, 1816, 1956, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2005, 2005, 2008, 2009, 2010, 2011, 2020.

Ziyaüddin Fahri (Doçent). X, 1886, 1925.

Zola (Emile). 1443.

Zorlu (Rifat), 1459.

Zübeyde Hanım (Prenses). 2195.

Zühdi Bey. 1369.

Zühdi Bey (Divânı Muhasebat Rei**si).** 481, 1798.

Zühdi (Hâfız Mehmed Zühdü Efendi). 2053, 2058.

Zühdi Paşa (Maarif Nâzın), 414, Zührab Efendi. 1848. Zülfikar Bey (Diyarbekirli), 2086. Zülfikar Nafiz Pasa, 654.

KİTAP, GAZETE VE MECMUA İSİMLERİ

_ 4 _

Abdülhak Hâmide Mersiye. 1151.

Abname. 129.

Açık Türkçe. 1533.

Adabi Insan. 1330.

Âdabı Sedat. 238.

Adada Söylediklerim. 212, 214.

Adabülmülûk. 622.

Âdabülüdeba. 622.

Afakı İrak. 231.

Afife Anjelik, 277.

Afitab. 2143.

Ağac Kasidesi. 1218.

Ahdi Şehriyarî. 1138.

Ahdî Tezkiresi. III.

Ahenk Gazetesi. 529, 733, 1602.

Ahirette Bir gün. 1712.

Ahlâk. 2177.

Ahmed Cevdet Pasa Zamanı. 382, 642,

Ahmed Midhat ile Müsterek. 1034.

Ahmed Remzi Efendi. 1737.

Ahkar. 1798.

Ahter. 262, 474.

Akba. 1243, 1245.

Akbaba, 1280, 1281, 2037.

Akından Akına. 2037.

Akif Bev. 835.

Aklı Selim. 245.

Aksi Sada 1196.

Aksam Gazetesi. 98, 582, 2143.

Aksehir Türbe ve Mezarları. 1471.

Alacalı Defter, 316.

Alâimi Cevriye. 1458.

Alay Defteri. 1285,

Aleksanic. 1143.

Alemdar Gazetesi. 611, 1443, 1737.

Âlemi Ab. 519.

Alemi Cedidi İslâm. 1793.

Âlemin Muammaları. 394.

Ali Osman Tarihi, 527.

Alp Dağlarında Temaşa ve Edvarı Arz. 529.

Altın Armağan, 2017.

Altın Destan, 145.

Altın Heykel. 519.

Altın Işık. 2017..

6398 No. lu Divan. 411.

Amelî Ruhivat. 245.

Amelî ve Nazarî Talimi Kitabet. 1413.

Amerika'da Terbiye Usulleri. 245.

Amid Mecmuasi. 301.

Anadolu, 1858.

Anadolu Gazetesi. 647, 717.

Anadolu Mektupları. 1690.

Anadolu Saz Sairleri, 446.

Anadolu Tarihinde Üc Mühim Sima, 517.

Anadolu Tarihi Dinîsi Hakkında Mülâhazat, 447.

Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler 517.

Ana Karninda Son Gece. 1712.

Ana Vatan. 287.

Anize. 990.

Antipirin. 1297.

Antuvan ve Kleopatra. 245.

Araba Sevdası, 277.

Arabî ve Farisî ve Türkî Medân Mukaleme. 2028.

Arabların Hayatı Şairanesi. 200.

Arais-i Hadimi Şerhi.

Aristo. 361.

Arkadaş. 1288.

Arzihal, 2005.

Arziler. 567.

Aruz Cami. 1408.

Aruzı Endülüsi (Terceme), 1484.

Âsarı Celâl. 214.

Asarı Kemal. 843. Asarı Kenan Bev. 866.

Asarı Tarumar, 527.

Āsarīm, 858.

Asakiri Mülkiye Taburu, 1999.

Ashabi Kehfimiz, 1298.

Âsım Tezkiresi, IV.

Asır Gazetesi, 9, 649, 1405, 1533, 2174, 2176.

Asitam Tarible, 1117.

Askerlik, 940.

Asrı Hazır Maddive Mezhebi, 393.

Asrımızın Nususi Felsefesi, 245.

Asya Sarkıları, 1969.

Askın Sesi.

Ask Mcktchi. 2037.

Askname, 531.

Âsık. 1550.

Asıkane Bir Dram. 272.

Asık Derdli, 1858.

Asık Garib. 442, 1968.

Asıklar Yolu. 2037.

Âsık Sazı. 137.

Asinavi Nikah. 215.

Âsiyan. 189, 994.

Atala. 277, 565.

Atatürk'ün Adana Seyahatleri. 1816.

Atesgede, 129.

Ates ile Barut Arasında. 1446.

Ates Olur da Yakmaz mı? 661.

Atespare. 1034.

Âti. 1437.

Ativei Subhaniye Serhi. 21.

Adsiz Mecmua, 1226.1

Av'ave. 1317, 1318.

Avengi Yaran, 1682,

Avrupa Mektubları, 231.

Avrupa Risalesi. 1616.

Ayatı Müteşabihe. 241.

Ayfer. 2074.

Aydın Vilayetine mensub Meşayih, Ule-

ma, Şuara, Müverrihin ve Etibbanın

Teracümi Ahvali. 395.

Âyineler, 1133.

Âyinei Devlet. 1174.

Âyinei Devran. 1218.

Âvinei Dil. 1240.

Ayinei İbret. 1799.

Avinci Sevvid Sırdan, 1409. Avinci Zürefa, 57, 109, 110,

_ R _

Babalık, 2143,

Baba Selim, 705,

Bağban, 680.,

Bag Bozumu, 1690.

Bagce, 189,

Bağcei Safa Enduz. V, 633, 976, 1974.

Bahari Danis, 835, 1821.

Bahari Efkår, 749,

Baharive, 35

Bahar ve Kelebekler, 1298.

Bahavi, 1550.

Bahrivelilere Mcktub. 1116.

Bahrülk: five 622

Bahrülmeam, 1717.

Baht Sahi Farisi, 381.

Bahtiyar Prens. 1969.

Bahtiyar yahud Son Gürlüğü, 663.

Bakûre, 709.

Bâlâdan Bir ses. 567.

Bâlâdan Sesler, 1498.

Balıkesir Coğrafyası, 468, 2070,

Balıkesir İlhamları, 468.

Balkanlar, 2097.

Bakiye Dair. 1821.

Barbaros Havrüddin Pasa. 802.

Baria, 287.

Barika, 1906.

Barikai Teessür. 2028.

Barikai Edeb. 1454.

Barikai Zafer, 794, 835.

Basiret Gazetesi, 38, 140, 320, 811, 835, 902, 908, 1376, 1436, 1459, 1805, 2137.

Basımıza Gelenler. 768, 1974.

Batarya ile Ateş. 1116.

Baybari Tercemesi. 1789.

Baykus. 533.

Bayburtlu Zihni, 1975.

Bedayi. 1906. ·

Bedayii Asar. 922, 929.

Bedii Terbiye. (R. Tetkikleri). 86.

Bedrekai Sadakat. 1224.

Behåri Hevesim. 466.

Behârı Semsî. 1773.

Reharistan 1821 Beharistanı Cami 419 Bekavi Sahsi Nev'i. 1317. Bektasilik Hakkında Bir Tedkik. 156. Bektasi Sairleri, 1550. Belågati Osmanive, 238, Beliğ Tezkiresi, IV. Ben... Baska, 1844. Benefse. 1264. Beranje Manzumesi, 55. Bergüzar, 1409. Bergüzar Semsi, 1773. Berk. 857. Berki Kaza, 1538. Berki Sebz. 922. Berlin Mektuhlam 1544 Bernam'un Milvonları, 1240. Besir Fuad ile Müsterek. 1034. 5 Kānunisāni, 1816. Bevanî Tezkiresi. III. Beyanül Hak Mecmuası. 1092, 1821, 1893, 2130, 2174, Bevaz Gölgeler, 219. Beyrut Vilâyeti (Cenub kısmı). 177. Beytülhazan, 1290. Bîdil (Divan), 2133. Bilgi Mecmuası, 446. Bilmeceler, 705. Binamazın Otuz Gecesi, 661. Binbir Gece. 1594. Bin İki Yüz Hadis. 1814. Binnaz. 2037. 1878 Paris Ekspozisvonu. 1544. Bir Ad Bulamadım, 1685, Bir Ahlâtın İcmâli. 245. Bir Ailenin Felâketi. 521. Bir Askın Seyranı. 417. Bir Buket Si'rim. 1163. Bir Cicek Demeti. 1436. Bir Cicek İki Böcek. 1844. Bir Çimdik Tuz. 521. Bir Demet Cicek. 100. Bir Deste Kâğıt. 803. Bir Deste Menekse. 1948.

Bir Filozofun Şiirleri. 245. Bir Günlük İkbal. 158!

1409.

Bir Günlük Karaman Seyahatnâmesi.

Birinci Mccmuai Es'arım yahut Nevbeharim. 2028. Bir Kadının Havatı, 215. Bir Kızın Havatı, 1436. Bir Mektup Paketi. 271. Bir Muasakanın Sonu. 1163. Bir Mücadelei Hissive, 1844. Bir Müteverrimin Hissiyatı. 802. Bir Nagme, 1712. Bir Sefilenin Hasbihali, 566, 1290. Bir Servi Gölgesi, 2037. Bivefa, 215. Bize Göre, 582, Boğazici, 1685. Botu Salnamesi, 1858. Borclar Kanunu Serhi. 442. Bostan, 328, 709, 903, 1295, 1326, 1408 Bos Herif, 1117. Bugünkü Edebiyat, 446. Buharli Serif. 687, 1893. Buhran, 219. Buhurdan, 177. Bulutlara Yakın, 533. Bunlar Onlardir, 565. Bursa Seyahati, 803, 1917. Bülbülistan, 419. Bülbülnáme, 32. Bürhan, 946 1066. Bürhanı Katı', 55. Büyük Mecmua, 183. -c-

Bir Hadisi Serif Serhi, 358.

Camii Sagir. 860.
Canavar. 366.
Celâlüddin Harzemî. 835.
Celâl ve Cemal. 259.
Celbi Sürur ve Selbi Küdur. 21.
Cemile. 215.
Cenab Şehabeddin. 1550.
Cenk Duyguları. 533.
Cengiz ve Hülâgü Mezalimi. 1821.
Ceridei Adliye. 177, 960.
Ceridei Havadis. 19, 57, 71, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 527, 541, 542, 640, 643.

723, 857, 876, 998, 1005, 1018, 1019.

1020, 1021, 1022, 1025, 1026, 1027, 1344 1387, 1578, 1650, 1651, 1668, 1781, 1829, 1830, 1833, 1866, Ceride Safive, 421, 512, 1532, 1533. Cevahiri Avnī. 329. Cevahiri Ciharyar ve Emsali Kibar, 1458. Cevahiri Mültekate, 877. Cevahirülmülük Mukaddimesi. 301 Cevdet Pasa Tarihi, 23, 105, 737, 875, Cevdet Pasa ve Zaman. 239. Ceyb Lûgatı, 426. Cezebat, 1906. Cezmi., 835, 839, 960, 2176, Cedali Sa'di Bamüddei. 1559 Cildi Sabi' Reddive. 1936. Coğrafya'vı İran. 262. Cumhurivet Gazetesi. 361, 648, 961, 1645, 1712, 2197, Cumhuriyet Marsları, 1150. Cümeli Hikemiyei Aziziye. 30. Cümeli Hikemiyei Ecnebiye, 272, Cümeli Müntehabei Kemal. 1113.

-c-

Cüzdanımdan Birkac Yaprak. 1436.

Çağlayan. 1283. Cal Coban Cal. 1117. Çalınmış Ülke. 1117. Canakkale İzleri. 86. Canakkale 28 Kanunusâni. 960 Canakka)e'ye Yürüyüş. 1227. Cankırı Şairleri. 1858. Canta. 1457, 1458. Capanoğlu. 1712. Car. 588. Cinaralti, 2139. Cicek Demeti, 1437. Cicekler Arasında. 223. Citeli Mikroplar. 1712. Coban Cesmesi. 366. Cocur Bağcesi. 2096. Cocuk Kalbi. 86. Cocuk Ruhu. 86. Cocuk Siirleri. 86. Cocuklara Münşeat. 1436.

Cünunū Ask. 567.

Cünunü Ask. 2194.

Çocuklara Rehber. 1533, Çocuklarda Zekânın Mikyası. 86. Çocuklar İçin Ahlâkî Lûgat. 519. Çok Bilen Çok yanılır. 277. Çöl Güneşi. 1812. Çukurovada Etili Şairler. 1816. Çukurovada Köy İktisadiyatı. 1816 . Cürük Temel. 1712.

— D —

Dağ. 187. Dağ Yolu, 557. Damen Álûde. 215. Dante'ye. 297. Darabatı Ask. 709. Darülbedavi, 2037. Darülkütüh 1594 Dastanı Ali Osman. 1000. Dastani Zafer, 733. Davul. 1280. Debistanı Farisî. 474. Deccal. 335, 339, 349. Defteri Amalimden Bir Fasıl. 1436. Defteri Esamir Rical. 2059. Defteri Es'ar. 1902. Defteri Tefarık. 1902. Defteri Tesvidat. 1902. Değirmenimden Mektuplar. 1219. Değisisler. 1969. Dehâ Nedir?. 388. Dehriyyun Hakkında Risale, 1835. Dehset. 215. Delâili Askerive, 1458. Delâilülmesail. 1528. Demdeme. 1818. Dergâh Mecmuası, 98. Dervis Sözleri. 1749. Deste Gül. 168. Devâyı Ask. 1712. Devhatül Mesayih. 640. Devleti Âlive'nin Za'f ve Kuvveti. 388. Devlet Şah bini Alâüddevle Tezkirei Suarası, 381. Devlet (Tarihçei Osmani), 414. Devri İstilâ. 835. Devr Nâme. 202. Dîbace. 381,

Dicle Gazetesi. 1256. Dikenler, 1682. Dilâra 1446 Dilmestî'i Mevlânâ. 245. Dinî. Felsefi Müsahabeler, 405. Dini Mübini İslam, 1418. Dinî ve Tarihî Menakıhı İmâmı Âzam 804. Din ve İslâmiyet. 145x Divân Edebiyaunda Muamma, 1223. Divan Edebiyatında Tevhid. 1223. Divan (Harid Pasa), 478. Divas (İbni Famdın), 1609. Divan (Kâmî) 782 Divan (Kâmil Efendi), 801. Divan (Kāzim Pasa), 812. Divan (Kuddusi), 779. Divan (Levla Hanım), 884. Divan (Mahmud Nedim Pasa), 1174. Divan (Mehmed Esad Muhlis Pasa). 975. Divan (Niyazi Efendi), 1229. Divan (Meshuri), 958. Divan (Mustafa Hilmi), 663. Divan (Nivazi), 1233. Divan (Nuri), 1235. Divan (Osman Nuri Pasa), 1237. Divan (Pertey Pasa), 1309. Divan (Rāsim Efendi), 1341. Divan (Selânikli Hâmi), 558. Divan (Sem'i), 1756. Divan (Seref Hanım), 1775. Divan (Vasif), 1911. Divan (Yusuf Garibî).. 465. Divan (Zihni), 1972. Divance (Mehmed Lûtfi Efendi), 899. Divance (Mehmed Izzet Efendi), 776. Divance (Mehmed Sefik Efendi), 1740. Divance (Şakir Efendi). 1736. Divançei Dehri. 785. Divançei Eş'ar (Ahmed Cevdet Paşa

Lofcalı). 238.

Hamdi), 551.

Divançei Fâzıl. 375.

Divancei Es'ar

1585.

Divancei Yâran, 706. Divancliklerim (Abdülhak Hâmid Bev). 565, 939, Divanı Belâgat - Ünvanı Hilmi. 663. Divanı Es'ar (Abdünnafi' İffet Efendi). 1066 Divani Es'ar (Ahmed Feyzi Eendi), 426. Divani Es'ar (Hasirci Zâde Sevh Mehmed Elif Efendi), 293. Divanı Es'ar (Hüsevin Vassaf Bey). 1917. Divani Es'ar (Mehmed Abdullah Efendi). 111. Divani Es'ar (Mehmed Memduh Pasa). 922. Divani Es'ar (Mehmed Namik Kemal Bey). 835. Divanı Es'ar (Nigâr Hanım Osman Pasa Zâde). 1201. Divani Es'ar (Seyyid Ahmed Hikmet Bev), 641. Divanı Es'ar (Sevh Sevyid Abdürrezzak İlmi Efendi). 715. Divanı Fevzi, 419. Divanı Gülzârı Hâfız Sâdî.. 1528. Divanı Hâfız (Sirazî), 328. Divani Hikmet. 338. Divani İhsan. 705. Divanı Kebir, 168. Divanı Lügatüttürk Tercemesi. 2071. Divanı Saib Tercemesinin Tetümmesi. 238. Divanı Şeyh İlhamî ve Seyyid Battal Gazi. 712.. Divanı Şeyh Sami. 1635. Divanı Si'ir. 655. Divanı Yahva. 304. Divanı Yahva Mukaddimesi. 2176. Divaneti Muhammediye. 30. Doğu (Mecmua). 408, (Elhac Abdülhâmid-Dolab (Mecmua). 527, 1705. Donanma Mecmuasi. 634, 1256. Divancei Es'ar (Mehmed Arif Bey). 21. Duhteri Hindu. 565, 566. Divançei Eş'ar (Mehmed Said Paşa). Dul Kadın. 1682, Durubi Emsâl, 1341, 1809. Duygu. 1858.

Divancei Sinaver, 1682.

Divancei Tahir, 1821,

Düstürçe. 474, Düstur Suhan. 474. Düşünce. 661, 1471, 1882, 1883. Dün ve Yarın. 245. Dünya Nasıl Bataçak. 2097.

_ E _

Ebediyet Yolunda. 1150, 1851.

Ebu Said, Ebu Hayr'in Rubailerinin Şerhi ve Tercemesı. 329.

Ebyatı Muntahabei Arabiye. 393.

Eceli Kaza. 565.

Edebiyat. 189.

Edebiyat Gazetesi. 1219, Edebiyat Hatıralarım, 1690, Edebiyatımızda Gazel, 1559,

Edebi Sanatlara Dair, 1223.

Edebiyat Kumkuması. 837, 1082, 1182, 1424, 1431.

Edebiyat Lügatı. 1821. Edebiyat Mecmuası. 705. Edebiyat Nümuneleri. 98.

Edebiyat Tarihimize Dair Muazzam Bir Muhtira, 1821.

Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü. 1550. Edebiyatı Umumiye Mecmuası. 366, 1437. 2143.

Edirne'ye Seyahat. 803.

Efgan Emiri Abdürrahman Han. Cild I, 1821.

Eflâtun. 361. Efsus. 1196.

Eğlenirken. 287.

Ehli İrfane Bazı Nesayih. 536.

Ekemont. 388.

Ekler - Kökler Üzerinde Demeçler. 2140.

Ekonomi Politik. 1793. Elcezire Mektupları. 1116. Elem Kasideleri. 980.

Elem Kasideleri. 980.

Elem ve Sitem. 388. Elhan. 1818.

Elhani Vatan. 360, 1196.

Elmedaris. 1893. Elvahı Sevda. 215. Elvahı Şairane. 214. Emced 281.

Emil. 1994. 2005.

Emir. 1994, 2009. Emir Nevruz. 835.

Emsâli Askeriye 508.

Enamilürresail, 1528.

Encümeni Ediban, 430, 812,

Enderun Tarihi, 740, 1310.

Endülüs, 1921, 1924,

Endülüs Tarihi, 1143.

Endülüs Tarihi Tercemesi, 1985. 2005.

Eneid. 1443.

Engel. 287.

Engizisyon Esrarı, 1143.

Envari Zekâ. 1436.

Epikürün Bağçesi. 961.

Epope. 189.

Erganun, 177.

Ersas, 590.

Erzurum Sairleri, X. 1104, 1975.

Esami, II, 75, 641, 884, 1034.

Esas-1 İlm-i Hayat. 1837.

Esatir. 1134.

Eser-i Hayat-ı Feyzî. 428, 429, 430.

Eser-i Nâdir. 1187.

Eser-i Kâmil. 796, 797.

Eser-i Memduh. 922.

Eskiler Alavı, 223.

Eslåf, II. 110, 1315, 1316, 1413, 1586,

Esma-i Şerifenin Şerhi. 238.

Esrar-ı Âbü Heva. 1837.

Esrar Dede Tezkiresi, V, 702.

Esrar-ı Semsî. 1773.

Esvatı Sudur, 922.

Es'ar-ı Havret, 609.

Eş'ar-ı Şemsi. 1773.

Eşar-ı Vahyı. 1902.

Es'ar-1 Vefa. 1925.

Es'ar-ı Ziya. 2005.

Esber. 565, 566, 1596.

Eşref. 129, 337, 1148, 1405.

Evhamlı, 1969.

Evliya Celebi Seyahatnâmesi, 1463.

Evrak-ı Zyyam. 231.

Evrak-ı Hazan. 2021.

Evrak-1 Perisan, 835, 1115. Evsaf-ı Celile-i Nebeviye, 515. Evsaf-ı Senive-i Hamidiyeden Bir Semme 2028. Evlül Yaprakları, 1786. Evub Rehberi, 517. Evvam-ı Medavin, 262. Ezhar-1 Hakil at. 301, 310. Ezhar-ı İrfan. 1917. Ezhar-ı Tefekkür, 802. Ezhar, yahut Mecmua-i Es'ar, 1397. <u> —</u> F — Fağfur. 1968. Faizi Tezkiresi. III. Falct 661. Fânî Tezkiresi, 409, 765, 875, 975, 997, 1018. 1063. 1074. 1083. 1575. 1639. 1667, 1669, 1696, 1761, 1775, 1781, 1785, 1795, 1830, 1832, 1865, 1973, 1979. 1990. 2050. 2061. 2115. 2119. 2176. 2198. Farabi, 148. Fatih. 835. Fatihai Serife Tefsiri. 2103. Fatih Camii Haziresinde Medfunlar, 705. Fatin Tezkiresi, VI, 1191, 1313, 1340. 1349, 1356, 1380, 1384, 1429, 1540, 2196. Fazaili Eyyam ve Leyâli-i Mübareke. 463. Fazilet ve Asâlet. 296. Fehim. 1550. Felsefe Dersleri, 1498. Felsefe-i İstibdad, 245. Felsefe-i Umumiye Dersleri, 1498. Felsefe Mecmuasi. 1052. Fenelon, 793. Fenni Remi. 158. Ferda. 717. Ferhad Divani. 397. Ferhenk-i Ziya. 2034. Ferhenkname-i Sadi, Tercemesi. 1935.

Fervadlarım. 1948. Fevaid. 509, 554, 857.

Feveran-1 Ezman. 922, 1993. Fevzahad, 1906 Feyzi Ceyad 2177. Fezai)-i Ahlâkiye, 1594, 1596, Fezleke-i Sisan-ı Farisî, 1824. Fikhi Kübra, 1635. Firakı Irak. 1116. Fievr d'âme. 245. Fihristi Selâtini Osmanive, 1575. Fihristi Vilaveti Haleb. 527. Filiz. 990. Finlandiva, 1812. Finten. 566, 567. Firar, 1844. Firar Hâtıraları, 2071. Fiskeler, 1280. Fizik Elemanter, 923. Fransızcadan Türkceye Kamus. 22, 1594. Frobel ve Pistaloci, 1632, Furat. 527. Furtuna ve Kar. 1280. Fususülhikem, 328, Fuzulî. 1117. 1821. Fuzuli Divânı. 1201. 1821. Fürukı Efruz. 733. Füruzan, 937, 1037. Fütuhat: Mekkive've Tavzihat. 1201... Füvuzatı İlâhiye, 1901. _ G _ Gadirülfurat, 527. Galatat. 1701. Galatati Terceme, 686, 1594, 1595, Galib Divânı Mukaddimesi (Leskofçalı). 2176. Garaibi Adatı Akvam. 1594. Garam. 566. Gâve Destanı. 1712. Gayya, 1812. Gazale Sultan. 1446. Gazellerim. 214. Gayrı Mürettep Asarı Si'riye ve Edebi-

ye. 519.

Gazeteci Lisanı, 790, 837.

Gecmis Günler. 1690.

Geçmiş Günlerim. 1160. Geçtiğim Yol. 189. Gelenbevî İsmail Efendi. 2177. Gencinei Edeb. 436, 2033. Gencinei Güftar. 2034. Gencinei Hüner. 1705

Gencinei Letaif. 1413. Genc Kalemler. 189, 1297, 1463, 2015, 2097.

Gençler Yolu. 468, 1405.
Gençlere Tenasül Terbiyesi. 1463.
Gençlik Hâtıratı. 1405.
Gevherî. 1550.
Gevheri Hikmet. 386.
Gizli Figanlar. 1116.
Gizli Mâbed. 1298.
Goncei Edeb. 15:33.
Goriller İçinde. 529.
Gölgeler. 705.

Gölge Tiyatrosu Tarihi. 1283. Göl Manzumesi Tercemesi. 1544.

Göl Saatleri. 582.

Gönül Buzlu Bir Camdan. 533,

Gönülden Sesler. 1280.

Görenek. 1458. Görüşler. 2113. Göz Yaşları. 700. Guncai Bustan. 774.

Gurabahanei Laklakan, 582.

Gurubda Yağmur. 533.

Güftei Kâmil. 804.

Güftü-gû. 85, 86.

Gülbei Ahzan. 1182.

Güdan. 949, 951.

Gül Demetleri. 100. Güldeste. 1413, 1814.

Güldeste. 1413, 1814,

Güldestei İsmet. 21.

Gülgoncei Âşıkan. 1814.

Gülistan. 328, 419, 798, 1030, 1295, 1408, 1824.

Gülistanlar, Harabeler. 533.

Gülnihâl. 835.

Gülşen. 844, 1443, 1509.

Gülşeni Aşk. 750.

Gülşeni Daniş. 258.

Gülşeni Edeb. 672.

Gülşeni Raz. 328, 2079.

Gülşeni Suhan. 866.

Gülzarı Aşk. 1409, 1917.

Gülzarı Edeb. 672, 1057.

Gülzarı Sebab. 466.

Gümüş Mahfaza. 271.

Günebakan. 557.

Günes, 849, 1123, 1163, 1280.

Güneş - Dil Teorisine göre Türk Grameri. 2097.

Gütenberg. 529.

Güvahı Dil. 621.

Güvercin Mükâfatı. 272.

Güzel İren. 2074.

Güzel Rumeli. 990.

Güzel Vatan, 990.

— H —

Hâbname. 1317, 1378.

Hac Yolunda, 231.

Hacı Yaşar Ağa Hastahanesi. 2097.

Hacı Yasar Ağa Ciftliği, 2097.

Hacle. 565.

Haclei Efkår. 388.

Hadi. 1458.

Hadika, 835.

Hädiseler, 119.

Hadisi Erbain. 861.

Hadîsi Erbain Şerhi. 21.

Hâfızada Etvarı Sülük. 2133.

Hâfız Divânı . 1201, 1824, 2103, 2133.

Hâfız Divânı Serhi. 1330.

Hafta, 1837.

Haftalık Gazete. 661.

Haftalık İzmir, 519.

Haftalık Malûmat. 2021.

Hak. 1119.

Hakayıkulbeyan fi Hakkı Cennetme-

kân Sultan Abdül Aziz Han. 1172.

Hakayıkulvekayı. 899, 1317.

Hâkimiyeti Milliye. 366.

Hakkussultan. 1261.

Hâlâ Güzel. 1137.

Hâle "Eser". 1013.

Halil Nuri Bey Tarihi. 396.

Halk Edebiyatı Antolojisi. 1550.

Halk Sairleri. 1550.

Halk Sairlerinden Ustrumcalı Vasıf. 156.

Halk Siirlerinin Sekli ve Nev'i, 1858. Halka Doğru, 189, 2097. Haletüsebab, 527. Hal'ler - İclâslar. 922. Halûk'un Defteri, 1881. Hamailülmesail 1528 Hâmidname 1498. Hamlet. 245, 1240. Hamiyet. 269 Hammami Zâde Ailesinin Tarihcesi. 705 Hammer Tarihi, 1613. Hammer Tezkiresi, VII. Hamriyei İbni Fariz Şerhi Olan Levamii, Cami Serhi, 861. Hamsei Nerkisi, 1430. Hamsinâme, 705, 2053, Hancerli Hanım. 93. Hancerli Hikâyei Garibesi. 93. Hane, 1458. Hanımlara Mahsus Gazete. 910. 1290. Harabat. 91, 124, 126, 1190, 1484, 1698. 1983, 1994, 2005, 2009, 2010. Harbin Etrafında, 442. Harem ve Sarav Âdatı Kadimesi. 887. Haritalı Kurunı Ulâ Tarihi. 1458. Harman Sonu. 375, 1712. Hasan Çelebi Tezkiresi. III, 155. Hasba, 1134. Hasbihal. 338, 935, 1174. Hased, 2097. Hat ve Hattatan. 474. Hâtıra, 67, 1169, 1171, 1668, Hâtırai Ahdi Sebabı. 625. Hâtırai Sébab. 1134. Hatımetül'es'ar. 368. Hâtırat. 312, 562, 783, 2010. Hâtıratı Mesahir. 1150. Hâtıratı Nâzım. 1196, 1997. Havadisi Edebiye. 938. Havayi Nesimi. 429. Hayalâtı Dil. 1877. Hayâli Şebab. 1436. Hayat. 98, 189, 366, 1298, 1471, 1835, 2040, 2110.

Hayat ve Madde, 394.

Havatı Fikriye, 446. Havf. 1436. Havr Abad, 616. Hayri Bey Kütüğü. Havr-ı Ümmet. 861. Havrilkisas, 842. Hayrül Lûgat, 622, Hayyanati Maiye, 430. Havvam Rübaileri, 1466. Havvam'dan Rubai Vezniyle Tercemeler. 705. Hazanı Asar, 749. Hazan Rüzgarları, 812. Hazinei Enver ve Ocfinei Esrar. 21. Hazinei Fünun. 100, 167, 268, 493, 531, 971, 1290, 1357, 1405, 1526, 1636, Hazinei Letaif. 94, 1208. Hazinei Mekâtib. 1436. Hazinci Müntehabat, 1413. Hazinei Nur. 21. Hazreti İsa'va Acık Meklub. 1117. Hazreti Muhammed Nicin Cok Evlendi. 1538. Hazreti Ömer'in Oğlu Hakkında İkame Buyurduğu Haddi Şer'iye Dair Farisi Risâlenin Tercemesi, 329. Heder, 1034 Hediye Cemiyeti. 1999. Hediyei Fevzi. 419. Hedivei Sal. 263 819. Heft Peyker, 1955, 1968. Hendesei Haddiye. 1457. Hendesei Resmiye Tatbikatı. 1457 Hendesei Sathiye. 1457. Hengâmî. 1550. Hep Yahut Hic. 566. Her Av. 2037. Her Sevien Ibret (Temsil), 519. Heves Ettim. 1137. Hey'eti Âlem. 1837. Hey'eti İçtimaiyede ve Hayatta Muvaffak Olmak İçin Malûmatı Ameliye. 394. Hey'eti İslâmiye. 805. Hezevanlarını, 802. Hırka. 1757. Hiyaban. 730, 732. Hicaz Seyahatnamesi. 1917.

Hicranlar. 1844.
Hicret. 1143.
Hic. 245, 1896, 1897.
Hikâyatı Hoca Nasrüddin. 774.
Hikâyatı Müntahabe. 1458.
Hikâyei Garibe. 1972.
Ilikâyei Meliki Muzaffer. 1174.
Ilikâyeler. 1134.
Ilikemiyatı İbni Sina. 1458.
Ilikemi Ataiye. 903.

Hikmet Divâni Mukaddimesi (Hersekli). 2176.

Hikmeti Ahlak, 414.

Hikmeti Edebive, 508,

Hikmeti Tefekkür ve Mecali Fikret. 987.

Hikmetülhukuk. 885.

Hikmetürrüfai. 1034.

Hilyei Çiharı Yâri Güzin. 1820.

Hind İhtilali. 1821.

Hind Masalları. 1821.

Hindin Moğul Hükümdarları ve Nâdir Şah. 1821.

Hissiyat. 1553. Hissiyat ve Eş'an Vefa. 1554. Hissiyatı Vicdan. 1902. Hikmet (Gazete). 804, 1405, 1465, 1466, 1888.

Horasname. 1206. Hoşenk. 414. Hoşnişin. 1134. Hoş Sadā. 2177. Hukuk. 1455.

Hukuk İçin Mücadele. 960.

Hukukı Düvel. 1594.

Hukukı Düveli Bahriye. 148.

Hukuki Siyasiyei Osmaniye. 1594.

Hukuki Ticaret. 1417.

Hukuk ve Kavanin Dersleri. 442.

Hulâsai Coğrafya. 1917.

Hulâsai Mantık. 1585.

Hulâsai Ticaret. 2177.

Hulasai Ziraat. 2177.

Hulâsatül'efkâr. 1837.

Hulâsatül'ihlâs. 1034.

Hulefa ve Vüzerai Abbasiye Tarihi. 1793,

Hususi Mektuplarım, 705. Huthe Mecmuasi, 903. Hutbelere Hitab 30. Hututi Mesahir. 1598, 1720. Huzuru Hilkatte, 1749. Huccetül'islâm (Îmam Gazalî). 148. Hüdavendigâr Vilâyeti Resmi Gazetesi. Hükmi Cumhur, 148. Hükümdar. 1793. Hükümdar ve Edebiyat. 245. Hülle 1712. Hiimavunname, 1066. Hürriyet Gazetesi. 393, 831, 1082, 1190. 1109, 1994, 2008. Hürriyeti Fikriye, 634. Hüsevin Danis Bev. 1448. Hürriyeti Sübhaniye ve Mahiyeti İnsani. 1507. Hüsevin Vaız. 1821. Hüsni Eser. 686, 2192, Hüsni Melûl. 1680. Hüsnü Ask. 129, 258.

Hulvivat. 1893.

Irak Ordusuna Hitap. 515. Irmak. 468. Iztırabım. 2133.

_ t _

ibni Batuta Seyahatnamesi. 1793.
ibni Esirler ve Meşahîri Ülema. 1789.
ibni Farizin Kasidei Taiyesinin Beyitlerinden Birkaçına Şerhi Mufassal. 329.
ibni Haldun Mukaddemesi. 48.
ibni Musa. 566.
ibni Sina. 804.
ibni Sina'nın Kasidel Ruhiyesinin Tercemesi. 804.
ibnürreşad. 214, 414.
ibrahimiye. 1789.
ibret Gazetesi. 832, 835, 1209, 1243, 1244, 1245, 1691.
icazi Kur'an. 1034.

tcial 940 İcmali İbni Nahiv. 1915. Icmali Netavic 429 Ictihat. 245, 1468, 1645, 1747, 1885. 1968, 2037, 2110, feli Kız. 565, 567. İctimaiyat Mecmuası, 788, 2017. tobirar 940 thasa Kalb. 1240. thrispent 1902 İhvai Asam Eslaf, 316. İkaz. 524. Ikdam Gazetesi, 125, 263, 277, 414, 535, 547, 561, 563, 674, 844, 997, 1018, 1044. 1275. 1463. 1595. 1641. 1690. 1737, 1809, 1922, Tki Dost. 828, 1117, 1996, 2008, İki İttifakın Tarihçesi, 1116. Iki Kanarya, 215. İki Refika Yahut bir Nümunci İzdiyac. 272. Iki Ses. 1816. Iki Yetim, 2097. İkinci Valide, 803. İki Yüz Yirmi Üc Numaralı Mecmua. 1761. Ilahiyat, 1789. İlâvei Mecmuai Fetva. 831. Ileri. 809, 887, 1492, 1682, 2143, İlhamatı Vicdan, 1902. İlk Büyük Muharrirler, 1806. Ilk Genclik, 83. İlk Göz Ağrısı, 366. Ilk Sairler, 533. İlim ve Felsefe. 148. Ilim ve Irade. 430. İlmi Ahvali Sema - Kozmoğrafya, 158. İlmi Beyan. 2133. Ilmi Din. 519. İlmi Ensab. 414. Jlmi Kelâm. 2133. İlmi Ruhi İçtimai (Ruhülcemahir). 245. İlmi Servet. 1000. İlmi Terbiyei Etfal. 1632. İlmin, Hayatın Bencesi. 519. İlmürruh. 519, 1875. Îlyad. 1464.

Îmamı Âzamın Siyasi Tercemei Hâli. 1417 Imana Tasallut, 1117. İmdədül Midəd 937 1519 Imparatorice Elizabeth in Havati, 961. thei Meeminsi 98 Incholu Temasası, 2075. İngilizce Sivci Lisanı, 1725. Ingilizce Usuli Kiract, 519. Ingiltere Tarihi. 1000. Inkilâhi Edebi 524 İnkıraz. 1471. İnsa Muallimi, 1436. Însa ve Kitabet, 1413. İnsavi Samı, 492. Intaki Hakkin Fahmisi, 1554. Intibah, 631, 835, 1235. Intibabatim, 2195. Intihabi Memurin Komisyonunun Mazbatalan, 1594. Intilicad 1034. İntikad ve Mülâhazalar, 148. Iran'da Yangın Var 339. Irfan Pasava Mektup, 831. Irtika, 100, 554, 1679, 1789, İsagoci, 292. İslâm Askerine, 1821. İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Mesnevisi, 1223. Íslâm ve Fünun 529. İslâmı Hazreti Ömer. 1559. İslâm Tarihi. 1446. İsmail Safa 2100 İstanbut Darülfünun Taribi, 148. İstanbul'un Fethi. 2074. İstibdadı Edebi, 938. İstida-i Merhamet, 21. İstigfarnamei Hilmi, 685. İstiğrak. 214. İstikbal. 38, 2001. İstilâhatı Cedidei Tıbbıyye. 110. İstilâhatı Daltabaniye. 309. İstilâhatı Edebiye. 1034. İstilâhatı Etibba, 111. İstilâhatı Sofiye. 531. İstimdad. 339. İstimdad ve İntibahı Kalb. 987.

Asvan. 297.

Iskodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri. 525. İtalyanca Usulü Kıraet. 519.

Inifak. 1642.

Julhad. 835.

Junhad ve Terâkki. 565.

12a!ei Sülkült. 391.

12divac - İmtizac. 1436.

1zhari Hakikat, 421.

1zhariilhak 1268.

Azzülkemal. 2177.

_ J _

Jan Marie (Tiyatro). 86. Jeneviyö. 271. Ji) Blas. 474. Jön Türk. 1844.

_ K _

Kadın. 189. 1947.

Radınlar Dünyası, 1947.

Rafilei Musikişinasanı Osmani. 1240.

Kafılei Şuara, II, VII, 38, 122, 158, 480, 492, 493, 527, 541, 616, 1313, 1317, 1318, 1387.

Ráfir Hakikat, 1117.

Rahraman Katil, 1955.

Kohriyat, 245.

Rá:nat. 1679.

Kalem. 1712.

Kalendername. 2071.

Kamer, 519.

Rámil Paşanın Sadareti ve Konak Meselesi, 2176.

Râmilü! Âsar Hikâyci Cihandar. 1066.

Fiamus. 426.

Kamusi Farisî. 774.

Kamusu Bedayi, 1458,

Kamusu Felsefe, 1498.

Kamusu!âlâm. II, 75, 1775.

Kanije, 835.

Kamani Tabiat, 414.

Kara Bibik, 1134.

Karacaoğlan. 1550.

Kara Elmas. 2140.

Kara Günler, 1680.

Karasi, 2070.

Karası Meşheri. 571, 730, 817, 809, 1528.

1528.

Karasi Tarihçesi, 517.

Kargalar. 1600.

Karlı Dağdan Ses,

Kârvanı Ömr. 263.

Kasayıdi Tevfik. 1874.

Kaside'i Bür'e, 548.

Kasidetül Bürde Tahmisinin Serhi. 861.

Kasidei Feride Tercemesi, 861.

Kasidei Hamriye, 328,

Kasidei Kur'an ye. 655.

Kasidei Kutsiye. 419.

Kasidei Medeniye, 419.

Kasidei Münferice Tahmisinin Şerhi.

861.

Kasidei Osmaniye. 9.

Kasidci Sülükiyei Hakani. 327.

Kasidei Taiye. 328.

Kasidei Tantaraniye Serhi. 861.

Kasidei Tevhid Şerhi. 633.

Kasidei Ulya. 419.

Kastamoni. 2028.

Kastamoni Ásan Kadimesi, 127.

Kastamoni Şehri ve Candaroğulları,

Kātib. 705.

Kâtibî. 1550.

Katre, 1133.

Kavaidi Edebiyat, 861.

Kavaidi Esasiyei Harbiye, 1458.

Kavaidi Farisive, 463, 466.

Kavaidi Osmaniye. 236, 238, 804, 2005.

Kavaidi Türkiye, 237, 238,

Kaygusuz Abdal, 1768.

Kayıblar, 2097.

Kayıkla Ceyclan, 529,

Kayseri Gülleri. 1712.

Kehkesan. 2037.

Kemal, 836.

Kemal Beyin Tarih Meselesi. 836.

Kemal ile Muhaberemiz. 1413.

Kemalnâmei Düğümlü Baba. 842.

Kemalülhikme. 655, 1569.

Kemalül Kâmil, 1773.

Kemalüs Sudur. 1773.

Kemalüs Suara. 1773.

Kenzi Nesavih. 1075. Keramatı Evliya, 1341. Keramet, 1196. Kerbeia, 414, 1138. Kerem ile Ash, 442, 1968. Kervan 1682. Münsaatı Akif. 72. Kesfülhisab. 1705. Kesfüzzunun Zeyli ve Esamii Müellifin. 642. Kethüda Zâdenin Menakıbi, 381. Kral Lir. 245. Kır Cicekleri, 661. Kıraat Dersleri, 661, 1413. Kıraeti Türkiye. 248. Kirk Hadis, 2071. Kirkindan Sonra, 1256. Kırık Kavaldan Sesler, 1466. Kırık Mahfaza, 1844. Kır Menekseleri, 442. Kırım ve Kafkas Tarihçesi. 238. Kirpinti, 375. Kısası Enbiya ve Tarihi Hülefa. 238. Kıssası Naci. 1030. Kıvılcımlı Kül. 1690. Kıvafetnâme'i Cedid. 540, 541. Kızlar Mektebi. 1240. Kızıl Bayrak, 1317. Kirli Camasırlar. 1712. Kirli Cıkı. 1268. Kitabi Cezbei Ask. 1955, 1956. Kitabı Tefeyyüz. 842. Kitabül Maarif fi Tefsiri Mesnevii Şerif. 1877. Klora, 1436. Konfesyon 2005. Konya Mahsuli, 682. Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı. 1092, 1517, 1550, 1755, 1756, Kor le Fizik. 923. Koz Kupa, 2100. Kömür. 2140. Kör - Ebe. 231. Kör - Kalb. 788. Kösem Sultan, 1844, 2074, Kudemadan Birkaç Şair. D. 277, 1318. Kulievirin Siyahatı. 1837.

Kuloglu, 1550.

Kumkuma, 452, Kundak Takımları, 1712. Kur'ani Kerim, 573, 1737, Kuriye Doryan, 143. Kurive Öronenen, 1889. Kuru Kafa 1311 Kuteybe Yahud Türkistan Fethi. 1789a Kuvveti İkhalı Alâımi Zeval. 922. Kücük Beyler, 237. Küçük Bir Faciai Vatanperverane. 1262. Kücük Dostlarım. 1789. Küçük Efe. 1219. Kücük Gelin. 212. Kücüklerin Kitabı, 1280. Kücük Mecmua. 2016. 2017. Kücük Tarihi Umumi. 158. Küfran, 414. Küfranı Nimet. 1436. Küllivat. 1917. Küllivatı Es'ar. 339. Küllivatı İslâmiye, 1906. Küllivatı Kavaıdı Osmaniye. 1458. Külliyan Letait, 1413. Küllivatı Mir. Nebit. 1154. Külliyatı Sadi. 2133. Küllivatı Ziva Pasa. 1117, 2005. Küllüknâme, 1682. Kürkçü Dükkânı. 2037. Küsvar. 168. Kütahva Sehri. 517. Kütük. 622.

La Dam O Kamelya. 961.
Lâf Olsun Diye. 705.
Lâfonten Hikâyeleri. 2005.
Lahdi Ma'sumiyet. 245.
Laklakiyati Edebiye. 414.
Lamartin. 271.
Lâmia. 1682.
Lâmiyetül Acem Tercemesi. 861, 876.
Lâmiyetül Arab Tercemesi. 861.
Lânei Melâl. 1712.
Lâtife. 802.
Lâyiha. 750.
La Lyre Turque. 245.
Lek Dokakin. 1701.

Lemeat (Divance). 1503, 1509. Les Quatrains Maudits et les Rêves Orphelins. 245.

Lesink'in Hikâyeleri, 519.

Letaif: Esnat. 1272.

Letáifi Insa. 450, 1023, 1387, 1388,

Letáifül Muhadderat. 1268.

Levami, 1906.

Levamjülefkár, 655.

Levayihülliikem. 655.

Levhai Seadet ve Schalet. 521.

Levhatül Kavaid. 621.

Leyalii Girizan. 1690.

Leylák. 1680.

Levia ve Mecnun. 189.

Liberte, 560, 948.

Lisani Farisi 1935.

Lisani Kitabet. 1048.

Lisani Nazin. 287.

Lisani Nesr. 287.

Lisani Osmani. 287.

Loi Naturel, 1837.

Lorans, 1436.

Lügatcei Felsefe. 391.

Lûgati Cudi. 248.

Lúgati Farisiye. 1094, 1341.

Lügati Kamus. 899.

Lugati Naci. 134.

Lugati Tarihiye ve Coğrafya. II, 1775, 2152.

Lübbüllûga, 2178.

Lütfi Efendi Tarihi. III, 74, 325, 636, 739, 875, 969, 970, 976, 1117, 1308, 1696, 1830.

— м —

Maarif. 349. 994.1290. 1405. 2021. 2022. Maarifi Umumiyeden Bir Nebze. 519. Mabadettabia. 405. Macerayi Aşk. 565. Maddiyun Mezhebinin İzmihlâli. 391. Mağara. 1969. Mağdurei Sevda. 1554. Mahakim. 1594. Mahfil. 125. 524, 702, 944, 1747, 1821. Mahfuzat. 705. Mahitab. 1217, 1218.

Mahlâsname. 332, 828.

Mahkemei Ye'sü Emel. 665.

Mahzeni Esrarı Şiir. 1066.

Mahzenül Hikem. 723.

Makalâtı Tarihiye ve Edebiye. 1264.

Makalei Edebiye. 851.

Makalidi Aşk. 812.

Makamati Hariri, 991, 1602, 1651.

Makamatı Sofiya Tercemesi. 861.

Makber. 245, 503, 564, 565, 566, 1498.

Makesi Hayâl. 910.

Malta Geceleri. 1117.

Malta Mektupları. 2017.

Malûmat. 164, 287, 529, 554, 723, 997, 1039, 1095, 1290, 1400, 1443, 1641.

1679, 1789, 1881,

Malûmatı Nafia. 238.

Malûmı İlâm. 1116.

Mama Dadım Darılır. 287.

Mamuretülaziz. 1256.

Manaviyatı Askeriye Dersleri. 2071.

Maron Lesko. 1240.

Manzumat. 705.

Manzumati Vahyi, 1902,

Manzumei Harb, 804.

Manzumei Hüsnü Eser, 680.

Manzumei Mir'ac. 1820.

Manzumei Nüfusu Seb'a. 715.

Manzumei Vehbi. 1966.

Manzum ve Resimli Masallar. 137.

Marasi, 804.

Margirit. 215.

Marie Stuart. 1224.

Maruzat. 282, 637, 640, 821, 1019, 1375, 1802, 1803.

Maşuka yahud Muhafazai Aşk. 802.

Matbuati Osmaniye Tarihi. 1414. Mavi Alevier. 1163.

Mavi Sünbül. 215.

Meade Müteallik Risale. 329.

Mebadii Felsefeden İlmi Ahlak. 405.

Mebdei Kitabet, 527.

Mebnavi İslam. 1634.

Mecamiül Edeb. 1458.

Mecellei Ahkamı Adliye. 237.

Mecmua, 488.

Mecmuam. 1562.

Mecmuai Ahmed Cevdet. 238.

Mecmuai Aliye - Aliye'nin Dersleri. 238. | Mecmuai Ebuzziya. 1021, 1189, 1690, 1804. 1808, 1807.

Mecmuai Edebiye. 582, 684, 2097. Mecmuai Eg'ar. 156, 274, 517, 903, 1389, 2071

Mecmuai Es'arım, 170.

Mecmuai Funun. 998, 1000, 1001, 1317, 1391.

Mecmuai Hâtiratim. 1720. Mecmuai Hattatin. 1720 Mecmuai İberi İntibah. 591.

Mecmuai İbretnümune, 489, 1706.

Mecmuai İfahiyat. 1814. Mecmuai İrfan Pasa. 720.

Mecmuai Muallim, 124, 125, 1034, 1403,

Mecmuai Sinani Safa. 2063.

Mecmuai Ulum. 1837. Mecmuai Zülidi. 2059. Mecmuatül Zühdiye. 414.

Medayihi Hazreti Meviana. 1820.

Medayin Harabeleri. 819.

Medeniyeti Hakikiye Dünyanın Neresindedir. 519.

Medfun Emeller. 1436. Medhali İlmi Hukuk. 1000.

Medhali Kavaid. 238. Meditasyon. 169.

Medrese Hatıraları. 1034.

Mefat hüddurye. 54.

Mefkure. 980.

Mehabbeti Maderane. 215.

Mehasini Ahlah. 987.

Mehmed Akif. 2071, 11.17.

Mehmed Muzaffer Mecmuasi. 1034.

Mekalât Siddikiye. 350.

Mekteb. 100, 167, 268, 1290, 1443, 1712.

Mektebi Alemi. 788. Mektebi Edeb. 1034.

Maktabli '09 524

Mektebli. '98, 524,

Mektebli Yavrularıma. 2071.

Mektubati Manzume. 858.

Mekteb Salnamesi. 517. Mekte: Şiirleri. 1451.

Mektubatı Sırrı Paşa. 1701.

Mektublarım. 1034.

Melâmilik ve Edebiyatı. 156.

Melbusat. 1458.

Memleketi Rabbaniye, 1635.

Menakib. 1936.

Menakibi Haseniye, 421.

Menakibi Hazreti Mevlana, 1935.

Menakib: Hünerveran, 1123.

Menakibi Hünerveren Mukaddimesi. 2176.

Menakibi Kethuda Zade. 109, 744.

Menakibi Sipehsalar. 328.

Menakibi Tabiiyat. 1458.

Menakibi Ziyaiye. 421.

Menazirůl'injá. 258.

Menfa. 832.

Mensiyat 1554.

Menzum. 1034.

Maprizon. 277.

Maprizon Muahazesi. 835.

Merasim ve Âdatı Kadime-i Osmaniye.
30.

Merdümkiriz. 474.

Meriç Ağlarken. 1680.

Mersiye. 1814.

Mersiyeler. 1265.

Mertebei Hakani Tercemesi. 861.

Mesaili Riyaziden Cebir. 1133.

Mesire, 272.

Mesirei Etfal. 272.

Mesnevii Serif. 52, 92, 129, 168, 184, 328, 622, 702, 1021, 1201, 1408, 1797, 1928, 1984.

Mesnevi Tercemesi. 329, 621.

Mesruh Çocuk. 802.

Mes'udi Harabati. 552.

Mesahiri Mechule, 648.

Meşahiri Mühandisini Arebden Benk Musa. 1789.

Meşahirünnisa. 434, 881, 889, 1778.

Mesahiri Osmaniye, 59.

Meşhedi Mihri Cemal. 2091.

Meshur Adamlar Ansiklopedisi. 1283, 2148.

Mesveret. 459, 902, 1119.

Metali. 1906.

Metinler Serhine Dair. 1223.

Metin Tamiri. 1223.

Mevahibi Aliye. 1821.

Mevalidi Selaseye Bir Nazar. 1458.

Mevhidi Mülâkat. 215.

Meylânâ 1550

Meviana da Türkçe Kelimeler ve Türkce Surier 1789

Mevlână Rubailerinden Manzum Tercemeler, 1466.

Meviid: Cenabi Ali. 202.

Meviúdi Mücteba, 1634.

Meyzun Durubu Emsai, 665.

Mevzun Kavaidi Farisi. 1409.

Meyzun Sozier, 2178.

Mezar. 503, 1680.

Mezar Kitabeleri. 1550.

Meziyveti Islamiye. 1874.

Misnanutizah 655.

Miftam marabat, S61.

Mittani Lisan, 541, 542,

Minnetkeşan. 736. 737, 738, 739, 746, 748, 749, 750, 1205.

Mihrao, 98, 241, 1471.

Millet. 45. 4

Milli Edebiyata Doğru. 190, 700, 1298. Milli Edebiyatın İlk Mübeşşirleri. 75,

Milli Edebiyat Meselesi ve Cenab Beyie Münakaşalarım. 189.

Milli Mecmua. 98, 1052, 1550.

Milli Fetebbular. 445, 446.

M:II:vet. 700.

Milletle Hükûmetin Vezaifi Mütehabiiesi, 137.

Min; Min; Mektebli, 1133.

Marat. 946. 1387. 1388, 1391, 1392.

Mir'ati Alem. 1388.

Mir'ati Ask. 93.

Mir'ati Evvam. 1634.

Mir ati Hakikat. 207, 1173, 1174, 1999.

/Mir'ati Hasiye, 1528,

Mir at/ Hat. 1585.

Mir'ati Havret, 1167, 1168.

Mirati Hazreti Meviana. 1820, 1821.

Mir'atı Hissiyat. 1902.

Mir'at: Maritet: 1635.

 Mir'ati Muhammediye ve Menakibi Ahmediye, 2028.

Mir'atı Siir. 68.

Mir'atı Siir Tezkiresi. V.

Lir'atı Şikeste. 1259.

Mir'atı Şuunat. 617, 922, 1985.

Mir'atı Zeynülâbidin. 1409.

Mıratül Haremeyn. 611.

Miratül İslâm. 1458.

Miratüi Mülük. 2059.

Miratüs Sema. 1837.

Mirsad. 806, 1552, 1881.

Mis Mari yahut Mürebbiye, 272,

Miyarı Sedat. 237, 238.

M.zanül Bürhan. 1066.

Molla Camı Divânı. 1201, 1002, 1824.

Molla Cami'nın Tarihi Hacehâniye Dair

Eserinin Tercemesi. 329.

Muahezeler, 835.

Muallekatı Se'ba Şerhi. 861.

Muallim Ayaşlı Şakir. 1736.

Muallim Mecr.uasi. 93, 1034, 1463.

Muallim Möstel.

Muammayı İlâhî. 1034.

Muasır Şairlerimiz. 676, 1134.

Macizati Kur'aniye. 903.

Mudhikatı Dehir. 313.

Muliaberat, 1024.

Muhaberelerimiz. 802,

Muhaciret 1680.

Muhadasat. 1905.

Muhakemei Edebive, 1554.

Muhakemei Idbar ve İkbâl. 635.

Muhammediye. 2106.

Muharrerati Nisvan, 1436.

Muharrerati Sayh Vasfi. 1906.

Muharrir. 1455.

Muharrir Bu Ya. 1597.

Muharrir, Sair, Edib. 1508.

Muhasebai Nefs. 1341.

Muhatabe, 1138.

Muhayyel Şehzade. 2127.

Muhavyelât. 23, 1030.

Muhbir. 1993.

Muhit. 934.

Muhtasar Insa. 1268.

Muhtasar Kamusi Felsefe, 1632.

Muhtasar Mimari, 1457.

Muhtasar ve Musavver Tarihi Osmani. 1413.

Mukabele, 1240.

Mukaddimei Celâl. 839, 835.

Mukatteati Müntehaba Tercemesi. 881.

Muktesebat, 1902. Muhtetafat, 1902. Musa bini Gazan yahut Hamiyet, 1034. Musavver Malûmat, 991. Musayyer Terâkki, 16, 1405, 1484, Musaviri Fen ve Edeb. 554. Musaviri Fünun ve Edeb. 1697. Mutalâa, 2174, Muyazene 1935. Muzaffernâme, 1717. Mücerrebati Mualecet. 30. Müflihini Hazine, 82, 4 Müfredatı Eczai Tibbiye, 111. Mühimmatı Nafia, 1458. Mükâfat 215 Mükemmel Lügâtı Osmani. 1413. Mükemmel Sarfı Fransevi, 1240. Mülâhazai Edebiye. 861. Mülhamat, 577. Münacatı Hazreti Meylânâ, 1409. Münazara, 1594. Münhaniyatı Müstamele, 1457. Münsaat. 665. Münseatı Âkif. 72. Münseat: Celâl. 196. Münseatı Müsfikiye. 1022. 1023. Münseatı Seyh Vasfi. 1906. Müntehapat, 705. Müntehabat (Fahri Bev), 345, Müntehabat (Mehmed Galib Bey). 459. Müntehabatı Cedide. 1436. Müntehabatı Divânı Fevzi. 149. Müntehabatı Farisiye. 394, 426, 466. 1955. Müntehabatı Sinan Pasa. 1458. Müntehabatı, Nafiai Risalei Kuşeyriye. 1066. Müntehabatı Samiye, 1634. Müntehabatı Sehname. 819, 823, 2028. Müntehabatı Vahyi. 1902. Müraselât, 1917. Mürebbii Etfal. 1837. Mürüvvet. 1013, 1032, 1034, 1453. Müsabaka. 115. Müsellesatı Edebiye. 1458. Müslümanlıkta Himayei Etfal. 2071.

Müsveddelerim. 803.

Müşfikname. 1022, 1024. Mütalea. 1533, 2096. Mütayyebatı Fenniye. 1453. Mütayyebatı Türkiye. 457. Mütenevvi Makalat ve Fikarat. 1594. Mütercim. 1034. Müyerrihlerin Tarih Âlemi. 394.

-N-

Nabedid. 222. Naciz. 277. Nadii Suara, 2178, Nagamati Vicdanive, 1538. Nagmei Seher, 277. Nahid. 990. Nahvi Osmani, 1458, 1906. Nakdüttevarih. 2152. Naili-i Kadim, 733, Naima Tarihi. 189. Nalân. 803. 941. Nate. 159, 519. Nalei P 2031. Nale-i Ussak. 65. Namdaranı Zemanı İslâmiyan. 880. Namik Kemal. 882, 838, 1116, 1117, 1550. Narii Helva 774. Nasihat, 2070. Nāsırı Hüsrev Sevahatnāmesi. 1793. Nåsıriiddin Şah ve Babiler. 1116, Nasrüdd n Hoca, 446. Nazarî ve Amelî İstatistik. 148. Nazariyatı Edebiye, 1443. Nazife, 565. Nazmüsseyyid Zühdî. 2059. Nazım ve Eskâli Nazım. 1821. Nedim Divâni, 1219. Nedim (Mecmua). 360, 533, 634, 1844, 1968. Nedimi Kadim. 1219. Nef'î ve Fikret'in Büyük Ruhlarına. 1150. Nefir. 2097. Nefrin. 277.

Nefsi Emmare. 680.

Nesayihul Etfal. 1955.

Nesirlerim. 466.

Nesri Harb ve Nesri Sulh. 231.

Mesteren. 565, 566.

Neşati. 1550.

Neside. 1048.

Nesidei Vicdan. 1749.

Nevadiri Nefise. 248.

Nevamiri Tabiiyye. 1837.

Nevavi Sarir. 263.

Nevbaharım. 676.

Nevhane, 1034, 2059.

Nev'i ve Surive Kasidesi. 1821.

Nevpeyda. 9.

Nevres Divâni, 1187,

Nevruz. 1888.

Nevsati Asır. 1262.

Nevsali Milli. 190, 219, 538, 700, 1947.

Nevsali Osmani. 348, 987, 2137.

Neyyır. 1436.

Nevyiri Hakıkat, 559.

Nigâristan. 671.

Nigarname 1201.

Nihal. 1226.

Ni Kaza, 129.

Nijad Ekrem. 277, 281.

Nikahta Keramet Vardır. 1446, 2037.

Nilüfer. 509. 857, 1290, 1405.

Nimetullah 987.

Niran. 1196.

Nizamülhas Tercemesi, 1138.

Nizamül Mülk'ün Siyasetnâmesi, 1793.

Nokta. 941.

Numunei Edebiyat. 54, 57, 59, 72, 1316,

1317, 1319, 1361.

Nuhbe. 334.

Nuhbe'i Amal. 493.

Nuri Bev. 2177.

Nurülkemal, 1247, 1773.

Nümunei Adalet, 1700.

Nümunei Edebiyat. 126, 369, 750, 794, 827, 1311, 1544, 1569, 1800, 1806,

1943, 1990, 2005,

Nümunei Edebiyatı Arabiye. 2031.

Nümunei Kavaidi Farisi, 329.

Nümunei Sihan, 1034.

Nümunei Seccat. 802.

Nüzhetül Münşeat. 1268.

Ocak (Gazete), 1256.

Oğlumun Defteri. 1682.

Oğlum Sadi'ye. 519.

Oğlum Süreyya'ya. 519.

On Altıncı Asır Şairlerinden Edirneli Nâzım, 1227.

On Beşinci Cumhuriyet Yılında Adana. 1816.

On iki Mecmuadan Mürekkeb Divânı Es'ar. 878.

On Dokuzuncu Asır. 154.

On Dördüncü Asır Türk Muharrirleri. 239.

On Üçüncü Asır Hicride Osmanlı Ricali. 1986.

On Üç Numaralı Araba ve Zeyli. 272. Ordunun Defteri. 287.

Orduya Armağan. 2140.

Orta Anadolu'da Yunan Faciaları. 2140.

Orta Yayla. 2079.

Orura. 215.

Osmanı Sani. 1844.

Osmanlı. 244, 1226, 1255, 1690.

Osmanlı Aruzı, 672.

Osmanlı Coğrafyası, 1818.

Osmanlı Devrinde Son Sadrıâzamlar. 2198.

Osmanlı Devletinin Teessüsünde Mühim Simalar, 517.

Osmanlı Edebiyatı, 215, 1818.

Osmanlı Lisanı, 2031.

Osmanlı Müellifleri. II, VIII, 75, 88, 119, 228, 398, 413, 465, 470, 531, 663, 810, 1018, 1020, 1050, 1268, 1356, 1378, 1409, 1652, 1911, 1977.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesl. 577.

Osmanlı Sarfı. 1458.

Osmanlı Şairleri, II, 641, 1034.

Osmanlı Tarihi. 835, 1265.

Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuast. 301, 305, 1311.

Osmanlı Tarih ve Müverrihleri. 109, 1076.

Oyun. 215.

5 W. N. W. W. 15.

- Ö -

Ö!6 505 1408 Ölü Dalgalar, 223. Ömer Havyam'ın Felsefesi, 1403. Ömer Hayyam Rubaîleri, 733. Ömer Seyfeddin Hayatı ve Eserleri. 1298 Ömer'in Cocukluğu, 1039.

Ömri Harab 1680. Ömrüm. 345. 499, 846, 1505, 1503.

Öteberi, 1902. Öz Türk Adları Kılayuzu, 2140.

— Р —

Papagan, 1280. Paravan, 533. Paris Esrarı, 272. Paris Kadini, 443. Paytahtin Kapusinda, 330. Peimürde. 277. Penbe Ev Faciaları, 272. Penbe Ferace, 1435. Pendi Attar. 52, 54, 328, 1408. Pendnamei Attar, 1075. Parakanda, 803. Perdei Esrar. 1955, 1957. Perisan. 802, 1528. Persefon. 1939. Pervane. 1446. Peyam. 358, 805, 806, 845, 1041, 1805, 1836, 1907. Peyamı Edebî. 649, 938, 939. Peyami Sabah. 334, 845, 1736. Peyamı Sur. 1066. Peygamber ve Zamanı. 1821. Pinar. 1969. Piraye. 281. Pir Sultan Abdal. 1550. Pivale. 582. Piyerloti Hitabesi. 1117. Pol ve Virjini, 788. Pul. 1038. - R -

Rafael. 263, 733, 1240. Rafales de Parfums (Sannets). 245.

Raluta, 1635.

Rahsan, 649, 2177, Rami Pasa, 1550. Ramiz Tezkiresi, IV. V. Rayza (Kitap), 168. Ravza: Ali Aba. 1877. Rayzai Edebive, 1877. Rayzai Muhayere, 1877. Rayzai Sâdattan Bir Semme. 1917. Ravzatülislâm, 1877. Ravzatülmünzeat. 1877. Ravzi Verd. 1814. Rebabi Dil. 137. Recai Zâde Ekrem Beyin Hayatı Ede--- bivesi, 287. Rehber Gazetesi. 717, 1443, 1844, Rehbei Avamil. 243. Reliberi Sayriisülük. 1038. Rehberi Zakir. 421. Rehnümayı Diyarıbekir. 1657. Rehnümayı Farisi, 474. Rahnümavı Marifet, 1409. Ramazan Geceieri, 611. Rene. 215. Renksiz Iztırab. 1812. Resmi Ceride, 980. Resmi Mektuplarım, 705. Resimlı Dünya, 1280. Resimli Gazete. 46, 167, 287, 424, 510. 577, 994, 1290, 1398, 1619, 1820, 2174. Resimli Top. 582, 930, 1446, Ressam. 1436. Ressam Rajand. 272. Resehat. I, II, III, 1749, 1750, 1877. Revnak. 1387. Revne International, 431. Reybilik, Bedbinlik, Laiklik Nedir? 148. Risalei Helâl ve Haram. 715. Risalei Kuseyriye. 1037. Risalei Murakaba, 861. Risalei Naksibendiye. 1877. Risalei Rabita, 1329. Risalei Sipehsalâr Tercemesi. 168. Risalei Vahdetülvücud. 861. Risalei Yaiye. 805. Risvet. 414. Riyahin. 1906. Riyazi Esfiya. 65. Riyazî Tezkiresi. III, XII.

Riza Terkiresi III Rize Lehcesi 705. Robenson Tercemesi, 899.

Romeo ve Jüliet, 245.

Rönan Müdafaası, 835.

Rubab 700 1645

Rubabin Cevabi, 1881.

Rubabi Sikeste, 116, 1881, 1882,

Rubaiyat ve Levayihi Cami.

Rubaiyati Hayyam. 245, 426,

Rubaivati Mevláná, 1893.

Ruh 1705

Ruhiyat Alfabesi, 98.

Ruhiyat Dersleri, 148.

Rula: vat ve Terbive, 86.

Ruh: ye. 1877.

Ruhlar, 567.

Ruhi Bikayd, 1844.

Ruhi Kemat. 287, 342, 858,

Ruhi Kur'andan Bir Sahifei Nur. 162.

Ruhi Sâni 454

Ruhi Siyaset, 446.

Ruhuccemaat, 446.

Ruhul' dyana 245.

Ruhul Beyan Tefsiri, 148.

Ruhul Mecelle, 1417,

Rumeli, 1297, 2097,

Rusya - Japonya Muharebesi, 1902.

Rüva, 141, 833, 835, 2005,

Rüya Lügati, 519.

Rüyanâme vahut Hulyanâme.

Rüya Oyunu. 590.

Rü'veti Bari. 1701.

Rüyanamei Ceridei Havadis, 526 998.

1392, 1782, 1805.

_ s -

Saadet, 231, 857, 1032, 1848, 2059. Sabah Gazetesi, 493, 767, 786, 845, 898,

946, 1329, 1356, 1596, 1641, 1809, 1821, 1947, 2035.

Sabah-ı Havatım, 100. Sabahi İnsirah, 1519.

Sabih. 601, 2150.

Sabr ve Sebat. 565.

Sarlakat 835 1433

Sadullah Pasa yahut Mezardan Sada. 1543

Safahat 82.

Safahati Ka'n 1196

Safaülkulup. 1361.

Safvan, 414.

Safav Tezkiresi, IV.

Safvet Tezkiresi, IV.

Safvetülkelâm 1037.

Sahibkalem Efsar, 1759.

Sahibi Buhari, 13-19.

Sahra, 565

Sahuum 1143

Saibde Söz. 1034.

Saib Divani. 253, 736.

Saime 277.

Saki Name 202.

Salabet, 2097.

Salâvi Cihad, 1682.

Sabih. 2176.

Salim 1612.

Salim Tezkiresi. IV.

Salnāmei Hadika. 1026. 1387. 1390. 1705.

Samih Rifat, 1550.

Sanat Musahahateri 98

San'ati Tahrit. 237.

Sanat Vesikaları, 1712.

Sanavi. 313.

Sanihatin, 1405.

Sanihatül'areb. 1034.

Sarfi Osmani, 804.

Sarı Yapraklar 1451.

Sari Hastalıklardan Tevakki. 1463.

Sav. 269.

Sebilürresad. 82, 1821.

Sefinei Ebrar. 715, 1120, 1409, 1562. 1776, 1915, 2147,

Sefinei Evlivai Ebrar. 161.

Sefine'i Nuh. 460.

Sefine-i Sofi. 1562.

Sefirler ve Sehbenderler, 1594.

Sefinetiii.nsa. 527.

Sehi Tezkiresi, III.

865 No. lu Mecmua. 483.

Selahüddin Eyyubi. 835.

Selâm, 2143, Selâmet, 2097. Selcukîler Devrinde Anadolu'da Türk Sairleri 447. Selcuk Tarınınde Mühim Simalar, 517. Selim Salis ve Napolyon, 446. Semahane'i Edeb. 523, 1849. Semahanei Edeh Tezkiresi V. Ser Amedanı Sühan. 263. Scrab. 803, 1680. Serabi Ömrüm. 1491, 1492, 1495, 1498. Serairi Alüftegân, 1048. Serairi Sivasive ve Tahavvülâtı Esasive. 919, 921, 922, Sergüzesti Aristonotis, 1413. Sergüzesti Hunin, 1264. Sergüzesti Perviz. 590. Sergüzesti Sami. 1619. Sergüzest! Sünuhi. 1413. Sergüzesti Telemak, 793. Sergüzestnâme, 1971, 1972, 1973, 1975, 2044 Sermavei Necat. 416. Servet Gazetesi, 268, 529, Serveti Fünun. 76, 157, 189, 263, 277, 287, 340, 360, 566, 582, 634, 700, 849, 944, 960, 961, 994, 1042, 1119, 1123. 1133, 1223, 1256, 1264, 1335, 1443 1471, 1506, 1594, 1631, 1632, 1645, 1712, 1747, 1805, 1881. Sevda. 1134.

1712, 1747, 1805, 1881.

Ses. 270.

Sesler. 297.

Sevda. 1134.

Sevdayi Nihan. 529.

Sevati. 1906.

Sevamihul Beyan. 655.

Sevdayi Medfun. 1405.

Sevdiklerimiz. 1275.

Sevgi ve Genclik. 705.

Seyhan. 1071.

Seyhan Efsanesi. 1816.

Seyyid Vehbi Divâni. 1913.

Seyyiei Tesamuh. 1134.

Sihhat ve Maraz Risalesinin Tercemesi. 877.

Siratí Müstakim. 1789, 1821, 2133.

Sirri Furkan. 1701.

Sirry thrak, 1635. Sirri İnsan, 1701. Sirm Istiva 1701 Sirri Kur'an, 1701, Sirri Tenzil, 1701. Sicilli Osmani. II, 3, 61, 72, 90, 119. 192, 353, 373, 385, 493, 546, 680, 745, 765, 883, 1018, 1020, 1229, 1267, 1268, 1310. 1318. 1352. 1380. 1384. 1387. 1505. 1668. 1695. 1775. 1832. 1911. 2119, 2198, Sicilya Cevahları, 1789. Sihami Ilham, 1219. Sihami Kaza 129, 302, 1090. Sihri Bevan. 610. Silâh Zâde Tezkiresi V. Silistine - Vatan 1244 Sillei Süruri. 1550. Simavne Kadısı Oğlu Seyh Bedreddin. 1789. Sinop Kitabeleri, 177. Sinehsalar, 622, Siriski Hicrani. 803. Siriski Mâtem. 1723. Sitti Zevneb. 1446. Sivas Schri. 517. Sivaset. 361. Siveri Nebi. 1575. Sokaklarır, Tath ri ve Tanzimi Hakkında Risale, 878. Solgun Cicekler, 1789. Son Asır Türk Sairleri, XVL Son Haber, 2019, 2021. Son Sadriâzamiar, 2176. Son Salon ve Ask. 1436. Sönen Kandiller, 533. Su. 1812. Subuhi 1550. Suda Haikalar, 366. Suki Ukkāz. 610, 611. Sukût. 287. Sulhnâmei'i Hâlis. 541, 543. Sulh ve Harp. 86. Sultan Süleyman Hanı Kanuni Hazretlerinin Türbei Mübarekelerini Ziyaret. 1789. Surei İhlas Tefsiri. 1634. Suri Israfil. 269.

Surive'de Bir Cevelân, 1917, Surud 214. Sûzügüdaz. 426. Sühanı Devleti, 1262 Süleyman Faik Efendi, Mecmuası, 353. Süleyman Nazit. 2100, 2015. Süleyman Numan Pasa, 1116. Süllemi Rifat, 1458. Sümer Ülkeleri 2097 Sünhüle 1034 1039 Sünbülistan, 168, 419, 798, Sünbülistanı Musiki 115 Sünbülzade Vehbi Diyam, 303, Sünühat, 1349. Sünuhat 1554. Sünuhatı Kutsive. 419. Sünusii Asgar, 170. Sürus Gazetesi. 263.

_ S ~~_~~

Sadî. 529. Sahab. 1264. Sah ve Padisah, 339, Sahdül Müverrihin (Esad Efendi), 767. Sair Figani, 705. Sair (Mecmua), 634, 1405, 1436, 1968. Sair Hanımlarımız, II. Sair Safvet Efendi, 2177. Şair Ziya Paşanın Adana Valiliği. 2002. Sair Azamımızı Tebeil. 1150. Sairin Eylenmesi, 1809. Sani Zâde Tarihi. 115. Sapka Meselesi. 1117. Sâyan, 414. Sark Gazetesi, 1256. Sarla Tenburg Saravi. 1544. Sebab Mccmuasi, 1471. Sebabi Nurani, 400. Sebabi Zulmani, 400, 441. Sefekat Tezkiresi, V. Sefikname. 207, 1429, 1430. Sehbal (Mecmua), 634, 1219. Sehbenderler ve Sefirler. 1834. Sehname: Osmani, 542, Sehname'i Tevfik. 540. Sehrah. 1443. Sehrāyin. 610.

Sekaviki Nu'manive, VIII. Seker Osman. 2037. Semail-1 Serit. 54. Semsa (Recal Zanin), 277. Sem'ü Pervane. 97. Sen Yazılar 86. Seraiti Ictimaiye, 940, Serhi Akaidi Nesefi. 1874. Serhi Akaid ve Hasiyelerin Tercemesi. 1701 Serhi Askname, 531. Serhi Deiaiti Serit 842. Serhi Fezaili Salavat. 842. Serhi Hakvıkı Ezkârı Mevlânâ. 373. Serhi Mevakıt. 836. Serbi Subbai Sibvan, 1341, Sermin. 1881. Serrare, 1034. Sevketnamei Osmani, 1730, 2059. Sevh Galib. 1550. Sevh Sadi'nın Bir Sergüzesti. 1821. Sevh Sâmil'in Gazevatı. 1821. Sevh Vasfi ile Müsterek 1034. Seyhi Divânını Tetkik, 1223. Sevhi Ekber, 148, 1877, 2030, Seyhi Ekber'in Fransızca Tercemesia 148 Sevtan Divor ki. 375. Sifai Serif. 54. Sihab. 577. Sile Vollari, 1812. Siirler. 778. Siir ve İnsa. 90. Siller (Schiller), 1224. Si'ri Safi. 1559. Şirketi Hayriye Layihası. 236. Söyle Börle, 1034, 1906. Suaat. 429. Suarayı Arabla, Suarayı Garb. 1458. Sûle, 1562. Sülci Edeb. 1747. Sûrayı Ümmet. 459, 556. Suuni Ezel. 1635. Suum Kürdistan. 430. Süküfeçin. 733. Şükûfezar. 1519. Şükûfei Beharistan. 1821.

Sekavik, II.

Şükûfei İstiğrab. 1436. Sükûfei Sebab. 554.

– T **–**

Tababat ve Adabi Müfessirin, 1701. Tac. 1733. Tabsira, 257, 549, 541, 1205, 1311, 1833, 2103. Tabsira yahud Adana Temasasi. 2023. Tağliti Galatat, 805. Tahassur, 802. Tahassurname, 14. Tahkiki İdrakât, 1874. Tahmisati Nevbaharim, 676. Tahribi Harabat, 453, 830, 835, 1991, 2011. Takdiri İlâhı, 287, Takdiri Elhan, 277. Takdiri Talim. 604. Takib. 91, 811, 825. Taklibi Elfaz, 414. Takrizat, 277. Taksimi Arazi, 1457. Taktuka. 793, 1424, 1431. Takvimi Vekayi, 105, 324, 897, 898, 1306, 1308, 1373, 1374, 1377, 1695, 1835, 2161, 2168. Taláh. 1844. Talib Divâm, 1865. Talimi Edebiyat. 277, 453, 604, 794. 949, 952, 1039, 1392, Talimi Insa. 861. Talimi Kıraat, 243, 1034. Talimi Lisânı Farisî, 263. Tamat. 231. Tan. 1462, 1465. Tanin. 660, 1882, 1885. Tanrının Yollarınıla, 442. Tanzimi Piyadegan ve Süvariyan, 111. Taraskoniu Tartanen, 1219. Tarık ibn Ziyad. 565, 563. Tarifatı Sevahili Derya. 111. Tarifüs Sülük. 1110. "Tarih. 57. Tarihçei Aktab. 1409.

Tarihçei Efganistan. 529.

"Tarihçei Erzuru:n,

Tarihesi Evkof ve Tercomei Ahvali Nüzzar, 2176. Tarihesi Mazahib. 468. Tarib Dersi, 375. Tarih Engimeni, 1009, 1083. Tarih Hülâsaları, 1821. Tarih Musahabeleri, 75, 640, 762, Tarihi Ailelar, 517. Tarihi Cavdet, 238. Tarihi Edebi Alem. 148. Tarihi Edebiyatı Osmaniye. 1413. Tarihi Edebiyat Dersleri, 277, 837, 940. Tarihi Enbiya, 1240. Tarihi Enbiya ve İslâm. 243. Tarihi İslâm, 1921. Tarihi İslâmiyet. 245. Tarihi Kur'anı Kerim, 1783. Tarihi Liva, 742, 1100. Tarihi Lûgât, 517, 896, 838, Tarihi Lûtfi, 62. Tarihi Matbuati Osmaniye. 2137. Tarihi Osmani. 393, 735, 1344. Tarihi Osmani Encilmeni Mecmuasi, 59. Tarmi Telsir, 242. Tarihi Tekvin, 1837. Tarihi Ulum. 53. Tarihi Vasıf. 396. Tarilii Zafer, 519. Tarihin Yılan Hikâyesi. 1114. Tarik. 1116, 1405, 1595, 1597. Tarikat, 2143. Tarikatı Muhammediye. 291. Tartufe yahut Riyanın Encamı. 2005. Tarzı Nevini Kıraat, 1038, 1800. Tasavvuf. 537. Tasavvut Tarihi. 148. Tasviri Ahlâk, 2152. Tasviri Ahval İstikbal. 922. Tasviri Efkår. VI, VII, 590, 591, 618, 793, 829, 830, 835, 836, 997, 998, 1002, 1119, 1595, 1345, 1705, 1805, 1807, 1809, 1883. Tasviri Hürriyet. 940. Tasviri Vicdan. 940. Tas Pinar, 2021. Tatbikî Mantık. 98. Tayflar Geçidi.

Teassubun Neticesi. 524.

Tebsire. 29, 70, 72, 76, Tecedaŭi, 717. Tecedaüdi Edebiyat Tarihi. 680 Tedhiran Habiye 1877. Tedibi Edebiyat, 1268. Tedmur 1101. Tedmur Harapeleri, 140. Тетеккüт. 277. Tetrika: Rivâziye, 429. Tetsiri Mevakib 107. Tetsiri Surei Iblas 842. Tetsiri Tibyan 1342. Tetsirler ve Mütessirler, 242. Telemak Tercemesi. 65, 1808, 2005. Telhisi Hikmeti Hukuk, 1000. Temasu, 360. Temasa, 158, 1458. Temasavı Alim. 2028. Temasavı Celáli 2028. Temkin. 2059. Tenomati Hükümran ba Seraskeran. 111. Terakki, 165, 994, 1526, 1679, 1947. Terane. 1240. Teranei Tiflane, 857, 858. Terbive, 2133. Terbiye Tarihi. 86. Terbiye ve Oyun, 1285. Terbiye ve Veraset, 245. Terbiveve Dair. 375. Teracim Risalesi, 606. Teracürnü Ahvali Beser, 169. Terceme Cemiyeti. 1998. Terceman, Ahvai. 945, 998, 1268, 1276. 1391, 1391, 1705, 1803, 1809, 2081. Tercemani Hakikat. 124, 272, 329, 426. 459. 460. 552. 576. 675. 723. 857. 994, 1032, 1041, 1134, 1240, 1403, 1506, 1509, 1532, 1591, 1593, 1598. 1645. 1701, 1712. 1795, 1800, 1804. 1809, 1836, 1881, 1980, 2004, 2131, 2174, 2176, Teraaimi Ahval. 54. Teracimi Ahvat ve Tarih. 835. Terceme ve Şerhi Hâli Ömer Hayyam. 263. Tercemei Ahdi Aziz. 2192.

Tercemei Ahvalı Muasırın. 1591.

Tercemei Ahvali Selatin 214. Tercemei Einsäli Ali 1034. Tercemei Esrari Teytik, 1138. Tercemei Fikilii Keydani. 21. Tercemei Hâli Fuzuli. 2030. Tercemei Hikâvei Jönevyö. 922. Tercemei Hikâyei Zübab. 1703. Tercemei Kamus, 57. Tercemai Mukaddemei İbni 1066 Tercemei Nafiai Adabi Gelenbayi, 1036. Tercemei Nasavihi Eflatun, 413. Tercemei S veri Halebi, 57. Tercemei Tefsiri Hüsevni. 1821. Terciibend, 184, 419, 1202, 2005, 2008, 2009 Terennümler, Tellümler, 1150. Terez Raken, 1034. Terkibi Bend. 140, 184, 272, 407, 515. 733, 1031, 1034, 1380, 1381, 1902, 1955, 1956, 1957, 1960, 2005, 2008, 2009. Tesalva Harbi Tarihi, 1921. Tesaviri Havat, 1436. Teshilüttalısil. 1057. Tesiri Ask yahut Zahmetsiz Ölüm. 663. Tesiri Terbive, 1436. Tesebbüsatı Cürmiye, 1594. Tesebbüsi Sahsî. 1821. Teshiri Ebatil, 414. Teshiri İzmihlal, 1594. Textes Houroufis, 1497, Tetünmei Lügâtı Naci. 733. Tevarihi Enbıya, 1356. Tevarihi Intihabi Mec. V. Tevekkülün Cezası, 1812. Teverrüm. 215. Tevfik Fikret ve Ahlâkı. 446, 1885. Tevhidname 329. Tezakir, 1829, 1830, 1997, Tezer. 565, 566. Tezkirei Arif Hikmet, VI. Tezkirei Fatin. VI, VII, VIII, 3, 6, 25, 37, 60, 61, 63, 72, 91, 96, 327, 346, 364, 370, 381, 383, 385, 398, 486, 487, 491, 492, 541, 542, 558, 810, 812, 822, 1023, 1267, Tezkiri Mazi. 1433.

Tezkirei Salim, 96, 325, 368, Türk. 845. Tezkirei Suaravi Amid. 196, 258, 300. 301, 325, 478, 560, 584, 642, 1349, 1383, 1758, 2124, Tifli Divâni, 1863. Tibyani Nafi Tercemei Burhanikati. 57 Timsâli, Siir, 287, Tiraje, 1446, 1858, Tiraje. 1446. 1858. Tirvâki Sözleri. 231. Tisalya Osmanlı Sairleri. 302. Tomarı Turakı Alivve. 1538. Topcu Cüzdanı, 430, Toprak. 223, 1458. Toros Demetleri, 1816. Toroslarda Tahtacı Oymakları, 1816. Trabzon Gazetesi, 705-857. Trabzonda Halk Masalları 705. Trabzon Manileri, 705, Trabzon Matbuati Matbaa ve Kitapları. 705. Trabzon Sairleri, X, 512, 705, 2053, 2056. Trabzon Tarihi, 1730, 2059, Trabzon (Umumi Ahvali), 705. Tuhfei Arabiye. 2005. Tuhfei Asım. 57. Tuhfei Farisive. 2005. Tuhlei Feyzi. Tuhfei Hattatin Mukaddimesi. II, 354. 2176. Tuhfei Rumi. 1522, 1966, 1967. Tuhfei Seyfiye. 21. Tuhfei Semsiye. 21. Tuhfei Vchbi. 327, 1113, 1409, 1410, 1522. Tuhfei Vehbi Serhi, 877. Tuhfetül İslam. 1458. Tulûat. 245. Tuna Gazetesi, 450. Turab, 414. Turana Doğru. 296. Turhan. 567. Türkiyat Mecmuası. 446. Tutiname. 1968. Tüccar Kâtibi. 705. Türkiye Tarihi. 446. Türklesmek, İslamlasmak, Muâsırlaş-Tünel Eğlenceleri. 521.

Türbei Masumiyet. 245.

Türk Dili. 1936, 1937. Türk Diline Medhat 1936. Türk Edebiyatı Nümuneleri, 634, 705, Türk Edebiyatı Tardi. 446. Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri. 1550. Türk Edebiyatında İlk Mutasayvıflar. Türk Edebiyatı Tarihinde Usul. 446. Türk Edebiyatı ve Türk Sairleri. 189. Türk Gramerinin Ameli Kısımları, 2097. Türk Kadın Sairleri, 468, 1816, Türk Mantikedarı, 148. Türk Medeniveti Tarihi, 2017. Türk Öğütü. 519. Türk Rubaileri, 705. Türk Sayları, 2071. Türk Sazı, 2096. Türk Sözü. 189. Türk Sairleri, 1550. Türk- Siir Krallığı Nereden ve Nasılı Dogmustur? 1150. Türk Siirlerinin Vezni. 1858. Türk Tarih Encümeni Mecmuası, IX. 307 481 947. Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar. 1227. Türk Teceddüt Edebiyatı. 82, 277, 1297 Türk Töresi. 2017. Türk Yılı, 297, 556. Türk Yurdu, 98, 189, 277, 366, 634, 1968. 2017. 2037. 2040. Türkçe Aruz. 358. Türkce Gramer, Tahrir ve Ticarî Kıraat. 705. Türkce İtikad. 1936. Türkce Kavaid. 2097. Türkçe Sultan Veled Divânı. 1935. Türkçe Şiirler. 296. Türkçenin İmlâsı. 519. Türkçenin Tedrisi Hakkında Tavsiyelerim. 468. Türkçülüğün Esasları. 2017.

mak. 2017.

Türkün Büyük Zaferi 1150 Türkün Hukuku, 296. Türrühat. 405. 939.

_ u _

Ubevdive, 1034. Ubevdi Zagani. 1824. Ufak Mecmuai Siir. 173. Ufki Âtî. (Mecmua) 1052. Ulus (Gazete), 1900. Ulviveti İslâmiye, 861. Umumî Coğrafya, 1917. Ulûmi Dinive Dersleri. 248 Usuli Asere. 318... Usuli Bedavi. 1458. Usuli Ekvise, 804. Usuli Farisî, 426. Usuli Hadis 2079. Usuli Hendese, 111. Usuli Hisab. 111. Usuli Hitabet. 468. Usuli Kitahet 287. Usuli Maiseti İnsan, 1594. Usuli Maliye Hulâsası, 393. Usuli Mes'uliveti Vükelâ. 1594. Usuli Sak. 111. Usuli Tarikate Dair Risale. 329. Usuli Tefsir. 242, 1635. Usuli Vüsul, 1341. Utarid (Gazel). 144, 1519.

__ ti __

Üc İstanbul, 961. 313 Numaralı Divân 396 Ülkü Edebiyatı, 2071. Ünmuzec. 527. Ürfiyatı Siyasiye, 148. Üssi İnkılâb. 1174. Üssi Zafer. 323. Üssül'esas. 413. Üstadı Ekrem ve Muallim Naci (Makale), 1041, Üstadın Sairi, 1690.

_ v _

Vahdeti Vücud. 391, 405. Vak'ai Haleb. 1352.

Vakayii Letâifi Enderun. 2, 738, 742, 757, 758, 1577. Vâkıât. 1917. Vakit Gazetesi. 38, 144, 294, 373, 527, 541, 577, 617, 835, 845, 886, 887, 1268, 1345, 1586, 1587, 1592, 1593, 1595, 1596, 1597, 1836, 2004, 2136, Validem. 567, 802. Varidat 23 Varidati Samive, 1635 Varidati Seferive, 21. Varlığım. 468. Vasivet. 287. Vasivetnâme, 1877. Vasivetnâmei Hz. Mevlânâ. 1935. Vassaf Tarihi. 736. Vatan Hedivesi, 2059. Vatan ve Cumhuriyet Kasidelerinin Tahmisi, 706. Vatan - Silistire. 565, 832, 835, Vavevlâ. 426. 2028. Vazife, 366. Vefevati Rical, 2177. Vehametli Sevdalar. 1925. Vekavii Zabtive Gazetesi. 1056. Velâdetnâme, 2103. Veledive Hicabisi, 551. Venüs. 215. Veraset Mektupları, 637, 2005. Verem Kabili Sifadır. 1463. Vesaiti Naklive. 223. Vezaifi Adlivei Etibba. 1594. Vezaifi Ebeveyn, 1034. Vicdan Azabları, 215. Vicdan Namına, 303. Viktor Hügo. 837. Viktor Hügo Hayat ve Eserleri. 86.

- Y -

Viktor Hügo'nun Bir Mektubu. 1116.

Visne Zâde Tezkiresi. VIII.

Vivana Muhasarası, 940.

Valney. 1837.

Vuslat. 277, 1446.

Yabancı Dostlar. 567. Yabani Güller. 442.

Vuslatı Memnua. 661.

Yadigârı Fikret. 1150. Yadigârı Harb 567 Yadigârı Naci. 1034. Yadigarı Rifat. 1458. Yadigârı Sebab. 277. Yadigârı Semsî. 1773. Yadigârlarım. 1134. Yadi Mazi. 832, 1818, 1836. Yahva Divânı, 579, Yalan, 231, * Yalnız Düsünüvorurn. 1812. Yamalar, 1712, Yanardağ. 2034. Yar. 1163. Yarın (Gazel), 1471, 2130. Yavuz Sultan Selim, 301, 835, Yazalıklarım, 802. Yazmıs Bulundum. 1034. Yedi Gün (Mecmua), 1451, 1696, Yediveren, 1468. Yeis vahut Bir Curmumeshud. 1436. Yek Avaz. 1138. Yeni Asır (Gazete), 2097.

Yeni Gazete, 730, 1443, 1597.

Yeni Gün. 213.

1738, 2143,

Yeni Havat. 2017.

Veni İzmir 936.

Yeni Kalem. 1280.

Yeni Kimya, 1133.

Yeni Kıraat, 248.

Yeni Mecmua. 98, 189, 336, 1645, 1775, 1968. 2017.

Yeni Fikir (Mecmua), 1052, 1256, 1736.

Yeni Mevlidi Serif. 990.

Yeni Osmanlılar Tarihi. 144, 829, 830, 929, 948, 947, 1390, 1806, 1807, 1994, 2010.

Yeni Ses. 1853.

Yeni Usul Elifba. 512.

Yesil Yaprak. 990,

Yetim, 2177.

Yevmî İzmir. 519.

Yıkılan Müessese. 1117.

Yıldız. 1533.

Yıldızlar ve Gölgeler. 1812.

Yodda (Almancadan terceme). 519.

Volculukta 705 Yollar ve İzler, 2040. Yozgat Gazetesi. 390. Yumi Tezkiresi, III. Yunan Edebiyatı, 661. Yurd Bilgisi, 788. Yusuf Kâmil Pasa. 2177. Yusuf ve Zeliha. 463, 775. Yiicel (Mecmua), 1685.

Yüksek Ökceler, 1298,

Yvette, 960.

-z

Zâdei Sair. 214. Zafer (Mecmua), 1013, Zafername. 47.

Zafernâme Şerhi. 372, 616, 680, 1991, 1994, 2005, 2008,

Zafer Teraneleri, 1150.

Zafer Yolunda, 296.

Zaman (Gazete), 1346, 1404, 1679, 1884.

Zamanı Saadet. 1850.

Zannivat ve Hurafatı Avam. 1458.

Zatünnetakavn, 1034.

Zavallı Cocuk. 565, 835, 1094.

Zaviat. 1682.

Zebanı Farisî, 263.

Zehra. 215. 1134.

Zekâ (Mecmua), 1052, 1436.

Zemzeme. 277, 1040, 1389.

Zemzemei Zafer. 2028.

Zerdüstün Hataları, 1223.

Zevra Havra, 328..

Zevli Varidat. 21.

Zeyneb. 566.

Zılâl. 1747.

Zılâli İlbam, 287.

Zifaf Gecesi, 1712.

Ziva Gökalp'ın Tabutu Huzurunda. 1150.

Ziya Paşanın Adana Valiliği. 2020.

Ziya Paşa, Hayatı ve Eserleri. 661.

Zonguldak. 2140.

Zor Nikâh. 794, 1628.

Zuhûr (Gazete), 1848.

Zübdei Baharistan, 805.

Zühdetül Ahlâk. 1814.

Zühdetül Hakayık. 1174.